

DIVI  
ISIDORI  
HISPAL.  
EPISCOPI  
OPERA  
PHILIPPI III.  
CATHOL. REGIS  
I-VSSV  
EVETVSTIS  
EXEMPLARIBVS  
EMENDATA.

ECCLES

SOLA CORONA  
ESSE MARTYRUM  
POTES T'  
QUI IN ECCLESIA  
NON EST  
*Cyprianus ad. unit. Eccl.*

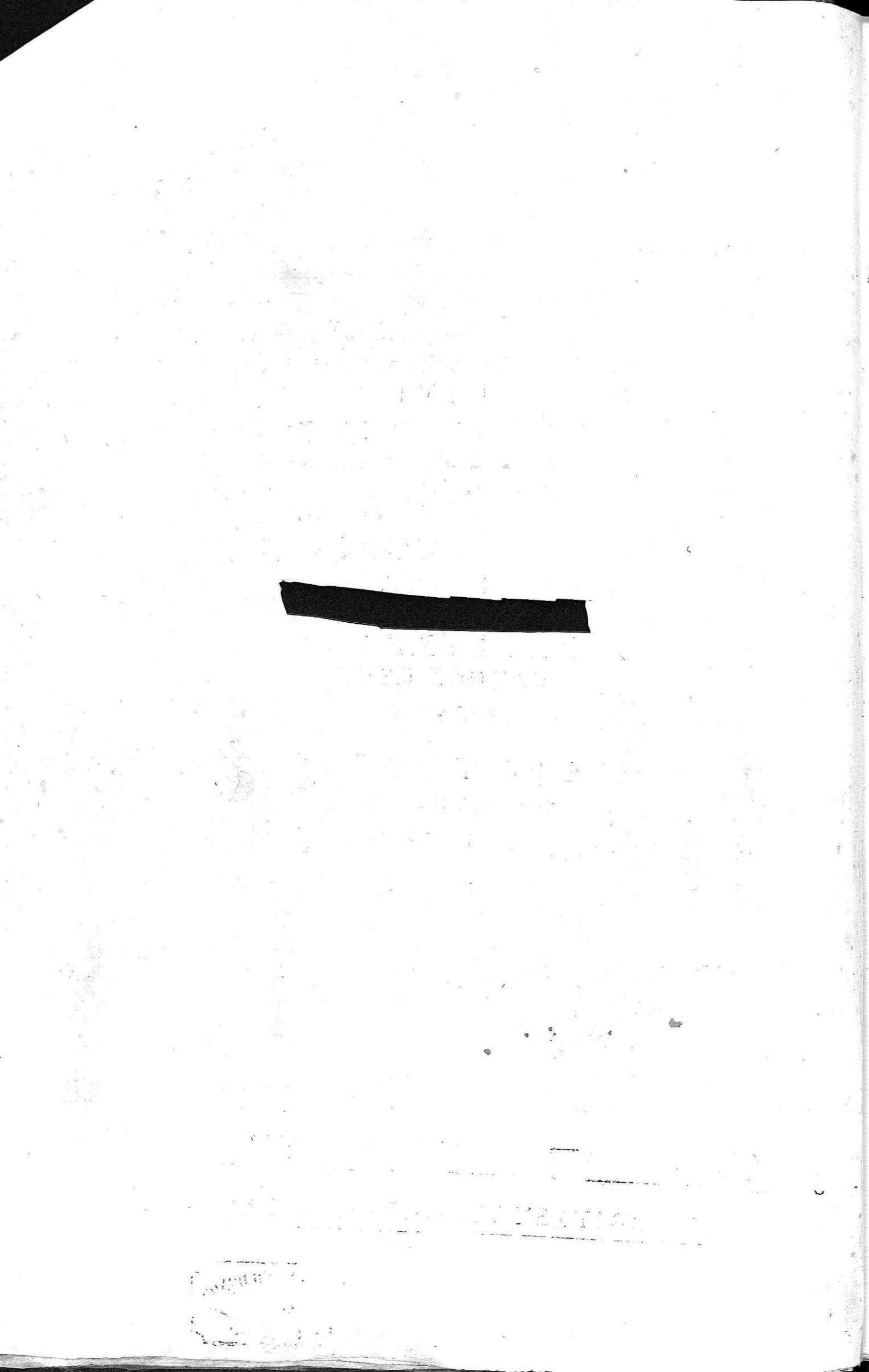
REIGI

NEC ILLIANEC P  
DE SVNT  
PAX ET LACES HABENT  
FLORES SVOS  
QUI BVS XPI MILITANT  
CORONENTUR  
*Cyprianus ad. Confess. Eccl.*

MADRITI, EX TYPOGRAPHIA REGIA.

CIO. IO. XCIX.

LIBROS FILIORUM  
DE  
VALLADOLID



# EL REY.



OR Q V E auiendo tenido noticia, que las obras del glorioſo S. Isidoro Doctor de las Hespañas, andauan mal eſcritas, y deprauadas en muchos lugares dellas, y cō muy gran riesgo de tocar en el credito de su sana y gran doctrina, de que la santa Iglesia ha hecho siempre tanto precio, y desſean- do el remedio dello, por la mucha deuocion que al Santo tengo, y el ſeruicio que en estos Reynos fe le deue, mande buscar en las librerias antiguas dellos, y en otras de otras partes, exē plares manuscritos de las dichas obras: y auiendo hallado muchas de grande antiguedad y autoridad, las mande repartir entre hom- bres doctos, que con mucho cuidado y diligencia han corregido por ellos, y emendado las dichas obras, procurando reduzirlas a su primera y verdadera eſcritura. Y porque permanezcan, y se conser- uen en la correcciō y verdad, en que se han procurado poner, he man- dado a Iulio Iunti de Modesti, que las haga imprimir en esta mi Corte con mucho cuidado y diligencia. Y, porque lo pueda mejor hazer sin perdida ni daño del gasto, que en la impression aura de hazerſe: Por la presente le doy licencia, para que el, o quien fu poder huuiere, pueda imprimir las dichas obras, como dicho es, y Priuilegio, para que por tiempo de diez años, ningun otro impressor, ni persona las pueda imprimir en estos mis Reynos, ni meterlas en ellos impressas de otra parte: ſo pena de perder los libros todos, y los aparejos de la emprenta, con mas cien mil mrs: la mitad de todo para mi camara, y la otra mitad por tercias partes, para el juez, y denunciador, y el di- cho Iulio Iunti: guardando en lo demas tocante a la impression, taſſa, y venta de los libros, lo que esta por las leyes destos Reynos ordena- do: que affi es mi volūtad. Fecha en el Pardo, a veinte y ocho de No- uiembre, de mil y quinientos y nouenta y cinco años. Yo el Rey. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Luys de Salazar.

## T A S S A.

Y O Miguel de Ondarca cauala Eſcriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que refiden en su Conſejo: doy fe, que auiendo visto por los ſeñores del dicho Conſejo, vn libro, intitulado las obras de S. Isidoro, imprefto con licencia y priuilegio de ſu Mageſtad: taſſaron a feis marauedis cada pliego del dicho libro en papel, y a este precio y no mas, mandaron fe venda el dicho libro, y fe im- prima este testimonio de taſſa, al principio de cada vn libro, antes que fe venda ninguno. Y para que dello coſte, di la presente, de pedimiento de Antonio Boto, guarda joyas de ſu Mageſtad, y mandado de los dichos ſeñores. En Madrid a quatro de Diziébre, de mil y quiniétos y nouenta y nueve Años.

Miguel de Ondarca  
cauala.

OPERVM D. ISIDORI  
PARS PRIOR,  
In qua Grammatica, & Historica.

Etymologiarum lib. XX.	pag. i
Differentiarum libri. II.	+ 1
De naturarerum liber I.	63
Chronicon.	91
De viris illustribus, cum S. Ildefonsi libello.	118
De ortu, & obitu Patrum.	139
Gotthorum, Vandalorum, & Sueuorum historia cum Gotthorum Regum, & Tole- tanorum Antistitum catalogo.	154

PHI-



# PHILIPPO III. CATHOLICO REGI.



I O. G R I A L.

**S**ANCTI Isidori, (cuius ipse à stirpe genus ducis) opera ante annos iam plures, conquisitis vndeque tota ex Hispania, Italiaq; manuscriptis exemplaribus, Pater tuus Catholicor. Regum maximus, selectis quibusdam viris, quorum nonnullis nos, longè licet impares, successimus, emendanda tradiderat. Nam tametsi propter auctoris præstantiam manserant, ferebanturq; vulgo, qui nunc prodeunt, plerique omnes libri, tamē postulandum non fuit; in tot excellentibus scriptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, ypus ut esset Isidorus eximius. Ergo contra potius accedit. Cum enim tererentur omnium manibus (neque enim fuit yllijs aut nomen in litteris per ea tempora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus grauior) factum est & describentium vitio, & legentium sinistra diligentia, vix ut ylli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina, tam multa paullatim inolefceret. Ea verò tempora sunt consecuta, in quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Ut non tam queri debeamus, quod hæc deformarint; quam, quod ad nos qualiacunque transmiserint, magna potius habenda sit gratia. Restituta portò hac nostra ætate re litteraria; cù lux rebus redditæ videretur, tamē maius periculum adire cœperant Sanctissimi Patris egregij labores, tū propter ea, quæ diximus, intertrimenta; tum verò propter præposteram

§ 2 quo-

quorundam hominum elegantiam. Nam maiorum disciplinarum studia, seuerioresque curæ, quæ vel de religione ab eo susceptæ sunt, vel in formandis, componendisque moribus versantur; ea, vel nomine ipso tanti Pastoris, Doctoris, Legislatoris, satis tecta munitaque videbantur. Quæ verò non tam vitam ipsam, quam vitæ cultum attingunt, & ornatū; ea, nisi Rex potentissimus gentilis sui scripta, quasi subolem, manu asseruisset; verendum planè fuit; ne de statu deiecta, vix ullo in loco, exiguo certè cum honore consisteret. Fastidiebat enim hæc & abnusatbat delicati homines, quasi, inuétis frugibus, glades ipsis obijcerentur. Nunc verò nō illa modo, quæ dignitatē suā per se tuebantur ipsa satis, illustriora, honoratioraque officio isto reddentur; sed quæ criminacionibus obnoxia, calumnijsque obuia, atque exposita videri poterant; ea posthac & suis, & aliorū viribus fidere, & iniquorum voces contemnere assuescent. Nam quæ leuiora, minutioraque censebantur, ea robur pondusque auctoritatis ex antiquioribus scriptoribus bona ex parte recipient. Qua in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commissa fuerat, insignis opera extiterit, illorum exemplo speramus etiam fore; vt alij non nostri modò, sed externi etiam eruditione præstantes viri, in id iam nobiscum certatim cōspirent, vt laboriosissima Hispani Doctoris excerpta studio suo peruestigare porrò pergant, fortunasq; nostras opibus ipsi suis constabiliant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, susceptus est, ad exitum tamen perduci, (cum id religiosissimus Parens admodum exceptisset) ante regni tui initia minimè potuerit; nos hoc diuino cōsilio factum putamus. Ut, cui dies natalis in S. Herminigildi, Hispaniæ Regis, Martyris, Isidoriani; ex sorore nepotis natale fuerat præstutus; ijsdem omnino, eademque cæli de parte oblati auspicijs, imperiū inires, quibus primordia vitæ cōsecrassæ. Atq; vt à nepote cōsti tuendæ exemplum, ita ab auunculo tuendæ propagandæque religionis adiumenta acciperes, atque documenta; eaque non à maioribus solùm, vel etiam à tali Parente tradita; sed à te quoque ipso, nisi tetuimet meminisse pīgeat, satis tibi insignitè commendata.

AD



## AD LECTOREM.

I O. G R I A L.

**V**IBVS emendatio librorum S. Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno, ut et analogia exposcit, appellare malumus, quam Hispalensem) ante annos amplius viginti Maiestatis Catholica insu commissa fuerat; yitarem gessere: ut quidam nihil prius haberint, quam ut se totos statim huic labori addicerent; alij ab suis se studys, et occupationibus ad hanc operam traduci permoleste ferrent; nonnulli Etymologiarum correctionem (spissum sanè opus) exspectantes, ita rem distulerunt; ut partim re imperfecta, partim ne incepta quidem, è vita exceferint: ita ut aly pro alijs, neque id semel, fuerint sufficiendi. Donec Rege admonito, finem nullū fore, nisi quidquid plures refecissent, atque id insuper, quod sarcendum restaret, ad unum omne deferretur: ad id operis ego (cui ne abnuere quidē fas esset) maximē idoneus visus sum; non quidem ingerij, doctrinaue facultate præ ceteris aliqua (qui essent infra omnium censum) sed cui fortasse tantum esset ab re mea otii mihi aliena ut curarem; siue adeo certe cum pluribus ut confictarer, ea lege, atque omine, ut lene gesta rei laus solida ad alios, noxarum omnium ad me unum summa summarum rediret. Quod ne accidat, hoc est, ne in me solum culpa omnis deriuetur, ita mihi cautio erit: ut, ne quis debito laboribus suis testimonio fraudetur, potior multocura sit. Quod facturus fui aliquanto uberioris: nisi is, qui editionem hanc à principio usque pietatem magna, sollicitudine assidua solus propè curarat, Ioannes Lopius Velascus, Regius Secretarius, probissimus vir, neq; ab ullo litterarum genere alienus, sub ipsius huius laboris finem nobis præreptus esset. Cuius obitu neq; de manuscriptorum exemplarium numero, neque de ijs, à quibus missa fuissent, sat is nobis constare potuit. Ergo in emendandi labore, quid quisque quantūq; contulerit (quod sciero, poteroq;) quam verissimè referam.

Etymologiarum emendatio Alvaro Gomezio Toletano, viro in primis eruditis credita est, traditaq; ipsi veterum codicum magna copia, quo-

rum bona pars Gotthicis, (seu maiis Longobardicis) characteribus erat  
scripta. Quo ipse, varietate notata, ad Antonium Augustinum Tarraco-  
nensem Archiepiscopum, et Petru Chaconem Roma iam tunc commorantem  
singulis de rebus referret. Quorum utrique id etiam à Regefuerat iniunctus:  
ut & ipsi, collatis suis exemplaribus, quid sensus sui esset ad eundem Aluarū  
remitterent. Constat autem omnes triginta, aut eo pluribus manuscriptis libris  
in hoc opere emendando fuisse usos. Sed Ant. Augustinum sanctissimum  
Antistitem, deq; suis libris toto orbe notissimum, cum ad XII. librum per-  
uentum esset, hoc est, opere prope in medio, mors occupauit. Petrus Chacon,  
(sic enim ipse se nostro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italorum more, scri-  
bebat: ut qui Hispanum se, et Toletanum, id quod erat, quam Romanum,  
atque Sabinum haberim a mallo) isigitur, quod multos annos in antiquis au-  
ctoribus emendandis versatus, de hoc opere restituendo in primis cogitarat;  
dici vix potest, quantum opis attulerit, vir ingenio, industria, conisciendi arte  
quadam singulari. Sed huic, quam dico, conisciendi sollertia nos perparū, mi-  
nusq; fortasse, quam equum fuerat, tribuimus libros veteres, quos, ut anti-  
quissimi quique erant, ita minus auctos, minusq; corruptos inuenimus, fon-  
tesq; è quibus hac hausta, ab eodem bona ex parte indicatos, eos sumus secu-  
ti. Aluarus ergo et duorum, quos diximus, egregia opera, et aliorum, in pri-  
misq; Antonij Covarruviae nostrorum omnium, quot sunt, quotque fuere  
unde cunque doctissimi, atque elegantissimi viri communicatione adiutus,  
cum et pietate erga sacerdotum eximia, et Majestati Catholicae satisfaciendi  
Studio plurimum duceretur, annotationum in omnes XX. libros magna mo-  
lis corpore relicto, defunctus est. Quod cum grauiissimi viri inspexissent: stu-  
diuum quidem diligentiamq;, ut equum fuit, valde probarunt: totius refor-  
matum, modumq; incidi reddenda censuere. Idque visum tum alias ob cau-  
sas necessarium; tum vero, quod cum enumeranda scripturarum, coniectu-  
rarumq; varietate multus ubique esset, tamen contextum ipsum, cuius gra-  
tia labor omnis suscepimus fuerat, in emendatum reliquerat. Huic latifundio  
(quoad genus hoc telluris ferret) per purgando, conserendoq; ego sum colo-  
nus datus. Quanto meo cum labore, nihil attinet dicere. Nam et si talibus  
viris (ut par fuit) satis fidebam, tamen, quin veteres libros ipse quoq; rur-  
sus evoluerem, identidemq; in singulis propè cunctarer, efficere non posui. Ut  
mittam interim conquisita meo (ut ait ille) dulciq; repertis labore. Qua, quā-  
uis pauca admodum non sint, mihi tamen videri sanè solent quam paucis  
simis: dum cogito, quam multa adhuc restent, quae noua aliqua cultura indi-  
geant. In notis consilium non fuit de quorundam minime malorum hominū  
sententia questiones pertexere, aut è veterum scriptis in eundem sensum  
plura congerere, aut eorum, quos nostra hac etas ingenio et eruditione pra-  
stantes plurimos tulit, scrinia compilare. Nam quis modus futurus esset

cuntiarum artium disciplinarumq; bibliothecas omnes exauriendi? Ergo in veteribus, è quo de sumptum aliquid comperimus, ei quin suare dedderemus, vix aliquem pratermissimus. Alios verò nō, nisi cum necesse fuit, ac raro, et perparcè citauimus; placuitq; nō hoc fieri, itidem ut in comedijis, omnes omnia ubi resuscitent. E recentioribus vix quenquam nominauimus, nisi si quis forte loci alicuius curationi medicam manum applicuerat.

Differentiarum librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus ms. libris correxit; quaq; essent è veteribus Grammaticis accepta, vel cū ijs consentirent, indicavit. V isum verò nobis est Parisiensis editionis addere differentias, partim quidem easdem, nonnunquam etiam diuersas, nullo tamen ordine digestas, ut qua conditione Isidori scripta fuerint, velex eo libello appareat.

Posteriorem librum, qui de Theologicis differetius est Doctor Rolandus Vricelius Regius quoq; Capellanus è duobus item ms. libris emendauit.

Librum de natura rerum ad Sisebutū scholijs bene longis abeo, cui fuerat commissus, auctum offendimus. Quia, quia emendationi parum seruiebant, placuit ijs, qui hac Regio iussu curabant, illis procul rejectis, librum ex quattuor ms. codicib. inter quos erat ex Quetenſi Ecclesia Longobardicus peruetus, per nos reformari, notaſque, qua ex uſu essent, affig. quod est, neque fruſtra factum.

Chronicon Vir Clarissimus Garsias Loaifa, Serenissimi poſtea Principis magister, Toletana nunc Ecclesia dignissimus Antistes, prater emendationem, indicatosq; fontes, è quibus confuxit, multa insuper historiarum cognitione, variaque eruditione collocupletauit. Cui propterea libro v. Etymologiarum, ubi eadem omnino tempora, resque aliquanto breuius describuntur, locus integer, intactusq; resexuatus est. Illud mirari nemo debet, si quia temporum descriptio interdum discrepet; ille enim suos codices, nos nostrorum consensum repræsentauimus.

Idem illustrissimus Antistes Sententiarū libros tres è manuscriptis xiii. codicib. (è quibus duo Longobardisi) emendatos, et notis illustratos, Taurini que antea cum Chronico non satis probè excusos, longè nunc emendatores dedit, totamque hanc editionem fauore, industria, beneficioque suo prouexit.

Librum de viris illustribus Ioannes Baptista Perezius Episcopus poſtea Segobricensis è ms. viii. emendauit, locosque illius quosdam illustrauit.

Idem Gotthorum, Sueorum: & Vandalarum historiam correxit. E quot ms. libris, non liquet. In ea quod Aera 10LXIV. anno imperij Iustiniiani i. edidimus, non (ut grauiſſimis viris placere videmus) anno Iustini viii. secutiſſimus non tantum huius historia, sed etiam libri v. Etymologiarum vetera exemplaria: qua magno consensu Iustino octo tantum

annos a signant: utrouis autem modo Amalaricus (quod illi volunt) in eum  
dem annum incidit. Quod item verba de S. Martyre Herminigildo Ara  
DCVI. Herminigildum deinde filium imperij suis tyrannizantem  
obsessum exuperavit, quosdam offendunt: nos quidem & ocis tyranni-  
zantem insolentia nihil mouemur: eadem namque est usus Rodericus To-  
letanus lib.2.c.14. Herminigildum deinde filium contra imperium  
tyrannizantem, obsessum Hispali dolo cepit: & quia nefandis ritibus  
noluit consentire, tormentis varijs cruciavit. Demum securi percus-  
sum parricida impius dignum Deo Martyrem consecravit. Huiusmo-  
di aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nam, quin nepoti idem  
cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non sit verisimile. Atque eo  
magis, quod ydem propemodum verbis in eadem re est usus Alfonsus  
Carthagena Anacephalaosis c. 26. ut utrumque illa ex Isidoro descripsisse,  
planè non dubitemus.

Idem Epistolas collegit, atque correxit.

Librum de ortu & obitu Patrum. Petrus Fontidonus Salmanticensis  
Canonicus è vv. viii. exemplaribus emendatum reliquit. Quod vero is li-  
ber grauissimis quibusdam viris suspecta auctoritatis videtur: nobis, prater  
tot exemplarium nostrorum, externorumq; consensum, Sanctorum Ilde-  
fonsi, et Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis  
potiore esse debuit.

Mysticorum expositiones sacramentorum nullo certo titulo prescri-  
ptas accepimus: quod septem manuscriptorum librorū singuli singulas pror-  
fus diuersas, prorsusq; ineptas praescritiones preferebant, quarum nulla cum  
Parisiensi editione conueniebat. Notarat, selegeratq; per totum hoc opus vir  
doctissimus lectionum varietates quasdam. Sed cui facum fecerant tum  
codices quidam non satis attentè considerati; tum Eucherij Lugdunensis  
editio fallax, è quo credidit bonam partem defumptam: cum contra potius  
deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucherium fuisse transfusa.  
Æquinus, veriusq; fuerat, eos auctores, quibus hac accepta refert Isidorus,  
Origenë, Victorinum, Hieronymū, Ambrosiū, Augustinū, Cassianū, Gre-  
gorium euoluere: ni res eiset laboris, tadij, multi, quaq; hominem minus ce-  
cupatum, quam ille plane fuerat, postularent. In ea re nos, quod qui uimus,  
præstitimus. Atque in titulo restituendo, opus ipsum prope iam ab aliena-  
tum auctori suore restituisse videmur. Quod eius magna pars, Genesis scili-  
cettora, et libri Regum apud Eucherium leguntur: opus etiam uniuersum  
Venerabilis Beda libris attextum sit. Sed Eucherio tam multa non Isidori  
modo, sed aliorū inserta, vel assuta potius sunt: ut pudeat illorū, qui Roma-  
na editioni præfuerunt. Nam (Augustinum & Paulinum mitto, in quo-  
rum scripta an Eucherius inciderit, alij viderint) Gregorium, et Cassio-  
dorum

dorum non potuisse ab Eucherio nominari, cuius fuit negligentia (an stuporis potius dicam) non vidisse? Integer etiam de templo Salomonis, siue Beda, siue alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libro tertio Regum commentarium coniectus est. Sed Isidorum Eucherio adiungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumq; sersum simul habere co-luit. Beda vero ( si modo is Beda est ) cum e diuersis auctoribus quæstiones in vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, neque id, nisi usque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc opere proponit, vel Isidorum disserit nominat, vel Recapitulationem subtemen hoc appellat. Quætionum porro titulus in uno Oliuensis cœnobij codice legitur, in quo singulis expositionibus sua sunt percunctationes proposita. Neque tamen huius codicis quæstiones easdem puto cum ijs, quarum Ildefonsus meminit in libro de viris illustribus. Non enim illa in re opus immutatum significat, nam neque id necesse fuit, ut Quætionum liber Hieronymi, et Augustini exemplo dice-retur. Quapropter nec veriti sumus nos quoque Quætionum etiam titulum retinere. Apparet etiam è Bravilione his quæstiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prænotatione: Quætionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellecilem recognoscit. Nam respexisse viderur ad verba ipsius Isidori in præfatione: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. Tuerunt autem codices, quibus usi sumus, octo; Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo, et, cuius antea meminimus, Oliuensis: nullo ita veteris, ut Longobardicis litteris effet notatus.

Allegorias Cyprianus Suarez è Societate Iesu emendatas cum scholijs reliquit. Quod manuscriptis libris adiutus sit, non constat. Idem emendauit etiam libellum de conflictu vitiorum & virtutum. Neque ille constare potuit, quot veteres codices acceperit. Sed non aduertit doctissimus vir, hunc tractatum cum operibus S. Ambrosij Roma nuper editum, in quo tam multa à nostris discrepant, ut nos ea singillatim referendas non duxerimus. Tantum hac nostra qualiacunque cum Augustiniana editione prope modum congruentia, simul cum illis legi maluimus. Isidori autem esse opusculum (ut ipse scriptum reliquit) et codices illius nomen præferentes, et stylus (haud multum fortasse a Synonymis abludens) et Sigeberti testimonium optimo viro persuaserant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse opus illud credimus, quod Isidori ipsius etate Ioan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de viris illustrib. Ad personam quoq; cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregorij reperitur opus eius insigne de cōuersatione vitæ, & institutione morū, siue de cōpugnantia virtutū & vitiorum. Ergo scripturarū varietates tam

multas interpretibus potius, quam librarijs adscribemus. De epilogo vero, qui apud Ambrosium brevior, in nostris aliquanto productior, apud Augustinū multò est longior; non est, quod laboremus, nam constat esse alienum, haud minus, quam inscriptionē ad Simplicianū in Ambrosiana editione. Neq; ex auditamento coniecturam de auctore facere Louanienses T̄ heologi debuerunt.

Idem Expositionem in Canticum Salomonis in uno tantū manuscr. libro repertam correxit ex Beda commentarijs, quos ille ex hoc fonticulo exuberasse autem abbat. Causamq; addidit, cur Isidoro recte adscripta sit. Reperisse enim se in veteri quadam Brailionis pranotatione operum Isidori verba hac, qua vulgo desiderentur: Moralium libros B. Gregorij Papæ rogatu compendiosè abbreviavit: Cantica Canticorum facunda expositione elucidauit: quartam editionem Psalterij edidit; super libros Moysi, & Psalterium, & quattuor Euangelia expositioni non minimo insudauit studio. In Canonico quoque, & Ciuiili iure permixima composuit instrumenta. Sed ne hac quidem verba breuissima expositioni satis conueniunt. Est enim multò brevior ea Iusti Vrgellitani expositione, qua Isidoro ipsi valde breuis visa est. Quid si ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de auctore non satis liqueret, extremos fecimus, longiori methodo quin minorem etiam invenimus. nigr. imp. 200 p

Contra Iudeos libros duos ex vii. ms. codicib. emendauit, annotationesque addidit Ioannes Mariana è Societate Iesu, Idem in Proceriorū libro ex totidem ms. Idem in Synonymis ex decem exemplarib. restituendis, & illustrandis prestitit.

De Ecclesiasticis officijs libros nos ex vetustissimo codice Albaildenſi (quod concilia plura, aliaq; nonnulla continet) ab alijs iam nobilitato, probè, ut speramus, refecimus. Neque tamen optimus codex non saepe iuuandus nostro labore fuit, conquisitis auctorum locis, è quibus fuerat id opus concinnatum. Habuimus præterea exemplar aliu in collegio Complutensi.

Regulam monachorum, in codice tantum uno prius repertam, admodum depravatam P. Chacon ex Smaragdo, & libro sententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cuius operam nos alterum codicem nacti, & quidē Longobardicum, sed & ipsum tamē mendis oppido deformem, permultum proueximus.

Atque hac de singulis libris. In univerſis vero id pra oculis habendum: excerpta esse pleraque. Id enim pra se tulit sanctissimus vir; cavit etiam aliquando, ne ad culpæ suæ titulum referrentur, de quibus testificatio adhiberetur auctorum. Quæ testificatio, cum neque ab ipso tam sape, quam nunc effet necesse, neque à nobis fuerit adhibita: aut adhiberi etiam, eruptis auctoris nonnullis, quibus ille est usus,

ullo modo potuerit: cohíbebit se (si me cudit lector) ne dum diligentissimum scriptorem negligenter alicuius arguit, audacia, temeritatisq; crimen incurrat, de quo et ab alijs, & à se ipso fortasse non mulcet post suum ipse condemnandum. Nam sunt etiam, quae proposuisse tantum, non etiam dijudicasse (neque id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cuiusmodi sunt in historia, quae de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Monasterio, in Facundo, in Iustiniano Imperatore, atque in Victore Tunnensi ex ipso Victore narravit. Qualia fortasse fuerint, quae in libro de ortu, & obitu Patrum à grauisimis viris notata sunt, ut Isidoro indigna. Quorum auctor alius querendus potius fuit, quam liber abiiciendus, qui SS. Ildefonsi, et Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quae de Osij Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Neque id mirum videri debebit ei, qui libro v. Etymologiar. cap. ultimo. Aetate i. v. sub David Carthaginē conditam, eademq; multis post annis sub Amasia rursus conditam aspiciat. Quia tamen de re in Chōnico sibi cauit. Subiectum enim in Amasia, Carthagini in hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

Quo de genere sunt etiam alia quadam in Etymologys: non illa quidam magni momenti: sed interdum etiam secum ipsi pugnātia; ut quod ex sulcibendum sit, non exultat contra exultat non exultat. Atqui illud e Terentio Scauro, hoc è V elio Longo sumptum videri possit: quod satis esse debet.

Malitiose & impie adiecta credimus, quae de præfinitione extrema diei cap. vii. expositionum in Genesim abesse pro rorsus à quibusdam exemplaribus, in alijs importunè repeti admonuimus. Nisi hac quoq; non de suo sed de aliorum sensu relata, proposita q; cum doctissimo viro maiis. Sed huiusmodi vix aliud reperias: ut libros omnes in offensio pede possis decurrere.

Detracta etiam quadam suspicamur, ut quod paullo ante de S. Hermanni gildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes praestare, vix eius sit, qui statem in hoc uno labore contriuerit, preloq; affixus perpetuò hascerit. Nos huius rei inexperti, alijsque difficultatibus impediti obniti tantum non potuimus. Quod supereft, ne quam maioris negotij restent, in quibus labi, aut barere possis, quin de ijs admonerere, sedulò curauimus.

S. B R A V L I O N I S  
C A E S A R A V G V S T . E P I S C O P I  
Prænotatio librор. D. Isidori.



SIDORVS vir egregius , Hispalensis Ecclesiæ Episcopus , Leandri Episcopi successor , & germanus , floruit à tempore Mauritij Imperatoris & Reccaredi Regis: in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit : vir in omni locutionis genere formatus , vt imperito, doctóque secundum qualitatem sermonis existeret aptus , congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus . Iam verò quantus sapientia fuerit , ex eius diuersis studijs , & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq; de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu proferuntur, sensu discreuit. Pro cœmiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, dignitatem quoque & mortem eorum, atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium, Episcopum Astigitanum officiorum libros duos: in quibus originem officiorum, cur vnumquodque in ecclesia Dei agatur , interprete suo stylo non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos: quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quā etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris P. pæ Gergorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi usque ad tempus suum, librum vnum nimia breuitate collectum.

Contra

Contra Iudæos, postulante Florétina germana sua proposito virgine, libros duos, in quibus omnia, quæ fides catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimonijs approbavit. De viris illustribus librum vnu. Cui nos ista subiúximus: Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueorum, & etiam Vandalorum historia librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinorum humanarumque rerum scientia merito erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi, quæ cunque fere sciri debentur, resticta collegit. Sunt & alia eius multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne visqueaque rusticitate veterasceremus) quasi quandam apposuit destinam. Cui non immerito illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: ut possimus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patræ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locoru, tu omnium diuinorum humanarumque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinorum scripturarum, seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cūtis, & copiosior operibus charitatis.

# EXSILDEFONSI TOLETANIEPISCOPI

Libro de viris illustribus.



SIDORVS post Leandrum fratrem Hispalensis sedis prouinciae Bethicæ cathedralm tenuit: vir decore simul & ingenio pollens: nam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis qui audiisset, non nisi repetita saepius commendaret. Scripsit opera, & eximia, & non parua, id est, librum de ortu & obitu Patrum: librum lamentationis, quem ipse synonymorum vocauit: libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudeorum: librum de natura rerum ad Sisebutum Principem: librum differenciarum: librum sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, Secretorum expositiones sacramentorum: quibus invnum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsaræaugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in eius opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuani, Vvitterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilanis, & Sisenandi Regum: annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

XV

EX

EXODIUS I GEBERTO  
GEMBLACENSIS

## Libro de viris illustrib.

**D** SIDORVS iunior, Hispalensis Episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum xx. libros Etymologiarū. Scripsit librum Procēmiorū de libris veteris, & noui Testamenti, quos in Canonē recepit Ecclesia Catholica. De ecclesiastieis officijs ad Fulgentium. De ortu, vita, & obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum de significationibus nominum. Ad Sisebutum librum de natura rerum. Scripsit & librum de differentijs verborum, librum de proprietate rerum; librum sermonum; librum Ecclesiasticorum dogmatum. Scripsit Synonyma, vbi inducūtur duæ personæ; vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum poenitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de conflictu virtutum & vitiorum librum vnū. De mysterijs Salvatoris librum vnum. Totum vetus Testamentum simpliciter expōnendo percurrit. Scripsit, & alia seculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

As digital natives as they grow up, they will be exposed to more and more opportunities to learn and practice their skills. This can lead to a sense of accomplishment and pride in their abilities. It can also lead to a sense of responsibility and ownership of their learning. As parents, it is important to encourage and support our children's interest in technology and to help them develop the skills they need to succeed in the digital world.

# OBITVS B. ISIDORI

## A REDEMPTO CLERICO

Recensitus.



ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter expōnerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispal. Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamq; confessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fidei prænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitatil gratias agere: deinde, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suū, nescio quasorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tantam eleemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, vt oriente sole, usque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita vt, dum febris in corpore conualeceret, & cibum reijceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam conualuit, atque suos Coepiscopos Ioānem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse fecit præsentes. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctorumq; huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno vultu eum suscepserūt, vt si ferreum possideret quispiam peccatum, solueretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilicam iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longius stare præcepit: vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantum, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus ab uno cilicio, ab altero super se mitti exponere cinerem, expandens manū ad cælum, ita exorsus est dicens. Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum peccatum percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die qua-  
ta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet, voluisti

voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti poenitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccavi super numerum arenæ maris. Non inueniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quam ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam siniui; sed, ut inique agerem, laborau. Et, quia tu dixisti, in quacunque hora peccator à vijs suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni: huius præcepti memor sum tui. Clamo utique cum spe, & fiducia ad te, cuius cælos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorū, quæ conuertantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quanto magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatē, & sumpsi, ut colostra, peccatum. His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, &, quicūq; de clero erant, ciuium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregatiōnem clericorum, & populi: ut pro me infelici & pleno omni sorde peccati ad Dominum vestram porrigitur oratio: ut qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem contempsi odio, si quem reieci impiè charitatis confortio, si quem maculaui cōfilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, in amo & poenitenti. Et, dum una voce omnes pro eo indulgētiā postulassent, & unicus debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circunstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: ut charitatem in uicē vobis exhibatis, non reddentes malum pro malo: nec velitis esse susurro in populo: non inueniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat a vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potius ereptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris eongaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationē, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit pecuniam. Cui tamen fidelis sit dubium, ut nō statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit dicens. Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel prava vsq; hactenus intuli; dimit-

tet

tet vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra; ita ut sacri fontis vnda, quam hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam reductus est, & post diem confessionis, vel poenitentiæ quartum pastorem iugiter curam & finem suum consummavit in pace, Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna xix. Era DCLXXIV.

## EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

### C A P. II.

**N**Ostri quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione nō infimus, & (quod maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reverentia nominandus, Isidorus.

**OBI-**

# CANONES EX D. ISIDORO

ad hanc Apud Gratianum.

<b>C</b> anon.	d. 3	Omne genus.	22. q. 2
<b>C</b> anones generalium.	d. 15	Omnis leges.	22. q. 1
Canones, qui. assinque Christiani.	d. 16	Omnis autem.	22. q. 3
Cleros.	and. 34	Parvuli de conse.	22. q. 4
Coniuges.	d. 21	Pauper.	22. q. 3
Consanguinitas.	22. q. 2	Perfectis.	22. q. 5
Constat Baptisma, de conse.	35. q. 4	Plebisita.	22. q. 2
Constitutio.	d. 4	Post Pascha.	22. q. 7
Consuetaudo.	d. 2	Primo gradu.	22. q. 5
Cum excommunicato.	d. 1	Principes seculi.	22. q. 9
Domino sancto abut.	11. q. 3	Privilegia.	22. q. 3
Erit autem.	d. 50	Quacunque arte.	22. q. 5
Factae sunt translatio.	d. 4	Quædam etiam.	22. q. 2
Fœminæ.	d. 4	Quidam autem.	22. q. 3
Fuerunt autem.	30. q. 5	Qui scelerate, de conse.	22. q. 2
His igitur.	d. 7	Qui in materno, de conse.	22. q. 4
Hoc ipsum.	d. 23	Quicunque.	22. q. 1
Ideo prohibetur.	33. q. 2	Quicunque.	22. q. 2
In malis.	d. 37	Quod conditio.	22. q. 1
Irrisor, de penitentia.	22. q. 4	Quos Deus.	22. q. 1
Ius autem.	d. 3	Raptus est.	22. q. 2
Ius civile.	d. 1	Raptus quoque.	22. q. 1
Ius gentium.	d. 1	Regula.	22. q. 3
Ius militare.	d. 1	Responsa.	22. q. 2
Ius naturale.	d. 1	Rhodiæ.	22. q. 2
Ius publicum.	d. 1	Romanus Pontifex, de conse.	22. q. 3
Ius Quiritium.	d. 1	Sanè consanguinitates.	22. q. 3
Iustum est bellum.	23. q. 2	Satyra vero.	22. q. 2
Iustum est, Principem.	d. 9	Sciendum.	22. q. 2
Lex est constitutio scripta.	d. 1	Senatus consultum.	22. q. 2
Lex est constitutio populi.	d. 2	Series consanguinitatis.	22. q. 5
Liberi dicti.	32. q. 4	Sicut viri.	22. q. 40
Mos est.	d. 1	Si is, qui præest.	22. q. 3
Moyses.	d. 7	Si in plebis.	22. q. 63
Non est contra.	22. q. 1	Si Presbyter.	22. q. 1
Non est obseruandum.	22. q. 4	Si quis Diaconus.	22. q. 50
Non est peccatum.	d. 6	Si quis præuentus.	22. q. 4
Non mœchaberis.	32. q. 5	Sortilegi.	22. q. 1
Non potest.	32. q. 5	Valet interdum.	22. q. 81
Non solum.	32. q. 7	Vsus auctoritati.	22. q. 11

# SCRIPTORES A D. ISIDORO

Vel citati, vel quibus maximè videatur usus.

<b>A</b> Emilius Macer.	Fulgentius.	Palladius.
Afcanius.	Gennadius.	Papinius.
Ambrosius.	Grachus in Mærium.	Paulinus.
Apuleius.	Gregorius Magnus.	Paulus Iurisconsultus.
Arati cométaria Latinè.	Gregorius Nazianzen⁹.	Paulus Orosius.
Aristoteles.	Hegeſippus.	Persius.
Atta.	Hieronymus.	Plautus.
A. Gellius.	Hilarius.	Plinius.
Boethius.	Hippolytus de cyclo Paschali.	Prosper Aquitanicus de Cyclo Paschali.
Braulio.	Horatius Flaccus.	Prudentius.
Cæcilius.	Hyginus de limitibus agrorum.	Publius.
Cælius Aurelianus.	Hyginus Astronom.	Quintilianus.
Caius Iuris.	Innocentius I.	Rhemius Palemon de ponderibus.
Celsianus.	Ioánes Chrysostomus.	Saluius.
Cato.	Julius Africanus.	Sallustius.
Catullus.	Julius Atticus.	Sedulius.
Cicero.	Iustiniani Institutiones.	Sergius.
Cinna.	Iustinus.	Seruius Grammaticus.
Clemens I.	Iuuenalis.	Seruius Honoratus.
Columella.	Laetantius.	Siculus Flaccus.
Cornelius Tacitus.	Leo Papa I.	Solinus.
Cyprianus.	Livius.	Statius.
Cyrillus Alexandrinus.	Lucanus.	Suetonius Tranquillus.
Cyrillus Hierosolymitanus.	Lucilius.	Terentianus.
Dionysius Lintius.	Lucretius.	Terentius.
Dioscorides.	Macrobius.	Tertullianus.
Donatus Grammaticus.	Martialis.	Theophilus Alexand.
Donatus in Terentium.	Monatius, vel Matius.	de Cyclo Pasch.
Dracontius.	Næuius.	Turpilius.
Ennius.	Nazarius in Panegyr.	Valgius.
Epiphanius.	Nigidius.	Varro.
Eusebij Chronicon.	Nonius Marcellus.	Victorinus de cyclo Paschali.
Eutropius.	Origenes.	Virgilius.
Festus Pompeius.	Ossidius Gera.	Vitruvius.
Flavius.	Ouidius.	Vlpianus.
Frontinus.	Pacuvius.	
Fronto.		

AD

# A D E T Y M O L O C I A R V M

## L I B R O S,

### I O. G R I A L.



RIGINES verborum qui tradunt, si e se intra Grammaticorum fines contineant, siue philosophā di studio latius evagentur, siue virūque (quod S. Isidorus fecit) sequantur; periculosa tractant plenum opus alea. Id quod nō modo Plato, & Varro, Stoiciq; (quos huīs rei per studiosos fuisse ē Cicerone nouimus) sed grauiissimi quique ē nostris nimium experti sunt. Neq; tamen ipsorum culpa; sed eorū vicio, qui, quid illi spectarint, non sunt satis assēuti. Cuius rei caput illud est praeipuum; quod cum uniuscuiusq; verbi (ut ait Varro) natura sint due; à qua re, & in qua re vocabulū sit impositū: illudq; spectare Grāmatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huicq; disciplina (qua ἐτυμολογία dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidē exhibent; dum ad syllabas & litteras omniareuocantes, si quid paullulum deerrari, id ut dissimilant, imperare sibi non possunt. At quis alterum genus, (quod περὶ οὐμανοπδίων idem Varro nominat) sibi proponunt; dum rebus ipsis edocendis, atque oculis subiiciendis intenti, occasionem tantum in vocibus captant, neque tam verbis, quam rebus lucem inferre student; iū vero, dum parum Grammaticos videri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurront: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui artem hanc unam profarentur, ea in ipsis longe solertiores, modò animum ad eam rationem adhibeant, quam serio se nosse disimulant. Quis enim credat, qua res minutissimis Grammaticis obvia sint, eas doctrinarum omnium parentes ac repertores usque adeo fugisse, ut se deridendo leuisimis hominibus tam sapè propinarint? An erit, qui, Ciceroni tumultum timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationē, Tertulliano limum liquorem optimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Sylvestrum, & Romana Synodi Patrescuriam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nam ex Platone, Varrone, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duopriores iam olim ea de re vulgo male audiant: Hieronymus vero culpam hanc (si modo culpa est) ita agnoscat, ut sibi ipse ignoscat; neque enim aliter toties illam in se admitteret, Gracis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (ut ipsius utar verbo) tam violenter assignas. Iusisse,

inquieris, grauiissimos viros? Nō nego. Illud aio asecutos, ut, cum lusisse existimari voluerint, turpiter labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed rursus eos, siue lusus, siue ineptias appellant; non carere fructu, & utilitate dico. Nam, quin res aut inuolutas explicit, aut obscuras in apertū producāt, aut qua nota, manifestaq; sint, acrius ut sensus irritent, faciat, aquos harū rerum astimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum dicit esse Suidas) Isidorus, quod manus tegat tantum, nominatum vult. Quia notatione profusiore nos ea ueste nunc vti ostendit, ut pote qua non manus solum, sed pedes quoq; iam tegat. Loricam nouerat ē Servio suo (neque enim librum aliū tam legendo trinerat) tegmē esse de loro factum. Loris carentem dixisse maluit; ut a lorica, qua iam olim exoleuisset, ad circulis consertam ferreis lectoris animū, oculosq; conuerteret. Sexcenta sunt huiusmodi. De definitionibus qui scripsere, cum unam, qua rei naturam proxime attingat, vera definitionis nomine dignentur, tamen reliquas ita non fastidunt, ut earum plurima genera sedulo conquerirant (nam quindecim, aut ijs etiā plura) Victorius, & Boethius prodidere) notationum, qua verborum enodationes, descriptionesq; sunt, conceptiones varias, cur tantopere auersentur, si queras: causam quam afferant? Nisi forte, id se indignari, quod aberrationes huismodi in verborum, quam in rerum lusu magis appareant. At minori apparent cum periculo, non minori interdum cum fructu. Ut, si qua in re, in hac planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortius & melius magnas plerumq; secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui, cum omne scriptorum genus diligentissimè peruoluntaret: optimum natu, si parum eruditus seculi hominibus breuem facilemq; viā ad disciplinas omnes aperiret: ut simul & rerum, & verborum notitiam traderet, quaque liceret, in ipsis vocibus herere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quam si vocum enucleandis notionibus, et propriis earum usus ostenderetur, & rerum ijsdem subiectarum, auditu sono, obuersaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum quoddam, atque simulacrum. Quodcum faceret, plurimas quidem siue origines, siue explicationes, ē veteribus scriptoribus desumpfit; sed neque veritus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi esset, atque commodum) nouas quoque proferre, consimiliq; ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum emulari exceptauit negligentiam, non admodum curans leuum criticorum obscuram diligentiam. Qui, si, quid in eo carperent, attendissent, minus sape, minusque audacter in illum sauirent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea multoties rident, que illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster auctores habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore iam aiores, cū multa, qua, quasi Isidorianā, cachinno excipiebant, vetustioribus auctoribus redditā videbunt. Quod si hoc opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non dānis auxiſſent maximis lectores: non diffideremus fortasse omni illum proptermodum

modum culpabiliterare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione collectum: aliorum autem via praestare nolle se, diserte ipse profitetur. Nunc vero, cum auctoris summa abs fuerit manus, inter polaritatemque hac, et digesta (ut quibusdam videtur) Braulio, lectores, quod in hoc volumine satis magnam, satisque lautam librorum suppellectilem per id tempus sibi esse ducent, quidquid aliunde possent, huc congererent; library, quidquid illitum chartarum margini cernerent, pro se quisque certatim in contextum inferrent; cuius audacia (an impietatis potius dicam?) tam multis aliorum delictis ad Isidori inuidiam abuti? Sed, ut quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita proposuisse fuerit opera pretium. Vocabus (inquit) Latinis Gracas, Gracis Latinas origines tribuit. Qua priora sunt, e posterioribus oriri vult. Orthographia rationem nullam dicit. Quae verborum productiones sunt, in stirpibus, et radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, qua significationibus subseruant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam crimina omnia referri. Quaenam si communia illi cum optimis auctoribus ostendero, non causam dico, quin, quod meritus est, ferat. Sed pluribus exemplis non ut arquid, indicatis locis, facile sibi quisque ingetem syluam comportare posset. Artem, et oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At artem Donatus agens, oratorem agens, et volunt esse Festus. Quam multa eodem modo Varro ex ijs etiam, qua in utroque agro (ut ait ille) non serpunt? Quid? qui ex nostris Iesum ιασω, Cephas κεφαλην esse dixerunt, quorum nominum certas origines, et interpretationes ex Euangelio nouerant? At qui viri? Quattuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quatuor oriri rectum simplexque videatur. Nonne ius eodem modo à instauratrixit Vopianus? Orthographia rationem nullam dicit. Quid: qui hortum ab oriendo, aut hederam ab edendo, aut ab harenlo dictam docet? At is est Festus Pompeius. Cui vero productiones pro stirpibus non sint, ut Sulpitio in testamento, Aquillio in postliminio, eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbitrator omnino fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositionibus, quo significationes magis appareant, queruntur? nisi Grammaticorum inter iubeas plorare cathedras? Nam cum sinistrum, quantum ad auguria attinet, et Senatorem, quantum ad agendi facultatem, utrumque à sinendo trahit Seruius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulans? Quid: quod nonnumquam ita fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse Varro de eodem germine, sed de eadem genetricie manantem. Quid cum dignitati, vel honestati seruiunt, aut melius aliquid innuunt, quam voces praeseferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte fuisse dixerat, à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse maluit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri. A modo deflexit; ut eius qualis usus esse deberet, ostenderet. Sed instant clamoribus, atque

urgent; etymologias, veriloquiaq; quae neque etymologia, neque veriloquia sint, appellari nequaquam debuisse; itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse prescribendos. Quasi non ἀριθμός τυχεῖται εἰπολογία à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur sanctissimus vir, ut opus longè utilissimum, εἰς (ut illa ferebant tempora) immensi laboris, exigue admodum, et (ut ita dixerim) exiliter indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina referatos commentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longius progressus est, opus de quarundam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Quia præscriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergo id ille consecutus est, ut posteri non quarundam, sed omnium (prope dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hac usque tempora perpetuò agnouerint, εἰς magna voce prædicauerint.

## INDEX

# INDEX CAPITVM

## in libris Etymologiarum.

### LIBER PRIMVS.

#### *De Grammatica.*

<b>D</b> e disciplina.	Cap. 1.
<i>De septem liberalibus disciplinis.</i>	2
<i>De litteris communibus.</i>	3
<i>De litteris Latinis.</i>	4
<i>De grammatica.</i>	5
<i>De partibus orationis.</i>	6
<i>De nomine.</i>	7
<i>De pronomine.</i>	8
<i>De verbo.</i>	9
<i>De aduerbio.</i>	10
<i>De participio.</i>	11
<i>De coniunctione.</i>	12
<i>De præpositione.</i>	13
<i>De interiectione.</i>	14
<i>De voce.</i>	15
<i>De syllaba.</i>	16
<i>De pedibus.</i>	17
<i>De accentibus.</i>	18
<i>De figuris accentuum.</i>	19
<i>De positura.</i>	20
<i>De notis sententiarum.</i>	21
<i>De notis vulgaribus.</i>	22
<i>De notis iuridicis.</i>	23
<i>De notis militaribus.</i>	24
<i>De notis litterarum.</i>	25
<i>De notis digitorum.</i>	26
<i>De orthographia.</i>	27
<i>De analogia.</i>	28
<i>De etymologia.</i>	29
<i>De glōsis.</i>	30
<i>De differentijs.</i>	31
<i>De barbarismo.</i>	32
<i>De solœcismo.</i>	33
<i>De vitijs.</i>	34
<i>De metaplasmis.</i>	35
<i>De schematibus.</i>	36
<i>De tropis.</i>	37
<i>De proſa.</i>	38
<i>De metris.</i>	39
<i>De fabula.</i>	40
<i>De historia.</i>	41
<i>De primis auctoribus historiarum.</i>	42
<i>De utilitate historiæ.</i>	43
<i>De generibus historiæ.</i>	44

### LIB. I L

#### *De Rhetorica, & Dialectica.*

<i>De rhetorica &amp; eius nomine.</i>	Cap. 1
<i>De inuentoribus rhetorice artis.</i>	2
<i>De nomine oratoris &amp; partibus rhetorice.</i>	3
<i>De tribus generibus cauſarum.</i>	4
<i>De gemino ſtatu cauſarum.</i>	5
<i>De tripertita controuerſia.</i>	6
<i>De quattuor partibus orationis.</i>	7
<i>De quinque modis cauſarum.</i>	8
<i>De ſyllogismis.</i>	9
<i>De lege.</i>	10
<i>De ſententia.</i>	11
<i>De cataſceue &amp; anaſceue.</i>	12
<i>De proſopopœia.</i>	13
<i>De ethopœia.</i>	14
<i>De generibus quæſtionum.</i>	15
<i>De elocutione.</i>	16
<i>De trimodo genere dicendi.</i>	17
<i>De colo, commate, &amp; periodis.</i>	18
<i>De vitijs litterarum, &amp; verborum, &amp; lentetiarum cauendis.</i>	19
<i>De iuncturis verborum.</i>	20
<i>De figuris verborum &amp; ſententiarū.</i>	21
<i>De dialectica.</i>	22
<i>De differentia dialecticæ &amp; rhetoricæ artis.</i>	23
<i>De definitione Philosophiæ.</i>	24
<i>De iſagogis Porphyrij.</i>	25
<i>Decategorij Aristotelis.</i>	26
<i>De perihermenijs Aristotelis.</i>	27
<i>De ſyllogismis dialecticis.</i>	28
<i>De diuisione diffinitionum ex Matij Vistorini libro abbreuiata.</i>	29
<i>De topicis.</i>	30
<i>De oppositis.</i>	31

### LIB. III.

#### *De quattuor disciplinis Mathematicis.*

<i>De vocabulo arithmeticæ disciplinæ.</i>	1
<i>Cap.</i>	1
<i>De auctoribus eius.</i>	2
<i>Quid sit numerus.</i>	3
<i>Quid prætent numeri.</i>	4

# I N D E X

<i>De prima diuisione pariū, &amp; impariū.</i>	5	<i>De itinere solis.</i>	52
<i>De secunda diuisione totius numeri.</i>	6	<i>De lumine lunæ.</i>	53
<i>De tertia diuisione totius numeri.</i>	7	<i>De formis lunæ.</i>	54
<i>De differentia arithmeticæ, geometriæ, &amp; musicæ.</i>	8	<i>De interlunio lunæ.</i>	55
<i>Quod numeri infiniti existunt.</i>	9	<i>De cursu lunæ.</i>	56
<i>De geometriæ inuentoribus, &amp; vocabulo eius.</i>	10	<i>De vicinitate lunæ ad terras.</i>	57
<i>De quadripertita diuisione geometriæ.</i>	11	<i>De eclipsi solis.</i>	58
<i>De figuris geometriæ.</i>	12	<i>De eclipsi lunæ.</i>	59
<i>De principijs geometriæ.</i>	13	<i>De differentia stellarum siderum &amp; astro- rum.</i>	60
<i>De numeris secundum geometriam que- rendis.</i>	14	<i>De lumine stellarum.</i>	61
<i>De musica &amp; eius nomine.</i>	15	<i>De situ stellarum.</i>	62
<i>De inuentoribus eius.</i>	16	<i>De cursu stellarum.</i>	63
<i>Quid possit musica.</i>	17	<i>De vario cursu stellarum.</i>	64
<i>De tribus partibus musicæ.</i>	18	<i>De interuallis stellarum.</i>	65
<i>De triformali musicæ diuisione.</i>	19	<i>De numero circulari stellarum.</i>	66
<i>De prima diuisione musicæ, quæ harmo- nica dicitur.</i>	20	<i>De stellis planetis.</i>	67
<i>De secunda diuisione, quæ organica dici- tur.</i>	21	<i>De præcedentia, &amp; antegradatione stella- rum.</i>	68
<i>De tertia diuisione, quæ rythmica nō cu- patur.</i>	22	<i>De remotione, vel retrogradatione stel- larum.</i>	69
<i>De musicis numeris.</i>	23	<i>De statu stellarum.</i>	70
<i>De astronomia.</i>	24	<i>De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt.</i>	71
<i>De inuentoribus eius.</i>	25		
<i>De institutoribus astronomiæ.</i>	26		
<i>De differentia astronomiæ, &amp; astrolo- giæ.</i>	27		
<i>De astronomiæ ratione.</i>	28		
<i>De mundo, &amp; eius nomine.</i>	29		
<i>De forma mundi.</i>	30		
<i>De calo, &amp; eius nomine.</i>	31		
<i>De situ sphæræ cœlestis.</i>	32		
<i>De motu eiusdem.</i>	33		
<i>De cursu eiusdem sphæræ.</i>	34		
<i>De celeritate cœli.</i>	35		
<i>De axe cœli.</i>	36		
<i>De cœlestibus polis.</i>	37		
<i>De cardinibus cœli.</i>	38		
<i>De conuexis cœli.</i>	39		
<i>De ianuis cœli.</i>	40		
<i>De gemina cœli facie.</i>	41		
<i>De quattuor partibus cœli.</i>	42		
<i>De hemisphærijs.</i>	43		
<i>De quinque circulis cœli.</i>	44		
<i>De zodiaco circulo.</i>	45		
<i>De candido circulo.</i>	46		
<i>De magnitudine solis.</i>	47		
<i>De magnitudine lunæ.</i>	48		
<i>De natura solis.</i>	49		
<i>De cursu solis.</i>	50		
<i>De effectu solis.</i>	51		

## L I B. IV.

### *De Medicina.*

<i>De medicina.</i>	Cap. i
<i>De nomine eius.</i>	2
<i>De inuentoribus medicinæ.</i>	3
<i>De tribus hæresibus medicorum.</i>	4
<i>De quatuor humoribus corporum.</i>	5
<i>De acutis morbis.</i>	6
<i>De chronicis morbis.</i>	7
<i>De morbis qui in superficie cutis viden- tut.</i>	8
<i>De remedijis, &amp; medicaminibus.</i>	9
<i>De libris medicinalibus.</i>	10
<i>De instrumentis medicorum,</i>	11
<i>De odoribus &amp; vnguentis.</i>	12
<i>De initio medicinæ.</i>	13

## L I B. V.

### *De legibus, & temporibus.*

<i>De auctoribus legum.</i>	Cap. i
<i>De legibus diuinis &amp; humanis.</i>	2
<i>Quid differant inter se ius, leges, &amp; mo- res.</i>	3
<i>Quid sit ius naturale.</i>	4
<i>Quid sit ius ciuile.</i>	5
<i>Quid</i>	

# C A P I T V M.

Quid sit ius gentium.	6	De librorum vocabulis.	13
Quid sit ius militare.	7	De librarijs, & corum instrumentis.	14
Quid sit ius publicum.	8	De canonibus euangeliorum.	15
Quid sit ius Quiritium.	9	De canonibus conciliorum.	16
Quid lex.	10	De cyclo paschali.	17
Quid scita plebium.	11	Derequis festiuitatibus.	18
Quid senatus consultum.	12	De officijs.	19
Quid constitutio, & edictum.	13		
Quid responsa prudentum.	14		
De legibus consularibus, & tribunitijs.	15		
De lege satyra.	16		
De legibus Rhodijs.	17		
De priuilegijs.	18		
Quid possit lex.	19		
Quare lex facta sit.	20		
Qualis debeat fieri lex.	21		
De causis.	22		
De testibus.	23		
De instrumentis legalibus.	24		
De rebus.	25		
De criminibus in legē constitutis.	26		
De pēnis in legibus constitutis.	27		
De chronicæ vocabulo.	28		
De momentis & horis.	29		
De diebus.	30		
De nocte.	31		
De hebdomada.	32		
De mensibus.	33		
De solsticijs, & æquinoctijs.	34		
De temporibus anni.	35		
De annis.	36		
De olympiadibus, & lustris, & iubilēis.	37		
De seculis, & æratibus.	38		
De diuincione temporum.	39		

## L I B. V I.

### De libris, & officijs Ecclesiasticis.

De veteri, & novo Testamento.	Cap. 1
De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.	2
De bibliothecis,	3
De interpretibus.	4
De eo, qui primum Romam libros adue- xit.	5
Qui apud nos bibliothecas institue- runt.	6
Qui multa scripserunt.	7
De generibus opusculorum.	8
De ceris.	9
De chartis.	10
De pergamenis.	11
De libris conficiendis.	12

## L I B. VII.

### De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

	Cap. 1
De Deo.	1
De Filio Dei.	2
De Spiritu sancto.	3
De eadem Trinitate.	4
De angelis.	5
De hominibus, qui quodam præfigio no- men acceperunt.	6
De patriarchis.	7
De prophetis.	8
De apostolis.	9
De reliquis in Euangēlio nominibus.	10
De martyribus.	11
De clericis.	12
De monachis.	13
De ceteris fidelibus.	14

## L I B. VIII.

### De Ecclesia, & sectis diversis.

	Cap. 1
De Ecclesia, & synagoga.	1
De religione, & fide.	2
De hæresi, & schismate.	3
De hæresibus Iudæorum.	4
De hæresibus Christianorum.	5
De philosophis gentium.	6
De poetis.	7
De sibyllis.	8
De magis.	9
De paganis.	10
De dijs gentium.	11

## L I B. IX.

### De linguis, & societatibus.

	Cap. 1
De linguis gentium.	1
De gentium vocabulis.	2
De regnis, & militiæ vocabulis.	3
De ciuibus.	4
De affinitatibus, & gradibus.	5
De agnatis & cognatis.	6
De coniugijs.	7

## L I B.

# INDEX

<b>L I B. X.</b> <i>Vocabulorum certarum Alphabetum.</i> <b>L I B. XI.</b> <i>De homine, &amp; portentis.</i>	<b>L I B. XIII.</b> <i>De terra, &amp; partibus.</i> <b>De homine, &amp; partibus eius.</b> <b>Cap. i</b> <b>De æstatibus hominis.</b> <b>2</b> <b>De portentis.</b> <b>3</b> <b>De transformatis.</b> <b>4</b>	<b>L I B. XII.</b> <i>De animalibus.</i> <b>De pecoribus, &amp; iumentis.</b> <b>Cap. i</b> <b>De bestijs.</b> <b>2</b> <b>De minutis animantibus.</b> <b>3</b> <b>De serpentibus.</b> <b>4</b> <b>De verminibus.</b> <b>5</b> <b>De piscibus.</b> <b>6</b> <b>De avibus.</b> <b>7</b> <b>De minutis volatilibus.</b> <b>8</b>	<b>L I B. XIV.</b> <i>De ciuitatibus.</i> <b>Cap. i</b> <i>De ædificijs publicis.</i> <b>2</b> <i>De habitaculis.</i> <b>3</b> <i>De ædificijs sacris.</i> <b>4</b> <i>De repositorijs.</i> <b>5</b> <i>De operarijs,</i> <b>6</b> <i>De aditibus.</i> <b>7</b> <i>De partibus ædificiorum.</i> <b>8</b> <i>De munitionibus.</i> <b>9</b> <i>De tentorijs.</i> <b>10</b> <i>De sepulcris.</i> <b>11</b> <i>De ædificijs rusticis,</i> <b>12</b> <i>De agris.</i> <b>13</b> <i>De finibus agrorum.</i> <b>14</b> <i>De mensuris agrorum.</i> <b>15</b> <i>De itineribus.</i> <b>16</b>	<b>L I B. XV.</b> <i>De ædificijs, &amp; agris.</i> <b>De ciuitatibus.</b> <b>Cap. i</b> <b>De munitionibus.</b> <b>9</b> <b>De tentorijs.</b> <b>10</b> <b>De sepulcris.</b> <b>11</b> <b>De ædificijs rusticis,</b> <b>12</b> <b>De agris.</b> <b>13</b> <b>De finibus agrorum.</b> <b>14</b> <b>De mensuris agrorum.</b> <b>15</b> <b>De itineribus.</b> <b>16</b>	<b>L I B. XVI.</b> <i>De lapidibus, &amp; metallis.</i> <b>De pulueribus, &amp; glebis terræ.</b> <b>Cap. i</b> <i>De glebis ex aqua.</i> <b>2</b> <i>De lapidibus vulgaribus,</i> <b>3</b> <i>De lapidibus insignioribus.</i> <b>4</b> <i>De marmoribus.</i> <b>5</b> <i>De gemmis.</i> <b>6</b> <i>De viridioribus gemmis,</i> <b>7</b> <i>De rubris gemmis.</i> <b>8</b> <i>De purpureis.</i> <b>9</b> <i>De candidis.</i> <b>10</b> <i>De nigris.</i> <b>11</b> <i>De varijs.</i> <b>12</b> <i>De crystallis.</i> <b>13</b>
--	--	---	---	---	---

# C A P I T V M.

De ignitis.	14
De aureis.	15
De vitro.	16
De metallis.	17
De auro.	18
De argento.	19
De axe.	20
De ferro.	21
De plumbbo.	22
De stanno.	23
De electro.	24
De ponderibus.	25
De mensuris.	26
De signis.	27

## L I B . X V I I .

### D e r e b u s r u s t i c i s .

De auctoriis rerum rusticarum.	Cap. 1
De cultura agrorum.	2
De frumentis.	3
De leguminibus.	4
De vitibus.	5
De arboribus.	6
De proprijs nominibus arborium.	7
De arboribus aromaticis.	8
De herbis aromaticis, sive communib.	9
De oleribus.	10
De odoratis oleribus.	11

## L I B . X V I I I .

### D e b e l l o , & l u d i s .

De bellis.	Cap. 1
De triumphis.	2
De signis.	3
De buccinis.	4
De armis.	5
De gladiis.	6
De hastis.	7
De sagittis.	8
De pharetris.	9
De fundis.	10
De ariete.	11
De clypeis.	12
De loricis.	13
De galeis.	14
De foro.	15
De spectaculis.	16

De ludo gymnico.	17
------------------	----

De generibus gymnicorum.	18
--------------------------	----

De saltu.	19
-----------	----

De cursu.	20
-----------	----

De iactu.	21
-----------	----

De virtute.	22
-------------	----

De luctatione.	23
----------------	----

De palæstra.	24
--------------	----

De agone.	25
-----------	----

De generibus agonum.	26
----------------------	----

De ludis circensisibus.	27
-------------------------	----

De circo.	28
-----------	----

De ornamentiis.	29
-----------------	----

De metis.	30
-----------	----

De obelisco.	31
--------------	----

De carceribus.	32
----------------	----

De aurigis.	33
-------------	----

De quadrigis.	34
---------------	----

De curru.	35
-----------	----

De equis quibus currunt.	36
--------------------------	----

De septem spatijs.	37
--------------------	----

De equitibus.	38
---------------	----

De desultoribus.	39
------------------	----

De peditibus.	40
---------------	----

De coloribus equorum.	41
-----------------------	----

De theatro.	42
-------------	----

De scena.	43
-----------	----

De orchestra.	44
---------------	----

De tragediis.	45
---------------	----

De comediis.	46
--------------	----

De themelicis.	47
----------------	----

De histrionibus.	48
------------------	----

De mimis.	49
-----------	----

De saltatoribus.	50
------------------	----

Quid quo patrono agatur.	51
--------------------------	----

De amphiteatro.	52
-----------------	----

De ludo equestri.	53
-------------------	----

De retiariis.	54
---------------	----

De secutoribus.	55
-----------------	----

De laqueariis.	56
----------------	----

De velitibus.	57
---------------	----

De ferali certamine.	58
----------------------	----

De execratione ludorum.	59
-------------------------	----

De alea.	60
----------	----

De pyrgis.	61
------------	----

De calculis.	62
--------------	----

De tesseris.	63
--------------	----

De figuris aleæ.	64
------------------	----

De vocabulis tesserarum.	65
--------------------------	----

De iactibus tesserarum.	66
-------------------------	----

De calculatorum motu.	67
-----------------------	----

De interdictione aleæ.	68
------------------------	----

De pila.	69
----------	----

L I B .

# M I N D

L I B. XIX.	Cap. 1.
De nauibus, & edificijs, & vestibus, &c.	
De nauibus.	
De partibus nauium, & armamentis.	
De velis.	
Defunibus.	
Deretibus.	
Defabricis, siue fornacibus.	
De instrumentis fabrorum.	
De fabricis parietum.	
De dispositione.	
De constructione.	
De venustate.	
De laqueatijs.	
De crustis.	
De lithostrotis.	
De plastis.	
De pictura.	
De coloribus.	
De instrumentis ædificiorum.	
De lignarijs.	
De inuentione lanificij.	
De veste sacerdotali in Lege.	
De nominibus vestium cæterarum.	
De proprio quarundam gentium habitu.	
De pallijs virorum.	
De pallijs fœminarum.	
De stratu & reliquis vestibus, quæ in usu erant.	

# F I N I S.

# E X C.

habentur.	
De lanis.	
De coloribus vestium.	
De instrumentis vestium.	
De ornamentijs.	
De ornamentijs capitis fœminarum.	
De annulis.	
De cingulis.	
De calciamentis.	
L I B. XX.	Cap. 1.
De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.	
De mensis.	
De escis.	
De potu.	
De vasis escarijs.	
De vasis potorijs.	
De vasis vinarijs, & aquarijs.	
De vasis olearijs.	
De vasis coquinarijs.	
De vasis repositoriojs.	
De vasis luminariorum.	
De lectis, & sellis.	
De vehiculis.	
De reliquis, quæ in usu habentur.	
De instrumentis rusticis.	
De instrumentis hortorum.	
De instrumentis equorum.	



# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOPI. ET YMOLOGIARVM LIBER PRIMVS,

## DE GRAMMATICA.

### PRAEFATIO.

Domno meo, & Dei seruo,  
Braulioni Episcopo,  
Isidorus.

**I**N TIBI, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarundam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atq. ita in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stylo maiorum.

## DE DISCIPLINA ET ARTE,

### CAPUT PRIMVM.

**D**isciplina <sup>a</sup> à discendo nomen accepit: vnde & scientia dici potest. Nam scire dictum à discere: quia nemo nostrū scit, nisi qui discit. Altera dicta disciplina, <sup>b</sup> quia discitur plena.

Ars vero dicta est, <sup>c</sup> quod artis preceptis regulisque consistat. <sup>d</sup> Alij dicunt à Grēcis hoc tractum esse vocabulum ἀρτό της ἀρτης, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

Inter artem & disciplinā Plato & Aristoteles differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse in ijs, quæ se & aliter habere possunt: disciplinā vero esse, quæ de ijs agit, quæ aliter evenire non possunt. Nam quando veris disputationibus aliquid differitur, disciplinā

A erit: quando aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

<sup>a</sup> Disciplina à disc. *Verba sunt D. August. Soliloq. c. 2.*

<sup>b</sup> Quia discitur plen. *Pleni vis in disciplina nulla est, nem plina productio est sola verbī. Sed, ut huiusmodi notatio nim lu'us, et ymologiarum vera, ac sincera appellatione commendari se minime postulant; ita, qui hac statim, quasi inepta, aut inania prorsus, fastidiose respuat, nimium ipse durus sit prater equumq. & bonum.*

<sup>c</sup> Quid artis præcept. *Artis pro artis antiquos scripsit. Se constat. Nam Valerius Probus artus pro angusto, & artus pro membris inflexione sola distinguit. Feitus; Artifices quod aptè opera inter se artent, qua ex caussa etiam artes appellatae sunt.*

<sup>d</sup> Alij dicunt: *Donatus in Andr. & Seru. in artem secundam Donati. Varro libr. 4. Nonnulla (inquit) nomina in vtraq. lingua habent radices: ut arbores, quæ in confinio natæ in vtroq. agro serpent.*

<sup>e</sup> Inter art. & disc. *Eodem modo distinguit arte à sciencia Arift.*

### De septem liberalibus artibus. Cap. II.

**D**isciplinæ liberalium artium septem sunt. Prima, Grammatica, id est, loquendi peritia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitorē & copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciibiliis quæstionibus necessaria existimatur. Tertia, Dialectica, cognomento Logica: quæ disputationibus subtilissimis vera fecernit a falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet a numerorum cauñas & diuisiones. Quinta, Musica: quæ in carminibus cantibusque consistit. Sexta, Geometria: quæ <sup>b</sup> mensuras dimensionesque complectitur. Septima, Astronomia: quæ continet legem astrorum.

<sup>a</sup> Numerorum cauñas: ita Goithici recte, al. casus.

<sup>b</sup> Mensuras. Soli duo Tarraconenses habent mensuras terræ. A reliquis ea vox abest. *Quod si nō tam etymon, quam rem ipsam, quæ magis communis est, spectes; non in eis modis*

A

illam reijiciemus. Est (inquit) lib. 2.c. 25. Geometria mensura magnitudinis immobilis, atq. formarum, cum lib. 3.c. 10. veram nominis rationem reddiderit.

### De litteris communibus. Cap. III.

PRimordia Grammaticæ artis, litteræ communes existunt: <sup>a</sup> quas librarij & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quedam Grāmaticę artis infantia est. Vnde & eā Varro litterationē vocat. Litteræ autem sunt indices rerum, <sup>b</sup> signa verborum: quibus tāta vis est, vt nobis dicta absentium sine voce loquantur. - Verba c enim per oculos, nō per aures, introducunt? Vtus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne obliuione fugiant, litteris alligantur. In rāta enim terum varietate nec disci audiendo poterāt omnia, nec memoria contineri.

<sup>d</sup> Litteræ autē dictæ, quasi legiteræ, quod iter legentibus præsent, vel quod in legendō iterentur.

Litteræ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. <sup>e</sup> Apud illos enim prius dictū est Aleph: deinde ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Trāslator enim ex simili sono alterius linguæ litteram cōdidit: <sup>f</sup> vt nosse possumus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarū secundū veteris Testamēti libros vtūtūr: Græci vero, vigintiquattuor: Latini inter vtramq. linguā progredientes viginti tria elementa habēt. <sup>g</sup> Hebræorū litteras à lege cœpisse per Moy-sen: Syrotū autē & Chaldæorū per Abrahā. <sup>h</sup> Vnde cum Hebræis & numero & sono cōcordant, solis characteribus discrepāt. Ägyptorū litteras Isis regina, Inachi filia de Græcia veniens in Ägyptū, reperit, & Ägyptijs tradidit. <sup>i</sup> Apud Ägyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicūt, alias vulgus. sacerdotales iep̄s, vulgares ῥαδήμους. Græcarum litterarum vsum primi Phœnices inuenierunt, vnde & Lucanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi, Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Hinc est quod & Phœnicio colore libro-rū capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, Cadmus Agenoris filius Græcas litteras è Phœnico in Græciam septē. decim primus attulit: A. B. Γ. Δ. E. Z. Ι. K. Λ. M. N. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. <sup>m</sup> His Palamedes Troiano bello tres adiecit. H. X. Ω. <sup>n</sup> Post quem Simonides Melicus tres alias adiecit, Θ. Ψ. Ζ.

<sup>o</sup> Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vita humanæ primus formauit: cuius

A virgula subterior primam x̄atem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se nec virtijs, nec virtutibus dedit. Biuum autem, quod supereft, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad beatā vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitūque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos, Surgente dextro monstrauit limite callē.

Quinque autem esse apud Græcos mysticas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda Ε, quæ mortem significat. Nam iudices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, απὸ τοῦ θανάτου, id est, à morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signū. De qua quidam sic ait.

O multū ante alias infelix littera theta.

Tertia P. T. figuram demonstrans Dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur de qua dictum est in Ezechiele Angelo:

Transi per medium Ierusalem, & signa thau in frontes virorum gementiū & dolentiū.

<sup>i</sup> Reliquas verò duas, summā & vltimam, sibi vendicat Christus. Ipse enim principium,

C ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrētibus enim in se inuicē Alpha ad Ω. vsq; deuoluitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: vt ostenderet in se Dominus & initiū decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autē litteræ apud Græcos & verba cōponunt, & numeros faciunt. Nā Alpha littera apud eos vocatur in numeris vnū: vbi autē scribunt beta, vocantur duo: vbi scribūt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: vbi scribunt delta, vocantur quattuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

Latini autem c numeros ad litteras non computant, sed sola verba componunt.

D <sup>a</sup> Quas librarij. Aug. lib. 2. de ord. c. 12. cū de litteris egifset, h̄ec subdit: Ergo utilitas numerandi magna necessitate animaduersa est. Quib. duab. repertis nata est illa librariorū, & calculonū professio, velut quedam Grāmaticę infantia, quā Varro litterationē vocat.

<sup>b</sup> Signa verb. Hieron. de notis ep. 34. Et lingue celeritatem præcedenter signa verborum. Et ep. 47. signa,

ac furtæ verborum.

<sup>c</sup> Verba introducūt. Absunt haec à quibusd. Goth. libris.

<sup>d</sup> Litteræ autem quasi legiteræ. Neq. hoc legitur in vlo Gotth. cor. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.

<sup>e</sup> Apud illos Alph. Ex Epiph. lib. de ponderib.

<sup>f</sup> Vt nosse -- matrem. Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 2.

<sup>g</sup> Hebræorū litt. Eadem traduntur de inuentor. litterarū septenarijs quibusdam, quos Crinitus refert lib. 17. de honest. disciplin.

<sup>h</sup> Vnde cū Heb. Ex hieron. prolog. Galeato.

<sup>i</sup> Inachi filia. Secutus est Isidorus Augustinū 18. de civit.

cap. 3.

c.3. *Augustinus Ouidium Metamorph. 1.* quid etiam Græcorū aliquos sensisse Suidas in collectaneis testatur.

k Apud Agypt. Nihil necesse est Græcarum litterarum monstra, que in Gotthicis codicib. visuntur, huc proferri. Satis esse debet, ex ijs Antonium Aug. Petrum Chaconem, & Vulcanium eodem modo coniecisse. Cum præsertim Herodoti verba quæ subscrībam ex lib. 2. dubitandi nullum relinquant locum. Αἰγύπτιοι διφασίοις γράμμασι χρέωνται, καὶ τὰ μὲν ἀντρῷ ιγαῖ, τὰ δὲ σημοτικά καλεγοται. Vid. Clem. Alex. ερομε. 5.

1 Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 56. Sed neq. cum Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis conuenit Isidoro in hac litterarum assignatione.

m His Palamedes adiecit tres Η.χ.ω. Malim è Servio Aen. 2. 8. p. x. Plinius quoq. easdem tres huic assignat, quartam addens. 5.

n Post quem Simonides Melicus. Quatuor itē à Simonide Melico adiectas vult Plinius, quo sunt hac, 3. n. 4. ω. P. Chacon cùm dissentire Isidorum à Plinio in numero vide-ret, & in codicib. Gotthicis partim miles tres, partim similiter tres reperi-set, itemq. apud Suidam, & Eustathium Simonidem dicitο ηδὺ μελικεγνον appellatum: existimat legendum Simonides Melicerteres.

o Y Littera è Ser. Aen. 6. in illud: latet arbore opaca, &c. p T Figuram demonstrans Dñica Crucis Recte doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Missa canonem ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. cap. 9. Antiquis Hebreorum litteris, quibus hodie vtuntur Samaritanis, extrema thau littera Crucis habet similitudinem. Hec Hieronymus: Quod non perinde appetat in Samaritanorū alphabeto, quod circuferitur. Ambros. lib. de Abrāh. c. 2. Et cū trecentis decē & octo viris adeptus victoria. Numerauit (inquit) trecentos decē & octō, vt scias hōn̄ quātitatem numeri sed meritū electionis expressum: eos enim adsciscit quos dignos numero fideliū iudicavit, qui in Dñi nostri Iesu Christi passionem crederent. Trecētos enim, littera Græca significat: decem & octo autem summam in exprimit. Vocem ipsam thau, signū interpretati sunt. LXX. Crux Carinius haud malus auctor in institutionib. lingua Syriaca. q in frontes virorum. Ita omnino legendum ex Gotthicis, & ex LXX. qui ēτι τὰ μέτων. Vulgat. super frontes.

r Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de monogam. s numeros ad litteras non computant. Dubitandū non fuit de hac lectione Gotthicorum omnium codicū, mirumq. in ea hessisse viros eruditissimos.

t sed sola verba verba componunt. Post has in plenisq. libris subduntur ista. Exceptis aliq. quæ numeros figura demonstrat vt, I. pro uno, C. pro centū, D. pro quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V. pro quinq. & X. littera quæ & in figura Crucē, & in numero decē demonstrat. Ex quibus tamen in Vet. Longobard. Garsie Loaisa V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc leguntur. Excepto I. quæ vnum, & X. littera quæ & in figura Crucē significat, & in numero decē demonstrat. Que omnia aliena esse constat. Noſtri enim libri, quin aucti sint ab aliquo, qui notarum nullam prætermiserit, quæ littera speciem præberet, haud dubium est. Primum quia quæ nunc videntur, aut etiam littera iam sunt: & sine controvēſia littera olim non fuerunt: sed numerorum tantum nota: factæq. sunt ex numerorum notis litteræ, non contra ex litteris nota. Deinde quia quæ mille, & signatur littera, si ea est T. vt Gotthici omnes libri preferunt, ea Latini nunquam sunt vti. Sed cito sine eo scio tamen ipsam T. Got-

A thorum. ex I Latina nota, & linea imposta, scribentium vitio coniunctis fluxisse, quid bac quoq. nota I Romani mille signi sicabant, idq. Isidorum ignorasse non sit verisimile. Prætereā cum paullò ante T figuram Dñis & Crucis demonstrare dixerit; nunc X soli id tribuere cum T quoq. meminisset, non oportuit. Et T quidem figuram crucis esse, etiam Lucianus vult cum Σ in T inuehi facit. De X nihil (quod sciā) ab vlo Lotinorū proditū. Adde quod bac eadē de X. que in quibusdam Gotthicis sequenti capite repetuntur, ab alijs, atq. ab impressis omnib. libris absunt. Postrem neq. id esset numeros ad litteras cōputare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc locū tali accessione multaut. Non enim exceptit litteras illas, quod ad eas numeri cōputarentur, sed quid figura numeros demonstrarent. Alioqui quomodo vnu ad I. aut centum ad C. aut quinq. ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex hic ex ceptis ad numeros computabatur?

### De litteris Latinis. Cap. IV.

L Atinas litteras a Carmētis nympha prima Italis tradidit. Carmentis autē dicta, quia carminibus futura canebat. Ceterū propriè vocata Nicostrata.

Litteræ autem, aut sunt b communes, aut liberales. Communes dictæ, quia multi eis vtuntur in communī, vt in scribendo & legendo. Liberales, quia eas tantum illi nouerunt, qui libros conscribunt, recteque loquendi, dictandi & rationem nouerunt.

Litterarū duplex modus est: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & consonantes: c Vocales sunt, quæ directo

C hiatu fauciū siue vlla collisione varie emittuntur. Et dictæ vocales, quod per se vocē implent, & per se syllabā faciant, nulla adhærente consonante. Consonantes sunt, quæ diverso motu linguæ vel impressione labiorū efficiuntur. Et vocatae consonantes, quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in semiuocalibus & in mutis. Semiuocales dictæ, eò quod quiddā semis de vocalibus habent. Ab e quippe vocali incipiunt, & desinunt in naturale sonum. Mutæ autē dictæ, quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erūpunt. Si enim eis extremū vocalis de traxeris sonū, inclusum litterę murmur sonabit. Vocales autē & semiuocales, & mutæ, à D veteribus sonæ & semisonæ & insonæ dictæ.

h Inter vocales autem apud Grammaticos i, & v, i varias habet significaciones.

Nam modò vocales, modo semiuocales, modo mediae sunt. Vocales ideo sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & alijs consonantibus coniunguntur. k Consonantes habent ideo, quia interdum habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas, vt Iuno,

vates: & habentur pro consonantibus. Mediæ autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, ut illius, vnius. Cōiunctæ alijs pinguius sonant, vt Janus, vanus. Solæ enim aliter sonant, aliter iunctæ. I verò proptereà interdum duplex dicitur, quia quotiescumque inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur, vt Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

<sup>1</sup> V quoque littera proinde interdum est nihil: quia alicubi nec cōsonans est, vt quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur: consonans non est, quia q præcedit. Ideòque quando nec vocalis, nec consonans est sine dubio nihil est.<sup>m</sup> Eadem & digamma à Græcis vocatur. quando sibimet alijsque vocalibus iungitur: quæ ideò digamma dicitur, quia duplex est instar Flitteræ, quæ duplex gamma habet. ad cuius similitudinem cōiunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, vt votum, virgo.

Inter semiuocales autem quædā liquidæ dicuntur: quia interdū in vna syllaba postpositæ alijs consonantibus deficiunt, & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquecunt & r. vt fragor, & flatus.

<sup>p</sup> Reliquæ m & n apud Græcos liquecūt: vt Mnesteus.

Decem & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde & legitimæ nominantur illa ratione scilicet; vel quod ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinunt, vt sunt semiuocales: vel quod à suo sono incipiunt, & in vocalem e desinunt, vt sunt mutæ.

<sup>f</sup> H auté littera pro sola aspiratione adiecta est posteà. Vnde, & à plerisq. aspiratio putatur esse non littera: quæ proinde aspiratio nota dicitur, quia vocē eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius elatus: cui contraria est prosodia, sonus æqualiter flexus.

<sup>t</sup> K litteram Saluius ludimagister prius Latinis adiecit, vt in sono discrimen faceret diuarū litterarū c & q: quæ ideò superuacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua iudicatur, per c enim vniuersa exprimimus.

<sup>x</sup> Q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per c cūcta veteres scripserunt.

<sup>y</sup> X littera usque ad Augusti tempus non dum apud Latinos erat: sed pro ea c & f

A scribebant: vnde & duplex vocatur, quia pro c & f ponitur. vnde & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

A Græcis duas litteras mutauit Latinitas, y & z. propter nomina scilicet Græca. Et hæ apud Romanos usque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z duo ff ponebant, vt hilarissat: pro y verò u scribebant.

<sup>z</sup> Vnicuiq. autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodo vocetur: figura, quo charactere signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam & ordo adiicitur, quæ præcedat, quæ sequatur: vt a prior sit, sequens b. A autem in omnibus ḡtibus ideò prima est litterarū, pro eo quod ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguae dederūt a noratis oris sonis atq. discretis. Nam postquam eas animaduerterunt, & nomina illis & figuræ imposuerūt: figuræ autem partim ex placito, partim ex sono litterarū formauerunt: vt puta i & o, quarum vni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut & plena figura.<sup>b</sup> Potestate autem natura, voluntas ordinem dedit.

<sup>C</sup> Inter figuræ litterarum & apicem. veteres distinxerūt: apicem dictum pro eo quod longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea iacens super litteram æqualiter ducta. Figura autem, quæ totalittera scribitur.

<sup>a</sup> Cap. IIII. Carmentis autem. E seru. En. 8.

<sup>b</sup> Communes aut liberales. Hoc est litteræ dicuntur tum nota, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipsa, & disciplina, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quod artium eo loco quidam habent codices, interpretatione planè fuit litterarum: in plerisq. n. & vetustisribus litterarum legitur. Itemq. lib. 14. cap. 4. & libro. 3. de summ. bon. c. 13. Meliores sunt (inquit) communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. Eodem etiam pertinere videtur quod infra cap. 9. verba quadam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorū. Sic hodie Hispani loquimur, cum litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendiq. periti sunt (quod antiqui scrire litteras appellabant) sed eos potius qui maiores disciplinas probè callent.

<sup>c</sup> Vocales sunt. Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Animaduerit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi enodati, ac simplices fauicib. fine vlla colligione defluenter, alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonū, extremos autē qui, nisi adiutatis sibi primis, erūpere non valerent. itaq. has litteras hoc ordine quo posita sunt vocales, semiuocales, & mutas nominavit.

<sup>d</sup> Semi-

**A** Semiuocales quod quiddam semis de v. h. serg. in art. primam Donati. Quod semis quiddam habeant vocis. Idem eleganib. versib. expressit Terentianus. Nobis vero valde probatur tota in re Priscianus. Vocales dicuntur (inquit) quod per se voces perficiunt; vel sine quib. vox litteralis proferri non potest. Semiuocales appellantur quod plenam vocem non habent, ut semideos, & semiuiros dicimus, non qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni dei, vel viri non sunt. Mutae ad comparationem benesonantum sunt dictae, velut informis dicitur non qui caret forma, sed qui male est formatus; sic mutae, non quod omnino carent voce, dicuntur: sed quod habent partem vocis exiguae.

**B** Ab E quippe vocali incipit. Id à mutis ipsas distinguit, quia (vt ait Priscianus) littera plus sonant cum eis vocalis preponitur, quam cum postponitur. preponitur autem semiuocabilis postponitur mutis.

**C** Si enim eis extrellum vocalis detraxeris sonum incl. litt. m. s. Male quosdam hac habuere verba, ita ut vel delenda, vel aliò idest ad semiuocales, transferenda censuerint. Si enim muta (inquit) dicta, quia nisi subiectis vocalib. nequaquam erupunt, quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quidam ita responsum sit: Vix potuisse cōmodius loqui Isidorum; Non enim editum, aut prelatum: sed inclusum: ut ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit addidit: aut voce desitutus est, qua melius, quod solebat, enuntiaret; aut certe periculum non fuit, ne non sati quid veller ostenderet, cum non prolatum sed inclusum murmur id, quidquid est, appellasset. Esse autem id aliquid negari non potest, cum paulo post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid à quo incipiunt, antequam ad vocalem perveniant.

**D** Sona, semisonae & insonae. Ex Victorini Grammatica.

**E** Inter vocales autem I. & V. Omnia ex Donato.

**F** Varias habent significaciones. Assignmentes legebat Chacon.

**G** Consonantes habentur. Nigidius apud Agell. lib. 19. c. vlt. Si quis putat præire V. in his verbis Valerius, Vennonius, Volusius: aut I. in his Iapridem, iecur, iocum, iocundum, errabit; quod haec litteræ cum præeunt, ne vocales quidem sunt.

**H** V. Quoq. littera. è Sergio.

**I** Eadem & digamm. Cuius figuram quidam F rectum esse volunt (qua nomini conuenit) alij inuersum I qualis in marmorib. etiam cernitur. Sed hanc inuersam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digammon ipsum multò ante Claudium Varro usurpauerit. Videturq. Claudius obtinere potuisse, vt etate sua ea figura in vsu esset, at posteriorib. seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuò F rectum pro digammo scribitur.

**J** Deficiunt, id enim est liquefcere. Graci vγα γεγαγα, & Terentianus idem exprimens, vdas litteras nominat.

**K** Et à metro excluduntur. Nam cum tempus consonantes (vt ait Terentianus) diuidant unum duum; tamen liquida muta subdita partem temporis non ministrabit. Ut idem Terentianus elegantissime docet.

Si medium vocalis habet, quam consona & vda Excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem, causam reddit.

Nam medium nil vda iuvat quæ subdita currit.

**L** Reliquæ M. & N. apud Gr. liq. Sic etiam pleriq. alijs. Contra Sergius. Siliquidæ (inquit) sibi præponantur liquidarum iura deperdunt, ut Mnestheus.

**M** Vnde & legitimæ. Sic Gotthici omnes libri, sed vulgariter lectionē vnde & Latinę retinebat Chacon ex Donati verbis. Vnde fit, ut quidā putent Latias litteras non plures esse quam XVII.

**N** Illa ratione scilicet quod ab e. voc. Recte rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. littera Latina, siue legitima sive, omisissq. vocalib. de quib. controversia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e. incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omnino semiuocales sex f.l.m.n.r.s: aut contra a suo sono incipiunt, & in e. desinunt, quales sunt mutae totidem b.c.d.g.p.t. Vid. Donat. Artē primā. c. 2. & Seig. c. 6.

**O** Vnde & à pleriq. aspirat p. e. n. l. Ex Hieron. in nominib. Heb. ex Deuter.

**P** K litteram Saluji ludim. Al. Sallustius. Saluji Rhetoris meminit Plinius in epistolis, & Suetonus in Vespasiano. Sed ante hunc Kaiſones Fabij fuerunt, cuius praenominis nota K fuit, ut apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalenda in omnib. veterib. libris.

**Q** Ideo superuacua. Ita Hieronym. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen: K. inquit & Q. quia non nullis superflua evidentur, hanc habent rationem, ut K. tunc præponatur quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur præponebant. Eadē ferè Diomedes, nisi quod K non nisi A breui præponi vult.

**R** Q. Litteram nec Graci. ex Hieron. in nominib. ex Iesu Nau.

**S** X. Littera. Constat ante Augusti tempora X. litteram in usu fuisse, ex antiquissimus nummis, & columna Rostrata Duiliq. ante 1800. annos posita, & ex aneis legum tabulis Augusto longè superioribus, ac postremo ex Cicerone, qui in Oratore ad Brut. Quomodo (inquit) Vester axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans. Latini sermonis euellit. Eandem tamen Nigidium repudiisse, neq. r̄nquam ea in libris suis usum, sed antiquitatem securum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Que hoc loco sequuntur. Et digne hoc tempore quo Xpi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptitatur. Ea licet in Gotthicis quibusdam legantur, quia in meliorib. codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satis digna, minime receperimus.

**T** Unicuiq. litteræ tria. Ex Donat. & Sergio.

**U** Notatis oris sonis. Verba Augustini. 2. de ordin. capit. 12.

**V** Potestatem natura dedit. Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Chaconi Toletanus codex in quo non sunt hac verba. Quod mihi quoq. valde probatur. nam neq. in Gotth. Ovet. collegi sunt, neq. vbi sint collocanda consentiunt libri, sed alius aliò ea reiçit.

## De Grammatica.

### Cap. V.

**W** Grammatica, est scientia recte loquendi & origo & fundamentum liberalium litterarum. Hæc in disciplinis post litteras

cōmunes inuenta est, vt iam qui didicerunt litteras, per eam rectē loquēdī rationē sciāt. Grammatica autem à litteris nōmē accepit γένη ματα enim Græci litteras vocant.

Ars verò dicta est quod artis præceptis, regulisque consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρτῆς, id est, à virtute, quam scientiam vocauerint.

Oratio dicta quasi oris ratio: nam orare est loqui & dicere. Est autē oratio cōtextus verborum cum sensu. Cōtextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autē plena est, sensu, voce, & littera.

Diuisiones autem Grāmaticæ artis à quibusdā triginta dinumerātur id est partes orationis octo: vox articulata, littera, syllabā, pedes, accentus, posituræ, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differētia, barbarismi, solocēsmi, vitia, metaplasmi, schemata, tropi, prosæ, metra, fabulae, historiae.

<sup>a</sup> Cap. V. Rectē loq. In editionib. veterib. additur scribendiq. ratio. id non est in Gothicis: est verò apud Victorinū.

<sup>b</sup> Liberalium litterarum. Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes & liberales dixit.

<sup>c</sup> Oratio q. oris ratio. Eod. modo liserunt in hac voce Hier. in ep. 139 ad Cyprian. Victorinus, & alij.

<sup>d</sup> Nam orare est loqui. Verba Seruū Aen. X.

### De partibus orationis. Cap. VI.

Artes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. Deinde Donatus octo definiuit. Sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: vt Orator ille. Adverbium de nomine nascitur: vt doctus, doctē. Participium de nomine & verbo: vt lego, legens. Coniunctio verò, & præpositio, vel interiectio <sup>a</sup> in complexum istarum cadunt. Ideò & nonnulli quinque partes definierunt, quia istæ superfluæ sunt.

<sup>a</sup> Cap. VI. In complexum istarum cadunt. vel eas coniungentes, vel præposita, vel interiecta, vnde & nomina acceptur.

### De nomine. Cap. VII.

Nomen dictum <sup>a</sup> quasi notamen, quod nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum

A perit. Propria nomina dicta, quia specia- lia sunt. Vnius enim tantum personā signifi- cāt. Species priorum nominū quattuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eò quod nomini præpo- natur, vt Lucius, Quintus. Nomen vocatū, quia notat genus, vt Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio: Agnomen verò, quasi accidēs nomen, vt Metellus Cre- ticus, quia Cretā subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cogno- mentum autem vulgò dictum eò quod no- mini cognitionis causa superadisciatur, siue quod cum nomine est.

B Appellatiua nomina inde vocatū, quia cōmuniā sunt, & in multorū significacione consistunt. <sup>b</sup> Hæc in viginti octo species di- uiduntur, ex quibus, Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, vt cēlum, terrā.

In corporalia: quia carēt corpore: vnde nec videri, nec tangi possunt: vt veritas, iustitia.

Generalia: quia multarum rerum sunt, vt animal. nam & homo, & equus, & avis, ani- malia sunt.

Specialia: quia partem demonstrant, vt ho- mo, species enim animalium homo.

Principalia: quia primam positionē ha- bent, nec aliunde nascuntur, vt mons, fons.

Deriuatiua: eò quod ex alio nomine dedu- cuntur, vt à monte montanus.

<sup>c</sup> Diminutiua: quia minuunt sensum: vt Græculus, scholasticulus.

<sup>e</sup> Sono diminutiua: quia sic sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, vt fabula, tabula.

Tota Græca: quia ex toto Græcē ediman- tur: vt Callisto. Sic enim & Græcus & Lat- inus dicit.

<sup>f</sup> Tota Latina: quia ex toto in Latinū verti- tur, Græcus dicit Odyssenus, Latinus Ulysses.

Media dicta: quia ex parte Græca sunt, & ex parte Latina. Eadē & notha, quia corrū- punt vltimas syllabas manētibus prioribus: vt apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonyma: hoc est plurinomina, eò quod sit in pluribus nominibus significatio una: vt terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

Homonyma: hoc est vni nomine, eò quod sit in uno nomine significatio plurima: vt tu- mulus, nunc mōs breuis, nunc tumēs tellus,

nunc

nunc sepulcrum. Est enim in uno nomine significatio diuersa:

Relativa: dicta, eò quod ad aliam referantur personam: ut magister, pater, dominus.

Illa autem s. quæ dicuntur ad aliquid aliquiter se habetia, à cōtraria significatione dicta sunt, ut dexter. Dicimus enim dexter non potest, nisi sinister fuerit.

Porro qualitatis nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quisq. sit ostenditur: ut sapiens, formosus, diues.

Quantitatis, quia à mensura trahuntur: ut longus, breuis.

Patronymica dicuntur, eò quod trahuntur à patribus: ut Tydides, Tydei filius. Aeneades Aeneæ filius. Quamvis & à matribus & à maioribus ducantur.

Cetera, id est possessiva, à possessione, ut Euandrius ensis.

Epitheta, quæ Latinè adiectiva vel superposita appellantur, eò quod adimplendam sui significationem nominibus adjiciantur: ut magnus, doctus. Adjicis ea personis, ut magnus Philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

Actualia ab actu descendunt: ut Rex, dux, cursor, nutrix, orator.

Gétes à gête veniunt, ut Græcus, Romanus.

Patriæ à patria descendunt: ut Atheniensis, Thebanus.

Loci à loco, ut suburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur, ut lector.

Participialia, quæ sic sonant sicut participia: ut clemens, prudens.

Verbis similia: à verbi similitudine dicta, ut contéplator. Nam & verbum est imperatiui modi, futuri temporis: & nomen, quia casum recipit. Hæc omnes species à nominum appellatione descendunt.

Secunda pars, nominis cōparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius cōparatione alterū præfert. Cuius gradus tres sunt: positivus, comparativus, & superlativus. Positivus dictus, quia primus ponitur in cōparationis gradu, ut doctus. Comparativus, ab eo quod comparatus positivo, præfertur illi: ut doctior, plus enim nouit quam doctus. Superlativus, eò quod comparatio superferatur, ut doctissimus: plus enim scit quam doctior.

Genera dicta sunt eò quod generēt: ut masculinū, fœmininū. Cætera nō sunt genera: sed hoc hominum ratio & auctoritas

A voluit. Neutrum dictum, quia nēc hoc est, nec illud, id est, nec masculinum, nec fœmininum. Commune dictum, quod duobus generibus nomen unū cōmunicat: ut hic & hæc canis. Cui contrariū est Epicēnū: quia utrumq. sexum sub uno genere enunciat, ut hic piscis. Est enim incerti sexus, quod nec natura nec oculis discernitur, m̄ sed sensu tantum peritia. Omne genus dictū, quia cunctis generibus seruit: masculino, & fœminino, neutro & communi, & omni.

Numerus vocatus, quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.

Figura, quia vel simplicia vel cōposita sūt.

B Casus à cadēdo dicti, per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiūs casus dictus: quia per eum aliquid nominamus, ut hic magister. Genitiūs, quia per eum genus cuiuscunq. quærimus: ut huius magistri filius: vel quod rē significamus: ut huius magistri liber. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: ut, da huic magistro. Accusatiūs, quia per eum aliquem accusamus: ut, accuso hunc magistrum. Vocatiūs, quia per eum aliquem vocamus, ut, o magister. Ablatiūs, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, ut, auferam à magistro.

C Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habet, ut est unus. Pétaptota, quod tantū in quinq. casibus variatur, ut doctus. Tetraptota, quod tantū in quattuor casibus declinatur, ut, latus. Triptota, quod tantū in tribus, ut, templū. Diptota, quod tantū in duobus, ut, Iupiter. Monoptota, quod vno tantum casu vtuntur, ut frugi.

<sup>a</sup> Cap. VII. Nomen quasi notam. Ita Boethius, & Priscianus E Greco ὀνομα τραχτῦ putant alij. Nos ex nosci- men nomen abscissum putamus. ut ex noscibilis nobilis.

<sup>b</sup> Hæc im XXVIII. XXVII. Sergius. Isidorus ipse XXVII. percenset, ut deesse videatur aliquid.

<sup>c</sup> Principalia q. primam pos. Vtq. n. nomine vocantur & principalia, & prima positionis.

<sup>d</sup> Diminutiua scholasticulus. Eod. exemplo vtuntur Donatus, & Charisius.

<sup>e</sup> Sono dimin. ē Sergio.

<sup>f</sup> Tota Latina. Ex Donato.

<sup>g</sup> Quæ dicuntur ad aliquid aliquiter. Ita legen- dum ex Sergio, coniungendaq. manuscriptorum, & impressorum librorū lectio, in illis enim qualiter: in his aliter legitur.

<sup>h</sup> Actualia. Hæc neq. apud Donatum neq. apud Sergio leguntur.

<sup>i</sup> Loci à loco. Ne hac quidē, sed reliquit numeri, & ordinis species, que apud illos sunt, ita XXVIII. species constabūt.

<sup>k</sup> Verbis similia. Aliquid hoc loco ē Sergio considerare possit. Sic n. illæ Art. 2. i. 2. Sunt etiā participijs similia,

vt demens , Nam sic est demens quasi legens , sed A demens nomen est quia recipit comparationē , id est dementior: legens verò participiū quia non recipit similiter comparationem. Sunt etiam Verbo-similia , vt contemplator , sed cum casum acceperint nomina sunt , vt contemplator huius contemplatoris facit. Cùm autem tempus habuerint verba vt Mario dixit: Contemplator aquas dulces, Ergo casum ex Sergio possumus . Vbi comparationem habebant libri omnes. Nam comparationem recipere de Participiis. nonde Verbosimilib. dixerat Sergio.

<sup>a</sup> Secunda pars nom. Quam pri mā dixerit , nisi appellatiōrum , nulla est: praeſet enim ha omnes species a nō minum appellatione descendunt.

<sup>b</sup> Sed sensus tantum perit. Aut sensum pro intellectus arbitrio posuit ; aut male libri omnes sensus tantum peritia. Nam si neq. natura , neq. oculis discernitur genus , quomodo sensus peritia discernetur? Itaq. suspecta habebat hec verba Chacon. Mirum ni yſus tantum peritia Isidorus script̄. Qui Seruum legerit de hac scriptura non admodum dubitabit. Eius verba sunt in art. 2. cap 5. Inter epicēnum , & commune hoc interest : quod in communi articulare fecernimus sexum , vt hic canis : in epicēno verò vnius articularis sumitur , & utrumq. sexum intelligimus , vt hæc aquila ; eum autem sumemus articularem quem auctoritas dederit. Nam cùm naturaliter non possumus in epicēnis sexum deprehendere , debemus auctoritate firmari . Sexus peritia quod in uno Rom. c. legitur absurdum omnino videtur.

<sup>c</sup> Diptota vt Iuppiter. Duob. in casib. Iuppiter dici etiam Charissus ait , & Sergio. Varietates duas habere nemo dixerit , nam ne accentu quidem variat Iuppiter in vocatio & nominatio. Ergo varietatem à casu cum Sergio distinxit.

<sup>d</sup> Monoptota. Hac Sergio aptota appellari manuit.

### De Pronomine. Cap.VIII.

Pronomen dictum , quia pro <sup>a</sup> vice nominis ponitur , ne fastidium faciat nomen ipsum dum iteratur. Nam cùm dicimus Virgilius scripsit bucolica , addimus pronomen ipse scripsit & Georgica. sic varietas significationis & fastidium tollit , & ornatum inducit.

<sup>b</sup> Pronomina autem aut finira sunt : aut infinita. Finita pronomina dicta : eò quod definiunt certam personam : vt ego. me enim statim intelligis . Infinita dicuntur: quia non sunt certæ personæ. De absentibus enim dicuntur & incertis: vt quis , quæ , quod. Minus quam finita appellantur: quia cōmemorationem faciunt notæ personæ , vt , ipse , iste. certum est enim de quo dicitur . Possessiua vocantur : eò quod nos aliquid possidere ostendunt : nam dūm dico meus , tuus , definio aliquid meum esse vel

tuum. Relativa dicuntur : quia ad interrogacionem referuntur , vt quis est responderetur , is est. Demonstrativa : eò quod habent demonstrantis significationem. Aliquem enim præsentem his demonstramus: vt hic , hæc , hoc , quæ tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti : quod nominibus arctarur , idest colligatur , vt cùm dicimus , hic orator. Inter articulum autem & pronomen hoc interest , quod articulus tunc est quum nomini iungitur , vt hic sapiens. Cùm verò non coniungitur , demonstratiuum pronomen est: vt , hic & hæc & hoc.

Omnia autem pronomina aut primigenia aut deductiua sunt. Primigenia dicta sunt , quia aliunde originem non trahunt. Hæc viginti vnum sunt. Finita tria: ego , tu , ille. <sup>d</sup> Infinita septem , quis qualis , talis , quantum , tantus , quotus , totus. Minus quam finita sex: iste ipse , hic , is , idem , sui. Possessiua quinque: meus , tuus , suus , noster , vester. Reliqua autem deductiua dicuntur : quia ex illis deducta atque composita existunt : vt quispiam , aliquis , &c.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Pro vice nominis. Sic infra. c. 36. Antonomasia pro vice nominis penitit. Donatus , Sergio , & Beda. Pro nomine ponitur. Posset legi. Pro nomine , idest vice nominis vt eod. c. 36. Antonomasia est pro nomine idest vice nominis posita.

<sup>b</sup> Finita eò quod dif. c. p. Seruius ad art. Donat.

<sup>c</sup> Que tria & articuli n. Sergio. Hac nonnulli etiam pronomina articularia vocant , eo quod more Græcor. tam nominib. declinantur.

<sup>d</sup> Infinita septem. Que nomina ab alijs dicuntur. Sed eum Isidoro faciunt Charissus ; Diomed. Seru. & D. Augustinus.

### De Verbo. Cap.IX.

V Erbum <sup>a</sup> dictum eò quod verberato aère sonat: vel quod hæc pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa , quibus homines cogitationes suas inuicem loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat personam: ita verbum , factum dictumq. personæ. In persona verbi agentis & patientis significatio est. Nam scribo agentis personæ factum est. Item scribor personæ factum indicat , sed eius à quo patimur.

Verborum genera duo sunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: præteritū , præsens & futurum. vt , fecit , facit , faciet. Rhetorum autem

autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, ve-  
luti, verbis bonis nos cepit, verba bona ha-  
buit. Vbi non tantum verba quæ in tria ca-  
dunt tempora: sed vniuersa oratio est. Ver-  
borum species sunt: formæ, modi, coniuga-  
tiones, & genera.

Formæ verborum inde dictæ: eò quod nos ad vnamquamque rem informent: per  
has enim ostendimus quid agamus. Nam  
Meditatiua dicta à meditantis sensu, vt b leg-  
turio, id est, legere volo. Inchoatiua post  
meditationem ab inchoantis indicio, vt ca-  
lesco. Frequentatiua à sèpius agendo, vt le-  
ctito, clamito. Formæ enim sensum tenent:  
modi declinatione. Nam nescis quid sit de-  
clinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sint in  
suis significationibus. Indicatius modus  
dicitur: quia significationem indicantis ha-  
bet, vt lego. Imperatius, quia sonum habet  
imperantis, vt lege. Optatius, quia per ip-  
sum optamus aliquid agere, vt vtinam lege-  
rem. c Coniunctiuus, quia ei coniungitur  
aliquid, vt locutio plena sit. Nam quando  
dicas, cum clamem, pendet sensus: quod si  
dicam, cum clamem, quare putas quod ta-  
ceam? plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò  
quod tempora definiens personam verbi  
non definit: vt clamare, clamas. Cui si ad-  
iungas personam: clamare debeo, debes, de-  
bet, sic quasi finitum. Impersonalis dicitur,  
quia iudicet persona nominis vel pronomi-  
nis vt legitur, addis personam à me, à te, ab  
illo, & plenè sentitur. Sed infinitus modus  
persona tantum verbi eger. Impersonalis  
verò vel pronominis persona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eò quod per eam ad  
vnum sonum multa coniungantur. Docet  
enim in quam syllabam exeat futurū tem-  
pus, ne per imperitiam quis dicat legebo,  
pro legam. Harum prima & secunda mit-  
tunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia  
in am, & in ar.

Genera verborū ideo dicta: quia gignunt.  
Nam actio adijsis r, & gignit passiuū. Rur-  
sum passiuo adimis r, & parit adiuum. Ipsa  
autem actiua dicuntur, quia agunt: vt ver-  
bero. Et passiuo: quia patiuntur, vt verberor.  
Neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, vt ia-  
ceo, sedeo. His si litterā adijsis, d nō sonant  
Latinè. Communia autem dicuntur, quia &  
agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc simi-  
liter deposita littera Latina non sunt. De-  
ponentia verò dicuntur, e quia deponunt

A futuri temporis participium à significatione  
passiuo, quod exit in dus, vt gloriandus.

\* Cap. IX. Verbum quod verberat. E Seru. ad art.  
Don. sed improbat Quintil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma  
legitur in imprecis, à Longobardis quibusdam rectè aberant.

b Lecturio, i. legere volo. Sic Longobard. & Seruus:  
Vna meditatiua forma est, quæ non agere nos ali-  
quid, sed adhuc velle agere ostendit, vt est lectu-  
rio: significat enim non lego, sed legete volo.

c Coniunctius. Seruus. Ideo dictus est coniunc-  
tius, quia in loquendo, cum solus elocutionem  
implere non possit, coniugit sibi indicativum.

d non sonant Latinè. Latina m̄f non sunt Latina  
paullo post ex Donat.

e Quia deponunt futuri temporis participium à  
passiuo significatione. Deponens (ait Charissus) per  
antiphrasim dicitur, id est è contrario, quod verbū  
r littera finitum deponere eam non potest. Idem ro-  
tidē verbis Diomedes. Ergo eodem modo hec Isidori verba sunt  
accipienda: vt cum verbum deponens reliquias voces à passiuo  
significatione deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in dus à  
parandi significatione depellere nunquam querit. Nam se-  
quendus, vt tendus, & si qua huiusmodi referiuntur, passiuam  
significationem retinet. Aut, deponunt abiiciunt, neq; reci-  
piunt futurum in dus propter passiuam significationem, vt  
gloriandus, nam gloriandus in vsu plane non est. Communi-  
nus apud eund. Charissum. Trahuntur participia à  
Comuni (inquit) quattuor, praesens, & præteritum,  
& duo futura vadans, vadaturus, vadatus, vadatu-  
ris. A deponentiis tria, praesens, præteritum, & fu-  
tendum, vt luctans, luctatus, lucturus.

### De Adverbio. Cap. X.

A Duerbium dictum est eò quod verbis  
accidat, vt putà benè legi. Benè aduer-  
bium est, legi verbum. Inde ergo dictum  
adverbium quod semper verbo iunctum  
adimpleatur. Verbum enim solum sensum  
implet, vt scribo: Adverbium autem sine  
verbo non habet plenam significationem,  
vt, hodie, adijsis illi verbum, hodie scribo,  
& iuncto verbo implesti sensum.

\* Cap. X. Totum caput è Sergio.

### De Participio. Cap. XI.

PArticipium dictū quod nominis & ver-  
bi capiat partes: quasi participium. A no-  
minie enim vindicat sibi genera & casus, à  
verbo tempora & significationes: ab utroq;  
numerum & figuram.

### De coniunctione. Cap. XII.

COniunctio dicta, quod sensus senten-  
tiásque coniungat. Hæc enim per se  
nihil

nihil valet: sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinū. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autē vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiꝝ autem coniunctiones dictꝝ, eò quod sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum, ipsum & sensum coniunxit. Disiunctiꝝ dictꝝ, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. <sup>a</sup> Subiunctiꝝ dicuntur, quia subiunguntur: vt, que: Dicimus enim <sup>b</sup> regiꝝ hominiꝝ Deoꝝ: non dicimus, que regi, que homini. <sup>c</sup> Expletiꝝ dictꝝ, quia expletant propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia vbius ponuntur & subiunguntur: vt, Igitur hoc faciam: hoc igitur faciam. <sup>d</sup> Caſſales dicuntur à caſſa, eò quod aliquid cogunt facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: caſſa est. Rationales dicuntur à ratione, qua quisq. vtitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoscar, veneno an ferro?

<sup>a</sup> Cap.XII. Subiunctiꝝ. Ita appellat eas Donatus.

<sup>b</sup> regiꝝ. hominiꝝ Deo. Hemistichium iuuencit de Magis.

<sup>c</sup> Expletiꝝ. Etiam Donatus, & Diomedes. saltem in expletiis numerant.

<sup>d</sup> Caſſales eò quod aliquid cogunt fac. Relè emendauit Chacon cùm libri: partim cognitam, partim cogitent haberent. Sergius. Inter caſſales, & rationales hoc interest, quod tunc vtimur caſſalib. quando de caſſa loquimur: tunc rationalib. quando de ratione. Caſſa est qua nos cōpellit (al. impingit) ad aliquid faciendum, ratio, qua vtimur in faciendo.

### De Propositionibus. Cap.XIII.

PRæpositio dicta: quod nominibus præponatur & verbis. <sup>a</sup> Accusatiꝝ autem & Ablatiꝝ præpositiones à casibus quibus seruiunt, dictꝝ. <sup>b</sup> Loquelares vero, quia loqueliſ, id est, verbis ſemper cohaerent, nec aliquid valent ſolꝫ posita: vt di, dif. Coniūctiꝝ vero verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

<sup>a</sup> Cap.XIII. Accusatiꝝ autem & Ablatiꝝ. Ita appellantur à Seru. & Serg.

<sup>b</sup> Loquelares. Ita appellantur à Probo, Seru. Donat. Diomed. Charif. Festa in Am. & Bed. de arte metr.

### De Interiectione. Cap.XIII.

Interiection <sup>a</sup> vocata quia sermonibus interiecta, id est, interposta, affectum com-

A morti animi exprimit: sicut cùm dicitur <sup>b</sup> ab exultante vah: à dolente, lieu: ab irascente, hem: à timente, hei. Quæ voces quarumcumque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facile transferuntur.

<sup>a</sup> Cap.XIII. Interiectiones. Omnia ferè verba Aug. lib. 1. de Serm. Dñi in mort. c. 9.

<sup>b</sup> Ab exultante vah, Diomedes. Exultantem significat euax. Item Donatus, & Bed. Latantis euax. Augustinus tamen. Cùm delectamur vah (inquit), dicimus.

### De Voce. Cap.XV.

VOX est aér ictus sensibilis auditu quantum in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum confusa animalium. Articulata est, quæ scribi potest. Confusa, quæ scribi non potest.

<sup>a</sup> Cap.XV. Omnia è Donato.

### De Syllaba. Cap.XVI.

SYLLABA Græcè, Latinè conceptio siue complexio dicitur. Nam syllaba dicta est αὐτὸν συλλαβὴν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαβὴν enim dicitur concipere. Vnde verè illa est syllaba, quæ ex pluribus nascitā litteris: <sup>b</sup> Nam

C vnam vocalem pro syllaba abusiue, non propriè dicimus: quæ non tam syllaba dicenda est, quam ratió temporum. Syllabæ autem aut breues sunt aut longæ, aut communes. Breues vocatæ, quia nunquam produci possunt. Longæ, quia nunquam corripi possunt. Communes autem quia pro scribentis arbitrio cùm necessitas cogit & producuntur, & corripiuntur: lege Donatū. Ideò autem syllabæ longæ brevesque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut simila spatia tēporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græco nomine dictæ: quod in eis binæ vocalos iungantur.

Ex his apud nos veras esse scimus quattuor ae. oe. au. eu. Ei vero apud maiores tātū celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideo semipes nominatur, quod sit dimidiū pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cùm ergo syllaba vna est, quasi dimidiū pes est. Dionysius Lintius syllabarum omniū singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

<sup>a</sup> Cap.XVI. αὐτὸν τὰ συλλαγματα. Ita Serg. Diomed. Charif.

<sup>b</sup> Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue. Dona-

*tum videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici proprie volunt. Eius enim verba sunt. Syllaba est comprehensio litterarum, vel unius vocalis enunciatio temporum capax. Nam abusu etiam vocalem breuem syllabam vocamus.*

*c. Dionysius Lintius. Vel Lindius potius, cuius Strabo, & suidas meminere. Is Pompej atate Grammatum Roma docuit.*

## De Pedibus. Cap. XVII.

**P**edes sunt qui certis syllabarum temporibus insistunt: nec a legitimo spatio unquam recedunt. Pedes dicti, eò quod per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ita metra, quasi pedibus, graduuntur. Pedes autem omnes centum vinti quattuor sunt: dissyllabi quattuor, tri-syllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasyllabi duo & triginta, hexasyllabi quattuor & sexaginta. Usque ad quattuor autem syllabus pedes dicuntur: reliquæ συζυγιαι vo-cantur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum, quare ita vocentur. Pyrrichius dictus est, quia hic assidue vel in certamine, vel in ludo puerili saepius frequen-tabatur. Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dici-tur, id est, sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Unde & iij, quitib[us] canebant in sacris gentilium, spondiales nomina-bantur.

Trochæus vero ab eo dictus est, quod celerem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi rota velociter currat in metris. τρόχος enim Græcè rota dicitur.

Iambus dictus est quod λαμβάνει Græci detrahere dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes inuentiones, vel detractiones implete poetæ sunt soliti. Dictum autem no-men ab eo, quod velut venenum quodammodo maledicti, aut liueris infundat.

Tribrachys qui & Chorius appellatur, dictus, quia sit ex tribus breuibus.

Molossus dictus à saltatione Molosorum, quam exercuerunt armati.

Anapæstus quia remissionibus & ludis hic pes dicatus est.

Dactylus à digito dictus, quod à longiore nodo inchoans in duos definat breues. Sic & iste pes iuncturam unam habet longam, & duas breues. Unde & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digitii dactyli.

Aphibrachus, quod in utraque parte breuem habeat, longam in medio interiacete. Βραχὺς enim breuis dicitur.

**A** Amphimacus dicitur; quod duæ hinc inde longæ habent in medio inclusam breuem. μακρὸς enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eò quod eo pede Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrabantur. Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

Proceleumaticus, eò quod sit ad celeuma canentium aptus.

Dispondeus autem & ditrochæus, & di-jambus dictus, quod geminis constent iam-bis, spondeis, vel trochæis.

Antispastus, quod sit ex contrarijs syllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

Choriambus vero, quia ex hoc pede compo-situm carmen choris aptissimum sit.

Ionici sanè propter numerorum inæqua-lem sonum dicti: habent enim binas longas syllabus, binasque correptas.

Pæones dicti ab inuentore. Constant ipse ex una longa, & tribus breuibus: quæ longæ iuxta nomina eorum variatim est consti-tuta.

Epitriti vocati quod semper tres longas habeant syllabus, & unam breuem.

Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & he-xasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συ-ζυγιαι, quasi quædam declinationes. Sed hi

**C** non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi & hexasyllabi: quia ultra quinque & sex syllabus non procedunt: unde non oportet in carmine has syllabus quodlibet excedere nomen, ut Carthaginiensium, Hierosolymitanorum, & Constantinopolitanorum.

Accidunt unicusque pedi arsis & thesis, id est, eleuatio & positio vocis. Neq. enim iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna-vie leuentur & ponantur: ut arma, ar eleuatio est, ma positio. In his duobus per diui-sionem pedes legitimi colliguntur. Aequa diuisio est, quoties arsis & thesis æquali tem-porum diuisione cæduntur. Dupla, quoties ex his unus alterum duplo vincit. Sescupla vero est, quoties unum alterum sescuplo su-perat. In simpla enim eius parte unum plus inuenitur: in dupla unū minus habetur. Ses-cum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando maior pars ter continet totum mi-nus, id est, tria & unū. Epitritum est, quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Cæduntur vero pedum membrav[el] per æqualitatem, vel per duplum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel epitrium. Partimur ergo in æqua hos.

Spondeum

Spondeum	gætas
Pyrrhichium	fuga
Dactylum	Mænalus
Anapæstum	Erato
Dispondeum	oratores
Proceleumaticum	auicula
Iambum	propinquitas
Ditrochæum	cantilena
Antispastum	Saloninus
Choriambum	Arripotens

Item in dupla partimur hos pedes.	
Trochæum	meta
Iambum	parens
Molossum	Æneas
Tribachyn	macula
Ionicum maiorem	Iunonius
Ionicum minorē	Diomedes

Vnus verò tantū est, qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest. *Tripli* ut *carina*, *Amphibrachys* ut *carina*, *Sescupli* autem iij sunt.

Amphimacrus	insulæs,
Bacchius	Achar
Antibacchius	natura
Pæon primus	legitimus.
Pæon secundus	colonia
Pæon tertius	Menedemus.
Pæon quartus	celeritas.

Restant, quos nō epitrīta partitione strabunt pedes, diuidimus. *sacerdotes* in Epitritus primus, *conditores* in Epitritus secundus, *Demosthenes* in Epitritus tertius, *Fescenninus* in Epitritus quartus. Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus vñus, sescupli septem, epitrīti quatuor.

**N**umerus syllabarum in pedibus à duabus usque ad sex protenditur, vtterius enim non procedit: quia usque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vñusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vñia longa duæ breues ponuntur: aut pro duabus longis quattuor breues, vt, sectaque intexunt abiete costas. Abiecte nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper synalcepham sequitur Virgilias. Ex vna autem longa duæ breues sunt: ex duabus autem breuibus longa nunquam fit. Fini enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabæ

Agnoscuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicis pyrrhichius est, vñi: vbi ī geminum iacens, spondeus. — Nam nota breuis inferior semicirculus o. nota longa ī iacens est. —

Metra pedibus accident, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambio iambicum, de quibus paullò post dicendum est.

**a** Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis *Elegantissimis* terentianus: Vna longa non valebit edere ex se le pedem. Ictib. quia fit duob. non gemello tempore. sergius quoq. Necesse est pedem vnumquemq. in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

**b** Frequentabatur. Postea in Romano cod. hac leguntur: Siue Pyrrhichius dicitur ἀπὸ τοῦ πυρὸς id est, igne, celeri enim, sicut ignis, peste decurrat. Hinc est illud Virgilianum. Ardentes Tyrii, id est, festinantes. Eadem sunt in recentiorib. editionib. Recta tamen prior etymo egit: Terentianus. πυρίχιος idem vocatur, quippe & aptus Pyrrhichæ.

**c** Spondeus dictus, quia tractum. Est enim onus, lentè moueri, unde spondeos stabiles dixit Horatius. Et Cicerio, Etsi enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum. Vel potius ἀπὸ τῆς ονομασίας, id est, libatores, unde εὐτέλειος etiam dictus, quod eo jacerdotes ad aras progredientes vterentur, vt eius pedis gravitas ominosis vocibus officaret, ne ad illorum eures peruenirent. Terentianus.

**d** Qui, quod in templis canorus à sono vocis male auribus libantis obstat, & fauet, onus est.

Et qui tibis longis in sacrificiis canebant, spondales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

**e** Tribachys, qui & chorius. Et trochaus dicitur, Quintilian. lib. 9. c. 4. Tres breues choreum, quem tribachyn dici volūt. Terentianus, cum de iambō etym. est.

Nec minus currit trochaus lege versa tēporum, Syllaba longus priore parciō nouissima

χόρης idem nancupatur à magistris plurimis.

**f** Idem. Nam solet longam trochæus soluere in duas breues,

Vnde & appellant trochæum, quem vocamus τριβάχων.

**g** Anapæstus. Longobardicos fecuti sumus, qui in hanc lectionem conseniant, Altera etymologia, quæ in alijs libris manuscriptis, & in editis legitur: Anapæstus dicitur reperclusus (Græci enim ἀπαντίζουσι reperclusionem dicunt, qui ideo dicitur reperclusus, eo quod repercutiat à dactylo, est enim illi contrarius) & Diomedes sumptæ est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his duob. pedibus, quod anapæstus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eo quod breuitas in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. Non prorsus absurdum (sic cui Diomedes tantum sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, vt ab anapæsto incipiat, & omnino breuiores semper præponat.

pōnet. Sed quis non videt, hāc ety whole recepta, vt anapestus quasi repercutiatur, nūbilominus hunc, quam dactylum nō sumere de qualitate syllabarū? non quod repercutiatur à Dactyle, sed quod due syllaba breves repercutiantur, & obtunduntur à sequenti longa.

f. Juncturam vnam. Articulum iuncturem dixit.

g. Antibacchius vel Palimbacchius quia iteratus. Romanus codex cum Donato? quia contrarius hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretatis sunt.

h. ad celeuma cauentium. Calcantum solebat Chacon ex Ierem. 25. Celeuma quasi calcantium. Et Hieronym. Is. 16. Nequaquam in vindemia latus vindemiator celeuma cantabit. Et Ierem. 48. & 51. Canendum alij edidere, haud male.

i. Sed hi non sunt pedes. Cicero in oratore. Iā p̄ean, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus à quibusdā non pes habetur, sed quod ov̄ uijas declinationes dixit: coniugationes forte legendum.

k. Accidunt vnicuiq. pedi arsis. è Sergio. vide Terentianum.

l. Sesum enim dimid. Sic Longobard. libri. Cicero in Oratore: Ut necesse sit partem pedis, aut æqualem, esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse, maiorēm, ita fit, vt æqualis dactylus, duplex iam bus, sesquiplex p̄ean. Vid Serg. art. 1. c. 5. & Quintil. lib. 9. t. 4.

m. Partimur ergo in æqua. Omnis ex Donato vñq. ad Fescenninus.

n. Epitrita partitione. Augustinus sesquiterriam nominat, alij superterrā: epitritam Diomedes, Donatus, & Terentianus.

o. synalepham sequitur Virgil. Seruus Aen. 5. ad illud. Genua labant. Proceleumaticus (inquit) est, quem sic semper ponit Virgilius, vt cogi possit in dactylum. Quid alibi etiam repetit. Id fit si, & u. consonantes fiant: sed in reiſe cappella eclog. 3. etiam duo q. in r̄num, idq. consonans contrahenda, cum tamen i. in medio, n̄q. interduas vocales consonans esse non posse.

p. Ex vna autem longa duas breues f. ex duab. autem b. Terentianus.

Nam non ita est vt longa dissolubilis.

Breues vicissim contrahi in longam valent.

Quia solida findi magnitudo non vetat:

Divisa iungi rursum in vnum non queunt.

q. Metra pedib. accidunt. Donatus. Accidunt vnicuiq. pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarū, tempus, resolutio, figura, metrum. De quib. omnib. iam egit Isidorus. Sergius Metru, quod ex spondeo spondalicum, ex trocheo trochaicum, ex iambō iambicum nuncupatur. Ac rō nuncupatus addendum putabat Isidorus Chacon, ita fore integra omnia.

### De Accentibus. Cap. XVIII.

A ccensus: qui Græcē prosodia dicitur, ex Græco nomen accepit. Nā Græcē ῥητός Latine ad, ἀδην̄ Græcē, Latinē cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit & definit: Accentus autem dictus, quod iuxta cantū sit,

A sicut aduerbiū quia iuxta verbum est. Acutus accentus dictus quod acuat & erigat syllabam. Grauis quod deprimat & deponat. est enim cōtrarius acuto. Circūflexus, quia de acuto & graui constat: incipiens enim ab acuto in graue definit: atq. ita dum ascendi & descendit circūflexus efficitur. Acutus autem & circūflexus similes sunt, nam vterq. leuat syllabā: Grauis contrarius videotur ambobus, nā semper deprimit syllabas, cū illi leuent: vt, Vnde venit Titan, & nox vbi sidera condit: vnde hic grauis est, minus enim sonat quām acutus & circumflexus.

Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est, vt vir, aut positione longa, vt ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, vt res, circumflexum. Disyllaba pars orationis, si priorem naturaliter longam habet, & ultimam breuem, circūflectitur, vt Musa, aliter acuitur. Trisyllaba pars orationis si medium breue habet, vt tibia, tunc primam acuimus. Si verò naturaliter longam habet secundam, & ultimā breuem, vt Romanus, tunc medium circumfleximus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trifyllaborum retainentur.

b Grauis accentus cum uno accentu ponit potest in dictione vna: cum vtrisq. nunquam, vt Catullus. In cōposita dictione vnu accentus.

C est, vt armipotens, omnipotens. c Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionē: vt, viridique in littore conspicitur sus, ne dicas vrsus. vel propter pronunciationē ne dicas meta breuiter, & non producta meta.

vel discernēdæ ambiguitatis causa, vt ergō. Nam cū producitur gō, caussam significat, cū corripitur, coniunctio est.

d Cap. XVIII. Ut Romanus. Ita legendum ex Tarraconensib. libris, vel Cethēgus ex Donat. vt congruat exēplum. non Metellus, vt ēst in reliquis libris. Nam distinxit paullo ante naturaliter longam, à positione longā.

b Grauis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum vtrisque nunquam. Nunquā enim plus vna acuta in ead. voce, vt ait Quintilianus: sed grauis ponit in vna dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.

c Accentus autem reperti sunt. Atqui Donatus & Sergius vnde hac sumpta sunt, conturbari, & dissipari sapientia accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiandi ratione, vel discernendæ ambiguitatis necessitate dicunt: & vtrumq. verum esse, nemo negat.

D De Figuris accentuum. Cap. XIX.

F iguræ accentuū decē sunt, quæ à Græmaticis pro verborū distinctionibus apponuntur οξεῖα, id est acutus accentus, linea

B à sinistra

à sinistra parte in dexteram partem sursum ducta fit ita.

**Bορεῖα**, id est grauis linea, à summo sinistre in dexteram deposita, fit ita.

**Περιπτωμένη** id est: circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita.

**Μακάρη**: idest longa virgula iacens est ita.

**Βραχύς**, id est breuis, pars est circuli inferior, iacens ita.

**Γραμμή**, id est coniunctio, quia duo verba connectit, subiecta virgula versui circumflexa fit ita.

**Diabole**, id est distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita versui, fit ita.

Apostrophos, pars item circuli dextera, & ad summam litteram apposita, fit ita, qua nota deesse ostenditur in sermone vltima vocalis, vt tribunal, pro tribunale.

**Δασεῖα**, quod interpretatur aspiratio, id est, vbi littera poni debet, tali figura notatur, F

**Ψιλὴ**, quod interpretatur siccitas siue purum, id est vbi littera esse non debet, tali nota ostenditur H.

b Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Vnde si coniungas has: facis eandem aspirationis notam H, Rursum si medium eius apicem scindis, δασεῖαν F & Ψιλὴν H facis.

a Cap.XIX. Figuræ accentuum. *Omnia ex Donato.*

b Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. Augustinus etiam Græcos prius littera ipsa H pro aspiratione vsos dicit. Habere enim se Græcos nummos in quib. scriptum sit H H R A K A. Idq. etiam Atheneum lib. 9. c. 19. & Priscianum in lib. de ponderib. testari. A quibus ne Cappella quidem verba prorsus abhorrent. H aspirationis notam Græci diuiserunt. Quod si vocem Latinorum vobis quæ Romano codice abest non minus commoda erit scriptura. Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt. *Græcis* illicet.

### De Positura. Cap. XX.

Positura est figura ad distinguendos sensus per cola & commata, & periodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictæ autem posituræ vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo distinctionis deponitur. Has Græci βέσεις vocant, Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur. eadem & κόμμα. Media distinctio sequens est. ipsa & κώλος. Ultima distinctio quæ totam sententiam claudit ipsa est πέρισσος: cuius ut

A diximus, partes sunt κώλος & κόμμα: quartū diuersitas punctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est, & tamē respirare oportet, fit comma, id est particula sensus, punctusque ad imam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio, ab eo quod punctum subtus, id est, ad imam litteram accipit. Vbi autem in sequentibus iam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest de sententiæ plenitudine: fit colon, mediāque litteram punto notamus, & mediā distinctionem vocamus, quia punctum ad medianam litteram ponimus. Vbi verò iam per gradus pronuntiando plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctumque ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disiunctio: quia integrum separavit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poëtas vbi in versu post duos pedes syllabare manet, comma est, quia ibi post scansionem præciso verbi facta est. Vbi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

\* Cap.XX. Et tamen respirare oportet. *Hanc respirationem* Donatus, & Sergius media distinctioni tribuunt.

### C De Notis sententiarum. Cap. XXI.

PRæterea quædā scripturarum-notæ apud celeberrimos autores fuerunt, quæsque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & historijs apposuerunt. Nota, est figura propria in litteræ modum posita, ad demonstrandum vnamquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero vigintisex, quæ sunt nominibus infra scriptis.

a Asteriscus apponitur in ijs quæ omissa sunt, vt illucescant per eam notam quæ deesse videntur. Stella enim ἀστέρις Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus est derivatus.

b Obelus, idest virgula iacens apponitur in verbis vel sententijs superfluè iteratis, siue in ijs locis vbi lectio aliqua falsitate notata est, vt quasi sagitta iugulet superuacula, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græce σέιλος dicitur.

Obelus superne adpunctus ponitur in ijs de quibus dubitaf vtrū tolli debeat nécne.

\* Limi-

XV

c Limniscus id est virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in ijs locis quæ factæ scripturæ interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transtulerunt.

d Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

e Asteriscus cum obelo: hac propriè Aristarchus vtebatur in ijs versibus qui non suo loco positi erant.

f Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu concurrunt, quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmij, certamina à diuersis certaminibus separantur.

g Positura est figura paragrapho contraria. B ideo sic formata, quia sicut ille principia notat: ita ista fines à principijs separat.

h Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis: vbi quæstio dura & obscura aperiri vel solui non potest.

i Antifigma ponitur ad eos versus quorū ordō permutandus est, sic & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

j Antifigma cum puncto ponitur in ijs locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

k Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum, ad separandas vel demonstranda testimonia sanctarum scripturarum.

l Diple περιστροφή, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis verbis ad separationem Olympi à cælo.

m Diple περιστροφή id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in ijs apponebant, quæ Zenodotus Ephesus non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutterauerat: in ijs & nostri ea vñsunt.

n Diple πελοπένη interponitur ad separandas in comedijis vel tragœdijs periodos.

o Auersa quoties strophe & antistrophus infertur.

p Auersa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt, vt:

q Nos ne tibi fluxas Phrygię res vertere fudo Conamur? nos? an miseros qui Troas Achius Obiecit?

r Diple superne obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarumque mutatas.

s Diple recta & auersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

A Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantr, ceraunus enim fulmen dicitur.

t Chresimon hæc sola ex voluntate vniuersusque ad aliquid notandum ponitur.

u & v. id est Φερτίς. hæc vbi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

w Anchora superior ponitur: vbi aliquares magna omnino est.

x Anchora inferior vbi aliquid vilissimè vel inconuenientius denuntiatum est.

y Coronis nota tantum in fine libri apponitur.

z Alogus nota ad mendas adhibetur.

aa Fiant & aliæ libroru notulæ pro agnoscendis ijs quæ per extremitates paginaru exponuntur. vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenierit, ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse ex positionem, cuius similem superiacentem notam inuenierit.

a Cap. XXI. Asteriscus De Asterisco & obelo August. 18. de ciuit. cap. 42. & Hieronym. in prefat. Paralipom. & in Job. & epift. 135. ad Suniam, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris & asterisci, & obeli diuersæ aliquantulum figurae Asterisci. \*

b Obelus supernè appunctus. Placet A. Augustino sic pingi vt est in Pandectis Florent.

c Limniscus. De vocis notione vid. Veget. de re veterinar. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermisum (nam prætermisum non dubito, cum omnes xxvj. notas quas proposit, explicaris) cum constet quatuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis vsum fuisse Originem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphanio virgula iacens punctum subtus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eisdem verbis redditum: figura fuit:

d Antigraphus. Duplici figura pingitur. in Gotthicis bac tantum. Y.

e Asteriscus cum obelo. Hunc A. August. ita pingi vult. X →

f Positura. Cum reliqua omnia Graecæ sint; suspectum positura nomen videri posse.

g Antifigma. Vid. Laert. in Platone.

h Antifigma cum puncto. In Laertio A. Augustini hac erat figura. ↗

i Diple. Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2. Vibulij res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris cognoscens, in quib. animaduertito illum locum vbi erit. Διαλ. De figura consentiunt omnia, preter codicem Laertij A. August. in quo ha cernuntur //, //, men- dosæ, vt ipse etiam putabat.

k Diple περιστροφή Leogra meminit Suidas, sed nihil de eo præter nomen.

l Diple περιστροφή Sic Anton. Augu. ex Cesare aug. C. Gotthic. CC.

m Quæ Zenodotus. Primus hic (vt ait Suidas) Homer corrector fuit, Bibliothecis Alexandrinis prefectus, & filiorum Ptolemei magister.

- a. Diple auersa. Placet *Caserius*. libri figura  
itemq. auersa cum obelis  $\longleftrightarrow$ , & superne obelata.
- b. Quoties Strophe. De *Strophis* & *antistrophis* vide  
*Pindari interpretem ad Olymp.* & *Hephæstionis enchyridion*  
& *Fortunatianū de metris Herodianis*. Qui ita sit. In cantationib. lyricis legitimè scriptis; hoc est monostrophicis hæc tria inueniri necesse est; strophēn, antistrophen, epodon. Nam circuire aram dextra strophēn vocabant, redire à sinistra antistrophen, post cum in conspectu dei consistentes cantici reliqua peragebant, epodon.
- c. Nō sine tibi fluxas Phrygicæ res. *Quo loco seruins*  
status (inquit) relatiuus est.
- d. *Xenophon*. *Quodysni est.*
- e. *φ & γ*. *Cum in veterib. libris frontis legeretur, non*  
*difficilis fuit conjectura, eorum legendum, que vox curam*  
*significat, & solicitudinem.*
- f. Coronis. *Varie in libris pingitur. à quib. diversa est*  
*Hephæstionis nota. Sed placet Cation apud Aristophanem.*
- g. *γραμμὴ τις ἐγι λεξεῖα νέπτυνον μάνην οὐτοὶ λέξει*
- h. *Alogus. Variè pingitur 1.7.V, T*

### De notis vulgaribus. Cap. XXII.

**V**ulgares<sup>a</sup> notas Ennius primus mille & centum inuenit. Notarum usus erat, ut quicquid pro concione, aut in iudicijs diceretur, librarij scriberent complures simul astantes, diuisis inter se partibus, quot quisque verba, & quo ordine exciperet. **b** Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus est notas, sed tantum præpositionum. **c** Post eum Vipsanius Philargius, **d** & Aquila libertus Mæcenatis alias addiderunt. Deinde Seneca, **e** contractu omnium, digestoque & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ autem dictæ, eò quod verba vel syllabas præfixis characteribus notent, & ad notitiam legitimam reuocent, quas qui didicerunt propriè iam notarij appellantur.

**a** Cap. XXII. Vulgares notas Ennius primus. Postiorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros scriptit, ut ait Sueton. in proem. lib. de illis trib. Gramm.

**b** Romæ primus Tull. Tiro. Verba Hieronymi in *Chronic. Euseb.* Sed quoniam modo primus, si Ennius quoque primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.

**c** Post eum Vipsanius. *Confirmavit coniecturam A. Augustini codex Ouentensis collegij*, in quo Vipsanius diserte scriptum est. *Quod vero Agrippa, quæ ex Vipsania gente fuit, libertum hunc fuisse idem suspicatur: non assentior. Neq. enim arbitror liberto patronum id nomen dedisse quod ipse resueret. Vid. Senec. in declamat.*

**d** Et Aquila libertus Mæcen. *Notas à Mæcenate* ipso excogitatas, sed editas ab Aquila narrat Dion. lib. 55.

**e** Contractu omnisi. *Sueton. de Valer. Prob. Multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curauit.*

### A De notis iuridicis. Cap. XXIII.

**Q**uedam autem litteræ in libris iuris verborum suorum notæ sunt, quo scriptio celeris breuior. fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B. & F. bonum factum, per S. & C. senatus consultum, per R. & P. res publica, per P. & R. populus Romanus, per D. & T. dumtaxat per supinā in litterā mulier, per P. secundum naturam pupillus:<sup>b</sup> per PV verso capite, pupilla per vnum K. Kaput, per duo KK iuncta Kalumnia, Kausa, per I. & E. iudex esto, per D. & M. dolū malum. Cuius generis plurimæ consimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notæ nouitij Imperatores à codicibus legum abe lendas fanxerunt: quia multos per has calidi ingenio ignorantes decipiebant, atq. ita iuslerūt scribendas in legibus litteras, ut nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda & vitanda aperte demonstrent.

**a** Cap. XXIII. Per supinam iii litteram. *Cum pleiq. omnes libri m. litteram haberent, probissimè coniecit A. Augustinus iii. scribendum, quo tertia littera significatur. Nam per C. conuersam in hunc modum D. Cuiam significabant, eoq. prænomine mulieres omnes vtebantur. Plutarch. in problem. & Boeth. in Top. Quod autem per supinam ui litteram dicit Isidorus, Romanus Codex hanc notam habet*

**U** *qua est etiam in Gotth. Ou.*

**b** Per PV verso capite pupilla. Ita Valerius Probus.

**c** nouitij Imperatores. *Iustinianus in prefat. que Pandectis, & Codici præfixa est. Obierat autem Iustinianus anno à Christo nato. p. LXV.*

### De notis militaribus. Cap. XXIII.

**I**n breuiculis quoque quibus militum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus supererent, quantique in bello cedissent. **b** T. nota in capite versiculi posita superstitem designabat. **c** vero ad vniuersiisque defuncti nomen apponebatur. Unde & habet per medium telum. Id est mortis signum. de qua Persius ait.

Et potis est nigrū vitio præfigere theta.

**c** Cum autem impuritiæ significare vellent lambda littera usi sunt: sicut mortem significabant cum ponebant theta ad caput. In stipendorū quoq. largitione propriæ erant notæ.

**a** Cap. XXIII. In breuiculis *Ruffinus inuest. 2.* Si quis accepto breuiculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militib. supererint, quanti in bello cediderint; & requirens qui inspicere missus est propriam notam, &c.

**b** T. nota

<sup>b</sup> T nota i.c.v superstitem signif. Ita apud P. Diaconum quamvis v. nota viuum solere significari sciamus. Nam quod v. ferale vocat Ausonius, alia ratio est, ut adnotauit eru- ditiſſ. vir.

Cum autem impuritiam. Al. pueritiam. al. imperi- tiā. Ergo ληγέιν, λαλέιν, aut etiam lallare que puerorum, & imperitorum sunt, per & significari quidam suspicantur. Alij non λ., sed γ litteram Pythagoræ substituunt puerorum κατι conuenientem. Qui impuritiam malunt λεοθίατην aut aliad obscenū verbum ex Aristophane in Concionatricibus intelligunt.

### De notis litterarum. Cap. XXV.

**N**otas etiam litterarum inter se veteres faciebant: ut quidquid occulte inuicem scriptura significare vellent, mutuo scribe- rent. Testis est Brutus, qui ijs litteris ea quæ acturus erat, notabat, ignorantibus alijs quid sibi vellent eæ litteræ. Cæsar quoque Augu- stus ad filium: Cùm, inquit, innumerabilia incident affiduè quæ scribi ad alterutrum oportet, & esse secreta: habeamus ergo in- ter nos notas si vistales, vt cùm aliquid notis scribendum erit, pro vnaquaque littera scribamus sequentē, hoc modo, pro a, b, pro b, c, & deinceps eadem ratione cæteras. <sup>a</sup> pro z autem, littera redeundum erit ad duplex aa? Quidam etiam versis verbis scribe- bant.

<sup>a</sup> Cap. XXV. Pro z autem l. red. ad dupl. aa. Suetonius in August. Pró x. autem ad duplex aa: opinor, quia Augu- sti tempore extrema littera fuit x. Isideri vero z. vt supra vidimus c. 3. & 4.

### De notis digitorum. Cap. XXVI.

**S**Vnt quædam & digitorum notæ: sunt & oculorum, quibus secum taciti procilque distantes colloquuntur: sicut mos est mili- taris, vt quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat. alijs quia voce non possunt, gladiorum <sup>a</sup> nutu salu- tant. <sup>b</sup> Ennius de quadam impudica, Quasi in choro pilaludens datatim dat seſe, & cō- munem facit. Alium tenet, alijs adnutat, alibi manus est occupata, alijs peruellit pedem, alijs dat anulum spectandum à labris, aliū inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat digito litteras. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.

<sup>a</sup> Cap. XXVI. nutu gladiorum. Sic est in Longo- bard. libro viri clariss. G. Loaisa, cùm in reliquis omnib. motu non perinde eleganter legatur.

<sup>b</sup> Ennius de quad. impud. Nauium pro Ennio repre-

A nendum admonuit vir eruditus ex Festo. Sant autem versū ex Tarcentilla Nauij quos Gab. Faernus Trochaicos quinq. esse dicebat, sed duos mendescriptos, illa verba in choro tollenda esse vel potius ante scribenda, quasi dicta essent à poeta in choro.

Quasipila ludens datatim dat se & cōmunē facit, Alium tenet, alijs nutat. - - - .

Alibi manus est occupata, alijs peruellit pedem, Alij dat anulū spectandum à labris, aliū inuocat, Cum alio cantat, attamen alijs dat(de)digito lit- teras.

Licet eidem secundum versum ex Festo in Adiectatite supplere. Alij adnutat, alijs adiectat, aliū amat, aliū tenet. Sed opera pretium erit eosdem senarios factos ab alio audire.

Quasi in foro pila..

Ludens datatim dat se, & communem facit,

Alium tenet, alijs adiectat, alibi manus

Est occupata, ast alijs percellit pedem,

Alij dat anulum spectandum de labris,

Alium inuocat, cumq. alio cantat, attamen

Alijs dat digito litteras.

Vid. connectanea in Varronem.

### De Orthographia. Cap. XXVII.

**O**rthographia Græcæ, Latinè recta scri- pturæ interpretatur. ὁρθὴ enim Græcæ recta: γραῦψι scriptura dicitur: hæc discipli- na docet quemadmodum scribere debea- mus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita orthographia de scribendi peritia: vt puta ad, cùm est præpositio, d litteram, cùm est coniunctio t litteram accipit.

Haud: quando aduerbiū est negandi, d littera terminatur, & aspiratur in capite. quando autem coniunctio est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

Apud præpositio per d scribitur, sicut ad patrem. quoniam veteres sæpè ad pro apud vñi sunt, duabus ex ijs medijs litteris sub- tractis.

Interdum autem aliæ litteræ in locum aliarum ritè ponuntur. B & P litteris quædam cognatio est. Nam pro Birro dicimus Pittum. C, & G quandam cognitionem ha- bent. Nam cùm dicimus centum & tre- centos, postea dicimus quadringétos, g po- nétes pro c. C. & Q similiter cognitione est. nam huiusc per c. cuiusque per q scribi- mus. <sup>a</sup> Cùm autem præpositio per c scri- benda est, si autem aduerbiū fuerit, per q. Dicimus enim quum lego. Deus per e so- lam: dæmon per æ diphthongum est no- tandus.

**A** Equus quod est animal, per e scribendus. **A** Equus quod est iustus, per æ diphthongon est scribendus. **b** Exul addita s debet scribi: quia exsul dicitur, qui extra solū est. **c** Exultat, melius sine littera scribitur. Nam cum ipsa x ex c & s constat, quomodo cùm in ea sit s, rursus ei additur alia.

**A** Equor per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

Forsitan per n in fine scribendū, quia integrum eius est, si forte tandem.

**F**edus quod est deformis, per e solam scribendum: fædus quod est paclum, cum B ce diphthongo scribendum.

**d** Formosus sine n scribitur: quia à formo i. calido: calor. n. sanguinis efficit pulchritudinem.

**e** Gnatus quod est filius, per g scribendū: quia facit generatus.

**H**, quæ aspirationis nota est, in Latino tantum vocalibus iungitur: vt honor, homo humus. **f** Aspiratur autem & consonantibus, sed in Græcis & Hebraicis nominibus. Heus autem & heu interiectiones per h scribenda.

I litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, s. vt Troia, Maiia, sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in una syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta, pro duplici habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quod est is, ea, id: quia facit idem.

Quod si verbū est tertia personæ per t notabif, ab eo quod est eo, is, it: quia facit itur.

K litteram antiqui præponebant h quoties a sequebatur, vt Kaput, Kanna, Kala, mus. Nunc autem Kartago & Kalendæ per eandem tantum scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicunque sequente vocali per K sunt scribenda.

**L**ætus per æ diphthongū scribitur: quia lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. **L**, autem littera interdum pro d, littera vtimur: vt latū pro datū, & calamitatē pro cadamitate: à cadendo enim nomen sumpfit calamitas. **M**aximus: an maximus, & si qua similia sunt, qualiter scribi debeant quæ situm est. Varro tradidit Cæfarem per i huiusmodi verba enuntiare, & scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, vt maximus, optimus, pessimus scribatur.

**M**alo per vnum l scribendum: quia est magis volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: nolo quoq. per vnum l, noile per duo.

**N**olo enim, ne volo est: nolle, ne velle. **I** Os si vultum aut osfum significat per o solam scribendum est: **m** si personam, h præponenda est.

Ora finium per o: hora diei, per h scribendum.

Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio: & præterea, per diphthongū scribendum.

**n** Penè verò quod est coniunctio, per e. **P**œna: quod est supplicium, per œ.

Q littera tunc recte ponitur: cùm illam statim u littera sequitur, & alia quælibet vna plurēsue vocales iunguntur, ita vt yna syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

**Quæ**, pronomen cum a scribendum: que, coniunctio, sine a.

Quid, per d litteram scribitur cùm pronomen est: per t, cùm verbum, cuius positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

Quod, quando pronomeni est, per d scribendum: quando numerus, per t: quia toridem pert scribitur.

**o** Quotidie per q scribendum: non per c, vt sit quot diebus.

R littera, communionē habet cum s littera. Itaque apud antiquos honor, labos, arbos dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrū eius facit satis.

Sed per d oportet scribi. Apud antiquos enim sedum dicebatur: nos finales duas litteras abscedimus.

T Tamtu sicut & quamvis in medio m habebunt. De quam enim & tam veniunt, vnde & quamitas, quamvis & tamtu.

**V**æ interiectio cum a scribenda, ve coniunctio, sine a.

Xristus quia Græcum est per X scribendum. ita & Xisma.

Y & Z litteris sola Græca nomina scribuntur. Nam cùm iustitia z litteræ sonum exprimat: tamen, quia Latinum est, per t scribendum est. Sic militia, malitia, nequitia & cætera similia.

In dubijs quoque verbis consuetudo veterum erat, vt cum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant. vt puta

puta pōpulus arborei significaret, an hominum multitudinem: apice distinguebatur. Sic & vbi litteræ consonantes geminabantur, Sicilicum superponebant, vt sel'a, ser'a, aferes. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra siclicos apponebant. Qua nota admonebatur lector geminandā esse litteram.

a Cap. XXVII. Cum autem præp. Ex Vely Longi libello de orthograph.

b Exul addito s. Quia saluum esse dictionib. suum initium debet, ait Terentius Scaurus.

c Exultat. E margine hec adscita petebat Chacon, continent enim sententiā præcedenti contrariam e Placidi glossis desumptā. Nos Isidora id nhibe esse putamus: illius n. non tam his de reb. iudicare, quām plurib. locis diuersa corrogare stū diū fuit. Ead fuit Vely Long. opinio in lib. de orthog. Porro in antiquissimis legū tabulis in es incisis, maxsumus, proxsumus, dixerint, fax sit, deduxit, exfigatur huiusmodi. alia multa visuntur.

d Formosus sine n. scurus. Non mediocriter peccant qui formoso n. litteram adsumunt, non magis necessariam quām glorioso. Quidam ex apicib. vocalib. longis impositis n. contraxisse plurimas voces contendunt, vt formosus, thesaurum, mensam, quoies, vicecum, A. Augustinus antiquiore censebat hanc scripturam quam usum apicū, extare enim Genua etream tabulam ante Ciceronis auctem incisam, in qua sit VICENSVM. Idemq. de thēsauro, tibens, mensa, & reliquis existimabat. Apices addere vocalib. longis non ita antiquam fuisse, licet sit retus Quintilianus teste. Nam antiquiores longes vocales duplicare solitos, vt Felix pro Felix, Valla, pro V. lla, quæ in nummis leguntur. Quod autem formosus à formo dicit: idem repeatit lib. x. & lib. xix. c. 7. &c. xx. c. 13.

e Gnatus quia facit generatus. Eod. modo loquitur paullò post. Sat. per t. quia integrum facit satis.

f Aspiratur & consonantib. Cicer. in Orator. Quin ego ipse cum scire maiores ita locutos vt nusquam nisi in vocalib. aspiratione vterentur, loquebar ita: vt pulcros, cetegos, Cartaginem dicerem.

g vt Troia, Maiia. Ita Ciceronem solitū scribere tradit Vetus. Quia respexisse videtur Terentianus. Atq. i. geminum scribere nos iubent magistri.

h K. Quoties a sequebatur. a breue vt diximus ex Diomed. ad c. p. 4.

i Maximus an maximus. Vel Longus. Ut iam in ambiguitatem cadat, vtrum per i. quædam debeant dici an per u. vt est optimus, maximus. In quib. ad notandum antiquum sermonem plenioris sonus fuisse, & vt ait Cicero, rusticum: atq. illis placuisse per u. talia scribere, & enuntiare. Erratere autem Grammatici, qui putaverunt superlativa per u. enuntiari, vt enim concedamus illis in optimo in maximo, in pulcherrimo, in iustissimo. Quid facient in his nominib. in quib. æquè manet eadem quæstio superlatione sublata manibz, an manibz, libido an libido: Nos verò postquam exilitas sermonis delestat cœpit, vsque i. littera castigauimus illam pinguitudinem: non tamen vt plenè i. littera enuntiaremus. Et contendā quosdam alia nomina per u. scribere, qui antiquorum voluntates sequuntur.

A Nec tamen sic enuntiant, quiomodo scribant. Vid. Quintil. lib. 1. c. 3. & Gn. Cornutus librum de Orthog. apud Casiodor. Vnde hæc tralata sunt.

k Nolo n. nec volo. Ne pro non dixisse antiquos probat Festus. Idq. frequens apud Plautum. Terentius quoq. nisi tu ne vis, dixit.

l Os si vultum aut ossum significat. Ita constanter VV. CC. nec mirum ossum dixisse hoc loco Isidorum necessitate pene coactum. Cum osso Agellium multo antevsum tradat Charisius. De loco vero Terentij in Eunucho credo ego Faerno, illud addens, si ossum apud Terentium legeretur, neq. Varronem, neq. Charisium, qui id non probant, fuisse dissimilaturos.

m Si personam. vt sit accusatius pronominis articulatis, hos:

n Pene quod est coniunct. per e. In Pandectis Florentinis per a perpetuo scribi aiebat A. Augustinus.

o Quotidie per q. Sed iam euauisse dicit Quintilianus. Vetus. Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. cotidie, cum & dicatur melius, & scribatur: non enim est quotidie à quo dictum, sed à continentie cotidie tractum.

p Tamtu&, & quam. Vid. apud Casiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Cessilium.

q Vx interiection. Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12. Sed mirum (inquit) quod in compositione a deperditur, quoniā v. syllaba in illis breuis est, vt in vetus, vecors.

r Ita & Xrisma. Ita VV. CC. si Latinè placuit tunc Christum Xrisma scribi ob id opinor, vt retinéretur Crucis figura, qua de re supra. c. 3. &c. 4.

s Sicilicum superponeb. Sic Victorinus in libro de Orthog qui extare id signum estate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota huiusmodi SER' A. SEL'A. Sicilicum dictum (ait Festus) quod semunciam fecet. Id nunc nullum apparet in antiquis marmorib. aut libris miramur, cum in Duilius titulo CLASES, NVMBR. in nummis PILIPVS: sine vlla siciliæ nota visantur.

### De Analogia. Cap. XXVIII.

A Nalogia<sup>b</sup> Græcæ, Latinæ similium comparatio, siue proportio nominatur. Cuius hæc vis est, vt quod dubium est, ad aliquod simile quod non est dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est qualitatè, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similium syllabarum, & similitudine temporum. Si quid de ijs vnum defuerit, iam non est analogia, id est similitudo: sed est anomalia, id est extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit: d sed dissentient casu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter est dum quæris vtrum trames masculinum sit an fœmininum: similis est illi in omni declinatione limes: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis

in declinatione, & erit masculinum. <sup>c</sup> Item ex comparatione positiorum: vt si dicas, doctus, magnus. positivi sunt & sui similes. Fit & per diminutionem, vt puta funem masculinum esse funiculus ostendit: sicut marmor neutrigeneris esse, marmuscum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. Sed hoc non semper, vt pristinum pistrella. Sed quia scire debemus <sup>f</sup> ex positione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

<sup>a</sup> Cap. XXVIII. Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Sergij arte secunda c. de casib. sed ita concinnata, vt neq; interdum coparent, neque auctorib. è quib. sumpta sunt satis respondent.

<sup>b</sup> Analogia - Latinè similiūm comparatio. Ferri poterat, nisi apud Quintilianum similiūm comparatio alio sensu acciperetur. Est n. apud illum Analogia pars, hic genus ipsum. Sergius melius similiūm rationem dixit.

<sup>c</sup> Cuius hæc vis vt quid dub. &c. Verba sunt Quintil.

<sup>d</sup> Dissentiunt casu facit n. lupi, leporis. Non casu sed genere differre voluit Sergius: quia non vt lupus lupa, ita lepus lepa ficeret.

<sup>e</sup> Item ex comparatione positior. Donatus in art. secund. In his regulis analogia vel ex collatione positior. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

<sup>f</sup> ex positione declinationem, & ex dim. g. Consentient VV. CC. in hanc scripturam.

### De Etymologia. Cap. XXIX.

**E**tymologia est origo vocabulorū, cùm vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristoteles σύμμελον, Cicero notationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit, vt puta flumen, quia fluendo crevit, à fluendo dictum. Cuius cognitio sàpè vsum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cùm videris vnde ortum est nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio, etymologia cognita, planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundum naturam imposita sunt, sed quædam & secundū placitum: sicut & nos seruis & possessionibus interdum secundū quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quòd omnium nominū etymologiaz non reperiuntur: quia quædam non secundum qualitatem qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanaz voluntatis vocabula accepterunt. Sunt autē etymologiaz nominum, aut ex causa data, <sup>a</sup> vt reges à regendo id est à recte agendo: aut ex origine,

A vt homo quia sit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutū, dum lutum non sit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum derivatione, vt à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta & declinata sunt in Latinum, vt syluæ domus. Alia quoque ex nominibus locorū, vrbium, fluminū traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuersarum gentium sermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina & incognita Latinis & Græcis.

<sup>B</sup> <sup>a</sup> Cap. XXIX. Ut reges à recte agendo. Al. à regendo. Vtrumq; ex codicib. & ex alijs Isidori locis confirmari potest. Vid. lib. 3. de summ. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Iuon. part. 16. c. 29. & infr. lib. 12. c. 3.

### De glossis. Cap. XXX.

**G**lossa Græca interpretatione lingua fortitur nomen. <sup>a</sup> Hanc Philosophi Adverbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, uno & singulari verbo designat. Quid enim illud sit in uno verbo positum declarat, vt conticescere est tacere. Item, latus haurit apertum: haurit, percutit. Item cùm terminum dicimus finem: aut popula-  
<sup>C</sup> tas interpretamur esse vastatas, & omnino cùm vnius verbi rem uno verbo manife-  
stamus.

<sup>a</sup> Cap. XXX. Hanc Philosophi Adverbum. Al. ad-  
verbium Græci πρὸς ἔπος. Vnde natum s; d'ev πρὸς ἔπος. Glossas initio dictas ipsa verba vel obscura vel peregrina ex Aristotele, Galeno, Polluce, Suida, & Quintiliano nouimus. posteriores interpretationes ipsis verbis additas eodem nomine vocarunt. Namis tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum vnius verbi rem uno tantum verbo explanari præcipit, vt si plurib. verbis explicetur glossam fore neget. Quid etiam repetit lib. 2. c. 30.

### De Differentijs. Cap. XXXI.

**D**ifferentia <sup>a</sup> est species definitionis, quam scriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quædam inter se cōmunione confusa, coniecta differentia, secernuntur, per quam quid sit vtrumque cognoscitur: vt cùm queritur, quid inter regē intersit & tyrannū, adiecta differentia quid vterq. sit definitur, vt Rex modestus & temperans, tyrannus vero crudelis. Inter hæc enim duo differentia cùm posita

posita fuerit , quid sit utrumque cognosci-  
tur sic & cetera.

<sup>a</sup> Cap. XXXI. Differentia est. Ex Victorin. & Boeth.  
lib. 1. de diff. n. c. 28. repetuntur ead. lib. 2. c. 30.

### De Barbarismo. Cap. XXXII.

**B**Arbarismus est verbum corrupta littera,  
vel sono enuntiatum: littera , vt floriet.  
dum florebit dicere oporteat : sono, si pro  
media syllaba prima producatur, vt latebræ,  
tenebræ. Appellatus autem barbarismus à bar-  
baris gentibus, dum Latinæ orationis integri-  
tatem nescirent : <sup>a</sup> vnaquæq. enim gens facta  
Romanorum, cum suis opibus vitia quoque  
& verborum & morum Romanam transmisit.  
<sup>b</sup> Inter barbarismum autem & barbarolexi-  
mum interest , quod barbarismus in verbo  
Latino fit, dum corrumpitur : quando autem  
barbara verba Latinis eloquijs inseruntur,  
barbarolexis dicitur. Item quando in prosa  
vitium fit sermonis , barbarismus vocatur,  
quando in metro, metaplasmus dicitur. Bar-  
barismus autem fit scripto & pronuncia-  
tione. Scripto quattuor modis, si quis in  
verbo litteram vel syllabam adjicat, mutet,  
transmutet , vel minuat. Pronunciatione  
autem fit in temporibus , tonis, aspirationi-  
bus & reliquis quæ sequuntur. Per tempora  
quippe fit barbarismus, si pro longa syllaba  
brevis ponatur, aut pro brevi longa. Per to-  
nos, si accentus in aliâ syllabâ commutetur.  
Per aspirationem, si adjiciatur h littera vbi  
non debet, aut detrahatur vbi esse oportet.  
Per hiatum , quoties in pronunciatione scin-  
ditur versus antequam compleatur : siue  
quoties vocalis vocalem sequitur: vt Musae  
Aonides. Fit Barbarismus & per Metacis-  
mos, Iotacismos, & Labdacismos.

Metacismus est quoties in litteram voca-  
lis sequitur : vt, bonum aurum , iustum ami-  
cum. Sed & hoc vitium aut suspensione in  
litteræ, aut detractione vitamus.

Iotacismus est quoties in iota littera dup-  
plicatur sonus, vt, Troia, Maiia : vbi earum  
litterarum adeò exilis erit pronuntiatio vt  
vnum iota non duo sonare videatur.

<sup>c</sup> Labdacismus est, si pro vno l duo pro-  
nuntientur , vt Afri faciunt : sicut Collo-  
quium pro conloquium: vel quoties vnum  
lexilius, duolargius proferimus. Quod con-  
tra est: <sup>d</sup> nam vnu largius, duo exilius pro-  
ferre debemus.

**A** Collisio est quoties nouissimæ syllabæ  
finis in alterius principio est , vt materterea.

<sup>a</sup> Cap. XXXII. Vnaquæq. n. gens Ead. inf. lib. 9. c. 1.

<sup>b</sup> Inter barbarismum, & barbarolexi. Barbaro-  
lexin quoq. nominat Charisius , Barbaralexin Donatus , &  
Diomedes.

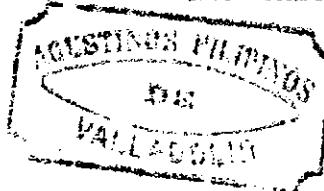
<sup>c</sup> Labdacism. Vid. Martian. Capell.

<sup>d</sup> Nam vnum l. largius, duo exilius . Contra videba-  
tur, vnum exilius , duo largius proferenda . Sed vetant libri  
omnes. Erit igitur (vt opinor) huiusmodi Isidori sententia: vt  
quemadmodum vocales dua cum in diphthongu conueniunt,  
non plenè singula proferuntur ; sed ita coeunt, vt confuso  
sono aliquid riuicuiq. deperireat; neutraq. illarum plenè exau-  
diatur, ita duplex l in media dictione exilius profertur, quam  
simplex. Neq. id (si argutari licet) prater rationem accidit.  
Nam prius l obtunditur cum in sequens illiditur: quam pla-  
gam accipiens, alteram vicissim sequenti infligit, nam cum eo  
coalescens auferit illi quod semiuocalis erat proprium , vt à  
vocali inciperet. Ita utrumq. langescit , prius posteriore sui  
parte, priore posterius . Labdacismos quoq. nostri qui mollius  
loqui student sapè admittuntur , Neq. Hebreas delicias non  
agnouere , veluti cum in לְלִיל וּלְלִיל daghes decorum  
appingunt.

<sup>e</sup> Collisio est. Collisionis supra non meminerat , at me-  
minit Donatus.

### De Solœcismo. Cap. XXXIII.

**S**Olœcismus est plurimorum verborum  
inter se inconueniens compositio , sicut  
barbarismus vnius verbi corruptio. <sup>a</sup> Verba  
enim non recta lege coniuncta solœcismus  
est: vt si quis dicat, inter nobis pro inter nos:  
aut dare veniam sceleratorum , pro scelera-  
tis. Dicitus autem solœcismus à <sup>b</sup> Cilicibus:  
qui ex vrbe Solœ, quæ nunc Pompeiopolis  
appellatur, profecti, cùm apud alios com-  
morantes , suam & illorum linguam vitiosè  
inconsequenterq. confunderént, solœcismo  
nomen dederunt. Vnde & similiter loqué-  
tæ, solœcismos facere dicuntur. Solœcismus  
autem apud Poëtas schema dicitur, quoties  
in versu necessitate metri factus inuenitur:  
cum autem non inuenitur necessitas , per-  
manet solœcismi culpa. Solœcismus fit duo-  
bus modis, aut per per partes orationis , aut  
per accidentia. Per partes orationis fit , si al-  
teram partem pro altera ponamus, vt puta si  
præpositiones aduerbijs applicemus. Per  
accidentia fit, id est per ea quæ accidūt parti-  
bus, vt putā per qualitates , genera, nume-  
ros, figuræ & casus. Per ista igitur omnia fiūt  
solœcismi, sicut Donatus exposuit. Fiūt præ-  
tereà & plurimis modis. Nam Lucilius cen-  
tum genera solœcismorum dixit, quos om-  
nes vitare potius quam sequi debet , qui  
regulam



regulam recte loquendi tenere studet.

<sup>a</sup> Cap. XXXIII. Verba non recte coniuncta. Ex Aug. 2. de doctrin. Christ. c. 13.

<sup>b</sup> è Cilicib. Ex Diomede.

<sup>c</sup> Si prepositiones aduerbijs applicemus. Ita VV CC. recte, vt si dicas de longe. Non. Omnes artem secuti negant aduerbijs præpositionem addi opportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subito, &c.

### De Vitijs. Cap. XXXIII.

**V**itia apud Grammaticos illa dicuntur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solœcismus, acyrologia, cacephaton, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnius: vt si tertiam syllabam quis producat in Ignoscere.

Solœcismus compositio vitiosa verborū: vt si aliquis dicat, inter hominib. pro inter homines.

Acyrologia non propria dictio, vt; Licet sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campū, non gramineum.

<sup>a</sup> Cacephaton dictio obsecena vel incompositè sonans. Obsecena, vt His animum arrecti dicitis. Incomposita, vt Iuuat ire & Dorica castra. <sup>b</sup> Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

Pleonasmos adiectio vnius verbi superuacua, vt Haec tenus aruorum cultus & sydera cæli. Neq. enim alibi nisi in cælo sunt sydera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua: vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere quam non mori.

Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domū reuersti sunt.

<sup>c</sup> Tautologia, idemloquium, vt, si fata virum seruant, si vescitur aura ætherea, neque adhuc crudelibus occubat vmbbris. Totum enim quod repetitur vna res est, sed crebro sermone adnuntiata.

Eclipsis est defectus dictionis: in quo necessaria verba defunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: vt, Apparent rari nan-

A tes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

Cacosyntheton vitiosa compositio, vt, verfaque iuencū Terga fatigamus hasta.

<sup>d</sup> Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuum, vt illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstrauerit esse victorem. Fit & per incertam distinctionē: vt, Bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, vtrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, designatur Antonius nec ostenditur in hac ambiguitate vtrū ipsi alios, an alij ipsos deprecatis sunt, aut calumniati. Fit & per homonymiam, quando uno nomine multa significantur: vt acies & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

<sup>a</sup> Capit. XXXIII. Gramineo in campo. Quod aduerit Seru. 5. AEn.

<sup>b</sup> Cacephatō. Quod Isidorus incompositè sonans, Seruus Cacephaton in sermone, Donatus cacephaton in composite dictione vocat.

<sup>c</sup> Mala n.compositio. Verba Seruū ad--Dorica castra Aeneid. 2.

<sup>d</sup> Tautologia idemloquium. Ita paullò ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.

<sup>e</sup> Amphibolia. Ita VV. CC. & ita à Charisio nominatur, rectius quam à Diomede, & Donato amphibologia.

### De Metaplasmis. Cap. XXXV.

**M**Etaplasmus Græca lingua, Latinè transformatio dicitur, qui fit in uno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Poëtarum, cuius species istæ sunt.

Prothesis: appositio in principio verbi, vt gnato pro nato, & tetulit pro tulit. Epenthesis appositio in medio, vt reliquias pro reliquias, induperator pro imperator.

<sup>D</sup> <sup>a</sup> Paragoge: appositio in fine, vt magis pro mage, & potestur pro potest.

Aphæresis: abscissio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope: abscissio de medio, vt forsan, pro forsitan.

Apocope: abscissio de fine, vt sat pro satis.

Ectasis: productio cōtra naturam, vt, Italiam fato, cūm Italiam correptè dici debeat.

Systole: correptio contra naturam. aquosus Orion: cūm Orion producere dici debeat.

Diæresis

**Diaeresis** discisio vnius syllabæ in duas, vt, albæ, longæ, pro albæ, longæ.

**Episynalophe**, conglutinatio duarum in vnam, vt, Phæton pro Phæton, Nerei pro Neræ, æripede pro æripedem.

**Synalophe**, collisio vocalium b adiunctarum vocalibus: vt, Atq. ea diuersa penitus dum parte geruntur.

**Ecthlipsis**, collisio consonantiū cum vocalibus: vt, Multum ille & terris.

**Antithesis**, contrapositio litteræ pro alia littera: vt olli pro illi.

**Metathesis**, transpositio litteræ, vt, Euan-  
dre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbarisimum & lexin hoc est Latinam & perfectam elocutionem c metaplasmus est, qui in vno sermone, ratione fit vitiosus. Item inter solocismum & phrasin, i. perfectam connexionē sermonum, schema idest figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & schemata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

a Capit. XXXV. Paragoge vt magis pro mage. Iisdem exemplis vtitur Donatus, at Charisius Apocopes exemplum est mage pro magis.

b Adiunctarum vocalib. Sæt erat collisionem vocalium dicere. Sed siquid addendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura r̄sa est in quo, adiunctar. quam nostrorū vbi iuncta, vel adiuncta legitur.

c Metaplasmus est, qui in vno sermone. Totus locus è Seru. AEn. 5. ad illud. Vrbis opus, triplici pubes quem Dardana versu. Vtrobiqu. tamen mendoſus, quem restituit ex veteri editione Chacon.

### De Schematibus. Cap. XXXVI.

**SChemata**, ex Græco in Latinū eloquium figuræ interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententijs a per varias distinctionū formas propter eloquij ornatū. Hæc dū multa sint, b apud Grāmaticos ista inueniuntur. Prolepsis est præsumptio: vbi ea, quæ se qui debent, anteponuntur: vt, Interea reges ingenti mole: Latinus. Debuit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole: & statim adjicere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere: Latini, &c. sed facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuere reges interpositi sunt in septem veribus, & postea additum est, Procedunt castris. Inde præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debuere.

**Zeugma** est clausula: cùm plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut

A in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, vt, Vertitur œnophoris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In postremo, vt, namque hoc tempore Obsequiū amicos, veritas odium parit.

**Hypozeuxis** est figura superiori contraria, vbi in singulis sensibus propria vnicuique clausula est: vt, Regem adit, & regi memorat noménque geniūque.

d **Syllepsis** est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt, socijs & rege recepto: aut singularis dictio plurali verbo expleta, vt, Sunt nobis mitia pomæ, Castaneæ molles, & pressi copia lactis. Supra enim, Sunt, dixit: hic debuit dicere. Est pressi copia lactis, Fit autem Syllepsis non solum per partes orationis, sed & per accidentia partibus. Nam vbi & pro multis vnius, & pro vno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis vnius, vt est illud: vterumque armato milite complent: cùm non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euāgelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei: vbi pro vno vterq. inducit blasphemasse.

**Anadiplosis** est, quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud, Certent & cygnis vulvæ, sit Tityrus Orpheus, Orpheus in sylvis, inter delphinias Arion.

**Anaphora** est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt, Nos te Dardania incensa tuaque arma secuti, Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

**Epanaphora** est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio, vt, Te nemus Angitiæ, vitreat Fucinus vnda, Te liquidi fleuere lacus.

**Epizeusis** in vno sensu congerminatio verbi, vt, Sic sic iuuat ire sub umbras.

**Epanalepsis** est sermonis in principio versus positi eiusdem in fine replicatio, vt est illud: Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

**Paronomasia** est in significatione diuersa dictio pænè ipsa, vt illud: Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori?

**Schesis onomatōn**: multitudo nominum coniunctorum c quodā ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

**Paromœon** est multitudo verborum ex vna littera inchoantium, quale est apud Ennium, O Tite tute Tatibitanta tyranne tulisti.

tuisti. Sed hoc bene téperat Virgilius dum A non toto versu viritur hac figura, vt Ennius: sed nunc in principio versus tantum, vt est illud: Sæua sedens superarma: nunc in me- dio, vt, Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis: nunc autem in fine, vt, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

<sup>a</sup> Homœoptoton est: cùm plurima nomi- na per vnum casum denuntiantur, vt est illud, Sed neque currentem se, nec cognoscit eūtem, Tollentemq. manus, saxumq. immane mouentem.

<sup>b</sup> Homoteleuton est: cum uno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abscessit, eva- sit, erupit.

<sup>c</sup> Polyphton est cùm diuersis casibus sen- tentia variatur. vt, Ex nihilo nihilum, ad ni- hilum nil posse reuerti. <sup>f</sup> Marcus Damæ, papæ, Marco spondente recusas, Credere tu num- mos? Marco sub iudice palles! Marcus dixit ita est, assigna Matce tabellas.

<sup>d</sup> Hirmos est sententia continuata orationis tenorem suum usque ad ultimum ser- uans, vt, Est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus usque ad illud: horrentiq. atrum nemus imminet umbra.

<sup>e</sup> Polysynthon est dictio multis conca- tenata coniunctionibus, vt, tectumque, la- remque, Armaque, Amycleumque canem.

Dalyton vel asynthon figura est, quæ è contrario sine coniunctionibus solutè ac simpliciter effertur, vt, Venumus, vidimus, placuit.

<sup>g</sup> Antitheton est, vbi contraria contrarijs opponuntur, & sententiae pulchritudinem reddunt, vt illud, Frigida pugnabant calidis, humentia fiscis: Mollia cum duris: sine pon- dere, habentia pondus.

<sup>h</sup> Hypallage quotiescumq. per contrarium verba intelliguntur: vt, Dare classibus au- stros: cùm ventis nauis demus, non nauibus ventos.

<sup>a</sup> Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas Ita pleriq. ex Longob. male in alijs dictionum. Nam distinctionum & ad nomen scismatis, & ad rem ipsam de qua agitur multo est aptius.

<sup>b</sup> Apud Grammaticos ista inueniuntur. Necessaria ex Donato, & Chariso addicbat Chacón.

<sup>c</sup> Vertitur cœnophoris fund. Citatur à Nonio in sen- tentia ex Luil. lib. 3. Satyr.

<sup>d</sup> Syllepsis est in dissimil. cl. Donatus. Item Syllepsis est in dissimil. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur. Charis. Syllepsis est cùm singularis dictio plurali verbo concluditur.

<sup>e</sup> quodam ambitu copulata. Mendose apud Donatum, Eod habitu copulandi. legitur.

<sup>f</sup> Marcus Damæ Pers. Satyr. V.

<sup>g</sup> Antithetō. Hec ysq. ad finem capitinis neq. Donati sunt neq. Charisij, & in Rem. codic. plures aliae figure leguntur, vt ha quoq. aliena videri possint.

## De Tropis. Cap. XXXVII.

Tropos Græco nomine Grāmatici vo- cant, qui Latinè modi locutionum in- terpretantur. Fiunt autem à propria signifi- catione <sup>a</sup> ad non propriam similitudinem. Quorum omniū nomina difficultimum est annotare, sed ex omnibus Donatus <sup>b</sup> tre- decim usui tradenda conscripsit.

Metaphorā est verbi alicuius usurpata translatio, scilicet cùm dicimus, fluctuare sege- tes, gemmare vites: dum in ijs rebus fluctus & gemmas non inuenimus, in quibus hæc verba a iuncte transferuntur: sed hæc atque aliæ tropicæ locutiones ad ea quæ intelli- genda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt sensum legentis exerceant, & ne nuda atq. in promptu posita vilescant. Fiunt autem metaphoræ <sup>b</sup> modis quattuor, ab animali ad animale, vt, Aligeros conscen- dit equos: metaphorice loquens miscuit quadrupedi alas auis: & quo cursu deserta petuerit, miscuit volatili cursum quadru- pedis. Ab inanimali ad inanimale, vt Pon- tum pinus arat: fulcum premit alta carina. Miscuit usum terræ aquis, dum arare & ful- cum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimali ad animale, vt florida iuuentus: miscuit flores inanimales, iuuen- tuti quæ anima habet. Ab animali ad inani- male, vt, Tu Neptune pater cui tempora cana crepanti Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus, & flumi- na crinibus errant. Mentum enim & tem- pora & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic & alia rerum nomina de- alio genere in aliud genus decentissimè de- coris gratia transferuntur, vt oratio peror- netur. Metaphora autem aut partis unius est, vt fluctuare segetes, non potes dicere se- getare fluctus: aut antistropha est, id est re- ciproca, vt remigium alarum. Nam & alæ nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen apposi- tum: hæc eo à metaphora differt, quod illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, alieno vritur: vt, faciemq. simillima lauro: & nuc vna ambæ iunctisq. feruntur

feruntur Frontibus, & longa sulcant vada  
falsa carina. Dum facies, & frons tantum  
animalium & hominum sint. Quod nomen  
si poëta non apposuisset naui, quid propriū  
eidem parti diceret, non haberet.

Metalepsis tropus à precedente indicans quod sequitur: <sup>d</sup> Inque manus chartæ nodosaque venit arundo. Nam per manum verba, per arundinem litteræ significatæ sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia significatione ad aliam proximitatē translata. Fit autem multis modis: aut enim per id quod continet, id quod continetur ostendit, vt theatra plaudunt, prata mugunt: dum illic homines plaudant, hīc boues mugant: aut contra per id quod continetur id quod continet, vt, Iam proximus ardet Vcalegon, dum non ille, sed dominus eius arderet. item per inuentorem id quod inuentum est, vt, Sine Cerere & Libero friget Venus. &c, commixta Vulcanus (mittit) ad astra fauillam. Vult enim per Cererem frumenti inuentricem intelligere panem: per Liberum inuentorem vitis, vinū: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra per inuentum inuentorem demonstrat: vt vinum precamur pro Libero qui vinum apud Gr̄ecos inuenit. Itē per efficientem, id quod efficitur, sicut pigrum frigus, quod pigrōs homines faciat: & timor pallidus, eō quod pallidos homines reddat. At contrā per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit equos auro genitor, spumatiāq. addit Frēna feris. Spumantia frēna dixit, cum vtiq. non ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit spumis conspergat infusis.

<sup>1</sup> Antonomasia est pro nomine, i. vice nominis posita, ut Maia genitus pro Mercurio, qui tropus fit tribus modis: ab animo, ut magnanimusque Anchisiades: à corpore, ut ipse arduus: extrinsecus, ut, Infelix puer atque impar congressus Achilli.

Epitheton supra nomen : præponitur enim proprio nomini, vt Alma Ceres, Ob-scœnique canes, importunæque volucres. Inter antonomasiam autem & epitheton hoc differt, quod antonomasia, pro vice nominis ponitur: Epitheton autem nunquam sine nomine est. Quibus duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel laudamus.

Synedoche est conceptio : cum à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim

& per speciem genus, & per genus species demonstratur: sed species pars est, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: ut, Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus Transpontum fugat. Non enim totus annus est frigidus, sed pars anni, id est hyems. At contra à parte totum, ut, flamas cum regia puppis Extulerat. Vbi non solum puppis, sed nauis: & non nauis, sed qui in ea: & non omnes, sed unus flamas extulit.

Onomatopœia, nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ, ut stridor valuarum, hinnitus equorum, mugitus boum, balatus ouium.

Periphrasis est circumloquium, dum res vna plurimis verbis significatur, vt auras vi- tales carpit. Significauit enim per copula- tionē verborū vnā rem, hoc est , viuit. Hic autem tropus geminus est: nam aut verita- tem splendide producit: aut fœditatem cir- cuitu euitat. Veritatem splendide producit, sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine terras, Tithoni croceū linquens aurora cu- bile. Vult enim dicere, iam luceſcebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu deui- tat, sicut: placidūmque petiuit Coniugis in- fusus gremio per membra soporem: Hoc enim circuitu euitat obſcenitatem & de- center oftendit concubitum.

Hyperbaton est transiens, cum verbum aut sententia ordine commutatur. Huius species quinque sunt, Anastrophe, Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, synchesis.

Anastrophe verborum ordo præposterus, ut littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron : sententia ordine  
commutata : vt, Postquam altos tetigit flu-  
ctus, & ad æquora venit. Antè enim ad  
æquora venit, & sic tetigit fluctus.

Parenthesiſ: vbi h̄ interponimus ſenten-  
tiam, qua ex medio remota, integer ſermo  
perdurat, vt, Aeneas (neque enim patrius  
confiſſere mentem Paſſus amor) rapidum  
ad naues præmittit Achate. Eſt enim ordo  
Aeneas rapidum præmittit Achatem: nam  
illud in medio parenthesis eſt.

Tmesis est sectio unius nominis per interpositionem verborum: ut, multo nebulae circum Dea fudit amictu, pro circumfudit.

Synthesis est, vbi ex omni parte confusa sunt verba, ut illud, — Iuuenes, fortissima fructuaria Pectora, si yobis audentem ex-

trema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adyti atisque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vrbi Incensæ moriamur, & in media arma ruamus.<sup>i</sup> Ordo talis est, Iuuenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incensæ, quia excessere Dij quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema: ruamus in media arma & moriamur.

<sup>k</sup> Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultra quam credendum est: vt, sydera verberat vnda, &, Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamvis verba quibus indicatur excedant, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solum augetur aliquid, sed & minuitur: augeatur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior saxo.

<sup>l</sup> Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, -tres littore cœrulos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est ad Augustum decem eclogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charentismos Parœmia, Sarcasmos, Astyflos.

<sup>m</sup> Ironia, est sententia per pronunciacionem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callide aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iactet in aula. Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodo aula, si carcer est: Soluitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est: iactet in aula, Ironia est: & totum per contrariam pronuntiationem enuntiatur per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

<sup>n</sup> Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorum umbram: & nubes, id est imites & modesti, cum sint terribiles & immanes: & Paræ & Eumenides, Furiæ quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autem & Antiphrasim hoc distat, quod Ironia pronuntiatione sola indicat

A quod intelligi vult, sicut cùm dicimus homini agenti male: Bonum est quod facis. Anthiphrasis vero non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est.

Ænigma est quæstio obscura, quæ difficile intelligitur, nisi aperiatur: vt est illud: De comedente exiuit cibus: & de forte egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauum extractum: Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quod allegoria vis gemina est: & sub re alia aliud figuraliter indicat. Ænigma vero tantum sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

B Charientismos est tropus, quo duræ dictu gratius proferuntur. vt cùm interrogantibus, numquid nos quæsierit aliquis, respondetur bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

P Parœmia est rebus & temporibus accommodatum proverbiū. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersis resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. q Aiunt enim rustici vocem hominem perdere, si cum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur istud proverbiū, Lupus in fabula.

C Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius ibis Pelidæ genitori, illi me atristia facta, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astyflos, id est, urbanitas sine iracundia, vt illud, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mævi, Atque idem iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro poena ei contingat vt diligat Mævium. Fuerunt autem Mævius & Bauius poëtæ pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contraria naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

D Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo per quam minus nota rei per similitudinem eius quæ magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est imago, comparatio, exemplum.

Icon est imago, cùm figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, ut, qualis in aruis Aestiferæ Libyæ visole comitus hoste Subsedit: vbi leoni Cæsarem comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

Paradigmæ est exemplum dicti, vel facti alicuius; aut ex simili, aut ex dissimili genere, conuenienter ei, quam proponimus rei. ita, Tam fortiter perijt apud Hippomenem Scipio; quam Uticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari: Ac veluti magno in populo cùm sèpè coorta est Seditio. A maiore ad minus: Qua liter expressum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius: Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris, quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

a ad iron propria similitudinem. Ferri potest vulgarata scriptura similitudine, ut sit quod Charissus dixit proprie similitudinem. Nam ex eo videntur haec. Sed cùm idem Charissus metonymiam definiat. Dictionem trâflatam à propria significazione ad aliam proximitatem: utruiusmodi legus licebit. Et Donatus. Ad impropria similitudinem.

b XIII. vñi trâd. Ita Beda XII. Donatus, & Chariss.

c Tu Néptune pat. Citatur ex Claudio. à D. Aug. lib. 3. de doct. Chr. Varro quidam, Abinouano tribuebat A. Augustinus.

d Inq. manus chart. Pers. Satyr. 3. Quod verò sequitur: Nam per manum verba, &c. Aut aliena sunt, ut alijs quoque vñsum est, aut forte legendum, nam per manum, chartam, & arundinem litteræ significare sunt.

e vinū precamur. Seru. En. 1. ad Crateras magnos st. e. v. c. Tropus est Synedoche, ut Cererē prouimento dicimus. Sic Plautus. vinum precamur, nam hic deus præsens adest.

f Antonomasia. Donatus Antonomasia est significatio vice nominis posita, &c. vsq. ad Achilli.

g Quib. duob. trop. Ex Donat. Charissus quoq. ēnt̄-terep est dictio vocabulo adiecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa.

h Interponimus sententiam. Donatus. Interposita formatio diuetsæ sententiae.

i Ordo talis, &c. Seru. ad eum Virgilij locum.

k vt voluntas loq. non fall. Quintil. lib. 8. Monere satis est, mēriti hyperbolē, neq. ita vt mendacio fallere velit.

l Allegoria. Ambros. lib. de Abraham. Allegoria est, cùm aliud geritur, & aliud figuratur. Cic. 3. de Orat. Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.

m Ironia. Charissus. Ironia est oratio pronuntiationis gravitate in contrarium deducens sensum verborum.

n Antiphrasis. Hieronymus Bonif. ep. 100. An ideo tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucis ideo dicatur, quod minime luceat, & parca quod nequaquam parcant, & Eumenides furię quod nō sint benigne, & vulgo Aethiopes vocentur argentei.

A° Charientism. Ex Donat. & Chariss.

p Paræmia. Ex Donat. Charissus. Paræmia est vulgaris rei usurpatum cum aliqua diversitate, ut cocta numerabimus exta, cùm significet, ex euenter scimus. Et contra stimulum calcès, id est rei contraria resistere. Quæ sit sententia huius proverbi in Actis Apost. & apud Terentium nemo nescit.

q Aiunt enim rustici. Non rusticos, sed physicos id confirmare scribit Seruus ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adelph.

r Saracemos è Seruio En. 2. ad verba Pyrrhi. Refert ergo hæc. Et eclog. 3. ad illud. Qui Bauium non odit.

s Tam fortiter perijt apud Hipp. Scip. Q. Metellū Scipionem, opinor, intelligit. Qui cùm antea P. Cornelius Scipio diceretur, postea adoptione Q. Metelli Pyj, dictus est Q. Cacilius Metellus Scipio. Hic, vt refert Appianus, cum in classem Cæsaris incidisset, neque effugere posset, gladio perfoſſus in mare se precipitauit.

### De Prosa. Cap. XXXVIII.

Prosa est producta oratio, & à lege metri soluta. a Prosum enim antiqui productū dicebant & rectum. Vnde ait Varro, apud Plautū prosis lectis significare rectis. vnde etiam quæ non est perflexa numero: sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij prosam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quodd spatioius proruat & excurrat, nullo sibi termino prænito. Præterea tam apud Græcos, quām apud Latinos longè antiquorem curam fuisse carminum, quām prosæ. Omnia enim prius versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primus apud Græcos

b Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit. apud Romanos autē Appius Cæcus aduersus Pyrrhū solutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri prosæ eloquentia contendunt.

c Cap. XXXVIII. Prosum n. antiqui productum. d. e. r. Glossar. Prosa, pexatunica, περὶ ιωτοῦ. Vid. Fest. Prosum autē, an prosum dicas, nihil referre (nisi quod illud antiquus) recte aduerit vir eruditiss.

b Pherecydes Syrius. Apuleius lib. 2. Florid. Pherecydes Syro insula Oriundus, qui primus versuū nexu repudiato, conscribere ausus est passis verbis, soluto loquutu, libera oratione. Meminit huius Plinius lib. 5. c. 29. & lib. 7. c. 56. Strab. lib. 10. & Eustath. Odoo. o. ad illud: Νῦν Οὐτὶς οὐπὶν μεδιοτεραιέξης (inquit) φεγκόδης. Quod verò sequitur apud eundem. βαβλού Οὐτὶς οὐπὶν μεδιοτεραιέξης (inquit) φεγκόδης. Quod verò sequitur apud eundem. βαβλού Οὐτὶς οὐπὶν μεδιοτεραιέξης (inquit) φεγκόδης.

### De Metris. Cap. XXXIX.

Metra vocata: quia certis pedum mensuris atq. spatijs terminantur, neq. ultra dimensionē temporum constitutā procedunt. Mensura enim Græcæ μέτρον dieitur.

Versus dicti ab eo, quod pedibus in ordine suo dispositis, certo fine moderantur per articulos, qui cæsa & membra nominantur.  
<sup>a</sup> Qui ne longius prouoluerentur, quam iudicium posset sustinere, modum statuit ratio unde reuerteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rhythmus, qui non est certo fine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latine nihil aliud quam numerus dicitur. De quo est illud: numeros memini, si verba tenem. <sup>b</sup> Carmen vocatur quicquid pedibus continet: cui datum nomen existimat seu quod carptim pronuntiaretur <sup>c</sup> (unde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quod qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuacupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, ut dactylica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia a suis pedibus. A numero vero hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus: hos Græci <sup>d</sup> quia geminos feriunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primū fecisse Ennius traditur, <sup>e</sup> eosque longos vocat.

Ab inuentoribus metra appellata dicuntur, vt Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidā scripsit. Colophonica Colophonius quidā excudit. Sotadeorum quoq. repertor est <sup>f</sup> Sotades genere Crœnensis. Simonidia quoq. metra Simonides poetæ lyricus composuit.

A frequentatoribus: vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quod eis idem frequentissime & elegantissime usus sit.

A rebus quæ scribuntur: vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicum enim carmen dictum, quod eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aërei & cælo digni propter sapientiam & fortitudinem: quod metrum auctoritate cætera metra præcedit, unum ex omnibus, tam maximis operibus aptum quam paruis, suavitatis & dulcedinis æquè

A capax. Quibus virtutibus s̄ nomen solum obtinuit, vt heroicum vocaretur ad memorandas scilicet heroum res. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constat que duobus pedibus, dactylo & spondeo. ac s̄pē pene vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperantius fit utriusque mixtura, quam si instruatur à singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primū Moses in cantico Deuteronomij, <sup>b</sup> longè antè Pherecydem & Homerum cecinisse probat. Unde & apparet antiquius fuisse apud Hebreos studium carminum, quam apud Gentiles. Siquidem & Iob Moysi temporibus adæquatus hexametro versu dactylo spondeoque decurrit. Hoc apud Græcos <sup>i</sup> Hecatæus Milesius fertur primus compo- sisse: vel yr alij putant Pherecydes Syrius. quod metrum ante Homertum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eo quod hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cum in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus. *in Πάιαν, in Πάιαν, in Πάιαν.*

Elegiacum autem dictum, eo quod modulatio eiusdem carminis conueniat misericordia. Terentianus Hos elegos dixere: solet quod clausula talis Tristibus, vt tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior usus est. Nam apud Græcos sic adhucis Grammaticorum pendet: vt sub iudice <sup>k</sup> res relista sit. Nam quidam eorum Colophonium quandam, quidam Archilochum auctorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum: id est pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmoni. Namque <sup>l</sup> transeunte in Græciam Xerxes rege Persarum, cum Spartanæ virginis, sub hostili metu neque egredi urbem auderent, neque pompam <sup>m</sup> chororumque agrestem Diana de more exercerent: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum à bubus de maiore parte, quamvis opilionum caprariorumque sermones in ijs & cantica inserantur.

Hymnos primum David propheta in laude Dei compo- sisse, ac cecinisse manifestum.

stum est. Deinde apud Gentiles <sup>n</sup> prima Mnemia Timothoe fecit in Apollinem & Musas, quæ fuit temporibus Ennij longe post David. Hymni autem ex Graeco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia sunt carmina nubentium, quæ decantantur à scholasticis in honore sponsi & sponsæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Ecclesiæ & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptū est. Quod genus primum à Gentilibus in scenis celebrabatur postea tantum in nuptijs hæsit. Vocatur autem epithalamium: eō quod in thalamis decantetur.

B Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Ieremias versu composuit super urbem Hierusalē quando subuersa est, & populus Israel captivus ductus est. Post hūc apud Graecos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: similiter & nunc.

Epitaphium Graecè, Latinè suprà tumulū. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorū fit qui iam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita, mores & actas eorum.

Poësis dicitur Graeco nomine opus multorum librorum: poëma vnius. Idylion paucorum versuum: distichon duorum: monostichon vnius.

Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur. επί enim super, γραμμή littera vel scriptio dicitur.

Epodon in poëmate clausula brevis est. Dictum autem epodon quod accinatur ad specie elegiaci, vbi præmisso uno longiori, alter brevior componitur, atque ita in singulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulae recidunt. P Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subiectos, ut est apud Horatiū: Beatus ille qui procul negotijs, deinde sequitur præcitus: Ut prisca gens mortaliū. Sic & deinceps alterni. quibus aliqua pars de- est: & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

C Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgili ad propria opera more centonario, ex multis hincinde cōpositis in unū sarcinunt corpus, ad facultatē cuiusq. materiæ. Deniq. Proba vxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelijs plenissimè expressit, materia cōposita secundū versus,

A & versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoq. & quidam Póponius ex eodem poëta inter cætera stili sui otia Tityrum in Christi honorem composuit: similiter & de Æneide.

<sup>a</sup> Cap. XXXIX. Qui ne longius prouolu. &c. Vsq. ad numerus dicitur. Augustini sunt verba, 2. de ordin. c. 14. Vidend. idem. 3. de Mus. c. 1.

<sup>b</sup> Carmén vocatur. ē seru. Æn. 3.

<sup>c</sup> Vnde hodie carminata. Vtitur eo verbo non semel Plinius vt lib. 9. c. 38.

<sup>d</sup> Quia geminos feriunt. Terentian. Sed ter ferit hinc trimetros dicitur.

<sup>e</sup> Eosq. longos. Cicero. 2. de legib. Heroicis versibus, quos longos appellat Ennius.

<sup>f</sup> Sotades genere. Creten. De quo Suid. & Athenaeus lib. 14.

<sup>g</sup> Nomen solum obtin. Quamvis Lyricis heroum quoque facta canerentur.

<sup>g</sup> Siquidem Iob. Hieron. in pref. ad Iob.

<sup>h</sup> Longe ante Pherecydem. Duo fuere Pherecydæ. Atheniensis antiquiore fuisse Syrium (de quo cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, nisi mendum in hoc haberet.

<sup>i</sup> Hecateus Milesius. Strab. lib. 1. περιτιγα τὰς ή πομπὰς παράδειν παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον ή εὐθυγραμμον. εἴτα ἐκείνη μηδέ μενοι λόσαντες τὸ μέτρον, τὸν λαχεῖ φτάσαντες τὰ ποιητικὰ συνέγραψεν οἱ πεζοὶ Κάρθυμοι, η Φερεύδην. η Σαταδῶν, &c.

<sup>k</sup> Res relicta sit. Ita V.C. Rom. relegata, vel religata nos: nos duas voces, res relicta, alienas putamus. Horatius in art. Quis tamen exiguo elegos emiserit auctor; Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

C <sup>l</sup> Transeunte in Graciam Xerxe. ē seru. ad Eclog. 1.

<sup>m</sup> Chorumq. agrestem Diana. f. Agresti, vel ut est in Rom. C. Agreste. Diana Agrestis meminit Pausan. lib. 7.

<sup>n</sup> Prima Mnemia Timothoe. Ita pleriq. CC. al. Memmia, Emilia, aut Inemia & Cynothoe. Qua de re amplius querendum. Nam Timothoe vestigium nullum. Mnemia vero an pars nominis sit, an urnæca id est monumenta reliquerit, id quoque in medio relinquimus.

<sup>o</sup> Quæ cantantur à Scholasticis. Aug. in pf. 44. Solent dici à Scholasticis carmina quædam vxorem deducentib. quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur sponsi, & sponsæ. Quod autem ad Scholastici nomen attinet. Hieronym. in catalog. de Sarapione. Sarapion qui ob elegantiam ingenij nomen Scholastici meruit.

<sup>p</sup> Clausulas autem Lyrici appellant. Sic Terentian. paullo ante pentametrum clausulum heroicē dixit.

<sup>q</sup> Centones. Tertullianus lib. de prescriptionib. Cum de secularib. quoq. scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis, \* quo quis hodie ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materia secundum versus, versib. secundū materiā concinnatis. Deniq. Olsidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eod. poeta inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homericentonas etiam vocare solent, qui de carminib. Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde cōpositis in unū sarcinunt corpus.

<sup>a</sup> Proba vxor Adelphi. Proba Falconia, cuius & Hieronimus meminit, & cento quidam circumfertur.

<sup>b</sup> Et quidam Pomponius. al. Pompinus.

### De Fabulae. Cap. XL.

**F**abulas poëtæ à fando nominauerunt: quia non sunt res factæ, sed tantum loquendo factæ. Quæ ideo sunt inductæ: vt factio matorum animalium inter se colloquio imago quædam vita hominum nosceretur. Has primus inuenisse traditur <sup>a</sup> Alcmaeon Crotoniensis: appellanturq. Æsopicæ, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autem fabulæ aut <sup>b</sup> Æsopicæ, aut Lybisticæ. Æsopicæ sunt, cùm animalia muta inter se fermocinasse finguntur, vel quæ animam non habent: vt vrbes, arbores, montes, petræ, flumina. Lybisticæ autem dum hominum cum bestijs, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

Fabulas poëtæ quasdam delestanti causa finixerunt: quasdam ad naturā rerum; non nullas ad mores hominū interpretati sunt. Delestanti causa factæ, vt eæ, quæ vulgo dicunt, vel quales Plautus & Terentius compoluerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, vt <sup>c</sup> Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus est ignis, vt illa triforis bestia, <sup>d</sup> Prima leo, postrema draco, media ipsa chimera, idest caprea, & tates hominum per eam volentes distinguere, quarum ferox & horrens prima adolescentia, vt leo: dimidium vitæ tempus lucidissimum, vt caprea, eò quod acutissime videat: tum fit senectus <sup>e</sup> casibus inflexis, draco. Sic & Hippocentauri fabulam esse confitam, id est hominem equo mixtum ad exprimendam humanæ vitæ velocitatē, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores: vt apud Horatium mus loquitur muri, mustella vulpeculæ, vt pèr narrationē factam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde & <sup>f</sup> Æsopi tales fabulæ sunt ad morum finem relatæ, vel sicut in libro Iudicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum, & ad vitæ & ad rubum. Quod totum vtique ad mores fingitur, vt ad rem quæ intenditur, facta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. <sup>f</sup> Sic & Demosthenes orator fabula vñus est aduersus Philippum, qui cùm ab Atheniensibus postulareret, vt sibi decem oratores da-

A rentur, & discederet, finxit ille fabulā, qua disuaderet dicens: lupos aliquando pastori bus, quorum diligentia decipere voluissent, suassisse, vt in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, si canes in quibus erat causa iurgiorum, iure illis traderentur: annuisse pastores, & in spem securitatis dedisse canes, quos ouium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi, adépta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum, verum etiam pro libidine lacerauerunt. Philippum quoque principes populi postulare, quo facilius posset opprimere spoliatam custodibus urbem.

<sup>a</sup> Capit. XL. Alcmaeon Crotoniens. Pythagora discipulus.

<sup>b</sup> Aut Æsop. aut Lybisticæ. Arist. Rhetor. 2. de exēplo. τέταρτον ἢ εἰ μὲν παραβολὴν ἐν ἔλεγοι, δῶν οἱ Αἰσώπειοι, καὶ λύθιαι. Hesychius: λύθιαι λέγοι χαμαιλέον φυτὸι λύθιον ἐπάρτες λέγεται τεττάς. Vid. Theon. progymnasm.

<sup>c</sup> Vulcan. claud. è Seru. En. 8.

<sup>d</sup> Primaleo, postr. drac. Incretij versi lib. 5.

<sup>e</sup> Casib. inflexis. Qui Longobardicos characteres norim, vel curib. vel cursib. admittant, propter similitudinem, a & u. r. & s. cum prefertim casibus sit in libro Salmant. in Romano vero, casib. subiacens inflexis.

<sup>f</sup> Sic & Demosth. In Olynthiacis.

### De Historia. Cap. XLI.

**H**istoria est narratio rei gestæ, per quam ea quæ in præterito facta sunt, dignoscuntur. Dicta autem Græcæ historia, <sup>a</sup> ἀπὸ τοῦ ἴσογενεῖον idest à videre, vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui interfuisset & ea quæ conscribenda essem̄t vidisset. Melius enim oculis quæ fiunt deprehendimus, quam quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur, sine mendacio proferuntur. <sup>b</sup> Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet: quia quidquid dignum memoria est, litteris mandatur. Historiæ autem ideo monumenta dicuntur, quod memoriam tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à fertis florū inuicem comprehensorum.

<sup>a</sup> Cap. XLI. Historia ἀπὸ τοῦ ἴσογενεῖον è Seru. En. 1.

<sup>b</sup> Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet. Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Quia Grammatica ipso nomine profiteri se litteras clamat, vnde etiam Latinæ litteratura dicitur, factum est, vt quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam necessario pertineret.

*De primis auctoribus Historiarum.**Cap. XLII.*

**H**istoriam autem primus apud nos Moy-ses dē initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Græcis & Troianis historiam edidit: quam in folijs palmarum ab eo conscriptam esse fecerunt. <sup>a</sup> Post Daretem autem in Græcia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit ijs temporibus quibus Esdras legem scripsit.

<sup>a</sup> Cap. XLII. Primus historicus. *Primus in historia Roman. C. quam scripturam confirmare videtur Silen. Gotth. mendum historiam: sic Martial. Crispus Romana pri-mus in historia.*

*De utilitate Historia. Cap. XLIII.*

**H**istoriæ gentium non impediunt le-gentes in ijs quæ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historijs indi-derunt. Si quidem & per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regumq. successum multa necessaria perscrutantur.

<sup>a</sup> Cap. LXIII. Historiæ gentiū non imped. legent. &c. Vid. Aug. 2 de doct. Christ. c. 28.

*De generibus Historiæ.**Cap. XLIII.*

**C**enus <sup>a</sup> Historiæ triplex est. Ephemeris namq; appellatur vnius diei gestio. Hoc apud nos Diariū vocatur. <sup>b</sup> Nam quod La-tini Diarium, Græci Ephemerida dicunt.

Kalandaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

Annales sunt res singulorum annorum. Quæcumque enim digna memoria domi militiæque mari ac terra per annos in <sup>c</sup> cō-

A mentarijs acta sunt, ab anniuersarijs gestis Annales nominauerunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum est: cuius diligentia annui com-men-tarij in libris delati sunt. <sup>d</sup> Inter His-to-riam autem & Annales hoc interest: quod historia est eorum tēporum quæ vidimus. Annales verò sunt eorum annorū quos ætas nostra nō nouit. Vnde Sallustius <sup>e</sup> ex histo-ria: Liuius Eusebius, & Hieronymus ex an-nalibus & historia constant. <sup>f</sup> Inter His-to-riam, & argumentum & fabulam interest. Nam Historiæ sunt res veræ, quæ factæ sunt. Argumenta sunt, quæ et si facta non sunt, fieri tamen possunt. Fabulæ verò sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contrā naturam sunt.

<sup>a</sup> Cap. LXIII. Genus historiæ tripl. *Vid. Agell. lib. 5. 6. 18.*

<sup>b</sup> Nam quod Latini Diarium Græci Ephemerid. Agell. Id eorū est qui Diarium scribūt, quam Græci Ephemerida vocant.

<sup>c</sup> In commentarijs acta sunt. *Conficiabantur ex actis primum commentarij, deinde ex commentarijs annales vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentarijs annales, ex annalib. historiam confici vult, eiusque dici historia cuius opera ex annalibus historia sit composta, aut certe annales plures in volumen unum redatti.*

<sup>d</sup> Inter historiam autem, & annal. *Seruius Aen. 1. ad verba.* Et vacet annales, Historia est eorum tempo-rum quæ vel vidimus, vel videre potuimus. dicta ānē τις ἵστορη. i. videre. Annales verò sunt eorum

<sup>e</sup> C annorum & temporum, quæ ætas nostra non no-uít, vnde Liuius ex annalib. & historia constat.

<sup>f</sup> Sallustius ex historia: Liuius, Euseb. Ita Gotth. Quet. collig. probissime: cum in reliquis omnib. historialib. le-gatur. Videntur apud Seruū voces Sallustius ex historia deesse. Et planè in Sallust. etatem inciderunt non modo reliqua historie, quas à M. Emilio Lepido, & Q. Lutatio Ca-tulo Coss. orsus est; sed etiam Iugurthinum bellum, quod P. Scipionis Nasica consulatu cœpit. Huius autem rei sit penes auctorem, hoc est Seruū, fides: non n. probatur doctissimis viris hec differentia. Vid. Beroaldi de Seruū commentarijs censuram.

<sup>g</sup> Inter historiam, argum. & fab. è Seru. Aen. 1. ad verba: reuocato à sanguine Teucri. Qui locus emen-dari & suppleri ex hoc potest, pessumè enim effectus est.



DIVI ISIDORI  
HISPAL. EPISCOPI.  
ETYMOLOGIARVM

LIBER SECUNDVS.

De Rhetorica

&

Dialectica.

DE RHETORICA

*eiisque nomine.*

Cap. I.

**R**hetorica <sup>a</sup> est bene dicendi scientia in ciuibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum iusta, & bona. <sup>b</sup> Dicta autem Rhetorica Græca appellatione ἀπὸ τοῦ ἐντοπίου id est, à copialocationis πόσις enim apud Græcos locutio dicitur πρωτος orator. Conitincta est autem Græmaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiā rectè loquendi discimus. In Rhetorica vero percepimus qualiter ea quæ didicimus proferamus.

<sup>a</sup> Rhetorica est bene dicendi scientia. *Hec tantum verba huius loci propria esse duco. Que præterea leguntur in plerisq. libris.* In ciuib. quæstionib. necessaria ad persuadendum iusta & bona, eloquentiæ copia in rer. personarumq. negotio. Neque eadem sunt in omnib. & priora quidē importata huc sunt ē capite. 2. libri. 1. postrema vero. In rer. personarumq. negotio. à Gorgia omnib. cū. absunt. adscriptissimus ergo tantum quæ in meliorib. libris leguntur.

<sup>b</sup> Dicta autem ἀπὸ τοῦ ἐντοπίου. Ita VV. CC. neque id abnuit interpretatio.

De inuentoribus Rhetoricae artis.

Cap. II.

**H**æc autem disciplina à Græcis inuenta est à <sup>a</sup> Gorgia, Aristotele, Hermagora;

& translata in Latinum à Tullio videlicet & <sup>b</sup> Quintiliano, sed ita copiose, ita varie: ut eam lectori admirari in promptu sit, comprehendere impossibile. <sup>c</sup> Nam membranis retentis, quasi adhærescit memoriae series dictioñis, ac mox repositis recordatio omnis elabitur. Huius disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

<sup>a</sup> Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. Quoniam hi principiæ artem hanc excoluerunt, quamvis alij prima fundamenta iecerint, vt Empedocles, Tisias, & Corax.

<sup>b</sup> Quintiliano. Et Titiano addunt quidam libri, non tamen melioris note. Recteq. irrepisse putabat Chacon ex ultimis syllabis Quintiliani librarior. vito repetitis. De Titiano Hieronym. in chronic. Titianus vir eloquens præfecturam prætorij apud Gallias administrat. Et Seru. Aeneid. 10. Titianus & Calvus qui themata de Virgilio elicuerunt, & deformauerunt ad dicendi vsum.

<sup>c</sup> Nam membranis retentis q. adh. Respxisse videatur ad Ciceronis verba Tusc. i. Sed nescio quomodo dum lego assentior: cum posui librum, assensio omnis elabitur.

De nomine Oratoris, &  
partibus Rhetoricae.

Cap. III.

**O**rator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura, moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & Fine officij, quod est

est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia A dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, vsu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in oratore, sed in unoquoq. homine a artifice spectantur, ut aliquid efficiat.

<sup>a</sup> Cap. III. artifice spectantur. Al. expectantur. f. ext. petuntur.

<sup>a</sup> De tribus generibus caussarum.

<sup>a</sup> Cap. IIII. De gemino statu caussarum.

<sup>a</sup> Cap. V. De assumptiua.

**G**enera caussarū tria sunt: deliberatiuum, B demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatibus vitæ, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis persona aut reprehēsibilis ostēditur. Iudiciale, in quo de ipsius personæ facto, aut pœnæ aut præmij sententia datur. Dictū autem iudiciale, eo quod iudicet hominem, & sententia sua ostendat, vrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus <sup>a</sup> condēnari, liberarique suppicio. Deliberatiuum genus vocatur, eò quod de vnaquaque re in eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & disuasio, id est, de expētendo & fugiendo, de faciendo & non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, utili, & possibili. Hæc differt aliquid à deliberatiua, quia suasoria eget altera persona: deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem duas sunt, quæ plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictū quod vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, - quæ te tam lœta tulerū Secula. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ misera talabores. Post ipsum, vt, In freta dum fluuij current, dum montibus umbræ Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos noménque tuum laudēsq. manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio quæ contraria est laudi, specialiter in certam fa-

cientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti criminis præponitir: unde & communis locus dicitur, quia absente persona non tam in hominem quam in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantum, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

<sup>a</sup> Cap. IIII. liberariq. Regiebat hec Chacon. Sed frequens apud Isidorum conjunctionum, disjunctionumque vicissitudo.

<sup>a</sup> De gemino statu caussarum.

<sup>a</sup> Cap. V. De assumptiua.

**S**tatus caussarum apud Rethores dicitur. Ea res, in qua caussa consistit, id est, constitutio. <sup>a</sup> Græci autem statum à contentione <sup>b</sup> dicunt. Latini autem non solum à pugna per quam expugnant propositionem aduersarij, sed quod in eo pars vtraque consistat. Fit autem ex intentione & depulsione. Status autem caussarū duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur conjectura, finis, qualitas, translatio. De fine iuridicalis & negotialis. De iuridicali absoluta & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, <sup>b</sup> comparatio. De concessione, purgatio & deprecatione. Conjecturalis status est, cum factum quod alij obijcitur, ab alio pernegatur. Definitionis status est, cum id quod obijcitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. <sup>c</sup> Qualitas est dum qualis sit res queritur: & quia de vi & genere negotij controvërsia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cum caussa ex eo pendet, quod aut non si agere videtur quem oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimen, qua pœna oporteat. Translatiua constitutio dicitur, quod actio translationis & commutationis indigere videtur. Iuridicalis est, in qua æqui & recti natura, & præmij aut pœnæ ratio queritur. Negotialis est, in qua quid juris ex civili more & æquitate sit consideratur. <sup>d</sup> Assumptiua est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat: <sup>e</sup> quod nos ad pœnitentes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cum id crimen quod infertur, ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus

reus dimoutere conatur. Relatio criminis est: cum ideo iure factum dicitur, quod alius ante iniuria lacescierit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur; quod ut fieret, illud quod arguitur dicetur esse commissum. Purgatio est, cum factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Haec partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. De precatio est, cum & peccasse se, & consulto peccasse reus confitetur, & tamen ut ignoroscatur postulat: quod genus perraro potest accidere. Itē ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contrariae, ambiguitas, collectio sive ratiocinatio &c. definitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contraria status est: quando inter se duas leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cum id quod scriptum est, duas aut plures significare videntur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, invenitur. Definitio legalis est cum vis verbi quasi in definitiā constitutione in quo posita sit queritur. Status ergo tam rationales quam legales à quibusdam certius decem & octo connumerati sunt, ceterum secundum Rhetoricos Tullij vnde uiginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit:

<sup>a</sup> Cap. V. Græci autem statum à content. Ita Herodotus. & Hermagoras. Preferre videtur Isidorus nostram vocem Graeca τάσις.

<sup>b</sup> Relatio criminis comparatio. Compensatio in plurimis libris, qua de re Capella. Comparatio (inquit) quam compensationem noui à posteriorib. perhiberi. sed comparatio est apud Ciceronem, unde hac sunt. Et infra comparatio definitur, consentientib. omnib. libris.

<sup>c</sup> Qualitas est. Videntur abundare haec res ex Cic. i. de invent. legendumque. Dum qualis sit res queritur, quia de vi, & de genere negotij, &c.

<sup>d</sup> Assumptiua. Post assumptuum videtur desiderari absolute, Dixerat enim ex iuridicali assumptuum, & absolute, tam oriri. Quam Cicero defit. Quae ipsa in se iuris, & iniuria continet questionem.

<sup>e</sup> Quod nos ad penit. Vid. d. 5 o. c. in capite, & seqq.

<sup>f</sup> Secundum Rhetoricos Tullij. Libros de inu-

erentiis.

<sup>g</sup> Tripartita controuersia iuxta Ciceronē

aut simplex est, aut coniuncta. Et si con-

A iuncta erit considerandum est, utrum sit ex pluribus questionibus iuncta, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quæ absolutam continet vnam questionem hoc modo: Corinthijs bellum indicamus, an non? Coniuncta est ex pluribus questionibus, in qua plura queruntur hoc pacto: Utrum Carthago diruatur, an Carthaginem reddatur: an eo colonia dedicatur? Ex comparatione, in qua per contentionem utrum potius, aut quid potissimum queratur, ad hunc modum: Utrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio: an teneatur in Italia, ut quam maximæ contra Hannibalem copiae sint.

<sup>h</sup> Cap. VI. Omnia ex eod. lib. i. de inuent.

### De quatuor partibus orationis.

#### Cap. VII.

Partes orationis in Rhetorica arte quartuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tercia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, ut benitolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: beniuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, ut breuiter atque aperte loquamur. Argumentandum ita, ut primū nostra firmemus: dehinc aduersa costringamus. Concludendum ita, ut concitemus animum audentis implere quæ dicimus.

<sup>i</sup> Cap. VII. Beniuolum. Ita scribi præcipit Isidorus ipse lib. i. o. non beniuolum.

### De quinque modis caussarum.

#### Cap. VIII.

Species caussarū sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurū. Honestum caussæ genus est, cui statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut caussa honestitatis & turpitudinis particeps, ut & beniuolentiā patiat;

&

### De Tripartita controuersia Cap. VI.

<sup>h</sup> Tripartita controuersia iuxta Ciceronē

aut simplex est, aut coniuncta. Et si con-

& offenditionem. Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotijs causa cernitur implicata.

\* Cap. VIII. Ex eod. Ciceronis loco.

### *De Syllogismis. Cap. IX.*

Syllogismus Græcè, Latinè argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi argutæ mentis oratio, qua inuentum probabile exequimur. <sup>a</sup> Syllogismus igitur est propositionis & assumptionis, confirmationisque extrema conclusio: aut ex ambigentis incerto, aut ex fiducia comprobantis. Constat enim tribus partibus, propositione, assumptione, conclusione. Propositione, vt puta, quod bonum est, turpem vsum habere non potest. Cōsentit audiens, assumit ille: Pecunia turpem vsum habet: Concluditur, Ergo pecunia bonum non est. Syllogismis autem non solum rhetores, sed maximè Dialectici vtuntur, <sup>b</sup> licet Apostolus sēpè proponat, assumat, confirmet, atq. concludat: quæ, vt diximus, propriæ artis Dialecticæ atque Rhetoricæ sunt. Syllogismorum apud rhetores principalia genera duo sunt, induc̄tio & ratiocinatio. Induc̄tionis membra tria sunt, prima propositio: secunda illatio, quæ & assumptio dicitur: tercias conclusio. Induc̄tio est, quæ rebus non dubijs captat offenditionem eius cui instituta est: siue inter Philosophos, siue inter Rethores, siue <sup>c</sup> inter sermocinantes. Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessario vnius inducit aut plurimum. Illatio inductionis est: quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur. & cuius causa similitudines habitæ sunt, introducit. Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. <sup>d</sup> Rationatio est oratio, quād, de quo est quæstio, comprobatur.

Enthymema igitur Latinè interpretatur mentis conceptio, quem imperfectū syllogismū solent. <sup>e</sup> Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma consistit, quando eo quod ad fidem pertinet faciendam vtitur syllogismorum lege præterita, vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione constat esse perfectum: vnde magis Rethoribus quam Dialecticis con-

A uenire iudicatum est. Ratiocinationis duo sunt modi. Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rheticus. Secundus epicherema, qui est in Rheticis latior syllogismus. <sup>f</sup> Enthymematis membris sunt quinque, primum conuincibile, secundum ostentabile, tertium sententiale, quartum exemplabile: quintum collectiuū. Conuincibile est, quod euidenti ratione conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil. Eius igitur mortis sedetis vtores, cuius vitam si putaretis per vos restitui posse, nolleis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sicut Cicero in Catilinam: Hic tamen viuit? viuit? immo etiam in senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis addicit ut apud Terentium, Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicuius exēpli comparatione euentum similem comminatur: sicut <sup>g</sup> Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere. Collectiuū est, cum in vnu, quæ argumēta ita sunt, colliguntur, sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela. Quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno tempore, cum periculo capit is non dubitauit occidere. Prætereas secundū Victorinum enthymematis est altera definitio ex sola propositione, sicut iam dictum est: quæ ita constat, Sit tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. <sup>h</sup> Ex sola assumptione, vt est illud, sunt autem qui mundum dicūt sine diuina administratione discurrere. Ex sola cōclusione, vt est illud, vera est igitur diuina sententia: ex propositione & assumptione, vt est illud: Si inimicus est, occidit, inimicus autē est. Et quia illi deest cōclusio, enthymema vocatur. <sup>i</sup> Sequitur epicherema, descendēs de ratiocinatione <sup>m</sup> latior & executior rhetoricus syllogismus, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis propter quod rhetoribus datur. Hic autem constat modis tribus, primus modus tripertitus est: secundus quadripertitus: tertius quinquepertitus. Tripertitus epicherematicus syllogismus est, qui constat membris tribus, id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripertitus est, qui constat ex membris quattuor: prima propositione, secunda assumptione, & vna propositionis siue assump-

tionis

ptionis coniuncta:tertia probatione & quarta conclusione. Quinquepertitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione:secunda eius probatione:tertia assumptione:quarta eius probatione:quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica. Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicuius generis causas putari: eadem enim res alij genus, alij pars esse potest: eidem genus & pars non potest, & cetera: quoique syllogismi huius membra claudantur.

**a** Cap IX. Confirmationis extrema concl. Confirmationem syllogismo addidit Ciceronem securus, exemplotamen non nisi syllogismi simplicis est vsus.

**b** Licet Apostolus. Verba sunt Hieronymi ad Paul. Virbiā ep. 155. mutasse Isidorū vocē Apostol. in Philosophū credebat Chacon, rediſeq. rursus vel ex scribentium errore, viraq. voce per compendium scripta, vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accessuit, superuacua diligentia.

**c** siue inter fermocinantes. Victorinus, in quaçūq. contentione verbōr.

**d** Ratiocinatio. Ead. modo Cassiodorus. Breuius Fortunatus. Ratiocinatio est, quā aliquid approbamus.

**e** Artigraphi. Eadem voce vtuntur Donatus, & Servius, ad artem Donati. Constatq. ex D. August. ep. 59. huiusmodi Gracolatimas voces illa etate usurpatas esse, quamvis Quintiliiano iniuisas. Ijdem ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.

**g** Enthymematum membra. Tusiis hec Isidorus quā Fortunatus.

**h** Cic. Philipp. 2. quor. exempla imitare eorū exitus non perhorrescere?

**i** Quæ argumentata. Ex Ouet. Colleg. Gotth. reliqui quæ argumenta.

**k** Ex sola assumptione. Suppleuimus hic quedam ex Tarragonensib. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.

**l** Sequitur epicherem. Ex lib. 1. de inuent.

**m** latior, & executior Rheticus Syllogismus. Sic paulò ante epicherem latiore syllogismū dixit, latior executio volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.

**n** & quarta conclus. Vox quarta ex Gotthicis reposita est.

### De Lege. Cap. X.

**L**Ex <sup>a</sup> est constitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerūt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel editum vocatur. **b** Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem & mores hoc interest, quod lex scripta est: mos vero est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendō vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantumdem. Consuetudo autem est ius

A quoddam moribus institutū, quod pro lege suscipit cùm deficit lex, nec differt scriptura, an ratione consistat: quando & legē ratio commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dum taxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in cōmuni est vsu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt, Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt, Sacrarium virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur. **c** Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coērceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut poena <sup>f</sup> vita moderatur humana. Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinē patriæ, loco temporique conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoq. ne aliquid per obscuritatem in captionē contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta.

**a** Cap. X. Lex est. Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2. Repetuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.

**b** Institutio æquit. Omne autem ius legib. & morib. constat. lib. 5. c. 3. & dis. 1. c. 2.

**c** de morib. tracta tantumdem. sico. l. tantummodo Grat.

**d** Ratio cōmendat. Tertul. lib. de corona milit. Consuetudo etiam in ciuil. reb. pro lege suscipitur, cùm deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendet.

**e** Factæ autem sunt leges. Ex Aug. ep. 56.

**f** vita moderatur humana. Moderatur passiū vt. l. 15. D. de negot. gest. Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.

**g** in captionem contineat. Paul. lib. 5. sentent. c. 33. Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

### De sententia. Cap. XI.

**S**Ententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos veritas odiū parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metrophanes promeruit gratiam Mithridati s. c. b. seqvendo. Nam inter chriā & sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententia persona adiungiatur, fit chria: si derrahatur, fit sententia.

*De Catafœne & Anafœne.**Cap. XII.*

**C**atasœne est confirmatio propositæ rei, Anafœne autem contraria superiori est: reuincit enim non fuisse aut non esse quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur: ut si quis Chimeram neget fuisse, aut fuisse confirmet. Inter has & Thesin hoc interest, quod Thesin quamvis & ipsa habeat disputationem in utramque partem, tamen incertæ rei quasi quædam deliberatio vel coarctatio est: Catafœne autem & Anafœne in his rebus, quæ verisimiles non sunt, sed pro veris proponuntur, plerumque versantur. Anafœnæ prima diuisio est, in inconueniens & mendacium. Inconuenientis species sunt, quod dishonestum est, & quod inutile. Item dishonestum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt si quis indecora & non respondentia auctoritati dixisse dicatur: velut si aliquis infamet Catonem illum Censorium, iuuentum ad nequitiam & luxuriam cohortatum. In factis, vt si quis abhorrens aliquid à sanctimonia & nomine suo fecisse dicatur, vt est fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet species: incredibile, quod factum non esse credatur: vt adolescentem de Siculo littore <sup>a</sup> egrediētes Africa classes videre. Impossibile est, vt Clodius insidias Miloni fecerit, & idem occisus sit à Milone. Contrarium est, Nam si insidias fecit, occidit. Occisus est, non fecit insidias. Hæc distributio in contrarium reformata <sup>b</sup> Catafœnæ proderit. Oportebit tamen principia sic ordinare, vt aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam esse dicamus. Et ad id postremum in Anafœne recurramus, ne quid aliud significare voluerint, qui ista finixerunt: vt si Scyllam non marinam, sed maritimam fœminam: nec succinctam canibus, sed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitisse.

<sup>a</sup> Cap. XII. egrediētes Afric. Ex Plin. & Solin. mendosè libri omnes ingrediētes.

<sup>b</sup> Catafœnæ proderit. Post hec verba adduntur in Gotthicis aliquot. Ut gradus omnes constituamus, honestum, vtile, verisimile, possibile, consentaneum; vel ex diuerso dishonestum, inutile, parum verisimile, impossibile, contrarium. Quæ, quia neque satis cum superiorib. coherent, neq. sunt in vetustiorib. libris, recipienda non putauimus, licet quibusd. probarentur.

*A De Protopopœia. Cap. XIII.*

**D**Ropopœia <sup>a</sup> est cùm inanimalium & persona & sermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multò est charior, loquetur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, personam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod & in tragedijs visitatum est, & in orationibus frequentissime inuenitur.

<sup>a</sup> Cap. XIII. Protopop. Hec & Ethopœia maiores visa sunt, quam vt cum figuris reliquis connumeranda essent, propterea eas in progymnasiatis posuit.

*B De Ethopœia. Cap. XIV.*

**E**Thopœiam vero illam vocamus, in qua hominis personam fingimus, pro exprimentis affectibus atatis, studij, fortunæ, lætitiae, sexus, mœroris, audaciae. Nam cùm pirata persona suscipitur, audax, abrupra, temeraria erit oratio: cùm fœminæ sermo simulatur, sexui conuenire debet oratio: iam vero adolescentis, & senis, & militis, & imperatoris, & parasiti, & rustici, & philosophi, diuersa ratio ducenda est. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictio illa sunt maxime cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus sit, aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

<sup>a</sup> Cap. XIII. diuersa ratio ducenda. Ex Gotth. On. Al. oratio dicenda.

*C De Generibus questionum.**Cap. XV.*

**G**enera questionum duo sunt: quorum unum est finitum, alterum infinitum. Finitum hypothesis Græcè, Latinè causia dicitur, vbi cum certa persona controuerſia est. Infinitum quod Græcè thesis, Latinè pro-

**D**positum nominatur. Hoc personam non habet certā, nec <sup>a</sup> inest ei aliqua certa circumstantia, id est, nec locus, nec tempus. In cauſa vero certa omnia sunt, <sup>b</sup> vnde quasi pars causæ est propositum.

<sup>a</sup> Cap. XV. neq. inest ei aliqua certa circumſt. Al. Neq. in theſi aliqua circumſt. eod. ſenu.

<sup>b</sup> Vnde quasi pars cauſæ, e. p. Cic. in Top. Itaque propositum pars cauſæ est.

*De Elocutione. Cap. XVI.*

**I**AM verò in elocutionib[us] illā vti oportebit, vt res, locus, tempus, persona audiētis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuenientia castis, ne leuia grauiibus, ne lasciuia serijs, ne ridicula tristibus miscantur. Latinè autem & perspicuè loquendū. Latinè autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia perseguuntur, nec à sermone atque cultū præsentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat: <sup>a</sup> nisi id quoq[ue] aperte & suauiter dicere, ne id quidem tantum: nisi id quod dicat, & facete dicat.

<sup>a</sup> Cap. XVI. Nisi id quod dicat, & facete dicat. Rom. C. Nisi id quod dicat & fecerit. F. nisi id quod deceat fecerit. Al. Nisi id quod dicat & facere dicat. Quam scripturam una mutata littera recepimus.

*De trimodo dicendi genere.**Cap. XVII.*

**D**icenda sunt quoque summissa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderate. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi, humile, mediū, grandiloquum. Cum enim magna dicimus, graditer proferenda sunt; cum parua subtiliter, cum mediocria temperate. Nam in paruis causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendū. In causis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentia & fulgoris est exhibendum. In temperatis vero causis vbi nihil <sup>a</sup> agitur vt agat, sed tantummodo vt delectetur auditor, inter utrumq[ue] est moderate dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisq[ue] dicat, non tamen semper granditer dicere debet, sed summissè cum docet: temperate cum aliquid laudat vel vituperat: granditer cum ad conuersationem aueros animos prouocat. Utenda tamen verba in summislo genere sufficientia, in teperato splendētia, in grandi vehementia,

<sup>a</sup> Cap. XVII. nihil agitur, vt agat. Sic o. l. ac tales sunt causar. pler. q. in demonstratio genere.

*De colo, commate et periodo.**Cap. XVIII.*

**C**omponitur autem <sup>a</sup> instruiturque omnis oratio commate, colo & periodo. Comma particula est sententiae. Colon membrum. Periodus ambitus vel circuitus. Fit

A autem ex coniunctione verborum comma, ex cōmate colon, ex colis periodus. Cōma est iuncturæ finitio, vt puta, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dīcere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectu sensui præstat, sed adhuc p[re]det oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodus: id est, extrema sententiae clausula, ita, veterem iudiciorum morē <sup>b</sup> requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quān[us] vt uno spiritu proferatur.

<sup>a</sup> Cap. XVIII. instruitur. Prothesi in Gotthica scriptura frequens instruitur pro fructu, nec minus frequens aphoresis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispal. storia pro historiā. <sup>b</sup> morem requirunt. Ead. verba apud Fab. Nunc pro requirunt in Miloniana, minimè vident, vulgo legimus. Cum alij quoque requirunt in ms. libb. legisse se affirment.

*De vitijs litterarum, et verborum, et sententiarum cauendis.**Cap. XIX.*

**P**Ræterea purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitijs, tam in litteris quam in verbis, quam etiam in sententijs. In litteris, vt iunctura apta & conueniens sit: & sic obseruandum, ne præcedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, vt sc̄emina Egyptiæ: <sup>a</sup> quæ structura melior sit, si consonantes vocalibus applicantur: triūmque consonantium, quæ in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, s, x, vt ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans m, illisa vocalibus, vt verū enim.

<sup>a</sup> Cap. XIX. quæ structura. Al. iuncturæ ex vitate prothesi.

*De iuncturis verborum. Cap. XX.*

**I**N verbis quoq[ue] cauenda sunt vicia, vt non impropria verba ponantur, quam Græci acyrologiā vocat. Amāda est ergo proprietas, sic tamen vt aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longe accitis, sed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbatia longiora, quæ fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque & vitium

& vitium illud cauendum, cùm quidam iactatione eloquentiæ ducti, quod uno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in litteris & verbis, quæ inter prima Grammaticorū studia cognoscuntur, <sup>b</sup> ita & in sententijs vitia.

Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmos, & his similia. At contrà orationem extollit & exornat Energia, tum Emphas, quæ plus quiddam quam dixerit, intelligi facit: vt si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cùm enim dicit lapsi, <sup>a</sup> altitudinem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quæ natura sua magna sunt.

<sup>a</sup> Cap. XX. Altitudinē suggerit. Sic C. Romanus: noſſi omnes altitudinem imaginis ſugg. ſed ſue imaginis, ſue imaginationi potius legas, nobis probari neutrū potuit.

### De figuris verborum & sententiarum. Cap. XXI.

A Vgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigationē atq. fastidiū tam dicendi quam audiendi creat: fletenda est & in alias versanda formas, vt & dicentem reficiat, & ornatior fiat, & iudicem diuerso vultu auditūque deflecat. E quibus plurimæ superius à Donato in schematibus artis Grammaticæ annotatae sunt.

Vnde tantum illa hic interponi oportuit, quæ in poëmate, aut nunquā, aut difficulter fiunt: in oratione autem libere.

Anadiplosis est congeminatio verborum, vt, hic tamen viuit: viuit: immò etiam in scenatum venit.

Climax est gradatio cùm ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruatur, vt est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam ap-

pellant, propter ea quod aliud in alio quasi nechtitur nomine, atque ita res plures in generatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non ſolū in singulis verbis, ſed etiam in contextione verborū, vt apud Gracchum, Pueritia tua adolescentiæ tuæ in honestamentum fuit, adolescentia ſenectuti dedecoramentū, ſenectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: <sup>a</sup> Vi atq. ingratij coactus cum illo ſponsione feci, facta ſponsione ad iudicem adduxi, adductum primo cœtu daminaui, dāmnatum ex voluntate dimisi.

Antitheta, quæ Latinè contraposita appellantur, quæ dum ex aduerso ponuntur ſententiæ pulchritudinem faciunt, & in ornameſto locutionis decentiſima existunt, vt Cicero: Ex hac partē pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: hinc denique ſequitas, tempeſtantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniuitate luxuria: ignauia cum temeritate, cum vitijs omnibus: poſtrem copia cum egestate: bona ratio cum perditā: mens ſana cum amentia: bona denique ſpes cum omnium rerum desperatione confligit. Huiusmodi locutionis ornameſto liber Ecclesiasticus uſus est, dicens: Contrà malum bonū, & contrà mortem, vita: ſic contra piū peccator, & ſic intuere in omnia opera Altissimi, <sup>b</sup> bina & bina, vnum contrà vnum.

Synonymia est quoties in connexa oratione pluribus verbis unam rem significamus, vt ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Itē, Non feram, non patiar, non ſinam.

Epanodos, quam regressionem nostri vocant, Principū dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui ſequabantur.

Antapodosis, quoties media primis & vltimis conueniunt, vt: Vestrūm hic factum reprehendit, Patres conscripti, non meū, ac pulcherrimum quidem factum: verū, vt dixi, non meum, ſed uestrūm.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus interpretatione diſcernimus, cùm te pro astuto ſapiētē appellas, <sup>c</sup> pro incoſiderato fortem, pro inliberali diligētē.

Antanaclasis est quæ eodē verbo contrarium exprimit ſenſum. <sup>d</sup> Querebatur qui-

dam de filio cur mortem suam expectaret: respondente, Non expecto: immo puto, inquit, ut expectes.

Antimetabole est conuersio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non ut edam viuo, sed ut viuam edo. Et illud: Si consul Antonius, Brutus hostis: Si cōseruator reipub. Brutus, hostis Antonius.

<sup>f</sup> Exoche, \* Quis eos appellauit? Appius: quis produxit? Appius.

Nunc figuræ sententiarum, quas operæ pretium est cognoscere persequamur.

<sup>g</sup> Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chriā & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquā dicitur. Vnde si sententia persona adjiciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

Sententiarum species multæ sunt: aliæ enim indicatiuæ, aliæ pronuntiatiuæ, vt, Nusquam tuta fides: aliæ imperatiuæ: vt, Vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Aliæ admiratiuæ: vt, tantæne animis cælestibus iræ?

Aliæ cōparatiuæ, vt: Si vinco & pereo quid ibi me vincere præstat? Aliæ superlatiuæ, quæ cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, - Quid non mortalia petora cogis Auri sacra famæ?

Aliæ interrogatiuæ: vt, iuuenes quæ cauissa subegit Ignotastentare vias? - Qui genus, vnde domo? pacémne huc fertis an arma?

Aliæ responsiuæ, vt illinc, istinc. Aliæ deprecatiuæ: vt, Eripe me his inuictæ malis. Aliæ promissiuæ: vt, Parce metu Cytherea, manent immota tuorum Fatatibi. Aliæ cōcessiuæ, quæ cum impulsione prohibeant: vt, I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas. quæ tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quæ vetant latenter, vt. - ventis per vndas. Aliæ demonstratiuæ: vt, En, ecce. Aliæ optatiuæ: vt, ò mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

Aliæ <sup>h</sup> derogatiuæ, vt nequaquam.

Aliæ quæ cum exclamatione proferuntur: vt<sup>i</sup> Quis furor ò ciues pacē conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales, vbinam gentium sumus.

Aliæ exhortatiuæ, cum ad sententia prouocamus: vt, Aude hospes contēnere opes.

A Aliæ dehortatiuæ, cùm à contrario vitio peccatóq. reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, sere k nudus, habebis frigore messes.

Vetatiuæ, vt, Néue inter vites corylū sere, néue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt nō, minimè. Sunt & miratiuæ, vt<sup>j</sup> Papè, viuere nō licet, & fornicari libert.

Dolenris, vt, Hei mihi quòd nullis amor est in sanabilis herbis. Flentis.\*

Similitudinis sic: " vt quondam Creta

B fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. -----

Irridentis. -----

Gementis. -----

Exhortatiuæ. -----

Consolatiuæ. -----

Commiserantis. -----

Quorum quot sunt figuræ, tot & in pronuntiando voces.

<sup>o</sup> Sunt & Amphidoxæ, quarū pars honesta est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phaeton.

Sunt & aliæ, <sup>p</sup> procatalepses: cùm id quod uobis obijci poterat, ante præsumimus ad diluendum: vt, Si quis vestrum, Judices; aut C eorum qui assunt forte miratur. Sunt & aporiæ, dubitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quomodo dicatur.

<sup>q</sup> Cœnōsis autē dicitur cōmunicatio consilij cum iudicibus aut aduersarijs, vt si dicas: Vos cōsilio iudices, aut vos aduersarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fuissetis.

Paradoxon est cùm dicimus inopinatum aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicero. Cūnis laudis prædictor esse debuerit, eius periculi deprecatorem esse factum.

D Epitrope, id est, permisso, cùm aliqua ipfis iudicibus aut aduersarijs permittimus aestimanda: vt Caluus in Vatinium, Perfric frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres quam Catonem.

Parrhesia est oratio libertatis & fiduciae plena, <sup>f</sup> Occidi, occidi non Spurium Meliū, &c. Qua figura cautele vtendum est, vt Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cùm sermonem ex aliena persona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appiū cæcum cum Clodia loquente. Energia est rerū gestarū aut quasi geltarum sub oculis inductio, de qua locuti īā Tumus.

<sup>t</sup> Metathesis est, quæ mittit animos iudi-

cum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad spectaculum expugnatæ misere ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: vt Tullius pro Milone, cùm mittit animos iudicium in eum reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso Milone Clodius vinceret.

<sup>a</sup> Aposiopesis est, cùm id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

<sup>b</sup> Epanalepsis est digressio: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paullò longius quam volebam, sed redeo ad caussam.

<sup>c</sup> Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitos fuisse nos fingimus.

<sup>d</sup> Apætēsis est cùm id quod in animos iudicium quasi deposueramus, opportunè reponscimus.

Aetiologia est, cùm proponimus aliquid, eiisque caussam & rationem reddimus.

<sup>e</sup> Characterismus est descriptio figuræ aliquius expressa: vt, Omnia Mercurio similis vocemque colorémq. Et crines flauos, & membra decora iuuentæ.

<sup>f</sup> Epitrochasmus, cum plures sensus breuiter expeditos in unum locum coaceruat, & cum quadam festinatione decurrit: vt Cicero: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona fortunas, coniuges, liberisque vestros, &c.

Ironia est cùm per simulationem diuersum, quam dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cum laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplū erit, si dicas: Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

<sup>g</sup> Diasyrmos, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

<sup>h</sup> Epimone est quoties in eodem sensu diutius immoramus: Cui tandem pepercit? cuius amicitiae fidem custodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusavit aliquem, aut verberavit, aut prodidit?

<sup>i</sup> Epangelia est promissio, quæ iudicem attentū facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Prosopopœia est, cùm in animaliū & persona & sermo fingitur: Cicero in Catilinā: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita

A mea multò est charior loqueret, dicens, &c.

<sup>j</sup> Parathesis est cùm quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicū repetituros nos dicentes cùm opportunitum fuerit.

Peusis, id est, soliloquium, cùm ad interrogata ipsi nobis respondemus.

<sup>k</sup> Synchoresis est, cùm differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos permittant dicere.

<sup>l</sup> Cap. XXI. Vi atq. in gratijs coactus. Coactus <sup>τρεπόμενος</sup> in gratijs interpretationem esse quis dubitet? ergo expungi sine fraude poterat.

<sup>m</sup> Bina, & bina, LXX, δύο, δύο, εν κατέβασι τοῦ ἐρός. Et ita quidā vulg. edit. libri ms. duo, duo, vñū contra vñū.

Principum dignitas, &c. Ex oratione pro Ligario.

<sup>n</sup> Pro inconsiderato fortē pro illiberali dilig. Pro confidente fortē pro illiberali diligentem rei familiaris: dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hypereide. Eod. vitetur Fabius lib. 9. c. 3. Alterū autem Paradiastoles exemplum apud Rutilium Fabius Syncēcōsis aptauit, cùm oppositæ figura videantur, illa enim res, qua videntur eadem, disiungit; Syncēcōsis contra diuersa coniungit.

<sup>o</sup> Antanaclasis. Anaclasis vocat Rutilius, nisi mendum in eo. Quintilianus speciem esse dicit paronomasia.

<sup>p</sup> Quærebatur quidam. Proculeum appellant hunc Fabius & Rutilius.

<sup>q</sup> Exoche \* Quis eos appellauit. Videtur hoc loco deesse tum definitio Exoches cum suo exemplo, tum etiam alterius figura nomen cuius exemplum sit quod è Miloniana assertur. Hanc A. Augustinus. Symploca fuisse aiebat, utramq. è Seruio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.

<sup>r</sup> Sententia est dict. imp. Idem sup. c. 11. Quæ tamen ne non intellecta Verba Seruij ad v. 1,

C sequere Italianam vent. En. 4.

<sup>s</sup> Aliæ derogatiæ. Al. denegatiæ.

<sup>t</sup> Quis furor. Petron. in Satyr. Quis furor, exclamat, pacem conuerit in armis?

<sup>u</sup> Habebis frigore menses. Februm potius ex Seru. & Virgilij vita. Sed hac verba ē margine inserta verissime indicabat Chacon.

<sup>v</sup> Pappa viuere non licet. &c. Verba sunt Hieronymi in ep. ad Rust. 4.

<sup>w</sup> sanabilis, medicabilis apud Ouid.

<sup>x</sup> Ut quondam Creta. Ex En. 5.

<sup>y</sup> Sunt & amphidox. Vid. August. de Rhetor. c. 10.

<sup>z</sup> Procatalepsis. Prolepsin Fabius, & præsumptione vocat.

<sup>aa</sup> Cœnonesis. Hanc Rufinianus Anacœnosin, Fabius communicationem nominat.

<sup>bb</sup> Caluus in Vatinium. Constat à Caluo Vatinium accusatum, Catullus.

<sup>cc</sup> Risi nescio quem modo in corona,

<sup>dd</sup> Qui, cum mirificè Vatiniana

<sup>ee</sup> Meus criminis Caluus explicasset.

<sup>ff</sup> Occidi, occid. Ex Milonian.

<sup>gg</sup> Metathesis. Hypotyposin Rufinianus & reliqui vocant.

<sup>hh</sup> P. Nunnerius recte nominatam ab Isid. Metathesis aiebat, quod per eam traducuntur iudicium animi ab eo quod adegit, ad preterium, aut consequens.

<sup>ii</sup> Epanalepsis. Cicero Reditum, Quintilianus apodœ vocat.

\* Charakterismus. Vid. Rutilius, apud quem mendose A Chrestismus.

<sup>y</sup> Epitrochasmus cum plures sensi. Duas figuræ videtur confundere Epitrochasmum & Synathræsmum. Nam coaceruare plures sensus communis Epitrochasmum cum Synathræsmo: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasmus potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Synathræsmi: non n. vita, bona, fortuna, coniuges, liberi plurimum inter se distantia, quod erat Epitrochasmus fortasse proprium. Volum. n. Aquila & Numenius esse novi dicitur. Ergo cum in veterib. editionib. Epitrochasmus sit, Litritimus, Litritus & Syntrismus in manuscriptis, utramq. figuram ab Isidoro definitam putamus non admodum dissimilab. verbis, unde unius definitione alterius ex epli, utriusq. tantum nomina librarior. inscrita reliquerit. Quomodo peccatum ab usdem paulo ante aduertit A. Augustinus in Exoche, & Symploce. Vid. Rutil. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athraesmos fecit (credo) ex Litritus.

<sup>z</sup> Diasyrmos. Cuius exempla plura apud Aquilam, & Rufinian.

<sup>a</sup> Parathesis. Cum Apelles (de qua paulo ante) responderet.

<sup>b</sup> Synchoresis. Discessimus aliquantulum à libris, nam in excusis synäthesiis, in manusc. synerosiis. Quia inventimus σύναγον, id est permissionem ab Aristide. Quintilianus in Musis inter figuræ Rhetoricas numerari.

tam artem, sed eam solam partem, que probabiliter dicitur. Ut obseruatum est ab antiquis Peripateticis Alexand. Boeth. & alijs.

### De differentia Dialectica & Rhetorica artis. Cap. XXIII.

Dialecticam verò & Rheticam <sup>a</sup> Varro in ix. disciplinarū lib. tali similitudine definiuit: Dialectica & Rheticam est<sup>b</sup> quod in manu hominis pugnus astrictus & palma distensa, illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica siquidem ad differendas res acutior: Rheticam ad illa quæ nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnunquam venit, ista iugiter procedit in forum. Illa requirit rarissimos studiosos, hæc<sup>c</sup> frequenter & populos. Solent autem philosophi antequam ad isagogen veniant expoundam, definitionem Philosophiæ ostendere: quò facilius ea, quæ ad eam pertinent, demonstrentur.

<sup>a</sup> Cap. XXIII. in ix. discipl. lib. Legitur totum hoc cap. apud Cassiod, sed vtrubiq. legendum nono aduerit A. Aug. citari n. ab Agellio, Acroneo, & Non. Varronis, tertium, quintum, & octauum disciplinar. lib. quamvis nouem disciplinar. libris ferri quoq. possit, si nouem non ad disciplinas sed ad libros referatur.

<sup>b</sup> Quod in manu hom. pugn. Id multo antè Varro Zeno Stoicus dixerat, vt refert non vno in loco Cicero.

<sup>c</sup> frequenter & populos. frequentes & populos apud Cassiod.

### De definitione Philosophia.

#### Cap. XXIII.

Philosophia est rerum humanarum diuinatarumque cognitio cum studio benè vivendi coniuncta. Hæc duabus ex rebus cōstare videtur, scientia & opinione. Scientia est cum res aliqua certa ratione percipiatur: opinatio autem cum adhuc incerta res latet, & nulla ratione firma videtur, vt putat. Sol vtrum ne tantus quantus videtur, an maior sit quam omnis terra: item luna globosa sit an concava: & stellæ vtrumne adhærent cælo, an per aërem libero cursu ferantur: cælū ipsum qua magnitudine, quâue materia constat, vtrum quietum sit & immobile: an incredibili celeritate volvatur, quanta sit terræ crassitudo: aut quibus fundamentis librata & suspensa permaneat. Ipsum autem nomen Latinè interpretatum, amorem sapientiæ profitetur. <sup>b</sup> Nam Græci

**D**I A L E C T I C A est disciplina ad discernendas rerum causas inuenta. Ipsa est Philosophiæ species, quæ Logica dicitur, id est rationalis, definiendi, querendi & differendi potens. Docet enim in pluribus generibus quæstionū, quemadmodum disputando vera & falsa dijudicentur. Hanc quidem primi Philosophi in suis<sup>b</sup> dictionibus habuerunt, non tamen ad artis redegere péritiam. Post hos<sup>c</sup> Aristoteles ad regulas quasdam huius doctrinæ argumenta perduxit, &<sup>d</sup> Dialecticam nuncupauit, pro eo quod in ea de dictis disputatur: nam λέξις δικτio dicitur. Ideò autem post Rheticam disciplinā Dialectica sequitur, quia in multis vtrique communia existunt.

Cap. XXII. Hoc initium tertij libri in Tarrac. CC.

<sup>a</sup> ad discernendas res. c. Al. ad differendas. Sed discernendas legendū ostendunt verba sequentia. Docet quemadmodum disputando vera, & falsa dijudicentur.

<sup>b</sup> In suis dictionib. Id est disputationib.

<sup>c</sup> Post hos Arist. Cassiod. Quia quidem veteres sunt vni plurimum, tamen ad artis non redegere normati. Primus ferè Aristoteles eorum, quidem, qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasdam huius disciplinae argumenta perduxit.

<sup>d</sup> Et Dialecticam nuncupauit. Non ille quidem to-

φίλος amore σοφία sapientia dicunt. Philosophiae species tripartita est: una Naturalis, quae Græcè Physica appellatur, in qua de natura inquisitione differitur: altera Moralis, quae Græcè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quae Græco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum causis vel vita moribus veritas ipsa queratur. In Physica igitur causa querendi, in Ethica ordo vivendi, in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Græcos primus perscrutatus est Thales Milesius, unus ex septem illis sapientibus. Hic enim ante alios cœli causas atque vim rerum naturalium contemplata ratione suspexit, quam postmodum Plato in quatuor definitiones distribuit, id est Arithmeticam, Geometriam, Musicam & Astronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendosque mores instituit, atque omne studium eius ad bene vivendi disputationem perduxit diuidens eam in quatuor virtutes animæ, id est, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernuntur à bonis mala. Fortitudo, qua aduersa æquanimiter tolerantur. Temperantia, qua libido concupiscentiæque rerum frenatur. Iustitia, qua recte iudicando sua cuique distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vocatur, Plato subiunxit, per quam discussis rerum morumque causis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, diuidens eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis & λόγος enim apud Græcos & sermonem significat & rationem. In his quippe tribus generibus Philosophiae, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputatione solent, ut in Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Proverbiorum & in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri <sup>d</sup>Theoreticam sibi vendicant, ut in Cantico Canticorum, & Euangelijs. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine & partibus suis ita definierunt. Philosophia est diuinorum humanarumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Alter: Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis conuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, conuersatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ vivunt. Alij definierunt Philosophiae ratio-

A nem in duabus consistere partibus, quarum prior inspectua est, secunda actualis. Inspectua diuiditur in naturalem, doctrinalem & diuinam. Doctrinalis diuiditur in quatuor partes, in Arithmeticam, Musicam, Geometriam, & Astronomiam. Actualis diuiditur in morale, dispensatiua & ciuilem. Inspectua dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis, aliquid & cœlestibus contéplamur, & eaque mente solummodo inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, vbi vniuersusque rei natura discutitur, <sup>f</sup> quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque ijs visibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi forte cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur. Diuinalis dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut spirituales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab alijs accidentibus, ut est par, impar, vel alia huiuscmodi, in solaratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quatuor, Arithmeticæ, Geometriæ, Musica, Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quæ cursus cœlestium, syderumque figuræ contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram in dagibili ratione percurrit. Porro actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicat: cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua & ciuilis. Moralis dicitur, per quam vivendos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia preparantur. Dispensatiua dicitur, cum domesticarū rerum sapienter ordo disponitur. Ciuilis dicitur, per quam totius ciuitatis utilitas administratur.

D <sup>a</sup> Cap. XXIIII. scientia & opinione. Ex L. 3. lib. 3. c. 3.

<sup>b</sup> Nam Græci φίλος amorem. F. amatorem.

<sup>c</sup> contemplata ratione: s. O. L. contemplatus volebat A. Aug.

<sup>d</sup> Pro qua nostri Theoreticam. Ex Hieron. ep. ad Pamph. V. libicem, Vel ex Orig. bomil. 1. in cant.

<sup>e</sup> eaq. mente solummodo. Ex ead. Orig. bom.

<sup>f</sup> Quia nihil generatur in vita contrà naturam. Orig. bom. cit. in cant. Naturalis dicitur vbi vniuersusque rei natura discutitur, <sup>f</sup> quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodque ijs visibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi forte cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur.

cuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturā generatur in vita, sed vnumquodq; ijs visib. deputatur in quos à creatore productum est. *Duae voces contra naturā, absunt à m s libris, pro quib. confusum legitur in excusis & apud Casiōdor.*

### *De Isagogis Porphyry. Cap. XXV.*

Post Philosophix definitiones, in quibus magis generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrij expediamus. Isagoga quippe Græcè, Latine introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suaq. certa ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis cōmunionibus separamus, tamdiu interponentes differentias, quousq; ad proprium eius de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, vt puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cùm dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominē genus animal, sed quialatè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, vt bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egent: mortale autem propter id quod angelus non est. Postea discretis atq; seclusis communionibus adiectū est proprium in parte postrema, est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ definitionem plenam existimarent Aristoteles & Tullius ex genere & differentijs consistere. Quidam postea pleniores in docendo, eius perfectam substantialem definitionem in quinq; partibus velut in membris suis diuferunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus vt animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animalium habentium. Species, vt homo. Est enim specialitas, qua separatur à ceteris animalibus. Differentia, vt rationale, mortale. His enim duobus differt homo à ceteris. Cùm enim dicitur rationale, discernitur ab irrationalibus mutis, quæ non habent ratio-

A nem. Cùm mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, vt risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, vt color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malique capax: sic etiam in omni oratione substanciali tamdiu interponere debemus species & differentias, quam diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse ad id pertinueri, vt proprietas iam certa teneatur. B Isagogas autem ex Græco in Latinū transfūlit Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boëtius edidit.

Cap. XXV. Transfūlit Victorinus Boeth. Dialog. 1. Rogo vt mihi explices id quod Victorinus orator sui temporis ferè doctissimus à Porphyrio per εισαγωγήν, i. per introductionem in Aristotelis categorias dicitur transfūlisse.

### *De Categorys Aristotelis.*

#### *Cap. XXVI.*

C E quuntur Aristotelis Categorys, quæ Latinè prædicamenta dicuntur: quibus per varias significaciones omnis sermo conclusus est.

Instrumenta Categoriarum sunt tria; id est prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominativa. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est: sed non eadem definitio, vt leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & cælestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter pictus, & aliter cælestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurium rerum vnum nomen est & definitio, vt vestis: nam & <sup>a</sup>birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius definitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & definitionem dat formis suis. Denominativa dicuntur quæcumque ab aliquo solo differentiæ causa secundum nomen habent appellationem: vt à bonitate bonus, à malitia malus.

Categoriarū autem species decem sunt; id est Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus, habitus, agere, & pati.

Substantia quæ proprie & principaliter dicitur,

dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur: neq; in subiecto est, vt aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ quæ principali ter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: vt in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, vt longus, brevis. Qualitas est: vt qualis sit orator, aut rusticus, niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cùm enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior seruo, nec seruus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porro situs à positiōne dictus, vt quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Locus est vbi sit, in foro, in platea. Locū autem motus habet sex partes, dextram & sinistram, ante & retro, sursum atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tēpus: vt, hodie, heri. Habitū ab habendo aliquid dictus, vt habere scientiam in mente, virtutem in corpore: círcā corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à doctoribus numero comprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentiis & patientiis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati ostendit. In his enim nouē generibus, quorum exempli gratia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est *νόστη*, innumerabilia reperiuntur: nam & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum dictem prædicamentorū sermone vulgamus. Plena enim sententia dē his ita est. Augustinus magnus orator, filius illius, stans in tēplo, hodie infulatus, disputando fatigatur. Vsiæ autem, id est substantiæ proprium est, quod cæteris subiaceat, reliqua nouem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quod omnis res ad seipsum subsistit. Corpus enim subsistit, & ideo substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsidente atque subiecto sunt, substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, vt color vel formæ. Dē subiecto autem & in subiecto quæst de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicitur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in

A substantia, vt quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. <sup>c</sup> Ex his nouem accidentibus tria intra viam sunt, quantitas, qualitas & situs. Hæc enim sine via esse non possunt. Extrā viam verò sunt locus, tempus & habitus: intrā & extrā viam relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosciri. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominem sibi ponat ante oculos, quasi subiectum homini? <sup>d</sup> Hoc opus Aristotelis intentè legendū est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus siue Dialecticis applicantur.

<sup>a</sup> Cap. XXVI. Pleraque ex Arist. categorijs Boeth. interp.

<sup>b</sup> Nam birrus & tunic. Idem Capella quod autem regis genus birrus vid. lib. 19. c. 24. & in Cassian. annot.

<sup>c</sup> Categoriar. species. Cassiod. Quid quid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie inuenitur.

<sup>d</sup> Ex his nouem accid. Ex Aug. lib de Categorijs.

<sup>e</sup> Hoc opus intentè legend. Cic. in Hortens. apud Non. Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

### De Perihermenijs. Cap. XXVII.

<sup>C</sup> SEQUITUR de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationesq; cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat.

Praefatio Perihermeniarum.

Omnis quippe res quæ vna est, & uno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpres est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione & facie indis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus, scilicet quod res mente conceptas prolati sermonibus interpretatur per cataphasin & apophasin; id est, per affirmationem & negationem. Per affirmacionem, vt homo currit: per negacionem, vt homo non currit. In his itaque perihermenijs, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione.

Nomen

Nomen est vox significativa secundū placitum: sine tempore, cuius nulla pars significativa separata, ut Socrates. Verbum est quod significat tēpus, cuius pars nihil extra significat, sed semper eorum quae de altero dicuntur nota est, ut cogitat, disputat. Oratio est vox significativa, cuius partium aliquid separatim significatiuum est, ut Socrates disputat. Enunciatiua oratio est vox significativa de eo, quod est aliquid vel non est, ut Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, ut Socrates est: negatio est alicuius ab aliquo, ut Socrates non est. Contradiccio est affirmationis & negationis oppositio, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. <sup>B</sup> Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè diuisa, & subdiuisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breuiter sufficiat intimasse, quando in ipso cōpetens explanatione reperitur. Ut ilitas perihermeniarum hæc est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vnde & analytica pertractatur.

Cap. XXVII. De Perihermenijs. NAVV. CC. & paulò post Praefatio Perihermeniarum.

<sup>a</sup> calamum in mente ting. De vniuersis Aristotelis scriptis Suidas. Agoræns r̄is φύσεως γερμανίας ή τὸ κάλαμον ἀπόφεχον εἰς νέον.

<sup>b</sup> Hac omnia reperitur. Addita sunt hec ex ms. que C etiam sunt apud Casiodorum nonnihil immutata.

### De Syllogismis Dialecticis.

#### Cap. XXVIII.

Sequuntur <sup>a</sup> de hinc Dialectici Syllogismi, vbi totius eius artis ilitas & virtus ostenditur: quorum conclusio plurimum lectorem adiuuat ad veritatem inuestigandam: tantum ut absit ille error <sup>b</sup> decipiendi aduersarium per sophismata falsarū conclusionū. Formulæ categoricorum, i. prædicatiuum syllogismorum sunt tres. Primæ formulæ modi sunt novem.

Primus modus est, qui <sup>c</sup> conductit, i. qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directim: ut, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum.

Secundus modus est, qui conductit ex vniuersalibus dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim: ut, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui conductit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedica-

tium particolare directim: ut, Quoddam iustum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur iustum utile.

Quartus modus est, qui conductit ex particulari dedicatiua, & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum particolare directim: ut, Quoddam honestum iustum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conductit ex vniuersalibus dedicatiuis particolare dedicatiuum per reflexionem: ut, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conductit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: ut, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conductit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particolare per reflexionem: ut, Quoddam iustum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur utile iustum.

Octauus modus est, qui conductit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particolare abdicatiuum per reflexionem: ut, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conductit ex vniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particolare per reflexionem: ut, nullum turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quattuor.

Primus modus est, qui conductit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: ut, Omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe.

Secundus modus est, qui conductit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: ut, Nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est qui conductit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particolare abdicatiuum directim: ut, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quartus modus est, qui conductit ex particulari abdicatiuo & vniuersali dedicatiuo, abdicatiuum particolare directim: ut, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe,

turpe, quoddam igitur iustū non est malum. A

Formulæ tertiae modi sunt sex: <sup>et p. 111</sup>  
Primus modus, qui conductit ex dedicati-  
uis vniuersalibus; dedicatiuum particula-  
rē directim quām reflexim: vt, Omne iu-  
stū honestū, omne iustū bonum, quod-  
dam igitur honestū bonum, vel sic quod-  
dam igitur bonū honestū.

Secundus modus est, qui conductit ex de-  
dicatiuis particulari & vniuersali, dedicati-  
uum particulae directim: vt, Quoddā iu-  
stū honestū, omne iustū bonum, quod-  
dam igitur honestū bonum.

Tertius modus est, qui conductit ex dedi-  
catiuis vniuersali & particulari, dedicatiū  
particulae directim: vt, Omne iustū ho-  
nestū, quoddam iustū bonum, quoddā  
igitur bonū honestū.

Quartus modus est, qui cōducit ex vni-  
uersalibus; dedicatiū, & abdicatiū abdi-  
catiū particulae directim: vt, Omne iu-  
stū honestū, nullum iustum malū, quod-  
dam igitur honestū non est malum.

Quintus modus est, qui conductit ex de-  
dicatiuo particulari & abdicatiuo vniuer-  
sali, abdicatiū particulae directim: vt,  
Quoddam iustum honestū, nullum iustum  
malū, quoddā igitur honestū non est malū.

Sextus modus est, qui conductit ex dedi-  
catiuo vniuersali, & abdicatiuo particulae;  
abdicatiū particulae directim: vt, Om-  
ne iustum honestū; quoddam iustum nō  
est malum: quoddam igitur honestū non  
est malum. Has formulas categoriorum  
syllogismorum qui plene nosse desiderat, li-  
brum legat qui inscribitur Peribermenias  
Apuleij; & quæ subtilius sunt tractata  
cognoscet. Distincta enim atque considerata  
ad magnas intelligentiæ vias lectorem, pre-  
statae Domino, utiliter introduceunt. Nunc  
ad Hypotheticos syllogismos ordine sequen-  
ti veniamus.

Modi syllogismorum Hypotheticorum,  
qui sunt cum aliqua cōclusione, sunt septē.

Primus modus est, Si dies est, lucet: Est  
autem dies: Lucet igitur.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Nō  
autem lucet: Non est igitur dies.

Tertius modus est ita: Non & dies, est &  
non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur.

Quartus modus est ita: Aut dies est aut  
nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

Quintus modus est ita: Aut dies est aut  
nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est ita: Non & dies est, &  
nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est ita: Non est dies &  
nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Mo-  
dos autē syllogismorum Hypotheticorum  
si quis plenius nosse desiderat, librum legat  
Marij Victorini, qui inscribitur de Syllo-  
gismis hypotheticis. <sup>e</sup> Hinc ad Dialecticas de-  
finitionum species accedamus, quæ tāta di-  
gnitate præcellunt, vt possint iure dici ora-  
tionum apertæ manifestaciones & quædam  
iudicia dictiōnū.

<sup>a</sup> Cap. XXVIII. Vid. Cassiod. Capell. & Apulei de sylo-

gism. categor. sue Peribermenias.

<sup>b</sup> error decipiendi. Al. deuincendi. Al. dey ciendi.

<sup>c</sup> Qui condicit ovāya. Q uod autem in exemplis pro-  
positionis loco assūptio collocatur, neque id de syllogismi vi  
quidqzam minuit, neq. sine Gracor. <sup>d</sup> Arubum exemplo sit.

<sup>d</sup> per reflexionem. <sup>e</sup> utiq. popl. vulgo conuerſionem.

<sup>e</sup> Hinc ad Dialecticas Cassiod. Hinc ad pulcherri-  
mas definitionum species accedamus, quæ tāta di-  
gnitate præcellunt; vt possint iure dici ornamen-  
ta orationum, & quædā lūmina. Vnde ex iudiciōrum  
triā verba iure dici orationum non dubitamus facete. Cū  
presentem in m. Tarragon. libris multa haec peius affecta de-  
prehendimus. Sensus autem hor. verbor. hic erit; vt & illustrā  
dis sententijs, & enodādis dictiōnib. has definitiones dicat sub-  
seruire.

<sup>f</sup> Soc. Et māup. fio. 1993 argut. eisdem. 10

C De diuīsione definitionum ex Ma-

ry Victorini libro abbreviata.

Cap. XXIX.

D E finitio Philosophorum est, quæ in re-  
bus exprimēndis explicat quid res ipsa  
sit, <sup>a</sup> non qualis sit, & quemadmodum mem-  
bris suis constare debeat. Est enim oratio  
brevis vniūscuiusque rei naturam à cōmu-  
nione diuisam propriā significationē cōclu-  
dens. Diuisio definitionū in partes quin-  
decim habetur. Prima species definitionis est:  
οὐσιῶν, idest, substancialis: quæ propriè &  
vētē dicitur definitio, vt est. Homo animal  
rationale, mortale, <sup>b</sup> risus disciplineque ca-  
pax. Hæc enim definitio per species & diffe-  
rentias descendens venit ad propriū & de-  
signat plenissimè quid sit homo. Secunda  
species definitionis est, quæ Græcē εἶναι μα-  
τική dicitur, Latinè notio nuncupatur: quæ  
notionem communi, non proprio nomine,  
possumus dicere. Hæc isto modo semper ef-  
ficitor: Homo est quod rationali cōceptio-  
ne & exercitio præest animalibus cunctis.  
Non hic dixit, quid sit homo, sed dicendo  
quid agat, quasi quodam signo in notitiam  
deuocat.

deiocat. In isto enim, & in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur: quia illa substantialis definitio num omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποιόν dicitur, Latine qualitatua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quod quale sit id quod sit, eundem ostendit. Cuius exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerū aut quid agere debeat, eligit, aut animaduersione quid inutile sit contemnit. His enim qualitatibus expressus ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ Græcè οὐ ποιόν, Latine à Tullio descriptio nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorumque quid queritur res sit descriptione declarat. Quaritur enim, quid sit auaritia, quid crudelis, quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi auaritiae & crudelis natura describitur. vt si luxuriosum volumus definire, dicimus, Luxuriosus est, victus non necessarij, sed sumptuosi & onerosi appetens, in delicijs affluens, in libidine pronus. Hæc & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptionem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est quam Dialecticis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est, quam Græcè κατὰ τὸ ἀτίλεξην, Latine ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cuius re queritur, alio sermone designat, uno & singulari, & quodam modo quid illud sit in uno verbo positum, uno verbo alio declarat, vt, Conticescere est tacere. Itē cùm terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ διαφορὰν, nos per differentiam dicimus. Scriptores vero artium de eodem & de altero nominant, vt cùm queritur, quid interficit inter regem, & tyrannum: adiecta differentia, quid veterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans: tyrannus vero impius & immitis. Septima species definitionis est, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini per translationem dicunt: vt Cic. in Top. Litus est, e qua fluctus eludit. hoc variè tractari potest. Modò enim vt moneat, modò vt designet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est virtus maiorum apud posteros sarcina. Vt designet, caput est arx corporis. Vt laudet, Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Diuitię sunt breuis vita.

A longum viaticum. Octaua species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀπόγεων τὸ εἶναι τι, Latini per priuantiam contrarij eius quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustum non est, & his similia. Hoc autem genere definitionis ut debemus, cùm contrarium est notum: vt, Si bonum est quod prodest cum honestate, id quod tale non est, malum est.

Nona species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ φαντάπων, Latini per quandam imaginationem dicunt, vt Æneas est Veneris, & Anchise filius. Hæc semper in iudicio versatur, quæ Græci ἀτομα appellant.

Decima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πέπον, Latini exemplū appellant, vt si queratur, quid sit animal, respondetur, vt homo. Rem enim quisitam predictum declaravit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud quod queritur declarare.

Vndeclima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀλλεπίτες πλήρεις, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt. Vt si queratur: Quid sit triens? Respondeatur, cui bes deest, vt sit assis.

Duodecima species definitionis est, quam Græci κατὰ επώνυμον vocant, id est per laudem: vt Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia ciuitatis. & aliter, Pax est, Tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci φέγγον vocant, vt Seruitus est, postremum omnium malorum, non modo bello, sed morte quoque repellenda.

Tertiadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ αὐτολογίαν, Latini iuxta rationem dicunt. Sed hoc contingit, cùm maioris rei nomineres definitur inferior, vt est illud, Homo, minor mundus. Cicero hac definitione sic usus est. Edictum legem annuam dicunt esse.

Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ προστὶ, Latini ad aliquid vocant, vt est illud. Pater est cui est filius, Dominus est cui est seruus. Cic. in Rhetoric. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ subest generi.

Quintadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀτιλόγιαν, Latini secundum rei rationem vocant, vt Dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire autem debemus predictas species definitionum

Topicis

Topicis meritò esse, sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt posita, & non nullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topicā veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

a Cap. XXIX. Non qualis sit. *Deerat negatio in omnibus lib. Boeth. de definit. c. 4.* Ergo definitio quæ est Philosophorum propria in reb. exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare beat, exponemus.

b risus disciplinæq. cap. *Malè o. l.* sensus disciplinæque. cap. *Cum supra c. 25.* risus capax sit. Itemque apud Boeth.

c & onerosi -- in libidinem pronus. Ex Boeth.

d Quam Græci narrat à vīlēxi. Ex eod. lib. 3. in Top.

e qua fluctus eludit. Eluderet quoq. legitur apud Cicero. Idque probat A. Augustinus & Gotthi. CC. confirmant. Alluderet malunt Lambinus, & Virginius.

f Undecima nār. ἐλλαζεῖς. Boeth. nār. ἐρδεῖαν. Porrò quæ restant, restituta sunt omnia ex Boethio.

g Ut si queratur quid sit triens. r.c. b.d.v.a. Probè A. Augustinus cùm in plerisq. ms. legeretur. Ut si queratur quid sit thesis: respondeatur; cui vis deest ut sit artis, quod exemplū è musica petitū ferri quoquomodo poterat. Sed non est, vt Isidorus à Boethio tam longè discesserit, cuius exemplum est, item vii apud Cassiodorum: Ut si queratur quid sit quadrans, respondeatur; cui dodrans deest ut sit alsis. A sis autem recto casu non est quod quenquam apud Isidorum offendat.

h Quintadecima nār. ἀτιολόγια. Boethio ἀτιολάδης

### De Topicis. Cap. XXX.

**T**opicā est disciplina inueniendorum argumentorum. Diuisio Topicorum siue locorū, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nā alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur affecta, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secunda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cùm definitio adhibetur ad id quod queritur, sicut ait Cice.

Glória est laus recte factorum, magnorūmque in rem publicam fama meritorum.

A partibus est argumentum, cùm is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cùm ex vi nominis argumentum aliquod elicetur, vt Cicero. Consulē, inquit, quærebam, quem in isto maiali inuenire non poteram.

Affecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur. Sunt autē

A numero quattuordecim, id est, primū à coniugatis argumentum est, cùm declinatur à nomine & sit verbum: vt Cicero Verrem dicit euerrisse prouinciam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet vnius appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cùm de eodem genere sententia dicitur, vt Virgilius: Varium & mutabile semper fœmina. Tertium à specie argumentū est, cùm generali quæstioni fidē species facit: vt At non sic Phrygius penetrat Lacedæmonia pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non vnum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graiūm Iliacis campis. A differentia argumentū est, quādō per differentiā aliqua separantur, vt Virgilius, Non Diomedis equos, nec currū cernis Achillis. A contrarijs argumentum ducitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Virgilius, Mortali ne manu factæ, immortalæ carinæ fas habeant, certusq. incerta pericula lustret Æneas? A consequentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur, vt Virgil. Non ea vis animo, nec tāta superbia vičis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gesta sunt, comprobantur, vt Cicero pro Milone. Cùm non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, vt Cicero: Is igitur non modò de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A coiunctis argumentū est, cùm probabiliter ostenditur quid sit ex re quale venturum, vt Virgilius: Nos si pellant, nihil ab fore credunt, Quin omniem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant.

A causis argumentū est, quando cōsuetudine cōmuni res quæq. tractatur, vt Terent. Ego non nihil veritus sum dudu abs te Dauie: Ne faceres quod vulgus seruorū solet, dolis vt me deluderes. Ab effectis argumentū est: cùm ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, vt Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cōparatione argumentū est, quando per collationem personarum siue

E causarum,

causarum sententia ratio sub imputatione formatur, ut Virg. Tu potes Aeneam manibus subducere Graium, Nos aliquid contraria Rutulos iuuisse nefandum est? Item argumenta quae ducuntur extrinsecus, quae Græci atque artis expertia vocant, ut est testimonium. Testimonium omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc diuidit quinque modis, id est, primo ex persona. secundo ex naturæ auctoritate. tertio ex temporibus. quarto ex dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis. Persona non qualiscunq. est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factisq. maiorum petitur fides, cum priscorum dicta factaque memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea vero quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriæ quoq. condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poëtis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad rhetores, poëtas, iurisperitosque pertinet: quando vero generaliter disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile plane genus operis, in unum potuisse colligi quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire: conclusum liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocunq. se verterit, quascunq. cogitationes intrauerit: in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

<sup>a</sup> Gloria est lans recte fact. Ex Orat. Pro Marcello.

<sup>b</sup> A partib. consentiunt lib. o. At Cæsiod. A partib. sic, ut puta si oculus videt, non ide totum corpus videt.

<sup>c</sup> quem in isto maiali. Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non ut vulgo animali quod aduertit etiam Lamb. est vero maialis porcus castratus.

<sup>d</sup> Nam incepio est amentium, haud amant. Indulxit hoc sibi, ut in etymologijs solet, ut amentem & amantem conjugata diceret. Idem exemplum apud Cæsiodorum. Neq. vero dislicebat A. Augustino Gotthicor. CC. scriptura: amentium, aut amantium.

<sup>e</sup> Is igitur non modò de tali. Hæc paullò aliter apud Cic. pro Deiotar.

<sup>f</sup> Sed quando aliquid specialiter prob. Boeth. lib 6. in Top. Cit. ad locum de causa. Communis quippe oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui

A est à causis, his naturas rer. (quod est Philosophia proprii) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantib.

### De Oppositis. Cap. XXXI:

Contrariorum genera quattuor sunt, quæ Aristoteles ἀντιμετωπίζει, id est, opposita vocat'. Propterea quod sibi velut ex aduerso videntur obſistere, ut contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, <sup>a</sup> quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur, pro eo quod tantum contrariæ sibi opponuntur, ut non eorum sint quibus opponuntur ut sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: <sup>b</sup> nisi utrumque ei vocabulum creet. Candidus & niger mediū habent, quia inter eos sappè color pallidus vel fuscus inuenitur. Sine medio sunt quoties unum de duobus accedit, ut sanitas vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt, ut felix, infelix, medium habent non felix. Secundū genus est relatiuorū: quæ ita sibi opponuntur, ut ad se conferantur, sicut duplū, simplū. Hoc solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplū nisi ad duplū. Nā relatiuū relatio ita opponitur: ut hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq. modo referatur. Dimidiū enim opponit duplo, eiusq. dupli mediū est: sed ita illi opponitur, ut eius sit cui opponitur. Sic & paruū opponitur magno: ita ut ipsum paruū ad magnum cui opponitur, sit paruum. Nam superiora quæ dicuntur contraria ita sibi opponuntur, ut eorum non sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunque modo referantur. Siquidem iniqüitas iustitia ita contraria est, ut non eiusdem iustitiae iniqüitas sit, aut ad illam sit iniqüitas. Tertiū genus oppositorum est habitus vel orbatio.

D Quod genus Cicero priuationē vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, unde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secunda in loco, tertia in tempore congruo. In re, ut cæcitas & visio. In loco, ut cæcitatibus & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, ut infantem non dicere, sine dentibus: eum cui dentes ætas adhuc parua negavit. Non enim est priuatus dentibus,

tibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione & negatione opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideo differunt, quod illa singulatim dici possunt, hæc nisi cōnexè dici nō possūt. Quod genus quartū apud Dialeticos multū habet conflictum: & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertiu non recipit. Nam ex illis quædam habere tertiu possunt, vt in contrarijs, candidum & nigrum: tertiu eius nec candidum nec nigrū, sed fuscum vel pallidum. In relatiis quoque, vt multa & pauca: ter-

tium eius, nec multa nec pauca, sed media. In habitu vel orbatione, vt visio & cæcitas: tertium eius, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

<sup>a</sup> Cap. XXXI. Quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur. Mendose diuersum in libris omnib. Neque tamen dissimulandum quod Boethius dicere est ausus. Ciceronem non tam proprijs nominib. quam notiorib. vsum fuisse. Nam quæ contraria (inquit) nominat; opposita verius dicentur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum melius suscipiunt nomen.

<sup>b</sup> Nisi vtrumq. ei vocabulum creet, id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER TERTIVS.

## De quatuor disciplinis Mathematicis.

### PRÆFATIO.

**M**athematica Latinè dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab alijs accidentibus, vt est, par, impar: vel ab alijs huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cursus species sunt quatuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus cælestium siderum atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paullò latius indicabimus, vt earum causæ competenter possint ostendi.

### DE VOCABULO

#### Arithmetica disciplina. Cap. I.



RITHMETICA est disciplina numero-  
rum. <sup>a</sup> Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores seculariorum litterarū inter disciplinas Mathematicas ideo primam esse voluerunt, quoniam ipsa vt sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, vt sint atque subsistant, istius egent auxilio.

A

#### De autoribus eius. Cap. II.

**N**vmeri disciplinā apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho <sup>a</sup> diffusius esse dispositam, quam apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

<sup>a</sup> Cap. II. Numeri discipl. Eod. modo apud Boeth. diffusius esse dispositā. Ex Gotthicis. Al. cōpositā.

#### Quid sit numerus. Cap. III.

**N**vmerus autem est multitudo ex vni-  
tibus constituta: nam vnum seme-  
num est, <sup>a</sup> non numerum. Numerus  
nummus nomen dedit, & à sui frequen-  
tatione vocabulum indidit. Vnus ex Græco

nomen trahit. Græci enim vnum, <sup>a</sup> di-  
cunt: sic duo, tria, quos illi δύο & τρία ap-  
pellant. <sup>b</sup> Quatuor verò à figura quadrata  
nomen sumpserunt. Quinque autem non  
secundum naturam, sed secundum placi-  
tum voluntatis vocabulum acceperunt ab  
eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem  
& septem à Græco veniunt. <sup>c</sup> In multis  
enim nominibus quæ in Græco aspiratio-  
nem habent, nos pro aspiratione, l. ponimus.  
Inde pro ἕξ sex pro ἑπτά septem, sicut pro  
herpillo herba, serpillum. Octo verò per  
translationem, sicut illi & nos: illi ενένδεκα nos  
nouem: illi δέκα nos decem. Dicti autem  
decem à Græca etymologia, eò quod diligent  
& coniungant infra iacentes numeros.  
Nam διενεύειν, coniungere vel ligare apud  
eos dicitur. Porro viginti dicti, quod sint  
decem bis geniti, v pro blittera posita. Tri-  
ginta, quod à ternario denario gignantur,  
sic usque ad nonaginta. <sup>d</sup> Centum verò vo-  
cati à cantho: quod est circulus, duceti à duo  
& centum, sic & reliqui usque ad mille.  
Mille autem à multitudine, vnde & militia,  
quasi multititia: inde & <sup>e</sup> milia, quæ Græci  
mutata littera μύρια vocant.

<sup>a</sup> Cap. III. non numerum, sed volunt additum in excusis, abest à Gotthicis, & quidem huiusmodi praesertim locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.

**b** Quattuor à figura quadrata. *Immò figura quadrata à quattuor: quattuor vero à Graco tēt̄ages. Mutant n̄ se p̄ illi u. in r. vt réiū Ḡ pro x̄iū Ḡ, & contrā quos nos quoque non raro imitamur.*

c. In multis n. nominib. è Seru. ad Eclog. 2. Allia, ser-  
pillumque, &c.

<sup>4</sup> Centum vero à cantho. *Canthus & circulus eff. oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis at- chatur, & stringitur, ut ait Hieronym. Ad Ezech. cap. 20. can- thos. n. eo loco legendū, non (ut habet Reatini editio) combos.*

Milia quæ Græci mutata lit. *Q*uod in excusis libris additut*i.* l. p. x. hoc est; id est, l. pro i. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à *μυρια*, vel à *χιλια* milia dicta putare. *Q*uod in excusis libris additut*i.* l. p. x. hoc est; id est, l. pro i. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à *μυρια*, vel à *χιλια* milia dicta putare.

## Quid praſtent numeri. Cap. IV.

**R**atio a numeri contemnenda non est; in multis enim sanctorum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustra in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura & numero & pondera fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quam numeri sui significatione declarat. Similiter & quadraginta dies, quibus Moyses, & Helias, & ipse Dominus ieiunauerunt,

A fine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sacris numeri existunt: quorum figuras non nisi noti huius artis scienter soluere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus; quando anni spatium redeuntis agnoscamus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia perireunt: Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, nec differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

<sup>a</sup> Cap. IIII. Ratio numeri. Augustini sunt verba lib.  
11. de ciuit. 6. 30.

**b** rioti huius artis. i. periti. sic in veterissimis libb. & apud Bed. qui caput hoc in librā suum de cōputo translatis. Eod. modo Braulio in vita Isidori. Quod opus (idest etymologiar.) omnimodo philosophia conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinar. humanarūq. rer. scientia meritò erit.

• Adime seculo computum. Al. adime seculo calculis  
comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores libri  
agnoſcunt.

<sup>d</sup> nec differri potest. Ita o.l.m.vt differri sit distingui. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a.c.q.c nesciunt rationem.

*De prima diuisione parium et imparium. Cap. V.*

**N**Vmerus diuiditur in paribus & in im-  
paribus . Par numerus diuiditur in his:  
pariter par, & pariter impar <sup>a</sup>, & impariter  
par, & impariter impar . Impar numerus diui-  
ditur in ijs, primū & simplicē, secundū & cō-  
positū, tertium mediocrē , qui quodammo-  
do primus & incōpositus : alio verò modo  
secundus & compositus est . Par numerus  
est, qui in duabus æquis partibus diuidi po-  
test, vt ij. iiiij. viij. Impar verò numerus est,  
qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio  
vel deficiente , vel superante vt iiij. v. viij.  
ix. & reliqui . Pariter par numerus est, qui se-  
cundū parem numerū pariter diuiditur,  
quousq; ad indiuisibilem perueniat ynitatē:  
vt putā sexaginta quattuor habet medietatē  
xxxij. hic autem xvj. Sedecim verò viii. octo-  
narius iiij. quaternarius ij. binarius vnum;  
qui singularis indiuisibilis est . Pariter im-  
par est , qui in partes æquas recipit sectio-  
nem, sed partes eius mox indiffecabiles  
permanent. vt vj. x. xvij. triginta & quin-

quaginta. Mox enim ut hunc numerum diuiseris: incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi possunt: sed usque ad unitatem non perueniunt, ut xxiiij. Hi enim in medietatem diuisi, faciunt xij. rursusque in aliam medietatem vj. deinde in aliam tres: & ultra diuisionem non recipit sectio illa, sed ante unitatem inuenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, qui ab impari numero impariter mensuratur, ut xxv, xlix. qui dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus diuiduntur, ut septies septem: xlix. & quinques quini xxv. Impariū numerorū alij simplices sunt, alij cōpositi alij mediocres. Simplices sunt qui nullā aliam partē habent nisi solam unitatē, ut ternarius solam tertiam, & quinarius solam quintam, & septenarius solam septimam. His enim una pars sola est. Compositi sunt qui non solum unitate metiuntur, sed etiam alieno numero procreantur: ut nouem, xv, xxj. & xxv. Dicimus enim terterni nouem: & septies terni xxj. ter quini xv. & quinques quinixv. Mediocres numeri sunt, qui quodammodo simplices & incōpositi esse videntur: alio verò modo secundi & compositi. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus: quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. Ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum; id est ternarius numerus: quia nouem mensurat terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alij sunt superflui, alij diminuti, alij perfecti. Superflui sunt qtorū partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt: ut putà duodenarius, habet enim partes quinque: duodecimā, quod est vnum, sextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quattuor, dimidiā quod sex. vnum enim & duo & tria, & quattuor, & sex simul ducta faciunt xv. & longè à duodenario excedunt: sic & alij similes plurimi, ut duodeuicesimus, & multi tales. Diminuti numeri sunt qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt: ut putà denarius, cuius partes sunt tres: decima quod est vnum: quinta: quod duo, dimidia quod quinque. Vnum enim & duo & quinque simul ductæ, octonariū faciunt, longè à denario minorem. Similis est huic octo-

A narius vel alij plurimi: qui in f partes redacti, infra consistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpleatur, ut senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam & dimidiā: sexta enim eius est vnum: tertia duo: dimidia tres. Hæ partes in summam ductæ, id est, vnum & duo & tria simul cundem consummant, perficiuntque senariū. Sunt autem perfecti numeri intra denarium sex, intra centenariū xxvij. intra millenarium. CCCCxcvj.

**B** Cap. V. Impariter impar. Ead. diuisione vitetur Cappella, quamvis hoc membrum Boethius omisserit, neque sit hoc loco in Gotthicis, nisi quod paulo post explicat Isidorus quid sit impariter impar.

b sed etiam alieno numero. Alio numero C. Rom. & Boeth.

c Alij diminuti. Al. diminutui. d & longè à duodenario numero excedunt. Hoc est duodenarium longè excedunt, quomodo & mox, & alias etiam loquitur.

e longè à denario minorem. Seru. in attem Donati, Comparatus gradus tribus casib. iungitur: ablativo, septimo, & nominativo interposita particula quam ablativo ut doctior ab illo. Quam loquendi rationem ipse etiam usurpat, ut An. i. ad verba, dederatque abeuntib. heros, heros (at) vir fortis, semideus, plus ab homine habens. & infr. c. 47. dum Sol est superior à Luna.

f In partes redacti. Al. reducti.

g Sunt autem perfecti, &c. Omnia ex Boeth. lib. 1. de Arithm. c. 20.

**C** De secunda diuisione totius numeri. Cap. VI.

**D** Omnis numerus aut secundum se consideratur, aut ad aliquid. Iste diuiditur sic: Alij enim sunt æquales: alij inæquales. Iste diuiditur sic: Alij sunt maiores, alij sunt minores. Maiores diuiduntur sic: in multiplices, superparticulares, superpartientes, multiplices superparticulares, multiplices superpartientes. Minores diuiduntur sic: submultiplices, subsuperparticulares, subsuperpartientes, submultiplices subsuperparticulares: submultiplices subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicetur. ut iij. iiiij. v. vij. & cæteri similes. Ad aliquid est numerus qui relatiū ad alios comparatur. Verbi gratia, quattuor ad duo dum cōparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. sex ad tria, octo ad iij. x. ad v. & iterum tres ad vnu triplex. sex ad ii. ix. ad tria, &c. Æquales numeri

E 3 dicuntur.

dicuntur, qui secundū quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, iij. ad iij. iij. ad iiij. x. ad x. c. ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad inuicem comparati inæqualitatem demonstrant, vt iij. ad iij. iiij. ad iiij. v. ad iiij. x. ad vij. & vniuersaliter maior minor aut minor maiori. huiuscemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarius numerus ternario numero fortior est, eò quod quinarius numerus habet in se ternarium & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui, vt ternarius ad quinariū. continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij. ad vnum triplex. iiij. quadruplex, & reliqui. Econtrà. Submultiplex numerus est, qui intrà multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quattuor quater, & ab alijs multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrà se inferiorem numerum circà quem comparatur, similiiter & vnam partem eius. Verbi gratia, iij. ad iij. dum comparati fuerint continent intrà se duos & alium vnum, qui media pars est duorum: quattuor ad iij. dum comparati fuerint, continent in se iij. & alium vnum, qui est tertia pars trium. Item quinque ad iiij. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vnum, qui est quarta pars dicti quaternarij numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iiij. aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij. dum comparati fuerint, habet in se quinarius numerus ternarium, & super hoc alias partes eius duas. vij. ad iiij. dum comparati fuerint, habent in se quattuor, & alias tres partes eius. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quattuor partes eius. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cõtinetur in fortiori numero cù aliquā parte sua, aut media aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij. ad iiij. iiij. ad v. & cæteri similares.

A Subsuperpartiens numerus est, qui cõtinetur in numero superpartienti cù aliquibus partibus suis duabus, aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur à v. cum alijs duabus partibus suis: v. ad ix. cùm iiij. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dū cōparatus fuerit ad numerū sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multipliciter, cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos & vnam partem eius: Nouem ad iiij. dum cōparati fuerint, cōtinent in se bis quaternos, & vnam partem eius. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cùm alijs partibus eius. Verbi gratia, viij. ad tria dum cōparati fuerint, continent in se bis ternos, cum alijs duabus partibus eius. xiiij. ad vij. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum alijs duabus partibus eius. xv. ad vij. dum comparati fuerint, continent inter se bis vij. cum alijs duabus partibus eius. xx. ad ix. dum comparati fuerint continent intrà se bis ix. cum alijs tribus partibus eius. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiorē comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliqua parte sua: vt iij. ad vij. & iiij. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiorē sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iiij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus eius. iiiij. ad xij. continentur bis cum tribus partibus suis.

C Cap. VI. Librarior. inscritia, & nominum similitudine pleraq. in hoc capite male accepta fuerant. Nam definitio num quādam transposita, alia omīssā, exempla mendosa. Quae omnia ut minimo negotio, ita nullo cum periculo, restituta sunt. Quare illud vnum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularē, submultiplicem superpartientē, aut submultiplicem subsuperparticularē, submultiplicem subsuperpartientē vocat, ijsdem quidem nominibus lib. 2. Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 2. 2. Multiplices subsuperparticularē, & Multiplices subsuperpartientes ab eodem duci.

*Deteraria diuisione totius numeri.*  
Cap. VII.  
NVmeri aut discreti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic, i. linealis. iij. superficialis. iiij. solidus. Discretus numerus est, qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia



quanto interuallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & usque ad verticē cæli quanta se mēsura distenderet, sicque interualla ipsa cæli, orbisq. ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione hæc disciplina cœpit, ex initio sui & nomen seruauit: nam Geometria de terra & de mensura nūcupata est. Terra enim Græcè γῆ vocatur, οὐ τοι mensura. Huius disciplinæ ars continet in selineamenta, interualla, magnitudines, & figuræ, & in figuris dimensiones & numeros.

<sup>a</sup> Cap. X. Quæ deinde longius prouecta. Ex Plin. lib. 2. cap. 23.

### De quadripertita diuisione Geometria. Cap. XI.

Geometriæ quadripertita diuisione est; in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest.

Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales vero quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur: quæ sunt iuxta Platonem numero quinque.

<sup>a</sup> Cap. XI. quæ sunt iuxta Plat. Probè hec, que distracta erant, in sedes suas reduxit Chacon.

### De figuris Geometria. Cap. XII.

In plano figurarum prima circulus est, figura plana & circumducta: cuius in medio punctus est, quod cuncta conuergunt, quod centrum Geometræ vocant: Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quatuor lineis rectis iacet.

Dianatheton gramm̄o figura plana &c.

Orthogonium triangulum est figura plana quæ habet angulum rectum.

Isopleuros figura est plana; &c.

Sphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis aequali.

Cubus est figura solida, quæ longitudi-

ne, & latitudine, & altitudine continetur.  
Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum insolidum.

Conon, figura solida quæ ab ampio in an-

gustum finit, sicut orthogonium.

Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab ampio in acumen consurgit. Ignis enim apud Græcos πῦρ appellatur.

Sicut autem intrà decem omnis est numerus, ita intrà circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

<sup>B</sup> Cap. XII. Dianatheton gramm̄on, *Hac meliorum librorum scriptura Antonius Couart. & doctrinarum omnium & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Diacatheton gramm̄on minima mutatione volebat. Fieri enim à Vitruvio & alijs de cathetis lineis mentionem. Nec male post quadratum subiici rectangulum altera parte longius per radices hoc est perpendicularis lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris. Nam & in tetragono, & trigono orthogonia esse lineas radices. Ipse dicitur ut etiam per quadratov substitueretur: esse. n. in quibuslibet libris hanc figurā n. quam dicitur & opposita, coniunctaq. redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens arcet etiam suspensas interpretabatur. Suspensas namq. rediri eius figura lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis proposita, ad veritatem Couarrua coniectura videbatur. quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton vocem Geometræ, aures non agnoscunt, & P. Nunnesij nimis arguta sententia est.*

C Cubus. Additæ quo sex quadratis equalibus continentur.

Cylindrus. De Cylindri definitione amplius deliberandum.

### De principijs Geometriae.

#### Cap. XIII.

P Rincipia huius artis: Punctus est, cuius pars nulla est. Linea est præter latitudinem longitudine. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis iacet. Superficies vero quæ longitudines, & latitudines solas habet. Superficiei vero fines lineæ sunt, quorum formæ ideo in superioribus figuris positæ non sunt, quia intrà eas inueniuntur.

<sup>D</sup> Cap. XIII. Principia huius artis. *Cic. Academic. 4.* Nō querò in his initia illa mathematicorum: Punctum esse quod magnitudinem nullam habet. Extrematatem quasi libramentum in quo nulla omnino sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudinem carentem.

<sup>a</sup> quia intrà eas inueni. Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies eiusq. finis in solidis.

### De numeris Geometriae.

#### Cap. XIV.

N Vmeros autem secundum Geometriam ita quæris: Extrema quippe eius multiplicata.

**M**ultiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata: vtputā, vj. & xij. multiplicata faciunt Lxxij. media viij. & ix. multiplicata tantundem faciunt. etiam sibi et aliis

<sup>a</sup> Cap. XIII. Numeros autem. Repetuntur hec ex cap. 8. quia caput. 11. numerabilem magnitudinem partem Geometria ficerat.

<sup>b</sup> Et in omni ob ihsagrov eusenibus libri

## D E M V S I C A.

<sup>c</sup> ministrorum, etiam sibi et aliis

**D e Musica et eius nomine.**

### Cap. XV.

**M**usica est peritia modulationis soni cantique consistens: Et dicta Musica per derivationem à Musis. Musae autem appellatae <sup>d</sup> anō tōv μάς θα, id est, à quarendo, quod per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulationi quereretur. Quarum sonus, quia sensibilis res est, <sup>b</sup> præterfluit in præteritum tempore, imprimaturque memoriae; inde à poëtis Iouis & memoriarum filias Musas esse confitum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

<sup>a</sup> Cap. XV. anno 78 pto dñi. In CC. mira varietas, nos ex μωσαι quod proprius aberat μωσαι fecimus, quod etymo platonii placuit in Cratyle. <sup>b</sup> præterfluit in præter. Aug. lib. 2. de ordin. c. 4. Quoniam illud quod mens videt semper est præsens, sonus autem, quia sensibilis res est, præterfluit in præteritum tempore, imprimaturque memoriae, rationabilis mendacio tam poëtis fauente ratione, quarenum nequid propagini similiter inesset, Iouis & memoriarum filias esse confitum est.

### De inuentoribus eius. Cap. XVI.

**M**oses dicit repertorem Musicæ artis fuisse Iubal, qui fuit de stirpe Cain ante diluvium. <sup>a</sup> Græci verò Pythagoram dicunt huius artis inuenisse primordia, ex malorum sonitu & chordarū extensione percussa. Alij <sup>b</sup> Linum Thebæum & <sup>c</sup> Zethum & Amphiona in arte Musica primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa est præcipue hæc disciplina & aucta multis modis: eratque tam turpe Musicam nescire, quam litteras. Interponebatur autem non modo sacrī, sed & omnibus solemnibus, omnibusque latus, vel tristioribus rebus. <sup>d</sup> Vt enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptijs Hymenæi, <sup>e</sup> & in funeribus threni, & lamē-

A ta ad tibias canebantur. <sup>f</sup> In conuiuijs vero lyra vel cithara circumferebatur: & accubatis singulis ordinabatur cōuiuale genus cantorum.

<sup>a</sup> Cap. XVI. Græci vero Pythagor. Macrob. lib. 2. in Somn. Scip. <sup>b</sup> Linum Theb. Ex Euseb. in Chron.

<sup>c</sup> Zeth. & Amph. Ex eod. & Seru. in Corydone.

<sup>d</sup> Vt. n. in veneratione diui. Horat. Diuitium mensis, & amica templis.

<sup>e</sup> Et in funeribus threni. Hinc Siticinum modus in xij. tabul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Siticinis. Seruus An. 5. Scendum maioris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris vero ad tibias. Vid. Fest. in Funeribus tibie. Hebraeos quoque tibias in funeribus adhibuisse ostendunt Matthæi verba c. 9. & vidisset tibicines, & turbatum tumultuantem.

<sup>f</sup> In conuiuijs circumf. Ex Quint. c. de Music.

### Quid possit Musica. Cap. XVII.

**I**taque <sup>a</sup> sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & cælum ipsum sub harmonia modulatione reuelatur. Musica mouet affectus, prouocat in diversum habitu sensus. In prælijs quoq. tubæ concentus pugnantes accedit, & quanto vehementior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. Ad tolerados quoq. labores Musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulationis vocis solatur. Excitos quoque animos Musica sedat, sicut legitur de Davide, qui à spiritu immundo Saulé arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres, atque delphinus ad auditum suæ modulationis Musica prouocat. Sed & quicquid loquimur, vel intrinsecus venarū pulsibus cōmoiemur, per musicos rhythmos harmoniarum virtutibus probatur esse sociatū.

<sup>a</sup> Cap. XVII. Itaque sine Mus. ex eodem Quintil.

### De tribus partibus Musicae.

### Cap. XVIII.

**M**usicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum & grauem. Rhythmica est quæ requirit incursionem verborum: utrum bene sonus, an male cohaereat. Metrica est, quæ mensuram diuersorum me-

trorum

trorum probabili ratione cognoscit: ut, verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum, &c.  
<sup>a</sup> quae requirit incursionem verb. s. o. l. Cassiod. quae in concusione verborum. dijudicat. Capell. Quae ad melos pertinet, harmonica dicitur, quae ad numeros rhythmica, quae ad verba metrica.

### *De triformi Musica divisione.*

#### *Cap. XIX.*

**A**T omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quae ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quae ex flatu consistit. Tertia rhythmica, quae pulsu digitorum numeros recipit. <sup>a</sup> Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiam: aut pulsu, sicut per citharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

<sup>a</sup> Nam aut voce. Ex Augustin. Psal. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. unde sumpta hec omnia. quod percutiendo canorum est. Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.

### *De prima divisione Musica que Harmonica dicitur.*

#### *Cap. XX.*

**P**RIMA diuisio Musicæ quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comedos, tragodos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

<sup>a</sup> Vox est aer spiritu verberatus, unde & verba sunt nuncupata. Propriè autem vox hominum est, seu irrationabilium animalium. Nam in alijs abusu non propriè sonitus vox vocatur. vt, Vox tubæ infremuit, fractaque ad littora voces. Nam proprium est vt littorei resonet scopuli: &, At tuba terriblem sonitum proculare canoro. Harmonia est modulario vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Symphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. Per hanc quippe voces acutiores, gravioresque concordant, ita vt quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditus offendat. Cuius

A contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonæ.

Euphonia est suauitas vocis. Hæc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastema est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptatum.

Diesis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de uno in alterum sonum.

Tonus est acuta enuntiatio vocis: est enim harmoniae differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus Musici diuiserunt: ex quibus hyperlydius nouissimus & acutissimus: hypodorius omnium gravissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

Arsis est vocis eleuatio, i. initium. Thesys vocis positio, hoc est finis.

Suaves voces sunt subtile & spissæ, claræ atque acutæ. Perpicuae voces sunt quæ longius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierum, vel ægrotantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissimæ chordæ sunt, subtile ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiri-

**C**rus multus simul egreditur, sicut virorum. Acuta vox est tenuis & alta, sicut in choris videmus. <sup>b</sup> Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percudit ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox vt emissâ fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longius producitur, sicut est in fistilibus. <sup>c</sup> Vinnola vox, est mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinnio, hoc est cincinno moliter flexo. Perfecta autem vox, est alta, suavis & clara. Alta, vt in sublimi sufficiat: clara, vt aures implete: suavis, vt animis auditum blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

<sup>a</sup> Cap. XX. Vox est aer sp. v. Grammaticor. & Philosphor. (vt ait Lactanius) definitio, sed quæ ipsi tamen minus probatur lib. de opif. c. 15.

<sup>b</sup> Dura quoties in dur. m. percudit ferrum. f. Al. durum m. percudit ferrum.

<sup>c</sup> Vinnola Al. Vinnolata. Festus. Vinnulus moliter se gerens, & minimè quid viriliter faciens. Non. Vinnolum, sensilorum, illecebrum. Plaut. in Asin. oratione.

tione vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus νωλεχην. vbi mendo Vinnicus legitur.

### De secunda diuisione que organica dicitur. Cap. XXI.

**S**ecunda diuisione organica est in ijs quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur: vt sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandura, & ijs similia instrumenta.

**a** Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. **b** Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.

**c** Tuba primùm à Tyrrhenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor, Adhibebatur autem nō solum in proelijs, sed & in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudij claritatē. Unde & in Psalterio dicitur, Canite initio mēsist tuba in die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt initio nocte lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tantum adhibitas: mox & sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant, quod primùm de ceruinis tibijs cruribusque hinnulorum fieret: deinde per abusionē ita cœptas vocari etiam, quæ non de cruribus ossibus esse essent: hinc & tibicen quasi tibiarum cantor.

**d** Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, i. fundendo vocatus.

Fistulam quidam putant à Mercurio inuentam: **e** alij à Fauno quem Græci vocant Pana. **f** Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigētino ex Sicilia. **g** Fistula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, stola missa appellatur.

Sambuca in Musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde & tibiae componuntur.

**h** Pandura ab inuentore vocatas: de qua Virg. Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit, Pan curat oues, ouiumque magistros. Fuit enim apud gétiles Deus pastoralis, qui primus dispersos calamos ad cātum aptauit, & studiosa arte composuit.

\* Cap. XXI. Organum vocab. est general. Ex Augusto in ps. 150.

† Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulon* ap-

A pellari à Græcis putabat Chacon, de quo Vitruv. lib. 1 o. c. 13. & Tertull. lib. de anima. c. de animo Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neupmat. Alij Tyrrhenam tibiam appellari putant ex. Pollace lib. 4. cap. 9. De organis vulgarib. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulatu.

**c** Tuba primū -- tibia s' excogitat. Clem. Alex. Strom. 1. Hetruscos tubam, & Phrygas tibiam ait excogitasse.

**d** Calamus. n. est prop. arb. Non valde mirum si arun dinem arborem dixit: quisquis fuit, vnde has sumpta sunt. Cur à calendo. i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obscurius, nisi calando, hoc est vocando, legas. Nam canendo, quod est in plerisq. Gotthicis, mēdosum putamus. Sed has origines quæ aut nimis aliena, aut etiā absurdæ multis apud Isidorum videbantur, non negligendas esse, satis iam viri erat diti hac sc̄ate sunt experti.

**e** Alij à Fauno. Plin. lib. 7. cap. 56.

**f** ab Ide pastore. Rom. C. ab uno pastore. Quid si vox mutilata ex Daphnide, quem Diod. lib. 8. Bucolici carminis auctorem facit, quod A. Augustino non displacebat?

**g** Nam Græcè phos vox. Visum est codicum simpliciorum scripturam sequi, si quid forte veri crepat. Nam idem aliquoties repetit Isidorus. prorū non longè aberat.

**h** Pandura. Ab Assyriis inuentā scribit Pollux lib. 4. Varr. lib. 7. Cut non à cithara, & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.

### De tertia diuisione quar rhythmicā nuncupatus. Cap. XXII.

**T**ertia est diuisione rhythmicā pertinens ad neros & pulsū, cui dantur species cithararum diuersarum, tympanum, & cymbalum, sistrum, acitabula aēnea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa reddunt cum suavitate tinnitum, & cætera huiusmodi.

Citharæ ac psalterij repertor Iubal, vt prædictum est, prohibetur. Iuxta opinionem autem Græcorum **i** citharæ usus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod vti vox de pectore, ita ex ipsa cantus ederetur, appellatāque eadē de caussa. Nam pectus Doricalingua οὐθάμα vocatur. Paullatim autem plures eius species extiterunt, **b** vt psalteria, lyræ, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feriuntur à duobus simul. Item aliæ atque aliæ, & quadrata forma & trigonali.

Chordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam, vel fidem nominauerunt: quia tam cōcīnunt inter se chordæ eius, quam bene conueniunt inter quos fides sit. Antiqua autem cithara septē chords erat, vnde Virgilius, septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo, quod nulla chorda

chordæ vicinæ chordæ similem sonum red-  
dar: sed ideò septem chordæ, vel quia totam  
vocem implent: vel quod septem motibus  
sonat cælum.

Chordæ autem dictas à corde: quia sicut  
pulsus est cordis in pectore, ita pulsus chor-  
dæ in cithara. Has primus Mercurius exco-  
gitauit: idemque prior & neruos in sonum  
strinxit.

Psalterium quod vulgo canticum dicitur,  
à psallendo nominatum: quod ad eius vocē  
chorus consonando respondeat. Est autem  
similitudo citharæ barbaricæ in modum  
Δ litteræ. Sed psalterij & citharæ hæc est dif-  
ferentia: quod psalterium lignum illud cō-  
cavum unde sonus redditur superius habet,  
& deorsum feriuntur chordæ, & desuper  
sonant. Cithara verò concavitatem ligni in-  
ferius habet. Psalterio autem Hebrei de-  
cachordo vñi sunt propter numerum deca-  
logum legis.

Lyra dicta ἀπὸ τοῦ λυρᾶν, à varietate vo-  
cum, quod diuersos sonos efficiat. Lyra pri-  
mum à Mercurio dicunt inuenientam fuisse,  
hoc modo. Cùm regrediens Nilus in suos  
meatus varia in campis reliquisset animalia,  
relicta etiam testudo est, quæ cùm esset pu-  
trefacta, & nerui eius remansissent extenti  
intra corium: percussa à Mercurio sonitum  
dedit, ad cuius speciem Mercurius lyram fe-  
cit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei ma-  
xime studiosus. Vnde & aestimatur eadē ar-  
te non feras tantū, sed & saxa, atque sylvas  
cantus modulatione allicuisse. Hanc Musi-  
ci propter studij amorem & carminis lau-  
dem, etiam inter sidera suarum fabularum  
commentis collocatam esse finixerunt.

Tympanum est pellis vel corium ligno  
ex una parte extentum. Est enim pars me-  
dia symphonie in similitudine cribri. Tym-  
panum autem dictum, quod medium est.  
Vnde & i marginum medium tympanum  
dicitur, & ipsum ut symphonia ad virgulam  
percutitur.

Cymbala acitabula quædam sunt, quæ  
percussa inuicem se tangunt & sonum fa-  
ciunt. Dicta autem cymbala, quia cum bal-  
lemitia simul percutiuntur. Ita enim Græci  
dicunt cymbala ballematica.

Sistrum ab inuētrice vocatum. Isis enim  
Ægyptiorū regina id genus inuenisse pro-  
batur. Iuuenialis, Isis & irato feriat mea lu-  
mina sistro. Inde & hoc mulieres percutiūt,  
quia inuentrix huius generis mulier. Vnde

m & apud Amazonas sistro ad bellum fœ-  
minarum exercitus vocabatur.

Tintinabulum de sono nomen  
habet, sicut & plausus manuum, stridor val-  
uarum.

n Symphoniam vulgo appellatur lignum  
cavum ex vtraque parte, pelle extenta, quā  
virgulis hinc & inde Musici feriunt. Fitque  
in ea ex concordia grauis & acuti suauissi-  
mus cantus.

a Cap. XXII. Citharæ vñus ab Apolline. Bioni.

Ωσεύρε πλαγίαν ονός Πάν, ως αὐλόν Αθάνα.

Ωσχέλων Εργάσιον, καταφήρ ο σάσιος Απόλλων.

b Ut psalter. lyr. barb. Vid. Athen. lib. 14. & Polluc.

c neruos in sonum strinxit. Mendes libri. o. in ner-  
uos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8. Sed, & si  
neruos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non ne  
gabo & hoc ingenium cum sanctis fecisse.

d In modum Δ. Cassiod. in prolog. in pf. Psalterium  
est (ut Hieronymus ait) in modum Δ litteræ formati  
ligni sonora concavitas.

e Sed psalter. & citha. Ex August. in pf. 50.

f Psalterio autem Hebrei decachord. Nam apud  
alios nouem tantum chordas habuisse ait Atheneus.

g Cum regrediens Nilus -- allicuisse. Ex clement.  
Atat. in lyr. & Hygin. lib. 2.

h pars media symphonie. Sic supra c. 20. Sambucus  
species est symphoniar.

i Margaritum medium tympan. Tympanum vocat  
Plin. lib. 9. c. 35.

k Cymbala, & acitabula. Aug. in Pf. 150. Cymba-  
la inuicem se tangunt, ut bene sonent, ideo à qui-  
busd. labijs nostris comparantur.

l Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs.  
Interdictur ballematior. vñus in natalitijs sanctor. Concil.  
Tolet. III, can. ultim. Ballematum verò ἀπὸ τοῦ βαλλεῖσθαι  
opinor, ductum. Est autem βαλλεῖσθαι, ut ait Suidas, τὰ κύματα  
βαλλεῖν, τὸ πόστον τοῦ ἐκείνων ἡχον ἐφένδεται. Vnde no-  
strum quoq. bailay.

m Vnde apud Amazonas. Quas ad calamos arma  
tractasse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respexisse  
ad Virgilij carmen. Regina in medijs patrio vocata g-  
mina sistro. An. 8.

n Symphonia. Hieronym. ad Damas. epist. 146. Malè  
quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus  
organī, cum concors in Dei laudib. concéetus hoc  
vocabulo significetur. Symphonia quippè conso-  
nantia exprimitur in Latino. Qui locus Hieronymi Isi-  
dorum proculdubio non fugit; inualuisse tamen consuetudinem  
ut pro organī quodam genere illa etate usurparetur, appa-  
ret ex eius verbis: Symphonia vulgo appellatur.

### De Musicis numeris.

#### Cap. XXIII.

N Vmeros autem secundūm Musicam,  
ita quæris. Positis extremis, ut putā vi.  
& xij. vides quot monadibus supereretur, vi. à  
xij. & est vi. monadibus; ducis per quadra-  
tum,

tum sexies seni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa prima vj. ac xij. simul efficiunt xvij. Partiris xxxvj. per xvij. efficitur dipon dius. Hos iungis cum summa minore, scilicet vj. erunt viij. & erit medium inter vj. & xij. Propterea quod viij. superant vj. duabus monadibus, <sup>a</sup> id est, tertia de sex, & superantur viij. à xij. iiiij. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum: ita & in microcosmo in tantum præter vocem valet, ut sine ipsius perfectione etiā homo symphonij carens non consistat. Eiusdem Musice perfectione, etiam metra consistunt, in arsi & thesi, id est, eleuatione & positione.

<sup>a</sup> Cap. XXIII: id est, tertia de sex. In scribendis numeris, Chaconi sumus assensi, ut reijceremus aduerbia quedam obsoleta, que in excusis & manus legentur, que si quis malit, eiusmodi plura apud Volus. Macianum inueniet.

## DE ASTRONOMIA.

### De Astronomia nomine.

Cap. XXIV.

**A**stronomia <sup>a</sup> est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuræ, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

<sup>a</sup> Cap. XXIV. Astronom. Ed. supr. lib. 2. cap. 25.

### De inuentoribus eius. Cap. XXV.

**A**stronomiā primi Ägyptij inuenierunt. Astrologiā verò & nativitatis obseruatiā Chaldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ägyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Græci autē dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitatam; ideoque dictus est sustinuisse cælum. Quisquis autē ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporū vices, per astrorum ratos definitosque cursus, per interuallorum spatia moderata, consideravit dimensiones quasdam & numeros, quæ definiendo ac secernendo in ordinem nectens astrologiam reperit.

### De institutoribus eius. Cap. XXVI.

**I**n vtraque autem lingua diuersoru qui dem sunt de Astronomia scripta volumi-

A nainter quos tamen Ptolemæus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam & canones instituit, quibus cursus astrorum inueniantur.

### De differētia Astronomia et Astrologia Cap. XXVII.

**I**n ter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conuerſionē cæli, ortus, obitus, motūsq. siderū cōtinet, vel qua ex cauſa ita vocētur. Astrologia verò partim naturalis, partim superstitionis. Naturalis dū exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarū, certāsq. temporū stationes. Superstitionis verò est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa per singula animæ vel corporis membra disponunt, si derūmque cursu nativitates hominū & mores prædicere conantur.

### De Astronomiā ratione.

Cap. XXVIII.

**A**stronomiæ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid cælum, quid sphæræ situs & cursus, & quid axis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cursus solis & lunæ atque astrorum, &c.

### De mundo & eius nomine.

Cap. XXIX.

**M**undus <sup>a</sup> est is, qui constat ex cælo, & terra, & mari, cunctisque sideribus. Qui idcirco mundus est appellatus, <sup>b</sup> quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

<sup>a</sup> Cap. XXIX. Mundus est. Hygines (è quo multa sacerdot.) Astron. c. 1. Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.

<sup>b</sup> quia semper in motu est. Nempe quasi mouendus. Vid. lib. 13. cap. 1.

### De forma mundi.

Cap. XXX.

**F**ormatio mundi, ita demonstratur: <sup>a</sup> Nā quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam; ita declinatur

**F** in

in Australem. <sup>a</sup> Caput autem eius & quasi facies orientalis regio est: ultima pars septentrionalis est.

<sup>a</sup> Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg. i.* Mundus ut ad Scythiam Riphæasq. arduus arcus Consurgit, premitur Lybie deuexus in austros.

<sup>b</sup> Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, secutus, ut quibusdam videtur, Homerum. Sed Philosophor. hoc de re placita Vid. apud Plutarch.*

<sup>a</sup> *De celo et eius nomine.*

<sup>b</sup> *Cap. XXXI.*

**C**ælum Philosophi rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt, <sup>a</sup> vocatum que hoc nomine, eò quod tanquam vas cælatum impressa habeat signa stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & implouit solis scilicet, & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendidibus signis adornauit. Hic autem Græcè *sphæra* dicitur *ἀπὸ τῆς ὁγεῖστρατ*, id est, à videndo, eò quod aër perspicuus sit, & <sup>b</sup> ad speculandum purior.

<sup>a</sup> Cap. XXXI. vocatumq. Ex Amb. 2. Hexam. c. 4.  
<sup>b</sup> ad speculandum. Ex eod. lib. 3. c. 2. 2.

*De situ sphæra cœlestis.*

*Cap. XXXII.*

**S**phæra <sup>a</sup> cœli est species quædam in rotundum formata, cuius centrum terra est ex omnibus partibus æqualiter conclusa. Hanc sphæram nec principium habere (dicunt) nec terminum, ideo quod in rotundum quasi circulus, unde incipiat, vel ubi desinat non facilè comprehenditur. Philosophi autem mundi septem cœlos, id est, planetas globorum consono motu introduxerunt, <sup>b</sup> quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & è contrario certis motibus ferri arbitrantur.

<sup>a</sup> Cap. XXXII. Sphæra cœli est specie. Hoc caput ex Hygin. Astron. c. 1. & Ambros. 1. & 2. Hexam. & ex Symm. D. Scip. concinnatum est.

<sup>b</sup> Philosophi autem arbitrantur. Ex Ambros. 2. Hexam. c. 2. Cicero. Nomen tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, &c.

*De motu eiusdem. Cap. XXXIII.*

**S**phæra <sup>a</sup> motus duobus axibus voluitur quorum unus est septentrionalis, qui

numquā occidit: <sup>b</sup> appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. His duobus polis motu cœli sphæram cœli dicunt, & <sup>c</sup> cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente usque ad occidentem circumire: septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

<sup>a</sup> Cap. XXXIII. Sphæra motus duobus axib. Id est polis, quomodo alij quoq. interdum loquuntur.

<sup>b</sup> appellaturq. Boreus. Sic etiam appellatur à Seru. *Georg. i.*

<sup>c</sup> & Austronotius. *Al. Austronotus. & Hygino Notius. sed in comment. in Arat. Austronotus, ut etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.*

<sup>d</sup> & cum motu eius sidera in ea fix. Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.

*De cursu eiusdem sphæra.*

*Cap. XXXIV.*

**S**phæra cœli ab oriente in occidentem semel in die & nocte vertitur xxiiij. horarum spatijs, quibus sol cursum suum suprà terras & sub terra sua volubilitate cœcludit.

*De celeritate cœli. Cap. XXXV.*

**T**anta celeritate cœli sphæra dicitur currere, ut nisi aduersus præcipitē eius cursum astra currenerent, quæ eā remorarentur, mundi ruinam facerent.

*De axe cœli. Cap. XXXVI.*

**A**xis <sup>a</sup> est septentrionalis linea recta, quæ per medianam pilam sphæra tendit, & dictus <sup>b</sup> axis, quod in eo sphæra, ut rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

<sup>a</sup> Cap. XXXVI. Axis est septentrional. Sic rursus lib. 13. c. 5. & Seru. 2. *Æn.* Axis est, aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis. Delebat tamen vocem septentrionalis Chacon. à quo non dissentimus.

<sup>b</sup> Et dictus axis. Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polarum meminerat, eorum nunc etymologias reddit.

*De cœlestibus polis. Cap. XXXVII.*

**P**oli <sup>a</sup> sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti poli, quod sint axium cycli ex usu plaustrorum, à poliendo scilicet

scilicet nominati: sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam: quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

\* Cap. XXXVII. Poli sunt circuli. Ead. inf. lib. 13.

Cap. 13. De cardinibus cæli.

### De cardinibus cæli. Cap. XXXVIII.

**C**ardines cæli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eò quod per eos vertitur cælum, vel quia sicut cor volvuntur.

### De conuexis cæli. Cap. XXXIX.

**C**onuexa autem cæli, extrema eius sunt à curuitate dicta. Vnde est illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælū. Conuexum enim curuū est seu inclinatū, & in modum circuli flexum.

\* Cap. XXXIX. Conuexum. è Seru. eclog. 4. repetitur lib. 13. cap. 5.

### De ianuis cæli. Cap. XL.

**I**Anuæ cæli duæ sunt, oriens & occasus. Nā vna porta sol procedit, alia se recipit.

\* Cap. XL. Ianuæ. lib. 13. cap. 1.

### De gemina facie cæli. Cap. XLI.

**F**Acies cæli vel caput, orientalis regio: vltima, septentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zonam iialis, Perpetuæque premunt hyemes.

\* Cap. XLI. vltima septentrion. Vocē Lucani ima, vltimā interpretatur Isidorus. Alioqui quomodo ima pars septentrionalis, si (vt c. 29. dixit) mundus in septentrionale plaga erigitur. Itaq. laborat vt Virgilii cum Lucano conciliat. Ide vidit Sernius qui ad Virgilij verba. Mundus vt ad Scythiam, iam, inquit, definitio est nostri climatis, id est nostræ habitationis quæ à septentrio incipiens in Australi plaga definit. Minus videt qui bis in Isidoro ima pro vltima reponere conatus fu ad Lucanum solum respiciens.

### De quattuor partibus cæli.

#### Cap. XLII.

**C**limata cæli, id est, plaga, vel partes quattuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, vnde aliquæ stellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliquæ stellæ occidunt. Tertia, septentrionalis, vbi sol

A peruenit in diebus maioribus. Quarta Australis, vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quod diem faciat occidere & interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit. Septentrio autem, à septen. stellis axis vocatur, quæ in ipso reuelatae rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eò quod vertitur. Meridies autem vocatur, vel quod ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & B alia septem climata cæli, quasi septem lineæ ab oriente in occidentem, sub quibus & mores hominum dispare, atque animalia specialiter diuersa nascuntur: quæ vota sunt à locis quibusdam famosis, quorum primus est Meroe, secundus Siene, tertius Catachoras, id est Aphrica, quartus Rhodus, quintus Hellespontus, sextus Mesopontus, septimus Boristhenes.

\* Cap. XLII. Climata cæli. Ex Hieronym. in Ezech. cap. 6.

<sup>b</sup> tertius Catachoras. Catchoras, cathocoras, cathagorus, & catacorius habent m. f. & Voces, id est Aphrica absunt à Romano C. & forte à Cassiodoro huc allata, ille n. Tertius Aphrica. Capella, Tertius Dialexandrias quod dicitur per Cy

C renas in Aphricam Carthaginæ ab Austrō adiacentem. Ex quo quidam, Tertius Cyrena in Aphrica faciebat. Alius catacaras, catamisicaras interpretabatur, esse. n. Misearam portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis annexebat, à locis famosis narrat x̄igas.

### De Hemisphærijs.

#### Cap. XLIII.

**H**Emisphærium dimidia pars sphæræ est. Hemisphærium suprà terras est ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphærium sub terra est, quæ videri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

### De quinque circulis cæli.

#### Cap. XLIII.

**Z**onæ cæli quinque sunt: quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ ideo & zonæ vel circuli appellantur, eò quod in circumductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus ideo Arcticus F 2 appellat-

appellatur, eo<sup>a</sup> quod intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur.<sup>b</sup> Secundus circulus ex eo ἡερίδιος τρέπτων dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens ultra eum circulum non transit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus ἡερίδιος, qui à Latinis idèo æquinoctialis appellatur, eò quod sol cùm ad eum orbem peruenierit æquinoctiū facit (σημερίδιος enim Latinè, dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur, eò quod contrarius sit circulo quem Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερίδιος τρέπτων, qui à Latinis hyemalis sive brumalis appellatur. Ideò quia sol cùm ad eum circulum peruenierit, hyemem ijs qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem ijs qui in Austri partibus comorantur.

<sup>a</sup> Cap.XLIII. quod intra eum Arctor. s.o. Gotth. tum hic, tum lib. 13.c. 6. Hyginus lib. 3. c. 1. de polo Arctico, quo vtræq. Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo inclusæ. Neque verò Arcturi quod est in excusis displiceret. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (vnde hac sumpta videntur) qui circulus (inquit) Arcticus appellatur, quod intra eum Arcturi simulacra, vt inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis vrsarum specie ficta, Septentrio nes appellatur. Et Arat.interp. Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. & paullò pòst. Arcturus minor, &c.

<sup>b</sup> Secundus circulus. Verba Hygini lib. 1. de Astron. ἡερίδιος n. Latinè dicitur dies æquinox. Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potius nominaretur. Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nūc dicimus æquinoctia le. quia nox diei potius, quām dies nocti adnumerari debet. Græci quoq. in hoc consentiunt, ἡερίδιον, idest, æquidiale dicentes. Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à noxe nomen fecimus. Neq. tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hemerinos enim Latinè dicitur dies atq. nox, duobus exceptis Tarraconensis, à quibus voces, atq. nox, absunt. Chacon ita. ηερίδιον. Latinè dicitur dies, atq. nox; voluisse namq. Isidorum ηερίδιον appellatione diem noctemq. cōtineri, quomodo etiam edidit Vulcanius. Hygin. lib. 1. Deinde dicitur circulus æquinoctialis Græcis Ismerinos appellatus, idèo quod sol cùm ad eum orbem peruenit æquinoctium conficit. Hoc circulo facto dimidia sphæræ pars constituta perspicitur.

### De circulo zodiaco. Cap. XLV.

Zodiacus autē circulus est, qui ex linea rū quinq. angulis & ex vna linea cōstat.  
<sup>a</sup> Cap.XLV. Zodiacus. Ita o. libri, quo sensu, nō planè dicerim. aliter lib. 13.c. 6. Sed illa quoq. vt aliena à Gotth. cis absunt.

### De candido circulo. Cap. XLVI.

Lacteus circulus via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est.<sup>a</sup> quam aliqui dicunt viam esse<sup>b</sup> qua circuit sol, & ex splendoris ipsius trāsitu ita lucere.

<sup>a</sup> Cap.LVI. quam aliqui dicunt. Metrodorus vt refert Plutarch.

<sup>b</sup> qua circuit sol. Currit R. vt lib. 13.c. 5.

### De magnitudine solis. Cap. XLVII.

Magnitudo solis<sup>a</sup> fortior est terra, vnde & eodē momento quo oritur, & orientisimul & occideti æqualiter appetet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, cōsiderare oportet quantū sol distat à terris: quæ longitudo facit, vt paruu videatur nobis.

<sup>a</sup> Cap.XLVII. fortior est terra. i. maior, vt c. seq. & sup. c. 6. fortiorē numerum non semel dixit.

### De magnitudine lune.

#### Cap.XLVIII.

Magnitudo quoque lunæ minor fertur esse quām solis. Nam dum sol<sup>a</sup> superior sit à luna, & tamen à nobis maior quām luna videatur: iam si prope nos accessisset: multo maior quām luna cōspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

<sup>a</sup> Cap.XLVIII. superior sit à luna. De hac cōstruzione diximus in c. 5. locus autē ex Hygin. lib. 4. c. de lune.

### De natura solis. Cap. XLIX.

SOL<sup>a</sup> dum igneus sit: præ nimio motu cōuersionis suæ amplius incalescit. <sup>b</sup> Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis & caloris accipere. Vnde videmus eū sæpius madidum, atque rorantem.

<sup>a</sup> Cap.XLIX. Sol dum igneus sit. Ex cōment. Arat. in fin.

<sup>b</sup> Cuius ignem dicunt philosophi. Cleanthi eam opiniōnem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3. Ali autem sol, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcib. alia marinis: eamq. caustam Cleanthes affert, curse sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemq. brumali, ne longius discedat à cibo. Lucretius quoq. de sideribus lib. 5.

Sive aliunde fluens alicuius extrinsecus aëris  
Verfat agens ignes: sive ipsi serpere possunt,  
Quo cuiusque cibus vocat, atq. inuitat euntes,  
Flammea per cælum pascentes corpora passim.  
Et solem ex ignibus ab humidis vaporigibus collectis coagmen-  
tatum, nubemq. quandā vultantem esse, Xenophanes aiebat.  
Vid. Plutarch. Plin. & Arat. comment.

### De cursu solis. Cap. L.

**S**olem <sup>a</sup> per seipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales existent: sed quoniam alio loco cras occasum: alio occidisse hesterno videmus: apparet eum per seipsum moueri, non cum mundo verti. Spatijs enim in æqualibus orbes annuos conficit propter temporum mutaciones. Nam vadens longius ad meridiē hyemem facit ut hybernis humoribus ac pruiniis terra pingueescat. Accedens proprius ad Septentrionem, & statem reddit, ut fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis incœcta, feruefacta mitescant.

<sup>a</sup> Cap. L. Solē per seipf. Pleraq. ex Hyg. lib. 4. c. de sole.

### De effectu solis. Cap. LI.

**S**OL oriens diem facit, occidens noctē inducit: nam dies est sol super terras, nox est sol sub terris. <sup>a</sup> Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cùm ascenderit: ex ipso etiā nox cùm occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines fiūt tēporum. Quando autem per meridiē currit, vicinius est terræ: quando verò iuxta Septentrionē, <sup>b</sup> sublimis attollit. Cui ideo Deus diuersos cursus constituit, loca & tēpora, ne dum semper eisdē moraretur locis: quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sicut Clemens ait: Cursus diuersos accipit quibus aëris tēperies pro ratione temporum dispēsa- D tur, & ordo vicissitudinū permutationūq. seruatur. Nam dum ad superiora consenserit, ver tēperat: vbi autem ad summū cæli venerit, æstuos accedit calores: descendēs rursus autumno temperiem reddit. Vbi verò ad inferiorem reddit circulum: ex glaciali compage cæli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit.

<sup>a</sup> Cap. LI. Ex ipso n. tēporū. Verba Clem. VIII. Recogn. <sup>b</sup> Sublimis attollitur. Reliqua qua in excusis libris leguntur absunt a. m. f. & allata hic sunt ē c. 17. libri de natura rer. ad Sibeth.

### A sommum De itinere solis. Cap. LII.

**S**OL oriens per meridiem iter habet. qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se tinxerit, <sup>a</sup> per incognitas sub terra vias vadit, & rursus ad orientē recurrit.

<sup>a</sup> Cap LII. per incognitas sub terra vias. Cognitas iam nostrorum hominum diligentia.

### De lumine luna. Cap. LIII.

**L**vnam <sup>a</sup> quidam philosophi dicunt prō- prium lumen habere, globiq. eius vna partem esse lucifluam, aliam verò obscurā, & paulatim se vertendo diuersas formas efficeret. <sup>b</sup> Alij è contrā aiunt, lunam nō suum lumen habere: sed solis radijs illuminari. Unde & eclipsim patitur: si inter ipsam & solē umbra terræ se interponat.

<sup>a</sup> Cap. LIII. Lunam quidam. Ex Arat. comment.

<sup>b</sup> Alij è contrā. sensum quidem ex ijsdem commentarijs, sed verba ex Hieronymo mutuatus est. in Isaia. c. 66.

### De formis luna. Cap. LIV.

**C**Prima figuraluna bicornis est. <sup>a</sup> Secunda sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterū dimidia ex maiore. Sexta iterū sectilis. Septima bicornis.

Septima iterum semis, & vicesima secunda semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ proportionales sunt.

<sup>a</sup> Cap. LIV. Secunda sectilis - sexta iterum sectilis. Al. virobiq. sextilis.

### De interlunio luna. Cap. LV.

**I**nterlunium lunæ est tempus illud inter deficiente & nascentem lunam. Est autem trigesima dies, qualuna nō lucet. Quæ ideo tunc videri non potest, quia soli coniuncta obscuratur: sed eodem momento renascens paullatim ab eo rece dēdo videtur.

### De cursu Luna. Cap. LVI.

**L**vna amissi ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur. <sup>a</sup> Quæ ideo obliquo & non recto incedit cursu, ut sol: ne incidat in centrum terræ & frequenter patiatur eclipsim. Vicus est enim circulus eius terræ. Crescens autem orientem cor-

nibus spectat: decrescens, occidentem: me-  
ritò, quia occasura & amissura est lumen.

<sup>a</sup> Cap. LVI. Quæ ideò incid. E Servio. En. 1. ad v.  
Hic canit errantem lunam.

### De vicinitate luna ad terras.

#### Cap. LVII.

L Vna terris vicinior est quam sol. Inde &  
breuiori orbe celerius peragit cursum  
suum. Nam iter quod sol in diebus CCCLxv.  
peragit, ista per triginta dies percurrit. Vn-  
de & antiqui menses in luna, annos autem  
in solis cursu posuerunt.

### De eclipsi solis. Cap. LVIII.

E Clipsis solis est, quoties luna trigesima  
ad eandem lineam qua sol vehitur per-  
uenit, eisque se obiectens sole obscurat. Nam  
deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lu-  
na opponitur.

<sup>a</sup> Cap. LVIII. Eclipse. Ex interprete Arat. prope fin.

### De eclipsi luna. Cap. LIX.

E Clipsis lunæ est quoties in umbrâ ter-  
ra luna incurrit. Non enim suum lumen  
habere, sed à sole illuminari putatur, unde  
& defectum patitur si inter ipsam & solem  
umbra terræ interueniat. Patitur autem hoc  
decima quinta luna eoque, quam diu cen-  
trum atque umbram obstantis terræ exeat,  
videatque solem, vel à sole videatur.

### De differentia stellarum, siderum, et astrorum. Cap. LX.

S Tellæ, & sidera, & astra inter se differunt.  
Nam stella est qualibet singularis. Sidera  
vero sunt stellis plurimis facta, vt Hyades,  
Pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes,  
vt Orion Bootes. Sed hæc nomina scripto-  
res confundunt, & astra pro stellis, & stellas  
pro sideribus ponunt.

### De lumine stellarum.

#### Cap. LXI.

S Tellæ non habere proprium lumen, sed à  
sole illuminari dicuntur, sicut & luna.

### De stellarum situ. Cap. LXII.

S Tellæ immobiles sunt, & cum caelo fixæ  
perpetuo motu feruntur, neq; cadunt per  
diem, sed solis splendore obscurantur.

### De cursu stellarum.

#### Cap. LXIII.

S Idera aut feruntur, aut mouentur. Ferun-  
tur, quæ caelo fixæ sunt, & cum caelo vol-  
uuntur. Mouentur verò quædam sicut pla-  
netæ, i.e. erraticæ, quæ cursus suos vagos certa-  
B tamen definitione conficiunt.

### De vario cursu stellarum.

#### Cap. LXIV.

S Tellæ, pro eo quod per diuersos orbes  
caelestium planetarum feruntur: quædam  
celerius exortæ, seriùs occidunt: quædam  
tardiùs exortæ citius ad occasum perue-  
niunt. Aliæ pariter oriuntur & non simul oc-  
cidunt: omnes autem suo tempore ad cur-  
sum proprium reuertuntur.

<sup>a</sup> Cap. LXIV. per diuersos orbès caelestium pla-  
netar. Rom. C. caelestium polorum. ex quo parallelorum fa-  
ciebat Chacon. Porro que restant ex Hygini sunt prefationes.

### De interuallis stellarum.

#### Cap. LXV.

S Tellæ inter se diuersis interuallis distant  
à terra, prorrerè dispari claritate ma-  
gis minùsue nostris oculis apparent: nam  
multæ maiores sunt ijs quas videmus. con-  
picuas, sed longius positæ paruæ videntur  
à nobis.

### De numero circulari stellarum.

#### Cap. LXVI.

D Numerus circularis stellarum est, per quæ  
cognosci dicitur, in quanto tempore  
circulum suum unaquæque stella percur-  
rat: siue per longitudinem, siue per latitu-  
dinem. Nam luna octo annis fertur expiere  
circulum suum, Mercurius annis viginti, lu-  
cifer annis nouem, sol annis decem & no-  
uem, <sup>a</sup> Pyrois quindecim, Phaeton duode-  
cim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad  
reuersionem circuli sui iisdem signis & par-  
ibus reuertuntur. Quædam sidera radijs fo-  
lis

lis præpedita anomala sunt, aut retrograda, aut stationaria, <sup>b</sup> iuxta quod & poëta meminit dicens: Sol tempora diuidit æui: Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra Ire yetat, cursusque yagos statione moratur.

**Cap. LXVI. Pyrois.** Cùm in omnibus libris esset Vef-  
Per, rectè monuit Chacon, permutas esse litteras. Ita n.  
Martem vocari ab omnibus etiam ab Isid. c. 70. Vnde etiam  
corrigendus lib. 5. c. 30. Vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c.  
13. de die natal.

<sup>b</sup> Iuxta quod & poëta. Lucan. lib. 10. apud quem nō  
æui, sed anni legimus.

### De stellis planetis. Cap. LXVII.

**Q**uædam stellæ ideo planetæ dicuntur,  
id est, errantes, quia per totum mun-  
dum vario motu discurrunt. Vnde pro eo  
quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anom-  
alæ efficiuntur, id est, quando particulas  
addunt & detrahunt. Cæterum quando  
tantum detrahunt retrogradæ dicuntur, sta-  
tionem autem faciunt quando stant.

### De præcedentia & antegradatione stellarum. Cap. LXVIII.

**P**Ræcedentia vel antegradatio stellarum  
est, dum stella motum suum consuetum  
agere videtur, & aliquid præter consuetu-  
dinem præcedit.

### De remotione vel retrogradatione stellarum. Cap. LXIX.

**R**Emotio vel retrogradatio stellarum est,  
quando stella dum motum suum agit,  
simil & retrorsum moueri videtur.

### De statu stellarum. LXX.

**S**Tatus stellarū est, quia dum stella semper  
mouetur: tamen in aliquibus locis stare  
videtur.

### De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt Cap. LXXI.

**S**Ol appellatus è quod solus appareat, ob-  
scuratis fulgore suo cunctis sideribus.

**A** Luna dicta quasi Lucina, ablata media syl-  
labo, de qua Virg. Casta faue Lucina. Sum-  
psit autem nomen per <sup>b</sup> derivationem à so-  
lis luce, eo quod ab eò lumen accipiat, ac-  
ceptumque reddat.

Stellæ dictæ à stando: quia semper fixæ  
stant in caelo, nec cadunt. <sup>c</sup> Nam quod vide-  
mus de caelo stellas quasi labi, nō sunt stellæ,  
sed igniculi ab æthere lapsi: qui sunt dum  
ventus altiora petens æthereum ignem se-  
cum trahit, qui tractu suo imitatur stellas  
cadentes. Nam stellæ cadere non possunt:  
immobiles enim, (vt prædictum est) sunt, &  
cum caelo fixæ feruntur.

**B** Sidera dicta quod ea nauigantes consi-  
derando dirigunt ad cursum consilium, ne  
fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur.  
Quædam autem stellæ idcirco signa dicun-  
tur, quia eas nautæ obseruant in gubernan-  
dis remigijs, contemplantes aciem fulgo-  
rémq. eārum. Quibus rebus status cali futu-  
rus ostenditur. Sed & omnes homines ea  
intendunt ad præuidendas aëris qualitates  
per æstatem & hyemem vernalémq. tem-  
periem. Ortu enim vel occasu suo, certis sta-  
tionibus temporum qualitates significant.

Signorum primum Arctos qui in axe fixus  
septem stellis in se reuolutis rotatur. Nomē  
**C** est Græcū quod Latīnē Vrsa dicitur: quæ  
quia in modum plaustrī vertitur, nostri eam  
septentrionem dixerunt. Triones enim pro-  
priè sunt boues aratorij, dicti eò quod terrā  
terant quæsteriones. Septentriones autem  
non occidere axis vicinitas facit: quia in eo  
sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est  
Helicē vrsam sequitur. Eundem & Booten  
dixerunt, eò quod plaustro hæret: signum  
multis inspeçtabile stellis, inter quas Arcturus  
est. Arcturus est sidus post caudā maio-  
ris vrsæ positum in signo Bootæ. Vnde &  
Arcturus dictus est, quasi ἀρκτω γέα quia  
Bootæ præcordijs collocata est. Oritur autem  
autumnali tempore.

Orion astrum ante Tauri vestigia fulget:  
& dictus Orion ab vrina, id est, ab inunda-  
tione aquarū. Tempore enim hyemis obor-  
tus mare & terras aquis & tempestatibus  
turbat. <sup>f</sup> Hunc Latini lugulā vocant, quod  
sit armatus, vt gladio, & stellarum luce ter-  
ribilis atque clarissimus: in quo si effulgent  
omnia serenitas portenditur, si obscuratur  
his acies, tempestas cernitur imminentia.

<sup>h</sup> Hyades dictæ ἡδης id est, à succo &

pluuijs. Nam pluuiia Græcè *vērōs* dicitur. Ortū quippe suo efficiunt pluuiias. vnde & eas Latini succulas appellauerūt: quia quādo nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virgilius Arcturum, pluuiāsq. Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali. i. Pleiades à pluralitate dictæ quia pluralitatem Græci πλαντατητα appellant. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à téporis significatione, quod est ver, quādo exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem primæque nauigationis tempus ostendunt. Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstiuis mensibus in medio centro cæli est: & dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur: quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quod corpora morbo afficiat: <sup>k</sup> Sirius propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, ut præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eò quod comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat.<sup>1</sup> Cometæ autem Latinè crinitæ appellantur, quod in modū crinum flamas spargunt, quas Stoici dicunt esse vltra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripsierunt.

Lucifer dictus, eò quod inter omnia sidera plus lucem ferat, est autē vnuis ex planetis. Hic propriè & iubar dicitur, eò <sup>m</sup> quod iubas lucis effundat: sed & splendor solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quod in modum iubæ radij ipsorum extendantur.

<sup>n</sup> Hesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ rege. Est autem & ipsa ex quinq. stellis planetis, noctem ducens & solem sequens. Fertur autem quod hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: -- & alterno deperditur vnuis in ortu. Planetæ stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, vt reliquæ, <sup>o</sup> sed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ ἀτότης πλάνης. i. ab errore. <sup>p</sup> Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumq. contra mundū, nonnūquam cùm mundo feruntur. <sup>q</sup> Quartum nomina Græca sunt Phæton, Phænon,

A Pyrois, Hesperus, Stilbon. <sup>r</sup> Hos Romani nominib[us] deorum suorum, id est, Iouis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurij sacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulacionem, qui sibi aliquid secundū amorem seculi p[ro]st贷issent, sidera offendebant in cælo, dicentes, quod Iouis esset illud sidus, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmauit, Christus euertit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago de stellis formatur: vt Arctos, Aries, Taurus, Libra & huiusmodi alia, ij qui sidera præuidebunt in numerum stellarum specie corporis superstitionis vanitate permotis finixerunt, ex caussis quibusdam deorū suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui ut Libræ medianam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Iouem ideò vocauerunt: in cuius capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles ideò inter signa primum constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, sol in signo illo cursum agere dicunt, sed & Taurum inter sidera collocant, & ipsum in honorem Iouis, eò quod in bouem sit fabulosè conuersus, quando Europam transuexit.

<sup>2</sup> Castorem quoq. & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

Cancrum quoq. inde dixerunt, eò quod ad id signum mense Junio sol dum venerit, retrograditur in modū cancri, brevioresq. facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita ut prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signū sol cùm attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos flatus Etefias facit.

Virginis etiam signum idcirco intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octauo Kal. Octobris sol per illud signū currens æquinoctium facit.

Vnde

Vnde & Lucanus: ad iustæ pondera libræ. Scorpium quoque & Sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam & arcum adiungunt, vt ex eo mensis ipsius fulmina demonstrentur. Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricorni figurā ideo inter sidera fixērunt, propter capram Iouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem pīscis, idē formauerunt, vt pluuias eiusdē temporis designarent, quas solet idē mensis plerumque in extremis habere.

Porrō Aquarium & Pisces, ab imbris ab temporū vocauerunt, quod hyēme quando in his signis sol vertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui non solum pisces, sed etiam arietes, & hircos & tauros, vras & canes, cancri, & scorpiones in cælum transtulerunt: nam & aquilam & cygnūm propter Iouis fabulas inter cæli astra eius memoriæ caussa collocauerunt.

Perseum quoque & vxorem eius Andromedam posteaquā sunt morturi in cælum receptos esse crediderunt: ita vt imagines eorum stellis designarent, eorūque appellare nominibus non erubescerent.

\* Aurigam etiam Erichonium inter cæli astra collocauerunt, propter quod vidissent eum primū quadrigas iunxisse. Mirati sunt enim ingenium eius ad imitationem Solis accessisse: & propter hoc nomen eius post mortem inter sidera posuerunt. Sic Calisto, Lycaonis regis filia, dum ab Ioue cōpresso & fabulosè ab Iunone in vīsa fuisse specie versa, quæ Græcæ ἄντες appellatur, post interfectionem ipsius nomen eius Iouis cum filio in stellis Septentrionalibus transtulit, eamque Arcton: filium autem eius Arctophylaca appellauit. Sic lyra pro Mercurio in cælū locata. Sic Centaurus Chiron, propter quod nutrierit Aesculapium & Achillem, inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitionis hæc ab hominibus nūc appetuntur, sunt tamen sidera quæ Deus in mundi principio condidit, ac certo motu distinguere tempora ordinavit. Horū igitur signorū obseruationes, vel geneses, vel cætera superstitiosa, quæ se ad cognitionē siderum coniungunt, id est, ad notitiam fatorum, & fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt: sic ignorari debent à Christianis, vt nec scripta esse videantur, Sed nonnulli

A siderum pulchritudine & claritate pellecti, in lapsus stellarum cæcatis mentibus corruerunt, ita vt per suppationes noxias, quæ mathesis dicitur, euentus rerum præscire posse conentur: quos non solum Christianæ religionis doctores, sed etiam gentiliū Plato, Aristoteles, atque alij rerum veritate commoti concordi sententia damnauerunt: dicentes: confusionem rerum potius de tali persuasione generari. Nam si (vt dicunt) genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur, cur aut laudem mereantua boni, aut mali legum percipient vltionem? Et quamvis ipsi non fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum merito perculerunt. Ordo autem iste septem secularium disciplinarum idē à Philosophis usque ad astra perductus est, scilicet vt animos seculari sapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in superna contemplatione collocaret.

**C**ap. LXXI. Luna dicta q. Lucina. Cic. Luna à lucendo nominata, eademq. est Lucina.

**b** per deriuationem à solis luce. Cicer. in Somn. Ex quib. illa quæ ultima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

**c** Nam quod videmus è cælo. Seru. Georg. 1. Quod autem videmus è cælo stellas quasi labi ἀπόπια sunt signis ætherei, quæ fiunt, &c.

**d** Sidera q.e.n. considerando. At Varro. Sidera quæ insidunt atq. ita significant aliquid in terris.

**e** Arcturus sidus. è Seru. Aen. 1.

**f** Hunc Latini iug. Ex comm. Arat.

**g** vt gladio. Aratus ἔρεσις ιπί πεποιδώς. Cic. & dextra retinēs nō cassum luminis ensem. Varro τὸν non ad ensem refert iugula etymon. Sic n.scribit. Cuius Orion patet, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas infra duæ clarae quas appellant humeros; interquæ quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.

**h** Hyadas dicta. Seru. Aen. 1. Hyades dicta ἀπὸ τοῦ νέων Latine succula à succo, & Georg. 1. Hyades ἀπὸ τοῦ νέτρη è quo apparet esse qua hoc loco confusa leguntur. Arati quoq. interpres. Hyades (inquit) appellantib. Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter succos impositum arbitrantur imperiti appellatiere succidas. Cic. 2. de nat. Deor. Has Græci Hyadas vocitare consisterunt à pluendo, νέων n.est pluere, nostri imperiti succulas, quasi à suibus essent non ab imbris nominatae.

**i** Pleiadas à pluralit. Ex Arat. comment. Nam Seru. Georg. 1. ἀπὸ τοῦ πλεύειν nauigando, quod ortu suo prime navigationis tempus ostendant.

**k** Sirius propter flammæ candore. Qui siue pro Sirius hoc loco legerit, (vt est in plenisq. omnib. manusc.) offecit eoru luminib. in canicula, & candore vocis similitudo, neq. aduerterunt oculi à candore esse, & splendere, fidiorumq. qui anteā Canicula quæ & Sirius, dixisset, nunc utriusq. nominis ratione reddere. Cum presertim in Arat. commentarijs vnde sunt has ita scriptum sit, Sirium autem stellam vocatam putant

tant propter flammæ candorem. Postremo codicum varietas (nā in quibusdā siue, in alijs aut, in alijs vel) ipsos satis coaguit. est vero propriū Sūrus (ut aut Seru. En. 10.) stella in ore canis.

<sup>1</sup> Cometæ autem Latinè crinitæ. Seru. En. 10. Cometæ Latinè crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vlrâ xxxij. quarum nomina, & effetus Avienus, qui Iā bicis scriptit Virgilij fabulas, memorat. Sed Isid. fortè vltra xxx. scriptit neglecto minori numero.

<sup>m</sup> quod iubas luc. è Ser. En. 4. It. partis iubare ex d. 1.

<sup>n</sup> Hesperus. Seru. En. 1. &c. 3.

<sup>o</sup> Sed in aere fer. Ut multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.

<sup>p</sup> Nam interdū ad Aust. Verba Seru. Georg. 1. ad ver- sum: Q uos ignis cali Cyllen.

<sup>q</sup> Quorum nomina Græc. Siue hac ex Hygino siue à Cicerone sumpta sint, illud certū est, Phæthon a Isidoro non esse Saturnum, ut sibi constet. Nam cap. 65. Phæton a xxij. annis cursum explore dixit, Saturnum vero xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 3. de planet orb.

<sup>r</sup> Deceptione & decipere vol. Ex Aug. in ps. 93. no

<sup>s</sup> Sed & Taurum. Ex Arat. comm.

<sup>t</sup> Castorem. Ex Hygin. Afr. lib. 2.

<sup>v</sup> idē formauer. Al. finxerunt.

<sup>z</sup> Aurigam etiam Erichthon. Hg. lib. 2.

<sup>y</sup> Louis cūm filio. Louis in recto casu etiā vsus est Atati interpres, & Petronius, notus etiam de Dūs Enniaus versus: Juno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Louis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

# DIVI ISIDORI HISPALE EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER QVARTVS. De Medicina.

## DE MEDICINA.

### Cap. I.

**N**OMEN MEDICINÆ <sup>a</sup> est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantum quæ ars eorum exhibit, qui propriè Medici nominantur, sed etiam cibus & potus, & tegumen. Defensio denique omnis atque munitione corpus nostrum aduersus externos ictus causque seruatur.

<sup>a</sup> Cap. I. Medicina. Cælum Aurelianum fere secutus est in hoc libro.

<sup>b</sup> cibus & potus, & tegumen. Al. cibi & potus tegmen, & tegumen. Al. regimen, & tegmen, nos regimen ex varietate scripture tegmen & tegumen irrepsisse putamus.

### De nomine eius. Cap. II.

**N**omen <sup>a</sup> autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum astima-

A tur, vt non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assidue biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

<sup>a</sup> Cap. II. Nomen autem medicinæ à modo. Non tam de veriloquio laborasse, quam occasionem in voce quæsse videtur, vt reliqua inferret. Id. n. φιλοσοφότερον, quod & Plato, & Varro perspè faciunt.

### De inuentoribus Medicinae.

### Cap. III.

**M**edicinæ <sup>a</sup> autem artis auctor ac reperitor apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Aesculapius laude vel opere ampliavit. Sed postquā fulminis ictu Aesculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos pñne quingentos usque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eā <sup>b</sup> reuocauit in lucē Hippocrates. Asclepio patre genitus in insula Coo.

<sup>a</sup> Cap.

- <sup>a</sup> Cap. III. Medicinæ autem artem. *Soranus in præst. Hippoges.* Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Aesculapius, perfecit Hippocrates.  
<sup>b</sup> Reuocauit in lucem. *Plin.lib.9.c.1.* Tum verò eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in insula Coo imprimis clara, & valida, & Aesculapio dicata.  
<sup>c</sup> Aſtelepius patre. Qui fuit sanguinis fortasse auctor ultimus. Num ab Aesculapio nonus, decimus fuisse dicitur Hippocrates, filius verò Heraclidae, & Pheneretae.

### De tribus hæresibus Medicorum.

#### Cap. III.

**H**itaque tres viri totidem hæreses inueniuntur. Prima methodica inuenta est ab Apolline, quæ remedia sectatur & carmina. Secunda. <sup>a</sup> Empirica, i. experientissima, inuenta est ab Aesculapio, quæ non indiciorū signis, sed solis constat experimentis. Tertia, Logica, id est rationalis, inuenta ab Hippocrate. Iste enim discussis æstatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabiliter perscrutatus est. Empirici enim experientiam solam sectantur: Logici experientiæ rationē adiungunt: in methodici nec elementorum rationem obseruant, nec tempora, nec æstates, nec causas, sed solas morborum substantias.

<sup>a</sup> Cap. IIII. itaq. tres viri. *Vid. Celsi prefationem ad lib. de re medic.*

<sup>b</sup> Empirica, i. experientissima. Potuit cum Plinio experimentosam dicere.

### De quattuor humoribus corporis.

#### Cap. V.

**S**anitas est integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod est sanguis: vnde & sanitas dicta est, quasi sanguinis status.

Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis continentur, quod inde veteres morbus nominauerunt: vt ipsa appellatione mortis vim, quæ ex eo nascitur, demonstrarent. Inter sanitatem autem & morbus media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Morbi autem omnes ex quattuor nascuntur humoribus, i. ex sanguine & felle, melancholia & phlegmate: Sicut autem quattuor elemēta, sic & quattuor humores, & unusquisque humor suum elementum imitatur: sanguis aë-

A rem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquam. Et sunt quattuor humores, sicut quattuor elementa, quæ conseruant corpora nostra.

<sup>a</sup> Sanguis ex Græca etymologia vocabulum sumpsit, quod vegetet, & sustentet & viuat. Choleram Græci vocauerunt, quod vnius diei spatio terminetur: vnde & cholera, i. felicula nominata est, <sup>b</sup> hoc est, fellis effusio: Græci enim fel *χολὴν* dicunt.

Melancholia dicta eo quod ex nigri sanguinis fece admixta sit abundantia fellis. Græci enim *μελαῖνη* nigrum vocant, fel autem *χολὴν* appellant.

Sanguis Latinè vocatus quod sit suavis: vnde & homines quibus dominatur sanguis dulces & blandi sunt.

Phlegma autem dixerunt quod sit frigidum. Græci enim rigorem *φλέγμων* appellant. Ex his quattuor humoribus reguntur sani: ex his lœduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint ægritudines faciunt. Ex sanguine autem & felle acutæ passiones nascuntur, quas Græci *έξεις* vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres caussat procedunt, quas Græci *έξεις* dicunt.

<sup>a</sup> Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog. *ἀίρετον ζεῦ* sive *ζεύς*, quod est rivere.

<sup>b</sup> hoc est effusio fellis. *Celsi lib.3.acutar.c.19.* Choleram passionem aiunt quidam nominatā à fluore fellis, velut fellifluam passionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.

Sanguis Latinè. *Hec non omnes libri habent, sed verisimile est tentasse quaq. Latinam etymologiæ reddere, quam etiam repetit lib. xj.c. 1.*

Phlegma autem quod sit frigid. *καρπόγενον.* Rectè n. *Celsi lib.3.trad.c.1.* Multa (inquit) Medici contrariae interpretationis vocabula sumperunt, vt sella quæ Græci glyce vocat, velut dulcia, cum sint amarissima. Alioquin *φλέγμα* ab Homero καύμα appellari ait Pollux. & cap. seq. Isidoro ipsi phlegmon inflamans est.

### De acutis morbis. Cap. VI.

**O**Xea est acutus morbus: qui aut citè transit aut celerius interficit, vt <sup>a</sup> pleurisis, phrenesis: *οξεῖα* enim acutum apud Græcos & velocem significat. *Χρόνια* est prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phtisis: *χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur. Quidam autem passiones ex proprijs caussis nomina acceperunt.

<sup>b</sup> Febris

b Febris à feroore dicta est: est enim abundantia caloris.

Phrenesis appellata siue ab impedimento mentis, quia Græci mentem φρένα vocant, seu quod dentibus infrendant, nam frendere est dentes concutere. Est autem perturbatio cum exagitatione & dementia ex cholérica vi effecta.

d Cardiaca vocabulum à corde sumpfit, dum ex aliquo timore aut dolore afficitur. Cor enim Græci καρδία vocant. Est enim cordis passio cum formidabili metu.

e Lethargia à sommo vocata. Est enim oppressio cerebri cum obliuione & somno iugi, veluti stertentis.

f Synanche à continentia spiritus & præfocatione dicta. Græci enim συνάγχειν continere dicunt: qui enim hoc vitio laborant, dolore faucium præfocantur.

Phlegmone est feroor stomachi cum extensione & dolore. Nam cum cœperit fieri, inquietudo & febris consequitur. Vnde & dicta est Φλεγμων ἀτόπης Φλέγειν, id est, inflammare: sic enim sentitur & inde nomen accepit.

Pleuresis est dolor lateris acutus cum febre & sputo sanguinolento. Latus enim Græcè πλευρή dicitur, vnde & pleuristica passio nomen accepit.

Peripneumonia est pulmonis vitiū cum dolore vehementi & suspirio: Græci enim pulmonem πνευμονα vocant, vnde & ægritudo dicta est.

g Apoplexia est subita effusio sanguinis, qua suffocati intereunt. Dicta autem apoplexia, quod ex lethali percussu repentinus casus fiat. Græci enim percussionem απόπλαγχνων vocant.

Spasmodus Latinè contractio subita partiū aut neruorū cum dolore vehementi. h Quā passionem à corde nominatam dixerunt, quod in nobis principatum vigoris habet. Fit autem duobus modis, aut ex repletione, aut ex inanitione.

Tetanus i maiorum est contractio neruorum à cervice ad dorsum.

k Telum lateris dolor est, dictum est autem ita à medicis, quod dolore corpus transuerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorū, vnde & ilia dicta sunt: Græcè enim εἰλέων obuoluere dicitur, quod se intestina præ dolore inuoluant. Hi & torminosi dicuntur ab intestinorum tormento.

A Hydrophobia, i. aquæ metus: Græci enim θύειν aquam vocant, φόβον timorem dicunt: vnde & Latini hunc morbum ob aquæ metum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex canis rabidi morsu, m aut ex eius spuma in terram proiecta, quam si homo vel bestia tetigerit, aut dementia repletur, aut in rabiem vertitur.

Carbunculus dictus, quod in ortu suo rubens sit ut ignis, postea niger, vt carbo extinctus.

Pestilentia est contagiū, quod dum vnum apprehenderit, celeriter ad plures transit. Gignitur autem ex corrupto aëre, & in visceribus penetrando innititur. Hæc ergo plurimq. per aëreas potestates fiat, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fit. Dicta autem pestilentia, quasi pestilentia quod veluti incendium depascat: Et toto descendat corpore pestis. Idem & contagiū à contingendo, quia quemq. tetigerit, poluit. o Ipsa & inguinaria ab inguinum percussione. Eadem & lues à labe & luctu vocata, p quæ tanto acuta est, vt non habeat spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors, sed repentinus languor simul cum morte venit.

C a Cap. VI. Pleuresis, phrenesis. Pleuritis, phrenitis perpetuò apud Calium.

b Febris à feroore. Ita Varro apud Non.

c Est autem perturbatio cum exag. Rom. C. perturbatio mentis cum agitatione.

d Cardiaca. Cal. lib. 2. acut. c. 34.

e Lethargia. Idem lib. 2. acut. c. 1. Græci lethēn obliuionem vocant, argian vacationem, quam corpori, atque animæ ingerit vis supradictæ passionis. Que verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à librarijs omisso credebat Chacon.

f Synanche. Ex eod. lib. 3. c. 1.

g Apoplexia. Ex cap. 5.

h Quā passionem à corde nominatā. id est ortam, oriuntur enim nerui à corde secundum Aristotelem.

i maiorum contractio neruorum. Cal. lib. 3. cap. 6. neruorum maiorū, quos τένοντας vocant, leuis tensio. In nostris tamen libris, maior contractio, mendose.

D k Telum. Serenus. Est & vis morbi, quod telum commemoratur. Cum subito furor in sanus fuit incitus istū.

l Hydrophobia. Cal. lib. 3. c. 9.

m Aut ex eius spuma. Cum aëris spuma legeretur in omnib. ferè libris Rodericus Fonteius medicus doctissimus ex Aelian. lib. 9. de hist. anim. eius spuma legendū admonuit, cuius conjecturam comprobaverunt Meieraden. liber, & Conchenis Hispano sermone conscriptus, in quo, ò de la spuma del calda en tierra. Sed cum in reliquis omnib. libris ex aëris spuma legatur, Celitique quem Isidorus plane sequitur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane adducto quo slami in banc passionem dicat deuenisse, cum venenosus aer

*aer adducitur, & rit. lib. infirmitur partibus, aeris quoq. men-  
tionem ab Isidoro factam verisimile nobis sit.* A. Augustinus  
*rel. cris, rel. eius probabat.*

- *Et toto descend. c. p. Ex. 5. En.*
- *Ipsa & inguinaria. Vid. Paul. Diacon. de inguinaria  
neue Italia peste ante Justinianum.*
- *Quæ tanto acuta est. Gotthicus frequens, nec Isi-  
dori fortasse, sed librariorum.*

*De Chronicis morbis.**Cap. VII.*

**C**hronia est prolixus morbus, qui multis  
temporibus remoratur, ut podraga, phthisis:  
*χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur.

**B** Cephalea ex caussa vocabulum habet:  
capitis enim passio est: Græci enim caput *κεφαλὴν* vocant.

**b** Scotoma ab accidenti nomen sumpsit,  
quod repentinæ tenebras ingerat oculis  
cum vertigine capitis. Vertigo autem est,  
quotiescumq. ventus consurgit, & terram in  
circumum mittit. Sic & in vertice hominis  
arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta  
humectatione gignunt, & in oculis gyrum  
faciunt: unde & vertigo nuncupata est.

**C** Epilepsia vocabulum sumpsit, quod men-  
tem apprehendens pariter etiā corpus pos-  
sideat: Græci enim apprehensionem *ἐπίλη-  
ψιαν* appellant. Fit autem ex melancholico  
humore quoties exuberauerit, & ad cere-  
brū conuersus fuerit. Hæc passio & caduca  
vocatur, eò quod cadens æger spasmos pa-  
tiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat,  
quod pro *lunæ* cursu comitetur eos insa-  
nia: eadem & laruatio. Ipse <sup>d</sup>est & morbus  
comitialis, idem maior, & diuinus quo ca-  
duci tenentur. Cuius tanta vis est, ut homo  
valens concidat spumæque. Comitialis autem  
dictus, quod apud gentiles cum comi-  
tiorum die cuiquam accidisset, comitia di-  
mittebantur. Erat <sup>f</sup> autem apud Romanos co-  
mitiorum dies solemnis iij. Kal. Ianuar.

Mania ab insania vel furore vocata. Nā  
Græcorum vetustas furorem *μανίαν* ap-  
pellabat, siue ab inanitate quam Græci *μα-  
νία*, vocauerunt, siue à diuinatione, quia di-  
uinare Græcè *μανίαν* dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle: Græci  
enim nigrum *μέλαν* vocant, fel autem *χρόνιον*  
appellant. Epilepsia autem in phantasia  
sit, melancholia in ratione, mania in me-  
moria.

**i** Typi sunt frigidæ febres, quia *τύπη*. La-  
tinæ forma atque status dicitur: est enim

A accessionum vel recessionum reuolutio per  
statuta temporum interualla.

Rheuma Græcè, Latinè eruptio siue fluor  
appellatur.

Catarrus est fluor rheumæ iugis ex nari-  
bus, quæ dum ad fauces venerit *βράγχος* vo-  
catur. dum ad thoracem vel pulmonē *τύ-  
πος*, dicitur.

**k** Coryza est quoties influxio capitis <sup>l</sup> in  
ossa venerit nariū, & prouocationem fe-  
cerit cum sternutatione: unde & coryza no-  
men accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigi-  
do humore. Græci enim guttur *βράγχος* di-  
cunt, circa quod fauces sunt, quas nos cor-  
ruptè branchias dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arte-  
riasis vocatur, eò quod vocem raucam &  
clausam reddat ab arteriarum iniuria.

Susprium nomen sumpsit, quia inspira-  
tionis difficultas est, quam Græci *συπνοή*  
dicunt, id est præfocationem.

**n** Peripneumonia à pulmonibus nomen  
acepit. Est enim pulmonis tumor cum  
spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptoïs emissio sanguinis per os:  
unde & nomen sumpsit, *αιμα* enim sanguis  
dicitur.

Phthisis est ulceratio & tumor in pulmo-  
nibus qui iuuenibus facilius euenire solet:  
*Φθίσις* autem apud Græcos dicta, quod sit to-  
tius corporis consumptio.

**o** Tussis Græcè ab altitudine vocatur,  
quod à profundo pectoris veniat, cuius con-  
traria est superior in fauibus vbi sua di-  
stillat.

**p** Apostema à collectione nomen acce-  
pit: nam collectiones Græci apostemata  
vocant.

**q** Empye dicta est apostema intrinsecus  
vel in latere, vel in stomacho cum dolore &  
febribus, & tussi, & abundantibus sputis &  
purulentis.

**D** Hepaticus morbus à iecoris passione no-  
men accepit, Græci enim iecur *Ἑπαρ* vo-  
cant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit,  
Græci *σπλήν*, lién vocant.

**r** Hydrops nomen sumpsit ab aquoso hu-  
more cutis, nam Græci *ὑδρός* aquam vocau-  
erunt, est enim humor subcutaneus cum in-  
flatione turgente & anhelitu fœtido.

**s** Nephritis à renum languore nomen ac-  
cepit. Renes enim Græci *Νεφρός* dicunt.

**G** Paralysis

<sup>a</sup> Paralysis dicta à corporis impensatione: A facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

<sup>b</sup> Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu. *καχεξία* enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tarda resumptione.

<sup>c</sup> Atrophy nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem *ἀρρεφία* dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paullatim conualescentibus.

<sup>d</sup> Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo ultra modum corpora saginantur: Græci enim carnem *σάρκα* vocant.

<sup>e</sup> Ischias vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorū initio terminatur, Græci *ἰσχία* vocant. Fit autem de phlegmate quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

<sup>f</sup> Podagrum Græci à retentione pedum dicunt nominatam vel à ferali dolore: siquidē omne quod immite fuerit abusiuè agreste vocamus.

Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus petra est, quæ in vesicafit, unde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eò quod stringat vrinarum difficultate.

Satyriasis iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

<sup>g</sup> Diarrhoea iugis ventris fluxus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio cōtinuationis, i. viceratio intestini. *Δυσ* enim diuisio est, *τέρεται* intestina. Fit autem antecedente fluore, quam Græci *Διερρήσια* vocant.

<sup>h</sup> Lienteria dicta; quod cibum tanquam per lœvia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

Colica passio nomē sumpsit ab intestino, quod Græci *κῶλον* appellant.

Ragades dicuntur, eò quod fissuræ sint rugis collectæ circa orificiū. Hæ & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem *αιμα* dicunt.

<sup>i</sup> Cap. VII. Cephalea. Cel.lib. 1. tard.c. 1. Cephalea à parte corporis qua patitur passionē nomē accepit

<sup>b</sup> Scotoma. Ex eod.c. 2.

<sup>c</sup> pro lunæ cursu comitetur eos infania. *Al.* per lunæ cursum comitentur eos infidie demonum. *Vt* que scriptura retineri posse: vt prior lunationis (*vt ita dexterum*) posterior laruationis notatio sit.

<sup>d</sup> Ipse est morbus comitialis idem maior. *Fest. in Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.*

<sup>e</sup> & diuinus. *Sacer potius: cuius appellationis multis reddit cassas Cælius Aurel. 1. tard. cap. 4.* Peccatum tamen in plurimq. libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi virtusq. hoc subsequenti passioni, i. manie aptemus. Ea enim & diuinus morbus dicitur, & diutinus. *Nu* tardissima, vt Cæl. ait, passio est.

<sup>f</sup> Erat autem apud Rom. comitior. dies sollemnis ij. Kal. Ianuar. In Kal. Ianuar. omnes CC. Itaq. expungebat hec vt aliena, absurdaque Chacon. Non-n. Kal. Ianuar. comitia haberet, cum is dies non comitialis sed fastus esset. A.

B Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. initium magistratus erat, interpretabatur. Anton. conarruias vocem in ex nota ij. factam aduertit. Idemque esse ij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die (*vt ait Caius in l. si caluitus D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentu iam inde à Numa usque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse ij. Non: appetet. Is dies & nuncupatio votor. & solennia Imperatorum, & præcisè vota, & solennia dicebatur. Sueton. in Aug. Capitulin. in Pertinac. Tacit. ij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitia autem non ea solùm dici que ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solere manifestum est.*

<sup>g</sup> Nam Græcor. vetustas. Ex eod. Cæl. lib. c. 5. sed hac confusa & perturbata sunt.

<sup>h</sup> Siue ab inanitate, quam Græci *μαρτια*. Ita interpretatur *μάρτιος* & *μαρτιας* Edistath. &c. explicans vocem *μαργνός* Ergo etiam apud Aurelian. inanitate pro iniquitate reponendū videri posse, subiicit enim: Quā appellant maniam, vel quod animum siue mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. Hispana quoque tralatio. O es dicha ab inanitate: esto es de vazamiento, o de cosa vazia, que los Griegos llaman manie. Adde, quod Iſid. lib. 5. cap. 28. Alij (inquit) putant manē vocari abācēre, quia manus id est rarus est, atq. perspicuus. In eo vero quod superius Græci *μαρτια* diuinare esse dixit. Gothicos libros sumus secuti.

<sup>i</sup> Typi sunt frigidæ febres. Eiecimus hinc illa (que abusiuè appellantur ab herba, quæ in aqua nascitur) quamvis erant in omnib. libris, neque n. dubium, quin hoc nullo adducta sint consilio è libro 17. Quod vero forma, atque statutus è libris scripimus, statutum mallebat chacon; vocari enim legem, siue pragmaticam apud Iustinianum rūtor. Nouell. Grac. 165. 166. editumq. vii. rūtor προγραμματον inscribi. Eadem quoque leges formas Latinè dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccles. A statutis ergo temporib. & ea lege, quam periodica febres seruant, rūtor appellatas.

<sup>k</sup> Coryza-quoties influxio. è Cal. lib. 2. c. 7.

<sup>l</sup> In ossa ven. In os ven n. R. C.

<sup>m</sup> & prouocationem. Ita Gotth. o. alijs præfocatiō nem. Facilius lapsus ex digamma

<sup>n</sup> Perineupmonia. Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic cælium imitatetur qui eam in tardis numerat.

<sup>o</sup> Tuisis Græc. Νερεῖς quasi λύξ, sine λύτος, aut λύτης

- p Apostema à collectione. Collectionem vocant recentiores, quem celsus abcessum nominat.  
 q Empye. Cel. lib. 2. card. c. 14. Item empica passio quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.  
 r Hydrops. Cel. lib. 3. c. 8.  
 s Nephritis. Quæ etiam diabetus.  
 t Paraly sis dicta à corp. imp. Ita o. l. neq. deest, qui tueatur hanc lectionem, esse n. pensare ponderare. Laborare igitur suo pondere paralyticos, qui egrè suos artus (vt ait Seneca) molientur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex librario. compendij natum esse vitium. Fuisse enim potuit; dissolutio corporis impens actionem. Id est, dissolutio corporis impediens actionem.  
 v Cachexia. Cel. lib. 3. c. 6.  
 x Atrophia. Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.  
 y Sarcia. Ita lib. o. Cel. polyfascia.  
 z Ischias. Idem lib. 5. c. 1.  
 a Podagra. Ibid. c. 2.  
 b Diarrhoea. Diarrhœa, & Satyriasis in acutis numerantur à Ccelio.  
 c Fit autem anteced. f. & c. Verba sunt Celij lib. 4. c. 6.  
 d Per leuia intestin. Al. lenia.

### De morbis qui in superficie corporis videntur. Cap. VIII.

**A** Lopecia est capillorum fluor circumscriptis pilis fuluis, æris qualitatem habetibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ, quam Græci ἀλώπεκα vocant.

Parotides sunt duritia: vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinitate: vnde & παρότιδες sunt appellatae. ὥτα enim Græcè auriculæ dicuntur.

Lentigo vestigia macularum paruula in rotunditatem formata. à specie lenticulæ dicta.

Erysipelas est quam Latini sacrū ignem appellant, id est, execrandum per antipharam. Siquidem in superficie rubore flâmeo cutis rubescit. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris excitetur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpfit à serpendo, eo quod serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à corpore cum asperitate & rotunditate formæ. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Nyctalmus est passio, qua per diem visus patentibus oculis denegatur, & nocturnis irruentibus tenebris redhibetur, aut versa vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

**A** Verrucæ aliud sunt: Satyriasis aliud. Verrucæ singularim sunt, Satyriasis verò una fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies, & lepra, utraque passio, asperitas cutis cū pruritu & squamatione: sed scabies tenuis asperitas & squamatatio est. Hinc deniq. nomen accepit, quæ ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squamæ.

**B** Lepra verò cutis asperitas squammosa lepidi similis, vnde & nomen sumpfit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dignoscitur: si variatim interfanas cutis partes color diuersus appareat: aut si ita se vbiq. diffundat, vt omnia vnius coloris quamvis adulterini faciat.

Elephantiacus morbus dicitur ex similitudine elephantis, cuius naturaliter dura & aspera pellis nomen morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephantorū cuti, siue quia ingens passio est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum dicit nomen.

Icteris Græcè appellatur à cuiusdam animalis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad similitudinem cælestis arcus. Auruginem verò Varro appellari ait à colore auri. Regium autem morbum inde estimant dictum, quod vino bono & regalibus cibis facilius curetur.

**C** Cancer à similitudine maritimi animalis vocatū vulnus (sicut medici dicunt) nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi solet à corpore membrum ubi nascitur, vt aliquantò diutius viuat: tamen inde morte, quamlibet tardius, affuturam.

Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quod ferueat, quasi feruunculus: vnde & Græcè ἄγραξ dicitur, quod sit ignitus.

**D** Ordeolus est paruissima & purulenta collectio in capillis palpebrarum constituta, in medio lata, & ex vtroq. conducta, hordei granum similans: vnde & nomen accepit.

Oscedo est, qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

Frænusculi vlcera circa rectum oris: similia his quæ fiunt iumentis asperitate frænorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporis turgida veluti collectio.

<sup>1</sup> Papula est paruissima cutis erexitio, circumscripta cum rubore: & ideo papula dicta, quasi pupula. Sirimpius -----

Sanies dicta quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in sanie vertitur. Nam sanies non sit in quocunq; loco, nisi vbi sanguis aduenerit: quia omne quod putreficit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putreficeri non potest. <sup>m</sup> Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabes mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quod obducatur vulnera atq; obcacet. <sup>B</sup>

<sup>a</sup> Cap. VIII. circumscriptis p. f. æris qualitatē habentib; Al. aeris. Sed reiebat hec omnia, ut aliena, chacon; <sup>b</sup> Erysipelas. Ab ἐπι voce augendi, & ovneodas, putreficerē epioneras vocari quidam volunt.

<sup>c</sup> cutis subfusca. Al. cutes rubescunt.

<sup>d</sup> Verruce aliud sunt, Satyriasis. Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti dēs, satyriasis, habent. Morbus vterq; à verrucoso valde diversus. Quamvis satyriasis nomine alia quoq; morbor. genera ab eo, de quo superiori capite dixit, significantur. Ut phthires, aut phthiriasis velim. Eustathius facit, qui: Λ. 6. ad verba δι πλατων ἔχον φέρει τὸ ὄφελον τοῦ λόγου (inquit) οὐ μάκρη τὸν πίστην, τὸν καρπὸν τὸν πίστην. Quod si verum est, magna similitudo φερεται, ut loquitur Didymus, φερεται cum verrucis. Siquis satyriasis magis probat, Gotthicos codices autores habeat.

<sup>e</sup> lepidi similis. Id est squama. Cassius Felix: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, unde nomen à Græco lepra accepit. Scribon. larg. cap. 133. squamma æris, quam Græci æris vocant.

<sup>f</sup> Icteron à cuiusd. animal. Galen. ab ictide mustella agresti. Plinius ab ictero amicula. Gloss. Aurugo interpis. Hieronym. Amos. c. 4. ΙΠΠΙ id est auruginem omnes icteron trastulerunt.

<sup>g</sup> Regium. Plin. lib. 22. c. 4. Varro regiū cognominatū morbi arquati tradit, quoniā mulso curetur.

<sup>h</sup> Cancer. Locus sumptus ex Aug. lib. 22. de cuit. cap. 8.

sed vlcus dicendus fuit potius, quam vulnus, cancer, si vere paullo post vulnus ab illicere distinguit.

<sup>i</sup> Ordeolus-ex vtrōq; conducta. Libri A. Aug. ex vtrāq; parte conducta, id est, vt ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.

<sup>k</sup> Oscedo. Dus morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ἀρρενοί vocant. Ergo hec quidā ita distinguebat; Oscedo dicta ex languore oscitantium. Aphtha quib; infantum ora exulcerantur.

<sup>l</sup> Papula q. pupula. Al. quasi papilla. Pupulas veteres peneiles dicebant lanaeas.

<sup>m</sup> Sanies autē & tabes. e Seru. En. 8. ad V. tormeti genus.

### De remedis & medicaminibus.

#### Cap. IX.

<sup>M</sup>edicinæ curatio spernenda non est. Meminimus enim & Isaiam Eze-

A chia languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autē morborum tribus generibus constat: Pharmacæ, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χεὶς vocatur: diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim obseruatio legis & vita. Sunt autem omnium curationum species tres: primū genus diæticum: secundum pharmaceuticum: tertium chirurgicū. <sup>b</sup> Diæta est obseruatio legis & vita. Pharmacæ est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorū incisio: nam ferro exciduntur quæ medicamentorū non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantum & succis erat. Talis n. medendi usus cœpit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnis autem curatio aut ex contrarijs aut ex similibus adhibetur. Ex contrarijs: vt frigidutē calido, vel siccum humido: sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus vero, sicut ligamentum vel rotundo vulneri rotundū, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur. quæ duo etiā ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datū dicitur. Contraria enim contrarijs medicinæ ratione curantur. At contrà ex simili vt πυρετός, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex convenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet.

Omnia autē medicamenta ex proprijs causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quod apta sint guttulis meatui, & tumores fauciū & arteriarū leniat. Theriaca est antidotum serpentinū, quo venena pelluntur, vt pestis peste soluiatur. Catartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur.

Catapotia, eō quod modicū potetur seu inglutiantur. Diamorō à succo moti nomen

D sumpfit, ex quo conficitur: sicut diacodion, quia επτήνη καθεῖας, id est, expapauere fit: sicut diapermoton, quia ex seminibus componitur. <sup>d</sup> Electarium vocatum eō quod molle forbatur, Trochiscus dictus: quia in modū rotulæ deformata. τρόχος enim Græcè rota dicitur. <sup>e</sup> Colyria, Latinè sonat, quod vitia oculorum detergant. Epithema eō quod superponatur, alijs adiutorijs præcedentibus.

Cata-

**A** Cataplasma, cò quòd inductio sola sit. Emplastrum cò quòd inducatur. Malagma èò quòd sine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè Latinè relaxatio dicitur. Pessaria dicta quòd intùs injiciantur:

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit: inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dictus autem Chiron ἀπέται χειρίζειν, quia chirurgus fuit.

Criticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impositum est: quòd quasi iudicent hominem, & sententia sua aut puniant, aut liberent.

a. Cap. IX. Meminimus enim & Isaiam. Verba sunt Tertull. in lib. de coron. milit.

b. Diæta obseruatio legis, & vitæ. Legis cur dixerit, haud ita obniam. Sic apud Demosth. διατρέψαται, & apud Thucydidem διατρέψαται idem esse quod πολεμεῖσθαι obseruarunt ante nos alij.

c. Catapotia. Scrib. larg. c. 87. Catapotium id est, medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est, deuoratur.

d. Electarium. Ita vocatur à Cels. lib. 3. acut. c. 4. eligma à Plin. lib. 20. c. 14. & 22. quod sub lingua liquatur à Cels.

e. Colyria. ἄνθρου καλύπτειν τὸν γῆραν id est à prohibenda fluxione.

f. Pessaria. Cels. lib. 5. c. 21. Ut ea quæ fœminis subiungunt πεσσαὶ Græci vocant. Inde πεσσάπιος diminutio vis vox. Isidorus vero pessaria, quod pessum eant, dicta videtur existimare.

## De libris medicinalibus. Cap. X.

**A** Phorismus est sermo brevis, integrum sensum propositæ reiscribens.

Prognostica præuisio ægritudinū, à prænoscendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura præuidere.

a. Dynamidia potestas herbarum, id est vis & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa δυναμις dicitur. Vnde & Dynamidia nuncupatur, vbi eorum medicinæ scribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

b. Cap. X. Dynamidia. Sic appellavunt recentiores medici Galeni libros de simplicib. medicament. sernatq. hodie id nomen vetus eorū librorū interpretatio.

## De instrumentis Medicorum.

### Cap. XI.

**E**nchiridion dictum quòd manu astrinatur, dum plurima cōtineat ferramenta. ξεφenim Græcè manus vocatur.

Phlebotomū ab incisione vocatum. Nam incisio Græcè τέμνει dicitur.

a. Simile -- Angistrum -- Spatomele -- b. Guia quæ à Latinis à similitudine cucurbita, & à suspirio ventosa vocatur. Deniq. animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita, omne quod intra cutem vel altius æstuat, siue humorem, siue sanguinem, euocat in superficiem.

Clyster --

Pila à pinsendis seminibus, id est, terendis: Hinc & pigmenta èò quòd in pila & pilo aguntur quasi pilamenta. Est enim pila vas concavum & medicorum aptū usui, in qua

B propriè ptisanæ fieri & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnū quendam in Italia fuisse, d qui pinsendis præfuit aruis: vnde & pilum & pistores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuenta, quibus fati- situr, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem est vnde contunditur quicquid in pilam mittitur.

Mortarium, quod ibi iam semina in puluem redacta & mortua condiantur.

c. Coticula est, in qua circundueta colyria resoluuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potius, quam resoluti, colyrium facit.

**C**a. Cap. XI. Simile -- Angistrum -- Spatomele. Harum vocum interpretationes desunt. quidam usus est in expurgandis vulnerib. Vnde σπάτημα vocat Aristoph. in Rani quod abraditur. Inde etiam σπατάπιος minuendi forma Angistrum medici nunc vincinum dicunt. Spatomele ad exploranda ulcera adhibetur. μίλης etiam meminit Pollux ad idem opus.

b. Guia. Ita meliores CC. alij cum impress. antiqu. Guia. Vt amque lectionem defendunt viri doceſſimi. Qui Guia volunt ex errore lectionis Graeca vocis Guia fluxisse dicunt. Gracis. n. ovula vel oxia cucurbita permutari. n. sape i. & v. alteramq. in alterius locum immigrare. Chacon qui Guia mallebat ex cufa G pro C. & v. pro F. digamno subeuntib. factum Guia existimabat. Vocari enim cucurbitas leues, quae sine scarificatione adharentur, à Gracis καρπος, & quidem non modo u. pro f. in Gotthicis libris frequens: sed & lib. 19. cap. 19. in Codice Oniensi peruetusto Guia est ubi in reliquis omnib. Guia instrumentum fabror. De cupbis porrò sape Celsius. vi lib. 4. c. 7. Cucurbitæ apponenda leues, quas Græci cuphas vocant, & c. 8. appositi cucurbitæ leuis quam Græci cupham vocant. Isidorum vero, qui cucurbitas omnes à Gracis cuphas vocari putaret, deceptum Cely lectione idem fatebatur.

c. à suspirio ventosa. Satyricus. Iam dudum caput hoc ventosa cucurbita querit. Et Theod. Priscianus lib. 2. c. 6. His cucurbitæ ventosæ sunt imponendæ. Celsius cucurbitas medicinales appellat.

d. Pinsendis præfuit aruis. Ita CC. o. herbis tamen legit Hispanus interpres. Varro dize, que Pilomino fue un hombre en Italia que mejor molie yeruas, y mejor las amasaua que todos los otros. Sed quia frumento

*pinsendo præfuisse aut Seruius initio libri ix. aruis ex libris retinuimus, ut aruis pro frumentis ponatur, ut apud Horat. Ne percunditeris fundus meus optime Quinti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet olate, &c.*

*Coticula. Al. coticula. A. Augustinus Cotyl. Plinius lib. 31. c. 9. de sale. Ad hanc Hispaniæs eligitur, contraq. suffusiones oculorū cum lacte in coticulis teritur.*

### De odoribus et vnguentis. Cap. XII.

**O**dor vocatus ab aëre.

Thymia ma lingua Græca vocatur, quod sit odorabile. Nam thymus dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius-redolentque thymo flagrantia mella.

Incensum dictum: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor enim Græcæ r̄t̄læ formula eðos dicitur.

Stactæ est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis ἀπὸ τοῦ σάρκεων, quod est manare & distillare.

Myrobalanū: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purum nulliq. rei admixtū. Vnguentum verò est omne quod ex communi oleo confeatum, aliarum specierum commixtione augetur, odoris iucunditatem sumens & longius redolens.

Vnguenta autem quædam dicuntur à locis, ut <sup>b</sup> Telinum, cuius Julius Cæsar meminit, dices: Corpusq. suavi Telino vnguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædam ab inventorum nomine, ut Amaracinum. <sup>c</sup> Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amaracum nomine complura vnguentorum genera ferentem casu prolapsum esse, & maiorem ex commixtione odore creasse. Vnde nunc optima vnguenta Amaracina dicuntur, sunt autem ex genere florū. Item alia quæ à materiæ sua qualitate dicuntur, ut rosaceum à rosa: Cyprinū à flore Cypri: vnde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia vnguenta sunt, quæ ex vna tantum specie existunt, vnde & sui nominis referunt odoratum, ut anethinum: est enim syncerum ex oleo & anetho tantum. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis sui odo rem non habent: quia obtinentibus alijs quæ admiscentur, incertum odore dicunt:

*Cerotum.*

A. Chalaisticum. --- Martiatum. --- Cap. XII. ἀπὸ τοῦ σάρκεων. VV. CC. παρὰ τὸ σάρκεων γυαλί, id est obtritum. Al. id est optimum.

<sup>b</sup> Telinum, cuius Iul. Cæs. *Ad libros de analog. has refert Fulvius Vr̄sus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragici verba putabat, cuius Cicero meminit in Brutu, & Festus in Prophetas, quid senarius ipse propè integer nobis quoq. persuadet. Integer autem fortasse fuit. Corpusq. suavi Telini vnguine vnguimur. Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Atheneus lib. 15. cap. 15.*

<sup>c</sup> Nam quidam tradunt regium quendam puerum. *Et seru. Aen. 1.*

B. <sup>a</sup> Ut Cerotum Chalaisticum. *Coniunctè hac legebatur Chacon ex Marcell. lib. de medic. c. 35. Chalaisticū Olympiacum cerotarium insigne. & c. 23. descriptio ceroti Chalaisticī. Apud Prijianum vero lib. 2. cum Chalaisticī fomenti, cataplasmati, adiutorijs, aqua, clysteris mentio fit, in his omnib. chalaisticī vox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inventore dicunt appellatum, ut Marcellianū, de quo Martialis: Cuius olet toto pinguis coma Marcelliana. Et splendid vulso brachia trita pilo.*

### De initio Medicine: Cap. XIII.

**Q**uartitur à quibusdam, quare inter careras liberales disciplinas Medicinæ ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent caussas, ista verò omnium.

C. Nam & Grammaticam medicus scire iubetur, ut intelligere vel exponere possit quæ legit. Similiter & Rheticam, ut veracibus argumentis valeat definire quæ traet. Nec non & Dialecticam propter infirmitatum caussas ratione adhibita perscrutandas atq. curandas. Sic & Arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus, & periodis dierū. Non aliter & Geometriæ propter qualitates regionum, & locorū situs: in quibus doceat, quid quis obseruare debeat. Porro Musica incognita illi non erit; nam multa sunt quæ in ægris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de David legitur quia à spiritu immundo Satyram arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam pristinæ sanitati restituit. Postremo & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum: nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora comitantur. Hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

# DIVI ISIDORI HISPA L. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER QVINTVS.

## De Legibus, & Temporibus.

### DE AVCT ORIBVS legum. Cap. I.

**N**OYES genti Hebraicæ primus omnium diuinæ leges sacris litteris explicauit.<sup>b</sup> Phoroneus rex Græcis primus leges iudiciæq. constituit.<sup>c</sup> Mercurius Trismegistus primus leges Ægyptijs tradidit.<sup>d</sup> Solō primus leges Atheniensibus dedit.<sup>e</sup> Lycurgus primus Lacedæmonijs iura ex Appollinis autoritate cōfinxit.<sup>f</sup> Numa Pompilius, qui Romulo successit in regnum, primus leges Romanis edidit: deinde <sup>g</sup> cum populus ieditio B sos magistratus ferre non posset, Decemviri legibus scribendis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatas xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autē hī: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Spur. Veturius, C. Julius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, <sup>h</sup> P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postumius. Hi <sup>i</sup> Decemviri legum conscribendorum electi sunt.

**F** Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseverauit, obtrebat orum metu:<sup>l</sup> deinde Cæsar cœpit id facere, sed ante imperfectus est. Paullatim autem antiquæ leges vetustate atque incuria exoleuerunt: quarum etsi nullus iam usus est, notitia tamen necessaria videtur.

**m** Nouæ à Constantino Cæsare cœperunt & reliquis succendentibus: erantque permixtæ & inordinatæ.<sup>n</sup> Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codicē factum constitutionum à Constantini temporibus, sub

A proprio cuiusque Imperatoris titulo disposuit, quem à suo nomine Theodosianum vocauit.

<sup>a</sup> Cap. I. Moyses genti Hebraicæ. Ex Euseb. Chroni.

<sup>b</sup> Phoroneus Rex Græcis. Qui fuit Argiور. Rex. II. vi ibid. tradidit Euseb.

<sup>c</sup> Mercurius Trismeg. Laet. lib. I. c. 16.

<sup>d</sup> Solon primus. Ante Solonē scripserat leges Dracon. Sed populus Atheniensis vni Soloni reip. initia accepta ferre solitus est.

<sup>e</sup> Lycurgus. Aug. 2. de ciuit. c. 16. Quamuis Lycurgus Lacedæmonijs leges ex Apollinis auctoritate se instituisse confinxerit, quod prudenter Romani credere noluerunt; propterea non inde accep- runt.

<sup>f</sup> Numa Pompil. Virgil. Nosco crines incanaque menta Regis Romani primus qui legib. urbem fundabit. Quamuis Romulum, & Tatium suas antè leges condidisse dicant Festus in Plorare. & Ponpon. cap. 2. D. de orig. iuri.

<sup>g</sup> Cum populus seditionosus magistr. Ex lib. de Viris Illust. in Virginio. & seditionosus, legebat Chacon ex veteribus quibuslibet libris. Non dum enim fuisset seditionosus magistratus.

<sup>h</sup> P. Curiatius. Ex Linio, & Cassiod. Al. Curiatius.

<sup>i</sup> Hi Decem vir. leg. c. e. s. At non hi xij. tab. auctores, sed his sufficiunt excepto App. Claudio. Gratianus, legum scribendar. causa.

<sup>k</sup> Léges autem redigere. Vnde hoc sumpserit, incertū a C. Tarragon. vno abest vox Pompeius. Vnde suspicabatur A. Aug. C. primum scriptum fuisse, inde factum Consul, additumq. ab aliquo Pompeius ex margine. Cum C. Ciceronem fortasse ostenderet, quem constat librum edidisse de iure ciuii in artem redigendo. Sed quod sequitur: nō perseverasse obrectatorum metu, nescio an satis in Ciceronis personā cadat, cadit autem optimè in Pompeium, cuius potentia inuidiosa, & suspecta erat.

<sup>l</sup> Deinde Cæs. Suet. in Iulio.

<sup>m</sup> Nouæ à Constantino. Cæs. cœp. A. Aug. propter Theodosianas, inquit, constitut. quar. collectio ex Christianor. Principum constitutionibus constat. eoque volumine Hispania vtebatur (non Iustiniani Codice) sumpto ex tribus Codicibus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.

<sup>n</sup> Postea à Theodos. min. Sic etiam Iso. part. 4. c. 170. decret. & lib. 2. tit. ii. c. 17. Panormia. Legitur etiam iunior. in quibuslibet Gratiani & Isidori libris.

**D e leg i b u s di u i n i s et h u m a n i s .**  
**C a p. II.**

**O**MNES autem leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus constant: idèoq. hæc discrepant, quoniam alia alijs gentibus placent.

<sup>a</sup> Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

\* Cap. II. Fas lex diuina. & Seru. Georg. 1. ad V. Fas & iura finunt.

<sup>b</sup> Transire per alienum. Ita Gotth. CC. agrum addidit Gratianus.

- Cetis de iure diuino cap. I. secundum Tertullianum.

**Quid differant inter se ius, leges, et  
mores. Cap. III.**

**I**US <sup>a</sup> generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius <sup>b</sup> autem dictum, quia iustum. Omne autem ius legibus & moribus constat.

<sup>c</sup> Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo: siue lex non scripta. Nam lex à legendō vocata: quia scripta est.

<sup>d</sup> Mos autem longa cōsuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. Nec differt scriptura, an ratione constat, quando & legem ratio commendat. Porro si <sup>e</sup> ratione lex constat, lex erit omne iā quod ratione constiterit, dum taxat quod religione cōgruat, quod disciplinæ cōueniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est ysu.

\* Cap. III. Ius generale. & Seru. En. 1. ad V. Iura das bat legesque viris.

<sup>b</sup> Ius autem dict. quia iustum. Vlp. c. 1. de iust. & iur. Est autem ius à iustitia appellatum, & Paul. c. 11. Ius autem plurib. modis dicitur, &c.

<sup>c</sup> tracta tantundem. Ita pleriq. CC. vnuis Tarracon, tracta tātum.

<sup>d</sup> Consuetudo autem est i. q. m. c. Ex Juliano c. 32, D. de legib. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.

<sup>e</sup> si ratione lex constat. Ita apud Tertull. Al. confessat vt lib. 2. c. 10. & apud Gratian.

**Quid sit ius naturale. Cap. IV.**

**I**US aut naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum, & quod ybique instinctu natu-

A rx, non constitutione aliqua habeatur: ut vi ri & fœminæ coniunctio, liberorum susceptio & educatio, communis omnium possessio, & omnium una libertas, acquisitio eorum, quæ cælo, terra, marique capiuntur. Item depositæ rei vel <sup>b</sup> commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. <sup>c</sup> Nam hoc aut si quid huic simile est, nunquam iustum, sed naturale & quumque habetur.

\* Cap. IV. liberor. susceptio. Ita meliores CC. nō successio. Male enim ante procreationē & educationē successio collocaretur.

<sup>b</sup> vel commodatæ restitutio. Al. commendata pecuniae non perinde recte.

<sup>c</sup> Nam hoc. Paul. c. 9. de iust. Ius pluribus modis dicitur, uno modo cum id quod semper æquum & bonum est ius dicitur, ut est naturale.

**Quid sit ius ciuile. Cap. V.**

**I**US <sup>a</sup> ciuile est, quod quisq. populus <sup>b</sup> vel ciuitas sibi proprium, <sup>c</sup> humana diuinâq. caussa constituit.

\* Cap. V. Ius ciuile Ex Cai. c. 9. de iust. & iur.

<sup>b</sup> vel ciuitas. Ex c. omnis. de iust. & iur. D.

<sup>c</sup> humana diuinâque caussa: diuina humanaq. Grati anus. Est autem posita coniunctio pro disunctione, quod ne que iuris consultis insolens.

**Quid sit ius gentium. Cap. VI.**

**C**ONSUE TUO gentium est sedium occupatio, <sup>a</sup> edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, <sup>b</sup> foedera, paces, inducere, legatorum non violandorum religio, conubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quod eo iure omnes ferè gentes vntuntur.

\* Cap. VI. foedera paces. Sallust. in Jugurth. leges iudicia. foedera atq. paces.

**Quid sit ius militare.**

**Cap. VII.**

**D**IVITIIS militare est bellii inferendi sollemitas, foederis faciendi nexus, signo dato egresio in hostem vel pugnæ commissio. Itē signo dato receptio: itē flagitiū militaris disciplina, si locus deseratur: item <sup>a</sup> stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorū honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item prædicta decisiō: & pro personarū qualitatibus.

**A** qualitatibus & laboribus iusta diuisio. item principis portio.

\* Cap. VII. stipendiorum modus. Hinc duplicari, qui bus virtutis ergo stipendia duplicabantur: & aetate diruti, quibus deprehendebantur ignominie causa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.

*Quid sit ius publicum.*

*Cap. VIII.*

**J**VS<sup>a</sup> publicum est in sacris & sacerdotibus, & in magistratibus.

\* Cap. VIII. Ex Vlp. c. 1. D. de iust. & iur.

*Quid sit ius Quiritium. Cap. IX.*

**I**VS Quiritium est propriè Romanorum, quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hereditatibus, de cretionibus, de tutelis, de usucapiobus: quæ iura apud nullum alium populū reperiuntur, sed propria sunt Romanorum & in eisdem solos constituta. Constat autē ius Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatus consultis, cōstitutionibus principum, & edictis, siue prudentum responsis.

\* Cap. IX. quo nulli tenentur nisi ciues Rōm. Hec Romanor. erant propria propter multas iuris observationes, & solemnitatis Quiritum proprias. Alioquin legitime hereditates, & tutela, & usucapiōnes etiam apud Gracos erant Graecor. legib. Sed Roma Graci peregrini erant, nisi qui ciues Romani fuerunt. & heredes fieri non poterant, neq. ab intestato succedere ex iure Quiriti quo iure ali⁹ non tenentur nisi ciues Romanis.

b. de cretionibus. De quibus inf. c. 2. 4. & Vlp. in fragm.

c. siue prudentum resp. Disiunctio pro coniunctione sat frequens in hoc opere.

*Quid lex. Cap. X.*

**L**EX<sup>a</sup> est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebis aliquid sanxerunt.

\* Cap. X. Lex est. sup. lib. 2. c. 10.

*Quid scita plebium. Cap. XI.*

**S**CITA<sup>a</sup> sunt quæ plebes tantum constituit: & vocata scita, quod ea plebs sciat, vel quod sciscit, ita uti rogata fuit.

\* Cap. XI. Scita sunt. Plebiscita. Grat. d. 2. c. 3.

b. vel quod sciscit, ita uti rogata fuit. Vel quod exsciscit ut & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices veterissimi.

*mi, non longè à recta scriptura. Ali⁹ quod sciscitatur, & rogat, mendosè; nos enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa formula. Velitis, iubeatis, Quirites, & in fine: Hac vti dixi, ita vos, Quirites, rogo. Post rogationem plebs in suffragium vocabatur, bine singulis tabella ministrabantur: alteri A littera erat inscripta, que antiquo, id est, antiqua probo significabat: alteri V. R. id est, ut i rogas. Est autem scisco, vt Festus interpretatur, tubeo, sententiam dico, vel suffragium fero. Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitur & rogatur legas, vt est in alijs libris, posterius prioris erit interpretatio. Gloss. sciscit nūdāvētai.*

*Quid senatusconsultum.*

*Cap. XII.*

**S**ENATUSCONSULTUM, quod tantum senatores populis consulendo decernunt.

\* Cap. XII. senatores populis. Ita o. l. sed populi R. legebat Chacon. natus error ex similitudine s. & s. Gotthicorum characterum: quorum prius s. posterius r. illis fuit.

*Quid constitutio et edictum.*

*Cap. XIII.*

**C**ONSTITUTIO vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit vel edicit.

*Quid responsa prudentum.*

*Cap. XIV.*

**R**ESPONSA sunt quæ iurisconsulti responderunt consulentibus: vnde & responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui b. institutiones civilis iuris compositas ediderunt: quibus dissidentium lites contentionésque sponserent.

\* Cap. XIV. responsa Pauli. Qui xxij. libros Responsorum scriptit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.

b. institutiones iuris civilis. A responsis ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Cayi institutiones cum Pauli sententijs ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.

*De legibus consularibus et tribunitijs. Cap. XV.*

**V**ædam etiam leges dicuntur ab ijs qui condiderunt, vt<sup>a</sup> consulares: tribunitiæ, Iuliæ, Corneliae. Nam & sub Octauiano Cæsare b. suffecti Cōsules Papius & Poppeus legem tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papia Poppæa, continēs Patrum præmia pro suscipiédis liberis. Sub eodem

dem quoque Imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit: ne quis plus testamēto legaret, quām vt quarta pars supereret hæredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia nuncupata est. Aquilius quoque legem cōdidit, quæ hactenus Aquillia nuncupatur.

a. Cap.XV. Consulares, Tribunitiæ. Consulares leges vocabantur; que. Consul e populum rogante, lata erant. Tribunitiæ, que tribano: quamvis hac plebiscita propriè appellarentur. Sed sapius leges Cic. 3. de legibus. Leges sunt veteres, neque ex consularibus (siquid interesse arbitramini) sed Tribunitiæ. Vid. Agell. lib. 10. c. 20.

b. Suffecti consules. Consules suffecti dicebantur, qui non Kalendis Ianuarij ut ordinarij, sed aliqua parte anni consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de ira. c. 3. 1. Dedit mihi præturam, sed consulatum speraueram; dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium, &c. Ausonius in Gratiar. actione. Sed consulatus ille cuiusmodi? ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus. Vid. Dion. lib. 48.

c. Falcidius. Locus ex Euseb. Chron.

### De lege satyra. Cap. XVI.

S Atyra <sup>a</sup> verò lex est, quæ de pluribus rebus simul eloquitur dicta à copia rerum, & <sup>b</sup> quasi à saturitate: vnde <sup>c</sup> & satyram scribere est poëmata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis & Persij.

a. Cap. XVI. Satyra lex. Nulla fuit lex que proprio nomine satyra vocaretur, sed leges omnes que multa, eaque diversa continebant satyra appellantur, dicta similitudine siue ab ea lance que diuersis pomor. seu frugum generibus referta deorum templis inferebatur, siue à cibo varijs rebus cōditio. Inde quas leges perpetuū valere & aternas esse volebant, in earum sanctionibus addebat, néue per satyram abrogato, aut derogato. hoc est, ne simul quis cum alijs alterius legis capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cum enim turbulenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non iniundam abrogare cupiebant, legum capita quedam equisima & multitudini valde grata proponere, int̄erque ea unum de illa alia lege abroganda inserebant. quo artificio circumuentus populus vtiles sepe leges imprudens abrogabat. Vnde plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non servato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dicebatur. Glof. Satyra. νόμος πολλὰ περὶ χωρ. Vid. Fest.

b. Et quasi saturitate. satyram scilicet dicebant, & scribebant Iſidori etate.

c. Vnde & satyram scribere. Hec aliena cēsemus cum Chacone.

### De legibus Rhodijs. Cap. XVII.

R Hodiæ leges naualium commerciorū sunt, ab insula Rhodo cognominata, in qua antiquitus mercatorum usus fuit.

A mōti De privilegijs. Cap. XVIII.

P Riuilegia autem sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges. Nam priuilegiū inde dictum, quod in priuato feratur.

a. Cap. XVIII. quod in priuato feratur. More suo pro in priuatum. nisi potius in priuatos legendum. Cic. 3. de legib. Maiores nostri in priuatos homines leges ferti noluerunt, id est enim priuilegium.

### Quid possit lex. Cap. XIX.

B O Mnis autem lex aut permittit aliquid, vt Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt. Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt. Qui cædem fecerit, capite plectatur: eius enim præmio, aut poena vita moderatur humana.

Cap. XIX. Repetuntur hac capita ex lib. 2. c. 10.

### Quare facta sit lex. Cap. XX.

F Actæ sunt leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio, refrænetur nocēdi facultas.

C Qualis debeat fieri lex.

Cap. XXI.

E Rit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ confuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta.

### De causis. Cap. XXII.

D P Ragma Græcum est, quod Latinè dicuntur cauſa: vnde & pragmata negotia dicuntur, & actor causarum & negotiorum pragmaticus nuncupatur.

### De testibus. Cap. XXIII.

T Estes quisque ante iudicium sibi <sup>a</sup> placitis alligat: ne cui sit postea liberū aut dissimulare, aut subtrahere se: vnde & alligati appellantur. Item testes dicti, quod teſtamento

stamento adhiberi solent: sicut signatores A quod testamenta signant.

**c.** Cap. XXIII. sibi placitis alligat-vnde & alligati. An inde nos aliados, & alianca, quasi alligatos & alligationem dicimus? An potius sibi placitos ex A. Augustini veteri libro recipimus & allegat legimus, & allegatis namq. eosdem quoque non multum diuersa significacione allegados hodie vocamus? Deflexisse enim significaciones ab antiquis infinitis in vocibus passim cernimus: Nam ad antestationem respicere non sit verisimile.

### De instrumentis legalibus.

#### Cap. XXIV.

**V**oluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia nō vi, sed voluntate procedit, ideo tale nomen accepit.

Testamentum vocatum: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest, nec sciri quod in eo scriptum sit: quia clavum & ob signatum est. & inde dictum testamentum: quia non valet nisi post testatoris monumētum: vnde Apostolus, Testamentum, inquit, in mortuis confirmatur. **a** Testamentum sanè in scripturis sanctis nō hoc solum dicitur: quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum & placentum, testamentum vocabant: nam Labā & Jacob testamentum fecerunt, quod utique etiam inter viuos valeret, & in Psalmis legitur: Aduersum te testamentum disposuerunt, hoc est, pactū: & innumerabilia talia.

Tabulae testamenti ideo appellatae sunt: quia ante chartæ & membranarum usum in tabulis dolatis non solum testamentum, sed etiam epistolarum alloquia scriebantur: vnde & portatores earum tabellarij vocantur.

Testamentum iuris ciuilis est <sup>b</sup> quinque testium subscriptione firmatum.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatum: sed illud apud ciues fit, inde ciuale: istud apud prætores, inde iuris prætorij. Testamentum autem signare, notare est, vt notum sit quod scriptum est.

**c.** Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum: vnde & nomen accepit. Græcienim σλον totum, <sup>d</sup> γραφι litteram dicunt.

Irritum testamentum est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non ritè factum sit.

Inofficium testamentum est, quod fratribus liberis exhaeredatis, sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est.

Ruptum testamentum inde vocatur, eò quod nascente posthumo, neque exhaeredato nominatim, neque hærede instituto, distumpitur.

Suppressum testamentum est, quod in fraudē hæredum vel legatiorū seu liberorum non est palam prolatum: quod si non latet, tamen si prædictis personis non profertur, supprimi tamen videtur.

**e.** Nuncupatio est, quum in tabulis cerisq; testator recitat, dicens: Hæc, vt in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego: itaq; vos ciues Romani testimonium mihi præbitote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim est palam nominare & confirmare.

**f.** Ius liberorum est coniugum sine liberis inuicem loco pignorū hæreditatis alterna conscriptio.

**g.** Codicillum, vt veteres aiunt, sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripture genus instituit. Est autem scripture nulla indigens sollemnitate verborū, sed sola testatoris voluntate qualicumq. scripture significacione expressa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum constat esse subuentum pro-

**C**pter legalium verborum difficultatem, aut certè propter necessitatem adhibendorum sollempnium: ita, vt qui titulum scribit eiusdem scripture codicillum vocet: sicut autem codicillus fit vice testamenti: ita epistola vice codicillorum.

**h.** Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, <sup>i</sup> nec liberum est illi ultra capienda hæreditatis.

**k.** Cretio autem appellata est quasi decretio, id est, decernere vel constituere: vt putat, ille mihi hæres esto: additurque cernitque intra dies tot. Adeundarū autem hæreditatiū centesimus statutus erat dies, quibus non esset cretio addita.

**l.** Fideicommissum dictum, vt fiat quod à defuncto committitur. Nam fides dicta, eò quod fiat: quod tamen non directis verbis, sed precatiuī exposcitur.

**m.** Pactum dicitur inter partes ex pace conueniens scripture, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quasi ex pace factum ab eo quod est pago, vnde, & pepigit.

Placitum quoque similiter ab eo quod placet.

placet. Alij dicunt pactum esse quod volés quisque facit: ad placitum verò etiam ne-ens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in iudicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quòd olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratū esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum.

<sup>a</sup> Ritè autem esse non recte, sed ex more.

<sup>b</sup> Chirographum

### Cautio - - -

Emptio & venditio est rerum commutatio atque contractus ex conuenientia veniens.

P Emptio autem dicta, quòd à me tibi sit: venditio quasi venundinatio, id est, à nun-dinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Di-ctam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptijs donatione, dos se-quitur. <sup>c</sup> Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus & vxor inuicem eme-bant, ne videretur vxor ancilla: sicut habe-mus in iure. Inde est quod præcedente do-natione viri, sequitur dos vxoris.

Donatio usufructuaria ideo dicitur: quia donator ex ea usumfructum adhuc retinet, seruato, cui donatum est, iure.

Donatio directa ideo nuncupatur: quia & iure & usu statim transit in alterum: nec ultra inde aliquid ad ius donatoris retor-quetur.

<sup>d</sup> Condiciones, testium sunt propriæ: & di-ctæ condiciones à condicendo, quasi condições: quia non ibi testis unus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in unius ore, sed in duorum aut trium testiū stat omne verbum. Item condiciones, quòd inter se conueniat sermo testiū, quasi condiciones.

Stipulatio est promissio vel sponsio: vnde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. <sup>e</sup> Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum iungen tes, sponsiones suas agnoscebant. Siue quòd stipulum, iuxta Paulum iuridicum, firmum appellauerunt.

Sacramentum est pignus sponsionis: vocatum autem sacramentum, quia violare quod quisque promittit perfidie est.

A <sup>f</sup> Cap. XXIV. Testamentum sancte. Verbi sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronymus Habac. 2.

<sup>g</sup> quinque testium subscriptione firmatum. Tot enim testes in testamento per eas & libram adhibebantur. In finalibus vero, sicut iure ciuii signa testium necessaria non suisse, sed iure tantum prætorio;

<sup>h</sup> Holographum testam. Amb. in epist. ad Gal. c. 6. Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. Idē hologrammon, siue hologrammaton testamentum apud Iustinianum dicitur de quo Nouell. 107. cap. 1. Βαλόμενα εἰ τις γράμματα ἐπιγάμενος μεταξὺ τῶν ἀυτῶν πάντων βέλοτο πενομάδας διατυπωσίην, πρώτον μὲν ἀυτοῖς προγράφεται τὸ χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν πάντων ὄντωντα εἰδίκησι, οὐδὲ πρὸς τὴν ἔτηνασμέσσαν εἰς τὸ γράμμα κληρονομίας αὐτᾶς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῷ τρόπῳ σημανούσας, ἀλλὰ διὰ διάλογον γραμμάτων δηλωμένας.

<sup>i</sup> γραμμή litterā. Littera pro scriptura, ut apud incertum potest. Littera rē gestā loquitur, res ipsa medullam.

<sup>j</sup> Nuncupatio -- hæc vt in his tabulis Vlpian. in fragm. Titul. xx. Nuncupatur testamentum in hunc modū: Tabulas testamenti testator tenens ita dicet: Hæc, vt in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita le-gō, ita testor, itaque vos, Quirites, testimoniū pra-bitote. sed quod Vlpianus addit, ita testor, omnissum ab Isidoro, nihil mirum. Ait n. Pomponius c. 120. de verbis signif. in xij. tabul. legandi verbo etiā heredis institutio contineri.

<sup>k</sup> Ius liberor. Coninges, quibus filii non essent, non poterant se inuicem hæredes in viuierum instituere, nisi ius libe-ror. à principe impetrassent. Vlpian. tit. xvij. quod confirmatur etiam verbis veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. que posita est in calce Codicis Theodosiani.

<sup>l</sup> Codicillum. Seneca lib. de breuit. vita: Hoc quoque querentib. remittamus: quis Romanis primus per-susit nauem concendere. Claudius is fuit. Cau-dex ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabel-lar. contextus caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publicæ tabule codices dicitur. & naues nūc quoq. quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt caudicariae vocantur. Hinc codicilli, qui ex tabulis cera illatis conficiebantur. Ut facile in sinu gestari possent. Itemque scriptura, qua quis voluntatem suam sine villa sollemitate testatur.

<sup>m</sup> Cretio. Vid. Vlp. tit. xxij.

<sup>n</sup> neq. liberum illi est. Ius siue arbitrium intellige.

<sup>o</sup> cretio appellata est. Varr. lib. 6. Creui valet con-stitui, itaq. hæres, cum constituit se hæredem esse dicitur cernere, & cum id fecit, creuisse.

<sup>p</sup> Fideicommiss. Vlp. tit. xxv. Fideicommissum est, quod nō ciuib. verbis sed precatiuis relinquitur.

<sup>q</sup> Paetum dicitur. Resert hac verba Bernard. Papien. c.

<sup>r</sup> 11. de verb. sign. in 1. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. co-tit. Recte in VV. libris pactum à pago non à pango ducitur.

<sup>s</sup> Ritè autem esse non recte. Non disserit à seruo, qui rite non recte solū, sed recte secundum ritum interpre-tatur.

<sup>t</sup> Chirographum -- cautio. Separata legatur he-roes in meliorib. libris siue interpretatione. que sunt in editis ipsa se satis produnt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.

<sup>u</sup> Emptio autem dict. Vel potius quod è meo teum fuit. nisi quod hæc notatio est mutui apud Iustinianum.

<sup>v</sup> Nā antiquus nuptiar. -- sicut habemus in iure. Verba Sernij initio lib. 1. Georg. vbi desunt fortasse hac verba: ne videretur vxor ancilla.

<sup>w</sup> Condi-

Condiciones propriæ testium. Ita scriptum in Got  
thi o. & ita procedit notatio.  
veteres— agnoscebant. Expungebat hac Cachon.  
iuxta Paul. iurid. Lib. 5. sent. titu. 8. vid. infy. libro 10.  
stipul.

*De rebus. Cap. XXV.*

**H**Æreditas est res quæ morte alicuius ad quempiam peruenit, <sup>a</sup> nec legata testamento, nec possessione retenta. Dicta autem hæreditas à rebus aditis, siue ab ære, quia qui possidet agrum, & censem soluit: <sup>b</sup> inde hæres.

Res sunt quæ in nostro iure consistunt.  
**I**uræ autem sunt, quæ à nobis iustè possidentur, nec aliena sunt.

Dicta autem res à rectè habendo, ius à iustè possidendo. Hoc enim iure possidetur quod iustè, hoc iustè quod benè. Quod autem male possidetur alienum est. Male autem possidet, qui vel sua male vtitur, vel aliena præsumit. Possidet autem iustè, qui non irretitur cupiditate. Qui autem cupiditate teneatur, possessus est, non possessor.

Bona sunt honestorum seu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, vt non habeat turpe vsum, sed ea homines ad res bonas vtantur.

Peculium propriæ minorum est personarum, siue seruorum. Nam peculiū est, quod pater vel dominus filium suum, vel seruum pro suo tractare patitur. Peculium autem à pecudibus dictum, in quibus veterum constabat vniuersa substantia.

Bonorū possessio est ius possessionis, certo ordine certoque titulo acquisita.

Intestata hæreditas est, quæ testamento scripta non est: aut si scripta sit, iure tamen nequaquam est adita.

Caducainde dicuntur, quia eius hæredes ceciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hæreditatis inter hæredes. Herciscunda enim apud veteres diuisio nuncupatur.

Communi diuidendo est inter eos, quibus communis res est: quæ actio iubet postulantibus ijs arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidatur.

Finium regundorum actio dicta, eò quod per eam regantur fines utriusque ne dissipentur, dummodo non angustiore quinque pedum loco ea controuersia sit.

Locatio est res ad vsum data cum definitione mercedis.

Conductio est res in vsum accepta, cum

A constituta mercede. Res credita est, quæ in obligationem ita deducta est, vt ex tempore quo contrahebatur, certum sit eam deberi.

Vsura est incrementum fœnoris, ab vsu æris crediti nuncupata.

Commodatū est id quod nostri iuris est, & ad alterum temporaliter translatum est cum modo temporis, quamdiu apud eum sit, vnde & commodatum dictum est.

Precarium est dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Et dictum precarium, quia prece adiutur: quasi prece adiunctorum, r. pro. d. littera commutata.

Mutuum appellatum est, quia id quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum. Deponere autem quis videtur, cum aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud aliū custodiæ causâ deponit.

Interest autem in loquendi vsu inter pignus & arram. Nam pignus est quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est quæ primùm pro re bona fidei cōtractu empta, ex parte datur, & postea cōpletur. Est enim arra complenda, non auferenda, vnde qui habet arram nō reddet sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & <sup>h</sup> dicta arra à re pro qua traditur. Item inter pignus & fiduciā & hypothecā hoc interest.

Pignus est enim quod propter rem creditam obligatur: cuius rei possessionem sola ad tempus consequitur creditor. Ceterum dominium penes debitorem est.

Fiducia est cum res aliqua sumenda mutuæ pecuniae gratia vel mācipatur, vel iniuste ceditur.

Hypotheca est, cum res commodatur sine depositione pignoris, pactione vel cautione sola interueniente.

Momentum dictum à temporis breuitate, vt quām citò, quām statim saluo negotio reformatur, nec in ullam moram produci debeat quod repetitur: sicut nec ullum spatium est momenti, cuius tam brevis est temporis punctus, vt in aliquam moram nullo modo producatur.

Instrumentum est vnde aliquid cōstruimus: vt culter, calamus, ascia.

Instructum, quod per instrumentum efficitur:

H

citur: vt baculus, codex, tabula.

Vsus, quo in re instructa ytimur: vt in baculo inniti, in codice legere, in tabula ludere: sed & ipse fructus agrorum, quia eo vtrum, vsus vocatur. Hæc sunt illa tria.\*

Vsusfructus autem vocatus, quia solo vsu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vsucapio est adeptio dominij per continuationem iustæ possessionis,<sup>1</sup> vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipio accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

Cessio est propriæ rei concessio, sicut est illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quasi concedere, id est, quæ propria sunt: nam aliena restituimus, non cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alteri consentit: vt <sup>m</sup> Cicero, Cessit, inquit, amplissimi viri auctoritat, vel potius paruit.

Interdictū est, quod à iudice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salua propositione actionis eius.

Premium vocatum, eo quod prius illud damus, vt pro eius vice rem, quam appetimus, possidere debeamus.

Commercium dictum à mercibus, quo nomine res veniales appellamus. Vnde & mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere vel emere solent.

Integri restitutio est caussæ vel rei reparatio.

Caussa redintegratur quæ vi potestatis expleta non est. Res redintegratur quæ vi potestatis ablata atq. extorta est.

<sup>a</sup> Cap. XXV. nec legata testamento aut posseff. retenta. Verba sunt Ciceronis in Topicis, que in uno tantum libro Ovet. Colleg. integræ leguntur.

<sup>b</sup> Inde & heres. Al. inde & res.

<sup>c</sup> Iura autem sunt. Ex August. epist. § 4. qua referuntur à Greg. c. 12. de verbis. signif. & 14. q. 4. c. quid dicam. & à Bernard. Pap. in 1. collect.

<sup>d</sup> Dummido non angustiore quinq. ped. Negationem tollit A. August. ad leg. xv. tab. c. 20.

<sup>e</sup> Commodatum. Commodum lib. o. mendosæ.

<sup>f</sup> cum modo temp. Id est, cum præfinitione temporis. Al. per commodum temp.

<sup>g</sup> Dictum precarium. q. p. a. Productio verbi est aruu ve in armario. Sed σημανόμενον ita cōmodè explicari quis neget?

<sup>h</sup> Dicta autem arra à re. Immò ab errabone præcisè voce.

<sup>i</sup> vel in iure ceditur. Quomodo iuris cessio fiat, docet

A Vlpian. in fragm. & Caius citatus à Boethio in Top. k Momentum - vt quam citò, quam statim. Ita meliores libri.  
i vel biennij. Anni vel biennij Vlpianus plenius.  
m Vt Cicero, In Ligariana.

### De criminibus in lege conscriptis.

#### Cap. XXVI.

C Rimen à carendo nominatur, vt fursum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quod noceat alteri.

Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, qua noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

Vis est virtus potestatis, per quam caussa siue res vel aufertur vel extorquetur.  
<sup>b</sup> Vis priuata est, si quisquam ante iudicium armatis hominibus quemquam à suo deicerit vel expugnauerit.

Vis publica est, si quis ciuem ante populū vel iudicem vel regē appellantē necauerit, aut torserit, siue verberauerit, vel vinxerit.

Dolus est mentis calliditas, ab eo quod deludat: aliud enim agit & aliud simulat. Petronius aliter existimat, dicens: Quid est iudices, dolus? nimis. ubi aliquid factum est quod legi dolet: habetis dolum: accipite nunc malum.

<sup>d</sup> Calumnia est iurgium alienæ litis, à caluendo, i. decipiendo dicta.

Falsitas appellata à fando aliud, quām verum est.

<sup>e</sup> Iniuria est iniustitia, hinc est apud Comicos iniurias, qui audet aliquid contra ordinem iuris.

<sup>f</sup> Seditio dicitur dissensio ciuium, quod seorsum alij ad alios eunt. Nam hi maximè turbatione rerum & tumultu gaudent.

<sup>g</sup> Sacrilegium propriè est sacrarum rerum furtum: Postea & <sup>h</sup> in idolorum cultu hæsit hoc nomen.

<sup>i</sup> Adulterium est illusio alieni coniugij, quod quia alter alterius torum commaculauit, adulterij nomen accepit.

<sup>k</sup> Stuprum ---.

<sup>l</sup> Raptus, propriè est illicitus coitus, à corruptendo dictus, vnde Virgilius: raptor potitur, id est, stupro fruitur.

Homicidij vocabulum compositum est ex homine & cæde: qui enim cædem in hominem fecisse compertus erat, homicidiam veteres appellabant.

Parri-

Parricidij actio non solum in eum dabatur, qui parentem, id est, qui patrem vel matrem interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis cædes.

<sup>a</sup> Interneciui iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatorem eius possessio bonorum sequebatur. Interneciui autem significatio est, quasi hominis quædam enecatio: nam præpositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Næuius: Marc interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. eibere & eluere.

Furtum est rei alienæ clandestina contrectatio, à furuo, i. fusco vocatum, quia in obscuru fit. <sup>a</sup> Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit <sup>b</sup> ante poenam quadruplici.

Peruasio est rei alienæ manifesta præsumptio. Furtū autem earū rerum fit, quæ de loco in locum transferri possunt, peruasio autem & earum quæ transferuntur, & earum quæ immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debitæ rei cùm à creditore depositur. Idem & abiuratio, i. rei creditæ abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largitione honorem capit & ambit, amissurus dignitatem quam munere inuadit.

Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem ærario faciunt, pecuniāmque publicam intervertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicæ rei, sicut rei priuatæ: nam ille sic iudicatur ut sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Reputundarum accusatur, qui pecunias à socijs cœpit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incestii iudicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incasti habentur.

Maiestatis reatu tenentur ij, qui regiā maiestatem læserunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostiis consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, commissasunt enim quæ erant quoquo ordine expianda.

<sup>a</sup> Cap. XXVI. Flagitium. Non. Flagitium veteres vi- tium quod virginī inferatur dici voluerunt.

<sup>b</sup> Vis priuata -- Vis publica, Ex Paul.lib. 5. sentent.

A tit. 26. ex quo legendum videbatur Chaconi antea populum, nunc indicem vel regem appellantem, quod nobis quoq. videtur, nisi ante populum Gotthicisimum esse mauis.

<sup>c</sup> Dolus est mentis calliditas. De dolo malo hec Labeo, & Aquilius. Nam est etiam dolus bonus, ut videatur deesse vox malus.

<sup>d</sup> Calumnia à caluendo, id est, decipiendo. Hinc in xii. tabul. Si caluitur pedemue struit.

<sup>e</sup> Iniuria est iniust. Verba Seruij. En. 9. ad V. cum Tur ni iniuria.

<sup>f</sup> Seditio. Citatur hac à Non. ex Cic. vj. de Rep. in sedicio.

<sup>g</sup> Sacrilegium. Seru. En. 9. legere furari, vnde & sacrilegi qui sacra furantur.

<sup>h</sup> in idolor. cultu hæsit. Ita interpretantur quidam illud. Pauli. ad Roman. 2, qui abominaris idola sacrificium facis.

<sup>i</sup> Adulterium est illusio. Abusio Ouet. & Neap. Fest.

<sup>j</sup> Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alterā, & hæc ad alterum se conferunt.

<sup>k</sup> Stuprum --- Lacuna est in melioribus libris. in alijs que de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.

<sup>l</sup> Raptus. è Seru. En. 4.

<sup>m</sup> Interneciui. Sic in antiquissimis quibusque libris. Fest. Interneciuum testamentum propter quod dominus eius necatus est. Neq. aliorum librorum scripturas, in quibus interneciui, internich, Internicidij legitur, reficiuntur. Internicidi etiam recipimus cum Iacobō Cuiac. Nam & Agell. Internicidum marbum dixit.

<sup>n</sup> Furtum capitale. Legib. xy. tab. vt ait Theophilus lib.

4. inf. tit. 12. Diucons vero leges etiam minima rei, furenti captiis damnabant. Plutarch. & Agell.

<sup>o</sup> Ante poenam quadruplici. At Cato. in pref. lib. de re rust. Maiores nostri sibi abuerint, & ita in legibus posuerint, furem dupli condemnari, fœnatorē quadruplici. Vid. Agell. lib. 11. c. 12. qui hanc litem cōponit.

### De poenis in legibus constitutis.

#### Cap. XXVII.

D Upliciter malum appellatur, vnu quod homo facit, alteru quod patitur. Quod facit, peccatum est, quod patitur poena. <sup>a</sup> Malum autem tunc plenum est, cùm & præteritum est, & impendet, ut sit & dolor & metus.

Poena dicta quod puniat. <sup>b</sup> Est autem epithetum necessarium, & sine adiectione nō habet plenum sensum, adjicis poena carceris, poena exiliij, poena mortis & imples sensum.

Supplicium propriè dicitur, nō quo quis quoquo modo punitur, sed cùm ita damna tur ut bona eius consecrentur & in publico redigantur: nā supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo, vnde & supplicare.

<sup>c</sup> Octo genera poenarum in legibus contineri Tullius scribit, damnum, vincula, ver-

bera, talionem, ignominium, exilium, seruitutem & mortem: his namque penitentia vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vincendo, i.e. arctando dicta, eō quod constringant atque retineant, vel quia vi ligant.

Compedes dicta, quia continent pedes.

Pedice sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dicta à pedibus capiendis.

Catenæ autem quod accipiendo teneant vtraque vestigia, ne progrederiatur. Item catenæ, quod se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur, licet & manicæ tunicarum sint.

Nerius.

Boia est torques damnatorum, quasi ruga in bove: ex genere vinculorum est.

Carcer in quo custodiuntur noxii. Et dictus carcer, quod eo homines coercentur, includanturque quasi arcer, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxii carcerem dicimus numero tantum singulari: unde vero emituntur quadriga carceres vocamus numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cum agitantur, aerem verberant. Hinc flagra & plaga & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonat. Nam plaga quasi flaga: sed plaga & flagella primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

Anguilla est, qua coercentur in scholis pueri, quæ vulgo scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuuenies feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

Vestes dicti, quod manibus vectentur: unde ostia saxaque velluntur. sed hi ad pacas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborumque, dictæ quod virides sunt: vel quod vim habeant arguendi: quæ si lenis fuerit, virga est, si certè nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine: quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriæ flagellarum sunt ab agendo vocati.

Vngulæ dictæ, quod effodiant: hæc & m fidiculæ, quia ijs rei in equuleo torquentur, ut fides inueniatur.

Equuleus autem dictus, quod extendat.

Tormenta vero, quod torquendo men-

tem inueniant.

Est & latomia supplicij genus (—ad p verberandum aptum) inuentum à Tarquinio superbo ad penitentiam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædenter similis vindicta sequatur. Unde & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddedo ponitur. Est enim communis sermo & iniuria, & beneficentia.

Ignominium dictum, eō quod desinat habere honestatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum antem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamum, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo percutatur per traduces linguarū & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum, & malorum. Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est, Illustris fama, quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum quæ non aliud velocius ullum. Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adiiciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuit, quamdiu non probatur. At ubi probaveris, esse cessat, & exinde res nominatur, non fama.

Exiliū dictū quasi extra solum. Nam exulus dicitur qui extra solū est. (— Unde post liminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt electi iniuria extra limen patriæ.) Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona suæ sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porro scriptio. Item proscriptus, quia palam scriptus.

Metallum est ubi exules deputantur ad eruendam venam, marmorâque secanda in crustis.

Seruitus à seruado vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabantur, serui vocabantur. Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior

gravior est, nam vibilitas perit, unde ibi perierunt & omnia.

Mortuum vero diuersi casus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appesi cruciantur vel patiuntur, unde & nomina habent.

Patibulum enim vulgo furca dicitur, quasi ferens caput. suspensum enim & strangulatum ex eo exanimat, sed patibuli minor pena, quam crucis. Nam patibulū appenditos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat, unde & in Euangeliō latronibus, ut morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura confracta sunt, quia ligno suspensi cito mori non poterant.

In ipso quoq. genere necis differt. Crudelius est enim in aqua spiritum torquente extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & bestiis exponi. Nam ferro mori artas quoque maior optauit. Gladius enim sine maiori cruciato cōpēdiosa morte vitam finire nouit.

Culleus est parricidale vasculum ab oculendo, i. claudendo dictum. Est autē uter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia & gallo & b serpente inclusi, in mare praecipitantur: omnium autem istarum mortium genus animaduersio nominatur.

Animaduersio enim est, quando iudex reum punit, & dicitur animaduertere, i. animum illuc aduertere, intendere utique ad puniendum reum, quia iudex est. Ideo autem Romani aqua & igni interdicebant quibusdam damnatis, quia aer & aqua cunctis patet, & omnibus data sunt: ut illi non frueretur, quod omnibus per naturam concessum est.

<sup>a</sup> Cap. XXVII. Malum autem tunc plenum, & impendet. Planum -- & impedit legit interpres Hispanus, qui ita reddidit: El mal entonce es llano quando es passado, è embarga al que sea dolor è miedo.

<sup>b</sup> Est autem epitheton necessarium. Pro necess. nomine est in plenisq. libris, error natus ex scriptura compendio nōm, quod est in libro Salmant.

<sup>c</sup> Octo genera pœnar. ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11. Cic. lib. 1 de Orat. Virtus hominum, atq. fraudes, danni, vinculis, ignominijs, verberibus, exilijs, morte multantur - Talionis tamen (quod sciam) non meminit Ciceron, meminit Aug.

<sup>d</sup> Neraus -- In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam Verrius Festus ipse.

<sup>e</sup> Boia. Fest. Boia genus vinculorum tam ligneæ, quam ferreæ dicuntur.

<sup>f</sup> numero tantum plurali. At Virgil. singulari dixit, ruuntq. effusi carcere currus.

A<sup>g</sup> Anguilla Plin. lib. 9. c. 23. Tenuissimum (muraenis) tergus, contrà anguillis crassis, eoq. verberari soli totus tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.

<sup>h</sup> Vectes- saxaq. velluntur. Vehūtur mallebat A. August. sed velli, vchiq. saxa rectib. pasim videmus.

<sup>i</sup> Sed hi ad pœnas leg. n. p. Cur igitur hic cōmemorati? An quia Martyres vectib. cruciatus sapè legimus?

<sup>k</sup> si lenis. Al. si leuis.

<sup>l</sup> quia arcuato vulnera. Verba sunt Hieronymi, sive Tertulliani potius. Vid. inf. lib. 12. c. 5.

<sup>m</sup> & fidiculae -- vt fides inueniatur. Vel potius à fidum similitudine.

<sup>n</sup> Equileus -- quod extendat. Al. extendatur.

<sup>o</sup> Latumia. Euseb. in Chron. Tarquinius superbus excogitauit vincula, taurea, fustes latumias, carceres, compedes, catenas, exilia, metallia. Nec tamen latumia dicende (vt quidā arbitrantur) quia Seneca lib. 5. cōtrouer. dicat; Nec quemquam vestrum decipiatur nomine ipsum latumiae, minime lauta res est. Vid. Fest. Ascon.

<sup>p</sup> ad verberandum aptum. Aliena hac censemus.

<sup>q</sup> Ignominium. Sic meliores libri, & statim infamium, que vox sapè in Conciliis Toletan. legitur.

<sup>r</sup> Ut illud est illust fam. Ex orat. pro Marcel.

<sup>s</sup> quanón aliud. Sic in omnibus Gotthicis non quo. ac meo iudicio haud male.

<sup>t</sup> Fama autē certi. Totus locus ex Apolog. Tertull. c. 8.

<sup>v</sup> Vnde postliminium -- patriæ. Obolo hac notauimus de A. Aug. & Chaconis sententia.

<sup>x</sup> Metallum -- deputantur Neap. deportantur.

<sup>y</sup> Seruitus. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 15.

<sup>z</sup> Hæc est sola malor. Cic. Philipp. 2. Seruitus malorum omnium postremū non modo bello, sed morte etiam repellendum.

<sup>a</sup> In ipso quoq. genere necis. Ex Apologet. Tertull.

<sup>b</sup> & serpente. Iuenal. satyr. 8. Cuius supplicio nō debuit vna parati Simia, nec serpens unus, nec culleus unus. Que de serpente, gallo, & simia in quibusd. libris leguntur, in meliorib. nulla sunt, praterquam in uno Salman. sane peruetujo, sed ibi quoq. ad finem totius capitii reiecta: ut liquido appareat esse aliena. Huiusmodi accessionibus pessime multari sunt hi libri.

## D E T E M P O R I B V S .

### De Chronicæ vocabulo.

### Cap. XXVIII.

**C** Hronica Græcè dicitur, quæ Latinè temporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edit, & Hieronymus presbyter in Latinam linguam conuerit: Χρόνος enim Græcè, Latinè tempus interpretatur.

Cap. XXVI. Quæbis xij. capitibus de temporibus continentur, adducta hinc sunt ē libro Isidori de astris ad Sisebutum Regem, & eiusdem Chronicæ.

### De momentis et horis. Cap. XXIX.

**T** Empora autem momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, seculis,

eratibus diuiduntur. Momentum est minimum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horum brevibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est temporis, sicut & ora sunt fines matris, fluviorum, & vestimentorum.

### Dediebus. Cap. XXVIII.

**D**ies est præsentia solis, siue sol supra terras: sicut nox, sol sub terris. Ut enim dies aut nox sit: cauſsa est, aut supra terrā sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quattuor horarum est, usque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente usque ad alium orientem solem cœli volubilitate cœcludat. Ab aliis autem dies unus est spatium ab oriente sole usque ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo: <sup>a</sup> interdianum atq. nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quattuor, spatium autem horarum duodecim. <sup>b</sup> Vocatus autem dies à parte meliore: unde & in usu est, ut sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies unus.

Dies secundūm Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundūm Persas, ab ortu solis: <sup>c</sup> secundūm Athenienses, à sexta hora diei: secundūm Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinum est, <sup>d</sup> id est, gallorum cantus, <sup>e</sup> quorum vox diei ostendit præconiū, quando & mesonyctius afflatus fit.

Dies dicti à dijs, quorum nomina Romanī quibusdam sideribus sacrauerunt. Primū enim diem à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idē dies caput est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à stella Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, <sup>h</sup> quem quidā Silbonta dicunt. Quintum à stella Louis, quam Phæthonē aiunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt: quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimū à stella Saturni, quæ septimo cœlo locata xxx. annis fertur explorare cursum suum. Proinde autem ex his septē stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quod per easdem aliquid sibi effici existimarent, <sup>i</sup> dicentes habere à sole spiritum, à luna corpus, à Mercurio

ingenium & linguam, à Venere voluntatē, à Marte sanguinem, à Ioue tempestantiam, à Saturno humorem: talis quippe extitit gentilium stultitia, qui sibi finixerunt tam ridiculosa figura.

Apud Hebræos autem dies prima, una sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dicauerunt. Secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis: Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominico, qui apud Gentiles Louis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicauerunt, <sup>k</sup> & Saturni nominaverunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eō quod Deus in eo requieuerit ab omnibus operibus suis. <sup>l</sup> Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquèdi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem forte, consuetudo traxerit, ut illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerūt, & eminuerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in diebus, & in sideribus: sed prius à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

A fando autem feriæ nuncupatae sunt, quod in eis nobis sit tempus dictiōnis, id est, in diuino vel humano officio fari: sed ex ijs festi dies hominum cauſsa instituti sunt: feriaticauſsa diuinorum sacrorum.

Partes diei tres sunt: mane, meridies, & suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum. <sup>m</sup> Et dictum mane à mano, manū enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à manibus, quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque perspicuus.

Meridies dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia tūc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quādo sol è medio cœlo rutilat, & omnē orbē pari claritate illustrat.

<sup>n</sup> Suprema

**p** Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit: dicta quòd supereft ad partem vltimam diei.  
**q** Serum vocatum à clausis seris, quando iam nox venit, vt vnuſquisque ſomno tuitor fit.

Hodie, quaſi hoc die, & quotidie non cotidie, vt ſit quot diebus.

**f** Cras, quod eft poſtea.

Hefternum eft pridie: & dictum hefternum ab eo quòd iam dies ipſe fit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem, quaſi priori dic.

Perendie, id eft per ante diem, vel in antecellum, id eft prius.

**a** Cap. XXVIII. interdianum. Sic l. o.

**b** Vocatus autem dies à part. mel. è Seru. Aen. 5. ad

**y** Torquet medios nox humida curs.

**c** secundum Atheniens. à ſexta hora diei. Ex eod. Seruū loco qui Agellium citat, Agellius verò lib. 3. cap. 2. ex Varro diem apud Athenieſes ab occaſu ſolis dicit incipere. Quid affirmat etiam Macrob. lib. 1. & Cenſorin. c. 19. ergo vel Seruū vel Agellium emendari oportet. Ifidorum ſecutus eft Beda cap. 2. de ratione temporum. Quid ſi eſſe ſupra per copendium ſcripta ſexta lectors fecerunt cum ſupremam Ifidorum intellexiſſet: vel potius pro ſuprema ſexta hora legerent? Nam alio pacto quomodo hinc beneſte abeamus neſcio.

**d** id eft gallor. cantus. Ha voces additæ ex C. Neap. vt quid ſequuntur. Quor. vox, &c. procederet.

**e** quor. vox diei eft p. Ambroſ. Hoc excitatus Lucifer ſoluit polum caligine.

**f** quando & meſonyct. afflat. Et quia noctis melior pars acta, ſolque ad nos iam fleſtitur, afflari radis eius orbis hic dicitur. Afflari autem magorum eft verbum, qui, adueniente ſole, ſimulacra nocturna aufugere credebant. Vnde Phiſoſrat. lib. 3. de vit. Apollonij negat Achillis ſimulacrum gallicinum expeditaſſe. Quo pertinet illud quoque Anchisa, iamque vale, torquet medios nox humida cursus, Et me ſexuis equis oriens afflauit anhel. eodemque modo interpretatur Seruū illud Aen. 6. Ecce autē primi ſub lumina ſolis & ortus, vt lumina primi ſolis mediū noctis intelligat.

**g** Stella Martis quaſe Pyrois. Chaconi affensi ſumus hic, vt etiam ſupra lib. 3. c. 70. cum in libris omnib. vt rebiq. vefper pro Pyrois legatur.

**h** Quem quidam Stilbonta. Optimè quoque coniecit idem Chacon, cum hic legatur. Quem quidam candidū circulum dicūt, candidū glossam fuſſe & q̄d horā vnde ab imperito lectori ſublatum Stilbonta, additum circulū. Cum candidus circulus via laetitia Ifidoro fit lib. 3. c. 45. huius rei magnum argumentum, vocem circulum etiennum à qui- buſdam libris abeſſe.

**i** Dicentes habere à ſole ſpirit. Seru. Aen. xj. ad v. Nil iam cæleſtib. vlliſ debentem. Superis debemus omnia donec viuimus, ideò, quia, vt dicunt Phyſici, cum naſci cœperimus, ſortimur à ſole ſpiritu, à luna corpus, à Marte ſanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue deſiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Vbi, quod ad Iouem attinet, Seruū

A ex Ifidoro videtur corrigendus. Cic. 2. de nat. deor. His interiecta Iouis ſtella illuſtrat, & temperat. Quem propere in ſomn. Scip. fulgorem ſalutarem appellat. Bed. c. 4. a Saturno tarditatem.

**k** Et Saturni nominauer. Aug. 18. cont. Faſt. cap. 5. Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

**l** Melius autem in vocab. Ex Aug. in ps. 93.

**m** Partes diei. è Seru. Aen. 2.

**n** Et dictum mane à mano. è Seru. Aen. i. ad v. tenet ille immania ſaxa. Varro lib. 5. mane, quod tūc manat dies ab oriente: niſi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. Vidend. item Seru. Aen. 3. ad v. ſtant manib. aræ.

**o** à manib. Macrob. lib. 1. Saturn. c. 3. Mane autem dictum, quòd à locis inferiorib. id eft, à manib. lucis exordium emergat. Et in fin. lib. 8. in fr.

**p** Suprema eft poſt. Varro. Suprema ſummū diei, id à ſuperrima. Hoc tempus xij. tabulae dicunt occasum eſſe ſolis.

**q** Serum. At. Seru.

**r** Et quotidie non cotidie. Vid. ſup. lib. 1. c. 26.

**s** Cras quod eft poſtea. Deſſe videtur aliiquid. Et poſterea fortuſſe legendum.

**t** In antecellum id eft prius. Glos. in antecellum ῥgoxgia & apud Senec. in antecellum ſaluere, hoc eft, antequam dies debiti cedat.

### De Nocte. Cap. XXIX.

**N**Ox à nocendo dicta, eò quòd oculis noceat. Quæ idcirco lunæ ac ſiderum

**C** lucem habet, ne indecora eſſet, & vt conſolaretur omnes nocte operantes: & vt qui- buſdam animantibus quæ lucem ſolis ferre non poſſunt ad ſufficientiam temperare- tur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinē dormiendi & vigilandi effecta eft, & vt operis diurni labore noctis requies temperaret. Noctem autem fieri, aut quia longo itinere laſſatur ſol, & cum ad vltimum cæli ſpatium peruenit elangueſcit, ac labefactos efflat ſuos ignes: aut quia ea- dem vi ſub terras cogitur, qua ſuper terras pertulit lumen, & ſic umbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilii, ruit Oceano nox, Inuoluens umbra magna terramque polū mque. Noctis partes ſeptem ſunt, vefper, crepusculum, conticinium, intempeſtum, gallicinum, matutinum, diluculum.

Vefper à ſtella occidentalı vocatur, quæ ſolem occidiū ſequitur & tenebras ſequen- tes præcedit. De qua Virgilii, Ante diem clauſo componet vefper Olimpo.

Tenebrae autem dictæ, quòd teneant umbras.

Crepusculum eft dubia lux. Nam cre- perum dubium dicimus, hoc eft inter lucem & tenebras.

Conticinium est quando omnia silent. A Contice scere enim silere est.

<sup>a</sup> Intempestum est medium & inactuosum noctis tempus: quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus perfec non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo in tempesta, inactuosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dignoscitur tempus. Vnde est. Intempestiuè venisti, ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum est inter abscessum tenebrarum, & auroræ aduentum: & dictum matutinum, quod, hoc tempore inchoante, mane fit.

Diluculum quasi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit. <sup>b</sup> Est autem aurora diei clarescentis exordium, & primus splendor aëris, qui Græcè dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quasi cororam. Vnde est illud, latus Eois Eurus equis. &, Eoasque acies.

<sup>a</sup> Cap. XXIX. Nox dicta è Seru. En. 1. ad v. ponto nox incubat atra. Rabal. i. o. c. 6. Nox dicta quod nocte asperib. vel negotijs humanis, siue quod in ea fures, latronesq. nocendi alijs occasionem nanciscantur? Nisi potius à Greco vñ, vt ait Varro.

<sup>b</sup> consolaretur homines. Al. omnes.

<sup>c</sup> Noctem autem fieri-lumen. Lucret. lib. 5. At nocte obruit ingenti caligine terras, Aut vbi de longo cursu sol extima celi Impulit, atq. suos efflavit lagidus ignes Cōcussos itere, & labefactos aere multo: Aut quia sub terras cursum cōuertere cogit. Vis eadē supera quæ terras pertulit orbem.

<sup>d</sup> Noctis partes. Sera. En. 2. Sunt autem solidæ noctis partes secundūm Varronem hæc: Vespere, conticinium, intempestum, gallicinium, lucifer.

<sup>e</sup> Creperū dubium. Eleganter Ambros latus dies hic trāseat, Pudor sit vt diluculum, Fides velut meridies. Crepusculū mens nesciat. Est autem creperum Sabinum verbum, vt ait Varro.

<sup>f</sup> Intempestum--id est, actu. Omnia sunt Seru. En. 3. ad v. nox intempesta tenebat.

<sup>g</sup> Est autem aurora. Ex eod. En. 1. i. varro tamen lib.

6. Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quod igne solis tum aureo aëre aurescit.

### De Hebdomada. Cap. XXX.

<sup>H</sup>Ebdomoda dicta à numero septem di- erum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur: επτα enim Græci septē dicunt. Hanc nos septimanam vocabamus, quasi septem luces. Nam mane

lux est. Octauus autem dies, idem primus est, ad quē redit, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

### De mensibus. Cap. XXXI.

**M**Ensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim μήν Græco sermone vocatur. Vnde & apud Hebreos menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam. Ægyptij autem primi propter lunæ velociorem cursum, & ne error computationis eius velocitate accideret, ex solis cursu diem mensis adinuenerunt: quoniam tardior solis motus facilius poterat comprehendendi.

<sup>a</sup> Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limen & ianua sit anni. Vnde & brifons idem Janus pingitur: vt introitus anni, & exitus demonstretur.

Februarius nuncupatur à Februō, id est Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Ianuarium dijs superis, Februarium dijs manibus Romani consecrauerunt. Ergo <sup>b</sup> Februarius à Februō, id est à Plutone, non à febre, id est ægritudine nominatus.

**C** Martius appellatur propter Martem Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concubendi voluptatem. <sup>c</sup> Idem appellatur & mensis nouorum, quia anni initium mensis est Martius. Idem <sup>d</sup> & nouum ver ab indicijs scilicet germinum: quia in eo, viridantibus fructibus nouis, transactorum probatur occasus.

<sup>e</sup> Aprilis pro Venere dicitur quasi Afroditis. Græcè enim ἀφροδίτη Venus dicitur, <sup>f</sup> vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem: quasi aperilis.

Maius dictus à Maia matre Mercurij, vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani consecrauerunt.

Vnde & Iunius dicitur. Ante enim populus in centurias seniorum & iuniorum diuisus erat.

<sup>g</sup> Iulius verò, & Augustus de honoribus hominum Iulij, & Augusti Cæsarum nuncupatisunt. Nam prius Quintilis, & sextilis vocabantur: quintilis, quia quintus erat à Martio: quem principem annis testantur esse Romani,

Romani, Sextiis similiter quod sextus.  
September nomen habet à numero & imbre quia septimus est à Martio & imbris habet. Sic & October, Nouéber, atque December ex numero & imbris acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuū. In ijs enim diebus conueniebatur in vrbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant: quod ijs dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim sunt publicæ conuentiones, siue mercionia.

a. Cap. XXXI.- Ianuarius vel quia limes & ianua. Hierony. Ezech. 28. Ianuarius dicitur eò quod apud Romanos anni sit ianua. Sed limes non lumen in omnib. libris legi. minum.

b. Februarius à Februo. A die februario Varro. à Februo deo Iustitiae Macrobius, à februo hoc est purgamento Censorius. Seruimus. i. Georg. & Augustinus. 18. contra Faust. c. 5 secutus est Isidorus.

c. Idem appell. mensis nouor. in sacris libris.

d. Idem nouum ver ab indicij. Seru. Georg. i. ad V. vere nouo. al. ab initij.

e. Aprilis--q. Aphrod. Macrob. lib. i. c. 12. Secundū mensē nominavit Aprilē, quasi Aphrile à spuma quam Græci vocant ἄφρη, vnde Venus creditur orta.

f. Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. Quod Varroni placuit.

g. Iulius verò & Aug. Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.

h. a numero & imbre. A numero tantum Varro, Augustinus, & Seruinus à quo hec proculdubio sumptu Isidorus. Sed hac omnia additamentis plena. Quamvis scio Cassiodorum ex imbris quoque notatione consecuisse.

### De solsticiis et equinoctiis.

#### Cap. XXXII.

Solsticium dictum: quasi solis statio: quod tunc sole stante crescent dies vel noctes. Äquinoctium appellatum quod tunc dies, & nox horarum a spatio æquali consistunt. b. Duo autem sunt solsticia, vnum æstiuum octauo Kalendarum Julianarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos: aliud hyemale, octauo Kal. Ianuar. quo

A tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solsticij dies minimus, sicut æstiui maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernalē & aliud autumnale, quæ Græci ἡμέρας vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalend. April. & octauo Kalend. octob. quia annus olim, in duas partes tantum diuidebatur: hoc est in æstiui, & in hyemalē solsticium, & c. in duo hemisphæria.

\* Cap. XXXII. Spatio æquali consistunt. Ita nostri o. CC. constant Romani.

b. Duo autē sunt. è Seru. Georg. i. ad v. Humida solsticia. At boni Latinitatis auctores astrum solum solsticium agnoscunt, alterum non solsticium, sed brumā nominant.

c. Et in duo hemisphæria. Sic o. L. in duas ἡμέρας volebat A. Aug.

### De temporibus anni. Cap. XXXIII.

Tempora anni quattuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems. dicta sunt autem tempora, à cōmunionis temperamento, quod inuicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant, sed currunt.

c. Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse diuisa. Quorum temporum tales veteres faciunt discretionē, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adulterū, tertio præceps. Sic & æstas in suis tribus mēsibus, noua, adulta, & præceps: Sic & autunus nouis, adulteris, & præceps: Item hyems noua adulta, & præceps, siue extrema. Vnde est illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quod viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem cuncta rumpuntur.

e. Æstas dicitur ab æstu, id est calore. & æstas quasi vista, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

D. Autumnus à tépestate vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia maturessunt.

g. Hyemem autē ratio hemisphærij nuncupauit: quia tunc breviori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tempus g. bruma dicitur: quasi βράχυς ἡμέρα id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Edacitas enim Græcè βράχη appellatur: h. vnde & imbrumari dicuntur, i. quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hymē & vernum est k. quasi hyemeurnus qui plerumque

plerumque à parte totam hyemem significat. Haec tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur; astas vero meridiano, eo quod pars eius calore figrantior sit: hyems Septentrioni, eo quod frigoribus & perpetuo gelu torpeat: atulumq[ue] occiduo, eo quod graues morbos habet: vnde & tunc folia arborum defluunt. Ut autem autumnus abundet morbis: facit hoc confiniū frigoris & caloris, &<sup>1</sup> compugnatio inter se contrariorum aërum.

<sup>a</sup> Cap. XXXIII. à communionis temperam. <sup>b</sup> communis temp. C. Rom.

<sup>b</sup> Haec & curricula. è Seru. AEn. 8.

<sup>c</sup> Constat autem post fact. è duob. Seruij locis Georg. 1. ad v. Vere nouo. & Georg. 2. ad v. Non alios prima c.o.m.

<sup>d</sup> Cuncta rumpuntur. Al. erumpunt, al. prorumpunt.

<sup>e</sup> Astus ab aestu. Seru. AEn. 2. ad v. Propriusq[ue] aestus incend. volu. aestus (inquit) calorem, vnde & aestas dicitur. Vid. Varr. lib. 5.

<sup>f</sup> Autumnus à tempestate. An tempestatem tempestivitatem intelligit? vt si autumnus auctus annus detracta. c. rit in sartor, sartor, autor. Fest. Autumnum quidam dicunt existimant, quod tum maxime augentur hominum opes.

<sup>g</sup> Bruma q. <sup>h</sup> Brum. Varr. Fest. Seru. & Macrob.

<sup>i</sup> Vnde & inbrumari Al. imbrumati, item brumati, & brumatici. quæ vox hodieq[ue] apud nos in vsu est.

<sup>j</sup> quib[us] fastidium est. Quib[us] studium est, vnuus Tarrac.

<sup>k</sup> quasi hyemeuernus. Ex C. Neap. & Ouet. al. hybernus. Vi sit preceps hyems.

<sup>l</sup> Ex compugnantia contrarior. aerum. Contrariarum rerum Seruus Georg. 1. ad v. Quid tempestates Autumni.

### De annis. XXXIV.

**A**NNUS<sup>a</sup> est solis anfractus: cum peractis ccclxv. diebus ad eadem loca siderum reddit. Annus autē dictus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus, id est circulus, quod in se re-deat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim & apud Ægyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀναβάσθαι id est ab innovatione: renouatur enim semper.

Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xii. continet menses: aut magnus, omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui sit post annos solstitiales plurimos.

**Æ**ra singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quādō primum censum exegit, ac Romanum orbem descripsit. Dicta autem Æra ex eo quod omnis orbis, & reddere professus est reipublicæ.

<sup>a</sup> Cap. XXXIV. Annus est. Totū caput vñq. ad AEn. conflatum ex varijs Seruij locis AEn. 1. 3. & 5.

<sup>b</sup> Æra singulor. annor. Leguntur hec in plerisque Eusebij codicib. sed negabat existere in antiquissimis Chacon. Porro de era multi hac etate multa. Nos Nonio credimus ita scribēti: AEra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruersa æra, summa & subducta improbè. M. Tullius in Hortensio apud eund. Non. Quid tu in quam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summā qua ex his confecta sit non probare? Vid. inf. lib. 6. c. 15.

<sup>c</sup> censum exegit. Ita lib. 3. Tarrac. Neap. exagiatō cen-

su. & quidem apud Euseb. frequens: censu Roma agitato in-

uenta sunt hominum millia, &c.

### De olympiadibus et lustris & iubi- leis. Cap. XXXV.

**O**Lympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ ciuitatem, Elijs agentibus agonem, & <sup>a</sup> quinquennale certamen, quattuor medijs annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocauerūt, quadriennio in vna olympiade suppeditato.

**b** Lustrum vero est περιτηρίς id est, quinquenniū, quod quinto anno dicitur condipropter olympiadæ à Romanis: adhuc enim consules, adhuc era nondum erant. Est enim quinquennale tépus. Ideò vero sic vocatur: eo quod censu per quinquennium in republika peracto, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus & sermo & <sup>c</sup> numerus, qui septenis annorum hebdomadi bus, id est quadraginta nouē annis texitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita absoluuebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini resurrectionē remissa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi suscipientes aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

<sup>a</sup> Cap. XXXV. Et quinquennal. certam. Euseb. in Chron. Elij agunt quinquennale certamen, quatuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hæmodis primus constituit.

<sup>b</sup> Lustrum

**L**ustrū vero. Seru. *Aen.* 1. ad v. vencit lustris lab. etas. Lustris quinquénijs, & benè Olympiadib. cōputat tempora, quia nondum vel Roma vel confusiles. Lustrum autem dictum, quod post quinquennium unaquæq. ciuitas lustrabatur. Ergo verbi illa, adhuc n. consules, adhuc æra nondum erant. Quæ Virgilij interpretationi tantum seruiunt, nihil Isidoro devara-ctæ obseruat. Nam Isidorus Seruum legens non videtur Maronis verba considerasse: propter Olympias, pro Olympiadib. vel loco Olympiadum interpreteris licet.

Et numerus qui septennis---gratiam Spiritus sancti. Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. Dauid cap. 8.

## De seculis et ætatis. Cap. XXXVI.

**S**ecula<sup>a</sup> generationibus constat: & inde secula quod sequantur. Abeuntibus enim alijs alias succedunt. **H**unc quidā quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubileum vocant. Ob hanc caussam & ille Hebræus qui propter uxorem & liberos amans dominum suum, aure pertusa, seruio subiugatur, seruire iubetur in seculum, hoc est usque ad annum quinquagesimum. **Ætas** pierunq. dicitur & pro uno anno, ut in annalibus, & pro septem, ut hominis: & pro centum, & pro quoquis tempore. **Vnde** & ætas tempus quod de multis seculis instruitur. **E**t dicta ætas quasi æuitas, id est similitudo æui. Nam æuum est ætas perpetua: cuius neque initium neque extremum noscitur: quod Græci æras vocant: quod aliquando apud eos pro seculo, aliquando pro æterno ponitur. **Vnde** & apud Latinos est deriuatum.

**Ætas** autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuentus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas est ab Adam usque ad Noë: secunda à Noë usque ad Abraham: tertia ab Abraham usque ad Dauid: quarta à Dauid usque ad transmigrationem Iudei in Babyloniā: quinta deinde usque ad aduentum Salvatoris in carne: sexta quæ nunc agitur usque quo mundus iste finiatur. **Quarum** decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiæ stylo elicuit. De hinc Eusebius episcopus Cæfariensis, atque sanctæ memorie Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipue Victor Tununensis Ec-

A clefia episcopus recensitis priorum historijs gesta sequentium ætatum usque ad consulatum Iustini iunioris imperatoris expluit. Horum nos temporū summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Suinthalianis regis Gotthorū, quanta potuimus breuitate notauimus, ad iacente è latere descendente linea temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

**C**ap. XXXVI. Secula generationib. constat. Secula sex generationib. constat, cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.

**B** Hunc quidam. Ex Hieronym. ad Gal. 2.

**A** Etas. Seru. *Georg.* 3. AEtatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quoquis tempore. Verba autem, vt in annalib. Itemque, vt in homine aliena cum Chacone censemus.

**d** Et dicta ætas q. æuitas. Nam & æuitas olim eadem fuit.

**e** quarum decursus---seculi cognoscatur. Hac non sunt in vetustiorib. sumptatamen sunt ex Isidori Chronico.

**f** Victor Tununensis. Ita legendum ex lib. de vir. illust. non (vt antea) Turonensis.

## De discretione temporum.

### XXXVII.

**P**rima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos, secundo in firmamenti appellatione cælos, tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terræ, quarto luminaria cæli, quinto anima-  
tia ex aquis, sexto animantia ex terra, & hominem, quem appellavit Adam.

**A** Dam anno ccxxx. genuit Seth à quo filij  
Dei. ccxxx.

Seth anno ccv. genuit Enos: qui cœpit in-  
uocare nomen Domini. cccccxxv.

Enos anno clxxxx genuit Cainan. Dcxxv.

Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dccxv.

Malaleel anno clxv. genuit Jared. Dcccclx.  
Jared anno clxxij genuit Enoch qui transla-  
tus est. Mccxij.

Enoch anno clxv genuit Mathusalē. Mcc.  
lxxxvij.

Mathusalem anno clxvij. genuit Lamech.  
Mccccliij.

Lamech anno clxxxvij genuit Noë. arca  
ædificatur. M. D.cxlj.

Noe autem anno D c. factum est diluuium.  
ii. M ccxlij.

Secunda

*Secunda etas.*

**S**Em post diluuium secundo anno genuit Arphaxad, à quo Chaldæi. <sup>iiM.ccxlviij.</sup>  
Arphaxad ann. cxxxv. genuit Sala: à quo Samaritæ & Indi fuerunt. <sup>iiM.ccclxxix.</sup>  
Sala ann. cxxx. genuit Heber à quo Hebræi. <sup>iiM.D. ix.</sup>  
Heber ann. cxxxvij. genuit Phaleg. Turris ædificatur. <sup>iiM.Dcxliij.</sup>  
Phaleg. ann. cxxx. genuit Ragau. Dij primùm adorantur. <sup>iiM.Dcclxxij.</sup>  
Ragau ann. cxxxij. genuit Seruch. Regnum inchoat Scytharum. <sup>B iiM. Dccccv.</sup>  
Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. <sup>iiiM.xxxv.</sup>  
Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Regnum Assyriorum & Sycioniorū exoritur. <sup>iiiM.cxiij.</sup>  
Thara ann. lxx. genuit Abraham.  
Zoroastes magicam reperit. <sup>iiiM.clxxxij.</sup>

*Tertia etas.*

**A**braham an. centesimo genuit Isaac. Nā prius & Ismahēl à quo & Ismahēlitæ. <sup>iiiM.cclxxxij.</sup>  
Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Argiūorum regnum inchoat. <sup>iiiM.cccxliij.</sup>  
Iacob ann. xcj. genuit Ioseph. Phoroneus Græciæ leges dedit. <sup>iiiM.ccccxxxv.</sup>  
Ioseph ann. cx. vixit. Græcia segetes habere cœpit. <sup>iiiM.Dxlvi.</sup>  
Hebræorum seruitus in Ægypto ann. cxliij. Atlas Astrologiam inuenit. <sup>iiiM.Dclxxxix.</sup>  
Moyses ann. xl. rexit populum in eremo. Hebræi legem & litteras habere cœperunt. <sup>iiiM.Dccxxix.</sup>  
Iosue ann. xxvij. Erichthonius in Græcia primus quadrigam iunxit. <sup>D iiiM. Dcclvj.</sup>  
Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græcis dedit. <sup>iiiM.Dccxcvj.</sup>  
Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt. <sup>iiiM.Dccclxxvij.</sup>  
Debbora ann. ix. Apollo Medicinæ artē inuenit, & citharam reperit. <sup>iiiM.Dccccxv.</sup>  
Gedeon ann. xi. Mercurius lyrām condidit. <sup>iiiM.Dcccclvj.</sup>  
Abimelech ann. iiij. Chorus in Græcia inuentus. <sup>iiiM.Dcccclix.</sup>

**A**da Thola ann. xxij. Priamus regnauit in Troia. <sup>iiiM.Dcccclxxxij.</sup>  
Iair ann. xxij. Carmentis Latinas litteras reperit. <sup>iiiM.iii.</sup>  
Iephte ann. vij. Hercules se flammis init. <sup>iiiM.x.</sup>  
Abesan ann. vij. Alexander Helenam rapuit. <sup>iiiM.xvij.</sup>  
Abdon ann. vij. Troia capta est. <sup>iiiM.xxv.</sup>  
Samson ann. xx. Ascanius Albam condidit. <sup>iiiM.xlv.</sup>  
Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti capit. <sup>iiiM.lxxxv.</sup>  
Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur. <sup>iiiM.cxxv.</sup>  
*Quarta etas.*  
**D**uidann. quadrag. Carthago à Didone condit. Gad, Nathan & Asaph prophetauerunt. <sup>iiiM.clxv.</sup>  
Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis ædificatur. <sup>iiiM.ccv.</sup>  
Roboam ann. xvij. Regnum Israël & Iuda diuiditer. <sup>iiiM.ccxxij.</sup>  
Abia am. tribus, sub quo Abimelech Pontifex fuit. <sup>iiiM.ccxxv.</sup>  
Asa ann. xlj. Achias, Amos, Iehu, Iohel & Azarias prophetauerunt. <sup>iiiM.cclvj.</sup>  
Iosaphat ann. xxv. Prophetauit Elias. Abdias & Michæas. <sup>iiiM.ccxcj.</sup>  
Ioram ann. vij. Prophetauit Elias & Eliseus. <sup>iiiM.ccxcix.</sup>  
Ochozias ann. j. Elias rapitur. <sup>iiiM.ccc.</sup>  
A thalia ann. vij. Ionadab sacerdos claudit. <sup>iiiM.cccvij.</sup>  
Ioas ann. xl. Eliseus moritur. <sup>iiiM.cccxlvij.</sup>  
Amasias ann. xxix. Carthago condita. <sup>iiiM.ccclxxvij.</sup>  
Ozias ann. lij. Olympias à Græcis instituitur. <sup>iiiM. ccccxxvij.</sup>  
Ioathan ann. xv. Romulus nascitur. <sup>iiiM.ccccxliij.</sup>  
Achaz ann. xv. Roma condit. <sup>iiiM.cccclx.</sup>  
Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit. <sup>iiiM.ccccxxxix.</sup>  
Manasses ann. iv. Sibylla Samia claruit. <sup>iiiM.Dlxij.</sup>  
Amon ann. xij. Census primùm agitur. <sup>iiiM.Dlvj.</sup>  
Iofias

Iosias an. xxxij. Thales philosophus agnoscitur. III M. Dlxxxvij.  
Ioachim an. xj. Nabuchodonosor Iudeā capit. III M. Dxcix.  
Sedechias an. xj. Templum Hierosolymis incensum. Sappho mulier diuerso poēmate claruit. III M. Dcx.

*Quinta etas.*

**H**EBRORUM captiuitas ann. septuaginta Judith historia scribitur. III M. Dclxxx.

Darius ann. xxxiiij. Iudeorum captiuitas soluitur. III M. Dccxiiiij.

Xerxes ann. xx. Sophocles & Euripides, tragœdi celebrantur. III M. Dccxxxij.

Artaxerxes an. xl. Esdras incensam legem renouat. III M. Dcclxxij.

Darius qui & nothus an. xix. Hæc etas habuit Platonem, & Gorgiam primū Rhetorem! III M. Dccxcij.

Artaxerxes an. xl. Hester historia expletur. III M. Dcccxxxij.

Artaxerxes (qui & Ochus) ann. xxvj. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. III M. Dccclxij.

Xerxes an. iiiij. Xenocrates illustris habet. III M. Dccclxij.

Darius an. vj. Alexander Hierosolymam cepit. III M. Dccclxix.

Alexander Macedo an. v. Asiam obtinuit. III M. Dccclxxij.

Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. III M. Dccccxiv.

Philadelphus an. xxxvij. Septuaginta interpres agnoscuntur. III M. Dcccclij.

Euergetes an. xxvj. Iesus sapientia librum componit. III M. Dcccclxxvij.

Philopator ann. xvij. Machabæorum secundi libri historia componitur. III M. Dccccxcv.

Epiphanes an. xxiiij. Romani Græcos obtinuerunt. VM. xix.

Philometor an. xxxv. Scipio Africā vicit. VM. liij.

Euergetes an. xxix. Brutus Hispaniā subegit. VM. lxxxij.

Soter an. xvij. Thraces Romanis subiiciuntur. VM. c.

Alexander an. x. Syria Romanis subiecta est. VM. cx.

Ptolemæus an. viij. Rhetorica ars Romæ coepit. VM. cxvij.

A Dionysius an. xxx. Pompeius Iudeā capit. VM. cxlvij.

Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis subditur. VM. cl.

I Julius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VM. clv.

*Sexta etas.*

O Craianus an. lvj. Christus nascitur. VM. ccxj.

Tiberius an. xxij. Christus crucifigitur. VM. ccxxxij.

Caius Caligula ann. ijj. Matthæus Euangeliū scriptis. VM. ccxxxvij.

Claudius ann. xij. Marcus Euangeliū edidit. DM. cclij.

Nero an. xiiij. Petrus & Paulus necantur. VM. cclvj.

Vespasianus ann. x. Hierosolyma à Tito subuertitur. VM. ccclxxvij.

Titus an. ij. Hic facundus & pius fuit. VM. cclxxvij.

Domitianus an. xvj. Ioannes in Pathmos relegatur. VM. ccxiij.

Nerua an. j. Ioannes Ephesum redit. VM. ccxv.

Traianus ann. xvij. Ioahannes Apostolus requiescit. VM. cccxij.

Adrianus ann. xxj. Aquila interpres habetur. VM. cccxxv.

Antoninus Pius ann. xxij. Valentinus & Marcion agnoscuntur. VM. ccclvij.

Antoninus an. xix. Cataphrygarum hæresis oritur. VM. ccclxxvij.

Commodus ann. xij. Theodotion interpres habetur. VM. ccclxxxix.

Ælius pertinax an. j. Nihil habet historiæ. VM. cccxc.

Seuerus ann. xvij. Symmachus interpres habetur. VM. cccvij.

Antoninus Caracalla an. vij. Quinta editio Hierosolymis inuenitur. VM. cccc xv.

Macrinus an. j. Huius breuitas vitæ nihil gestorum habet. VM. ccccvij.

Aurelius Antoninus an. ijj. Sabellij hæresis oritur. VM. ccccxx.

Alexander annis xij. Origenes insignis habetur. VM. ccccxxxij.

Maximus an. ijj. Iste Germanos vicit. VM. ccccxxxvij.

Gordianus an. vij. Iste de Parthis & Persis triumphauit. VM. cccxljj.

Philippus an. vij. Hic primus Christianus imperator fuit. VM. ccccl.

Decius

- |  |               |   |  |               |
|--|---------------|---|--|---------------|
| Decius ann. j. Antonius monachus clau-<br>ruit.                            | VM.cccli.     | A | Valentinianus an.vij.Hieronymus in Beth-<br>leem prædicatur.   | VM.Dxc.       |
| Gallus an.ij. Nouatus hæresim condit.                                      | VM.ccclij.    |   | Theodosius an.iiij. Iohannes Anachoreta clau-<br>ruit.   | VM.Dxcij.     |
| Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio<br>coronatur.                       | VM. ccclxvij. |   | Arcadius ann. xij. Iohannes Chrysostomus<br>floruit.   | VM.Dcvj.      |
| Claudius ann. ij. iste Gotthos ab Illyrico<br>expulit.                     | VM.ccclxx.    |   | Honorius ann.xv. Augustinus episcopus<br>claruit.  | VM.Dcxxj.     |
| Aurelianus ann. v. Iste Christianos per-<br>sequitur.                      | VM.ccclxxv.   |   | Theodosius ann. xxvij. Nestorius hære-<br>fiarcha extitit.   | VM. Dcxvij.   |
| Tacitus ann. j. Huius breuitas vitæ præ-<br>notatione caret.               | VM.ccclxxv.   | B | Martianus ann.vj.Chalcedonensis syno-<br>dus agitur.   | VM.Dclij.     |
| Probus ann. vj. Manichæorum hæresis<br>orta est.                           | VM.ccclxxxij. |   | Leo maior an. xv. Ægyptus errore Dio-<br>cori latrat.  | VM.Dclxx.     |
| Carus anno.ij. Iste de Persis triumphauit.                                 | VM.ccclxxxij. |   | Zenon ann. xvij. Acephalorum hæresis<br>orta est.  | VM.Dclxxxvij. |
| Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris<br>adustis martyria facit.       | VM.Dijij.     |   | Anastasius ann. xxvij. Fulgentius episco-<br>pus prædicatur.   | VM.Dccxij.    |
| Galerius anno.ij. Huius breuitas vitæ ni-<br>hil dignum historiæ contulit. | VM. Dvj.      |   | Iustinus ann. viij. Acephalorum hæresis<br>abdicatur.  | VM.Dccxxij.   |
| Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus<br>congregatur.                      | VM.Dxxxvij.   |   | Iustinianus xxxix.ann. Vandali in Africa<br>extinguuntur.  | VM.Dclxj.     |
| Constantius ann.xxij. Anthropomor-<br>phitarum hæresis oritur.             | VM.Dlx.       | C | Iustinus ann.xj. Armenij fidem Christi sus-<br>cipiunt.  | VM.Dcclxxij.  |
| Julianus ann. ij. Hic ex Christiano pa-<br>ganus effectus est.             | VM.Dlxij.     |   | Tiberius ann.vj. Longobardi Italiam ca-<br>piunt.  | VM.Dccxxix.   |
| Iouianus an.j. Iste iterum Christianus ef-<br>fectus est.                  | VM.Dlxij.     |   | Mauritius ann.xxj. Gotthi catholici effe-<br>cti sunt.   | VM.Dccc.      |
| Valens an. xij. Gotthi hæretici efficiun-<br>tur.                          | VM.Dlxvij.    |   | Phocas an.vij. Romani cæduntur à Per-<br>sis.  | VM.Dccvij.    |
| Gratianus an.vj. Priscilianus agnoscitur.                                  | VM.Dlxxxij.   |   | Eraclius xvij. nunc agit imperij annum:<br>Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur.<br>Residuum sextæ etatis soli Deo est cognitum. | VM.Dccxxij.   |

DIVI

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

## LIBER SEXTVS.

### De libris, & officijs Ecclesiasticis.

#### DE VETERI ET NOVO Testamento. Cap. I.



**E**T VS Testamentum ideo dicitur, quia veniente novo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Testamentum autem nouum ideo nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad Testamentum nouum, quod est regnum cælorum.

**H**ebræi autem veteris testamenti, Esdra authore, iuxta numerum litterarū suarum, viginti duos libros accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, & Prophetarum & Hagiographorū. Primus ordo Legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Veelle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Elle addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinq. lib. Moysi: quos Hebræi Thora, Latini Legem appellant. Propriè autem lex appellatur: quæ per Moysen data est: Secundus est prophetarum: in quo continentur libri octo: Quorum primus Iosue Ben-Nun: qui Latinè Iesu Naue dicitur, secundus Sophtin, quod est Iudicū, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Melachim, qui est Regum secundus, quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus Therreas: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia sibi pro breuitate adjuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium:

in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob: secundus Psalteriū: tertius Misle, quod est Proverbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir hassirim, quod est Cantica canticorū: sextus Daniel: septimus. Dibrehamiam quod est verba dierū. <sup>b</sup> hoc est Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. viii. & ix. fuit xxii. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Cinoth, quod Latinè dicitur Lamentatio Ieremiæ Hagiographis adiiciunt, & xxiv. voluminate stameti veteris faciunt, iuxta vigintiquattuor seniores, qui ante conspectum Dñi assistunt.

**Q**uartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientiæ liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum: quos licet Iudæi inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat, & prædicat.

**I**n Novo autem Testamento duo sunt ordines: primus Euangelicus, in quo sunt Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Secundus Apostolicus: in quo sunt Paulus in quatuordecim epistolis, Petrus in duabus: Iohannes in tribus, Iacobus, & Iudas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis.

Summa autem vtriusq. testamenti trifiariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifariè diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis vel hominibus gestum dictumq. sit, quid à prophetis prænuntiatum de Christo & corpore eius: quid de diabolo & mēbris ipsius: quid de veteri & nouo populo: quid de præsentisculo, & futuro regno atq. iudicio.

- a Cap. I. Hebrei autem. Ex prolog. Galeato Hieronymo & prefatione in libros Reg. & Epiphan. lib. de pond.  
 b Hoc est Paralip. Quæ post hæc verba adduntur in excusis, in ms. nulla sunt, neq. esse debent. Non n. Chronicorum liber dictus est, quanvis id nomen aptissime illi conueniat, ut Hieron. ait.

### De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum. Cap. II.

**V**Eteris testamenti secundum Hebreorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses diuinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πέντε enim Græcè quinq. τεῦχος volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur, eò quod exordium mundi & generatio seculi in eo continetur.

Exodus verò exitū ab Ægypto vel egressum populi Israël digerit, & ex ea causa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eò quod Leuitarum ministeria & diuersitatem victimarum exequitur, totisque in eo ordo Leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eò quod in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, & quadraginta diutarum per erenum mansio num in eo descriptio continetur.

Deuteronomiū Græco sermone appellatur, quod Latinè interpretatur Secundalex, id est, repetitio & Euangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen noua sint omnia, quæ in eo repllicantur.

Iosue liber nomen accepit à Iesu filio Naue, cuius historiam continet, scriptorem verò eius eundem Iosue Hebrei asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitū regna hostium subvertuntur, terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, vicos, montes atque confinia Ecclesiæ, cœlestisque Hierusalem spiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominatur à principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen & Iosue, antequam Dauid & cæteri reges existerent. Huc librū & Ruth edidisse credit Samuel. Liber Samuel eiusdē Samuels natuitatē, & sacerdotium, & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quāuis hic liber Saul & Dauid historiā cōtineat: utriq. tamen ad Samuel referuntur, quia ipse vnu-

Axit Saul in regnum; ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò eius usque ad calcem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eò quod reges Iudæ & Israëliticæ gentis gestaq. eoru per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latinè Regum interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in unum volumen coëgit. Nam anteā sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod nos prætermisorum, vel reliquorum dicete possumus, quia ea quæ in lege vel in Regū libris vel omissa vel non plenè relata sunt, in isto summatim & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnu ex propheticis: nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitrantes, ut qui certamina specialis pugnæ sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit.

c Principia autē & fines libri Iob apud Hebreos prosa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus sum, usq. ad eum locū, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam: omnia heroico metro discurrunt.

Psalmarum liber, Græcè psalterium, Hebraicè nebel, Latinè organum dicitur. Vocatus autem psalmorū, quod vno Propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. d Titulus autem in psalmis Hebraicis Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorū.

e Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun & filij Core Eman Ezrai thæ & reliquorum quos Esdras vno volume comprehendit. Omnes autem psalmos apud Hebreos metrico carmine constat esse compositos. Nam fin morem Romanii Flacci, & Græci Pindari, nunc alij iābo currunt, nunc Alcaico personant: g nunc Saphico nitent, h trimetro vel tetrametro pede incedentes.

i Salomon filius Dauid Rex Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Misle: quem Græci Parabolas, Latini proverbiorum nominant, eò quod in ipso sub comparatiua similitudine figuræ verborum & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus

gentibus reseruauit. Secundum librum Co- A heleth vocavit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latinè Concionator: eò quod sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Proverbij, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & brevia, & ob hoc minimè appetenda.

Tertium librum Sir-hassirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: <sup>k</sup> ubi per epithalamium carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eò quod omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, ut Iosephus Hieronymusq. scribunt.

Isaias Euangelista potius quam propheta edidit librum suum: cuius omnis tex- tus eloquentia prosa incedit. Canticū verò hexametro & pentametro versu discurrit.

Ieremias similiter edidit librum suum cum threnis eius: <sup>m</sup> quos nos Lamēta vocamus, eò quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro composuit alphabetū: quo- rum duo prima quasi sapphico metro scrip- ta sunt: quia tres versiculos qui sibi necti sunt <sup>n</sup> & ab una tantum littera incipiunt, heroicum cōma concludit. Tertium alpha- betum trimetro scriptum est, & à ternis litteris idem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habe- tur.

Ezechiel & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorū Ezechiel principia & finis multis habet ob- scuritatibus inuoluta. Daniel verò claro ser- mone regna orbis pronuntiat & tempus aduentus Christi manifestissima prædic- tione annotat. Hi sunt quattuor Prophetæ, qui maiores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt. Liber duodecim propheta- rū auctoriū suorū nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia ser- mones eorū breues sunt. Vnde & cōneci si- bimet inuicē in uno volumine continētur: quorū nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Ab- dias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, So- phonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

A Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdræ, Nehemiasq. sermones pariter cōtinentur. Nec quæquam moueat, quod vñus Esdræ dicitur liber: <sup>p</sup> quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos depu- tantur.

B Hester librū Esdras creditur conscripsisse in quo eadē regina sub figura Ecclesiæ Dei populū à seruitute & morte eripuisse scribi- tur, atq. imperfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittit. <sup>q</sup> Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse stylus Græcā magis eloquē- tiā redolet. Hunc Iudæi Philonis esse af- firmat, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapiētia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

C Librum autem Ecclesiasticū certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, de quo memini- nit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem Salomonis ti- tulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasti- cus, eò quod de totius Ecclesiæ disciplina religiosæ conuersationis magna cura & ra- tione sit editus. Hic & apud Hebræos re- peritur, sed inter apocryphos habetur.

Judith verò & Tobias siue Machabæorū libri, quibus auctoriibus scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulariter conscripsérunt.

Primus Matthæus cōscriptit Euangeliū litteris Hebraicis & sermonibus in Iudæa, initians euangelizare ab humana Christi nativitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine Patriar- charum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum.

D Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Euangeliū Christi eloquio Græco in Italia secutus Petru, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetali fecit dicens, Vox clamā- tis in deserto, parate viam Domino: vt ostē- deret Christum post assumptionem carnis Euangeliū prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dictus est, sicut scriptū est, Et <sup>r</sup> Prophetam in gentibus posuit te.

Tertius Lucas inter omnes Euangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus, in Græcia Euangeliū scripsit

Theophilo Episcopo, initians à sacerdotali A spiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudæus sacerdos quidam nomine Zacharias, vt manifestaret Christum post nativitatem carnis & prædicationem Euangeli, hostiam fuisse effectū pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in psalmis: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vbi enim Christus aduenit: sacerdotium Iudæorum obmutuit: lex & prophetia cessauit. Quartus Iohannes: scripsit Euangeliū ultimus in Asia, incipiēs à Verbo, vt ostenderet eundem salvatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante B secula Dei Verbum esse, ipsum à cælo venisse, & post mortem ad cælum iterum re-measse.

Hi sunt quattuor Evangelistæ, quos per Ezechiem Spiritus sanctus significauit in quattuor animalibus. Propterea autē quatuor animalia: quia per quattuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt: quoniam propter animam hominis prædicatur Euangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam peruident quæ dicta sunt à prophetis, & quæ promissa erant impleri. C Crura autē eorum recta: quia nihil prauum in Euangelijs. Et alas senas tegentes crura & facies suas: reuelata sunt enim quæ tegebantur in aduentu Christi.

Euangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Græcè enim εὐηγέλιον dicitur annuntiatio. Vnde & angelus nuntius interpretatur.

Paulus Apostolus suas scripsit epistolas quatuordecim, ex quibus nouem, septem Ecclesijs scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebreos autem epistola à plerisque Latinis eius esse incerta est, propter dissonantiam sermonis. D candémq. alij Barnabam conscripsisse: alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quæ Catholicæ ideo nominantur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas suas scripserunt epistolas.

Actus Apostolorū primordia fidei Christianæ in gentibus & nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum Apostolorum scriptorem Lucam esse (constat) euange-

A listam: in quo opere nascentis Ecclesiæ in-fantia texitur, & Apostolorum historia retinetur. Vnde & actus Apostolorum dicitur.

Apocalypsim librum Iohannes euange-lista scripsit, eo tempore quo ob euangeli prædicationem in insula Pathmos traditur relegatus. Apocalypsis autem ex Græco in Latinum reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifestatio eorum quæ ab-scondita erant, iuxta quod & ipse Iohannes dicit. Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

Hi sunt scriptores sacrorum librorum, qui per Spiritum sanctum loquentes ad erudi-tionem nostram & præcepta viuendi, & credendi regulam conscripserunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus usque ad nos auctoritas vera-cium scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In ijs apocryphis es si inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudentibus iudicantur non esse eorum credenda, quibus adscribuntur. Nam multa & sub nominibus propheta-rum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hereticis proferuntur: quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

a Cap. II. Pleraque ex Hieron ep. ad Paulum.

b Hunc librum & Ruth. Voces & Ruth. à plerisque aberant, sed rejicienda non fuerunt, cum idem dicat lib. I. de offic. Eccl. c. 12.

c Principia autem & fin. Ex pref. Hier. ad lib. Job.

d Titulus autem comprehendit. Ex ep. ad Sophron.

e Auctores autem. Ex ead. ep.

f in morem Rom. Flacc. Ex pref. ad Chron. Euseb. & ad Job.

g nunc Saphico nitent. Tamen apud Hieronym. ti-nent Segunt C. ex quo tinniunt quidam legebat.

h trimetro vel tetrametro. Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus: sed nunc semipede ingreditur, Atque ita legi volebat Chacon, illud alterum glossema fuisse.

i Salomon. Ex Hieronym. ad cap. I. Ecclesiastæ.

k ubi per epithalam. Vid. Orig. hom. I. in Cant. Hieronymo interp.

l eloquentia prosa. Ut supra prosa oratione. Al. elo-quentia prosa.

m quos nos lamenta v. ed quod tristiorib. reb. funeribusq. Canebantur fortasse, uti nunc Iob verba, ita Ifigori etate, Jeremie lamentationes in officio defunctorum.

n Et ab

Et ab una tantum. Ex ep. ad Paul. Vrbic.  
Ezechiel & Daniel. Idem refert. i. de Eccle. offic.  
ex Hebreorum sententia, qui haec vaticinia, non ab ipsis va-  
tibus scripta, sed ab alijs excepta somniarant. Sed de Ezechiele  
ne dubitatum quidem videtur Hieronymi etate. Contra Da-  
nielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, confutatum  
que ab Euseb. Apollinario, & Methodio.

<sup>P</sup> Quia secundus, tertius, & quartus non haben-  
tur apud Hebr. Quia Esdra, Nehemiaq. sermones in unū  
volumen (vt ait Hier.) coarctant. Ita neque secundum agnosc-  
cunt. At nobis Nehemias, idem secundus Esdra inscribitur.

<sup>g</sup> Liber Sap. Ex Hier. pref. cum in lib. Proem. Iesu filio  
Sirach tribuat Augustinum secutus. 17. de ciuit.

<sup>r</sup> Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latin. Non  
mirum, si Isidori etate Salomonis titulum preferret, cum Hiero-  
nimus ita de eo: Quem Hebraicum (inquit) reperi, non  
Ecclesiasticū, vt apud Latinos, sed parabolās prae-  
notatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica  
cantor. vt similitudinem Salomonis non solum  
numero librorum, sed etiam materiarum genere  
coæquaret.

<sup>f</sup> Et Prophetā in Gen. posuit. Ex Lxx. et Gen. et.  
Vulg. dedit te.

<sup>e</sup> Græci sermonis. Ex Hier. epist. ad Damasum. 145. sed  
ibi Græcis Euangelium scripsisse dicitur, non in Gracia.

<sup>v</sup> & quæ promissa er. impleri. Ex Neap. c. Al. in  
priori.

<sup>x</sup> Crura autem eorū recti. Ex Lxx. Vulg. Pedes eorū  
recti.

<sup>r</sup> Paulus Apost. Ead. lib. 1. de offi. c. 12. & Rab. 2. de  
inst. cler. c. 54.

<sup>z</sup> Ad Heb. Ex Hieronymi catalog.

A maximè <sup>c</sup>Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis litteraturæ sagacissimus,  
cum studio bibliothecarum Pisistratū æmu-  
laretur, non solum gentium scripturas, sed  
etiam & diuinæ litteras in bibliothecam  
suam contulit: <sup>d</sup>Nam septuaginta millia li-  
brorum huius temporibus Alexandriæ in-  
uenta sunt.

<sup>a</sup> Cap. III. Bibliothec. veteris testam. Libri Sacri sa-  
pè Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog. Eusebius in  
scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecæ di-  
uinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus per-  
uestigator. Et in epist. ad Marcellam 141. Beatus Pam-  
philus Martyr cum Demetrium Phaleræum, & Pi-  
sistratum in sacrae Bibliothecæ studio vellet æqua-  
re. Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Biblio-  
theca citat.

<sup>b</sup> Apud Græcos autem. Totus locus ex Agellij lib. 6. c.  
vlt. Vid. Athen. & Cicer. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, &  
Zenodoto ad id vsum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch.  
Pisistrati filium Hipparchum Homeris libros Athenas detu-  
lisse, eosq. decantari in Panathenaicis ludis iussisse ait.

<sup>c</sup> Ptolemæus-- omnis litterat. sag. Verba Tertull. in  
Apolog. c. 18.

<sup>d</sup> Septuaginta millia. s. o. l. Septingenta millia Agell.  
& Marcellini. lib. 2. 2.

### De interpretibus. Cap. IV.

#### De bibliothecis. Cap. III.

**B**ibliotheca à Græco nomen accepit, eò  
quòd ibi recōdantur libri. Nam βιβλίων  
librorum θήνη repositio interpretatur. <sup>a</sup> Bi-  
bliothecam veteris testamenti Esdras scriba  
post incensam legē à Chaldæis, dum Iudæi  
regressi fuissent in Hierusalem, diuino affla-  
tus spiritu reparauit, cunctaq. legis ac pro-  
phetarum volumina, quæ fuerant à genti-  
bus corrupta correxit, totumque vetus te-  
stamentum in viginti duos libros cōstituit,  
vt tot libri essent in lege, quot habebantur,  
& litteræ.

<sup>b</sup> Apud Græcos autem bibliothecam pri-  
mus instituisse Pisistratus creditur Atheniē  
sium tyrannus: quam deinceps ab Athe-  
niensibus auctam Xerxes incensis Athenis  
auexit in Persas, longoque post tempore Se-  
leucus Nicanor rursus in Græcam retulit.  
Hinc studium regibus, vrbib[us]que cæteris  
natum est comparandi volumina diuersarū  
gentium, & per interpretes in Græcam lin-  
guam vertendi. Dehinc magnus Alexāder,  
vel successores eius instruendis omnium li-  
brorum bibliothecis animum intenderū,

**H**IC etiam & ab Eleazarō pontifice pe-  
tens scripturas veteris Testamenti, in  
Græcam vocē ex Hebraica lingua per sep-  
tuaginta interpretes trāsferre curauit: quas

**C** in Alexandrina Bibliotheca habuit. <sup>b</sup> Siquidem singuli in singulis cellulis separati: ita  
omnia per Spiritum sanctum interpretati  
sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inue-  
tum esset: quod in cæteris vel in verborum  
ordine discreparet. Fuerunt & alij interpre-  
tes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra  
eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Sym-  
machus & Theodotio: sicut etiā & <sup>c</sup>Vulga-  
ris illa interpretatio, cuius auctor non appa-  
ret, & ob hoc sine nomine interpretis Quin-  
ta editio nuncupatur. Præterea sextam &  
septimam editionē Origenes <sup>d</sup> mirolabore  
reperit, & cum cæteris editionibus compa-  
rauit. <sup>e</sup> Præbyter quoque Hieronymus triū  
linguarum peritus ex Hebræo in Latinum  
eloquium easdem scripturas conuertit, elo-  
quentérque transfigit, <sup>f</sup> cuius interpreta-  
tio merito cæteris antefertur. Nā est & ver-  
borum tenacior, & perspicuitate sententiæ  
clarior, <sup>g</sup> atque, vtpote à Christiano inter-  
prete, verior.

- a Cap. IV. & ab Eleaz. Ex Hiero in Chron.
- b Siquidem sing. Idem refert Aug. lib. 2. de doct. Christ. & lib. 18. de ciuit. c. 42. & Epiph. lib. de ponder. qua de re nūmis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.
- c & vulgaris. Hec verba non sunt Augustini.
- d mīto labore rep. Ex Catalog. Hier. in Origen. Reperit autem has editiones (vt ait Epiph.) in dolis, quinēam verò in libro littore ait Hieronymus in prefat. ad homil. Origen. a se versas.
- e Presbyter quoq. Aug. 18. de ciui. c. 43.
- f Cuius interpretatio. Ex eod. 2. de doct. Christ. quem non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.
- g atq. vtpote à Ch. int. v. Hec quidam libri non habent, neque libris 1. de offic. eccl. leguntur, sunt tamen in vestiūribus.

*De eo qui primum Romam libros aduexit. Cap.V.*

**R**omam primus librorum copiam aduexit<sup>a</sup> Aemilius Paullus, Perse Macedonū rege deuicto: <sup>b</sup> deinde Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium quām maximæ Bibliothecæ cōstruendæ. <sup>c</sup> Primum autē Romæ Bibliothecas publicauit Pollio, Græcas simul atque Latinas additis auctōrū imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificētissimum instruxerat.

- a Cap. V. Aemil. Paul. Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Aemiliū abstinentiam laudans, narrat; libros Regis dum taxat filiis studia litterarum tractantibus concessisse, cum auri & argenti aceruos, reliquāque prædam ne aspicere quidem voluerit.
- b Deinde Lucull. Cicer. in Lucull. Et 3. de finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo succedit, bellūq. confecit, tribuit Plin. lib. 7. c. 30.
- c Primum autem Rom. Plin. lib. 7. c. 30. Marci Varronis in Bibliotheca, quæ p̄ima in orbe ab Afanio Pollione de manubijs publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est. Nam et si reges illi multo ante Pollionem Bibliothecas instruxerent, non tamen forasse publicarant, hoc est publicas fecerant.

*Qui apud nos Bibliothecas instituerunt. Cap.VI.*

**A** pud<sup>a</sup> nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis cōscripsit, Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio<sup>b</sup> primus adæquare contédit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta volumina millia. habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores

A toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorūmq; studia in vno voluminis indiculo comprehendenterunt.

- a Cap. VI. Apud nos. Ex epist. 141. ad Marcellam.

*Qui multa scripserunt.*

*Cap.VII.*

**M**arcus<sup>a</sup> Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attollitur laudibus: quod tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Græcos Origenes in scripturarum labore tam Græcos, quām Latinos operum suorum numero superauit. Denique Hieronymus<sup>b</sup> sex millia librorum eius se legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. Nam tantascripsit, vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam, sed nec legere quidem occurrat.

- a Cap. VII. M.T. Varr. apud Græc. Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, qua ad hunc locum pertinet, refert Ruffin. inuect. his verbis: M. Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterū miris efférunt laudibus quod tantos libres composuerit, quantos quiuis nostrū alienos sua manu describere non possit. Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, vt ait Hesychius in lib. de ijs qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.

- b sex mill. lib. Ita Ruffin. in apolog. sed eum Hieronymus mendacij arguit, vixque tertiam partem ab Euseb. relatam affirmat. Idem tamen quod Ruffinus, tradidit Ephanius.

*De generibus opusculorum.*

*Cap.VIII.*

**O**pusculorum<sup>a</sup> genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ Græcè scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summatim ac breuiter præstringuntur.

Secundum genus, homiliæ sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homiliæ autem ad vulgus loquuntur: tomi vero, id est, libri maioris sunt disputationis. Dialogus est

<sup>a</sup> est collatio duorum vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus, <sup>b</sup> Sermo autem dictus quia inter utrumque scribitur. Vnde & in Virgilio. Multa inter se se vario sermone serebant. Tractatus, est vnius rei multiplex expositio, eò quod trahat sensum in multa, <sup>c</sup> sententiam contrectando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbū. Sermo enim altera, eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commentaria iuris, <sup>d</sup> commenta Euangeli.

<sup>e</sup> Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positū est, & est nōmen Græcum.

<sup>f</sup> Panegyricum est licentiosum & laciniosum genus dicendi in laudibus regum: in cuius compositione homines multis mendacij adulantur. Quod malum à Græcis exortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitauit.

<sup>g</sup> Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribuntur, à fascibus dicti, id est, potestatibus. <sup>h</sup> Vnde & ob id libri Fastorum dicuntur, quia de regibus & consulibus editi sunt.

Proemium est initiū dicendi. Sunt enim proemia principia librorū, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nōmē plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: vt dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid nō faciendum: vt Non mœchaberis, non furum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent, vel vetant. Iubent faciendum: vt nudus arasere nudus. Vetant: vt Neue inter vites corylum sere, neue flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebrewos Moyses scripsit, apud Latinos, <sup>i</sup> Martius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, Postremus dicas, primus

A taceas. Parabolæ & problemata nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem per se gerit, quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino usurpatum. Et notum est quod in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latinè appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit.

Quæstio autem est quæsitio, cùm queritur, an sit, quid sit, quale sit.

Argumentum verò dictum quasi argutū, vel quasi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.

Ante chartæ & membranarum usum, <sup>k</sup> in dedolatis ex ligno codicillis epistolarū alloquia scribabantur. Vnde & portatores earum tabellarios vocauerunt,

<sup>a</sup> Cap. VIII. Opusculorum. Ex Hieron. pref. in homil. Orig. in Ezech. quæ repetit etiam Ruff. in inuest.

<sup>b</sup> Sermo autem dict. è Seru.

<sup>c</sup> Sententiam contrectando secum. Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur: seu à contrectando secum. Chacon.

<sup>d</sup> Commentaria iuris, commenta Euang. Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodie abscissum vulgaris sermo. ut suspicari possimus eod modo Isidori etate usurpatum.

<sup>e</sup> Apologeticum. Ex Lact. lib. 5. c. 4.

<sup>f</sup> Panegyric. Ex eod. lib. 1. cap. 15.

<sup>g</sup> Fastor. lib. -- à fascibus dicti Significationi etymæ aptavit, vt consuevit, atque à fundo dici non ignorans.

<sup>h</sup> Vnde & ob id. Ex C. Nep. mendoza reliqui. Ouid.

<sup>i</sup> Martius vates. Vid. Lil. Gerald. Dialog. 4. de poët. Latin.

<sup>k</sup> In dedolat. ex l. c. Ex Hierony. epist. ad Niccam 42.

## De ceris. Cap. IX.

C Eræ literarum materies, parvulorum nutrices. <sup>a</sup> ipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quarum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem & Thuscī primum ferro in ceris scriperūt, postea Romani iussérunt, ne graphium ferum quis haberet. Vnde & apud scribas dicebatur: ceram ferro ne cædit. Postea institutum est, vt ceram ossibus scriberet, <sup>b</sup> sicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram mucronéque aremus Osleo.

Offeo-graphium autem Græcè: Latinè scri-  
ptorium dicitur. Nam γράφη scriptura est.  
a. Cap. IX. Ipsa dantigen. Carmen est Draconty-  
lib. de machin. mundi. Cera dat ingenium pueris pri-  
mordia sensus. Inde fit, ut præstet littera, vel no-  
ceat.

b. sicut indicat Atta. Cui cur Atta cognomen hæserit,  
Vid. Fest. in Atta.

### De chartis. Cap. X.

**C**hartarum <sup>a</sup> usum primùm Ægyptus  
ministravit, cœptum apud Memphiticā  
vrbem. Memphis enim ciuitas Ægyptiorū  
est, vbi chartæ usus inuentus est primūm,  
sicut ait Lucanus, Conficitur bibula Mem-  
phitis charta papyro. Bibulam autem papy-  
rum dixit, quod humorem bibat. Charta  
autem dicta, quod carptim papyri tegmen  
deceptum glutinatur. Cuius genera quām  
plura sunt. Prima & præcipua <sup>b</sup> Augustea  
regia & maioris formæ in honorem Octa-  
uij Augusti appellata. Secunda Liuiana ob  
honorem Liuiae. Tertia hieratica dicta, eò  
quod ad sacros libros eligebat, similis Au-  
gustæ, sed subcolorata. Quarta Tæniotica  
à loco Alexandriæ qui ita vocatur vbi fie-  
bat. Quinta Saïtica ab oppido Sai. <sup>c</sup> Sexta  
Corneliana à Cornelio Gallo præfecto Æ-  
gypti primum confecta. Septima emporeti-  
ca, quod ea merces inuoluūtur, cùm sit scri-  
ptris minus idonea.

<sup>a</sup> Cap. X. Chartarum usus. Plin. lib. 13. c. 12.

<sup>b</sup> Augustea regia, regia, glossam putabat Chacon.

<sup>c</sup> Sexta Corneliana. De Corneliana nihil Plinius. Con-  
stat verò ex Dione &c alijs Cornelium Gallum Ægypto fuisse  
prefectum ab Augusto.

### De pergamenis. Cap. XI.

**P**ergameni <sup>a</sup> reges cùm charta indigerent,  
membrana primi excogitauerunt. <sup>b</sup>Vnde  
& pergamenarum nomen hucusque tra-  
dente sibi posteritate seruatum est. <sup>c</sup>Hæc  
membrana dicuntur, quia ex membris pe-  
cudū detrahuntur. Fiebant autem primūm  
coloris lutei, id est crocei, posteà verò Ro-  
mæ candida membrana reperta sunt: quod  
apparuit inhabile esse: quod & facile sorde-  
cant, aciemque legentium lædant. Cùm pe-  
ritiores architecti neque aurea lacunaria po-  
nenda in Bibliothecis putent, neque pau-  
mata alia, quām è Carysteo marmore, quod

A aurii fulgor hebetet, & Carystei viriditas re-  
ficiat oculos. Nam & qui nūmulariam dis-  
cunt, denariorum formis myrteos pannos  
subiiciunt: & gemmarum sculptores scara-  
beorum terga, quibus nihil est viridius, sub-  
inde respiciunt: & pictores idem faciunt ut  
laborem visus eorum viriditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lu-  
tea, aut purpurea sunt. Candida naturaliter  
existunt. Luteum membranum bicolor est:  
quod à confectione una tingitur parte id est  
crocatur, de quo Persius: Jam liber & posi-  
tis bicolor membrana capillis. <sup>d</sup>Purpurea ve-  
rò inficiuntur colore purpureo: in quibus  
aurum & argentum liquefscens patescat in  
litteras.

<sup>a</sup> Cap. XI. pergameni Reges. Eumenes Pergamini res  
membranas primus excogitauit.

<sup>b</sup> Vnde & pergamenarum. Verba sunt Hieronymi in  
epist. ad Chromat. 43.

<sup>c</sup> Hæc & membrana dic. Et foeminino, & neutro ge-  
nere. Gloss. membranum & unv.

<sup>d</sup> Purpurea verò Hiero. ad Eustoch. de custod. virg. Infic-  
cuntur membranæ colore purpureo, aurū liquef-  
cit in litteras. Vnde liquefuit hic reponebat Chacon.

### De libris conficiendis. Cap. XII.

**Q**vædam genera librorum apud genti-  
les certis modulis conficiebantur.  
**C**reuiore forma, carmina, atque epistole. At  
verò historiæ maiori modulo scribebantur,  
& non solùm in charta vel membranis: sed  
etiam & <sup>a</sup> in omentis elephantinis, textili-  
búsque maluarum folijs, atque palmarum.  
cuius generis Cinna sic meminit: Hæc tibi  
Aratēis multūm inuigilata lucernis Carmi-  
na, queis ignes <sup>b</sup> nouimus aërios, Lewis in  
aridulo maluæ descripta libello, Prusiaca ve-  
xi munera nauicula. Circuncidi libros Sici-  
liæ primūm increbuit. Nam initio pumica-  
bantur. Vnde & ait Catullus: Cui dono le-  
pidum nouum libellum Arido modo pu-  
mice expolitum?

<sup>a</sup> Cap. XII. in omentis eleph. Hinc elephantini libri,  
nisi manus codices eboreos, aut tabulas eboreas significari, de  
quibus meminere Vlp. de leg. 2. c. 52. & Pompon. c. 2. de orig.  
iur.

<sup>b</sup> nouimus aërios. Sic Gotth. o. Basil. Zanchius aetherios  
legit. arios autem ex illorum opinione qui sidera non in or-  
bibus fixa, sed per æra ferri existimavunt.

### De librorum vocabulis. Cap. XIII.

**C**odex multorum librorum est: liber  
vnius voluminis. Et dictus codex per  
transla-

translationem à caudicibus arborum, seu vi-  
tium, quasi caudex: quod in se multitudinē  
librorum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: si-  
cū apud Hebræos volumen legis, volumi-  
na prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ li-  
gno cohæret. De quo Virgilius, alibi liber aret  
in vīmo. Vnde & liber dicitur in quo scribi-  
mus: quia <sup>a</sup> ante vsum chartæ vel mēbrano-  
rum de libris arborum volumina fiebant,  
id est, compaginabantur. Vnde & scripto-  
res à libris arborum librarios vocauerunt.

Cap. XIII. ante vsum chartæ. Ex Hieronym. ad  
Niceam.

### De librarijs et eorum instrumentis.

#### Cap. XIV.

**L**ibrarios (constat) ante bibliopolas di-  
ctos. Librum enim Græci βιβλον vo-  
cant. Librarij autem, idem & antiquarij vo-  
cantur: sed librarij sunt qui & noua & vetera  
scribunt, antiquarij qui tantummodo ve-  
tera, vnde & nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomine accepit:  
officium exprimens vocabuli qualitate.

Instrumēta scribzæ, calamus & penna. Ex  
his enim verba paginis infiguntur: sed cala-  
mus arboris est, penna avis, cuius acumen in  
duo diuiditur: in toto corpore vnitate fer-  
uata (credo) propter mysterium, vt in duō-  
bus apicibus vetus & nouum testamentū  
signaretur, quibus exprimitur verbi sacra-  
mentum sanguine passionis effusum.

Dictus autem calamus quod liquorem  
ponat. <sup>a</sup> Vnde & apud nautas calare ponere  
dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est,  
volando. Est enim, vt diximus, avium.

Folia autem librorum appellata: siue ex  
similitudine foliorum arborum: seu quia ex  
follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occi-  
sionib[us] pecudibus detrahi solent: cuius partes  
paginae dicuntur, eo quod sibi inuicem cō-  
pingantur.

Versus autem vulgo vocati: <sup>b</sup> quia sic scri-  
bebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra  
enim ad dexterā primū deducebant stylum:  
deinde conuertebantur <sup>c</sup> ad inferiora  
& rursus ad dexteram versus: quos hodié  
que rustici versus vocant.

<sup>a</sup> Scheda est quod adhuc emēdatur, & nec

A dum in libris redactū est, & est nomen Græ-  
cum, sicut & tomus.

<sup>a</sup> Cap. XIV. Vnde apud nautas calare. quo verbo no-  
stri quoque Thrasones vntuntur, cum calar el sombrero, calar  
la visera, atque alia huiusmodi efficiunt. inde etiam dies in-  
tercalares dictos vult, quasi interpositos inf. c. 17.

<sup>b</sup> quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. Id  
Græci (vt ait Pausan. lib. 1. ἡλιακῶν) θεραφίδες γέραφεν, di-  
xere. Versum autem vocabant rustici; cum sulco ad finem per-  
ducto, iterum eo redditur, vnde atationis initium est. quod est  
versum peragere Plinio lib. 18. c. 19.

<sup>c</sup> ad inferiora. Al. ad inferiorem.

<sup>d</sup> Scheda. Charis lib. 1. Scida charta sine aspiratione  
à scindendo dicta est, sed etiam alijs cum aspiratio-  
ne schedā ex Græco απότον σχίζεν dictam putant.

### Decanonibus Euangeliorum.

#### Cap. XV.

**C**ANONES EUANGELIORU<sup>a</sup> Ammonius Ale-  
xandriæ Episcopus primus excogitauit:  
quem postea Eusebius Cæsariensis secutus,  
pleniū composuit. Qui ideò facti sunt, vt  
per eos inuenire & scire possimus, qui reli-  
quorum Euangelistarum similia aut propria  
dixerunt. Sunt autem numero decem, quo-  
rum primus continet numeros, in quibus

quattuor eadem dixerunt: Matthæus, Mar-  
cus, Lucas & Iohanes. Secundus, in quibus  
tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in  
quibus tres, Matthæus, Lucas, Iohanes. Quar-  
tus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohanes.  
Quintus in quibus duo, Matthæus, Lu-  
cas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Mar-  
cus. Septimus, in quibus duo, Matthæus,  
Iohanes. Octauius, in quibus duo, Marcus,  
Lucas. Nonus in quibus duo, Lucas, Iohan-  
nes. Decimus in quibus singuli eorum pro-  
pria quædam dixerunt: quorum expositiō  
hæc est. Per singulos enim Euangelistas nu-  
merus quidam capitulis affixus adiacet, quib-  
us numeris <sup>b</sup> subdita est æra quædam mi-  
nus notata: quæ indicat in quoto canone po-  
situs sit numerus, cui subiecta est æra. Verbi  
gratia: Si est æra prima, in primo canone: si  
secunda, in secundo: si tertia in tertio, & sic  
per ordinem usque ad decimum peruenies.

Si igitur aperto quolibet Euangeliō placuer-  
it scire, qui reliquorum Euangelistarum si-  
milia dixerunt, assumes adiacentem nume-  
rum capituli: & requires ipsum numerum  
in suo canone quem indicat, ibique inue-  
nies quot, & qui dixerint: & ita de mun in

corpo inquisitaloca, quæ ex ipsis nume-  
ris

ris indicantur per singula Euangelia de citem dixisse inuenies.

a. Cap. XV. Hammonius. Ex Hieronymi Catalogo, & pref. in Euang. & pref. Euseb. ad canones Hammonij.

b. Subdita est æra quæd. Vel ex hoc loco apparet etiam nihil esse aliud, quam numeri noti. Nam quam Isidorus eram, Hieronymus numerum dixit. & Victor Capuanus in pref. ad harmoniam Euangelicam Tatiani eadem de re. Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facile ex nota numeri reperta comprobet lectio. Vid. supra lib. 5. c. 34.

## Decanonibus Conciliorum.

### Cap. XVI.

**C**anon autem Græcè Latinè regula nūcupatur. Regula autem dicta, quod recte dicit, nec aliquando aliorum trahit. Alij dixerunt regulam dictam vel quod regat, vel quod normam recte viuendi præbeat: vel quod distortū prauumq. quid corrigat.

b. Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutio feruente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses est scissa: quia non erat licet Episcopis in vnum conuenire, nisi tempore supradiicti Imperatoris. Ipse n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & Apostolicam secundū post Apostolos symbolū tradiderūt.

Inter cetera autem concilia quattuor esse (scimus) venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quattuor Euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Arianæ perfidiæ damnata blasphemia, quā de inæqualitate sanctæ Trinitatis idē Arius asserebat: consubstantialem Deo Patri Deū filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore Constantinoli congregata est, quæ Macedonia, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantialem Patri & Filio Sanctum Spiritum demonstrauit, dans symboliformam, quam tota Græcorum &

A Latinorum confessio in Ecclesijs prædicat.

c. Tertia synodus Ephesina prima. ducentorum Episcoporum sub iuniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo afferentem iusto anathemate condemnauit: ostendens manere in duabus naturis vnam Domini Iesu Christi personam.

d. Quarta synodus Chalcedonensis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martiano Principe habita est, in qua Euthyché Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnam naturam pronuntiantem, & eius defensorem Dioscorū quandam Alexandrinum Episcopū, & ipsum rursum Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnauit, prædicans eadem synodus h̄ Christum Dominum de virgine sic natum, ut in eo substantiam & diuinæ & humanæ i confiteamur naturæ. Quattuor hæ sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicantes: sed si qua sunt cōcilia quæ sancti Patres spiritu Dei plenis sanxerunt, post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: k quoru gesta in hoc corpore condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus.

e. Concilij verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communiq. intentione tractabant. \* Vnde & Concilium à communi intentione dictū <sup>m</sup> quasi cōmuniciliū. Nā cilia oculorū sunt. Vnde <sup>n</sup> & considium, consilium, d. in, l. literam transeunte.

Cœtus verò conuentus est, vel congregatio à coéundo, id est, cōueniendo in vnum. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut conuentus cœtus, vel concilium à societate multorum in vnum.

\* Cap. XVI. Canon autem. Hoc caput ex alio Isidori volumine à Braulione, qui hoc opus interpolauit, in librōsque digestis, accersitum videtur. Nam & concilior. acta hoc operare condita inferius dicitur, & multa huius loci verba in ea pref. qua inscribitur origo concilior. reperiuntur.

b. Canones autem gen. Citantur hac à Grat. dis. 15. s. 1. & Iuone lib. 2. tit. xij. cap. 16. Panorm. ex. 18. cap. lib. 6. etymolog. eadēmq. in Rabani margine ex. 17.

c. Deum Filium. Dei Filium Gratian.

d. Conſtrntinopoli Al. Constantinopolim.

e. Tertia Synod. Ante hac verba Iu. c. 20. Hæc synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyriilli Hierosolymitani Episcopi, Nectarij Conſtantinopolitan. (sic. n. legendum non) Nestorij.

f. Oſten-

<sup>a</sup> Ostendens manere. Gennad. Sixtus vrbis Rom. episcopus decretum synodi aduersum Nestorium àle habitum volumine describens ad Orientis & Occidētis ecclesias dedit, cōfirmans duabus in Chri sto manentibus perfectè naturis, vnam Filij Dei. credēdam esse personam. & rursus ead. ferè in Leporio.

<sup>b</sup> Quarta synod. Ante hac verba Iuo. cap. 2.1. Hæc synodus acta est temporibus Cœlestini Papa Romani, Iuuenalis Constantinopol. episcopi. Vbi pro Constantiopolitani, Hierosolymitani legendum admonuit A.

Augustin.

<sup>c</sup> Christum dominum. Christum Deum alijs libri, & Grat. Ito. Raban.

<sup>d</sup> confiteamur naturæ. Addit post hac verba solus Iuo. Hæc synodus acta est temporibus Leonis Papæ Ro. & Iuuenalis Hierosolymitani episcopi, Anatolij Constantinopolitani. Sic n. legendum non Athanasij.

<sup>e</sup> Quor. gesta in hoc opere. Hac omisſa oportuit.

<sup>f</sup> Concilij nom. t.e.m. Rom. è Seru. Aen. 6. ad v. Nec verò h. s. f. d. Quid autem eſet Concilium ostendunt Letij Felicis verba apud Agell. lib. 5. c. 27. Qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, nō comitia, sed concilium edicere debet. Sic enim legē dum docuit A. August. ex Cicerone, & Linio.

<sup>g</sup> quasi communiciliū. Ita Rabanus: quasi consilium veteres libri, unus Salmant. ante 860 annos scriptus, quasi cōscilium, quod ad hunc quidem locum attinet, mē dōcē, rem totam attentius si speces, hanc prorsus absurdē. Nam Consilium Iſidori atate solere scribi, mihi certè non fit dubium, nam & paulo post idem codex habet: Vel consilium à societate, &c. E qua scriptura duas ipse notatio-nes conficit. Ut consilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi communiciliū, vel sit (neglecto c.) consilium; & hoc quasi consilium d. in litteram tranſante, qua de re Testus. Consilium vel à consulendo, vel quod in vñarem pluriū mentes confideant. Fuisse autem hanc consiliū scripturam in vsu testatur Pierius. Valerianus lib. 9. Aen. ad V. Consilium summis r.d.r.h. Hoc Gratiani corre-ctores non viderent, nulla tamen re illorum sensus equè admittatur. Nos antiquor. codicum scripturam repræsentauimus, que, hoc animaduero, & emēdari & suppleri facile pos-ſit. ut nihil sit iam amplius quod desideretur.

### De cyclo Paschali.

#### Cap. XVII.

<sup>a</sup> Aschalem. <sup>b</sup> cyclum Hippolytus Episco-pus temporibus Alexandri Imperatoris D primus conscripsit. Post quem probatissimi autores Eusebius Cœsariensis, <sup>b</sup> Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atq. <sup>c</sup> Victorius amplificatis eiusdem festivitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cuius quidem rationem beatissimus Cyrus Alexadrinæ vrbis Episcopus in xc. annos <sup>d</sup> per quinquies decem nouies calculans, <sup>e</sup> quo Kalendas vel luna debeat Paschalis sollemnitas celebrari, summa breuitate notauit.

A Cyclus autem vocatus, eo quod in or-bem digestus sit, & quasi in circulo dispo-situm ordinem complectatur annorum si-ne varietate, & sine vlla arte. Vnde factum est ut cuiusque materiæ carmina <sup>f</sup> simplici-formitate facta cyclica vocarentur. g Hinc & laterculum dictum quod ordinē habeat h stratum annorum.

### Primus cyclus decemnouenalis.

	Luna
B.Com.an.ij.Idus	April. xx
C.vj.Kal.	April. xvij
Em.xvj.Kal.	Maij. xvij
C.vj.Idus	April. xx
B.C.ix.Kal.	April. xv
E.ij.Idus	April. xvij
C.ij.Non.	April. xix
E.vij.Kal.	Maij. xx
B.C.v.Idus	April. xv
C.ij.Kal.	April. xvij
E.xij.Kal.	Maij. xix
C. Non.	April. xv
B.C.v.Kal.	April. xvij
E.xvj.Kal.	Maij. xvij
C.vj.Idus	April. xxj
C. ix.Kal.	April. xvij
B.E.xj.Idus	April. xvij
C.ij.Non.	April. xx
E.vij.Kal.	Maij. xxj

### Secundus cyclus lune.

	Luna
C.v.Idus	April. xvij
B.C.ij.Kal.	April. xx
E.xij.Kal.	Maij. xxj
C. Non.	April. xvij
C.v.Kal.	April. xx
B.E.xvj.Kal.	April. xx
C.Kal.	April. xvij
E.xj.Kal.	Maij. xvij
C.Idus	April. xx
B.C.v.Kal.	April. xv
E.xv.Kal.	Maij. xvij
C.v.Idus	April. xix
C.vij.Kal.	April. xv
B.E.Idus	April. xv
C. Non.	April. xvij
C.v.Kal.	April. xxj
E.ijj.Idus	April. xv
B.C.Kal.	April. xvij
E.xj.Kal.	Maij. xvij

*Tertius cyclos luna.*

	Luna
C.vij.Idus	April. xv
C.iiij.Kal.	April. xvij
B.E.xv.Kal.	Maij xvij
C.v.Idus	April. xxj
C.vij.Kal.	April. xvij
E.xvij.Kal.	Maij xvij
B.C.Non.	April. xx
E.vij.Kal.	Maij xxj
C.iiij.Idus	April. xvij
C.iiij.Non.	April. xx
B.E.xj.Kal.	Maij xx
C.vij.Idus	April. xvj
C.iiij.Kal.	April. xix
E.xvij.Kal.	Maij xx
B.C.iiij.Non.	April. xv
C.vij.Kal.	April. xvij
E.xvij.Kal.	Maij xix
B.E.xvij.Kal.	Maij xv

*Quartus cyclos luna.*

	Luna
C.ij.Idus	April. xix
C.vij.Kal.	April. xv
E.xvij.Kal.	Maij xvj
B.C.vij.Idus	April. xvij
C.iiij.Kal.	April. xxj
E.ij.Idus	April. xv
C.iii.Non.	April. xvij
B.E.x.Kal.	Maij xvij
C.xvij.Kal.	Maij xxj
C.ij.Kal.	April. xvij
E.xij.Kal.	Maij xvij
B.C.iiij.Idus	April. xx
C.vij.Kal.	April. xvj
E.xvij.Kal.	Maij xvij
C.vij.Idus	April. xx
B.C.xj.Kalen.	April. xv
E.ij.Idus	April. xvj
C.iiij.Non.	April. xix
E.xj.Kal.	Maij xx

*Quintus cyclos luna.*

	Luna
B.C. vij.Idus	April. xvj
C.ij.Kal.	April. xix
E.xij.Kal.	Maij xx
C.ij.Non.	April. xvj
B.C.vij.Kal.	April. xvij
E.xvij.Kal.	Maij xix
C.ij.Kal.	April. xv
E.xij.Kal.	Maij xvj

A.B.C.ij.Idus	April. xvij
C.ij.Non.	April. xxj
E.xvj.Kal.	Maij xv
C.vj.Idus	April. xvij
B.C.ij.Kal.	April. xx
E.xij.Kal.	Maij xxj
C.ij.Non.	April. xvij
C.vj.Kal.	April. xx
B.E.xvij.Kal.	Maij xx
C.ij.Kal.	April. xvj
E.xij.Kal.	Maij xvij

**P**ost cuius expletione ad primum exordium recurrentum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta luna cū Iudæis celebrabat, quocūq. die occurseret: quē ritū sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constitutēres non solum lunā Paschalē & mēsem inquerire, sed etiā & diem resurrectionis Dominicę obseruare: & ob hoc Pascha à quarta decima luna, vsq. ad vigesimam primam extenderunt, vt dies Dominicus non omittetur.

**K** Paschæ autē vocabulum non Græcū, sed Hebræū est: nec à passione, quoniā πάσχει Græcè dicitur pati, sed à trāsitu Hebræo verbo Pascha appellatū est, ed<sup>1</sup> quod tūc populus Dei ex Ægypto trāsierit. Vnde & in Euā gelio: Cūm vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora vt trāsiret de mundo ad patrē. Cuius noxideò pernigil ducitur, propter aduentū Regis ac Dei nostri, vt tēpus resurrectionis

**C** eius nos non dormientes, sed vigilantes inueniat. Cuius noctis duplex ratio est: siue quod in ea vitā tunc recepit cūm passus est siue quod postea eadē hora qua resurrexit, ad iudicandū venturus est. Eo autem modo agimus Pascha, vt non solum morte & resurrectionem Christi in memoriā reuocemus, sed etiā cætera (n<sup>o</sup> quæ circa eum attestātur) ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initū enim nouæ viræ, & propter nouū hominē, quem iubemur induere & exuere veterē expurgantes vētus fermētum, vt simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatē primus mēsis in anni mensibus celebrationi Paschæ mysticè attributus est.

**D** Quod verò tertia hebdomadæ die Pascha celebratur, i. qui dies occurrit à quarta decima in vicegam primā, hoc significat: quia in toto tempore seculi, quod septenarius dierum numero agitur, nunc tertium tēpus

pus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in propheticō ænigmate, ideo & propter hæc tria seculi tempora resurrectio Domini triduana est. Quod verò à quartadecima luna usque ad vigesimam primam per dies septē Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerū septenariū, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi ecclesiæ tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Iohannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit ecclesiæ. Ecclesia vero in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis significatur.

Varia autem obseruantia opinionum Paschalis festivitatis interdum errorē gignit. Latini namq. à tertio nonas Martij, usque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si quarta decima luna die Dominico prouenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt. Græci primi mensis lunam ab octavo Idus Martias usque in diem Non. April. obseruant, & si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctū Pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter utrosque Paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui duodecim tantum lunas, hoc est, dies cccliii. habet. Di catus autem communis, quia sæpè duo ita coniuncti incedūt, vt inuicem se in Paschali solemnitate sequantur: nam embolismus annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, id est, ccclxxxviii dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moysi diuinitùs reuelatus, in quo iubentur iij, qui longius habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latinè super-augmētum, eo quod expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à quarta decima luna Paschæ præcedentis usque ad quartam decimā sequentis ccclxxxviii. dies fuerint: embolismus annus est, si cccliiii. communis.

Bissexus est post annos quattuor unus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At ubi quarto anno assem compleuerit, bissexum unum facit.

A Diitus autem bissexus, q. quia bis sexæ datus assē facit: quod est unus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissexus: quem super dierum cursum in anno sol facit: siue quod nequeat annus sub introduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaueris, hoc est, & prima die sext. Kal. Martias, & addito bis sexto alio die sexto Kal. Martias iteraueris. A sexto autem Kal. Mart. usq. in diem pridie Kalendas Ianuarias, in lunæ cursu bissexus apponitur, atq. inde detrahitur.

Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solis que conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epāctas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum usq. ad tricenarium in se reuoluuntur. Quas ideo Ægyptij adjiciunt, vt lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suum vigintinouē semis dies lucere dinoscitur, & fiunt in annum lunare dies cccliuii. Remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adjiciunt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his nō inuenies lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Istæ epactæ semper xj. kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autem circulo decennouenali: sed cum ad xxix. epactas peruenierit, qui est circulus decennouenalis: iam sequenti anno nō addes super vigintinouem, vndecim, vt decem annunties detractis triginta, sed inde reuertēris vt vndecim pronunties.

<sup>a</sup> Cap. XVII. Paschalem cyclū Hippolytus Episcopus. Post vocem episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Catalogo, negat se reperire potuisse cuius vrbis episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabum episcopum facit (Bostra fortasse) eius enim vrbis subscriptio in concilij nonquam legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Roma episcopum fuisse tradunt. Reperta Roma est ante annos. xx. illius marmorea statua sedentis, legiturque cyclos hic Paschalem in lateribus sedis cum Catalogo operum illius, non tamen integrum quia lapis ea parte fractus.

<sup>b</sup> Theophilus. Ex Catalogo Gennadij.

<sup>c</sup> Victorius. Ita omnino legendum ex Bed. lib. 6. de ratione temp. c. 48. & ex Gennadio cuius verba sunt: Victorius homo Aquitanicus, inuitatus à S. Hilario vrbis Romæ episcopo composuit Paschalem cursum. (Alio recusum) indagatione cautissima, post quatuor priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum, Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.

<sup>d</sup> per quinque decem nouies. Per quinque decies nouies Neap.

- <sup>a</sup> quanto Kal. vel luna. *Concil. Bracar. 2. c. 9.* quanto Kalenda die, vel quota luna.
- <sup>b</sup> carmina simplici formitate facta cyclica. *Alij cyclia cum Rabano. sive id carminis genus arte quadam fieret, ut ait Aristophanis interpres in Auibus. Nam & hinc & poema tis quadam Homerum auctorem fuisse voluerunt, ut ait Philon. ad lib. 1. avor. sive inscita potius fieret, ut vult Acron ad carmen Horat. Nec sic incipies ut scriptor Cyclicalis olim. Vnde Cyclici à plerisque Gracis triuiales & circumforanei poete dicuntur.*
- <sup>c</sup> Hinc & laterculum dictum, sic in melioribus libris, & redi. *Concilium Tolet. in cuius Isidorus interfuit. c. 4.* Solet in Hispanijs de sollemnitate Paschali varietas existere prædicationis, diversa enim obseruantia laterculorum, Paschalis festiuitatis errorem interdum partitur. & *Cedrenus. n. παρ ἡλιον ἐπὶ τὸν πλανητὸν λατερκούσθαι Παρεῖδος λέγεται. &c. & Hieronym. in Ezech. c. 4.* Pro latere qui Græcè dicitur genere feminino, *ἡ πλανήτης Symmachus manifestius interpretatus est πλανήτης, quem nos laterculum, & abacum appellare possumus.*
- <sup>d</sup> stratum annor. *Tertull. de resurrect. carn.* Ordo tem potum sternitur.
- <sup>e</sup> Post cuius expletionem. *Quæ ante hac in impressis sunt.* A conditione mundi usq. ad hunc nouissimum cycli annum computantur anni. 592. à manuscriptis veterioribus absunt. neque in reliquis idem numerus legitur sed vel. 5900. vel. 5911. vel. 5921.
- <sup>f</sup> Pascha autem vocab. *Ex August. epistol. ad Ianuar. 119. Vid. Hieron. ad Matth. 2. 6.*
- <sup>g</sup> Ed quod populus de Ægypt t. Immò quod Angelus persecutiens postes agni sanguine illitos cæde abstinet prætergressus sit. *Vt Hieronym. loco citat. & Philo. sed hac Augustini sunt.*
- <sup>h</sup> Cuius nox idē per uigil. dicitur. *Ex Laet. li. 7. c. 19.*
- <sup>i</sup> Quæ circa eum attest. *Absunt hac ab optimo cod. Tolet.*
- <sup>j</sup> primus mensis. *Expunximus r̄e nouorum, nam neque apud Aug. est, neq. esse debet. Vid. Exod. 12.*
- <sup>k</sup> Qui xij. tantum lunas. *Al. lunationes.*
- <sup>l</sup> qua bissexæ. Ita scribi placuit A. Augustino, vt sexæ semissem significaret, quod voluit Isidorus. Et qui certum est, bissexū appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.
- <sup>m</sup> sol facit. *Quæ post hac leguntur in quibusdam m.s. etiā Gotthicis vt in Oniensi & Cesariaug. recipienda non putavimus, ea sunt: Quia tres dies sine auctore sole transierunt initio conditionis dierum. Inde quarta pars assis per annum crescit, & quarto anno diem integrum reddit. Inde Ægyptij inventores huius artis ob exaltationes siderum auctore sole dici in quarta feria condito, unum diem in quartum annum adiecerunt in honorem solis, & lunæ.*
- <sup>n</sup> quod nequeat annus subintroduci. *Al. annū sub-introducere.*

### De reliquis festiuitatibus. Cap. XVIII.

F Estiuitas dicta à festis diebus, quasi festiuitas, eò quod in eis sola res diuina fit.

A Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius fertur, id est, dicitur. Sollemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, ut mutari ob religionem nō debeat: à follo, id est, firmo atque solidō nominata.

Celebritas autem nominatur, quod non ibi terrena, sed cælestia tantum agantur.

B Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pétecoste sicut & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque decadas Paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. *πέντε enim Græcè quinque, in quo die secundum legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubileus in testamēto veteri gesit: quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam requiem præfigurat.*

C Epiphania Græcè, Latinè apparitio siue manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod suit figura primitivæ credentium gentium. Quo die & dominici baptismatis sacramentum, & permutatae in vinum aquæ factorum per dominum signorū principia extiterunt. Duæ sunt autem Epiphaniæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: secunda, in qua ex gétium populis stella in-dice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

D Scenopégia sollemnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebribatur à Iudeis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopégia: σκηνὴ enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollemnitas apud Hebræos Septembri mense celebribatur.

E Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia secundum lunarem cursum menes supputantur) & Græcè μῆνα luna appellatur: inde Neomenia, id est, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione sollemnes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mensis tuba, in die insigni sollemnitatis vestræ.

F Encænia autem est nouatempli dedicatio. Grecè enim νεωνός dicitur nouum. Quando enim aliquid nouum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis templi sollemni-

solemnitatem Iudæi Octobri mense cole-  
bant.

Dies palmarum ideo dicitur, quia in eo  
Dominus & Saluator noster, sicut propheta  
cecinit, Hierusalem tendens asellum sedisse  
perhibetur. Tunc gradiens cum ramis pal-  
marum multitudo plebium obuiam ei cla-  
mauerunt: Osanna, benedictus qui venit in  
nomine Domini Rex Israel. Vulgus autem  
ideo eum diem <sup>f</sup> Capitulatum vocant: quia  
tunc moris est lauādi capita infantium, qui  
vngendi sunt: ne obseruatione quadragesi-  
mæ sordidata ad vñctionē accederet. <sup>g</sup> Hoc  
autem die symbolum competentibus tradi-  
tur propter cōfinem Dominicæ Paschæ sol-  
lemnitatem: ut qui iam ad Dei gratiam per-  
cipiendam festinant, fidem quam confiteā-  
tur agnoscant.

Cœna Dominica dicta est, eo quod in il-  
lo die Saluator Pascha cum discipulis suis fe-  
cerit: quod & hodie, sicut est traditum, cele-  
bratur, sanctumq. in eo chrisma conficitur,  
<sup>h</sup> atq. initium noui, & veteris cessatio testa-  
menti declaratur.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatio-  
ne vocabuli sui requies nominatur: quod  
Deus in ipso, perfecto mundo, requieisset.  
Siquidem & eo die requieuit in sepulchro  
Dominus, ut quietis illius mysterium confir-  
maret: quod Iudæis obseruadum in umbra  
futuri præceptū est. Sed postquam Christus  
in sepultura sua eius figurā adimpleuit, ob-  
seruatio eius quieuit.

Dominicus dies proinde vocatur: quia in  
eo resurrectionis Domini nostri gaudiū ce-  
lebratur. <sup>i</sup> Qui dies non Iudæis, sed Christia-  
nis in resurrectionē Domini declaratus est,  
& ex illo habere cœpit festiuitatem suam.  
Illi enim solum celebrandum sabbatū tra-  
ditum est: quia erat ante requies mortuorū:  
<sup>k</sup> resurrectio autē nullius erat, qui resurgēs  
a mortuis non moreretur. Postquam autem  
facta est talis resurrectio in corpore Domini,  
ut præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus  
Ecclesiæ speraret in fine: iam dies Domini-  
cus, id est, octauus, qui & primus, celebrari  
cœpit.

<sup>a</sup> Cap. XVIII. ab sollo i. firmo. Vid. Fest.

<sup>b</sup> Palcha fest. De his tribus festiuitatibus. Vid. Hieron. ad Zach. c. 1.

<sup>c</sup> Epiph. Qui dies à Gracis baptismo Christi dicatus est, sed quid potissimum hoc die sit factum (ait S. Maximus) no-  
uerit ille, qui fecit.

<sup>d</sup> Neomen. Ex Hierony. epist. ad Sunniam.

<sup>e</sup> Encan. Ex Aug. tract. 18. in Iohann.

- A <sup>f</sup> Capitulatum. Vid. lib. 1. de off. c. 27. & Rab. lib. 2. c. 35.  
<sup>g</sup> Hoc autem die Symb. Comp. Qui dicuntur com-  
petentes, inf. lib. 7. c. vltim.  
<sup>h</sup> Atq. in n. a. v. c. t d. Addita sunt hæc ex veteribus li-  
bris, quæ in editis non erat: in quibus autem manuscriptis de-  
erant, lacuna tantundem patet.  
<sup>i</sup> Qui dies non Iud. siam. Verba Aug. epist. 119. c. 13.  
<sup>k</sup> resurrectio autem. Ibid.

### De officijs. Cap. XIX.

O fficiorū plurima sunt genera: sed præ-  
cipuum illud quod in sacris diuinisque  
rebus habetur. <sup>a</sup> Officium autem ab efficiē-  
do dictum, quasi officium: propter decorē  
sermonis vna mutata littera, vel certè vt  
quisq. illa agat, quæ nulli officiant, sed pro-  
fint omnibus.

Vespertinum officium est in noctis ini-  
tio vocatū, <sup>b</sup> à stella vespere quæ surgit orie-  
te nocte.

Matutinū verò officium est, in lucis ini-  
tio, à stella lucifero appellatum, quæ inchoā-  
te manè oritur. Quorum duorum tempo-  
rum significatione ostenditur, ut die ac no-  
cte semper Deus laudetur.

<sup>c</sup> Missa tempore sacrificij est, quando cate-  
chumeni foras mittuntur, clamante Leuita,  
Si quis catechumenus remansit, exeat fo-  
ras: & inde missa: quia sacramētis altaris in-  
teresse non possunt, qui nondum regene-  
rati noscuntur.

Chorus est multitudo in sacris collecta: &  
dictus chorus, quod initio in modum coro-  
næ circū aras starent & ita psallerent. <sup>d</sup> Alij  
chorum dixerunt à concordia, quæ in chari-  
tate consistit, quia si charitatem non ha-  
beat, respondere conuenienter non potest.  
Cum autem vñus canit, Græcè monodia,  
<sup>e</sup> Latinè sincinium dicitur: cum verò duo ca-  
nunt, bicinium appellatur: cum multi, cho-  
rus. Nam chorea ludicum cantilenæ, <sup>f</sup> vel  
saltationes classium sunt.

Antiphona ex Græco interpretatur vox  
reciproca, duobus scilicet choris alternatim  
psallētibus ordine commutato, siue de uno  
ad vnum: quod genus psallendi Græci inue-  
nisse tradūtur. Responsorios Itali tradide-  
runt: quod inde responsorios cantus vocant:  
quod alio desinente, id alter respondeat. In-  
ter responsorios autem, & antiphonas hoc  
differt, quod in responsorijs vñus versum di-  
cit, in antiphonis autem versibus alternant  
chori.

Letio dicitur, quia non cantatur ut Psal-  
mus vel Hymnus, sed legitur tantum. Illic  
enim

enim modulatio, h̄ic sola pronuntiatio quæ ritur.

<sup>b</sup> Canticum est vox cantantis in lætitiam.

<sup>i</sup> Psalmus a ute m dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse David prophetā in magno mysterio prodit historia. Hæc au tem duo in quibusdam psalmorū titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponū tur. <sup>k</sup> Nam canticum psalmi est, cùm id quod organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò cantici, cùm quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem à psalterio dicitur, vnde nec mos est ex alio opere cum componi.

Tres autem gradus sunt in cārando: <sup>l</sup> pri mus succendoris, secundus incentoris, ter tius accentoris.

<sup>m</sup> Diapsalma Hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, semper, i. quod illa, quibus hoc interponitur, sempiterna es se confirmant. <sup>n</sup> Quidam verò Græcum ver bum existimant, quo significatur interual lum psallendi, vt psalma sit quod psallitur: diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: vt quemadmodum sympsalma dicitur vocū copulatio in cantando, ita dia psalma disiunctio earum, vbi quædam re quies disiunctæ continuationis ostenditur. Vnde illud probabile est, non coniungen das sententias in psallendo, vbi diapsalma interpositum fuerit, quia ideo interponitur vt conuersio sensuum vel personarum esse noscatur.

Hymnus est <sup>o</sup> canticum laudantiū, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo, quod sit carmen lætitia & laudis. <sup>p</sup> Propriè autem hymni sunt catus continē tes laudem Dei. Si ergo sit laus & non sit Dei, nō est hymnus, si sit & laus, & Dei laus & non cantetur, non est hymnus. Si ergo & in laudem & Dei, & cantatur, tunc est hymnus.

Cui contrarius est threnus, quod est lamenti carmen & funeris.

<sup>q</sup> Alleluia duorum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est Hebræu. Ia enim vnum est de decē nominibus, quibus apud Hebreos Deus vocatur.

Amen significat verè siue fideliter, quod & ipsum Hebræu est. Quæ duo verba amen & alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec Bar batis licet in suam lingua omnino trans ferre, vel alia lingua enuntiare. Nam quamvis

A interpretari possint, propter sanctiore tamē auctoritatē seruata est ab Apostolis in ijs propria lingue antiquitas. Tāto enim sacra sunt nomina, vt etiā Iohānes in Apocalypsi refe rat, se spiritu reuelāte, vidisse & audiisse vocem cælestis exercitus tanquā vocē aquarū multarum & tonitruū validorum dicentium: amē, & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris utraque dici sicut in cælo resonant.

<sup>r</sup> Osianna in alterius linguae interpretatio nem in toto transire non potest. Osi enim saluifica interpretatur: anna interiectio est, motum animi significans sub de precantis affectu. Integrè autē dicitur osianna, quod nos, corrupta media vocabuli littera & elisa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cum scandimus. Littera enim prima verbi sequētis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod interpretatur saluifica: subaudiendo vel popu lum tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. <sup>s</sup> Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

<sup>t</sup> Dona propriè diuina dicuntur, munera hominum.

Nam munera dicuntur obsequia, quæ pa peres diuitibus loco munierum soluunt: ita que munus homini datur, donum Deo: vnde etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quæ offeruntur: donum, & sacrificium.

Donum dicitur, quicquid auro, argento que aut qualibet alia specie efficitur.

Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponuntur. Omne autē quod Deo datur, aut dedicatur aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: vnde & appellatur. Vnde errant qui dedicationem consecrationem putant significare.

<sup>v</sup> Immolatio ab antiquis dicta eō quod in mole altaris posita victima cæderetur: vnde & mactatio post immolationē est. Nunc autem immolatio pani & calici conuenit, libatio autem tantummodo calicis oblatio est. Hinc est illud: <sup>x</sup> Et libavit de sanguine uxæ, sic & secularium quidam Poëtarum: Nunc pateras libate Ioui... Libare enim propriè fundere

fundere est: sumptumque nomen de Libero quodā, qui in Græcia vsum reperit vitis. Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ siebant antequam ad hostem pergerent.

Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriā, deuictis hostibus, immolabantur: & erant victimæ maiora sacrificia, quam hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia iactu percussa cadebat, vel quia vincta ad aras ducebatur.

<sup>a</sup> Holocaustum illud est, vbi totum igne consumitur quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. <sup>b</sup> ολος enim Græce, totum dicitur, καύσις incensio, & holocaustum totum incensum.

<sup>c</sup> Ceremoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem vsum est Doctoribus à carendo appellati ceremonias, quasi carimonias, eò quod ea, quæ in sacris diuinis offeruntur, in suo vsu carerent homines, quod etiam nomen in vsu est litteratum sanctorum. Alij ceremonias propriè in observationibus Iudeorum credunt: abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem legem, eò quod obseruantes carant his rebus, quibus se abstinerint.

Sacrificium dictum, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur in memoriā pro nobis Dominicā passionis: vnde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quod dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

<sup>d</sup> Sacramentum est in aliqua celebratione, cùm res gesta ita fit, vt aliquid significare intelligatur, quod sancte accipiendum est. Sunt autem Sacraenta baptismus, & christma, corpus & sanguis. Quæ ob id Sacraenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur, vnde & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacraenta dicuntur. Quæ ideo fructuosè pœnes Ecclesiā fiunt: quia Sanctus in ea manens Spiritus, eundem Sacramentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per bo-

A nos, seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa vivificat, qui quondam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: vnde & Græce mysterium dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispositionem.

<sup>e</sup> Baptismus Græce, Latinè tintio interpretatur, quæ idcirco tintio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quam erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus, in ipsa tintione reddimur pulchri dealbatione virtutum, vnde in Canticis scribitur Canticorum, <sup>f</sup> Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filii & Spiritus sancti cognominatione compleetur, dicente Domino ad Apostolos: Ite, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Si-  
c ut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus vt res illa inuisibilis, per congruens, sed profecto contrebabile & visibile impenderetur elementū, super quod etiā in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exteriorius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum sanctum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. <sup>g</sup> Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cælis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso: & accipiunt vim purgationis: vt in eis vt caro & anima delictis inquinata mundetur.

<sup>i</sup> Chrisma Græce, Latinè unctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrum sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorū remissio datur, ita per unctionē sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moysi unctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit: quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur: sed spiritualis effectus, quod delictis mundatur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix

mulier super pedes, & ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fudiisse scribuntur.

Manus impositio ideo fit, ut per benedictionem aduocatus inuitetur Spiritus sanctus. Tunc enim ille Paracletus post mundata & benedicta corpora, libens à Patre descendit. & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quod in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latinè coniuratio, siue sermo increpationis est aduersus Diabolum vt discedat: sicut est illud in Zacharia, Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnū stantem coram Angelo Domini, & Sathan stebat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Sathan: Increpet Dominus in te Sathan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus Diabolum, vnde sciendum quod non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

<sup>m</sup> Symbolum per linguam Græcā signum vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum, vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis, & unitatem Ecclesiaz, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ nō scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non ubiq. cùm prohibeamur à Christo orare in publico: sed ubi opportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neq. enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est obseruatio quarundam horarum communium: quæ diei interspatia signant, tertia, sexta & nona: similiter & noctis. Sed ideo orandi hæc horæ diuisæ sunt: vt si forte aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tēpora in Scripturis inueniuntur. Primum enim Sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus quæ

A die visionem cōmunicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adjit, quando paralyticum sanitati reformauit. Sed & Danielem legimus hæc temporain oratione obseruasse: & vtique ex Israels disciplina, vt ne minus quam ter die adoremus. Debitores enim sumus triū personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, exceptis vtique & alijs legitimis orationibus, quæ sine villa admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigilarum: sed & cibum non prius sumere, quam interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia, quam terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, iejunium, & eleemosynam, & pascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia vicius, abstinentiaque ciborum, cui nomen est in ditum ex quadam parte viscerum tenuis semper & vacua, quod vulgo ieiunum vocatur. Vnde ieiunij nomen creditur deriuatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. <sup>n</sup> Ieiunium autem & statio dicitur. <sup>o</sup> Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quod nulla latitia siue tristitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam latitiae libenter tristitia, sollicitius administrat disciplinam. <sup>p</sup> Vnde & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter ieiunium, & statonem. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem: statio autem est obseruatio statutorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Euangelio dixit ille: Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporum autem quæ legalibus ac propheticis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt, vt ieiuniū quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Euangelio dies illi, in quibus ablatus est sponsus: vel sicut obseruatio quadragesimæ, quæ in uniuerso orbe institutione Apostolica obseruatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidam adiiciunt: <sup>q</sup> quam Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentiū ciborum. Vnde & nomen hoc datum, eò quod siccis quidam escis vntantur.

Pœnitentia

Pœnitentia appellata, quasi punitentia, eò quod ipse homo in se puniat pœnitendo quod male admisit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnit, nisi ut id quod male fecerunt, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parcentibus ille parcit, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deflere & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinē fontis purgatio est, ut si forte impugnante diabolo aliquod peccatum irreperferit, huius satisfactione purgetur.

Satisfactio autem est caussas peccatorum & suggestiones excludere & ultra peccatum non iterare.

Reconciliatio vero est quæ post complementum pœnitentiae adhibetur: nam sicut conciliamur Deo, quando primùm à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur.

<sup>x</sup> Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latinè confessio interpretatur, cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur cōfessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quisque confiterit sua peccata ab eo indulgeda, cuius indeficiēs est misericordia. Ex hoc igitur Græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidē ut ignaro, cuius cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professa cognitio. Vtile enim sibi ac iucundum quisquam esse existimauerat, rapere, adulterari, furari, sed ubi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis ijs confitetur errorem.

Confessio autem erroris, professio est definendi: desinendum ergo à peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: cæterū extra veniā est qui peccatum cognoscit, nec cognitū confitetur.<sup>z</sup> Itaque exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, habitu atque victu, sacco & cineri incubare: corpus folidibus obscurare: animum mero-ribus deicere: illa quæ peccauit tristi tractatione mutare.

Litanie autē Græco nomine appellantur, quæ Latinè dicuntur rogationes. Inter litaniam vero & exomologesin hoc differt: quod exomologeses pro sola confessione

A peccatorum aguntur: litanie vero indicuntur propter rogandum Dominum & impenetrandum in aliquo misericordiam eius.<sup>a</sup> Sed nunc iam vtrumq. vocabulum sub vna designatione habetur: nec distat vulgo, vtrum litanie, an exomologeses dicantur. Supplicationis autem nomen quodāmodo nunc ex gentilitate retinetur.<sup>b</sup> Nam feriae aut legitime erant apud eos, aut indicæ. Indicæ autem, quia paupertas antiqua Romanorū ex collatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplications, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

<sup>a</sup> Cap. XIX. Officium autem ab eff. Ex Amb. 1. off. c. 8.

<sup>b</sup> à stella vespere. Virg. Deniq. quid vesper serus vehat. & alias sep̄.

<sup>c</sup> Missa. Ambrosium, Leonem, aliosque patres sequitur. De Missa etyma multa Cl. aud. Sainct. in pref. ad Liturg.

<sup>d</sup> Alij chorū à concord. Ex Aug. in ps. 87.

<sup>e</sup> Latinè Sincinium. Fest. Sincinium cantionem solitariā. Agellius lib. 20. c. 2. Qui rectius locuti sunt, Sincinnistas littera n. gemina dixerunt. Sinciniū n. genus veteris cantionis fuit. & paulò post. Accius poeta Sincinnistas appellari ait nebuloso nomine, quod Sincinium cur diceretur, ei obscurū esset. Sed quoniam assam vocem Asconius, & Nonius solam interpretantur: assinum, vt assinum dictum suspicabatur Chacon. Sincinum apud Rabanum.

<sup>f</sup> Vel saltationes classium. Ita vetustiores libri. al. psal- tationes plausum. Neap. Ludicrum cantilena vel plausum sine voce saltationes.

<sup>g</sup> Responsorios. Vel responsoria, vt roq. n. modo loquitur in lib. de off. & in regul. monach. c. de off.

<sup>h</sup> Canticum est vox. Ex Hilar. in proleg. ps.

<sup>i</sup> Psalmus autem. Ex Aug. in ps. 4.

<sup>k</sup> Nam canticum psal. Ex eod. Hilario vel Ruff.

<sup>l</sup> Primus succendoris. Permutari solebat hec Chacon, vt esset primus incitoris locus, ex Varr. 1. de re rust. cap. 2. Ut dextra tibia alia, quam sinistra, ita tamen ut sit quodāmodo coniuncta, quod est altera eiusdem carminis modorū incitoria, altera succentua. Et quidem licet adiicias (inquam) pastorum vitam esse incitoriam, agricultorū succentua. Sed Ecclesiast. morrem secutum Isidorum, in quib. qui cantum incipit succendor dicitur. verisimilius est. Cod. Neap. infimus succendoris.

<sup>m</sup> Diapsalma quidam Hebreum esse volunt. Neq. hoc (opinor) quisquam ante Isidorum, neq. Isidorus ipse profecto dixit, qui toties apud Hieronymum legerat, quod in Hebreo est Πτῶσις, id LXX. Theodotionem, & Aquilum diabolus, Quintam vero editionem, semper reddidisse. Vid. ep. ad Marcell. 13. 8.

<sup>n</sup> Quidam vero. Ex Aug. in ps. 4.

<sup>o</sup> Canticum laudantium. Canticum laudes Aug. in ps. 39.

<sup>p</sup> Propriè autem hymnus. Ex eod. in ps. 72.

<sup>q</sup> Alleluia--laus Dei. Ex Amb. in ps. 118. Nam Hieronymus

- nymas laudate Deum interpretatur, ut vocis ratio exposit, ep. 137.
- <sup>a</sup> Osianna. Ex Hier. ep. ad Damas. 145.
- <sup>b</sup> Fertum. Fest. Feratum (al. fertum) genus libi dictum quod crebrius ad sacra ferebatur. Glossa quedam Latina Bibliotheca Vaticana. ferto libantes.
- <sup>c</sup> Dona proprie diuina. Sic Gotth. al. Dei.
- <sup>d</sup> Immolatio-quod in mole. A. Augustinus in mole.
- <sup>e</sup> Et libavit de sanguine vuæ. Ecclesiastici. c. 50.
- <sup>f</sup> Sicut & quidam poetar. Virg. Æn. 7.
- <sup>g</sup> Hostia apud vet. è Seru. Æn. 1.
- <sup>h</sup> Holocaustum. Ex Hieron. in Ezech. c. 45.
- <sup>i</sup> Holon n. Græc. Ex Aug. in ps. 64.
- <sup>j</sup> Cærimonie. Seru. Æn. 4. Sanè sciendum orgia apud Græcos dici omnia sacra, sicut apud Latinos ceremonia dicuntur. De etym. vid. Fest.
- <sup>k</sup> Sacramentum est in aliqua celebrat. Ex Aug. ep. 119. in principio.
- <sup>l</sup> Baptismus Græc. Vid. Tertull. lib. de Baptism.
- <sup>m</sup> Quæ ascendit dealbata. Ita Lxx. λεπρανθρωπίν. & Amb. Serm. 19. in ps. 118. vulg. quæ ascendit de deferto delicijs affluens.
- <sup>n</sup> Cognominatione. f. connominatione. peius apud Rabanum cognitione.
- <sup>o</sup> Inuocato n. Deo. Ex Tertull.
- <sup>p</sup> Chrisma. Ex eod.
- <sup>q</sup> Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. s. o. l. Sed non videtur legisse hac Rabanus.
- <sup>r</sup> Tunc enim ille Parac. Verba sunt Tertull.
- <sup>s</sup> Symbolum. Ex Ruffin. Symbol.
- <sup>t</sup> Orare est petere. Ex Seru. Æn. 3.
- <sup>u</sup> Interposita orat. Anteposita Chaconis codex.
- <sup>v</sup> Ascendit celeriter. Locus ex Aug. in ps.

A 9 Ieiunium autem & statio. Sic Caff. lib. 5. de inst. Canob. c. 24. Per Ægypti monasteria tata cordis alacritate suscipiebamur, ut absque legitimis ieiunijs quartæ, & sextæ feriæ, quocunque pergebamus, quotidiana statio solueretur.

<sup>w</sup> Statio de militari exemplo. Tertull. in lib. de stat. in fin. Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sumus) vtq. nulla lætitia sine tristitia obueniens castris stationes militū rescidit. Nam lætitia libetius, tristitia sollicitius admistrabit disciplinā.

<sup>x</sup> Vnde & milites. Ex eod. in lib. de ieiun.

<sup>y</sup> Ut ieiuniū quarti. Verba Zacharie. c. 8. vid. Hieronym. ibid. & Isid. 1. off. c. 37.

<sup>z</sup> quam Xerophag. Qua voce sep̄ vtuntur Tertull. Hieronym. & Caffian.

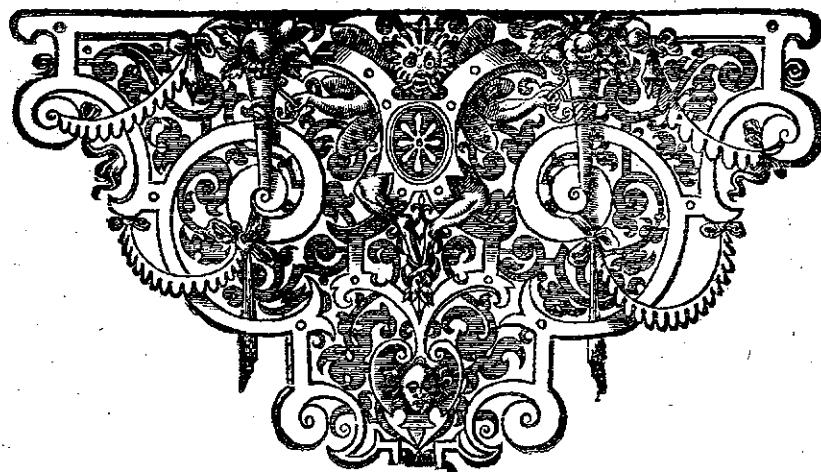
<sup>aa</sup> Quasi punitentia. Al quasi punitentia. Idem. 2. de off. c. 16. Pœnitentia nomen sumpsit à pœna.

<sup>bb</sup> Ex hoc ergo Græco vocab. Tertull. lib. de pœnit. Is actus qui Græco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Dño nostro confitemur, non quidē vt ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis pœnitentia Deus mitigatur.

<sup>cc</sup> Itaq. exomolog. prostern. & humiliif. h. d. est. Verba Tertull. ibid.

<sup>dd</sup> Sed nunciam vtrumq. vocab. Id vnde natum fit ex Concil. Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c. 6. cum titulus sit de dieb. litanier. per totos. xij. menses celebrandis in canone tamen dicitur, vt exomologesis votis gliscentib. celebretur.

<sup>ee</sup> Nam feriæ aut legitimæ. Verba sunt Seruij Æn. 1. ad v. templis indicit honorem.



DIVI

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER SEPTIMVS.

## De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

### DE DEO. Cap. I.



EATISSIMVS Hieronymus vir eruditissimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationem primus in Latinam linguam conuertit. Ex quibus pro breuitate prætermisssis multis quædam huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex proprijs caussis nominum rationē. In principio autem de cœm nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Primum apud Hebræos Dei nomen Ιησος El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimentes, i.e. fortis interpretari sunt; ideo quod nulla infirmitate opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetrandā.

Secundum nomen אֱלֹהִים Eloim.

Tertium אֱלֹהֵי Eloé quod vtrumque in Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in Latinum, ex Græca appellatione trāslatum. Nam Deus Græcè Θεός dicitur: quasi δέος, i.e. timor: vnde tractū est nomen Deus, quod eum coletibus sit timori. Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur שָׁבָת Sabbath, quod vertitur in Latinum, exercituum siue virtutum: de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: Quis est iste Rex gloriae? Dominus virtutum. Sunt enim in huiusmodi ordinatione virtutes multæ, vt Angeli, Ar-

A changeli, Principatus & Potestates, cunctiq. cælestis militiae ordines, quorum tamen ille Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, eiisque dominati subiacent.

Quintum עֶלְיוֹן Elion, quod interpretatur in Latinum excelsus, quia supra cælos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus Dominus supra cælos gloria eius. Excelsus autem dictus, pro valde celsus. Ex enim pro valde ponitur, sicut eximus, quasi valde eminens.

Sextū nomen Ιησος Eieie, i. qui est. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen verè tenet. Hoc enim nomen ad sanctū Moysen per Angelum est delatum. Quærenti enim quod esset nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum: respondit. Ego sum qui sum, & dices filijs Israël: qui est, misit me ad vos: tanquam in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia facta sunt, quasi non sint. Quod enim dicitur fuit, non est: & quod dicitur erit, nondū est. Deus autem esse tantum nouit, fuisse & futurum esse non nouit. Solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est: cuius essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Vnde & in communi eloquio dicimus: k Viuit Deus: quia essentia vita vivit, quam mors non habet.

Septimum יְהוָה Adonai, quod generaliter Dominus interpretatur, quod dominetur creaturæ cunctæ, vel quod creatura omnis dominatiui eius deferuiat. Dominus ergo, & Deus: vel quod dominetur omnibus, vel quod timeatur à cunctis.

Octauum יְהֹוָה Ia, quod in Deo tantum ponitur: quod etiam in alleluia in nouissima syllaba sonat.

Nonum Tetragramaton, hoc est quatuor

quor litterarū, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, יְהוָה id est, duabus יְהוָה ia, iā, quæ duplicita ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autē ineffabilis, nō quia dici non potest, sed quia finis sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

Decimum Saddai, יְהוָה id est, Omnipotēs. Vocatus autem Omnipotēs, eò quod omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patiendo quod nō vult. Quod si ei accideret nequaquam esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde Omnipotens. Item Omnipotens, quia ipſius sunt omnia quæ vbiq. sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, vt Immortalis, Incorruptibilis, Incōmutabilis, Æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. Nam omnis mutabilitas non incōuenienter mortalitas dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat; mortal is vtiq. deprehendit, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissoluī non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit divisionem & interitum capit. Ille nec diuidi potest, nec interire: inde Incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus est.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & Sempiternus, eò quod sit semper aeternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniā cælum sedes eius habetur: vnde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quattuor vnum significant, nam vna eadēmque res dicitur, siue dicatur Æternus Deus, siue Immortalis, siue Incorruptibilis, siue Inmutabilis.

Inuisibilis, quia nunquā per substantiam suam apparuit oculis mortaliū Trinitas, nisi per speciem subiectæ creaturæ eiusdemq.

A corpore: nam nemo potest ipsam manifestationem essentie Dei videre & vivere, si- cut & dictum est Moysi. Vnde & Iohannes in Epistola sua dicit: Deum nemo vedit unquam. Res est enim inuisibilis, ideoque non oculo, sed corde querendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passiones, vt libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, inuidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cum dicitur, Deū irasci, aut zelare, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, o sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nam & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam: sed quod habet, hoc & est, & omnia vnu est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est & quod in ipso est, essentialiter est, p excepto quod relatiuè ad quamcunq. personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est. C Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidē bonum, non tamen esse potest & summum.

Incorporeus autem vel incorporalis ideo dicitur Deus, vt spiritus creditur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

Immensus, quia cuncta concludit ipse à nullo concluditur: sed omnia intra eius omnipotentiam coarctantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adjici. Attamen de consummatione aliqui facti perfectio dicitur. Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de vsu nostro sumpfit humana inopia, sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, vt cunque dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est quod nō originè à Deo traxerit. Ipse & vnu, quia diuidi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter vnam & coæternam substantiam, siue in Patre,

sue in Filio eius unigenito in forma Dei,  
sue in Spiritu sancto, qui unus est spiritus  
Dei Patris, & Filii eius unigeniti ad nos sum.  
Sunt & quædam vocabula ex vsu nostro  
ad Deum sumpta, de membris nostris, sue  
de inferioribus, & quia in propria natura  
invisibilis & in corporeus est, pro efficietis  
tamen causarum in ipso rerum species ad-  
scribuntur: ut more locutionis nostræ faci-  
lius seipsum insinuet: ut quia omnia videt,  
dicatur oculus: propter quod audit omnia,  
dicatur auris: pro eo autem quod auertitur;  
ambulat: pro eo quod spectat; stat: Sic & in  
cæteris horum similibus ab humanis men-  
tibus trahitur similitudo ad Deum, sicut &  
obliviscens & memorans. Hinc est quod &  
Propheta dicit: Iuravit Dominus exerci-  
tuum per animam suam: non quod Deus  
animâ habeat, sed hoc nostro narrat affectu:  
Nam & facies Dei in scripturis sanctis non  
caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem  
ratione qua per faciem conspectam quisque  
cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur  
Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur:  
Da nobis cognitionem tuam. Sic & ve-  
stigia Dei dicuntur: quia nunc Deus per  
speculum agnoscitur: ad perfectum vero  
Omnipotens reperietur, dum in futurum,  
facie ad faciem quibusque electis praesenta-  
bitur, ut ipsam speciem contemplentur:  
cuius nunc vestigia comprehendere co-  
nancur, hoc est, quem videre per speculum  
dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus  
& tempus in Deum non propriè, sed per si-  
militudinem translate dicuntur, quippe se-  
dere super Cherubim diditur, quod est ad  
situm: & abyssus tanquam vestimentum  
amicus eius, quod est ad habitum. Et anni  
tui non deficient, quod ad tempus perti-  
net. Et si ascendero in cælum tu ibi es, quod  
ad locum. Nam & in Propheta, plaustris  
portantis fœnum species ad Deum dicitur.  
Et haec omnia per figuram Deus, quia nihil  
est horum ad proprietatem substantiæ eius.

<sup>a</sup> Cap. I. Primum apud Heb. Ex Hieron. ep. 136.

<sup>b</sup> opprimitur. Al. premitur.

<sup>c</sup> quasi Δέος. è Seru. Aen. 12. ad V. Diua Deam.

<sup>d</sup> Deus autem prop. e. n. I. Ex Hierony. ep. ad Amand.

147.

<sup>e</sup> Quinctum Helion. Vnde quidam Grecos in loco fe-  
cisse putant.

<sup>f</sup> Hoc nomen—mors non habet. Falso citatur hic lo-  
cus à Magistr. sent. li. l. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum,  
cum sit potius conflatus ex Augustini & Greg. varijs locis,  
prima pars vñsq. ad non sint, ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.

A <sup>g</sup> Quod n. dicitur fuit. Ex eod. in lib. da Symbolo. c. 4.  
& in ps. 101. ex quo ro dicitur de levi bis hoc loco sine frau-  
de posset.

<sup>h</sup> Deus autem esse tantum nou. Ex Greg. 4. Moral.

c. 27. al. 32. ex eod. in lib. da Symbolo. c. 4.

i Solus n. Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32. ex eod. lib. c. 3. al. 1.

k Vixit Deus quia ess. Ex eod. lib. c. 3. al. 1.

l Octauum IV. Ex Hieron. ep. 136.

m Nonū. Ex ead. ep. & ex 142. & in quest. in c. 17. Gen.  
Nec mirandum (inquit) quare cum apud Græcos, &  
nos a littera videatur addita, nos non litteram addi-  
tam dixerimus, Idioma n. linguae illius est per  
quidem scribere, sed per a legere, sicut est contrari  
a litteram sèpè per e pronuntiant.

n Nam omnis mutabil. Ex Greg. 12. Moral. c. 17. è quo  
sunt fere huius cap. reliqua.

o Sicut in homine cuius aliud. Ex 13. Mor. cap. 27.  
al. 34.

p excepto hoc quod relati. Ex Augst. 11. de ciuit.

c. 10. ex eod. in lib. da Symbolo. c. 4.

q ab humanis mentib. Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.

r Nam & facies Dei. Ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

s Nam & in proph. Amos. 2.

t non ne sunt. ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

u ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

v ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

w ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

x ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

y ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

z ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

dd ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ee ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ff ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

gg ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

hh ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ii ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

jj ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

kk ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ll ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

mm ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

nn ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

oo ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

pp ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

qq ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

rr ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ss ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

tt ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

uu ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

vv ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

ww ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

xx ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

yy ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

zz ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

aa ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

bb ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

cc ex eod. in lib. 1. Reg. c.

regno vbi Christus prophetabatur, & vnde A  
venturus erat.

Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè  
Christus, Latina autem locutione vñctus.

Iesus Hebraicè, Græcè ιησος, Latinè au-  
tem salutaris, siue Saluator interpretatur,  
pro eo quod cunctis gentibus salutifer ve-  
nit.<sup>t</sup> Etymologiā enim nominis huius etiam  
Euangelista significat dicens: Vocabis no-  
men eius Iesum, quia ipse saluum faciet po-  
pulum suum. Sicut enim Christus significat  
Regem, ita Iesus significat Saluatorem. Non  
itaque nos saluos facit quicunque Rex, sed  
Rex Saluator. <sup>s</sup> Quod verbum Latinalingua  
antea non habebat, sed habere poterat:  
sicut potuit quando voluit.

Emanuel ex Hebreo in Latinum signi-  
ficat, nobiscum Deus: scilicet, quia per virgi-  
nem natus Deus hominibus in carne mor-  
tali apparuit, ut terrenis viam salutis ad cæ-  
lum aperiret. Ad diuinitatis substantiā quæ  
pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

Deus autem dictus propter vnicam cum  
Patre substantiam.

Dominus propter seruentē creaturam.  
Deus autē & homo, quia verbum & caro.  
Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater  
eum genuit sine matre in æternitate, siue  
quia mater sine patre in tempore.  
Vnigenitus autem vocatur secundūm di-  
uinitatis excellentiam: quia sine fratribus:  
Primogenitus secundūm susceptionē homi-  
nis, in qua per adoptionē gratiē fratres habe-  
re dignatus est, quibus esset primogenitus.

Omousios Patri ab vnitate substatiæ ap-  
pellatur. Substatiæ enim vel essentia Græcè  
& στια dicitur ομως vñ. Vtrumq. igitur con-  
iunctum sonat vna substantia. Hoc enim vo-  
catur omousion, quod est, Ego & Pater vñ  
sumus, hoc est, eiusdē cum Patre substatiæ.  
Quod nomen et si scriptū in sanctis literis  
non inueniatur, in assertione tamen  
totius Trinitatis defenditur: quia datur ra-  
tio, vnde rectè dici ostendatur: sicut & Pater  
in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed  
tamen dicendus esse atque credendus non  
dubitatur. Omousios similis substatiæ: quia  
qualis Deus, talis est & imago eius. Inuisibilis  
Deus, & imago inuisibilis.

Principium, eò quod ab ipso sint omnia,  
& quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine tempo-  
rum humiliter in carne nasci & mori: & iu-  
dicium nouissimum ipse suscipere, vel quia

quicquid agimus ad illū referimus: & cùm  
ad eum perueremus ultra quod quara-  
mus non habemus.  
Os Dei est, quia verbum eius est. Nam si-  
cūt pro verbis quæ per linguam fiunt, sāpē  
dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei  
verbos ponit, quia mos est vt ore verba  
formentur.

Verbum autem ideo dicitur, quia per  
eum Pater omnia condidit siue ius sic.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod  
promisit.

Vita, quia creauit.

Imago dicitur, propter parem similitudi-  
nem Patris.

Figura est, quia suscipiens formam serui,  
operum virtutūmque similitudine Patris in-  
se imaginem atque immensam magnitudi-  
nem designauit.

Manus Dei est, quod omnia per ipsum fa-  
cta sunt. Hinc & Dextera propter effectum  
operis totius creaturæ, quæ per ipsum for-  
mata est.

Brachiū, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus, pro eo quod omnem potestatēm  
Patris in semetipso habeat: & omnem cāli-  
terrāque creaturam gubernet, contineat,  
atque regat.

Sapientia, pro eo quod ipse reuelet my-  
steria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamē  
cūm sit Pater & Spiritus sanctus sapientia &  
virtus, & lumen & lux, propriè tamen ijs no-  
minibus Filius nūncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod  
manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam  
cordis oculos referat.

Sol, quia illuminator.

Oriens, quia luminis fons & illustrator  
est rerum, & quod oriri nos faciat ad vitam  
æternam.

Fons, quia rerum origo est, vel quod sa-  
tiat sientes. Ipse quoq. Alpha & Ω: Alpha  
enim litterā nulla præcedit: prima est enim  
litterarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se  
principium Iudæis interrogantibus esse re-  
spondit. Vnde & Iohannes in Apocalypsi  
propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum  
Alpha & Ω, primus & nouissimus. Primus,  
quia ante eum nihil est: nouissimus, quia in-  
dicium nouissimum ipse suscipiet.

Mediator, quia inter Deum & hominem  
medius constitutus est, vt hominem ad

Deum

Deum perduceret, vnde & illum Græci μητρον vocant.

Paracletus, id est, adiuvatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut & de eo dicit Iohannes: Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus autem Græcum est, quod Latinè dicitur adiuvatus. Quod nomen & Filio & Spiritui sancto adscribitur, iuxta quod & Dominus in Euangeliō ait: Rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis.

Intercessor autem idem vocatur, quia proculpa nostra remouenda curam gerit: & pro abluendis nostris criminibus curam impendit.

Sponsus, quia descendens ē cælo, adhæsit Ecclesiaz, ut pace noui Testamenti essent duo in carne vna.

Angelus dicitur propter annuntiationē paternæ ac suæ voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni consilij Angelus legitur, dum sit Deus & Dominus Angelorum.

Missus dicitur, eo quod apparuit huic mundo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futurā reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis se hostiā obtulit.

Pastor, quia custos.

Magister, quia ostensor.

Nazaræus verò à loco.

Nazoræus à merito, i. sanctus siue mundus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de alijs inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, ut facilius intelligatur.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redépti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostiū, quia per ipsum ad Deū ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes ē diuerso, id est de circumcisione & præputio-venientes in vnam fabricam Ecclesiaz iungit: vel quod pacem in se Angelis & hominibus facit.

Lapis offensionis, quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines: & factus est petrascandalus, sicut dicit Apostolus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem ideo vocatur, quia

A fides in eo firmissima est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est.

Nam & Christus agnus, pro innocentia.

Ovis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hædus, ppter similitudinē carnis peccati.

Vitulus, pro eo quod pro nobis est immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

Serpens, pro morte & sapientia.

Idem & Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionē ad astra remeauit. Nec mirū si vilibus significatiōibus figuretur, qui usque ad nostrarum passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur.

**B** Qui cùm sit coæternus Dei Patris ante secula Filius, postquam venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam serui accepit, & factus est hominis filius. Inde quædam de illo in scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam serui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, ut singula ad singula referantur. Secundum formam enim Dei de seipso dixit: Ego & Pater unum sumus: secundum formam serui: Quoniam Pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quid pro quæ dicitur, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, ut ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta est humanæ natura, ut ex duabus substantijs fieret una persona. Solus igitur homo pertulit crucem, sed propter unitatem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Filium ergo Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate,

**C** humanitatis: non ex suæ naturæ permanfione, sed ex nostræ susceptione.

a Cap. II. Præceptum n. fuerat Iud. Ex Lact. lib. 4. c.

b Gotthor. quoque Reges à Ponticib. Teletanis inungis solitos tradunt heistoria.

c Et sicut nunc Regib. indum. puerp. Hinc purpureum apud Virg. & purpurei tyranni apud Horat.

d Non est autem Saluatoris. Lact. ibid. Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.

e Dum n. dicitur Christus. Ex Hieron. in Math. 16.

f Latinè autem Saluat. Ex Lact. 4. c. 12.

g Etymologiam n. Ex Hieron. in Math. c. 1.

<sup>a</sup> Quod verbum Latina ling. ante non hab. Qui enim *outrīpa* seruatores voce satis se expressisse credunt, valde errant. Cic. act. 11. in Verr. Itaque eum non solum patronum istius insulæ, sed etiam Soteris inscriptū vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, ut Latinè uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Soter, qui salutem dedit.

<sup>b</sup> Verbum autem. Vid. lib. de Patris & Filij unitate inter Hilarij opera, è cuius fine istorum quadam desumpta.

<sup>c</sup> Mediator. Ex Laet. ibid.

<sup>d</sup> Angelus. Ex Tertull. lib. de Trinitat.

<sup>e</sup> Quia veniens humilis. Nominatus *absolutus*, quem (si quid id ad nostra hac) etiam apud Ciceronem reperiri notauit Rudeus in comment. ling. Greca.

<sup>f</sup> Serpens. Vid. Greg. Nyss. in vita Moys.

<sup>g</sup> Idem & vermis. Propter vermem, qui è cinerib. Phoenicis existit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen quod Phoenicis titulo cum Lactantij operib. circumfertur. & Epiph. in Anchoratu. Nam quod bombycem intellexerit: quamvis eo verme & notior, & fortasse verior resurrectionis species constet, tamen non sit verisimile.

### De Spiritu sancto. Cap. III.

Spiritus sanctus ideo prædicatur Deus, quia ex Patre, Filioque procedit, & substantiam eorum habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quam quod ipse est Pater. Spiritus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur: & spirans vtiq. spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus secundum quod referatur ad Patrem & Filium quod eorum Spiritus sit. Nam & hoc nomen quod spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid: sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vnde non tantum Patri & Filio, & Spiritui sancto, sed omni rationali creatura & anima hoc vocabulum congruit. Ideo igitur Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cum sit & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus: & Filius sanctus: propriè tamen ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas coëssentialis & consubstantialis amborum.

Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur. Ideo non prædicatur ingenitus, ne duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, sed non potestis illa modo audire. Veniet autem Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, & de

A meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda Trinitatis opera indesinenter procedit.

Hoc autem interest inter nascentem Filium, & procedentem Spiritum sanctum: quod Filius ex uno nascitur: Spiritus sanctus ex utroque procedit: & ideo dicit Apostolus: Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam & Angelus intelligitur: dictum est enim de illo: Et quæ ventura sunt annunciat vobis: & vtique Angelus Græcè, Latinè nuntius interpretatur. Vnde & duo Angeli apparuerunt Loth, in quibus Dominus singulariter appellatur, quos intelligimus Filium & Spiritum sanctum: nā Pater nunquam legitur missus.

Spiritus sanctus, quod dicitur Paracletus, à consolatione dicitur. *παρακλητος* enim Græcè, Latinè consolatio appellatur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit: postquam ab eorū oculis ipse in cælū ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdem Domini sententiam, Beati lugentes, quoniā ipsi consolabuntur. Ipse etiam dixit: tunc lugebunt filii sponsi, cum ablatus ab eis fuerit sponsus. Itēm Paracletus pro eo quod consolationē præstet C animabus, quæ gaudium temporale amittunt. Alij Paracletum Latinè oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta scriptura inspirata est.

Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur, propter dona quæ de unita eius plenitudine particulatim quique, ut digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim Spiritus sapientiæ & intellectus: Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis: Spiritus timoris Domini.

Spiritus autem principalis in Psalmo quinquagesimo legitur: vbi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatē intellexerunt ideo quia scriptū est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est: videtur restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in spiritu sancto Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideo donū dicitur, ed quod datur. A dando enim donū est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Iesum Christum

Christum cùm post resurrectionem à mortuis ascendisset in cælum , dedisse Spiritum sanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est: in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem , donum est, sed sempiterne Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult imperat, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

B Spiritus sanctus inde propriè charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos, à quibus procedit, coniungit, & se unum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipse in nobis. Vnde & in dominis Dei nihil maius est charitate: & nullum maius est donum Dei quam Spiritus sanctus.

Ipse est & gratia, quæ quia non meritis nostris, sed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem unicum Dei verbū propriè vocamus nomine Sapientiæ, cùm sit vniuersaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus propriè nuncupatur vocabulo Charitatis: cùm sit & Pater & Filius vniuersaliter charitas.

C Spiritus sanctus Digitus Dei esse in libris Euangelij apertissimè declaratur. <sup>b</sup> Cùm enim unus Euangeliista dixisset: In digito Dei ejusdem dæmonia: <sup>c</sup> alius hoc idem ita dixit: In spiritu Dei ejusdem dæmonia. Vnde & digito Dei scripta lex est, data die quinquagesimo ab occisione agni: & die quinquagesimo à passione Domini Iesu Christi venit Spiritus sanctus. Ideò autem Dicitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum Patre & Filio significetur. Vnde & Paulus ait: Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut autem per baptismū in Christo morimur & renascimur: ita spiritu signamur, qui est Dicitus Dei. & spirituale signaculum.

D Spiritus sanctus id circò in columbae specie venisse scribitur, <sup>d</sup> vt natura eius per aue simplicitatis & innocentiæ declaretur. Vnde & Dominus, Estote, inquit, simplices sicut columbae. Hæc enim avis corporaliter ipso felle caret: habens tantum innocentiam & amorem.

Spiritus sanctus inde nomine Ignis appellatur, propter quod in actibus Apostolorum

A per divisionem linguarum vt ignis apparet, qui & infedit super unumquemque eorum.

Propterea autem diuersarum linguarum gratiā Apostolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod verò supra singulos sedisse memoratur, id causæ est, vt intelligatur per plures non fuisse diuisus, sed mansisse in singulis totus, sicut ferè ignibus mos est. Hanc enim naturam habet ignis accensus: vt quanti ad eum, <sup>e</sup> quanti ad crinem purpurei splendoris aspicerint: tantis visum suæ lucis imperiat, tantis ministerium sui munera tribuat, & ipse nihilominus in sui integritate permaneat.

Spiritus sanctus nomine Aquæ appellatur in Euangeliō, Domino clamante & dicente: Si quis sit in me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Euangeliſta autem exposuit unde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua Sacramenti, aliud aqua, quæ significat Spiritū Dei. Aqua enim Sacramenti visibilis est: aqua Spiritus inuisibilis est. Ista abluit corpus, & significat quod sit in anima; per illum autem Spiritum sanctum ipsa anima mundatur & saginatur.

Spiritus sanctus ideounctionio dicitur, Iohanne testante Apostolo, quia sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori. ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Vnde & Dominus oleo exultationis, hoc est Spiritu sancto suis legitur unctionus. Sed & Iohannes Apostolus Spiritum sanctum unctionem vocat dicens: Et vos inquit unctionem quam accepistis a beo, permaneat in vobis: & necesse non habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut unctionio eius docet vos de omnire. Ipse enim Spiritus sanctus unctionio est inuisibilis.

<sup>a</sup> Cap. III. De unitate eius pl. *Al. unitatis.*

<sup>b</sup> Cum n. unus Euangeliista. *Luc. c. 11.*

<sup>c</sup> Alius. *Matth. c. 12.*

<sup>d</sup> Ut natura--ipso felle caret. Verba sunt Tertull. in lib. de baptism. & ita etiam cum plerisque loquitur D. Th. 3. p. q. 39. artic. 6. non quod felle prouersus caret, sed quia fellis quem minimum habeat vt ait Arist. lib. 3. de part.

<sup>e</sup> Quantus ad crinem purp. coloris. Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixerunt. & Salomon. cantic. 7. Coma capitistui, sicut purpurare regis iuncta canaliculis. Sed cur hoc loco crinis mentio sit invenitur; alii dixerint.

*De eadem Trinitate.**Cap. IIII.*

**T**rinitas appellata, quod fiat totū vnum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, ut memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sunt, vnum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur, & Filius, & Spiritus sanctus: Trinitas, & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in personis tria. Vnum propter maiestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus: sed <sup>a</sup> aliud quidem non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coeternum. Pater solus, non est de alio: ideo solus appellatur ingenitus. Filius solus de Patre est natus, ideo solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de Patre & Filio procedit: ideo solus amborum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia appellativa nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia, ut Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua vnum sunt. Appellativa vero Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedens. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur. Cum enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cum vero dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus relatiue dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam Pater non ad seipsum, sed ad Filium relatiue dicitur: quia est ei Filius: sic & Filius relatiue dicitur, quia est ei Pater: sic & Spiritus sanctus, quia est Patris; Filiique spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Proinde Trinitas in relatiis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomen autem Deorum in Angelis & sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, propter quod non sint merito aequales. De quibus psalmus, Ego dixi, Dij estis. De Patre autem & Filio, & Spiritu sancto propter unam & aequalem diuinitatem non nomen Deorum sed Dei esse ostenditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen unus Deus, vel sicut voce di-

A uina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est: scilicet ut & Trinitas sit, & unus Dominus Deus sit. Fides apud Graecos de Trinitate hoc modo est: una <sup>b</sup> *essentia*, acsi dicatur una natura aut una essentia: tres hypostases, quod resonat in Latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam Latinitas propriè non dicit de Deo nisi essentiam: substantiam verò non propriè dicit, sed abusivè: quoniam verè substantia apud Graecos persona intelligitur, non natura.

**B** Cap. IIII. Sed alius quidem non aliud. Ex Aug. 11. de ciuit. c. 10.

*De Angelis. Cap. V.*

**A** Ngeli Graecè vocantur, Hebraicè dicuntur Melachim מֶלֶךְ: Latinè vero nuntijs interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. <sup>c</sup> Angelorum autem vocabulum, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cum mittuntur vocantur Angeli. <sup>d</sup> Quibus ideo pictorū licetia pennas facit: ut celere eorum in cuncta discursum significant, sicut & iuxta fabulas poetarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorum.

**C** Nouem autem ordines esse Angelorum sacrae scripturæ testantur, id est Angelii, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim & Seraphim: quorum officiorum vocabula cur ita dicta sint, interpretando exequemur.

Angeli vocantur propter quod de celis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Graecè, Latinè nuntius dicitur.

Archangeli Graeca lingua, Latina summi nuncij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant Angelii, qui vero summa, Archangeli nuncupantur, Archangeli dicti quod primatum teneant inter Angelos: <sup>e</sup>px@ enim Graecè, Latinè princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt.

**D** Nam quia Archangeli Angelis presunt, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occurrence eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabit Hierusalem. Si enim in ipsis officijs

cijs Angelorum nequaquam potestates superiores inferiores disponerent, nullo modo hoc quod homini diceret Angelus ab Angelo cognouisset. <sup>e</sup> Quidam autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, ut per vocabula ipsa in opere suo quid valeant designetur.

<sup>f</sup> Gabriel Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat Dominus nascitus, & triumphatus de mundo, Gabriel venit ad Mariam: ut illū annuntiaret, qui ad debellandas aëreas potestates humiliis venire dignatus est.

Michael interpretatur, quis ut Deus? Quādo enim aliquid in mundo miræ virtutis sit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso operi nomen est eius, quia nemo valet facere, quod facere præualet Deus.

Raphael interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbi cumque enim curandi & mendandi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem Archangelus missus oculis eius curationem adhibuit, & cæcitatem deterga visum restituit: nominis enim interpretatione & Angeli officium designatur.

Vriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignē in rubo. Legimus etiā ignem missum desuper, & implexū quod præcepitum est.

Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes: quibus universam cælestem societatem Apostolus complectitur, ordines Angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distributione officiorū alij Throni, alij Dominationes, alij Principatus, alij Potestates dicuntur, proceris dignitatibus quibus inuicem distinguuntur.

Virtutes, angelica quædā ministeria prohibentur, per quæ signa & miracula in mundo fiunt, propter quod & Virtutes dicuntur. <sup>g</sup> Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui Angelorū agminibus præsunt. Qui pro eo quod subditos Angelos ad explendū ministerium diuinum disponūt, principatus vocabulum ac-

A ceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt, sicut per Danielem dicitur: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præminent, qui pro eo quod cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præsidet, & per eos iudicia sua disponit.

Cherubin autem & ipsæ sublimes cælorum potestates, & Angelica ministeria prohibentur: qui ex Hebræo in linguam nostrā interpretatur sciétiæ multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quod vicinius positi diuina scientia cæteris amplius pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo scientiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ facta ex metallo, propter significantiam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

Seraphin quoque similiter multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo <sup>h</sup> in Latinum ardentes vel incendentés interpretantur, qui idcirco ardentes vocantur, quia inter eos & Deum nulli Angeli consistunt: & ideo quanto vicinius coram eo consistunt tantum magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde & ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno Dei, & idcirco cætera Angelorum turba videre Dei essentiam plenè non valet, quoniam Seraphin eam tegit.

Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ita sunt specialia ordinum singulorū, ut tamen sint ex parte communia omnium. Nam dum Throni sedes Dei in quorundam Angelorum ordine specialiter designantur, tamen per Psalmistā, Qui sedes super Cherubin, dicitur. Sed ideo isti ordines Angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

Vnicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt iniuncta: quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. <sup>i</sup> Nam quia Angeli & locis & hominibus præsunt, per Prophetam testatur Angelus dicens, Princeps regni Persarum relitit mihi. Vnde apparet, nullum esse locum cui Angeli non præsint.

præsent.<sup>k</sup> Præsunt enim & auspicijs operum omnium.

Hic est ordo, vel distinctio Angelorum, qui post lapsum malorum in cœlesti vigore: steterunt. Nam postquam apostatae Angeli ceciderunt, hi in persecutio[n]a æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cœli creationē in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cœli. Nimirum ostendens, quod post ruinā Angelorum malorum: hi, qui permanerunt, firmitatem æternæ persecutio[n]a consecuti sunt, nullo iâ lapsu auersi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amore & contemplatione manetes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.

Quod autem duo Seraphim in Isaiae leguntur, figuraliter<sup>l</sup> veteris & noui testamenti significationem ostendunt. Quod verò factiem & pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, & futura post mundum sci-re non possumus: sed media tantum<sup>m</sup> eorū testimonio contéplamur. Singuli senas alas habent,<sup>n</sup> quia de fabrica tantum mudi quæ in sex diebus facta sunt, in præsenti seculo nouimus. Quod clamat ter Sanctus alter ad alterum, Trinitatis in una diuinitate demōstrant mysterium.

<sup>a</sup> Cap. V. Angelorum autem vocab. Ex Grego. hom. 34. in Ewang.

<sup>b</sup> Quibus idèo pictorum. Ex Hieron. Is. 6.

<sup>c</sup> Nouem autem ordines. Ex Greg. ead. hom.

<sup>d</sup> Nam quia Arch. -- cognouisset. Ex. 4. Moral. cap. 27. al. 51.

<sup>e</sup> Quidam autem Archang. Ex ead. hom.

<sup>f</sup> Gabriel -- Michaël -- Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 8.

<sup>g</sup> Potestates. Ex Greg. ibid.

<sup>h</sup> in Latinum ard. Ita Gr̄gorius, comburentes Hieronymus.

<sup>i</sup> Nam quia Angeli & locis. Ex Gregor. 4. Mor. 6. 27.

<sup>k</sup> Præsunt enim auspicijs operum omnium. Albo-minum. Neap. c. præsunt. n. vt spiciat opera hominū.

<sup>l</sup> Veteris & noui testam. Hieron. Isai. 6. & Orig. hom. 1. in Is.

<sup>m</sup> Eorum testimonio. Has voces rejeciebat Chacón, quod apud Hieronym. non essent.

<sup>n</sup> Quia de fab. Hieron. ibid.

### De hominibus qui quodam præfigi nomen accepérunt. Cap. VI.

<sup>P</sup>lerique<sup>a</sup> primorum hominum ex proprijs causis originem nominum habent. Quibus ita propheticè indita sunt vocabu-

A la:vt aut futuris, aut præcedentibus eorum caussis conueniant. In quibus tamen manente spirituali sacramento, nūc tantum ad litteram intellectum histerix persequemur. Vbi autem etymologiz interpretationeta non attigimus: solā ipsam etymologiam in Latinum posuimus. Quod autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpre-tatur: hoc secundum accētuum & litterarū euénit diuersitatem, vt in varijs significati-nibus nomina commutentur.

B Adam, sicut beatus Hieronymus tradi-dit, homo, siue terrenus, siue terra rubra interpretatur. Ex terra enim facta est caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

Heua interpretatur vita: siue calamitas, siue Væ. vita, quia origo fuit nascendi, calamitas, & Væ, quia per prævaricationem caussa extitit moriendi.<sup>b</sup> A cadendo enim nomen sumpfit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiam Heuam vitā & calamitatem appellatam, quia sæpe mulier viro caussa salutis est, sæpe calamitatis & mortis, quod est Væ.

C Cain possessio interpretatur: vnde ety-mologiam ipsius exprimens pater eius ait:

Cain, id est, possedi hominem per Deum.

<sup>d</sup> Idem & lamentatio, eò quod pro interfe-

cto Abel interfectus sit, & poenam sui scle-ris dederit.

C Abel luctus interpretatur, quo nomine prefigurabatur occidēdus. Idem & vanitas, quia citò solutus est atque subtractus.

Seth interpretatur resurrectio, eò quod post fratris interfectionem natus sit: quasi resurrectio fratris ex mortuis suscitaret. Idem & positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

D Enos luxta propriæ linguæ varietatēm, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocu-lum habuit. De eo enim scriptū est. Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini. Li-cet plerique Hebræorum arbitrētur, quod tunc primum in nomine Domini, & simili-tudine eius fabricata sunt idola.

Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine ciuitatem postea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio, vel possessio eorum: sicut enim Cain possessio, ita deriuatum no-men quod est Cainam, facit possessio eoru[m].

Mathusalē interpretatur mortuus est. Evidens etymologia nominis. Quidam enim cum patre translatum fuisse, & diluui præterisse putauerunt. Ob hoc signanter tran-sferrit: mortuus est, vt ostenderetur non vi-xisse

xisse cum post diluvium: sed in eodem cataclysmo fuisse defunctū. Soli enim octo homines in arca diluvium evaserunt.

Lamech percutiens. Iste enim percussit & interfecit Cain: quod etiam ipse postea perpetrasse vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quod sub illo omnia retrò opera quieuerunt per diluvium. Vnde & pater eius vocans nomine eius Noë dixit. Iste requiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.

Sem dicitur nominatus, quod nomine ex praesagio posteritatis accepit. Ex ipso enim Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli & populus Dei, ex eius quoq. stirpe & Christus, cuius ab ortu solis usq. ad occasum magnū est nomen in gentibus.

Cham, calidus: & ipse ex praesagio futuri cognominatus est. Posteritas enim eius ea terrae partem possedit, quæ vicino sole calentior est. Vnde & Ægyptus usque hodie. Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

Iapheth latitudo. Ex eo enim populus gentium nascitur, & quia lata est ex gentibus multitudine credentium, ab eadem latitudine, Iapheth dictus est.

Chanaan filius Cham interpretatur, modulus eorum. Quod quid est aliud, nisi opus eorum? Pro motu enim patris, id est, pro opere eius male dictus est.

Arfaxat sanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ipso enim sunt progeniti Æthiopes.

Nébrod interpretatur tyranus. Iste enim prior arripuit insuetam in populos tyrannidem, & ipse aggressus est aduersus Deum impietatis ædificare turrem.

Heber transitus. Etymologia eius mystica est, quod ab eius stirpe transiret Deus: nec perseveraret in eis, translata in gentibus gratia. Ex ipso enim sunt exorti Hebrei.

Phaleg diuisio, cui pater propterea tale nomen imposuit, quia tunc natus est, quando per linguas terra diuisa est.

Thara exploratio ascensionis.

Melchisedech Rex iustus. Rex, quia ipse posteà imperauit Salem: iustus, pro eo quod discernens sacramenta Legis & Euangelij: non pecudum victimas, sed oblationem panis & calicis in sacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum non consensit, sed eorum illicita carnis incendia declinavit.

A Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

Ammō cuius causa nominis redditur filius populi mei: sic deriuatur, ut ex parte sensu nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, è quod esset vnius tantummodo domus materfamilias. Postea causa nominis immutata, ablata de fine, i. littera, dicitur Sara, id est, princeps. Omnium quippe gentium futura principes erat, sicut & Dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: sed & reges populorum erunt ex ea.

Agar aduena vel conuersa. Fuit enim Ægyptia, complexui Abrahæ aduena causa generandi data, quæ post contemptum Angelo increpante conuersa est ad Saram.

Cethura thymiana.

Ifmahel interpretatur auditio Dei: sic enim scriptum est. Et vocavit nomine eius Ifmahel, quia exaudiuit eum Deus.

Esaï trinomius est, & ex proprijs causis variè nuncupatur. Dicitur enim Esaï, id est, rufus ob coctionem rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus est, quod Latinè sanguineus dicitur. Seir vero quod fuerit hispidus, & pilosus: quando enim natus est, totus, sicut pellis, pilosus erat. Atque ideo tribus nominibus appellatur, Esaï, id est rufus: Edom, id est, sanguineus: Seir, id est pilosus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: siue quæ multum accepit.

Lia laboriosa. vtique generando. Plurimos enim dolores, quam Rachel, fœcunditate pariendi experta est.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Jacob pavuit ouies Laban.

D Zelpha os hians.

Bala inueterata.

Dina trāsfertur in caussam iurgij enim in Sichimis causa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Fadem & comitans. Mutauit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

Phares diuisio, ab eo quod diuiserit membranulam secundinarum, diuisionis, id est, Phares sortitus est nomen. Vnde & Pharisei qui

qui se quasi iustos à populo separabant, diu-  
si appellabantur.

Zara frater eius, in cuius manu erat coeci-  
num, interpretatur oriens: siue quia primus  
apparuit; siue quod plurimi ex eo iusti nati  
sunt, ut in libro Paralipomenon continetur,  
Zara, id est, oriens appellatus est.

Iob in Latinum vertitur dolens, & recte  
propter percusionem carnis & passiones  
dolorum. Calamitates enim suas nominis  
etymologia prefigurauit. Pharaon  
nomen est non hominis, sed ho-  
noris: sic enim & apud nos Augusti appella-  
tur reges cum proprijs nominibus censem-  
tut. Exprimitur autem in Latinum Pharaon  
denudans eum, vtique Deum, siue dissipator  
eius: populi enim Dei fuit afflactor.

Iannes, marinus, siue vbi est signum. Cef-  
fir & defecit signum eius coram signis Moysi  
vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est.  
Mambres, mare pelliceum, siue mare in  
capite.

Moyses interpretatur sumptus ex aqua.  
Inuenit enim eum ad ripam fluminis expo-  
situs filia Pharaonis, quem colligens adop-  
travit sibi: vocauitque nomine eius Moyses,  
eo quod de aqua sumpfisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur,  
propter quod thuribulum accipiens in me-  
dio superstitionis & interemptorum obuiam  
stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons  
fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac, præcipitans, siue deuorans.

Balaam, vanus populus.

Phinees, ori parcens, transfixit enim pu-  
gione Zambri cum scorto Madianitide, &  
Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri, iste laceffens, vel amaricans. Pro-  
priè enim nomen ab amaritudine prefigu-  
ratum, quod peccando amaricauerit po-  
pulum.

Raab, latitudo, vel famæ, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim  
in figura Christi populum à deserto salua-  
uit, & in terram reprobationis induxit.

Caleb, quasi cor, aut canis.

Othoniel, tempus eius Deus, vel respon-  
sio Dei.

Aoth, gloriofus. Barach, fulgorans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit  
ad bellum promptissima, dimicans aduersus  
Sifaram, quo perempto cecinit canticum:

A inde loquax. Loquax, loquax, loquax, loquax,  
Iahel, ascensio, iher, iher, iher, iher,  
Gedeon, experimentum iniquitatis eg-  
rum. Frequentibus enim documentis infor-  
matus est, quali præfigio contra hostes futu-  
ram victoriam expediret: ex quo futuro ex-  
perimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tholah, vermiculus, vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephre, aperiens, vel apertus.

Hesebon, cogitatio, siue vinculum mo-  
toris.

Ab do, seruus eius.

Samson sol eorum, vel solis fertitudo. Fuit

enim virtute clarus, & liberavit Israël de ho-  
stibus.

Dalila, paupercula, vel fistula.

Booz, in fortitudine, siue in quo robur.

Noëmi, quam interpretari possumus co-  
solatam, eo quod, marito & liberis peregrè  
mortuis, nurum Moabitidem in consolatio-  
nem suam tenuit.

Ruth, interpretatur festinans. Alienigena  
enim erat ex populo gentili, quæ relicta pa-  
ttia festinavit transire in terram Israël: dices  
socrui suæ, Quocumque perrexeris, pergā.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum  
esset prius sterilis natura: postremò Dei gra-  
tia fœcunda data est.

Eli, Deus meus.

Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli

C electus in ministeriū sacerdotij, cuius amifi-  
cionem suo expressit vocabulo. Apostolus  
enim ait, Calciati pedes in præparationem  
Euangelij pacis. Et Propheta: Quam speciosi  
pedes qui anuntiant pacem. Iste ergo dis-  
calciatus interpretatur, vt eius nomine ve-  
teris Testamenti sacerdotium à veteri po-  
pulo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum inter-  
pretatur, quo significatur sacerdotij veteris  
& doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Iessai, insulæ sacrificium, vel incensum ab

Saul, petitio interpretatur: notum est enim  
quomodo Hebræorū populus eum sibi re-  
gem petierit, & accepit. nō secundum Deū;

D sed secundum suam voluntatem.

Dauid, fortis manu, vtique quia fortissi-  
mus in prælijs fuit. Ipse & desiderabilis in  
firpe scilicet sua, de qua predixerat prophe-  
ta: Veniet desideratus cunctis gentibus.

Salomon trinomius fuisse perhibetur.

Primum

**A** Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. pacificus, eo quod in regno eius pax fuerit. Secundum nomen Idida, eò quod fuerit dilectus & amabilis domino. Tertium vocabulum eius Coheleth quod Græcè appellatur Ecclesiastes, Latinè Concionator, quod ad populum loqueretur.

**B** Absalom, patris pax per antiphrasin, eò quod bellum aduersus patrem gessisset: siue quod in ipso bello David placatus fuisse legitur filio: adeò ut etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

Roboā, latitudo populi, & ipsum per antiphrasin, quod decem tribubus ab eo separatis, duæ tantum ei relictæ sint.

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Aſa, tollens, siue sustollens. Josaphat, Domini iudicium. Ioram, qui est excelsus. Achazias, apprehendens Dominum.

Athalia, tempus Domini.

Ioas, spirans, vel Domini robur.

Amasias, populum tollens.

Ozias, fortitudo Domini.

Azarias, auxilium Domini.

Ozias autem ipse est, qui & Azarias duplice nomine.

Ipse est qui illicitum sibi sacerdotiū vendicare conatus, leprain fronte percussus est.

Ioathan, est perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in conspectu Domini, & portam templi ædificauit excelsam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias, fortis Dominus.

Manasses, obliuiosus. Per multa enim sce

lera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat Dei, siue quod oblitus est Deus peccatorum illius.

Amon, fidelis, vel onustus.

Iosias, vbi est incensum Domini, propria etymologia nominis. Iste est enim quis im

lacra combusit.

Ioachaz, robustus.

Ioachim, vbi est præparatio.

Eliachim, Dei resurrectio.

Iechonias, præparatio Domini.

Sedechias, iustus Domini.

Ieroboā, iudicatio, siue causa populi, vel,

vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro eo quod in regno eius diuisus sit populus Israël, & præcisus à regno stirpis Dauid. Di-

uisionis enim populi causa iste exitit.

Zambri, psalmus, vel canticum meum.

Omri, crispans meus.

Achab, frater patris.

Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem: sed melius, vbi est sterquilinū. Præcipitata enim deorsum, comederūt carnes eius canes: sicut prædixerat Elias. Et erint, inquit, carnes Iezabel, sicut stercus super faciem terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

Iehu, ipse, vel est.

Ioatha, robustus.

Sella, umbra eius, vel petitio.

Manahem, consolans.

Phaceas, aperiens.

Nabuchodonosor, prophetia lagunculae angustæ, siue prophetans istiusmodi signum, per somnum scilicet futurorū quod vidisse narratur, & Daniel interpretatus est: siue sessio in agnitione angustie, pro ijs, qui in captiuitatem ab eo ducti sunt.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus intergris nominibus traditur esse cōpositus. Zo, iste: ro, magister: Babel propriè Babylonum sonat: & efficitur nōmē Zorobabel, iste magister de Babylone: in Babylone enim ortus est, vbi & princeps gentis Iudeæ extitit.

**C** Cap. VI. Pleriq. Omnia ferè ex Hieronymo.

a à cadendo n. n. s. calamit. Victorin. lib. de Orthog.

& Ter. Scaurus, Calamitas antea dicebatur cadaimitas.

c Vnde etymolog. Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.

d Idem & lamentatio. Hieronymus: Cain possessio vel acquisitio. Cainan lamentatio, vel possessio eorum. Ut mirum non sit, si quemadmodum Cainan possessio, ita è conuerso Cain lamentatio sit Isidoro.

e Quidam enim eum cum patre. Ex q. in c. 5.

f Ägyptiorum lingua Cham. Vel Ham ex q. ad c. 9.

g Thara exploratio ascensionis. In nominib. ex Gen. Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascensionis, vel pastio.

h Chetura thymiana. Hierony. Chethura thymiana offerens, vel copulata, aut iuncta.

i Esau trinom. Idem in Abd.

k Zelpha os hians. Hieron. os fluens.

l Pharaō nomen est non hom. Ex eod. Isai. c. 36.

m Pharaō denudās eum. In nominib. ex Act. Pharaō denudans eum, siue dissipator eius. Idem in nom. ep. ad Heb.

n Mambres mare pelliceum. Sic o. l. & apud Hieron. sed cùm idem Hieronymus Mambrie perspicuum interpreteretur: Iambres mare pellucidum, recta fortasse scriptura fuerit, vt & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam & apud Paul. 2. ad Timoth. 3. Iaubēns legitur: & ita appellatur à Palladio in vita Macarij Alexand. & Euseb. lib. 9. de præp. cap. 3.

o Othoniel. In no. ex Iesu Nau. Othoniel respōsio Dei

vel

- rel. reuelatio Dei, rel. tempus mei Dei, rel. signum Dei. S
- <sup>a</sup> Aoth. In nom. ex eod.
- <sup>b</sup> Hesebon. In nom. ex Num. cogitatio, siue cingulum mœroris.
- <sup>c</sup> Noemi Ex ep. ad Furiam non longe à fine.
- <sup>d</sup> Tribus nominibus. Ex comm. Eccles. c. i. mentione Absalon patris pax. Non ex Hieronymo qui paterem pacis interpretatur sed ex Greg. in prolog. psalm. v. 11. panit, (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic n. Absalon patris pax interpretatur, non quod ei pax illa cum patre fuerit: Sed quia quantæ pacis & patientie extitit, in eius peruersitate pater ostendit.
- <sup>e</sup> Ochozias. In nom. ex Matth.
- <sup>f</sup> Iosas spirans. Ita ms. o. quod verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Iude. Iosas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. Spirans eo loco reponendum putamus. Una est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo οὐσία desperauit, que in spiratam, aut temporalem optimè cadit. Quod verò Domini robur additur, alia ratio est, tamen enim Dominus. & IV fortis siue IV fortitudo. Isq. mos nomina Hebreæ confundendi, siue quod aliter olim scripta siue quod Latina scriptura, & pronunciatione eadem fiant, non infrequens Hieronymo. cum tamen diuersæ interpretationis rationem nonnumquam reddat, sepe etiam reddere negligat, quod ipse fatetur in pref. ad lib. de nom. Heb. & initio prius capitis aduertit Isidorus.
- <sup>g</sup> Ozias autem ipse est qui. Verba Hieronymi in Iza. cap. i.
- <sup>h</sup> Ipse est qui illicit. Idem in Amos c. i. apud quem indebitum sibi sacerd.
- <sup>i</sup> Amon. In nominibus ex Matth. Amon fidelis vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quod si ex Ain scribitur onustus interpretatur.
- <sup>j</sup> Iosias. In nominib. ex Matth. p. 147. IV q. 3.
- <sup>k</sup> Sedechias. In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. c. 2.
- <sup>l</sup> Ieroboam. In Am. c. 1. Ieroboam iudicatio, siue causa populi: Διασπόσ λαὸς licet quidam per Græcam litteram legentes divisionem populi suscipiuntur.
- <sup>m</sup> Iezabel. In nom. ex Apoc. c. 17. q. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 687. 688. 689. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 697. 698. 699. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 717. 718. 719. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 727. 728. 729. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 737. 738. 739. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 746. 747. 748. 748. 749. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 757. 758. 759. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 767. 768. 769. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 777. 778. 779. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 787. 788. 789. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 796. 797. 798. 798. 799. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 807. 808. 809. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 816. 817. 818. 818. 819. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 827. 828. 829. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 837. 838. 839. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 846. 847. 848. 848. 849. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 857. 858. 859. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 866. 867. 868. 868. 869. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 876. 877. 878. 878. 879. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 887. 888. 889. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 896. 897. 898. 898. 899. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 906. 907. 908. 908. 909. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 916. 917. 918. 918. 919. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 926. 927. 928. 928. 929. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 937. 938. 939. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 945. 946. 947. 947. 948. 948. 949. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 956. 957. 958. 958. 959. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 965. 966. 967. 967. 968. 968. 969. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 975. 976. 977. 977. 978. 978. 979. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 986. 987. 988. 988. 989. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 995. 996. 997. 997. 998. 998. 999. 999. 1000. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1004. 1005. 1006. 1006. 1007. 1007. 1008. 1009. 1009. 1009. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1013. 1014. 1014. 1015. 1015. 1016. 1016. 1017. 1017. 1018. 1018. 1019. 1019. 1020. 1020. 1021. 1021. 1022. 1022. 1023. 1023. 1024. 1024. 1025. 1025. 1026. 1026. 1027. 1027. 1028. 1028. 1029. 1029. 1030. 1030. 1031. 1031. 1032. 1032. 1033. 1033. 1034. 1034. 1035. 1035. 1036. 1036. 1037. 1037. 1038. 1038. 1039. 1039. 1040. 1040. 1041. 1041. 1042. 1042. 1043. 1043. 1044. 1044. 1045. 1045. 1046. 1046. 1047. 1047. 1048. 1048. 1049. 1049. 1050. 1050. 1051. 1051. 1052. 1052. 1053. 1053. 1054. 1054. 1055. 1055. 1056. 1056. 1057. 1057. 1058. 1058. 1059. 1059. 1060. 1060. 1061. 1061. 1062. 1062. 1063. 1063. 1064. 1064. 1065. 1065. 1066. 1066. 1067. 1067. 1068. 1068. 1069. 1069. 1070. 1070. 1071. 1071. 1072. 1072. 1073. 1073. 1074. 1074. 1075. 1075. 1076. 1076. 1077. 1077. 1078. 1078. 1079. 1079. 1080. 1080. 1081. 1081. 1082. 1082. 1083. 1083. 1084. 1084. 1085. 1085. 1086. 1086. 1087. 1087. 1088. 1088. 1089. 1089. 1090. 1090. 1091. 1091. 1092. 1092. 1093. 1093. 1094. 1094. 1095. 1095. 1096. 1096. 1097. 1097. 1098. 1098. 1099. 1099. 1100. 1100. 1101. 1101. 1102. 1102. 1103. 1103. 1104. 1104. 1105. 1105. 1106. 1106. 1107. 1107. 1108. 1108. 1109. 1109. 1110. 1110. 1111. 1111. 1112. 1112. 1113. 1113. 1114. 1114. 1115. 1115. 1116. 1116. 1117. 1117. 1118. 1118. 1119. 1119. 1120. 1120. 1121. 1121. 1122. 1122. 1123. 1123. 1124. 1124. 1125. 1125. 1126. 1126. 1127. 1127. 1128. 1128. 1129. 1129. 1130. 1130. 1131. 1131. 1132. 1132. 1133. 1133. 1134. 1134. 1135. 1135. 1136. 1136. 1137. 1137. 1138. 1138. 1139. 1139. 1140. 1140. 1141. 1141. 1142. 1142. 1143. 1143. 1144. 1144. 1145. 1145. 1146. 1146. 1147. 1147. 1148. 1148. 1149. 1149. 1150. 1150. 1151. 1151. 1152. 1152. 1153. 1153. 1154. 1154. 1155. 1155. 1156. 1156. 1157. 1157. 1158. 1158. 1159. 1159. 1160. 1160. 1161. 1161. 1162. 1162. 1163. 1163. 1164. 1164. 1165. 1165. 1166. 1166. 1167. 1167. 1168. 1168. 1169. 1169. 1170. 1170. 1171. 1171. 1172. 1172. 1173. 1173. 1174. 1174. 1175. 1175. 1176. 1176. 1177. 1177. 1178. 1178. 1179. 1179. 1180. 1180. 1181. 1181. 1182. 1182. 1183. 1183. 1184. 1184. 1185. 1185. 1186. 1186. 1187. 1187. 1188. 1188. 1189. 1189. 1190. 1190. 1191. 1191. 1192. 1192. 1193. 1193. 1194. 1194. 1195. 1195. 1196. 1196. 1197. 1197. 1198. 1198. 1199. 1199. 1200. 1200. 1201. 1201. 1202. 1202. 1203. 1203. 1204. 1204. 1205. 1205. 1206. 1206. 1207. 1207. 1208. 1208. 1209. 1209. 1210. 1210. 1211. 1211. 1212. 1212. 1213. 1213. 1214. 1214. 1215. 1215. 1216. 1216. 1217. 1217. 1218. 1218. 1219. 1219. 1220. 1220. 1221. 1221. 1222. 1222. 1223. 1223. 1224. 1224. 1225. 1225. 1226. 1226. 1227. 1227. 1228. 1228. 1229. 1229. 1230. 1230. 1231. 1231. 1232. 1232. 1233. 1233. 1234. 1234. 1235. 1235. 1236. 1236. 1237. 1237. 1238. 1238. 1239. 1239. 1240. 1240. 1241. 1241. 1242. 1242. 1243. 1243. 1244. 1244. 1245. 1245. 1246. 1246. 1247. 1247. 1248. 1248. 1249. 1249. 1250. 1250. 1251. 1251. 1252. 1252. 1253. 1253. 1254. 1254. 1255. 1255. 1256. 1256. 1257. 1257. 1258. 1258. 1259. 1259. 1260. 1260. 1261. 1261. 1262. 1262. 1263. 1263. 1264. 1264. 1265. 1265. 1266. 1266. 1267. 1267. 1268. 1268. 1269. 1269. 1270. 1270. 1271. 1271. 1272. 1272. 1273. 1273. 1274. 1274. 1275. 1275. 1276. 1276. 1277. 1277. 1278. 1278. 1279. 1279. 1280. 1280. 1281. 1281. 1282. 1282. 1283. 1283. 1284. 1284. 1285. 1285. 1286. 1286. 1287. 1287. 1288. 1288. 1289. 1289. 1290. 1290. 1291. 1291. 1292. 1292. 1293. 1293. 1294. 1294. 1295. 1295. 1296. 1296. 1297. 1297. 1298. 1298. 1299. 1299. 1300. 1300. 1301. 1301. 1302. 1302. 1303. 1303. 1304. 1304. 1305. 1305. 1306. 1306. 1307. 1307. 1308. 1308. 1309. 1309. 1310. 1310. 1311. 1311. 1312. 1312. 1313. 1313. 1314. 1314. 1315. 1315. 1316. 1316. 1317. 1317. 1318. 1318. 1319. 1319. 1320. 1320. 1321. 1321. 1322. 1322. 1323. 1323. 1324. 1324. 1325. 1325. 1326. 1326. 1327. 1327. 1328. 1328. 1329. 1329. 1330. 1330. 1331. 1331. 1332. 1332. 1333. 1333. 1334. 1334. 1335. 1335. 1336. 1336. 1337. 1337. 1338. 1338. 1339. 1339. 1340. 1340. 1341. 1341. 1342. 1342. 1343. 1343. 1344. 1344. 1345. 1345. 1346. 1346. 1347. 1347. 1348. 1348. 1349. 1349. 1350. 1350. 1351. 1351. 1352. 1352. 1353. 1353. 1354. 1354. 1355. 1355. 1356. 1356. 1357. 1357. 1358. 1358. 1359. 1359. 1360. 1360. 1361. 1361. 1362. 1362. 1363. 1363. 1364. 1364. 1365. 1365. 1366. 1366. 1367. 1367. 1368. 1368. 1369. 1369. 1370. 1370. 1371. 1371. 1372. 1372. 1373. 1373. 1374. 1374. 1375. 1375. 1376. 1376. 1377. 1377. 1378. 1378. 1379. 1379. 1380. 1380. 1381. 1381. 1382. 1382. 1383. 1383. 1384. 1384. 1385. 1385. 1386. 1386. 1387. 1387. 1388. 1388. 1389. 1389. 1390. 1390. 1391. 1391. 1392. 1392. 1393. 1393. 1394. 1394. 1395. 1395. 1396. 1396. 1397. 1397. 1398. 1398. 1399. 1399. 1400. 1400. 1401. 1401. 1402. 1402. 1403. 1403. 1404. 1404. 1405. 1405. 1406. 1406. 1407. 1407. 1408. 1408. 1409. 1409. 1410. 1410. 1411. 1411. 1412. 1412. 1413. 1413. 1

ratione: caussa nominis eius est. Vnde & dixit Rachel, cum cum peperisset ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum forore mea.

Dan interpretatur indicium. Bala enim dum cum peperisset, dixit Rachel domina eius: Iudicavit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Caussam nominis expressit: ut ab eo quod iudicasset se Dominus, filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim peperit cum Zelpha: dixit domina eius Lia; in fortuna, id est quod dicitur, in procinctu, vel euentu.

Aser beatus dicitur, dum enim peperisset eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quod beata dicitur: ex etymologia nominis Beatum vocauit.

Joseph, ab eo quod sibi alium addi mater optauerat: vocauit augmentum. Hunc Pharaon, Zaphanath Phaaneca appellauit, quod Hebraicè absconditorum repertorem sonat, pro eo quod obscuras omnia reuelauit, & scientiam prædixit. Tamen quia hoc nomine ab Aegyptio ponitur: ipsis linguis debet habere rationem. Interpretatur ergo Zaphanath Phaaneca Aegyptio sermone Saluator mundi, eò quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

<sup>a</sup> Beniamin interpretatur filius dextræ quod est virtutis. Dextra enim appellatur Iacob, Mater quippe eius: moriens vocauerat nomen eius Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans.

<sup>b</sup> Manasses dictus ab eo quod sit pater eius oblitus laborum suorum. Ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eò quod auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

<sup>a</sup> Cap. VII. Quorundam. Omnia ferè ex questionibus in Gen.

<sup>b</sup> Abram pater vid. Ex nominib. apud Math.

<sup>c</sup> Postea appellatus est Abraham. Ex quest. ad c. 17.

<sup>d</sup> Sciendum autem. Ad c. 17. Falso autem pro salomonis Samuelē quidam substituerunt. Vid. Paralip. I. c. 22.

<sup>e</sup> Israel vir videns Deum: Ita quidem in nominib. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbat in quest. c. 32.

<sup>f</sup> Princeps cum Deo interpretatur. Idemque rursus in comment. in Ioei, evdūrator deus, i. rectissimum Dei,

<sup>g</sup> Ruben. Ad c. 29.

<sup>h</sup> Simeon. Ibid.

<sup>i</sup> Issachar. Ad c. 30.

<sup>j</sup> Nephthalim. Ibid. Secundum.

<sup>k</sup> Hunc Pharaon. Ad c. 41.

<sup>A</sup> <sup>1</sup> Beniamim. Ad c. 35.

<sup>m</sup> <sup>2</sup> Manasses. Ephraim. Ad c. 41.

### De Prophetis. Cap. VIII.

**Q** Vos gentilites vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores; quia porro fantur & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis Prophetæ, in veteri testamento vidétes appellabantur: quia videbât ea quæ cæteri nō videbant, & præspiciebant ea, quæ in misterio abscondita erant. Hinc est quod scriptum est in Samuel, Eamus ad videntem. Hinc Isaías, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperte sunt cæli, & vidi visiones Dei. Quorundam autem Prophetarum nominum etymologiz anno tandem sunt. Vocabula enim eorum satis ostendunt, quid in futuris factis dictisq. suis prænuntiassent.

**E** Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri igitur præfigio sic vocatur. Nam dum ait aitaretur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini descendit de cælo ignis super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus eccecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur caussa tale prius nomen accepit, pro eo quod per eum postea cognoverit populus Dominum Deum. Idem & fortis Domini interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab aduersitatem toleravit.

**E** lisæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præfigio accepit. Deniq. & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluavit.

**N**athan, dedit, siue dantis.

**I** Isaias interpretatur saluator Domini. Et merito. Saluatorem enim vniuersarum gentium, eiusque sacramenta amplius quam cæteri prædicat.

**J** eremias excelsus Domini, pro eo quod dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

**E** zechiel, fortitudo Dei.

**D**aniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberauit: siue quod visiones & somnia, quibus per signa quædam & ænigmata futura monstrauantur,

M bantur,

bantur, sagaci mente discernens aperuit.  
f Hic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non manducavit, & vinum concupiscentia non bibit.

Osee, saluator aut saluans. Dum enim ira Dei in populo Israe ob crimen idololatriæ prophetas fecit: domini Iudeæ salutem praenuntiavit. Propter quod Ezechias Rex Iuda, sublatis idolis, quæ præcedentes Reges consuecraverant, templo Domini purgasse ac purificasse monstratur.

g Ioel, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Haec enim eius vocabulum resonat etymologia incerta.

h Amos, populus auulsus. Prophetia enim eius ad populum fuit Israe, quia iam auulsus erat a Domino, & aureis vitulis seruiebat, siue auulsus a regno stirpis Dauid.

i Nahum, gemens, siue consolator. Incrementat enim ciuitatem sanguinum, & post euersionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annuntiantis pacem.

k Habacuc amplexas, quia vel ex eo quod amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congregatur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem iustitiae provocare: cur in rebus humanis & mundi istius reuelata tanta rerum versatur iniquitas?

l Micheas, quis hic, vel quis iste? Communitatur enim Samariæ ob caussam simulacrum illo modo, quo de Eliu dicitur: Quis est iste inuoluens sententias?

m Sophonias, specula vel, arcanum Domini interpretatur: utrumque ad prophetam conuenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorum te posui domui Israe. Et alibi, Non faciet Dominus quicquam, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis.

n Abdias, seruus Domini. Sicut enim Moses famulus Domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus videt & predicit quæ prophetae digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus Domini.

o Ionas interpretatur columba, siue dolens. Coluba, pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristitia quam habuit de salute Niniutarum: vel propter hederam subito arescenrem: cuius umbraculo tegebatur contra solis ardor

A rem. Ipse est & Amathi Sareptana viduæ filius, ut Iudei affirmant, quem resuscitauit Elias, matre poste ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc caussam ipsum puerum Amathi vocatum. Amathi enim ex Hebreo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quod verum Elias locutus est: ille qui suscitatus est, filius nunc patus est veritatis.

Zacharias, memoria Domini. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante memoratus est Dominus populi sui: iussuque Darij resuscitatus est Dei populus, & redificata est & vrbis, & templum.

P Aggeus, in Latinum festiuus & laetus resonat. Destructum enim templum adificandum prophetat, & post lucrum captiuitatis regressionis latitudinem prædicat.

Malachias, interpretatur Angelus Domini; id est, nuntius. Quidquid enim loquebatur: quasi a Domino essent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius septuaginta transtulerunt dicentes. Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

Ezdras, adiutor.

Nehemias, consolator a Domino. Quodam enim præsagio futuorum nomina sunt sortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam & templum Domini idem redificauerunt, & murorum ac turri opus ipsi restaurauerunt.

Ananias, gratia Dei. Idem & Sidra lingua Chaldeæ, quod interpretatur decorus meus.

Azarias, auxilium Domini. Idem & Abde nago, quod in Latinum vertitur seruens taceo.

Misael: quæ palus Domini: ipse & Misael quod interpretatur risus vel gaudium.

Ahia frater eius.

Semeia, audiens Dominum.

Asaph, congregans.

Ethan, robustus, siue accensus.

Idithum, transiliens eos, siue saliens eos.

Quodam enim inharentes humo: curvatos in terram, & ea quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponentes transiliunt canendo iste, qui vocatur transiliens.

Eman, accipiens, vel formido corum.

Barachia, benedictus Dominus, vel benedictus Dominus.

\* Olda

\* Olda,districtio,sive diuerticulum.  
Judith, laudans,vel confitens.  
Hester,absconsa.  
Zacharias,memoria Domini,ob hoc quia  
canit:-memorari testamenti sui sancti.  
Iohannes Baptista, Domini gratia: eò quòd  
sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ,sine  
initium baptismatis, per quod gratia mini-  
stratur.

Hi sunt Prophetæ veteris nouiq. Testa-  
menti:quorum finis Christus, cui dicitur à  
Patre:& Prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera septé sunt: Pri-  
mum genus Ecstasis,quod est mentis exces-  
sus, sicut vidit Petrus vas illud submissum  
de cælo in stupore mentis cum varijs ani-  
malibus.Secundum genus Visio,sicut apud  
Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedétem  
super solium excelsum. Tertium genus So-  
mniū,sicut Iacob subnixam in cælo scalam  
dormiens vidit.Quartum genus,Per nubē,  
sicut ad Moysen & ad Iob post plagam lo-  
quitur Deus.Quintum genus Vox de cælo,  
sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne iniicias  
manum tuam in puerum. Et ad Saulum in  
via:Saulē Saule quid me persequeris? Sextū  
genus,Accepta parabola,sicut apud Salomo-  
nem in Proverbijs,& apud Balaam cùme euo  
caretur à Balac. Septimum genus Repletio  
Sancti spiritus, sicut pænè apud omnes Pro-  
phetas.

X Alij tria genera visionum esse dixerunt.  
Vnum secundū oculos corporis , sicut vi-  
dit Abraham tres viros sub ilice Mambræ:  
& Moyses ignem in rubo: & discipuli trans-  
figuratum Dominum in monte,inter Moy-  
sen,& Eliam,& cætera huiusmodi. Alterū  
secundū spiritū, quo imaginamur ea quæ  
per corpus sentimus, sicut vidit Petrus , di-  
scum illum submitti de cælo cum varijs ani-  
malibus,& sicut Isaias Dominū in fede alti-  
fima non corporaliter, sed spiritualiter vidi.  
Non enim Deum forma corporea circum-  
terminat: sed quemadmodum figuratè, non  
propriè multa dicuntur : ita etiam figuratè  
multa monstrantur.Tertium autem genus  
visionis est,quod neque corporeis sensibus,  
neq. illa parte animæ,qua corporalium rerū  
imagines capiuntur, sed per intuitum men-  
tis quo intellecta conspicitur veritas: sicut  
Daniel hoc prædictus mente vidit,quod Bal-  
thasar viderat corpore, sine quo genere illa  
duo vel infructuosa sunt,vel etiam in errorē  
mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiri-

A tus sanctus moderatur.

Habere autē prophetiam non solum bo-  
nus, sed etiam malus potest: nam inuenimus  
Saulem regem prophetasse. Persequebatur  
enim sanctū Dauid,& impletus Spiritu pro-  
phetare coepit.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Prophetæ in vet. test. Ex prolog. Biblioth.

<sup>b</sup> idem & fort. Ex ep. 6 i. ad Pamphach.

<sup>c</sup> Nathan. In nom. ex Luc.

<sup>d</sup> Isaias. Salus Domini in nominibus ex Act. Salutare  
Domini, in nom. ex ep. ad Rom. Saluator Domini in c. 1.  
Isai. ex sua sententia.

<sup>e</sup> Saluator est enim. Ex pref. in eund. Isai.

<sup>f</sup> Hic & desider. Ex ep. ad Eustoch. de custod. Virg.

<sup>g</sup> Ioel. In pref. Malach. Ioel qui interpretatur Do-  
minus Deus, in nominibus Ioel, incipiens, vel est Deus,  
vel Dei. In pref. in Ioelem, Ioel ἀρχέρος, i. incipiens.

<sup>h</sup> Amos-- quia iam auulf. Ex comm. in c. 1.

<sup>i</sup> Nahum germens. Ita legendum apud Hierony. in nom.  
ex ep. Barnab. non germen. ex c. Toletan. nam reliqui  
mendosè germen.

<sup>k</sup> Habacuc. Ex prolog. commentarior.

<sup>l</sup> Micheas-- quo de Heliu dicitur. Job. 38.

<sup>m</sup> Sophon. In c. 1.

<sup>n</sup> Abdias. In c. 1.

<sup>o</sup> Jonas-- ipse est Amathi, &c. Ex pref. in Jon.

<sup>p</sup> Aggeus. Ex prolog. Biblioth.

<sup>q</sup> Anania. Ex nom. ex Ierem. & Daniele.

<sup>r</sup> Misael quæ palus Domini. Ex nom. ex Daniele. Mē-  
des ei gō. ec. omnes qui populus Domini-- In nomin. ex  
Exod. Misael, tactus Dei, sive quis interrogavit.

<sup>s</sup> Misach. Ibid.

<sup>t</sup> Ethan rob. sive ascensus. Ita etiam apud Hieronym.  
accensus malebat A. August.

<sup>v</sup> Quosd. n. inhærentes. Ex Aug. in ps. 38.

<sup>x</sup> Olda. Ex nom. 3. Reg.

<sup>y</sup> Alij triagen-- moderatur. Omnia ex Aug. cont. Adi-  
mant. c. vltim.

### De Apostolis. Cap. IX.

**A** Postoli missi interpretantur: hoc enim  
eorum nomen indicat. Nam sicut Græ-  
cæ ἀπόστολοι, Latinè nuntij vocantur: ita Græ-  
cæ Apostoli, Latinè missi appellantur. Ipsos  
enim misit Christus euangelizare per uni-  
uersum mundum: ita vt quidam Persas, In-  
dōsque penetrarent, docentes gentes, & fa-  
cientes in nomine Christi magna & incre-  
dibilia miracula, vt attestantibus signis &  
prodigijs crederetur illis in ijs quæ dicebāt,  
& viderant. Habent autē pleriq. ex ijs cau-  
fas suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à  
Christo super quæ est fundata Ecclesia. Non  
enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomé-  
sortitus est, sicut non Christus à Christiano,  
sed Christianus à Christo vocatur, ideoq. ait  
Dominus: Tu es Petrus , & super hanc pe-  
trā, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus

filius Dei vivi : deinde ei Dominus, Super hanc, inquit petram, quam confessus es, ædi ficabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus.

<sup>a</sup> Cephas dictus, eò quòd in capite sit cōstitutus Apostolorum: Σεφαλη, enim Græcè caput dicitur, <sup>b</sup> & ipsum nomen in Petro Sy rum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum pa riter & Hebræum. Bar quippe Syra lingua filius, Iona columba, utroque sermone dicitur. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Iohannis, iuxta illam interrogationem: Simon Iohannis diligis me: & volunt scriptorum vitio depravatum, ut pro Bar-johanna, hoc est filius Iohannis, Bar-iona scriptum sit, vna detracta syllaba. Iohanna autem interprætatur Domini grata. Et fuisse constat Petrum trinomium: Pe trum, Cepham, & Simonem Bar-iona: <sup>c</sup> Si mon autē Hebraicè interpretatur obediens.

Saulus Hebraico sermone tētatio dictus, eò quòd prius in tentatione Ecclesiæ sit ver satus. Persecutor enim erat, & inde nomine habebat istud, quando persequebatur Chri stianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa si gna fecit, vel quia ab Oriente usque ad o casum Euangeliū Christi in omnibus gen tibus prædicauit. Electus, sicut in Actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segre gate mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod elegi eos. Latino autem sermone Pau lus à modico dictus: vnde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Pau lus, humilis & modicus. Ideò sic loquimur, paullò post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: &, Mihi minimo omnium sanctorum. Cephas autem & Saulus ideo mutato nomine sunt vocati, ut essent etiā ipso nomine noui, sicut Abraham, & Sara.

Andreas, frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: ser mone <sup>d</sup> autem Græco à viro virilis appellatur.

Iohannes, quodam vaticinio ex merito no men accepit: interpretatur enim, in quo est

A gratia, vel Domini gratia. Amplius enim cū cæteris Apostolis dilexit Iesu.

<sup>e</sup> Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Iohanne verum pa trem seuti sunt. Hi sunt filii tonitrui, qui etiam Boanerges ex firmitate & magnitu dine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomentū igitur ambo à patre sumperunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangeliō frater Domini nominatur, <sup>f</sup> quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophe Iohannes Euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacumque alia caussa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millesimus, siue doctus.

<sup>g</sup> Philippus, os lampadarū, vel os manuum.

Thomas, abyssus vel geminus, vnde Græcè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

C Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leni ex tribu à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus, & in Apostolatum translatus.

<sup>i</sup> Simon Chananaeus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Gálilee Chana, vbi aquas Dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio Euāgelista Thaddæus scribitur Zelotes: Chana quippe zelus interpretatur.

D Iudas Iacobi qui alibi appellatur Lebbæus, figuratū nomen habet à corde, quod nos di minutuē corculū possumus appellare: ipse in alio Euāgelista Thaddæus scribitur, <sup>k</sup> quæ Ecclesiastica tradit historia missum Edessā ad Abagarum Rēgem.

Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulū sumpsit, quodam præfigio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur mer ces, vt significaretur pretiū proditoris, quo vendidit Dominum sicut scriptum est. Et acceperunt mercedē meam, triginta argenteos, pretium, quo appretiatus sum ab eis.

Matthias qui inter Apostolos sine cognominis solus habetur, interpretatur donatus,

<sup>a</sup> ut subaudiatur pro Iudeo: iste enim in locum eius electus est ab Apostolis; cum pro duobus sors mitteretur. <sup>b</sup> Marcus, excelsus mandato, utique propter Euangelium Altissimi quod praedicauit.

<sup>c</sup> Lucas, ipse consurgens, siue ipse eleuans, eò quod eleuauerit prædicationem Euangelij post alios.

Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

<sup>d</sup> Iacobus, filius Ioseph, qui firmum iuramentum fecerat ab eo non regnare.

<sup>e</sup> Cap. IX. Cephas— quod in capite. Græcam etymologiam Anæleti IIII. Dionysij Areopag. & Optati Milevianii exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idq.

<sup>f</sup> statim idem testetur. Chius rei exempla alia, rationemque nō in elegante vid. apud Turrian. lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.

<sup>g</sup> & ipsum nomen in Petro Syr. Vid. Hierony. Matth.

6.6 in nom. ex eod.

<sup>h</sup> Simon— audiens. Hieron. Simon quippe obediens dicitur.

<sup>i</sup> Sermones autem Græc. In nom. ex Act.

<sup>j</sup> Jacobus. In cap. Matth. I o.

<sup>k</sup> Boanerges. Ibid. Sed in Dan. I. Filii Zebedæi appellauntur filii tonitruj, quod non (vt plerique putant) boanerges: sed emendatus legitur benerahæ,

& in Is. 61. & in nom. ex Iohann.

<sup>l</sup> Quia Maria vxor Alphi. ex eod. aduers. Heluid.

<sup>m</sup> Philippos lampadar. In nom. ex Act. I. lāpadar. In nom. ex Luc. Os lampadis, vel os manuum.

<sup>n</sup> Simon Chanj. Iudas Iacob. In Matth. I o.

<sup>o</sup> Quem Ecclesiast. Ibid. est autem historia Euseb. lib. I. cap. vlt.

<sup>p</sup> Marcus excels. mand. Sapè hoc repetit Hieronymus.

Sed in nom. ep. ad Coloss. Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certè attritus, atq. limatus.

### De reliquis in Euangelij nominibus.

#### Cap. X.

**M**aria, illuminatrix, siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nūcupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

Elisabeth, Dei mei saturitas, vel Dei mei iuramentum.

Magdalena, turris. Martha, irritas, aut provocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael, donū Dei, quia dolus, i. similitudo dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus, donatus, siue fluens iste.

Zachæus, iustus, siue iustificatus, siue iustificandus: Syrum est nomē non Hebræū.

Lazarus, adiutus, eò quod sit à morte resuscitatus.

Herodes, pelliceus, gloriōsus, clara etymologia.

Gaiphas, inuestigator, aut sagax, aut vō-

A mens ore: iniquo enim ore suo iustum condemnauit, quamuis hoc mysterio prophetali annuntiasset.

<sup>b</sup> Pontius, declinans consilium utique Iudæorū: accepta enim aqua lauit manus suas, dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

<sup>c</sup> Pilatus, os malleatoris, quia Dum Christū ore suo, & iustificat & cōdemnat, more malleatoris vtraque ferit.

<sup>d</sup> Barabbas, filius magistri eorum, absque dubio Iudæorum magistri, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui usq. hodie regnat in eis.

<sup>e</sup> Cap. X. Maria illumin. In nom. ex Matth. Mariam plerique estimant interpretari illuminant me isti, vel illuminatrix, vel smyrna maris. Sed mihi nequaquam videtur. Melius est autem, vt dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendū quoque quod Maria sermone Syro Domina nūcupatur.

<sup>f</sup> Pontius declinans consilium. Ita Gotth. cc. & apud Hieronym. conciliū impressi, reliqua huius. & ex eod. Hieron.

<sup>g</sup> De Martyribus. Cap. XI.

**M**artyres Græca lingua Latinè testes dicuntur, vnde & testimonia Græcè martyria nūcupantur. Testes autem ideo vocati sunt, quia propter testimonium Christi passionies sustinuerunt, & usque ad mortem pro veritate certauerunt. Quod verò non testes (quod Latinè utique possemus,) sed Græcè Martyres appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc. Græcum verbum sonat, sicut multa Græca nomina, quæ pro Latinis vñtūruntur. No. 1. Martyr.

Martyrum primus in novo testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quod prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, ut quod seque-

retur in re, vaticinio quodam futuri prius in vocabulo resonaret: passus est enim, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliiter lapidatus, sed sublimiter coronatus.

Duo autem sunt martyrij genera, unum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde mactauerunt, etiā pacis tempore Martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tempore existerent, Martyres esse potuerunt.

<sup>a</sup> Cap.XI.Duo sunt autem martyrij gen. Ex Greg. 3. Dialog. c. 26. τοιχυαν σολαιστηριον μεντονεων

**De Clericis. Cap.XII.**

**C**leros & Clericos hinc appellatos (credimus) quia Matthias forte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatū. οὐδέπος enim Græcè, sors vel hereditas dicitur. Propterea ergo dicti Clerici, quod de sorte sunt Domini, vel quia Dominum partem habent: generaliter autem Clerici nuncupantur omnes qui in Ecclesia Christi deferuiunt, quorum gradus & nomina hæc sunt.

Ostiarius, Psalmista, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & Episcopus.

**D**Ordo Episcoporum quadripertitus est, i.e. in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitis, atq. Episcopis.

Patriarcha Græca lingua summus Patrū interpretatur, e quia primum, i.e. Apostolicum retinet locum, & ideo quia summo honore fungitur, tali nomine censetur, sicut Romanus, Antiochenus, & Alexandrinus.

Archiepiscopus Græco vocabulo quod sit summus Episcoporum tenet, enim vicē Apostolicam, & præsidet tam Metropolitanis, quam Episcopis ceteris. (Metropolitanū autem à mensura ciuitatum vocati.) Singularis enim prouincijs præminēt, quorum auctoritati & doctrinæ ceteri Sacerdotes subiecti sunt, sine quibus nihil reliquos Episcopos agere licet, solicitude enim totius prouinciæ ipsis commissa est. Omnes autē superius designati ordines uno eodemque vocabulo Episcopi nominātur, sed ideo priuato nomine quidam vtuntur propter distinctionē potestatis, quam singulariter accēperunt.

Patriarcha patrum princeps: Αρχιεπίσκοπος enim princeps.

Archiepiscopus princeps Episcoporum, sicut Metropolitanus à mensura ciuitatum.

Episcopatus autem vocabulum inde dūctum, quod ille qui superefficitur, superintendat, curam scilicet subditorum gerens. σηματεῖ enim Græcè, Latinè intendere dicitur. Episcopi autem Græcè, Latinè speculatores interpretantur: nā speculator est præpositus in Ecclesia, dictus eō quod speculetur atq. prospiciat populorum infra se positionum mores & vitam.

Pontifex princeps Sacerdotum est, qua-

A si via sequentium ipse & Summus Sacerdos, ipse & Pontifex Maximus nuncupatur: ipse enim efficit Sacerdotes atque Leuitas, ipse omnes ordines ecclesiasticos disponit: ipse quid vñusquisq. facere debeat ostendit. Antea autem Pontifices & Reges erant: h̄nā maiorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex. Vnde & Romani Imperatores Pontifices dicebantur.

**i** Vates à vi mentis appellatus, cuius significatio multiplex est: nam modò sacerdotem, modò Prophetam significat, modò poëtam.

Antistes Sacerdos dictus, ab eo quod ante stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, & supra se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compositum ex Græco & Latino, quasi sacrum dans, sicut enim rex à regēdo, ita Sacerdos à sanctificādo vocatus est: consecrat enim & sanctificat.

Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur. Hi in capite habebant pileum in quo erat breuis virga desuper, habens lanx aliquid. Quod cum per eū ferre non posset: filo tantum capita religare coeperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas erat: vnde à filo quo vtebantur, flamines dicti sunt, quasi filamines. Verū fēstis diebus filo deposito, pileum imponebāt pro Sacerdotij eminentia.

Presbyter Græcè, Latinè senior interpretatur non modò pro ætate vel decrepitate senectute, sed propter honorem & dignitatē quam acceperunt, Presbyteri nominantur: vnde & apud veteres idem Episcopi, & Presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis. Ideo autem & Presbyteri Sacerdotes vocantur, quia sacrum dant, sicut & Episcopi, qui licet sint Sacerdotes, tamen Pontificatus apicē non habent, quia nec chrismate frontē signant, nec Paracletum spiritum dant, quod solis deberi Episcopis legitio Actuum Apostolorum demonstrat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Leuiti enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in templo Dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Hi Græcè Diaconi, Latinè ministri dicuntur, quia sicut in Sacerdote consecratio: ita in Diacono mysterij dispensatio habetur.

Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiaconos dicimus, qui ideo sic appellantur, quia subiacent

subiacēt præceptis & officijs Leuitarūm. Oblationes enim in templo Dei à fidelib⁹ ipſi ſuſcipiunt, & Leuitis ſuperponendas al- taribus deferunt: hi p̄ apud Hebræos Nathinæ vocantur.

Lectores à legendō: Psalmistæ à psalmis canendis vocati: illi enim prædicant popu- lis quid ſequantur: iſti canunt ut excitent ad compunctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miseranter pronun- tiant, ut quosdam ad luctum lamentatio- nēmque compellant. Idem etiam pronun- tiatores vocantur, quod porrò annuntiant: tanta enim & tam clara erit eorum vox, ut quamuis longè poſitorū aures adimpiant.

Cantor autem vocatus, quia voçem mo- dulatur in cantu. Huius q̄ duo genera di- cuntur in arte musica, ſicut ea docti homi- nes Latinè dicere potuerunt, præcentor, & ſuccendor.

Præcentor, qui voçe præmittit in cantu.

Succendor autem qui ſubsequenter ca- nendo respondet.

Concentor autem dicitur, quia conſo- nat, qui autem non conſonat, nec conci- nit, nec concentor erit.

Acolythi Græcè, Latine ceroferarij di- cūt, à deportandis cereis quando legendū Euangeliū eſt, aut ſacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum ſol eodē tēpore rutilet, ſed ad ſignum lætitiae demonſtrandum; vt ſub typo lumi- nis corporalis, illa lux oſtendatur de qua in Euangeliō legitur: Erat lux vera quæ illumi- nat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Exorcistæ ex Græco in Latinum adiuran- tes, ſiue increpantes vocantur. Inuocant enim ſuper energumenos, vel ſuper eos qui habent ſpiritum immundum, nomen Domini Iefu, adiurantes per eum, ut egre- diatur ab eis.

Oſtarij, ijdem & Ianitores, qui in veteri teſtamento electi ſunt ad cuſtodiā templi, vt non ingrederetur illud immundus in omniore: dicti autem Oſtarij, quòd præſint oſtis templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus extrāque cuſtodiunt, atque in- ter bonos & malos habentes iudicium, fide- les recipiunt, reſpuunt infideles.

<sup>a</sup> Cap. XII. Clerus, & Cleric. Ex Aug. in ps. 67.

<sup>b</sup> Vel quia Dñm partem. Al. Dñi partem, vtrumq. ſetulit in lib. offi.

A <sup>c</sup> Psalmift. lector. Psalmifta, ſiue lector Rab. lib. 1. c. 4. Non eſt autem psalmifta ordinis aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando ciferi, ſatetur D. Th. in addit. q. 37. ar. 2.

d Ordo Epifcop. quadrip. Sic Rab. Grat. & veteres libri. Sed idem Rab. lib. 1. c. 5. Tripertitus eſt, id eſt, in Patriarchis, Archiepifcopis, qui & Metropolitani ſunt, & in Epifcopis.

e Quia primum i. Apoſtol. Sic Rab. & veteris Gra- tiani lib. cum Gothicis libris.

f Metropolitani autem. Hac parentheſi inclufimus, vel quia aliena forteſſe ſunt, ut cenebat Chacon, cum veriore interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hec ex Iſidoro ſumpfit, vel ut que ſequuntur: Singulis n. prouincijs, &c. Archiepifcopis aptetur ex ſententiā Antonij Augustini. Cui duo veteres libri fauent in quib. poſt hec omnia Metropolitani etymon hoc qualecunq. eſt collocatum. Sic etiam erit Epifo- por. tripertitus ordo.

g Epifcop. vocab. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 19.

h Nam maiorum. è Seru. Aen. 3. ad V. Rex Anius.

i Vates à vi ment. à viendis verbis. Varr. lib. 6.

k Sanctificando. Eod. modo lib. 9. c. 3.

l Flaminis. è Seru. Aen. 8. Vid. Fest. & Varr.

m Vnde & apud vet. idem Epifcopis. Ex Hier. ep. 83. ad Ocean.

n Qui licet ſint ſacerd. Ex Innoc. I. ep. 1. c. 3.

o Sicut in Sacerdote confec. Ex Ep. ad Rustic. Narb. de ſep. gradib. Eccle: que cum Hieronymi operib. circum- fertur.

p Hi apud Heb. Nathinæ. Al. Nathanei. Vid. 2. off. Eccl. c. 10 & Raban.

q Duo genera— respondit. Ex Aug. in ps. 87.

r Quando Euang. Ex Hierony. ep. aduers. Vigilant.

s Super energ. Vid. 2 offi. Eccl. c. 13. & d. 23. c. 27.

t Ipsi enim tenent cl. Ex d. ep. ad Rust. Narb.

### De Monachis. Cap. XIII.

M Onachus Græca etymologia vocatus, eò quòd ſit ſingularis: μονάς enim Græcè ſingularitas dicitur. Ergo ſi ſolitarius interpretatur vocabulum Monachi, quid facit in turba, qui ſolus eſt? Plura ſunt autem ge- nera Monachorum.

b Cœnobitæ, quos nos in commune vi- uentes poſſumus appellare. Cœnobium enim plurimorum eſt.

D Anachoritæ ſunt, qui poſt cœnobiale vitam deferta petunt & ſoli habitant per deferta: & ab eo quòd procul ab hominibus reſeſſerunt, tali nomine nunc ſi pantur: ſed Anachoritæ Eliam & Iohannem; Cœno- bitæ Apostolos imitantur.

Eremitæ iſi ſunt, qui & Anachoritæ, ab ho- minum conſpectu remoti: eremum & de- ſertas, ſolitudines appetētes. Nam eremum dicitur quaſi remotum.

Abba autem Syrum nomen, ſignificat in Latinum pater: quod Paulus Romanis ſeri-



# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### ETYMOLOGIARVM

LIBER OCTAVVS.

#### De Ecclesia, & sectis diuersis.

##### DE ECCLESIA ET Synagoga. Cap.I.



**E**CCLESIA Græcum est, quod in Latinum vertitur cōuocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica vniuersalis ἐπὸ τοῦ καθ. ὄλον id est, secundum totum: non enim, sicut cōuenticula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiā Apostolus approbat ad Rom. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo: hinc & vniuersitas ab uno cognominata est, propter quod in unitatem colligitur. Vnde Dominus in Evangelio: qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia, cūm vna sit à Iohanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, quæ tamen septem vna esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venie de cælo Spiritus sanctus, & impleuit uno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsenti Ecclesia, Sion dicitur, eo quod ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum cælestium speculetur: & idcirco Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate pacé, quæ

A est Christus, præsenti posidebit obtutu.

**B** Synagoga Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue dicerendi causa, siue quod inter congregacionem, vnde synagoga, & conuocationem, vnde Ecclesia nomine accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines.

**C** Cap.I. De Synagoga. Ex Aug. in p. 5. 81.

#### De Religione & Fide. Cap.II.

**D**Ogma à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

**E** Religio appellata, quod per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruandi. Quod verbum compositū est à religendo, id est, eligendo, vtrita Latinum videatur religio, sicut eligo.

Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde est dictum, si omnino fiat quod dictū est, aut promissum. Et inde fides vocata ab eo quod sit illud quod inter utrosq. placitū est, quasi inter Deum & hominem, hinc & foedus.

Spes

<sup>a</sup> Spes vocata, quod sit pes progrediendi, quasi est pes. Vnde è contrario desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Charitas Græcè, Latinè dilectio interpretatur, quod duos in se illiget. Nam dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei, & proximi, de qua Apostolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior est autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamvis multa bona faciat, frustra laborat. <sup>c</sup> Omnis autē dilectio carnalis, non dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

<sup>a</sup> Cap. II. Dogma à putando. Nempe *and rov Sonciu*.

<sup>b</sup> Religio. Augu.lib. i. Retract. c. 13. Ad vnu Deum tendentes & ei vni religates animas nostras, vnde religio dicta creditur. In his verbis meis ratio quæ redditæ est, vnde sit dicta religio plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam huius nominis originem exposuisse Latini sermonis autores, quod inde sit appellata religio, quod religatur, quod verbum compositum est à legendō, id est eligendo, vt ita Latinum videatur religio, sicut eligo. Sed postrema Augustini verba reycienda putamus, vt male coherentia, & adiecta ab aliquo, qui integrum locum descriperit, non animaduertens, id etymon secutum fuisse Isidorū, quod maximè probaretur Aug. & Laetantio lib. 4. c. 28. qui etiam aduersus Cic. notationē pluribus verbis disputat. quamuis hoc altero erit utitur Aug. lib. 10. de ciuit. c. 4. Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis, hunc eligentes, vel potius religentes (amiseramus n. negligentes) hunc ergo religentes, vnde religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. Restat tercia notatio ex Cic. 2. de nat. deor. Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, & tanquam relegarent, sunt dicti religiosi, ex relegendō, vt elegantes ex eligendo. Ut religio sit vel à religando, vel religendo, vel relegendō.

<sup>c</sup> Si omnino fiat quod dic. Ex Cic. 1. de offic.

<sup>a</sup> Quod sit pes. Rettè de spe, quæ virtus sit. Nam spem subdolam qui respexere, spem, quasi sine pede interpretantur, vnde in nummis veterib. non fixa sed in altitudinem, erectis pedib. fingitur. Alijs spes ἔπιπλε est.

<sup>c</sup> Omnis autem dilect. Aug. 14. de ciuit. c. 7.

### De heresi et schismate. Cap. III.

<sup>H</sup>æresis <sup>a</sup> Græcè ab electione vocatur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur, vt Philosophi Peripatetici, Academicī, Epicuræ, & Stoici, vel sicut alijs qui peruersum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt.

<sup>b</sup> Inde ergo hæresis dicta Græca voce, ex

A interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda quilibet ipse sibi eligit. Nobis vero nihil à nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec elegere quod aliquis de arbitrio suo induixerit. Apostolos Dei habemus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Itaq. etiam si Angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Sexta à sequendo & tenendo nominata. <sup>B</sup> Nam sectas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quod tenendo sequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes quam cæteri.

Schisma à scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu-eodemque ritu creditur vt cæteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma cum dicunt homines: Nos iusti sumus, nos sanctificamus in mundos, & cætera similia.

<sup>c</sup> Supersticio dicta, eo quod sit superflua, aut superinstituta obseruatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatem delirant & errant superstitione quædam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est, caelestium & diuinarū quæ super nos stant, sed male dicit. Hæreticorum autem dogmata, vt facile possint agnoscī, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

<sup>a</sup> Cap. III. Hæresis Græc. Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.

<sup>b</sup> Inde ergo hær. –vocabitur. Ex Tertull. in prescript. apud quem pro indulgere inducere, ex hoc loco repnas licet. Name a voce paullo post, alibiq. sapius vtitur.

<sup>c</sup> Superstit. Verba Seruij Æn. 8. ad V. Vana supersticio, &c. est vero Lucretij locus ad quem respexit. lib. 1.

Humanæ ante oculos fœdè cum vita iaceret, In terris oppressa graui sub relligione. Quæ caput à cæli regionib. ostendebat, Horribili super aspectu mortalib. instans. Melius Balbus apud Cic. 2. de Nat. Deor.

### De hæresibus Iudeorum. Cap. IIII.

<sup>I</sup>Vdæi <sup>a</sup> confessores interpretantur. Multos enim ex ijs sequitur confessio, quos antea perfidia possidebat.

Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur, vt de peioribus ad meliora transfeant, & pristinos errores tclinquant.

Pharisei

a. Pharisei, & Sadducæi inter se contrarij A sunt: nam Pharisei ex Hebræo in Latinum interpretantur diuisi, eò quod traditionum & observationum quas illi d'ev'r p'st'is vocant, iustitiam præferunt: vnde & diuisi vocantur à populo, quasi per iustitiam.

b. Sadducæi interpretantur iusti: vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantum libri Legis recipiunt prophetarum vaticinia respiciunt:

c. Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

d. Masbothei dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

e. Genistæi dicti, eò quod de genere Abraham esse se gloriantur: nam cum in Babyloniam venisset populus Dei, plerique relinquentes vxores suas, Babylonicas mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëliticis tantum coniugijs contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonie, diuerserunt se ab omni populo, & aslumperunt sibi hoc nomen iactantia.

f. Meristæi appellati, eò quod separant scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetasse: μέρης enim Græcè, Latine pars dicitur.

Samaritæ dicti quod Legem solam custodiunt, nam Prophetas non recipiunt.

g. Hemerobaptistæ, eò quod quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

a. Cap. III. Iudæi. Euseb. lib. 4. hist. Eccl. c. 2 i. ex Hegesippo septem fuisse refert Hebraorum sectas, quarum nomina haec sunt. Essai, Galilei, Hemerobaptista, Masbothei, Samarite, Sadducæi, Pharisei. Iustin. contra Tryph. ὁ οπερὶ τοῖς Ισδάρισσαῖς ἀντίστροφος ἐγέρασ αὐτοὺς πολογίσεις εἶναι τοὺς Σαδδουκαῖς, η τὰς σμύδας αἴροντες τεντῶν, η περιγών, η ταλιθαῖαν, Ελληνιστῶν, η φερισάων, βαστίζων, &c.

b. Pharisei - Sadducæi. Ex Hieronym. Matth. 22. & Isid. 19.

c. Esseni. Vel Essai ex Euseb. Conuenit autem quod Hieronymus lib. 2. aduers. Iouin. ex Iosepho de his refert, quod ab uxori, vino, & carnib. abstinerent, & quotidianum ieunium verterent in naturam.

d. Masbothei. Hoc eorum proprium fuisse nomen, præter Eusebii verba, qua indicavimus, heresis ipsa sabbatizandi ipsi presertim qui Hebraas litteras artigerunt, satis ostendet.

e. Meristæi. Merista C. Rem. De Essenis Epiph. in prolog. ἵχρωντο γραφαῖς ἐτέγασ μετὰ τὸν νομὸν, τὸν ἡ πλειστῶν μετέπειτα προφῆτῶν ἀπελέπλονται.

f. Hemerobaptist. Epiph. lib. c. 17. Retinent hunc morem interiorum vestium identidem laudarum Fessani Mauri.

### De heresibus Christianorum.

#### Cap. V.

Q Vidam a etiam heretici de Ecclesia recesserunt, & ex nomine auctori sui rum nuncupantur: quidam vero ex causis, quas eligentes instituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ discipline perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam.

Menandriani à Menandro mago discipulo Simonis nuncupati, qui munidum non à Deo, sed ab Angelis factum esse afferuit.

Basilidiani à Baslide appellati, qui inter reliquias blasphemias passum Iesum abnegauit.

Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano & ceteris constitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens vxorem, ut qui vellèt ea vteretur, versa est in stuprum talis consuetudo, ut in uicem coniugia commutarentur: quos Iohannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolitarum.

C Gnosti propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam naturam Dei esse dicunt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodam vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de utroque sexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cetera circumcisionem obseruant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: vnde & Græcè Chiliastræ, Latine Millenarij sunt appellati.

D Nazaritæ dicti, qui dum Christum qui à vi-  
co Nazaræus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt.

Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè φίς dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradisum induxisse virtutis cognitionem.

Valentinianoi à Valentino quodam Platonice sectatore vocati, qui αἰώνας, id est, secula quædam in originem Dei creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis

corporis assumptisse, sed per eam quasi per fistulam transisse afferuit.

<sup>a</sup> Apellit & quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem Angelum nescio quem gloriosum superioris Dei facies Deum Legis & Israe lis, illum igneum affirmans, dixit Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia apparuisse.

<sup>b</sup> Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuersitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendunt.

<sup>c</sup> Adamiani vocati, quod Adæ imitentur nuditatem: unde & nudi orant, & nudis inter se mares foeminaeque conueniunt.

<sup>d</sup> Cainani proinde sic appellati, quoniam Cain adorant.

<sup>e</sup> Sethiani nomen acceperunt à filio Adæ, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quod Melchisedech Sacerdotem Dei, non hominem fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

<sup>f</sup> Angelici vocati, quia Angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo presumperunt, quod nihil possidentes proprium, nequaquam recipiant eos, qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia afferuit:

<sup>g</sup> Marcionistæ à Marcione Stoico Philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum afferuit, tanquam duo principia creationis & bonitatis.

<sup>h</sup> Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem enim & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ovium fuisse celebratam.

<sup>i</sup> Aquarij appellati, eò quod aquam solam offerunt in calice Sacramenti.

<sup>j</sup> Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, vetust testamentum & resurrectionem non recipiunt.

<sup>k</sup> Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui & Encratitæ dicti, quia carnes abominantur.

Alogij vocantur tanquam sine verbo: λόγος enim Græcè verbum dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Iohannis euangelium & Apocalypsim.

<sup>l</sup> Cataphrygijs nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt auctores eorum Montanus Prisca & Maximilla: hi aduentū Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum afferunt.

<sup>A</sup> Cathari propter munditiam ira se non minauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas si nupserint, tanquam adulteras damnant: mundiores se ceteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere veulent, mundanos se potius, quam mundos vocarent.

<sup>m</sup> Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt, qui dixit non semper fuisse Christum, sed à Maria sumptisse initium.

<sup>n</sup> Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matremque elementorum & deam afferuit, quos Apostolus improbat, elementis servientes.

<sup>o</sup> Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic duas naturas & substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare afferuit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt.

<sup>p</sup> Anthropomorphitæ dicti pro eo, quod simplicitate rusticæ Deum habere humana membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. Ανθρωποι enim Græcè, Latine homo interpretatur, ignorantes vocē Domini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus est enim, nec mēbris distinguitur, nec corporis mole censetur.

<sup>q</sup> Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti monachos tantum recipiunt, coniugia respuunt, regna cælorū parvulos habere non credunt.

<sup>r</sup> Nouatiæ à Nouatiano Romæ virbis presbytero exorti, qui aduersus Cornelium cathedram Sacerdotalē conatus inuadere, hæresim instituit, nolens apostatas suscipere, & rebaptizans baptizatos.

<sup>s</sup> Montani hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à catholicæ Ecclesiæ corpore diuiserunt.

<sup>t</sup> Ebionitæ ab Ebione dicti, sive à paupertate: Christum enim per profectum solum virum iustum putant effectum. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ compellati sunt. Hi semijudæi sunt, & ita tenent Euangeliū, ut legem carna liter seruent, aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur.

<sup>u</sup> Photiniani à Photino Gallo græciæ Sirmii Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim

**A**resim suscitans , afferuit Christum à Maria per Joseph nuptiali coitu fuisse cōceptum. Aeriani ab Aerio quodam nuncupati sunt: hi offerre sacrificiū pro defunctis spernunt.

**B**Ætiani ab Ætio sunt vocati, ijdemq. Eunomiani, ab Eunomio quodam Dialetico Ætij discipulo , ex cuius nomine magis innotuerunt, dissimilem Patri afferentes Filium, & Filio Spiritum sanctū. Dicunt etiam nullum imputari peccatum in fide manentium.

**C**Origeniani ab Origene auctore exorti sunt, dicentes quòd non possit Filius videre Patrem, nec Spiritus sanctus Filium. Animas quoq. in mundi principio dicunt peccasse, & pro diuersitate peccatorum à cælis usque ad terras diuersa corpora, quasi vincula, meruisse, eaque causa factum fuisse mundum.

Noétiani à quodam Noéto vocati, qui dicebat Christum eundem esse & Patrem, & Spiritum sanctum: ipsāmque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Vnde & Patripassiani vocantur, quia Patrem passum dicunt.

Sabelliani ab eodē Noéto pullulasse dicuntur, cuius discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cuius nomine maximè innotuerunt: vnde & Sabelliani vocatisunt. Hi vnam personam Patris & Filii & Spiritus sancti adiungunt.

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero orti sunt, qui coeternum Patri Filium non agnoscent, diuersas in Trinitate substantias afferunt: contra illud quod ait Dominus: Ego & Pater unum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constantiopolitano Episcopo dicti sunt, negantes Deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristæ ab Appollinare vocatisunt, dicentes Christū corpus tantummodo sine anima suscepisse.

**D**Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo quòd Mariæ virginitati contradicunt, afferentes eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam.

Metangismonitæ, ideo tale nomen acceperunt, quia ἄγρος Græcè vas dicitur. Afferunt enim sic esse in Patre Filium, tanquam vas minus intra vas maius.

Patritiani à quodam Patritio nuncupati sunt, qui substantiam humanæ carnis à diabolo conditam dicunt.

Coluthiani à quodam Colutho nominati, qui dicunt, Deū non facere mala, contra illud quod scriptum est: Ego Dominus creans mala.

Floriani à Florino, qui è contrario dicunt Deum creasse mala, cōtra id quod scriptum est: Fecit Deus omnia bona.

Donatistæ à Donato quodā Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totam penè Africam sua persuasione decepit: afferens minorem Parte Filium, & minorem Filio Spiritum sanctum; & rebaptizans Catholicos.

Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo exorti produntur, qui Christum filium Dei adoptium non proprium afferunt.

Circumcelliones dicti, eò quòd agrestes sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ haræfæs habentes doctrinam. Hi amore martyrij semetipos perimunt, vt violenter de hac vita discedentes martyres nominantur.

Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui in Hispania ex errore Gnosticorum & Manichæorum permixtum dogma composuit.

Luciferiani à Lucifero Sardiniae Episcopo orti, qui Episcopos catholicos, qui Constantij persecutione perfidiæ Arianorum consentientes erant, & postea correcti redire in Catholicam délegerunt, damnantes,

**C**siue quod crediderant, siue quod se credidisse simulauerant, quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis: hanc illi matris charitatem superbè accipientes, eösque recipere nolentes ab Ecclesiæ communione recesserunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui manè oriebatur, caderé meruerunt.

Iouinianistæ à Iouiniano quodam monacho dicti, afferentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam, nullumque inter abstinentes & simpliciter epulantes esse discrimen.

Eluidiani ab Eludio nominati, qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Joseph peperisse.

Paterniani à Paterno quodam exorti, inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Arabici nuncupati, eò quòd in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpore mori, atq. in nouissimo utrumq. resurgere.

Tertullianistæ dicti à Tertulliano presby-

tero Africanæ prouinciæ, ciuitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed copotem prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in dæmones verti putantes.

Tessarescædecatitæ dicti, quod xiiij. Luna Pascha cum Iudæis obseruandum contendent: nam tritriages quattuor, & tritri decem significat. Nyctages à somno nuncupati, quod vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad impienda iussa diuinæ.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam Virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodo asseruit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque unum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq. seiuistim alterum filium Dei, alterum hominis prædicauit.

Eutychiani dicti ab Eutychè Constantinopolitano Abbatे, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitolorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant. Theodosiani, & Gaianitæ appellati, à Theodosio & Gaiano, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione uno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Diocori sequentes, Chalcedonense conciliū respuunt, ex duabus vnam in Christo naturam assertunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianitæ incorruptam contendunt.

Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia peruersitati, à qua exorti sunt, id adiiciunt, quod Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima, non recordantes Christi personam in Isaia loquentis: dies iudicij in corde meo. Tritheitæ vero vocati, quod sicut tres personas in Trinitate: ita quoque tres adstruunt

A Deos esse, contrâ illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnuus es.

Sunt & aliæ hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: <sup>a</sup> aliæ Christi divinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre nativitati initium temporis dant: aliæ <sup>b</sup> liberationem omnium apud inferos factâ Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas conuersti in dæmones & in quæcumque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentunt: aliæ innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ <sup>c</sup> nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus Catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & sanctis Patribus, vel Concilijs prædamnatæ: quæ dum in se multis erroribus dimisæ, inuicem sibi dissentunt, communè tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & qui cùque aliter scripturam sanctam intelligit, quâm sensus Spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

<sup>a</sup> Cap. V. Valentiniani—Platonica sectatore. Ita C. Neap. recte. Tertull. Vbi nunc Marcion Stoicæ studius? vbi Valentinus Platonica sectator?

<sup>b</sup> Apellitæ. Ex eod. Vid. Epiph. & Irene.

<sup>c</sup> Quidam. Ex Aug. de heres. ad Quodvult. & Gennadij catalogo pleraq. Vid. 24.q.3.

<sup>d</sup> Nicolaitæ. Aug. Qui cum de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi è causa, permisæ fertur, ut qui vellet ea vteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsls indifferens fœminar.

<sup>e</sup> Ophitez. Ex Tertull. prescript. à quo nonnihil discrepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, qua gener humano scientiam bonor. & malor. contribuit. quare vocem virtutis reiuebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.

<sup>f</sup> Sed hominem in phantasia apparuisse At Tertull. ita de Apelle. Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neq. in substantia veri corporis, vt euangelium docet. Et in lib. de carne Christi, & in lib. de resurr. separatim profitetur se disputare aduersus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducens, & contra Apellem, qui solidum corpus & carnem recipiebat, non tamen naturæ sed de siderib. & substantijs superiorib. tractam. Itaq. negabat hunc locum integrum esse Chacon. cui assentimur.

<sup>g</sup> Archontiaci—opera Archangelor. Archonton legebat Chacon. Nam & Augustinus principis interpretatur.

<sup>h</sup> Cainani. Vid. notat. in Grat.

<sup>i</sup> Angelici. Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloff. c. 2. & concil. Leodice. c. 35.

<sup>k</sup> Marcio-

- <sup>a</sup> Marcionista - à quo duo princip. Augustinum sequitur. Nā Epiphanius tria principia ab his inducere refert.
- <sup>b</sup> Tatiani - qui & Encratitae. Ita legēd. ex Aug. Epiph. & veterib. lib. non Encratite. Nam quamvis ifido, carnium tantū meminerit, cōstat eos vino, carne, & nupris abstinuisse.
- <sup>c</sup> Cathari - viduas si nup. Verba Aug. in lib. de agon. Chr. c. 31. & perfringit Euseb. lib. 1. c. 1.
- <sup>d</sup> Hermog - quos Apost. improb. Ex Tertull. prescrip.
- <sup>e</sup> Manich - qui vocatus est Manes. Al. Manis. apud Aug. Manin.
- <sup>f</sup> Anthropomorph. Ex Hier. aduers. errores Iohann. Hierosolymitan.
- <sup>g</sup> Hierachitae. Etiam Hilarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trin.
- <sup>h</sup> Nouatiani à Nouatiano. Ita legendū ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quāvis hic primus auctor secta ficerit. Has cum Catheris (de quib. paullo ante) non est necesse eosd. fuisse. Sed aliquid commune habuisse.
- <sup>i</sup> Ebionite. Eusebius lib. 3. hist. c. 27. Ruffino interprete: Ebionai solum esse hominē putant, & per profectū virtutis virum iustum effectum. Et paullo post. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiae appellati sunt. Horum meminit sapientia Hieronymi. Ex Tertull. in prescrip.
- <sup>j</sup> Hi semiuidæi. Ita appellat Ebione ad Gal. 3. Hieronymi.
- <sup>k</sup> Et ita tenent Euang. Ex eod. in I. c. 1.
- <sup>l</sup> Aduersus quos ad Gal. Ex Tertull prescrip. ita paucissima verba trib. ex locis contexta.
- <sup>m</sup> Photiniani. Hieron. de vir. illust. & Niceph. lib. 9. c. 31. mendosæ apud Damascenū Smyrnensis pro Syrmen. legitur.
- <sup>n</sup> Attiani - dicunt nullū imputari peccatum in fide manentium. Quorum furorem reuocavit Lutherus.
- <sup>o</sup> Origeniani - vsq. ad filium. Ex Hieronymi apolog. Reliqua ex Aug. xij. de cui. c. 23.
- <sup>p</sup> Antidicomarite. Qui & Antidicomariani ab Epiphano, & Augustino dicuntur.
- <sup>q</sup> Donatisti - decepit. Verba Hier. in Catalogo.
- <sup>r</sup> Circumcelliones. Hi (vt ait Aug. in ps. 82) Agonistis se nominabant, quod pro Christo cum diabolo certarent. Et rere circumcelliones dici, qui circuū cellas vagaretur, nullaq. in loco consistentes sedes quotidie mutarent. In Ovet. Gotth. Tarrac. & Rom. Circiliones, Eosd. Aug. Mōtenses, Philast. circuitores appellant. Sed cum cotopitæ, coropitæ, catropitæ, catotopitæ (tot n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vel legitur) Catopta. A. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se-ipsos vario genere mortis intermiserit, sed alijs quoq. in desertis locis insidiari, ut quos possent in eundem furorem incitarent, sibi ut mortem afferrent. Id ni effecissent, ipsi in illos saepebant, nec atq. pro martyribus colabant. Bishanati dieuntur à Philastro.
- <sup>s</sup> Bonoliaci. Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo hunc induci. cuius rei magnū argumentum, quod ante circumcelliones leguntur, eosq. a Donatistis contra Isidori verba mētemque separant. Nam circumcelliones Donatistas esse, non Bonosiacos manifestum est. Bonosiacos vero Photinianis adnumerat Innoc. I. in ep. ad Laurent. Senen.
- <sup>t</sup> Luciferiani. Prima verba Augu. sunt in lib. de Hæresib. reliqua ex lib. de Agon. Chr. c. 30. Sed voces ille auctore suo que August. non sunt, recti poterant. Fuit autē Lucifer caralitan. Episco. Caralis vero Sardinia vrbis nobilis. Huius extat adhuc liber. Vid. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 1. c. 17.
- <sup>u</sup> Nyctages. Sive Nyctages, vel Nyctazontes à dormiendo. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.
- <sup>v</sup> Aceph - Hi trium Chalcedon. capitulor. cur hac tria capitula Chalcedonensia appellant, cum sint in quinta Synodo tractata; cur item eorundem capitulorum D. Isidorus aut debeat, aut non debeat defensor vide, vide annot. Segobricen. Antifitit ad c. 4. lib. de Vir. illustris.
- <sup>w</sup> Theodosiani & Galanite. Ille corrupticole, hi phantasiast dicuntur in Breuiario Liberati, quar. appellationū rationes explicit D. Thom. Q uodlib. 4. Vid. notat in Gratian. & Euagr. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. afferatur.
- <sup>x</sup> Agnoitæ, & Tritheitæ. Greg. lib. Regist. 8. ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 1. 8. c. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tritheitarum Iohann. Philoponum sub Phoca, nobiles Peripateticos duces extitisse refert.
- <sup>y</sup> Aliæ Ch̄i diuinitatē. Q uos Graci Beatae Xirias vocat.
- <sup>z</sup> Aliæ liberationē omniū. Ita omnino legendū ex trib. Codicib. Tolet. Salm. & Rom. & ex Aug. indice prefigo ad lib. de hæresib. & opere ipso. Sic. n. in indic. liberationē omniū apud inferos factam Ch̄i descensione credentes. In opere vero. Aliæ descendente ad inferos Ch̄i credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.
- <sup>aa</sup> Aliæ nudis pedib. Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.

### De Philosophis gentium. Cap. VI.

PHilosophi Græca appellatione vocantur, qui Latinè amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinariū & humanaū rerum scientiam habet, & omnē bene viuendi trāmitē tenet.<sup>a</sup> Nomē Philosophorū primū à Pythagoras fertur exortū. Nā dū antea Græci veteres sophistas, i. sapiētes aut Doctores sapientiæ semetipsoſ iactātius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur: vere cūdo nomine philosophū, i. amatorē sapientiæ se esse respōdit, quoniā sapiente profiteri arrogantisſū videbatur. Ita deinceps posteris placuit, vt quātlibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisq. vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur.<sup>b</sup> Idem autē Philosophi triplici genere diuidūt, nā aut Physici sunt aut Ethici, aut Logici.

Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippè φύσις Græce vocatur.

Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim ἡρεμία apud Græcos appellatur.

Logici autē, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græce λόγος dicitur. Diuisi sunt autem & hi in hæresibus suis, & habentes quidam nomina ex auctoriis suis vt Platonici, Epicurei Pythagorici, alijs à locis conuenticulorum, & stationū suarum, vt Peripateticī, Stoici Academicī.

Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorē esse Deum, corporum Angelos afferunt, post multos annorū circulos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit A Athenis, d quam Pisianactiam & Pœcilen stoam appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historiæ. In hac porticu sapientes philosophabatur, ex qua & Stoici dicti sunt. Græce enim porticus στοιχεῖον dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum uniforme esse afferunt, dicentes, sic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quam qui aurum: qui mergū occiderit, quam qui equū: non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoq. virtutem continentia, affectant gloriam æternam, cum se fateantur non esse æternos.

Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, vbi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est, multa incerta & occulta esse, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: sicut tamen plurima esse, quæ possint & sensibus capi & ratione comprehendendi. Hanc sectam Arcesilaus Cyrenaicus Philosophus reperit: cuius sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puto alto, ita ut fundus nullus sit: ita in occulto iacere veritatem.

Peripatetici à deambulatione dicti, eo quod Aristoteles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

Cynici ab immunditia impudentiæ nucupati. Contra humanam enim verecundiæ in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: censentes licitum honestumq. esse palam cum vxore concubere, quia coniugium iustū est, publicè id prædicantes agendum, ut canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum noménque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam Philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi Philosophi porcum nominaverunt: h quia se volutans in coeno carnali, voluptatem corporis summum bonum asseruit, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. infuscabilibus ac solidis corporibus assignauit, quoru fortuitis concursionibus vniuersa nascantur & nata sint. Asseruit autem Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil

aliud esse quam corpus. Vnde & dixit: Non ero postea quam mortuus fuero.

Gymnosophistæ nudi per opacas Indiae solitudines prohibetur philosophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina: gymnasium enim eò dictu est, quod iuvenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda sola tantum operiunt, hi & à generando se exhibent.

Theologi autem idem sunt qui & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scriptis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset dum quererent.

B Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibile ex quatuor elementis Deum esse dixerunt, vt Dionysius Stoicus. Alij vero spiritualiter intellexerunt mentem esse Deum: vt Thales Milesius. Quidam animum in omnibus commeamtem, k & lucidum, vt Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, vt Plato. Quidam mentem solutam, vt Cicero. Quidam & spiritum & mentem, vt Maro. <sup>l</sup> Inuenimus enim solummodo Deum nō, vt inuenierunt, expuerunt, quia euauerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidem Deum curato-

C rem & arbitrum & iudicem asserunt. Epicurei otiosum & m inexercitatū. De mundo autem Platonici affirmant incorporam, Stoici corporalem, Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quod in mundo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quam vanissimè: Qui cùm est, inquit, in nobis, ipsi sumus: cùm exit, emorimur. Ergo & n ignis cùm de mundo per fulgura proficiuntur, mundus emoritur. Hi o Philosophorum errores etiam apud Ecclesiam induxerunt heres. Inde aieres & formæ nescio quæ, inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinius, Platonicus furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, a Stoicis enim venerat: & vt anima interire dicatur, Epicurus obseruatur: & vt carnis restitutio negetur, de vna omniū Philosophorum schola sumitur: & vbi materia cum Deo, & quatur, Zenonis disciplina est: & vbi quid de igne Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud haereticos & Philosophos voluntatur, ijdem retractatus implicantur.

<sup>a</sup> Cap. VI. Nomen Philosoph. Ex Aug. 8. de ciui. l. 2. & Cic. Tuscul. 5.

<sup>b</sup> Ijdem autem phi. tripl. Aug. ibid. <sup>c</sup> Haben-

**E** Habentes quidem nomina--Academicci. Verba

Tertull. in Apologet.

**d** quam Paclen stoan. Ita retore libri Pisionation  
impresi. Et quidem utroq. modo constat eam porticum ap-  
pellata. Laet in Zenon. ἀναπτύξας ἐν τῷ πορτίῳ σώμα,  
τὸν πειρατεῖον καθέμενον, ἀπό τῆς γραφῆς τῆς Πολι-  
γράφης ποτίου &c. Nisi πλοσιαντεψική ex Pluta in Cimone  
manus, cuius verba sunt. οὐδὲ τοῦ φασίν εὐ πλοσιαν-  
τεῖον τέττα καλλιμένη ποτίου οὐ τῶν σώμα, &c.

**e** Arceſſalus Cyrenaicus. Vel quod voluptati deditus,  
vel quod cyrenen nauigari, ibiq. Demetrium adolescentem  
perditā adamarit. Nam constat Prytaneum fuisse Vid. Laert.

**f** Cuius sectator fuit Democritus. Non Arceſſalus,  
quem constat Democrito longè posteriorem fuisse, sed sectare vel  
opinoris. Ergo τὸ fuit, fuerat interpretare.

**g** Cynici ab immunditia impudentiae. Impudenti  
Anton. Augſtinus.

**h** Quia se volutans. Aug. in ps. 73. in excusis Venetijs  
anno 1493. Et fortè qui dicit cūm mortuus fuerit,  
nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit,  
hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius ama-  
tore vanitatis, non sapientiae, quem ipſi etiam Phi-  
losophi porcum nominauerunt, quia voluptatem  
corporis summum bonum dixit. Horatius, cūm ri-  
dere voles Epicuri de grege porcum.

**i** Gymnasium. Idem inf. lib. 18. c. 17.

**k** cōmeantem & lucidum. Cic. 1. de nat. Deor. Nam  
Pythagoras qui censuit Deum animum esse per na-  
turam rerum omnem intentum, & commeantem.  
Et Minutius in Octauio. Pythagoræ Deus est animus  
per vniuersam naturam rerum commens & in-  
tentus. Lucidum fortasse appellavit, quia apud Ciceronem  
non intentum sed nitentem legerat.

**l** Inuentum n. solummodo. Tertull. in apologet. In-  
uentum enim solummodo Deum, non vt inuenie-  
tiunt, disputauerunt. Iſid. exposuerunt. Vulg. glorifica-  
uerunt. θόξα n. & gloria est, & opinio.

**m** & inexcitatum. Tertull. inexcitum.

**n** Ignis cum de mundo. Id est, calore sup. lib. 3. cap.  
63.

**o** Hi philosophor. errores. Omnia vsq. ad finē ex Tertull.  
prescript. ex quo aliqua correxiimus non repugnantib. li-  
bris ms.

Inde Αἴones, & forme nescio qua, inde apud Arium trini-  
tas nominis, & apud Valentīnum.

**p** Platonicus furor. Non discessimus à veterib. lib. quoru-  
magnus hoc loco consensus. Chacon ita ex Tertull. Inde Αἴ-  
ο. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentīnum, Platonicus fue-  
rat. Nos vero nominis retinamus. Nam quamvis vtrumq.  
in Valēnt. cadat, quia tria hominū genera induxit: τρεψα-  
τον, Τυχον, οὐ ορυκον, vt est in lib. cōtra Valentianos, tñ  
si Arium cum Valentino copulauit Iſidorus, Αἴonem primum  
trinomium fuisse sufficemur. Ita n. eod. in libro prescript.  
sed & cum genealogias indeterminatas nominat,  
Valentinus agnoscitur, apud quē Αἴon, ille nescio  
qui noui & non vnius nominis generat ē sua chari-  
tate sensum, & veritatem, &c.

### De Poetis. Cap. VII.

**P**Oētæ vnde sint dicti, sic ait Tranquil-  
lus: Cūm primum homines exuta feri-  
tate rationem vitæ habere coepissent, séque-

A ac deos suos nosse, cultū modicum, ac ser-  
monem necessarium cōmenti sibi vtriusq.  
magnificentiam ad religionem deorū suo-  
rum excogitauerunt. Igitur vt templo illis  
domibus pulchriora, & simulacra corpori-  
bus ampliora faciebāt: ita eloquio etiā quasi  
augustiore honorandos putauerunt, lau-  
dēisque eorum & verbis illustrioribus & iu-  
cundioribus numeris extulerunt. Id genus  
quia forma quadam efficitur, quæ pōēsis di-  
citur, poēma vocitatum est, eiisque factores,  
poētæ.

Vates à vi mentis appellatōs, Varro auctor  
est: vel à viendis carminibus, id est, flecten-  
dis, hoc est, modulandis: & proinde poētæ  
Latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia  
dicebantur, quod vi quadam, & quasi vespa-  
nia inscribendo commouerentur, vel quod  
modis verba connecterent: Viere enim an-  
tiquis pro vincire ponebant. Etiam per  
furem diuini eodem erant nomine, quia  
& ipſi quoque pleraque versibus effere-  
bant.

Lyrici poētæ dicti ἄντε τοῦ λυρᾶ, i. à varie-  
tate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragici dicti, quod initio canētibus præ-  
mium erat hircus, quem Græci τράγω vocant.  
Vnde & Horatius: Carmine qui tra-  
gico vilem certauit ob hircum. Iam dehinc  
C sequentes Tragici multum honorē adepti  
sunt, excellentes in argumentis fabularum  
ad veritatis imaginem fictis.

Comici appellati siue à loco, quia circum  
pagos agebant, quos Græci κωμα, vocant: si-  
ue à comedatione. Solebant enim post ci-  
bum homines ad eos audiēdos venire. Sed  
Comici priuatorum hominum prædicant  
acta: Tragici vero res publicas & regum hi-  
storias: item Tragorum argumenta extre-  
bus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus  
lætis.

Duo sunt autem genera Comicorum, i.  
D veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridicula-  
res extiterunt, vt Plautus, Aetius, Teren-  
tius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter  
vitia carpuntur, vt Flaccus, Persius, Juuen-  
alis, & alij: hi enim vniuersorū delicta corri-  
piunt: nec vetabatur eis pessimum quem-  
que describere, nec cuiuslibet peccata mo-  
rēisque reprehendere. Vnde & nudi pin-  
guntur, eò quod per eos vitia singula de-  
nudentur.

b Satyrici autem dicti, siue quod pleni sint  
omni facundia, siue à saturitate & copia.

De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diuersis frugum vel pomorum generibus ad tempora gentiliū solebat deferri: aut à Satyris nomē tractum, qui inulta habent, ea quæ per vino-lentiam dicuntur.

<sup>c</sup> Quidam autem poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de ijs carmina faciebant.

<sup>d</sup> Officium autem poëtæ in eo est, ut ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis configurationibus cum decore aliquo conuersa transducat. <sup>e</sup> Vnde & Lucanus ideo in numero poëtarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poëma. Apud poëtas autem tres characteres sunt dicendi: unus in quo tantum poëta loquitur, ut est in libris Virgili Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam poëta loquitur, ut est in Comœdijs & Tragœdijs. Tertius mixtus, ut est in Æneide. Nam poëta illic & introductæ personæ loquuntur.

<sup>a</sup> Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicorum. Successisse poetas Satyricos in locum veteris comœdia, cuius licentia lege compressa sit, notum ex Horatio: sed aut hos novos Comicos, aut Plautum & Terentium veteres dictos, aut Atticum, vel Accium Comicum fuisse, quis credat? neq; nisi dubium quin aut hac aliena, aut valde depravata sint.

<sup>b</sup> Satyrici autem dicti. Vid. que sup. lib. 5. de leg. Satyr.

<sup>c</sup> Quidam autem poëta. Aug. lib. 18. de ciuit. c. 14.

<sup>d</sup> Officium autem poëtæ. Verba Lat. lib. 1. c. 11.

<sup>e</sup> Vnde & Lucan. è Seru. En. 5. ad. V. Matte dea monst. viam.

<sup>f</sup> Apud poetas. Ex eod. Eclog. 3.

### De Sibyllis. Cap. VIII.

Sibylæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam <sup>a</sup> Σιδεῖ Ἑοlico sermone Deus, Βουί, <sup>b</sup> Græci mentem nūcupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibylæ nominatae sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Prophetæ: ita omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur: Quod non mē ex officio, nō ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibylæ à doctissimis auctòribus traduntur fuisse. Quarū prima de Persis fuit. Secunda Lybissa. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, <sup>b</sup> quæ ante Troiana bella vaticinata est: cuius plurimos versus operi suo Homerus inferuit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine <sup>c</sup> Herophyla in Babylone orta: quæ Græcis Iliū petetibus vaticinata est pe-

A rituram esse Troiam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina. <sup>d</sup> Sexta Samia, quæ Phemonoe dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthea, quæ nouē libros attulit Tarquinio Prisco, <sup>e</sup> in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Ultima Cumæa venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octava Helleponia in agro Troiano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est Ancyra. Decima Tyburtina nomine Albea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus dè Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè compabantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Σιδεῖ. Ex Lact. lib. 1. c. 6. & Seru. En. 3.

<sup>b</sup> Quæ ante Troi. è Solin. c. 8.

<sup>c</sup> Herophila. Vel Heriphile. Sed magna omnino in syllabar. nominib. confusio. Nam Demophilem, Amaltheam, Cumamamq; easd. cum Herophila facit ex Varro Lætantius. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de ciuit.

<sup>d</sup> Samia quæ Phemonoe. Samia à Suida ex Erato. sthene Phyto vocatur. Phemonoe vero Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocac. de Delphico oraculo. μεγάνη ἡ πρᾶγματος εἰς φημένον δόξα ἐστὶ ὡς πρόμακτις γένοντος ἀπόφοιν τοῦ θεοῦ πράτην περώτη τὸ ἔχαμετρον ήσε. Et Strab. lib. 9. πρωτην το φημένον πράτην εστιν τοῦ θεοῦ. Lucanus quoq; Phemonen Delphis facit Appio responsa dantem.

<sup>e</sup> In quib. erant decreta. è Seru. En. 6. ad V. Hic ego namq; tuas sortes. Sed remedia non decreta apud Seru. Secreta volebat Chacon.

### De Magis. Cap. IX.

M Agorum primus Zoroastes rex Bactriæ norum, quem Ninus rex Assyriorum prælio interfecit, de <sup>b</sup> quo Aristoteles scribit, quod vices centum milia versuum ab ipso condita indicis voluminum eius declarantur. Hanc artem multa post secula Democritus ampliavit, quando & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano-quis noscere fibra Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruer, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium <sup>c</sup> ex traditione Angelorū malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quandam scientiam futurorum & infer-

norum,

norum euocationes. Eorum inuenta sunt Aaruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigijs, quorum in tantū prodidere maleficiorum artes, ut etiam Moysi simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

<sup>d</sup> Fertur & quædam maga famosissima Circe quæ socios Vlyssis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lycæo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebarunt: Hinc apparet, non esse in totum dubium, quod nobilis ille poëta scripsit de quadam fœmina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, se carminibus promittit solvere mentes, Quas velit, ast alijs duras immittere curas. Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retrò, Nocturnosque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si credere fas est, de Pythonissa, ut Prophetæ Samue lis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamē animam Prophetæ suisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Satanæ fallacia factam. Prudentius quoque de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptè moderamine virgæ In lucem reuocasse animas. Ast alias damnasse neci. Et post paululum adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuræ, Atque sepulchrales scitè incātare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

<sup>h</sup> Magi sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine ullo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & Lucas: Mens hausti nulla sanie polluta veneni. <sup>i</sup> Incantata perit. Daemonibus enim accitis laudent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi <sup>j</sup> etiam sanguine vtuntur & victimis, & sèpè cōtingunt corpora mortuorum.

Necromantij sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. <sup>Nexipos</sup> enim Græcè mortuus, <sup>μαρτία</sup> diuinatio nuncupatur, <sup>m</sup> ad quos sciscitandos, cadaueri sanguis adjicitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: ideoque, quoties necromantia fit, crux aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti. <sup>n</sup> Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ibi q. ab eis aliqua audire, vbi adhibito sanguine o etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à Persis dicitur allatum. Varro dicit, Diuinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hinc geomantiam, hydromatiā, aeromantiā, pyromantiam.

Diuini dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars, & furor.

<sup>q</sup> Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: iisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

<sup>r</sup> Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores: (dies enim & horas in agédis negotijs operibüsque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, indicunt.) Hi etiam extra pecudum inspi- ciunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliisque signarerum vel obseruationes improuisas hominibus occurrentes, ijdem & auspices. <sup>t</sup> Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia, quasi auiū spicia; & auguria, quasi auium garria, hoc est, auiū voces & linguae, Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

Duo sunt autem genera auspiciorum: unū ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus: ad aures, vox auium.

<sup>v</sup> Pythones à Pythio Apolline dicti, quod is auctor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eo quod in astris augurantur.

<sup>x</sup> Genethliaci appellati propter natalium considerationes dierum. Geneses enim hominum per duodecim cæli signa describūt, siderumque cursu nascentium mores, actus & euēntus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgo Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus cōstellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primū autem ijdē

stellarum interpretes magi nuncupabātur: A sicut de his legitur qui in Euangeliō natum Christum annuntiauerunt: postea hoc nomine soli Mathematici.<sup>c</sup> Cuius artis scientia usque ad Euangeliū fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicuius de cælo interpretaretur:

Horoscopi dicti, quod horas nativitatis hominum speculantur dissimili & diuerso fato.

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas Sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quartūcunque scripturarum inspectio ne futura promittunt.

<sup>a</sup> Salifatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prædicunt.<sup>b</sup> Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ execrabilium remediorū, quæ ars Medicorum condemnat: siue in præcantationibus, siue in characteribus, vel in quibuscumque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum, & Angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt à Christiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium Phryges primi inuenierunt.

Præstigium verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigium, quod præstingat aciem oculorum.

Aruspicio arte primus Hetruscis tradidisse dicitur<sup>d</sup> quidam Tages. Hic ex<sup>e</sup> oris aruspicinam dictauit, & posteà non apparuit. Nam dicitur fabulose, arante quodam rustico, subito hūc ex glebis exiluisse & aruspicinam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Hetrusca lingua in propriam mutauerunt.

<sup>a</sup> Cap. IX. Magor. primus. August. 1. de ciuit. c. 14.

<sup>b</sup> De quo Arist. Ex Plin. lib. 30. c. 1. Sed Plinius Herippam non Aristotele citare videtur. Lapsus in eo, quod Plinius verba de Aristotele non præcedentibus, (vt debuit) sed subsequentibus attexuit Isidorus.

<sup>c</sup> ex traditione Angelor. malor. Ex Lact. lib. 2. c. 16. Et Tertull. in Apolog. eadem officia dependunt, & qui astrol ogos, & auspices, & augures, & magos de Cæsarum capite consultant, quas artes vt ab Angelis desertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne causis quidem suis adhibent Christiani.

<sup>d</sup> Fertur & quæd. -- conuertere. Ex Augustin. 18. de ciuit. c. 17.

<sup>e</sup> Nobilis ille poëta. Eiusd.

<sup>f</sup> si credere fas est. Problemata nostris Theologis mul-

tum vexatum. Vid. Hieron. I. 7. Cyril. lib. 6. de Adorat. Aug. ad Simplician. & D. Tho. non uno in loco.

<sup>g</sup> Prudentius quoq. Lib. contra Symmach.

<sup>h</sup> Magi sunt qui vulgo malef. Verba Hieronymi Daniel 2. ead. Aug. fin. 2. 1. de ciuit. c. 9. & Lact. lib. 2. c. 17.

<sup>i</sup> incantata perit. Excantata apud Lucan. Horatius quoq. Quæ sidera excantata voce Theffala, Lunæq. cælo deripit.

<sup>k</sup> audent ventilare. Etiam Quintilianus præfigato res ventilatores vocat.

<sup>l</sup> Hi etiam sang. -- mortuor. Ex Hieron. Dan. 2.

<sup>m</sup> ad quos suscitand. è Seru. Aen. 6. ad v. Præterea faciet exan.

<sup>n</sup> est n. hydrom. Ex Aug. 7. de ciuit. c. vlt.

<sup>o</sup> etiam inferos perhib. scisicit. Ex eod.

<sup>p</sup> à Persis allatum Varro dicit. Diuinationis, &c. Secuti sumus Augustinum, non veteres libros, quoru' hec scriptura: à Persis fertur allatu'. Varro dicit diuinationis, &c. Illud enim ex Augustino constat: hoc de Verrone nō audemus affirmare. Forma autem per infinita verba lequendi frequens Isidoro, vt anteā annotauimus.

<sup>q</sup> Incantatores. Ex Hiero. Dan. 2.

<sup>r</sup> Aruspices. Donat. in Phorm. Aruspices harugarii inspectores, i. hostiar. ergo verba illa, Dies enim & horas -- intendunt, è margine adscita credimus. Cum Isidorus scripsisset. Aruspices harugarum (vel harugarii ex Feste) inspectores. Hi exta inspic. &c.

<sup>s</sup> Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseru. Horat. Cui si vitiosa libido fecerit auspicium, cras ferramenta Theanum Tolletis fabri. Sed exempla plena sunt omnia.

<sup>t</sup> Augurium q. auigerium. Seru. Aen. 5.

<sup>u</sup> Pythones, Al. Pythonisse.

<sup>v</sup> Genethliaci, Augu. 2. de Doctr. Christ. c. 2. 1. & Hieron. Dan. 2.

<sup>w</sup> ijdem stellar. interp. Ex Tertull. de idolelat.

<sup>x</sup> Cuius artis scient. Ex eod.

<sup>y</sup> Salifatores. Al. Salitores. Gloss. Salifatio παλιτος extat libellus Melampodis Ægypti negl παλιτον. Vid. Justin. Martyr. in respons. ad orthodox. interrog. 19. Melæ Cæli, & Viues Salitores vocant.

<sup>z</sup> Ad hæc omnia pertinent. Ex Augustin. 2. de doctr. Christ. c. 20.

<sup>a</sup> siue in præcant. siue in char. Vid. D. Thom. 3. cont. gent. c. 105.

<sup>b</sup> Quidam Tages. Ex Cic. 2. de diuin. Columel. Hinc caput Arcadii nudum cœte fertur aselli Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.

<sup>c</sup> ex oris. f. exarans, vel ex aruis.

<sup>d</sup>

## De Paganis. Cap. X.

P Agani<sup>a</sup> ex pagis Atheniensium dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolique statuerunt, & à tali initio vocabulū Pagani sortiti sunt.

Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondū crediderunt. Dicti autem gentiles, quia ita sunt vt fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt sub peccato, scilicet idolis servientes, & necdum regenerati. Proinde gé-

ties

tile primitus nuncupantur: ipsi dicuntur Græcæ Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinū interpretatur gētiles.<sup>a</sup> H̄os enim Græcæ gens dicitur. Post fidem autē non debet cōfici gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Iudæus, testante Paulo Apóstolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cūm gētes esſtis, hoc est, infideles.

Apostatæ dicuntur, qui post baptismum Christi suscepimus ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertūtur.

**E**t autem nomen Græcum.

**A**p. X. Pagani dicti. Athenas in pagos diuisas ostendit pagor ipsor, nomina Areopagus, Cronopagus, & alia. Sed melius Festus. Pagani dicti à pagis, pagi dicti à fonib, quod eademaqua vterentur. nam παγα in sua Dorica fontes.

### De diis gentium. Cap. XI.

**Q**uos pagani deos assérūt, homines olim fuisse prodūntur, & pro vnius cuiusque vita vel meritis colli apud suos post mortem cœperunt: vt<sup>a</sup> apud Ægyptum Isis, apud Cretam Iouis,<sup>b</sup> apud Mauros Iuba, apud Latinos Faunus, apud Rōmanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerua, apud Samum Juno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudiibus accesserunt poëtæ, & compositis carminibus in cælum eos substulerunt. Nam quarundam adinuentiones artium cultum peperisse dicuntur, vt Æsculapius medicina, Vulcano fabrica. Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quod mercibus præfestus liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam vi fortis aut vrbium conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, simulacra finixerunt: vt haberent aliquod ex imaginatione contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerūt successores deos existimarent atq. colerent.

Simulacrorum usus exortus est, cūm ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris dæmones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari a deceptis & perditis persuaderunt. Simulacra autem à similitudine nuncupata, eò quod manu ar-

tificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergo simulacra, vel pro eo quod sunt similia, vel pro eo quod simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et notandum quod Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum siue simulacrum Selem dicitur. Iudæi dicunt quod Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primū Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poëtæ ab eo homines primū factos esse configunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem Cecrops sub quo primū in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbs ex Mineruæ appellatione nomen sortita est. Hic primus omniū Iouē appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam istius modi rebus in Græcia vñquam visis.

Idolatria idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nam λατρεῖα Græcæ, Latinè seruitus dicitur, i quæ quantum ad veram religionem atinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominum, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominū vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autem est simulacrum quod humana effigie factū & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. Ἀδος enim Græcæ formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deducit, & quod apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idolatria omnis circa idolum famulatus & seruitus. Quidam vero Latinī ignorantes Græcæ imperite dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

Dæmonas à Græcis dictos aiunt, quasi δαίμονες, id est, peritos ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solēt responsa aliqua dare. Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanae, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. Ante transgressionem quidem celestia corpora gerebant. Lapsi vero, in aëream qualitatem conuersi sunt, nec aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permitti sunt, qui eis quasi carcer

carcher est usque ad tempus iudicij. Hi sunt prauaricatores Angeli, quorum princeps diabolus est.

Diabolus Hæbraicè dicitur deorsum fluens, quia quietus in cæli culmine stare contempsit: sed superbiæ pôdere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod criminis in qua ipse inicit ad Deū referat: vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accuset: vnde & in Apocalypsi voce Angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanus in Latinum sonat aduersarius siue transgressor: ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper Sanctorum virtutibus contraire nititur: ipse & transgressor, quia præuaricator effectus in veritate qua conditus est, non stetit: idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Job scribitur.

Antichristus appellatur, quia cōtra Christum venturus est. Non quomodo quidam simplices intelligunt Antichristum, ideo dicunt, quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus: non sic, sed Antichristus Græcè dicitur, quod est Latinè contrarius Christo: autem enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur dum venerit, & contra eū dicimabit, & aduersabitur sacramentis Christi, ut veritatis eius Euangelium soluat. Nā & templū Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis ceremonias restaurare tentabit: sed & ille Antichristus est qui negat esse Deum Christum, cōtrarius enim Christo est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab unitate fidei præciduntur, & ipsi Antichtisti sunt.

Bel, idolum Babylonium est, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Belus pater Nini primus Rex Assyriorū, quem quidam Saturnum appellant, & quod nomē & apud Assyrios & apud Afros postea cultum est, & vnde & lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione & Saturnus, & sol.

Beelphegor interpretatur simulacrum ignominiae: idolum enim fuit Moab cognomento Baal super motem Phægor, quæ Latini Priapum vocant, Deum hortorum. Fuit enim de Lapsaco ciuitate Hellespōti,

A de qua pulsus est, & propter virilis membra magnitudinem in numerum deorum suorum eum Græci transtulerunt, & in nomen sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præesse hortis propter eorum fecunditatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum, ideo vir muscarum vocatur, propter fordes idolatriæ, siue propter immundiciam.

Belial ----

Behemoth ex Hebreo voce in Latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo vt animal brutū effectus sit. Ipse est & Leviathan, serpens de aquis, quia in huius seculi mari, volubili versatur astutia. \* Leviathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradyso semel culpam præuaricationis intulit: & hanc usque ad æternā mortem quotidie persuadendo adiicit vel extendit.

Quædam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere, eaque in causis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totū fictum est, vt deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac decoris infamia plenos fuisse historiæ confitentur: omnino enim fingendi locus vacat, ubi veritas cessat.

Saturnus origo deorum & rotius posteritatis à paganis designatur: hunc Latini à satu appellatum ferunt, quasi ad ipsum satio omnium pertineat terum, vel à temporis longitudine, quod saturetur annis. <sup>a</sup> Vnde eum Græci Σατυρόν nomen habere dicunt quasi χειρόν, tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxit in se reuoluit, <sup>b</sup> vel eo quod semina, vnde oriuntur, iterū redeunt. Huc Cæli patris abscidisse genitalia dicunt, quia nihil in cælo de seminibus nascitur. Falcem retinet, inquiunt, propter agriculturam significādam, vel propter annos & tempora quod in se redcant, vel propter sapientiam quod intus acuta sit. In aliquibus autem civitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant, quod Saturnū poëta liberos suos devorasse solitus trādiderunt.

Iouis fertur à iuuando dictus, & Iupiter quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præstantis.

stans. Hunc & priuato titulo Iouem optimū dixerunt, dum fuisse inceps in suis, impudicus in extraneis. Quē modō taurum singunt propter Europę raptum, fuit enim in Danai cuius insigne erat taurus: c modō Danaeis per imbreu aureū appetitū concubatum, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam: modo in similitudinem aquilę, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modo serpentem, quia reptauerit: & cygnū, quia cantauerit. Et ideō non figuræ istæ sunt, sed planè de veritate scelera, vnde turpe erat tales Deos credi, quales homines esse non debeant.

<sup>a</sup> Ianum dicunt, quasi mundi vel cæli vel mensium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cùm vero faciunt eum quadrifrontem, & Ianū geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quattuor elementa siue tempora. Sed dum hoc singunt, monstrum non Deum faciunt.

<sup>c</sup> Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans.

Vulcanum volunt ignem, & <sup>f</sup> dictus Vulcanus quasi volans candor, vel quasi volacanus, quod per aërem volet: ignis enim de nubibus nascitur. <sup>g</sup> Vnde etiam Homerus dicit: eum præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. <sup>h</sup> Idecō autem Vulcanus de femore Iunonis singitur natus, quod fulmina de imo aëre nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquā est rectus ignis, sed quasi claudus eiusmodi speciem mortuimque habet. Idecō autem in fabrorū fornace eundem Vulcanum auctorem dicūt, quia sine igne nullū metalli genus fundi, extendique potest.

<sup>k</sup> Pluton Græcè Latinè Diespiter, vel Ditis pater, <sup>m</sup> quem alij Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè Charon.

<sup>n</sup> Liberum à liberamento appellatum volunt, quod quasi mares in coēndo per eius beneficium emisisse seminibus liberentur. Quod idē Liber muliebri & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed ideō coronam viteam & cornu habet, quia cùm gratè & moderatè vinum bibitur, lætitiam præstat: cùm ultra modum,

A excitat lites, id est, quasi cornua dat. Idē autem & Lyæus ἀπὸ τοῦ λύτρου, quod multo vino membra soluantur. Iste & Græcè Διόνυσος à monte Indiæ Niso, vbi dicitur esse nutritus. Ceterū est Nysa ciuitas, in qua colitur idem Liber, vnde & Nysæus dictus est.

Mercurium sermonem interpretantur. <sup>p</sup> Nam ideò Mercurius quasi medius currēns dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius. Ideò & ἐρυθρός Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem utique pertinet ερυθρία dicitur. Ideò & mercibus præesse, quia inter vendetes & ementes sermo fit medius. Qui ideò singitur habere pennas quia citius verba discurrunt. <sup>q</sup> Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare volucrem fieri per aëra sermonem. Nuntium dictum, quoniā per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideò autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet quæ serpentes diuidit, id est, venena. Nā bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liuum legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per faciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores siebat.

<sup>C</sup> Hērēs autem Græcè dicitur ἀπὸ τῆς ερυθρᾶς Latinè interpres, qui ob virtutem multarūmque artium scientiam: Trismegistus, id est, ter maximus nominatus est. Cū autem eum capite canino singūt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus & perspicax habeat.

Martem deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, sicut sit Mars, maris ars: licet & tria sint genera consuetudinum: sicut Scytharū, vbi & fœminæ & viri in pugnam eunt: Amazonum, vbi sola fœminæ: Romanorum aliarūmque gentiū, vbi soli mares. Item <sup>t</sup> Martem dicunt quasi effectorem mortium. Nā à Marte mors nuncipatur: <sup>y</sup> Hunc & adulterū dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quod vero nudo pectore stat, vt bello se quisque sine formidine cordis obijciat.

<sup>x</sup> Mars autē apud Thracas Gradius dicitur, eō quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradiantur.

<sup>y</sup> Apollinem quamvis diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen etiam solem dixerunt, quasi solum: ipsum Titan, quasi vnum ex Titanis, <sup>z</sup> qui aduersum Iouem

non fecit. Ipsum Phœbū quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: vnde & sol puer pingitur, eò quòd quotidie oriatur, & noua luce nascatur. Pythium quoque eundē Apollinem vocari aiunt: à Pythone immēsæ molis serpente: cuius non magis venena, quām magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum iētibus sternens, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriae Pythia sacra celebrāda constituit.

<sup>a</sup> Dianam quoque germanam eius simili ter lunam, & viarum præfidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et ideo ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de cælo radios usque ad terras emittat: Dianam autem vocatam quasi Duanam <sup>f</sup> quod luna die ac nocte apparet. Ipsam & Lucinā asseuerant, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam, quòd tribus fингatur figuris. De qua Virgilius: - Tria virginis ora Diana. <sup>b</sup> quia eadē luna, eadē Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cùm luna fингitur: - <sup>c</sup> Sublustrī splendet amictu. Cùm succinēta iacit calamos, Latonia virgo est: Cùm subnixa sedet solio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latoniæ fuerit filia.

<sup>d</sup> Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam & Opē, quòd opere melior fiat terra.

Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges. <sup>e</sup> Vestam, quòd herbis vel varijs vestita sit rebus, vel à visua stando: Eandem & Tellurem, & Matrem magnam fингunt: turritam cum tympano, & Gallis, & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quod cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorū nutrix terra. <sup>f</sup> Quod simulacrum eius cum clavi fингitur: quia tellus hyemē clauditur, vere aperitur, vt fruges nascatur. <sup>g</sup> Quod tympanum habet, significari volunt orbem terre. <sup>h</sup> Quod currū yehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aëre. Quòd sustinetur rotis: quia mūdus rotatur & volubilis est. Quòd leones illi subiiciunt mansuetos: vt ostendant, nullū genus esse terræ tam ferū, quod non subigi possit aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ ciuitates, quas insignitas turri-

A bus constat. Quòd sedes singuntur circa eā: quia cùm omnia moueantur, ipsam non moueri. Quòd Corybantes eius ministri cū strictis gladijs esse singuntur: vt significe- tur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod Gallos, huic Deæ vt seruirent, sece- runt: significant, qui semine indigeant, ter- ram sequi oportere. In eo quippe omnia re- periri. Quòd se apud eam iactant, præcipi- tur, inquiunt, vt qui terram colunt, ne se- deant, semper enim esse quod agant. Cym- balorum autem ætiorum sonitus, ferrame- torum crepitus in colendis agris: <sup>i</sup> & ideo ære, quod terrā antiqui colebant ære, prius quām ferrum esset inuentum. <sup>k</sup> Eandē Ve- stam & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere nō dubium est: <sup>l</sup> vt ex Ætna, Vulcanōque datur intelligi. Et <sup>m</sup> ideo virginem putant, quia ignis intuiolabile sit ele- mentum, nihilque nasci possit ex eo: quip- pe qui omnia, quæ arripuerit, absumat. Ouidius in Fastis, Nec tu aliud Vestam quām vi- uam intellige flammam, Natāque de flam- ma corpora nulla vides: propterea & virgi- nes ei seruire dicuntur, eò quòd sicut de vir- gine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, C ianuam <sup>n</sup> pro purgationibus fœminarū, & quod quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philo- sophi. Poétæ autē Iunonē Louis asserunt so- rorem & cōiugem: <sup>o</sup> ignem enim & aërem Iouem, aquam & terram Iunonē interpre- tantur: quorum duorum permixtione uni- uersa gignuntur. Et sororem dicunt, quod mundi pars est. Coniugē quod commixta concordat. vnde & Virg. Tum pater omni- potens fœcundis imbris imbris æther Coniugis in gremium lœtæ descendit--.

<sup>P</sup> Minerua apud Græcos <sup>ἀργονη</sup> dicitur, id est, fœmina. Apud Latinos autem Miner- uam vocatam quasi deam, & munus artium variarum. Hanc enim qiuñetricem multo- rum ingeniorum perhibent, & inde eam ar- tem & rationem interpretatur, quia sine ra- tione nihil potest cōtineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animūmque putant esse in capite, & cerebro, ideo eam dicunt de capite Louis esse natam, quia sensus sa- pientis qui inuenit omnia in capite est. <sup>r</sup> In cuius pectore ideo caput Gorgonis singi- tur, quòd illic est omnis prudentia quæ cō- fundit alios, & imperitos ac laxeos compro- bat, quod & in antiquis imperatorū statuis certimus

cernimus in medio pectori loricæ, propter insinuandam sapientiam & virtutem. <sup>a</sup> hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africa palus est, circa quam fertur virginali apparuisse ætate: propter quod Tritonia nuncupata est. Vnde & tanto proclius dea credita, quanto minus origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est: <sup>b</sup> vel ἀπὸ τρακάλλου τοῦ δέρματος, id est, ab hastæ concusso-ne, vel quod Pallantem gigantē occiderit.

Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod sine vi fœmina virgo esse non desinat. Hanc Græci ἀφεοδίτην vocant, propter spumam sanguinis generantem. <sup>c</sup> Φρός enim Græcè spuma vocatur. Quod autem fingunt Saturnum Cælo patti genitalia abscidisse, & sanguinē fluxisse in mare, & quod ex spuma maris cōcreta, Venus nata est: illud aiūt quod per coitum falsi humoris substantia est: & inde <sup>d</sup> ἀφεοδίτη Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido falsoque constat. Ideò <sup>e</sup> autem Venerem Vulcani dicunt vxore, quia Venereum officium non nisi calore conficit. vnde est; Frigidus in Venerem senior.

Nam quod Saturnus dicitur patri Cælo viliā amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creauerunt: ideo fingitur, quia nisi humor de cælo in terram descenderit, nihil creatur.

Cupidinem vocatum ferunt propter amorē. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus est & irrationalis amor.

<sup>b</sup> Sagittam, & facē tenere fingitur: sagittam, quia amor cor vulnerat: facē, quia inflamat.

<sup>c</sup> Pan dicunt Græci, Latini Syluanum: deū rusticorum, quem in nature similitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali ele- D mentorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorum solis & lunæ. Distinctam maculam habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorū gestat, propter harmoniā cæli in qua septem sunt soni & septem discrimina vocum. <sup>d</sup> Villosum est, quia tellus est conuestita & agitata ventis. Pars eius inferior fœda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt soliditatem terræ ostendat, quæ volunt terum & totius naturæ deum: vnde.

A Pan quasi ormania dicunt.

<sup>e</sup> Isis lingua Aegyptiorum terra appellatur: quam Isin volunt esse. Fuit autem Isis regina Aegyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, propter quod & terram eius nomine appellauerunt.

<sup>f</sup> Serapis omnium maximus Aegyptiorū Deus. Ipse est Apis rex Argiotorum, qui na- uibus transuersus in Aegyptum, cum ibidē mortuus fuisset: Serapis appellatus est: propterea, quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, σαρός dicitur Græcè, & ibi eum venerati sepultum cœpe runt, priusquam templum eius esset instruatum, velut σαρός Apis: Sorapis primò, deinde & littera commutata Serapis dictus est.

Apis fuit apud Aegyptios taurus Serapi consecratus, & ab eo ita cognominatus, quæ Aegyptus instar numinis colebat, eō quod de futuris daret quædam manifesta signa: apparebat enim in Memphi. <sup>g</sup> Quem centum antistites prosequerantur, & repente velut lymphatici <sup>h</sup> præcinebant: huius capitis imaginem sibi in eremo Iudæi fecerunt.

Fauni à fando velut <sup>i</sup> ἀπὸ τῆς φωνῆς dicti, quod voce non signis ostendere viderentur futura: in lucis enim consulebantur à paganis, & responsa illis nō signis, sed vocibus dabant.

<sup>k</sup> Genium autem dicunt, quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito sternebantur.

Hæc & alias sunt gentiliū fabulosa figmenta, quæ interpretata sic habent, vt ea nō intellecta damnabiliter tamen adorentur.

Fatum autem dicunt esse quicquid dij- fantur, quicquid Iupiter fatur: <sup>l</sup> à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. <sup>m</sup> Quod nisi hoc nomen iā in alia re soleret intelligi, quo corda hominū nolumus inclinare, rationabiliter possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim dictū est, semel locutus est, intelligitur immobile, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.

<sup>n</sup> Tria autem fata fingunt in colo & fuso digitisque fila ex lana torquéibus, propter,

O tria

tria tempora: præteritum, quod in fuso iam netum atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos <sup>o</sup> neentis traiicitur: futurum, in lana quæ colo implicata est, & quod adhuc per digitos neentis ad fusum tanquam præsens ad præteritum traiiciendum est.

<sup>p</sup> Parcas dicunt *κατ' ἀριθμούς* appellatas, quod minimè parcāt. Quas tres esse voluerunt, ynā, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexat: tertiā quæ rumpat. Incipimus enim cùm nascimur: sumus, cùm vivimus: desinimus, cùm interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicunt, q̄ quasi deam quandam res humanas varijs casibus & fortuitis illudentem. <sup>r</sup> vnde & cæcam appellant, eò quòd passim in quolibet incurrens sine ullo examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatū autem à Fortuna separant, & Fortunā, quasi sit in his quæ fortuitu veniunt, nulla pàlām cauſa: Fatum verò appositum singulis & statutum aiunt.

Aiunt & tres Furias fœminas crinitas ferentibus, propter tres affectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi sui respectum habere permittant. Ira quæ vindictam, cupiditas quæ desiderat opes: libido quæ appetit voluptates. Quæ ideo Furiæ appellantur, quòd stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant.

Nymphas deas aquarum putant dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde derivatum est: nymphas à aquarū deas, quasi numina lympharum. <sup>f</sup> Ipsas autem dicunt & Musas, quas & nymphas, nec immerito: nā aquæ motus musicen efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. <sup>g</sup> Nymphas quippe montium Oreades dicunt: syluarum Dryades: <sup>v</sup> camporū Hamadryades: fontium Naiades: maris Nereides.

<sup>x</sup> Heroas dicunt à Iunone traxisse nomen, Græcè enim Juno Ἰηνη appellatur. & ideo nefcio quis filius eius secundum Græcorum fabulam Ἰηνεus fuit nuncupatus, hoc videlicet velut mysticum significante fabula, quòd aér Iunoni deputetur, vbi volūt Heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meritit animas defunctorū, quasi Ἀνέστης, id est, viros aérios & cælo dignos propter sapientiam & fortitudinem.

<sup>y</sup> Penates gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebāt. <sup>z</sup> Et penates dicti, quòd

A esēt in penetralibus, i. in secretis. H̄i dīj qui vocabātur, vel quæ nomina habuerint ignoratur.

<sup>a</sup> Manes dicunt deos mortuorum, quoru potestatem inter lunam & terram asserūt: à quibus & man c̄ dictum existimant, quos putat ab aere, qui matius, i. rarus est, Manes dictos: siue quia latè manant per auras: siue quia mites sunt immanibus, contrario nomine hoc appellātūr. <sup>b</sup> Apuleius autem ait eos *κατ' ἀριθμούς* dici Manes (hoc est, mites ac modestos, cùm sint terribiles & immanes) vt Parcas, & Eumenides.

Laruas ex hominibus factos dæmones aiunt qui meriti mali fuerint. <sup>c</sup> Quarū natura esse dicitur terrere paruulos & in angulis garnire tenebrofis.

Lamias quas fabulæ tradūt infantes corripere ac laniare solitas, à laniando specialiter dictas.

<sup>d</sup> Pilosi qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi appellantur: siue <sup>e</sup> Inui ab ineundo passim cum animalibus: vnde & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est stuprando. <sup>f</sup> Sæpè enim improbi existunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dufios nuncupant, quia assidue hanc peragunt immunditiam. Quem autem vulgo Incubonem vocant, g hunc Romani Faunū Ficarium dicunt: ad quem Horatius dicit, Faune Nymphae fugient amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

<sup>a</sup> Cap. XI. Apud Egypt. If. Ex Lact. 1. c. 15.

<sup>b</sup> Apud Mauros Iuba. *Quin captiuitate ex Barbaro doctissimus factus scripsit historiā. Minatius Fel. in Octau. Appian. & Plutarch.*

<sup>c</sup> Ab actibus. è Seru. AEn. 4. ad v. Sacra Ioui Stig.

<sup>d</sup> Simulacra finx. Ex Lact.

<sup>e</sup> Latinus sermo sit in Heb. Est. Πλάστελεμ image vel simulacrum.

<sup>f</sup> Prometheus simul. Ex Lact. lib. 2. c. 10.

<sup>g</sup> Cecrops sub quo. Integer locus ex Euseb. Chron.

<sup>h</sup> Ex Mineruæ appell. Nam Minerua Αἰωνίη.

<sup>i</sup> Quæ quantum ad relig. Alioquin in λατρείᾳ λατρεύειν latior seruendi significatio.

<sup>k</sup> idos enim Græc. Ex Tertull. de idol.

<sup>l</sup> Dæmones Ex Lact. 2. c. 14. & Seru. AEn. 3.

<sup>m</sup> Inest enim illis cognit. ex Auguſt. 2. de Gen. ad lit. cap. 17.

<sup>n</sup> antè transg. Ex eod. lib. 3. c. 10.

<sup>o</sup> Diabol. Hebrai. καταρρέω. Ex Hieronym. ab Ephes. 6.

<sup>p</sup> Sed & ille Antichrist. Ex Tertull. prescript.

<sup>q</sup> Quod nomen apud Assyr. è Seru. AEn. 1. ad v. que Belus & omnes à Belo. s.

<sup>t</sup> Vnde

- A & Vesta.  
 f quod simulacrum eius cum clau. Ex eod. En. 19.  
 ad v. Alma parens Idæa,  
 g quod tympana. Ex Aug.  
 h quod curru vehitur. è Seru. En. 3. ad v. & iuncti  
 currum dominæ sub. l.  
 i & idem ære, quod terram antiquum. Lucret. lib. v. Et  
 prior æris erat quam ferri cognitus usus. Quo fa-  
 cilis magis est natura & copia maior, ære solum  
 terræ tractabant, æreque belli. Miscebant fluctus,  
 & vulnera vasta serebant.  
 k Eand. Vestam, & ign. Augustin. 4. de ciuit. & Seru.  
 En. 1.  
 l ex Aetna Vulcanoq. Ita apud Seru. alioquin Vulcani  
 legerem, cum in lib. 14. de Aeolys insulis, eadem & Vulca-  
 nia vocantur, quod & ipsa sicut Aetna ardeant.
- B m & idem virginem. Lact. 1. c. 12.  
 n pro purgationibus sceminar. Ex. 7. de ciuit. c. 2. & 3.  
 o Ignem n. -- gignuntur. Verba Seru. Georg. 2.  
 p Minerua -- id est, feminata. An potius sine feminata?  
 Orta n. è Iouis cerebro, unde & cuntag. ergo Aethra quasi  
 eru Sibylæ, vel certe & Ætna.  
 q Inuentricem multo, ingenior. Aug. 13. de ciuit.  
 c. 8. Minerua multo, sane operum inuentrix.  
 r In cuius pect. è Seru. En. 8. ad v. connexosque  
 angues.  
 s Hæc Minerua -- innotuit. Verba Aug. ibid.  
 t vel an & p. -- occiderit. Verba Seru. En. 1.  
 u Venerem exinde dic. Ex Aug. 6. de ciuit. c. 9.  
 v & appositor. Seru. en. 5. ad v. Vnde genus ducis.  
 w Ideo autem Venerem. Ex eod. En. 8. ad v. Acce-  
 pit solitam flaminam.  
 x Nam quod Satur. -- creatur. Verba eiusd. Georg.  
 2. ad v. Rusticus & curuo Sat.  
 y Cupidinem. Ex eod. En. 1. ad v. Ergo his aligeru.  
 z Vid. Propert. eleg. Quicumque ille fuit pueru qui pin-  
 Axit Amorem.  
 a sagitta. Ex August. 20. contra Faust. c. 9.  
 b Pan dicunt. e Seru. eclog. 2.  
 c Villosum est, quia tellus conquestita est, & agitur  
 ventis. Horum nihil apud Seruum (è quo sunt reliqua) & va-  
 riè leguntur in ms. quare suspecta ea habebat Chacon.  
 d Hisling. Egypt. è Seru. En. 8. ad v. Regina in  
 medijs p. v. a. 1.  
 e Serap. Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.  
 f quem centum antist. è Solini. 3.  
 g Sibi in eremo Iud. Lact. lib. 4. c. 10.  
 h velut an & tñs pœnæ. è Seru. en. 7.  
 i Genitum. ex Aug. 7. de ciuit. c. 13.  
 j à fando igitur fat. Ex eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru.  
 eclog. 4.  
 k quod nisi hoc nomen. Ex eod. Aug.  
 l Tria autem fat. Ex 20. contra Faust. c. 9.  
 m neentis. Ita constater Gorthii libri hic, & paulo post  
 seruata analogia, non netis. Siue secunda sit coniugationis,  
 siue tertia, ut apud Tibull. Stamina quæ ducunt, quæq.  
 futura neunt.  
 n Partas. è Seru. eclog. 4.  
 o quasi deam quand. Ex Lact. lib. 3. c. 27.  
 p Quia ead. luna. è Seru. En. 3. ad v. Sacra mari co-  
 lit. apud quem mendosè Iuno pro luna legitur.  
 q sublustra splendet amict, Carmen Prudentij 1. con-  
 tra Symmach.  
 r Cererem. Ex Aug. c. 24.  
 s Vestam quod herb. è Seru. En. 1. ad v. Cana fides,

- <sup>a</sup> campor. Hamadryad. *Seru.* quæ cum syluis na-  
scuntur Hamadryades.
- <sup>b</sup> Heroas-- defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*
- <sup>c</sup> Penates-- colebant. è *Seru.* *Aen. 2.*
- <sup>d</sup> Penates dicti. *Arnob. lib. 3.* Vattro qui sunt introf-  
sus, atque in intimis penetralib. Deos (Penates) es-  
se cenlet.
- <sup>e</sup> Manes. è *Seru.* *Aen. 3. ad V.* Stant manib. aræ.
- <sup>f</sup> Apuleius autem ait. *Non est integer locus.* Nam cū  
cetera ex Apuleio sint, (qui etiam ab Augustino citatur. 9.  
de ciuit. cap. 9. in lib. de deo. *Socrat.*) tamen hoc ex Seruo est  
potius, ut manes κάτιν ἀνθρώπος in dictos scribat.
- <sup>g</sup> Quarum natura. *Ex Hieron. in præf. Hebraic. quest.*
- <sup>h</sup> Pilosi qui Græcè Panitæ. *Gregor. 7. Moral. c. 15.*  
Quinam alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi
- <sup>i</sup> quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? Ita enim  
emendationes Gregorij libri, non Faunos, cùm tamen vtrū-  
que sit verum & Panas & Faunos dictos. Sed Panisci hoc lo-  
co putamus legendum, non Panite.
- <sup>j</sup> Inui ab ineundo. è *Seru.* *Aen. 6. ad V.* Pometium  
Castrumque Inui.
- <sup>k</sup> Sepe enim improbi. *Verba Augustin. 15. de ciuita.*  
*cap. 23.*
- <sup>l</sup> Huic Romani Faunum Ficarium. *Hieron. If. 13.*  
Pilosí, vel Incubones vel Satyros, Sylvestres  
quosd. homines, quos nonnulli Faunos Ficarios  
vocant. Itē *Eutrop. lib. 12.* Sylvestres homines quos  
nonnulli Faunos Ficarios vocant. Idem Fatus Fathelis  
videtur cum Fauno Ficario, quantum è Seruī loco citato cō-  
jucere licet.

# DIVI SIDORI

## HISPALEPISCOP.

### ETYMOLOGIARVM

#### LIBER NONVS.

De linguis, gentibus, regnis, militia, ciuibus,  
affinitatibus.

#### DE LINGVIS GEN- tiuum. Cap. I.



INGVARVM diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuium: nam prius quam superbia turris illius in diuersos signorum sonos humana diuidideret societatem, <sup>a</sup> vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, quia Patriarchæ & Prophetæ vñi sunt non solum in sermonibus suis, verū etiam in litteris sacris: initio autem quot gétes, tot linguae fuerunt, deinde plures gétes quam linguae, quia ex vna lingua multæ gétes sunt exortæ.

Linguae autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro litteris.

Tres autem sunt linguae sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellūt.

A His n. tribus linguis super crucē Domini à Pilato fuit cauſa eius scripta. Vnde & propter obscuritatē Sæclarū scripturarū harū triū linguarū cognitio necessaria est, yt ad alterā recurratur, si quā dubitationē nominis vel interpretationis sermo vnius linguae attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentiū clarior habetur. Est enim & Latinis & omnibus linguis sonantior, cuius varietas in quinque partibus discernitur: quarū prima dicitur <sup>a</sup>own, i. mixta, sive cōmunis, qua omnes vtuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniæ sis, <sup>b</sup>qua vñi sunt omnes Græciæ auctores. Tertia <sup>c</sup>Dorica quā habent Ægyptij, & <sup>d</sup>Siculi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua sunt Æoles locuti, & sunt in obseruatione Græcæ linguae euimodi certa discrimina: primo enim eorum ita est disperitus.

<sup>e</sup> Latinas autē linguas quattuor esse quidam dixerunt, i. Priscam, Latinam, Romanam, Mixtā. Prisca est qua vetustissimi Italiæ sub Iano & Saturno sunt vñi incōdita, vt se habet carmina Saliorū. Latina, quā sub Latino & regibus Thusciæ cæteri in Latios sunt locuti,

locuti, ex qua fuerunt duodecim tabulae scriptæ. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano cœpta est: & qua Nævius, Plautus, Ennius, Virgilius poëtæ: ex oratoribus Gracchus, & Cato, & Cicero vel cæteri sua scripta effuderunt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus in Romanam ciuitatem irrupit: integritatem verbi persolcēcismos & barbarismos corrumpebat.

Omnis autem Orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt: sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones fetiunt, sicut Græci & Afiani. Omnes occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani.

Syrus, & Chaldæus vicinus Hebræo est  
in sermone, consonans in plerisque & litte-  
rarum sono. <sup>i</sup> Quidam autem arbitrantur  
linguam Hebræam ipsam esse Chaldæam,  
quia Abrahā de Chaldæis fuit: quod si hoc  
recipitur, quomodo in Daniele Hebrei pue-  
ri linguā quam nouerant doceri iubentur?

Omnem autem linguam vñusquisq. hominum siue Græcam, siue Latinam, siue cæterarum gentium aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam desidiosus est, ut in sua gente positus suæ gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandum est nisi à animalibus brutis deterior? Illa enim propriæ vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriæ linguae caret notitia.

Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus  
in principio mundi cum diceret: Fiat lux,  
inuenire difficile est: nondum enim erant  
linguae. Item quia lingua insonuit postea ex-  
terioribus hominum auribus, maximè ad  
primum hominem loquens, vel ad Propheta-  
tas, vel dum corporaliter sonuit vox dicen-  
tis Dei: Tu es filius meus dilectus, ubi à qui-  
busdam creditur illa lingua una & sola quæ  
fuit antequam esset linguarum diuersitas:  
in diuersis autem gentibus creditur quod  
eadē illis lingua Deus loquatur, qua ipsi ho-  
mines vntuntur, ut ab eis intelligatur. Loqui-  
tur autem Deus hominibus non per substā-  
tiam inuisibilem, sed per creaturam corpo-  
ralem, per quam & hominibus apparere vo-  
luit, quando locutus est. Dicit etiam Apo-  
stolus: Si linguis hominum loquar & Ange-  
lorum. Vbi queritur: qua lingua Angelilo-

A quantur: non quod Angelorum aliquæ sint linguae, sed hoc per exaggerationem dicitur. Item queritur, quæ lingua in futurum hominæ loquâtur: nusquam reperitur. Nâ dicit Apostolus: Siue linguae cessabunt: ideo autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguae exortæ sunt.

<sup>a</sup> Cap. I. Vna omnium nation. -- in litteris sacris.  
Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.

**b** qua vñ sunt omnes Græciæ auctores. *Vel certè elegantiiores, vel Gracum pro Hellade accepit, de cuius terminis Vid. Eustath. in. π. ad v. Χάλυων φίλον ιδού εἰς Ἑλλὰς δικια ταῦτα.* Hieronymus quoque in quest. Heb. Jones qui Atticis sunt affines, olimq. idem fuerunt Græcos ἀπλόσ appellat. De Ionib. (inquit) id est, de Græcis nascitur Elisei, qui vocantur Aeoles.

Dorica quam habent Ægyptij. *Alexandrini.*

*d & Siculi mendoſe Syri in o. l.  
e Latinas autem linguis quattuor eſſe. In quo ſi  
quid vix eſt, id Iſidorus preſtare non debuit, auctor magis  
querendus.*

<sup>f</sup> Ex qua fuerunt xii. tab. Non quod sub Regib. scripta, sed quod illorum fortasse lingua, quo plus auctoritatis habent antiquiora verba, quod se quoq. fecisse profiteatur Cicer. ro 2. de legib. Sunt certa verba legū, Quincke, neque ita prisca ut in vetetib. his, sacratissq. legib. &c.

§ 1. qua Enn. -- effuderunt, Ex C. N. sed cum scripta sua absit ab omnibus nostris, non displiceret lectio à Vulcani, indicata ex V. C. effulerunt.

**b** Syrus, & Chald. vicin. Ex Ambros. i. Hexam. c. 8. &  
Bazil. homil. 1.  
**c** Quidam autem arb. verba Hieronimi ad Danie-

## *Degentium vocabulio.*

Cap. II.

**G**ens est multitudo ab uno principio orta, siue ab alia natione secundum propriam collectionem distincta: ut Grecae, Asiae, hinc & gentilitas dicitur. Gens autem ap-

Dpellata propter generationes familiarum, i.  
à gignendo, sicut natio à nascendo. <sup>a</sup> Gentes autem à quibus diuisa est terra lxxiii.  
quindecim de Iaphet, triginta & vna de  
Cham: viginti septem de Sem: quæ fiunt se-  
ptuaginta tres, vel potius, ut ratio declarat,  
septuaginta duæ, totidemq. linguæ per ter-  
ras esse cœperunt: quæ crescédo prouincias  
& insulas impleuerunt. Filij Sem quinque,  
singulariter gentes singulas procreartunt.  
Quorum primus Elam, à quo Elamitæ prin-  
cipes Persicis: secundus Assur, à quo Assy-

A  
riorum pallulauit imperium : tertius Ar-  
phaxat , à quo Chaldaeorum gens exorta  
est: quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Arā,  
à quo Syri , quorum Metropolis fuit Da-  
maſcus.

Filij Aram, nepotes Sem, quattuor: Hus,  
& Vl, & Gether, & Mes. <sup>b</sup> Hus Traconiti-  
dis conditor, qui inter Palæstinam & Cœ-  
leſyriam tenuit principatum: vnde fuit Iob  
secundūm quod scriptū est: Vir erat in ter-  
ra Hus nomine Iob: secundus Vl, à quo Ar-  
menij: tertius Gether, à quo <sup>c</sup> Acarnanij seu  
Curiæ: quartus Mes, à quo sunt iij qui voca-  
tur Mæones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber ne-  
pos Arphaxat, à quo Hebræi. Iectam filius  
Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale  
filius Iectam, à quo Baſtriani: licet eos alij  
Scytharum exules suspicentur.

Ismaël filius Abraham, à quo Ismaélitæ,  
qui nunc corrupto nomine Saraceni, quasi  
à Sara, & Agareni ab Agar.

<sup>d</sup> Nabaioth filius Ismael, à quo Nabathæi,  
qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab, & Ammō filij Loth, à quibus Moa-  
bitæ, & Ammonitæ.

<sup>e</sup> Edom filius Esau, à quo Idumæi : Hæ  
sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendūt,  
possidentes terram meridianā, ab ortu Solis  
vsque ad Phœnices.

Filij Cham quattuor, à quibus ortæ sunt  
gentes hæ.

Chus, à quo Æthiopes progeniti.

Mefraim, à quo Ægyptij perhibentur  
exorti.

Phut, à quo Lybij: vnde & Mauritaniæ  
fluvius vsq. in præsens dicitur Phut, omnif-  
que circa eum regio Phuthensis.

<sup>f</sup> Chanaā, à quo Afri, & Phœnices, & Cha-  
naniorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus ne-  
potes Cham sex.

<sup>g</sup> Filij Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Regma  
Sabathaca.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi,  
de quibus Virg. - solis est thurea virga Sa-  
bæi.

Heuila, à quo Getuli in parte remotioris  
Africæ eremo cohærentes.

Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Aſta-  
bari nominantur.

Rhegma verò, & Sabathaca paullatim an-  
tiqua vocabula perdiderunt, & quæ nūc pro  
veteribus habeant, ignoratur.

Filij Rhegma, Saba & Dadā. Hic Saba per  
ſchin litteram scribitur in Hebræo: ille au-  
tem superior Saba per ſamech, a quo appelle-  
lantur Sabæi. interpretatur autem nunc  
Saba Arabia.

Dadan, à quo gens est Æthiopæ in occi-  
dentali plaga.

<sup>b</sup> Filij Mefraim Labaim, à quo Libyes, qui  
quondam Phuthæi vocabantur.

Caſloim, à quo Philistijm, quos veteres  
ἀλλοφυλούς, nos modò corruptè Palæstinos  
vocabamus.

Cæteræ sex gentes ignoræ sunt, quia bel-  
lo Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionē  
præteriorum nominum peruererunt.

B Filij Chanaam vndecima, ex quo Chana-  
næorum decem gentes, quorum terram ijs  
expulſis Iudæi possederunt. Quorum pri-  
mogenitus Sidon, à quo Sidones: vnde &  
vrbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius  
Iebus, à quo Iebusæi, quorum fuit Hieru-  
ſalé. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi.  
Quintus Gergesæus, à quo Gergesei. Sextus  
Heueus, à quo Heuæi: ipsi sunt Gaboanitæ, à  
ciuitate eorū Gabaō, qui supplices venerūt  
ad Iesum. Septimus Aracæus qui Aræas cō-  
didit oppidū contra Tripolim in radicibus  
Libani sitū. Octauus Sinæus, à quo Sinæi. No-  
nus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum insu-  
lam possederunt angusto freto à Phœnices  
littore separata. Decimus Samaræus, à quo  
Edessa Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cœ-  
les. Vndeclimus Amathæus. Hæ sunt gentes  
de stirpe Chā, quæ à Sidone vsq. ad Gadi-  
tanum fretum omnem meridianā partem  
tenent.

D Filij Iaphet septem nominantur: Gomer,  
ex quo Galatæ, i. Galli.

<sup>k</sup> Magog, à quo quidā arbitrantur Scythes  
& Gotthos traxisse originem.

Madai, à quo Medos existere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde &  
mare Ionium.

Thubal, à quo Iberi, qui & Hispani, licet  
quidam ex co & Italos suspicentur.

Mosoch, ex quo Cappadoces sunt: vnde &  
vrbs apud eos vsq. hodie Mazaca dicitur.

Thiras, à quo Thraces, quorum non satis  
immutatum vocabulum est, quasi Tiraces.

Filij Gomer nepotes Iaphet. <sup>m</sup> Aschanaz,  
à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocâ-

Riphath, à quo Paphlagones.

Thogorma, à quo sunt Phryges.

Filij

<sup>a</sup> Filij Iauan Eliſa, à quibus Græci Eliſei qui vocatur Eolides: vnde & lingua quinta Græcia Eolis appellatur.

Tharsis, à quo Cilices, vt Iosephus attingitur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tharsus dicitur.

Cethim, à quo Citij: i. Cypri, à quibus hodiéque vrbs Citium nominatur.

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ sunt gentes de stirpe Iaphet, quæ à TAURO monte ad Aquilonem medium partem ASIAE, & omnem Europam usque ad Oceanum Britannicum possident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus postea immutata sunt plura, cætera permanent ut fuerunt. Nam multarum gentium vocabula partim manserunt, ita ut hodiéque apparcat vnde fuerant deriuata, sicut ex Aſlur Assyrii, ex Heber Hebræi: partim verò téporis vetustate ita mutata sunt, ut vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes, nec omnium, sed aliquarum ex istis origines gentiū potuerint reperire. Nam quod ex filio Cham, qui vocabatur Mesraim, Egyptiis sunt exorti, nulla hoc resonat origo vocabuli, sicut nec Aethiopum, qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur, plura tamen gentiū mutata, quam manentia vocabula apparent: quibus postea nomina diuersa, diuersa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti sunt, qui ab occidentali parte os includit.

Seres à proprio oppido nomen sortiti sunt, gens ad Orientem sita, apud quos de arboribus lana contexitur: de quibus est illud, Ignoti facie, sed non & vellere Setes.

Gangaridæ populi sunt inter Assyrios, Indosque inhabitantes circa Gangem flumen: vnde etiam Gangaridæ nuncupati sunt.

Hyrcani dicti sunt à sylva Hyrcania, vbi sunt plurimæ tigres.

Bactriani Scythæ fuerunt, qui suorum factione à sedibus suis pulsi iuxta Bactron Orientis flumen confederunt, ex cuius vocabulo & nomen sortiti sunt. Huius gentis texfuit Zoroastes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipsi à Scythis originem trahunt. Fuerunt enim eorum exsules, quod etiam eorum vocabulo manifestatur: nam Scythico sermone exsules Parthi dicuntur. Hi similiter ut Bactriani domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines iuxta

A Hyrcaniam primum fuitim occupauerunt, deinde pleraque finium etiam virtute obtinuerunt.

Assyrii ab Assur filio Sem vocati, gens potentissima, quæ ab Euphrate usque ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

Medi à rege suo cognominati putatur: námque Iason Peliaci regis frater, à Peliæ filius Thessalia pulsus est, cum Medea uxore sua, cuius fuit priuignus Medus rex Atheniensium: qui post mortem Iasonis Orientis plagam perdomuit, ibique Medium urbem condidit, gentemque Medoru nomine suo appellavit. Sed inuenimus in Genesi quod Mādat auctor gentis Medorum fuit, à quo & cognominati, ut superius dictum est.

Persæ à Perseo rege sunt vocati, qui è Græcia in Asiam transiens, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello perdomuit: nō quisimè victor nomen subiectæ genti dedit. Persæ autem ante Cyrū ignobiles fuerunt, & nullius inter gētes loci habebantur. Medi semper potentissimi fuerunt.

Chasdim, qui nunc Chaldaei vocantur, à Chafed filio Nacher fratris Abrahæ cognominati sunt.

Sabæi dicti ἄρδη τεθετα, quod est supplicare & venerari, quia diuinitatem per ipsorum thura venerantur: ipsi sunt & Arabes qui in montibus Arabiæ sunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus, vbi thura colliguntur.

Syri ab Assurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, quos autem veteres Assyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

Hebræi vocati sunt ab Heber: qui pro nepos fuit Sem.

Israëlitæ verò ab Israel filio Isaac. Nam patriarcham Hebræorū constat fuisse Israël: à quo duodecim tribus Iudeorum Israëlis vocabulum sortitæ sunt. Iudeis autem scisura decem tribuum nomen imposuit. Nam anteà Hebræi siue Israëlitæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna Dei populus diuisus est, tunc duas tribus quæ de stirpe Iuda reges habebant, Iudeorū nomen sortitæ sunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria sibi regem constituit, ob populi magnitudinem pristinum nomen retinuit Israël.

Samitanorum gens sumpsit exordium ab Assyrijs, qui transmigrati habitauerunt

in Samaria: qui Latinè interpretantur custodes, eò quod captiuato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiā collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnauit, eosque populos ex suo nomine Phœnices, eamque prouinciam Phœnicia nuncupauit.

Sidores autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicut gentiles aiunt, quod ex origine Syrorum sint quasi Syrigenæ. Hi per amplam habitant soliditudinem. Ipsi sunt & Ismaélitæ, vt liber Geneseos docet, quod sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaélis. Ipsi Agareni ab Agar, qui, vt diximus, peruerso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriabantur.

Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia p litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo Φ. Græco vtuntur. Inde Philistæi pro Palæstiniis dicuntur à ciuitate vtrique sua. idem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere & societate separati.

Chananæi appellati de Chanaan filio Cham, quorum terram Iudei possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorrhæi sunt nuncupati.

Ægyptij ab Ægypto quodam suo rege vocati sunt. Nam antea Ærij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eò quod affixerint Dei populum, priusquam diuino auxilio liberaretur.

Armenius ex Thessalia unus de numero ducū Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine quæ amissō rege Iasonē passim vagabatur, Armeniam condidit gentique ex suo vocabulo nomen dedit.

Limes est Persicus: qui Scythes ab eis dividit Scytha cognominatus, à quo limite Scythæ à quibusdam perhibentur vocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthios, Bactrianosque, foeminae autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetae ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetae quasi graues, id est, fortes Getæ. Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythes atque Albanos septentrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quod simul uerent sine viris, quasi ἄνδρες, siue quod adustis dexteroribus mammis essent, ne sagittarum iactus impediretur, quasi ἄνδρες μάζαι. Nudabat enim quam aduferant mammam. Has Titianus vniuersitas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi ἄνδρες μάζαι, id est, sine mamma. Has iam non esse constat: quod earū partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro usque ad internicionem deletæ sunt.

In parte Asiaticæ Scythiae gentes quæ posteros se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab assiduis niuibus, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeo vt nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Vgnos antea Hunnos vocatos, postremo à rege suo Abares appellatos dicunt, qui prius in ultima Mæotide inter glacialē Tannaim & Massageterum immanes populos habitauerunt. Deinde pernicibus equis Caucasi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptiis atque Æthiopibus annum vetigal exegerunt.

Troianorum gens anteà Dardana, à Dardano nominata. Nam Dardanus & Iasius fratres è Græcia profecti: ex ijs Iasius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibique primus regnauit. Post quem filius eius Eriçthonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxiliu à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo sparta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primū Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci ante Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci propriè Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonij Græci sunt nuncupati, à Sicyonio rege. Hi primū Ægialæi vocabantur, à rege Ægialeo qui primus Sicyonijs imperavit, à quo & Ægialæa nuncupata est quæ nunc Peloponæsus à Pelepe rege suo vocatur.

vocatur. Ipsi sunt & Arcades ab Arcade rege Louis & Calystonis filio dicti.  
Danai à Danao rege vocati. Idem & Argui ab Argo conditore cognominati. Postquam autem Græcorum rex Apis mortuus est: huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argui appellatis sunt, qui etiam ab eis post obitum ut Deus haberet cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achæi, qui & Achiu ab Achæo Louis filio dicti.

Pelasgi nominati, quia cum velis passis verno tempore aduenisse Italiam & visi sunt, ut aues. Primos enim eos Varro Italiam appulisse cōmemorat. Græci verò Pelasgos à Pelasgo Louis, & Larissæ filio perhibent dictos. Myrmidones, fuerunt Achillis socij: Dolo pes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter astutiam quasi μύρμηξ, id est, formicæ. Eratosthenes autem dicit dictos Myrmidores à Myrmidone duce, Louis & Eurimeduse filio.

Cecropi Atheniensium regi successit Cranaus, cuius filia Atthis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

Ion, vir fortis ex suo nomine eosdem Athenienses vocavit Iones.

Macedones à nomine Emathionis regis antea Emathij nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macédone rege Deucalionis materno nepote.

Epirotæ à Pyrrho Achillis filio prius Pyrrhidæ, postea verò à Pyrrho rege ad Italianam transire præsumperunt.

Dorus Neptuni & Ellepis filius fuit, vnde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi diu perseverantes in bello cōtra Messenios, veriti ne diuturnitate prælii spem prolis amitterent: præcepérunt ut virginis eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuuenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenij vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones. Spartanos verò propter répentinos aduersus Cadmum quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ita vocatos.

Thraces ex filio Iaphet qui vocatus est

A Thiras & orti & cognominati, vt superius dīctum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existimēt, quod sint truces. Sæuissimi enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabulosa memorantur: quod captiuos Dijs suis litarerent, & humanum sanguinem in ossibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius, Hesiluge crudeles terras, fuge littus auarū. quasi crudelitum & auarorum.

Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, vt à Ponto intrauerunt Istrū fluuiū, à vocabulo amnis quo à mari cōcesserat appellati sunt.

Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiae rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quod semper hasta vtebatur, quæ Sabinorum lingua quisitis dicitur.

Italius quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali,

à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, idem & Sicilienses.

Thusci, Italizæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, θυσίας τοις θύαις.

Vmbri Italizæ gens est, sed Gallorum veterū propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historiae perhibent quod tempore aquofæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc οὐβρίζεται Græcè nominatos.

Marsi, gens Italizæ dicta à comite Liberi Marsya qui vsum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuam fecerunt: qui am postea Romanii victis Marsis tulerunt. Marsos autem Græci Vscos vocant, quasi οὐσχούς, quod multos serpentes habeant, & οὐσις serpens dicatur. illæfos autem esse carminum maleficijs: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Vmbbris.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine ultimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quam Gothos vocauerunt, gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premat, inde Getes, occurrat Iberis.

Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Goths-

Gothorum stirpe creatisunt. De quibus ille, Ibis Arctoos procul vsq. Dacos.

Bessi barbari fuerunt, qui à multitudine boum sic vocati creduntur. De quibus quidam, Qui colit terræ medio, vel ille Diuitis multo boue pileatus Accola ripæ.

Gipedes pedestri pœlio magis quam equestri sunt vñi, & ex hac causa ita vocati. Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant, prius quam eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluuius fertur ultra Danubium, à quo Alani dicti sunt, sicut & populi inhabitantes iuxta Lemannum fluuiū Alemani vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgò ferunt nominatos à prolixa barba & nunquam ronfa.

Vindilicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, iuxta quem fluuium habitasse, & ex eo traxisse nomé Vandali perhibentur.

Germaniæ gentes dictæ quod sint immania corpora, immanesque nationes sauvissimis durata frigoribus, qui mores ex ipso cæli rigore traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatique viuentes. Horum plurimæ gêtes variæ armis, discolores habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, ut Tolosates, Angriuari, Quadi, Tungri, Marcomani, Bruæteri, Chamaui, VVangiones, Tubantes: quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam significat.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilonem Sueos. Quorū fuisse centū pagos & populos multi prodiderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondam à Romanis subiecta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnâ coa. luerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumperunt: quia crebra per limites habitacula cōstituta: Burgos vulgò vocant. Hippo stea rebelles Romanis effecti: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis infederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Océani littoribus & paludibus inuicta, virtute atque agilitate

A habili. Vnde & appellata, quod sit durum & validissimum genus hominū & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocati putantur. Alij eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidam Latinè nominatos suscipiantur: eò quod bruti sint, gens inter Occenum interfuso mari quasi extra orbē positæ de quibus Virgilius: toto diuisos orbe Britanos.

Scoti proprialingua nomen habent à pī. Eto corpore, eò quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

Galli à candore corporis nūcupati sunt. γάλα enim Græcæ lac dicitur. Vnde & Virgilius sic eos appellat, cùm ait de iis: tum lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & facies hominum, & colores, & corporū quantitates, & animorum diuerfitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos natura feroce atque aciores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenesones dicebantur, quod Liberum hospitium receperissent, postea x in litteram committata est.

Vacca oppidū fuit iuxta Pyrenæū, à quo sunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixisse poëta: latéq. vagantes Vaccei. Hi Pyrenæi iugis per amplā montis habitant solitudinem. Idē & Vascones quasi Vaccones in litteram demutata. Quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinās de Pyrenæi iugis depositus & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

Hispani ab Ibero amne primū Iberi, postea ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Galleci à candore dicti, vnde & Galli. Reliquis enim Hispaniæ populis candidores existunt. Hi Græcam sibi originem afferunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucrū morte Aiakis fratri inuisum patri Telamonii, cum nō recipetur in regnum, Cyprus concessisse, ibiq. vrbum nomine antiquæ patriæ Salamina condidisse, y inde ad Galliciam profectū, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

Astures

Astures, gens Hispaniæ, vocati eò quod A circa Asturā flumen septi montibus syluisq. crebris inhabitent.

<sup>z</sup> Cantabri gens Hispaniæ à vocabulo vrbis, & Iberi amnis, cui insidūt, appellati. Horum animus pertinax, & magis ad latrociniandum & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, vbi confederant, & ex Gallis qui Celtici dicebantur, mixto utroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

<sup>a</sup> Afri appellati ab uno ex posteris Abraham, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse aduersus Libyam exercitum, & ibi victis hostibus confeditse, eiisque posteros ex nomine atavii & Afros & Africam nuncupasse.

<sup>b</sup> Poeniam autem Carthaginenses sunt à Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt.

Tyrij verò à Tyria urbe Phœnicum nominati, de qua profecti sunt, & in Africæ litus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis nauibus conscedentes, loca Syrtium in Libya occupauerūt: & quia ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognitione Mauros consanguinitate propinquos sibi vocare.

<sup>c</sup> Africam autem initio habuere Libyes, deinde Afri, post hæc Getuli, postremum Mauri & Numidæ.

Mauri & Numidæ, ut Afri putant, sic sumpserunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interiit, & exercitus eius compositus ex varijs gentibus, amissio duce, passim sibi sedes querebant, ex eo numero Medi & Persæ & Armeni nauibus in Africam transuersti proxima maris loca occupauere. Sed Persæ dum materiam in agris pro construendis domicilijs non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patentes agros & diuersas solitudines vagabantur, & à pabulationibus vagabūdis semetipos propria lingua Numidas appellauerunt, id est, sine oppido vagos & errantes. Medi autem cum Libyjs se miscuerunt: qui proximè Hispaniæ inhabitabant, quorū nomen paulatim Libyes corruerunt, barbara lingua Mauros

pro Medis appellantés: licet Mauri ob colorēm à Græcis vocentur. Græci enim nigrum μαυρὸν vocant, æstifero quippe calore afflati atri coloris speciem ducunt.

<sup>d</sup> Massilia ciuitas Africæ est, non longè ab Atlante & hortis Hesperidum: à qua ciuitate Massilij vocati sunt: quos nos corruptè Massulos vocamus, de quibus Virgilius, Hinc mihi Massilæ gentis monstrata sa- cerdos.

Gaulalum gentes sunt à meridie usque oceanum Hesperiū peruagantes. <sup>e</sup> His nomen Gaulōē insula dedit quæ est iuxta Æthiopiā, vbi nec serpens nascitur, nec viuit.

Garamantes populi Africæ propè Cyrenas inhabitantes, à Garamantē rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopū, de quibus Virgilius: extremi Garamantes. <sup>f</sup> Extremi autē, quia sœui, & à consortio humanitatis remoti.

Hesperij verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nam Hispania Hesperia.

Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. <sup>g</sup> Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpretatur. Hi <sup>h</sup> quondam ab Indo flumine convergentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanū, in meridie sub ipsa solis vicinitate insederunt, quorū tres sunt populi: Hesperi, Garamates, & Indi: Hesperi sunt Occidentis, Garamantes Tripolis, Indi orientis.

<sup>i</sup> Troglodytæ gens Æthiopum: ideo nuncupati quod tanta celeritate pollēt, ut feras cursu pedum affequantur.

<sup>k</sup> Pamphagi & hi in Æthiopia sunt: quibus esca est quicquid mandi potest & omnia fortuita gignentia, vnde & appellati.

<sup>l</sup> Ichthyophagi, quod venando in mari valeant, & piscibus tantum alantur. Hi post Indos montanas regiones tenet, quos subiectos Alexander Magnus piscibus vesci prohibuit.

<sup>m</sup> Anthropophagi gens asperima sub regione Serum sita. Qui quia humanis carnisbus vescuntur, ideo Anthropophagi nominantur. Itaque sicut his, ita & cæteris gentibus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet alijs causis immutata vocabula sunt: ita ut prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò hi qui <sup>n</sup> Antipodes dicuntur, eò quod

quod contrarij esse vestigijs nostris putantur: ut quasi sub terris positi aducti a pedibus nostris calcent vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas paticur, nec centrum terrae: sed neque hoc vila historiae cognitione firmatur, sed hoc poete quasfratricinando coniectant.

P. Titanas autem quosdam in Graecia furent fuisse robustos & excellentes viribus populos, P. quos ferunt fabulae ab irata contra deos Terra ad eius ultione creatos. Vnde & Titanes dicti sunt ατρο ταῦτα τισμοῖς, id est, ab ultione, quod quasi vlciscendae matris Terra causa in deos armati extiterint: quos fabulae à Ioue bello fuisse superatos atque extintos fingunt, propter quod è carlo iactis fulminibus interierunt.

a Cap. II. Gentes autem à quibus. Aug. 16. de ciuit. c. 6. Ex illis igitur tribus hominibus. Noe filiis, septuaginta tres, vel potius, ut ratio declarata est, &c. Nempe cap. 3. declararat.

b Hus Traconitid. Ex Hier. in quæst. Heb. è quo sunt pleraque huius cap.

c Acarnanij siue Curiæ. Mendosè apud Hieronym. Cariæ, pro Curiæ. Stephanus: Αναπράνια χώρα νεχογαστρινή τὸν Κερύτων τρέποντας ἀχελέων. διό καλένται δι μὲν οὐρανούς Κερύτες, δι γὰρ αὐτούς οὐρανούρες. Quod autem Hieronymus, & Isidorus Curetas cum Acarnanib, confundunt, idem ab alijs quoque factum narrat Strabo.

d Qui ab Euphrate. Idem in lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. in c. 25. Gen.

e Edom filius Esau. Quod Gen. 36. legitur; Hæ sunt generationes Esau patris Edom. Idumeor intellige. Ipse enim Esau est Edom, ut eo loco dicitur, filium eius nominis nullum habuit nisi Idumeos, quos semper Edom, nuncquam Idumea nomine nisi in Graeca tralatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Biblioth. Vaticana Ribijs: ἀντὶ δὲ γενεῶν ήσαν ταργός τῶν ἐδυ-μάτων, hodie legi affirmabat Chacon. Eusebius quoque in Chron. (vnde sumpta hec videntur). Primus (inquit) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumæorum. Ut legi hoc loco sine fraude posit. Edom, qui & Esau, vel potius, Edom i. Esau.

f Chanaam à quo Afr. Hier. Gen. 10. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo vrbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolin &c. Vbi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migratione respicere.

g Filii Chus. Ex Hier. ibid.

h Filii Mesraim. Videntur deesse nomina posita apud Hieronym. Mesraim genuit Ludim, & Aramim, & Labam, & Nephthium. Et Petrosim, & Chafloim, &c.

i A quo Edessa Syriæ—Cæles. Verba Hieronymi è quo vocem Edessa suppleamus:

k Magog à quo quidam arb. Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de fid. Gog. Gotthos dixerat.

l Licet quidam Hieron in Genes. idem Ezech. 33. Hebrei Italos suspicantur. & Isa. 66. Tubal, siue To-

A bel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

m Aschanaz à quo Sarmatæ. Supplenda videntur apud Hieronym. voces. à quo Sarmatæ, & legendum ex Is. 67. Aschanaxas Aschanaz, quos Græci Reginos vocat.

n Filii Iauen. Hier. q. in cap. 10. De Ionib. id est, de Gracis nascuntur Eliſæi, qui nominantur Azolides.

o Usque ad Oceanum Britan. Quod Hierony. usque ad Gadira dixit.

p Nam multar. genti—apparet. Verba Aug. 16. d. citat. c. 11.

q Gangaride—Hyrcani. è Seru. Georg. 3. & Aen. 7.

r Fuerunt h. eor. exul—obtinuerunt. Infini verba lib. 41.

s Assyr ab Assur. Ex Hier. Is. 19.

t Namq. Iason. ex Iust. lib. 42.

v Cuius fuit priuign. Ex eod.

x Ibiq. Mediam. Iustinus Medeam lib. 42. sic n. Post modum Iasonis Medus æmulus virtutis eius in honorem matris Medeam urbem condidit.

y Sed inuenimus in Gen. Minime quidem in Genes, sed apud Hierony. in Gen. ut pro inuenimus Hieronymus cum Chacone legendum credamus.

z Persæ autem. Ex Hieronym. ad Is. c. 21.

a Sabæi dicti. è Seru. Aen. 1. ad verba. centumq. Sabæo Thure, At supra à Sabæ filio Chus sabæos deduxerat.

b Quos autem veteres Assyr. è Hier. in Is. c. 19.

c Hebrei vocati ab Heber. Ita Hier. Gen. 10. Ab Abram deduci enixi contendit: ad cap. 3. epist. ad Philip. Am. brosus.

d Nam Patriarch. Heb. Ex Euseb. chronic.

e Iudæis autem sciss. Hieron. Ion. 1. & alijs in locis.

f Samaritanor. gens—Itæ Phœnix Cadm. Ex Euseb.

### C Chron.

g Hi per amplam hab. Hieron ad Isai. 21.

h Philistei ipsi sunt. Ex Hiero. ad Ezech. 25. apud quem à gente sua quod hic à ciuitate sua.

i Egypti ab Egypt. Ex Euseb. Chron.

k Armenius ex Theſſal. Iustin. lib. 42.

l Limes est Pers. Plin. & Solin. c. 52.

m Gens antiquiss. Ex Iustin. lib. 2. in princip.

n Nam sic Liuius arg. Seru. Aen. 6. ad V. Egregium forma iuuenem: Pro quo ære graui donatus est, id est, massis. Nam sic & Liuius argéatum graue dicit, id est, massas.

o Has Titianus—deletæ sunt. è Seru. Aen. 1. ad V. Dicit Amazonidum, &c. & Aen. 11. ad vers. At medias inter cædes exultat Amazon.

p In parte Asiaticæ. Verba illa ab afsiduis nivib.

D Itemq. id est, piæta, aliena ducebatur Chacon. neq. n. sunt apud Solin. è quo sunt reliqua.

q Deinde perniciib. eq. Verba sunt Hieron. ep. 30.

r Dardanus & Iasius. Seru. Aen. 7. ad V. Dardanus Idæas. Et Euseb. in Chron.

s parta Victoria. Al. peracta. Ex Iustin. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. qua repetuntur lib. 14. c. 3.

t Nam Græci propriæ Theſſali. è Seru. Aen. 2. ad V. Eruerint Danai. Plin. lib. 7. c. 4. Hellas eadem Theſſalia, & Dryopis semper à regib. cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus à quo Græcia, ibi Helen, à quo Hellenes, ibi (fortasse) Theſſalus à quo Theſſalia, ne Isidori fidei derogemus.

u A rege Agiolo. Euseb. in Chron.

x Visi sunt vt aues. Ergo Pelagi qui si n'laçret id est, ciconie.

- y Primos n.eos Varro. Seru. *Aen.* 8. Hi primi Italiam tenuisse perhibentur.  
 z Myrmidores fuer. è Seru. *Aen.* 2. ad v. Myrmidōnum, Dolopumūē.  
 a successit Cranaus. Ex Euseb. Chron.  
 b Ion vir fortis. Ex eod.  
 c Epirotæ à Pyrrho. Iustin. lib. 17. & 18.  
 d & Ellopes filius. seru. *Aen.* 2. ad illud. Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, vnde Dori originem duxerunt, neq. ellipes, aut ellipsis meminit.  
 e Hi diu perseverantes in bello. Refert hoc ex Ephoro strabo lib. 6. curius etiam meminit Lactantius libro. 1. c. 20. sic iuuenes ante dimissi cum virginib. ex quib. sunt Parthenij nati. Eusebius in Chronico Parthenitas. Ephorus Parthenias. Seru. *Aen.* 3. & Georg. 4. Parthenitas vocat. Malè ergo in plerisq. codicib. Spartani. Propius à vera scriptura Gotth. Ouet. colleg. Spartenij.  
 f Spartanos vero. Euseb. in Chron. Ea quæ de Sparta memorantur, quos Palephatus scribit, cum proximorum essent regionum aduersum Cadmū constitisse, & propter repentinios, quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. Vid. Agell. lib. 17. c. 3. & Isid. inf. de Phalanto Parthenior. duce.  
 g Istrior--qui missi. Ab Aretha rege. Iustin. lib. 32.  
 h Romani--Quirites. Thusci. è Seru. i. diuersis locis.  
 i Vmbri--tempore aquosæ clad. solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 14.  
 k Dicta à comite Liberti Marfy. silius lib. 8. Sed populus nomen posuit metuentior hospes. Cum suigeret Phrygios terfas, aquor, Marfy. Ctenos, &c. Plinius tamen lib. 7. c. 2. à Marsa Circes filia.  
 l Marsos autē Greci. seru. *Aen.* 7. ad v. Oscorumq. manus, ita scribit; Capuenses, dicit, qui anteā Oscī appellati sunt, quod illic plurimi abundarent serpentes. Sed, cur hos cum Vmbbris postea habitare dicat Isid. cum à Capuensib. longissimè distent, querendum.  
 m Daci autem Gotth. Verba sunt Iustini lib. 33. Cst. men vero S. Paulini.  
 n De quibus quidam. Idem Paulini.  
 o Sicut & populi hab. t. lem. Seru. Georg. 4. ad verba propè flumina Mellæ.  
 p Vt Tolerates. Mira varietas in libris, dū singula nomina multitudinis scribuntur, vt Tolerates. Tolerates, Doler. ates, Olavates, Coloniates. Itē Amisiari, Sami, Vari, Amisi, Vari Amisiani; Item Quadi, Quadii; Item Tungri, Turingi, Vngari, Magri; Itē Bruteri, Bruteni, Bruteri; Itē Camasi, Clamaſi, Chasuaſi, Chamati, Item Blangiani, Blanciani; Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates cum Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemq. Angriuari, Quadi, Tungri, Marcomani; Bructeri, chamaui, VVangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamvis pro Chamauis Clamof in Panegyrico Nazarij ad Constantin. Aug. mendosè (vt credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, nisi quod pro Tolosatib. Teneros, longius ab scriptura discedens, ex Tacito substituebat.  
 q Galli à candore. hier. in procem. lib. 2. in ep. ad Gal. ex Lactantio, è cuius verbis Sibylla pro Virgilij nomine in quodsi nostros codices irrepit.  
 r Gallos natura feroceſ, atq. acriontes. è Seru. *Aen.* 6. adv. Principio cælum, ac terras, quo tamen loco non acrionis, sed pigroris ingenij legitur. Et Iulius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilar. (vt refert loco citato Hieronymus) Gallos stolidos vocant.  
 s Vacca oppidum iuxta Pyren. A. Augustinus Iacca

A legendum existimat Nam & Strabo lib. 3. de genib. inter Pyreneum, & Idubetam montes Laccetancr. agens, Laccetanum nobilissimam predicit, vbi nunc Iacca vrbs Itaque debet idem qua sequuntur verba, vt aliena, abesse n. a duob. cc. Carmen verò è Virgilij Aeneid. libro. 4. Latéq. vagantes Vacceti, mendosum, sed eod. modo legitur apud Hier. in ep. ad Dardan.

t Quos Cn. Pompei--nomen accep. ex Hieronym. aduersi. Vigilant. bodieq. Comange dicitur.

u Ab Hispalo Hispani. Ab Hispano Hispani Iustin. lib. 44. & C. Neap.

v Galleci. Ex eod. Iustin. Sed illa apud eum non sunt. Vnde & naturali ingenio callent.

w Inde Galleciam profectus. Multa omissa sunt non ab Isidoro, vt Chacon quidem censem, sed à librario, quæ petes è Iustino.

x Cantabri--à vocabulo vrbis. Cuius & annales nostri sep̄ meminere, & ruina hodie visuntur.

y Afri appellati. Omnia è Hieron. q. in Gen. c. 25.

z Pœni--à Phœnicib. Seru. *Aen.* 1. Pœni artigoiæ est, quasi Phœni.

a Africam--habuere libyes. Ex Sallust. in Jugurth.

b Massyla. Vid. Seru. ibidem.

c His nomen Gauloe. è Solin. sed cur AEthiopie proxima? An quia Solinus flatimi de AEthiopia?

d Extremi, quia saui. è Seru. ad eclog. 8. quasi saui. Chus n. ling. Heb. è Hieron. de nominib. Heb.

e Hi quondam, &c. Verba Hieron lib. de loc. Hebraic.

f Troglodyta gens. ἀνθρώποις τρεπόμενοι, id est, caverna, quod in speluncis habitent. Solin. c. 34. sed Isidori notatio magis Trogloditis responder, id est rite voratoriibus. Plinius quoq. lib. 5. c. 19. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit

C Therethoas à venatu dictos miræ velocitatis. Neq. tamen propterea Trogloditas ab Isid. nominatos putarim, cum presertim Troglodyta in omnib. cc. legatur: sed lusisse in voce, ut solet, liberius.

g Pamphag. Verba Solin. c. 33.

h Ichthyophag. Ex eod. c. 57.

i Anthropophag. Ex eod. c. 53.

l Antipodes. Ex Aug. 1 b. de ciuit. c. 9 qui Lactantium securitas est, quedam etiam verba è Seruio *Aen.* 6. ad illud. Notes atq. dies p. a. i. D. Hos omnes atas nostra coarguit ad Antipodas ipsos penetrans. Sed Seruius non de Antipodib. sed de inferis ac terra centro loquitur.

m Titanas. Ex Lactant. lib. 5 c. 6.

n Quos ferunt fabul. è Seru. *Aen.* 6. Hic genus antiquum Troiae.

## D

### De regnis et militia vocabulis.

#### Cap. III.

Regnum à regibus dictum. Nam sicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuersæ nationes suis quæq. tēporibus habuere, vt Assyrij, Medi, Persæ, Ägyptij, Græci, quorum vices sors temporum ita volutauit, vt alterum ab altero solueretur. Inter omnia autem regnata terrarū duo regna cæteris glotiosiora traduntur,

P Assyrio-

Assyriorum primò, deinde Romanorum, ut temporibus & locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius, & hoc posterius: ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est: <sup>a</sup> deniq. in illius fine huius initii confessim fuit. Regna cætera, cæteriq. reges velut appendices istorū habentur.

<sup>b</sup> Reges à regendo vocati sicut enim sacerdos à sacrificando, ita & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitur faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres, tale erat proverbiū. <sup>d</sup> Rex eris si rectè facies, si non facias non eris.

<sup>c</sup> Regiæ virtutes præcipue duæ, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pie- B tas: nam iustitia perseuerā est.

Consules appellati à cōsulendo, sicut reges à regēdo, & sicut leges à legēdo: <sup>e</sup> nam cū Romani regū superbā dominationē nō ferrent, annua imperia binōsq. Cōsules sibi fecerūt. nam fastus regius nō beniuolentia cōsulentis, sed superbia dominantis erat: hinc igitur Consules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio. Quos tamen ideo mutandos per annos singulos instituerunt, ut nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vñus rem ciuilē, alter rem militarem administrabat. <sup>f</sup> Regnauerūt autem annis ccclxiiiij.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti Proconsules, eo quod vicem consulis fungerentur, sicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconsules autem dicti, quodiam à consulatu exierint siue discesserint peracto vi- cīs suæ anno.

<sup>g</sup> Dictatores nono anno post reges expulso Romanisibi creauerunt, dum gener Tarquinij ad iniuriam soceri vindicandam, ingentē aduersus Romanum collegisset exercitum. <sup>i</sup> Hi quinquenij temporis imperio vtebantur: plus enim erant honore quam Consules, qui annuas potestates tenebant. <sup>k</sup> Et dicti Dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & dicta dicuntur.

<sup>l</sup> Cæfarum nomen à Julio cœpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum singularēm obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, <sup>m</sup> quod cæso mortuæ matris vtero prolatus eductusque fuerit: vel quod cum cæfarie natus sit, à quo & imperatores

A sequentes Cæsares dicti (eo quod comati essent). <sup>n</sup> Qui enim exsector vtero exime- bantur, cæsones & cæsares appellabantur.

Iulus autem dictus, quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iuli- lius à magno demissum nomen Iulo.

Imperatorum autem nomen apud Ro- manos eorum tantum fuit prius, apud quos summarei militaris consistaret, & ideo Imperatores dicti ab imperando exercitu: sed dum diu duces titulis imperatorijs fungē- rentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantum nomen esset, eo quod is distin- gueretur à cæteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hactenus usurpare- runt. <sup>o</sup> Solet enim fieri, vt primi regis no- men etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Al- banorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

<sup>P</sup> Augustus ideo apud Romanos nomen imperij est, eo quod olim augerent rempu- blicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octavianus Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo conse- craretur. Dum autem idem Octavianus iam Cæsar & Imperator appellaretur, vel Augu- stus: <sup>q</sup> postea verò dum ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à populo vt vo- caretur & Dominus, statim manu vultuque auero, indecoras adulaciones repressit & Domini appellationē vt omen declinavit, atq. insequēti die omnē populū grauissimo edicto corripuit, Dominūmque se post hæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. fuit enim filius Atticæ, quæ nata est de forore Iulij Cæsaris.

Reges autē ob hanc caussam apud Græ- cos βασιλεῖς vocantur, quod tanquam bases populū sustinent: vnde & bases coronas habent. Quanto enim quisque magis præ- ponitur, tanto amplius pondere laborum grauatur.

Tyranni Græcè dicuntur, ijdem Latī- nè & reges: <sup>f</sup> nam apud veteres inter re- gem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyran- ni. Fortes enim reges tyranii vocabantur: nam tyro fortis, de quibus Dominus loqui- tur: per me reges regnant, & tyranii per me tenent terram. Iam postea in usum accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriose dominationis cupiditatēm & cri-

& crudelissimam dominationem in populis exercentes.

<sup>a</sup> Princeps & dignitas modo significatur, & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardorem coniecit lampada Turnus, pro primus. <sup>b</sup> Dicitus autem Princeps à capienda significatione, quod primum capiat, sicut municeps ab eo quod munia capiat.

<sup>c</sup> Dux dictus eo quod sit dux exercitus: sed non statim quicunque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello autem melius ducem nominari quam regem: nam hoc nomen exprimit in pœlio ducentem: unde Virg. ducis Euandri. Sallust. Quo cupidius in ore ducis sese quisq. bonū. Non dixit in ore consulis.

Monarchæ sunt, qui singularem possidet principatū, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. <sup>d</sup> Mōras quippe singularitas Græco nomine, ἀρχὴ principatus est.

Tetrarchæ sunt, quartam partem regni tenentes. Nam τετράρχα quattuor sunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

<sup>e</sup> Patritij inde vocati sunt, pro eo quod sicut patres filii, ita prouideant reipublicæ.

<sup>f</sup> Praefecti dicti, quod Prætoria potestate præsint.

<sup>g</sup> Prætores, idem qui & Præfecti, quasi præpositores.

<sup>h</sup> Præfides vero dicti, quia alicuius loci tutelam præsidialiter tenent.

Tribuni vocati, quod militibus, siue plebibus iura tribuunt.

<sup>i</sup> Chiliarchæ sunt, qui mille præsunt, quos nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

<sup>j</sup> Centuriones dicti eo quod centū præsunt militibus, sicut Quinquagenarij qui in capite sunt quinquaginta militū, sicut Decani ab eo quod militibus decem præferuntur.

<sup>k</sup> Miles, dictus, quia mille erant antè in numero uno, vel quia unus est, ex mille electus. Romulus autem <sup>l</sup> primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber vero primus militæ ordinem docuit.

Miles aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est humilis militæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani solutiq. mili-

A tia, qui iam in usu prælij nō sunt, quia merei militare dicitur, à stipendijs scilicet que merentur. Ijdē & veterani dicuntur, quia iam in usu prælij nō sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

Equestres milites dicti, eo quod equo se-deant. Item militat ille in equestri ordine.

Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam diliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione nativitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis existimantur. Vnde & tirones dicti, qui antequam sacramento rogati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primò exerceri armis. Nam decimo sexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primæuo flore iuuentus.

<sup>g</sup> Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibal tempore, cum post Cannensem pœlium in tanta necessitate fuissent Romani, ut ne liberandorū quidē servorū daretur facultas.

<sup>h</sup> Desertores vocati, eo quod desertis militari bus officijs, euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituuntur. Sed & qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes, & ipsi Desertores vocantur.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducentur est: sicut Transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionē transeunt, & inde Transcripti, quia nomina dant, ut transcribantur.

<sup>i</sup> Optiones dicti, quod sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locum regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quod excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum & in porticibus excubant propter regalem custodiā. <sup>k</sup> Excubia autem diurnæ sunt, vigilia nocturnæ, unde & vigiles.

Velites, erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum confidebant, & mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuò pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephanti quondam Hannibal retro acti, cum regi iam à suis non poscent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur.

**C**astra sunt vbi miles steterit.<sup>1</sup> dicta autē **A** castrā quasi casta, eō quōd illic castraretur libido. Nam nunquam ijs intererat mulier.

Militia autē à millibus dicta, aut à multis: quasi multitia, quasi negotium multorū, aut à mole rerum<sup>m</sup> quasi moletia.

Legio sex millium armatorum est, à dele-  
etu vocata, quasi lecti, id est, armis electi. Pro-  
priè autem Macedonum<sup>n</sup> phalanx, Gallo-  
rum caterua, nostra legio dicitur.

**P** Legio habet sexaginta centurias, mani-  
pulos triginta, cohortes duodecim, turmas  
ducentas.

Centuria est pars exercitus in centenos  
milites diuisa. Vnde & qui ijs præsunt centu-  
riones dicuntur.

Succenturiati sunt, non qui in prima, sed  
qui in secundacenturia sunt, quasi sub pri-  
ma centuria, tamen stricti etiam ipſi & in  
speculis positi in bello sunt, ut si prima defe-  
cerit, isti quoq; sub se diximus laborantibus  
primis subueniant. Vnde & ad insidiandum  
ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis  
instructus.

Manipulus ducentorum est militum. Ma-  
nipuli autem dicti sunt milites, siue quia bel-  
lum primò manu incipiebant, siue quod an-  
tequam signa essent, manipulos sibi, id est,  
fasciculos stipulae, vel herbæ alicuius pro si-  
gnis faciebant, à quo signo manipulares mi-  
litæ cognominati sunt. De quibus Luca-  
nus: Coniocat armatos extemplo ad signa  
maniplos.

**T**urma triginta equites sunt. Romani  
enim equites in vna tribu trecenti fuerūt.  
De singulis enim centurijs decem dabātur,  
& fiebat turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria sunt militia genera, sacramentum,  
euocatio, coniuratio.

Sacramentum, in quo post electionem  
iurat vnu quisque miles, se non recedere à  
militia, nisi post completa stipendia, id est,  
militiae tempora, & hi sunt qui habent ple-  
nam militiam. Nam viginti quinque annis  
tenentur.

Euocatio, dum ad subitum bellum nō so-  
lum milites, sed & cæteri euocantur. Vnde  
etiam consul solebat dicere: Qui rem publicam  
saluam esse vult, me sequatur.

Coniuratio, quæ sit tumultu, quādo vici-  
nū vrbis periculū singulos iurate nō patitur;  
sed repente colligitur multitudo & tumultuo  
sæpi ira cōflatur. Hæc & tumultuatio dicit.

In acie autem istæ ferè formæ sunt: Exer-  
citus, clas, nodus, cuneus, alæ, cornua, ag-  
men: quæ formas & nomina ab ipsis rebus  
de quibus translata sunt mutuantur.

Acies dicta, quōd ferro armata sit & acu-  
mine gladiorum.

Exercitus, multitudo ex uno genere, ab  
exercitatione belli vocata.

Classes dictæ propter divisionem exerci-  
tus qui postea manipuli dicti sunt. Vnde &  
Virgilius, Clasibus hic locus, hic acies cer-  
tare solebāt. Iā postea & classis nauium dicta.

**B** Nodus propriè est dēsa peditū multitudo,  
sicut turma equitum. Nodus autem dictus,  
pro difficultate, quōd vix possit resolui.

Cuneus est collecta in unum militum  
multitudo. Vnde propter quod in unū coit  
ipsa coitio in unū, cuneus nominatus est,  
quasi couneus, eō quōd in unum omnes co-  
guntur.

Alæ in exercitu triginta equites esse di-  
cuntur, Alæ autē equites ob hoc dicti, quia  
tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus,  
quōd intorta sit.

**C** Agmen dicitur cum exercitus iter facit,  
ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus,  
Quo te agis ipse? Est enim exercitus ambu-  
lanis. Nā agmen dicitur quod in longitudine  
directum est, quale solet esse cum exerci-  
tus portis procedit: quicquid fuerit aliud,  
abusuè dicitur.

**a** Cap. III. Denique in illius fine huius initium  
fuit. Nam quo tempore Sardanapalus ultimus Affyriorum  
Rex ab Arbace Medo vicitus igni se tradidit, Romulus & Re-  
mus nati sunt, quantum ex Eusebio colligere licet.

**b** Reges à regendo. Ex Aug. ad ps. 44.

**c** Sicut enim sacerdos à sanctificando. Ex eodem, vi  
etiam sup. lib. 7. c. 12.

**d** Rex eris, si recte facies. Horatius.

**e** Nam cum Romani regum superbam domina-  
tionem. Ex Aug. 15. de ciuit. c. 12. qui hac ex Sallust. Cai-  
lin, apud quem etiam superbam dominationem (non vi  
vulgò in superbiam dominationemque) in antiquiss.  
libro legi diebat Chacon.

**f** Regnauerunt autem annis ccccxi iiii. Totidem  
numerat Hieronymus in pref. ad Aggau. & Euseb. in Chron.  
Mendosè libri nostri ccccixvii. facilis librarior. lapis.

**g** Sicut procurator curatoris. Vid. c. seq.

**h** Dictatores nono anno Euseb. (sue Hieronymus po-  
tius) in Chron. Nonno (inquit) anno post exactos reges  
notia dignitas est creata. Dictatura scilicet In quo Li-  
rium secutus videtur. Cassiodorus octavo anno post exactos  
Reges, de qua discordia Fasti inspiciendi, Ant. August. non nisi  
duodecimo. Nostri omnes libri magno cōsensu quinto anno  
retinent, error fortasse natus ex nota 119. vel xii.

**i** Hi quinquennij -- tenebāt. Hec censorib. cōstanti-  
dentur, de quibus cap. seq. Nam Dictatura semestris fuit.

- A** Et dicti Dictat. *Varr. libro. 5.* Hinc in manipulis castrenib. dicta ducib. Hinc dictata in ludo. Hinc Dictator magister populi. *cic. 3. de legib.* Ast quādo duellum grauius discordia ciuium poscunt; Dictator esto, ne amplius sex menses, si senatus creuerit, idemque iuris quod duo consules teneto. Isq. autem sinistra dictus populi magister esto. *Dicitus vero Dictator, quod à consule diceretur.*
- Cæsarum autem Imperatorum, aliqui ante Cæsarem** *Dictatorem Cæsar Iuliorum cognomen fuit.* *Euseb. in Chron.* C. Julius Cæsar primus apud Romanos singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati.
- Quod cæso matris.** è Seru. *Aen. 1. v.* Nascetur p. t. o. Cæsar. *Quam verum (cum vixerit Aurelia cæsaris mater diu nro cæsare) Seruus viderit.*
- Qui n. ex seculo.** Plin. lib. 7. Auspicatus enecta parente gigantur, sicut Scipio Africanus prior natus, primusq. Cæsarum à cæso matris utero dictus, qua de causa Cæsares appellati. *Vid. Fest. Verba vero ed. quod comari essent, aliena cum Chacone ducimus.*
- Solem sieri.** è Seru. *Aen. 1. 2. ad v.* Murranum hic utauos.
- Augustus**--ed quād augerent Suetonius ab auctū, *tel ab auctū gestu, gaudiu. Ouidius verumq. indicavit Fast.* r. Huius & augurium dependet origine verbi, Et quodcunq. sua Iuppiter augēt ope.
- Postea vero dum lud. spect** *Sueton. c. 53.*
- Vt omnes declinavit.** *Verisimile refutat hunc locum A. Couerruinas cum in libris, vt homo legeretur. Neque Isidoriano codici à quo he voces absunt tantum credo quantum huic emendationi.* Sueton. Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. *Quod autem sequitur, quaz nata est de forore Iul Cæsaris. verba sunt Seruū initio Eneid.*
- Nam apud veteres.** è Seru. *Aen. 4. & 7. & August. 5.* de ciuit. c. 19. Sed ne tyranni non pessimi atq. improbireges, sed veteri nomine fortés dicti existimantur. Vnde ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
- Princeps &c. dignitatis mod.** Seru. *Aen. 5. ad v.* Cū princeps medioq. Gyas, &c.
- Dictus autem princeps.** Ex Aug. lib. de Grammat.
- Dax dictus.** Ex 18. de ciuit. c. 45.
- Patriij inde vocati.** De novo Patriot. genere quod erat Iustiniani tempore, A. Augustinus.
- Præfecti.** De præfectis prætorio.
- Prætores** ijdem qui & præfecti. Veteres prætores intellige, hoc est magistratus, qua ratione Prætores Consules dicebantur, & prætoriū, & porta prætoria. Quod verò quasi præpositores, melius cum Varrone quasi prætores dixisset.
- Præsides.** *Glossar. Præses ηγεμων.*
- Chiliarchæ.** Ex Hieronym. *Isai. 2.*
- Miles**--quia mille erat autem in numero uno. Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit *Sozomen. tripart. hist. lib. 1. c. 7. Varro tamen lib. 4.* Milites quod trium millium legio primò siebat, ac singulæ tribus Tat. Ramn. Lucer. millia singula mittebant.
- ex populo.** Ex plebe.
- Romanæ autem militiæ.** è Seru. *Aen. 7. ad v.* Ante urbem pueri, &c.
- Seruos sanè nunquam militasse.** Ex eodem *Aen. 9.* ad v. vetitissq. ad Troiam miserat armis.
- Desertores.** *Vid. 1. desertorum §. 3. D. de re milit. & Quintil. lib. 7. c. 7.*
- Optiones**--nam optare elig. è Seru. Fest. Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accésus, is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. vt quem vellet eligeret, unde & nomen sortitus est.
- Excubia autem diurna.** Ex eod. *Aen. 9.*
- Dicta autem castra.** Ex eod. *Aen. 3. ad 1. nos castra mouemus.*
- quasi moletia.** Al molestia, quib. fauēt Conchen. vernacularis. la mollitia & Rabanus. Festus: quoq. Militē Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, eò quād nihil molle, fed asperum quid reddat.
- Macedonum phalanx.** è Seru. *Aen. 2.* Etiam Argia phalanx.
- Gallorum caterua.** *Veget. lib. 2. c. 2.*
- Legio autem habet l. x. Seru. Aen. x. 1. adv. Volsor.** edice maniplis. Signiferi, inquit, quia secundum antiquum morem in legione erant tringinta. Legio autem habebat septem cohortes, sexaginta centurias. Putamus autem apud Seru. *vii. 1. pro xi. 1. scriptum.* Nam apud Isidor. omnia constat, qui paulò post cohortem quingētis militib. constare dicit. Licet (vt ait ibidem Seruus) in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplinā. *Agell. lib. 16. c. 4.* in legione sunt centuriæ l. x. manipuli xxx. cohortes x. *Vegetius quoq. lib. 2. c. 6.* Sciendum est autem in una legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.
- Turma**--& siebat turma. Concinnasse videtur haec (qua nunc integra non esse nemo non videt) è Seruio & Varrone, ita ut triuissq. aliquid refutet. Ergo scripturæ quæ in libris omnibus erat relinquentes, amborum verba proponemus: Seru. *Aen. 9.* Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs deni dabantur, quas triginta scuisse diximus. *Varr. lib. 4.* Turma terma E in V abijt, quod terdenie equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnens. & Lucifer. siebant: itaq. primi singularum decuriar. decuriones dicti Chacon, reliquis relictis, hac tantum ex Seruio retineri volebat: Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur. Cohors, &c.
- Nodus propriæ est densa.** è Seru. *Aen. 1. o. ad illud:* Abantem oppositum intermit pugnæ nodumque moramq. Quod autem sequitur. Nodus autem dictus pro difficultate, alia verbi apud Seruuum notio est. non ratio prioris, vt videtur existimasse Isidorus, qui Seruū commentaria sine Virgilij carminibus fortasse inspiciebat.
- Et ipsa coitio in vnum verb.** Aug. in lib. de ordi. c. 18.
- Aliae autem equites.** *Veget. lib. 2. c. 1. & Agell. 16. c. 4.*
- Agmen.** Seru. *Aen. 1. & 9.* Agmē propriæ est exercitus ambulans, quidquid fuerit aliud abusu dicitur.

*De ciuib. Cap. IV.*

**D**E imperijs militiæq. vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summatim subiungimus.

Ciues vocati quād in vnu coēentes viuāt, vt vita communis & ornatior fiat & tutior.

Domus vnius familiæ habitaculum est, si-  
cūt vrbs vnius populi, sicut orbis domiciliū  
totius generis humani. Est autem domus  
genus, familiæ, siue coniunctio viri & vxoris.  
Incipit autem à duobus & est nomen Græ-  
cum. Nam δωματα Græci tecta vocant. Fa-  
milia est, liberi ex liberis legibus suscepiti, à  
fimore.

Genus autem à gignendo & proge-  
rando dictum: aut à definitione certorum  
prognatorum, ut nationes, quæ proprijs co-  
gnationibus terminatae, gentes appellantur.  
<sup>a</sup> Populus est cœtus humanæ multitudinis,  
iuris consensu, & concordi communione  
sociatus. Populus autem eo distat à plebis,  
quod populus vniuersi ciues sunt, connu-  
meratis senioribus ciuitatis. Plebs autem re-  
liquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Po-  
pulus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs  
est. Plebs autem dicta à pluralitate: maior  
est enim numerus minorum, quam seniorum.  
<sup>b</sup> Populus verò συχνός δημός dicitur  
id est, κοιτός πολυς. Vnde & populus dictus  
est. <sup>c</sup> Græcè autem populus dicitur λαός à  
lapidibus. Vulgus est passim inhabitans mul-  
titudo, quasi quisque quo vult.

Tribus dicuntur tanquam curiæ & con-  
gregationes distinctæ populorum, & vocate  
tribus ab eo quod in principio Romani tri-  
fariè fuerunt à Romulo dispartiti, <sup>d</sup> in sena-  
toribus, militibus, & plebis. <sup>e</sup> Quæ tamen  
tribus nunc multiplicatae nomen pristinum  
retinent.

Senatui nomen ætas dedit, quod seniores  
essent. <sup>f</sup> Alij à finendo dictos accipiunt se-  
natores: Ipsi enim agendi facultatē dabant.

Senatus consultus à cōsulendo & tractan-  
do est dictus: quod sic sit, ut consulat & no-  
cere non possit.

<sup>g</sup> Patres autem, ut dicit Sallustius à curæ  
similitudine vocati sunt. Nam sicut patres  
filios suos, ita illi, <sup>h</sup> rempublicam habebant.

<sup>i</sup> Patres Conscripti, quia dum Romulus de-  
cem curias Senatorum elegisset: nomina  
eorum præsente populo in tabulas aureas  
contulit, atq. inde Patres Conscripti vocati.

<sup>k</sup> Primi ordines Senatorum dicuntur Illus-  
tres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi.  
Iam inferius quartū aliquod genus non est.  
Quamuis autem Senatoria quisque origine  
esset, usque ad legitimos annos Eques Ro-  
manus erat, deinde accipiebat honorem  
Senatoriae dignitatis.

Censores apud veteres Romanos erant.

A Est enim nomē Censoris dignitas judicialis:  
Censere enim iudicare est. Itē Censores sunt  
patrimoniorū iudices, à censu æris appellati.  
<sup>l</sup> Iudices dicti quasi ius dicentes populo,  
siue quod iure disceptent. Iure autē disce-  
ptare, est iuste iudicare. Non est autē iudex,  
si non in eo est iustitia.

Præfides rectores sunt prouinciae: dicti eō  
quod præsunt.

Prætores autem, quasi præceptores ciui-  
tatis & principes. Idem & Quæstores quasi  
quæstoriæ, eō quod quæstionibus præsunt,  
consilium enim & caussa apud eos est.

<sup>m</sup> Proceres sunt Principes ciuitatis, quasi  
procedes, quod ante omnes honore præce-  
dant. Vnde & capita tribium quæ eminent  
extra parietes proceres dicuntur, eō quod  
primo procedant. Hinc autem ad primores  
facta translatio: quod à cetera multitudine  
præminent.

<sup>n</sup> Tribuni dicti quod plebi iura vel opem  
tribuunt. Constituti sunt autē decimo sexto  
anno post reges exactos. Dū enim plebs à Se-  
natū & Cōsulib⁹ premeretur: tunc ipsa sibi  
Tribunos quasi proprios iudices & defenso-  
res creauit: qui eorum libertatem tuerentur,  
& eos aduersus iniuriam nobilitatis defen-  
derent, vnde & defensores dicti, eō quod  
sibi plebem commissam contra insolentia-  
tiam improborum defendant. <sup>o</sup> At contra  
nunc quidā euersores: non defensores exi-  
stunt.

<sup>p</sup> Numerarij vocati sunt: qui publicū nu-  
mum ærarijs inferunt.

Functi, ab eo quod fungantur honore &  
officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mor-  
tuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia,  
nihil enim iam faciunt.

Municipes sunt in eodē municipio nati: ab  
officio munerū dicti, eō quod publica munia  
accipiunt. Munia enim officia sunt: vnde &  
immunes dicuntur, qui nullū gerūt officium.

Municipales originales ciues & in locum  
officium gerentes.

Decuriones dicti, quod sint de ordine  
curiæ. Officium enim curiæ administrant.  
Vnde non est Decutrio q̄ qui summam non  
intulit, vel curiam participauit.

Curiæ autem ijdem & Decuriones. Et  
dicti Curiæ, quia ciuilia munera procurat  
& exequuntur.

Principales magistratus & Duuumirales  
curialium officiorum ordinis sunt. Principa-  
les dicti quod primi sint magistratibus.

Magistratus

Magistratus verò, quod maiores sint re-  
liquis officijs.  
Duumirales.---  
Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor ta-  
bellarū. Idem Exceptor, idem & Scriba pu-  
blicus, quia ea tantum quæ gestis publica-  
tur scribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per li-  
mites habitacula constituta burgos vulgò  
vocant. Vnde & Burgundionum genti no-  
men inhæsit: quos quondam subacta Ger-  
mania, Romani per castra disposuerunt, at-  
que ita ex locis nomen sumplerunt.

Collegati dicuntur quod ex eorū col-  
legio custodijsque deputentur qui facinus  
aliquid commiserunt. Est enim sordidissi-  
mum genus hominum patre incerto proge-  
nitum.

Priuati sunt extranei ab officijs publicis.  
Est enim nomen magistratum habenti cō-  
trarium: & dicti priuati, quòd sint ab officijs  
curiæ absoluti.

Mercenarij sunt, qui seruiunt accepta  
mercede: ijdem & Barones Græco nomine,  
quòd sint fortes in laboribus: Βαρούς enim di-  
citur grauis, quòd sit fortis. Cui contrarius  
est leuis, id est, infirmus.

Publicani appellantur conductores ve-  
ctigalium fisci vel rerum publicarum, siue  
qui vectigalia publica exigunt, vel qui per  
negotia seculilucra sectantur. Vnde & co-  
gnominati sunt.

Villicus propriè villæ gubernator est. Vn-  
de & à villa villicus nomen accepit. Inter-  
dum autem villicus non gubernationē vil-  
læ, sed dispensationē vniuersæ domus; Tul-  
lio interpretante, significat, quod est vniuer-  
sarum possessionum & villarum dispen-  
tatem.

Actores ijdem & curatores ab agendo  
& curando vocati.

Procuratores verò, eò quòd vicem Cur-  
atoris fungātur: quasi propter Curatores: si-  
cut Proconsul pro Consulē.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cul-  
tura agri. Sunt enim aliunde venientes at-  
que alienum agrum locatū colentes, ac de-  
bentes conditionem genitali solo propter  
agri culturam sub dominio possessoris, pro  
eo quòd ijs locatus est fundus. Coloni autē  
quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut  
Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni  
auxiliares, aut coloni ruris priuati.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena.

A non enim habent propriam sedem: sed in  
terra alienai inabitant.

Differt autem inter inquilinum & adue-  
nam. Inquilini enim sunt qui emigrant, &  
non perpetuò permanent. Aduenæ autem  
vel incolæ aduentitij perhibentur, sed per-  
manētes: & inde incolæ, quia iam habito-  
res sunt, ab incolendo.

Indigenæ sunt inde geniti, & in eodem  
loco nati, vbi inhabitant.

Incola autem non indigenam, sed adue-  
nam indicat.

Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorū  
parentes à quibus orti existunt: sunt enim  
de longinqua regione.

Vrbani vocabātur, qui Romæ habitabāt:  
qui verò in cæteris locis, oppidani. Nam so-  
la vrbs, Roma, cætera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum fami-  
lia orti.

Serui autem vocabulum inde traxerūt,  
quòd hi qui iure belli possent occidi, à vi-  
ctoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à  
seruando scilicet serui appellati.

Ancillæ à sustētaculo vocatae, ἀγνῶν enim  
Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem di-  
cimus.

C Mancipiū est quicquid manu capi, sub-  
dīq. potest, vt homo equus, ouis. Hæc enim  
animalia statim vt nata sunt, mancipium es-  
se putantur: nam & ea quæ in bestiarum nu-  
mero sunt tunc videntur mancipium esse;  
quando capi siue domari cœperint.

Ingenui dicti qui in genere habēt liberta-  
tem, non in facto, sicut liberti. Vnde & eos  
Græci εὐγενοῦς vocant, quòd sint boni ge-  
neris.

Libertus autem vocatus, quasi liberatus.  
Erat enim prius iugo seruitutis addictus. Li-  
bertorum autem filij apud antiquos liberti-  
ni appellabantur, quasi de libertis nati: nūc  
verò libertinus aut à liberto factus, aut pos-  
sessus.

D Manumissus dicitur, quasi manu emissus.  
Apud veteres enim quotiens manu mitte-  
bant, alapa percussos circumagebant, & li-  
beros confirmabant: vnde & manumissi di-  
cti, eò quòd manu emitterentur.

Dedititij primū à deditione sunt nun-  
cupati. Deditio enim dicitur, quādo se vin-  
cti, aut vinciendi hostes viætoribus tradunt,  
quibus hæc origo nominis fuit. Dum quon-  
dam auersus populum Romanum serui ar-  
mis sumptis dimicassent, vincitise dederūt,

comprehensique varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidam postea à dominis manumissi propter suppliciorum notas quas manifeste perpessi sunt, ad dignitatem ciuium Romanorum non peruereturuntur. d. Latini (ante Romam conditam apud Latinos siebant) nunquam per testamentū, sed per epistolam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non siebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos hæredes facere poterant, ciues Romani postea sub consulibus per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Disti autē ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum ciuium rediguntur. His priuiliū aditus erat in vrbe Roma commorari, ceteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra septimum ab vrbe milliarium commanerent.

a. Cap. IV. Populus est cœtus. Aberat à libris vox cœtus, quam restituimus ex Augu. 19. de ciuit. c. 21. & 24. qui hoc verba è libris Cic. de rep. citat.

b. Populus vero. Quot hic monstrat è Gracis characteribus? sed proxime accedit ad lectione, quam posuimus, Ovet. colleg. Gotth. Vide nūquid ad hoc nō s' s' ov. p' u' r' t' s' Hieronymu Nahum 3. ad illud Bruchus expansus est.

c. Gracè autem populus. è seru. Georg. 1. ad v. Vnde homines nati durum gen.

d. In senatorib. mil. & plebib. Aliena hac ducimus.

e. Quæ tamen tribus nunc multipl. Varr. lib. 4. Ceturta Primo à centum iugeribus dicta, post duplicita retinuit nomen; vt tribus multiplicata idem tenent nomen. Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius fortasse sit Isidorum sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lat. non patabat ab Isidoro lectos, Chacon.

f. Alij à sinendo. Verbasunt Seruji Aen. 5. 1. ad v. & patribus dat iura vocatis. Sed quis hac obsecro, in Isidoro nō risit? at in Seruio suspiciunt idem.

g. Patres autem. Seru. ibid.

h. remp. habebant. Ita Gotth. cc. alijs alebant.

i. Patres conscripti. Hec vnde sint, querendum. Dionys. 81. μετεχοντες πατέρες εἰσφορι πεστηγένεσθοσ, η μέχρις εν ταύτης εὐρυχαρο τῆς πεστηγέας, εἴληνο, 5. 18. 19. Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex aureis areas tabulas facias, adducemur, vt hac non adulterina sint.

k. Primi ordinis. è Placidi glossis, è quo Senatotū potest delebat Chacon.

l. Iudices dicti. inf. lib. 18. c. 15. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.

m. Proceres. vnde & capit. trab. è ser. Aen. 1. ad v. Post alijs proceres.

n. Tribuni. decimo sexto. Mendosè omnes libri sexto. Ascon. in Corneliana: Tanta in illis virtus fuit, vt anno xvii. post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, & Pompon. c. 2. de origin. iur. Anno ferè xvii. post reges exactos

A. Pop. Rom. Tribunos sibi in monte sacro creavit.

o. At contra nunc quidam. Oportet hoc alicuius antiqui scriptoris verba fuisse, nam Isidori estate Tribuni non erant.

p. Numerarij. Ext. et edit. Egicæ Regis in Concil. Toclet. 16. vbi Numerarij maneris mentio fit.

q. Qui summam non intulit, vel curiam non particip. Quā de re ita Chacon: Qui decurio siebat, is pro introitu præstitutam summam inferebat, neque, antequam eam inficeret, curialis erat, vbi verò de more nihil inferebatur, non anteà curialis dicebatur, quācum cum alijs curiam ingressus de rebus publicis consultaret. Vid. Plin. lib. x. ep. 333. Ant. Agustinus. Duplex, aiebat, Decurionū genus ostendi: alterum honorarium, qui pecunia data honorem asequuntur, sed manere abstinent: alterum ordinariorum, qui Decurionum manus exercent, id enim esse curiam participare.

r. Duuumirales. August. in lib. de gramm. Duuumiri, quasi duorum hominum vir. Male vero explent quidam libri lacunam quae est in Gotthicis omnib.

s. Collegati. De collegijs dicuntur aliqua in titu. de iure immunit. lib. l. Digest. sed qua ad hunc locum illuſtrandum non sint satis.

t. Villicus-- significat. Hieronymi verba in q. 6. ad Algas. Vnde pro œconomico villicum, & dispensatorem reddidisse videatur Cicero in œconomico Xenoph. Nam & in Hortens. (vt refert Non.) dispensatoris voce est vsus. Quid tu, inquit, soles cum rationem à dispensatore accipis, si æra si gula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, nos probare?

v. Actores-- procuratores. Iuris consulti Actorem presentis esse dicunt, procuratorem absentis, Tutorum procuratorem constituere non posse, actorem posse.

w. quasi propter curatores. Hec aliena existimamus.

y. Nam sola vrbs Roma, cetera oppidi. Si quando vro Romani historici oppidi mentione faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, vbi primum fuit Roma condita, quam Ennius quadratam vocauit: & quibus extiterat Roma regnare quadrata.

z. Serui-- quod hi qui. Verba Augustini. 19. de ciuit. cap. 15.

a. libertor. filij apud antiq. Sue. in Claud. c. 24. Appium Cæcum Censem generis sui proactorem libertinor. filios in Senatum allegisse docuit, ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ippos qui manumitterentur, sed ingenios ex his procreatos.

b. alapa percussos circumageb. Nam vindicta serui caput percutere, faciemque palma tigrimae festuca verbare nos fuit. Vertebantur quoque & circumagebantur à dominis. Hinc Persius: Heu steriles veri, quib. vna Quiritem Vertigo facit.

c. Ex his quidam postea à dominis manumissi. Aug. in epist. ad Gal. Stigmata dicuntur nocte quædam pœnarum seruilium, vt si quis verbi gratia seruus in compedibus fuerit propter noxiā, id est, propter culpā, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicuntur, & ideo in iure manumissionis inferioris est ordinis.

d. Latinis liberti ante Rom. cond. De Latinis libertis ex lege Iulia Norbana, ex Vlpiani Titulis, Caïq. & Inſtinianis institutionibus satis constat. Cum quibus hec nequaquam congruant. Itaque negligebat ista A. Augustinus & auerſabatur. Nam quid illud? Ante Rom. cond. apud Latinos siebant?

Quid

*Quid postremum! His primum aditus erat in urbe Rom. com morari, &c. Sed quia veri aliquid intercitur, vt quod per epistolam fierent, quod testamenti factiohem non haberent, suspicari se dicebat Chacō. Latinos libertos ab Isidoro dictos. quis eo iure essent, quo liberti facti quondam à Latinis populis ante Rom. conditā. Quidam quidem ad Latinor. libertorum ex non aliquid conferre, nemo negat. Sed quomodo tam lögē Isidorus respexit ergo amplius querendum.*

*Cæteris autem libertis prohib. Hoc (inquit) A August. nemo inquam dixit. Expellebantur tamen urbe nonnūl. quam Latini ciues, si comitia impiderent.*

## De affinitatibus et gradibus.

### Cap. V.

**H**æredis nomen imposuit census æris, soluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hæreditatis & generis, vt sunt filii & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur, quasi pro herede: est enim aut institutus, aut substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis: itaque is pater familiæ vocitatur. Pater autem dictus, eò quod patratione peracta filiū procreet. <sup>b</sup> Patratio etiam est rei venere & consummatio. <sup>c</sup> Lucret. Et bene parta patrant.

Genitores autem à gignendo, & parētes quasi parientes.

Iudem & creatores. <sup>d</sup> Crementum enim est semen masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

Mater dicitur, quod exinde efficiatur aliquid: <sup>e</sup> mater enim quasi materia, nam causa pater est.

Paterfamiliæ autem dictus, quod omnibus in familia sua positis seruis tanquam pater filijs patria dilectione cōsulit, seruorumque conditionem à filiorum affectu nō discernit: sed quasi vnu membrum amplectitur: hinc enim exortum est nomen patris familiæ. Qui autem iniquè dominantur in seruis, hoc se nomine nequaquam reputent appellari.

<sup>f</sup> Materfamiliæ inde vocatur, quia per quandam iuris solemnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Alias sicut <sup>g</sup> matrona est mater primi pueri, i. quasi mater nati, ita materfamiliæ illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit.

Auus, patris pater est, ab æuo dictus, id

A est, ab antiquitate.

Proauus autem pater est, quasi prope atuum. Abauus proauus pater, iam longe ab auro. Atauus abauus pater.

Tritauus atauus pater, quasi tetrauus, id est, quartus supra auum. Sed tritauus ultimum cognationis nomen est. Familia enim oritur à patre, terminatur in tritatio.

<sup>h</sup> Filius & filia à familia dicti, ipsi enim pri mi in ordine nascentium existunt: vnde & Cornelius familia stirps ipsa omnis à Cornelio orta.

Familia autem à semore. <sup>i</sup> Femore enim genus & stirps ostenditur. Nam familia pro seruis, abusu, non propriè dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vo catur.

Gnatus dictus, quasi generatus. Vnde & per ḡscribitur.

<sup>k</sup> Suboles eò quod substitutio sit generis, Quadripertitus est autem ordo filiorū ita: Vnigenitus, primogenitus, medius, nouissimus. Vnigenitus post quē nullus. Primogenitus ante quē nullus. Medius, inter omnes. Nouissimus, post omnes. <sup>l</sup> Idem & minimus à monade. Nouissimus autem propter quod nouus: quia cæteri præcedendo antiquiores existunt.

<sup>m</sup> Quatuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cum dicuntur filij Abrahæ Iudei. Imitatione, vt ipsius Abrahæ fidem imitan tes ex gentibus, dicente Euangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, vel sicut eosdem Iudeos dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos Deo non natura, sed adoptione dicimus, Pater noster qui es in celis. Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos quibus Euangelium prædicavit.

Filij autem ideò in legibus liberi appellā tur, vt isto vocabulo secernantur à seruis: quia sicut seruus in potestate est domini: sic filius in potestate est patris. Inde etiam filio fit emancipatio, vt sit liber à patre: sicut fit seruo manumissio, vt sit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla seruulis conditionis sunt. Sēper enim qui na scitur deteriore parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum concu-

concubinarū filij, quos sola natura genuit, A non honestas coniugij: ijdē & puerā pūbc.

Adoptiuus filius est, qui aut à patre iusto, aut auo, aut proaui, in cuius potestate est, per emancipationē est traditus in alienam potestatem, qui utriusque fert nomen, ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus.

Gemini sunt, non duo tantum simul nati, sed etiam plures. De geminis autem, uno aborto, alter, qui legitimè natus fuerit, Vōpiscus nominatur. Posthumus vocatūr, eò quod post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Itē & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit: ut, qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

Nothus dicitur, qui de patre nobili & matre ignobili dignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcū, & in Latinitate deficit.

Huic contrarius est Spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item Spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum Spuri filius, quia muliebre naturam veteres ῥητορες vocabāt, velut ἀνδρες, hoc est, seminis, non patris nomine. Eosdē & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu hausto conceperere existimantur. Vnde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrem sequuntur. Latinè autē Spuri, quasi extra puritatē, id est, quasi immundi.

Nepos est, qui ex filio natus est. Dicitus autem nepos, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem utriusq. sexus est. Nam ut neptis dicamus in iure est propter discretionem successionis admissum.

Pronepos est, qui ex nepote conceptus natūisque est. Et dicitus pronepos, quasi natus porrō post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porrō post geniti. Nā filij & nepotes non sunt progenies, quia nō est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi Progenies dicuntur, ita superius proaui, ataq̄que Progenitores appellantur: quasi porrō generantes. Pronepos dicitus, quia prope nepotem.

Abnepos, quia scilicet ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos, abnepotis filius.

Trinepos, adnepotis filius, quia post nepotē quartus in ordine est, quasi tetranepos.

Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: ut puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi isti gradus defecerint: merito iam dicimus Minores, sicut & Maiores dicimus, post patris, aui, proaui, abauui, atauui, tritauui, vocabulum.

a Cap. V. Soluit enim tributū auctoris. Id est, eius, qui illū heredem instituit.

b Patrio n. rei ven. consumm. Patrare obsecnū verbū fuisse ostendit Quintil. lib. 8. c. 3. ducentare (inquit) exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sunt &ē, & antiquè ridentur à nobis. Et Gloss. patrare, πατεῖν ναύπατες, οὐτε τὸ αὐχεῖν, atque hoc triū antiquis scriptorib. Catullo, Persio, & alijs.

c Lucretius. & benē parta patrare. Optimè restituit Lucretio simul, & Isidoro sua verba ex paululum deformata scriptura nostrorū codicū Antonius Conarruas.

d Clementum sem. Idem repetit lib. xi. c. 1. Placid. gloss excrementū, quod expuimus vel excreta haebetur. Item semen virile, vnde animalium & hominum corpora contipiuntur. Hinc creatorēs parentes dicuntur.

e Mater enim quasi materia. Non rectis, quam Græci esse non ignorabat, sed ὑπαρχέται notatio.

f Materfam. inde voc. ē Seru. En. xi. ad v. Tyrtha na per oppida matres. Vīd. Boeth. ad Tropic. Cīc.

g Matrona— mater nati. Vel nascitū etiam ex Agellio, & ex ipso Isidoro, qui in fr. c. 7. quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest.

h filius— filia. Quasi familius, ne hec quidem rejicienda.

i Femure enim genus. Silan. Gotth. femor enim, haud dubium quin e, cum alterum sequeretur, omisum sit à librario. Legendū ergo femure vel femore, quando utroque modo constat veteres locutos.

k Suboles, eò quod sit substit. Ergo suboles, non sololes, ex hac quoq. notatione scribendum appareret.

l Idem & minimus à monade. Vīd. lib. seq. litt. M.

m Quattuor modis. Ex Aug. lib. contra Adimant. c. 5. & i. Retrac. c. 22.

n Ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus. Vel Fabius Æmilius, Scipio Paullinus.

o Posthumus eò quod post humat. E Seru. En. 6. ad v. tua posthuma proles: Sed A. Augusti. & Jacob. Cuiusc postumus scribi volunt, ut sit sola productio verbi post, ut in postremus. quorum sententiam adiuvant antiqui nummi.

p Nothus. Seru. En. 7. ad v. supposta de matre nothos: Nothus, inquit, materno ignobiles genere. Est autem nomen Græcum, nam Latinè quomodo dicatur nō est. q quia muliebrem naturam veteres spōr. Plutarch. in Problem. λεγόμενον ἡ τὸν ἔτερον λέγει. ἐγὶ γέ ἀτοπέτερος Θ, τὸς γέ τελεῖται φατὶ τὸ γυναικεῖον εἰδίτον σπάσιον.

r eosd. & Fauonios. Vīrt. 2. de re rust. in foetura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum in ea regione, vbi est oppidum Olyssippo, in mōte Tagro quēdā ē vento concipiunt certo tempore equa, ut hic gallinæ quoq. solent, quarum oua utrūque appellant. Ut igitur euz utrūque, ita equos Fauonios, nam Fauonia flante coniiebant equa, ita ita Plin. lib. 4. c. 12.

s Nepos

<sup>c</sup> *Nepos autem utriusque sexus admissum. è Seru.*  
*Æn. 12 ad v. Pauperque domus.*  
<sup>c</sup> *Minores autem vocabulum. Ex eod. Æn. 8.*

*Hoc loco adiectus erat in quibusdam libris titulus integrus de gradibus cognat. ex Institut. Iustiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadem de re à Burchardo referuntur lib. 7. c. 2. 8. & ab Iuone lib. 7. tit. 12. Panormie, & parte 9. c. 6. 4. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. c. 6. que etiam leguntur in legib. Gotthor. & apud Iul. Paul. lib. 4. Sentent. Tit. xi. de gradib. nec illa Iustiniani ad misericordias, & hac (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sat habuimus.*

### De agnatis & cognatis. Cap. VI.

**A**gnati dicti, eò quòd accedant pro natus, dum defunt filij. Qui ideo prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodem patre natus, vel fratris filius neposve ex eo, item patruus.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognitionis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, quia per foeminini sexus personas veniunt: nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

Confanguinei vocati, eò quòd ex uno sanguine, i. ex uno patris semine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis, ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam can didam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatum spumam albentem reddit.

a Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

b Germani verò de eadem genitrice manantes: non, vt multi dicunt, de eodem germine, qui tantum fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes.

Vterini vocati eò quòd sint ex diuersis partibus, & uno vtero editi: nam vterus tantum mulieris est.

d Quatuor autem modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognitione, affectu. Natura, vt Esau & Iacob. Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, vt omnes Iudei fratres inter se vocantur, vt in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebraeus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. Porro

A cognitione fratres vocantur, qui sunt de una familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cum ex una radice multa generis turba diffunditur, vt in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abraham, sed filius fratri eius Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur, spiritale, & commune. Spiritale quo omnes Christiani fratres vocantur: vt Ecce quām bonū, & quām iucundum habitare fratres in unum. Commune, cum omnes homines ex uno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Scriptura loquente, Dicite ipsis qui oderunt vos: fratres nostri vos estis.

Germana ita intelligitur, vt germanus, eadem genitrice manans.

e Soror autem vt frater: nam soror est ex eodem semine dicta, quòd sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

Fratres patrules dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

f Consibrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini.

Frattuiles autem materteræ filij sunt.

Subrini consibrinorum filij.

Thius, Græcum nomen est.

C Fratruus frater patris est, quasi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuctur.

Aiunculus est matris frater, cuius nomine formam diminutiui habere videtur, quia ab aucto venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater.

Materteræ est soror matris, quasi altera mater.

Socer est, qui filiam dedit.

g Gener est, qui filiam duxit: gener autem dictus, quòd adsciscatur ad augendū genus.

Socer autem & socrus, quòd gener vel nurum sibi associavit.

Vitricus autem, qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus quasi nouitricus, quòd à matre superducatur nouus.

h Priuignus est, qui ex alio patre natus est, & priuignus dici putatur, quasi priuigenus, vel quasi prius genitus: vnde & vulgo antenatus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata: genitor genitrix, agnati agnatae, cognati

cognati cognatæ, progenitores progenitri-  
ces, germani germanæ.

### Item de predictis affinitatibus.

**A** Vtor mei generis, pater mihi est, ego il-  
li filius aut filia.

Patris mei pater, mihi auus est, ego illi ne-  
pos aut neptis.

Patris mei auus, mihi proauus est, ego illi  
pronepos aut proneptis.

Patris mei proauus, mihi abauus est, ego  
illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abauus, mihi atauus est, ego il-  
li adnepos aut adneptis.

Patris mei atauus, mihi tritauus est, ego il-  
li trinepos aut trineptis.

### De Patriis.

**P**Atis mei frater, mihi patruus est, ego il-  
li fratriss filius aut filia.

Patru mei pater, mihi pater magnus est,  
ego illi filii fratriss filius aut filia.

Patru mei auus, mihi propatruus est, ego  
illi filii aut filiæ nepos aut neptis.

Patru mei proauus, mihi adpatruus est;  
ego illi nepos aut neptis filius aut filia.

### De Amitis.

**P**Atis mei soror, mihi amita est, ego illi  
fratriss filius aut filia.

Amitæ meæ mater, mihi amita magna  
est, ego illi filiæ fratriss filius aut filia.

Amitæ meæ auia, mihi proamita est, ego  
illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proauia mihi abamita est; ego  
illi nepotis, aut neptis, filius aut filia.

### De Auunculis.

**M** Atris meæ frater mihi auunculus est;  
ego illi sororis filius aut filia.

Auunculi mei pater, mihi auunculus ma-  
gnus est, ego illi filij sororis filius aut filia.

Auunculi mei auus, mihi proauunculus  
est, ego illi filij nepos aut neptis.

Auunculi mei proauus mihi abauuncul-  
lus est, ego illi neptis filius aut filia.

### De Materteris.

**M** Atris meæ soror, mihi matertera est;  
ego illi sororis filius aut filia.

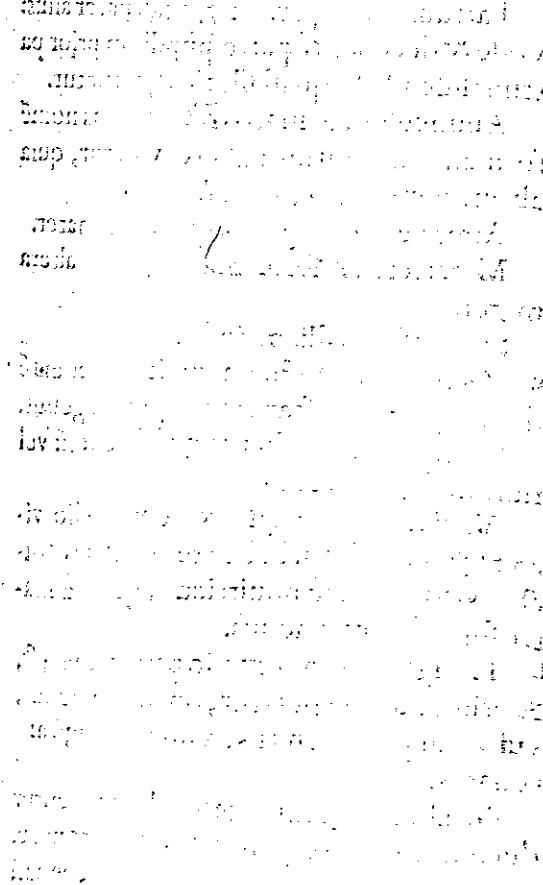
Materteræ meæ soror, mihi matertera  
magna est, ego illi sororis nepos aut neptis.

Auiæ meæ soror mihi abmatertera est,  
ego illi pronepos sororis aut proneptis.

Proauiaæ meæ soror mihi promatertera  
est, ego illi neptis filius aut filia.

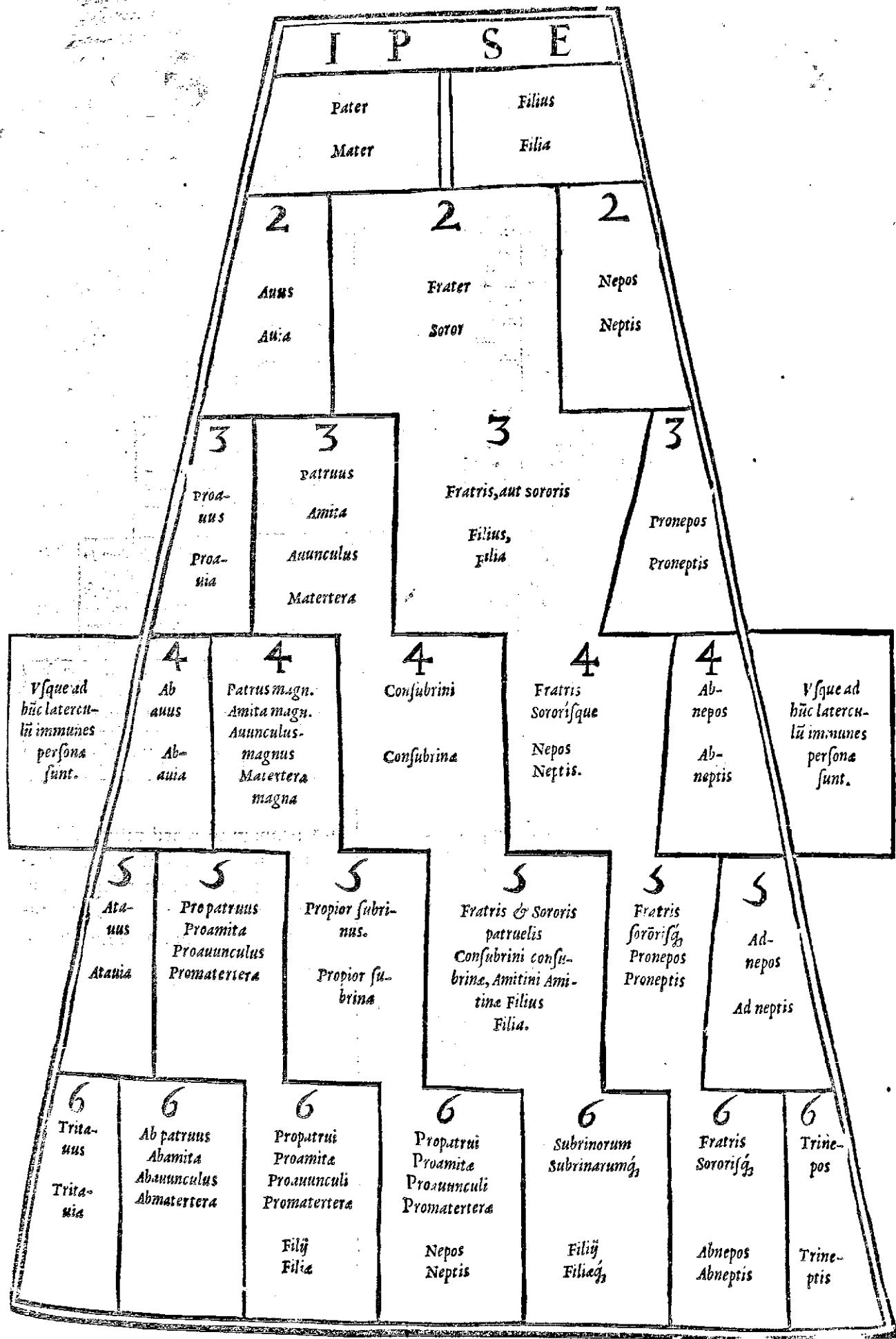
**C** *Stemmata*

### Stemmata



Stemmatum dicitur ramusculi, quos aduocati faciunt in genere, cum gradus cognationum partiu-  
tur, ut pater ille filius, ille pater, ille annus, ille agnatus, & cognatus, & cæteri, quorum figuræ hæ sunt.

## ARBOR IVRIS.



## De gradibus

generis humani.

		Tritan <i>i</i> pater. Tritan <i>i</i> mater.	Tritan <i>i</i> us pa ter. tritania mater.	vii.	Tritan <i>i</i> trus Triam <i>i</i> ta.	Trita nus	Trita nia.	vii.	Tritan <i>i</i> culus. Trima terta.	vii.		
		Adpa trai. Adami te. Filij. vii.	Adpa trans. Adami ta.	vi	Arauns	Atania		Adan <i>i</i> calus. Adma terterta.	Adan <i>i</i> culi. Adma terterta.	Filij. vii.		
		Abpa trus. Abami te. Nepotes.	Abpa trus. Abami ta. Filij. vii.	v	Abauus	Abauia		Abau <i>n</i> culus. Abma terterta.	Abau <i>n</i> culi. Abma terterta.	Filij. vi.	Nepotes vii.	
		Propa trui. Proami tame. Pronepo tes.	Propatr Proami te. Nepotes	Propa trui. Proami ta. Filij. vi.	Proauus	Proauia		Proau <i>n</i> culus. Proma terterta.	Proau <i>n</i> culi. Proma terterta.	Filij. v.	Proau <i>n</i> culi. Proma terterta.	
		Propa truel <i>ū</i> Proami tinor <i>ū</i> Pronepat vii	Propa truel <i>ū</i> Proami tinor <i>ū</i> Nepotes vi.	Propa truel <i>ū</i> Proami tinor <i>ū</i> Filij. v.	Anus	Auia.		Au <i>ūcu</i> lus ma gnus. Mater te ra mag	Propior subri nus. Propior brina.	Filij. v.	Prop <i>su</i> brini. Prop <i>su</i> brina.	
		Patne lis. amitini Abne potes. vii	Patne lis. Amiti ni. Nepotes v.	Patne lis. Amiti ni. Filij. iii.	Frater Soror. Patne lis. Amiti ni. iii.	Patrus Amits.	Pater.	Mater.	Bun culus. Mater tera.	Consu brinus. Consu brina	Consu brini. Consu brina.	Consu brini. Consu brina.
							I P S B.		ii.	iii.	iii.	iii.

<sup>1</sup> Hæc consanguinitas dum se paulla  
vsque ad vltimum gradū subtraxerit,  
sus lex matrimonij vinculo repetit, &  
 Ideò autem vsque ad sextum gene  
ta est; vt sicut sex ætatibus mundi ge  
propinquitas generis tot gradibus ter

tim propaginum ordinibus dirimē  
& propinquitas esse desierit, cā rur  
quodam modo reuocat fugientem  
ris gradum consanguinitas constitu  
neratio, & hominis status finitur; ita  
minaretur.

Filius	Filia
Nepos	Neptis
Prone pos.	Prone ptis.
Abne pos.	Abne ptis.
Adne pos.	Adne ptis.
Trine pos.	Trine ptis.
Trinepo tis. Filij.	Trine ptis. Filij.

**A** Cap. VI. Fratres dicti *Fest.* Frater à Græco dictus est *fratrog;* vel quod sit fere alter. Germanid.e.g.m.non (v.m.d.)dē eod. germinē. *Vides à vocis veriloquio, significationē deerrare, vt aliud fuerit rē ovuū ueroē ē vñcō communīcē necesse.* Saltem vt rē magis pateficeret. fraterq. à germano distingueretur. Sunt autē Seruū verba *Æn. 5. ad v.* Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Vatromen in libitis de gradibus de eadem genitrice manans, non (vt multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem bene nunc Erycen Butæ, & Veneris filium *Æneā* dicit fuisse germanum. At *Cornel. Fronto.* Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse germanus ex ijsd. parentibus sit, necesse est. *Iustinius verò lib. 3. inst. c. 2.* Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui & consanguinei vocantur; nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint, *Sed hos quoq. germanos vocari aduerit Cuiac.*

**B** Nam vterus tantum mulieris. è *Seru.* *Æn. 2. ad v.* vterumq. a.m. c.

**C** Quattuor autem modis fratres. *Ex Hieron. aduers. Heluid.*

**D** Soror quod sola cum frat. *Antistius Labeo apud Agellum.* Soror, quod quasi seorsim nascitur, separaturq. ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.

**E** Consobrini. Et subrini, & consobrini per uperpetuo leguntur in antiquissimis libris.

**F** Thius. *Gloss. dē G. πρός πατέρες πατριούς, Σάτη πρός πατέρες αυunculus.* Cuius nominis nō in elegante ratione redit. *Simplic. in Epist. quod cū liberis parentes quasi deo, id est, dī sint, eosque deos nominare numinis metu reveremur, eius tamen honoris & pietatis signum aliquod in Thib⁹ remanserit.* *Vid. Stob. c. 42. & 77.*

**G** Gener- ad augendum genus. è *Seruio. Æn. xi.* ad v. generūmque adscuerit vrbi.

**H** Priuignus. Due notationes: vel quod priu, hoc est, proprio patre, vel quod prius genitus, de posteriore Paulus apud Festum. Priuignus dictus quod antequam mater secundo nuberet est prōgenitus, pri enim antiqui pro præ dixerint. *Vulgo antenado.*

**I** Stemmatum dicuntur. *l. stemmata D de gradib.* Sunt autem in antiquissimis quibusq. libris duo hac tamē stemmata descripta.

**J** Hæc consanguinitas-- fugientem. *ex 15. de ciuit. cap. 16.*

**K** Ideò autem usque ad sext. Cur usque ad sextum, cum intra quartum nunc haserit, *Vid. Rabani epist. ad Humbert. Episcopum.*

## De Coniugij.

### Cap. VII.

**V** Ir sexum significat, non coniugium, nisi adieceris, vir eius.

Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in deriuacione maritus.

Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante usum tabellarum matrimonij cautiones sibi iniicem emittebant, in quibus spondebant se iniicem consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabat. Vnde & admisum est, vt sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similiter. **B** Ceterū propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet & sponsores dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio, benè datur, quia coniugium bonum est. Quod verò causia fornicationis aut adulterij, malum est, id circò arrabo non est. Dicta autem arra à re, pro qua traditur. Est autem arra, non solum spōsio coniugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, vt compleatur.

**C** Proci, nuptiarum petidores, à procando, id est, petendo dicti.

**D** Pronuba dicta, eo quod nubentibus preest, quæque nubentem viro coniungit, ipsa est & Paronympha, nam nymphæ sponsa in nuptijs, & nymphæ pro lauationis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

**E** Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subiici solent, propter futuram concordiam, ne separentur. Coniuges autem verius appellantur à prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus, sicut Maria Joseph coniux vocatur, inter quos nec fuerat, nec futura erat carnis ylla commixtio.

**F** Nuptæ dictæ, quod vultus suos velenti translatum nomen à nubibus quibus regitur cælum. Vnde & nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentū capita velantur. Ob-nubere enim cooperire est.

Cui contraria innuba, hoc est, innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

**G** Vxores vocatae, quasi vxores. Moris enim erat antiquitus ut nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postes antequām ingredierentur ornarent laneis vittis & oleo vnguent. Et inde vxores dictæ, quasi vxores, hæc ideo vetabatur lumen calcare, quod illuc ianuae & coeant, & separentur.

**H** Matrona est, quæ iam nupsit, & dicta matrona, quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, vnde & matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matronam

**Q. 2** matrem,

matrem, & matrem familias. Nam matronæ, quia iam in matrimoniu conuenerunt: marres quia genuerunt: matresfamiliae quia iam per quandam iuris sollemnitatem in familiam mariti transferunt.

Monogamus dictus, quia vni tantum nupsit. <sup>μόνος</sup> enim apud Græcos vnum dicitur, <sup>γάμος</sup> nuptiæ interpretantur.

Bigamus autem, & trigamus à numero vxorum vocatus, quasi duabus vel tribus maritus.

**k** Vidua vocata, quod cum viro duo fuerint, nec circa consortium alterius viri post mortem primi coniugis, adhæserit. Nam quæ alteri post mortem prioris viri nupserint, viduae non dicuntur. Item vidua dicta, quod sola sit, nec circa consortium viri coniugalia iura custodiat.

**m** Fratris vxor, Fratrisa vocatur.

Mariti frater, <sup>n</sup> Leuir dicitur.

Duorum inter se fratrum vxores, Ianitrices vocantur, quasi eandem ianuam terentes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror, Glos appellatur.

Sororis vir, speciale nomen nō habet, nec vxoris frater.

Matrimonium, est nobilium iusta conuentio & conditio.

Coniugium est, legitimarum personarum inter se coeundi & copulandi nuptiæ. Coniugium dictum, quia coniuncti sunt, vel à iugo quo in nuptijs copulatur, ne resolui aut separari possint.

Connubium autem, non à nupta, sed à nubendo formatum. Dicitur autem connubium, cum æquales in nuptias coeunt, ut putat cives Romani, pari virtute dignitate. Connubium autem non est, cum ciuis Romanus cum Latina iungitur. Quotiens autem connubium non est, filij patrem non sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodā Hymenæo, qui primus prosperè usus est nuptijs, <sup>P</sup> vel <sup>ἀπὸ τοῦ μένους</sup>, quod membranæ virginitatis est claustrum.

Contubernium, est ad tempus coeundi conuentio: vnde & tabernaculum, quod modo huc, modo illuc præfigitur.

Repudium est, quod sub testimonio testium vel præsenti vel absenti mittitur.

**q** Diuortium est, quotiens dissoluto matrimonio, alter eorum alteras nuptias sequitur. Diuortium autem dictum à flexu viarum, hoc est via in diuersa tendentes.

**A** <sup>r</sup> Fribolum est, cum eo animo separantur, ut rursum ad se inuicem reuertantur. Nam friuolum est velut qualis mentis & effluxus, nec stabilis. Propriæ autem friuola vocantur factilia vasa inutilia.

Tres autem ob caussas ducitur vxor: prima est caussa prolis, de qua legitur in Genesi. Et benedixit eis dicens: Crescite & multiplicamini: secunda caussa adiutorij, de qua ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile: tertia caussa incontinentiæ: vnde dicit Apostolus, ut qui se non continet, nubat.

**t** In eligendo marito quattuor spectari solent, Virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his sapientia potentior est ad amoris affectionem. Refert hæc quattuor Virgilius de Aenea, quod his Dido impulsa est in amorem eius. Pulchritudine, Quem sese ore ferens. Virtute, - Quam forti pectori & armis. Oratione, - Heu quibus ille Iactatus fatus, quæ bella exhausta canebat. Genere, Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

**v** Item in eligenda vxore, quattuor res impellant hominem ad amorem: pulchritudo, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen est si in ea mores querantur, quam pulchritudo. Nunc autem illæ queruntur, quas aut diuitiæ, aut forma, non quas probitas morū commendat.

Ideò autem fœminæ sub viri potestate consistunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde & veteres voluerunt fœminas innuptas quamvis perfectæ ætatis essent, propter ipsam animi leuitatem, in tutela consistere.

**w** Cap. VII. & à mare maritus. Et à marte marit. Gotthici mendose, ut videtur.

**b** Cæterum spondere prop. velle est. *Vnde spome.* Vid. *Varr. lib. 5. & Agell. lib. 4. t. 4.*

**c** Proci à procando. è *Seruo.*

**d** Pronuba dicta, quod nubentibus præst. è *Seruo.* ad v. pronuba luno *Aen. 4. Festus.* Pronubæ adhibentur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonij perpetuitatem ausplicant.

**e** Coniuges, &c. *Omnia ex Agust. lib. 1. de nupt. & cœcup. cap. 11.*

**f** Nuptiæ. *Ead. lib. 2. de effi. c. 19.*

**g** Vxores quasi vxores - Moris. n. erat. è *Seruo.* *Aen. 4. ad v.* Coniugis antiqu. in q. h. c.

**h** Quæ idèo vetabantur limina calcare. *Elegans 74. 10.* Seruiss vero ex *Varrone:* idèo, ait, nuptas limen non tangere

tangere, ne à factilegio inchoarent, si depositu-  
rū virginitatem calcent rem Vestæ consecratam.  
ad eccl. VIII.

i. matrona. Sup. c. 5.

k. Vidua vocata quod cū virō dūo fuerint. *Quasi*  
dicat, nunc una sit: Ita enim videtur retineri posse veterum li-  
brorum scriptura. Quidam ex Rabano ita legebat; quod cum  
à tiro diuisa fuerit, circa consertum alterius viri non adha-  
serit.

l. Item vidua dicta quodd sola sit. *Quasi* sine duitate,  
ut enim Labeo ait. Vidua sic dicta quasi vecors, ves-  
tis, qui sine corde aut sanitatem est. Aut verius fortas-  
se quasi valde diuisa, nam ve aegere solet, ut in rebemens,  
vescus, iduere autem diuidere, aut findere, quò videtur respe-  
xisse Horatius. Idus tibi sunt agende, Qui dies mēlem  
Veneris marinæ Findit Apriliem.

m. Frateris vxor fratris. Festus. Fratria vxor fra-  
tris. Non. Fratriæ appellantur fratum inter se  
vxores.

n. Leuir— glos— Ianitrices. Modestin. in l. non fa-  
cile. D. de gradibus. Viri frater leuir. Is apud Græcos  
Ἄνθρωπος appellatur. Viri soror glos dicitur. apud Græ-  
cos γάλαξις duorum fratum vxores ianitrices dicun-  
tur. apud Græcos ειναι τετραγέτες. Gloss. Ianitrices αὐτοί<sup>αὐτοί</sup> γυναῖκες

o. Matrimonium est nobilium. A. Augu. Cur nobi-

lium? an quia cinium tentum erat Romanor. rel quia auspic-  
ato siebat, & plebeioram nulla erant antiqua auspicio, vt  
est apud Liuum?

p. vel an dīc vñp̄v̄. Donat. in Adelph. ad v. Misericordia  
hæc face, Hymenæum, &c. Alij quod vñp̄ dicatur  
membrana quædam, qua est munita virginitas.

q. Diuortium à flex. viar. Seru. Aen. 9. ad v. Obiciūt  
equites sese ad diuortia nota. Diuertia, inquit, di-  
uerticula viae militaris.

r. Fribolum est. Vlpian. in l. cum hic Statius §. diuortiū.  
D. de don. inter vir. & vx. Quod si diuortium, in-  
quit, non intercesserit, sed fribusculum, profecto  
valebit donatio, si fribusculum quietuit.

s. Propriè enīm friuola. Fest. Friuola sunt pro-  
priè vala fictilia quæsa vnde dicta sunt verba fri-  
uola, quæ minus sunt fide subnixa.

t. In eligendo marit. Ead. lib. 2. de offi. c. 9. Nisi quod  
pro sapientia orationem illic posuit. Ut hic quoq. in enumera-  
tione.

u. Item in eligenda vxore quattuor. In officijs verò,  
In fœminis tria spectabantur, si generosa, si benè  
morata esset, si pulchra. Et Donat. in Phorm. Actor. 1.  
Scen. 2. Quattuor sunt, quæ in sponsis queruntur,  
forma, probitas, dos, nobilitas. Sed quid in officijs  
secutus sit, cum doret, sine dinitias omisit (si modo omisit)  
non est obscurum.

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER DECIMVS.

## Vocum certarum Alphabetum.

**I**CET<sup>a</sup> ORIGO A  
nominiū vnde veniat à  
Philosophis, eam teneat rationem, vt homo ab hu-  
manitate sapiens à sapientia nominetur, quia prius  
sapientia, deinde sapiens:  
tamen claret alia specialis in origine quo-  
rundam nominum cauſa, sicut homo ab  
humo, vnde propriè homo est appellatus.  
Ex quibus exempli gratia quædam in hoc  
opere posuimus.

A  
Æros vir fortis & sapiens.

Auctor ab augendo dictus.<sup>b</sup> Auctorem  
autem fœminino genere dici nō posse exi-  
stiment. Nam quædam sunt, quæ in fœmi-  
nino flecti non possunt, vt cursor.

Actor, ab agenda.

c. Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui  
alit, & qui alitur, alumnus dici potest, i. &  
qui nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen  
qui nutrit.

Amicus per deriuationem, quasi animi  
custos: dictus autem propriè amicus ab ha-  
mo, id est, catena charitatis, vnde & hamus  
quodd teneant.

Amator, turpitudinis, quia amore tor-

Q 3 quctus

quentur libidinis.

<sup>a</sup> Amabilis autem, quod sit amore dignus.

<sup>b</sup> Amasius, eò quod sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, quod est callidi & cauti hominis, qui possit sine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum citò inuenit in loquendo.

Acer, in vnam quamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & cursu, quasi dicere aliger.

Armiger, quod arma gerat.

Alacris, latus, alacriter gestiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis, ab agendo aliquid celeriter, sicut docilis.

<sup>c</sup> Æmulus, eiusdem rei studiofus, quasi imitator & amabilis: alias inimicus inuenitur.

Æquus, est secundum naturam iustus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo quod sit æqualis, unde & fæquitas appellata, ab æqualitate quadam scilicet.

Æquævus, ab eo quod sit alteri æqualis suo, i. coætaneus.

Arrogans, eò quod multum rogetur, & ille fastidiosus sit.

Audax, proprie pro arrogante ponitur.

Animosus, quod sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

Elatus, pro eo quod seipsum super mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videatur de his quæ agit.

Attollens, quod se eleuet & erigat.

Ambitiosus, quod honores amiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere est. Hinc & avarus. Nā quid est avarum esse: progreedi ultra quam sufficit.

<sup>d</sup> Avarus ex eo dictus, quod sit auidus auri, & nunquam opibus expleuratur, & quantum plus habuerit, tantum plus cupiat. Flaccis super hoc concordante sententia, qui ait, Semper avarus eget. & Sallustij, Quod avaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuavis, nec nouit quenquam ad confortiū suū aliqua inuitare dulcedine.

Adulter, violator maritalis pudoris, eò quod alterius thororum polluat.

<sup>e</sup> Anceps, buc illucque fluctuans ac dubius,

A istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

Atrox, quod sit tetricus moribus.

Abitemius, à temetro, i. vino, quasi abstinenſis à vino.

Ablactatus, quod sit à lacte ablatus.

Æger, quod agatur infirmitate, vel tristitia ad tempus.

Ægrōtus, quod sit eger frequentius, sicut iratus & iracundus.

Ærumnosus, à rumine dictus, quod per inopiam miser factus esuriat & sitiatur.

Auspex, eò quod auium auspicia intedat, sicut auceps, quod aues capiat.

<sup>f</sup> Astroſus, ab astro dictus, quasi maloſide natuſis.

B Enormis, eò quod normam & mensuram excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorū, quem vulgo abigeum vocant, ab abigendo scilicet.

<sup>g</sup> Atratus, & Albatrus: ille à veste nigra, iste ab alba.

<sup>h</sup> Aduenia, eò quod aliunde adueniat.

Alienigena, qui ex alia gente genitus est, & non ex ea vbi est. Item alienigena, quod aliena regionis sit, & non eius vbi est.

Accola, eò quod adueniens terram colat.

Agricola, à colendo agro, sicut syluicola.

Assecla, eò quod sequatur aliquem lucri cauſa.

<sup>i</sup> Assiduus dicebatur apud antiquos, qui a sibus ad ærarium expensum conferendis erat, & in negotijs quoq. publicis frequens: unde & per s, non per d scribendus est.

Apparitor nominatus, quod appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

<sup>k</sup> Attonitus, veluti furore quodam instictus atq. stupefactus: dictus autem attonitus

D à tonitru strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulgori, aut tactu proximus.

Allectus, quod sit palam electus.

<sup>l</sup> Abactus, quod sit ab actu remotus.

Abortiuſus, eò quod non oriatur, sed ab oriatur & excidat.

Adoptiuſus, quia est palam optatus in filium.

Ambo, ab eo quod est αυτος, nomen de Græco Latinū factū, littera certia demutata.

P Alius de multis dicitur, alter vero de duobus.

Æquimanus appellatus, qui utraq. manu gladio incunctanter vitur.

<sup>z</sup> Licet

- a. **Licet origo.** Ante hec verba in omnib. libris editis legimus sibi: *Origo* quotundam nominum, id est, unde venient, non penè omnibus patet, Proinde quedam noscendi gratia operi interieciimus: que in mensuratis quibus si non sunt in alijs (vt in Salm. & Silien. Gath.) tam diverso charactere, tam etiam intericto hoc titulo (*De quibuslib. vocabulis hominū*) ab hoc initio separantur.

b. **Auctorem** feminino genere dici non posse. Cuiusvis Auctor siquidem propterea dicitur, quod aingeret, & generaret, & auctricem dicemus, quod pariter augere possit, cum vero ad auctoritatem referatur pro communi accipiendo. *Ead. Ser. En. XII. ad vi.* Auctor ego audendi. Sed hic locus non est integer. Nam in cursore alia ratio est.

c. **Alumnus**— sed melius tamen qui nutrit. Ita veteres libri. Et ita fortasse visum Non consuetudine repugnat: si n. t. Alumnos quos alas, vel educes, vel eos qui aliuntur consuetudo dici vult. Quasi aliud ratio expliceret.

d. **Amasius** eò quod sit prōnūs ad amorem. *Iulianus Rhetor apud Agellū lib. 19. c. 9.* Audite ac discite, nostros quoque antiquiores quos nominastis poetas amasios, ac Venerios fuisse.

e. **Amulus** ē seru. *En. 5. c. 6.* quid autem ē amabilis, additur ab Isid. idem dixerat Hesiodus. & ἀγαπητός γένεσις ερωτικής οὐδὲν οὐδὲν. Καὶ λατεῖται γάρ τοι δέ οἱ τούτοις περικείπεται οὐδέποτε ιονος.

f. **Æquitas** ab æqualitate. *Ex Augst. de quant. anim. cap. 9.*

g. **Avarus.** Hieronymi verba Eccles. 5.

h. **Ancep̄s.** Aug. lib. de Gramm.

i. **Astrofus.** Retinet vulgaris lingua eand. rochein.

k. **Attatus.** *Atranius VV. CC.*

l. **Aduena.** *Axiobr. in ps. 38.* Aduena qui aliunde venit: Accola qui ad tempus colit.

m. **Aſſiduus.** *Char. s. adſiduus* quidam per d. scribunt quasi sit à ſedē figuraatum: ſed errant. Nam cum à Seru. Tellio populus eſſet in quinq. classes diuīſus, ut tributim prout quisq. poffidetet inferret, ditiōres, qui aſſes dabant, aſſidui dicti ſunt. Et quoniā ſoli negotijs publicis frequentes aderant, eos qui frequenter adiunt, aſſiduos ab aſſib. dixerunt. Hinc Agellius aſſiduum in XII. tab. & pro locuplete & facile munus faciente d. d. um n. t. ab aſſib. Cuper ab aſſidendo deducit. legimus autem ad ararij expensam ex c. Rom. Nam reliqui ad aratrium expensum nullo ſenſu, niſi arariam expensam matris.

n. **Attonitus.** *Seru. En. 3.* Actonitus stupefactus. Nam propriè, attonitus dicitur, cui caſus vicini fulminis & ſonitus dant stuporem.

o. **Abactus** q. f. a. 2. r. *Festus.* Abacti magistratus dicebantur, qui coacti depoſuerunt imperium.

p. **Alius** de mult. ē seru. *En. xi.*

B

**B**eatus<sup>a</sup> dictus quasi benè auctus , scilicet  
ab habendo quod velit , & nihil patiendo  
quod nolit . Ille autem verè beatus est , qui  
& habet omnia quæ vult bona , <sup>b</sup> & nihil  
vult male . Ex his enim duobus beatus homo  
efficitur .

- A Bonus à venustate corporis creditur di-  
ctus: postea & ad animum translatum no-  
men. Eum autem dicimus bonum, cui non  
prævalet malum: eumque optimum, qui  
peccat minimum.

Benignus, est vir sponte ad benefaciendum paratus, & dulcis alloquio: non autem multū distat benignus à bono, quia & ipse ad beneficiendum videtur expōsitus. Sed in eo differt, quia potest bonus esse & tristior, & benē quidem facere & præstare quod poscitur, non tamen suavis esse nouit consortio. Benignus autem sua cunctos nō uit inuitare dulcedine.

Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vnde & beneficētia vocatur, quæ proximo prodest.

Beniuolus, quia benè vult. Non tamen dicimus beneuolus sicut nec maleuolus. Sæpe enim ex duabus partibus compositū nomen aut priorem aut sequentem littetam corrumpit: nam beneuolentia absurdum sohat.

Blandus, dulcis & inuitans ad familiaritatem sui.

Brutus, quasi obrutus, quia **sensu** caret. Est enim sine ratione, sine prudentia. Vnde & ille Junius Brutus ex sorore Tarquinij superbi genitus, cum eundem casum timeret quem frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiam ab auunculo fuerat occisus, utilem temporis simulauit stultitiam. Vnde etiam Brutus est cognominatus, dum vocaretur Junius.

Balbus, à balando potius quam loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & bleſsus, quia verba frangit.

Bucco garrulus, quod cæteros oris loquacitatem, non sensu exsuperet.

Bilioſus, quid semper fit tristis, ab humore nigro qui bilis vocatur.

#### **Baburrus, stultus, inceptus**

<sup>f</sup> Biothanatus, quod est vi mortuus : ~~qd~~ et  
ros enim Graco ferme mors dicitur.

<sup>2</sup> Beatus q. benè auctus, *caſioe. in pf.* 1. Beatus ſicut nobis maiorū tradidit auctoritas, dicitur quiaſi benè aptus cui omnia desiderata ſuccedunt.

<sup>b</sup> Et nihil vult male. Ita Gotth. libri & August. 13. de Trinit. non male.

**e** Eumq. optimum qui peccat minimū. **Hoc** Nam  
vitijs nemo sine nascitur, optimus ille est, **Qui** mi-  
nimis vrgetur.

<sup>a</sup> Nam benevolentia absurdum sonat. Et quia minus coalescentes altera manente *integra*, & voluntia per se absurdum vox Latinis auribus, & quia minus vox i quam e,

<sup>a</sup> ait Helicarnassus, cui rei in componendis dictionib. studemus, ut minus gravis sit plurium dictionam coniunctio. At etas hec benevolentiam r. surpaust.

<sup>b</sup> Bucco *Gloss.* Buccones *ταρπίταις λεγομένοις.* *Apulei. Apolog. 2.* Macie prorsus ut Buccones videbuntur.

<sup>c</sup> Baburrus. *Gloss.* Baburra *βαρύς, άσθνευτός, γενεσις.*

<sup>d</sup> Biothanat. seru. *En. 4. ad v.* Omnid. vmbra locis adero. Dicunt Physici biothanatorum animas non recipi in originem suam. *Vox frequens Julio Firmico, Cassiano, Tertull.*

## C

**C** Larus, à cælo, quòd splendeat: vnde & clara dies pro splendore cæli.

Celsus à cælo dictus, quòd sit sublimis & altus, quasi cælestis.

Castus, primùm à castratione nuncupatus: postea placuit veteribus etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinentiam pollicebantur.

<sup>a</sup> Cæles dictus, quia iter sibi facit ad cælum.

<sup>b</sup> Cælebs, connubij expers, <sup>c</sup> qualia sunt numina in cælo, quæ absque coniugijs sunt. Et cælebs dicitur, <sup>d</sup> quasi cælo beatus:

Cælicola, eò quòd cælum colat, est enim Angelus.

Continens, non solum in castitate dicitur, sed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens, quòd se à multis malis abstineat.

Clemens, misericors ab eo quòd cluat, id est, protegat & tueatur, sicut solet patronus clientem.

Concors à coiunctione cordis appellatus: nam sicut consors dicitur, qui sortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Consolator, vnius allocutor: & inde dictus consolator, quòd soli se applicat cui loquitur, & solitudinem leuat alloquio suo: hinc & solatium.

<sup>e</sup> Consultus est, qui consultur, cui contrarius est inconsultus, qui non accipit consilium.

Constans dictus, quòd vndique stat, nec in aliquam partem declinari potest.

Confidens, quòd sit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cæcilius: Si confidentiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

<sup>f</sup> Callidus, fraudulentus, quia celare nō uit, & male peritus. Callidum autem veteres

A non pro astuto tantum, sed etiam pro astute docto ponebant: Hunc & versutum, ab eo quòd animum citò vertat.

Cupidus, à capiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamosus, quasi calamitosus à calamo, scilicet quòd sonet.

<sup>g</sup> Calumniator, falsi criminis accusator à caluendo, id est, frustrando & decipiendo dictus.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros componebant.

<sup>h</sup> Compilator, qui aliena dicta suis permiscet, sicut solent pigmentarij in pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cum quosdam versus Homeri transferens suis permiscisset, & cum compilator veterum ab æmulis diceretur, ille respondit: Magnarum esse virium clauam Herculi extorquere de manu.

Contumax, ab eo quòd contemnit.

Chromaticus, qui non confunditur, nec colorem mutat: Græcè enim χρωμα color vocatur.

**C** Contumeliosus, quia velox est & tumet in verbis iniuriæ.

Contentiosus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, sed sola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, id est, sine honore.

Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci ὕμεια appellant per translationem, quasi non coctus nec esui habilis: est enim asper & durus.

<sup>i</sup> Carnifex, quòd carnem efficiat.

<sup>k</sup> Crucarius, eò quòd sit cruce dignus.

Collega, à colligatione societatis & amicitiae complexu dictus.

Coætaneus, quasi compatriatus.

Complex, qui vno peccato vel crimen alteri est applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicimus complicem.

Consors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam sortem veteres pro parte possebant. Consors ergo, quòd sit communis sorte, sicut dissortis dissimilis sortis.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vsus exigit velocius facit.

Confinalis, ab eo quòd sit genere vel loco affinis.

Colonus

**C**olonus à **colonia**, vel ab agro colendo dicitur.

**Curator**, quod curam ferat pueris, qui adhuc eius ~~et~~ etatis sunt, ut negotia sua satis administrare non possint.

**Cognitor**, à cognoscendo causam dicitur.  
**Clientes**, prius colentes dicebantur, à clientibus patronis.

**Captus**.—

**Captivus**, dicitur quasi capite diminutus, ingenuitatis enim fortuna ab eo excidit, vnde & à iurisperitis capite diminutus dicitur.

**Colomis**, à **columna** vocatus, eo quod erectus & firmissimus sit.

**Comptus**, à coma dictus, quod sit formosus capillis, vel quia comam nutrit.

**Calamistratus** à calamistro, id est, acu ferreo in calami similitudine facto, in quo crines obtorquentur, ut crassi sint: quem in cenerē calefacere solent, qui capillos crispant, ut calamistrati sint.

**Corpulentus**, quod sit corpore validus, & lentis carnibus.

**Craffus**, à sagina corporis à creando carnes.

**Comes** or à comedendo satis. Est enim gula ac ventri immoderata deditus.

**Caupo** pessimus de vino aquam faciens.

**Candidus**, canus dictus à candore, & candidus quasi candor datus: studio enim accedit cādor. Nam album vocari, naturæ est.

**Clodus**.—

**Curaus**.—

**Crispus**.—

**Cæcus** appellatus, quod careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est, qui utique oculo non videt.

**Caducus** à cadendo dictus, idem Lunaticus, cò quod certo lunæ tempore patiatur.

**Confusus**, à confusione sceleris appellatus, inde & confusio.

**Conuulsus** dicitur, cui sua, vi aliqua admuntur. Vnde & conuulsa nauis, cuius eminentia vi tempestatis adimuntur: vnde & Virgilius: Vix septem conuulsa vndis, quasi mutilata.

**Cōsumptus**, totus sumptus & deuoratus.

**Conciliatrix**, ob societatem flagitiosæ confessionis dicta, eo quod intercurrat, alienum que nundinet corpus. Hanc etiā & lènam vocant.

**Circumforanus**, qui aduocationum causa circum foræ & conuentus vagatur.

**Collegiatus** ---  
**Carpentarius** ---

**Cæles**. *Aug. lib. de Gramm.* Præses, diues, hæres, cæles, calites qui iter sibi faciunt ad cælum. *Calite quoque in singulari ysus Ovid.lib. v. de Ponto.* Quod tamen potui de calite Brute recenti, Vestra procul positus carmen in ora dedi.

**Cælebs**. *Quintil. lib. i. c. 5.* Ingeniosè Caius virus est. dicere calibes veluti calites, quod onere grauissimo carent: *Et Hieronym. 2. contra Iouin.* Calibes, quod cælo digni sunt, inditum nomen.

**c** qualia sunt numina in cælo. *Verba Aug. loco cit.*

**d** quasi cælo beatus. *Al. Celo aptus.*

**e** Consulti. è *Sery. En. 3. ad y.* Inconsulti abeunt.

**f** Callidum pro astutè docto. *Hov. Callidus* huic signo ponebam millia centum.

**g** Calumniator— à caluendo. *Caius cap. 23 3. de verb. sign.* Si caluitur, & moretur & frustretur. Inde & calumniatores appellati, quia per fraudem & vexationem alios vexarent litib. Inde & cauillatio dieta est.

**h** Compilator. *Fest.* Compilare est cogere in vnū, & condere f. contundere. *Idem tamen, Pilare & compilare sunt qui Græca originis — Græci n. fures* *teipatas.*

**i** Carnifex. *Donat. in Hecyr.* Caro propriè dicitur mortuor. vnde carnifices dicti, quod carnes ex homine faciant.

**k** Cruciaris. *Petronius.* Itaque cruciarij illius parentes, ut viderunt custodiā laxatam, detraxere nocte pendentem.

**l** sicut diffors. *Aug. lib. de Gramm.* Diffors dicitur dissimilis sortis.

**m** Clientes. è *Seru. En. 6. ad y.* Pulsati sue parentes, a. f. i. clienti.

**n** Colomis. *Vnde incolmis à columnā vel columine.* *Donat. in Phorm.* Columnen culmen, an columnen colūna? *Vetus lib. 4. c. 2. 9.* Columnen in summō fastigio culminis, vnde Sc columnæ dicuntur.

**o** Caupo pessimus. *Hieron Isa. 1.* Hæretici quoque Euangelicam veritatem corrumpunt prauia intelligentia, & sunt caupones peñsimi facientes de vino aquam.

**p** Clodus—Curuus—Crispus. *Aliqui libri recentiores has lacunas explet. sed ita, ut referre non sit operæ pretium.*

**q** Collegiatus. *De collegiatis Titulus est lib. XI. Cod.*

## D

**D**ominus per deriuationem dictus, quod domui præsit.

**Disertus**, doctus à differendo dictus, dispositè enim differit.

**Doctus** à docendo, inde & doctor.

**Docilis**, non quod sit doctus, sed quia doceri potest: est enim ingeniosus, & ad discendum aptus.

**Discipulus** à disciplina dictus, disciplina autem à discendo vocata.

**Dispensator** vocatur, cui creditur administratio

nistratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

<sup>a</sup> Diues ab ære vocatus.

<sup>b</sup> Decorus, perfectus, à decem.

Dulcis---

Decens, compositus, à numero decem dictus. Hinc & decorus, & decibilis.

Directus, eò quod in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

<sup>c</sup> Delibutus, de oleo vnguis, vt athletæ solent, vel in ceromate pueri. Hinc & delibutum gaudio, id est, perfusum vel plenum.

Delicatus, quod sit delicijs pastus: viuens in epulis & nitore corporis.

Defensus, semper infirmus, quasi diu fessus.

Debilis, quod per bilem factus sit fragilis. Bilis enim humor est afficiens corpus.

Decolor, quod desit illi color.

Desperatus, vulgo vocatur malus ac perditus, nec iam ullius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, vt desperati ante ianuas suas collocarentur, vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transiuntibus forte curari, qui aliquando simili laborauerant morbo.

Degener, aut ignobilis, aut quod sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, in honeste tamen viuit.

Decrepitus, quod morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertar: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, non qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

<sup>e</sup> Depretiatus, ab eo quod sit vilis, nec aliquo pretio dignus.

Dirus, præparcus & teter, quasi diuina ira in id actus. <sup>f</sup> Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus.

<sup>g</sup> Dehiscens, valde hiscens. Hic enim, Deus, augentis est, vt deamare, desidere.

Despiciens, eo quod deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

Dolosus, infidiosus vel malignus, ab eo quod deludat. Ut enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

Delator dictus, eo quod detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Desidiosus, turdus piger à desidendo vo-

A carus, id est, valde sedendo. <sup>h</sup> (idem & refesi) refidendo, de, enim hic augentis est.

<sup>i</sup> Delirus mente defectus per ætatem æræ vel quod à recto ordine & quasi alia aberret. Lira enim est arationis genus, cum agricultæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

Desipiens, eo quod minus sapere incipit, quam solebat.

Damnatus, & damnabilis, quorum prius iam addictus est, sequens potest addici.

<sup>k</sup> Degulator, quod gulæ sit deditus.

<sup>a</sup> Diues ab ære. Aliquæ Gotth. ab habere.

<sup>b</sup> Decorus -- à decem. Seg. à decendo.

<sup>c</sup> Delibutus. Ex Don. in Phorm. ad illud: si te delibutum gaudio reddo.

<sup>d</sup> Desperatus - consuetudo autem erat. Seruji sunt non Desperati, sed Depositi vocem interpretantis. AEn. 12. ad v. Ille vt depositi p. f. p. Que si non satis apta sunt, minus mirum, cum Iſidorus Seruji commentarij fine Virgilij carminib. r̄fus sit. Chacon optime coniecit, & ex alijs hinc operis locis manifestè appetet.

<sup>e</sup> Depretiatus. Vtuntur hac voce antiquis Biblio. interpres, Tertull & alijs Ecclesiastici scriptores.

<sup>f</sup> Dirus præparcus & teter. Haud absurdè: opponitur enim diro comis. Cicero in Caton. Mai. Quanta in uno comitas, in altero diritas? Reliquæ è Seru. AEn. 2. & 6.

<sup>g</sup> Dehiscens. Ex eod. AEn. 1. ad illud, his vnda dehiscens.

<sup>h</sup> Delirus - dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. Sulcos pro porcis posuit, vel liris. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varro. & Columell.

<sup>i</sup> Degulator. Apul. apolog. 2. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. Idem Degulo dicitur ab Aug. in lib. de Gram.

## E

<sup>a</sup> Latus pro eo quod seipsum supra mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

<sup>b</sup> Enormis, eo quod normam & mensuram excedat.

Eloquens, profusus eloquio.

Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre vel expedire est.

<sup>b</sup> Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus.

Expertus, multum peritus: Ex, enim hic pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intellectum.

Exornatus, valde ornatus: Ex, enim pro valde ponitur: sicut excelsus, quasi valde celus.

Eximius, quasi valde eminentia.

Eminentia

**Efficas** dictus, quia nullam difficultatem A habet in qualibet re facienda: hinc & efficiens à faciendo dictus.

**Expes**, quod sine spe.

**Expers**, quia extra partē caruit enim parte. **Exors**, quia extra sortem est.

**Exsul**, quia extra solum suum est, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. Nā exsulare dicitur qui extra solum eunt. **Extorris**, quia extra terram suam est, quasi ex terris. Sed propriè extorris, cùm vi expulsi: & cum terrore solo patrio eiectus: & extorris, ex terra sua pulsus.

**Extorris**, extra terram: aut extra terminos suos, quia exterretur.

**Exterminator**, non ille qui vulgo dicitur ἀπονέμειναι, sed qui deicet & expellit à terminis ciuitatis.

**Exterminatus**, ab eo quod sit extra terminos suos eiectus: sic & externus, eo quod sit aliena terræ.

**Egens**, & **egenus**, sine gente & sine gente, indigens.

**Exiguus**, multum egens. Ex etimi pro valde ponitur.

**Exilis**, tenuis, quod possit quamvis per angustum exire (sive sine ilijs).

**Exesus**, quasi percomesus. Est enim aridus, tenuis, & exilis.

**Exhaustus**, quia consumptus est, & inanis effectus.

**Exangnis**, quod sit extra sanguinem.

**Exanimis**, est mortuus. Exanimis autem & exanimus dicimus, sicut vnaminus & vnaminis, inermis inermis, & hoc nostro arbitrio subiacet.

**Exustus** dicitur, de quo nihil supereft, quasi valde vstus. Ex enim pro valde ponitur.

**Exosus** ab odio dictus: <sup>b</sup> nam antiqui & odi dicebant & osus sum: hinc est exosus, quo vtimur, licet iam osus non dicamus.

**Effractor**, quod sit expugnator claustrorū. **Exitiosus**, eo quod multis exitio sit.

**Executor**, ab exequendo: id est & exactor. **Efferatus**, mente ferina effectus, & ultra humanum modum excedens.

**Effrenatus**, ab eo quod sit præceps & pronus, & sine fræno rationis.

**Eunuchus**, Græcum nomen est, quod est foedo. Horum quidam coēunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent, & emittunt, sed ad gignendum inanem, atque inualidum.

A **Effœta** ab eo, quod sit frequenti fœtu exhausta: partus enim eā assiduus debilem reddidit.

**Enormis**. *Anormis* quibusd. placuerat quod in Gothi. *Anormis*: in aliquo etiam *Anormis*: sed non conuenit interpretatione. *Anormis*.n. qui sine norma. Hor. Rusticus *anormis* sapiens, crassa que Minerua. *Enormis* extra normam. Illud absurdius, quod supra in A, *Enormis* & *Elatus* & *heros*: quia in libris Aeros, *Anormis*, *Elatus*.

**b** *Eruditus*. Vid. *Cassiod*. in ps. 2.

**c** *Exsul*. è Seru. *Aen*. 3.

Nam exulare dicitur. Ex eod. *Aen*. xi.

B **d** *Extorris*. Ex eod. *Aen*. 4. ad. v. Finib. extorris complexu avulsus Iuli.

**e** *Exterminator*. Non una hic species Gracor. characterum: sed ἑξοπίτις manuscripti nihil habent. ἀπαριγῆs aliquid omnes. Ergo quod preferre libri videbantur, ἀπαριγῆs ἑνασcripsimus: neq. ἀπαριγῆs, quod A. Augustino probabatur, regimimus.

**f** *Exilis*-- sive sine ilijs. Vid. *Fest*. vel *Seruium* *potius*.

**g** *Exanimis*. è Seru. *Aen*. 1. ad. v. *Exanimum* q. auro c. v. A.

**h** Nam antiqui diceb. Ex eod. *Aen*. 5. ad v. Si nondum exosus ad vnum.

**i** *Effœta*. Ex eod. *Aen*. 5. ad v. Frigentque effœta in corp. vires.

## F

**F** *Acundus* dictus, quia facilè fari possit.

*Facetus*, qui iocos & lesus gestis & factis commendat, à faciendo dictus.

*Frugalis*, à fruge nominatus, id est, à frumento vel parsimonia, sive ut alij volunt, à modestia, & temperantia.

**a** *Fœnator*, qui pecuniam deponit apud debitorem, quasi fœnoris actor: nam fœnus pecunia est. *Fœnator* autem Latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

*Flamines*, Pontifices idolorum.

**b** *Felix* dicitur, qui felicitatem dat: felix qui accipit: & felix, per quem datur felicitas, vt felix tempus, felix locus.

*Fidelis*, pro eo quod fit ab eo id quod dicit, vel quod promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

*Firmus*, vnde & formosus.

*Fortis*, quia fert aduersa, vel quæcumque acciderint: sive à ferro, quod sit durus, nec molliatur.

**c** *Formosus* à formo dictus. Formum enim veteres calidum, & seruens dixerunt. Feror enim sanguinem mouet, sanguis pulchritudinem.

**d** *Fœdus*, nomen habet ab hirco, & hœdo, f. littera addita.

**e** Hunc veteres in graui signifi-

significatione ponebant: vt, Sanguine fœ- A rimosa non tenent, quæ inieceris.  
dantem quos ipse sacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quod facile frangi pos- fit.

Fessus, quasi fisis, nec iam integer salu- te: est autem generale. Dicimus eam fessus animo, vt, terfessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à casu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitatus.

**f** Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cùm se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde est illud, - gelidusq. coit formidine sanguis. Formidolosus autem cùm sit timidus, & ti- mendum significat.

**g** Fatuus ideò existimatur dictus, quia ne- que quod satur ipse, neque quod alij dicunt, intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus. Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eoque primùm Fatuos appellatos, quod præter modum obstupefacti sunt va- ticiinis illius vsq. ad amentiam.

Fautor, ab eo quod faueat & consentiat.

**h** Fictor, appellatus à fingendo & componendo aliquid, sicut qui capillos mulierum lenit, & pertractat, vngit, & nitidat.

Fallax, quod fando, id est, loquendo deci- C piat.

Feruidus, iracundus: ira enim inflamat.

Frendens, quod minando frangat den- tes, & comprimat.

Fremens ---

Ferox, ab eo quod feritatem exerceat, vt bestia.

**i** Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.

**k** Factiosus inter opprobria, cùm seditioni accipi volumus: cùm verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

Facinorosus, à facti commisso nominatus: D facit enim quod alteri noceat.

**l** Fœmellarius, fœminis deditus, quem an- tiqui mulierarium appellabant.

Flagitosus, eo quod frequentius flagiter, atque appetat libidinem.

**m** Furcifer dicebatur olim, qui ob leue de- lietū cogebatur à dominis, ignominia ma- gis, quam supplicij caussa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & mone- re cæteros, ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est metaphora à vasis fictilibus, quæ quassia &

Fornicarius ---

Fornicatrix est, cuius corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornices dicuntur: vnde & forni- cariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda, à fœtu dicta, quasi fœtu abun- dans, est enim partu frequens.

Fœta ---

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui do- minū fugit: nam si parvulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitiuus non est.

**a** Fœnator autem Latin. Ex Aug. in ps. 36.

**b** Felix. Seru. En. i. Felix dicitur, & qui habet fe- licitatem, & facit esse felicem.

**c** Formosus -- Formum. n. veteres calidum. Ita legendum inf. lib. 19. cap. 7. in Forcipes, & apud Seru. (cuius haec sunt verba En. 8.) non foruum, & apud Non. in Fauno. Vid. Peſt. in Forcipes -- Forma -- & Formicalis. & Donat. in phorm. act. 1 sc. 2. ad verba. Hæc formam extinguerent.

**d** Fedus. Peſt. Fœdū antiqui dicebant pro hædo, folus pro holere, foſtem pro hoste, foſtiam pro hostia.

**e** Hunc veteres in graui signif. Seru. En. 2. Fœ- dum tam apud Virgilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

**f** Formidolosus, cum sit timidus. Seru. En. 4.

**g** Fatuus. Ex eod. En. 7. ad. v. Huc Fauno, & nymph. g. l. M. At Iustin. lib. 43. Fauno fuit vxor nomine Fa- tua, quæ assiduò diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmoniebat. Vnde adhuc qui in- spirari solent, fatui dicuntur. Ipse quoque Faunus, ut su- pra è Seruio retulimus, Fatuus Fatuelis dicebatur.

**h** Fictor -- lenit, Al. lenit.

**i** Fur. Vid. Agell. lib. 1. c. 8.

**k** Factiosus -- cum vero gratiosum ac pet. Glos. Factio τάχα. Sueton. in Nerone: quinque millia iau- num elegit, qui diuisi in factiones plausum genera- condiscerent: & Plaut. in Aului. istas magnas factio- nes, dotes dapiles nihil moror. Inde factiosi, potentes, & gratioſi in factiorib.

**l** Fœmellarius. aberat hac vox à plerisque Gottb. et in Ovet.

**m** Furcifer. Ex Donat. Vid. Glos. in Furcifer γαρο- μιος, &c.

G

**G**loriosus à frequentia claritatis dictus, pro c. g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius ignarus nesciens.

Grauis, venerabilis: vnde & contem- ptibiles leues dicimus. Grauis pro confi-lio & constantia dictus, quia non leui motu dissilit, sed fixa constantia grauitate con- sistit.

Grandis --

**G**randis  
Gracilis  
Grandæus, quod sit grandis æuo.

Gratus, gratiam seruans : sed gratus tan-  
tum animo, gratissimus & animo & corpore  
dicitur.

Gratificus, ab eo quod gratis faciat bonū.

Gratiosus, qui plus vnicuique, quam me-  
retur, tribuit.

Garrulus propriè dicitur, qui vulgo ver-  
bosus appellatus, accidente lætitia nec va-  
lens, nec volens tacere. Sumptum nomen à  
graculis aibus, qui importuna loquacitate  
semper strepunt, nec vñquam quiescunt.

Ganeo, luxuriosus & tanquam in occul-  
tis locis & subterraneis, quæ ganea Græci  
vocant.

Glutto, à gula, i. gulosus.

Gratiosus. *Agell. lib. 9. c. 12.* Gratiosus & qui ad-  
hibet gratiam, & qui admittit.

Ganeo—tanquam in occult. & sub terr. *Fest. Ga-*  
*neum locum abditum, ac velut sub terra dixerūt.*  
*Donat. in Adelph.* Veteres ganeum meretricū tabernā  
dixerunt, *ανθράκες, τσιτέζι τῆς γῆς, quod ipsa sit in*  
terra, non ut cœnacula superius, vnde & taberna,  
quasi trabena à validiorib. dicta trabib. quib. supe-  
riora suspensa sunt.

Glutto. *Aug. in lib. de Gramm. Heluo, qui & Glutto*  
*fest. Ingluuies à gula dicta, Hinc & ingluuiosus, &*  
*glutto, & gulo.*

## H

**H**eros vir sapiens & fortis.

Humilis, quasi humo acclinis.

Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est,  
aptus.

Honestus, quod nihil habeat turpitudini-  
nis : nam quid honestas, nisi honor perpe-  
tuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quod habeat circa homines  
amorem & miserationis affectum: vnde &  
humanitas, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quod sit ad habendum commo-  
ataque aptus.

Honorosus, plus est quam honoratus, si-  
c ut scelerosus, quam sceleratus.

Hirsutus, ab eo quod sit hirtus & pilis  
horridus.

Hypocrita, è Græco sermone in Latinū  
simulator interpretatur. Qui dum intus  
malus sit, bonū se palam ostendit: *ὑπένθιμος* enim  
falsum, *ὑπένθιμος* iudicium interpretatur. No-  
men autem hypocritæ tractum est à specie  
eorum, qui inspectaculis contecta facie in-

Acedunt, distinguentes vultum ceruleo in-  
nióque colore & cæteris pigmentis, haben-  
tes simulacra oris linctea gypsata, & vario  
colore distinta, nonnunquam & colla &  
manus creta perungentes, vt ad personæ  
colorem peruenirent, & populum dum  
in ludis agerent, fallerent, modò in spe-  
cie viri, modò in fœminæ, modò tonsi,  
modò criniti, anili, & virginali, cæteraque  
specie, ætate, sexuque diuerso, vt fallant po-  
pulum, dum in ludis agunt. Quæ species ar-  
gumenti translatæ est, in ijs qui falso vultu  
incedunt, & simulant quod non sunt: nam  
hypocritæ dici non possunt, ex quo foras  
exierint.

**B** Humatus, quod sit humo rectus, id est se-  
pultus.

Hilaris, Græcum est nomen.

Heros. *Idem sup. lib. 1. c. 39.* Heroes appellantur  
viri, quasi aerei, & cælo digni, propter sapientiam  
& fortitudinem. *Vid. Serm. En. 1. & Aug. 10. de cœnit. c.*  
2. *Διὰ quibus longè diuersus it Socrates in Cratyle* *Æres in*  
*libris VV. in A scribitur.*

Humilis—humo acclinis. *Ita Gothici omnes.*

Honestus q. honoris status. *Al. q. honor. Stans.*

Hypocrita. *Ex Aug. Serm. 1. in fer. VI. post Quintu-*  
*quag.*

**I** Ngeniosus, quod intus vim habeat gi-  
gnendi quamlibet artem.

Inuentor dictus, quod in ea quæ querit,  
venit: vnde & ipsa quæ appellatur inuentio,  
si verbi originem retractemus, quid aliud  
resonat, nisi quia inuenire est, in id venire,  
quod queritur?

Interpres, quod inter partes mediis sit  
duarum linguarum dum transfert. Sed &  
qui inter Deum, quem interpretatur, & ho-  
mines, quibus diuina indicat mysteria,  
interpres vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit,

Indoles, propriè est imago quædam futu-  
ræ virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secun-  
dum legem vivit.

Innox, quod non noceat.

Innocuus, cui nocitum non sit, sed apud  
veteres vtrumque indifferens est.

Iocundus, eo quod sit semper iocis aptus,  
& hilaritati, à frequentia, sicut iracundus.

Iocosus, iocis usus.

Inclytus, Græcum nomen est. Nam *κλει-*  
*τον* Græci gloriosum vocant.

**A** Illustris, nomen notitiae est, quod claret multis, splendore generis, vel sapientiae, vel virtutis, cui contrarius est obscurus.

Idoneus ----

Incolunis, à coluna nomen habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

Immarcessibilis, incorruptus & semper tenus, quod sit sine marcore & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine forme, i. sine calore.

Imbecillus, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei, rursus displicet.

Iactans, vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit, sed propriā quandam viam iustitiae & sanctitatis inquirit.

Iracundius dictus, qui accēnsō sanguine in furorem compellitur, yr enim flamma dicitur, & ira inflamat.

Incentor, ab eo quod incendat atque inflammet.

Incentor, quia prāua suggestione ad vitia cor aliorum succedit, & persuadendo inflamat.

Inexpiabilis, quod nunquam expietur, nunquam purgetur.

Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

Iratus, ira actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus propriè dictus, quia nō est æquus, sed inæqualis. Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infidei ponitur: & dictus impius, quod sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quod non est æquus, sed praus operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censeatur.

Inimicus, quia non amicus, sed aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quod timent: Fraus, mali, quod paſſiunt.

Inuidus, dictus ab intuendo felicitatem alterius.

Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiam.

Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Intestabilis, cuius testimoniu[m] non valet, & quod dixerit, irritum improbatumq. sit.

Infamis, non bonæ famæ.

Improbos dicti, quod instat etiā prohibeti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est quietem. Vnde & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

Infrænis est, qui frænis nō regitur, vt, Numidæ infræni.

Infrēndens, propriè est inter se compri- mens dentes. Nam & frendere significat dentibus frāgere: vnde nefrēndes infantes, qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus, à gula & voracitate dictus.

Inglorius, quod sit sine gloria, i. sine triūphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quod non habeat formam, sed quod ultra formam magnitudinem habeat.

Inueterator, eò quod sit multi veterisq. usus in malitia.

Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manū enim bonū dicitur. Vnde κακὸν ἀριθμός dij manes, minimè boni.

Immunis, minimè munificus, vt est in proverbio veteri: Immunē ciues odere sui. Itē immunis, qui non facit munia, i. officio nō fungit, est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnis, eò quod sine dāmno viuat, & sine vlla culpa atque periculo.

Iners, sine arte, & ob hoc ne operi quidē vlli aptus.

Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nam semper arma pro viribus.

Ignauis, ignarus viae, i. rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, i. inscius vel sine na-ribus. Olfecisse enim veteres, scisse dicebāt.

Ignarus autē dūo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immēmor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus, Græcum est.

Imperitus, siue peritia.

Inconsultus, ab eo quod non accipiat consilium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

Inops, qui sine terra est: opē enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alij inopem intelligent, non sepultum, inhumatum, cui nec inanis absenti surrexit tumulus.

Ignobilis, eo quod sit ignotus & vilis & obli- curi generis: cuius nō nōmen quidē scitur.

Ircoſis, quia sudore corporis fœtido putet.

Ignotus, ignobilis, vel ex improuiso venies.

Impro-

- A** Improuisus dictus, eo quod subito sit, & A quidquam cœperet?
- Ignarus autem duo. è seru. *Aen. 1. c. 6.*
  - Inconsultus. Vid. *Svp. consultus.*
  - Inops. è seru. *Aen. 6. ad v. Inops, inhumataque turba est.*
  - Indigena. Ex eod. *Aen. 8.*
  - Internicida. Fest. in Interniciuum testamentū, & internectio, vide *Cuiac. obseru.*
  - Incincta. Eandem vocem nostri usurpant.
  - Inuestis, id est, sine ueste. Hactenus recte, hoc est sine pube. auctorib. Seru. *Macrob. Non.* Quod sequitur non admodum cohæret, nondum n. habet stolā, quod est signum maritalis dignitatis. Itaq. hoc addititū, eiusq. qui illud sine ueste non intellexerat, auxeratque damno interpretationem, accersens hec verba è *I. b. 19. c. 29.*
- B**
- Index, proditor ab indicando.
- Indigena vocatus, quod inde genitus sit, id est, in eodem loco natus.
- Impudens, eò quod ab eo pudor & pudicitia procul abest.
- Impudicus, à pædore vocatus. Pædorem enim factorem dicunt.
- Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incensus, sicut qui virginem sacram vel affinitati suæ proximā stupraverit.
- Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.
- Inficator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.
- Impostor ----
- Interceptus, propriè dicitur qui inter duos de medio tollitur.
- Insidiosus, quod insidet: Nam propriè insidere est dolose aliquem expectare. Vnde & insidiae nominatae sunt.
- Incincta, id est, sine cinctu: quia præcingi fortiter uterū non permittit.
- Inuestis, id est, sine ueste, nondum enim habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis.
- Iscura vocatur, quia causa escæ quemlibet consecutatur.
- Interpres. Seru. *Eneid. 10. ad v. Tertius ille h. diuīm. interp. Asylas Interpres, medium est, nam & Deor. interpretator, & hominum qui diuinis indicat mentes interpres vocatur.*
- Innox. *Gloss. Innox. ἀσαλίς.*
- Iracund. Vr. n. flamma. Sepè hoc repetit. *Hebraicē. יִתְּבָאֵל lux.*
- Incitor quia prava. *Succenter quia prava. Gc. Neap. c. cui scriptura magis conuenit interpretatio suggestendi & succēdendi.*
- Illaudabilis. è seru. *Georg. 3.* Sed hec interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sepè nascatur anteā admonimus.
- Inter impium autem & iniq. Hieron. *contra Pelag.* Omnis impius iniquis est, & peccator, nec reciprocatur, &c.
- Inuidiosus est q. a. 2. p. i. *Agell. lib. 9. c. 12.*
- Nam & frendere. Fest.
- Inglorius. Seru. *Aen. 10.* Inglorius sine triumphis, immemor glorie.
- Inueterator. Ita V. o. *Danielis tamen. 13.* Inueterate dierum malor.
- Immanis. Fest. Immanis, ferus, siue magnus. *Gloss. Immanis, μένειος, ἄγριος.* Vid. Seru. & Non.
- Immunis. *Gloss. Immunis ἀτελῆς, ἀτέπαχει, ἀτε-* *τερητος.*
- Olfecisse n. veteres. *Idem inf. lib. 11. c. 1.* Terent. An non sextetis mensibus prius olfecissim, quam ille

**K**

Katholicus, vniuersalis: Græcum est.  
Karus, Græcum nomen est: sicut & karitas: vnde & Karistia, Karismata gratia.

**L**

Lvculentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Vnde & nauis dicitur legere quidquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, -- Crebris legimus freta concita terris. Item lector, à colligendo animo quæ legit,

C quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax, non est eloquens.

Latus, à latitudine.

Locuples, quasi locis plenus, & possessio num plurimarum possessor, quemadmodū docet Tullius in libro ij. de Republica: multaq. dictione ouium & boum, quod tunc res erat in pecore & in locorum possessiōnibus: ex quo pecuniosi & locupletes vocabantur.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter do net, nec murmuret.

Largus ----

Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

D Longævus, quasi longiæui & longi temporis.

Longanimis, siue magnanimus, eo quod nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersal sustinenda patiens est. Cui contrarius est c. pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nuncista, nunc illa desiderat,

Lubricus, ab eo quod labitur.

**a** Labens, interdum velox, ut Labere nympho polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

**c** Latro, infessor est viarum, à latendo dictus: Ælius autem: latro est, inquit, latero ab latere, insidiator via.

**Lanilla**, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniando scilicet corpora.

**Lacepsitor**, per translationē dictus à canibus, vel à feris, quae solent lacerando provocare.

**Leno**, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum blādiat, & deliniendo seducat.

**Libidinosus**, ab eo quod facit quod libet.

**Libidinosus**, à Libero, qui puellari corpore pingitur.

**Luxuriosus**, quasi solutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

**Lascivus**, quod sit laxus, i. solutus & vanus.

**Lymphaticus**, quod aquam timeat, quem Græci νέφελος vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est hoc atque illuc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poëtæ iam hoc genus nominis pro furiosis usurpant.

**Languidus** ----

**Luridus**, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeat cutem.

**Leprosus**, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: vnde per p. scribi debet.

**Luscus** quod lucem ex parte sciæ: sicut glusciosus, qui vespere nihil videt. **Luscus coclites** dixerūt antiqui: vnde & Cyclopas coclites legimus dictos: qui vnum oculum habuisse prohibentur.

**Lotus**, lauatus, id est, mundus.

**Lupa**, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

**a** Lætus à latitudine. *Varro lib. 5.* lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionē diffusum.

**b** Locuples. *Vid. Non. in Pecuniosus.*

**c** Pusillanimis vehementer insip. *Ex LXX. editione pro quo Vulg.* qui autem impatiens exaltat stultitiam suam. *Propr. t. 4.*

**d** Labens, interdum velox, è seru. *Æneid. 2. adv. Tot. iam lab. ann.*

**e** Latro. *Vid. Varr. lib. 6.*

**f** Lutidus, à loro. *Æc. t. Varr.* Lorica à loris, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem huiusmodi coloris sunt. *Festus.* Luridi supra modum pallidi.

**g** Lusciosus, qui vesp. nihil vid. *At Festus contra Luscio vitium oculorum, quod clarius vespere quam manè cernit vid. Vulg. Plat.*

A <sup>b</sup> Luscios coclites è seru. *Æn. 5.*

M

**M**isericors, à compatiendo alienæ misericordiæ vocabulum sortitus est: & hinc appellata misericordia, quod miserū cor faciat dolentis alienam miseriā. Non autem occurrat ubique hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine villa cordis miseria.

**b** Maetus, magis auctus gloria, & est nomē tractum à sacris. Quoties enim thus aut vimnum supervictimam fundebatur, dicebant: maetus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia & magis aucta.

**Munificus** dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimpler: sic & munifex, quia munera fert.

**Magnus** ----

**Magnanimus**, ab eo quod sit magni animi & magnæ virtutis. Cui contrarius pusilanimis.

**Magnificus**, à magna faciendo vocabulum traxit.

**c** Mansuetus, mitis vel domitus, quasi manu assuetus.

**p** Modestus, à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

**Mitis**, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens, quasi mutus.

**c** **Mutus**, quia vox eius non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per narē quasi mugiens emitit.

**Memor**, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

**f** Magister, maior in statione: nam *magister Græcè statio* dicitur.

**Minister**, minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

**Maior** ----

**Minor** ----

**Miminus**, à numero monadis, quod post eum non sit alter.

**D** Maximus, aut meritis, aut ætate, aut honore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

**Modicus**, parvus, sed abusuè, ceterū rationabilis.

**Moderatus**, à modo scilicet & temperamento.

**Medioctis**, quod modicum illi sufficiat.

**g** Miser propriè, eo quod omnē felicitatem amisit. Secundū autem Ciceronem propriè mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quodiam amiserunt vitam.

**Miser**

Miserabilis, quod sit miseria habilis.  
b) Mæstus, naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: vnde & mæstus.

Mendicus dictus, quia minus habet unde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.

Mendax, quod mentem alterius fallat.  
Malignus, qui malitia votum vel opus feragit.

Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci μέλας dicunt, vnde & melancholici appellantur homines, qui & conuersationem humanam refugiunt, & amicorum charorum suspiciuntur.

Malitiosus deterior malo, quia frequenter malus. A malo autem peior dicitur, à bono deterior.

Melior dictus, quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.

Minax, à facie oculorum quando furiosè ardescunt, ut amplius vidēs pertimescat.

Minator est, monitor, sed monitor dicitur cùm prænuntiat bona, minator cùm prænuntiat aduersa.

Mulcator, eo quod blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum cordibus stomachum.

Metatores appellantur, qui castra defingant, à metiendo scilicet, Lucanus: Hespérios audax veniat metator in agros.

Mollis, quod vigoreta sexus encruato corpore dedecoret, & quasi mulier emulatur.

Macer à macie: & macies à macchia, cò quod immoderata libido macros faciat, siue à maceratione.

Mancus, manuancus.

Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, vitanti similis. Quando enī dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.

Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mercatur. Inde & meritorix tabernæ: nam & milites cùm stipenda accipiunt, mereti dicuntur.

Morio, à morte vocatus, eo quod non vivat intellectu.

Mulio, dictus à mulis, eo quod præsit eisdem vehiculis.

A Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

a) Misericors. Ex Greg. Moral. lib. 20. cap. 23. Al. 24.

b) Mæstus magis auct. è Seru. En. 9.

c) Mansuetus. Vid. Caſiod. in pf. 22.

d) Modestus. Ex Ambroſ. lib. 1. Off. c. 18.

e) Mutus--vocalem n. sp. Ex Laſt. lib. 6. de ap. cap. 11.

f) Magister--nam steron Græc. statio. Glos. στέρων, Robustus, gravis, stabilis. Στάτις ἡ παραπομ. Statio vid. f. in Magisterare & Magisteria.

g) Miser--secundū Cic. è Seru. En. 4. ad v. miferi post fata Sichæi.

h) Mæstus naturaliter tristis. è Seru. ad v. mæstum mittit Onyten En. 12. mæstum, naturaliter tristem, seuerum, quem Græci μελαγχον dicunt.

B i) Vnde & mæstus. f. metus Vid. Seru. En. 1. ad mæstumque timorem.

Amicor. charor. suspecti sunt. Ita l. o. Gotthicus.

mus. à malo autem peior, à bono det. è Seru. Georg. 4. ad

v. Deterior qui visus.

2 quando furioso. Al. furore.

k) Mulcator. Donat. in Hecl. sc. 1. Nam propriè Mulciber dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat, & in Adelph. sc. 1. Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcavit. Ita enim legi in veterib. libris admonuit Gab. Faenus. Quæ autem de mulso, Plinius videntur lib. 2. c. 94.

l) Mancus. manuancus. Fetus: Ancus appellatur, qui ad tunc brachiū habet, ut porrigit non possit. Glos. Ancus, mancus, μαλός, νεφέλης.

m) Moribundus-- morienti similis. è Seru. En. 10.

## N

Nobilis, non vilis, cuius & nomen & genus scitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

n) Nemo ab homine tractum est, id est, ne homo, quod est pro nullo.

Nullus autem, quasi ne nullus.

b) Nihili, compositum est ex ne & hilo. Hilum autem Varro ait, significare medullam eius ferulæ quam Græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲ γῆ.

c) Nequam à malo plerique distinguunt: alium perniciosum: alium nugā existimantes, ut ait Monatius: Hic adolescēs nequam non malus, id est, nugas, nō perniciosus. Alij confundunt, quasi vtrumq. vnum idemq. significet.

Nequaquam, eo quod nec quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.

Neuter, neque iste neque ille, q. dicat nec vterque.

<sup>a</sup> Nefarius, non dignus farre, quo primo à cibi genere vita hominū sustinebatur. Alias nefarius.

Nefandus, id est, ne nominandus quidem.

Nutritor, quasi nutu eruditior.

<sup>c</sup> Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiatur, id est, οὐγέτης, ναὶ οὐγέλια: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò quod nuntiat genere neutro, ut hoc nuntium, & hæc nuntia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaræus clime dicebatur, qui sanctam comam nutritiebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinenſe à vino omnique ſicera, quæ mentem ab integra sanitate peruerit.

<sup>f</sup> Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vbi dicit Sophonias: Nugas qui àlēge reſerunt, vt noſſe poſſimus linguam Hebraicam omniū linguarum eſſe matrem.

Nugigerulus, appellatus ab eo quod sit turpis nuntius.

Negligens, quasi neclegens.

<sup>g</sup> Nepos, dictus à genere quodam scorpiorum, qui natos ſuos consumit, excepto eo, qui dorſo eius infederit: nam rufus ipſe, qui ſeruatus fuerit, consumit patrem: vnde homines qui bona parentum per luxuriā conſumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoq. ne- potatio pro luxuria ponitur, qua certè quæ quæ res conſumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non ſerenus, ſed fuſco opertus eſt. Vnde & nubilū diem tetur dicimus.

<sup>a</sup> Nemo, id est, ne homo. *Vel nec homo, Seru. & Feſt.*

<sup>b</sup> Nihili. *Festus.* Hilū putant eſſe quod grano fabæ adhæret, ex quo nihil, & nihilum.

<sup>c</sup> Nequam--nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro mono. & Agell. lib. 7. c. 11. vt ait Monatius: f. Munatius vel Matius potius, cuius Mimoambi laudantur à Terentiano. Numatius in c. Terrac.*

<sup>d</sup> Nefarius non dignus farre. Non. Nefarij proprie- tam lib. 1. de vita pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adoratum eit, quo ſcelerati vii non de- beant. *Aſcon.* Nefarium quod ſacra polluit farre pio ſolita celebrari ergo nefarij ſacrilegi.

<sup>e</sup> Nuntius. *Seru. En. b. ad v.* Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantum dicitur maſculinou. Qod autem nuntiatur, licet neutrō dica- tur, tamen inuenitur etiam maſculino.

<sup>f</sup> Nugas autem Hebr. *Ex Hieron. Sophon. 3.* Eſtautem vox Hebreæ, οὐγέτης, char. lib. 1. Nugas licet indeclinabile ſit, tamen commune trium generū, hic, & hæc, & hoc nugas. *& pauli pof.* Neutralia indeclinabilia ſunt, ut nugas, quod eit commune trium generum.

<sup>a</sup> Nepos à genere quodam ſcorpi. *Glos. Nepa* οὐγέτης. *Non.* Nam verè nepa ſcorpius dicitur. *Aliter Feſtus de nepotis etyma. & Isidorus ipſe lib. 9.*

## O

Othodoxus, rectæ gloriæ.

Orator, <sup>a</sup> ab ore vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nam orare dicere eſt.

Obaudiens: ab aure, eo quod audiat imperantem.

<sup>b</sup> Oſpēs, quod inferat oſtio pedem.

Oſpēs, facilis, apertus, & oſtio patens: unde & oſpitalis homo dicitur.

Osor, inimicus ab odio dictus: ſicut amator ab amore, & eſt generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obſitus, obfessus, id eſt, vnde inſidijs conuallatus.

<sup>c</sup> Obſcenus impuræ libidinis, à vitio obſcuro dictus.

<sup>d</sup> Obtunſus, hebetior & obcluſior, quaſi ex omni parte tunſus.

Obnixus, contranixus & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus eſt nexibus culpæ.

<sup>e</sup> Oblectator, quasi cum lacte & fraude, vt Terentius: Nisi me lactaffes amantem: vnde & oblectare dictum eſt.

<sup>f</sup> Obtrectator, malignus, & qui obſtrigillando officiendōque non ſinat quempiam progredi & augescere.

Orbus, quod liberos non habeat, quaſi oculis amiffis.

Opifex, quod opus faciat aliquod.

Opilio, ouium paſtor ouilio.

<sup>a</sup> Orator. *At Feſtus.* Oratores ex Græco quaſi ἀριστοὶ, quod miffi ad reges, nationesq. deos ſoletēt ἀρισται τῆρεſid ed eſt, teſtari.

<sup>b</sup> Oſpēs. *Hopſes.* Recte abeſt à quattuor Tarr. cc. hab. vox.

<sup>c</sup> Obſcenus. *Varro lib. 6.* Obſcenum turpe, quod niſi in ſcena palam dici non debet.

<sup>d</sup> Obtunſus. *I. obtuſus--obcluſior:* *Al. obduriōr.* *Vt roquā n. modo legi admittunt charæteres Gotthici.*

<sup>e</sup> Oblectator. *Feſt in verbo lacit.*

<sup>f</sup> Obtrectator--obſtrigillando. *Vel obſtrigillando potius ut apud Varr. de re ruſt. c. 20.*

## P

Prudens, quaſi porro videns: perſpicax enim eſt, & incertorum præuidet caſus.

<sup>a</sup> Patiens, dictus à pauiendo, pauire enim ferite eſt: percutitur enim, & tolerat.

<sup>b</sup> Per-

**P**erfectus, cui iam nihil adiungi potest. Huic nomini apud Grammaticos comparatio non adiicitur, quia si dixeris, Ille perfectior est, iste perfectus non erit.

**P**ulcher à specie cutis dictus, quod est (rubens) pellis: postea transiit hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, vt: Os, humerisque Deo similis--. aut in capillis, vt: namque ipsa decoram Cæsariem: aut in oculis vt, --lætos oculis afflata honores: aut in candore, vt: Quale manus addunt ebori decus: aut in lineamentis, vt, Te multo plus figura & lineamenta hospitis deletabat: aut in proceritate, vt, Turnus: Vertitur in medijs, & toto vertice supra est.

**P**ellax, à pelliciendo.

**P**erspicax, splendidus, eo quod perluceat.

**P**erpetuus. ----

**P**erennis, ab eo quod sit perpetuus annis.

**P**räfus vocatus, quia præstet solicitudine.

**P**räpositus appellatus, eo quod sit subiectorum ac famulantiū ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti sunt, quod huiusmodi affectum clientibus exhibeat, vt quasi patres illos regant.

**P**ädagogus est, qui parvulis assignatur: Græcum nomen est, & est compositum ab ab eo quod pueros agat, id est, ductet, & lasciument refrænet ætatem.

**P**räfens dictus, quod sit præ sensibus, id est, coram oculis, qui sensus sunt corporis.

**P**rior, quod primus sit ordine: & primus, quasi præminens.

**P**rimus ----

**P**ostremus ----

**P**otens, rebus late patens: vnde & potestas quod pateatili i quaqua velit, & nemo intercludat, nullus obfistere valeat.

**P**räopimus, præ cæteris opibus copiosus.

**P**ecuniosos Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuissent pecuniam, id est, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. Paulatim autem per abusionem nomen in aliud deuolutum est.

**P**eruicax propriè dicitur, qui in proposito suo ad victoriam perseverat. Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriā: credo quod inde dicatur herba vicia, id est, victorialis.

**P**ernix à pernitione tractum est, id est, in conatus perseuerando. Alij i pernicem velocem intelligent pedibus: k Nam pernitas pedum est, vt: perniciibus ignea planitis: sicut celeritas pennarum est, vt: ce-

A Ierique fuga sub sidera lapsæ.

**P**iger, quasi pedibus æger. Est enim tardus ad incendium: quod nomen per usum transiit & ad animum.

**P**ernox, pervigilans nocte.

**P**erseuerans ----

**P**ertinax, impudenter tenens, quasi pertinens.

**P**etulans, nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & propriè argentariorum coactorum pueri, quod pretia rerū crebrius & asperius exigebant, à petendo petulantes vocati.

**P**rocax, propriè idem quod petax. Nam procare est petere: vnde & nuptiarum petidores proci dicuntur.

**P**rodigus, sumptuosus atq. consumptor, qui omnia porro agit & quasi projicit.

**P**rofugus propriè dicitur, qui procul à sedibus suis vagatur, quasi porrò fugatus.

**P**eregrinus longè à patria positus, sicut alienigena.

**P**roiectus, quasi longè & procul iactatus, sicut & produxit, quasi porrò illum duxit, & prouocauit, quasi porrò illum vocauit.

**P**roiectus, quasi porrò eiectus ac proiectatus vnde, Proiectaque saxa Pachyni, id est, porrò iactata.

**C**<sup>a</sup> **P**roscriptus, cuius bona palam & aperte scribuntur.

**P**räscriptus, ordinem significat, sicut & præscriptiones apud Iurisconsultos.

**P**rocinctus, expeditus & armatus, vnde & In procinctu, id est cum belli caussa arma sumebant.

**P**räcinctus, eo quod ante se ponat aliquid, quo præcingitur. Vnde & de Domino dictu est, Präcinctus linteo, lauit pedes discipulorum suorum.

**D**<sup>b</sup> **P**rädo est, qui populando alienam inuidit prouinciam. Prädo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

**P**rädator est, cui de præda debetur aliquid.

**P**lagiator, πλαγια, id est, obliquo, quod non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

**P**iratæ sunt prædones maritimi ab incendo natuum transeuntium quas capiebant dicti. Nam πυρ ignis est.

**P**ugillator, qui de manu in manum numerorum aliquid subtrahit.

**P**eculator, pro eo quod sit pecunia publicæ defraudator.

Proditor, pro eo quod detegit. Item proditor, perditor: ut, vius ob iram Prodimus.

Perfidus, quia fraudulentus est & sine fide, quasi perdens fidem.

<sup>f</sup> Periurus, quia perperè iurat, id est, male iurat. Periurus autem in verbo r. non habet. Nam peior & deior dicimus.

\* Prævaricator, male fidei aduocatus, & qui vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubique ponat mercedis gratia, scilicet corrupus. Cicero: Quid enim tam prævarum: id est valde varum.

Pellax, dolosus & failax, à pelle, id est, vultu. Foris enim, vt failat arridet, sed nequitiā intus gerit.

Profanus, quasi porrò à fano. Sacris enim illi non licet interessere.

\* Parracida, propriè dicitur interfeitor parentis, quamvis quidam veteres hunc parenticidam dixerint: quoniam partidium & homicidium in quocumq. intelligi possit, cum sint homines hominibus spares.

Persecutor non semper pro malo intelligitur, vnde, Persecutus, perfecitè fecutus.

\* Publicanus est, qui vestigalia publica exigit, vel qui per publica negotia seculi lucra sectatur: vnde & cognominatus est.

Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantum flagitiosum significabat, postea transiit hoc vocabulum in appellacionem omnium iniquorum.

Prostituta meretrices, à prosedēdo in meritorijs, vel in fornicibus.

y Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est versutia, sub dolositate vel mendacio.

Procuruus, quasi per longum curuus.

\* Pavidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nam pauiare ferire est, vnde & pavimentum.

Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

\* Petulcus, dictus ab appetendo, vnde etiā & meretrices petulcas vocamus.

Pisinus, à fusione.

Productus, quasi porro ductus.

\* Patiens dictus à pauiendo. Fefus: Obpauiat verberat, à paumento, id est, feriendo. Vnde pueri quod puniendo coercentur, vnde & pavimenta. Nam in quod Græci nulas ferire, & paumenta pro-

pavimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vñ eradicatus.

b Perfectus, servus En. 11. ad v. 6 fatua ingens ingentior arm. Aliæ illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtrum comparantur, vt est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non est, id est perfectus.

c Præful-- quia præest sollicitud. Paul. ad Rom. 12: qui præest in sollicitudine. Dic̄us aetere presul à presulū (vt ait Phocas) sic enim inter Selios primus appellatur, quod triplidū auspicaretur, inde Lucilius: Præful ut antruat, inde & volgus redantruat olli. Hic est presul ter, quem Glossarium verus τον εν τοις λεγοις πρεσβυτερον interpretatur.

d Pædagog. qui parvulus assign. Ex Hieron ad Gal. 3:

e Pecuniosos, ex eod. Eccles. 5.

f Peruicax, Donat. in Eccl. Peruicax perseverans cum quadam vi. & paulo post, peruicax per vim agens.

g Antiqua viciam. Ouet. vicam. ritio è opinor.

h Pernix à pernitione. è Seru. Georg. 3:

i Alij perniciem velocem. Ex eod. En. 11.

k Nam pernitas ped. Ex eod. En. 4.

l Pertinax, q. pertinens. Quasi pertendens Varr. lib. 4.

m Procax. è Seru. En. 1.

n Præscript. ordiné signifi. Præscriptiones appellantur Iurisconsulti exceptiones, illas presertim quæ longi temporis obiectione actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula prescripta esset aut in edictis Praetorum, aut in actionum formulis. Sic etiam prescriptis verbis actio.

o Procinctus. Vid. Fest.

p Præcinctus. Ex August. in Ps. 92.

q Prædo. è Seru. En. 10.

r Piratæ ab incendio. At Gracis περιπτῶς, nō πυράς Hesich. περιπτῶς πυραγός.

s Periurus in verb. r. non habet. Immo & nomine ipsam in vetustiss. Cod. Salm. Peiurus bis sine r. scribitur. Sant au tem hec Seru. En. 2.

t Prævaricator. Plin. lib. 8. c. 19. Arator nisi incurvus prævaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum Ibi itaq. caueatur vbi inuentum est. Quid autem à vario deduxisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit: Prævaricationis nomen significat, cum quin contrarijs causis, quasi variè esse positus videatur: non prouersus diversa notatio est, nam & variam à varo fortasse descendit. Quanquam id exigere iniquum est, cum presertim. Quid enim tam prævarium in quibusd. libris sit.

v Parracida. Ita Gotthici libr. non parricida.

\* Publicanus. Caius. c. 16. de verb. sign. eum qui vestigal. pop. Rom. conducedum habet, publicanum appellamus.

y Pellex apud Græc. Vid. Roff. Agell. & Paul. c. 144. De verb. sign.

z Pavidus-- habet enim cordis puls. Reffixi re detur ad Virgilij verba; corda panor pulsans.

\* Petulcus. è Seru. Georg. 4. ad v. hædiq. petulci.

Q

Qæstor, à querende dictus, quasi quæstor.

Questio-

A omnes, quarum de re disceptatur.

## S

**S** Apiens, dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionē saporis ciborū: sic sapiens ad dinosecentiā retum atq. causarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sensu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel senitus.

Studioſus, quaſi ſtudijs curioſus.

a Sanctus, veteri conſuetudine appellatus, eoquod hi qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ rangebantur, & ex hoc sancti nomē acceperunt.

b Sincerus, quaſi ſine corruptione. cui contrarius eſt inſincerus, vitiatus corruptus.

Supremus, ſummus, ab eo quod supereminent. Vnde & ſupreme pater dicimus.

Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nam propriè ſublime dicitur, quod in alto eſt, vt, ſublimēque feres ad fidera cœli.

c Speciosus, à ſpecie vel aſpeſtu: ſicut formoſus à forma.

d Sollers, quod ſit ſolicitus in arte & vtilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte inſtructus. Terentius, adoleſcentem sollertem dabo.

e Superſtitiosos, ait Cicero, appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtitites eſſent.

Solicitus, quia ſollers & citus atque inquietus.

Sedulus, familiare verbum Terentij: hoc eſt ſine dolo, alias aſſiduus.

f Sodales, dicuntur, qui ad ſymbolum couenire coſueuerunt, quaſi ſua edentes, alias quaſi ſedales, quod ſimil ſedeant. g Socij dicuntur propter periculi & operis ſocietate, quaſi in vnam caligam, & g vno vſtigio manentes.

D Stultus, hebetior corde, ſicut quidam ait, Ego me eſſe ſtultum existimo: fatuum eſſe non opinor, id eſt, obtutis quidem ſenſibus, non tamē nullis. h Stultus eſt, qui per stuporem non mouetur iniuria, ſauitiam enim perfert nec vltus eſt, nec villo ignominię commouetur dolore.

i Segnis, id eſt, ſine igne, ingenio carens (ſe autem ſine ſignificat, vt ſedulus ſine dolo, ſecurus quaſi ſine cura) id eſt, frigidus, per quod inutiles accipimus.

Stupidiſ, ſæpius ſtupens.

Superbus, dictus, quia ſuper vult videri quam

Queruſus, querimonioſus.

Querulus, quia querelam infert.

Quietus, quod ſit ipſe ſibi animo ſecuriſ, acmine in tangens.

## R

**R** eligioſus <sup>a</sup>, ait Cicero, à relegendo appellaſtatur, qui retractat, & tanquam relegit ea quæ ad cultum diuinum pertineat. Hi ſunt dicti religioſi ex religendo, tanquam ex eli- gendo eligentes, ex diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes.

b Rationator dictus, <sup>c</sup> vir magnus, quia de omnibus rebus, quas eſſe mirabiles conſtat, poſſit reddere rationem.

Retractator repetitor, <sup>d</sup> nam retractare, eſt repetere, quod omiſeras.

Refiſcens, eò quod mentem quaſi poſt inſaniam recipit, aut quia refiſit qui ſapere deſierat. Caſtigat enim ſcipſum deſeritiae, & conſeruat animum ſuum ad rediui- dum, cauens, ne iterum corruiat.

Repentinus, à repente. <sup>e</sup> Repens autem & aduerbiū & nomen poſteſt eſſe.

Robuſtus, fortis, validus, à fortitudine ro- bore & arboris appellatus.

Rapiſtus, velox pedibus.

Raptor, eoquod corruptor. Inde & rappa- eoquodcorrupta eſt.

f Reus, à re de qua obnoxius eſt, & reatus à reo eſt nuncupatus.

Reus maiestatis, priuū dictus, qui ad- uersus r̄publīcam aliiquid egiffet, aut qui- cumque hoſtibus conſenſiſſet. Dictus autē reus maiestatis quia maius eſt ledere patriā, quam ciuem vnum. Poſtea autem & hi rei maiestatis dicti ſunt: qui aduersus maiesta- tem principis egiffe viderentur, vel qui le- ges inutiles rei publicæ detulerant, vel vtileſ abrogauerant.

Rixosus, à riſtu canino dictus. Semper enim ad contradicendū paratus eſt, & iur- gio delectatur, & prouocat contendentem.

Ruſticus, dictus quodrus operetur, id eſt terram.

<sup>a</sup> Religioſus ait Cic. 2. de nat. deor.

<sup>b</sup> Rationator. Sic in Gotth. o. eaq. ſcriptura Chacomi placebat. Nam rationinator aliud eſt.

<sup>c</sup> Vir magnus. Magus rolebat A. Augustinus.

<sup>d</sup> Nā retractare. e Seru. A. En. 7. ad v. Moſ erat Hef. perio in Latio.

<sup>e</sup> Repens autem Ex eod. A. En. 12.

<sup>f</sup> Reus, à re de qua obnoxius. Cic. 2. de orat. Reos autem appello non eos modi, qui arguantur, ſed

quām est: Qui enim vult supergredi quod A  
est, superbus est.

Sufurro, de sono locutionis appellatus,  
quia nō in facie alicuius, sed in aure loqui-  
tur de altero detrahendo.

Seditiosus, qui dissensionem animorum  
facit & discordias gignit: quā Græci διάσ-  
τος dicunt.

Seuerus, quasi seuuus verus, tenet enim si-  
ne pietate iustitiam.

Simulator, dicitur à simulacro. Gestat  
enim similitudinem eius, quod non est ipse.

• Suasor, decipiens, id est, in suam sortem B  
trahens.

Studioſus ----

! Scrupulosus, animi minuti & asperi. Scrup-  
pus enim est arena durior.

• Sacrilegus, dicitur ab eo quod sacra legit,  
id est, furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandū sce-  
lus telis armatus est. Sica enim gladius est à  
secundo vocatus.

• Scævus sinister atque peruersus, απὸ τῆς  
σκαιᾶς. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum  
enim scena est.

• Scorta, quæ à Græcis quoq. σκύτεα vo-  
cabantur, quo defricatur pelles, quibus cor-  
ruptela fit.

Spurcus, quod sit impurus.

• Scelerosus, sceleribus plenus, vt lapido-  
sus locus, & arenosus. Plus est autem scelero-  
sus, quām sceleratus.

Sator, seminator, vel pater à semine.

• Scurra, qui sectari solet quēpiam cibi gra-  
tia. A sequēdo igitur inde scurra appellatus.  
Idem afficia, à sequendo.

Satelles, quod adhæreat alteri, siue à late-  
ris custodia.

Suffectus, in loco alterius suppositus, qua-  
si suffactus. Vnde & Consulem suffectum di-  
cimus eum, qui pro alio substituitur.

Secundus, quia secus pedes, & tractus est  
sermo à sequentibus seruis pedissequis. Vn-  
de & secunda fortuna dicitur, quod secun-  
dum nos est, id est, prope nos. Inde & res se-  
cundæ, id est, prosperæ. Secundæ autem à se-  
quendo sunt dictæ.

• Stipulator, promissor. Stipulare enim pro-  
mittere est, ex verbis iurisperitorū qui etiā  
stipulum firmum appellauerunt.

Sanus, à sanguine, quia sine pallore est.

Sospes. --

• Salus, à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis, ab extenuatione dictus.

• Sequester dicitur, qui certatibus mediis  
interuenit, qui apud Græcos εὐθεῖος dicitur,  
apud quem pignora deponerent. Quod  
vocabulum à sequendo factum est, quod  
eius qui electus sit, vixaque pars fidem se-  
quatur.

Sessilis, quod non videtur stare, sed se-  
dere.

Surdus, à sordibus humoris aure conce-  
ptis: & quamvis multis casibus accidat, no-  
men tamen æger ex prædicto vizio retinet.

B Siccus, quod sit exsuccatus, siue per anti-  
phrasin, quod sit sine succo.

• Sepultus dictus, eo quod sit sine palpatione,  
vel sine pulsu, id est sine motu.

• Saio, ab exigendo dictus.

Sutor, à suendis pellibus nominatur.

Subuicus, porcorum pastor, sicut bubu-  
cus à cura boum.

C • Sanctus. Vid. Seru. En. 12. adv. qui fœderata fulmi-  
ne sancit. aut ad verba Pauli potius respexit: Et omnia pe-  
nè in sanguine secundum legem mundantur, & hi-  
ne sanguinis effusione non fit remissio.

• Sincerus. è Seru. Georg. 4.

• Speciosus. è Seru. En. 1. quamvis alias formosum uō  
à forma, sed à formo ducat Isidorus.

• Sollers. Donat. in Eunuch.

• Superstitiosus ait Cic. 2 de nat. deor.

• Sodalis. Tres etymologiae indicantur à Festo. vt soldates  
sunt vel ex suo edentes: vel vna sedentes, quasi sedales; vel sua-  
dentes, quarum duas priores posuit Isidorus.

• Socij. Quasi in eod. socco insistentes.

• Stultus est qui per stupor. è Seru. En. 11. adv.  
Quis metus: o. n. d. semper inertes.

• Segnis, id est, sine igne. è Seru. En. 1. Hunc locū dis-  
punctione sola restituimus.

• Suasor d.i. i.s.s. trahens. Al. suasor à suadendo,  
quæ vult decipere. Vtraq. scriptura Gotthicor. libror.

• Scrupulosus. è Seru. En. 6.

• Sacrilegus. Ex eod. eclog. 8.

• Scævus. Ex eod. En. 3. ad v. Scævæ amplector li-  
mina portæ- Gloß. ονομάς Scævus, & Scæua ἀριστέ-

D ρεις & Non. in obscaenauit.

• Scorta. Vid. Fest. & epitom.

• Scelerosus-- Plus est autem scelerosus. Donat.  
in Eunuch. Scelerosus propriè auctor est scelerum,  
sceleratus in quo scelus fit constitutum, vel com-  
missum.

• Scurra. Vid. Fest. & Scalig.

• Stipulator -- stipular. n. promittere. Recte  
Goth. o. Gloß. ἐπεφερτείν, promitto, spondeo,  
stipulor. Item ἐποφερτό consulo, interrogō, stipulo-  
sen manus stipulor. Nam stipular commune, vt aī Frisia-  
nus lib. 5. citans ad id Suetonizm lib. 3. Præterum. Fefus in  
stipe: Stipem esse nummum signatum, testimonio  
est & id quod datur stipendum militi, & cum spō  
detur pecunia, quod stipulari dicitur, vel (ut etiam  
Ful. Ff. 5) Stipem dicebant pecuniam signatam,  
quod

**A** quod stiparetur: id est stipulari dicitur is, qui interrogari pondet. Ergo cum stipulari commune sit, interrogatio & spōsitionē coincidat recte quōq. ead. Gloss. ex eis  
interrogatio, stipulatio. Et Stipulatio r. xvi. et  
Itemq. Interrogatio satisfactio. Satisfactio autem, &  
Interrogatio promittentis sunt, non interrogantis. Hac pro-  
prietate pluribus, quia A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non  
promittere, & stipulatorem eum qui rogarerit, nullo modo quis  
promitteret.

**T** Salis, à sale. Quod corruptionem prohibeat.

**S** Sequester. Seru. AEn. xi. ad v. pace sequestra: me-  
dia (inquit) nam sequester est medius inter duos al-  
tercantes apud quem aliquid ad tempus seponi-  
tur. Gloss. Sequester μεταράσσω, ἔργον οὐδηνούλαξ.  
Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Iurisconsultor. libros.

**S** Sepultus. è Seru. AEn. 6. ad v. custode sepulto.

**S** Saio. Gotthor. vox, quam & nos retinemus, & sepē le-  
gitur in Gotthoris legibus & membranis, & apud Casiodes-  
rum. In concilio vero Emeritensi c. 8. mendosè Salomonem  
pro Saionem habent aliqui codices. Illud adnotandum, I.  
consonis eo modo prolatū à Gotthis, quo à nobis gi: & ge. Idq.  
non modo scriptura ipsa sagio que in quibusdam libris est, &  
Germanus sager eadem significatio, sed notatio quōq. Iſi-  
dori satis demonstrat.

## T

**T** Vtor, qui pupillum tueretur, hoc est, in-  
tuetur, de quo iſi confuetudine vulgariter  
dicitur. Quid me mones: & tuorem & pa-  
dagogum olim obrui.

**T** Testes dicti, quod testamento adhiberi  
solent, sicut signatores, quod testamentum  
signent.

**T** Tetricus, mons in Sabinis asperimus.  
Vnde & tristes homines tetricos dicimus.

**T** Taciturnus, in tacendo diuturnus.

**T** Trutinator, examiner ex iudicij librā  
perpēdens recta, translationē à trutina, quæ  
est gemina ponderum lanx.

**T** Tristis----

**T** Tenax, nūmi cupidior, quod teneat. Inter-  
dum & pertinax.

**T** Truculentus----

**T** Toruus, terribilis, eo quod sit torto vul-  
tu, & turbulēto aspectu, vt, Torua leæna, &  
Cernimus astantes nequicquam lumine  
toruo.

**T** Turbidus----

**T** Terribilis----

**T** Teter, ab obscura tenēbrosaque vita. Ter-  
rīmus pro fero nimium. Tērum enim  
veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, te-  
trōsque elephantes.

**T** Terribilis, quia timorē habet & timetur.

**T** Tergiuerator, quod animum quasi ter-  
gum vertat huc & illuc, nec facile qualis sit  
intelligitur.

**A** Temulentus, à temeto, id est vino, dictus.  
**T** Timidus, quod timeat diu, id est à sanguine,  
nam timor sanguinem gelat, qui coactus  
gignit timorem.

Turpis, quod sit informis, & torpeat.

**T** Testes. Sup. lib. 5. c. 21.

**T** Tetricus. è Seru. AEn. 7. ad v. Qui Tetrica horre-  
cautes.

**I** Interdum & pertinax. Eleganter utrumque coniunxit Plautus. Quid ait, tenaxne eius pater? Ph. immo-  
x depol pertinax.

**T** Toruus terribilis. è Seru. AEn. 10. ad v. vñatorius  
Abes, eosd. nos iustitiaertos dicimus.

**T** Turbidus. è Seru. AEn. 4.

**T** Timidus-- id est, à sanguine. Hoc est, fit propter  
sanguinem. Nā timor sanguini: &c: quæ sunt Seruū verba  
AEn. 3:

## V

**V** Ir, à virtute.

**V** Vtilis, ab vtendo bene sua, vel quod  
benè quid vti possit, sicut docilis quod do-  
ceri possit.

**V** Verus, à veritate, hinc & verax. Maior est  
veritas, quam verus, quia nō veritas à vero,  
sed verus à veritate descendit.

**V** Veridicus, quia verum dicit, & veritatis  
assessor est.

**C** Verecundus, quia verum factum erube-  
scit.

**V** Viridis, vi & succo plenus, quasi vi rudis.

**V** Venustus, pulcher, à venis, id est, san-  
guine.

**V** Viuens. ----

**V** Viuus. ----

**V** Varius, quasi non vnius viæ, sed incertæ  
mixtræque sententiæ.

**V** Verfutus, eo quod eius mens in quolibet  
actu ad quamlibet fraudem facile vertitur,  
vnde & versutia dicitur cōtorta sententia.  
Plautus, Versutior, quam rota singularis.

**V** Vilis, à villa, nullius enim urbanitatis est.

**V** Versipellis, eo quod in diuersa vultum &  
mēntē vertat. Inde & versutus & callidus.

**D** Violentus, quia vim infert.

**D** Vecors, malicordis & malæ conscientiæ.  
Vagus, quia sine via.

**V** Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itē  
vanus inanis, falsus, eo quod sine memoria  
euaneat.

**V** Vesanus, non probè sanus,

**V** Vinolentus, qui & satis bibit, & difficile  
inebriatur.

**V** Vexatus, id est, portatus, ab eo quod est  
vexo, vexo, vēcta, vt, vexasse sit portasse.

**V** Veneri-

Veneficus, eo quod venenū mortis causa parauit, aut præstítit, aut vendidit.

**f** Vector, quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit, & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicet quo bestias premit, & Quattuor autē sunt venatorum officia, Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

**a** Vir à virtute. *Physica*, non *Grammatica*, hoc est, non res, sed rei ipsius origo, qua de re in prefatione huius libri. Nā virtus potius à viro, vir à vi, quod maior in eo vis, quam in feme, nominatus, ut ait Lactantius in lib. de opif. c. 12. eandē rationem sequitur paullò post in vero & veritate.

**b** Viridis, vi & succ. pl. q. viridis. *Vero* Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.

**c** Villis à villa &c. *Hec non leguntur in veteribus libris.*

**d** Vecors Festus: Vecors turbati, ac mali cordis. *As* Labeo: Vecors sine corde. Vesanus sine sanitate.

**e** Vexatus. *E Ser. eclog. b.*

**f** Vector. *Ex eod. AEn. 4. ad v. Nescius*, illa fuga, &c.

**g** Quattuor sunt venatorum officia. Vestigatores munus vox ipsa ostendit satis. *Alia duo expressit Virgilinus uno versu*: Dum trepidant alæ, saltuq. indagine cingunt. Pressorum officium ex eleganti verbipremendi significacione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, atque ita urgere, ut prope prendas. nos ir al alcance dicimus: Hac fugerent Graij, premeret Troiana iunctus. *AEn. 1. & 2.* Illum ardens in festo vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premitt hästa.

# DIVI ISIDORI

## HIS PAL. EPISCOP.

### ETYMOLOGIARVM

### LIBER VNDECIMVS.

#### De homine, & portentis.

##### DE HOMINE E T. partibus eius. Cap. I.

**A**T V R A<sup>a</sup> dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & faciens potens est.<sup>b</sup> Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignendo dictum, cui deriuatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim Græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus<sup>c</sup> hominem de humo terræ. Abusiuè autē pronuntiatur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis,

<sup>d</sup> Nam propriè homo ab humo. <sup>e</sup> Græcia autem hominē ἀνθρώπος appellauerūt, eo quod sum spectet subleuatus ab humo ad contemplationē artificis sui. Quod Ouidius poëta designat, cùm dicit, *Pronaq. cùm spectet anima malia cæteraterrā*, Os homini sublime dedit, cælumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideo erexitus cæli aspicit, ut Deum querat, non ut terram intendat, <sup>f</sup> veluti pecora, quæ natura prona, vel ventri obedientia finxit.

<sup>g</sup> Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

<sup>h</sup> Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit. Vnde & ventus Græcè άερ<sup>i</sup> dicitur, quod ore trahentes aërem vivere videamur. Sed apertissimè falsū est, quia multo prius gignitur anima, quam concipi ore aëris possit: quia iam in genitricis utero viuit. Nō est igitur aëris anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt incorpoream

B

poteam eius cogitare naturam.

Spiritum idem esse quod animam, Euangelista pronuntiat dicens. Pote statem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Euangelista ita protulit dicēs, Et inclinato capite emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere? sed anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spirituali natura, & vel pro eo quod insipiret in corpore.

Item animum idem esse quod animam, sed anima vita est, animus consilij. Vnde dicunt philosophi, etiam sine animo vitam manere, & sine mente animam durare: vnde & amentes, nam mente vocari, ut sciat: animum, ut velit.

Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde & immemores amentes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem haec omnia adiuncta sunt animæ, ut una res sit. Pro efficientijs enim causarum diuersa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, vnde & immemores amentes: dum ergo vivificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recolit, immoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro ijs quæ sentit, vnde & sententia nomen accipit.

Corpus dictum, eo quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, & aliquando soluendum.

Caro autem, à creando est appellata.

Crementum enim semen est masculi, vnde animalium & hominum corpora co- cipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

Caro autem ex quattuor elementis compacta est. nam terra in carne est, aer in hali, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

Caro autem, & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro: nam caro est quæ vivit, idem & corpus. Corpus quod non vivit, idem no-

A caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditum. Interdum & cum vita corpus, & non caro, ut herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur, duo semper patentes sunt.

Sensus dicti, quia per eos anima subtilissimè totum corpus agitat vigore sentiendi. Vnde & præsentia nuncupatur, quod sint præ sensibus, sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

Visus est, qui à Philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam assuerant, aut externa ætherea luce, aut interno spiritu lucido pertenues vias à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materiæ visum dantes. Visus dictus, quod viuacior sit ceteris sensibus, ac præstatorius siue velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit, ut ea quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus, veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cætera.

Auditus appellatus, quod voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

Odoratus, quasi aëris odore attractus. Tamen enim aëre sentitur, sic & olfactus quod odoribus afficiatur.

Gustus, à gutture dictus.

Tactus eo quod retractet & tangat, & per omnia membra vigorē sensus asperget. Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur.

Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quod videndum est, oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia & dura tactu estimantur: sapor gustu, odoribus ducitur.

Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen, eo quod sensus omnes & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi caussa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars, quæ capilli capitinis colliguntur,

guntur, & in qua cæsaries vertitur, vnde & nuncupatur.

Caluaria, ab oculis caluis dicta, & per de-  
fessionem, & neutraliter pronuntiatur.

Occipitum, capitis pars posterior, quasi  
contra capitulum, vel quod sit capiti retror-  
sum.

<sup>f</sup> Capilli vocati, quasi capitis pili, facti, ut &  
decorum præsent, & cerebrū aduersus fri-  
gus muniunt atque à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt,  
& sicut & pilum dicitur à pila, vbi pigmentū  
contunditur.

Cæsaries, à cedendo vocata, ideoque rā-  
tum virorum est.<sup>h</sup> Virum enim tonsum de-  
cet, mulierem non decet.

<sup>i</sup> Comæ, sunt propriè non cæsi capilli, &  
est Græcus sermo.<sup>k</sup> Nam comas<sup>l</sup> Græci cai-  
mos à secando nominant, vnde & νυραν το-  
dere dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod  
etiam ijdem Græci μαλλάν vocant.

Crines, propriè mulierum sunt. Dicti au-  
tem crines eo quod vittis discernantur. Vnde  
& discriminalia dicuntur, quibus diuisi  
relicantur.

Tempora sunt, quæ caluariæ dextra læ-  
uaque subiacent. Quæ ideo sic nuncupan-  
tur, quia mouentur, ipsaq. mobilitate quasi  
tempora quibusdam interuallis mutantur.  
<sup>m</sup> Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota  
figura hominis, & vniuersiusque personæ  
cognitio.

Vultus verò dictus, eo quod per eum ani-  
mi voluntas ostenditur: secundum volunta-  
tem enim in varios motus mutatur. Vnde  
& differunt sibi vtraque: nam facies simpli-  
citer accipitur de vniuersiusque naturali  
aspectu: vultus autem animorum qualita-  
tes significat.

<sup>n</sup> Frons, ab oculorum foraminibus nomi-  
nata est. Hæc imago quædam animi, mentis  
motum specie sua exprimit, dum vel læta,  
vel tristis est.

<sup>o</sup> Oculi vocati, siue quia eos ciliorum teg-  
mina occulunt: ne qua incidentis iniuriæ  
offensione lœdantur, siue quia occultum lu-  
men habent, id est, secrètum, vel intus posi-  
tum. Hi inter omnes sensus viciniores ani-  
mæ existunt: in oculis enim omnè mentis  
indictum est, vnde & animi perturbatio vel  
hilaritas in oculis appetet. Oculi auté, ijdē  
& lumina. Et dicta lumina quod ex eis lu-  
men manat, vel quod initio sui clausam te-  
neant lucem, aut extrinsecus acceptam vi-

A sui proponendo refundant.

Pupilla, est medius punctus oculi, in quo  
vis est videndi, vbi quia paruæ imagines no-  
bis videntur, propterea pupillæ appellatur.  
Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc pleni-  
que pupulam vocant: vocatur autem pu-  
pilla quod sit pura atque impolluta, vt fuit  
puellæ. Physici dicunt, easdē pupillas, quas  
videmus in oculis, morituros ante triduum  
non habere, quibus nō visis certa est despe-  
ratio.

Circulus verò, quo à pupilla partes albae  
oculi separantur discreta nigredine, Corona  
dicitur, quod rotunditate sui ornent ambi-  
tum pupille.

<sup>q</sup> Voluos autem quidam appellant ipsos  
vertices oculorum ex similitudine bolborū.

<sup>r</sup> Palpebrae, sunt sinus oculorum, à palpi-  
tatione dictæ, quia semper mouentur. Con-  
currunt enim inuicem, vt assiduo motu re-  
fiant obtutum.<sup>s</sup> Munitæ sunt autem val-  
lo capillorum, vt & apertis oculis si quid in-  
ciderit repellatur, & somno connuentibus  
tanquam inuoluti quiescant latentes. In sum-  
mitate autem palpebrarum locis, quibus se-  
vtræque clausæ contingunt, extant adnatæ  
ordine seruato pili, tutelam oculis ministræ-  
tes, ne irruentes facile iniurias excipiant, &  
ex eo noceantur, vt pulueris vel cuiuscum-  
que crassioris materiæ arceant contactum,  
aut ipsum, quoque aërem concidendo mi-  
tifificant, quo tenuē atque serenum facian-  
tis.

Lacrymas, quidam à laceratione mentis  
putant dictas, alij existimant ideo quod  
Græci δακρύα vocant.

Cilia, sunt tegmina, quibus cooperiuntur  
oculi, & dicta cilia quod celent oculos, te-  
gantque tutâ custodia.

<sup>t</sup> Supercilia dicta, quia superposita sunt ci-  
lijs, quæ idcirco pilis vestita sunt, vt oculis  
munimenta prætendant, & sudorem à ca-  
pite defluentem depellant.

Intercilium verò, est medium illud inter  
supercilia quod sine pilis est.

Genæ, sunt inferiores oculorum partes,  
vnde barbæ inchoant: nā Græcè γένη bar-  
bæ. Hinc & genæ quod inde incipiāt gigni  
barbæ.

Malæ, sunt eminentes sub oculis partes  
ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ  
autem malæ, siue quod infra oculos promi-  
neant in rotunditatē, quæ Græci μαλα 2<sup>o</sup>  
pellant, siue quod sint super maxillas.

Maxillæ

<sup>a</sup> Maxillæ, per diminutionem à malis, sicut  
paxillus à palo, raxillus à talo.

<sup>b</sup> Mandibulæ, sunt maxillarum partes, ex  
quo & nomen factum.

<sup>c</sup> Barbæ veteres vocauerunt, quod viro-  
rum sit, non mulierum.

Aurium inditum nomen à vocibus hau-  
tiendis, vnde & Virg. vocemq. his auribus  
hausi. Aut quia vocem ipsam Græci <sup>avd̄m</sup>  
vocant, ab auditu. Per immutationē enim  
litteræ aures, quasi audes, nuncupatæ sunt.  
<sup>d</sup> Vox enim percussa per anfractus earū  
sonum facit, quo sensum excipiant audiēdi.  
<sup>e</sup> Pinnula, summa pars auris, ab acuminē di-  
cta. <sup>f</sup> Pinnum enim antiqui acutū dicebāt:  
vnde & bipennis & pinna.

<sup>g</sup> Nares idcirco nominantur, quia per eas  
vel odor, vel spiritus nare non desinit: <sup>h</sup> siue  
quia nos odore admonent, vt norimus ali-  
quid & sciamus: vnde è contra inscij ac ru-  
des ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres  
scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex  
mensibus prius olfecissim quā ille quid-  
quam coeparet?

Narium recta pars, propter quod æquali-  
ter sit in longitudine & rotunditate porre-  
cta, Columna vocatur: extremitas eius, <sup>i</sup> Pi-  
rula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra  
læuaque sunt, Pinnulæ ab alarum similitudi-  
ne, medium autem, Interfinium.

Os dictum, quod per ipsum quasi per  
ostium & cibos intus mittimus, & sputum  
foras projicimus: <sup>k</sup> vél quia inde ingrediū-  
tur cibi, inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata. Quod auté  
superius est, labium dicimus, quod inferius,  
eo quod grossius sit, labrum. <sup>l</sup> Alij virorū la-  
bra, mulierum labia dicunt.

Linguæ à ligando cibum putat Varro  
nomen impositum. Alij quod per articula-  
tos sonos verba ligat. <sup>m</sup> Sicut enim plectrum  
cordis, ita lingua illiditur dentibus, & voca-  
lem efficit sonum.

Dentes Græci <sup>σδεντας</sup> vocant, & inde Lat-  
num nomen trahere videntur. Horum pri-  
mi, Præcifores dicuntur, quia omne quod  
accipitur, ipsi prius incidūt. Sequentes Ca-  
nini vocantur, quorum duo in dextra ma-  
xilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini,  
quia ad similitudinem caninorum existunt,  
& canis ex ipsis offa frangit, sicut & homo,  
& quod non possunt priores præcidere, illis  
tradunt, vt confringant. Hos vulgus pro-  
lōgitudine & rotūditate <sup>n</sup> Colomellos vo-

A cant. Ultimi sunt Molares, qui cōcisa à priori-  
bus atque confracta subigunt & molunt,  
atque immassant, vnde & molares vocati  
sunt.

<sup>o</sup> Dentium autem numerū discernit qua-  
litas sexus. Nam in viris plures, in fœminis  
pauciores existunt.

<sup>p</sup> Gingiuæ, à gignendis dentibus nomina-  
tæ. Factæ autem sunt etiam ad decorē den-  
tium, ne nudī horrori potius, quam ornamē-  
to existerent.

<sup>q</sup> Palatum nostrum, sicut cælum, est posi-  
tum, & inde palatum à polo per deriuatio-  
nem. Sed & Græci similiter palatum <sup>ουρον</sup> appallant, co quod pro sui concavitate cæli  
similitudinem habeat.

Fauces, à fundendis vocibus nominatæ,  
vel quod per eas famur voces.

<sup>r</sup> Arteriæ vocatæ, siue quod per eas à pul-  
mone aér, hoc est, spiritus fertur: seu quod  
arctis, & angustis meatibus spiritum vitalē  
retineant, vnde vocis sonos emitunt: qui  
soni vno modo sonarent, nisi linguæ motus  
distantias vocis efficeret.

<sup>s</sup> Tolles Gallica lingua dicitur, quas vul-  
go per diminutionem tusillas vocant, quæ  
in fauibus turgescere solent.

Mentum dictum, quod inde mandibulæ  
orientur, vel quod ibi iungantur.

<sup>t</sup> Gurgulio, à gutture nomen trahit, cuius  
meatus ad os & nares pertendit, habens viā  
qua vox ad linguam transmittitur, vt possit  
verba collidere, vnde & garrire dicimus.

<sup>u</sup> Rumen, proximum gurgulioni, quo ci-  
bus & potio deuoratur. Hinc bestiæ quæ ci-  
bus reuocant ac remandunt, ruminare di-  
cuntur.

<sup>v</sup> Sublinguum, operculum gurgulionis,  
quasi parua lingua, quæ foramen linguæ re-  
cludit operitum.

Collum dictum, quod sit rigidum & te-  
res, vt columna, baiulans caput & sustentās  
s' quasi capitolum, cuius anterior pars, gula  
vocatur, posterior, ceruix.

Ceruix autem vocata, quod per eam par-  
tem cerebrum ad medullā spinae dirigitur,  
quasi cerebri via. Veteres autem plurali tā-  
tūm numero ceruices dicebant: <sup>w</sup> primus  
Hortensius ceruicem singulariter dixit. Cer-  
uix autē numero singulari mēbrum ipsum  
significat. ( nam pluraliter contumaciam  
sæpe demonstrat. ) Cic. in Verr. Prætorem  
tu accuses frange ceruicem.

Humeri dicti, quasi armi, ad distinctionē  
S 2 hominis

hominis à pecudibus mutis, ut hi humeros, illi armos habere dicantur, nam propriè armi quadrupedum sunt.

v Ola, summi humeri pars posterior.

Brachia à fortitudine nominata, *επιστήμη* enim Græcè, graue & forte significat. In brachijs enim tori lacertorum sunt, & insigne muscularum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, & dicti tori, quod illic viscera torta videantur.

b Cubitus dictus, quod ad cibos sumendos in ipso cubamus.

c Vlna, secundum quosdam vtriusque manus extensio est, secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia Græcè *άλενη*, cubitus dicitur.

d Alæ, subbrachia sunt appellatae, eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorū inchoet, quas quidam ascillas vocant, quod ex his brachia cilluntur, id est, mouentur, unde & oscillia dicta ab eo, quod cillantur, id est, moueantur ora. Nam cillere est, mouere. Has quidam subhircos vocat, propter quod in plerisque hominibus hircorum fœtorem reddant.

f Manus dicta, quod sit totius corporis manus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat, per eam accipimus & damus. Abusu autem manus etiā ars vel artifex, & unde & manupretium dicimus.

Dextra vocatur à dādo, ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis atq. salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Unde & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

Lætia, quod aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, siue quod rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma, est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

k. Digi[n]ti nuncupati, vel quod decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quod inter cæteros polleat virtute, & potestate. Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo ferè salutamus atque ostē dimus. Tertius impudicus, quod plerumq. per eū probri infectatio exprimitur. Quar-

tus anularis, eo quod in ipso anulus geritur, idem & medicinalis, quod eo trita colyria à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quod eo aurem scalpimus.

Vngulas ex Græco vocamus: illi enim has εὐκόκας dicunt.

Truncus, media pars corporis à collo ad inguina. De quo Nigidius: Caput collo ve hitur, truncus sustinetur coxis & genibus, crurib[us]que.

Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo usque ad stomachum, quam nos dicimus arcum, eo quod ibi arcanū sit, i. secretum, quo cæteri arcentur. Unde & arca & ara dicta, quasi res secretæ, cuius eminentes pulpæ mammillæ. Inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextra autem læuaque costæ.

Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamarum partes, unde & pectinem dicimus, quod pexos capillos faciat.

Mammillæ vocatae, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet.

Papillæ, capita mammarum sunt, quas fugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quod eas infantes quasi pappant, dum lac fugunt. Proinde mammilla est omnis eminētia vberis, papilla vero breue illud unde lac trahitur.

Vbera dicta, vel p[ro] quia lacte vbera, vel quia vuida, humore scilicet lactis in morem vuarum plena.

g. Lac vim nominis à colore trahit, quod sit albus liquor, λευκός enim Græcè, album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur: nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento consumptū, naturali meatu fluit in māmas, & earū virtute albescens laetis accipit qualitatem.

Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisione prima patitur. οὐ πέπτει enim Græcè incisio dicitur. Eadem & pellis, quod externas iniurias corporis tegendo pellat, pluviásque & ventos solisque ardores perferat.

Pellis autem, mox detracta: subacta iā, corium dicitur.

Corium autem per deriuationē caro appellavit, quod eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

Pori corporis Græco nomine appellatur, qui Latinè propriè spiramenta dicuntur, eo quod per eos viuificus spiritus exterius ministretur.

**A** Aruina, est pinguedo cuti adhaerens.  
Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quod  
palpitet, resiliat enim sepe. Hanc plerique &  
vulcum vocant, propter quod glutinosa sit.

Membra, sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur membra, ab ar-  
tando dicti.

Nerui, Græca deriuatione appellati, quos  
illi εὐπόροι vocant. Alij Latinè vocatos neruos  
putant, eo quod artuum coniunctiones in-  
uicem his inhærent, id est, ab inhærendo.  
Maximam autem virium substantiam ner-  
uos facere certissimum est. Nam quanto  
fuerint densiores, tanto propèsius augesce-  
re firmitatem.

Artus dicti, quod colligati inuicē neruis  
attentur, i.e. stringantur, quorum diminutiua  
sunt articuli. Nam artus dicimus membra  
maiora, vt brachia, articulos minora mem-  
bra vt digitos.

Compago, capita sunt ossium: dicta eō  
quod sibi cōpacta neruis velut glutino quo-  
dam adhærent.

Ossa, sunt corporis solidamenta. In his  
enim positio omnis roburque subsistit. Ossa  
autem ab ysto dicta, propter quod cremare-  
tur ab antiquis, siue, vt alij putant, ab ore,  
quod ibi pateant: nam vbiq[ue] cute visceri-  
busque obtecta celantur.

Medullæ appellatae, quod madefaciant  
ossa, irrigant enim & confortant.

Vertibula sunt, summæ ossium partes no-  
dis crassioribus cōglobatae: dicta ita, eo quod  
ad inflexionem membrorum illa vertan-  
tur.

Cartilagines, ossa mollia & sine medulla,  
quod genus auriculæ & narium discrimen  
& costarum extremitates habent, siue oper-  
cula ossium quæ mouentur. Et dictæ carti-  
lagines, quod leni attritu carent dolore, dū  
flectuntur.

Costas appellari quidam putant, quod ab  
ipsis interiora custodianter, vt tota molli-  
cies ventris vallata saluetur.

Latus quia iacentibus nobis latet. <sup>v</sup> Est  
enim lœua pars corporis, <sup>x</sup> dextro autem la-  
teri habilior motus est, lœuo fortior, & one-  
ri ferendo accommodatior. Vnde & lœua  
nuncupata, quod aptior sit ad leuandum ali-  
quid & portandum. Ipsa enim gestat cly-  
peum, ensim, pharetram, & reliqua onera,  
vt expedita sit dextera ad agendum.

Dorsum est à cœrvice usque adrenes, di-  
ctum autem dorsum, quod sit superficies du-

A rior corporis in modū saxy, fertis & ad por-  
tandum, & ad perpetiendum.

Terga, quia in ea supini iacemus in ter-  
ra: quod solus homo potest: nam muta ani-  
malia tantum aut in ventre, aut in latere ia-  
cent: vnde in animalibus terga abusuè di-  
cuntur.

Scapula. -----

Interscapulum, spatiū quod intersca-  
pulas est, vnde & nominatum.

Palæ, sunt dorsi dextra lœuāque eminen-  
tia mēbra, dicta quod in luctando eas pre-  
mimus, quod Græci παλαιά dicunt.

Spina, est iunctura dorsi, dicta eo quod ha-  
beat radios acutos, cuius iuncturæ spon-  
dilia appellantur, propter partem cerebri  
quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras  
corporis partes.

Sacra spina est imæ perpetuæ spinæ quæ  
Græci λεγοῦ ἔστω vocant: quoniam primū  
infante concepto nascitur. Ideoque ex ho-  
stia id primū à gētilibus dijs suis dabatur,  
vnde & sacra spina dicitur.

Renes, ait Varro, dictos, quod riui ab his  
obsceni humoris nascantur. Nam venæ &  
medullæ tenuem liquorem defudant in re-  
nibus, qui liquor rursus à renibus calore Ve-  
nereo resolutus decurrit.

Lumbi, ob libidinis lasciuiam dicti, quia  
in viris cauissima corporeæ voluptatis in ipsis  
est, sicut in umbilico foeminis: vnde & ad  
Iob in exordio sermonis dictum est: Accin-  
ge sicut vir lumbos tuos: vt in ijs esset resi-  
stendi præparatio, in quibus libidinis est  
visitata dominandi occasio.

Umbilicus, est meius locus corporis, di-  
ctus, quod sit umbro iliorum: vnde & umbro  
appellatur locus in medio clypei, à quo pen-  
det. <sup>f</sup> Ex eo enim infans in utero pendet, ex  
eo etiam & nutritur.

Ilium Græco sermone appellatum, quod  
ibi nos obuoluamus. Græce enim αλυφ ob-  
luere dicitur.

Clunes vocatae, quod sint iuxta colum,  
quod est longao.

Nates, quod in ipsis innitimus dum se-  
demus: vnde & conglobata est in eis caro,  
ne prementis corporis mole, ossa dolerent.

Genitalia corporis partes, (vt nomen  
ipsum docet) gignendæ subolis acceperunt  
vocabulū, quod his procreatū & gignitū.  
Hæc & pudenda pro verecundia, siue à pu-  
be, vnde & indumento operiuntur. Dicun-  
tur autem ista & in honesta, quia non habent  
S 3 cam

eam speciem decoris, sicut membra, quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantum, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semén calamo ministrat, quod ab spine medulla & renibus & lúbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

<sup>1</sup> Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quod retro sunt & à vultu auersa, ne, dū aluum purgamus, inquinaremus aspectum.

Meatus, inde appellatus, quia per eum meant, iegeruntur stercore.

Femora dicta sunt, quod ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus usque ad genua:

Femina autem per deriuationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & præliatores olim sub feminibus equos admisissæ dicebantur.

Coxæ, quasi coniunctæ axes: in ipsis enim femora mouentur, quorum concava, vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

Suffragines, quia subtus franguntur, i. flentur, non supra, sicut in brachijs.

Genua, sunt commissiones femorum, & erurū, & dicta genua, eo quod in utero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ: nam à genis genua dicuntur. Deniq. complicatum gigni formariq. hominem (dicunt) ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut caui ac recodiati fiant: Ennius, Atque genua comprimit artagena. Inde est quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymatur. Voluit enim eos natura uterum maternum memorari, ubi quasi in tenebris cōsiderabāt, antequam venirent ad lucem.

Crura dicta, quia ijs currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus usque ad suras.

Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim & longitudine & specie similes.

Talus dictus à tolo: nam talus est eminēs rotunditas, vnde & fastigium templi rotundi talus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

Pedes, ex Græca etymologia nomen for-

A titi sunt: hos enim Græci πόδας dicunt, quia alternis motibus solo fixi incedunt.

Plantæ, à planitié nuncupata, quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed plantæ atque longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficeret. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constant.

P Calcis, prima pars plantæ, à callo illino- men impositū, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

¶ Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terre vestigia imprimimus: sed & solū dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: vnde & terra solum, quod cuncta sustineat, & solum pedis, quod totam corporis molem portat.

¶ Viscera, non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, à visco quod est inter cutē & carnem. Item viscera, vitalia, id est, circunfusa cordis loca, quasi viscora, eo quod ibi vita, id est, anima continetur. Item viscera, capita neruorum ex sanguine & neruis copulata. Eadem lacerti, siue mutes, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, vt sit in media parte totius corporis cor: appellanturque à nomine similiū animalium sub terra delitescentium. Nam inde musculi à murium similitudine. Idem etiā & tori, quod illic viscera torta videantur.

Cor, à Græca appellatione deriuatū, quod illi καρδία dicunt, siue à cura. In eo enim omnis solicitude, & scientiæ caussa manet. Quod ideo pulmoni vicinum est, vt quū ira acceditur, pulmonis humore tempereatur. Huius duæ arteriæ sunt, è quibus sinistra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum: vnde & in dextro brachio pulsus inspicimus.

¶ Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quod ibi sit principium cordis & cogitationis.

Pulsus vocatus, quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut salutem. Huius duplex est motus. Simplex est, qui ex uno saltu constat. Cōpositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia, dætylicū percussum, quādiu sine vitio sunt. Si quando verò citatio es sunt, vt ἀποκαθάρτες, aut leniores, vt μυζηλετες, mortis signa sunt.

Venæ dictæ, eo quod viæ sunt natatæ san- guinis,

guinis, atque riui per corpus omnē diuisi; A quibus vniuersa membrā irrigantur.

**a** Sanguis, ex Græcā etymologia nomen duxit, quod vegetetur, & sustentetur, & vivat. Sanguis autem est, dum in corpore est, effusus verè, crux dicitur. Nam crux vocatus, eo quod effusus decurrat, vel ab eo quod currendo corruat. Alij autem cruxem interpretantur, sanguinem corruptū qui emititur. Alij aiunt vocatum sanguinem, quod suavis sit.

**b** Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici, minuis sanguinem per æratē, vnde in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ pōssessio est: **c** inde genas lacrare in lictu mulieres solent; vnde & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur.

Pulmo, ex Græco trahit vocabulū. Græci enim pulmonē πλευμα vocant, eo quod cordis flabellum sit, in quo πνευμα, id est, spiritus inest, per quod & agitaritur & mouetur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam Græcē πνευμα spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & reiicit, à quo mouentur pulmones; & palpitant, & apriendo se, vt flatū cōpiant, & stringendo, vt ejciant. Est enim organum corporis.

**f** Iecur, nomen habet, eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subiulat. Inde ad oculos, cæterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris præbet. In iecore autem cōsistit voluptas & concupiscentia, iuxta eos, qui de Physicis disputant.

**g** Fibrae, iecoris sunt extremitates: **n** sicut extremæ partes foliorū in intybis, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibrae, quod apud gentiles in sacris ad Phœbī aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque successis responsa acciperent.

Splen dictus à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existeret, quem quidam etiam risus causa factum existimant:

**h** nam splene rideamus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus, integrū est animal.

Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

Stomachus, Græcē os vocatur, eo quod ostium ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat,

Intestina dicuntur, eo quod corporis inferiore parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modū, ut si susceptas escas paulatim egerant, & superadditis cibis non impediantur.

**i** Omentum, membranum quod continet intestinorum maiorem partem, quod επιπλον Græci vocant.

Disseptum, intestinū quod discernit ventrem & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

Cæcum intestinum, quod sit sine foramine & exitu, quod Græci, κτυφλόν επεργον dicunt.

Ieiunum, tenui intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

**l** Venter autem, & alius, & vterus inter se differunt. Venter est, qui acceptos cibos digerit, & appetit extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimenta transmittat.

Aluus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius: Si mulas sibi aluū purgari. Et vocatur aluus quod abluitur, id est, purgetur. Ex ipsa enim sordes stercorū defluunt.

Vterum, solæ mulieres habent in quo cōcipiunt, ad similitudinem calyculi. Tamen auctores vterum pro utriuslibet sexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodo, sed & cæteri. Vocatus autem vterus, quod duplex sit, & ab utraque in duas dividat partes, quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumPLICANTUR in modum cornuum arietis, vel quod interius impletatur foetu. Hinc & vter, quod aliquid intrinsecus habuerit, vt membra & viscera.

**m** Aqualiculus autem, propriæ porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur, quod foetus in ea genetur, semen enim receptum confouet, consumptum corporat, corporatum in membrā distinguit.

**D** Vulva vocata, quasi valua, i. ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod ex ea foetus procedat.

Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de rebus vrina collecta compleatur, & humor distenditur: cuius usus in volucribus non habetur.

Vrina autem dicta, siue quod urat, siue quod ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & ægritudo futuræ monstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur, quod eo lata, i. munda vestimenta efficiantur.

Semen est, quod iactū sumitur aut à terra, aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atq. medullas, qui inde defudatus in modū sentinæ concrescit in renibus, eiectusque per coitum, & in utero mulieris suscepitus, calore quodammodo viscerum, & menstruali sanguinis irrigatione formatur in corpus.

Menstrua, superuacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim Græcè μῆν dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum animal menstruale est. Cuius crux contactu fruges non germinant, accescunt musta, moriuntur herba, amittunt arbores. fœtus, m ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes inde ederint, in rabiem effrantur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autē dies menstruos ideo semen non est<sup>n</sup> germinabile: quia iam non est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenuerunt locis muliebribus non adhæret: labitur enim nec habet vim adhærendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc & steriles mares & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Primum autem, aiunt, cor hominis fingi, quod in eo sit & vira hominis & sapientia: deinde quadragesimo die totum opus exempli, quod ex abortionibus, vt fertur, collectum est. Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: vnde & in aiuum fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quod adhuc in utero foueat: Cuius secundæ dicuntur foliæbus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ita, quia eum, cùm editur, sequitur.

Nasci autem patribus similes, aiunt, si paternum semen validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autē utriusq. parentis figurā reddunt, & qualiter mixto paterno maternōq. semine cōcipiantur: quorum proauorūq. similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuræ parentum redditura. Ex paterno autem semi-

A ne pueras nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat dupli semine, cuius pars maior cùm inualuit, occupat similitudinem sexus.

In corpore nostro quedā tantum utilitatis causa facta sunt, vt viscerata: quedā & utilitatis & de coris, vt sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum membrorum & utilitas magna est, & species decētissima.

Quædam tantum decoris, vt mammæ in viris, & in utero sexu umbilicus. Quædam discretionis, vt in viris genitalia, barba prominens, pectus amplius: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus, ad conciendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc etates eius subiungam.

a Natura dicta est, verba sunt Seruī Georg. 2. ad verba quippe solo natura subest.

b Hanc quidem. Ex Lact. lib. 2. c. 1.

c Hominem de humo terræ. Ita vetustissimi quique libri, secutusque est. (vt solet) lxx. interp.

d Nam propriè homo ab hum. Hieron. foel. 2.

e Græcè autem ἀνθρώπ. Ex eod. Lactan. loco.

f veluti pecora. è Sallustio in Catilin.

g Duplex est autem homo. Ex Hieron. Ezech. 14.

h Anima autem Gentilib. Ita Goth. cc. vid. Lact. opif. c. 17.

i Euangelista pronuntiat. Iohann. c. 10.

k Emilius sp. Iohann. 17. tradidit sp. Matthæus emitti. Sed eod. modo auctor libri de sp. & anim.

l Vel pro eo quod spiret. Ead. in lib. de spiritu & anim. c. 34. quod opus non esse Hugo de S. Vict. hec atque alia in codicib. nostris Hugo antiquiorib. satis ostendunt.

m Animum idem esse quod animam. Ex Lact. de opif. c. 18.

n Sed anima vite, animus consilij. è Seruī. Æn. 10. ad v. sanguisque animusque seq. suntq. in eod. lib. de sp. & an.

o Dum ergo vivi--accep. In eod. lib. de sp. c. 34.

p Clementum. è Placidi glossis vt sup. lib. 9. c. 5.

q Catò autem ex quattuor elem. Ita CC. O. corpus scribebat charon ex Lact. & Hierony. non recte, nisi corpora nostra ex Lact. vel corpora humana ex Hieronymo, siquidem carnis nomine statim dicturus est, vitam contineri, corporis non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem videtur facere, dum sublit, nam terra in carne est; id enim ita dicitur, vt quasi manifestum & evidens ponatur, quo ceteris elementis minus aliquanto notas sedes assignare perget.

r Nam terra in carn. Lact. lib. 2. c. 12.

s Caro autem & corp. Ex Hieron. ep. ad Pammach. ad uers. error. Iohann. Hierosolymitan.

t Sensus dict. Eod. lib. de Spirit.

u Vnde & præsenti. Sap. lib. 10. litt. P.

v Vism autem fieri quid. Prioris opinionis auctor Aristoteles, alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus scripsit, est.

per

- A** pertenues vias. *Al. Venas.*
- a** Vitis dictus quodd vivacior. Itaque Graci, cum aliorum sensum verbis gignendi casum tribuant, videndi verbo, quod efficientie plus habet, accusatiuum dedere, quo Platos opinio adiuuari putatur.
- b** Quod voces hauriat. *Ex Lact. c. 8. lib. de opif.*
- c** Nem tactu probamus. *Ambros. 6. Hexam. c. 9.* Pleurumq. n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.
- d** Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. *Lact. de opif. cap. 5.* In summo vero caput collocauit, datumque illi hoc nomen, vt quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nerui.
- e** Atq. ex eo omnis vigendi causa oriatur. *Ambros. ibid.* Viciniores oculi sunt cerebro, vnde omnis manat visus vigendi.
- f** per defectionem. Nempè à caluendo, vt columnia, & cauillatio, teste Caio. cap. 233. de verb. signif. *Gloss.* Caluor. *Εξατάρω.*
- g** Et neutraliter pronuntiatur. Id est, non tantum feminino genere. *Gloss.* Caluarium. *νοσάριον.* Item, Caluaria *νοσάριον.*
- h** Capilli q. capitinis pili. *Aug. Dialect. c. 6.*
- i** Sicut & pilum d. a. pila. *Varro à pinsendo:* Seruus & Pilumino dicit.
- j** Cæstaries--virotum est. *Verba Seruū En. 8. ad v.* Namque ipsa decoram Cæstariem.
- k** Virum n. tonsum. *Ambros. de cesarie:* Alium sexum crinita, alium tonsa decet.
- l** Comæ. *Verba sunt Seruū En. 5. ad v.* tonsa coma pressa corona.
- m** Nam comas Græci caimos. Ita plerique omnes Gotthici libri. Num culmos Salmanticensis eodem referri potest ex characterum affinitate, Alior. libror. monstra, qualia ferè occurruunt quoties è sermone Græco aliquid petitur, non est oper apretium proferre.
- n** Græcimallon. *Gloss.* μαλλον̄ cirra, villus.
- o** Facies, &c. *Ambros. ibid.* Quid sine capite est homo? cùm totus in capite sit, cùm caput videris, hominem agnoscis.
- p** Frons. *Ex Lact. c. 8. & Ambros. loco cit.*
- q** Oculi voc. *Ex eod. Lact.*
- r** Physici dicunt. *Verba Seruū En. 4. ad v.* Dat somnos adimitq. &c.c.
- s** Voluos autem quidam. *Lib. 17. c. 10.* Volui appellati, quod sint volubiles, & rotundi, ab alijs ἀλλαι & bulbi: ab Isidoro perpetuò volui consentientib. omnib. libris. *Al.* à similitudine valuar. Addit *Tarr. c.* Valuuli folliculi fabæ.
- t** Palpebræ. *è Seru. En. 4. ad v.* sinum lacrymis impl. obortis. *Ex Lact. c. 10. de opif.*
- u** Munitæ sunt autem. *Ex Cic. 2. de natur. deor.* vel ex *Ambros. loco cit.*
- v** Supercilia. *Ambros.* Frontem geminæ rupes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendant.
- w** & sudorem c.d. depell. *Ciceronis sunt verba.*
- x** Vox n. repercussa. *Ambros. ibid.*
- y** Pinnula summa pars. *Gloss.* Summa auricula. *περιγύρη.*
- z** Pinnum n. *Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.*
- aa** Nares--nare non definit. *Ita C.R. & Lact. cap. 11.*
- A** nostrimendosè manare.
- b** Quia nos ab odore admon. *Ex Den in Adelp.*
- c** Pirulā. Hanc σπαιριαν̄ Greci, pinnulas περιγύρη, interfiniū iοδυον̄ appellant. Hoc idem interfiniū, imbricem vocavit Antonius. Septū voluisse videtur Lactantius, cum dixit: Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq. diuisit: Theophilus. τεπι της καταστ. παρα τοις ιαργοις διαφερει μα, παρα της ποντικης νιονα κη συλλην.
- d** Vel quia inde ingred. *Sic in Euang.* quia inde erat transitus. Sed illuc vel illac ex libris Tarr. legere etiam licet.
- e** Alij viror. labra. *Quos reprehendit Seru. in Corydone.*
- f** A ligando cibo *Lact?* Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.
- g** Sicut. n. plectrum. *Ex Hieronymo in Epitaph. Paulæ.*
- h** Colomellos. *Et Varro. 2. de re rust. columellares appellari dicit*
- i** Dentium autem num. *Solini verba c. 4.*
- j** Gingivæ. *Lact. c. 10.*
- k** Palatum nostrum sicut cælum. *Cic. de epicuro.* Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatum, vt ait Ennius, non suspexit.
- l** Arteriæ. Confundit asperam arteriam cum reliquis, que per corpus diffusa vitalem spiritum continent, aptaque Græca voci Latinam notationem iure suo.
- m** Toles Gallicaling. *Idem scribit Festus. Gloss.* Tolæ, Tolia. παριθμα, & Tusillæ παριθμα, Tusillas nō tonsillas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap. 10. aiebat Chacon, & Tonilla Festo palus dolatus est.
- n** Gurgulio à gutture. *Vid. Lact. & seru. Georg. 1.*
- o** Rumen. *Et Fest.*
- p** Sublinguum. *Gloss.* Sublingua επόρθωσις.
- q** rigidum & teres. *Lactantij verba.*
- r** Quasi capitolium. f. capitulum, vel (vt Isidorus loquitur) capitellum. *Idem namque collo caput, quod columnæ capitulum.*
- s** Primus Horten. *Ex Quintil. lib. 8. c. 3.* quamvis & Varro idem referat, lib. 7. & 9. quo allusit Cic. act. V. in Verr. Tamēne putamus patronum tuum in hoc criminé ceruiculam iactaturum?
- t** Nam pluraliter contum Interpunctione sola factum est, ne sibi ipse aduersaretur hoc loco Isidorus.
- u** Ola. *Al. aula.*
- v** In brachijs n. tori lacert. *Ex Lact. Ambrosius quoque Succedit brachia, & validi lacertor. tori.*
- w** Et dicti tori. *Quia torum Seruus à tortis herbis dictum scribit: Isidorus brachiorū, toros à tortis viscerib. dictos, voluit.*
- x** Cubitus. *Horat.* Languidus in cubitum se se cœuiua reponat.
- y** Vlna. *è Seru. Georg. 3.*
- z** Alæ, subbrachia. *Nos quoque sobacos dicimus.*
- aa** Oscilla--mouere. *è Seru. Geor. 2. Vid. Fest. Macrobius. Hygin. Arati interp. Quid. ia Fast.*
- bb** Manus. *Ex Ambros. loco cit.*
- cc** Vnde manupretium. *Al. manus pretiū ut apud Vlp. c. 13. de verb. signifi.*
- dd** Fidei testis. *Seru. En. 3. ad v.* Dixerat, & genua amplexus. Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriarum, frontem Genio, dexteram Fidei,

- <sup>a</sup> Siue quod sicut sinat. è Seru. En. 2. vid. Fest. in finitima aues, & finistrum.
- <sup>b</sup> Digi. Ex Lact.
- <sup>c</sup> Secundus salutatis. Ita vocatur à Sueton. in Aug. hodieque Roma, cum se matrona salutant, indicem ori admouet. Idemq. faciunt in publicis precibus ritu, cum Christum salutant.
- <sup>d</sup> Idem & medicinalis. Macrobi. & Azell. quod ab eo sinistra manus digito nervus quidam tenuissimus ad cor usq. pertineat ergo is est potius medicinalis, quam dexter.
- <sup>e</sup> De quo Nigidius caput collo vehitur, &c. Non in coxendib. Coxendicas coxas, Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustinetur à coxendicib. Quare totum hoc coxis, & genib. cruribusq. ex rura voce coxendicibus non intellecta factum suspicamur. Septenarius autem siue Lucili, siue Nigidij sic sustentari posset: Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. Si in coxendice penultimam producas. Aut ut senarius ex Isidoro fiat; caput collo vehitur, truncus coxendicis, vel coxendicib.
- <sup>f</sup> Proinde mamilla est. è Seru. En. xi. & Fest. in roce Papillæ.
- <sup>g</sup> quia lacte vberata. Ead. voce vesus Agell. lib. 8. c. 14.
- <sup>h</sup> Lac vim nom. à col. Idem repetit lib. 20. c. 1.
- <sup>i</sup> οὐτῆς n. Græcè. Ita A. Aug. Cum in omnib. libris, cutis enim Græcè, nullo sensu legeretur. At Festo cutis est àne τε σούρτης quomodo libenter hoc loco legeremus, nisi incisionem interpretaretur Isidorus.
- <sup>j</sup> Aruina. Seru. En. 7. Secundum Suetoniū aruina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.
- <sup>k</sup> Compago. Ita plerique Gotth. Al. compagia.
- <sup>l</sup> Vertibula--Cartilagines. Lact. c. 5. de ossib. Summas eor. partes crassioribus nodis congregavit, vt & substringi nervis facilis, & verti possent, vnde sunt vertibula nominata; eos nodos firmiter solidatos leui quodam operculo texit, quod dicitur cartilago, scilicet vt sine attritu & sensu doloris aliquo flechterentur.
- <sup>m</sup> Est n. lxxua pars corp. Hinc interior sinistra à Seruio dicitur. Is. n. En. 5. adv. dum proram ad saxa suburget. Interior. Interior, id est sinistior, interpretatur. Item En. 5. ad v. Vrbem designat aratro: quem Cato in Originib. morem dicit fuisse. Condituri enim ciuitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant. Atque ita interpretatur etiam Asconius iocum apud Ciceronē de Aspendio cytharista omnia intus canente. Unde illustratur etiam Catulli locus: Marrucine Afini manus sinistra Non bellè vteris in ioco, atque vino, Tollis linteal negligentiorū. Ergo & latus tegere sinistrum ire significat, eiusque est qui levum posse latus fodere, quod de nomenclatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re. xix. eruditissimo placeat: de quo illud dicam. seruio cur hac de re tantopere sequire, non fuisse, cum catoni & Asconio eadem opera succensere posset.
- <sup>n</sup> Dextro lateri habil--accommodatior. Verba Solini extremo cap. 5.
- <sup>o</sup> Dorsum. Nempe quasi durū sursum. At Fest. Dorsum dictum, quod ea pars corporis deuexa sit deorsum.
- <sup>p</sup> Terga. Ex Lact. c. 10.
- <sup>q</sup> Interscapulum. Al. interscapulū, aut interscapiliū. Interscapulum apud Cels. lib. 3. c. 2. atq. ita reponendum in gloss. rbi legitur, interscapulum uerā p̄p̄eōr.
- <sup>r</sup> Sacra spina. Hieron. in Ecclesiast. 12. florem amygdaliquem nos pro canis posuimus, quidā sacram spinam interpretantur: quod decrescentibus natū carnibus, spina crescat & floreat. Cels. 4. tard. c. 3. Spina sacra dicitur os sacrum, quod Graeci quoq. vocant λεγόν ὄστρον.
- <sup>s</sup> Ideoq. ex hostia. Menander διὸ τὴν ὄσπεν εἶπε Σύκατος.
- <sup>t</sup> Renes. Ex Lact. c. 14.
- <sup>u</sup> Lumbi. Ex Greg. verbis homil. 13. metationem qualemcumq. conficit.
- <sup>v</sup> Ex eo n. inf. Ex Lact. c. 10.
- <sup>w</sup> Quod est longao. Gloss. longao καλέσθηται. Apud Celsū tum longao, tum longano, apud Arnobij & Verr. manuscriptos libros longano apud Veget. lib. 1. c. 42. de veterinaria longanō intestinum.
- <sup>x</sup> Nates. Ex Lact. c. 13.
- <sup>y</sup> Viscus est pellis. Gotth. Fiscus per Digammon.
- <sup>z</sup> Nam à genis genua. Ead. repetit in libro differ. & in Cantic. expositione.
- <sup>aa</sup> Qui alternis motib. Lactantij verba nonnihil detorta.
- <sup>bb</sup> Planta. Lact. ibid.
- <sup>cc</sup> Calcis prima p. planta. Calcis rectus, vt lancis lib. 2. o. c. 4. sed virumq. librariorum putamus erratum.
- <sup>dd</sup> Solum dicitur. Seruū verba Aeneid. 7. adv. & C. reale solum.
- <sup>ee</sup> Vilcera. Ex eod. En. 1.
- <sup>ff</sup> A vilco quod est inter cut. & carn. Seru. En. 1. vbi inter ossa & carnem.
- <sup>gg</sup> Quod ideo pulm. Ex Ambros. 6. c. 9.
- <sup>hh</sup> Sinistra plus sanguinem. Ita optimi quig. libri, reddi opinor. quamvis paullo insolentior constructio videri posse.
- <sup>ii</sup> Præcordia. è Seru. En. 7. ad. v. Huic Dea catulatum v. d. c. anguem:
- <sup>jj</sup> Quib. sensus percipitur. Ex Aristotelis sententia. Nam cerebro id tribuunt medici.
- <sup>kk</sup> Atq. riui. Ex Lact. c. 7.
- <sup>ll</sup> Sanguis. Sup. lib. 4. c. 3.
- <sup>mm</sup> Sanguis non est integer. è Seru. En. 2. ad. v. Vos d quib. integer, xui sanguis.
- <sup>nn</sup> Inde genas lacerate. Pleniora hac apud Seru. En. 12. ad. v. roseas laniata genas, & En. 6. ad. v. Purpureas sup. vest. & ad v. Purpureos spargam flores. Cautum tñ lege. xi 1. tab. Mulier faciem ne carpito.
- <sup>oo</sup> Græci enim pulmonē πλένυμον vocant πλένυει est Atticis, alijs πλένυμων. Alcaus apud Plutarch. rite πλένυμον δινος.
- <sup>pp</sup> Cordis flabellum. ventilabrum cordis dixit anū lib. de spir. & anim. c. 33.
- <sup>qq</sup> Iecur eo quod ignis. Ut sit quasi iacens vr. nam n. Isidoro ignis non vno in loco.
- <sup>rr</sup> Fibrae iecoris sunt. è Seru. En. 10. ad. v. Cui pecundum fibrae.
- <sup>ss</sup> Sicut extremae partes folior. inty b. Seru. Geor. 1. ad v. amaris intyba fibris: fibris autē abusuē, quod radices intyborum hac atq. illac decurrent, vt fibrae per iecur, id est venæ quædam, & nervi. Unde hac malè affecta sunt filiorū legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.
- <sup>tt</sup> Nam splene ridemus. Ex eod. En. 8. ad. v. Exarierat atro felle dolor.
- <sup>uu</sup> Omentum membranum. Gloss. Omentum πλένει Membranum δινον.
- <sup>vv</sup> τυφλὸν ἔργον. Fundulum rocat Verrō & ieiunū bibit.
- <sup>ww</sup> Venter. è Seru. En. 2. ad. v. Vterumq. a. m. c. Ab

- Ab utraque in duas. Ex Lact. 12.
- Aquiculus autem propriè porci est, h. a. v. traxil. Referuntur eadem haec verba à veteri Persy interprete.
- o Semen receptum, &c. Verba sunt Hieronymi in ep. ad Pont. sub. contr. errores Iohann. Hierosolymit.
- p Ferum rubigo. è Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.
- q Germinabile. Generabile Gotth. o. & Rab.
- r Primum autem aiunt cor. Ex Lact. c. 12.
- s Alij fœtus. Ex eod. c. 11.
- t Nasci autem. c. 12.
- v Quardam decoris. c. 10.

## De Æstatibus hominis. Cap. II.

**G**radus <sup>a</sup> ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atq. senectus. B

Prima ætas, infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

Secundæ ætas, pueritia, i. pura & necdum ad generandum apta, tendens usq. ad decimum quartum annum.

Tertia, adolescentia <sup>b</sup> ad gignendū adulta, quæ porrigitur usq. ad vigesimum octauum annum.

Quarta, iuuentus firmissima ætatum omnium finiens in quinquagesimo anno.

Quinta ætas, senioris, i. grāuitas, quæ est declinatio à iuuentute in senectutem, non dum senectus, sed iam non iuuentus, quia senioris ætas est, <sup>c</sup> quam Græci πρεσβύτην vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quæ ætas quinquagesimo anno incipiens, septuagesimo terminatur.

Sexta ætas, est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur.

Senium autem, pars est ultima senectutis, dicta, quod sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatijs philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatum, etymologias earum in homine demonstrantes.

Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari nescit, id est, loqui non potest: nondum enim benè ordinatis dentibus, minor est sermonis expressio.

Puer, à puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem florēmque genarum

A habēs. <sup>f</sup> His sunt ephæbi, id est, à Phœbo dicti, necdum viri, sed adolescentulæ.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natuitate, vt Esaias, Puer natus est nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde est illud: Iam puerile iugum tenera ceruice gerebat. Pro obsequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere, dum iam Jeremias longè pueritiæ excessifet annos.

g Puella est, paruula, quasi pulla: vnde & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est à parentibus orbi. <sup>h</sup> Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres ante discesserunt, quām ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocātur orphani, ijdem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum est, hoc Latinum. Nam & in psalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor: Græcus habet ὥρφανος.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quod hæc locatunc primū lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. eum puberē esse qui quatuordecim annos expleuerit, quāvis tardissimè pubescat. Certissimum autem, puberem esse, qui & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generare iam possit.

C i Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus partunt. Vnde & Horat. Laudantur simili prole puerperæ. <sup>k</sup> Et dictæ puerperæ, vel quod primo partu grauantur, vel quod primū pueros partunt.

Adolescens dictus, eo quod sit ad gignendum adultus, siue à crescere & augeri.

Iuuenis vocatus, quod iuware posse incipiat, vt in bubus iuenci, cum à vitulis discesserint. Est enim iuuenis in ipso ætatis incremento positus, & ad auxilium præparatus. Nam iuware hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus.

D 1 Vir nuncupatus, quod maior in eo vis est, quām in fœmina. Vnde & virtus nomen accepit, siue quod vi agat fœminam.

Mulier vero, à mollitie, tanquam mollier detracta littera, vel mutata, appellata est mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Sed ideo virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset, scilicet ne fœminis repugnatibus libido

libido cogeret viros alijud appetere, aut in A alium sexum proruere. Dicitur igitur mulier secundum fœmineū sexum, non secundum corruptionem integratatis, & hoc ex lingua sacræ scripturæ. Nam Eua statim facta de latere virisui, nondum contacta à viro, mulier appellata est, dicente scriptura. Et formauit eam in mulierem.

<sup>a</sup> Virgo à viridiore ætate dicta est, sicut virga & vitula. Alijs ab incorruptione, quasi virago, quod ignoret fœmineā passionem.

<sup>b</sup> Virago vocata, quia virum agit, hoc est opera virilia facit, & masculini vigoris est, Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant.

B Virgo autē non rectè virago dicitur, si non viri officio fungatur. Mulier verò, si virilia opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazon. Quæ verò nunc fœmina, antiquitus vira vocabatur, sicut à seruo serua, sicut à famulo famula, ita à viro vira. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta, vbi sexus species à viro distinguitur. Alij p Græca etymologia fœminam ab ignea vidictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris fœminæ sunt, tam in mulieribus, quam in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur.

Senior est adhuc viridior. \*Ouidius in. 6. lib. Senior, -- inter iuuenémque senémque. Ter. Quo iure sum vsus adolescentior.

Adolescentior non vtiq. magis adolescēs, sed minus, vt senior minus senex: vbi comparatius gradus minus significat à positiuo. Ergo senior non satis senex, sicut iunior intra iuuenē, sicut pauperior intra pauperem.

D Senes autē dictos quidā putant à sensus diminutione, eo quod iā præ vetustate desipiant. <sup>c</sup> Nā physici dicunt homines stultos esse frigidoris sanguinis, prudentes calidi. Vnde & senes in quibus iā friget, & pueri in quibus necdum calet, minus sapiunt: inde est quod conuenit sibi infantum ætas & senum. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciviam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantùm masculini generis est, sicut anus fœminini: nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis quasi annosa. <sup>d</sup> Nam si commune esset nomen, cur diceret Terentius, senem mulierem? Hinc & vetula, quia vetusta. Sicut autem à seni seneccus, ita ab anu anilitas nominata est.

Canities autem vocata à candore, quasi candities. Vnde est illud, Florida iuuentus, lactea canities, prout diceret, candida.

<sup>e</sup> Seneccus autem multa secum & bona affert & mala. Bona, quia nos ab impotentiissimis dominis liberat, voluptatibus impunit modum, libidinis frangit imperius, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserium est, debilitate & odio. Subeunt enim morbi, tristisq. senecetus. <sup>f</sup> Nā duo sunt, quibus minuuntur corporis vires: senectus & morbus.

Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte, qui est effector mortium.

Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuuenum, matura, id est, naturalis senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam, sicut ait Cæsar, ab eo quod est morior in participio præteriti tēporis in tuis exire debuit, per vnum scilicet. u. nō per duo. <sup>g</sup> Nā vbi geminata est littera nomen est, non participium, vt fatuus, arduus. Conuenienter itaque factum, vt quemadmodum id quod significat, non potest agēdo: ita & ipsum nomen nō possit loquēdo declinari. Omnis autem mortuus, aut funus est, aut cadauer.

<sup>h</sup> Funus est, si sepieliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdati ferebant.

<sup>i</sup> Cadauer autē est, si inseptulum iacet. Nā Cadauer nominatū à cadendo, quia iā stare non potest. <sup>j</sup> Quod dū portatur, exequias dicimus: crematū, reliquias: conditum iam, sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, vt illud, Tum corporaluce parentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ officium. Nam dicimus defunctos officio, qui officia debita compleuerunt, vnde & honoribus functos: Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus: siue quod sit diem functus.

<sup>k</sup> Sepultus autē dictus, eo quod iam sine pulsu & palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autē est, condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humū inijcere.

<sup>a</sup> Cap. II. Gradus ætat. Vid. Seru. En. 5. Ambros. ep. 44. Philon. de mundi opific.

<sup>b</sup> ad gignendū adulta. Non sunt hec in quibus s. col. b.

<sup>c</sup> Quinta senioris ætas -- nondum senectus. Ser. En. 5. Tum senior tales. Secundū Varronē, iunior, & senior comparatiū sunt perdiminutio, &c. Itē.

## De Portentis. Cap. III.

**Bona Ex. 6. ady.** Iam senior. Aut propositio posuit, A  
aut senior est virens senex, ut iunior intra iuuenē  
est, quam rem à Varrone tractatā confirmat etiam  
Plinius. Ita rē dītinguit seniores à senib. *Varrō apud Cen-*  
*sorinū de die natali*, vt seniores vocari dicat à XLV. r̄sq. ad  
LX. annam, quod cum primū senescere incipiat corpus, post  
sextagesimum vero senio iam labore.

**Quem Græci πρεσβύτην.** Ex Aug. de Gen. contra  
Manich. lib. 1. c. 2. 5.

**Puer à puritate.** *Varrō apud Censorin.* Pueri, quod sint  
pueri, id est, impuberes.

**Hi sunt ephebi, i. à Phœbo. Immo ab Hebe.**

**Adolescentuli lœues. Al. lenes.**

**Puella est parvula q. pulla. Fest.** Pullus Iouis dice-  
batur Q. Fabius cui cognomē Eburno fuit, propter  
candore, quod eius natis fulmine ic̄ta erat. Antiqui  
autē puerum, quem amabant, pullum eius dicebāt.

**Hi autem verē pupilli—quām ab eis nomen ac-  
ciperent. Pranomen (intellige) quod ante pubertatem non  
accipiebatur. Nam gentis vel familie nomen iustriko die ac-  
cipiebant. auctoriib. Fest. Macrob. & Plutarch. in problem. Et  
Iulius Paris (seu Probus) in epitom. lib. X. Val. Max. Pueris,  
non prius quam togam virilem sumerent, puellis,  
non ante quam nuberent, pronomina imponi, Q.  
Scœuola auctor est. Et postea. Publij, qui prius pu-  
pilli facti erant, quam pronomina haberent. Alij  
ominis cauſa ex pube. Vid. A. Augusti. in not. 1. collect.  
decretal. c. 7. de desp̄ns. impub & c. 3. eo. tit. Greg. 1. x.**

**Et dicta puerperæ. Hieronymi in Ierem. c. 4.** Puer-  
pera interpretatur, quæ primos parit foetus. At Do-  
natus in An. Omnis quæ peperit puerpera, quæ pri-  
mū in puerperon. Paulus c. 16. 3. de Verb. sign. Puerpe-  
ras appellant recentes ex parte.

**1. Viz. Ex Latt. c. 1. 2.**

**Virgo à viridiore æt. è Seru. Eclog. 3. ady.** Bis ve-  
nit ad multoram.

**Virago. Ex eod. Æn. 1. 2. ad v. Iturna virago.**

**Alij Græca etyniologia. an quasi p. ux. virg. vn?**

**minus significat à positiao. Verba sunt Donati in  
prolog. Heyr.**

**Nam Physici dicunt. è Seru. Georg. 2. ad v. Frigidus  
obstiterit circum p̄tac s.**

**Nam si commune esset nōmen, cur Terentius  
diceret senem mulierem? Affentior Chaconi, qui hac pu-  
tabat aliena, eiisque, cui Isidori sententia difficeret, itaque  
objiceret. Nisi commune esset nōmen, &c. Sed fruſtra laborat  
Donatus (quem Isidorus sequitur) vt senem neget nōmen esse  
commune. Papinius sue Pomponius apud Varronem libro 6. 6.  
Ridiculum est, cum te cascam tua dicit amica.**

Fili Potoni ſequiſenex puerum.

Dictu illam pulsam: ſic fiet, Mutua muli.

**Nam verē pulsus tu, tua amica ſenex. Et Tibullus.**  
Hanc animo gaudente vident iuuenesq. ſenēsq.

**Commemorant meritō tot mala ferre ſenem.**

**Senectus autem. Ex Hieron pref. ad lib. 2. in Amos.**

**Nam duo ſunt. è Seru. Georg. 2. ad v. ſubeunt mor-  
bi tristisq. ſenectus.**

**Funus. Ex eod. Æn. 1. ad v. noctem flammis funa-  
lia. v. eod. lib. 2 o. c. 10.**

**Caducus. Ex eod. Æn. 5. ad v. belloq. caduci.**

**Quod dum portatur. Ex eod. Æn. 2. ad v. patrios  
fœdasti s. v.**

**Sepultus. Ex eod. Æn. 3. ad v. parce ſepulto.**

**Portenta <sup>a</sup> esse ait Varro, quæ contra na-  
turam nata videntur: sed non ſunt con-  
tra naturam, quia diuina voluntate fiunt,  
cum voluntas creatoris cuiusque conditæ  
rei natura fit. Vnde & ipſi gentiles Deum  
modo Naturam, modo Deū appellant. Por-  
tentum ergo fit non contra naturam, ſed  
contra quām est nota natura. Portenta autē  
& oſtentā, monſtra, atq. prodigia, ideo nu-  
ncupantur, quod portendere atq. oſtendere,  
monſtrare, atq. prædicere aliqua futura vi-  
dentur. <sup>b</sup> Nam portenta dicta perhibentur à  
portendēdo, id est, præoſtendendo. Oſtēta  
autem, quod oſtendere quidquam futurum  
videantur. Prodigia, quod porrò dicant, id  
eft, futura prædicant. Monſtra verō à mo-  
nitu dicta, quod aliquid ſignificandum de-  
monſtrent, ſive quod statim mōſtrent quid  
apparet, & hoc proprietatis eft: abuſione  
tamen ſcriptorum plerumq. corrumpitur.  
Quædam autem portentorum creationes  
in ſignificationibus futuris cōſtitutæ viden-  
tur. Vult enim Deus interdum ventura ſi-  
gnificare per aliqua naſcentium noxia: ſicut  
& per ſomnos, & per oracula, quibus præ-  
moneat & ſignificet quibusdam vel genti-  
bus vel hominibus futurā cladē, quod plu-  
rimis etiā experimentis probatum eft. <sup>c</sup> Xer-  
xi quippelopus ex equa creata, diſſoluſ re-  
gnū portendit. Alexadro ex muliere mōſtrū  
creatū eft, quod ſuperiores corporis partes  
hominis, ſed mortuas habuerit, inferiores di-  
uersarū bestiarū, ſed viuentes: ſignificare re-  
pentinā regis interfectionē, ſuperuixerant  
enim deteriora melioribus. Sed hæc mōſtra  
quæ in ſignificationibus dantur: non diu vi-  
uunt, ſed continuo, vt nata fuerint, occidūt.**

Inter portentum, & portentosum diſ-  
fert. Nam portenta ſunt quæ transfigu-  
rantur, ſicut fertur in Umbria mulierem  
peperisse ſerpentem. Vnde Lucanus, Ma-  
tremque ſuus conterruit infans. Porten-  
tosa verō leuem ſumunt mutationem.  
Exempli cauſa, cum ſex digitis nati. Porten-  
ta igitur vel portentosa existunt, alia, ma-  
gnitudine totius corporis vltra cōmunem  
hominum modum, <sup>d</sup> quantus fuīt Tityon  
in nouem iugeribus iacens, <sup>e</sup> Homero te-  
ſtante: alia, paruitate totius corporis, ve  
Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo  
quod ſint ſtatura cubitales: alij magnitu-  
dine partium, veluti capite informi, aut  
superfluīs

T superfluīs

superfluis mēbrorum partibus , vt bicipites & trimani vel Cynodentes, quib⁹ gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quib⁹ altera pars plurimum deficit ab altera, vt manus à manu, vel pes à pede, Alij à discissione, vt sine manu, aut capite generata: quos Græci sterios vocant. <sup>g</sup> Alia priuimeria: quando solum caput, aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vrex Pasiphae memorant genitū Minotaurū quod Græci έτερομορφια vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigurantur in alienę creationis portentum: vt ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures supratempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera splenē habuisse. Alia secundum connaturationem, vt in alia manu digiti plures connaturati & cohærentes reperiuntur, in alia minus, siue in pedibus. Alia secundū immaturam & intemperatam creationem, sicut iij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod prædiximus, in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, vt ἀδεργυνοί qui & έξημαφροδίται vocantur. <sup>h</sup> Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quod eis vterq, sexus appareat. <sup>i</sup> Ερμῆς quippe apud Græcos Mercurius est: <sup>j</sup> Φερόδίτης Venus nuncupatur: hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vi- ciissim coēundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædā monstra sunt gentiū, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

<sup>k</sup> Gigantes dicti iuxta Græcis sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est, terrigenas, eo quod eos fabulosè parens terra immensa mole & similes sibi genuerit: γῆ enim terra appellatur: γένος genus, licet & terra filios vulgis vocet, quorum genus incertum est. <sup>l</sup> Falso autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, prævaricatores Angelos cum filiis hominū ante diluvium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

<sup>m</sup> Cynocephali appellantur, eo quod canina capita habeant, quæque ipselattatus

A magis bestias, quæ homines confitetur: hi in India nascuntur.

Cyclopes, quoq; eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quod vnum oculum in fronte media habere perhibentur. <sup>n</sup> Hi & άγειφαγίται dicuntur, propter quod solas ferarum carnes edunt.

<sup>o</sup> Blēmyas in Libya credū: truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectori. <sup>p</sup> Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

<sup>q</sup> In vltimo autē Orientis monstrofæ genitū facies scribūtur. Aliæ sine naribus, & qualiter totius oris planicie, informes habentes vultus. Aliæ labro subteriori adeò prominēti, vt in solis ardoribus totā ex eo facié contegant dormientes. Alijs concreta ora esse, modico tantū foramine calamis auenariū pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicū: tur, in vicē sermonis vtētes nutu siue motu.

Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa aurium magnitudine, vt omne corpus ex eis contegant: πάνω enim Græco sermone omne, ἡτα aures dicuntur.

<sup>r</sup> Artabatitæ in Æthiopia proni, vt pccora, ambulare dicuntur, quadragesimum zuianum nullus supergreditur.

<sup>s</sup> Satyri, homūciones sunt aduncis naribus, cornua in frontibus(habēt) & caprarū pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiā interrogatus, Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnu ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrōsq; colit.

<sup>t</sup> Dicuntur quidam & sylvestres homines, quos nonnulli <sup>v</sup> Faunos sicarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus & celeritate mirabilis: <sup>u</sup> quos inde ζεύπηδα: Græci vocant, eo quod per extum in terræ rupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

<sup>v</sup> Antipodes, in Libya plantas versas habent post crura & oſtenos digitos in plantis.

Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, <sup>z</sup> quæ μανζ: ē: nuncupantur octo pedum staturam habentes. Est & gens ibi statura cubitalis, <sup>a</sup> quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de qua supra diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent, & in eadem India esse gentem fœminarum, quæ quinquennies concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur

Dicuntur autem & alia hominum fabula portenta, que non sunt, sed ficta: & in cœlis rerum interpretantur, ut Geryonem Hispaniaz regem triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordie ut in tribus corporibus, quasi una anima esset.

c Gorgones quoque, meretrices crinitas serpentibus, ferunt, quæ aspicientes conuerte bant in lapides, habentes unum oculum quo inuicem vrebantur. Fuerunt autem tres sorores unius pulchritudinis, quasi unius oculi, quæ ita spectatores suos stupescere faciebant, ut vertere eos putarentur in lapides.

d Sirenas, tres singunt fuisse ex parte virginis, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum una voce, altera tibijs, tertia lyra canebat. Quæ illecos nauigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transiunt, quoniam ad egestatem deducebant, ijs fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuissè & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

e Scyllam quoque ferunt fœminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fterum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare existimant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit.

Fingunt, & monstra quædam irrationalium animantium, ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. f Quem quidam ideò dictum Cerberum putant, quasi sit *νερόβορες*, id est, carnem vorans.

Dicunt & Hydram serpente cum nouem capitibus, que Latinè Excetra dicitur, quod vno cæso tria capita ex crescabant. Sed constat hydram locum fuisse euomenté aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo, uno clauso meatu, multi erubebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis crevit: & dum sæpe reciditur, pullulat, igni debita, incendiisque peritura.

A<sup>i</sup> Fingunt, & Chimoram triformem bestiam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidam Physiologus non animal, sed Lycæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrientem, quibusdam ardente, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, unde Chimoram dicitur occidisse.

Centauris autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed quod discurrentes in bello velut unum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos asseruerunt.

Potò Minotaurum nomen sumpsiisse ex tauro & homine, qualè bestiam dicunt fabulosè in Labyrinthio inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouémque virum, semiuirumque bouem.

k Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media asini esse dicatur, sicut & Hypocentauri quod equorum hominumq. in eis natura coniuncta fuisse puratur.

a Cap. III. Portenta. Ex Aug. 21. de ciu. c. 9.

b Nam portenta, Ciu. 2. de diuin. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, monstra, prodigia dicuntur.

c Xerxi quippe lepus. Lepus scriptissimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum vulpes inuersis litteris in omnib. CC. legeretur.

d Quantus fuit Tityon. Cui tota nouem per iugera corporis Portigitur. En. 6.

e Homero testante, d'Avio.

f Velcynodontes. è Solon. 4.

g Alia priumeria. Ita Rabanus, neq. composicio Latinae vocis suscepta esse debet, quando neq. epitogium respsit Quintilianus. Hos pueri greci vocat Agell. lib. 9. c. 4.

h Hermaphroditez. Mirum hermaphrodita, nou Hermaphroditæ in omnib. libris legi, cum dicat Aug. 16. de ciui. cap. 8. consuetudinem loquendi præualuisse ut à meliore, hoc est à masculino sexu appellarentur. Nam nemo (inquit) unquam aut Androgynas, aut Hermaphroditas nuncupauit: equas tamen hermaphroditas dixit Plin. 11. c. 49.

i Hi dextram mamillam. è Plin. 8. c. 2.

k Falso autem opinantur. Sumpta sunt hac ex. 3. de ciuit. cap. 4. fuit vero opinio que hic exploditur grauisinorum auctorum, clementis Alexandrini, Iustini Martyris, Cypriani, Ambrosij, Lactantij. Augustinus questionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiavit.

l Cynocephali. Augustini verba sunt. 16. de ciui. cap. 8. Vid. Aelian. & Plin.

m Gigantes—qui eos gigenas. Sic Callimach. in lauacio Pallad. & Gloss. Terrigenæ, myrmeces.

n Hi & agriophagitez. Plin. 6. c. 36. Solinus agriophagos vocat.

- o Blemyas Plin. 5. 8 Solin. c. 3. 4.
- p Altos sine ceruicio. Ex Plin. 7. c. 2. Vid. Aug. 16. de c. 3. c. 3 & Agell lib. 9. c. 4.
- q In ultim. autem orient. Ex Solin. c. 3. 2.
- r Artabatytæ. Ita in Plini emendationib. libris: apud Solinum Arthabatitz.
- s Satyri. Ex Hieronym. in vita Pauli eremiti.
- t Dicuntur & quidam sylvestres. Vid. lib. 3. c. vltim.
- v Faunos ficarios. Fatuos ficarios C. Card. Sirletti, & Complut. Gotth. & Iere. 50. Hieronymus cū fatuis ficarijs.
- x Quos inde Sciopodas. Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de c. 3. 8. Agell. 9. c. 4.
- y Antipodes in Lib. Androphagi in Scythia legebat Chacon ex Plin. 7. c. 2.
- z Qui macrobij nuncupantur octo ped. Optimè restituit hunc locum chacon, cum n. xii. legatur in omnib. libris, deprehendit librarior. fuisse erratum qui xii. pro iix. scripsissent. Nam horum corpora cubitor. quinum, & binor. palmor. facit Plinius ex Onesicrito. Porro quinos cubitos, qui singuli se quis pedib. constent, & binos palmos, qui semipedem conficiant, octo esse pedes, non duodecim.
- a Quos pygmæos. Ex. 16. de c. 3. 8.
- b Triplici forma proditum. Al. proditum. Sed proditum retinimus ex Iustino lib. 44. Porro Geronē ipsum non triplicis natura ut fabulis proditur fuisse.
- c Gorgones quoq. è Seru. En. 6.
- d Sirenes. Ex eod. En. 5.
- e Scyllam quoq. Locus adumbratus ex Iustini lib. 4.
- f Quem quidem ideo dictum cerber. è Seru. En. 6. adv. Custodem in v. p.
- g Quæ Latinè excetra. Ex eod. En. 6. ad v. Bellua lernæ.
- h Huius mentionem facit Ambrosius. Libro. 1. de fid. c. 4.
- i Fingunt & chim. Ex eod. Seruū loco.
- k Onocentaur. Hiero. Is. c. 14. Porro cœtauri nomine

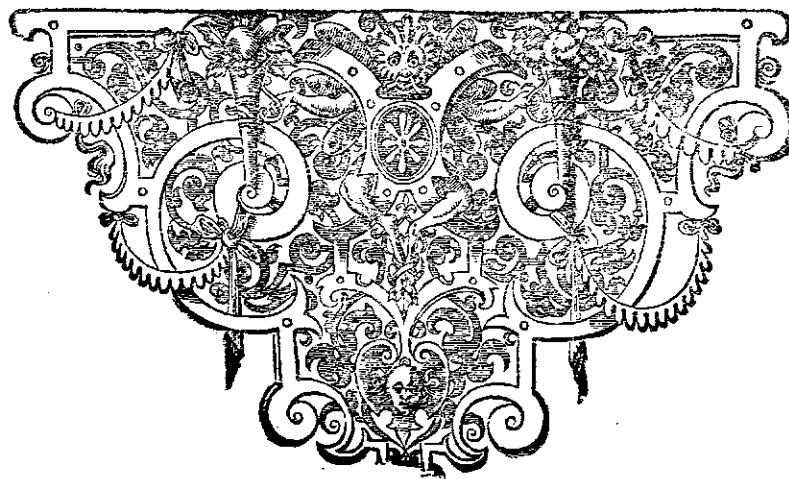
A ex afinis, centaurisq. compositum. At Isterus bestialis pro Centauri ridetur scripsiſſe.

### De transformatis Cap. 4.

**S**cribuntur autem sc̄ quadam monſtrosa hominum transformationes & commutationes in bestias. ſicut de illa maga fauoritissima Circe, quæ ſocios quoque Ulyſſis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, quiforte ducti, transnatabant quoddam stagnum, atque ibi conuertebantur in lupos.

**B** Nam & Diomedis ſocios in volucres fuiffe conuersos, non fabuloſo mendacio, ſed hiſtorica affirmatione confirmant. Sed & quidam afferunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ ſceleratorum mutantur, & ſiue magicis cantibus, ſiue herbarum beneficio, totis corporibus in feras tranſeunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationem recipiunt, & corrupta in diuersas species transformantur: ſicut de vitulorum carnibus putridis apes: ſicut de equis scarabei: de mulis locuſtæ: de cancris ſcorpiones. Ouidius: Concaua littorei ſidera brachia cancri: Scorpius exibit, caudâq. minabitur vñca.

\* Cap. IIII. et ſiue magicis artib. Omnia ſeſtis Aug. 18. de ciuitate c. 16. & ſequentib.



# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM LIBER DVO DECIMVS.

## De animalibus.

### DE PECORIBVS , ET lumentis. Cap. I.



MNIBVS <sup>a</sup> animātibus Adam primum vocabula indidit, appellans vnicuique nomen ex præsenti institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes antem vni cunque animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundū Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa impo-  
suit Adam : <sup>b</sup> sed illa lingua, quæ ante dilu-  
vium omnium vna fuit, quæ Hebræa nun-  
cupatur.

Latinè autem animalia siue animantia dicta, quòd animentur vitæ & moueantur spiritu.

<sup>c</sup> Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, damæ, onagri, &c. Sed neque bestiæ sunt, vt leones : neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

<sup>d</sup> Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret. <sup>e</sup> Propriè autem pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendū apta, vt oves & sues: aut in usu hominum commoda, vt equi & boues. Differt autem inter pecora & pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animaliū pecora dixerunt: pecudes autem tātū illa animalia, quæ edūtur, quasi pecudes. Generaliter autem omne animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quòd nostrum labore vel onus suo adiutorio subiectando vel arando iuuent. <sup>f</sup> Nam bos carpentrahit, & durissimas terræ glebas vo-

A mere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quòd iuuent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, velg quòd sint apta armis, id est, bello: vel quòd his in armis utimur. <sup>h</sup> Alij armentata tantum boues intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quod sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nam armenta equorum & boum sunt, greges verò capraru[m] & ouium.

<sup>i</sup> Ovis, molle pecus lati, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quod apud veteres in initio non tauri, sed oves in sacrificio mactarentur. <sup>k</sup> Ex ijs quædam bidentes vocant, eo quod inter octo dentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerebant.

<sup>l</sup> Veruex vel à viribus dictus, quòd cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, i. masculus, vel quod verem in capite habeant: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiunt, & pugnantes cum magno impetu feriunt.

<sup>m</sup> Aries vel ἄρες, id est, à Marte vocatus, vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quod hoc pecus à gentilibus primū aris est immolatū. Aries quod aris imponeretur. Vnde est illud: Aries matatur ad aram.

<sup>n</sup> Agnum, quanquam & Græci vocent ἄρτον, quasi pliū. Larini tamen ideo hoc nomen habere putant, eo quod præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeò ut etiam si in magno gregre errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

<sup>p</sup> Hœdi ab edendo vocati, parui enim pinguisimi sunt, & saporis iucundi: vnde & edere, inde & edulium vocatur.

Hircus, lassiuum animal & petulcū & feruens semper ad coitum, cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt, vnde & nomen traxit.<sup>a</sup> Nam hirqui sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, vt adamantē lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus huius crux dissoluat. <sup>b</sup> Maiores hirci Ciniphij dicuntur à fluvio Ciniphe in Libya, vbi grandes nascuntur.

Capros, & capras à carpensis virgultis quidam dixerunt. Alij quod captent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, <sup>c</sup> vnde eas crepas vocatas, quæ sunt capre agrestes, <sup>d</sup> quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, <sup>e</sup> τὰς ἐξερέπον δερκαδας appellauerunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Exdē autem & capreæ: eodem Ibices, quasi auices, eo quod ad instar avium ardua & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ita vt de sublimitate vix humanis obtutibus patcent. <sup>f</sup> Vnde & meridiana pars Ibices aues vocat, quæ Nili fluenter inhabitant. Hæc itaque animalia, vt diximus, in petris altissimis commorantur, & si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cùm inibus se p̄cipitantes in suis se cornibus illæsa suscipiunt.

<sup>g</sup> Cerui dicti ἀπό τῶν κεράτων, i. à cornibus. <sup>h</sup> Κέρατα enim Græcè cornua dicuntur. <sup>i</sup> Hi serpentum inimici cùm se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata pernicie veneni corum pabulo reparantur. <sup>j</sup> Dictamnum herbam ipsi prodiderunt. Nam ea pasti excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autē sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summisis nihil. <sup>k</sup> Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibiq. in uicem succedentes nullum laborem pondēris sentiunt.

<sup>l</sup> Tragelaphi à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, vt cerui: villosos tamen habent armos, vt hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quām circa Phasidem.

<sup>m</sup> Innuli, filii sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutrum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbelli: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua

ceruū. Imbellies dame, quid nisi preda sumus <sup>n</sup> Lepus, quasi leuipes, quia velociter currit. <sup>o</sup> Vnde & Græcè pro cursu λαγώς dicitur: velox est enim animal & satis timidum. <sup>p</sup> Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis. <sup>q</sup> Sus dicta, quod pascua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

<sup>r</sup> Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amicaluto fus: hinc etiam spurcitia, vel spurcus nuncupatur.

Poreorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & sutores vocātur, quod ex fetis suant, id est, consuant pelles.

<sup>s</sup> Aper, à feritate vocatus, ablata f littera, & subrogata p. Vnde & apud Græcos σύριγχος id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immite abusu agreste vocamus.

<sup>t</sup> Iuencus dictus, eo quod iuuare incipiat hominum usus in excolenda terra, <sup>u</sup> vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuencus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

Taurus, Græcum nomen est, sicut & bos.

<sup>v</sup> Indicis tauris color fulvus est, volucris pernitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telū respuunt immitti feritate.

Bouem Græci βοῦς dicunt. <sup>w</sup> Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Næuius. Trionum hic moderator rusticus. Cuius latitudo pellum à mēto ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellaria, quod est generositatis in boue signū. <sup>x</sup> Boum in socijs eximia pietas. Nā alter alterū inquirit cum quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si forte defecerit.

<sup>y</sup> Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobiliū nominū: sicut leo leæna, draco dracæna.

<sup>z</sup> Vitulus & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parua est nondū enixa. Nam enixa, iuuencia est aut vacca.

<sup>aa</sup> Bubali vocati per deriuationē, quod sunt similes boum: adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Afri caprocreat.

Vix agrestes boves sunt in Germania, habentes cornua instantum protensa, ut regis membris signi capacitate ex eius gerulæ fiat dicitur. <sup>ταῦτα τοῦ ζώου</sup>

Camelis causa nomen dedit, siue quod quando onerantur, ut breuiores & humiles erant, accubant, quia <sup>τὰ μὲν</sup> humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso. Camur enim verbū Græcū curuum significat. Hos licet & alia regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. <sup>x</sup>Nā Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

<sup>y</sup> Dromeda, genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris. Vnde & nomē habet. Nam <sup>δρόμες</sup> Græcè cursus velocitas appellatur. <sup>z</sup> Centum enim & amplius millia uno die pergere solet. Quod animal, sicut bos & ovis & camelus, ruminat.

Ruminatio autem dicta est à rumina eminente gutturi parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus renovatur.

A sinus & asellus à sedēdo dictus, quasi assidus: sed hoc nomen, quod magis equis conueniebat, ideo hoc animal sumpsit, quia priusquam equos caperet homines, huic praefidere cœperunt. Animal quippe tardum & nulla ratione renitens, statim ut veluit sibi homo substrauit.

Onager, interpretatur asinus ferus, <sup>οὐεν</sup> quippe Græci asinū vocant, <sup>ἀγριός</sup> ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & in deserto vagantes. Singuli autem fœminarū gregibus præsunt. Nascentibus masculis, celant, & testiculos eorum morsu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Afini Arcadici dicti, quod ab Arcadia primū vesti sint magni & alti. <sup>d</sup> Minor autem asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quod quando quadrigis iungebantur, æquabantur, parésque forma & similes cursu copulabantur.

Caballus à cauado dictus, propter quod gradiens vngula impressa terram cōcauerit, quod reliqua animalia non habent: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viuacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sonotubæ ad prælium, <sup>f</sup> voce accensi ad cursum provocantur, dolent cum vieti fuerint, exultant cum vicerint. Quidam hostes in

A bello sentiūt, adeò ut aduersarios morsu pertant. <sup>g</sup> Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis, si mutetur: aliqui præter dominum nullum dorso recipiūt. <sup>h</sup> Interfectis vel morientibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in cétauris equorum & hominum natura per mixta est. Solent etiam ex equorum incertitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Persicis, Hunnicis, Epiroticis, ac Siculis in annis ultra quinquaginta: breuior autem Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

<sup>i</sup> In generosis equis, ut aiunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma, ut sit validum corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latitudo, latus longum, <sup>l</sup> venter substrictus, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne muscularum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concavo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput, & siccum, pelle prope ossibus adhærente, aures breues & argutæ, oculi magni, <sup>m</sup> nares patulae, ercta ceruix, coma densa & cauda, <sup>n</sup> vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, trementibus membris, quod est fortitudinis indicium, quiq[ue] ex summa quiete facile concitetur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur. <sup>o</sup> Morsus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris tremebus. <sup>p</sup> Color hic præcipue spectandus: badius, aureus, roseus, myrtleus, ceruinus, giluus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badioque distinctus, reliquus varius color, vel cinereus deterimus.

Badium autem antiqui vadum dicebāt, quod inter cætera animalia fortius vadat. <sup>q</sup> Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

Glaucus verò est, veluti pictos oculos habens, & quodam splendore perfusos: <sup>f</sup> nam glaucum veteres dicebant album.

Giluus autem, melinus color est subalbidus.

Guttatus, albus nigris interuenientibus putatis.

Candidus autem, & albus inuicē sibi differunt. Nam albus cum quodā pallore est,

candidus verò nucus & pura luce perfusus.  
v Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbes, quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quod viae habeat colorum imparium. Qui autem albos tantum pedes habent, Petili appellantur: qui frontem albā, Callidi.

Ceruinus est, quē vulgo & Gauranem dicunt.

Æranem idem vulgus vocat, quod in modum ærei sit coloris.

<sup>2</sup> Myrteus autem est, pressus in purpura.

<sup>a</sup> Dofinus autē dictus, quod sit color eius de asino, idem & Cinereus. Sunt autē hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad vrbannam dignitatem transire non possunt.

Mauros, niger est. Nigrum enim Græci μαυρόν vocant.

Mannus verò, equus breuior est, quem vulgo Buricum vocant.

<sup>c</sup> Veredos antiqui dixerunt, quod vehērēt rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & rhedas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, unum generosum, <sup>d</sup> prœlijs & oneribus aptum: alterum vulgare, atque gregarium, ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diuersi generis ortum, quod etiā bigenerū dicitur, quia ex diuersis nascitur, vt mulus.

<sup>e</sup> Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. <sup>f</sup> Iudæi asserunt quod Anaabnepos Esau equorum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperiisse concubitum, vt velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitum coegerit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Jacob contra naturam colorum similitudines procurauit. <sup>g</sup> Nam tales foetus oues illius conciperant, quales umbras arictum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, vt generosos obijcant equos visibus concipientium, quo eorum

A similes concipere & creare possint. Nam & columbarū dilectores depictas ponunt pulcherim as columbas eisdem locis, quibus ille versantur, quo rapiente visu, similes gerent. Inde est, quod quidam grauidas mulieres iubent nullios intueri turpisimos animalium vultus, vt cynocephalos & simios, ne visibus occurrentes similes foetus pariat. <sup>b</sup> Hanc enim foeminarum esse naturam, vt quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis astu, dum concipiunt, tale & subole procreant. Etenim anima in visu Venerio formas extinsecus iuit transmittit, eorumque satiata typis rapie species eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quae ex diuersis nascuntur, vt Mulus ex equa & asino: <sup>i</sup> Burdo ex equo & asina, <sup>k</sup> Hybrida ex apris & porcis: <sup>l</sup> Tityrus ex ove & hirco, <sup>m</sup> Musmo ex capra & ariete, est autem dux gregis.

<sup>a</sup> Cap. I. Omnibus animantibus Adam. Ex Tem. lib. de virg. veland.

<sup>b</sup> Sed illa lingua, quæ ante diluu. Sup. lib. 9. c. 1.

<sup>c</sup> Quadrupedia vocata. Ex Augus. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.

<sup>d</sup> Pecus. è Seru. ad v. ignuum fucus pecus En. 1.

<sup>e</sup> Propriè autem pecorum &c. Ex Augus. 3. de Gen. ad lit.

<sup>f</sup> Nam bos carpenta. Ex Hieronym. in Is. c. 1.

<sup>g</sup> quod sint apta armis. è Seru. ad v. bellum hæc arm. min. En. 3. Itemq. Georg. 3. — Seu quis Olympiacæ.

<sup>h</sup> Alijamenta tantum. è Seru. loco proxime cit.

<sup>i</sup> Ovis ab oblatione. Cur non ab oīs? Sepe gaudet ab rerum vel naturas, vel vīsus, magis quam ad voces respicere, quod non semel monuimus.

<sup>k</sup> Ex his quasdam bidentes. Vid. Seru. ad v. mactant lati de more, bidētes En. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in bidental.

<sup>l</sup> Veruex vel à viribus. A natura versa Varro.

<sup>m</sup> Aries vel ἄρες τοῦ ἀρέων, id est, à Marte. Vam. Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nōst. amiga.

<sup>n</sup> Agn. — ἄρνη τοῦ ἀρύγης quasi pium. Purum fert apud ex Festo. Glossar. agnus ἀρέων, siue ἀρέως, & ἀρέως καστος & castus. Varro tamen, quod pecori ouili agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.

<sup>o</sup> Ut si in magno grege errauer. Ex Ambros. Hexaem. 6. cap. 4.

<sup>p</sup> Hædi ab edendo. Fedum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus, at qui dig ammon pro V. & contrā Gattos consueisse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nū & paullo post Cinyui, pro Cinyphij. & tragediani pro tragedaphi scribitur in omnibus nostris. Erit ergo hædus, vel foetus quasi redus, vel vescus. (licet enim nobis his de rebus cum gravissimis anchoribus interdum argutari) idque secutum fuisse hædorum, ratio, quam subiectum, satis videtur ostendere, ea est, paciui enim pinguisimi sunt, & faporis incandi.

quaque

*et quod illius unde & edere, quas aij expāgendas censuerat, A*

*nos (cum omnibus libris legantur) libenter retinemus, scri-*

*bisq. unde & edere, Ffetus n. hederam, vel quod hereat,*

*vel quod edita petat, dictam existimat.*

*S Nam hirci sunt oculorum anguli. è Seru. ad eclog.*

*z. hircus autem, en hircos pro eodem scribas, nihil refert, vt*

*resē moner Pierius Valerianus.*

*i maiores-- à flumio Cinyphe in Libya. Vnde Theo-*

*crit. idl. 3. tōr λένων μάναρο μή τυ κογύην.*

*f Vnde eas crepas. Festus. Capra dicta, vel quod*

*omne virgultum carpant, sive à crepitu crurū, un-*

*vnde & crepas eas prisci dixerunt.*

*e quas Græci pro eo quod acutissimè videant.*

*Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronym. Caprea (in-*

*quitid est, dorcas acutissimè videt.*

*v Vnde & meridiana pars. Ex Greg. 30. Moral. c. 9.*

*al. 16.*

*x Cerui dicti. è Seru. al. v. tres littore ceruos AEn. 1. B*

*y Hi serpentum initici. Ex Orig. homil. 2. in Cant. &*

*Seru. ad eclog. 8. & Plin. lib. 8. c. 32.*

*z Dictamnum. Sive Dictonum (vtraq. enim scriptura*

*suo auctores habet) è Solin. c. 22.*

*a Si quando immensa flumina. è Gregor. 30. Moral.*

*c. 10. al. 9.*

*b Tragelaphi. Solin c. 22. & Plin. lib. 8. c. 33.*

*c Innulli. Ita scriptum in Gotthicis, & in codicibus Hora-*

*tianis lib. 1. od. 23. Vitas inuleo me similis Chloe.*

*quos fecuti sunt Canterus. Lambin. & Harrung. ergo alter*

*fonte se fer. bdeus Innullus vel p̄s. quām binnulus d̄ ex iann,*

*al. 328.*

*d Lepus quasi leuip. Varr. 3. de re rust. c. 12. Lucius*

*Alius putabat dictum leporē à celeritudine, quod*

*leuipes esset, ego arbitror. à Græco vocabulo an-*

*tiquo, quod eum Aëoles Boethij Λεπίς appellā-*

*bant. Vide Agell. & Quintil. lib. 1. c. 6.*

*e Vnde & Græci pro cursu λέπις, ut sit ἀπὸ τοῦ λέπι*

*ἀγέν, est enim λέπις intermissionis particula. Alio*

*id est, cernendo, quod parentibus oculis dormiat.*

*f Cuniculi-- quasi caniculi Græcis id vagis in promi-*

*ptu fuit ἀπὸ τῶν καὶ τῆς novitatis ducere, ita enim*

*Polyb. lib. 12. & Aelian de hist. anim. lib. 1. 3. c. 15. eos ap-*

*pellunt, nisi quod vterque Hispanum vocem esse dicunt. At Varr.*

*lib. 3. de re rust. c. 12. Tertij (ογκος) generis est, quod*

*in Hispania nascitat, simile nostro lepori, sed hu-*

*mile, quem cuniculum appellat. Cuniculi dicti ab*

*eo quod sub terra cuniculos ipsi facere soleat, ubi*

*lateant in agris. Varronem sequitur Plin. lib. 8. c. 55. Vi-*

*dere licet in Hidrieni nasciture Hispanum ramum ilicis*

*manu tenentem, ad cuius pedes: cuniculus.*

*g Sus-- quod pascua subig. Non ineleganter, si rem*

*specie, sed Graeca est vox ὑπ.*

*h Porcus q̄ spucus. Nisi Grecum esse maius cum Var-*

*rone.*

*i Aper à fecitate Varr. Apri à locis asperis, nisi à*

*Græcis, quod his οὔπος.*

*k Iauencus. Ex Varr. lib. 4.*

*l vel qui apud Gentiles. è Seru ad v. Cælicolum*

*regi macibam in littore tantum, AEn. 3. & AEn. 9.*

*ad v. statuum ante aras auras a fronte iuuenium. Vi-*

*de Metrib de Virgilij res, Taurum Neptuno, taurum*

*tibi pulcher Apollo.*

*m Indigistauris Plin. 8. c. 21. & Solin.*

*n Hanc Latini trionem. Varr. lib. 6. & Agell. lib. 1.*

*cip. 21.*

*o Boum in socijs eximia pietas. Ambrosij verbis sunt*

*in orat. de morte Syri fratri, bos bouē requirit, seque*

*non totum putat, & frequenti mugitu piūm testa-*

*tut affectum, si forte defecerit, cuī quo ducere col-*

*lo aratra consueuerat. Basili. in orat. in Martyr. Iulit. ἡ*

*πότε ἀπὸ ἔγω λέγεται φάρνης ἀπόπλωτα τὸ σύννεφος,*

*ἡ ὁμολόγη τελευτήσαντος Virgil. Ita tristis arator mo-*

*rentem abiungens fraternal morte iuuencum.*

*p Vacca-- ex qualitate mobilis nom. Donatus in ar-*

*te secund. Sunt (inquit) genera nominum fixa, sunt mo-*

*bilia: fixa sunt, quæ in alterum genus fletri nō pos-*

*sunt, vt pater, mater, soror. Mobilia autem: aut pro-*

*pria sunt, & duo genera ex se faciunt, vt Caius Ca-*

*lia, Marcus, Marcia, aut appellativa, & tria genera*

*faciunt, vt bonus bona bonum, &c.*

*q Vitulus, è Seru. eclog. 2.*

*r Bubali adeò indomit. Ex Hieron. ad Am. c. 6. & So-*

*lin. c. 23.*

*s Ex eis gerulæ fiant. è Solin. 23. vide Cesar. 6. de bell.*

*Gall. Plin. lib. 8. c. 15. & Seru. ad v. Siluestres vri aſſid.*

*Georg. 2.*

*t Græci χάμαι. Etymologicum Græcū. Κάμψης τὸ ζώος,*

*ὅτι χάμαι καθημένης αἵρετο τὸ πορτίον, αἵρετο κάμψης.*

*ἐπουλογεῖται ἐπαρτὰ τὸ καμψτρον τῆς μηχανῆς εἰ τῷ*

*καθεσθιανοῦ καμψοῦ τὸ ζώον. Sed melius Varro lib. 4. Came-*

*lus cum suo nomine Syriaco in Latium venit. Est n.*

*Syris gemal Hebreis gemal.*

*v camur enim. è Seru. Georg. 2. camuris, curuis, at*

*Fest. Camera, & camuri boues à Græco καμπη.*

*x Nam Arabici. è Solin. c. 52. Sed Baetrianis hoc tribus*

*Plin. lib. 8. c. 18.*

*y Dromeda, vel Dromedarij Nam dromeda-- precise,*

*credo, scriptum in Gotthicis pro dromedarij.*

*z Centum enim & amplius mill. Ex Hieronym. in*

*Isidor. c. 21.*

*a Ruminatio dicta est à ruma. è Seru. ad eclog. 6. vel*

*à rumine vt legunt editi. Festus. Rumen est pars colli,*

*qua esca deuoratur. Varroni, Nonio, & Glossar. Ruma*

*est materna.*

*b In deserto vagantes. Solin. & Plin. lib. 8. c. 3.*

*c Nascentibus masculis zelant. Eodem modo loquitur*

*Orosius in hist. prefat. Non eos, quos infectantur, oden-*

*runt, sed his, quos amant, zelant.*

*d Minor autem asellus agro. Pessimum in editis qui-*

*bustis; onagro. Sunt enim Palladij verba lib. 4. cap. 14. idem*

*Columell lib. 8. c. 1.*

*e Caballus. Respxit ad Virgilium: At duplex agitur*

*per lumbos spina cauatq. Tellurem, & solido gra-*

*uitet sonat vngula cornu.*

*f Voce accensi ad cursum prouocantur Verior hec*

*lectio, quam que apud Solinum est. Nonnulli etiam ac-*

*censis facibus ad cursum prouocantur.*

*g Aliqui etiā proprios. Solin. Aliqui inuenti sunt,*

*qui non nisi primos dominos recognoscerent,*

*obliti mansuetudinis, si quando mutassent consue-*

*ta seruitia.*

*h Interfectis vel morientibus domin. Nota sunt Ho-*

*meri, & Virgilij de Achillis, & Pallamis equis carmina.*

*i Solent etiā euent. Plin. lib. 8. c. 42.*

*k In generos e. q. quattuor. Pallad. lib. 4. c. 13. in ad-*

*missario quattuor spectantur: forma, color, meritū,*

*pulchritudo.*

*l Venter substrictus. Vox venter nulla erat in libris,*

*sed cum conſtanter substrictus, non substrictum in Got-*

*thicis*

- a Thicis omnibus legeretur, non dubitauimus quin hec esset vera scriptura, quam indicat Chacon ex Columell. lib. 6. c. 29. Pallad. vero locum mendosum cum eod. Chacone creditus, & ex Isidoro supplex.
- b Nates patulæ. Que si angustæ sint, discindi solent, ne longo cursu incalescentes suffocentur, ut ait Theophil. lib. 4. de homin. fabric.
- c Vngular. soliditate fixa rot. Pallad. vngularum solidæ & fixa rotunditas.
- d Motus autem equi in auribus intellig. Solin. c. 30. Motus equi in auribus intelligitur, animos leonum frons, & cauda indicat.
- e Color hic præcipue spect. Ex Pallad. lib. 4. Varro apud Non. Equi colore dispare, ita nati; hic badius, iste gilius, ille murinus. Vid. Agell. lib. 2. c. 26. & lib. 3. c. 9. & Alciat lib. 2. parerg. c. 1.
- f Ipse est spadix. è Seru. Georg. 3. quos bayos, & datilados Hispani dicimus.
- g Glaucus est velutini pictos ocul. Seru. Glauco felis oculis, id est, splendore perfusis.
- h Nam veteres glaucum alb. Nam glaucum albo cæruleum dilit. Vnde & Virg. Populus, & glauca canentia fronde salicta. Sed idem de glauco paulò aliter lib. 19. c. 28. Est tamen in tribus Gotthicis lacuna: nam glaucum. --- veteres dicunt.
- i Gilius mellinus color. è Seru.
- j Canus dictus qui ex candido, & nigro. Tilesius in lib. de coloribus: Nascitur equus nonnunquam canus, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut albus, sed huius non expers. hos nostri torillos dicunt.
- k Petili appellantur. Festus. Petilam suram vnguam equi albam dici, ait Scæuola. In glossario quoque. ubi Perfilis μερόστελος legitur. Petilis μερόστελος puto legendū, citat ex Plauto Non, hunc versum, in Petilis, & in fronte. Nā coloratā frontem habet petilis. Atq. ipse ienue & exilem ex sua libidine, ut solet, interpretatur.
- l qui frontem albam calidi. Glossar. Callidus λευκόπερων. Habent tamen plerique libri calidi. Sed callidus probabat A. Augustin.
- m Gaurane dicunt. Retinent eandem vocem Itali, yna littera mutata, nam sauro dicunt.
- n Myrteus est pressus in purpura. Pressum quoque in coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eni pressus, apud Seru. professus murineum, hoc loco pressus in purpura valeat, nondū satis constitui. Opinor tamen pressi voce significari de stiore (ut ita dixerim) colorē, ducta similitudine ab uis, que quo magis pedibus, vel prelo prematur, minus liquida, & vel ex albis rutila, vel ex rubris subnigra vina reddant.
- o Dossinus. An quia Varro dossuarios vocat asinos oneribus ferendis aptos? & Glossa Dorsuaria. Narr. pœga. Hunc colorem murinum dicunt Pallad. & Columella.
- p Quem vulgo buricum Hieronym. in Eccles. 10. Dignitate prælati vias publicas mannis terunt, quos vulgo buricos vocant. & ad Pammachium. Feruentes buricos mannos. Paulin. ad Senec. macro, & viliore asellis burico sedentem. & Glossar. Mannis, βερύξ. At Porphyrio. Manni, ait, e qui dicuntur pusilli, quos vulgo burdos vocant, & Acro. Mannus burdo, illinores equos, linos hodie exiguo asellos buricos dicimus.
- q Veredos. Verba sunt Festi, in quo ex Isidoro restituenda vox, veredos. Procop. lib. 2. de bello Persic. & ἡγέραις τοῖς διαφοροῖς οὐχίς μενος, & τὸν ἐρεθεῖς καλεῖν νερουμάτη. Italian. Antecessor. in epitom. Nouell. Iustiniani, Nouell.

- A 130. quod Græcè est, rās dæspectus itineris dægæt. viderum cursu myreddidit.
- b Prælijs & onerib. Honoribus quidam libri.
- c Mulus. μύλον pistrinum, & μύλη molæ. ergo editoris scriptoram retinimus, nam mendozè Gotthicis omnes. Mulus a. a. G. t. v. b. Græcum enim hoc, vel quod ingo, &c. Ni si Isidorus mulum vocem esse Græcum putavit, melius tantum Latinam. Sed quarendus auctor non inelegans separari, quæ nemo elicit. Tardas molendo ducat in gyrum molæ.
- d Iudæi asserunt quod Ana ab nep. Ex Hierony. q. in Genes. c. 3. id Paplugonibus tribuit Homerus n. 6.
- e Nam talis fœtus. Ex eod. lib. in c. 30. Gen.
- f Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam. Verba Hieronymi ibid.
- g Burdo ex eq. & as. Varro 2. de re rust. t. 8. ex equa & asino fit mulus, contra ex equo, & asina hinnus. Glossar. ηνιερος εξ ιππας διπλεις ηδηρος. Mulus. Burdo ηνιος. εξ ιππας ηδηρος ηδηρας.
- h Hybrida ex aprijs, & porcis. Plin. lib. 8. c. 53. At tamen ad Saty. 7. lib. 1. tractum (inquit) ab aquila, que ex aquila, & vulture nascitur, siue à canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.
- i Tityrus. Seru. eclog. 1. laconum lingua Tityrus dicitur aries maior, qui gregem anteire confuevit.
- j Musmo. Ex Gotthicis, & musmones dicuntur ab Stabone lib. 5. musmones à ser. Georg. 3. ad v. vdif. aries in gurgite vill. Nonius. Musimones alini, muli, aut equi breues.
- C De Bestijs. Cap. II.
- D Bestiarum vocabulum propriè conuenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vulpibus, canibusq. & simijs, ac cæteris, quæ vel ore, vel vnguibus sœuiunt, exceptis serpentiibus. Bestiæ autem dicti à vi, qua sœuiunt.
- e Feræ appellatæ, eo quod naturali vtatur libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt enim liberæ earum voluntates, & huc atq. illuc vagantur, & quo animus duxerit, eo fertuntur.
- f Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. Græcè enim λέων vocatur, & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leæna vero totum Græcum est, sicut & dracæna. d Ut autem leæna lea dicatur usurpatum est à poëtis. e Leo autem Græcè, Latinè rex interpretatur, eo quod princeps sit omnium bestiarum. Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breues & iuba crispa, imbellis sunt: longi & coma simplici, acres. f Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi à venatoribus terram contuentes, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotaru timent strepitus, sed ignes magis. Cum dormierint vigilant oculi: cum ambulant cauda sua cooperiunt vestigia.

<sup>a</sup> si, ne eos venator inueniat. <sup>z</sup> Cùm genuerint catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. <sup>h</sup> Circa hominem leonum natura est benigna, vt, nisi læsi, nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis aſſiduis. Prostratis enim parcūt: <sup>i</sup> captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius: - Scymnique leonum, &c.

<sup>k</sup> Tigris vocata propter volucrem fugam. Ita enim nominant Persæ & Medi sagittā. Est enim bestia varijs distincta maculis, virute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen Tigris appellatur, quod is rapidissimus fit omnium fluuiorum. Has magis Hyrcania gignit.

Panther dictus,<sup>l</sup> siue quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone; siue quia & sui generis societate gaudet, & ad eandem similitudinē quicquid accipit reddit. <sup>m</sup> Nā enim Græcè omne dicitur. Bestia minutis orbiculis super picta, ita vt oculatiss ex fulvo circulis, nigra vel alba distinguitur varietate. Haec semel omnino parturit, cuius cauſa ratio manifesta est. Nam cùm in utero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam foetibus vuluum tanquam obstantem partui vnguibus lacerant, effundit illa partum, seu potius dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis & cicatricosis sedibus genitale semen infusum nō hæret acceptum, sed irritum resilit.

<sup>o</sup> Nam Plinius dicit animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non posse. Vitantur enim intrinsecus se mouentibus catulis.

P Pardus, secundus post pantherem est, genus varium & velocissimum, & præceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leonæ & pardii nascitur, & tertiam originem efficit, sicut & Plinius in naturali historia dicit, Leonem cū parda, aut pardum cum leona concubente, & ex utroq. coitu degeneres partus creaunt, vt mulus, & burdo.

Rhinoceros à Græcis vocatus Latinè interpretatur in nare cornu. <sup>r</sup> Idem & Mono- ceros, id est, Vnicornis, eo quod unum cornu in media fronte habet <sup>s</sup> pedum quatuor ita acutū & validum, vt quicquid im-

A petierit, aut ventilet, aut perforet. Nam & cum elephante ſæpe certamen habet, & in ventre vulneratum proſternit. Tanta autē est fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur: ſed, ſicut aſſerunt qui naturas animalium ſcriperunt, virgo puella proponebit, quæ venienti ſinum apperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit: ſicq. ſoporatus, velut inermis, capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis, præferat. <sup>t</sup> Græcè enim mons λόφος dicitur. Apud Indos autem à voce battrus vocatur. Vnde & vox eius, barritus dicitur, & dentes, ebur. <sup>v</sup> Rostrum autē promūscis dicitur, quo ille pabulum ori admouet, & est anguis ſimilis, vallo munitus eburno. <sup>w</sup> Hos boues Lucas dictos ab antiquis Romanis: boves, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in Lucania illos primus Pyrrhus in p̄celio obiecit Romanis. Nā hoc genus animantis in rebus bellicis aptum eft. In eis enim Persæ & Indi, ligneis turribus colloca tis, tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem, & memoria multa vigent. <sup>x</sup> Gregatim incedunt: <sup>y</sup> motu quo valent ſalutant, murem fugiunt: auerti coēunt, quādo autem parturiunt, in aquis vel insulis di mittūt foetus propter dracones, quia inimici ſunt, & ab eis implicati necantur. Biennio autē portant foetus, nec amplius quam ſemel gignunt, nec plures, ſed tantum vnum.

<sup>b</sup> Viuunt annos trecentos. Apud ſolam Africam & Indiā elephanti prius naſcebantur: nunc ſola eos India gignit.

<sup>c</sup> Gryphes vocātur, quod ſit animal pennatum & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis mōtibus naſcitur. Omni parte corporis leones ſunt: alis & facie aquilis ſimiles, & equis vehementer infesti. Nam & homines viſos diſcerunt.

<sup>d</sup> Cameleon non habet vnu colorem, ſed diuersa varietate conſpersus, vt pardus. Dictus autem ita, (eo quod camelis ſimilitudinē habet & leonis) huius cameleonis corpusculum ad colores quos videt facillima conuerſione variatur, quod aliorum animalium nō eft ita ad conuerſionem facilis corpulentia. <sup>e</sup> Cameleopardus dictus, quod dum ſit vt pardus albis maculis ſuperaspersus, collo equo ſimilis, pedibus bubulis, capite tamen camelo eft ſimilis: hunc Aethiopia gignit.

<sup>f</sup> Lynx dictus, quia in luporum genere numeratur: bestia maculis terga diſtincta, vt pardus,

*pardus*, sed similis lupo. Vnde & ille *λύκος*, iste lynx. Huius vrinam conuerti in duritiam pretiosi lapidis dicunt, qui *lyncurius* appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis, inquantum potuerint, contegunt inuidia quadam naturae, ne talis egestio transeat in usum humanum. <sup>b</sup> Lynces dicit Plinius secundus extra unum non admittere.

<sup>i</sup> Castores, à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus, propter quod, cum præsenserint venatore, ipsi se castrant & morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana, redimut se ea parte corporis, propter quam maximè expetuntur. Iuuenalis:— *Quis e, Eunuchū ipse* facit, cupiens euadere damno Testiculi. Ipsi sunt & Fibri, qui etiā Pontici canes vocantur.

<sup>k</sup> Ursus fertur dictus, quod ore suo formet fetus, quasi ursus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam nasci, quam mater lambendo in membra componit.<sup>1</sup> Vnde est illud: Sic format lingua foetus cum protulit ursa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniq. tricesimo die generat. Vnde cuenit, ut præcipitata fœcunditas informes procreet. Ursorum caput inuolidum: vis maxima in brachis & in lumbis, vnde interdum erecti insistunt.

Lupus Graeca deriuatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi *λύκος* dicunt. <sup>m</sup> *λύκος* autem Graecè à morsibus appellatur, quod rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, quasi leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, vnde quidquid pede presserit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito taceti dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se præuisum senserit, deponit feritatis audaciā. <sup>o</sup> Lupi toto anno non amplius quam dies duodecim coēunt, famem diu portant, & post longa ieunia multum deuorant. <sup>p</sup> Lupos Æthiopia mittit ceruice jubatos, & tantum varios, ut nullum colorē illis dicant abesse.

Canis nomen Latinum Graecam etymologiam videtur habere. Graecè enim *κυνός* dicitur: licet cum quidam à canore latratus appellatum astiment, eo quod insonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus ceteris animalibus habent. Namque solis sua nomina te-

A cognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti obiciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse non posse. In canibus duo sunt (spectada) aut fortitudo, aut velocitas.

<sup>f</sup> Catuli abusuè dicuntur quarumlibet bestiarum filij: nam catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

<sup>t</sup> Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter se forte miscentur. <sup>v</sup> Solent & Indæ fœminæ canes noctu in sylvis alligatae admitti ad bestias tigres, à quibus infiliri & nasci ex eodem fœtu canes adeò acerrimos & fortes, ut in complexu leones prosternant.

<sup>x</sup> Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiisque decipiens. Nam, dum non habuerit escam, fingit morte, sicq. descendentes quasi ad cadauer aues rapit & deuorat.

<sup>z</sup> Simiæ Græcum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quod super pressis naribus sint, & facie foeda, rugis turpiter follicantibus, licet & capellarū sit pressum habere nasum. Alij simias Latino arbitratur sermone vocatas, <sup>b</sup> eo quod multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces noua luna exultant, media & cœa tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopitheci caudas habent. Simia enim cum cauda est, <sup>d</sup> quam quidam ζεῖν vocant.

<sup>c</sup> Sphinges, villoſæ sunt comis, māmis prominentibus, dociles ad feritatis obliuionem.

Cynocephali, & ipsi similes simijs, sed facie ad modum canis, vnde & nuncupati.

Satyri, facie admodum grata & gestulatis motibus inquieti.

Callitriches, toto penè aspectu à cœteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

Leontophonos, bestia modica, & ex cœita vocata, quia capta exuritur: eiūisque cincere asperæ carnes, & positæ per compita semitarū leones necant, si quantuluncūque ex illis sumperint.

<sup>f</sup> Histrix, animal in Africa erinacij simile, vocatum

vocatum à stridore spinarum, quas tergo la-  
xaras emittit, ut canes vulneret insequentes.  
z Enhydros bestiola ex eo nūcupata, quòd  
in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ  
si inuenierit dormientem crocodilum, vo-  
luntat se in lutum primum, & intrat per os  
eius in ventrem, & carpens omnia intera-  
nea eius, h̄ exit viua de visceribus crocodi-  
li, ipso mortuo.

i Ichneumō Græcè vocatus, eò quòd odo-  
re suo & salubria ciborum & venenosa pro-  
dantur. k De quo Dracontius ait: Prædictis  
Sciullis vim cuiuscumque veneni. Sciullus au-  
tem à setis est nuncupatus. Hic etiā serpen-  
tes insequitur, qui cùm l aduersus aspidem  
pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè  
incipit obseruare, quasi minantem, ad quam  
cùm vim suā transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quòd muribus infestus  
sit. Hunc vulgus cattum à capture vocant.  
m Alij dicunt quòd cattat, i. videt. Nā tanto  
acutè cernit, ut fulgore luminis noctis te-  
nebras supereret. n Vnde & à Græco venit ca-  
tus. i. ingeniosus, ἀπὸ τῆς οὐετοῦ Γαϊ.

o Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tene-  
brofos enim & occultos cuniculos effodit,  
& ejicit prædatm, quam inuenierit.

p Melo, quòd sit rotundissimo mēbro, vel  
quòd fauos petat, & assidue mellacaptet.

q Cap. II. Bestiar. -- serpentib. Ex Aug. 3. de Gen. ad  
lit. c. 11.

b feræ appellata è Ser. ad v. pinguisq. ferinæ. Aen. 1.

c leæna. Ex eod. ad v. catulor. oblita leæna Geor. 3.

d ut antem leæna dicatur. Ex eod. Aen. 12. Lucretius.

Irritata leæna iaciebant corpora saltu.

e Leo autem Græcè Latinè rex. De hoc loco An. Au-  
gustinus in veteri (inquit) libro Græco post Orionis etymolo-  
gicon est: Λέων, θάτῳ λεόναντι, ιηγετι γε τοῦ ζώου.

f animos eorum frons, & cauda. Solin. c. 30.

g Cū geniterint. Verba sunt Origenis homil. 17. in Gen.

h Circa hominem leonum naturam. Seru. ad v. Tū  
demum mouet arma leo. Aen. 12. Hæc enim leonū  
natura est, ut nisi lacebant, irasci nequeant.

i Captiuos oblios repatriare. Solin. cum multi ca-  
ptiuot. aliquot leonibus obuijs, intacti repatria-  
uerint.

k Tigris. Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. etiam apud Ar-  
menios tigrim sagittam significare ait Varro.

l Siue quod omnium animalium amicus. Huic ety-  
mo fuent, que Plin. lib. 8. c. 17. & Aelian. 6. de hist. animal.  
referunt. Vulgo panthera, quod tota fera sit, dicitur putatur.

m πάτην. omne dicitur. Aut aliquid deest (quod visum  
est A. Aug.) aut hoc potius superfluum inepti alicuius, qui  
id solum noſſet, interpretis glossema.

n Minutis orbiculis. Solin. c. 21. minutis orbiculis  
superficie, ita ut oculatis ex fulvo circulis, vel ce-  
rulis, vel alba distinguatur tergi supellez.

o Nam Plin. dicit. è Seru. Geor. 2. ad v. Sæualeonum

A Semina. Locus vero Plin. lib. 8. c. 16.

p Pardus secundum post pantheram. è Solin. ibid.  
q Ut malus & burdo. Extr. codicib. A. Aug.  
r Idem & Monoceron. Ex Greg. lib. 31. Moral. c. 10.  
al. 13. Plinius alium à Monocerote Rhinocerotem esse vult.  
lib. 8. c. 20. & 21. hunc Romæ sapè viuum, illum negat viuum  
posse capi. Idem refert Solinus. viuus, inquit, non venit in  
hominū potestatem, & in Balearico codice. additur hoc  
loco Fertur tantam habere ferocitatem, ut captus  
statim moriatur.

s pedum quattuor. Sic etiam Solin. sed Plin. cubito-  
rum duor. cubiti viuus Ctesias in Indicis apud Photium:  
sesquicubiti Aelian. lib. 4. c. 52. de asinis Indicis. Est etiam  
in eius cornu coloris magna varietas apud eosdem. Videtur  
autem Plinius eandem monocerotem existimasse cum asino  
Indico. negat enim lib. 1. c. 4. 6. aliud esse animal vnicorne  
preter asinum Indicum, & Orygem. Sumpitq. id ex Arist. lib.  
2. c. 1. de hist. animal. De certamine Rhinocerotis cum ele-  
phantе. Vid. Plin. Solin. Aelian. Diodor. Strab. Agatharchid.  
in lib. de mari rubro.

t Græcis n. mons λόφος. In Gotthicis elepho nulla  
sententia, ut ferè in Græcis vocib. accedit. A. Aug. secuti su-  
mus coniecturam non admodum dubiam. Alias ex alijs ori-  
genes, eis notiones elephantis afferre nihil attinet:

u Rostrum autē Promiscis. Ex Ambros. 9. Hex. c. 5.

x & est angui similis. Lucretius -- anguimanos ele-  
fantos India quorum Millib. è multis vallo muni-  
tur eburno.

y Hos boues Lucas. Varr. lib. 6. & Plin. 8. c. 6. Lucret.  
lib. 5. Inde boues Lucas turrito corpore tetros --  
Anguimanos belli docuerūt volnera Pœni -- Suf-  
ferre, &c.

z Gregatim incedunt. Ex Plin. 8. c. 5. Solin. Oberrat  
agminatim.

C a Motu quo valent salutant. Solin. Solis exortus  
motib. quibus possum salutant.

b Virunt ann. ccc. Est in Græco etymologic. ea de re  
hemifichium.

c Gryphs vocatur quod sit. Non etymon reddit, ut ne-  
que seruius è quo sunt hec in eclog. 8.

d Cameleon -- diēcus autem. Pest hec verbalacuna  
est in Gotthicis.

e Camelopardus. Camelopardalis dicitur à Plinio, &  
Solin. Vid. Varr. lib. 4.

f Lynx dictus. Gotth lynnis, ut sup. lib. 11. calcis pro calx.

g Andēpon. Dioscorid. Plin. Solin. Aelianus.

h Lynxes dicit Plin. è Seru. ad v. Degere more fe-  
ræ, Aen. 4.

i Castores à castrand. è Seru. ad v. virosaque Ponti.  
Castores. Geor. 1.

D k Ursus q. orsus. Varr. Vrsi Lucana origo.

l Vnde est illud, sic format ling. Carmen Dracontij  
de quo paulò post.

m Lycos Græcè. Est n. λύκαι rabies, & λυκῶν' rabie  
furere. Vetus Orionu liber: λύκος διὰ τὸ κακός λικῶν λύκος  
τὸν ποιῶν.

n De quo rustici. Idem sup. lib. 1. c. 36. Vid. Plin. 8. c. 23  
Solin. in c. de Ital. Ambros. 6. Hexaem. c. 4.

o Lupi- dieb. xii. ccēunt. è Solin. c. 8. aut Plin. lib. 8.  
c. 22. Arist. non coire, sed parere omnes dieb. anni duodecim  
refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. c. 35. de hist. animal.

Duodecim dies parturire Aelianus ait lib. 4. cap. 4. de ani-  
malibus, his verbis & passibus σὲ λύκοι τὸν ὁδὸν ἀπελθή-  
σι, ἀλλὰ εἰ πρέπει διδίκαια, καὶ τοῦτο τούτους εἰ-

*τεκτόνες χρέος τῆς λατταῖς Δεᾶσιν εἴς Τητεγέρπεων ἐλέγει Διόνεις φασίν. Theodori Geze interpretatione confirmatur verbis Antigoni mirabilium narrationum cap 61. προτόταχες ἀπόταξες εἰς τούτης την πατέρας τάξην. Sed est, qui putes καὶ διατάξεις tantum in veteri ferre, cui opinioni occasione praebevit vetus quædam Aristotelis narratio nōdix interpretatio. Lege Pier. Valerian. lib. 11. bieroglyph. in lupo, & proterantia.*

*P. lupos Aethiop. Sgl. c. de Aethiop. - Aethiopia mitit Lycaonē, lupus est cervice iubatus, & tot modis varius, ut nullum illi colorem dicant abesse.*

*q. quidam à canore latratus. Varro lib. 4. Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba, & cornu signum cum dant, canel dicitur, quod hic item & nocticulus in custodia, & uenandi signum voce dat, canis dictus. Vbi pro nocticulus, neictulus quidam legunt.*

*r. Soli nomina sua recognosc. Ex Plin. & Solin.*

*s. Catuli abusus. è Seru. Georg. 3.*

*t. Lycisci. è Seru. eclog. 3.*

*u. Solent & Indi. Ex Plin. 8. c. 4. & Solin.*

*v. Vulpes dicta. Varro. Volpes, ut Aelius dicebat, quod volat pedib.*

*w. & nunquam rectis itinerib. Ex Gregor. 19. Moral. c. 1.*

*x. Simiae. è Seru. eclog. 10.*

*y. rugis turpiter follicantib. Iesus est eadem voce Apulei lib. 9. quales illi muli senis, vel cantherij debiles circa prælepium capita demersi, contruncabant moles palearum cervice cariosa vulnerum putredine follicantes nares languidulas. & Hieron. in ep. ad Eustoch. de custod. virgin. Si pes laxa pelle non folleat, & paulò post, laxæ manicæ, caligæ follicantes,*

*b. quod multa in eis similitud. Enn. Simia quæ similis turpissima bestia nobis.*

*c. Noua luna è Solin. vid. Arift. & Plin.*

*d. quam quidam ḡḡ. Chaconis conjectura, ut ad causam non ad simiam referatur. Ad lectiones Vulcanij addas lō et ex nostris alias non minus ineptas Cluram, cram, diuram, cuoram.*

*e. Sphinges, Callitriches-- leontophonos. Ex solin.*

*f. Histrix animal in Africa. Ita Plin. 8. c. 35. at solin. in Aethiopia. c. 33.*

*g. Enhydros. solin. Plin. Amm. Marcellin. lib. 22. hist. Diodor. sicut & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquatilis. prudentiora.*

*h. exit viua de viscerib. crocodili, ipso mortuo Pro his verbis in veterib. libris sola hec leguntur, & sic moritur. Vid. Plin. & solin.*

*i. Ichneumon, quod odore. ix̄v̄t̄n̄v̄, hoc est, vestigatorem, siue indagatorem interpretantur Herodot. Nicander & Hesychius.*

*k. De quo Dracontius prædictit. Al. prædictit. Dracontius opus sex dierū carmine, composuit. Athanagildo regnante, quod poëma Eugenius III. Tolet. antifites sub Cindafaintho, & Recensuintho, & emendauit, & septimi diei versibus auxit. hunc librū Gotthicis characterib scriptum bibliotheca Martini Roderici Azegreni seruat.*

*l. aduersus aspidem pugnat. Plin. 8. c. 24.*

*m. Alij dicunt quod catat, id est, acutè videt. Varro lib. 6. caza, acuta hoc n. verbo Sabini dicunt. quare Catus Aelius Sextus non, ut alii, sapiens, sed acutus, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.*

*n. Unde & à Græcis venit catus. è seru. ad p. instat-*

A ardentes Tyrij, Ant.

o. Furo à furuo. Hodie à nobis furon. idem cum Plin. (ut opinor) vixetru.

p. Melo. Quem Georg. Agricola in lib. de subterraneis animalibus, & (myi fallor Plin. lib. 8. c. 38.) melem appellant. Siue, ut scriptum est in Varrone edito a P. Victorio melem. Georg. Alexand. in pris. ar. vocum enarratione, quæ in libris veterum de re rustica sunt: Meles (inquit) animal aut. inimicum, puto esse id, quod vulgus fouinum, & maturelum appellant, alijs taxum dicunt.

### De minutis animantibus. Cap. III.

M VS pusillum animal, Græcum illino- mē est, a quicquid verò ex eo trahitur Latinum fit. Alij dicunt mures, quod ex hu-

B more terræ nascentur. b Nam mus terra, unde & humus. c His in plenilunio iecur crescit, sicut quædam maritima augentur, quæ rursus minuente luna deficiunt.

Sorex, Latinum est, eò quod rodat & in modum ferræ præcidat. d Antiqui autem soricen fauricen dicebant, sicut & clodū claudum.

e Mustella dicta, quasi mus longus: nam telum à longitudine dictum. Hæc ingenio subdola, in domibus, vbi nutrit catulos suos, transfert mutatque sedem. Serpentes eriā & mures persequitur: duo autem sunt genera mustellarum. Alterum enim sylvestre est distans magnitudine, quod Græci intit.

C dōs; vocant: f alterum in domibus oberrās. Falso autem opinantur, qui dicunt mustellam g ore concipere, aure effundere partū.

h Musaraneus -----

i Aranea -----

Est in Sardinia animal perexiguum, araneæ forma, quæ Solifuga dicitur, quod diem fugiat. In metallis argentarijs plurima est, occulto reptans, & per imprudentiam super sedentibus pestem facit.

k Talpa dicta, quod sit damnata cæcitate perpetua & tenebris. Est etenim absq. oculis, semper terram fodit, & humum egerit, atq. radices subter frugibus comedit, quam Græci ἀτρόδλανα vocant.

l Gires dicti sunt, quia pingues eos efficit somnus. Nam gliscere dicimus crescere. Hyeme enim tota dormiunt & immobiles quasi mortui iacent, tempore æstiuo<sup>m</sup> reuiuscunt.

n Heritus animal spinis cooperit, quod exinde dicitur nominatum, eò quod subrigit se quando spinis suis clauditur, quibus vndiq. protectus est contra insidias. Nā statim, ut aliquid presentiter, primū se subrigit, atque

atque in globum conuersus, in sua se arma  
recolligit. Huius prudentia quædam est.  
Nam dum abscederit vuain de vite, spinus  
se se volutat super eam, & sic eam exhibit na-  
tis suis.

Grillus nomen à sono vocis habet. <sup>o</sup> Hic  
rètò ambulat, terram terebrat, stridet no-  
tibus: venatur eum formica circumligata  
capillo in cauernam eius coniecta, afflato  
prius puluere, ne se abscondat, ita formicæ  
complexibus trahitur.

<sup>p</sup> Formica dicta, eò quod ferat micas far-  
ris, cuius sollertia multa. Prouident enim in <sup>B</sup>  
futurum, & præparat æstate, quod hyeme  
comedat. In messe autem eligit triticum:  
hordeū non tangit. <sup>q</sup> Dum pluit ei super fru-  
mentum, totum ejicit. <sup>r</sup> Dicuntur in Æthio-  
pia esse formicæ ad canis formam, quæ are-  
nas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt  
ne quis auferat, captantésque ad necē per-  
sequuntur.

<sup>s</sup> Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est  
vel formicarum leo, vel certè formica pariter  
& leo. Est enim animal paruum formi-  
cis satis infestum, quod se in puluere absco-  
dit, & formicas frumenta portantes interfici-  
cit. Proinde autem leo & formica vocatur,  
quia alijs animalibus ut formica est, formi-  
cis autem ut leo est.

<sup>a</sup> Cap. III. quidquid vero ex eo trahitur. *Voces qua-  
æ mire ducuntur.*

<sup>b</sup> Nam mus terra. *Idem repetit lib. 20. c. 3.*

<sup>c</sup> his in plenilunio. *Cic. in lib. de diuinat. musculo-  
rum iecuscula brama dicuntur augeri. Item Plin. lib.  
11. c. 37. Murium iecusculis fibrae ad numerum lu-  
nae in mense congruere dicuntur.*

<sup>d</sup> Antiqui Soricem. è Seru. *Georg. 2. & 3.*

<sup>e</sup> Mustella dicta. è Seru. *in illud- at non hoc telum  
Æn. 9. Vide Fest. in-Arma- &- Tela. & Cai. c. 233. de  
verb. signifi.*

<sup>f</sup> alterum in domib. oberrans. *Quam Greci ἄπλωσ-  
γάνη, illam ἀργίαν γάνη dicunt.*

<sup>g</sup> Ore concipere, aure effund. *Contra duo CC. Tar-  
rat. aure concipere, ore effundere, quod magis proba-  
bat A. August.*

<sup>h</sup> Musaraneus. *Due hic lacunæ in Gotthicis, uno Oueresi  
excepto, in quo: Musaraneus cuius m. a. p. in alijs vel inter-  
mitur, vel moritur: ut suspecta prorsus mihi sit interpretatio  
μυστάν dicitur à Dioscoride. Glossar. μυστάν musa-  
raneus. Salm. C Musaraneus, vel musaranea.*

<sup>i</sup> Est in Sardin. è Solin. 10.

<sup>k</sup> Talpa— quam Greci. Ex Hier. in Is. c. 2. *Glossar.  
Talpa. ἀσφάλεια. Gotthici ἀσφάλεια (non ἀσπάλαια, vt  
Hieronymus) habent.*

<sup>l</sup> Glires crescere. *Verba Seru. Æn. 12. in princip.*

<sup>m</sup> reuiuiscent. *Post hæc verba adscriptum est in Ba-  
leatico de quo quidam. Totu[m] mibi dormitur hyems, & pinguior*

A illo tempore sum, quo meni nisi seminus alit.

<sup>n</sup> Heritus. Ex Ambros. Hexaem. 6.

<sup>o</sup> Hic retro ambulat. *Plin. verb. lib. 19. c. vlt.*

<sup>p</sup> formica dicta. è Seru. *Æn. 4. Sanè (inquit) formica  
dicta est ab eo, quod ore ferat micas. Vox Farris, nà  
bil ad etymen sed bella: cinatus est Ifidorus, qui commentator  
Seruji sine verbis. Poëta habuerit. vide Seru.*

<sup>q</sup> Dum pluit ei. *Al. dum pluit super eius frumen-  
tum. totum ejicit, hoc est, exponit soli.*

<sup>r</sup> Dicuntur in Æthiopia. *ex sol. c. 43.*

<sup>s</sup> Formicoleon. è Greg. s. Moral. c. 16. nisi quod apud  
eum myrmicoleon.

### De Serpentibus. Cap. IV.

<sup>A</sup> Nguis vocabulum omnium serpentium  
genus, quod plicari & contorqueri po-  
test. Et inde anguis, quod angulosus sit, &  
nunquam rectus. Angues autem apud gen-  
tiles <sup>a</sup> pro Genijs locorum erant habitu sem-  
per, vnde & Persius: *Pinge duos angues, pue-  
ri, sacer est locus.*

Coluber, ab eo dictus, quod colat umbras,  
<sup>b</sup> vel quod in lubricos tractus flexibus sinuo-  
sis labatur. Nam lubricum dicitur quid-  
quid labitur dum tenetur, ut pisces & fer-  
pens.

<sup>C</sup> Serpens autem nomen accepit, quia oc-  
cultis accessibus serpit: nō enim apertis pa-  
sibus, sed squammarū minutissimis nisibus  
repit. Illa autem quæ quattuor pedibus ni-  
tuntur, sicut lacerti & stelliones, non serp-  
entes, sed reptilia nominantur. Serpentes au-  
tem reptilia sunt, quia ventre & pectore re-  
ptant. Quorum tot <sup>c</sup> venena, quot genera-  
tot pernicies, quot species: tot dolores, quot  
colores habentur.

<sup>D</sup> Draco maior cunctorum serpentium, si-  
ue omnium animantium super terrā. Hunc  
Græci δράκον vocant. Vnde & deriuatū  
est in Latinum ut diceretur Draco, <sup>d</sup> quis ex  
pe à speluncis abstractus fertur in aërem,  
concitaturque propter eum aëris. Est autem  
cristatus, ore paruo, & arctis fistulis per quas  
trahit spiritum <sup>e</sup> & linguam exerit. Vim au-  
tem non in dentibus, sed in cauda habet, &  
verbere potius quam rictu nocet. Innoxius  
autem est à venenis: sed ideò huic ad mor-  
tem faciendā venena non esse necessaria,  
quia si quem ligauerit, occidit. <sup>f</sup> A quo nec  
elephas tutus est sui corporis magnitudine.  
Nam circa semitas delitescens, per quas ele-  
phantis solito gradiuntur, crura eorum no-  
dis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur au-  
tem in Æthiopia & India in ipso incendio  
iugis æstus.

<sup>g</sup> Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur Regulus, eò quòd rex serpétum sit, adeò ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla avis volans illæsa transit, sed quamvis procul sit, eius ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Itaque, ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

<sup>h</sup> Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quæque sestantur, & postquam ad aquas venerint, *υδροφόες* & lymphaticos faciunt.

<sup>i</sup> Sibilus idē est, qui & Regulus. Sibilo enim occidit, ante quam mordeat vel exurat.

<sup>k</sup> Vipera dicta, quòd vi pariat. Nam cùm venter eius ad partum <sup>l</sup> ingemuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis eius lateribus vi erumpunt cū matri interitu. Lucanus, Viperei coēunt abrupto corpore nodi. <sup>m</sup> Fertur autē quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluprate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidat: ita fit ut parens vterque pereat, masculus dum coit, foemina dum parturit. Ex viperâ autem pastilli fiunt, qui θηριακâ vocantur à Græcis.

Aspis vocata, quòd morsu venena immitat & spargat: <sup>n</sup> id est enim Græci venenum dicunt & inde aspis, quòd morsu venenato interimat. Huius diuersa genera & species, & dispare effectus ad nocendum: <sup>o</sup> fertur autem aspis, cùm cœperit pati incantatorē, qui eam quibusdā carminibus proprijs euocat, ut eam de cauerna educat: illa cùm exire noluerit, vnam autem ad terram premit, alteram cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

<sup>o</sup> Dipsas, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.

<sup>p</sup> Hypnalis, genus aspidis, dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ita morte quasi somno soluta est.

<sup>q</sup> Hæmorrhois, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ita ut dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinē euocet. Græcè enim sanguis *μέλι* dicitur.

Præster, aspis semper ore patenti & vapo rante currit. Cuius Poëta sic meminit: Cræ que distendens audius fumantia præster. Hic quem percussit, diffenditur, enormi que corpulētia necatur, extuberatū enim putredo sequitur.

<sup>r</sup> Seps, tabificus aspis, qui dum memorde rit hominem, statim eum consumit: ita ut liquefiat totus in ore serpentis.

<sup>s</sup> Ceraastes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum. <sup>t</sup> *ζερατα* enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostenta tione, veluti esca illice, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec ullum indicium sui præberet, nisi ex ea parte quainuitatas aues vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alij serpen tes, ita ut spinas non habere videantur.

<sup>v</sup> Scytale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate, ut notarum gratia aspicientes retardet: & quia reptando pri or est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autē feruoris est, ut etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus: Et Scytale sparsum etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas.

Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: unum in loco suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentum frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus, <sup>x</sup> Et grauis in geminum verges caput Amphisbæna. Cuius oculilucet, velut lucernæ.

<sup>y</sup> Enhydris, coluber in aqua viuens. Græci enim *ὑδρία* aquam vocant.

<sup>z</sup> Hydros, aquatilis serpens, à quo isti obturgescunt, cuius quidam morbum Boam dicunt, <sup>a</sup> eo quòd simo bouis remediatur.

Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in <sup>b</sup> Lerna palude prouincia Arcadiæ, hæc Latinè Excetra dicitur, quòd uno cœstro tria capita excrescebant, sed hoc fabulosum est. Nam constat Hydram locū fuisse eu mentem aquas vastantes vicinam ciuitatem, in quo, uno meatu clauso, multi erumpent. Quod Hercules videns, loca ipsa exusit, & sic aquæ clausit meatus. Nā Hydra ab aqua dicta est.

<sup>c</sup> Chelydros serpēs, qui & cherydros dici tur, quia & in aquis & in terris moratur. Nā *χελώνη* dicunt Græciterram, *χελώνη* aquam: hic

**hic per quam** labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:— Seu terga expirant pumantia virus: Seu terræ fumat, quæ teter labitur anguis. Et Lucanus:— Tractiq. via fumante chelydri.

**e** Natrix, serpens aquam veneno inficiens. In quocumque enim fonte fuerit, eum veneno immiscet, de quo Lucanus, Et Natrix violator aquæ.

**d** Cenchrus, serpens inflexuosus, qui semper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite Cenchrus. Semper enim directus ambulat. Nam si se torserit, dum currit, statim crepat.

**e** Parias, serpens, qui semper in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus: Et contentus iter cauda sulcare parias.

**f** Boas, anguis Italiz immensa mole: persequitur greges armentorum & bubulos: & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & sugens interimit, atque inde à boum de populatione Boas nomen accepit.

**g** Iaculus serpens volans de quo Lucanus: Iaculique volucres. Exiliunt enim in arborebus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant se super illud & perimunt: vnde & Iaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ <sup>h</sup> Sirenæ vocantur, quæ plus currunt ab equis, sed etiam & volare dicuntur, quorum tantum virus est, ut morsum ante mors insequatur, quam dolor.

**i** Ammodytes dicta, quod colore arenæ habeat. De qua poëta: Quam paruis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exustis atque indiscretus arenis, Ammodytes.

**k** Seps, exigua serpens, quæ non solum corpus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poëta sic meminit: Ossaq. dissoluens cum corpore tabificus Seps.

Dipsas, serpens tantæ exiguitatis fertur, ut cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, quam sentiatur, ut facies præuenta morte, nec tristitiam induat morituri. De quo Poëta: signiferum iuuene Tyrrheni sanguinis Aulū Torta caput retrò Dipsas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit.—

**l** Solpunga, serpens est, quæ non videtur. **m** Cæcula dicta, eo quod parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda, à multitudine pedum dicta.

**A** Lacertus, reptilis genus est, vocatus ita, quod brachia habeat. Genera lacertorum plura, ut botrax, salamandra, saura, stellio.

Botrax dicta, quod ranæ habeat faciem: nam Græci ranam Κέραχον vocant.

**n** Salamandra vocata, quod contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos ferunt: hæc plurimos pariter interimit: nam si arborei irrepserit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, occidit, quinetiam, si vel in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista centra incendia repugnâs, ignes sola animaliū extinguit. Viuit enim in medijs flammis sine dolore & consumptione, & non solum quia non vritur, sed extinguit incendium.

Saura, lacertus, qui quando senescit, cæcantur oculi eius, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit, & illuminatur.

Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergere pictus lucentibus guttis in modū stellarū. De quo Ouidius:— Aptumque colori Nomē habet, varijs stellatus corpora guttis. Hic <sup>o</sup> autem scorpionibus adeò contrarius traditur, ut viso eo paucem ijs afferat & torporem. <sup>p</sup> Sunt & alias serpentium genera, ut Ammodytæ, Elephatæ, Chamædracontes. Postremò quantus nominum, tantus mortuum numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidæ sunt, nec percutiunt, nisi quando calefcunt: nam quando sunt frigidæ, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die, quam nocte nocet. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestes & natura frigidæ. Vnde & hyeme in nodos torpèr, æstate soluuntur. Inde est, quod dum quicunque serpentiū veneno percutitur, primùm obstupescit: & posteà ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit. <sup>q</sup> Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hoministetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & idcò anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationalibus animantibus videmus esse

D postea & vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit. <sup>q</sup> Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hoministetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & idcò anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationalibus animantibus videmus esse

communia, viuacitate quadam sensus serpens excellit. Vnde & legitur in Genesi: Serpens autem erat sapientior omnibus peccoribus terræ. Dicit <sup>f</sup> autē Plinius (si creditur) quod serpentis caput etiam si cū duobus euaserit digitis, nihilominus viuit. <sup>g</sup> Vnde & totum corpus obijcit pro capite ferientibus.

<sup>h</sup> Anguis vniuersis hebes visus est. Rarò in aduersum contuétur, nec frustra, cùm oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò vt citius audiant, quām aspiciant. <sup>i</sup> Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, vt serpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur, cùm vna sit. Serpentī <sup>j</sup> vda sunt corpora, adeò vt, quacumque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt, vt cum pedibus carere videantur, costis tamē & squammarum nīsibus repant, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squammis enim quasi vnguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab aliuo vsque ad caput iectu caput aliquo collidatur, debilis redditā cursum habere non possit: quia vbicumque iectus ille inciderit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autē diu viuere dicuntur, adeò vt deposita vetere tunica, senectutem deponere, atq. in iuuentam redire perhibeantur.

Tunicæ, serpentum exuuiæ nuncupantur, eo quod ijs quādo senescunt sese exuūt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur. <sup>k</sup> Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphos. libris cōmemorat, dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur, merito euénit, vt si cut per serpentem mors hominis, ita per hominis mortem serpens. <sup>l</sup> Fertur autē quod serpens hominem nudum non sit ausus cōtingere.

- <sup>a</sup> Cap. IV. pro Genijs locorum. è Seru. Aen. 5.
- <sup>b</sup> vel quod in labricost. f. Ex Laet. c. 8. de opif.
- <sup>c</sup> tot venena, quot genera. Verba Tertull. in lib. advers. Gnostic., nisi quod illuc ingenia hic genera.
- <sup>d</sup> qui s̄pē ab speluncis. Ex Aug. in Ps. 148.
- <sup>e</sup> ore paru-- & linguam exerit. Vide Solin. c. 23. de Etiop. Dicitur autem draco anno 78 Regnar, id est, risendo.

<sup>A</sup> Cernit n. acutissimè Macrobi. I. Satu. & Feſt. in Dracones, f nec elephas tucus est. Lucan. lib. 1. x. Nec tucus spatio est elephas sunt. n. dracones quoq. ipsi ingentes. Dodor. lib. 4. tradunt quidam in desertis, ac fr̄is locis, Serpentes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudine, rameq. admirabiles esse. &c. & Plin. 8. c. 1. 1.

<sup>s</sup> Basiliscus. Et Herony. in Is. 14. & ep. 83. ad Ocean. quidam tamen ex Plin. 8. & Solin.

<sup>b</sup> Reguli -- hydrophobos faciūt. Verba sunt Hieronymi ep. cit. ad Ocean.

<sup>i</sup> Sibilus idem qui & Regul. Item esse animal Sibilia, Regulum, & Basiliscum suspicor. De Regulo aperte in Glossario, Basilius & òpis Regulus -- & postea Basilius & Regulus. De Sibilo Basilisci Plinius, Solinus, & Lanatus.

<sup>k</sup> Vipera. è Seru. -- aut mala tactu vipera delituit. Georg. 3. idem Greg. 1. 5. Moral c. 9. sed quam commodè citetur à Seruio Lucani Carmen, Isidorus non examinavit. Dicitur est tamen vipera, quasi viuipara, quod non oua, sed animal viuum pariat. Vide Arist. lib. 1. de his. an.

<sup>l</sup> ingemuerit. Ita habent Gotthici, non intumuerit.

<sup>m</sup> Fertur autem quod masculus. Herodot. Nicand. Plin.

<sup>n</sup> fertur autem aspis. Ex Aug. in Ps. 57.

<sup>o</sup> Diplas que Latine Situla. Situla malim. Glossar. Siticula Alphas. de dipla de Solin. c. 30. & Elian. lib. 6. cap. 50.

<sup>p</sup> Hypnalis. vide Solin.

<sup>q</sup> Hæmorrhoidis. Lucan. lib. 9. Impresit dentib. Hæmorrhoidis aspera Tullo Magnanimo iuueni miratoriq. Catonis, Vtq. solet pariter totis se effundere signis Corycij pressura croci, sic omnia membra Emisere simul rutilum proflanguine virus. Vide Solin. & Dioscor.

<sup>r</sup> extuberatum. è Solin. 30. ex quo loco (quoniam neque ipse est integer) nihil hic mutamus.

<sup>f</sup> Seps tabificus. Respxit ad Lucani Carmen lib. 9. Olfacique dissoluens cum corpore tabificus seps. Vide Nicand. Schol. & Dioscorid. lib. 2. c. 70.

<sup>s</sup> Cerastes. è Solin. 30. E quo sollicitata animalia, aues, intelligentias oportet.

<sup>v</sup> Scytale. Ex eod. c. Videtur autem Isidorus anno 700 q̄d evducere, cum alij anno 700 oxvrdans, hoc est, tereti virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Sparta vtebatur responde intercepta littera intellegentur. Dioscorid. lib. 7. Amphib. benam Scytalem vocat, interpres Caciliam.

<sup>t</sup> Et grauis in geminum vergens. Etiam legitur suggens apud Lucan. quomodo legiſe videtur Solinus, qui cōsurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in thessac.

<sup>y</sup> Enhydris. Ex Plin. 31. c. 7.

<sup>z</sup> Hydros aquatil. Verba Fefsi ex Boa.

<sup>a</sup> eo quod simo bouis. Plin. lib. 28. c. 18. Bouis sanat sumum bibulum, vnde & nomen traxere.

<sup>b</sup> In Lerna palude. è Seruio ad v. bellua Lerne Aen. 6.

<sup>c</sup> Chelydros. Verba sunt Seruij ad v. Galbaneoq. agitare graues nidore chelydros Georg. 3. Quia autem in omnib. libris sequebantur post hec Lucani verba: Sēper directus, &c. cenchri vt apparemus, auctor nobis fuit & Aug. Id, quin rectum sit, dubitatur, credo neminem.

<sup>d</sup> Natrix. M. ille in omnib. libris Rinatrix, etiam in Lucani versu, hanc, quod anguille simillimus sit, edentibus exitio sepe suisse ferunt.

- e Cenchrus. Ita dicitur quod eius macula milio, quod Graeci κεντρίνη dicunt, similes finis.
- f Parus. πάρος τὸ περιστεγανές ξενού τούς παρόντας, (ad Graecum etymologist.) hoc est ab infusis maxillis. Hunc & scelopī anguum ruit esse Aelian.lib.3.c.11.
- g Boas. è Solin c.3.
- h Iaculus. Ex eod.c.30.
- i Sirenis. Plin.lib.10.c.49.
- k Ammodytes. Ita proculdubio legendum, dictusq. Ammodytes ἀπὸ τοῦ δύειν τὸν ἄμμον. Ut autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit, in quo vox vtrah. corrupta erat, sed Ammodytes magis, nam in admotus mutatus, serpenti speciem prorsus exuerat. Gloss. Harenarius, Ammodytes.
- l Seps exigua. Hec cur repetenda fuerint, non video.
- m Cæcula. Glossarium, Cæca. Columella lib.6.c.17. Cæcilia.
- n Solipunga. Mira varietas in hac voce tam in codicib. Isidori, cum apud alios etiam autores. Nam est Salpiga, Salpuga, Salpinga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. solifugæ, in Gloss. Solipaga ἡλικεντρίς μύας εἰδος. Plin.libro 29.est & genus formicarum venenatum, non ferè in Italia, Salpugas Cicero appellat, Salpugas Batica. Vt non mirum sit salpiga nomen retinuisse plerosq. libros Gothicos. Festus. Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quod acrius, concitatusque fit feroore solis, vnde etiam nomen traxit. Lucanus vero: Quis calcare tuas metuat salpugatenebras? Al. solpuga latebras.
- o Salamandra vocata, quod contra incendia. Id (Plinius inquit) si verum esset iam esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.
- p Hic autem scorpionib. è Plin.29.c.4.
- q Sunt & alia genera. Ex Solino. Sed Ammodytes prætermitti potuit, nam de eo iam dixerat. At hac in aduersarijs ferri possunt.
- r Venenum autem. è Seru. AEn.1. ad v. fallasq. veneno.
- s animam exiget. Cc.4. Tarragon. & Raban.
- t Dicit autem Plin. Ex eod.ad v. tumidum caput abdidit altè. Georg.3.
- u Vnde & totum corpus. Ex Aug.in.ps.57.
- v Anguib. vniuersis è Solin.3. o.
- w Nullum autē anim. è Seru. ad v. linguis vibrantib. AEn.2.
- x Serpentum vda. è seru. ad v. vdo sublapsa veneno. AEn.7.
- y Pythagoras dicit. Ex eod. AEn.5.ad v. Genitūne loci, famulūne p. AEn.5. Vid. Plin.10.cap.66. Plutarch.in Cle. men. & Aelian.lib.1.c.53. & Ouid.15. Metam.
- z Fertur autem quos serpens homin. nud. ex ep. ad Praesidium de cereo Paschali.apud Hieron.tom.9.

## De vermis. Cap. V.

**V**ermis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacumq. re terrena sine vlo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, vt scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut æris, aut carnium, aut frondium, aut li-

Agnorum, aut vestimentorum.

Aranea, vermis æris, ab æris nutrimento cognominata, quæ exigo corpore longa fila deducit: & telæ semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens b in sua arte suspendit.

Sanguisuga, vermis aquatilis, dicta quia sanguinem fugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel ibi vspia adhærescit, sanguinem haurit: & cum nimio cruento maduerit, id euomit quod hausit, vt recentiorem denuo fugat.

c Scorpio, vermis terrenus, qui potius vermis adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quod cauda figat: & d arcuato vulnera venena diffundat. e Proprium autem est scorpioni, quod manus palmam non feriat.

Cantharis, vermis terrenus, qui humano corpori statim vt fuerit applicatus sui adfitione vesicas efficit plenas humore.

f Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax, vermis limi dictus, quod in limo, vel de limo nascatur, vnde & sordidus semper & immundus habetur.

Bombyx, frondium vermis: ex cuius texture bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine ab eo quod evacuetur, dum fila generat, & aer solus in eo remaneat.

Eruca, frondium vermis, in oleribus vel pampino inuoluta: ab erodendo dicta, de qua meminit & Plautus, Imitatus nequam bestiam, & maleficam, inuolutam in pampino. Implicat se eadem, h nec aduolat vt locusta, vt huc illucque discurrens, semipastra dimittat: sed permanet peritris frugibus & tardolapsu pigrisque morsibus vniuersa consumit.

D Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno casæ arbores gignunt.

Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quod teneat, & eosque infideat, quoad erodat. Inde pertinax è quod in eandem tē identidem vrgeat.

Vermes carnium, hemiceraneus, lumbri-

cus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lentes

V 4 tarmus:

tarmus, ricinus, vicia, cimex.

**k** Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

Lumbricus, vermis intestinorum, dictus quasi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbis sit.

**l** Ascaridæ ----

**m** Costi ----

Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti.

Vnde & pediculosi dicuntur, quibus peduli in corpore efferuescunt.

Pulices verò vocati sunt, quod ex pulvere magis nutriantur.

Lendes ----

**n** Tarmus, vermis est lardi.

**o** Ricinus, vermis canis, vocatus eo quod haret in auribus canum. *xiv* enim Græcè canis est.

**p** Vicia, vermis est porci, appellata quia virit. Nam ubi momorderit, adeò locus ardet, ut statim ibi vesicæ fiant.

**q** Cimex, de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius foetorem habet.

Propriè autem vermis in carne putri nescitur, tinea in vestimentis, eruca in oleo, teredo in ligno, tarmus in lardo.

Vermis, non ut serpens apertis passibus vel squammarū nisi bus repit, quia non est illi spinæ rigor ut colubro, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat: sicque agitatus perlabitur.

**a** Cap. V. Vermis est anim. Aug. in pf. 21. Vermis de carne sine concubitu nascitur.

**b** In sua arte. Ita Gothici. al. In suo labore.

**c** Scorpio--vermib. non serpentib. è Solm. 30.

**d** arcuato vulnere. Hieron. aduers. Vigilant. Scripsit Tertullianus scorpiacum rectissimo nomine, quia arcuato vulnere in Ecclesiæ corpus venena diffudit. Itemq. in prolog. Iosue.

**e** Proprium autem. Plin. 29. c. 41

**f** Multipes ὄνος vocatus à Gracis Vid. Galen. lib. 11. de simp. medicam. facult.

**g** Plautus. In Cistellar. Imitatur nequam bestiam, & damnificam. Phi. Quamnam amabo? La--Inuoluim, quæ in pampini folio intorta implicat se.

**h** Nec aduolat, vt locusta. è Hieron. ad Am. c. 4.

**i** Hos nostermites dicimus. seru. ad illud. -- Aut tempestiuam syluis euertere pinum. Nam tempore importuno casæ arbores termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur.

**k** Hemicranius. Chacon. cum Marcellus (inquit) lib. 2. de medicam. ita scribat, Hemicraniū statim curant vermes terreni, pari numero sinistra lecti, vereor ne Idfotus hemicraniū vermen inde eduxerit, quamvis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.

**l** Ascaridæ. Tipulas reddit pro Ascaridis Gaza. Hesychius

A **Ascarides** ē id & crux: ut de his medicor. libri consulendi in Costi. Vid. Fest. & Plin. de Cossis.

**n** Tarmus. Fest. Tarmes genus vermiculi carnem exedens. Sed pro temite quoque accipi ostendunt exempla, quæ ad hunc Festi locum afferit Scalig.

**o** Ricinus. Glossar. Riginus ερικταρ, & postea ερικταρ, φερετρικος rericus. utitur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. c. 13.

**p** Vicia. Quoniam s. ab r. vix distinguitur in Gotthicis characterib. vriam, quam viciam, magis probabat A. Aug.

**q** Cimex de similitudine cuiusdam herbae. An E. pericli quando nomen nō quis commune virique.

## De piscibus. Cap VI.

B **Pisces** dicti, vnde & pecus, à pascendo sci- licet.

**•** Reptilia ideo dicuntur hæc, quæ natant, eo quod reptandi habeant speciem & natu- ram, quamuis se in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde & ait Da- uid: Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Amphibia sunt quædam genera piscium, dicta eo quod ambulandi in terris vsum, & natandi in aquis officium habeant. Aucti etiam Græcè vtrumque dicitur, id est, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phoca, Cro- codili, Hippopotami, hoc est, equi fluua- les.

Pecoribus, autem & bestijs, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt, quæam piscibus, quia prius visa sunt & cognita. **c** Pi- scium verò postea paulatim cognitis gene- ribus nomina instituta sunt, aut ex simili- tude terrestrium animalium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestriū, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri merulæ, & paui di- uerso colore, **d** collo & dorso piæti, & **e** turdi albouarij, & cætera quæ sibi iuxta species terrestrium animaliū nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, vt canes in mari à terrenis canibus nūcupati, quod mordeant.

D **Etlipi**, quod improba voracitate alios per- sequantur. **f** A colore, vt Vmbre, quia colore vmbrae sunt: & **g** Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & **h** Varij à varietate, quos vulgo Trutias vocat. **h** A figura, vt Orbis, quia rotundus est, totusque in capite constat, vt Solea, quod sit instar calciamentorum solis. A sexu, vt **i** Musculus, quod sit Balenæ ma- sculus: eius enim coitu concipere hæc belua perhibetur. **k** Hinc & Musculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Ostreae.

Balenæ,

Balenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestiæ, ab emitendo & fundendo aquæ vocatæ. Cæteris enim bestijs maris altius iaciunt vndas: θάλασσα enim Græcè emittere dicitur.

<sup>i</sup> Cete dicta, τετραπτη, καιταυνη, hoc est ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Ionā: cuius aluus tantæ magnitudinis fuit, ut instar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quod prima parte equi sunt, postrema soluuntur in pisces.

<sup>m</sup> Phocas, dicunt, esse boues marinos, quasi boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleū est viride cum nigro, ut est mare.

<sup>n</sup> Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quod ad symphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius istis, nam plerumq. salientes, naues transvolant. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum se moli- bus saltu præcipiti fetiunt, tempestates si gnificare videntur: hi propriè Simones nominantur. <sup>o</sup> Est & Delphinū genus in Nilo dorso serrato, qui crocodilos tenera ventriū secantes interimunt.

<sup>p</sup> Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, qui dum escam querunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim ha- bent oris officiū, & nisi rostrum arenis im- mergant, pastum non colligunt.

Corui, à cordis voce dicti, quia grunniunt pectori, suaque voce proditi capiuntur.

<sup>q</sup> Thynni nomen Græcum habent. H̄i in- grediuntur veris tempore: intrant dextro latere, Izu oœxeunt. Hoc inde creduntur fa- cere, quod dextris oculis acutius videant, quam sinistris.

<sup>r</sup> Gladius dicitur, eo quod rostro mucro- nato sit, & ob hoc naues perfoſſas inerget.

Serra nuncupata, quia ferrata in cristam habet, & subternatans naues fecat.

Scorpio dictus, quia lœdit dum manu tol- litur. <sup>s</sup> Tradunt decem canceris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scor- piones ad eum locum congregari.

<sup>t</sup> Aranea, genus pisces, dictus quod aure feriat: habet enim stimulos, quibus per- cutit.

<sup>z</sup> Crocodilus à croceo colore dictus, gi- gnitur in Nilo, animal quadrupes in terra,

A & in aquis valens, <sup>2</sup> longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & vnguum immanitatem armatum, tantâque cutis duri- tia, ut <sup>a</sup> quamvis fortium ictus lapidū tergo repercutiſſus non sentiat. Nocte in aquis, die humi quiescit: oua in terra fouet: masculus & foemina vices feruant. Hunc pisces qui- dam ferratam habentes cristam tenera ven- trium desecantes interimunt. Solus ex ani- malibus superioreni maxillam mouere di- citur.

<sup>b</sup> Hippopotamus vocatus, quod sit quo- similiſ dorsu, iuba, & hinnitu, rostro resupi- nato, apriñis dentibus, cauda tortuosa (vn- gulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte fegetes depascit, & hunc Nilus gignit.

<sup>c</sup> Pagrum, quem Græci Φάργαν ideò nun- cupant, quod duros dentes habeant, ita ut ostreis in mari alatur.

<sup>d</sup> Dentix, pro multitudine & granditate dentium dictus.

<sup>e</sup> Lepus, à similitudine capitis nuncupat-

Lupum, ut dictum est, auditas appella- uit, pisces in captura ingeniosum: <sup>f</sup> denique reti circumdatuſ fertur arenas arare cauda, atque ita conditus transfire rete.

<sup>g</sup> Mullus vocatus, quod mollis sit atque tenerimus, cuius cibo tradunt <sup>h</sup> libidinem inhiberi: oculorum autem aciem hebetari: homines vero, à quibus sæpè pastus est, <sup>k</sup> pi- scem olen. <sup>l</sup> Mullus in vino necatus, ijs qui inde biberint, tedium vini affert.

Mugilis nomen habet, quod sit multum agilis: nam ubi dispositas senserit piscatorum insidias, confessim retrorsum rediens ita transilit rete, ut volare pisces videas.

Melanurus, eo quod nigrum caudam ha- beat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: <sup>m</sup> θάλασσα enim Græcinigrum vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quod albus sit: <sup>n</sup> Græci enim album λαβάνη dicunt. Hic æstate raro appetit, nisi tantum in nubilo.

<sup>o</sup> Thymallus ex flore nomine accepit. Thy- mus quippe flos appellatur, nam dum sit specie gratus & sapore iucundus, tamen si- cut flos fragrat, & corpore odores aspirat.

<sup>p</sup> Scarus dictus, eo quod solus escam ru- minare prohibetur, denique alij pisces non ruminant: tradunt autem hunc ingeniosum esse. Namque inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput in- serere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fore, atq. ita retrorsum redire: quem lucidatum

hiūtatum eius si fortè alias scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adiuuare nūsus erumpentis.

Sparus à lancea missili traxit nomen, quòd eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuenta sunt, quām marina: nam sparus est telum rusticā missile, à spargendo dictum.

Australis pīscis, siue quia aquarū vndam suo ore suscipit: siue quia tunc hic pīscis oritur, quo tempore tendere in occasum Pleiades cœperint.

Hamio, saxatilis, dextra sinistraq. lateribus virgis puniceis perpetuis, aliisq. discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capitur nisi hamo.

Echeneis, parvus & semipedalis pīsciculus: nomen sumpsit, quòd nauē adhærendo retineat. Ruant licet venti, & sœuant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantummodo adhærendo. Hunc Latini Remorā appellauerūt, eo quod cogat stare nauigia.

Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo semper suprà intēndit.

Miluago nominatus, quia euolat super aquam: quoties autē cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari (designat.)

Squatius dictus, quòd sit squāmis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

Civitas Syriæ quæ nūc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à pīscē quodā, qui illic abundant, quem lingua sua Sar appellant: ex quo deriuatum est, huius similitudinis pīsciculos Sardas Sardinásque vocari.

Halec, pīsciculus ad liquorem salfamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

Aphorus, pīsciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

Anguillæ similitudo anguis dedit nomē, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis est, vt quantò fortius presseris, tantò citius elabatur. Ferunt autem Orientis fluuium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tedium vini habent.

Draco marinus aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes, qui dum percussit, quaquā ferit venenum fundit, vnde & vocatus.

Murena Græci μύρενα vocant, eo quòd complicité in circulos. Hanc forminini tantum sexus esse tradunt & concipere à

A serpente, ob id à pīscatoribus tanquam à serpente sibilo euocatur & capit. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum est. Nam capite percuſſo vix ē interimi, cauda statim exanimari.

Congrus ----

Polypus, id est multipes: plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachijs complectitur, non morsu: nec prius dimittit, quām escam circumroferit.

Torpedo vocata, eo quòd corpus torpescere faciat, si eam quisquam viuente in tangat. Narrat Plinius Secundus: Ex Indico mari torpedo etiam procul & è longinquō, vel si hasta virgāque attingatur, quamvis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum velocias pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sæpia dicitur, quia i sæpibus interclusa fascilius capit. In coēundo obscenum genus, ore enim concipit, sicut viperæ. Cuius atra menti tanta vis est, vt lucernæ addito, k. Æthiopas videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

Lulligo, tradunt in Oceano Mauritaniz, non procul à Lixo flumine tantam multitudinem Lulliginū euolare ex aqua, vt etiam naues demergere possint.

Conchæ, & cochleæ hac ex cauſa vocatæ, quia deficiente luna cauantur, id est, euacuantur. Omnia enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescant, defectu euacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, auget humorem: cum verò in deficitum venerit humores minuantur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem quasi conchulæ.

Concharum multa genera sunt, p inter quas & margaritiferæ, q quæ Celoē dicuntur, in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus traduntij, qui de animantiis scripsere naturis, quòd nocturno tempore littora appetunt, & ex cælesti rore margaritum concipiunt, vnde & Celoē nominantur.

Murex, cochlea est maris, dista ab acuminè & asperitate, quæ alio nomine Conchylium nominatur, propter quod circumcisæ ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde

ofruel

cistrum appellatum; quod hæc tinctura ex testa humore elicetur.

Cancri vocantur, quia conchæ sunt crura habentes, inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quædū Ostrea claustra testarum apertiat: tunc Cancer latenter lapillum injicit, atque impedita conclusione Ostreæ carnes erodit. Tradūt quidam decem Cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autem sunt genera cancerorum, fluviales & marini.

Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities interior carnis munitur. Græci enim testam ὄστρακα vocant. \* Ostrea autem neutro, carnes eius fœminino dicuntur genere.

Musculi sunt, ut prædiximus Coccoz, à y quorū laste concipiunt Ostreæ, & dicti Musculi, quasi masculi.

Pelorides, à Peloro promontorio Siciliæ, vbi abundant cognominatae sunt. (Vnde Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

\* Vngues, à similitudine humanorum unguum dicti.

\* Testudo dictus, eo quod tegmine testæ sit adopertus in cameræ modum. Sunt autem quatuor genera, terrestres, maritimæ, lutariæ, id est, in cœno & paludibus viuentes. Quartum genus fluviales, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, Testudinis pedem dextrum vehentia.

<sup>b</sup> Echinus, à terrestri Echino nomine traxit, quem vulgus Heritium vocat. Huius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc operæ de arboribus cadūt. Caro eius mollis & minio similis. Et is tribus modis dicitur, ut Testudo, ac Peloris, & Coccoea: nam & quod edimus & vbi caro inest, vtrumque dicitur Peloris.

Ranæ, à garrulitate vocatae, eo quod canticæ genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex ijs quedam aquaticæ dicuntur, quedam palustres, quædam Rubetæ, ob id quia in veribus viuunt grandiores cunctarum. Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines fruticæque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, mutæ & sine voce sunt.

<sup>g</sup> Agredulæ, ranæ paruæ insiccœ vel agris morantes, vnde & nuncupatae. Negant

A quidam canes latrare, quibus in offa rana viua fuerit data.

<sup>h</sup> Sfungia, à fingere, id est, nitidare & exter gere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: effingebatur fungis sanguis, id est extergebatur. <sup>i</sup> Animal autem esse doctetur cruore inhærente petris. Vnde & dum absconditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuentia in aquis & discurrent, vt pisces, <sup>k</sup> alia stant fixa, vt Ostreæ, Echini, Sfungiæ. Ex his alias mares dici, eo quod tenui sunt fistula spissiorésque: alias fœminas, quæ maioribus fistulis sunt ac Perpetuis: alias duriores, quas Græci appellat τεργιον, & nos hircosas dicere possumus ob asperitatē sui. <sup>l</sup> Mollissimum genus earum Penicilli vocantur, eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines utiles. Candidæ Sfungiæ cura fiunt: per æstatē enim ad solem sternuntur, & sicut cera Punica, candorem bibunt.

<sup>m</sup> Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliij, Plinius ait, diuisa in generibus belluarum, serpentum cōmuniū terræ & aquæ: cancerorum, concharum, locistarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, & luliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporū suorum ordinem agnoscunt, quædam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ cōmixtione masculi concipiunt, & pariunt catus: aliæ ponunt oua sine masculi commixtione suscepit, <sup>n</sup> quæ idem insequens sui seminis iactu perfundit: & quæ hoc munere fuerint afflata, fiunt generabilia: quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseuerant, aut putrefacta.

\* Cap. VI. Reptilia. Ex Ambros Hexaem. s. c. 1.

<sup>b</sup> Et spatiofum. Vox manib. quæ est in editis abest à Gotthitis, ut etiam à LXX. quos Isidorus sequitur, ut dubium non sit, quin ex Hieronymo manerit in editionem vulgaris. Nos vocem Hebreæm exprimimus, cum braços de max dicimus. I. XX. satis habuerunt εὐγύχωρον dicere.

<sup>c</sup> Piscium vero postea. Ambros. s. Hexaem. c. 2.

<sup>d</sup> Nigri meruli. Negat Varro merulum dici, sed ter legitur in Glossa.

<sup>e</sup> Et turdi albouarij. Alouarij quoque legitur in aliqib. Isidori, & Ambrosij libris. De turdorum colorib. Aristoteles, Athenaeus & Masserius in ijs que de piscib ad Plin.

<sup>f</sup> A colore, vt Vmbræ. Huius piscis Varro meminit lib. IV. & Graci στράτη vocant. Plin. 32. c. 11. & Ouid. in Halieutico. Glossa. οὐρίς i. d'.

<sup>g</sup> Et aurata. Chrysophrys Ouidio.

<sup>h</sup> A figura

- A**
*b* A Figura ut Orbis. *Orcis apud Plin. 32.c.2. caius* *bac sunt. utrum verius, alij indicent.*  
*i* Musculus, quod sit balenæ masculus. *Rei potius,* quam vocis etymon, magnum n. amicitia exemplum balena, & muscularis. *At Plin.lib.9.c.vltimo.*  
*k* Hirax & musculi cochlearum. *Plin.9.c.35.*  
*l* Ceta dictæ r̄i n̄tos, ἡ τὰ κῆτα ε̄ Seru. *Æneid. 5 sed r̄sum Isidorum Seruī commentarij sine Virgilij verbis hic quoq. locus indicat. N̄ quod sequitur, hoc est ob immunitatem, ε̄ Seruio se putauit describere, quasi ille cete immunita interpretatus esset, cum immunita cete verba sint Virgilij. Neque in hac ceti etymologia defendenda laborandum censeo, quamvis alias quoque res, vt naues, propter magnitudinem cete dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Ambros. 5. Hex. cap. 9.*  
*m* Phocas. *Quod Bocas manuscripti quidam habent, ε̄ digamma fluxit.*  
*n* Delphines. *Q̄od vocabulum sequuntur, non Delphin, sed Simon, vel, (vt in alijs solini libris scribatur) Simonone est cap. 18.*  
*o* Est & Delphin. gen. in Nilo. *Solin. c. 35. de Ægypto.* Hi delphines crocodilos studio allicitant ad natandum, demersisque astu fraudulento tenera ventrium subternatantes fecant, & interimunt.  
*p* Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli. *Et nos Soilos vulgo dicimus. Lubenterque assentimur ijs, qui Siluros eosdem esse existimant.*  
*q* Thynnii—hi ingrediuntur. *Pontum intellige ε̄ solin. c. 13. apud quē ingrediuntur legitur in manusc. non illabuntur. Vid. Arist. 8. de hist. anim. c. 13. & Plin. 9. c. 15.*  
*r* Quod dextris oculis acutius. *Ita Aristot. Plinius & Solinus. Contra Plutarch. in libro, Vtra prudentiora animal. terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere existimat.*  
*s* Gladius ε̄ Plin. 32.c.2.  
*t* Tradunt decem cancris. *Ex eod.c.5.*  
*v* Aranea. *Plin. lib. 9. cap. 48. pestiferum (inquit) in aquis animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius; etymologia ε̄ re viciisque voci aptata, nam de fendo (quod ad vocem atinet) ne cogitasse quidam Isidorum credimus.*  
*x* Crocodilus à croceo colore. *Restè, si verum est, quod P. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultanum narrat, comperisse se ε̄ nautis, flauos esse crocodilos. Sed Eustath. & etylogic. Graecum, quod crocum fugiat; unde in apiani crocum spargitur sed hoc de terrefiri, de maximo quod τας οὐρας, hoc est littora timeat.*  
*y* Animal quadrupes. *ε̄ Solin. c. 35.*  
*z* Longitudine plerunque xx. cubitor. *xviii. Plin. & Herodot.*  
*a* Ut quamvis fortium ictus lap. *Solin. Ut ictus quoquis tormento adactus tergore repertutiat. Vid. Arist. Herod. Plin.*  
*b* Hippopotam. *ε̄ Solin. ibid.*  
*c* Pagrum. *Strab. lib. 17. παρφόγιος, διηγάρχης καλέστι. Gloss. παρφός ἵξτις dentatus.*  
*d* Dentix Sive Dentex. *Dentices pisces Columell. 8. cap. 18.*  
*e* Lepus à similitudine cap. *Elian. lib. 16. cap. 19. Magni in ari leporum omni parte ad terreni similitudinem accedere preter pilos, ait. At Plin. 9. cap. 48. Lepus in nostro mari offa informis, colore tantum lepori similis. Quae à similitudine coloris legebat chacon.*
- B**
*f* Deniq. reti circundatus. *Ex Plin.*  
*g* Mullus quod mollis. *An quod plin. ait nullam s̄ lepore vescatur tenescere, & ingratiorem, tiliorense que fieri Non defendo, si quidem hac Isidoris sunt de etymo. rid Plin. 9. c. 17. & inf. 19. c. vltim.*  
*h* Libidinem inhibeat. *Quod echneidi tribuit Plin. lib. 32.c.10.*  
*i* Oculor. autem acie hebetari. *Sic Plin. eodem lib. c. 7.*  
*k* Pisces olen. *Compl. Goth. horret, hoc si attentius inspicias, lepori, non mallo tribuit idem lib. 32.c.1. sed alter. Homines (inquit) quib. impunctus est, pisces olen.*  
*l* Mullus in vino—affert. *Ex eod lib. c. 10.*  
*m* Græci n. albū λευκόν. Secuti sumus Vulcan. & Ant. Aug. quævis γάλαξιον pro γάλακτον, quod in Gotthicis est, non reciamus. *Virg. populus, & glauca canentia fronde salicta.*  
*n* Thymallus *Amb. 5. Hex. c. 2. elegantissimus locus.*  
*o* Scarus. *Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse Isidorum, vt etymon conueniat illud minito durius, quod ait Plinius, adeo litteribus Italia ignoratum, vt nec nomen Latinum habeat: r̄eros certè satis indicat Horazij versas. Non me Luctina iuuent Conchylia, Magisve Rhombus, aut Scari, Siquos Eois intonata fluiditib. Hyems ad hoc vertat mare.*  
*p* Sed auersum caudæ ictib. *Plin. 32.c.2.*  
*q* Nam sparus telum. ε̄ seru. ad. v. Agrestis armat sparus. *Æn. 11.*  
*r* Australis pisces. *Sapè monuimus non contulisse Isidorum Seruī commentaria cum Virgilij verbis, ideoque declinasse interdum à Seruī mente. Hoc igitur loco cum pisces marinos captaret, calestes inscius in idem rete conclusit. Ergo dederi hoc iubebat Chacon: locus Seruī ad carmen, Aut eadē fidus fugiens vbi pisces aquosoi. Georg. 4.*  
*s* Hamia. *Ita scribendum ex Plutarch. lib. vtrā prudenter. animal. qui ab ἄρια dici vult, id est simul, quod gregatim hi pisces incedant.*  
*t* Echneis. *Plin. 32.c.1.*  
*u* Vranoscopus. *Qui Anthias, Callionymusq. à quibus putatur. Plin. 32.c.7.*  
*x* Miluago— tempestates mutari. *Plini. ibid. tempestates mutari c. 7. Trebius Niger auctor est. Est autē in libris veterib. Milago, non Miluago.*  
*y* Squatus. *Plin. 32.c. 11. & c. vlt. Rhina, quē Squatu vocamus, sicut lib. 9. eund. squatina vocet. Gloss. squatus ε̄ντα ξεδόν. Angli quoq. bodie scate appellant.*  
*z* Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyr. ε̄ seru. ad. v. Saranno dormiat ostro. *Georg. 2. Fest. Sarra Tyros Insula, quæ nunc Epiros. i. continens.*
- C**
*a* Sardas, Sardinas. *Veteres CC. Sarras fort. aſſe nō male, ſolet n. ex dupli c. r. alterum in d. non raro mutari: sed Sarda hodie nomen etiam in vulgarī lingua retinet.*  
*b* Aphorus. *Ita scripsisse Isidorum etymologia indicat. sed Aphros rectum erat ex Arist. lib. 4. de hist. cap. 15. Atheneus quoque lib. 7. τὸν θελάτην γόρον, ὃν ἡ μεις περ ἀρίν, ἀλλὰ ἡ αργεῖν ὅρμα γεστον, δε ἀρρέν.*  
*c* Ferunt autem. *ε̄ Plin. 9. c. 3.*  
*d* Anguilla vin. *Ex eod. lib. 32.c.10.*  
*e* Draco marinus. *Eundem hunc videtur cum scorpiene facere. Vid Plin. lib. 2 c. vltim.*  
*f* Murena eo quod complicat ſe in circulos. *Num ad mureulas aureas, que ſunt in Salomonis canticis reſpexit, quas priores pisces Murena effet voluit, eadem ratione, quae sparum telum pisces queque Sparo priorem amē dixerat?*

- <sup>a</sup> Porro pugnare sive cypocava (nam vitroq. modo est  
fusca, & verbo pugna). Id est fixo dicta est, ut eustachius putat.  
<sup>b</sup> Hanc sc̄eminino genere. Ex Plin. 32. c. 2.
- <sup>c</sup> Narrat Plin. ex Indico mar. Lib. 32. c. 1. sed Antico,  
sive Antico pro Indico legendum credo: nam de eo loquitur  
ille Plinii. Nisi deleri hec maxis de Ant. Aug. sententia.  
<sup>d</sup> Sepibus interclusa cōcipit. Verba Plin. lib. 9. c. 5. 1.
- <sup>e</sup> Ethiopes videri. ex Plin. 33. c. 10.
- <sup>f</sup> Lulligo euolare ex aqua. Varro, Loligo quod sub-  
solit, littoralis commutata primo voligo.
- <sup>g</sup> Conchæ, & conclex. Al. cochlea.
- <sup>h</sup> Omnim n. clausorum maris animal. Verba Pal-  
ladij lib. rlt. c. 6.
- <sup>i</sup> Inter quæ margaritiferæ. Plin. 32. c. vlt.
- <sup>j</sup> Quæ celoe, & inf. vnde & celoe. Etiā eceloe,  
oeceloe, ocoele, & coclex legitur. Ocelli, vel ocellati pla-  
cebat A. Aug. (sed etymon cali non conuenit) Varro in Mar-  
cipor. apud Noniū altera exorat patrē librā Ocellato-  
rū, altera virū semodium Margaritarū. Suet. in Aug.  
ocellatis, nucibusq. ludit. Etymon autem ocellatorum ex  
oculorum similitudine. Nam & Atheneus lib. 83. c. 8. margari-  
tis bis oculis piscium magnis comparat.
- <sup>k</sup> In quar. carne pretiosus calculus solidatur. Am-  
bros. v. Hex. c. 11. Vnde etiam ostreis pretiosissimam  
margaritam natura infixerit, quomodo eam mari  
aqua in tan molli carne solidauerit.
- <sup>l</sup> Murēx. è Seru. ad. v. Concussæ cautes, & acuto in  
murice remi. En. 5.
- <sup>m</sup> Conchyl. è Vitruv. lib. 7. c. 13. Ead. repetuntur lib. 19.  
c. 28.
- <sup>n</sup> inimica ostreis. Plutarch. dictio iam lib. & Ambros. V.  
Hex. c. 8. De polypo hæc eadem Plin. 9. c. 30.
- <sup>o</sup> Ostrea autem neutro. Vide Seru. ad. v. ostriferi  
fauces tentantur Abydi. Georg. 1. & Non. sed ex ijs locis  
quos ciuitat contra potius existimare liceat promiscue vitroque  
genere usurpare Latinos.
- <sup>p</sup> quotum lacte concipiunt Ostreæ. Ita Gotth.  
o. Ostrea tamen, si sibi constare, aut Seruum sequi vellet, di-  
xiisse debuit. Plin. 9. c. 51. nuper cōpertum est in ostrea  
rijs humorem in ijs foetificū modo lactis effluere.
- <sup>q</sup> Vngues. è Plin. (sunt autem quatuor genera) Item è  
Plin.
- <sup>r</sup> Testudo. Sunt autem quattuor gen. Item è Plin.
- <sup>s</sup> Echinus. Ambros. b. Hex. c. 4. Echinus iste terrenus,  
quæ vulgo Heritiū vocat. Gloss. Ericius ἐχῖνος ἐχῖνος &  
Eritacus.
- <sup>t</sup> Circa genitales. Ex Ambros. V. Hex. c. 19.
- <sup>u</sup> Et sonos vocis importun. Ex Origen. hom. 4. in  
Exod.
- <sup>v</sup> Quædam Rubetæ. Plin. 32. c. 5.
- <sup>w</sup> Aliæ Calamitæ. Idem. c. 10.
- <sup>x</sup> Mutæ, & sine voce. Plin. 32. c. 6.
- <sup>y</sup> Agredulæ. Ex Gotth. alij Agridulæ.
- <sup>z</sup> Sfungia à fingere. Sphingia pro spongia scripsisse ali-  
quos indicat Charisius. Spongia (inquit) sine h. dicenda  
est. Nam Græcè φάρα dicitur σόφος. Quin etiā Græci  
vel ἀπὸ τῶν οὐρῶν τὰ δύτηα, vel απὸ τῶν σφίσεων κατὰ τὰς  
ἔργατες, hoc est vel ab attrahendo, vel exprimendo humore  
deducunt. Notum illud Suet. in Vespas. procuratorib. illum  
suis pro spongis riti, quod quasi siccos madefaceret, & expri-  
meret humentes. Ut autem ab effigiendo traheret Iudorū,  
Seruus fecit, qui fingere tergere interpretatur En. 8. addu-  
ctio ad id Ciceronis loco e Sextian. Quæ de generib. spongiar.  
referuntur, ex Arist. sump̄ta videtur lib. 5. de hist. cap. 16. &

A Plin. lib. 9. c. 45.

- <sup>i</sup> Animal autem esse docetur. Plin. 31. cap. vlt.
- <sup>k</sup> Alia quæ stant fixa. Arist. lib. 4. de hist. c. 6.
- <sup>l</sup> Mollissimum genus earum Pennicilli. Verbas sunt  
Plini, sed in codice vecusissimo Plini Ecccl. Toletana non pen-  
nicilli, sed pennicillis legitur hoc modo. Mollissimum genus  
earū pénicillilis oculorū tumores leuat. Ita fortasse nul-  
lū spongiarū genus pennicillus à Plinio dictum fuerit: scio ta-  
men festū ita scribere; Penniculi spongiae longæ, pro-  
pter similitudinem caudarum appellatae.
- <sup>m</sup> Animalium omnium in aq. viii. nom. 144. Idem  
numeris in codice Plin. Ecclesie Tolet. in vulgaris. 176. Hiero-  
nymus in Ezech. c. 47. ex Oppiano, & alijs, qui à Névirina  
scripsere, refert. 153. esse piscium genera, eaque omnia capti  
fuisse vult ab Apostolis Ioann. 21.
- <sup>n</sup> Masculi commixtione suscepta. Al. susceptione  
concepta.
- <sup>o</sup> Quæ ijdem in sequentes. Arist. 6. de hist. anim. cap.  
13. de ovis piscium. Gaza interprete. Nec vero hæc om-  
nia fœcunda sunt, sed ea quibus editis, mas semen  
asperserit genitale. Sub partu enim mas in sequens  
femeni ovis aspergit, & quæ eo afflantur, ijs pisci-  
culi enascuntur.

## De Auibus. Cap. VII.

V Num <sup>a</sup> nomen auium, sed genus diuer-  
sum. Nam sicut specie sibi differunt, ita  
& naturæ diuersitate: nam aliæ simplices  
sunt, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdix: aliæ  
ad manum se subiiciunt, vt accipiter: aliæ re-  
formidant, <sup>b</sup> vt garamates: aliæ hominū cō-  
uersatione delectantur, vt hirundo: aliæ in  
desertis secretâ vitâ diligunt, vt turtur: aliæ  
solo semine reperto pascuntur, vt anser: aliæ  
carnes edunt, & rapinis intedunt, vt miluus:  
aliæ, enchoriæ quæ manent in locis semper,  
vt struthio: aliæ aduentitiæ, quæ proprijs té-  
poribus reuertuntur, vt ciconiæ, & hirundi-  
nes: aliæ congregæ, id est, gregatim volantes,  
vt sturni, & coturnices: aliæ soliuagæ, id est,  
solitariæ propter insidias deprædandi, vt  
aquila, accipiter, & quæcunq. ita sunt: aliæ  
vocibus strepunt, vt hirundo: aliæ cantus  
edunt dulcissimos, vt cygnus, & merula:  
aliæ verba & voces hominum imitantur, vt  
psittacus, & pica. Sed & alia, sicut genera, ita  
& moribus innumerabilia. Nam volucrum  
quot genera sint, inuenire quisquam non  
potest: <sup>c</sup> neq. enim omnis Indiae, & Æthio-  
piæ, aut Scythiaræ deserta quis penetrare po-  
tuit, qui earum genus vel differentias nosset.

Aues dictæ, eo quod vias certas non ha-  
beant: sed per aua quæque discurrant.  
Alites, quod alis alta intendant, & ad su-  
blimia remigio alarum consendant.

Volucres à volando: <sup>d</sup> nam vnde volare,  
X inde

inde & ambulare dicimus. Vola enim dici-  
tur media pars pedis siue manus, & in aui-  
bus vola pars mediæ alarum, quarum motu  
pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli, dicuntur omnium avium nati, sed  
& animalium quadrupedum nati pulli di-  
cuntur, & <sup>f</sup> homo partius, pullus. Recentes  
igitur nati pulli dicuntur, eo quod polluti  
sunt: unde & vestis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem  
fixæ volandi exhibent usum. Vocatæ autem  
alæ, quod ijs aues complexos alant & fo-  
ueant pullos.

Penna à pendendo, id est, à volando, dicta,  
unde & pendere: volucres enim pennarum  
auxilio mouentur, quando se aéri mandant.

Pluma, quasi pilum: nam sicut pili in qua-  
drupedum corpore, ita pluma in aubus.

Aiuū nomina multa à sono vocis constat  
esse cōposita, vt grus, coruus, cygnus, pauo,  
miluus, vlula, cuculus, graculus, &c. varietas  
enim vocis eorum docuit homines quid no-  
minarentur.

Aquila, ab acumine oculorum vocata. <sup>g</sup>  
Tanti enim contutus esse dicitur, vt cum  
super maria immobili penna feratur, nec  
humanis pateat obtutibus, de tanta subli-  
mitate pīciculos natare videat, ac tormenti  
instar descendens raptam prædam pennis  
ad littus pertrahat. <sup>h</sup> Nam & contra radium  
solis fertur obtutum non flectere, unde &  
pullos suos vngue suspensos radijs solis obij-  
cit, & quos viderit immobilē tenere aciem,  
vt dignos genere conseruat, si quos verò  
inflexere obtutū, quasi degeneres abiicit.

Vultur, à volatu tardo nominata putatur.  
Magnitudine quippe corporis præpētes vo-  
latus non habet: <sup>i</sup> harum quasdam dicunt  
concubitu non misceri, & sine copula con-  
cipere & generare, natōsque earum penè  
usque ad centum annos procedere. <sup>k</sup> Vul-  
tures autem sicut & aquilæ etiam ultra ma-  
ria cadauerā sentiunt: altius quippe volan-  
tes multa quæ montium obscuritate cæ-  
lantur, ex alto illæ conspiciunt.

<sup>l</sup> Bradypus apud Græcos vocatur, Auis  
apud nos Tarda, eo quod graui volatu de-  
tenta, nequaquam, vt cæteræ volucres at-  
tollit velociitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sum-  
plerunt, tali enim sono sisurrant. Hæ autem  
dum properant, vnam sequuntur <sup>m</sup> ordine  
litterato. De quibus Lucañus, Et turbata  
perit dispersi, littera pennis. Excelsa autem

A petunt, quo facilius videant, quas petant,  
terræ. Castigat autem voce, quæ cogit  
agmen. At ubi raucescit, succedit alia: nocte  
autem excubias diuidunt, & ordinem vi-  
giliarum per vices faciunt, tenentes lapil-  
los suspensis digitis, quibus somnos arguant,  
quod cauendum erit clamor indicat. <sup>n</sup> Ta-  
tem in illis color prodit, nam senectute hi-  
gescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant,  
quasi cicaniæ, <sup>o</sup> quem sonum oris potius  
esse (constat) quam vocis, quia eum qua-  
tiente rostro faciunt. Hæ veris nuntiæ, <sup>o</sup> so-  
cietas comites, serpentium hostes, maria  
transuolant, in Asiam collecto agmine per-  
gunt. Cornices duces eas præcedunt, &  
ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia  
illis circa filios pietas: nam adeò nidos im-  
penſius fouent, vt assiduo incubitu plumas  
exuant. Quantum autem tempus impen-  
derint in fœtibus educandis, tantum & ipsæ  
inuidem à pullis suis aluntur.

Olor, auis est quam Græci κύνος appell-  
lant. <sup>p</sup> Olor autem dictus, quod sit totus plu-  
mis albus: nullus enim meminit Cygnūm  
nigrum: <sup>q</sup> λόρη enim Græcè totum dicitur.  
<sup>r</sup> Cygnus autem à canendo est appellatus,  
eo quod carminis dulcedinem modulatis  
vocibus fundit. Ideò autem suauiter eum  
canere (dicunt) quia collum longum & in-  
flexum habet, & necesse est eluctantem  
vozem per longum & flexuosum iter varias  
reddere modulationes. Ferunt in Hyperbœ-  
reis partibus, præcinéribus cytharædis, Olo-  
res plurimos aduolare, apteque admodum  
concinere. <sup>s</sup> Olores autem Latinum nomen  
est: nam Græcè Cygni dicuntur. <sup>t</sup> Nautæ  
verò sibi hunc bonam prognosin facere  
dicunt, sicut ait <sup>u</sup> Æmilius: Cygnus in auspi-  
ciis semper latissimus ales. Hunc optant  
nautæ, quia se non mergit in vndas.

Struthio Græco nomine dicitur, quod  
animal in similitudine auis pennas habere  
videtur, tamen de terra altius non eleuatur.  
Oua sua fouere negligit, sed proiecta tan-  
tummodo, fotu pulueris animantur.

Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos  
volatus. Lucanus, <sup>x</sup> Quodq. ausa volare Ar-  
dea. <sup>y</sup> Formidat enim imbræ, & super nubes  
euolat, vt procellas nubiū sentire non posse:  
cum autem altius volauerit, significat tēp-  
statem. Hanc multi <sup>z</sup> Tantulum nominant.

<sup>z</sup> Phœnix, Arabiæ auis, dicta quod colo-  
rem phœnicium habeat, vel quod sit ter-  
tio

erbe singularis & vnicā. Nam Arabes singularē & vnicā Phœnicem vocant. Hæc quingentis & ultra annis viuens, dum se viderit senuisse: collectis aromatum virgulis, regum sibi instruit, & conuersa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis resurgit.

b Cinnamolgas, & ipsa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam nō possunt ibi homines concendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretijs amplioribus vendunt: eo quod cinnamū illud magis, quam alia, mercatores probent.

c Psittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem loqui putas. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel Χαῖε: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Psittacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

d Halcyon, pelagi volucris dicta, quasi ales cyanea, eò quod hyeme in stagnis Oceani nidos facit, pullōsq. educit. Qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius foetibus educandis obsequium ipsam rerum Naturam præbere.

e Pellicanus, auis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit: nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde seipsum vulnerare, & aspersione sui sanguinis vivificare filios.

g Stymphalidæ, aues à Stymphadibus insulis appellatae, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes.

h Diomedea, aues à socijs Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos, & aduenas. Nam si Græcus est proprius accedunt & blandiuntur: si alienigena,

A morsu impugnant & vulnerant, lacrymosis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyrijs interemptus est. Hæc aues Latinæ Diomedæ vocantur, Græci eas ηγείας dicunt.

i Memnonides, aues Ægyptiæ, appellatae à loco, vbi Memnon perijt. Nam cateruatum aduolare dicuntur ex Ægypto ad Iliū iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum bido circumuolauerint, tertia die ineuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrisque dilacerant.

k Hercyniæ aues dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ adeò per obscurum emicant, vt quamuis nox obtecta densis tenebris sit, ad præsidium itineris dirigendi præiactæ interluceant, cursusque via pateat indicio plumarum fulgentium.

l Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

m Ibis, auis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aquâ fundens. Hæc serpentum ouis vescitur, ex eis escam gratissimam nidis suis deportans.

C P Meropes, eosdem & Gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coreulus, genus volatile, quasi cor edens.

Monedula, quasi monetula, quæ cum aurû inuenit, aufert & occultat. Cic. pro Valer. Flac. Non plus aurû tibi, quam monedula, committendum.

r Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quod lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: animal murium simile, non tam voce resonans, quam stridore: specie quoq. volatilis, simul & quadrupes, quod in alijs auibus reperiri non solet.

t Luscinia auis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & Acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: Et matutinæ exercet Acredula cantus.

z Vlula auis, ἡ τὸ τεῦ οἱ λέλειν, id est, à planetu & luctu nominata: cum enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitū: vnde & apud augures, si lamentatur, tristitiam: tacens ostendere fertur prosperitatem.

Bubo, à sono vocis compositum nomen A habet, avis feralis, onusta quidem plumis, sed gravi semper detenta pigrarie: in sepulcris die noctiue versatur, & semper commorans in cauernis: de qua Ouidius: Fœdaque fit volucris venturi nuntialuctus, ignauus bubo dirum mortalibus omen. Deñiq. apud augures malum portendere fertur: nam cùm in vrbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

Noctua dicitur, pro eo quod nocte circumvolat, & per diem non possit videre. <sup>z</sup> Nam exorto splendore solis, visus illius habetur. Hanc autem <sup>a</sup> Insula Cretensis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. <sup>b</sup> Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

<sup>c</sup> Nycticorax ipsa est noctua, <sup>d</sup> quia nocte amat: <sup>e</sup> est enim avis lucifuga, <sup>f</sup> & solem videre non patitur.

<sup>g</sup> Strix, nocturna avis habens nomen de sono vocis: quando enim clamat, stridet: de qua Lucanus: quod trepidus bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc avis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac præbere fertur nascentibus.

<sup>h</sup> Coruus, siue Corax nomen à sono gutturis habet quod voce coracinet. Fertur hæc avis, quod editis pullis escam plenè non præbeat, priusquam in eis per pennarum ingredinē similitudinē proprij coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis asperxit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaueribus <sup>i</sup> oculum petit.

Cornix, annosa avis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas <sup>k</sup> significationibus augere, insidiarum vias monstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, vt Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluuias portendere vocibus, vnde est illud, Tunc cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Graculus, à garrulitate nuncupatus, non, vt quidam voluit, pro eo quod gregatim volent: cùm sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

<sup>l</sup> Picæ, quasi poëtricæ, quod verba in discrimine vocis exprimât, vt homo. Perramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, et si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait,

<sup>m</sup> Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabis auem.

Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspicijs vtebatur. Nā ferunt hanc autem quiddam habere diuinum, illo indicio, quod in <sup>n</sup> quacumq. arbore nidificauerit, clavis vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hærcere non possit, quin statim excidat, vbi ea infederit. <sup>o</sup> Iste est Picus Martinus, namalia est Pica.

<sup>p</sup> Pavo, nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, vt putredinē vix sentiat, nec facilè coquatur, <sup>q</sup> de quo quidam sic ait. Miraris quoties gemmantes explicat alas. Et potes hunc sanguino tradere dure cocor?

Phasianus, à Phaside Insula Græciæ, vnde primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud, Argua primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.

Gallus à castratione vocatus. Inter cætras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos Gallos vocabat: sicut autem à leone leæna, & à dracone dræna, ita à gallo gallina. Cuius membra, ferunt quidam, si auro liquefcenti misceantur, consumi.

Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam Germanæ dicuntur, quod plus cæteris nutritant.

Anseri, nomen Anas dedit per deriuationem, vel à similitudine, vel quod & ipse natandi frequentiam habeat. <sup>r</sup> Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, vt Anser, vnde & clangore eius Gallorū ascensus in Capitolio deprehensus est.

<sup>s</sup> Fulica dicta, quod caro eius leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, vnde & apud Græcos Lagois dicitur. <sup>t</sup> Est enim avis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circundant, <sup>z</sup> maritimique semper delectatur profundo. Quæ dum tempestatem persenserit, fugiens invado ludit.

<sup>u</sup> Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demissò in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, & præudentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem (constat) cùm ad littora Mergi confugerint.

Accipiter,

<sup>A</sup> Accipiter, auis animo plus armata quam vngulis, virtutem maiorem in minore corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à capiendo nomen sumpfit. Est enim auis rapiens alijs auibus auida, ideoque vocatur Accipiter, hoc est, raptor, unde & Paulus Apostolus. Sustinetis enim si quis vos accipit, vt enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis accipit.<sup>c</sup> Fertur autē Accipitres circa pullos suos impios esse. Nam dum viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas, sed verberant pennis & à nido præcipitant, atq. à tenero compellunt ad prædam, ne forte adulti pigrescant.

<sup>d</sup> Capys Itala lingua dicitur à capiendo. B Hunc nostri Falconem vocant, eo quod incuruis digitis sit.

Miluus, mollis viribus & volatu, quasi mollis auis, unde & nuncupatur, rapacissimus tamen, & semper domesticis auibus infidiatur.

Osisfragus, vulgo appellatur auis, quæ ossa ab alto dimittit, & frangit. Vnde & à frangendo ossa nomen accepit.

<sup>e</sup> Turtur de voce vocatur, auis pudica, & semper in montium iugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum & conuersationem fugit, & commoratur in sylvis. Quæ etiā hyeme deplumata in truncis arborum concavis habitare perhibetur. Cuius econtrario columba hospitia humana diligit semper domorum blanda habitatrix.

Columbae dictæ, quod earum colla ad singulas conuersiones colores mutent, aues mansuetæ, & in hominū multitudine conuersantes & ac sine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequenter, & osculo amorem concipient.

Palumbes, eo quod sint fartæ, à pabulo hæ quas vulgus Titos vocat, auis casta, ex membribus appellatur, quod comes sit castitatis. Nam dicitur quod amissio corporali confortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.

<sup>i</sup> Perdix, de voce nomen habet, auis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum insurgit & obliuiscitur sexū libido præcepse.<sup>k</sup> Adeò autem fraudulēta, vt alteri ouadi ripiens foueat, sed fraus fructū nō habet, denique dum pulli propriæ vocem genitricis audierint naturali quodā instinctu, hanc, quæ souit relinquunt, & ad eandem, quæ genuit, reuertuntur.

Coturnices, à sono vocis dictæ, quas Græci ἡρυγας vocant, eo quod primū visæ fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi habent tempora. Nam aestate depulsa maria transmeant.

<sup>l</sup> Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit, eam terræ propinquantem accipiter videns rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem solicitare externi generis, per quam caueant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum, quam ob causam ijs veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut & homo, caducum patitur morbum.

<sup>m</sup> Vpupā Græci appellant, eo quod stercore humana consideret, & fœtenti pascatur simo, auis spurcissima, cristis extantibus galatea, semper in sepulcris & humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens dæmones suffocantes se videbit.

<sup>n</sup> Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à propria voce cōstat nominatos. Hi venienti tempus habent miluorum scapulis suscepiti, propter breues & paruos volatus ne per longa aëris spatia fatigati deficiant. Horum saliuæ cicadas gignunt, oua passeris nido reperta comedit & sua obijcit, quæ ille suscepit & fouet & nutrit.

<sup>o</sup> Passeres verò sunt, minuta volatilia, à paruitate vocata, unde & pusilli & parui.

Merula antiquitus medula vocabatur, eo quod moduletur. Alij Merulam vocatā aiunt, quia sola volat, quasi mera volans. Hæc cū in omnibus locis nigra sit, in Achæia candida est.

Hirundo dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aere capiat escas & edat, garacula auis, & per tortuosos orbes & flexuosos circuitus peruelans, & in nidis confundendis educandisque foetibus sollertia, habens etiam quiddā præscium, quod lapsura deserat, nec appetat culmina, q. diris quoq. auibus non impetratur, nec unquam præda est, maria transuolat, ibiq. hyeme commoratur.

Turdi à tarditate dicti, hyemis enim cōfinio se referunt.

Turdela, quasi maior turdus, cuius stercore viscum generari putatur. Vnde & prouerbitum apud antiquos erat, Malum sibi auem cacare.

<sup>f</sup> Furfurio vocatus, quod prius farre in farinam redacto pasceretur.

Ficedulæ, dictæ quod ficos magis edant. **A** Quod panditur versiculo veteri illo, Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus vuis, Cur potius nomen non dedit tua mihi?  
Carduelis, quod spinis & carduis pascitur, vnde etiam apud Græcos ἀράτης dicta est ab ἀράτῃ; id est, spinis quibus alitur.

Augures autem dicunt & in gestu, & in motu, & in volatu, & in voce auium signa esse constituta.

Oscines, aues vocant, quæ ore cantuque auspicium faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites, quæ, volatu ostendere futura vindentur: quæ si aduersæ sunt, Inebræ dicuntur, quod inhibeant, id est vetent: si prosperæ, Præpetes: & ideo Præpetes, quia omnes aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in auibus, quam communem vocant, ex utroque permixtam, id est, cùm aues ex ore & volatu auguriantur, sed fidem non habet.

**B** Omnia autem genera volucrum bis nascuntur. Primum enim oua gignuntur, inde calore materni corporis formantur, & animantur.

Oua autem dicta, ab eo, quod sint vuida. Vnde & vua eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius. Quidam autem putant ouum Græcam habere originem nominis. Isti autem dicunt ᾱ. v. littera ablata. Oua autem quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generalibilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino concepta, & seminali spiritu penetrata. **C** Ouorum vim tantam dicunt, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contracta aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmata.

**D** Cap. VII. Vnum nomen auium--psitacus. Omnia ex Ambros. s. Hex. c. 14. preter exempla, quæ ab Isidoro quoque omisi: priuabat Chacon.

Vt Garamantes. De quib. Nicæphorus lib. 9.

Aliæ Enchoriz Ex voce encuriae, aut encoriæ, incolæ librarij non omnino absurdè fecerant. Basilius, à quo Ambrosius, ἔχει.

Neq. n. omnis Indic. è Plin. 33 c. 11.

Nam vnde volare, inde & ambulare. è Seru. ad. Pascentes illæ tantum prodire volando, **E** n. 6.

Et homo parvus, pullo. Ut supra ex Festo ostendimus.

Tanti enim contutus. Ex Hier. in Abd. c. 1.

Nam & contra radios. Ex Ambros. s. Hex. c. 18. & in pf. 118.

Herum quas. dicunt Ambros. c. 20.

Vultures autem. Idem in oratione de obit. Theodos. Bradypus apud Græcos. Facilis fuit lapsus ex has-

roce in Gradipes, que in plerisq. CC. legitur Plin. 10. c. 21. Proximæ sunt quas Hispania aues tardias appellat, Græcia otidas.

Ordine litterato. è Seru. **A**n. 1. ad v. Cœtu cœdere polum. Reliquæ è Solin. c. de Thracia.

Quem sonum oris potuis. e Sol. n. 35 & Ambros. v. Hex. c. 16.

societas comites. Sic paulò post columbam castitatis comitem dicet.

Olor autem dictus. Olorem Latinam vocem statim faciet, sed è Græca duci, nihil vetat. nisi aliena haec effe cum Chacone nauis.

Cygnus. Aliquanto durior notatio.

Olores autem Latinæ è Seruio ad v. Strymoniamq. gruem, aut album deiecit olorem. **A**n. 11.

Nautæ bonam prognosin. è Seru. **A**neid. 1. ad v. Aspicebis senos lat.

Sicut Æmilius ait. Æmilius Macer in ornithogonia. & ita legendum censebat Chacon apud Nenii in Prolecta, non Licinius. Num quamvis utriusq. Plinii meminerit, tam cum de auibus agit Æmilius citat qui citatur etiam à Non. inluculentus, ita Seru. **A**n. 1. ad v. Ignauum funis pecus à præsepi. arcent.

Strurhio. Ex Greg. 31. Moral. ad Iob. c. 39.

Quodq. ausa volare Ardea. è Lucan. s. locus verò è Seru. Georg. 1. & **A**n. 7.

Formidat. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.

Tantalum vocant. Videndum, num potius Taurum. Nam ardeam Stellarem ita appellat Aristoteles. Quod bouis mugitu voce imitetur. cuius meminit etiū. Plin. lib. 10 c. 42.

Phœnix ausa dicta. Plin. lib. 13. c. 4. à phœnicie, id est, palma.

Cinnamulgas Plin. 10. cap. 33. & Sol. c. 46. idem est cum cinnamono. Sed cinnamonum unico n. scribunt Græci atq. ita scribi precipit apud Lat. nos Nestor antiquus Gramm.

Psitacus è Solin. c. 55.

Halcyon quasi ausa Oceana. Gotthi. Cyanea.

Pellicanus -fluminis. Verba Agustini. in pf. 101.

Nam Canopus Ægyptus dicitur. Nam Pellæus canopus mallem, ut magis etymen responderet? Virgil. Georg. Nā qua Pellæi gens fortunata Canopi. 4.. Et tamen lib. 19. c. 5. Nam Canopus Ægyptus est.

Stymphalides aues ab Stymphadib. insulis. CC. gotth. Strophalidæ aues ab Strophadib. insulis. Vito sum utrumq. Nam neq. Stymphades insule vllæ (vt opinor) dicuntur; neq. Strophalida aues. Est autem Stymphalus Arcadie palus, itemq. in Epiro Strophades insula, & probique aues, quarum illas confixisse sagittis Hercules, has abegisse Zethus. & Calais Boreæ filij memorantur: de illis Lucret. s. vncisq. timendæ, Vnguib. Arcadiæ volucres Stymphala colentes--de his Virg. 3. **A**n. Strophades Graio stant nomine dictæ Insulæ Ionio in magno, quas dira Celeno, Harpyæq. &c.

Diomedeades aues. Locus plurib. ex auctorib. concinnatus è Seru. ad v. Nunc etiam horribili visu p. seq. **A**n. 11. Aug. 18. de ciu. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ovidio.

Memnonides, Plin. 10. c. 26. Solin. c. 43. Albert. Magn. 23. de animal. Ouid. 13. metam. Terq. rogum lustrant, & consonus exit in auras Terplangor.

Herciniaæ aues. è Sol. 32.

Quamvis nox obteta densis tenebris. Virg. Georg. i. Semper & obtenta densantur nocte tenebræ.

Onocrotalon--quorum duo genera. Ex Hier. in Septb.

- <sup>a</sup> Ieph. 2. s. f. *autem hoc veratissima, propterea Martialis turpe*  
*Ranenatis gutturi Onocrotali. Vid. Nebris. in lib. de.*
- <sup>b</sup> *Lis.*  
<sup>c</sup> *Ibis aulis Nili. Plin. 8. c. 17. Aelian. 2. c. 35.*  
<sup>d</sup> *Hæc serpentum ouis. è Solin. c. 45.*  
<sup>e</sup> *Meropis -- eos. & gaulos. Sic vocant Itali, nos au-*  
*jeracos.*  
<sup>f</sup> *Quam monedula committend. committebant le-*  
*gitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. c. 29.*  
<sup>g</sup> *Vespertilio. Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 24.*  
<sup>h</sup> *Animal murium simile. Verba Hierony. in Is. 2. cap.*  
<sup>i</sup> *Luscinia. Ex Ambros. Hexaem. 5. c. 11. Diuersa tamen*  
*erigo placuit Varroni. lusciola, aut luscinia (inquit) quod*  
*laetuosè canere existimatur, atque esse ex Attica*  
*Progne in lucitu facta avis.*  
<sup>j</sup> *& mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus*  
*instat, vocib. instat & assidua iacit ore querelas.*  
<sup>k</sup> *de diuinatione ex Iffl. prognost. Quintus frater.*  
<sup>l</sup> *Vlula avis. è Seru. eclog. 8.*  
<sup>m</sup> *Cum enim clamat. Seruus hec de bubone, non de*  
*vulpa AEn. 4.*  
<sup>n</sup> *Hanc autem insula Cretens. è Solin. c. 16.*  
<sup>o</sup> *Nam exorto splendore. Ambr. 5. hex. c. 24.*  
<sup>p</sup> *Noctua autem non est bub. è Seru. AEn. 12.*  
<sup>q</sup> *Nycticorax ipsa est noctua Hieronym. epist. 135. ad*  
*Sunniam.*  
<sup>r</sup> *quia noctem amat. Aug. in Ps. 101.*  
<sup>s</sup> *est n. avis lucifuga. è Seru. Georg. 1. ad v. Nequic-*  
*quam feros e. noct.*  
<sup>t</sup> *& solem videre non pat. De Vespertilione dixit Hie-*  
*ronym. Is. 2.*  
<sup>u</sup> *Strix. Vid. Fest. sed quod vulgo Animas dici refert. hinc*  
*quidam nutrices amas à nostris vocari putat. alij vero nō Latinum*  
*vocē, sed è Germania à Gotthis adiectū existimāt. Sed,*  
*qui Hebream dixerit, minus, credo fallit.*  
<sup>v</sup> *Coruus -- fertur hæc avis. è Greg. 30. Moral. c. 9.*  
<sup>w</sup> *Al. 15.*  
<sup>x</sup> *Oculum petit. Catull de Consilio -- Non equidē*  
*dubito, quin primum inimica bonorum Lingua*  
*executa auido sit data vulturio, - Effossis oculos vo-*  
*ret atro gutture coruus, -- Intestina canes, cætera*  
*membra lupi.*  
<sup>y</sup> *Significationibus augere. Iia solus Vulcan. reliqui*  
*agere.*  
<sup>z</sup> *Picæ. q. poetricæ. Vel ad Persium respexit -- Coruos*  
*poetas, & poetridas picas -- aut ad fabulam de Pieridi-*  
*bus in picas mutatis.*  
<sup>aa</sup> *Pica loquax. Carmen Martialis.*  
<sup>bb</sup> *In quacumque arbore nidificauer. Ex Plin. 10.*  
<sup>cc</sup> *cap. 18.*  
<sup>dd</sup> *iste est picus Martius. è Seru. ad v. Aurea percus.*  
*virga AEn. 7.*  
<sup>ee</sup> *Pavo -- vt putredinem vix sentiat. Ex Augu. 21.*  
*de ciuit. c. 4.*  
<sup>ff</sup> *de quo quidam. Martialis.*  
<sup>gg</sup> *à Phaside insula Grecia. Fluvio positus, aut vrbe.*  
<sup>hh</sup> *consumi. Aarum scilicet. Plin. 29. c. 4. Si auro li-*  
*que scenti gallinar. membra misceantur, consumunt*  
*id in se, ita hoc venenum auri est.*  
<sup>ii</sup> *Iste vigilicus noctis. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.*  
<sup>jj</sup> *Nullum animal. è Seru. AEn. 8.*  
<sup>kk</sup> *Fulica dicta, eo quod caro eius leporis sapiat. Fu-*  
*liginem, credo, aut virginem sapit. sed quorsum illud: lagos n.*

- <sup>A</sup> *lepus dicitur mirum ni glossaria est.*  
<sup>y</sup> *Est enim avis stagnens. Ex August. in ps. 103.*  
<sup>z</sup> *maritimo q. s. d. p. Ex Ambros. c. 13.*  
<sup>a</sup> *mergis ab assid. Ita est in Gotth. & apud Ambros. re-*  
*liqua ex Virg. Georg. 1.*  
<sup>b</sup> *si quis vos accipit. Ex Greg. 33. Moral. c. 11. Al. 16.*  
<sup>c</sup> *Fertur autem accipiter. Ex Ambros. c. 18.*  
<sup>d</sup> *Capys. Seru. ad Carmen -- Et capys hinc nomen*  
*Campanæ ducitur vrbi. constat (inquit) Capuam à*  
*Thuscis conditâ viso falconis augurio, qui Thusca*  
*lingua Capys dicitur. & Fest. in Capuam.*  
<sup>e</sup> *rapacissimus, &c. Verba Hieronymi ad Zachar. c. 5.*  
<sup>f</sup> *Turtur avis pudica. Hieron. 1. contra Iouianum. Tur-*  
*tur avis pudicissima. & Orig. hom. 2. in Cant. Hiero. in-*  
*terprete, turtur semper in montium ingis, & arborū*  
*verticib. commoratur.*  
<sup>g</sup> *ac sine felle. Quid minimum fellis habeat ut dixi-*  
*mus supra. vid. Arist. 2. de best. anim. c. 15.*  
<sup>h</sup> *quas vulgo Titos. Seru. eclog. 1. Columbae quas*  
*vulgaris tetas vocat.*  
<sup>i</sup> *Perdix de voce nomen habet. Est enim πέρδιξ οὐαὶ*  
*flagitium (vt ait Plautus) crepando facere. honeste Statius.*  
<sup>ii</sup> *quiq. refert iūgens iterata vocabula perdix. Hieron.*  
*men (oratoriè credo, ut causa seruiret) à perdendo perdicem*  
*nominatam dixit ep. 48.*  
<sup>k</sup> *aded autem fraudulentia. Ex Ambros. 6. c. 3. & Hie-*  
*ronym. ad Ierem. 17. & ep. 48.*  
<sup>l</sup> *Ortygometra. è Solino.*  
<sup>m</sup> *Vpupa. Ex Hier. in Zacha. c. 25. usq. ad cōmorans.*  
<sup>n</sup> *Tucos quos Hispanicuculos. In uero ordine in libris*  
*omnib. legerim cum Chacone, Cuculos quos Hispani cucos.*  
<sup>o</sup> *Merula. q. mera volans. sic Varro, & Festus. sed*  
*improbat Quintilian. lib. 1. c. 5.*  
<sup>p</sup> *hæc cum in omnibus locis nig. è Solin.*  
<sup>q</sup> *à diris quoq. auibus. Ita est in Gotthicis recte. Solin.*  
*minime certè à diris auibus impetuntur, neq. vn-*  
*quiam prædæ sunt, vt sacræ.*  
<sup>r</sup> *hyemis enim confin. Ambros. 5. Hex. c. 14.*  
<sup>s</sup> *Furfurio. Sive Farfario, utramque enim lectionem ad-*  
*mittunt & Gotthici characteres, & ipsa notatio. Varro. 3. de*  
*re rust. Diebus xx antequām quis tollere vult tur-*  
*dos, largius dat cibum, quod plus ponit, & farre*  
*subtiliore incipitalere.*  
<sup>t</sup> *Carduelis, è Seru. Geor. 3. ad v. littoralis. Halcyo-*  
*nem resonant, achalantida dum.*  
<sup>v</sup> *Oscines. Ex Festo,*  
<sup>x</sup> *Quæ si aduersæ sunt Inebræ. Fest. Inebræ aues,*  
*quæ in augurijs aliquid fieri prohibent, & prorsus*  
*omnia inebræ appellantur, quæ tardant, vel morā-*  
*tur agentem. Gloss. Enbra Enbra. Inebræ ἐγενε-*  
*ματευτικόν. Ember picus ἐπίς τοντά. Enibrum*  
*περιγένεσος ἐπιθετικός.*  
<sup>y</sup> *Præpetes. Vid. Seru. ad v. Præpetis omnia pennæ*  
*AEn. 3. Agell. lib. 6. c. 6. & Fest.*  
<sup>z</sup> *auguriantur. Ita V. c. 1. auguria faciunt.*  
<sup>a</sup> *Sed fidem non habet. Hoc est, ea auguria certa, &*  
*rata non sunt, mendosè omnes libri, sed fides hoc vel hæc*  
*non habet. Rabanus, sed fides Christi hoc nō habet,*  
*quasi minus superiora fides Christi damaet.*  
<sup>b</sup> *Omnium autem genera voluct. Ex Laftan. de*  
*opif. c. 3.*  
<sup>c</sup> *Vnde & vua. è Seru. eclog. 10.*  
<sup>d</sup> *Ouorum vim. Ex Plin. 29. c. 3.*

*De minutis volatilibus. Cap. VIII.*

**A** Pes dicitur, vel quod se pedibus inuicem alligent, vel pro eo quod sine pedibus nascantur.<sup>b</sup> Nam postea & pedes, & pennas accipiunt. He solerter in generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex varijs floribus fauum condunt, textisq. ceris innumera prole castra replent, exercitum & reges habent, praelia mouent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de boum cadaueribus.<sup>d</sup> Nam pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur, ut ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes.<sup>e</sup> Proprietate autem Apes vocantur ortae de bouibus, sicut Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespa de asinis.

**f** Costros Graeci appellat, qui in extremis partibus fauorum maiores creatur, quos aliqui reges putat (dicti quod castra ducant.)  
**g** Fucus est maior ape, crabrone minor. Dictus autem fucus quod alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quod non laboravit: De quo virgil. Ignauum fucos pecus a præsepi bus arcent.

Vespæ. ----

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quod ex his creentur: sicut autem Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sèpè nascuntur Scarabæi, unde & cognominati sunt.

**h** Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.

**i** Buprestis, animal est in Italia paruum, simillimum scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas boue maximè, vnde & nomé habet, deuoratq. tacto felle ita inflamat, ut rupat.

Cicendela, scarabæorū genus est, eo quod gradiens vel volans lucet.

Blattæ, à colore nuncupatae, siquidem & comprehensæ manu tingunt, vnde & blattæum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscas: nam musca lucipeta, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones, auiculæ sunt, quæ maximè abulant florentibus maluis, quique vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta, quod pedibus sit longis, veluti hasta, vnde & eam Graeci, tam maritimam, quam terrestrem astacon appellant.

Cicadæ, ex cuculorum nascuntur sputo,

**k** hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec vsquam alibi.

Musca ex Graeco venit, sicut & mus, hæ sicut & apes, necatæ in aqua, aliquoties post unius horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomyia Graecæ vocatur, i. musca canina. Nam zo'w Graecæ canis vocatur.

**l** Culex ab aculeo dictus, quod sanguinæ sugat: habet enim in ore fistulæ in modu' sti muli, qua carnem terebrat, ut sanguinem bibat.

**m** Cyniphæ, muscas minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbis populus Ægyptiorum cæsus est.

**n** Oestrus, animal armantis aculeis permolestum. Oestrum autem Graecum est, quod Latinè A silus, vulgo Tabanus vocatur.

**o** Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgo mustiones à Musto appellat, vnde & Afranius, Ad me cū spectas, fabulari q. incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones inuolat.

**p** Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

**q** Cap. VIII. Apes dicitur. è Seru. Geor. 4. ad carmen, Aut illæ pedib. connexæ.

**b** Nam postea & ped. Ex eod. adv. Trunca pedum primo.

**c** generandi mellis officium. Ex Laet. lib. 3. c. 10.

**d** Nam pro his creandis. Seru. adv. cæsisq. iuuēcis.

**e** proprie tamen apes. Ex eod. adv. Ignauum fucos, An. 1.

**f** Costros Graeci appellant. Costros impensis libri, che con Oestros legebat, cū costros in libris omnibus sit, alienisq. esse illas voces (dicti quod castra ducant) Cur enim Graeca voci Latinum etymon aptaret, quod peruersissimum esse Seruus, & Charisius dicunt. Sumpta enim esse hac è Palladio lib. 6. c. 10. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creatur apiculae, quas aliqui reges putant, sed Graeci cīspes appellant, & necari iubent. Eadem propè Collumella lib. 6. cap. 10. Sed cum rufus paulò post de oestris sermo sit, Costros hoc loco mouere religio fuit.

**g** Fucus ape mai. crabr. min. Verba Æmili Mari apud Seru. loco cit.

**h** Tauri vocantur scarabæ. Ex Plin. 30. c. 5.

**i** Buprestis. Ex eod. lib. c. 4.

**k** He in Italia apud Rhigin. è Solin. c. 8.

**l** Culex ab aculeo. Non dubito, quin ex Aug. in pf. 1. 48. quis dedit aculeum culici, ut sanguinem sugat? quæ tenuis fistula est, qua sorbet?

**m** Cyniphæ. Aug. 3. de Trinit. c. 7. Cyniphæ muscas sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbis populus Ægyptiorum cædebat. à Graecis oxypes, vipes. & vipes ab Aetio dicuntur.

**n** Oestrum autem Graecum. Verba Seru. Georg. 3. ad

**v** Oestrum Graij vertere vocantes.

**o** Bibiones. Al. bibones. Afranius senarij nihil elegantius.

**p** Gurgul, è Seru. Geor. 1.

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS TERTIVS.

## De mundo, & partibus.

### PRÆFATIO.

**I**N hoc libello, quasi in quadam breui tabella, quasdam cæli caussas, situsque terrarum, & maris spatia annotauimus; ut in modico lector ea percurrat, & compendiosa breuitate etymologias eorum caussasque cognoscat:

#### DE MUND O.

##### Cap. I.

**M**UNDVS<sup>a</sup> est cælum, terra, mare, & quæ in eis, opera Dei, de quo dicitur: & mundus per eum factus est. Mundus Latine à philosophis dicitur,  
<sup>b</sup> quod in sempiterno motu sit, ut cælum, sol, luna, aëris, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per se met ipsa, inquit, mouentur. Græci vero nomen Mundo de ornamento accommodaverunt, propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos *κόσμος*, quod significat ornamentiū.<sup>c</sup> Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aspicimus.

<sup>d</sup> Quartuor autem esse (constat) climata mundi, id est, plagas: Orientem, Occidente, Septentrionem, & Meridiem.

Oriens, ab exortu solis est nuncupatus.

Occidens, quod diem faciat occidere, atque interire. Abscondit enim lumen mundo & tenebras superinducit.

Septentrionem autem à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotatur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quod vertitur, sicut poëta ait, Vertitur interea cælum.

Meridiem, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medie dies, vel quia tunc purius

A micat æther. Merum enim purum dicitur.

Ianuae cæli, duæ sunt, Oriens & Occidens, nam una porta sol procedit, alia se recipit.

<sup>f</sup> Cardines autem mundi duo, Septentrio & Meridies, in ipsis enim voluitur cælum.

<sup>a</sup> Cap. I. Mundus est cælum, & terra. Ex August. tract. 2. in Ioann.

<sup>b</sup> quod in sempiterno motu. Idem etymon secutus videtur Iesu cum dixit, Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus meliebris, quia non est alius, quam quod moueri potest. Varroverè, & Plinius ab absolute perfectaque elegantia mundum ex Gracior. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Uni. vt hinc varietate distinctum benè Graci uocuer, nos licetem Mundum nominaremus.

<sup>c</sup> Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. Verba Hier. in Ion c. 1.

<sup>d</sup> Quattuor autem esse constat clim. eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex Exod. & in quæst. in Gen. c. 13. quattuor (inquit) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Vid. Serv. Georg. i. ad v. Mundus ut ad Scythiam, Ripheasque arduus arces.

<sup>e</sup> Meridiem Eodem modo supra lib. 3. cap. 41. & lib. 5. cap. 31.

<sup>f</sup> Cardines mundi. Supra lib. 3. c. 37.

### De Atomis. Cap. II.

**C**ATOMOS philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas, ut nec visui pateant, nec τοπὺ, id est, sectione recipiant, vnde & ἀτομι dicuntur. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulueres, qui infusis per fenestræ

fenestras radijs solis videntur, ex ijs arbores A & herbas & fruges omnes oriri, & ex ijs ignem & aquam, & vniuersa gigni, atq. cōstare quidam philosophi gentium putaerunt.

Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero (aut in littera). In corpore vt lapis: Diuidis eum in partes, & partes ipsas diuidis in grana, velutisunt arenæ, rursusque ipsa arenæ grana diuide in minutissimum puluerem, donec si possis peruenias ad aliquam minutiam, quæ iam non sit, quæ diuidi vel secari possit. Hæc est atomus in corporibus. In tempore vero, sic intelligitur atomus: Annū verbi gratia diuidis in menses: menses, in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuisionem, quoisque venias ad tantum temporis punctum, & quandam momenti stillam, vt per nullam morulam produci possit, & ideo iam diuidi nō potest. Hæc est atomus temporis: In numeris, vt pura octo diuiduntur in quattuor, rursus quattuor in duo, deinde duo in vnum. Vnus autem atomus est, quia infecabilis est.<sup>b</sup> Sic & in littera, nam orationem diuidis in verba, verba autem in syllabas, syllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus est, nec diuidi potest. Atomus ergo est, quod diuidi non potest, vt punctus in Geometria. Nam τομή Græcè sedio dicitur, ἀρχας indiuiso.

<sup>a</sup> Cap. II. Atomos philosophi. Vid. Plutarch. 1. de placit. philos. c. 3. & Stob. eclog. 1. phys. cap. 17. & Seru. in Sileno.

<sup>b</sup> Sic & in littera. & Serg. in art. Donati.

### De Elementis. Cap. III.

H YLEN<sup>a</sup> Græci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia hæc elementa formata sunt: vnde & <sup>b</sup> ex eius deriuatione vocabulū acceperunt. <sup>c</sup> Hanc Hylen Latini materiam appellauerunt, ideo quia omne informe, vnde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Proinde & eam poëtæ syluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiae syluarum sunt. <sup>d</sup> Græci autem elementa τοξας nuncupat (eo quod sibi societatis concordia & communione quadam conueniant, nam sic ea inter se naturali quadam ratione iuncta dicuntur) modo originem ab igne repetentes usque ad

terram: modo à terra usq. ad ignem: vt ignis quidem in æra desinat, aër in aqua densetur, aqua in terram crassescat, rursusque terra dilatatur in aquam, aqua rarefacit in ære, aëris ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus inesse: sed unum quodque eorum ex eo quod amplius habet acceptissime vocabulum. Sunt autem diuina prouidentia proprijs animantibus distributa: nā cælum angelis, aërem volucribus, mare piscibus, terram hominibus, cæterisq. animalibus Creator ipse impleuit.

<sup>a</sup> Cap. III. Hylen. Ex Augu. 20. contra Faust. c. 14.

<sup>b</sup> ex eius deriuatione vocabulum accep. Nempe et elementa sunt, quasi hylementa.

<sup>c</sup> Hanc hylen Græci. Seru. En. 3. ad p. Armor. percorisque Deo.

<sup>d</sup> Græci autem elem. τοξα. Ambros. Hex. 3. cap. 4. Vnde & Græcē τοξα dicuntur, quod sibi conueniant, & concinant.

### De Cælo. Cap. IV.

CÆLUM<sup>a</sup> vocatum, eo quod tanquam cælatum vas impressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam cælatum, dicitur vas quod signis eminentioribus resulget. Distinxit enim cælum Deus claris lumenibus, & impleuit: solis scilicet & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornauit. <sup>b</sup> Alias autem à superiora celando.

<sup>c</sup> Hic autem Græcē γένεσις ἀπό της ἐρατοθαι, id est, à videndo, eo quod aëris perspicuus sit, & ad speculandum purior. Cælum autem in scripturis sanctis ideo Firmamentum vocatur, quod sit cursu siderum, & ratis legibus fixisque firmatum: interdū & cælū pro aere accipitur, vbi venti & nubes, ptocellæ, & turbines fiunt. <sup>d</sup> Lucretius: cælo, qui dicitur aëris. Et Psalmus, Volucresce li appellat: cum manifestum sit aries in aere volare: <sup>e</sup> & nos in consuetudine huc aërem cælum appellamus: nam cum de sereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus: qualis est aëris aliquando, quale est cælum?

<sup>a</sup> Cap. IV. Cælum vocatum. Ex Ambros. 2. Hex. c. 4. alijs cælum quasi κέλον, id est, canum.

<sup>b</sup> Alias autem à superiora celando. Absunt hec à CC. Rom.

<sup>c</sup> Hoc autem Græcē γένεσις. Ex Ambros. 5. Hex. c. 4. 22. Author rerò libri de mundo ad Alexand. quod super της γένεσις id est, montes sit.

<sup>d</sup> Lucretius. lib. 4. Sunt etiam quæ sponte sua lignuntur, & ipsa Constituantur in hoc cælo, qui dicitur aëris.

*& nos in consuetudinem, ex Aug. de agone Christ.*

*cop. 3.*

*De partibus Cæli. Cap. V.*

**A** Ether locus est, in quo sidera sunt, & significat eum ignem, qui à toto mundo in altū separatus est.<sup>a</sup> Sanè Æther est ipsum elementum: Æthra verò splendor ætheris, & est sermo Græcus.

Sphæra cæli dicta, eò quod species eius in rotundum formata est, sed & quicquid tale est, à volubilitate sphæra à Græcis dicitur, sicut & pilæ, quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt cælum in Sphæræ figurā vndique esse contiexum, omniaibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole librata. Hoc moueri dicunt, & cū mora eius sidera in eo fixa ab Oriente usq. ad Occidentem circuire, Septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis, est Septentrionis linea recta, quæ per medianam pilam sphæræ tendit, & dictus axis, quod in ea sphæra ut rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

Cardines, extremæ partes sunt axis, & dicti cardines, eò quod per eos vertitur cælu.

Poli, sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq. Boreus: alter Australis qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti Poli, quod sint axiū cycli ex usu plaustrorū, à poliendo scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam, quia dextra celi altiora sunt, pressa Austri.

Conuexa, extrema cæli sunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum est & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Laetitus circulus, via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est: quā aliqui dicunt viam esse, qua circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

<sup>a</sup> Cap. V. Æther. Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 32. 36. 38. & 45.

<sup>b</sup> Sanè æther est. Verba seruū ad v. lucidus æthra, En. 2.

<sup>c</sup> Horum alter est Septentrional. Ex commentarijs Arati in fine.

### De Circulis cæli. Cap. VI.

**H**abitatio ista cæli circulorum distincta zonis, quasdam partes temperie sua in-

A. colere permisit, quasdam negavit, enormitate frigoris aut caloris. Zonæ autem ipsæ quinque sunt: quæ idèo zonæ vel circuli appellantur, quod in circumductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus idèo Arcticus appellatur, eò quod intra eū Arctorum signa inclusa perspiciuntur, quæ à nostris in ursatum speciem ficta, Septentriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικός, Σεπτηνίος dicitur; quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens, ultra eū circulum non transiti sed statim reuertitur, & inde Tropicus appellatur. Tertius circulus ἴσημερίος; qui à Latinis idèo Äquinocialis appellatur, eò quod sol cum ad eum orbem peruenierit, æquinoctium facit. ἴσημερίος enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus. Antarcticus vocatur, eo quod contrarius sit circulo, quæ Äcticum nominamus. Quintus circulus χειμερίος τροπικός; qui à Latinis Hyemalis siue Brumalis appellatur, idèo quia sol, cum ad eū circulum peruenit, hyemē ijs, qui ad Aquilonem sunt, facit, æstatem autem ijs, qui in Austri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est, (qui duodecim continet signa, à πτ̄ τῶν ζώων, id est, animalibus, ita dictus.)

**C**ap. VI. Eo quod intra ipsum Arctorum signa. Hac quoq. ex lib. 3. c. 43. Arcturi, quod est in editis non displicet (quoniam Arctori fit in Gothicis) sunt n. verba Hygini lib. 1. astronomi, ut illic notauiimus.

**b** Zodiacus circulus est. Latina est in Gothicis quibusd. post hec verba & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum virobique disideant inter se codices, qui eam explent.

### De aëre et nube. Cap. VII.

**A**ER, est inanitas plurimum habens admixtum raritatis, quæm cetera elemēta. De quo Virgilius, <sup>b</sup> Longum per inane secutus. Aëris dictus ἀπὸ τῆς ἀέρα, ab eo quod ferat terrā, vel ab eo quod feratur. Hic autem partim ad cælestē, partim ad terrenā materiam pertinet: nam ille subtilis, ubi ventos ac procellosi motus non possunt existere, ad cælestem pertinent partem, iste verò turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit: nam commotus ventos facit: vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, pluviā: congelantibus nubilis, niuem: turbulentius

tius congelantibus densioribus nubilis, grā-  
dinem distentus, serenum efficit: nam aérē  
densum nubem esse constat: nubem rare-  
factam & solutam, aérēm.

<sup>a</sup> Nubes dictæ ab obnubendo, id est, operié  
do cælum, vnde & nuptæ, quod vultus suos  
velent, <sup>c</sup> vnde & Neptunus quod nubat, id  
est, mare terrā tegat. <sup>f</sup> Nubes autē aëris dé-  
sitas facit. Venti enim aérem conglobant,  
nubēmque faciunt, vnde est illud: atque in  
nubem cogitur aér.

<sup>a</sup> Cap. VII. quām cætera elementa. Assentior Cha-  
coni, cui adulterina videntur ha voces.

<sup>b</sup> longum per inane secutus. Non sunt hac apud Ma-  
ronē. Ergo legas licebit, vel ex Sileno-magnum per inane  
coacta. <sup>xii</sup> AEn. vacuum per inane volutus.

<sup>c</sup> nam commotus ventos, &c. Verba sunt Aug. 3. de  
Genes. ad lit. c. 10.

<sup>d</sup> nubes dictæ, è Seru. ad v. arsurasq. comas obnu-  
bit amictu.

<sup>e</sup> Vnde & Neptunus. Arnob. 3. aduers. Gent. quod aqua  
nubat terram, putabat Chacon Isidorum scripsisse: vnde &  
Neptunus, quod nubat terram: & mare Neptuni, tegat, &  
nubat glossas fuisse alienas.

<sup>f</sup> nubes autem aëris densitas. Ex eod. AEn. 5. atque  
in nubem cogitur aér.

<sup>a</sup> alij mendose, & præscindit, rel. præscindit petius que se-  
quuntur, ter r̄spāpuit esdē in re Lucretius, quem initiat in  
loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis dis-  
plosa videtur postulare. Quod vero ad discessus, atque ex-  
semel in libris de divinatione discessus cali legitur.

<sup>c</sup> Quod mirari quis non debeat cum, vesicula  
Lucret. lib. 6. Nec mirum cum plena anima vesicula  
parua, Sæpe ita dat pariter sonitum disposta re-  
pente.

<sup>d</sup> Fulgetra vocatur. Al. fulgetrum. Sed fulgetrammi-  
ns legendū ex Seru. AEn. 8. ad- fulgores nunc terrificos  
ignemq. metumque. Vulcanius fulgor edidit.

## De fulminibus. Cap. IX.

Fulgur & fulmen, iactus cælestis iaculi, à fe-  
riendo dicti: <sup>a</sup> fulgere enim ferire est ac  
percutere. <sup>b</sup> Fulmina autem collisa nubila fa-  
ciunt: <sup>c</sup> nam omnium rerum collisio ignem  
creat, vt in lapidibus cernimus, vel attritu  
rotarum, vel in sylvis arborum: simili modo  
in nubibus ignis, vnde & prius nubila sunt,  
deinde ignes. Ex vento autem & igne ful-  
mina (certum est) in nubibus fieri, & impul-  
su ventorum emitte: ideo autem fulminis  
ignem vim habere maiorem ad penetrandum,  
<sup>d</sup> quia subtilioribus elementis factus  
est, quām noster, id est, qui nobis in visu est.  
Trias autem eius nomina, fulgur, ful-  
gor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor,  
quia incendit & vrit: fulmen quia findit  
ideo & cum ternis radijs finguntur.

<sup>a</sup> Cap. IX. Fulgere enim ferire. Fess. fulgere pri-  
ci pro ferire dicebant, vnde fulgur dictum est.

<sup>b</sup> Fulmina autem. è Seru. ad v. iaculata è nubibus  
ignem. AEn. 1.

<sup>c</sup> Nam omnium rerum coll. -- arborum. Vt  
Seruī AEn. 1. ad illud, vnde imber, & ignes.

<sup>d</sup> quia subtilioribus elementis. Respxit ad Lucr̄  
carmina lib. 2. Quare fulmineus multo penetralior  
ignis. Quam noster fluat è tediis terrestribus ortus.  
Dicere enim possis cælestis fulminis ignem, Sub-  
tilem magis è paruis constare figuris.

## De Arcu, & nubium effectibus. Cap. X.

Arcus cælestis dictus à similitudine cur-  
uati arcus. Iris huic proprium nomen  
est. Et dicitur Iris quasi aëris, id est, quod per  
aerem ad terras descendit. Hic autem à so-  
le resplendet, dum cauæ nubes <sup>b</sup> ex aduenio  
radium solis accipiunt, & arcus speciem fin-  
gunt, cui varios colores illa dar res, quia aqua  
tenuis, aér lucidus, & nubes caligans irridet  
ta, ista varios creant colores.

Plaut.

<sup>a</sup> Cap. VIII. nam tonus, sonus. Tonitruum à Cecina  
tonum dictum refert Seneca lib. 2. natural. quest. & à pris-  
cis quidem tonitruum, etate sua non nisi tonitrua pluraliter  
efferti.

<sup>b</sup> Ita vt cælū discidisse. Discessisse quoq. & deci-  
dissē legitur, quia ego scripturarum vt nullū prorsus regio,  
ita discidisse libertas amplectet, vt se discidisse intelligas, vt  
sape alias. na & discindi legit Romanus codex, & discidisse

*Pinnit̄ dict̄, quod fluant, quasi fluuīt̄. A Nācuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ cūm altius eleuat̄ fuerint, aut solis calore resolut̄, aut vi ventorum cōpress̄, fluantur in terris.*

*Nimbus, est densitas nubis intempesta, & obscura, & inde nimbus à nube. d Sunt autem nimbi repentinae & præcipites pluiae: nam pluiae vocamus lentes & iuges, quasi fluiae, vel quasi fluentes.*

*Imbres autem & ad nubes & ad pluiae pertinent, dicti à Græco vocabulo, quod terram inebriat ad germinandum. Ex his enim cuncta creātur, vnde & Lucretius, Ex igni, terra, atque anima nascuntur, & imbri. Est autem nomen Græcum.*

*Grando appellata, quod forma eius granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in niuem, ruptoque aere soluuntur.*

*Nix, à nube, vnde venit.*

*Glacies, à gelu & aqua, quasi gelaquies, id est, gelata aqua.*

*Gelu autem, quod eo stringatur tellus, yñ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cūm fuerit nox serena.*

*Pruina, est matutini téporis frigus: quod inde pruinæ nomen accepit, quia sicut ignis vrit, vñ enim ignis. f Vrere verò & ad solem,*

*& ad frigus pertinet. Nā vno sermone duo diuersa significantur, pro eo quod vnum effectum habent. Similis enim vis est caloris & frigoris, vnde & vtraq. saxa rumpunt. Nā calor vrit, vt est. Vritur infelix Dido. Item frigus vrit, vt est, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.*

*Ros, Græcum est, quod illi δέστες dicunt. Alij ros putant dictum, quia rarus est, non spissus, vt pluia.*

*Nebula inde dicta, vnde & nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est, operiendo terram, siue quod nubes volas faciat. Exhalat enim valles humidæ nebulas, & sunt nubes, inde nubilum, inde niues. Nebulæ autem imaretunt, cūm serenitas est, summa, cūm nubilum.*

*Caligo, vmbra est de spissitudine aeris efficta. Et dicta caligo, quod maximè aeris calore dignatur.*

*Tenebrae dicuntur, quod teneant umbras. g Nihil autem sunt tenebrae, sed ipsa lucis absentiæ tenebrae dicuntur: sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur: sic tenebrae non aliquid sunt,*

*sed ubi lux non est, tenebrae dicuntur.*

*Vmbra, est aer carens sole, dicta autem, quod fiat cūm solis obijcimur radijs. Est autem mobilis & incerta, & ex solis circuitu, & hex motu ventorum. Namque quoties mouetur in sole, nobiscum moueri videtur: quia ubi quoquo loco à radijs solis obstitimus, perinde illi lumen auferimus: sicq. ingredi nobiscum vmbra, & gestus nostros videtur imitari.*

*Lux, ipsa substantia: lumen quod à luce manat, id est, candor lucis. Sed hoc confundant auctores.*

*a Cap. X. Dictus Iris q. aëris. Graci ab eis gav. id est, dicere, quod sit deo nuntia. Seruus Iris quasi p. interpres, quod vt Mercurius ad concordiam, ita Iris ad discordiam pleramq. mittatur.*

*b Ex aduerso radium solis accipit. Seru. ad v. Mile trah. v. a. f. c. Æn. 4:*

*c Nascuntur enim de terræ & maris anhel. Verba sunt Seruū Æn. 1. ad v. Vnde imber, & ignes. Lucretius vero locus, qui à Seruio citatur, ex lib. 6. Confimili ratio ne ex omnibus amnibus humor, &c.*

*d Sunt autem nimbi, è seru. ad v. Nimbos. in p. triam. Æn. 1.*

*dicti à Græco vocabulo. δέστες.*

*e Vnde & Lucretius. Eod. modo legitur Lucretij versus apud Seruum, è quo sunt hac paulò alter in Lucretianis libris. Et qui quatuor ex rebus posse omnia tentur. Ex igni, terra atque anima procrescere, & imbris.*

*f Vrere verò & ad frigus. Vide Seru. ad penetrabile frigus adurat. Georg. 1. Recte aduertit Chacon Seruum ab Iulio sine Virgili carminibus lectum hoc loco, vt sepe alias, illi frandi fuisse. Nā vno sermone duo (inquit Seruus) diuersa conclusi, quia verbum adurat & ad potentiam solis, & ad frigus Maro retulit.*

*g Nihil autem sunt tenebrae--dicuntur. Verba August. in 1. de Genes. contr. Manich. c. 4.*

*h & ex motu ventorum. Seru. eclog. v. ad vers. Siue sub incertas Zephyris motantibus umbras.*

*i Vbi quoquo loco. Ita Salm. vetustissimus: ubiq. quo loco. Complut.*

### De Ventis. Cap. XI.

*V*entus est aer commotus & agitatus, & pro diuersis partibus carli, nomina diuersa sortitur, dicitur autem ventus, quod fit vehemens & violentus. Vis enim eius tanta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cælum terramque conturber, maria commoueat.

Ventorum quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab Oriente. Subsolanus, à Meridie Auster, ab Occidente Fau-nius, à Septentrione eiusdem nominis ventus aspirat, habentes geminos hinc inde ventoru

Y spiritus.

spiritus. Subsolanus à latere dextro Vulturum habet, à lèuo Eurum: Auster à dextris Euroaustrum, à sinistris Austroafricanum: Fauonius à parte dextra Africum, à lèua Corù. Porrò Septentrio à dextris Circium, à sinistris Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus circumagiunt. Quorum nomina proprijs ex caussis signata sunt. Nā Subsolanus vocatus, eo quòd sub ortu solis nascatur. Eurus, eo quòd ab Eoo flat, id est, ab Oriente. Est enim cōiunctus Subsolano.

Vulturnus, quòd altè tonat: de quo Lucre<sup>tius</sup>. Altitonans Vulturnus, & Auster fulmine pollens.

Auster, ab hauriendo aquas vocatus, vnde & crassum aërem facit & nubila nutrit. Hic Græcè νότος appellatur, propter quod <sup>a</sup> interdū corrumpat aërem. Nam pestilentiam, quæ ex corrupto aëre nascitur, Auster flans in reliquias regiones transmittit: sed sicut Auster pestilentia gignit, sic Aquilo repellit. Euroauster dictus, quod ex una parte habeat Eurum, ex altera Austrum.

Astroafricanus, quod iunctus sit hinc inde Austro & Africo. Ipse & <sup>b</sup> Libonotus, quod sit ei Libs hinc, & inde Notus.

Zephyrus, Græco nomine appellatus: eò quòd flores & germina eius flatu viuifentur. Hic Latinè Fauonius dicitur, propter quod foueat, quæ nascuntur. Austro autem flores soluuntur, zephyro fiunt.

Africus, à propria regione vocatus. In Africa enim initium flandi sumit.

Corus est, qui ab Occidente æstiuo flat, & vocatus Corus, quod ipse ventorum circulum claudat, & quasi chorum faciat. Hic antea <sup>c</sup> Caurus dictus, quæ plerique Argestē dicunt, non ut imprudens vulgus Agrestē.

Septentrio dictus, eo quòd à circulo septem stellarum consurgit: quæ vertente se mundo resupinato capite ferri videntur.

<sup>d</sup> Circius dictus, eo quòd Coro sit iunctus. Hunc Hispani Gallecum vocant, propter quod eis à parte Gallicæ flat.

Aquilo dictus, eò quòd aquas stringat, & nubes dissipet. Est enim gelidus ventus, & siccus. Idem & Boreas, quia ab Hyperboreis montibus flat. Inde enim origo eiusdē venti est, vnde & frigidus est. Natura. n. omnī Septentrionalium ventorum frigida & siccata est, Australium humida & calida.

Ex omnibus autem ventis duo cardinales sunt: Septentrio, & Auster.

<sup>e</sup> Etesiae autem flabria Aquilonis sunt, qui-

bus nomen inditum est, quod certò anni tempore flatus agere incipiunt. <sup>f</sup> οὐαντος enim Græcè annus Latinè dicitur. Hæ autem cursum rectum à Borea in Ægyptum ferunt: quibus Auster contrarius est.

Duo sunt autem extra hos vbique spiritus magis, quām venti, Aura & Altanus.

Aura ab aëre dicta, quasi aërea, quòd lenis sit motus aëris. Agitatus enim aët auram facit, vnde & <sup>g</sup> Lucretius, Aëreas auras.

<sup>h</sup> Altanus, qui in pelago est per deriuationem, ab alto, id est, mari vocatus. Nam alter est flatus in ripis quem diximus auram. Nā aura terræ est.

Turbo, est volubilitas ventorum, & turbo dictus à terra quories ventus consurgit, & terram in circuitum mittit.

Tempestas autem pro tempore dicitur, sicut vbique historiographi solent, dum dicunt, ea tempestate: aut ab statu cæli, <sup>i</sup> quia magnitudine sui multis diebus oritur. <sup>k</sup> Ver no autem & autūnali tempore quām maximæ fiunt tempestates: quando nec plena est ætas, nec plenahyems, vnde medium & confine vtriusq. temporis ex coniunctione aërum contrariorum efficiunt tempestates.

<sup>i</sup> Fragor, à fractarum rerum nominatus est sonitu: quem sicca quæq. & arida cùm franguntur faciunt.

<sup>m</sup> Procella, ab eo quòd percellat, id est, percussitat & euellat. Est enim vis ventorum cù pluvia. <sup>n</sup> Procellæ enim aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius vētis, vnde & propter celeritatem tam vētos quām fulmina alata fingunt poētæ, <sup>o</sup> vitalitis Austri.

<sup>p</sup> Cap. XI. Ventus. De ventorum nominib. Agell. lib. i. cap. 22.

<sup>b</sup> Notus quod interdum corrumpat. <sup>r</sup> Et enim <sup>s</sup> δένειν corrumpere. vnde Horatius de illegitimis filiis, secunda culpæ secula niptias primum inquinauerit, & genus, & domos.

<sup>c</sup> Ipse est Libonotus. Seneca. A Meridiano axe Euronotus est, deinde Notus, Latinè Auster, deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

<sup>d</sup> Caurus quem pleriq. Argesten. <sup>Ideem 3. natur.</sup> quæst. A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud quosd. Argestes dicitur. Mihi nō videtur, quia Cori violenta vis, & in vnam partem rapax, Argestes verò mollis est, & tam euntibus communis, quām redeuntibus.

<sup>e</sup> Circius--hunc Hispani Gallecum. <sup>Al. Gallicum,</sup> & à parte Gallia, sed menses nam Gallici nomen nosba <sup>te</sup> retinemus.

<sup>f</sup> Etesiae autem flabria Aquilonis. <sup>Lucret. lib. 6.</sup> Etesiae flabria Aquilonum--Nubila coniiciunt.

<sup>g</sup> οὐαντος. Proprius aberat tros, & étnas, <sup>h</sup> sed <sup>i</sup> <sup>βατη</sup>



bus siccabatur.

In Sardinia fontes calidi p oculis medentur, fures arguant, nam cæcitatem detegitur eorum facinus.

<sup>a</sup> In Epiro esse(ferunt)fontem,in quo facies extinguuntur accensæ, & accéduntur extinctæ.

<sup>b</sup> Apud Garamantas fontem esse(aiunt)ita algentem die, vt non bibatur:ita ardente nocte,vt non tangatur.

<sup>c</sup> Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes,tanta vi,vt balnea calefaciant. Quædā enim terræ sunt,quæ multū sulphuris & aluminis habent:itaq. <sup>d</sup> cùm per venas calentes aqua frigida venit, vicio sulphuris calore contacta excandescit: nec talis ab origine effluit, sed permittatur dum venit. Sulphur enim, aluménque secū ferunt aquæ,vtramque materiam igne plenam,minimisque motibus incalescentem.

<sup>e</sup> Cap.XIII.Albulæ aquæ. Plin.31.c.2.

<sup>f</sup> In Italia fons Cicer. ibid.

<sup>g</sup> velut oleo nitescunt è Solin.c.43.

<sup>h</sup> Zamæ. Vid. Vitruu.lib.8.c.3. Item de Clitorio, ex quo Arcadiæ pro Italiae fortasse legendum.

in Chio. Ex Plin. ibid.

<sup>i</sup> Linus fons Arcad. Linus scriptissimus ex Plin. nam codices nō uno modo, sed lechnus, lechinus, lethinus, lethnus. Etia Plini⁹ vetustus liber Ecclesia Tolet. Leuius habet.

<sup>j</sup> In Sicilia fontes dux. è Solin.c.11.

<sup>k</sup> In Thessalia. In Boeotia Solin.c.12.ex Varrone. Plin. in Hestieotide, que pars est Thessalia.

<sup>l</sup> Clitumnus--qui maximos boues. Virg. Georg.2. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima--Silius lib. 8. & lanat ingentem perfundens flumine sacro--Clitumnus taurum. Ergo & albos, & maximos Clitumnus tauros generat.

<sup>m</sup> Reatinis paludib. Verba Plinij lib. 31.c.2.

<sup>n</sup> in Asphaltite. Iosephas. 5. de bello Iudaic. c. 5. Hege-sipp. lib. 4.c.18. Plin. 5.cap. 16. Solin. c. 48. nihil in eo mergi posse, quod & Plin. dixerat lib. 2.c.103.

<sup>o</sup> in Indijs Siden. Siderin Codex Tolet. De Silia id præ-didit. Sirab.lib. 15. ἐν δὲ τῇ ὁραιᾳ στιλαι ποταφὸν ἔτειν. ἐν αὐτῷ δὲ ἐπιπλεῖ. Nunnefius Στιλαι legit ex Antigoni histo-ria, & epitome Strabonis. nos Siden ex Gotthicis libris, & Plin. 31.c.2.

<sup>p</sup> Apuscedamo-- Marfyæ sons--in Achaia. ex eodem Plin.

Gelonium Stagnum. è Solin.c.11.

<sup>q</sup> fons est in Africa. è Solin.40.

<sup>r</sup> in Troglod. Ex Plin.

<sup>s</sup> Oculis medetur. Ex Solin.10.

<sup>t</sup> in Epiro. Plin. 2.c.103. & Solin.c.12.

<sup>u</sup> apud Garamant. Plin. ibid. & Solin.c.42.

<sup>v</sup> cum per venas calentes. Vid. Vitruu.lib.8.c.3.

### De mari. Cap.XIV.

<sup>w</sup> Mare, est aquarum generalis collectio.

<sup>x</sup> Omnis enim congregatio aquarū si-

A ue salis sint,sive dulces,abusiū maria nūc pantur,iuxta illud:Et congregations aquarū vocavit maria. Propriè autem mare appellatum,eo quod aquæ eius amarae sint.

<sup>y</sup> Æquor autem vocatum, quia æqualiter sursum est, & quamvis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, sedatis rursus tempestibus adæquantur. Altitudo enim maris diuersa est, indiscreta tamē dorsi eius æqualitas.<sup>b</sup> Ideò autem mare incrementum non capere, cùm omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partim, quod influentes vndas ipsa magnitudo eius nō sentiat, deinde quod amara aqua dulce fluentum consumat, vel quod ipsæ nubes multū aquarum ad se attrahant, sive quod illa partim venti auferant, partim sol exsiccat, postrem quod per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnum fontesque reuolutum recurrat.<sup>c</sup> Maris autem certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauum est, modò luculentum, modò atrum.

<sup>a</sup> Cap.XIV.Omnis enim congregatio. Ex Aug.1. de Genes.contra Manich.c. 12.

<sup>b</sup> Ideò autem mare incrementum non capere. Tous locusexpressus è Lucret. 6. Nunc ratio reddenda, augmen cur nesciat æquor.&c.

<sup>c</sup> Maris autem certum non esse colorem. è Servio ad v. fluctusq. atros Aquilone secabat, Æn.5. luculentū verðex Servio, & uno Rom. codice, quām luclentū è nostris Gotthicis maluimus, vt luculentum à luce sit. Vid. Agell.lib. 2.c.vltim.

### De Oceano. Cap.XV.

<sup>w</sup> Oceanū & Græci, & Latini ideo nomi-

nant, quod in circuli modo ambiat orbem:<sup>a</sup> sive à celeritate, eò quod oxyus currat: item quia, vt cælū, purpureo colore nitet. Oceanus, quasi νυάρες: iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria,

<sup>D</sup> aut resorbet. Quique à proximi regionibus diuersa vocabula sumpsit: vt Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanū fretū à Gadibus dictū, ubi primò ab Oceano Maris magni limen aperitur. Vnde & Hercules cum Gadibus peruenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

<sup>z</sup> Cap.XV.Siue à celeritate. è Solin.cap.16. de Bys-

pan.

*De Mediterraneo mari.  
Cap. XVI.*

**M**ARE <sup>a</sup> magnum est, quod ab occasu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneanum, quia per medium terram usque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiamque disterminans. Cuius primæ partis sinus, <sup>b</sup> qui in Hispanijs perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuā urbem est proximus. Post hęc Tyrrhenus, qui Italianam attingit, quem Græci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui à Sicilia, usque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliā & Ægyptū pertendit. Inde Hellespontus, qui in Septentrionem retorquens, anfractibus magnis iuxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quò Xerxes, pote nauibus facto, in Græciam comœauit, ibi est Abydos. Inde diffusus æquore patente, rursus stringitur & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, siue Bosphorus Thracius, quò Darius copias transportauit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Maeotidis paludis, <sup>c</sup> quod mare ex multitudine fluminū dulcius, quam cætera, <sup>d</sup> nebulosumque & breuius est, <sup>e</sup> vnde & Ponticum vocatur, quod sit breuius, atque, præter phocas, & thynnos, atque delphinos, <sup>f</sup> alias belluas maiores non patitur. <sup>g</sup> Sicut autem terra dum una sit, pro diuersis locis varijs appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur: <sup>h</sup> nam Ibericum & Asiaticum à prouincijs dictum: ab insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: <sup>i</sup> nam inter Tenedū, & Chium, saxum est in mari potius, quam insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quam <sup>æ</sup> <sup>γα</sup> nuncupant, vnde & AEgeum mare est dictum, <sup>k</sup> sic & Carpathium mare inter AEgyptum, & Rhodum ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Ausonium, Dalmaticum, Ligustum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiū, Tyrinum, Adriaticum. Nam Adria quædam ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adria-

**A** tico mari nomen dedit. A positione cæli, ut Superum, & Inferum, quod sit Oriens superior, Occidens inferior, est autē Thuscum, & Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium, <sup>l</sup> Ion quippe rex fuit Græciæ, vnde Iones Atheniensis. Hoc mare & Tyrrhenum dictum: siue quod Thuscum alluit, i. Tyri henia, siue à Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mari præcipitauerunt. <sup>m</sup> Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticum, Achaimicum, & Epiroticum. <sup>n</sup> Amoribus accolarū, Euxinus, Axenos antea appellatus. A casibus hominum, qui ceciderunt in mari, ut Hellesponticum, Icarium, Myrtoum: <sup>o</sup> nā Myrtoum mare dictum à Mytili lapsu, quod illic ab Oenomao præcipitatus fit. Icarus vero Cretensis, ut fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis caloresolutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoq. cū Helle sorore sua fugiens infidias nouercales, consendit nauem signum arietis habetem, qua liberatus est. Helle autem soror eius perpessa naufragium decidit in mari, & mortua Helleponto mari dedit nomen. Ab ordine fluenti Propontis: nam dicta Propontis, quia pontum preuenit: Item & à transitu, vel angustis meatibus boum Bosporus. <sup>p</sup> AEgyptum autem pelagus Asia dat, Gallicum Europæ, Africum Libyæ: his ut quæque proxima sunt, venerunt in partes partium.

Pelagus autem, est latitudo, mare sine litora & portu. Græco nomine ἀπὸ τῆς πλαγίας, hoc est à latitudine dictum, <sup>r</sup> vnde & plagia, eo quod sint importuosa.

<sup>a</sup> Cap. XVI. Mare magnum. Non Oceanus. sed mare Mediterraneanum, ut sapient in sacris libris, ut in Num. ac. 34. & in lib. Iose.

<sup>b</sup> qui in Hispanijs perfunditur. Hispanias perfundit Solinus.

<sup>c</sup> quod mare ex multitudine flumin. Refert hoc è Sallustio Seru. En. 11. atq. ita esse facile credet, qui apud Plinium legit Danubium LXX. annibus, quorum dimidia pars fit navigabilis, receptis Illyricum alluere, deinde in Pontum influere adiunctis sex alijs ratis fluminibus, quamvis item Plin. lib. 6. c. 17. Caspio mari id tribuat.

<sup>d</sup> nebulosumq. & breuius. è Melalib. 1. c. 19.

<sup>e</sup> Vnde & Ponticum, vel à Pontone breui navigio, vel àπὸ τοῦ πόρτα, id est, angusto estu.

<sup>f</sup> alias belluas maiores non pat. è Solino.

<sup>g</sup> Sicut autem terra dum una sit. Ex Ambros. 3. Hex. cap. 3.

<sup>h</sup> Nam Ibericum, & Asiat. Solinus; caufas nominum non uniformis dedit ratio, nam Ibericum, & Asiaticum, &c.

- i Nam inter Tenedum, & Chium. Ex sol. c. 4. 17. vel legendum ex Plini emendationibus libris Tenem, & Ciz Lib. 4. c. 11. n. 7. hec in Cycladibus numerantur ab ipsis. & Stirione.
- k Sic & Carpathi polita. è Seru. ad v. Carpathiū Libycumque Ser. Aen. 5.
- l Ion quippe dux fuit. Euseb. in Chron. Ion vir fortis ex suo nomine Athenienses Iones vocavit.
- m & sciendum Ionicum sinum. è Seru. ad v. Insulae Ionio in magno. Aen. 3.
- n à moribus accoliarum. è Solin.
- o nam Myrtoum mare. è Seru. Georg. 3. in princip.
- p AEgyptium autem pelagus Asia datur. Ita Solinus, & Mella. at Ptolemeus de Asia, ea (inquit) AEgypti pars, quæ ultra Nilum est, ad Asiam pertinere omnes affirmant.
- q Venerunt in partes. Solinus, venerunt in partes partium.
- r Vnde & plaga quod sit importiosa. Seruus ad Statio male-fida-carinis. Statio (inquit) est quæ plagi dicunt. & nos playa vocamus.

### De sinibus maris. Cap. XVII.

**S**inus dicuntur maiores recessus maris, vt in mari magno Ionus: in Oceano, Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, <sup>a</sup> qui Oceano adscribitur.

b Rubrum autem mare vocatum, eo quod sit roseis vndis infectum: non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur, quia omnis terra, quæ <sup>b</sup> circumstat pelago, rubra est, & sanguineo colori proxima: ideoque inde <sup>c</sup> minium acutissimum excernitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergo cum terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid adesum est, in colorem cadit: ob hoc etiam in ijs littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter arenas attritus est, & terræ colorim habet & maris. Hoc mare in duos scinditur sinus: Ex ijs, qui ab Oriente est Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

- <sup>a</sup> Cap. XVII. qui Oceano. Qui ad sinum refertur, nō ad mare.
- b rubrum autem mare vocatur. Vid Solin.
- c circumstat pelago. f. o. l.
- d minium acutissimum. f. acceptissimum.
- e adesum est. I. a Gith. al. adhesum est.

### De aestibus, et fretis. Cap. XVIII.

**A**estus ad Oceanum pertinet, Fretum ad vtrumq. mare: nā <sup>a</sup> Estus est maris accessus vel recessus, id est, inquietudo, vnde &

A estuaria, per quæ mare vicissim tā accedit, quām recedit.

Fretum autem appellatum, quod ibi semper mare ferueat: nam fretum est angustū, & quasi feraens mare, ab vndarum feroore nominatum, vt Gaditanum vel Siculum: nā freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia & motū feruoris habentia. <sup>a</sup> Fretū Siciliæ, quod Reginū dicitur, Sallustius ex tali caussa vocari scribit dicens: Italique olim Siciliā coniunctā fuisse, & dū esset vna tellus, medium spatium aut per humilitatē abruptum est aquis, aut per angustiā scissum. Et inde <sup>b</sup> nominatum, quia Græcè abruptū hoc nomine nuncupatur. Est autem arctissimum, triū millium spatio Siciliam ab Italia diuidens, fabulosis infame monstris, quibus hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur.

b Scyllam, accolæ saxum mari imminens appellant simile celebratæ formę procul videntibus. Vnde & monstrosam speciem fabulæ illi dequerunt, quasi formā hominis, capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere.

Charybdis dicta, quod gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare verticolum, & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, & ter absorbet: nā accipit aquas, vt vomat: vomit, vt rursus accipiat.

c Syrtes autem sunt arenosa in mari loca. Syrtes autē <sup>f</sup> Sallustius à tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, & appropinquanti vado mari hereant. Hæ autem ad mare AEgyptium vicinæ sunt, & pariter admiscuntur. <sup>h</sup> Vada verò sunt, per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt: Quæ Virgilius Brevia appellat, Græci βραχεα.

<sup>a</sup> Cap. XVIII. Fretum Siciliæ. è Seru. Aen. 3. Hæ loca vi quondam vast. &c.

<sup>b</sup> Scyllam accolæ. Citat hec è Sallustio Seruus ad v. dextrum Scylla latus. Aen. 3.

<sup>c</sup> Vbi laniata naufragia f. e. Affert hac eadem verba Fratia antiquus grammaticus probans emergere se dixisse Sallustium.

<sup>d</sup> erigit fluctus. Respexit ad Virgilij verba Aen. 3. sortet in abruptum fluctus, rursumq. sub auras. Erigit alternos.

<sup>e</sup> Syrtes autem sunt arenosa. è Seru. ad v. Seni q. vadis immittite Syrtis. Aen. 10.

<sup>f</sup> Syrtes autem Sallust. In Iugurth.

<sup>g</sup> & appropinquanti vado mari hereant, Omnes scilicet Goticos secuti sumus, nam editi appropinquantes habent, appropinquantia, forasse reticulum erat.

<sup>h</sup> Vada verò. è Seru. Aen. 1. in brevia, & Syrtes.

*De Lacis, & stagnis. Cap. XIX.*

**S**VNT & quædam maria quæ non miscetur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus, & stagna.

Lacus est, receptaculum in quo aqua retinetur, nec miscetur fluctibus: vt lacus Asphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci λιμενας, id est, stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuijs, flumina infreca discurrunt. Lacus stat in loco, nec profluit: & dictus lacus quasi aquæ locus.

**B** Lacus Asphalti, idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuentium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis & lœtas mergendi vsu patitur aues: sed & quæcunque viuentia mergenda tentaueris, qua cunq. arte demersa statim resiliunt: & quævis vehementer illa confessim excutiuntur: sed neque ventis mouetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: neque nauigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundū merguntur: nec materiam ullam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur.<sup>b</sup> Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto lumine demergi.<sup>c</sup> Hoc & mare Salinarum dicitur, siue lacus Asphalti, id est, bituminis: & est in Iudæa inter Hierico, & Zoaran. <sup>d</sup> Longitudo eius usque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadijs quingentis octoginta: latitudo stadijs centum quinquaginta usque ad vicina Sodomorum.

Lacus Tiberiadis, ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit. Est autem in Iudæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia ---

Genesar, lacus amplissimus in Iudæa longitudine centum quadraginta extenditur stadijs: latitudine quadraginta diffunditur, crispanibus aquis: <sup>f</sup> auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Vnde & Genesar dicitur Græco vocabulo, quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spatiâ lacus frequentibus auris spirantibus agitatur: vnde & purior haustus eius, & ad potandum dulcis & habilis.

<sup>g</sup> Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo fluuius nascitur Mincius, qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

Lucrinus, & Auernus, lacus Campaniæ

A sunt. Lucrinus autem dictus, quia olim propter copiam piscium vestigalia magna præstebat.<sup>h</sup> Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi superuolate non possent. Nam ante syluarum densitate sic ambiebatur, ut exhalantis inde per angustias aquæ sulphureæ foetor grauissimus superuolantes aues halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiectis syluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca.

Lacus autem idem & stagnum, vbi immensa aqua conuenit: nam dictum est stagnum ab eo quod illic aqua ster, nec decurrit.

<sup>a</sup> Cap. XIX. Lacus Asphalti. Hegeſipp. lib. 4. c. 18. & Ioseph. 4. de bell. Iud.

Nisi quæ bitumine illustratur, Iustin. lib. 36. Neque materia ullam sustinet, nisi quæ alumine illinitur. Euseb. in Chron. bitumine illita -- sed cum illustratur sit in Gottthicis omnibus; suspicor Isidorū incrustatur scripsisse.

<sup>b</sup> Lucernam accensam. Verba Hieronymi in ep. ad Dardan.

<sup>c</sup> Hoc & mare salinarum. Verè lib. de locis Heb.

<sup>d</sup> Longitudo -- stadijs quingentis octoginta. Hegeſippum potius è quo sunt hac, & Iosephum secuti sumus, vnde hancit Hegeſippus, quam Isidorianos libros, in quibus septingentis octoginta constanter legitur.

<sup>e</sup> Genesar. Ex Hegeſipp. lib. 3. c. 26. Sed rti tres lacus in Iudea constitueret, Solinus fecit. Nam reliquie und Genesar, vel Genesareth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan. lacum Genesareth, quæ nunc Tiberias appellatur. Beda ad lac. c. 5. stagnum Genesareth idem dicunt esse, quod mare Galileæ, vel mare Tiberiadis. Neq. Iosephus, nisi lacum duorum, meninat.

<sup>f</sup> Auram non vent. f. d. f. i. excreans. Nonputauit excreans reiciendū, quamuis excitans apud Hegeſippum, & Bed. legatur.

<sup>g</sup> Benacus -- tempestates imitatur marinas. Virg. Georg. 2. teq. Fluctibus, & fremitu affurgens Benace marino. Quid loeo vid. Seru.

<sup>h</sup> Auernus autem lacus, è seru, ad -- Diuinofq. lacus, & Auerna sonantia syluis En. 3.

*De Abyfso. Cap. XX.*

**A** Byfus, profunditas aquarum impene trabilis: siue speluncæ aquarum latitudi, è quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occulte subter eunt, vnde & Abyssus dictus. <sup>b</sup> Nam omnes aquæ, siue torrentes per occultas venas ad matricem abyfsum reuertuntur.

Fluctus dicti, quod flatibus fiant. Ventorum enim impulsu agitatæ aquæ fluctuant.

Aqua, est statua & sine motu æqualis.

Vnda verò, eminens liquor, qui semper in motu est, Lucretius, <sup>c</sup> Aërias vndas, id est

*motus, & corpus illud quod refuetur. Nā nec vnda per se aqua est: sed aqua in motu quodam & agitatione, quasi ab eundo & redeundo vnda vocata.*

*d. Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.*

*e. Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. <sup>f</sup>Hinc & stillicidium, quasi stilla cadens. Stiria enim Græcum est, id est gutta: inde fit diminutum, ut dicamus stilla, dum autem stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa, gutta est: dum ceciderit, stilla est.*

*Spuma, dicta eo quòd spuatur, sordes enim sunt vndarum: vnde & mustum, & ea quæ coquuntur spuma purgantur. Hinc & sputum.*

*a. Cap. XX. Abyssus profund. ex Aug. in ps. 12.*

*b. Nam omnes aquæ ad matricem abyssum. Ex Hierony. in Eccles. 1. hanc matrem abyssum, Tartarus vocat Plato in Phædone.*

*c. aerias vndas, id est, motus. Ne minimum quidem dubitandum de hac lectione, elegantissimè vnde rationem explicat Isidorus. Virg. qua plurimus vndam fumus agit <sup>Æn. 8.</sup> & alio loco. Et iuuat vndantem buxo spectare Cythorum.*

*d. Latex, propriè liquor. è Seru. ad v.-laticémque Lyæum <sup>Æn. 1.</sup> sed vox fontis apud illum non est.*

*e. Gutta est, quæ stat. Hieron. in Chronic ann. Domini 30. Palemon (inquit) insignis grammaticus quondam interrogatus, quid inter guttæ, & stillam interesset: gutta (inquit) stat, stilla cadit.*

*f. Hinc & stillicidium. è Seru. ad-. Stiriaq. impensis ind. horr. b. sed Stiriam Graciam esse vocem Seruus non dicit. Quare rō Gracum est, expungi iubebat Chacon. Glossarium Italia d' rō vñclaros κρύπτους κρύπτας.*

### De fluminibus. Cap. XXI.

*F*luminus est perennis aquarum decursus, à fluendo perpetim dictus. Propriè autem flumen ipsa aqua, fluminus cursus aquæ. Prius autem flumen, quæm fluminus, id est, prior, aqua quæm decursus. Duo sunt fluminum genera: vnum torrens, alterum viuum: de quo Virgilius, -donec me flumine viuo, Abluero.

*a. Torrens, est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluia crescit, siccitate torreficit, id est, areficit. <sup>b</sup> De quo Pacuvius: Flâneo vapore torrens terræ fœtum exusserit. Cui Græci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo succrescit, nos à tempore, quo siccatur.*

*Amissis, fluminus est nemore ac frondibus redimitus, & ex ipsa amoenitate amnis vocatur.*

*Decursus, propriè finis cursus, siue aquarum sit, seu quarumlibet retum.*

*Riuī dicti, quòd deriuentur ad irrigandū, id est, inducendū aquas in agros. Nam irrigare inducere est.*

*Gurges, propriè locus altus in flumine.*

*Puteus, est locus defossus ex quo hanatur aqua, à potatione dictus.*

*Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fundens aquas.*

*Quidam autem fluviorum proprijs ex caussis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli notandi sunt qui in historijs celebres memorantur.*

*Geon, fluuius de paradiso exiens atque vniuersam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine quòd incremento sua inundationis terræ Ægypti irriget: <sup>y</sup>enim Græcè, Latinè terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur, propter limū quem trahit, qui efficit fœcunditatem. <sup>c</sup>Vnde & Nilus dictus est quasi νεός οὐλης trahens. Nam antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, <sup>d</sup> de quo in meridiem versus excipitur Ægypto, ubi Aquilonis flatibus percussus aquis retrolectantibus intumescit, & in undationem Ægypti facit.*

*C Ganges fluuius, quem Phison scriptura sacra cognominat, exiens de paradiſo pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem <sup>f</sup> Phison, id est, caterua, <sup>g</sup> quia quindecim fluminibus magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur vnuſ. Ganges autē vocatus à Gange <sup>h</sup> rege Indiæ. Fertur autem Nili modo <sup>i</sup> exaltari, & super Orientis terras erumpere.*

*Tigris fluuius Mesopotamiæ, de paradiſo exurgens, & pergens contra Assyrios, & post multos circuitus in mare mortuū influens. Vocatur autē hoc nomine propter velocitatem, instar bestiæ nimia perniciitate currentis.*

*Euphrates fluuius Mesopotamiæ, de paradiſo exoriens, copiosissimus gemmis, qui per medianam Babyloniam influit, hic à frugibus, vel ab vbertate nomē accepit. <sup>k</sup> Nam Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur, Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. <sup>l</sup> Sallustius autem auctor certissimus asserit, Tigris, & Euphratē vno fonte manare in Armenia, qui per diuersa euntes longius dividuntur, spatio medio relicto multorū milium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambi-*

*tur,*

tur. Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus, fluuius Oriëtis, qui Rubro mari accipitur.

Hydaspes, fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nunc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen,) Et, quā Medus Hydaspes, Accedit pelago Phœbi surgentis ab igne, m Quidum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra orientem decurrere.

Araris, fluuius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Bactrus, fluuius orientis, à rege Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorū.

Choaspis, Persarum fluuius, vocatus eorū lingua, quod miram aquæ dulcedinem habeat: P adeo ut Persici reges, quamdui inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicarint. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluuium deriuari existimant.

Araxis, amnis Armeniæ, qui ab uno mo-  
cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus  
quod rapacitate cuncta prosternat. q Vnde  
& cum Alexander cum transgredi vellet.  
ponte fabricato, tanta vi inundauit, ut pon-  
tem dirueret. Hic breuibus interuallis ab  
Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Ca-  
spium fertur in mare.

Fluuius Syriæ, qui vocatur Orontes, iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latinè appellauerunt, cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris as-  
siduè ibi spirantibus, tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

Iordanis, Iudeæ fluuius, à duobus fonti-  
bus nominatus: quorum alter vocatur Ior,  
alter Dan. His igitur procul à se distantibus,  
in unum alueum foederatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in Mare, mortuum influit.

Phasis, Caucaseis montibus fusus cum pluribus alijs in Euxinū se præcipitat mare.

Vnde & nuncupatur.

Cydnum, amnis Ciliciæ, à Tauto monte progrediviens, miram aquarium habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum

A gentililingua Syri dicunt. Vnde amni huic nomen datum, quia tumet æstate quando niues soluuntur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

Hylas, fluuius Asiæ.

Pactolus, fluuius Asiæ, arenas aureastrahens, de quo Virgilius: -- Pactolusque irrigat auro, quem pro aurato fluore alij Chrysorrhœam vocant.

Hermus, fluuius Asiæ, qui Smyrneos fecit cāpos, & ipse fluctibus aucteis & arenis plenus, à quo Smyrna vocata est.

Mæander, amnis Asiæ flexuosus, qui, recurrentibus ripis inter Cariam & Ioniam præcipitat in sinum, qui Miletum diuidit & Prienen. Mæander autem vocatus, quod sit flexuosus, & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quiq. recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus, fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluuius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

Inachus, Achaïæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominavit, qui exordium Argiæ genti primus dedit. Ibi est & Erimanthus ab Erimantho monte demissus.

Padus, Italiæ fluuius, à iugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phætonem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuiio deiectus est, & extinctus.

Augetur autem exortu Canis liquecentibus niuibus, & cum accessione triginta flu-

minum circa Rauennam in Adriaticum mare defertur.

Tyberis, Italiæ fluuius, à Tyberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nam ante Albula antiquum nomen à colore habuit, quod niuibus albus sit. Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiano sermone, Tybris in versu dicitur.

Danubius, Germaniæ fluuius, vocari fer-  
tur à niuum copia, quibus magis augetur.  
Iste est, qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem & Ister, qui adum per innu-  
meras vadit gentes, mutat & nomen, &

maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur A à Germanicis iugis, & h occidentalibus partibus Barbarorum, pergens cōtra orientem, sexaginta in se fluuios recipit, septem ostijs in Pontum influit.

Rhodanus, Galliæ fluuius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locauerunt, qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sāpē nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluenta decertant.

Rhenus, à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna prouincia oritur. Est autē Germaniæ fluuius, inter tres Europæ maximos fluuios cōputatus, k qui à iugo Alpiū usque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam toti Hispaniæ nomen dedit.

Minius, fluuius Galliciæ nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

<sup>l</sup> Durius à Græcis, quasi Doricus.

m Tagum fluuiū Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispaniarum prælatus.

Bætis fluuius, qui & Bæticæ prouinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Bætis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis: n eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, eò quòd humili solo decurrat. Bætū ° enim Græci humile, vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluuiio soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò quæ non erant, abyssi tunc ruptis meati bus eruperunt.

<sup>a</sup> Cap. XXI. Torrens. è Seru. ad-montano flumine torrens. An. 2.

b De quo Pacuvius. Restè Chacon delet voces, de quo non enim de torrente Pacuvius sed de sole; cuius versus ideo adducitur, vt ostendatur terror e esse idem, quod arestere. Integer Pacuvij versus legitur apud Festum in voce torrés: flammeo vapore torrens terra foetum exsulserit, quod de sole dictum e esse constat ex Varrone. 1. de re rust. sed sine Varro Pacuvij verba referre voluit, sine sensum tantum; placet nobis Chacon, cui adiecta videntur in Varrone voces illæ aut nox, aut frigore.

c Vnde & Nilus dictus. è Seru. ad v. pingui flumine Nilus, An. 9.

d Nam ante Nilus Melo. Ex eod. An. 4. ad v. Nubilz, iamq. volans apicem, & latera ardua cernit.

e De quo in meridiem versus. è Solin. c. de Ägypto:

ex quo pro Ägypto, Ägyptio mari, & pro retro luctibus in arcto luctatibus, rident posse in Isidoro repente. f Phison, id est, caterua. Ex Hiero. de locis Heb. g Quia quindecim fluminib. Totidem numerantur ab Arrian. lib. 5. de Alexand. in deviginti verò à Plinio lib. 6. c. 18. Libri. o. quia decem, sed plane repetitæ syllabe finali. tuto librarios decepit.

h A rege Gange. Gangem quoq. regē appellant Suidas. Et Plutarch in lib. de fluminib. male libri o. rege Gangaro.

i Exaltari. Etiam in manuscripto Solino exaltari, non exundare, ut in excuso legitur.

k Nam Hebraicè Ephrata fertilitas. Ita scribo ex Hier. non Euphrata, que vox apud Hebreos nulla est. Sed נָהָר perath. id est, Euphrates. נְהַר peri, hoc est, fructu.

<sup>B</sup> l Sallustius autem certissimus. Hieronym. in lib. de locis Heb. Porro Sallustius auctor certissimus afferit, tam Tigris, quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ergo aliter legit Isidorus eum Hieronymi lacum. Vid. Vibij Sequest. librum de flum. & quidem diuersæ veriasque fontes prodidit Strabo.

m Qui dum sit fluuius Persarum, dicitur tamen contra Or. Hoc de Gange, non de Hydapse cecinit Lucanus lib. 3. Mouet & Eo os bellorum fama recessus. Quia colitur Ganges, qui toto solus in orbe, Ostia nascienti contraria soluere Phœbo- Audet & aduersum fluctus impellit in Eurum. Que leguntur in imprecis libris Lucani carmina, in Gotthicis nulla sunt.

n Araris fluuius German. è Seru. Eclog. 1. quod autem in editis, & quibuslibet manusc. est. Currit n. per Parthiam, & Assyriam, expungi maluimus (deearant enim in plurimis manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcius.

o A rege Baistro. Iosephus non Bastrum, sed Cetrum filium Aram Bastrianorum primum auctorem facit.

p Adeo ut reges. è Solin. c. de Cilicia.

q Vnde & cum Alexander. Meminit pontis Curtius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Servius ad. pontem indignatus Araxis. An. 8.

r Hic brevib. interuallis. -mare. è Solin. c. 25.

qui vocatur Orontes. Sic est in Gotthicis Hegesipp. lib. 3. c. 5.

f Jordanis Iudeæ fluui. Hier. in lib. de locis Heb.

s Phasis. Verba sunt Ambrosij 2. Hexaem. c. 3. erat autem in omnib. libris Eulis, ni restituisset Chacon, indicato Ambrosij loco.

t Vnde & nuncupatur. Delemus hac cum Chaconem.

u Cydnus. è Solin.

v Hylas fluuius Afriæ. Vid. Solin. c. de Bithynia. & Plin. lib. 5. c. 32.

w Hermus Plin. lib. 5. c. 29. à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Sed hec est solinopotius.

x A quo Smyrna vocata est. An quia Plinius & nomine (inquit) suo adoptat. At idem Plinius ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrnam vibem appellatam dicit.

y Inachus. -- dedit. Verba sunt Solini c. de Gracia.

z Amnem sinu dirigit. Digerit VV. CC. vnuus Rom.

Arinem sinum.

aa Augetur autem -- defertur. è Solin. C. de Italia.

bb Quod nivib. albus sit. Aliena videntur Chaconi.

cc Ipse autem est Tybris. è Seru. ad v. Tuque d' Ty-

bri, tu d' genitor cum flumine sancto. An. 8.

dd Danubius à nubium copia. De Danubij etymolog. Steph.

- Steph. quipius parr. hoc est, dicens & felicem, deinde  
 Et occidentalib. partib. Barbar. Paullo aliter Am-  
 bros. hex. c. 3. Danubius de Occidentalibus partib.  
 Barbarorum, atque Romanos interfecans popu-  
 los, donec Ponto ipse condatur.  
 Qui rapido concit, curs. Ex Ambros. nisi quod apud  
 Eam non mediocre fertur nauigantium periculum.  
 Qui à iugo Alpium. Ex cod.  
 Durius Dorus quidam libri.  
 Tagum--Carthago Hisp. nuncup. Quod à Tago  
 rege, ex ficto Beroso, dictus fertur, nihil certius duco.  
 Eo quod ibi lance. Plin. lib. 8. c. 48.  
 Græci n. βασιλ. Vel βασιλ. Gotthici bytin.

### De Diluvijs. Cap. XXII.

**D**iluuium dictum, quòd aquarum clade  
 omnia, quæ inundauerit, deleat.

Primum diluuium extitit sub Noé, quan-  
 do hominum sceleribus offensus Omnipo-  
 tens, <sup>a</sup>toto orbe contexto, deletis cunctis,  
 vnum spatiū cæli fuit ac pelagi, cuius ha-  
 stenus indicium videmus in lapidibus, quos  
 in remotis montibus conchis & ostreis <sup>b</sup>  
 concretos, sàpè etiam cauatos aquis visere  
 solemus.

Secundum diluuium fuit in Achaia, Ia-  
 cob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui  
 Eleusinæ conditor, & rex fuit, noménq. loco

- A & temporis dedit.  
 Tertium diluuium in Thessalia Moysi  
 vel Amphiætonis temporibus, qui tertius  
 post Cecropem regnauit. Cuius tempori-  
 bus aquarum inluuies maiorem partem po-  
 pulorum Thessaliæ absumpsi, paucis per re-  
 fugia montium liberatis: maximè in monte  
 Parnaso, in cuius circuitu Deucalion tunc  
 regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus cō-  
 fugientes suscepitos, per gemina Parnasi iuga  
 fouit & aluit. A quo propterea genus huma-  
 num Græcorum fabulæ ex lapidibus repa-  
 ratum ferunt, propter hominum insitam  
 cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta im-  
 bribus ultra consuetudinem, vel diurni-  
 tatem, vel magnitudinem redundant, mul-  
 taque prosternunt, & ipsa diluuium dicun-  
 tur. Sciendum autem flumina, cùm supra  
 modum crescunt, non tantùm ad præsens  
 inferre damna, sed etiam & aliqua signifi-  
 care futura.

<sup>a</sup> Cap. XXII. Toto orbe contexto. Pleraque huius  
 capit is ex Orofij lib. 1. Hac ex c. 3.

<sup>b</sup> Concretos sàpè & cau. Orof. scabros sàpè, &  
 cauatos.

<sup>c</sup> Secundum diluuium. Orof. c. 9.

<sup>d</sup> Tertium. Idem c. 9. qui ex Justin. lib. 2. defumpsi.

<sup>e</sup> Qui post Cecropem regnauit. Athenis addit. Orof.



# DIVI ISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVARTVS.

#### De terra, & partibus.

##### DE TERRA.

###### Cap. I.

ERRA<sup>a</sup> est in media mundi regione posita omnibus partibus celi in modum centri æquali interuallō consistens: <sup>b</sup> quæ singulari numero totum orbem significat, plurali verò singulas partes: cuius nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, ut sub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eò quod opem fert frugibus. <sup>c</sup> Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. <sup>d</sup> Propriè autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait. Quod vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietas, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarū afanitate sortitur. <sup>e</sup> Cuius motum alij dicunt ventum esse in concavis eius, qui motus eam mouet. Sallustius, Venti per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Alij aquam dicunt genitalem in terris moueri, & <sup>f</sup> eas simul concutere, sicut vas, ut dicit Lucretius. Alij σφενδην terram volunt, cuius plerumq. latentes ruinæ superposita cuncta cōcutiunt. <sup>g</sup> Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris sit, aut crebris tonitruis, aut de concavis terræ erumpentibus ventis.

<sup>a</sup> Cap. I. Terra est in medio. Hyginus lib. 1. de astron. <sup>c</sup> vñm. Terra media mundi regione collocata, omnib. partib. æquali disiđens interuallō, centrum obtinet sphæræ.

<sup>b</sup> Quæ singulari numero totum orb. è Seru. Aen. 6. <sup>d</sup> v. medioq. ex hoste recepi-- Itemq. ad v. tot maria intraui.

<sup>c</sup> Eadem & arua. Part. lib. 4. aruum, & arationes ab arando.

A <sup>a</sup> Propriè autem terra. Ex Ambros lib. 3. Hexam. cap. 4. apud quem vox aquæ non legitur.

<sup>b</sup> Cuius motum alij dicunt, &c. Vsq. ad concutient. è Seru. Georg. 2. ad v. qua vi maria alta tumescant. Sed quod Sallustius hic à seruio etiam titulatur; mibi non sit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum. Venti per caua terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Itaque autem aliis querendus eorum verborum, pro genitalem verò generalem habebant Isidoriani omnes libri.

<sup>c</sup> Et eas concutere sicut vas, ut dicit Lucretius. Lib. 6. Ut vas in terra non quic constare, nisi humor Destitutus in dubio fluctu iactarier intus.

<sup>g</sup> Terræ quoq. hiatus. Vsq. ad fin. è Seru. Aen. 6. <sup>v</sup> Non secus, ac si quā penitus vi terra dehiscent.

#### De Orbe. Cap. II.

Orbis à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Undique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autem trifariè: ex quibus una pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à Meridie per Orientem usque ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septentrione usque ad Occidentem, atq. inde Africa ab Occidente usq. ad Meridiem. Vnde evidenter orbem dimidiū duæ tenent Europa & Africa, aliū verò dimidium sola Asia. Sed ideo istæ duæ partes factæ sunt, <sup>a</sup> quia inter utramque ab Oceano Mare magnum ingreditur, quod eas intersecat. Quia propter si in duas partes Orientis & Occidentis orbem diuidas, Asia erit in una, in altera verò Europa & Africa.

<sup>a</sup> Cap. II. Quia inter utramque ab Oceano Mare magnum ingreditur. Aperte hic Mare magnum Mætranciam dicitur.

#### De Asia. Cap. III.

A sia, ex nomine cuiusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos imperiū tur

nuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposta, ab Oriente ortu Solis; à Meridie Oceano; ab occiduo nostro mari finitut: à Septentrione Mæotide lacu & Tanai fluvio terminatur. Habet autem prouincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & situus expediam, sumpto initio à Paradiso.

Paradisus, est locus in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porro Hebraicè Eden dicitur, quod in nostralingua deliciæ interpretatur. Quod vtrumque iunctū facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignū vitæ: non ibi frigus non æstus, sed perpetua veris tempesties. E cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditq; in quattuor nascētia flumina, cuius loci post peccatum homini aditus interclusus est. Sæptus est enim vndiq; romphæa flamma, id est, muro igneo accinctus, ita ut eius cum cælo pene iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphæa flagrantiam ordinatū est, ut homines flammæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoueāt, ne cui carni vel spiritui træsmissionis aditus Paradisi pateat.

India, vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: <sup>b</sup> hæc à Meridiano mari porrecta usq; ad ortum Solis, & à Septentrione usque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & opida, insulam quoque Taprobana elephantis refertam. Chrysen & Argyræ auro argentoque fœcundas, <sup>c</sup> Tylen quoque arborum folijs nunquam carentem. <sup>d</sup> Habet & fluuios Gangen, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Etesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephates ingentes, monoceron bestiam, psittacum auem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & pioper, & calamū aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysoprasos & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas & vñiones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibisunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia, ab Indiæ finibus usque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter

A inuidā enim virtutem Parthiorum, & Assyria & reliquæ proximæ regiones in cuius nomen transierunt. <sup>e</sup> Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi cōiunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur: locis montuosis & asperioribus sitæ, habentes fluuios Hydaspen & Arbem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à proprijs auctoribus ita trahentes.

Arachosia, ab oppido suo nuncupata.

Parthiæ, Parthi à Scythia venientes occupaverunt, eamq; ex suo nomine vocauerunt. <sup>f</sup> Huius à Meridie Rubrū mare est, à Septentrione Hyrcanū salū, ab Occiduo solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore usq; ad terras Scytharū.

Assyria vocata ab Assur filio Sé, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab Ortu Indiam, à Meridie Mediæ tangit: ab Occiduo, Tigrim: à Septentrione montem Caucasum, ubi portæ Caspiz sunt. In hac regione primus inuentus est usus purpuræ, inde primum crinum & corporū vnguent a venerunt, ac odores quibus Romanorum atq; Græcorum effluxit luxuria.

Media, & Persis, à regibus Medo, & Perso cognominatae, qui easdem prouincias bellando aggredi sunt. <sup>g</sup> Ex quibus Media ab Occasu transuersa Parthia regna amplectitur: à Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, à Meridie Persiam: huius terra Medicā arborem gignit, quam alia regio minimè parturit. Sunt autem Media duæ, Maior & Minor.

Persis, tendens ab ortu usque ad Indos: ab occasu Rubrū mare habet, ab Aquilone verò Medianam tangit, ab Austro Carmania, quæ Persidi annexatur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primùm orta est ars magica, ad quam Nemroth gigas post confusione linguarum abiit, ibi q; Persas igne colere docuit: nam omnes in illis partibus Solē colunt, <sup>b</sup> qui ipsorum lingua El dicitur.

Mesopotamia, Græcam etymologiæ possidet, quod duobus fluuijs ambiatur. Nam ab Oriente Tigrim habet, ab Occiduo Euphratem, <sup>i</sup> incepit autem à Septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à Meridie sequitur Babylonie, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia euðæmuæ.

Babylonie regionis caput Babylō urbs est, àqua nuncupata, tam nobilis, ut Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomen

Z aliquando

ali quando transierint.

Arabia appellata, id est, sacra. <sup>t</sup> Hoc enim significare interpretatur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci εὐθαιρία, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrra & cinnamum prouenit: ibi nascitur avis Phœnix, Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inueniuntur. <sup>1</sup> Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. <sup>m</sup> Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cuius Septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur in digna à suo vocabulo nuncupasse. <sup>n</sup> Hæc ab Oriente, fluui Euphrate: ab Occasu, mari nostro & Ægypto terminatur: tangens à Septentrione Armeniam & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs eius perfectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se prouincias Commagenam, Phœniciam, & Palestinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagenæ primæ prouincia Syriæ à vocabulo Commagenæ vrbis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. Huius est à Septentrione p Armenia: ab Ortu Mesopotamia, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnū. <sup>q</sup> Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorū in Syriam profectus, apud Sidonē regnauit, eamq. prouincia ex nomine suo Phœnicia appellauit. Ipsa est vbi Tyrus est, ad quā Isaias loquitur. Habet autem ab Oriente Arabiā, à Meridie mare Rubrum.

Palestina prouincia Philistin vrbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palestina est nuncupata. Huius ab Oriente mare Rubrum occurrit: à Meridiano latere Iudæa excipitur: à Septentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palestinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribureges habuit. Hæc prius Chanaan dicta, à filio Cham, siue à decem Chananæorū gentibus, quibus expulsis eandem terræ Iudæi possederunt. <sup>r</sup> Initium longitudinis eius à vico Arfa, vsq. ad vicum Iuliadē porrigitur, in quo Iudæorū pariter & Tyriorū communis habitatio est. Latitudo autem eius à monte Libani vsq. ad Tiberiadis lacū extēditur. In medio autem Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi vmbilicus regio

A nisi totius. Terra variarū opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. <sup>s</sup> Vnde secundū elementorū gratiā existimat uerū Iudæi eam promissam patribus, terra fluentem lacte & melle, cum hinc illis Deus resurrectionis prærogatiuam polliceretur.

Samaria, regio Palestinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudeam & Galileam mediæ iacet, incipiens à vico, cui nomen est Eleas, deficiens in terra Agrabat. Situs eius natura consimili, nec vlo differens à Iudæa.

Galilea regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quam Palestinæ. <sup>t</sup> Hæc autem duplex est, Superior & Inferior, sibi tamen connexæ Syriae, & Phœniciae adhaerentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

Pentapolis, regio in confinio Arabiæ & Palestinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorū, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis <sup>z</sup> uberrima, nunc autem deserta atq. exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissoluit. Cuius umbra quædam & species in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, ut edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

Nabathæa, regio, à Nabath filio Ismael nuncupata. Iacet autem inter Iudeam & Arabiæ, & surgens ab Euphrate in mare Rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

Ægyptus, quæ prius Æria dicebatur, ab Ægypto Danaï fratre, postea ibi regnante, nomen accepit. <sup>c</sup> Hæc ab Oriente Syriae ac Rubro mari coniuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septentrione Mare magnū, <sup>d</sup> à Meridie vero introrsus recedit, pertendens vsq. ad Æthiopes, regio cæli imbris insuetæ & pluviarū ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœundat, <sup>e</sup> vnde & ferax frugibus multâ partem terrarum frumento alit, cæterorum quoq. negotiorum adeo copiosa, ut impletat necessarijs mercibus etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Ménélaï gubernatore sepulso in ea insula, quæ Libyx principium & ostium Nili facit.

Seres

Seres, oppidum Orientis, à quo & genus Sericū & regio nuncupata est.<sup>f</sup> Hæc à Scythico Oceano, & mari Caspio ad Oceanum orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ ceteratum gentiū commercia abnuentes Seres ad usum vestium vendunt.

Bætria regioni proprius amnis Bætrus vocabulum dedit.<sup>g</sup> Partes eius, quæ ponè sunt, Paropanisi iugis ambiuntur: quæ aduersæ sunt, Indi fluuij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bætria fortissimos Camelos nunquā atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim Ingēs fuit, nam ab Oriente India, à Septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum usq. ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, à dextra Orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur usque ad mare Caspium, quod est ad Occasum: de hinc à Meridie usq. ad Caucaſi iugum deducta est: cui subiacet Hyrcania, ab Occasu habens pariter gétes multas propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis & eorum sanguine vivunt.<sup>i</sup> Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plutes, nam dum in plerisque locis auro & gemmis affluent, Gryphorū immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdis autem optimis hæc patria est. Cyanus quoque lapis, & Crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moſchorum,<sup>k</sup> Phasiden, atq. Araxen.

<sup>l</sup> Hyrcania, dicta à sylua Hyrcana, quæ Scythiæ subiacet: habens ab Oriente mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septentrione Albaniam, ab Occasu Iberiam.<sup>m</sup> Est autem sylvis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherisq. ac Pardis: de qua Virgil. Hyrcanæq. admirunt vbera Tigres.

<sup>n</sup> Albania à colore populi nuncupata, eo quod albo crine nascantur: <sup>o</sup> hæc ab Oriente sub mare Caspium surgens, per orā Oceani Septentrionalis <sup>p</sup> usq. ad Mæotides paludes per deserta & inculta extendit. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæq. feritatis, ut tauros premant, leones perimant.

<sup>q</sup> Armenia nuncupata ab Armeno Iasonis Thessali comite, qui amissio rege Iasoni, collecta multitudine eius, quæ passim vagans,

A batur, Armeniā condidit, & ex suo nomin<sup>e</sup> nuncupauit. Sitæ est in Taurum, & Caucasum, à Cappadocia usque ad Caspiū mare protensa, habens à Septentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris fluuius nascit: & in cuius montibus arca post diluvium sedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, Superior & Inferior, sicut duæ Pannoniæ.

Hiberia, regio Afriæ est, prope Pontū Armeniæ iuncta: in hac herbæ tincturæ vtiles nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominavit: <sup>s</sup> hæc in capite Syriae sita, ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone, mare Cimmericum, & Themiscarios campos, quos habuere Amazones: <sup>t</sup> Meridie verò Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria usque ad Cilicum sinū, qui spectat contra insulam Cyprum. Terra eius ante alias nutrix equorum: Halys amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ regna disiunxit à Persis.

<sup>v</sup> Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab alijs partibus vndique mari circumdatur. Nam à Septentrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptiū mare. Habet prouincias: Bithyniam, Phrygiam, Galatiā, Lydiā, Cariā, Pamphyliā, Isauriā, Lyciā, atq. Ciliciā.

Prima Asiae minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. <sup>w</sup> Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithyno rege Bithynia nuncupata, ipsa est & maior Phrygia. Nico media vrbs in ea est, vbi <sup>x</sup> Hannibal fugiens veneni haustu animam expirauit.

<sup>y</sup> Galatia dicta à priscis Gallorū gentibus à quibus extitit occupata. <sup>z</sup> Nā Galli in auxiliu à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo pacta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primum Gallogræci, nūc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

<sup>c</sup> Phrygia dicta à Phrygia Esopi filia. <sup>d</sup> Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quæ primùm genuit cælesti Jupiter arce. <sup>e</sup> Hic enim profectus de Corito ciuitate primus venit in Phrygiā. Est autem regio Troadi superiecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridianā, vicina est Lycaonię: ab Oriente Lydię adiaret: ab Occidente Hellespōto mariterminatur. <sup>h</sup> Huius

regio Troia est, quam ex suo nomine appellavit Tros, Troianorum rex, Ganymedis pater. Duæ sunt autem Phrygiæ. Maior & Minor. Maior Phrygia Smyrnâ habet: <sup>i</sup> Minor verò Ilium.

## Lycaonia ----

<sup>k</sup> Cariâ Hermus fluuius discernit à Phrygia. <sup>m</sup> Lydia, sedes antiqua regū, quam Paſtoli vnda extulit in diuitias, torrentibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrhenū ferre nō posset: ex sorte Tyrrhenus cum ingenti multitudine profectus loca <sup>l</sup> Italiz occupauit, & Thyrrheniā nuncupauit. Lydia autem à Lydo <sup>m</sup> regis fratre, qui in prouincia remanserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smyrnam urbem habet, quam <sup>n</sup> Meles fluuius cingit, cuius campos Paſtus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

## Pamphylia ----

Isauria, ex situ loci perhibetur cognomina, quod vndiq. aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim urbē Seleuciam habet. <sup>o</sup> Cilicia, à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnicæ dicunt, & antiquiorem Ioue fuisse afferunt. Plurima iacet cāpis, recipiēs ab Occiduo Lyciam, à Meridie mare līsicum, à tergo montis Tauri iuga. Hanc Cydnus amnis intersecat, p matrem urbium habet Tarsum. In ea & Corycus oppidum est, vnde crocum plurimum & optimum venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

Lycia nuncupata, quod ab Oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab Ortu Ciliaciam, ab Occasu & Meridie mare, à Septentrione Cariam. <sup>p</sup> Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Ætna, & Vesuuuius in Campania.

<sup>a</sup> Cap. III. Penè iungatur. Iungat Gotthici. <sup>b</sup> Hæc à meridianō mari porrecta. Ex Solin. c. 55. <sup>c</sup> Tylō quoq. De qua inf. c. 6. Vid. Teophrast. Plin. Solin. <sup>d</sup> Habet & flumos. Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasim pro Hypanim posuimus.

Eteisij potitur. Solini verba.

<sup>e</sup> Sunt in ea Arachos--Arbin. Ex Orosij lib. 1. c. 2. <sup>f</sup> A Septentrione Hircan. salum. Ex Solin. cap. 59. de Parib. ita n. legit Camertes: & ita est in manuscriptis Ecc. Toletan. nisi Hircanū saltus manis, cuius non semel meminit solinus, & hirc. &c. Hircania sylva meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.

<sup>g</sup> Ex quib. Media. Ex Solin. ibid.

<sup>h</sup> Qui ipsorum lingua El dic. è Seru. An. 1. ad vers. Per tota ducta viros, &c.

<sup>i</sup> Incipit à Septent. Ex Orosi lib. 1. c. 2.

<sup>k</sup> Hoc n. significare interp. Ex Solin. c. 36.

<sup>l</sup> Ipsa est & Sabb. Ioseph. lib. 1. antiqu.

<sup>m</sup> Hæc autē angusto--Arabicus. Ex Orosi lib. 1. c. 2.

<sup>n</sup> Hæc ab Oront Nabathæis. Ex eod. cap.

<sup>o</sup> A vocabuli Comagenæ vrbis. Vetus cod. Romani vocabulo, quo vrbis nuncupata quæ quondam, &c. Ergo Comagenæ ea vrbis, non Comage vocabatur. In Etiæ quoq. cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Oceanii oppida, Comagenæ numeratur.

<sup>p</sup> A Septentrione Armenia. Sic veteres libb. nō Cappadocia. idq. & Ptolemaeus tabul. 6. Asti confirmat, & Iuxta Satyr. 6. Armenios, & Comagenos heruspices coniungens.

<sup>q</sup> Phœnix Cadimi frater. Sup. lib. 9. c. 2. ex Euseb. Chro. <sup>r</sup> Initium lōgitudinis--regiones totius. Ex Hegeſipp. lib. 3. c. 6. Aquis illustris. Ex Solin. c. 33.

<sup>s</sup> Vnde secundum elem--polliceretur. Hac Hegeſipp. d. c. 6. de samaria.

<sup>t</sup> Samaria. Ex Hieron. in Of. c. 14.

<sup>v</sup> A vico cui nomen est Eleas. Hegeſipp. ibid.

<sup>x</sup> Galilea--quod gignat candidiores. Etymō Graic. cū vox sit Hebreæ.

<sup>y</sup> Hæc autem dup-fœcunda, ibid. Hegeſipp.

<sup>z</sup> Vberima nunc autem def. Ex Hegeſipp. lib. 4. cap. 18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de ciu. c. 5.

<sup>a</sup> Nabathæa. Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quest. Heb. ad Genes. c. 25.

<sup>b</sup> Ægyptus--acepit. Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chron.

<sup>c</sup> Hæc ab Oriente. Ex Orosi lib. 1. c. 2.

<sup>d</sup> A meridie. Solin. c. 33.

<sup>e</sup> Vnde & ferax--terrarium. Ex Hegeſipp. lib. 4. c. 27.

<sup>f</sup> Hæc à Scythico Oc. Totus locus ex Solin. c. 33. è quo voces duas cōmercia abnuentes suppleimus, cū ceterat gentium legatur in VV. CC. non cæteris gentib. vi quidam edidere.

<sup>g</sup> Partes eius, quæ ponē. Al. pronæ. Al. planæ vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.

<sup>h</sup> A dextra Orient--vagantes. Ex Orosi lib. 1. c. 2.

<sup>i</sup> Scytha plures--rarus est. Ex solin. c. 20.

<sup>k</sup> Moschorū, Phasidē, Arax Solin. Heniochorū mōtes Araxē, Moschorū, Phasidē fūdūt. Isid. li. o. Oſcorū

<sup>l</sup> Hircania dicta à sylu. Hir. Idem sup. lib. 9. cap. 2. <sup>m</sup> Seru. An. 7.

<sup>n</sup> Est autem Sylu. asp. Solin. c. 21.

<sup>o</sup> Albania à colore populi. F. capilli.

<sup>p</sup> Hæc ab orient. Ex Orosi lib. 1. c. 2.

<sup>q</sup> Vsq. ad Mæotides paludes. vsque ad Tanaim fium. & Mæotides. Oros.

<sup>q</sup> Ut tauros premant, leones peri. Solin. c. 25. Apud Albanos nati canes feris omnib. anteponuntur; frangunt tauros, leones perimūt, ex quo frangunt malebat chaton.

<sup>r</sup> Armenia nūcupata. supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 4.

<sup>s</sup> Hæc in c. Syr--Cyprum. Ex Orosi lib. 1. c. 2. Orosi ex Sallustio, quæ citat Seru. An. xi. ad v. Quales Thraciæ cum fulmina Thermodo.

<sup>t</sup> Terra eius a. a. n. equor. Ex Solin. c. 57.

<sup>v</sup> Asia minor--mare. Ex Orosi lib. 1. cap. 2. apud gen. Capadocia attingitur nō cingitur vt in Iſidorius lib.

<sup>x</sup> Nam prius Bebrycia. Solin. c. 44.

<sup>y</sup> Ipsa est & maior Phrygia. Ex Seru. An. 5. ad v. Bebrycia ven. A. d. g. f. apud quæ Sallust. Igitur intorū prima Asis Bithynia est, multis anteā nominibus appellata

appellata est & maior Phrygia.  
 Hannibal anima expiravit. Expulit sol. c. 44. ex-  
 hibuit *Margan* Virg. lib. xii. cōfixi expirant animas.  
 Galatia. e Solin. c. 43. aut ex Hiero. in loc. Heb. ex Actib.  
 Nam Galli Ex Iustin. libro. 25. & lib. de locis Heb. ex  
 47. Apf. inter Hieron. oper. a.  
 Phrygia. Aſopi f. sic veteres lib. & Messalla Cor-  
 git. in lib. de progenie Auguſti.  
 Hæc & Dardania. e Seru. En. 2.  
 De quo Homerus ait, &c. Verba Eusebii in Chronic.  
 Hic n. profectus de Corito. e Seru. En. 3. ad ver-  
 sum. 170. Coritum terrasq. req. & Virg. En. 7. de Dar-  
 dano. Hinc illū Coriti Tyrrheна ab sede profectū.  
 Troadi superiecta, e solin. c. 43. de Asia minore.  
 Huius regio Troia. e seru. Georg. 3. ad. Trosque  
 parens, & Troiz Cy. a.  
 Minor vero illū. Ex d. lib. de locis Heb. Att.  
 Cariam. e solin. c. 43.  
 Loca Italie occup. e ser. & impref. veteres lib. o. Gallie:  
 A Lydo Regis fratre, vocem Regis delebat Chacon.  
 pidentur autem hac e seruio sumpta En. v i i i. ad Vrbis  
 Egyp̄linæ sedes, vbi Lydia quondam.  
 Meles fluu. sic vet. libb. de quo superiori lib. vid. Plin.  
 lib. 5. c. 29.  
 Ciliciam à Cilic. e solin. c. de Cilic.  
 Matrem vrb. h. Tarson, hæc Cydn. &c. ex solino.  
 Nam inuerso ordine hac leguntur in codicib. Ifid. & in d. lib.  
 de locis Heb. ex Act. Apost.  
 Ibi est mons Chimera. Ex solin. cap. 42. de Lycia. ex  
 quo Veliuuius hic legendum fuit, non Vesulus ut est in  
 manuscriptis, vid. seru. En. xi. ad Multos Vesulus que  
 p. a. & Georg. 2. ad v. Talem diues arat Capua, & vi-  
 cina Vesuo.

### De Europa. Cap. IIII.

Post Asiam ad Europā stilū vertimus. Eu-  
 ropa quippe Agenoris regis Libyæ filia  
 fuit, <sup>a</sup> quam Iouis ab Africa raptam Crera  
 aduexit, & tertīā partē orbis eius nomine  
 appellauit. <sup>b</sup> Iste autē est Agenor Libyæ fi-  
 lius, ex qua & Libya, i. Africa fertur cognō-  
 minata. Vnde appetit prius Libyā accepisse  
 vocabulum, postea Europā. Europa autem  
 in tertiam partē orbis diuisa, incipit à flumi-  
 ne Tanai, descendens ad Occasum per Se-  
 ptētrionalem Oceanum vsq. ad fines Hispaniæ,  
 cuius pars Orientalis, & Meridiana à Pó-  
 to confurgens, tota <sup>c</sup> Mari magno coniungi-  
 tur, & in insula Gadibus finitur. <sup>d</sup> Prima Eu-  
 ropæ regio Scythia Inferior, que à Mæotidis  
 paludibus incipiēs, inter Danubium & Ocea-  
 num Septētrionalem vsq. ad Germaniam  
 porrigitur: quæ terra generaliter propter  
 barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barba-  
 ria dicitur. Huius pars prima Alania est, quæ  
 ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc  
 Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi  
 plurimam partem Suevi incoluerunt.

**A** Germania, post Scythiam Inferiorē à Da-  
 nubio inter Rhenum fluuim Oceanūq.  
 conclusa, cingitur à Septentrione & Occasu  
 Oceano: ab Ortu verò Danubio: à Meridie  
 Rheno flumine dirimitur: terra diues vi-  
 rorum, ac populis numerosis & immanibus  
 frequens. Vnde & propter fecunditatem  
 gignendorum populorum, Germania dicta  
 est: <sup>e</sup> gignit aues Hercynia sylua, quarum  
 pennæ noctu perlucēt. <sup>f</sup> Bisontes quoque  
 feras & Vros atq. Alces parturit. Mittit &  
 gemmas, Crystallū, & Succinum, Callaicum  
 quoq. viridē, & Cerauniū candidū. Due sunt  
 autē Germaniæ, Superior iuxta Septentrio-  
 nalem Oceanum, Inferior circa Rhenum.  
**B** Provinciarum autem quas Danubius à  
 Barbarico ad Mediterraneū mare seclusit:  
<sup>g</sup> prima est Moesia, à messium prouentu vo-  
 cata. Vnde eam veteres Cereris horreū nū-  
 cupabant. <sup>h</sup> Hæc autem ab Oriente ostijs  
 Danubij iungitur: ab Euro verò Thraciæ: à  
 Meridie, Macedonia: ab occasu, Histriæ co-  
 pulatur. Post Moesiam autem Pannonia est.  
 Inde Noricus ager frigidus, & parcus fru-  
 tuosus. Post quæ Rheticus ferax frugibus,  
 qui excipit Galliam Belgicam.

Thraciæ Thiras Iaphet filius veniens no-  
 men dedisse perhibetur. Alij à sauitia incō-  
 latum Thraciā appellata dixerunt. <sup>i</sup> Huic  
 ab Oriente Propontis, & vrbis Constantino-  
 pelis oppositā est: à Septentrione verò Ister  
 obtenditur: à Meridie verò Ægæo mari ad-  
 hæret: ab Occasu Macedonia illi subiacet.  
 Cuius regionem olim Bessorum populus,  
 Massagetæ, Sarmatæ, Scythæ, & aliæ plurime  
 nationes incoluerunt. Ampla est enim, idēo-  
 que plurimas continuit gentes, Hebrum  
 fluuim Thracia fundit, qui etiam gentes  
 barbarorum plurimas tangit.

Græcia à Græco rege vocata, qui cunctā  
 eam regionem regnō incoluit. Sunt autem  
 provinciæ Græciæ septem: quarum prima  
 ab Occidente Dalmatiæ, inde Epirus, inde  
 Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, in-  
 de Achaia, & due in mari Creta, & Cyclades.  
 Illyricū autē generaliter omnis Græcia est.

Dalmatiam à Delmi maxima eiusdem  
 provinciæ ciuitate traxisse nomen existi-  
 matur. Adhæret <sup>k</sup> ab Oriente Macedonia: à  
 Septentrione Moesia: ab Occasu Istria ter-  
 minatur: à Meridie verò Adriatico sinu clau-  
 ditur.

Epirus à Pyrrho Achillis filio cognomi-  
 nata, cuius pars Chaonia, quæ ante Molossia

dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidijs, Andromachā Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni, qui successerat patri, à quo Molosia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit, quasi ad solatium fratris extincti.

Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhae filio, à quo & prius Græci Helenes nuncupati sunt. Ipsa est & Attica terra Acte prius dicta. Nam Cranaus quidam Græciē indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaiam media iacet, Arcadię à septentrionali parte coniuncta. Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Athenæ ciuitas mater liberalium litterarum, & philosophorum nutrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilis. In ea est & Marathonius campus opinione quondam prælij cruentissimus.

Hellas autem duæ sunt prouinciae, Bœotia, & Peloponesus.

Bœotia autem dicta hac ex caussa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem à Ioue raptam ex præcepto genitoris quereret, nec reperiret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nam bovis fortè conspectus secutus vestigia, amplexus est sedem, vbi illa recubuerat: sicque locum de nomine bouis Bœotiam nominavit: vbi & Thebas urbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati sunt Apollo, & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est Aonia vocata, à fonte quondam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

Peloponesus, secunda pars Helladis, à Peleope regnata atque vocata.

Thessalia, à Thessalo rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedoniæ coiuncta est, cuius à tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina, & oppida, inter quæ præcipue Thessalonica, & Thebæ. Ibi est mons Parnassus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharū fuit, de quibus fertur, quod hi primo equos frænis domuerint: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primùm solidi aurei facti sunt, domandorum quoq. equorum usus primū repertus est.

Macedoniæ in exordio ab Emathio rege

A Emathiz nomen erat, sed a Macedo Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatum, mutauit vocabulū, Macedonia namq. à suo nomine dixit. Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achaia, ab Occasu Dalmatiæ, à Septentrione Mæsiæ: patria Alexandri Magni, & regio aureis venis argenteisq. opima. Lapidé, quæ Pæantidem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, qui excellenti vertice tantus attollitur, ut in cæcumine eius nec nubes, nec venti sentiantur.

B Achaia ab Achæo rege & vrbs & provincia appellata: hæc penè insula est. Nam absq. Septentrionali parte, qua Macedonia iungitur, vndiq. septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionum: ab Africo & occasu Cephaloniam, & Cassiopam insulas: à sola Septentrionali parte Macedonię, vel Atticę terræ adiungitur, huius caput est vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus est Achaia fluuius.

C Arcadia sinus Achaia est, ut platani folium, inter Ionum & Ægeum mare expedita, quæ Arcas Iouis & Calistæ filius, Peiasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipsa est & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorū est dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimanthum: Asbeston quoq. lapidem, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur.

#### Lacedemonia ----

D Pannonia ab Alpibus Pænini est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: regio viro fortis, & solo læta, duobus satis acribus fluuijs Drabo, Sabo que vallata. Coniungitur autem cum Norico & Rhetia, habens ab Oriente Mæsiā: ab Euro Istriam: ab Africo vero Alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicā: à Septentrione Danubij fonte, vel limitem, qui Germaniam, Galliamque secernit.

Istriam Ister amnis vocavit, qui eius terrā influit: ipse est Danubius. Habet autem Istram à Septentrione Pannoniam.

E Italia olim à Græcis populis occupata magna Græcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eo quod idē Saturnus, à Ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Siculorum rege ibi regnante, Italia nuncupata est. Cuius situs longitudine amplius, quam latitudine

tidine à Circio in Eurum extenditur: à Meridie Tyrtheno mari: ab Aquilone Adria tico clauditur: ab Occiduo Alpium iugis finitum terra in rebus omnibus pulcherrima: soli fertilitate, pabuli vbertate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lutrinum: fluvios, Eridanum, & Tyberim, & repentes fontibus Baias. Gignit gémas Syrtitem, Lyncurium, & Corallium: Boam quoque serpentem, Lyncem feram, & Diomedes aues. Italia autem, & Hispania idcircò Hesperiae dictæ, quod Græci Hespero stella nauigent, & in Italia & in Hispania, p quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiā solam dicis, & significas Italianam: aut addis vltimā, & significas Hispaniam, quia in Occidentis est fine.

Thuscia pars Italizæ, q Vmbria verò pars Thusciæ. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, *ans* *tau* *tau*.

Vmbriam vero historiæ narrant, eo quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Vmbriam Græcè cognominatā. Est enim in iugis Appennini montis sita, in parte Italizæ iuxta Meridiem.

Hetruria pars Italizæ dicta, quod eius fines tendebantur, vsque ad ripam Tyberis, quasi *terreos* *terreos*. Nam *terreos* alter, *terreos* finis vocatur. Romæ enim fines antea unam tam tum Tyberis ripam tenebant: alij Hetruriæ ab Hetrusco principe putant. Item & Tyrrhenia à Tyrheno Lydij fratre, qui ex sortecum populi parte de Mæonia venit ad Italiæ. Hæc est & Thuscia, sed Thusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Thuscia autem, à frequentia sacrificij & thuris, dicta est *ans* *tau* *tau*: illic & aruspicio dicunt esse repartam.

Apulia, ubi Brundisium situm est, quam Etoli secuti Diomedem ducem condiderunt.

Cæpania habet terras hyeme atq. æstate vernantes. Sol ibi mitis, grata tempesties, aer purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. *γαλλα* enim Græcè lac dicitur. Mores enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludent, quo sit, vt candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium iuga tenuit, ab Occasu Oceanus includit, à Meridie prærupta Pyrenæi, à Septentrione Rheni fluens atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba vberi ac pabulosa ad usum animantium apta, flu-

A minibus quoq. & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuijs.

Belgis autem ciuitas est Gallæ à qua Belgica prouincia dicta est.

Cisalpina, quia citra Alpes.

Transalpina, id est, trans Alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò, quod sit iuxta Rhenum.

Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia explorima parteter minus eius est, eamq. pene in orbem cingit.

B Hispania prius ab Ibero amne Iberia nuncupata. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. Ipsa est & verè Hesperia, ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita est autem inter Africam & Galliæ, à Septentrione Pyrenæis mōtibus clausa, à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate cæli & qualis, omnium frugum generibus fœcunda, gemmarum, metallorumque copijs ditissima. Interfluentes eam flumina magna, Bætis, Minius, Iberus, & Tagus aurum trahens, vt Paetolus. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginem, Lusitaniam, Galleiam, Bæticam, & transfreta in regione Africæ Tingitaniam. Duæ sunt autem Hispaniæ, Citerior, quæ in Septentrionis plaga à Pyrenæo vsque ad Carthaginem porrigitur: Vterior, quæ in Meridiem à Celtiberis, vsque ad Gaditanum fretum exteditur. Citerior autem & Vterior dicta, quasi citra & ultra: sed citra, quasi circa terras: & ultra, vel quod vltima, vel quod non sit post hanc villa, hoc est, alia terra.

a Cap. IV. Iouis. Ita o. G. rt ante quoque adnotauimus.

b Itæ autem est Agenor Libyæ fil. Apollodorus de Agenore, Λένος δε ποσιδῶνος γηποντας παῖδες διδυμοὶ ἄρνες, οἱ θῆλοι.

c mari magno coniungitur. Contingitur Chac.

d Prima Europæ reg. Ex Oros. lib. 1. c. 2.

e terra dines viror. Al. viriū, Virorū Solin. c. 23.

f & immanibus frequens. Frequens ex Solin. reportimus.

g Gignit aues. Ex Solin. ibid.

h Bifontas quoq. feras, & Vros, atque Alees. Solin. ibid. Plin. lib. 8. cap. 15. Cesar lib. 6. de bell. Gall. Seru. Georg. 2.

i Callaicum quoq. Callaicum Plin. lib. 37. c. 8.

k Prouinciarum autem. Ex Oros. ibid.

l Prima est Mæsia. Mæsia, an Myssia verior scriptura sit, nondum satis constitui. Nam Isidori, & Solini, cuius habentur Codices variant, apud Orosium Mæsia perpetuò. Seru. Georg. 1. ad nullum tantum se Mæsia cultu, Mæsia, inquit, ciuitas Phrygiæ. Myssia prouincia est. Verum, rē ipsam si species, Myssiam minore periculo scripseris. Confest.

- enim Mysiam à Gogatibis, & in Asia & in Europa collocari. Quincum apud Virgiliū (Si Pictio credimus) & Mysia legatur, mutus manuscriptis libris, Seruū auctoritas fecit. Sed origo à mēsibus trachā Mysiam, sive Mysiam potius ab Isidoro dictum arguit, quod Chaconi quoq. magis placebat. Nam quod nōcēs aut pōter apud Lydos auctoribus Eu-  
stachio ad Dionys. Afrum, & Hesychio significat, nihil ad Isi-  
dorū.
- <sup>m</sup> Hac autem ab Oriente ostijs Danub. Ex Oros. lib. 1.c. 2.
- <sup>n</sup> Huic ab Orientē Prōponitis. Ex Oros. ibid.
- <sup>o</sup> Adhāret autem ab Oriente -- clauditur. Ex eod. Post hanc verba leguntur in quibusdam Gothicis ista, Illy-  
rica regio iuxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est & Dardania à Dardano rege cognominata, homines ex Troiana prosapia in mo-  
res barbaros efferaati, que fortasse reūcienda nō sunt. Vid. Pliniū lib. 4.c. 1. & Solin. c. 8.
- <sup>p</sup> Epirus à Pyrrho -- extinti. è Seru. plerāq. En. 3: ad v. patrio Andromachen iterum celsissime marito, apud quem in lib. impressis à Rob. Steph. positam à fra-  
tre Chaone legitur. De qua lectione alij iudicabunt.
- <sup>q</sup> Hellas dicta à rege. Ex Eusebij Chron. & Seru. eclog. 2. ad -- Acteo Aracyntho.
- <sup>r</sup> Nam Crānus indigena, &c. Verba sunt Eusebij.
- <sup>s</sup> Ipsa est & vera Gracia. Hec omnia carptim sumpta è Solin. c. de Gracia.
- <sup>t</sup> mater liberal -- nobilis. Ex Aug. 18. de ciuit. c. 9.
- <sup>v</sup> Vbi nati sunt Apol. & Herc. At Solin. c. 13. de The-  
bis. Vrbi ista numinibus apud se ortis gloriatur, vt perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Li-  
berum celebrant, è quo pro Apolline Liberū substi-  
tuebat Chacon in iuris omnibus lib.
- <sup>x</sup> eadem est & Aonia. è Seru. eclog. 10. adv. Aonia Aganippe.
- <sup>y</sup> cuius à tergo Pieria est. Ita Solin. c. de Theffalia. sed paulò alter Plinius lib. 4.c. 8.
- <sup>z</sup> De quibus fertur quod hi prim. Virg. Georg. 2. Frēna Peletronij Lapythæ gyroſq. dedere. & Seru.
- <sup>a</sup> Macedo Deucal. è Sol. c. de Macedonia.
- <sup>b</sup> est autem confin. Mysia. Ex Oros. lib. 1.c. 2.
- <sup>c</sup> & regio. è Solin.
- <sup>d</sup> qui excellenti vertice tantus. Ex eod. c. de Theffalia.
- <sup>e</sup> Achaia ab Ach. Ex Chron. Eusebij.
- <sup>f</sup> Cassiopas Insulas. Orosib. 1.c. 2. ab Africo, & Oc-  
casu Cephaleniam, & Cassiopam insulas, à Septē-  
trione sinum Corinthium, ad Aquilone angu-  
stum terrae dorsum, quo Macedonia coniungitur,  
vel potius Attica, qui locus Isthmos vocatur, vbi  
est Corinthus.
- <sup>g</sup> Arcadia verò sinus -- vt platani folium. Confusa  
sunt hac- Arcadia in sinu est Peloponēsi, id est, in medio  
ipsius Peloponēsus verò, vt platani folium, extenditur.
- <sup>h</sup> quam Arcas Iou. &c. Ex Chron. Euseb.
- <sup>i</sup> Pannonia. Ex Oros. ibid.
- <sup>k</sup> Viro fortis Ita veter. lib. & Solin. c. de Gallia:
- <sup>l</sup> ab Euro Istriam. A meridiem mallemus.
- <sup>m</sup> Italia -- magna Græcia. Seru. En. 1. ad. v. Seu vos Hesperiam magnam, &c. μεγάλη ἡλλας appellata est, quia à Tarento vsq. ad Cumas omnes ciuitates Græci considerant. rid. Iust. lib. 2. o.
- <sup>n</sup> cuius situs longitudine ampl. è Solin. c. de Italia.  
proceritate amplior, quam latitudine.
- <sup>o</sup> à Circlo in Eurum finitur. Ex Oros.

- A <sup>p</sup> quæ hac ratione discernuntur, &c. è Seru. En. 1. adv. est locus Hesperiam. & lib. 3. ab Hespero (qui) Hispania rege, vel à stella, quam inueniuntur petentes italicam.
- <sup>q</sup> Vmbria verò pars Thusciz. Ex eod. En. 12.
- Vmbria verò dicitur ut hist. è Solin. c. 8.
- <sup>r</sup> Hetruria pars italicæ. è Seru. En. 11. Hetruscij duces, &c. 2. ad terram Hesp. venies.
- <sup>s</sup> Apulia ubi Brundus. quam Aetoli. verba simili. stini lib. 12.
- <sup>t</sup> Belgis. Belgium dicunt à Cesare.
- <sup>v</sup> Aquitania. Ex Oros.
- <sup>x</sup> Hispania. Ex Iustin. lib. 4. 4.
- <sup>y</sup> ipsa est & vera Hesperia. è Seru. En. 1. adv. EA locus Hesp.
- <sup>z</sup> Due sunt Hispan. Ex Oros.

### De Libya. Cap.V.

<sup>L</sup> Ibya dicta, <sup>a</sup> quod inde Libs flat, hoc est, Africus. <sup>b</sup> Alij aiunt Epaphum Iouis filium qui Memphim in Aegypto cōdidit ex Cassiopa vxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

Africam autem nominatam quidam in-  
de existimant, quasi apricam, quod sit aper-  
ta cælo vel Soli, & sine horrore frigoris. <sup>c</sup> Alij  
dicunt Africam appellari ab uno ex poste-  
ris Abrahæ de Cethura, qui vocatus est  
Afer, <sup>d</sup> de quo supra meminimus. Incipit au-

<sup>C</sup> tem à finibus AEgypti pergens iuxta Me-  
ridiem per AEthiopiam usque ad Atlantē  
montem. A Septentrionali verò parte, Me-  
diterraneo mari coniuncta clauditur, & in  
Gaditano freto finitur, habens prouincias  
Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripo-  
lim, <sup>e</sup> Bizacium, Carthaginem, Numidiam,  
<sup>f</sup> Mauritaniam Sitifensem, Mauritaniā Tin-  
gitanā, & circa Solis ardorem AEthiopiam.  
<sup>g</sup> Libya Cirenensis in parte Africæ prima  
est, à Cyrene vrbe Metropoli, quæ est in eius  
finibus, nuncupata. Huic ab Oriente AEgy-  
ptus est, ab ocaſu Syrtes maiores & Troglo-  
dytz, à Septentrione mare Libicum: à Me-  
ridie AEthiopia, & barbarorum varietati-  
nes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam  
Basiliscos serpentes creant.

Pentapolis, Græca lingua à quinque urbi-  
bus nūcupata, id est, Cyrene, Berenice, Teu-  
chira, Apollonia, Prolemaide, Ex quibus Pro-  
lemais, & Berenice à regibus nominate sunt.  
Est autem Pentapolis Libyæ Cirenensi ad-  
iuncta, & in eius finibus deputata.

Tripolitanam quoq. prouinciam Græ-  
ci linguas signant de numero trium ma-  
gnarum

guarum urbium: Oea, Sabrate, Leptis ma-  
gaz: hec habet ab Oriente Syrtes maiores,  
& Troglodytas, à Septentrione mare Adria-  
ticum: ab Occasu Bizantium: à Meridie Ge-  
tulos, & Garamantes usque ad Oceanum  
Æthiopicum pertinentes.

Byzacena regio ex duobus nobilissimis  
oppidis nomen sortita est, ex quibus unum  
Adrumetus vocatur (alterū Byzantium.) Hec  
sub Tripoli est, & patens passuum ducenta,  
vel amplius millia, fœcunda olcis, & glebis  
ita præpinguis ut iacta ibi semina, incremen-  
to penè cente simo frugis renascantur.

<sup>1</sup> Zeugis, ubi Carthago magna, ipsa est &  
vera Africa inter Byzantium, & Numidiam  
sita, à Septentrione mari Siculo iuncta, & à  
Meridie usque ad Getulorum regionē por-  
recta, cuius proxima usque frugifera sunt,  
vleriora autem bestijs & serpēti bus plena,  
atque onagris magnis in deserto vaganti-  
bus.

Getulia autem, Africæ pars mediterranea  
est.

<sup>m</sup> Numidia ab incolis passim vagantibus  
sic vocata, quod nullam certam haberent  
sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes &  
vagæ Numidia dicuntur. Incipit autem à  
flumine Ampsaga, in Zeugitanu[m] limitē  
definit, habens ab Ortu Syrtes minores: à Se-  
ptentrione mare quod intendit Sardiniam:  
ab Occasu Mauritaniam Sitifensem: à Me-  
ridie Æthiopum gentes, regio campis præ-  
pinguis. Vbi autem sylvestris est, feras edu-  
cat: ubi iugis ardua, equos & onagros pro-  
creat: eximio etiam marmore prædicatur,  
quod Numidicum dicitur. Habet autem  
vibes præcipuas Hipponem, Regium, & Ru-  
sicadam.

Mauritania, vocata à colore populorum.  
Græci enim nigrum, μαύρον vocant. Sicut  
enim Gallia à candore populi, ita Mauritania  
à nigredine nomen sortita est. Cuius pri-  
ma prouincia, Mauritania Sitifensis est, quæ  
Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum  
traxisse regio perhibetur.

Mauritaniæ verò Cæsariensis colonia, Ce-  
saria ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea  
datum. Vt ræque igitur sibi coniunctæ ab  
Oriente Numidiam habent, à Septentrione  
Mare magnum, ab occasu flumen Mal-  
uum: à Meridie montem Astrixim, qui dis-  
cernit inter fœcundam terram & arenas ia-  
centes usque ad Oceanum.

Mauritaniæ Tingitana à Tingi Metropo-

A litana huius prouincie ciuitate vocata. Hec  
ultima Africæ exurgit à montibus septem  
habens ab Oriente flumen Maluum: à Se-  
ptentrione fretum Gaditanum: ab Occiduo  
Oceanum Atlanticum: à Meridie Gau-  
lum gentes usque ad Oceanum Hesperi-  
um pererrantes. Regio gignens feras, si-  
mias dracones & struthiones, olim etiæ &  
elephantis plena fuit, quos sola nunc India  
parturit.

Garamantis regionis caput, Garama op-  
pidum fuit. Est autem inter Cyrenensem &  
Æthiopiam, ubi est fons x qui riget calore  
diei, & calet frigore noctis.

Æthiopia, dicta à colore populorum, quos  
solis vicinitas torret. Denique vim sideris  
prodit hominum color, est, enim ibi iugis  
æstus. Nam quicquid eius est sub Meridiano  
cardine est. Circa Occiduum autem mon-  
tuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem  
verò plágæ deserta: cuius situs ab Occiduo  
Atlantis montis ad Orientem usque in Ægypti  
fines portigitur: à Meridie Oceano: à Se-  
ptentrione Nilo flumine clauditur, plurimas  
habens gentes, diuerso vultu & monstro-  
sa specie horribiles. Ferarum quoque & ser-  
pentium referta est multitudine. Illic quippe  
Rhinoceros bestia, & Camelopardalis, Ba-  
siliscus, Dracones ingetes, ex quorum cere-  
bro gemmæ extrahuntur, Hiacynthus quo-  
que, & Chrysoprasus ibi reperiuntur. Cinna-  
momum ibi colligitur.

Duæ sunt autem Æthiopiæ, una circa Solis  
ortum: altera circa occasum in Maurita-  
nia.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars  
trans Oceanum interior est in Meridie, quæ  
Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus  
Antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Maurita-  
nia est, deinde Numidia, inde regio Car-  
thaginensis, post quæ Getuliam accepimus,  
postea Æthiopiam, inde loca exusta Solis  
ardoribus.

Sciendum sanè, quod quædā prouinciæ  
primum de nomine auctoris appellatae sunt:  
postea à prouincia gentis nomen est factū.  
nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus,  
& sic vtimur ipso nomine gentis, quomodo  
fuit ipsum nomen auctoris: unde deriuatū  
est nomē prouinciæ. Ex quo accedit ex uno  
homine nominari, & ciuitatem, & regionem,  
& gentem. Prouinciæ autem ex causâ vo-  
cabulum acceperunt. Principatus namque  
gentium,

gentium, qui ad reges alios pertinebant, cum A  
in ius suum Romani vincendo redigerent,  
procul positas regiones prouincias appellaverunt. Patria autem vocata, quod communi-  
nis sit omnium, qui in ea nati sunt. Terram  
autem significare, prædiximus, elemetum:  
terras vero singulas partes, ut Africa, Italia,  
Eadem & loca. Nam loca & terræ spatia in  
orbis terrarum, multas in se continent pro-  
uincias: sicut in corpore locus est, pars una  
multa in se continens membra: sicut &  
domus multa in se habens cubicula: sic ter-  
ræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quo-  
rum partes sunt prouinciae: sicut in Asia,  
Phrygia: in Gallia, Rhetia: in Hispania, Ba-  
tica. Nam Asia locus est, prouincia Asia  
Phrygia, Troia regio Phrygiæ, Ilium, ciui-  
tas Troiæ. Item regiones partes sunt pro-  
uinciarum, quas vulgus conuentus vo-  
cat: sicut in Phrygia Troia, sicut in Gal-  
licia Cantabria, Asturia. A rectoribus au-  
tem regione nuncupata est, cuius partes terri-  
toria sunt.

Territorium autem vocatum, quasi territorium, tritum bobus & aratro. Antiqui enim sulco ducto & possessionum & territoriorum limites designabant.

- a Cap. V. Libya, quod inde Libs flat. è Seru. AEn. t.  
ad-- Venturum excid. Libyz.
  - b Alij aiunt Epaphum. Hyginus in fabulis c. 149. &  
Placidus ad Thebaid. 4.
  - c Alij dicunt Africam. Hieronyma. in quæst. in Gene. ad  
cap. 25.
  - d De quo supra. Lib. 9. c. 2.
  - e Byzaciū. Byzanciū legitur in antiquissimis libris,  
& marmoribus, & apud Stephanum. Veram tamen scriptu-  
ram Byzacium existimabat Chacon ex vetustis Varronis  
codicib. lib. 1. de re rust. c. 44. & Plin. lib. 5. c. 4. & lib. 17.  
c. 5. & lib. 18. c. 10. & Aug. in ps. 36. concione. 2 quam etiam  
vulgati Iſidori libri, & plerique ex Gott hicis retinent.
  - f Mauritaniam Sitifensem Mauritan. Ting. Quid  
Cesariensem addunt quidam libri, tresq. Mauritanias videm-  
tur ex Oroſio facere: nihil est, quoā moremur; quando ex eod.  
& Iſidoro paullo post Cesariensem, & Sitifensem, vel etiam  
Sitifensem, & Tingitanam ex concil. Carthag. VII. conſtat  
esse coniunctas, ut Cesariensis alterutrius quæſi appendix fit.  
Ita tamen ut pro Tingitana in Concilijs ſape ponatur.
  - g Libya Cyren-pertendentes. Ex Oroſ. lib. 1. c. 2.
  - h Theuchira. Mendoſe o. l. Centria. Vid. Ptolemai tu-  
bul. 4.
  - i Oea, Sabrate, Leptis magnæ Solin. c. 30. Achæi Tri-  
polim lingua ſua ſignant de trium virbiū numero  
Taphtæ, Abrotani, Leptis magnæ. Noſtri codices par-  
tim Oeabrate partim Oea Tabrace partim Oea Sa-  
bretæ s.l. lib. 3.—Sabrata, tū Tyriū vulgus, Sarraniq.  
Leptis. Aīaq. Trinacrios Afris permitta Colonos, Vbi  
Oea, ex Iſidoro lubentius legitimi.

<sup>s</sup> patens, paſſuum duc. è Solin.c. 30.

<sup>t</sup> Zeugis vbi Carthago magna certa ſunt Oroſ.

<sup>u</sup> Numidia ab ircolis paſſum vag. Solinſ. &c. Iz-  
garib. & quia ſaþe tentantes agros, alia deinde alia  
loca peruerterant, ſemiper Numidas appellauerē.

<sup>v</sup> Idem Plin. lib. 5. c. 3. paulo tamen alter Festus.

<sup>w</sup> Habens ab ortu ſyrt. min. Oroſ. ibid.

<sup>x</sup> Hipponeſ, Reg. & Rufiſcē, Idem Oroſ.

<sup>y</sup> utræq. igitur Oroſ.

<sup>z</sup> qui diſcernit inter fœcund. terram. Oroſ. qui di-  
uidit inter viuam terram, & iacentes arenas usque  
ad Oceanum.

<sup>a</sup> Hæc vltima Africæ—peterrantes. Ex Oroſio. illa  
tamen, exurgit à montibus ſeptem, ſolim ſunt cap. de  
Mauritania.

<sup>b</sup> à Septentrione fretum Gáditanum. Oroſius, à Se-  
ptentrione mare noſtum, & fretum Gaditanum.

<sup>c</sup> à meridie Gaulalum gentes. Oroſius, à Meridie  
Autololum gentes, quas nunc Gaulales vocant.

<sup>d</sup> Garam reg. è Solin.

<sup>e</sup> qui riget cal. Ita Gotthici, friget Solinus.

<sup>f</sup> denique vim ſ. p. h. c. Verba ſunt Solini, cap. de  
India.

<sup>g</sup> nam quidquid eius est sub Merid. card. è Solin.c.  
de Æthiop.

<sup>h</sup> Antipodes fabul. Sequitur Lactantium, & Auguſti-  
num.

<sup>i</sup> Terram autem ſignificare prædixim. Sup.c. 1. ex  
Seru. Aen. 6.

<sup>j</sup> Territorium vocatum Seru. Aen. 5. ad—Vribem  
designat aratro. Vnde & territorium dictum quaſi  
terribouium, tritum bobus, & aratro. Sed taurito-  
rium retinuimus ex Gotth. lib. mſi territerū manūs ex Vul-  
canij editione, aut territaurium.

*De Insulis. Cap. VI.*

**I**nſulae dictæ, quod in ſalo ſint, id est, in mari. Ex ijs quoq. notiſſimæ & maximæ, quas plurimi veterum follerti ſtudio indagauerunt, notandæ ſunt.

<sup>a</sup> Britannia, Oceani insula, interfuso mari, toto orbe diuisa, à vocabulo sue gentis cognominata. <sup>b</sup> Hęc in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispanię sita est: <sup>c</sup> circuitus eius quadragies octies septuaginta quinque millia: multa & magna flumina in eis, fontes calidi, metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus, & Margarite.

Thanatos, insula Oceani freto Gallico à Britannia xstuario tenui separata, frumentarijs campis & gleba vberi. Dicta auré Tha-  
natos, à morte serpentum, quos dū ipsa nesciat, asportata inde terra quoquo gentium  
vecta sit, angues ilico perimit.

<sup>f</sup> Thyle, ultima insula Oceani inter Septentrionalem, & Occidentalem plagam ultra Britanniam, à sole nomen habens, quia in ea anniū foliū Sol facit, & nullus ultra eam

eam dies est: unde & pigrum & concretum A no sitæ, adeò fœcundæ copia metallorum; est eius mare.

Orchades, insulæ Oceani, ultra Britanniæ posite numero triginta tres, & quarum vi-

ginti desertæ sunt, tredecim coluntur.

Scotia, eadem & Hibernia proxima Bri- tanniæ insula, spatio terrarum angustior, sed situ fœcundior: hæc ab Africo in Boream porrigitur, cuius partes priores Iberiam: & Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde & Hibernia dicta. Scotia autem quod ab Sco- torum gentibus colitur appellata. Illic nul- lius anguis, avis rara, apis nulla: adeò ut aduectos inde pulueres seu lapillos si quis alibi sparserit inter aluearia, examina fauos dese- riant.

Gades, insula in fine Bæticæ prouinciæ sita, quæ dirimit Europam ab Africa, in qua Herculis columnæ visuntur, & vnde Ty- rheni maris fauicibus Oceani æstus immitti- tur. Est autem à continenti terra centum viginti passibus diuisa. Quam Tyrij à Ru- bro profecti mare occupantes lingua sua Gadiri, id est, sæpem nominauerunt, pro eo quod circumsepta sit mari. Nascitur in ea arbor similis palmæ, cuius gummæ infectum vi- trum Ceraunium gemmam reddit.

Fortunatæ insulæ vocabulo suo signifi- cant omnia ferre bona, quasi felices, & bea- tæ fructuum vertate. Suapte enim natura pretiosarum poma sylvarum parturiunt. For- tuitis vitibus iuga collu vestiuntur: ad her- barum vicem melsis & olus vulgo est: vnde gentilium error, & seculariū carmina Poë- tarum propter soli fœcunditatem easdem esse Paradisum putauerunt. Sitz sunt au- tem in Oceano contra Iæuam Mauritaniæ Occiduo proximæ & inter se interiecto mari discretæ:

Gorgades, insulæ Oceani, obuersæ promô- torio, quod vocatur Hesperuceras, quas in- coluerunt Gorgones fœminæ aliti pernici- tate, hirsuto & aspero corpore, ex ijs insulæ cognominatæ: distant autem à continenti ter- ra bidui nauigatione.

Hesperidū insulæ, vocatæ à ciuitate Hes- peride, quæ fuit in fine Mauritaniæ: sunt enim ultra Gorgadas sitæ sub Atlanteum lit- tus in intimis maris sinibus, in quarum hor- tis fingunt fabulæ Draconē peruigilem au- rea mala seruant. Fertur ibi esse maris estua- rium adeò sinuosum lateribus tortuosum, vt visentibus procul lapsus angueos imitetur.

Chryse, & Argyre insulæ in Indico Ocea-

A no sitæ, adeò fœcundæ copia metallorum; vt plerique eas auream superficiem & argé- team habere prodiderint, unde & vocabu- la sortitæ sunt.

Taprobanæ, insula Indiæ subiacens ad Eu- rum, ex qua Oceanus Indicus incipit, patés in longitudine octingétis septuaginta quin- que millibus passuum, in latitudine sexcen- tis viginti quinque millibus. Scinditur am- ne interfluo, tota margaritis repleta & gem- mis. Pars eius bestijs & elephantis repleta est, partem verò homines tenent: in hac in- sula dicunt in uno anno duas esse æstates, & duas hyemes, & bis locum vernare flori- bus.

Tilos insula est Indiæ, ferens omni tem- pore folia: hueusque insulæ Oceani.

Item insulæ, quæ ab Hellesponto vsq. ad Gades in mari Magno sunt constitutæ:

Cyprus insula à ciuitate Cypro, quæ in ea est, nomé accepit: ipsa est & Paphos Vene- ri consecrata in Carpathio mari, vicina Au- stro, famosa quondam diuinitis, & maximè æris: ibi enim prima huius metalli inuen- tio & utilitas fuit.

Creta, Græciæ pars est ingens contra Pelo- ponesum: hæc primùm à temperie cæli Ma- caronesum appellata est, deinde Creta di- cita à Crete quodam indigena, quem aiunt vnum Curetum fuisse, à quib[us] Iupiter ibi absconditus est & enutritus. Est autem in- sula Græciæ inter Ortū & Occasum longissimo tractu portecta, à Septentrione Græcię æstibus, ab Austro Ægyptijs vndis perfusa. Fuit autem quondam centum vrbibus no- bilis, vnde & Hecatopolis dicta est. Prima etiam remis & sagittis claruit: prima lit- teris iura, fixit, equestres turmas prima do- cuit. Studiū musicū ab Idæis dactylis in ea ceptū: capris copiosa, ceruis eget, lupos & vulpes aliaque ferarum noxia nusquam gi- gnit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si in- uehatur statim moritur. Larga est autem vi- tibus & arboribus. Dictamnus herba in Cre- ta nascitur, & Alimus, quæ admorsa diurnā famei prohibet: Phalangos autem vene- natos gignit, & lapidem, qui Idæus dactylus dicitur.

Abydos, insula in Europa super Hellespō- tum posita, angusto & periculoso mari se- parata & ab Hædo, Græcè dicta, quod sit introi- tus Helleponti mari, in quo Xerxes pon- tem ex nauibus fecit, & in Græciam tran- sijt.

<sup>a</sup> Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ ut Varto testis est, arte lanificij prima in ornamen tum fœminarum inclaruit.

<sup>c</sup> Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas inde Cycladas autumant dictas, quod licet spatijs longioribus à Delo proie-ctæ, in orbem tamen circa Delum sitæ sint. nam orbem κύκλος Graij loquuntur. Quidā verò non quod in orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eandem sunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Hellesponto inter Ægæum & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, tenentes à Septentrione in Meridiem millia quingenta: ab Oriente in occasum millia ducenta: Metropolis earum Rhodus.

Delos insula, in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quod post diluvium quod Ogygij temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox in umbra fasset, ante omnes terras radijs Solis illuminata est, sortitaque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibüs. Nam δῆλος Græci manifestum dicunt. <sup>h</sup> Ipsa est & Ortygia, eo quod primùm ibi visæ sunt coturnices aues, quas Græci, ἔρυγες vocant. In hac insula Latona enixa est Apollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

<sup>k</sup> Rhodos, Cycladum prima ab Oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inuenatum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centū numero in eadem insula Colossi minores.

<sup>l</sup> Tenedos, vna ex Cycladibus ad Septentrionē sita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit. <sup>m</sup> Nam Tenes iste infamatus, quod cum nouerca sua concubuissest, fugiens hanc insulam vacuam cultoribus obtinuit. Vnde & Tenedos insula dicta est: <sup>n</sup> sic Cicero, Tenen ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

<sup>o</sup> Carpathos, vna ex Cycladibus à Meridie posita & contra Ægyptum, à qua Carpathiū mare appellatum est vocata propter celerē fructuum maturitatē. Est enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac insula dicuntur & Carpasię naues magnæ & spatiofæ.

<sup>p</sup> Cythera insula, vna ex Cycladibus à par-

A te occidua sita: cuius Porphyris antea nomen fuit. Cithera autem vocata, quod ibi Venus sit orta.

<sup>f</sup> Icaria insula, vna de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hec inter Samum & Myconum procurrentibus saxis in hospita lis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interiisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

<sup>t</sup> Naxos insula, ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quod fertilitate vitiū vincat cæteras: est autem à Delo xviii. millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

<sup>v</sup> Melos, ex numero Cycladū, vna omnium insularum rotundissima, vnde & nuncupata. Historia dicit, ex Iasone natum fuisse Philomelum & Plutum: ex Philomelo Pareatum genitum: qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. <sup>x</sup> De qua Virgilius: niueamque Paron. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem, marmoribus quidem præstantiorem, sed inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod ibi mastix gignitur. <sup>y</sup> Syri enim masticem Chio vocant.

Samos, insula est mari Ægæo vbi nata est Juno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo philosophiæ nomen inuenit est. In hac insula reperta prius fictilia vase traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia, à Sicano rege Sicania cognomina ta est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autem Trinacria dicta propter tria <sup>αἱρετα</sup>,

<sup>D</sup> id est, promontoria, Pelorum, Pachynum, & Lilybæum. <sup>z</sup> Trinacria enim Græcum est, quod Latinè, Triquetra dicitur, quasi in tres quadras diuisa. <sup>a</sup> Hæc ab Italia exiguo freto discreta, Africū mare prospectans, terris frugifera, auro abundans: cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ætnæ montis extant incendia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur, aut colliduntur. Fuit autem <sup>b</sup> quondam patria Cyclopū, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primū terris omnibus commissis feminibus aratro proscissa. Principem vrium Syracusas habet: fontem Arethosam,

& Alphæum fluuium magnoru generatore eorum. In ea insula primu est inueta comædia. Achaten lapide ipsa primu ex coralium: gignit & sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur stadiorū tribus milibus. Sallustius autē dicit, Italiz coniunctā fuisse Siciliam: sed mediū spatium impetu maris diuisum, & per angustiam scissum.

Tapsus insula, stadijs decem à Sicilia remora iacens & planior, vnde & nuncupata de qua Virgilius, <sup>f</sup> Tapsumque iacentem.

Æoliz insulae Siciliæ, appellatæ ab s. Æolio Hippotæ filio: quem poëtæ finixerunt regem fuisse ventorum, sed ut Varro dicit, rector fuit istarum insularum, & quia ex earu nebulis & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis viis est ventos sua potestate retinuisse. Eadem insula & Vulca nix vocantur, quod & ipsæ, sicut Ætna, ardeant. Sunt autem nouē habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Liparen vocavit, qui eam ante Æolum rexerit. Altera <sup>h</sup> Hieræ vocatur, quod sit collibus eminentissimis, reliquæ verò id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, <sup>i</sup> Hephaestias, Phænicusa, Euonymos, Ericodes, Phænicodes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliz, siue Vulcaniæ dicuntur, ex ijs quædam ab initio non fuerunt, postea mari editæ vsq. nūc permanent.

Stœchades, insulæ Massiliensiū sexaginta milliū spatio a continenti in fronte <sup>k</sup> Narbonensis prouinciaz, quæ Rhodanus fluuius in mare exit. Dicitæ autem Græcæ Stœchades, quasi opere in ordinem sint positæ.

Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupauit, & ex suo vocabulo insulæ nomine dedit. Hæc in Africo mari facie vestigij humani, <sup>l</sup> in Orientem, quæ in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridiē & Septentrionē vertunt, ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum <sup>m</sup> appellata est. Terra patet in longitudine millia cxl. latitudine xl. In ea neq. serpens gignitur, neq. lupus, sed <sup>n</sup> Solifuga tantum, animal exiguum hominibus perniciolum. Venenum quoq. ibi non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos & poëtas memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. <sup>o</sup> Fontes habet Sardinia calidos, in-

A firmis medelam præbentes, furibus cæcitatem, si sacramento dato oculos aquis tetigunt.

Corsicæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædā Corsa nomine? Ligur mulier, cùm taurum ex grege, quem prope littora regebat transnatare solitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris digredientem vsq. ad insulam nauigio prosecuta est. Cuius regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, cámque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hec autem insula Græcæ <sup>p</sup> κύρν dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius -- Cyrræas taxos. <sup>q</sup> Diuiditur autem à Sardinia xx. milium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiæ. Est autem multis promotorijs angulosa, gignens lætissima pabula, & lapidem, quæ Catochiten Græci vocant.

Ebosus, insula Hispaniæ dicta: quod à Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nam lxx. stadijs ab ea distat. cuius terram serpentes fugiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

<sup>f</sup> Baleares insulæ Hispaniæ, duæ sunt, Aphro siade, & Gymnasie, & Maior & Minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricā nuncupant. In ijs primu insulis inuenta est funda, qua lapides emittuntur, vnde & Baleares dictæ: <sup>r</sup> Βάλλαι enim Græcæ mittere dicitur: vnde & ballista quasi missa, & fundibulum. Virgilius: Balearis verbere fundæ,

<sup>a</sup> Cap. VI. Britannia Oceani insula, &c. Hegeſipp. lib. 5. c. 15. quid attexam Britannias interfuso mari, toto orbe diuisas? & Orof. lib. 1. c. 2. Britannia Oceani insula.

<sup>b</sup> Hæc in auersa Gall. Orof. ibid. & quoniam Oceanus habet insulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt.

<sup>c</sup> Circuitus eius-- plurimus. Ex Solin. cap. de Britanniæ.

<sup>d</sup> Thanatos. Solin. Athanatis.

<sup>e</sup> à Britania æstuario tenui sep. è Solin. ibid. è quo restitus est hic locus, mendosus in omnibus libris.

<sup>f</sup> Thyle ultima insula Oceani. Locus è Seru. Georg. 1. ad v tibi seruat vlt. Thule, & è Soli. c. de Britanniæ sumptus. Horū verba apponemus, ex his qui volet, medicinæ facies. Thule (ait Seru.) insula est Oceani inter Spætrionæ & Occidetalé plagā vltra Britanniæ, & Hiberniæ & Orchadas. Est autem insula in Oceano ultima, in qua, cū sol in Cacro est, perpetui dies sine noctib. es se dicuntur. Solinus Multæ & aliæ circu Britanniæ insulæ, è quibus Thule ultima, in qua estuo solstitio,

sole de Cácri sydere faciente transitū, nos penè nul  
 le brumali solstitio, perinde nullus dies, vt ortus iū-  
 stus sit occasus. Ultra Thulē accepimus pigrū es-  
 se & concretum mare Chacon ita legebat, inter Sept. &  
 Occ. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus  
 dies est, unde pigrum, & concretum est ultra mare. Sed à  
 sole Thulen nomen habere dicit, non vt Thule (opinor) sed vt  
 ultima, propter causam à Seruio & Solino relatam, dicatur.  
 quorum vig. def. Ex Oros. ibid.  
 b Scotia, eadem & Hibern. Ex eod. quāuis non pror-  
 sus eadem.  
 i illic nullus anguis. Ex Solin. vid. Bed. in Angl. hist.  
 k in qua Herculis column. immittitur. Ex Oros.  
 l à continentis terra cxx passus. cxl emendarat Cha-  
 con ex Solini manuscriptis libris, vbi septingentis pedibus le-  
 gitur, non passib. vt in vulgatis. Sed vetant codices, resq. ipsa  
 Iſid. Gadeb. ipſis vicino, vt par fuit, satis explorata.  
 m in lingua sua Gadir. Est quoq. 771 għadar Hebreis  
 sc̄ipre, ex Solin. c. de Hispania.  
 n Fortunatae- easd. esse Paradisum. Seru. AEn. 5. ad-  
 Elysiumq. colo secundum Philosophos, Elysium  
 est, insula fortunatae,  
 o Sitæ sunt autem. è Solin. c. vlt.  
 p Gorgades. Ita v. libri, & Plini, & Solini manuscripti.  
 q Chryse, & Argyr. Solin. Plini. & Mela.  
 r Sexcentis viginti quinq. millibus. vocem, stadio-  
 rum ex Solino, Plinio, & Chacone auctoriis expunximus.  
 s Tylos-- ferens omni tempore sol. Al virēs o. t. f.  
 t Ipsa est & Paphos. Hoc non referri ad Cyprum insu-  
 lam, sed ad urbem in ea, qua olim Cyprus dicebatur, & Pa-  
 phos, aiebat Chacon.  
 v ibi enim prima huius metalli. inu. Plin. lib. 8. c. 5. 6.  
 & lib. 34. c. 2.  
 x Hæc primùm à temperie cœli. è Solin. c. 17.  
 y Prima etiam rem. Ex eod.  
 z iura fixit. Solinus, iura iunxit. Vid. Plato. in Minoe.  
 a Ceruis eget. Ex Solin. Plin. lib. 8. c. 5. 8. mirabilius in  
 ead. insula (Creta) ceruos præterquam in Cydo-  
 niatarum regione non esse.  
 b Phalagos autem. Sic v. l. Solinus. Phalangiū aranei  
 genus est, si nisum quæras nulla vis est, si potesta-  
 tem, iustum hominem veneno interficit.  
 c Abydos insula Abydos neq. insula, neq. in Europa est,  
 sed, vt ait Solinus de Hellestante loquens: Abydos Afīz  
 est, & Sestos Europæ. Seru. ad v. fauces tentatūr Aby-  
 di. Georg. 1. Sestos, & Abydos ciuitates sunt Hellef  
 ponti, quæ angusto, & periculo mari segregan-  
 tur. Nos hac alij concinnanda relinquimus.  
 d Coos Solinus. Multe quidem insulae obiacent  
 Atticæ continentis, sed suburbanæ fermè sunt Salamis, Surium, Cos, Ceos, etcetera. Quæ, vt Varro te-  
 stis est, subtilioris vestis amicula arte lanificæ scientia pri-  
 ma in ornatum fæminarum dedit. In Solin. manusc. ecclesie  
 Tolei. libro, Ceos, Cos, legitur: & quidem iampridem que-  
 stus est Hermolaus Barb. harum vocum affinitate sepe pecca-  
 tum à librariis in bonis auctoriis. Ita vt iam propè vsucepta  
 sint à Coo, quæ Ceos erant fortasse propria, sed lanificium fue-  
 rit Plinio auctore utriq. commune, Hippocrates tamen com-  
 munis esse non potuit, quem fuisse constat Coa. Sed Coos hip-  
 pocratis patria non obiacet Attica in mari Ægeo, sed Rhodo  
 in Icaro pelago.  
 e Cyclades-- quas inde Cycl. aut. è Solin.  
 quidam vero non quod in orb. Vid. Seru. AEn. 3.  
 ad-- Cycladas, & creb. l.f.c.t.

sunt autem omnes num. Ex Oros.  
 f tenetes. Ita Gæth. o. tēdentes non dispicet, ex Vale.  
 g Nam sicut Græci. Verba sunt Seru. AEn. 3.  
 h ipsa est & Ortygia. è Solin. c. 17.  
 i In hac insula Latona. Verba Seru. AEn. 3. ad v. Sa-  
 cra mari colitur med.  
 k Rhodos Cycladum prim. Ex Oros.  
 l roſe capitulum. Al. capitolium, al. capulū, al. cupulam. f.  
 cobium, vel coium Gloss. coium καπούς πόδες μεμυνται.  
 m Tenedos. Ex Oros.  
 n Nam Tenes iste-- dicta est. è Seru. AEn. 2. ad v. Te-  
 nedos notissima fama.  
 o Sic Cicero. Verr. 3.  
 p Carpathos. Ex Oros.  
 q Contra Ægypt. a. q. C. m. Acro in Hor.  
 r est n. inter Ægyptum, & Rhod. è Seru. AEn. 3.  
 s Cytherea. ex Oros. & Solin. licebit etiam Cytheream  
 appellare. Stephanus, λέγει τινὲς νῦν νῆσος, τινὲς γοῦν νησε-  
 παια. Seru. AEn. 1. ad illud. At Cytherea nouas artes  
 Cytherea ab insula (inquit) quæ plurali tantu numer-  
 o dicitur, vt sunt alta Cytherea. AEn. 10.  
 t Icaria vna de Cycladib. Solinus, de Sporadicis  
 est Icaros. Sed Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur  
 Virgilius, cùm dixit, Sparfaſq. per æquor Cycladas.  
 u Naxos insula ante Dionysias dicta. Solinus. Na-  
 xos Dionysias prius quam Naxos dicta; vel quod  
 hospita Libero patri, vel quod fertilitate vitiū vin-  
 cat cateras. Quare autē Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6.  
 illud verò, quasi Dionaxon, adulterinum duco.  
 v Melos, è Solin.  
 w De qua Virg. niueamq. Paron. AEn. 3.  
 x Syri n. mastichen. Ead. legūtur in libell. de locis Heb.  
 ex Act. Apost. inter Hieronymi opera.  
 y Trinacria-- quod Latinè Triquetra. Plinius, &  
 Solin. triquetra; sed triquadram, scripsisse Isidorum veri-  
 simile est ex etymologia, & ex Quintiliano qui lib. 1. c. 5.  
 Etymologia (inquit) nonnunquam barbara ab emē  
 datis conatur discernere, vt cùm triquetram dici  
 Siciliam, an triquadram oporteat, &c.  
 z Hæc ab Italia exig. fret. Ex Iustin. lib. 4. in princip.  
 a Fuit autem quondam patria. Ex Oros. lib. 2. c. 4.  
 b primum est inuenta Comœdia. è Solin.  
 c Gignit & sales Agreg. ex eod. idem inf. lib. 16. c. 2.  
 d & pet angustiam scissum. Idem sup. lib. 13. c. 18.  
 e Virg. Tapsumq. iacentem. vbi Seru. insula non lō  
 gè à Syracusis fluctib penè par.  
 f Aëolia Hippotæ fil. è Ser. AEn. 1. ad v. Aëoliā venit.  
 g Hieræ quod sit collib. emin. Siue quod die fōr, hoc est,  
 sacrum pro magno usurpat, ita vti nos, Græci, siue vt ait Se-  
 linus, quod sit Vulcano precipue sacra.  
 h Hephaestias. Hæc in editione Margarini non est, & qui-  
 dem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius septem ten-  
 tum esse dicunt.  
 i In fronte Narbon. prou. Oros. lib. 1. c. 2.  
 m in Orientem, quæ in Occidente latior. locus est ex  
 lib. 2. histor. Sallusti citatus ab Agell. lib. 13. c. 2. 8. cui ex Isi-  
 dorō addi hec possunt, Fermie paribus lateribus, quæ in  
 Meridiē, & Septentrionē vertut. Corrigēdus idē apud  
 Non. in Facies. Voces autē, ante commercium. Chacon  
 suspectæ erant.  
 n Sed solifug. sup. lib. 12. c. 3.  
 o nisi herba. ex Isidoro emendātus Seru. locus eclog. 8.  
 vnde sunt hec.  
 p Fontes habet. ex Solin.  
 q Ligur

<sup>a</sup> Ligur mulier. *Citat huc Priscian lib. 6. ex Sallustij lib.* A <sup>a</sup> Cap. VII. Sic Sallustius de Sardinia. *Qui citatur (ve*  
<sup>b</sup> *superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. biss.*  
<sup>b</sup> Sed ipsi ferunt, taurum ex grege, quē pro-  
 pē licet regebat Corsa nomine Ligur mulier, ex  
 qua et Ligur totum hunc locum esse Sallustij.

<sup>c</sup> Dividitur autem à Sardinia. *Orosib.*  
<sup>d</sup> Ebolus. *Orosibid. Ceterum de etymo. quod nō pro-*  
*cul à Zanio, amplius querendum. Sive Zanio, sive Dia-*  
*nio legas.*

<sup>e</sup> Baleares insulae duæ s. Aprosiades, & Gymna-  
 siades. f. Aphrodisiades, sic dicta quod (vt ait Arist. lib. περὶ  
 Σεύπας. ἀναγέρεται) apud hos maiori in pretio feminis  
 sunt, quam viri. De Gymnasij Plin. lib. 3. c. 5. Baleares fun-  
 da bellicosas Græci Gymnasias dixerunt. Diodor. *Sicu-*  
*lus lib. 6. c. 1. Gymnasias dictas ait, quod aestate nudi, quasi*  
*pelastrite incedant.*

<sup>v</sup> βάλλει, n. Græc. eod. mod. inf. lib. 18. c. 10.

<sup>x</sup> vnde ballista, quasi miss. & fundibalum. Ita ve-  
 teres lib. bic. & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in ps. 54. & Veget.  
 lib. 1. c. 16. Teretes lapides de funda, vel de fustiba-  
 lo. & lib. 2. c. 15. funditores, qui ad fundas, vel fusti-  
 balos. & lib. 3. c. 4. fustibalus fustis est longus. *quere*  
*fundibalum omnino legendum, non fundibulum.*

### De Promontorij. Cap. VII.

**C** Ommune est insulis, vt promineant:  
 Inde, & loca earum Promontoria di-  
 cuntur. Sic <sup>a</sup> Sallustius de Sardinia: In O-  
 rientē latior prominet, quam in Occidētē.

<sup>b</sup> Sigæum, promontorium Asiae, vbi Hel-  
 lespontus apertius dilatatur. Dictum autem  
 Sigæum propter Herculis taciturnitatem,  
 quia prohibitus hospitio à Laomedōte Tro-  
 ianorum rege, simulauit abscessum, & inde  
 contra Troiam cum silentio venit, quod di-  
 citur. σῆμα.

Maleum, promontorium Græciz, quod  
 infiltrat mare, & per millia quinquaginta pro-  
 tenditur, vbi vnde ita sc̄ua est, & vt persequi  
 nauigantes videatur. Hoc autem promon-  
 torium à Maleo rege Argiolorum nomen  
 accepit.

<sup>d</sup> Pelorum, promontorium Siciliæ respi-  
 ciens ad Aquilonem, secundum Sallustium  
 dictum à gubernatore Hannibal illic se-  
 pulto.

<sup>e</sup> Pachynum, promontorium Siciliæ, Au-  
 strum spectans ab aëris crassitudinedictū.  
 Nam παχυς est pinguis & crassus, Austro  
 enim perflatur.

<sup>f</sup> Lilybæum, promontorium Siciliæ, Solis  
 occasum intendens, vocatum ab eiusdem  
 nominis ciuitate, quæ ibi est sita.

<sup>g</sup> Borio, promontorium Numidiae vocatū,  
 eo quod Aquilonem intendat. Hoc Hip-  
 ponem Rheiū postea dictum, pro eo quod  
 sit æquore interruptum.

Calpe, Hispaniæ promontorium.

A <sup>a</sup> Cap. VII. Sic Sallustius de Sardinia. *Qui citatur (ve*  
*superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. biss.*

<sup>b</sup> Sigæum promontorium sive seru. *Aen. 2. ad illud. Sigæa*  
*igni freta lata reluc. vbi codex Seru. Vaticanus. q. d.*  
*σῆμα.*

<sup>c</sup> vt perse qui nauig. Seru. *Aen. 5. ad illud. Ma-*  
*leumq. sequacibus vndis, sequaces, inquit, id est, per-*  
*secutrices.*

<sup>d</sup> Pelorum prom. *Ex eod. Aenei. 3. ad illud. rarescent*  
*claustra Pelori. illud tamen respiciens Aquilonem,*  
*Oros. est lib. 1. c. 2.*

<sup>e</sup> Pachynum. Item è Seru. *Aen. 3. ad v. projectaque*  
*saxa Pachyni, & voce pinguis &c, aliena videbantur*  
*Chaconi, neq. immixti.*

<sup>f</sup> Lilybæum. *Ex Orosibid.*

<sup>g</sup> Borion prom. *Solin. c. 30. Borion promontorium*  
*quod Aquilone cæditur, Græci aduenæ sic vocaue-*  
*runt. Que verò sequuntur de Hippone, Rhegio postea dicto,*  
*sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant huius loci, tantum*  
*abest, vt superioribus fuerint annexanda.*

### De montibus, ceterisq. terra voca- bulis. Cap. VIII.

**M** ONTES, sunt tumores terrarum altissi-  
 mi dicti, quod sint eminentes. Quidam  
 autē proprijs ex causis vocati sunt, ex qui-  
 bus notandi sunt, qui opinione maximi ce-  
 lebrantur.

Mons Caucasus ab India vsque ad Taurū  
 porrectus, pro gentium ac linguarum varie-  
 tate quoquo versum vadit, diuersis nomini-  
 bus nuncupatur. Vbi autem ad Orientem  
 in excelsiore consurgit sublimitate: pro-  
 pter niuum candorem Caucasus nuncupatur.  
 Nam Orientali lingua Caucasum signi-  
 ficat candidum, id est, niubus densissimis  
 candicantē. Vnde & eum Scythæ, qui eidē  
 mōti iunguntur, Crocasim vocauerūt. Ca-  
 casim enī apud eos candor, siue nix dicitur.

Mons Taurus à plerisque idem vocatur,  
 qui & Caucasus.

Libanus, mons Phœnicum altissimum, cu-  
 ius meminerunt prophetæ: b dictus à thū-  
 re, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ est  
 super eum ad Orientale plagam respiciens,  
 Antilibanus appellatur, id est, contra Libanū.

<sup>c</sup> Ararat, mons Armeniae, in quo arcum hi-  
 storiz post diluvium resedisse testatur. Vnde  
 & vsque hodie ibidem lignorum eius vi-  
 dentur vestigia.

<sup>d</sup> Acroceraunij mōtes propter altitudinem,  
 & fulminum iactus vocatisunt. Græcè enim  
 fulmen κέραυνος dicitur. Sunt autem inter  
 Armeniam & Iberiam, incipientes à portis  
 Caspijs vsque ad fontem Tigridis fluuij.

Hyperborei montes Scythæ dicti, quod  
 supra, id est, ultra eos fiat Boreas.

<sup>a</sup> Riphæi montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ꝑꝫ Græcè impetus & ꝑꝫ dicitur, ꝑꝫ ꝑꝫ ꝑꝫ.

Olympus, mons Macedoniæ nimiū præcessus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. (De quo Virgilius, — Nubes excessit Olympus.) Dictus autem Olympus, quasi Olo lä-pus (id est, quasi cælum,) Hic mons Macedoniæ diuidit à Thracia.

<sup>b</sup> Athos, mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantóq. sublimis, vt in Lemnum vmbra eius pertedat, quæ ab eo LXXVI. milibus separatur.

<sup>c</sup> Parnasus, mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cælū. Hic in duo dividitur iuga, Cyrrhā, & Nyssam. vnde & nuncupatus, eo quod in singulis iugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Citheron & Helicon appellantur. Nā Helicon dictus ab Helicone fratre Citheronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen ꝓεραυνος dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæninae: quia Hannibal veniens ad Italiam easdem Alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittet apertas. Has enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit acero. Et inde loca ipsa quæ rupit Pæninae Alpes vocantur.

Mons Ætna ex igne & sulphure dictus: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Eurus & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & vsq. ad mare deductas: quæ speluncæ recipientes in se fluctus ventum cræant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure, vnde fit, quod videtur incendium.

Pyrenæus, & ipse à crebris fulminū ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis πῦρ vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum interiacet.

Solorius, à singularitate dicitur, quod omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quod, Oriente sole, antè radius eius in eo, quam ipse cernatur.

Calpe, mons in vtimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Atlantis finē esse dicunt, de quo Lucanus, Hesperiam Calpen, summumq. impletuit Atlantem. Atlas Promethei frater fuit & rex

Africæ, à quo Astrologiæ artem prius dicūt excogitatam, ideoque dictus est sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplinae, & scientiam cæli, nomen eius in monte Africæ deriuatum est: qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinē suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autē, propriæ montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aérias Alpes. Et dicendo aérias, verbum expressit à verbo. Nam <sup>d</sup> Gallorū lingua Alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim, quæ Italiz murorum exhibent vicem.

Colles, sunt præminentiora iuga montiū, quasi colla.

Iuga autem montiū ex eo appellata sunt, quod propinquitate sui iungantur.

Tumulus, est mons breuis, quasi tumens tellus. Item <sup>e</sup> tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles, sunt humilia loca, quasi valsa. Hinc & conualles, depresso loca terrarum inter montes.

Campus est, terrarum planities. Dictus autem campus, quod breuis sit pedibus, nec erectus, vt montes: sed patens & spatio suo porrectus & iacens: vnde & Græcè πεδίον dicitur. Sumpsit autē nomen ex Græca etymologia: πχαμανα enim Græci breue dicunt. <sup>f</sup> Solum est, omne quod sustinet, à soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus, sunt vasta & silvestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

Fauces, sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta & peruvia, dicta à faucium similitudine, quasi foce.

<sup>g</sup> Confrages, loca in quæ vndiq. venti curruunt, a cæsele frangunt, vt Nævius ait, In montes, vbi venti frangebant locum.

Scabra, sunt loca situ aspera, vnde & scabie dicitur, à corporis asperitate.

Lustra, obscuralatibula ferarū & luporū cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum illustrantur.

Lucus, est locus densis arboribus septus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumq. fiebant.

Deserta vocata, quia nō seruntur, & ideo quasi deseruntur: vt sunt loca sylvarum & montium,

mōtūm; contraria vberimārūm terrārūm A  
quā sunt vberimā glebā.

Denia, sunt loca secreta & abdita, quasi  
extra viā: ipsa sunt & Inua. Inde & Auia.  
nīa secretā loca, & à via remota, aut tantū  
adibilia anibus: vnde est illud: Inculta rubēt  
auaria baccis.

Amēna loca Verrius Flaccus dicta ait,  
eo quōd solum amorem præstent, & ad se  
amanda allicitant. Varro, quōd sine munere  
sunt, nec quicquam in his officij, quasi amu-  
nia, hoc est, sine fructu, vnde nullus fructus  
exoluitur. Inde etiam nihil præstantes, im-  
munes vocantur.

Aprica loca, quā sole gaudent, quasi āv  
φίγης, id est, sine frigore, siue quod sint apert  
to cælo.

Opaca verō loca, quasi operta cælo, aprico  
contraria.

Lubricum dici (constat) locū, ab eo quōd  
ibi quis labitur: & lubricū dicitur, non quod  
labitur, sed in quo labitur.

Astiua, sunt loca vmbrosa, in quibus per  
estatem vitant pecora solis ardorē. Statius:  
Et vmbrosi patuērē astiua Lycæi.

Naualia, sunt loca vbi naues fabricantur.  
Hoc & Textrinum vocatūr.

Statio est, vbi ad tempus stant naues.

Portus, vbi hyemant: Importunum autē,  
vbi nullum refugium, quasi nullus portus.

Portus autem, locus est ab accessu ven-  
torum remottis, vbi hyberna opponere so-  
lent. Et portus dictus à deportandis cōmer-  
cijs: hunc veteres à baiulandis mercibus  
Baias vocabant, illa declinatione à baia ba-  
ias, vt à familia familias.

Littus est, terra aquæ & mari vicina. Et di-  
ctum littus, quia fluctu eliditur, vel quod  
aqua alluitur. Cic. in Top. Littus est qua flu-  
tus eludit.

Circumlutium, locus, quem aqua circū-  
luit. Altuum. consumptio riparū ex aquis.

Margo, est pars cuiuslibet loci, ut pūta ma-  
ris, vnde & nomen accepit.

Maritima, quasi maris intima.

Ostia, ab ingressu & exitu fluminis dicta  
in mari.

Continens, perpetua terra, nec vlo mari  
discreta: quem Graci οὐερπυ vocant.

Cap. VIII. Croacasin, Al. Graucasum. Vid. Plin. lib. 6.  
c. 18. & Solin. c. 52.

Libanus-- dictus à thure. Est n. Hebraic. לִבָּן, le-  
banus, lynnus.

Aratath. Ex Hieron. de locis Hebraic. Gen. c. 8.

Acroceataunij. è Seru. Aen. 2. ad v. vicina Cerau-

nia iuxta. & Georg. 1. ad v. alta Ceraunia telo Deiicit.  
e Riphæi montes. è Seru. Georg. 3. ad illud. Gens e  
fræna virūm Riphæo t. euro.

f De quo Virgilius, nubes excessit Olympus. Apud  
Maronem hac nusquam sunt.

g Olympus quasi ololamp. Ex eod. Aen. 4. ad illud.  
Ipse Deum tibi m c.d. Olympo.

h quasi cælum. Hoc Isidori profecto non est.

i Athos-- qui ab eo LXXVI mill. Ita Solin. c. 21.

k Parnasus. Seru. Aen. 10. Parnasus mons est Thef-  
saliæ iuxta Bœotiam, qui in duo dividitur inga, Ci-  
theronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Mu-  
sarum, itēmque lib. 7. Cyrrha autem, & Nyfa vrbes  
sunt sub eisdem iugis sitæ.

l post bella Hispaniæ. È Seru. Aen. 10. ad v. exitium  
magn. a. Alpes imm. ap.

Vnde & Gehenna. Hoc quamvis habeat nescio.

n Solorius. Vid. Plin. lib. 3. c. 1.

o De quo Lucanus. Lib. 1.

o Nam Gallorum lingua Alpes m. a. è Seru. Aen.  
4. ad illud, Alpini Boreæ n. h. n. f. i. At Festus. Albū  
quod nos dicimus, à Græco quod est ἀλπος est ap-  
pellatum-- Sabini tamen Alpum dixerunt. Vnde  
credi potest nomen Alpium à candore niūiū vo-  
citatum.

p Item tumulus terra congesta. Deesse videtur aliquid.  
Seru. Aen. 3. ad v. Forte fuit iuxta tumulus, &c. Hoc  
sermone (inquit) & collem, & sepulcrum fuisse si-  
gnificat.

q χάραι h. Vid. sup. lib. 12. in voce Camel. & inf. lib. 20.

c. 11. in Cama.

r Solum est, quod sustinet. è Seru. Aen. 7. ad v. Ce-  
reale solum. Locus verò ab Isid. citatus Aen. 5.

s Fauces sunt. è Seru. vt biuias armato obsidam  
milite fauces, Aen. 11.

t Confrages Festus. Conflages loca dicuntur, in  
quæ vndiq. confluunt venti. Nonius. Confluges lo-  
ca, in quæ diuersi confluent riui.

v Scabra sunt loca s. a. è Seru. ad v. Scabra rubige-  
ne, Georg. 1. sed vox loca, apud eum non legitur.

x Lustra. Idem Aen. 1. ad v. Lustrabunt, conuexa  
pol. d. s. p. Lustra & ferarum cubilia, & lupanaria  
per contratiū dicimus, quia parū illustrantur.

y Lucus. Idem adv. Lucus in vrbe fuit summ. Aen. 1.  
Lucus autem dicitur, quod non luceat, non quod  
sint ibi lumina caussa religionis.

z Auiaria. Idem Georg. 2. Auiaria secreta nemora,  
quæ aues frequentant.

a Amēna loca Varro. Hic Verrius, & Varro, alter al-  
terius sedē occupauerat, vt constat ex Festo, & Seru. Aen. 6.  
ad v. amēna vireta. & Aen. 5. ad Tartara habēt-- sed  
amēna piorum.

b Aprica loca. è Seru. Aen. 6. Trans pōtum fugat,  
& terris immitt apricis.

c & lubricum dicitur non quod labitur, Quod qui-  
dem ad locum attinet: altoqui lubricum dicitur, & quod labi-  
tur, & in quo labitur. Seru. Aen. 2. lubricū dicitur, quod  
labitur, dum tenetur, vt pisces: & in quo labitur, vt  
se se opposuit Salio per lubrica surgens. & Isidorus  
ipse lib. x. lubricus, ab eo quod labitur: Quare nihil hic  
opus villa correctione: consenseritib. presertim libris omnib.  
tantum qua de re fit sermo, attendisse oportuit.

d Astiua. è Seru. Geor. 3.

e Naualia. Ex eod. Aen. 11.

<sup>a</sup> Hoc & Textrinum. Seru. Aen. 2 ad r. Edificant, se & tāque in rex, abiete costas. Translatio (*inquit*) à nanibus. vt Cicerō, nām tibi edificatā esse Melitā. Itē intexū vt Bīldēnas Italo texamus robore naues. ad hāc videtur textrinī notionem respxiſe Cicerolib. 4. act. 2. in Verre dicens. Insula judices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculosoq. disiuncta, in qua est eod, nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textrinum per triēnum ad muliebrem vēstēm conficiendam fuit. Ludens sci-  
lacet in voce ambigus.

<sup>g</sup> Satio est. è Seru. Aen. 2.

<sup>h</sup> Importunum est. Seru. Aen. 11. Importunum au-  
tem est, quod caret portu, id est, quiete, vbi nullus  
est portus.

<sup>i</sup> Portus autem locus ab acc. v. r. Hec ex margine  
assumpta credo. Sunt autem Virgilij verb. Aen. 3. Portus  
ab accessu ventorum immotus. Nec minus illa que se-  
quuntur, que sunt ex 3. Geor. Et stabula à ventis hyber-  
no opponere soli.

<sup>k</sup> à batulandis mercibus Baia. Baianū verò, que pro-  
pe Cumas alia est ratio, dicitur. à Baia Vlyssis socio illic sepul-  
to. vt ait Seru. Aen. 3. ad v. Huc vbi delatus Cumā accer-  
seris vrbem. Silius. docet ille tepentes. Vnde  
ferant nōmen Baiae, comitēmque dedisse Dulichia puppis stagno sua nomina monstrat.

<sup>l</sup> Littus est terr. a. e. m. v. Et quidem Seruius modo  
littus definit terram aquae vicinam, modo terram mari vici-  
nam, quod vtrumque inclusit Iſidorus.

<sup>m</sup> quia fluctu eliditur. Al. eluditur.

<sup>n</sup> vel quod aqua alluitur. Al. addiditur.

<sup>o</sup> Cic. qua fluctus eludit. Al. elidit de quo lib. 2. c.  
30. Non est autem Ciceronis definitio, sed Aquilij.

### De inferioribus terra. Cap. IX.

**S** Pecus, est fossa sub terra, que perspici po-  
test: σπηλαια Græcè, spelunca Latinè.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi  
spiritus, quæ Græci χαρωνæ appellant, vel  
Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit  
huiuscmodi locum, & spiracula ex eo dicu-  
tur loca, quæ terra spiritum edit.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi  
itus: propriè autē hiatus est omnis oris aper-  
tio, translata à feris, quarū auiditas oris ada-  
pitione monstratur.

<sup>d</sup> Profundum propriè, quasi cuius porro sit  
fundus: abusu autem profundum vel sur-  
sum, vel deorsum dicitur: vt, <sup>e</sup> Maria ac ter-  
ras cælumque profundum.

<sup>f</sup> Barathrum, nimirū altitudinis nōmen est,  
& dictum barathrum, quasi vorago atra, sci-  
licet à profunditate.

Erebis inferorū profunditas atq. recessus.  
<sup>g</sup> Styx ἀπὸ τοῦ συγεγένετο, id est, à tristitia di-  
cta, eo quod tristes faciat, vel quod tristitia  
gignat.

<sup>h</sup> Cocytus locus inferi. Cocytus autem no-  
men accepit Græca interpretatione, à luctu  
& gemitu.

<sup>A</sup> i Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt  
ἀπὸ τῆς ταραχῆς, vel quod est verius ἀπὸ τῆς  
ταραχῆς, id est, à tremore frigoris, quod est  
algere, & rigere, scilicet quia luce solēque ca-  
ret. Nā neq. illic vapores sunt, qui ex foliis lu-  
ce gignuntur, neq. flatus, qui eiisdē moribus  
incitantur, sed perpetuus stupor: ταραχῆς  
enim horrere & tremere apud Græcos le-  
gitur. Illic enim fletus & stridor dentium.

<sup>k</sup> Gehenna, est locus ignis & sulphuris, quæ  
appellari putant à valle idolis consecrata,  
quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta  
olim cadaveribus mortuorum. Ibi enim He-  
bræ filios suos immolabant dæmonibus, &  
appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri  
ergò supplicij locus, vbi peccatores cruciā-  
di sunt, huius loci vocabulo designatur. Du-  
plicem autem esse gehennā, & ignis, & fri-  
goris (in Iob legimus.)

<sup>l</sup> Inferus appellatur, eo quod infra sit. Sicut  
autem secundum corpus, si ponderis sui or-  
dinem teneant, inferiora sunt omnia graui-  
ra: ita secundū spiritū inferiora sunt omnia  
tristiora. <sup>m</sup> Vnde & in Græca lingua origo  
nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quod  
nihil suave habeat, resonare perhibetur. <sup>n</sup> Si-  
cut autem cor animalis in medio est, o ita &  
Inferus in mediotorē esse perhibetur. Vn-  
de & in Euangeliō legimus, In corde terræ.  
**C** Philosophi autē dicunt, quod Inferi pro eo  
dicantur, quod animæ hinc ibi ferantur.

<sup>a</sup> Cap. IX. Specus-- qua perspici p. Nempe ab af-  
picio dicitur. De genere, & declinatione huius nominis vi-  
de Seru. ad verba Virg. Aen. 6. Hic specus horrendus, &  
Priscian. lib. 6.

<sup>b</sup> Spelæa Græc. spelunc. Lat. è Seru. eclog. 10.

<sup>c</sup> quæ Græci χαρωνεῖα. Galenus. πολλάκις δὲ ἀπὸ τῶν πνεύματος μόνον κατὰ τὸν εἰσόντον ἐν θαλή γίνεται, κα-  
θάπτει τοῖς χαρωνεῖοις ὄντας μέντοις χωρίοις.

<sup>d</sup> Profundum propriè. è Seru. Aen. 2.

<sup>e</sup> maria ac terras cælūq. profun. verba Virg. Aen. 1.

<sup>f</sup> Barathrum imm. a. n. è Seru. Aen. 3. obſidet, atque  
imo Barathri, &c.

Ereb. Ex eod. Aen. 4.

<sup>g</sup> Styx ἀπὸ τῆς συγεγένετο. Ex Seru. Aen. 6.

<sup>h</sup> Cocytus. Seru. Aen. 6. Cocytus flumius inferiora  
dicitus ἀπὸ τῆς κακώειν, id est, lugere.

<sup>i</sup> Tartarus. Ex eod. Aenei. 6. ad illud. Tum Tartarus  
ipse. Bis patet, &c.

<sup>k</sup> Gehenna. Ex Hierony. in Matth. c. 10.

<sup>l</sup> infernus - perhibetur. Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad  
litt. c. 34.

<sup>m</sup> vnde & in Græca ling. orig. n. -- quod nihil su-  
ue. Nempe ἀδιს, quasi ἀδίσ.

<sup>n</sup> Sicut autem cor animal. Ex Hieron. in Ion. c. 2. q. 8.  
locus restituendus ex hoc loco.

<sup>o</sup> Ita Infernus in medio terræ. Seru. edv. telluris  
pertat ubique. Aen. 6.

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOPI. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVINTVS.

## De ædificijs, & agris.

### DE CIVITATIBVS Cap. I.



E auctoriis conditum urbium plerumque dissensio inuenitur: adeò ut ne vrbis quidē Romæ origo possit diligenter agnosci. Nam Sallustius dicit. Vrbem Romanam sicuti ego accepi condidere atque habuere initio Troiani, & cum ijs Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, secundum quod Virgilius. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, vt En huius, nate, auspicis illa inclyta Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec historicos nec commentatores varia dicentes imperitæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creavit errorem. Sanè quasdam, de quibus aut sanctæ scripturæ, aut historiæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus, ante diluvium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij sui in<sup>b</sup> Naid condidit: quam vrbem sola multitudine suæ posteritatis impleuit.

<sup>c</sup> Primus, post diluvium Nemrod gigas Babylonem vrbem Mesopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Assyriorum ampliavit, murtimque vrbis bitumine & cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit à confusione: eo quod ibi confusæ sint atque permixtæ linguae ædificantium turrim.

<sup>d</sup> Iudæi asserunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluvium in Syria condidisse vrbem Salem: in qua

A regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusæ: ex quibus & fortita est vocabulum Iebus: sicq. duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata est Hierusalem, quæ postea à Salomone Hierosolyma, quasi Hierosolomonia, dicta est. Hæc & corruptè à poëtis Solyma nūc pata est, & postmodum ab AElio Adriano Elia vocitata est. Ipsa est Sion, quæ Hebraicè f speculatio interpretatur, eo quod in sublimi constructa sit, & de longè venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur.

<sup>B</sup> Oppida nobilia qui, vel quæ cōstituerunt. Dionysius, qui & Liber pater, cùm Indiam victor perambulasset, Nysam vrbem ex suo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta millibus hominū ad impleuit.

<sup>h</sup> Medus autem AEgæi filius Mediæ construxit: vnde & regio eius Mediæ nomen fortita est.

Persepolim vrbem, caput Persici regni. Perseus Danaës filius condidit famosissimam confertissimamque opibus, à quo & Persida dicta est.

<sup>i</sup> Ctesiphontem quoq. Parthi apud Parthiam condiderunt, in emulationem Babylonæ vrbis.

<sup>m</sup> Susis, oppidum Persidæ aiunt Memnonis patrem constituisse. Dictum autem Susis quod immineat Susæ fluvio. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum, oppidū Bactriani condiderunt ex proprio amne eum cognominantes, qui Bactus vocatur.

<sup>a</sup> Carra, ciuitas Mesopotamiæ trans Edes-  
sam condita à Parthis, vbi quondam Romanus  
est cæsus exercitus, & Crassus dux cap-  
tus.

Edessem urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquam de Babylone migrauit, in qua & regnauit, quæ antè Arach cognominata est.<sup>o</sup> Ipse construxit & Chalannen, quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. <sup>p</sup> Philadelphia urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filii Loth.

Seleucus, unus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato re-  
gno Orientis, urbē in Syria condidit, namq.  
ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syriae caput instituit. <sup>q</sup> Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam, ipse Apamiam & Edessem vrbes construxit.

<sup>r</sup> Damascus Syriæ, cōdita & nūcupata à Da-  
masco dispensatoris Abrahæ filio. Hæc ante-  
in omni Syria tenuit principatū: Necdū enim florebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum con-  
structas esse cognoscimus. Hic est Dama-  
scus, quem Abraham futurum sibi h̄eredem  
dixerat, antequam esset illi promissus Isaac.

<sup>s</sup> Gazam, oppidū Palæstinæ condiderunt Heuæ, in qua habitauerūt Cappadoces pri-  
stini cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambyses rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptiis intulisset. Persarum enim lingua thesaurus  
Gaza nominatur.

Philistim, urbem condiderunt Allophyli:  
ipsa est Ascalon, de qua superius memora-  
uimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui  
fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

<sup>t</sup> Dor, vrbs fuit quondam potentissima, &  
versa vice Stratonis turris: postea ab Herode  
rege Iudææ in honorem Cæsaris Augusti  
Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij do-  
mum Christi videt Ecclesia, & Philippi ædi-  
culas, & cubiculum quattuor virginū pro-  
phetarum.

Joppe, oppidum Palæstinæ maritimum,  
ijdem Palæstini ædificauerunt, vbi saxum  
ostenditur quod vinculorum Andromedæ  
adhuc vestigia retinet: cuius belluæ forma  
eminentior elephantis fuit.

<sup>z</sup> Iericho, à Iebusæis condita traditur: à  
quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc  
subuertit Iesus. Pro qua extruxit aliā Ozam  
de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo

A tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta  
atque destrœta est, pro qua tertia ædificata  
est vrbs, quæ hodie usque permanet.

Sichem Samariæ urbem, quæ Latinæ &  
Græcæ Sichima vocatur, ædificauit Emor,  
appellauitque eam nomine Sichem filij sui.  
Ipsa est nunc Neapolis, ciuitas Samarita-  
norum.

<sup>z</sup> Bethel, urbem Samariæ condiderunt Ie-  
busæi: quæ prius vocabatur Luza, sed post-  
quam dormiens ibi Iacob videt scalam inni-  
tentem cælo, & dixit: Verè hic domus Dei  
est & porta cæli: hac ex causa nomen locus  
acepit Bethel, id est domus Dei. Quando  
autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati  
sunt, vocata est Berhauen, id est domus ido-  
li, quæ antea vocabatur domus Dei.

<sup>a</sup> Bethlehem Iuda, ciuitas Dauid, quæ mūdi  
genuit Saluatorem, à Iebusæis condita fer-  
tur, & vocata primùm Ephrata. Quando au-  
tem Iacob ibi pecora sua pauit, eidem loco  
Bethlehem nomen quodā vaticinio futuri  
imposuit, quod domus panis interpreta-  
tur, proptereum panem, qui ibi de cælo de-  
scendit.

<sup>b</sup> Chebron, ciuitas Iudææ, quæ quondam  
vocabatur Arbe, condita est à gigantibus  
ante septem annos, quā ab eis Tanis vrbs  
Ægypti cōderetur. Ipsa est Arbe à numero  
ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti  
sunt, & quartus Adam. Ipsa est & Mambre,  
vocata ex uno amico Abrahæ.

<sup>d</sup> Samariam, à qua omnis regio quæ circa  
eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex  
Assyriorum construxit, vocauitque Samariam,  
id est, custodiam, quia quando Israël  
transtulit, Medos ibi custodes constituit.  
Hanc obsidione captā Antiochus solo co-  
quauit. Quam postea Herodes à fundamen-  
tis instaurans, in honorem Augusti, Augu-  
stam, id est, Sebastiam Græco sermone vo-  
cavit. Ibi siti sunt Elisæus & Abdias Pro-  
phetæ, & quo maior inter natos mulierum  
non fuit, Baptista Iohannes.

Tiberiadem verò Herodes alias in Iu-  
dæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

<sup>e</sup> Tyrus, vrbs Phœnicum condita à Phœ-  
nicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum  
regi Salomonis deferebatur, in qua optima  
purpura tingitur. Vnde & Tyria dicitur no-  
bilis purpura.

<sup>f</sup> Phœnices à Rubro profecti mari, Sidon-  
em urbem opulentissimam condiderunt.

z quam

<sup>a</sup> quam à piscium copia Sidon appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsa etiam Tyrum in Syria: ipsi Uticam in Africa, Hippoñem, Leptim, aliasque urbes in ora maritima condiderunt. Ipsa Thebas in Bœotia duce Cadmo: ipsi postremò in vicina orbis tendentes urbem in Oceano construxerunt, eamque lingua sua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, multos simul mercandi causas à domo proficiendi, & cum incolarum animos commercio rerum ijs antè incognitarum sibi conciliafissent: loca quæ condendis urbis idonea videbantur, capere. Ex ijs profecta & Dido in littus Africæ urbem condidit, &<sup>b</sup> Carthādam nominavit, quod Phœnicius lingua exprimit ciuitatem nouā: mox sermone verso Carthago est dicta: hāc Scipio deleuit. Quæ autem nūc est, postea à Romanis condita est. Carthago autem antea Byrsa, post Tyrus dicta est, deinde Carthago.

<sup>c</sup> Memphim, ciuitatem Ægypti ædificauit Epaphus Iouis filius, cùm in secunda Ægypto regnaret. Hæc est urbs vbi charta nascitur, vbi etiam optimi Mathematici fuerunt! Nam hanc urbem magicis artibus dedicata, pristini usque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt.

<sup>d</sup> Tanis, Metropolis Ægypti, vbi Pharaon fuit & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est gigantes, & ex suo nomine nuncupauerunt.

<sup>e</sup> Heliopolis, urbs Ægypti, quæ Latine interpretatur Solis ciuitas, sicut lxx. Interpretes at bitrancuntur. Ædificata est autem à filiis Israël, in qua Petephres fæcerdos fuit, cuius meminit Ezechiel.

<sup>f</sup> Urbe, Alexandriam condidit Alexander magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis Africæ & Ægypti constituit, & caput esse regionis Ægypti iussit. Interiacet autem inter Ægyptum & mare, quasi claustrum, importuosa. Hæc est urbs Ægypti Noo, postea versa in Alexandria.

Thebas Ægyptias condidit Cadmus, quæ inter Ægyptias urbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem & Bœotia sunt, & Ægyptia, vno tamen auctore conditæ.

A Ptolemais, & Berenice à regibus Ægypti nominatae, à quibus & ædificatae fuerunt.

<sup>g</sup> Cæsaream Cappadociæ

Tarsum Ciliciæ Danaes proles Perseus ædificauit: de qua ciuitate fuit Paulus Apostolus, Natus, inquit, Tarso Cilicie. Quidam etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus: qui & Antiochiam.

Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Iliu condidit.

<sup>h</sup> Amazones Ephesum in Asia construxerunt.

B Theseus verò Smyrnam construxit, quæ Homero poëtae patria extitit, &<sup>i</sup> Smyrna vocata, quod eius campos Hermus fluuius secat.

Dioscoriam, Colchorū urbem & Amphytus & Tilchius aurigæ Castoris & Pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam Castor & Pollux Græcè διόσκυροι appellantur.

<sup>j</sup> Nicomedia, à Nicomedè rege Bithyniæ ædificata est.

<sup>k</sup> Bithynia condita à Phœniciæ, quæ primum Mariandyna vocabatur.

C Constantiopolim, urbem Thraciæ Constantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis & potentia adæquatam. Hec condita primùm à Pausania rege Spartanorū, & vocata Bizantium, <sup>l</sup> vel quod tantum pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel <sup>m</sup> quod sit receptaculum terræ marisq. copijs. Vnde & eam Constantinus aptissimam condere iudicauit, ut receptaculum sibi terra mariq. fieret. Vnde & nunc Romani imperij sedes & totius caput est Orientis, sicut Roma Occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrro & cognominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominauit, & hæc Amphiæton, qui in Græcia tertius post Cecropem regnauit, Minervæ sacravuit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Minervua Græcè Αθηνα dicitur: vnde & Mineruam Græci iniuntricem multarum artium asserunt, <sup>n</sup> quia & litteræ, & artes diuersorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia condidit Corinthus Orestis filius. Hanc Græci Corinthiam vocant, hoc est, administrationē reipublicæ.

Thebas,

Thebas Bœotiz Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptijs prius ab eo constructis.

Mycenas----

Lacedæmonia, condita à Lacedæmone Semeles filio.

Sparta, à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi. Ipsam autem esse Spartā, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

Achaia, ab Achæo constructa.

Pelops, qui apud Argos regnauit, Peloponensem urbem condidit.

Cecrops in insula Rhodo Rhodum ædificauit.

Carpathus Coum.

Æos Typhonis filius Paphum.

Angæus Lycurgi filius Samum.

Dardanus autem condidit Dardaniam.

Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnauit.

Brundisiū construxerunt Græci. Brundisium autem dictū est Græcē: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim, ut & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

In Italia autem, à Iano Ianiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

Ab Hercule in Campania Pompeia, qui vixit ex Hispania pompam boum duxerat.

Æneas autem post excidium Troiæ in eandem Italiam veniens, ab uxoris nomine Lauinium condidit.

Ascanius vero, relicto Lauiniæ nouercæ suæ regno, Albam Longam ædificauit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam urbe reges Albanorum appellari cœperunt.

Capuam Capys Sylvius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris: licet & sint, qui dicant à capacitate eā Capuam dictam, quod eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput urbiū Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata: ex qua & prœuincia Italiæ Campania dicta est.

Romulus, cum imperfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituisset, in eum locum, ubi nunc Roma est, deuenit: ibi q. sedes posuit, mœnia constru-

Axit, urbemque ex nomine suo Romanam vocavit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, unde est illud: Tunc pater Euander Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Pomponiatus hic urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

Galli quidam intestina discordia & assiduis dissensionibus suorum permoti, sedes nouas quærentes Italiam profecti sunt sedibusque proprijs Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias urbes considerunt. Vocatum autem Mediolanum, ab eo quod ibi fusus medio lana perhibetur inuenta.

Historijs placet à Messapo Græco Messapiæ datam originem, versa postmodū in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominaret.

Manto, Tiresiæ filia, post interitum Thebanoru dicitur delata in Italiam Mantuanam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. Et Mantua dicta, quod inane tuerit.

Parthenopia, à Parthenope virgine quædam illic sepulta, Parthenopea appellata: quod oppidum postea Augustus Neapolim esse maluit.

Ad promontoriū Leucaten, in quo Acti Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, urbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellauit.

Phalanthus, Partheniorum dux Parthenios constituit.

Taras, Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita, & appellata est.

Cum Cyrus maritimæ urbes Græciz occuparet, & Phocenses ab eo expugnatæ omnibus angustijs premerentur, iurauerunt, ut profugerent quæ longissimè ab imperio Persarum, ubi ne nomen quidem eorum audirent: atque ita in ultimos Galliæ finis nauibus profecti, armisq. se aduersus Galliæ feritatem tuentes, Massiliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos Varro trilingues esse ait: quod & Græcæ loquuntur, & Latinæ, & Gallicæ.

Narbonam, & Arelatum, & Pictatum coloni proprij condiderunt.

Burdegalim appellatam ferunt, quod Burgos Gallos primū colonos habuerit: quibus

quibus ante cultoribus adimpta est.  
Tarragonam, in Hispania Scipiones construxerunt: id est Tarragonensis provincia.  
e Cæsaraugusta, Tarragonensis Hispaniæ oppidum à Cæsare Augusto & situm & nominatum, loci amoenitate & delicijs præstans ciuitatibus Hispaniæ cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulturis.

Afri sub Hannibale maritima Hispaniæ occupantes, Carthaginem Spartiam construxerunt quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam prouinciae dedit. Nunc autem à Gotthis subuersa atque in desolationem redacta est.

g Sanguntum Græci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleuerunt.

h Emeritam Cæsar Augustus edificauit, postquam Lusitaniam & quasdam Oceani insulas cepit: dans ei nomen ab eo quod ibi milites veteranos constituisset. Nam emeriti dicunt veterani, solutique militia.

Olyssipona, ab Ulysse est condita & nuncupata: quo loco, sicut historiographi dicunt, cælum à terra, & maria distinguunt à terris.

Hispalim Cæsar Julius condidit: quam ex suo nomine, & Romæ urbis vocabulo Julianam Romulam nuncupauit.<sup>k</sup> Hispalis autem à situ cognominata est, eo quod in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit ne lubrico atque instabili fundamento cederet.

Gades oppidum à Poenis conditum: qui etiam Carthaginem Spartiam condiderunt.

<sup>l</sup> Septa oppidum, à montibus septem: qui à similitudine Fratres vocati Gaditano imminent fredo.

Tingis ciuitatis, <sup>m</sup> & Lixis Anteus auctor est, quem Hercules fertur luctæ certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniæ nuncupata, vbi Anthæ regia fuit, & Sala quod immineat Salæ fluminis.

Cæsaream, Mauritaniæ oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæsaris Augusti condidit: quam ex eius nomine Cæsaream appellauit: sicut Herodes aliam Cæsaream in Palæstina, quæ nunc yrbs est clarissima.

<sup>n</sup> Icosium, Cæsatiensis Mauritaniæ oppi-

dum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes construxerunt, ac ne quis imposito à se nomine priuatim glorietur, de contentum numero vrbi Icosio nomen est datum.

o Cyrene, regina fuit Libyæ quæ ex suo nomine ciuitatem Cyrenem condidit: à qua & Libyam Cyrenensem vocavit.

\* Cap. I. De auctorib--errorem. Ex Seru. En. 7. ad illud. Nec Prænestinæ fundator defuit urbis.

B In Naid cōdedit. In o. l. permutatis litteris ex Naid India euaserat. lxx. ἡ Ναΐδη ἢ ναΐν ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ, οὐ δὲ Καναρίνη ἢ Νάϊδη κατεράρτη τοῦ θεοῦ. Et Ioseph lib. 1. Antiq. cap. 4. πόλιν ἢ ἐπελθόν γῆν οὐ γένεται μετὰ τῆς γῆς αυτής τοπού ἔτοις καθέναντεον. Quod autem eo loco Hieronymus Nod aliter interpretetur, nihil ad Isidorum, qui LXX. in sole, secutus est. Adde quod idem Hieronymus in lib. de locis Heb. Naid, terra (inquit) in qua habitauit Cain, nisi Edem pro India cum Chaconē manu.

c Primus post dil. Ex Oros. lib. 2. c. 6.

d Iudei Affer. Ex Hieron. lib. de locis Heb.

e Quæ postea à Salomonie Hierosolym. Idē dixit Euseb. lib. 9. de Prep. euang.

f Quæ Heb. speculatio. S. o. l. speculā Hieronymus.

g Dior. ys. condidit. Ex Eusebij Chron.

h Medus autem Egæi filius. Et Medea, ut ait Diodor. lib. 5.

C i Perseus Danaes. Cum libri. Athæ, Athæ & Andæ, haberent, cur ipse sibi Isidorus non auxiliaretur, qui paullò post Tarsum Cilicie à Perseo Danaes prole adiuvatam dicit? Vid. Hygin. fabul. 275.

k A quo & Perida Ruffinus in translatione Iosephi Susan Perida metropolim vocat.

l Ctesiphontem. Plin. lib. 6. c. 26.

m Sufis oppidum. Hæc urbs & Sufis, & susa, & susa à Hieronymo dicitur. Daniel. c. 8. & 9. de qua Plin. lib. 6. c. 27. Menonis patrem habent Gothici quos vidimus, non fratreū ut impressi.

n Carræ. Ex Hier. de locis Heb.

o Ipse construxit & Chalanne. Quam eandem esse cum Cresiphonte ait Hieronym. in quest. in Genes. & in Am. c. 6. vidend. idem in locis Hebraicis.

p Philadelph. Ex eod. lib.

D q Ipse quoque Laodiciam. Euseb. in Chron. Seleucus Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam, Apamiam, Edissam, Berceam, & Pellam urbes condidit.

r Damascus. Ex Hieron. in quest. in Genes.

s Gaza. Ex eod. in locis Heb. & in Ezech. c. 40.

t Dor. Ex Hierony. in epitaphi Paula. Sed locum Hieronym. in palimpsesto reliquum ab Isid. Braulio non expoluit.

v Vbi faxum ostenditur. Ex Solin. c. 47. ex quo restitutus est hic locus.

x Iericho. Ex Hier. de locis Heb.

y Sichem, ipsa est nunc Neap. Hier. ibid. & in epitaphi Paula.

z Bethel. Ex lib. de locis Heb.

a Bethlehem, &c. Hier. in prol. in Am. Sex millib. ab est à sancta Bethlehem, quæ mundi genuit Salvatorem. Et in epitaphi Paul. Salve Bethlehem domus panis, in qua natus est ille panis, qui de celo descendit.

b Hebron

- b Chebron. quonodo etiam scribit Hieronym. Al. Hebron.  
 c Ipsa est & Mambre. Ex q. in Gen. c. 35.  
 d Samariam, &c. Vid. Hieronym. in Isai. c. 36.  
 e Tyrus. Vid. idem in c. 33.  
 f Phenices. Ex Iustin. lib. 18.  
 g Quam à piscium copia. Vidi ego nummos Gadib. que Phoenicum Colonia fuit, repertos, quorum una in parte herculis Sidoniorum deus, in altera duo pisces inerant.  
 h Cartharam nominavit. è Solin. c. 40. & Carthaginem à cartha dictam ait etiam Seru. En. 4. ad illud. Carthago, aut antiqua Tyros.  
 i Carthago autem antea Byrsa, è Seru. ibid. Virgilius En. 1. Mercatique solum f. d. n. Byrsam.  
 k Memphim--regnaret. Verba sunt euseb. in Chronicone.  
 l Nam hanc urbem. Ex Hieron. in Isac. c. 19.  
 m Tanis. Ex eod. in Is. c. 3.  
 n Heliopolis. Ex eod. in lib. de locis heb. in On.  
 o Sicut LXX interpres. sic n. illi Exod. 1. οὐ ἐνοθέ-μενοι (filii Israel) πόλεις ὀχυραῖς τῷ φραστῷ, τύραι πεδίαι, οὐ φαρεσοῖς, οὐ ὄνται, οὐ ἐπὶ τὴν πόλεις. Sed verba hac οὐ ὄνται, οὐ ἐπὶ τὴν πόλεις. Neque in hebreis, neque in Latinis libris leguntur.  
 p Petephres. sic etiam Hieronymus. Vulgat. Putiphares. Quam varietatem hebraica scriptura vocalibus destituta sep̄e creat.  
 q Urbem Alexan. Ex Hegesipp. lib. 4. c. 27. Vid. Strab. lib. 17.  
 r Hæc est urbs Ægypti, &c. hieronym. in Epitaph. Paula. & urbem No, quæ postea versa est in Alexandriam.  
 s Quæ inter Ægyptias urbes num. port. ex Solin. c. de Egypt. 45.  
 t Cælaream Cappadociæ. Post hac verba lacuna est in meliorib. lib. ineptissimè à recentiorib. expleta.  
 v Quidam locus India Tharsis vocatur. Ita procul-dubio legendum, non Tarsus. Hieron. Is. 66. Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, &c, ut aiunt, India regio est, licet Iosephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, urbem Ciliciæ, ad quam Ionas de Ioppe fugiens ire cupiebat. Rursusq. ep. 133. reprehendit Iosephum, quod Tarsum, & Tharsin eand. esse putet.  
 x Amazones Ephesum. è Solin.  
 y Smyrna vocata. Idem sup. lib. 13. c. 21.  
 z Amphitus, & Tilchius. Plin. lib. 6. c. 5. Ammian. lib. 22. & Solin. Circius vero qui in plerisque libris est, ex Tilcius, quod etiam in codice Plinij Ecclesia Toletana legitur, fluxit.  
 a Nicomedia à Nicomedie. Euseb. in Chron. Nicomedes rex Bithynia Astacum urbem amplians Nicomediam nuncupauit.  
 b Bithynia cond. Idem Euseb. Bithynia condita à Phœnicio, quæ prius Mariandyna vocabatur.  
 c Constantinopolim. Ex Oros. libro. 7. c. 28. totidem ferè verbis.  
 d Condita primùm à Paflania. Ex Iustin. lib. 9.  
 e Vel quod tantum pateat. Vid. Plin. lib. 4. c. 11. Solin. & Capell. Neq. tamen adhuc de etymologia liquebit.  
 f Vel quod sit receptaculum, &c. Ex Iustin. lib. 9.  
 g Hanc Amphycition--dedit. Ex eod. lib. 2.  
 h Quia & litteræ--habuerunt. Ex eod.
- i condidit Corinthus Orestis filius. Sed ab eodem conditam sit à Sypho, & Corcyram primo vocatum, denique Ephyren. ab Ephyre Oceanum filia, postremo eam sam. & infrastatum à Corintho Orestis filio.  
 k Ipsam autem esse Spartam, &c. Ex Oros. lib. 1. c. 11.  
 l Achæa ab Achæo. Ex Euseb. Chronic.  
 m Pelopsq. a. Ar. Pelopenensem. Euseb. Pelops apud Argos regnauit annos LIII. à quo Peloponnesus vocata.  
 n Cecrops. Sic o. l. Sed Cercapus malum, cuius filii Lindam, Talyson, & Camiron condidere. Autēs, autem (scilicet Stephan) πόλις ἐν τῇ θάλασσῃ τοῦ Ηλίου, η κατά την ὁρίους Τυραννός. Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.  
 o Carpathus Coum. Hac integra non sunt, suppleri autem ex Diodoro, & Stephano possent ita; Carpathum inclusus, Merops Coum.  
 p Dardanus c. Dardaniam. Ex Euseb. Chron.  
 q Thessalonicam Thessalus. Thessalam velim, nam Thessalonicam à Cassandro conditam, ait stephanus.  
 r Brundisium. Βρέγδον ἔλαφον, hoc est, ceruum significare auctor Hesychius. Et Βρέγδον ut ait Stephanus, sive Βρεγδον ut est apud Strabonem caput cerui à Messapiis dicebatur.  
 s In Italia autem à Iano Ianicul. è solin. c. de Italia.  
 t Ab Herc. i. C. Pompeia. Pōpej apud Solin. ibid. Pompeia apud Strabon. lib. 5.  
 v Capuam Capys. Seruus En. x. ad illud. Et Capys, hinc nomen Campanæ dicitur urbi. Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Linus vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.  
 x Galli quidam intestina discordia. Ex Liu. lib. 5.  
 y Vocatum autem Mediol. ab eo quoddibi suis.  
 C Claudianus de nuptijs Honori; Iam Ligurum terris spumanti pectore Triton Appulerat, lassosque frentis extenderat orbes, Continuo sublime volans ad moenia Gallis Condita lanigeræ suis ostentantia pellem Peruenit. Visitur etiam nunc sus marmoreus in Mediolanensi curia. Al media lanea.  
 z Manto Tiresiae filia. è seru. En. x. ad illud. Fatidice Mantus, & T. f. amnis.  
 a Et Mantua dicta quod inane stuetur. Sic veteres lib. & recte fortasse. Nam lib. 4. maniam morbum ab inanitate dictam dixit, quam Græci μανιαν vocant, & mani quasi μανιαν, id est rarum & vacuum. Id autem pulchre conuenit cum historia de Mantone fatidica eo confugiente. manus si quis malit, molesti non erimus.  
 b Phalanthus Taras. Vid. seru. Aeneid. 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.  
 D c Cum Cyrus. Eadem Ammian. Marcell. lib. xv.  
 d Atq. in ultimos condiderunt. Ex Iustin. lib. 43.  
 e Hos Varro triling. e. a Ex Hier. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.  
 f Cæsaraugusta—sepulturis. Abest totum hoc à libro Card. Sirleti, & vno ex Tolestanis.  
 g Saguntum. Ex Hieronym. lib. 2. in ep. ad Galat.  
 h Emeritam Cæsar August. Dion. lib. 53.  
 i Quo loco sicut historiog. Plin. lib. 4. c. 21. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorii, quod alij Artabrum appellauere, alij Magnum, multi Olysiponense ab oppido terras, maria, cetera distinguiunt. Eadem propè Solinus, & Capellus, quæ nimis arctatus fidorus.  
 k Hispalis

- Hispalis eo quod in solo palau. Nibilo certiora  
preferuntur dicitur.  
1 Septem oppid. Septem montium fratribus meminere  
Ptolemaeis & Cappella. Ptolemaeus quoq. επιτελεσθε  
esset recte.  
= Et Lixis. Hec à Solino quoq. Lix, à Plinio Lixos, ab  
alios Lixa dicuntur.  
= Icosium è Solin. cap. de Mauritania.  
o Cyrene regina f. lib. Seruus Aeneid. 4. Cyrene, &  
Barce reginae fuerunt, quæ singulis dederunt ciuitatibus nomina.

### De ædificijs publicis. Cap. II.

Ciuitas, est hominum multitudo societas  
tis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id  
est, ab ipsis incolis vrbis, pro eo quod pluri-  
morum conciscat & contineat vitas. Nam  
vrbis ipsa mœnia sunt: ciuitas autem non saxa,  
sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum,  
vrbium, gentium.

Vrbis vocata ab orbe, quod antiquitus ci-  
uitates in orbem siebant:<sup>b</sup> vel ab vrbo parte  
aratri, quo muri designabatur, vnde est illud.  
<sup>c</sup> Optatiusque locum regno, & concludere  
fusco. Locus enim futuræ ciuitatis fusco de-  
signabatur, id est aratro.<sup>d</sup> Cato. Qui vrbem,  
inquit, nouam condet, tauro & vacca aret,  
vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult  
esse, aratum sustollat & portet, & portam  
vocet. Ideò autem vrbis aratro circundaba-  
tur, dispari sexu iuuencorum, propter com-  
mixtionem familiarum, & imaginem seren-  
tis, fructumq. redditentis. <sup>e</sup> Vrbis autem aratro  
conditur, aratro euertitur. Vnde Horatius,  
Imprimeretque muris hostile aratum.

Oppidū, quidā ab oppositione murorum  
dixerūt: alij ab opibus recondēdis, eo quod  
sit munitū, alij quod sibi in eo cōuentus ha-  
bitantiū opem det mutuā contra hostem.  
Nam primū homines tanquam nudi &  
inermes, nec contra belluas præsidia habe-  
bant, nec receptacula frigoris & caloris, nec  
ipſi inter se homines ab hominibus satis erāt  
tuti. Tandem naturali sollertia speluncis syl-  
uestribusq. tegumentis tuguria sibi & casas  
virgultis arundinibusq. contexuerunt, quo  
effet vita tutior, ne ijs, qui nocere possent,  
aditus effet. Hæc est origo oppidorum, quæ  
quod opē darent, idcirco oppida nominata  
dixerūt. Oppidū autem magnitudine & mœ-  
nibus discrepat à vico, & castello, & pago.

Ciuitates autem: aut colonie, aut municipia,  
aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur, quam nō aduenæ,

A sed eodem innati solo considerunt. Ideoq.  
vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates,  
non colonie nuncupantur.

Colonia verò est, quæ defēctu indigena-  
rum nouis cultoribus adimpletur. Vnde &  
Colonia à cultu agri est dicta.

Municipiū, est quod manente statu ciuitati-  
tis ius aliquod minoris aut maioris officij à  
principe impetrat. Dictū autem municipium  
à munijs, id est officijs, quod tantū munia, id  
est, tributa debita, vel munera reddant. Nam  
liberales, & famosissime causæ, & quæ ex prin-  
cipe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc  
enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici, & Castella, & Pagi ij sunt, quæ nulla  
dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari ho-  
minū conuentu incoluntur, & propter parui-  
tatem sui maioribus ciuitatibus attribuun-  
tur.

<sup>f</sup> Vicus, autem dictus à vicinis tantum ha-  
bitatoribus, vel quod vias habeat tantum  
sine muris. Est autem sine munitione mu-  
rorū. Licet & vici dicuntur ipsæ habitatio-  
nes vrbis. Dictus autem vicus: eo quod sit  
vice ciuitatis, vel quod vias habeat tantum  
sine muris.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco  
altissimo sitū, quasi casam altam: cuius plu-  
ralis numerus castra, diminutiuū castellum  
est: siue quod castrabatur licentia inibi ha-  
bitantium, ne passim vaga hosti pateret.

Pagi, sunt apta ædificijs loca, inter agros ha-  
bitantibus. Hæc & Cœiliabula dicta, à con-  
uentu & societate multorum in unum.

Cōpita sunt, vbi vius est conuentus fieri  
rusticorum, & dicta Compita, quia multa lo-  
ca in agris eodem competunt, & quo con-  
uenit à rusticis.

Suburbana, sunt circumiecta ciuitatis  
ædificia, quasi sub vrbē.

Mœnia, sunt muri ciuitatis, dicta ab eo  
quod munitant ciuitatē, quasi munimenta  
ciuitatis, id est, tutamenta.

Muniū autem dictū, quasi manu factū: sic &  
muri à munitione dicti, quasi muniti, quod  
munitant & tueantur interiora vrbis. Mœnia  
autem duplēcē habent significatiōnem.  
Nam interdum mœnia abusiuē dici (sol-  
lent) omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Di-  
uidimus muros, & mœnia pandimus v-  
bis. Propriè autem Mœnia sunt tantū  
muri.

Murus autem turribus, propugnaculisq.  
ornatur.

Turres vocatæ, quod teretes sint & lögæ. A Teres enim est aliquid & rotundū cū proceritate, ut columna.<sup>b</sup> Nā quāuis quadratę, aut latę construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimātur: ideo quia omne cuiusq. anguli simulacrum per longū aëris spatiū evanescit atq. consumitur, & rotundum videtur.

Propugnacula, pinnæ murorum sunt, dicta, quia ex his propugnat.

Promurale verò, eo quòd sit pro munitione muri. Est enim muro proximū, id est, ante murum.

<sup>i</sup> Porta dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. Propriè autem porta aut vrbis aut castrorū vocatur, sicut superius dictū est. Vicus, ut prædictū est, ipsæ habitationes vrbis sunt, vnde & vicini dicti. Viæ, ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt.

<sup>k</sup> Plateæ, perpetuæ ac latiores ciuitatū viæ sunt: iuxta proprietatem linguæ Græcæ à Latitudine nuncupata: πλάτος enim Græci jatum dicunt.

Quintana, pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.

Cloacæ dictæ, quòd ijs percolantur aquæ. Has primùm Romæ fecisse dicunt Tarquinium Priscum, vt quotiens pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq. tempestatibus planitiem vel fundamenta vrbii strages aquarum subuerteret.

<sup>l</sup> Imboli, vel quia subuolamina sunt, vel quia sub ijs ambulant: sunt enim porticus hinc inde platearum.

<sup>m</sup> Forum, est exercendarum litium locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca & "Pro-rostris" vocantur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginem, rostra ablatæ sunt, & in foro Romano præfixa, ut esset huius insigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quòd ibi cura per Senatum de cunctis administretur.

Prætorium, eo quòd ibi Prætor sedeat ad discutiendum.

Gymnasium, generalis est exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat, vbi discebat philosophia, & sapientiæ exercebatur studium. Nam γυμνάσιον Græcè vocatur, quod Latinè exercitium dicitur, hoc est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suæ artis studio exercitentur.

Capitolij Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanæ vrbis & religionis caput sumum. Alij aiunt: cùm Tarquinius Priscus Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamēti caput hominis litteris Thuscis notatū inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces, sunt partes vrbis excelsæ atq. munītæ: nam quæcunque tutissima vrbium sunt, ab arcendo hostem arcæ vocantur: vnde & arcus, & arca.

Circum Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant.

Theatrum autem à spectaculo nominatum, ἀπὸ τῆς θεωρίας, quod in eo populus stans desuper atque spectans, ludos scenicos contemplaretur.

Amphitheatrum verò vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum: nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculifiguram habens.

<sup>f</sup> Labyrinthus, est perplexis patietibus ædificium, qualis est apud Cretam à Dædalofa. Etus, vbi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire non valet: cuius ædificij talis est situs, vt aperientibus fores tonitruum intus terrible audiatur. Descenditur centenis vlti gradibus, intus simulacra & monstrificæ effigies, in partes diuersas transitus innimeri pertenebras, & cætera ad errorem ingredientium facta, ita vt de tenebris eius ad lucē venire impossibile videatur. Quattuor sunt autem Labyrinthe: primus Ägyptius, secundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ita constructi, vt dissoluere eos nec secula quidem possint.

<sup>D</sup> Pharus, turris est maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vñ Pharum appellauerunt, eo quod flāmarum indicio longè videatur à nauigatibus, qualem Ptolemyus iuxta Alexandriam construxisse ostingentis talentis traditur. Vsus eius est nocturno nauium cursu ignes ostendere, ad prænuntianda vada portisque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexândria fallacibus vadis infidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas, Pharos dicunt: nam Φάρος lux est, οφέλεις visio dicitur: vnde & Lucifer Graecæ Φάρος appellatur.

Cochier

**Cochlez**, sunt aliae & rotundæ turreæ, & diætæ **cochlez**, quasi cycleæ, quod in eis tantum per circulum orbemque condescendunt, qualis est Romæ CLXXV. ped.

**Thermæ** appellatæ, quod caleant: Græci enim **θερμοί**: calorem vocant.

**Balneis** vero nomen inditum à leuatione mœroris: nam Græci **βαλανεῖον** dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vñcto corpore & perficato manibus exercitantur: nam γυμνάσιον Græcè, Latinè exercitiū dicitur, γυμνός enim nudus.

**Apodyterium**, ubi lauantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδύεσθαι enim Græcè exuere dicitur.

Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, ubi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πείνα enim Græcè famé significat, eo quod hic locus famé tollat.

Tabernæ olim vocabantur, ediculae plebeiorum paruæ & simplices in vicis, afferibus & tabulis clausæ, vnde & tabernariae, quod ibi solebat considere: dictæ autem tabernæ quod ex tabulis lignisq. erant constructæ: quæ nūc, & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quod ibi maestentur pecora, quæ mercantibus venūdantur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & Telonium dicitur, ubi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

**Carcer**, est à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Fronto: Ut per græcari potius amoenis locis, quam coerceri carcere viderentur.

\* Cap. II. Ciuitas est. Aug. 15. de ciu. c. 8. Ciuitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.

**Vel** ab vrbo. Varr. lib. 4.

\* Optauitq. locū. Virg. En. 1. Pars soptare locum testo, & concludere sulco. Idem lib. 3. Optauitq. locum regno, nondū Iliū, & arces: hæc coniunxit Isid. Cato, qui vrbe. Hunc locum innuere videtur Seruius lib. 5. En. ad illud vrbum designat aratro. Vidend. Varr. lib. 4. de ling. Lat.

\* Vrbs autem aratro cond. aratro euert. Acron ad locum Hor. Condendis, atq. euertendis ciuitatib. hec consuetudo fuit, ut aratro fierent, & Caius tit. de rsu-

A fruct. Carthagini euersæ aratum impressum ait.

f Vicus à vicinis t. h. Ita imp. ab ipliis tantum habitationib. Gotib. Placuit editor. scripteræ, quia paullò post ipsas habitationes ricos dici affirmat.

g Teres est aliquid rotund. Seru. En. 6. Teres est rotundum aliquid cum proceritate. Et Eclog. 8. Teres est oblongum, & rotundum, ut columnæ.

h Nam quamvis quadratae. Locus ex Lucret. libro. 4. Quadrataque procul turre cum cernimus urbis, Propterea fit uti videantur sèpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

i Porta dicitur, qua potest, &c. Seru. En. 1. Omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari, vel exportari aliquid.

k Plateæ. Aug. in ps. 218. Serm. 10.

l Imboli. Sic Ver. libri. puto legēdū emboli, & subuolamina-significariq. illa, que Ascorius in Diuinat. prouolatia tabulata dixit. Notum quid ē pōlo fit apud Græcos.

m Forum est exercendarum litiū locus. Qui Isidor. de genere huius nominis audacter accusarunt, ipsi se deridentes probuerunt. Charisius lib. 1. Forum neutro genere dicimus locū reb. agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil. quum illa foraitant. Masculinè autem tabulata nauium, & semper pluraliter, quamvis Gellius fōta nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forum olim ornatus lucernis. Et vitiorum. in lib. de orthog. Forum statutum in foro, quam in naui, & torculari. Quod vero ad etymol. attinet, quoniam semel toto hoc de genere diximus, tantum monebo, ne has quidem contemendas videri: Nam cur non forum à fondo, siue a nō rō φῶ cum ἀγορᾷ αὐτῷ τοῦ ἀγορέων. In Phoronei verò mentione diligens quedam negligenter est communis

C Isidoro cum alijs grauiissimis auctorib.

n Rostra vocantur. Ita etiam lib. 18. c. 15.

o Sedeat ad discutiendum. Al. ad disputandum. f. ad disceptandum. vt lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15. Iudex dictus, quod iure discepit.

p Nam quæcunq. tutissima. Varro libro. 4. Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus urbis, à quo facilissime posset hostis prohiberi.

q Circum Roman. Repetuntur hac lib. 18. c. 28.

r Theatrum ἄνθρωπος. è Seru. En. 5. ad illud mediaq. in valle theatri.

s Labyrinthus. è Seru. En. 5. ad illud. Ut quondam Creata fertur labyrinthus in alta. Vid. Plin. lib. 36. c. 13.

t Pharos. Ex Hegeſipp. lib. 4. c. 17. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.

v Nam Alexandria fall. &c. è Solin. c. 35. Al. 35.

D x Rome 175. Apparet hæc esse columnam Antonini, quam CLXXXVI. pedes altæ affirmat Philander ad Vitruv. lib. 9. c. 2.

y Balneis—tollat. Ex August. lib. 9. confess. c. 12.

z Afferibus, & tab. Al. axibus.

a Vbi merces nauium. Respxisse ad Ambroſij verbam in Luc. c. 5. ostendunt illa verba nautarum emolumenta.

b Carcer, à quo prohibemur exire. Seru. En. 1. Carcer est vnde cunque prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. Sed libro. 3. Georg. ad illud. ruuntque effusi carcere currus, vbi in fulgatis legitur, qui ab arcendo dicti sunt. Vaticananus codex habet, qui à coercendo d. f. vt excedandus videatur seru. ex Isid. Varr. quoque libro. 4. Carcer à coercendo quod exire prohibentur.

## De Habitaculis. Cap. III.

**H**abitatio ab habendo vocata, ut, habi-  
tare casas.

Domus ex Græca appellatione vocata,  
<sup>b</sup> nam ἀρχαὶ Græci tecta dicunt. Est autē  
domus vnius familiæ habitatio, sicut vrbs  
vnius populi, sicut orbis domicilium totius  
generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appella-  
uerunt. Alij ædem ab edendo quidem sum-  
psisse nomen existimant, dantes exemplum  
de Plauto: Si vocasset vos in ædē ad pran-  
dium. Hinc & ædificiū, eo quod fuerit prius  
ad edendum factum.

<sup>c</sup> Aula, domus est regia, siue spatiōsum ha-  
bitaculum, porticibus quartuor conclusum.

<sup>d</sup> Atrium, magna ædes est, siue amplior &  
spatiosa domus. Et dictum est atrium, <sup>e</sup> eo  
quod addantur ei tres porticus extrinsecus.

<sup>f</sup> Alij atrium, quasi ab igne & lychno atrum  
dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium, à Pallante Principe Arcadū di-  
ctū, in cuius honore Arcades Pallanteū op-  
pidū construxerunt, & regiam in ipsius no-  
mine conditam palatium vocauerunt.

Thalamū hac ex causa vocatū ferunt.  
<sup>g</sup> Cū enim rapte fuissent à Romanis Sabine, ex quibus cū vna ante alias specie nobilis cum magna omniū admiratione raperetur, Talassioni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæ nuptiæ feliciter cesserāt, institutum est, vt in omnibus nuptijs thalassio nomē iteretur. Ægyptij quoq. lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione ve-  
scendi, vnde & cœnobium, congregatio. An-  
tiqui enim publicè & in cōmune vesceban-  
tur, nec ullus conuiuium singulare erat, ne  
in occulto deliciæ luxuriam gignerent.

<sup>h</sup> Triclinium, est cœnaculum, à tribus le-  
tulis discubentium dictum: apud veteres  
enim in loco vbi conuiuij apparatus expo-  
nebatur, tres lectuli strati erant, in quibus  
discubentes epulabantur: οὐδέν enim Græcè  
lectus vel accubitus dicitur, ex quo conse-  
ctum est, vt triclinium diceretur.

<sup>i</sup> Cellæ dicta, quod nos occultet & celet.

Cubiculum verò, quod eo cubemus, ibi-  
que dormientes requiescamus.

Cubile autem, cubandi locus est.

Secessus, quod sit locus secretus, id est,  
sine accessu.

A Diuersorum dictum, eo quod ex diuersis  
vijs ibi conueniatur.

<sup>k</sup> Hospitium, sermo Græcus est, vbi quis ad  
tempus hospitali iure inhabitat, & iterum  
inde transiens migrat: <sup>l</sup> inde & metatum,  
quia mutatur. Vnde & legitur, & castra me-  
tati sunt, pro mutauerunt. Non enim illuc  
permanet exercitus, sed pertransit.

<sup>m</sup> Mænius, collega Crassi in foro proiecit  
materies, vt essent loca, in quibus spectantes  
insisterent, quæ ex nomine eius Mæniana ap-  
pellata. Hæc & Solaria, quia patent soli: post  
hæc alij lapide, alij materia ædificauere por-  
ticibus Mæniana, & foribus & domibus  
adiecerunt.

Tabulata, olim lignæ domus siebāt: inde  
nomen permanet tabulatorum.

Hypogæū, est constructū sub terris ædifi-  
ciū, quod nos antrū vel speluncā dicimus.

Solarium, quod soli & auris pateat, qualis  
fuit locus, in quo David Bethsabee lauan-  
tem aspexit, & adamauit.

<sup>n</sup> Cū Hierosolymam Antiochus obsi-  
deret, Hyrcanus princeps Iudeorum refe-  
rato David sepulchro, tria millia auri ta-  
lēta inde abstraxit, ex quibus CCC. Antio-

<sup>o</sup> cho dedit, vt obsidionem relinquere, atq.  
vt facti inuidiam demeret, fertur ex reli-  
qua pecunia instituisse primus Xenodo-  
chia, quibus aduentum susciperet paupe-  
rum peregrinorum, vnde & vocabulum  
sumpsit. Nam ex Græco in Latinum ξε-  
δόχειον peregrinorum suscepit nuncupat-  
tur. <sup>p</sup> Vbi autem ægrotantes de plateis col-  
liguntur, νοσοκομεῖον Græcè dicitur: in quo  
consumptis languoribus atque inedia mis-  
rorum membra fouentur.

<sup>q</sup> Cap. III. Habitatio ab hab. è Seru. eclog. 2. mī  
quod more suo aliiquid mutauit.

<sup>r</sup> Nam ἀρχαὶ Græci tecta d. Verba sunt hieronymi  
in c. 6. Daniel. Vid. & ep. ad Sun. & Fret.

<sup>s</sup> Aula domus regia. Aug. in quest. sup. Exod. prope fin.  
Quam Græci vocant ἀρά, nostri aulā vocauerūt.

<sup>D</sup> Sed iam non atrium isto nomine, sed domus regia  
significatur in lingua Latina. Et in Græca, vt sit Ath-  
eneus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans,

<sup>t</sup> Atrium magna æd. siue amplior, & spatiosa  
dom. Aug. in ps. 133. Atria, ampliore spatio domus  
intelliguntur.

<sup>u</sup> Atrium - eo quod addantur ei tres porticus. Ag.  
in q. in Exod. Ibi erat illa tanquam triporticus, quæ cō-  
cludebat spatiū atrij. Et in ps. 133. Habet atrium  
decem colūnas, non tamen recto ordine dispositas,  
sed sicut ostendimus, tanquam triporticum.

<sup>v</sup> Alijs atrium q. ab igne, &c. è Seru. En. 1. ad illud  
Vocemq. per ampla voluntat Atria. Lychno  
scripsimus ex cod. Roni. Alijno, ali. lignis.

<sup>w</sup> Cum

<sup>s</sup> Cum n. capte sufficiat à Rom Sab. Vid. Liu. libro  
1. & Ep. ad Talassio, sed cum Talamoni in nostris lib. le-  
geremus Talassionis è seruio reposuimus, nam & Talaßium,  
& T. deponens illos vocat.

<sup>t</sup> Triclinium est Cœnaculū. Rettè Isidorus. Non recte

<sup>Ep. 1. ad Mat. Aurea composuit sponda Serutus, qui  
enstet eos dicit, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut  
cœnaculum. Cicero. 1. de Orat. Seru. Galba cum iudicis  
L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familia-  
res suos, & dissenseret Libo: Quando tandem, Galba,  
de triclinio tuo exhibis: cum tu (inquit) de cubiculo  
alieno. Et ad Att. lib. 13. ep. 50. Cùm secundis Saturna-  
lib. ad Philippum vesperi vénisset, villa ita com-  
pleta militib. est, vt vix triclinium, vbi cœnaturus  
ipse Cæsar esset, vacaret. & Vitruvius lib. 6. 6. 5. Triclini-  
or. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo  
fieri debet. Et sueton. in Tiberio. Ac Miseni cinis è fa-  
villa, & carbonib. ad calefaciendū tricliniū illatus.</sup>

<sup>i</sup> Celladicta q. n. o. Seru. En. 1. ad illud. Distendunt  
nectare cellas, vel à celando (inquit) vnde cellas ap-  
pellauerunt.

<sup>k</sup> Hosptium sermo Græcus est. An quia σπίθη pro  
domo usurpat? Vnde illud καλή ιμπέρα εἰς κατεύθυνση  
στέφει.

<sup>l</sup> Inde & metatum. Vegetius lib. 2. c. 7. metatores ait  
dictos, qui diuersiorum, & hospitiorum designant loca.

<sup>m</sup> Menius colleg. Crassi. Festus Menianæ ædificiæ  
Menio sunt appellata. Is n. primus ultra columnas  
extendit tigna, quo ampliaretur superiora: & Asco-  
nius in Diuinat. de columna Menia. Menius cùm do-  
mum suam venderet Catoni, & Flacco Censorib. vt  
ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius  
columnæ, super quam tectum proiiceret ex pro-  
uolantibus tabulatis. Ergo vocē tabulata hoc loco supe-  
riorib. annestendam censebat Chacon.

<sup>n</sup> Cum Hierosolymam--peregrinorum. Ex Hege-  
sipp. lib. 1. c. 6. Vid. Joseph. 1. de bello. Iud. c. 2. & lib. 13. An-  
tiq. c. 15.

<sup>o</sup> Vbi autem ægrotantes, &c. hierony. in ep. ad Ocea-  
num, de Fabiola. Prima (inquit) omnium vocesq; in-  
stituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, &  
consumpta languorib. & media misericordia membra  
fouret.

#### De ædificijs sacris. Cap. IV.

<sup>S</sup> Acra sunt loca, diuinis cultibus instituta,  
vt pote ea in quibus altaria litanibus de  
more pontificibus consecrantur.

Sancta, iuxta veteres exteriora templi  
funt.

Sancta autem sanctorum, loci templi se-  
cretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tan-  
tum sacerdoti. Dicta autem Sancta sancto-  
rum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt,  
vel quia sanctorū comparatione sanctiora  
sunt, sicut Cantica canticorum, quia can-  
tica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à  
sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim  
sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod  
hostiæ sanguine esset consecratū, aut con-

A spersum. Item sanctum quod extat esse san-  
citum. Sancire autem est confirmare, & ir-  
rogatione poenæ ab iniuria defendere, b  
sic & leges sanctæ, & muri sancti esse dicun-  
tur.

Propitiatoriū, quāsi propitiationis orato-  
rium: propitiatio enim placatio est.

Oracula, dicta eò quod in de responsa redi-  
duntur, & oracula ab ore.

<sup>c</sup> Penetralia, secreta sunt oraculorum, &  
penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc  
est penè intus.

<sup>d</sup> Oratoriū orationi, tantum est consecra-  
tum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi  
ad quod est factum, vnde nomen accépit.

Monasterium, vnius monachi habitatio.  
Monos h. apud Græcos solus, steriū statio. i.  
solitarij habitatio.

Cœnobium, ex Græco & Latino videtur  
esse compositum. Est enim habitaculū plu-  
rimorum in cōmune viuentium: nō enim  
Græcè commune dicitur.

Templi nomen generale, pro locis enim  
quibuscumque magnis antiqui templa dice-  
bant. Et templa dicta, quāsi tecta ampla. <sup>e</sup>  
Sed & locus designatus ad Orientem à cō-  
templatione templū dicebatur. Cuius par-  
tes quattuor erant, antica ad Ortū, postica  
ad Occasum, sinistra ad Septentrionē, dextra  
ad Meridiem spectans. <sup>f</sup> Vnde & quando  
templū construebant, Orientem specta-  
bant æquinoctiale, ita vt lineæ ab Ortū ad  
Occidentē missæ fierent partes cœli dextra  
atq. sinistra æquales, ut qui consuleret ac de-  
precaret rectum aspiceret Orientem.

Fana, dicta à Fauniis, quibus tempora error  
gentilium construebat, vnde consulentes  
dæmonum responsa audirent.

<sup>g</sup> Delubra, veteres dicebant tempora fons  
habentia, quibus ante ingressum dilue-  
bantur, & appellantur delubra à diluendo.  
Ipsa nunc sunt ædes cum fontibus, in  
quibus fideles regenerati purificantur, &  
benè quodam præfigio delubra sunt appella-  
ta: sunt enim in ablutione peccatorum.

<sup>b</sup> Fons autem in delubris locū regenerato-  
rū est, in quo septē gradus in Spiritus sancti  
mysterio formantur, tres in descensu, & tres  
in ascensu. Septimus vero is est qui, & quartus,  
similis filio hominis: extinguens forna-  
cem ignis, stabilimentum pedum, funda-  
mentum aquæ, in quo omnis plenitudo di-  
uinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ, prius vocabantur regum habi-  
B b 3 tacula,

tacula, vnde & nomen habent: nam *Gari-*  
*lus rex*, & basilicæ regiæ habitationes.  
Nunc autem ideo diuina templo basilicæ  
nominantur, quia ibi regi omniū Deo cul-  
tus & sacrificia offeruntur.

Martyrium, locus martyrum Græca de-  
riuione, eo quod in memoriam martyris  
sit constructum, vel quod sepulchra sancto-  
rum ibi sint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerunt, quod  
ibi incensæ victimæ ardeat. <sup>k</sup> Alij aras dicunt  
à prectionibus, id est, quas Græci ἀράς vo-  
cant, vnde cōtra imprecatio *κατά*, <sup>m</sup> dicitur.  
Alij volunt ab altitudine aras, sed male.

Altare autem ab altitudine constat esse <sup>B</sup>  
nominatum, quasi alta ara.

Pulpitū, quod in eo Lector vel Psalmista  
positus in publico conspici à populo possit,  
quo liberius audiatur.

Tribunal, eo quod inde à Sacerdote tribu-  
tur præcepta viuendi. Est enim locus in su-  
blimi constitutus, vnde vniuersi exaudire  
possint. Alias tribunal à tribubus denomina-  
tum, quod ad illum tribus conuocentur.

<sup>l</sup> Analogium dictū, quod sermo inde præ-  
dicetur: nā λόγος Græcē sermo dicitur, quod  
& ipsum altius situm est.

\* Cap. IV. Quia sanctor compar— procellam. Ex  
Hier. in ep. ad Galat. c. 1.

<sup>b</sup> Sic leges sanctæ, & muri. sic Gotthici libri, recte: <sup>c</sup>  
1. D. de rer. diuisione: Sanctæ quoq. res veluti muri, &  
porte. & in c. sanctū. eod. tit. in municipijs quoq. mu-  
ros esse sanctos, Sabinum recte respondisse Cassius  
refert. Et Zon. ir. 10. 2. σακτα γένε τάγα εωμαίοιστα τάχη.

<sup>c</sup> Penetralia seru. En. 6. Penetralia secreta teplorū.

<sup>d</sup> Oratorium— accepit. Ex Aug. ep. 109. ad monachas.

<sup>e</sup> Sed & locus designatus ad Orientē. sic o. l. De-  
signatus augurio, vel ad augurium legebatur Chacon.  
Festus. Tescia loca augurio designata. Varro libro. 6. In  
terris dictum templum locus augurij, aut auspicij  
causa quibusd. verbis finitus, &c. Vid. seru. eclog. 8. &  
Liu. lib. 1. de Numa inauguratione.

<sup>f</sup> Vnde & quando templū construeb. Ex Vitruv.  
lib. 4. c. 5.

<sup>g</sup> Delubra veteres dic. seru. En. 2. Alij dicunt de-  
lubrum esse locum ante templum, vbi aqua currit  
à diluendo. & lib. 4. Delubrū dictum, propter lacum,  
in quo manus ablauuntur.

<sup>h</sup> Fons autem in delub— corporaliter. Omnia re-  
petuntur lib. Offic. 2. c. 24.

<sup>i</sup> Quartus similis filio hominis. Tertull. lib. 4. contra  
Marcionem; Hic erit visus Babylonio Regi in for-  
nace cum martyrib. suis quartus, tanquam filius  
hominis. Et rufus. Prospice igitur & tu cuam rege  
Babylonio fornacem eius ardenter, & inuenies  
illuc tanquam filium hominis. Ut suspicari liceat, to-  
tum locum ē Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.

<sup>k</sup> Alij aras dicunt à precat. seruus En. 2. ad illud.

A nequicquam altaria circum.

<sup>l</sup> Analogium. In regula s. Benedicti c. 9. Super an-  
logium legantur tres lectiones.

### De Repositorys. Cap. V.

Sacrarium <sup>a</sup> propriè est locus templi, in  
quo sacra reponuntur, sicut donariū est,  
in quo collocantur oblata, sicut lecternia  
dicuntur, vbi homines sedere cōsueuerunt:  
ab inferendis igitur & deportādis sacrī Sa-  
crarium nuncupatur.

<sup>b</sup> Donaria vero, eo quod ibi dona repon-  
tur, quæ in templis offerri consueuerunt.

Ærarium vocatū, quia prius æ signatum  
ibi recōdebat. Hoc enim olim in vsu erat  
auro argentōq. nondū signato, ex quorum  
metallis quamuis postea facta fuisset pecu-  
nia, nomen tamen ærarij permanit ab eo  
metallo, vnde pecunia initium sumpsit.

Armarium, locus est, vbi quarumcunq;  
artium instrumenta ponuntur. Armamen-  
tarium verò, vbi tantum tela armorū. Vnde  
Iuuenalis, Quicquid habent telorum arma-  
mentaria cæli. Dicta autem vtraq. ab armis,  
id est, brachijs, quibus exercentur.

Bibliotheca, est locus vbi reponuntur li-  
ibri, βιβλία enim Græcē liber, γνῶν repository  
dicitur.

C Promptuarium dictum, eo quod inde no-  
cessaria vieti promuntur, id est, proferuntur.

Cellarium, quod in eo colligantur mini-  
steria mensarum, vel quæ necessaria vieti  
superfunt. <sup>c</sup> Inter Prōptuariū autē & Cellariū  
hoc interest, quod Cellariū est paucorū  
dierum, Promptuariū verò temporis longi.

Apotheca autē vel horrea à Græco, ver-  
bum ex verbo, repositoria vel reconditoria  
dici possunt, eo quod in ijs homines elabo-  
ratis fruges reponunt. <sup>d</sup> Vnde & Enthecā  
Græco sermone repositā rei copiosam sub-  
stantiam appellamus.

\* Cap. V. Sacrariū— consueuerunt. Verba Seruū En.  
12. ad illud. Et diri sacraria Ditis.

D <sup>b</sup> Donaria. Ex eod. Georg. 3. ad illud— alta ad dona-  
ria currus.

<sup>c</sup> Inter Promptuar— longe. Ex eod. En. 1. ad— cura-  
penum struere.

<sup>d</sup> Vnde Enthecam. Vtuntur hac voce sapè scriptores  
Ecclesiastici. Caſian. lib. de infit. monach. c. 4. Cumq. tota  
enthecam cœnobij suam esse credit substantiam.  
Gelas. 12. q. 2. c. vobis enim si quis forte sub annua  
remanebit expensa, electo idoneo ab vtrahq. parte  
custode credatur enthecis.

### De operarijs. Cap. VI.

E Rgalterium, <sup>a</sup> locus est, vbi opus aliquod  
fit. Græco enim sermone erga opera, fe-  
rīa

tion statio, id est, operaria statio.

Ergastula quoq. & ipsa Græco vocabulo nuncupantur, vbi deputantur noxijs ad alijs quod opus faecidum, vt solent gladiatores, & exiles, qui marmora fecant, & tamē vin- colorum custodijs alligati sunt.

Gynæcum Græcè dictum, eo quod ibi conuentus fœminarū ad opus lanificij exercendum conueniat. Mulier enim Græcè γυναις nuncupatur.

Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo ante tundebant granum.<sup>b</sup> Vnde & apud veteres non molitores, sed pistores dicti sunt, quasi pinsores,<sup>c</sup> à pinsendis granis frumenti, mole enim nondum usus erat, sed granū pilo pinsebant, vnde Virgilius, Nunc torre- te igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus, à cliuo dictus, ab eo quod in ere- ctione sit collectus. <sup>d</sup> Cliuum enim ascen- sum dicimus, siue flexuosum.

<sup>e</sup> Furnus per deriuationem à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quod ibi vuæ calcen- tur, atque extortæ exprimantur.

<sup>f</sup> Forus, est locus vbi vua calcatur, dictus, quod ibi feratur vua, vel propter quod ibi pedibus feriatur. Vnde & Calcatorium dici- tur: sed hoc nomen multa significat. Prima species Fori, locus est in ciuitate ad exercen- das nundinas relictus. Secunda, vbi magi- stratus iudicare solet. Tertia, quam supradi- ximus, quam calcatoriū nominamus. Quar- ta, spatia plana in nauibus, de quibus Virgiliius, laxatque foros. Lacus dictus, quia ibi decurrit frugum liquor.

<sup>g</sup> Cap. VI. Ergastula- vbi deputantur noxijs. Vide Lips. elect. 2. c. 15.

<sup>b</sup> Vnde & apud veteres-- saxo. è Seru. En. 1. ad illud. Ettorre p.f.e.f.l.

<sup>c</sup> à pinsendis granis. A findendis granis. Gotth. o & mox, findebant, pro pinsebant: sed Seruum & editionem veterem sumus secuti.

<sup>d</sup> Cliuum n. ascensum dicim. Festus. Cliuia auspi- cia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia n. difficultia cliuia vocabat, vnde & cliui loca ardua.

<sup>e</sup> Furnus à farre. à furuo Porphyron.

<sup>f</sup> Forus est locus vbi vua. Victorinus in fine lib. de ontograph. Forus autem status tam in foro, quam in nauj, & torculari. Collumell. lib. 12. c. 15. Tum la- cus virarij, & torcularia, & foro, omniaq. vasa, si vi- cinum est mare, aqua marina, sin minus, dulci eluē- da sunt. de reliquis fori significationibus. Vid. Fest.

### De Aditibus. Cap. VII.

**A** Ditus<sup>a</sup> ab adeundo dictus, per quæ in- gredimur & admittimur.

<sup>a</sup> <sup>b</sup> Vestibulum est, vel aditus domus priuate, vel spatiū adiacēs adibū publicis. Et vesti- bulum dictū, eo quod vestiuntur fores, aut quod aditum tecto vestiat, aut à stando.

Porticus, quod transitus sit magis quam vbi standum sit, quasi porta, & porticus eo quod sit aperta.

<sup>c</sup> Ianua à Iano quodā appellatur, cui gētiles omnē introitū vel exitū sacrauerunt. Vnde <sup>d</sup> Lucanus, Ferrea Belligeri cōpescat limi- na Iani. Est autem primus domus ingressus: <sup>e</sup> cætera intra ianuam ostia vocantur gene- raliter. <sup>f</sup> Ostium est, per quod ab aliquo ar- cemur ingressu, ab obstanto dictum, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij aiūc ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim nos aduersarijs obijcimur, hinc & Ostia Tyberina, quia hostibꝫ sunt opposita. Fores, & Valuæ, claustra sunt. <sup>g</sup> Sed Fores di- cuntur quæ foras: Valuæ, quæ intus reuolu- tur, & duplices cōPLICABILESq. sunt. Sed ge- neraliter usus vocabula ista corrupti.

Claustra ab eo quod claudantur dicta.

<sup>h</sup> Fenestræ sunt, quibus pars exterior angu- sta & interior diffusa est, quales in horreis videmus: dictæ, eo quod lucē scenerēt. Lux enim Græcè Φῶς dicitur, vel quia per eas intus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictā, eo quod domui lucem mini- strat, compositum nomen ex Græco Lat- nōque sermone. Φῶς enim Græcè lux est.

<sup>i</sup> Cardo est locus, in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας, quod quasi cor hominem totum, ita ille cu- neus ianuam regat ac moutat. Vnde & pro- uerbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quod transuer- sa sint, vt limes, & per ea sicut in agro aut introeatur, aut foras eatur.

<sup>k</sup> Postes & Antæ quasi post, & ante. Et Antæ quia ante stāt, vel quia antea ad eas accedi- mus, priusquam domum ingrediamur. Po- stes eo quod post ostium stent.

<sup>l</sup> Cap. VII. Aditus ab adeundo. Seru. En. 6. ad illud. Quo lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur ingressu, id ostiū dicitur ab ostendo; cūm ingredi- mur, aditus ab adeundo.

<sup>b</sup> Vestibulum. Ser. En. 6. ad - vestibulū ante ipsum. Vestibulū (inquit) vt Varro dicit, etymologicæ non habet proprietatē, sed fit pro captu ingenij. Nam vestibulū, vt supra dixim⁹, dictū ab eo, quod ianuā vestiat. Alij dicunt à Vesta dictū per imminutionē. Nā Vesta limen est consecratum. Alij dicūt ab eo, quod nullus illuc stet. In limine enim solus est tra- situs, quomodo vesanus dicitur non sanus, sic ve- stibulum, quasi non stabulum.

- a à Ianō, cui Gentiles omnem introit. *Ipsē apud Ouid. lib. i. Fast.* Præsideo foribus cali cum mitib. horis. Et redit officio Iuppiter ipse meo.  
d Vnde Lucanus. *Lib. i.*
- c Cætera intra ianuam. *Seru. En. 1. ad illud. fori-* bus cardo stridebat ahenis, Ianua est primus do-  
mus ingressus, dicta, quia Ianō consecratum est  
omne principium. Cætera intra ianuam ostia vocā-  
tur generaliter, siue valvae sint, siue fores, quamvis  
visus ista corruperit.  
f Ostium - ab obstanto. è *Seru. En. 6. ad illud. quo lati* ducunt adit.  
g sed fores dicuntur. *Seru. En. 1. loco citato.* Fores  
(inquit) proptiè dicuntur, quæ foras aperiuntur, si-  
cūt apud veteres fuit. Valvae autem sunt, vt dicit  
Varro, quæ reuoluuntur, & se velant.  
h Fenestræ è *Ser. Georg. 4. ad illud.* Quattuor à ven-  
tis obliqua luce fenestras. Sed *Seruus non fenestræ* B  
tantum, sed obliqua luce fenestras, interpretatus est,  
quod non aduersit Isidorus, qui *commentaria Seruī sine Vir-*  
*gilij versibus, vt saepè diximus, legebat.*  
i Card. *Seru. En. 1. loco cit.* Cardo dictus, quasi cor  
ianuae, quo mouetur -- & eod. lib. ad illud. haud tāto  
cessabit cardine ret. vt sit, inquit, de proverbio tra-  
ctum, res in cardine est.  
k Postes, & Antes. *Festus.* Antes, sunt extremi ordi-  
nis vinearum, vnde etiam nomen trahūt antæ, quæ  
sunt latera ostiorum. *Vid. Seru. Geor. 2. ad illud.* Iam  
canit extremos effœtus vinitor antes.

### De partibus edificiorum.

#### Cap. VIII.

**F**undamentum dictum, quod fundus sit  
domui. Idem & cementum à cædēdo  
dictum, quod crasso lapide surgat.

Paries nūcupatus, quia se imper duo sunt  
pare, vel à fronte, vel à latere. Siue enim te-  
tragonum, siue hexagonum sit, qui se cōspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura fa-  
cta deformis est.

Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas.  
Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine  
habitantibus.

Angulus, quòd duos parietes in vnum  
coniungat.

b Culmina dicta sunt, quia apud antiquos  
tecta culmo tegebantur, vt nunc rustica.  
Hinc tecti summitas culmen dicitur.

Cameræ, sunt volumina introrsum respi-  
cientia, appellatae à curuo. *zāusq; enim Græ-*  
cè curuum est.

c Laquearia sunt, quæ cameræ subtegūt &  
ornat, quæ & lacunaria dicuntur. *d* Principaliter  
autē lacus dicitur, vt Lucilius, Resultant  
zadēsq; lacūisque. Cuius diminutio lacunar  
facit, vt Horatius, Neque aureum mea reni-

A det in domo lacunar. Inde fit alia dimi-  
natio lacunarium, & per *art. 2. 7. laqueariū*

Absida Græco sermone, Latinè interpre-  
tatur lucida, eo quòd lumine accepto per ar-  
cum resplendeat. Sed utrum absidā an ab-  
sidem dicere debeamus, hoc verbigenus  
ambiguum quidam doctorum existimant.  
e Testudo, est camera templi obliqua, nā  
in modum testudinis veteres templorū te-  
cta faciebant, quæ ideo sic siebant, vt celi  
imaginem redderet, quod constat esse cō-  
uexum. Alij testitudinem volunt esse locū  
in partem atrij aduersum venientibus.

Arcus dicti, quòd sint arcta conclusione  
curuati, ipsi & fornices.

g Pauimenta originem apud Græcos ha-  
bent elaborata arte pincturæ. (Lithostrotæ  
paruulis crustis ac tessellis tintis in varios  
colores). h Vocata autē pauimenta, eo quòd  
pauiantur, id est cedantur. Vnde & paor,  
quia cædit cor.

Ostracus, est pauimentum testaceum, eo  
quòd fractis testis calce admixta feriatur.  
Testam enim Græci ὄστρακα dicunt.

Compluuium dictum, quia aquæ partes,  
quæ circa sunt eò conueniant.

Tessellæ sunt, è quibus domicilia sternu-  
tur, à tessellis nominata, id est, quadratis la-  
pillis, per diminutionem.

C Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à  
fundamento consurgunt, & superpositæ fa-  
bricæ sustinent pondus. i Bases autem no-  
men petræ est fortissimæ Syrosermone.

k Columnæ, pro longitudine & rotundi-  
tate vocatae: in quibus totius fabricæ pon-  
dus erigitur. Antiqua ratio columnarū erat  
altitudinis, <sup>l</sup> tertia pars latitudinis (delubri).  
Genera rotundarum quattuor Doricæ, Io-  
nicæ, Thuscanicæ, Corintheæ, mēsura cras-  
sicudinæ & altitudinis inter se distantes.  
Quintum genus est earum quæ vocantur  
Atticæ, quaternis angulis, <sup>m</sup> aut amplius, pa-  
ribus laterum interuallis.

n Capitella dicta, quòd sint columnarum  
capita: sicut super collum, caput.

Epistyla sunt, quæ super capitella colu-  
narum ponuntur, & est Græcū, id est, super  
misæ.

Tegulæ, quòd tegant ædes, & Imbrices,  
quòd accipient imbræ.

Lateres, & Laterculi, quèd lati formèrunt,  
circumactis vndique quattuor tabulis.

Canalis, ab eo quòd caua sit in modū can-  
icæ. o Sanè canalem melius genere fœmini-

no quam masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & mittant. Nam οὐεῖναι Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatibus modo fiunt.

a Cap. VIII. Camentum— quod crasso lap. Sic e.  
i. quod crasso lap. malum.

b Culmina. è Seru. eclog. 1.

c Laquearia sunt. Repetitur totus hic locus auctior etiā aliquando, quam hic in optimis libris legitur, infra lib. 19.  
cap. 12.

d Principaliter autem— laquearium. Verba sunt Seruū ad v. pendent lychni laquearib. aureis, Aen. 1. B

e Testudo est camera— conuexum. è Seru. Aen. 1. ad v. mediaque testudine templi.

f Ipsi & fornices. Idem Aen. 6. ad illud— atque ad uero fornice portas, Fornice (inquit) arcu. Cicero vidit ad ipsum fornicem Fabianum.

g Pavimenta originem— colores. Plin. lib. 36. c. 25. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami stravit, quam vocant Asarotonœ con, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento quæq. cueri solent, velut relicta fecerat paruis è testulis distinctis in varios colores.

h Vocata autem panim— quod pauiantur, id est, ex. videtur respicere ad Virgilij verba, corda pauior pulsans. Aen. 5. vid. sup. lib. 10. in voce, Patiens. Repetitur totus hic locus inf. lib. 19. c. 10.

i Bases autem nomen petræ est f. f. Basaltes, aut Basanites, Nam Plin. lib. 36. c. 7. inuenit eadē Aegyptius in Aethiopia, quem vocant Basaltē ferrei coloris, atq. duritiae, quem locum sumens Isidorus lib. 16. c. 5. Basanitem, scribit non Basaltēm. Plinius quoq. eod. lib. cap. 22. Medicī (inquit) ad mortaria prætulere Basanitē, hic enim lapis nihil ex se se remittit.

k Columnæ. Eid. inf. lib. 19. c. 10.

l tertia pars altitudinis. Add. templi, vel delubri ex vītriu. lib. 4. c. 7. & Plin. lib. 36. c. 23.

m aut amplius. H. sed quidem Plinio auctore. Propterea dederi has voces volebat Chacon.

n Capitella. Fritur hac voce D. August & alij.

o Sanè canalem melius genere fœmin. Verba sunt Seruū Georg. 3. que etiam repetuntur inf. lib. 19. c. 10. Vid. D

Non. Marcell.

### De munitionibus. Cap. IX.

M Vnitum, vel munimentum dictū, quia manu est factum.

Cors vocata, vel quod coarctat cuncta, quæ interius sunt, id est, cōcludat: vel quod coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum est, quod mole terræ erigitur, ut custodia prætendatur: dictum autem vallū à vallis. Nam valli fustes sunt, quibus vallū munitur. Et valli dicti, quod figantur & vel-

A lantur. Interualla, spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spatia dicuntur, à stipitibus scilicet.

b Agger est, cuiuslibet rei aceruatio, vnde fossæ aut valles possunt repleri ab aggregando. c Agger propriè dicitur terra agesta, quæ vallo facta proprius ponitur. Sed abusivè & inueros & munimenta omnia aggerem dicimus.

Maceriæ, sunt parietes longi, quibus vineæ aliaque clauduntur. Longū enim Græci μακρὸν dicunt.

d Formatum, siue formatum in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circum datis duabus vtrimeque tabulis in ferciuntur verius, quā struuntur. Auis durant incorrupti, ventis ignibus, omni cæmento fortiores.

Sæpes, munimenta satorum sunt, vnde & appellatæ.

e Caulæ, munimenta ouium, vel saepimenta ouiliū. Est autem Græcum nomen. c. de tracta. Nam Græci ἀνθράς vocant animaliū receptacula.

f Cap. IX. Nam valli f. s. q. v. m. Verba Seruū sunt ad v. ferro quis scindere vallum. Aen. 9.

g Agger est, eiusdem ad v. fossas aggere complevit, Aen. 9.

h Agger prop.— dicimus. Eiusd. Aen. 10. ad v. Aggeribus murorum.

i quibus vineæ aliquæ clauduntur Idem Georg. 2. ad v. Iam canit extremos effætus vinitior antes. Antes (inquit) alij extremos vinearū ordines accipiunt, alij macerias, quibus vineta clauduntur.

j Formatum, siue formatum. è lib. 35. c. 14. Plinij, qui emendandus est ex hoc loco Isidori. Retinemus nos hodie idem nomen, nam formatum Hispani hormigen dicimus.

k Caulæ &c. è Seruio Aen. 9. ad illud v. cum fremit ad caulas.

### De tentorijs. Cap. X.

T Abernacula, téatoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatisque imbruum frigorisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstatiis appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

Tentorium vocatum, quod tendatur funibus atq. palis. vnde & hodie prætendere dicitur.

Papiliones vocantur à similitudine paruuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus maluis. Hæ sunt aunculæ

quæ

qua lumine accenso cōueniunt, & circa vobis aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Vnde natum est, ut super cadauera, aut pyramides fierent, aut in gentes locarentur columnas.

### De sepulcris. Cap. XI.

**S**Epulcrum à sepulto dictum.<sup>a</sup> Prius autem quisq. in domo sua sepeliebatur.<sup>b</sup> Postea vētūm est legibus, ne fētore ipso corpora viuentū contactā inficerentur. Monumentum ideo nuncupatur, eo quod mētem moneat ad defuncti memoriam. Cū enim non videris monumentum: illud est quod scriptum est, Excidit, tanquam mortuus à corde. Cū autem videris, monet mentem, & ad memoriā te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaq. & memoriæ, pro mentis admonitione dicitur.

Tumulus dictus, quasi tumens tellus.

Sarcophagus, Græcū nomen est, eo quod ibi corpora absumentur, σῶμα enim Græcè, caro, φάγει comedere dicitur.

Mausolea, sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausolæo rege Cariæ dicta. Nā eo defuncto<sup>d</sup> vxor eius mira magnitudinis & pulchritudinis sepulcrum extruxit, in tantum, vt vsque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine eius Mausolea nuncupentur.

e Pyramis, gēnus sepulcrorum quadratū, & fastigiatum ultra omnem excelsitatem, quæ fieri manu possit: vnde & mensuram vmbRARUM egressæ nullam habere vmbram dicuntur. f Tali autem ædificio surgunt, vt à lato incipient, & in angustum finiantur, sicut ignis. Ille enim dicitur ignis. Has Ägyptus habet. g Apud maiores enim, potentes aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Inde tractum est, ut super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

<sup>a</sup> Cap. XI. Prius quisque in domo s. f. Verba sunt Seru. ad v. sedibus hunc refer ante suis, An. 6.

<sup>b</sup> Postea vētūm est legibus. Idem An. 11. ad illud. Vrbiq. remittunt. Ante, inquit, homines in ciuitate sepeliebantur, quod postea, Duillio Consule, Senatus prohibuit, & lege cauit ne quis in urbe sepeliretur.

<sup>c</sup> Monumentum. Ex eod. in extremo lib. XII.

<sup>d</sup> Vxor eius, &c. Locus expressus ex Hieronym. lib. aduers. Ionin.

<sup>e</sup> Pyramis è Solin. c. 35. al. 45. Nō ergo Isidoro obesse debent, quia de vmbbris dicuntur.

<sup>f</sup> Tali autem edifici. Vid. Ann. Marcellin. lib. 22.

<sup>g</sup> Apud maiores enim potenter. Seruins An. 11. ad illud, fuit ingens moe sub alto. Apud maiores, No-

biles aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Vnde natum est, ut super cadauera, aut pyramides fierent, aut in gentes locarentur columnas.

### De adificijs rusticis. Cap. XII.

**C**AFA, est agreste habitaculum palis, atque virgultis, arundinibusque contextum, quibus possint homines tueri à vī frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium, casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum ad regimen sui, quasi tegurium, siue propter ardorem solis & radios declinandos, siue vt inde vel homines, vel bestiolas, quæ infidiari solent natis frugibus, abigant. b Hanc rustici Capannam vocant: quod vnum tantum in capiat.

c Tesqua, quidā putant esse tuguria, quidam loca prærupta & aspera.

c Magalia, ædifica Numidarum agrestium oblonga, incurvis lateribus testa, quasi navium carinæ sint: siue rotunda in modū furorū. Et magalia dicta, quasi magaria, quia magari Punici nouam villam dicunt, vna littera commutata. l. pro. r. magaria, Tuguria.

<sup>a</sup> Cap. XII. quibus possint homines tueri. Tuguria dicitur passim, vt Vitruvius, & alij.

<sup>b</sup> Hanc rusticī capannam. Ita hodie Itali, & noſtricabantur.

<sup>c</sup> Tesqua, quidam putant esse tuguria. Sic o. libri Sa binum verbum ait esse Acron.

<sup>d</sup> quidam loca prærupta, &c. Glossar. Tesqua, sine Tesqua καράπηνοι, η παχάς η λόγουοι τόποι.

<sup>e</sup> Magalia ædific. Num. &c. Verba sunt Sallustij in Iungurth. de magalib. que idem sunt, quod magalia, vt ait Setiūs.

<sup>f</sup> & magalia dicta q. magaria, &c. è Seru. An. 1. ad illud. Miratur m. Ä. m. q. Nouam addidit Isidorus, fortasse lingua Punica magis sciens.

### De agris. Cap. XIII.

**A** Ger Latinè appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominari manifestius credunt. Vnde & villa Græcæ Choragros dicitur.

Villa à vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet.

b Possessiones, sunt agri latè patentes publici priuatique: quos initio non mancipatio, sed quisque, vt potuit, occupauit, atque possedit, vnde & nuncupati.

c Fundus dictus, quod eo fundatur, vel stabiliatur patrimoniu. Fundus autem, & vrba num ædificiū, & rusticum intelligēdum est. Prædiū,

Precium, quod ex omnibus patrifamilias maximè preuidetur, id est appetet, quasi puzidiū, vel quod antiqui agros, quos bellio ceperant, ut prædæ nomine habebant.

**d** Omnis autem ager, ut Vatrus docet, quadrifariā diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est, rationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virg. in quatuor lib. Georg. secutus est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id est sylvas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. **B** Hæc agrestium primæ & otiosa felicitas.

**e** Segeſ, ager est in quo seritur, vnde & Virg. Illa seges demū votis respondet auari Agri colæ.

Compascuus ager dictus, qui à diuisoriis agrorum relictus est ad pascendum communiter vicinis.

Alluuius ager est, quem paullatim fluuius in agrum reddit.

**f** Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris non cōtinetur: sed arcētur fines eius obiectu fluminum, montium, arborū, vnde & in ijs agris nihil subseciūrum interuenit.

**g** Noualis ager est, primum proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi virtū caussa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

Squalidus ager, quasi excolidus, eo quod iam à cultura exierit, sicut Excōſul, quod à consulatu discesserit.

**h** Vliginosus ager est, semper vuidus. Nam humidus dicitur, quia quando siccatur. Vligo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquam recedens.

Subseciua sunt propriæ, quæ de materia præcidens sutor quasi superuacua abiicit. **D** Inde & subseciui agri, quos in pertica diuīſos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itē subseciua, quæ in diuīſura agri non efficiunt centuriam, id est, iugera cc.

Area dicitur, tabularum & qualitas. dicta autem area à planicie atque equalitate, vnde & ara. Alij aream vocatam dicunt, quod pro triturationis frugibus erat adatur, vel quod non triturentur in ea, nisi arida.

**k** Pratum est, cuius fœni copia armenta tuerentur, cui veteres Romani nomen indi-

derunt ab eo quod protinus sit paratum: nec magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt, quæ secari possunt.

**l** Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quod paleam, id est, pabula nutriat iumentorum.

**a** Cap. XIII. Ager Latinè, &c. Ita Varro lib. 4. sed reprehenditur à Quintiliano.

**b** Possessiones, &c. Omnia è Festo in. Possessiones.

**c** Fundus dictus. Seru. Georg. 2. Fūdus dictus ab ea quod sit rer. omnia fundamentum.

**d** Omnis ager, Seru. in princip. Georg. ex Varron.

**e** Segeſ est. Seru. ibidem.

**f** Arcifinius ager, &c. Frontinus de agror. qualitate.

Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur: finitur secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, mōtibus, vijs, arboribus, antemissis aquarū diuortijs, &c. ergo provoce vnde, viarum fortasse legendum hoc loco.

**g** Noualis ager. Verba sunt Seru. Georg. 1.

**h** Vliginosus. Eiusdem ad illud. dulciique vlgine lata. Georg. 1.

**i** Inde & subseciui -- & item subseciua. Vidend. Sicutulus Flacc. & Frontinus. c. de qualitate agrorum. quod verò attinet ad centuria nomen, melius omnino Varro qui à centum ingeribus dictam est, quam Flaccus qui à centum hominib. vtriusque verbu apponens, sed Varronis ita vti enēdata sunt à Chacone. Sylvis igitur cum Romani (inquit) agrum ex hoste captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominib. ducentia iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iuste appellata. Varro 1. dere rust. c. 10. Iugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem, & latitudinem quadratū. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt, in subseciū esse vnicam agri, aut sextantē, aut quid aliud, cū ad iugerū peruenērū, id habet scrupula. CCLXXVI 11. quantum as antiquus noster ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum diuīſa dicebantur viritim, quod hæredem sequentur, hæredium appellant. hæc postea à centū centuria dicta. Ac, ne quid in ratione vocis requiras, Idem lib. 5. de lingua Latin. Centuria primò à centum iugerbis dicta, post duplicita retinuit nomen, vt tribus multiplicate idem tenent nomen. Festus quoque: Centuria in agris ducena iugera significat. Vid. not. ad Varr. à Filiu. Vrsin. editas.

**k** Pratum -- ab eo quod sit protinus parat. Ita Varro. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata.

**l** Paludes dictæ à Pale. Varr. Palus, paullulū aquæ in altitudinem, & palam latius diffusa.

### De finibus agrorum.

#### Cap. XIV.

**F**ines dicti, eo quod agri funiculis sunt diuīſi. Mensurarum enim linea in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æquitas teneatur.

**b** Limites appellati antiquo verbo trāſuersi.

Nam

Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intro itur: & Limites, quod per eos foras in agros eatur. Hinc & Limus vocabulū accepit, cingulum, quo serui publici cingebantur obliqua purpura.

Termini dicti, quòd terræ mensuras distinguunt, atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & agrorū intentio, & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo: Cardo & Decumanus. Cardo <sup>d</sup> quia Septentrio directus à cardine cœli est: nam sine dubio cœlum vertitur in Septentrionali orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidente per transuersum dirigitur, qui pro eo quòd formā X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis diuisus figuram denarij numeri efficit.

<sup>d</sup> Arca ab arcēdo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quòd trium possessionum fines astringit. Hinc & Quadrifiniū, quod quattuor. Reliqui limites angustiores & inter se distant imparibus interuallis, & nominibus designatis.

<sup>a</sup> Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. *Diximus sive de hoc genere notationum.*

<sup>b</sup> Limites appellati a. v. transuersi. *Hygenus de limitibus confituerit.* Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transuersi. Nam & limum dictum eo, quod purputam transuersam habet. *Item limina ostiorum, seru. Ann. 12. ad illud.* Velati limo (sic etiam legit eo loco Seruius,) & verbena tēpora vineti, Limus vestis est qua ab umbilico usq. ad pedes teguntur pudenda poparū. Hæc autem vestis habet in extre mo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

<sup>c</sup> & agr. intentio. Sic v. cc. intentio, producō.

<sup>d</sup> quia Septentrio. Ita Salmant. vetustissimus.

<sup>e</sup> Arca-- Trifinium. *Vid. Hygen. de limitib. agror. & simil. Flacc. de condit. agr. Glossar. Arcę, anga utriusquarū.*

### De mensuris agrorum.

#### Cap. XV.

Mensura <sup>a</sup> est quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animoq. finitur. Maiores itaq. <sup>b</sup> orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiserunt: Tanta

A enim fuit eorum follertia.

<sup>c</sup> Digitus est, pars minima agrestium mensurarum. Inde <sup>d</sup> vncia habens digitum, & trientem. <sup>e</sup> Palmus autem quattuor haberet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est decem pedes.

Pertica autē à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

<sup>f</sup> Actus minimus est, latitudine pedum quattuor, longitudine centum viginti.

Climata quoque vndique versum habet pedes sexaginta.

Actus quadratus vndiq. finitur pedibus centum viginti. <sup>g</sup> Hunc Bætici Arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerū facit, ab eo quòd est iunctum, iugeri nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

Actum prouinciæ Bæticæ rustici <sup>h</sup> Agnam vocant.

Porcam ijdem Bætici triginta pedum latitudine, centum octoginta longitudine definiunt. Sed Porca est, quod in arando extat.

<sup>C</sup> Quod defossum est Lira. Galli Candelū appellant in areis urbanis spatium centum pedum, quasi Centrum. <sup>i</sup> In agrestibus autem pedum cl. quadratorum Candelum vocat. Porrò Stadialis ager habet passus cxxv. id est, pedes ccxxv. cuius mensura octies computata milliarium facit, quod constat quinque milibus pedum.

Centuria autem, ager est ducentorum iugorum, qui apud antiquos à centum iugibus vocabatur: sed postea duplicata est, nonménque pristinū retinuit. In numero enim centuriæ multiplicata sunt, nomen mutare non potuerunt.

D

<sup>a</sup> Cap. XV. Mensura-- finitur. Verba sunt Boethij in Geometricis cap. 1.

<sup>b</sup> Orbem in partes. Gotth. cc. in partib. vt apud Boethium.

<sup>c</sup> Digitus est pars minim. agrest. mens. ex Frontino.

<sup>d</sup> Inde vncia habens digitum, & trientem. <sup>ii</sup> emendauit Chacon optimè, cum in omnibus libris esset, vncia habens digitos tres. Frontinus lib. 1. de aqua ductibus. Est, inquit, digitus, vt cōuenit, sexta decima pars pedis, vncia duodecima. <sup>j</sup> paulo post: vncia ergo medius habet diametri digitū vnu, & trientē digitū.

<sup>e</sup> Palmus

c Palmus autem quattuor dig. Non videtur hic locus  
se regi, nisi prius sit omnes, que in hominis corpore repe-  
nentes, mensuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, passus, neq.  
tem omnes explicet. Expleri hec ita possent: Palmus au-  
tem quattuor digitos habet, pes sexdecim, cubitus  
sequipedem, gradus duos pedes & semipedem,  
passus pedes quinq.

f Actus minimus, &c. Quae restant omnia usq. ad fi-  
nem capitum è Columelle sunt lib. 5. c. 1.

g Hunc Bætici Arapennæ. Sic fortasse legit Isidorus, qui  
ab arando nomine deducit: sed apud Columellam etiam in ma-  
nuscriptis libris Areppennem: in legibus Gothicis lib. 8. c.  
4. l. 25. & lib. 3. l. si inter, Areppennem. Glossarium vero,  
Arpædia πλεύρα. Aruipendium σχοινός γεωμετριῶν.

h Agnam vocant. Acnam se reperiisse in veterib. Colu-  
melle, & Varronis libris testatur Victorius ad Varr. lib. 1. de  
re ruf. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1. Acnam utrobique etiā  
in vet. cod. legit Chacon. g. in c. ἀγχευνῶς mutato. quare  
agnam ex c. Goth. retinere vijsum est.

i In agrestib. a. p. cl. quadratum iustum Cande-  
tum vocant. Columella: In agrestibus autem pedum  
et. quod aratores Cadetum nominant. sed Candetum  
habent Isidoriani omnes codices.

### De Itineribus. Cap. XVI.

Mensuras viarum a nos miliaria dici-  
mus, Græci stadia, Galli leucas, Ægypti schœnos, Persæ parasangas. Sunt autem  
proprio quæq. spatio.

Milliarium mille passibus terminatur, &  
diutum milliarium, quasi mille adium, habet  
pedum quinq. millia.

Eurca finitur passibus mille quingentis.

Stadium octaua pars milliarum est, constas  
passibus cxxv. Hoc primum Herculem sta-  
tuuisse dicunt, eumq. eo spatio determina-  
se, quod ipse sub uno spiritu confecisset: ac  
proinde stadiū appellasse, quod in fine res-  
pirasset, simulque stetisset.

Via est, qua potest ire vehiculū, & via di-  
cta à vehiculorū incursu. Nā duos actus  
capit, propter euntium & venientium ve-  
hiculorum occursum.

Omnis autem via aut publica est, aut pri-  
uata. Publica est, quæ in solo publico est, qua  
iter, actus populo patet. Hæc aut ad mare,  
aut ad oppida pertinet. Priuata est, quæ vici-  
no municipio data est.

Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lu-  
cretius: Stratæque iam vulgi pedibus detri-  
ta viarū. Ipsa est & Delapidata, id est, lapidi-  
bus strata. Primi autem Poeni dicuntur lapidi-  
bus vias strausse, postea Romani eas per  
omnem penè orbem disposuerunt, pro-  
pter restitudinem itinerum, & ne plebs ef-  
ferat otiosa.

A Agger, est media strata eminentia coag-  
geratis lapidibus strata, ab aggere, id est, coa-  
ceruatione dicta, f quam historici viam mi-  
litarem dicunt. vt Qualis sæpe viæ depre-  
sus in aggere serpens.

s Iter, vel itus est via, qua iri ab homine  
quaqua versum potest.

Iter, autem, & iter diuersam significa-  
tionem habent. Iter enim locus est transi-  
tu facilis: vnde appellamus & itum. Itiner  
autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambu-  
landi, vt, quo velis, peruenias.

h Semita, itineris dimidium est, à semi itu-  
dicta. Semita autem hominum est: callis, fe-  
rarum & pecudum.

i Callis, est iter pecudū inter montes an-  
gustum & tritum, à callo pedum vocatum,  
sive callo pecudum prædaturum.

Tramites, sunt transuersa in agris itinera,  
sive recta via, dicti quod transmittant.

Diuortia, sunt flexus viarum, hoc est,  
viæ in diuersa tendentes: eadem diuerti-  
cula sunt, hoc est, diuersæ ac diuisæ viæ  
sive semitæ transuersæ, quæ sunt à latere  
viæ.

Biuum, quia duplex est via.

k Compita, quia plures in ea cōpetunt viæ,

quasi triuiae, quatuorviae.

l Ambitus, inter vicinorum ædificia locus,  
duorum pedū & semipedis ad circumeun-  
di facultatē relictus, & ab ambulando dictus.

Orbita, vestigiū, carri, ab orbe rotæ dicta.

Porrò actus, quo pecus agi solet.

m Clivus, iter flexuosum.

n Vestigia, sunt pedum signa primis plan-  
tis expressa: vocata, quod ijs viæ præcurren-  
tium inuestigantur, id est, cognoscantur

o Cap. XVI. Nos millaria, Galli leuc, &c. Hieron.  
in Iov. c. 3. Nec mirum, si unaquæq. gens certa via-  
rum spatia suis appellat nominibus: cum & Latini  
mille passus vocent, & Galli leucas, & Persæ para-  
sangas, & restes yniuersa Germania, atque in singu-  
lis nominibus diuersa mensura sit. & paulo post:  
Ægypti σχοινοί.

p à vehiculor. incursu. impulsu. Complut. Goth.

q Nā duo actus capit. duo, ad vehicula referendum.

Serius Æn. 4. ad illud. Conuectant calle angusto, via  
est actus dimidium; qua potest ire vehiculum. Nā  
actus duo carpentia capit propter euntium, & ve-  
nientium vehiculorum occursum.

r Omnis autem via aut pub. Ex Vlp. c. Prætor. §. via.  
D. nequid in loco publico.

s Agger est media, è Seru. Æn. 5. ad illud. Qualis  
sæpius viæ d. i. aggere 15.

t Quæ historici viæ militare dicunt. Ex eod. Æn. 12.  
ad illud. Videlab aduerso venientes aggere Turnus.

- s** Iter est via. *Vid c. i. D. de seruit, rustic. præd.*
- t** Semita itineris dimid. *Seruinus En. 4. ad illud. Cō  
uestant calle angusto, semita est semis via, vnde &  
semita dicta. & Varro lib. 4. qua ibant, ab itu iter  
appellarunt; quā angustē semita, vt semi iter di-  
ctum.*
- i** Callis. *Seru. ibid.* Callis semita est tenuior callo-  
pecudum prædurata.
- e** eadem diuerticula-- à latere viæ. *Seru. En. 9. ad  
illud:* Obijcunt alij se se ad diuertia nota, diuerticu-  
la sunt semitæ transuersæ, quæ sunt à latere viæ mi-  
litaris *Malè ergo libri omnes, alteræ viæ.*
- k** Compita. *Idem Georg. 2. ad-- pagos, & compita  
circum, id est, per quadrivia, quæ compita appell-*

lantur ab eo, quod multæ viæ in unam confluant.  
**l** Ambitus i. v. æ. l. Festi sunt verba. *Festos lib. 4.*  
Ambitus circumitus ab eoque xii tabular. inter-  
pretes ambitum parietis circumatum esse descri-  
bunt. *Puto autem legem his verbis frisse conceptam. am-  
bitus parietis septentrius pes esto. Volusius Merianus lib.  
de ponderibus. Lex etiam ( inquit ) xii. tabul. argu-  
mento est, in qua duo pedes, & semis septentrius pes  
vocabatur.*

**m** Vestigia. *Seru. En. 11. ad illud.* Vestigia plantis  
Institerat: Signa pedum primis plantis expressas,  
nam hæc sunt vestigia, imagines pedum. *Illud autem  
primis non aduertit Isidorus Virgilij esse, non Seruus. De-  
leuisset plane nihil enim ad verbi interpretationem.*

# DIVI ISIDORI

## HISPALEPISCOP.

### ETYMOLOGIARVM

#### LIBER DECIMVS SEXTVS.

### De lapidibus, & metallis.

#### DE PVLV ERIBVS, ET Glebis terra. Cap. I.



Vluis <sup>a</sup> dictus, quod vi ven-  
ti pellatur. Tollitur enim  
eius flatu, nec resistit: nec  
stare nouit: sicut ait Pro-  
pheta: Tanquam puluis,  
quem projicit ventus a fa-  
cie terræ.

**b** Limus vocatus, quod lenis sit.

Cœnum, est voragoluti.

Cinis ex incendio dicitur, ab eo enim fit.  
Fauilla, quod per ignem effecta sit. Nam  
φως ignis est.

Gleba, quod globus sit. Pulueris enim col-  
lectione campingitur, & in uno glomere  
adunatur. Terra autem ligata, gleba est, so-  
luta; puluis.

Labina, eò quod ambulantibus lapsum in-  
ferat, dicta per derivationem à labe.

Lutum vocatum quidam per antiphrasin  
putant, quod non sit mundum: nam omne  
lutum mundum est.

Volutabra appellata, quodibz apri vol-  
tentur.

**c** Vligo, sordes limi, vel aquæ sunt.  
Sabulum, leuissimum terræ genus.

**d** Argilla ab Argis vocata, apud quos pri-  
mùm ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Cretz, vbi melior est.

**e** Creta, Cimolia candida est: a Cimæal-  
liæ insula dicta, quarum altera vestimento-  
rum pretiosos colores emollit: & contrista-  
tos sulphure quodam nitore exhilarat: alte-  
ra gemmis nitorem præstat.

Creta argentaria, & ipsa Cárida appella-  
ta, eò quod nitorem argento reddat.

**f** Terra Samia à Samo insula dicta, candi-  
da, & leuis, & linguæ glutinosa, medicame-  
tis & vasculis necessaria.

**g** Puluis Puteolanus in Puteolanis Italiz  
colligitur collibus, opponiturq. ad sustinen-  
da, maria, fluctuque frangendos. Nā meritis  
aquis protinus lapis sit, vndisq. cotidie for-  
tior effectus in saxum mutatur, hincut argi-  
la igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accende-

re.

**V**er enim ignis est. Nā vis eius in aquis fermentibus sentitur, nec alia res facilius accendit. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam, & Italianam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in alijs locis effossum. **k** Huius generat quatuor. Vinum quod fuditur translucetque, & viret: quo solo ex omnibus generibus medici vntuntur. Alterum quod appellant glebam, vsibus tantum fullonum familiare. Tertium liquor est, usus eius ad lanas suffiendas, quia candorem mollitemque præstat. Quartum ad elychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, ut morbos comitiales deprehēdat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicē vini prūnāque subdita circumferens exardescētis repercuſu pallorem dirū velut defunctorum, conuiuis offudit.

\* Cap. I. Puluis--quod v.v. pellatur. **Al.** pulsetur. Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13. dixit, Quis n. satis meretur pessimam (terræ) partē ideoque puluerem appellatum.

**b** limus vocatus, quod leuis sit. **Mirum fugisse Iſidō** m verba Tertullianī in lib. de anima: Quid aliud limus, quam liquor opimus? Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi apud grauiſsimos auctores legantur; quodam, qui sibi videntur cati, in ſolum Iſiderum ſenire.

c Vligo. Vid. præced. lib. c. 13.

d Argilla ab Argis. Hesych. & Suid. ἀργιλλος ἀργιλλων, i.e. καρπαχη interpretantur.

e Creta Cimolia. Ex Pl. lib. 35. c. 17. 7 id Strab. li. 10.

f Terra Samia. Ex eod. lib. c. 16. & c. 12.

g Puluis Puteolan. Ex eod. c. 13.

h sicut argilla igne in lap. vert. Respxit ad historiam de Dibutade Sicyonio apud Plin.

i Vr enim ignis est. Ita Hieronym. in q. in Genes. c. 11. vr Chasdem, id est, in igne Chaldæorum.

**k** Huius genera quatuor. è Plin. lib. 35. c. 15. ex quo quadam sumt à nobis restituta.

A cies duæ sunt, liquidum, & spissum.

Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat. Fugit enim ignem, dum sit igneus, sed naturā sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à falo, & sole vocatum existimant, nam ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei, ē quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus soleſcatur, sed & flumina densantur in ſalē, amne reliquo ſub gelu fluente. Alibi quoq. detraetis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus: nam in Cyrenæ Ammoniacus ſub arenis inuenitur. **S**ūt & mótes nativi ſalis, in quibus ferro cæditur, ut lapis renascens tantæ alicubi duritiae, ut muros domosque massis ſalis faciant, ſicut in Arabia:

In natura quoque ſalis differentiæ ſunt. Nam alibi ſuavis, alibi ſalifluus: communis ſal in igne crepitat. Tragafæum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliæ flammæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

Sunt & colorum diſtentia. Memphiticus rufus est: in parte quādā Siciliæ & purpureus, vbi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachynio adeo ſplendidus & lucidus, ut imágines reddat. In Capadocia crociplus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem efcam.

Pulmentis enim saporem dat: excitat auditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis vietus delectatio, & ſumma hilaritas. Hinc & ſalus nomen accepit. **N**ihil enim utilius ſale, & ſole. Denique cornea videmus corpora nauti corum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta ſale maximè prouocantur ad paſtū; multū largiores lacte, multoque gratioreſ caſei dote. Corpora etiā ſal aſtrigit, ſiccat, & alligat. Defuncta etiam à putrefendi labe vindicat, ut durent.

**n** Nitrum à loco ſumpſit vocabulum. Nascitur enim in oppido vel regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinæ fiunt, & ſordes corporum uestiumque lauantur. Huius natura non multum à ſale diſtat. Habet enim virtutem ſalis, & ſimiliter oritur canescētibus ſiccitate littoribus.

Aphronitrū Græcè, Latinè ſpuina nitri est, de quo quidā ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri

## Deglebis ex aqua. Cap. II.

**B**itumen<sup>a</sup> in Iudeæ lacu Asphaltite emerget, cuius glebas ſupernatates nautæ ſcapphis appropinquantes colligunt. **b** In Syria autem limus est paſsim à terra exæſtuans. Spiffantur autem vtraque & densitate coēunt, & vtraque **Græci πισσάται** φαλτον appellant. **d** Natura eius ardens & igni cognata, & nequaquam ferro rumpitur, niſi ſolis muliebribus inquinamentis: ut ille ad cōpæges nauium.

Alumen vocatum à lumine, quod à lumine coloribus præstat tinguēdis. Est autem ſalfugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua & limo, & aſtūis ſolibus maturatur. Huius ſpe

Græcuses Aphronitrum. Colligitur autem A in Asia, in speluncis distillans, de hinc siccatur sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymū, id est, flos: vnde & apud Latinos æris flos appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus: olim in Hispania puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquabant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extensas, quibus limus in similitudinē vitrei acini adhærebat: sicque electum sicabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in speluncis, quod liquide collectum de hinc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cauatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Adeò autem constri- Et æ virtutis est, vt in leonum & virorum oras parsum, tantam vim habeat ad stringendum, vt non valeant mordere.

<sup>a</sup> Cap. II. Bitumen in Iudea. *Locus ex Hegesipp. lib. 4. cap. 18.*

<sup>b</sup> In Syria autem limus est. *Plinius:* & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra, limus è Iudeæ lacu, vt diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur ytraq. & in densitatem coeunt.

<sup>c</sup> Græci Pissasphalon, vel Asphaltopissam, vt quidē legitur apud LXX. *Exod. 2. in manuſ. Vatī. n. 9. karexpiotov avtōy ἀσφαλτονταρ.*

<sup>d</sup> Natura eius ardens, e, i, c. *Hes. non de bitumine, sed de naphtha Plinius:* & fortasse aliena sunt.

<sup>e</sup> & nequaquam ferro rump. *Hegesipp.* Haeret sibi fertur bitumē, vt ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.

<sup>f</sup> est autem salugo terr. *Plin. 35. c. 15.*

<sup>g</sup> fugit n. ignem. *Ex eod. lib. 3. 1. c. 9.*

<sup>h</sup> Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

<sup>i</sup> sunt & montes nativi. *Ex eod. c. Sustulimus hinc vocem maius, quæ sola ex integra Plini sententia de vestigalibus, vel remanserat, vel irrepererat.*

<sup>k</sup> Purpureus. *Solin. c. de Sicil. purpureum saltem Aetna mittit.*

<sup>l</sup> Nihil n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

<sup>m</sup> Multo larg. l. multoq. grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 3.* Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt, Et salis occultum referunt in lacte saporem.

<sup>n</sup> Nitru. è c. 10. *Sozomen. lib. 6. eccl hist. c. 30. de Scithi regione Ægypti:* istum locum appellant Nitriā, propterea quod est pagus finitus, in quo nitrum colligunt. Meminit quoq. *Nitria Caſian. collat. 6. c. 1.* & *Hieronym. Prog. c. 25.*

<sup>o</sup> de quo quidam. *Martial. apud quæ: dicor & Aphr.*

<sup>p</sup> Olim in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34. c. 12.*

<sup>q</sup> in similitudinem vitrei acini. *Ex eod.*

<sup>r</sup> Tantam antem vim. *Verba sunt Plini ibid.*

### De lapidibus vulgaribus.

#### Cap. III.

<sup>L</sup> Apis à terra, tanquam densior, etiā vñl. gō discernitur. Lapis autē dictus, quod lædat pedem.<sup>a</sup> Lapis mobilis est, & sparsus. Saxa hærent, & à montibus exciduntur. Petra, Græcum est.

Silex, est durus lapis, eo quod exiliat ignis ab eo dictus.

<sup>b</sup> Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculo, dictus: siue à tegumento nauium, *τετράπλευτον*.

<sup>c</sup> Spelæa Græcæ, spelunca Latinæ. Est autem rupes cauata.

<sup>d</sup> Crepido, extremitas faxi abrupti: vnde & crepido vocata, quod sit abrupti faxi altitudo:

Cautæ, aspera saxa in mari, dictæ à cauedo quasi cautæ.

Muriæ, petræ in littore, similes Muribus viuis, acutissimæ, & nauibus perniciose.

<sup>e</sup> Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo & autem Græcæ, Latinæ imago vocatur, eo quod ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem

<sup>f</sup> & locorum naturâ eueniat, ac plerumque conuallium.

<sup>g</sup> Calculus, est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, & in omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quod sine molestia breuitate sui calcetur: cui contrarius est scrupus, lapillus minutus & acer: qui si incidet in calciamentū nocte, & molestia est animo: vnde & animi molestiam dicimus scrupulum: hinc & scrupula x, id est, aspera.

<sup>h</sup> Cos nomen accepit, quod ferrum ad incidentum acuat: Cotis enim Græco sermonne incisio nominatur. Ex his aliæ aquariz font: aliæ oleo indigent in acuendo, sed oleum lenem, aquæ aciem acerimam reddunt.

<sup>i</sup> Pumex vocatur, eo quod spuma densitate concretus fiat, & est aridus, candore parvus: tantamq. naturam refrigerandi habens, vt in vase missus, musta feruere definant.

<sup>j</sup> Rudos artifices appellant, lapides confisos, & calci admixtos, quos in pavimenti faciendis superfundunt: vnde & ruderantur.

<sup>k</sup> Gypsum cognatum calci est, & est Græcæ nomen.

nomen, piura eius genera. <sup>a</sup> Omnia autem A optimum lapis specularis. Est enim signis ædificiorum, & coronis gratissimus.

<sup>c</sup> Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem. Vnde & perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accendi. Vtius eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhaere fortius, nisi calce coniunctus. <sup>f</sup> Calx è lapide albo & duro melior structuræ: ex molli, ut ilis teatōrijs.

<sup>c</sup> Arena ab ariditate dicta, non ab adhære do in fabricis, vt volunt quidam. <sup>v</sup> Huius probatio, si manu impressa stridat: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquit.

<sup>a</sup> Cap. III. Lapis mobilis est. Ita procul dubio legendum reponantib. omnib. libris, non mollis, sequitur enim, Saxe hærent.

<sup>b</sup> Scopulus à saxo enim. &c. verba sunt Seruū. <sup>A</sup>n. 1. ad illud. scopuloq. infixit ac.

<sup>c</sup> Spelunca Latinè, est autem rupis can. <sup>Idem</sup> ad illud sub rupe cauata, periphrasis est (inquit) spelucæ.

<sup>d</sup> Crepido -- quod sit abrupti saxi altitudo. verba sunt Seruū. <sup>A</sup>n. 1. o. ad illud. Forte ratis celli coniuncta crepidine saxi - qua preterea sequuntur in editis, non Isidori sunt, sed eius qui plura, quam oportet, è Seruio descripsit.

<sup>e</sup> Similis muricib. viruis. Seruū. <sup>A</sup>n. 5. ad v. acuto murice remi, Murex faxi acumen eminens per tranquillitatem. <sup>&</sup> Nonius.

<sup>f</sup> Echo saxum est. Fit quidem in saxis sepius echo, sed solum ipsum dicit am nolle.

<sup>g</sup> Echo autem Græcè, Latinè imago. Non quod <sup>νύχι</sup> Graca vox, Latinè sit imago, si verbum verbo reddas. Sed quia Latini imaginem vocis appellant, quam Greci vocant <sup>νύχι</sup>. Virg. Georg. 3. aut ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisq. offensa resultat imago. Horatius: redideret laudes tibi Vaticani Montis imago. <sup>&</sup> alibi: cui ius recinit ioco nomen imago: ergo non recte quidam eis eisdem edidere.

<sup>h</sup> Calculus est. Seruū. ad v. dumosis calculus aruis. <sup>Geor. 2.</sup> Calculus est lapis brevis terræ admixtus. Dicitus calculus, quod sine molestia sui breuitate calcetur.

<sup>i</sup> & omni puritate lenissimus. <sup>f</sup> & omni parte læuissimus. <sup>Idem</sup> inf. lib. 18. c. 62. Calculi vocati, quod leues sint, & rotundi.

<sup>k</sup> cui contrarius scrupul. <sup>Vid.</sup> Seruū. ad -- Scrupula tutta lacu, <sup>A</sup>n. 6.

<sup>l</sup> Cos. <sup>Vid. sup.</sup>

<sup>m</sup> ex his aliæ aq. &c. Ex plin. lib. 36. c. 22.

<sup>n</sup> Pumex. Ex eod. c. 21.

<sup>o</sup> Rudos. Ead. lib. 19. c. 10. <sup>Vid.</sup> vitruu. lib. 7. c. 1. & Pall. lib. 1. c. 6.

<sup>p</sup> Omnia autem opt. è lap. specul. è plin. lib. 39. cap. 24.

<sup>q</sup> Calx viua. <sup>Hoc,</sup> & quæ restant omnia repetuntur lib. 19. cap. 10.

<sup>r</sup> Nam lapis lapidi non potest adhaere coniunctus. Ex Aug. lib. 5. de ciuit. c. 27.

<sup>f</sup> Calx è lapide albo. Plin. lib. 36. c. 23. Pallad. lib. 1. c. 10. Vitruu. lib. 2. c. 5.

<sup>s</sup> Arena ab arid. Seruū. <sup>A</sup>n. 1. ad v. potiutur Troes arena: Quaritur, inquit, habeat ne hoc nomen aspirationem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur, non habet; si ab hærendo, vt in fabricis videmus, habet: melior tamen est superior etymologia. Contra Charisius: Harena dicitur, quod hæreat; & arena quod areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

<sup>v</sup> Huius probatio, si manu comp; è Pallad. lib. 1. cap. 10.

### De lapidibus insignioribus. Cap. IIII.

**C**M Agnes lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus: clavis crepidarum, baculique cuspidi hærens, cum armenta idem Magnes pasceret: postea & passim inuentus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. <sup>b</sup> Nam adeò apprehendit ferrum, vt catenam faciat annularū. Vnde & eum vulgus ferrum viuum appellat. Liquorem quoque vitri, vt ferrum, trahere creditur, cuius tanta vis est (vt refert beatissimus Augustinus) quod quidam eundem Magnetem lapidem tenerit sub vase argenteo, ferrumque super argentum posuerit: deinde subtermouente manu cum lapide ferrum cursim defuper mouebatur. <sup>d</sup> Vnde factum est, vt in quodam templo simulacrum ex ferro pendere in aere videretur. <sup>e</sup> Est quippe alius in AEthiopia Magnes, qui ferrum omne abigit respuitque.

<sup>f</sup> Omnis autem Magnes tanto melior est, quanto magis cæruleus.

<sup>g</sup> Gagates lapis primum inuentus est in Cilicia, Gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia sit plurimus. Est autem <sup>h</sup> niger, planus, lenis & ardens igni admotus. <sup>i</sup> Fictilia ex eo scripta non delentur, incensus serpentes fugat, dæmoniacos prodit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo restinguatur.

<sup>k</sup> Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen fortitus, eo quod accensus semel nūquā extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid ars humana molita est:

Cc 3      quod

quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. A Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardenter, ut eam nulla tempestas, nullus imber extingueret.

<sup>1</sup> Pyrites, Persicus lapis, fuluus, aëris simulans qualitatem, cuius plurimus signis: siquidem facile scintillas emittit: hic tenetis manum, si vehementius prematur, adurit: propter quod ab igne nomine accepit.<sup>m</sup> Est aliis Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellat, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel folijs, & dicto celerius prebet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

<sup>n</sup> Selenites, Latinè Lunaris interpretatur, eo quod interiore eius candorem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gignitur in Perside.

<sup>o</sup> Dionysias, lapis fuscus, & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo ardore mirum est, ebrietati resistit.

<sup>p</sup> Thracius, niger & sonorus, nascitur in flu mine, cuius nomen est Pontus in Equitia. <sup>q</sup> Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, C mediocriter grauis. Est autem gleba pumicosa. Vritur antea vino perfusus, flatusq. folibus donec rubescat: ac rufus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantu vestibus vtilis.

<sup>r</sup> Syrius lapis, à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, cominutus mergi.

<sup>s</sup> Arabicus, similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimitit croco similem.

<sup>t</sup> Iudaicus lapis, albus est, atq. in schema te glandis scripturis sub inuicem modulatus, quas Græci γραμμὰς appellant.

<sup>v</sup> Samius à Samo insula, vbi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliendo vtilis.

<sup>x</sup> Memphis, vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in ijs, quæ vrenda & secunda sunt exaceto illitus, ita obstupescere facit corpus, ut nō sentiat cruciatum.

<sup>y</sup> Sarcophagus lapis dictus, eo quod corpora defunctorum conditam eo infra quadraginta dies absuntur. σάρξ enim Græcæ caro dicitur, φάγει comedere. <sup>z</sup> Nascitur

autem in Troade, fissilique vena scinditur. Sunt & eiusdem generis in Oriente saxa, quæ etiam viuentibus alligata erodunt corpora.

<sup>a</sup> Hæmathites appellatus, eo quod cotere solutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Ægypto, Babylonie, & Hispania.

<sup>b</sup> Androdamas, colore niger, pondere & duritia insignis, vnde & nomen traxit: præcipius reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum, vel æs dicitur, quique attritus, vt Hæmathites in colore redigitur sanguinis.

<sup>c</sup> Schistos inuenitur in vltima Hispania, croco similis, cum leui fulgore, facile friabilis.

<sup>d</sup> Amiātos appellatus à veteribus, eo quod si ex ipso vestis fuerit contexta contraigne resistat, & igni imposita non ardeat, sed splendore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistens omnibus, speciâliter Magorum.

<sup>f</sup> Ostracites, similis est testæ laminosus scissibilis.

<sup>g</sup> Gallætites, colore cinereus, gustu suavis, sed ideo sic vocatus, quod quidam de selætum attritus dimittat.

<sup>h</sup> Obsidius, lapis niger, translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum propter imaginum umbras reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt nascitur in India, & in Samnio Italiæ.

<sup>i</sup> Mitridax, lapis Euphratis, Sole reperitus coloribus micat varijs:

<sup>k</sup> Æthitæ lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, mare & fœminam: nec sine ijs parere aquilas. Horum masculus, durus, similis gallæ, subrotulus: fœmineus verò pusillus, ac mollis. Aliagiati, partus celeritatem faciunt, etiam aliquid vuluæ excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.

<sup>m</sup> Phengites, Cappadociæ lapis, duritas marmoris candidus atque translucens, ex quo quondam templum constructum est à quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.

<sup>n</sup> Chernites, eboris similis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

<sup>o</sup> Ostracites vocatus, quod similitudinem testæ habeat, vñus eius est pro pumice.

<sup>p</sup> Melchites

- A**
- a Melites lapis dictus, eò quod melleum & dulcem succum emitat.
  - b Smyris lapis asper, & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmae teruntur.
  - c Chrysites, colore similis ochreæ: inuenitur in Ægypto.
  - d Hämites, similis nitro, sed durior gignitur in Ægypto, & Arabia.
  - e Thyires nascitur in Æthiopia velut viridis, sed laetus, cum resoluitur remordens vehementer.
  - f Coranus, albus est, duriorque Pario.
  - g Molotius veluti viridis & grandis inuenitur in Ægypto.
  - h Tusculanus, à loco Italæ dictus, dissilire igne traditur.
  - i Sabinus, fuscus, addito oleo, etiam lucere fertur. <sup>a</sup> Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens.
  - j Siphinius mollis & candidus, excalens & oleo nigrescit, atque durescit.
  - k Lapidæ, quoque medicinalium mortiorum & pigmentorum usibus apti: Ephesus præcipuus, & inde Chalazius.
  - l Thebaicus, quoque, & Basanites lapides nihil ex se remittentes.
  - m Specularis lapis vocatus est, quod vitri more transluceat: repertus primum in Hispania citeriore, & circa Segobricam urbem. Inuenitur enim sub terra, & effossus excidit atque finditur in quamlibet tenues crustas.
  - n Cap. IV. Magnes lapis Indicus. Plin. libro. 36. c. 16. Magnes appellatus est ab inuentore, vt auctor est Nicander, in Ida repertus, &c. Quælectio si vera est, & vox Indicus expungenda erit, & Ida non India, deinde scribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri carmina non extant, & varietas etiam in Plinij codicib. est, vt Hermolaus aduertit, nihil mutandum duximus: non quin Ida magis probemus (nam & fabule pastorali aptior est Ida) Sed quia India legiſſe Isidorum apud Plinium credimus. Quod vero serapion Arabs, & Marbodæus poeta Gallus Indicum lepidem Magnetem vocent, hanc magni refert. Lucretio etiæ, quam Nicandro de etymologia magis assentior ita scribenti; Magneta vocant patrio de nomine Graij, Magnetum quia sit patrijs in finib. ortus.
  - o Nam adeo apprehendit ferrum, vt anul. cat. Ex Aug. 21. de ciuit. c. 4. & Plin. lib. 34. c. 14.
  - p Ut referrat beatiss. Augustin. Ibid.
  - q Vnde factum est vt in templo q. Idem cap. 6. & Ruffin. Ecclesiast. libro. 11. & Plin. ibid. & Suid. in—μαγνης.
  - r Est quippe alias in Æthiop. Ex Plin. 36. c. 16.
  - s Omnis autem magnes. Ex Diſcorid. lib. 5. c. 148.
  - t In Gagates—in Cilicia. Diſcorid. lib. 5. c. 146. Terribilis.
  - u οὐκέτε τοτὲ τινὰ πράγματα εἰσὶ γενναῖα.
  - v οὐχέπεται. Εἴ τε πλεονὴ τῆς λεγομένης πλαγίας πότες. Κατέται: δε ὅτεπ. Οὐ, οὐ διπλαύεται γέγονας. Plinius tamen lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomen habet loci, & annis Gagis Lyciae.
  - w Niger planus. πλακώδης videtur legiſſe Plinius apud Diſcoridem, nunc πλακώδης legitur: id est crustaceus.
  - x Fictilia, &c. Ex Plin. ibid.
  - y Asbestos. Ex Aug. lib. 21. c. 5. & 6.
  - z Pyrites. Ex eod. c. 5.
  - aa Est & aliis Pyrites vulgar. Ex Plin. 36. c. 16.
  - bb Selenites. Ex August. ibid.
  - cc Dionysias. Ead. inf. c. 11: ex Solin. c. 50. & Plin. 37. cap. 10.
  - dd Thracius—in Equitia. sic. o. l. sed Scythia credo legendum itan. de eo Diſcorides lib. 5. γεννήται μὲν ἐν οὐκετίᾳ εἰς περιφερεῖαν πόντων. Nam quod Equitia in πόλεστ. sit, de qua strabo lib. 11, non satis placet.
  - ee Phrygius lapis. Ex Plin. 36. c. 19.
  - ff Syrius lapis. ē Plin. 36. c. 17. sed quod apud eū ē Scyro insula vulgo legitur, aduertendū, Syro quoq. in manuſcrip. Plinianis codicib. reperiunt.
  - gg Arabicus similis est ebori sine vll. mac. ē Diſcorid. lib. 5. c. 149. sed verba sumpta sunt ē Plin. qui lib. 36. c. 21. Arabus (inquit) lapis ebori similis. et c. 20. de Hematite tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix redditis succum ad cotem aquariā aliquando croco similem. Et posterior hac pars addita ex margine videbatur Chaconi tam hoc loco, quam sequenti capite.
  - hh Iudaicus lapis. Diſcorides lib. 5. c. 155. ὁ δὲ ιγδαῖος λίθος γεννήται μὲν εἰς τὴν ιγδαῖαν σχηματικὴν καλανθίην λευκὸν, ἐν πολὺ οὐκανόντες εἰσχωρούντες πραγματίης ως ἀπό τοῦρα. Verba autem Isidori ē veteri illius interprete sunt, apud quem pro scripturis, scriptulis legebat Chacon, sic enim γραμματικοὶ interpretabantur antiqui, quod vero modulatis idem vertit οὐσιῶν τόνος legiſſe videtur.
  - ii Samius. Ex Plin. 36. c. 21. & Diſcorid. 5. c. 173.
  - jj Memphites. Ex Plin. lib. 36. c. 7. & Diſcorid. c. 158.
  - kk Sarcophagus. Plin. 36. c. 17.
  - ll Nascitur autem in Troade. Ex Plin. ibid. Que autem post vocem corpora in plerisque omnib. libris sequuntur, mitiores autem seruandis corporib. nec ab sumendis, recte expunxit Vulcanus, sunt n. Plinij verba nō iam de Sarcophago, sed de Chernite loquentis.
  - mm Hematites. Ex eod. c. 20. & Diſcorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 5. de natura fossilium.
  - nn Androtamas. Ex Plin. 36. c. 20.
  - oo Schistos. ē Diſcorid. lib. 5. c. 145.
  - pp Amiantos. Ex eod. c. 156.
  - qq Si vestis ex eo fuerit contexta. Al. cōtacta: sed cōtexta legendum ex Diſcorid. lib. 5. c. 93.
  - rr Ostracites s. e. t. l. f. Verba sunt Diſcoridis lib. 5. cap. 156. ὄσπρετος ἔμι. ἔστιν ὄσπρετος πλακώδης, οὐ ποσχίτος. Quod autē paullò post de Ostracite agit ex Plinio; mirum nī mendoso Diſcoridis codice r̄sus. Batrachites hoc loco legit. qui autem Batrachitem hic legi volunt, nugas agunt,
  - ss Galactites. ē Diſcorid. 50.
  - tt Obsidius. ē Plin. 36. c. 26.
  - uu Mitridax. ē Solin. c. 50. idem à Plinio mitrax dicitur lib. 37. cap. 10. collocatur autem ab Isidoro inf. cap. 10. inter gemmas.
  - ww Aētites. Ex Plin. 36. c. 21.
  - xx Alligati partus celeritatem. Plinij verbare referemus, si quis haec forte ex illo sarciat ea sunt. Aētitæ oēs granidis

- a dalligati mulierib. vel quadrupedib. in pelliculis sacrificatorum animalium , continent partus ; non nisi parturiant, remouendi, alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientib. auferantur, omnino non parciunt. Nōs Gotth. codicem scripturam representauimus.
- m Phengites. Ex eod. c. 22.
- n Chernites. Ex eod. c. 17. Vid. Theoph. lib. de lapidib.
- o Ostracites. Ex eod. c. 19.
- p Melitites. Ex eod. c. 19. & Dioſc. c. 151.
- q Smyris--gemmae teruntur. Tunduntur Gotth.
- r Chrysites colore similis Ochræ. Ita legendum etiam apud Plin. 37. c. 10. Perrò Ochra Attica meminit Diſcorides lib. 5. c. 62.
- s Hammites. Ex eod. Plin. lib. 27. c. 10.
- t Thyites gignitur in Aethiop. Praclarè hunc locum restituit Chacon ex Dioſc. lib. 5. c. 154. cuius verba apposuisse sufficiet: Λύθος ἐν ταῖς μεροῖς θύεται μὲν ἐν τῇ αἰγαλοίᾳ ἢ ἐν ἀπόχλωσι, μεταβολή, ἐν τῷ ταῖς αἰγαλοῖς γαλακτώδης φανέται, ἀνατάνατος σφραγίδως. Gotthicorum autem librorum scriptura hac est. Vi gignitur in Aeth.
- v Coranus albus est, durior q. Paro. Plin. libro. 36. c. 18. ediuerso albos Coranos, durioresq. Paro. Ita n. legendum Plini locum, & meliores codices ostendunt, & hac Isidori verba satis confirmant.
- x Molotius. Ita VV. CC. Sed Morochthius puto scribendum ex Dioſc.
- y Tusculanus. è Plin. 36. c. 18.
- z Sabinus. Ex Plin. ibid. Neq. est cur corrector quisquam Gabinum hic pro Sabino è Tacito substitut, propter sequentia verba, que sumpta quoque sunt è Plinio, neq. de Gabino, aut etiam Sabino lapide dicta.
- a Est & quidam virid. lap. Ex eod. c. 22.
- b Lapidés quoque medicinal. mortarior. Ephes. Chalaziūs -- Thebaicus -- Basanites -- Specularis. Omnia ex eod. cap. carptum sumpta.

### De marmoribus. Cap. V.

POst lapidum genera veniamus ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nam marmora dicuntur eximij lapides , qui maculis & coloribis commendantur. Marmor sermo Græcus est à viriditate vocatus, & quamuis postea & alij colores inueniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

b Marmorū colores, & genera innumerabilia sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt & pretiosissimi generis: sicut Lacedæmonium viride, cunctis hilarius, repertum prius apud Lacedæmones, vnde & vocabulum traxit.

Ophites, serpentium maculis simile est, vnde & vocabulum sumpsit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Augustæum, & Tiberium in AEgypto Augusti, & Tiberij primùm principatu reperita sunt. Differentia eorum est ab Ophite,

A cùm illud, vt prædiximus, serpentium maculis sit simile. Hæc maculas diuerso modo colligunt: nam Augustæum vndatim & crispedum in vertices, Tiberium sparsa, & conuoluta canitie.

Porphyrites ex Aegypto est, rubens, candidis interuenientibus punctis. Nomine eius caffa, quod rubeat vt purpura.

c Basaltes, ferrei coloris, siue duritiae. Vnde & nomen ei datū est, inuentus in AEgypto, & AEthiopia.

d Alabastrites, lapis candidus, interstinctus varijs coloribus, ex quo Euangelicillius vnguenti vasculum fuit. Cauant enim hunc ad vasa vnguentaria: quoniam optimè seruare incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas AEgyptias, & Damascum Syriæ, ex eis candidior: probatissimus verd in India.

e Parius, candoris eximij, Lychnites cognomento: hic apud Paron insulam nascitur, vnde & Parius nūcupatus. f Lygdnus magnitudine, quæ lances crateriæq. non excedat, vnguentis & ipse aptus.

g Coraliticus, in Afia repertus, mensa non ultra cubitos binos: candore proximo ebori quadā similitudine. E diuerso niger. Alabandicus terræ suæ nomine nucupatus, purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni liquatur, atque ad usum vitri funditur.

C h Thebaicus, interstinctus aureis guttis inuenitur in parte Africæ AEgypto a scripta, coticulis ad terenda collyria quodam vtilitate naturali conueniens.

Syenites, circa Syenem, vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecere reges.

Marmora autem, quæ in officinis sunt, rupibus gignuntur, i ex quibus Thasius diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primum usum insulæ Cyclades dederunt.

k Lesbius liuidior est paullo hoc, sed & ipsa diuersi coloris maculas habens.

D Corinthæus, Ammoniacæ guttae similes cum varietate diuersorum colorum, Corintho primùm repertus : ex eo columnæ iacentes, liminaque fiunt, ac trabes,

Carystium viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit ijs, qui gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

I Numidicum marmor Numidia mitis ad cotem succum dimittit, croco simile: vnde & nomen accepit, non crustis, sed in mafsa & liminum usu aptum.

e Lucullæum marmor nascitur in Cibis,

*insula cui Lucullus Cōsul nomen dedit, qui ad electatus illo primū Romam inuenit, solumque penē hoc marmor ab amatore nomine accepit.*

• *Est & Lunensis* ---

*Tephria appellatur à colore cinetis, cuius*  
*lepidis alligatio contra serpentes laudatur.*

¶ *Ebur à barro, id est, elephante dictū. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignissimabarris?*

• *Cap. V. Post lapidum col. Ex Plini lib. 36. à cap. 5.*

*¶ que ad. 8.*

• *Marmorum colores & gen. Ex cap. 7.*

• *Basaltis. Basanites libri. o. sed Basaltes apud Plin. cuius sunt haec verba. De Basanite superiori capite egit.*

• *Alabastrites. e. c. 8.*

• *Parius c. e. Lychnites cognom. e. c. 5.*

• *Lygdnus. e. c. 8. Nec male hunc locum à nobis restituimus, similitudo vocū lychnit. & lygdn. suspectā rurisque reddiderat. Ita alterutra tantum in Isidorianis libris remanserat, cum ambe sint necessariae.*

• *Coraliticus. Ex eod. 6.*

• *Thebaic. Ex eod. vocem Africæ addidimus propter necessariam.*

• *Ex quib. Thasius. Hanc lectionem veteres quoq. libri confirmant, nam in plerisque Itasius, in alijs aperiè legitur Thasius vid. Plin. c. 6. qui locus medicina quoque eget.*

• *Lesbius huius. paul. Philostratus in lib. de vitiis Sophist. de Lesbio lapide ætnopis (inquit) επίδος, καὶ πέτρες.*

• *Numidium—ad cotem succ. dimitt. croc. Ex pangebat hec Chacon, item ut capite superiori.*

• *Non crustis (tantum) sed in massam & lim. vsam apt. Vox (tantū) que desiderabatur ex Plinio, ineptā sententiam reddebat, aptatum etiam, quam aptum mām.*

• *Lucullus nascitur in Chio insula, in Nili insula Plinius.*

• *Est & Lunensis—. Lacuna est in meliorib. libb. deinde Thephria diuersum genus marmoris.*

• *Ebur à barro. e. Seru. En. 1. v. Quale manus ad dunt ebori decus.*

## De Gemmis. Cap.VI.

POST marmorū genera Gēmæ sequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venustate colorum. • Primordia earū à rupe Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheus primum fragmētum saxi eius inclusisse ferro, ac digito circumdedisse: ijsq. initij cœpisse anulum atque gemmas.

Genera gemmarū inumerabilia esse tradūtur, è quibus nos ea tantū, quæ principalia sunt, siue notissima, annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quod instar gumæ translucent.

Pretiosi lapides ideo dicti sunt, quia carè

A valent: siue vt à vilibus discerni possint, seu quoddarri sint. • Omne enim quod rarū est, magnum & pretiosum vocatur, sicut & in Samuelis volumine legitur: Et sermo domini pretiosus erat in Israël, hoc est, rarus.

• Cap. VI. Primord. ear. à rup. Caucas. Ex prefatione Plini in lib. 37.

• Omne enim quod rar. &c. Ex Hieronym. in Is. cap. 13.

## De viridioribus gemmis.

### Cap. VII.

O Mnium <sup>a</sup> gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, <sup>b</sup> cui veteres tertiam post Margaritas & Vniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate vocatur. Omne enim <sup>c</sup> satis viride amarum dicitur. <sup>d</sup> Nullis enim gemmis vel herbis maior, quam huic austertas est. Nā herbas virentes frondesque exuperat, inficiens circa se viriditate repertus aëre. Scalpentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum refectio est. Cuius corpus si extentum fuerit, sicut speculum, ita imagines reddit. Quippe Nero Cæsar gladiatorū

C pugnas in Smaragdo spectabat. Genera eius duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locum tenent Bactriani. • Colliguntur enim in commissuris saxonum flante Aquilone. tunc enim tellure deoperta intermicant, quia ijs ventis arenæ maximè mouentur. Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metalis ærarijs inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut ære, aut plumbo, aut cappillamentis, vel salis similes notas habent.

Smaragdi autē mero, & viridi proficiunt oleo, <sup>f</sup> quamvis natura imbuantur.

Chalcho, maragdus dicta, quod viridis sit: & turbida, æris venis. Hæc in Ægypto vel Cypro insula nascitur.

Praefius pro viridanti colore dictus, sed vivis. Cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium distinctum virgulis tribus candidis.

Berillus in india dignitur, gentis suæ lingua nomen habens, viriditate similis Smaragdo, sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sexangulas formas, vt hebetudo coloris repertus angulorum excitetur. Alter politus nō habet fulgorē. Genera eius nouē.

Chry-

Chrysoberyllus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem resplendet, & hunc Indiā mittit.

<sup>b</sup> Chrysoprasus, Indicus est, colore porri succum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, quem quidam Beryllorum generi dicauerunt.

Iaspis de Græco in Latinum viridis gemma interpretatur.<sup>k</sup> Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Est autem Smaragdo sub-similis sed crassi coloris. Species eius XVII.

<sup>l</sup> Volunt autem quidā Iaspidem gemmam & gratiæ, & tutelæ esse gestantibus, quod B credere non fidei, sed superstitionis est.

Topazion, ex virenti genere est omnīque colore resplendens: inuenta primū in Arabiæ insula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempestate felsi, cùm herbarum radices effodcent, eruerunt. Quæ insula post ea quæsita, nebulis cooperta, tandem à nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex caussa accepit. Nam τοπάζιον Troglodytarum lingua significacionem habet quærendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium limam sentit. Genera eius duo.

<sup>m</sup> Callaica colore viridis, sed pallens & nimis crassa, <sup>n</sup> nihil iucundius aurum decet, <sup>o</sup> vnde & appellata. Nascitur in India, vel <sup>p</sup> Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

<sup>q</sup> Molochites, spissus virens & crassus, quam Smaragdus, à colore maluæ nomen accepit, in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

<sup>r</sup> Heliotropium, viridi colore & nubilo, stellis puniceis supersparsa cum sanguineis venis. Caussa nominis de effectu lapidis est. Nā deiecta in labris æneis radios Solis mutat sanguineo percussu. Extra aquam autem speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus eius, subeuntē lunā ostendens. Magorum impudentiæ manifestissimum in hoc quoque exemplum est, quòd admixta herba Heliotropio quibusdam additis precatiōnibus, gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro & Africa, sed melior in Æthiopia.

<sup>s</sup> Sagda, genima prasinī coloris apud Chaldeos. Cuius tanta vis est, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt, nisi abrasa parte ligni, vix separetur.

<sup>t</sup> Myrrhites dicta est, quòd in eo myrrhæ

A color est. Compressus autem usque ad calorem, nardi spirat suavitatem. <sup>v</sup> Aromaticæ reperitur in Arabia vel Aegypto myrra coloris & odoris, vnde & nomen habet.

<sup>x</sup> Melichloros, bicolor ex una parte vīdis: ex altera mellis similis.

<sup>y</sup> Choaspes à flumine Persarū dicta est, ex viridi fulgoris aurei.

<sup>a</sup> Cap. VII. Omnia gemmar. Pieraque ex Plin. lib. 37.

<sup>b</sup> Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. Quid verba illa, qua in omnib. libris leguntur post margaritas & vñiones aliena sint, nemo dubitat, qui quartum, & quintum caput Plini inspexerit, vnde hec sunt; Quid autem illum quisquis fuit, in errorem impulerit, haec obscurum est. Legerat videlicet capite. 35. libro. 9. apud Plinium haec verba. Principium, culmenq. omnium rerum pretij margaritæ tenent. In quibus vñiones numerantur, locum m̄is haec Isidorus hausit, ille non considerarat; ita enim Plinius.

<sup>4</sup> Maximum in reb. humanis, non solum inter gemmas pretiū habet. Adamas, & infine, Proximū apud nos Indicis, Arabicisq. Margaritis pretium est, ex initio cap. 5. Tertia auctoritas Smaragnis prohibetur.

<sup>c</sup> Satis viride amarum. Ita Gotthici libri al. Smaragdum.

<sup>d</sup> Nullis si gēmis, vel herbis maior quā huic auctoritas. Gemmis, vel herbis, ab est ab omnib. Romanis libris. Porro sumi à colorib. & saporib. mutuo nominatis constat, ex Plin. lib. 33. c. 6. in floridos, & austeros colores distinguit, nos quoque nostrum amarillo ab amaro, non alia ratione duximus.

<sup>e</sup> Colliguntur n. in commissuris saxorum. In commissuris legas oportet, si Plini defensum vis, quid ex Thophrasti lib. de lapidib. hac verit, oīc ē ēlīs rā λεπτούς χρῶνται. Quid autem λίδονόλατα sint, non est obscurum. Sed commissuris legit planè Solinus, qui Alij (inquit) minus nobiles in commissuris saxorum, vel in metallis ætarijs apparent.

<sup>f</sup> Quamuis natura imbuantur. Verba sunt Solin. q. 25. eadem apertius Plin. Qui non omnino virides rascuntur, vino & oleo meliores fiunt. Est itaq. imbris, infici. apud Hor. Quo semel est imbuta recens ferabit odorē Testa diu. Et Virg. illius aram Sepe teneris nostris ab ouilib. imbuet agnus.

<sup>g</sup> Sanguineis punctis obhorret. Ex Plin. l.

<sup>h</sup> Chrysoprasius. Ex eod. c.

<sup>i</sup> Quem quidam Beryllor. g. d. Ex c. 5. <sup>j</sup> Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Et Vulcanius non habuit nobis retinuisse satis est. Scio sciam Grecis esse gemmam. De Ias querendum.

<sup>k</sup> Volunt autem quidam. Vid. Plin. c. 9.

<sup>l</sup> Callaica. Callais Plin. & Solin.

<sup>m</sup> Nihil iucundius aurum decet. Et Solin. 33.

<sup>n</sup> Vnde & appellata. Quia uero pulchrum. D

<sup>o</sup> Germania. Ita Solin. Carmania Plinii.

<sup>q</sup> Molochites. Ex Plin. c. 8. & Solin. c. 35.

<sup>r</sup> Heliotrop. Ex c. 10.

<sup>s</sup> Sagda. Ex eod. c. & Solin. 50.

<sup>t</sup> Myrrhites, Ex Solin. c. 40. & Plin ibid.

<sup>v</sup> Aromatites rep. Ex eod. Plin. c.

Melichloros

Melichloros. Ex c. 11.  
Chrysopites. Ex c. 10.  
Lacrymae.

## Derubris Gemmis. Cap. VIII.

**C**orallium<sup>a</sup> gignitur in mari, formar-  
mosum, colore viride, & maximè ru-  
bens: <sup>b</sup> venæ eius candidæ sub aqua &  
molles: detractæ confessim durantur, &  
rubescunt, tactuque protinus lapidescunt.  
Itaque occupari euellique retibus solet, aut  
aci ferramento præcidi: qua de causa co-  
rallium vocatur. Quantū autem apud nos B  
Margaritū Indicum pretiosum est, tantum  
apud Indos Corallium.<sup>c</sup> Hunc Magi fulmi-  
nibus resistere affirmant, si creditur.

<sup>d</sup> Sardius dicta, eò quod primū reperta  
sit à Sardibus: hæc rubrū habet colorē mar-  
motibus præstans: sed inter gemmas vilis-  
sima. Genera eius quinque.

<sup>e</sup> Onyx appellata, quod habet in se per-  
mixtum cādorem in similitudinem vnguis  
humani. Græci enim vnguem ὄνυχα dicunt.  
Hanc India vel Arabiagignit, distat autem  
inuicem. Nam Indica igniculos habet albis  
cīngentibus zonis: Arabica autem nigra est  
cum candidis zonis: generaeius quinque.

Sardonyx ex duorum nominū societate  
vocata est. Est enim ex Onychis candore &  
Sardo. Constat autem tribus coloribus: sub-  
terius nigro, medio candida, superius mi-  
neo. Hæc sola in signando nihil ceræ euel-  
lit. Reperitur autem apud Indos & Arabes  
detracta torrentibus. Genera eius quinque.

<sup>f</sup> Hæmatites, rubore sanguineus; ac prop-  
terea Hæmatites vocatur. <sup>g</sup> μα quippe  
sanguis est. Gignitur in AEthiopia quidem  
principalis, sed & in Arabia, & in Africa in-  
uenit. De qua promittunt Magi quiddam  
ad coarguendas barbarorum infidias.

<sup>g</sup> Succinus, quem appellant Græci Electrū  
fului cereisque colotis, fertur arboris succus D  
esse, & ob id Succinum appellari. Electrum  
autem vocari fabulosa argumentatio dedit.  
Namq. Phætōte fulminis ictu interempto,  
sorores eius luictu mutatas in arbores popu-  
los, lacrymis Electrum omnibus annis fun-  
dere iuxta Eridanum amnem, & Electrum  
appellatum<sup>h</sup> quoniam sol vocatus sit Ele-  
ctor, ut plurimi poëtae dixerunt. Constat au-  
tem eum non esse succum populi, sed pineæ  
arboris. Nam accensus, tēdæ nidore fragrat.

A Nascitur autem in insulis Oceani Septen-  
trionalis sicut gummi, densatürque vt cry-  
stallum i rigore, vel teperc. Ex ea sunt deco-  
ris gratia agrestium foeminarum monilia.  
vocari autē à quibusdam harpaga, eò quod  
attritu digitorum, accepta caloris anima, fo-  
lia paleasq. & vestium fimbrias rapiat, sicut  
Magnes ferrum. Quocunque autem modo  
libeat tinguitur. Nam Anchusæ radice Cō-  
chylióque inficitur.

<sup>k</sup> Lyncurius vocatus, quod fiat ex vrina  
lyncis bestiæ tempore indurata. Est autem,  
sicut & Succinum, fulua, attrahens spiritu  
folia propinquantia.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Corallium--vocatur. Curalium perpe-  
tuo apud Plinium vt etiam apud Theophr. sunt autem hac ex  
lib. 32. c. 2.

<sup>b</sup> Venæ eius candidæ. Sic veteres libri, al. Baccæ vt  
Plin.

<sup>c</sup> Hunc Magi fulminib. Repetuntur hac c. 14. Plini.  
37. c. 10. Gorgia nihil aliud est, quam curalium,  
nominis causa quod in duritiam lapidis mutatur,  
emollit maria, fulminib. & Typhoni resistere affir-  
mant.

<sup>d</sup> Sardius dict. Ex 37. c. 7.

<sup>e</sup> Onyx. Ex. c. 6.

<sup>f</sup> Hæmatites. Ex. c. 10.

<sup>g</sup> Succinus. Ex. c. 2.

<sup>h</sup> Quoniam Sol vocatus fit Elector. Homerus ολ. γε  
ωνιος πράπτις πάρις κατὰ περγάμης ἡ γῆ Παμφαίων ὡς  
ηλέκτρος εἰθεῖται.

<sup>i</sup> Rigore, vel teperc. Plinius teperc auctumnali.  
Eodem modo legendum apud Solinum non teperc auctumnali  
contendit Hermolaus Barbarus.

Quocunque autem modo libeat, tinguitur, &c.  
Ex. c. 3.

<sup>k</sup> Lyncurius. Ex. c. 2. & Solin. c. 8.

## De purpureis. Cap. IX.

I Nter purpureas gémas principatū Am-  
ethystus Indicus tenet.<sup>a</sup> Amethystus pur-  
pureus est permixto violaceo colore, &  
quasi rosæ nitore, leniter quasdam flam-  
mulas fundens. Alterum eius genus descen-  
dit ad Hyacinthos. Causam nominis eius af-  
ferunt, quia sit quiddā in purpura illius non  
ex toto igneum, sed vini colorem habens.  
Est autem sculpturis facilis: genera eius  
quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, ha-  
bens pulueres aureos sparsos, apud Medos  
optimus, nusquam tamen perlucidus.

<sup>b</sup> Hyacinthus, ex nominis sui fiore voca-  
tur. Hic in AEthiopia inuenitur, cæruleum  
colo-

colorem habens. Optimus qui nec tarus est, nec densitate obtusus, sed ex virtuote temperamento luce purpuraque resplendens. Hic autem non rutilat equaliter, sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo coram oculis evanescit, atque marcescit, in os missus frigidus est, in scalpturis durissimus, nec tamen inuictus, nam adamante scribitur & signatur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. <sup>c</sup> Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Amethystizon appellatur, quia eius extremus igniculus in Amethysti viola exit.

<sup>d</sup> Chelidonia ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum una ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

<sup>e</sup> Cyanea, Scythiaz gemma, cæruleo coruscans nitore, pura interdum, & punctulis intermicantibus auratis puluisculis varians.

Rhodites rosea est, & ex eo nomen accipit.

<sup>a</sup> Cap. IX. Amethystus. Ex Plin. 37. c. 4.

<sup>b</sup> Hyacinthus. Solin. c. 33.

<sup>c</sup> Quidam autem eoru. Ex c. 53.

<sup>d</sup> Chelidonia. Ex Plin. c. 10.

<sup>e</sup> Cyanea. Ex Solin. c. 20. & Plin. c. 9.

### De candidis. Cap. X.

M Argarita, <sup>a</sup> prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quod in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Inest enim in carne Cochlea, calculus natus, sicut in cerebro pisces lapillus. Gignitur autem de cælesti rore, quem certo anni tempore Cochlea hauriunt. Ex quibus margaritis quedam Uniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantum unus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quam quæ flauescunt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptione reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aer gignit obscuras.

Pæderos, secunda post margaritam candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò ut de-

A coris prærogatiua vocabulo facta sit.

Asterites, candida est, inclusam lucem continens, veluti stellam intus ambulante, recte dicitque Solis candicantis radios, unde & nomen inuenit.

Galactites lactea est, quæ arrita reddit succum album ad lactis saporem, foeminae nutrientibus illigata foecundat vbera. Infantium quoque collo suspensa, saiuam facie fertur, in ore autem liquefcere, & membra adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactitem vocant.

Chalazias, grandinis & candorem praefert, & figuram, durius quoque inuicta <sup>b</sup> Adamas: etiam in igne positæ manet suum frigus.

Solis gemma, candida est, traxitque monumen quod ad speciem Solis in orbem folientes spargit radios.

Selenites, translucet candido melleoque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam iuxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. <sup>b</sup> Nascitur in Perside.

Cynædia, inuenitur in cerebro pisces eiusdem nominis, candida & oblonga. Praefigre ijs ferunt Magi signa tranquillitatis, id tempestatis.

Belioculus albicans pupillam cingit, & grā medio aureo fulgere lucentē. Hæc propter speciem, Assyriorum regi Belo dicuntur.

<sup>c</sup> Vnde & appellata.

Epimelas dicitur, cum in candida gemma supernè nigricat color, unde & nomen habet.

Exhebenus speciosa & candida, quæ antefices aurum poliunt.

<sup>a</sup> Cap. X. Margarita. Ex Plinio lib. 9. c. 35. & libra. 37. c. 9. & 10. & 11. & solin. c. 50.

<sup>b</sup> Nascitur in Perside. Plin. verd. c. 10. nasciq. putatur in Arabia.

### De nigris. Cap. XI.

A Chates reperta primū in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, poste à plurimis in terris. <sup>b</sup> Est autem nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hæmatiti. Magi suffitu earum si creditur, tempestates auertunt, fluctus fistunt.

Apſyctos, nigra, & ponderosa, diffundi

venis rubentibus. Hæc excalefacta igni A septem diebus calorem tenet.  
Ægyptiæ nulla nigra est radice, cærulea facie,  
ex Ægypto, vbi inuenitur vocata.

Medea, nigra est à Medea illa fabulosa inuenta. Habet venas aërij coloris, sudore reddit croci, saporem vini.

Vientana, Italica gemma est, à Veijs reperta, nigra facie, albis intermicatis notis.

Baroptis, nigra est cum sanguineis & albis notis.

Melomelas nigra, vena quemlibet colori secante per medium.

Veneris crinis, nigerrimi nitoris, continens in se speciem rufi crinis.

Trichrus, ex Africa, nigra est, sed tres successus reddit, ab radice nigrum, medio sanguineum, è summo ochræ.

Dionysia, nigra, mixtis rubentibus notis, ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo ebrietati resistere putatur.

Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit.

<sup>a</sup> Cap. XI. Achates. Ex Plin. 37. c. 10. & II. & Solin. c. 5.

<sup>b</sup> Plurimis in locis. Quam multæ Isidorø accesserint ex posteris, vel præposteris potius auctoriis. hic locus suis ostendit. Cum enim ea, que in omnibus libris, post hac verba sequuntur, Est autem nigra, habens in medio circulos nigros, & albos, iunctos, & variatos similis Hematiti: neque apud Plinium, neque apud Solinum reperiemus, neque Achati plinè conuenirent; incidit tanDEM Chacon in veteres quædam glossas non admodum sane bellas, in quib ita erat: Achates dicit Isidorus etymolog. 16 gemma est reperta primùm in Silicia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis in terris. Et Pappias addit, quod habet in medio circulos nigros, & albos iunctos, & variatos. Et Hungario dicit, quod reddit homines gratiosos.

<sup>c</sup> Ægyptiæ. nig. rad. cerul. fac. Plin. Ægyptiæ Iachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena transiente, vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Considerandum vter ex altero restituendus.

<sup>d</sup> Habet venas aërij color. ærei Gotth. o. aurei legitur apud Plin.

<sup>e</sup> è summo ochræ. Al. summo cereum Al. summo coeum.

<sup>f</sup> Dionysias. Ex Solin. 50.

Opalus, distinctus diuersarum colore gemmarum. Est enim in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. <sup>b</sup> Nomen habet ex patria. Sola enim eum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diuerso nunc sanguineis, <sup>c</sup> nunc auratis guttis micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis colorum ductibus linearæ.

Hexecontalithus, in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen sibi adoptavit. Tam diuersis enim notis sparsus est, ut sexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur. Nascitur autem in Libya apud Troglodytas.

Murrina apud Parthos gignitur, sed præcipua in <sup>d</sup> Germania, humorem sub terra putant calore desatum, <sup>e</sup> vnde & nomen sumpsit. Varietas eius in purpuram, candoremque, & ignem cum quodam colorum repercussu, qualis in cælesti arcu spectantur. Cuius contraria caussa crystallum facit, genlu vehementiore concreto.

<sup>a</sup> Cap. XI. Orca. Orca vel Olea Gothici libri.

<sup>b</sup> Nomen habet ex patria. Adiecta hæc putamus.

<sup>c</sup> Nunc auratis. Atris Plin.

<sup>d</sup> In Germania. Carmania Plin.

<sup>e</sup> vnde & nomine sumpsit hæc quoq. aliena putabat Chacæ.

### De Crystallis. Cap. XIII.

**C**rystallus resplendens, & aquosus colore traditur, <sup>a</sup> quod nix sit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autem in Asia & Cypro: maximè in Septentrionis Alpibus, vbi nec æstate sol feruentissimus inuenitur. Ideo ipsa diuturna & annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallus dicitur. Hic oppositus radijs Solis adeo rapit flammarum, ut aridis fungis vel folijs ignem præbeat. Usus eius etiam ad pocula destinatur. Nihil autem aliud, quam frigidum, pati potest.

**D** Adamas, Indicus lapis parvus & indecorus, ferrugineum habens colorem, & splendorum crystalli. Nunquam autem ultra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, ne ferro quidem, nec igni, nec unquam incalescit. Vnde & nomen interpretatione Græca indomita vis acceptit. Sed dum sit invictus ferri, ignisque contemptor, hircino rumpitur sanguine recenti & calido maceratus, sicque multis istibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis

Dd scalptores

### De varijs. Cap. XII.

**P**anchrus varius ex omnibus penè coloribus constans, vnde & nominatur.

**O**rca, barbari nominis ex fulvo, & nigro, viridiisque, & candido est.

Mitrydax Sole percussa, coloribus micat varijs. Gignitur in Perside.

Droselytus varius, nominis caussa, quia si ad ignem applicetur, velut sudorem mittit,

sculptores pro gemmis insigniendis perforandisque utuntur. <sup>b</sup> Hic autem dissidet cum Magnete lapide intantum, ut iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi; Magnetum autem, si admotus Magne comprehendit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in Eletri similitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis resistere artibus. Genera eius sex.

Chalazias, grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiae habet. Etiam in igne positæ manet suum frigus.

Cerauniorum duo genera sunt. <sup>c</sup> Vnum quod Germania mittit crystalli, similem, splendet tamen cæruleo, & si sub diuo positus fuerit, fulgorem rapit siderum. <sup>d</sup> Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui color è Pyropo rubeti, & qualitas, ut ignis. Hæc aduersus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi nō inueniuntur, quām in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen. *κέραυνος* dicitur.

<sup>e</sup> Iris, apud Arabiam in mari Rubro nascitur coloris crystallini, sexangulata, dicta ex argumento Iris. Nā sub testo percussa Sole, species & colores arcus cælestis <sup>f</sup> in proximos parietes emittit.

Astris ex India est, crystallo propinquâ, in cuius centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Sumpfit autem nomen, quod astris opposita, fulgorem rapit, ac regerit.

<sup>g</sup> Aletria quasi aleatoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenit, crystallina specie, magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, si credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ita ut clausam in ea putes fontanam scaturiginem.

<sup>a</sup> Cap. XIII Quod sit nix glacie durat. Ita Plin. c. 2 & August. in ps. 147. Solinus vero cap. 25. Putant (*inquit*) glaciem coire, & in crystallum corporari, sed frustra: nam si ita foret, neque Alabanda Asia, neque Cyprus insula hanc materiam procrearet, quibus regionib. incitatissimus calor est. *Se a nostrum non est has lites componere.*

<sup>b</sup> Hic autem dissidet cum magn. è Solin. c. de Indi.

<sup>c</sup> Vnu, quod Germania mittit. Al. Carmania. Vid. Plin. lib. 36. c. 9 & Solin. c. 33. de Scandinauia. Vtrum horum secutus sit siderus, non liquet.

<sup>d</sup> Ceraunium alterum Hisp. Solin. c. de Hisp. Lusitanum littus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, huius color est è Pyropo, qualitas igni probatur, quem si sine detrimento sui perferat, aduersus vim fulgurū creditur opitulari. *Ex quo loco quidā legebat, qualitas videt igni,*

*vt videri sit, quod Solinus dixit probari.*

<sup>e</sup> Iris. *Hæc partim è Solino, partim è Plin. quod in rabia, & sexangulato, è Solino; reliqua ex Plinie.*

<sup>f</sup> In proximos parietes emittit. *Mendose libri nes imitatur. Plinius, eiaculatur.*

<sup>g</sup> Aletria. *Ex Plin. 37. c. 10.*

### De ignitis. Cap. XIII.

**O**MNium ardantium gemmarum principatum Carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quod sit ignitus, ut carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucifer enim in tenebris, adeò ut flammæ ad oculis videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè ἀρπάζ dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

Anthracites vocatus, quod sit & ipse coloris ignei, ut carbunculus, sed candida vena præcinctus, cuius proprium est quod dictus in ignem velut intermortuus extinguitur: at contrà aquis perfusus exardescit.

Sandasirus, nascitur in India loco eiusdem nominis. Species eius, quod, veluti in trâlico, cidoigne, intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, <sup>b</sup> quantum numero stellarum accedit, tantum & preio accedere.

<sup>c</sup> Lychnites, ex eodem genere ardantium est, appellata à lucernarū flagrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissione Carburculum esse dixerunt. Huius duplex facies unaquæ purpura radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad se rapere dicitur. Sculpturis resistit, ac si quando calpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodam animali morsu partem ceræ retentat. Genera eius quattuor.

Carchedonia, hoc quod & Lychnites sacerē dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas imbre, ut ferunt, diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ plenæ. Omnia autem genera sculpturæ resistunt.

<sup>D</sup> Alabâdina dicta ab Alabâda Asia regione, cuius color ad Carchedoniâ vadit, sed raro

Dracontites, ex cerebro draconis eritur, quæ nisi viuenti abscisa fuerit, non degemmescit: vnde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum specus, & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ita somno sopiti capit.

<sup>a</sup> capiti defecant, & gēmas detrahunt. Sunt autē candore translucido. Vsi earum Orientis reges pricipue glorianter.

<sup>b</sup> Chrytophrasius Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Nocte enim igneus est, die aureus.

<sup>c</sup> Phlogites, ex Perīda est, ostentans intra se quasi flāmias æstuantes, quæ non exeat. Syrtites, vocata quoniā in littore Syrtium inuenta primum est in parte Lucanię. Color eius croceus: intus stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

<sup>a</sup> Cap. XIII. Omnia. Ex Plinio 37. & selen.

<sup>b</sup> Quantum numero stellarum. Stellarū apud plin.

<sup>c</sup> Lychnites. Ex Solin. c. 65.

<sup>d</sup> Non ingemescit. Sic V. CC. plinius gemmescit. Chrysoprasus. In Solini manuscr. exemplari cap. de Æthiop. sic legitur. Vbi hyacinthus, ibi & Chrysoprasus apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebrae, hæc enim in eo diuersitas, ut nocte igneus sit, die pallidus. Que omnia Chrysolampi tribuunt plin. & Isidorus c. seq. & Solini edita exemplaria. Ergo deleri hoc iuto poterant.

<sup>e</sup> Phlogites. Ita dicitur à Solino, à plinio Phlegontis.

<sup>f</sup> Syrtites. Ex plin. c. 10. aut portius en Solin. c. 8.

### De Aureis. Cap. XV.

Sunt quædam gemmarum genera ex specie metallorum, vel lapidum cognomina.

<sup>a</sup> Chrysopis, aurum tantum videtur esse.

<sup>b</sup> Chrysolytus, auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryselestrus, similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iucundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

<sup>c</sup> Chrysolampis, ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & noctu ignea: hanc Æthiopia gignit.

<sup>d</sup> Ammochrysus, arenis auro intermixtis, nunc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

Leucochrysus, colore aureo interueniente candida vena.

<sup>e</sup> Melichrysus dicta, quod veluti per aturn syncretum mel: sic hæc gemma translucat.

Chrysocolla gignitur in India, vbi formice

A eruunt autum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, nisi quod augere aurum traditur, unde & nuncupatur.

<sup>g</sup> Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tesseris. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare & refrænare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites, ærci coloris est.

Chalcophonos, nigra est, sed lapidi illisæ æris tinnitum reddit.

B Balanitæ, duo sunt genera, subuitrides & Corinthij æris similitudine, mediæ secante flammea vena.

<sup>i</sup> Sideritis, à contemplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus, quoquò, inferatur discordias excitat.

Idæus daçtylus, ex insula Creta est ferrei coloris, caufa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teriter nigrum succum emittit.

<sup>k</sup> Zmilaces, in Euphratis alueo legitur Proconesio marmori similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

Arabica, ex patria dicta, aspectu eburnea est.

C Hephaestites speculi naturæ habet in redendis imaginibus, quanquam rutile: experimentum eius, si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam aëcendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites, lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achati similis, nisi quod Achates politura pinguescit. Duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.

<sup>l</sup> Glossopetra, similis est lingua humanæ, unde & nomen sumpfit. Fertur autem, deficiente luna, è cælo cadere, cui non modicæ Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gēmarum genera cognomina ab animalibus.

Echites, viperas maculas exprimit.

Carcinias marinæ cancri coloris est.

Scorpitis, scorpionem & colore, & effigie refert.

Myrmicites, formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos, pauoni est similis.

Hieracites, accipitris coloris.

<sup>m</sup> Ætites, aquilæ.

Ægopthalmos, caprino oculo similis.  
a. Lycophthalmos, quatuor colorum, ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingit, ut luporum oculus.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ, quibus gentiles in superstitionibus quibusdam utuntur.

Liparia suffita, omnes bestias euocari tradunt.

Ananchitide in hydromantia dæmonū imagines euocari dicunt.

Synocitide umbras inferorum euocatas teneri, aiunt.

Chelonites, oculus est Indicæ testudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impositum linguaæ futura prænuntiari fingunt.

Brontia à capite testudinum, cum tonitruis cadere putatur, & restinguere fulminis ictus.

Hyænia, lapis in oculis Hyænæ bestiæ inuenitur: qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

Sed & Corallium tempestati & grandini resistere fertur.

Pontica, est gemma quædam liuore perlucida: habens stellas rubeas, interdum & aureas. Dicunt per eam interrogari dæmones, & fugari.

In quibusdam gemmarum generibus veras à falsis discernere magna difficultas est: quippe cum inuentum sit ex vero genere alterius in alia falsa transducere, ut Sardones, quæ ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi non possint. Fingunt enim eas ex diuerso genere, nigro, candido, miniisque colore. Nam & pro lapide pretiosissimo Smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos subdolè quædam falsa viriditas, quo ad usque non est, qui probet simulatum, & arguat: sic & alia alio, atque alio modo. Neque est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnies autem non translucidas gémas, Cæcas appellant, eò quod densitate sua obscurentur.

Capit. XV. Chrysolpis. sic etiam dicitur ab alijs. Chrysolphis à Plinio.

Chrysolithus cum marini coloris similitudine. Non dubito, quin ad Hieronym. Isidorus respexerit; ille enim Daniel. 10. Pro Chrysolitho (inquit) qui unus est ex xi i. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, lxx. interpres mare appellauerunt.

Chrysolampis. Al. Chrysolampis.

Ammochryfus. Ex Solin.

- A Melichrysis. Plin. c. 9. Sunt & Melichrysi, per aurum syncero melle translucente.  
f Nisi quod augere aurum traditur. Agere rum legebat A. Couarruus, ut agere sit, quod plinius trahere, vel iungere.  
g Argyrites habens stigmata. stemmata, Gortica.  
h Quadrata semper tesseris. Plin. quadrata semper tessellis similis.  
i Sideritis. è Solin. plinius quoq. c. 10. Sideritis similis, litigio illata discordias facit.  
k Zmilaces. Ex plinio, & Solin.  
l Glossopet. Diuersa ab his tradit plinius. Verum bene Solino sunt.  
m Ätites aquila, plinius, Ätites à colore aqua candicante cauda.  
n Lycophthalmus. Ex plin. c. 11.  
o Ananchitide. plin. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum.  
p Chelonites. De Chelonia hac prodit plinius.  
q Brontia. plinius c. 10. Brontia capitib. testudina similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine icta restinguat. Idem voluit Isidorus.  
r Pontica-stillas aureas, Stellas aureas. Stellas atras plin.  
s Dicunt per eas interrogari d.e. effug. haec sint, non confat.  
t In quibusd. gemma. gener. veras à falsis discim. plin. c. 12.  
v Quæ ternis glutinantur gemmis. Ex plin. idem.

### De vitro. Cap. XVI.

V Itrum dictum, quod visui perspicuitate transluceat. In alijs enim metallis quidquid intrinsecus continetur, absconditur in vitro verò quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur, & quodammodo clausus patet. Cuius origo hac fuit. In parte Syriæ, quæ Phœnlice vocatur, finitima Iudææ, circa radicem montis Carmeli palus est, ex qua nascitur Belus amnis, quinque millium passuum spatio in mare fluens iuxta Ptolemaidem: cuius arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. Hic fama est, appulsa naue mercatorum niti, cum sparsim per littus epulas pararent, nec essent pro attollendis vasis lapides: glebas niti ex naue subdidisse, quibus accensis, permixta arena littoris, translucentes non liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, ut est ingeniosa sollertia, non fuit contenta solo nitro, sed & alijs mixturiis hanc artem studuit. Leuibus enim aridissq. lignis coquitur, adiecto cyprio, ac nitro, continuo que fornacibus, ut æs liquatur, massæq. fundit. Postea ex massis rursus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno terretur, aliud argenti modo cælatur. Tinguitur enī multis modis, ita ut hyacinthos saphyrum & virides

## De auro. Cap. XVIII.

**V**irides imiterur, & Onyches vel aliarū gemmarum colores: neque est alia speculis aptior materia, vel picturæ accommodatio. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoq. in crystalli similitudine. Vnde & ad potandū argenti metalla, & auri pepulit vitrum. Olim siebat & in Italia: & per Gallias, & Hispaniam arena alba mollissima pila, molēq. terebatur. De hinc miscebatur tribus partibus nitri pōdere, vel mensura: ac aliqua in alias fornaces trāsfundebatur, quæ massa vocabatur Ammonitrū, atq. hæc recota siebat vitrū purū, & candidū. In genere vitri & Obsidianus lapis annumeratur. Est autē vrens interdū, & niger aliquando, & trālucidus crassiore visu, & speculis parietū pro imagine vmbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidē & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. Ferunt autē sub Tiberio Cæsare quendam artificē excogitasse vitri téperamentū, vt flexible esset, & ductile. Qui dū admissus fuisset ad Cæsarē, porrexit phialā Cesari, quā ille indignatus in paumentum proiecit. Artifex autem sustulit phialam de paumento, quæ complicauerat se tanquam vas æneum: deinde marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto Cæsar dixit artifici, Nunquid aliis scit hanc conditaram vitrorum? Postquam ille iurans negavit alterum hoc scire, iussit illum Cæsar decollari, ne, dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omniū metallorum pretia abstraheretur. Etre vera, quia si vas vitrea nō frangeretur, meliora essent, quam aurum & argentum.

<sup>a</sup> Cap. XVI. Vitrum. Vid. Plin. lib. 36. c. 26.

<sup>b</sup> Cuius arenæ de torréte fluctu sordib. eliduntur. Aperta sententia. Hoc est cuius arenæ torrens fluctus sordib. eluit. Nec est cur in ea, ingeniosi videamus, quamus paulò aliter eadem enuntiaverit plinius.

<sup>c</sup> Noui liquoris. Al. Nobilis liquoris.

<sup>d</sup> Sed & alijs mixturi hanc art. stud. Assentior Chaconi, qui adulterina ista censet.

<sup>e</sup> Speculis aptior. plinius sequacior.

<sup>f</sup> Fertur autē sub Tib. Vid. plin. & Dio lib. 57.

<sup>g</sup> Deinde marculum. Al. Martulum.

## De Metallis. Cap. XVII.

**M**Etallum dictū Græcè ἀρτός μεταλλοῦ quod natura eius ea sit, vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Septem autem sunt genera metallorū: aurum, argentum, æs, electrum, stagnū, plumbeum, & quod domat omnia, ferrum.

**A** Vrum <sup>a</sup> ab aura dictum, id est, à splendore, quod repercutio aëre plus fulgeat. Vnde & Virgilius: Discolor inde auri per ramos aura refusit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, vt metallorū splendor plus fulgeat luce alia repercutus. <sup>b</sup> Hinc & aurarij dicti, quorum fulgor splendidos reddit. <sup>c</sup> Obryzum aurum dictū, quod obradiet splendore: est enim coloris optimi, quod Hebræi Ophaz, <sup>d</sup> Græci κίρρον vocant. <sup>e</sup> Bractea dicitur tenuissima lamina, <sup>f</sup> τιμῆς βράχειν, quod est χάρα, id est, à crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietatem habebat, & nomen. <sup>g</sup> De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Postea à Saturno æreus nummus inuentus. Ipse enim signari nummos & inscribi constituit: propterea & ærarium Saturno à Gentilibus consecratum est. Alij, vt superius, pecuniam à pecudibus appellaerunt: sicut à iumenta dicta sunt. Omne enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur à pecudibus, in quibus eorum constabat vniuersa substantia, vnde & pecuarius vocabatur, qui erat diues, modo vero pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentóque inuento, ære vtebantur. Nam prius æra pecunia in vsu fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua cœpit, nomē retinuit. Vnde & ærarium dictum, quia prius æs tantum in vsu fuit, & ipsum solum recondebat, auro argentóq. nondum signato, ex quorū metallis, quamvis postea fuisset facta pecunia, nomen tamen ærarium permansit ab eo metallo, vnde initium sumpsit.

Thesaerus iuxta Græcam proprietatem <sup>ætra</sup> τῆς τέσσεως à positione, hoc est, à reposito nominatur. Nam τέσσει positio dicitur, & est nomen ex Græco Latinóque sermone compositum. Nam τέσσει Græci repositum dicunt, Latini aurum, quod iunctum sonat repositum aurum.

Auraria, nomen habet ab auro.

Tributa vero, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singula territotia. <sup>k</sup> Sic autem in tres partes diuisum fuisse Romanum populum constat, vt qui præerant in singulis partibus Tribuni dicebantur. Vnde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominauerunt.

Vestigalia sunt tributa, à vchendo di. A  
cta.

*Stipendium à stipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam soliti erant magis, quam annumerare.*

*Moneta appellata est, quia monet, nequa  
fraus in metallo vel pondere fiat.*

Nomisma, est solidus aureus vel argenteus sive æreus, qui ideo nomisma dicitur  
quia nominibus principum effigiesque signabatur. Primus nūmūs ἀργυρος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

<sup>m</sup> Numi, autē à Numa Romanorum rege  
vocati sunt, qui eos primum apnd Latinos  
imaginibus notauit, & titulo nominis sui B  
præscripsit.

Folles dicuntur à facco, quo conduntur: à continente id, quod continetur, appellatum,

In nomismate tria quæruntur, metallum, figura, & pondus. Si ex ijs aliquid defuerit, nomisma non erit.

Tria autem sunt genera argenti, & auri, & æris: signatum, factum, infectum. Signatum est, quod in nummis est: factum est, quod in valvis & signis: infectum, quod in massis, <sup>a</sup> quod & graue dicitur, id est, massa. In notitiam autem formarum metalla ita venerunt. <sup>o</sup> Dum enim quacunq. ex caussa ardentes sylvæ excoquerent terram, excalefactis, venis fudit riuos p cuiuscunque strieturæ. Siue igitur æs illud fuerat, siue aurum, cum in loca terræ depresso decurreret, sumpsit figurā, in quam illud vel profluens riuus, vel excipiēs lacuna formauerat. Quorum rerum splendore capti homines, cum ligatas atollerent massas, viderunt in eis terræ vestigia figurata, hincque excogitauerūt liquefactas ad omnem formam posse deduci.

<sup>2</sup> Cap.XVIII. Aurum ab aura. *e Seru. Aen. 6. ad illud*  
Discolor unde auri p.r. aura refuslit inde *tamen ha-*  
*bent constanter Gotth. in versu Maronis.*

<sup>b</sup> Hinc & aurarij dicti. q. f. sp. v. *Verba sunt seruij ibidem, nisi quod apud illum aurati, & fauor legitur. sed idem Seruus eod.lib.ad illud. gaudens popularib.auris, Auris(inquit) fauorib.vnde & aurarij dicuntur fautores.*

c. Obryzum autem dictum quod obrad. De hoc notationum genere semel monuisse fuis satis. Sed occasione fortasse fuisse fit ex verbis Hieron. ad Ierem. c. 10. Septem (inquit) nominib. apud Hebreos appellatur aurum. Quorum vnu Ophaz dicitur, quod nos dicere possumus Obryzum, ut splendeat in superficie idolorum. Et in epist. ad

*Principiam; Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à co-*  
*lore, nomine indito.*

<sup>4</sup> Greci κιρρέον. Ut de hac scriptura minus dubitari possit:  
Ciaton Latinis litteris scriptum est in Gotth. Omer. collect.,  
& in Silien. Est autem κιρρέον fuluum.

• Bractea--*et* *et* *βερεοςται* *que est* *εργαστεια*  
crepitandi : *η από τη βερεοεν* *quod est* *η ιχθυς*. *Ne de*  
*hac quidem lectione, quantumvis in codicib. deformata* *deut*  
*tare licet.*

<sup>4</sup> De corio.n.pecud.n.i.Cassiod.lib.7.variat.Pecunia  
enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus,  
sine aliquo adhuc signo , ad metalla translata est.  
vid.Suid.in ad.στραγγια.

**z** Omne. n. patrimon. ap. antiqu. è Seru. Eclog. l. 4  
illud. Nec cura peculi.

**Modo vero pecuniosus.** Hieron. Ecclesiast. Pond.  
Tullius pecuniosus primus dicitur ref.

Tumis pecuniorios primitus dictos refert, qui plura habuisse peculia, id est pecora, designantur, ita n. antiquitus appellabat; paullatim autem per abusione nomen ad aliud deuolutum est.

<sup>1</sup> Tributa. Ita Varro lib. 4.

Sic autem nominantur. Verba seruū illud: tres equitum numero turmæ, &c.

<sup>1</sup> Quia nominib. princip. Repetuntur hæc inf. c. 24.  
<sup>m</sup> Nummi autem à Numa. Ex Epiphan. lib. de pondere.  
idem refert. Siquid invenimus? id est Tiberius illus.

**n** Quod & graue dicitur.i.masla.Seru. Aeneid.6.4 illud Egregium forma iuvanet. 875

iliua. Egregium forma iuuenem, &c.  
o Dū enim quacunq. ex caussa ardent. sylua, &c.  
Vsq. ad finem cap. Totus locus adumbratus ex Laciq  
lib. 5. Quidquid id est, quacunq. ex caussa flāmes  
ardor Horribili son, &c.

**P** Cuiuscunq. strictræ. Sic Virg. Aen. 7. strictræ  
Chalybum dixit. est autem strictræ, ut ait e loco Servii.  
Terra ferri in massam coacta.

*De Argento. Cap. XIX.*

**A**rgentum non longe à Græca <sup>a</sup> appellazione distat. Hoc enim illi ἀγαλμανον vocant. Cui mirum in modum illud inest, ut dum cādidiū sit, impressum corpori lineas nigras reddat.

Argentum viuum dictum, quod excidat  
materias, in quibus injicitur: hoc & liqui-  
dum, quia percurrit. Inuenitur specialiter in  
metallis, siue in argentariis fornacibus gut-  
tarum concretione testis inhærens: sape  
etiam & in stercore vetustissimo cloacarum,  
vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio  
imposito conchulæ ferreæ, patina testea su-  
perposita, tum circumlito vasculo circum-  
dantur carbones, sicque argentum viuum  
ex minio destillat: sine hoc neque argen-  
tum, neque æs inaurari potest. Tanta au-  
tem virtutis est, ut si super sextarium ar-  
genti viui centenarium saxum superponas,  
oneri statim resistat. Sin verò auriscrip-  
lum, leuitatem eius raptum sinu recipit: es

quo intelligitur, non pondus, sed naturam A esse, cui cedit. Seruatur autem melius in vi- treis vasculis, nam cæteras materias perfo- rari. Potui autem datum interficit, ponde- ris cassa.

Argenti purgamenta λαγγυές, quam nos spumnam argéti appellamus. Fit enim ex argento & plumbo.

<sup>a</sup> Cap. XIX. Cui mirum in modum illud inest. Huius rei meminere Plinius, & Augustinus lib. 21. de ciuit.

<sup>b</sup> Sine hoc neque argentum, neq. Vitruvius lib. 7.

<sup>c</sup> cap. 8. Potui autem datum interf. p.c. è Dioscorid.

### De Ære. Cap. XX.

A Es à splendore aëris vocatum, sicut atrum & argentum.<sup>a</sup> Apud antiquos autem prius æris, quām ferri cognitus vsus. Ære quippe prius proscindebant terrā: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò & argentum propter inutilitatem rei sciebantur. Nunc versa vice iacet æs, aurum in sumnum cessit honorē: sic voluenda æras commutat tempora re- rum. Et quod fuit in pretio, fit nullo denique honore.<sup>b</sup> Vsus æris postea transiit in si- mulacris, in vasibus, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monumentorum etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

Cyprium æs, in Cypro insula prius reper- tum, vnde & vocatum: factum ex lapide ero- so, quam Cadmiā vocant, & est ductile, huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

Aurichalcum dictum, quod & splen- dorem auri, & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina & Græca. Æs enim sermone Græcorū ολ- λες vocatur. Fit autem ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureū D colorem.

Corinthium, est commixtio omniū me- tallorum, quod casus primum miscuit, Corin- tho, cum caperetur, incensa.<sup>c</sup> Nam dum hanc ciuitatem Hannibal cepisset: omnes statuas æreas, & aureas, & argenteas in vnu- rogum congregavit, & eas incendit. Ita ex hac commixtione fabri substulerunt, & fecerūt paropides. Sic Corinthia natas sunt ex omni- bus in vnum, nec hoc, nec illud. Vnde & vs- que in hodiernum diem: siue ex ipso, siue ex

imitatione eius æs Corinthium, vel Corin- thia vasa dicuntur. Huius tria genera: vnum candidum, ad argenti nitorem accedens: al- terum, in quo ipsius auri fulua natura est: ter- tium, in quo æqualis cunctorum tempe- ries.

<sup>f</sup> Coronarium, ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumque felle tintatum specie auri in coronis histriorum præbet, vnde & appellatum.

Pyropum igneus color vocavit. Namque in singulas vncias æris, additis auri scripulis senis, prætentui bractea ignescit, flammæq. imitatur, vnde & Pyropum dicitur.

Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile appellatur: quale omne Cyprium est.

Ductile autem dicitur, eo quod malleo producatur, sicut contrà fusile, quod tantum funditur. Hoc & Caldarium, quod tantum funditur. Nam malleis fragile est. Siquidem omne æs diligentius purgatis igne vitijs ex- coctisque regulare efficitur.

Campanum quoq. inter genera æris vo- catur à Campania prouincia, quæ est in Ita- lia partibus, vtensilibus & vasibus omnibus probatissimum.

<sup>g</sup> Æs omne frigore magnō melius fundi- tur.<sup>h</sup> Æs rubiginem celerius trahit, nisi oleo pérungatur: feruari autem id optimè in li- quida pice tradunt.

Inter omnia metalla æs vocalissimū est, & maximæ potestatis, ideo & ænea limina, vnde & Virgilius, foribus cardo stridebat alienis. Purgamenta æris Cadmia, & Chal- citis. Cadmia, erugo æris: Chalcitis, æris flos.

Cadmia gignitur in metallorum æris atq. argenti fornacibus, insidente nidore. Namque vt ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vo- catur: sic rursus in fornacibus existit, & no- minis sui originem recipit.

Æris flos fit, seu gignitur conflationibus, resoluto, atque reliquato ære, superfusa fri- gida. Repentina enim densatione, tanquam despoto, reparatur flos.

i Æruginem æs quoque creat. Nam lami- na æreæ super vas aceti asperimi sarmentis superpositæ, atque ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum, teritur & cri- bratur.

<sup>a</sup> Cap. XX. Apud antiquos autem prior æris. La- cretius lib. 5. & prior æris erat, quām ferri cognitus vsus. ex quo sunt omnia usque ad, nullo denique honore Reliqua huius capitii è Plini lib. 3.

<sup>b</sup> Vsus æris. è Plin. c. 3. & seqq. vñq. ad 9. è quo extre- mo

sunt pleraq. huius loci verba.

c Cyprum &c. ex c. 2. 4. & 10.

d Aurichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. Verba sunt Seruū Æn. i. 1. ad illud. Ipse de hinc auto squallentem, albóque orichalco- de etymolog. vid Fef.

Fit autem ex ære, &c. Querendus huius medicaminiis auctor, neq. n. hoc ex Plin.

e Nam dum hanc ciuitatem Hannibal. *μνημονίας ἀμάρτητης*. Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Vib. cond. 100 119.

f Coronarium Regulare -- Pyropum -- Campanum. è c. 8.

g As omnifrigore mel. è c. 9.

h Es rubiginem celerius trahit. Plinius: æra extensa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungatur, &c. ergo deesse hic videtur aliquid.

i Rubiginem quoq. creat. Nam laminæ æreæ. Hoc de cerasa Plin. c. 18.

k atq. ita distillantibus. Al. distillantes.

A tur. Contactum namq. celerius rubiginem trahit. Cum ferro Magnes lapis concordans habet. Sola enim hæc materia vim ab hec pide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templum cōcameravit: vt in eo simile lacrū ferro in aëre pendere videretur. Ferrum accēsum igni, nisi duretur istib[us], corrumperit. Rubens non est habile ad tunendum, neque antequam albescere incipiat. Aceto, vel alumine illitum ferrum, s[ic] æris simile.

Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

Rubigo, est vitium rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata vna littera hæc & erugo ab erodendo. Nam erugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

l Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquuntur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

m Rubigine autem caret ferrum, si cerusa, & gypso, & liquida pice perungitur. Item rubigo ferramenta nō vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vngatur.

n Cap. XXI. Vnde & abusuè, &c. è seru. Georg. ad illud. At Chalybes nudi ferrum.

o Ferri vsus post alia metall. rep. Lucretius. Inde minutatim processit ferreus ensis, Versaq. in opprobrium species est falcis ahenea.

p Ferri autem metall. p. vbique rep. è Plin. 34 c. 14 à quo sunt ferre, que restant.

q Cæteris enim admiscetur mollior complexus. Sic etiam interpungendus locus Plinij.

r cultura terræ conueniens. Hoc utrum Plinio fidatus, an Isidorus alias adiecerit, non dixerim.

s à stringendo aptè vocabulo imposito. Sic o. l. ab stringenda acie v. imp. Plinius, uter ex altero resistardus, alijs viderint. Mihi Isidorianor. cc. lectio non displa. Seru. Æn. 8. structura est terra ferri in massam cocta. nihil de acie.

t Sicut Bilb. aliquid deesse videtur. Vid. Plin.

u Oleo delectatior &c. libri, delicatior apud Plin.

v à ferro sanguis hum. f. v. Verba sunt Plinij.

w ferrum accensum. Ex c. 15.

x Scoria. Ex Hierony. in Ezech. 22.

y Rubigine autem car. f. Ex Plin. ibid.

z De plumb. Cap. XII.

D Lumbum dictum, quod ex eo primū pilis factis maris altitudo tentata est. Huius verò genera duo sunt, nigrum & candidum: sed melius candidū, quod prius insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania, & in Gallecia gignit, summa terra arenosa, & coloris nigri, & ponderis

### De ferro. Cap. XXI.

Ferrum dictum, quod farra, id est, semina frugum terræ cōdat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrū optima acie tēperatur. a Vnde & abusuè dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnificusque chalybs. b Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo crux effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se coherentibus, & implicitis elementis, quam ferrum: vnde inest illi duritia cum frigore. c Ferri autem metallū penè vbiq. reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibus suis, pellibusque mittunt. Secunda Parthico, necque alia genera ferri ex mera acie tēperantur. Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle, plumboq. vicinum, rotarum & clauorum vībus aptum: aliud fragile, & erosum, e culturæ terre conueniens: aliud breuitate sola placet, clavisque caligatis: aliud rubiginem celerius sentit. Stricte vocantur hæc omnes, quod non in alijs metallis: à stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum verò summa differentia est, quibus ferrū candens immergitur, quo vtilius fiat: sicut Bilbili in Hispania, & Tirofane, Comi in Italia.

In aciendo ferro, b oleo delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restinguimus est: ne aqua infragilitatem dūretur. i A ferro sanguis humanus fese viciſſi

*ponderis grauiſ: interueniunt & minuticali, maximè torrentibus ſiccatis, lauant eas arenaſ, & quod ſubſidit, coquunt in fornaci bus. Inueniuntur & in aurarijs metallis aqua minia calculi nigri, & graues, & dum aurū colligitur cum eo remanent, poſtea ſepara- ti conflantur, & in plumbum album reſoluuntur. Inde & eadem grauitas plumbi, que auri.*

*Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim ſolum ex ſua vena prodiit, aut cum argento naſcitur, mixtisque venis conflatetur. Huius primus in fornacibus liquor, ſtannum eſt: ſe- cundus, argentum: quod remanet, ſuperad- dita vena, rurſusque conflatata, fit nigrum plumbum.*

*b India neque plumbum, neque æſ habet: gemmifantum & margaritis hæc permu- tat, Nigro plumbo ad filulas, laminaſq. vti- mur. Laboriosius in Hispania & Gallia erui- tur plumbū. Nam in Britannia ſummo ter- ræ corio.*

*a Cap. XXII. Huius genera ſunt nig. è Plinio. 34. cap. 16.*

*b India neq. plumbum. è c. 17.*

### De ſtanno. Cap. XXIII.

*S*Tanni <sup>a</sup> etymologia, ἀποχωρίζω, id eſt, ſe- parans & ſecernens. Mixta enim & adul- terata inter ſe per ignē metalla diſfociat, & ab auro & argento æſ plumbumque ſecer- nit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum ſit natura æris ferrique duriflamma, ſi abſq. ſtanno fuerit, vritur & crematur. <sup>b</sup> Stā- num illitum æreis vafis ſaporem facit gratio- rem, & compescit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Ceruſſa quoque ex eo, ſicut & ex plumbō, conficitur.

*a Cap. XXIII. Stanni etymologia-- crematur. To- tutus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap. 4. ex quibus, que ad etymologiam attinet retuliſe ſufficiet. lapis (magni) id eſt, mafſa, qni apud Hebreos θεραп scri- biunt, id eſt, ſtanneus, ἐν μολυκῆται ἀποχωρίζω, id eſt, ſeparans, & ſecernens, vt quomodo ſtannū mix- ta, & adulterata, &c.*

*b Stannum illitum-- conficitur. Ex Plin. 34. c. 17.*

### De Electro. Cap. XXIV.

*E*lectrum vocatum, quod ad radium ſo- lis clarius auro argentoq. reluceat. <sup>a</sup> Sol enim à poëtis Elector vocatur. <sup>b</sup> Defecatius

A eſt enim hoc metallum omnibus metallis. <sup>c</sup> Huius tria genera. Vnum, quod ex pini ar- boribus fluit, quod Succinū dicitur. Alterū metallum, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti vna. Quas partes, etiam ſi naturale ſoluas, inuenies. Vnde nihil intereſt, natum ſit, an factum: vtrumq. enim eiusdem naturæ eſt. <sup>d</sup> Electrum, quod eſt naturale, eiusmodi naturæ eſt, vt in con- tinuo, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nam ſieo in- fundas venenum, ſtridorem edit, & colores varios in modum arcus cæleſtis emittit.

*B a Cap. XXIV. Sol enim à poëtis Elector. è Plinio 37. c. 2.*

*b Defecatius eſt enim hoc metallum. è Seru. Georg. 3. ad illud. Puriorelectro.*

*c Huius tria genera. Ex eod. Aen. 8. ad carmen. Quod fieri f. l. v. p. electro. & Seruū verba examinanda alijs relinquimus.*

*d electrum, quod eſt naturale, &c. Ex Plin. 33. cap. 4.*

### De ponderibus. Cap. XXV.

*P*onderum <sup>a</sup> ac mensuratiū iuuat cognoscere modū. Nam omnia corporalia, <sup>b</sup> fi- cut scriptum eſt, à ſummis vſque ad ima in mensura, & numero, & pondere disposita ſunt, atque formata. <sup>c</sup> Cunctis enim corpo- reis rebus pondus natura dedit. Suum quo- que regit omnia pondus.

*D* Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diuersis in scripturæ ſuę locis narrauit. Primus Phidon Argitius ponderum rationem in Græcia coſtituit, & licet alij antiquiores extiterint, ſed iſte hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in ſtatera libra- tum pendeat, hinc & penſum. Abuſiuſe au- tem pondus libra vna eſt. Vnde etiam dipō- dium dictum, quaſi duo pondera, quod no- men adhuc in vſu retinetur.

Trutina, eſt gemina ponderum lances æquali examine pendens, facta propter talenta <sup>e</sup> & centenaria appendenda, ſicut Mo- mentana pro parua modicāque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & ſtatera, nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & uno in medio ſtilolibrata equa- liter ſtet.

*f Examen, eſt filum medium, quo trutinæ ſtatera regitur, & lances æquantur. Vnde*

&

& in lanceis amentum dicitur.

<sup>g</sup> Campana à regione Italæ nomen accepit, ubi primum eius usus repertus est. Hec duas lances non habet: sed virga est signata libris & vincijs, & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem ponderi certus est modulus, nominibus proprijs designatus.

<sup>h</sup> Chalcus, minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus quod sit parvulus, sicut & lapis calculus, qui adeò minimus est, ut sine molestia sui calcetur.

Siliqua, vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.

Ceratum, oboli pars media est, siliquam habens unam & semis. Huc latinitas semibolum vocat. Ceratum autem Græcè: Latinè cornuum interpretatur.

Obolas, siliquis tribus appenditur, habens ceratia duo, chalcos quattuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomen à Græcis accepit, hoc est sagitta.

<sup>i</sup> Scripulus, sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos grama vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem alapillo breui, quis scrupus vocatur.

<sup>k</sup> Drachma, octaua pars vniciae est, & denarij, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xvij. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decē nūmis imputatur.

Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoq. Nomisma vocatur, pro eo quod nominibus principium effigijque signetur. <sup>l</sup> Ab initio vero unum nomisma, unus argenteus erat. Hoc enim ab Assyriis cœpit. Dicunt enim Iudæi, quod Abraham in terram Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine <sup>m</sup> Sextula dicitur, quod ijs sex vncia compleatur. Hunc, ut diximus, <sup>n</sup> vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partē ideo dixerunt tremissim: eo quod solidum faciat ter missus.

<sup>o</sup> Sextula bis assumpta Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

Stater autem, medietas vniciae est, appendens auricos tres, unde & vocatur stater, quod tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de vncia. Hic & semissis, quia ponderis semis est, quasi semis assis.

Quadrantem Hebræi similiter Codrante vocant, & q vocatur Quadrans, quod vnicia quartam partem appendat.

<sup>A</sup> Sicel, qui Latino sermone Siclus corrupte appellatur, Hebreū nomen est, habens apud eos vnicie pondus. <sup>f</sup> Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars vniciae est, & statere medietas, drachmas appendens duas. Vnde cum in litteris diuinis legitur Siclus, vniciae est: cum verò in Gentilium, quarta pars vniciae est.

Vnicia dicta, quod vniuersitatem minorum ponderum sua vnitatem vinciat, id est, complectatur, <sup>t</sup> Constat autem drachmis viij. id est, scripulis xxiiij. Quod proinde legitimū pondus habetur, quia numerus scripulorum eius horas diei noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

Libra xii. vncijs perficitur, & inde habetur perfecti ponderis genus: quia tota constat vncijs, quot mēsibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta intra se pondera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centum drachmis penditur, & est nomen Græcum, <sup>v</sup> quæ sunt filique  $\approx$  1000. tremisses ccxxv. solidi lxxv. stateres xxv.

<sup>x</sup> Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nam nihil est Chaleco minus, nihil Talento maius. <sup>y</sup> Cuius varium apud diuersas gentes pōdus habetur. Apud Romanos enim Talētum est lxxii. librū, sicut Plautus ostendit, qui ait, duo talēta esse cxliii. libras. Est autem triplex, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: <sup>z</sup> medium, lxxii. librī: summum cxx. constat.

Centenariū, numeri nomen est, eo quod centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

<sup>a</sup> Cap. XXV. Ponderum, ac mensurarum iūnat. Rhem. Palemon. Pondera Pæonijs veterum memorata libellis. Nosse iūnat.

<sup>b</sup> sicut scriptum est. Sapient. 11.

<sup>c</sup> Cunctis corporeis rebus pond. n. Palemon. Pondus rebus natura locauit Corporeis, elementa suū regit omnia pondus.

<sup>d</sup> Primus Phidion. Ex Euseb. Chron. Strabo quoq. à Phidone signari ceptum argentum ex Ephoro refert.

<sup>e</sup> & centenaria pondera. Utuntur hac voce rur. lib. 7. c. 8. Si super id lapidis centenarij pondus imponatur. & Plin. lib. 7. c. 20. Fūsius Salinius duo centenaria pondera pedib. totidem manibus, & ducentaria duo humeris cōtra scalas ferebat. Exstant Rēa centenarij brūnsmodi lapides multi ē durissima stice, metalli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centum pondos vocat Cato de re rust. c. 13. his verbis. Centum pondos incertum unam, & pondera certa, nisi incrementum; & cetera

~~etiam~~ ~~magis legere, ut incretum sit ex Feſto~~  
 esamen effili. è Seru. Aen. 12. Iupiter ipſe duas  
 ex quo examinat lances.  
 Campana. Eadem apud nos Romana dicitur.  
 Chalcus minima pars ponderis. Octava pars oboli  
 Pollax lib. 9. & Cleopatra in fragmento quod extat: deci-  
 Plaut. lib. 2 i. c. ultim. Diodoro apud Suidā ſexta: Dioſca-  
 ridi tertia: et fuisse apparet diuersi ponderis Chalcos.  
 Scriptulus. Sc̄ meliores libri: scriptulū, scriptulū, & scribulū  
 legitur in alterum auctōrum vetuſiſsimus cc. ut ab ſcribendo  
 de ea vox rideatur ad ſimilitudinem Graci nominis γράμμα.  
 Drachma — tribus coriſtanſ ſcripulis. Fannius:  
 In ſcripulisq. tribus drachmā quo pondere doctis  
 Argenti facilis ſignatur nummus Athenis.  
 Ab initio verò — formam. Ex Epiphan. lib. de pond.

&amp; mens.

Sextula — quod his ſex v. c. Fannius. Sextula  
 quæ fertur, nam ſex hiſ vncia conſtat.  
 vulgus aureum ſolidum. Non ſolum vulgus, ſed Apu-  
 trius etiam lib. 10. centumq. ſolidos aureos offerens  
 p̄cium.  
 Sextula bis aſſumpta duellam. Fannius: Sextula  
 cum dupla eſt, veteres dixerunt duellam.  
 Quadrantem ſimiſter Hebræi Codratem. Ita  
 quidem velle videtur Hieronymus in nominibus hebraic. ex  
 Matth. ſed Hieronymus ſep̄, quod ſc̄it, neſtit, in eo libro, ut  
 etiam Ifidorus in hoc. Nam Gracas, & Latinas voce, quaſi  
 hebreas eſſent, interpretatus eſt.  
 & vocata Quadrans, quod vncie quart. p. Epiph. lib. de pond. & mens. Siclus, qui & quadrans dicitur,  
 quarta pars eſt vncie, dimidium ſtateris, habens  
 drachmas duas. Sed deceptus eſt in Latina voce Gracus ho-  
 mo, Ifidorūque ibidem labiſſe. Non enim quadrans vncie,  
 ſed diſis eſt quarta pars. Neque eo confugere poterit Ifidorus,  
 ut duat, aſſe vnciales factos. Nun Plinio teſte, ſemunciales  
 facti, deinceps in eo ſtatu manferant, ut etiam in ijs, qui nunc  
 infinito numero extant, videmus.

Sicel — vncie pondus. Verba quidem ſunt Hierony-  
 mi in quaſt. in Genef. c. 23. Verum prater Iofephum (qui lib.  
 3. antiqu. c. 9. tradit, ſiculum pendere quattuor drachmas Atti-  
 cas, hoc eſt ſemunciam) ipſe Hieronymus ſui oblitus in Eze-  
 chiel. c. 4. Siclus (inquit) id eſt, ſtater, quattuor drach-  
 mas habet, drachmæ autem octo Latinam vnciam  
 faciunt. Hoc Ifidorum non vidifſe, mirum eſt.

Apud Litinos autem, & Græcos ex Epiphanio.

Conſtat autem drachmis viii — mensib. annus.  
 Fannius: Vncia fit drachmis bis quattuor, vnde pu-  
 tantum, Grammati dicit, quod hæc viginti quatuor in ſe. Vncia habet, tot enim formis vox noſtra  
 notatur. Horis quoſ mundus peragit noctemque  
 diemque. Vnciaq. in libra pars eſt, quæ mensis in  
 anno.

quod ſunt ſiliq. &c. Ita plenique Goſth. ut tamen  
 & quatuor abſi: hac ſumma.

Talente ſumnum eſſe pond. perh. Idem in Ta-  
 lento: Quod ſumnum doctis perhibetur pondus  
 Athenis. Nam nihil hiſ obolone minus, maiusne  
 talento.

Cuius variū apud diuerſas gentes. Seruus Aen.  
 5. ad illud: Argenti, auriq. talenta. Talentum (inquit)  
 ſecundum varias gentes, variū pondus eſt, ſed  
 apud Romanos talentum eſt lxx librae, ſicut Plau-

A tus oſtent in Moſtellaria, qui ait, duo talenta eſſe  
 cxi libras. Sed reſtē meo iudicio Chacon. Si talentum, ait  
 ſex milia drachmarum conținet, ut Fannius affirmat, libra  
 verò drachmas xcvi. efficitur profeſſō, ut talentum libras  
 Romanas LXII. tantum appendat, non LXX. ut apud Ser-  
 uiū legitur. neque Plauti locus aliud ſuadet. Quare cum  
 Ifidori codices LXII. librar. & CXLIIII. libras conſtan-  
 ter habeant, non dubito quin LXII. & CXLIIII. de do-  
 ctiſimi viri ſententia hoc loco legendum fit. atq. ita Seruū  
 ſcripſiſe cum eodem exiftimauit, ut pro LX. & xx. librario-  
 rum vicio LXX. & XL. irrepferint.

Medium LXXI. Scribo LXI.

Summum cxx. De quo Vitruvius loquitur lib. 10. c.  
 21. cum ait: Habentem pondus talentum quattuor  
 millium, quod fit quadringenta octoginta millia  
 pondo.

### De mensuris. Cap. XXVI.

B

M Enſura eſt res aliqua modo ſuo, vel tē-  
 pore circumscripta. Hæc aut corporis  
 eſt, aut temporis. Corporis eſt, ut hominum,  
 lignorum, & columnarum longitudo, & bre-  
 uitas. Sed, & ſoleri iſtum propriam ſui orbis  
 habere meaſuram, quod Geometrici per-  
 ſcrutari audent. Temporis, ut horarum die-  
 rum, & annorum. Vnde & metri pedes ho-  
 rarum dicimus, hoc eſt, mensurare.

C Propriè autem mensura vocata quod ea  
 fruges metiuntur, atque frumentum, id eſt,  
 humida, & ſicca, ut modius, artabo, vrna, &  
 amphora.

Mensurarū pars minima Cochlear, quod  
 eſt dimidia pars drachmæ, appendens ſili-  
 quas nouem. Quod triplicatū Chonculam  
 facit.

Choncula drachma vna, & dimidia adini-  
 pletur.

Cyathi pondus decem drachmis appendi-  
 tur: b qui etiam à quibusdā Cuatus dicitur.

Oxybaphus fit, ſi quinque drachmæ ad-  
 duntur ad x.

Acetabulum, quarta pars Hemina eſt,  
 xij drachmias appendens.

D Cotula, Hemina eſt habens Cyathos ſex,  
 quæ idcirco Cotula vocat, quia Græco ſer-  
 mone cote inciſio dicitur, & Hemina Sex  
 tarij in duo &qua incidunt, & Cotulā facit.

Hemina autem appendit libram vnam,  
 quæ geminata Sextarium facit.

Sextarius duarū librarū eſt, qui biſ aſſum-  
 ptus nominatur Bilibris: aſſumptus quater,  
 fit Græco nomine Chœnix; f quinque co-  
 plicatus Quinarē, ſive Gomor facit. Adiſe  
 ſextū, Congium reddit. g Nam Congius ſex  
 metitur Sextarijs: à h quo & Sextario no-  
 men dederunt.

Congium

Congius autem à congendo, id est, per augmentum crescendo vocatur. Vnde postea pecunia beneficij gratia dari cœpta, Congiarium appellatum est. Vnusquisq. enim sui temporis imperator fauorem populi captans adiiciebat, ut largior videretur in donis.

<sup>i</sup> Congiarium autem specialiter, mensura est liquidorum, cuius & rem simul, & nomē à Romanis impositum inuenimus.

Metreta, est mensura liquidorum. Hæc à mensura accepit nomen. *μέτρη* enim mensuram dicunt Græci: & inde appellata Metreta, licet & vrna, & amphora, & reliqua huiusmodi nomina mensurarū sint: tamen ista hoc nomen à denarij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem mensuram pertinet. *μέτρη* enim Græcè Latinè mensura dicitur. Nam & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quicquid plus, minùsue caput, mensura est. Sed ideo hoc nomen specialiter sibi assumpsit, quod sit mensura perfecti numeri, id est, denarij.

<sup>k</sup> Modius dictus ab eo, quod sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum xliii. id est, sextariorum xxij. Cuius numeri causa inde tracta est, eo quod in principio Deus xxii. opera fecerit. Nam prima die septem opera fecit, id est, materiam informē. Angelos, lucem, cælos superiores, terram, aquā, atque aërem. Secunda die firmamentum solum. Tertia die quattuor: maria, semina, sationes, atque plantaria. Quarta die tria: Solē, & Lunā, & stellas. Quinta die tria: pisces & reptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quatuor: bestias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta sunt omnia xxij. genera in diebus sex. Et xxij. generationes sunt ab Adā usque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gēs Israel. Et xxij. libri Veteris Testamenti usque ad Hester. Et xxij. litterarum sunt elementa, quibus constat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius xxij. sextariorum a Moysi, secundum sacræ legis mensuram, effectus est. Et quamuis diuersæ gentes huic mensuræ pondus vel adiiciant ignoranter, vel detrahant: apud Hebræos constitutione diuina tali ratione seruat. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id est, moderata. Modicus enim modius nomē imposuit. Nam modica pro pars us abusu, non propriè dicimus.

<sup>l</sup> Satum, genus est mensuræ iuxta morem

A prouinciæ Palæstinæ, vnum & dimidiū medium capiens. <sup>m</sup> Cuius nomen ex Hebreo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, siue leuatio: eo quod qui metitur, eandem mensuram sumat, ac uer. Est & aliud Satum mensura sextariorum xxij. capax, quasi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha diminatur capies quinquaginta sextarios, quæ mensura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata, quod hinc & inde levatur. Hæc Græcè à figura sui dicta, dicitur: quod eius ansæ geminatae videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedes quadratum, frumenti vero modios Italicos tres.

Cadus, Græca amphora est, continens vi nas tres.

Vrna mensura est: quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autem vrna vas est, quod pro condendis defunctorum cineribus adiuberi solet, de quo poëta: Cælo tegitur quidam habet vrnam.

Medimna, est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quod quinque modijs metiatur, qui est dimidius numerus à perfetto denario.

<sup>C</sup> Artaba, mensura est apud Ægyptios sextariorum lxxij. compositus numerus, propter lxxij. gentes vel linguas, que orbem impulerunt.

Gomor, xv. modiorum onus appendit.

Corus xxx. modijs impletur. Hic ex Hebraico sermone descédit: qui vocatur Cora similitudine collis. Cora enim Hebraicæ collis appellatur. Coaceruati enim modij xxx. instar collis videtur, & onus camelii efficiunt.

<sup>a</sup> Cap XXVI. Vnde & metiri pedes horat. Vide Pallas. in fine singulor. mensum.

<sup>b</sup> qui etiam quibusdam Cuatus. Alcasatus. al. calacus. al. canatus. Cuatum quidem Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, sed marginē hec adscita existimat, Rabananum nihil moratur.

<sup>c</sup> Acetabulum-- xv. drachmas append. Ita Plinius Isidoriani libri xij. drach. app. Error ex similitudine nostrum q. & n. Rhemn. de cyatho: Bis quinq. hunc faciat drachma, si appendere tentes, Oxybaphus fiet, si quinque addam ad illas.

<sup>d</sup> Cotyla-- habens cyathos sex. Rhemn. Accord: cyathos bis ternos vna receptat.

<sup>e</sup> & hemina sextarij. Idem: At Cotylas, quasi placet, dixisse licebit Heminas, recipit geminus Serrarius unus. Qui quater assumptus fit Graio nomine Chœnix. & Epiphanius: Cotyla dimidiū Sextarij. Apoll.

**A** Appellatur Cotylab eo quod Sextarius in duas partes secet. **C** ompaniles complicantes Quinaré, sive Gomor. **C** ognitis modiorum xv. mo das vero sextarios xv. aut secundum Isidorum hoc capite xxii. centosat, quonodis sibi Isidorus confitet, non video. Sed obfusio his litoris summam manum scimus. & aliena illis infixa et proprie accessisse, tertio quoq. verbo cernimus. **N** am Congius sex metitut Sextarijs. Sic infra. eo quod quinq. modijs metiatut, p. 35 dixit. & Iurisj. fuit. c. 35. & penult. D. de contrah. empt. & c. 36. D. locati. à quo & Sextarij nomine ded. Rhemn. A quo Sextarij nomen fecisse priores, Crediderim. **C** ongiarium autem spec. Ex Epiph. apud quem mendicatur apud Hebreos. **M** odius-- seruatur. **O** mnia ex Epiphan. **S** atum genus est mens-- capiens. Ex Hieronym. in Matth. 13. **C** uius nomen ex Heb. &c. Hec, & qua restant usque ad finem cap. ex Epiphano sunt, in quibus si quid vitij est, id nos non praestamus, sed Isidorum satis testū tanto auctore ducimus.

### De signis. Cap. XXVII.

**P** Onderis signa plerisque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres, ut à veteribus signata sunt, subiiciamus.

**Z**. Zeta littera significat dimidium Obolum.

**V** irgula æqualiter iacens, & portecta simpliciter, significat Obolum.

**V** . Geminata virgula, duo Oboli sunt.

**T**. Latinum significat Obolos tres.

**F**. Latinum significat obolos quattuor.

**E**. Latinum demonstrat obolos quinq.

Oboli vero sex propterea characterē non habent, quod in vna drachma sex veniant, quod est pondus Denarij argentei.

**H**. Heta littera Significat siliquas viij. id est, Tremissum.

**N**. Latinum significat nomisma Græcū,

**A** id est, Solidum.

**I**B. Iota adiuncta beta, significat dimidium Solidum.

**<**. Virgulæ duæ ex uno angulo à laua in dextrâ se diuidentes, significant Drachmā, quam etiam Holcen appellant.

**N**. Latinū adiuncto gamma Græco significat Semiunciam.

**G**, **Γ** Gamma autem Græce litteræ o Latinum in fine adiunctum, significat Vnciam.

**Λ**. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adiecto, significat Libram.

**Κ**. Kappa Græcum circa finem cornu adiuncto. v. Græco significat Cyathum.

**Κ**. Si. o. Latinum habuerit adiunctū Heminam demonstrat, quam Græci Cotylen vocant.

**Ξ**. XI Græcū si acceperit iunctum. E. Latinum significat Sextarium.

**Ξ**. Si. o. Latinum adiunctum, indicat Acetabulum, quodd Græci Oxybaphon vocant.

**η** Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

**¶** Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

**χ**. Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera coniuncta, Chœnix est.

**C** ap. XXVII. Pôderis signa-- ut à veterib. Fan- nius. Hec de mensuris, quarum si signa requiris, Ex ip sis veterum poteris cognoscere chartis. Vid. Galen. Dioscorid. Paul.

**γ**. Gammæ autem. Non displicet nota Neapolitaní codicis. **Γ**.

**ς**. Si o Latinum. Paulus, non o. sed v. adiungit.

**¶** Latinū in fine lambd. hab. Huius note figure, & definitio facit, ut vnicie notam, que est in Neapol. C. magis probemus.

**Ϛ**. Chi Græc. seu potius Xv. Græcum. Sic enim Chœnix notari solet.

DIVISIDORI  
HISPAL. EPISCOP.  
ETYMOLOGIARVM  
LIBER DECIMVS SEPTIMVS.  
De rebus rusticis.

*DE AVCTORIBVS  
rerum rusticarum. Cap. I.*

**R**erum <sup>a</sup> rusticarum scribendi sollertia apud Gr̄cos primus Hesiodus Bœotius humanis studijs cōtulit, Deinde Democritus, <sup>b</sup> Mago quoque Carthaginensis in xxviii voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autē de agricultura primus Cato instituit, quā deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extalit. <sup>c</sup> Nec minus studiū habuerunt postmodum Cornelius Celsius, & <sup>d</sup> Julius Atticus, <sup>e</sup> Æmilianus, siue <sup>f</sup> Columella insignis orator, qui totū corpus eiusdem discipline complexus est.

<sup>g</sup> Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem, & fulminatum nomine Homegitum. <sup>h</sup> Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem. quidam Triptolemum. <sup>i</sup> Et hic quæstio est quomodo prima Ceres ferro in Gr̄cia vertere terram instituit: sed ferro qualicunque, non specialiter vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit <sup>k</sup> quidam nomine Stercutius in Italia. <sup>l</sup> Cuius ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumenta agriculturæ reperit, primusque agros simavit. Eundem quidam Saturnū putaverunt: ut maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine quo splendide sonaret, & dignitatem tauri compararet.

<sup>a</sup> Cap. I. Rerum rusticarum -- complexus est. <sup>b</sup> Et ferre ex Columell lib. 1 c. 1.

<sup>c</sup> Mago quoq. Carthaginensi in xxviii. Ita Virg. lib. 1. de re rust. c. 1.

<sup>d</sup> Nec minus studium habuer. Columell. Nec ratiōne luctuē metuerunt.

<sup>a</sup> Julius Atticus. Qui de vitibus tantū script. Deplin. in India lib. 15. & 17.

<sup>c</sup> Æmilianus. Palladius Rutilius Taurus Æmiliani vir illustris.

<sup>f</sup> siue Columella. Disunctionem pro coniunctione re suo posuit.

<sup>g</sup> Primum ad aratr. b. iussisse fer. ex Aug. 13. cimit. 1. 6.

<sup>h</sup> Quidam autem Osirim. q. Tript. è Seru. Georg. Vnciq. puer monstrator aratri.

<sup>i</sup> & hic quæstio est. Ex eodem ad illud. Prima Ceres fert.

<sup>k</sup> quidam nomine Sterculius. ex Lact. lib. 1. cap. 21. idem Sterces, & Stercutus vocatur apud Aug. 13. deca. 1. 5. Sterculius opud Macrobi. lib. 1. Saturn.

<sup>l</sup> Cuius ara à Pico. Macrobius, à Iano Pici patet.

*De cultura agrorum. Cap. II.*

**C**ultura <sup>a</sup> est qua frumenta, vel vina magno labore queruntur, ab incōlendo vocata. Diuitiae enim antiquorū in ijs duabus erat, bene pascere, & bene arare. Cultura agri: cinis, aratio, intermissio, incensio, pularum, stercoratio, occatio, functio.

Cinis, est incendium, <sup>b</sup> per quod ager intilem humorem exudat.

Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequam ferri fuisse vñs repertus. Duplex est autem aratio, verinalis, & autumnalis.

Intermissio est, qua alternis annis vacuos ager vire recipit.

Stercoratio est, lataminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel q. extergi oporteat quidquid solidum in ciuitate redūdat, siue quod veris est à Sterce, qui & Stercutus dictus. Idē finitus est, qui per agros iacit. <sup>d</sup> Et dictus finitus quod fiat mus, id est, Stercus, quod vulgo latamen vocatur, eo quād suo nutrimenta faciat germina, reddatque pinguis arua & fœcunda.

Occasio

<sup>a</sup> Occatio est, cum rustici satione facta,ibus dimisis, <sup>b</sup> grandes glebas cedunt, ac ligonibus franguntur: & dicta occatio quasi obsecratio, quod operat. Occare igitur est operire terra semina, vites vel arbores.

Runcatio, est à terra herbas euellere. Nárus terra est.

Suleus à sole vocatus, quod proscissus sollem capiet.

Veraactum dicitur, quasi verè actum, id est verno aratum.

Proicisio, est aratio prima, cum adhuc durus est ager.

Satio dicta, quasi seminis actio, vel quasi satorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo sereno faciendum est: non per imbreves. Hinc est, & illud Virgilianum, Nudus aratere nudus. Mëssis à metendo, id est, recidendo dicta.

Seges autem de semine dicta, quod iacimus, siue à sectione.

<sup>a</sup> Cap. II. Cultura agri cin. ar. interm. *Seru. ad Geor.* initium. Pingues autem efficit terras cinis, intermisso arandi, incensio stipularum, stercore, vnde etiam lëtas ait. Nam simus, qui per agros iacit, vulgo lëtamen vocatur.

<sup>b</sup> per quod ager iniutilis humor. exud. *Virg.* atque exudat iniutilis humor.

<sup>c</sup> Duplex autem est aratio. è *Seruio ad. v.* Vere novo *Geor. 1.*

<sup>d</sup> & dictus simus, quod f. mus id est, stercus. *Mus* terram interpretatus est supra lib. 2. c. 3. sed hec aliena putabat Chacon, & recte nam & verba *Seruij*, que retulimus, ab Isidoro fideliter descripta credo. & simi etymologia Rabanus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis *stercus latuus*.

<sup>e</sup> Grandes glebas. *Festus*. Occare, & occato. Verius putat dictum ab occidendo, quod cedat grandes globos terræ, cum Cicero venustissime dicat ab occæcando fruges satas. Vbi glebas, non globos, ex hoc loco legendum, sed prior etymologia vñus est *Varro. lib. 1. de re. rust. c. 31.* vineas nouellas fodere, aut arare, & postea occare, id est, comminuere, ne sit gleba. *Gloss.* Occat. *βαλουνεῖ*

### De frumentis. Cap. III.

<sup>P</sup>rima <sup>a</sup> Ceres cœpit uti frugibus in Græcia, & habere segetes translatis aliunde seminibus. Huius meminit Ouidius dicens, Prima Ceres vñco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.

<sup>b</sup> Frumenta sunt propriæ, quæ aristas habent: <sup>c</sup> Fruges autem reliqua: Frumenta autem, vel fruges à frumento, hoc est à vel-

A tendo dictæ. <sup>d</sup> Nam frumentum dicitur summa pars gulæ.

Primitæ propriæ sunt, quæ de frugibus præcipuntur.

Triticum, vel à tritura dictum quod purissimum horreo condatur, vel quia granum eius commolitur, & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeretur.

<sup>e</sup> Apud antiquos enim molarum usus nondum erat: sed fumentum in pila missum fragebant, & hoc erat genus molendi.

<sup>f</sup> Adoreum tritici genus, & quod idem vulgo semen dicitur. Adcr quondam appellatum ab edendo, quia primo eo usi sunt homines, siue quia in sacrificio ipsius generis panis ad aras offerebatur. Vnde adorea sacrificia dicuntur.

Siligo, genus tritici à selecto dictum. Nam in pane species eius præcipua est.

Trimestre triticum ideò nuncupatum, quia satum post tres menses colligitur. <sup>h</sup> Nā vbi propter aquam aliâmne causam matura satio omisla est, præsidium ab hoc petitur.

<sup>i</sup> Alica, Græcum nomen est.

<sup>k</sup> Alicastrum simile est alicæ, pondere, & bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quod præceteris generibus frumenti aridum antè fiat, vel quod spica eius ordines habeat. <sup>l</sup> Horum tria genera. Primum Hexaticum vocatur, eo quod spica eius sex ordines habeat, quod quidam Cantherinum appellant, quoniam animalia melius, quam triticum pascit, & homines fabubrius, quam malū triticum. Alterum Distichon, eo quod duos ordines habeat, hoc pleriq. Galaticum vocat. Tertium Trimestre, quia dum cogit necessitas, verno seminatur, & celeriter colligitur.

<sup>m</sup> Scadula, à diuisione vocata. Duplex enim est, scanditurq. id est, diuiditur.

Centenum appellatum, eo quod in plurimis locis iactus feminis eius in incrementum frugis centesimum renascatur.

Hinc & Milium à multitudine fructus vocatum.

Panicum dictum, quod multis in regionibus ex eo panis vice homines sustentantur, quasi panificium.

Pistum, à pasta.

Sesamum, Græcum nomen est.

Farrago dicta à farre. Est enim herba hordeacea adhuc vitidis: nec dum granis ad maturitatem turgentibus.

<sup>a</sup> Spicam de maturis frugibus abusiuè dici A  
mus. Nam proprie spica est, cum per cul-  
mi folliculum, id est extremum tumorem  
aristæ adhuc tenues in modum spiculi emi-  
nent.

<sup>b</sup> Arista appellata, quòd prius ipsa arescat.  
<sup>c</sup> Culmus, est i pse calamus spicæ, qui à radi-  
cibus nascitur. Et dictus culmus, quasi cala-  
mus.

Folliculus, est theca frumenti, in qua gra-  
num seruatur interius. <sup>d</sup>Hæc super spicam  
vallo instruēta munimen prætendit, ne auū  
minorū morsibus spica suis fructibus exua-  
tur, aut vestigijs proteratur.

<sup>e</sup> Stipulæ, sunt folia seu vaginæ, quibus cul-  
mus ambitur, atque fulcitur, ne pondere  
frugis curuetur, quæ ambiunt culmum. Et  
dicta stipula quasi vsta, & quasi vtipula. Sti-  
pula dicta ab vsto: collecta enim messe vrit-  
ur propter culturam agri. Item stipula, vel  
quia pars eius vritur, pars intedum pro pa-  
lea præciditur.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quòd  
pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gé-  
tiles autem paleam à quadam Pale frugum  
inuentrice nominauerunt: quam Cererem  
esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque  
magna Pales, & te memorande canemus.  
Item alij à pabulo nuncupatam dicunt pa-  
leam, quòd ea primùm sola in pascēdis ani-  
malibus præbebatur. <sup>f</sup>Cuius natura ex con-  
trario tantum est frigida, vt obrutas niues  
fluere non sinat: adeò calida, vt maturēce-  
re poma compellat.

<sup>a</sup> Cap. III. Prima Ceres cœpit vti frugib. in Græ-  
cia. Aug. 18. de ciuit. c. 6. Regnante autem Argo suis  
vti cœpit frugib. Græcia, & habere segetes in agri-  
cultura delatis aliunde seminib.

<sup>b</sup> Frumenta sunt prop. q. arist. hab. è Seru. Georg. 1.  
ad v. siliqua quasi legumen.

<sup>c</sup> Fruges autem reliqua. At seru. Æn. 1. ad v. Frugē-  
que recept. Errant (inquit) qui discernunt fru-  
menta à frugibus.

<sup>d</sup> Nam frumen dicitur summa pars gulæ. Seruus  
vtrōbique.

<sup>e</sup> Apud antiq. -- molendi. è seru. Æn. 2. ad illud. &  
torrere p.f. & frang. saxo.

<sup>f</sup> Adoreum tritici genus. Fæsus. Ador farris gen-  
sus, edor quandam appellatū, ab edendo; vel quod  
aduratur, vt fiat tostum, vnde in sacrificio mola sal-  
sa efficitur.

<sup>g</sup> quod idem vulgo semen dicitur. Plinius de Zea  
lib. 13. c. 8. Est & hæc Italæ in Campania, maximē-  
que semen appellatur.

<sup>h</sup> Nam vbi propter aq. aliāmne caus. è Columell.  
lib. 2. c. 6.

<sup>i</sup> Alica Græcum nomen est. Latinum putat Festus:

Alica (inquit) dicitur, quod alit corpus. <sup>Charifus</sup>  
lib. 1. Alicam sine adspiratione dictam, Verrus  
dit, & sic multi dixerunt, Lueilius xv. Nemo est la-  
licarius posterior te cum adspiratione dixit. <sup>egy</sup>  
sub iudice lis est.

<sup>k</sup> Alicastrum simile est alicæ. Columell. ibid. Se-  
trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, &  
bonitate est præcipuum.

<sup>l</sup> Horum tria gener. Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo ge-  
ra species omnes ordei retulit.

<sup>m</sup> scandula. Al. scandalia, f. scandia. sic enim apud nos  
appellatur.

Centenum. Quod à plinio Secale dicitur lib. 18. c. 15.

<sup>n</sup> spicam de mat. -- eminent. è seru. Georg. 2. ad il-  
lib. Spica iam campis, &c.

<sup>o</sup> Arista appell. ex eod. Æn. 7. ad illud: Cursu lœbi  
set aristas.

<sup>p</sup> Culmus. Idem Geor. 1. ad v. culmūq. leu. stipula.  
que: Culmus dicitur ipse calamus, stipula vero fo-  
lia, quæ ambiunt culmum.

<sup>q</sup> Hæc super spicam, &c. Ambrof. lib. Hexaem. 3. c. 4.  
Tum super ipsam spicam vallum struitur, vt quasi  
quadam in arce prætendat, ne auium minorū mor-  
sibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigijs pro-  
teratur. exp̄resit autem Ambrof. locum Cicer. ex lib. de  
senect.

<sup>r</sup> Stipulæ sunt folia. è seru. & Ambrof. ibid.

<sup>s</sup> Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. &c.  
Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7 De palea sic frigente, vt flu-  
cere niuem non sinat, sic calente, vt maturēcere  
poma compellat.

## C De leguminibus Cap. IV.

<sup>L</sup> Egumina à legendō dicta, quasi electa  
Veteres enim meliora quæque legebāt:  
<sup>b</sup> siue quòd manu legantur, neque sectionē  
requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus  
Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupi-  
num gratiora in usum hominum videntur.

Faba, Græca etymologia, à vescendo vo-  
cabulū sumpfit, quasi faga. Φάγα enim Græ-  
cè comedere dicitur. <sup>c</sup> Primum enim homi-  
nes hoc legumine vñi sunt. Huius species  
duæ, quarum alra communis, altera Egy-  
ptia.

Faba Fresia dicta, eo quòd cā homines fren-  
dant, id est, frangant, & molendo commi-  
nuant.

Lens vocata, quòd humida & lenta est,  
vel quòd adhæret humili.

<sup>e</sup> Faselus autem, & Cicer Græca nomina  
sunt, sed Faselus vile genus leguminis, quia  
omne quod abundat vile est, hoc autem se-  
men abundantē iuuenit.

<sup>g</sup> Lupinus, Græcum & ipsum nomen est,  
de quo Virgilius, -- Tristisque lupini, quia  
vultum gustantis amaritudine contritum,

vnde

**vnde eos p̄tē amaritudine, nec vermis nec vellum animal comedit.**

**Medica, Vicia, Eruū, pabulorum optima sunt.**

**Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciam, tempore<sup>h</sup> quo eam Xerxes rex Persarum inuasit.<sup>i</sup> Hæc semel seritur, & decem annis permanet, ita ut quater, vel sexies posic per annum recidi.**

**Vicia dicta, quod vix ad triplicem perueniat fructum: cum alia legumina prouentū habeant fertilem, vnde & Virg. Aut tenues fœtus viciæ.**

**Pisa, quod ea pensabatur aliquid auri minutum.<sup>j</sup> Nam pis aurum dicitur.**

**Eruum, à Græco trahit vocabulum. Hoc enim illi ὄφεω dicunt, quod dum sit quibusdam pecoribus infestum, tauros tamē pingues efficit.**

**• Cap. IV. Legumina à legendō-- veteres enim meliora quæq. leg. Seru. Georg. i. ad illud. Maxima quæq. manu legeret: Hinc, inquit, quidam volunt dictum legumen.**

**• siue quod m. leg n. s.r. ex eod. adv. Siliqua quasi sante legumen. Varro lib. i. de rust. c. 23. de lice: hoc enim quoque legumen, vt cætera, quæ velluntur ē terra, non subsecantur, quæ quod ita leguntur, legumina dicta.**

**• Ptimum n. homin. hoc leg. vñi sunt. Plin. lib. 8. c. 12. Sequitur naturale leguminum, inter quæ maximus honor fabæ, quippe ex qua tentatus sit etiam panis.**

**• vel quod adhæret humi. Al. humida— Alij lentem, quæ si lenem dictam volunt ex verbis Plini: Inuenio apud auctores & quanitatem fieri vescientibus ea.**

**• sed faselus, & cicer Græc. Cur cicer Grecum nomen dixerit, querendum.**

**• sed faselus, vile genus. Vilemque faselum, dixit Virg. reliqua Seru. ibidem.**

**• Lupinus, Græcum & ipsum. ἀπὸ τῆς λύπης dictus lupinus, eoque etiam videtur respexisse Virgilius.**

**• quo eam Xerxes rex Pers. Seru. Georg. i. ad illud. Tunc te quoq. Medica putres Accipiūt fulci: Hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam inuaserunt. Plin. lib. 18. c. 16. A Medis adiecta per bella Persarum, quæ Darius intulit. Sed eur Xerxem pro Dario substituerit Isidorus, id anxiè peruestigandum non putauimus.**

**• Hæc semel seritur-- recidi. Ex Columel. lib. 2. cap. 11.**

**• vicia dicta. Seruius ad verba Virgiliū ab Isidoro citat. Mirè tenues ait. Nam vicia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alii leg. p. h. felicissimum, & fertilem. ex his verbis Isidorus notationem qualencumq. confecit. Sed place: Verronis nobis etymologia lib. i. cap. 31. vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos habet, vt vitis, quibuscum sursum vorium serpit ad scapula lupini, aliūmque quem, vt hæreat, id solet vincere.**

**A<sup>1</sup> Nam pis aurum dicitur f. nam inde Pisaurum dicitur. Seru. En. 6. ad illud. Aspice Torq. & referentem signa Camill. Nam Pisaurum (inquit) dicitur quod illic aurum pensatum est. Sed regiebat bac Chacon, et adulterina.**

**m Tauros tamen pingues eff. Virgil. eclog. 3. Eheu quam pingui macer est mihi taurus in eruo.**

### De vitibus. Cap.V.

**V Itis<sup>a</sup> plantationem Noë primus insti- tuit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & eū gentiles post mortem Deū esse voluerunt.**

**Vitis dicta, quod vim habeat citius radicandi. Alij putant vites dictas, quod inuicē se vittis innestant, vicinisque arboribus re- ptando religentur. b Est enim earum natu- ra flexibilis, quia quasi brachijs quibusdam, quicquid comprehendenterint, stringunt.**

**c Labrusca, est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur. Vnde & Labrusca di- cta à labris, & extremitatibus terræ.**

**d Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & veteres clodium pro clando dicebant.**

**Sarmentum à serendo, quasi serimentū.**

**e Malleolus, est nouellus palmes innat<sup>b</sup> prio- ris anni flagello, cognominatusque ob simi- litudinem rei: quod in ea parte, quæ decidit- tur ex veteri sarmento prominens, vtrimeq. mallei speciem præbet.**

**f Spadones, sunt surculi fruge carentes, ex ipfa appellatione, quod sint inhabiles fructui, & sterilitate affecti.**

**g Sagittam rustici vocant, nouissimam par- tem surculi: siue quia longius recessit à ma- tre, & quasi profilit: seu quia acuminis te- nuitate teli speciem præfert.**

**h Summitates vitium & fruticum Flagel- la nuncupantur, eo quod fiat agitentur.**

**i Palmes, vitis materia mollis, qui per no- uella brachia emissus fructum affert. Nam ideo rustici partem vitis palmitem dicunt. Palmes enim deriuatiuum nomē est, quod**

**D nomen paragogum dicitur, quod à palma deriuetur. Palma enim habet nomen prototypum, k quod dicitur principale, ab eo quod ex se deriuatum faciat.**

**l Pampinus, est folium, cuius subfido vitis à frigore, vel ardore defendit, atque aduersus omnē iniuriam munitur. Qui ideo alicubi intercisis est, vt & solem ad maturi- tatem fructus admittat, & umbram faciat.**

Et dictus pampinus, quod de palmite pen-  
deat.

<sup>m</sup> Capreoli dicti, quod capiant arbores,  
sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se  
innectere vites, & suspendere solent arbori-  
bus, quo adminiculo freti palmites <sup>a</sup> vétos,  
ac turbines contemnere queant, & sine  
lapsu periculorum fructus suos sustineant,  
ac sese vaga proceritate diffundant.

<sup>n</sup> Corymbi, sunt annuli, qui proxima que-  
que ligant & comprehendunt: ne longius  
laxati palmites ventorū flatibus dissipetur.

<sup>o</sup> Vux dictæ, quod intrinsecus humore sunt  
plenæ, & succiæ. & pinguedinis. <sup>r</sup> Nam humi-  
dum est, quod exterior humor habet, vui-  
dum quod interius.

Acina ----

Botrus ----

<sup>f</sup> Racemus est botrionis pars, & botrio Græ-  
cum est.

<sup>s</sup> Suburbanæ vuæ quædam dicuntur, quia  
fructus catu ad escam velut pomum in vr-  
bibus venditur. Cōmendat enim eas, & spe-  
cies, & saporis iucuditas, ex quibus sunt Præ-  
coquæ, Duracinzæ, Purpureæ, Dactyli, Rho-  
diæ, Lybicæ, Cerauniæ, Stephanitæ, Tripe-  
daniæ, Vnciariæ, Cidonitæ. Durabiles autem  
per totam hyemē Venuculæ, & Numisianæ.

<sup>t</sup> Præcoquæ vocatæ, quod cito maturescat,  
& ante omnes sole coquantur. Has <sup>x</sup> Lageos  
dicunt, quod currant ad maturitatem velo-  
citer, ut lepus.

Purpureæ, à colore dicuntur.

<sup>y</sup> Dactyli, à longitudine.

Rhodiæ, & Lybicæ, à regionibus nuncu-  
patæ sunt.

Cerauniæ verò, quod rubeant, velut ignis.

<sup>z</sup> Stephanitæ, à rotunditate.

Vnciariæ, à magnitudine.

Genera autem vuarum, quæ vino deser-  
uiunt plurima. Ex quibus <sup>2</sup> Aminea dicta, quasi  
sine minio, id est, siue rubore. Album enim  
vinu reddit, quæ, cum sit vnius nominis, nō  
vnam speciem reddit. Amineæ duæ gemi-  
næ ab eo dictæ, quod duplices vuas mit-  
tant.

<sup>b</sup> Aminea lanata, quia plus omnibus lanef-  
cit lanugine.

Rubelianæ dictæ, quia eius materia rubet.

Fæcinia, minuti acini, & duræ cutis vuas  
habet, nobilitate Amineam sequitur, fe-  
cunditate præcedit. Quam proinde Fæci-  
niam vocat, quod plus quam cæteræ fx-  
cis afferat.

<sup>d</sup> Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi ci-  
to legas, pluuijs & ventis, & maximè apibus  
infestantur, quarum deprædatione Apianæ  
cognominare sunt.

Balanitæ, à magnitudine nomen sum-  
pserunt. <sup>βαλανη</sup> enim Græci glandem vo-  
cant.

Biturica, à regione nomen sortita est, tur-  
bines, & pluuias, & calores fortissimè suffi-  
nés, nec in macra terra deficiens, huius me-  
riti, & Basilisca est.

<sup>e</sup> Argitis, Græcula vitis, generis albi, fer-  
tilis.

Visula, materiam, & breuem, & latum fo-  
lium mittens: cuius fructum nisi primotem  
pore colligas, aut ad terram decidet, authu-  
more putrefacet.

<sup>f</sup> Inerticula, nigra est, quam Græci Ami-  
thyston vocant, boni vini, & lenis, à quo  
etiam nomen traxit, quod iners in tentan-  
dis neruis habeatur, quamvis gustui non si-  
hebes.

<sup>C</sup> Mareoticæ à regione Ægypti Mareoticæ  
dictæ, vnde prius venerūt, sunt enim, & al-  
ba, & nigrae.

<sup>h</sup> Heluolæ, quas quidam varias appellant,  
neque purpureæ, neque nigrae: ab heluo co-  
lore ita dictæ, subalbi tamen musti. Heluum  
enim est nigrum, candidumque colore. Nā  
heluum nec album, nec nigrum est.

<sup>i</sup> Tertius locus vitium, quæ sola fecundi-  
tate commendantur, abundantia copio-  
sa, multumque vini fluens.

<sup>k</sup> Vitiscionia, vuas grandes magis, quam  
multas habet: nomen autem inde hoc su-  
mens quod multum vini fluat.

<sup>l</sup> Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia  
nigra est.

Multa autem genera vitium sunt, quæ ta-  
men mutatione loci, & qualitatem, & no-  
men amittunt.

Vitibus inter cætera magis ista coueniunt,  
oblaqueatio, putatio, propaginatio, fofio.

<sup>m</sup> Oblaqueare, est circa codicē terram ape-  
rire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui exco-  
dicare appellant.

Putare, est virgam ex vite superuacuam  
refecare, cui flagellis luxuriat. Putare enim  
dicitur purgare, id est, amputare.

Traducere, transducere. Propaginare re-  
rò, flagellum vitis terræ submersum sternere,  
& quasi porrò pangere. Hic <sup>n</sup> propaginare  
à propagare, id est, protendere dicuntur.

Fodere vero, est toueā facere, quasi fovere.

- A**
<sup>a</sup> Cap. V. Vitis d. q. vītū habeat citius radicandi. *et s. folia, reditū.*
<sup>b</sup> Est enim carum natura flex--string. Ambros. libro 3. cap. 12. de vite. Deinde quia natura flexibilis (fīe, ut ē in veteri libro, fluxili) & caduca est, quasi brachijs quibusdā ita claviculis, quidquid cōp̄tētenderit, tringit.
 <sup>c</sup> Labruīca--terra. ē Seru. Eclog. 5.
 <sup>d</sup> Codex d. q. caudex Seru. Georg. 2. Quin & caudicib. lectis: Caudicib. posuit pro codicib. sicut caudem pro colem, lauricem pro sorice dicimus.
 <sup>e</sup> Malleolus--pr̄beate. ē Columell. lib. 3. c. 6.
 <sup>f</sup> Spadonis. Ex eod. lib. c. 10.
 <sup>g</sup> Sagitam--pr̄fert ē c. 17.
 <sup>h</sup> Summitates vitium. Ita Seru. Georg. 2. ad--neue flagella Summa pete et Varro. lib. 1. c. 31.
 <sup>i</sup> Palnes, &c. quod nomen παγάγων dicitur. Charissus lib. 3. Sunt quædam verba quæ παγάγων appellantur, quæ à primitiui verbi declinatione, & mutationem, & adiectionem capiunt.
 <sup>k</sup> παρέτενε, quod dicitur principale. *Idem lib. 1. cap. de Analogia;* Nominata quædam sunt principalia, quæ Plinius secundus eodem libro, faciendo appellat, vt aqua; ex quib. possesiua nascuntur, quæ patiēdi vocat, vt aqualis.
 <sup>l</sup> Pampinus, ē folium, &c. Ex Ambros. lib. 3. hexaem. c. 12.
 <sup>m</sup> Capreolū quod capiant arbores. *Varr. lib. 1. c. 51.* Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolū. Is est coliculus viteus, intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, serpit ad locum capiendum. Ex quo à capiendo capreolus dicitus. *Vetus tamen, capreolum a nobis propter tereritudinem dictum, ita ut à Grecis μόρχιον est vitiū, dicitur rani rionēti.*
<sup>n</sup> Ventos, ac turbines contemnere. Ita omnino legendum ex veterib. libb. responitq. ad Virgilij verba Georg. 2. Et si modi de re Vitibus enī querum, & contemnere ventos affluescant.
 <sup>o</sup> Et sine lapsu periculor. Lapsu periculorum libb. omnes, pediculorum quidam reponat, quod pediculi & fructuum, & foliorum dicuntur. Quid Plinius repugnat lib. xv. c. 28. Dependent (inquit) alia pediculi vt pyra, alia racemis vt vīa, & palma, alia & pediculis, & racemis vt edere, lombuci. Quid si lapsu periculor dixit, *Iſidorus, (vt Catallus casus alios periculor: sine lapsu periculō volebat Chacon.)*
<sup>p</sup> Corymbi, sunt annuli. Item inf. cap. 9. Corymbis, quos annulos vocamus, nisi forte Corynni legendum. *Hesych: νοεύμα νέστη τὸ γνωμεῖον περπάχνη.* Nam quod m. sculps genere enuntiauit *Iſidorus, budi magni referee arbitror.*
<sup>q</sup> Succiq. & pinguidinis. *Al. succiq. pingued. ne.*
<sup>r</sup> Nam humidum est, quod extrinsecus. ē Seru. Eclog. 12.
 <sup>s</sup> Racemos est Botrionis pars. Ex eod. Georg. 2. ad illud. Et turpes auibus prædam fert vīa racemos.
 <sup>t</sup> Suburbanæ vīæ, ē Columell. libro 3. cap. 2. Vid. eti. im plin. lib. 14. c. 3.
 <sup>v</sup> Præcoquæ. Seru. Præcie, quasi præcoquæ, quod ante alias sole coquantur.
 <sup>z</sup> Lageos. Seru. ad--tenuisq. lageos. Lageos est, quæ Letīe Leporaria dicitur.
 <sup>w</sup> Dactyli. plin. Dactylides.
- B**
<sup>z</sup> Stephanitæ. *Idem: & coronario natura lusu Stephanites acinos folijs intercursantibus.*
<sup>a</sup> Aminea q. sine minio. ē seruo ad illud. Sunt & Amineæ vit. *Georg. 2. r̄bi multa Pierius de roce, & de vīi genere.*
<sup>b</sup> Aminea lanata. Ita dicitur à Columella, & plinio.
 <sup>c</sup> Nobilitate Amineam sequitur, *Hec de Nomentanis Columella, quæ stamen cum Rubellianus, & Facenys ipse & plinii contingunt.*
<sup>d</sup> Apianæ, &c. ē Columell.
 <sup>e</sup> Argitis--Visula matetiam breuem. ē Columella. *quo Visulam suum in locum restituimus, qua hic nulla erat. Nisi quis vulgatam lectionem fecutus vastam pro visula malit legere; vt hac omnia de Argite dicantur: sed accidisse hie credo quod in Inerticula, qua statim sequitur, Quod cum sue in Isidoro, sine apud Columellam, vox materijs in Argite, præcederet, in Visula materiam breuem sequeretur; libratij sequentia verba describerent; qua de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Visula omittent. Itaque sic fortasse locus integer legendus. Argitis Græcula vītis genetis albi, fertilis vastis materijs, & vīis exuberat. Visula breuem materiam & latum folium, &c.*
<sup>f</sup> Inerticula- hebes. Ex Columell ibid. ē quo Amethyston reposuit in uitis omnib. libris. *Nū vox amaraciō que hic vulgo legitur, ex Heluenacis vīis, de quib. agit statim Columella, hoc compulsum, siebat Chacon.*
<sup>g</sup> Mareoticæ. ē Seru. ad vī. sunt & Mareotides albæ Georg. 1.
 <sup>h</sup> Heluolæ. Heluenacas vocat Plinius, nos vulgo hebenes.
 <sup>i</sup> Tertius locus--fluens. *Huic tertio loco locus nullus est. Itaq. expungendum censeo.*
<sup>k</sup> Vitiscionia, &c. *Vitiscionie nomen ignotum. De Sponia columella: At Sponia dapsilis musto, & amplius magis vīarum, quam numero fertilis.*
<sup>l</sup> Syriaca. plin. est & nigra Aminæ, cui Syriacæ nomen imponunt.
 <sup>m</sup> Oblaqueare--appellant. Ex pallad. lib. 2. c. 1. Video ablaqueare apud auctores de re rust. p. 33m scribi. Sed cur Gottb. libror. scriptura displiceat, in quib. omnib. oblaqueare. Si oblaqueare est lacus circum facere.
 <sup>n</sup> Propagines à propagari i. protend. seru. En. 4. ad illud: Genus alto à sanguine Teueri Proderet modo (inquit) protenderet i. propagaret.
- C**
<sup>o</sup> Rbotū nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quod terris, fixis radicibus adhaerent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex uno alterum gignitnr. Nam dum sementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc confota surgit in arborem, & infra paruum tempus, quam herbam videtas, arbustum suspicis.
 <sup>p</sup> Arbustum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij <sup>z</sup> arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. Sic & virectū, vīi virgulæ, & virentes.

## De Arboribus. Cap. VI.

**D** A Rbotū nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quod terris, fixis radicibus adhaerent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex uno alterum gignitnr. Nam dum sementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc confota surgit in arborem, & infra paruum tempus, quam herbam videtas, arbustum suspicis.

Arbustum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij <sup>z</sup> arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. Sic & virectū, vīi virgulæ, & virentes.

**A** Arbor autem & fructifera & sterilis: arbores autem non nisi fructifera. Genere autem fructicino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex breuis est appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta, arboralta est.

Sylva vero, spissum nemus & breue.<sup>b</sup> Sylva dicta quasi sylva, quod ibi ligna cedantur. Nam Græci θύλα lignum dicunt. Multa enim Latina nomina Græcam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituebant. Sunt enim nemora arbores maiores, umbrosæ frondibus.

**B** Lucus, est densitas arborum solo lucē destrahens, tropo antiphraſi, eo quod non luceat, sine aluce quod in eolucebat funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

Sartus, est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublimē consurgat.

Auiaria secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

Recidiua, arborū sunt, quæ, alijs sectis, repullulant. Alij recidiua à cadendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo reciduum, ubi mors, aut casus.

Inſitio dicitur, cum fīſo truncō ſurculus forcundæ arboris sterili inseritur: aut ocu- lorū impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germe immittitur.

Plantæ ſunt de arboribus. Plantaria vero quæ ex ſeminib⁹ nata ſunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites, frutices ſunt, quaſi cuspites, vel quaſi circa pedes.

Frondes, quod ferant virgulta, vel umbras, ſunt autem cauſa umbrarum.

Oculi, nodi ſunt, ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quaſi radijs qui-

busdam fixa terris, in profunda diuergit.

**C** Nam Physici, dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia ſi eradatur, non repullulat.

Truncus est, ſtatura arboris iſtens radici.

**D** Corticē, veteres corucentem vocabant. Di-

ctus: autem Cortex, quod corio lignum tegat.

Liber, est corticis pars intenor, dictus aliter abato cortice, id est, ablatio. Est enim me-

Rami ſunt, qui de truncō manant, ſicut rami culis cætera.

Surculi, à præcione ferræ nuncupati. **k** Virgultū est, quod de radice pullular. Ramus, qui de ipſo robore arboris: Virga, quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quaſi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum Virgultum, quia ex virga collitur. Virga vel à virtute dicitur, quod vim in ſe multam habeat, vel à viriditate, vel quia pa- cies indicium est, quod vim regat. Vnde ha- vtuntur Magi ad placandos inter ſe serpen- tes,<sup>l</sup> & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Hac etiam Philosophi, & reges, ac magistri, & nuncij, & legati vtuntur.

**m** Flagella dicuntur, ut prædiximus, ſum- mæ arborū partes, ab eo quod crebros ven- torum sustinent flatus.

**n** Cymas vocatas (dicunt) quaſi comas.

Folia Græcè Φύλλα dicuntur, inde eft ad nos hoc nomen per deriuationē translatum.

Flores nominati, quod cito defluat de arboribus, quaſi fluores, quod cito ſoluuntur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Autem enim flores ſoluuntur, Zephyro fiunt:

Germen dicimus, ſurculū prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

**C** Fructus nomen accepit p. à frumine, id est eminente gutturis parte, qua vescimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè di- cuntur agrorum, & arborum, quibus utique vtimur. In animalibus vero abuſuē, & translatiuē vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est, à copia vber- tate. Matura dicuntur, quia apta ſunt ad ma- dendum: ſic & immatura, quia priuquam matura fiant, dura ſunt ad mandendum.

Ligna dicta, quia incensa couertuntur in lumen. **q** Vnde & lychnum dicunt, quod lumen det.

Hastula à tollendo nuncupata, quaſi ab- ſtula: **r** Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur reſiōne, aut hastulæ ambustæ, aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem. De quo Virgilius, ra- puitq. in foimite flammam.

**s** Torris, lignum adustum: quem vulgo Titionem appellat, extractū ex foco, ſemi- ſtum, & extinctum.

**t** Quisquiliæ, stipule immixte ſurculis, & fo- liis aridis. Sunt autem purgamenta terrarū.

Caries, putredo lignorum, dicta hoc nomi- ne, quod eueniat lignis virtute carentibus

**De**

- a Cap. VI. *Arboſtum locum—ſalictum, verba ſunt ſeruū edag.*  
 b *Sylva dicta q. xylo. r. xyla, dicta autem sylva dicitur ad hanc ſed pro adſpiratione ſuccedente.*  
 c *Amaria è Seru. Georg. 2. ad illud—rubent auaria baccis.*  
 d *Recidiua, à duob. ſeruū locis En. 4. ad.—recidiua manu p. P. v. & En. 10. ad illud. Dum Latium Teutoni, recidiuaq. Pergama quaerunt.*  
 e *Inſitio d. cum filo trunco—immittitur. Ex eod. Georg. 2. ad illud—arbutus horrida. Vbi filo, non infixo ex hoc loco, & manuſcrip. Seruū lib. legendum eft.*  
 f *Plantæ—Plantaria—transfer. Ex eod. ibid.*  
 g *Nam Phyſici dicunt, &c. Ex eod. En. 4.*  
 h *Corticem veteres corucem. Corium lubenter legerim ex reſtigij quantumvis lubricis, Tarraconen. codicis. Truncus eft ſtatura arboris iſiſtens radice, veteres quorum voce vocabatur.*  
 i *Liber. è Seru. Ecleg. 10.*  
 k *Virgultum, quia ex virga. Al. quia hæc virga.*  
 l *Et idcirco in ea hos ſuſtinent illigatos. Ut in Mercurij eaduceo videmus.*  
 m *Reges, ac magiſtri. Magiſtri vel puerorum: vel magiſtratus: ſic n. alibi Iſidorus v. ſup. c. 3.*  
 n *Flagella dicuntur. è Seru. vbi ſup. c. 3.*  
 o *Cymas—q. comas. Item inf. cap. 10. cyma quaſi coma.*  
 p *A frumine i. eminent. g p. è Seru. Aeneid. 1. —ad v. frugelq. receptas.*  
 q *Vnde & lucinum. F. Lychnus, vel ellychnium.*  
 r *Fomes eft aſtula. Dicitur à nobis hodie vulgo aſtilla. Sed Festus: Fomites ſunt aſſulae ex arborib. dum cæduntur excuſſæ. Opilius aduſtas iam vites vocari existimat fomites.*  
 s *Torris lignum aduſtum Hieronym. in Zachar. c. 3. Cur quaſi torrem, quem vulgo titionem vocant, Iefum conaris obruere, qui de Babylonica captiuitate, quaſi ſeminatus euaſit.*  
 t *Quisquiliæ. Festus. Quisquiliæ, putant dici, quidquid ex arboribus minutis ſurculorum cadit, velut quidquid cadit.*

### De Proprijs nominibus arborum. Cap. VII.

Alma <sup>a</sup> dicta, quia manus viſtricis ornata eſt, vel quod oppansis eſt ramis, in modum palmæ hominis. Eſt enim arbor inſigne viſtricæ, proceroque ac decoro viſgulto, diuturnisque frondibus veſtitæ, & folia ſua ſine vlla ſuſceſſione conſeruans. Hæc Græci Phœnicem dicunt: quod diu duret, <sup>b</sup> ex nomine auiſ illius Arabiæ, quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis naſcatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in Agypto, & Syria. Fructus autem eius daſtyli, à digitorū ſimilitudine nuncupati ſunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij

A appellantur palmulæ, ſimiles Myrobalani. <sup>c</sup> Alij Thebaici: qui & Nicolai. Alij nucales quos Græci Caryotas vocant.

Laurus, à verbo laudis dicta. Hac enim cum laudibus viſtorum capita coronabantur. Apud antiquos autem Laudea nomina batur, poſteā d littera ſublata & ſubrogata redicta eft laurus, vt in auriculis, quæ initio audiſculæ dictæ ſunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. <sup>d</sup> Hanc arborē Græci δέφην vocant, quod nunquam deponat viſiditatē, inde illa potius viſtores coronantur. <sup>e</sup> Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minime creditur.

f Malum à Græcis dictum, quod sit fructus eius pomorū omnium rotundiffimus. Vnde & hæc ſunt vera mala, quæ vehementer rotunda ſunt. <sup>g</sup> Malum Matianū à loco vocatum, vnde prius adiectum eft. Nam multæ arbores nomina ex prouincijs & ciuitatibus, de quibus allatæ ſunt, acceperunt. Virgilius, Amantibus, quid ex malo quæri ſoleat, oſtendit.

Mala Cydonia nomen ſumpferunt ex opido, quod eft in iſula Creta, de qua dicere ſolent Græci, vrbium Cretenſium matrem C Cydoniam: ex cuius pomo i cydonitū conficitur. <sup>h</sup> Fit quoque ex ea & vinum quo languentiū deſideria falluntur. Nam ſpecie, & g��, & odore cuiuslibet vini veteris imago ne repræſentat.

i Melimelum, à dulcedine appellatum, quod fructus eius mellis ſaporem habeat, vel quod i a melle ſeruetur, <sup>m</sup> vnde & quidā. Si tibi Cecropio ſaturata Cydonia melle Ponentur, dicas: hæc melimela placent.

Malum Punicum dicitur, eo quod ex Punica regione ſit genus eius translatū. <sup>n</sup> Idem & Malogranatum, eo quod inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem Malogranata eft generis fœminini, pomum vero generis neutrī. Flores malorū à Græcis appellati ſunt κυττα: <sup>p</sup> Latinī Caducum vocat. <sup>q</sup> Agrestiū autem malorum flores Græci βαλάνια appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij roſei reperiuntur, ſimiles floribus Mali Punici. <sup>r</sup> Negant medici Mali Punici cibo corpora noſtra nutriti: ſed eo ſic opinantur viendū, vt medicari potius, non alere, videatur,

Malum Perficum, cui breuis admodum vita confeſſa eft: ſtrium generū eſſe fertur, Duracinum, Armenicum, & Perficum. Duracinum

racinum nūncupatūr , eo quod pomum eius in gustu acotēm referat. Armeniacum dicitur , quōd primum genus ab Armenia sit aduectum. Persicum vocatum , quōd eam arborem primus in Ægypto seuerit Perseus , à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat interpectorium , apud nos autem iucundum ac suauem. Horum aliud præcox , aliud vocatur æltuum.

<sup>a</sup> Medica , arbor cuius nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit , asportata primum à Medis , vnde & vocabulum sumpsit. <sup>b</sup> Hanc Græci οδεσμηλα Latini Citriā vocant , quod pomū eius ac folia cedri odorem referant. Malum eius inimicum venenīs , & hoc est quod idem poëta intelligi voluit , cùm tradat ex illa foueri animam. <sup>c</sup> Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis , quæ in ea , partim acerba , partim matura , partim adhuc in flore sunt posita , quōd in cæteris arboribus rarum est.

Mella , quam Græci Lotō appellant , <sup>a</sup> quæ vulgo propter formam & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna , fructū ferens commestibilem , <sup>b</sup> maiorem pipere , gustu suauem , vnde & Mella vocata est.

Coccimela , quam Latini ob colorē Prunū vocat , alij <sup>c</sup> à multitudine enixi fructū Nixā appellant. Cuius generis Damascena melior , à Damasco oppido , vnde prius asportata est , dicta : cuius solum pomū stomacho mederi probatur : nam cætera noxia perhibentur. <sup>d</sup> Hæc sola arbor gummi glutinosum , & compactiuum distillat , quo & medici , & scriptores vtuntur.

<sup>e</sup> Elæomeli , nascitur in Palmyra Syriæ ciuitate , ex eo ita appellata , quōd ex trunko oleum defluat in crassitudine mellis , saporis suavis.

<sup>f</sup> Epimelis Sorbo similis , mediocris arbor & flore candidulo , dicta quōd dulcedine sit eius fructus & acuto sapore cōmixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

<sup>g</sup> Melopos , arbor in Africa Punicalingua vocata , ex qua profuit lensus succus , qui à loco Ammoniacus nominatur.

<sup>h</sup> Mespilus , arbor spinosa , fructu similis malorum : sed paullò breuiore , vnde & appellata , quōd pilulæ formam habeant eius poma.

<sup>i</sup> Pyrus vocata videtur , quod in ignis speciem deformata est : nam hoc genus pomī ab ampio incipit , & in angustum finit , sicut

A ignis . Pyrus autem arbor , fructus eius pyrus est. Cuius multæ species , ex quibus Crustumia sunt pyra ex parte rubentia , ab oppido Crustumio nominata. <sup>j</sup> Poma pyri iumentis imposita , vel si pauca , vehementer orosofa dicuntur esse.

<sup>m</sup> Cerasus , à Ceraso vrbe Ponti vocat. Nam Lucullus , cum Cerasum ciuitatē Ponti delesset , hoc genus pomi inde auexit , & ciuitate Cerasum appellauit. Arbor autem Cerasus , pomum cerasum dicitur. Hoc etiā & ante Lucullum erat in Italia , sed durum , vnde & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilii bona bello Cornus.

Ficus Latinè à fœcunditate vocatur. Fericior enim est arboribus cæteris. Nam ter quatérque per singulos annos generat fructum , atque altero maturescente , alter oboritur. <sup>n</sup> Hinc & Caricæ à copia nominantur. Ficus Ægyptia fœcundior fertur , cuius lignū in qua missum illico mergitur , & cum in limo aliquāndiu iacuerit , deinde insuperficie sustollitur , versa vice natura , quād madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletæ ficiis alebantur : <sup>o</sup> prius quam eos Pythagoras exercitator ad carnis vsum , qui fortior cibus est , transtulisset. A senibus in cibo sæpius sumptæ ficus , rugas eorum feruntur distendere. <sup>p</sup> Tauros quoque ferociissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata , eo quod parietes quibus innascitur carpit. Rumpit enim & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant Caprificum dictā , quod fucus arbor eius remedio fœcundetur.

Morus à Græcis vocata , quam Latini Rubum appellant , eo quod fructus eius velut virgulti rubent. <sup>q</sup> Est enim Morus sylvestris fructus afferens , quibus in deserto pastorum fames ac penuria confouetur. <sup>r</sup> Huius folia supericta serpenti feruntur interimere D eum.

Sycomorus , sicut & Morus Græca non mina sunt. Dicta autem Sycomorus , quod à folijs similis Moro. Hanc Latini Celsam appellant ab altitudine , quia non est brevis <sup>s</sup> Morus.

Nux appellata : quod umbra , vel umbra dium foliorum eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini <sup>t</sup> Inglaada vocant , quasi Iouis glandem. Fuit enim hic arbor consecrata Ioui , cuius pomum <sup>u</sup> tunc

<sup>vim</sup> habet, ut missa inter suspectos herbareum vel fuagorum cibos, quicquid in eis virulentum sit, exsudet, rapiat, atque extinguit.

\* Nuces autem generaliter dicuntur omnia testa: corio duriori, ut Pineæ, Auellanæ, luglandes, Castaneæ, Amygdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod sint duro corio testi. At contraria poma, omnia mollia, mala dicta: sed cum adiectione terrarum in quibus ante nata sunt, ut Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

Amygdala, nomen Græcum est, \* quæ Latinè nux longa vocatur. Hanc alij Nucielam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius. Cum se nux plurima syluis induet in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbusta sequentia præuenit.

\* Auellanæ, ab Auellano Campaniæ opido, ubi abundat, cognominatae sunt. Haec à Græcis Ponticæ appellatur, eo quod circa Ponticum mare abundant.

Castaneam, Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci καστανη vocant, propter <sup>b</sup> quod fructus eius gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui, dum cibiciuntur, quasi castrantur. Haec arbor, <sup>c</sup> simul ut excisa fuerit, tanquam syluā ex se expullulare consuevit.

Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad vietū sibi elegerunt, vnde poëta, Mortales primi ratabant gutture glandem. Prius enim, quam frumenti usus esset, antiqui homines glande vixerunt.

\* Suberies, arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata Suberies, eo quod fructus eius sucesidunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberies, <sup>e</sup> quasi subedies.

Fagus, & Esculus arbores glandiferæ ideo vocatae creduntur, quod harum fructibus olim homines vixerint: cibumque sumperirent, escamque habuerint. Nam <sup>f</sup> Esculus ab esca dicta, <sup>g</sup> Fagus vero à Græco vocabulum traxit. Φάγος enim Græcè comedere dicitur.

\* Xyliglycon, quam Latini corruptè Siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis. <sup>h</sup> <sup>i</sup> <sup>j</sup> quippe dicunt lignum γλυκύ dulce. <sup>i</sup> Huius arboris pomos succus expressus, Acatia à Græcis dicitur.

A <sup>k</sup> Pistacia, quod cortex pomiceus Nardipistici odorem referat.

Pinus, arbor picea, ab acumine foliorum vocata. <sup>l</sup> Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam <sup>m</sup> Græci πεύκη vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod desideret picem. Nam & specie sibi differunt. In Germanię autem insulis huius arboris lacryma electrū gigittat. Gutta enim defluens rigore, vel tempore in soliditatem durescit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. <sup>n</sup> Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea seruntur: sicut nux nocere omnibus.

Abies dicta, quod præ cunctis arboribus longe eat, & in excelsum promineat. <sup>o</sup> Cuius natura expers est terreni humoris, ac proinde habilis, atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et casus abies visura marino: quia ex ea naues fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus, quam Græci κέδρος vocant: quasi Κέδρος δρυός ογρή, id est arboris humor ardantis, cuius folia ad Cypressi similitudinem respondent. Lignum verò iucundi odoris est, & diu durans: nec à tinea vñquam exterminatur. De qua Persius. Et Cedro digna locutus. Scilicet propter durabilē perpetuitatē. <sup>q</sup> Vnde & in tēplis propter diuturnitatē ex hoc ligno lacunaria fiunt. <sup>r</sup> Huius ligni resina Cedria dicitur, quæ in conseruandis libris adeo est utilis, ut perliti ex ea nec tineas patiantur, nec tempore consefescant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

<sup>s</sup> Cypatissus, Grecè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumē erigitur. Vnde & κυπαρισσίος vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius Conus, quia rotunditas eius talis est, ut conum imitetur. Vnde & coniferæ Cypatissi dicuntur. Huius lignū Cedro penè proximā habet virtutē. Temporum quoque trabibus aptum, impenerabili soliditate nunquam oneri cedit: sed ei, qua in principio fuérit, firmitate perseuerat. <sup>t</sup> Antiqui cypressi ramos prope rogam constituere solebant, ut odorem cadauerū, dum vrerentur, opprimerent iucunditatem odoris sui.

\* Juniperus Græcè dicta, siue quod ab amplio in angustum finiat, ut ignis: siue quod concepium diu teneat ignem: <sup>u</sup> adeo ut si

prunæ

<sup>a</sup> prunæ ex eius cincte fuerint operæ, vsque ad annum perueniant. πῦρ enim apud Græcos ignis dicitur. Juniperus autem alia parua, alia magna est.

<sup>b</sup> Ebenus, in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durescit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis ut lauri, sed <sup>c</sup> Indicū maculosum est in paruulis distinctionibus albis, ac fulvis. Æthiopicū vero, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leue, & corneum. <sup>d</sup> Est autem Mareotica palus in India, vnde Ebenus venit. <sup>e</sup> Lucanus. Ebenus Mareotica, inquit; Ebenus autem crepudijs illigatur, ut infantem visu nigra non terreat.

Platanus, à latitudine foliorum dicta, vel quodd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nam πλάτης Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum iuxta aquam in plateis. Est autem tenerimis folijs, ac molibus, & vitium similis.

<sup>f</sup> Quercus, siue Quernus dicta, quod ea soliti erant dij gentium querentibus præcinerere, arbor multum annosa: <sup>g</sup> sicut legitur de quercu Mâbre, sub qua habitauit Abrahām: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperium per multa secula perdurasse. <sup>h</sup> Huius fructus Galla appellatur. E quibus una agrestis ουΦακίτης dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera, βελλανος leuis, ac lenis, ac nimium perforata, lucernarum tantum vīsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quod magis in asperis locis, montanisque fragis nascatur. Hinc per deriuationem fraxinus, sicut à monte montanus. De quo Ouidius, & fraxinus vtilis hastis.

<sup>i</sup> Taxus venenata arbor vnde & toxica vñca exprimitur. Ex hac arcus Parthi, & aliq gētes faciūt. Vnde & poëta: Ityreos taxitorquentur in arcus. <sup>k</sup> Ityreos autē dicit, Parthicos.

Acer, coloribus impar.

<sup>l</sup> Robur autē generaliter dicitur ex omni materia, quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur, quod alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nec facilè extra vñdas viuit. Hinc & tenera, & mollis, quia in humecto loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod viginosis locis, & humidis melius proficit. Nam in montanis & asperis minus lata est.

<sup>m</sup> Larex, cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: <sup>n</sup> ex qua tabulæ regulis affixæ flammarum repellunt, ne que ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multum nascatur. Cuius genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor, habens quasi noctis & diei notas: quæ tempora ortu solis occasuque constant. <sup>o</sup> Generat etiam resinam circa Eridanum fluuiū, vel, ut alij memorant, in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eo quod vtilis sit ad vsum telorū nitore, & levitate iaculandi. Est enim genus materiæ levissimæ,

<sup>p</sup> Salix dicta quod celeriter saliat, hoc est ve lociter crescat, <sup>q</sup> arbor lenta, vitibus habilis vinciēdis. Cuius seminis hæc dicunt esse naturā, p vt si quis illud in poculo hauserit, libe ris careat: sed & fœminas infecūdas efficit.

<sup>r</sup> Populus autem, & salix, & tilia mollis materiæ sunt, & ad sculpturam aptæ.

<sup>s</sup> Vimen vocatur, eo quod vim habeat multam vitoris. <sup>t</sup> Natura enim eius talis est, vt etiam si arefacta adluatur, virescat: deinde excisa atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Myricæ, quam Latini Tamaricem vocat, ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. <sup>u</sup> Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficiis artibus μισθρός, id est, edia concitari dicuntur.

Myrtus à mari dicta, eo quod magis littorearbor sit. Vnde & Virgilius, Littora myrtetis lætissima, & amantes littora myrtos. Hinc est, quod à Græcis μύρη dicitur. <sup>v</sup> Medicorum autē libri hanc arborem aptā scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lentiscus, quod cuspis ipsius lenta sit & mollis. Nam létum dicimus quicquid flexible est: vnde & lento vimen, & vites, Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. <sup>w</sup> Huius fructus oleum desudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima, & melior in Chio insula gignit.

<sup>x</sup> Terebinthus arbor, Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptū, πεύκης enim appellatur apud eos, arbor semper virens, & levitate materiæ elementorum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

<sup>a</sup> Rhododendron, quod corruptè vulgo Lorandru vocatur, quod sit folijs lauri similibus, flore vt rosa. Arbor venenata, interficit animalia, & medetur serpentium vexationes.

Herbitum, vocauerunt pastores, eo quod vice herbae praebatur pecoribus, vbi de sunt pascua.

Turbiscus, quod de uno cespite eius multa virgulta surgant, quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur recta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arefacit. Hac veteres cannam vocauerunt, arundinē vero postea Varro dixit. Sanè sciendū, quod Latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. Apud eos enim calamus canna dicitur.

Cicuta autem est, quod est inter cannarum nodos: dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arūdines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimum succum bibunt: unde & Varro ait: Indica non magnū in arbore crescit arundo. Illius & iecatis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere melia.

Sambucus, mollis, & peruvia arbor.

Rhamnus, genus est rubi quā vulgo Senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

Sentix, dicta à situ, quod est terra inculta: in qua sentices spinæque nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam reprehendebant, quod vi prendat.

Oleaster dictus, quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atq. sylvestris: amara atq. infructuosa: cui insertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriā qualitatē. <sup>b</sup> Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gumi simulat sine ullo qualitatis mortu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

Oliua Græcè ἡλιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, vt oliua dicatur. <sup>c</sup> Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus oleum. Est autem arbor pacis insigne, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

Orchades, oliuæ Græca etymologia à similitudine testiculorū vocatæ, quos Græci ἔγχει vocant.

Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphiæ, à Papho insula dictæ, unde prius allatæ sunt.

A = Lycinæ, eo quod optimum dentlumen. Nam λυκη lumē est. Vnde & lychnū nomē accepit, quia aptum est flāmis & luminibus.

Pausia, quam corruptè rustici Pusiam vocant, viridi oleo & suaui apta. <sup>d</sup> Et dicta Pausia quod pauiatur, id est tundatur, vnde & paumentum.

Syria dicta, pro eo quod de Syria est alata, siue quia nigra est.

Crustumia, eadē & volemis dicta: eo quod volam compleat magnitudine, hoc est medium manū: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volenum Gallicalingua bonū & magnum intelligunt.

Colymbades appellatæ - - -

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus <sup>e</sup> olea est arbor, vnde deriuatum fit oleum. Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur Hispanum, à Græcis οὐρανοῦ appellatum. Quod autem ex fulvis, & nondum mitibus fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad usum vite primum est Hispanum, secundum Viride, tertium Commune.

Amurca, olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quod ab oleo se emergat & fæx eius sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi νόμπη dicunt.

Resinam Græci ρεσίνη vocant, πέτρη enim Græcè dicitur quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorū, vt cerasi, lētisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata Orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularū vel succinorū, cuius lacryma ducescunt in gēmam. Prima est resina tercibinthina, omnium præstantior. Affertur autē ex Arabia Petræa atq. Iudea & Syria, Cypro & Africa, ex insulis quoq. Cycladibus. Secunda est lētiscina: quæ mastix vocat: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarū alia πινάτη alia πεπάνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrrenha Colophoniam. Vnde etiam nomen Colophoniam resina sumpsit.

Pix Græcū nomen est: quā illi πίτσιν vocat. Alij volūt ex pinopicē vocari, hec à Græcis appellatur Clonia: nos ramalē dicere possumus cuius probabilis splēdēs, læuis, & mūda.

Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus

Ff surgunt,

surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam A cetera usus inuenit, fauente natura.

<sup>a</sup> Omnia poena Latinè neutri generis esse dicuntur: arbores autē fēminini sunt generis: exceptis paucis. ut hic oleaster, hoc siler, ut Virgilius, Molle siller. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluam quidam volunt facere discretionem, ut hæc buxus de arbore dicamus, buxum vero de ligno composito.

<sup>a</sup> Cap. VII. Palma dicta quia man. viest. Ambros. 3. Hexaem. c. 13. Laurus, & palma ad insignē victoriae lauro victorum capita coronantur, palma manus vietricis ornatus est.

<sup>b</sup> Ex nomine aui illius. *Contra Plinius lib. 13. cap. 3.* ex arbore nomen aui inditum putari ait.

<sup>c</sup> Qui & Nicolai. à Nicolao Peripatetico, cuius consuetudine delectabatur Augustus: sed caussam non uno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenaeus, & snidas.

<sup>d</sup> Alij Nucaleas quos Græci Caryotas. Sic Plin. nat. piantas vocat Diosc. lib. 1. c. 149.

<sup>e</sup> Hanc arborem d'apyn. G. v. q. n. d. viriditatem. Respxisse quidam putabat ad Hegeppum, qui lib. 3. c. 5. prop̄ Antiochiam lucū esse ait, qui, quod semper vireat, Daphne sit appellatur.

<sup>f</sup> Sola quoq. hæc arbor fulim. Plin. libro. 14. c. ultim. Fulmine sola non icitur.

<sup>g</sup> Malum à Græcis dictum. sic sup. lib. 12. c. 1. Melo, quod sit rotundissimo membro.

<sup>h</sup> Malum Matianum à loco. Aliter Plin. lib. 15. c. 14. sed idem plinius Matij quoq. oppidi meminit. lib. 6. c. 4.

<sup>i</sup> Cydonium conficitur. Vid. Pallad. in Octob.

<sup>k</sup> Fit quoq. ex ea vinum. De quo Diosc. lib. 5. c. 28.

<sup>l</sup> Melimelum. Plin. lib. 15. c. 14. Mustea à celeritate mitescendi. quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.

<sup>m</sup> Vnde & quidam. Martial. lib. 13. epig. 24.

<sup>n</sup> Idem & malogranatum. Plin. 13. c. 19. aliqui granatum appellant.

Quod intra corticis rotunditatē gran. contin. mult. Ex Hieronym. Agg. vlt.

<sup>o</sup> Flores malor. à Græc. app. κύτιον. è Dioscorid. libro 1. c. 153.

<sup>p</sup> Latini Caducum. Aurelian. lib. 5. tard. c. 2. Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. Sic n. legendum existimo apud Aurelianum à forma ampulla, Nam idem lib. 4. c. 3. Ampullagium vocari scribit. Ego vitrobiq. ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoque dixisset Isidorus mali Punici caducum ampullacium à Latinis vocari.

<sup>q</sup> Agrestium autem malor. flores Græci Balaustiū,

&c. è Dioscorid. cap. 155. περὶ βαλαυσίων. Balaustiū meminit

Plin. 26. 6. 3. & Arnob. lib. 6. aduers. gent.

<sup>r</sup> Negant Medici. Id uno verbo complexus est Dioscorides ἀγρόπας dicens.

<sup>s</sup> Trium generum. Pallad. lib. vlt. c. 6. Genera eorum hæc; Duracina, Præcoqua, Persica, Armeniaca.

<sup>t</sup> Quod eam arborem primus in Ægypto, &c. Vid. plin. lib. 15. c. 12.

<sup>v</sup> Horum aliud præcox. Quod à nobis albercoq. voc. non profus; immutata, dicitur.

<sup>x</sup> Medica, &c. Verba sunt Solini. c. de Media.

<sup>y</sup> Hanc Græci νεδέη μήκε. Ita dicitur à Diſcorid. lib. 1. c. 167. quamvis scio suspicere quibusdam hanc vocem ζεργάμην malunt. Illud verò sciendum à Nicandrii prete repārūs ioy dici, quod à nobis naranja.

<sup>z</sup> Hæc arbōr omni fer- posita. è Seru. Georg. 2. <sup>a</sup> Quæ vulgo-faba Syriaca. è Seru. sed lotus επιβατική faba Græca, ab Athenaeo faba Ægyptiaca vocatur. De Meli nihil comperti.

<sup>b</sup> Maiorem pipere. Ita Diſcorides.

<sup>c</sup> Alij à multitudine enixi fruct. nixam. In magno codic. Rom. S. Petri hec addita reperiſſe ſe, ſed eadem nix aiebat Chacon. Hanc arborem Romani vocant prunū, Hispani nixū, Vandali, & Gotthi, & Suevi, & Celtiberi ceruleā. Retinent hodie vefigia huius roci Leſitanī & Gallici, qui pruna omnia, ameras, ſue ameras, eunt: & apud Aurelian. lib. 4. Tard. 2. 8. Pro, decoctione noxarum, aut glycirrhizæ. mixarum ego legerim: quod autem myxa pro nixa legendū quidam contendunt, ex Paſt. Ægin. lib. 7. μυξα δέρδης καρπὸς ἐξι μυροτερες & μυρτας κουκουάδων, δινάμει ἡ παραπλήσιος, conſeruat, quod à Gallicis diximus. Nam m. in locū n. aut etiam contraria multis vocib. ſuccēſſe, paſſim videmus.

<sup>d</sup> Hæc arbōr ſola gummi. Ex Diſcorid. lib. 1. c. 175.

Quo & medici, & scriptores. plin. lib. 13. c. 11. Vellissimum pictorib. & medicis ſed nihil muto.

<sup>e</sup> Elæomeli ſuauiſ. Verba ſunt Diſcorid. lib. 1. c. 37. ſed oleo, non de arbore. Plinius lib. 16. c. 7. Sponte naſcetur in Syria maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arborib. pingue, craſſius melle, resina tenuius, ſapore dulci. Et lib. 23. c. 4. elæomeli, quod in Syria ex ipſis oleis manare diximus: & arbor fortaffe eodem nomine appellata eſt.

<sup>f</sup> Epimelis. Genus mespili, ut ait Diſcorid. lib. 1. c. 171. Vid. Macrob. lib. 3. c. 19.

<sup>g</sup> Melos, Solin. c. 40. & arbor eſt melops (al. metopos) Ex qua profluit lensus humor, quem ammoniacum nominamus. à Plinio metopium dicitur, à Diſcorid. lib. 5. c. 98. agafyllis.

<sup>h</sup> Mespila - quod pilulæ. Al. pirula.

<sup>i</sup> Pyrus q. in ign. sp. deformata. Sic Gotth. cc. alij for- mata.

<sup>k</sup> Crustumia ſunt pyr. -- nominata. è Seru. Georg. 2.

<sup>l</sup> Poma pyrium ent. Ex plin. lib. 23. c. 7.

<sup>m</sup> Cerasus - appellatum eſt, è Seru. Georg. 2.

<sup>n</sup> Hinc & caricæ à copia nomen. Eſt Caria ſiccaria, fertilissima auctore Strabone, ſed hac auctiæ credo ab alijs, cui carica sarcina significaret, quod Hispani ex eavoce carbos, Itali carico feciſſent.

<sup>o</sup> Priusquam eos Pythagoras exercit. Ex plin. lib. 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuidam tribuit Panſinus in Heliac. posteriorib. cui pythagoras Rheginus ſector ſtatū ſunt, & quidem id à Laertio omissum, qui Pythagore pugilis meminit, valde miror: ut plin. de ceptus videri poſſit.

<sup>p</sup> Tauros quoq. ferociſſimos. Ita plutarch. libro. 1. συρποτια. Id non niſi de caprifoco refert plinius.

<sup>q</sup> Fructus eius velut virgulti. Ex c. Rom. ſed atq. quām virgulti malemus.

<sup>r</sup> Est n. morus sylvestris fructus afferens. Am. c. 7. ad illud: vellicans ſycomorus, &c. Nobis autem quia ſolitudo in qua morabatur Amos, nullus huiuscmodi gignit arborem, magis videntur rubi dicere, qui afferunt mora, ac paſtorum famam, & paenitiam consolantur.

f. Huius

- Hinc folia supericta scrip. Verba sunt Ambros. **A**
- a.** Inglandem vocant q. Ionis gland. è Seru. Eclog. 8.
  - b.** Nices autē generaliter dicuntur. è Seru. Eclog. 2.
  - c.** Quæ Latine nux long. seru. ad illud; cum se nux plurima: plurima (inquit) id est, longa.
  - d.** Hanc alij nuciclam. Al. nucellam, nucedam, nuclam.
  - e.** Auenianæ ab Aueniano Camp. opp. -- cognom. è Seru. Georg. 2. ad illud. Plantis & duræ coryli, &c.
  - f.** Hæc à Græcis Pontic. sic Macrobi lib. 3. cap. 18. sed atenacis libro. 2. Castaneam nucem Ponticam vocat.
  - g.** Quod fructus eius gemin. &c. Cum Græcam vocem dixisset, tamum putauit in etymologiam ludere. Nisi hec aliena esse manis. Nam castoris. i. fibri meminisse (quod quidam crederunt) ego minimè puto.
  - h.** Simul ut excisa fuerit. s. exp. c. Verba sunt Ambrosij Hex. lib. 3. c. 13.
  - i.** Suberis. Legitur hec vox apud Fest. in Stura.
  - j.** Quasi subedies. F. suedies.
  - k.** Aesculus ab esca. Seru. ad. -- Aesculus imprimis. Georg.
  - l.** Aesculus arbor est glandifera, quæ licet ab esu dista sit, tamen per. x. scribitur. Sicut eatalatum, licet à celocelias habeat deriuationem.
  - m.** Phagus. Ex eod. Eclog. 1.
  - n.** Xyliglycon. Eandem alij vel ξυλόνεγρα, vel ξεράτιον vocant.
  - o.** Huius arboris pomo succ. exp. acacia. De Acacia Dioſc. lib. 1. c. 134. sed apud illum arbor est, siue spina potius instar arboris, & cuius siliquæ succus exprimitur. Et apud Plinius nihil commune siliquæ cum acacia. Ergo deesse hic credo aliquid.
  - p.** Pistacia. Vid. Dioscorid. lib. 1. c. 178. & Plin. 25. cap. 22.
  - q.** Pinum n. antiqui acutū nom. Idem. sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.
  - r.** Græci θέρινη. Ex Ambros. Hex. 3. c. 3.
  - s.** Pinus creditur prodeſſe cunct. &c. Ex Pallad. in Nozem. vid. Theoph. lib. 3. de cauf. plant. cap. 15. cum plinius contra exist. mafse videatur lib. 17. c. 12.
  - t.** Cuius natura expers est terreni humoris Vitruv. lib. 2. c. 9. Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimumq. humoris, & terrenis leuiorib. naturæ partib. comparata, non est ponderosa.
  - u.** Quasi κυρτέως ἀρνώς υγεῶν, &c. è Seru. ad v. Proculbūt piceæ Æn. 6. ex quo hoc Cedrie melius apparetur: de qua statim.
  - v.** Vnde in templis propter diut. Ex Ambros. 3. Hex. c. 13. & in fin. ps. 118.
  - w.** Huius ligni resina Cedrea. Vid. Vitruv. libro. 2. c. 9.
  - x.** Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. Seru. Æn. 3. ad v. Aeris quercus, aut coniferæ Cyparissi. Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa κυρτέως est. Nam à rotunditate in acumen leuatur.
  - y.** Antiqui cypresi ramos. Ex eod. Æn. 6. ad v. ferales ante cupressus.
  - z.** Juniperus Græcæ. Juniperus Latina est vox. Nam Græcæ ἥπατος dicitur.
  - aa.** Adeo ut si prunæ eius, &c. Ex Hier. epist. ad Fabio. 1. 25. manjone. 16.
  - bb.** Juniperus autem alia paru. &c. Ita Dioscorid. libro 3. c. 104.

- A**
- a.** Ebenus in Ind. & Äthiop. è Seru. ad v. Sola India nigrum fert ebenum. Georg. 2.
  - b.** Sed Indicum maculos—fulvis: è Dioscorid. libro. 1. c. 130.
  - c.** Est autem Mareotica palus in India. Seruus ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Ägyptia (inquit) Mareotis enim Ägypti pars est. & ad-sola India nigrū fert ebenum: Atqui in Ägypto nascitur, sed Indianam omnem plagam Äthiopiz accepimus.
  - d.** Lucanus. Lib. 1. b.
  - e.** Sicut legitur de querc. Marib. &c. Hierony. in loc. Hebraic. Quercus Abrahæ, quæ est Mambre usq. ad Constantij. (Al. Constantis.) Regis imperiū monstrabatur, & mausoleum eius in praesentiarum cernitur.
  - f.** Huius fructus galla. è Dioscorid. lib. 1. c. 127.
  - g.** Lucernarum tantum vīb. necessaria: ex Plin. lib. 16. c. 7.
  - h.** Taxus venenata arb. è Seru. Eclog. 9.
  - i.** Ityreos autem dicit Parthicos. Verba sunt Seruū eo loco.
  - j.** Robur. autem general. Seruus Æn. 12. ad v. In medioq. focos, & D. c. a. Gramineas: Robur, omne lignum, cùm sit & species.
  - k.** Larix cui hoc cognom. ex Vitruv. lib. 2. c. 9.
  - l.** Ex qua tabulæ tegulis affix. ex Pallad. in Nozem. tit. 15.
  - m.** Generat etiam resinam: Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 114.
  - n.** Salix dicta è Seru. Eclog. 1.
  - o.** Arbor lent. vit. hab. v. ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 13.
  - p.** Ut si quis illud in poculo hauserit lib. careat: Ex Hieron. Isai. c. 5. vid. Plin. 16. c. 26.
- C**
- q.** Sed & fœmin. infœc. facit. Ex Dioſc. lib. 1. c. 137.
  - r.** At Plinius sterilitatis medicamen fœminis esse ait.
  - s.** Populus autem, salix, & til. ex Vitruv. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nozem. tit. 15.
  - t.** Vinen--quod vim habeat. Immo quasi vincimen.
  - u.** Natura enim eius talis est, demergat. ex Hilario in ps. 136.
  - v.** Hæc arbor--concitari. ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hec de sylvestri myrica, non de sativa. Nam duo sunt genera. Vid. plin. Theoph. Ambros.
  - w.** Medicorum autem libri, &c. è Seru. Georg. 2. ad v. solidi Paphi: de robore myrtus.
  - x.** Huius fructus--gignitur. ex Dioscorid. libro. 1. cap. 90. &c. 91.
  - y.** Terebinthus. Ex eod. c. sequenti.
  - z.** Et levitate materiae--scribe in buxo. ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 3. locus autem scriptura Isac. c. 30.
- D**
- a.** Rhododendrum. Dioſc. lib. 4. c. 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. Vid. plin. lib. 16. c. 2. A nobis adelfa dicitur.
  - b.** Turbiscus. Græc. Thymelea.
  - c.** Cicuta autem est--nodos. è Seru. Eclog. 2.
  - d.** Dicta quod lateat. Inf. c. 9. Cicuta propter quod in Thyrso geniculato nodos habeat occultos, vñ canna, sicut dicitur fossa cæca, quæ occulta est.
  - e.** Sambucus. Gotthic. libri, Sabucus.
  - f.** Sentix dicta à situ. Lufi verbis Virgilij: Per loca senta situ. Æn. 6.
  - g.** Lacryma oleastro. ex Dioſc.

- i Olea autem ipsa arb fruct.oliu. &c è Sera. Sed truncis oleo melius Georg. 2.  
 k Orchades Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non vt vulgo, Orchites, admonuit Pierius.  
 l Radiolæ. Virg. Orchites, & radij, & amara pausia baccæ. Radiolum vocat Colum. libro. 12. cap. 47. vt distinguat (credo) à Radio maiore. De quo Cato. cap. 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiam, Radium maiorem, Salentinam, Orchitem.  
 m Licini e. Licinia meminit Plin. lib. 15. c. 2.  
 n Et dicta Pausia, è Sera.  
 o Crustunia item, & Volema. Pyrorum genera haec sunt, propterea inter oleas posita, quod Iſidorus (vt diximus) Seruū commentarijs sine Virgilij carminib. est vsus, id illi fraudis sape fuit. Qui Seruū locum impexerit, id ita esse facile compieret.  
 p Colymbades appellatæ. è plin. Columell. Athen. lacunam facile expleas.  
 q Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. Verba sunt Seruū.  
 r Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispanū à Græcis ὁμόνιμον. &c. plin. lib. 12. c. 7. Omphaciō ex olea adhuc alba expressa; deterius ex drupa, ita vocatur prius quam cibo matura sit, iam tum colorem mutans; differentia, quod hoc viride est, illud candidum. porrò de Hispano Galenus lib. 6. de simplic. medicam. Si oleum (inquit) gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum cenfetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanticum nominant. Meminit quoque Hispani olei Aurelianus sepe, vt lib. 3. tard. c. 2.  
 s Amurca--ab emergendo. Seru. Amurea per. c. scribitur, & per g. pronuntiatur.  
 t Prima est resina terebinth, &c. è Dioscorid. lib. 1. c. 91. 92. & 93.  
 u Hæc à Græcis appellatur. Clonia. Mendoza ergo apud Dioscoridem. 95. πίστα ἡ μὲν υγρὰ ἡ τερπεῖνος καὶ σοι. Cum legendum sit κλωνος.  
 v Probabilis splendens, lenis, & munda. Dioscorid. ἡγιαὶ δέ καλὴ ἡ γαλβώσα, ἡ λεῖα, ἡ ναῦτη.  
 w Creendarum arborum--natura. è Seru. Georg. 2. ad v. Princip. arborib.  
 x Omnia poma--ligno composito. Ex eod. Ann. 2. ad v. folijs oleaster amaris: in eo quadam emendanda ex Ifid.

### De arboribus aromaticis.

#### Cap. VIII.

**A**ROMATA sunt, quæq. fragratis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, siue aliæ regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quod aris imposta diuinis invocationibus apta videantur, seu quod sese aéri inserere, ac miscere probantur. Nam quid est odor, nisi aer contactus?

Thus, arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, <sup>b</sup> ramis ad aceris qualitatem, Amigdalæ modo succum aromaticum fundens, album, & masticatione velut in puluerem resolutum: & cùm frangitur, intus pingue est, & igni appositum

A facile ardescens. <sup>d</sup> Et appellatur apud az. masculum, eo quod sit natura rotundata in modum testiculorum. Reliquum planum & penè scabrosum: minus optimū. <sup>e</sup> Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit, gummi verò liqueficit calefactū. <sup>f</sup> Thus arietem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebae in puluerem rediguntur, thus carpitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanū vocatum à mōte Arabiae, vbi Sabæi sunt. Nam mons eorum Libanus dicitur, vbi thura colliguntur.

g Myrrha, Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam <sup>duo</sup> dicitur: cuius gutta viridis atq. amara, vnde & nomen accepit myrrha. <sup>k</sup> Gutta eius sponte manans pretiosior est, elicita corticis vulnera vilior iudicatur. Sarmentaei Arabes ignibus fouent: quorum fumo sati noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumq. insanabiles morbos contrahunt.

<sup>l</sup> Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur, & purior.

<sup>m</sup> Storax, arbor Arabiæ, <sup>n</sup> similis malo Cydonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius in terram cädens, munda non est, sed cum proprij corticis scrobe seruatur. Illa autem, quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida: dehinc fulua fit Solis caussa, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris iucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quod sit gutta arboris profluens, & cōgelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt, Græce autem στίραξ Latinè storax dicitur.

<sup>o</sup> Bdellium, Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis, & qualiter cerea, & quæ facile molliatur, neque ligno vel terra commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi: quoniam ita amarificat guttum.

<sup>q</sup> Mastix, arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modum granorum est. Melior autem in Chio insulae agnitur, odoris boni, candoris ceræ. Punicæ. Vnde & splendorē cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina, vel thura. <sup>r</sup> pipet

<sup>1</sup> Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucasi, quod Soli obuersum est folijs ad Iuniperi similitudinem. Cuius sylos serpentes custodiunt: sed incolae regionis illius, cum maturz fuerint, incendunt. Et serpentes igne fugantur: & inde ex flamma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba est, cuiusquidem diversus est fructus. Nam quod immaturum est, piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugosa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem, & nomen. Piper si leue est, vetustum, si graue nouellum: vitanda est autem mercatorum fraus. Solent enim vetutissimo piperi humecto argentispumam aspergere aut plum-  
bum, ut ponderosum fiat.

Aloa, in India atq. Arabia gignitur: arbor odoris suauissimi ac summi. Denique lignum ipsius, vice thymiamatum altaribus adulteri, vnde & nomen traxisse creditur.

Cinnamomum dictum, quod cortex eius in modum cannæ sit rotundus & gracilis. Gignitur autem in Indiæ & Æthiopiarum regionibus, frutice breui duorū tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimorum virgarum. <sup>x</sup> Nam, quod in crassitudinem extenditur, despectui est: quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cum frangitur visibile spiramentum emittit ad C imaginem nebulæ seu pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria & Armenia: frutex eius botrosum semen reddens sibi conexum, fiore albo veluti violæ, folijs similibus Brionia, odore etiam bono, somnos suauificat.

<sup>2</sup> Casia nascitur in Arabia: virga robusti corticis, & purpureis folijs, ut piperis. Est autem virtutis cinnamomi similis, sed potentia inferior: vnde pro Cinnamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admiscetur.

<sup>3</sup> Calamus aromaticus à similitudine calamis visualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, fulvus, fragrans spiritus suavitate. Qui cum frágitur, in multas fit partes scissilis, simulás gustu Casiam cù leui actimonia remordente.

<sup>b</sup> Balsami arbor, in Iudea intra terminos tantum XX. iugerum erat. Posteaquam eandem regionem Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est, stirpe similis viti, folijs similis rutæ, sed al-

A bidioribus semperque manentibus. <sup>a</sup> Arbor autem Balsamum: lignum eius Xylobalsamum dicitur: fructus, sive semen Carpobalsamum: succus <sup>c</sup> Opobalsamum. Quod ideo cum adiectione significatur, eo quod per culus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam distillat: cauernas enim Græco sermone <sup>d</sup> πη dicitur. Cuius guttam adulterant admixto Cyprino oleo, vel melle. <sup>g</sup> Sed sincera probatur à melle, si cum lacte coagularetur: ab oleo, si instillata aqua aut admixta facilè fuerit resoluta: præterea si lanceæ vestes ex ipsa pollutæ non maculantur. Adulteratum quidem neque lacte coagulat, & vt oleum in aqua supernaturat, & vestem maculat. <sup>h</sup> Balsama autem si pura fuerint, tantam vim habent, ut si Sol exceduerit, sustineri manu non possint.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Aromata sunt quæque, f. Od. India.

<sup>Quæq. id est, quæcunque.</sup>

<sup>b</sup> ramis ad aceris qualitatem, &c. è Solin. c. 46.

<sup>c</sup> Cum frangitur intus pingue. è Diosc. lib. 1. c. 82.

<sup>d</sup> Et appellatur apud nos mascul. Ex Plin. libro. 12. c. 14.

<sup>e</sup> Adulteratur autem admixt. è Dioscorid. ibid.

<sup>f</sup> Tūs autem si ne asp. è Seru. ad v. molles sua tura Sab. Georg. 2.

<sup>g</sup> Myrrha Arab. arb. alt. ad. q. c. è Solin.

<sup>h</sup> Similes spinæ quam ἄνθροι vocant Seru. Georg.

<sup>2</sup> Acanthus arbor est in Ægypto semper frondes. ἄνθροι dicta, quia spinis plena est.

<sup>i</sup> Vnde & nomen accept. Nam myrrha è voce Hebreæ fluxit: vt item Cinnamoni, Nardus, Crocus: Agallochus: sive Alce auctore Hieronymo.

<sup>k</sup> Gutta eius sponte man. è Solin.

<sup>l</sup> Myrrha autem Troglodytica. è Dioscorid. lib. c. 180. sed finu fortasse legendum pro insula.

<sup>m</sup> Storax arbor Arab. Donatus in Adelph. sc. 1. Storax (inquit) ab odore. Eadem vox legitur apud Solinum Styx apud Plin. & alios.

<sup>n</sup> Similis malo Cydonio. è Diosc. c. 89. plinius, 12. c.

<sup>o</sup> Cistonea malo similem.

<sup>p</sup> Bdellium. Vid. Diosc. c. 81.

<sup>q</sup> Equaliter cerea. Idej. vndiq. cerea. plinius: esse autem debet translucidum simile cereæ.

<sup>r</sup> Mastix. è Dioscorid. c. 91.

<sup>s</sup> Candois ceræ Punicæ. Tyrrhenæ tere. Diosc. sed hinc fortasse è Plinio, qui ceram Punicam candidissimam fieri dicit.

<sup>t</sup> Piperis--similitudinem. è Solin. c. de India.

<sup>u</sup> Cuius quidem diuersus est fructus. Ex eod.

<sup>v</sup> Vnde & nomen traxisse creditur. An quis, cum Grecis ἄρα sit area, aræ pro area in glossis legi sive fidorus, sive, quod magis credo, qui bacilli adiecit.

<sup>x</sup> Nam quod in crass-eximum. è Solin. c. 43. Vid. Theastr. lib. 9. de his plant. c. 5.

<sup>y</sup> Frutex eius botrosum sem. è Diosc. lib. 1. c. 14.

<sup>z</sup> Casia. Ex eod. c. 12.

<sup>a</sup> Calamus aromatic. è c. 17.

<sup>b</sup> Balsami arbor. è Solin. c. 48.

- \* Folij similis rutæ s. a s. q. m. è *Dioscorid. c. 18.*
- \* Arbor autem balsamum. è *Seru. Georg. 2.*
- \* Opobalsamum, quod ideo cum adiectione ligni. &c. ex *Hegeſipp. lib. 4. c. 17.*
- <sup>f</sup> Eo quod per cussus ferreis vng. Ita quidem *Dioscor. & Theophrastus. Melius Plinius: Ferro ladi vitalia edit, & Tacit. V. hist. si vim ferri adhibeas, paucum vere negeſip. libro 1. Virgultisque innascitur, quæ acutis lapidib. incident pueri agricolar.*
- <sup>h</sup> Balsama autem, si pura fuerint. è *Seru. Georg. 2. ad illud. Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?*

### De herbis aromaticis, sive communibus. Cap. IX.

**E**Xtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui causa resonant, habentes nominum explanationem. Non tam omnium herbarum etymologiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina.

\* Folium dictum, quod sine villa radice innatæ in Indiæ littoribus colligitur. Quod lino perforatum, siccant Indi atque repnnunt. Fertur autem Paradisi esse herba guidum Nardum referens.

<sup>b</sup> Nardus, herba est spicosa, vnde & à Græcis *ναρδός οὐχις* appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quod mens, in quo inuenitur, alio latere Indianam spectat, alio Syriam. Est autem Indica multiformis, sed melior Syriaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odoratissima, Cyperum simulans. Quod si multū in ore tardauerit, linguam siccatur. Nardus Celica, à regione Galliæ nomen traxit. Nascitur enim sepius in Liguriæ Alpibus, & in Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantum propter odorem bonus. Thyrſi eius, atque radiculae vtiles probantur vſibus nostris.

<sup>d</sup> Costum, radix herbae est nascentis in India, Arabia, & Syria, sed melius Arabicum: est enim album & leue, suave, iucundi odoris, Indicum colore atro, & leue, vt ferula: Syriacum verò pondere graue, colore buxeo, odore acri, summum tamen album, leue, aridum, gustum incendens.

\* Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coriciū, quanquam & alibi nascatur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia. Vnde & à potiore parte nomine accepit. Nam multæ res nomina sumpserunt à locis, vbi

**A** plus prouenit, & melius aliquid. Optimum est autem, quod fuerit recens, odoris bona, albedine parua, porrectæ longitudinis integrum, & neque in fragmēta comminutum, inspiratione bona, & cum carpitur, manus inficiens, & leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit: aut vetustum, aut infusum agnoscitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoque ponderis cauſa spuma argenti contrita adjicitur, & proditur, si puluerulentum reperitur, que decoctum ab odore proprio fuerit laſsum.

<sup>k</sup> Crocomagma, expressis aromatibus crocini vnguenti, atq. informato sedimine in pannusculos, fit: & ideo sic appellatur.

<sup>i</sup> Asarum, nascitur in vmbrosis montibus, folijs Casiae similibus, inter quæ flos iuxtaradicem purpureus, in quo semen continetur vuarum simile, radicibus pluribus, atque tenuissimis, & benè redolentibus, & est virtute simili Nardo.

<sup>n</sup> Phu, nascitur in Ponto, folijs Oleastro similibus.

Cyperus à Græcis vocatur, quod habet virtutem feruentem. Radiceius est iunci trianguli, folijs porri similibus, radicibus nigris, sive contiguis, in similitudinē oliuarum odoratissimis atque acerrimis. Nascitur in paludibus atq. in vacuis locis. Traditur etiam alia species Cyperi, quæ in India nascitur, & appellatur lingua eorum Gingiber.

<sup>q</sup> Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis nomen accepit. Vnde & Latinis Arcum dicitur: quod flos eius coloris varietate eundem arcum cælestem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima & violentissima est: species eius folijs gladioli similibus, radice aromatica, odoris boni.

<sup>r</sup> Acorum, folijs Iridis similibus, radicibus saporis acerrimi, sed odoris iucundi: propter quod & aromatica est.

<sup>t</sup> Meu----

<sup>v</sup> Cardamomum----

<sup>x</sup> Squinum, melius quod in Euphrate nascitur, quam quod in Arabia, fuluum, multiflorum, purpureum, tenuem, odoris rosei, cuius manu fricatur, gustu multum incendit linguam, atque mordet. Huius flos <sup>οὐράνιος</sup> dicitur. <sup>Αὐράνιος</sup> enim Græcè flos nuncupatur.

Thymum appellatum, quod flos <sup>εστί</sup> odorem refert. De quo Virgilius: Reddetur que thymo fragrantia melia.

<sup>a</sup> Epithymum, Græcum nomen, quod Latini nō dicitur flos thymi. Nā flos Græcē thymū vocatur. Et autem flos Tymbræ similis.

<sup>b</sup> Samucus est, quem Latini Amaracū vocant. Cuius nominis vsum Virgilius etiam ad Venetem referēs ait: - Vbi mollis Amaracus illum Floribus & dulci aspirans complicitur umbra. Aptæ est autem hæc herba vnguentis.<sup>b</sup> Vnde & nomen traxit Amarcus à puerō cuiusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vnguentā nouum & gratissimum ex confusione odorem creauit.

<sup>c</sup> Hyacinthus, herba est habens florē purpureum. Traxit autem nomen à puerō quodam nobili, qui in saltibus inter purpureos flores repertus est imperfectus, deditq. nomen herbe puerilis funeris casus.<sup>d</sup> Est autem radice, & flore bulbifamilis, pueros à pubertate retinens.

<sup>e</sup> Narcissus herba fabulosè impositum nō men habet, à quodam puerō, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorū.

Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata, quasi lilia, & cuius cum cador sit in folijs, auri tamen species intus effulget.

<sup>h</sup> Viola, propter vim odoris nomen accepit. <sup>i</sup> Huius genera sunt tria, purpureum, albuin, melinum.

<sup>k</sup> Acanthus, herba Ægyptia semper frondes, spinis plena, flexili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quæ Acathina dicitur, & Acanthis dicta.

<sup>l</sup> Hedera dicta quod arboribus reptando adhæreat. De qua Virgil. Inter viñtrices hedetam tibi serpere lauros. Alij hederā aiunt vocatam, <sup>m</sup> quod hædis supra lactis abundatiā in escā à veteribus præbebatur. <sup>n</sup> Hedera, frigidæ terræ indices sunt secundum Physicos. Nam antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.

Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quendam flonium plurimū gigni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Romanī alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quod sumptum motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autē genera, <sup>o</sup> albū, & nigrum.

<sup>p</sup> Acone, portus est Bithyniæ, qui prouenit malorum graminum usq. adeò celebris est, vt noxias herbas Aconitalline nomine-

A mus. <sup>q</sup> Nā Toxica venena ex eo dicta, quod ex arboribus taxeis exprimantur: maximè apud Cantabriam.

<sup>r</sup> Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt duris carnibus superadicta citius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plurima in Mauritania.

<sup>s</sup> Lafer herba nascitur in monte Oscobagi: vbi & Ganges fluuius oritur: <sup>t</sup> cuius succus dictus primum Lacis: quoniam manat in modum lactis: deinde visu deriuante Lafer nominatum est. Hoc est à quibusdam Opium Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

<sup>v</sup> Aloe, herba amarissimi succi.

<sup>x</sup> Panace, herba fragratis odoris, thyrsos ferulæ similis, ex qua profluit succus: qui Opopanax dicitur, croceus & pinguis, odore grauis, & amarissimus.

Galbanum, succus est ferulæ.

Dyctæ, est mōs Cretæ, ex quo Dyctamnū herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentiae est vt ferrum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde, & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhærentes ejiciunt. <sup>y</sup> Hanc quidam Latinorū Poleum Martis dicunt, propter bellī tela excutienda.

<sup>z</sup> Mandragora dicta, quod habeat mala suave olentia, in magnitudinem mali Marianæ. <sup>a</sup> Vnde & eam Latini malum tétræ vocant. <sup>b</sup> Hanc poëtæ αὐθωπέμορφον appellant, quod habeat radicem formiam hominis simulantem. <sup>c</sup> Cuius cortex vino mixtus ad bibendum datur ijs, quorum corpus propter curam secundum est, vt soporati, dolore non sentiant. Huius species duæ. Fœmina, folijs lactucæ similibus, <sup>d</sup> mala generas in similitudinem prunorum. Masculus vero, folijs betæ similibus.

<sup>e</sup> Papauer herba somnifera: de qua Virgilius, Lethæo perfusa Papauera somno. Soporat enim languoribus facit. Eius alia est visualis, alia agrestis, ex qua fluit succus, quæ Opium appellant.

Colocynthis, cūcurbita agrestis, & vehe mente amara, quæ similiter, vt cucurbita flagella per terram tendit. <sup>s</sup> Dicta autem Colocynthis, quod sit fructu rotudo, atque folijs, vt cucumis visualis.

<sup>h</sup> Centauriam Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem

& *λιπινίτος*, quia locis humectis nascitur. Eadem, & Fel terræ propter amaritudinem.

*Glycyrrhiza* Græcè exco dicta, quod dulce radicē habeat. γλυκκόν enim dulce Græci dicunt. Eadem ἀγρύπη, quia sicutibus sitim sedat.

<sup>i</sup> Dracontea vocata, quod hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq; draconis imitetur, vel quod eam herbā viperā timeat.

<sup>k</sup> Chelidonia ideo dicitur, vel quod aduentu hirundinū videtur erūpere, vel quod pullis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

<sup>l</sup> Heliotropium nomen accepit primò, quod æstiu solstitio floreat, vel quod Solis motibus folia circumacta conuertat. Vnde & à Latinis Solisequia nuncupatur. Nam & Sole oriente flores suos aperit, idem secludit, cum Sol occubuerit. Ipsa est quam Latini Intubum syluaticum vocant. <sup>m</sup>Hæc & Verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua pota, vel in cataplasmate posita absconterat.

<sup>n</sup> Pentaphylon, à numero foliorū dicta, vnde eam Latini Quinq. folium vocant: herba adeò munda, ut purificationi, & templis adhiberi à Gentilibus solita esset.

<sup>o</sup> Hyssopus, herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamento per Hyssopi fasciculos aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat. Nascitur in petris hærens faxo radibus.

<sup>p</sup> Reubarbarum, sive Reuponticum: illud, quod trans Danubium in solo barbarico: istud, quod circa Pontū colligitur, nominatum est. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergo, quasi radix barbara. Reuponticum, quasi radix Pontica.

Hyoscyamos à Græcis, à Latinis Herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantharorū nascantur, ut est mali Punici, & quorum ora serata sunt, habentia intrinsecus semina papaueris similia. Hæc herba, & insana vocatur, quia eius usus periculosis est. Denique si bibatur, vel edatur, insaniam facit, vel somni imaginem torpidam. Hæc vulgus Miliindrū dicit: propter quod alienationem mentis inducit.

Saxifraga vocata, quod semē eius petras in vesica frangat, atque comminuat.

Gentiana nomen sumpsit, ut medici memorūt, ab inūctore, radibus Aristolochiæ

A similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Gai, dia Asia.

Satureia, calida, & propè ignita. Vnde & nomen inditum credunt, quod pronus facit in Venerem.

Satyrion dicta à Satyris, propter incendia libidinis, <sup>r</sup> quam vulgus Stingum vocat. Venerem enim suscitat. Eadē & Orchis, quod radix eius in modum testiculorum sit: quos Græci ἔγχεις vocant. Item & Leporina, propter quod caulem mollem emittat.

Vtica vocata, quod tactus eius corpus aduratur. Est enim ignex omnino naturæ, & tactu perurit: vnde & pruriginem facit.

<sup>s</sup> Artemisia, herba Diana à gentilibus cōsecreta est, vnde & nuncupata. Græcè enim Diana ἄρτεμις dicitur.

<sup>t</sup> Chamæmelos Græcè dicta, quod malī Matiani odorem habeat: sitque breuis, teretique vicina.

Chamædrys à Græcis appellatur, quod sit breuis, & per terram strata, & minutafolijs paruissimis.

<sup>C</sup> <sup>v</sup> Pæon, quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, ut Homerus dicit. Hanc quidā Glycysiden vocat, quod dulcis saporis sit, vel Pétorobon à numero granorū, vel, ut alij, Daçtylosam à digitorū similitudine. Nascitur in sylvis.

Buglossos à Græcis dicta, eo quod folia afferma ad modum linguæ bouis habeat.

<sup>x</sup> Quæ mirum in modum ob sapientiam nutritiā vino infundenda à veteribus memoratur. Conuiuij quoque hilaritatē p̄bere fertur: pro olere etiam sumitur.

<sup>y</sup> Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Romanis Plātago dicitur, quod planta eiuscito adhæreat terræ. Hac multi pro olere vel cunctur.

<sup>D</sup> <sup>z</sup> Herpillus, quæ apud nos Serpillus vocatur, pro eo quod radices eius longe serpentis optimas sit. Nam superflua post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbae genera sunt duo: quarū vna Aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicē habeat: altera Aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis & folijs legioribus, quam etiam & Dæstylium vocant, quod sit radice robore digitali, & longa.

<sup>b</sup> Erigeron nomen à Græcis dicitur, quod

vete primo senescat. Vnde & ea Latini <sup>a</sup> nesciam vocant. Nascitur per macerias. <sup>b</sup> Filios dicta, quod semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarē vocant. <sup>c</sup> un. si.

<sup>d</sup> Hierobotane, idē à Græcis hoc nomen accepit, quod e remedij, ac ligamentis hominum, & purificationibus facerdotum à Gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices Sagmen appellabant, quasi sanctamen, hæc Verbena, quia pura.

<sup>e</sup> Paliurus, herba asperima, & spinosa.

<sup>f</sup> Struthius, quam quidam Herbam Lanarium vocant, eo quod plerique lanam ex ea lauant. Nascitur in locis cultis.

Splenos, dicta quod splenem auferat.

Cimicia, propter similitudinem cimicis. Vnde, & eam Græci κεράνη vocauerunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

Marrubium, quod Græci Prasium dicūt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

<sup>h</sup> Pulegium, apud Indos pipere pretiosius est. Habet autem vim thermanticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit.

<sup>i</sup> Absinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Pōti regione nascitur: vnde, & Absinthiū Ponticum nominatur.

<sup>j</sup> Symphyton Græcē dictum, eo quod rātam in radice virtutem habeat, vt frusta carnis aspersa in cacabo coagulet.

<sup>m</sup> Polypodium, herba, cuius radix hirta, atque crinita, vt est Polypus: ex quo deriuatū vt Polypodium diceretur. <sup>n</sup> Nascitur in tenebris petrarum terris, siue quercubus vicinis.

<sup>o</sup> Polios, à Græcis, à Latinis Omnimorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

<sup>p</sup> Scammonia, quam Latini Acri diūm vocant, herba succi plena, quæ colligitur sub cauata radice. Denique terram rotunda cavitate fodunt: tum suppositis, aut cochleis, aut nucis folijs excipitur succus, atque siccatus aufertur. Venit autem s̄apius probabilior ex Mysia Asia. Huic contrarius, atq. falsus ex Syria, atq. Iudea.

<sup>q</sup> Daucus, folijs fœniculi similis, thyro bī palmis.

Citocatia dicta, quod ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocant.

<sup>r</sup> Lappa dicta, quod habeat caulem ingētem per terram disposita. Hæc herba à Græ-

cis φύλαγχος vocatur, quod vestibus hominum inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod delapsos post alopeciā capillos recreat, vel quod Capillorum fluores coērcet, vel quod sit vulgaris nigris lenibus cum splendore quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

<sup>s</sup> Rubia dicta, quod radix eius sit rubra, vnde & colorare lanas perhibetur.

<sup>t</sup> Anchusa, cuius radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo, vnde etiā pictoribus ad purpuram effigendam usui est.

Chamæleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quod viscum gignat, in quo hærent aues, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

Cicuta, propter quod in thyro geniculato nodos habeat occultos, vt canna: sic dicitur fossa cæca, quæ occulta est. Hæc potuit data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expirauit. Persi: Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ. Hæc dū hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

<sup>v</sup> Trifolium est, quod Græci τριφυλλον vocant, quod sit folijs trinis per singulas adnationes.

<sup>z</sup> Phlomos, quæ Latini Herbam Lucernale vocant, ab eo quod ad lychnia proficiat. Eadem, & Lucubros, quod lucē prebeat umbris.

Pyretron, Græcē dicta, quod habeat radicem incendiosam, atque coaceruante.

<sup>x</sup> Althea, malua agrestis, siue maluæ viscus, sed Althea, quod in altum surgit: & viscus, quia glutinosa est.

<sup>y</sup> Oryganum, quod Latinè Co'ena interpretatur, propter quod infusum coloret vim.

<sup>z</sup> Tithymallum vocabulū sumpsit, quod foliorum comam ad radium solis circumacta conuertat. Nam Græci solem τιθάμενον vocant, μαλλάνη comam, ex quo confectum est, vt Tithymallum diceretur. Huius species septem diuersis locis nascentes.

<sup>a</sup> Strychnos, quæ latinè Herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitum, & stomachi incendiū mitigat. Eadem, & Vua Lupina propter semen eius vix simile.

<sup>b</sup> Polygonus, quam Latini Herba sanguinaria vocant, quod misla in naribus sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini Apium syluaticū vocant.

vocant. De qua Virgilius: Ambrosia & que comæ diuinum verticem odorem Spirauere.

Apiago, quod flores eius apes maximè appetunt.

Portulaca.

• Rosmarinus, quā Latinis ab effectu Herbam salutarem vocant: cuius folia fœniculi sunt similia, atque aspera: & rotatim teræ prostrata.

Colocasia.

Mentha agrestis, d quam Græci καλαμί. nostri vulgo Nepetam vocauerunt: maioris virtutis, & vehementis in calore.

• Genicularis herba substernitur ob scorpiοnum vim repellendam.

Gladiolus, quòd sit folijs gladij similibus, thyrso cubitali, floribus purpureis.

Verbascum.

Agaricum f radix vitis albæ.

Calamites.

Lappa.

Lapago.

Lapella.

Beneola.

Orcibeta.

Mirobalanum.

• Asphodelus, quam Latini à colore Albitum vocant.

h Scylla, quod nocēs sit: de qua superstitione Gentilium dicit, quod si integra ad limen suspendatur, omnia mala fugat.

Chamēpitys à Græcis dicta, quòd terrę adhæreat, & odorem pini habeat. Hanc Latini Cucurbitularem vocat, quod ex parte odo-rem cucurbitæ referat.

k Staphysagria nascitur in locis amoenis.

l Asplenos dicta, quòd splenem auferat, siue Scolopédrios, eo quòd folia ipsius scolopédrio animali sunt similia. Nascitur in humidis petris.

m Volus appellatus, quòd radix eius volubilis sit, & rotunda.

o Stœchas, in insulis Sthœchadibus nascitur, vnde & nuncupatur.

Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui Κύκλος vocatus est, qui primus virtutem huius herbæ inuenit, siue quod habeat radicē rotundam. Græci enim κύκλον rotundum vocat. P Cuius radix, aut succus si vino fuerit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syllofisis locis, & agris.

q Ampelos leuce, siue Brionia, quam Latinis Vitæ albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quòd eius radix contrita, & corpori

A inficata teneriorem, & candidiorem cutæ reddit. Nam & succus baccarum eius lacvberibus siccis reddit.

r Ampelos melæna, id est, vitis nigra, ea dém. Labrusca habens folia hedera similia, in omnibus maior, quam vitis alba: bacca similiter habens, quæ in maturitate nigrescunt: vnde & vocabulum sumpfit.

Viticella herba, à Latinis appellata, quòd sicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corymbis, quos annulos appelleramus.

s Buphtalmos florē habet croceum oculo similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, folijs Coriandri similibus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.

t Phlemos, quam Latini Verbascum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus folijs, atque angustioribus: altera femina folijs latioribus, atque nigris.

x Ferula, vocata à medulla. Nā illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam ἀνθεποντική Græci vocant. Nonnulli àferiendo ferulam dicūt. Hac enim pueri, & puellæ vapulare solent: y huius succus galbanum est.

z Papyrus dictus, quòd igni & cereis est aptum, πυρὲ enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quòd iunctis radicibus hæcat.

a Scirpus, à quo tegetes texuntur sine modo: quo Ennius. Quærūt in scirpo soliti quid dicere nodum. Et in proverbio: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodū querit.

b Fucus genus herbæ est, de qua tingitur vestis: dicta, c quia mentitur alienum colorē: vnde & Virgilius:-- discerit mentiri hanc colores.

Alga nascitur in aquis stantibus. Ita denique nomen sumpfit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia crassa est folijs aquæ ex parte superantibus.

D Vlua, & Typus herbæ, quæ circa fontes, & paludes stagnaq. nascuntur. Ex quibus vlua, id est, alga mollis, & quodammodo fungus, dicta ab vligine.

Typhæ vero, quæ se ab aqua inflat. Vnde etiam ambitiosorum, & sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

e Catix, acuta herba, & durissima sparto similis, de qua Virgilius:-- Et carice paltus acuta.

f Spartus, frutex virgofus sine folijs, ab asperitate vocatus. Volumina enim funicula quæ ex eo sunt, aspera sunt.

Græcia



- \* Mandragora dicta quod. Ne hic quidem de veri loquuntur cogitant.
- <sup>a</sup> vnde & eam Latini malum terræ. *Dioscorid.* *Paganus* pâra varix, dicitur *mandragora*.
- <sup>b</sup> Hanc postea anthropomorphion. *Quos imitatus est Columella:* Quamvis semi hominis vestano gramine foeta Mandragoræ pariat flores. mœstamq. cicutam.
- <sup>c</sup> Cuius cortex vino mixt. è *Diosc.* lib. 4. c. 76.
- <sup>d</sup> mala generans in similitudinem prunorum. *Dioscorid.* *pīna* δέσις εὐφεγῆ, id est, sorberum.
- <sup>e</sup> Papauer. *Dioscor.* lib. 4. c. 65.
- <sup>f</sup> succus quem opinon vocant. Sic *Plin.* lib. 20. c. 18. *Dioscor.* τὸν ἐπον.
- <sup>g</sup> Dicta autem colocynthis quod s. f. r. Neque hic est, quod in etymologia moreris. *Dioscorid.* καρπὸς περιτεῆς εὔοις ορχίας μήτην περιπόσ συντάσ.
- <sup>h</sup> Centaurium. è *Dioscor.* 3. c. 9. & *Plin.* 25. c. 6.
- <sup>i</sup> Dracontea. Ex eod. lib. 2. c. 196.
- <sup>k</sup> Chelidonia. Ex eod. lib. 2. c. 211.
- <sup>l</sup> Heliotrop. Vid. *Dioscor.* lib. 4. c. 193. & *Plin.* lib. 2. cap. 21.
- <sup>m</sup> hæc & Verrucaria. Vid. *Plin.*
- <sup>n</sup> Pentaphylon. è *Diosc.* lib. 4. c. 42.
- <sup>o</sup> Hyssopus herba purgand. pulm. &c. Ex August. in psalm. 50.
- <sup>p</sup> Reubarbarum. Vid. *Diosc.* lib. 3. c. 2.
- <sup>q</sup> quor. ora serata. *Diosc.* Vid. alij.
- <sup>r</sup> quem vulgus Stingum. f. scincum. Vid. *Dioscor.* lib. 3. c. 135. & *Plin.* lib. 28. c. 28.
- <sup>t</sup> Artemisia. *Plin.* lib. 25. c. 7.
- <sup>c</sup> Chamæmelos. *Diosc.* 3. c. 154.
- <sup>v</sup> Pæon. *Idem.* c. 157. & *Plin.* 25. c. 4.
- <sup>x</sup> qui mirum in modum ob sap. &c. Ob læritiam, ita enim redditur *Plin.* (ἐνθρονίων) qua est apud *Dioscor.*
- <sup>y</sup> Arnoglossos. *Diosc.* 2. c. 153.
- <sup>z</sup> Herpyllus. *Vid.* *Seru.* eclog. 2.
- <sup>a</sup> Aristoloch. *Plin.* 25. c. 8. & *Dioscord.* 3. c. 4. & 5.
- <sup>b</sup> Erigeron. è *Diosc.* 4. c. 97.
- <sup>c</sup> Psyllion. Ex *Diosc.* & *Plin.*
- <sup>d</sup> Hierobotane. *Vid.* *Plin.* 25. c. 9. & 22. c. 2. & *Diosc.*
- <sup>e</sup> remedijs, ac legationib. *Ligamētis* libri omnes male. *Plin.* lib. 22. c. 2. Quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibus verbenæ.
- <sup>f</sup> Palurus. è *Seru.* eclog. 5.
- <sup>g</sup> Struthios. è *Dioscorid.* & *Plin.*
- <sup>h</sup> Pulegium apud Ind. p. pretiosius. *Verba sunt Hieronymi.* ep. 83. ad Euagrium.
- <sup>i</sup> habet autem virtutem therm. &c. Ex *Dioscor.* lib. 3. c. 16. sed absunt hac à veterib. lib.
- <sup>k</sup> Absinthium. è *Dioscorid.*
- <sup>l</sup> Symphytum. Ex eod.
- <sup>m</sup> Polypodium. Ex eod.
- <sup>n</sup> Nascitur in teneris petrari terris. Id est, in muscosis petris. Si ita licet interpretari verba *Diosc.* πῦλαι in πέτραις βρύα εἰχεῖς. Sed malum ego cū Chacone legere, nō nascitur in teneris petrar. sive in terris quercub. vicinis.
- <sup>o</sup> Polion. è *Dioscor.* Multa hic in editis, que absunt à manus. Gotthicis.
- <sup>p</sup> Scammonia. ex eod.
- <sup>q</sup> Daucus f. f. thyrifobipalmini. *Diosc.* lib. 3. c. 76. τὸ δέ μήτην σπιρακεῖ. Quod autem σπιρακεῖ bipalmenum versit verus eius interpres, mitari definet, qui idem fratre *Plin.*
- A nūm animaduertetur lib. 27. c. 4. Nemquid *Dioscoride* de agerato dixit: Σάυρος εἰς τὴν γύνακα τὸν αἰδημένον reddidit. Ageraton ferulacea est diuotum palmorum altitudine. *Scio eandem Plinum* σταύρον varie interpretari: Aliquando palmum, vt lib. 12. c. 19. & lib. 22. c. 21. & lib. 26. c. 7. & 8. ex *Dioscori.* & *Theophrasto.* Nonnunquam etiam semipedem, vt lib. 34. c. 4. ex *Theophrast.* lib. de bīp. plant. 2. c. 8. & lib. 20. c. 8. & lib. 27. c. 1. vltim. Interdum re. ῥὸ cubitum, vt lib. 22. c. 8. & lib. 26. c. 8. de hyperico cerasus frutice, tenui, cubitali. Alijs autem locis recte verit dodecam. forte hi omnes loci corrupti apud *Plinium*, notis haud multis distantibus, & pro bipalmen tripalmen, pro 1111. digiti, 111. digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semipe de semicubitum apud illum legas.
- <sup>r</sup> lappa dicta quod habeat caulem ingentem. An ἀπὸ τοῦ λαπίζειν, quod est insolenter se gerere? Vid. *Plin.* lib. 27. c. 5.
- <sup>s</sup> Rubia. ερυθρὸν λαβον. *Diosc.* lib. 3. c. 160.
- <sup>t</sup> Anchusa. *Idem* lib. 4. c. 25.
- <sup>v</sup> Trifolium per singulas adnationes. Adnotat. cat *Plinii* lib. 27. c. 11. quas *Dioscorid.* παραφύδει ad nodationes.
- <sup>x</sup> Althea. *Dioscorid.* lib. 3. c. 163. Αλθαὶ εἴνοις διάλογοι μαράχης εἰνίοις εἴδος. *Pallad.* in *Ostib.* t. 14. Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris maluus.
- C y Origanum quod Latinè colina. *Al. colorina. al. co-* lena, fortasse conyla (qua auctore *Dioscoride*, origani sykestris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina, neque etymologia colorandi conuenit, sed mendis, & addimentis scatent omnia.
- <sup>z</sup> Tithymalum. Hoc quartū genus tithymali apud *Plin.* lib. 26. c. 8. quod helioscopon appellari ait. Etymologiam aptuit helioscopi significationis suo more *Isidorus*.
- <sup>a</sup> Strychnos quæ Latinè herba salutaris. *Plin.* lib. 22. c. 31. Et nihil esse corporis malorum, cui non lalutare sit Strychnos, *Xenocrates* prædicat. *Vid. dijs.* lib. 4. c. 69.
- <sup>b</sup> Polygonos. *Diosc.* lib. 4. c. 4. *Plin.* 26. c. vlt. *Polygonus* pota menses ciet. *Alij* verò sanguinem sistentia deder.
- <sup>c</sup> Ros marinus. è *Dioscor.* lib. 3. c. 87. Sed quod aspera exigit folia. τρεχούτερα legiſe videtur interpres, nō τρεχούτερum vulgo legitur.
- <sup>d</sup> quam Græci Calamintham. *Vid.* *Dioscorid.* lib. 3. c. 42. & 43.
- <sup>e</sup> Genicularis h. f. ob scorpion. Id mentastro tribuit *Plin.* lib. 20. cap. 14. iisdem verbis, neque de polygonato (qui sciām) quisquam id prodidit. Ac neque *Isidorus* quidem, nō valde fallor.
- <sup>f</sup> Agaricum radix. Ita quidem *Galenus*, atq. alij existimauere, sed compertum est truncis adnasci funginſtatis vasta lacuna in Gotthicis.
- <sup>g</sup> Asphodelos albucū. *Al. albutiū. Gloss. albucinū.* *Dioscorid.* λευκὸν ἀσφέλεον τέφερον κατὰ τὴν ἄσφελλον ἀσφέλη χρῶν.
- <sup>h</sup> Scylla quod nocens sit. Est n. σκύλλην τεκνά, & respexit fortasse *Virgilius*, cum de *Scylla* dixit eclog. 6. Dulichias vexasse rates.
- <sup>i</sup> De qua supersticio gentilium. Ex *Dioscor.* lib. 2. c. *Plin.* 21. c. 17.
- <sup>k</sup> Staphisagria in locis amoenis. *Herbarius* *CC.* qui prætere leguntur in Gotthicis *CC.* qui prætere leguntur *CC.*

- A** *Asperges* à dīs *Ascalapj* filio, ex *Dioscorid.*, *etymon* & *sacrae*.  
 1. *Alpinus*. *Vid. Diſcorid. 3. c. 151.* & *Plin. 27. c. 5.*  
 2. *Malicaria* in huādis petris. *Quae post haec leguntur*  
*in cōdū, p̄fūtū in manūsc. additū tamen sunt ē Diſcor. &*  
**P.**  
 3. *Volnus. Apta scripture etymologia Plinius, & alij bal-*  
*lēs. Græci fēlēs dicunt.*  
 4. *Stœchas. Ex Diſcorid. 3. c. 31.*  
 5. *cuius radix, aut succus si vino, &c. ē Diſcorid. 2.*  
 6. *c. 194. Plin. 25. c. 9. Narrant ebrietatem repræsen-*  
*ti addita in vinum.*  
 7. *Ampelos leuce, sive Bryonia. Ex eod. lib. 4. c. 154.*  
 8. *Ampelos caerulea. Ex eod. c. 185.*  
 9. *Buphtalmas. Ex eod. lib. 3. c. 156.*  
 10. *fodijs coriandri. Fæniculi, plinius, & Diſcorides.*  
 11. *Phlomos. De qua paulo ante. Vid. Diſcor. 4. c. 104.*  
 12. *Ferula vocata à medulla. Nempe quasi ferens hilum.*  
 13. *Huius succus galbanū est. Non cuiuslibet, sed rāg-*  
*gulus à evagia yerequēs, vt ait Diſcorides, id est, ferula*  
*etiam sdam, quia in Syriana scitur.*  
 14. *Papyrus. Vid. plin. & Diſcor.*  
 15. *Scirpus ē quo tegetes texuntur. Plin. 21. c. 18. &*  
*Fedus in Scirpus.*  
 16. *Fucus. ē Sera. Georg. 4.*  
 17. *dicta, quia mentitur alienum colorem. More fuci*  
*illius, qui apem simulat.*  
 18. *Carex. ē Seru. eclog. 3.*  
 19. *Spartum—ab asperitate. etymologiam nihil moror,*  
 20. *Vnde illud Græci ἀγρώτην. Ita interpretatur ἀγρώ-*  
*την Hieronym. ep. 19.*  
 21. *licet omnis herba gramen—cum sit & species,*  
*verba Seruij En. 12.*  
 22. *Filix una scissa folia gignit replicat. Diſcor. lib. 4.*  
 23. *c. 188. & Plin. 27. cap. 9. Korandus verò Gothicus mus. nam*  
*folia singulari numero non semel vtritur. Sed haec libratorum*  
*vitio magis putamus accidisse, quam Isdori.*

### De oleribus. Cap. X.

**H**ortus<sup>a</sup> nominatur, quod semper ibi ali-  
 quid oriatur. **b** Nā cūm alia terra semel  
 in anno aliquid creet: hortus nunquam sine  
 fructu est.

Olus ab aleando dictum, eo quod primū  
 homines ab oleribus alerentur, antequam  
 fruges, & carnes ederent. Tantum enim po-  
 mis arborū, & oleribus alebantur, sicut ani-  
 malia herbis.

Caulis, est generaliter herbarum vel ole-  
 rum medius frutex: qui vulgo thyrſus dici-  
 tur, quod à terra sursum conſcendat: ex quo  
 deriuatum est, ut ſpecialiter **c** quoddam ge-  
 nus olerum caulis diceretur, quia thyrſus  
 ipſius amplius cæteris oleribus coalescit, id  
 est, cœſcit. Est autem generale nomen.  
 Omnis enim frutex caulis.

**d** Cyma dicitur, quæſi coma. Est enim ſum-  
 mitas olerū vel arborum, in qua vigens vir-

tus naturalis est.

**e** Malua ex parte Græco vocabulo appellat-  
 atur ἀπὸ τῆς μαλιάσσεως, eo quod molliendi  
 aluum, ſoluendīq. naturam habeat. **f** Cuius  
 ſucco ſi quifce oleo mixto perūxerit, ab api-  
 bus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita &  
 imposta ſcorpionibus, credūtur afferre tor-  
 porem.

Paſtinaca vocata, quod radix eius præci-  
 puus paſtus fit hominis. Eſt enim odoratu  
 iucunda, cibo deleſtabilis.

**B** Rapa dicta à rapiendo, id est, compre-  
 hendendo. Eſt autem radice amplior napo,  
 ſapore dulcior, & folio tenui.

Napus à ſimilitudine rapæ vocatus, niſi  
 quod folijs latior, & radicis gusto ſubacrior  
 eſt. Nominis autem affinitas in vtrisque in-  
 de penè communis, quia vtrumque ſemen  
 in alterum viſiſim mutatur. **i** Nam rapa in  
 aliò ſolo, vt Æmilianus ait, per biennium  
 mutatur in napum: alio vero, napus tranſit  
 in rapam.

**C** Napocaulis ex duobus oleribus compo-  
 ſitum nomen habet, quia dum ſit ſapore  
 napo ſimiſis: non in radice, ſed in thyrum  
 conſcendit, vt caulis.

Sinapis appellatur, quod folij ſit ſimiſis  
 napis.

Raphanum Græci, nos radicem voca-  
 mus, **k** eo quod deorsum totus nititur: dum  
 reliqua olera in ſumma magis proſiliant, **l** cu-  
 ius ſemicina macerato quifquis ſuas manus  
 infecerit, ſerpentes impunè traſtabit. **m** Si-  
 quidem ex ipſius radice etiam ebur albeſ-  
 cit. In cibo quoque venenis obſiſtit. **n** Nam  
 contra venena huius radices, nuces, lupini,  
 citriū, apium, proſunt, ſed contra futurū,  
 non contra acceptum venenum. Vnde &  
 apud veteres ante alias epulas hæc ſolebant  
 mensis apponi.

**o** Laſtūca dicta eſt, quod abundantia la-  
 ſtis exuberet, ſeu quia laſte nutrientes fœ-  
 minas implet. **q** Hæc & in viris Veneris  
 vſum coeret.

Laſtūca agrestis eſt, **r** quam Sarrialam no-  
 minamus, eo quod dorsum eius in modum  
 ferræ eſt.

**s** Intubus Græcum nomen eſt. Et intu-  
 bus, quod intus ſit tophus.

Cepa vocatur, quia non aliud eſt, niſi tan-  
 tum caput.

**t** Ascalonia nuncupata ex una vrbium Pa-  
 laſtinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde prius ad-  
 uecta eſt.

- ✓ Allium dictum quod oleat.
- ✗ Vlpicum appellatum, quod allij odorem habeat.
- ✗ Phaselū, vocari aiūt, à Phaselo insula Græcī, vbi non procul mons Olympus est.

Porrūm, cuius duo genera sunt capitatū: & seſtile. Capitatum maius, ſeſtile paruulū.

Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera eſt.

Blitum genus oleris, ſaporis euani di, quaſi vilis beta.

Cucumeres, quod sint interdum amari, qui dulces naſci perhibentur, ſi laſte mellito eorum ſemen infundatur.

Cucurbita. ---

Apopores. ---

Pepo. ----

Melipepo. ---

Ocymum. ----

Olus molle. ---

Atriplex. ----

Brasica. ---

Olifatrum. ---

■ Nasturtium ſapor appellauit, quod acrimonia ſui naſum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiāt. Phœ̄s enim ignis eſt, vnde & eſca vulgo dicitur, quod ſit fomes ignis, & nutrimentum. Alij dicunt fungos vocatos, quod ſint ex eorum genere quidam interēptorij, vnde & defuncti.

Tubera, tumor terræ prodit, eaque cauſſa nomen illi dedit.

Bulbi appellati, quod ſint volubiles, & rotundi.

Asparagus, quod ſit spinosus, & asper frutex eius, ex quo gignitur.

Capparis à Græcis nomen ſumſiſſe videtur, quod habeat rotunda in ſummitatis ſeminum capitella.

✓ Armoracia, hoc eſt, Lapsana.

Lapiflus. ---

Lapathum, hæc in cibo ſumpta ſtomachū confortat, Venerem reprimit.

✗ Carduus. ----

Eruca, quaſi vruca, quod ignitæ ſit virtutis, & in cibo ſæpe ſumpta Veneris incendium moueat. Huius ſpecies duæ: quarum altera vſualis, altera agrestis, acrioris virtutis, vtraque tamen Veneris commouens vſum.

✗ Cap X Hortus nom. q. f. i. a. o. Feſtus. Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere poſſent, oriентur. Vel, Longus:

A Hortus quoque non deſiderabat aspiratione quod ibi herbae orientur, id eſt naſcantur, ſed à conſuetudine accepit.

✗ Nam cum alia terras, &c. è Seruio, Georg. 4. ad Helleſpontiaci f. t. P.

✓ quoddam genus olerum caulis. Brasica, Pallad. Febr. Tit. 2. 4.

✗ Cyma d. quaſi coma. Immo quaſi m'ua, hoc eft, ſetus auctoribus Theophr. lib. 7. de hift. plant. & Galeno 2. 2. facult. elem. c. 58. Vrūtur huic voce Celsus, Columel. & Plin.

✗ Malua- eo quod molliendi plin. lib. 20. c. 21.

✗ Cuius ſucco. Ex eod. & Dioſco. lib. 2.

✗ Scorpionib. creditur afferre t. è Plin. lib. 20. c. 4.

✗ Rapa d. à rapiendo. Imo à Greca voce ſ'p' fuit, rapum neutro genere enuntiat Columella.

✗ nam rapa in alio ſolo, vt Palladius inquit lib. 8. c. 1. & Columella lib. 2. c. 10.

B eo quod totus deorsum nititur. Ex eod. Pallad. Januario tit. 1. 4.

✓ cuius ſemine macer. &c. Ex Plin. 20. c. 4.

✗ Si quidem ex ipſius radice etiā ebur abſecit. Hec ſi tollas, melius cohæreboſt catena, ſed aliquid deſſeret. Plinius 19. c. 5. de raphanis. Utiliſimi in cibis hyberno tempore existimantur, ijdemq. détiibus tempeſtivis inimici, quoniam atterant: eborā certè poliunt.

✗ Nam contra venena radices-- apponi. è Seruio, Georg. 2. ad illud: Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

• Laſtūca- exuberet. Verba ſunt Pallad. in Ian. tit. 14.

✗ ſeu quia laſte nutrient. f. c. m. Vid. Dioſc. lib. 2.

✗ hæc in viris v. v. Ita quoddam laſtūca genus Eu-nuchium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.

✗ quam Sarraſiam. Nos cerraja dicimus.

✗ Intubum Græcum nomen eſt. Romanum eſt ſtūtus Dioſterides, & Galenus.

✗ Aſcalonia nuncup. ex vna verb. Pal. Ita Plin. 19. cap. 6.

C v Allium dictum quod oleat. Vel quod halet, v. d. volunt.

✗ Vlpicum. Vid. Columell. lib. 1. & Plin. 19. c. 6. Dic̄y-mologia non liquet.

✗ Phaselus. Cicero in Verr. Phaseliſ illa, quam ce- pit P. Seruilius, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonū. Lycij illa Græci homines incolebat.

✗ qui dulces naſci perhibentur ſi laſte mellito. Si laſte, & mulſo Pallad. lib. 4. c. 9.

✗ Nasturtium ſapor app. &c. Plin. 19. c. 8. Nastur- tium nomen accepit à narium tormento.

✗ Vnde & eſca vulgo dicitur. à nobis yeſa.

✗ Armoraca. Pallad. lib. 11. c. 11. Armoracam fer- mus, nam hæc agrestis eſt raphanus. Non eſt vero Amoraca eadem cum lapsana: de illa Dioſcori. lib. 2. c. 13. 8. 2. hac c. 14. 2. folijs tamen ſimiles eſſe ait.

D d Carduus, ſuccus eius alopecias curat. Plin. 21. 6. 23. Antequam floreat contuſus, atq. expreſſuſ illi- to ſucco alopecias replet.

### De odoratis oleribus. Cap. XI.

A Pium dictum, quod ex eo apex, id eſt, cr- put antiquorum triumphatiū coro- nabatur. Hercules autē hanc herbam p. mi- mus capiti circumatulit. Nam nunc populi

capite p̄ferebat: nunc oleastrum: nunc apium.<sup>a</sup> Cuins radices efficaciter pugnant contra infidias venenorū. Eius generis sunt petroselinon, hippoſelinon, & oleofelinon.

Petroſelinon vocatum, quod sit simile apio & naſcatur in petris montibusq. præruptis, quod nos petrapiū dicere poſsumus. Σέλινον enim Græcè apium dicitur: sed eſt ſamnum ac probabile Macedonicum, gūſtu ſuave, & odore aromatico.

Hippoſelinon, quod fit durum & austerrum.

Oleofelinon, quod mollius folio, & caule tenerum.

Fœniculū Latini vocant, quod ciuiſ thyrsi, ſi, ſeu radicis ſuccus acuat viſum, d cuius virtus traditur, vt ſerpentes annuam ſenectutem eius gūſtu deponant. Hoc olus Græci μάραθον vocant.

Ligūſticum à regione nomen accepit. Naſcitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gūſtu acre.

Aneson, vt Græci dicunt, ſiue, vt Latini, anelum, herba omnibus cognita, acerri- mē feruens miſtualis.

Anethum. ---

Cuminum. ---

Coriandrum ex Græco nomine ſumptū, quod illi κόπιον vocant: f cuius ſemen in dulci vino datum proniores reddit in Venerē: ſi ſupra modum dederis, amentiam nutrit.

A g Canos etiam ex coriandro infici traditū est.

Abrotanum. ---

Ceræfolium. ---

h Ruta dicta, quod fit feruentifima. Cu- ius altera agrestis, atque virtute acrior, ſed vtraque feruentifima comprobatur. i Hac venenis repugnare mustellæ docent, quæ, dum cum ſerpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Salvia. ---

k Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris ſummi cum leui acrimonia.

Menta, huius genera ſex.

B Cap. XI. Cuius radices. è Diſcorid. lib. 3:

b Oleofelinon. Oreoſelinon malim ex Plinio, aut etiam helioſelinon, quod palustre eſt. aut certè elaoſelinon.

c Fœniculum quod acuat vil. Quasi phenoculum è Græca, & Latina voce.

d Cuius virtus trad. è Plin. 2 b. c. 23.

e Ligūſticum. Ex eod. lib. 19. c. 8. & Diſcor. lib. 3.

f Cuius ſemen-- nutrit. è Diſcor. lib. 3. c. 71.

g Canos etiam ex coriandro infici. Id non niſi de hyperico prodidit Plinius lib. 2 b. cap. 15. quod etiam corion. (vt ipſe ait) vocatur, ſed Diſcorides id hyperici genus κόπιον nominat.

h Ruta dicta quod fit feru. An à ruendo, an potius à ſono quem feruens humor reddere ſolet? Non opinor. neque de etymologia cogitauit, ſed ad Plinio, & Diſcoridem reſperxit, quorum uterque feruentem ruta naturam tribuit.

i Hanc venenis repugnare mustellæ. è Plinio. 20. cap. 13.

k Inula, quam rustici Alam. Quod nomen Hispani re- tinemus. de Inula Vid. plin. lib. 19. c. 5.



DIVI ISIDORI  
HISPAL. EPISCOP.  
ETYMOLOGIARVM  
LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De bello, & ludis.

*DE BELLI S. Cap.I.*



Rimus <sup>a</sup> bella intulit Nînus Assyriorum rex. Ipse enim finibus suis nequam contentus, humanae societatis foedus irrum pés, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subiçere cœpit, vniuersamque Asiam, usque ad Libyæ tines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine alterna grassari cæde.

Quatuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium cauſa. Iniustum bellum est, quod de furore, nō de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine cauſa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostiū cauſam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interieſtis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denuntiatum, nisi indicatum, nisi de repetitis rebus. Ciuale bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuale inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuale bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actū est inter Cæfarem & Pompeium: quando gener & fœter inuicem dimicauerunt. Si quidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderūt præmia fratris. Item, -- Cui cœruix cæſa parentis Cederet--.

**A**Bella itaque dicuntur interna, externa, seruilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronū manus per maria myoparonibus leuibus & fugacibus, <sup>b</sup> nō solum nauium commeatus intercipientibus, sed etiam insulas, prouinciásque vastantibus, quos primū Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra marique egerant, mira celeritate compressit, ac superauit.

Sicut autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita Tumultus qui ciuilis editione concitatatur. <sup>c</sup>Nam Seditio est dissensio ciuium: dicta quod seorsum alij ad alios

**B**eant. Alij aestimant dissensionem animorū seditionem vocari, quam Cræci διάτασις vo cant. Quo autem differat vtrumque, <sup>d</sup>Ciceroc docet: Potest enim inquit, esse bellum, vt tumultus non sit. <sup>e</sup>Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

**C**Differt autem bellum, pugna, & præliū. Nam bellum vniuersum dicitur, vt Punicū. Huius partes sunt pugnæ, <sup>f</sup>vt Cannensis, Trebiensis. Rursum in vna pugna sunt multa prælia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellū igitur est totum, pugna vnius diei, præliū pars pugnæ est.

Bellum antea Duellum vocatū, eo quod duæ sint partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem, alterum victum. Postea mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alij <sup>g</sup>per antiphrasin putant dictum, quod sit horridum: vnde illud, Bella horrida bella, cùm bellum contrà sit pessimum.

Prælia

<sup>a</sup> Proelia dicuntur à premēdo, hostis hostē. <sup>b</sup> Vnde & prela ligna, quibus vua premitur. Pugna vocata, eo quod initio vſus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primō bellum pugnis incipiebat. Vnde etiam pugna duorum est aliquando sine ferro.

Quattuor autem in bello geruntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autē pax accipitur, fœdus primū initur. Fœdus est pax, quæ sit interdimicantes, vel à fide, vel à fœcialibus, id est, sacerdotibus dictum. Per ipſos enim fiebant fœdera, ſicut per ſeculaires belia. <sup>i</sup> Alij fœdera dicta putant à porca fœde, & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace refliſſet. Virgilius:— Et caſa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ induciæ quaſi in dies oclia.

• Cap. I. Primus bella intulit Nīnus. Ex Iuſtino, aut forteſſe etiam è Trogo, aliquāto enim hac ampliora, oū apud Iuſtinum, neque eiusmodi, vt ab Iſidoro aucta videantur.

<sup>b</sup> Non ſolum nauium commeatus— vastantibus. Verba ſunt Oroſy lib. 6. c. 4.

• Nam fedatio. Eadem ſup. lib. x. in S.

<sup>c</sup> Cicero docet. Philippica. 8.

• Tumultus, quaſi timor multus. <sup>d</sup> Seru. En. 2. ad p. gemitu miseroque tumultu.

<sup>e</sup> vt Cannēſis, Trebientis, Termenis CC. o. mendose.

<sup>f</sup> Alij per antiphraſin. <sup>g</sup> Seru. ibid.

<sup>h</sup> Vnde & prela - premittat. Ex eod. Georg. 2.

<sup>i</sup> Alij fœdera— porca. Ex eod. En. 9.

## De triumphis. Cap. II.

Omne regnum ſeculi huius bellis quæritur, victorijs propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur. Hoc eft enim ius gentium, vim vi repellere. Nā terpis eft dolo quaſita victoria. Certa autē victoria eft: vel occiſio hostis, vel expoliatio, vel vtrumque. <sup>a</sup> Non eft autem iucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Eft hoc eft, quod laudat Sallustius, duces victoriā in cruento exercitu reportaffe.

Pompa dicta eft Græca ſignificatione, <sup>b</sup> τὸ περιτελλον. hoc eft, publicè ostentari. <sup>c</sup> Præcedit autem Victoria pompa, ideò quod ituris ad hoc certamē primū eft vicitrix votum.

<sup>c</sup> Trophæū dictū ἀπὸ τῆς τρόπαιος, id eft, conuertione hostiū, & fuga. Nā ab eo, quod hostem quis fugaffet, merebatur trophæū: qui occidiſſet, triumphū, qui dictus eft ἀπὸ τῆς

A τρόπαιος, id eft, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: ſemiplenē trophæū, quia nondū plenā eft victoriā conſecutus. Non enim obtinuit, ſed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina ſcriptores confundunt. Tranquillus autem triumphū Latinè dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans urbem ingrederetur, tripertito iudicio honoraretur. Nam primū de triūpho duci concedendo exercitum iudicare ſolitum erat: ſecundo ſenatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mox, ut triūphantes quadrigis veherentur: ex illo quod ſoliti ſint priores duces hoc habitu bellainire. Quicumque autem in confliſtu vicifſer, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui verò ſine confliſtu fugietem proſtraffen: laurea, eo quod hæc arbor ſine spinis eft. <sup>d</sup> Namque & purpuream, & palmatam togam triumphantes in duebātur, & Scipionem cum ſceptro in manu gerabant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & Scipio baculus fit, quo homines innuntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus eft, quia in foro pater eius caſcus innixus eo ambulabat. Super Scipionem autem aquila ſedebat: ob indicū quod per C victoriā, quaſi ad ſuperham magnitudinē accederet. <sup>e</sup> Inde & colore ruffo perlīnebātur, quaſi imitarentur diuini ignis effigiem, <sup>f</sup> Quod verò à carnifice contingebantur, id erat indicio, ut ad tantum fastigium eue-cti mediocritatis humanae commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internicione, aut dispersione. Sal-lustius, Hostes, inquit, aut oppreſſi, aut dilatiſſorent. Sic & vtrumque Virgilius. Internicione, vt, - Submerſaque obrue puppes. Dispersione, vt: Aut age diuersos, & diſiſce corpora ponto.

Spolia hostium, præda: manubia, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubia, eo quod manibus detrahuntur. Hæc & exuuiæ ab exuēdo dictæ, quia exuuntur. Hæc & partes à parti diuifione (pro 8 personarū qualitate, & laborum iusta diuifione.) <sup>g</sup> Spolia autem à pallijs, quaſi ex pallia: vicitis enim detrahuntur.

• Cap. II. Non eft autem iucunda victoria— deportaffe. <sup>h</sup> Seru. En. xi, ad illud: Si & Troianis cum multo gloria venit Sanguine, niſi quod apud illum iudicanda victoria legitur.

- <sup>a</sup> præcedit autem Victoria Id est, Victoria statua curta issuega.  
<sup>b</sup> Trophæum-- ab exaltatione. E Ser. Aen. x. Ipsum te Laus trophæum.  
<sup>c</sup> Namq. & purpuream, & palmatam togam. Diuersa purpurea à palmata festus. Picta, quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eratq. sine pictura. & ibidem: Tunica autem palmata à latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Lixius lib. 30. Mafinissa toga picta, & palmata tunica donatus. & lib. 31. Mafinissa dona missa, vasa aurea, toga purpurea.  
<sup>d</sup> Inde & colore rufio pérlin. Seru. eclog. 10. Pan facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem. Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphantes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palmatam togam, faciem quoque de rubrica illinunt instar coloris ætherei.  
<sup>e</sup> Quod verò à catinifice contingebantur. Non tamen carnificem dixit, quem alij seruum publicum. Nam eodem respexisse Plinium puto, lib. 28. c. 4. Similis medicina lingue, ut sit exorata à tergo fortuna, gloriae carnis. Ab eo seruo suggestebatur triumphanti, (ut ait Tertullianus in Apologetico. c. 33.) Respicte post te, hominem esse te memento.  
<sup>f</sup> pro personarum qualit. &c. Supra li. 5. c. 7. Sed hoc loco ab antiquioribus Gotthicis absunt hac.  
<sup>g</sup> Spolia autem à palijis. In quibusd. Gotthicis perpetuo legitur expolia, ita melius procedit notatio, in vetustioribus tamen spolia.

### De signis. Cap. III.

**S**igna bellorum dicuntur, quod ex ijs exercitus, & pugnadi, & victoriæ, & receptus accipit symbolon. Nam aut per vocem tubæ, aut per symbolon admonetur exercitus Legionum principalia signa aquilæ, dracones & pilæ.

Aquilæ ideo, quod eadem avis Iouis in armis auspicio fuerit.<sup>a</sup> Nam dum idem Iouis aduersus Titanas proficeretur, aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelæ suæ auspiciatus, eam legioni signum dedit: quo factum est, ut deinceps militum signa comitaretur. Cuius meminit Lucanus dicens: Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apolline morte Pythonis serpentis inchoata sunt. Dehinc à Græcis, & Romanis in bello gestari coepi- runt.

Pilam insigno constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, ut melius figuram orbis ostenderet.

<sup>b</sup> Vexillum, & ipsum signum bellicum, tractum nomen habens à veli diminutione, quasi velillum. <sup>c</sup> Sub Romulo autem fasci-

culos fœni, pro vexillis milites habuerunt. Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fasces fœni, quod manum implicant. Cætera signa diuersis prælatæ imaginibus secundum militarem consuetudinem existunt, per quæ se exercitus in permixtione præriorum agnoscit.

- <sup>a</sup> Cap. III. Nam dum idem Iouis-- comitaretur, è Seru. Aen. ix. ad illud: pedibus Iouis armiger vncis.  
<sup>b</sup> Vexillum-- diminutione. Ex eod. initio lib. 8.  
<sup>c</sup> sub Romulo autem. Idem Aen. i i. adv. disiectio.  
<sup>d</sup> d. q. manipli: Manipuli autem dicti sunt significati, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro signis gerebant. Vnde hoc nomen remansit.

### De buccinis. Cap. IV.

**B**uccina est, qua signum datur in hostem dicta à voce, quasi vocina. Nam pagani agrestesq. ad omnem usum buccina ad cōpita conuocabātur. Propriè ergo hoc agrestibus signū fuit, de qua Propertius: Buccina iam priscos cogebat ad arma Quirites.

- <sup>a</sup> Huius clangor buccinum dicitur.  
<sup>b</sup> Tubam Tyrrheni primum inuenierunt, vnde Virgilius: Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clagor. Hanc enim à Tyrrhenis prædonibus excogitatā (dicūt) cùm disperfi circa maritimas oras nō facile ad quaque prædæ occasionē voce, aut buccina cōuocarentur, vento plerumq. obstrerente. Hinc postea bellicis certaminibus adhibita est ad denuncianda signa bellorum, ut ubi exaudiri præco præ tumultu non poterat, sonitus tubæ clangentis attingeret.

<sup>c</sup> Tuba autem dicta quasi tofa, id est, caua. Item tuba, quasi tibia. Inter Tubam autem, & Buccinam veteres discernebant. <sup>d</sup> Nam Buccinamsonans sollicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Qua buccina signum-- Dira dedit: Tuba autem prælium indicabat, ut At tuba terribilem sonum dedit ære canoro. <sup>e</sup> Cuius sonitus varius est. Nam interdum canit, ut bella committantur: interdū vt insequantur eos qui fugiunt, interdum receptui. <sup>f</sup> Nā receptus dicitur, quo se exercitus recipit, vnde & signa receptui canere dicuntur.

<sup>g</sup> Classicasunt cornua, quæ cōuocandi causæ erant facta, & à calando classica dicebantur. de quibus Virgilius: Classica iamque lontan-. <sup>h</sup> Apud Amazonas autem non tuba sicut à regibus: sed à regina sistro vocabatur fœminarum exercitus.

<sup>a</sup> Cap. III. Huius clanger buccinum dicitur. <sup>b</sup> *for. sc̄e hoc dicitur pl. p. lib. 11. cap. 10.* Noctu quies in matutinū, donec vna excitet gemino, aut tūplici bombo, vt buccina aliquo. *Hesychius quoq. buccina oris sui, eodem sensu dixisse videri posse. Quamvis bacchus pro buccina etiam usurpetur.*

<sup>b</sup> Tubam Tyrrheni p. inuen. è Seru. lib. 8. ad locum ab

*Id est tuba.*

<sup>a</sup> Tuba autem dicta q. tofa. *Al. toua. Inde nos genus quoddam lapidis touas, & quod fungosum est fofo dicimus.*

*Dicimus namq. frequens in Gotthicis pro b. & v.*

<sup>a</sup> Nam buccine infonans sonitum. è Seru. *Aen.*

<sup>11.</sup> Bello dat fig. r.c. Buccina.

<sup>a</sup> Cuius sonitus varius—receptui. Ex eod. *Aen. 9. ad 7. signe sequentum.*

<sup>a</sup> Nam receptus—dicuntur. Ex eod. *Aeneid. 11. ad v.*

*Planities L. i. utiq. receptus.*

<sup>a</sup> Clasica sunt cornua. *Idem Aen. 7. Classicum dicimus & tubam ipsam, & sonum, & eod. libro ad Hortini classes. Hortini equites, qui & classes dicuntur, vnde & eorum tubas clasica dicimus, &c. Vid. Aeson in Divinitat.*

<sup>b</sup> Apud Amazonas, &c. è Seru. *Aen. 8. ad Reginā in m.p.v.a. fistro.*

### De armis. Cap.V.

**A**rma generaliter omnium rerum instrumenta sunt: vnde & vbi reponuntur armaria dicta sunt. Itē arma & tela omnium generum, sed arma sunt: quibus ipsi tuemur tela, quæ emittimus. Nam arma duplia sunt, id est, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. <sup>b</sup> Arma autem propriè dicta sunt, eo quod armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id est, humeris, vt, latos huic hasta per armos Acta tremit. vel *et tu dices, id est, à Marte.*

<sup>a</sup> Cap. V. Arma generalit. &c. Seru. *Aen. 1. ad v.* Arma virum, tabulaq. Arma dicuntur cunctarum armum instrumenta.

<sup>b</sup> Arma autem propriè dicta s. eo quod arm. Ex eod. *Aen. 4.* Erigi & arma viri, &c.

### De gladijs. Cap.VI.

**G**ladius generaliter dicitur ensis in prolio, sed ensis ferrū tantum: gladius verò totus. Propriè autē appellatus gladius, quod gulam diuidit, id est, ceruicem secat. Ad hoc enim primū est factus: nam cætera membra securibus magis cæduntur, collum gladio tantum. Acies autem gladij ab acumine dicta. Capulus vocatur, vel quia caput est gladij, vel quia ibi capit, vt teneatur. Nam

**A** alias acies ferri non finit. <sup>a</sup> Macro non tantum gladij est, sed & cuiuslibet teli acumen: dictus à longitudine. Nam μάχαιρα, Græci lōgum dicunt: hinc & machæra.

<sup>b</sup> Machæra autem est gladius longus ab una parte acutus.

Framea verò, gladius ex veraque partē acutus, quam vulgò Spathā vocant. Ipsa est & Romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea est. Nam sicut ferramentum sic Framea dicitur, ac proinde omnis gladius Framea.

**B** Spatha, à passione dicitur verbo Græco, quoniam πάσχει Græcè dicitur pati: vnde & patior & patitur dicimus. Alij Spatham Latinè autem dicit, eo quod spatiofa sit, id est, lata & ampla. Vnde & spatula in peitoribus.

Semispatherum gladius est à media longitudine spathæ appellatus, nō vt imprudens vulgus dicit, sine spatio, dum sagitta velocior sit.

Pugio, à pungendo & transfigendo vocatur. Est enim gladius parvus bis acutus lateri adhærens. Item & Clunabulum dictū, quod religeret ad clunem.

**C** Chelidoniacus gladius, ferrum est latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundinæ formatur: vnde & Chelidoniacus dicitur.

Sica, à secando dicta est. Est enim gladius brevis, quo maximè vtuntur qui apud Italos latrocinia exercēt, à quo & sicarij dicti sunt. Tranquillus autem dicit: Dum cuiusdam gladiatoriis in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta: procucurrit unus ad eum corrigendum, tumque à pugnante responsum est, sic hac pugnabo: inde sicæ nomen dicitur.

**D** Secures signa sunt, quæ ante Consules rebatur, ne aut usum perderent bellum, aut va- cantes otio aspectum amitterent gladiorū. Quas & Hispani ab usu Francorum per de- riuationem Franciscas vocant.

<sup>a</sup> Cap. VI. Mucro non tantum gladij est. è Seru. *Aen. 11. ad v.* alto stat vulnere mucro.

<sup>b</sup> Machæra-framea-spatha. Arg. insp. 149. Framea appellatur, quam vulgo spatham dicunt. Sunt enim gladij ex una parte acuti, ipsi sunt macherae, ipsæ frameæ, etiam spathæ appellantur. Sed legendum fortasse apud Augustinum ex vitaq. parte non ex una.

<sup>c</sup> Idem & Clunabulum. Festus: Clunacul cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarū diuidat, vel quia ad clunes dependeat.

*De hastis. Cap. VII.*

**H**Asta est contus cum ferro: cuius diminutum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu lumpfit, vnde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspide acuta est. Virgilius: Ferratasq. trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

Trudes, hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Græcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudunt & detrudunt. Virgilius: Ferratasque trudes -.

**b** Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apes, expectant queleones, intrant ursos, sit tantum firma manus.

**c** Lancea, est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

**d** Amentum, vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, & iacitur.

**e** Clava est, qualis fuit Herculis, dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata, & est cubito semis facta in longitudine. **g** Hæc & Cateia, quæ Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quam maximè lenta, quæ iacta quidem non longè propter grauitatem euolat: sed quod peruenit, vim inimia perfringit: quod si ab artifice mittatur: rursum reddit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens, Teutonicoritu soliti torquere cateias. Vnde & eos

**h** Hispani & Galli, Teutonos vocant.

**i** Phalarica, est telum ingens tornofactum, habens ferrum cubitale & rotunditatem de plumbō in modum sphæræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & igne habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Iuuinalis. Consult ante phalas delphinorumque columnas. A phalis igitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadam machina, vt. - Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculari potuisse.

**k** Pila, sunt arma iaculorū atque telorum à torquendo, velemittendo vocata. De qui-

A bus Lucanus: signa, pares aquilas & pilam nantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

**l** Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τοῦ τηλέτερον, quicquid longe iaci potest: quanquam abusiuè dicatur & gladius, ut est illud: At non hoc telum mea quod vi dextera versat. **m** Propriè autem telum à longitudine dicitur. Vnde & mustela dicitur, quod longior sit, quam mus.

Cuspis, hastile amentatum, à celsite dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastoralem præfixa cuspide myrtū. **m** Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

**n** Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. **s. o.** **l.** trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit pierius.

**b** Venabula d. q. v. h. v. q. v. c. q. excipiabilia. Seru. **Aen.** 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, quasi expiabula. **Puto** tamē Seraiū ita scripsisse: Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia veniente excipiūt, vnde & excipia (vel excipula) quasi excipiabilia, aut excipiabula, aut excipere habilia. Glo. excipulū. Item exoxētō exceptorium. Excipulum κράτησα. κράτησα exemplum (leg. excipulum) arpagō.

**c** Lancea. Hispaniensis vox, auctore Varrone apud Agell. lib. 15. c. 30.

**d** Amentum. è Seru. **Aen.** 9. ad v. amentaque torrent.

**e** Clava est qualis fuit Herculis. Festus: Clava teli genus, quo Hercules vtebatur.

**f** Et est cubito semis facta in longitudine. seruius **Aeneid.** 7. ad v. teretes sunt aclides illis Tela: Aclides sunt tela quædam antiqua adeo, vt neque usquam commemorarentur in bello. Legitur tamē, quod sint clavæ cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. &c.

**g** Hæc & Cateia quam Lucilius Calam. Pro Lucilio Horatius erat in o. libris mendose: Seraius initio VI. **Aeneid.** Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, vt caleas, id est, ò puer, frange fustes, & fac focum.

**h** Hispani, & Galli Theuthonos. **i** fortasse, quos vulgo chucones dicimus.

**i** Phalarica telū ingens-- iaculari potuisse. è Seru. **Aen.** 9. ad v. Contorta phalarica.

**k** Pila. Seruius **Aen.** 7. ad v. Pila manus q. g. i. b. d. Pilum propriè est hasta Romana, vt gessa Gallorum, sarissæ Macedonum.

**l** Telum-- potest. è Seru. **Aen.** 8. ad v. Desuper Alcides telis premit,

Quanquam abusiuè dicatur & gladius. seru. **Aen.** 9. At non hoc telum; Hoc loco telum gladiū dixit à longitudine, vnde & mustella dicitur, quasi mus longus. vid. l. Si caluitur, de verb. signif.

**m** Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. Seruius **Aen.** 10. ad v. Vibranti cuspis medium transuerberat istū: Sanè cuspidem abusiuè pro hastæ mucrone posuit.

De

## De sagittis. Cap. VIII.

Sagitta à sagaci iactu, id est, veloci iactu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, ut celeriter mors percurrat ad hominem. His primū Cretenses vni sunt: quibus pennae ideo, ut diximus, agglutinātur, ut leues sint, & peruelent.

## Scaptos.

Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupatae.

a. Scorpio, est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, b. virus, quâ figit, infundit: unde & Scorpio nomen accepit.

b. Cap. VIII. Scorpio. Vegetius lib. 4. c. 22. Scorpiones dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, ideo si nuncupati, quod parvus, subtilibusq. spiculis inferant mortem.

b. virus, qua figit, infundit. Tertulli, aduers Gnostic. Unde & bellicam machinæ retraetum tela vegetantem de scorpio nominat. Id spiculam, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quâ figit, effundit.

## De pharetris. Cap. IX.

Pharetra a sagittarum thecæ, à ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, ubi funus defertur, quæ ideo etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti propriæ sunt, arcuuni thecæ: sicut sagittatum pharetræ.

Vagina appellatur, eo quod in ea mucro, vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum teget, c. littera pro g. posita. Alij Græco nomine thecam vocari afferunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde & bibliotheca librorum repositio dicitur.

b. Dolones, sunt vaginæ lignæ, intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quod fallant & decipiunt ferro, cum speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Unde & apud medicos acutus morbus ξεια vocatur.

Arcus vocatur, eo quod arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, à quibus arcetur hostes. Item arcus ob speciem, quod sunt curuati arcuus.

a. Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop.

A Seru. Aeneid. 10. ad v. -Coritiq. leues. Coriti propriæ sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarū, quas & pharetras vocamus.  
b. Dolones -præferant ligni. ex eod. En. 7. ad v. Sænosque g. i. b. dolones.  
c. Acutus morbus ξεια. Sic supralib. 4. c. 6.

## De fundis. Cap. X.

FVnda dicta, eo quod ex ea fundantur lapides, id est, emittantur.

Ballista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. Βάλλειν enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verberè neruofum, & magna vi iacit aut hastas, aut saxa. b. Inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens.  
c. Contra Ballistā Testudo valet. Series enim fit armorum vmbonibus inter se colligatis.

a. Cap. X. emittantur. Quæ post hac verba in editis quibusd. leguntur usque ad Ballistā, in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 1. c. 6. è Seru. Georg. 1.

b. Inde & Fundibalus. Vid. c. 6. lib. 4.

c. Contra Ballistā Testudo valet, series n. fit arm. Seru. lib. 9. ad v. Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.

## De ariete. Cap. XI.

A Rieti a nomen species dedit, eo quod cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde tetrofusum ducta maiore impetu destinatur: sique crebris ictibus concussum muri latus cedit, cauatumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsum arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percūtit. Laxo enim saccorū sinu ictus Arieti illisus mollitur. Duriora enim molliibus facilius cedunt.

Plutei, sunt crates corio crudo intectæ, quæ in opere faciendo hosti objiciuntur.

b. Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

a. Cap. XI. Arieti - facile cedunt. ex Hegeſipp. libro 3. c. 11.

b. Musculus - quasi murusculus. Musculos à marinis belluis, quæ balenis auxilio sunt, dictos putat Vegetius libro 4. c. 15.

De

## De clypeis. Cap.XII.

**C**lypeus, <sup>a</sup> est scutum maius, dictus ab eo quod clepet; id est, celet corpus, periculisque subducat <sup>b</sup> ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit. <sup>c</sup> Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

Scutum appellatum, eò quod à se excutiat telorum ictum. Ut enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbo, scuti pars media est, quasi vmbilicus.

<sup>d</sup> Ancile, vocatur scutum breve & rotundum, de quo Virgilius: -- lœuaq. ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancione, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ouidius: Idq. ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

<sup>e</sup> Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ. Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

<sup>f</sup> Cetra, scutum lorum sine ligno, quo vtuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Lœuas cetrategit.

<sup>g</sup> Parma, leuia arma, quasi parua, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutū. Nam in modum testudinis fit clypeus. <sup>h</sup> Est & testudo scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq. in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, vt aries. Et Sallustius, In modum, inquit, hericij militaris.

<sup>a</sup> Cap. XII. Clypeus est scutū maius. Seru. non feme.

<sup>b</sup> ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Ex eod. Aen. 7. ad v. nec clypei curruſue sonant. Sed verius ἀπὸ τοῦ γλω̄ πεν, id est, ab sculpendo dictum. Caſſam reddit Plin. 35. cap. 3. Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatū est, continebantur imagines. Vnde & nomen habuere clypeorū, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusq. qui fuerit vſus illo, &c.

<sup>c</sup> Clypeus autem peditum. è Seru. ad v. Tercentum scutati omnes Aen. 9.

<sup>d</sup> Ancile -- ab omni parte recisum. Ita etiam Varro. aut quasi αὐριχεῖνος (addit Seru. Aen. 8.) id est, vndiq. labrum habens. Vid. Plutarch. in Num.

<sup>e</sup> Pelta. è Seru. Aen. 1. ad lunatis agmina peltis.

<sup>f</sup> Cetra. Hispani. Ex eod. Aen. 7.

<sup>g</sup> Parma, leuia arma. Seruius Aen. 10. ad illud. Transiit & parvam mucro leuia arma minacis: parvam id est, leuia arma, non clypeum.

<sup>h</sup> Est & testudo scutorum connex. Vid. sup. cap. 10.

## A De loricis. Cap. XIII.

**L**Orica <sup>a</sup> vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

<sup>b</sup> Squama, est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est. <sup>c</sup> De cilicijs autem & poliuntur, & teguntur loricae.

<sup>a</sup> Cap. XIII. Lorica -- quod loris careat, solis, n. circulis ferreis. Non dubito, quin Iſidorus apud Seruium legerit Aen. libro. 10. loricam esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consuerant; sed loricis posteriorib. notationem aptauit, qua conserte sunt hamis, ut ait Virgilius. Varro libro. 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; postea succederūt Galli è ferro sub id vocabulū ex annulis ferream tunicam.

<sup>b</sup> Squama est lorica ferrea, &c. Ser. Aen. 9. Nec dupli squama lorica fid. & au. Squama sunt loricarū catenæ, in modura squamæ cōpositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & fordes si à squallore.

<sup>c</sup> De cilicijs autem poliuntur loricae. è seru. Georg. 3. ad illud. Vſum in caſtorum & miseris velaminautis.

## De galeis. Cap. XIV.

**C**Aſis de lamina est: Galea de corio. Nī galerus corium dicitur. Cassidē autem à Thuscis nominatā (dicunt). Illi enim galeam cassim nominant: credo à capite.

<sup>a</sup> Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κώνον vocant. Nam conus est curuatura, quæ in galea prominet, & supra quam crista sunt.

<sup>a</sup> Cap. XIII. Apex est q. in summ. gal. &c. Seruus Aen. 12. ad v. apicem tamen incita summum Hastam tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent crista: & lib. 10. Apex coni altitudo.

## D De foro. Cap. XV.

**F**orus <sup>a</sup> exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Proroſtra vocatur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium roſtra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt effent huius insigne victoriar. Constat autem Forus cauſa, lege, & iudice.

Cauſa vocatur à casu, quo cuenit. Est enim materia, & origo negotiij, neclum discussionis

discussionis examine patefacta, quæ dum præponitur caussa est, dum discutitur iudicium est, dum finitur iustitia: vocatum autem iudicium quasi iurisdictio, & iustitia, quasi juris status. Iudicium autem prius inquietum vocabatur. Vnde & actores iudiciorū & præpositos, questores, vel Quæsidores vocamus.

Negotium multa significat, modo actum rei alii, cui contrarium est otium, modo actionem causæ, quod est iurgium litis. Et dictum negotium, quasi nec otium, id est, sine otio. Negotium autem in caussis, negotiatio in commercijs dicitur, vbi aliquid datur ut maiora lucentur.

Iurgium dictum, quasi iuris garrium, eo quod iij, qui caussam dicunt, iure disceptet.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit. De quo Virgilius: Limes erat positus, item ut discerneret agri.

Causa aut argumento, aut probatione constat.

Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola investigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id est, argutum inuenitum.

Probatio autem testibus, & fide tabula-  
rum constat.

In omni autem iudicio sex personæ quæruntur. Iudex, accusator, reus, & tres testes.

Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non est autem iudex, si non est in eo iustitia.

Accusator vocatus, quasi adcausator, quia ad caussam vocat eum, quem appellat.

Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quærvis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

Testes antiquitus superstites dicebantur, eò quod super statum caussæ proferebantur. Nunc, parte ablata nominis, testes vocantur.

Testis autem consideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam saepe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non foemina. Nam varium & mutabile semper foemina. Vita, si innocens & integer actu. Nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum sce-

Alerato habere societatem.

Duo sunt autem genera testium: aut di- cendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis te- stes delinquent: cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

a Cap. XV. Foris. Poterat duci cena sine ipsis, sed Breu- lioni alter visum. Vid. sup lib. 15. c. 2.

b Discerneret agri. aruis vulgo apud Virgil.

c Iudex dictus. Ead. sup lib. 9. c. 4.

d Testes antiquitus superstites dicebantur. Melius omnino Isidorus, quam Serenus, qui Aen. 3. ad illud: Superatne, & vescitur aura? Superstites (inquit) praesentem significat. Festus: Superstites testes praesentes significat, cuius rei testimonium est, quod superstiteb. praesentib. ij, inter quos controvicia est, vindicias sumere iubentur, Plautus in Artemone; Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstites. Quem locum ita legebat chacon: Superstites praesentes, testes praesentes significat. Quam lectionem & plauri verba, & hic Isidori locus fatis confirmant: Ciceronis verò verbain Muren, ita emendabat. Carmen compo- situm est, cum ceteris reb. absurdū, cum verò nullo visu vtrisq. superstiteb. praesentib. (sumite vindicias) ite viam. Et vtrisq. Actore & reo interpretabatur: sumite vindicias, è Teste supplebat.

### De spectaculis. Cap. XVI.

**S**pectacula, ut opinor, generaliter nomi- nantur voluptates, <sup>a</sup> quæ non per se- met ipsa inquinant, sed per ea quæ illic gerun- tur. Dicta autem spectacula, eò quod homi- nibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quod in ludis geran- tur, aut in scenis.

Ludorum origo sic traditur: <sup>b</sup> Lydi ex Asia transuenæ in Hetruria considerunt, duce Tyrrenho, qui fratri suo cesserat regni con- tentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarum, spectacula quoq. religionis nomine instituerunt. Inde Ro- mani accersitos artifices mutuati sunt, & inde ludi à Lydis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à lusu vocatos, quod iuuenes per dies festos solebant ludi exultatione dele- stare populum. Vnde & eum lusum iuue- num & diebus festis, & templis, & religio- nibus reputat. Nihil iam de caussa vocabuli, dum rei caussa idolatria sit. Vnde & promiscuè ludi: Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc respicienda est originis macula, ne bonū æstimnes, quod initium à malo accepit. Ludus autē Gymnicus est, aut Circensis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

Cap.

- <sup>a</sup> Cap. XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. A Tertullianus lib. de spectaculis. c. vlt. Retulimus supra de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinant, sed per ea, quæ illic geruntur.  
<sup>b</sup> Lydij ex Asia transiuenæ -- Liberi patris, è Tertull. ibid. c. 2.  
<sup>c</sup> originis macula -- accepit. Ex eod. loco.

### De ludo Gymnico. Cap. XVII.

Gymnicus ludus, est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus, gymnasium dicitur, vbi exercentur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accedit, vt omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in iocis certantes cincti erant, ne nudaretur post relaxato cingulo, repete prostratus, & exanimatus est quidam cursor. Quare <sup>a</sup> ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes, vt nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quod iuuenes nudi exercentur in campo, vbi sola tantum verenda operiuntur.

- <sup>a</sup> Cap. XVII. Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. Auctor querendus.

### De generibus Gymnicorum.

#### Cap. XVIII.

Genera gymnicorum quinq. saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. Vnde ferunt quandam regem tot filios adolescentes habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

### De saltu. Cap. XIX.

Saltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

### Decursu. Cap. XX.

Cursus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

### De iactu. Cap. XXI.

Iactus dictus à iaciendo. Vnde & piscatōrum rete iaculum dicitur. Huic arti visus est, arrepto lapide procul ferire, hastas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

- <sup>a</sup> Cap. XXI. arrepto lapide procul ferire. A. Arreptos lapides procul ferre.

### De virtute. Cap. XXII.

Virtus, est immensitas virium in labore & pondere corporis.

### De luctatione. Cap. XXIII.

Luctatio à laterum complexu vocatur, quibus <sup>a</sup> cominus certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

- <sup>a</sup> Cap. XXIII. cominus certantes innitent. It. v. CC. Goth. v. mus Rom. innituntur.

### De palestra. Cap. XXIII.

Palæstram autem vel ἀπὸ πηγῆς πάλης id est, à luctatione vel ἀπὸ τοῦ πάλλου, id est, à motu ruinæ fortis nominatam dicunt: scilicet, quod in luctando cum medios arripiat, ferè quatiant, idque apud Græcos πάλλειν vocatur. Quidam opinantur artem luctandi virorum contentionem monstratam. Namq. inter cæteras feras eos solos & erigi congressos, & subsidere celeriter, ac reuerti, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu abigere sese more luctantium.

- <sup>a</sup> Cap. XXIII. Palæstram autem -- sortis. Seru. ad v. Corporaq. ag. nud. prædura palæstra. Georg. 2. Palæstra autem dicta est vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλου, hoc est à motu viræ, nam ducti sorte luctabantur. His locis pessimum affectus erat in omnib. Isidorianis libris.

### De agone. Cap. XXV.

Quæ Latini certamina, Græci ἀγῶνας vocant, à frequentia qua celebrabantur. Si quidem & omnem cœtum, atque conuentum agona dici: alij quod in circulis, & quasi agonijs, id est, sine angulo locis, ederentur, nunc cupatos agonas putant.

### De generibus agonum. Cap. XXVI.

A Gonum genera fuere, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi peritia, standi patientia: ad citharam quoque, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoque de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli, & naualis præcilijs, perpetiendorumq. suppliciorum certaminæ.

*De ludis Circensibus.**Cap. XXVII.*

**L**Vdi Circenses sacrorum causia, ac deorū gemituum celebrationibus instituti sunt. <sup>a</sup> Unde & qui eos spectant, dæmonum cultibus inferni carent. <sup>b</sup> Nam res equestris ante a simplex agebatur, & utiq. communis vius reatus non erat, sed cum ad ludos coæsus est naturalis vius, ad dæmoniorū cultum translatus est. Itaq. & Castori & Polluci deputatur hæ species, quibus equos à Mercurio distributus Stesichorus docet: sed & Neptunus equestris est; quæ Græci Hippion appellant: sed & Marti & Ioui in ludi equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsunt. **B** Circenses autem ludi ideo dicti, vel à circumcurdo, vel quod vbi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur quos quadrigæ circuibant & inde dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in littore circa ripas fluminum currus agitantes, gladios in ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Inde & Circenses dicti putantur: quasi circum enses.

<sup>a</sup> Cap. XXVII. Nam res equestris--Hippion vocant. *é Tertull. c. 6. de circo.*

<sup>b</sup> Circenses autem ludi, &c. *é Seru. initio 3. Georg. & En. 8. ad v. magnis Circensib. actis.*

*De circo. Cap. XXVIII.*

**C**ircus <sup>a</sup> Soli principaliter consecratus est à Paganis, cuius ædes medio spatio & effigies de fastigio ædis emicat, quod non prætulerint sub testo consecrandum, quem in aperto habet. Est autem Circus omne illud spatum, quod circumire equo solent. Hunc Romani dictū putant à circuitu equorū, eo quod ibi circum metas equi currant. Græci vero à Circe Solis filia, quæ patri suo hoc genus certaminis instituit, afferunt nuncupatum, & ab ea Circus appellationem argumentantur. Fuit autem maga, & venefica, & sacerdos dæmonum, in cuius loci habitu & opere magicæ artes, & cultus idololatriæ recognoscitur.

<sup>a</sup> Cap. XXVIII. Circus Soli--in aperto habent. *é Tertull. c. 5. de loco.*

<sup>b</sup> Hunc Romani dictum put. *sup. lib. 15. c. 2.*

<sup>c</sup> Græci vero, &c. *é Tertull. ibidem.*

*A De ornamentis. Cap. XXIX.*

**O**Rnamenta Circi, oua, metæ, obeliscus, carceres. <sup>a</sup> Oua, honori Castoris & Polluci ascribunt, qui illos ouo editos crededo de cygno Ioue non erubescunt. Fingunt autem Circensia Romani <sup>b</sup> ad caussas mundi referri: ut sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

<sup>a</sup> Cap. XXIX. Oua honori Castoris -- erubescunt. *Tertull. ibid.*

<sup>b</sup> Ad caussas mundi referri, seruius ad v. Centum quadriugos ag. a. f currus: id est, unius (inquit) diei exhibebat Circenses. Quia, ut Varro dicit in libris de gente pop. Romani, olim xxv. missus siebant, quorum quattuor & viginti pro numero horarum erant, sed vigesimus quintus ætarium dicebatur, eo quod de collatione populi exhibebatur. *Adde duodecim hostias, quæ xii. celi signa, & septem metas, quæ planetas viii. referebant. Siebant autem Circenses hoc ordine: Quadrige, bigæ, aut trige quattuor sorte ducta è quattuor factionib. præsina, Rosea, Alba, & Veneta in carcerib. constituebantur. Deinde, mappa à magistratu, qui ludis præsidebat, missa, hoc est, signo dato, quadrigæ carcerib. emissæ septem spatia, siue curricula circa metas conficiebant, victoreq. coronato, missus unus peractus erat. Idem in reliquis vigintiquattuor missib. fiebat: cum autem in singulis quadrigæ quattuor current, rectè Virgilius centum quadriugos agitabo ad flumina currus. Vid. sueton. in Domit. Senec. lib. ep. 4. epist. 30. Ouid. in Halieutic. Arnob. 7. contragentes. Agell. lib. 3. c. 3.*

*De metis. Cap. XXX.*

**C**METARUM quippe appellatione propriæ terminum ac finem mundi designari volunt, ab eo quod alicui emensus finis est, siue ad testimonium Orientis Occidentisq. solis.

*De obelisco. Cap. XXXI.*

**O**Beliscū <sup>a</sup> Mesphres rex Ægypti primus fecisse fertur tali ex caussa. Cum quodā tempore Nilus violenta inundatione Ægypto nocuisset: indignatus rex tanquam poenas à flumine exigeret, sagittam in undas misit. Non multo post graui valetudine corruptus lumen amisit, qui post cæcitatem visu D recepto duos obeliscos Soli sacravit. Obeliscus enim sagitta dicitur: qui ideo in medio Circo ponitur, quia per medium mundum Sol currit. Medio autem spatio ab utraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatemque cali significat: cum Sol ab utroque spatio medio horatum discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammarum formatum, quoniam Sol

Hh pluri-

plurimum in se caloris atq. ignis habet.

<sup>a</sup> Cap. XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Mefferes habent manus. <sup>b</sup> Plinij manus. libri Mestres & Mestires. Excusi Mespheem. Euseb. in Chronico Mephres. Iosephus Mephes. De pherene Seastridis filio nat- rathac Herodotus lib. 2.

### De carceribus. Cap. XXXII.

**I**N Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt ab eare, qua & ille carcer, qui est in ciuitate, quod, ut ibi homines damnati atq. inclusi, ita hic equi coercetur, ne exeat, antequam signum mittatur.

<sup>a</sup> Cap. XXXII. In circo. è Seru. En. i. ad v. vinclis & carcere frænat.

### De aurigis. Cap. XXXIII.

**A**Rs Circi auriga & currus, equites siue pedites. Auriga propriè dictus, quod currū agat & regat, siue quod feriat iūctos equos. <sup>a</sup> Nam haurit, ferit, vt, latus haurit apertum. Ipse est & <sup>b</sup> agitator, id est, verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idolatriæ vestiunt. <sup>c</sup> Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à Paganis dicatus est.

<sup>a</sup> Cap. XXXIII. Nam haurit ferit, vt, lat. h. a. Verba sunt Seru. Georg. 3. ad v. Exultantiaque haurit Corda paucor pulsans.

<sup>b</sup> Agitator. i. v. a. agendo. Ex eod. ad v. Tardi costas agitator asell. Georg. 1.

<sup>c</sup> Nā Prasinus terræ, &c. è Tertull. c. 6. de arte circi.

### De quadrigis. Cap. XXXIV.

**E**RITHONIUS autē, qui regnauit Athenis, primus quattuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius auctor est dicēs: Primus Erithonius currus & quattuor ausus Iungere equos, rapidisq. rotis insistere victor. Fuit autem Mineruæ & Vulcani filius de caduca in terrâ libidine, vt fabulæ ferunt, procreatus, portentum dæmonicū, immō diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigæ productæ sunt.

<sup>a</sup> Cap. XXXIII. ex eod. Tertull. loco.

### De curru. Cap. XXXV.

**C**URRUS à cursu dictus, vel quia rotas vindetur habere, vnde & <sup>a</sup> currum quasi curuum. Quadrigarum verò currus duplicitemone olim erant, perpetuōq. & qui omnibus equis iniijceretur iugo. <sup>b</sup> Primus Clysthenes Sicyonius tantum medios iugavit, eosq. singulos ex utraq. parte simplici vin-

**A**culo applicuit, quos Græci τειχαφέγγες Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

<sup>a</sup> Cap. XXXV. Carrum q. curuum. al. q. carsum al. q. currum.

<sup>b</sup> Primus Clysthenes Sicyon. Pausan. in phocacis.

<sup>c</sup> Latin funarios. Funales vocat Suetonius in Tiberio.

### De equis, quibus currunt.

#### Cap. XXXVI.

**Q**VADRIGE, & bige, trige, & seiuge ab equo. rū numero, & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas Inferis, seiugas Ioui, desultores Lucifero, & Hespero sacrauerūt. Quadrigas ideo Soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur, ver & æstatem, autumnū, & hyemem. Bigas Lunæ, quoniā gemino cursu cū Sole cōtentit: siue quia & nocte videtur & die. Iungūt enim vnum equū nigrū, alterū candidum. Trigas dijs inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, iuuentutē, atq. senectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt, siue quia mūdus iste circuli sui celeritate trascurrit, siue propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, <sup>b</sup> Inde patetecit radijs rota candida cælum.

<sup>a</sup> Cap. XXXVI. Et Hespero. Absunt ha duæ voces ab antiquorib. Goth.

<sup>b</sup> Inde patetecit r. r. c. c. Citatur hic versus à quibusl ex Sidonio.

### De septem spatijs. Cap. XXXVII.

**S**EPTEM spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum, quibus mundum regi dicunt: siue ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, <sup>a</sup> quorū finis est creta, id est, iudicium.

<sup>a</sup> Cap. XXXVII. Quorum finis est creta, Sic est in optimis libris Neap. & Gotthicis quibusd. rectissime. Seneca lib. 19. ep. 109. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam, quod ait Cicero, quoniā sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati;

**D**Hanc, quā nunc in circo cretā vocamus, calcē antiqui dicebāt. Gloss. Creta λευκὴ. Candida calcis dixit Lucret. Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.

### De equitibus. Cap. XXXVIII.

**P**ORRÒ equites singulares ideo currere dicunt, quia singulariter unusquisq. cursum vitæ huius peragit atque transit, alias alio tempore

repose sequens alium, per vnam tamen viam A mortalitatis usq; ad propriam metam mortis.

### De desultoribus. Cap. XXXIX.

**D**esultores nominati, quod olim prout cuncti ad finem cursus venerat desiliebat, dum quod de equo in equum transfiliebat.

\* Cap. XXXIX. Desultores. *Egypti fabula* 80. Vnde & Romani seruant institutum cum desultorem mitunt, unus duos equos habet, pileum in capite \* equo in equum transfilit, quod ille sua, & fratrie vice fungatur. *Cassiod. lib. 3. Var. equi desultatorij*, per quos Circensium ministri missus denunciant exercitus, luciferi praecursoris velocitates imitantur.

### De peditibus. Cap. XL.

**P**edites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hec à superiori parte currunt ad inferiora, id est, ab Oriente ad Occidente, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in seculo nullæ reliquias sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc propterea fingunt, ut vanitates suas, & sacrilegia excusare concentur.

### De coloribus equorum. Cap. XLI.

**C**irca<sup>a</sup> caussas quoq; elementorum ijdē C gentiles, etiam colores equorum iunxit: roseos soli, id est igni: albos aëri: prasinos terræ: venetos mari assimilantes. Item roseos etati currere voluerunt, quod ignei coloris sunt, & cuncta tunc flauescant. Albos hyemi, quod sit glacialis, & frigoribus vniuersa canescant: Veri prasinos viridi colore, quia tūc pampinus densatur. Item roseos Martis sacrauerunt, à quo Romani exoriantur: & quia vexilla Romanorūocco decorantur, siue quod Mars gaudet sanguine. Albos zephyris, & serenis tempestibus: prasinos flori & terra: venetos aquis vel aéri, quia ceruleo sunt colore: luteos, id est, croceos igni & soli: purpureos Iri sacrauerunt, quē arcum dicimus, quod Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac spectatione deorum cultibus atq; elementis mundialibus prophanantur, eosdem deos, atq; eadem elementa procul dubio colere noscuntur. Vnde animaduertere debes Christiane, quot Circū nomina immunda possideant. Quia propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ spiritus occupauerunt. <sup>b</sup> Totum enim illum Diabolus, & Angeli eius repleuerunt.

<sup>a</sup> Cap. XLI. Circa causā. *Vid. Tertull. c. 6. de arte Circi.*  
<sup>b</sup> Totum n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. *Tertull. c. de loco: totum seculum Satanas, & Angeli eius repleuerunt.*

### De theatro. Cap. LXII.

**T**heatrum <sup>a</sup> est, quo scena includitur, semicirculi figurā habens: in quo stantes omnes inspiciunt. Cuius forma primū rotunda erat, sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro theatru factū est. Theatru autē ab spectaculo nominatū <sup>b</sup> ā περὶ τῆς θεάτρας quod in eo populus stās desuper atq; spectās ludos contēplaretur. Idē vero theatru, <sup>c</sup> idē & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostarent. <sup>d</sup> Idem & lupanar vocatum ab eisdē meretricibus: quæ <sup>e</sup> propter vulgati corporis vilitatem lupæ nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt à rapacitate vocatæ, quod ad se rapiat miseros & apprehendant. Lupanaria enim à paganis constituta sunt: vt pudor mulierū infelictum ibi publicaretur, & ludibrio haberentur, tam iij qui facerent, quam quæ paterentur.

<sup>a</sup> Cap. LXII. Theatrum. *De theatro sup. lib. 15. c. 2.*  
<sup>b</sup> ἀπὸ τῆς θεάτρας. *ē Seru. Eneid. 1. ad v. mediaque in valle theatri.*

<sup>c</sup> Idem & prostibulum. *Vid. Tertull. c. de theatro.*  
<sup>d</sup> Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de civit. c. 21. & Lact.*  
<sup>e</sup> propter vulgati corporis vilitatem. *Lact. lib. 1. c. 20.* Fuit enim Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, ynde etiam lupanar dicitur.

### De scena. Cap. XLIII.

**S**cena autē erat locus infra theatru in modū domus instructa cū pulpito: <sup>a</sup> quod pulpitū Orchestra vocabat, vbi cātabāt comici tragici, atq; saltabāt histriones, & imiti. <sup>b</sup> Dicta autē scena Græca appellatione, eo quod in specie domus erat instructa. Vnde & apud Hebreos tabernaculorū dedicatio à similitudine domiciliorū Scenopegia appellabatur.

<sup>a</sup> Cap LXIII. Quod pulpitum Orchestra vocabatur. *Impropriè. Nam aperte diligenter Orchestra à pulpite Vitruvius lib. 5. c. 6. & scena pulpite, pulpitum altius erat orchestra: & apud Romanos senatorib; & honoratorib; viris leca erant in orchestra designata, in pulpite nō item. Sed orchestra nomine pulpitum quoq; continetur, non contra. Graci autem pulpitum ἡγελλν dicebant, de qua mox Iphorus.*

<sup>b</sup> Dicta autem scena, servius ad v. Syluis scena coruscis: scena, in umbratio: Dicta scena ἀπὸ τῆς εὐαί i. umbra. Nam apud antiquos theatalis scena parietē non habuit, sed de frondib; umbra quærebāt: postea tabulata componere cœperūt iamē dum parietū.

*De orchestra. Cap. XLIII.*

**O**rchestra autem, pulpitum erat scenæ, vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poëtæ comœdi, & tragœdi ad certamen concendebat, ijsq. canentibus, alij gestus edebant. Officia scenica: tragœdi, comœdi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

*De tragœdis. Cap. XLV.*

**T**ragœdi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum regum luctuoso carmine, spectante populo, concinebant.

*De comœdis. Cap. XLVI.*

**C**omœdis sunt, qui priuatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque stupra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

*De thymelicis. Cap. XLVII.*

**T**hymerici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelicci, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod thymele vocabatur.

*De histrionibus. Cap. XLVIII.*

**H**istriones sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum expimebant: ij autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: siue quod ab Istria id genus sit ad ductum, siue quod perplexas historias fabulas exprimerent, quasi histriones.

*De mimis. Cap. XLIX.*

**M**IMI sunt dicti Græca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores: nam habebant suum auctorem, qui antequam minimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nam fabulæ ita componebantur à poëtis, ut aptissimæ essent motui corporis.

\* Cap. XLIX. Nam habebant suum auctorem. F. auctorem.

*De saltatoribus. Cap. L.*

**S**Altatores autem nominatos Varro dicit ab Arcadi Salio, quem Æneas in Iram secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

\* Cap. L. Saltatores. è Festo in--Salios, nisi quod illi non Varonem, sed Polemonem citat auctorem.

*Quid, quo patrono agatur. Cap. LI.*

**E**st planè in artibus scenicis Liberi, & Veneris patrocinium, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu. Nam mollitatem Libero, & Veneri immolabunt, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transfiguntur, Apollines & Musas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculū odisse debes Christiani: quorum odisti auctores.

\* Cap. LI. Est planè. Omnia è Tertull. c. de artib. scenicis: sed lyris retinuimus ex nostris codicib. vbi apud Tertull. litteris legitur.

*De amphitheatro. Cap. LII.*

**A**mphitheatum, locus est spectaculivbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatoriū dictus: quod in eo iuuenes vsum armorū diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladiis, aut pugnis certantes: modo contra bestias incidentes, vbi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatum dictum, quod ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

*De ludo equestri. Cap. LIII.*

**C**Enera gladiatorum plura, quorum primū ludus equestrium. Duo enim equites, præcedentibus prius signis militaribus, unus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minutibus & habilioribus armis, sive atroci perseverantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes, quousque alter in alterius mortem profiliret, ut haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui perimeret. Quæ armatura pugnabat Marti duelli causa.

## De Retiariis. Cap. LIII.

**R**etiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat rete (quod iaculum appellatur) ut aduersarium cuspide in sequente operaret, implicitumque viribus superaret. Quæ armatura pugnabat Neptuno tridētis causa.

\* Cap. LIII. ferebat rete, quod iaculum appellabatur. Et uno verbo reticulum: sed de retiario, secutore, & alijs gladiatorum generib. scripsit nuper eruditissimus vir. P. Fest. in Retiario.

b Cuspide in sequente. Ita manus omnes, in sequentem volebat Chacon, insistentem alij.

## De Secutoribus. Cap. LV.

**S**ecutor ab inseguendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidem, & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, ut antequam ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacrata erat Vulcano. Ignis enim semper aquam insequitur: ideoq. cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.

## De Laqueariis. Cap. LVI.

**L**aqueariorum pugna erat, fugientes in ludo homines in ictu laqueo impeditos consecutosq. prosternere amictos vmbone pellico.

## De Velitibus. Cap. LVII.

**V**elitum pugna erat, ut vltro citrōq. te la obiectarent. Erat autem eorum varia pugna, & spectatibus gratior, quam reliqua. a Velites autē nuncupati, siue à volitatione: b siue à ciuitate Hetruscorū, quæ Veles vocabatur.

\* Cap. LXVII. Velites autem— siue à volitatione. Fest. in Adalitatio: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, i. volantes.

b Siue à ciuitate Hetruscor. quæ Veles. Sic Gotth. cc. Al. Veletes.

## De ferali certamine. Cap. LVIII.

**F**eralū pugna erat, emissas bestias iuuenes excipere, & pugnare aduersus eas, vltro aeo funere certare, non crimine, sed furore.

## A De horum execratione. Cap. LIX.

**H**æc quippe spectacula crudelitatis, & in specie vanitatum nō solum hominum vitijs: sed de dæmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, quæ talia præsumit, fidei Christianæ prævaricator effectus, qui id denuò appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius.

## De alea. Cap. LX.

**A**lea, id est, ludus tabule, inuenta à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tessellisque.

\* Cap. LX. à quodam milite nomine Alea. Author quarendus.

## De pyrgis. Cap. LXI.

**P**yrgus dictus, quod per eum tesserae pergant, siue quod turris specie, habeat. Nam Græci turrim πυργον vocant.

C \* Cap. LXI. Pyrgus. Vasculum in turricula figurā conformatū, ex quo tali in alveum coniiciebantur, ne quis dolus in iaciendis manu subesse posset. Turriculam vocat Martialis.

## De calculis. Cap. LXII.

**C**Alculi vocati, quod læues sint & rotundi. Vnde & calculus dicitur lapis breuis, qui sine molestia, sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales, quasi per calculas eant.

\* Cap. LXII. quia sine molestia, sui breuitate calctetur. Sup. lib. 16. c. 6. è Seru. Georg. 2.

## De tessellis. Cap. LXIII.

**T**esseræ vocatae, quia quadræ sunt ex partibus omnib. Has alij Lepusculos vocat, eo quod exiliendo discurrent. Olim autem tessellæ iacula appellabantur à iaciendo.

## De figuris alea Cap. LXIII.

**Q**uidam autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc ar-

tem exercere , & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibent propter tria seculi tempora , præterita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senarijs locis distinctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

<sup>a</sup> Cap. LXIII. Quidam autem physiologicè per allegor. Vid. Eustath. Iliad. a, ad illud: πεσσοῖς προπάρτεις θυμῷ θυμῷ ἐτέροις.

### De vocabulis tesserarum.

#### Cap. LXV.

Actus quisque apud lusores veteres à numero vocabatur , vt vnio , binio , trio , quattro , quinio , senio . Postea appellatio singulorum mutata est, & vniōne canem , <sup>a</sup> trionem suppum , <sup>b</sup> quatrionem planum vocabant.

<sup>a</sup> Cap. LXV. Trionē suppum. Gracē ὑπλιον. Vid. Fest.

<sup>b</sup> Quatrionem planum. Immo pronus opinor, qui & Aristoteli πρννης. Supino enim pronus opponitur, non planus.

### De iactu tesserarum. Cap. LXVI.

Actus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt afferat quod voluerit , <sup>a</sup> vt puta senionem, qui eis iactu bonum affert. Vitant autem canem , quia damnosus est, vnum enim significat.

<sup>a</sup> Cap. LXVI. Vt puta senionem. *Qui & Venus, & Cœus dicebatur, quoties ita quatuor tale cadebant, vt nullus cum alio congueret. Arift. lib. 2. de Cal. ἐγινόκατος τὸν χαλεπὸν ἡ τὸν πολλὰς, ὅτιν πολλὰς αἰτηγάλλεις δύος δύοις ἀκίνητον, ἀλλὰ τὸν, ἢ δύωρων.*

### De calculorum motu. Cap. LXVII.

Alculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideò alias ordinarios, alias vagos

A appellant. At verò qui moueri omnino non possunt Incitos dicunt.<sup>a</sup> Vnde & egentes homines Inciti vocantur: quibus spes ultra procedendi nulla restat.

<sup>a</sup> Cap. LXVII. Vnde & egentes homines Inciti dicuntur. Nonius: Incitas, egestas dicitur.

### De interdictione alea. Cap. LXVIII.

A B hac arte fraus, & mendacium, atq. per iurium nunquam abest, postremo & odium & damna rerum, vnde & aliquando propter hæc sclera interdicta legibus fuit.

### De pila. Cap. LXIX.

P Ilia propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphæra àferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorcatus sic tradit. Neu tu parce pilos viuacis condere cerui. Vicia donec erit geminæ superaddita libræ.

Inter species pilorum sunt, Trigonaria, & Arenata.<sup>a</sup> Trigonaria, est qua inter tres luditur. Arenata, qua in grege dum ex circulo astantium spectantiūmque emissa, ultraistum spatium pilam excipere, lusumq. inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis pilam feriunt.<sup>b</sup> Suram dicitur dare, qui pila, crure prolati, feriendam collusoribus præbet.

<sup>a</sup> Cap. LXIX. Trigonaria. Martialis lib. 14. epigr. 46. Pila trigonalis: Si me nobilib. scis expulsare finistris, sum tua; si nescis, rustice, redde pilam.

<sup>b</sup> Suram dicitur dare. Plutarch. in Cicerone de Cornelio Lentulo, Catilina socio, cognomento Surus, προελθώμεν δημοσίων πάντων, μέντος μὲν τοῦ ἔφη διδέει, προσέχειν τὸν κυνήγιον, ωσπερ τῶν εἰώθασαν δι παιδείας ἔταν τῷ σφεριῇ εἰμάστωσι.

DIVI

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS NONVS.

## De nauibus, ædificijs, & vestibus.

DE NAVIBVS.

Cap. I.



Rtium quarundā voca-  
bula, quibus aliquid fabri-  
catur, vel instrumenta ar-  
tificum, vel quæ ministe-  
rium exhibet, atq. aliquid  
huiuscmodi, deinceps ex  
parte notanda studui.

a Artifex generaliter vocatus, quod artē  
faciat: sicut aurifex qui aurum. Faxo enim  
antiqui prō facio dicebant.

b Nauclerus, dominus nauis est appellatus: B  
ita quod nauis in sorte eius sit. κλίπος enim  
Græcè sors dicitur. Cæteri autem in nauj in  
contibutione sunt.

c Gubernio, qui & gubernator, quasi co-  
hybernator, quod cohbeat prudētia sua hy-  
berna, id est, tempestates maris.

d Nauta à nave dictus per deriuationem.  
Nauta autem pro nauta poëticè dicitur, si-  
cut Mauors pro Mars. Nā rectum est nauta.

Remex vocatur, quod remum getit, sic  
autem remex, f quomodo tubex, dicitur no-  
minatio casū.

e Epibata Græco sermone appellatur: qui  
Latinè dicitur superueniens. Hic nihil ha-  
bet negotij, sed nauo dato in alias terras  
transire disponit.

Nauim quidam perhibent dictā, eo h quod  
gnatum rectorem querat, id est, peritum,  
sapientem, strenuum, qui continere, & gu-  
bernare nouit propter maritima pericula &  
casus. vnde est illud Salomonis, Intelligens  
gubernacula possidebit. i Lydij autem pri-  
mum nauim fabricauerunt, pelagique in-  
certa petentes peruum mare vībus huma-  
nis fecerunt.

À k Rates, primum, & antiquissimum genus  
nauigij è rudibus tignis, asperibusque conser-  
tum. Ad cuius similitudinem fabricatae na-  
ues, l ratariæ dictæ. Nunc iam m rates abusi-  
uè naues. Nam propriæ rates sunt connexæ  
inuicem trabes.

Trieris, nauis magna, quam Græci n durco  
nem vocant: de qua in Isaia dicitur, Non  
transiuit per eam trieris magnā.

Carpasia nauis à Carpatho insula nomi-  
nata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexā-  
dria Alexandrinā.

o Liburnæ dictæ à Libyjs: naues enim sunt  
negotiorum. De quibus Horatius, Ibis li-  
burnis inter alta natiūm.

Rostratæ naues dictæ ab eo, quod in fron-  
te rostra ærea habeant p propter scopulos,  
ne feriantur, & collidantur.

Longæ naues sunt, quas Dromones vo-  
camus: dictæ eo quod longiores sint cæteris,  
quibus contrarius Musculus, curvum nau-  
gium. Dromo autem à decurrendo dicitur.  
Cursum enim Græci ἀρόμων vocant.

q Classis dicta est à Græco vocabulo αὐτό-  
τῷ καλῶ, id est, lignis. vnde & calones qui  
ligna militibus portant.

Ancyromagus dictus, pro eo quod cele-  
ritate sui anchoris, & instrumentis reliquis  
nauium vehendis sit aptus.

Phaselus, est nauigium, quod nos corruptè  
baselium dicimus. De quo Virgilius, Pictisq.  
phaselis.

r Scapha, quæ κατάκυπτος, nauigium, quod  
Latinè speculatorum dicitur. σκοπεῖ enim  
Latinè intenderé dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commēcia  
ad littus portat. Hanc nauis in pelago pro-  
pter nimias vndas suo suscipit gremio. Vbi  
autem appropinquauerit portui, reddit vicē  
barca naui, quam accepit in pelago.

<sup>a</sup> Paro, nauigium piratarum aptum, & ex ijs ita vocatum: Cicero, Tunc se fluctigero tradit mandatq. Paroni. Et alibi, Parunculis ad littus ludit celeribus.

Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, qualibus vtū tur Germanorum piratæ in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia. Gens, inquit, Saxonum Myoparobus, nō viribus nitūtur, fugæ potius, quam bello parati.

Celoces, quas Græci κέληται vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius, Labitur vñcta carina per æquaora cana Celocis.

Biremes autem, naues sunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes, & quatriremes, trium & quartuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

Actuariæ naues sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

Hippopagus, in quo equos transuehere solitum est.

Pontonium, nauigium fluminale, tardum & graue, quod non nisi remigio progrederi potest.

Hinc & traiectus, id est, extensus. Est enim latus, vnde & transenna dicitur extensus funis.

Lembus, nauicula breuis, quæ alia appellatione dicitur & Cymba, & Caupilus: sicut & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque vtuntur.

Carabus, parua scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

Portemia, nauicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Vtuntur ijs in Pannonia.

Trabariæ, amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine Littrariæ dicuntur. Hæ & Caudice ex uno ligno cauato factæ, & inde Caudice: quia à quartuor usque ad decem homines capiant.

Cap. I. Artifex gener. nom. Ut Gracis.

Nauclerus. Qui & nauicularius, & magister nauis à iure consultis dicitur, qui nauem habet propriam, vel conductam, cuius obuentiones, & redditus omnes accipit. At Isidoro inf. c. 19. Nauicularius, nauium est fabricator, sicut carpentarius carpenti.

In contributione sunt. Contributionis vox apud iureconsultos frequens, ut tit. de leg. Rhod. de iact.

A<sup>d</sup> Gubernio, qui & gubernat. Glos. Guber. (mente credo voce) κυβερνάτος. Gubernia in pro gubernatore dicitur. Laberium in Ana Peranna ait Agellius lib. 16. c. 7. Legitur quoque archigubernius, siue etiæ archigubernus lib. 36. Digest. 1. c. 46. Item gubernia pro gubernaculis, dicit Lucretius. Disiectare solet magnum mare, transstra, gubernia, & Lucilius apud Non. Proras despoliate, & detundite gubernia.

Nauita pro naut. è Seru. Geor. 1. & Aen. 6. sic Graci κύρτην, & κυρτήν.

f quomodo tubex f. quomodo & obex, de cuius generè vid. Seru.

g Epibata. Inde ἐπιβάτης, naues vectioe. Dicuntur etiam epibate, qui tutela causa adsumuntur. Vid. pol.

h eo quod nauū recte. Ita libri Gotth. recte. Assignat autem nauo suam etiam etymologiam (vt nauus sit, qui nō uit) quam probam, nihil moror. Interpretantur quidem Glosaria eodem modo nauū. Nauus a δίμων. Nauus παγκός, εὐραφής, εὐκίνητος.

i Lydij primum nauem. Sumptum videtur ex Histro Greco scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidam existimant.

k Rates prim. Plin. lib. 7. c. 56. Nau primus in Greciam ex Ægypto Danaus aduenit, ante ratib. nam gabatur inuentis in mari rubro.

l Ratariæ. de quib. Agell. meminit lib. 10. c. 25. Sed Ratariæ appellari quidam malunt.

m Rates abusiu-- inuicem trab. è Seru. Aen. 1. ad illud: Disiecitq. rat.

n quam Græci durcon. Al. durchonem. Recte fortasse hæc absunt à Segunt. libro. Sed amplius querendum. Est n. is codex sapè alias mutilus.

o Liburnæ. Videntur het quoque ex Histro. Sed vt apud illū Liburnia pro Libya, ita hic Liburnijs pro Libyjs subfinim. Vid. Appian. in bell. Illyr. Lucian. ἡ τοῖς ἔγωσι. & Veget. lib. 4.

p propter scopulos ne feriantur. Hister. Nam ipsæ rostratae in altum erectæ, quasi cacumen syrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habent proper scopulos, ne forte, cum tantam vim discurrentium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.

q Classis dicta-- portant. è Seru. Aenid. 1. Pallásne exurer. class.

r Scapha, quæ & catastcop. Vid. Veget. lib. 4. c. 37. & Agell. lib. 10. c. 25. apud quem catastcopium forma diminutionis. Catastropus apud Hirtium lib. de bell. Afric.

s Paro nauigium piratar. aptum. Id est, instructum, & quasi paratum, captat enim huiusmodi notationes. Nisi nauis aptum Gothico compendio pro apertū scriptum fuisset. Id enim & fluctigeri ἐπιδέσον in Ciceronis versu cōprobat: & aperta, quæ à Gracis ἀπεκτα dicuntur, nauigia, teatis opponuntur. Linius lib. 36. C Linius præfectus Romanæ clas sic cum quinquaginta nauibus teatis profectus ab Roma Neapolim, quo ab socijs eius oræ conuenire iussérat, apertas naues, quæ ex fœdere debebantur, &c.

t quas Græci Celetes. Suid. κέλης ο μόνος ἵππος τρέπε φερόμενος: & paulò post, κέλης εἰδος πλοιάριος μηκός. & Thucydidis interpres, μηκόν πλοιάριον ὑφέντος ἐρετόμενον από μεταφορᾶς τοις κελητοῖς ἵπποις, φέντος ἐπικαθίσαι.

u Actuariæ. Dicitur quod cito agi possint, ait Noctis. Hippa-

- <sup>a</sup> Hippagogus. Hippaginem Latine appellari tradit Fe-  
bus.  
<sup>b</sup> Pontonium. Vox diminutionis. Nam pontones princi-  
piter dicuntur.  
<sup>c</sup> Hinc & traiectus. Ser. Aen. 5. traiecto in fune co-  
lumbam: traiecto (inquit) extento. unde transenna  
dicitur extetus funis. Que, quomodo huic loco aptari pos-  
set, non quo scitis dispercere.  
<sup>d</sup> & Campillus. Al. Caupolus. Agellio lib. 10. c. 25.  
Cepulica.  
<sup>e</sup> Portemia. S. o. l. & ita Isidorum scriptisse arguit ety-  
mologus. Est tamen vox Graeca, eademq. Diodoro Siculo nunc  
etiam. nunc περιηγή dicuntur.  
<sup>f</sup> Trabaria. Festus: Trabica naues, quod sit trabib.  
confixa.  
<sup>g</sup> Ha & caudice. Et caudicaria, vel codicaria. Non. Fest.  
Agel. Nam re trabs proprie duo ligna compacta; teste Festo,  
ita caudex plurium tabularum contextus, ut ait Senec. lib. de  
breuitat. vit.

### De partibus nauium & arma- mentis. Cap. II.

- P Vppis posterior pars nauis est, quasi post.  
Prora, anterior, quasi priora.  
<sup>a</sup> Cumba, locus imus nauis, quod aquis in-  
cumbat.  
<sup>b</sup> Carina, à currendo dicta, quasi currinā.  
<sup>c</sup> Fori, nauium latera concava, à ferendo  
onere dicta, siue tabulata nauium, quæ ster-  
nuntur. Dicta, ab eo quod incellus ferant, vel  
foris emineant. De quibus Virgilius, la-  
xatque foros.  
<sup>d</sup> Columbaria, in summis lateribus nauii  
loca concava, per quæ eminent remi, dicta  
credo, quod sint similia latibulis columba-  
rum, in quibus nidificant.  
<sup>e</sup> Agea, viæ sunt, vel loca in nauis per quæ  
ad remiges hortator accedit. De qua En-  
nius: Multa foro ponet, et Agea longa re-  
pleteatur.

Transstra, sunt tabulæ, vbi sedet remiges,  
quod in transuerso sint, dicta, <sup>e</sup> quæ Virgi-  
lius iuga appellat.

<sup>f</sup> Tonsæ, remi à remoueridis, & decutien-  
dis fluctibus dicti: sicut consores à tonden-  
dis, & decutiebris capillis.

<sup>g</sup> Palmula, est extrema latitudo remi, à pal-  
ma dicta, qua mare impellitur.

<sup>h</sup> Antemna autem dictæ, quod ante amnē  
sunt positæ. Preterfluit enim eas amnis. Cor-  
nua, extremæ partes antemnarum sunt, di-  
cta per tropum.

<sup>i</sup> Malus, est arbor nauis, qua vela sustinen-  
tur. Malus autem dictus: quia habet instar  
mali in summitate, vel quia, quasi quibusdā

A malleolis ligneis cingitur, quorum volubili-  
tate vela facilius eleuantur.

Modius est, cui arbor insistit, ob similitu-  
dinem mensuralis vasis dictus,

Carchesia sunt in acumine arboris. <sup>1</sup> Cin-  
na: Lucida confulgent alti Carchesia mali.

<sup>m</sup> Trochlea, quasi φ litera, per quas funes  
trahuntur. Trochlea autem vocata, quod ro-  
tulas habeant. τρόχος enim Græcè rotula di-  
cirur.

Parastatae, stipites sunt pares stantes, qui-  
bus arbor sustinetur. Cato. Malum deliga-  
tum, parastatae vinctor.

<sup>n</sup> Clavis est, quo regitur gubernaculum.  
De quo Ennius. Ut clavum rectum teneam,  
nauimq. gubernem.

<sup>o</sup> Porticulus, malleus in manu portatus, quo  
modus, signumque datur remigantibus. De  
quo Plautus, Ad loquendum atque tacen-  
dum tute habeas porticulum. Aportando  
igitur porticulus.

Tonsilla, vincinus ferreus, vel ligneus, ad  
quem in littore defixum funes nauium illi-  
gantur. De quo Ennius. Tonsillas rapiunt,  
configunt littus adunca.

Anchora, dens ferreus, ex Græca etymolo-  
gia nomen ducit: quod quasi hominis ma-  
nus comprehendat, vel scopulos, vel arenas.  
Nam manus Græcè χεῖρ dicitur. <sup>p</sup> Apud Græ-  
cos autem aspirationem non habet. Nam  
ἀγκύρα dicitur. unde & apud maiores sine  
aspiratione proferebatur.

Puluini, sunt machinæ, quibus naues de-  
ducuntur, & subducuntur in portum.

<sup>q</sup> Pons, scala nauium.

<sup>r</sup> Cap. II. Cumba. Vulgo gomba.

<sup>s</sup> Fori. Hac vtcumq. contexta è Seruo, non nihil etiam  
autra. At Charis. Fori sunt in nauibus, quibus nautæ  
sedentes remigant, επωλεῖα.

<sup>t</sup> Columbaria. Vid. philand. in Vitruu. lib. 4. c. 2.

<sup>u</sup> Agea viæ sunt. Fest. Agea via in nauis est, dicta,  
quod in ea maxima quæq. res agi soleat.

<sup>v</sup> quæ Virgilius iuga app. Aenei. 6. Inde alias ani-  
mas, quæ per iuga lōgā sedebant, vbi Seru. Iuga Græ-  
cè dixit, λύγα enim dicunt, quæ transtra nomina-  
mus.

<sup>w</sup> Tonsæ remi, è Seru. Aen. 7. in lento luctatur mar-  
more tonsæ.

<sup>x</sup> Palmula. Vid. Fest. & Seru. Aen. 5. eadem ratione Græ-  
ci τάγον, & palmam manus, & remorum latitudinem di-  
xere, vt ait Alius Dionysius apud Eustath. eduar. t. ad il-  
lud: τάγον μὲν τρυγὸν.

<sup>y</sup> Antemna autem dictæ &c. è Seru. Aeneid. 7. idem  
propæ festus in voce amnenses. Sed illi non de nauis parte,  
sedde vrbibus propæ amnem fitis loquuntur.

<sup>z</sup> Cornua. Ex eod. Aen. 3. ad illud. Cornua velatarum  
oba. antennæ.

<sup>1</sup> Malus

<sup>a</sup> Malus arb. Ex eod. AEn. 5. nisi quod malis apud illū, A non malleolis legitur.

<sup>b</sup> Cinna lucida. Quid Catullo hic versus tribuitur ex Nonni potius esse communis.

<sup>c</sup> Trochlea quasi & littera. Quasi θ littera legit Phaedrus apud Vitruvius etiam Athenaeus in nauium armamentis numeravit in Hieronis naue. Gloss. trochlea ē in aliis iudeis.

<sup>d</sup> Clavis. Clavum, fustem gubernaculi interpretatur Seruus AEn. 5.

<sup>e</sup> Porticulus. Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos porticulus dicitur. Isidorus fauent Gloss. in quib. porticulus, καλεσθεντος.

<sup>f</sup> apud Græcos aspirationem non habet. ē Seruus AEn. 1. ad illud. vno non alligat anchoram mortu.

<sup>g</sup> Pons scal. Ex eod. AEn. 1. o. Pontibus exponit.

### De velis. Cap. III.

**V**ela à Græci ἀργεντα dicunt, proinde quod aère mouentur. Apud Latinos autem vela à volatu dicta. Vnde est illud, velorum pandimus alas.

<sup>b</sup> Genera velorum Acation, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acatium velum maximū, & in media nauis constitutum.

Epidromos secundē amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon, minimum velum, & ad proram defixum.

<sup>c</sup> Artemon, dirigendæ potius nauis caussa commentatum, quā celeritatis.

Siparum, genus veli, vnum pede habens, quo iuuari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus, - summāque tendens Sipara velorū perituras colligit auras. quod ex separatione existimat nominatum. <sup>d</sup> Pes, extremus angulus veli, quem sic nautæ loquuntur.

<sup>a</sup> Cap. III. Vela Græci ἀργεντα. Homerū (vt ait Eu-stathius) secuti. nam vox ipsa multo est latior, ita vt instrumenta omnia, neque nautica solum, sed quevis alia complectantur, dicta, (vt ait etymologistes) πέπα τὸ ἄργω, τὸ ἄργο-<sup>τω, ἄργηστο, ἄργηστεν, κατὰ συνηπήν ἄργεντο.</sup>

<sup>b</sup> Genera velor. Vid. Poll. Hesych. Suid. qui tamen artemonis non memittere.

<sup>c</sup> Artemon dirig. pot. nauis. Recte. Vid. Chrysostom. Att. 27.

<sup>d</sup> Pes extremus angulus veli. At Seruus Aenei. 5. ad illud. Vna omnes fecere pedem, podiam (inquit) id est, funem, quo tenditur velum. Interpres quoq. Apollonij lib. 2. funes, quibus vela, aut vertitur, aut laxantur πόδες vocat. Vnde apud Lucan. lib. 5. obliquat lato pede carbala, id est, sinistro fune. Porro de Mendico Festus. Mendicum dici putant, velum, quod in prora ponitur.

### De funibus. Cap. IV.

**F**unes a dicti, quod antea in usum luminis fecerint circundati cera, vnde & funeralia.

Restes, siue quod rates continant: seu quod in iis restes tendantur.

<sup>b</sup> Rudentes, sunt funes nauium, ex nimio stridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempestatibus utū tūt: quas nautici suo more Cucurbas vocat.

<sup>d</sup> Spiræ, autem à sparto vocatae. Propes, funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius. Quasi cum ventus fert nauim in mare secundus, si quis propedem misit, si ē veli sinistrum.

Tormentū, funis in nauibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis costringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

Saphon, funis in prora positus. De quo Cæcilius, Venerio cursu versi prolato pede usque ad saphonem.

Opisphora, funes, qui cornibus antemnae dextra sinistraque tenduntur, & retrouero.

Prymnesiū, funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra, funis, quo nauis media vincitur.

Anquina, quo ad malum antemna costringitur. De qua Cinna. Atq. anquinare gat stabilem fortissima cursum.

<sup>f</sup> Remulcum, funis, quo delicata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prora remulco Lætam- tem gratis sistit in hospitijs.

<sup>g</sup> Struppi, vincula loro, vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tuncq. remos iussit deligare struppis.

<sup>h</sup> Catapirates, linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hunc catapiratem puer eodem deferat vinctum plumbi pauxillum rodus, linique mataxam.

<sup>a</sup> Cap. IV. Funes dicti q. a. in usum lum Ergo τὸν πάνερ ductum funem vult? non opinor, Sed locum seruji, vnde hæc sunt, non satis animaduersum.

<sup>b</sup> Rudentes. Seru. Aenei. 1. stridorque rudentum, propriè (inquit) nam stridor in funibus est.

<sup>c</sup> Cucurbas: sic plerique Gotth. al. curcubas. Vid. Fest. in Spiræ.

<sup>d</sup> Spiræ autem ab sparto. Mirum ni notatione cansem prebut Pacuvij versus: Quid cessatis socij cicerere spiras sparteas, cum potius spira ab onusq; uari, hoc est, in orbem conuoluo, ducatur.

<sup>e</sup> si veli sinistrum. In reli sinistrum legit Lilius Gita. <sup>f</sup> Remul-

- <sup>a</sup> Remalcus. *Vid. Fest. in Remulco, & Prömulco.*  
<sup>b</sup> Strappi vincula-- quib. remi ad scalmos alligatae. *Vareo. lib. 10.* Etiam remi circa scalmos strappis religati. ibi strappis legunt eruditiores: sed multo pereras strappis pro strappis apud Agell lib. 10. 3. legitur. *Fabcharterum strappi teste Festo*, in puluinarib. fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.  
<sup>c</sup> Catapirates. *Sic lego ex codicibus vetustis. Rom. Cöpl. sda. & om. ita etiam postulante tentandi interpretatione.* nos, qui Catapiraten volunt, magis audiendos, quam auferendos censeo, *vid. Fest. in Rodus.*

### De retibus. Cap. V.

**R**Etes <sup>a</sup> vocatæ, siue à retinēdis piscibus, siue à retibus, quibus tenduntur.

Minus autem rete Simplagium dicitur à plagiis. <sup>b</sup> Nam plaga propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

Funda, genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quod infundū mittatur. <sup>c</sup> Eadem etiam à iactando iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea iaculator eras.

<sup>d</sup> Tragum, genus retis ab eo quod trahatur nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

Nassa. <sup>e</sup> *vid. m. v.*

Cassis genus veriatoriæ retis, quod capiat.

<sup>f</sup> Hinc est quod & incassum dicimus, id est, sine cauſa, quasi sine cassibus, sine, quibus venatio inanis est.

Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorij, quo magis Alexandrini vntuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascentur. vnde, & Conopeū dicitur, Nam Canopea Aegyptus est.

<sup>a</sup> Cap. V. Retes vocatæ. Sic o. manuscr. Charisius quoq. retes vocat, & Glossar. retes augurales.

<sup>b</sup> Nam propriè plaga-- partem. è Seru. Aen. 4. ad illud: Retia tara, plaga.

<sup>c</sup> eadem & Iaculum. Reteiaculum Seruius. & ita hoc loco legit Turnebus aduersar. lib. 18. cap. 26. Sed nihil muto. Nam Isidorus sup. lib. 18. cap. 54. Retiarius (inquit) ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat rete, quod iaculum dicitur.

<sup>d</sup> Tragum. S. o. l. trahum malum, vt etymologia postulat, & traha plaustrum genus est apud Virgil.

<sup>e</sup> Hinc est, quod in cassum. è Ser. Georg. 3.

### De fabrorum fornacibus. Cap. VI.

**F**Aber <sup>a</sup>, à faciendo ferro impositum no- mea habet. Hinc deriuatum est nomen

A ad alias artium materias: fabros, vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua <sup>b</sup> propter operis scilicet firmitatem.

<sup>c</sup> In fabrorum autem fornace Gentiles Vulcanum auctore dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argéatum, alibi plumbum, alibi minium, alibi pigméta, alibi medicamenta efficit. Ignē lapides in æra soluuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne, cremato lapide cémenta & parietes ligantur. <sup>d</sup> Lapides nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vrendo obfuscatur, carbones ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura molit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis usum. <sup>e</sup> Nam sèpè vri prodest. Pestilentiae quoq. que obscuratione solis contrahit, auxiliari certū est. In opere quoque aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs.

<sup>f</sup> Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis. Nam aliis est ignis, qui usui humano, aliis qui iudicio paret divino, siue qui de cælo fulmen astrinxit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elementum, absument cuncta, quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat; ventis, & flamma.

Flamma vero, propriè fornacis est dicta, quod flatu folium excitetur.

Fornax vero ab igne vocata: *Φωτισμός* enim ignis est.

<sup>g</sup> Caminus, est fornax, & est Græcum deriuatum à cauma.

Fauilla, est deserta igne scintilla.

<sup>h</sup> Pruna, est. quamdiu ardet: cum autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est, carbo vero quod flamma caret. <sup>i</sup> Qui dum interij se creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incensus, fortiore luce calefcit. Cuius tanta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt iij, quilibet figunt, eos in fossos terræ substeruant, & lapides desuper figant, ad conuincedum litigatorem, vt post quālibet secula,

secula fixumque lapidem limitem esse co-  
gnoscant.

<sup>a</sup> Cap. VI. Faber à faciendo ferrum. *Hoc idem secu-*  
*tus in regula monachorum fabrum ferrarium dixit fuisse lo-*  
*s. pb., ad sensum fortasse Leandro fratri in lib. de institut.*  
*Virgin. c. 33. Nec mirū cum Hilarius, & Beda idē existina-*  
*trint. Ambrosius vero, & ferrarium, & lignarium fabrum il-*  
*lum fecisse videtur: sic enim scribit lib. 3. in Luc. Pater Chri-*  
*stiane operatur, & spiritu, & tanquam bonus ani-*  
*mæ faber virtus nostra circumdolat, cito securim ad*  
*mouens arboribus infuscundis, &c. rigida men-*  
*tium spiritus igne mollire.*

<sup>b</sup> propter operis scilicet firmitatem. *Ferrarius fabri*  
*sibi generale nomen proprium fecit.*

<sup>c</sup> in fabror. autem forn. *Eadem supra lib. 8. c. 11.*

<sup>d</sup> lapides nig.— candif. *Ex Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.*

<sup>e</sup> Sxp̄ vii prodest. *Ex Plin. lib. 6. c. vlt.*

<sup>f</sup> Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis-  
eruptat. *Tertull. Apolog. c. 48. Nouerūt & philosophi*  
*diuersitatē arcani, & publici ignis; ita longe aliis*  
*est, qui vñi humano, aliis qui iudicio Dei appa-*  
*ret, siue de cœlo fulmina strigens, siue de terra*  
*per vertices montium eructans.*

<sup>g</sup> Caminus est fornax. *& Seru. En. 3.*

<sup>h</sup> pruna. *Ex eod. En. 11.*

<sup>i</sup> qui dum interisse cred. *& Plin. lib. 36. c. vlt. & lib.*  
*33. c. 5.*

### De instrumentis fabrorum.

#### Cap. VII.

**I**Nkus est, in quo ferrum tunditur à cude-  
do dictus, eo quod illic aliquid cudamus,  
id est, feriendo producamus. Cudere enim  
cædere & ferire est. Veteres autem non in-  
cudem vocabant, sed intudem, eo quod in-  
ea metallū tundatur, hoc est, tendatur.<sup>b</sup> Vnde  
& tudis malleus, à tundendo, id est, ten-  
dendo dictus.

Malleus vocatur, quia, dum quid calet &  
molle est, cædit & producit.

Marcus, malleus maior, & dictus marcus,  
quod maior sit ad cædendū & fortior. <sup>c</sup> Mar-  
tellus, mediocris. Marculus, malleus pusil-  
lus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens  
cū marculus ferrum Multorum magnis  
ictibus tundit.

Forcipes quasi ferripes, eo quod ferrum  
candens capiant, teneantque, siue quod ab  
ijs aliquid foruū capimus, & tenemus, quasi  
foruicapes. <sup>d</sup> Nam foruum est calidum, vnde  
& feruidū: vnde & formolos dicimus, qui-  
bus calor sanguinis ex rubore pulchritudi-  
nem creat.

Lima dicta, eo quod lene faciat. Nam li-  
mum, lene est.

<sup>e</sup> Cælum est, vnde operantur argentarij, à  
quo & cælata vasā dicuntur.

<sup>a</sup> Cap. VII. à cudendo dict. sic Seru. En. 6. & Non  
in stricturis.

<sup>b</sup> vnde & tudes— dictus non sunt hac in Rom. Cod.

<sup>c</sup> Martellus. Recentiores libri Marcellus. Vid. Cap.  
Grammat.

<sup>d</sup> Nam foruum— creat. è Seru. En. 8 ad illud, ver-  
santq. tenaci forcipe massam. Vid. sup. lib. 10. in for-  
mosus.

<sup>e</sup> Cælum. Seru. En. 1. Cælataq. in auro—cælata(in-  
quit) insculpta, Nam cælum dicitur ferrum ipsum,  
vnde operantur argentarij. & Isidorus inf. lib. 20. c. 4.  
cælata vasā à celo vocata, quod est genus ferramenti, quod  
vulgò cilionem appellant: ergo cilium ex cilione vulgari voce  
in nostros codices irrefit. Idem ferramentum celte dicitur

Iob. c. 19. & in peruetusta, & facetissima Seruī parasiti, apud  
Salonem Dalmatiā vrbem inscriptione, quam non pigebit ad-  
scribere. Iuuat vobiscum loqui, ac ore meo pendulos  
detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? vi-  
nus assueui prudens, imprudens, mortuus item vos  
fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum  
is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc hue  
vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim sua vo-  
luntas volentes vos legere hoc scriptum, Vah. quid  
loquor. immo sculptum. Quam egrè veritas adhuc  
se mecum conciliat. Nam neque hic atramentum,  
vel papyrus, aut membrana vlla adhuc, sed malleo-  
lo, & celte litteratus filex.

### De fabricis parietum. Cap. VIII.

**I**N fabricis parietum atque tectorū Græ-  
ci inuentorem Dædalum afferunt. Iste  
enim primus didicisse fabricam à Minerua  
dicitur. Fabros autem siue artifices Græ-  
ci tektoras vocant, id est, structores. Architec-  
ti autem cæmentarij sunt, qui disponunt in  
fundamentis. Vnde & Apostolus de semet-  
ipso, quasi sapiens, inquit, architectus funda-  
mentum posui.

<sup>a</sup> Machiones dicti à machinis, in quibus in-  
sistunt propter altitudinem parietum.

<sup>a</sup> Cap. VIII. Machiones à machinis, *Machina dicu-*  
*tur hoc loco tabulata, quibus insistunt, qui opus faciunt. plin.*  
*lib. 35. c. 10. de Amulio pictore, Paucis horis pingebat*  
*idq. cum grauitate, quod semper togatus, quanquā*  
*in machinis.*

### De dispositione. Cap. IX.

**A**Edificiorum partes sunt tres: dispositio,  
construictio, venustas.

Dispositio est areæ, vel soli, & fundamen-  
torum descriptio.

### De constructione. Cap. X.

**C**onstructio est laterū, & altitudinis ædi-  
ficatio. Constructio autem, vel structio  
vocata eo quod instringat, & cohædere fa-  
ciat,

*car, vel lapides luto, & ligna & lapides inui-*  
*cem sibi. Nā & intinatio ferri in aqua stri-*  
*gat a cōf. Ni si enim cādens tingatur, stringi,*  
*& cohædere non potest ferrum. Itē constru-*  
*ctio à multitudine lapidū, & lignorū dicta:*  
*vnde & strues. Aliud est enim ædificatio,*  
*aliud instauratio. Nā ædificatio noua cōstru-*  
*tio est. Instauratio b̄ verò, quod reparat ad*  
*instar prioris. Nā instar veteres, pro similitu-*  
*dine ponebant. Inde & instaurare dicebāt.*

Constat autem constructio fundamēto,  
*lēpidibus, calce, arena, & lignis.*

Fundamentum dictum, quōd fundus sit  
*ædificij. Idem & cæmentum à cedendo di-*  
*stum, quod cæso crassolapide surgat.*

Lapides in structuris apti, albus, Tiburti-  
*nus columbinus, fluviatilis, sfungia, rubrus,*  
*& reliqui.*

Albus lapis, alias durus, alias mollis. Mol-  
*lis dentata serra secatur. Tractabilis inope-*  
*re est, ita ut in eo, quasi in ligno, litteræ scri-*  
*bantur.*

Tiburtinus, à loco Italiz dictus, qui dum  
 sit ad fabricam fortis, <sup>d</sup> vapore tamē dissilit.  
 Tophus ædificijs inutilis est, (fundamen-  
 tis apus) mortalitate & mollitie. Ex æstu  
 enim & halitu maris <sup>f</sup> feritur, & verberatur  
 imbris.

Arenatus, lapis concretus maris arenis, hic  
 & bibulus dicitur. Seruat enim humorem  
 acceptum. Idem & in Bētica Gaditanus, ab  
 insula oceani ubi plurimus exciditur.

Piperinus, subalbidus cum punctis nigris,  
 durus, atque fortissimus.

Conchleatus, coeleis lapillisque & arena  
 concretus, asperrimus, & interdum fistulosus.

Columbinus à colore auis nūcupatus, na-  
 tura vicinus gypso, & mollitie simillimus.

Molaris, in parietibus utilis: quia est que-  
 dam natura eius pinguior, duraque & aspe-  
 ra, ex quo etiam molæ fiunt, vnde & no-  
 men traxit. Huius quattuor genera, albus,  
 niger, permixtus, ac fistulosus.

Sfungia, <sup>g</sup> lapis, creatus ex aqualeuis, ac fi-  
 stulosus, & cameris apus.

Silex, durus lapis ex cuius genere nigri si-  
 lices optimi, quibusdam in locis & rubetes.

Albi silices contra vetustatem incorru-  
 pti. Idem & in monumentis scalpti, & in-  
 corrupti permanent: quibus nec ignis qui-  
 dem nocet. Nam ex ijs etiam formæ fiūt,  
 in quibus æra funduntur.

Viridis silex, vehementer & ipse igni re-

A sistens: sed ausquam copiosus, & ubi inue-  
 nitur, lapis, non faxum est.

Palidus in cæmento raro utilis.

Globus contra iniurias fortis, & in structu-  
 ra infidus: nisi fuerit multa suffrænatione  
 deuinctus.

Fluviatilis filex semper veluti madens est,  
 p Hunc æstate exhiberi oportet, nec ante  
 biennium inserere in structuris domorum.  
 \* q fæciliū operū, ad parietes & fundame-  
 ta coctilibus laterculis ad tecta imbricibus  
 tegulisque aptantur.

Tegulæ vocatæ quōd tegant ædes, & Im-  
 brices, quōd accipiant imbres. Tegulæ autē  
 primæ positionis nomen, cuius diminutiuū  
 tigillum.

Laterculi verò vocati, quōd lati formen-  
 tur circumactis vndique quattuor tabulis.

Lateres autem crudi sunt: qui & ipsi inde  
 nominati, quod lati ligneis formis efficiun-  
 tur.

Quorum crates dicuntur: in quibus lutū  
 pro eisdem lateribus crudis portare solent.  
 Sunt enim connexiones canicularum, dicti  
 ἀπὸ τῆς καταστᾶ, id est, quod se inuicem te-  
 neant.

Lutum autem vocatum quidam per ani-  
 tiphrasim putant: quod non sit mundum.  
 Nam omne lotum mundum est.

Calx vitia dicta: quia dum sit tactu frigi-  
 da, intus occultum continet ignem: vnde  
 perfusa aqua statim latens ignis erumpit.  
 Natura eius mirum aliquid facit. Postquam  
 enim arserit, aquis incenditur, quibus solet  
 ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet  
 ignis accēdi. Usus eius in structuris fabricę  
 necessarius. Nam lapis lapidi non potest ad-  
 hærente fortius nisi calce coniunctus.

Gypsum cognatum calcis est, & est Græcū  
 nomen. Plura eius genera. Omnia autem  
 optimum è lapide speculari. Est enim in si-  
 gnis ædificiorum & coronis gratissimus.

Arena ab ariditate dicta: non ab adhæ-  
 rendo in fabricis, ut quidam volunt. <sup>x</sup> Huius  
 probatio si manu impressa stridet: aut si in  
 vestem candidam sparla nihil sordis relin-  
 quit.

Columnæ pro longitudine & rotundita-  
 te vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus  
 erigitur. Antiquaratio erat columnarum  
 altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera  
 rotundarum quattuor: Doricæ, Ionicæ, Tus-  
 canicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis,  
 & altitudinis inter se distantes. Quintum

Li genus

genus est earū, quæ vocantur Atticæ: quæ ternis angulis, aut amplius, paribus laterum interuallis.

<sup>a</sup> Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomine petræ est fortissimæ Syro sermone.

<sup>a</sup> Capitella, dicta quòd sint columnarum capita, quasi super collum caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quòd paviantur, id est, cædantur, vnde & paupor: quia cædit cor.

<sup>b</sup> Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testam enim Græci ὅστραγα dicunt.

<sup>c</sup> Rudos, artifices appellant lapides confusos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis, ab eo quòd caua sit in modū canæ. <sup>d</sup> Sanè canalem melius genere fœminino, quam masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ: quòd aquas fundat, & mittant. Nā Græcè στέλλεν mirtere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatem fiunt: per quas aquæ per certos modulos diuiduntur. <sup>e</sup> E quibus est vncia, & quinaria, digitus quadratus, digitus rotundus, & <sup>f</sup> cæteri modi quique.

<sup>a</sup> Cap. X. Nā intinctio ferri in aqua strictura est. Mendosè V. CC. instructura. Mos enim frequens libarior. Gothicorum in ijs, que ab s. incipiunt, vel addere, vel detrahere etiam. 1. vt in storia pro hisloria, Spania pro Hispania. Hec verò eo pertinent omnia, vt constructio sit, quasi cōstrictio, & instructio quasi instructio. seu potius structura, quasi strictura, de qua sup. lib. 16. c. 21.

<sup>b</sup> Instauratio verò quod rep. è Seru. Aen. 2. ad v. Instar mont. e q.

<sup>c</sup> Lapidés in structuris apti. è Pallad. lib. 1. cap. 10. Quo de genere lapidum Plin. lib. 36. c. 22. Sed videndum an Isidoro cum illo satis conueniat.

<sup>d</sup> Vapore tamē dissililit. ex Plin. Plinius ex Vitruvio, qui lib. 2. c. 7. Tiburtina (inquit) omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulq. sunt ab eo tacta disiliunt.

<sup>e</sup> Tophus ædificijs inutilis. Hec quoq. descripsit Plinius ex eod. Vitruvij loco. Sed is locus in vulgatis Plinij libris valde depravatus est, in Ecclesia Tolet. codice sic legitur: In reliqua multitudine lapidum tophus ædificijs inutilis est. Quod verò sequitur in eo, mortalitate, mollitie, malo ex Isido. mortalitate, & mollitie. Postremo pro exercetur halitu mari, exestur manu. A Couarr. Sed ex æstu ferri potest ex Isidoro.

<sup>f</sup> feritur. Plin. fricitur vento, & verberatur imbris.

A Salm. On. Complu. veteris. feritur. Valentinus friatur consentaneo, cum Vitruvio.

<sup>g</sup> Piperinus— durus, atq. fortissimus. Haud ita durus Rome. Sed durissimus atque fortissimus Toleti, ubi male ex eo colana, atq. arcus in arce, & alijs edificijs visantur.

<sup>h</sup> Molaris parietibus utilis. Plin. lib. 36. c. 2. 3. de calce.

Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius.

<sup>i</sup> Sphungia. De hac voce vid sup. lib. 12. c. 6.

<sup>k</sup> lapis creatus. Al. concretus. Concrescit nunc Tiburi ex Anienis aqua.

<sup>l</sup> Albi contra vetust. è Plin.

<sup>m</sup> ex ijs formæ fiunt in quib. &c. f. ex Plin. & Vitruv.

<sup>n</sup> æra funduntur. Ex Vitruv. lib. 2. c. 7. Mendosè Gott. arena funduntur.

<sup>o</sup> Globus. Globosus legerim ex Plin.

<sup>p</sup> Hunc æstate exhiberi. Sic libri nostri constanti legunt, eximi, ex Plinio, & Vitruvio malim.

<sup>q</sup> Fictilium oper. pariet. &c. Hec adumbrata ex Plin. lib. 35. c. 12. sed quomodo in hunc locū venerint alias coni. cerit.

<sup>r</sup> calx viu. Ead. sup. lib. 16. c. 3.

<sup>s</sup> Gypsum cognatum calci. è Plin. 36. c. 3.

<sup>t</sup> est n. insignis— gratissimus. Ex eod. c. 24.

<sup>v</sup> Arena. Vid sup. lib. 16. c. 3.

<sup>x</sup> Huius probatio. E Pallad. lib. 1. c. 10.

<sup>y</sup> Antiqua ratio erat column. Totus locus è Plin. & Vitruv.

<sup>z</sup> Bases. Vid sup. lib. 15. c. 8.

<sup>a</sup> Capitella. Capitula Vitruvius. Vitramq. vocemysur. pat plinius.

<sup>b</sup> Ostracus. Ostraceum malim ex Plin. c. 25. & Vitruv. lib. 6. c. 4.

<sup>c</sup> Rudos. Sup. lib. 16. c. 3.

<sup>d</sup> Sanè canalem. Sup. lib. 15. c. 8.

<sup>e</sup> quibus est vncia, & quinaria. Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruv. 8. c. 6. & Frontin. de aquæ ductib.

<sup>f</sup> & cæteri modi cuiq. Al. cuiusq. Al. & cæteri modi cuiq. caussæ. Chacon, & cæteri quiq. moduli. vel & cæteri modi vsq. ad centum. Persequitur n. Frontinus modulos à quinaria, vsque ad centenarium.

## De venustate. Cap. XI.

HVCUSQUE partes cōstructionis, sequitur de Venustate ædificiorū. Venustas est, quicquid illud ornamenti, & decoris caussa ædificijs additur, vt tectorum auro distincta laquearia, & pretiosi marmoris crustæ, & colorum picturæ.

## De laquearijs. Cap. XII.

L Aquearia sunt quæ cameram subtegunt, & ornāt: quæ & lacunaria dicūtur: quòd lacus quosdā quadratos, vel rotundos ligno, vel gypso, vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius. Resultant ædificijs lacusque. Cuius diminutio lacunar facit, vt Horatius.

*Horatius: neque aureum Mea renidet in  
domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacu-  
narium, & per antistichon laquearium.*

**• Cap XII. Laquearia. Legitam integrum. capit sup. lib.**

*De crustis. Cap. XIII.*

**C**RUSTÆ sunt tabulæ marmoris. Vnde & marmorati parietes crustati dicuntur. Quisq; ausq; marmora secandi in crustas rationem excogitauerit, non constat. Fiunt automi arena, & ferro, ferraque in prætenuis linea p̄cimente arenas, tractuque ipso secatae sed crassiora arena plus erodet marmoris. Nam tenuis fabricis, & polituris accomodata est.

**Cap. XII'. Quis autem marmorā lēcand.** è plin.  
ibid., 6. At nunc serra non è ferro, sed ex are fīt. Laudatūq; b  
im primus ad id opus Toletana drena.

De lithostrotis. Cap. XIV.

**L**ithostrora sunt<sup>a</sup> elaborata arte picturæ paruulis crustis, ac tessellis tinctis in variis colores. Tesselli autem tessellis nominati, id est, quadratis lapillis per diminutionem.

\* Cap. XIV. elaborata atque picta. Eadem sup. lib. 15. cap. S.

De plastis. Cap. XV.

**P**lastice, est parietum ex gypso effigies si-  
gnaque exprimere, pingereque colori-  
bus. πλαστική autē dictum Græcè, quod La-  
tinè est pingere terra, vel gypso similitudi-  
nes. Nam impressa argilla formam aliquam  
facere plastæ est. Vnde & protoplastus est  
dictus homo: qui ex limo primis est con-  
ditus.

*De pictura. Cap. XVI.*

**P**ictura autem, est imago exprimens spe-  
ciem alicuius rei, quæ, dum visa fuerit, ad  
recordationem mentem reducit. Pictura au-  
tem dicta, quasi fictura. Est enim imago fi-  
cta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto  
quodam colore illita nihil fidei, & veritatis  
habentia. Vnde & sunt quædam picturæ,  
quæ corpora veritatis studio coloris exce-  
dunt, & fidem dum augere contendunt, ad  
mendacium prouehunt: sicut qui Chiméra  
tricipitem pingunt, vel Scyllam hominem  
fursum, caninis autem capitibus cinctam  
deorsum.

<sup>a</sup> Picturam autem Ægyptij excogitaerunt primum umbra hominis lineis circunducta. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus, postea diuersis: sicque paullatim sese at ipsa distinxit, & inuenit lumen, atque umbras, differentiasque colorum. unde & nunc pictores prius umbras quasdam, & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus compleant, tenentes ordinem inuentæ artis.

<sup>2</sup> Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. E Plin. 35.  
cap. 6.

## *De coloribus. Cap. XVII.*

**C**olores autem dicti sunt, quod calore  
ignis, vel sole perficiuntur, siue quod in  
initio colabantur, ut summae subtilitatis exi-  
stent.

Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt.  
Nascuntur, ut sinopis, rubrica, paretonium,  
melimum, eretria, auripigmentum. Cæteri  
fiunguntur, aut arte, aut permixtione.

Sinopis inuenta primum in Ponto est.  
Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species  
eius tres, rubra, & minus rubens, & inter has  
media.

Rubrica vocata quod sit rubra, & sanguineo proxima. Hæc plurimis locis gignitur; sed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

Syricum, rubri coloris pigmentū, ex quo  
& librōrum capita scribuntur. Ipsum est &  
Phœnīceum appellatum ita, eo quod in Sy-  
ria colligatur in littoribus rubri maris, vbi  
Phœnices inhabitant.

Aliud est autem Sericum, aliud Syricum.  
Nā Sericum lana est, qūam Seres mittunt:  
Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœ-  
nices in Rubri maris littoribus colligūt. Est  
autem & interfactios. Nam s̄epe fit aut  
b̄ sinopide, aut sandyce mixtus.

c Minium primi Græci in Ephesiorum solo inuenisse traduntur: <sup>d</sup>Cuius pigmēti Hispania cæteris regionibus plus abundat. unde etiā nomen proprio flumini dedit. <sup>e</sup>Huius distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarim.

**f** Cinnabaris à dracone, & barro, id est, elephantio cognominatum. Aliunt enim draconum esse sanguinem, dum implicant elephantos. Ruunt enim belluæ, & dracones obruuntur, quorum fusus cruor terram infi-

cit, fitque pigmentum quicquid solo tinxe-  
rit. Est autem puluis coloris rubri.

Praesina, id est creta viridis, et si in aliqui-  
bus tertis promiscue generetur, s optimam  
tamen in Libya Cyrenensi.

<sup>h</sup> Chrysocolla, colore prasino est: dicta, quod  
vena eius aurum habere traditur. Haec & in  
Armenia nascitur, sed ex Macedonia proba-  
bilis venit. Foditur autem ex metallis æris:  
cuius inuentio argentum atque Indicum  
prodit. Nam venæ eius cum ijs habent na-  
turæ societatem.

Cypria, ab insula Cypro, vbi plurima re-  
peritur.

<sup>i</sup> Sandaracha, in insula rubri maris Topazo  
nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo.  
Inuenitur autem in aurarijs & argentarijs me-  
tallis, melior quo magis rufa, quoque magis  
virus redolet. Quanquam & cerussa si torre-  
atur in fornace sandaracham facit, unde &  
color est flammeus. Quod si torreatur, æqua  
parte rubrica admixta, sandycem reddit.

<sup>k</sup> Arsenicum, quod Latini ob colorem Auri-  
pigmentum vocant, colligitur in Ponto ex  
auraria materia, vbi etiam Sandaracha. Op-  
timum est, quod in auri colorem transfir, pu-  
rum, & fissile, gracili venarū discursu. Quod  
verò pallidius, aut Sandarachæ simile est,  
deterius iudicatur. Est & tertium genus squa-  
mosum, quo miscetur aureus color. Vis eo-  
rum, vt Sandarachæ, sed acrior.

<sup>l</sup> Ochra & ipsa in insula maris rubri Topa-  
zo dignitur: vbi & Sandaracha. <sup>m</sup> Fit quoq.  
& Ochra, exusta rubrica, in ollis nouis luto  
circumlitis, quæ quanto magis in camino ar-  
serit, tanto melior fit.

Venetum. ----

<sup>n</sup> Cæruleum temperare primum Alexan-  
dria reperit. In Italia ex arenæ puluere, &  
nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprus in  
fornace adustum huic permixtione addes,  
p Vestoriani similitudo erit.

<sup>o</sup> Purpurissum ex creta argentaria cum  
purpuris pariter tingitur, bibitq. eum colo-  
re celerius lanis. Præcipuum est tamen, quod  
adhuc vase rudibus medicamentis inebria-  
tur. Proximum est, egesto eo, addita creta in  
xiis idem: & quoties id factum est, eleuatur  
bonitas pretiosissimæ purpuræ. Caussa est:  
quod hygino maximè inficitur, rubeaque.

<sup>f</sup> Indicum in Indicis inuenitur calamis,  
spuma adhærente limo. Est autem coloris cya-  
nei, mixturæ purpuræ, cæruleique mirabilem  
reddens. Est alterum genus in purpurarijs

officinis, spuma in æreis cortinis innatans,  
quam infectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quod sit atrum: cuius  
species & picturæ, & quotidiano usui ne-  
cessaria est, istud inter factitios est. Fit enim  
& fuligine plurimis modis super ardentes te-  
das retina adiecta, lacusculo ædificata,  
quæ fumum retineat. <sup>x</sup> Huic pictores cum  
aqua admiscent gluten, ut illustrius resplé-  
deat. Ad festinationem autem operis etiam  
farmentorum veterum carbones cum glutino  
triti inducendis parietibus atramenti specie  
reddunt. <sup>y</sup> Sunt & qui vini fæcem siccataam  
excoquant, affirmentq. si ex bono vino fæx  
fuerit, Indici specie id atramentum præbere.  
Sed <sup>y</sup> & farmentum vuæ nigræ, vino optimo  
tinctum, postea quæ siccitatæ aruerit, si exu-  
ras & conteras, adiecto glutino, nitorem In-  
dicis reddet. <sup>z</sup> Vista quæ plurimum necessaria  
est, nullo negotio prouenit. <sup>a</sup> Nam si gle-  
bam filis boni igne excoquas, & aceto  
acerrimo superfusam extinguis, madefacta  
fungia colorem purpureum reddit. Eam  
vbi contriuueris, vista erit. Omne autem atra-  
mentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrū-  
puntur.

<sup>b</sup> Melinum dictum, quod eius metalli fe-  
rax sit vna ex Cycladibus insula Melos no-  
mine. Est enim candidum, nec vtuntur eo  
pictores propter nimiam pinguedinem.

<sup>c</sup> Annulare, quod vocant candidum, est, quo  
muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum  
ex creta admixtis vitreis gemmis.

<sup>d</sup> Cerussa fit hoc modo: In vase enim acc-  
to acerrimo impleto farmæta Amina in eo-  
dem vasculo collocabis, ac super farmenta  
tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde  
vas diligentissime claudes, illinésque, ne ali-  
quid inde spiraminis exeat. <sup>e</sup> Post dies autem  
xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularū  
innata cerussa inuenitur. Quod ablatum  
& arefactum teritur, atque iterum acero ad-  
mixto in pastillis diuiditur & in sole siccatur.  
<sup>f</sup> Hac obseruantia, si laminas æreas far-  
mentis superponas, æruginem creant.

<sup>g</sup> Chalcantum. ----

<sup>a</sup> Cap. XVII. Coloris aut naſc. ex eod.

<sup>b</sup> Sinopide, aut sandyce. Disjunctio pro coniunctione.  
vid. Plin.

<sup>c</sup> Minium primi. Plin. 33. c. 7. & Vitr. 7. cap. 8.

<sup>d</sup> Cuius pigmenti Hispan. Iustin. lib. 43. Gallicis  
portio Amphilochi dicuntur, regio cum æris, &  
plumbi vberima, tum minio, quod etiam vicino  
fluminis nomen dedit.

Hæmis

- Huins distillatio argent.liq.gign. è Plin. 33. cap. 5. Cinnabaris à drac. & barr. Sup.lib. 8.c. 11. Plin. 33. cap. 5. & Plin. 38.
- Optima autem in Lib. Cirenen. At Vitruu. 7. cap. 5. - Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima Smyrnæ. ergo querendum, vnde hac sint.
- Chrysocolla. è Plin. lib. 33. cap. 5. & Dioscorid. lib. 5. cap. 4.
- Sandaracha. è Plin. 35. c. 5.
- Arsenicum. Ex eod. 33. c. 4. & 8. & Dioscor. lib. 5. cap. 5.
- Ochra & ipsa omnia è Plin. 35. c. 6.
- Fit quoque ex ochra exusta rub. Sic legitur Plinij locus in Tolet. Cod. Nascitur autem in ferrarijs metallis ochra. ex ea fit exusta rubrica. quam lectionem confirmat hic Isidori locus, & Dioscor. de fabrili rubrica. r̄itervatur ē x̄gas καρκίνης & Theophr. lib. de Lapidib. γιγεται ἐπὶ τῆς ὁχρᾶς, ἀλλα χειρῶν, apud quem mendosē paullò post aeris pro Karas. & nouv pro πηλού legitur.
- Ceruleum temperare. in Cod. Seg. continentè legitur: Venetum ceruleo temperare: quod ferri poterat ex Vitruu. lib. 7. c. 11. Sed meliores libri Venetū habent finie interpretatione.
- In Italia ex arena. Puteolis vt Vitruu. & Plin. tradidere.
- Vestoriani. Sic Vitruu. lib. 7. c. 11. Malè vulgo apud Plin. Nestoriani. Nam & in Codice Plin. Toletano Vestoriani disertè scriptum est.
- Purpurissum. Ex Plin. lib. 35. c. 6. è quo, si quid deesse videatur, supplendum est.
- Adhuc in vase. Aheno in vase legebas A. Couarnu. ex Plin.
- Indicum. Ex eod. lib. 3. c. 6.
- Lacusculo ædificata. Plin. propter quod officinas etiam ædificauere. Vitruu. lib. 6. cap. 10. Ædificatur locus, vti Laconicum, & eius præfurnium magna diligentia cōprimitur, ne flamma extra dissiperetur. Porro lacusculi voce etiam Columella est vsus lib. 12. cap. 50.
- Huic pictores. Ita Plinius. Tectores Vitruu. lib. 7. cap. 10.
- Sunt qui vini faciem. è Plin. 35. cap. 3.
- Sed & sarmentum. è Vitruu.
- Vista. E Plin. 35. cap. 6.
- Nam & si glebam-silis boni. E Plin. mendosē namque in libris omnib. silicis boni hoc loco legitur.
- Melinum dictum. E Vitruu. 7. caput. 7. & Plin. 35. cap. 6.
- Annulare-Vitreis gemmis. Ex vulgi (addit Plinius) annulis, vnde & annulare dictum. Que verba namquam profecto Isidorus omisit, etymologias tractans, nisi huic summa absuisset manus.
- Ceruilla. ex eod. 34. cap. ultim. & Vitruu. 7. c. 12.
- Post dies autem XXX. per dies. X. Plinius.
- Hæc obseruantia. E Vitruu. 7. cap. 12. vid. Plin. 34. c. 11. & Dioscorid. 5. c. 47.
- Chalcanthum. Nulla est interpretatio in optime nota libris. In uno tantum Ouet. Colleg. Gotthico leguntur eadem serè verba que in editis. qua (sicū tanti fuerint) Chalcus pro Calcis, siue, vt est in Gotthico Chalcitis; & Anthos pro Thymum. legat quamvis Thymum florem etiam interpretetur Iud. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantho enī Thy-

A mo: sed neq; ciam erugine, nif sola apud Grecos (vt ait Plin.) cognatio nominis.

### De instrumentis edificiorum. Cap. XVIII.

INstructuam autem parietum ad normā fieri, & ad perpendicularū respondere oportet.

B • Norma dicta Græco vocabulo, extra quā nihil rectum fieri potest. Componitur autem ex tribus regulis, ita vt duæ sint binūm pedum, tertia habeat pedes duos vñcias decem, quas æquali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iungit, vt schema trianguli faciant. Id erit norma.

Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

• Perpendiculum est, quod semper appenditur. denique in fabrica nisi omnia ad perpendiculum, & certa regulam fiant, necesse est vt cuncta mendosa instruantur, vt aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia supina, & propter hoc vniuersa ruunt constructa.

C Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

Trulla nomen factum, eò quod trudit, id est, includit calce, velluto lapides.

D Martellus. Machina.

Scalæ ascandendo vocatae, & hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vñæ sunt, aut plares, quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litteræ, quæ epistolam significat.

E Cap. XVIII. Norma à Græco vocab.

b Componitur autem - id erit Norma. Sumpta videntur è Vitruu. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perinde exactum, quamvis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc est, latus vnum in vñcias redigas, easque quadres, efficient vñcias 576. Rursusque altero simili addito, conficiunt ambo vñcias quadratas 1152. Quadratum vero tertii lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est vñciarum 34 contingit vñcias quadratas 1156. Superabit ergo duo quadrata reliquorum laterum vñciis quatuor.

c Cacuminib. Ita Onien. Valent. cum Vitruuio. Reliqui acuminib.

d Perpendiculum. Perpendiculum (ait Ascon) linea laterum æqualitatem à summo ad imum latitudine probans.

e Denique in fab. - ruunt const. Totus locus expressus ex elegantissimis Lucretij versib. libro. 4. Deniq. vt in fabrica si praua est regula prima. Normaque, &c.

<sup>a</sup> Martellus. Sic cōsib. o. clof. Martellus σπίγα. <sup>b</sup> Martellus. Item clof. Marcellus σπίγας o. clops. & Marcellus, Malleolus, & Malleus Σπίγα σιδηρός κατάστασις.

<sup>c</sup> Herētū pātiētib. Scale. Verba sunt Virgilij, adstrue deēt j nologie nō scīt: ap̄ca, sed innigēt. s̄p̄e puto ē margine. <sup>d</sup> quia numero tant. plur. ē Setu. An. 2. At iurisconsultus singulari est r̄sus, cap. Sit prius. D. def. fuit, & Hieronym. in questi. in eēn. <sup>e</sup> utrāq. metus mānūscritū.

### De lignarijs Cap. XIX.

<sup>f</sup> Ignarius, generaliter ligni opifex appellatur.

<sup>g</sup> Carpenterius, speciale nomen est. Carpētum enim solum facit, sicut nauicularius, quia tantum nānum est fabricator, & artifex.

<sup>h</sup> Sarcitector dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnam recti sarciat corpus.

<sup>i</sup> Idem & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

<sup>j</sup> Lignū vocatur Græca etymologia, q̄tia incensum in lumen conuertitur, & in flammā. Vnde & lychnium dicitur, quod lumen adēt.

Materia, inde dicitur omne lignū, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuā materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quae sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dīcta.

Trabes vocatæ, quod in transuerso positæ vtrosque parietes contineant.

Aliud autē sunt tigna, aliud trabes. <sup>k</sup> Tigna enim iuncta trabē faciunt. <sup>l</sup> Trabes autem sunt, cūm sunt dolatæ.

<sup>m</sup> Tholus, propriè est veluti scutum breue, qđ in medio tecto est, in quo trabes coēunt.

<sup>n</sup> Cuplæ vocatæ, quod copulent in feluctates.

Luctantes dicuntur, quod erecti in uicem se teneant more luctantium.

<sup>o</sup> Agrantes.

<sup>p</sup> Asseres, ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque coniuncti.

<sup>q</sup> Scindulæ, eo quod scindantur, id est, dividantur.

<sup>r</sup> Epigri, clavi sunt quibus lignum ligno adhæret.

Clavi autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt, id est, ferro. Chalybs enim ferrum est.

Tabulæ, à veteribus tagulæ vocabantur, à

A tegendo scilicet, vnde & tegulae.

Commissura, dicitur tabularum coniunctio.

Sedatio autē dicta à sequendo ea, quæ cooperit.<sup>1</sup> Nam secare, sectari, & sequi est.

Serræ autem nomen desono factum est, id est, à stridore.

Serræ, circinique usum <sup>m</sup> Perdices quidā adolescens inuenit, quem puerū Dædalus frater matris suæ, studijs perdocendum accepit. Cuius pueri tantum ingenium fertur: ut dum materiæ diuidendæ compendium quereret, spinam piscis imitatus de ferro laminam exasperans dentium moraditate armauerit: quā ferrā artifices nunquam cupant. Pro cuius artis inuentione Dædalus magister eius, inuidiæ liuore permotus, præcipitem puerū ex arce deiecit. Dehinc exulatus Cretam abiit, ibique aliquamdiu fuit, ut fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit, & in Ciliciam venit.

<sup>n</sup> Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulum. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinē extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta convergunt.

Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur: quasi succuris. Item securis, quasi semicuris. Ex una enim parte acuta est ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, vtrāq. autē habens aciē, & bipennis. Nā bipennis dicitur: quod ex vtraq. parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennum autem antiqui acutum dicebant. <sup>o</sup> Vnde & auium pennæ, quia acutæ. Et ecce nomen, quod reseruavit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas, non pinas. Hæc & Dolabra: quod habeat duo labra. nā securis simplex est.

<sup>p</sup> Dextralis, dexteræ habilis.

Ascia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen est asciola. Est autem manubrio breui ex auera parte referens vel simplicem malleum, aut catus, vel bicorne rastrum.

Scalprus dictum, quod sculpturis & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cuius diminutiuum scalpellus.

Terebra vocata à verme ligni, qui nuncupatur terebra: quem Græci τερέβην vocant. Hinc terebra dicta, quod vt vermis teredo forat, quasi terefora, vel quasi transformans.

<sup>q</sup> Tararrum quasi teratrum. Scofina dicta quod

quod hærendo scophen faciat.

y Cantherium ---

z Gilla ---

Guila ---

• Cap. XIX. Sarcitecor. Sic plerique omnes libri. Et cuncte uidetur etymologia, neque eam vocem non probari graecissimus Lucebus Cuiacius. Unus tantum codex saltem. In primis veras, Architector habet, sed de archi- tecto dicitur cap. 8.

• Lignum Graeca etymolog. At Verrab legendō (inquit) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum uerentur.

• Tigna n. iuncta. Festus: Trabs propriè dicitur, duo ligna compacta.

• Trabes n. sunt cum sunt dolat. è Seru. En. 9. adv. Has ego Dard. Sanè notandum, trabes, nisi iam cæsa sunt, & compositæ, non dici.

• Tholus. Ex ead. Aeneid. item. 9. suspendue Tholo. Gloss. Tholus τροχὴ.

• Cupla. Al. coplæ. cupolam vocant hodie Itali dimidiata testudinis partem. Virtuuius hemispherium.

• Agiantes --- Al. agentes, Al. conantes, sed ita, ut haec voces superiori sententia annexatur, luctantium more agentes, vel conantes. Atlantes esse legendum, deinde lacunam reuinquendam, existimabat Chacor. Virtuuius enim lib. 5. c. 9. Si qua (inquit) virili figura signa mutulos, aut coronas sustineat, nostri telamones appellant, cuius rationis, quid ita, aut quare, ex historijs non indueniuntur, Graci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. historicè formatur sustinens mundum Hec ille, eius vero rei ratione sita reddit Seruus En. 1. Eunius dicit Nihum Melonem vocari, Atlante vero Telamonem. Priscus enim illos Romanos, qui Graeca verba emendatè emundare non possent, pro Atlas mons preferre solitos Telamon. Nam in glossa sic legitur ἀτλαντός, vbi forte scribendum ἄτλας τὸ ὄφελον.

• Afferes ab affe dict. Ab affo-legetum, est n. Nonio affa vox sola vox humana, nullo præterea admixto sono. Festus aliter. Afferes quod assideant parieti, trabibusque. Alij afferes quafi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, vt puluer pulueris.

• Scindulae. Ita quoq. apud Rabanus. Easlein apud alios auctores scandulas videmus nominari. Manserit fortasse incorrupta apud Isidorum vox.

• Epigri clavi sunt. Epiri dicuntur apud August. lib. 15. de ciuit. c. 27. vnde hac sumpta puto, Nisi forte (inquit) Et. lignum vero ligno per subscudines, epiros, clavos, & gluten bituminis non potest adhærente, vt fabricaretur arca, & fortasse vox clavos glossa est τροχίον epiros, sive epigros malis legere.

• Nam secare lectari, & sequi. Seru. En. 10. Quam quisque secat spem, secat (inquit) sequitur.

• Perdix quidam. è seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metam. 8.

• Exulatus abiit. Eodem modo Victor. libro. 2. de perfec. Vnde fratrem vero Theodoricum nudum, atque destitutum sumiliter exulauit.

• Circinus dictus. Elegantissime descriptus Ovidius circum. Primus & ex uno duo ferrea brachia nodo iuxxit, vt æquali spatio distibutis illis Altera pars staret, pars altera duceret orbem.

A P Item securis q. semicuris, è Seru. Aeneid. 1. ad illud. Remo cum f. Quir.

• Bipennis dicitur, quod ex utraque part. Ita Nom. in bipenni.

• Vnde & anum pennæ, quia scutum. Quintil. lib. 1. c. 6. Ne miretur, cur ex scutino fiat scabellum, aut à pennæ, quod est acutum securis, securis utrinque habens aciem bipennis: ne illorum sequatur error, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duab. hoc esse nomen existimant, pinnas, (Al. pennas) auium dici volunt.

• Et ecce nomen quod seruauit antiqu. Seru. Aeneid.

• Correpta dura bipenni, hoc (inquit) nomen seruauit antiquitatem, quia veteres pennas dicebant, non pinnas.

• Dextralis. Utitur hac voce Victor. lib. 1. de perfec. Vand. Vbi forte venerabilis aula clausas repererant portas, certatim iustibus dextralium aditum reserabant.

• Ex auera part. Ex Pallad. lib. 1. c. vltim.

• à verme ligni, qui vocatur terebra. Termitem vacavit supra lib. 12. c. 5.

• Taratrum. Vulgo taladro.

• Cantherium. Gloss. cantherius κανθάρης ἡ ξαπύριδος.

• Galla --- A plerisq. libris abest. Fuerit fortasse terebra Gallica, que bibrequi dicitur.

• Guilia --- Retinet idem nomen hodie apud nos.

### De inuentione lanificij. Cap. XX.

M ineruam, quandam Gentiles multis ingenij prædicant. Hanc enim primam lanificij ysum monstrasse, hanc etiam

C telam ordisse, & colorasse lanas perhibent.

• Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices supplicant.

Sed & hoc poëticè singitur. Nō enim Mi-

nerua istarum artium princeps est: sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerua de capite. Iouis nata singitur, hoc est ingenium, ideoque sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellenter est ingenio, quo reguntur yniuersa.

D ineruam quondam. Al. quidam.

• Hanc primum lanif. Seru. Aeneid. 7. Bellatrix non ill. c. c. u. Mineruæ, & armorum (inquit) dea est, & lanificij.

• Oliuæ quoque. Virg. Georg. 1. oleæque Minerua Inuentrix.

• Non n. Minerua istar -- yniuersa. è Seru. Eclog. 2.

### De vesti sacerdotali in lege.

### Cap. XXI.

OCTO sunt in lege genera sacerdoti- lium vestimentorum.

II 4 b Poderis

<sup>a</sup> Poderis, est sacerdotalis linea, corpori astricata usque ad pedes descendens: vnde & nuncupatur. Hæc vulgo Camisia vocatur.

Abaneth, cingulum sacerdotale rotundum polymita arte ex coco, purpura, hyacintho que contextū, ita ut flores atq. gemmæ in eo viderentur esse distinctæ.

<sup>c</sup> Pileum est, ex bysso rotundum, quasi sphæra media, caput tegens sacerdotale, & in occipitio vitta constrictum. Hoc Græci & nostri Tiaram vel Galeriam vocant.

Mahil, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. tintinabula: rotidemque intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quod Latinè interpretatur Superindumentum. Erat enim pallium superhumeralē ex quattuor coloribus & auro contextum habens in utroque humero lapides duos smaragdinos, auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina Patriarcharum.

<sup>e</sup> Logion, quod Latinè dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quattuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus Superhumerali contra pectus Pontificis annexebatur.

<sup>f</sup> Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

<sup>g</sup> Badim, siue feminalia, id est, brahcæ lineæ usque ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur.

<sup>a</sup> Cap. XXI. Octo. Totum hoc caput sumptum è Hieronymi ep. ad Fabiolam 12. 8. de ueste sacerdotali. Octo quidem vestimenta sacerdotalia numerantur bis in Exodus: at in Leuit. septem (omittuntur n. femoralia) cuius rei caussam reddit Hieronym.

<sup>b</sup> Poderis. Hebraicè בְּחִנָּת chethoneth.

<sup>c</sup> Pileum. Heb. מַצְנָפָת mix nepheth.

<sup>d</sup> Galeriam voc. Hieron. galerum.

<sup>e</sup> Superindumentum, erat enim absunt hec ab Ouet, colleg. Gotthico.

<sup>f</sup> Logium. Heb. חֶשׁן chosen.

<sup>g</sup> Petalum. Heb. צֵזֶר ziz zaab.

<sup>h</sup> Badim. בְּדִים Et magis proprio nomine michnebi.

### De nominibus uestium caterarum.

#### Cap. XXII.

Diversitas uestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, uestimentum, & reliqua.

Tegmen dictum, eo quod tegat membra:

A sicut tegumen, tegmen, quæ tegunt corpora. Indumentum, quod intus ad corpus induitur: quasi intumentum.

Vestimentum vero est quod usque ad vestigium protenditur, quasi vestimentum, ut est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermonis auctòrum confundit.

Amictus . . .

Discernitur autem uestitus à cultu: quoniam lauior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

Pleraque autem uestium aut à tempore, quo maximè in usu sunt, appellantur, aut à locis, ubi vel primum confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

Vestis antiquissima hominum fuit <sup>a</sup> Perizoma, id est, succinctorium: quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è folijs arborum sibi fecerunt, quādo post prævaricationem erubescentes pudēda velarunt. Cuius usum quædam Barbaræ gentes, dum sint nudæ usque hodie tenent.

<sup>b</sup> Hæc & campestria nuncupantur, pro eo quod eisdem iuuenes, qui nudi excentur in campo, pudenda operiunt.

Tunica, vestis antiquissima appellata, quia in motu incendentis sonum facit. Tonus enim sonus est. Primum autem fuere pelliceæ tunicae, quibus post offensam & ciectionem de paradiſo, Adam & Eua induti sunt.

<sup>c</sup> Talaris tunica dicta, eo quod ad talos usque descendat, & ad pedes defluat, <sup>d</sup> sicut Pectoralis quia apud antiquos breuis erat: ut tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit.

<sup>e</sup> Manicleata tunica, id est, manicata eo quod habeat manicas, <sup>f</sup> quā χειρὶς ὄτον Græci vocant.

<sup>g</sup> Dalmatica vestis, primum in Dalmatia prouincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.

<sup>h</sup> Russata, quam Græci phœnicea vocant, nos coccineam, reperta à Lacedæmonijs ad celandum coloris similitudine sanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne contemplanti aduersario animus augesceret. Hac sub Consulibus Romani usi sunt milites, vnde etiam Russati vocabatur. <sup>k</sup> Solebat etiam pridie, quā dimicandum esset, ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.

Laculata est, quæ lacus quadratos quosdā cum

<sup>a</sup> Compictura habet intextos aut additos acu.  
<sup>b</sup> Hyacinthina vestis est, aërio colore re-  
 splendens.  
<sup>c</sup> Molochinia, quæ maluarum stamine  
 conficitur, quam alij molocinam, alij mal-  
 bellam vocant.

Bombycina, est à bombice vermiculo,  
 qui longissima ex se fila generat, quorum  
 textura bombycinum dicitur, conficiturq.  
 in insula Coo.

Apocalama ---

Serica à serico dicta, vel quod eam Seres  
 primi miserunt.

Holoferica, tota serica: ἡλος enim totum.  
 Tramserica stamine linea: trama ex se-  
 rico.

Holoporphrya, tota ex purpura.

Byssina, candida confecta ex quodam  
 generelini grossioris. Sunt & qui genus quod-  
 dam lini byssum esse existiment.

Fibrina, tramam de fibrilana habens.

Aprina ---

Masticina ---

Mena ---

Linea, quæ ex solo lino fit.

Linostemia, vestis est ex lana linog. con-  
 texta. Et dicta linostema, quia in stamine li-  
 num, in trama lanam habet.

Recta dicitur vestis, quam sursum ver-  
 sum, stantesque texunt.

Segmentata, zonis quibusdam, & quasi  
 præcislamentis ornata. Nam & particulas  
 cuicunq. materiæ abscissas præsemina vo-  
 cant.

Leuidensis, quod raro filo sit, leuitérque  
 densata.

Pauitensis, contraria Leuidensi dicta, quod  
 grauiter pressa atque calcata sit.

Citrofa, quasi cōcrispa ad similitudinem  
 citri. Nētius: -- Pulchramque ex auro ve-  
 stemque citrosam.

Velenis tunica est, quæ affertur ex insulis.

Exotica vestis est, peregrina de foris ve-  
 niens, vt in Hispaniam à Græcis.

Polymita, multicoloris. Polymitus enim  
 textus multorum colorum est.

Acupicta vestis, acu textilis vel acu or-  
 nata. Eadem & Phrygia. Huius enim artis  
 periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in  
 Phrygia inuenta est. Vnde & artifices qui id  
 faciūt, Phrygiones dicuntur. Virgilii: Phry-  
 giam Ascanio chlamydem.

Trilicis à tribus licijs, quia est simplex, &  
 biley.

A<sup>d</sup> Ralla, quæ vulgo rasilis dicitur.

Interpola vestis illa vocatur, quæ dum  
 sit vetus ad nouam speciem recuratur.

Pannutia nuncupata, quod sit diuersis  
 pannis obſita.

Colobium dictum, quia longum est, &  
 sine manicis. Antiqui enim magis hoc uti-  
 bantur.

Lebitonarium, est colobium sine mani-  
 cis, quali monachi Ægyptij utuntur.

Lumbare vocatur, quod lumbis relige-  
 tur, vel quod lumbis hæreat. Hoc in Ægypto  
 & in Syria non tantum fœminæ, sed & viri  
 utuntur. Vnde & Ieremias trans Euphra-  
 tem tulit lumbare suum, ibique illud in fo-  
 ramine petræ abscondit, & postea scissum  
 reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur,  
 qui arenibus alligatur.

Limus, est vestis, quæ ab umbilico usque  
 ad pedes producitur. Hæc autem vestis ha-  
 bet in extremo sui purpuram limam, id est,  
 flexuosa. Vnde & nomen accepit. Nam li-  
 mum, obliquum dicimus.

Licintum vocatum, quod textura eius li-  
 gata sit in totū, quasi diceret lignum, c. pro-  
 g. littera commutata.

Armclausa vulgo vocata, quod ante &  
 retrò diuisa atque aperta est, in armos tan-  
 tum clausa, quasi armiclaus: c. littera ablata.

Camisas vocamus, quod in his dormimus  
 in camis, id est, in stratis nostris.

Femoralia appellata, eo quod femora te-  
 gant. Ipsa & brachæ, quod sint breues, & ve-  
 recunda corporis ijs velentur.

Tubrucos vocatos (dicunt) quod tibias  
 brachiasque tegant.

Tubraci, quod à brachis ad tibias usque  
 perueniant.

C<sup>a</sup> Cap. XXII. Perizoma i. succinotorium. Id quale  
 fuerit vid. apud Aug. lib. 5. contr. Julian.

<sup>b</sup> Hæc & campes -- operiunt. Verba sunt Aug. 14. de  
 ciuit. c. 17. Horatius Penula solstitio, campestre niua-  
 bus auris.

<sup>c</sup> Talaris tunic. è Hieron. ad Ezech. c. 9.

<sup>d</sup> Sicut pectoralis. Græc. εξωμις, quod (vt ait Agell. lib.  
 12.) substricta, & breuis esset, ac circa humerum defineret.

<sup>e</sup> Manicleata. s. o. l. Rabanus Manicleata. Ego ma-  
 nuleata lego, sic enim dicitur apud plaut. in Pseud. Cr. Sue-  
 ton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in. 2. Catilin.  
 Gloss. Manulea χειρίς.

<sup>f</sup> Quam Chirodoton. Ita Agell. lib. 7. c. 12. quod χει-  
 ridas, hoc est manicas longas habeat. Eastrem macrocheraeas  
 vestes à Lampridio in Alexandro appellari puto.

<sup>g</sup> Dalmatica tunica. Eam Romanis in vsu fuisse constat  
 ex Lamprid. in Heliodabalo, quem ait dalmaticatum in pu-  
 blico

- bico post canan sepe rufum. Ut autem Diacorum inter se  
erit rufum vestis esset, in primis Syrius per.  
h Russa. Russa si Thales credimus, Latina quidem  
vox, sed Diacorum magis quam orationum.  
i Repetam à Lacred. Ita probatur in epiphilis.  
k Solebant nuptid. Plutarch. in Fabio, Brutus, & Pompeio.  
l Hyacinthina vestis aer. col. Hieron. ad Fab. Hyac-  
inthus aeri tribuitur propter coloris similitudinem.  
m Molochinia quæ malu stamin. Melas, credo, No-  
nius; Molochinum à Græco, color est fiori similis  
malu.  
n Holoporphyr. primam tribus genus ex tribus, de  
quib. Seru. En. 7. ipse Quirinali trab.  
o Byssina ex quadam genere lini. Al. ligni. Mel-  
quamvis non deit, qui enim lectio nem veram esse contendat,  
ex verbis Philostrati libro 2. de vita Apol. Byssum autem  
ex arbore nasci ferunt; quæ altitudine populos  
et quiet folijs autem salici similis est: Num idcirco re-  
rum est è ligno grossiori vestes confici? Rursus de Byss infra  
cap. 27.  
p Mena --- Masculina --- Vid. inf. c. 3. §.  
q Recta. Ex Feste in Recta, & Regillis.  
r Segmentata. Vid. Seru. En. 1. ad v. Coilo q. mo-  
nile.  
s Leuidensis. Nihil moror varias aliorum apud Cicer. ep.  
12. lib. 9. sive scripturas, sive conjecturas.  
t Citrofa. Festus: citrofa vestis à similitudine citri.  
v Næuius pulchramq. ex a. v. q. c. Vid. Macrob. sa-  
turn. 3. c. 19.  
w Velenis. Al. Velenensis. Quid si Melensis à Melo  
yna ex Cycladibus? aut Melensis cuius meminit Cicer. libro  
2. in verr. Dico te maximum pondus auri, argenti,  
eboris, purpuræ plurimam vestem, Melensem  
plurimam, stragulam, &c.  
x Exotica. Nonius: exoticum aduentitium Plaut.  
Mostell. non omnes possunt olerè vnguenta exo-  
tica.  
y Polymita multi col. Plin. Plurimis vero licijs  
texere, quæ polymita appellant Alexandria instituit.  
z Eadem & Phryg. è Seru. En. 3. vel plin. lib. 8. c. 48.  
b Trilicis. s. o. l. Trilex, aut Trilix malum. sed frequens  
in hoc opere huiusmodi obliquus pro recto, ut calcis pro calx.  
c Et biley Virg. En. 12. rumpitque infixa bilicem  
loricam. Gloss. Biley Almatorov d'ipotor.  
d Ralla, quæ vulgo rafil. At Nonius: Ralla vestis, di-  
cta à raritate. Plau. Epid. Tunicam rallas, tunicam  
spissam.  
e Interpola. Martianus c. 45. D. de contrah. empt. Labeo  
libro posteriorum scribit: si vestimenta interpola  
quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori  
præstandum quod interest, si ignorans interpola  
emerit.  
f Panutia. Sic anum Baucidem persius panutiam dixit.  
g Colobium. - vrbantur. è Seru. En. 9. & tunice  
manic. e. h. r. m. Vid. annotat. in Cassian.  
h Lebitonarium. Hieron. impref. ad Regal. S. Pachomij:  
Nihil habent monachii in cellulis, præter pistrinum,  
& duo lebitonaria, quod Egyptijs monachis genus  
est vestimenti sine manicis. Said. res. t. or. g. x. ita  
panutia.

- A<sup>1</sup> Lumbare, vid. Historiam ad locum c. 13. & in pro-  
cessu in Ost.  
k Limus est vestis. & Seru. En. 1. & Velas lino. (l)  
limo; & verb. c. c.  
l Armelase. Vetus lacrere Parthias.  
m Tabruicos. Al. Tabricos. Al. Tabricos.  
n Tabraici -- perueriant. Alsum hac à Tabraci.  
enim fide fraude poterant.  
**Deproprio quarundam gentium ha-  
bitus. Cap. XXIII.**

**Q** Vibusdam autem nationibus sua cuique  
propria vestis est, & vt Parthis Sarabara,  
Gallis Lene, Germanis Rhenones. Hi-  
spanis Stringes. Sardis Mastrucæ.

Sarabara, sunt fluxa ac sinuosa vestimenta;  
de quibus legitur in Daniele. Et sarabarae.  
rum non sunt immutata. Et Publius: Ut quid  
ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspen-  
derunt? Apud quodam autem sarabara quæ  
dam capitum tegmina nuncupantur, qualia  
videmus in capite Magorum picta.

Lena, saga quadra, & mollia sunt. De qui-  
bus Plautus: Lena cooperta est textrina  
Gallia.

Rhenones, sunt velamina humerorum, &  
pectoris usque ad umbilicum, atque intortis  
villis adeo hispida, ut imbre respuant, quos  
vulgè Reptos vocant, et quod longitudo  
villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius,  
Germani intactum rhenonibus corpus te-  
gunt. Dicti autem rhenones à Rheno Ger-  
mania flumine, ubi ijs frequenter utuntur.

e Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis fera-  
rum, de qua Cicero pro Scauro: Quem pur-  
pura regalis non commouit, eum Sardorum  
mastruca mutauit. Mastruca autem dicta,  
quasi monstruosa, et quod qui ea induun-  
tur, quasi in ferarum habitum transformen-  
tur.

f Dinosuntur & gentes ita habitu, sicut  
& lingua discordes. Perses brachia & crura  
linamentis, caput tiara tegunt. Eminent  
apicibus fastigatis Alani: horrent & male  
testi cum lattatoribus linguis Scotti: sagati  
sunt Alemanni, linctati Indi: gemati Perse:  
sericati Seres: pharetrari Armenij.

Nonnullæ etiam gentes non solum in ve-  
stibus, sed & in corpore aliquæ sibi propria,  
quasi insignia vindicant, ut videmus circos  
Germanorum: granos, & cinnabar Gotho-  
rum: stigmata Britorum. Circumcidunt lu-  
dæ præputia: pertundunt Arabes aures: fa-  
cent

uentis capitibus intectis Gerze, nitent Albani  
albentibus crinibus. Mauros habet tetra-  
nox corporum, Gallos candida cutis, sine  
equis inerter extant Alani, nec abest genti  
Pictorum nomen à corpore, quod minutis  
opifex acus punctis & expressus natui gra-  
minis succus illudit, ut has ad sui specimen  
cicatrices ferat, pictis artibus maculosa no-  
bilitas.

Habet & sexus institutam speciem habi-  
tus ut in viris tōsi capilli, in mulieribus re-  
dundantia criniū: quod maximē virginibus  
insigne est, quarū & ornatus ipse propriè sic  
est, ut concumulatus in verticem ipsam ca-  
pitis sui arcem ambitus crinium contegat. B

a Cap. XXIII. Ut Parthis Sarabara. Sic communis  
editio Gregor. (quam sequi solet Iſid) Dan. 3. 2. τὰ σαραβάρα  
εἰπον ἐγένετον. Aquila vero, Theodot. & Hierony. Sar-  
abara, melius. Syriace enim סָרָבָּר Sarab.

b Gallis lenz. Ita Strab. lib. 4. de Helveticor. & Aruernor.  
refinu.

c Germanis Rhenones. Cesar lib. 4. de bell. Gall.

d Rhenones à Rheno G.f. Aljānō τῶν ἔνων, id est,  
quib. Seru. Georg. 3. Ut Sallustius dicit in historijs ve-  
stes de pellib. rhenones vocantur.

e Mastruca. Vestis Sarda. Ita Tarrac. Simanc. Hispal.  
Meiorad. plures tamen è Gothicis Mastruga vestis Ger-  
manica : qua lectio (nisi obflaret locus è Cicerone citatus)  
ferri poterat. prudentius. Tentauit Geticus nuper de-  
lere tyranus Italianam patrio veniens iuratus ab  
Istro, Has arces aquare solo, tecta aurea flammis  
soluerunt, mastrucis proceres vestire togatos.

f Dihoscuntur gentes ita habit. & ling. Respexisse  
videtur ad Virgilij verba: Incedunt viētæ longo ordi-  
ne gentes. Quam variæ ling. habitu tam vestis, &  
armis.

g Brach. & crur. linament. Al. liniamentis. Vsurpat  
eam vocem plinius.

h Horrent & male tecti. Heteromalis tecti. legit qui-  
dam lib. 1. rer. German. id est, vespimentis altera parte villo-  
sis. rectè opinor.

i Aliqua sibi propria q. insig. vend. Tertull. libre de  
veland. virg. Debebant & ipsi aliqua sibi insignia de-  
fendere, aut pennas Garamantum aut strobulos  
barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros  
Germanorum, aut stigmata Britonum.

k In viris tonsi capilli. Vir si comam nutritat igno-  
minia est illi. 1. ad Corinth.

### De pallijs virorum. Cap. XXIII.

PAllium est, quo ministrantium scapulae  
conreguntur, ut dum ministrant expe-  
diti discurrant. Plautus, Si quid facturus es,  
appende in humeris palliū, & perget, quan-  
tum valet, tuorum pedū pernitas. Dictum  
autē pallium à pellibus, quia prius super in-  
dumenta pellicia veteres vtebantur, quasi

A pellea, sive à palla per deriuationem.

Chlamys est, quæ ex una parte induitur  
neq. consuitur, sed fibula infrænatur. Hinc  
& Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quòd velamento sui corpus  
tegat atque operiat.<sup>a</sup> Est autem pallium pu-  
rum forma rotunda effusione, & quasi inun-  
dante sinu & sub dextro veniens supra hu-  
merum sinistrum ponitur: cuius similitudi-  
nem in experimentis simulacrorum, vel pi-  
cturarum aspicimus, eisque statuas togatas  
vocamus.

Toga autem Romani in pace vtebantur:  
belli autem tempore paludamentis.<sup>b</sup> Men-  
sura togæ iusta, si sex vlnas habeat.

c Toga palmata dicebatur, quam mereban-  
tur jj, qui reportabant de hostibus palmas.

d Ipsa vocabatur & toga picta, eò quòd vi-  
ctorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida, eadēmque cretata, in qua  
candidati, id est, magistratum petentes am-  
biebant, addita creta, quo candidior insi-  
gniorque esset. Cicero orationem, quam ha-  
buit contra competitores, in toga candida  
inscripsit.

e Cinctus Gabinus est, cùm ita imponitur  
toga, ut togæ lacinia, quæ postsecus reiicitur,  
attrahitur ad pectus, ita ut ex vtroque  
latere ex humeris picturæ pendeant, ut sa-  
cerdotes Gentilium faciebant, f aut cinge-  
bantur prætores.

g Trabea, erat togæ species ex purpura &  
cocco, qua operti Romanorum reges initio  
procedebat.<sup>h</sup> Hanc primū Romul⁹ adin-  
uenisse prohibetur, ad discretionē regij ha-  
bitus. Trabea autem dicta, quòd in maiori  
gloria hominem transbearet, hoc est, ultra  
& in posterum ampliori dignitate honoris  
beatum faceret.

D Paludamentum, erat insigne pallium Im-  
peratorum coco purpurāq. & auro distin-  
ctum. De quo Sallustius: Togam, inquit, pa-  
ludamento mutauit. Erat enim pallium bel-  
licum, dictum, ut quibusdam videtur, quòd  
eo indutus palam faceret Imperator bellum  
futurum.

Circumtextum est, quòd Græcè κυκλας  
dicitur: de quo Virgilius:<sup>i</sup> Et circumtextum  
croceo velamen acantho. Circumtextum  
autem dictum, quia est rotundum pallium.

l Diplois, Græcum nomen, ab eo quòd sit  
duplex amictus. Horatius: Contra quem du-  
plici panno patientia velat.<sup>m</sup> Est autem ve-  
stis militaris, cuius ysus Gallicis primū ex-

peditio-

peditionibus capite præda hostili. De quo vox illatenatus: Togis depositis, Quirites, litem ad saga.

Sagum autem Gallicum nomen est: dictum autem sagum quadratum, cò quod apud eos primùm quadratus, vel quadruplex effet.

Penula, est pallium cum fimbrijs longis.

Lacerna, pallium fimbriatum, quo olim soli milites vtebantur. Vnde & in distinguenda castrensi urbanaque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. Inde autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque italaxis, ut sunt penularum.

Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantum. Est enim breue amictum.

Prætexta, puerile pallium est, quo usque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplinæ cultu vtebantur. Vnde & prætextati pueri appellatisunt. Dicta autem prætexta, quia prætexebatur eilatior purpura.

Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci Planetas dictos volunt, quia oris erratibus euagantur. Vnde & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore motuque discurrunt.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcincta usque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitiū. Fiebat autem prius, ut quidam estimant, de pelliculis melonum. Vnde & melotæ vocatæ sunt.

Fimbriæ vocatæ ----

Oræ vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ἄραι vocant.

Cap. XXIII. Est autem pallium purum. Toga para dicebatur, que sine purpura erat, purum pallium qui dixerit, non video. Itaque τὸ purum dicitur Chacon. Nam pars vestimenta alio sensu dicuntur à Feijo, & à Seru. in fragmentis.

Mensura tog. iust. si sex vln. Herat. in Epod. Vide sine facram metiente te viam. Cum bis ter vlnarū togā, Ut ora vertat huc & illuc, &c.

Toga autem palm. Seru. Eclog. 10. Sanguineis ebali bacc. Palmata toga, qua vtebantur illi, qui palmam merebantur.

Ipsa vocatur & toga pict. Vid. Reg. in Picta.

Cinctus Gabin. Vid. Seru. En. 7. Ipse Quirinali trabea, cinctuq. Gabino, Quod autem posse fecit dixit, sic in Glass. Posse fecit, & tunc posse fecit, antifecus.

Aut cingebantur praetores consules regis &c. Trabea est tog. sp. &c. Seru. En. 7. Trabea togæ est augurum de coco, & purpura.

Hanc primus Romul. Plinius lib. 9. c. 29. Purpureum Romæ semper fulle video, sed Romulo in trabea.

Transbearet. Itz Gotth. cc. alijs transuheret.

Et circumtextum. Seruus. Velamen (circumtextum intellige) cycladem significat. Non ut velamen appositis sit τὸ circumtextum (quod patuit quidam) sed ut velamen sit circumtextum croceo acantho. Nam circumtextum participium est nihil minus quam pictū, cum idem versus paulo post apud Maroneum nominabil mutatus repetitur: Pallamq. & pictum croceo velamen acantho. Quanuis etiam circumtextum substantiæ vel vestis genit. sit, vel potius vestimenti pars. Verbo libro. 4. Amictus est dictum amictum, id est circumiectum, à quo etiam quod vestes se inauoluunt, circumiectū appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

Diplois. seru. En. 5. Hæc fatus duplē e. h. r. a. id est abollam, quæ duplex est, sicut chlamys, Hor. contra quem duplice panno sapientia velat.

Est autem vestis militaris. Peruersæ hac diploidi in omnib. libris tribui, quis non videat?

Togis depositis Quirites ad saga. Additur in quibusd. iuerūt in alijs vel fuerūt, vel fugerunt vel cōuersi fuerūt. Népe ad altera omnia. Ergo solēnia verba illa fuere intamulit. Togis depositis, Quirites, ad saga. Vel etiā Togis depositis, Quirites, ite ad saga: Quid potius reor. Nam illud ite quod post, Quirites sequebatur à librarijs eandem syllabam (vt fit) non repetentibus, omnissimum frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemq. saga simere, & togas deponere Vid. philipp. 5. 6. 8. & 14.

Penula est pallium cum fimb. long. satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana: Quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? Quin & penula quoque ipsa stricta, & angusta fuit & Grammaticor. & Rhetorum. Tacit. de causis corrupt. elog. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse penulas istas, quib. astričti, & velut inclusum iudicib. fabulamur?

Lacerna-- quo olim soli milit. Propert. Textitur hæc castris quartæ lacerna tuis.

Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. Festus in lacerare lacerna quod minor capito sit.

Mantum Hispan. Pollax: γατύνι μάτιον τι τῷ υπερέντα φαρδάν διμον. Ergo fuisse agnouit banc vestem pollax, quam Ifidorus, si nos nomen recipimus.

Prætexta puerile pall. Recte, sed fuit etiam prætexta magistratum. Vid. Fest. & Bayf.

Planeta--birrus--Melotes. Vid. annot. in casuum quod autem in omnib. libris legitur birrum bibrum dicunt mendum puto. Nam biffi apud Suidam dicitur, & in Cleff. biffi birrus.

De pelliculis melonum. In mod. pññor, id est animalium, quævis melonis animalis supra meminerit lib. 12. c. 1.

### De pallijs fæminarum. Cap. XXV.

Egillum, est prælautum reginarū amiculum, vnde & appellatum. Peplum manu-

**m**atronale pallium ex purpura signatum: **c**uibus fundis aurei staminis summitate ref-  
plendent. **P**alla est quadrum pallium muliebris ve-  
stis deductum usque ad vestigia, affixis in  
occinem gemmis. **E**t palla dicta, a deo re-  
ficitur, à mobilitate, quæ est circa finem  
huiusmodi indumenti: siue quod ru-  
gis vibrantibus sinuata crispatur.

**S**tola, matronale operimentum, quod co-  
perio capite & scapula à dextro latere in le-  
uum humerum mittitur. Stola autē Græcē  
vocatur, quod supermittatur.

**E**adem & Ricinum Latino nomine ap-  
pellatum, eò quod dimidia eius pars re-  
trō ejicitur, quod vulgo Mauortem dicunt. **V**  
ocatum autem dicunt Mauortem, quasi  
Martem. Signum enim maritalis digni-  
tatis & potestatis in eo est. Caput enim  
mulieris vir est: inde & super caput mulie-  
ris est.

**A**amiculum, est meretricum pallium li-  
neum. Hoc apud veteres matronæ in adul-  
terio reprehensæ induebantur, vt in tali  
amiculo potius quam in stola polluerent pu-  
dicitiam. Erat enim hoc apud veteres si-  
gnum meretriciæ vestis: nunc in Hispania  
honestatis. **T**heristrum, palliolum muliebre dictum,  
quod ἔρηπι, id est, in æstu & caumate cor-  
pora mulierum protegat, quo usque ho-  
die Arabiæ & Mesopotamiae mulieres ve-  
lantur, quibus in æstu tutissimo teguntur  
umbraculo. De quo in Isaiā.

**A**naboladium amictorium lineum fœ-  
minarum quo humeri operiuntur, quod  
Græci & Latini sindonem vocant.

**C**ap. XXV. Regillum. **Vid. Fest. & Non.**

**P**eplum. **Sens. En. i.** Peplum propriè est palli-  
picta formæ Mineræ consecrata. Hodie tamen  
abutuntur hoc nomine.

**P**alla est quadrum pall. **F**ortasse è Tertulliano, qui  
quadrangulum describit pallium. Nisi aliena bac esse di-  
camus. Nam Seruinus è quo sunt reliqua, Eneid. x. I. Palla  
(inquit) propriè est muliebris vestis deductâ usque  
ad vestigia: Tibull. Fusa sed ad teneros lutea palla  
pedes.

**E**t palla dicta a deo retrō reficitur. **I**dem Eneid. i.  
Ferre iubet pallam s. a. q. r. significat tunicae pal-  
lium, quod secundum Varronem palla dicta est ab  
irrigatione, & mobilitate, quæ est circa finem  
huiusmodi vestium. At idem Varron in libro de ling. Lat.  
palla (inquit) quod palam sit, quemadmodum intu-  
sum quod intus.

**E**adem & Ricinum. **Sens. Eneid. i.** ab illud gen-  
eris.

**A** temque tog. Ricinus dicitur ab eo quod post ter-  
ram rejectatur, quod vulgo Mauorte dicitur de Ma-  
uore Vid. Non in Ricinio. **I**stor. 2. offic. & Annal. in  
Capit. **H**oc apud veter. apud Romanos togæ meretricum, &  
deprehensorum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. saty.

**D**e amiculo amplius querendum.  
**T**heristrum. Totus locus ex Hieronym. If. c. 3. qui mu-  
tilus est in Gotthicus.

**A**naboladium. Ex eodem. Ambros. quoq. libro de be-  
ned. patriarch. c. 4. id quod Gen. 49. apud LXX. est περὶ βοὸς  
anaboladium legit, & sanguinem vuæ anabolodium  
suum.

huc.

### De stratu, & reliquis, qua in usu ha- bentur. Cap. XXVI.

**S**Tragulum, vestis est discolor, quod manu  
artificis diuersa varietate distinguitur.  
Dictum autem, quod in stratu, & in amictu  
aptum sit. De quo Salomon: Stragulatam  
vestem fecit sibi.

**L**udices à ludis, id est, theatris voca-  
tas quidam existimant. Cùm enim egre-  
diebantur de ludi prostibulo iuuenes ho-  
rum velamento tegebant caput & faciem:  
quia solet erubescere, qui lupanar intrar-  
uerit.

**G**alnipes. **F**ulcra sunt ornamenta lectorum, dicta  
quod in ijs fulcimur, id est, sustinemur, vel  
quod toros fulciat, siue caput: quæ Reclina-  
toria vulgus appellat.

**C**eruicalia autem, eo quod ponantur sub  
ceruice vel cubito.

**P**uluillus dictus à puluinari, qui est diui-  
tum lectus.

**C**ulcitæ vocatæ, quod calcentur, id est,  
farciantur pluma, siue tomento: quo mol-  
liores, calidioresque sint.

**T**apeta dicta, quod pedibus primū ster-  
nerentur, quasi tapedia.

**S**ipla, tapera ex via parte villofa, quasi  
simpla.

**A**mphitapa, ex utraque parte villofa ta-  
peta. Lucilius: Siplæ, atque amphitapæ villis  
ingentibus molles.

**M**antelia nunc pro operiendis mensis  
sunt, quæ vt nomen ipsum indicat: olim ter-  
gendis manibus præbebantur.

**M**appæ conuiuij & epularum apposi-  
tarum sunt, quasi manupæ, atque ob id  
nominatæ: cuius diminutiuum mapella  
est.

**K** Toralia

Toralia, longæ perpetuæq. mappæ, à toro A dictæ.

i. Sabanum, Græcum est.

Facitergium, & manitergium à tergendo faciem, vel manus vocatur.

Vela dicta, quod obiectu suo interiora domorum velent.

k. Aulæa, vela picta, & grandia, quæ ideo aulæa dicta sunt, quod primum in aula Attali Regis Asis, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

m. Cortinæ, sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodus leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ B autem cortinæ à corijs, eò quod prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

n. Cilicia Arabes nūcupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

a. Cap. XXVI. Stragulam vest. Sic Gotthici omnes non stragulatam.

b. Ludices. Loidices apud Martial. in apophoret. vid. sup. lib. 18. c. 42. de profibulis theatri.

c. Galnapis --- Isidorus in Regul. cap. de stratu monach. Monachi stratus erit storia, & storagulum, pelles delanatae, galnapis quoque, & facistergium, geminusq. ad caput puluillus. Videndum etiam, num Varrois gaunacuma: siue (vt alij volūt) gaunace, huc pertinet. Nam γαυάκινον in γαλανη abÿsse, non admodum mirer. Sunt autem γαυάκαι (vt ait Hesychius) γαματαὶ περιθολαῖαι ἐπερόμαλλα.

d. Fulcra sunt Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait Seru. Aen. 6.

e. Culcitz--quod calcentur. Ita Vari. lib. 4.

f. Sipla tapeta. S. o. l. atque vt ita legamus, suadet notatio, quasi simpla: Sed psila malim. & quia amphitapis psila opponuntur, & quia apud Non. Lucilijs versus ita legitur. Psilæ, atq. amphitapæ villis ingentibus molles. Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoque permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper seruit, quod nihil necesse est.

g. Mantelia--olim terg. man. Seru. Georg. 4. Mantelia quib. manus terguntur Varro: Mantelium, quasi manuterrum. Festus Mantelia, quod manu tractentur.

h. Mappæ quasi manuppæ. Sic Gotthici libri. vnu ex alijs manupiæ, Rabanus, manubiæ. Quam scripturam do. Et si quidam viri ita amplectebantur, vt quouis pignore veram esse contenderent. Respxisse enim in notatione Isidorum ad sanctæ manubias (sic enim ab eo appellari volunt) sordidas illas è conuinuis prædas, quas ridet faceto carmine Martialis: Dulci placenta sordidam lingit mappam, Illic & vuæ collocantur ollares, &c. Mibi quidem ob multa non sit verisimile. At qui ipsis commentum placebat.

i. Sabanum Vtitur hac voce sepius Theodorus Priscianus medicus, & Victor. lib. 3. Ea sabana baiulabat, quibus eum dudum suscipiens de fonte texerat.

k. Aulæa vela picta. Seru. Aen. 1. Cum venit aulæis--

aulæis (inquit) velis pictis.

l. Ideo--aulæa--inuenta sunt. Ex eod. Georg. 3. Purpurea int. t. aulæa B.

m. Cortinæ, sunt aulæa de pellib. Mirum discepere à Seruo qui Aen. 3. Cortina (inquit) locus unde oracula exit, vel quia Apollinis tripus corio Pythonis territus est, vel quia ibi sunt certa responsa, quasi certina; vel, quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. additq. lib. 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὅτι τὴν κόρων τείρα, &c. Sed illa ex alio genere.

n. Cilicia. Solin. cap. 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt, ita nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

## De laniis. Cap. XXVII.

L Ana à laniendo, id est, vellendo dicta. Hinc & vellus dictum, quod prius lanæ vellerentur, non tenerentur.

Linum ex terra oritur, deflexumque nomen eius à Græco. a. Nam linum Græci λινόν dicunt: siue quod sit molle & lene.

Stuppa vero cannabi est siue lini. b. Hæc secundum antiquam orthographiam stippa dicitur, quod ex ea rimæ nauium stippetur.

c. Vnde & stippatores dicuntur, d. qui in nauibus eam componunt.

e. Tomentum appellatum, quod aut influo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

C Canabum à similitudine cænæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κάναβην vocant.

f. Byssum, genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, g. quod Græci papatum vocant.

h. Fibrinum, lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos admunt.

i. Aranea vocata, eò quod aëris infusione in frondibus nutritur.

k. Sericum dictum, quia id Seres primi misserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducentur. Vermes autem ipsi Græcæ βέμμενοι nominantur.

l. Placium, est stuppa & quasi m. crassedo serici, & est Græcum nomen.

a. Cap. XXVII. Græci linarion. Immò λίνον potius. λινάρια retia in Pamphilia Eustath. ed. 6.

b. Hæc secundum antiqu. orthog. è Seru. Aen. 5.

c. Vnde stippatores cōponunt. Ex eod. Aen. 3. Stippantq. carinis.

d. Qui in nauib. et vallib. f. naualib.

e. Tomentum

- c Tomentum *Al Tamentum*.  
e Byllum—papatem vocant. Absunt hec à estibico  
*Tela*.  
g Quod Græci paparem. E.g. n. πάπας οἱ ἄνδρες  
d *τέλαιρα* ut ait Eufrat. Fests quoque Pappi, car-  
dinarum flores.  
h Fibrium. *Sap. c. 22.*  
i Aranea. *Sap. lib. 12. c. 5.*  
k Sericum. e Seres. *Georg. 2. ad v. Velleraque ut fol-*  
l ijs d. t. Seres.  
l Placium. Vel plathium potius, ut sit ἀπὸ τοῦ πλάνητα,  
quod est implexo, & stupro.  
m Et quāū crassidō. Vulgo, sed a cedarca.

### De coloribus vestium. Cap. XXVIII.

**T**inctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. *ζόχην* Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex sylvestribus frondibus.

b Conchylium dictum, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur: siue in ijs quos propius Solis cursus illuminat.

Conchylia autem sunt maris, quæ circumcisæ ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. His collectis color purpureus temperatur. Et ostrum exinde appellatum dicunt, quod ex teste humore elicetur.

c Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Græcos autem πόρφυρα dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

d Ferrugo, est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, ut, — ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

e Glaucus, color est ferrugineus, subniger.

f Elbidi, ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter albū, & nigrum: & elbum ab albo deriuatum.

g Luteus, color rubicundus, quod est croceus: Nam crocus lutei coloris est, ut, croco mutabit vellera luto.

h Menum, quod sit colore nigro. Græci enim μέλινον nigrum dicunt.

Masticinum, quod colorem masticis habeat.

Blatteum—Blauum—Mesticium ---

Osticum, quia ex visto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta assiduis

A ignibus. Vnde & color eiusdem tinctura flammœus est.

a Cap. XXVIII. Cœcum Græci. Frequenter aqua lxx. κόκκος, quām κόκκον ubi Hieronymus nunc vermiculum reddit, nunc cœcum, vel cœcum relinquit. quoniam vero rubrum interpretari solet.

b Conchylium—elicitur. Ex Virtutib. 7. c. 13.

c Purpura—à puritate lucis. Respxit fortasse ad Virgilij verba Aeneid. 1. lumenque iuuentæ Purpureum. Num purpura ωφελει quin sit, ne ipse quidem videtur ambigere.

d Ferrugo est color—in Hispan. Seruius Georg. 1. Cum caput obscura nitidum ferrugine texit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana, alibi, & ferrugine clarus Ibera, ubi Hispana gloss. fuit vocis Ibera. Ipse. n. Seruius in loco à se ex An. 9. citato Hiberæ ferruginem, non Hispanam, scilicet Ponticam intelligi vult. Fuerunt ergo Ifidori atate quedam (ut nunc sunt omnia) Seruij exemplaria corrupta.

e Glaucus est color ferrug. sup. in equor. colorib. libro 12. c. 1.

f Elbum. sup. lib. 12. c. 5.

g Luteus. e Seru. Eclog. 4.

h Menum. Al. melum. Al. melinum. forte melinum, de quo alibi.

### De instrumentis vestium.

#### Cap. XXIX

**T**ela <sup>a</sup> pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria.

b Insubuli, quia infra & supra sunt, vel quia insubulantur.

Radix dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quod pexa fila reddant, & imprimant.

Cohes, quod sit in longitudine & rotunditate, quasi columnæ.

Fusus, quod per ipsum fundatur, quod neutum est.

c Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, volvuntur.

Calathus, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iuncio factum, in quo vel pensa ponuntur, vel leguntur flores. <sup>d</sup> καλαθον enim Græcè lignum est, à quo deriuatus est calathus. e Nam Latinè quasillum dicitur. Cicero in Philippicis, At verò huius domi inter quasilla pendebatur aurum.

Pensum mulierum, à pendendo dictum.

Vnde pensa & impensa.

Netum ---

Fila dicta, vel quia ex pilis animaliis sunt, vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

K k 2 <sup>f</sup> Mataxa

<sup>f</sup> Mataxa, quasi metaxa, à circuitu scilicet filorum. Nam meta circuitus dicitur, vel quod transferatur.

<sup>g</sup> Gubellum, corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

<sup>h</sup> Panulix (vel panuclæ,) quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discurrent per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quod via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Ordiri.

Texere.

<sup>a</sup> Cap. XXIX. Tela pro longitudine, à 20 usq; 70 m. ad ser. scilicet.

<sup>b</sup> Insula. Gloss. Insubula à viriō, nō à viria, & alibi. à virio è rāz v̄q̄i ḡo i v̄r̄i v̄r̄i Lucretius lib. 5. Inſilia, ac fusi, radij, scapiq; sonantes. vbi insubula quidam legunt, nec syllaba productione curant. Hieronymus liciatorium vocat Paralip. lib. 1.

<sup>c</sup> Alibrum q. i. e. librantur. Gotthici liberantur, id est, solvantur.

<sup>d</sup> Calon enim Græci lign. Ita Seru. non semel. Vid. En. 6. initium. Et Festus: Calones calcei ex ligno facti.

<sup>e</sup> Nam Latinè quas illa aurum. Verba sunt Seru. Eclog. 4.

<sup>f</sup> Mataxa. Vulgo madixa. gloss. Mataxa στιγά, & Mataxa μῆνα. vtiuit ea voce Vitruvius lib. 7. c. 3. & Martianus lib. 39. DD. de pign. & hypothec. Vnde metaxarū apud Iustinian. lib. 8. C. eod. tit.

<sup>g</sup> Gubellum. Al. Lubellum. Al. Iubellum. Al. Globiellum. Hispanè ouillo, atque etiam apud quosdam Iouillo.

<sup>h</sup> Panulix, vel panuclæ. Absunt à Gothicis duo posteriora verba. Vide eruditorum viror. notas ad Varro's verba lib. 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno, & voluendo filo.

### De ornamentis. Cap. XXX.

Hactenus de veste: dehinc ad ceterum cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora, vultusque decorentur. Primum ornamentum corona insignie victoriae, sive regij honoris signum: quæ in capite regum ponitur, ad significandum circufusos in orbe populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero σεφάνη dicta est. Huius principium à Libero quodā Gētiles existimant, quod is in potando mota vino capita vincire fasciolis institerit, idcirco olim linea & lanei generis corona fuit: sicut erat in sacerdotibus Gentilium.

<sup>A</sup> Nomen coronæ hac ex causa vocatum, quod initio circum aras curreretur, atq; ad imaginem circuitus vel chori est formata, & nominata corona.

<sup>d</sup> Imperatores Romani, & reges quidam gentium aureis coronis utuntur. Per se tiaras gerunt: sed reges rectas, satrapæ incurvas. Reperta autem tiara à Semiramide Assyriorum regina. Quod genus ornamenti exinde usq; hodie gens ipsa retinet. Athenienses autem cicadas aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte. Nō enim eadem sunt insignia omnium regnum. Gentilium vates in fula, apice, pileo, siue gælo utrebantur.

<sup>B</sup> <sup>g</sup> Infula, est fasciola sacerdotalis capitis, alba in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Vnde & vittæ sunt, quod vinciant. Infula autem plerunque tortilis de albo, & coco.

<sup>h</sup> Apex, est pileum sutile, quo sacerdotes Gentiles utrebantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando. <sup>i</sup> Nam virgula, quæ in pileo erat, connectebatur filo, quod siebat ex lana hostiæ. <sup>k</sup> Galerum, pileum ex pelle celæ hostiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ, vnde siebant.

<sup>C</sup> <sup>l</sup> Cydaris, & ipsa sacerdotum erat, quæ à plerisque mitra vocatur.

<sup>a</sup> Cap. XXX. Huius principium à Libero. Vid. Athen. lib. 15. c. 5.

<sup>b</sup> Sicut erat in sacerd. Gentilib. Ut in flaminibus. Nam flamines dicti quasi flamines, ut ait Festus. Et in legatis. Liuinus lib. 1. legatus, vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capitè velato (filum lanæ velamen est) Audi Iuppiter, &c: Quid autem linea etiam coronas ait fuisse ex Virgilij versu. Velati lino & verbena tempora vincenti. En. 12. initius id Seruio, Capro, & Iunio facit, qui limo legi eo loco malunt.

<sup>c</sup> Nomen coronæ. Fest. corona, cum videatur à choro dici, caret tamen aspiratione.

<sup>D</sup> <sup>d</sup> Imperatores Romani, & Reg. Vid. Plin. Agell. & Tertull. de coron. milit.

<sup>e</sup> Sed Reges rectas. Xenoph. lib. 8. παρθ. δὲ κίρκος ἀρματορός την εχωριανην την τιμην. Et Hesych. τιμη οὐ λεγομένη κυρβάσια, τάντη δὲ πέρσαι βασιλεῖς μόνη εχούσιος εσθιον, δι' αὐτούς την τιμην μένει.

<sup>f</sup> Athenienses cicadas. Dicti propterea τεττήγοροι.

<sup>g</sup> Infula. è Seru. En. 10. vid. Fest.

<sup>h</sup> Apex. ex Fest.

<sup>i</sup> Nam virgul. Seru. En. 2. fundere lumen apex.

<sup>k</sup> Galerum. Idem Eneid. 7. Galerus, genus est pilei, quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum. Al. galeriu. Al. galera. Fest. Galearia à galearum similitudine dicta.

<sup>l</sup> Cydaris. ex Hieronym. ad Zachar. c. 3. & Ezech. 12. De

*De ornamentis capitum fœminarum.*  
Cap. XXXI.

O **Rnamenta capitum fœminarum:** Diadema, nimbus, capitulum, & mitra.

a **Diadema,** est ornamentum capitum matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro astringitur, & exinde dictū Græcè, quod præligetur.

N **imbus,** est fasciola transuersa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte fœminarum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tam magis nimbata est. b **Nam** & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis.

c **Capitulum** est, quod vulgo Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quod duos apices, ut cappa littera habeat, vel quia capitum ornamentum est.

d **Mitra,** est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitum deorum. e **Sed** pileum virorum est: mitra autem fœminarum.

f **Redimicula** autē sunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, ut prædictimus, à pelle erat. Nam mitra ex lana est.

f **Ricula,** est mitra virginalis capitum.

Vittæ sunt, quæ crinibus innescuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciant.

g **Tænia** autem est, vittarum extremitas dependens diuersorum colorum.

Item vitta est, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

h **Retiolum** est, quod colligit comas, di- fum ab eo quod retinet crines, ne effundantur.

i **Discriminalia** capitum mulierum sunt vocata, ex eo quod caput auro discernant.

k **Nam** discriminare diuidere dicitur.

l **Antæ,** sunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

m **Acus** sunt, quibus in fœminis ornandum crinium compago retinetur, nelaxius suant, & sparsi dissipentur capilli.

Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, quibus pretiosa grana lapidum dependent. o Harum usus in Græcia, puellæ utraque aure, pueri tantum dextra gerentes.

A **Torques**, sunt circuli aurei à collo ad peratus usque pendentes. Torques autem & bullæ à virtus geruntur, à fœminis vero monilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quod sunt tortæ & bullæ, quod sunt similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

q **Monile,** ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarū pendere collo, dictum à munere. Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisq. varijs in modum facture serpentis. Nonnulli hoc & segmentū dicunt, ut Iuuenalis: segmenta & longos habitus: licet & segmentatas vestes dicamus, ut ipse: & segmentatis dormisset parvula cunis.

t **Plerunq.** autem & per monile omnia ornamenta matronarum significantur, quidquid illis munere datur.

v **Muræna** vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulas lentescente quædā ordinis flexuosi catena contextitur, in similitudinem murænæ serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. x **Hæc** interdum auri atq. argentiteexitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ, sunt catenulæ colli inuicem se comprehendentes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

y **Dextræ**, communies esse virorum ac fœminarum: quia vtriusq. sexus dextræ sunt.

z **Armillæ** autem propriæ virorū sunt, collatæ victoriæ caussâ militibus ob armorū virtutem. Vnde & quondam vulgo a Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat: quia ipsa quoq. hoc ubi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Fibulæ sunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à viris in humeris, seu cingulum in lumbis.

b **Lunulæ**, sunt ornamenta mulierū, in similitudinem Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

c **Specula** dicuntur, in quibus fœminæ vultus suos intuentur. Dictū autem speculum, vel quod ex splendore reddatur, vel quod ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quicquid ornamenti deesse viderint, adijciant.

Periscelides apud fœminas, crurum ornamenta, quibus gressus earum ornantur.

Olfactoriola, vascula sunt muliebria, quibus odoramenta gestantur.

<sup>a</sup> Cap.XXI. Diadema. Citantur à Festo ex Catone A  
bac verba in Russo: Mulieres opertas auro, purpuraq.  
ars \* inhæret diadema, coronas aureas, &c. Sed  
quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non ma-  
tronarum, sed regi capitum insigne esse dicunt; anadema hic  
legebatur doctissimus ex Lucretio lib. 5. fuit anademata,  
mitrae. Chius poeta per studiosum fuisse Isidorum constat ex  
plurib. huius operis locis.

<sup>b</sup> Nam & lumen quod circa Angelorum capit.  
Seruus Än. 10. Hæc vbi dicta d.c.s.p.a. Misit agens  
hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta;  
nubibus (inquit) quiā præmisit agens hyemē, quod  
nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa  
corpus deorum.

<sup>c</sup> Capitulum. Capital. lego. Varro libro. 4. Item texta  
fasciola, qua capillum in capite colligarent; dictum  
capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in  
capite solent habere, & Festus: Capital, linteum B  
quoddam, quo in sacrificijs vtebantur.

<sup>d</sup> Mitra est pileum. Seru. Än. 4. Mitra incuruum  
pileum, de quo pendebat & baccarum tegmen.

<sup>e</sup> Sed pileum vir-fæm. è Seru. Än. 9.

<sup>f</sup> Ricula est mitra Virg. cap. Vid. Varr. Fest. Non.

<sup>g</sup> Tænia vittarum extrem. è Seru. Än. 7. fit longæ  
tænia vittæ.

<sup>h</sup> Retiolum--retineat crines. Reticulum dicit Varro  
libro. 4.

<sup>i</sup> Discriminalia. Discriminalē dicit hieronym. Isai. c. 3.  
quod Varro, & Nonio est discerniculum, id est. acus, qua ca-  
pillos à media fronte (vt ait Nonius) disperat. Quod in  
glossarijs discrimen dici existimo. est enim inter ornamenta:  
discrimen d. *ἀρπία*.

<sup>k</sup> Nam discriminare diuidere est. Virg. Än. 11. &  
late discriminat agros.

<sup>l</sup> Antiae sunt cincini. Festus: Antiae muliebres  
capilli demissi in frontem appellati ex Græco vi-  
dentur, quod enim nos contra illi *ἄντει* dicunt. Cur  
ab aurib. ducat Isidorus, non video. Utitur hac voce Tertull.  
in lib. de pall.

<sup>m</sup> Acus, dissipentur capilli. Verba Hieronymi Isai. c. 3

<sup>n</sup> Quibus pretiosa grana lapidum dependent. sic  
Tertull. lib. de cultu feminar. Ut ex illis ad ferrum nati  
corporis grana nescio quæ penderent.

<sup>o</sup> Inaurium vſus in Græcia. Al. harū vſus. Vtrumq.  
(vt puto) è margine.

<sup>p</sup> Pueri tantum dextra. Tertull. in pallio de Achille:  
aurem quoq. foratu effeminatus.

<sup>q</sup> Monile ornatum ex gemmis. Ex Hieronymo  
Ezech. 16.

<sup>r</sup> Hoc etiam Serpentum. Sic Gotth. & Pollux lib. 6.  
d. g̃s inter ornamenta feminarum numerat. Al. serpetum  
& Graci quoq. ἐγένετο & Festus: Serpula serpserit ait  
(idem) Messalla serpens irrepserit.

<sup>s</sup> Nonnulli hoc & segment. è Seru. Än. 1. colloq.  
monile Baccat.

<sup>t</sup> Plerumq. autem & per monile omn. ornam.  
è Hieron. Isai. 3.

<sup>v</sup> Muræna--contextitur. Ex eod. epist. 15. ad Marcell.  
de laud. Aſſelle.

<sup>x</sup> Hæc interd--virgalis. Ex eod. Is. 3.

<sup>y</sup> Dextræ, communes. Lego. Dextralia, communia.  
Quod enim LXX. περιέλεγε, Hieronymus dextralia verit,  
qua Ambrosius, itemq. iul. Capitoli. in Maximino dextro-

cheria vocant.

<sup>b</sup> Armillæ autem prop. viror. vid. Fest.

<sup>a</sup> Viriolæ diceb. Leguntur in Pandectis sepe viriolæ &  
in Gloss. viriolæ. Βέλαι. Est autem viriola diminutum  
à viria, qua voce viritur Ambrosius lib. de Abrah. Patriarch. c.  
9. Has (inquit) inaures habebat, quæ non grauarent  
aures: has virias, quæ manum non materiali auro  
ornarent, sed spirituali actu leuarent. Et Tertull. de Pall.  
vtique sicut vestigia cæstuum viria occupauit.

<sup>b</sup> Fibulæ. de his inf. c. 32.

<sup>c</sup> Lunulæ. Ex hieronym. Isai. 3. vox etiam Plauto nota.

<sup>d</sup> Specula--Perifcelides. Ex eod.

### De annulis. Cap. XXXII.

PRIMUS <sup>a</sup> Prometheus fertur circulū fer-  
reum, inclusò lapide, digito <sup>b</sup> circumde-  
disse.

<sup>c</sup> Qua cōsuetudine homines vſi, annulos  
habere cōperūt. <sup>d</sup> Annuli autem per di-  
minutionem dicti à circulis & anis, qui sunt  
circabrachia & circum crura. Vnde & signa  
eorum per diminutionē sigilla. Nam signa  
maiora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

Annulos primū homines gestare cōpe-  
runt quarto à pollice digito, quod eo vena  
quædam vſque ad cor pertingat, quam no-  
tandam ornandamque aliquo insigni veter-  
res putauerunt.

<sup>e</sup> Apud Romanos annuli de publico da-  
C bantur, & non sine discrimine. <sup>f</sup> Nam digni-  
tate præcipuis viris gemmati dabantur, cæ-  
teris solidi. Annulum aureum neque seruus  
neque libertinus gestabat in publico: sed  
g annulo aureo liberi vtebātur: libertini ar-  
genteo: serui ferreo, licet & multi hone-  
stissimi annulo ferreo vtebantur.

Apud veteres vltra vnum annulum vt in-  
fame habitum viro. Gracchus in Mænium.  
Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius  
auctoritatē sequimini, qui propter mulie-  
rum cupiditatē, vt mulier est ornatus.  
Crassus qui apud Parthos perijt, in senectu-  
te duos habuit annulos, cauſam præferens,  
quod pecunia ei immensa creuisset. Multi  
etiam Romanorū pro grauitate annulum  
gestare in digito abstinerūt. Fœminæ non  
vſae annulis, nisi quos virginis spōsus miserat:  
neque amplius quām binos annulos aureos  
in digitis habere solebant. <sup>h</sup> At nunc præ  
auro nullum fœminis læue est, atq. immunc  
membrum.

Inter genera annulorū sunt: Vngulus, Sa-  
mothracius, Thynnus.

<sup>i</sup> Vngulus, est gemmatus, vocatusque hoc  
nomine,

**n**omine, quia sicut vngula carni, ita géma annuli auro accingitur.

**s** Samothracius, aureus est quidem, sed ca-

pitolo ferreo, à loco ita vocatus.

**T**hynnius, purus est, primum in Bithynia fabricatus: quam olim Thynniam vocabat. = Flaccus: Lugéte mea vita, nec smaragdos Berillosq. mihi Flacce, nec nitentes percá- dida margarita quæro. Nec quos Thynnica lima perpoluit annulos, neq. Iaspis lapilos

**C**ap. XXXI. Primus Prometh. Plin. impræmio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabuleſa hac indicauerat.

**c**ircumdedisse. V. cc. circundasse.

**qua** consuetunine homines, ex Hygin. lib. 2. c. de figitt.

**A**nnuli autem per dim. Varro lib. 5. Tempus à bruma ad brumam dám sol redit, vocatus annus. quod vt parvuli circuli annuli: sic magni circites dicebantur anni. Sunt autē circites (vt ait festus) circuli ex ære facti.

**A**Apud Romanos annuli de publ. Istantū, qui legati ad exterias gentes ituri essent, ait Plin. lib. 33. c. 1.

**N**am dignitate præcip. Hoc vnde sint, quærendum.

**A**nnulo aureo lib. vteb. arg. libert serui ferreo. æro tamē non (opinor) liberi omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo serui soli, sed etiam milites.

**A**t nunc præ auro-- laxe est membrum. Verba sunt Tertull. in Apologeticoo.

**V**ngulus est gemmat. Plin. Quanquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellavere. Apud nos prisci vngulum vocabant.

**S**amothracus aur. sed c. ferr. plimus: Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per se se me- ro auro decorant, cuius licetiz origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

**qua** olim Thynniam vocabant. Ita Acron od. 3. lib. 3.

**F**laccus lugente, versus Flacci, vt erant in Gotth. li-bris, inveniendos reliquimus, quos licebit vel ex alciato ita legere: lucetes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi. nec nitentes, nec præcand. &c. Vel integras potius minimo periculo, cōmodissimo sensu, Ant. Couarr. auctore, ita: Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes, Nō mi cädida, &c. Nam post vocem nubi, omisſe librarios mitte propter similitudinem, que aliquanto etiam est maior in Gotthieis characteribus, mibis sanè sit valde verisimile. Et rō Flacce alienum esse, quis non videat? Vetus autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eoram (vt alter Flaccus ait) vsus dolentem non queat deli- nire.

### De cingulis. Cap. XXXIII.

**C**inctus, <sup>a</sup> est lata zona, & minus lata se- micinctū, & vtrisque minima cingulū. Nam à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu <sup>b</sup> autem iuuenes in exer- citatione campestri verecunda velabant, vnde & campestre dicebatur.

**B**alteus, cingulum militare est, dictus, propter quod ex eo signa dependet, ad demonstrandā legionis militaris summam, id est, sex milliū sexcentorum, ex quo numero & ipsi cōsistunt. **v**Nde & balteus dicitur non tantum quod cingitur, sed etiā à quo arma dependent.

**Z**ona, Græcum est, quam illi ζωνας, nos cingulum nuncupamus.

**S**trophium, est cingulum aureum cum gemmis: de quo ait Cinna: strophio <sup>f</sup> la-ctentes cincta papillas. Et Prudentius: No- men hoc gemmæ strophio illigatum est.

**L**imus est cinctus, quem publici habebat serui. Et dictus limus, quia transuersas haber purpuras, id est, limas.

**C**altulum, cinguli genus à coacto loro di- cūtum.

**F**ibula, Græcum est, quam illi φ. θλη δicunt, quod ligat.

**S**ubfibulum, subligaculum.

**R**edimiculum est, quod succinctorium, siue brachile nuncupamus, quod descendens per ceruicem, & à lateribus colli diui- sum, vtrarumque alarum sinus ambit, atque hinc inde succingit, vt constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atq. con- iungendo componat. Hoc vulgo brachile, quasi brachiale dicunt, <sup>a</sup> quamvis nunc nō brachiorum, sed renum sit cingulum. Succin- torium autem vocatum quod, vt dictum est, sub brachijs ductum alarum sinum am- bit atque hinc inde succingit.

**F**ascia est, qua tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atq. crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat. Hinc & fasciolæ, quibus vulnera colligantur.

**V**itta dicta, quod ea pectus vincitur in- star vritis ligantis.

**L**imbus est, quem nos ornaturam dici- mus.

**F**asciola est, quæ ambit extremitatē ve- stium: aut ex filis, aut ex auro contexta, as- futaq. extrinsecus in extrema parte vestimēti vel chlamydis. De qua Virgilius: Sidoniā picto chlamydem circundata limbo.

**C**ap. XXXIII. Cinctus est lata zona. Varro: cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterū mulieribus attributum.

**C**incto autem iuuenes, &c. Ead. supra de perizo- mate c. 22.

**B**alteus. Varro: Balteum quod cingulum è ca- rio habebant bullatum, balteum dictum.

- e vnde & balteus-- dependent. e Seru. En. 5.  
 e de quo ait Cinn. s. o. l. id hemistichium apud Catullum legimus in Nuptijs pelei, sed fuisse illi commune cum Cinn., vt sunt nonnulla Matroni cum Catullo, & Laetatio, quid retat Itaque nihil muto.  
 f lactentes. Al luctantes.  
 g & Prudentius, nomen hoc gemm. nepli ἑράκλειον hymn. 4. & Tertull. strophium pro capitib ornamento posuit in extremo lib. de coron. milit: Quid caput strophiolo, aut draconario damnas diademati destinatum.  
 h limus. Sup. c. 22.  
 i Calulum. Ita omnes Gotthici, præter unum Salmanticens, in quo Catulu. Neutrū regimur. plautus in Epidic. Intus istam, patagiatam calulum, ac crocotulam. que verba eadem citantur à Varr. lib. 4. At de catulo Festus: Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur. & Plautus: Catulo ut accubes ferreo. B  
 k Fibula Græcum. pro ἡλίκιον θέλει φασί τις dicebant.  
 l Suffibulum. Subligabulum. Hac separatim sine interpretatione legi malim, vt in quibuslibet libris ponuntur: quām ut alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidē suspicari ex verbis Varrois lib. 5. eo præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id dicitur, vt à suffiendo, subligaculum. Vid. Fest.  
 m Redimiculum. Totus locus expressus est ex Ioann. Cassian. lib. de instit. monach. c. 6.  
 n quamvis nunc non brach, sed ten. Gestant hodie has duplices resticulas laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.  
 o Fascia est-- arctatur. Ex Hieronym. ep. 47. de vita ad. susp. contub.  
 p Limbus. e Seru. En. 4.

### De calciamentis. Cap. XXXIV.

**S**VTORES nuncupati sunt, quod insertis filo porcorum setis suant, id est consuant, quasi setores.

Caligarius verò, non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno vocatus: sine quo consueta calciamenta non possunt, <sup>a</sup> quas Græci καλόποδας dicunt. Fiebant autem prius ex salice tantum: hinc & calciamēta dicta, quod in calo, id est, in ligno fiant, vel quod calecentur.

b Crepidas Græci ante repertas vñi sunt. Est autem genus singulari forma, & idem utrique aptum pedi, vel dextro vel sinistro. Crepidæ autē dictæ, quod cum sono strigantur: siue à pedū crepitū in ambulando.

c Calceis reges vrebantur, & Cæsares.

Forma eorum.

Patrios calceos Romulus reperit quatuor corriarum, assutaque luna. Ijs soli patritij vrebantur. Luna autem in eis non sideris formam, sed notam cētenarij numeri significabat, quod initio Patritij Senatores

A centum fuerint.

- d Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta quod crura tegant.  
 e Cothurni sunt, quibus calciabantur tragedi, qui in theatro dicturi erant, & altantoniique voce carmina cantatur. Est enim calciamentum in modum crepidarū, quo heroes vrebantur: sed tale est, vt dextro & levo conueniat pedi.  
 f Baxeæ, calciamēta comedorum erat, sicut tragedorum cothurni. Quos quidam etiam calones appellant, eo quod ex salice fierent. Nam Græci, vt diximus, lignum καλόν vocabant.

Talares calcei, socii sunt, qui inde nominati videntur, quod ea figura sint, vt continent talum: sicut & subtolares, quod sub talo sunt, quasi subtalares.

h Obstrigilli sunt, qui per plantas consuti sunt, & ex superiori parte corrigia trahuntur, vt constringantur: vnde & nominantur.

Ossas puto ab osse primū factas, & quanuis nunc ex alio genere, tamen nomen pristinum retinent.

i Mullei similes sunt conthurnorum solo alto: superiori autem parte cum ossibus, vel æneis malleolis ad quos lora deligabantur.

k Dicti autem sunt à colore rubro, qualis est mulliciscis.

l Soleæ sunt, quibus tantum pedum plantæ teguntur, dictæ à solo pedum. Item <sup>m</sup> soleæ materiales ex materia corio intecta.

Socci cuius diminutiuum socelli, appellati inde, quod saccum habeant, in quo pars plantæ injicitur.

Caliculæ---

n Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam socci non ligantur, sed tantum intromittuntur.

o Cernui, socci sunt sine solo.

Lingulati p, quos nos folleatos vocamus.

D Clauati, quasi chalybati, eo quod minutis clavis, id est acutis <sup>q</sup> sola caligis vincentur.

r Perones, & sculponeæ rustica calciamēta sunt.

Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.

Corrigiae à corijs vocantur, vel à colligatione, quasi colligiae.

<sup>a</sup> Cap. XXXIV. quas Græci calopodas. Al. quod Græci calopodi. Vtrumque recte. Latinis formas. Horat. Si scalpia, & formas non sutor. Vbi Acron etiam formas Greco vocabulo καλόποδα interpretatur.

<sup>b</sup> Crepidas Græci. Et vox ipsa Greca. Agell. lib. 13. c. 21. Omnia fermè id genus, quibus plantarum calces

*ces tamen insimile teguntur, cætera prope nuda, & terribus habentis iuncta sunt, soleas dixerunt, non unquam voce Graeca crepicias.*

**Cilicis Reges** vtebantur. Deest fortasse auratis,  
vlgemans. Nam buiusmodi calcis, & Gotborum reges,  
& imperatorum quosdam rios scimus. Plinius lib. 37. c. 2. de  
**Calydonia.** Super omnia muliebria soccos induebat è  
margaritis. Et Lamprid. de Heliog. b. Habuit in calcea-  
tibus, & quidam scalptas, quod us

*uentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus mouit, quasi possent sculpture nobilium artificem videri in gemmis, quæ pedibus adhærebantur. & Ocrea quod cruris anno: Ocrea quod opponebatur ob crutus. Longè aliter Fefius ex Ateio philologo. Ocrum montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas diuersas quod sunt in aequaliter tuberata.*

- *Cothonus. Est etiam cothurnus. (vt ait Ser. En. 1.)*  
*calci species venatrix, quo etiam sura vincitur, & aptus B.*  
*strique pedi propterea singulari numero dixisse Maronem:*  
*Purpureoq. alte suras vincire cothurno.*
- *Ramus calcimenta comed. Tertull. Si nihil a-*

**f.** Baxet calciamenta comœd. Tertull. Si philosop-  
phus in purpura, cur non & in baxeia(al. baxa) Ty-  
ria calciare, nisi autum minime Græcos decet &  
*Apoliensis lib. 2. de aſſin. palmeis baxeis induitum.*

**S**icut subtolares q. s. t. f. *Sic Onen. Ouet. Salm.*  
*& Iien. Go:thici. al. subtulares.*

Obstrigilli Obstragula vocat Plinii calceorum vin-  
cule li. 9. c. 35. de margaritis: quin & pedibus, nec cre-

183 в 1838-1840 гг. в Канаде.

Apidarum tantum obstragulis, sed & totis focculis addunt.

Mullei. *Vid. Feß.*

<sup>k</sup> Dicti autem à colorē rubro, qualis est nulli pisces. Nisi potius pisces de calceis nominati. Plin. lib. 9. c. 17. Nomē his Fenestella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.

<sup>1</sup> Soleæ. Vid. Agellij verba dudum ad Crepidas citata.

<sup>m</sup> Soleæ materiales. *Materiarias dixisset Plinius v.*  
*lib. 7. c. 56.*

<sup>2</sup> Caligula—*Al. Galigula.*

• Cernui. *Festus*: Cernuus calciamenti gentis. & fortasse hic referri posset versus Lucili⁹ à Nonio citatus: Cernuus exemplo plantas conuestit honestas. quamquam & pro inclinato intelligi possit, ut vult Nonius.

P<sup>r</sup> quis nos folleatos. Hieronym. in epist. ad Euseb.  
Apud hos affectata sunt omnia. Laxæ manicæ, ca-  
ligæ follicantes, vestis crassior, Et p<sup>ro</sup> nullò antè: omnis  
his cura de vestibus. si bene oleant, si pes laxa pel-  
le non folleat.

<sup>9</sup> Sola caligis. Sic manus o. Meminit clavorum caligarium plin.lib 9.c.17.

*Perones. Seru. An. 7. Perones rusticum calceatum. Vid. Ecst. Malleos.*

<sup>1.</sup> Sculponeæ. *Cato de reruſt.* Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. *Vid. etiam Non.*

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOPO ETYMOLOGIARVM

# De penu, & instrumentis domesticis, & rusticis.

*D E M E N S I S.* A  
*Cap. I.*

 Rimus Dædalus mensam & sellam fecit. <sup>a</sup> Coquinæ apparatum Apicius quidā primus composit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria perijt, & meritò: quia is, qui gulę atque edacitatis eruit, & animā, & corpus inter-

ficit. Ab eſu & comesu mēnsē factum vocabulum. Nullum enim aliū habet vsum. b. Tertia dicitur à eſu & comesu.

**Torus** dicitur a tortis herbis, quæ accum-  
bentium humeris supponuntur.

<sup>c</sup> Stibadium à stipitibus dictum, quasi stibadium: sic enim prius cœptum est. Accubatum à cibo vocatum, <sup>d</sup> quasi ad cibatum epularum.

<sup>c</sup> Conuiuum apud Græcos à compo-  
tione *συμπίτιον*. Apud nos verò à conuiuū  
rectius appellatur: vel quia vitæ collocutio-

nem habet. Item conuiuum à multitudo-  
nē conuescentium: nam priuata mensa vi-  
etus est, conuiuum non est. Cōuiuij triplex  
est modus discumbendi, edendi, & biben-  
di. Discumbendi, vt: Toris iūsi discumbe-  
re pīctis. Edendi & bibendi, vt: Postquam  
prima quies epulis mensa que remotæ, Cra-  
teras magnos statuunt, & vina coronant.

<sup>a</sup> Cap.I. Coquinæ apparatum Apicius. De quo Se-  
nec. ad Albinā matrem.c.10.

<sup>b</sup> Torus à Tortis herb. è Seru. En.2.

<sup>c</sup> Stibadium à Stipitib. dictum. Quibus adclinati ede-  
bant. Stipib. tamen habent libri de meliore nota.

<sup>d</sup> quasi ad cibitum. Al. ad cubitum. Chacon ad ci-  
batum.

<sup>e</sup> Conuiuum apud Græcos. è Hieronym. in Isai. B  
cap.1.

### De escis. Cap.II.

**C**ibus dictus, quia capitur ore: sicuti esca,  
quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam resi-  
net: vnde & ad cibum vocare, inuitare di-  
citur.

Alimonia dicitur, eo quod eius sumptu  
corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad  
incrementum, senes ad perseverantiā. Neq.  
enim subsistere poterit caro, nisi confor-  
turalimentis. Alimentum enim est, quo ali-  
mur, <sup>a</sup> alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quas rei nimium  
exuberantis effusio, ultra quam satis est, mo-  
dusque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discu-  
tias, inuenies eam tenere modum. Nā quo-  
modo opitulatur quod nimium est, cum in-  
commodius sit sāpe, quam parum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ  
autem simplices in duo necessaria diuidun-  
tur, panem & vinū: & in duo superflua, quæ  
terra & mari vescendi caussa exquiruntur.

<sup>b</sup> Dapes autem regum sunt, epulæ priua-  
torum.

Deliciæ nuncupatæ, quod ijs delestantur ho-  
mines, easque suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim  
sola pultis; siue quid aliud eius permixtio-  
ne sumatur, pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem, & <sup>c</sup> saturitas sibi differūt.  
Nam satietas ex uno cibo dici potest, pro eo  
quod satis sit: saturitas autem à satyra nomē  
acepit, quod est vario alimentorum appa-  
ratu compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi

cruda epula: cuius cruditate grauatur eorū, &  
stomachus indigestus efficitur. Immodera-  
ta enim voracitas vitium est, sed tantum id  
salutis est, quantum sustentationi, naturæq.  
sufficiat.

<sup>d</sup> Iantaculum, est primus cibus, quo iei-  
nū soluitur, vnde & nuncupatum. Nigi-  
dius: Nos ipsi ieiunia iantaculis leuibus pol-  
luimus.

Prandium ab apparatus edendi dictum:  
propriè autem veteres prandium vocabant  
omnium militum cibū ante pugnam: vnde  
est illud ducis alloquium, Prandeamus,  
tanquam ad inferos cœnaturi.

<sup>e</sup> Merenda, est cibus, qui declinante die fu-  
mitur, quasi post meridiem edenda & pro-  
xima cœnæ. Vnde & antecœnia à quibus-  
dam vocantur. Item merendare, quasi me-  
ridie edere.

<sup>f</sup> Annona, tractum est à tempore, quo Ro-  
mani veteres ad cibos aduocabantur, sic  
Martialis: Imperat excelsos frangere noha-  
toros, quod & usque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communione vescen-  
tium. <sup>g</sup> quippe Græci commune dicūt.  
Vnde & communicantes, quod communi-  
ter, id est, pariter conueniant. Apud veteres  
enim solitum erat in propatulo vesci, & com-  
muniter epulari, ne singularitas luxuriām gi-  
gneret. Est autem cœna vespertinus cibus,  
quam <sup>h</sup> Vespernam antiqui dicebant. <sup>i</sup> In  
vñū enim non erant prandia.

Panis dictus, quod cum cibo appona-  
tur: vel quod omne animal eum appetat.  
<sup>j</sup> enim Græcè, omne dicitur. Cibarius  
est qui ad cibum seruis datur, nec delica-  
tus. <sup>k</sup> Fermentatus fermentis confectus.  
Azymus non fermentatus. Nam <sup>l</sup> azymus est  
sine fermento, sincerus. Acrozymus, leuiter  
fermentatus, quasi acroazymus. Siligineus  
panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo  
enim genus est tritici. <sup>m</sup> Rubidus, recocitus &

D rubefactus. Subcineritus, cinere coctus &  
reuersatus. <sup>n</sup> Ipse est & Focatus. Clibanitus  
in testa coctus.

<sup>p</sup> Spongia, panis aqua diu malaxatus simi-  
lam modicam accipit, & fermentum modi-  
cū, & habet humectationis plusquam omnis  
panis. Vnde & spongæ nomen accepit.

<sup>q</sup> Placentæ sunt, quæ fiunt de farre, quas  
ali jliba dicunt, eo quod libeant & placeant.

Laganum, est latus, & tenuis panis, qui pri-  
mū in aqua, postea in oleo frigitur.

<sup>r</sup> Dulcia, sunt genera pisterij operis, à sapo-

<sup>a</sup> Crusta. Melle enim asperso sumuntur.  
Crusta, est superficies panis. Ipsa & frumenta, quia diuiditur, ut fracta.

<sup>b</sup> Simila. Amolum, flos farinæ tenuissimum præleuitate de mola egestū: vnde & appellatum, quasi à mola.

<sup>c</sup> Farina, & furfures à farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

<sup>d</sup> Pollis. Fermentum à feruore nuncupatū, quod plus vna hora non potest contineri. Crescendo enim excedit.

<sup>e</sup> Carnes dictæ, quia caræ sunt, siue à creando, vnde & à Græcis κρέας vocatur.

<sup>f</sup> Crudum, quod sit cruentum: est enim cum sanguine.

<sup>g</sup> Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo astum, vñsiue coactionis aptum. Sed & multi téporis aliquid coctum vocatur.

<sup>h</sup> Assum, quod ardcat, quasi arsum.

<sup>i</sup> Elixum, eo quod in aqua sola decoquitur. Lixi enim aqua dicitur, ab eo quod sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & membraloco mota luxa dicuntur.

<sup>j</sup> Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

<sup>k</sup> Salsum, quasi sale aspersum, déptis è medio syllabis tribus.

<sup>l</sup> Rancidum, ex vitio nuncupatum, quod rauco efficiat.

<sup>m</sup> Succidia, carnes in vsum repositæ, à succidendo dictæ.

<sup>n</sup> Lardum, eo quod in domo repositum conservatur. Nam antiqui domos lares dicebant.

<sup>o</sup> Taxea, lardum est Gallicè dictum. Vnde Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxea.

<sup>p</sup> Axungia, ab vunctione vocata.

<sup>q</sup> Sebum, à siue dictum, quasi suebum, quod plus pinguedinis hoc animal habeat.

<sup>r</sup> Offa, est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij cocci, quia particulatim, id est, offatim excoquunt. <sup>s</sup> Nunc offa latrantium, quia si in o: canis iacit, satiatus illico compescitur, & silescit.

<sup>t</sup> Frustum vocatum, quod capiatur à frumento. Est enim frumen summa pars gulæ.

<sup>u</sup> Pulpa dicta, quod cum pulce olim mixta vescebatur. Vnde & pulmentum, & pulmecarium dicitur. <sup>v</sup> Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpiter, resilit enim

A ſæpe. Hanc plerique viscum vocat, eo quod glutinosa fit.

<sup>w</sup> Lucanicæ dictæ, quod prius in Lucania factæ sunt.

Farcimen, caro concisa & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impletatur, cum aliarum rerum commixtione.

<sup>x</sup> Minutal vocatum, quod fiat de piscibus, & iſicis, oleribusq. minutatim concisis.

<sup>y</sup> Afratum, quod Latinè spumeum vocatur. <sup>z</sup> Φρές enim Græcè spuma dicitur.

<sup>aa</sup> Martisia in mortario ex pisco fiunt, vnde & nominata.

<sup>bb</sup> Iscen piscem quendam vocant, ex quo primùm iſicia facta sunt, & quamuis ex alio genere pisci fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galaticæ à colore laetio nominatae. Græci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundū formatur, τροχός à Græcis dicitur.

Ius coquinæ magistri à iure nuncupatur, quia ea lex condimentieius. Hoc Græci λουδί vocant.

Caseus vocatur, quod careat sero, quasi caseum. Nam serum ei omne deducitur, vt ponderibus arguatur.

<sup>cc</sup> Colostrum, lac nouum, quod neutrigeneris est.

Lac à Græco sermone derivatum est pro candore. Græci enim album λευκό dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nam lacte nutrimur, viuimus sanguine.

Quæstuni, quasi coactum, & quasi coagulatum. Accepta enim secum alias specie coagulat.

Mel Græcæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nā apis Græcæ μέλισσα dicitur. <sup>dd</sup> Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum folijs, vnde Virgilius: Haec tenus aérij mellis cælestia dona. <sup>ee</sup> Siquidem hucusque in India, & Arabia colligatum repertur, ramis inhærens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. <sup>ff</sup> Sardum, amarū est absinthij cauſa, cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

Fauus vocatur, quia comeditur magis, quam biberit: Φαύων enim Græci comedere spelunt. <sup>gg</sup> Aiunt autem medici, & qui de huma-

norum corporum scripere naturis, præcipue Galenus in libris, quorum titulus

**a** est περιγένετο puerorum & iuuenū, ac perfectæ ætatis virorum mulierumq. corpora insito calore feruere & noxios esse ijs ætabibus cibos, qui calorem augeant: sanitatiq. conducere frigida quæque in esum sumere: sicut ecotratio senibus, qui pituita laborant, & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodeſſe.

**b** Cap. II. Alimonium alendi cura. *Varr. 1. de re rust. c. 8.* Vbi natura humida ibi altius vitis attollenda, quod in partu & alimonio vinum, non ut in calice, querit aquam, sed solem.

**c** Dapes regum sunt. è Seru. *En. 1. ad v.* Qui dapib. mens. on. & p. p.

**d** Saturitas à saturā. *Vid. Fest. in Satura.*

**e** Iantaculum. Ita meliores libri, & apud Festum in S. latum itemq. in abbreviatoris pauli manuſcripto libro, non ut in vulgatis ientaculum.

**f** Vnde est illud ducis. Leonide Spartanor. ducis. apud Iustin. & Cicer. *Tuscul. 1.*

**g** Merenda cib. q. d. d. sum. Non. Merenda, cibus qui post meridiem datur. *Gloss. Merenda* επιγορ. *de Lard. Calpurnius:* seræ cum venerit hora merenda.

**h** Item mereindare, quasi meridie edere. Ne hoc quidem auctore cerer. Fest. Merendam antiqui dicebat pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti Isidorus.

**i** Annona tractum, &c. Nihilo melius Suid. in voce Novae. δοκεῖ τὸ περὶ αὐτὰς γενέθλαι, αἱ ἀνάσταται, ὡς σῖον ἀνὰ τὰς νόννας διδούσιναι.

**j** Apud veteres n. solitum erat in propatulo. *Valler. lib. 2. c. 1.* & *Macro. lib. 3. c. 17.*

**k** quam Vespernam antiqui dicebant. Fest. Cœna apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium: Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Item in Vesperna. Vesperna apud Plautū cœna intelligitur.

**l** In vñ enim non erant prandia. è Seru. *En. 4. ad v.* Nunc ead. labente die. c. q.

**m** Fermentatius. Ita pleriq. Goth. vt Cibanius, & Focatius.

**n** Rubidus recoctus, & rubefactus. Festus: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, sed locus è Casina ab eo citatus Isidoro potius fauet.

**o** ipse est & Focatius. Vulgo hogaza.

**p** Sphungia panis aqua diutius malixatus. Ita miles libri, & m. laxandi vox citatur à Zanch. ex Varrone.

**q** Dulcia. Al. Dulciamina, haud male. Hieronymus in vita S. Pachomij. Qui ante fores conuiuij egredientibus fratibus erogat dulciamina, in tribuendo mediterrat aliiquid de scripturis. Hinc Dulciarij. *Glossar. τὰνες παχών, Dulciarius. Et πλανστής.* Placentarius. Dulciarius.

**r** Crusta est superf. p. De crusto, & crusta. Vid. Seru. *Georg. 3.* & *En. 7.* & *Varr. lib. 4.* Hoc autem loco tantum retinuimus, quæ in vetustioribus libris inuenimus.

**s** Crudum quod sit cruent. Seru. *En. 10.* crudum per costas exigat ensem, crudelem, cruentum.

**t** Sed & multi temporis coctum. è Seru. *En. 11.*

**u** Solidum nodis, & robore cocto.

**v** Assumq. arsum. Recte quævis Varroni. Assum quod ab igni affudescat, diuum placeat.

**x** elixum -- lixa n. aqua. *Nonnius:* Elixum quid. quid ex aqua mollitur, nam lixam aquam veteres dixerunt.

**y** Lardum, eo quod in dom. rep. At *Macro. lib. 7. c. 8.* Lardum, quasi longè aridū, opinor, vocamus.

**z** Taxea. *Hinc fortasse apud nos racino,* atque etiam tef. sajo.

**a** Offa -- cuius diminutiu. ofella. Seru. *En. 6.* Melle soporatam, & medicatis frugib. offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.

**b** Nunc offa est latrantium. *In Placidi glossis:* Offa latrantium est, diminutiu. ofellam facit, quæ si in os cani iaciatur, satiatus illico compescitur, & filescit.

**c** Pulpa dicta, quia cum pulte. Nam pulte (*at plinius lib. 17. c. 8.*) non pane vixisse longo tempore. Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieq. dicuntur.

**d** Pulpa est caro sine pinguedine -- glutinosa. *Eadem sup. lib. 11. c. 1.*

**e** Minital. Iuuen Satyr. 14. Hesternum solitus medio seruare minutal Septembri.

**f** Afratum. Al. Afratum. Africia etiam apud Arnob. lib. 7. genus libi esse videtur, aut certe paltis.

**g** Martisia. Ex hoc loco, opinor, Martifrium retulit in lexicon suum Alfonius quidam Palentinus, (cui quantum tribendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo: Martifrium genus (inquit) condimenti ex piscib. vt videri alicui posset. *Martiphrium Graeca vox, est enim ἀργεῖα pisciculus, de quo Athenaeus lib. 7.*

**h** Isocen. Isicia. Arnob. lib. 7. Quid sibi hac volunt apexabo, isicia, silicernium, longauo? quæ sunt numina, & farcimatum genera hirquinio alia de sanguine commisitis alia inculcata pulmonib.

**i** vt ponderibus arguitur. Seri nihil remanere.

**k** Colostrum lac nouum Seru. *Eclog. 2.* Hoc vero laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.

**l** Laete nutritur, viuimus sang. *Idem En.;* animaque sepulcro condimus, laete corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.

**m** Antea mella de rore erant. *Ex eod. initio Geor. 4.*

**n** Siquidem huc usque Ind. è *Dioscor. lib. 2.*

**o** Sardum autem amar. *Ex eod.*

**p** aiunt Medici -- prodeſſe. *Ex Hierony. ep. 10. ad Enriam de viduitate seruanda.*

### De potu. Cap. III.

**P**otio à Græca deriuatione vocatur. Hanc enim illi πότην dicunt.

**a** Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, vt yinum, sed statim sublata de flumine, fonte, vel puteo, fecerit enim vetusta.

**b** Vinum inde dictū, quod eius potus venias sanguine citò repletar. Hoc alij quod nos cura

cura soluat, Lyzum appellat. Veteres vinū veneatum vocabant. Sed postquam inuenitum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conservanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ita vinum debere fugere ut venenum, ne pro xzatis calore feruenti bibant, & pereant. Inde est, quod apud veteres Romanos fœminæ non vrebatur vino, nisi factorū causa certis diebus.

Merum dicimus, cùm vinum purū significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque syncerum est, sicut & aquam meram, nulli vtique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis pueris operarijs, cibus panis merus dabatur, aut quòd merident eodem tempore, id est, soli, ac separatim, non ut in prandio, aut in cœna ad vnam mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium dicim est, meridiem appellati, quòd purum fit.

Mustum, est vinum è lacu statim sublatū. Dicitur autem creditur mustum, quòd in scellinum, & terram habeat mixtam.<sup>d</sup> Nam inus terra, vnde & humus. Cuius tanta vis feruoris est: ut vasa, quamvis grandia, ex eo plena, absque spiramine relicta illico distum pat.

<sup>e</sup> Roseum vinū, id est, cum rubore. Rosa enim rubet.

<sup>f</sup> Amincum verò, quasi sine minio, id est, sine rubore: nam album est.

Sucinatum, succinæ gemmæ simile est, id est, fului coloris;

Limpidum vinum, id est, perspicuum ab aquæ specie dictum, quasi lymphidū. Lympha enim aqua est.

Turbidum, quasi terbidum, id est, terra commixtum, quod est fæce.

Falerum vinum vocatū à Falernæ regio-

ne Campaniæ, ubi optima vina nascuntur.

<sup>g</sup> Colatum, vas proprium nuncupant in

quo deportatur.

<sup>h</sup> Gazetum verò à regione, vnde deferatur. Gaza enim oppidum est Palæstinæ.

<sup>i</sup> Inferum vinum dicitur, quod altarioli- batur, atque offertur.

<sup>k</sup> Spurcum, quod offerri non licet, aut cui aqua admixta est, quasi spurium, hoc est, im-

mundum.

Honorarium vinum, quod régibus & po-

tentibus honoris gratia offertur. Cato de-

A innocentia sua: Cùm essem in provincia legatus, complures ad Prætores, & Consules vinum honorarium dabant: nunquam accipi, ne priuatus quidem.

<sup>m</sup> Crucium vinum, est insuaue, quod serui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aquatum. Vinum enim aqua mixtum cito in hūc saporem redigitur. Vnde & <sup>n</sup> acidum, quasi aquidum.

Conditum vocatum, quod non sit simplex, sed cōmixtione pigmentorū cōpositū.

<sup>o</sup> Lactatum, est potio è lacte.

Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua, & melle, quod Græci μελικρατεύ vocant.

<sup>p</sup> Oenomelū, mustum melle admixtū ve- hementerq. agitatum, atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua, & ma- lis Matianis.

<sup>q</sup> Saccatum, liquor est aquæ faci vini ad- mixtus, & sacco expressus.

<sup>r</sup> Lorea ----

Oxymeli appellatum, quòd aceti & melis permixta cōficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rhodomeli dicitur, eo quòd in succo ro- se mel admisceatur.

Melicratum, vinhū melle mixtum.

Medus, quasi melus, quia ex melle fit, si- cut calamitas pro calamitas.

<sup>s</sup> Fæcula, vua pinguis, decocta usque ad crassitudinem mellis, ac refrigerata utilis stomacho.

<sup>t</sup> Passum, quicquid ex vua passa compres- sum effluxerit. Dicitur autem passum à pa- tiendo. Nam percutitur vua siccior, & de- coquitur, & inde fit passum.

<sup>v</sup> Defratum dictum est, quòd defraude- tur, & quasi fraudem patiatur.

Carenum, eo quòd feruendo parte ca- reat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est. Cui contraria. Sa- paest, quæ feruendo ad tertiam redacta des- cenderit.

<sup>x</sup> Sicera, est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen He- bræum sit, tamen Latinū sonat pro eo quòd ex succo frumenti, vel pomorum conficia- tur, aut palmarum fructus in liquorem ex- primuntur, coctisq. frugibus aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nū- cupatur.

<sup>z</sup> Geruisia à Cerere, id est, fruge vocata. Est

enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

Cælia, à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim ignea illa vis germinis mædæfactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinâ redacta molli succo admiscetur, quo fermentato savor austeritatis, & calor ebrietatis adjicitur. Quæ sit in ijs partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est.

Fæx dicta, quod sese vasis emergendo affigat.

Garum, est liquor piscium salsus, qui olim conficiebatur ex pisco, quem Græci γάρον vocabant, & quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

Liquamen dictum, eo quod soluti in salsamento pisciculi eundem humorem liquant. Cuius liquor appellatur salsa, vel muria.

Propriè autem muria dicitur aqua sale commixta effectaque gustu in modum maris.

Succi dicti, quod sacco exprimuntur, ut ptisanæ.

Ptisanæ, zema, opozema, Græca vocabula sunt.

<sup>a</sup> Cap. III. Aqua-- quod superficies eius æqualis. Ita Varro. Aqua, quod æqua summa.

<sup>b</sup> Apud veteres Rom.-- dieb. è Seru. Æn. 1. ad v. Primaq. libato s. t. a. o.

<sup>c</sup> meridiem appellari-- quod purum. Idem sup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.

<sup>d</sup> Nam mus, terra est. Ita etiam lib. 12. c. 3.

<sup>e</sup> Roseum. Rôsete vocant nostri.

<sup>f</sup> Amineum-- album est. è Seru. Georg. 2. ad v. Sunt & Amineæ vites.

<sup>g</sup> Colatum vas prop. Seru. Georg. 2. ad v. tu spissò vi mine qualos, Colaq. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando dicti sunt.

<sup>h</sup> Gazetum. Sidon. Apollinar. Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna.

<sup>i</sup> Inferrum, sic omnes libri. Sed inferium legebat vir doctissimus, cuius meminere Festus. & Arnob. lib. 7. & Cato. c. 34. De fertō, vel fertō, vid. sup. lib. 6. c. 19.

<sup>k</sup> Spurcum quod offerri non licet. è Fest.

<sup>l</sup> Honorarium. Frumenti quoq. honorarij meminit Cicero in Pisoniana.

<sup>m</sup> Crucium vinum. Festus: Crucium, quod cruciat vnde Lucilius vinum in sūtū crucium dixit.

<sup>n</sup> & accidum q. aquidum. Que post hec leguntur in editis, interpretationem lora, que paullò post nudā relicta est, putabat Chacon: cui assensum.

<sup>o</sup> Lactatum est potio elacte. plin. lib. 33. c. 2. murenas lactatu pingue scere dixit.

<sup>p</sup> Oenomeli. Vid. Pallad. in Octob.

<sup>q</sup> Saccatum liq. est aq. f. v. a. sacco expressus. Non dñeſt, qui duo vini genera hoc loco. confusa putet, itaq. legit: Saccatum sacco expressum. Fæcatum, liquor est

aqua, faci vini admixtus. Nam saccato negant aquam admisceri. & Facati meminere Cato, & Plinius.

<sup>r</sup> Lorea. Est vilis potus seruis aptus, quia aqua lauantur vnde in torculari post expressum vinum. His enim verbis alius de euocatis expleri hanc lacunam placebat Chacon.

<sup>s</sup> Fæcula-- utlis stomacho. Horat. lib. 2. Satyr. 8. qualia lassum peruellunt stomachum, siser, halec, fæcula, Coa-

<sup>t</sup> passum. Ex Pallad. in Octob. c. 19.

<sup>v</sup> Defrutum, Carenum, sapia. Ex eodem c. 18. apud quem à defraudando, non à defernendo legisse videtur Iphorus.

<sup>x</sup> sicera est omnis pot. Ex Hieron. ep. 2. ad Neporian. itaq. non inscritè apud Tertullianum pro ἡρώνιον ebriam legitur.

<sup>y</sup> aqua pinguior, quasi succus colatur. Hieronym. aqua pinguior coloratur.

<sup>z</sup> Ceruisia-- Celia. Hispaniensis vox. Plinius lib. 22. c. vlt. ex iisdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hispania, Ceruisia, & plurage. nera in Gallia.

### De vasis escarijs. Cap. IV.

<sup>V</sup> As dictum à vescendo, quod in eo escē adponantur. Cuius diminutuum vasculum, quasi vesculum.

Fictilia dicta, quod fiant, & fingature terra. Fingere enim est facere, & formare, & plasmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur vt sit, & habeat aliquam formam: vnde & Apostolus dicit: Nunquid dicit figuramentum ei, qui se fingit, quare me sic fecisti?

<sup>a</sup> Fictilia vasa, in Samo insula prius inuenta tradūtur, facta ex creta, & indurata igne, vnde & Samia vasa. <sup>b</sup> Postea inuentum est rubricam addere, & ex rubra creta fingere.

<sup>c</sup> Antiquiorem autem fuisse (dicunt) vsum fictiliū vasorum, quām fundendi æris, aut argéti. <sup>d</sup> Apud veteres enim, nec aurea, nec argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicut ad vina dolis excogitatis, ad aquas amphoris, hydrijs ad balnea, ac reliquis, quæ in vībus hominum, aut rota fiunt, aut manu appetantur.

<sup>e</sup> Argilla autem excocta testæ vocabulum suscipit, quia dū mollis esset, efficitur testa, nec communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit, non est.

<sup>f</sup> Aretina vasa, ex Aretio municipio Italia dicuntur, vbi siūt: sunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appositum testa ministrat olus.

<sup>g</sup> Samia vasa quidam putant ab oppido Samo Græci habere nomen. Alij dicunt cretam



- c Cymbia - nauis. è Seru. En. 5.
- a Amystis. Inde αμυστής οὐρα dicunt greci vno hausta labris non clavis bibere Horat. Neu multi Damalis meri Bassum Threicia vincat amyotide.
- e Baccea. Al. Bacchia. Vulgo bazia.
- f Calathi Virgil. eclog. 5. Vina nouum fundam calathis Arusia nectar.
- g Scalæ. Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitans desiliret, qualia multa hodie fictilia, & vitrea vasea sunt.

## De vasis vinarijs, et aquarijs. Cap. VI.

**O**Enophorus, vas ferēs vinum: ὁ γάρ enim vinum est; de quo illud est: <sup>a</sup> Vertitur enophoris fundus, sententia nobis.

**b** Phlasca à Græco vocabulo dicta. Hę pro vehendis, ac recondendis phialis primum factae sunt, vnde & nuncupatae sunt. Postea in usum vini transierunt, manente Græco vocabulo, vnde & sumperunt initium.

Lagena, & <sup>c</sup> Sicula, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, ut fierent Latina. Illi enim λαγῆνος nos lagenam, illi Sicile, nos sicutulam dicimus.

Cantharus---

Hydria vas genus aquatilis per derivationem vocata: <sup>d</sup> ὅτι enim Græci aquam dunt.

**d** Sicula, quod sicutientibus aperte sit ad bibendum, quod vas <sup>e</sup> Græci cadum vocant.

**f** Catinum, vas fistile, quod melius neutro genere dicitur, quam masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus.

**g** Orca, est amphoræ species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus est.

**h** Scyphus, in quo manus lauamus.

Seriola, est orcarū ordo directus, vel vas fistile vini, apud Syriam primum excogitatum, sicut <sup>i</sup> Cilicises à Cilicia nuncupatae, vnde primum aduectæ sunt.

Dolum --

Cupos, & cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas, vel vinum vocatas volunt: vnde & Caupones.

Vtres ab ytero.

**k** Mulgarium, vas, in quod mulgetur pecora. Idem & mulstrum, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quod in eo lauacionem solitum est fieri infantum, cuius diminutiuū labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

**l** Pelues vocatae, quod pedes ibilauntur.

Siphon vas appellatum, quod aquas suf-

A flando fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia: sed & <sup>m</sup> camaras expressis ad superiora aquis emundant.

**a** Cap. VI. Vertitur OEnophor. fund. Diximus lib. 1. citari hunc versum à Nonio in sententia ex Lucili lib. 3. Satyr.

**b** Phlasca à Græco vocab. An quasi φίλαχος, hoc est phialarum culle. Nos vulgo frascos dicimus.

**c** Sicula. Mira hic in libris varietas, sicula, scicula, singula, sigula. Item paulo post illi fiscile, illi scicile. Sicula ramen, & fiscile in plerisque libris.

**d** Situla. Festas. Nanum Græci vas aquariū dicunt humile, & concavum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Vnde nani pumiliones appellantur, &c.

**e** Græci cadum. non n. cadus vnius generis vas.

**f** Catinum vas fistile. Vid. Varr. lib. 4. & lib. 1. de re rust. c. 43.

**g** Orca est amphoræ species, vocem esse Hispanensem innuit Varro 1. de re rust. cap. 13. Orcae in Hispania feroce musti ruptæ, necnon & dolia in Italia.

**h** Scyphus in quo manus lauamus. Plutarch. in Anton. παλαιότερος εἰς ἀργυρέων σκύφον ὑπὸ τοῦ μελάνορρου κοιτάται, &c. Potorium quoq. fuisset vas, nemo ignorat.

**i** Sicut Cilicises. Al. Silicisses, Silenses, Cilises, Cilicienses.

**k** Mulgarium vas. **Q** uod Multrā, & multrale, vel multrare. Sed Georg. 3. More patrum niuea implebūt mulgaria vaccæ, in codicibus antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce usum ante Valgium. Sed nos autem casam tepidi mulgaria lactis.

**l** Pelues. Varr. lib. 4. Pelues à pedum lauatione, vt pedeluis.

**m** & camaras expressis ad superiora aquis emundant. Erant enim camera signis albario opere aliquantum eminentibus ornata, aut lacunaribus distincta, ea cum solidata erant siphonibus emundabantur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.

## De vasis olearijs. Cap. VII.

**H**emicadium, <sup>a</sup> vas olearium.

**b** Scortea, vas olearium, eo quod sit ex corio, dictum.

Alabastrum, vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatum, quem alabastrem vocant, qui incorrupta vnguenta conservat.

Pyxides, vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci πούξον vocant.

**c** Lenticula, vasculum olearium ex arcu, aut argento factum à liniendo dictum. His enim Reges, & sacerdotes liniebantur.

**d** Cap. VII. Hemicadium. Pollux lib. 10. c. 20.

**e** Scortea. Festus, siue Paulus in voce Scorta. Omnia namq. ex pellib. facta scorta appellantur.

**f** Lenticula. Hierony Abachus, 3. Lenticula vas fistile sic vocatur, id est, πάνος, & lenticulam à lenti forma dictam.

~~Etiam ad hanc apertissimam lib. 2. fortis ampullam oleariam, onus getabat lenticulari forma, tereti ambitu, pretiosa rotunditate. Aquarium quoq. nas utrumque fuisse ri-~~  
~~tae. Nec Reg. 1. c. 36. ubi Dassia e Sardis tabernaculo ba-~~  
~~sum & dicitur i. dicitur antiquae tristis (quim citat Lucifer Cardinatus lib. 1. pro Athanasio) lentem aquae reddit.~~

### De vasis coquinarijs. Cap. VIII.

**O**MNIA VASA COQUENDI CAUSSA PARATA. **C**OCULA DICUNTUR. Plautus: *æncis cœculis mihi excocta est omnis misericordia.*

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni subiecto, ut altius vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intus spiritu sustentatur.

Patella, quasi patula. Est enim olla oris posterioribus.

Cacabus, & Cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis communia nomina habent, sed utrum Latinus à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est.

**b** Lebetes, ænei sunt Græco semone vocati, sunt enim ollæ minores in usum coquendi paratae.

Sartago, à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatæ, quod tribus pedibus constent, has Græci tripodas vocant.

**c** Mola à rotunditate sui vocata, ut mala pomorum: sic & Græci.

Cibrum, quod ibi currat frumentū, quasi currifrum.

**d** Rotabulum dictum à proruendo stercora, sive ignem, panis coquendi gratia.

**a** Cap. VII. Cocula. *rest.* Cocula vasa ænea cōctionib. apta. Alij dicunt ligna minuta quibus facile decoquuntur obsonia.

**b** Lebetes ærei sunt. Seru. *Æn. 3. ad v.* Dodoneosque lebetas, ollas æreas dixit.

**c** Mola, ut mala pomorum. Nempe μῆλον & μῆλον confidit.

**d** Rotabulum. *s. o. l. rest.* Rotabulum est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia vntuncur. Sed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rotabulum scribas, cum inf. c. 12. rotam aruen- da trahat. Glos. Rotabulum *brozâns.*

### De vasis repositorijs. Cap. IX.

**G**AZOPHYLACIUM, arca est, ubi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca.

**A** Gaza enim lingua Persicæ thesaurus, *χαζὴ* Græcè custodia interpretatur.

**c** Arca dicta, quod arceat visum atq. prohibeat. **d** Hinc & arcuum: hinc & arcanū, id est secretum, vnde & cæteri accentur,

Cibutum, Græcum nomen est, quod nos arcum dicimus.

Loculus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

Mozicia, quasi modicia: vnde & modicū z. pro d. sicut solent Itali dicere ozie pro hodie.

Scrinia.

Saccus, à saggo dictus, quod eo consuto efficiatur quasi sagos.

Marsupium, sacculus nummorum, quem Græci μάρσυπον appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paullò inflectuntur propter Romanum eloquium.

**e** Sitarcæ nautarum sunt, ab eo quod sunt.

Inuolucrum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

**f** Fiscus, sacculus est publicus, vnde & fiscellæ, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deritatiuum fiscina, d. minutuum fiscella.

**g** Canistrum fissis canis cōtexitur, vnde & nuncupatur. alijs Græcum asierunt.

Cistiella, à costis ex canna, vel ligno quibus contexitur nominata.

**h** Cophinus, vas ex virgulis aptum mundare stercora, & terram portare. De quo dicit Psalmista pro Israël. Manus eius in cophino feruerunt. <sup>i</sup> Dictus autem cophinus, quasi couus, quasi cauus.

**k** Corbes dictæ, quia curuatis virgis contexuntur.

**l** Sporta, vel quod ex sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicut quidam volunt. Prius enim de sparto siebant.)

**m** Cap. IX. Gazophylacium-- mittuntur. Verba Augusti. in ps. 63.

**n** Gaza n. lingua Persicæ Seru. *Æn. 1. & 5.*

**o** Arca ab arcend. *Varro.* Arca quod arceantur sunt res ab ea clausa.

**p** hinc & arcuum. ἀρχαὶ vocant Græci, vid. Suid.

**q** Sitarcæ nautar. sunt. Apuleius lib. 2. de asin. Hac enim sitarcia nauigiū Veneris indiget sola. Sed exten-

- <sup>a</sup> dicitur ad alios, ut Reg. 1.c.9. panes defecerunt de Siracu-  
cijs nostris.  
<sup>b</sup> fiscus sacculus--- dicuntur. ex Augustin. in Psalmum 146.  
<sup>c</sup> Canistrum--- alij Græcum assertunt. Non male. Nam  
κανίστρον, aut etiam κανάπερ auctore polluce dicitur.  
<sup>d</sup> Cophinus vas ex virgulis. Al. virgultis.  
<sup>e</sup> Dicitus autem cophinus q. conus. Notatio nata ex  
scriptura Continus per digamon.  
<sup>f</sup> Corbes--- quia curvatis virg. Nisi ànd τού νορ-  
μαί μάνις de quo Pollux lib. 10.c.24.  
<sup>g</sup> Sporta, vel quod ex sparto. Secunda interpretatio,  
qua priorē reformat, abest à quibusdam veteribus libris.  
Alia vero, qua in editis legitur de fructice sparto, allata hac  
sunt, e lib. 17.c.9.

### De vasis luminariorum.

#### Cap. X.

**A**B igne colendo culinam, antiqui appellaerunt focum. Focus, quia φῶ; Græcè, Latinè ignis est, vnde iuxta philosophos quosdam cuncta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeò, ut de Septentrione poëta dicat. <sup>b</sup> Sterili non quicquam frigore gigni. Varro autem focus ait dictos, quod foueant ignes, nam ignis ipsa flamma est. quicquid autem ignem fouet, focus vocatur, seu ara sit, siue quid aliud in quo ignis fouetur.

<sup>d</sup> Lucerna à lychno dicta est, vnde & breuis est lu, ut Iuuenalis, Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non staret versus. Lychnus autem, quasi lucinius. Est enim cicenda lucernæ.

Candelabrum à candelis dictum, quasi candelaberum, quod candelam ferat.

Cereus per deriuationem cera à nomē habet ex qua formatur, <sup>e</sup> de quo quidam, Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes.

Subducta luce altera lux tibi sum.

<sup>f</sup> Candela à candendo dicitur, eo quod à candendo deleatur.

Lacunaria, pendentia sunt lumina, quasi lucanaria, id est, in aere lucentia.

<sup>g</sup> Funalia sunt, quæ intra cerā sunt, dicta à funibus, quos ante ysum papyri cera circumdatos habuere maiores, vnde & funera dicuntur. Funalia <sup>h</sup> autē Græci scolaces dicunt, quod sint scolæ, hoc est, intorti. Hos Romanis funes & funalia nominabant, <sup>i</sup> Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt, aut vacos, quibus funiculi cera, vel huiusmodi alimento luminis

A oblii figebantur. Idē itaq. & stimuli præacute funalia dicebantur.  
<sup>k</sup> Lampas, flamma est in vertice lucens: di-  
cta, quod lambentis motū ostendere videa-  
tur.

Fax dicta, quod focos faciat, cuius dimi-  
nutuum facula.

Laterna inde vocata, quod lucem inter-  
rius habeat clausam. Fit enim ex vitro intus  
recluso lumine, ut venti fatus adire nō pos-  
sit, & ad præbendum lumen facile ubique  
circumferatur.

Lucubrum vocatum, quod luceat in um-  
bra. Est enim modicus ignis, qui solet exten-  
si stuppa, certaque formari.

<sup>l</sup> Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis  
construi solet, ut ardeat. πυρ enim ignis di-  
citur. <sup>m</sup> Sed pyra est ipsa lignorum conge-  
ries, cum nondum ardet: roges est cum ar-  
dere cœperit: bustum verò iam exustum vo-  
catur.

<sup>n</sup> Pharus est turris maxima, quam Græ-  
ci & Latini in commune ex ipsis rebus  
pharum appellauerunt, eo quod flammam  
indicio longe videatur à nauigantibus, sicut  
supra diximus, quale Ptolomæus iuxta Ale-  
xandriam construxisse octingentis talentis  
traditur. Usus eius est, nocturno nauium cur-  
sui ignes ostendere ad pronuntianda vada,

portusque introitus, ne decepti tenebris na-  
uigantes in scopulos incident: nam Alexan-  
dria fallacibus vadis infidiosos accessus ha-  
bet. Hinc igitur in portibus machinas ad  
prælucendi ministerium fabricatas pharos  
dicunt. Nam φῶς lux est. ὄφες visio dicitur,  
vnde & lucifer Græcè φωσφός appellatur.

<sup>o</sup> Cap.X. Ab igni colendo culinam antiq. appel-  
focum. Mendosè Codices omnes: Ab igni colendo, &  
ligna. Varro apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. Qua-  
fine sit antica, & postica: in postica parte erat cu-  
linam dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. Neque  
dubium quin Nonij verba het sint. Colinam veteres co-  
quinam dixerunt, non vt nunc vulgus putat: culi-  
nam scilicet. Nihil enim aliud propositum illi, quam vt te-  
stimonij euincat, colinem dixisse veteres, non culinam. Erat  
item culigna (vt ait Festus) vas potiorum. Sed cur per  
gn. culigna vas potiorum potius, quam culina focus scribi-  
tur, si Varrois etymologie credimus? Ego ita existimo culi-  
nam verum priscumque nomen exitisse, dictumque culi-  
nam eam domus partem (quia, vt ait Varro, postica esset)  
à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem vocalēm  
veteres honestati seruientes; idque Varrenem ipsum vidisse,  
serioque disimulasse, texisse etiam elegantia notatione eam fa-  
ditatem, que verecundiores autres posset offendere, alioq. men-  
tes abduxisse, functum ea in re magis philosophicam Gram-  
matici

**lucio officia.** Quid fidem quae per sepe facit. ita veram A 8  
quaque reperiatur. quod volunt Normis. colimam dixisse rete-  
res. illud magis recordurum. quod culimam vocari. sit Festus

**b** Lucim. ex quo epule in fumere comburuntur.  
**c** Sterili non quidquam frigore gigni. è Lut. 4.  
**d** Varro autem quod foueant. Et Festus & Ovidius

Fest. 6. At focus à flammis. & quod fouet omnia

dicibus.

**e** Lucerna à lychno--non staret versus. è Seruio

**f** Ex. 1. ad p. dependent lychni laq. aur.  
**g** D: quo quidam. Martial. 14. epig. 42. Hic tibi no-  
cturnos præstabit cereus ignes. Subducta est puero  
namque lucerna tuo. Neque tamen Istoriorum. codicum

consensio mutare nos quidquam sinit. cum hac quoque ferri

possint.

**f** Candela--lacunaria. Leguntur haec in aliquib. Got-

ticis. sed absum à meliorib.

**g** Funeralia--funera dicuntur. è Seru. ibid.

**h** Quod sint ἄνθειαι. hoc est intorti. vnde vulgo. an-

torches.

**i** Funeralia c. a. v. e. st. h. aut vnc Fanus (aut Don. in

Ant.) à funeralib. dictu: est. & vncis. vel cuneis can-

delabrot. quib. delibuti funes. aut cerei somites in-

figuntur.

**k** Lampas--quod lambentis motu Resperxit (credo)

ad Virgili verba. lambere flamma coimas. Cum alioqui

voce esse Græcum constaret.

**l** Pyra--solet. è Seru. En. 6. aramq. sepulcri.

**m** Sed pyra est ipsa ling. cong--exustum vocant.

Ex ead. En. 11. ad p. constituere pyras.

**n** Pharas est turris. &c. Ead. sup. lib. 15. c. 2. ex Hege-

soph. Plin. & Solin.

**o** ὁπος νίστο ὀγάρις potius.

## De lectis et sellis. Cap. XI.

**L**ectica à lectis herbis vocatæ.

Stratus à sternendo dictus. quasi storiatu: In ijs solis antiqui ad dormiendum ac-  
cubabant: nondum laneis stramentis re-  
pertis.

Storia. quod sit terra strata.

**b** Cama. est brevis & circaterram. b: Græci  
enim ξυξ: breue dicunt.

Cubile. est cubandi locus.

**c** Grabatum Græcum est.

Baionola. est lectus. qui in itinere baiula-  
tur à baiulando. id est. deportando.

Pulainen. lectus diuitum est. inde & pul-  
villus.

**d** Springæ sunt. in quibus sunt springatæ ef-  
figie. quos nos gryphos dicimus.

**e** Punicani lecti. parui & humiles. primùm  
à Carthagine aduicti. & inde nominati.

**f** Lecticæ. siue plutei. lecti. de quibus Ruti-  
lius Rufus de vita Scipionis. Primum inquit  
contra consuetudinem Imperatorum ipse  
prolectis lecticis vtebatur.

A 8 Sponda autem. exterior pars ledi. plu-  
teus interior.

**h** Geniales lecti. propriæ sunt qui sternun-  
tur pueris nubentibus. dicti à generandis  
liberis.

**i** Cunabula. sunt lectuli. in quibus infantes  
facere consueverunt. dicta quod partui ad-  
hibeantur. quasi cynabula: nam κύνη est  
Græcè eniti.

**k** Pheretrum dicitur. quod in eo mortui  
deferantur. & est Græcū nomen. Nam φέρε-  
τρον dicitur. ἀπὸ τοῦ φέρειν. id est. à ferendo:

B nam Latinè Capulus dicitur quod super ca-  
pita hominum feratur. sic Plautus. Capula-  
ris senex. id est. vicinus capitulo.

**l** Scamna sunt. quæ altioribus lectis appo-  
nuntur dicta à scandendo. H: nc & scabelli,  
quilectis paruis vel sellis ob ascensum appo-  
nuntur. Scabellum autem. & suppedaneum  
dicitur. Nam quod Græci dicunt παποδιον  
dixerunt Latini scabellum. & alij dixerunt  
suppedaneum: quod sub pedibus sit.

**m** Scanilia. gradus sunt. vbi honorati in se-  
cibus hærent.

Sedes dictæ. quod apud veteres Roma-  
nos non erat usus accubendi. vnde & consi-  
dere dicebantur. Postea. vt Varro ait de vita  
populi Romani. "Viri discubere cœpe-  
runt. mulieres sedere. quia turpis usus est  
in muliere accubitus. Sedes singulare nu-  
mero propriæ regni est. qui Græce θρόνος di-  
citur.

Subsellia vero cæterorum. cathedræ do-  
ctorum.

Solium. in quo Rex sedet propter tute-  
lam corporis sui. secundum quosdam à soli-  
ditate dictum. quasi solidum: secundum alios  
per antistichon. quasi sodium. à sedendo.  
Vnde & sella. quasi seda. dicta est. & subsellia  
D quasi subsedia.

Sellæ curules erant. in quibus magistratus  
sedentes iura reddebant. Dictæ autem cu-  
rules. quia apud veteres Prætores & Cōsu-  
les propter itineris longinquitatem currū  
ad forum prouehebantur: sellæ autem quæ  
post eos vehebantur. quibus sedentes di-  
cere iura solebant à curru curules sellæ sunt  
nominata.

**q** Tripodes. scannelli sunt. habentes tres  
pedes. sed & candelabra tripoda sunt. quia  
similiter habent tres pedes.

**r** Cap. XI. Lectica à lectis herb. Lectica quod le-  
gebant. vnde eam facerent. strameta. atque herbas  
ait Varro. Festus: lectus dictus vel à collectis folijs

ad cubitandum, &c.

<sup>a</sup> Græci n. χαριτι breue dicunt. Idem lib. 12. c. 1. Camelis cassia nomen dedit seu quod quando onerantur, vt breuiores, & humiliores fiant, accubant, quia Græci χαριτι humile, & breve dicunt.

<sup>c</sup> Grabatum Græcum. *ngabat*.

<sup>d</sup> Springæ in quib. sunt springatæ. *Springe* *springata* legebat Chacon. Videtur an ab *Springis* de quib. lib. 12. c. 2. Sphingæ villoſæ sunt comis.

<sup>e</sup> Punicani lecti. De quib. *Cic. pro Mureh.* & *Valer. lib. 9. c. 3.* & *Senes. ep. 9. 6.*

<sup>f</sup> Rutilius Rufus de vita Scip. *Cuius Appianus meminit in lib. de bell. Hisp. ἡ ἐπίθεσις πρότοις οὐσιώπεα τάχας ἐπεντέλεια καὶ μεγάλη.* *Cic. in Bruto.* Memoria te-neo Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cum diceret adolescentulo leaccidisse, vt ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (vt opinor) cos. de re atroci magna quærerent, &c.

<sup>g</sup> Sponda autem exterior pars lecti. *Recte.* Nam quod Cæsar à Dolabella (vt aut *Sueton. in Iulio*) interior sponda regia lectica dictus fit, maledictum vehementius facit.

<sup>h</sup> Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. c. viiiim.*

<sup>i</sup> Cunabula--eniti. è Seru. *Elog. 4.*

<sup>k</sup> Pheretrum--vicinus capulo. Ex eod. *AEn. 1. i.* quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebatur. Chacon. neq. id mihi dubium, cum præsertim addat Seruus. & dictus capulus quod corpus capiat. Festus quoque Capulum à capiendo.

<sup>l</sup> Scamna--Scabell. *Varro. libr. 4.* quo simplici scanditione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiore, scamnum.

<sup>m</sup> Scanfilia--in sedib. harent. Al. in ædib. harent.

<sup>n</sup> Viri discumbere cœper--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. c. 1.* fœminæ cum viris cubantib. sedentes cœnitabant.

<sup>o</sup> Cathedra doctorum. *Cassiod. in pf. 1.* Cathedra propriè doctorib. datur.

<sup>p</sup> Solium--dicta est è duob. Seruū locis. *AEn. 1. c. 7.*

<sup>q</sup> Tripodes scamnelli. *Sic apud Vitruu. lib. 3. c. 3.* & lib. 5. cap. 9. in vulgatis tamen exemplarib. Scamilli, qui in alijs scabelli, & scamnuli.

## De vehiculis. Cap. XII.

**C**Arrum à cardine rotarum dictum: unde & currus dicti quod rotas habere videntur.

Rota autem dicta, quod ruat, & rotundum à rota vocatum.

Rheda, genus vehiculi quattuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propterea quod habefent rotas.

<sup>a</sup> Carpenterum, pompticum vehiculi genus, quasi carrum pompticum.

<sup>b</sup> Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia voluitur, quasi diceres pilastrum.

<sup>c</sup> Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

**A** <sup>d</sup> Capsus, carruca vndique contexta, quasi capsæ.

<sup>e</sup> Pilentum, vel Petoritum, contexta quatuor rotarum vehicula, quibus matronæ olim vtebantur: Virgilius, Pilentis matres in mollibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant autem antea pilenta veneti coloris, non ut nunc sunt ruslati, quibus nisi castæ matronæ vti non poterant, sicut nec vittis.

<sup>f</sup> Basterna, vehiculum itineris, quasi vistem sternax, mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

**B** <sup>a</sup> Cap. XII. Carpenterum--q. cartuum pompticum. *Ouid.* Nam prius Ausonias matres carpenta vhebant: Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor. Ut sit Carpenterum, quasi Carmentum, à Carmenta Euandri matte.

<sup>b</sup> Plaustrum q. pilastrum. *Varro*: Plaustrum quod ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est extendendo.

<sup>c</sup> Caracutium. *Gotth. On. colleg. carrucium*, idem à nostris caricoche dicitur.

<sup>d</sup> Capsum. *Vtitur hac voce Festus in plexemo. Gloss.* Capsum *πλινθιον.*

<sup>e</sup> Pilentum. è Seru. *AEn. 8.*

<sup>f</sup> Basterna. Meminit huius etiam Hieronym. *Is. 66.*

*Dereliquis, quæ in usu habentur.*

## Cap. XIII.

**B** Aculus, à Baccho repertore vitis fertur inuentus, quo homines moti vino inniterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

<sup>a</sup> Fustes, quod præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuvenes pro criminibus feriuntur.

<sup>b</sup> Vectes dicti, quod manibus vectentur: unde ostia saxaq. velluntur.

<sup>c</sup> Forfices, secundū etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, vt forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. vt forpiceps, quæ sunt tonsorum: si ab accipiendo per c. vt forcipes, eo quod formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum: unde & formosus.

Nouacula, è quod innouat faciem.

Pesten dictus, è quod pexos capillos faciat atque compositos.

<sup>d</sup> Calamistrum, est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vide & calamistrati appellantur, qui comatörquent.

*Claus*

**A** Clavis dicta quod claudat & aperiat.

Catenatus quod capiendo teneat.

Horologium, quodib[us] horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solariis positum, ubi claus per lineas currit umbra, ut quamvis diei horam ostendat.

**B** Cap. XIII. Fustes dicti q[uod] stent. Sup. lib. 5. cap. 27. Fustes quod præfixi in folsis stent.

Velites. Exdem lib. 5. c. 27.

Fofices secundum etymolog. Vel. Longus in libro de etiograph. Sed quæstio est in loquendo, ut forcipes, & forlices, & arcesso, & accerso. His enim minus erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixerim, sc̄ibes mihi, quibus tamē adnotauimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formum capiant, id est, calidum.

Calamistrum. è Seru. En. 12. ad v. crines vibrat[us] calido ferro.

Catenatum. Quid nos, candados?

De instrumentis rusticis. Cap. XIII.

V. Omer dictus quod vi humum eruat, seu

ab euomendo terrā. De quo Lucretius: vincus aratri Ferreus, occultò dectescit vomer in aruis. Sumitque per detrimenta fulgorem.

Aratrum, ab arando terram vocatum, quasi araterium.

Buris, est curuamentum aratri, dictum quasi *βούσ* *σπόν*, quod fit in similitudine caudæ bouis.

Dentale, est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

Cultelli, à cultura dicti, eo quod ex ipsis putatione veteres in arbore vtebantur & vite, priusquam falces essent repartæ.

Falx est, qua arbores putantur & vites. Dicta autem sunt falces, quod his primum milites herbam filicē solebant abscindere. Vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vsus. Agricolæ nunc sum, militis ante fui.

Falcastrū, à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendum. Hi & Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti.

Serrula, est prætenuis lamina ferri, dentum mordacitate resecans arbores seu ramos.

Rastrum quoque aut à radendo terram, aut à raritate dentium dictum.

Ligones, quod terram leuent, quasi leuones.

Scudicia dicta, eo quod circa codicem terram aperiat, & quamvis eius usus in reliquis operibus habetur, nomen tamen ex caudice retinet. Hanc alij generaliter Fosserium vocant, quod foueam faciat, quasi fuesorium.

Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

Pastinū, vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

Cylindrus, lapis est teres in modum coælūnæ, qui à volubilitate nomen accepit: de quo Virgilius, Area cū primis ingenti æquādacylindro, Et vertenda manu.

Tribula, genus vehiculi, vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

Pala, quæ ventilabrum vulgo dicitur, à ventilandis paleis nominata.

Furcilla dictæ, eo quod ijs frumenta, ciluntur, id est, mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo quod cillantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

Trapezum, mola oliuaria.

Prelum, trabes quo vua calcata premitur, à premendo vocatum, quasi pressorium.

Prelum, quo premitur oleum.

Lacus, quo liquatū profluit, & quo ab vuis veloliuis torquendo oleū, vinūmq. exigitur.

Verennes à vehere, id est, exportare nominatæ.

Qualus, per quem mustū fluit, à colando dictus.

Fisculum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

Cap. XIII. Vomer, seu ab euomendo terræ. Aratrum quod arauit terram, eius ferrum vomer quod vomit eo plus terram.

Sumitq. per detrimenta fulgorem. f. nitore respexit fortasse ad Virgilij verba; & sulco attritus splendescere vomer.

Buris, cauda bouis. è Seru. Georg. 1.

Dentale. Ex eod. nisi quod illic inducitur, non includitur.

Falx est. Pallad. lib. 1. c. vlt. Falces putatorias quib. in arbore vtuuntur, & vite.

f. Quod hac primum milites vomer milites rejeciebat Chacon tanquam è Martialis versu acceptam, cum Palladius, cuius haec sunt, multum non meninerit. Ille. n. Item (inquit) falciculas breuissimas, quibus filicem foliem absindere. Falcis vero vocem è Syriac. Palca fluxisse

- stusse eruditissimus vir existimat. *ibidem*. *slogi*.  
 g Vnde est illud: Pax me certa. *Martial. in apophor.*  
 h Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quib. ve-  
 preta persequimur.  
 i Rastra. è *Sera. Georg. 1.*  
 k Scudicia. *Quam nos fortasse escoda vocamus.*  
 l Sarculi vel simplici. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*  
 m Pastinum -- refodiuntur. è *Columell. libro. 3.*  
 n Cylindrus lap. è *Sera.*  
 o Tribula. *Ex eodem.*  
 p Pala. *Vnuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.*  
 q Furcillæ. è *Sera. Georg. 2.*  
 r Tessera sunt quib. frum. num. design. *Sera. Georg.*  
 s aut numeros impressit aceruis, id est, aut chara-  
 cteres facit, quib. pecora signantur, aut tesserae  
 quibus frumentoru numerus designatur. Nam nu-  
 meros pro litteris posuit, quibus numeri conti-  
 nentur.  
 t Trapetum, mola olear. *Ex eod. Georg. 2.*  
 u Prelum. *Ex eod.*  
 v Qualus. *Ex eod.*  
 x Fisculum. Aut hic fiscellum, aut apud *Columell. libro*  
*12. c. 38. fisculum, legas.*

### De instrumentis hortorum. Cap. XV.

**R**ota <sup>a</sup> dicta, quod quasi ruat. Est enim  
machina, de qua à flumine aqua extra-  
hitur. *Lucretius.* Ut fluuios versare rotas, at-  
que hausta videmus.

**b** Hausta autem, id est rotæ, ab hauriendo  
aquas dicta.

Girillus, quod in gyrum vertatur. Est  
enim lignum in <sup>c</sup> transuersa pertica mobile,  
ex quo funis cum fistula vel utre in puteum  
demittitur hauriendæ aquæ causa.

**d** Telonem hortulanii vocant, lignum lon-  
gum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à  
longitudine τέλον enim Græcè dicitur quid  
quid longum est. **e** Vnde & mustela vocata,  
quasi mus longus. Hoc instrumentum His-  
pani Ciconiam dicunt, quod imitetur eius-  
dem nominis auem, leuantem, ac deponen-  
tem rostrum, dum clangit.

**f** Hama. ---  
Lupus, qui & Canicula, ferreus harpax,  
quia, si quid in puteum decidit, rapit & ex-  
trahit: vnde & nomē accepit. Harpax enim  
dictus, quia arripit. ἀρπάζει enim Græcè ra-  
pere est.

<sup>a</sup> Cap. XV. Rota. *Vid. Vitruu. lib. 10. c. 11.*

<sup>b</sup> Hausta. Non. Hausta propriæ rotarum dicun-  
tur, sicuti Græcè ἄνθη.

<sup>c</sup> In transuersa pertica. *Al. parte.*

<sup>d</sup> Telonem hortulanii vocant. Ita scripsisse Isidorum  
arguit etymologia, sed tollenonem dixisse debuit. *Festus Tol-*

- A leno genus machine, quia trahit aqua, alteram  
partem prægrauante pondere, dictas è tollendo.  
*Vtuntur bac voce Linus, Plin. Vegetius.*  
**f** Hama. Ferramentum ad duncum ad coercenda incen-  
dia. *Plin. ep. 250.* Et alioqui nullus usquam in publico  
sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum  
ad incendia compescenda. *Et Paul. c. 3. D. de off. pref.*  
*Vig. Sciendum est autem præfectum vigilum per*  
*totam noctem vigilare debere, & coeterrare calcia-  
tū cum hamis, & dolabris. Et Vlp. c. 12. D. defundinf.*

### De instrumentis equorum. Cap. XVI.

**P**Haleræ, <sup>a</sup> ornamenta equorum sunt, &  
est sermo Græcus.

Fræna dicta, quod equos fremere cogant:  
vel quod haec equi frendant, id est, impri-  
mant dentibus, & obmordeant. Vnde & ne-  
frendes dicti, adhiuclastentes porculi, quod  
nondum aliquid frendant, id est, commi-  
nuant dentibus. **b** Hinc & faba fresa quæ  
molita est.

**c** Lupata, sunt fræni asperimi. Dicti autē  
lupata à lupinis detibus: qui inæquales sunt:  
vnde etiam eorum morsus vehementer  
obest.

Chamus. ---

Habenæ, ab habendo dictæ quod ijs  
equos habeamus, hoc est teneamus: vnde &  
equi habiles dicti. **d** Hæc & Retinacula à re-  
tinendo.

Lora. ---

Capistrum, à capite iumentorum dictum.  
Sella à sedendo, quasi sedda.

**e** Antella, quasi ante sellā, sicut & postel-  
la, quasi post sellam.

**f** Cingulum hominum, generis neutri est,  
nam animalium genere fœminino dicimus  
has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgo dicitur salma,  
à stratu sagorum vocatur. Vnde & <sup>g</sup> caballus  
sagmarius, mula sagmaria.

**D** Capulum, funis, à capiendo, quod coin-  
domita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis li-  
gatur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimu-  
lundos equos, quibus aut pugnandum est,  
aut currendum, propter pigritiam animalium,  
aut timorem. Nam ex timore stimuli  
nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergendo, quod ijs  
equi tergantur.

Character, est ferrum caloratum, quo notæ  
pecudibus inuruntur. *Xαραγτη* autē Græcè,  
Latinè forma dicitur.

Caute-

**C**anterium dictum, quasi cauterium, quod  
vtrar, & prouida sit in eum, seueraque cau-  
terio, vt dum videtur cuius sit, auaritia refre-  
netur. Quod interdū pro signo, interdū pro  
cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore  
ficeretur.

- Cap. XVI. Phaler. Græcus serm. è Seru. AEn. 9.
- Hinc & faba fressa. Fest. Frendere est frangere,  
vnde est faba fressa, vnde & dentib. dicimus fren-  
dere. Glos. Faba frensa.

<sup>a</sup> Lupata. è Seru. Georg. 3.

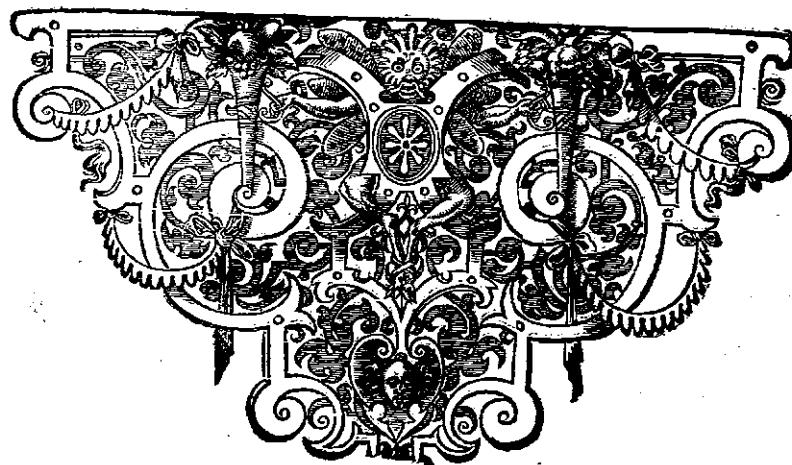
<sup>b</sup> Hæc, & retinacula, respxit ad Meronis verba, &  
frustra retinacula tendens, Georg. 1.

<sup>c</sup> Antella--Postella. Lege Antillena & Postillena  
in multis libris omnib. Nam vitium proculdabio natum ex nota-  
tionib. Glos. Antillena è sacerdf. Postillena vero etiam  
legitur in Cæsina Plauti.

<sup>d</sup> Cingulum homi--cingulis. è Seru. AEn. 9.

<sup>e</sup> Caballus sagmarius--mula sagmaria. Eod. modo  
legendum apud Seru. AEn. 1. ad illud: fertisq. recentibus  
halant, non saginarius. Vid. Suid. in cæsina.

F I N I S.



Chapitre 10. Les relations entre les deux mondes. — Les deux mondes sont en état de faire face à l'avenir. — Les deux mondes sont en état de faire face à l'avenir. — Les deux mondes sont en état de faire face à l'avenir. — Les deux mondes sont en état de faire face à l'avenir.

1960-1961



# DIVI ISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### DIFFERENTIARVM sive de proprietate sermonum.

LIBER PRIMVS.

#### PRAEFATIO.

#### Isidorus Lectori Salutem.

**P**lerique veterum sermonum differentias distinguere studuerūt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. <sup>a</sup> Poëtae autem gentiles necessitate metrica, cōfuderunt sermonum proprietates. Sicq. ex his consuetudo obtinuit, pleraq. ab auctōribus indifferenter accipi, quæ quidem quamvis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctōrū libris deprop̄misi: tibiq. Lector, pro delectatione subnotauī.

*Seriuſ ad ill. i. Aenei. nemora inter frondea.  
etoritabuſ. e Al. pro delectatione legentium.*

<sup>b</sup> Aliás Gentilium. <sup>c</sup> Al. proprietatem. <sup>d</sup> Al. au-

#### De litera A.

**1** Inter Aptum, & Vtile <sup>a</sup>: Aptum ad tēpus: Vtile ad perpetuum.

**2** Inter Amicum, & Socium: Amicus cōstat affectu: Socius re: quia confortio cōstat.

**3** Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciā: Abrogans demit, id est, negans.

**4** Inter Auarum, & Cupidum: <sup>b</sup> Auarus est, qui suo non vtitur: Cupidus, qui aliena desiderat.

**5** Inter <sup>c</sup> Amorem, & Cupidinem: Aliud est, inquit Cato, Philippe, Amor lōgē, aliudque Cupido. Accessit illicet alter, vbi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alij verius, Amorem & bonū dixerūt, & malū: Cupidinem semper malum. <sup>e</sup> Amoris quadripartita differentia est. Est enim iustus Amor, pius, crudelis, obſcēnus. Iustus amor est vxorum, pius filiorum, crudelis cōtra natūram, vt Pasiphæ, obſcēnus meretricum.

**6** Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, <sup>f</sup> quæ inchoantur, & vlt̄o veniunt: Auguria, quæ cōſuluntur, & cōſequuntur.

**7** Inter Argumentum, & Argumentatio-

A nem: Argumentum est, quod in principio libri breuiter cauſam pandit: Argumentatio est, quæ in disputatione fidem <sup>h</sup> assertionibus facit.

**8** Inter Artem, & Artificium: Ars est naturaliter liberalis: Artificium verò gestum manibus constat.

**9** Inter Absconditū, & Absconsum: Absconsum est, cuiuslibet arte celatū: Absconditum verò, naturaliter abditum. Conditū est enim, non consum. Itide & consuere dicuntur, quando <sup>k</sup> rupta atq. aperta quæque texuntur. Porro <sup>m</sup> occultum ab occulendo, id est, claudendo, dictū. <sup>n</sup> Arcanum vero ab arca, vel ab arcendo: eò quod ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. <sup>o</sup> Inde & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Inde & Parca, eò quod arceat furē. Inde & Arcus, eò quod arceat aduersariū.

**10** Inter Ante, & Antea: Ante locum significat, & personam: Antea tantum tēpus.

**11** <sup>p</sup> Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio coniua: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: ad cumbere cubito.

**12** Inter Abscedit, & Discedit: Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod

AA

verò

# D. ISID. HISPA L.

verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quod Adulterium est, alienā vxorē appetere. Fornicatio verò nō est adulteratio matrimoniū fœderis, sed cū alijs solutis mœchari.

14 \* Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantum: Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelsō, ita in alto.

15 Inter <sup>a</sup> Adnīsum, Innixum, Subnīxum, & Obnīxum: Adnīsum, <sup>a</sup> conantem ad aliquid: Innixum <sup>b</sup> innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatū, aut columnā. Subnīxum verò instrūcum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: <sup>c</sup> Obnīxum autē obstinatum, vel <sup>d</sup> perscuerantem.

16 Inter Alloqui, <sup>e</sup> Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis. Obloqui, obtestantis, Eloqui oratoris.

17 Inter <sup>f</sup> Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiusq. sic vtitur, vt distinguat, atq. amare ponat pro ardenter amare, at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutū: Vale, inquit, & nos amavimus, si id <sup>g</sup> maius est, <sup>h</sup> dilige. Et rursus: sic igitur facies, me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges. Item <sup>i</sup> ad Dolabellam: Quis erat qui putatet, ad eum amorē, quē erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, vt mihi nunc deniq; amare videar, antea dilexisse. Alij dixerūt amore nobis naturaliter in situm, <sup>k</sup> diligere verò electione.

18 Inter Abijcere, & Projicere distat: quod enim in depectione est, & neglectum, abijcitur. Quod verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc projicitur. Projicere autē dictū, quasi porrò abijcere.

19 <sup>m</sup> Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. <sup>n</sup> Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ causam <sup>o</sup> ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proxime: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, <sup>p</sup> & Respicere, &c. Aspicimus ante nos, Respicimus retro; Suspicimus sursum, Despicimus deorsum; Inspicimus introrsum: <sup>q</sup> Prospicimus longè: Cōspicimus circumquaque. Item Aspicimus

A præsentia: Respicimas præterita: Prospicimus futura. Qui autem in dexteram leviamq. se conuerit, hæc adspicit, non apergit. Notandum sanè, quod nū & despiciens dixerimus, non unquam diligenter <sup>r</sup> inquirere significamus. Item Circuminspicere, <sup>s</sup> quæ nec cernere possimus. Nam <sup>t</sup> Circuminspicere, est quære.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspicere est: <sup>u</sup> Intendere verò criminari, aut ad cædem, aut ad iniuriam: <sup>v</sup> Petrarò tamen in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quod tam boni, quam mali Audiuntur: Exaudiuntur tantum boni.

24 Inter <sup>c</sup> Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere <sup>d</sup> consuescere.

25 Inter <sup>e</sup> Adnūtiatur, <sup>f</sup> Nuntiatur, & Denunciatur: Adnūtiatur de futuro: <sup>h</sup> Nuntiatur de longinquō: Denūtiatur <sup>i</sup> de præsenti: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

C 26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euocatur: <sup>k</sup> Aduocatur, datus patrocinium: Inuocatur, præstiturus auxilium: Euocatur <sup>l</sup> præbiturus obsequium.

27 Inter <sup>m</sup> Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestā: Perducitur ad <sup>n</sup> studia: Deducit ad honore.

28 Inter Adficimur, <sup>o</sup> & Afficimur: Adficimur honore: <sup>q</sup> Afficimur iniuria.

29 Inter <sup>r</sup> Aduersum te, & Aduersus te: Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, imitator.

30 Inter <sup>s</sup> Alterū, & Alium: Alter de duabus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine uno esse non potest.

D 31 <sup>t</sup> Inter <sup>u</sup> Apparet, & Pareat: Apparet qui videtur, <sup>y</sup> Pareat, qui obsequitur: <sup>z</sup> nō regula ratione, sed discernendi ingelatus gratia.

32 Inter <sup>a</sup> Aditum, & Ostium: Aditus quibus <sup>b</sup> admittitur: Ostium, quo <sup>c</sup> excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbitrus ex voluntate fit: <sup>d</sup> Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: Aduenam de uno loco venientes: Conuenam de diuersis.

35 Inter Albū, & Candidum: <sup>f</sup> Albū natura: Candidū studio siue cura: Albos ergo capillos, ceram candidam dicimus. <sup>g</sup> Itē Candidū est quadam <sup>h</sup> nitenti luce perfusum: Albū verò quod Auroræ cōstat esse vicinū.

36 Inter Albentem, & Albescentem: Al-

beatem dicimus eum, qui iam i Albatus: Al  
bescentem, eum qui incipit.

37 Inter Animum, & Animam hoc in-  
terest: quod & Animus consilij est: Anima-  
vit. Ita semper eadem est: ille pro affectu  
mutatur. Item mentem antiqui ab animo  
separauerunt: Mentem, ut sciat: Animū verò  
ut velicaut possit discere: <sup>1</sup> Præterea non  
nunquam & Animus pro viribus ponitur.

38 Inter Aluum, & Ventrem, & Vterū:  
Aluus interius receptaculum cibi est, quo  
sordes defluunt: Ut Sallust. <sup>a</sup> Simulans sibi  
aluum purgari: Venter est aspectus ipsius  
partis extrinsecus, ut Iuuenalis: Montani  
quoq; venter adeat. Vterus autem pro-  
priè prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis me-  
tri necessitate variatur.

39 Inter Arma, & Tela: <sup>o</sup> Arma sunt, qui-  
bus p defendimur: <sup>q</sup> Tela quæ <sup>r</sup> mittimus.  
Item Arma bellisunt: Armamenta naviū.

40 Inter Alluum, & Celluum: Allu-  
uum consumptio est ripary in ex aquis: Col-  
luuum autem congregatio sordium: quæ  
fit à fluxione multa.

41 Inter Aquatum, & Aquosum: Aquat-  
tam potionem recte dicimus: <sup>v</sup> Aquosum  
locum, qui ex se aquam fundit. Ita & me-  
racam potionem, merosum autem vinum  
appellamus.

42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum  
contrarium <sup>x</sup> est Opaco: quasi apertum cæ-  
lo vel soli <sup>y</sup> sine horrore frigoris. Et est  
Apricum, <sup>z</sup> quasi <sup>a</sup> sine flatu & frigore. Hinc  
& Africam dici quidam existimant, quasi  
Apricam. At contra <sup>b</sup> Opacum condensum  
est, & vmbrosum: <sup>c</sup> sicut & Amœnum.

<sup>d</sup> Amœna autem dicta è quod amentur.  
43 Inter Acerbum, & Aceruū: Aceruu  
per duas vv. scribitur & significat <sup>f</sup> molem.  
Acerbus per b. scriptus, significat immatu-  
rū.

44 Inter Arbos, & Arbor: Arbor inter-  
dum & sine fructu: Arbos verò non nisi fru-  
ctifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua in-  
terdum est fructuosa: Nemus verò arbores  
vmbrosæ & infructuosæ intelliguntur. <sup>i</sup>

45 Inter Acerbum, & Immaturū: Acerbū  
est longè à maturitate positum: Immaturū  
verò proximum maturitati.

46 Inter Auenā, & Habenā: Auenā per  
v. litterā herba est: Habena per b. litteram  
lorum est. Habenas autem ab habendo di-  
ctas putat: quod his equos habemus, hoc est  
tenemus, vnde & equi habiles dicitur.

A 47 Inter Auem, & Volucrē: Aues dicimus,  
quæ per aera levibus volant <sup>k</sup> pinnis: Vo-  
lucres autem non solum aues vocamus, sed  
quadrupedes nimia perniciitate currentes:  
sed tamen cum adiectione: ut puta volucrē  
equum, volucrem tigris. Ut est illud Pa-  
cuvij: <sup>l</sup> Volucris currit axe quadriga. <sup>m</sup> Nā  
& sagittæ volucres dicuntur: quod his  
pinnæ conglutinantur. Nam sine adiectione  
ne tantum alitem sonat.

48 Inter <sup>o</sup> Anguem, Serpentem, & Dracō  
nem: In mari Angues: in terra Serpentes: in  
templo Dracones. Ut Virgilius – Tranqui-  
lla per alta angues – & paulè post. – serpens  
amplexus vterque. Item: - Delubra ad sum-  
ma dracones.

49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum  
auro factum: Auratum ex alia materia fa-  
ctum, & mixtum auro operitur.

50 Inter Animalia, & Animantia: <sup>p</sup> Ani-  
malia sunt, quæ habent animā: Animantia  
tantum ad animos pertinent.

51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum  
ventum significat: Ostrum verò purpuram.

52 Inter Annuit, & Abnuit: <sup>q</sup> Annuit co-  
sentit: <sup>r</sup> Abnuit denegat.

53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materias:  
Es verò verbum est.

54 Inter Animum, & Animam: Anima  
sine differentia: Animus verò varius est:  
quod Animo sapimus: Anima, qua viui-  
mus.

55 Inter <sup>t</sup> Ad, & At: Ad præpositio est: At  
verò coniunctio.

56 Inter Adiuro, & Abiuro: Adiuro rogo,  
Abiuro nego.

57 Inter <sup>u</sup> Apud, & Penes: quod Apud te  
tunc dico, quum aliquam partem omnem  
significo. Nam Penes positione significat:  
Apud autem quasi corpus & librum, non  
possessio. Dicimus autem apud te habeo ar-  
gentum meū, non penes te: quæ ergo red-  
duntur apud te habeo, quæ possidentur, pe-  
nes te habeo.

58 Inter Amburē, & Comburē, & Se-  
pelire: Comburete est igni dare: Amburē  
ex vtrāque adurere: <sup>y</sup> Vrere est igni adure-  
re penitus, & ad medullam ignem sentire. <sup>z</sup>  
Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus hu-  
mo tegere & ossa. Inde Virgilius: <sup>a</sup> Corpus  
humo patiare tegi, <sup>b</sup> Aut si qua id fortuna  
vetabit, Absentiferat inferias, decoretq. se-  
pulcro.

59 Inter Audacem, & Temerarium: <sup>c</sup> Au-

# D. I S I D. H I S P A L I C.

dax non timet: Temerarius non aestimat A periculum.

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad forum significatur aliquis locus, in quem imus: In forum, in ipsum forum.

61 Inter Afrum, & Africum, & Africanū: Afrum dicimus ciuem: Africum ventum: Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: Agnoscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter Auferre, Adimere, & Eripere: Auferimus rem, quā dedimus: Adimimus f ius: Eripimus, quod ab s aliquo rapimus.

64 Inter Agere caussam, & Dicere: quod Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Vndam: Vnda semper in motu est: Aqua verò statua. Porrò im bres nubium sunt: Latices fontium. Nam latex propriè liquor fontis est: & dictus, quōd in venis terræ lateat.

66 Inter Æqua, & Maria: h Æqua, nō tantum aquæ, sed & campi propter æquali tatem dicti: Mare autem, tantum congregatio aquarum.

67 Inter Æuum, & Seculum: k Æuum tantum tempus ostēdit: Seculum verò perpetuitatem & tempus. Vnde & in secula se culorum dicimus.

68 Inter Æquum, & Iustum: Iustus quip pē ex lege est, quasi ius custodiens: Æquus autem est, qui secundūm naturam iustus. Etenim iustus à iure viuendo; id est, iuxta quodius est faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum, & Ægrotum: m Æger propriè animo moestus: nam corpore Ægro tus dicitur. n Proinde Æger est, & tristis, & malevalens: Ægrotus autem, siue Ægrotas tantummodo malevalens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotationē: o Sicut Ægrotatio in corpore, sic Ægritudo in animo nomen habet nō seuunctū à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id est, cau sa efficiens Ægritudinem in animo: tanquā Ægrotationem in corpore.

**A.** *Fronto. Aptum loco venit, & tempori: utile vñs fecit.*

b Etymolog.lib.10.littera A. & C.

c al.sua.

d Vid.Non.in voce Cupido.

e al.iam horum.

f Malum: quæ inchoanti quid vltro ven.

g Confolantur al.m.s. cōsulantur, al.cōsultantur.

h al.affectionemque.

i al.gestu & manibꝫ, cano an.

k al.erupta.

l al.trahuntur.

m al.occurrentum.

n Seru.ad ill.Ænei.arcana.mouebe.ipsa etymolog.lib.

o Etymolog.lib.15.cap.2.

p Varro 4.de ling.Lat. dict. arca, & ipselib. Etymolog.

q Visum est in etymolog.

r Etymolog.lib.18.cap.9.

s Vide Acror.Ode.27.lib.3.Horatij.

t Etymolog.lib.5.c.26.

u Seruū verba sunt ad ill.2.Æn.terrī iactatus, & al.

to. Altum tamen sciendum est, quod & superiore,

& inferiore altitudinem significat.

x Etymolog.lib.10.l.t.s.

y Sic Seru.interpretatur illud Georg.2. Ardua palma, aut alta, aut ad quam difficilē peruenitur.

z Adnixum in vno m.s. Seruū tamen, quem fidorus fe rē sequitur, alteram scripturā magis probat, ad illud, 1.Æn. Triton adnixus acuto, &c.

a al.conari.

b al.innitī ad.

c Vetus glossarium ἀντίοχοῦ. Non. contra aduersarium colluctantem.

d al.perseuerans.

e Ex Agratio.

f Vid.Non.dict.amare, & diligere.

g al.minus.

h al.diliges.

i Fam.lib.9.Ep.24.

k Tunc diligentia Etymol.lib.9.littera D.

l Macrob.lib.Satur.6.c.4.

m Ex Agratio: in quo male pro compescere est compensare, desuntque illa, modò accusare, modò aliquid, si cut in Parisien. editione.

n Æneid.4.

o Caussam caussa est in Agrat.

p Ex Agratio, in quo male est aspicimus sursum, qu hinc emendandus.

q al.perspicimus.

r Ex Seru.ad ill.1.Æn.Despiciens mare yeliuolu.

s al.quia Seruus.

t Seru.

u Inquirens Seruus.

v f.circumspicere.

w al.quarit cernere.

x f.circumspicere.

y Interpretes Terent. act.3.scen.4.Eunuch. proprie in tendere est crimen in aduersarium iacere.

z al.p̄ò raro.

o Ex Agratio: vid. etiam Non.in dict.adolere.

q Forte legi posuit ex Seru.ad ill.6.Æn. modis inole scere miris, concrescere, proprius tamen vero existere, vt ex Agratio legamus inole scere coaugmenti, addi misque tertium membrum: exolescere euanscendi.

o Ex Agratio.

f al.enuntiatur.

g al.denuntiatur, & renuntiatur.

h al.enuntiatur.

i al.in præsentī.

k Ascon.Pedian.in Dilluminatioem.

# D I F F E R E N T . L I B . I .

1. **Al. præstans.**  
 Ex Agratio, in quo pro abducitur, est adducitur.  
 2. **Al. studium.**  
 Agræ. afficimus honore, afficimus iniuria, qui  
 dicte forte emendandus.  
 3. **Al. afficimur.**  
 4. **Al. adafficimur.**  
 5. **Ex Agratio.**  
 Ex Agræ. Vid. Seru. ad ill. 11. **A. n.** Harum vnam iuueni, & ipse etymolog. lib. 10. littera A. **O** 15. **A. T. 2.**  
 6. **Ex Agratio, & Seru. ad ill. 1. **A. n.** Apparet rati nautes. Vid. etiam Fest. dict. apparet.  
 7. **Al. adparet, & apparet.**  
 8. **Al. adparet.**  
 9. **Al. apparet.**  
 10. **Al. Hac ab Agratio absunt, & recte.**  
 11. **Videtur differentiam concinnasse ex pluribus verbis Seru. ad ill. 6. **A. n.** Ostia iamq. domus patuere. Habes hæc etiam lib. etymolog. 5. c. 7.**  
 12. **Al. admittimur.**  
 13. **Al. excludimur.**  
 14. **Parro 4. de ling. Lat.**  
 15. **Ex Seru. ad ill. 8. **A. n.** Tum manus Aufoniz, ipse etymolog. lib. 10. littera A. **C. Front.** & ipso etymolog. lib. 10. littera G.**  
 16. **Ex Seru. ad ill. 3. Georg. color determinis albis.**  
 Ex quo pro Aurora leg. Pallori. **O** 10. **A. n.** **H. 1.**  
 17. **Al. ante.**  
 18. **Al. albus.**  
 19. **Etymolog. lib. 11. cap. 1.**  
 20. **Etymolog. lib. 10. littera A. Animosus quod sit ani-**  
 mis, & viribus plenus.  
 21. **Ex Seru. ad ill. 2. **A. n.** uterumq. armato milité complevit. Ipse etymolog. lib. 11. c. 1. **A. T. 2.******
22. **Ex fragmentis incertorum libri unum émitto bono.**  
 Etymolog. lib. 18. c. 5. **Al. disserim apud Fest. dict. arma.**  
 23. **Al. defendimus.**  
 24. **Seru. ad ill. 9. **A. n.** telorū effundere contra Omne genus.**  
 25. **Al. emittimus.**  
 26. **Etymolog. lib. 14. c. 9. **A. n.** **C. Front.** & Agratio.  
 27. **Ex Agratio, in quo tamen pro aquatimum, est aquati-**  
 cum.  
 28. **f. Addendum ex Agratio, quæ aquam aliunde rece-**  
 pit. Aquos.  
 29. **al. Est opacum quasi opertum calo.**  
 30. **al. In horrore.**  
 31. **al. quia.**  
 32. **Puto mendum subesse scribendumq. ἀγενός, id est,**  
 sine frigore, sic & in Seru. leg. ad ill. 5. **A. n.** apricis statio  
 gratissima mergis. & 6. **A. n.** ad ill. terris immittit  
 apricis. Vid. Fest. dict. apricum. ipse etymolog. lib. 3.  
 33. **Sic Festus dict. opacum, τέλος & τοιδη μετα-  
 εύρων τόποι.**  
 34. **Ipse etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. Amœna, Seruus**  
 ad illud. 5. **A. n.** amœna piorum, & 6. amœna vi-**
35. **Ex Agratio ipse etymolog. lib. 17. c. 6. **A. n.** aprilia ergo non  
 al. mobilem. Agratius male. **C. Front.** V. **A. n.** **T. 2.****

36. **A. s. ex Agratio, & ipse etymolog. lib. 17. c. 6. **A. n.** **T. 2.****
37. **Ex Agratio 4.6. ipse etymolog. lib. 20. c. 16.**  
 38. **Al. leuius.**  
 39. **al. pennis.**  
 40. **al. Volucris erit ex quad.**  
 41. **al. sedet.**  
 42. **al. pennæ.**  
 43. **Ex Seruio ad locum. 2. **A. n.** citatus adverbium.**  
 44. **C. Fronto, animantia animus facit, animalia ani-**  
 mam habent.  
 45. **Vid. Non. dict. innuere, & annuere.**  
 46. **Sic veteres membrana vocum in Terentio explicatae.**  
 abnuo, nego, subtraho.  
 47. **Non Marc. dict. animus, & anima.**  
 48. **Etymolog. lib. 1. c. 26.**  
 49. **Vid. Fest. dict. apud.**  
 50. **Al. possessionem.**  
 51. **f. Legend. vri est penitus, & ad medullam ignem**  
 sentire. Nam dictiones, est igni adurere, ex illis superio-
52. **ribus, est igni dare, sic malè irrepserant.**  
 53. **Etymolog. lib. 11. c. 22.**  
 54. **Corpus humo patiare tegi. 10. **A. n.** **T. 2.****
55. **A. n. 9.**  
 56. **Ex Agratio mente, temeritas sine consilio, audacia**  
 post consilium. C. Fronto. hinc forte emendandus, audax  
 non timet, temerarius non prouidet: nam male aliqui, audax non prouidet, temerarius non timet.  
 57. **Seru. ad illud. 8. **A. n.** Accipio, agnoscōq; libens.**  
 58. **C. Fronto. Aufert, quidedit, adimit, imperio co-**  
 actus, eripit, qui plus valet.  
 59. **f. Iusfi, vt infra littera R.**  
 60. **Al. alio.**  
 61. **Ex Seru. ad ill. 2. **A. n.** quæ me æquora possunt.**  
 62. **Non dict. æquor.**  
 63. **Seru. ad ill. 6. **A. n.** quem tibi longæuo. **A. n.** (in**  
 quæ) propriæ æternitatis est. Vnde quis in Isidoro for-
- te legendum censeat. **A. n.** tantum perpetuitatem  
 ostendit.  
 64. **Etymolog. lib. 10. dict. æquus, littera A.**  
 65. **Ex C. Fronton, & Agratio.**  
 66. **Ex Seru. ad ill. 1. **A. n.** curisque ingentibus æger.**  
 Interpretes Terentij, act. 1. scen. 2. Andr.  
 67. **Al. vt Cicero Tuscul. 3.**  
 68. **al. ex illio se 2. al. poplans nixem invenit ad**  
 69. **C. Fronto. **A. n.** **T. 2.****

## De littera B.

71. **I**nter Benignitatem, & Bonitatē Stoici ita definiunt: quod Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lennis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem benè quidem facere & præstare quod poscitur parata est: non tamen nouis suavis esse confortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.

72. **Inter Beatum, & Felicem:** **b** Beatus sibi tantum est: **c** Felix: **d** & alijs. **Vt** est illud Virgilianum: Sis felix nostrumq; leues **e** quæcumq; laboré. Felix autē dicitur, per quæ **AA 3** datur

datur & accipitur felicitas: ut felix tempus, felix locus, felix euentus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus: Beatus animo, Honestus moribus, Fortunatus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ est: potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In profa quotidiano sermone Balineū, in versu Balneum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: <sup>f</sup> Barbam hominum, Barbas pecudum, vel herbarum dicimus: Barbas & hominum: ut apud Virgilii: Barbas incanāq. menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinū: Buccina est tuba, qua signum datur in g hostes: Buccinus ipse clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prælium: <sup>b</sup> Bellū indicitur: prælium geritur. In i bello enim nō statim prælium: in prælio autem statim & bellum. Vnde & apud antiquos <sup>k</sup> tuba prælii signū erat, belli buccina. Item bellū totū est, id est, rotus conflictus, ut <sup>l</sup> Iugurthinum, Ciuile, Punicum. Pugna vnius diei: <sup>m</sup> Prælium pars pugnæ, licet, & pugna duorum sit aliquando, & sine ferro: vnde & à pugno dicta est.

79 Inter Balsamum, & Opopobalsamū: <sup>n</sup> Balsamum est arbor ipsa, Opopobalsamum succus collectus ex arbore. Nam opos dicitur succus. Probatio autē Balsami, ut dicit Plinius, hæc est: quod si cōtra solem feratur, & corruptum non sit, manum ferentis exurit.

80 Inter Bassos, & Bassus: <sup>o</sup> Bassos nomina propria sunt: Bassus verò appellatiua nomina sunt.

81 Inter q Barbarismū, & Solœcismū: Barbarismus fit in vñaloquela: Solœcismus in pluribus.

B.

<sup>a</sup> Al. distinguunt.

<sup>b</sup> Hoc sensu & Frōto. Beatus, qui apud Græcos μαρπιός.

<sup>c</sup> Ex Seru. videtur ad ill. 1. En. Sis felix, & illud eclog.

<sup>j</sup> Sis bonus, ò felixq.

<sup>d</sup> Al. sequenter & alijs.

<sup>e</sup> Al. quemcumq.

<sup>f</sup> Ex Seru. ad ill. 3. Georg. Barbas in canāque menta, Porrò locus, quem Isidorus citat, est ex 6. En. in quo pro crines, barbas legisse constat.

<sup>g</sup> Al. hostem.

<sup>h</sup> Vide Seru. id illud, s. En. qui fese in bella sequantur.

<sup>i</sup> C. Fronto.

<sup>k</sup> Ex Seru. 11. En. ad illud, bello dat signum & ipse etymolog. lib. 18. c. 1. & 4.

<sup>l</sup> Al. Iurgium.

<sup>m</sup> Sic Non. dicit. bellum.

<sup>n</sup> Ex Seru. ad illud. 3. Georg. Balsamāq. & baccas.

<sup>o</sup> Vetus Glossa. Bassus ευχλες.

<sup>p</sup> Al. Baflos.

<sup>q</sup> Etymolog. lib. 1. c. 32. Vid. Agell. lib. 5. c. 20.

## De litera C.

28 Inter Cælū, & Æther ita distinguitur: quod nō tantū ille astriferus locus: sed & iste aér Cælum vocatur. Æther autē sublimior cæli pars est, in quo sidera constituta sunt. <sup>c</sup> Sanè & Æther aér igneus est superior: Æthra verò lux & splendor est Ætheris.

83 Inter Cras, & Craftinum: Cras ad tempus pertinet, Craftinum ad opus eiusdem temporis.

84 Inter Caſtitatem, & Continentiā hoc interest: quod Caſtitas est corporis incorruptione: Continentia verò post corruptionem sexui renunciatio. \* Primū ex his felicitatis est, non esse, quod metuas: secundū virtutis est, proſternere hostem libidinis, à quo totiens victus atque deiectus es. Quo pri- mū cedere humilitatis est: secundū pa- tientiæ \*. Harū prima felicitatis est, nō noſſe in totum, à quo poſtea liberari optabis. Se cunda verò virtutis e contemnere vitium, quod optimè noueris. Alij Continentiam in coniugijs ſpecialibus, Caſtitatem in virgini- bus intelligunt. Item quidam Caſtitatem accipiunt in mente: Virginitatem verò in corpore. Illa est autem vera caſtitas, quæ nec corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Clamor rationabilis, Clangor irrationabiliū: ut anſerum, vel tubarum.

86 Inter Criminatō, & Criminantē hoc intereffe auctor Orbilius putat: quod Criminatō fit, qui alteri crimen inferat, & id ſæpius faciat: Criminans autem, qui crimen inferat, & cum ſuspicio quoq. id faciat, quare quis magis noxius videatur. Ut Afranius. <sup>i</sup> Nō sum, inquit, tam h̄ criminosa, quam tu, Vipera gannire ad aurem nunquam didici k Dominicam.

87 Inter Callidum, & Versutū: <sup>l</sup> Callidus est in disputando subdolus: <sup>m</sup> Versutus autē cuius mēns in negotiorum actu ad quamlibet fraudem facile vertitur. Ergo <sup>n</sup> Callidū non pro astuto tantum, ſed pro astutè docto dicimus: Versutum autem ab eo quod ani-

mum

**mum** citò verrat. Vnde & <sup>c</sup>Piautus : Versu-

tier es, quàm rota <sup>b</sup>figularis.

88 Inter <sup>a</sup>Curam, & Sollicitudinem: Sol-  
licitudo moderata est, atque temperabilis:  
<sup>b</sup>Cura verò sine moderatione est, vnde &  
Cura dicta est èo, quòd cor vrat.

89 Inter Cognitionē, & Agnitionē qui-  
dam sic distinguunt: quèd Cognitio co-  
rum sit quæ ante non sciimus, & ea postea  
scire permittimur: Agnitio verò eorum, que  
prius scientes, deinceps scire desiuimus, eo-  
rumq. postea recordamur.

90 <sup>a</sup>Inter Commentarium, & Commen-  
tum, & <sup>b</sup>Comicum: Commentarium liber:  
Commentum vel Commentatū volumen,  
idest, ex diuersis libris <sup>v</sup>comatum: scilicet ex  
veteri & nouo testamento.

91 Inter Coram, & Palam: Coram ad per-  
sonam refertur: dicimus enim, Coram illo:  
Palam autem persona caret, quia id ipsum  
significat, quod omnes sciunt. Ergo Coram  
ad personam certam refertur, Palam ad  
omnes.

92 Inter Cauum, & Caupatum: Cauum na-  
turaliter: Caupatum manu.

93 Inter Circiter, Circa, & Circùm: Cir-  
citer ad numerum referendum est: Circa ad  
locum & tempus: Circùm verò vndique.  
Ergo dicimus, circumisse nos orbem, non  
circasse.

94 Inter <sup>a</sup>Circumpedes, & Antepedes:  
Circumpedes sunt obsequia seruorum: An-  
tepedes amicorum.

95 Inter <sup>a</sup>Contingit, Obtinet, Euénit, &  
Accidit: Contingit euentu: Obtinet sorte:  
Accidit casu: Euénit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castiga-  
re: Corripimus verbibus: Obiurgamus  
verbo: <sup>b</sup>Castigamus verbis, cædibus, & ver-  
bitibus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est  
terrena lucra, vel qualibet mundi desideria  
inaniter querere: Ambire verò honorum  
gradus vel ordines potestatum appetere.

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tâ-  
tū vocibus, vel clamore insonare est: <sup>c</sup>Can-  
ere autem interdum modulati, interdum  
vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter <sup>a</sup>Conscribere, Exscribere, & reli-  
qua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa  
simul scribere. Exscribere, quod alibi scri-  
ptum sit transferre. Transcribere, quum ius-  
nostrum in aliud transit. Inscribere accusa-  
tionis est. Adscribere <sup>f</sup>assignationis: Descri-

A bere sc̄ditionis, vel <sup>b</sup>ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Con-  
struere est adificare: <sup>i</sup> Destruere vero, ex-  
terminare.

101 Inter Commodare, & Accommoda-  
re: <sup>k</sup>Commodare est præstare aliquid: <sup>i</sup> Acco-  
modare verò aptare.

102 Inter Confuere, & Suere, vel Adsuere:  
Confuere vestium: Suere codicum: Adsue-  
re coriorum.

103 Inter <sup>a</sup>Consequimur, & Assequimur:  
Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter <sup>a</sup>Consuescimus, Asfuescimus,  
Insuescimus: Consuescimus bona, Insuesci-  
mus mala, Adsuescimus <sup>v</sup>utraq.

105 Inter Capio, & Capesso: Capio ali-  
quando: Capesso frequenter.

106 Inter Cunctos, & <sup>b</sup>P Omnes: Cuncti  
omnes sunt, si modo iuncti sunt, & simulfa-  
ciunt aliquid. <sup>i</sup> Aliter Omnes dicuntur non  
Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: Quòd Cæte-  
ri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.

108 Inter Curalem, & Curialem: Curia-  
les officiales publici: Curules verò sellæ,  
in quibus magistratus sedentes iura red-  
dunt.

109 Inter Cenforem, & Censualem: Cen-  
sores enim iudices vocantur: Censuales ve-  
rò officiales, qui censum prouincialem exi-  
gunt. <sup>f</sup> Interim & <sup>b</sup>Censorium hominem,  
pulcrum dicimus.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Pro-  
pinquum: Cognatus eiusdem generis, Affi-  
nis nuptijs veniens, Propinquus sanguine,  
vel affinitate coniunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Inco-  
lumé animo accipimus, Columem corpo-  
re. Columna autem sanitas, vel sustentacu-  
lum est, <sup>x</sup> quod à Columna est factum: vn-  
de & culmen, vnde & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum:  
Comptum cura: Compositum natura.

113 Inter Crassum, <sup>y</sup> & Grassum: Crassum  
corporis est pinguedinis. Nā Grassari, <sup>a</sup>ani-  
mi nimia crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obefum: Crassus pin-  
guis est: Obefus plus est, quàm pinguis.

115 Inter <sup>b</sup>Cærulum, & Cæruleum: Cæ-  
rulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore  
confestus est natura. Nam Cærulum ipsum  
colorē dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnē: quòd in omni  
carne corpus est: nō in omni corpore caro.

Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamen caro non est. Dicunt autem corpus à corruptione, & caro à carendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt, <sup>c</sup> Capillamenta summa-  
tes <sup>f</sup> arborum.

118 Inter Collum, & Ceruicem: <sup>g</sup> Collū semper Ceruicem, <sup>h</sup> Ceruix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Ut Cicero <sup>i</sup> in Verrem: prætorem tu accusas? <sup>k</sup> Frange ceruices.

119 Inter Cóncidit, & Concídit: Cóncidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concídit, producta media, significat <sup>l</sup> separasse.

120 Inter Cassidem, & Galeam: Cassis de lamina est: Galea de <sup>m</sup> corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: <sup>n</sup> Clypeū sentum, Clupeum <sup>o</sup> ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum & Clupeum: <sup>p</sup> Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago ab eo quod clueat, id est, dicatur, & nominetur & clara sit. Sic & inclytus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Ritum: Cōsuetudo est <sup>q</sup> solitæ rei usus, & consensu duorum plurimorumq; factus. Ritus vero ad iustitiam pertinet, quasi rectū, ex quo pius, æquum, <sup>r</sup> sanctumq.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorem: <sup>t</sup> Cognitor non <sup>u</sup> nisi præsens à præsente præsenti datur. Procurator autē & <sup>x</sup> absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitor aduersus eum solummodo <sup>y</sup> lite <sup>z</sup> contendit, aduersus quem ad agendum constitutus est: Procurator vero apud omnes. Item Cognitor liti tantū dari solet, <sup>a</sup> id est iudicij expediendi gratia: Procurator vero & res omnes administrat.

124 Inter Cōclearium, & Cocleare: Cōclearius qui vendit: Cocleare vero species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudine: Cetum belluam dicimus.

126 Inter <sup>b</sup> Commune, & Epicœnum: Commune <sup>c</sup> generis est: Epicœnum vero animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosum, pilosus & hirsutus.

A 128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antemnarum: Corna vero portum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capie do: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu. Inde & <sup>d</sup> decaluated dicimus validè manu decaluator.

131 Inter <sup>e</sup> Circa, Circū, & Circiter: quod Circa est incerti loci de aliqua parte: Circū certi vndiq; Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Caussam, & Rationem: quod Caussa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Item <sup>f</sup> Caussa est, propter quā fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuale, & Ciucum: <sup>g</sup> Ciuale est, quod ad ciuitatem pertinet: Ciucum, quod ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

## C.

<sup>a</sup> Vtrumque ostendit Varro. lib. 4. ling. Lat. dict. cælum.

<sup>b</sup> F. astrifer.

<sup>c</sup> Ex Seruio ad illud 3. Aen. nec lucidus æhra Side rea politis.

<sup>d</sup> Al. Sexus. p.

<sup>e</sup> Al. c. ea quæ optima.

<sup>f</sup> Al. coniugibus.

<sup>g</sup> Citat alterum versum Non. dict. gannire, ex prosa (Catij, Rosa) Afranij.

<sup>h</sup> Al. criminolits.

<sup>i</sup> Al. quantum.

<sup>k</sup> Al. domini.

<sup>l</sup> Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adelph.

<sup>m</sup> Sic Fest. dict. Versutus, & ipse lib. 10. Etymolog. littera C. & littera R.

<sup>n</sup> Etymolog. lib. 10. littera G.

<sup>o</sup> In Epidico, Scena, cuius princip. Fecisti iam.

<sup>p</sup> Al. Figulari.

<sup>q</sup> Aliter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phorm.

<sup>r</sup> Ex Seru. ad illud. 1. Aen. curisque ingéribus ager,

& 4. Aen. iam dudum sativa cura.

<sup>s</sup> In uno manuscripto hac tantum. Inter commentarios & commentaria: commentarij libri, commentaria volumina.

<sup>t</sup> F. commaticum.

<sup>v</sup> F. concinnatum, aut commatum.

<sup>x</sup> Al. dicamus.

<sup>y</sup> al. Circasse.

<sup>z</sup> Ex Agrat. ad verbum.

<sup>a</sup> Vide aliud discrimen apud Agratiam.

<sup>b</sup> Al. c. cum credimus.

<sup>c</sup> Seru. in ill. 1. Aen. Arma, virumque cano. & 8. Aen.

in limine adesse canebat.

<sup>d</sup> Ex Agrat. omnia.

<sup>e</sup> Vel occasionis Agrat.

<sup>f</sup> Significationis Agrat. male.

<sup>g</sup> F.

# D I F F E R E N T . L I B . I .

9

- <sup>5</sup> f. distinctionis.
- <sup>6</sup> Ordinationis m. s. i. & Agrat.
- <sup>7</sup> Lg. destruere, nif malis, trahente Agratio, extruere  
verò in excelsum fruere.
- <sup>8</sup> Agrat dict. commodatum.
- <sup>9</sup> Nm. dict. accommodat.
- <sup>10</sup> Agrat consequimur studio, a se equum voto.
- <sup>11</sup> Ex Agratio.
- <sup>12</sup> Al. utrumque.
- <sup>13</sup> Vid. Front. dicit. omnes. Fessus eadem fere habet cum  
ipso dicit. cuncti. & Aeson. Pedian. in Diuinationem.
- <sup>14</sup> Apertio erit lectio; aliter omnes dicuntur, nō cun-  
dit. Vid. Seru. ad ill. 1. An. tota armenta sequuntur.
- <sup>15</sup> al. tantum.
- <sup>16</sup> al. interdum.
- <sup>17</sup> al. censorem.
- <sup>18</sup> Vetus glossa. columnina. ἐπιγραφα, & columnen. B.  
etiquor. dict. columnna ipse etymolog. lib. 10. littera C.
- <sup>19</sup> al. quia.
- <sup>20</sup> Ex Agrat. crassari, grassari.
- <sup>21</sup> al. pinguedo.
- <sup>22</sup> a. & crud. est Agrat. aut animi, aut crudel.
- <sup>23</sup> Ex C. Frontone. dictio autem natura loco mota posse-  
fitioni sua restituenda, legendumque, cœrulus est color  
naturæ.
- <sup>24</sup> Sic lib. etymolog. 11. c. 1.
- <sup>25</sup> Creando in etymolog.
- <sup>26</sup> Capillamenta seminum.
- <sup>27</sup> al. arboris.
- <sup>28</sup> 2. Ex Seru. ad ill. 2. An. ceruici imponere nostræ.  
Etymolog. lib. 11. c. 1.
- <sup>29</sup> al. collus.
- <sup>30</sup> Lib. 5.
- <sup>31</sup> In altero exemplari, strangere ceruices & superbiā  
incline, que, vt glossematio, inducenda.
- <sup>32</sup> Sic Aeon. od. 3. lib. 1. Horatij in illo versu, ne quicquā  
Deus absidit: exponit absidit, separavit.
- <sup>33</sup> al. c. fit.
- <sup>34</sup> Ex Cariso. in C. Frontone: male. Clupeum armorum  
clypeum imaginis.
- <sup>35</sup> al. ornamenta.
- <sup>36</sup> Locus mutilus, quem sic ex Cariso suppleri posse existi-  
mo. Clypeus masculino genere est, quem scutum  
dicitur, ab eo quod est Clepo, κλεψιον. Id est, celo:  
quum clupeum imago dicatur, & nominetur à  
clueo, quod clara sit. Sic & in Seru. ad ill. 7. An. nec  
clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent  
corpus ἀνδρὸν κλεψιον.
- <sup>37</sup> al. Solito rei consensu usus dicitur.
- <sup>38</sup> al. pendet quia.
- <sup>39</sup> al. si respicimus.
- <sup>40</sup> Fest. dict. cognitor. c. enim præsens à præsenti  
præside datur.
- <sup>41</sup> al. iussu præsidis præsentis præsenti d.
- <sup>42</sup> al. quem a. constituit.
- <sup>43</sup> al. item.
- <sup>44</sup> al. defendit, a. nō est clam gr. θρεψις αριθμus.
- <sup>45</sup> al. item.
- <sup>46</sup> Sic. lib. 1. etymolog. c. 6. filii. coni. C. Frontone  
al. gentis.
- <sup>47</sup> Decaluationis mentio. Concil. Tolet. 16. c. 3. Eme-  
riten. c. 15. Et alibi, passim verò in legibus Visigothorum  
etique perpetua infamia nota.

- A <sup>c</sup> In m. s. f. inter circa & circum, quod circa est  
de aliqua parte loci, circum vndeque.
- <sup>d</sup> C. Fronto. Caussa docet factum, ratio soluit ob-  
scura.
- <sup>e</sup> Acton. & Porph. in Od. lib. 2. Horat. ita tantum distin-  
guunt, quod ciuicum antiqua figura dicatur, ciuile non  
item.
- D e littera D.**
- 135 Inter Diurna, Diutina, & Diuturna:
- Diurna <sup>a</sup> à die dicta sunt, vt diurna  
merces. Diutina dicta ab eo quod est, quod  
diudurauerit. Diuturna verò à perpetua-  
te dicta, quasi æterna.
- 136 Inter <sup>b</sup> Disertum, & <sup>c</sup> Discretum: Di-  
sertus orator est: <sup>d</sup> Discretus est doctus, &  
discendo dictus.
- 137 Inter Diuitem, & Locupletem: <sup>e</sup> Di-  
ues est pecunijs: <sup>f</sup> Locuples autem fundis:  
quasi glorum diuitijs plenus.
- 138 Inter Defensorē, & Vtorem: <sup>h</sup> De-  
fensor curat, ne fiat iniuria: Vtor id facit, ne  
impunè sit facta iniuria.
- 139 Inter Deformem, & Turpem: Defor-  
mis ad corpus pertinet: Turpis ad <sup>i</sup> animū.
- 140 Inter Dementem, & Delirum: <sup>k</sup> De-  
mens est cuiuscunque ætatis amens, <sup>l</sup> & si-  
ne mente: <sup>m</sup> Delirus autem per ætatem  
mente defectus: Dictus autem ita eò quod  
recto ordine, quasi lira aberret. Lira enim  
est arationis genus, <sup>n</sup> quum agricolæ <sup>o</sup> fa-  
cta semente dirigunt pulcos.
- 141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus im-  
misericors, quasi diuina ira in id adactus.
- <sup>p</sup> Atrox, crudelis, hoc est crudus, neq; suavis,
- 142 Inter Dolum, & Dolorem: <sup>t</sup> Dolor est  
corporis incommoditas sive molestia. <sup>v</sup> Do-  
lus verò occulta malitia, blandis sermoni-  
bus adornata.
- 143 Inter Dolum, Insidias, & Fraudes: Do-  
lus animo fit: Insidia loco sive telo: Fraus:  
circa fidem <sup>x</sup> inutuam.
- 144 Inter Dementiam, & Amentiam: De-  
mentia temporale vitium est: Amentia per-  
petuum. <sup>y</sup> Dementia autem dicta, quasi di-  
minutio mentis.
- 145 Inter <sup>z</sup> Distinctionem, & Subdistinc-  
tionem: Distinctio finem <sup>a</sup> sensus facit: Sub-  
distinctio <sup>b</sup> suspendit.
- 146 Inter <sup>c</sup> Dimidium, & Dimidiatum:  
Dimidium, est æqua pars diuisa: Dimidiatum,  
vtique pars, <sup>d</sup> sed non æqualis.
- 147 Inter Diuertit, & Diuortit. <sup>e</sup> Diuortio  
est separatio: quum mulier à viro discedit.
- f Di-

- <sup>f</sup> Diuertit verò, qui à s via vel ratione deflectit.
- 148 Inter <sup>b</sup> Deluit, & Diluit: Deluit purgat<sup>i</sup> Diluit temperat. Liuius de morte Mitratis, <sup>k</sup> quòd quum diluifset.
- 149 Inter Dilectum, & Delectum:<sup>1</sup> Dilectum à diligendo: Delectum ab <sup>m</sup> diligendo.
- 150 Inter Directum, & Derectum: <sup>n</sup> Directum per latum est: Directum per longū.
- 151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes diuidit: Secernit, qui ex multis seorsum multa eligit.
- 152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semel idē pronuntiat: <sup>o</sup> Memorat, non qui semel dicit: sed qui saepius idē, memoriae conseruandæ cauſſa, facit.
- 153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigimus, quæ curuasunt: p. Dirigimus, quum ali quò tendimus.
- 154 Inter Deportare, Comportare, & Exportare: <sup>a</sup> Deportare est aliquid afferre: Cōportare in vnum locum conferre: Exportare tollere.
- 155 Inter Discedere, & Abscedere, & cetera: Discedere per diuortium dicimus: Abscedere per absentiam: Secedere persingularitatem: Decedere per mortem.
- 156 Inter Deduco, & Diduco: <sup>f</sup> Deduco de amico <sup>t</sup> producendo: Diduco autem distraho vel <sup>y</sup> diuido. Item quantū ad <sup>x</sup> equos triumphales, refertur: Si equi, duxere trium phos: Si boues, <sup>y</sup> deduxere. Item quantum ad naues: <sup>z</sup> Subducere in terram dicimus: <sup>a</sup> Deducere autem in mare. Vt, <sup>b</sup> Deducunt socij naues.
- 157 Inter Duo, & Ambo: vtique qui dicit <sup>d</sup> Duo, numerat: qui Ambo iungit.
- 158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.
- 159 Inter Duo, & Bina: <sup>e</sup> Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas, binas litteras, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litteræ, quæ epistolam significant. Nam non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quæ singularem numerum admittunt.
- 160 Inter Domum, & Hospitium: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nā Hospitium tunc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quā ab aliquo ipſi recipimur.
- A f vnde & qui venit, & ad quem venitur, hospes dicitur. Sic Plautus: <sup>z</sup> Hospes necat hospitem captum manu.
- 161 Inter <sup>b</sup> Decentem, & Speciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus, natura, siue forma.
- 162 Inter Deformem, & Informem: Deformis est <sup>i</sup> cui deest forma: <sup>k</sup> Informis ultra formam.
- 163 Inter Decus, & Decorem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis specie.
- 164 Inter Delatorem, & Dilatorem: <sup>l</sup> Delator, qui defert ad <sup>m</sup> accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.
- B 165 Inter Draconem, & Traconem: Draco est immanis bellua: <sup>o</sup> Tracones vero sunt hiatus terræ.
- 166 Inter Diuiteim, Potenteim, Fortunatum, Locupletem, & Honestum: Diues est potentia, & virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: p. Fortunatus, q. subito factus beatus: Honestus moribus, & honore vſus.
- 167 Inter Do, & Cedo: <sup>r</sup> qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, defantum dicit.
- C 168 Inter <sup>f</sup> Deum, & Diuum: quod Deus semper est: Diuus fit.
- 169 Inter Damnum, & Iacturam, & Detrimentum: Iacturam <sup>t</sup> scientes & vtrō patimur: Damnum <sup>v</sup> subito, & non credentib. nobis fit: <sup>x</sup> Detrimentum, leue damnum fit in parte.
- 170 Inter Donum, & Munus: <sup>y</sup> Donum Deo offertur: Munus hominibus.
- 171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.
- 172 Inter Delictum, & Injustitiam: Delictum quidam leue putauerunt esse peccatum, quasi <sup>z</sup> negligentis derelictum: Injustitiam verò inimane aliquod sœuīmque commissum.
- 173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolus tergiuersatio: Dolor verò corporis inquietudo.
- 174 Inter Dolosum, & Inimicum: Dolosus est qui occulta machinatione gravatur: Inimicus verò, qui mala facit apertius.
- 175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco, amicum: Diduco, distraho.
- 176 Inter Directum, & Derectum: <sup>a</sup> Directum in rectum vadens: <sup>b</sup> Derectum in latere rectum.
- 177 In-

# DIFFERENT LIB.

1

- 

*De littera Endogribis inv.*

19. The following table gives the number of cases of smallpox reported in each State during the year 1802.

178 Nter.Externum,& Heternum: Heternum dicimus pridianum: Externum

**terium dicimus priuatum. Externum autem extraneum, hoc est alienum.**

179 Inter Eloquentem, & Loquacem.

<sup>a</sup> Sinceritas facundiæ Eloquentum est; et si sicut ergo dicitur sinceritas Logoracium: Vñ

**de est Sallustius:** <sup>b</sup> **L**oquax magis, quam

facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse.

*habitum, nunquam dilectum.*

- 180 Inter Expertem, & Expertum: <sup>c</sup> Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, <sup>d</sup> ignarum.
- 181 Inter Exercitatum, & Exercitum: <sup>e</sup> Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.
- 182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.
- 183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: <sup>f</sup> quodd Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequenter temulentia vini est. De qua Apostolus ait: <sup>g</sup> Neque Ebriosi regnum Dei posidebunt. Pulchre autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium <sup>h</sup> è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Qua sententia expressit, quodammodo nec mortuum eum fuisse, nec viuum.
- 184 Inter Euentū, & Euenta: Euentus ipsa res est: <sup>i</sup> Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.
- 185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quodd Egestas peior est, quam paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper <sup>k</sup> turpis est.
- 186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest: ut poenas expertus: Scientia autem in bono tantum.
- 187 Inter Emittit, & Admittit: Emittimus <sup>l</sup> alios à nobis: Admittim<sup>m</sup> alios ad nos. Sic quidam virginis cuidam ait: Murum sequi tuo exstreme: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.
- 188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: <sup>n</sup> Arbitrari iudicium animi proferre.
- 189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suū esse desit.
- 190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, <sup>o</sup> vel adprobatur.
- 191 Inter Efferunt, & Eferunt: <sup>p</sup> Efferunt qui <sup>q</sup> exportant, per duo ff. Eferunt autem qui <sup>q</sup> laudandum extollunt per vnu f. Cicero: Nimium fortasse hæc illi efferunt.
- 192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exequimur <sup>r</sup> morte, in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.
- 193 Inter Extemplo, & Illico: <sup>s</sup> Extemplo,

- A repente vel statim, vel subito: <sup>t</sup> Illico mor, vel continuo.
- 194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, vt Cicero: lumina ciuitatis extincta sunt: restinctum vero incendium. Ut idem Cicero: subiectos proprieiam ignes, circumdatosq; restinximus.
- 195 Inter <sup>v</sup> Equitem, Equestrem, & Sequestrem: <sup>x</sup> Sequestris dicitur, qui certantibus medius interuenit: per quem vtraque pars <sup>y</sup> æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet <sup>z</sup> in armis. Equestris vero locus vel ordo. Ut si dicas: ille homo Equestris est. Item <sup>a</sup> militat ille in Equestri ordine <sup>b</sup>.
- B 196 Inter Exanimem, & Exanimatum: <sup>c</sup> Exanimis, est mortuus: Exanimatus vero, timens. Ut est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.
- 197 Inter <sup>d</sup> Eu, & Heus: Eu interiecit dolentis est: Heus aduerbiū vocantis.
- 198 Inter Ensem, & Gladium: <sup>e</sup> Ensis est ferrum tantum: Gladius vero totus. Mucro autem non tantum gladij, sed & cuiuscunquam teli acumen est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prælio: Mucronē in opere.
- C 199 Inter Spolia, & Exuuias: <sup>f</sup> Exuuia ducum sunt: Spolia priuatorum.
- 200 Inter eum, qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: <sup>g</sup> Primo quodd <sup>h</sup> Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palam ei fuerint concessa. Ita fit, ut relegato, mentionem bonorum in sententia <sup>i</sup> haberi, non profit, deportato noceat. Item distat & in loci qualitate. Quod cum Relegato quidem humanius transfigitur: Deportatis vero solent insulæ assignari, quæ sunt asperimæ, quæque sunt paullò minus summo suppicio comparanda.
- D 201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, vbi nunquam habitatū est: Desertum, vbi aliquando habitatum, & derelictum est.
- 202 Inter <sup>k</sup> Execrationem, & Iurationem: Execratio, <sup>l</sup> vtputà si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi evenit.
- 203 Inter Expertum, & Experrectum: <sup>m</sup> Expertum, aliquid agnatum: Experrectum à somno.
- 204 Inter En, & Em: En, quum ostendis: Em, quum increpas.
- E 205 In-

- 205 Inter Ebrium, & Ebriosum: Ebrius ad tempus multum bibit: Ebriosus semper multum bibit.
- 206 Inter Aequū, & Equum: Equus, quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quando verò pro iusto <sup>a</sup> scribitur per z. diphthongon geminata u.u.est scriben- dum.

## E.

- <sup>a</sup> Varr. 4. de ling. Lat. Loquax, qui nimium loqui- tur, eloquens qui copiose loquitur. ipse etymolog. lib. 10. littera. C. & L.
- <sup>b</sup> Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. c. 15. incer- tum unde.
- <sup>c</sup> Ex Seru. ad ill. 3. Aen. exerceite fatis. Ipse etymolog. lib. 10. littera. E. dictionibus, expertus, & expers.
- <sup>d</sup> De te vel causa quæ agitur: vt glossema reijen- dum, nec Seruius agnoscit.
- <sup>e</sup> Ex Seru. loco citato: exerceite, inquit, fatigate: exercitatus peritus: exercitus laboribus: exercita- tus studijs.
- <sup>f</sup> Inuit idem discrīmen Cicero. Tusc. quæst. lib. 4.
- <sup>g</sup> 1. Corint. c. 6.
- <sup>h</sup> al. à somno.
- <sup>i</sup> Non dicit. euentus: ex libro. 1. Lucretij: Euentum di- ci poterit quodcumque erit actum.
- <sup>k</sup> epitheton Virgilianum, turpis egestas.
- <sup>l</sup> al. à nobis ad alios.
- <sup>m</sup> Non dicit. arbitriji.
- <sup>n</sup> al. animi nostri est.
- <sup>o</sup> Ex Seru. ad illud 1. Geor. multo expectata labo- re, quin & expectare pro probare ab eodem usurpatur. 2. Geor. crassaq; terga, Expecta,
- <sup>p</sup> Eadem Agratius, nibil tamen de duplicit. ff. effertur, inquit, qui portatur: & efferunt, qui laudando ex- extollunt.
- <sup>q</sup> al. asportant.
- <sup>r</sup> f. laudando.
- <sup>s</sup> Varr. lib. 6. de ling. Lat. extemplo est continuo. al. extemplo subito, illico continuo.
- <sup>t</sup> Non, illico significat statim mox.
- <sup>v</sup> al. æquum.
- <sup>x</sup> Seru. ad illud. 11. Aen. & pace sequestra: seque- ster est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. Et sic fere Fest. al. æquus.

- <sup>y</sup> al. æqua fide æquatur.
- <sup>z</sup> Due illa voces in armis, ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. vbi agit de militibus equestribus, omittuntur & sane mibi suspecta sunt. Fortassis adiecerat equiti, etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilij loco. 3. Georg. Atque equi- te docuere sub armis. Insultare solo. Non dicit. equi- tem & equites.
- <sup>a</sup> al. miles.
- <sup>b</sup> al. sequester suspector penoris dicitur. f. sus- ceptor pignoris.
- <sup>c</sup> Ex Seru. ad illud. 1. Aen. Exanimumque auro corp. & interpretibus Terentij actu. 1. Scen. 4. Andria & alibi.

- A <sup>d</sup> Ex Agratio. <sup>e</sup> Lib. 8. Etymolog. c. 6. <sup>f</sup> Videtur ex Seru. ad illud. 11. Aen. ipsostesse du- ces. <sup>g</sup> Etymolog. lib. 5. c. 27. <sup>h</sup> al. qui relegatum. <sup>i</sup> Lego non haberi possit. <sup>k</sup> Videtur ex Seru. ad illud. 2. Aen. vos aræ, enesque nefandi: execratio est aduersorum deprecatio: iusirandum verò optare prospera. <sup>l</sup> f. vt malum non patiar. <sup>m</sup> Ex C. Frontone. Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala: experreetus de somno. <sup>n</sup> f. accipitur.

## De littera F.

- B 207 Inter Fidelem, & Fidum: <sup>a</sup> Fidus amicus dicitur: Fidelis famulus. Itē Infidelis est, qui caret firmitate: Infidus, qui fide.
- 208 Inter Famosum, & Infamem: <sup>b</sup> Fa- mosus est, de quo fama loquitur seu bene, seu male: Infamis verò, tantum malæ famæ est.
- 209 Inter Ferocem, & Ferum: <sup>c</sup> Ferox dicitur animus: Ferus leo.
- C 210 Inter Fallacem, & Mendacem: Om- nis homo fallax id agit, vnde quisque fal- latur: non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicut Mimi, & Comœdiæ, & multa poemata, ybi mendacium delectan- di potius studio, quam fallendi voluntate scribitur. Nam & omnes ferè, qui iocantur, mentiuntur.
- 211 Inter Furiatum, & Furiosum: <sup>d</sup> Fu- riosus est, qui ferarum ritu fertur, & ab eo furor nunquam recedit: Furiatus qui furit ex causa.
- 212 Inter Furiosum, <sup>e</sup> Furentem, & Ira- tū: Furiosus est corde: <sup>f</sup> Furens caussa: <sup>g</sup> Ira- tus merito.
- 213 Inter Ferocitatem, & Feritatem: Fe- rocitas sæpe laudi habetur. Est enim fe- rocitas militum: Et Ferox iuuentus dicitur. Fe- ritas autem dirus animi habitus.
- 214 Inter Formidinem, Pauorem, & Metum, siue Timorem: Formido obijci- tur vel oculis, vel animo, sine adhibita ra- tione, & maximè parvulis. Pauor au- tem cum timiditate animi subita est con- turbans occasio: quæ tamen soluitur ra- tione vel tempore, nec stat. Item Me- tem est motus interior animi subitus, siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatione.

BB Timor

Timor verò est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porrò timiditas animi, vitium sempiternum est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando Timor, Timiditas nunquam. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est quum temporalia bona, quisque sibi i subtrahi perhorrescit: bonus, quum quanto quis Deum ardenter diligit, tanto eum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, & decet, pro qualitate temporum atque causarum.

**B** 215 Inter Facinus, & Flagitium: ita videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, Flagitium vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt k omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruperint animum in Facinora profiliunt.

**C** 216 Inter Phantasiam, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando postea in animo figurata: ut putà, aui, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasiam dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: ut putà species aui quem nunquam vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergò speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmentaque memoriarum, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quidlibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum queritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerū incognitio cognitarum.

**D** 217 Inter Fiduciam, & Confidentialiam: <sup>1</sup> Fiducia in bonis rebus: Confidentialia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippe virtutum est: Fama verò vitorum. Ennius in Achille. Summam tu

A tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona m paratam gloriam: n Malevolentibus enim famam tollunt o benevolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuitu venit, nulla palam causa, Fortunā vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: p vt putà, Fati esse dicebant, quod nascimur, quod occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis q accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod t verum est, Falsitas est: Fingere quod f verum non est, Mendacium est. Vnde & Cato: Tu, inquam, si t verum supprimis, Falsarius agnosceris: si falsa cōfingis, Mendax esse v videris.

221 Inter Falsum, & Fictū: x Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sèpe ita luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantum verissime est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique comprehendit.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: y Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondosus verò est z locus. Licet enim abundet frondibus: non tamē est de frondibus totus. Sic & a Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est b retro, & in proximum: Deflecti verò longius, & in deuum.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quod Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti téporale est: Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frendere: Fremere, est furorem mentis, usque ad vocis tumultum excitare: c Frendere verò propriè, dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quod hæc equi frendant, id est, d premant dentibus & mordent. Hinc & frenetici dicti: eò quod dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est ybertym lacrymas fundere, quasi fluere: e Plorare, est quasi cum voce flere: f plangere, cum lacrymis pectus, aut faciem tundere.

dere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Miserere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatio ne. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egen tes vnde & luctus dicitur.

238 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantum sollicitare terram: Effodere, hoc ipsam faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

239 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriæ.

240 Inter Flagitare, & Flagitiare: quod Flagitare idem est, quod <sup>h</sup> acriter interpellare: Flagitiare verò est <sup>i</sup> impurare.

241 Inter Fugiunt, & Diffugiunt: Fugiūt pariter: Diffugiunt diuisi.

242 Inter Fatemur, & Confitemur: <sup>k</sup> Cof ficii proprij arbitrij est: <sup>l</sup> Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis <sup>m</sup>.

243 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti? percontandi differentia est. Nam quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quo loco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

244 Inter Fluit, & Desfluit: Fluit quod naturaliter decurrit, vt humor: Desfluit autem, quod <sup>n</sup> state, vel vetustate disoluitur: vt <sup>o</sup> casas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus; humore rerum, <sup>p</sup> sanie viuorum, tabe mortuorum.

245 Inter Funebre, Funereum, & Funes tum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod <sup>q</sup> funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

246 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per r. litteram ad odorem refertur: per l. ad flamمام & ignem. <sup>r</sup> Nam quando incendium significat quod flatu alitur per l. dicimus: & quando odorem, <sup>s</sup> quia fracta specie maior est, per r. enuntia tur.

247 Inter Fratrem, & Germanū: <sup>t</sup> Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ex eadem matre. Qui verò ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex eadē geni-

A trice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: <sup>u</sup> Valens verò ex præci pnis viribus, vt Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: <sup>v</sup> Figura est <sup>w</sup> artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Partū: Farctum dicimus, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Laf sum: <sup>x</sup> Fessum, animo & <sup>y</sup> cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

B 242 Inter Frameam & Machæram: <sup>z</sup> Fra mea appellatur gladius, ex vtraque parte acutus, quam vulgo Spatam <sup>a</sup> dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex una parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus nā que pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus initur.

244 Inter Flumen, & Fluuium: <sup>b</sup> Flu men, torrenem &c. Fluuius, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Flu uius, cuius aqua: Torrens autem inde di

C chtus, quia pluia crescit, siccitate torreficit, id est, arescit. <sup>c</sup> Vnde & Pacuuius flammeo vapore torrens torret. Porrò Riuus vocatur, qui subito ex pluia fit, celeriterque decurrit, ac deficit: <sup>d</sup> Fons autem est <sup>e</sup> caput aquæ nascentis. Amnis autē, flutius est nemore <sup>f</sup> & frondibus redimitus, <sup>g</sup> & ex ipfa amoenitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: <sup>h</sup> Fulgur, est splendor <sup>i</sup> micantis nubis: Fulmen autem, mucro est feruidus, ventorum violen tia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autē hæc <sup>j</sup> Fulgor, Fulgur, & Fulmen: <sup>k</sup> Ful gor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod findit. Et ideo cū trinis radijs finguntur.

246 Inter Florida, & Florulenta: Florida, sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: <sup>l</sup> Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente <sup>m</sup> gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis bestia Fera, non omnis Fera, Bestia: <sup>n</sup> Bestiæ nā que sunt, quæ mortu vel vnguibus fæciunt:

vt pardileones,tigrides, sàvastando dictæ. Feræ autem etiam illæ sunt : quæ et si non seuiunt tamen sylvestres sunt , dictæ autem feræ , quòd v & naturali vtantur libertate , & desiderio suo fertantur.

249 Inter Fastos,& Fastos dies: <sup>v</sup> Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quam mali:Dies <sup>v</sup> fasti,quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefasti dies: <sup>a</sup> quòd Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & caussam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quòd nefas sit, quicquā his diebus agere vel dicere, vel sacrum facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti. <sup>B</sup>

251 Inter Festos dies, & Sollemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sollemnes verò, qui ad omnes pertinent: vt parentalia. Ut quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollemnitas præstissime.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulguri: Fulmen, quod ferit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de cælo.

253 Inter <sup>b</sup> Fœdus,& Fœdus: Fœdus turpis:Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: <sup>c</sup> Fides in fide: Fidis de chorda.

255 Inter Fœnam, & Fœnus: Fœnū palea:Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat,& Flagrat: Fragat redolent: <sup>d</sup> Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fauū: Fauor adiutorium est:Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, eum qui furtum facit:Furtatū, quod furatur fur.

259 Inter Fatum , & Fatuum: Fatuum, segnem : Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos,& Fastus: <sup>e</sup> Fastus de superbia:Fastos de libris.

261 Inter Fœminam , & Femina: Fœmina de homine : Femina femora sunt.

262 Inter Forfices , & Forcipes: <sup>f</sup> Forfices,id est forficias : Forcipes,tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium : <sup>g</sup> Adulterium est, coniugalis tori inquinamentum : Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus , ex plendæ libidinis consecrando licentiam.

A Scripturæ autem solent fornicationem vocare <sup>h</sup> omnem illicitam corruptionem: sicut est idolatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: <sup>i</sup> propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificijs arcuatissimos fornices antiqui vocabant, in quibus meretrices constitutæ prostituebantur. Meretrices autem dicuntur à metendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

## F.

<sup>a</sup> Ex interpretibus Terentij, Act. 1. Scen. 2. Phorm.

<sup>b</sup> Vide Non. dict. Fama.

<sup>c</sup> Ex C. Frontone.

<sup>d</sup> al. penè qui loquuntur.

<sup>e</sup> Ex Seru. ad illud. 2. Æn. furiata mente Choribus.

<sup>f</sup> al. furientem.

<sup>g</sup> al. furiens.

<sup>h</sup> Ex interpretibus Terentij act. 1. Scen. 1. And. & al. 3. Scen. 1. Hecyra.

<sup>i</sup> al. abstrahi pertimescit.

<sup>k</sup> al. hominum.

C <sup>1</sup> ex Seru. ad illud. 1. Æn. generis fiducia vestra.

<sup>m</sup> al. parata gloria.

<sup>n</sup> f. male viuentes.

<sup>o</sup> f. bene viuentes:

<sup>p</sup> Ex Seru. mente ad ill. 4. Æn. quem dederat cursum fortuna peregi.

<sup>q</sup> al. occiderit.

<sup>r</sup> al. verè.

<sup>s</sup> al. verè.

<sup>t</sup> al. vera nobis comprimis.

<sup>v</sup> al. iudicaberis.

<sup>x</sup> Ex interpretum Terentij mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.

<sup>y</sup> Ex Seru. ad ill. 2. Æn. nemora intef frondea. Vnde locus ante multilus, restitus.

<sup>z</sup> al. locus.

D <sup>a</sup> al. germineum,& germinosum.

<sup>b</sup> al. à recto.

<sup>Lib. 1 o. Etymol. littera F.</sup>

<sup>c</sup> al. imprimant.

<sup>d</sup> Fest. dict. plorare.

<sup>f</sup> Sic vetus glossar. plangoribus.

<sup>g</sup> f. lucus.

<sup>h</sup> vetus glossar. flagitauerit.

<sup>i</sup> Male imputare.i. m. f. Impura res est.

<sup>k</sup> Non. dict. confiteri.

<sup>l</sup> Seru. ad illud. 4. Æn. Anna fatebor enim.

<sup>m</sup> al. profiteri,id est.

<sup>n</sup> Seru. ad ill. 8. Æn. Sanie tabo que fluentes, sentit. sanies mortui est, tabo viuentis, scilicet sanguinis.

<sup>o</sup> al. in funere.

<sup>a</sup> Ex Seru. ad ill. 1. En. fragrantia mella, in altero incendio, nam quando flammam & ignem, qui incendiam significat, forte legendum, nam quando flammam & incendium significat, praesume Seruus.

<sup>b</sup> al. qui à fracta.

<sup>c</sup> al. pronuntiatur.

<sup>d</sup> Sic lib. etymolog. 9. c. 6.

<sup>e</sup> Ex ed. lib. citato videtur legendam, ex eadem matre non patre, & infra, est enim germanus ex eadem genitrici, non ex eodem germine manans. alias sibi tenuarius Isidorus his duabus locis, & Seruus, unde famulis ad illud. 5. En. Haec germanus Eryx.

<sup>f</sup> al. eadem matre & patre.

<sup>g</sup> Interpretes Terentij actu. 3. Scen. 5. Hecyr. validus, robustus & habitor corpore.

<sup>h</sup> C. Frento figura artis opus, forma naturae bonum.

<sup>i</sup> al. hominis.

<sup>j</sup> Vid. Seru. lib. 8. En. ad ill. ter fessus valle refedit. Eryx. etymolog. lib. 1. o. littera F. Alter Verrius apud Diomedem lib. 1. quod fatigatus sit, cum quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cum quis labore deficit, vt laetus.

<sup>k</sup> al. corpore.

<sup>l</sup> sic lib. 18. etymolog. c. 6.

<sup>m</sup> al. vocant.

<sup>n</sup> C. Frento contra : flumen idem fluit & manet: fluvius temporibus siccatur. Est autem torus ferè hic locus ex lib. 1. etymolog. cap. 2. 1. ex quo verba fluvius cuius aqua, in fluvius decursus aquæ, mutanda videntur.

<sup>o</sup> Fest. dict. torrens, ex Antiope citat, porro dictio torrent, & hic & in Etymol. in terræ mutanda, legendumque flameo vapore terrens terræ factum exusserit.

<sup>p</sup> Varr. lib. 4. ling. Lat. dict. fons, & Festus à fundendo.

<sup>q</sup> al. corpus.

<sup>r</sup> al. ex frondibus.

<sup>s</sup> Varr. & Fest. melius à circumendo, aut circumnando.

<sup>t</sup> Sic ferè Non dict. fulmen.

<sup>u</sup> al. micantibus nubibus.

<sup>v</sup> al. fulgus. f. fulgos.

<sup>w</sup> al. fulgus.

<sup>x</sup> A Seru. dissentit, qui ad ill. 1. En. frugesque receptas, qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg. filia quassante legumen.

<sup>y</sup> Ex Seru. lego: sub mento guttulis parte, sunt hac lib. 7. Etymolog. c. 3.

<sup>z</sup> Etymolog. lib. 12. c. 2.

<sup>aa</sup> al. à vi, quæ sanguinem, etymolog.

<sup>bb</sup> al. dictæ quod.

<sup>cc</sup> Ex Seru. ad ill. 1. En. pinguisque ferinæ, & in etymolog.

<sup>dd</sup> al. fastuus.

<sup>ee</sup> Festus dict. fasti, & Seru. ad illud. 3. En. stirpis Achilleæ fastus.

<sup>ff</sup> al. fastus.

<sup>gg</sup> Fest. dict. festis diebus. Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict. fasti dies.

<sup>hh</sup> F. Inter foedum, & foedus: Foedum turpe, foedus placitum.

<sup>A</sup> Forte ex Agratio lego, fides de fidilitate, fidis de chorda.

<sup>i</sup> Hinc flagratores, quod mercede flagris cedebantur. Fest. dict. flagratores.

<sup>j</sup> Ex Agratio.

<sup>k</sup> Melius Seru. ad ill. 8. En. Versantque tenaci forcipe ferrum. Forcices sunt, quibus incidimus. Forcipes quibus aliquid fororum tenemus, nam forū est calidum. Fest. dict. forcipes.

<sup>l</sup> Etymolog. lib. 5. c. 26.

<sup>m</sup> Ezechiel. 16. multis locis. Osea. 2. c. 14. ali.

<sup>n</sup> al. per illicitam.

<sup>o</sup> al. per illicitem.

<sup>p</sup> al. per illicitem.

<sup>q</sup> al. per illicitem.

<sup>r</sup> al. per illicitem.

<sup>s</sup> al. per illicitem.

<sup>t</sup> al. per illicitem.

<sup>u</sup> al. per illicitem.

<sup>v</sup> al. per illicitem.

<sup>w</sup> al. per illicitem.

<sup>x</sup> al. per illicitem.

<sup>y</sup> al. per illicitem.

<sup>z</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

<sup>nn</sup> al. per illicitem.

<sup>oo</sup> al. per illicitem.

<sup>pp</sup> al. per illicitem.

<sup>qq</sup> al. per illicitem.

<sup>rr</sup> al. per illicitem.

<sup>ss</sup> al. per illicitem.

<sup>tt</sup> al. per illicitem.

<sup>uu</sup> al. per illicitem.

<sup>vv</sup> al. per illicitem.

<sup>ww</sup> al. per illicitem.

<sup>xx</sup> al. per illicitem.

<sup>yy</sup> al. per illicitem.

<sup>zz</sup> al. per illicitem.

<sup>aa</sup> al. per illicitem.

<sup>bb</sup> al. per illicitem.

<sup>cc</sup> al. per illicitem.

<sup>dd</sup> al. per illicitem.

<sup>ee</sup> al. per illicitem.

<sup>ff</sup> al. per illicitem.

<sup>gg</sup> al. per illicitem.

<sup>hh</sup> al. per illicitem.

<sup>ii</sup> al. per illicitem.

<sup>jj</sup> al. per illicitem.

<sup>kk</sup> al. per illicitem.

<sup>ll</sup> al. per illicitem.

<sup>mm</sup> al. per illicitem.

canum: <sup>t</sup> Gallum in Gallia natum: Gallicū ex Gallia latum: Gallicanum <sup>v</sup> quod aliquid ex Gallia afferit.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem utero: <sup>x</sup> Germana verò ex utriusque manans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: <sup>y</sup> Genitor naturæ vocabulum est, siue originis: Nam Pater dignitatis & honoris nōmē est. Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres dicimus. Genitores <sup>z</sup> verò nostri, à quibus natim sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas. Ut putā, ille generauit, illa parturijt.

276 Inter Gubernatorem, & Nautam: quèd omnis Gubernator, nauta esse potest: omnis nauta Gubernator <sup>a</sup> esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximū: <sup>b</sup> Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

<sup>c</sup> Cic. Tuf. 4. cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur:

cum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lētitia gestiōs, vel nimia dici potest: quam ita definiunt: sine ratione animi elationem.

d al. animæ.

e al. anima.

f Isaiae cap. 18. & 57. vbi in vulgat. non est pax imp. dicit Dominus.

g al. gaudere.

h Non dicit graue. Seru. ad ill. 1. Aen. nodisque grauatum.

i al. accidenti.

k Ex Varrois sententia lib. 5. de ling. Latina, qui loqui à loco derivat, quòd siue quoq; loco verba dicantur.

l al. temperanter.

m Non dicit garrire.

n Vid. Non-dictionibus, ferre, & gerere.

o 1. Aeneid.

p al. ponderatur.

q al. ponderatur.

r Gens, & nationis, & familiæ. Seru. ad ill. 1. Aen.

Gens inimica mihi.

s C. Fronto. fere eodē sensu Corinthium ciuem dicimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fontem.

t Sic Fronto. Gallus natione, Gallicus ex Gallia.

v f. scrib. Gallicanus qui al.

x Sibi ipsi contrarius Iſidorus supra.

y Seruus tamen ad ill. 1. Aen. Prospiciens genitor;

A Venerabilis inquit, vt Tybri pater, ergo nōmē ad verum pertinet, & ad honorem referunt. <sup>z</sup> al. non nisi à quib. n.s.

<sup>a</sup> al. dici

<sup>b</sup> C. Fronto. Grande incremento, magnum am. plitudine.

### De littera H.

278 Inter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primum fiat: Hoc die, quasi ali quando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diē: Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat: fœminini malū: Veluti in Iob, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scribimus, significamus personam. Sine h. significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu coalentem, quo cæteri, solo congregationis delectari discidio: Hæresim autē esse longè alia opinantem, quam cæteri, aliamque sibi, ac longè dissimilem peruersi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quòd scilicet unusquisque id sibi eligat, quod melius esse videtur. Secta autem à divisione dicta est; quasi sectio. Vnde & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos <sup>a</sup> de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: <sup>b</sup> Hora cum h. littera, dierum: Sine h. regionum vel finiū, siue oris significatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus: hoc interest: quòd <sup>c</sup> oneratus est, qualicunque pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum onus honori est, vt si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet: quia ab onere venit: <sup>d</sup> Honustus verò quia ab honore descendit retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhauritur: Hauritur aqua: Exhauritur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarū viriditas nunquam cessat: Herbosum autem qui facile herbam generat, & ad tempus arescit.

H.

- \* *al honus regionum, sed vox regionum, irrepit ex sequenti articulo.*
- <sup>b</sup> Ex Agreto.
- <sup>c</sup> Ex Seru. ad ill. i. *Aen. spolijs orientis onustum.*
- <sup>d</sup> *Vetus glof honus honor ἡμίδεια ἡμί αργεπτων.*  
*Tarantiam + de ling. Lat. dictum onus & honos qui sustinet temp.*

*De littera I.*

<sup>a</sup> 288 Inter Inferum, & Infernum: Pars superior <sup>a</sup> Inferni Inferus est: vbi qui euerunt ante aduentum Christi animæ iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quo truduntur animæ impiorum, qui plurimū peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse <sup>c</sup> gaudet, dicens: <sup>d</sup> quia liberasti animam meam ab Inferno inferiori.

<sup>a</sup> 289 Inter Initium, & Principium: Initiū est rerum, à quo quid incipit: vt fundamen ta domus, carna naus: Principium autem, verborum exordium est.

<sup>a</sup> 290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium recte viuendi: Iudicium verò æquitas recte iudicandi: quisquis ergo benè & viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis re cè indicat in subditis, Iudicium custodit. Prophanatur autem Iudicium astutia tem pore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, prouidere rectitudinem: & post hoc assequitur in Iudiciis æquitatem. Horum primum virtutis est, alterū honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differit enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quòd iniustum est: Iustitia verò <sup>f</sup> nunquam; & iniusta esse non potest.

<sup>a</sup> 291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: <sup>g</sup> Incantatores sunt, qui rem <sup>h</sup> verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sàpè continguunt corpora mortuorum. Aruspices, qui extra pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

<sup>a</sup> 292 Inter Indoctum, & Indocilem: <sup>k</sup> Indocilis est, qui penitus non potest <sup>l</sup> discere. Indoctus, qui nondum <sup>m</sup> discit; & tamen discere potest. <sup>n</sup> Ad hanc formam similia & his similia.

A 293 Inter Innoxium, & Innocuum: <sup>o</sup> In nocuus est cui non nocetur: Innoxius, qui non nouit nocere.

<sup>p</sup> 294 Inter Impurum, & Impudicum: <sup>p</sup> Impudicus, qui turpitudinem flagitijs fert: <sup>q</sup> Impurus, qui patitur.

<sup>r</sup> 295 Inter Immemorē, & Ignarum: <sup>r</sup> Im memore est, qui oblitus est: Ignarus, qui in sciis. Vnde & nares dictæ, quæ nos <sup>s</sup> odore admonet, vt <sup>t</sup> cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & <sup>u</sup> olfecisse, scisse veteres dicebant.

<sup>v</sup> 296 Inter Inertem, & Segnem: <sup>x</sup> Iners sine arte, & ob hoc neque <sup>y</sup> operis quidem vilius. Segnis, quasi sine igne: quomodo se curus, sine cura; id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.

<sup>z</sup> 297 Inter Insanum, & Insanientem: Insanus est qui perpetuo animi furore tenetur: Insaniens subito incitatus indignatione, vel ira.

<sup>z</sup> 298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: <sup>a</sup> quòd omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui prava actione foedatur.

C 299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quòd Iniquitas ad mentis acerbitatem refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatum sequitur. Sed grauior est Iniquitas, tanquam materia peccatorū: in cuius comparatione leuius est peccatum. Item peccatum est, quod admittitur: piaculum autē id, quod admissum est, & id, quod expiatum admissum. Iniquitatis autem tres sunt differētiæ: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit. Iniquitates dicimus, quæ ante suscepit fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata vero, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur: totidemque & peccata, verbi, operis, & consensionis.

<sup>z</sup> 300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quòd <sup>c</sup> Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autē <sup>d</sup> is est, qui ab alio patitur <sup>e</sup> Inuidiam. Nihil autem honestum, quod non inuidiosum. Nemo quippe inuidet misero: -quis autem bonus & non inuidiosus?

<sup>z</sup> 301 Inter Iram, & Iracundiam: <sup>f</sup> Ira præ sens est, & ex caussa nascitur: Iracundia au-

- tem vitium naturale, & perpetuum est. Itē Iratus pro tempore concitatur: Iracundus autem s̄ frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram, quasi à vento folium, commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterū: Iracundus effodit peccata.
- 302 Inter Ignominiam, & Infamiam: <sup>h</sup> Ignominia ponitur i potestate alicuius: Infamia autem fit multorum consentiente sermone.
- 303 Inter Incusare, & Accusare: <sup>k</sup> Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.
- 304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, vbi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, vbi <sup>i</sup> debito quisque imperio parebat.
- 305 Inter Iactamur, & Fatigamur: <sup>m</sup> Iactamur in <sup>n</sup> maris fluctibus: Fatigamur in terris.
- 306 Inter Iaceo, & Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demōstrat.
- 307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flama est: <sup>o</sup> Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, p̄ ait, dictus, quod foueat ignē. Focus ergo dictus à fotu.
- 308 Inter Ianuam, & Ostium: <sup>q</sup> Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel <sup>t</sup> est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intus aperiuntur: & duplices, multiplices, cōplicabilesq. sunt. Portæ verò propriè mūrorum dicuntur: atque <sup>u</sup> ideò dictæ, eo quod antiquitus <sup>x</sup> portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyrus, atque <sup>y</sup> vrbs signabatur.
- 309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis aī mores refertur: Illi similis ad vul-
- D tum.
- 310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: <sup>z</sup> Iuuentus est iuuenum multitudo: <sup>a</sup> Iuuenta autem <sup>b</sup> hominum est ætas. Iuuentas verò <sup>c</sup> decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.
- 311 Inter Inficere, & Officere: <sup>d</sup> Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.
- 312 Inter Inuenire, & Reperire: <sup>e</sup> Inuenimus inquisita: Reperimus vlt̄ō occurrētia.
- 314 Inter Inquirere, & Quærere: <sup>f</sup> Inqui-

A rimusea de quibus dubitamus: Quærimus gignota.

315 Inter Impendere, & Impendere: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendere autem, si Eli teram producas, significat imminere, ab eo quod est impendeo.

316 Inter <sup>h</sup> Iuuat, & Iubat: Iuuat, delebat, Iubat, adiuuat.

317 Inter Illicem, & Ilicem: <sup>i</sup> Ilicem cū duobus ll. significat inductorem: Ilicem per vnum l. arborem indicat.

318 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, vadit.

319 Inter <sup>k</sup> Inquid, & Inquid: Ut putā vbi inquid dictum.

320 Inter Insitum, & Insertum: <sup>l</sup> Insitas arbores dicimus: Insertas verò <sup>m</sup> cauffas, aut fabulas.

321 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbum est.

322 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: <sup>n</sup> Deprecari, excusare, & expurgare.

323 Inter Incolam, & Inquilinum: <sup>o</sup> Incola p̄ quidē, & Inquilius signum est perditæ patriæ. Sed Inquilius dicitur, quādiu peregrinatur: Incola quum inuenierit sedem.

324 Inter Indigenam, & <sup>q</sup> Indigentem: Indigentes egeni sunt: <sup>s</sup> Indigenæ, inde geniti.

## I.

<sup>a</sup> Inferi infernum vterq. m.s. mendose.

<sup>b</sup> al. traduntur.

<sup>c</sup> al. congaudet.

<sup>d</sup> Psalm. 85. & eruisti animam meam.

<sup>e</sup> al. viuendi seruati.

<sup>f</sup> al. iniqua & iniusta.

<sup>g</sup> Etymolog. lib. 8. c. 9.

<sup>h</sup> al. verbo.

<sup>i</sup> al. secta.

<sup>k</sup> Ex seru. Aeneid. lib. 8. Is genus indocile. al. indocibilis.

<sup>l</sup> al. docere. f. doceri.

<sup>m</sup> didicit, ex seru.

<sup>n</sup> al. ab hac forma.

<sup>o</sup> Ex Seru. ad ill. 10. Aen. omnes innocua.

<sup>p</sup> al. impurus.

<sup>q</sup> al. impudicus.

<sup>r</sup> Ex Seru. ad ill. 1. Aen. neque enim ignarī sumus ante malorum. ipse etymolog. lib. 10. littera I.

<sup>f</sup> al. ad odorem.

<sup>t</sup> al. noscamus.

<sup>v</sup> al. olfari res veteres dicebant.

<sup>x</sup> Fest. dict. iners, est autem ex seru. ad ill. 1. Aen. instant arden-

A

## Delittera L.

ardentes Tyrij, ipse etymolog. lib. i o. littera I.

d. openq. validis.

etymolog. lib. i o. littera S.

Ex Ambrofia.

al. totidemque.

Etymolog. lib. i o. littera I.

al. idem est.

al. malum.

Tereng interpretes act. &amp; scen. 6. Heauton. ira de causa est, iracundia de virtute multum irascitatis. Distinctum etiam Cicero &amp; Tusc. &amp; Fronto. iratus ex offensa est, iracundus natura.

al. frequens.

Ex C. Fronto. ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.

al. in potestate.

Ex Seru. ad ill. 1. En. talibus incusat, qui tamen amplius, quem nosfer.

al. dubio.

Ex Seru. ad ill. 1. En. terris iactatus &amp; alto.

al. mars.

Fest. dict. focus. &amp; Seru. ad ill. 12. En. in mediisque focos.

al. autem.

Ex Seru. ad ill. 1. En. foribus cardo stridebat ahenis.

al. cum claustris vel.

al. ipsa claustra.

Vid. Seru. ad ill. 2. En. iamque propinquabant portis, &amp; lib. 5. En. ad illud, urbem designat aratro.

ipse Etymolog. lib. 15. c. 2.

al. inde.

al. portatura rotæ designat.

al. virbo.

Ex Seru. ad ill. 1. En. lumenque iuuentæ.

al. iuuentas.

Leg. iuuenum ex Seru.

Leg. Deus ex mente Seru. &amp; Acron. in Od. 3. lib. 1. Hæritati. Hæc est ἡβη &amp; sic ferè Agratius. Vid. &amp; Non. dict. iuuentus.

Ex C. Fronto. infector colorem mutat, offector, officio obest.

C. Fronto. iuuenimus nostra, reperimus aliena.

Ex C. Fronto.

al. nota disciplinam Fronto.

Puto inter iuuat, &amp; iuuat, ut supra interpretet &amp; patet, ut tantum iuuat, disjunctum significacionis sub eadem voce, ut inter nobilis &amp; nobilis, notus &amp; notus, sed hoc in uno tantum codice.

Ex Fest. dict. inlex.

Corruptus locus, atque hoc quoque ab altero in s.

Ex Seru. ad ill. 2. Georg. mutatamque insita mala ferre pyrum, sed in altero lib. Insertas vero caules aut

al. cautes aut f.

Agat. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.

Vid. Etymolog. lib. 8. cap. 4. Fest. dict. inquilinus.

al. qui &amp; inq.

al. indigetem.

al. indigetes.

Ex Seru. ad illud s. En. tum manus Ausonia.

C

325 Inter Libertatem, &amp; Liberalitatem: Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiae, &amp; largitatis: ut nudum vestire, captiuos redimere, pauperi victimum administrare.

326 Inter Laudabilem, &amp; Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

327 Inter Luxuriosum, &amp; Prodigum: Luxuriosus, quasi solitus in voluptates: unde mébra loco mota luxa dicuntur: Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porrò agit, &amp; quasi projicit.

328 Inter Lascivium, &amp; Petulantem: Lascivius luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit male alienum pudorem.

Inter Litigiosum, &amp; Litigatorem: Litigiosus est, de quo litigatur; quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiam, &amp; Exsultationem: Lætitia est, mentis gaudium: Exsultatio verò verborum, atque membrorum. Rursus exsultatio à iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiae, &amp; lingua idonea est mentis gaudium explicare, exsultatio est. Vbi verò non potest quisque conceputum gaudium verbis annuntiare: sed ipsam animi effusum lætitiam in vocē quādam &amp; exsultationis erumpit, iubilatio est.

330 Inter Lethū, &amp; Mortem, quidam tentauerunt facere discretionem, dicentes: Lethum per se venit. Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, &amp; Liuidinem: Libido per b. cupiditas est animi: Liuido per u. liuor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ avaritia nominatur: sicut Libido quomodo unq. vincendi, quæ per tinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cum sint multarū libidines rerum: neque cuius rei libido sit adjicetur: non solet animo occurtere, nisi illa tantum, qua obscoenæ partes corporis ad flagitorum immunditias excitantur: Sed merito ista inter cætera, hoc sibi nomine propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris fæuit. Dicta autem Libido, eo quod libeat alienum pudorem, siue quamcunque rem appetere.

332 Inter Laudem, &amp; Laudationem: Laus est

est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, qui laudat. Itē Laus<sup>1</sup> est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa in laudatis oratio. <sup>a</sup> Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatē, & Largitionē: <sup>b</sup> Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: <sup>c</sup> Lætamur de nostris bonis: Gratulamur de q̄ amicorū.

335 Inter Legere, & Lechtitare: Legere ad tempus refertur: Lechtitare ad frequentiam: <sup>d</sup> interdum & Legere nauticum verbū est: quia & nauis dicunt Legere, quidquid trāsit.

336 Inter Labium, & Labrum: <sup>e</sup> Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrū, non <sup>f</sup> nisi anium, quod incuruum est. <sup>g</sup> Vanissimè autem quidam x nititur facere discretionem: vt virorum labra, mulierum labia<sup>i</sup> dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: <sup>h</sup> quod Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Iura: <sup>a</sup> Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde, & Virgilius: iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: <sup>b</sup> Iura diuina sunt. Ideoq. & iuramentum dicitur, id est, sacramentum in <sup>c</sup> Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorū sacrata resoluere iura.

339 Inter Leges, & Mores: <sup>d</sup> Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuedi, nullo vinculo <sup>e</sup> adstricta, siue lex non scripta, sed tantum cum viurenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienū <sup>f</sup> inuolat Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem <sup>g</sup> Latro à latitando<sup>h</sup> infidijs dictus: <sup>i</sup> Fur autem à furuo vocatus, id est nigro: nam noctis vtitur tempore. Pulchrè autem Plautus <sup>k</sup> cuidam, qui furabatur, ait. <sup>l</sup> Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrū, & Sanctū: Quod Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: <sup>m</sup> Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctū verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apud <sup>n</sup> Homerum <sup>o</sup> soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat, & Lauat: Labat nutat: Lauat p̄ lotorem esse.

343 Inter Lætū, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labiū oris: Labrum vasis, à rostro, quod incuruum est.

A 345 Inter Lympham, & Nympham: <sup>p</sup> Lympham aquam: Nympham deam. 346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos cōmittitur, & mota finitur. Rixa inter molitos, & iurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitē: <sup>s</sup> Limen, <sup>t</sup> diuī est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: <sup>u</sup> Veteres Immolare dicebant, quando victimas in <sup>v</sup> moile altaris ponentes ignem x sacrificijs subiij ciebant. Libare autem quando pateras merito plenas aris fundebant. Nam libare propriè fundere est. Vnde & Liber vocatur: qui vini usum in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo iuxta verborum distinctionē Immolamus panem: Libamus calicem.

L.

<sup>a</sup> Altribuere, vel administrare.

<sup>b</sup> Vid. Non. dict. luxum, & dict. luxuria, ipse lib. etymol. <sup>o</sup> littera L.

<sup>c</sup> Fest. dictione prodegeris, & dict. prodigua hostiz. <sup>d</sup> al. ad iubilationem.

<sup>e</sup> al. nuntiare.

<sup>f</sup> al. diffusi.

<sup>g</sup> al. exultationis.

<sup>h</sup> f. libidinem.

<sup>i</sup> f. liuedo.

<sup>k</sup> Non. dict. perniciacia.

<sup>l</sup> al. eius ipsa virtus enitens. f. eius in quo virtus enitet.

<sup>m</sup> al. laudatio orationum.

<sup>n</sup> al. laudem lætitiam, sine celeb.

<sup>o</sup> Ex Agratio.

<sup>p</sup> Ex Agratio.

<sup>q</sup> alienis Agrat.

<sup>r</sup> Ex Seru. ad ill. 1. Georg. primi lege littoris oram. & ill. 3. En. littora que Epiri legimus, & 2. En. pars certa pontum ponē legit.

<sup>s</sup> Ex Agratio.

<sup>t</sup> est, nisi quod incuruum est. Agrat.

<sup>v</sup> Ex Seru. ad ill. 2. Elog. calamo triuisse bellum.

<sup>x</sup> al. tentant.

<sup>y</sup> al. dicant.

<sup>z</sup> Ex Seru. ad ill. 1. Georg. lactentia turgent.

<sup>a</sup> Ex Seru. ad citata verba ab Isidoro, quæ sunt. 1. En.

<sup>b</sup> Seru. ad locum citatum, qui est 2. En.

<sup>c</sup> al. domino.

<sup>d</sup> Sic ferè ipse lib. 2. etymol. c. 10. & lib. 4. c. 3.

<sup>e</sup> al. adstrictus.

<sup>f</sup> al. aliquid subtrahit, fur est.

<sup>g</sup> Sic ipse etymolog. lib. 1 o. littera L. Varro, quod circulata ferrum habeat. Fest. quod à latere adoratur, aut ad geias.

<sup>h</sup> f. in insidijs.

<sup>i</sup> Seru. ad ill. 3. Georg. Nocturnum stabulis furem.

<sup>k</sup> al. de quodam.

<sup>l</sup> Plantus Aulularia.

<sup>m</sup> Vid. Fest. dict. religiosus, & Macrobi. lib. 3. Satyr. c. 3. <sup>n</sup> & cetera.

- *idem.*
- f. soli sancti, dñe sequentes dictiones, forte glossata.
- f. lotorem, est lauatorum.
- Bius fest. distinguit dict. lympha.
- iniuria.
- Ex Agatio, qui forte ex Isidoro supplendus.
- Edem ferè lib. Etymolog. b. c. 16. <sup>superioribus à</sup> <sup>dictis à</sup> <sup>dictis à</sup>
- mola.
- sacrificium.
- d. quia.

## Delittera M.

**350** Inter Misericordiam, & Miserationem: Benè velle, misericordia est: bene facere, miserationis. Dicitur enim Miseratione, quasi Misericordiae actio. Nam <sup>a</sup> Misericordia, affectus tantum cordis est, quo compellimur, ut miseris subueniamus. <sup>b</sup> Quapropter Misericordia cōdolere misero nō uit: et si non sit, vnde tribuatur. Miseratio autem ex opere comprobatur.

**351** Inter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca: Commemorantur multa.

**352** Inter Mansuetum, & Modestum: <sup>c</sup> Mansuetus est, qui nulli iniuriam irrogat: <sup>d</sup> Modestus, qui nec lœsus irascitur.

**353** Inter Miserum, & Misellum: <sup>e</sup> Miserum, viuentem adhuc dicimus: Misellum, mortuum.

**354** Inter Miserandum, & Miserabilem: <sup>f</sup> Miserabilis est, cui misereri possumus: Miserandus, cui misereri debemus.

**355** Inter Memotiosum, & Memorem: <sup>g</sup> Memoriosus memoriam habet. Memor vero, beneficij, vel defensionis memor est.

**356** Inter Moram, & Tarditatem: Mora est quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.

**357** Inter Mendum, & Mendacium: <sup>h</sup> Mendum in libro propriè dicitur; vnde & emendare dicimus: Nam Mendacium in cæteris rebus est.

**358** Inter Malitiam, & Malignitatem: <sup>i</sup> Cogitatio quippè prava mentis, Malitia dicitur: Malitia votum, vel opus Malignitas appellatur.

**359** Inter Multationem, Pœnam, & Supplicium: <sup>k</sup> Multatio potest esse, & sine sanguine, in damno pecunia. Supplicium cum sanguine: <sup>l</sup> Pœna verò, dolor sine sanguine.

**360** Inter Munus, & Donum: <sup>m</sup> Munus est debitum: <sup>n</sup> vt patrono: Donum, honoriarium est. Item <sup>o</sup> Donum, dantis est: Mu-

A nus, accipientis: Dictum autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à p. monendo.

**361** Inter Meruit, & Promeruit: <sup>q</sup> Meruit communc est, & ad pœnam, & ad præmiū: Promeruit tantum ad præmium. Nam promeritus dicitur; qui benè facit: sic immeritus, qui malè.

**362** Inter Magnum, & Grandem: Magnū ad animum referimus: Grandē ad corpus.

**363** Inter Mutuum dare, & Commodare: <sup>r</sup> Qui mutuum dat, aliud recepturus est: qui commodat, vtique idem sibi reddi desiderat.

**364** Inter Monere, & Admonere: <sup>s</sup> Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

**365** Inter Meretur, & Mœret: Qui meretur, dignus est aliquo beneficio: qui mœret, tristis est.

**366** Inter Miramur, & Admiramur: <sup>t</sup> Admiramur virtutes: Miramur opera.

**367** Inter Miseremur, & Miserescimus: <sup>u</sup> Miseremur, quantum neceſſe est: Miserescimus amplius, quām neceſſe est. Item Miseremur rogati: Miserescimus ultro.

**368** Inter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præsentia: Commonemus præterita.

**C 369** Inter Multitudinem, & Numerum: Multitudo numero fit: Turba <sup>a</sup> loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

**370** Inter Mihi, & Mi: Mihi datius casus est: Mi vocatiuſ.

**371** Inter Municipem, & Municipalem: Municipes sunt Curialium maiores; dicti eò quodd fisci munera accipiant: <sup>b</sup> Municipales autem <sup>c</sup> originales ciues sunt, & in <sup>d</sup> locum officium gerentes.

**372** Inter Mamillas, & Mamas, & Vbera. <sup>c</sup> Mamillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Vbera pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammarum, quæ fugentes comprehendunt.

**373** Inter Matronam, & Matrem familias: <sup>g</sup> Meleſius Græmaticus arbitratur hoc interesse, quod Matrona dicitur mater pri mi pueri: Mater familias, quæ plures peperit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & <sup>h</sup> in eo matrimonium actum: Matrem verò familias ea esse, quæ in matri manu mancipioq. est; aut <sup>i</sup> in cuius maritus manu mā- cipo-

cipioq. effet: quoniam in familiam quoq. mariti, & sui heredis k venisset.<sup>1</sup> Matronæ autem & virgines nubiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt.<sup>2</sup> Quoniam per quandam iuris sollemnitatē in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam <sup>a</sup> exanimatum corpus; Emortuum verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: <sup>b</sup> Mare, elemētum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantum elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga montium, quasi p colla.

377 Inter Malogranatam, & Malogranatū: Malogranata foeminini generis arbor est: Malogranatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Persicus, & Persicum. Persicus generis foeminini arbor: Persicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxū: Nam Buxum <sup>c</sup> neutrum, lignum est: Buxus <sup>d</sup> foeminum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potius: Magis est alterum ex duob. præferre, vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Mare: Mare, masculum: Mare, elementum est aquæ.

381 Inter Menticitem, & Fallentem: Considerandum est, quod ille mētitur, qui vult videri, quod non est: <sup>e</sup> Qui autem non volens aliud putat quām est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mētienti voluntas fallendi: <sup>f</sup> Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora, <sup>g</sup> specie fallunt, vt remi fracti in vnda, dum sint integri: sed & turres, quasi currentes, oculos nauigantiū fallunt. Et tamen hoc <sup>h</sup> naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur, harpago à monendo: eo quod moneat mulierem, esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum, à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quod solet ex foeminarum pendere collo; di etum à munere.

M.

<sup>a</sup> al. misericordia.

<sup>b</sup> Quippe videtur in altero m. s.

<sup>c</sup> Fest. dict. mansuetus Non. dict. mansuetum.  
<sup>d</sup> Non. dict. modestus. Ipse etymolog. lib. 10.  
<sup>e</sup> Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum vides, misellum viuentem adhuc, miserum mortuum.

<sup>f</sup> Etymolog. lib. 10. littera M.

<sup>g</sup> Ex C. Front. qui paullo copiosus, memoriosus habet ad dicta factaque referēda memoriam: memor be neficij memoriam, vel iniuria refert. Vnde in Isidore pro defensionis malim offensionis reponi.

<sup>h</sup> Carifus sic ferè, mendum, & mendam discriminat: mendum in mendacij significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.

<sup>i</sup> Sic Cicero. 3. de natur. deor. est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.

<sup>k</sup> Ex Varronis mente. 5. de ling. Lat. multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum.

<sup>l</sup> Varr. ibid. pœna à puniendo, aut pœnitendo, quod post peccatum sequitur.

<sup>m</sup> Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide supra.

<sup>n</sup> al. in patrono.

<sup>o</sup> Ex Agratio ad verbum.

<sup>p</sup> mouendo Agratius: male opinor.

<sup>q</sup> Interpretē Terent. act. 2. scen. 2. promeruit, adiuvuit, profuit: cui contrarium est commeruit; vnde quis pro immeritus commeritus legendum suspicari posset. Vel ex illo loco Hecyr. actu. 3. scen. 5. quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. Vbi idem interpretē mereri bona dicimus, commereri mala. Vid. Seru. ad ill. 4. <sup>r</sup> En. nunquam regina negabo Promeritam.

<sup>r</sup> al. refertur.

<sup>s</sup> Ex Agratio abbreviatum.

<sup>t</sup> al. mutuare.

<sup>v</sup> C. Front. monet propter beniuolentiam, admonet, vt confirmet memoriam.

<sup>x</sup> Ex Agratio.

<sup>y</sup> Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. <sup>z</sup> En. miserescimus vltro.

<sup>z</sup> Lege (inducta dictione numerum, quæ malæ ex sequenti versu repserat) turbam.

<sup>a</sup> f. loci positu. C. Fronto. turbam angustus locus facit.

<sup>b</sup> Etymolog. lib. 9. c. 4.

<sup>c</sup> f. loco.

<sup>d</sup> al. originis.

<sup>e</sup> Ex etymolog. lib. 11. c. 1.

<sup>f</sup> al. pecudum.

<sup>g</sup> Leg. Helius Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. vbi haec est opinio recensetur. Vid. etiam lib. etymolog. 9. c. 18.

<sup>h</sup> al. idē matrimonium dictum.

<sup>i</sup> al. in eius: in cuius Agell. apertius.

<sup>k</sup> locum venisset Agell.

<sup>l</sup> Vid. Seru. ad illud 9. <sup>m</sup> Eneid. multis è matribus ausa.

<sup>m</sup> Locus non integer, & ex Seruio, vnde est ad illud 11. <sup>Æn.</sup> Tirrhena per oppida matres, ita explendus. Matres familias verò, quæ in matrimonio conuererūt per coemptionē, quon. & c. nū alioqui descriptio illa minime matronis conuenit, sed matribus familias tantum. Vid. etiā Seru. ad ill. 7. <sup>Æn.</sup> queritur hæres. & fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib. 9. c. 8. etymolog. Vid. Fest. dict. mater familias, & Non. dict. matronæ, & matres familias.

<sup>a</sup> al. exanime.

Ex

- Ex Seru. ad ill. b. En. tot maria intraui.
- Vnde & colendo de ling. Lat.
- d. neutri.
- d. feminini.
- f. qui.
- d. res autem fallunt quibus tamen vol.
- f. species etiam fallunt ut.
- f. natura ag. species.

*De littera N.*

383 Inter Necessitatem, & <sup>a</sup> Necesitu-  
dinem: Necessitas aliquid fieri co-  
git: Necesitudo autem affectus est, vel vin-  
culum propinquitatis.

384 Inter Nihil, & Nihili: <sup>b</sup> Nihil aduer-  
biūm est: Nihili autem homo, nullius mo-  
menti.

385 Inter Nudū, & Nudatum: <sup>c</sup> Ea enim  
Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Ea Nu-  
da, quæ non solent tegi. Item, Nudus illius  
rei, aut illare benè dicitur. Nudatus verò ab  
illo <sup>d</sup> denuntiatur.

386 Inter Negamus, & Abnegamus: Ne-  
gamus si quid obijcitur: Abnegamus, si quid  
petitur.

387 Inter Neminem, & Nullum: <sup>e</sup> Nem-  
inem ad hominem referimus: Nullum ad  
omnia.

388 Inter Nomen, Prænomen, Cogno-  
men, & Agnomen. <sup>f</sup> Nomen, est vocabulū  
proptæ appellationis: <sup>g</sup> Prænomen, quod  
nominibus, <sup>h</sup> ob dignitatem generis <sup>i</sup> præ-  
ponitur: vt Publius Virgilius. Non enim <sup>k</sup>  
possimus dicere Virgilius Publius. Cogno-  
men, quod ex familia generis venit: vt puta  
Scipio Cornelius, à Cornelia familia ortus.  
Agnomen, quod ex virtute, vel vitio tra-  
hitur: vt Scipio Africanus, pro eo quod Afri-  
cam vicerit: vel Lentulus Sura, pro eo quod  
maiores habuerat suras. Proinde Nomen à  
proprietate venit: <sup>l</sup> Prænomen à dignitate:  
<sup>m</sup> Cognomen ab origine: <sup>n</sup> Agnomen ve-  
rò ab specie, vel actione.

389 Inter Nascitur, & Enascitur: <sup>o</sup> Nas-  
citur, quod <sup>p</sup> ab etero decidit: Enascitur, quod  
ex terra, aut aqua exsurgit.

390 Inter Nauram, & Nauitam: <sup>q</sup> Nau-  
ita poeticum est. Nam dictus est à Nauta: sed  
caussa metri poëtis una littera addita est.

391 Inter Num, & Nunc: Num, nunquid:  
Nunc, modo.

392 Inter Ne, & Næ: Næ, si præponitur,  
aduerbiū est, & acuto accentu pronun-  
tiatur: Ne verò si subiungatur, coniunctio est,  
& presso accentu.

- A 393 Inter Nigro, & Migro. Nigro nigrum  
facio: Migro <sup>t</sup> demutatio est.
- 394 Inter Neutrum, & Neutralem: Neu-  
trum, nomen, aut pronomen, vel participiū:  
Neutrale verò, verbum est.
- 395 Inter Notus, & <sup>s</sup> Notus: Notus, co-  
gnitus, Notus iudicio: Notus, Auster.
- 396 Inter Nobilem, & Nobilem: <sup>t</sup> Nobilis,  
generosus: <sup>u</sup> Nobilis, netus omnibus.
- 397 Inter Nomina, & Numina: Nomina,  
sunt vocabula: <sup>v</sup> Numina, potestas.

*N.*

- B <sup>w</sup> Bodem sensu C. Fronto, & Scaurus de Orthographia.
- <sup>x</sup> Agriatius & Carissius ferè eadem.
- <sup>y</sup> Ex Seru. sensus expressus ad illud 12. Aeneid. nudato  
capite.

<sup>z</sup> al. denuntiamus.

<sup>aa</sup> Breuter Frontonem expressit. nullus tam in re, quæ  
in persona: nemo in persona dicitur, vt nemo ho-  
mo. f. ne homo.

<sup>bb</sup> Testibus Sofipatro, Donato, Diomede, & alijs, Nomen  
est, quod originem gentis declarat, vt Cornelius.  
Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur,  
vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentili-  
tis subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrin-  
secus addi solet, aliqua ratione, vel euētu quæsitus,  
vt Africanus. Hic vero in vitroque manuscripto Cognomen,

<sup>cc</sup> & Agnomen sedes permutterant, Reduximus tamen vtrumq.  
in suum locum, non modo ys quos dixi auctoribus, sed ipse  
etiam Isidoro lib. 1. Erymolog. cap. de Nominis.

<sup>dd</sup> al. prænomen.

<sup>ee</sup> al. dignitate.

<sup>ff</sup> al. præponitur.

<sup>gg</sup> al. dicimus.

<sup>hh</sup> al. prænomen.

<sup>ii</sup> Leg. cognomen.

<sup>jj</sup> Leg. agnomen.

<sup>kk</sup> Ex Agratio.

<sup>ll</sup> de Agratio.

<sup>mm</sup> Fest. in dict. nauitas.

<sup>nn</sup> al. de loco mutatio.

<sup>oo</sup> al. notu.

<sup>pp</sup> Ex Non. dict. nobile.

<sup>qq</sup> Sic Tirinnius male factis nobilitarent, quod notificarent

<sup>rr</sup> Non. exponit.

<sup>ss</sup> Ex Seru. ad illud Eclog. 4. stabili fatorum numine

<sup>tt</sup> Parce.

*De littera O.*

- 398 Inter Osculum, & Pacem: <sup>a</sup> Pacem  
amicis: <sup>b</sup> filiis Osculum dari dici-  
mus: Vxoribus Basium: Scorto <sup>c</sup> Suauium.  
Item, Osculū charitatis est. Basium <sup>d</sup> blan-  
ditia: <sup>e</sup> Suauium voluptatis. Quod qui-  
dam etiam versibus his distinxit: <sup>f</sup> Ba-  
sia coniugibus, sed & oscula dantur ami-

CC cis;

cis. Suaui laſciuis tr̄ſcentur grata labellis.  
 399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrifit: Opportunitasſe pr̄buit, vel ſe cunda ſuccēſſit.

400 Inter Obſeruationem, & Obſeruantiam: ſe Obſeruatio curæ, doctrinæ, & artis eſt: Obſeruantia verò cultus & religio- nis eſt.

401 Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, iplum quod fit: Operatio autem, ipfa reiactio eſt.

402 Inter Omne, & Totum: <sup>b</sup> Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: <sup>i</sup> ad numerum ut omnes homines: ad multitudinem, ut omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum vero ad magnitudinem pertinet, ut totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo ſi ad corpus referamis: Omnis homo, ſi de vniuersis. Proinde omne in diuerfis partibus ponitur: Totum autem ſine partibus debet eſſe.

403 Inter Orare, & Exorare: <sup>k</sup> Orare, eſt poſcere: Exorare, impetrare.

404 Inter Obesse, & Officere: Qui obeft, nocet: qui officit, vult nocere.

405 Inter Officere, & Inficere: <sup>l</sup> Officere eſt alicui velle nocere: Inficere colorem mutare.

406 Inter Olet, & Redolet: <sup>m</sup> Olet res vel male, vel bene: <sup>n</sup> Redolet tantum bene.

407 Inter Oracula, & Delubra: <sup>o</sup> Oracula, Tempa ſunt, vbi oratur, vnde, & reſponſa redduntur. <sup>p</sup> Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca alta- ria non habebant: ut tantum Delubra eſſent, non Tempa.

408 Inter Orbūm, & Cæcum: <sup>q</sup> Orbūs eſt, qui filios amittit: Cæcus eſt, qui oculos perdit.

409 Inter Occidit, & Occidit: Occidit correpta media, eum qui mortuus eſt ſignificat: Occidit autem producta media, eum qui interficit.

410 Inter Oleam, & Oliuam: auſtores ita diſtinguunt, ut <sup>r</sup> Olea, ſit fructus: Oliua arbor, quia multitudine dicitur Oliuetum, ut <sup>s</sup> quercetum, & <sup>t</sup> pometum. Enimvero ſine <sup>u</sup> diſcrimine poëtæ, & oleam & oliuam <sup>v</sup> pro fructu ſep̄e posuerunt. Sed

A consuetudo obtinuit oliuam fructum dice- re. Nec vetat, quo minus, & arboris, & fru- ctus idem nomen ſit.

411 Inter Odorum, Odorable, & Odori- ferum. <sup>z</sup> Quod enim per ſe odorem mit- tit, odorum eſt. <sup>a</sup> Odorable verò, quod b aliunde accipit odorem. Odoriferum, quod odorem ſequitur.

412 Inter <sup>c</sup> Operam, & Opera: Operam, quæ ſit: Opera verò, quod fit.

413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, ſacrificium.

414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus proceſſus: Hortos, agros <sup>d</sup> dicit.

<sup>B</sup> 415 Inter Oblitum, & Oblitum: Oblitū correptè, perfuſum: Oblitum productè, im- memorem.

416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, eſt ultro pr̄bere: Inferre, importare.

O. <sup>e</sup> <sup>f</sup> <sup>g</sup> <sup>h</sup> <sup>i</sup> <sup>j</sup> <sup>k</sup> <sup>l</sup> <sup>m</sup> <sup>n</sup> <sup>o</sup> <sup>p</sup> <sup>q</sup> <sup>r</sup> <sup>s</sup> <sup>t</sup> <sup>u</sup> <sup>v</sup> <sup>w</sup> <sup>x</sup> <sup>y</sup> <sup>z</sup>

<sup>2</sup> Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch. oscula offi- ciorum ſunt, basia pudicorum affectuum, ſuaui libidinum. Seruius ad illud. 1. Aeneid. oscula libavit natæ, ſciendum osculum religionis eſſe, ſuaui voluptatis.

<sup>b</sup> alamicis, vel filiis osc.

<sup>c</sup> al. ſauium.

<sup>d</sup> al. blanditium.

<sup>e</sup> al. ſauium. al. basia coniugibus ſedet oscu- la d;

<sup>f</sup> al. quid ſi coniugibus teneris bas.

<sup>g</sup> Rettè Ascon. 2. in Verr. obſeruant modo ſpeculan- tur, aliâs venerantur.

<sup>h</sup> Vide Seruum in illud. 1. Aeneid. tota armenta ſe- quuntur.

<sup>i</sup> al. vt omnis.

<sup>k</sup> Ex Seruio ad illud 3. Aeneid. exorat pacem di- uum.

<sup>l</sup> ſup̄ia ex C. Frontone.

<sup>m</sup> al. olent.

<sup>n</sup> al. redolent.

<sup>o</sup> etymolog. lib. 15. cap. 4.

<sup>p</sup> Vide Seruum ad illud 2. Aeneid. delubra ad summa dracones, & ill. 4 delubra adeunt. Ascon. Pedi. in Diſ- nationem Cicer.

<sup>q</sup> Vid. Fest. dict. orba.

<sup>r</sup> Vide Seruum ad illud 2. Georg. ſed truncis ole- melius.

<sup>s</sup> al. querquetum.

<sup>t</sup> al. vinetum.

<sup>u</sup> al. crimine poetarum.

<sup>x</sup> al. fructum dicere, nec.

<sup>y</sup> al. ſumpſit.

<sup>z</sup> Ex Seru. ad ill. 4. Aen. odora canum vis, ex quo pte- odoriferum, odoriferum leg. videtur.

<sup>a</sup> odoratum Seru.

<sup>b</sup> alicunde Seru.

Leg.

rectus erat discretio, quod Sacrificium spon-  
tanea oblatio erat: <sup>g</sup> Hostia vero, quae de-  
victis hostibus immolabatur. Haec & Vi-  
ctima vocabatur: Alij Victimam ideo dicta pu-  
tant, quia idem percussa cadit: vel quia vin-  
cta ad aras perducitur.

§24 Inter Sedes, & Thronos: <sup>h</sup> Sedes no-  
tanum vnius, sed multorum est. Nam <sup>i</sup> So-  
lium vnius tantum est, & Regum, <sup>k</sup> Sedes  
quibuscumque proprium. Solium autem vel  
à solius sessione, vel à soliditate dictum. So-  
lium Latini, Græci Thronum dicunt: <sup>l</sup> Se-  
des autem dictæ, quia apud veteres Roma-  
nos non erat usus accumbendi. Vnde, & co-  
sedere antiquo more dicitur. Nam Veteres,  
B Sedentes epulabantur. Postea ut ait Varro  
de vita populi Romani, viri discumbere cœ-  
perunt, mulieres sedere. Quia turpe illis  
erat, <sup>m</sup> discumbere mulierem.

§25 Inter Seruum, & Famulum: <sup>n</sup> Serui  
sunt in bello capti, quasi Seruati: Sicut Man-  
cipium, ab hostibus quasi manu captum. Fa-  
muli autem ex proprijs Familij orti.

§26 Inter Seruitutem, & Seruitū: <sup>o</sup> Ser-  
uitus, est conditio seruendi: Seruitū nu-  
merus p Seruientium.

§27 Inter Socrerum, & Socrum: Socrum  
virum dicimus: Socrum fœminam.

§28 Inter Similitudinem, & Figuram: Si-  
militudo est, quum secundum aliquam spe-  
ciam visam, imago vel pingitur, vel forma-  
tur. Figura est, quum imprecisione formæ ali-  
cuius imago exprimitur, veluti si in cera ex  
annulo effigie sumat: aut si figulus in argil-  
lam, manum vultumq; aliquem imprimat,  
& fingendo Figuram faciat.

§29 Inter Sanguinem, & Cruorem: <sup>q</sup> San-  
guis est dum in corpore manet: Effusus  
vero, Cruor fit. Cruor autem à cruditate  
vocatur: Vnde & Crudelitas dicta, & Cru-  
dus. Alij dicunt, <sup>r</sup> Cruor victimarum esse:  
Sanguinem hominum. Vt Virgilius: <sup>s</sup> San-  
guine placantis ventos, & virgine cæsa: Id  
est, Sanguine virginis occisæ.

§30 Inter Sinum, & Gremium: Sinum di-  
cimus sinuatæ vestis receptaculum: Gre-  
mium interius <sup>t</sup> ad curtatæ.

§31 Inter Senium, & Senectutem: <sup>v</sup> Se-  
nectus, est grauior ætas, post iuuentutem  
succedens. Senium autem, ultima ætas post  
Grauitatem veniens. <sup>x</sup> Sic Senes, & Senior.  
Nam Senior adhuc viridior. Ut illud Virgi-  
lianum: <sup>y</sup> Iam Senior: sed cruda Deo vi-  
ridisq; Senectus. Et Terentius: Quo iure

A sumvus adolescentior: non utiq; magis ado-  
lescens, sed minus. Vt Senior, minus Senex.  
Senecta autem, est ipsa sors <sup>z</sup> siue conditio  
Senectuti accedens.

§32 Inter Sonum, & Sonitum: <sup>a</sup> Sonus  
est, quidquid auditur sensibili: <sup>b</sup> Sonitus  
vero, <sup>c</sup> confusio vocis tubarum.

§33 Exuixæ, ad Exspoliatos: Spolia, ad Ex-  
spoliantes.

§34 Inter Stillam, & Guttam Palæmon  
Grammaticus ita distinguit: <sup>d</sup> Gutta, in-  
quit, stat: Stillæ cadit.

§35 Inter Stationem, & Portum: <sup>e</sup> Statio  
est, ubi ad tempus stant nates: Portus ubi  
hyemant: Nam Portus locus <sup>f</sup> ignotus est  
ab accessu ventorum: ubi hiberna oppone-  
re solent.

§36 Inter Serenum, & Tranquillam: Se-  
renum enim <sup>g</sup> ad cælum referri potest, ad  
mare non potest. Serenum enim cælum di-  
cimus: <sup>h</sup> Tranquillum mare.

§37 Inter Saxa, & Lapidès: Saxa tantum  
durissima. Nam lapis, & dura, & mollis est  
petra.

§38 Inter Specum, & Antrum: Specum  
Latini, Græci <sup>i</sup> Antrum dicunt. Sunt autem  
loca, ex quibus repercussæ voces imaginē  
referunt.

C §39 Inter Semitam, Callem, & Tramitē:  
<sup>k</sup> Semita hominum est: Callis vero, pecorū  
vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stri-  
cta, à calcando ita dicta. Tramites vero trā-  
uersa sunt in agris itinera: propriè ergo Cal-  
lis semita tenuis, Callo pecorum prædurata.  
Semita autem quasi <sup>l</sup> Semis via. <sup>m</sup> Semita  
dicta, qua potest ire unum vehiculū. <sup>n</sup> Hu-  
ius duplex <sup>o</sup> Actus vocatur: Propterea  
quod duo capit, vel propter euntium, & ve-  
nientium vehiculorum occursus.

§40 Succipere est, de superiori aliquid ca-  
dés corporale: Suscipere caussam incorpo-  
liter. Suspicere sursum aspicere, aut vene-  
rari.

D §41 Inter Simulare, & Dissimulare: Qui  
Simulat vult videri facere, quæ non facit:  
Qui Dissimulat, non vult videri facere, quæ  
facit.

§42 Inter Somnum, & Somnium: <sup>q</sup> Som-  
nus, quo dormimus: Somnium, quod dor-  
mientes videmus.

§43 Inter Sum, & Suum: Sum verbū est:  
Suum, pronomen est.

§44 Inter Sæuit, & Seuit: Sæuit, irascitur:  
Seuit, Satorem dicit.

E §45 In-

- 545 Inter Suus, & Sus : Suus, pronomen A s al.conculcatur.  
est:Sus,animal est. h Fest.dicit. Supremum. Non.dicit. Supremum.  
546 Inter Syram, & Suram : Syra gentis i Sic C.Fronto. Sumimus, quæ posita sunt: accipi  
suræfœmina:Suræ pars pedis. mus,quæ porriguntur.  
547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: t k al.præcipimus.  
Sartorem, agrum Sarrientem: f Sarcinato- l al.dicendum est.  
rem, vestes Sarcientem. m al.nolentibus.  
548 Inter Similem, & Simulantem: Simi- n Legio. adimimus.  
lem talem : Simulantem , talem mentien- o Ex Front. qui ita, aufert, qui dedit,adimit, (lege  
tem. in Isidoro adimimus) imperio coactus : eripit, qui  
549 Inter Strenuum, & Externum: Stre- plus valet.  
num, fortem : Externum, extraneum di- p Ex interpretibus Terentij act.2.Scen.6.Andria.  
cimus. q Seru.ad versum citatum.  
550 Inter Statum, & Staturam: t Statum, r Aeneid.  
quæstionem, vel scenicam vestem: Staturā, f al.quam sperare.  
quantitate in cuiusque rei. s Ex Seru.ad ill. 1. Aen. Dissimulant, & nube cæsa  
551 Inter Scripturam, & Lectionem: v speculantur amicti. al. Dissimulamus notum, Si-  
Lection in opere est: Scripturain affectu. vel mulamus ignotum.  
pictura. w C.Fronto. qui simulat probare vult, quod non  
est.  
x Puto Isidorum scriptissime adducto loco ex bello Catilina-  
rio & expoſito: cuiuslibet rei simulator, ac dissimula-  
tor. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat.  
Nisi forte ab alio glossema adiectum.  
y Nescio an scriperit Isidorus: adſistere verò ante  
vnum, confiſtere coram multis: & reliqua que alicui  
exemplari deerant, omittenda.  
z Ex Agratio, qui forte hinc emendandus.  
a al.Conglobati.  
b Fest. dict. sepulcrum. Etymolog.lib. 15.c.11  
c Isidor.ibidem.  
d Seru.ad ill. 6. Aen. illa hæc monumenta reliquit.  
e Etymol.lib. 15.c.11.  
f Etymolog.lib. 11.c.2.  
g Etymolog.lib. 6.c.19.  
h Etymolog.lib. 20.c.11.  
i Seru.ad illud. 1. Aen. folioque altè subnixa refel-  
dit.  
k al.illud cuiuscunque.  
l Isidor.proxi[m]e citato loco.  
m al.discumbere visum.  
n Etymolog.lib. 8.cap.4.  
o Ex Sosipatro Carif.  
p al.Seruorum est.  
q Etymolog.lib. 11.c.1.  
r Seru.ad illud. 8. Aen. tepidusque crux fumabat  
ad aras.  
s 2.Aeneid.  
t al.adcuratæ.  
u Etymol.lib. 11.c.2.  
x Forte legend. ex citato loco Isidori, sed sene minus est  
senior.  
y Vide Seru.ibidem. Aeneid. 6.  
z al.atque conditio.s.a.  
a al.sonitus est.  
b al.sonus vero.  
c al.confusæ vocis.  
d Ex C.Fronto, qui tamen Palemonem non nominat.  
e Ex Seruio ad ill. 2. Aeneid. statio malè fida carinis,  
& ill. 10. Frangere nec tali puppes statione recul.  
f Forte legend. remotus, ex Etymolog.lib. 14.c.8.  
g Sic Virg.Geo. 1. cælo properanda sereno, & hys-  
mes optate serenas, & alibi, vnde serenas Ventus  
agat nubes, & sapè aliis.  
h Tran.

## S.

- a Etymolog.lib.3.c.59. & 70.  
b Lib.sententiarum D.Isidor.  
c al.discrepat.  
d al.animam.  
e Seru.ad ill. 1. Aen. templis indicit honorem. Et  
illud.3. Aen. Auti sacra fames.  
f Virg. Eclog. 1.  
g Aen lib.3.  
h Aen.lib.2.  
i Plaut.  
k Ouid.  
l Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretis Terentij act.5.  
Scen.9.Eunuch.  
m Non.dicit. stupidus.  
n Cum viduis, Non.dicit. stuprum.  
o Etymol.lib.10.littera I.  
p Etymolog.lib.5.c.26. & lib. 10.littera A.  
q Carisius. Saturitas in cibo tantum dicitur, in  
cæteris verò satietas. C.Fronto.breuius. Saturitas vē-  
tris, satietas animi.  
r C.Fronto. Superbia à superhabendo:arrogantia  
etiam in pauperem cadit.  
s al.semper vult, quod non est.  
t Non.dicit. spurcum.  
v Etymol.lib.9.c.5.  
x al.Jurisconsulti.  
y Sic interpretis Terentij act.4. Scen.3. Eunuch. Sceler-  
osus, est multorum: Sceleratus, vel vnius. Scelerosus,  
propriæ auctor Sceleris, sceleratus, in quo sce-  
lus sit commissum, vel constitutum.  
z al.sit scelus.  
aa al.O tu.  
b al.xetas, vel salauatur, vel.  
c Ex Agratio.  
d Eminet Agratius.  
e Seru.ad illud.3. Aen. O mihi sola mei super Astya-  
nactis image.  
f Ex Agratio.

Pueritia est tenera, & parua ætas; à putitate  
ita vocata: <sup>a</sup> Pubertas autem, ætas adulta  
est: quæ iam gignere potest; dicta à pube,  
id est, à pudendis corporis. Quod hæc lo-  
catione primum lanuginem <sup>b</sup> inducunt. <sup>c</sup>  
Pueritia autem à septimo anno, pubertas à  
quarto decimo incipit.

461 Inter Percussum, & Perculsum: <sup>d</sup> Per-  
cussum corpore dicimus: Perculsum animo,  
Cicero <sup>e</sup> de signis: tanquam ipsa illa face  
percussum esset.

462 Inter Particidam, & Paricidam: <sup>f</sup> B  
Particidam dicimus, qui occidit parentem:  
Particidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem. <sup>g</sup>  
Procellas non tam terrarum, quam cæli es-  
se: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quod  
Plantæ sunt raptæ de arboribus: Plan-  
taria verò, quæ ex seminibus nata sunt,  
& cum radicibus, & terra propria transfe-  
runtur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: <sup>h</sup> Po-  
marium est, vbi poma <sup>i</sup> ponuntur: Pome-  
tum, vbi poma nascentur: <sup>j</sup> Pomerium, <sup>k</sup>  
vbi poma inueniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra est i ro-  
gus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Piscat-  
or est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Puluereum, & Puluerulentum:  
Puluereum, <sup>l</sup> factum: Puluerulentum est,  
puluere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinnas, & Pen-  
num: Pinnæ sunt murorum: Pennæ auiū,  
à pendendo: Pennum extremitas, ferri  
acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Com-  
pendium: <sup>m</sup> Præda ex hoste: Lucrum ex  
negotio: <sup>n</sup> Compendium propriè expon-  
dere.

471 Inter Pompeij Porticum, <sup>o</sup> Pompeiam,  
& Pompeianam: Pompeij, est ip-  
sius Pompeij: Pompeia, publicata: Pompeiana,  
si ad aliam <sup>p</sup> domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quod  
Populus est vniuersus cum Senatu &  
cibus Romanis: Plebs tantum vilior nu-  
merus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem no-  
men: Partim aduerbiu[m] est.

474 Inter Postremum, & Posteriorem:  
Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Princi-

A pium, prima pars: Initium, vniuersiusque rei  
incipientis exceptum.

476 Inter Pendens, & Pendens: Pendens  
suspensi: Pendens aliquid ponderantes.

477 Inter Péne, & Pené: Pené aduerbiu[m]  
est: <sup>q</sup> Péne <sup>r</sup> turpisima pars corporis.

<sup>a</sup> Lib. 2. differentiarum. 36.

<sup>b</sup> al. tribuitur.

<sup>c</sup> Sic ferè distinguit non. inter castitatem & pudicitiam.  
dict. castitas.

<sup>d</sup> al. animæ.

<sup>e</sup> al. catili.

<sup>f</sup> Sic Cicer. 6. de repub. prudentiam ait nomen naçæ  
à prouidendo.

<sup>g</sup> Interpretis Terentij, act. 3. scen. 3. Adelph. callidus dici-  
tur, qui callum sibi viu artis induxerit.

<sup>h</sup> al. pro exercitatione.

<sup>i</sup> al. vera.

<sup>k</sup> Ascon. Pedian. 3. in Verr. Non. dict. nefarius, ipse etymo-  
log. lib. 1 o littera N.

<sup>l</sup> al. sustinebatur.

<sup>m</sup> Varr. 4. de ling. Lat. initio. Non. dict. peruvacia.

<sup>n</sup> C. Front. Subsidium, quod subest deficientibus,  
Præsidium imponitur, Auxilium repentinum est,  
ita subsidium ad secundos casus præparatur. Præ-  
sidium ad custodiā: Auxilium, vt possit, ex inspe-  
rato venit. Vid. Fest.

<sup>o</sup> al. fixa. 1. m. ff.

<sup>p</sup> al. auctoratis, priori. q. ad. 1. illud. 1. illud. 1.

<sup>q</sup> al. verbi.

<sup>r</sup> al. efficit.

<sup>s</sup> al. pro culpa habeatur.

<sup>t</sup> al. retinetur.

<sup>v</sup> Ex interpretibus Terent. videtur summissæ D. Augusti-  
nus, act. 5. scen. 4. Andrie.

<sup>x</sup> al. Sic pronuntiabitur, forte, etiam pron.

<sup>y</sup> al. &c.

<sup>z</sup> Ex Seru. ad ill. Eclog. 1. Tityretu patula.

<sup>aa</sup> Ex Seru. ad ill. 6. Aen. lucentemque globum lu-  
næ, ex quo videtur legendum lucens, non lucidum. Fronto  
tamen ita etiam ferè distinguit inter lucidum & lumi-  
nosum.

<sup>b</sup> Ex Seru. lib. 1 o. Aen. ad ill. nostrum penetrabile

telum.

<sup>c</sup> Ex Seru. ad ill. 7. Aen. penetralibus altis, & illud. 6.  
regnis penetralia nostris.

<sup>d</sup> Fest. dict. pone, & Seru. ad ill. 2. Eneid. Pone subit  
coniux.

<sup>e</sup> f. dictio tempus superat.

<sup>f</sup> Ex Agric. qui hinc forte augendus.

<sup>g</sup> al. Exoptare.

<sup>h</sup> Lib. 2. in Verr.

<sup>i</sup> Seru. ad ill. 9. Aen. si tibi, quæ posco, aliter, quam Iſa-  
derus.

<sup>k</sup> Ex Seru. ad ill. 1. Aenei ditione tenerent, Polli-  
cius.

<sup>l</sup> f. dicimur.

<sup>m</sup> al. minus. f. minis.

<sup>n</sup> In oratione quam de suis virtutibus babuit. Agell. lib. 6.

- <sup>a</sup> cap. 14. Non. dict. festinare. Fest. dict. properare. C. Fronto. qui properat, apparet non esse defensus: qui festinat videtur esse defatigatus.
- <sup>b</sup> al. nunquam quidquam, quod abortus erā, transibam. Ortus. m. fforē, orsus.
- <sup>c</sup> Ex Agratio.
- <sup>d</sup> Ex Agratio.
- <sup>e</sup> al. scribitur.
- <sup>f</sup> f. petiuit.
- <sup>g</sup> Legō enixissimē, aut intensissimē.
- <sup>h</sup> Ex Seru. ad ill. 2. Aēn. constituere pyras.
- <sup>i</sup> Fest. dict. bustum.
- <sup>j</sup> Sic. 9. Terent. Scaurus de Orthograph. populis est, in quo omnis pars ciuitatis, omnes eius ordines continentur: plebs ea dicitur, in qua gentes ciuium patritia non insunt.
- <sup>k</sup> Fest. dict. pauperies: ex quo forte scribendum, paupertas est danni. quod quadrupes facit.
- <sup>l</sup> Lib. 10. etymolog. littera P. puella est parvula, quasi pupilla, & lib. 11. c. 1. pupilla, quod pura sit, & impolluta, vt sunt puellæ: & sic dictionem pullam in pupillam forte quis mutandam censeat: cum & Gracis nū en rtrumque & pupillam, & pullam signifiet. Vox tamen pullam non temere rejicienda, quandoquidem & Non. pullum, inquit, ætatis nouellæ, ab antiquo verbo puliare, quod vetus glossarium agnoscit, estque παραφυάδας βαλεν: pulli παραφυάδες. Ipse certe hanc eandem lectionem superiore libro habet.
- <sup>m</sup> Erymolog. lib. 11. c. 2.
- <sup>n</sup> Lib. 4. Ode. 6.
- <sup>o</sup> Seru. ad ill. 1. Aēn. nemora inter frondea.
- <sup>p</sup> Lib. etymolog. 7. c. 12.
- <sup>q</sup> Vid. Seru. ad ill. 1. Aēn. profugus, Lauinaque venit littora.
- <sup>r</sup> al. patri affectus.
- <sup>s</sup> al. amor.
- <sup>t</sup> al. proprium.
- <sup>u</sup> proprium. 2. m. f.
- <sup>v</sup> Ex Agratio.
- <sup>w</sup> Fronto. Sic. portentum, quod porrò & diutius manet, futurumque postmodum aliquid significat, monstrum est contra naturam, vt est Minotaurus, & infra, in monstro rectus erdo naturæ vertitur: in portento differtur euentus. Non. dict. monstra.
- <sup>x</sup> Erymolog. lib. 11. c. 3.
- <sup>y</sup> Herodian.
- <sup>z</sup> al. notationem.
- <sup>aa</sup> f. prauitate.
- <sup>bb</sup> C. Fronto. eodem sensu, ostentum, quod præter con suetudinem offertur, & infra, in ostento raritas administrationem (Lego admirationem) facit.
- <sup>cc</sup> Hec eadem ferè Erymolog. lib. 11. c. 2. & libro secundo different.
- <sup>dd</sup> Fest. dict. pubes.
- <sup>ee</sup> f. induunt.
- <sup>ff</sup> Lib. 2. different.
- <sup>gg</sup> Ex Agratio.
- <sup>hh</sup> designat. 2. m. f.
- <sup>ii</sup> percussos esse. Agrat.
- <sup>jj</sup> Lib. 5. Erymolog. c. 25.
- <sup>kk</sup> Ex Seru. ad ill. 1. Aēn. creberque procellis Africus, & ipse Erymolog. lib. 13. c. 11.
- <sup>ll</sup> Ex Seru. ad ill. 2. Geor. Hic plantas tenero abs cin-

- A dens de corpore.
- <sup>c</sup> Ex Sospatro Carijio.
- <sup>f</sup> al. transponuntur.
- <sup>g</sup> Puto glossema proxime precedentium verborum.
- <sup>h</sup> al. ipse locus arborum.
- <sup>i</sup> al. robur.
- <sup>k</sup> Lego ex puluere factum.
- <sup>l</sup> C. Fronto. præda victos spoliat.
- <sup>m</sup> C. Fronto. compendium utique ad pondus pertinet.
- <sup>n</sup> Ex C. Frontone.
- <sup>o</sup> Pompeigena. 2. m. f.
- <sup>p</sup> dominationem transiit: lego ex Frontone.
- <sup>q</sup> Fest. dict. penem.
- <sup>r</sup> al. nouissima.

### B De littera Q.

- 478 Inter Quatenus, & Quatinus: <sup>a</sup> Quatenus aduerbum est: Quatinus coniunctio causalis: vt si dicas: Quatinus hoc sine plaga non facis, en tibi plagas. Aduerbum est autem quatenus, aut temporis, aut loci. Temporis cū dicimus; Quatenus hoc modo res exercebis.
- 479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam præponitur, & sic sequentem sensum alligat: vt, quoniam <sup>b</sup> dicas, dico. Quia, postponitur, & superiore sensum confirmat. Vt, scias, quia didici.

- 480 Inter Quam dudum, & Iam dudum: Quam dudum interrogantis est: Iam dudum respondentis.

- 481 Inter Quæritur, & Quiritur: <sup>c</sup> Quæritur de implorando: Quæritur, de inquirendo.

- 482 Inter Questus, & Quæstus: <sup>d</sup> Quæstus lucri: Questus lacrymarum.

- 483 Inter Quæ, & Quæ: Quæ pronomen est: Quæ vero coniunctio est.

- 484 Inter Quod, & Quot: Si per d. scribitur Quod, pronomen personale est: si per t. Quot numerus.

- D De littera Q.
- <sup>a</sup> C. Fronto. quatenus, quatinus, quatinus, quonia. Fest. dict. quatenus. q. quoniam.
- <sup>b</sup> al. dicit.
- <sup>c</sup> Ex Agrat. vnde legendum constat, inter queritur & queritur: queritur deplorando, queritur de inquirendo, nisi malis queritur in quiratur mutandum.
- <sup>d</sup> Ex Agratio, in quo male est lucro.

- 485 Inter Recens, & Nouum: Recens inascitur: Nouum fit. Vnde, & Virgilius: Lac mihi non æstate nouum, non frigore defit.

- 486 Inter Religionē, & Fidem: Fides est creditas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus:  
 • Dic̄ta autem fides ab eo, quod sit id, quod inter utroque placitū est: Quasi inter Deū & hominem dicta quoque religio: cōd̄ quod ea homines religantur vinculo seruendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute, b Supersticio verò in cultu inlicito.  
 487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, c & Angelus, & homo: Rationabile, quodratione, vel agitur, vel dicitur.  
 488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, pater familias.  
 489 Inter Rusticatē, & Rusticationē: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.  
 490 Inter Rationem, & Ratiocinationē: Ratio, est mentis d motus in his, quæ c dicuntur discernere, vel cōnectere valens: Ratiocinatio autem rationabilis est, subtilisq; disputatio, atque à certis f ad incertorum indagationem nitens cogitatio.  
 491 Inter Regium, & Regale: g Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.  
 492 Inter Rubor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis, h Robor arboris.  
 493 Inter Reptilia, & Repentia: i Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.  
 494 Inter Riuum, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riuus subitō fit: Fons est caput atque decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrentis pluviæ k fluctus præcepse: Fluuius aquæ decursus generaliter.  
 Cicer. Off. Non. dict. Superstitionis. Ex C. Front. dict. regium. Vetus glossar. rober è dōs fūlāg uelād̄ gress. Etymolog. lib. 12. t. 6. al. pluma fluctus & præceps.  
 De littera S. Inter Sidera, Astra, Stellas, & Signa: Sidera illa dicuntur, quibus nauti  
 495 gantes cōsiderant, quod ad cursum dirigat

A consilium: Astra autem, sunt stellæ grādes, vt Orion: Stellæ autem, multi iuges, vt Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, vt Taurus, Scorpio, & huiusmodi.  
 496 Inter b Sempiternū, & Perpetuū: hoc c distat: quod Sempiternitas ad Deū pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad animas hominum. Primum enim semper fuit, nec unquam esse desinit: Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.  
 497 Inter Sensem, & Intellectum: Sensus, ad naturam refertur: Intellectus ad artem.  
 498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctū: Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet: Religiosum, quod ad homines iustos: Sanctū verò, quo aliquid sanctitur, quoque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctū est: Sanctū verò non continuo Sacrum. Item Sanctū in bonam partem ponitur: e Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, vt illud f inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, vt g Auri sacra famē. Et, h Sacræ panduntur portæ. Et, i Leno sacer. Et, k Sacer hircus. Vnde & ignis sacer dicitur hulcus horrible. Alma autem ab aletido dicta. Vnde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimen totum inuenitrix.  
 499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: vt Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens vero, quiea, quæ sensibus corporis experuntur, iugis, & horis? servos a se posuit.  
 500 Inter Stultum, Fatuū, & Stupidum: Quidam veterum Fatuū existimant, qui nec quod fatur ipse, nec quod alii dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiore corde. Vnde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusus quidem sensibus, non tamen nullis: m Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.  
 501 Inter Sæuum, & Crudelem: Sæuuus in ira: Crudelis in sanguine.  
 502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum n in virgine: o Incestum in parente, vel vidua: p Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incestum.  
 503 Inter Satietatem, & Saturitatem: q Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.  
 504 Inter Superbiam, & Arrogantium:

## **De littera S.**

- 495 Inter Sidera, Astra, Stellas, & Signa:  
gantes considerant, quod ad cursum dirigat

503 Inter Satietatem, & Saturitatem: q.  
Satietas vario genere spectaculorum con-  
tingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantium:

<sup>z</sup> Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisq; est. Superbia verò, supergrediens elationem mentis, de eo, quod non est. Superbia autem gemina est differentia: Una, quæ spirituales, ac summos viros per virtutū iactātiām deiicit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobedientes reddit. Dicta autem superbia, quia <sup>f</sup> super vult; quām quod est.

<sup>505</sup> Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolus, simulator scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire. Aut qui se profitetur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

<sup>506</sup> Inter Spurcum, & Spurium: <sup>t</sup> Spurcus non tantum impurus, sed & saeuus: <sup>u</sup> Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum Spurij filius. Quia muliebrem naturam antiqui <sup>x</sup> Spuriumocabant. Eosdem, & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.

<sup>507</sup> Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, <sup>y</sup> Sceleratum illum esse, in quo <sup>z</sup> fit Scelus: Vt Cicero, O<sup>a</sup> te Scelerate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terétius, Scelestæ, ouem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores nō usqueaque custodiunt.

<sup>508</sup> Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, saluti conueniens cauſa, per quam <sup>b</sup> sanitas vel referatur, vel restauratur.

<sup>509</sup> Inter Super, & Suprahoc interest: <sup>c</sup> Super est, quod <sup>d</sup> imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item <sup>e</sup> Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.

<sup>510</sup> Inter Subter, & Subtus: <sup>f</sup> Subter est, quod re aliqua superiori deprimitur, & proculcatur: Subtus quod demissum altius, non contingitur.

<sup>511</sup> Inter Supremi, & Supprimi: <sup>h</sup> Supremi & summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.

<sup>512</sup> Inter Sumere, & Accipere: <sup>i</sup> Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cùm enim damus, dicendum est Accipe: <sup>k</sup> Quum <sup>l</sup> permittimas ipsi tollere, <sup>m</sup> dicimus, Sumere. Itē Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à <sup>n</sup> non-volentibus. <sup>o</sup> Item Afferimus iure, quidquid dedimus: <sup>p</sup> Assumi-

A mus iussu, Eripimus vi.

<sup>513</sup> Inter Sperare, & Exspectare: <sup>r</sup> Exspectamus, & bona, & mala: Speramus autem tantum bona: <sup>q</sup> Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione secernit, dicens: <sup>r</sup> Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, dum omnne, quod exhorret animus, rectius timere dicatur: <sup>s</sup> Sed Grammatici hoc Exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, - Liceat sperare timenti.

<sup>514</sup> Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quā noueris: Nosse, referretatum modò, quod audieris.

<sup>515</sup> Inter Simulare, & Dissimulare: <sup>t</sup> Dissimulamus nota: Simulamus ignota: <sup>u</sup> Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: <sup>x</sup> Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

<sup>516</sup> Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum, resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Vrgilius: Sistere aquam fluij. <sup>y</sup> Adsistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

<sup>517</sup> Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantum dominis: Inseruire cuiusque præceptis.

<sup>518</sup> Inter Spirare, & Exspirare: <sup>z</sup> Spirare vivere est: Exspirare mori.

<sup>519</sup> Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictā: Cōsurgitur ad auxiliū.

<sup>520</sup> Inter Subiectur, & Supponitur: Subiectur citò: Supponitur lente.

<sup>521</sup> Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad cōgregationem: Vt, <sup>a</sup> Globati simul feruntur in arma viri.

<sup>522</sup> Inter Sepulcrum, & Monumentum: <sup>b</sup> Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: <sup>c</sup> Monumentum verò, nunc Sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: <sup>d</sup> Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. <sup>e</sup> Porro Tumulus bifariè, nunc tumens tellus, nunc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione vel pulsum sit, id est, sine motu. <sup>f</sup> Cadauer autem à cādendo dictum.

<sup>523</sup> Inter Sacrificium, & Hostiam hæc vetus

~~a. videntur: Opera, que facit. Opus, quod~~  
~~est. f. edimus.~~

## De littera P.

417 Inter Prudentiam, & Sapientiam: a  
 Prudentia in humanis rebus: Sapientia in diuinis b distribuitur.

418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: c Pudor, corporis est: Pudicitia, mentis.

419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pietas, inter deuinicos sanguine exhibetur: Affectione, inter extraneos.

420 Inter Patientiam, & Tolerantiam: Tolentia d animi est: Patientia corporis. Ut Sallustius: e corpus patiens inediae, algoris.

421 Inter Peritum, Prudentem, Callidum, & Facundum: Peritus, ysu doctus: f Prudens, veluti prouidens, ut ilis rerum futurarum ordinator: g Callidus, h perexercitationem artis instruatus. Facundus, qui facilè posse facit.

422 Inter Pudentem, & Verecundum hoc interesse: quod Pudens opinionem veram falsamq. metuit: Verecundus autem non nisi i veram timet.

423 Inter Profanum, & Nefandum, & C Nefarium: k Nefarius, vt Varro existimat, non dignus farre. Quo primo cibi genere vita hominum l sustentabatur. Nefandus, id est, nec nominandus quidem. Profanus autem, cui sacris non licet interessere. De quo Sallustius: Sacra polluet profanis. Profanus ergo, porrò, id est, longe à fano.

424 Inter Peccatorem, & Immundum: Quod omnis Peccator, Immundus est: nō tamen omnis Immundus Peccator. Peccator enim est, qui transgreditur præcepta Dei: & necessè est hunc & immundum esse, quia transgreditur. Immundus autē est, & qui cum uxore sua dormierit, aut mortuum tetigerit: non tamen ideo Peccator est.

425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletū: Ploratus, tantum lacrymarum est. Planctus, tantum vocum. Fletus ad utrumque pertinet.

426 Inter Pigritiam, & Torporem: Torpor, dormitantis est: Pigritia, vigilantis.

427 Inter Perseuerantiam, & Pertinaciā: Perseuerantia, in virtute est: m Pertinacia, in vicio.

428 Inter Präsidium, Auxilium, & Subsi-

A dium: n Präsidium est aliquo loco utili possum. Auxilium, quod ab exteris datur. Subsidium, quod postea superuenit.

429 Inter Potentiam, & Potentatum: Potentia est o sui cuiusque solius: Potentatus vero p auctoritas est iudicialis.

430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis, ipsum est nomen q morbi. Pestilentia vero, id quod ex se efficit. Pestilentiae autem tres modis sunt; aut ex terra, aut ex aqua, aut ex aere.

431 Inter Passionem, & Propassionem: Hieronymus in Matthæum distinguit, dicens. Quod Passio reputatur in culpa: Propassio licet s culpm habeat, tamen non tenetur in criminе. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est: Si vero consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, (sicut scriptum est in David; transierunt in affectum cordis) de Propassione transit ad Passionem, & huic non voluntas deest, sed occasio.

432 Inter Percunctionem, & Interrogationem, Augustinus hoc interesse existimat, dicens: " Quod ad Percunctionem multa responderi soleant: veluti quid est hoc, aut illud: vt respondeantur diuersa, vel varia. Ad Interrogationē non multa respondentur: Sed aut non, aut x etiā pronuntiabitur: Veluti factum dictum est: verum, aut falsum est: respondetur, aut non, aut I etiam.

433 Inter Perfectum, & Consummatum hoc distat: quod perfectum est, cui iam addi nihil aliud potest. Consummatum vero est, quodlibet opus in finem deductum.

434 Inter Patens, & Patulum: z Patulum dicimus quod naturaliter semper patet; vt nares, arbor. Patens vero, quod aperitur & clauditur, vt ostium, oculi. Sic a lucidum, & lucibile: Lucidum est, quod aliunde illuminatur: Lucibile, quod per se lucet.

435 Inter Penetrale, & Penetrabile: b Quod penetrat, penetrale dicitur: Quod autem penetratur, penetrabile: c Penetralia autem sunt domorum secreta: & dicta ab eo, quod est penitus.

436 Inter Post & d Pone hoc videtur interesse: quod Post semper chronicis ponimus: cùm dicimus, Post e tempus veniam: Pone vero, post tergum.

437 Inter f Precari, & Imprecari, & Depre-

cari precari, est rogare: Imprecari & est op-  
tare: Deprecari est excusare, vel expurgare.  
Cicero <sup>a</sup> Quid, inquit, faciat Hortensius?  
Avaritia ne crimina frugalitatis laudibus  
deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: <sup>i</sup> Pos-  
cere, minus est, quam Exposcere. Nam Pos-  
cunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui  
desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: <sup>k</sup> Pol-  
liceri <sup>i</sup> dicimus, quod spōte promittimus,  
nec rogati, promittere quod petitur. Er-  
go promittimus, rogati: Pollicemur vtrō: B  
Item pollicemur <sup>m</sup> scriptura: promittimus  
verbo.

440 Inter Properare, & Festinare: <sup>n</sup> Mar-  
cus Cato sic distinguit dicens: qui vnum  
quodque mature transigit, is Properat. Qui  
multa simul incipit, neque perficit, is Festi-  
nat. Ego <sup>o</sup> vnumquodque, quod adortus  
eram, transigebam.

441 Inter P Primum, & Priorem: Pri-  
mus è multis: Prior è duobus. Primarius à  
dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: <sup>q</sup> Pluris est,  
quod maioris summa laxatur: Plures verò de  
multitudine scribimus.

443 Inter Petiuit, & Expetiuit. Petiuit,  
pro parum <sup>s</sup> ponitur: Expetiuit, pro sa-  
tis petiuit. Et <sup>t</sup> inimicissimè, ac vehemen-  
ter adnisius est. Ex enim pro valde pon-  
itur.

444 Inter Pyram, & Rogum: <sup>u</sup> Pyra, est  
constructio lignorum, antequam ignis ad-  
motus est. Rogus est, dum ardet: <sup>x</sup> Bustum  
verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: <sup>y</sup> Plebs  
à Populo eo distat, quod Populus est ge-  
neralis vniuersitas ciuium cum senioribus.  
Plebs autem pars humilis & abiecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: <sup>z</sup> Pauperies  
damnum est: Paupertas ipsa  
conditio.

447 Inter Procluum, & Decluum: Pro-  
cliuus, est ascensus; Decliuus, descensus  
facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: <sup>a</sup> Puel-  
lam, inuestem dici, & ætate paruulam, quasi  
pullam: <sup>b</sup> Puerperam verò, quæ primum  
puerum enixa est, & in annis puerilibus  
parit. Vnde & <sup>c</sup> Horatius: laudantur simili  
prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum:  
<sup>d</sup> Patmpineum, est totum de pampinis: Pam-

pinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populum, & Populos: Quum  
enim populos numero plurali dicimus, vi-  
bes significamus: Quum populum, vnius  
multitudinem ciuitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: <sup>e</sup> Pon-  
tifex tantum summum Sacerdotem sig-  
nificat: Vates autem plura significat, aut  
sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: <sup>f</sup> Pro-  
fugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternū  
est, quod patris fuit; vt fundus paternus.  
Patrius dicitur <sup>g</sup> patri similis; vt, patrius <sup>h</sup>  
animus.

454 Inter Proprius, & <sup>i</sup> Propius: <sup>k</sup> Pro-  
prius, est nomen: Propius verò iuxta me.

455 Inter Prægnantem, & Grauidam  
hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ  
concepit: Grauidam, quam vteri grauedo  
proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: <sup>l</sup> Pigne-  
ra sunt rerum: Pignora filiorum, & affe-  
ctuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: <sup>m</sup>  
Portentum est, quod ex formis diuer-  
sis proponitur: Monstrum, quod extra  
naturam nascitur, vel nimis grande, vel  
nimis breue.

458 Inter Portentum, & Portentosum:  
<sup>n</sup> Pertentum dicitur, quod ex omni par-  
te naturæ mutationem sumens aliquid  
portendere futurum videtur: Sicut bi-  
ceps caput in corpus vnum: vel sicut in  
Xerxis <sup>o</sup> regia ex equa vulpem ferunt crea-  
tam. Fer quod eius solui regnum osten-  
sum est. Nam Portentosa dicuntur, quæ  
ex parte corporis sumunt P mutationem:  
vt exempli caussa, cum sex digitis nati, sive  
cum aliqua <sup>q</sup> prauitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Por-  
tentum nascitur, & in sua permanet qua-  
litate: <sup>r</sup> Ostentum verò subito offertur  
oculis, & subducitor: sic Portentum dicitur  
à portendendo: id est, porrò ostendendo:  
sicut & Prodigium, quod porrò dicat: id est,  
futura de longè prædicat. Monstrum san-  
à monitu, vel monstrando dictum; quod  
aliquid significando demonstret, & sta-  
tim. Quinque sunt autem genera prodi-  
giorum, vt Varro dicit: id est, Portentum,  
Ostentum, Prodigium, Miraculum, & Mon-  
strum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: <sup>s</sup>  
Pueri-

- <sup>a</sup> Erat villa per alta. <sup>b</sup> Aeneidos.  
<sup>c</sup> Ex Str. ad ill. 4. Aeneid. Conuectant calle angu-  
<sup>d</sup> fo. <sup>e</sup> Etym. lib. 15. c. 16.  
<sup>f</sup> Varr. 4. de ling. Lat. quasi semi iter. Ipse Etymolog.  
<sup>g</sup> Littera, à semi itu.  
<sup>h</sup> Legend. Via dicta, neq; enim semita vehiculum, sed  
<sup>i</sup> traxit.  
<sup>j</sup> d' cuius duplex.  
<sup>k</sup> pietas ad Festum dicit. Actus. Varr. 4. de ling. Lat. dno-  
<sup>l</sup> bas latius. Ipse Etymolog. lib. 15. cap. 15.  
<sup>m</sup> Vide supra.  
<sup>n</sup> Ex Seru. ad ill. 5. Aen. tibi tristia somnia portans,  
<sup>o</sup> exitum, somnium, quod dormientes videmus.  
<sup>p</sup> Ex Non. videtur did. Sartores.  
<sup>q</sup> C. Front. Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.  
<sup>r</sup> Interpretis Terentij act. 3. Scen. 5. eunuch. Statura cor-  
<sup>s</sup> pori adscribitur: status ad habitum refertur. Ergo  
<sup>t</sup> stans est σχῆμα, statura longitudine corporis, pro quaestio-  
<sup>u</sup> nem autem, malum quaestionis, aut quaestionum. por-  
<sup>v</sup> iudicaciones scenicam vestē forte in σχῆμα contrahenda:  
<sup>w</sup> legendum, locus: statum quaestionis, vel schema: aut,  
<sup>x</sup> forum quaestionis, vel schema, siue vestē. Vid. Ascon.  
<sup>y</sup> Petian. m. 3. oration. contra Verrem.  
<sup>z</sup> Quid si legamus, Inter scripturam, & scriptio-  
<sup>aa</sup> nem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p.

## De littera T.

- <sup>552</sup> Inter Terram, & Tellurem, & Hu-  
<sup>mm</sup> um: <sup>a</sup> Terra, squalida est, & in-  
<sup>b</sup> culta: Tellus, fructifera: Humus autem, infe-  
<sup>c</sup>rior & deorsum, & <sup>b</sup> humida. Vnde & hu-  
<sup>d</sup> mati, sépulti. Generaliter autem vbiq; Ter-  
<sup>e</sup> ra est, non vbiq; Humus. Et in parietibus  
<sup>f</sup> Terra est, hoc est in lateribus, & nō est Hu-  
<sup>mm</sup> um. Humus autem terra humida est, & ab  
<sup>g</sup> humore vocata: sicut & Terra, quod natura  
<sup>h</sup> li siccitate torreat: Sicut & Tellus, quod  
<sup>i</sup> fructus eius tollimus.  
<sup>553</sup> Inter temperantiā, & Temperatio-  
<sup>nem</sup> sic discernitur: <sup>d</sup> vt Temperantia ani-  
<sup>morum</sup> sit: Temperatio rerum:  
<sup>554</sup> Inter Timentem, & Timidum: <sup>f</sup> Ti-  
<sup>midus</sup> est, qui semper timet: Timens verò  
<sup>g</sup> qui ad tempus formidat ex caussa. Tali intel-  
<sup>le</sup> lectu distinguuntur, pauidus & pauens, pro-  
<sup>vidus</sup> & prouidens, superbus & superbiens,  
<sup>h</sup> languidus & languens, furibundus & furēs,  
<sup>i</sup> & cætera similia.  
<sup>555</sup> Inter Tremulum, & Trementem:  
<sup>j</sup> Tremulus, est natura: Tremens, tempore.  
<sup>556</sup> Inter <sup>k</sup> Temeritatem, & Audaciam:  
<sup>l</sup> Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia,  
<sup>m</sup> post consilium.  
<sup>557</sup> Inter Tum, & Tunc: <sup>h</sup> Tum, tem-  
<sup>poris</sup> est futuri: Tunc, præteriti.

- A 558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribu-  
<sup>m</sup> mus, quum aliquid donamus: Attribuimus,  
<sup>d</sup> dum ordines officiaque distribuimus.  
<sup>559</sup> Inter Tilit, Abstilit, & Sustilit: Tu-  
<sup>lit</sup>, qui fert: Abstilit, qui ab alio tulit: Sustu-  
<sup>lit</sup>, qui sursum tulit.  
<sup>560</sup> Inter Turnidum, & Turgidum: Tu-  
<sup>met</sup> corpus ægroti: Turget cadauer.  
<sup>561</sup> Inter Testor, Contestor, & Obtestori:  
<sup>i</sup> Testor sæpenumerò ad iusfurandū per-  
<sup>tinet</sup>, vt Virgilius-- per fiderate testor: Conte-  
<sup>stor</sup> autem ad iudices: Obtestor ad aduer-  
<sup>farios</sup>.  
<sup>562</sup> Inter Terga, & Tergora: <sup>k</sup> Terga  
<sup>l</sup> sunt hominis, quod singulariter Tergum fa-  
<sup>m</sup> cit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde  
<sup>n</sup> pluraliter tergora coria dicuntur.  
<sup>563</sup> Inter Tumultum, & Bellum: Bellum  
<sup>est</sup> contra hostes exortum: <sup>l</sup> Tumultus ve-  
<sup>rò</sup>, domestica appellatione concitatus. Hic  
<sup>&</sup> Seditio nuncupatur. Nam Seditio est <sup>m</sup>  
<sup>discessio</sup> ciuium. Quod enim seorsum alij  
<sup>n</sup> ad alios eunt Seditio dicitur. Alij putant  
<sup>o</sup> propter dissensionem animorum, Seditio-  
<sup>n</sup> nem <sup>p</sup> vocari, quam Græci diafasin vo-  
<sup>q</sup> cant.  
<sup>564</sup> Inter Turbidum, & Turbulentum:  
<sup>l</sup> Turbidum de natura est: Turbulentum fit.  
<sup>565</sup> Inter Terrenum, Terrestre, & Ter-  
<sup>rosum</sup>: Terrenum, opus dicimus: Terrestre,  
<sup>o</sup> vt maritimū: Terrosum verò, frumenti ge-  
<sup>nus</sup> arenosum.  
<sup>566</sup> Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen-  
<sup>est</sup>: Tus verò pigmentum.  
<sup>567</sup> Inter Tempore, & Tempori: Tempore,  
<sup>ablativo</sup> casu: Tempori aduerbiū est.  
<sup>568</sup> Inter Tuum, & Tum: Tum aduer-  
<sup>biū</sup> est: Tuum pronomen.  
<sup>569</sup> Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœ-  
<sup>stitia</sup> cordis est: Tristitia vultus. Mœstum er-  
<sup>go</sup>, vel mœrentem animo dicimus: Tristem  
<sup>aspectu</sup>. Item Mœstitia temporis est, & fit  
<sup>aliquando</sup> ex aliquo accidenti dolore. Tri-  
<sup>stitia</sup> verò, vitium naturæ perpetuum est.

## T.

- <sup>a</sup> Etymolog. lib. 4. c. 5. Varr. 4. de ling. Latin. dicit. Terra.  
<sup>b</sup> al. humida tellus.  
<sup>c</sup> al. fructum.  
<sup>d</sup> ex Agrat, qui addit temperies ventorum.  
<sup>e</sup> Ex Seru. ad ill. Eclog. 7. timidisque superuenit  
<sup>f</sup> Agle.  
<sup>g</sup> Vide supra.  
<sup>h</sup> al.

- <sup>a</sup> al. Tum temporis est praesentis, tunc temporis futuri est.  
<sup>i</sup> Sic Seru. ad ill. 2. Än. Testor numen ait.  
<sup>k</sup> Caris. breuias tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Seru. ad illud. 1. Än. Tergora diripiunt costis.  
<sup>l</sup> Tumultus propriam significationem vide apud Seru. ad illud. 8. Än. Ut belli signum, &c. & ill. 7. Ipse vocat pugnas.  
<sup>m</sup> al. diffensio.  
<sup>n</sup> al. vocatam.

### De littera V.

569 Inter Vetus, & Antiquum: <sup>a</sup> Vetus annis enumeratur: Antiquum secalis.

570 Inter Virtutem, & Fortitudinem: Virtus in animi vigore & habitu est: cuius pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus una est. Licet & corporis robur, fortitudo vocetur.

571 Inter Vecordem, & Vesananum: <sup>b</sup> Vectors malicordis. Sicut Vesanus non <sup>c</sup> probè sanus.

572 Inter Velocitatem, & Celeritatem: <sup>d</sup> Velocitas pedum est: Celeritas animorum.

573 Inter Vaſtitatem, & Vaſtitudinem: Vaſtitas corporis est: Vaſtudo, solitudo.

574 Inter Voluptatem, & Voluntatem: <sup>e</sup> Voluntas, est desiderium nondum adeptæ rei: Voluptas verò, rei adeptæ delectatio vel bonæ, vel malæ.

575 Inter Verbera, & Flagella: <sup>f</sup> Verbera, quodlibet genus flagellorum est. Nam Flagella propriè virgarum sunt. Et <sup>g</sup> dicta eo quod flatu agitantur, & sonent.

576 Inter Valetudinem, & Infirmitatem: Valetudo, prospera esse potest, & aduersa: Infinitas semper infesta est.

577 Inter Vulnus, & Vlcus: <sup>h</sup> Vulnus, ad animum refertur: Vlcus, ad corporis iniuriam. Item Vulnus, corporis recens plaga: Vlcus verò, inueteratum Vulnus.

578 Inter Verbum, & Sermonem: Verbum vnius pars orationis est, iuxta Grammaticos. Nam Sermo plurimorum verborum oratio est. <sup>i</sup> Sermo autem à serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à differendo. Hinc & serino sancti Hilarij, & Augustini dicitur, id est, dissertio Hilarij & Augustini.

579 Inter Vltra, & Citra: Vltra illuc, vel amplius: Citra, huc ad nos, intra nos.

580 Inter Vlcisci, & Vindicare: <sup>k</sup> Vlcisci cimur iniuriam factam: Vindicamus, ne fiat.

A 581 Inter Videre, Aspicere, & Intueri: Videmus natura: Aspicimus voluntate: Intuemur cura.

582 Inter Veneunt, & Vendunt: Vendunt, qui venundant: Veneunt, qui venduntur.

583 Inter Volo, & Opto, & Cupio: Volo, minus est, quam Opto: Opto, minus est, quam Cupio.

584 Inter Vnum, & Vnicum: Vnus, ex multis: Vnicus, solus est. Solus itaque vnes numeratur: Vnicus intra numerum finitur.

585 Inter Vnum, & Solum: Vnus ad numerū pertinet: Solus è multis intelligitur.

586 Inter Vter, & Vtrum: Si enim dicimus: Vtrum vis, <sup>m</sup> eligere significat: aut hoc, aut illud. Vter autem accipitur personis: Sicut verbi gratia: Vter vult, veniam ad me, id est, qui vult de duobus.

587 Inter Vrbem, & Ciuitatem ita distinguit Cicero, vt <sup>n</sup> Vrbem moenia Ciuitatis significant: Ciuitas incolas Vrbis. Nam ad Dolabellam sic scripsit: Liberaſti Vrbem à periculo, Ciuitatem à metu. <sup>o</sup> Vrbē autem ab Vrbo, quem P aratum, vel fulcum veteres dicebant, aut ab <sup>q</sup> orbe dictam putant, cuius in se imaginem Respub. contineret. Porro Oppidū ad habitantes pertinet: Ciuitas ad leges: Vrbs ad vtrunque.

588 Inter Virum, & Hominem: Vir, <sup>r</sup> mas est, non fœmina: Homo mas est & fœmina. Fœmina autem, naturale nomen est, generale Mulier: Speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.

589 Inter Vultum, & Faciem: <sup>f</sup> Facies est naturalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò pro rerum ac temporum qualitate varius & <sup>t</sup> mutabilis: & secundum affectionem animi modò latus, modò tristis. Vnde & <sup>v</sup> Vultuosi dicuntur, qui vultus sæpe commutant. Itaque Lucilius haec quasi distinguens ait: Quæ facies, qui vultus viro. -- Dicimus autem & Vultum cæli, & Vultum <sup>x</sup> maris. Quia & mare sæpe in variis motus, ventorum flatibus mutatur: & cæli vultus ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicut & hominum cum mentibus vultus.

590 Inter Virginem, & Virginem: Virgo est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solum Virgines, Viragines, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè dicuntur.

591 Inter Viuum, & Viuentem: <sup>y</sup> Viuu, de viucto dicimus: Viuentē, de morituro.  
592 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit, Que coniungit.

593 Inter Vx, & Ve: Ve sine a. cōiunctio coniunctina est: Vx cum a. interieōtio dolentis est.

594 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.

595 Inter Vuidum, & Humidum: <sup>z</sup> Humidum est, quod exrīnsecus habet aliquid humoris: Vuidum verò, quòd intrinsecus: Vnde, & Vuē dicitæ.

596 Inter Valles, & Conualles: <sup>a</sup> Valles, B sunt depressa loca camporum: Conualles, montium interualla.

597 Inter Vndam, & Aquam: <sup>c</sup> Vnda, semper in motu est: Aqua verò, statua. Porro lmbres, nubium sunt, Latices, fontium. Nā Latex propriè, liquor fontis: & <sup>d</sup> dictus, quòd in venis terræ lateat.

598 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: <sup>e</sup> Vici, dicuntur ipsæ habitationes in vrbibus: Vix autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguae Græcæ, à latitudine nomen accepit.

599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel <sup>f</sup> prata.

600 Inter Visus, & Visos: Visos, participia dicta: Visus, nomina appellatiua.

601 Inter Virum, & Virus: Virū, hominē: Virus, venenum dicit.

602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de potionē.

603 Inter Vinctum, & Victum: Vinctus, vinculatus: Victor, superatus.

604 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.

605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquā: Ollam, vas.

606 Inter Vallum, & Murum: <sup>g</sup> Non quod Murus, etiam Vallum: Nam vtique, quod Vallum, Murus est.

607 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus <sup>h</sup> Ragit, vel Rudit: leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ouis Balat, serpēs Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocit, grus Arsat, milius Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.

608 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vef-

A perescit, id est, sero fit: Vesperascit, sol ad occasum declinat.

609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

## V.

\* C. Fronto sc. Antiquum est, quod excessit patrum memoriam, vetus annorum multorum sentit utilitatem.

b Sic Fest. dict. vecors.

c al. propriè sanus.

d Ex Agric. qui amplius, velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.

e Fronto brenius. Voluntas factō gaudet, voluptas fieri cupit, quem Isidor. velut explicauit.

f Etymolog. lib. 5. cap. ultimo.

g C. Ex Seru. ad ill. 2. Geor. nœve flagella summa pete.

Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.

h Agratius. Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. & Seru. Vlcus tecta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.

i Etymolog. lib. 5. c. 8.

k Ex Frontone, qui ita. Vltio, vindicat factum: Vindi-eta, vel vindicatio futura prohibet.

l Ex Frontone, in quo tamen pro aspicere, & aspici-  
mus, rectius est spectare. & spectamus, nam aspicere  
ex improviso, idem auctor docet.

m Legio eligit.

C n Ex Seru. ad ill. 2. Aen. festa velamus fronde per vrbem. Vide Non-dictionib. Inter vrbem, & ciuitatem. <sup>al.</sup> Ut vrbē mēnia ciuitatis significet, ciuitate incolas vrbis.

o Seru. ad ill. 1. Aen. Vrbs antiqua fuit: & Donat. ad ill. 5. Vrbē designat aratro.

p Pars aratri non aratum, neque sulcus, sed quo sulcus sit, melius distinctusque ipse lib. Etymol. 15. cap. 2.

q Serarius loco citato ab orbe, quod antiqua ciuitates in orbem fiebant.

r Vir maris, non feminæ: homo, matris & feminæ. m s. mendosē.

s Ex veteribus Terentij interpretibus actu. 1. Scen. 1. Aen. in quibus tamē pro facies, forma est. Vid. Non. d. facies, & potissimum dict. vultus & facies, & Seru. ad illud. 1. Aeneid. Tu faciem illius.

t al. commutabilis.

v Non-dict. vultuosum.

x Aeneid. 5. Mēne salis placidi vultum, fluctusque quietos ignorare iubes? & ibi Seru.

y Ex Agratio.

z Ex Seru. ad ill. 10. Aglog. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.

aa Etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. conuallis.

bb al. colla.

cc Lib. 13. Etymol. c. 20.

dd Alapsu. Fest. dict. latex.

ee Etymolog. lib. 15. c. 2. dict. vicus, & dict. plateæ.

ff al. prati.

gg Ragit vel, puto glossema. Vide carmen Ovidio attritum de varijs animalium vocibus.

## De littera Z.

**610** Inter Zelum, & Inuidiam: Zelus, interdum & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt, & mulari: Inuidia verò, ut dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplice scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, & non esse consimile. Pulchre autem quidam <sup>a</sup> Græcum versum transferens elegiaco metro, de Inuidia lusit dicens.

Iustius Inuidia nihil est: quæ protinus ipsum.

Auctorem rodit, excruciatque animum.  
b Inuidæ autem nomen dictum est, à nimis intuendo c felicitatem alterius: ut est illud, d Quisnam florem Inuidit meum?

## Z.

**a** Cuius auctoris incertum.

**b** Cic. Tusc. 3.

**c** Fortunam Cicer.

**d** Atij ex Menalippe, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ita legitur, Florem quisnam liberum inuidit meum. Apud Non. dict. Inuidæ. Vnde aut quis mortalis florem liberum inuidit meum. Trochaicis numeris.

I D E M  
D I F F E R E N T I A R V M,  
S I V E D E P R O P R I E T A T E  
sermonum, Liber.

*Ex Parisien. editione.*

## D I F F E R E N T I A I.

**1** NTER Policeri, & Promittere hoc interest: quod Promittimus, rogati: Pollicemur, vltro.  
**2** Inter Nullum, & Neminē hoc interest: quod Nullus, potest ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & est Nemo, quasi nec homo.

**3** Inter Intus, & Intro hoc interest: quod Intro eo, Intus sum, Foris sum, Foras eo.

**4** Inter Lustra, prōductè, & Lustra correptè hoc interest: quod Lustra sunt, certa tempora: Lustra, latibula ferarum, vel turpium hominum receptacula.

**5** Inter Seruitum, & Seruitutem hoc interest: quod Seruitus, necessitas seruiendi: Seruitum, dicimus munus seruitorum.

**A 6** Inter Terminū, & Finem hoc interest: quod Terminus, non sine manu ponitur: finis, vel sermonis, vel voluntatis, vel cuiusq; rei, intelligi potest.

**7** Inter Asperum, & Ferocem hoc interest: quod Asper, ad tempus: Ferox, à natuitate.

**8** Inter Flumen, & Fluuium; Amnem, & Torrentem hoc interest: quod Flumen, & fluere dicitur: Fluuius, à temporali aqua est: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quasi amœnus: Torrés, qui hyeme intumescit, & imbris niuibisque completur.

**9** Inter Innocentem, & Innoxium hoc interest: quod Innocens sanctitate morum intelligitur: Innocuus, qui non habet nocē di voluntatem.

**10** Inter Generosum, & Nobilem hoc interest: quod Generosus, nascitur: Nobilis, opibus fit.

**11** Inter Regium, & Regem hoc interest: quod Regius, puer regalis est: Rex, qui regit regnum.

**12** Inter Dementem, & Amentem hoc interest: quod Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quasi diminuta parte mentis.

**13** Inter Pecudes, & Pecora hoc interest: quod Pecudes, tantum oves accipimus: Pecora autem mixtura omnium, animalium est.

**14** Inter Monstrare, & Demonstrare hoc interest: quod Monstramus, semel: Demonstramus, sacerius.

**15** Inter Divitem, & Honestum, Pecuniōsum, Beatum, Locupletem, & Opulentum hoc interest: quod Diues, auroargentoque: Honestus, moribus dicitur: Pecuniosus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo q; loculis plenus: Opulentus, omnibus his plenus, tanquam opibus eminens.

**16** Inter Palam, & Coram hoc interest: quod Palam, hominum præsentiam nota: Coram, personam accipere desiderat.

**17** Inter Album, & Candidum hoc interest: quod Album, naturale est: Candidum, cura facit.

**18** Inter Sensum, & Intellectum hoc interest: quod Sensus, naturale est: Intellectus, à re obscura.

**19** Inter Exanimum, & Inanimum hoc interest: quod Exanimus, vita priuatus est: Inanimus, nunquam habet animam.

**20** In-

20 Inter Imbrem, Nimbū, & Pluuiam hoc interest: quod Imber, à Græca significatiōe descendit, quasi vmbrosum, qui summa vi cadit, & citō descēdit: Pluvia est, quam impulsu ventorum nubes exprimunt: unde & plorare est dictum, cūm coacta dolore lacrymæ exprimuntur. Nimbū, etiam erumpit, vt aliquam partē minorem occupet cæli, maiorem serenam relinquit.

21 Inter Sanguinem, Cruorem, & Sanie hoc interest: quod Sanguis, dicitur cūm intra corpus est, dictus quod nos fasciat, id est, contineat: Cruor, cōfusus ideo dictus, quod corrucere cogat: Sanies, corpus putre.

22 Inter Terga, & Tergora hoc interest: q̄ Terga, hominū sunt: Tergora, animaliū. Numero singulare, hominis Tergum dicimus, animalis, Tergus.

23 Inter Mi, & Mihi hoc interest: quod Mi, pronomē est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocatiū semper desiderat.

24 Inter Tum, & Tunc hoc interest: quod Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.

25 Inter Iram, & Iracundiam hoc interest: quod Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.

26 Inter Noctu, & Nocte hoc interest: q̄ Noctu, sic dicitur, quomodo interdiu, & significat, aliquam partem noctis: Nocte autē, totam noctem intelligimus.

27 Inter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quod Famūr, cūm aliquid dicimus, facundē: Loquimur, natura: Sermocinamur, quando contra aliquem sermone contendimus: Narramus, docte.

28 Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quod Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus, posita: Accipimus, data.

29 Inter Aspicere, Suspicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videte, Spectare, & Visere hoc interest: quod nos Aspicimus, casu: Suspicimus, in superiorem patrem, vel veneramur: Inspicimus, iudicaturi: Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languida. Intuemur, cūm causa: Videmus, natura: Vismus, experta.

30 Inter Eurorem, & Insaniam hoc interest: quod Furor, vitiū temporis est: Insania, perpetua.

A 31 Inter Alium, & Alterūm hoc interest: quod Alius, à multis: Alter, à duobus.

32 Inter Scelus, & Facinus hoc interest: quod Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude recte dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.

33 Inter Dona, & Munera hoc interest: quod Dona, Deo dantur: Munera, homini bus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.

34 Inter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quod Vestes, feminarū dicuntur: Vestimenta, virorum.

35 Inter Humidum, & Vuidum hoc interest: quod Humidū, omnino permaduit: Vuidum, quod ad medium usque peruenit.

36 Inter Vetus, & Vetustum hoc interest: quod Vetus, novo comparatur: è contrario Vetustum, ad antiquitatem refertur.

37 Inter Terrere, & Deterrere hoc interest: quod qui Terret, timere cogit: qui Deterrit, prohibet perseuerare.

38 Inter Solum, Vnum, Solitariū, & Vnicum hoc interest: quod Solus, qui à cæteris relictus: Vnus, initium multorum agit: Solitarius, qui semper sine cæteris vivit: C Vnicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.

39 Inter Aphæresin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quod sola Aphæresis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: vt, si genus humanum, & mortaliæ remnitis armæ pro, cōtemnitis. Syncope, medianam perdit: vt, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex ultima fit, vt, dominus luxu instruitur, id est, luxuria.

40 Inter Solēcismum, & Barbarismum hoc interest: quod Solēcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.

41 Inter Relictum, & Desertum hoc interest: quod Relinquimus, volūtate: Deserimus, inuiti.

42 Inter Misereri, & Miserari hoc interest: quod Misericordia, cūm eodem tempore, & de aliqui casey dolet nobis, & subuenimus laboranti: Miserari, est consolari tantū, & intra affectum doloris esse.

43 Inter Orare, & Precari hoc interest: quod Orare dicitur, quoniam oris ratio disicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat deprecatur: nō vtiq. qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.

44 Inter Nescire, & Ignorare hoc interest,

DD 2 quod

- quod qui Nescit, omnium notitia caret: qui A Ignorat, aliquid nescit.
- 45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quod Legatus, electus est ad officium à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus: ut otis oratione expōnat quod petit.
- 46 Inter Tardum, Pigrum, Inertein, & Segnem hoc interest: quod Tardus, dicitur qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officij capax: Piger, per omnia ægrotus similis: Segnis, emotus est à calore.
- 47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quod Natus particulariter à verbo nasci: B Gnatus, dicitur filius à generatione.
- 48 Inter Infamem, & Famosum hoc interest: quod Famosus, tam in bona cogitatione, quam in mala: Infamis, tantum in mala.
- 49 Inter Iuuentutem, & Iuuentam hoc interest: Iuuentus, dicitur multitudine iuuenium: Iuuenta, vniuersitas, vel etiam Dea iuuentutis.
- 50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quod Decus, ad virtutem referuntur: Decor, ad corpus.
- 51 Inter Supra, & Super hoc interest: quod Super est, quodeminet: Supra, quod aliquid substratum habet.
- 52 Inter Metum, Timorem, & Pauorem hoc interest: quod Metus, futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pauor autem, motus: Inde etiam pauida iumenta dicimus.
- 53 Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest: quod Omnes, quorum mentio est: Cuncti, quibique sunt: Vniuersi, qui in vno loco versi.
- 54 Inter Vndam, & Aquam hoc interest: quod Vnda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.
- 55 Inter Tacere, & Silere hoc interest: quod qui desinit loqui, Silet: & qui non cœpit, Taceret.
- 56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quod Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium preparatur: Subsidium seruatur, ut cum exegerit necessitas detur.
- 57 Inter Insequi, & Cōsequi hoc interest: quod Amicum, consequimur præcedentem: Insequimur inimicum.
- 58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quod Principium, cotius corporis est: Initium, quasi primum.
- 59 Inter Simulare, & Dissimulare, hoc interest: quod Simulamus, quod nescimus: & negamus nescire: Dissimulamus, quæ scimus.
- 60 Inter Simul, & Simitum hoc interest: quod Simul, ut vna res pariter claret: vt Simul, legimus, Simul scribimus. Simitum, lucrere recipit significationem, quasi simulatum.
- 61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerosum hoc interest: quod Sceleratus, suo scelere, vel alieno contaminatus: Scelestus, scelerū cogitator: Scelerosus, quasi insidiosus, periculosus, \* vel totus dies, vel animus propter arduitatem.
- 62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: quod Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.
- 63 Inter Redibidum per b. litteram, & Rediuiū per u. litteram hoc interest: quod Redibidum est, quod nascitur: Rediuiū, quod renuiscit.
- 64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quod Patrium, à patria venit: Paternum, à patre.
- 65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quod Pomaria, vaga dicimus, sicut olearia & sicaria: Pometa, quasi maleta, ficcia & oletā.
- C 66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quod Æger, animo: Ægrotus, corpore.
- 67 Inter Prior Venit, & Ante Venit hoc interest: quod Prior, ad dignitatem: Ante, ad tempus referuntur.
- 68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quod Officit qui nocet: Inficit, qualnam aut alia inficit.
- 69 Inter Contingere, Accidere, & Euennire hoc interest: quod Contingunt bona: Accident, mala: Euenniunt, vtraque.
- 70 Inter Grates, & Gratias hoc interest: quod Grates referimus: Gratias, agimus.
- D 71 Inter Oleas, & Oliuas hoc interest: Oliuas, ipsum fructum dicimus, unde fit Oleum. Oleas, arbores dicimus, unde fiunt Oliueta.
- 72 Inter Nixus, & Nifus hoc interest: quod Nixus, ad corporis referuntur: Nifus, ad animum, id est, conatus.
- 73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quod Nefarius, à præteritis inteligitur, Nefandus, in opere.
- 74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest: quod Mulier Nutrit: Nutricat, nutritus.
- 75 Inter Maritum, & Marinum hoc interest:

- terest, quod Maritimum proximum mari: A  
Marinum ex ipso mari.
76. Inter Laniat, Lacerat, & Lanicat hoc  
interest: quod Laniat, qui membratim di-  
stendit: Lacerat, qui partibus suis membra  
destituit: Lanicat, qui inutiliter membra  
discerpit.
77. Inter Patulum, & Patens hoc interest:  
quod Patulum, claudi, vel tegi non potest:  
Patens, quod cum reseratum fuerit, iterum  
claudi potest.
78. Inter Guttam, & Stillam hoc interest:  
quod Stilla, cadit: Gutta, stat.
79. Inter Delictum, & Peccatum hoc in-  
terest: quod Delictum quimus, cu*m* iusta salubria  
no adimplemus: Peccamus, cu*m* ea, quae iu-  
bentur non agi, pr&sumimus agere.
80. Inter Incolam, Accolam, & Aduenā:  
hoc interest, quod Incola est, qui propriam  
terrā, in qua natus est, excolit: Accola, qui  
terrā natūritatis suæ, sed alienā colit, Ad-  
uenā, qui de sua terra in alienam venit.
81. Inter Hesternum, & Externum hoc  
interest: quod Hesternum, ab hesternia die  
dicitur: Externum verò, extraneum. Nam  
multi imperitorum externa dies dicunt,  
quod non admittitur.
82. Inter Baltea, & Balteos hoc interest:  
quod Baltea, ipsa lora significamus: Cate-  
ros Balteos, dicimus.
83. Inter Bibere, & Ebibere hoc interest:  
quod Bibit, qui aliquid relinquit in poculo:  
Ebibit, qui totum exhaustit.
84. Inter Geminatum, Iunctum, & Dupli-  
catum quid intersit, quamvis acutè intelli-  
gentibus breuiter exposuerimus, tamen sub  
exemplis latius doceamus. Geminatū est,  
quod ex duabus rebus similibus constat, vt  
Cicero, gemina audacia, Iunctū est, quod  
ex duabus rebus paribus constat, vt Virgi-  
lius, Iungentur iā gryphe sequis. Duplicatū  
est, cùm vnares bis ponitur: Ingens ad ter-  
ram duplicato poplite.
- D 85. Inter Decline, & Declive hoc inter-  
est: quod Declinus, sol: Declivus, locus. Sic  
intelligendum est, Adcline, Adclive: vt Ad-  
clivus homo: Adclivus locus ex hoc accliuū  
dicitur.
86. Inter Commentarios, & Commen-  
taria hoc interest: quod Commentarij, libri:  
Commentaria, volumina dicunt.
87. Inter Primum, & Priorē hoc interest:  
quod Primus, è multis: Prior, ex duobus. Sic  
inter Postremum, & Posteriorē obseruabis.

- A 88. Inter Disertum, & Desertum hoc in-  
terest: quod Disertus, orator dicitur, Deser-  
tus, derelictus.
89. Inter Dilatorem, & Delatorem hoc  
interest: quod Delator est, qui defert ad ac-  
cusandū: Dilator, qui differt ad proferendū.
90. Inter Aduersum, & Aduersus hoc in-  
terest: quod Aduersum te, aduersarius: Ad-  
uersus te, mutator.
91. Inter Pauperiem, & Paupertatē hoc  
interest: quod Pauperies, damnum est: Pau-  
peritas, qui nihil habet.
- B 92. Inter Exprobare, & Obprobare hoc  
interest: quod Exprobrat, qui proprium  
objicit vitium: Obprobrat, qui maledicē  
infert.
93. Inter Accersire, & Arcessire hoc inter-  
est: quod Accersit, qui euocat: Arcessit, qui  
accusat.
94. Inter Aceruum, & Acerbum hoc in-  
terest: quod Aceruus, moles est: Acerbus,  
immaturus & asper.
95. Inter Labrum, & Labium hoc inter-  
est: quod Labrum, superius: Labium, infe-  
rius dicitur.
- C 96. Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc  
interest: quod Toga, vestimentū est: Tuga,  
qua aqua deducitur: Tuba, qua clangitur:  
Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur,  
quod tufum dicimus.
97. Inter Comosum, & Comatum hoc  
interest: quod Comosus, à comæ visu dicitur:  
Comatus, natura: vt comata Gallia.
98. Inter Certo, & Certius hoc interest:  
quod Certo, est à certus: & Certius, à certe.
99. Inter Cæcitudinem, & Cæcitatē hoc  
interest: quod Cæcitas, ipsa tanquam viæ ce-  
ritas, & calamitas dicitur: Cæcitudo autem,  
affectione: vt lippitudo dicitur.
100. Inter Castimoniam, & Castitatem  
hoc interest: quod Castimonia, quasi cære-  
monia dicitur: Castitas autē, tantū corporis.
101. Inter Copias, & Copiā hoc interest:  
quod Copias, exercitus significatione dici-  
mus: Copiam autem, rerum.
102. Inter Circūm, Circa, & Circiter hoc  
interest: quod Circūm, ad tempus: Circa,  
ad locum: Circiter ad numerum refertur.
103. Inter Fidum, & Fidelem hoc interest:  
Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.
104. Inter Illius similis, & Ilii similis: hoc  
interest, quod illius similis moribus: Ilii simi-  
lis vultu.
105. Inter Flemma, & Pléma hoc interest:  
DD 3 quod

quod Flemma sit, cum crura abundant sanguine: Plemma, cum in manibus vel pedibus callosis sulci nascuntur.

106 Inter Mammas, & Vbera hoc interest: quod Mammæ, hominum: Vbera, pecorum accipiuntur.

107 Inter Auena, sine aspiratione, & Habenæ per aspirationem, hoc interest, quod Auena, germen est sterile, Habenæ, retinacula iumentorum.

108 Inter Donū, & Munus hoc interest: quod Donum, dantis: Munus, accipientis. Illud, à dando, istud, à muniendo.

109 Inter Arguere, & Coarguere hoc interest: quod Coarguere, coercere, vel compescere est: Arguere, ostendere vel patescere, ut Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde & argumenta dicuntur quæ causam ostendunt.

110 Inter Afficere, & Adficere hoc interest: quod Afficimur, honore: Adficimur, morte vel iniuria.

111 Inter Aduocatum, Inuocatū, & Euocatum hoc interest: quod Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstaturus auxilium: Euocatur, præbiturus obsequium.

112 Inter Inluuiem, & Ingluuiē: hoc interest: quod Inluuies, sordium: Ingluuiies, vetrans. Illud, à non lauando, hoc, ab inglutiendo dictum.

113 Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest: quod Cōmonemus, præterita: Admonemus, præsentia: Monimus, futura.

114 Inter Temeritatem, & Audaciam hoc interest: quod Temeritas, sine cōsilio dicitur: Audacia, post consilium.

115 Inter Velocitatem, & Celeritatem hoc interest: quod Velocitas, pedum, & corporum dicitur: Celeritas, animorum atque factorum.

116 Inter Viuum, & Viuentē hoc interest: quod Viuus, de viuente: Viuens, de morituro.

117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest: quod nascitur, quod de vtero decidit, Enascitur, quod de terra aut aqua exurgit.

118 Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest: quod Abducimur, à te in honesta: Perducimur ad studia: Deducimur ad honorem.

119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest: quod Eluxit, qui luctum disposuit: Illuxit, qui cum lumine apparuit.

A 120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renuntiare, ac Adnuntiare hoc interest: quod Nūciatur, de longinquo: Denuntiatum, in praesenti: Adnuntiatum, de futuro: Renuntiatum de excusando, & repudiando.

121 Inter Conscribere, Exscribere, Trāscribere, Inscribere, Adscribere, Describere, hoc interest: quod Conscribere, vna simul scribere est: Exscribere, scripturas transferre: Transcribere, cum ius nostrum ad alium trāfit: Inscribere, accusationis: Adscribere, assignationis: Describere, dictionis vel ordinis. Scribere verò, verbum imperfectum est.

122 Inter Extrahere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest: quod Extrahere, est in altum proficere: Instruere, acie vel actionem: Adstruere, affirmare: Construere struendo coniungere: Struere reliqua, per posita subter struere.

123 Inter Consuescere, Insuescere, & Adsuescere hoc interest: quod Suecimus, bona: Insuescimus, mala, Adsuescimus vtraq.

124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest: quod Fungi, agere est: Defungi, peragere est. Vnde & mortui: Defuncti vocantur, eò quod peregerunt vitæ istius cursum.

125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exolescere: hoc interest: quod Adolescere, augmentum est: Inolescere, coaugmentum: Exolescere, evanescendi.

126 Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest: quod Deportare & Adportare, aliquid adserere est, Comportare, in viuum locum conferre, Exportare, tollere.

127 Inter Temperantiam, Temperationem, & Temperiem: hoc interest: quod Temperantia, animorum est, Temperatio, rerū: Tempesies, aurarum.

128 Inter Recipere, & Suscipere: hoc interest: quod Recipimus, rogati: Suscipimus, sponte.

129 Inter Arundinem, & Hirundinem: hoc interest: quod Arundo, canna est: Hirundo, avis, quæ tignis adhærete solet.

130 Inter Spirare, & Expirare: hoc interest: quod Spirare, viuere est: Expirare, mori.

131 Inter Pertinaciam, & Constantiam: hoc interest, quod Pertinacia, malæ rei dicitur, Constantia, bonæ.

132 Inter Consequi, & Assequi: hoc interest, quod Sequimur, pedibus: Assequimur, studio.

133 In-

133 Inter Lætari, & Gratulari hoc interest: quod Lætamur de nostris: Gratulamur de amicorum bonis.

134 Inter Herbosum, & Herbidum hoc interest: Quod Herbidum locum in quo herba est, etiā si aridus esse consuevit: Herbosum, qui herbam facile generet, etiam si ad tempus aridus sit. Et aquatam potionem dicimus recte, quæ aquam aliunde recipiat. Aquosum enim locum, qui aquam ex se effundat, sic & Meracam potionem, & Merosum vinum appellamus.

135 Inter Subter, & Subtus hoc interest: quod Subter re aliqua superiore premitur, & conculcatur: Subtus est, quod demissum altius non contingitur.

136 Inter Sinum, & Gremium hoc interest: quod Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium verò accinctæ vestis secretum.

137 Inter Largitatem, & Largitionem hoc interest: quod Largitas humanitatis est: Largitio, ambitionis.

138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc interest: quod Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros gestum.

139 Inter Diligere, & Deligere hoc interest: quod Diligi affectionis est: Deligi iudicij: vnde, & exercitus deligi iubetur.

140 Inter Commodare, & Mutuo dare hoc interest: quod Commodatus amico pro tempore equum, vestem, seruum, & similia: Mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.

141 Inter Ligare, & Legare hoc interest: quod Ligat quis, vinculo: Legat, testamēto.

142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest: quod Loqui, hominis est: Obloqui, obrectatoris, qui obijcit, aut opponit: Alloqui, horrantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris est.

143 Inter Percussum, & Perculsum hoc interest: quod Percussum corpore dicimus: Perculsum animo.

144 Inter Fremorem, & Fremitum hoc interest: quod Fremor murmur hominum est: Fremitus bestiarum.

145 Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc interest: quod Flauū, rubrum dicimus, vt Flaua cæsaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, vt Fuluum leonem.

146 Inter Postulare, & Poscere hoc interest: q Postulatur incaute: Poscitur improbè.

A 147 Inter Frixum, & Frictum hoc interest: quod Frixum à Frigore, Frictum à Frigido dictum.

148 Inter Diutinum, & Diurnum hoc interest: quod Diutinum est, quod diu fuit: Diurnum, quod diu durauit.

149 Inter Delitum, & Inlitum hoc interest: quod Delitum, quia subitum: Inlitum vero, litaratum.

150 Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest: quod Damnum, vnde diminutum sit, Dispendium, vbi pondus absit: Detrimentum quod à terendo nominatur.

151 Inter Dominium, & Dominatum hoc interest: quod Dominiū intelligitur quod priuati iuris est: Dominatum autem, imperij.

152 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quod Nixus, in genua: Nisus, à nitendo, id est conando.

153 Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc interest: quod nubit ciuis cui: Enubit extraneo: Denubit, quæ in manum viri conuenit.

154 Inter Noxa, & Noxia hoc interest: quod Noxa, pœna est: Noxia, ipsa culpa.

155 Inter Necessitatem, & Necesitudinem hoc interest: quod Necessitas vim significat: Necesitudo coniunctionem sanguinis, aut animi.

156 Inter Clausum, & Obturatum hoc interest: quod Clausum, à claustris, & clavis dicitur: Obturatū autē, priorū foraminū sit, tanquam aures obturatæ, non clausæ.

157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest: quod Operimus operculo, Adoperimus fortes: Inoperimus, cum aliquid iacenti superponimus.

D 158 Inter Pometa, & Pomeria hoc interest: quod Pometa, vbi poma nascantur: Pomeria, in quo seruantur.

159 Inter Palma, & Palmum hoc interest: quod Palma in corpore: Palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice, usque ad minimum digitum.

160 Inter Poplites, & Suffragines hoc interest: quod Poplites, hominum: Suffragines, animalium.

161 Inter Præparare, & Apparare hoc interest: quod Præparat, qui desiderium repetit parado, Apparat qui parato adjicit, id est, accusare parat.

162 Inter Stipulationem, Restipulatio-

DD 4 nem,

nem, Adstipulationem, & Conſtipulationē hoc interest: quod Stipulatio, certum habet intellectum, Restipulatio, si aliquid sit factū, quod conuenit: Adſtipulatio, ciudem pecuniae, vt vel alter repetere possit: Conſtipulatio, conſerta restipulatio, si qua dolo malo facta.

163 Inter Saturatatem, & Satietatem hoc interest: quod Saturitas, de cibo tantum: Satietas, de reliquis dicitur rebus.

164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc interest: quod Vicinia, loci esse dicitur: Vicinitas, personarum.

165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc interest: quod Fluctuo, animo, quasi fluctus ago, & huc illucque fluo: Fluctuor, fluctu feror, ideoque fluctuat mare, fluctuantur nauis: sic inter luxurio, & luxurior discernendum.

166 Inter Potero, & Potuero hoc interest: quod Potero, certum promittentis est: Potuero, dubitantis.

167 Inter Hispanum, & Hispanensem hoc interest: quod Hispanus, natione dicitur: Hispanensis, Massiliensis, & his similia.

168 Inter Escendere, Ascendere, Cōscendere hoc interest: quod Ascendimus, exalta, vel locum honoris: Escendimus, cum in aliquid altius scandimus: Conscendimus, cū equo vehimur.

169 Inter Vterque, & Vtrique hoc interest: quod Vterque, in singularibus: Vtrique, in pluralibus dicitur.

170 Inter Pignero, & Pigneror hoc interest: quod Pigneror, animum tuum: Pignero, cum pignus tuum capio.

171 Inter Mereo, & Mereor hoc interest: quod Mereo, pro merito seruitij: Mereor pro opere mercedis: sic rumino, ruminor, & his similia.

172 Inter Laurum, & Lauream hoc interest: quod Laurus, est ipsa arbor: Laurea, corona, vel virga.

173 Inter Cæruleum, & Cærulum hoc interest: quod Cærulum dicimus, sicut aurum: Cæruleum, ex cærulo, quasi argentum.

174 Inter Imum, & Infimum hoc interest: quod Imus, loco: Infimus, ordine.

175 Inter Curam, & Diligentiam hoc interest: quod Cura, cruciatum habet, qui cōmoueat: Diligentia, rerum administratio.

176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest: quod Vires, corporis sunt: Virtutes, animi.

177 Inter Animam, Animum, Spiritum, & Mentem hoc interest: quod Anima est,

Aquauiimus: Animus, quo regimur: Spītus, quo spiramus: Mens, qualitas, qua bona, aut mala potest referre ad cogitationem.

178 Inter Graue, & Ponderosum hoc interest: quod Graue, secundum ferentis qualitatem: Ponderosum, natura.

179 Inter Vtorem, & Vindicem hoc interest: quod Vlcfiscimur, accepta iniuria: Vindicamus, ne accipiamus.

180 Inter Fallacem, & Pellacē hoc interest: quod Fallax, infidelis dicitur: Pellax, in verbis, ab appellādo, id est, perse loquendo.

181 Inter Immolare, & Mactare hoc interest: quod Immolare, dicitur, cum moles in caput iniecta est: Mactatum, hoc factum, quasi magis auctum.

182 Inter Hostiam, & Victimam hoc interest: quod Hostia perhibetur tunc, cum dux in hostes proficiat: Victima, cum vincit, sicut Ouidius in Fast. Victima, qua dextra habet.

183 Inter Eruere, & Diruere hoc interest: quod Eruuntur, latebræ, Diruuntur, eminentia.

184 Inter Nequicquam, & Nequaquam hoc interest: quod Nequicquam, frustra: Nequaquam, non, significat.

C 185 Inter Iter, & Itiner hoc interest: quod Iter, quo imus: Itiner, aua dicitur.

186 Inter Proprium, & Propius hoc interest: quod Proprium, dominij est: Propius, autem loci.

187 Inter Vereor, & Revereor hoc interest: quod Vereor, ad metum refertur: Revereor, ad affectum.

188 Inter Liberos, & Filios hoc interest: quod Filij, masculino genere ponuntur: Liberi, in utroque sexu: & quod Filij, in numeros singulare vocari possunt. Nemo enim dicit, qui habet filium, unum Liberum habeo. Item, quod Filij promiscuè omnis conditio nis intelliguntur, tam ingenui, quam serui, Liberi non dicuntur, nisi ingenui.

189 Inter Dulce, & Suaue hoc interest: quod Dulce, idem potest esse, quod Suaue, non utique Suaue, quod Dulce: Dulce, enim mel dicimus, & Suaue acetum, quod Dulce non est.

190 Inter Bellum, & Auellum hoc interest: quod Bellum, inter exterias gentes: Auellum, inter ciues dictum, quod auellatur populi in duas partes.

191 Inter Exemplum, & Similitudinem hoc interest: quod Exemplum, historia est: Simili-

**S**imilitudo, approbatio.

192 Inter Diuinationem, & Diuinitatem  
hoc interest: quod Diuinitas, ad potentiam  
numinis refertur: Diuinatio, futurorum praes-  
tios facit.

193 Inter Vim, & Virtutem hoc interest:  
quod Virtus, hortari est: Vis, iniuria.

194 Inter Rogum, & Pyram hoc interest:  
quod Rogus, defunctis paratur: Pyra, sacri-  
ficijs.

195 Inter Arma, Armamenta, & Tela hoc  
interest: quod Arma sunt, quibus corpora  
nostra in bello teguntur: Armamenta, na-  
uum: Tela, missilia, ut iacula.

196 Inter Virum, & Masculum hoc inter-  
est: quod Vir, specie intelligitur: Masculus,  
genere: & quod Vir tribus modis intelligi-  
tur, natura, virtute & nuptijs: Masculus etiam  
ab homine segregatur, ut in animalibus.

197 Inter Profugum, Exulem, Relegatum,  
& Transfugam hoc interest: quod Profu-  
gos, quasi voluntariè reliquerit: Exul, qui da-  
natus expellitur, Relegatus, ad tēpus, Trāf-  
fuga, qui ad hostes transit.

198 Inter Altum, & Excelsum hoc inter-  
est: quod Altum, tam in superiorē in partem  
elatum intelligimus; quam ad inferiora de-  
positum: Excelsum, in superiorib[us] tantū.

199 Inter Vim, & Vires hoc interest: quod  
Vis, impetu, & iniuria constat: Vires, ad bo-  
num, & fortitudinem corporis refertuntur:  
ita Vis, facit violentiam: Vires, viriolum.

200 Inter Sæuum, & Crudelem hoc inter-  
est: quod Sæuus, circa verba est: Crudelis,  
monstratur sanguine.

201 Inter Bellum, Aciem, Prælium, & Pu-  
gnam hoc interest: quod Bellum, dicitur to-  
rus conflictus: Acies, ordinatur: Prælium,  
committitur: Pugna geritur, & quod Acies  
tam ferri, quam oculorum est.

202 Inter Passum, & Expertum hoc inter-  
est: quod Patimur, voluntate: Experimur,  
necessitate.

203 Inter Genus, & Gentem hoc inter-  
est: quod Genus, tam hominum, quam fera-  
rum est: Gens, ad congregationem plurium  
pertinet, & ab uno capite descendit: Dici-  
mus enim, gens Gallorum.

204 Inter Terram, Tellurem, & Humum  
hoc interest: quod Terra, pars mundi tertia  
est: Tellus, dea: Humus, locus sepulturæ di-  
citur, abhumando.

205 Inter Mœnia, & Aedificia hoc inter-  
est: quod Mœnia, publicorum sunt operum:

A Aedificia, priuatorum.

206 Inter Omne, & Totum hoc interest:  
quod Omne, numerositate constat: Totū,  
ad partes dicitur.

207 Inter Vlcus, Vulnus, & Plagam hoc  
interest: quod Vlcus, per se exit: Vulnus, fer-  
to: Plaga, potest esse planus ictus: sic quod  
Vlcus leuitatis est: Vulnus, grauitatis: Plaga,  
etiam verbera vocantur.

208 Inter Sic, & Ita hoc interest: quod  
Sic, quidem ostendit exempla: Ita, ad ratio-  
nem refertur.

209 Inter Duos, & Ambos hoc interest:  
quod Duo, numerantur: Ambo, congre-  
gantur.

210 Inter Paret, & Apparet hoc interest:  
quod Paret, imperio: Apparet, videntibus.

211 Inter Pullum, & Nigrum hoc inter-  
est: quod Pullum, albo contrarium est: Ni-  
grum, colore accipimus.

212 Inter Putat, Aëstimat, Opinatur, Ar-  
bitratur, & Suspicatur hoc interest: quod Pu-  
tat, qui dubitat: Aëstimat, qui existimaturo,  
quaæ acta sunt, dicit: Opinatur, qui opinioni,  
aut suæ, aut alterius credit: Arbitratur, qui  
dubiæ rei finem imponit: Suspicatur, qui la-  
tentis fei prospicit formam.

C 213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc in-  
terest: quod Prohibere, est iure non habere:  
Inhibere, vi dicitur: & quod Inhibemus iu-  
re, Prohibemus imperio.

214 Inter Ostentum, Prodigium, & Mon-  
strum hoc interest: quod Ostentū, sine cor-  
pore solidum nouum se ostendit, & oculis,  
& auribus: Prodigium vero, quod solidis  
corporibus prospicitur, ut in cælo cometes,  
aut stella, & in nocte lux, interdiu tenebrae:  
Monstrum vero, contra naturam cognitū  
egreditur, ut serpens cum pedibus, aut cum  
quatuor alijs.

D 215 Inter Conticuere, Obticuere, & Eti-  
cuere hoc interest: quod qui Conticuit, yn-  
diq[ue] silentium præstitit, ut antiqui: Conti-  
cuit tandem, factoque hic fine quietuit: Ob-  
ticuit, qui nullam spem reliquit: Reticuit,  
qui silentio responsa finiuit.

216 Inter Sepulcrum, Tumulum, Monu-  
mentum, & Bustum hoc interest: quod Se-  
pulcrum, est locus, in quo corpora sepeliū-  
tur: & a sepeliendo dicitur: Tumulus, qui  
cineres regit: Monumentum, quo sepulcrū  
circundatur, dictum à munitionibus, Bustū,  
in quo ossa sunt, quasi benè vstum.

217 Inter Astra, & Sidera hoc interest:  
quod

quod Astra, sine siderem esse possunt, & Astra fixa sunt caelo: Sidera, mouentur.

218 Inter Deripere, & Diripere hoc inter est: quod Deripimus, cum est superiori parte, in inferiora rapimus: Diripimus, cum laniamus, & in diuersas partes diducimus.

219 Inter Caussam, & Rationem hoc interest: quod Caussa, multas habet species: Ratio, paucissimas: & quod Ratione efficitur, Caussa desideratur.

220 Inter Italum, & Italicum hoc interest: quod Italus, homo: Italicus, arcus dicitur: Ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221 Inter Deuum, Inuium, Auium, & Peruium hoc interest: quod Inuium, est sine via secretum: Deuum, desertus locus: Auium, extra viam: Peruium, per quod comedatur.

222 Inter Dexteram, & Dextram hoc interest: quod quidam sine causa putauerunt dexteram E, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Ut reprendo, & reprehendo: Ut vemens, & vehemens: ita Dextram manum, & Dexteram, prosperam partem duci.

223 Inter Leges, & Iura hoc interest: quod Iura, reperta sunt ab honesta consuetudine: Leges, ex ijs, quae inter nos probanda facimus: & Iura, ab vniuersuisque iustitia, dicuntur: Leges, quod legantur.

224 Inter Inuidum, & Inuidiosum hoc interest: quod Inuidus, quoniam alteri inuidet: Inuidiosus, cui inuidetur.

225 Inter Protinus, & Protenus hoc interest: quod Protinus, est statim, continuo, aduerbum temporis: Protenus, quasi porro tenus.

226 Inter Demitto, & Dimitto hoc interest: quod Demitrit hic, qui de alto deorsum mittit: Dimitrit, qui in multas partes mittit.

227 Inter Altaria, & Aras hoc interest: quod Altaria Deo ponuntur: Aræ etiam defunctis.

228 Inter Dimidium, & Dimidiatum hoc interest: quod Dimidium, potest significare partem \*, nisi subijcias integrum nomen, sine dimidiatum, est, ut plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum, sine hora non potest esse dimidia: Ergo, aut dimidiata hora, aut dimidium horæ, Dimidium est: Dimidiatum autem, diminuta portio.

229 Inter Fiduciam, & Confidentiam hoc

A interest: quod Confidentia, est cum virtute meritatis Fiduciam habet, si quis honesta constantia viuit.

230 Inter Legionem, & Dilectum hoc interest: quod Legio, dicitur ab eo, quod legit viri fortes, & utiles militiae: Dilecta, quae maximè diligimus, ut filij, vel cognatio patris.

231 Inter Assidue, & Quotidiæ hoc interest: quod Assidue, sedulitatis est: Quotidie autem, perseverantiae.

232 Inter Mœret, & Meretur hoc interest: quod qui Mœret, tristis est: Meretur autem, qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233 Inter Plenitudinem, & Plenitatem hoc interest: quod Plenitudo, corporis est: Plenitas rei: ita Plenitudinem obesorum hominum: Plenitatem, variae rei cuiuslibet dicimus.

234 Inter Precor, & Deprecor hoc interest: quod Precamur, Deum: Deprecamur, homines.

235 Inter Fortunam, & Felicitatem hoc interest: quod Fortuna, non est: Felicitas, opes hominis.

236 Inter Tueor, & Tuor hoc interest: quod Tuor, custodio: Tueor, video.

237 Inter Ludibrium, & Ludicrum hoc interest: quod Ludibrium, in alterius iniuria: Ludicrum autem, quod ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.

238 Inter Stillam, & Guttam hoc interest: quod Gutta, imbrium: Stillæ, stiræ, vel aceti.

239 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: quod Fidus, etiam amicus dicitur: Fidelis, seruus.

240 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus hoc interest: quod Agnoscimus, cognitos: Cognoscimus, quod nunquam vidimus.

D 241 Inter Clypeum, & Clupeum hoc interest: quod Clypeum, scutum: Clupeum verò, in quod imagines ponuntur.

242 Inter Germanum, & Fratrem hoc interest: quod Germanus, est vernus frater, ex patre, & matre: Frater verò, ex diuerso patre vel matre.

243 Inter Mersare, vel Mergere: hoc interest: quod Mersare, sepius: Mergere, semel.

244 Inter Agere Caussam, & Dicere: hoc interest: quod Agit, patronus: Dicit, reus.

245 Inter Eminus, & Comitus hoc interest:

- terest: quod Eminus, ex longinquo: Comi-  
nus, pede.  
 246 Inter Capere, & Decipere hoc in-  
terest: quod Capimus, merentes: Decipimus,  
innocentes: aut Capimus arte, Decipimus in  
fidiose.  
 247 Inter Consilium, & Sententiam hoc  
interest: quod Consilium, cogitatio: Sen-  
tia, consilij pronuntiatio.  
 248 Inter Fors, & Fortunam hoc interest:  
quod Fors, casus est: Fortuna, data est: vt  
quidam, sic valuit Fors, tanquam mors.  
 249 Inter Voluntatem, & Voluptatem hoc  
interest: quod Voluntas, animi: Voluptas,  
corporis.  
 250 Inter Interea, & Interdum hoc in-  
terest: quod Interdum, aduerbum tempo-  
ris est: Interea, cassua rei.  
 251 Inter Initium, & Principium hoc in-
- A terest: quod Principium, totius operis cuius-  
cunque vnum est, quasi primum operis ca-  
put: Initium, quod frequentius intelligi-  
mus: & totiens accipimus, quotiens, aut  
persona mutatur, quasi intus in alteram  
rem: & Principium semel: Initium saepius:  
Principium, Arma, virumque cano. Ini-  
tium, Musa mihi causas memora. Inue-  
niuntur tamen Principia, quae natura sui  
carent, & specie initia habent: vt, At re-  
gina graui iam dudum saucia cura. Et, Sic  
fatur lacrymans, classique immittit ha-  
benas.
- B 252 Inter Meditari, & Velitari hoc in-  
terest: quod Meditamus animo: Velitamus  
corpo.
- 253 Inter Homines, & Bestias hoc inter-  
est: quod Bestiae, ventri seruunt: Homines  
rationi.

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### DIFERENTIARVM

#### LIBER SECUNDVS.

#### *Differentia I.*



Nter Deum, & Dominū  
ita quidam definierunt;  
vt in Dei appellatione  
Patrem; <sup>a</sup> in Domino  
filium inteligerent. Scri-  
ptura autē sacra vtrūq;  
& Deum affirmat, & Do-  
minum. Sed tamen inuicem hæc vocabula  
discernuntur. Primum enim, naturæ nomē  
est pertinens ad amorem: secundum pote-  
statis, congruens ad timorem. Denique ex  
Dei vocabulo aduerte, quid diligas: ex Do-  
mini appellatione cognosce, quid metuas.

<sup>a</sup> In Domino filium. Vnde bi occasionem sumpfisse pa-  
tuerint, ināicat August. 2. de Trinit. cap. 10.

<sup>2</sup> Inter Trinitatem, & Vnitatem hæc di-  
stinctio est: quod Vnitas, propter insepara-

bilem Deitatis substantiam: Trinitas verò,  
propter personarum diuersitatem vocatur.  
In Personis enim discretio est, in Diuinitate  
nulla distinctio. Est enim Gignens, Geni-  
tus, & Procedens. <sup>a</sup> Tria quidem nomina,  
sed substantia vna. Sicut enim ignis, cādor,  
& color, tria quidem sunt vocabula, sed res  
vna. In relatione enim personarum Trini-  
tas est, in substantia verò naturæ vnis Deus  
est, Pater scilicet, & Filius, & Spiritus san-  
ctus. De Patre quia Deus est, testatur Apo-  
stolus dicens, vnis Deus Pater, ex quo om-  
nia: ita de Filio, quia Deus est, alibi ipse di-  
cit: quorum patres, ex quibus Christus secū-  
dum carnem, qui est super omnia Deus be-  
nedictus in secula. De Spiritu autem san-  
cto, quia Deus est, idem, qui & supra sic di-  
cit, Diuisiones donationum sunt, idem au-  
tem Spiritus, & diuisiones operationū sunt:  
idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spi-  
ritus sanctus Deus, sed non triplex Deorū  
nume.

numeris in hac Trinitate est credendus. Scriptum est enim, Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud, Audi Israël, Dominus Deus tuus, unus est. Tres ergo Deos credere, profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

<sup>a</sup> Tria quidem nomina. Nihil hic pericli à Sabellio. Iam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba huius capituli sunt: Trinitatem in personis non distinguere impium est: & capite sequenti cur tam laboraret in discretione Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hac multo plura, quam opus est in reminiscè dubia. Ita tamen veteres Patres interdum locutos ostē dant. D. Eucherij verba immerito ipsi ab hominibus minimè malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex Angusti, qui serm. 19. 2. ita ait: Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, & 11. de Civit. cap. 10. Nēque verò sola est ista nominis Trinitas, sine substantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt: aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incideret, non personarum nomina, sed nominum personas verè constare dixit: neque verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas unius essentia, unius maiestatis, atque potentiae credimus.

<sup>3</sup> Inter Personam Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ita secernitur. <sup>a</sup> Quod Pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus: Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filioque procedens est. Proinde Pater æternitatem habet, sine nativitate: Filius nativitatē cum æternitate: Spiritus verò sanctus processionem, sine nativitate cū æternitate. Pater ex nullo exordium dicit; Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verò sanctus, ex Patre filioque procedit. <sup>b</sup> Hæc tamen à nobis ita dicuntur de Trinitate, ut potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, & una natura? <sup>c</sup> Quomodo Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est: Spiritus sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodo Filius nascendo procedit: Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, & tamen sine Filio Pater genuit Filium? Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, & tamen ait: Nisi ego abiiero Paracletus non veniet ad vos? Quomodo Filius non defit, sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus

A de Patre procedit & Filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit: Quomodo tria vnum sunt, & vnum tria: Quomodo ad se inuicem relatiuè tria sunt, & essentialiter vnum sunt? Quis ista considereret: Quis ista comprehendet: Si enim humanæ nativitatis Christi secreta non capimus, diuinæ nativitæ mysteria quomodo capiemus?

<sup>4</sup> Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definierunt. Quod Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed semper ex se esse est, hoc est propria intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcirco est dicitur, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est. Sed esse semper, proprium eius est.

<sup>5</sup> Inter hoc, quod Filius nunc æqualis, nūc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiae est: alterum humanæ nativitæ. In forma enim serui, quia factus est ex muliere, Pater maior illo est: in forma autem Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri coæqualis est. Propter illud dictum est, C Pater maior me est: propter hoc, Ego, & Pater unum sumus. Æqualis ergo Patri in quantum Deus est: subiectus verò, in quantum homo est.

<sup>6</sup> Quid differt inter id, quod Christus nunc Vnigenitus, nunc Primogenitus esse prædicatur? <sup>a</sup> Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nam secundum Diuinitatis excellentiam Vnigenitus est à Patre iuxta Euangeliū quod dicit: Et vidi mus gloriam eius, gloriam quasi vniuersitatis Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundum fraternalm societatem, Primogenitus vniuersæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: vt sit ipse Primogenitus in multis fratribus. Est ergo Vnigenitus, in substantia Deitatis: Primogenitus, in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, Vnigenitus in natura. Primogenitus iuxta Apóstolū in multis fratribus; Vnigenitus tantum ex Deo solus. Inde est, quod Frater nūcupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Vnigenitus.

### De variorum nominū distinctione, que filio Dei attribuuntur.

<sup>7</sup> Nam verò differentiæ, vel significatio-nes nominum, quæ in Dei filio distin-guuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt

iant naturæ ad diuinitatis eius excellētiā pertinentia: quādam verò accidentia. Naturæ sunt Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbū, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor, siue Figura, Brachium. Accidentia sunt ista; Agnus, Sacerdos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquilæ, & his similia. Deus dicitur, quia ex Dœlogenitus est. Omnipotens ab Omnipotente; Perfectus à Perfecto. Filius Dei est, quia dū hoc ipsum sit, quod Pater; non tamen ipse est, qui Pater. Verbum est Filius Dei, quia propriè de diuino ore processit, vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile, vel cōporeum est; vel pro eo, quod Pater per eum omnia condidit, siue iussit, vel quia per illum innovuit. Pater principium ex eo, quod rerum omnium origo; & causa sit. Dextera, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso omnina continentur. Virtus pro eo, quod omnē potestatem Patris in semetipsum habeat, & omniem cæliterræque creaturam gubernet, contineat, atque regat. Sapientia est, pro eo, quod ipse reuelat omnia mysteria scientiarum, & arcana sapientiarum. Imago est propter similitudinis veritatem. Species enim Patris indifferens est habens in se indiscretam naturam, siue essentiā. Splendor appellatur, quia dum sit ipse Pater lux, ita Filius ab eo inseparabiliter, quasi splendor ex luce procedit. Figura est, quia suscipiens formam serui operum, virtutumque similitudine Patris in se imaginem, atque immensam magnitudinē designauit. Mediator est, quia inter hominem, & Deum medius est, habens in se substantiam triasque naturæ, id est, humanæ humilitatis formam, & diuinitatis excellētiā. Postò, Agnus propter innocentiam, & passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum Patri hostiā pro nobis obtulit. Petra, quod firmitas sit creditum, offensio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum Testamentum, veluti duo parietes, ex aduerso venientes, tanquam angulus, sibimet copulauit, ac fidei unitate coniunxit. Homo, quia secundū carnem ex Virgine natus est passibilis, atque mortalis. Leo, propter regnum & potentiam, per quam in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia propter salutē gentiū immolatus est. Aquila pro eo, q̄ resurgens ad astra cæli remeauit, & ad sedē paternā, unde venerat, iterū rediit. Nam vero. Plaq. ex Aug. serm. 2. de Trinitate. Aug. 11.

A 8 Inter Nativitatem Christi, & nostram hoc interest. Quod omnis homo ex delicti lege inuenitur esse cōceptus: ille autem nō ex concupiscentia carnis, vel ex virili coitu, sed de Spiritu sancto natus est. Naturā quippe traxit originis, non culpam prævaricationis. Corpus ex Virgine sumpfit: virginitatē maternæ carnis nō abstulit. Itē, nos ex una generatione subsistimus: ille autem ex duabus diuinitatis, & humanitatis. Ex prima nativitate, sumpfit: ex altera creationē. Natus enim diuina generatione, factus humana. Primum fuit sine tempore: secundū in plenitudine temporis. Nos ex duabus substantiis substantijs corporis videlicet, atq. animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis & animæ. Inde est, quod perfectus prædicatur Deus & homo: habens in se geminam substantiam, & diuinitatis suæ, & humanitatis nostræ.

B 9 Item hoc distat inter mortem Christi, & nostram. Nos enim in mortem pro merito prævaricationis incurrimus: ille autem sponte mortem pro nostra salute suscepit secundū quod ipse testatur dicens: Potestatē habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego peno eam.

C 10 Inter Résurrectionē Christi, & nostrā sic discrepat. Quod nobis resurrectionis tépus, usque in finē seculi differtur: illius verò die tertio celebratur: ille nullius eguit, ut resurgeret: nos illo miserante resurgimus.

D 11 Inter creationē mundi, & formationem eius hæc est differētia. Quod originaliter secundū materiæ substantiā simul cūcta creatas sunt: iuxta illud quod dicitur: qui viuit in æternū, creauit omnia simul. At verò secundū distinctionē specierū per sex dierū alterationē formata sunt. Totius enim creaturarum origo simul extitit: species tamen, & forma per temporū incrementa processerunt.

Nā primū materia facta cæli, & terræ cōfusa atq. informis, quā Græci Chaos appellāt. De qua postmodū singillatim per species varias formasq. proprias prodierunt. De qua materia scriptura loquitur: qui fecisti mundū de materia informi. Quę ob hoc informis, quia adhuc confusa erat, atq. obscura, & nequidem p̄visibles species, variasq. formas discretas. Sed materia facta est de nihilo. Mundi autē species de informi materia. Proinde duas res ante omnē diē, & tépus condidit Deus omnipotēs: Angelicā videlicet creaturam, & informē materiā: quæ quidē dum sit ex

nihilo facta: præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum. Nam qui viuit in æternū, creauit omnia simul. Itaq. nō omnia ex nihilo cōdit Deus, sed quædā ex aliquo; quædā autē ex nihilo. De nihilo Mundū, Angelū, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

*Quod originaliter secundum materia substantiam proferunt, ex Greg. 32. Moral. c. 9.*

### De duplii paradiſo.

12 Vnus est terrenus, vbi primorū hominum corporaliter vita extitit: alter cælestis, vbi animæ beatorū statim, vt à corpore exēunt, transferuntur, atq. digna felicitate lassantes, expectat receptionē corporū suorū. De hoc Paradiſo Dominus ad latronē dixit: Hodie mecum eris in Paradiſo. Originaliter autē primi hominis culpa nos de Paradiſo expulit, & in hanc exilij peregrinationē deiecit. Inde est, quod præuaricationis suæ reatu astringimur. Vnde, & meritò sententiæ debito pœnā paternæ præuaricationis exoluimus. Nam ita primus homo est conditus, vt per augmentum æratū sine media morte de vita corporalis Paradiſi cōmutaretur ad vitam Paradiſi cælestis. Sed, quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ cōditionis merito caruit, mortemq. geminā animæ & corporis inuenit. Ignorantiā veri, & vetustatē obtinuit, atq. in omnē progeniē peccati sui præuaricationē transmisit: nō tantum in hos, qui proprio delinquūt arbitrio, sed etiā in illos qui nondū implicari valent actuali peccato. Inde est, quod parvulis lauacri gratia cōceditur. Quia etiā non est illis peccatū proprij operis, inest tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde, & Propheta David ex semetipso humanū gennus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

*Peperit me mater mea, Ita apud Greg. lib. 7. Reg. c. 53. & lib. 12. c. 10.*

### De rerum gradibus.

13 Gradus, vel differentiæ rerum sex sunt. Id est, Non viuentia, Viuentia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia; nouissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorū, quæ non crescunt, vita motuq. carent: qualis est in lapidibus. Secundus gradus in ijs, quæ crescunt, vitam morumq. sine sensu habet: quæ

A lis est in herbis, vel in arboribus: quibus à minimè vita insensibilis motusq. inesset, nec germinare vtiique, neq. crescere possent: atq. ista, quæ vitā, sine sensu habent, lapidibus præponuntur, & terræ. Tertius gradus est in ijs, quæ non solum crescunt, & viuant, sed etiam sentiunt, at non intelligunt: qualis est in peccoribus. Quartus gradus est in ijs, quæ crescunt, viuant, sentiunt, & intelligunt: sed tamen mortalia, vt animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in ijs, quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt: qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitū, & simplex est, à quo omnīs hæc natura inspiratur, mouetur, gubernatur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidem omnia, sicut gradibus crescunt, ita sibi qualitate naturæ præcellunt. Nā arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo peccori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

*Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo Augustinus & de Ciuit. c. 6. vel vitam, quæ nutritio subdio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitq. qualis est in Angelis.*

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiā veteres scripserunt: quod Angelis sunt spiritualis substantia, ante omnē creaturā creati, natura mutabiles conditi, sed cōtemplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscii, iussi mundū regunt, missi corpora ex excellenti aëre sumūt, in cælesti bus cōmorantur. Dæmones, sunt impuris spiritus, subtile & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aerei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Cōmouēt sensus, fingunt affectus, vitā turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, mēbra distorquent, sortes regunt, præstigijs oracula fingunt; cupidinē amoris illiciunt, ardorē cupiditatis infundunt, in cōsecratis imaginibus delicescunt: inuocati adsunt, veris similia metiuntur, mutantur in diuersis figuris, interdum in Angelorum imaginibus transformantur. Hi quondam à sede cælesti ob superbiam lapsi, nunc in aere commorantur. Homines sunt, ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quam doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura vniuersi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli corpora

corpore fragiles, mente leues, diuersi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, proni ad voluptates, cassi labore, diuitijs caduci, sollicitudine anxijs, singillatim mortales, prole mutabiles, vita queruli, tempore celestes, tardi ad sapientiam, veloces ad mortem, de praeteritis nudi, de presentibus exigni, de futuris incerti; concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur: <sup>a</sup> denuo alij ad gloriam, alij ad paenam de fauilla surgentes debitum soluent.

<sup>a</sup> Corpore aerei. Aug. de diuinat. demon. c. 3. Daemonū ea est natura, vt aerei corporis sensu terrenum corporis sensum facile p̄cedant.

<sup>b</sup> Denuo alij ad gloriam, &c. hec non sunt in manuscriptis libris.

### Inter præuaricationem Angelicam, et humanam.

Quæ sit discretio præuaricationis Angelicæ, & humanæ naturæ: cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Præuaricatores quippe Angeli, idèo veniam non habent, eo quod fragilitatis carnalis nulla grauēt in infirmitate. Homines autem post peccatum idcirco ad veniam reuerti possunt, propterea quod pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quod propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem: sic enim dicit, ipse scit figuratum nostrum. Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum, Memorare, quæ mea substantia: At vero Diabolus, vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merentur, sicut scriptum est de eodem Apostata, cuius cor, quasi lapis indurabitur, scilicet, ut paenitentia compunctione non emolliatur.

<sup>a</sup> Eadem sententia apud Greg. 4. Moral. c. 9. & 20.

16 Inter Hominem, & Pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore animaque viuente compositum, atq; spirituali compactione formatum, subsistens ratione, liberis arbitrij voluntate, vitiorum capax, atq; virtutum: at contra Pecus est animal irrationale mortale, motu carnis & sanguinis animatum: vnde & anima eorum post mortem simul cum carne dissoluitur. ( Adde & aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, & ad terram vergentia: nobis naturaliter vultus in calum erectus est: illis oculum & opulentia: nobis ratio & sermo concessus est, per quæ intelligere, & Deum confiteri possimus.)

A Adde & aliud—confiteri possumus. Hec in uno tantum libro leguntur.

### Inter humani corporis membra.

17 Rationem autem humani corporis, singulariumque membrorum differentiam Laurentius, siue plerique auctorū, ita definierūt, dicentes: Homo, dictus est ab humo. Hic ex diversis subsistit substatijs: ex mortali, & immortalis. Corpus autem eius ex ossibus & carnibus constat, diuiditurque in quattuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aeris, aquæ, & terræ. Ratio autem terræ, in carne est; humoris, in sanguine: aeris in spiritu: ignis in calore vitali. Siquidem quadripartita humani corporis ratio quattuor elementorum designat speciem. Caput namque ad cælū refertur, in quo sunt duo oculi, quasi duo luminaria Solis, & Lunæ. Pectus aeri coniungitur: quia sic inde emittitur spiraminis fatus, sicut ex aere ventorum spiritus. Venter autem mari assimilatur, propter collectionem omnium humorum, quasi cōgregationem aquarum. Vestigia postremo terræ cōparantur, eò quod sunt ultima membrorum arida, siue secca, sicut & terra. Iā vero in capitis arce Mens collocata est, tanquam in cælo Deus, ut ab alto speculetur omnia, atq; regat. Factus est autem homo ad contemplationem cæli rigidus, & erectus, non sicut pecora in humum prona, atq; vergentia: in cuius summitate caput est collocatum, datuq; illi hoc nomen, quod hinc capiat initium sensus & nerui. Capilli autem capitis, vel ad specieē sunt decoris, vel ad arcendā frigoris iniuriā, siue caloris. In capite autem, ut ait S. Aug. Tres tanquam ventriculi cerebri constituti sunt: unus anterior ad faciem, à quo sensus omnis: Alter posterior ad cervicem, à quo motus omnis: Tertius inter utrumque, in quo Memoria

D vigere demonstratur: ne cùm sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit oblitus, quod fecit. Facies dicta est, eo, quod notitiam faciat hominis. Inter Faciem autem & Vultum haec est differentia, quod Facies naturalis & certus otis habitus est: Vultus verò varius, & secundū affectionē animi modolatus, modo tristis. Unde, & vultuosi dicuntur, qui vultus sēpē cōmutat. Iā vero barba ratio quātā vultus cōficit decētiā. Barba est decoris signum, virilitatis indicium, quæ & iuventutē significat, & sexus naturalis distinguat. Oculi autem in facie concavis foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons nominata est. Idem quoque oculi gemmarum habentes

bentes similitudinē mēbranis perlucētibus conteguntur. Per quas mēbranas, quasi per vitrū, vel speculū refulgentes, Mens ea, quæ foris sunt, transpicit. In medio autē horū orbū scintillæ luminū cōclusæ tenentur, quas Pupillas vocamus, quibus cernendi gracia continetur: & vt oculi munitiores essent ab iniuria, eos Opifex summus tegminibus oculuit. Vnde, & oculos esse dictos, quasi occultatos, (id est vndiq. munitos) quibus adhibitæ sunt Palpebræ, à palpitando dictæ. Quia concurrentes inuicē oculorū obtutū reficiunt, pilis in ordine adstantibus ad munitionē eorū. Supercilia quoq; pilis brenibus adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiā, ne quid supernè incidat. Auriū inde dictū nomen est, à vocibus hauriēdis. Per immutationē enim littoræ Aures, veluti Audes sunt nominatae. Per has enim sonū vocēq. quasi per cochleā de scendere. Quod aéri ictus in circulū orbēq. moueatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia cōplicatū in utero gigni, formariq. hominem aiūt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formētur, vt caui, ac recōditi fiāt. Ideoq. & qui alicuius lacrymas elicere cupiūt, genua tangūt, ac per ea deprecātur: quod in utero formauerint oculos, atq. enutrierint. Ipse genarū tumor instar colliū leniter exurgēs ab omni parte cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, q̄ per eas aér, vel spiritus nare nō definit. In his enim tria sunt officia, vñū ducendi spiritus, alterū capiēdi odoris: tertiuū, purgamenta cerebri defluēdi. Os dictū est, quasi corporis ostiū. Cuius species in duobus cōstat officijs: sumēdi vietū, & loquendilingua. Labia à labendo nominata. Quod autē superius est, labiū dicimus: quod inferius, labrū. Linguae nomē à ligādo cibo impositū. Hæc interpres animæ vocē motibus suis in verba distinguit, vel illisio-ne palati ac dētiū, vel cōpresione labiorū. Dentes dicti, quasi cibos diuidētes. Siquidē escā incident, & cōminuunt, atq. opportunius gutturi, & stomacho tradūt. Horū priorēs, qui cibū præcidūt Aduersi dentes dicūt. Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo etatis anno existūt. Gingivæ, à gignendis dentibus nominatae: quæ magnam pulchritudinē ori conferūt, dū nuditatē dentium tegunt. Fauces sunt, angustæ fistulæ, quasi foci, per quas vocalis spiritus ab intimo pectorē exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ, maxillarū partes sunt,

A quibus mādimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicut paxillus à pale. Collū, ad instar columnæ vocatū. Est enim rigidū, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ, vna cōborum: altera aēris. Harū superior Rūmē vocatur, qua cibus & potio deuoratur. Vnde bestiæ, quæ cibum reuocant, ac remādunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio, ex oīsibus compacta & cohærentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens, ob transmeantē spiritū. Cuius operculum Sublinguum dicitur, quasi parua lingua, quæ foramē eius recludit & apertit: ne per partes iuncta fistula impetuveniens violenter aēr interna corrumpat. Manus dictæ, eo quod munus sint omni corpori, & quod ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispansis digitis, sicut & arbor dispansis ramis: Item, sicut contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoq. numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omniū & moderator Pollex vocatur, eō quod plurimum inter cæteros polleat, id est, præualeat. Secundus Index & Salutaris vocatur, quia eo ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eo tritum collyrium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eo aurē scalpimus. Porro Pectus hominis ab aspectu vocatū. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atq. ab aspectu remotū: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenū enim ratione non decebat esse latens & humile. Papillæ sunt mammarum capitula. Mammæ autem, tumores pectoris leuiter exsurgentēs: hæc sunt fœminis ad alendū fœtū datæ: matibus ad solum decus: ne informe pectus esse videtur. Neq. enim decebat in fœminis alibi esse, quā vt animal intelligens ex corde alimiam sumeret. Porro Umbilicus est nota im pressa, quæ mediū ventrē designat. Ad hoc factus, vt per eū fœtus dum est in utero nutritur. Splenis autem, & Iecoris viscera, quæ ex conturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de Physicis disputant voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in iecore: Affectionem autem iracundiæ in felle: paurois in corde: in splene, lœtitiae. In pulmonibus vero aērem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vocant, diffunditur, vt partitum inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Iecore ignis habet sedem,

C qui

D

qui velut subtilare ostendit in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri. Vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, quædam non solum ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt esse officium voluptatis, & dectionis ciborum complexu, & calefactu suo in sanguinem mutandorum. Intestinorum autem ratio, idcirco longis anfractibus in circulorum ordinata sunt modum, ut suscep-  
tis cibos paullatim egerant, & ex ipsis, ea, quæ intrinsecus sunt, humorem sensim suscipiant. Alius dictus, eò quod in eum, quasi in alveum, omnis humor cibo permistus defluat, ac recurrat, & inenarrabili modo ciborum succovniuersum corpus, quasi è late re valles vicinas irrigando adimpleat. Porro Alius, Venter & Uterus differunt. Venter enim est, qui appetet extrinsecus, pertinetque à pectore ad Inguen. Alius est interior pars, qua cibus recipi & purgari solet. Uterū solē mulieres habent in quo concipiunt. Cōfundunt tamen hæc auctores, & uterū pro vtriusq; sexus ventre ponunt. Genitalia autem, sicut ipsum nomen docet, à gignendo dicta Natum caro conglobata sedendi officio facta est, ne premere corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorū partes, quibus in equitādo tergis equorū adhæremus. Vnde & præliatores feminibus equos admisissè dicuntur. Genua à genis dicta, eò quod in utero cohærent, & cognata sint oculis. Vnde Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiae dictæ sunt, quasi tubæ. Platae vero à planicie nuncupantur. Quia non rotundæ, ut in quadrupedibus, ne stare non possit homo, sed planæ, & longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Calces autem, à callo pedum sic nominatae sunt. Pedum dīgiti & decorem, & usum ferunt. Nam currere non possemus, nisi digitis in humum pressis soloq; nitentibus impetu saltumq; capiamus. Reliqua ossa corporis, velut colunæ quædam, quibus caro sustentatur, inser-  
ta sunt, & nervorum vinculis colligata, ut apertissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæteriq; de ratione corporis scripsérunt.

<sup>a</sup> Hec eadem pliora Etymolog. lib. 11. c. 1. vbi indicati lo-  
ci, & quibus sumptu sunt, locus Augustini de cerebri uenitatu-  
bus lib. 7. de Genes. ad litter. c. 18.

<sup>18</sup> Inter Virum, & Hominem, quidam di-  
stinxerunt hoc interesse: Quod vir utraque  
sciētia præditus eloquentiā cū sapientiā re-

A tinet: Homo loquacitate tantum naturæ bes-  
tiijs præpoller. Virū autem dixerunt <sup>ā</sup> id est, à virtute. Virtus autem apud ve-  
teres scientia rerū omniū nuncupatur. Nos autem unum eundemq; & virum & homi-  
nem nūcupamus. Iuxta quod & de Christo  
legitur, qui tam Vir in sanctis scripturis, quā  
& etiam Homo vocatur.

<sup>b</sup> Hæc differentia in uno tantum in s. legit. <sup>c</sup> s. 17. 19. Inter Infantiam, & Pueritiam, & reli-  
quas ætates Sapientes ita definierunt. Prima  
hominis ætas Infantia; secunda Pueritia; ter-  
tia Adolescentia; quarta Juuentus: quinta  
Senectus: sexta Seniū. Duæ primæ ætates  
singulis annorum terminantur hebdomadi-  
bus, propter simplicem vitam. Nā Infantia  
septimo anno finitur: quartodecimo Pueri-  
tia: de hinc sequens Adolescentia, duabus  
constat hebdomadibus propter intellectū,  
& actionem. Quæ duæ nondū erant in pue-  
ris; & porrigitur hæc ætas à quintodecimo  
anno, vsq; ad xxvij. Post hæc succedens Ju-  
uentus tribus hebdomadibus permanet, pro-  
pter tria illa intellectum, & actionem, cor-  
porisque virtutem. Ista ætas à xxvij, anno  
exoritur, & quadragesimo nono cōsumma-  
tur, quādo & in foeminis part' deficit. Porro  
Senectus quattuor hebdomadibus cōpletur  
propter accendentē illis tribus animi, & cor-  
poris gravitatem. Incipit enim hæc ætas à  
quinquagesimo anno, & septuagesimo se-  
ptimo terminatur. Ultima vero Senium nul-  
lo certo annorum tempore definitur, sed fo-  
lo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senectutem, & Senium hoc dif-  
fert. Quod Senectus vergens ætas à iuuen-  
tute in Senium, nondum tamen decrepita;  
Senium vero est fessa atque extrema ætas,  
& vitam ultimam anhelans.

<sup>a</sup> A puritate. Non. Pueritia, id est, puritas. Varro rerū  
diuinar. lib. 1. Quæ pueritia est infrequēs polluta.  
<sup>b</sup> quia nondū lanug. Fess. Puer, impubes tātū dicitur.  
<sup>c</sup> quasi pulla. Pullum est ætatis nouellæ, ait Non.  
<sup>d</sup> puerilitate, ita codex Hisp. Varro de liber. educand. Ve-  
lim, me Hercules, ipse usū magno puerilitatis for-  
mulam audite.  
<sup>e</sup> puerili ætate.

21 Inter Infantē, & Puerū quidā ex Sapien-  
tibus distinxerunt. Infans, inquiunt, dicitur,  
qui nōdū fari potest. Puer autem <sup>a</sup> à puritate  
vocatus quasi purus, <sup>b</sup> siue quia nōdū lanugi-  
ne florēq; generū inducūt. Puella autem, <sup>c</sup>  
paruitate vocata, <sup>c</sup> quasi pulla. Vnde pupil-  
los & pupillas nō pro cōditione, sed pro æta-

te puerili vocamus. Puer, olim & masculus, & fœmina appellabatur, sicut Infans. Hinc consuetudo communis Puerperam vocat. Propriè autem Puerperas dici, quæ primū enīx̄ sunt pueros, eo quod pueræ admodū pariant. Egressi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia iam gignendi potestate m̄sumunt. Fœminæ vero Virgines, vel Viragi-  
nes dicuntur. Dicta autem Virago, vel quod à viro sumpta sit, vel quod sit masculini vi-  
goris. Simul pubertatem egressi, Adolescen-  
tes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescentio, atque crescendo. Vnde, &  
quidam de agricultura loquens, maturescē-  
tē fructum, adolescentem vocavit. Post  
adolescētiā quoque iuuenes sunt. Iuue-  
nes autem dicti, quod iuuare posse incipiunt, vt in bobus iuuentus dicitur, cūm à  
virilis discedit. Iam vero media ætatis pro-  
priè dicuntur Vir, & Mulier. Vir itaque nunti-  
cupatus, vt ait Lactantius, quia maior in eo-  
vis sit, quam in fœminis, & hinc virtus no-  
men accipit. Item Mulier à molilitate dicta  
immutata, & detrac̄ta littera, quasi mollier.  
Sed ideo viris plus roboris datum est, vt faci-  
liss ad patientiam coniugalem fœminæ co-  
gerentur. Mulier autem non pro corrupte-  
la integraritis, sed pro sola maturitate ætatis.  
mulier nominatur: sicut & vir pro sola viri-  
litate, etiam si ab opere fœmineæ admixtio-  
nis habeatur immunitis. Extremæ iam æta-  
tis, Senes, & Anus vocantur. Senes autē qui  
dam dictos putant, eo quod se nesciunt, &  
per nimiam ætatem delirent, atque desipiāt.  
Vnde, & Plato ait, in pueris crescit sensus, in  
iuuenibus viget, in senibus minuitur. Anus  
autē ex multis annis dicta est, quasi annosa.

22. Inter Rationabile, & Rationale hoc in-  
teresse, sapiens quidam dixit. Rationale est,  
quod rationis vtitur intellectu, vt homo: Ra-  
tionabile vero, quod ratione dictum, velfa-  
ctum est.

*Rationale est. Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.*

23. Inter Mentem, & Rationem hoc dif-  
fert. Mens est pars animæ præstantior, à qua  
procedit intelligentia. Ratio vero est mo-  
tus quidam animi visum mentis acuens, ve-  
rāque à falsis distinguens.

24. Inter Memoriam, Mensem, & Cogita-  
tionem talis distinctio est: Quod memoria,  
præterita retinet, Mens, futura præuidet.  
Cōgitatio, præsentia complectitur.

25. Inter Sensem, & Memoriam hoc inter-  
est. Sensus, rei cuiusque adiuentio. Memo-

ria, rei inuentæ recordatio: ille excogitat, &  
reperit, hæc reperta custodit.

*Intelligibile esse—sentiuntur, verba Aug. 8. de Ciat. c. 6.*

26. Inter Intelligibilia, & Sensibilia taliter  
veteres discreuerunt: Intelligibilia esse, quæ  
mente animoque percipiuntur: Sensibilia  
autem, quæ visu, tactuque corporeo sentiū-  
tur. Sunt autem sensus corporei quinque.  
Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Vi-  
si subiaceat habitus, & color, seu magnitudo  
mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odora-  
tui odorum fragrantia, vel quæ aliter se ha-  
bēt: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui  
calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu le-  
nia. Hi autem quinque sensus ex partibus  
elementorum sunt, sed non ex omnibus ele-  
mentis quattuor, sed ex aere, terraque gi-  
gnuntur. Ex aere quidem Visus, Odoratus,  
Auditus, ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27. Inter Animam, & Corpus, ita secerni-  
tur. Anima, est substâlia incorporea, intelle-  
ctualis, rationalis, inuisibilis, atq; mobilis &  
immortalis, habens ignorâ originem, nihil  
tamen in natura sua mixtum concretum, vel  
terrenum, nihil humidum, nihil flabile, vel  
igneum: at contra corpus est substâlia visi-  
bilis, atq; mobilis, mortalis, habens semen ex  
vitio, & ex terrena fæce materiam. Sed ani-

Cma, quia spiritualis creatura est, initium nouit,  
finem habere non nouit. Sicut enim Ange-  
li, ita & animæ sunt. Habent enim initium,  
finem nullum. Corpus autē, quia ex quatuor  
elementis constat, ignis, aëris, aquæ, & terræ,  
dum fuerit excedente anima resolutum, re-  
dit rursus, vnde fuerat ortum. Inde & par-  
tim mortales, partim immortales sumus.  
Animæ enim naturâ communè habemus  
cum Angelis, carnem vero cum pecoribus.

28. Inter Carnem, & Corpus quidam sa-  
piens distinxit dicēs: Caro est, quæ propriè  
sanguine, neruis, ossibusq; distinguitur. Cor-  
pus vero quāquam & caro dicatur, interdū-  
tamē & aëreum nominatur, quod tactui vi-  
suiq; non subiaceat, & plerumq; est visibile,  
atque tangibile. Paries Corpus est, sed non  
Caro, lapis Corpus est, sed non Caro. Sic &  
Apostolus corpora cælestia appellat, & cor-  
pora terrestria. Cælestis corpus Solis, Lunæ,  
& Stellarū: Terrestre ignis, aeris, aquæ, ter-  
ræ, & reliquorum, quæ absque anima ijs cen-  
sentur elementis.

29. Inter Animum, & Animâ Lactantius  
distinguere, Philosophos quosdam ita existi-  
mat: quidā, inquit, aiūt aliud esse anima qua-  
viui-

viciimus, alioq; animum, quo sentimus & sapimus, q;ia valente in corpore anima, non nunquam animus perit, sicut accidere de mentibus solet. Addunt quoque animam morte iopiri, animum somno. Ob hoc inde patant esse diuisum, eò quod actionis officiis parentur. Qui vero virumque indifferenter accipiunt, veracius argumentantur. Quod ncc viuere sine sensu possumus, nec sentire sine vita. Idcirco nequam posse esse diuisum, quod à se minime separatur. Sed idem unum, & viuendi habere vigorē, & sentiendi perfici ratione: & dū sunt utrāque ynum, varia sumptere vocabula, pro diversitate affectionum. Sicut enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars eiusdem animæ est, quo sentitur & sapitur: sicut & mens eiusdem pōtio est, per quam omnis ratio intelligentiāque percipitur. Sicut voluntas, qua intellecta consentiuntur: Sicut memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ita diuiduntur in substantia, sicut in nomine. Quia eadem vna est anima. Quæ dum contemplatur, spiritus est; dum sentit, sensus est; dum sapit, animus est; dum intelligit; mens est; dum discernit, ratio est: dum consentit, voluntas est; dum recordatur, memoria est; & dum membra vegetat, anima est; & modò sapit, modò desipit, modò remotis paulisper curis, corporis sopore delinita quiescit, rursusq; cōmota ad contēplandas rerum imagines protinus excitata recurrat.

30 Inter Animam, & Spiritum hoc differre Doctores dixerunt: Quod anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumq; corporis: Spiritus autem, ipsius animæ est quædam vis, & potentia rationalis, per quā lege naturæ præstare videtur cæteris peccatis. Proinde anima, fatus vita est, animalem hominē faciens: Spiritus autē, vis, quæ carnales concupiscentias calcat, atq; mortalem, ad immutabilitatem vitæ hominem prouocat. Certissimè autem, Spiritum Animam esse, Euangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritu nominauit. Nam cum dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animam: hanc sine dubio, tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit. Omnis autem Anima Spiritus esse potest, non tamen omnis Spiritus, Anima. Nā-

A ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima nō est: Angeli quoque, & venti Spiritus sunt, & tamen Anima non sunt. Ipsa autem Anima, quid sit, qualis sit, ubi sit, quam formam habeat, vel quam vim nullo modo certissimè sapientes huius mundi definierunt. Alij namque cīnam animam, alijs sanguinem esse dixerunt, alijs incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandem diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem carentem pondere, figura, siue colore. Nec dicimus Animam partem, sed creaturam esse Dei, nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihil fuisse creatam. Nam, vt ait quidam, si ē Deus ex semetipso fecisset, nequam virtutis, vel mutabilis, vel misera esset. Item si ex elementis esset visibilibus facta: haberet utique, vel ex terra soliditatem: aut ex aqua humorem, aut flatum ex aere: aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, appareat eam, inde non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Vnde & prænō quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id, ad imaginem Dei facta est, vt si non immutabilis, vt Deus esset: tamen incorporea, vt Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergo & Deum credimus habere corporis formam: quia eandem ad suam condidit imaginem. Huius autem animæ partes nonnulli veteres, tres esse dixerunt. Rationale, Irascibile, & Concupisibile: Rationale, per quod inuisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat, & corrigit. Concupisibile, per quod concupiscentiam carnis Spirituali virtute cōpescit. Cuius domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam vero, in capitis arce, eam habitare dixerūt, tanquam in cælo rectorem, vt à summo omnia compleat. Alij nullum ei certum locum definierunt: sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones: verumtamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patri disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam. Cuius breuiter verba ponenda sunt. Vtrum, inquit, sicut caro nascentiū, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an

nouæ frant, & ex parentibus minimè propa-  
gentur. Quæ quæstiō in definiendo diffici-  
lis est, quia contrarijs obiectionib⁹ destrui-  
tur. Nam illi, qui nouas animas conten-  
dit singulis corporibus dari: cùm illis op-  
poni cœperit, cur anima parvula quæ non  
propagatur, vt caro cùm carne Originalis  
peccati teneatur consortio? Nunquid iniu-  
stus est Deus, vt cum carne mittat anima in  
ignem æternum, quæ cum carne non ha-  
bet commune peccatum? Hoc cùm illis op-  
ponitur, omnino deficiunt. At contra illi,  
qui afferunt animas cum ipsis corporibus  
propagari, possunt quidem in parvulissimū  
Dei iudicium firmare, vt commune habeat B  
peccatum Originale, sicut communē vin-  
dicant utriusque esse propagationem. Sed in  
consideratione seminum, quæ non con-  
cepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt.  
Animam quippè humanam certum est, in  
ipso conditionis suæ munere percepisse.  
Quæ necesse est, vt corpus in quo hic quā-  
tulumcumque tempus vixerit, in resurrec-  
tione recipiat. Quis ergo dicat animata se-  
mina profluxisse, siue illa, quæ non concipiū-  
tur, siue illa, quæ nocturna illusione fundun-  
tur. Quod omnis sapiēs videt, quām sit ab-  
surdum, & à ratione omnibus modis alienum.  
His ergo propositionibus de Origine  
animæ, partes se inuicem vincunt. Quia  
vnaquæque eorum alteram propositionem  
destruit, & ipsa non valet adstruere, quod  
proponit. Ob hoc de hac quæstiōne cautius  
quærendum est: maximè quod à sanctis vi-  
ris nihil certius definitum est, nec sanctarum  
scripturarum auctoritate, quidquam  
manifestius pronuntiatur. Illud tamen te-  
nendum est, parvulorum animas nexu peccati  
Originalis esse adstrictas, quæ nisi percipi-  
ant Baptismatis sacramentum, regni cœ-  
lestis, participes esse non possunt: sed cum  
carne commune habebunt peccatum, &  
pari iudicio damnabuntur in ignem æternum.

31<sup>o</sup> Inter Concupiscentiam carnis, & spiritus hoc interest: Concupiscentia carnis, est motus animæ turpis in effectū sordidæ delectationis: Concupiscētia verò spiritus, ardens intentio mentis in desideria fan-  
ctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad regnum: Illa ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati est, de primi hominis damna-  
tione descendens: ista lex mentis, est de inu-  
nere redemptoris nostri procedens. Hæ au-

tem, sibi inuicem pro affecta virtutum, ac  
vitiorum, quotidiana colluctatione lethæ-  
liter adueriantur. Concupiscentia nam-  
que carnis, primum illecebras vitio-  
rum in cogitationibus gignit: Concupi-  
centia vero spiritus, è contratio cogitatio-  
nes sanctas indesinenter opponit. Illa fabu-  
lis vanis oblectatur, & verbis, ista scriptu-  
rarum meditationibus, atque præceptis:  
illa gaudet spectaculis rerum terrestrium:  
ista contemplatione cœlestium gaudio-  
rum. Illa terrena gaudia querit, ista ge-  
mitus, & suspiria trahit: Illa torpore som-  
ni atque pigritia corpus relaxat: ista vi-  
gilijs, & competentibus orationibus elabo-  
rat. Illa per ingluviē illecebris ventris, &  
desiderijs guttūris æstuat: ista semetipsum  
ieiunijs, & abstinentiæ cruciatibus mace-  
rat. Illa luxuriæ subdita turpium perse-  
trationum affectus, quos intentione co-  
gitationis agit, perfectione voluptatis ex-  
plere contendit: ista castitatis, & pudicitiz  
pulchritudinem diligit. Illa avaritiaz flam-  
ma succensa appetit lucrum, & fugit dam-  
na temporalium rerum: ista contemnens  
mundum solum sibi vendicat Christum. Il-  
la inuidia nullū sibi superiorē, vel quale  
esse permittit, sed interno liuore vulneris  
decūtorum profectu tabescit: ista de cū-  
torum virtutibus gaudet, & minores sibi  
per charitatē præponit. Illa ira exæstuans, ni-  
hil æquaniimiter portat, sed perturbatā mé-  
temvsque ad vocis tumultum exaltat: ista  
nulla exasperatione mouetur, sed per tran-  
quillitatem, & mansuetudinem, patienter  
omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum  
quælibet aduersa persenserit: ista nullo ma-  
iore frangitur, sed etiam mala de proximis  
portans ab interiorē gaudio non mouetur.  
Illa ambitione honorum, inficitur humanis  
laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delini-  
tur: ista humilitatē amat, & soli Deo suo, qui  
inspector est mentis placere delectat. Illa  
inflata superbiæ fastu cor miserum eleuat:  
ista ne à celitudine sua corruat, vsque ad  
infima seipsam humiliat. Sed quid plora? Co-  
cupiscentia carnis in omnium vitiorum  
multitudinem consentientes sibi præcipi-  
rat: Concupiscentia verò spiritus mentem  
lapsam, ne deficiat spe futuræ gloriæ, corro-  
borat. Proinde illa, quamuis supereret, nulla-  
tenus desperandum est. Quia reparato cer-  
tamine, possumus de ea etiā glorioſius triū-  
phare. Ista quamuis vincat, de victoria non  
est

est secura. Quia callidus hostis, et si deuidus interdum, tamen victoris ultima vincit. Et quos prima congreſſione non percutit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quod ipsa concupiscentia carnis, usq; in huius vite terminū dimicare non cefat. Sed si concupiscentia spiritus, usque in finem superet, victoria pace secura in aeternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentia aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui aduersabitur. Sed utrāque in uicem aeternae pacis concordia copulatae, redemptori suo sine ylla oppugnatione in perpetuum adhaerent.

\* vid. Casian. lib. de concupis. carn. & spirit. cap. 11. & seq.

32 Inter Gratiae diuinæ infusionem, & humani arbitrij voluntatem hoc interest: Arbitrium, est volūtas liberæ potestatis, quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est diuina misericordia donum gratuitum, per quod, & bonæ voluntatis initium, & operis prometemur effectum. Nullus autem, liberi arbitrij quidquam potest praævalere virtute, nisi supernæ gratiae sustentetur iuuamine: Diuina quippe gratia præchititur homo, ut bonus sit; nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsa gratia Dei volentem hominem præuenit, ut etiam bene velit. Nam ponde re carnis homosic agitur, ut ad peccandum sit facilis, & ad poenitendum piger. Habet deſe, vnde corruat: & non habet vnde confurgat, nisi gratia conditoris, ut erigatur manus iacenti extendat. Deniq; homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitriu, quod primus homo perdiderat. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos vero, & inchoatione liberi arbitrij, & perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, à quo & gratiae donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum, quod agimus propter gratiam præuenientem, & subsequentem. Nostrum vero est, propter obsequiem liberi arbitrij voluntate. Nā si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrū nō est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo, quod gratia præuenit, Dei est, in eo vero, quod bene operamur.

A do præuenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, ut tenere eum, quasi debitorem posse. Sed modo æquius omnibus conditor alios prædestinando præeligit, alios in suis moribus pratis iusto iudicio derelinquit. Vnde verissimum est, gratiae munus non ex humana virtute, velex merito arbitrij consequi, sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordia eius præuenientis dono saluantur, effecti vase misericordia: quidam vero reprobi habitu ad poenam prædestinati, dānatur, effecti vase ire. Quod exēplū de Esau, & Iacob nondū natis colligitur. Qui dū effent una conceptione, vel partu editi, parique nexus peccati originalis adstricti, alterum tamen eorum ad se misericordia diuinæ præuenientis bonitas gratuita traxit: alterū quadam iustitiae severitate odio habitum in massa perditionis relictum damnavit. Sic ut per Prophetam, idem Deus loquitur dicens: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vnde consequens est, nullis præuenientibus meritis conferri gratiam: sed sola vocatione diuina. Neque quemquam saluari, siue damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis. Vniuersæ enim via Domini misericordia, & veritas. Ante gratiae enim donum liberum quidē est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiae adiutorio manet infirmum. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis: ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indiget. Illud utique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem Arbitrium ad omne malum promptum est per se met ipsum: ad bonum vero nequaquam nisi per gratiae donum: & eadem præstat homini & bona velle, & facere, mala præterita ftere, tā à cogitatione, quā ab opere delicta præsentia cauere. quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens: Non sumus sufficiētes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaq; non in omne genus hominum gratiae beneficium tēditur, sed in illis tātum, qui per fidem illuminātur: nec enim in cunctis gentibus fidei peruenit auditus. Vnde & Apostolus: quomodo, inquit, inueniunt in quem non crediderunt: aut quomodo credent ei, quem nō audierunt? Ipsius

suis etiā gratiæ donum quibuscunq; datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensurā pro merito accipientium distribuitur, iuxta quod scriptum: qui reddet vnicuique secundum opera sua. Omne autem, donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, vt scilicet, quasi mēbra corporis, singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proinde omnia sunt communia, dum sunt sibi met membra inuicem necesaria.

*Liberum arbitrium, quod primus homo perdidit. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 30. Nam libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Quæ quomodo accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro qui paulo post ista subiicit: Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum.*

33. Inter Legem, & Euangelium hoc interest: quod in Lege, littera est, in Euangeliō gratia: Illa habuit vīnfram, ista imaginē: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: Illa ignorantia demonstrat peccatum, ista agnitus adiuuat, vt vitetur: Illa flagitijs deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat: Illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: Illa coniugiorum indulxit habenis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suasit: Illic prædicitur Circumcisio sola carnis, hic lauacrum in ablutione cordis, & corporis: Illic Chanantidis regnum, & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita æterna, regnumque cælorum promittitur: Illic Sabatti otium, & requies celebratur, hic ipsa Sabatti requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenientis requiem animabus vestris. Illic eis animalium immundorum prohibetur: hic in corpore Christi, id est, in Sanctis suis nō admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illic, pecoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis, & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illic ex carne Agni Pascha celebratur: hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immolatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ Lunæ principia celebrantur: hic noua creatura in-

A Christo accipitur, sicut Paulus Apostolus ait: Si qua in Christo noua creatura, vetera transferunt, ecce facta sunt noua. Quid plura: in lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia vero, Euangelicæ Veritatis, quæ illic definita fuerunt, explentur. Item in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mandata legem implere, vel conservare iubebant, promissa vero, figuris obiecta Sacramentorum, futuram Euangelij gratiam praesumantur. Legem enim Euangelia complent, & significationem præcepti plenitudo testamentorum. Item nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solum peccata monstrauit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit: Euangelium vero veniens, crudelitatem legis amouit, peccata, quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, et si deinceps punienda commiserunt, per eundem spiritum adoptionis indulget: formam bene agendi præbuit, & vt possint agi, quæ docuit, adiutorem spiritum infudit. Nam præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, comparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia vero Euangelij quod exterius imperat, interius, vt perficiatur, iuuat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique quia in eis quædam innutilia infirmioribus sensibus agèda permissa sunt, sicut illud, vbi Deus Israelitarum cupiditatem spolijs Ægyptiorum satiri permisit. Nam pro eo, quod carnalis populus modum egredere vindicta, Lex permettit carnalibus vicem rependere mali, quod Euangelia firmioribus vetant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Euangeliō comparata, legis præcepta inferiora noscuntur: Ante aduentum enim Redemptoris nostri, Gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim gratia atque dura, secundum litteram iubebat, ideo cætemnebatur. Venit autem gratia Euangeli, obtemperauit legis austoritatem, applicauitq; sibi Gentilem populum.

*Nam præcepta legalia, &c. e Greg. 28. Moral. cap. 9.*

34 In-

34 Inter Actiuam, & Contemplatiuam A vitam, hæc distinctio est: Actiuam vita est, que in operibus iustitiae, & proximi utilitate veratur: Contemplatiua quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione defigitur. Harum vna, in opere bona conuersationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Vna, quæ ex fide in hac peregrinatione viuit: altera, quæ bene viuentes usque ad regnum perducit. Actiuæ enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplatiæ potiora. Actiuæ vita ex bonis operibus incipit; cōtemplatiua peruenit ad quod intēdit. Actiuæ vitæ opera cum corpore finiuntur: Cōtemplatiæ autem gaudia in fine amplius crescent. Illa autem, quamvis utiles & bona; tamen cum requies venerit, transitura: ista vero boni operis transituri merces est, & requies permansura. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filij generantur. Actiuam autem vitam monstrabat Lia sine oculis, sed fœcūda. Quia actio laboriosa quidē est, minusq. alta considerans. Sed in eo, quod se erga proximi utilitatem, plus exhibit, fœcundior operibus, quasi in filiis crescit. Sic Martha, & Maria, quarum vna virtutibus mente exercebat in opere: altera requiescebat defixa in contemplatione. Ii autem, qui ad contemplationis otium venire contendunt, prius se in stadio Actiuæ vitæ exercere debent: vt dum opera iustitiae fæces peccatorum exhauiunt, cor mundum exhibeant ad vindendum Deum. Nam mens, quæ adhuc temporalem gloriam querit, aut carnalis concupiscentiæ temptationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus, dum legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur. Et in Euangeliō curatus à Legione vult Dominum, per contemplationem sequi; sed iubetur domū reuerti, & in actiuæ vitæ operatione versari. In ipso autem contemplationis, & actionis usu interdum magna differentia animorū est. Nam quibusdā sola contemplatio proficit: quibusdam verò Actiuæ sola est consolatio. His media, & de utrisque compositione utilior est magis ad refouendas mentis angustias, quæ solent per unius intentionē nutriti, vt de utriusq. partibus melius temperentur. Nam quod Saluator per diem signis, & miraculis coruscabat in urbibus,

Actiuā nobis vitam cōmendabat: Quod vero in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcirco Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec Actualem vitam amittit, & Contemplatiua vitam agit. Alter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus: ita per actualem vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic nō possumus sine utraque esse vitæ: sicut, & sine utraque in dilectione esse, nequaquam possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possiblitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide præuenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodeſſe. Quia nihil valet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, vel negat, vel nescit auctōre. Item fides sine operibus nequaquam prodet. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est: iuxta Iacobum, & opus extra fidem, vacuum est iuxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus predicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Jacobus narrat fidem, nihil valere sine opere C bono. Ac per hoc iuxta primū opera fidem præcedentia, nihil prosunt: iuxta alterum, subsequentia multum prosunt. Iacobus dicit, Abraham pater noster, ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, Credidit Abrahā Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quid ergo: utrique se destruunt absit. Sed utriq. nos instruunt. Nam secundū Paulū, Abraham ex fide iustificari meruit, quando credidit Deo: secundū Iacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusauit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem D hoc differt. Fides, est diuinitatis confessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Charitas, est perfecta dilectio in Deum, & proximū. Harum prima credulitatem fouet præsentem: Secunda promissa præstolatur futurorum: Tertia amorem complectitur aeternū. Quæ quidem tria in huius vitæ tempore, ita copulantur, vt altera sine altera stare nō posset. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus; nec poterimus sustinere promissa, nisi sit fidei

Fidei credulitas firma, nec aderit fructus Spei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta Charitas Christi quæ & Fidē, vt credat, adiuuet, & spem spectationis corroboret. Cuīus specialiter secundum Apostolum inter has virtutes traditur principatus, & cultus manet æternus. Nam & Fides cessabit, dum futura, quæ creduntur, adiuenerint, & Spes finem habebit, dum beatitudinem, quam quisque bonus præstolatur, acceperit. Sola Charitas in æternū perseverabit, ipsa sola utramque perducens ad Christum, ipsa sola gaudio perfrauenſ semper.

**B** 37 Inter Amorem, & Dilectionem, siue Charitatem hoc differt: quod Amor, & Dilectio media sunt, & ad utrumque parata, modo in bonum, modo in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum: cuius etiam nomen eō usque extollitur, ut ipse Deus Charitas appelletur. Illa est enim perfecta Charitas, quæ inimicos, & patientes sustinet, & benignè resouet. Qui vero hæc nō agit, longè à Charitate discedit. Hęc enim summa sola sunt bona. Nam à quibus habentur, utique veraciter habentur. Aliæ vero virtutes media bona sunt, & quæ ad utilitatem possunt ab aliquibus haberi, & ad perniciem, si de his arrogantes tumulent. Quattuor autem sunt diligenda: Deus, scilicet, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem amor Dei: sequens vero est, & Proximi. Sed sicut per amorem Dei, amor sit Proximi: sic per amorem proximi, amor ostendit Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum; & Dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei à timore inchoat, sed non sub timore perseverat. Nam Dilectio ex timore seruilis est, non libera. Quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicij. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur, ut nihil remaneat in homine, quod non diuinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur, Diliges Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum vero dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iussit: dum vero adiecit, ex tota mente, indicat omnem rationem humanaam, quæ intelligimus, & discernimus, in rebus diuinis esse occupandā. Item duo sunt erga dilectionem proximi seruanda. Vt ipse præstet alijs, quæ sibi præstari, & ab alijs vult, & quæ sibi inferri pertimescit, non in-

A ferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriūtur virtutes, quibus aut ut iliter ea, quæ sunt appetēda, cupimus, aut quæ vitanda sunt, præcauemus. Quod enim Dominus dicit, omnia quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis; pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in veteri testamento legitur: quod tibi non vis, alteri ne feceris, pertinet ad cauendum, ne quis malum inficerat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficij impensione fouetur, & nulla malitia laeditur.

**C** 38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc interest: Scientia, ad agnitionem pertinet: Sapientia, ad contemplationem. Scientia, temporalibus bene utitur, atque in vitandis malis, seu intelligendis, vel appetendis bonis versatur. Sapientia autem, tantummodo æterna contemplatur. Item non nulli vivi inter Sapientiam, & Prudentiam intelligi voluerūt, ut Sapientiam in diuinis, Prudentiam autem, vel Scientiam in hominis negotijs poneret. Perfecta autem est scientia multa agere bona & de illis latitudē terrena non querere, quæ Deus præcepit facere, & seruum iniumentum ante oculos Dei se existimare.

**D** 39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam, ita distinguunt: Quod Eloquentia, constat ex verbis. Sapientiam sine Eloquentia, prodefesse non est dubium. Eloquentia sine Sapientia, valere non potest. Melior enim est, indiscreta prudentia, quam stulta loquacitas. Rerum enim studia prosunt, non ornamenta verborum. Eloquentia enim, ut diximus, scientia est verborum: Sapientia autem, cognitionis rerum, & intellectus causiarum. Porro Sapientiam veteres Philosophiam vocaverunt, id est, omnium rerum humanarum, atque diuinarum scientiam. Huius Philosophiae, partes tres esse dixerunt, id est, Physicam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harū prima naturæ, & contemplationi rerū deputatur: Secunda in actione, & cognitione recte vivendi versatur. Tertia, in discernendo verum à falso ponitur. Hoc trimodum Philosophiae genus, iuxta sapientes mundi in partibus suis, ita distinguitur. Ad Physicam pertinere aiunt disciplinas septem, quatum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mechanica, septima Medicina.

*dicina. Ratio autem earumdem disciplinarū breviter, ista est.*

*Arithmetica namque, est definitio, per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria, est disciplina magnitudinis & figurarum notis lineamentisque proprijs distincta, vel forinis. Dicta autem Geometria à dimensione terre, per quam vniuersaque termini delineari solent. Hanc pri- mū Ägyptij inuenierunt. Pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundatio- nis tempore confundebat. Musica, est ars spe- ctabilis voce vel gestu habēs in se numero- rum ac soni certā dimensionem cum scien- tia perfectæ modulationis. Hæc constat ex tribus modis id est sono, verbis, & numeris.*

*Astronomia, est lex astrorum. Astrologia, est ratio, quæ conuersionem cæli & signorum definit, potestatesque, & ortus siderū & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica, est quædam peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricas omnium re- tum concurrere dicunt. Medicina, est scien- tia curationum, ad temperamentum corpo- ris, vel salutem inuenta. E quibus quidem omnibus quædam religioni conueniunt, quædam verò longè modis omnibus aliena- sunt. Digestis generibus siue differētijs Phy- sici artis, nunc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica, est ratio siue regula disputandi intellectum mentis acuens, veraquæ à falsis distinguens. Rhetorica, est ratio dicendi, iuri- ris peritorum scientia, quam oratores sequū- tur. Hac, vt quidam ait, sicut ferrū veneno, sententia armatur eloquio.*

*Post Logicā, sequitur Ethica, quæ ad insti- tutionem pertinet morum. Hæc enim be- ne viuēdi magistra est, diuiditurq; in quat- tuor principales virtutes, Prudentiam, scili- cet, atque Iustitiam, Fortitudinem, & Tem- perantiam. Prudentia, est agnitus veræ fidei, & scientia scripturarū, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiae genus. Quorum primum est, per quod quædam ac- cipiuntur historialiter sine villa figura, vt sunt decem præcepta: Secundum eit, per quod quædam in scripturis permixto iure acci- piuntur, tam secundūm fidem rerum gestarū, quam etiam iuxta figurarum intellectum, sicut, de Sara & Agar. Primum quod verè fuerint: de hinc quod tropicè duo te- stamenta figurentur. Tertium genus est, quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de*

*A Canticis Canticorum. Quæsi iuxta sonum verborum, vel efficientiam operis sentian- tur, corporalis magis luxuria, quam virtus sacramentorū accipitur. Definito Pruden- tiæ genere, nūc partes Iustitiæ subiiciamus, cuius primum est, Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, pa- triā diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericu- la aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquita- tem in iudicijs conseruare. Fortitudo, est animi magnitudo atque gloria bellicæ vir- tutis, contemptus honorum & diuitiarum. Hæc aduersis aut patienter cedit, aut forti- ter resistit, nullis emollitur illecebris, aduer- sis non frangitur, non eleuatur secundis, ini- uicta est ad labores, fortis ad pericula, pecu- niā negligit, avaritiā fugit, contra impro- bōs animum ad pericula præparat, mole- stijs nullis cedit, gloriæ cauet appetitus.*

*Temperantia, est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc verecundia comes est, humilitatis regulam custodit, tranquilli- tatem animi seruat, continentiam & casti- tatem amplectitur, souet decus, & honesta-*

*C tem, restringit ratione appetitum, iram cō- primit, nec rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri deleatatur: Iu- stitia dilectionem Dei & proximi seruat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectio- nes carnis moderatur, & restinguat appeti- tum. Prima, credit & intelligit: Secunda, di- ligit: Tertia, appetitū cohabet: Quarta, mo- dum imponit.*

### *De Distinctionibus quattuor vitiorum.*

*Contra hæc tamen quattuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hæc ipsa non perse- cuta vitia, sed media nuncupamus, eò quod propter diuersitatem morum ad utrumque parata sunt, & modo ad bonum, modo ad malum pro arbitrii voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ malè vsæ virtutes ex se vi- tia gignunt. Veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, & ex pietate dis- solutio disciplinæ, vel ex iustitia crudelita- tis immoderata vindicta. Ita quattuor ista si benè utrantur virtutes sunt: si minus ex*

virtutibus in virtua transeunt. Hoc modo denique, cum quisque metuit peccare, vel cupidit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: iam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu caredi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissae rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptae rei extollitur: tunc non virtutes, sed verè virtia nuncupantur. Ex his autem duo sunt futuri temporis, antequam quid eueniat, metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfecta, vel principalia virtia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est Gulæ concupiscézia, Fornicatio, Auaritia, Inuidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, nouissima dux ipsa & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Ingluuiæ ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulæ concupiscentia, in quinque modis distinguitur. Primo modo si ante tempus cibos quis appetat, sicut Ionathan gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas querat, sicut populus, eremimanna contempto, carnes Ægyptias concupinat. Tertio modo, si diligentius quisquam communes cibos procuret, sicut filii Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Vnde & Propheta Sodoma de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat. Sicut Esau pro lenticula concupiscentia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoque trimodo generè discernitur. Primo quidem, dum per voluptatem luxuriæ commixtio carnis expletur: Altero, dum sola attractio luxus carnis per immunditiam provocatur: Tertiò, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusione polluitur. Est & quartum genus fornicationis iuxta scripturam, omnis scilicet illicita corruptio mētis, sicut idolatria, & auaritia, ex quibus sit prævaricatio legis propter illicitam concupiscentiam. Porro Auaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscentiam augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: non enim unquam expletur, neque satiatur cupidita-

A tis sitis. Neque solum ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amitentes di metu. Ipsa quoque inuidia dupli afficiuntur flama, id est, cum aut meliori inuidet in id, quod ipse non est; aut dum quemlibet consimile esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cuius tria sunt genera; quarum prima, ut ait Cassianus, temperata & rationabilis de delictorū pœnitudine venies; altera perturbata irrationabilis de anxietate mētis, seu desperatione peccatorū exoriens: Tertia de iracudia, vel de illato dāno, vel desiderio præpedito procedens. Iā verò Inanis gloria quadripartitā habet iactatiā. Nā sunt, qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicāt dona accipiente præcedētibus meritis, non pro gratia largientis. Itē quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Item quidam sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate iactantia veniens.

B Ultima Superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus Superbia est eorum, qui per transgressionem culpæ contemptui habent diuina præcepta. Secundum genus eorum, qui ex obseruatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dedignantur seniorum imperijs. Quæ quidem virtia, diuinitus diuina adiuuante gratia, è contrario curantur virtutibus. Gulæ concupiscentiam reprimunt vigilia & compunctione cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vellaboris exercitiū, metus Gehennæ & amor cœlestis patriæ. Inuidiam superat amor dilectionis fraternalis. Et quia cœlestis regnum non accipiunt, nisi concordes, abiijcere inuidiam conuenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimitatis. Auaritiam subiugat eleemosyna, & spes aeterna retributionis. Tristitiam subiugant fraterna alloquia & consolatio scripturarum. Arrogantium, calcat metus, ne vanæ gloria delinitum animum à virtutibus cunctis excludat, & per iactantiam perdat semet ipsum & pereat. Iam superbiam deprimit exemplū humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tardia erragari inferna promeruit.

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### DE NATVRA RERVM

#### AD SISEBUTVM REGEM

LIBR.

#### PRÆFATIÖ.

Domino & Filio Sisebuto Isidorus.

**D**VM te præstantem ingenio facundiaque, ac vario flore litterarum non nescia, impendis tamē amplius curam, & quædam ex rerum natura vel causis à <sup>b</sup> me, tibi efflagitas suffraganda. <sup>c</sup> Ego autem satisfacere studio animoq; tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dicrum ac mensum, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elemētorum, Solis denique ac Lunæ cursus, & quorūdam caussas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, necnon & terræ positionem, altermos quoque maris aestus. Quæ omnia, secundum quod à veteribus viris, ac maximè sicut in litteris Catholicorū virorum scripta sunt, proferentes, breui tabella notauiimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitionis scientia est, si tantū fana sobriaque doctrina considerentur. Quinimmo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam Rex ille Sapiēs diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem cœli, & virtutes elementorum, conuersionum mutationes, & diuisiones temporum, annorum cursus, & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehinc cætera, de quibus opinari quosdā gentiles vel Ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam caussis & sensus & verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

- De natura rer. Ex cod. Gotth. Ouet. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exemplo liberos suos de Natura rer. inscripsit, cum alias de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribitur.
- <sup>b</sup> A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, vt lib. 1. sent. cap. 10. de Angelis: mutabilitate itaq; naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & natura debili subdio est. Gloss. Suffrago, Bonfō. Itemq; Bonfō adiutio, suffrago, subuenio, opitalor.
- <sup>c</sup> Ego autem satisfacere studio animoq; tuo decursa priorum monumenta non demoror. hoc est: ego operae non parco, quominus euoluendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoq; tuo satisfaciam.

#### De<sup>a</sup> Diebus. Cap. I.

**D**IES, <sup>b</sup> est Solis orientis præsentia, quo usque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet, propriè à Solis exortu donec rursus oriatur: abusu è Solis ortu usquequo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnū: & est dies, horarum xxiiij: spatium, horarum xiij. Partes abusu diei tres sunt, mane, meridies, & super-

A ma. Initia diei alij à Solis ortu putantialij ab occasu, alij à media nocte. Nam <sup>c</sup> Chaldaici à Solis exortu diei initiu faciūt, totū id spatiū vnū diē appellatēs. <sup>d</sup> Ægyptij autē ex initio noctis sequētis diei originē trahunt. Romani autē à medio noctis oriri diē volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operū Dei à lumine habebat exordiu ad significā dum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptū est, <sup>e</sup> de tenebris lumen clarescere: qui a delictorum tenebris liberatus homo ad lucem

cem fidei scientia que peruenit. Propheticē autem dies scientia diuinæ legis significat: nox vero ignorantia cæcitatem secundū Osee prophetam, qui dicit: Nocti assimilauit matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox vero aduersitatem. <sup>f</sup> Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est, dicitur, ut Nefasti, quibus nō dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profestī, festis contrarij, id est, sine religione: Festi tantudem otij & religionis sunt: <sup>g</sup> Atri dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera motientur, & homines à nauigationibus excluduntur, Iusti continui trigesinta. Praeliaries, quibus fas est hostem bello laceſſere: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. <sup>i</sup> Intercalares dies sunt quinque, qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & <sup>k</sup> incipiunt à nono Calendas Septembriſ, & quinto Calendarum memoriarum finiunt. Dies epactarum sunt undecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt. Nam dum in annum xiiij. Lunæ cccliij. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quod ad inueniendam Lunam per totum annum adiificantur. <sup>l</sup> Solstitalles dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox equalibus horarum spatijs euoluuntur.

<sup>a</sup> De dieb. Ex Ouet. & lib. 5. Etymolog. al. De die.

<sup>b</sup> Dies est ---- suprema. Sunt hac eadem paulo pleniora in Etymolog.

<sup>c</sup> Chaldaei ab exortu. Secundū Persas ab ortu Solis, in Etymol. Babylonij Sole exorto, Agell. lib. 3. c. 2. & Macrobius (è quo sunt huius capitinis pleraq.) 1. Saturn. c. 3.

<sup>d</sup> Ægyptij ex initio nocti. Secundū Ægyptios ab occasu Solis, in Etymol. ex Seru. 5. Aen.

<sup>e</sup> De tenebris lumine clarescere. Itam s. Gotth. & August. lib. primo Quest. Euang. c. 7. splendescere Vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.

<sup>f</sup> Fasti sunt, in quib. ius fatur. Macrob. lib. 1. cap. 16. Fasti sunt in quib. licet Prætori fari tria verba solemnia, do, dico, addico. His contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versus.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur: Fastus erit, per quem lege licebit agi.

<sup>g</sup> Atri dies sunt, qui & Communes. Macrob. ibid. Dies autē postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut in-

A fausta appellatione damnariunt, eosdem tamen nulli communes ad emendationem nominis vocauerunt. Ouid. 1. Fasti.

Vendicat Ausonias Iunonis cura kalendas, Idib. alba Ioui grandior agna cadit,

Nonarum tutela Deo caret, omnib. istis, Ne fallare, caue, proximus ater erit:

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus Marte sub aduerso trifia damna tulit.

<sup>h</sup> Iusti --- Praeliaries. Macrob. cap. 17. Praeliaries ab Iustis nō segregauerim. Siquidem Iusti sunt continui trigesinta dies, quibus exercitu imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Praeliaries autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem laceſſere. Festus. Iusti dies dicebantur trigesinta cum exercitus imperatus, & vexillum in arce possum esset. Aliud genus iuſtorum xxx. dieram refert Agell. lib. xx. cap. i. Confessi, inquit, æris ac debiti iudicatis trigesinta dies sunt dati conquirenda pecunia causa, quam dissoluerent, eosque dies Decemviri iustos appellauerunt, velut quoddam iustum, id est, iuris inter eos quasi interſtitionem quandam, & cessationem, quibus dieb. nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, &c.

<sup>i</sup> Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios, Macrob. cap. 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit intercalaris, antequā quintus annus incipiat, inferendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensib. explicandis videatur operosum, quos tricenūm dier. omnes habent. Eòquod explicitis xij. mensibus, id est, ccclx. dieb. exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem reliquos quinque dies anno suo redundat, adnectentes quarto quoq. anno exacto intercalarem, qui ex quadrantib. confit.

<sup>k</sup> Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. hoc pugnare videtur cum Macrobi verbis recitatis. Nam Horus exactis ccclx. dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit, Iudorū vero ultimo mensi nondum expleto interfieri, eadem ratione qua nos Februario diem unum bissextilem interiūcimus.

<sup>l</sup> Solstitalles dies sunt. Solsticij nomine Brumam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8. Solsticium duo sunt.

## De Nocte. Cap. II.

**N**OX est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri <sup>a</sup> umbra terrarum, <sup>b</sup> quā datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox <sup>c</sup> à nocendo dicta, quod oculis noceat. <sup>d</sup> Noctis partes sunt septem: crepusculum, vesperum, conticiniū, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum quod dubium dicimus

dicimus: *hec est inter lucem & tenebras*. A *Vesperum*, oriente stella, cui hoc nomen est. *Condicinium*, quando omnes silent: conticere enim silere est. *Intempesta*, id est, imponturna, quando agi nihil potest, & omnia quieta sunt. *Gallicinium* autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. *Crepusculum matutinum*, inter abscessum noctis, & dici aduentum.

<sup>a</sup> *Vmbra terrar.* Ambros. 4. Hæxam. capit. 3. Est enim, *Nox*, ut peritiores probarunt, qui nobis aestate vel munere præcucurrerunt, *vmbra terræ*. Et paulo post. Vnde liquet, quod noctem faciat vmbra terrar. *Indicat autem Basilius.*

<sup>b</sup> Quam datam ad quietem corporis. Amb. lib. 1. cap. 10. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad munieris alicuius vel operis functionem.

<sup>c</sup> *Nox à nocendo.* Ut in Etymolog. ex Atteio. Capitulo, & alijs.

<sup>d</sup> *Noctis partes.* Vid Etymolog. lib. 5.

<sup>e</sup> *Crepusculum.* Non. Creperares propriè dicitur dubia. Vnde & crepusculum, dicitur dubia lux.

A plere cursum suum. Proinde autem Gentiles ex his septem stellis nomina diebus derunt, eò quod per easdem aliquid sibi effici & stimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: <sup>f</sup> ex Mercurio linguam & sapientiam: ex Venere voluptatem: <sup>g</sup> ex Marte feruore: ex Iove temperantiam: <sup>h</sup> ex Saturno tarditatem. Talis quippe existit Gentilium stultitia, qui sibi finixerunt tam ridiculosa figura.

<sup>a</sup> Apud Hebreos autem septem anni sunt. Non quis apud illos dierum etiam hebdomas sit. Ut Levit. 12. Sin autem fœminam pepererit immunda erit duab. hebdomadib.

<sup>b</sup> Quæ soli magnitudine proxima. Ut spectantibus quidem propter propinquitatem videntur, cum sit aliqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip. Erant autem ex stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & ex magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

<sup>c</sup> Ab stella Martis quæ Pyrois. Mendes in omnib. libris Vesper pro Pyrois in uersis litteris. Ut etiā lib. 3. Etymol.

<sup>d</sup> Quam quidam candidum circulum. Stibona potius. Vid not. ad cap. 2. 8. lib. 5. Etymolog.

<sup>e</sup> Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata: Mendes lib. o. sexto cælo, ut etiam in plerisq. lib. Etymol.

<sup>f</sup> A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam, in Etymolog. ex Seru.

<sup>g</sup> Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem. ibid.

<sup>h</sup> Ex Saturno tarditatē: à Saturno humorē: ibid.

### De Hebdomada. Cap. III.

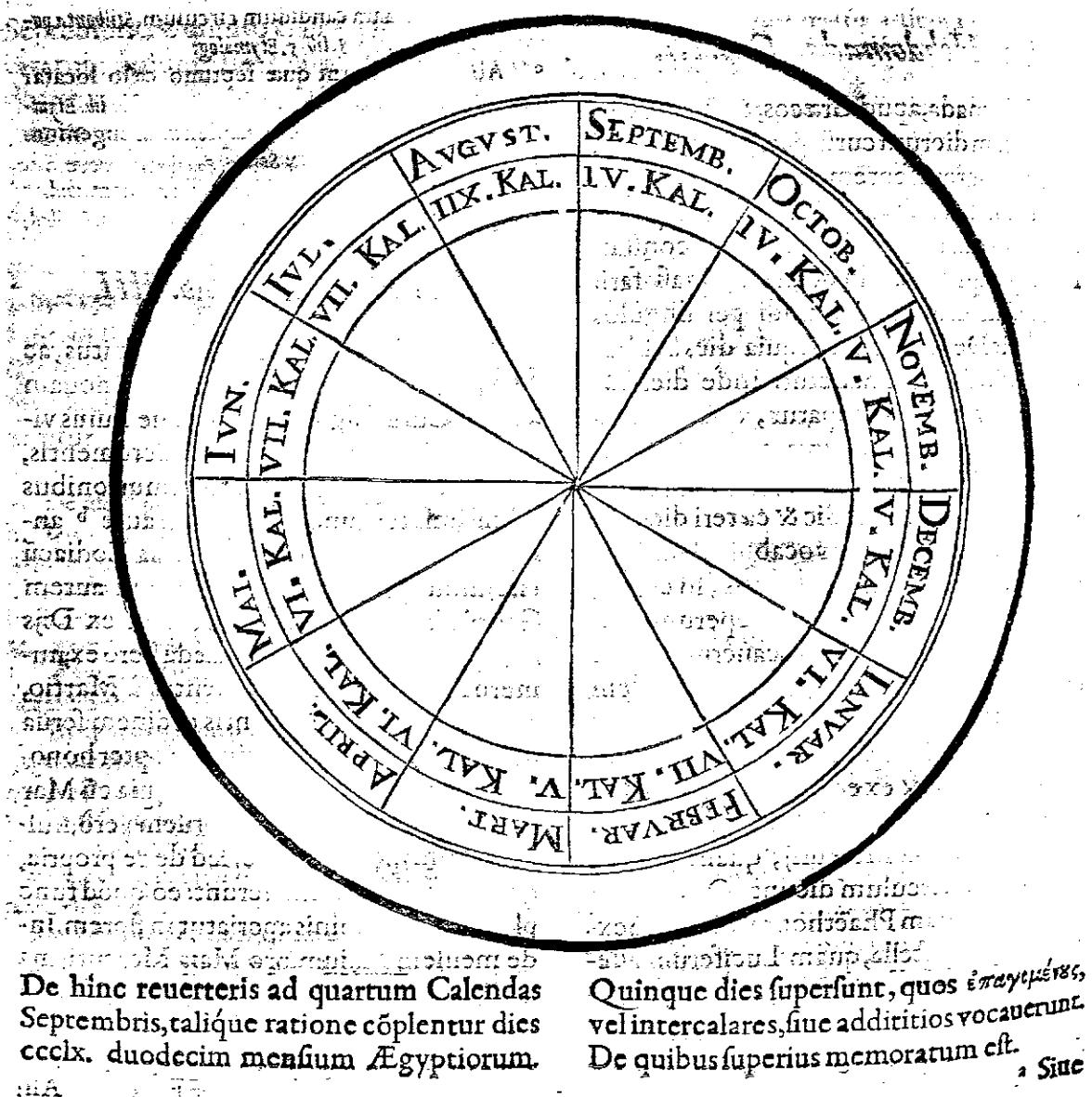
**H**EBDOMADA, apud Græcos, & Romanos, septem dierum cursu peragitur. <sup>a</sup> Apud Hebreos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem ferijs constat. Feria quoque à fando dicta est, quasi fari: eò quod in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Item quia dies Sabbathi, ab initio feriatus habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Item dies Lunæ proinde secunda feria: quia secundus est à feria: id est, Sabbatho, qui est feriatus. Sic & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem, hi dies à planetis, id est, ab erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundū à Luna, quæ soli & spléodore, & <sup>b</sup> magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertiū à stella Martis, qui <sup>c</sup> Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam <sup>d</sup> candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthona dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo cælo locata, triginta annis fertur ex-

### De Mensibus. Cap. IIII.

**M**ENSIS est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: <sup>a</sup> siue à noua ad nouam cursus. Cuius figura plerumque huius virtutæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimi terminatur. Mensem autem <sup>b</sup> antiqui definierunt: Quandiu Luna Zodiacū circulum perducitur. <sup>c</sup> Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Diis suis; quædam ex causis; quædā verò ex numero imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem seruauerunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellauerunt: quia eū Martis filiū esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum saorū nomine, sed de re propria, quasi Aperiē nominauerunt: eò quod tunc plurimum germinis aperiatur in florem. Inde mensem Maium, pro Maia Mercurij matre, quam deam sibi propter maiores decreuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam sororem vel coniugem Iouis fuisse testantur.

Alij autem sicut Maium pro maioribus: ita pro iunioribus Iunium vocari dixerunt. Item Iulium à Julio Cæsare: Augustum verò ab Octauiano Augusto vocauerunt. Nam prius Iulius, Quintilis: & Augustus, Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina à Cæsari bus Iulio, siue Augusto sunt commutata. Iam September, eò quod septimus sit à Martio, qui est principium veris. Simili quoque ordine October<sup>d</sup> & Nouember & December ex numero imbrum atque veris vocabulum acceperunt. Porro Ianuarium ex nomine Iani vocauerunt, sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quod ianua sit anni atque principium. Februarium auté à februis sacris Luperorum appellauerunt. Itaque apud antiquos Latinos decem mensibus cursus anni computabatur. Sed Ianuarium Romani, Februarium Numa Pompilius addidit, atque in duodecim menses annum distinxit. <sup>e</sup> Pletrique autem afferunt Ancum Sabinorum

A regem prius annum in menses diuisisse, Idus, Calendasque, & intercalares dies instituisse. In codicibus autem sanctarū Scripturarum f duodecim menses foisse annetiam ante diluuium ostenditur. Sic enim ibilegitur, Aqua autem imminucatur usque ad undecimum mensem. Undecimo autem mense, prima die mensis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc numerabatur mensis, sicut & nunc. Sed nos quoq[ue] Calendæ, sed quoq[ue] Luna cœpta & finita concludit. <sup>g</sup> Calendas autem à colendo distas. Apud antiquos enim semper mensium principia colebantur. Idus quoque dictæ à diebus, <sup>h</sup> vel ab Idilio, & Nonæ à nundinis. Menses autem omnes apud Latinos ex Calendis sumunt principia. Apud Hebreos ex Lunæ nascentis recursu. <sup>i</sup> Apud Ægyptios autem principia mensium ante Calendas quattuor, vel quinque dies pronuntiantur, iuxta quod formula subiecta declarat.



a Sine à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. Omnes libatij rocem cursus similitudine sequentis vocis, Cuius, decepti. Quam nos ex Etymologij restituimus. Sic etiam illuc c. 31. Vnde & apud Hebraeos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu emerantur, qui est de noua ad nouam.

b Antiqui definierunt: quandiu Luna Zodiacū circulum perducitur. Verba sunt Higini extremo libro quarto.

c Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex Diis --- à sacris Lupercorum appellaue- runt. Totus locus sumptus ex Aug. lib. 1 s. cont. Faust. c. 5. paucis quibusd. inuersis. Vidend. etiam Macrob. lib. 1. Satur. cap. 12.

d October, Nouemb. December, ex numero im brium atque veris. Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergo iussisse Isidorum in notatione: an potius bac illi adiecta cum P. Chatone, putabimus? Quid item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Ianuarius appellatur, ed quod ianua sit anni atque principium. Nam huius notatio- nis, neque Augustinus, neque Macrobius meminit.

e Pleriq. Ancum Sabinor. Regem. Numæ, qui Sa- binus fuerat, ex filia, nepotem: quo respexit Catullus in hymno Diana.

Sis, quocumq. tibi placet,  
Sancta nomine, Romulique,  
Anciq. vt solitas es, bona  
Sospites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romuliq. Anciq. dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, ma- ternum vero ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referunt.

f Duodecim menses fuisse anni etiam ante dilu- um. Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat locutus ex Genesi adductus, cum praesertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) undecimi. Id accidit, quia apud lxx. interpretes ubi nunc ērāt decimæ unv. legitur ērāt decimæ unv. in alijs exemplaribus lege- batur.

g Calendas autem à colendo dictas. Quid in Ety- mologijs non de sua, sed de aliorum sententia pronuntiavit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. Vid. Macrob.

h Velab Idulio. al. Edulio. Sed placet Idulio. Nam scrum quod Ioui singulis idib. Iduli agna siebat, Idulium dictum ait Festus in Sacra via. Immo Idulis (inquires) agna, & Idulium ab idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirum, aut nosum Isidoro, priora que sint è posteriorib. ducere, dum de utrisque magis liqueat? Sic enim apud illum quatuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videnda aliaelegans- simæ notations Iduum apud Macrobium.

i Nonæ à nundinis. Nihil Nonis cum nundinis. Immo, quod aliquando nundina in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nundina in Nonas ne incurserent.

k Apud Ægyptios autem principia mens. &c. Cur id faciam è Macrobij verbis cap. 1. relatis conficit.

### De concordia mensum. Cap. V.

l Anuarius a cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum No-

A uembri spatiu æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Se ptembrē. Maius respondet Agusto. Iunius compar est Julio.

m Vid. Palladij horologium.

### De Annis. Cap. VI.

A nnus, a est circuitus solis ac redditus per duodecim menses: Cuius quidem no men figuratè significat omne tempus vitæ huius, sicut per Isaiam dicitur: Prædicare an num Domini acceptabilem. Quoniam nō ille, quo Dominus prædicauit, solus fuit ac ceptabilis, sed & totum tempus, iuxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus accepta bile. Finem denique huius anni diem iudi cij adiunxit, dicens: Prædicare annum Do mini, & diem retributionis. Annū autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, cir culum. Vnde & anuli dicti sunt diminuti uē. Principium autem anni alij à bruma pu tant, vt populi Romani: alij ab æquinoctio-

b verno, vt Hebræi: alij à solstitio, vt Græci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annū au tem sapientes huius mundi partim ciuilem, partim naturalem, partim magnum esse di xerunt.

C uiialis annus est, qui in vnius astri recursu per menses duodecim terminatur.

Annus naturalis est, cū se Soli Luna supponit, vt inter orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis, quod dicitur eclipsis: cuius ratio diutius ob scura fuit, sed à Milegio d quodam Philoso pho exposita est. Annus magnis dicitur, quo omnia sidera certis temporibus numerisque complexis, ad suum locum vel ordinem reuertuntur. Quæ annū antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri di xerunt.

D Solstitialis annus est, cū Sol ex pleto per omnia signa circuitu, in id vnde principiū cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel ciuilius, qui diebus ccclxvi. peragitur. Annus lunaris, communis est, qui per xii. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliij. Annus Embolismus est, qui Lunas xiii. & dies ccclxxxij. habere monstratur, in quo anno longius dies Paschæ protendit.

Annus bissextilis est, in quo vnius diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. g Annus Iubileus est remi ssionis, qui septenis annorū hebdomadibus, id est, xlii. annis texitur, in quo iuxta legem clangebatur tubæ, & ad omnes reuertebā tur

tur antiqua possessio.<sup>b</sup> Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quattuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadriennij cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies unus completur. Hoc tempore mittebant circuui ciuitates admonere, ut non solum vndeque, sed etiam ab omni genere, omniue ætate & sexu conueniret. Lustrum, quinquenij tempus est apud Romanos. Dictum autem Lustrū: quia census per quinquenium in republica agebatur: Deinde post peractū censum, sacrificio facto, vrbs Roma lustrabatur. <sup>i</sup> Indictiones Romani inuenientur, quæ per singulos annos usque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. <sup>k</sup> Dicta autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Ianuariū ad crescit. Bissexus autem, à sexto calendas Martij usque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto calend. Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum suprascriptarum.

<sup>a</sup> Annus est circuitus solis ac redditus. *Macrobi. lib. 1. in Somn. cap. 6.* Anfractum Solis ac redditum annū vocans: anfractum propter Zodiaci ambitum, redditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

<sup>b</sup> Alij ab æquinoctio verno, ut Hebrai. Post Moysen, nam antea ab autumno putabant.

<sup>c</sup> Alij à Solsticio, ut Græci. Non dixit à quo Solsticio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eique à duob. solsticijs ducta. Vnum naturale à Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phormione: Aruspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere: Alterū ciuile, qua ratione veoꝝ è viatoribꝝ pœtaꝝ et pœnas. 6. de legib. vocat Pla- to. idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solsticium astrium plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorum potius reor. Nam & hoc solum solsticium veteres appellauere.

<sup>d</sup> Sed à Milefio, quodam Philosopho. *Laert. in Thalete. & Plutarch. 2. de placitis Philosophor.* Sed quis hunc annum naturalem appellavit? Lunaris, igitur, legendum ne id quidem placet.

<sup>e</sup> Quem annum antiqui sexentesimo anno. Cur ita ediderimus repugnantib. omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis veteriorib. vt in Ouet. Gotth. vicesimo, in alio peruestro xx. anno legitur. Hac ratione qui expedire nō quinerit, vnde uicesimo fecerūt, vt est in alijs duob. recētorib. manuscriptis Valent. & Malecian. Annū scilicet magnū cum decēnouenali Luna cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo si-

A dera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. Ita sicut (inquietus) sed quid vice simo, vel vnde uice, in quo cū sexcentesimo, aut eis sexcentesimo redit. scriptura putabitur. Sed, quod libri plurima in suis de Natu. rer. & ratione tēpnu tristis, t. g. libri de ratione tēp prioris editionis, ita scribit. Annus magnus est, dum omnia sidera, certis cursib. exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solarib. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cū omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrent. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cū longuicarem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quib. nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: & eò quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vite illius longitudinem pertinuisse. Illi namque, cū essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis fabula opportuniora ad maius tempus existarent preparata, tantorū annorum curriculis ritè viuebant: deinde propter virtutes, & glorioas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatiū condonauit, quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis viuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. Varietatem autem hanc peperit ances scriptura huiusmodi: vīcō. è qua vel vicesimo, vel sexentesimo cuius promptam facere. Non est autem hic annus ille magnus vere vertens Platonicus, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnib. planetis in eundem locum recurrentib. post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparib. motionib. magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se coparationem, confessis omnium spatiis, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longue abeamus, eodem modo cap. 4. precedentib., de Hygino dixit. Mensem autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiaca circulum perducitur.

<sup>f</sup> Solstitialis annus. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

<sup>g</sup> Annus Iubilæus. De quo Levit. 25.

<sup>h</sup> Olympias. Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur: Lustrum quinto expleto condebatur. Quare quinquenches Olympiadas, & quinquennia lustra apud antea res reperiiri nihil mirum. Vid. 5. Etymoleg. cap. 36.

<sup>i</sup> Indictiones Romani inuenientur. Quarum initia caussas alij retulere, qui de emend. temporum scripterunt.

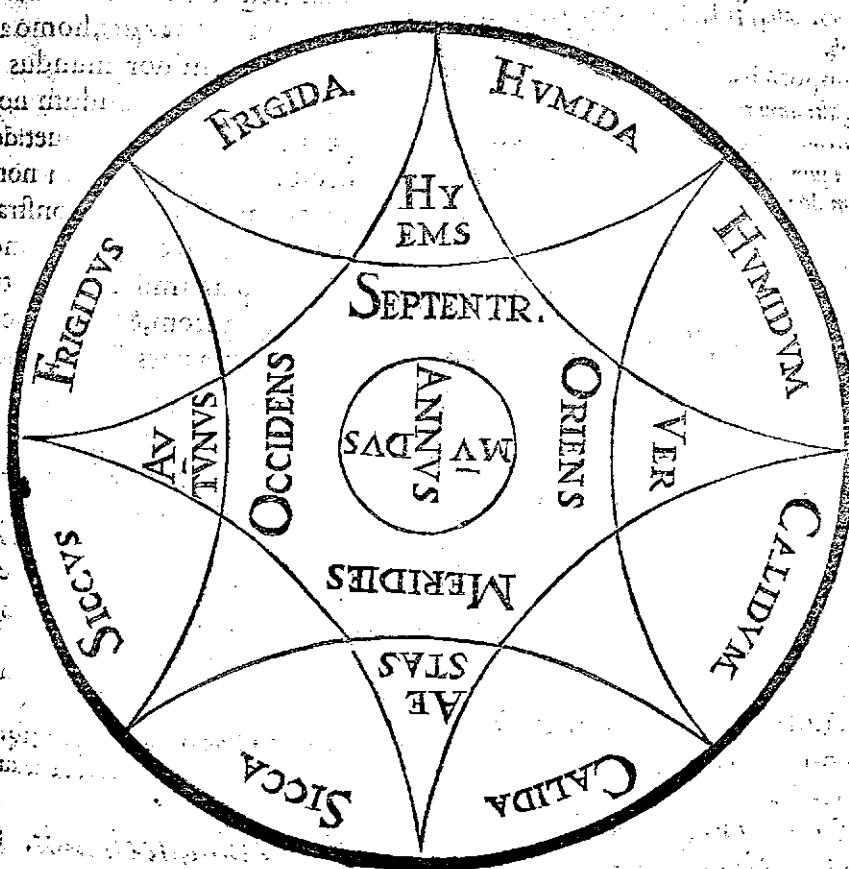
<sup>k</sup> Dicta autem Æra. Ead. lib. 5. Etymoleg.

## De Temporibus. Cap. VII.

**S**Icut ait Ambrosius, Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusa varicrate distinguit. Tempora autem motus sive

ram sunt. Vnde & Deus, cùm hæc instituet, dixit. Et sicut in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eò quod simul esse non possint. Tempus iuxta Hebreos integer annus est, secundū illud in Daniele: Tempus & tempora & diuidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidiū, menses sex. Luxa Latinos autem vnius anni quatuor tempora adscribuntur, hyemis, veris, æstatis, atque autumni. Hyems est, cùm Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraque rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quam diei. Hinc causatur, ut hybernis flatibus nimia vis nivium pluviarumque fundatur. Ver est, cū Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina recuiuscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis foetibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Se-

A ptentriōnem se subrigit & spatha diurna producit, noctes verò arstat & stringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atq. miscetur, eo amplius aëre ipsum vaporat, & humore exficcato terra fatiscit in puluerem, & adolescere facit semina, & tanquam succos virides maturescere cogit poma syluarum. Tunc, quia & Sol estiuis flagrat ardoribus, minores umbras facit in meridiano: quoniam ex alto hunc illuminet locum. Autumnus est, dum rursus Sol à summo caeli descendens, infrigit æstuū magnitudinem, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruūque sonantium. Quoniā certis distinctionibus vicissitudines temporum iuxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualiter eadem tēpora naturalibus circulis sibi inuicē colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore & igne: Æstas ex igne & siccitate: Autūnus ex siccitate & frigore: Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora commotionis temperamenti dicta. Cuius communionis hæc est figura.



Quorum temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas Martias,

permanens dies nonaginta unum. Æstas incipit nono Galēdas Iunias, dies nonaginta unum.

tavnu. Autumnus sumit principium decimo Calendas Septembris, dies xciiij. Hyems inchoat seprimo Calendas Decembris, dies xc. <sup>d</sup> vnde fuit anni dies ccclxv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiam. Ceterum iuxta allegoriā, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Ætas est, fidei persecutio, quādo doctrina perfidiæ ariditate siccatur. Ver autē, nouitas est fidei, siue pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesie redditur, quando mēsis neuorum, id est, Pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis & mensium explicatur. Tempora mutationū vicibus euoluuntur. Mensis Lunæ incremento senioq; conficitur. Hebdomada septenario dicum numero terminatur. Dies & nox recursantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdā & momentis expletur.

<sup>a</sup> Sicut ait Ambrosius. *Cuius sunt huius capitinis pleraque lib. 4. cap. 5.*

<sup>b</sup> Iuxta Hebreos integer annus. Ita quidem apud Daniëlem loco citato. Alias Hebreis idem significat tempus quod reliquis gentib.

<sup>c</sup> Quorum temporū hæc sunt principia. Vulgus ternos menses singulis anni temporib. assignat. Astrologi ex Zodiaci signis estatem, & hyemem à solsticio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctijs auspicantur. Medici temperie rationem solam ducentes, duplo fere maiorem hyemem, & estatem, quam ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis propè finem definit: Autumnus nondum exacto Augusto incipit, Nouembris initio fermè terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nam æquinoctijs, solsticioque, & bruma singulos menses præponens, anni tempora distinguit, qua tamen ratio Beda non probata est lib. de Natur. ver. 2. edi. cap. 34.

### De Solsticio, et Äquinoctio.

#### Cap. VIII.

Solsticia duo sunt. Primum <sup>a</sup> hyemalē octauo Calendas Ianuarij, quo <sup>b</sup> Sol stat, & crescent dies. <sup>c</sup> Alterum æstiuum, octauo Calendas Iulias, quo Sol stat, & crescent noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Vnum <sup>d</sup> vernale, octauo Calendas Aprilis, quo dies crescent: Alterū autumnale, octauo Calendas Octobris, quo dies imminuantur. Solstictum autem dicitur, quasi Solis statio. Äquinoctium vero, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum

A reuertantur, coæquatis spatijs suis. Solstictum autem æstiuum ideo lampas dicitur, eò quid ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremque nimium aduentuæ tis infundat.

<sup>a</sup> Hyemale viij. Calend. Ianuar. Nunc ex Calend. Gregoriano xj. Calen. Ianuar.

<sup>b</sup> Quo Sol stat. Non quod Sol unquam stet, sed quod stat cursum non viterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstiuo (quod solum solstictum appellavit antiqui res) intelligendum. Neque enim viterius Sol ascendit.

<sup>c</sup> Alterum æstiuum viij. Calend. Jul. Nunc xj. Calend. Jul.

<sup>d</sup> Vernalē viij. Calend. April. Nunc xiiij. Calend. April. Autunnale verò Calen. Octob.

### De Mundo. Cap. IX.

M Vndus, est vniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mundi. Secundum mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur: <sup>a</sup> quia sicut ille ex quattuor concretus est elementis: ita & iste constat quatuor humoribus uno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communione fabricæ mundi constituerunt. Siquidē

<sup>C</sup> Græce mundus κόσμος, homo autem μαρτυρός κόσμος, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non cognovit. Formatio mundi ita demonstratur. <sup>b</sup> Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam: ita declinatur in australē. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, vltima pars Septentrionalis. Nam partes eius quattuorsunt. Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Vltima verò & extrema Septentrionalis. De qua Lucanus.

<sup>D</sup> Sic mundi pars ima iacet, quā Zona nivalis Perpetuaque premunt hyemes.

<sup>a</sup> Quia sicut ille ex quattuor elem. has magistrapoluit lib. 1. Sentent cap. 11.

<sup>b</sup> Nam quemadmodum erigitur mundus. Virgil. 1. Geor.

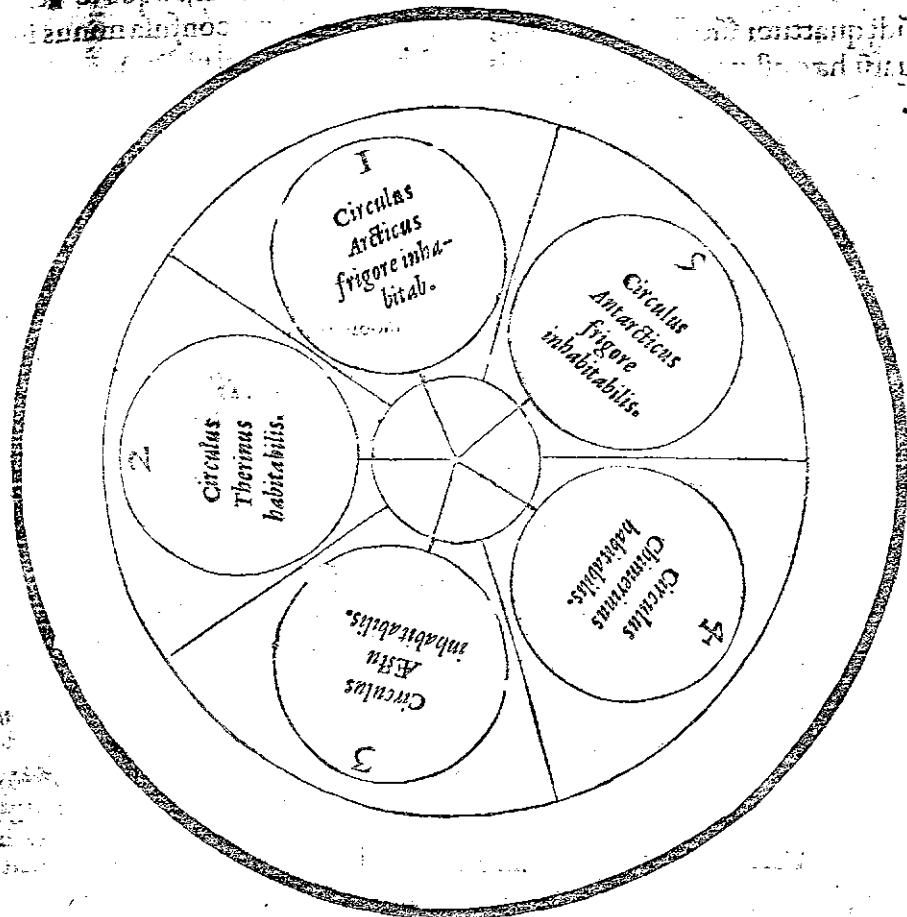
Mundus ut ad Scythiam Riphæasq. arduis arces, Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austris.

### De Quinque circulis. Cap. X.

N definitione autem mundi circulos aiunt Philosophi quinque, quos Græci <sup>a</sup> Zonas vocant, in quibus dividitur orbis terræ. Has Virgi-

Virgilius in Georgicis ostendit, dices: Quinque teant cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modū dexterè nostræ, ut pollex sit circulus Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus Isemerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus Chimerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus

A Septentrionalis est, Secundus solstitialis, Tertius æquinoctialis, Quartus Hyemalis, Quintus Australis. De quibus Varro dixit. At quinq. ætherius Zonis accingitur orbis, Ac vastant imas hyemes, mediāq. calores: Sic terræ extremes inter mediāq. coluntur.  
b Quā Solis valido nūquā rota ferueat igne. Quorum circulorum diuisiones talis distinguit figura.



Sedideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium cælum currēs nimirum istis locis facit feruorem: ita ut nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimirum ardorē habitare permittantur. a At contra Septentrionalis & Australis, circuli sibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimoque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septentrionalem & æstiuum est collocatus, & iste qui in Occidente inter æstiuum & Australiem est positus, ideo temperati sunt, quod ex uno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius: Has inter, mediāq. duæ mortalibus agris Munere concessę diuūm.

B Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sunt Æthiopes nimio calore perusti.

2 Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelos, id est, Zonas vocant. Libri omnes. Mendoza, ut apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. ubi cum bis eadem repantur, tamen haec duas voces. Parallelos, id est, non leguntur. Eas quisquis addidit parum Greccam vocem existimauit Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci παράλιες.

b Quā Solis valido nunquam rota ferueat igni. Ex ijs qui fragmenta Poetarum edidere. Veterū tamen librorū scripturas referemus, si quis forte melius coniiciat. Quam solis valido nunquam ut auffera à igne. Ouet. Quā Solis valido nunquam aut auffera igne. Toletā. Malacitan. & Valen. Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress. unde quis fortasse fecerit. Quas Solis valido nunquam vis vfferit igne. vel, Quā Solis validos nunquam vis afferat ignes. Nam illud auferat ex aliis. Ferat duob. digammis scripto confectū putamus vel.

*Velutian.* Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.

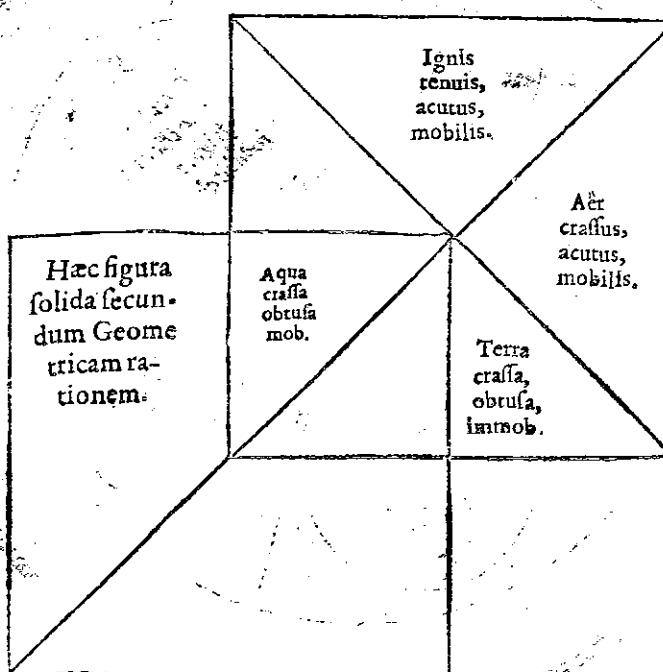
Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Autem habitationi commodiſimum dixit, quod reaſe compertum est.*

At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi id est, æquinoctiali coniuncti, & proximi. Alioquin inter se longe distantes.*

### De partibus mundi. Cap. XI.

Partes mundi quattuor sunt: Ignis, aer, aqua, terra. Quarum haec est natura. Ignis, tenuis

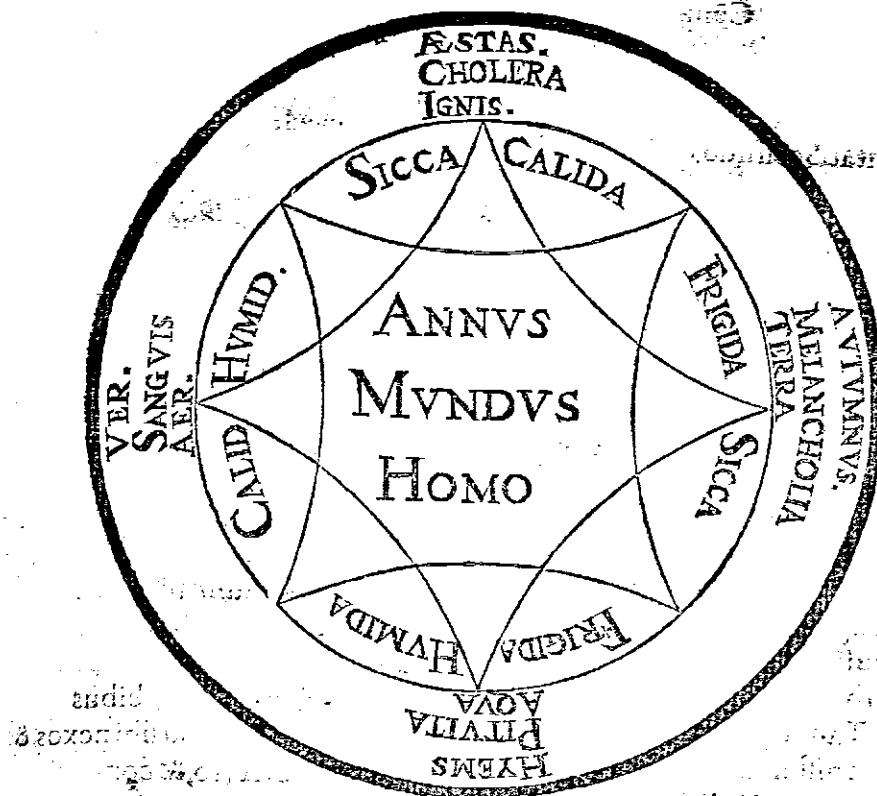
A acutus & mobilis; Aer, mobilis acutus & crassus; Aqua, crassa obtusa & mobilis, Terra, crassa obtusa immobilis. Quae etiam fibilia & immobilis, cum aquæ crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aeri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursum aer igni communione acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis a se separantur, sed a duobus medijs aqua & aere iunguntur. Haec itaque ne confusa minus intelligatur, subiecta expressi pictura.



Cæterum <sup>a</sup> sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicem quadam naturæ communione commiscentur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua frigida atque humida: aer calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim <sup>b</sup> iugabiles qualitates sic sibi singula commiscentur. Terra enim, cum sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognitionem qualitatis frigidæ. Rursum aqua aeris per humorum: quia humidus est aer. Aqua vero quasi quibusdani duobus brachijs frigoris atque humoris, altero terram, altero aerem videtur complecti: frigido quidem terram,

B aerem humido. Ipse quoque aer medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, utrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humor, & igni calore coniungitur. Ignis quoque, cum sit calidus & siccus, calore acri annectitur, siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ita sibi per hunc circuitum, quasi per <sup>c</sup> quandam chorum concordi societate conuenient. Vnde & Græcè <sup>d</sup> σοργηα dicuntur, quæ Latinè elementa vocantur, eò quodlibi conuenient & concinunt. Quorum distinctam communionem subiecti circuli figura declarat.

Circ-



a Ceterum S.Ambrosius. Lib.3. cap.4.

b Iugabiles qualitates, Ita Quet. Iugales reliqui & Ambros.

c Per quendam chororum concordi societate conueniunt. Per quendam chororum concordiae societatisque. Ambrosius.

d Vnde & Græcè σοιχέα Mendes è libri omnes nouæ. Nam, preterquam quod apud Ambrosiū & Basiliū σοιχέα, etiam 13. Etymolog. cap. 3. Græci autem elementa σοιχέα vincipiant, eo quod sibi societatis concordia, & communione quadam conueniant.

### De Calo. Cap. XII.

**C**ælum spiritualiter Ecclesia est, quæ in huius vita nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate fiderum, fulget. Pluraliter autem cæli nomine Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus. De quibus scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei: utique quod ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiauerunt. De cæli autem nomine sic dicit Sanctus<sup>a</sup> Ambrosius in libris, quos scripsit de creatione mundi: Cælum Græco vocabulo σφæρας dicitur: apud Latinos autem propterea cælū appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquam cælatum dicitur, sicut argentum, quod signis eminentibus

A refulget, cælatum vocatur. <sup>b</sup> Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quod firmavit cælum sicut fumum.

Partes autem eius: <sup>c</sup> Chous, Axis, Cardines, Conuexa, Poli, Sidera. Chous, quod cælū continet. Vnde Ennius: Vix solū completere choū terrorib. cæli. Axis, linea recta, quæ per medium pilâ sphæræ tendit. Cardines, extrema axis partes sunt. Conuexa, extrema cæli. <sup>d</sup> Poli, ex cælestibus circulis cæcumina, quibus maximè sphæra nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronetus dicitus est. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die & nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum volubile atque <sup>e</sup> ardens esse dixerunt. Cuius sphærā super aquas esse putauerunt, vt in ipsis volvatur, eiusque <sup>f</sup> incendium temperet. <sup>g</sup> Sphærā autē confirmat, nec principiū habere, nec terminū, pro eo quod rotunditate sui, quasi circulus, vnde incipiat, vel ubi desinat, facile nō comprehendatur. <sup>h</sup> Equaliter enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similiter respiciens, atque à centro terræ & quis spatijs distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, vt eam in nullam partem declinare vndeque æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento

subiecta sustentetur. Cuius perfectionem sphæræ vel circuli multis argumentationibus tractans, rationabile Plato fabricatoris mundi opus insinuat. Primo, quod ex una linea constat. Secundo, quod sine initio est, & sine fine. Tertio, quod à puncto efficitur. Denuò quod motu ex se habeat. Deinde quod careat <sup>b</sup> indicio angulorum, & quod i in se cæteras figuræ omnes includat, & quod motum inerrabilem habeat: si quidem sex alij motus errabiles sunt, ante, à tergo, dextra, lœuaque, sursum, deorsum. Postremò, & quod necessitate efficiatur, vt hæc linea ultra circulum duci non possit.

Duo sunt autem, vt diximus, Poli, quibus cælum voluitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Arcti, id est Septentriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terra, vt ait Cicero, tegitur, & à <sup>a</sup> *φαντάσιον* à Græcis nominatur. <sup>k</sup> Tanta autem Polus celeritate ferri dicitur, vt nisi aduersus eius præcipitè cursum astra currant, mudi ruinam faciat. Fertur enim eius præceps volubilitas cursu siderum temperari. Vnde Lucanus: <sup>b</sup> *περιστρέψας* Sideribus quæ sola fugā moderatur olympi, Occurruntque Polo, diuersa potētia prima Mundi lege data est.

<sup>a</sup> Ambrosius in libris <sup>2</sup> cælatum vocatur. Lib. 2. cap. 4.

<sup>b</sup> Huius enim esse subtilem--- sicut fumum. Lib. 1. cap. 6. sunt verò Isia verba, capit. 5. 1. ex lxx. interpret. ὅτι ἡ φωνὴ ὡς καυτὸς σεῖρας εἴη.

<sup>c</sup> Couus, vel Couus, vel Cohus. Varro lib. 4. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita oppilatur, vocatur Couum à Couo. Festus, Cohum, lorum, quo temo buris cum iugo conligatur, à cohibendo dictum. Cohum Poetæ cælum dixerunt à Chao, ex quo putabant cælum esse formatum. Ego à cohibendo hoc quoq. dictum arbitror. Quod etiam luisse videtur Isidorus, dicens. Cohum, quod cælum continet.

<sup>d</sup> Poli ex cælestib. circulis cacumina --- dictus est. Hyginus lib. 1. Huius autem (ie axe loquens) cacumina, quibus maximè sphæra nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectas, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. Nihil tamen in Isidoro mutatum. Nam & Australē, & Notium, & Austronotum, vel Austronotum hunc polum dici constat. Terra verò oppositum dixit Isidorus, quod obiecta terra (ut ait Arati interpres) à nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.

<sup>e</sup> Atque ardens esse dixerunt. In his fuit etiam Plato, qui cælum, astraq. ignea esse scripsit. Sed (vt interpretatur Galenus) non hoc igne qui vrendi vim habeat, sed alio, qui luminis tūcum sit particeps. Antiquoriam rationem refutauit Aristoteles: ita tamen, vt Basilio, & Ambrosio, (quos hic no-

A ster autores habet) suam ipse probare non posserit.  
<sup>f</sup> Eis incendiū temperent. Idem cap. seq. ex Ant.  
<sup>g</sup> Sphæram autem confirmant. Hyginus lib. 1. 2.  
<sup>h</sup> Quod careat indicio angulor. Ita o. l. Forte in-  
<sup>i</sup> cisione angulor. Cicero. Nihil incisum angulis.  
<sup>k</sup> Quod in se cæteras. In se stellarū. Lib. 5. Mercede.  
<sup>l</sup> Tanta autem polus celeritate, &c. Edem lib. 3.  
<sup>m</sup> Etymolog. cap. 34.

### De septem planetis celi, & eorum conversionibus. Cap. XIII.

<sup>A</sup> Mbrosius <sup>a</sup> sanctus, in libro Hexaemerō sic loquitur, dicens: Legimus in David: Laudate eum cæli cælorum. Vtrum enim vnum sic cælum an plures, contentio est, dum aliqui multos esse afferunt: alij autem, præter vnum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem cælos, id est, planetarum globos consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Siquidem in Ecclesiasticis libris & cæli cælorum leguntur, & Apostolus Paulus usque ad tertium cælum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi presumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus nō informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suodistinctos. Nam superioris circuli cælum proprio discreto termino, & æqualibus vndique spatijs collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarū constituit. <sup>b</sup> Cuius quidem cæli naturam artifex mundi Deus aquis temperavit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc circulum inferioris cæli, non uniformi sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

<sup>c</sup> Ambrosius s. in lib. Hexaem. Cap. 2. lib. 2.  
<sup>d</sup> Cuins quidem cæli naturam Deus aquis tem-  
perauit. I bid. cap. 3.

<sup>e</sup> De aquis, qua super calos sunt. Cap. XIV.

<sup>f</sup> Hæc est Ambrosij sententia: Aquas super cælos sapientes mundi huius aiunt esse non posse, dicentes, igneum esse cælū, non posse concordari cum eo naturā aquarum. Adducit

Addunt quoque dicentes rotundum ac volubilem atque ardente esse orbem ex- li, & in illo volibili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, ut defluant & labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, quod axis calicconcito se motu torquens eas voluendo effunderet. Sed, ut tandem insanire desiderant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in celo. Nam cum & ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus resplendentem, nonne diuina prouidentia necessariò prospexit, ut inter orbem celi redundarent aquæ, quæ illa feruentis axis incendia temperarent?

a Hæc sunt verba Ambrosij. Lib. 2. cap. 3.  
b Ut inter orbem celi: & supra orbem, addit  
Ambrosius.

### De natura Solis. Cap. XV.

**H**Æc sunt verba Ambrosij in libro *He-  
xaemerō*. Solem, inquit, Philosophus incen-  
gant calidæ esse naturæ, eò quod albus sit,  
non rubicundus aut rutilus in specie ignis,  
& ideo quod nec ignitus natura sit. Si quid  
habet caloris, ferunt præ nimio motu con-  
uerzionis accidere. Quod ideo dicendū pu-  
tant, ut nihil videatur humoris consumere:  
quia calorem, quo humor vel minuitur, vel  
plerumque exhaustur, non habet natura-  
lem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt:  
quia nihil interest, vtrum ex natura calo-  
rem quis habeat, an ex passione, vel ex alia  
causa. b Nos autem credimus eū sicut ha-  
bere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi.  
c Igneus est enim Sol: ignis autem &  
illuminat & exurit. Quidam autem dicunt  
Solis igne aqua nutriti, & ex contrario ele-  
mento virtutem luminis, & vaporis acci-  
pere: vnde frequenter Solem videamus  
madidum atque rorantem: d in quo euidēs  
dat indicium, quod elementum aquarum  
ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum  
ad naturā eius pertinet. At verò iuxta spiri-  
tualem intelligentiam, Sol Christus est, si-  
cut in Malachia scriptum est: Vobis autem  
credentibus iustitiae Sol orietur, & sanitas  
in pinnis eius. Merito autem Christus Sol in-  
telligitur dictus: quia ortus occidit, secundū  
carnē, & secundum spiritum de occasu rur-  
sus exortus. Item Sol illuminat & exurit, &  
rebibit.

A opaco tempore confouet sanos, febricitantes  
verò flagrantia geminati caloris incen-  
dit: ita & Christus credentes fidei spiritu  
vegetate illuminat, negantes se eterni ignis  
ardore torrebit.

a Hæc sunt verba Ambrosij. vel ex alia causa.  
Lib. 2. cap. 3.

b Nos autem credimus eum sicut habere vir-  
te exurit. Eiusd. lib. 4. cap. 3.

c Igneus est enim Sol --- rorantem. Arati inter-  
pres. Sol interea, dum igneus sit; præ nimio motu  
conuerzionis sua amplius incalescit. Cuius ignem  
dicunt Philosophi aquanutriri, & è contrario ele-  
mento virtutē luminis, & caloris accipere, vnde vi-  
demus eum sæpius madidum, atque rorantem.

B d In quo euidens --- sumpserit. Verba sunt Am-  
brosij loco citato.

### De quantitate Solis & Lune.

#### Cap. XVI.

**R**ursus a in eodem opere Doctor idem  
ita testatur: Solis radius nulli propior,  
nulli longinquierit. Similiter & Lunæ glo-  
bus æqualis est omnibus. Similis Sol est, &  
Indis, & Britannis, eodem momēto ab utri-  
que videtur, cum oritur, nec cum vergit in  
occasum minor appetet Orientalibus: nec  
Occidentalibus, cum oritur, inferior, quam  
Orientalibus æstimatur. Quantū distat, in-  
quit, Oriens ab Occasu, tantū hoc sibi ini-  
cīem distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præ-  
fentior, nullique remotior est. Neq. moueat  
quenquam, quod tanquam cubitalis in or-  
be suo videtur, cum oritur: sed considerare  
oportet, quantum intersit spatij inter Solem  
& terram, quod aspectus nostri infirmitas,  
& quædam ægritudo vix valet intendere.  
Hunc b autem ampliorem aliquot parti-  
bus quam terram esse sapientes describunt.

C D c Lunam minorem esse dicunt, quam Solē:  
omnia enim quæ proxima sunt nobis, ma-  
iora videntur: longinquitate autem locoru-  
visus languescit. Lunam ergo videmus pro-  
pe nos esse, nec eam maiorem aspectui no-  
stro, quam Solem. Ideoque, cum Sol lon-  
gè superior sit à Luna, tamen nobis ma-  
ior videtur: iam, si prope nos accesserit, mul-  
tò maiorem futurum.

a Rursus in eod. op. Doctor idem. Lib. 4. cap. 6.

b Hunc autem ampliorem, quam terram. Ofties  
maiorem terram, ait Macrobius. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. vid.  
Plutarch. lib. 2. de placit. Philos.

Lunam minorem & maiorem futurum. Verba sunt: Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.

### Decursu Solis. Cap. XVII.

Dicunt antiqui, Aratus & Hyginus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cætera siderum signa oriuntur & occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quā spacioſus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nōx quoque similitatione semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspicimus, & Solem alio loco cras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideo b qui diuersis locis occidit & exoritur, putant eum Philosophi nequaquam cum mundo fixum volui, sed ipsum per se moueri. Qui postquam ardente mō rotam Oceanō tinixerit, per incognitas nobis vias ad locum, vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergit ad Boream, & ita ad Orientem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. c Cui ideo Deus diuersa cursus constituit loca & tēpora, ne dum semper in ipsisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore cōsumeret. Sed, vt d Clemēs ait, diuersos accipit cursus, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: vbi autē ad summum cælum venerit, æstiuos accedit calores. Descendens rursus, autumnū tēperiē reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage cæli, rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporū fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen vbi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit mū-

A dum vehementioribus flâmis, & perturbatur aër, & plaga hominum, & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & pestilēs per omnia mortalibus annus inducuntur. Quod autem Sol Oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, & decursu Australi parte inuisibilis vadit in locum suum rediēs, ad initiat quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mūdus, in quo Dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, aduersa partē non oritur, sicut ijdem, cum in iudicio venerit, dicent: Iustitiae lumen non illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem dominum oritur Sol iustitiae, & sanitatis in pinnis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur. Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illi temnebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

a Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. Arati interpres capit. penultimo. Et hygin. lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hac omnia verba: Solem per seipsum moueri, p̄que ad illa, nequaquam per seipsum fixum volui sed ipsum per se moueri. Nisi quod ea, qua illi sine cunctatione pronuntiūt, ea Isidor⁹ ipfis tribuēs veluti addubitās preferuntur.

b Qui postquam ardente mō rotam Oceanō rotam, Mirum, n̄i hac Lucretij sunt.

c Cui ideo Deus --- consumeret. Verba sunt Ambroſij, lib. 2. cap. 3.

d Sed vt Clemens ait, diuersos accipit cursus. annus inducitur. Verba sunt Clemētis, lib. 8. Recognitionē.

### De lumine Luna. Cap. XVIII.

A Ita sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. Quæritur, inquit, vnde habet Luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harū verax, dubiū fertur quemquam scire posse. Alij namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnam partem esse lucifuum, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo, eandem partem, qua lucet, paulatim ad terras conuerti, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculatolumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicies: cum ceperis illam candidam partem paullatim ad oculos conuertere, primum veluti cornua candoris videbis: de hinc sensim crescat, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videas.

videatur; quam si denuo paullatim conuerteris, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac sicut cander ab oculis auertatur, & solitatem obscura pars possit videri. Quod tamen dicunt, cum lumen Lunæ videtur crescere usque ad quintam decimam, & rursus usque ad tricessimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis apparet. At contra alij dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit, ut quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore vero quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit, illustretur ex ea parte quam habet ad terram, incipiens à cornibus. Sicque paulatim, Sole longius discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quinta decimal Luna. Post dimidium autem mensem cū cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quanto magis superiore parte illustratur, tanto magis ab ea parte, quam terris auertit, non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decrescere. Illud certè manifestum est, & cuilibet aduententi facilè cognitum, quod Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, neque minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum vero ab illo longius abcesserit, sit ampla, suoque ambitu plena. <sup>b</sup> Si enim suolumine vteretur, necesse erat semper eam esse aequalis, nec die xxx. exilem fieri: & si suolumine vteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Ceterum, quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis completionibus deficit, ita mūdus ad conflationem temporum currēns quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementis sui variata diuersis cursibus desinit, ut crescat: crescit, ut definet. Sed ideo alternis vicibus commutationem sideris repræsentat, ut docet homines ex ortu morituros, & ex morte viuctos: atque ideo cum senescit, mortem corporum prodit: cum augetur, aternitatem indicat animarum. Nonnunquam vero eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quod sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. <sup>c</sup> Sicut enim Luna deficit atq. crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis

A creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorū martyrio coronatur. Item sicut Luna larga est <sup>d</sup> toris, & dux humerum substantiarū: ita Ecclesia baptismi, & prædicationum. Et quemadmodum, Luna crescente, crescut omnes fructus, atque ea minuente, minuantur: nō aliter intelligimus & Ecclesiam, in cuius incremento proficimus cū ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cū illa patimur & minuimur. <sup>e</sup> Item sicut septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorū habet Ecclesia. Prima enim figurā, bicornē habet: Secundam, sextilem: Tertiā, dimidiā ex maiore: Quartam, figuram plenā habet: Quintam, iterum dimidiā ex maiore: Sextam, iterum sextilem: Septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritū sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autē semis, & vice semis secunda semis, in suo orbe media est. Cæteræ proportionales sunt:

<sup>a</sup> Augustinus in ps. x. Et lib. 3. de Genes. cap. 15.

<sup>b</sup> Si enim suo lumine vteretur ---- exilem fieri. Verba sunt Hygini cap. de Luna.

<sup>c</sup> Sicut enim Luna deficit --- coronatur. Ambrosij sunt verba lib. 4. cap. 8.

<sup>d</sup> Larga toris. Amb. lib. 4. cap. 7.

<sup>e</sup> Item sicut septem formas. Ead. lib. 3. Etymolog. tandemque species a signat Luna Clemens lib. 6. Strom. ex Seleuco Mathematico. Ex quo & Isidorij suis mente has nos species tam hic, tam etiam in Etymologijs reformatum. Secundam autem, & in sextilem ex veterib. libris appellamus dimidiā, vel semisem.

### De Luna cursu. Cap. XIX.

**L**ynam <sup>a</sup> per alios ortus & occasus, Hyginus autem, necesse est moueri, non stare, idq. facilius quā de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moueripotius, quam stare. <sup>b</sup> Terris autem vicina Luna breuiori orbe conuertitur, & iter, quod Sol in diebus ccclxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in Lunæ annos autē in Solis cursu posuerūt. <sup>c</sup> Itaq. Luna per tricenos dies duo denis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundū Hebræos, aliquibus diebus adiectis: secundum Romanos, bissexto semel in quadriennio unius diei adiectione celebrato. Cuius etiam augmentis decrementisque mira quadam prouidentiæ arte, omne quod gignitur, alitur

atque crescit. Nam & defectui eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum maritimorum, siquidem echinus, ostreæque in augmento Luna pleiores reperiri feruntur.

a Lunam per alios ortus --- potius quam stare. Verba sunt Hygini omnia, licet non continentur apud eum legantur.

b Terris autem vicina Luna --- percurrit. Verba sunt interpretis Arati, numero dierum Luna tantum mutata.

c Itaque Luna per tricenos --- celebrato. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

d Nam & defectui --- feruntur. Ambrosij cap. 7.

### De eclipsi Solis. Cap. XX.

**S**olem sapientes dicunt altius currere: Lunam autem proximam esse terræ. Hęc ergo, dum deorsum ad ideam signum vel linéam, qua Sol vehitur, cōuenierit, obiicit se Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tantum intermenstruo contingit. Nam tūc Luna in eadem parte signi est, qua Solvehitur, ideoque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius videtur: velut si aliquis oculis manum expansam opponat, quanto magis id fecerit, eo minus illa videri poterit: quanto autem procul discesserit, eo magis illi omnia poterunt apparere. Simili itaque ratione cum ad Solis locum vel lineam Luna peruerterit, tunc proxima ei esse videtur, & radios eius ita coram oculis nostris obscurare, ut lumē non possint ejcere. Cum autem Luna ab eo loco discesserit, tunc Sol lumen ejicit & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita Soli obiicitur Luna, sicut Luna opponitur terra: quæ vtraque lumina cum ad terras non perueniunt, defecisse dicuntur. Alij autem dicunt defectum Solis fieri, si foramē aëris quo Sol radios fundit aliquo spiritu contrahatur, siue obturetur. Hoc Physici & sapientes mundi dicunt. Cæterum doctores nostri mysticè huius eclipsis mysteriū in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdidérunt, cum sacrilegæ factum coniuratio-nis Sol iste verus horrescens, insertis in populo Iudaico errorum tenebris, paullulum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulcro abditus obscurauit, donec tertia die augustior soli-

A tò huic mundo, id est, gentibus clatitatis, & potentia præsentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operti seculi illuminaret.

\* Solem sapientes dicunt --- transmittit. *Iacob locus ex Hygin lib. 4. cap. de Luna.*

<sup>b</sup> Si fortamen aëris, &c. *Quod Anaximandrus placet Plutarch. 2. de placit. cap. 20. & 24.*

### De Luna eclipsi. Cap. XXI.

**L** Vna non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ casum patitur lumen. Hanc enim Philosophi non habere lumen proprium, sed eandem à Sole illuminari defendunt: & quia ea dimensione distat à Sole, ut per medianam terram, si quid distum traiiciatur, contingere possit Solem sub terram, Lunam autem supra terram: & quia usque ad Lunarem circulum umbra terræ extenditur, ideo evenit nonnunquam, ut Solis radij, obiiciente se mole terræ vel umbra, ad eam non perueniant. Patitur autem hoc quintadecima Luna, quo usque cætrum, atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Constat ergo Lunam ex Solis radijs lumen accipere, & dum obiectu terræ Solem non asperxerit, tunc lumen amittere. <sup>b</sup> Nam dicunt Stoici omnem terram mōribus claudi, quorum umbra fertur Luna subito non apparere. Vnde Lucanus.

Iam Phœbe totū fratri cum redderet orbē, Terrarum subita percussa expalluit umbra. Figuraliter autem per Lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelliguntur, quando martyrum cæribus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuratione, quasi cruentam faciem Luna ostendere videtur, ut à nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeò ut nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suum pro Christo sanguinem fuderit, maiore fidei claritate resulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto orbe diffundit.

\* *Pleraque ex eod. Hygin. cap. de Luna.*

<sup>b</sup> Nam dicunt Stoici, ita m. s. o. historici impref. Hygnus. Et si nonnulli dixerint in Solis cursu evenire, ut cum peruerterat eum locum, ubi occidere dicatur: ibi montium magnitudine à nobis lumen auerti Solis, & ita noctem videri. *Quod si ita sit, nimi-*

~~cum~~ eclipsim Solis verius, quam noctem di-  
cimes.  
c Figuraliter autem. Ex Aug. in pf. x.

## De cursu stellarum. Cap. XXII.

Stellæ quidem cū mundo vertuntur: non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ planetæ vocantur, id est, errantes; quæ vagis mouentur ordinibus. Ceteræ, quæ aplanæ appellantur, uno loco fixæ cum mundo volvuntur. Ideo autem planetæ, id est, errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diuersis inter se mouentur sidera. Nam quædam superius, quædam inferius currunt. Vnde & illa, quæ terris propinquiora sunt, quasi maiora nobis videntur, quam ea, quæ circum cælū volvuntur. Longinqua te enim locorum visus languescunt. Hinc accedit, ut inter uallos longè inter se distantiū circulorum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædam sidera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædam etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, & non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radijs autem Solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & Poeta meminit, dicens:

Sol tempora diuidit æui,  
Mutat nocte diem, radiisque potentibus  
astra,

Ire yetat, cursusq. vagos statione moratur.

\* Stella quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. à cap. 60. vsq. ad 70.

## De positione septem stellarum errantium. Cap. XIII.

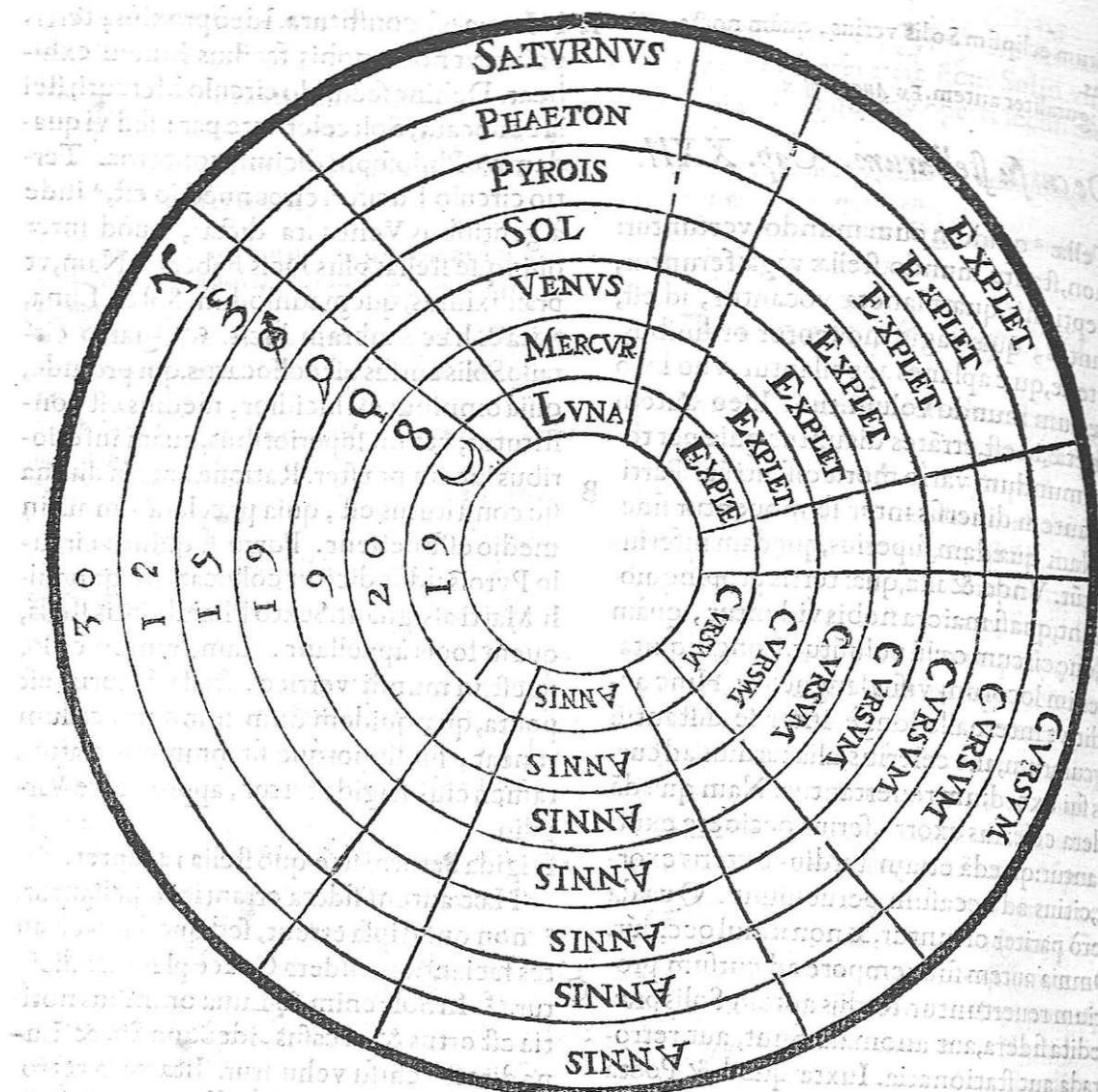
In ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris sphæræ circu-

A lo Luna est constituta. Ideò proxima terris posita, ut nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, ut Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circunuenctio est, inde à gentilibus Venus ita dicta, quod inter quinque stellas plus lucis habeat. Nam, ut prædictimus, quemadmodum Sól & Luna, ita & hæc umbram facit. Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, ut tam superioribus, quam inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porro & quinto circulo Pyrois sidus dicitur collocatum: quod illic Marti assignant. Sexto Phæthonis stellæ, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mundi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio.

Frigida Saturni sese quo stella receptet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, non quod ipsa errent, sed quod nos errantes faciant: quæ sidera Græcè planetæ dicuntur. In Sole enim & Luna omnibus notitia est ortus & occasus, id est que Sol & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt: ceterum quando tantum detrahunt retrogradata dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui in sphæra subiecta continentur. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus veniunt. Nam Luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis xxiiij. Lucifer annis ix. Sol annis xi x. Pyrois annis xv. Phæthon annis xij. Saturnus annis xxx. Quorum orbium atque stellarum positionem subdit demonstrat figura.

GG 4 \* Inde



scuratur. Et quemadmodum stellæ sibi dif-  
ferunt claritate: ita iustorum diuersitas me-  
ritorum discretione.

<sup>a</sup> Stellarum omnes non habere lumen. *Macrobius lib.*  
<sup>b</sup> *in Somn. cap. 19.* Lanam unam alieno lumine, ceteras  
stellas suo lucere, ait.

### De lapsu stellarum. Cap. XXV.

**F**alsa <sup>a</sup> autem opinio & vulgaris est: no-  
te stellas cadere, cum sciamus ex æthe-  
re lapsos igniculos ire per cælum, portarique  
ventis, vagique lumen sideris imitari: stel-  
las autem immobiles fixasque permanere  
in cælo. Nam illud quod ait Poëta.  
Sæpe etiā stellas vento impendente videbis  
Præcipites cælo labi, noctisque per umbras  
Flammarū longos à tergo albescere tractus.  
Et iterum:

lapsa per altum:

Aëre disperso trahere cendentia sulcos  
Sidera, & summis etiā quæ fixa tenentur  
Astra polis.

Sed hi Poëta voluntariè ad opinionem vul-  
gare contulerunt. Cæterū Philosophi, qui-  
bus curæ est mundi querere rationem, illa  
asserunt, quæ superius memorata sunt.

<sup>a</sup> Falsa autem opinio. *E Sera. 1. Georg. ad v.*

Sæpe etiā stellas vento impendente videbis.  
Præcipites cælo labi.

### De nominibus astrorum.

#### Cap. XXVI.

**L**egitur in Iob, dicite Domino, Nunquid  
coniungere vales micantes stellas Pléia-  
des, & gyrum Arctari poteris dissipare?  
Nunquid producis Luciferum in tempore  
suo, & vesperum super filios terræ consur-  
gere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arctu-  
rum & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina  
stellarum dum in scripturis legimus, vanis  
deliramentis assensum non præbeamus, qui  
fallis opinionibus vocabula ista in astris ex  
hominum nominibus, vel aliarum creatu-  
rarum vocabulis imposuerūt. Ita enim stel-  
larum quarundam Gentilium sapientes no-  
mina, sicut & dierum, indiderunt. Quod ve-  
rò eisdem nominibus sacra vtitur scriptura,  
non eorum idcirco vanas approbat fabulas,  
sed faciens ex rebus visibilibus inuisibilium  
rerum figuræ, ea nomina pro cognitione

A ponuntur, quæ latè sunt cognita, vt quic-  
quid incognitum significat, facilius per id  
quod est cognitum humanis sensibus inno-  
tescat. <sup>b</sup> Arcturus est ille, quem Latini Se-  
ptentrionem dicunt, qui septem stellarum  
radijs fulgēs, in seipso revolutus rotatur, qui  
ideo Plaustrum vocatur: quia in modū ve-  
hiculi voluitur, & modò tres ad summa ele-  
uiat, modò quattuor inclinat. Hic autem in  
cæli axe constitutus semper versatur, & nū-  
quā mergitur. Sed dum in seipso voluitur, &  
nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Se-  
ptentrionem, Ecclesiam septenaria virtute  
fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe  
celi Arcturus semper inclinatur, rursusque  
erigitur, ita & Ecclesia diuersis quidē adiuver-  
satibus humiliatur, sed mox consurgens  
spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus  
stellis, & quattuor Septentrionem efficitur: ita  
Ecclesia ex fide Trinitatis, & operationibus  
quattuor virtutum principalium consum-  
matur. Fide enim & operibus homo iustifi-  
catur. Boötes, stella est, quæ Plaustrum; id  
est, Septentrionem sequitur, qui etiam ab  
antiquis Arctophylax dicitur, siue minor Ar-  
ctos. Vnde & quidam eam Septentrionem  
dixerunt. <sup>c</sup> Hanc spectant præcipue qui  
navigare noscuntur. De qua *Lucanus*:  
Velox ubi nocte Boötes: *magis* *in* *pro* *tempore*  
Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum.  
<sup>d</sup> Pleiades sunt multæ iuges stellæ, quas etiā  
bōtrum appellamus à multitudine stellarū.  
Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed am-  
plius quam sex nullus conspicere potest.  
Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquā-  
te diei claritate stellarum eius ordo disten-  
ditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ  
sunt, quia pluralitatem Græci πλειάδα ap-  
pellant. Has Latini Vergilias appellauerunt,  
eo quod vere orientibus æstas  
prædicantur, quidē his exorientibus æstas  
significatur, occidentibus hyems ostendit,  
quod alijs penitus non est traditum  
signis. His autem stellis ab eo quidē septē  
sunt, & splendide micant, sancti omnes se-  
ptiformi spiritus virtute fulgentes signifi-  
cantur: ab eo autem quidē sibi vicinantur,  
sed non se contingunt, charitate proximos  
& tempore diuinos Dei prædicatores osten-  
dunt. <sup>e</sup> Orion stella est \*. <sup>f</sup> Hic autem  
Orion gladius dictus est. Vnde etiam eum  
Latini lugulam vocant, fidus, vt videtur, ar-  
matum & stellarum luce terrible, quod ig-  
norare magnæ difficultatis est, adeò vt  
quam

quamvis rudes oculos, tamen præ fulgoris splendore in seipsum rapiat. Hi quippe Oriones in ipso pôdere temporis hyemalis exoriuntur, suoque ortu imbres & tempestates excitant, & maria terrâsq; perturbant. Oriones autem significant Martyres. Nam sicut isti nascuntur in cælo tempore hyemis: ita in Ecclesia Martyres procedunt tèpore persecutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur & terra: obortis verò Martyribus, terrenorum, & infidelium corda tempestate iactantur. Lucifer, & stella nitens, quæ omnium maxima & clarior esse videtur. Nam quemadmodum Sol & Luna, ita hæc vmbra facit. Ista igitur orientem Solem præcedit, atq; mane nuntians tenebras noctis lumine sui fulgoris dispergit. Cuius figura est Christus, qui, velut Lucifer, per incarnationis mysterium producitur: per quem lux fidei, tanquam dies secutura, monstratur. Lucifer autem bipertitus est: sic huius pars sancta est, sicut Dominus in Apocalypsi dicit, & Ecclesia dicit: Ego sum genus & radix David, stella splendida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei stellam matutinam. Pars autem alia Luciferi, Diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris, & qui etiam in cælo super stellas Dei dicit se sedē positurum, & cadens de cælo confringitur. Vesperus, est stella Occidentalis nocte dicens. Hic Solem occidentem sequitur, & tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichisti exprimit typum, qui tanquam vesper, consurgit, vt ait Iob, super filios terræ, vt cæcæ noctis successu carnalium corda offuscat. Quod ideo auctore Deo sit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Christo credere, Antichristū suscipere muerunt. <sup>h</sup> Cometes, stella est, quæ velut comas luminis ex se fundit. Hæc, cū nascitur, aut regni mutationem fertur ostendere, aut bella, aut pestilentias surgere. De qua Prudētius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lukanus: Et terris minitantem regna cometem. Et Virgilius: Nec diri toties arsere cometæ. Genethliaci autem omnes stellas erraticas quibusdam tèporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique sunt motus ita secunda vel aduersa portendere. Sirius, stella est, quam vulgo Canem appellant. Sirius quippe appellata, propter flammarum candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur.

Hæc oriens mundum ardoris nimio colore incendit, & æstu suo fructus exurit. Intendū & morbo afficit corpora, corrumpit aerem flagrantia ignis. Ab hac enim stella dies caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quam totius æstiatis tempus.

<sup>a</sup> Arcturus est ille quem Latini Septentrionem. Hæc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquanto apicis distinatur. Sed hoc loco Arcton & Booten, sive Arctophylacum, & Arcturum, que propinqua sunt, cū fudit, vt ipse paullo post futur.

<sup>b</sup> Hanc spectant præcipue, qui nauigare noscantur. Vtrauis vrsa vtuntur nullo periculo nauta, quod vras polo proxima exiguum circulum describat. Ita Ouidius: Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur Sidonijs, Elicen Graia carina notat.

<sup>c</sup> Pleiades. ead. 3. Etymolog.

<sup>d</sup> Ab eo quod septem sunt. Clem. Strom. 6. septem esse serio affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparet, quamvis parvas, & glomeratas, & Ouid. Fast. 4.

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Cit. ex Arato.

Hæc septem vulgo perhibentur more vetusto Stellæ, cernuntur vero sex vndiq. parvae.

At non interijsse putari conuenit vnam, Sed frastræ temerè à vulgo ratione sine illa Septem dicier, vt veteres statuere poëta, Alterno cunctas ævo qui nomine dignant, Alcyone, Meropeq. Celeno, Taygeteq. Electre, steropeq. simul sanctissima Maia.

<sup>e</sup> Orion stella est \*. Asterisco notauimus locum, quem facile explere possis, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati interprete à quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille. Orion, qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, & dicitur Orion ab vrina, id est ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum cū mare, & terras tempestatib. turbat. Hunc Romani lugulam vocant, eo quod sit armatus, vt gladius, stellarum luce terribilis, &c.

<sup>f</sup> Hic Orion gladius. Ita impress. peius multo manusc.

<sup>g</sup> Hic autem Orion à gladio dictus est.

<sup>h</sup> Lucifer stella nitens. Plurabim leguntur in quibusdam libris, è tertio Etymologiar. huc accita, neq; enim in venustis reperiuntur.

<sup>i</sup> Cometes. Totidem fere. 3. Etymol.

<sup>j</sup> Sirius quippe appellatur propter flammarum candorem. Rectissime, vt ne suspicio quidem illa refut de mendatione loci libri 3. Etymolog. Arati intrepres. Sirium autem stellam vocatam putant propter flammarum candorem.

V trum sidera animam habeant.  
Cap. XXVII.

Soler autem quæti, vt ait sanctus Augustinus, vtrū Sol & Luna & aliæ stellæ corpora sola sint, an habeant rectores quoddam spiritus suos. Et si habent, vtrum ab eis ciuitati-

vitaliter insipirentur, sicut animantur canes per animas animalium, an sola sine villa per mixtione presentia. Et dū mot⁹ alicuius corporis sine anima esse non possit: stellæ quæ cum tanto ordine ac tanta ratione mouentur, vñ in nullo proorsus aliquando cursus eorum impediatur: utrum animantes sint, & rationabiles videantur, non facile comprehendipotest. Salomon autem cum diceret de Sole: gyrans gyrando vadit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Ostēdit ipsum Solēm spiritum esse, & quodd animal sit & spirit⁹ & vigeat, & annuos orbes suos cursu expleat, sicut & Poëta ait: Interea magnū Sol circumuoluitur annum. Et alibi, Lucentēq. globum Lunę, Titaniāq; astra Spiritus intus alit. Quapropter si corpora stellarū animas habent, <sup>b</sup> quarendum quid futuræ sint in resurrectione.

<sup>a</sup> Vt ait S. Augustinus. Extremo libro secundo de Genesi, ad litteram.

<sup>b</sup> Quarendum quid futuræ sint in resurr. Leguntur hoc in m. s. o. qua videntur sumpta ē lib. x. de cīvit. c. 29.

### De Nocte. Cap. XXVIII.

**A** Mbrosiū <sup>a</sup> in libro Hexaemero legi dicentem: Quæritur qualiter spatiū aëris occupet vmbra terræ efficiens nobis noctē, cum Sol recedit à nobis, diēmque obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus vmbram facit: & naturaliter vmbra corpori adhaeret, adeo vt etiā pictores vmbras corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis afferunt, non intermittere vim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lumen repercutitur, vmbra subsistit: sic cum recedēte die <sup>b</sup> Sol ad eum locum peruenient, ibi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sicque <sup>c</sup> terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipsa vmbra terrarum.

<sup>a</sup> Ambrosium in libro Hexaemeron, quarto. c. 3.  
<sup>b</sup> Ad eum locum peruenient, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. Non sunt hoc Ambrosi, sed Hygini verba superius c. 21. à nobis relata.

Sicq. terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër. Voces à Septentrionali parte, addidit Isido, que aptius collacarentur sic: Obumbratur aër à Sep-

A tentionali parte, ne obiecti terra videretur à Septentrionali parte.

### De Tonitruo. Cap. XXIX.

**T**Onitrua <sup>a</sup> autem ex fragore nubiū gerantur. Concepti enim intra sinū nubium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementer se se erupturi eliserint, & virtutis suę mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant murmure, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur. Alias autem tonitruum, diuinæ vocis superna est increpatio, siue clara prædicatio Sanctorum, quæ clamore fortis per totum orbem terrarum in auribus fidelium perstrepit, per quod possit culpam suā admonitus agnoscere mundus.

<sup>a</sup> Tonitrua. Amb. lib. 2. c. 4. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Vnde & de tonitrib. quæ concepto intra sinū nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit magno concrepāt sonitu, ait scriptura: firmans tonitrua. Suspicio autem verba hac Isidori: & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur; desiderari apud Ambrosiū, restituēdag. ex hoc loco: ante illa verba ait scriptura, ut parēbēsi includantur, totaq. locus ita legatur. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & firmamentum dicitur, quod non sit inualidum neq. remissum. Vnde & de tonitribus (quæ cōcepto intra sinū nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit, magno cōcrepāt sonitu, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur) ait scriptura.

### De Fulminibus. Cap. XXX.

**A** Iunt <sup>a</sup> naturalium scrutatores caussarū, quod ex collisione atque attritu nubiū fulgura generentur ad instar silicium duriorum: quos cum compulseris inuicem sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum, silignum ligno teras, ignem emitit. Vnde & Papinius: Fulguraque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaq. ratione, cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina mittuntur. De hinc sequuntur tonitrua: quæ licet sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi lemnis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quam oculos splendor fulguris, ad instar fecuris arborem procul cædantis: cuius quidē ante

ante cernis ictum, quām ad aures perueniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. <sup>b</sup> Vnde & Virgilius: Non alias cælo ceciderunt plura sereno Fulgura. Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitatus est, sic incalescit, ut incēdatur. De hinc, ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur. Sed illud celerius videtur, quia clarum est. Hoc autem tardius ad aures peruenit. <sup>c</sup> Post fulminis autem ictum, ventorum erumpere violentiam, siccō. furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emitunt. <sup>d</sup> Lucretius autem dicit: fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse: vbi cunq. autē fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et latè circum loca sulphure fumant, & Lucanus: Æthereoq; nocens fumabit sulphure ferrū. In fulminibus, Sanctorum accipiūt miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quām humilior terra. Vnde & Horatius.

Feriuntque summos <sup>e</sup> Fulgura montes. Nimis autē excelsiora loca à tempestatibus esse secura, ut Olympus, qui celsitudine sua nec impetus vētorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

<sup>a</sup> Aiunt naturalium scrutatores ---- perueniat sonitus. *Concinnavit hec ex Lucretij versibus hisce lib. 6.* Fulgit item aubes, ignis cum semina multa Excussere sao concursu, ceu lapidem si Percutiat lapis, aut ferrum, nam tunc quoq. lumen Exilit, & claras scintillas dissipat ignis. Sed tonitrum fit vti post aurib. accipiamus Fulgere: quām cernat oculi quia semper ad aures. Tardius adueniunt, quām visum, quē moueant res. Id licet hinc etiam cognoscere, cædere siquem Ancipiti videoas ferro procul arboris auctum. Ante fit, vt cernas ictum, quām plaga per aures. Det sonum: sic fulgorem quoq. cernimus ante, Quām tonitrū accipimus, pariter qui mittit igni. E simili causa & concursu natus eodem.

<sup>b</sup> Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad que verba Seruius:* Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.

<sup>c</sup> Post fulminis autem ictum. *Ex eodem Lucretij loco.*

<sup>d</sup> Lucretius autem dicit. *Lib. 2. his verbis.* Per facile est iam animi ratione exoluere nobis: Quare fulmineus multo penetralior ignis, Quām noster fluat è terris terrestrib. ortus.

A Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem, Subtilem magis è paruis constare figuris. Atq. adeo transire foramina, quæ nequit ignis Noster hic, è lignis ortus tedaq. creatus. <sup>e</sup> Fulgura mōtes. Ita omnes libri, ut & Horatiani quid?

### De Arcu. Cap. XXXI.

C Lemens <sup>a</sup> Romanus Antistes & Martyr ita scribit: Arcus enim in aëre ex imagine Solis hoc modo formatur. Dū enim Sol in nubibus rarescentibus ex aduerso refuerit, radiosq. suos directa linea humor in nubilo transfundens impresserit, fit reperclusio splendoris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contra ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarefcunt nubila cæli. Nam rufus cum in se coeunt nubes atq. densantur, cōfertim arcus forma resolutur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & nubibus nunquam appetet arcus, quia ex typo radij Solis species ei<sup>o</sup> formatur. <sup>b</sup> Quadricolor enim est, & ex omnibus clementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneū colorem: de aquis purpureū, de aëre album, de terris colligit nigrum. Hic autē arcus, pro eo quod à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis ac Doctoribus resurgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso, & igneo, duo iudicia significari dixerunt. Vnum, per quod dudum impii perierunt in diluvio: alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

D <sup>a</sup> Clemens Roman. --- species eius formatur. *Sunt hac lib. 8. Recognitionum, sed appetit Isidorum alia interpretatione vsum, ac dubitari posse, an ea qua circunferuntur Raffini sit.*

<sup>b</sup> Quadricolor enim est. Tricolorem vult esse Aripo- teles. Isidorum secutus est Beda.

### De Nubibus. Cap. XXXII.

N Otandum est ex libro Iob: quod cogitur aér iste visibilis ut conglobetur: cōglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipsedicit: Subito aér cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius: Consurgunt vēti, atq. in nubē cogitur aér. Nubes

Nubes autem sancti predicatores intelliguntur, qui verbi diuini pluiam credentibus fundunt. Aer autem iste inanis, & tenuis, vacuas hominum mentes vagasq. significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectae ab inanitate fidelium mentes fidei solidantur. Et sicut ex aere inani sunt nubes pluviales: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti predicatores. Nubes autem dicitur, quod aethera obtegant, unde & nuptiae dicuntur, quod vultus suos velent. Unde & Neptunus quod nube & mari terram tegat.

Vid. lib. xij. Etymolog. c. 7. non misere. non aeterna. non minima. non magna.

### De Pluvijs. Cap. XXXIII.

Legitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terrae. Aquae enim amarissimae maris vapores subtili calore aereo suspenduntur, <sup>a</sup> instar medicinalis cucurbitae, quae calore superioris circuli humorem & sanguinem sursum trahit. Huiusmodi itaque ratione aquae maris per tenuissimos vapores in aere suspensae paulatim concrescent, ibique igne Solis decoctae in dulcem pluviarum saporē vertuntur. Dehinc grauescente nube modo vi expressæ vétorum, modo Solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo riipiuntur aquæ maris, & iterum ab ipsis redundunt in terras. Sed sicut diximus, ut dulces possint esse in pluvijs coquuntur igne Solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concrescere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolescere, quibus densatis, coactisque nubes altius surgere. Atque iisdem labentibus pluvijs effundere. Nubes autem, vt prædiximus, Apostoli significantur atque Doctores. Pluviæ ergo nubiū, eloquia sunt Apostolorū, quæ quasi guttatum, id est, sententialiter veniunt, sed abundatius doctrinæ fœcunditatem infundunt.

<sup>a</sup> Instar medicinalis cucurbitæ. Ex Ambros lib. 2. c. 3.

### De Nive. Cap. XXXIII.

Ait <sup>a</sup> Ambrosius, quod plerumque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem, & rupro aere nix funduntur.

<sup>b</sup> Ait Ambros -- nix funditur. lib. 2. c. 4.

### De Grandine. Cap. XXXV

Simili quoque ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore vetricum stringuntur in glaciem atque durescant. De hinc glacies ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina: partim Solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit & mora refrenantis aëris, dum per longum spatiū à nubibus usque ad terras decurrit. Figuraliter namque grando, perfidiae duritia est, torpore malitiæ frigida, Nix autem, homines increduli sunt, frigidissimi atque pigri, & in infima torpore mentis depresso. Item alio intellectu, nives sunt homines dilectione frigentes, qui et si existant candidi puritatè baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

### De Ventis. Cap. XXXVI.

Ventus, est aer comotus & agitatus <sup>a</sup> approbatum Lucretio. Ventus enim fit ubi est agitado percitus aer. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto brevi flabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commouemus, flatumque sentimus. Quod cum euenerit occultiori quodam motu cælestium vel terrenorum corporum per magnum spatiū mundi ventus vocatur ex diuersis partibus cæli nomina etiam diuersa sortitus. Quidam autem auctore quod ex aquis aer, ex aere venti nascuntur. <sup>b</sup> Clemens autem dicit: eo quod montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aer ordinatione Dei cogatur & exprimatur in ventos: quorum inspiramine & fructus germen concipiat, & stiusq. ardor temperie sumat cum Pleiades ignitas Solis ardoribus incanduerint. Venti autem, interdum Angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per uniuersum mundum mittuntur. Item nonnunquam venti, incentores spiritus ponis solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundum quod scriptum est: tollet eum ventus viens.

<sup>a</sup> Approbatum Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. Versus ex lib. 6. qua sententia fuit quoq. Anaximandri & stoicorum quos reprehendit Aristoteles.

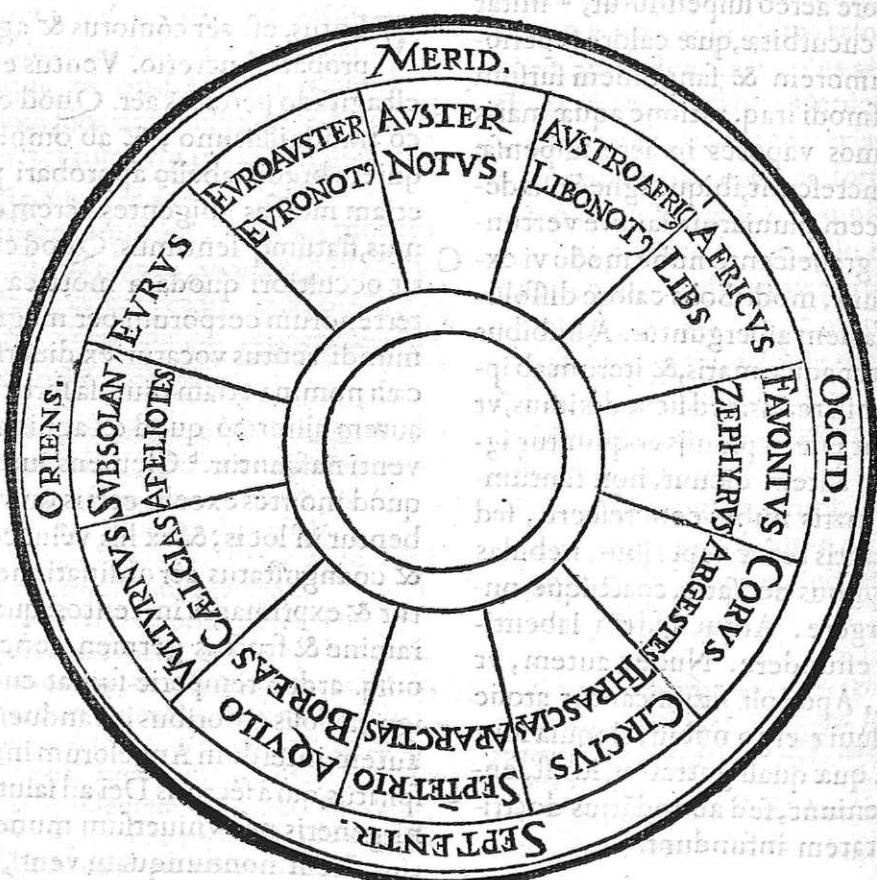
<sup>b</sup> Clemens autem eo quod montes -- incanduerint. Verba sunt Clementis.

*De nominibus ventorum.*

## Cap. XXXVII.

PRIMUS <sup>a</sup>ventorū cardinalis, Septētrio, frigidus & niualis, flat rect<sup>o</sup> ab axe, & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic & Aparcias, Circius, qui & Thrascias, hic à dextris Septētrionis intonās facit niues, & grādinū coagulationes. Aquilo vētus, qui & Boreas vocatur, ex alto flās, gelidus atq. siccus & sine pluuiā; qui non discutit nubes, sed strinğıt: vnde & nō immerito Diaboli formā induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardinalis, Subsolanus, qui & Apelotes. Hic ab ortu Solis intonat, & est temperatus. Vulturinus ipse, qui & Cęcias vocatur, dexterior Subsolani. Hic dissoluit cuncta, atque desiccat. Eurus, ex sinistro latere veniens Subso-

lani Orientē nubibus irrigat. Tertius ventū, Auster, plague meridianę cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias lātissimas, soluens etiam flores. Euroaster, calidus ventus, à dextris intonat Austri. <sup>b</sup> Libonotus vel Austroafricus ventus est temperatus, calidus à sinistris Austri spirās. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius ab occidente interiori flans. Iste hyemis rigorē gratissima vice relaxat, flores producit. Africus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere intonās: hic generat tēpestes & pluuias, & facit nubium collisiones, & sonitus tonitruorum & crebrescentium fulgorum visus, & fulminum impulsus. Corus, qui & Argeſtes, ex sinistra parte Fauonij spirans, eo flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.



Quosdam autem Tranquillus proprios locos appellat vocabulis, quo ex numero sunt: in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, <sup>c</sup> in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hispania Sucronensis. Sunt præterea quidam innu-

B merabiles ex fluminib[us], aut stagnis, aut nibus nominati. Duo sunt tamen extra hos ubique spiritus magis, quam venti, d' aura, & altanus.

<sup>a</sup> Primus ventor. cardinal. <sup>b</sup> Quattuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. <sup>c</sup> Etymolog. principales appellant. Nam cardinalis

*Sedes illarum duarum nominat Septentrionem & Austram.  
sq. à septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin.  
lib. 2. cap. 27.*

*b Libonotus. Mendo libri o. etiam Beda, Euronotus.*

*c idem enim Euronotus, qui & Euroauster.*

*d In Propontide iracidas. Ita m. s. tiracidas impress.*

*e si fortè Thracias qui supra idem cum Circa.*

*f Aura & altanus. Vid. Seru. & Plin. lib. 2. c. 14.*

*g Versus qui de his ventis in excusis libris corruptis simiferantur.*

*h manus absunt, in Ouenensi Gott. separati ab hoc opere*

*leguntur proprii integri, quos, quia non prorsus inelegantes, &*

*antiquiores Isidoro visi sunt, proponendos patetumus: sunt autem hi:*

*Versus de ventis.*

*Quatuor à quadro consurgunt limite venti.*

*Hos circum gemini dextra laevaq. iugantur:*

*Atq. ita biffeno circundant flamine mundum.*

*Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:*

*Huic nomen nostra è lingua Septentrio fixit.*

*Circus huic dexter gelido circumtonat antro:*

*Thrasciam Graij propria dixere loqua.*

*Huic laevis Boreus glaciali turbine mugit:*

*Frigidus hic Aquilo nostris vocatur in oris,*

*At Subsolanus flat rectus Solis ab ortu:*

*Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.*

*Huic at Vulturinus dextra de parte leuatitur:*

*Attica Cæciam Graij quem litora signant.*

*Nubifero flatu levigatas irrigat auras*

*Dorica quem simili designat nomine lingua.*

*At Notus è medio Solis dat flamina cursu:*

*Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.*

*Euronotes cui dexter adeit, quem nomine mixto,*

*Euroastrum Latia dixerunt voce Latini.*

*Libonotus lauem calidis adtaminat auris:*

*Aestib. immensis ardens Austroafricanus hic est:*

*Solis ab occasu Zephyri tuba florea seruat:*

*Ex Italâ nomen cui fixum est voce Faunus:*

*Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:*

*Africanus hic propria veniens regione vocatur.*

*At tu Core tremis Zephyri de parte sinistra:*

*Argesten Graio vocitarunt ore Camenæ.*

### De signis tempestatis, vel serenitatis.

#### Cap. XXXVIII.

**T**empestas, turbo est diuini iudicij, sicut Propheta ait: Deus, in tempestate & turbine viæ eius. Serenitas autem, gaudiū est lucis æternæ. Signa autem tempestatum nauigantibus <sup>a</sup> Tranquillus in pratis sic dicit: mutatio tempestatis expectanda est in asperius, cum in nocturna nauigatione scintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines hirundines sive volant, aut cum delphini totos se saltibus ostendunt, & candis aquam feriunt. Nam semper inde ventus oritur, quo illi feruntur. Nec mirum est multa animalia diuinare sub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris primi vnda-

A rum incolæ sentiunt. Itaque propter impletum pugnant: siue metu, ne deterrantur in littora: siue natura, ne auerorum ceruices vnda præcipitet. Quid ergo Delphini tantum hanc iniuriam timent? Imo & cæteri pisces. Sed hi tantum apparent, quia exiliuti. Item Varro dicit: signum esse tempestatis; dum <sup>b</sup> de parte Aquilonis fulgurat, & dum de parte Euri intonat. Nigidius quoq. ait: Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbræ fore, si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certè si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aëris densitate, densitate obducta Sol & Luna rubescunt. Item si <sup>c</sup> cornua eius tecta fuerint nebula, tempestas futura est. Aratus autem dicit, si <sup>c</sup> Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australis sit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futuratum index certissima habetur aurarum. Unde & Virgilii dicit: Sin ortu in quarto, nāq. is certissim⁹ auctor, Pura neq. obtusis per calum cornib. ibit: Totus & ille dies, & qui nascentur ab illis, Exactum ad mensem pluvia vētisq. carebūt:

**C** Item idem Virgilius dicit: Si Sol in ortu suo maculosus sit, atq. sub nube latens, aut si dimidia parte apparuerit, imbræ futuros. Item Varro ait: si exoriens concutus videbitur, ita vt in medio fulgeat, & radios faciat partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, tempestatem humidam & ventosam. Item idem, si Sol, inquit, & rubeat in occasu, sincerus fere dies erit si paleat, tempestates significat. Nigidius quoque, si pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum significat. Item Dominus in Euangelio. Si factō, inquit, vespere rubicundum fuerit cælum, mane serenum erit.

**D** Si mane rutilat triste cælum, tempestas futura erit, & cū Auster ventus flauerit, æstus erit:

<sup>a</sup> Tranquillus in pratis sic dicit al. Tranquillus in portis, al. Tranquillis in pratis, al. Tranquillus in partes. Legeré Tranquillo in porta sic discess: nisi Tranquilli in cap. de ventis meminisset, & quodam Græcorum libros suos æquavæs, hoc est, prata inscripti, diceret in prefatione Plinius.

<sup>b</sup> Dum de parte Aquilonis fulg. Virgil. At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum Euriq. Zephyriq. tonat domus, omnia plenis. Rura natant fossis.

<sup>c</sup> Nigidius quoq. carebunt, verba sunt interpretis Arati, & quo sunt multa restitura, nam nēdofissim⁹ in omnib.

libris erat. Sed eadē longe elegantius Maro. Luna reuertētes cū primū colligit ignes: Si nigrū obscurō, &c.  
d. Si cornua eius tecta fuerint nebula. Ita m.s.o. tetra fuerint apud Arati interpretē.

e. Si Aquiloniū cornū Lunæ sit correctius, Aquilonē imminere. Item si cornu Australē sit erectus. Ita constanter omnes libri & apud Arati interpret. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona rident soleat. Vid. Bed. c. 24. lib. de natur. rer. edit. 2.

f. Si Sol in ortu suo maculosus--- tempestatem significat. Verba sunt eiusd. interpretis.

g. Rubeat in occasu. Voces in occasu deerant in omnib. nostris libris.

h. Sincerus ferē. Vox ferē non est in Arati interprete, legitur vero in omnib. nostris lib.

A tium, quib. ex verbis Lucretij, que restantibus capitib. conflant, inspicere. Is igitur ita lib. 6.

— Primū multarum semina rerum  
Esse, supra docui, quæ sint vitalia nobis.  
Et contra quæ sint merbo mortiq. necesse est  
Multa volare ea quom casu sunt forte coorta,  
Et perturbarunt cælum: fit morbidus aët.  
Atq. ea vis omnis morborum pestilasq.  
Aut extrinsecus, vt nubes, nebulæq. supernæ  
Per cælum veniunt, aut ipsa sèpè coorta  
De terra surgunt: vbi putrorem humida nacta est  
Intempestivis pluvijsq. & solib. icta.  
Nonne vides etiam cæli nouitate & aquarum,  
Tentari procul à patria quicunq. domoq.  
Adueniunt, ideo quia longe discrepat aët.

— Et paullò post.  
B Proinde vbi se cælum, quod nobis forte alienū est,  
Commouet, atq. aët inimicus serpere cœpit:  
Vt nebula, ac nubes paullatim repit, & omne,  
Quâ graditur conturbat, & immutare coactat.  
Fit quoq. vt in nostrum, quom venit deniq. cælum,  
Corruipat, reddatq. sui simile, atq. alienum.  
Hæc igitur subito clades noua, pestilasq.  
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,  
Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus,  
Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso.  
Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras,  
Illa quoq. in corpus pariter sorbere necesse est.

### De Pestilentia. Cap. XXXIX.

Pestilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæq. tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatum temporis, quo aut vita speretur aut mors; sed repentinus langor simul cum morte venit. Quæ sit verò cauſsa huius pestilentiae, a quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga & correptione terris injicitur, tunc aliqua ex cauſsa, id est, aut fiscitatis, aut caloris vi, aut pluuiarum intemperantia aër corruptitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, & sic corruptio aëris, & aura pestilens, & oritur pernicies & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Vnde & Virgilii: Corrupto cæli tractu miserandaque venit Arboribusq. satiſq. lues. b Item alij aiūt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas cæli partes aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaquā feruntur, aut cadunt per loca, & germina cuncta ad animalium necem corruptunt; aut suspensa manent in aëre, & cum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus: atque inde languescens morbo corpus, aut ulceribus tetris, aut percusione subita examinatur. Sicut enim cæli nouitate, vel aquarum corpora aduenientium tentari consueuerunt, adeo ut mortuum concipient: ita etiam aër corruptus ex alijs cæli partibus veniens, subita clade corpus corruptit, atque repente vitam extinguit.

<sup>a</sup> Quidam dixerunt. Clementem significat lib. 8. Recognitus haec sunt verba. Quando pro peccatis & cætera animantia.

<sup>b</sup> Item alij aiunt: pestifera semina rer. Operapre-

C Cvr Oceanus in sereciprocis æstibus reuertatur: <sup>a</sup> Quidam aiunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorū spiritus, veluti mundi nares, per quas emissi anhelitus, vel retracti alterno accessu recessuq., nunc euaporante spiritu <sup>b</sup> efflent maria, nunc retrahente reducant. <sup>c</sup> Quidam autē volunt, cum augmentatione Lunari crescere Oceanum, & tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterū eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriā refundatur. <sup>d</sup> Alij quoq. Oceani vndis ali sidera dicunt, Solēmq. de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, vt ea temperet, quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia, cum haurit vndas, erigit Oceanum. Sed vtrum vētorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increscant, an Sole trahente decrescant: hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceanii autem magnitudo incōparabilis, & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum viuis est indicare, cum dicit: Oceanus intransmeabilis est, & hi, qui ultra eum sunt, mundi.

Philo-

Philosophi autem aiunt: quod post Oceanū terra nulla sit, sed solo denso aére nubium continetur mare, sicut & terra subterius, ideo & Lucanus.  
Cū mare cōvoluit gētes, cū littora Tethys,  
Noluit vlla pati cōlō contenta tenere:  
Tunc quoq. tanta malis moles creuisset in  
astra,  
Ni superum rector pressisset nubibus vndas.

<sup>a</sup> Quidam aiūt in profundis Oceani esse quosd. meatus Plato in Phædone.

<sup>b</sup> Efflent maria, nunc retrahēte reducant. F. effluat m. n. r. reducantur. Ita enim paullò post retrosum trahi, & refundi dicet, nisi ad nates referri manus.

<sup>c</sup> Quidam autem volunt cum augmentatione Lunari refundatur. Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capituli se- piimi.

<sup>d</sup> Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. Vid. sup. cap. 15.

### Cur mare non crescat. Cap. XLI.

**C**ur mare maius nō fiat, ac tantis fluuiorum copijs nullatenus crescat: <sup>a</sup> Clemens Episcopus dicit, eoquod naturaliter salsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eoque fit, vt illud salsum maris elementū quantascunq. recipit copias aquarū, nihilominus exhauriat. <sup>b</sup> Adde etiā quod venti rapiunt, & vapor calórque Solis assumit. Deniq. videamus <sup>c</sup> lacus multasq. lacunas paruo sub momenri spatio ventorum flatibus Solisq. ardore consumi. Salomon autē dicit: ad locū, vnde excurrunt flumina reuertuntur. Ex quo intelligitur: mare ideo non crescere quod etiā per quosdam occultos profundi meatus aquæ reuolutæ ad fontes suos refluant, & solito cursu per suos amnes recurrant. Mare autē propterea factū est, vt omnium cursus fluuiorum recipiat. Cuius cū sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorsi eius & qualitas. Vnde æquor appellatū creditur, quod superficies eius & qualis sit. Physici autem dicunt mare altius esse terris.

<sup>a</sup> Clemens Episcopus dicit. lib. 3. Recognit.

<sup>b</sup> Adde etiā quod venti rapiunt. Lucretius. Praeterea magnam Sol partem detrahit æstu. Et mox. Tum potro venti magnam quoq. tollere partem. Humoris possunt. &c.

<sup>c</sup> Lacus, multasq. lacunas. Lucretij verbis lusisse videtur. Multosq. lacus, multasq. lacunas.

Quare mare saltam habeat aquam.  
Cap. XLII.

**A** R Vrsus <sup>a</sup> Ambrosius Doctor, docuit, dicēs, Mare idcirco dicunt veteres salias atq. amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diuersis fluuijs in id influunt, solis ardore b ac ventorum flatibus absūmātur, tantūq. diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus amnium cursibus in ipsum inuehiuntur. <sup>c</sup> Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui, quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum & impotabile fit.

**B** Rursus Ambrosius <sup>b</sup> impotabile fit. lib. 2. c. 3.

<sup>b</sup> Ac ventorum flatib. Hac verba nem sunt Ambrosij: sed veluti ex precedenti capite repetita.

<sup>c</sup> Quod etiam Solis ratione. Hoc est salertia, & in- dicio, & discernendi quadam vi. Ita enim Ambrosius: quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.

**D** e Nilo. Cap. XLIII.

**A** Egyptus <sup>a</sup> aëris calorem semp̄erq. Solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æstatis tépore inundat, quo pro pluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrū & Ortum: Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certū tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harū igitur flatu resistente vndis, oppositisq. etiā ostijs eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis, Nili fluctus intuimescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erupit. Quietib. quoque Etesijs ruptisque arenarum cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius.

<sup>a</sup> Totius capituli sententia sumpta ē Lucretij ead. de re elegantissimis versib. lib. 6. Nilus in æstate crescit, &c. Sed verba Lucretij (quib. libetē riti solet) hoc loco dedita opera fugisse videtur.

**D**e Positione terra. Cap. XLIII.

**Q** Valiter terra super aëre fundata libratis credatur stare ponderibus, sic dicit Ambrosius: De terræ autē qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob

sciendum, quia suspendit terram in nihilo. A Philosophi quoque similiter opinatur, aere denso terram sustineri, & quasi spongiam mole sua immobilē pendere, sicq; ut et quali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulta temigis, ex omni parte librata propendeat, nec in partem possit inclinari alterā. Verū tamē, vtrum densitate aëris sustineatur: an super aquam pendeat, quia scribitur, qui fundauit terram super aquas: vel quomodo aëris mollis tantam mollem possit sustentare terrenam: aut si super aquas est tā immane pondus, quomodo non demergatur: aut quomodo æquitatis librā teneat, B ne in alteram partem propensā incumbat: hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perscrutari licet cuiquam tātam diuinæ artis excellentiam, dum cōstet eam lege maiestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficit narrare opera illius, aut quis inuestigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, diuinæ potentiae relinquendum est.

<sup>a</sup> Sic dicit Ambrosius. lib. i. cap. 6.

### De Terra motu. Cap. XLV.

Sapientes <sup>a</sup> dicunt: terram in modū spongiæ esse, conceptumque ventum rotari, & ire per cœnchas. Cūque tantū ierit, quantum terra capere non possit, huc atq; illuc ventus fremitum & murmura mittit. De hinc quarentis <sup>b</sup> vi viam euadendi, dum sustinere cū terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, vt ventum egerat. Inde autem fieri terræ motum, dum vniuersa ventus inclusus concutit. <sup>c</sup> Vnde & Sallustius: Venti, inquit, per caua terre precipitati, rupti aliquot montes tamulq; sedere. Ergo, vt diximus, tremor terræ, vel spiritu venti per caua terre, vel ruina inferiorū, <sup>d</sup> motuque vndæ existit. Sic enim & Lucanus ait: Terraque dehiscente insolitis tremuerūt motibus Alpes. Terræ motum autem illic assidue fieri, vbi caua terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræ motum. Nam vbi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terræ motus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi commouebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum est, ad fidem conuersio. Vnde scriptum est: Pedes eius steterunt, & mota est terra, vtique ad credendum.

- <sup>a</sup> Huius quoq; capitinis sententia è sexto Lucretij sc̄mpt.
- <sup>b</sup> Quarentis vi viam euadendi. Omiserant librā illud vi sequentis alterius syllabæ vi similitudine delisi. Nā tum illud: fit via vi.
- <sup>c</sup> Vnde & Sallust. Venti (inquit) per caua terræ. Citantur eadem verbainitio 14. etymolog. & à Serz. Geog. 2. ad V. Vnde tremor terris.
- <sup>d</sup> Motuq; vndæ. Lucretius. Fit quoq; vbi magnas in aquæ vastasq; lacunas, Gleba vetustate è terra prouoluitur ingens, Vtiaetur aqua, & fluctu quoq; terra vacillet.

### De Monte Ätna. Cap. XLVI.

D E monte autem Ätna <sup>a</sup> Iustinus in libro historiarum ita scribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis ac fragilis, & cœnches quibusdam fistulisque ita penerrabilis, vt ventoru to tafermè flatibus pateat, necnon & ignibus generandis, nutritiisque soli ipsius naturalis materia, quippe intrinsecus strata sulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt spiritu cum igne introrsus colluctate frequenter & compluribus locis nunc flamas, nunc vapores, nūc fumum eructet. Inde denique Ätnæ mōtis per tot secula durat incendium, & vbi acrior per spiramenta cœncharum ventus incubuit, arenarū molles egeruntur. Accedunt & perpetua fomēta insularū Äolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium, neque enim in tam anguis terminis aliter durare tot secula tatus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis atereatur. Hinc igitur fabulae Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monstra, hinc redditæ simulacra, dum nauigantes, magnis vorticibus pelagi dissidentis, exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ätnæ mōtis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, et ibi suffocatum tardi tenet, donec per spiramenta terræ diffusus, nutritæ ignis incendat. Constat autem ad exemplum gehennæ, cuius ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diuturnitate usque nunc flammis æstuantibus perseverant, ita vt nūquam extingui possint: sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquam est habiturus.

<sup>a</sup> Iustinus, initio libri quarti. Vnde sunt hac omnis sit ad allegorica.

# CHRONICON

## D. ISIDORI HISPAL. EPISC.

emendatum, scholijsque illustratum.

PER GARCIA M DE LOAISA, SACRAE  
Theologie D. Archidiaconum de Guadal. Ecclesia  
Toletana Canonicum. MEVERA

POTENTISSIMO ET  
CATHOLICO PHILIPPO II.  
Hispaniarum Regi.

GARCIA DE LOAISA, S. D.

**L**ONGI temporis rationem exacte accurateq; tradere, laboriosum ma-  
gnisq; difficultatibus refertū opus est: quum rerum casus certi, euentus  
prius hominum memorie mobili & inconstanti, quam litteris, & libris  
temporis æternitati consecrentur; annalesque ipsi innumeris sint morta-  
lium iniurijs expositi, primo scribentium perturbationibus & affectibus:  
dum unusquisque sua gentis, patriæq; gloriam immortalem preclarè ge-  
storum commemoratione efficere querit, deinde rerum publicarum tumultibus, provincia-  
rum incuribus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu populi vastantibus. Denique quum  
rerum præteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur: tamen te-  
poris ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitū labenti annorum cursu  
ruit. Et quamvis hec ita sint, tamen inter alia hoc unum maxime virum doctum, consum-  
matumq; & omnibus ferè numeris absolutū efficit: nimirū in hac rerum incertitudine, &  
obscuritate studijs veritatē certā perspicuumq; inuestigare, inusitatasq; & occultas histo-  
riæ vias indagare; cū nihil sit præstatius, vel ad sapientiā augendā, vel ad prudentiā confir-  
mandā, vel ad imperij gubernacula piè & moderatè regenda, vel ad Reipub. mores intelli-  
gendas, motusq; populi coercendos, vel domesticorū conatus reprimendos, quam rerū præte-  
ritarū publicā memoriam, casus, euentus, seculorū omniū ac gentium obseruationē cognitā  
explorataq; tenere. Quæ omnia unico Chronologiæ ambitu cōpleteuntur. Accipe igitur, po-  
tentissime Philippe, in quo religio, studiū Christiani nominis & cultus, singularis clemētia,  
admirabilis quædā planeq; diuina ad imperandum sapientia longissimo rerū usu, vt experi-  
mento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regie Gotiborū  
gentis lumine, atq; corona editum, quod, Maiestate tua iubente, emendandum, notisque illu-  
strandum suscepere, vt ad te, vnde exiit, tanquā in immensum totius probitatis, & æquita-  
tis Oceanum reuertatur: & si non ita ornatū, vt par erat, tamen quanto maximo potui lu-  
cubratum studio. Cum hoc mibi in primis iucundum, carumque sit, & ante mentis oculos  
semper positum; Catholicæ tuae Maiestati obnixè morem gerere, & humili animo defernire,  
tuumq; Regium, & augustum nomē, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo  
Regi æterno assiduè vota soluere, vt incoluis, inter tot regnorum solicitudines, & curas,  
intergerque, & saluus permaneas. Vale.

DIVI SIDDORI  
CHISPA L. EPISCOP.  
CHRONICON.

## PRÆFATIÖ.

**B**R E V E M temporum seriem, per generationes & regna, primus ex nostris <sup>a</sup> Iulius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historiæ stylō elicuit. Deinde Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter Chronicorum Canonū multiplicem ediderant historiam, regnis simul, & temporibus ordinatā. Post hos, alij, atq. alij: inter quos præcipue Victor <sup>b</sup> Tunnenfis Ecclesiæ Episcopus, recentitis prædictorum historijs, gesta sequentium æratum, vsque ad Consulatum Iustini <sup>c</sup> Iunioris complevit. Horum nos temporū summam, ab exordio mundi, vsque ad Augusti <sup>d</sup> Heraclij, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quanta potuimus breuitate, notauiimus; adiacentes è latere descendente lineam temporum, cuius indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

**a** Iulij Africani temporum scriptoris meminit, prater alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis ccxxiiij. & ali: Augustinus aduersus Faustum: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & prefatione in Daniele. Suidas dictione A'fricano's & dictione ueq's, Eustachius in elegantissimo opusculo τεξαντέρος, quod apud me est, nusquam hactenus editum, & omnium copiosissime Photius in Bibliotheca, quam de libris a se lectis concinnauit, qui auct'or, quum & ipse hoc r-que, non sine maximo publica utilitatis dispensio, in tenebris lateat, opera pretium arbitror eius verba apponere: ea sunt numero xxxiiij. in hunc modum: ἀρεγγωσθαι αριστοναργείαρκν. Στοιχεῖον ὁ οὐρανός λεγομένος νεφέλης ἐν λόγοισι ουτάρτῃς: Ι. Εἰς τὸ οὐρανός μέν, ἀνὰ μηδὲν τὸν οὐρανούντων ισογήθηνται παραπληκτάριν, ἀρχεται τὸ ἀπό της Μαστίνης κομοπενετας, καὶ κατεισι τὸν θεόν Χριστού παρονοτας. ἐπιφορχάδιον τὸ διαλαμψθεῖν καὶ τὰ αὐτοῦ Χριστού μέλει τῆς μαυρίου τοῦ ἔμματος βασιλέας, οὐτε αὐτῷ, ὡς φοιτηὶ οὐδὲ συγγραφηὶ συνετελέστο, ἐτῶν ἑστοις εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Βιβλίος περιέστησην πρόσω προγένετο γράφει τοι τοῦ κατὰ σωσάντας θεογόνοτος, ὡς εἰς ἄντον ἐν τοῖς εἰρημοῖς ἀρεγγωμένον, καὶ οὐδὲ γένος λαζογενος τὴν εἴρησιν εἴθυμολογία, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου προτοτύπου τοῦ σχίνου σχίσαι: καὶ οὐλή επιλούμενος ὠργήσεις επεργάσθη. γράφει τὸ Α'fricano's πρός Αριστονέοντα ἐν δισκευασίᾳ τῶν νομισμάτων διαφωνιας πραγματεύεται, καὶ λεγεται τὸ σαρήγος ημένων γενεαλογίας συμφωνον ἔδειξεν. Legimus, inquit, Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quattuordecim composuit. Et licet breuis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quae scitu digna sunt, pratermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, usque ad Christi aduentum progrediens. Summatim etiam ea, quae à Christi temporibus, usque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium euenerent, complectitur, quo tempore ipsi, ut de le testatur, opus hoc absolutum est, continentis in uniuersum annos quinque mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenē scribit, super ijs, quae de Sulanna narrantur, quomodo ipse nihil tale ynquam in Hebræorum monumentis legerit, neque omnino quidquam nomen cū Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἄντον τὸ πρώτον προτοτύπου, neque τὸ ἄντον τοῦ σχίνου σχίσαι, quae cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucide ostendens discordiam, quae à nonnullis in Matthæo, & Luca, de Salvatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem præfus esse, subique per omnia consonare. *Hec Photius.*

**b** Reste hoc pacto perperam alias Turonensis: fuit enim Victor Tannenfis Ecclesia in Africa Episcopus, ut ex Ifforo, libro de viris illustribus, constat. Corrigere etiam hanc vocem in principio Chronicus Adonis Viennensis.

*et al. Minoris explicuit.*

d. Herachij, & Sisebuti. Libro vero Etymolog. 5. Herachij Imperatoris, & Suintbilanis. Sub his enim principibus Isidorus cleruit, ut patet ex D. Illefonso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cesaraugustano. De qua re latius in nota ultima.

*Prima etas facili.*

### **89. Anniab orbe c.**

**R**erum omnium creaturas sex diebus Deus formauit.  
Primo die condidit lucem: Secundo firmamentum cali:  
Tertio speciem maris, & terrae: Quarto sidera: Quinto pisces,  
& volucres: Sexto bestias, atque iumenta: Nouissimè ad simi-  
litudinem

Anni ab orb. c.  
CCXXX.

CCCCXXXV.

DCXXV.

DCCXCV.

DCCCCLX.

MCXXII.

MCCLXXXVII.

MCCCCLIII.

MDCXLIL

IMCCXLII.

lititudinem suam, <sup>a</sup> primum hominem Adam.

<sup>b</sup> Adam annorum ccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretatur quae resurrectio; quia in ipso resuscitatum est semen iustum, quod est filiorum Dei.

Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus coepit invocare nomen Domini.

<sup>c</sup> Enos annorum cxc. genuit Cainam, cuius nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus, ante diluvium, civitatem condidit, qua de sola multitudine sua posteritatis impleuit.

Cainam, annorum clxx. genuit Malaleel, cuius nomen dicitur plantatio Dei.

Malaleel, annorum clxv. genuit Iared, qui interpretatur descendens, sive toboranis.

Iared, annorum clxii. genuit Enoch, qui translatus est a Deo, <sup>d</sup> qui etiam nonnulla scripsisse fertur, sed ob antiquitatem, suspecte fidei a Patribus refutata sunt.

Enoch, annorum clxv. genuit Mathusalem, qui iuxta annorum serie vixisse xiv. annis post diluvium reperitur.

<sup>e</sup> Sed non reperitur in arca fuisse: propter quod cum nonnulli cum patre suo Enoch, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluvium præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filii Dei filias hominum.

Mathusalem, annorum <sup>f</sup> clxvi i. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque ætate Iubal ex genere Cain artem Musicam reperit, cuius etiam frater Tubal Cain aeris, ferrique artium inuentor fuit.

Lamech, annorum clxxxi ix. genuit Noe, qui diuino oraculo arcā ædificare iubetur, anno ætatis sui quingentesimo. His temporibus, ut refert Iosephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aqua perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt, ne deleteretur memoria eorum, quæ sapienter inuenierant. Quarum lapidea columna fertur diluvium euasisse, & haec tenuis in Syria permanere.

Noe anno sexcentesimo factum legitur diluvium; cuius arcam Iosephus sedisse refert in montes Armeniae, qui vocantur <sup>g</sup> Ararat. Fuerunt autem Noe filii tres: ex quibus i septuaginta duæ gentes sunt ortæ; id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham: vigintiseptem de Sem.

Finitur prima ætas <sup>k</sup> per annos 11 Mccxli i. VI.

<sup>a</sup> Primum hominum, quem appellavit Adam.  
<sup>b</sup> Adam auctore Iosepho lib. i. cap. 2. antiquitat. rufum sonat; quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonarastomo i. Augst. verò psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait: quod toto orbe terrarum sparsus sit: quomodo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Observa vero Isidorum in annorum suppuratione ferè 70. interpretes sequi, vt Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, aliisque ex Patribus antiquis, quam alij contra reponunt. Augustinus lib. i. s. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum depravationem, qua in codicibus est, virio eius accidisse, qui de biblioteca Ptolemei, primus 70. interpretationem describendam sumpsiisset. Editio nostra, vixit,

inquit, Adam centum triginta annos, & genuit filium, ad imaginem, & similitudinem suam, vocavitque nomen eius Seth. Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & hebraorum chronicus, iuxta Hebraicam diuinam scripturam veritatem. D. Hieronymus questionibus in Genes. sciendum, inquit, quod usque ad diluvium, ubi in nostris codicibus ducentorum, & quod excurrit annorum, genuisse quis dicitur: in Hebreo habet certum annos, & reliquos, qui sequuntur.

<sup>c</sup> Enos. Gen. 5. & Ioseph. Antiq. Iudai. lib. i. cap. 3. & Cedrenus statim in initio. Eadem Ado Vienn. ex Isidoro, vt plerique omnia.

<sup>d</sup> Iudas Apostolus testimonium ex libro Enoch sumit: prophetauit,

phetauit, inquit, de his, septimus ab Adā, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. Reiciuntur tamen liber ille à Canone: Et Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 38. affirmit non fuisse ab Enoch scriptum: quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet lib. virorum illustrium, de Iuda Apostolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum assert, neq. in armariū Iudeicum admissi, à Christianis tamen non esse reiciendum; unde iste integras sectiones erat, prorsertim lib. de idolatria, de pudicitia, de cultu virginum. Idem facit Origenes Homilia 28. & in Anacephaleoſt lib. 4. de principijs. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissime differit in Epistolam Iude, loco vigesimo de Prophetia, Petrus Martines, insignis doctoř Hispanie noſtre.

<sup>a</sup> De hac malorum hominum libris agitata quæſione ſuſe diſputat Hieronymus, ſuper Genesin. Et Augustinus ſuper Genesin, quæſione 2. & lib. de ciuitate Dei. 15. cap. 10. & 11. & Ado in Breuiario, Beda denique libello de ſex etatibus.

<sup>b</sup> Sed non reperiuntur existimant. Hac in quibus ſunt mſ. deſunt.

<sup>c</sup> In hac ſententia eſt D. Augustin. lib. de ciuit. 15. cap. 10. & 11. & D. Hieronymus quæſt. in Genes. & venerabilis Beda, in Chronico. A quo tamen numero Complutensis, & Regia bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus ſunt, diſcrepant. Alij vero aliter hac de re ſentiant, inter quos eſt Niciphorus, qui in Chronologia ſua, centum & octoginta ſeptem annos natum Mathusalem genuiſe Lamech aſſuerat. Cuius ſententia etiam Ado ſubſcribit, conſentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio. Ceterum in hac temporis diuerſitate, Hieronymi, Augustini, Isidorique ſententiam eo libentius amplector, quod lxx. quos hic noſter, toto hoc penè opuſculo, auctores habet, in eadem fuſſe animaduertam, ut teſtatur Lucas Diaconus in quadam preſatione, quam Isidori Chronico praefixit.

<sup>d</sup> Annis ab orb. c.

<sup>e</sup> IMCCXLIII.

<sup>f</sup> IMCCCLXXIX.

<sup>g</sup> IMDIX.

<sup>h</sup> IMDCXLVII.

<sup>i</sup> IMDCCCLXXIII.

<sup>j</sup> IMDCCCCV.

<sup>k</sup> Quod Moysi diciter taba, non tam alicui ſignificare, quod quod uias naſigationi aptum. Ut apud Graecos οὐδέ τις, autem Iosephi locus i. antiqu. cap. 5.

<sup>l</sup> Sum bi montes in Armenia ſuperiore, prope Perſes, quod Graciſtaurus appellantur, & Armenia ſcindunt. A Perſo, vt auctor eſt Iosephus, lib. 1. antiqu. c. 4. Cordyceus, a Damasco Baris appellatur. Vide Hieron. de locis Hebreac.

<sup>m</sup> Auguſtim. lib. 15. ciuitat. cap. 3. colligit. 73. numm. 15. de Iaphet, 31. De Cham. 27. de Sem: quāmuis cap. 11. eſdem lib. ſeptuaginta duas linguae, & gentes totidem ſunt exortas fuſſe ex Noē probet.

<sup>n</sup> In his decem hominam etatibus eundem annorum numerum, ab Adam, uisque ad diluuium, ſequuntur Eufebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus lib. Etymol. 6. cap. 39. & diſ. Ex Hebraeorum vero ſententia tantum ſunt à creatione mundi, uisque ad diluuium, anni M. DCLV I. ut pater ex Gen. cap. 4. & 5. & hebraeorum Chronologys. Eſt & apud me Chronicor Greci m. οὐρανοῦ vbi anni. IIM. CC LXII. referuntur. cuius bac ſunt verba: εἰ τῷ ἔκστασι ἐτεί τῷ Σημείῳ καὶ σταγῷ ἡ τὸ Νόε κούρη ἑτα γενέτεως τῷ νοὺς β. ο. β. ἐγένετο κατὰ δυοὺς επὶ τοῖς γῆς, anno centesimo Sem, ſexcentesimo verò Noē, creationis aegri mundi biſ millesimo, ducentesimo, ſexagesimo ſecondo, factum eſt diluuium ſuper terram. Quemnam Antonius Contius in notis ad Nicophori Chroniam, reponendum censuit. At Iosephus lib. 1. antiqu. ca. diuersam ab Hebraica veritate, & 70. interpretum ſupputationem ſequitur. Ait enim ab Adam, uisque ad uniuersalem plauiam, ſluixisse annos biſ mille ſexcentos quinquaginta ſex. Adeo ſunt varia, & diſcrepantes de mundi aetate ſententiae; quod codicūm corruptione accidisse arbitror, facile enim in notis numerorum errat. Et inde tot ferè de annis mundi opiniones, quo scriptores, inuenies.

### Secunda etas facili.

<sup>a</sup> Sem, anno ſecondo poſt diluuium, quū centum eſſet annorum, genuit Arphaxad, à quo gens Chaldaorū exorta eſt. Iſte Sem fertur fuſſe <sup>b</sup> Melchisedech: qui primus poſt diluuium condidit urbem Salem, quæ nunc vocatur <sup>c</sup> Ieruſalem.

<sup>d</sup> Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala à quo antiqui Salamitæ vel <sup>e</sup> Medi.

Sala, annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi nuncupati ſunt.

Heber, annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel ædificata eſt, <sup>f</sup> factaque linguarum diuifio. Huius turris altitudo & quattuor millia dicitur tenere paſuum, paullatim à latioribus in angustias coarctata; ut pōdus imminens facilis ſuſtentaretur. Describunt ibi tépla mar morea, lapidibus pretiosis, auroque diſtincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia. Hanc turrim <sup>h</sup> Nembrot Gigas conſtruxit, qui poſt confuſionem linguarum, migrauit inde ad Persas, eſq. ignem colere docuit:

Phaleg, annorum cxxx. genuit Rehu. His temporibus priuū templū conſtructa ſunt, & quidam principes gentium, tanquam <sup>i</sup> Dij, adorari cœperunt.

Rehu, annorum cxxxii. genuit Seruch, <sup>k</sup> ſub quo Scytharum

Anni ab orb.c.

IIIMXXXV.

IIIMCXIII.

IIIMCLXXXIII.

tharum regnum exortum est : ubi primus regnauit <sup>1</sup> Tanaus.

Seruch, annorum cxxx. genuit Nachor. *Ægyptiorum* regnum sumit principium, ubi primus regnauit <sup>2</sup> Zoes.

Nachor, annorum <sup>3</sup> lxxix. genuit Thare, sub quo regnum Assyriorum, Sicyoniorumque exoritur. Sed primus in Assyriis regnauit <sup>4</sup> Belus: quem quidam <sup>5</sup> Saturnum existimat: primusque in Sicyonijs <sup>6</sup> *Ægialeus*, à quo *Ægialea* nuncupata est, quæ hactenus Peloponesus vocatur.

Thare, annorum lxx. genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnauit : qui primus <sup>7</sup> bella instituit, & armorum instrumenta inuenit. Hac ætate Magica ars in Perside à Zoroaste Baetrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur. Muri quoque Babyloniae à Semiramide, Regina Assyriorum, ædificantur.

A diluio, usque ad nativitatem Abrahæ, anni DCCCXII. Finitur secunda ætas per annos IIIMclxxxiv.

<sup>a</sup> Iosephus lib. 1. antiqu. cap. 14. Sem existimat fuisse tertium Noe filium. Iaphet vero fuisse natu maximum. Et licet Genes. 5. scriptum sit : Noe genuit Sem, Cham, & Iaphet, & alijs locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebraeorum, id propter eius dignitatem tantum factum, ut potè ex quo Christus genus duxit, fuisse natu minimum : idque hac ratione adstruum, quod ferè semper minores natu in genealogia, & predictionibus Salvatoris potissimum locum obtineant : vt de Isaac, Iacob, Ioseph, Manasses, David, Salomon. D. Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 2. Sem, Cham, & Iaphet historiæ de Salvatoris vita ac morte interpretatur.

<sup>b</sup> Idem ait Hieronymus quæst. in Genesin. & epistola ad Euagrium affirmat, usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos ex stirpe Noë, quorum series in hac secunda ætate describitur, sacerdotes fuisse, victimasque Deo immolasse. Et hec sunt primogenita, quæ e sau fratri suo Iacob vendidit, Genes. 25.

<sup>c</sup> Hieronymus epistola ad Dardanum, & ea, quæ est ad Euagrii sic inquit: Prior Iebus, postea Salem, tertio Ierusalē, nunc *Ælia*. Ioseph. lib. 7. antiquitat. c. 3. ait, quod fuisse, qui dixerint, etiam Homerum Poetam Ierosolymā, hanc urbē appellasse, quæ appellatio ei primum à David, expulsi de summa arce Iebusis, est attributa. Verum hec ciuitas postea, merito suo, ut rerum, ita nominum quoque, vagam volubilité que fortunam experta est. De quibus omnibus vide, quæ illustrissimus Inicus de Mendoza, quem honoris causa nomino, eruditissime in suo libro memoriali congesit.

<sup>d</sup> In editione 70. interpretum dicitur Arphaxad, genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod Hebrew reiiciunt, à quibus tantum decem generationes enumerantur, à Noe usque ad Abraham, sicuti ab Adam, usque ad Noe. Beatus tamen Lucas cap. 3. undecim recenset, Cainam in hanc generationis senem inferens, in hoc Grecorum, ad quos scribebat, exemplaria sequutus, quibus lxx. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D. Hieronymus huius questionis difficultate penè obrutus fatetur ingenue, se, propter ingenij tarditatem, nodum hunc dissoluere non posse. Sic Beda prologo in acta Apostolorum. Augustin. lib. 2. contra epist. Parmen. Recentiores etiam grauster in hac questione se torquent, preterim Lipomanus, Catena in Genes. Sixtus Senensis lib. 5. Bibliotheca, annot. 88. & lib. 7. heres. 7. Et Hermanus Contra-

etus, libello de sex etatibus.

<sup>e</sup> Sic recte, ni fallor, ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quum antea legeretur: Samaritani vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib. 8. antiqu. cap. 12. Samaritas, à quodam Samaro, nomen sibi inueniente.

<sup>f</sup> A diluio, usque ad divisionem linguarum, fluxere secundum Hebraicam suppurationem, duceti septuaginta duo anni, ex unaque lingua Hebreæ, 72. lingue, ut ipsis Hebreis placet, factæ sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino, lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11.

<sup>g</sup> Locus hic in quibusdam mutilis, sed facile ex D. Hieronymo, unde ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaïam, cap. 14. ad illud: Perdam Babylonis nomē; Arx, inquit, id est, Capitolium illius urbis, est turris, quæ ædificata post diluvium, in altitudine quattuor millia dicitur tenere passuum, paullatim de lato in angustias coactata, ut pondus imminens faciliter à latioribus sustentetur. Describunt ibi templum marmoreæ, aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus lib. 1. antiqu. cap. 9. huius turris altitudinem & latitudinem admirandam esse ait, Situm urbis Strabo commemorat. lib. 16. Geographie, murorum circuitum refert Herodotus quadringtonitorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab alijs traduntur, qui Gratas, Latinasque scripsierunt historias.

<sup>h</sup> Iosephus lib. 1. antiqu. cap. 9. ait. Nembro fuisse nepotem Noe, ex filio Cham, turrimque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Ceterum Genes. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porro Nembrod, idque etiam habes 1. Paralipomen. c. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Gene. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitat. Dei, lib. 16. cap. 4. legi, contra Dominum. Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominum. Quid autem significat, hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Alij volant illud: corā Domino: hyperboleū esse, quod non fuerit sub celo quisquam ei equalis potentia: unde vertitur, potens venatione coram Domino.

<sup>i</sup> Hinc idolatria ortu habuit: Nam, mortuo Belo, Ninus eius filius, in solium doloris, statuam patri dicauit, & honores sacrificiæ tribuit: Autores sunt Hieronymus in Oseeam, ca. 2. Hegeſippus de idolorum origine. Fulgentius, lib. 1. mytho-

1. mytholog.-Cyrillus lib. 3. contra Iulianum.

**k** Quattuor regna vno ferè tempore exorta, Assyriorum, ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharū, ab Aquilone: Ägyptiorum, à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius ceteris, ut tradit Augustinus lib. 16. de ciuitat. Dei, cap. 17.

<sup>1</sup> Alæ scribunt Taurus, Vid. Herman. Contract.

m Mincus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho, lib. 8. antiqu. cap. 6.

<sup>a</sup> LXXIX. Sic Nicephorus, at gen. 11. secundum Heb. veritatem xxix. secundum Septuag. clxxix.

◦ Ita Eusebius in Chronicō: Tharæ, inquit, anno vigesimo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrij Deūm nōminauerunt, & alij dicunt Saturium: atque filio suo regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. Et idem principio regni Assyriorum: Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnauit annis LII. quem locum ita legi deprehendi in verusto m. s. Eusebii codice: Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius,

*regnauit. Eamq. lectionem amplectar, ex Angustis lib. 17.  
de ciuitat. Dei. Et ex ipso Eusebii lib. 10. de preparacione.  
P. Cicero lib. 1. de natura Deorum Physicam rationem, non  
inlegantem, inclusam in fabula Saturni eit, dunque Satu-  
num, quod annis saturerat.*

<sup>4</sup> Eusebius: Tharae anno quadragesimo nono Sicyoniorum, in Graecia, regnauit Europa, defuncta Ægialeo: qui primus Sicyoniorum regnauit, et quo territorium Peloponosiorum Ægialea vocabatur. Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexandrinus, lib. 1.

\* Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. cap. 14. *citat.*  
Et Iustinum initio *historia*. post verba autem armorum in-  
strumenta, in uno m. serant haec, que sequuntur: Cuius  
vxoris Semiramis Babylonis muros instauravit. Ni-  
nus etiam bello vicit Cham, qui adhuc viuebat, &  
regnabat in Bactra; & dicebatur Zoroastes, id  
est, Magicæ artis inuentor, qui & septem liberales  
artes in quatuordecim columnis scripsit, septem  
æneis, & septem lateritijs.

Anni ab orb. c.

III M CCLXXXIII.

III MCCCXLIII.

ИМCCCCXXXV.

III MDXLV.

MDCLXXXIX.

**A**braham annorum c. genuit Isaac, ex Sara libera. Nam primum ex ancilla Agar genuerat Ismael, à quo Ismaeli- tarum gens, qui postea Agareni, ad ultimum <sup>a</sup> Saraceni sunt dicti.

Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo <sup>b</sup> Idumæi, secundus Iacob, qui cognominatus est Israel, à quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempore regnū Græcorum inchoat, ybi primus regnauit <sup>c</sup> Inachus.

<sup>d</sup> Iacob, annorum xc*i*. genuit Ioseph. His temporibus Se-  
rapis Louis filius Aegyptiorum Rex moriens, in Deos trāsfer-  
tur, & Memphis ciuitas in Aegypto conditur. Tunc apud la-  
cum Tritonidem Minera in specie virginali apparuit, quæ  
plurimis clariusse ingenij prædicatur. Hæc enim inuentrix  
fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: ordini  
telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoro-  
neus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, iu-  
diciaque instituit.

*Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia f. Argo re-  
nante, habere segetes cœpit, delatis aliunde seminibus.*

8 Hebræorum seruitutis, in Ægypto, anni cxlv. post obitum  
Ioseph reperiuntur. His temporibus <sup>h</sup> Prometheus fuisse scri-  
bitur, quem fingunt fabulae de luto formatos homines. Tunc  
etiam frater eius Atlas Astrologiam repérit, motumque <sup>cx-</sup>  
li, & rationem primus considerauit. Tunc fuit & Mercurius,  
nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post  
mortem in Deos translatus. Hac etiam ætate primus <sup>i</sup> Pro-  
clytus quadrigam iuxit, eodemque tempore Cecrops Athene-  
nas condidit, & ex nomine Mineruæ, Atticos Athenienses  
vocauit. Iste etiam bouem immolans primus in sacrificio  
Gentili ritu Iouem adorari præcepit. Hoc tempore in Græ-  
cia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe reper-  
ta est. Tunc primi Curetes, & Coribantes modulatam in ar-  
mis saltationem, & consonam inuenierunt. Tunc etiam fuisse  
scribitur in Thessalia sub Deucalione factum diluvium, &  
Phææ-

# CHRONICON.

97

Anni ab orb. c.  
III MDCCXXIX.

III MDCCCLVI.

III MDCCXCVI.

III MDCCCLXXVI.

III MDCCCCXVI.

III MDCCCCLVI.

III MDCCCCLIX.

\* III MDCCCCCLXXXII.

III MIII.

III MX.

III MXVII.

III MXV.

III MXLV.

III MLXXXV.

Phaethontis fabulosum incendium.

Moyse, annos xl. in eremo rexit populum de seruitate Ægyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moysem simul cum lege & litteras habere cœperunt. Tunc templū Delphīs constituitur: vitis in Græcia inuenitur.

Iosue successor Moyſi, regit populum annos xxvii. His temporibus primus <sup>1</sup> Erichthonius, Atheniēsum princeps, in Græcia quadrigam iunxit.

<sup>m</sup> Othoniel annos xl. <sup>n</sup> Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras inuenit. Per idem tempus <sup>o</sup> Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in musica arte claruerunt: <sup>p</sup> Idæique Dactyli ferrum metallum in Græcia eodem tempore inuenierunt.

Aod, annos lxxx. His tēporibus fabulæ fictæ sunt: De Triptolemo, quod iubente Cerere serpentium pinnis gestatus, <sup>q</sup> indigentibus frumenta volando distribuerit: De Hippocentauris, quod equorum, hominumq. fuerint natura permixti: De cerbero tricipite inferorum catie: De Phryxo, & Helle eius <sup>r</sup> sorore: quod ariete vecti per mare tranauerint: De Gorgone meretrice, quod crinita serpentibus fuerit, & aspicientes se cōuertebat in lapides: De Bellerophōte, quod equo pennis volante sit vectus: De Amphione, quod citharæ cantu, lapides & saxa cōmouerit.

Debbora, annos xl. Per idem tempus Apollo citharā condidit, & Medicinæ artem inuenit. Fabula quoque tunc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro eius filio: quod aptatis sibi penitus volauerint. Hac ætate primus regnat Latinis <sup>s</sup> Picus, qui fertur fuisse Saturni filius.

<sup>t</sup> Gedeon, annos xl. Hac ætate vrbs <sup>v</sup> Tyria constructur. Alter quoque <sup>x</sup> Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore <sup>y</sup> Philemon primus apud Pythium <sup>z</sup> chorūm instituit. Tunc etiam dicitur fuisse magister Herculis Thrax Linus, in arte Musica, clarus. Argonautarum quoque nauigatio tunc scribitur.

Abimelech, annos tres: Iste septuaginta fratres suos interfecit. Hercules Ilium vastauit, & in Libya Antheum palestricæ artis inuentorem interemit.

<sup>a</sup> Thola, annos xxiiii. Huius tēporibus in Troia, post Lao medonta, regnauit Priamus. Tunc fabula ficta est de <sup>b</sup> Minotauro bestia labyrintho inclusa.

<sup>c</sup> Iair, annos xxii. Per idem tempus Hercules agonēm Olympicum instituit. <sup>d</sup> Carmentis nympha Latinas litteras reperit.

Iephte, annos vi. Huius tempore Hercules quinquagesimum secundum annum agens, ob morbi dolorem, se flammis iniecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit; Troianumque bellum decennale surrexit.

<sup>e</sup> Abesan, annos vii. Amazones primum arma sumperunt.

<sup>f</sup> Abdon, annos viii. Huius anno tertio Troia capta est, & Æneas Italiam venit.

Sampson, annos xx. Ascanius Æneæ filius & Albam condidit. Ulyssis quoque fabulæ siue Syrenarum eodem tempore fictæ sunt.

Heli sacerdos, annos <sup>h</sup> xl. Arca testamenti ab alienigenis

II capi.

Anni ab orb.c. IIIIMCXXV. capitur. i Regnum Sicyoniorum finitur.

<sup>k</sup> Samuel, & Saul, annos xl. Lacedæmoniorum Regnum exoritur. Atq. in Græcia <sup>l</sup> Homerius primus Poeta fuisse putatur. A promissione Abrahæ, vsq. ad David, anni DCCCXL. Finitur tercias per annos IIIIMCXXV.

<sup>a</sup> Populi Arabia postea à Mahometo Dei flagello, Saraceni dicti, is enim se Dei Prophetam ambiciose, & mendaciter iactans, malitos Asis, & Africa populos ad fidei Christiane defctionem commovit; quos falsa religione imbuens, Saracenos ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sara legitima uxore Abrahæ, tanquam legitimos diuinae promissionis heredes. Et inde Saracenorū regnum sumit exordium, sub Heraclio Imperatore.

<sup>b</sup> Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumeorum, & Eusebius in Chronico. Hos Strabo lib. 6. ait populos esse inter Indiam, & Arabiam sitos ad Occasum, Casio monti proximos, & à Nabathais ortos.

<sup>c</sup> Eusebius in Chronico: Castor Chronographus de Arguorum regno quod loquitur, consequenter persequemur: Reges Argui ab Inacho, vsque in Sthelenum, filium Crotopi: Quem locum ex veteri, m. s. ita corrige: Castor de Arguorum regno ita loquitur: persequemur consequenter Reges Arguorum ab Inacho, vsque in Sthenelatum, &c. Pausanias etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam filium Crotopi facit. De hoc August. lib. 1. cap. 8. ciuitat. Phorobas, inquit, Rex Arguorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ filius Iasius, & Rex nonus Sthenelas, siue Stheneleus, siue Sthenelus; variè quippe in diuersis auctoribus inuenitur. Hoc August.

<sup>d</sup> In alio m. s. erat Jacob annorum lx. verum mendoſe, vt ex sacris litteris manifesta computatione colligitur. Nā Ioseph de carcere eductus, vt Pharaoni Regiomnium interpretaretur, annorum erat trigesima; Princeps totius Egypci constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per frarres patrem accersiri iubet, annorum trigesima nouem. Nam septem ab expōto somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantia iam ferè exacto Jacob in Egyp̄tum venit Genes. 45. & contra Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo etatis anno constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus XXXIX. annos, à centum trigesita, remanebit utique nonaginta, & unus annus, quos agebat Jacob, dum Ioseph in senectute genuit.

<sup>e</sup> Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro. Apis, inquit, Rex, Arguorum edificauit Memphis, vt dicit Aristippus in primo Arcadicorum. Aristeas vero Argivus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt Egyp̄tij. Nymphodus autem Amphipolitanus, in tertio de legibus Asie, dicit, Apim taurum mortuum, & conditum loculo, qui ὁρος Grace dicitur, fuisseque repositum in templo Damonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sorapim, & postea quadam eorum, qui illuc habitabant, consuetudine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho, qui locus ad verbum est apud Eusebium lib. 10. preparat. Vide Augustin. ex Varron. lib. 1. cap. 5. ciuitat. Tacitum lib. 2. o. Et Iulium Firmicum in eruditio libello de mysterijs, & erroribus profanarum religionum.

<sup>f</sup> Argus fuit quartus Arguorum Rex, filius Apis. Euseb. Chro. <sup>g</sup> Egyp̄tiaca seruitus tribus modis supp̄tari solet, iuxta tria diuersa temporum initia. Primo ab illa memorabilis promissione, facta abrahæ Genes. 12. Egressere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veniam in terram, quam monstrauero tibi. Ab hac igitur

profectione Abrahæ, de Haran, in terram Chanaan, usque ad exitū filiorū Israël de oppressione, & dura servitute Pharaonis, sunt anni 430. atq. ita eos enumerat Paulus ad Galat. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, &c. Et paulò post: Hoc autē dico. testamētū cōfirmata, à Deo, quæ postquadringerū & triginta annos facta est lex. Et Exod. 12. Habitatio autem filiorum Israël, qua manserunt in Egyp̄to, fuit quadringerū triginta annorum, quibus expletis eodem die egressus est omnis exercitus. Illud vero obseruandum post illa verba: qua manserunt in Egyp̄to, in Græcis codicib. amplius legi, ἦν ἡ γῆ καταστάσις, & non aut Augustinus, questionibus in Exodum, expendens hunc locū, ita, vt tota illa peregrinatio, in terra Chanaan, & in Egyp̄to fuit. 430. annorum. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secunda supp̄tatio est, ab eo tēpore, quo Iacob cum filiis suis descendit in Egyp̄to, in qua numerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema à morte Ioseph, quo sublati, fuit vera illa, & operosa seruitus, qua gens Hebreæ exactionibus, iniurijs, persecutionibusque omnis generis attrita, tandem diuino beneficio duce Moysi, in libertatem asserta est. Durauitq. per annos 14. vt colligat Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de ciuitat. 16. capit. 43. & questionibus in exodum.

<sup>h</sup> Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Piropæ Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Prometheo ob id homines factos fuisse credidit ait, quod cum esset sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad humilitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18. cap. 8. ciuitat.

<sup>i</sup> Proclytus. al. Procellus, Trochilus, atque etiam Arogilus.

<sup>k</sup> Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taatus, teste Eusebio, lib. 1. cap. 7. Preparat. Verū idem lib. 1. c. probat ab Hebreis repartam esse, & propagatā litterarum inuentionem. Idē Isidorus lib. Eymol. 1. c. 3. Hieron. prefat. in libros Regū. Theodor. super Genes. c. 5. in illud. Ambulauitque cum Deo, & non apparuit: de Enoc, inquit, quod primus litteras didicit, & primus descripsit celestia signa.

<sup>l</sup> Virgil. Georg. 3. Primus Erichthonius, currus, & quatuor ausus inngere equos.

<sup>m</sup> De eo Iudicum tertio. Iude autem iudicis Isidorus pretermittit, vel quia parum rexit populum, vel quia non fuit Iudex, sed dux belli tantum, vt est Iudicum. 1. A Ioseph lib. 5. cap. 7. Othoniel Cenes vocatur.

<sup>n</sup> Clemens Alex. 1. Strom. Cadmus, inquit, fuit Phœnix qui Græcis litterarum inuentor exitit, vt ait Ephorus: Vnde etiā scribit Herodotus litteras appellatas fuisse Phœnicias. Alij autē dicūt, Phœnices & Syros, primos excogitasse litteras. Hec Clæm̄s.

<sup>o</sup> Euseb. ann. 3780. Linus & Thebis, & in ms. Linus Thebeus.

<sup>p</sup> De Idaëis Daçylis Euseb. in Chronico: Idæi inquit, Daçyli, his tēporibus erant, qui ferrū repererūt. Clemens Alex. 1. Stro. Idæos Daçylos fuisse sapientes tradidit, inuentores litterarum, & numerorū musicalium: propter quam, inquit, caussam sunt appellati, qui

qui sunt apud Musicos Dactyli. Phryges autem erat, & barbari Idæi Dactyli. Et paulo post, Celmis & Dænæus Idæis Dactylis ferrum primi inuenient in Cypro. Alius autem Idæus ferrum inuenit temperaturam. Fuerunt autem Idæi Dactylis Minerua filii, & Solis, vel, ut alii volunt, Saturni, & Alcipes: qui alio nomine Corybantes appellatur. Vide Stephanum de vrbibus, & Scholia in Apollonium. Et Suidam in dicto. I d'æoi d'æktvlo.

<sup>q</sup> Alter Eusebius Chronico: Triptolemus longa nauis Eleusin veniens, ibi frumenta distribuit. Augustinus lib. 18. c. 13. cii Isidoro. His temporibus fabulae factæ sunt de Triptolemo: qui iabete Cerere anguisbus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit.

<sup>r</sup> Sorore. In quodam m. s. additur. Quod ariete vecti per æra volauerint.

<sup>s</sup> Sic Virgil. 7. Æneid. Fauno Picus pater, ijsq; paréte, Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus auctor.

Alter Eusebius quod Isidorus, qui Picu facit tertium Regem Latinorum: Ante Æneam, inquit, Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italia regnauerunt circiter anni 150.

<sup>t</sup> Post Debora, alienigena Hebreorum populi, septem annis sibi subiecerunt, qui coniunguntur temporibus Gedeonis, ex Iudæorum traditionib. vt refert Euseb. Chron.

<sup>u</sup> In oraculo Ezechielis de ea sit crebra mentio, & apud Melam lib. 1. cap. 12.

<sup>v</sup> Cicero, lib. 3. de natura Deorum, Mercurios quinque suis scindit.

<sup>w</sup> Philæmon, Phidamon. Eusebius.

<sup>x</sup> Hieronymus epistola ad Dardanum, tom. 4. de diversis generibus musicorum instrumentorum. Antiquis temporibus, inquit, fuit chorus quoque simplex pellis, cu duabus canticis æreis: & per primam inspiratur, per secundam vocem emittit. Plura ibi habes de alijs instrumentis musicis, vt est. de organo, tuba, fistula, bôbulo, cithara, sambuca, &c.

<sup>y</sup> Isidorus lib. 5. antiqu. cap. 12. post Abimelech Iair Galadinus suscepit principatum, prætermittens regnum Thola.

<sup>z</sup> Eusebius, anno orbis æditi 3960. vt nunc legitur, ea, inquit, quæ de Minotauro dicuntur, quæ Philochorus in secundo Attidio libro, scribit magistratum, Minois fuisse Taurum nomine, inhumanum atque crudellem. Quo in loco corruptè est: magistratum Minois, pro magistrum militum, vt constat ex Plutarcho in Theseo, & Serlio apud Virgiliū, 6. Minos vero Rex à Gracis morte celebratus fuit, quod cum Ioue per nouæ annos familiariter esset versatus, vt refert Clemens Alex. Strom. 2.

<sup>c</sup> Iair. Clem. Alex. prætermittit Iair.

<sup>d</sup> Carmentis Euandri mater, qui Roma templum Panis, quod

Luperca appellatur condidit, vt testatur Clemens Alex. Strom. 1. inde Carmelatis porta, apud Virgil. Aenei. 8. Et Carmelatum Romano nomine portæ. Vide Seruini, Et Isidorum lib. 1. Etymol. cap. 3. Carmentis, inquit, dicta, quia carminibus futura canebat.

<sup>e</sup> Sic est c. 12. Iudic. Isidorus lib. 5. antiqu. c. 12. Absanis (habet) de tribu Iuda, ciuitatis Bethlehem. Clemens Alex. 1. Strom. Abathan appellat. In Eusebii Chronico est, Hesebon, vt in quibusdam Isidori exemplaribus.

<sup>f</sup> Refert Iudicum historia, cap. 12. post Abesan, qui septem annis iudicauit Israel, successisse Aialon, sive Elon, qui iudicauit Israel decem annis. Post quem iudicauit Abdon annis octo. Verum Eusebius in Chronico sequutus Septuaginta, annos Aialonis retinuit, vt ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebraeorum fertur Iudex Aialon rexisse populum annos 10. qui non habetur apud 70 interpretes. Idem Isidorus lib. 5. cap. 12. vocatur q. ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Clemens 1. Strom. a quo appellatur Eglon.

<sup>g</sup> Liuius ab situ porrecta in dorsum vrbis, longam Albam appellatam scribit lib. 1.

<sup>h</sup> Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos 40. In hebraeorum libro anni inueniuntur 40. In Septuaginta autem interpretatione 20. Isidorus lib. 5. cap. 6. quadraginta annos affirmit tenuisse principatum, vixisse vero nonaginta: atque ita Clemens Alex. lib. 1. Strom.

<sup>i</sup> Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862 annos, vt Eusebius testatur: Ita nullum in terra imperium excellens, florens, perpetuumq. est, quoq. veniet seculum illud immortale, in illuminatione vultus Dei decoratum.

<sup>k</sup> Isidorus lib. 6. antiqu. cap. 13. loquens de morte Samuelis, qui præfuit, inquit, populo solus, post mortem quidem Heli sacerdotis, annis duodecim: cu Saul verè rege, annis decem & octo. Venerabilis Beda in libello de sex etatibus: Samuel, inquit, annis duodecim, vt docet Isidorus. Saul primus Hebraeorum Rex annis viginti. Et huius quia in Canonica scriptura nō habetur mentio, de antiquitatib. Isidophi libris, tempus regni nota sumus. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samuel viginti septem annis, cum Saul Regnum obtinuisse scribit, & mortuum esse duobus annis ante Saul. Chronicon Grecum. syriaque annos viginti tribuit. ita vt Eusebius, & Isidorus nō abs re tot etiam annos posuisse videantur.

<sup>l</sup> Clemens Alexand. lib. 1. Strom. scribit Cratetem Grammaticum dixisse, Homerum fuisse circa redditum Heraclidarum, hoc est octoginta annis post captiū Troiam. Eratosthenes verè centesimo anno post captiū Troiam fuisse refert. Theoporus autem quingentis annis post eos, qui in Ilio militarunt vixisse afferit. Alias de etate Homeri opiniones vide eodem loco.

### Quarta etas seculi.

David, regnat annos <sup>a</sup> xl. Codrus Atheniensium Rex spote se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et Carthago a <sup>b</sup> Didone ædificatur, prophetantibus in Iudea c Gath, Nathan, & Asaphat.

Salomo, regnat <sup>d</sup> annos xl. Iste quarto Regni sui anno tempore Ierosolymis ædificavit, consummavitq; anno <sup>e</sup> octauo.

Roboam, regnat annos xvii. Regnum Israel a Iuda diuiditur: sub quo decem tribus a duabus separatae sunt; & Reges in <sup>f</sup> Samaria habere coeperunt. Hac etate Samos conditur: & Sibylla <sup>g</sup> Erythræa illustris habetur.

<sup>h</sup> Abia, regnat annos tres: Sub quo Hebraeorum Pontifex

Anni ab orb. c.  
IIIIMCCLXVI.

IIIIMCCXCI.

IIIIMCCXCIX.

IIIIMCCC.

IIIIMCCCVII.

IIIIMCCCXLVII.

IIIIMCCCLXXVI.

IIIIMCCCCXXVIII.

IIIIMCCCCXLIII.

IIIIMCCCCLX.

IIIIMCCCCLXXXIX.

IIIIMDXLI.

IIIIMDLVI.

IIIIMDLXXXVIII.

IIIIMDXCIX.

IIIIMDCX.

Maximus<sup>i</sup>. Abimelech insignis est habitus.

Afa, regnat annos xli. <sup>k</sup> Prophetabant in Iudæa Achias,  
Amos, Iehu, Ioel, & Azarias.

<sup>l</sup> Iosaphat, regnat annos xxv. Prophetabant Elias, & Eli-  
seus, & <sup>m</sup> Abdias, Azarias, & Michæas.

Ioram, regnat annos viii. Prophetabant Elias, & Eli-  
seus, & Abdias.

Ochozias, regnat annum <sup>n</sup> i. Elias rapitur; cuius <sup>a</sup> sep̄c̄  
in signia miracula numerantur.

Athalia, regnat annos vii. <sup>p</sup> Ionadab, filius Rechab, sa-  
cerdos clarus habetur, & <sup>q</sup> Ioiada Pontifex, qui solus, post  
Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.

Ioas, regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur.  
Eliseus moritur: <sup>r</sup> cuius virtutes quattuordecim prædicā-  
tur. <sup>f</sup> Lycurgusq. legislator apud Græciā insignis habetur.

Amasias, regnat annos <sup>t</sup> xxix. Carthaginem hoc tem-  
pore quidam afferunt conditam: alij verò superius.

<sup>v</sup> Azarias, annos lli. <sup>s</sup> Olympias primum Græcis institui-  
tur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte in-  
cendio concrematur. Assyriorumq. regnum in Medostrâf-  
fertur. Tunc Hesiodus Poeta claruit. Atque Phidō Argivus  
mensuras & pondera reperit; Osee, Amos, Isaías, & <sup>y</sup> Iona, in  
Iudæa, hac ætate prophetantibus.

Ioathan, regnat annos xvi. Remus Romulusq. nascitur,  
prophetantibus in Iudæa, Osee, Ioel, Isaia, & Michæa.

Achaz, regnat annos xvii. Cuius temporibus Romulus  
Romam <sup>z</sup> condidit. Et <sup>x</sup> Sénacherib, Assyriorum Rex decē  
tribus <sup>b</sup> ex Samaria in Medos transtulit: atque in Iudæam  
Samaritas accolas misit.

Ezechias, regnat annos xxix. sub quo prophetabāt Isaías,  
& Osee. Hoc tempore <sup>c</sup> Romulus primus milites ex popu-  
lo sumpfit, centumque à populo nobilissimos viros elegit;  
<sup>d</sup> qui ob <sup>z</sup> etatem Senatores, ob curam ac solicitudinem Rei-  
pub. Patres vocati sunt.

Manasses, regnat annos iv. Per idem tempus Romanis  
præfuit Numa Pompilius, qui primus apud Romanos, Ponti-  
fices, & Virgines Vestales instituit, falsorumque Deorum  
numerositate ciuitatem impleuit. <sup>e</sup> Duos menses, in an-  
num Romanis ad decem menses adiecit: Ianuarium Diis  
superis; Februarium Diis inferis dedicauit. Tunc quoque Si-  
bylla Samia claruit.

<sup>f</sup> Ammon, regnat annos xxi. Huius temporibus Tullius Ho-  
stilius, Romanorum Rex, prior in Repub. censum egit: quod  
adhuc per orbem terrarum incognitum erat, primusq. pur-  
pura, & fascibus usus est.

<sup>g</sup> Iosias, regnat annos xxxii. <sup>h</sup> Thales Milesius Philoso-  
phus Physicus claruit, qui, defectibus Solis acutissima per-  
scrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus in-  
vestigauit, prophetantibus in Iudæa, Ieremia, Olda, & So-  
phonio.

Ioachim, regnat annos xi. Huius tertio anno Nabucho-  
donosor, Iudæam captam tributariam fecit. Tunc Daniel,  
Annianias, Azarias, & Misael in Babylone claruerunt.

Sedechias, regnat annos xi. Hunc Rex Babylonis secundō  
veniens

Anni ab orb. c.

veniens ad Ierusalem, cum populo captiuum duxit, templo incenso, anno ædificationis sue <sup>c</sup> CCCLI v. Per idem tempus Sappho mulier in Græcia diuerso poëmate claruit. Solon leges Atheniensibus dedit.

A David usque ad transmigrationem Babylonis anni CCCLXXXV.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcentos & dece-

<sup>a</sup> Lib. 5. Reg. cap. 2. dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Hierusalem 33. qui collecti sunt quadraginta. idem est. 2. Paralip. cap. 9. Et Clemens Alex. 1. Strom.

<sup>b</sup> Eusebius anno mundi 3980. ex sententiâ Philostrati scribit, à Zoro, & Carthaginem Tyrus Carthaginem fuisse conditam. Idem tamen anno. 4154. Carthago, inquit, condita est, ut quidam volunt à Carchedone Tyrio, ut verò alij à Didone filia post Trojanū excidiū annis. 133.

<sup>c</sup> Sic Eusebius Chronico. 2. Paralip. dicitur, quod Asaph constitutus princeps laudantium nomen Domini. & cap. 19. quod hymnos composuit.

<sup>d</sup> Sic 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. c. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. cap. 7. antiquitatem regnasse annis octoginta, vixisse quartuor & nonaginta.

<sup>e</sup> Regum. 3. c. 6. edificatus domum Domini dicitur annis septem. Idem Iosephus lib. 8. c. 4. Sed hic Isidorus Eusebius sequens, annū quartū Regni, quo coepit adificare templū, cōnumerat cū septē. Beda ait, annis septē adificatur, octauo dedicat.

<sup>f</sup> Ille primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum. cap. 1. & 2. Paral. 12. & 13.

<sup>g</sup> De Erythræa Sibylla vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. cuius, & Lactan. Firmia. lib. 1. de diuinis insictionibus.

<sup>h</sup> Abia. 3. Regum. cap. 15. & Paralip. 2. cap. 13. Euseb. Ioseph. Bed. Verum Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, anq. fuisse filium Sado.

<sup>i</sup> Abimelech erat filius Sadoc, ut Clemens Alex. est auctor Strom. 1.

<sup>k</sup> In alijs m. s. legitur, Prophetabant in Iudea Aggeus, & Iehu, Amos, & Ioel, & Zacharias, & Michæas. Verum aliorum codicum lectionem sequi malo. Nam & Eusebius Chronico: Prophetabant, inquit, Achias, Samæas, & is, qui fuerat apud altare Samariæ Iehu, Ioede, Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 39. Aggeus autem temporibus Regis Darj prophetavit, ut constat ex ipsius prophetia, cap. 1. Similiter & Zacharias, ut ipse de se auctor est, prophetie sue initio, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo eiusdem prophetie.

<sup>l</sup> In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Iosaphat annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit, prophetarunt Helias Thesbitæ, & Michæas filius Ible, & Abdias filius Anania. De Prophetis Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 7.

<sup>m</sup> Hieronymus in prologo eius prophetia, ex Hebreorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samaria floruisse, & cunctus prophetas, à persecutione impie Iezabelis, cōseruasse, eosq. specubus inclusos pane, & aqua paucissime, ut etiam videtur est. 3. Reg. cap. 18.

<sup>n</sup> Eliae Thesbitis, sacerdotis magni, insignia septē mirabilia sunt. 1. trienniū siccitate celum clausit. 2. oravit rursum, & celum dedit imbre. 3. mortuū mulieris filium ad vitam reuocavit. 4. eius vircente hydria farine non defecit: vas olei perpetuo fonte manauit. 5. eius verbo ignis de celo super sacrificium descendit. 6. duos quinquagenarios cū militibus cælesti igne combusit. 7. Jordane transiens tactu melotis abruxit, Isidorus lib. de vita, & morte sacerdotum.

<sup>o</sup> Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gotholia regnat octo annis: erat ex genere Achab.

<sup>p</sup> Ionaadab fuit filius Semna, fratri David. Regū. 2. c. 13. Et alius Ionaadab, filius Rechab, qui vixit sub Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Ieremia. 35.

<sup>q</sup> Fuit Ioida sacerdos bonus, & pietate vitaq. innocentia insignis. De eo dicitur. 2. Paralipom. c. 24. quod in mortuis est, quam esset XXX. annorum.

<sup>r</sup> Eliseus Elia discipulus his miraculis claruit; primo Jordane transitu suo diuīsum refranans, vnde retrō conuertit. 2. Aquas hierico steriles, fecundas fecit. 3. Pueros insultantes sibi, bestijs vorando tradidit. 4. Sterile mulierē fecit dant. 5. Et eius filii suscitauit. 6. Decē panibus plebē refecit. 7. Namman à lepra liberavit. 8. Lepra aspergit discipulū. 9. Ferrum aquis supernatate fecit. 10. Hostes Syria cacciatē percussit. 11. Incredulo morte prædixit. 12. Hostē quadrigarū fragore fugauit, obsidionēq. dispersit. 13. Fame repulit. 14. Post mortem cadaveri vitā dedit. Sic ferè Isidorus lib. de vita, & obitu Sanctorum Patrum.

<sup>s</sup> In vno m. s. est. Lycurgusq. legillator Apollonius. Existimo legendū legislator Apollinis: vt ita dictum accipiāmus, quod quascunq. leges Lacedemonijs ferebat, id Apollinis instinctu facere se dictaret. Vide Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum, atque alios.

<sup>t</sup> Apud Clement. Alex. 1. Strom. corruptè legi existimo: Amasis eius filius annis XXXIX. pro XXIX. Nam ita Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

<sup>u</sup> In alio m. serat Ozias, quonodo & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: recte, sic enim etiā appellatur lib. 2. Paralip. c. 26. & à Clemente Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sed ecim annorum erat, cū regnare coepisset, & 52. annis regnauit super Ierusalē, fuitque leprosus. Idem annotauit Procopius Gazeus, in cōmentarijs, super Isaiā, ad titulū propheticā. Huius autē tempore regnū Assyriorū ad Medostranslatū fuisse, tradunt Eusebius, Beda, Ado, Tudenfis, alij.

<sup>v</sup> De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta, à plenissq. dubitate est. Eusebius Chronico, ex Africani sententia scribit, eam tempore Iothan regis Hebraeorū, primū numeratis cōptā 1 dē lib. 10. Preparat. cū ad Isaia tempora trahit. Clemens Alex. 1. Strom. in 34 anno Nicandri, primū Olympiadē cū alijs ponit. Chronicon nostrū Gracū, omniū clarissimè N A ἡ τα Οὐρανά καὶ Αἰώνιος βασιλέως ἡγεμονία τρόπῳ οὐρανὸς εἴτε ὑπὸ Ιφιτζαντοῦ τῷ τροποφύτευον Ησαῖας ὑδὲ Αὔστης, Οὐρανὸς τοῦ Βερντέ, Ιωνὴ τοῦ Βαθυτῆ, Ωδίδη, καὶ Μιχαῖας τοῦ Μοραθίτης. Quinquagefimo primo, inquit, anno Ozia Regis Iuda, qui etiā Azarias appellatur, prima Olympias instituta est, sub Iphito: quo tempore prophetabat Isaías, filius Amos, Osee filius Beeri, Ioel filius Bathuel, Oded, & Michæas Morasthites. Et mox: ἡ τρόπων οὐρανὸς ἡγεμονία τροπὴ τοῦ Αὔστην, ἡ τοῦ Ιωνή τροπα τροπή. Prima Olympias apud Græcos incepit, quæ quattuor est annorum.

<sup>w</sup> Hieronymus in prologo super Ieronam, affirmat Ieronam prophetasse temporibus Ieroboam, filij Iosas. Augustinus lib. 18.

decimatis cap. 27 regnante Osie, prophetasse auctor est. Idem & Clemens Alex. i. Strom. sicut Isidorus.

<sup>a</sup> Romam condidit. Olympiad. 7. Dionys.

<sup>b</sup> Quod hic Sennacherib tribuitur. 4. Reg. cap. 17. & 18. & Tobia, cap. 1. de Salmanasar dicitur, quem Eusebius utroque nomine censeri ait: quoniam tamen Tobie. 1. pater Salmanasar, filius Sennacherib dicatur. Iosephus lib. 10. antiqu. cap. 1. patrem vocat Sennacherib, Clemens. i. Strom. Salmanasar.

<sup>c</sup> Dua voces: ex Samaria, à plerisque m. f. deficient, nō recte, ut constat ex Adone, & Clemente, primo Strom. ubi ait Salmanasar, Regem Assyriorum transmigrare fecisse eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Babylonem.

<sup>d</sup> Romulus. Liu. Euseb. Arel. Dionys.

<sup>e</sup> Qui obstat. Liu. Vict. Dionys.

<sup>f</sup> Sic Eusebius in Chronic. Duos menses anno addidit, Ianuarium, & Februarium: cum ante hunc tantum decem menses, apud Romanos, fuissent: adeo, ut vltimus December diceretur. Capitolum quoque à fundamentis edificauit, & congiatum dedit Axes (lege asse) ligneos, & scorteos.

<sup>g</sup> Reg. 4. cap. 21. viginti duorum annorum erat, quum regnare coepisset, duobus quoque annis regnauit in Ierusalem, imperfectus à seruis suis occubuit. Idem Clemens Alex. i. Strom. & Iosephus lib. 10.

<sup>h</sup> cap. 4. antiqu. qui cum vixisse quatuor & viginti annos, & regno egisse duos ait. Nicophorus tamen, ut Isidorus, decim eius regni annos enumerat. Idem facit Eusebius 7. o. supputationem sequutus, cum ipse testetur, habentes tantum duos annos regni illius agnoscerere. Verum h. discepentes sententia facile conciliari poterunt, si decem annos, quibus Annio cū patre regnauit, duobus iungas, quibus scilicet.

<sup>i</sup> Regum. 4. cap. 22 de Iosia Rege iusto, & qui obseruissimo habes. De eodem. cap. 25. dicitur: Non fuit similis illi, neque post eum surrexit similis, trigesima vno anno regnauit in Ierusalem. Idem Clemens Alex. i. Strom. & Iosephus lib. 10. c. 6. Eusebius annū viii addit, ut Isidorus.

<sup>k</sup> Euseb. Chron. agnoscit Olympiade 36. Latritus rufi cundem anno 1. Olympiadis 35. nescio quam bene virumq. Plinium de his consule lib. 2. natur. historia. cap. 1. 2.

<sup>l</sup> Ante hunc regnauit Iacobus, tribus mensibus, ut praei sacras litteras, auctor est Eusebius, Iosephus, Nicophorus, Theodoretus, & chronicō nostrum Graecū. Hunc Eliachim vocat Jeremias, teste Anastasio, post quē succedit Iacobus, qui alio nomine Eliachim dicitur, teste Iosephus lib. 10. c. 7. antiqu.

<sup>m</sup> Eusebius. 42. annos hic ponit ex sententia Clemētis Alex. i. Strom. Iosephus vero lib. 10. c. 10. Templum concrētū, post quadringentos septuaginta annos, & menses sex, dieq. decem. Niceph. in Chronologia post annos 424. Anastasius 434. Ita sunt varia & discrepantes de temporibus sententiae.

### Quinta etas seculi.

**H**EBRAEORUM captiuitas annorum <sup>a</sup> LXX. in quibus signabat altari Dei sublati, & absconditus in puteo, post septuagesimū regressionis suæ annum, adsumitur inuentus viuus. Per idem captiuitatis tempus, Judith historia conscribitur. Pythagoras quoque Philosophus, & Arithmeticæ artis inuentor, & Pherecydes, historiarum primus scriptor: atq. Xenophanes, Tragediarum inuentor, insignes habentur.

Darius regnat annis <sup>b</sup> xxxiv. <sup>c</sup> Huius secundo anno Iudeorum est resoluta captiuitas, à quo tempore in Ierusalem nō Reges, sed Principes fuerunt, vsq; ad Aristobulum. Tunc Romani, pulsis Regibus, Consules habere coeperunt.

Xerxes, regnat annis <sup>d</sup> xx. Æschylus, Pindarus, Sophocles, & Euripides, Tragediarum scriptores, celebratūr insignes: Herodotus quoque historiarum scriptor, & Zeuxis agnoscitur pictor.

Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annis xl. Eo regnante Esdras sacerdos incensam à gentibus legē renouauit, & Nchemias Ierosolymorum furos restituit. Aristarchus etiam, & Aristophanes, atque Sophocles, Tragediarū scriptores habiti sunt. Hippocrates quoque Medicus, ac Socrates Philosophus, & Democritus claruerunt.

Darius, qui & Nothus, regnat annis <sup>e</sup> xix. Hæc etas habuit Philosophum Platonem, & Gorgiā primum Rhetorem.

Artaxerxes, regnat annis <sup>f</sup> xl. Huius tempore Esther historia docetur esse expleta. Plato quoque, & Xenophon Socrati, insignes habentur.

Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis <sup>g</sup> xxvi. Demosthenes orator primus agnoscitur, & Aristoteles Dialecticus primus prædicatur. Plato moritur.

Arses, Ochi filius, regnat annis <sup>h</sup> xiiii. Xenocrates Philosophus illustris habetur.

Anni ab orb. e. 151. Darius regnat annis vi. Alexander Ilyricos, & Thraces superans, dehinc Hierosolymam capit. Atq. templum ingresus, Deo hostias immolat. Huc usque Persarum Regnum stetit. Dehinc Reges Graecorum incipiunt.

IIIIMDCCCLXXIII. Alexander Macedo regnat annis v. Huius enim quinq. anni postremi in ordine temporum numeratur, quibus monarchiam Asiae, destructo Persarum regno, obtinuit. Nam septem eius priores in Persarum Regibus supputantur. Dehinc Alexandriae Reges incipiunt.

IIIIMDCCCCXIII. Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis xl. Hic Iudeam capiens, plurimos Hebræorum in Aegyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & <sup>m</sup> Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum liber inchoatur primus.

IIIIMDCCCCLII. Ptolemæus Philadelphus regnat annis xxxvi iiii. Hic Iudeos, qui in Aegypto erant, absoluimus, & vase sancta Eleazaro Pontifici restituens, Septuaginta interpretes petiit, ac diuinatas scripturas in Graecum eloquium transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atq. argentei nummi Romæ primum cūduntur.

IIIIMDCCCCLXXVIII. Ptolemæus Euergetes regnat annis p xxxvi. Sub quo Iesus, filius Sirach Sapientiae librum compositum.

IIIIMDCCCCXCV. Ptolæmeus Philopator regnat annis xxvii. Ab isto Iudei prælio victi, lx. millia armatorum corrueunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.

VMXIX. Ptolemæus Epiphanes regnat annis xxii. Huius tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum historia continet. Hac ætate Romani victos Graecos liberos esse auferunt, dicentes: impium est, seruos esse, apud quos Philosophia primum orta est, magistra morum, inuentrix liberalium disciplinarum. Per idem tempus Ennius, primus Poëta Latinus insignis Romæ celebratur.

VMLIII. Ptolemæus Philometor regnat annis xxxv. Hunc Antiochus prælio superauit, & Iudeos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.

VMLXXXIII. Ptolemæus Euergetes regnat annis xxix. Hoc tempore Consule Bruto, Hispania à Romatis obtenta.

VMX. Ptolemæus Soter regnat annis xvii. Varro, Ciceroque nascuntur. Thraces Romanis subiiciuntur.

VMCX. Ptolemæus Alexander regnat annis x. Syria, per Gabiniū dueem, in Romanorum dominium transiit. Poëta quoque Lucretius nascitur, qui postea se furore amatorio interfecit.

VMCXVIII. Ptolemæus Cleopatra filius regnat annis viii. Per idem tempus Plotius Gallus Romæ Latinâ Rhetoricam docuit primus. Tunc quoque Sallustius Historiographus nascitur.

VMXLVIII. Ptolemæus Dionysius regnat annis xxx. Pompeius, Hierosolyma capta, Iudeos Romanis tributarios fecit. Per idem tempus Cato Philosophus claruit; Virgilius nascitur Mantua; Horatius Venusij. Tunc etiam Apollodorus præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebratur.

Cleopatra regnat annis xi. Hæc Ptolemei Regis Aegyptiorum fuit filia, & fratri Ptolemæi soror: & coniux effecta.

Anni ab orbe c.

Dicitur in libro eiusdem anno 2900. Regno regnū. Atq. Alexandria.

VMCLV.

anno 2900. Regno regnū. Atq. Alexandria.

Ita est apud Ieremiam c. 25. Seruient omnes gentes istae Regi Babylonis septuaginta annis, & c. 29. Cū ceperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. Paralipom. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus dimisisse populum captiuum anno regni sui primo, ad exemplum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Ieremie. Idem Esdra lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. Chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse, sit hanc captiuitatem septuaginta annorum.

b. Eusebius annis 36. Sic Herodotus, Nicephorus, & alijs. Clemens Alexand. 1. Strom. quadragesita sex numerat: qui ita colligit Regum Persarum tempora. Cyrus regnauit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arses 3. ita ut sint in vniuersum anni 235. Alexander Makedo, extinto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. Hac Clemens, unde apud eundem mendum in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinq. Persarum extendat imperium, que summa cum annis Regum non conuenit. Observa hoc insuper loco, alios praterea Reges ab Eusebio ponit, sed reiici a Clemente, Isidoro, & alijs, quod menses damtaxat aliquot regnauit, vt Alabanius menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. vt etiam eandem ob causam a plerisq. omittantur Imperatores. Otho, Galba, Vitellius, vt non aut Plutarchus in vita Galba. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuant Imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus. Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est sacris litteris, ex Esdra. 1. c. 2. & in annorum suppuratione etiam discrepantes, & varia reperiuntur sententiae, vt constat ex Tertulliano aduersus Iudeos.

c. Ita Eusebius, & Clemens Alexand. 1. Strom. Iosephus lib. 11. cap. 2. & 3.

d. Vide Iosephum lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. annis 20.

e. Ita Eusebius, Tertull. aduersus Iudeos, Nicephorus, Beda, & alijs. Ado tantum agnoscit annos 18.

f. Eusebius, Nicephorus, Tertull. aduersus Iudeos, Beda, alijs. Hic ab Hebreis Assuerus dicitur a 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memmō, vt in Eusebio & alijs.

g. Eusebius, Beda, & Chronicum Grac. Niceph. 22. habet: Tertullianus aduersus Iudeos 24. Clemens Alex. 3. qui hac eundem cum Arse facit.

Quem dum faudare regno voluisset tempore belli ciuilis, in Alexandria occurrit Cesari, urbem obsidenti, & perspectie atq. stuprum, regnum sibi, & necem Ptolemeo, apud Iulium impetravit. Atq. Alexandri regnū, tertio anno regni Cleopatrae, per Iulium Cæsarem in ditionem Romanorū transiit.

Caius Iulius Cæsar regnat annis v. Hic antea Consul creatus, Gallias obtinuit: de Britannia triumphauit: postremū ciuili bello aduersus Pompeium adhibito, monarchia totius Imperij obtinuit. Ex cuius nomine sequentes Imperatores, Cæsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis usque ad Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta pars per annos quinque mille centū quinquaginta quinque.

Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Alter Tertull. aduersus Iudeos.

i. Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arfacis filius, Ochi nepos; cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus; breuièr omnes, qui res Alexandri Magni memoria tradiderūt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur; Codimarus primum appellatus Iufi. lib. 19.

k. Sic Iosephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicophorus in Chronicō, sublato Dario, regnasse ait annos 6. rerumq. potitum, ante Darī mortem annis 12. mortuum in Babylone etatis anno trigesimo quinto, vel, vr. alijs, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anastasi sententia regnum obtinuit. Atq. ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum Reges enumerat. Alexander annis regnauit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Euergetes 25. Philopater 17. Epiphanes 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiuntergo simul coniuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. Hac Clemens: Tertull. lib. aduersus Iudeos alter.

l. Fue de hac re habes apud Iosephum lib. 15. c. 19. & Zanara to. 1. Apud Euseb. in Chronicā ita habes: Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, vt ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenæus agnoscitur. Vbi nota, corruptè legi Athenæus pro Atheus: & enim dictus fuit, vt constat ex Læcito in Aristippo.

m. De hac re, an. 70. intrepentes fuerint spiritu Dei afflati nec ne, est questio inter Augustinum & Hieronymum. Vide Augusti. lib. 1. c. 42. & 43. civit. & Hieronym. in proemio Paralip. & in Epist. ad Angust. Consule etiam Iustin. in Apologetico Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonen deniq. Iudeū in vita Moysis. Euseb. Chron. Argenteus nūmus primum in urbe figuratus, vbi lego, signatus. p. xxvi. Ita quidem Euseb. xxv. Niceph. Tertull. Clem. xxiv. Epiph.

q. XVII. Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado XXI. Epiph.

r. xxiv. Ita Euseb. xxvii. Niceph. xxii. Epiph.

s. Locum de Ennio, qui apud Eusebium corrupus est, obicit emendare libet. Sic enim nunc legitur: Ennius Poeta sepiuagenario maior, articulare morbo perire, sepul-

tusq.

- unq. est in Scipionis monumento, via Appia, inde  
primum ab urbe milliarium. Quidam ossa eius Rhodiu-  
s & Lascivio translate affirmant, ubi pre Rhodium substituo-  
nus, fide in scripti codicis adiutus; reiq. veritate id ita  
erit, fact enim Enny patria Rudie, veteris Apulie oppidū, teste  
Mela lib. 2. Post Barium, inquit, Egnatia, & Ennio ciue  
nobiles Rudie; quod eius ossa translati verisimile est.  
Leguntur hec Machabeorum 2. ubi Antiochus radix pec-  
catis appellatur.  
Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij Tertullia. 27.  
Alii Clementi Fuscon est. Malè in lib. Etymologiarum D. Isi-  
derii Parisij anno 1580. impresso. Euergetes, annis 24. dū-  
tissimis regnasse scribuntur.  
xvi. Ita Euseb. xvi. & menses sex Niceph. xv. Epiph.  
x. Epiph. xii.  
De hoc Eusebius in Chron. Plotius, inquit, Gallus pri-  
mus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo  
Cicero sic refert: memoria teneo primum Latinè  
docere coepisse Plotium quendam. In m.s. est am-  
plius memoria teneo pueris nobis primum, &c.  
xxx. Epiph. xxxxi.

## Sexta etas secundum XIX. CCCC.

**O**ctauius Augustus regnat annis <sup>b</sup> LVI. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremo Alexadrinum aduersus Antonium, inde Hispanu: Deinde, terra mariq. pace toto orbe parta, Iani portas clausit. Sub cuius Imperio <sup>c</sup> septuaginta hebdomadæ <sup>d</sup> in Daniele scriptæ complétur, & cessante regno, & sacerdotio Iudæorum, Dominus Iesu Christus in Bethlehë Iudeæ ex Virgine nascitur, anno regni eius XLII.

Tiberius, filius Augusti regnat annis <sup>f</sup> xxii. Iste, dum per cupiditatem Reges ad se venientes non remitteret, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. <sup>h</sup> Huius decimo octauo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti nouem.

Caius<sup>i</sup> Caligula, regnat annis 14.<sup>k</sup> Hic avaritia, crudelitate, & luxuria fatuus fuit, atq. in Deos se transferens, in templo Ierosolymorum statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus<sup>l</sup> Matthæus Apostolus Euangelium primus in Iudea scripsit.

Claudius, regnat annis xiv. <sup>m</sup> Eo regnante Petrus Apo-  
stolus, contra Simoniem Magum, Romam pergit. <sup>n</sup> Marcus  
quoq. Euangelista Alexandriæ Christum prædicans, Euan-  
gelium scripsit.

Nero, regnat annis <sup>o</sup>xi v. Hic iniuria<sup>e</sup>, crudelitati, & luxuriae deditus, retibus aureis piscabatur: P matrem & q fororem prostituit, & interfecit: Senatum multum extinxit: multas Reipubli prouincias, & vrbes amisit: vrbum quoq. Romam incendit, vt Troiani excidij imaginem spectaret. Huius temporibus Simon Magus, cum altercationem proposuisset, cū Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad patrem volare promittit in cælum, à Dæmonibus, à quibus in aère ferebatur, adiurāte eos Petro, per Deum, Paulo vero orāte, dimissus crepuit. Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gla-

Anni ab orb.c.

VMCCLXXV.

त्रिपुरा राज्य के लिए बहुत अचूक  
संवेदन और विश्वास देता है।

VMCCCLXXVIII.

Gebrüder Klemm, Berlin, 1895.

VMCCXCIII.

VMCCXCV.

**VMCCCXIII.**

1MCCCXIII.

17. *Contra* *Antonius* *de* *rebus* *antiquis*  
18. *Contra* *Antonius* *de* *rebus* *antiquis*  
19. *Contra* *Antonius* *de* *rebus* *antiquis*  
20. *Contra* *Antonius* *de* *rebus* *antiquis*  
21. *Contra* *Antonius* *de* *rebus* *antiquis*

~~soqA abmJoining&lt;~~

VMCCCXXXV

Любимъ въ сърцата си  
Богъ и Св. св. апостоли Павелъ  
Софийски и св. св. мъченици  
Симеонъ и Димитъръ

VMCCCIV VI.

the most important pol-  
itical, & other meetings  
concerning the abolition  
of slavery, & the protection  
of fugitives. The meeting  
is to be held at the

dio cæditur. Hac tēpestate Persius Poëta moritur. *Lucanus*  
quoq. ac <sup>f</sup>Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

Vespasianus, regnat annis x.<sup>o</sup> Iste in disciplina militari  
strenuus multas prouincias, quas Nero amiserat, bellando  
Reipub. restituit. Immemor offensarum fuit, conuicia infi-  
dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Ierosolymam  
cepit, atq. subuertit: vbi<sup>x</sup> vndecies cētēna millia Iudeorum  
fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum  
millia publicè venundata.

**Titus, regnat annis 711. Iste in vtraquelingua tanto facundissimus extitit, vt caussas Latinè ageret, poëmata, & tragedias Græcè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, vt in oppugnatione Ierosolymorum, sub patre militans, duodecim propugnatores duodecim sagittarum confederatis. Porro in Imperio tantæ bonitatis fuit, <sup>3</sup> vt nullum omnino puniret, sed coniuctos aduersus se coniurationis committeret, atq. in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictu, <sup>b</sup> perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.**

perducere dictum, quo animi suorum recerat.

Domitianus frater Titi regnat annis <sup>c</sup> xvi. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, <sup>d</sup> Deum se appellari iussit, <sup>e</sup> Christianos persecuti Paganis instituit. Sub quo Apostolus Iohannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremisit, cunctos quoque, qui de genere Dauid erant, intefici iussit, ut nullus Iudæorum ex regali superesset origine.

Nerua, regnat anno i.<sup>f</sup> Vit imperio moderatus, æqualem se & s communem omnibus præbuit. Huius tempore Iohannes Apostolus ab exilio Ephesum redijt, atq. efflagitatus ab Asia Episcopis, Euangelium nouissimum edidit. M. V.

Traianus, regnat annis xix.<sup>h</sup> Iste mirabili virtute Romanum imperium, vsque in Orientem, longè lateq. produxit. <sup>i</sup> Babyloniam, & Arabiam cepit, & vsque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, <sup>k</sup> liberalis cunctis atq. tranquillus. Cuius interalia dicta, illud fertur egregiū, ut dum interrogaretur, quod nimiū circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. Simon Cleophas, Ierosolymorū Episcopus, huius tempore crucifigitur, & requiescit Iohannes Apostolus.

<sup>1</sup> Adrianus, regnat annis xxii. m. Iste Traiani gloria inuides, prouincias oriétis Persis reddidit, & Euphratē fluuium sine Imperij Romani posuit. Idem quoque Iudeos secundo effectos rebelles subiugat, urbemq. Ierosolymam restaurat, eaque ex suo nomine <sup>2</sup> Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur. Eras Basiliades Hæresiarcha agnoscitur.

Bauides Hæretarcha agnoscitur.  
Antoninus Pius, regnat annis xxii. Iste propter clemē-  
tiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Ro-  
mano, cautionibus incensis, cunctorum debita relaxauit: vn-  
de & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperiū Roma-  
ni orbis, cū Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo  
regnante q Valentinus, & Marcion Hæretarcha prodūtur, arq.  
Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

Anni ab orb. cœlesti  
VMCCCLXXV. b. n. 101

VMCCCLXXXVIII

VMCCCLXXXIX.

VMCCCCVII. scilicet

VMCCCCXIII.

VMCCCCXV.

VMCCCCXIX.

VMCCCCXXXII.

VMCCCCXXXV.

VMCCCCXL.

VMCCCCXLVIII.

VMCCCCXLIX.

VMCCCCLI.

VMCCCCLXVI.

<sup>a</sup> Antoninus minor, regnat annis xvii i. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ urbem, cum quadringébris milib. hominum cepit: De Parthis & Persis triumphauit. Eo regnante Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus, à quo hæresis Encratitarum, exorti sunt.

Cōmodus, regnat annis xi i. Iste luxuriæ multæ fuit. Sub hoc Theodotion Ephesius, interpres tertijs apparuit: atq. Irenæus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur insignis.

Ælius Pertinax regnat anno<sup>c</sup> i. Hic, supplicante Senatu, vt vxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuēs, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret inuitus.

Seuerus Pertinax, regnat annis<sup>d</sup> xvi i. Iste multa Bella feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, Britanniam bellando recepit, litterarum & Philosophiæ scientiam habuit. Huius tempore<sup>e</sup> Symmachus, interpres quartus, agnoscitur, Narcissus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandriæ studijs eruditur.

Antoninus<sup>f</sup> Caracalla, Seueri filius, regnat annis<sup>g</sup> vi i. Hic impatiēs libidinis fuit: nouercam suam vxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico quinta editio diuinarum Scripturarum inuenta est, cuius auctor nō apparet.

Macrinus, regnat anno<sup>h</sup> i. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis breuitate gesserunt. Nam post annū vnum, seditione militari, pariter<sup>i</sup> imperfecti sunt.

Aurelius Antoninus, regnat annis<sup>j</sup> iv. Hic dum obsecnissimè viuteret, & ipse tumultu militaris intercepitus est. Cuius temporibus sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabelius hæresiarcha oritur.

Alexander, regnat annis<sup>k</sup> xi i. Hic! Persas gloriofissimè regnos: et H. Iustus et alii vicit: ciuib. favorabilis fuit. Huius temporis Origenes Alexandriae claruit, & Romæ Vlpianus insignis Iurisperitus.

Maximinus regnat annis<sup>m</sup> iii. Iste primus ex militari corpore, absq. decreto Senatus, Imperator efficitur, & Christianos persequitur.

Gordianus, regnat annis<sup>n</sup> vi. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum interiit. Huius temporib. Zepherinus, testimonio Spiritu sancti in specie columbae super caput eius descendens, Römæ Episcopus ordinatur.

Philippus, regnat annis<sup>o</sup> vi i. Iste primus inter Imperatores credidit Christo. Huius etiam primo anno milleimus annus Romanæ urbis fuisse docetur expletus.

Decius, regnat anno<sup>p</sup> i. Huius temporibus S. Antonius monachus in Ægypto docetur exortus: à quo primū monasteria conditae sunt.

Gallus, & Volusianus eius filius regnant annis<sup>q</sup> ii. Nouatus, Cypriani Episc. Presbyter Romam veniens Nouatianam hæresin condidit.

Valerianus cum Gallieno regnant annis xv. Cyprianus primū Rhetor, deinde Episcopus martyrio corenatur. Gotthi quoq. Græciam, Macedoniā, Asiam, Pontumq. depulantur.

Anni ab Orb. e. 309  
Regn. Iosephi Cæsar. & regn. Valerianus  
Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vita con-

pulantur. Valerianus Christianis persecutionem mouens  
Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vita con-

nuit.

Claudius, regnat annis <sup>a</sup> xi. Iste Gothos Illyricum, Ma-

cedoniamq. vastantes superat. <sup>b</sup> Paulus Samosarenus hære-

siarcha agnoscitur.

Aurelianus, regnat annis <sup>c</sup> vi. Iste Romanorum Imperii

bellando penè ad fines priores perduxit, <sup>d</sup> qui persecutio-

nem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, &

sine mora occiditur.

Tacitus, regnat anno <sup>e</sup> i. Huius vitæ breuitas gestorum

nihil dignum historia prænotat.

Probus, regnat annis <sup>f</sup> vi. Iste militia strenuū, & civili-

tate preclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Roma-

nis restituit. Huius tempore <sup>g</sup> Manichæorum hæresis orta

est.

Carus cum filiis Carino & Numeriano regnat annis ii.

Carus, postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridē

castra ponens, i<sup>st</sup>itu fulminis concidit.

Diocletianus, & Maximianus regnauerunt annis <sup>h</sup> xx.

Diocletianus, diuinis libris adustis, Christianos toto orbe per-

sequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisq. inse-

triussit, dum sola purpura retro principes vterentur. Hi autē

Imperatores varia bella gesserunt. Persis vietis, recepta Me-

sopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priua-

ti vixerunt.

Galerius, regnat annis <sup>i</sup> ii. Huius imperij breuitas nihil

dignum historia contulit.

Constantinus, regnat annis <sup>k</sup> xxx. Hic Persis bellum pa-

rauit, ad cuius aduentum adeò trepidauerunt, ut supplices

occurserent, promittentes imperata perficere. <sup>l</sup> Christianus

quoque effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari,

& in honorem Christi basilicas construi. His temporibus

hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoque Concilium à

Constantino, ad condemnationem Arrij congregatur. Tūc

& Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus <sup>m</sup> Crux

Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reper-

ta est. Constantinus autem, in extremo vita sua, ab Eusebio

Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianū dogma con-

uertitur: heu, pro dolor, <sup>n</sup> bono vsus principio, & fine malo.

Constantius, & Constanus regnauerunt annis <sup>o</sup> xxiv.

Constātius crudelitate morum terribilis, à Persis multa per-

peffus est. Deinde Arrianus effectus Catholicos toto orbe

persequitur. Cuius etiam fauore Arrius fretus, dum Consta-

tinopolin, ad Ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide

dimicaturus, diuertens <sup>p</sup> per forum Constantini ad necessi-

riam cauſam, viscera eius repētē simul cum vita effusa sunt.

Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confes-

sione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in

Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus

artis Grammaticæ scriptor, ac <sup>q</sup> præceptor Hieronymi, Ro-

mæ illuſtris habetur. Antonius Monachus moritur. <sup>r</sup> Offi-

Andreæ, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transfe-

runtur.

Anni ab orb. c. 310  
VMDLXI

Iulianus regnat annis<sup>a</sup> xi. Hic ex clero Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum conuertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi templum Ierosolymis Iudeos reparare permisit, atque ex omnibus prouincijs Iudei collecti, non a templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terra motu, faxa ab imo fundamentorum excussa, longè lateque sparsa sunt. Igneus quoque globus ab interiori æde templi egreditus, plurimos eorum suo prostrauit incendio. Quo terrore reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum crucis apparuit signum. Iulianus autem contra Persas procedes, facta cōgessione, iaculo suscepit, interiit.

VMDLXII

Iouianus regnat anno<sup>f</sup> i. Qui, dum se ab exercitu Imperatorem legi consiperet, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum nomen Christi abieciimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij sceptra suscepit, firmataq. pace cū Persis, rediit: qui lege protinus data, Christianis priuilegia reddidit, ac templo Idolum claudi præcepit.

VMDLXXVI

Valentinianus, & Valens frater eius regnāt annis<sup>a</sup> xiv. Gotthi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed <sup>e</sup> Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholicis Arrianus cū omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus est ipsius. Tunc quoque Gilfulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tunc reperit litteras, & vtrique testamentum linguam in propriam transtulit. <sup>d</sup> Photinus quoque, & <sup>a</sup> Eunomius, atq. Apollinaris Hæresiarchæ eodem tempore agnoscantur.

VMDLXXXII.

Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis<sup>b</sup> vi. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. <sup>c</sup> Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam inuexit. Martinus, Episcopus Turinorum Galliæ ciuitatis, multis miraculorum signis effulsius.

VMDXC.

Valentinianus cum Theodosio regnat annis<sup>d</sup> viii. Syndodus Constantinopoli, cl. sanctorum patrum colligitur à Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus presbyter in Bethlehem toto mundo clarus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Ioannis Baptistæ Constantinopolin est perductum, & in septimo milliario ciuitatis humatum. Gentium quoque templo per totum orbem, iubente Theodosio, eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc intemerata manebant.

VMDXCIII.

Theodosius, cū Arcadio & Honorio regnat annis<sup>e</sup> xi. Per idem tempus Ioannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, quietiam, Theodosio consulente, de<sup>f</sup> Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

VMDCVI.

Arcadius, cum fratre Honorio regnat annis<sup>g</sup> xii. Huius temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia in-

KK signis

**VMDCXX.**

Annib orb. c. 1  
Anno 395. Vandalorum  
armis ad Hispaniam invadit  
et Hispanas et Gallias  
infectat. In Gallia  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCXXI.**

396. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCXLVIII.**

397. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

398. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCLIII.**

399. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCLXX.**

400. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCXXXVII.**

401. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

**VMDCCXIII.**

402. Vandalorum  
armis Hispaniam  
infectat. In Hispania  
victorius est, sed  
in Hispania vicit  
Gothus, quod  
Gothus Hispanias  
infectat.

signis habetur. Ioannes quoque Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicant. Per idem tempus <sup>b</sup> Donatus Epi Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expueas in ore eius, peremit, quem octo iuga boum ad locum incendi vix trahere potuerunt: ne ærem putredo eius corrumperet. Per idem tempus corpora sanctorum, Habacuc, & Michael Prophetarum, diuina reuelatione produntur. Gotthe Italianam deprædantur. Vandali atque Alani Gallias aggreduntur.

Honorius, cum Theodosio minore, fratri filio, regnat annis <sup>i</sup>xv. His imperantibus Gothi Romam capiunt. Vandali quoque, & Alani, & Suevi, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, aduersus Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cuius damnationem Concilium apud Carthaginem, ccxiv. Episcoporum congregatur. Hoc tempore Cyrus, Alexandri Episcopus insignis est habitus.

Theodosius minor, Archadij filius, regnat annis <sup>k</sup>xxvii. Vandali ab Hispania, ad Africam transiunt. Ibi Catholicae fidem Arrianae impietate subvertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, sua perfidiae molitur errorem: aduersus quem Ephesina Synodus congregata, eius impium dogma condemnat. Hoc etiam tempore Diabolus in specie Moysi Iudei in Creta apparet, dum eos per mare pede sicco ad terram reprobationis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui saluti sunt, confessim ad Christi gratiam conuertuntur.

Martianus regnat annis <sup>i</sup>vi. Cuius initio Chalcedonense Concilium geritur: vbi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Huius autem sexto imperij anno, <sup>m</sup>Theodoricus Rex Gotthorum cum genti exercitu Hispaniam ingreditur.

Leo maior, cum Leone minore regnat annis <sup>a</sup>xvi. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detestans, errore Dioscori heretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit heres Acephalorum. Chalcedonense Concilium impugnantum, qui ideo <sup>n</sup> Acephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam heres in introduxit, non inuenitur: cuius heres peste plurimi haec tenus orientalium languent.

Zenon regnat annis <sup>P</sup>xvii. Ab isto Acephalorum heres defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilij abdicantur. Iste <sup>q</sup> Zenon Leonem Augustum filium suum interficere querens, pro eo mater eius alium figura simile obtulit, ipsumq. Leonem occulte clericum fecit, qui in clero usq. ad Iustiniani tempora vixit. Per idem tempus corpus Barnabæ Apostoli, & Euangeliu Marthæ eius stilo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

Anastasius regnat annis <sup>f</sup>xxvi i. Iste Acephalorum erorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Euangelia quoque, tanquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Et tempore Fulgentius Episcopus in confessione Dei, & scientia claruit.

# CHRONICON.

III.

Anni ab orb.

claruit. Trasemundus Vandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos saeuit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneis iaculis Angelo immittente, visibiliter est combustus. Barbas quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto, statim aqua fontis illius, quæ fuerat ad baptizandum deportata, nusquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confessim ad Catholicam Ecclesiam abiit, & iuxta morem Euangeliæ fidei baptismū Christi suscepit.

VMDCXXIII.

Iustinus maior regnat annis <sup>a</sup> ix. Iste Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Huius tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris <sup>x</sup> captiua filia genitus, in Vandalis regnum suscepit: qui sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in regno suo faueret, antequam regnum susciperet, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisque proprias Ecclesias reformatre præcepit.

VMDCCLXII.

Iustinianus regnat annis <sup>b</sup> xxxix. Iste Acephalorum hæresin suscipiens, omnes in regno suo Episcopos <sup>x</sup> tria Chalcedonensis Concilij capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gaiana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patrius mirabilitè de Persis triumphauit. Qui deinde à Iustiniano in Africam missus, Vandalorum gentem deleuit. In Italia quoque Tottila Ostrogothorum Rex, à Narse Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina revelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ humatur.

VMDCCLXXIII.

Iustinus minor regnat annis <sup>b</sup> xi. Hic ea, quæ aduersus Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & <sup>c</sup> Symbolum cl. Patrum sacrificij tempore concinendum populo præcepit. Armenij tunc primum fidem Christi suscipiunt. Gepidae extinguntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bracarensis Episcopus, apud Galliciam prudentia, & doctrina Catholicæ fidei clarus habetur. Narse Patrius, postquam sub Iustiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superauit, Sophiæ Augustæ Iustini coniugis minis perterritus, Longobardos à Pannonijs inuitauit, eosq. in Italiam introduxit. Hac tēpestate Leouigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniaz regiones sibi belles, in potestatem suiregni, superando rededit.

VMDCCLXXX.

Tiberius regnat annis <sup>d</sup> vii. Longobardi, pulsis Romanis, Italiam adeūt; Gotthi, per Hermenegildū Leouigildi Regis filium, bifariè diuisi, mutua cæde vastantur.

VMDCCLXXXI.

Mauricius regnat annis <sup>e</sup> xxii. Suevi à Leouigildo Rege obtenti Gotthis subiiciuntur: ijdem quoque Gotthi, Recaredo religiosissimo principe prouocante, ad fidem Catholicam conuertuntur. Abaris aduersus Romanos dimicantes auro, magis quam ferro pelluntur. Ab Hunnis,

Anni ab orbis.

anno 511. &c. 512. &c.

VMDCCCIX.

Thracia occupatur. Hoc tempore Leander Episcopus in Hispanijs ad gentis Gotthorum conuerzionem doctrinam dei & scientiarum claruit.

Phocas regnat annis 511. Iste seditione militari Imperatore effectus, Mauricium Augustum & multos nobilium interfecit. Huius tempore Praesini, & Veneti per Orientem, & Aegyptum ciuale bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Prælia quoque Persarum grauissima aduersus Rempub. excitantur: à quibus Romani fortiter debellati, prouincias plurimas, vsque ad Euphratem fluvium, & ipsam, ut dicunt, Hierosolymam amiserunt.

VMDCCCXIII.

Heraclius dehinc quintum agit imperij annum. Cuius initio Sclavi Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Aegyptum, plurimasq. prouincias. In Hispania quoq. Sisebutus Gotthorum Rex quasdam eiusdem Romanæ militæ vrbes cepit, & Iudæos sui regni subditos ad Christi fidem conuertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in praesentem aram DCLIV. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclij, & k quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quatuordecim.

Residuum seculi tempus humanæ inuestigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Iesus Christus abstulit, dicens: non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, ne moscit, neq. Angeli celorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transiit: sicut sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim vnuquisque de seculo migrat, tunc illi consummatio seculi est.

**a** Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, augusta dicuntur, ab auctu, vel ab anum gestu, gusture. Dio etiam in Monarchia, Augustum dictum. ait, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea, quæ sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, inquit, eum Græci οὐεῖσθαι nominabant, scilicet cultu, & honore dignissimum. Cuius nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad ceteros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit propter summum, & amplissimum eorum imperium.

**b** Sic Eusebius, Victor, & alijs. Nicephorus, & Cassiodorus menses sex adjiciunt Clemens 1. Strom. an. 46. menses 4. die 1. Dion mortuus est, inquit 14. Calend. Septembbris, quo die primùm Consul factus fuerat vixitq. annos septuaginta quinque, menses decem, dies 26. Erat enim nono Calendas Octobris natus. Regnauit, postquam Victoria potitus est apud Actium, quatuor & quadraginta annos, diebus tredecimi exceptis. Verum Eusebius, & Isidorus eius Imperium numerant à morte Iulij Cæsaris.

**c** Septuaginta hebdomada, al. Septuaginta nouem. Vid. Dan. c. 9.

**d** Locus est insignis Danielis 9, quem Tertull. aduersus Iudeos multo aliter interpretatur, quam ceteri Chronographi, sic enim inquit: A primo anno Darij debemus cōputare quādo hæc visionē vidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleatur vsq; ad aduentū Christi.

Darius enim regnauit an. 19. Artaxerxes regnauit an. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit an. 24. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos réuicerat, & in Alexandria regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam applicauit. Post eū regnauit illic in Alexandria Soter annis 35. cui succedens Philadelphus regnauit annis 38. Huic succedit Euergetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes, an. 24. Item aliis Euergetes, ann. 29. Soter ann. 38. Ptolemaeus ann. 38. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto an. 13. Post Cleopatram Augustus alijs an. 43. Nam omnes anni Imperij Augusti fuerunt anni 56. Videlius autem quoniā quadragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post mortem Cleopatras imperauit, nascitur Christus. Et superuixit id Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diē nativitatis Christi & in annū Augusti 41. post mortem Cleopatras anni 437. menses 6. Vnde adimplentur 62. hebdomadæ, & dimidia quæ efficiunt annos 437. menses 6. in diem nativitatis Christi. Et manifestata est iustitia æterna, & vncius est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & prophætes, & dimissa

dimitissim peccata, que per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. Et infra. Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidiae hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natum, videamus quid alia 7. & dimidiae hebdomades, que sunt subdivisa, in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sunt adimpletae. Post enim Augustam, qui superauit post nativitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui succedit Tiberius Caesar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quinto decimo anno imperij passus est Christus, annos habens quasi 30. quem pateretur. Item Caius Caesar, qui & Caligula, annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Caesar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellavit Iudeos, & fuit anni 42. menses 6. Nam imperauit anni 9. atque ita in diem expugnationis sue Iudei impleuerunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudeis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & vncio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic vocationem, sicut est in Psalmis prophetatum. Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quæ passio huius exterminali intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad vesperam, à Moysè fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel cum interfecit, dicens ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis huius supet nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: ut adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta.

Hoc Tertullianus, verum Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, cum primum iuberet censum, descriptionemque fieri; hebdomadasque Danielis, ita ferè connumerat, vt Tertullianus, passimque Christum quinto decimo anno Imperij Tiberij, dum ageret annum 30. quamvis in annorum computatione discriberet inter eos. Eusebius vero ab vtroq. dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Danielis variarium in Hyrcano ultimo Iudeorum Sacerdotem completam, & hebdomadas facere annos 483. Ita in annorum ratione nihil est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compend. & inter nostros neotericos Finam, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctrin. uno Scrutinio scripturarum.

Adoptione intellige. Erat enim filius Iustus regis ipsius, & Cay Drusi Neronis.

Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudeos ei tantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicolaus ann. 22. mens. 7. dies 3. Sic Zonaras nisi quod dies 7. haberet.

De hoc ita Eusebius in Chron. Tiberius multos Re-

ges ad se, per blanditias evocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacan nobilissimam ciuitatem Cæsaream appellari iussit: Lege vero ex m.s. Cuius regno in prouinciam, verso, &c. Has de re scribit Tacitus, & Dion in Tiberio.

De die & anno mortis Christi, ratio Sanctorum sum sententie, vt apud Tertull. aduersus Iudeos, Clementem, & Eusebium, caterosque antiquos Patres, que omnia Onofrius Paganus Augustinianus in unum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. comment. in Fastos.

Dion in Tiberio Caligula cognomen propria huic datum scribit quod quā fuisse magna ex parte in exercitu educatus, caligis militaribus pro urbibus veteretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionē ab vsu caligarum vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.

Eusebius, Clemens, Nicephorus, & Cassiodorus ann. 3. mens. 10. Iosephus lib. 2. bellū Iudaici c. 10. ponit ann. 3. menses 6. Alter lib. 19. antiquit. c. 2. Extinctus est (inquit) Caius quarto imperij sui anno, minus mensib. quattuor. Tertul. aduersus Iudeos an. 3. men. 8. dies 13. ponit.

Gracene, an Hebraice scripsit Mattheus queri solet, Hieronymus in catalogo. Hebraicum, inquit Evangelium eius habetur usque hodie in bibliotheca Cæsariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. hist. Ecclesiast. c. 13. & lib. 4. cap. ultimo. Nazianzen. etiam Ireneus & Nicephorus ca. 45. lib. 2. restantur eum patet sermone Euangelium suum scripsisse.

Nicephorus agnoscit annos dum taxat 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Iosephus lib. 20. c. 10. antiqu. imperiis scribit ann. 13. mensibus 8. diebus. 20. Sicut Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Euseb. & Cassiod. numerant an. 13. menses 9. dies 28. Tertullia. annos 13. menses 7. dies 20.

Eusebius lib. 2. hist. Ecclesiast. c. 5. & 16. Niceph. lib. 2. c. 15. & 16.

Sic Eutropius, Sueton. Chronicum Gracum, Ado, alijs. Euseb. an. 14. mens. 7. dieb. 28. Epiph. an. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. an. 13. mens. 1. Dion Nicolaus vixisse ait an. 30. regnante 13. mens. 8. biduo minus. Petrus Orosius lib. 7. principatu inquiret acceptus est, mālitq. in eo annis nō plenis 14. Tertull. contra omnium sententiam undecim tantum annos mens. 9. dies 13. ponit Cassiod. an. 13. mens. 7. dies 27.

Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed cū alia huic simili, ad quem alludens, dicebat, se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiosè, & Sueton.

Ita Niceph. lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. aduersus viuperatores vita monastica. Res gestas Petri cū Simone Mago conscripsit Linus Thuscus.

Mores & mortem Seneca ita describit Dion in Nerone, nescio an vere & vtraq. maximè aliena fuisse à viro philosopho: Quum enim Tyrannidem, inquit, improbareret, Tyranni preceptor erat: quumq. insultaret q̄s, qui cū principibus versarentur, ipse à palatio nō decedebat: assentatores derectabatur, quum ipse Reginas coleret, & libertos: diuites reprehendebat is, cuius facultates erant aureorū tricies centena milia: quīq. luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes & pares inter se, in quibus canabat. Mortuus deniq. est, contra quam philosophum decebat, animo abiecto, atq. inservilio.

Ante Vespasianum imperauerunt Galba, Otho, & Vitellius annū yū mens. 9. teste Eusebio: qui propterea forte etiam

ab Isidoro omittuntur, & ab Orosio, quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quam comedia cuiuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione, Galba imperauit menses 9. dies 13. Otto dies 90. Vitellius annum vnu dieb. dece exceptis. Ex Clemente vero, Galba menses 7. dies 6. Otto menses 5. diem vnum, Vitellius menses 7. diem vnum.

\* Eusebius, Nicéphor. Chremicon Gracum, & Cassiodorus annis 9. mens. 1. 1. dieb. 2. Epiphanius annis 9. mēs. 7. diebus 1. 2. Dion annis 10. diebus sex minus: sic & Zonaras. Orosius nono principatus anno profluvio mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11. regnasse. Cedrenus annis 10. dieb. 8.

\* Sic Eusebius: Titus Iudea capta, & Ierosolymis subuersis, sexcēta millia virorū interfecit. Iosephus retoscribit undecies cētēna millia fame, & gladio perīsse. & alia centum millia captiuorum publicē venundata: hęc Eusebius.

\* Suetonio & Dioni regnauit annis 2. mensibus totidē diebus 20. Eusebius annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2. mens. 8. diebus 20. Nicéphoro, Cassiodoro, Beda, & alijs annis 2. mens. 2. Epiph. ann. 2. mens. 2. diebus 2. cum Isidoro Orosius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus ann. 3.

\* Dion in huius vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quem diu principati tenuit, nullū interficiūs sit sed nec alius quisquam sibi eius imperio morte affectus est. De criminis impietatis nunquam cognovit, neq. permisit alijs, vt cognosceret: Nemo enim, inquit, iniuria me afficerē aut insequi cōrūmelia potest, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero qua falso de me dicuntur, prorsus negligo.

b Suetonius memorabilem, inquit, meritoq. laudatam vocē dedit: Amici diem perdidit.

c Euseb. annis 15. mens. 5. sic Epiph. Cassiodor. & Nicéph. Suetonius simpliciter decimo quinto imperij anno mortuū asserit. sicut Orosius. Dion Nicolaus regnauit, inquit, an. 15. dieb. 5. Zonaras an. 15. mensib. 11.

d Eusebius: Primus Domitianus Dñm se. & Deū appellari iussit. Idem Dion. Suetonius: pari, inquit, arrogātia, cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolā, sic cōcepit. Dominus & Deus noster, sic iubet: vnde institutum posthac, vt ne scripto quidē, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter.

e Hac fuit secunda Ecclesia persecutio: prima enim fuit sub Neroni, de qua Eusebius lib. 3. historia Eccles. c. 13. & Aug. lib. 1. c. 5. de ciuit. Dei, & Paulus Orosius lib. 7. & Alex. Monachus libello: eis ēvpeōiv t̄s ὥωνοις γαύρ̄, qui in biblioteca mea est nondum editus.

f Eusebius anno uno mens. 4. Sic Nicéphorus, Cassiodorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras. Diō, Eutropius, Beda, Ado, & alijs 9. dies adiūciant.

g Mores huius elegi: Xiphilinus ex Dione depinxit: statuas, inquit, aureas, aut argēteas sibi fieri vetuit, bonaq. quæcūq. adhuc inuenta sunt in palatio, restituit iis, quibus ea Domitian⁹ per iniuriā ademerat. Ciuiibus Romanis, qui in summa forent egestate, agrū dedit, ad auctorū sexcēta millia, eius agri emptione, ditissimeq. quibusdā viris Senatorij ordinis imperata. Quumq. egeret pecunia, magnū numerum vestium, multaq. vasa argentea, atq. aurea, & reliquam supellestilem, non modo de priuatis suis, sed etiam de principalibus rebus, multa etiam prædia multasq. domos, atq. in summa omnia, p̄ter ea, quæ necessaria erant, vendidit. Neq. vero in pretijs harū rerū sordidus, sed in hoc ipso benignus erga multos & liberalis fuit. Hac Dion, qui & alii ad-

iungit, qua summam huius virtutis moderationem arguit.

1 Sic Epiphanius, Chronicō Gracū, Orosius, cū alijs. Euseb. an. 19. mēs. 6. vt Nicéphorus, & Zonaras, Clemens, d. 47. 19. mēs. 7. diebus 15. Adione, Eutropio, Beda, Cedrenus, & Adone ponūtur anni 19. mēs. 6. dies 15. vt & a Cassiodore.

2 In alio m. serai: Asiā, Babyloniā, & Arabiā cepit: Eusebius ita: Traianus, vīcto Rege Decebalo, Daciā fecit prouincia. Heberos Sauromatas Afrāenos (le ge Adiabenos) Arabes Bosphoranos, Colchos in fidem accepit, Seleuciā & Ctesiphōtē & Babylonē occupauit. Quod autē pro Afrāenos Adiabenos legam facit Diō apud Xiphilinū, qui ait, hūc Adiabenem cīmē, que pars Assiria ad Nīnū pertinuit, in potestate suā redigisse. Fuit autē Traianus, vt est apud Xiphilinū, a Nerva Caesar & Imperator factus, quā tamē ipsi propinquū nō defessent. Neq. enim illi cā- tūctionē sanguinis anteposuit publicē vtilitati: Neq. rursus tā deterruit quod Traianus homo Hispanus, nec Italus era, nec Italicus, quodq. ante eū nemo alterius nationis Imperiū Ba- manorū obtinuerit, de Traiano prater alios ex antiquis scri- psere: Dō, Sextus Aurelius, Eutropius, Sextus Rufus, Annius Macell. lib. 1. 4. Plinius in panagyrīco, & lib. 1. epistolarū.

3 Postquā (inquit Dion) Romā venit, multa fecit ad emendandū, corrīgēndū q. statūm Reip. atq. in gra- tiā bonorū, quorū in primis curā gessit: nā ciuitati bus Italīa multa largitus est, ad educationē libero rū in quos magna beneficia contulit. Et mox: Tra- ianus, inquit, nulli inuidiebat, perdebatq. nemine: bonos omnes ornabat honorib⁹, & dignitatibus augebat, ex quo siebat, vt neq. timeret quēquam, nec haberet odio. Nullā fidē habebat calūniatori- bus, nulla ira tenebatur, abstinebat ab aliena pecu- nia, non minus quām ab iniquis cāribus, magnos sumptus fecit, belli pacisq. temporibus multa eaq. apprimē necessaria ædificauit. Lege apud cūdem plura, quā huius virtutis vitamq. commendant.

4 De hoc ita Spartianus: Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picētibus, posterior ab Hispanēibus. Siquidem Adria ortos maiores suos, apud Italicam Scipionum temporibus resedisse, in libris vitę suę Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Elīus Adrianus, cognomento Afer, fuit cōsobrinus Tra- iani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. Dion, quod erat municeps Traiani dicit.

5 Sic Eusebius, Orosius, Nicéphorus, alijs. Dion, & Zone- ras. ann. 20. mens. 9. Eutropius ann. 21. mens. 10. dieb. 20. tā ita Cassiodorus, nisi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann. 21. mens. 11. vt Spartanus, Cedrenus an. 24.

6 Dion, Elīam, inquit, Capitolinam appellauit, & coloniam deduxit: & vbi templum Deifuerat, alterum Ioui ædificari curauit, Iudeis grauitate fe- rentibus, quod externa gentes in sua vrbe habita- rent, sacraq. peregrina in ea fierent.

7 De Basiliide heretico Euseb. li. 4. his. Eccles. c. 7. & Ir- naus lib. 1. c. 27. August. de heresib Nicéph. diuersis in locis.

8 Sic Epiphanius: Eusebius vero ann. 23. mens. 3. Orosius & ex eo Ado Viennensis annis 20. & non plenis tribus imperiis tradunt, Eutropius 23. integrōs agnoscit, vt Chronicō Gracum. Nicéphorus 22. tantum, mens. 3. Libellus de vitis Imperatorum nupēr sub Aurelii Victoris nemine Antwerpia editus 20. dum taxat agnoscit: contra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.

9 Fortelegēdūm ex Euseb. & Paulo Orosio li. 7. c. 9. V2- lētinus & Cerdō magister Marcionis. Quādis cōf

<sup>a</sup> ex eisdem Euseb. li. 4. hist. Eccles. c. 10. Marcionem & Cerdonem, ad eum tempore Romae peruersa sua dogmata disseminasse.  
<sup>b</sup> eis cognimento Philosophus fuit vir bonus, ut ait Dion, quippe in quo nibil facti, simulatique inesset. Hunc Orosius annis 14. tantum imperasse ponit. Euseb. Beda, & Ado, ann. 19. vero s. Niceph. ann. 19. mens. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.

<sup>c</sup> De hac heresi vide Eusebium lib. 4. cap. 27. hist. eccles. & Irenaeum lib. 1. aduersus heres. cap. 9. dicunturque Encratite quasi continentes, postea Seueriani à Seuero Tatiani successore appellati. De quibus vide præterea Nicephorum lib. 4. Eccles. hist. cap. 4. & cap. 11.

<sup>d</sup> Sic Eusebius, Orosius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alij. Eutropius vero ann. 12. mens. 8. Dion. ann. 12. mens. 9. dieb. 14. et Clemens & Zonaras, Cedrenus. 14. dies omittit.

<sup>e</sup> Euseb. Epiphanius, Nicephorus & alij 6. tantum menses ponunt, Eutropius 8. dies. Dion 57. vt etiam Zonaras, & Cedrenus.

<sup>f</sup> Ita Eusebius sed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque vxoris Augustæ appellationem recepit, & de filio dixit: quem meruerit.

<sup>g</sup> Ante Seuerum Pertinacem, ponendus erat Didius Salvius, Julianus, qui ut tradit Dion, imperavit dies 66. seu, ut Eutropius, & Orosius, mens. 7.

<sup>h</sup> Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, alijque penè omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion, annis. 17. mens. 8. dieb. 3. Zonaras in Dione annos legis. 16. in diebus, & mensibus eius aliquipar. Cedren. ann. 17. mens. 8.

<sup>i</sup> Tempore Titi Cn. Iulius Agrippa primus Romanorum Britannia circumfusam vndiq. mari cognovit. Dion in Tito. b De Symmacho. Euseb. lib. 6. eccles. hist. cap. 13. ubi de Narciso, & Origene celebris fit mentio.

<sup>j</sup> Antoninus Caracallus dictus, ut scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penulae. Id barbarum discissumque, & confutum erat ex multis partibus, eaq. induitus erat semper, ex quo Caracallus cognominatus est: ius sitque militibus, ut se eodem genere vestis induerent, vide Eutrop. & alios. Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Eusebio & Dione, & alijs.

<sup>k</sup> Sic Epiphanius, Nicephorus, & alij. Spartanus & Cedrenus ann. 6. vt Euseb. s. Eutropio. Orosius in imperio māsse, aut annis non plenis. 7. Dion. 6. mens. 2. diebus aliquot.

<sup>l</sup> Ita Euseb. Niceph. Orosius, alij. Dion & Zonaras anno. 1. mens. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. mens.

<sup>m</sup> pesimè Cedrenus ann. 8. & alij. Cedrenus ann. 8. & alij.

<sup>n</sup> Euseb. Chronico: Macrinus occiditur in Archedaide: Herodianus, in Chalcedone Bitynie vrbe. Verū Diō de eius morte sic habet: Chalcedonē nauigauit, ibi, remansit: ed venerie milites missi à Pseudantonino, a quibus comprehensus perductus est in Cappadociā: ubi postquam intellectus suum captum esse, deiecit se ex vehiculo (nec enim vinctus erat) fregitque humerum: nec ita multò post occisus est.

<sup>o</sup> Ita Euseb. Nicephorus, Orosius, alij. Eutropius ann. 2. mens. 3. Dion, ann. 3. mens. 9. dieb. 4. Herodian. ann. 6. Zonaras & Cedren. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.

<sup>p</sup> Euseb. Chronico: Antoninus Romæ occiditur tumultu militari cū matre Semasyra. Semiamira, Læpidus, Soenida, Herodianus, Semea, Eutropius.

<sup>q</sup> Sic plerique orantes: unus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dies 8. Cedrenus ann. 13. mens. 8. Zonaras 10. tantum annos habet.

<sup>r</sup> Euseb. in Chron. Alexand. Xerxē Regem Persarū glorioissimè vicit, ubi ex Læpidio & Herodiano, Artas-

xerxē videtur legendum, sicut & in Orosio, & Cassiodoro. Sic Eusebius, Niceph. Chronicon Gracum, & alij. Eutropius ann. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedrenus, nescio quomodo, ann. 6.

<sup>s</sup> In alio erat: militari cohorte: verū censui legendū: ex militari corpore, auctoritate Eusebū: sic enim inquit, primus ex corpore militari, & aliorum codicū.

<sup>t</sup> De hac persequitione præter alios scribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus τοις ἐφέρεται εὐαγγελίον.

<sup>u</sup> Ita Eusebius, Niceph. Paulus Eutropij interpolator, Orosius, atque alij omnes.

<sup>v</sup> In alio m. s. est Flauianus, verū id lego Zepherino accidisse apud Eusebiū lib. eccl. hist. c. 21. & apud Niceph. lib. 5. c. 26. Id est Fabiano euensis refert. Aymō lib. 6. c. 10. In m. s. etiā ubi Flauianus legitur post dictiō ordinatur, adij citur: Licet quidā hoc veri⁹ de Zepherino adfirmēt.

<sup>w</sup> Sic Eusebius, Nicephorus, Orosius, Cedrenus alijq. tene omnes: Zonaras à quibusdam traditum ait annos 5. imperasse à nonnullis 6. & totidem menses.

<sup>x</sup> Sic Chronicon Gracum m. s. Eusebius vero, Nicephorus, Ado, & alij annum unum ponunt, & 3. menses Eutropius ipsum cum filio imperasse tradit biennio: Orosius triennio: Cassiodorus biennio, mensibus 4.

<sup>y</sup> Beda ac ceteri ferē omnes 4. menses adiiciunt. Nam quod in Nicephoro legitur imperasse uno dum taxat anno, & mensibus 4. sine mendo non puto: vt liquet ex enumeratione Consulum, apud Cassiodorum.

<sup>z</sup> De Nouato heretico scribit Eusebius lib. 6. eccles. hist. cap. 33. & Pacianus epistola tertia ad Symphor. & Socrates lib. 4. cap. 23. qui in concilio Rōmano condemnatur: vt constat ex Euseb. lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cypria. lib. 2. epist. 1. & lib. 4. epist. 2.

<sup>aa</sup> Sic & in Euseb. scribendū testis est Zonaras, in Claudio: pro quo nuns legitur ann. 1. mens. 9. vt in Nicephoro. Eutropius intra biennium morbo perisse ait.

<sup>bb</sup> De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. hist. Eccles. c. 2. s. Epiphan. heres. 69. & in concilio Antiocheno coniunctus est. Aymon. lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.

<sup>cc</sup> Ita Cedrenus: verū Eusebius, Nicephorus, Orosius, Eutropius, & Zonaras imperio sex annos potuit tradunt, paucis mensibus exceptis.

<sup>dd</sup> Eusebius in Chronico sic habet: Aurelianū cū aduersus nos persequitionē mouisset, fulmen irixa eū, comitesq. eius ruit: ac nō multō post inter Constantopolin, & Heracleā in Cænophorio via veteris occiditur. Flavius Vopiscus ita: cum iter faceret apud Cænophorium mansionē, quæ est inter Heracleā, & Byzantium, malitia notarij interemptus est. Vide præterea de eius morte Euseb. lib. 7. eccles. hist. cap. 26. Aymon. lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis interisse scribunt.

<sup>ee</sup> Ab alijs sex menses ei assignantur, à Cedreno anni. 2.

<sup>ff</sup> Menses 4. Euseb. Niceph. Eutropius, Orosius, alijq. adiiciunt. Zonaras non integris sex annis imperasse scribit.

<sup>gg</sup> De heresi Manichaorum à Mane Perſa exorta scribit Euseb. lib. 7. eccles. hist. cap. 25. Hilarius de Trinitate lib. 6. Cyrillus Catechis. 6. Epiphan. heres. 66.

<sup>hh</sup> Euseb. Chronico ita habet: Carinus prælio victus apud Murgū occiditur: Vopiscus apud Murtium.

<sup>ii</sup> Sic Eusebius, Niceph. Orosius, alij. Cedrenus 22. Aurelius Victor. 25. non sine mendo, vt liquet ex suppuratione Consulum, in Cassiodoro.

<sup>jj</sup> Euseb. Chronico, Galerius, inquit, biennio Au-

gustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.

<sup>a</sup> Eusebius, Beda, & Ado 10. menses addunt. Nicephorus 31. annos habet. Chronicum Grecum m.s. 30. ann. & mensem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus trigesimo tertio imperij anno mortuam scribit. Anteius etiam Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentariu, & Galerium Maximum, & Alexandrum.

<sup>b</sup> De baptismis Constantini prater Eusebium, & Zonaram, initio tomis 3. scriptis copiis Cedrenus, in eius vita. Quid fuerit a Sylvio sanctissimo Roma Papa baptizatus septimo imperij sui anno, & a lepra liberatus, refert Niceph. lib. 7. cap. 45. Ambrosius vero de obitu Theodosij, quod in vita extremo baptismi gratiam obtinuerit, affirmit. Idem testatur Alexander Monachus lib. ad inuentione salutifera crucis; quem Nicomedia obiisse ait, hoc opportunè adeptum, ut in Iordanis, quod summopere desiderauerat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, ut auctor est Nicephorus lib. 8. cap. 54. quibus consentiunt Ruffinus, Oros. Cassiodor. & alijs.

<sup>c</sup> An crux, in qua salus nostra, vitaq; auctor peperit, haberit quatuor brachia: & an corpus Domini nostri, quatuor fuerit clavis transfixum, disputat pie & eleganter Lucas Episcopus Tudensis Hispanus aduersus Albigenses, quem m.s. in bibliotheca habeo. De eius inuentione Alexander Monachus nondum editus, qui apud me est Graec m.s.

<sup>d</sup> Hanc sententiam docte. refellit Cedrenus in compendio histor. in vit. Constantini.

<sup>e</sup> Sic Orosius, Niceph. Cedren. & Chronic. Grecum. Hieronymus in suo ad Eusebium Chronicō, menses. 5. diesque 12. addit. In Adone ponuntur anni 18. mens. 5. dies 14.

<sup>f</sup> De morte Arrij Ruffinus lib. 10. eccl. hist. cap. 13. & Cedren. cum Epiph. lib. 2. contra heres sic inquit: noctu Arrius ad sellam progressus, necessarij oneris deponēdi gratia, crepuit, quēadmodū & ludas quondam. Idem Theodoretus lib. 1. eccl. hist. cap. 14.

<sup>g</sup> Hieronymus Donatum vocat praeceptorem suum multis in locis; presertim in commentarijs in eccl. cap. 1. in illud: quid est quod fuit: & in Apologia, aduersus Ruffinum. Et scripsisse commentarios in Virgilium ait.

<sup>h</sup> Postea Melphino Andrea Apostoli translatā sunt. Caput Pio secundo Romanum allatum, & in basilica D. Petri collocatum.

<sup>i</sup> Consentit Nicephorus, & Chronicum Grecum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 8. regnasse traditum ait. Orosius. 1. ponit imperij annum, & mens. 8. Paulus Diaconus 3. imperij anno extinctū afferit.

<sup>j</sup> De morte Iuliani varie sunt opiniones, ut est apud Niceph. lib. 10. cap. 24. & Hieronym. in additionibus in Chronicum Eusebii, & Zonar. lib. 3. & Cedrenum, & Aimonem de Christianarum terum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c. 30. Itaque postquam à Cesiphonte castra morit, dolo cuiusdam transfugient deserta perductus, cum vi sitis, & ardore Solis, atque insuper labore arenarum confectus, periret exercitus. Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incantias euagatur, ab obvicio quodam hostiū equite, conto iactus, interiit.

<sup>k</sup> Menses. 8. Hieronymus, & Orosius. 9. Niceph. Cedrenus amplius 15. dies ponunt. Chronicum Grecum mens. 10. dies. 15:

<sup>l</sup> Cedrenus ait edictum per totum Romanum imperium emisisse, idem Niceph. lib. 10. cap. 39. Ammianus Marcellinus. Christiana legis studiosum fuisse afferit.

<sup>m</sup> Sic & Chronicum Grecum exinde evocat, nquit, pueris & auctōs delectates evadentes, ētū id. Niceph.

ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio manegait annis 11. Cedrenus Valentianum 11. annus imperij, Valentem, postea triennio, scribit.

<sup>n</sup> In alio m.s. erat, sed Fridigernū Alaricus superēs: verū corrupte, vi constat ex Europio in Valente, qui Alaricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat. Europius lib. 12. in Valente, Vlfias Episcopus Ariates qui moratus sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio & Aetio Arianiis. Niceph. lib. 11. cap. 48. cum vocat Vlpibalem, Rodericus Toletanus in sua historia Gudilam lib. 2. cap. 1. Ado Vlfiam. Sunt qui Gufiam, & Gufiam.

<sup>o</sup> Concilium Syrmense aduersus eum congregatur Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. cap. 5. A Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.

<sup>p</sup> Ruffinus lib. 10. cap. 25. Augustin. lib. de here. cap. 54. hieronym. in 4. Osea. Aduersus eum scriptis Basilius, & prius Concilium Constantinopolitanum in eum est habuum Damaso P.M. De heresi Apollinaris, est apud Augustin. here. 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.

<sup>q</sup> Concordat Orosius, Prosper, Paulus Diaconus, Zonaras, & alijs. Ado 7.

<sup>r</sup> De Priscilliano vide D. Augustinum lib. de heresi, heres. 7. & hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo: Leonē Papam epist. 93. Seuerum Salpitiū lib. 2. eccl. historie. Concilium Toletan. 1. & Bracarense: ubi eius errores, & imprias recensentur.

<sup>s</sup> In alio exemplari 9. sed 3. scribendum existimo ex supputatione Coss. qui apud Cassiodorum recensentur. Prosper 7. tantum ponit In Etymologiarum m.s. codd. nunc 6. nunc 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.

<sup>t</sup> Conuenit Prosper, & ipse in etymologijs. Europius lib. 13. mansitque in imperio annis vndecim, cum iam in Orientis partibus sex annis, Gratiano largiente, & simul imperante regnasset. Idem Paulus Orosius lib. 7. cap. 35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in princip.

<sup>u</sup> De isto Eugenio Grammatico, & litterarum doctore, postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Iohanne autem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11. cap. 32. & 19. & Prospersum cum Zonara, & Paulo Diacono lib. 13.

<sup>v</sup> Ita Prosper, Cassiodorus, Sigibertus, & Tudens. Nicephorus addit mēs. 3. Cedrenus, & Chronicō Graci 14. annos ponit. Epitome Chronicorū Seueri cognomēti Salpitiū, qua apud me est m.s. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 36. post patris excessum 12. annis regnasse affirmit.

<sup>w</sup> Ex Sozomeno lib. 7. cap. 25. constat Sanctum Donatum Eudrea, in Epiro fuisse Episcopum, & Nicephorū lib. 12. cap. 45. vbi Eurea, in Epiro dicitur Episcopus.

<sup>x</sup> Ita Cassiodorus, Tudens, Ado, & ipse in Etymologijs. Sigibertus annum vnum detrahit: Prosper vnum adicet.

<sup>y</sup> Ita Cassiodorus, Paulus Diaconus, Tudens, & alijs. Sigibertus tradit eum utriusque regno solum 3. annis imperasse, posteaq; sibi Valentianum Placida amitesue, ex Constantio filium adsciuisse, cum eodemq; alijs 24. annis regnasse, qui simul collecti nostrum numerum explent, Prosper 30. annos ponit. Beda 2. 6. Martinus Polo 2. 7. vt noster hic.

<sup>z</sup> Ita Paulus Diaconus, Sigibertus, Tudens. & alijs. Cassiodorus cū Cedreno 7. Ado Viennensis. Martianus, inquit, Imperator obiit sexto imperij sui anno, sexto mēse completo.

<sup>aa</sup> In alio m.s. Theudoricus, August. & Sigibertus, Theudoricus, similiter Ado Viennensis, Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 8. Theudoricus.

# CHRONICON.

& annales Greci ann. 4. Zonaras ann. 4. mens. 10. dies 5.  
Niceph. ann. 5. Siegbert. & Tudes. ann. 6. De varietate an-  
norum Tiberij, Continus in notis ad Nicephori chronologiam  
differt.

<sup>e</sup> Concordat Sigebertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20. mens. 4. Cedr. an 20. mēs. 3. die. 2. Palmerius an. 20 sic Zonaras, & ipse Niceph. eccl. hist. similiter Pōponius Letus.  
<sup>f</sup> Leandri viūā describit. D. Isidorus libello de viris illustribus.  
<sup>g</sup> Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudens, & alij. Onuphrius ann. 8. mens 4. dieb. 9.

<sup>h</sup> *Antiquis quattuor aurigantū teste Cassiodoro, factio-*

nes à colore nominatae fuere, Veneta, Praesina, Aiba, Rosea, quibus, ut scribit Suetonius, duas alias addidit Domitianus, alterum aurati, alteram purpurei panni. Igitur id genus hominum sedentiorum à coloribus nomina accepit. Xiphilinus enim Caligula tradidit huic Imperatori aurigam quendam, à colore vestis viridis, Praesinū appellatū, maximè in delicis fuisse.

<sup>i</sup> Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus fidei Catholicae propagator, & cultor acerrimus, Gundimari Regis successor Concilium quartum Toletanum, qua magna synodus appellatur, congregauit: ubi cap. 5. 5. diuinitatib. religiosissimi Principis Sisebuti Iudeos ad fidem Christianam coactus fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura rerum scripsit.

<sup>k</sup> In alio m. serat quinto: verum male cum ex 1. fid. ipso in historia Gotthorum constet, Sisebutum Heraclij anno 2. ad publica gubernanda euctū. Obserua autem esse quosdā, qui existimant, fidiorum bis Chronicon suū edidisse, primò usque ad annum quintū Heraclij, & quintū Sisebuti, nō pē ad annū mundi 581. t. 4. deinde vero additis ann. 13. usq. ad 18. Hera-

clij, & 7. Saintil. nepe ad annum ab orbe condito 5827. In multis exemplarib. primum inuenio conclusionem huius Chronicis: In exemplari autem Sorienti, quod omnium antiquiss. est, duplex eius conclusio legitur, prior quidem, quibus posuimus, posterior vero hoc modo: Heraclius dehinc 18. agit imperij annos, cuius initio Sclavi, &c. Fiunt igitur ab exordio mundi usque in praesentem etiam 665. hoc est in anno 18. imperij Heraclii, & 7. religiosi

Principis Saintilani 5826. Residuum seculi tempus, &c. ut supr. Vaseus lib. 1. annalium hispanicorum capit. 4. affirmat se inuenisse Chronicon Isidor. vsq; ad 5. annum Saintilani, qui fuit annus Domini 626. Est etiam apud me Chronicon Isidori m. s. diuersum ab omnibus alijs conclusione habens. Verum de hac duarum editionum opinione dicam

quod sentio: Existimò Chronicò hoc D. Isid. semel dñs taxat ab  
ea euulgatū fuisse, cùm in prefatione dicat ( vi in antiquiss.  
quibusq. & emendatis imis exemplarib. legitur) se scribere  
vñq. ad Sisebui temporā aliquot yero annis post, librum Ety-  
mologiarum ab eodem fuisse conscriptum in cuius lib. 5. cap.  
37. vñque ad 5. (alias 7.) Saintilani annum, & Heraclij

18. progeditur. Nam illud certum est, Isidorum ultimo librum  
Etymologiarum ad Braulionis Cesar Augustani petitionem  
scripsisse, ut testatur D. Illefonius in additione virorum illustri.  
Scriptum quoq. inquit, ultimo, ad petitionem Braulio-  
nis Cesar Augustani Episcopi, librum Etymologia-  
rum; que cum multis annis conaretur perficere,

inxpleto opere, diē extreūmū yisus est clausiss. Idem affirmat Brantio ipse in eius vita, aitq; opus hoc relictū fuisse titulis, non libris distinctū, quod postea ab ipso factū est. Puto itaq; conclusionem, que est in Etymologis, ab aliquo in Chromēcō translatā, & vici sim Chronicē in Etymologias, & in Chronicō legendū vsque ad 5. Sisebuti annū, in Etymologis vsque ad 7. Suinilani. Hec mihi occurram: qui se-  
cū sensit non reūrū eius coniecturam.

READING IN JEAN GENOISSE - ROMA-DIVI

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### de Viris Illustribus

LIBER.

## PRAEFATO.

**Q**uamuis superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos scriptores, doctissimi annotetur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

**a** Superius, id est, in Hieronymo & Genesio.

- I Sixtus Papa Romanus.
- II Macrobius Diaconus.
- III Philastrius Episcopus Brixien.
- IV Theodorus Episc. Mopsuestenus.
- V Osius Episc. Corduben.
- VI Toranius Rufinus presbyter Africae.
- VII Verecundus Episc. Africanus.
- VIII Victorinus Episcopus.
- IX Itatius Episcopus Gallicæ.
- X Eusebius Episc. Dorolitanus.
- XI Cerialis Episcopus Castellanen.
- XII Ferrandus Diaconus Carthagin.
- XIII Petrus Episcop. Ilerden.
- XIV Marcellinus presbyter.
- XV Itatius Clarus Episc. Hispanus.
- XVI Siricius Pont. Romanus.
- XVII Paulinus presbyter Mediolan.
- XVIII Proba vxor Adelphij.
- XIX Ioannes Chrysostomus Episcop.
- XX Sedulius presbyter.
- XXI Possidius Episcop. Africanus.
- XXII Primasius Episcop. Africanus.
- XXIII Proterius Episcop. Alexandrinus.

## Cap. I.

**S**IXTUS<sup>a</sup> Episcopus Romanus, urbis & Martyr, composuit ad instar Salomonis librum Proverbiorū, tam breui eloquio, ut in singulis versiculis singulæ explicitur<sup>b</sup> sententiæ. Cui quidem

- xxiv Paschasinus Episcop. Siciliensis.
- xxv Julianus Pomerius.
- xxvi Eugipius Abbas Lucullanensis.
- xxvii Fulgentius Episcopus Ruspen. in Africa.
- xxviii Eucherius Episc. Lugdun. Fraciz.
- xxix Hilarius Episcop. Arelaten.
- xxx Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
- xxxi Justinianus Imperator.
- xxxii Facundus Episc. Hermianen.
- xxxiii Justinianus Episc. Valentinus.
- xxxiv Justus Episc. Vrgellitanus.
- xxxv Martinus Episc. Dumiensis.
- xxxvi Auitus Episcop. Viennenis.
- xxxvii Dracontius.
- xxxviii Victor Episcop. Tunnenis.
- xxxix Ioannes Episc. Constantinop.
- xl Gregorius Papa Romanus.
- xli Leander Episc. Hispal.
- xlii Lucinianus Episc. Carthagin.
- xliii Seuerus Episcop. Malacitanus.
- xliii Ioannes Episc. Gerunden.
- lv Eutropius Episc. Valentinus.
- lx Maximus Episc. Cæsarugstan.
- lx Hæstenus Isidorus.
- lx Hinc Braulio Episc. Cæsarug.
- lxvii Isidorus Episc. Hispal.

opusculo hæretici quædam contra Ecclesiasticam fidem inseruerūt, quò facilius sub nomine tanti Martyris, peruersorū dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui Catholicum sese meminit, probando legat, &c, quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eundem librum ab hæreticis, non à Sexto, fuisse dictatum. Refel-

Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

a. Vd primus anns Christi. 117. Vel secundus ann. 257.  
b. & qui sequuntur tredecim usque ad Marcellinum, ex  
rario exemplari Fontis sancti, apud Galistam Cauriensis  
duces descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui  
ab Oficio in piebant, & ex ipso, & Marcellino unum fecerant  
caput.

b. Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronymus ad Ctesiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iouan. in quo deceperat Ruffinus, & retractat Augustinus.

c. Ab hereticis ait Gela sius 15. distincte.

### Cap. II. pluribus distincti

**M**Acrobius<sup>a</sup> Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamento aduersus versutias hereticorum capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filii Dei adventu, eius Incarnatione, sive Passione, Resurrectione, & Ascensione in caelos, parique modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudaeorum. Deinde subiecit etiam cetera ad utilitatē vitæ, & disciplinæ religiosis pertinentia, omnia haec in centum distincta capitulois.

<sup>a</sup> Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hereticus, Donianus, sive Montensis.

### Cap. III. pluribus distincti

**P**Hilastrius Brixiensis Episcopus, hic<sup>a</sup> longe ante beatissimum Augustinum editum librum de heresis, singulas quasq. demonstrans, sive quæ in populo Iudaeorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, sive quæ post Domini Adventum Salvatoris, aduersus Catholicam fidem exortæ sunt, quas idem centū viginti octo esse describit, sicut de eo idem vir magnæ gloriae<sup>b</sup> Augustinus & Doctor clarissimus meminit.

<sup>a</sup> Anno Christi 380.  
<sup>b</sup> August. ad Quoduali Deum, de heresis.

### Cap. IIII.

**T**heodorus<sup>a</sup> Mopsuestenæ urbis Episcopus, ita clare copioseq. scientiæ doctrina

A na refusuisse refertur, ut prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hereticorum ertotes. b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonensis Cōcilij, Iustiniano Principe compellente, dānare post mortem cum Iba, & Theodoreto Episcopis censuerunt. Dum constet, eū laudabilem virorum testimonij clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit usq. ad Imperium senioris Leonis.

<sup>a</sup> Etiam laudatur à Theodoreto Sozomeno & Euagrio, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

<sup>b</sup> Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoreto, Iustiniano imperatore, Facundo, & Victore Tunnensi, quin & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse equus Concilio quinto Oecumenico Conf. imopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoreetus Cyrensis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi. 448. in Concilio heretico Ephesino secundo (factione Dioscori Episcopi Alexandrinii qui fuit hereticus Euthychianista) absentes damnati sunt, susque ecclesijs pulsati. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Causa est addita, quod Theodoreetus aduersus duodecima anathemata Cyrillici scripsisset: Ibas verò ad Marin Persam Epistolâ haud Catholica mississet. Deinde anno 451. in Chalcedonensi Synodo generali sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina synodus abrogata, & Theodoreetus atque Ibas Episcopi ecclesijs suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. capit. 4. & lib. 2. cap. vii. Inde magna Tragœdia orta prouincijs & Imperatoribus ipsis diuersa sentientibus de recipienda synodo Chalcedonensi, que in hoc ipso Euagrio, & Liberato Carthaginensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta Synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Pape, & Iustiniano Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoreti aduersus Cyillum & Ibas Edesseni, epistola ad Marin Theodoriisque Mopsuesteni Episcopi opera, que in ea epistola valde laudabantur. Hac quidem grauter à multis accepta sunt, quas in eo Chalcedonensis Synodi auctoritas improbaretur. Euagr. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedonensi Synodo illos ecclesijs suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimarent. At distinguere auctores ab operibus valde oportuerat, ut docet Iustinianus Imperat. in fidei sua professione, & Proclus Constantiopolitanus in epistola qua in ista Synodo Constantinopolitana recitat. Inde possea diuina contentiones in ecclesia viguerunt, de recipienda hac Synodo Constantinopolitana. Cuius defensores ab aduersa parte per calumniam vocabantur heretici Acephali, & impugnatores trium capitulorum Synodi Chalcedonensis. Itaque Ægyptus, & Africa, ut Liberatus, & Victor Tunnensis, nondum editus, testantur: Illyricum quoque, ut est apud Paulum Diaconum Aquileien. lib. 18. Romanis Pontificibus hoc concilium Constantiopolitanum probantibus aliquandiu resisterunt. Ausi etiam sunt hi duo auctores, Africani Liberatus Carthaginensis, & Victor Tunnensis Vigilio Pape imponere: illum opera Theodore Augusti eorum trium capitulorum defensores extitisse. Que columnæ ex tribus Vigilijs epistolis que

qui in quinta Synodo recitantur, facile conuincitur, & ex iis  
qua patres in sexta Synodo falso de Vigilio conficta queruntur. Hispaniam porrò in Africanorū aliquando fuisse sententia suspicor ex tamen multis verbis Isidori ad defensionem  
trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus bac  
verba ex sui Victoris Tunnensis Chronico hauistit, quo auctore  
libens vtitur, vel certe serò ad Isidorum, & Hispanos per  
uenire potuit Constantinopolitana Synodi approbatio à  
Romanis Pontificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis  
facta. Preserum cum ignorasse aliquanto tempore Hispania  
eius Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse  
adesse Vigilium Papam Romanum audiuisset. Hinc fa  
ctum puto, vt Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quartu  
or Synodos generales huius quinta Constantinopolitana  
iam pridem habere non meminerit, quam tamen Papa Gre  
gorius eius equalis ceteris quattuor prioribus parem esse  
auctoritate definiuit. Plura leges in ipso Gregorio de hu  
iusmodi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib. Re  
gistr. Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3.  
epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi Chalce  
donensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Re  
gistr. epist. 14. & lib. 7. epist. 52. Indictione 2.  
• Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, sub Teodosio iuniore.

## Cap. V.

**O**sius Cordubensis ecclesiæ ciuitatis His  
paniarum Episcopus, eloquentiæ viri  
bus exercitatus. Scriptit ad fororem suam de  
laude virginitatis epistolam pulchro ac di  
ferto comptam eloquio: composuitque  
& aliud opus de interpretatione vestrum  
sacerdotalium, quæ sunt in Veteri Testamé  
to, egregio quidem sensu, & ingenio elabo  
ratum. In <sup>a</sup> Sardicensi etiam concilio, quā  
plurimas edidit ipse sententias. Hic autem  
post longum senium vetustatis, id est, post  
centesimum primum annum in ipso iam  
limine vitæ à fidei limitibus subbruens, ser  
pentis iaculo concidit. Nam accersitus à  
Constantio principe, minisque perterritus,  
metuens, ne senex & diues damna rerum,  
vel exilium pateretur, illico Arrianæ impie  
tati consensit, & vocabulum homousion,  
quod simul cum Patribus sanctis ceteris ec  
clesijs sequendum tradiderat, arreptus im  
pietatis furore, damnavit: <sup>b</sup> cuius quidem  
vitam, vt meruit, confessim exitus crudelis  
finiuit.

<sup>a</sup> Anno Christi 347.<sup>b</sup> Vide infra in Marcellino.

## Cap. VI.

**T**Oranius <sup>a</sup> Ruffinus scriptit ad quendam  
Paulinum presbyterum de benedictio  
nibus Patriarcharum triplici intelligentia

A librum satis succinctum, & clara breuitate  
compositum. Hic autem iuxta mysticū sen  
sum, ea quæ de Dan filio Iacob scripta sunt,  
non rectè de Domino nostro interpretata  
tur, dum proculdubio ad Antichristum ea  
dem pertinere sanctorum Patrum probet  
assertio.

<sup>a</sup> Meminit Gennadius, vide Gelas. diff. 15.

## Cap. VII.

**V**erecūdus <sup>a</sup> Africanus Episcopus studijs  
liberalium litterarum disertus edidit  
carmine dactylico duos modicos brevesq.  
libellos, quorum primum de resurrectione,  
& iudicio scripsit, alterum vero de pœnitē  
tia, in quo lamentabili carmine propria de  
licta deplorat.

<sup>a</sup> Anno Christi 552. Verecundus quidam Iuncensis Epis  
copus in prouincia Africa Bizacena defensor trium capitu  
lorum, anno ante habitu Synodus Constantinopolit. quin  
tam generalem iussu Iustiniani Imperatoris exul Chalce  
done moritur. Hac Victor Tunnensis narrat. Puto autem om  
nino hunc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porro huius  
Verecundi, ipsum libellum de pœnitentia hexametris scriptum,  
cuius hoc est initium. Quis mihi mœsta dabit lacry  
mosis imbris ora. Is liber Gotthicis litteris descriptus  
fuit olim Ecclesie Ouetensis, postea apud Michaelem Ruy  
zium Azagrium anicum meum, Rodolphi Imperatoris Se  
cretarium.

## Cap. VIII.

**V**ictorinus <sup>a</sup> Episcopus composuit & ipse  
versibus duo opuscula admodum bre  
via: vnum aduersus Manichæos reproban  
tes Veteris Testamenti Deum, veramque  
incarnationem Christi contradicentes; aliū  
autem aduersus <sup>b</sup> Marcionistas, qui duo  
principia, id est, duos Deos fingunt: vnum  
malum iustum creaturarū conditorem, &  
retributorem factorum: alterum bonum,  
animarum suscepторem, & indultorem cri  
minum.

<sup>a</sup> Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnu Episcopus  
Pitabionensis Martyr: alter Rheto Afer. Alij quoque duo à  
Gennadio, vnu Rheto, & Poeta Massiliensis, qui cōmentaria  
in Genesim versibus scripsit, quæ ad nos, vsque peruen  
erunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini aduersus  
Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vi  
di, neque vsquam scio extare, sed puto fuisse illius Massiliensi  
Poete, nam Episcopum fuisse non meminit Gennadius.

<sup>b</sup> Vide Augustin. de Haeres lib. 1. cap. 21. & Irenaeum, lib.  
1. cap. 28.

## Cap. IX.

**I**Tarius & prouinciaz Gallæcia Episcopus, sequutus Chronicam Eusebij Cæsarien. Epilopi, sive Hieronymi presbyteri, quæ usque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosij Augusti, usque in annum imperij Leonis octauum subiuncta sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, ultima iam penè senectute, sicut etiam præfationis sua demonstratur indicio.

<sup>a</sup> Anno Christi 481.

<sup>b</sup> Idacius sive Itacius, duos ponit Isidorus, quos quia falso in unum multi etiam nostri confundunt, facturam rem gratam videbor, si Idacius omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacis tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in veteris omnibus codicibus) cognomento Clars Episcopus Ossonobensis, relegatus ob eadem Priscilliani cum Vifacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpitius Seuernus in historiæ ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scriptis contra Priscilianum, ut ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis iisdem temporibus cum superiori, persequitor quoque Priscilliani, ex eodem Sulpicio Seuero. Verque vero subscriptus in Synodo Cesaraugustana. Tertius Idacius, sive Itacius (nam utroque modo scriptum repeti) Episcopus Lamecensis in Gallacia, auctor Chronicorum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scriptisse vero, usque ad octauum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Siegbertus autem usque ad annum 490. Trichemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clars, cuiusopus extat aduersus Varidamum Arieanum. Sed is, ut puto, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidamini videre Neapolivrbem Campanie, quod de se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illam Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebravit aduersus Priscillianistas, iussu Leonis Pape, anno 447. ut est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibij ad Idacium & Ceponum, quam habeo manuscriptam. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Gallicie Provincie potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Chronographo.

## Cap. X.

**E**usebius Borolitanæ urbis Episcopus, hic in cœtu <sup>a</sup> Chalcedonensis Concilij contra Diocorum hereticum Alexandrinæ urbis Episcopum librum obtulit, ac præsenti Synodo omnes Diocori errores, & blasphemias recitauit. Hunc enim ac sanctum Flavianum Constantinopolitanum

**A**Episcopum idem Diocorus in <sup>b</sup> Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, eò quod pro orthodoxa fidde contra hæresin repugnarent. Unde postea idem Eusebius in <sup>c</sup> Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius criminis, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eū à sancto Concilio imprecatur, scilicet, ut quod iuste ille alijs intulerat, in eo iuste retorqueretur.

<sup>a</sup> Actione 3. Concil. Chalced.

<sup>b</sup> Anno Christi 448.

<sup>c</sup> Anno 451.

## Cap. XI.

**C**realis Castellanensis ecclesiaz Episcopus. Hic, dum apud Carthaginensem Africæ prouinciaz urbem venisset, de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorum argumentis, sed de testimonijs sanctorum scripturarum. <sup>a</sup> Extat hoc ipsum eiusdem opusculum nouem & decem responsionum capitulis præsignatum.

<sup>b</sup> Extat cum alijs in heresologiae nostræ fixe consensu opusculum sicut etiam in hisq; utrum inveniatur ergoq; Cap. XII.

**E**rrandus Carthaginensis ecclesiaz Diaconus, multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multisque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consuientes eum, utrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit <sup>a</sup> rescriptum, vbi inter alia sic loquitus est, dicens.

<sup>b</sup> Quid prodest dormientibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequam mereretur absolvi, de ecclesia raptus est, absolvi non potest humano iudicio. Si quis accusatus & absoltus in pace Catholicæ ecclesiaz transiuit ad Deum, condemnari non potest ulterius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est, intrafusum matris ecclesiaz constitutus, diuinum intelligendum est iudicio reseruari, & de hoc nullus homo potest manifestam

LL profer-

proferre sententiam, cui si Deus indulgen- A  
tiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed  
si supplicium præparauit nihil prodest no-  
stra benignitas.

<sup>a</sup> Editus est Roma ab Achille Statio.

<sup>b</sup> Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.

<sup>c</sup> Contra definit Concil. 5. Constantinopol. art. 5. de Theodo-  
doro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.

### Cap. XIII.

Petrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesiæ  
Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegati sensu, & aperto sermone.

### Cap. XIV.

Marcellinus <sup>a</sup> Italiæ presbiter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum unum: in quo rete- xit geita Episcoporum, qui ad destructio- nem homousion Arimini <sup>b</sup> conuenierunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, ut vix pauci an- tistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseverarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam caussam, viscerata eius fuissent diffusa. De fine quoque Osij <sup>c</sup> Cordubensis vrbis Episcopi, qui me- tu Imperatoris fidem præuaricatus, per- fidiæ assertor & impietatis effectus fuerat assequitor, sic talia profert. Nam post im- piam, inquit, Osij præuaricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decre- tum fuisset addactus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, ut mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mitte- re, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Ut autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris ho- die humanam proferri sententiā aduersus me minimum feruum tuum, qui pro fide

nominis tui, vt reus assistens spectacu- lum factus sum: sed tu ipse, quæso, in cau- fa tua hodie iudica, ipse sententiam pro- ferre dignare per vltionem. Non ego, qua- si metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium gra- ue sit: sed vt multi præuaricationis er- rore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dicatis, ecce repente Osius residens fastu, quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere: os ver- tit, distorquens pariter & ceruicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expiravit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expa- uit, & licet esset iudex, tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostra- uit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quam mandantis imperio. In- de est, quod solus Gregorius ex numero d. vindicantium integrum fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, unusquisque enim timuit de illo vltiorius judicare.

<sup>a</sup> Huius meminit Gemalduis in Faustino presby- tero.

<sup>b</sup> Anno 559.

<sup>c</sup> Marcellini historia de Osij Cordubensis morte ēf- dem verbis, sed paullo falso extat in Codice Gotthico bi- bliothece Complutensis ad finem Isidoris de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porro Osus nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vi est in Cod. Theodos. titul. de sacrosanctis ecclesijs) quique in Concilij Eliberitanis, Nicano & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Cabiliorum propugnator, tandem senior delirans, in Symien- si Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Bila- riam, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de unitate Trinitatis: Sulpij Seueri historiam, & Honorium Augustinum, lib. de scriptoribus eccles.

<sup>d</sup> Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.

### Cap. XV.

Tatius Hispaniarum Episcopus, cogni- mento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologeticæ specie, in quo de- testanda <sup>a</sup> Priscilliani dogmata & malefi- ciorum eius artes, libidinumq. eius probra demonstrat: ostendens Marcum quen- dam Memphis Magicæ artis scientif- simum,

<sup>a</sup> simum, discipulum fuisse <sup>b</sup> Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vefatio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniano regnabitibus.

<sup>a</sup> Vide Epiph. lib. 1. capit. 34. & Tren. lib. 1. cap. 8.

<sup>b</sup> De Mano Cyrillicateches. 60. & Epiph. lib. 2. cap. 661.

### Cap. XVI.

**S**tricius <sup>a</sup> clarissimus Pontifex & Romanæ sedis antistes scripsit <sup>b</sup> decretale opusculum directum ad <sup>c</sup> Eumerium Tarragonensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptismam nequaquam ab ecclesia restringendum. Reperimus & <sup>d</sup> aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum hæreticum, atque Auxentium, cæterosque eorundem sequaces. Praefuit Romæ annos quattuordecim. Obiit Theodosio & Valentiniano regnabitibus.

<sup>a</sup> Anno 385.

<sup>b</sup> Extant epistola.

<sup>c</sup> Eumerius semper vocatur in v.c. non Himerius.

<sup>d</sup> De qua vide Ambro. epist. 8. & 81.

### Cap. XVII.

**P**AULINUS <sup>a</sup> presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia genere librum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam, penteante Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexuit: obitumque Paulini. Oratus edidit.

<sup>a</sup> Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.

<sup>b</sup> Paulinus hic est Episcopus Nolans, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi nostra etate Honorium librum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem au-

**A**lpinum scribat, se licet in Hispania ordinatus facit presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio Sancti Ambrosij absequutum esse, ut, ubi cura, tertiarum degeneret, Ambrosij presbyter diceretur. Porrò huiusmodi vita, que ab aliis fiducia commemorantur, nempe Ambrosij Mediolanensis, Gertini Antifadorense, & Paulini Nolanii Episcoporum edita à Paulino, Constantio, & Otano existant in vetustissimo exenti plati ecclesie Toletana, & feruntur impressa apud Laurentium Surium.

<sup>c</sup> quodque in libro eiusdem.

<sup>d</sup> cap. XVIII.

<sup>e</sup> cap. XVIII.

<sup>f</sup> cap. XVIII.

<sup>g</sup> cap. XVIII.

<sup>h</sup> cap. XVIII.

<sup>i</sup> cap. XVIII.

<sup>j</sup> cap. XVIII.

<sup>k</sup> cap. XVIII.

<sup>l</sup> cap. XVIII.

<sup>m</sup> cap. XVIII.

<sup>n</sup> cap. XVIII.

<sup>o</sup> cap. XVIII.

<sup>p</sup> cap. XVIII.

<sup>q</sup> cap. XVIII.

<sup>r</sup> cap. XVIII.

<sup>s</sup> cap. XVIII.

<sup>t</sup> cap. XVIII.

<sup>u</sup> cap. XVIII.

<sup>v</sup> cap. XVIII.

<sup>w</sup> cap. XVIII.

<sup>x</sup> cap. XVIII.

<sup>y</sup> cap. XVIII.

<sup>z</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup>kk</sup> cap. XVIII.

<sup>ll</sup> cap. XVIII.

<sup>mm</sup> cap. XVIII.

<sup>nn</sup> cap. XVIII.

<sup>oo</sup> cap. XVIII.

<sup>pp</sup> cap. XVIII.

<sup>qq</sup> cap. XVIII.

<sup>rr</sup> cap. XVIII.

<sup>ss</sup> cap. XVIII.

<sup>tt</sup> cap. XVIII.

<sup>uu</sup> cap. XVIII.

<sup>vv</sup> cap. XVIII.

<sup>ww</sup> cap. XVIII.

<sup>xx</sup> cap. XVIII.

<sup>yy</sup> cap. XVIII.

<sup>zz</sup> cap. XVIII.

<sup>aa</sup> cap. XVIII.

<sup>bb</sup> cap. XVIII.

<sup>cc</sup> cap. XVIII.

<sup>dd</sup> cap. XVIII.

<sup>ee</sup> cap. XVIII.

<sup>ff</sup> cap. XVIII.

<sup>gg</sup> cap. XVIII.

<sup>hh</sup> cap. XVIII.

<sup>ii</sup> cap. XVIII.

<sup>jj</sup> cap. XVIII.

<sup

configisset. Multos præterea composuit diuersosque tractatus, quos enumerare per longum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiaz eius fluenta de Græco in Latinum sermonem træslata sunt. Hic autem <sup>b</sup> decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophilii Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu <sup>c</sup> deiectum Pontum in exilium retruserūt. <sup>d</sup> Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantiopolin reuocatur, etiam in Apostolorum ecclesia sepelitur.

<sup>a</sup> Anno 398.

<sup>b</sup> Forte anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcellino, & Niceph. Constantin.

<sup>c</sup> Deiectus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.

<sup>d</sup> Hec addantur in uno exemplari.

### Cap. XX.

**S**Edilius <sup>a</sup> presbyter edidit <sup>b</sup> tres libros, dactylico Heroico metro compositos, quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacraenta vel miracula intonant.

<sup>a</sup> Anno 430. <sup>b</sup> Laudat Gelasius dist. 15.

### Cap. XXI.

**P**ossidius <sup>a</sup> Africanæ prouinciaz Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumeraens quanta idem beatissimus Doctor scripsit, vbi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, ut penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribe-re, quanta ille proprio labore compôsuerit.

<sup>a</sup> Ita v. c. non Possidonus fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno 418. extat.

### Cap. XXII.

**P**rimasius <sup>a</sup> Africanus Episcopus, compôsuit sermone scholastico de hæresi-

A bus tres libros directos ad <sup>b</sup> Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid haereticum faciat: in secundo, & tertio, digerens quid hæreticum demonstret.

<sup>a</sup> Anno 553.

<sup>b</sup> Provincia Byzacena dicitur in 5. Concil. Constan. collat. 2.

<sup>c</sup> Extant eius comment. in Apocalyp.

### Cap. XXIII.

**P**roterius <sup>a</sup> Alexandrinæ ecclesiaz antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo, seditionefacta crudelissime peremerunt, ipsumque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

<sup>a</sup> Nicophorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16.

Anno 457.

### Cap. XXIV.

**P**aschasinus Siciliensis Episcopus, edidit unam <sup>a</sup> epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Melitas, in montibus arduis ac sylvis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa ecclesia est, <sup>b</sup> in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex se se repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, ut venerat aqua, ex se se discedit. Claruit sub Theodosio Iuniore Arcadij Imperat. filio.

<sup>a</sup> Anno 445: scripta est epistola. Exstet cum epistola Leonis, tom. 1. Concil. consit anno 417. Paschasinus hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papa in Concil. Chalcedonen. anno 451.

<sup>b</sup> Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Greg. Turen. lib. 19. cap. 22. & Sigeberto.

Cap.

# DE VIRIS ILLVST.

## Cap. XXV.

**E**vianus<sup>a</sup> quidam<sup>b</sup> Gallus, cognomen  
eo Pomerius, hic octo libros de anima natura in Dialogi morem conscripsit. Horum primus continet, quid sit anima, vel qualiter credatur ad Dei imaginem facta. In secundo loquitur, utrum anima corporea, an incorporea sit. In tertio differit, primo homini unde anima sit facta. In quarto, utrum noua anima sine peccato fiat: an peccatum primi hominis ex illo propagata originaliter trahat. In quinto describit, quae sunt facultas animae. In sexto eloquitur, unde sit illa discordia, qua carni spiritus, vel caro spiritui aduersatur. In septimo autem scribit de differentia vitarum, & mortium, vel resurrectione carnis & animae, siue de morte carnis, ac de eius resurrectione. In octavo loquitur de his, quae in fine mundi futura sunt, vel de questionibus, quae solent de resurrectione proponi, siue de finibus bonorum, atque malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis adstruere contendens. Edidit etiam unum libellum de virginibus instituendis, alias quoque tres de futuræ vita contemplatione, vel actuali conuersatione, necnon de vitijs, atque virtutibus.

<sup>a</sup> Anno 450.

<sup>b</sup> Maurum ait fuisse Gennadius. Falso ergo confundunt quidam Pomerium cum Juliano Episcopo Toletano, qui obiit anno 690.

## Cap. XXVI.

**E**ugipius<sup>a</sup> Abbas Lucullanensis oppidi, Neapoli Campaniae. Hic ad quendam Paschafium Diaconum libellum de vita sancti monachi Seuerini transmissum breui stylo composuit. Scripsit & regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Seuerini, quam eidem moriens quasi testamentario iure reliquit. Claruit post consulatum<sup>b</sup> Importuni Iunioris Anastasio Imperatore regnante.

<sup>a</sup> Extat vita apud Surium. De Seuerino Grego. lib. 7. epist.

<sup>b</sup> Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.

Importunus cos. Anno Christi 509. ad Eugipium extat epist. Fulgentij Rusensis. Eugipium se vidisse, ait Cassiodor. lib. 1. divin. inst.

## Cap. XXVII.

**F**ulgentius Afere ecclesiz Rusensis Episcopus, in confessione fidei clatus, in scripturis diuinis copiosissime eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac differendo subtilis, scripsit multa. E quibus legimus, de gratia Dei, & libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliae Regiensis urbis Episcopo Pelagianæ prauitati consentienti respondens, obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus & eiusdem librum de sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium. Librum quoque regulæ veræ fidei; & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extant & duo eiusdem libri de veritate prædestinationis ad Episcopos missi, in quibus demonstratur: quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam præuenit, & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere iustificans præeligit, quosdam vero in suis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, quo de fide cum Thrasamundo rege idem beatus Fulgentius disputauit. Ad Ferrandum quoque ecclesie Carthaginensis. Diaconum unum de interrogatis questionibus scripsit libellum. Inter haec compositum multos tractatus, quibus sacerdotes in ecclesijs vterentur. Plurima quoque feruntur ingenij eius monumenta. Haec tantum ex pretiosis doctrinæ eius floribus carpsimus. Sors melior, cui delicias omnium librorum eius præstiterit Dominus. Claruit sub Thrasamundo rege Vandalorum Anastasio Imperatore regnante.

**A**nno 509. natus in opere apud eis regis Hispaniæ. Cap. XXVIII. Importunus cos. Anno Christi 509. ad Eugipium extat epist. Fulgentij Rusensis. Eugipium se vidisse, ait Cassiodor. lib. 1. divin. inst.

**E**ucherius Franciae Episcopus, elegans sententijs, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem eremi deserta perentem unum opusculum de laude eiusdem eremi luculentissimum, & dulci sermone dictatum, in quo opere laudamus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra dicentem. <sup>b</sup> Breuitas, vt ait quidam, laus est interdu in aliqua parte dicendi, in vniuersitate eloquentia laudem non habet.

**Cap. XXIX.**

## *Cap. XXIX.*

Hilarius Arlatensis Episcopus scripsit  
vitam parentis, & prædecessoris sui  
sanctissimi ac venerabilis Honorati Episco-  
pi, suauia ac præclaro prædictatam eloquio.

**Anno 432. De hac Gennadiis.**

Cap. XXX.

**A**Pringius <sup>et</sup> ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Iohannis Apostoli subtili sensu atq. illustri sermone melius penè, quā veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiā nostræ lectionis minimè peruererunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

\* Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manib[us] circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gothicum Legionensem scriptum era millesima octava, animaduerti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam eiusdem Eterij. Quin & in prefatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Ut manifeste constet non esse illum Apringium cuius Isidorus meminit.

Cap. XXXI.

**I**Vstiniānus Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiā per diuersas prouincias misit. Cōdidit quoque & rescriptum contra <sup>b</sup> Illyricianā Synodum & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonēsis Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoreti, & epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

Anno 553. Sumpta hac ex Liberato, & Vito Tunnensi.  
Illyricana anno 549. Damnat etiam Iustinianus  
infidei sue professione, qua extat i. tom. Concil.  
Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad capite  
quatuor.

Cap. XXXII.

**F**Acundus <sup>a</sup> Afer, Hermianensis ecclesia Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit; præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edeffeni Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoreti Cyri Episcopi dicta. <sup>b</sup> Claruit postconsultum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

**B** *Sumpta ex Victore Tunnensi.* *Anno Christi 551.* *Cap. XXXIII.*

Cap. XXXIII.

**V**ustinianus de Hispania, ecclesiaz Valenti-  
næ Episcopus, ex quatuor fratribus Epi-  
scopis eadem matre progenitis unus, scri-  
psit librum responsionum ad quendam Ru-  
sticum de interrogatis quæstionibus: qua-  
rum prima responsio est de Spiritu sancto:  
secunda est contra Bonosianos, qui Chri-

**C**ustum adoptium filium, & non propriū dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Iohānis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispanijs temporibus Theudis Principis Gothorum.

Anno 1811.

Cap. XXXIII.

Vetus Vrgellitanæ ecclesiæ Hispaniarum  
Episcopus, & frater prædicti Iustiniani,<sup>1</sup>  
edidit libellum expositionis in Cantica Cá-  
ticorum, totum valde breuiter atque aper-  
tè per allegoriam sensum discussiōnēs. Huius  
quoque fratres <sup>b</sup> Nebridius, & Elpidius  
quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia in  
cogniti sumus, magis reticenda fatemur.

## 2. Effect

b Nebridius Episcopus Egarensis subscribit in 2. Concil.  
Tolet. anno Christi 527 ex in Concil. TARRAC. annos 516.

Cap. XXXV.

**M**artinus<sup>a</sup> Dumiensis monasterij sanctissimus Pôtifex, ex Oriëtis partibus nati gans,

gang in Gallaciam venit, ibi conuersis ab Amiana impietate ad fidē Catholicā Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit; Ecclesiæ cōfirmauit, monasteria cōdidit, copiosaq. præcepta piæ institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legilibum de differētijs quattuor virtutum, & aliud volumē epistolarum in quibus horratur vitæ emendationem, & conuerstationem fidei, orationis instantiam, & elemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Athanagildus in Hispaniis imperium tenuerunt.

<sup>15</sup> Martinus Episcopus Dumiensis, natione Pannonius fuit, vt ex Gregorij Turonensis bistoria constat, & ex ipsis Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptū habemus. Eius hoc est initium.

Pannonijs genitus transcendens æqua vasta Gallicia in gremium diuinis nutibus actus &c. Fundauit monasterium Dumiense in Gallacia, vt dicitur in decimo Concil. Tolent. itaque subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561, inde factus Archiepiscopus Bracaren. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562, profuit vero his Ecclesijs annos triginta ex Gregorio Turonensi in Chron. & lib. primo de miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Amoino lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

### Cap. XXXVI.

A Vitus Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus edit quinq.<sup>b</sup> libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluvio mundi, quintus de trāsitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum unum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.

Extant impressa.

### Cap. XXXVII.

D Racontius cōposuit heroicis versibus Hexameron creationis mundi, & luculentè quidem composuit & scripsit.

Extant impressa. vide infra in Eugenio 3.

### Cap. XXXVIII.

Victor Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi usq. ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarū, Ecclesiasticarumq. rerum nobilissimā promulgauit historiam, laude & notatione illustrē, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptū transportatur. Inde rursus Constantinopolin vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constatinopolitanę vrbis Episcopo obrectatoribus corundem trium capitulorum resisteret, rursus in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atq. in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

\* Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium Hieronymum, & Prosperum, tempora prosequitur à consulatu XVII. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. usq. ad annum primum Iustini Iunioris, id est Christi 567. Ibi suum deplorat exilium, quo mihi valde dignus fuisse videtur. Restituit enim Vigilius Papa Iustiniani Imp. & Synodi Constantinopol. decretis, dum tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic apud Isidorum lib. 5. Etymolog. c. 38, falso Turonensis scribitur, ab alijs Tununensis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto codice tunnensem vocat. Puto esse oppidum Africa Proconsularis, quod Tunis Polybius & Straboni vocatur, Tunense Plinio, Lutio autem Tunes Tunetis infectitatur. Nobile his temporibus ob expeditionē Caroli Quinti Cesaris. Haec Victoria meminerunt etiā Ado Vienensis & Otto Friisingen. li. 5. c. 4.

### Cap. XXXIX.

Johannes sanctæ memorie Constatinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir inæstimabilis abstinentiæ, & eleemosynis tantum largissimus, ut zelo auaritiæ aduersus eū Imperator Mauritius permotus, vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina mersione sententias. Claruit temporibus Mauritii Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

Lejunator vocatus à Niceph. Constatinop.

## Cap. XL.

**G**regorius Papa Romanæ sedis Apostoliæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientię lumine præditus, vt non modo illi in presentibus temporibus quisquam Doctorū, sed nec in præteritis quidem par fuerit vñquā. Hic in exordio Episcopatus edidit librum regulæ pastoralis, directum ad <sup>a</sup> Iohānem Constantopolitanæ sedis Episcopū. In quo docet, quālis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter, dum venerit, viuere, vel docere subiectos studeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Episcopo, librum beati Iob mystico ac morali sensu differuit, totamque eius propheticam historiam triginta quinq. voluminibus largo eloquentiæ fonte explicavit. In quibus quidem quanta mysteria sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quāta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus eius vertantur in linguas. Scripsit etiam <sup>b</sup> & quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, è quibus vna in eisdem libris Iob, titulo præfationis adnectitur: <sup>c</sup> altera eloquitur de mersione Baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est. Reprehensibile, inquit, esse nullatenus potest infantē in Baptisma mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus personarum Trinitas & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen idē sanctissimus vir, & alios libros morales scripsisse, totumque textum quattuor <sup>d</sup> Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitū scilicet nobis opus. Felix tamē, & nimium felix, qui omnia studiorum eius potuit cognoscere: Floruit autem Mauritio Augusto Imperatore: obiit in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

<sup>a</sup> Ita 1.lib.Registr.epist.4. non ergo ad Iohannem Rauennatem, vt in impres.

<sup>b</sup> Et alia lib. 4.Registr.epist.46.6.90. & lib.7.epist.125.

<sup>c</sup> Primolib.Registr.epist.41.

<sup>d</sup> Extant bonit. 40.in Euangeliis. ncl. metropolit. Anno Christi. 604.

## Cap. XL I.

**L**eander genitus patre Seueriano Carthaginiensis prouinciae, <sup>a</sup> professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ prouincie Bethicæ constitutus Episcopus,

A virtuosis eloquio, ingenio præstantissimum, vita quoq. etiam atq. doctrina clarissimum, vt & fide eius atq. industria populi geratis Gotthorum <sup>b</sup> ab Arriana infania ad fidem Catholicam reuetererentur. Hic namq. in exilio sui peregrinatione cōposuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum scripturarum ditissimos, in quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confudit atq. detegit prauitatem: ostendes scilicet, quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia, vel quantum distat ab eis religione, vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorū, in quo, propositis eorum dictis, suas responsiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam sororem <sup>c</sup> de institutio virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum distinctionibus prænotatum. Siquidem & in Ecclesiasticis officijs idē nō paruo laborauit studio: in toto enim Psalterio dupli editione orationes cōscripsit: in sacrificio quoque, laudibus, atq. psalmis multa dulci sono composuit. Scriptis, & epistolas multas: ad Papam Gregorium de baptismo vnam, alteram ad fratrem, in qua præmonet, cuiq. mortem non esse timendā. Ad cæteros quoq. Episcopos plurimas promulgavit familiares epistolas, & si non satis splendidas verbis, acutas tamen sententijs.

<sup>d</sup> Floruit sub Reccaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu <sup>e</sup> vitæ terminum clausit.

<sup>a</sup> Falsò Lucas Tudenſis & alijs addunt, Duce.

<sup>b</sup> In Concil.3.Tolet.an.589.Greg.3.dialog. cap.31. & Gregor.Turon.

<sup>c</sup> Lib.de Virgin. extat Ouei.

<sup>d</sup> Anno Christi. 600.

<sup>e</sup> Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus; ambigunt nostri historici. Itaq. libet in gratiam nostri Isidori, qui filius germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit, annū mortis Leandri certò constitucere. Ego, Leandrum anno Christi 600. mortuum, colligo ex his coniecturis. Primum quod illum, ait Isidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Regis, quem Regem constat obiisse anno Christi 600. Nam successisse Reccaredo Lixuū Regem era 639. id est Christi 601. tradit Isidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandru ante istum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hispalensem scribit 7.lib.Registr.Epist.125. Indictione 2. anno nono sui Pontificatus, nēpe anno Christi 599. Ita constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri Leandro succedit, vt diximus. Praefuit enim Isidorus sue Ecclesia Hispalensi prope quadragesima annos, auctore sancto Ildephonso. Cum vero certissimum sit Isidorum mortuum anno Christi 636. id quod paulò post in Isidoro cōfirmatorius. Si quis retrocedat, facile & mortem Leandri, & initium ficeret

*reperi, vere illud de quadraginta prope annis ab Ilde-*  
*fus cognoscet.*

## Cap. XLII.

**L**ucinianus <sup>a</sup>Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidem multas epistolas legimus, de sacramento denique baptismatis vnam, & ad Eutropium Abbatem (qui postea Valentia Episcopus fuit) plurimas. Reliqua vero industriae, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerunt. <sup>b</sup> Claruit temporibus Mauritij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (vt ferunt) extinctus ab æmulis, sed, vt scriptum est, iustus quacunq. morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit. <sup>B</sup>

<sup>a</sup> Lucinianum sive Lycinianum (vtroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentini, non sat in intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium aut fuisse Episcopum Valentini, ad quem scripsit Lucinianus multas epistolas. Huius Luciniani epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego vero præterea habeo & huius Luciniani, atq. Seuerii eius collega doctissimæ epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, vbi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Cæsaugustinum, sed Ebustana insula Episcopum, credente epistolas quasdam de calo cecidisse.

<sup>b</sup> Circa ann. 590. Sapien. 4.

## Cap. XLIII.

**S**euerus Malacitanæ sedis antistes, collega & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum vnu aduersus <sup>a</sup> Vincentium Cæsaugstanæ vrbis Episcopum, qui ex Catholico ad Artianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & aliis eiusdem de virginitate ad sororem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidem fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. <sup>b</sup> Claruit reporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnante vitam finiuit.

<sup>a</sup> De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leouigildo.  
<sup>b</sup> anno 590.

## Cap. XLIV.

**I**ohannes <sup>a</sup> Gerudensis Ecclesiæ Episcopus nativitate Gotthus, prouincia Lusitanæ Scalabi natus. Hic, cum esset adoleſcens, Constantinopolin perrexit, ibiq. Græca & Latina eruditione munitus, post decem & septem annos in Hispanias reuersus est, eodem tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Ariana feruebat insania. Hunc supradictus

rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino refisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persequutiones ab Artianis perpessus est. Qui postea condidit monasteriū quod nomine Biclaro dicitur, vbi, congregata monachorum societas, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satiis necessariam. Addidit in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus, vsq. in annum octauum Mauritij Principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historicò compositoq. sermone valde utilem historiam: & multa alia scribere dicitur quæ ad nostram notitiam non peruererunt.

<sup>a</sup> Iohannis Biclarensis Abbatis Chronicón cuius Isidorus meminit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. hic auctor, vt de se ipse ait, Victoris Tunnenensis Chronicón ulterius perduxit ab anno Christi 566. vsque ad 590. vbi nostrorum Regum Leouigilde & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctissime persequitur.

## Cap. XLV.

**E**utropius <sup>a</sup> ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dum adhuc in monasterio <sup>b</sup> Seruitano degeneret, & pater esset monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde utilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis infantibus chrisma, post hæc vñctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum <sup>c</sup> Ircauicensem de distinctione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

<sup>a</sup> Penes Eutropium Abbatem Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Iohan. Biclar. ann. 589.

<sup>b</sup> De Seruitano Ildefonsus in Donato.

<sup>c</sup> Forte Eremitæ.

## Cap. XLVI.

**M**aximus <sup>a</sup> Cæsaugstanæ ciuitatis Episcopus multa versu prosa que componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolam de ijs, quæ temporibus Gotthoru in Hispanijs acta sunt, historicò & composite sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

<sup>a</sup> Subscriptit in tribus Concil. m. s. Barcinon. Tolet. & Egæren. anno 599. 610. 614. Itaq. Isidorus scribit hunc librum vsq. ad annum 610.

Cap.

## Cap. XLVII.

P R A E N O T A T I O  
librorum D. Isidori à Braulione  
Cæsaraugust. Episcopo edita.

**I**Sidorus<sup>a</sup> vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandi Episcopi successor, & germanus, floruit à tempore Mauritij Imperatoris & Reccaredi regis, in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, ut imperito doctoq. secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq. de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu proferuntur, sensu discriuit. Procœmiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, brevi subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum, in quo eorum gesta, dignitatē quoq. & mortem eorum atq. sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorū, cur vnumquodq. in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem anime, & ad spem percipiendę veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorū Doctorum, quam etiam de philosophorū indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum, in quo Arithmeticā propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinā. De nominibus Legis, & Euāgeliorum librum vnum, in quo ostedit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronicorū à principio mundi usque ad tempus

A suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudeos, postulante Florentinā germana sua proposito virginē, libros duos, in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & prophetarum testimonij approbavit. De viris Illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & in ualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Suevorum, & etiam Vandalarum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supplectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti ibros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, nō ignotus diuinorum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi quæcunq. fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei C multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne usque quaque rusticitate veterasceremus, b) quasi quandam apposuit destinā. Cui non immetit illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquā hospites, tuilibi quasi domum reduxerunt, ut possimus aliquādo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu xatem patriæ, tu descriptiones temporū, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticā publicamque disciplinam, tu sedium, regionū, locorum, tu omnium diuinorum humanarumque rerū nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquétiz, & quot iaculis diuinorum scripturarum seu Patrum testimonij Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam assertuit veritatem. Obiit temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chonitani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

<sup>a</sup> Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cuius Ildefonsus meminit, auctor est huius vite Isidori, ut ex libris retulit con-

*confitit, & ex his epistolis Braulionis, que Etymologij Isidoris sicut preponi. Nam & hic testatur rogatu suo Etymologiam libram ab Isidoro compositum.*

*Quasi quandam apposuit destinam, &c. Ita omnes in verusto codice, quem locum alij non intelligentes, ex ingenio repulerunt: Quandam apposuit luce destinare. Vixit ea voce Corippus Poeta Afer libro de Laudibus Iusti-  
e Inioris nuper edito à doctissimo Ruyzio Azagrio:  
Thomas Libyce nutantis destinat terra.*

Et Thomas LIBY ca. initiales anni 1500. Et  
Isidori mortuum sub Chintila Gotthorū Rege ait Braz-  
ilia. Ex quo multorum nostrorum errores coniunctur de  
anno mortis Isidori, in quo miram est, quam variarent inter se  
Hispani historici. Itaq. in gratiam nostris auctoris Isidori, quē  
in primis illustrandum suscepimus, diem & annum, quo mor-  
talis facit, designiamus. Aio, certissime mortuum anno Chri-  
sti 636. Primum quia Redemptus eius discipulus, qui obitum  
Isidori, quem præsens viderat, describēs ait, mortuū era b64.  
de quo nemo dubitat quin sit annus Christi b36. Idem quo-  
que Redemptus Isidorum inducit populum alloquenter qua-  
re exortem his verbis. Ita (inquit) sacrifontis vñ-

A da, quā hodie deuotus est populus percepturus, si  
vobis in remissione peccatorū. Cū vero cōpertum sit ex  
omnibus Martyrologijs, Isidorū mortuā pridie nonas Aprilis, si  
Paschales Cyclos consulas, repeteries plane: isto anno 636. Pas-  
eba fuisse pridie Kalendas Aprilis, & ita baptīsum Cate-  
chumenorum solēnem quattriduo p̄cessisse mortem Isidori.  
Preterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse  
est anno primo Chintile mortuum, nam Chintilam capi-  
se era 674. id est Christi 636. cognoscitur ex Concilio quin-  
to Toletano, anno autem secundo Chintile vidēmus habiū  
sextum Concilium Toletanū, cui iam non Isidorus (erat enim  
vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itaq.  
verè dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum v̄sq.  
ad Sisenandum Regem, nulla omnino facta mentione Chim-  
tila, qui Sisenandum sequitus est: nempe quod ipso primo  
anno Chintile Isidorus deceperit. Verè quoq. illud ab eodem  
Ildefonso dictum, prafuisse Isidorum ecclesia Hispalensi fere  
quadraginta annis: nempe quod omnino trīginta septem an-  
ni fuerint, ab anno 600. v̄sq. ad 636. vi patillo ante in Leam-  
dro, est nunc in Isidoro subputauimus.

D. ILDEFONSI TOLETANA  
SEDIS EPISCOPI, DE VIRORVM  
Illustrum scriptis

**V**IRORVM adnotationem illorum, quorum editis atq. doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atq. defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atq. doctissimus Hieronymus presbyter plenè dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in latidabilem necessariamque memoriam vsq. ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris commendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinē textū simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit. Siquidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit, ita ut quædā vetusta antiquitas operaret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignusque satis & absque substantiatotius boni operis, successorque sanctæ memoriae alterius Eugenij factus in sede illa gloria Toletanæ vrbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod corā timentibus Dominum iniquis atq. iustis habetur locus terribilis, omniq. veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorū miscere memoriæ gloriose sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriose sedis, tamq. glorio- forum virorum clarescentem memoriam lucem tenebrosa nube silentij contexisse. Fer- tur namq. ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præfus, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulsa ret, tandem adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domi- no consecrans oblationem, totius per semetipsum completeret Missæ celebritatem. Quo sa-

crificio expletō, prunariū ignis cū decore vestis adeò in cōcordiā venit, vt nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statū laderet vestis. Rursum cū Helladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortē quidē sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobū versus sensum, ob intēperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, frāgulatus laqueo expirauit. Itē cū successori eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fatus, cōtemptū aduersitatēq. deferret, tā repētino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorū curationibus acto quicquid in medelā fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicq. perinualuit commotio mentis, vt vsq. ad obitū suum horror esset homini eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successori in locum eius Eugenio priori Lucidius Diaconus suus, cū in nexus amicitię seculari, violenter honorē presbyterij, & quādā p̄dā extorsisset, tā in reprobum sensum tāq. in languoris supereminentē peruenit statum, vt cū viuere recusaret, tā mori esset quod viueret, quām viuere, quod mori veller. Horum ergo bonorū studijs prouocatus, quæq. vetera antiquorū relatu reperi, quæq. noua exhibitione tēporis didici, orsu lingue, quo potui subnotauī, vt illorū bonæ memoriæ iungar, à quibus prava operatione disiungor. Et qui cū illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium cōmendem fideli obsequia memoriā, obsecrans omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter cōmendaui. Sanè beatissimū Gregoriū sanctæ memoriæ Isidorus adnotauerat: sed quia non tantū de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius submoentes, quæq. de illo nouimus stylo pleniore notamus.

*Sancti Ildefonsi librum de viris illustribus addidimus, quoniam propriæ argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adiunctus reperitar. Quin & Ildefonsus ipse eum se Isidoro addidisse praefatur.*

## M V I O S T Y R C T I Q U O D I C E P L A G I O

	Gregorius Papa Romanus.
II	Asturius Episcopus Toletanus.
III	Montanus Episcopus Toletanus.
IV	Donatus Monachus Afer.
V	Aurasius Episcopus Toletanus.
VI	Iohannes Episcopus Cæsaraugust.
VII	Helladius Episcopus Toletanus.
viii	Iustus Episcopus Toletanus.
ix	Isidorus Episcopus Hispalensis.
x	Nonnitus Episcopus Girundens.
xi	Conantius Episcopus Palentinus.
xii	Braulio Episcopus Cæsaraugust.
xiii	Eugenius Episcopus Toletanus.
xiv	Eugenius alter Episc. Toletanus.

## Cap. I.

Regorius <sup>a</sup>Papa Romanæ sedis & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi presentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit vñquam. Ita enim cunctorū meritorum claruit perfectione sublimis, vt exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antoniū, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. Hic namq. in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directū ad Iohannē <sup>b</sup> Constantinopolitanæ sedis Episcopum, in quo docet qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit, viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beatæ memoriæ mentione fa-

**A**cit, idem excellētissimus Doctor, & alios libros Morales, videlicet super Ezechiel Prophétā Homelias viginti duas in libris duobus compactas, in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculentè necnon, & facūdo sermone differuit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum Canticorum, quam mirè scribés, moralis sensu opus omne exponendo percurrit. De vītis Patrum per Italiam commorantiū edidit etiam libros quattuor, quos volumine vno compegit, quem quidem codicem Dialogorū maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patriæ mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Extat & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ, limato quidem, & claro stylo digestæ, quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eadē Deū rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extīfīs soleretur. Has itaq. vno volumine artas,

in

in libris duodecim distinxit, Registrū nominādum esse decreuit. Fertur & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum peruenierunt. Felicissimus tamen & nimium felix, cui dedit Deus studiorum eius omnia perpēdere dicta. Floruit namq. viriste sublimis ac beatissimus Doctor, & Presul Mauritio Augustoregnante.

<sup>a</sup> Gregorij Pape vita, quam se scripsisse Ildefonsus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildefonsi, prater unum illud monasterij Fontis sancti, unde nos bonam partem libelli Isidori de viris illustribus sumpsimus.

<sup>b</sup> Ita Isidorus, licer in impressis, Rauennatem.

### Cap. II.

A Sturius <sup>a</sup> post <sup>b</sup> Audentium in Toletana vrbe, sedis metropolis prouinciae Carthaginis Pōtifex successor obuenit, vir egrius adsignans opera virtutum plus exēplo viuendi, quām calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cælo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nam cum sedis suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione cōmonitus Cōplutensis sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, <sup>c</sup> Dei Martyres perscrutari. Qui cōcitus adcurrit, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis preserat, in lucem, & gloriā terrenæ cognitionis prouehēdos inuenit. Quibus repertis, redire in sedē renuēs, seruitute simul & assidueitate sanctis innexus, diē clausit extremū. Cuius tamē sedem, donec vixit, nemo adiit. Inde, vt antiquitas fert, in Toleto sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

<sup>a</sup> Asturias, forte qui in 1. Concil. Tolet.

<sup>b</sup> Audatij Episcopi Hispani meminit Gennadius.

<sup>c</sup> Sanctos Iustum & Pastorēm passos sub Datiano, de quibus Prudensius.

### Cap. III.

Montanus <sup>a</sup> post Celsum primæ sedis prouinciae Carthaginis, Toletanæ vrbis cathedram tenuit: homo & virtute spiritus nitēs, & eloquij opportunitate decorus, regimen honoris retētavit ac disposuit, cōdigno cœlestiq. iure simul & ordine. Scripsit epistolæ duas Ecclesiasticæ utilitatis disciplina consertas, è quibus vnā Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros chrisma cōficeret, Episcoposque alienæ diœcesis alterius territorij ecclesiæ consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarū litterarū testimonij affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoq. Priscillianæ

A fectæ, licet nō operarentur eadē, quia tamen memoriam eius amore retinetēt, abdicat & exprobrat cōmemorans quod in libris beatissimi Turibij Episcopi ad Leonē Papā misis, eadē Priscillianorū hærefis detecta, conuicta, atq. decenter maneat abdicata. Aliā vero epistolā ad Turibiū religiosum, in qua collaudans eū, quod culturam destruxerit idolorū, cōmittit ei sacerdotalis auctoritatē vigoris, per quā presbyteros chrisma cōficeret, & Episcopos alienē sortis alterius dicēsis ecclesiæ cōsecrare magna cōpescat inuestiōne. Hic vir antiquissima fideliq. relatione narratur, ad exprobationē infamię tamdiu prunas tenuisse in vestimento ardētes, donec corā sedis suæ sacro altari totius Mis̄e cōcelebritatē per semetipsum expleret. Peractis autē sollemnibus, nec prunæ ignē, nec vestis inuēta est amissione decorē. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturā ignis cōuicta est, & fallacia detestabilis accusantis, & innocētia beatissima sacerdotis. Gloriosus habitus fuit <sup>b</sup> tēporibus Amalarici regis: annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

<sup>a</sup> Montani Archiepiscopi Toletani duas epistolæ, quarū Ildefonsus meminit, nos habemus nondum editas. Is vero Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus, fuit Palentinus, valde diuersus à sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cuius corpus Lebana apud Astures colitur. Est & tertius Turibius notarius Romane sedis, cuius mentio fit prima Concilio Bracarense.

<sup>b</sup> Et ita subscrabit Montanus in 2. Concil. Tolet, anno 5. Amalarici.

### Cap. IIII.

D Onatus <sup>a</sup> & professione, & opere monachus, cuiusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbarum gentium imminere conspiciens, atque ouilis dissipationē, & gregis monachorum pericula pertimescens, serme cū septuaginta monachis, copiosiſq. librorum codicibus nauali vehiculo in Hispaniam commeauit. Cui ab illiſtri religiosaq. foemina Minicea, subsidijs ac rerum opibus ministratis, <sup>b</sup> Siruitanum monasterium vīsus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantia vīsum, & regulam dicitur adduxisse: tam viuens virtutum exemplis nobilis, quā defunctus memoria claritate sublimis. Hic in præsenti luce subsistens, & in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

<sup>a</sup> Donatum mirabilium operatorē vocat Iohā. Biclar. an. 572.  
<sup>b</sup> De Siruitano Isidorus in Eutropio.

## Cap. V.

**A**VRASIUS Toletanæ ecclesiæ Pôtifex, M<sup>etropolis</sup> vrbis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminiis auctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus: qui quātò extitit tēperior māsuetis, tantò fortior semper fuit in iuētus aduersis. Plus illi intētio in defensione veritatis, quā in scribendi exercitio māsit: vnde perfectissimis viris cōpar habetur, quia, quē de verbo illorū prædicatio seminauit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio temporibus Vvitterici, Gūdemari, & exordijs Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

## Cap. VI.

**I**OHĀNES <sup>a</sup> in Pontificatu <sup>b</sup> Maximū sequi-  
tus, ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascēdit. Primo Pater monachorū, & ex hoc Pre-  
sul factus in regimine popolorum: vir in fa-  
cbris litteris eruditus, plus verbis intendens  
docere, quam scriptis; tam largus & hilaris  
dato, quam hilaris & vultu. Vnctionem namq.  
spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam lar-  
gitate muneris, quam habitudine vultus  
adeo præferebat, vt & datum gratia com-  
mendaret, & non datum gratia excusaret.  
In Ecclesiasticis officijs quādam eleganter,  
& sono, & oratione composuit. Annotauit  
inter hæc, inquirendę Paschalis sollemnita-  
tis tam subtile, atq. utile argumentū, vt lec-  
tori & breuitas cōtracta, & veritas placeat  
patefacta, duodecim annis tenuit sedem ho-  
noris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhc  
lauit desiderabili voto. Substitut in sacerdo-  
tio tēporibus Sisebuti, & Suinthilani regū.

<sup>a</sup> Iohannes frater Brailionis in frag. 12.

<sup>b</sup> De Maximo Isidorus de viris illustribus. c. 46.

## Cap. VII.

**H**ELLADIUS, post Aurasiū, sedis eius ade-  
ptus est locum. Hic, cum regiæ aulæ il-  
lustrissimus, publicarumq. rector existeret  
terum, sub seculari habitu monachi votum  
pariter explebat, & opus. Nam ad monasteriū  
nostrum (illud, Agaliēse dico, cuius me  
susceptio monachum tenuit, quod munere  
Dei perennisq. ac patentis sanctitatis deco-  
re, & opinabile cunctis, & palam est totis)  
quam sāpe discursantium negotiorum du-  
ctus itinere perueniret, remota cliētum se-  
culiq. pompa decoris, adeo monachorū pe-

culiaritatibus inhærebat, vt tūmis iunctus  
eorum, stipularum fasciculos ad clibanū de-  
portaret. Cumq. inter decorē insolentiamq.  
seculi, solitudinis & amaret, & sectaretur ar-  
cana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse  
nouerat mundi, adjit sanctum monasteriū,  
quod frequentauerat voto, venit permansu-  
rus optabili vsu. Ibi factus monachis Pater,  
meritis studijsq. sanctis, & vitā monachorū  
debitè rexit, & statum monasterij totius, cō-  
munis rei diuītias cumulauit. Ex hoc fessis  
penè senio artibus, ad Pontificatus apicem  
euocatur, & quia vocaretur vi coactus, pa-  
riter & ignotus, illuc maiora virtutum exē-  
pla, quām monachus dedit. Quia statū mū-  
di, quem contempst virtute, magna perhi-  
betur rexisse discretione, miserationes, cle-  
mosynarumq. copias tam largiter egenis in-  
tulisse probatur, ac si de illius stomacho pu-  
tasset inopum & artus descendere, & visce-  
ra confoueri. Scribere renuit, quia quod scri-  
bendum fuit, quotidianæ operationis pagi-  
na demonstrauit. Me ad monasteriū rediēs  
memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Le-  
uitam fecit. Senex obiit, decem & octo an-  
nis sacrū regimē tenuit. Tēporibus Sisebuti  
Suinthilani, & exordijs Sisenādi regū beatus  
habitus fuit: qui post beatior gloriā cælestis  
regnibona plenius senectute promeruit.

## Cap. VIII.

**V**STUS Helladij discipulus, illiq. successor  
innexus est: vir habitudine corporis, inge-  
nioq. mentis decorus atq. subtilis, ab infan-  
tia monachus, ab Helladio ad virtutem mo-  
nasticæ institutionis affatim educatus, pari-  
ter & instructus, in Agaliēsi monasterio ter-  
tius post illū rector est factus. In Pontificatu  
autem mox illi successor inductus, vir inge-  
nio acer, & eloquio sufficiēs, magna spe pro  
futūrus, nisi hūc ante longāviam vitam dies  
abstulisset extrema. Scriptit ad Richilanem  
Agaliensis monasterij Patrem epistolā de-  
bita, & sufficiēti prosequitione constructā,  
in qua patēter adstruit susceptū gregē relin-  
quere penit' nō debere. Extitit rector annis  
tribus, <sup>a</sup>tempore Sisenādi obiit, qui rex post  
hunc die nona decima defunctus abscessit.

<sup>a</sup> Subscriptit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandi.

## Cap. IX.

**I**Sidorius post Leādrum fratrem Hispalen-  
sis sedis prouinciæ Bethicæ cathedrā te-  
nuit, vir decorē simul & ingenio pollens:  
nam tantē iucunditatis affluentem copiam

in

in eloquendo promeruit, ut libertas ad-  
miranda dicendi ex eo in stuporem verte-  
ret audientes, ex quo auditabis, qui audisset  
non nisi repetita sapientia comendaret. Scri-  
psit opera, & eximia, & non parua, id est libri  
de genere officiorum, libri proemiorum, libri  
de ortu & obitu Patrum, libri lamentationis  
que ipse synonymorum vocavit, libellos duos  
ad Florentinam sororem contra nequitiam Iu-  
dorum, libri de natura rerum ad Sisebutum prin-  
cipem, libri differentiarum, librum sententiarum,  
collegit etiam de diversis auctoribus quod  
ipse cognominat, secretorum expositiones sa-  
cramentorum: quibus in vnu congestis, id est li-  
ber dicitur questionum. Scripsit quoq. in vlti-  
mo ad petitionem Braulionis Cesaraugustani  
Episcopilibrum Etymologiarum, quem cum multis  
annis conaretur perficere, in eius opere  
die extremum vius est conclusisse. Floruit te-  
poribus Reccaredi Liuuanis, Vvitterici, Gu-  
demari, Sisebuthi, Suinthilanis, & Sisenandi  
regum, annis fere quadraginta tenens Ponti-  
ficatus honorem, insignemq. doctrinæ san-  
& gloriam pariter & decorem.

## Cap. X.

**N**onnius post Iohannem in Gerundensi  
sede Pontifex accessit, vir professione  
monachus, simplicitate perspicuus, aetibus  
sanctus, non hominum diutina deliberatione,  
sed Dei per homines celeri definitione in  
Pontificatum adscitus: adherens instanter obse-  
quijs sepulchri sancti Felicis martyris. Re-  
xit Ecclesiam Dei meritorum ex epis amplius,  
quam verborum editis. Hic & in corpore de-  
gens, & in sepulcro quiescens, fertur salua-  
tionis operari virtutes. Substitit temporibus  
Suinthilanis & Sisenandi regum.

<sup>a</sup> Iohannem Biclarensi abbatem, de quo Isidorus. c. 44.  
<sup>b</sup> Felix Gerundensis martyr, de quo Prudentius in 18. mar-  
tyr. & Eulogius.

## Cap. XI.

**C**onantius post Murilani Ecclesiam Pa-  
lentinæ sedem adeptus est, virtu ponde-  
re ments quam habitudine speciei grauis, co-  
muni eloquio facundus, & grauis ecclesiastico-  
rum officiorum ordinibus intentus, & pro-  
uidus: nam melodias soni multas nouiter edi-  
dit. Orationum quoq. libellum de omniu decé-  
ter conscripsit proprietate Psalmorum. <sup>c</sup> Vixit  
in Pontificatu amplius triginta annos, dignus  
habitus fuit ab ultimo tempore Vvitterici  
per tempora Guodemari, Sisebuthi, Suinthi-  
lanis, Sisenandi, & Chintilæ regum.

A <sup>a</sup> Conant. in Concil. Tolet. 456.  
<sup>b</sup> Murila subscriptus in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palen-  
nus non Amalensis, ut in impress.  
<sup>c</sup> Itaq. moritur circa annum 638.

## Cap. XII.

**B**Raulio <sup>a</sup> frater Iohannis in Cesaraugusta  
decedentis adeptus est locum, vir sicut  
germanitate coniunctus, ita non <sup>b</sup> minimu  
ingenio minoratus. Clarus & iste habitus  
canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit  
<sup>c</sup> vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui  
& memoriam huius, & virtutem illius san-  
cti viri suo tenore commendat pariter, & il-  
lustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti  
annis: quibus expletis clausit diem vite pre-  
sentis. <sup>d</sup> Durauit in regimine temporibus Si-  
senandi, Chintilæ, Tulganis, & Chindasuin-  
thi regum.

<sup>a</sup> Ad quem scribit Isidorus: PROBONOBUS IN LIBRI  
<sup>b</sup> al. nimium.  
<sup>c</sup> Extat manuscripta.  
<sup>d</sup> Itaq. moritur circa annum 646.

## Cap. XIII.

**E**VGENIUS <sup>a</sup> discipulus Helladij collector, &  
coſors Iusti, Pontifex post Iustum accedit,  
ab infantia monachus, ab Helladio cum Iusto  
pariter sacris in monasterio institutioni-  
bus eruditus. Hunc secum Helladius a mo-  
naſterio tulit ad Pontificatum traetus, qui  
turus ab eo clericalibus institutus ordinibus,  
sedis eius post illum tertius rector ac-  
cessit. Et bonum meritum senis, qui duo-  
bus discipulis sanctisq. filiis ecclesiam Dei he-  
reditatem meruit relinquere gubernadam.  
Idem Eugenius moribus incessuq. grauis,  
ingenio callens. Nam numeros, statum, in-  
crementa, decrementa, cursus recursusq.  
lunarum tanta peritia nouit, ut consideratio-  
nes disputationis eius auditorem, & in stu-  
porem verterent, & in desiderabilem doctri-  
nam inducerent. Vixit in sacerdorio fere  
vndecim annis, regnibus Chintila, Tul-  
gane & Chindasintho regibus.

<sup>a</sup> Eugenios Archiepiscopos Toletanos videntur Gorbi co-  
gnouisse duos tantum. Itaq. secundum, siue alterum vocant  
Ildefonsu, Julianus, & Felix illum, quem nos tertium. Temp-  
oris enim vetustas oblinione obruerat Eugenii primum Mar-  
tyrem a Dionysio Areopagita Toletanissimum, de quo men-  
nit Ildeinus Abbas, & sancti Gerardi vita, & concors deniq.  
ecclesia Parisioram atq. Toletanorum. Anno tandem Christi  
1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium  
Remense profectus in Eugenii monumentum Lutetia incidit,  
& rei geste historiam sepulcriq. locum nostris primus nun-  
ciavit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarum rel-  
gioſissimus, huius S. Eugenii Martyris corpus ex Gallia ad se

allatum anno 1555. celeberrima pōpa exceptis, & ecclesia donauit Toletane. Dracontius porro Poēta cuius hic sit mentio iū diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emendatus, sed bīc Eugenij emendationem vidi in illo vetusto codice Ruyzij Azagrij, cuius supra mentionem feci.

### Cap. XIII.

**J**Tem Eugenius alter post Eugeniū Pontifex subrogatur. Hic cū Ecclesiā regiē clericus esset egregius, vita monachi delectat⁹ est. Qui sagaci fuga vrbē Cæsaraugustanam petens, illic Martyrū sepulcris inhæsit, ibiq. studia sapiētia, & propositū monachi decēter incoluit: vnde principali violentia reductus, atq. in Pontificatū adscitus, vitam plus virtutū meritis, quā viribus egit. Fuit nāq. corpore tenuis, parvus robore, sed validē feruēscēs spiritus virtute, studiorū bonorū vim persequēs, cātus pessimis vīsibus vitiatos, me lodiē cognitione correxit, officiorū omissois ordines, curamq. discreuit. Scripsit de sancta Trinitate libellū, & eloquio nitidū, & rei veritate perspicuū, qui Libyę, & oriētis partib⁹ mitti quātocius poterat, nisi procellis resul-tātia freta incertum pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnū diuersi carminis metro, aliū diuersi operis profa, cōcretos, qui ad multorū industriā, eius ex hoc tenaciter sanctā valuerunt cōmendare memoriā. Libellos quoq. <sup>a</sup> Dracōtij de creatione mūdi cōscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quē inconuenientia repe rit, subtrahendo, immutādo, vel meliora cō-iijiendo, ita in pulchritudinis formā coegit, vt pulchriores de artificio corrigētis, quām de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idem Dracōtius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquise, iste & sex dierū recapitulationē sin gulī versiculis renotauit, & de die septimo, quæ illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit tēporibus Chīndasunthi, & Reccesuinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriā sacerdotis, sicq. post lucis mūdialis occasum, in Basílica S. Leocadię tenet habitatione sepulcrum.

<sup>a</sup> De Dracontio Isido. cap. 37.

### Hactenus Ildefonsus.

### Hinc<sup>a</sup> Julianus.

**I**ldefonsus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentiē fluminibus exornās secula ætatis nostræ, nouissimè Toletanę sedis ascitus in cathedram, Præfus post secun-

A dum Eugenij in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quāta & virtutum gratia numerosus. Fuit deniq. timoris Dei instantia prædictus, religione cōpunctus, cōpunctione profusus, incessu grauis: honestatus, sapientia summus, differēdi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, lingue flumine copiosus, tantoq. eloquentia cothurno celeber habitus, vt disputationū eius profusa oratio dū porrecte dirigitur, mērito nō homo, sed Deus per hominē affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhuc infantia degēs, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorū, cōtemptriq. parentum rerumq. mundanarū affectibus, Agalienē monasteriū petiit, cuius fugā rābido furore insequens pater, vno tantū māceriæ impeditus est obice, quo & furētis est delusa quēsito, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dū percitus in interiora prætenderet, latibulū, quo hic vir oculebatur, reliquit. Sicque præterita incurata pertransiit, & in anterioribus, quæ præterierat, inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensem cellā impetens gladio, dum quāsitu nō

C inuenit, rediens in propriā, vt perditum deplorauit. Percognita igitur p̄fatus vir absentia parentalı, Agalienē illico monasteriū adiit, monachūq. se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobiu quoq. virginū in Deibiēsi villula cōstruxit, ac proprijs opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliensis Cœnobij, monachorū mores exercuit, rem discreuit, vitāq. seruauit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atq. inibi post decessoris sui obitū Pōtifex subrogatur. Scripsit sanè quā plurimos libros luculētiori sermone potissimos, quos idē in tot partib⁹ censuit diuidēdos, id est librū Protopopeiz

D imbecillitatis proprię, libellū de virginitate S. Marię cōtra tres infideles, opusculū de proprietate personarū Patrii & Filii, & Spiritus sancti, opusculū annotationū actionis diurnæ, opusculū annotationū in sacris, librū de cognitione baptismi vnū, & de p̄gressu spiritualis deserti aliū. Quod totum prime partis voluit volumini cōnectendū. Partis quoq. secūdē liber epistolarū est, in quo diuersis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasq. interdām induxit. In quo etiam à quibusdam luculentiora scriptorū responsa promeruit. Partem sane tertiam missatum esse voluit, hymnorū, atq. sermonum, vñterioris deni.

deniq; partis liber est quartus versibus pro-  
saq; concretus, in quo epitaphia, & quedam  
sunt epigrammata annotata. Scripsit autem  
& alia multa quæ varijs rerū ac molestiarū  
occupationibus impeditus, aliqua cœpta, ali-  
qua templa reliquit. Ascitus autē in Pon-  
tificatum nono glorioſi Reccesuinthi Prin-  
cipis anno, nouem annis, & duobus ferè mē-  
ſibus, clarus habitus fuit vitæ meritis, & re-  
tatione regiminis, expletoq; octauo deci-  
mo prædicti Principis anno, sequēti die de-  
cimo Kalendas Februarij, domicilio carnis  
exiuit, atq; in ecclesia beatæ Leocadiæ <sup>b</sup>  
tumulatur ad pedes sui cōditus deceſtoris,  
cum quo creditur æterno frui receptaculo B  
claritatis.

<sup>a</sup> Julianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infra. Felici  
habet etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.

<sup>b</sup> Nam corpus est Zamora.

Hactenus Julianus.

Hinc & Felix.

Iulianus discipulus Eugenij secundi, Car-  
thaginis prouinciae Metropolitanus, post  
beatæ memorie Quiricum quarto in loco  
præceptorum suum sequens, vrbis regiæ pōti-  
fcale culmē adeptus est: cuius videlicet ci-  
uitatis proprius ciuis extitit, atq; in eiusdem  
vrbis principali ecclesia sacrofancti baptis-  
matis fluentis est lotus, & illuc ab ipsis rudi-  
mētis infantiæ enutritus. Deniq; dū ad pue-  
riliſ formæ deueniſſet ætatē, sanctæ memo-  
riæ collegæ sui <sup>b</sup> Gudilanis Leuitæ ita ſociali  
vinculo eſt innexus, & indiuiduæ charitatis  
vnione coniunctus, vt & ambos inuolabilis  
charitas vnū eſſe ostenderet, & vnitas in am-  
bobus præfixa nō duas animas, ſed vnā his  
ineſſe monſtraret. Tanta itaq; erat inter eos  
adeptæ vnanimitatis cōmunio, vt ſecundū  
Actuū Apostolorū historiā in duobus corpo-  
ribus vnū cor tantū putaretur, & anima vna:  
ſtibet quippe in cōſilio prouidi, in definī-  
tione vni, in laudabili operatione cōcordes.

Quiq; diuino affiante Spiritu theoreticæ, id  
eſt contéplatiæ quietis delectati ſunt per-  
frui bono, & monasticę institutionis cōſtrin-  
gi repagulo. Sed quia aliter in ſuperni numi-  
nis fuit iudicio, eorū eſt nihilomin⁹ fruſtra-  
ta deuotio. Quamquā tamen minimè pere-  
giffent deſiderati itineris curſum, nō tamen  
deſierunt à piæ deuotionis ſtudio. Et dū ſibi  
mallent tantū prodeſſe perfugā, cōperunt  
poſt modū proximorū ſalute votis glifcētib⁹  
niti. Erāt enim in ſubditis docendis operosæ  
virtutis, in profectu eorū deſiderabiles, in ſer-

A uitute Dei feruētes, in deſiderio decoris do-  
mus Dñi strenui, in ſeniorū obedientia p̄z-  
ſto, atq; ſi fieri poſſet, vt omniū emolumentū  
obtinerent virtutū, animis feruentioribus  
ſtudebat. Igitur diuinorū iudiciorū diſpēſa-  
tione, ſanctæ recordationis Gudila Diacon⁹,  
ſexto idu Septēbris funestæ mortis euentu,  
anno octauo Vvābanis Principis ſub digna  
cōfessione Dei clauſit ſupremū curriculum,  
cuius corporſculum in monaſterio S. Felicis  
quod eſt Cabesi in villa dedicatū, dilectiſ-  
ſimi ſocij ſui exhibitione honorificè requie-  
ſcit humatū. Poſt eius itaq; diſceſſum aliquā  
tula intercapedine téporum, poſt ſanctę me-  
moriæ Quiricū idē egregius Julianus p̄ſfa-  
tæ vrbis eſt vñctus primatu, cāto laudis titu-  
lo prædicandus, quanto diuersarū virtutum  
ope ſuffult⁹, ſuis téporibus mirificè cōpoſuit  
eccleſiā Dei. Quinimmo vt ex quo tépore  
clarescere cōperit, per hunc textrinū, & te-  
lā ſtamine piæ relationis pandā. Poſt deceſ-  
ſoris ſui obitū diuinæ memorie Ildefonſi, à  
decimo ſeptimo ferme anno Reccesuinthi  
Principis, necnō & per omne Vvābanis Im-  
perij tépus vſq; ad tertiu regni glorioſiſſimi  
Egicanis regis annū, in Leuitici presbyterij,  
ac Pontificatus honore cōſiſtēs, celebre no-  
mē obtinuit. Fuit enim vir timore Domini

C plenus, prudentia ſummuſ, confilio cauſuſ,  
diſcretionis bono p̄cipiuſ, eleemosynis  
nimium dedituſ, in reuelatione miſerorum  
prōptiſſimus, in ſuſiectu oppreſſorum deuo-  
tuſ, in interueniendo diſcretuſ, in nego-  
tijs dirimendiſ ſtrenuū, in prouidēdiſ iudi-  
cijs æquuſ, in ſententia parcus, in vindica-  
tione iuſtitiaſ ſingulariſ, in diſceptatione  
laudabiſiſ, in oratione iugis, in diuinaruſ  
laudū exolutione mirabilis. Quod ſi forſan  
in officijs diuinis, quicquā, vt ſolet, diſſi-  
cultatiſ occurreret, ad corrigendū facillimus,  
pro ſacriſ luminib⁹ vehementer admoni-  
tuſ, in deſenſione omnium eccleſiarū exi-  
miuſ, in regendiſ ſubditis peruigil, in com-  
primendiſ ſuperbiſ erectuſ, in ſuſtētatione  
humiliū apparatus, debita auctoritate mu-  
niſiſcuſ, amplectendæ humiliatiſ bono opi-  
muſ, ac generaliter vniuersa morū probita-  
te conſpicuū, in pietate affluens, vt non eſ-  
ſet, cui in anguſtijſ conſtituto non ſubueni-  
re vellet: ita vniuersi charitatiſ exuberās, vt nō  
a ſe boni quidpiā cuiq; poſtulanti ex chari-  
tate p̄ſtare deſideret, ſic deniq; ſe Deo cha-  
rū maluit exhibere in omnibus, & p̄ſtabi-  
lē hominibus cunctiſ oſtenderet, vt & illi

vsquequaq. placaret, & hominibus propter Deū, si fieri potest, deuota satisfaceret méte. Tantò nobiliū precedentium virorū dignis meritis coequans, quātò ab eis in nullo virtutū corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itaq. bene habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura seruauit; vitiatos vtiliter subcorrexit: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officijs quam plurima dulcifluo sono cōposuit. At nunc, quoniā sancti Spiritus vbertate repletus, & irrigui fontis affluentia præditus fūlūt, summā librorum eius, quos per eū Deus ad vtilitatē Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc lector addisce. Conscriptis etenim librum Prognosticorum futuri seculi ad beatæ memoriarū Idaliū Episcopū directum, habētem in capite epistolā, quæ ipsi est directa, & orationē. Cuius codicis opus discretū in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de origine mortis humanæ est editus: secūdus de animabus defunctorū, quomodo se se habeant ante suorum corporam resurrectionem: tertius de supraem corporum resurrectione. Item librum respōsionum ad quem supra directū, in defensionem canonum & legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deseruire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanæ vrbis Papæ directū est. Item aliud Apologeticū de tribus capitulis, de quibus Romanæ vrbis Presul frustra visus est dubitasse. Itē libellum de remedijs blasphemiarū cū epistola ad Adrianū Abbatem. Item librū de sextæ ætatis cōprobatione, qui habet in capite orationē, & epistolam ad Dominum Eruigium Regē. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorū habet Veteris Testamēti quāplūrima documēta, quibus absq. aliqua supputatione annorū, Christus Dei filius nō nasciturus, sed iam natus patulè declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucide monstrat, Christum in plenitudine téporis de Maria virgine natū, non in annis à principio mundi collectis. Tertii quoq. libri excursus sextam ætatem, in qua Christus natus est, haud dubiè adesse veris documētis ostēdit. In quo quinque præteritæ ætates seculi nō in annis, sed præfixo generationum limite, distinguuntur. Item librū carminū diuersorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atq. de diuersis causis epigrammata numerosa. Itē librū plurimarū epistolarū. Item librū

A sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, & eorū qui ad eam confugiunt. Item librū de contrarijs quod Græce ἀντικείμενον voluit titulo adnotari, qui in duobus diuisus est librī, ex quibus primus dissertationes cōtiner Veteris Testamenti, secūdus Noui. Itē librū historiæ de eo quod Vvābæ Principis tépore Gallijs extitit gestū. Item librū sententiarum, ex decade psalmorū B. Augustini breuiter summatimq. collectū. Item excerpta de librī S. Augustini contra Julianum hæreticum collecta. Itē libellum de diuinis iudicijs, ex sacris voluminibus collectum, in cuius principio est epistola ad Dñm Eruigiū, comitatus sui tempore, pro eodem libello directa. Itē librū responsionum cōtra eos, qui confugientes ad ecclesiam persequūtur. Itē librū missarum de toto circulo anni, in quatuor partes diuisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendavit atq. cōpleuit, alias vero ex toto cōposuit. Itē librū orationum de festiuitatibus, quas Toletana ecclesia per totum circulū anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenij de prōptum, partim etiā inolita antiquitate vitiatiū, studiosè correctū in vnū congesit, atq. ecclesiæ Dei vībus ob amorē reliquit sanctę religionis. Præsolatus autem honorē, & sacerdotij dignitatē annis decē obtinuit, mense uno, diebus septē. Quiq. etiā ineuita bilis mortis præuentus occasu, anno tertio d' Egicanis Principis pridie nonas Martij, era septingentesima vigesima octaua diē vitæ clausit extremū, ac sic in basilica glorioissimæ S. Leocadiæ virginis sorte sepulrali est tumulatus.

\* Felix Archiepiscopus Toletanus.

† Gudila in Concil. Tolet. i. i.

‡ 18. dicitur in Ildefonso.

D ④ Iuliani Archiepiscopi Toletani feruntur in aliquot operis typis excusa: nempe Prognosticon ad Idaliū Barcinonensem Episcopum, & de sexta ætatis cōprobatione ad Eruigium Regē Gottherū: quāquam hoc falso inscribitur contra Iudeos. Sed illud multo minus ferendum, quod aliqui hanc nostrum vocem Pomeriū, cū ille Pomerius, cuius Gennadius, & Isidorus mentionere, longè sit nostro antiquior, & sape ab ipso citetur. Reddamus quoq. nostro Iuliano Toletano, vt vero auctor, librū autemque r̄w, sive contrarij, qui hactenus sine nomine auctoris fertur cū Iunilio Africano. Eum nos Iuliani esse deprecēdimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro autemque r̄w Iuliani citat Samson Abbas libro aduersus Ecclīstigium Egiscopum Malacitanū, quod opus scriptū entro Chriſti ss. 4. legi in bibliotheca ecclesie Toletane. Habeo & hystoriam à Iuliano editam de rebellione Pauli Ducis Narbonensis in Vvambam Regem Gotthorum. Eum librū cum alijs teribus cogito, volente Deo: in lucem dare.

DIVI

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOPI.

### DE ORTV ET OBITV

Patrum, qui in Scriptura

laudibus efferuntur

### III P R A E F A T I O.



VORVNDAM Sanctorum Patrum nobilissimorumq. virorum ortus vel gesta cum genealogijs suis in hoc libello indita sunt : dignitas quoque & mors eorum, atque sepultura, sententiali breuitate notata. Quæ, quamvis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrent scripturarum : facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur.

	Ex vet. Testament.
I	Adam.
II	Abel.
III	Enoch.
IV	Noe.
V	Melchisedee.
VI	Abraham.
VII	Isaac.
VIII	Jacob.
IX	Lot.
X	Joseph.
XI	Judas.
XII	Ruben.
XIII	Simeon.
XIV	Leui.
XV	Zabulon.
XVI	Issachar.
XVII	Dan.
XVIII	Gad.
XIX	Aser.
XX	Nephthalim.
XXI	Beniamin.
XXII	Ephraim.
XXIII	Manasses.
XXIV	Job.
XXV	Moyses.
XXVI	Aaron.
XXVII	Iosue.
XXVIII	Phinees.
XXIX	Gedeon.
XXX	Iephte.
XXXI	Samson.
XXXII	Samuel.
XXXIII	Dauid.

XXXIV	Salomon.
XXXV	Elias.
XXXVI	Eliseus.
XXXVII	Isaias.
XXXVIII	Ieremias.
XXXIX	Ezechiel.
XL	Daniel.
XL I	Osee.
XL II	Ioel.
XL III	Amos.
XL IV	Abdias.
XL V	Ionas.
XL VI	Michreas.
XL VII	Nahum.
XL VIII	Habacuc.
XL IX	Sophonias.
L	Aggæus.
L I	Zacharias.
L II	Malachias.
L III	Nathan.
L IV	Achias.
L V	Addo.
L VI	Azarias.
L VII	Zacharias.
L VIII	Tobias.
L IX	Tres pueri.
L X	Esdras.
L XI	Zorobabel.
L XII	Esther.
L XIII	Judith.
L XIV	Machabæi.

De his vid. Hieron. Epiphan. Dorothe. Synopsin, &  
Iosephum.



## Cap. I.

DAM protoplastus, & colonus paradisi, princeps humani generis & delicti, ad imaginē Dei factus, vniuersitati prælatus, qui creaturis nomina dedit, atq. in eis potestatem dominandi accepit. Hic in delicijs florentis paradisi constitutus, inter redolentes aromatum sylvas, ac vernantia floribus arua, ruris habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat: vbi tellus fœcunda viret perpetuo vere, vbi fons decurrens quadrifluo labitur amne. Sed postquam serpentis dolo, lingua etiam pollutus fœminea, per taetum ligni, loci beatitudinem profanauit: paradiso projectus, terram sentibus squalentem operarius gemens incoluit. Amissaque immortalitate, in puluerem, vnde carnis sumpserat ortum, post cursum annorum nongentorū tringinta redijt. Hinc iam posteritas in criminе huius parentis exulem se paradiso factam, ac labori mortique subactā ingemuit. Sepultus est autem in loco Arbee, quilocus nomē à numero sumpsit, hoc est quattuor; nam tres Patriarchæ ibidem sunt sepulti, & hic quartus Adam. Distat autem locus iste non procul ab Hebron metropoli vrbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuisse habitatio gigantum, vbi etiam & David postea vncus est in regem. Est autem ciuitas foris Iudæ in sacerdotibus separata, distans ad Australē plagam millibus xxii. ab Hierusalem.

## Cap. II.

Abel filius Adam & pastor ouium, in vita innocens, in morte patiens, post mortem non silens, in martyrio primus, in obedientia summus, in sacrificijs Deo placens, in meritis fratri disciplicens; quem Cain impius & parricida nouus, stimulante inuidia innocuum ferro nondum sanguine maculato prostrauit, cum adhuc innocens ferrum crucis humani facinus non haberet.

## Cap. III.

Enoch filius Jared, septimus ab Adam, placens Deo, malorum nescius, mortis ignarus, qui scelerorum hominum non

ferens angustias, à perniciofis, <sup>a</sup> contradi- bus mundi substractus, meruit in eum lecū transferri viuens, vnde fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est autem annorum trecentorum sexaginta quinque. Manet autem hæc tenus in corpore, in consummatione mundi restituet <sup>b</sup> cum Elia mortalem vitæ conditionem.

<sup>a</sup> Alias contactibus.

<sup>b</sup> al. Seculi restituens.

## Cap. III.

Noe filius Lamech decimus ab Adam, secundus pater orbis atque reparator, iustitia insignis, longanimis in spe, sapiens in opere, solus in terris iustus. Iste iussus arcam cōdidit, admonitus introiuit, nec horruit turbulentos diluuij fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura cœli expauit, gestaturq. per procellas, nec mergitur, serpentibus sociatur & bestijs, nec terretur: cui feræ colla submittunt, alites famulantur. Namque auem misit, redeuntem sustinuit, sed perfida fraude corui decipitur, ministerio columbae gestantis ore ramum paciferæ arboris edocetur. Referatisq. foribus arcæ bestias, & cuncta animantia per septem dies abire permittens, ipse postmodum egressus cum liberis, Deum collaudat ac latus victimas immolat. Cuius arcam veteres resedisse testantur in Armenia super montes Ararath. Hic nongentesimo quinquagesimo anno mortuus est.

## Cap. V.

Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei altissimi primus, verique oblator sacrificij, cuius origo secreta. <sup>a</sup> Hunc esse aiunt Hebræi Sem primogenitum Noe, tritauum Abrahæ. Ipse est enim Pater patrum, Prophatarum, & Apostolorū origo, ipse est qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris esse promeruit. Quique versis incendens vestigijs patris genitalia texit, nec derisit ebrium, vt procax & reprobus filius, sed velauit vt verecundus. Vnde accidit, in lege Iudæorum parentes à filijs nunquam videri nudatos. Iste Abrahæ reuerteret post victoriā benedixit, idem in typo verisacrificij de frugibus terræ prior panem & vinum Deo hostiam obtulit, quia sacerdotiū & regnū verè primogenitis debebatur an-

tequim

terram Aaron sacerdotio fungeretur. Hic A etiam prior omnium post diluvium urbem Salem condidit, in qua etiam & regnauit, quæ postea Iebus siue Solyma dicta est, & nunc deriuato vocabulo Hierosolyma vocatur, vixit annis sexcentis & perdurauit usque ad septuagesimum ætatis Isaac annū, mortuusque est, ac sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

<sup>1</sup> Hieron. epist. ad Euagrium. Isidorus, 15. lib. Etymo. c. 1.

### Cap. VI.

A Abraham pater gentium filius Thare, de stirpe Sem, natione Chaldaeus fide pri- B mus, exul spontaneus, obediens in præcep- tis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prælijs victori- osus, in victoria non avarus, reges quinq. superauit & spoliis exuit, captiuumque <sup>a</sup> pa- rentem reduxit. Eo summus ut trinitatem in typō videret & unitatem in mysterio ve- neraretur: eo fidelis ut in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeò iustus atque deuotus, ut indulgentiam uni- ci pignoris diuinitati non præponeret. Sed incunctanter præcipienti parens ad immo- landum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distinxit fer- rum, unicum pignus in victimam oblatu- rus, nec natum perdidit, nec hostiam ami- fit. Filium enim in sacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepul- tusque est in agro Ephron, in spelunca du- plici: in cuius interiori parte sepultum fe- runt Adam, in exteriori vero Abraham. Di- statautem hic locus ut Josephus edocet, se- ptimo ab urbe Hebrœ stadio, ibique adserit Abraham & filios eius sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiā & terebintum magnam arborem à consti- tutione mundi fuisse adseuerat. Hanc bea- tus Hieronymus usque ad Constantini Im- perii perdurasse scribit, ipsa est enim quer- cus Mambræ Amorriæ, qui fuit amicus Abrahæ, quæ apud Gentiles in tanta exti- tit veneratione, ut eam muri ambitu circu- septam sollemini veneratione colerent.

<sup>1</sup> parentem, id est, cognatum vel consanguineum, ut infra. cap. 9.

### Cap. VII.

Isaac filius Abrahæ ex promissione in ter- ra Chanaan genitus, semen æternum vo-

catus, coniugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum pa- ratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui <sup>a</sup> pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo usque detulit honorem parenti, ut ad aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obiit centum octoginta annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

<sup>1</sup> Panitætes Abimelech, & Ochozach, & Phicol. Genes. 26.

<sup>2</sup> Adulatio assyrica, & ad hæc respondebat

### Cap. VIII.

Jacob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matris, supplantator fratri, hu- milis quoque & simplex, & <sup>a</sup> innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præcipuit benedictionē, obe- diuit matri, & fraternali iracundiæ patienter cessit, patriamque & parentes relinques, exul effectus seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit & frigoris, seruiuit socero, ut pastor mercenarius pauit gregē, expectans non de diuisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dum consortio egeret hominum, comita- tum meruit angelorum. Hic Domino col- luctatus præualuit, hic facie ad faciem Deū vidit: hic famis inopia pulsus, cum præcla- ra progenie ingressus est in Ægyptū. Em- sis centum quadraginta septem annis, natu- ræ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

<sup>1</sup> al. Innocens habitans domi. al. Innocenter.

### Cap. IX.

Lot filius Aram consanguineus Abrahæ, pater Moab & Amon apud Chaldaeos natus, homo iustus, hospitalis, in Sodomis pie castèque inter nefariam gentem con- uersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam suscepere effectus est Ange- lorum. Sulphureumque exitium ac Sodo- mitarum euasit incendium: mansitq. post- modum in urbe Segor, quæ est iuxta Mare mortuum, ubi balsamum gignitur, & copio- sa poma palmarum.

### Cap. X.

Joseph Princeps Ægypti, filius Jacob ex Rachel ortus in terra Chanaan, benedi- ctus

**A**atus in primogenitum Israel, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis usque ad seruitutem, patiens usque ad carcerem, pudicus usque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in regno particeps, in fœcunditate ordinator prouidus, in fame dispensator iustus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus nō repedit, sed fame depulsa necessitatis subfida contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum & decem annis, longæ quietis gratia diem ultimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cuius ossa transtulerunt filii Israel in Siché ciuitatem patris sui Iacob, quam nunc tam Latini, quæ Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nunc vocatur Neapolis urbs Samaritanorum, vbi sepulcrum eius usque in hodiernam diem cernitur.

### Cap. XI.

**I**udas regalis successionis insignis prospera, cui ducatus bellorum & Israel traditur regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens ut leo in regni virtute, & clarus splendore potentie. Cuius quidem Imperij posteritas non cessauit, quo usque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine eius ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens vtero mirabiliter coruscaret.

### Cap. XII.

**R**uben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

### Cap. XIII.

**S**imeon princeps scribarum, & violatæ pudicitæ vindex, non habens hæreditatē, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

### Cap. XIV.

**E**ius sacerdotalis auctor originis, cum tribu Iuda permixtione generis iunctus sed

in Israel toto diuisus, carens propriæ sortis funiculo, & habitans in variis fortibus fratrum.

### Cap. XV.

**Z**Abulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis urbibus Phœnicum, & Sidoniorum.

### Cap. XVI.

**I**Sachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionis suæ fructibus dona porrigenus regibus.

### Cap. XVII.

**D**An, cuius ex germine Samson, sceptru tenet Israel, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius, ut regulus, spiritu oris sui depopulans.

### Cap. XVIII.

**G**ad, in procinctu prælii expeditus, pro fratribus trans Iordanem relicitis aduersus hostes gentesque dimicat, & fortis brachio viator triumphat.

### Cap. XIX.

**A**Ser, diuitijs insignis, replens delicijs principes.

### Cap. XX.

**N**ephthalim in pinguedine terræ uberrimus, & in doctrina legis abundans.

### Cap. XXI.

**B**eniamin inter fratres ortu posterior, imperio prior, cuius nativitatis processus, matri dedit occubitum. Ipse est lupus vorax & sanguinarius, qui super basem sortis suæ mane hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

### Cap. XXII.

**E**phraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, atque in numero Patriarcharum



dierum ieunia pertulit: descendens incendit vitulum, sacrilegos prostravit gladio, legem acceptam à Deo populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoque bella gesit, victorijs claruit, virgam in manu tenens, hostes quos non contigit, superauit: lethiferos aspidum morsus ærei serpentis adspectu sanavit. Dathan & Abiron, terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu deiecit. Ad extremum condidit montem Nebo, terramque repromissionis, demonstratè Domino, aspicit. Mortuusque est, jubente Domino, in monte Abarim: sepultusque est à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populū Dei in eremo annis quadraginta, obijtque annorum centum viginti. Quidam autem eū viuere testantur, pro eo quod sepulcrum eius non reperitur. Et quia apparuit Dominus in monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè sacra Scriptura testatur.

<sup>a</sup> Nomen esse Ægyptiacum Moysēs aiunt Philo, Iosephus,  
<sup>b</sup> & Auen Ezra.  
<sup>c</sup> al. Coloris.  
<sup>d</sup> Forte specie.

### Cap. XXVI.

Aron frater Moysi, & insignis miraculorum socius, atq. in lege sacerdos Domini primus, cuius virga sorte electa, fronde & germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furenti se flammæ opposuit, atque stans inter viuos & mortuos, obiectu sui corporis transire ignem ad agmen viuentium non permisit. Hic per hostiam victimarum & sacrificium sanguinis, futuram Christi passionem expressit: hic ius & principatum sacerdotij per ordinem generis & successionis suæ trāsimisit. Anno autem quadragesimo egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, cum esset annorum centum viginti trium, mortuus est iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui est iuxta Petram insignem Arabiæ urbem. Ibi & sepulta iacet soror eius Maria, ubi etiam & nunc usque ostenditur rupes, qua percussa, Moyses aquas fitienti populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

### Cap. XXVII.

Iosue filius Nun, ex tribu Ephraim in Ægypto natus, Moysi discipulus, & poter-

statis successor, nouique prælij triumphator. Qui quoisque expediret victoriam, ut Solstaret, cælo imperauit. Jordanis etiam cursum transitu suo <sup>a</sup> resistere fecit. Hierichonti inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono deiecit. Chananæorum euerit regna, reges extinxit, ac populum Dei solus in terram repromissionis induxit, cæque sorte distribuit. Viginti septem annis præfuit in Israhel. Occubuitque centum & decem annorū, atque sepultus est in Tamnathare ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gaas, contra Aquilonem, ubi usque hodie insigne monumentum eius ostenditur. Est autem in tribu Dan.

<sup>a</sup> ad. Stare.

### Cap. XXVIII.

Phinees sacerdos filius Eleazaris sacerdotis filij Aaron, zelum Domini agens, Zambri coeunte impudicum simul cum scorto Madianitide telo percussit, atque perpetuas sacerdotij infulas, præmiumque victimarum in generationibus Israhel meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accensus iram Domini feriendo placauit.

### Cap. XXIX.

Edeon filius Iosas ex tribu Manasse, genitus in solitudine, liberator populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis viris aquam lingualambentibus, non tela in dextris, sed tubas: nec læua clypeum, sed hydrias prærentibus, hostem terrore perculit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Israhel annos quadraginta, mortuusque est senex, & sepultus in sepulcro Iosas patris in Ephra de familia Ezri.

### Cap. XXX.

Ephete Galaadites, felix in prælijs, fidelis in promissis, affectum pictatis exuperans tolerantia mentis. Hic enim voverat Deo, ut si quid illi post victoriam reuertenti prium occurreret, immolaret. Nam rediens ex hostibus Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam sponsio-

sponcionem compleuit, ac filiam, quę victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Israe sex annis, & mortuus est, sepultusq. in ciuitate Galaad, quę est in dimidia tribu Manasse.

### Cap. XXXI.

**S**Amson, filius promissionis, genitus patre Manue ex tribu Dan, Nazareus vocatus, liberator Israe, & omnium fortissimus. Iste rugientem mactauit leonem, fauumque ab ore mortui tulit, seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne vincit, totam regionem Philistinorū succedit. Vinctus etiā res cisis funibus, maxilla asini mille viros per remit. Nervis intexta vincula, ut lancea fila, disrupt. Post hæc auaritia illecebroſe mulieris deceptus, detonsis crinibus, vim suę virtutis amisit: nec mora effossis oculis, columnas templi concutiens, ruina oppressus patiter cum hostibus defecit. Iudicauit Israe annis viginti, & positus est in sepulcro patris sui in ciuitate Esthaol, quę est in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleuthropolis, contra Septentrionalē plagam, iuxta viam quę dicit Nicopolim.

**C**ap. XXXII.

**S**Amuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex tribu Ephraim, connumeratus Moysi in sacerdotibus Dei, ab ipsis cunabulis Domino consecratus, fedulus in ministerio, in gente princeps, in templo vates, cuius verbo obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triūphant ex hostibus, Adiutorij lapidē posuit: hic primum Principem in regno vnxit. Sepultus est autem in vico suo Ramatha, quę est in Beth-lehem: cuius ossa Arcadius Augustus de Iudæa in Thraciam transtulit: & super tumulum eius Christi aram erexit.

### Cap. XXXIII.

**D**auid, Rex idem atq. Propheta, ortus de genere Iuda, filius Iesse, natus in Beth-lehem, puer pastor ouium inter fratres aetate minor, virtute prestantior, à Domino in regnum vocatus, à Propheta in regem vñctus, belliger iuuenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincendo veteranus, pa-

A tiens in aduersis, prudēs in periculis, in peccato proprio dolens, in alieno funere lugēs, pronus ad pœnitentiam, velox ad veniam, in conuicio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum posset, innocuum non tantum reseruauit traditum, sed & vindicauit occisum. Hic leonē & vrsū fine gladio interfecit, citharae suauitate immundum spiritum depulit, Gigantem expugnauit. Igitur quadragesimo regni & septuagesimo aetatis anno diem vitæ supremum consummauit, sepultusq. est in ciuitate sua Beth-lehem, quę alio vocabulo dicitur Ephrata, vbi etiam Dominus noster Iesus Christus secundum carnem est natus. Ibi quoque & Rachel, cùm Ben-iamin perisset, occubuit. Ibi etiam sepulcrum Iesse patris David ostenditur. Est autem hic locus in tribu Iuda sexto ab Ierusalem millario, positus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

### Cap. XXXIV.

**S**alomon filius David editus ex Beth-sabee in Ierusalem, antequam nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & Domini dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, sapiens in iudicio, in sententia iustus, pacificus in regno. Qui poposcit sapientiam & impetravit, ut sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elemotorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoq. mores compostit, rerum naturas reperit, sacramenta Christi & Ecclesiæ reuelauit. Cuius principia bona fuerunt, nouissima verò mala. Nam post multarum virtutum gloria, amore depravatus fœmineō, & acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idolatriæ flenda ruina demersus est. Quadragesita annis regnauit, quinquaginta & duobus aetatem peregit. Dehinc finem imperio & vite dedit, sepultusq. est in ciuitate patris sui Beth-lehem.

### Cap. XXXV.

**E**lias Thesbites Sacerdos magnus atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summō, in laboribus fortis, industria sollers, excellēti ingenio præditus, in exercitatione discipline struct⁹, in sancta meditatione assiduus, metuq. mortis intrepidus, verberauit tyrānos, sacrilegos interficit, multisq. signis virtutum effulsit. Trienij

namq. siccitate clausit imbris cælū. Orauit rursum, & cælum dedit pluias, mortuumq. mulieris filium suscitauit. Cuius virtute hydria farinæ non defecit, vas olei perpetuo fonte manauit. Cuius verbo super sacrificium ignis de cælo descendit. Hic duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit. Iordanem transiēs, tactu melotis abrupit. Post igneo curru in cælum raptus ascendit, venturus iuxta Malachiam prophetam in fine mundi, ac præcessurus Christum, nuntiaturus ultimum eius aduentum cum magnis virtutibus prodigijsq. signorum: ita ut etiam in terra bellum gerat Antichristus aduersus eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos, cadauera quoq. eorum in plateis insepulta iacebunt. Dehinc suscitati à Domino regnum Antichristi plaga magna percutient. Post hæc veniet Dominus & interficiet Antichristū gladio oris sui, & eos qui adorauerūt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus sanctis suis in gloria sempiterna.

**T**em <sup>a</sup>Elias Thesbitæ de terra Arabū, de tribu Aarō, cum esset in utero matris suæ Galaæth, Sobac pater eius somnium vidit, quod nascentem Eliam viri candidis vestibus salutabant, igitq. eum <sup>b</sup> vestimentis obuoluebant, atq. pro cibo ignem ei ad nutrientum subministrabant. Hoc visum pater eius prophetis in Jerosolymis indicauit, hocq. ab eis accepit responsum. Ne timueris (inquiunt) erit enim natio eius lumen, verbūq. eius fixis sententijs. Iudicabit enim Israel in gladio & igne.

<sup>a</sup> Hæc addebatur in tribus exemplarib. Isidori, & habet Epiphanius in vita Elias.

<sup>b</sup> al. institis.

### Cap. XXXVI.

**E**lisæus Eliæ discipulus, ex <sup>a</sup> Abel Meula oppido, ex tribu Rubé in cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitur dedit, eiusq. vox in Ierusalem personauit. Tunc quidam præfigus vates prædictus, hodie in Israel natus est Propheta, qui cuncta eorum destruet idola. Hic gemino Eliæ glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Iordanem transitu suo diuisum, refrenatis vndis, retro conuertit: aquas Iericho steriles, demerso vaseulo, ad fœcunditatem perduxit: pueros insultantes sibi verbo, tradidit bestijs repente vorando: sanguis

neas aquas in necem hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptionem verbo fœcudauit, eiusq. filium mortuum suscitauit: ciborum temperat amaritudinem: deniq. ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ stigmatis maledictum aspersit discipulum: ferrum securis in Iordanem mersum, ligno in aquas misso, supernatare fecit. Hostes Syriæ cætate percussit, mortem incredulo prædictis, fragore quadrigarum fugavit hostem, obsidionem dispersit, famem repulit. Postremò post mortem exanimi cadaveris vitam dedit. Cuius sepulcrum usq. hodie in b Sebastia ciuitate ostenditur honore satis dignū, & digna habitum veneratione.

<sup>a</sup> Abel Meula 3. Reg. 19. Abel Muth. in Epiphanius.

<sup>b</sup> Sebastopoli Samariæ, ait Epiphanius.

### Cap. XXXVII.

**S**aias filius <sup>a</sup> Amos, non Amos Prophetæ, sed alterius, qui simili nuncupatus est nomine: Ille enim ex numero pastorum fuit de oppido Thecue: Hic autem genere nobili ortus in Ierusalem: quem etiam aiunt Hebræi sacerdotum fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitatis & vitæ excellentia: ut vñ tantum dicatur habuisse tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam postmodum pro delicto populi abiecta, sacco membracoperuit. Sed & hoc ad extremum deposito, iuxta Domini imperium nudo corpore, nudq. vestigio in conuentu populorum versatus est, sicq. feruorem æstiuum, hyemisq. pruinias atque imbrium tempestates sustinuit, ut & Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus ascendentem umbram, retrodescendere iussit. Huius oraculo rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hunc autem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrocique supplicio excruciatum extinxit. Tradunt <sup>b</sup> autem Hebræi duabus ex caussis imperfectu fuisse Isaiam: una, quod eos appellauerit principes Sodomorum & populum Gomorræ: altera, quod testante Domino ad Moysem, Non poteris videre faciem meam: iste ausus est exclamare, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Non ani-

animaduertentes ex carni mente Iudei, quod in sequentibus faciem & pedes Dei Seraphim texisse narrauerat, ac media tatu eius viduisse propheta adscribat. Iacer sub queru Regel, iuxta decursus aquarum, quas Ezechias rex Iuda mole construata terrae exposuerat.

<sup>a</sup> Hebrei afferant Amos patrem Isaiae fuisse fratrem Amazanum regis Iuda, de quo 4. Reg. 14.  
<sup>b</sup> Origens in Isiam, & Hieron.  
<sup>c</sup> Obstruxerat eum Hierony.

### Cap. XXXVIII.

I  
Eremias ex tribu sacerdotali ortus, in vi-  
co Anathoth, qui est tribus milibus ab  
Ierusalem, sacerdos in Iudea positus, Pro-  
pheta in gentibus consecratus, antequam  
plasmaretur agnitus, antequam procederet  
sanctificatus, &c, ut virgo permaneret, admo-  
nitus. Hic predicare puer cœpit, arguens po-  
pulum ob delicta, & saepius cohortans ad  
penitentiam, sed plebis perfidæ saeuentis  
crudelitate afficitur saepe, atque ligatur, in  
carcerem etiam mittitur, proiecitur in lacum,  
catenis cingitur, ad ultimum apud Taphnas  
in Aegypto à populo lapidatur. Sepultus est  
in eo loco, vbi Pharaon rex Aegypti habita-  
uit. Veruntamen quia precibus suis, serpen-  
tibus ab eo loco effugatis, Aegyptios à no-  
xio aspidum mortuus eripuit, insigni cū ve-  
neratione, amplissimoque honore ijdemi  
Aegyptij colunt, sepulcrumq. eius insigni  
cultu haec tenus venerantur.

<sup>a</sup> Aspidum Hieron. crocodilorum ait Epiph. & Dorothe.

### Cap. XXXIX.

E  
Zechiel sacerdos, filius Buzi, genitus in  
terra Sarira, in typo Christi filius homi-  
nis nesciatur. Hic captitus cum Ioachim  
in Babyloniam ductus, ad concaptiuos pro-  
phetauit, corripiens eorum offendiones, &  
zelo Dei motus cuncta eorum crima tur-  
pitudinesq. arguens. Quem Dux populi Is-  
rael interfecit, pro eo quod seueritate, &  
auctoritate pontificali corriperetur ab eo  
ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à po-  
pulo in agro Maurim in sepulcro Sem, &  
Arphaxat.

### Cap. XL.

D  
aniel, a de tribu Iuda in Betheron supe-  
riore natus, genere nobilis, princeps o-

A  
mnium Chaldaeorum, regumq. profapia, &  
florens patriæ nobilitate. Hic sub Joachimi  
rege Iuda, post excidium Ierusalem, cū tri-  
bus pueris admodum puer in Babylonem  
translatus, & Princeps Chaldaeorum effe-  
ctus est, vir gloriosus & aspectu decorus,  
mente humilis, corpore castus, perfectus in  
fide, egregius in opere, in virtute summus,  
in prodigijs clarus, terribilis in signis, cogni-  
tor secretorum caelestium, praescius futuro-  
rum, visionum interpres, vindicta castimo-  
nia; qui continuatis ieiunijs & orationis in-  
stantia futura prænoscere meruit sacramen-  
ta. Hic inter cætera visionum mysteria, his  
virtutum gestis, atq. signis effulgit. Princi-  
pio sceleratorum senum mendaciū repre-  
hendens, castitatem foeminae reuelauit: tri-  
bus hebdomadibus dierum exorās pro po-  
pulo ieiunavit; simulacrum Bel diuinæ af-  
pirationis argumentis elicit: draconem Ba-  
byloniæ numen eiusdem gentis, offa pi-  
ce, & adipe, & capillis confecta, diuinæ  
mentis instinctu, incredibili admiratione  
disputit: in lacum quoque missus, rabiem  
mitigauit ferarum, atque virtute animi for-  
tis, inter frementes securis epulatur leo-  
nes. Hunc Darius, postquam Babylonium  
subuertit imperium, honore maximo habi-  
tum, secum tulit, & in Medos abduxit. Qui  
etiam fertur dedisse signa in montibus su-  
per Babyloniam, dicens: Dum montes à  
Borea fumauerint, finem instare Babylo-  
niæ: dum visi fuerint incendijs conflagrare,  
finis erit totius mundi. Item dum ad partem  
Noti refluxerit Tigris, regressio erit popu-  
li ad Ierusalem. Vixit autem usque ad tem-  
pus Darij regis Persarum, annis centum &  
decem: sepultusq. est iam senex in spelun-  
ca regia, solus in captiuitate cum gloria.

<sup>D</sup> <sup>a</sup> Vid. Epiph. Hieron. Ioseph.

### Cap. XL I.

O  
See de tribu Issachar, ortus in <sup>a</sup> Bele-  
moth, hic prænuntians dedit signum:  
Veniet Dominus in terram suam, si <sup>b</sup> quer-  
cus, quæ est in Silo, ex semetipsa in duode-  
cim divisâ fuerit partes, cotidemq. querus  
efficerit. Hic in terra sua sepultus, placida  
quiete dormiuit.

<sup>a</sup> Belemoth etiam Epiph. & Dorothe.

<sup>b</sup> id. Quasi querus, quæ est in silo, cū ex semetipsa

## Cap. XLII.

**I**oel, <sup>a</sup> hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Betheron, vbi etiā in pace mortuus est, atque sepultus.

<sup>a</sup> Hieron. Epiph.

## Cap. XLIII.

**A**MOS, pastor & rusticus & ruborum modera distingens, Propheta nō genere, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad Australem plagā sex millibus cōtra Beth-lehem. Ulta autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, usque ad Mare rubrum, atque <sup>a</sup> Iudæorum fines, solis tantum pastribus conscientia, & latè vagantium pecorum. Ex hac itaque pastorali regione fuit Amos, unus de numero pastorum, quem Dominus ablatum inde misit ad populum Israel, præcipiens ei, ut in Samariā pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias rex frequenter plagiis affecit; nouissimè Ozias filius eius, vecte per tempora transfixo, crudeli morte necauit. Post hæc semiuius euctus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam <sup>b</sup> cunctanter efflavit, sepultusque est cū patribus suis.

<sup>a</sup> al. Indorum.

<sup>b</sup> al. Cunctantem.

## Cap. XLIII.

**A**BDIAS, de terra Sichem, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia rege Samariæ, centum paut Propetas. Iste est, tertius ille dux, cui pepercit Elias, qui postmodū, relicto Ochoziæ regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit. Quiq. etiā morte propria obiit, sepultus cū patribus suis in Sebastia ciuitate, vbi & Eliæus Propheta, & Iohannes Baptista venerabiliter requiescunt. <sup>D</sup>

## Cap. XLV.

**J**ONAS, columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gentium præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: propter quem periclitabatur nauis, sed magister nauis latente in reperit, cetus abiectum

A deuorauit, orantem reuocuit: reiectus predicauit subuersiōnem. Sed costristatus in penitentia vrbis, & saluti gentium inuidie gaudet etiam sub hederæ virentis vmbraculo, & dolet subito arescente. Tradunt Hebræi, hunc esse viduæ filium, quem à mortuis suscitauit Elias. Cuius sepulcrum in quodam vrbium Geth viculo demonstratur, quod est in secundo milliario à Sephorim in itinere, quo pergitur Tiberiadēm.

## Cap. XLVI.

**M**ICHÆAS, de tribu Ephrem in Mora-  
thi ortus est. Hic, quoniam peccatum Achab sacerdos arguebat, sub Ioram filio eius de precipitiō magno proiectus occubuit. Sepultus est in terra sua iuxta Polyan-drum, quod est prope Naim.

## Cap. XLVII.

**N**AHUM, de tribu Simeon, in Helcesi trans Betharim natus, ibique mortuus, suo iacet in tumulo.

## Cap. XLVIII.

**H**ABACUC, de tribu Simeon in agro Beth-sachar ortus est, hic ante biennium regressionis filiorum Israel de captiuitate, in agro Sabarith, qui est in Ceila à vita descessit.

## Cap. XLIX.

**S**OPHONIAS, de tribu Simeon, filius Chus, in agro Sarabath ortus, & glorioſa majorum suorum stirpe progenitus, prophetauit, mortuusq. est atq. sepultus in agro suo.

## Cap. L.

**A**GGEUS, natus in Babylonia, iuuenulus Ierusalem venit, ædificationem templi ex parte aspexit, ac iuxta sacerdotum monumenta glorioſe sepultus requiescit.

## Cap. LI.

**Z**ACHARIAS, <sup>a</sup> de regione Chaldaeorum valde senex in terrā suam reuersus est, in qua & mortuus est, ac sepultus iuxta Aggazum, quiescit in pace.

<sup>a</sup> Hoc caput deest in alijs vide, infra cap. 57. Cap.

**Cap. LII.**

**M**alachias post egressionem populi, in Sophia est genitus, vir iustus & asper, decorus, quem Iudei Malachiam, id est, angelum Domini ideo afferunt vocatum, quia quicumq. praedicebat, confessi, angelo de celis veniente, confirmabantur. Hic autem admodum iuuenis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

**Cap. LIII.**

**N**athan Propheta, ex Gabaonitis, qui David regem legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethsabea prouinciatum, manifestauit. Hic etiam quod non aedificaret David Domino templum, praedixit. Hic Salomonem vngens in principem consecravit. Obiit autem senex in terra sua: sepultus, que est cum dignitate.

**Cap. LIII.**

**A**chias Silonites de ciuitate Eli sacerdos, ubi primum tabernaculum & arca Dei erat, Salomoni regi praedixit, quod per mulieres gentium a mandatis Dei declinaret, & divisione populi in prole non tacuit. Mortuus est ergo Achias, atque sepultus iuxta querum in Silo.

**Cap. LV.**

**A**ddo in Samaria natus est. Hic est qui ad Ieroboam immolante vitulum missus, in sermone Domini venit, eumq. arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentem propter inobedientiam Iesu in via strangulauit, sepultumque tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fecellerat.

**Cap. LVI.**

**A**zarias in terra oritur Sabatha, mortuus, que est, ac sepultus in agello suo.

**Cap. LVII.**

**Z**acharias Propheta atque sacerdos, filius Ioiadæ sacerdotis, qui & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini populus, iuxta Ios regis imperium, missis in cum lapidibus extinxit,

**A**Hunc subleuatū continuo sacerdotes iuxta patrem suum sepelierunt in Ierusalem.

**Cap. LVIII.**

**T**obias filius Ananiel, ex tribu Nephthali de ciuitate Cibel, que est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanasar rege Assyriorum in Niniue: vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret, & inopes pascerebat, exaltate lumine caruit, & post tenebras reseratis oculis, lumen claritatis promeruit. Iacet in Niniue ciuitate sepultus in pace.

**Cap. LIX.**

**T**res pueri, ex stirpe regia clari, memoria gloriose, scientia eruditæ, fide pares, devotione stabiles, incorrupti corpore, sobrijs mente, indices protuinciarum, & regionum principes, paternarū quoque memores legum, & à cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degentes & oleribus. Hi vigore virtutis contempti morte, idolorum non adorauerunt ritum, regem seuissimum fidei virtute vicebunt, restinxerunt quoque camini flammatis incendia, & inter horrendas spissa caligine flamas hymnum apertis vocibus cecinerunt. Iacet in Babylonia pariter sub uno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

**Cap. LX.**

**E**sdras sacerdos Dei, qui à plenisque Malachias, id est, angelus Dei vocatur. Hic sacræ scriptor extitit historiæ, atq. alter latrorum legis post Moysen, namq. post captiuitatem legem incensam ex gentibus renovauit, Hebraicarumq. litterarum elementa inuenit. Hic reduxit Israël, & redificare fecit Ierusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis, humatus in Ierusalem.

**Cap. LXI.**

**Z**orobabel & Nehemias, ex tribu Iuda, sub Dario rege templum Dñi aedificant, muros Ierusalem exstruunt, atque Israël ad pristinum statum reducunt, cultum quoque religionis, iusq. Sacerdotum & Leuitarum restituunt. Item & ipsi in Ierusalem sepulti quiescunt.

**Cap. LXII.**

**E**ster regina filia fratri Mardochæi, de stirpe Ben-jamin, captiva de Ierusalem in urbem Susim translata est, atque asperitu formæ & perspicua virginitatis excellētia regi Persarum connubijs copulata. Hæc, ut populum suum à periculo liberaret, mortis obtulit, amicūq. regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemq. liberā ab excidio eruit, atq. à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susis urbe Medorum, in qua etiā regnauit.

**Cap. LXIII.**

**I**udith vidua, filia Merari, de tribu Simeō, magnanimitis in gloria, viris præstantior. Hæc pro salute populi mortis obtulit, nec trépidauit furorem regiū. Nam dormientē necauit principē, saluo pudore suis ciuib⁹ triumphum victoriarum reportauit. Vixit au-

A tem annis centum & quinque, sepultaque est in spelunca viri sui Manasse in Bethlia ciuitate, quæ est in tribu Iuda inter Dothain & b Balmon.

a Apoli.

b Babylon.

**Cap. LXIII.**

**M**achabæi septem fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constans tissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege pro lege Dei cum matre eorum atrociter intercepti, coronas martyrii meruerunt.

Machabæi a quoque, quos triumphos gesserint aduersus gentē Persarū, vel de circunfinitimis alijs nationibus, & quomodo pro legis obseruantia plurimum sunt puniti, eorum plenissimè narrat historia.

a In sex exemplarib⁹ hoc posterius tantum legitur.

**Ex novo Testamento.**

LXV	Zacharias.
LXVI	Iohannes.
LXVII	Maria.
LXVIII	Simon Petrus.
LXIX	Paulus.
LXX	Andreas.
LXXI	Jacobus Zebedæi.
LXXII	Iohannes.
LXXIII	Philippus.
LXXIV	Thomas.
LXXV	Bartholomæus.

LXXXVI	Matthæus.
LXXXVII	Iacobus Alphæi.
LXXXVIII	Iudas Iacobi.
LXXXIX	Matthias.
LXXX	Simon Zelotes.
LXXXI	Duodecim Apostoli.
LXXXII	Lucas Euangelista.
LXXXIII	Marcus Euangelista.
LXXXIV	Barnabas.
LXXXV	Timotheus.
LXXXVI	Titus.

**Cap. LXV.**

**Z**acharias, & Elisabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, fœcundi in senio, requiescunt in Ierusalem.

**Cap. LXVI.**

**I**ohanes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Ierusalem ortus, angelo denuo tante conceptus, prænuntius Christi, præco iudicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem

B abstulit: genitus officium lingue resolut, qui necdum editus Christum prophetauit, salutauit in vtero, in columba agnouit, in deserto monstrauit. Cuius vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis & locistarum cibus. Hic, dum Herodi prohiberet fraternum violare conubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cuius caput regis filia ludi præmium à patre postulauit: at ille defectum male poscenti filiæ ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia oppido Palestinae, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudeæ, Antipatri filius, ob honorem Caesaris Augusti Græco sermone Augastam vocavit.

## Cap. LXVII.

**M**aria (quæ interpretatur domina, siue illuminatrix) clara strips David, virga Iesse, hortus conclusus, fons signatus, mater Domini, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti, virgo sancta, virgo foeta, virgo ante partum, virgo post partum, salutationem ab Angelo accepit, & mysterium conceptio-  
nis agnouit: partus qualitatem inquirit, & contra legem naturæ obsequij fidem non renuit, quam Dominus ipse in cruce positus, per sanguinem testamenti virginis commendauit discipulo, ut ipsum mater haberet vietum comitem, quem filius nouerat integritatis esse custodem.<sup>B</sup> Hac quidam crudeli necis passione asserut ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon complectens brachijs suis Christum, prophetauerit, matri dicens: Ertuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, utrum pro materiali gladio dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiori omni gladio anticipari. Specia-  
liter tamen nulla docet historia, Mariæ gladii animaduersione peremptam, quia nec obitus eius vispiam legitur. Dum tamen reperiatur eius sepulcrum, ut aliqui dicunt, in valle Iosaphat.

*Vid. Ambros.*

## Cap. LXVIII.

**S**imon Petrus filius Iohannis, frater Andreæ, ortus in vico Bethsaida prouinciae Galilee, qui est iuxta stagnum Genesareth, cuius prima vocatio nominis Bar-Iona, legis directa generatio est. Petrus in Christo ecclesie firmamentum est. Cephas corporis Christi principatus & caput est. Simon Iohannis, virginitatis regeneratio incorrupta est. Qui dum iuxta Iohannem habeatur tertius, iuxta Matthæum eligitur primus: nec immerto, quia Apostolorum princeps est. Et confessio primus filii Dei, & discipulus, & pastor humani gregis, petra ecclesie, clauicularius regni, amator Domini, atq. negator; confitendo laudatus, presumendo elatus, negando lapsus, lacrymando purificatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, cui nomine ex opere datur, titulus ex merito potestatis imponitur. Hic in Galatia, Ponto, Cappado-  
cia, Bithynia, Asia, atq. Italia Euangeliū pre-  
dicauit, atq. harum virtutum signis effulgit. Pendulo gressu feruidū mare calcauit, præ-  
teriēs umbra sua mortuos animauit, claudis

A pristinum reiterauit officium, paralyticis fluida membra in proprium reparauit statum. Inter haec defunctam vidua suscitauit. Anna et Saphiram reos perfidiam, mortis animaduersione damnauit. Simonem etiam magicis artibus celum concendentem ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam ecclesiam fundauit, sub Claudio Cesare contra eudem Simonem Magum Romanum pergit, ibi preducans Euangeliū vigintiquinq. annis, eiusdem urbis tenuit Pontificatum. Sexto autem & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cesare in urbe Roma deorsum, ut ipse voluit, crucifixus est. Sicq. post Apostolicū meritum, etiam martyrio coronatur. Sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalem, tertio lapide ab urbe, ad orientalem plagam.

*Quasi κεφαλη.*

## Cap. LXIX.

**P**aulus, qui ante Saulus, Apostolus getium, aduocatus Iudeorum, à Christo de cælo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, cæcatus surrexit, ex persecutore effectus est vas electionis, ex lupo ouis, inter Apostolos vocatione nouissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Euangelio Christi seruus. Cuius patria Tharsus fuit, genus Ben-i-amin. Hic secundo post Ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus, atque plus omnibus laborans, multo latius inter certos verbigratiā seminavit, atq. doctrinam Euagelicam sua prædicatione impleuit. Incipiens enim ab Ierosolymis, vsq. ad Illyricum, & Italiam Hispaniasq. processit, ac non men Christi multarum manifestauit gentium nationibus, quibus ante nondum fuerat declaratum, cuius miracula ista esse noscuntur. Raptus sursum in tertium cælum concendit, demersus deorsum nocte & die in profundo maris fuit, seducentem Pythonis spiritū imperata discessione damnauit, adolescenti mortuo vitalem redintegravit spiritum, cæcitate percussit magum, claudio proprium reformauit incessum: diri quoq. serpētis nec sensit, nec horruit mortum, sed igni dedit arsurum, patrem etiam Publij à febris orando sanauit. Hic ob amorem Christi multas passiones, grauiasq. corporis sustinuit tormenta. In primis Iudaicas persecutiones, & gentium miseras, & laborē, famem, sitim, frigus, & nuditatem, naufragia

gia, & mille pericula, rabiem ferarum, A verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula. Inter haec ligatur a Iudeis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in porta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis arctatur, in carcere vindictus. terræmotu facto resolutus, ad ultimum a Nerone gladio cæditur eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: ut hi, qui simul confessi sunt, uno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensis, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio ab urbe miliario, contra Occidentalem plagam.

### Cap. LXX.

**A**ndreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Iohannem primus, iuxta Matthæum a primo secundus. Hic in forte prædicationis Scythiam, atq. Achæam accepit, in qua etiam ciuitate Patris cruce suspensus occubuit.

### Cap. LXXI.

**J**acobus filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium a scripsit, atq. Hispanæ & occidentalium locorum gentibus Euangelium prædicavit, & in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in<sup>b</sup> Marmarica.

\* Assentimur ipsis, qui verbum scripsit alienum censem. Reliqua ex ipsis. que hieronymi Catalogo à Gracis adiecta sunt, sumptu evidenter.

<sup>b</sup> al. Carmarica vel Archis Marmarica, vel Achimarmarica.

### Cap. LXXII.

**J**ohannes Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus a Domino, atq. inter cæteros magis dilectus, qui etiam super peccatum Magistri recumbens, & Euangelij fluenta de ipso sacro Dominici pectoris fonte potauit, & quasi virus de Paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quique in locu Christi, Christo iubente, successit, dum suscipiens matrem Magistri discipulus, etiam ipse pro Christo alter quodammodo derelictus est filius. Hic, dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, a Domitiano Cæsare in

Pathmos insulam metallo relegatur, ubi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem a Senatu Domitiano, exilio relatus, recessit Ephesum, ibi. ob haereticorum refutandas veritatis, efflagitatus ab Asia Episcopis Euangelium nouissimum edidit. Cuius quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum haec fuit. Mutauit in aurum sylvestres frondium virgas, littoreaque laxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformatu naturam, viduam quoque ad precem populi suscitauit, & rediuiuum iuuenis corpus reuocata anima repaurauit. Bibens lethiferum haustum, non solum evasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vita reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, vivus tumulum introiuit, deinde tanquam in lectulo in eo tequieuit. Unde accedit, ut quidam eum vivere afferant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maximè pro eo quod illic terra sensim ab imoscaturiens, ad superficiem sepulcri concédat, & quasiflatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

**B**ibens lethiferum haustum, non solum evasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vita reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, vivus tumulum introiuit, deinde tanquam in lectulo in eo tequieuit. Unde accedit, ut quidam eum vivere afferant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maximè pro eo quod illic terra sensim ab imoscaturiens, ad superficiem sepulcri concédat, & quasiflatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

### Cap. LXXIII.

**P**hilippus a Bethsaida ciuitate, unde & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbarasque gentes, vicinasque tenebris, & tumenti Oceano coniunctas, ad scientias lucis fideique portum deducit. Deinde in Hierapolii Phrygiæ prouincia urbe crucifixus lapidatusque obiit, rectoque sepultus cadavere, simul cum filiabus suis ibidem requiescit.

### Cap. LXXIV.

**T**homus Apostolus Christi, Didymus non minatus, & iuxta Latinam linguam Christi geminus, ac similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicavit Parthis, & Medis, & Persis, Hyrcanisque, ac Bactrianis, & Indis tenentibus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibique prædicationem suam via, ad titulum suæ passionis perducens, lanceis enim

*enim transfixus occubuit in Calamina ci-  
tate Indiæ, vbi & sepultus est in honore.*

## Cap. LXXV.

**B**artholomæus Apostolus, nomen ex Sy-  
ralingua suscipiens, Lycaoniam in sorte  
prædicationis accepit, atq. Euangeliū iuxta  
Matthæum apud Indos in eorum linguam  
conuertit. Ad ultimum in <sup>a</sup> Albano maioris  
Armeniæ vrbe, viuens à crudelissimis géti-  
bus Barbaris decoriatur, sicq. terræ cōditur.  
al. Abano.

## Cap. LXXVI.

**M**atthæus Apostolus & Euangelista, qui  
etia ex tribu sua Leui sumpsit cogno-  
men, ex publicano à Christo electus, ex pec-  
cante translatus. Hic primū quidem in  
Iudæa Euangelizat, postmodum in Mace-  
donia prædicat, requiescit in montibus  
Parthorum.

## Cap. LXXVI.

**J**acobus Alphæi, Episcopus Ierosolymo-  
rum primus, cognomento Iustus, sororis  
matri Domini filius, vnde & frater Domini  
vocatus, homo lucis, & operarius veritatis,  
tantæq. etiam sanctitatis ut fimbriam vesti-  
mentieius certatim cuperent attingere po-  
puli. Hic, dum in Ierusalem Christum Dei  
filium prædicaret, de templo à Iudæis præci-  
pitatus, lapidibus opprimitur, ibiq. iuxta té-  
plum humatur. Quem Iosephus tantæ san-  
ctitatis & venerationis in Iudæa perhibet  
exitisse, ut propter eius interfectionem Ie-  
rosolyma credatur esse diruta.

## Cap. LXXVII.

**I**udas Iacobi frater in Mesopotamia atque  
interioribus Ponti Euangelizans, feras &  
indomitas gentes quasi belluarum naturas  
suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ  
sobiugat, sepultus est autem <sup>a</sup> Berytho Ar-  
meniæ vrbe.

<sup>a</sup> Sic Dorotheus, ali⁹ Nerito.

## Cap. LXXIX.

**M**atthias, de septuaginta discipulis vñus,  
& pro Iuda Iscarioth duodecim inter-

A Apostolos subrogatus, electus est forte, &  
solus sine cognomine. Huic datur Euāgelij  
prædicatio in Iudæa.

## Cap. LXXX.

**S**imon Zelotes, qui prius dictus est Chanæ  
næus, zelo Dominiferuens, par in cogni-  
mento Petri, & similis in honore, accepit  
Ægypti principatum, & post Iacobum Iu-  
stum cathedram tenuit Ierosolymorū. Post  
annos autem centū viginti meruit sub Tra-  
iano per crucem sustinere martyrij passio-  
nem. Iacet in Bosphoro.

<sup>a</sup> Ex adiectis Hieronymi Catalogo à Gracis, que tamen non  
huc Simoni, sed Simeoni conueniunt.

## Cap. LXXXI.

**H**i fuerūt Christi discipuli, prædicatores  
fidei, & Doctores gentium, qui cū om-  
nes vnum sint, singuli tamen eorū proprijs,  
certisq. locis in mundo ad prædicandū for-  
tes proprias acceperunt. Petrus namq. Ro-  
mam accepit, Andreas Achaiam, Iacobus  
Hispaniam, Iohannes Asiam, Thomas In-  
diām, Matthæus Macedoniam, Philippus  
Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon  
Zelotes Ægyptum, Matthias Iudæam, Iaco-  
bus frater Domini Ierosolymā, Judas fra-  
ter Iacobi Mesopotamiam. Paulo autem cū  
cæteris Apostolis nulla fors propria tradi-  
tur, quia in omnibus gentibus magister, &  
prædicator eligitur. Nam sicut Petro & re-  
liquis, circuncisionis est Apostolatus da-  
tus: ita Paulo præputij in gentibus. Hic au-  
tem septem Ecclesijs, & tribus Euangelizat  
discipulis.

## Cap. LXXXII.

**L**ucas Antiochenus, Euangelista, & Apo-  
stolicæ conscriptor historiæ, natione  
Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus,  
quem pleriq. tradunt profelytum suis-  
se, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen  
fuit Pauli discipulus & individuus comes pe-  
regrinationis eius. Quiq. ab incunte pueri-  
tia castissimus fuit, & Euangelicæ prædica-  
tionis opus exercuit. Obiit septuagesimo  
quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia,  
cuius quidem ossa regnante Constantino  
Constantinopolim fuerunt translata.

## Cap. LXXXIII.

**M**arcus Euangelista, Petri discipulus, cuiusq. in baptisme filius. Cuius quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad sacerdotium promoueretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriae cathedram tenuit, primusq. Ecclesiæ Ægyptiorum fundavit, tantis doctrinæ & continentiae virtutibus florens, ut omnes discipuli Christi eius imitationem sequerentur. Mortuus est octauo Neronis anno in Alexândria, placida quiete sepultus.

## Cap. LXXXIII.

**B**arnabas, qui & Ioseph, natione Cypriæ ciuitatis à Cyro rege Perfarum cōditæ, eam Paulo in gentibus Apostolatum adeptus, deinde propter Iohânum discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, sc̄iunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ

A prædicationis iniunctum sibi opus exer-  
cuit.

## Cap. LXXXV.

**T**imotheus Ephesiorum Episcopus de ciuitate Listrensiū, patre Græco, id est Ethnico, matre autem Iudæa, ut refert Apostolus dicens: quia habitauit fides in auia tua Loide & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoq. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq. spiritualis filius, quem puerum propè secum idem Paulus assump̄it. Qui pudicus & virgo permanit: quiq. apud Ephesum in mōte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

B

## Cap. LXXXVI.

**T**itus Pauli discipulus, & in baptismō filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circumcisus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesiæ præfatus reliquit Apostolus. Ibiq. in pace defunctus est, atq. sepultus.

# DIVISIDORI

## HISPALEPISCOPI

### HISTORIA DEREGIBVS

#### Gotthorum, Vandalorum & Suevorum.



OTTGORVM antiquissimam esse gentē certum est: quorū originem quidam de Magog--filio Iaphet suspicantur educi à similitudine vltimæ syllabæ, & magis de Ezechiele Propheta id colligentes. Retro autem eruditio eos magis Getas quam Gog--& Magog--appellare cōsuevit. Gens fortissima etiam Iudæā terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram recti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in orbe fuit, quæ Romanum Imperiū adeo fatigauerit, ut hi. Isti enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronūtiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per

C multa quippe retro secula ducibus usi sunt, postea Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actuq. regnauerint, de historijs libata retexere.

\* hieronym. in quæst. heb. Gen. 10. Et certè Gotthos omnes retro erudit magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueuerant.

<sup>b</sup> Ex Crojio.

**A**NNO ante æram conditam. xii. dum pro arripiendo reipublicę Imperio, Gn. Pompeius, & C. Iulius Cæsar armæ ciuilia commouissent: Gotthi, ad præbendum Pompeio auxilium, in Thessaliam aduersus Cæsarem pugnatui venerunt. Vbi dum in Pompeij

Pompeij exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes euocatae aduersus Iulium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius recticerunt. Quorum Cæsar copia & virtute turbatus, fuit fugam meditatus esse, nisi nox pælio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Pöpeius vincere nosset, hodie cum tam asperis viris Cæsarem superasset.

*Æra ccxciv.* Anno Imperij Valeriani & Gallieni secundo, Gotthi descēsis mōtibus Alpibus quibus inhabitabant, Græciā, Macedonia, Pontum, Asiam, atq. Illyricum, vastauerunt. Ex quibus Illyricum & Macedonia. xv. ferme annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superatis sedes proprias repetunt. Romani autem Claudiū Augustū pro eo, quod tam fortissimam gentem à finib[us] reipublicæ remouisset, insigni gloria honoratēs, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocauerūt.

*Æra<sup>a</sup> ccclxviiii. anno. vi.* Imperij Constantini, Gotthi Sarmatarū regionem aggressi copiosissimis super Romanos irruerūt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Aduersus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentiq. certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequunti sunt, quod tantam gentem vicerit, quod patriam rem publicam reformauerit.

<sup>a</sup> *ad. ccclxxii.*

*Æra<sup>b</sup> cdviiii. anno V.* Imperij Valentis, primus Gotthorum gentis administratio[n]em suscepit Athanaricus regnans annos xiiii. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota, voluit se exercere cōtra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui idolis immolare non acquieuerunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutionibus affectos, dum pro multitudine horret ineficere, dedit licentiā, immo magis coégit de regno suo exire, atq. in Romani soli migrare prouincias.

<sup>b</sup> *ad. cdvii.*

*Æra cdxv. anno xiiii.* Imperij Valentis,

A Gotthi in Istrium aduersus semetipos in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis sese cæribus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Huius rei gratia legatos cum munieribus ad eundem Imperatorem mittit, & doctores propter suſcipiendam Christianæ fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ fidei deuius, & Ariane hæresis peruersitate detentus, missis hereticis sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregauit, & in tam pæclarā gentem virus pestiferum semine pernicioſo transfudit, sicq. errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diuq. seruauit. Tunc Gulfilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas noui ac veteris Testamenti in eandem linguam conuertit. Gotthi autem, statim vt litteras & legem habere cœperūt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesiās, talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documentatenentes: vt crederent: filium Patri maiestate esse minorem, & æternitatem posteriorem. Spiritum autē sanctum nec Deum esse, neq. substatiā Patris existere, sed per Filium creatum esse, utriusq. ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq. Patris sicut personā, sic & naturam afferentes: Aliam Filij, aliam deniq. Spiritus sancti, vt iam non (secundum sanctæ scripturæ traditionem) unus Deus & Dominus coleretur: sed iuxta idolatriæ superstitionem tres dij venerarentur. Cuius blasphemiae malum per deceſsum temporum, Regumq. successum annis cxiuii. tenuerunt. Quitandem reminiscentes salutis suæ, renuntiauerunt inolitæ perfidię, & per Christi gratiam ad unitatem fidei Catholicæ peruererunt.

*Æra cdxvi. anno xlvi.* Imperij Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursus ipsi ab <sup>a</sup> Vgnis cum rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoq. Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, se se non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed ubi videtur se opprimi à Romanis contra consuetudinem proprię libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendijsq. depopulantur, deiectoq. Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum, in quadam villa fugientem succenderunt, vt meritò ipse ab eis

cis viius temporali cremaretur incendio, A qui tā pulchras animas ignibus æternis tradiderat. Inuenient autē eo prælio Gotri confessores priores Gotthos, quos dudum propter fidem à terra sua expulerant, & voluerunt eos sibi ad prædæ societatem contingere. Qui, cum non acquieciissent, aliquanti interfecti sunt. Alij<sup>b</sup> montuosalocatenentes & refugia sibi qualiacumq. construentes, non solum perseuerauerūt Christiani catholici, sed etiam in concordia Romanorum, à quibus dudum excepti fuerāt, permanerunt.

<sup>a</sup> al. Hunnis.

<sup>b</sup> Vide Eutropium.

Æra cdxix. anno Imperij Theodosij Hispani 111. Athanarus cum Theodosio ius amicitiamq. disponens, mox, Constantiopolim pergit, ibi q. quinto decimo die post quā fuerat à Theodosio honorabiliter suscepitus, interiit. Gotthi autem, proprio Rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, initio fœdere, Romano se imperio tradiderunt, & fuerunt cum Romanis xxvii i. annis.

Æra cdx. anno Imperij Theodosij iv. Gotthi patrocinium Romani fœderis recusantes, Alaricum Regem sibi constituunt, indignum iudicantes Romanæ esse subditos potestati, eosq. sequi, quorum iam pridem leges imperiumq. respuerant, & de quorum se societate prælio triumphantes auerterant.

Æra cdxvii. anno Imperij Honorij, & Arcadij quarto, Gotthi in Alarico, & Radagaiso diuisi, dum semetipso in duabus regni partibus varijs cædibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordes effecti, consilium in commune constituunt, pariq. intentione ad prædandas quascunq. regiones Italiæ ab inuicem diuiduntur.

Æra cdxlii. anno Honorij & Arcadij x. Rex Gotthorū Radagaisus genere Scytha, cultui idolatriæ deditus, barbaricæ immanitatis feritate sanguissimus, cum ducētis armatorum millibus Italij partes vehementi vastatione aggreditur, spōdens in cōtempnum Christi Romanorum sanguinem Dijs suis libare, si vinceret. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mótuosis Thuscicæ locis circūclusus, fame est potius, quam ferro consumptus. Ipse postremū rex captus & interfectus est.

Æra cdxlvii. An. Imperij & Arcadij xv extinto Radagaiso Alarius confors regi nomine quidē Christianus, sed profelse hæreticus, dolens tantam multitudinem Gotthorum à Romanis extinctam, in vindictam sanguinis suorum, aduersus Romanum prælium gescit, obfessamque impetu, igne, gladijs irrumpt: sicq. vrbs cunctarum gentium victrix, Gotthicis triumphis vista succubuit, eisq; capta subiugataq. seruiuit. Tā autem Gotthi clementes ibi extiterunt, vt votum anteā darent, quod si ingredenterur urbem, quicumque Romanorum in locis Christi inueniretur, in vastationem vrbis

B non mitteretur. Post hoc igitur votum, aggressi urbem omnibus & mors, & captiuitas indulta est, qui ad Sanctorum limina configuerunt. Sed & qui extra loca Martyrum erant, & nomen Christi & Sanctorum nominauerunt, & ipsis simili misericordia pepercérunt. In reliquis autem, eti præda hostium patuit, feriendi tamen immanitas refrēnata est. Incursantibus autem in illa vastitate per urbem Gotthis, dum quidam potens virginem consecratam & tate prouectam reperisset, eamq. honestè admoneret ut, si quid apud se auri argentiq. esset, proferret: illa fidei conscientia quod habuit pro-

C tulit: cumq. ille vasorum formam & pulchritudinem, ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hęc vasa mihi de sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præsume, si audes. Ego sacram hostiam dare nō audeo. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, Regi hoc per nuntium refert, qui confessim Rex reportari omnia ad sacrarium sancti Petri, per virginem illam summa cum reverentia iussit, dicens: Cum Romanis gessi bellum, non cum Apostolis Dei. Redit igitur virginemissimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei se sociauerant, super capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Exercitus vndiq. iussu Regis ob defensionem armatorum custodijs concurrunt. Vndiq. ad voces canentium de latibulis agmina Christianorum. Concurrunt etiam & pagani, atq. admisti inter eos, dum seruos Christi se esse fingunt, etiam & ipsi calamitatis excidium euaserunt. Hac tempestate Gotthi b Placidiam Theodosij Principis Imperatoris filiam, Arcadij & Honorij Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentiq. thesauro.

**S**ic Romanæ capiunt, Adeptisq. multis opibus Romanorum, tertia die, incensa euerſaq; in partibus vrbe, discedunt, inde concensis naibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia freto diuīsam transire disponerent, infesto mari pericitati, multum exercitum perdi-derunt. Quibus tanta fuit gloria de Romanae vrbis obtenu, ut in eius comparatione nihil se mali passos tempestate illa arbitra-rentur, damna naufragij carente victoriæ compensantes. Mors Alarici confessim sequuta, vigesimo octauo regni anno defunctus est in Italia.

¶ vide Procopium, Iordanem, Marcellinū, Paulum Diaconum. Et al. Placidam.

**A**era CDLIX. anno imperij Arcadij, & Henorij XVI. & sexto Theodosij Minoris; Alarico post captam vrbum, defuncto; Athaulfus à Gotthis Italiæ regno præficitur annis VI. Iste quinto regni anno de Italia recedens, Gallias adiit, Placidam Thodosij Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi cuperant, coniugem sibi asumpsit. In qua prophetia Danielis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: filiam Regis Austri coniungendam Regi Aquilonis, nulla tamén de gérmine eius sobole subsistente. Sicut & idem in sequentibus Propheta subiungit dicēs: nec stabit semen eius. Nullus enim de vtero illius extitit genitus, qui patris in regno succederet. Athaulfus auté dum, relictis Gallijs, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcino-nam interfamiliares fabulas iugulatur.

**A**era CDLIV. ann. imperij Honorij, & Arcadij XXI. post obitū Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dū ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfactus.

**A**era & anno, quo supra. VValia Sigerico succedens, tribus annis regnum tenuit, bellum crux Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim cum regnare cœpit, fœdus cū Imperatore Honorio pepigit, Placidam sororem eius, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorifice reddidit, promittens Imperatori propter Rempublicam omne certamē implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus, Romani nominis caussa cædes magnas barbaris intulit. VVandalos, Selinguos in Bæthica omnes

bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Suevis potentabantur, adeò cecidit: ut extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, oblitio regni nomine, Gunderici Regis VVandalorum, qui in Gallicia rese-derat, se regimini subiugarent. Confecto igitur VValia beilo Hispaniæ, dum instructa nauali acie, in Africam transire disponeret, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tem-pestatis effractus, memor etiam illius sub Alarico naufragij, omisso nauigationis peri-culo, relictis Hispanijs, Gallias repetit. Da-taq; ei ab Imperatore ob meritū victoriæ se cūda Aquitania, cū quibusdam ciuitatibus confiniū prouinciarum vsq; ad Oceanum.

**A**era CDLVI. anno imperij nono Theodo-sij Minoris, Rege VValia defuncto, Theuderedus successit in regno annis XXXIII. Quire regno Aquitanico non contentus, pa-cis Romanæ fœdus recusat, pleraq; munici-pia Romanorum vicina sedibus suis occu-pat, Arelas nobilissimum Galliæ oppidum multa vi obsecsum oppugnat. A cuius obsi-dione, imminente virtute Aetij Romanæ militiæ Ducis, non impunitus abscedit. Re-moto igitur Valentianii Imperatoris iussu à potestate militari Aetio, dum Theuderedus Narbonensi vrbi diutina obsidione, ac

**C**faime esset infestus, rursus à Litorio Romanæ militiæ Duce, Vgnis auxiliatis, effugatur. Litorius autem dum primū res prospe-ras aduersus Gotthos gesisset, denuo dæ-monum signis aruspicumque responsis de-ceptus bellum cum Gotthis imprudenter inijt, amissioq; Romano exercitu, miserabili-ter superatus interijt. Fecitq; intelligi, quan-tum illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prodesse potuerit; si fide potius quam falla-cibus dæmoniorum ostentis vti maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deinde Theuderedus cum Romanis inita, denuo aduer-sus Vgnos Galliarum prouincias sœua popu-latione vastates, atque vrbes plurimas euer-tentes in campis Catalaunicis, auxiliante Aetio Duce Romano, aperto Marte con-flixit, ibique præliado victor occubuit. Got-thi autem, dimicante Thurisundo Theu-deridi Regis filio, adeò fortiter cōgressi sunt: ut inter primum prælium, & postremū tre-cēta ferè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore cœli & terræ signa præcesserunt, quorum pro-diigijs tam crudele bellum significare tur. Nam, assiduis terræmotibus factis, à

**D**OO partē

parte orientis luna fuscata est, à solis occasu. A stella cometes apparuit, atq. ingenti magnitudine aliquādiū fulsīt. Ab Aquilonis plaga cælum rubens, sicut ignis aut sanguis, effectus est, permīstis per ignēū ruborē lineis clarioribus in specie hastarū rutilantiū deformatis. Nec mirū, vt tam ingēti cæfōrum strage, diuinitus tam multa signorū demōstraretur ostēsio. Vgni aut̄ vsq; ad internicionem penē cæsi cum Rege suo Athila, relictis Gallijs, Italiam perfugiunt, aliquantis ciuitatibus irruptis. Qui & ibi partim fame, partim cælestibus plagiis percussi interierunt. Misso insuper à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga cæduntur, affectiq. nimū ac diminuti, sedes proprias repetūt, ad quas Rex eorū Athila, mox vt remeauit, occupuit. Post eius obitū Vgnorū gēs proprio se insuper excidio deuastauit. Statimq; inter filios eius de obtinendo regno magna sunt exorta certamina. Atq. ita Vgni, qui tot clādibus anteā diminuti fuerāt, rursum mutuis se se gladijs cōciderunt. In quibus illud mirū est: vt, dum omne pœliū detrimentū habeat populorū isti vice versa cadendo, proficiāt. Sed proinde est, quia in disciplinā fideliū positi sunt, sicut populus est gētis Persarū. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio eius aduersus fideles procedit, per eos flagellantur, vt eorū afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetipſos coérceant, & cælestis regni hæreditatē possideāt. Adcō aut̄ hæc gens horrida est: vt cum famē in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

*Æra CDXC. ann. primo imperij Martiani, Tūrismundus filius Theuderedis, prouochitur ad regnū anno vnc. Qui, dum in ipsis regni sui exordijs feralis ac noxijs hostilia inspiraret, & multa ageret insolentiū, à Theuderico, & Frigidarico fratribus est occisus.*

*Æra CDXC I. ann. XI. imperij Martiani Theudericus, post fraternalē necē, in regnū, succēdens imperauit annis XI XI. qui pro eo quod Imperatori Auitō sumendi imperialis fastigij cū Gallis auxiliū præbuisset, ab Aquitania in Hispaniā, cum ingenti multitudine exercitus, & cum licētia eiusdē Auiti Imperatoris ingreditur anno regni quinto. Cui cū magna copia Rex Sueorū Recchiarius occurrens duodecimo ab Asturicēsis vrbis milliariorū apud fluuiū, qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæ-*

A sis Sueorum agminibus, aliquantis capris, plurimisq; fugatis. Ipse postremo Rex tela saucijs fugit, præsidioq; suorum carens ad locum Portucale capitū, Regiāq; Theuderico viuus offertur. Quo perēpto, multis, qui de priore certamine superfuerant sc̄ se trādētibus, aliquantis nihilominus trucidatis, regnū penē destructū est, finitumq; Sueorū regnū. Reliqui aut̄ Sueui, qui remāserant in extrema parte Galleciae, Massilie filiū nomine Masdrā sibi Regē constituunt, regnū reparatur Sueorum. Occiso Recchiario, Theudericus de Gallecia ad Lusitaniam viator succedens, dum Emeritensem vrbē deprædari moliretur, Sanctæ Martyris Eulalię ostentis perterritus, cū omni protinus exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deinde partē vnam exercitus duce Ceurila ad Bethicā prouinciā mittit: partē aliā sub Singericō, & Nepotiano ducibus ad Galleciā dirigit, qui Sueuos apud Lucū sœua deprædatione vastauerūt. In Gallijs aut̄ Agrippinus Comes & citis, Ægidio Comiti Romano æmulus, vt Gotthorum mereretur auxilia, Narbonā tradidit Theuderico. Post aliquot legati à Remismundo Masdrā filio Rege Sueorū missi, ad Theudericū venerūt, pacē amicitiamq; poscētes. Similiter Theudericus ad Remismundū remittit cū armorū adiectione, vel munierū, directaetiā cōiuge, quā haberet. Sallanē quoq; legatum denuo Theudericus mittit ad Remismundū. Qui reuersus ad Gallias Theudericum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

*Æra DIV. ann. imperij Leonis IX. Euticus pariscelere, quo frater succedit in regnū an. XVI. In quo honore prouectus & criminē, statim legatos ad Leonē Imperatorē dirigit. Nec mora partes Lusitaniae magno impetu deprædatur. Exercitū inde alium mittit, qui captā inde Pápilonā, & Cæsaraugustā, misso exercitu, capit, superiorē quoq; Hispaniā in potestatē submittit. Tarragonensis etiā prouinciæ nobilitatē, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione euertit. In Gallias autem reuersus Arelatū vrbē, & Massiliam bellādo obtinuit, suoque regno vtrafque adiecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri velacie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatā. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cōperunt. Nam*

*antea*

antea tātū moribus, & cōsuetudine tene-  
bantur. Obiit Arclati Euricus Rex morte  
propria defunctus.

*Æra DXXI. ann. X. imperij Zenonis, Eurico  
mortuo, Alaricus filius eius, apud Tolosanā  
vrbē Princeps Gotthorum constituitur, re-  
gnās ann. XXII. aduersus <sup>b</sup> quem Fludius  
Francorū Princeps Galliæ regnū affectans,  
Burgundionibus sibi auxiliantibus, bellum  
mouet, fūsiq. Gotthorum copijs, ipsum po-  
strem Regē apud Pietauiū superatum in-  
terficit. Theudericus autē Italiae Rex, dum  
interitum generi compertisset, confessim ab  
Italia proficiscitur, Francos proterit, partem  
regni, quam manus hostium occupauerat, B  
recepit, Gotthorum iuri restituit:*

\* d. D XI. *Fludius Boi, interdicto, invenit  
ad Fludius Clodoneum ait Aimonus.*

*Æra DXLIV. an. XVII. imperij Anastasij Gisale-  
lio, superioris regis filius ex cōcubina crea-  
tus, Narbone princeps efficitur regnans anni  
nos quattuor, sicut genere vilissimus, ita in-  
felicitate & ignavia summus. Deniq. dum  
eadē ciuitas à <sup>a</sup> Gundebado Burgundionū  
Rege direpta fuisset, iste cum multo sui dé-  
decore, & cum magna suorum clade apud  
Barcinonā se cōtulit, ibi q. moratus, quo usq.  
etiā regni fascibus à Theuderico fugæ ig-  
nominia priuaretur. Inde profectus ad Afri-  
cā, VVādalorū suffragiū poscit, quo in regnū  
posset restitui. Qui, dū nō impetrasset auxi-  
lium, mox de Africa rediens ob metū Theu-  
derici Aquitaniā petijt, ibi q. anno vno de-  
litescēs, in Hispaniā reuertitur, atq. à Theu-  
derici Regis duodecimo à Barcinona,  
vrbē milliario, cōmissio prōlio, superatus in  
fugā vertitur, captusq. trans fluum Druē-  
tium Galliarum interiit, sicq. prius hono-  
rem, postea vitam amisit.*

\* d. Gundebaldo.

*Æra DXLIX. anno XXI. imperij Anastasij  
Theudericus Iunior, cum iam dudū Cōsul,  
& Rex à Zenone Imperatore Romē creatus  
fuisset, peremptoq. Odouacro Rege Ostro-  
gotthoru, atq. deuicto fratre eius Honoul-  
fo, & trans confinia Danubij effugato, XIIX.  
annis in Italia regnasset, rursus extincto Gi-  
saleico Rege Gotthoru, Hispaniæ regnū XV.  
annis obtinuit, quod superstiti Amalarico  
nepoti suo reliquit. Inde Italiam repetens ali-  
quādiū omni cū prosperitate regnauit, per  
quē etiā vrbī Romē dignitas nō parua est re-  
stituta. Muros nāq. ei<sup>9</sup> iste redintegravit, cuius*

A reigratia à Senatu inaurata statuā meruit.

*Æra DLXIV. ann. imperij Iustiniani I. regref-  
so in Italiā Theuderico, & ibidē defuncto,  
Amalaric<sup>9</sup> nepos eius v. annis regnauit. Qui,  
cū à Childeberto Frācorū Rege apud Nar-  
bonā prōlio superatus fuisset, ad Barcinonā  
trepidus fugit, effēctusq. omnium contem-  
pribilis ab exercitu iugulatus Narbonæ in  
foro interiit.*

*Æra DLIX. anno imperij Iustiniani VI.  
post Amalaticū Theudis in Hispania creat<sup>9</sup>,  
in regnū annis XVI. mēsibus V. qui dū esset  
hæreticus, pacē tñ concessit Ecclesix. Adcō  
vt licentiam Catholicis Episcopis daret, in  
vnū apud Toletanā vrbē cōuenire, & quæ-  
cumq. ad Ecclesiæ disciplinā necessaria exti-  
terū, liberè licēterq. disponere. Eoregnāte,  
dū Frācorū Reges, cū infinitis copijs in His-  
paniā cōuenissent, & Tarragonēsem prouinciā  
bello depopularent: Gotthi, duce Theu-  
disclo obicibus Hispaniæ interclusis, Fran-  
corū exercitū multa cū admiratione victo-  
riæ prostrauerunt. Dux idem, prece atq. in-  
genti pecunia sibi oblata, viā fugæ hostibus  
residuis vnius diei noctisq. spatio præbuit:  
Cætera infeliciū turba, cui transitus collati  
tēporis nō occurrit, Gotthorū perēpta gladio  
cōcidit. Post tam felicis successum victorię,*

*C trans fretū in consultè Gotthi se gesserunt:  
Deniq. dū aduersus milites, qui <sup>a</sup> Septē op-  
pidū, pulsis Gotthis, inuaserant, Oceani freta  
transiissent, idemq. castrū magna vi certa-  
minis expugnarēt: adueniēte die Dominico,  
deposuerūt arma, ne diē sacrū prōlio func-  
starent. Hac igitur occasione reperta, mili-  
tes repantino incursu aggressi, exercitum  
mari vndiq. terraq. conclusum, ignauum  
atque inermē adeō prostrauerunt, vt ne  
vnus quidē supereasset, qui tantē cladi exci-  
diū prēteriret. Nec mora præuenit mors de-  
bita Principē. Vulneratur enim à quodam in  
palatio, qui iam dudū dementis speciem, vt*

*D Regem deciperet, simulauerat. Finxit enim  
arte insaniā, perfoditq. Principem, quo vul-  
nere ille prostratus occubuit, & vigladij in-  
dignantē animā exhalauit. Fertur aut̄ inter  
effusionem sanguinis coniurasse, ne quis in-  
terficeret percussorem dicens, se congruam  
meriti recepisse vicissitudinē, quod & ipse  
priuatus ducē suum sollicitatus occiderat.*

\* d. Septam.

*Æra DLXXXVI. ann. imperij Iustinian XXII.  
interēpto Theudi Theudis cl<sup>9</sup> superioris Prin-  
cipis dux Gotthis prēficiē, regnās ann. I. mē-*

ses. iiii. qui dum plurimorū potentū con-nabia prostitutione publica macularet, & ob hæc instrueret animū ad necē multorū, prætētus cōiuratorū manū Hispali inter epu-las iugulatur, cōfususq. gladio extinguitur.  
<sup>a</sup> **Æra** <sup>b</sup> DXXCVII. Imp. Iustiniani XXII. ex-tincto Theudisclo, Agila Rex constituitur regnās ann. vi. iste aduersus Cordubēsem vr-bē p̄ciliū mouēs, dū in contemptū Catho-licæ religionis, beatissimi Martyris. Aciscli iniuriā infert, hostiumq. ac iumentorum cruore sacrū sepulcri eius locū, vt profana-tor, pollueret, inito aduersus Cordubenses ciues certamine, p̄cas dignas Sāctis infe-rētibus meruit. Nam belli præsentis vltione percuslus, & filium ibi cum copia exercitus interfecit amisiit, & thesaurū omnē cū in-fignibus opib⁹ perdidit. Ipse victus ac misera-bili metu fugatus Emeritā se rcecepit. Aduer-sus quē interieicto aliquanti tēporis spatio, Athanagildus tyrannidē regnandi cupidi-tate arripiens, dū exercitū eius cōtrase His-pali missum virtutē militari prostrasset: vi-dentes Gotthi proprio se euerti excidio, & magis metuentes, ne Hispaniam milites Romanī auxiliij occasione inuaderent: Agi-lanē Emeritæ interficiunt, & Athanagildi se se regimini tradiderunt.

<sup>a</sup> DLXXXVII.<sup>b</sup> xxiv.

**Æra** DCCXI. ann. Imp. Iustiniani XXIX. oc-ciso Agilane, Athanagildus regnū, quod in-uaserat tenuit ann. XIV. Hic cum iā dudum sumpta tyrannide, Agilanē regno priuare conaretur, militū sibi auxilia ab Imperatore Iustiniano poposcerat, quos postea submo-uere à finib⁹ regni molitus non potuit. Ad-uersus quos huc vñq. conflictū est. Frequenti-bus antea p̄cilijs cæsi, nūnc vero multis casibus fracti atq. finiti. Decessit autē Atha-nagildus Toleti propria morte vacante regno mensibus v.

**Æra** DCV. ann. ii. Imperij Iustini minoris post Athanagildum Liuua Narbone Got-this præficitur, regnans ann. ii. qui secūdo anno, postquā adeptus est principatū, Leu-wigildum fratrē nō solum successorē, sed & participē regni sibi cōstituit, Hispaniæq. ad-ministratiōnē præfecit, ipse Galliæ regno cō-tētus. Sicq. regnū duos cepit, dū nulla pote-stas patiēs cōfōrtis sit. Huic autē unus tātū an-nus in ordine tēporū reputatur Liuux Re-gis, reliqui Leuwigildo fratri annumerātar.

A **Æra** DCVI. ann. iii. Imp. Iustini minoris Leuwigildus adeptus Hispaniæ & Galliæ principatū, ampliare regnū bello & augere opes statuit. Studio quippe eius, exercitus concordante fauore, victoriarū multa præclarè fortitus est. Cātabros namq. iste obti-nuit, Aregiā iste cepit, Sabaria ab eo omnis deuicta est, cesserū etiā armis illius plurime rebelles Hispaniæ vrbes. Fudit quoq. dincr-so p̄cilio milites, & quædā castra ab eis ocu-pata dimicādo recepit. Herminigildū deinde filiū imperijs suis tyrannizantē, obfessum exuperauit. Postremū bellū Suevis intulit, regnumq. eorū in iura gentis suæ mira ce-leritate trāsmisit. Hispania magna ex parte potitus. Nā antea gens Gotthorū angustis finibus arctabatur, sed obfuscavit in eo er-or impietatis gloriā tantæ virtutis.

Deniq. Arianæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione cōmota, plurimos Episcoporū exilio relegavit. Ecclesiā redi-tus, & priuilegia abstulit, multos quoq. ter-roribus in Arianā pestilentiam impulit, ple-rosq. sine persecutione illectos auro rebusq. decepit. Ausus quoq. inter cætera hæresis suæ cōtagia, etiā rebaptizare Catholicos, & non solum ex plebe, sed etiā ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentiū Cæsarau-gstanū de Episcopo apostata factū, & tan-quam à cœlo in infernum proiectū. Extitit autem & quibusdā suorū perniciosus: nam quo scumq. nobilissimos, ac potētissimos vi-dit, aut capite truncavit, aut, opib⁹ ablatis, proscriptis, & proscriptos in exiliū misit. Fiscū quoq. primus iste locupletauit, primusque ærariū de rapinis ciuiū, hostiumq. manubijs auxit. Primusq. etiā inter suos regali veste opertus in solio resedit. Nā ante eū & habi-tus & cōfessus cōmunis, vt populo ita & re-gibus erat. Cōdedit etiā ciuitatē in Celtib-eria, quam ex nomine filij Reccopolim no-minauit. In legibus quoq. ea, quæ ab Eurico incōditè cōstituta videbātur, correxit, pluri-mas leges prætermisas adiiciēs, pleraq. su-perfluas auferēs. Regnauit autē ann. XVIII. defunctus proptia morte Toleti.

**Æra** DCXXIV. ann. iii. Imp. Mauriti, Leu-wigildo defuncto, filius eius Reccaredus regno est coronatus, cultu præditus religio-nis, & paternis moribus longè dissimilis. Mamq. ille irreligiosus, & bello prōptissimus. Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorū artibus gentis imperium dilatans, hic glo-riosus eandem gentem fidei tropheo subli-mans.

más. In ipsis enim regni sui exordijs Catholica fidem adeptus, totius Gotthicæ gentis populos, inoliti erroris labo deserta, ad cultum recte fidei reuocat. Synodum deinde Episcoporum ad condemnationem Arianæ heresim, de diuersis Hispaniæ & Galliæ provincijs congregat. Cui concilio idem religiosissimus Princeps interfuit, gestaq. eius praesentia sua & subscriptione firmauit, abdicans cum omnibus suis perfidiam, quam huc usq. Gotthorum populus, Ario docente, didicerat, & prædicans trium personarum unitatem in Deum, Filium à Patre consubstantialiter genitum esse, Spiritum sanctum inseparabiliter à Patre Filioq. procedere, & esse amborum vnum Spiritum, vnde & vnum sunt. Egit etiā gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei suscepso auxilio. Francis enim sexaginta fermie milliū armatorū copijs Gallias irruentibus, missio Claudio duce aduersus eos, gloriose triumphauit euentu. Nulla vñquā in Hispanijs Gotthorū victoria, vel maior in bello vel similiis extitit. Prostratis sunt enim & capti multa millia hostiū, residua vero exercitus pars præter spem in fugā versa, Gotthis post tergū insequebibus, usq. in regni sui finibus cæsa est. Sæpè etiā & lacertos cōtra Romanorū insolentias, & irruptiones Vasconū mouit. Vnde non magis bella tractasse, quam potius gētem quasi in palestræ ludo pro vsu certaminis videtur exercuisse. Prouincias autē, quas pater bello cōquisiuit, iste pace cōseruauit, equitate dispoluit, moderamine rexit. Fuit autē placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamq. in vultu gratiā habuit, & tantam in animo benignitatem gesit, vt omniū mentibus influens, etiā malos ad affectū amoris sui attraheret. Adeò liberalis, vt opes priuatorū & Ecclesiastarum prædia, quæ paterna labes fisco asso ciuerat, iuri proprio restauraret. Adeò clemens, vt populi tributa sæpè indulgentiæ largitione laxaret. Multos etiā ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus. Opes suas in miseria, thesauros suos in egenis recodēs, sciens ad hæc illi fuisse collatum regnum, vt eo salubriter frueref, bonis initij bonū fuisse adeptus. Fidē enim rectæ gloriæ, quam initio regni percepit, nouissimè publica confessione penitentiæ cumulauit. Toleti fine pacifico transiit, qui regnauit an. xv.

Æra DCXXXIX. an. Imperij Mauritiij xix. post Reccaredū Regē regnat Liuua filius ei⁹ an. II. ignobili quidē matre progenitus, sed

A virtutis indole insignitus. Quem in primo flore adolescētiæ VVictericus sumpta tyrannide, innocuū regno deiecit, præcisæ dextra occidit, anno ætatis xx. regni vero. II.

Æra DCLXI. an. Imp. Mauritij xxi. extinto Liuuane, VVictericus, regnū quod viuēte illo inuaserat, vindicat ann. VI. vir quidē strenuus in armorū arte, sed tamē expers victoriæ. Namq. aduersus militē Romanum præliū sæpè molitus, nihil satis gloriose gefit præter quod milites quosdā Sagotia perduces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit, in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio perijt. Mors quippe innocētis inulta in illo nō fuit: inter epulas enim prædij cōiuratione quorūdā est interfectus, corpus eius viliter est exportatum atq. sepultū.

Æra DCLIX. an. Imp. Phocatis sexto Gundemarus post VVictericū regnat an. II. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obfedit morte propria Toleti decessit.

Æra DCL. an. Imperij Heraclij II. Sisebutus Christianissimus post Gudemarū, ad regale fastigiū euocat. regnat ann. IIX. mēs. VI. qui C initio regni Iudeos ad fidē Christianā permouēs emulacionē quidē habuit sed nō secundū sciētiā, potestate enim cōpulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed, sicut est scriptū, siue per occasionē, siue per veritatē, donec Christus aūnūtiatur. Fuit autē elo quio nitidus, sentētia doctus, sciētia litterarū magna ex parte imbutus. In iudicijs iustitia & pietate strenuus ac præstantissimus, mente benignus, splendore regni præcipiūs, in bellicis quoq. documētis, ac viatorijs clarus. Astures enim rebellates, missio exercitu, in ditionem suā reduxit. Ruccones mōtibus arduis vndiq. cōseptos perduces euit. De Romanis quoq. præsens bis feliciter triūphauit, & quasdā eorū vrbes expugnādo sibi subiecit, residuas interfretū omnes exinanivit, quas gens Gotthorū post in ditionē suā facile rededit. Adeò post victoriā clemēs, vt multos ab exercitu suo, hostili præda in seruitutem redactos, pretio dato, absoluueret, eiusq. thesaurus redemptio existet capiutorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicamenti haustu, alij veneno asserūt interfectum. Cuius exitus non modo religiosis, sed etiā optimis laicis extitit luctuosus. Relicto Reccaredo filio paruulo, qui post patris obitum Princeps paucorum dierum morte interueniente, habetur.

D Oo 3      Æra

**A**era DCIX.an Imperij Heraclij x. glorio-  
fissim us Suintila gratia diuina regni suscep-  
pit sceptra. Iste sub rege Sisebuto ducis na-  
ctus officium Romana castra perdomauit,  
Ruccones superauit. Postquam vero apicē fa-  
stigi regalis cōscēdit, vrbes residuas, quas in  
Hispanis Romana manus agebat, prcelio cō-  
ferto obtinuit, auctamq. triumphi gloriam  
præ cæteris régibus felicitate mirabili re-  
portauit. Totius Hispaniæ infra Oceanum fre-  
tum monarchia regni primus idem potitus,  
quod nulli retro Principum est collatum.  
Auxit eo prcelio virtutis eius titulum duo-  
rum Patriorum obtetus, quorum alterum  
prudētiasum fecit, alterum virtute prcelij  
sibi subiecit. Habuit quoque & initio regni  
expeditionem contra incursus Vasconum  
Tarragonensem prouinciam infestantium,  
vbi adeò montiuagi populi terrore aduen-  
tus eius perculsi sunt, vt confestim, quasi de-  
bita iura noscentes, remissis telis & expedi-  
tis ad precē manibus supplices ei colla sub-  
mitterent, obsides darent, <sup>a</sup> Ologitin ciui-  
tatem Gotthorū, stipendijs suis & laboribus  
conderent, pollicentes eius regno ditioniq.  
parere, & quidquid imperaretur, efficere.  
<sup>b</sup> Præter has militaris gloriæ laudes plurime  
in eo regiæ maiestatis virtutes, fides, pru-  
dentia, industria, in iudicijs examinatio,  
strenua in regendo regno cura, præcipua  
circa omnes munificentia largus, erga in-  
digentes & inopes misericordia satis prop-  
tus. Ita vt non solum Princeps popolorum,  
sed etiā pater pauperum vocari sit dignus.  
Huius filius Racimirus in cōsortium regni  
assumptus, pari cum patre folio conlētatur,  
in cuius infantia ita sacræ indolis splendor  
emicat, vt in eo, & meritis, & vultu pater-  
narum virtutum effigies prænotetur. Pro  
quo ex orādus est cœliatq. humani generis  
rector, vt sicut extat concessu patrio socius,  
ita post longènum parētis imperium sit &  
regni successione dignissimus. Cōputatis  
igitur Gotthorum regum temporibus ab  
exordio Athanarici regis, vsq. ad quintum  
gloriosissimi Suintilę Principis annum, re-  
gnū Gotthorū per annos CCLVI. Deo fa-  
uente, reperitur esse porrectum.

<sup>a</sup> al. Theologitum.

<sup>b</sup> hec viuo Suintila scripta. Atqui damnatur in concilio.

4. Tolerano, in quo subscriptis Isidorus.

A I T E M R E C A P I T V.  
latiō eiusdē Isidori in Got-  
thorum laudem.

**G**otthorum antiquissima origo de Ma-  
gog-filio Iaphet fuit, vnde & Scytharū  
genus extitit. Nam ijdem Gotthi Scythica  
probantur origine sati. Vnde nec longe à  
vocabulo discrepant. Demutata enim ac  
detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt  
nūcupati. Hi igitur Septentrionis glacialis  
iuga inhabitantes circa Scythica regna,  
quęq. sunt ardua mōtiū cū cæteris gētibus  
poſidebant, quibus sedibus impetu gentis  
Vgnorū pulsi, trangressioq. Danubio, Roma-  
nisce dederunt. Sed, dum iniūrias eorū nō  
fuerint, indignati regēsib⁹ ex sua turba  
legūt, Thraciā irruunt, Italiā vastant, obieſ-  
sam vrbē capiunt, Gallias aggrediuntur, pa-  
tefactisq. Pyrenæis mōtibus Hispanias vsq.  
perueniūt, ibiq. sedē vitæ, atq. imperiū lo-  
cauerunt. Populi natura pernices, ingenio  
alacres, consciētæ viribus freti, robore cor-  
poris validi, staturæ proceritate ardui, gestu  
habituq. cōspicui, manu prōpti, duri vulne-  
ribus, iuxta quod ait Poëta de ipsis: Mortem  
contēnunt laudato vulnere Getæ. Quibus  
tanta extitit magnitudo bellorū, & tam ex-  
tollens gloriæ victoriae virtus, vt Roma  
ipsa victrix omniū populorū, subacta capti-  
uitatis iugo Geticis triumphis accederet, &  
domina cunctarū gentiū illis, vt famula, de-  
seruiret. Hos Europæ omnes tremuere gē-  
tes, Alpium his cessere obices. VVādalica &  
ipsa crebrò opinata barbaries, non tantum  
præsentia eorum exterrita, quām opinione  
fugata est. Gotthorū vigore Alani extincti  
sunt, Suevi quoq. hactenus intra inaccessos  
Hispaniarū angulos coarctati, etiā eorū ar-  
mis periculum finis experti sunt, & regno,  
quod desidioso torpore tenuerunt, turpiori  
nūc dispendio caruerūt, quāquam tenuisse  
huc vsq. valde sit mirum, quo sine experi-  
mēto defensionis carere potuerūt. Sed quis  
poterit tantā Gotthicæ gētis edicere viriū  
magnitudinē, quandoquidē dū multis gēti-  
bus vix precum cauſa, & munerū, regnare  
licuerit. His tamen libertas magis de con-  
gressione quām depetita cōtigit pace. Atq.  
vbi se se necessitas bellandi opposuit, vires  
eos potiūs, quām precēs adhibuisse. Porro in  
armorū artibus spectabiles satis sunt, & non  
solum hastis, sed & iaculis equirando con-  
figunt.

figunt. Nec equestri tantum prælio sed & pedestri incedunt: veruntamen magis equitum præpeti cursu confidunt, vnde & Poëta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis ac prælis præludere maximè diligunt. Ludorum certamina vsu quotidiano gerunt. Hac sola tantum armorum experientia huc usque carebant, quod classica bella in mari gerere non studebāt. Sed postquam Sisebutus Princeps cælesti gratia regni sumpsit sceptra, eius studijs ad tam felicitatis virtutem profecti sunt: vt non solum terras, sed & ipsa maria suis armis adeant, subactusque seruiat illis Romanus miles, quibus seruire tot gentes, & ipsam Hispaniam videt.

A cōuerſi, sorte in possessionem sibi eius provincias diuidunt. Galleciā enim Vandali, & Suevi occupant: Alani Lusitaniā, & Carthaginēsem prouinciam: Vandali autē, cognonomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis prouincię insulas deuastarunt, regresi, Bethicam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua plagiis afflitti barbarorum dominium sese seruituti subiciunt. Primus autē in Hispania Gundericus Rex Vandalarū successit regnans Galleciæ partibus annis XIIII. Qui, dum rupto fœdere pacis, Suevorum gentem in Erbasis montibus obsidebat, relicta obsidione Sueuorum, Balearicas Tarraconensis prouincię insulas deprædat. Deinde, Carthagine Spartaria euersa, cum omnibus Vandalis, ad Bethicā transfit, Hispalim diruit, actaq. cede, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regiæ pontestatis irreuerenter manus in basilicam Vincentij Martyris ciuitatis ipsius extensisset, mox Dei iudicio in foribus templi dæmonio correptus interit.

C **Era CDLIX. ante biennium irruptionis Romanæ urbis excitatae per Stiliconem gentes Alanorum, Sueuorum, & Vandalarum, trajecto Rheno fluvio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoq. impetu ad Pyrenæum usq. perueniunt, cuius obice per Didymum & Veranianum Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circūiacentes Galliæ prouincias vagabātur. Sed postquam idem fratres, qui priuato præsidio Pyrenæi claustra tuebantur, ob suspicionem tyranpidis insontes, & nulla culpa obnoxia Constantio cæsare interfecti sunt.**

**Era CDLVI. memoratae gentes Hispaniarum prouincias irrumpunt.** <sup>a</sup> Chronicon in v.c. <sup>b</sup> **Era CDLVI. VVādali, Alani & Suevi Hispanias occupantes, necesse vastationesque cruentis discursionibus faciunt, urbes incendunt, substantiam direptam exauriūt, ita ut humanæ carnes vi famis deuoreniantur à populis. Edebant filios suos matres, bestiæ quoq. morientium gladio, fame, ac peste cadaveribus assuetæ, etiam in viuorum efferebantur interitum, atq. ita quattuor plagiis per omnem Hispaniam sequentibus, diuinæ iracundiæ per Prophetas scripta olim prænuntiatio adimpletur.**

<sup>a</sup> ad. CDLVI.

<sup>b</sup> **Era CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cesa est, tandem barbari, ad pacem ineundam, Deo miserante,**

D **Era CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cesa est, tandem barbari, ad pacem ineundam, Deo miserante,** torum genere ciibus, in ius proprium verit. Deinde Siciliā deprædat, Panormū obsedit, Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesijs pellit, Martyres plurimos facit, & iuxta prophetiam Danielis, demutatis mysterijs, sanctorum Ecclesijs Christi hostibus tradidit. Nec iam diuini cultus loca, sed suorum esse habitacula iussit. Aduersus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum paravit, quod ad effectum non venit. Vgnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad Vandalos missus ad defendendos Thraces Illyrianosq. ex Sicilia reuoca-

O O 4 tur.

tur. Maiorianus autem Imperator de Italia Hispanias veniens cū in Carthaginensem prouinciam aliquantas naues sibi ad transitum aduersus Vandalos præparasset, eas de littore Carthaginensi cōmoniti Vandalī per proditores atripiunt. Sicq. Maiorianus à sua dispositione frustratus Italiam reuertitur, atq. à Ricchimiro patritio fraude circumuentus occiditur. Quo comperto, Gisericus non contentus solis Africę vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. per xiv. dies opibus Romanorum relictā Valentiniani & filias eius, & multa millia captiuoram fecū tulit. Mox Carthaginem redit: & per legatos ab Imperatore, postulata pace, Valentiniani relictam Constatinopolim remittit: quarum vnam ex filiabus suis filio suo Hugnerico iure matrimonij copulauit. Sicq. post multarū prouinciarum clades Christianorumq. spolia atq. neces moritur regni sui anno xl.

**G**insericus in v.c. <sup>ad</sup> annis xlii. & xliii. <sup>ad</sup> annis xliii. & xlv. <sup>ad</sup> annis xliii. & xlv.

Æra d. ix. post Gisericum Vgnericus Giserici filius regnat annis vii. mensib⁹ v. habens in coniugio Valentiniani filiā, quā pater eius ex Roma cum matre captiuā adduxerat, qui & ipse Ariano fuscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, sacerdotes & cūcti ordinis clericos in exilium mittit. Monachos quoque atq. laicos quattuor circiter millia exilijs durioribus relegauit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscedit, qui linguis abscessis perfecte vsq. ad finem loquuti sunt. Tunc Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus gloriose martyrio coronatur. Quidam Ariani contagij labē varijs pœnis maculari non potuit, victor repente cælos obtinuit. Vgnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos excrucierat, octauo regni anno. vt Arius pater eius, interioribus cunctis effusis, miserabiliter vitam finiuit.

Æra dxv. Vgnerico succedit Guntamūdus, regnās ann. xi. qui statim Ecclesię pacem reformans, Catholicos ab exilio reuocauit.

Æra dxxvi. Guntamūdo mortuo, Trāsemūdus regnat ann. xxvii. mēs. i. v. Iste Ariana insania plenus Catholicos infectatur, Ecclesiā claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia cxx. Episcopos mittit,

A Carthagine moritur. Cuius tempore Fugentius Rusensis Episcopus in nostro dogmate claruit. <sup>ad</sup> annis xxxviii.

Æra <sup>a</sup>DLIV. post Trasemundum Ildericus Vgnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. vii. men. iii. Iste sacramento à decessore suo Trasemundo obstrictus, ne Catholice in regno suo aut Ecclesias aperiret, aut priuilegia restauraret, priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit & sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrranide, regno priuat, & cum filijs carceris custodiz mancipat. <sup>ad</sup> annis xxxix. & xl. <sup>ad</sup> annis xlii. & xliii.

Æra DLXI. Gilimer regnum cum tyrranide sumpsit, multos nobilium Africę prouinciarum crudeliter extinguebat, multorumq. substantias tollens, aduersus quem Iustinianus Imperator visitatione Læti Episcopi, qui ab Vgnerico Vandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum duce mittit. Initioq. idē Belisarius prælio Gūtemirum & Gebamūdum Regis fratres primo prælio superatos interficit, deinde ipsum Gilimirum in fugā versum. Africam capit nonagesimo septimo Vandalorum ingressonis anno. In ipso autem Belisarij occursu priusquam cōgressio fieret, Gilimer tyranus Ildericum Regem cum quibusdam generis eius affinis occidit. Belisarius autem Gilimirum tyrrannum capit, cumq. cum diuitijs ex rapinis prouinciarum, & Africę conquistis Constantinopolim Iustiniano Imperatori adducit. Sicq. regnum Vandalorum cum populo atq. stirpe deletur <sup>a</sup>DLXIV. quod permāsit cxii. ann. à Gunderico Rege usque ad Gilimirum interitum.

<sup>a</sup> DLXII. in v.c.

## S V E V O R V M historia.

Æra cdxvi. Suevi, Principe Hermerico, cum Alanis & Vandalis simul Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galliciam cum Vandalis occupant. Vandalis autē Africam transiuntibus, Galliciam soli Suevi sortiti sunt, quibus præfuit in Hispanijs Hermericus annis xxxii. Gallici autem in

in parte prouinciae regno suo vtebantur. Quos Hermericus assidua vastatione deprendens, tandem morbo oppresius, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in regnum substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andeuotum Romanę militia ducem cum multis copijs ad Singiliū Bethicę prouincię fluuium, initio bello, prostrauit, magnis eius auri argenteique copijs occupatis. Inde Emeritam obfessam ingreditur, atq. obtētam proprio regno associat. Hermericus autem pater eius per annos VII. diuturno langore affectus interiit.

<sup>a</sup> al. Singiliū:

Æra CDLXXIX. Hermerico defuncto, Recchila filius eius regnat ann. <sup>a</sup> VII. qui post obitum patris, Hilpali obtenta, Bethicā & Carthaginensem prouincias in suam potestatem reducit, atque inde Emeritā, sub cultu, vt ferunt, gentilitatis vitam finiuit.

<sup>a</sup> Annis VIII. inv. c.

Æra CDXXXVI. Recchiarius Recchilanis filius Catholicus factus succedit in regnū annis IX. accepta in coniugium Theudere di Regis Gotthorū filia. Initio regni auspicatus Vasconias depredatur, mox ad Theuderum sacerum suum profectus, Cæsar-Augustanam regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarragonensem prouinciam, quæ Romano Imperio deseruiebat, inuidit. Carthaginenses regiones quas Recchila pater eius Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad ultimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingredetur, initio prælio aduersus eum, primo fugatur, deinde captus occiditur.

Æra CDXCV. extinēto Recchiario, Sueui, qui remaserant in extrema parte Gallecię, Maldrā Massilę filium Rēgem sibi constituunt. Mox bifariam diuisi, pars Frantanę, pars Maldrā Rēgem appellant. Nec mox, Fratane mortuo, Sueui qui cū eo erāt, Recchimūdum sequuntur, & cum Maldra pace inita, pariter partes Lusitanę depraedantur. Maldra autem tertio regni anno à suis iugulatur.

Æra CDXCIX. Maldra interfecto, inter Frumarium & Recchimundum oritur de regni potestate dissensio: sed Frumarius cum manu Sueuorum, quam habebat, Flauensis vrbis contientum graui euertit excidio. Recchimundus autem vicina sibi pariter

A Auriensium, & Lucensis conuentus maritima populatur.

Æra DCI. Frumario mortuo, Remismundus, omnibus Sueuis in suam ditionem regali iure reuocatis, pacem cum Gallecię reformat, legatos federis ad Theudericū Re-

gem Gotthorum mittit, à quo etiam per legatos & arma & cōiugem, quam haberet, accepit. Inde <sup>a</sup> ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptā diripit. Olyssipona quoq. ab eo occupatur, ciue suo, qui illi præerat, tradente Lusidio. Huius tempore Aiax natione Galata effectus apostata Arianus inter Sueuos regis sui auxilio, hostis Ca-

tholicę fidei, & diuinę Trinitatis emerget, de Gallicana Gotthorum regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentē Sueuorum lethalis perfidię tabe inficiēs. Multis deinde Sueuorum Regibus in Ariana hēresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confe-

stīm, Arianae impietatis errore destructo, Sueuos Catholicę fidei reddidit, innitente Martino monasterij Dumiensis Episcopo, fide & scientia claro, cuius studio, & pax Ecclesię ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Gallecię regionibus instituta. Post Theudemirum <sup>b</sup> Miro Sueuorū

princeps efficitur, regnā ann. XI. Hic bel-

lum secundo regni anno cōtra <sup>c</sup> Rucones intulit. Deinde in auxiliū Liuwigildo Got-

thorum Rēgi aduersus rebellem filium ex-

pugnandum Hispalim pergit, ibique ter-

minum vitę clausit.

<sup>a</sup> Citetur in epistola Innocen. III. ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Sueuis.

<sup>b</sup> Miro capit æta DCIX. ex Concil. 2. Bracchar.

<sup>c</sup> Rucones in v. c.

Huic Heboricus filius in regnum succe-dit, quem adolescentem <sup>a</sup> Andeca, sumpta tyrannide, regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non diu est dilata sententia. Nam Liuwigildus Gotthorum Rex Sueuis mox bellum inferens, obtento eodē regno, Andecanē deie-cit, atq. detonsum, post regni honorē, pres-byterij officio mancipauit. Sic enim opor-tuit, vt quod ipse regis suo fecerat, rursus idē congrua vicissitudine pateretur. Regnum autē Sueuorum deletū in Gotthos transfor-tur, quod mansisse CLXXVII. annis scribitur.

<sup>a</sup> Audeca in v. c.

## GOTT HORVM HISPANIÆ

## REGVM CATALOGVS.

Visum est addere Catalogum Gothorum Hispanie Regum ex Ifidoro & Iuliano (quem Valsem alij crediderunt) & ea Conciliis retusis non sine labore collectum: & alterum quoq. Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorū ex Gentilice codice Monasterij Sancti Emiliani in primis descriptum, ad historię Gothicā, & libri S. Ildefonsi de Viris Illustribus intelligendum.

	Æra.	Anno Christi
	407	369
	420	382
	449	411
	454	416
	454	416
	457	419
	490	452
	491	453
	504	466
	521	483
	544	506
	549	511
	561	523
	vel	vel
	564	526
	569	531
	586	548
	587	549
	592	554
	605	567
	606	568
	624	586
	639	601
	641	603
	648	610
	650	612
	659	621
	659	621
	669	631
	674	636
	678	640
	680	642
	687	649
	710	672
	718	680
	725	687
	739	701
	749	711
	750	712

REGES VVISE GOT.  
thorum in Hispania.

- A Thanaricus regnauit ann. 13. Alaricus ann. 28. Athaulfus, ann. 6. Sigericus. VVallia, ann. 3. Theuderetus, ann. 33. Turismundus, ann. 1. Theudericus, ann. 13. Euricus, ann. 17. Alaricus, ann. 23. Gesaleucus, ann. 4. Theudericus, ann. 15. Amalaricus, ann. 5. Theudis, ann. 17. mens. 5. Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13. Agila, ann. 5. mens. 3. Athanagildus, ann. 15. mens. 6. Liuua, ann. 1. Liuigildus, ann. 18. Recaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10. Liuua, ann. 2. VVitericus, ann. 6. mens. 10. Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13. Sisebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16. Recaredus, mens. 4. Suinthila, ann. 10. Sisenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16. Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9. Tulga, ann. 2. mens. 4. Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10. Reccesuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11. VVamba, ann. 8. mens. 1. dies 14. Eruigius, ann. 6. mens. 10. Egica, ann. 15. VVitiza, ann. 10. Rodericus, ann. 1. Alij aut. 5. Mauri inuadunt Hispaniam.

AR:

Era	Anno Christi	V O L U M E A R C H I E P I S C O P I
		Toletani veteres collecti potissimum ex libello sancti Ildefonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiæ Toletanæ, & codice Gotthico monasterij Sancti Æmiliani.
	circa	
150	112	S.Eugenius. <i>Missus à S.Dionysio, &amp; Martyr Parisijs.</i>
350	312	Melantius. <i>In Concilio Eliberitano.</i>
	circa	
363	325	1.Pelagius. <i>Binc numerat S. Ildefonsus &amp; Catalogus S. Æmil. forte à pace Constantini.</i>
		2.Patronus.
		3.Turibius.
		4.Quintus.
		5.Vincentius.
		6.Paulatus.
		7.Natalis.
		8.Audentius.
443	405	9.Asturius. <i>De quo Gennadius:œclauum vocat Ildefonsus. Subscribit, ut puto, in primo Cœcil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS. Iusti &amp; Pastoris, ex Ildef.</i>
		10.Iscius.
		11.Martinus.
		12.Castinus.
		13.Campeius.
		14.Sinticio.
		15.Praumatus.
		16.Petrus.
		17.Celsus.
565	527	18.Montanus. <i>Hic aliqui Hectorem inferunt ex Concil. Tarragonensis vetusto codice.</i>
		19.Iulianus. <i>Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.</i>
		20.Bacauda.
		21.Petrus.
627	589	22.Euphimius. <i>Subscribit in 3. Concil. Tolet.</i>
		23.Exuperius.
635	597	24.Adelphius. <i>Subscribit in quodam Concil. Tolet. ann. 12. Recaredi.</i>
		25.Conantius.
641	603	26.Aurasius. <i>Ann. 12. ex Ildef.</i>
653	615	27.Helladius. <i>Ann. 18. ex Ildef.</i>
671	633	28.Iustus. <i>Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.</i>
674	636	29.Eugenius. <i>Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.</i>
685	647	30.Eugenius al (ter. <i>Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tol. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, &amp; quo saepe citatur.</i>
697	659	31.S.Ildefonsus <i>Ann. 9. mens. 2. ex Iuliana, sanctitate &amp; scriptis clarissimus.</i>
706	668	32.Quiricus. <i>Subscribit in Concil. 11. Tolet.</i>
719	681	33.S.Iulianus. <i>Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.</i>
729	691	34.Sifibertus. <i>Depositus in Concil. Tolet. 16.</i>
731	693	35.Felix. <i>Subscribit in Concil. Tolet. 16.</i>
	circa	
738	700	36.Guntericus. <i>Roman Saracenorū tempore fugiēs, subscribit in Cœcil. Rom. sub Greg. II.</i>
750	712	37.Sinderedus.

HINC

Era.	Anno Christi	9 3 1 H I N C S E Q V E N T E S E P I S C O P I S V B I V G O Sarracenorum.
710	730	Historia Aetateis. Episcopi sub iugis Saracenum.
714	734	Historia Episcopi sub iugis Saracenum.
716	736	Historia Episcopi sub iugis Saracenum.
720	740	Sunieredus. Hic Oppa intrusus, & Vibanus functus munere absens Episcop.
728	748	Concordius.
813	775	Cixila. Sribit vitam S. Ildef. & ad illum sribit Adrianus Papa.
822	784	Elipandus. Eius opinio damnata in Conc. Francordien. ann. 794.
858	820	Gumesindus.
888	850	VVistremirus. De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.
988	950	Bonitus. Iohannes. Obiisse era 994 dicitur in codice S. Emiliani. Hinc caret Toletu episc. donec sarracenoru iugo liberatur ann. 1083.

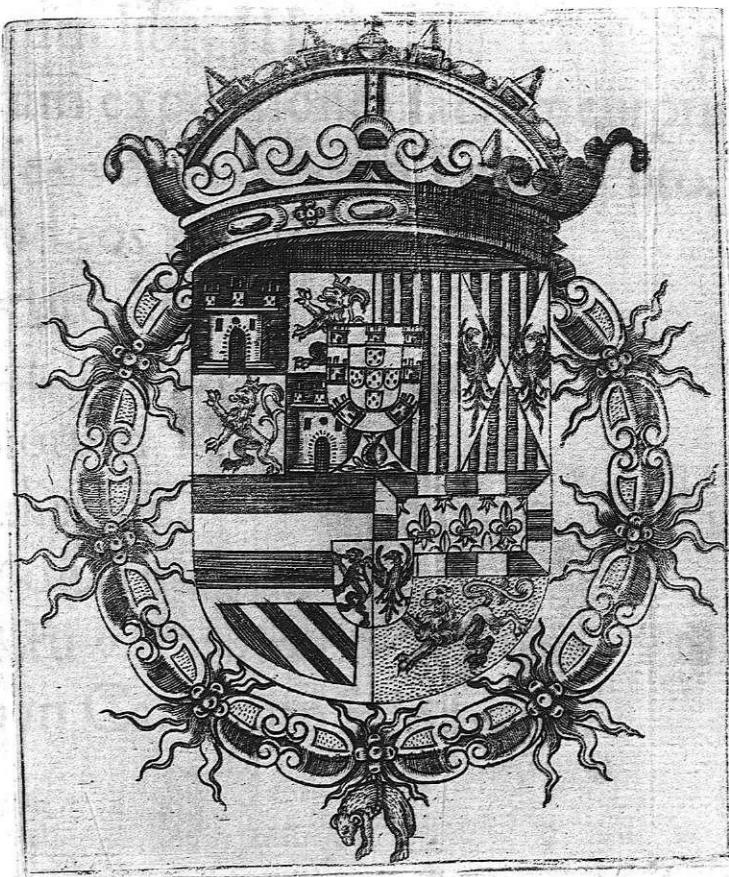
## F I N I S.

M A T R I T I,  
Apud Ioannem Flandrum.

## M. D. XCVII.

1	1	1
2	2	2
3	3	3
4	4	4
5	5	5
6	6	6
7	7	7
8	8	8
9	9	9
10	10	10
11	11	11
12	12	12
13	13	13
14	14	14
15	15	15
16	16	16
17	17	17
18	18	18
19	19	19
20	20	20
21	21	21
22	22	22
23	23	23
24	24	24
25	25	25
26	26	26
27	27	27
28	28	28
29	29	29
30	30	30
31	31	31
32	32	32
33	33	33
34	34	34
35	35	35
36	36	36
37	37	37
38	38	38
39	39	39
40	40	40
41	41	41
42	42	42
43	43	43
44	44	44
45	45	45
46	46	46
47	47	47
48	48	48
49	49	49
50	50	50
51	51	51
52	52	52
53	53	53
54	54	54
55	55	55
56	56	56
57	57	57
58	58	58
59	59	59
60	60	60
61	61	61
62	62	62
63	63	63
64	64	64
65	65	65
66	66	66
67	67	67
68	68	68
69	69	69
70	70	70
71	71	71
72	72	72
73	73	73
74	74	74
75	75	75
76	76	76
77	77	77
78	78	78
79	79	79
80	80	80
81	81	81
82	82	82
83	83	83
84	84	84
85	85	85
86	86	86
87	87	87
88	88	88
89	89	89
90	90	90
91	91	91
92	92	92
93	93	93
94	94	94
95	95	95
96	96	96
97	97	97
98	98	98
99	99	99
100	100	100
101	101	101
102	102	102
103	103	103
104	104	104
105	105	105
106	106	106
107	107	107
108	108	108
109	109	109
110	110	110
111	111	111
112	112	112
113	113	113
114	114	114
115	115	115
116	116	116
117	117	117
118	118	118
119	119	119
120	120	120
121	121	121
122	122	122
123	123	123
124	124	124
125	125	125
126	126	126
127	127	127
128	128	128
129	129	129
130	130	130
131	131	131
132	132	132
133	133	133
134	134	134
135	135	135
136	136	136
137	137	137
138	138	138
139	139	139
140	140	140
141	141	141
142	142	142
143	143	143
144	144	144
145	145	145
146	146	146
147	147	147
148	148	148
149	149	149
150	150	150
151	151	151
152	152	152
153	153	153
154	154	154
155	155	155
156	156	156
157	157	157
158	158	158
159	159	159
160	160	160
161	161	161
162	162	162
163	163	163
164	164	164
165	165	165
166	166	166
167	167	167
168	168	168
169	169	169
170	170	170
171	171	171
172	172	172
173	173	173
174	174	174
175	175	175
176	176	176
177	177	177
178	178	178
179	179	179
180	180	180
181	181	181
182	182	182
183	183	183
184	184	184
185	185	185
186	186	186
187	187	187
188	188	188
189	189	189
190	190	190
191	191	191
192	192	192
193	193	193
194	194	194
195	195	195
196	196	196
197	197	197
198	198	198
199	199	199
200	200	200
201	201	201
202	202	202
203	203	203
204	204	204
205	205	205
206	206	206
207	207	207
208	208	208
209	209	209
210	210	210
211	211	211
212	212	212
213	213	213
214	214	214
215	215	215
216	216	216
217	217	217
218	218	218
219	219	219
220	220	220
221	221	221
222	222	222
223	223	223
224	224	224
225	225	225
226	226	226
227	227	227
228	228	228
229	229	229
230	230	230
231	231	231
232	232	232
233	233	233
234	234	234
235	235	235
236	236	236
237	237	237
238	238	238
239	239	239
240	240	240
241	241	241
242	242	242
243	243	243
244	244	244
245	245	245
246	246	246
247	247	247
248	248	248
249	249	249
250	250	250
251	251	251
252	252	252
253	253	253
254	254	254
255	255	255
256	256	256
257	257	257
258	258	258
259	259	259
260	260	260
261	261	261
262	262	262
263	263	263
264	264	264
265	265	265
266	266	266
267	267	267
268	268	268
269	269	269
270	270	270
271	271	271
272	272	272
273	273	273
274	274	274
275	275	275
276	276	276
277	277	277
278	278	278
279	279	279
280	280	280
281	281	281
282	282	282
283	283	283
284	284	284
285	285	285
286	286	286
287	287	287
288	288	288
289	289	289
290	290	290
291	291	291
292	292	292
293	293	293
294	294	294
295	295	295
296	296	296
297	297	297
298	298	298
299	299	299
300	300	300
301	301	301
302	302	302
303	303	303
304	304	304
305	305	305
306	306	306
307	307	307
308	308	308
309	309	309
310	310	310
311	311	311
312	312	312
313	313	313
314	314	314
315	315	315
316	316	316
317	317	317
318	318	318
319	319	319
320	320	320
321	321	321
322	322	322
323	323	323
324	324	324
325	325	325
326	326	326
327	327	327
328	328	328
329	329	329
330	330	330
331	331	331
332	332	332
333	333	333
334	334	334
335	335	335
336	336	336
337	337	337
338	338	338
339	339	339
340	340	340
341	341	341
342	342	342
343	343	343
344	344	344
345	345	345
346	346	346
347	347	347
348	348	348
349	349	349
350	350	350
351	351	351
352	352	352
353	353	353
354	354	354
355	355	355
356	356	356
357	357	357
358	358	358
359	359	

O P E R V M  
D I V I I S I D O R I  
H I S P A L . E P I S C O P I  
D I V I I S I D O R I  
Pars altera.

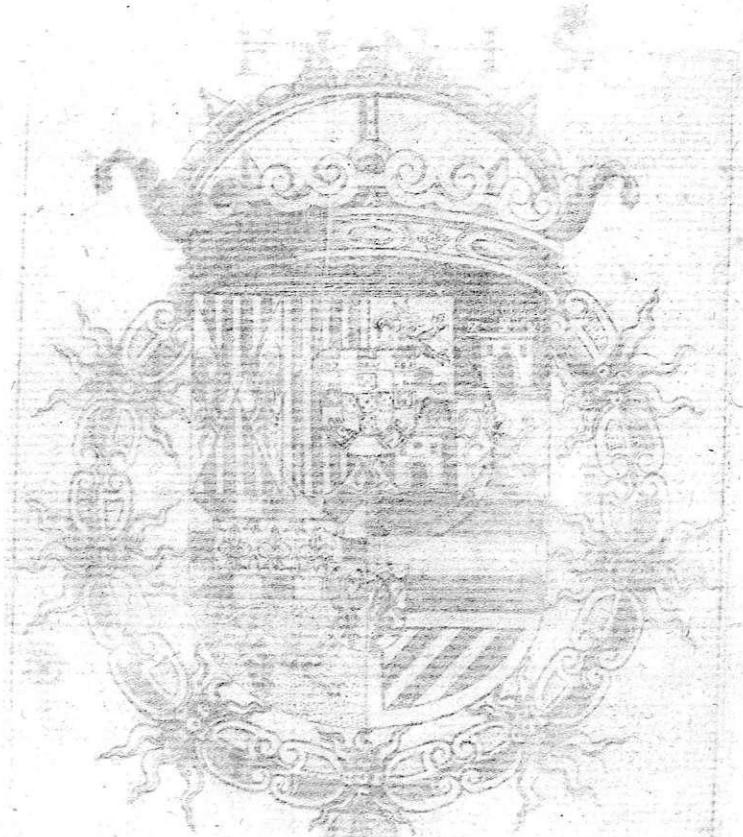


M A D R I T I ,  
Ex Typographia Regia.

DIA LISSANDRI

HISTOIRE DE LA

ARTS ET SCIENCES



MADRILLI

EX LIBRIS MCGREGOR

10 NOV 1962

ANNO DILECTO  
1602. M. J. A. M. D.  
M. V. A. M. M. T. P. A. S.

DIVI ISIDORI  
Theologica.

Sententiarum libri III.	pag. 1
Mysticorum expositiones sacramentorum.	112
Allegoriæ ex veteri & nouo Testamento.	223
Contra Iudæos libri II.	256
Procœmiorum lib.	310
De Ecclesiasticis officijs libri II.	324
Synonymorum libri II.	367
Epistolæ aliquot.	391
Regula Monachorum.	402
De conflictu vitiorum & virtutum.	413
Expositio in Canticum Salomonis.	423

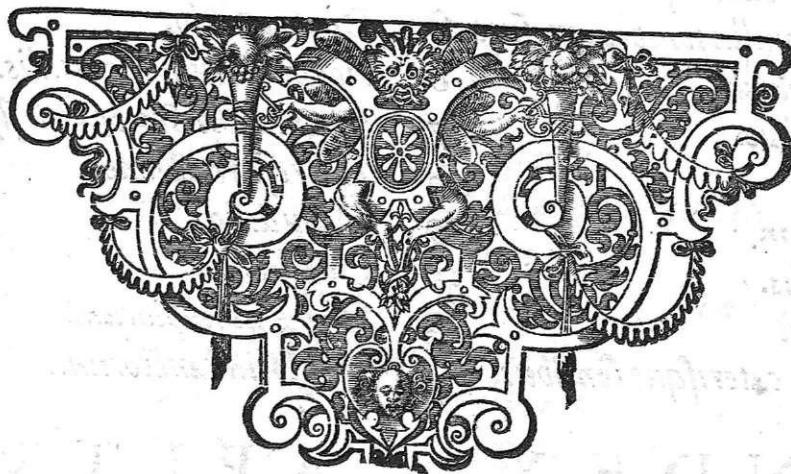
D I V I I S I D O R I  
H I S P A L . E P I S C O P I  
S E N T E N T I A R V M  
L I B R I T R E S .

I R C I U S . V I I I  
P E R G A R C I A M D E L O A I S A  
*Sacra Theologia Doctorem, Archidiaconum de Guadal.*  
*Eccles. Tolet. Canonicum,*  
*Emendati, et notis illustrati.*

P H I L I P P O H I S P A N I A R V M  
PRINCIPI. M  
Garcia de Loaisa. S. P. D. Alioglia

CIENTIAM morum, quam Græci appellant, à iuuenilis ætatis ardore, & inconstantia alienam esse sapientes Physici docent. Verùm in viris principibus alia est conditio: ijs enim virtus ante diem contingit, præsertim Christiana fide, & religione imbutis, qua appetitiones rebellantes in adolescentiæ flore molliuntur, & humani mores diuinis institutis in officio retinentur. Nouerat id aptius is, qui adolescenti scripsit, iuuenilia desideria fuge, sectare vero iustitiam, fidem, charitatem, & pacem, cum ijs, qui inuocant Dominum de corde puro. Vnde, jucundissime Princeps, hos libros sententiarum à D. Isidoro, sanguine Gotto Regio orto, Episcopo Hispalensi conscriptos tibi in hac ætate dicandos censui, quos adhibitis M. SS. CC. emendaui, & notis obscuris locis aliquam lucem, & nouis erratis vetustatem dedi. In illis vniuersum officium Christianum leges, quo animum ad omne virtutis genus informabis; vt adolescentiam honestè, & splendidè possis agere, à libidinibus arcere, & in labore, & animi patientia litterarumque meditatione sedulò exercere: vt in prouida senecta in amore rerum diuinarum summa cum auctoritate, & expectatione conquiescas. Duæ cum sint viæ, quibus ad sapientiæ regiam

regiam tendimus, vox, & lectio: in vtraque te laborare cupio. Cum  
enim sis ad humani imperij fastigium vocatus, principatu adepto,  
debes orbem tibi subditum difficulti disciplina regendi, ad tranquil-  
lam viuendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod  
præsidio diuino fretus consequeris, si ad præceptoris vocem, & li-  
brorum lectionem (quod potissimum est) usum rerum addideris,  
quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, veluti à regendi  
peritissimo artifice cognosces; cui melius, quam Portio conuenit  
illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. Ote fœlicem, à quo rem im-  
probam petere nemo audet; simulque addisces fortunæ amplitudi-  
ne, hoc uno animum mutari, ut prodesse populis tantum possis,  
quantum optimo imperio velis. Vale.



# INDEX CAPITVM

## LIBRI PRIMI

### SENTENTIARVM.

	V O D Deus summus & incommutabilis sit. Cap. 1.	De sensibus carnis.
	Quod immensus et omnipotens sit Deus.	De Christo.
	Quod inuisibilis sit Deus.	De Sancto Spiritu.
	Quod ex creatura pulchritudine agnoscatur creator.	De Ecclesia et haresibus.
	Quod ex usu nostro quadam species ad Deum referantur.	De gentilibus.
	Quod Deo nulla temporum successio ascribatur.	De Lege.
	Detemporibus.	De septem regulis.
	De mundo.	De differentia Testamentorum.
	Vnde malum.	Desymbolo et oratione.
	De Angelis.	De Baptismo et Communione.
	De homine.	Cap.
	De anima & terisque sensibus.	De martyrio.
		Desanctorum miraculis.
		De Antichristo et eius signis.
		De resurrectione.
		De iudicio.
		De gehenna.
		De pœnis impiorum.
		De gloria sanctorum.

# INDEX CAPITVM

## Libri Secundi.

 E sapientia.  
De fide.  
De charitate.

De spe.  
Degratia.  
De prædestinatione.  
De conuersis.  
De primordijs Conuersorum,  
De conflicitu conuersorum.

Cap. 1	Deremissa conuersione.	10
2	De exemplis Sanctorum.	11
3	De compunctione cordis.	12
4	De confessione peccatorum, et pœnitentia.	13
5	De desperatione peccantium.	14
6	De his, qui à Deo deseruntur.	15
7	De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur.	16
8	De	

De peccato.	Cap. 17
De leuioribus peccatis.	18
De grauioribus peccatis.	19
De manifestis, occultisq; peccatis.	20
De peccati amore.	21
De peccandi necessitate.	22
De peccandi consuetudine.	23
De peccati recordatione.	24
De cogitatione.	25
De conscientia.	26
De intentione mentis.	27
De sensibus carnis.	28
De sermone.	29
De mendacio.	30
De iuramento.	31
	32
De virtujs.	Quod ex virtujs, vicia, et ex virtutibus virtutes oriuntur.
	33
De malevis virtutibus.	34
De simulatis virtutibus.	35
De appetitu virtutum.	36
De pugna virtutum aduersus vicia.	37
Desuperbia.	38
De fornicatione.	39
De continentia.	40
De cupiditate.	41
De gula.	42
De ebrietate.	43
De abstinentia.	44

## INDEX CAPITVM

### Libri Tertij.

**D**E flagellis Dei. Cap. 1  
 De gemina percussione  
Dei. 2  
 De infirmitate carnis. 3  
 Detolerantia diuina correptionis. 4  
 Detentationibus Diaboli. 5  
 Detamentis somniorum. 6  
 De oratione. 7  
 De lectione. 8  
 De asiduitate legendi. 9  
 De doctrina sine gratia. 10  
 De superbis lectoribus. 11  
 De carnalibus lectoribus, et hereticis. 12  
 De libris gentilium. 13  
 De collatione. 14  
 De contemplatione, et actione. 15  
 De contemptoribus mundi. 16  
 De sanctis, qui se à confortio seculi

separant.	Cap. 17
De preceptis altioribus monachorum.	18
De humilitate monachi, vel operre.	19
De tempore monachorum.	20
De monachis, qui curis seculi occupantur.	21
De his, qui à Deo mundi amore prepediuntur.	22
De iactantia.	23
De hypocrisi.	24
De inuidia.	25
De simulatione.	26
De odio.	27
De dilectione.	28
De fictis amicitijs.	29
De amicitia ex munere orta.	30
De malorum concordia.	31
De	

<i>De correptione fraterna.</i>	32	<i>delinquunt.</i>	45
<i>De prepositis Ecclesie.</i>	33	<i>De subditis.</i>	47
<i>De indignis prepositis.</i>	34	<i>De pralatis.</i>	48
<i>De indoctis prepositis.</i>	35	<i>De iustitia Principum.</i>	49
<i>De doctrina et exemplis preposito-</i>		<i>De patientia Principum.</i>	50
<i>rum.</i>	36	<i>Quod Principes legibus tenean-</i>	
<i>De his, qui bene docent, et male vi-</i>		<i>tur.</i>	
<i>uunt.</i>	37	<i>De indicibus.</i>	51
<i>De exemplis prauorum sacerdo-</i>		<i>De acceptione personarum.</i>	52
<i>tum.</i>	38	<i>De muneribus.</i>	53
<i>De prepositis carnalibus.</i>	39	<i>De testibus.</i>	54
<i>De iracundis doctoribus.</i>	40	<i>De causidicis.</i>	55
<i>De superbis doctoribus.</i>	41	<i>De oppressoribus pauperum.</i>	56
<i>De humilitate prepositorum.</i>	42	<i>De tribulatione iustorum.</i>	57
<i>De doctrinae discrezione.</i>	43	<i>De amatoribus mundi.</i>	58
<i>De silentio doctorum.</i>	44	<i>De amatoribus misericordiae.</i>	59
<i>De probenda sacerdotali protectio-</i>		<i>De breuitate vita.</i>	60
<i>ne in plebe.</i>	45	<i>De exitu.</i>	61
<i>De disciplina sacerdotum in his, qui</i>			62

## F I X I S

# DIVI SIDORI HISPAL. EPISCOPI. SENTENTIARVM

L I B E R P R I M V S.

*Quod Deus summus, & incommu-  
tabilis sit.*

(A.P. I.)



V M M V M <sup>a</sup> bonum  
Deus est, quia incōmu-  
tabilis est, & corrūpi om-  
ninō non potest. <sup>b</sup> Crea-  
tura verò bonū, sed non  
summum est; quia mu-  
tabilis est: & dū sit qui-  
de bonum, non tamē esse potest & summū.  
<sup>c</sup> Quid est Dei immortalitas, nisi eius incō-  
mutabilitas? Nā <sup>d</sup> & Angeli, & animæ immor-  
tales sunt, sed immutabiles non sunt: Ideoq.  
solus Deus dicitur immortalis, quia solus in-  
cōmutabilis est. Nā <sup>e</sup> anima moritur, dum  
deserēt Deo, de b̄no in malum mutatur,  
sic & Angelus, dū, deserente Deo, est lapsus.

<sup>f</sup> Quod materiā habet, vnde existat, mu-  
tabile est: quia de informi ad formā transit.  
Quod verò non habet materiā, immutabi-  
le est, sicut Deus vtiq. est. Benē g, ac substā-  
tialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio,  
immortalitas, incommutabilitas. Vnde &  
meritō cunctæ præponitur creaturæ.

<sup>h</sup> Opus non consiliū apud Deū (credimus)  
mutari: nec variari eū, quia per varia tem-  
po r diuersa præcipit, sed manens idem incō-  
mutabilis, & æternus, quid cuiq. cōgruum  
effet tempori, ab ipsa tamen æternitate in  
eius manit dispositione consiliij.

<sup>i</sup> Non v̄su nostro aliud Deū putare, aliud  
pulchritudinē eius, atq. aliud magnitudinē  
ipsius (debemus) sicut aliud est homo, aliud  
pulchritudo, quia, desistēte pulchritudine,  
homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit  
Deum, corporeum esse credit: dū pulchri-  
tudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit.

<sup>k</sup> Ideo Deus dicitur simplex, siue nō amit-  
tēdo quod habet, seu quia nō aliud est ipse,  
& aliud quod in ipso est. Inordinatē <sup>l</sup> dici,  
seu conferri vitijs ea, quæ ordinata sunt in  
Deo (patet) vt potē simplicitas, quæ aliquā-  
do dicitur pro stultitia, & nō est. Apud Deū

A verò summa simplicitas est. Iuxta hanc re-  
gulam, & cætera cōstatimanda sunt.

<sup>a</sup> Hinc ɔrtum habuit, vt hic liber de summo bono à quibusdā  
appellaretur, à prima voce titulum libro imponentibus, more  
Hebraeorum: cū tamen à B. Isidoro inscriptus sit sententiarū  
liber, vt auctor est Braulio Caseraugustanus Antistes, cōsen-  
tientibus etiam omnibus cc. m. ss. & Gratiano, Luone Carno-  
tensi, alijq. Decretorum collectoribus. In Concil. etiā Tolet. 8.  
sic scriptum est: Nostrī sæculi Doctor egregius, Eccle-  
siae Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus  
estate postremus, doctrinę cōparatione nō infimus:  
atq. quod maius est, iā seculorū finitorum doctif-  
fimus, cū reuerentia nominādus Isidorus, in libro  
sententiarum 2. Quo in loco Petrus Crabbe & Iouerius  
pro seculorum finitorū, legum in seculorū fine. Sen-  
tentia autē Isidori, quæ illic citatur, est li. 2. c. 31. de iuramē-  
to, & habetur apud Grat. 2. 2. q. 4. c. Nō est obseruādū.

<sup>b</sup> Fulg. de fid. ad Petr. c. 3. 21. 22. & Aug. de nat. boni in  
principi.

<sup>c</sup> Ex D. Gregorio, quem in his sententijs potissimè sequi-  
tur Isidorus, cū propter admirabilem in eo sanctissimo viro mo-  
rum doctrinā (qua in eius scriptis prater ceteras quā pluri-  
mas maximisq. virtutes mirè elucet) tum propter amorem ex  
mutua familiaritate fratri Leandri. & Gregorij conceptum,  
vt ex lib. 1. epist. Greg. indict. 9. epist. ad Leandrū liquidū, cō-  
stat. Inde eius scripta velut augustiniana colit, ac veneratur.  
Greg. itaq. lib. Moral. 2. 5. c. 4. Quid enim, inquit, muta-  
bilitas, nisi mors quædā est? &c. Totius sententie expli-  
cationem vide apud August. lib. 3. contra Maximum. c. 12.

<sup>d</sup> On. nes m. ss. cc. coniunctionem priorem reūciūt: Nā Au-  
geli & animæ, sed reinenda, vt in editis. Locus est apud  
Greg. lib. Moral. 2. 5. c. 4.

<sup>e</sup> August. lib. de duabus animabus. c. 8 mortē anima an-  
sionem esse à Deo dicit, & lib. 4. de Trinitate. c. 3. Sicut ani-  
ma Deo deficiente, &c.

<sup>f</sup> Aug. 8 sup. Gen ad litt. c. 20. 22. Omnis variatio, & per-  
mutatio rerū à materia ɔrtum habet, eo quod materia habet  
concreta priuationē: ex priuatione autem nascitur appetitus,  
& ex appetitu impulsus ad aliū formū, vt Aristoteles docuit  
lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, vt pra-  
clarè docet D. Thom. lib. 1. contra gentes. c. 16. & 17.

<sup>g</sup> Aug. lib. 5 de Trinit. c. 1 probat, quod aliqua sint, quæ  
propriè predicitur de Deo, vt est illud: Ego sum, qui sum.  
& quod sit immortalis.

<sup>h</sup> Ex Greg. lib. Moral. 1. 6. c. 4. Et hoc est, quod eleganter  
asserit Aug. li. 1. de Cuit. Dei. c. 13. Non it quiescēs age  
re & agēs quiescere, & potest ad opus novum, nō  
nouū, sed sempiternū adhibere consiliū. D. Ambros.  
lib. 2. offic. c. 10. probat Deum frequenter mutare sententia,  
reprobendens iuramentū Herodis, & impium Iephite facinus.  
Est de hac re longa disputatio in Concil. Tolet. 8.

8

i. D. Greg.

<sup>i</sup> D.Greg.li.18.Moral.c.28.& Aug.lib.6.de Trin.c.6.

& lib.5.c.8.

<sup>k</sup> Ex Eucherio de formul.

<sup>l</sup> Est apud Magistrum sententiarum lib.1.dist.8.ex Greg.lib.16.Moral.c.20.

<sup>m</sup> Hieronymus in libello de his, que Deo in scripturis attribuantur. Et Isidorus ipse fuisse explicat hanc sententiam. lib.7.Etymol.c.1.de Deo. Quem locum sumpsit ex Greg.lib.52.Moral.c.6.dum interpretatur illud lob: Commouisti me aduersus eum .ibi enim inquirit, an sit in Deo commotio.

<sup>n</sup> Gregorius epist.78.ad Mauritium Augustum, simplicitatis vocabulo,inquit,me fatuum appellat. Et simplex sumitur pro non malo,non versato. Matth.10. Estote prudentes,sicut serpentes,& simplices, sicut colubae. Et Prover.10.Benedicta omnis anima simplex. Et qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

### Quod immensus & omnipotens fit Deus. C A P. II.

**N**ON<sup>a</sup> ideo cælum, & terram implet Deus, vt contineant eum; sed vt ipsa potius contineantur ab eo. <sup>b</sup> Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem unus, vbiq. tamen est totus. Non ita putandus est esse in omnibus Deus, vt unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est maxima maius, & minima minus; dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

Omnipotentia diuinæ maiestas cuncta potestatis suæ immensitate concludit,<sup>c</sup> nec euadendi potestiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circuque constringit. Cuncta enim intra diuini iudicii omnipotentia coarctantur; siue quæ continenda sunt, vt salua sint: siue quæ amputanda sunt, vt pereant. Nullatenus ergo (dicimus) posse effugere Deum quempiam. Qui enim eum nō habet placatum, nequam euadere potest iratum.

Immensus diuinæ magnitudinis ita <sup>d</sup> est, vt intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum, extra omnia, sed non exclusum. Et ideo interiorem, vt omnia cointineat: ideo exteriorem, vt incircumscripta magnitudinis suæ immensitate omnia concludat. Per id ergo, quod exterior est, ostenditur esse creator; per id verò quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus intra omnia est. Verum ne extra Deum essent, Deus exterior est, vt omnia concludantur ab eo.

<sup>e</sup> Cōsummatio alicuius facti dicitur perfectio: Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hūc sermonem de

A visu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, vt cumque dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit.

Dū localis non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco mouetur, nec tempore, in seruis tamē suis & tempore, & loco mouetur, quoties ab eisdem localiter prædicatur.

Dum de Deo nec secundum quantitatem, nec secundum qualitatem, nec secundum similitudinem, nec secundum habitum, aut motum aliquid dignè dicatur: inest tamen ei <sup>h</sup> quodā modo latitudo charitatis, qua nos & ab errore colligit, & cōtinet in veritate. Inest ei & longitude, qua nos longanimitate malos portat, donec emendatos patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnē sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundus, quo damnados inferius iusta exequitate disponens præordinat.

<sup>a</sup> Interpretatur locum Iere.25. Cælū & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locū sic ferè ad verbū explicat auctor Specul.apud Aug.c.21.& 22. Greg.hom.8.super Ezech. Et Chrys.in hom. de Sancto, & adorando spiritu. tom.3.

<sup>b</sup> Phrasis est auctoris Spec.c.2.& 3. Vide Hilari.2.de Trinitate.

<sup>c</sup> Ex auctore Spec.c.22.

<sup>d</sup> Ex auctore Spec.c.23. & de essent.diuin.c.1. & Gregor.2.Moral.cap.16.

<sup>e</sup> Ex auct. Spec.c.7. sic physico genio fasci

<sup>f</sup> August.super Iohann.tract.13.eleganter hoc dixit: Omnia, inquit, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihillius hac inopia, quæ congruum nomen non inuenit.

<sup>g</sup> Ex lib.de cognit.ver.vita apud Aug.c.29. & de Eff.diuin.cap.1. Et August.epist.28. ad Hierony.de origine anima ostendit, quo pacto Deus in suis ambulet sanctis.

<sup>h</sup> Locus Pauli ad Ephes.c.3.in Spec.c.13.& 14 & in epis. ad Paulinum 112.c.13.& à Greg.li Moral.10.c.7.sicut ab Isidoro explicatur.

### Quod inuisibilis sit Deus.

C A P. III.

**D**Vm<sup>a</sup> de Deo loquens Scriptura plerūq. dicit: Ecce Deus; non quasi visibile ostendit, sed vbiq. esse præsentem significat. Per id quod dicit: Ecce Dominus; vel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus possit sensus attingere. etiam nec Angelicus: quāuis vsq. ad parilitatem Angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deū indefessa consurgat: videre

videre tamē eius essentiā plenē non valet, quā nec ipsa perfectio Angelica in totū attingitcire; b secūdūm Apostolū, qui ait: Pax Dei, quā exuperat omnē sensum, vt subaudiās etiā Angelorū. c Solaenim Ttinitas sibi integrē nota est, & humanitas à Chtisto suscepta, quā tertia est in Trinitate persona.

<sup>a</sup> Intelligibiliter quodam miro modo Dei essentia sciri potest, dū esse creditur. Opus vero ei<sup>o</sup>, quod vtiq. & quari ei nō potest, atq. iudicia à nullo penitus sciūtur. Dei secreta iudicia, nō posse sensu penetrari vel Angelico, vel humano (cōstat.) <sup>b</sup> Et ideo quia occulta, sed iusta sunt, tantundē venerari ea opus est, & timere, nō discutere aut inquirere, secūdūm Apostolū, qui ait: Quis enim cognovit sensum Dñi, aut quis cōfiliarius eius fuit?

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 4. vbi exponit illud: Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.

<sup>b</sup> Locus est Pauli ad Philip. 4. Aug. in Enchir. ad Laur. c. 63.

Pax Dei, inquit, quā p̄ecellit omnem intellectū: vt in eo, quod dicit omniē, nec ipse intellectus sanctorum Angelorū esse polsit exemptus, sed Dei solius.

<sup>c</sup> videtur respxisse ad incarnationis mysterium, aut etiam ad aliud missionis genus, quo Verbum à Patre & Spiritu Sā.

Ita mitti perhibetur, qua ratione Christus tertia dicitur ab eodem Iōdoro persona. lib. 1. aduers. Ind. c. 4. Cuius Tri-

nitatis sacramentū & Aggēus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicēs: Spiritus meus erit in meo vestri. Ecce Dēus, qui loquitur, ecce Spiritus eius.

Post hēc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit. Et mox ex Isai. & nūc Dñs meus misit me,

& Spiritus eius: ecce duæ personæ: Dñs, & Spiritus eius qui mittat, & tertia persona eiusdem Dñi qui mittitur. Mitti autē Filii non tamē à Patre, sed etiā ab spiri-

tus. id cōfirmat hoc li. c. 15. ex eod. Isai. loco. Et nūc Dñs misit me, & Spiritus ei<sup>o</sup>. Voluit fort. aſeſ. Iſid. hoc genere

locationis Arianorū, & Nestorianorū hæresim refellere: quorū illi secundūm Divinitatis personam impie negabant: hi quartā quoq. (vt Maxentius aduersus eodem ait) nefarie addebant.

<sup>d</sup> Greg. lib. Moral. 5. c. 20. & lib. Moral. 27. c. 2.

<sup>e</sup> Ex Greg. lib. 2. Dialog. c. 15.

<sup>f</sup> Gregor. lib. 32. Moral. cap. 5. vnde locus Iōdori desumptus.

Superna, inquit, sententia, & si non est cognita, nou tamen credatur iniusta, sed eo saltē iustum creditur omne, quod patitur, quo nimurū constat, quod, Deo auctore, patitur.

*Quod ex creatura pulchritudine agnoscatur creator. CAP. III.*

*S*æpē ad incorporeā creatoris magnitudinē creaturarū corporea magnitudo cōponitur, vt magna considerentur ex paruis, & ex visibilibus inuisibilia æstimētur, atq. ex pulchritudine factorū effector operum agnoscatur, nō tamē parilitate cōsimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

<sup>b</sup> Sicut ars in artificem retorquet laude,

A ita rērū creator per creaturam suā laudatur, & quanto sit excellentior, ex ipsa operis cōditione monstratur. Ex pulchritudine circūscriptę creaturę pulchritudinem suā, quę circumscribi nequit, facit Deus intelligi: vt ipsis vestigijs reuertatur homo ad Deū, quibus auersus est; vt, qui per amorē pulchritudinis creature, à creatoris forma se abstulit, rursus per creaturę decorē ad creatoris reuertatur pulchritudinem. Quibusdā gradibus intelligētię per creaturam progreditur homo ad intelligēdū Deū creatorē, id est, ab insensibilibus surgēs ad sensibilia, à sensibilibus surgēs ad rationabilia, à rationabilib<sup>s</sup> surges ad creatorē. Intelligibilia per se collaudat Deū, & irrationabilia, & insensibilia non per se, sed per nos, dū ea considerantes Deū laudamus. Sed ideo dicuntur laudare ipsa, quia eadem laudem eorum parturit causa.

<sup>d</sup> Dixerūt antiqui, q̄ nihil tā hebes sit, qđ nō sensum habeat in Deū. Hinc est illud, q̄ ex simili dūro scintilla excutit. Et si ignis in saxo, vtiq. ibi sentiſ sensus, vbi se vita non sentit.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 16. c. 8.

<sup>b</sup> Similis est sententia in August. lib. 2. de libero arbit. c. 7.

<sup>c</sup> Ex Aug. psal. 148. Ipsa quidē per se (loquitur de irrationabilib<sup>s</sup>) voce sua, & corde suo nō laudat Deū, sed ab intelligētib<sup>s</sup> cōsiderātur, p ipsa laudatut Deus.

<sup>d</sup> Antiquos Philosophos vocat, qui de Dei natura varie scripserunt, & senserunt; vt Cicero in libris de natura Deorum docuit, & inter alia, esse Deum animum per omnes mundi partes vndiq. diffusum, & per omnē naturam cōmeantem, & quo cuncta, quæ nascentur, animalia vitam, & spiritum cōpian, quam sententiam Virgilii mirè expressit.

Principio cælum, ac terras, camposq. liquentes, Lucentemq. globum Lunæ, Titaniaq. astra Spiritus intus alit, totamq. infusa per artus Mens agitat molē, & magno se corpore miscet.

Vide Saluianum lib. 1. de Providentia.

*Quod ex usu nostro quedam species ad Deum referantur. CAP. V:*

*N*ostro <sup>a</sup> vnu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deū

<sup>b</sup> perturbatio nulla est, apud quē trāquillitas summa est. Nō ita est p̄cipitāda mētis sentētia, vt credamus possē Deo furoris, vel mutationis accidere perturbationē; sed ipsam æquitatē iustitiæ, qua rēos punit, <sup>b</sup> iram sacra lectio nominavit: quoniā quod iudicantis æquū est, furor est, & indignatio patiētis. Ita ergo intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deū, vt & iuxta se incōmutabilis sit credēdus, & tamen pro cauſarū effectibus,

vt facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

<sup>c</sup> Tam clementer Deus humanæ cōsulit infirmitati<sup>r</sup> vt quia eum, sicut est, nō possumus agnoscere: nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Vnde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, consurgemus ei.

Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se <sup>d</sup> trahit: quem re vera iuxta propriā substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Pierumq. de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamē in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & in circumscripsus, sed pro efficiētijs caussarum in ipso species rerum scribūtur, vt quia omnia videt, dicitur oculus: & propter quod audit omnia, dicitur auris: <sup>e</sup> pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sie & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscēs, & memorans. Hinc est, quod <sup>f</sup> Propheta dicit. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: qui vsq. ad nostrarum passionū seu carnis contumelias descēdisse cognoscitur.

<sup>h</sup> Nam & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta <sup>k</sup> plaustrī portatīs fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideo per figuram Christus, quia nihil est horū ad proprietatem substantiæ eius.

<sup>l</sup> Falluntur quidam stultorum, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitrantes Deum esse corporeum: dum non caro, quod est, corpus, sed anima, quod est, spiritus Dei imaginē habeat. Nō ergo esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inueris, hoc est Deus.

<sup>m</sup> Facies Dei in scripturis sacris, non ca-

A ro, sed diuina cognitio intelligitur, ea quidem ratione, qua per faciem conipeam quisque cognoscitur. Hoc enim <sup>n</sup> in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

<sup>o</sup> Os Dei, Vnigenitus eius est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam sunt, s̄pē dicimus illa, & illa lingua: ita pro Dei verbo, os ponitur: quia mos est; vt verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstare, p quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, benè os pro verbo ponis: sicut linguā pro verbis, sicut manum pro litteris.

Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum vero omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, vt ipsam speciem contemplentur, cuius nūc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, q quod per speculum videri Deus dicitur. Sic & cætera.

<sup>a</sup> Ex D. Greg. li. 20. Morel. c. 23. & Aug. li. quæst. ad Simplic. q. 2. De nominibus, quæ Deo attribuuntur, D. Hieronymus librum scripsit. Est etiam apud August. liber de essentia divinitatis, qui de spiritualib. formulis apud Eucherium appellatur, à quibus Isidorus hic frequenter sententias accipit.

<sup>b</sup> August. lib. 1. cōtra aduersarium legit, & Proph. c. 20. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Et psal. 78. Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

<sup>c</sup> Duo cc. m. ff. Iram sacra lectio nominavit, rrus m. f. confessit cum excuso. Iram, & iracundiam promiscue in diuinis litteris inuenio Deo atribui. De ira, Iob. 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest. Et psal. 2. Loquetur ad eos in ira sua. Paulus: reuelabitur ira Dei. Et. Thesauroz tibi iram in die iræ: & alia. De iracundia, apud Iosiam. c. 1. & 30. Me ad iracundiam provocatis. Et Ierem. 4. Et Apocalyp. 15. Plenas iracundia Dei.

<sup>d</sup> Tam clementer Deus. Ex auctore. Spec. c. 11.

<sup>d</sup> Locum mululum in excus. ex fide omnium m. f. refutat, & lib. de Speculo apud August. cap. 13. ex quo tota sententia Isidori desumpta est. Multis siquidem modis, inquit, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem re vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscripsum.

<sup>e</sup> Eucherius de spiritualib. formul. dupliciter explicat significationē huius vocis in Deo. Ambulare dicitur Deus, inquit, non de loco ad locum transeundo, quod in ipum est, ita credere, sed deambulatio eius est in cordibus sanctorū delectari, sicut scriptū est, & inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorū Deus. Vel certè ambulare Dei est in sanctis prædicatoriis suis de loco in locū trāsire. Hec Ang. Huīus posterioris acceptio Isidorus meminit supra capit. 2. sententia quinta. Dum localis, inquit, non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco ad locum

# SENTENTIARVM LIB I.

locū p̄dicator ab eis. Aliter verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perficeritis. Deambulat, inquit, in nobis præsentia manifestatis, si latitudinem inuenierit charitatis.

<sup>5</sup> Locus est apud Hieronymum ibidem c. 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud psalm. 109. Iurauit Dominus, & sermone 17. de Aduentu Domini in carne, & lib. de Cinit. Dei. 16. cap. 52.

<sup>5</sup> Vermis dicitur psalm. 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiecto plebis. Et Osea 5. Ego, quasi tinie Ephraim, & quasi putredo domini Iacob. Et Iob. 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Exponuntur hec ab Augustino, super Iob. tom. 2. vermis significatur abiectus, & contemptus, & sine specie, & decoro, Isa. 33. & psal. 108. Et non homo, id est, non vir fortis, & robustus, quam emphasis Chaldeus peraphantes exprimit. Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portas vituperationes hominū. Greg. lib. 30. Moralium. c. 29. sic inquit, exponens illud Iob. 39. Quis dimisit onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari: dum constat omnibus, quia per significationem quadam in scriptura sacra, & vermis, & scarabaeus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & non homo. Et sicut apud Septuaginta interpres dicitur: Scarabaeus de ligno clamabit. Hec Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Habacuc. ca. 2. Lapis de pariete clamabit. Pro quo Septuaginta posuerunt. Καὶ Κερθαρός εἰ ἔγγονος φέγγεται ταῦτα. Id est, Scarabaeus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter: luctura edificij lignea, loquetur ea. Vide D. Hieronymum.

<sup>b</sup> De diuinis nominibus prolixz, & varia est disputatio. Nam alia essentialiter dicuntur de Deo, ut sunt affirmativa, que perfectionem significant: alia de Deo Patre, alia de Filiō, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturam: alia vero per figuram, qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occulit & Laconice differuit, postea Hieronymus, & Eucherius: vñim. D. Thomas via, & ratione animam informatum. Neoterici aliqui non indocti in codem argumento versantur, quamus dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alijs sunt adiumenta.

<sup>i</sup> Peccata distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in diuinis litteris mortem, & sapientiam serpente appellari. August. lib. 3. de Trinitate. c. 10. Pet serpente enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

<sup>k</sup> Ex Greg. 32. Moral. 6. 6.

<sup>1</sup> Ex auctore Speculi. c. 13. Fallitur, inquit, Anthro-pomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legūt hominem ad imaginem, &c. Idem Greg. lib. Moral. 3. 2. cap. 6. Castianus de origine huius hæresis differit collat. 10. Niceph. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad Episcopū Calofriū.

<sup>m</sup> Locus est apud Hieronymum & Euch. de formul. & Gregor. lib. Mor. 24. c. 3. & adducit illud Gen. 32. Et postquam Iacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognovi Dñm, quia me cognoscere ipse dignatus est.

A <sup>a</sup> Ut nunc in orationibus Ecclesiasticis præponuntur hi versus. Ostende nobis faciem tuam. Et talitare tuum da nobis. Ex psalm. 79. Et August. vel Eucherius lib. de essentia diuinitatis: Ostende nobis Domine faciem tuam, & salui erimus, hoc est, inquit, da nobis cognitionem tuam.

<sup>b</sup> Os Dei, ex Euch. & Greg. 27. Mar. c. 10.

P Hæus figura vñsum agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate c. 10. explicans locum illum Iohannis 3. Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, &c. Sic, inquit, per serpentem intelligitur mors quæ facta est in Paradiso, modo locutionis per efficiētem, id quod efficitur, demonstrante. Et rursus eodē lib. c. 11. sic exponit locū illum Genes. 2. 2. Nunc cognoui, quia timeas Deū.

B <sup>c</sup> Interpetatur locū Pauli 1. ad Corinth. 13. Videmus nūc per speculum in ænigmate, ut Augustinus vñimo de Trinitate c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multipliciter interpretatur, lib. Moral. 10. c. 6.

Quod Deo nulla temporum successio adscribatur.

## CAP. VI.

O Mnia <sup>d</sup> tēpora præcedit diuina æternitas: nec in Deo præteritum, præsens, futurum vñ aliquod creditur: sed omnia præsentia in eo dicuntur, quia æternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis est Deus etendendus, si ei successiones temporum adscribuntur. <sup>b</sup> Si semper aliqua effent cum Deo tempora, non effet tempus, sed æternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

<sup>c</sup> Præsens, præteritum & futurum nostrum est habere, non Dei. Verbi caussa, dicimus pro præsenti, teneo codicem, pro præterito, tenui, pro futuro, tenebo. Vniuersitatem verò Deus tenet: & protenuit, & tencbit, tenet dicitur.

Sed nec ipsi Angelis <sup>e</sup> decessio accessio vñ est temporum. Nam duas esse in creaturis res, quibus vicissitudo temporum non valet, Angelis scilicet, propter quod incōmutabili inherēt creatori: siue materię illi informi, priusquam ex ea omnia ista, quæ temporaliter iam volūtūr, formarētur, nec ipsi vñiq. valebat tempus. Tempus igitur nō ad eas creaturas, quæ supra cælos sunt, sed ad eas, quæ sub cælo sunt, pertinere (cognoscitur.) Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt, sed nobis, qui sub cælo versamur in hoc infimo mundo.

<sup>a</sup> Ex Augu. in Dialog. ad Oros. & Gregor. lib. 20. Moral. cap. 2. 3.

<sup>b</sup> August. lib. de cinit. Dei. 11. c. 6.

<sup>a</sup> Ex Augustino lib. 12. confess. cap. 12. Duo reperio, in quæ fecisti, &c. vbi interpretatur locū Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Et per cælū, intelligit naturam intellectuam: per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippe materia prima, auctore Aristotele 1. Physicorum, ab omni expiata, & denudata forma, ac specie.

### De Temporibus. Cap VII.

**N**Vlla <sup>a</sup> ante principium mundi fuisse tempora manifestum est: quia, dum sit ipsum tempus creatura, in principio tamen mundi factum esse credendum est. <sup>b</sup> Ideo ergo principium dicitur, quod ex ipso coepit rerum vniuersarum exordium:

<sup>c</sup> Nullum spatum corporaliter habet tempora, quia ante abscedunt penè, quam veniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec certum anni, vnum tempus est: nec vnu annus vnu tempus est: nec vnu mensis, vnum tempus est: nec dies, nec hora: quia, dum hæc omnia particulis accedunt suis & decedunt, quomodo vnum dicendum est, quod non simul est?

<sup>d</sup> Vtrum sit præteritum, futurum & tempus, sicut præsens: & si est, scire oportet, vbi est: sed aduerte, quod cuncta, & futura, & præterita & præsentia in animo sunt potius requirenda.

<sup>e</sup> Tria ista præterita, præsentia, & futura in animo tantum inueniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduentia, intuemur presentia, recolimus trascuntia. Hæc non ita in Deo sunt, cui simul omnia adsunt.

<sup>a</sup> Ex August. lib. 1. super Genes. ad lit. c. 5.

<sup>b</sup> Genesis primo dicitur: In principio creauit Deus cælum & terram. Ex multis huius loci interpretationibus, que à Basilio, Hilario, Hieronymo, & Ambroso traduntur, illam amplecti: ut, vt in principio significet in exordio temporis formatum calum & terram fuisse.

<sup>c</sup> Ex Augustino lib. 11. confess. c. 12. & sequentibus: vbi dissoluit hanc questionem, quod præteritum, & futurum, & præsens non est spatum in rebus sed cognoscuntur in animo, qui spectat futurum, attendit præsens, præteriorum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententia Aristotelis 4. Phy. Tempus non est sine anima. Vide Gregor. lib. Moral. 4. c. 2.

<sup>d</sup> Ex August. lib. 11. confess. c. 20. Sunt enim hac in anima tria querenda.

<sup>e</sup> Ex Augustino in eodem loco.

### De Mundo. Cap VIII.

**M**undus ex rebus visibilibus, sed tamen inuestigabilibus constat. Homo autem

A ex rerum vniuersitate compositus, alter in breui quadam modo creatus est mundus.

<sup>a</sup> Ratio mundi de uno consideranda est homine. Nam sicut per dimensiones ætati ad finem homo vergit: ita & mundus, per hoc quod distenditur tempore, deficit: quia unde homo, atq. mundus crescere videtur, inde uterque minuitur.

<sup>b</sup> Frustra dicitur per tanta retro tempora Deo vacanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æternō maneret consilio huius mundi cōstructio: nec tempus ante principium, sed æternitas. Tempus verò à substitutione creaturæ, non creatura coepit à tempore.

<sup>c</sup> Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequam cælos faceret? Cur noua voluntas in Deo, vt mundū conderet, orta est? Sed noua voluntas in Deo exorta non est, quia etsi in re mundus non erat, in æterna tamen ratione, & consilio semper erat.

<sup>d</sup> Dicunt quidam: Quid subito voluit Deus facere mundū quem ante non fecit: voluntatem Dei immutari arbitrantes, qui aliquādo voluit, quod aliquando non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius; sed hoc est illi velle, quod ipse est: & quod ipse est, utiq. æternum, & incommutabile est. Hæc est ergo voluntas eius.

<sup>e</sup> Materies, ex qua formatus est mundus, origine, non tempore res à se factas præcessit, vt sonus cantum. Prior enim est sonus cantus: quia suavitatis cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suavitatem: ac per hoc vtrumq. simul sunt, sed ille, ad quē pertinet cantus, prior est, id est, sonus.

Materia, ex qua cælum, terraq. formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ea formata erant, quæ formari restabat, verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inseruit: fieri autem posse est, quod extra cursum inditum naturarum creator, vt faceret, quando voluit, reseruauit.

<sup>f</sup> Non ex hoc substantiam habere credidæ sunt tenebrae: quia dicit Dominus per Prophetam. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est præuaricata, lux dicitur: illa autem, quæ præuaricata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos, & illos Deus

# SENTENTIARVM LIB. I.

Deus creauit, inde dicitur: Formans lucē, & creans tenebras. Verumtamen bonos Angelos non tantū creans, sed etiam formans; malos verò tantū creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis, malisq. accipiē dum est.

Post annumeratam cæli terræq. creaturā, idèo nominatur in Genesi Spiritus Sanctus, ut quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod & Apostolus indicat, dum supereminētem viiani charitatis demonstrat:

<sup>a</sup> Ideò superferri aquis Sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atq. protegendo nos superfertur nobis.

Vnaquæq. natura suo pondere ntitur. Ignis autem & oleū meritò superiora semper appetunt, quia per ipsorum figuram superferri vniuersæ creature Spiritus Sanctus probatur.

<sup>b</sup> Dies prior factus Angeli sunt, quorum propera vnitatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est, unus; & idcirco ipse repetitur semper in executione i creature. Qui dies, hoc est natura Angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, quodammodo vesperascebat: non autem permanendo in eius creature contuitu, sed laudem eius ad Deum referens, eamque melius in diuina ratione conspiciens, continuò manè siebat. Si verò permaneret neglegto creatore in creature aspectu iam non vespera, sed nox, vtique fieret.

<sup>c</sup> Dum se creatura melius in Deo, quam in se ipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quæ maior in Deo est, dies & lux dicitur. Cognitio verò sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius, quæ est in Deo, quia longè inferior est, vespera nominatur. Ideoque post vesperam manè siebat. Quia dum suā in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, vt se plenius nosse potuisset, ad Deum se referebat creatura, in quo dies, se agnoscendo melius fieret.

<sup>d</sup> Non sic quemadmodum nos transitoriè dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit: Fiat cælum in principio. Illud enim sempiterne in Verbo unico dictum est. <sup>e</sup> Si trāsitoriè dictum est à Deo, fiat, erat vtiq. creature aliqua, vnde iam talis fieret vox. Sed quia ante quam diceret, fiat: nulla extitit creatura, ipsum fiat, quod dictū est, in æternitate Ver-

A bi, non in vocis sono enuntiatum est.

Non septies à Deo visa, septiesq. laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfectè ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, fit tanquam ipse videat, laudetq. per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed per se perenniter, ac sempiterne videt, per nos verò temporaliter.

Attende vniuersaliter creaturam in principio valdè bonam vocari, singulariter verò tantum bonam: quia & membra corporis, cum sint singula bona, maius tamē bonum faciunt, dum singula omnia valdè bonum corpus efficiunt.

Decor elementorum omniū in pulchro, & apto consistit: sed pulchrum ei, quod per se ipsum est pulchrū: vthomo ex anima, & membris omnibus constans. Aptum verò est, vt vestimentum, & victus. Ideoq. hominem dici pulchrum ad se: quia non vestimento, & victui est homo necessarius, sed ista homini: idèo autē illa apta, quia non sibi, sicut homo, pulchra, aut ad se: sed ad aliud, idest, ad hominē accommodata, nō sibimet necessaria. Hoc, & de ceteris elementorum naturis dicendum est.

Cuncta, quæ sunt, & facta sunt, mira valde sunt, sed cōsuetudine viluerunt. Ideoq. sic diuina scrutare opera, vt semper ea cogites immensa.

<sup>f</sup> Vnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom. 1. Invisibilia Dei à creatura mundi, eo quod sua natura compleatur omnia. Quamuis hunc locum aliter interpretatur Hieronymus, & Theophil. à creatura mundi inquit, id est, à creatione & constitutione, id enim etiam significat vox Graeca ωρίσ, sed prima expositione fave illud: quod continet omnia, scientiam habet vocis. & Gregerius libr. Moral. 6.c. 7. dum de homine interpretatur Marci locū c. 6. Prædicat̄ Euāgeliū omni creaturę id est homini, qui commune aliquid habet cum omnibus creaturis, esse, augeri, sentiendo invenire, & intelligere.

<sup>g</sup> Augustin. de Ciuit. Dei lib. 11. c. 6. & lib. 5. super Genes. c. 5.

<sup>h</sup> Augusti lib. 3. contra Maxim. c. 2.

<sup>i</sup> Augusti lib. de Gen. contra Manich. c. 2.

<sup>j</sup> Augusti lib. 1. 2. confess. c. 29. & lib. 1.

<sup>k</sup> Ex Augustino lib. 11. de Ciuit. Dei c. 9. & Augusti lib. de Gene. ad lit. c. 3.

<sup>l</sup> Ex Augusti lib. 3. confess. c. 9.

<sup>m</sup> Querit B. Athanasius in question. ad Antiochum Principem, questione prima: vnde facti sunt Angelī. Creatos verò Angelos ante mundi constitutionem censuere multi ex antiquis patribus, Dionysius Areopagita lib. de cœlesti hierarchia

cap. 10. & D. Maximus in prima centuria Theolog. & Cōfinatus. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nazian. in sermone de nateli Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Orthodoxe fidei, & Ephiphanius aduersus heres, disputans contra heresim Pauli Samosatensi, & in synodica epistola Sophronij Patriarcha Jerosolymitani missa ad Honorium Principem. Quae epistola recitata fuit in Sexta Synodo, actione undecima. Versat questionem henc Augustinus lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & concludit rem esse secretissimam & humarum conjecturis impenetrabilem. Atq. hi omnes in eo consentiunt, quod affirmant Angeles creatos ante mundi formationem.

<sup>a</sup> Creaturarum apud Luc.

<sup>b</sup> Hec ex Augustino. Nā, vt auctor est D. Thomas in p. 1. q. 58. art. 6. hoc, quod dicitur de cognitione matutina, & respetiva Angelorum, introductum est ab Augustino libr. 4. super Genesim capit. 22. & libr. 5. cap. 4. & libr. 14. de Civitate Dei cap. 9. Quia de re subtiliter & doctrinā differat Iohannes Picus Mirandula in Heptapo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, vt hic Isidorus: sicut in die consueto (inquit) mane est principium diei, vespere autem terminus; ita cognitione ipsius primordialis esse rectum, dicitur cognitione matutina. Et haec est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitione autem ipsius esse rei creatae, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitione vespertina.

<sup>c</sup> Augusti lib. 11. de Civit. Dei cap. 9. & lib. 4. super Gen. ad lit.

<sup>d</sup> Legebatur antea: Nā sic verū malū, consentientibus omnibus vv. cc. & sequenti sententia, & Augustino lib. 1. super Genes. ad litteram c. 2. & c. 9. ybi de hac re accurate agit.

<sup>e</sup> Pro quo D. Augustinus dicit, vtrum temporaliter, an in verbi aeternitate libr. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & 9.

### Vnde malum. Cap. IX.

**M**Alum à diabolo non est creatum, sed inuentum: & ideo nihil est malū, quia sine Oeo factum est nihil: Deus autē malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquando erat malum, vndē fieret diabolus malus, sed quia vitio suo, dum esset Angelus bonus, superbiendo effectus est malus: & ideo recte dicitur ab eo inuentum malum.

<sup>b</sup> Nullam esse naturam mali constat, quia natura omnis aut incommutabilis, vt Deus est: aut commutabilis, vt creatura, est. Malum verò ideo natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cum discedit, natura manet, & malum, quod inerat, nusquam est. Ex eo quod vitium nocet naturae, agnoscitur vitium naturam non esse: quia nihil, quod naturale est, nocet.

Dum natura bona damnatur propter vo-

A luntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturae bonae: quae in tantum testatur eam esse bonam, vt illam Deus pro mali non relinquat inultam.

Creditur ab haereticis mentē à Deo, virtus à diabolo fuisse creata. Vnde & ab ipsis duas naturae bona, & mala putantur. Sed virtus natura non est: & dum verè à diabolo sit, non tamen creatum est.

Quam ob causam permisit Deus mali oboriri statum, nisi vt ex contrarijs malis bonae naturae decor emineret? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod Latinè oppositum, vel contrapositum nominatur, & sic pulchra locutio, quando mox contraria positis proferuntur. Ita & in rebus permixtum est malum, vt naturae bonum ad comparationem excelleret mali.

Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum: quando & ipsa, quae in creaturis videntur esse penalia, si bene vtratur, & bona & prospera sunt: si male vtratur, nocet. Ita ergo perpendeda est creatura ex nostro vsu non bona: nam ex sua natura valde bona.

Si radas supercilium hominis, parvam rem demes, sed totius corporis ingeris fecunditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est: si extrellum vermiculum natura malum C dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro poena sunt translata in vniuersum genus humanum: Proinde quæcumque videntur mala, partim nobis sequiunt origine, partim culpa.

Mala dicunt multa in creaturis peruersi, vt ignem, quia vrit: vt ferrum, quia occidit: vt feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi deber potius imputare: cuius pro peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta.

<sup>D</sup> Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, dum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cetera.

Cum creaturarum stimulis, & clementorū aduersitatibus homo verberatur, peccati hoc exigere poenam, vt Deo superbens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatur aduersa. Vnde & in Sapientia legitur pro Deo. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insen-

senatos. Merito ergo peccatorum hoc actū A est, ut naturaliter prospera mutentur homini in aduersa. Vnde & c. Salomō, Creatura exardescit in tormentum, aduersus iniustos, & lenior est ad benefaciendum his, qui in Deo confidunt.

Non erit caro subiecta animæ, nec vitiū rationi, si animus non est subditus conditori. Tunc autem recte subiiciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt: si nos subiiciimur ei, à quo nobis illa subiecta sunt: Nam & quæ videntur esse subiecta ei, qui Deo subiectus non est: ille potius subiicitur eis, qui suam voluntatem subiugat amori eorum, quæ sibi subiecta existimat.

**I**N<sup>a</sup> codice Gotth. secunda sententia est. Creditur ab hereticis mentem à Deo, virtutem à Diabolo fuisse creata; vnde ab ipsis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dum verè à Diabolo sit, non tamen creatum est; non quia alii cubi, aut aliquando, verūm hac sententia est, quanta infra, Augustinus Tract. 2. expositionis in Jobanem interpretatur illud: Sine ipso factum est nihil, de peccato & male, quod nihil est. Et lib. de natura boni.

**b** Ex Augustine in Enchir. ad Laur. c. 12. & lib. de nat. boni.

**c** Locus est Sapientia 16. Creatura (inquit) tibi factori deseruens exardescit in tormentum aduersus iniustos, &c. pro exardescit autem, in aliquibus m. ff. est excandescit.

inhærendo Sapientiæ. Et dum sunt mutabiles natura, non tamen finit eos contemplatio mutari diuina.

**c** Ante omnem creationem mūdi creati sunt Angelī: & ante omnem creationem Angelorū Diabolus conditus est: sicut scriptum est: ipse est principium viarum Dei. Vnde & ad comparationem Angelorum Archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Primum habuisse inter Angelos Diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatioue laberetur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis adnuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiſo Dei, abietes non adæquauerunt summitatem illius: Omne lignum paradiſi non est assimilatum illi: quoniam speciosiorem fecit eum Deus.

**d** Distat conditio Angelī à cōditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem cōditus est: Archangelus verò, qui lapsus est: Signaculū Dei similitudinis appellatus est: testante Domino per Ezechielē: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decoro, in delicijs paradiſi Dei fuisti. Quāto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit g ad similitudinem diuinæ veritatis expressa.

**e** Prius de cælo cecidisse Diabolum (creditur) quām homo conderetur. Nam inox ut factus est, in superbiā erupit: & præcipitatus est de cælo. Nam iuxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stetit: quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confessim à veritate est lapsus.

**D** Vno superbiæ lapsu, dum Deo per tumultum se conferunt, & homo cedidit, & Diabolus: sed homo reuersus ad pœnitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit. Diabolus verò non solum hoc cōtentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit: secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo: qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Diabolus ideo iam non peret veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: membra verò eius per hypocrism depredantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci non merentur.

**f** Discat humana miseria, quod ea caussa citius

### De Angelis. CAP. X.

**A**ngelorum<sup>a</sup> nomen officij est, non naturæ: nam secundum naturam spiritus noncupantur. Quando enim de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur, ex ipsa annuntiatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

**b** Natura Angelorum mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorruptos<sup>c</sup> charitas sempiterna. Gratia dicimus, nō natura esse incommutabiles Angelos. Nam si natura incomutabiles essent, Diabolus nō vtrique cecidisset. Mutabilitatem itaq. naturæ suffragatur in illis cōtempatio creatoris: inde & priuatus est<sup>d</sup> apostata Angelus: dum fortitudinem suam, non à Deo, sed à se vcluit custodiri.

**f** Ante omnē creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux: de ipsis enim dicit Scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ

citius prouocetur Deus præstare veniam, dum infirme compatitur homini: quia ipse traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur.

Apostatae Angeli ideo veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt, ut peccarent: homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad veniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis. ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem; sicut & Psalmus dicit: ipse scit figmentum nostrum. <sup>b</sup> Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

Postquam apostatae Angeli ceciderunt, cæteri perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cæli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirum ostendens quod post Angelorum ruinam, hi, qui permanerunt, firmitatem meruerunt æternæ perseverantiae, & beatitudinis, quam antea minius acceperat. Vnde oportet agnoscere, quod malorum iniquitas sanctorum seruiat utilitati: Quia vnde mali corruunt, inde boni proficiunt.

Bonorum Angelorum numerus, qui post ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum suppletur: qui numerus soli Deo est cognitus.

Inter Angelos distantia potestatum est, & pro gradu dignitate ministeria eisdem sunt distributa: aliisque alijs præferuntur, tam culmine potestatis, quam scientia virtutis: subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcumque annuntiare debeat, præcipit.

<sup>1</sup>Noue esse distinctiones, vel ordines Angelorum, sacrae Scripturæ restatur: id est, Angelos, Archangelos, Thronos, Dominations, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim, & Seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel Propheta describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatae Angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolytus, & Onyx, Berillus, Saphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apo-

A stata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornameti sui affixos habuit: ad quorum cōparationem, dum se clariorum cunctis aspexit, cōfestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuavit.

Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus verò ideo est Diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisiuit. Nulla autem maior iniquitas, quam non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.

<sup>a</sup> Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequam in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam, reuelante Deo, nouerunt. Preuaricatores Angeli, etiam sanctitate amissa, non tamē amiserunt viuacem creaturæ Angelicæ sensum. Tripli enim modo præsciætæ acumine viget: id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatae Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coercentur, ne tantum nocant, quantum cupiunt. Boni tamen Angelii ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo: Non ne omnes, inquit, sunt administratori spiritus, in ministeriū missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis?

<sup>b</sup> Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aere sumunt, solidamq. speciem ex cælesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur.

Singulæ gentes præpositos Angelos habere creduntur, quod ostendit testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, ut nuntiarem tibi: sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est, qui me adiunet, nisi Michael princeps vester.

<sup>c</sup> Item omnes homines Angelos habere probantur, loquente Domino in Euangeliō: Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in celis. Vnde & Petrus in Act. Apost. cum pullaret ianuam, dixerunt intus Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus eius est.

<sup>d</sup> Si Deum Angelii contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angelii Dei conspicere? Iterum, si igitur non contuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam Domini, Angelii eorum semper vident faciem Patris, qui in celis est? Sed bene vtrumq.

vtrumque est. Nam veraciter credimus, A quod Deum Angeli & vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, ut effectu desiderij non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista pœnalis est: sed à beatis Angelis omnis pœna longè est, quia nunquam simul pena & beatitudo conueniunt. Rursum si eos dicimus Dei visione satiari, satis factidū habere solet, & scimus illos Dei visionem, quam & desiderat, fastidire non posse? Quid ergo est nisi ut miro modo, simul vtrumque credamus, quia & desiderant, & satiantur: sed desiderat sine labore, B & satiatur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderates satiatur. Et iterum, ne sit in satisitate fastidium, satiari desiderant. Vident ergo Angeli faciem Patris per satisitatem: sed quia satisistas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eū propicere semper.

<sup>9</sup> Vbiq. in Scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non Pater, non Spiritus Sanctus sed, pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur.

<sup>10</sup> Ante Dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & C Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe natum clamauerunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutati in veteri Testamento ab hominibus Angeli, despiciunt se salutari ab eis. Quod in novo Testamento à Iohanne factum non solum reuerenter Angelus suscipit, verum etiam nre faciat, interdicit.

Ob hoc homo in veteri Testamento despiciatur, nec resalutatur ab Angelo, cù quod homo ad huc nondum transisset in Deum.

Suscipitur autem homo à Deo, & reueenter salutatur ab Angelo. Nā & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse: & Iohanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur: Vide ne feceris, cōseruus enim tuus sum, & fratrū tuorū. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam patet, quod hominibus fuisse, & Angelis redditam.

<sup>a</sup> Ex Gregor. hom. 34. in Euang.

<sup>b</sup> Gregor lib. Moral. 5. c. 29. & lib. 15. cap. 4. & Fulg. de Fid. ad Pet. c. 23.

<sup>c</sup> In aliquibus m. ff. cc. est, claritas sempiterna: verū legendum, vt in editis, charitas; sic enim habet Gregor. libr. Moral. 5. c. 29. Vnde sententia hac desumpta est, quia ergo ipsa quoq. natura Angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitate vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

<sup>d</sup> Gregorius lib. Moral. 4. c. 13. de apostata Angelo interpretatur illud Apoc. 20. Vidi Angelum descendenter de cælo, & habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanás, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum. Et illud, quod est infra: Cum completi fuerint mille anni, soluetur Satanás; ubi sic inquit: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum ceteris legionibus emineret, ita superbiendo succubuit, ut tunc statim Angelorum distinctioni substratus sit. Quatenus vel nunc ad utilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram, eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

<sup>e</sup> Gregor. lib. Moral. 32. c. 18.

<sup>f</sup> Ex Gregor. ibid.

<sup>g</sup> In editis erat virtutis, verū posui veritatis cōsentientibus omn. m. ff. cc. Et, quamvis locus sit deducens ex Gregor. hanc vocem Isidorus addit sententia Greg. sic enim est apud eum lib. 32. Moral. cap. 18. vt quo subtilior est eius natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

<sup>h</sup> August. 11. de Gen. ad litteram.

<sup>i</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 22. c. 5.

<sup>k</sup> Locus est Psal. 102. In vulgata habetur, Recordatus est, quoniam puluis sumus.

<sup>l</sup> Ex Gregor. homil. 34. in Euang. & libr. 32. Moral. cap. 18.

<sup>m</sup> Augustin. idem lib. 12. de Ciuit. c. 1.

<sup>n</sup> Augusti. lib. 15. de ciuitat. c. 23. & lib. de mirab. sacra Scriptura. lib. 3. & Gregor. lib. 18. Moral. c. 2. Greg. lib. Moral. 17. c. 8.

<sup>o</sup> Augus. serm. 68. ad fratres in erem. Matth. 18.

<sup>p</sup> Ex Gregor. tota sententia lib. 18. Moral. c. 28.

<sup>q</sup> August. lib. 2. de Trinit.

<sup>r</sup> Gregor. lib. 27. Moral. c. 8.

## De Homine. CAP. XI.

<sup>O</sup>Mnia sub cælo propter hominem facta sunt, homo autē propter se ipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinem referuntur.<sup>a</sup> Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus, quæ constat, & in homine omnia contineri, atq. in eo omniū rerum naturam consistere (patet.) Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantoque gradu est cæteris excellenter, quātō imaginī diuinæ vicinior. <sup>b</sup> Quātūm cæteris creaturis præstat homo dignitate

tate virtutis, ex ipsa reuerentia dicitur crea-  
tionis, dum per omnia dixit Deus: Fiat, & fa-  
cta sunt. Creare verò hominem cum qua-  
dam æterni consilij deliberatione voluerit,  
dicens: Faciamus hominem ad imaginem  
& similitudinem nostram.

Quia enim boni sumus naturaliter con-  
diti, culpæ quodam modo merito contra na-  
turam malisumus effecti.

Sicut præsciuit Deus hominem peccatu-  
rum: ita & præsciuit qualiter illum persuā-  
gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire  
potuisset.

<sup>c</sup> Originaliter Adā, & Heua simul crea-  
ti sunt, specialiter verò, postea milier de late  
re viri formata est. Pariter ergo conditi sunt  
vterque, rationis ordine, non pariter tempo-  
ris vnitate.

<sup>d</sup> Vir ad imaginem Dei factus est: mulier  
ad imaginem viri formata est: Vnde & illi  
lege naturæ subiecta est.

Item vir propter semetipsum factus est,  
mulier ob adiutorium viri creata est.

Homo propter peccatum tunc traditus  
est Diabolo, quando audiuit: Terra es, & in  
terram ibis. Tunc enim dictum est & Dia-  
bolo: Terrā māducabis. <sup>e</sup> Vnde & Prophe-  
ait: serpenti puluis panis eius. Serpens enim  
Diabolus est: puluis, impij: & ipsi sunt cibus  
Diaboli.

Quia praua volūtate ad ima collabimur, re-  
cte ab benè agendū cū labore cōsurgimus:  
quod non ita esset, si delectatio flagitium  
primorum hominum non persuasisset, qui-  
bus ad benè viuendum tantūm velle suffi-  
ceret: & sine difficultate statim actio obtem-  
peraret.

Divisio, & pugna, vt sit in hominis ani-  
mo, pœna peccati est, ex primo homine in  
omnes eius filios propagata: vt qui noluit  
cum Deo esse vnitus, esset in semetipso di-  
uisus: & qui imperanti Domino noluit esse  
subiectus, fieret sibi metipsi rebellis, atq. cō-  
trarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si  
prius Deo non fuerit subiugatus: sibiq. ser-  
uiet nolens, qui Deo noluit volens.

Quām variē per diuersa humanum deflu-  
xit genus, dum se ab vna stabilis semperque  
manente diuinitatis soliditate subtraxit. Nā  
dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam  
requie mentis infigit. Sed dum ei non suf-  
ficit, mutata intentione ad alias atque alias  
actiones transit: dumque per diuersa requie  
solidam querit, nec inuenit, in labore mi-

ser & varietate viuit, & vacuus à requie  
manet. Quamuis eadem mutabilitas non  
sit homini concreata, sed pro merito prime  
præuaricationis illi accesserit; iā tamē na-  
ralis facta est, quia originaliter, à primo homi-  
ne, sicut & mors, in omnes homines transit.

<sup>a</sup> Ita Santi interpretantur illud *Spientia* 1. hoc quod  
continet omnia scientiā habet vocis. Et illud Matth.  
ultimo, Prædicante Euangelium omni creature: *Hu-  
mane omnis creatura bona intelligatur;* *Præsentia Gregorius*  
*homil. 29. in ascensione Domini;* & lib. 6. Moral. c. 7. De be-  
re supr. c. 10.

<sup>b</sup> *Gregor. lib. Moral 9. c. 36. & August. super Gen. in lib.  
imperi. factio.*

<sup>c</sup> Id patet ex illo Genes. 1. Faciamus hominem ad  
imaginem, & similitudinem nostram. Homo enim  
verumq. sexum comprehendit. Vnde Hera, vocatur *image,* &  
*imago viri, homo verò imago, & gloria Dei,* à Paulo 1. ad  
Corint. c. 11. Ita interpretatur August. lib. de Trinit. 1. 2. 6. 7.  
& Gen. 3. dicitur; hic est liber generationis Adā. In  
die quæ creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei  
fecit illū masculū, & feminā creauit eos. Et Paul. 1.  
ad Corinthios. 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita &  
vir per mulierem concludit; Omnia autem ex Deo.  
Ambros. ibi: ambo vnum sunt in natura: id recte fide-  
rus originaliter esse vnum, specialiter verò postea mulier de  
latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius  
lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, inquit, substantia  
simul creata est; sed simul species formata non est,  
&c. Observa obiter Augustinus, & Gregorius in rerū for-  
matione dissentire: cum Augustinus multis in locis super  
Genesim proberet, omnia esse facta simul secundum substantiam,  
& secundum speciem, præseruim lib. 4. super Genes. 1. literā  
c. 34. Gregorius verò dicit in substantia esse facta simul, sed  
non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & lib. 2. dif-  
ferentiarum cap. 10. in creatione, inquit, mundi, & for-  
matione, in qua hæc est differentia, quod origina-  
litet secundum materiæ substantiam simul cuncta  
creata sunt, secundum distinctionem verò rerum  
per sex dierum alteratiorem formata sunt. Philo lib.  
1. legis allegoriarum, rusticana simplicitatis esse, inquit, pa-  
tare sex diebus, aut utiq. certo tempore mundum condidit.  
Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgynos  
creatos Adam & Heum, id est, hominem in quo duo sint  
corpora maris, s. & feminæ circa dorsum copulatos; ita re  
esser homo à principio geminus, vt Plato in coniunctio sen de  
amore afferuit, postea verò seclusus, vt ex aduerso ad prolis pro-  
creationem coniungeretur: è latere enim protoplæst non è  
costa mulierem formatam affirmant, voce Hebreæ, Zela, le-  
tus, & costam significante. In hac sententia fuit Franciscus  
Georgius. Verum D. Augusti. Platonicos insectatus lib. 3. de  
Genes ad lit. c. 2. 2. inquit: rursus, ne in homine vterque  
sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos  
vocant: pluraliter subiecit masculum, & feminam,  
creauit eos.

<sup>d</sup> Ex Paul. 1. ad Corint. c. 11. Vir imago & gloria Dei  
est, mulier aut̄ gloria viri. mulier dicitur genit. rini, fe-  
cunt opificium ex viro. August. de catechiz. rudiens explicit,  
quo pacto vir potissimum dicitur imago Dei per subiec-  
tum.

<sup>e</sup> Ita interpretatur Gregorius in encratione in sepius  
psalmos penitentiales psal. 4. expouens illud. Et tertiis eius  
misericordiis.

<sup>a</sup> miserebitur: per terrā inquit, accipimus peccatores: vnde serpens à Dño dictū est: Terrā comedes omnibus diebus rite tue. Idē li. 2. Moral. c. 30. Idē & Amis. lib. de penitentia. c. 13. & Aug. lib. de agone Christi. c. 1. Et ergo natus interpretatur locum eodem modo.

### De Anima, ceterisq. sensibus. CAP. XII.

**V**ita corporis, anima: vita animæ, Deus est. Et sicut corpus mortuum est sine anima, anima mortua est sine Deo.

<sup>b</sup> Anima hominis, nō est homo: sed corpus, quod ex humo factum est, id tantum homo est. Inhabitado autem in corpore anima, ex ipso pèr partício carnis, hominis nomen accepit: sicut Apostolus, interiorem hominē dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. Malè ergo à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ propter id ad Dei imaginem facta est, ut si non incommutabilis, vt Deus, esset: tamen incorporea, vt Deus, existeret.

Sicut Angeli, ita & animæ: habent enim initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia sunt, quædā perpetua, quedam verò sempiterna. Temporalia sunt, quibus inest ortus, & obitus. Perpetua, quibus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus, nec ortus, nec terminus.

<sup>c</sup> Animā nō esse partē diuinę substatię, vel naturę; nec esse cā priusquam corpori misceatur, constat; sed tunc eam creari, quando & corpus creatur, cui ad omisceri videtur. Philosophorū sententiæ dicunt esse animam, priusquam nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indicis. Nā vtrū ante fuisse mus, nec ipsi nouimus, nec quis hominū dicat, habemus. Non est ergo querendum, quod querendo magis est irridendū.

Gentiles & hæretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid recte sentire possunt, qui auctorem, ad cuius imaginem facta est, non noverunt? Et ideo multa errore digna dixerunt.

<sup>d</sup> Mutabilis est anima, non localiter, sed temporaliter suis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile est: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animā mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tunc menti inhaesit, quando ab æternorū contemplatione primus homo recedēs in illo stare noluit, à quo male recessit; & iusta damnatione incon-

A stans, per rerum raptus varietatem defluxit.

Multum ex sua natura splendorē possidet anima, sed fuscatur cōmixtione carnis, qua retinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccādi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem,

<sup>a</sup> Ex Aug. de spiritu & anima.

<sup>b</sup> Isidorus vocis etymologiam considerauit in hac sententia, ut homo dicatur ab humo quod est corpus, & non ab anima. Id explicat lib. Etymolog. 11. c. 1. Homo propriè ab humo dicitur, ab illo vero pronuntiatur ex virtute substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis: Nam propriè homo ab humo, Idem lib. differentiarum. c. 1. D. Greg. li. 12. Moral. c. 16. Eo enim, inquit, quod dicitur homo, terrenus exprimitur & infirmus: homo enim ab humo appellatus est. Cicero de natura Deorum. Deus hominem, inquit, humo excitatum, celsum, & erectum constituit. Verū August. li. 19. de Civitate Dei, c. 3. dicit hanc questionē ex sententia Varronis, qui hominem dici putat, proprie ex utraq. substantia compositum. anima, & corpore: & lib. de moribus Eccles. c. 2. difficile dixit esse, hanc controversiam djudicare, aut si ratione facile, oratione longum est. Idem Hieronymus ad Damasum in explanatione symboli, & Magister sententiarum in 3. dist. 2. errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à substantia, sed à proprietate dici. Verū noster Isidorus vocis etymon explicat, non hominis natum. Et de homine exteriori differit, de quo Paulus 2. ad Corinth. Liceris, qui foris est, noster homo corrupitur, tamē is, qui intus est, renouatur de die in diē.

<sup>c</sup> Id D. August. lib. de heres. c. 86. attribuit Tertulliano. Et refellit lib. de quantitate anime. De Tertulliano autem Africæ provincia presbitero, qui primo illuc illustris habitus est, postea verò in turpem heresim Montani impositum, & alio um prolapsus est, Hieronymus in epistola ad Magnum Oratorem. Niceph. li. 4. 3. 34. Vincentius Lirinensis, & Hilarius in commentarij ad Matthaeum.

<sup>d</sup> Aug. de spiritu, & anima. Et idem Isid. lib. 2. different.

c. 27. & Conc. Braccarense. t. can. 5.

<sup>e</sup> Animam esse corporis formam probavit Conc. Viennense, sub Clemente V. & Conc. Lateranense. seb. 8. sub Iulio II. & Leone X. August. lib. de Eccl. f. dog. cap. 13. & Greg. li. 7. epist. Regist. c. 53. Secundino. Omnes fere hereses de anima, in hac sententia Isidorus complexus est, quas neoterici copiose refellunt.

<sup>f</sup> Greg. li. 25. Moral. c. 3. & Aug. de vera vita cognitione c. 5.

### De Sensibus carnis. CAP. XIII.

**N**on virtute, non sensu corporis: sed ratione mētis excellimus animalibus cæteris.

<sup>a</sup> Pro rebus corporeis vtēdis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiēdis. Illecti autē homines vsu corporearū rerū nihil putat aliter esse, præterquā quod carnis sensu concipiunt. <sup>b</sup> Sicut præceliunt sibi corporei sensus diuersitate locorū: ita sibi met virtu-

te sentiendi præcellūt: Nā sicut præstātor est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sicut auris odoratu. Lōgiūs enim audimus, quām odoramus: & sic oculi, auribus: longiūs enim videmus, quām audimus. Animus aut & loco, & merito, his vniuersis sensibas superfertur. In arce enim capitīs cōstitutus, quod illi corporaliter nō attingūt, iste intellec̄tualiter cōtuetur. Amplius, exceilit oculorū sensus cāteris sensibus: quandoquidē quā ad alios pertinent sensus d'inde dicam⁹, veluti cū dicim⁹: Vide, quomodo sonat: vide, quomodo sapit. &c.

Quemadmodū oculus, ita & animus cātera videt, se se nō intuetur. Aliarū enim rerū origines, species, & magnitudines perspicit: de se aut rāta veri ignorātia inficitur, vt in his omnibus nihil incertius contempletur.

Homo, qui miraris siderū altitudinē & maris profunditatē, animi tui abyssi intra, & mirare, si potes. Multa cogitātes sine sensu carnis, & sine imaginib⁹ viuis, animotātū cernentes intuemur, memoriaq. mente sibi eas figēte, tenemus. Multa quoq. intelligimus fēsu, quā lingua explere nō possim⁹.

Innoxios esse infantes opere, nō esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, nondum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutū enim volūtatis nōdū obtē perat illis fragilitas corporis: nec adeò opere nocere possūt, sicut cogitatione mouentur.

Ex causa<sup>f</sup> vocabulum fortita est cogitatio. Cogendo enim animū reminisci quod memoriae commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum & omniū thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia grandis eius perplexitas est,<sup>h</sup> & animus ipsa est.

<sup>i</sup> Imago à sensibas corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: <sup>k</sup> beatitudinem autem nō per imagines sicut cātera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem memoramus, non per seipsum adest. Quod si per seipsum adest, vtiq. non obliuisceremur.

Communē hominis animaliumq. esse memoriam, nullum autem animalibus irrationalibus intellectum inesse, nisi homini tantūm p̄dito ratione. Ceteris enim in ipsa qualitate considerationis sue, sensus carnis, non intelligentia mentis est.

<sup>a</sup> Ex August.lib.confess. 10.6.35.

<sup>b</sup> De varia humanorū sensu p̄friome, & p̄sentia. <sup>c</sup> Galenus de vsu partis; Cicero in libris de natura Deorum. Basilius, & Ambro. in Hexaemone. <sup>d</sup> Greg.ii. Moral. 1.14. <sup>e</sup> Id Aristoteles probat lib. 2. de anima.c.vit. viii. <sup>f</sup> quicquid, maximē est sensus.

<sup>g</sup> Integra sententia est ex Angl. lib. ep. 2. cl. 2. ep. p. 1. <sup>h</sup> August. confess. 10. c. 8.

<sup>i</sup> Cogitatio à cogendo dicta, vt August. decet lib. 10. confess. c. 11. Lactantius lib. 6. de vero cultu: cogitatio nihil aliud est, quam mentis agitatio. <sup>j</sup> àrēa ab Antiphonē reponitur.

<sup>k</sup> De memoria accutissimè scriptit August. lib. 10. confess. c. 8. à quo hac omnia ferè de prompta sunt ibidē c. 14 quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate, c. 11. quod non solum sit preteritorum sed etiam presentium. Idem siderū lib. different. c. 21. Aristoteles, quod sit preteritorum (libr. de memoria & reminiscencia) resumit alicuius apprebeſſi

<sup>l</sup> August. id probat lib. 10. confess. c. 14. <sup>m</sup> Aristoteles lib. de memoria, & reminiscencia c. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit: Vt enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cū vnum, idemq. sit, vtraq. est; sed tamen ratio diversa extitit, cōsiderariq. potest vt animal est, & vt imago. Sic de phāstmate, quod in nobis est, cēdere oportet, & ipsum quippiā in se, & alterius simulacrum esse. Nā quatenus in se, seorsumq. spectatur, sc̄ētrū ac vīsum est: quatenus vīdo ad aliud refertur, imago, & monumentū. Hac de imaginis natura ex Aristotelis sententia, maximē ad huius loci intelligentiū cendūt, & ad questionē de imaginū adoratione erodandū aduersus hereses nostri tēporis, & tandem D. Thoma veram sententiam explicandam.

<sup>n</sup> In editis est: similitudinem, sed Gotthicus beatitudinē habet. & alijs mss. cc. quam lectionē posui, ducens autoritatem. August. lib. confess. 10. c. 21. unde locus iste desumptus est. Ibi enim probat, quod meminimus eorū, quorū nunquam specie habuimus, vi beatitudinis, & gaudi. Et infra: c. 25. inquires, in quo memoria gradu repertatur Deus. sic inquit: Quia sicut nō est imago corporalis, nec affectio viventis; qualis cū latamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiscimur.

<sup>o</sup> Aristoteles id probat lib. de memoria & reminisc.

### De Christo: CAP. XLI.

<sup>p</sup> Illy<sup>a</sup> Dei perfecta natuitas, nec cōcepit esse, nec desij: ne præterita sit, si desij, & ne imperfecta sit, si adhuc sit: sed sit æternā, sic & perfecta: quatenus in ea natuitate & æternitas, & perfectio habeatur.

Ex vtero virginis minor dicitur Patre Christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem.

Christus & in forma serui seruus, & in forma serui non seruus. In forma quippe serui, Dñi seruus: in forma serui omnium Dñs. Christus in forma serui, propter conceptionis excellentiam, Dñs est omnium: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

<sup>b</sup> Media-

<sup>a</sup> Mediator Dei, & hominū, homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in utraq. natura idem unus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec postea membrum, ut Deus esset, accepit: sed Deus verbū manente incomparabili essentia, quæ illi cū Patre, & Spiritu Sancto est coæterna, assumptus carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus antefcula temporalis posset ostendi.

<sup>b</sup> Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamuis aliud sit ex patre, aliud ex virginе: non tamē alius ex patre, alius ex virginе: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse cōditor templi: ipse auctōr operis, ipse opus auctoris: manens unus de utroque, & in utraq. natura, nec naturarū copulatione confusus, nec naturarū distinctione germinatus.

Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis consuluit, inde despectionē tulit: quia infirmitatē, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit: Ob hoc infirma, & stulta mūdi elegit, ut fortiora & sapiētiora, per quæ nō cognoscebat, cōfunderet.

Sicut cibum forte in invalidis infans capere nō potest, nisi à matre prius editus, in lactis succum vertatur: ut quod in cibo non potuit uti, fugendo potetur in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, ut enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum solidum, id est, verbum Domini cum Patre sempiternum contemplando, ut Angeli satiemur.

Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos esse ostendit. Qui dum iaceremus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit se metipsum, & de sua morte nobis medicinam aptauit, ut non esset ostensor tantum vulneris, sed & sanator.

Primum ad Israel venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ pertinet domus Israel. Ad populum enim Israël prius venit, sed quod non essent credituti. Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicer: adsum: & Ierusalem Euangeliū dabo: & vidi, & non erat neq. extitit quisquā qui iniret consiliū, & interrogatus impōderet verbū. Sed quia ad gētestraſuit

A sequitur: Ecce seruus meus suscipiā eū, electus, meus, cōplacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritū meū super eū, iudicū gētib⁹ proferet.

<sup>c</sup> Quāvis ordinē nostrē liberationis nescierit Diabolus, sciuit tñ, quod pro saluatione hominū Christus aduenit: sed q̄ sua idē nos morte redimeret, ignorauit: vnde & eū occidit. Nā si ille Christū per mortē redimere humanū gen⁹ scisset, nō eū utiq. peremisset.

Quod nouerit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur, quem vt vidit, cognoscēdo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? venisti ante tempus perdere nos.

<sup>d</sup> Christus, sicut peccatum, quod pœna dignum est, nō admisit, ita pœnā peccati nostri suscepit: ut perindebitā pœnam suam, debitā aboleret culpam nostrā: vt per hoc amitteret Diabolus, quos reos tenebat, dum vnum interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoq. quos quasi iuste tenuit, amisit: quia iniuste redemptorē nostrum occidit.

Illusus est Diabolus morte Dñi, quasi aus. Nā ostensa Christus sui carnis mortalitate, quā interimēdā ille appetebat, abscondit diuinitatē, ut laqueū: quo eū, velut auē impudicā, prudēti irretiret decipula. Nam si innox Christus nō occideretur, homo Diabolo addictus per prēvaricationē non absolugetur.

<sup>e</sup> Diabolus dum in Christo carnē humanitatis impletus, quæ patet, i quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est k enim in Christo hamus, diuinitas: esca autē caro, linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur. Tenet verò hanc lineā Deus Pater est: de quo Apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineā generationis Christi ab imis ad summa cōtexēs inchoat à Ioseph, & consummat in Deū, dicens: Qui fuit Heli, & perficiens lineā generis, ait: Qui fuit Dei.

Idcirco Dominus in inferno descendit, vt his qui ab eo nō pœnaliter detinebātur. viam aperiret reuertendi ad cælos, secundū testimoniuī Isaiae dicentis: Posuisti profundū maris viam, ut transirent liberati. Viam quippe Christus in profundū maris posuit, quando in infernum descendens, sanctis iter ad cælos reuertendi monstravit.

<sup>f</sup> Sancti ex tépore resurrectionis Christi, statim vt de corpore exeunt, mox ad cælestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus nō dabatur. Nam ante aduentum Salvatoris, quanquam sine pœna supplicij: tamen non in cælo, sed <sup>a</sup> in inferno b 2 sanctorum

Sanctorū animæ tenebātur: pro quibus absoluendis Dñs in infernum descendit.

Christus in cælū ascēdens, discessit quidem carne, sed præsens est maiestate, secundū illud, quod ait: Ecce ego vobiscum sum usq. ad consummationem seculi.

Sedet Christus ad dexterā Patris, nō vt dexterā corporeā habeat Pater: sed dextera Patris, beatitudo est, sicut sinistra, miseria.

<sup>a</sup> Tota sententia est ex Greg. lib. Moral. 29. c. 1. Verum de duplice Christi nativitate, Lactan. lib. 4. de vera sapientia eleganter differit, c. 8. Et Denys. lib. 3. de Orthodox. fide. c. 7.

<sup>b</sup> Et Greg. lib. Moral. 18. c. 27. Aug. lib. Medit. c. 16.

<sup>c</sup> Ex Gregor. vbi supra.

<sup>d</sup> Editū in aliis m. ff. Similitudo hac desumpta est ex B. Paul. 1. epis. ad Corinθ. 3. & ad Heb. 5. & Petri. 1. epis. 5. 2.

<sup>e</sup> Ex Greg. lib. Moral. 33. c. 7. & 9.

<sup>f</sup> Gregor. lib. 3. Moral. c. 11.

<sup>g</sup> Eodem modo infr. cap. 27. consumitur à Deo innox. &c. & paulò post: consumitur innox & impius. Et Etym. log. lib. 10. Innox, quod non noceat. Et gloss. Innox, añañus.

<sup>h</sup> Ex Greg. lib. 33. Moral. c. 7.

<sup>i</sup> Ita in m. ff. omnibus. Quam lectionem amplectior testimonis Gregor. ductus lib. 33. Moral. c. 10. Quasi hamus quippe fauces glutiētis tenuit; dum in illo & esca carnis patuit, quam deuorator apeteret, & diuinitas passionis tempore latuit, quæ noceret.

<sup>k</sup> Ex eodē Greg. lib. 33. Moral. c. 12. vbi exponit illud Iob. an extrahere poteris Leuiathan hamo. Quod etiam Ezechiel. c. 32. futurum præixerat: Extrahā te in hamo meo, & extendam te super terrā. Et Habac. 1. totum in hamo subleuauit, traxit illum in sagena sua.

<sup>l</sup> Refutat heresim eorum, qui dicebant Dñm in infernum descendisse, & omnes ibi cum consūtentes extraxisse, & salvasse. Quam Greg. improbat lib. 6. epistolarum. epist. 179.

<sup>m</sup> Totus sententia sensus, & ordo est apud Gregor. libr. 4. Moral. c. 32.

<sup>n</sup> De duplice inferno ita Greg. lib. Moral. 12. c. 7. Nec tamen ita iustorū animas ad infernum dicimus descendisse, vt in locis pœnalis teneantur. Sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt; vt & in superioribus iusti requiescerent, & in inferioribus iniusti cruciantur. Vnde & psalmista psalm. 85. propter præmenitē se Dei gratiam dicit: Eruisti animam meā ex inferno inferiori.

<sup>o</sup> Greg. lib. 2. Moral. c. 21. Dextera Dei, Angelorum pars electa, sinistra autē Dei, pars Angelorū reproba designatur. Idem Isidorus lib. officiorum. 2.

### De Sancto Spiritu. CAP. XV.

Spiritus Sæctus creator est, sicut Pater, & Verbum: testante Propheta: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis vivificauit me.

Spiritus Sanctus Patris, & Filij est: & inde vnu sunt Pater, & Filius: quia nihil habet Pater, quod nō habet Filius. Nō enim res vna, & duorum cōsubstantialis poterit simul ab eis procedere, & simul inesse: nisi vnum fuerit, à quibus procedit.

Spiritu Sanctum pignus accepit Ecclesia, vt per eum in uno corpore vnum fieret cœdetes, per quem Pater, & Filius vnum essentialem sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicente: Ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

Christus non tantum à Patre sed etiam à Spiritu Sancto se missum testatur, dicente Propheta: Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me, & Spiritus eius.

Spiritus Sanctus, pro eo quod confortatus fit, Paracletus nūcupatur. Nam Latine paracletus, confortatio dicitur. Et re vera, dum dona sacramentorum distribuit, consolationē animæ præbet. Credo equidem, quod magnam lœtitiam sentit, qui aliquid d' reuelante spiritu Dei, discit.

<sup>e</sup> Donum Sancti Spiritus in membris Ecclesiaz singillatim diuiditur, & in singulis singularia dona tribuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est. Nam singulis electis, singula dona tribuuntur.

In Spiritu Sancto omnis gratia donorum cōsistit. Ipse enim, prout vult, & gratiā donarū largitur, alijs dans sermonem sapientiæ, alijs scientiæ, alijs fidē: atque ita vnicuique virtute Spiritus sancti diuisio gratiarum tribuitur: & in omnibus idem unus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

<sup>h</sup> Ante aduentum Domini tantum Prophætæ, & pauci ex omni populo iusti, donum sancti Spiritus merebantur: post aduentum autem Domini Spiritus Sanctus cunctis est creditibus distributus: iuxta quod per prophetā Dominus loquitur, dicens: Et erit in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnē carnē, & prophetabū filij vestri, & filij vestræ. Cunctis enim nūc gétiibus gratia Sancti Spiritus tradita est, neq. in paucis, vt in populo Iſraël, sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

Aliquando non dignis, & reprobis dona Spiritus Sancti cōferuntur, sicut Sauli data est prophetia, & Balaā.<sup>1</sup> Vnde & multi in fine dicturi sunt: <sup>m</sup> Dñe virtutes in tuo nomine fecimus: Quibus dicturus est Dominus: Nescio vos, vnde sitis.

Christi aduentum non tantum plebis Iudeæ, sancti prophetantes expectauerū, sed fuisse etiam in nationibus pleroq. sanctos viros prophetæ donum habentes; quibus per

per Spiritum Sanctum Christus reuelabatur, & à quibus eius expectabatur aduentus, sicut Iob, sicut Balaam: qui Christi vniq. predicauerunt aduentum.

P Cōuersio gentiū veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat, ut fieret: & tunc à sanctis Prophetis occulte per Spiritum Sanctū prædicabatur aduentus Christi, sicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoscēris, dū aduenērit tēpus, ostendēris. Nunc verò reuelatū patet, quod tunc carnalibus latebat, spiritualibus verò non erat, nondum tamen manifeste dicebatur, eo quod tēpus ostensionis non esset.

<sup>a</sup> Ex Auguſt. in epifto. ad Donat. m. 106.

<sup>b</sup> Lucas est apud Iſaiam c. 48. Hierony. in eodem loco: breui versiculo, inquit, Trinitatis nobis ostēdit mysteriū.

<sup>c</sup> Idem Cyprianus in libello de Spiritu Sancto. Adesto, inquit, Sancte Spiritus, & paracleſim tuam expectantibus illabete cælitus. Idem Iſidor. etym. lib. 7. c. 3.

<sup>d</sup> Goribus unus habet: reuelante Spiritu Sancto. Alij ut. confidunt cum edito.

<sup>e</sup> Ex Auguſt. super Iohann. trach. Et Greg. lib. 24. Moral. c. 10.

<sup>f</sup> Iohann. 1. c. plenus gratia & veritate. Vulgata editio plenū gratiæ & veritatis. sunt quilegam tñmns id est, plena (silicet) gratiæ & veritatis.

<sup>g</sup> Paul. 1. ad Corinth. 12. ad Galat.

<sup>h</sup> Ex Tertull. deductū puto libri. de Trinitate, sic, inquit, nū usergo & idē spiritus, qui in Prophetis, & in Apostolis, nisi quoniā ibi ad momentū, hic semper. Ceterum ibi, nō vt semper illis in esset: hic, vt, in illis sēper maneret; & ibi mediocriter distribut⁹, hic totus effusus, & affert fœlis Propheta testimonium ut Iſid.

<sup>i</sup> Ioh. 2. & habetur Actorum. 2. vbi dicitur à Petro, & erit in nouissimis diebus. Effundam, &c. Apud Iohann. est: Et erit, post hæc effundam. Hieronymus in comment. in Ioh. adducens locum Actorum. 2. legit, & erit post hæc καὶ ἐγείρεται τέσσερα, sicut est apud Iohannem. Iohann. clarissima eandem sententiam expressit. c. 44. Effundā aquas super sicutem, & flumina super aridā: Effundā spiritum meum super semen tuum, & benedictionē meā super stirpē tuā, & germinabunt inter herbas quali salices, iuxta præterfluentes aquas. Hec Iohann. Quod verò dicitur apud Iohannem ante quā veniat dies Dñi magnus, & horribilis dicitur Act. 2. Ante quam veniat dies Dñi magnus, & manifestus, sic Graeca Complutensis editio bibliorum τὴν μεγάλην ἡτοι φαῖν. verit magnus, & illustris. Theophylasti interpres in Act. Apostolorum: Antequam veniat dies Dñi ille magnus, & illustris. In Hebraica veritatem, dicitur horribilis. In versione 70. illustris. Hierony. dīe hunc aut resurrectionem putat esse, aut certè multa post tempora diem iudicij; qui verè magnus, & horribilis erat.

<sup>k</sup> Sic est apud Tertull. lib. de anima. Deniq. inquit, Saul, inquit, tñm Dei spiritus postea vertit in aliū virū, id est, in Prophetē; cùm dictū est. Quid hoc filio Cisan Saul & in Prophetis? Quē & malus spiritus postea vertit in aliū virū scilicet, id constat. I. Reg. 10. Causa damnationis Saul sunt apud Gregorii lib. Moral. 3. 4. 6. 15. nēpē quia faſtu ſucepta potestatis intumuit: vt cōstat

ex diuina increpatiōne Reg. i. c. 15. Nec verè à Iudeis excusat⁹ vocabuli ambiguitate, vt in bibliotheca Sixtius Senef. ad: not. aut lib. 3. & alio super lib. 1. Regu. Auguſt. lib. 17. ciuitatis Dei elegantissimè interpretatur disruptionem regni Israelis in persona Sauli.

<sup>l</sup> Tertull. lib. 4. aduersus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. ſuper Ezech. homil. 10. Origenes homil. 13. innumeris affimat libros diuinationum ſtarum reliquiss. Eius doctrinā recentet Apocalyp. c. 10.

<sup>m</sup> Dictū sunt Dño habent. cc. m. ſf locus eft Matt. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus illud quod ſequitur: Neſcio vos vnde eſtis. Eſt apud Lucam cap. 13. quoquā ſitis, habent cc. m. ſf. ſc. & ipſe Lucas.

<sup>n</sup> Quod probat Gregor. libr. 14. Moral. c. 29. ex illis verib⁹: Scio enim quod redemptor meus viuit.

<sup>o</sup> Numerorū 24. Orietur ſteſla ex Iacob, & conſerget virga de Iſrael. Quē locū ita exponit Cyprianus in libr. aduersus Iudaos, & in libello de ſteſla, & Magis in principio.

<sup>p</sup> Ut habeat Paulus ad Ephes. 3. quod alijs gentibus, inquit, non eſt agniti filii hominū, ſicut nunc reuelatum eſt, gentes eſſe cohæredes & concorporales, & cōparticipes promiſſionis eius in Christo Iefu per Euangeliū. Et Alter 10. dicitur in conuerſione Cor. Relij Centurianis cohortis Italica, quod ſtupuerant ex circumciſione fideles, qui venerat cum Petro; quia & in nationes gratia Spiritus Sancti effusa eſt. Et c. 11. dictū eſt Petre: Quare introiti ad viros p̄p̄tū habētes: Et, audiō Petro, tacuerūt omnes, & glorificabant Deū dicentes: Ergo & gentibus p̄cōnitētiā dedit Deus ad vitā. Greg. lib. 10. Moral. c. 38. probat, quod vocatio gentiū ab antiquo in Diū ſenſilio abſcondita ſit. Degentium vocatione, vide Iſidori elegante libellum.

### De Ecclesiā & hæretibus.

#### CAP. XV I.

**G**mina eſt Ecclesiæ pulchritudo: vna, quā hic benē vinēdo cōſequitur: altera, per quā illuc ex retributione glorificabitur:

<sup>b</sup> Ecclesiæ propter Christum geminæ tribulationes existunt: id eſt, ſine quas à paganiſ pertulit in martyribus: ſine quas ab hæreticis perfert in diuersis cōcertationibus. Vtraq. autem per gratiam Dei exſuperat, partim ferendo, partim refiſendo.

Sancta Ecclesia Catholica, ſicut malè viuentes in ſe patienter tolerat: ita malè credentes à ſe repellit.

<sup>c</sup> Sancta Ecclesia contra Gentilium, atq. hæreticorum peruicaciam ſummpere ſapientiam, & patientiam opponere ſtudet: ſed exercetur eius ſapientia, cūm tentatur verbiſ: exercetur patientia, cūm tentatur gladiiſ. Nunc enim perſecutionibus appetitur, nūc falsis assertionibus laſſeſſit.

<sup>d</sup> Caufa prauitatis hæreticæ doctrinis eſt propagata Ecclesia; nam antea ſimplici tantū fide vigebat. Hæreticorum igitur occaſione propagati ſunt doctores in fide: & per

acumina hæresum Ecclesiæ magistri creuerunt.<sup>f</sup> Nam tunc clarius manifestatur veritatis asserio, quando patuerit quælibet dissensio.

g Sancta Ecclesia ideo dicitur Catholica, pro eo quod vniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam hæreticorum Ecclesiæ in partibus mundi coarctatur: hæc verò in toto orbe diffusa expâditur,<sup>h</sup> Paulo attestante Apostolo, Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.<sup>c</sup> Hæreses autem in aliquo angulo mundi, aut in una gente inueniuntur versari. Ecclesia verò Catholica, sicut per totum mundum extenditur ita & omnia gentilium societate constructur.

<sup>i</sup> Qui sunt hæretici, nisi qui relicta Dei Ecclesia, priuatas elegerunt societas? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

Causa hæresis ob quam rem fit?<sup>k</sup> Ad exhortationem fidei.<sup>l</sup> Via verò per quam fit, obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quām se res habeat, intelligunt: nec esse posunt, quia id ipsum quod existunt hæreses, iam non sunt. Malè enim sentiendo scientiam non adquirunt, ad nihil enim tendunt.

Hæretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehementi, ne ad unitatem Ecclesiæ veniant, decertant: de quibus per Prophetam congruè dicitur; Docuerunt linguam suam loqui mendacium, & ut iniqüe agerent, laborauerunt.

Dum vicissim hæretici mutuò se lacerat, quando alterutrum sese in proprias sectas inducunt: sic tamen inuicem sese collidunt, <sup>m</sup> vt contra Ecclesiæ pari erroris spiritu decertent. Et qui inuicem diuisi sunt, in aduersitate Ecclesiæ simul existunt vni: eisq., qui, pro eo quod tantum valeant hæreses, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideo saluti præponendi sunt morbi, quia plerumq; ita generaliter mundum occupant, vt parum saluti loci relinquant.

<sup>n</sup> Non posse hæreticos habere veniam, nisi per Ecclesiam Catholicam (constat): sicut & amici Iob non per se placare sibi Deum potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obtulisset.

<sup>o</sup> Opera bona, quæ hæretici faciunt, &

A iustitia eorum, nihil eis prodest, testante Domino per Isaiam: Quia mei oblitus es, ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, & operatua non proderunt tibi.

Hæretici, quævis legē, & Prophetas adimplent, ex eo tamen quod Catholicæ non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino testante: Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populū istum. Eiже eos à facie mea, & egrediuntur. Per Moysem quippe, & Samuelem Legem, accipe, & Prophetas: quos quævis hæretici opere implere contédunt, propter erroris tamē impietatem à vultu Dei projiciuntur, & à iustorum cœtibus separantur.

Paganus, & hæreticus: ille, qui nunquam fuit cum Dei populo: iste, quia recessit à Dei populo: uterque recedentes à Christo, ad Diaboli pertinent corpus.

<sup>p</sup> Qui ab idolatria ad Iudaismum, vel hæresim transiunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egrediuntur, & Dominū non cognoverūt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transferunt.

Cuius doctrinam quicq; sequitur, huius & filius nuncupatur, sicut & per Prophetam: Amorrhæum pâtrum & Gethæam matrem esse Isræl Dominus dicit, nō vtiq; nascendo, sed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Vnde & nos, non natura, sed adoptione clamamus Deo, dicentes: Pater noster, qui es in cælis.

Non solum natuitate, sed etiam imitatione filios posse alicuius vocari. Nam Iudæi secundum carnem, filii Abrahæ: secundum conuersationem, filii Diaboli nuncupantur: ac per hoc illi sunt semē Abrahæ, qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

De erroris auctore trahitur à quibusdam & nomen, & culpa: vt ipsius vocabulo censatur, cuius & errorem insequitur, sicut Ecclesiæ Pergami in Apocalypsi dicitur: Habentes doctrinam Balaam, & Iezabel, Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Thyatiris, propter imitationem, non propter præsentiam corporealem.

<sup>a</sup> Ex D. Greg. Moral. lib. 9. c. 9.

<sup>b</sup> Gregor. ibid.

<sup>c</sup> Apud Greg. lib. 18. Moral. c. 3. & 19. c. 8.

<sup>d</sup> Hac nullo m. s. extant. Veram retinenda pere, eo quod sunt in antiquo edito, & apud Gregorium, qui lib. 18. Moral. cap. 1. Sancta, inquit, Ecclesia summo pere habere sapientiam, & patientiam studet: sed exercetur

**A** exerceatur eius sapientia, cum tentatur gladijs. Nūc vero de ea perfequitione loquitur, in qua nō glādijs, sed fālūs assertionib⁹ lacēsūtūr. Hacten⁹ Gre- gori⁹.

**c** Item Gregorius lib. 7. epistolarum, epistola ad Anastasi⁹ indic⁹. 1. Leader hispalensis Episcopus sanctissimus Iſi- dius frater in horūlia habita in tertio Concilio Teletano in conuersione gentis Gotthorum, quem apud me habeo nondū tēp̄ excusam, elegans imē propagationem Ecclesie depin- xi, dum ab hereticis infestatur.

**f** Augustinus tract. in conf. Mat. b. & Luce: vtile sunt, inquit heretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad seducendum in errorem: negligē- cius enim veritas quereretur, si mendaces aduer- sarios non haberet.

**g** Quid vox Catholica significet, docuit Pacianus in epist. 1. ad Sempronianum, & Vincentius Lirinen⁹ Gallus in illo libello aucteo aduersus heresēs. Clemens Alexandrinus libro Strom. 7. vnam esse Catholican⁹ Ecclesiam, hereticorum vero Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnam, neque Ca- tholicam. Nam heresēs hanc vnitatem in multitudine scin- dunt. Vnde aliae appellātūr ex nomine, vt ex Valentino, Mar- cione, & Baslide: alia ex loco, vt Peratīci: alia autē ex gente, vt phrygū heresēs: alia autem ex operatione, vt Encratitarii: aliācē ex proprijs dogmatibus, vt Docitarum, & Hamati- tarum, &c. In quo loco ad viuum aspicere licet nostri tempo- ris heresēs nomina varia, & ancipites, repugnantesq. sectas, in quas insanum vulgas, & indocētū scinditūr.

**h** Ad Romanos 1. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra an- nuntiatur in vniuerso mundo. Cyprianus vocat Eccle- siam Romānam fortē in fide, eo quod in Cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitate lib. de vnitate Ecclesia. Notas ve- rō Ecclesia Catholica Augustinus esse in Romana Ecclesia do- cuius libro contra epistolam Manichei c. 4. Multa sunt, in- quid, que me in Ecclesiæ gremio iustissimē tenent. Tenet me consensio populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, vt que ad präsentem Episcopatum successio Sacer- dotum: tenet postrem ipsum Catholicæ nomine, quod non sine causa inter tam multas heresēs sola obtinuit. Hec Augustinus.

**i** Heresēs ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas cap. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. Heresēs, inquit, electio est. Et Tertullianus lib. de pre- scrip. aduersus hereticos. Elegans descriptio hereticorum est quod Cyprian⁹ lib. de vnitate Ecclesia. Et inter alia, hi sunt, inquit, qui se vltro apud tenerarios cōuenas sine di- uina dispositione præficiunt, qui se præpositos si- ne villa ordinationis lege constituunt, qui, nēmine Episcopatum dantē, Episcopi sibi nomen assūmunt. Enīta. Hos eosdem denuo Dominus designat, & denotat, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibilacūs detritos, qui nō pos- sunt aquam portare. Augustinus lib. de utilitate creden- di ad Honorium. c. 1. Hereticus est, qui alicuius tem- poralis commodi, & maximē vanæ glorie, prin- cipatusque gratia, falsas ac nouas opiniones vel gi- gnit, vel sequitur. Viuam huius rei bis calamitosis tem- bus habemus imaginē.

**k** Sic Paulus i. ad Corinth. i. 1. Oportet heresēs esse, vt & qui probati sunt, manifestiantur in vobis, Ter- tullianus lib. aduersus heresēs in principio. Heresēs, inquit, ad languorem, & interitum fidei productas.

**l** A veritatis obscuritate ortas esse heresēs docet elegans- simē Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. & Tertullianus lib. pre- scrip. aduersus hereticos. Augustinus originem, & progressum heresēon varie tradit. Nam lib. de Genesi contra Meni- cheos, heresēs ortas dicit à superbia: Mater, inquit, omniū hereticorum est superbia. lib. 83. quād. quod manant à falso scriptura intelligētia. Nō posset, inquit, error obo- riri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. Vide Hieronymum in epistolam ad Gala- tas c. 5. & habetur q. 3. c. Heresēs, hereticum appellat eum qui alter scripturam intelligit, quād sensus spiritus efflagi- tis, & Hilarius: De intelligentia, inquit, heresēs, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimē. Ter- null. de prescrip. aduersus hereticos à Philosophia esse natas heresēs tradit. ipsæ denique heresēs, inquit, à Philosophia subornantur.

**m** Innocentius tertius eleganter hoc idem dixit, facies qui- dem diuersas habere, sed caudas ad inicem colligatas, quia de vanitate conuenirent in id ipsum. Habetur de Here. lib. 5. c. excommunicauimus.

**n** In excusis legebatur, per Ieremiam, verūm emendari Isaiam, consentientibus omnibus m. ff. & veritate. Locus est Isaia c. 57.

**o** Ex D. Greg. lib. 35. Moral. c. 7.

**p** Fulgen. de fide ad Peirum.

**q** Cyprian. de vnitate Eccles. Aug. li. 18. de Ciuit. Dei. c. 5:

**r** Iustorum varia sunt in diuinis litteris appellationes. Vo- cantur filii Dei, vt Iohā. 8. Illos dixit Deos, ad quos ser- mo Dei factus est, Iohann. 1. Dedit eis potestatem fi- lios Dei fieri. Ad Roman. 5. In spē gloriæ filiorū Dei, & 8. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Et Gens. 6. vocantur filii Dei, qui in fide viuis Dei altissimi, & eius cultu virtute, pietate, & obseruantia, mor- talibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducant impiam, & ex legem, & idolatris longe excellunt: vnde & per excellentiā sunt appellati filii Dei. Vocatur etiam Christus D. N. filius Dei altissimi, per naturam: iusti autem per gratiā adoptionis. Alijs etiam nominibus iusti appellantur, vt filii resurrectionis, Luca. 10. Et filii regni Marc. 13. filii nuptiarum, Marc. 2. filii sponsi, Lūc. 5. filii pacis, Lue. 10. filii lucis, Luc. 16. & Iohann. 20. Iustinus Martyr, Iosephus Hebreus, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelos Genes. 6. filios Dei appellatos existimant. Quād sententiam gravissimē refel- lit Theodoretus quāst. in Genes. quāst. 47. & sic inter- pretatur illud de Enos, Genes. 4. iste cœpit inuocate no- men Domini, ex versione Aquile: Tunc exortus est appella- tionē in nomine Domini, quæ verba significare videtur, quod hic sua pietate primus diuinum nomen adeptus est, & à con- sanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posteri filii Dei, permētūt ac nos à Christo Christiani. Hac Theodoretus.

## De Gentibus. CAP. XVII.

PHilosophi a gentium non, sicut oportet, Deum quærentes, in Angelos inciderūt præuaricatores: factusq. est illis mediator Diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

Multum mutidi Philosophi prædicantur in dimitione temporum, curfuq. siderum, ac discussione elementorum; & tamen hoc non nisi à Deo habuerunt. Volando enim superbè, vt aues aërem; & demergentes in profundum, vt pisces, mare; & vt pecora gradientes, terram descripserunt: verumtamen tota mēte auctorem eorum intelligere noluerunt.

Quare nō possunt animalia bruta interrogari: quia nesciunt ratiocinari. Ideo nō dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt; qui talia non considerantes, & ipsa ariplius diligentes usque ad eorum cultum euanuerunt.

<sup>a</sup> Via Christus est: si quis in ea non graditur, non est, quomodo veniat ad Deū. Philosophi autem mundi vtiq. Deum cognoverunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, <sup>c</sup> in inuio transierunt, & non in via. Ideoq. euanescentes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

Primum vnicuiq. est scire, quid appetat: secundum vero est, vt id quod appetit, apprehendat. Imperfetta quippe sapientia est, quò tēdas scire: & nescire iter, per quod expeditat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore ubertatis regionem videat, & viam per quam ad illam perget, ignorat? Ecce patriam quisque querit, sed qui viā perdidit, errando graditur, non proficiendo: quantoq. plus ambulat, tanto magis ab eo, quod querit, elongatur.

Qui viam regiam hoc est, Christum deserit; et si videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam, non est, quomodo ad eā appropinaquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrit, semetipsum redarguat, dum in Diaboli faucibus hæserit.

<sup>a</sup> Greg. lib. Moral. 25. c. 12.

<sup>b</sup> Ad Rom. 1. euanuerunt in cogitationibus.

<sup>c</sup> Psalm. 6. Rom. 1.

### De Lege. CAP. XVIII.

Via, per quam itur ad Christum, lex est; per quam vadunt ad Deū hi, qui, vt est, intelligunt eam.

Sanctorum scripturarum altitudo, <sup>a</sup> quasi montes pascuae sunt: ad quos dum quisque iustorum concendet, pascuae indeficien-

Atis refectionem inuenisse se congaudeat. <sup>b</sup> In scripturis sanctis, quasi in mēribus ex-cellis, & viri perfecti habent sublimia intelligentiæ, quibus gressus contemplationis, quasi cerui erigant: & simplices quasi parva animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

<sup>c</sup> Scriptura sacra infirmis, & sensu parvulis, secundum historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altius incedit, dum eis sua mysteria pandit; ac per hoc utrisq. <sup>d</sup> manet communis, & parvulus, & perfectis.

<sup>e</sup> Scriptura sacra pro vniuscoiusq. lectoris intelligentia variatur, sicut manna, quod populo veteri pro singulorum delectatione varium dabat saporem. Iuxta sensuum capacitatem singulis sermo Dominicus congruit. Et dum sit pro vniuscuiusq. intellectu diuersus, in se tamen permanet unus.

<sup>f</sup> Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur: vt intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursum si cuncta clausa existarent, cœfestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant: & ne de intellectis fastidium existat, <sup>C</sup> ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nā pleraque quanto magis latent, tanto magis exercitium præbent.

<sup>g</sup> In scripturis sanctis sápè ea, quæ futura sunt, quasi facta narrātur, sicut est illud: Dererunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed eur futura, quasi præterita, scribuntur, nisi quia ea, quæ adhuc facienda sunt in opere, jam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporaliter accident, quæ conditori omniū sine tempore prouidentur.

Propterea Prophetia rerum futurarū gesta præsentibus miscet rebus, vt ira credantur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia de futuris loquitur: sicut in persona <sup>h</sup> Ierusalem de Ecclesia: Et sicut in persona <sup>i</sup> Ephraim de hæreticis.

Pro factis diuinis plerumq. & dicta ponuntur; idcirco, quia non operatione manus Deus, sed dicendi imperio operatur, & sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

<sup>l</sup> Quod in scripturis sacrī vna bis repertit sententia, aut confirmationis causa est, aut

<sup>a</sup> aut mysterij: sicut lex, & gratia: sicut initium, A & perfectio: sicut bonum, & melius.

<sup>a</sup> Lex diuina in tribus distinguitur partibus: in <sup>o</sup> historia, in præceptis, & in prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt: Præcepta in his, quæ iussa sunt. Prophetia in his, quæ futura prænuntiata sunt.

<sup>b</sup> Lex diuina triplici sentiēda est modo. <sup>q</sup> Primò, vt historicè: Secundò, vt tropologicè: Tertiò, vt mysticè intelligatur. Historicè namq. iuxta litteram: tropologicè, iuxtam orationem scientiam: mysticè, iuxta spiritalem intelligentiam. Ergo sic historicè oportet fidem tenere, vt eam, & moraliter debeamus interpretari, & spiritualiter intelligere.

<sup>c</sup> Tria, & septem, decem præcepta sunt: sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ad Deum pertinent, <sup>v</sup> in una tabula scripta fuerunt: reliqua septem in secunda. In prima tabula triū mandatorum hoc primum est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc est, quod præceptum est primum in lege: audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est, hoc prius est. Secundum verò simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Vnū namque præceptum de prima tabula dixit quod ad Dei pertinet amorem; alterum vero de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

<sup>d</sup> Est apud Gregorium lib. 30. Moral. c. 15. dum interpretatur locum illum Job. 39. Circunspectit mōtes pascuae sua, & virentia quæque perquirit.

<sup>e</sup> Sensus est apud Augustinum, cum exponit locum illum psalm. 103. montes excelsi cervi: petra refugium herinacijs. Vbi Augustin. legit: Petra refugium hircis, & leporibus. Perpendit hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. c. 43. Hircus, inquiens, animal est semper ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in precipitijs. Et ibi inuenit viā, vbi cæteris animabibus interitus est: unde & Græco sermone, capraru, & hircoru, grex, sublimiū conuersatio dicitur, hoc est, αἰτολοί, quasi αἰτονόλοι, siquidē ἀνο excelsum, πάνερ cōuersationē significat. Idē ad Demetriadē, sic inquit, statim supra petrā pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinacios legūt. Animal paruum, ac fugax, & spinarū sentibus prægrauatū. Et ad Suniā, Sephanim animal esse ait, non maius bestie, habens similitudinem muris, & vrsi, & in Palauina ἀπτοκύη dici magnāq. illorum in ea regione esse abundantiam, ac semper in cavernis petrarum, & terra foveis habere. Hec ex Hieronymo. Alij cuniculum.

<sup>f</sup> Grego. lib. 1. Moral. c. 21. & August. lib. 1. super Genes. ad litteram. c. ultime.

<sup>g</sup> Gregorius probat homil. 10. super Ezechiel. lib. 1. & homil. 6. Quid autem rota, inquit, nisi sacram scripturā designat, quæ ex omni parte ad auditorum mētes voluit?

<sup>h</sup> Gregor. lib. 1. super Ezechiel. homil. 6. & lib. 31. Moral. cap. 12.

<sup>i</sup> Greg. lib. 1. Moral. c. 21.

<sup>j</sup> De vsu preteriti, & futuri differit Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. & Augustinus lib. de verbis Apostoli ser. 2. & lib. 4. super Num. & in enarratione psal. 103. & Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. Quem temporis enallagen frequenter esse in diuinis litteris, vt futurum pro preterito ponatur, probat psalmus 6. Lauabo per singulas noctes lectum meū, pro laui. Et psal. 65. In flumine pertransibunt pede. Et psa. c. 38. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, & meditabor vt columba. pro: meditatus sum, & clamaui. Præteritum ponitur aliquando profuturo, vt psalm. 54. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. hoc est, saluabit me. Sequitur enim: Et exaudiet vocem meam. Futurum pro presenti psalm. 144. Gloriā regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

<sup>k</sup> Id frequens est in diuinis litteris, vt constat ex Gregorio in Cant. c. 6 & Hieronymo super Ezech. c. 16. & ex Augustino lib. 17. de Ciuitate Dei. c. 3. Tripartita, inquit, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Ierusalem spectantia, aliqua ad cælestem, nonnulla ad utramque. Hieronymus super Ezech. c. 16. Quod quatuor modis dicitur Ierusalē. Exempla nos ponemus: Primo modo dicitur, iuxta Iudeos, illa ciuitas terrestris, quam planxit Christus, Matth. 23. Ierusalē, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Secundò, Sanctorum est congregatio psal. 36. Fundamenta eius in montibus sanctis: dilitgit Dñs portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Tertiò, est multitudo Angelorum, Dominationum, Potestatū, & cœlestis paradisi, Paulus ad Galatas 4. Quæ autē sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum, ad Hebreos 12. Sed accessitis ad Sion montem, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cælestem & hac est, que describitur Apocalyp. 12. Quartò pro Ecclesia militante & triumphante, Apocalyp. 21. Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem, Hieronymus etiam in Ezech. c. 23. affirmat, quod quidquid de Ierusalem regnūs dicitur, ad animam referri possit.

<sup>l</sup> Osea 4. Particeps Ephraim idolorum dimitte eū. Et c. 5. Calumniā patiens Ephraim, fractus iudicio, quia cœpit abire post sordes. Et illud: Ero tinea Ephraim, & putredo Iacob: Tinea enim totum vestimentū consumit Job 13. Sicut vestimentū, inquit, quod comeditur à tinea. Putredo non ita. Sic enim hæresis, est tinea Ephraim: peccatum vero, putredo Iacob.

<sup>m</sup> Psalm. 32. Dicere enim iusionem importat multoties in diuinis litteris, vt est illud Pauli ad Rom. 12. Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quām oportet sapere. Gracē λέγω, vt Latini dicunt: iubeo saluere, & dico salutē. Et illud. Dic, vt lapides isti, panes fiant, id est, iube, vt lapides, &c.

<sup>n</sup> Hieronymus super Ezech. ca. 33. adnotauit in scripturis sacris hoc obseruari debere: vbi videtur aliqua similitudo esse sententie, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumque vel addi, & singulorum inter se verborum

borum discrepantium haberi rationem.

<sup>m</sup> Lex à delectu dicta iubet siquidem que eligenda faciendaque sunt: vt Cicero lib. 1. de legibus docuit. Vnde Paulus ad Rom. 3. per legē, inquit, cognitio peccati. Lex accipitur pro veteris testamenti libris. Isai. 2. de Sion exhibet lex. Et apud Paulam in epistol. ad Roman. cap. 1. Si autem Iudeus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora, instructus per legem. Et c. 7. Lex Sancta. Et liber psalmorum, lex à Christo D. N. appellatur Ioh. 1. o. In lege vestra scriptum: Quia ego dixi, dij estis. vt Aug. ibid. tract. 48. adnotauit. Et Amalaricus Tauriens. li. de officio missæ. Distinguitur etiū Lex à Psalmis, & Prophetis. Matth. 11. Lex, & Prophetæ vsq. ad Iohannem. Et illud: oportet impleri quæ scripta sunt in Legi, & Prophetis & psalmis de me. Matth. 22.

<sup>n</sup> De partitionibus veteris & noui testamenti, vide Ephanius lib. de mensuris, & ponderibus, & Iohannem Damascenum lib. 4. de orthodox. fid. & Gregor. Nazian. in carminibus, & Hieron. in prefatione lib. Regum, & Isidor. lib. 6. Etymolog. cap. 1. Obiter adnotandum duxi, non aliter hic Isidorū de partibus diuina legis differere, quam in lib. 6. Etymol. Nam ibi post veteris testamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, sic inquit, summa vtriusq. testamenti trifariè distinguitur. id est, in historia, in moribus, in allegoria. Hac ille: vt intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nam diuīsio illa celebris ac perugata, in tres explanationis species: seu partes allegoricam, tropologicam, anagogicam, iuxta triplicem præteriti, presentis, ac futuri differentiam, ab antiquis patribus traditur: ita vt allegorica expositio, præteritum in veteri lege umbrarum ac figurarum prenotiones, & prodigia manifestet, vnde Prophetæ ad allegoriam expoundi rationem pertinet. Adde etiam meritò Prophetis tribui dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum animata, & translationes, vt Tertullianus adnotauit aduersus Marcionem. lib. 3.

<sup>o</sup> Ita habent omnes cc. m. ff.

<sup>p</sup> Augustinus lib. vnico saper Genesim ad litteram cap. 2. Quattuor modi, inquit, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum etymologiam. Historia est, cum siue diuinitus, siue humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cùm figuratè dicta intelliguntur. Analogia cum veteris, & noui testamenti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causa redduntur. Idem de vilitate credendi ad Honoratum cap. 3. dividit scripturam secundum Historiam, Etymologiam, Analogiam, & Allegoriam.

<sup>q</sup> Sensus historicus scripture, qui litteralis est, inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fidei auctoritatem, reliquis multò illustrior: estque fundamentū, & basis omnium expositionum diuina scripture, cuius difficultatem adnotauit Hieronymas in prefatione commentatorum iu Abdiam, & Augustinus lib. 1. retractacionum. Verum si sola historia, & nuda legatur, non intellectus littera spiritus, modicam habet utilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. vilior intelligentia, & Augustinus lib. 15. de Civitate Dei. ca. 27. non esse illis consentendum afferit, qui solam historiam recipiunt sine Allegorica significacione: nec illis, qui solas figuræ defendunt repudiata historia veritate. Sensus enim utilis scripture ad docendum,

A arguendum, ad corrigendum, & ad iusta eruditendum, ut perfectus sit homo Dei, ex littera & spiritu cōstat: littera enim sola occidit, spiritus autem vivificat, animuntq. in omne opus bonum instruit. Vnde Gregorius lib. 16. Moral. c. 10. vt inquit, modo nos nuda pascathistoria, modo sub textu litteræ velata medullitus nos reficiat spiritualis allegoria.

<sup>r</sup> Tropologica expositio idem est, quod moralis. Exemplum ponamus aquæ: ex illa Genes. 1. Congregata aquæ in locum unum, significat aquam elementalem: verū tropologicè tribulationes significat, vt in illo psalmi 6. Transiūmus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. Et Isai. 43. cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Et illud: Intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Significat etiā tropologie sapientiam. Proverb. 18. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans, fons sapientie. Et illud: Fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam. Eccles. Aquæ sapientiae salutatis potabit eos. Significat etiam heres: Proverb. 9. Aquæ dulciores sunt. Et humanas prosperitates. Iohann. 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sistet iterum. Spiritus sancti infusionem Iohann. 7. Qui credit in me, sicut dicit scripture, flumina aquæ viua de ventre eius fluent. Evangelista id interpretatur, hoc autem, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. Significat etiam populos. Apocal. 17. Aquæ vero populi sunt. De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. c. 4. Eisdē litteris historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtlerior, illa hæret terræ, ista ad cælestia subleuat.

<sup>s</sup> C Mysticum sensum hīc Isidorus vocat spiritualem intelligentiam. Hieronymus, cuius diuina scripture partitionem Isidorus sequitur, sic habet in 12. quaest. in Abdiam. Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est: prima vt intelligamus eas iuxta historiam: secunda iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiam spiritualem. In historia eorum, quæ scripta sunt, ordo seruatur. In tropologia de littera ad maiora cōsurgimus, & quidquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta morale interpretamur locū, & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spirituali regia ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cælestibus disputamus, vt præsentis vita meditatio, umbra futuræ beatitudinis sit. Hactenus Hieronymus. D. Eucherius in libro spiritualium formularum, quatuor ponit diuinarum expositionum genera, historicum, tropologicum, allegoricum, anagogicum. De historicâ, tropologica, & allegorica expositio, iam ex mente Augustini disputauimus. Nunc de anagogica expositio, quam Eucherius vocat, que ad sacra ratione cælestium figurarum secreta perducit: vt si aquam exponamus de eterna beatitudine: vt in Ieremia 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viua. Et de Angelis. psal. 148. Aquæ, quæ super cælos sunt, laudent nomē Domini. Poteris sub mystica, & spirituali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.

<sup>t</sup> Tria, & septem, decem præcepta habent omnes cc. m. ff. quam lectionem maxime prebo. Sic enim est apud Aug. lib. de decem chordis c. 5. (vnde sententiam despexit Isid.) & lib. 15. contra Faustum. c. 4.

<sup>a</sup> Hanc partitionem praeceptorū in tabulis, nēpe quod fuerint tria in vna, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latinarum Sanctorum, vt Augus. in locis citatis, & lib. de decem chordis. c. 5. probat suam sententiam ex illo Pauli: Primum mandatum in reprobatione. Verum in hac sententia non est constans, cum lib. questionum veteris Testamenti q. 7. quatuor verba affirmit esse exarata in prima tabula, quorū primū statuit. Nō sint tibi Dij alieni prēter me secundū. Nō facies tibi vilā similitudinē: Tertium: Nō sumes nouē Dei tui in vanū: Quarto: Sabathū Dñi Dei tui seruabis, & non facies in eo vllū opus seruile. Reliqua in secūda, ita, vt primū verbū secunda tabule sit. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ex illo Apostoli ad Ephes. 6. Honora patrem tuum, & matrē, quod est mandatum primum in reprobatione. <sup>b</sup> Quomodo, inquit, esset primū, nisi in secūda tabula ab ipso cœpisset? In reprobatione autem ideo dicitur, quia statim subjicitur, vt sis longævus super terram, & benē sit B tibi, hec est promissio facta ijs, qui mandata custodiunt. Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 6. & Philo. in lib. Quis rerum diuinorum hares sit, in vtraque tabula quinque esse præcepta tradita affirmat. Sunt qui dicunt has tabulas tēpore & vltimi Ierosolymitanū excidijs sub Romanis Imperatoribus in tēplo Dei fuisse, indeq. à Tito Augusto, inter cetera capta vrbis spolia, in triumphum allatas.

### De septem Regulis. CAP. XIX.

Septem<sup>a</sup> esse, inter ceteras regulas locutionum sanctorum Scripturarum quidā sapientes dixerunt.

Prīmaregula est, de Domino, & eius corpore, <sup>b</sup> quæ de vno, aut ad vnum loquitur: atque in vna persona, modò caput, modò corpus ostendit, <sup>c</sup> sicut Isaias ait: Induit me vestimento salutari, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornata mōnib⁹ suis. In vna enim persona dupli vocabulo nominata caput, id est, sponsum & Ecclesiam, id est, sponsam manifestauit. Proinde notandum in scripturis, quādo specialiter caput describitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex vtroq. transeat ad vtrumque, aut ab altero ad alterum: sicque quid capiti, quid corpori conueniat, prudēs lector intelligat.

Secunda regula est, de Domini<sup>d</sup> corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam viuis conuenire personæ, quæ tamen non sunt viuis, vt est illud: Puer meus es tu Israēl, ecce deleui, vt nubem, iniuriantes tuas, & sicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. Hoc ad vnu non congruit. Nam altera pars est, cui peccata deleuit, & cui dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Cōuertere ad me, & redimam te. Qui si conuertantur, eorum peccata delētur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes

A loquitur scriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur pro bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legit, disctet.

<sup>e</sup> Tertia regula est, de littera, & spiritu, id est, de Lege, & gratia: Lege, per quā præcepta faciēdā admonemur; gratia, per quā, vt operemur, iuuamur. Vel quod Lex nō tātum historicē, sed etiam spiritualiter sentienda sit. Namq. & historicē oportet fidem tenere, & spiritualiter Legem intelligere.

<sup>f</sup> Quarta regula est, de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si vni genti, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: <sup>g</sup> sicut in psalmis: Et adorabunt, inquit, eum filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri, filiæ gentium, ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terræ, vbi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo: vnde & benē sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terræ. Sic & per<sup>h</sup> Isaiam Prophetam dum aduersus Assyrium Dominus comminatur, dicens: Ut cōteram Assyrium in terra mea; & in montibus meis conculce eum. Et erit Babylon illa gloriosa, & regnis inclyta, sicut subuertit Dominus Sodomā, & Gomorrhā. Nam licet aduersus vnam ciuitatem Babylonem, per Isaiam præfatum Dominus comminetur tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de specie, & conuertit generaliter contra totum mundum sermonem. Certè si non diceret aduersus vniuersum orbem, non adderet infra generaliter: Et disperdā omnē terram, & visitabo super orbē mala, & cetera quæ sequuntur ad internacionem mundi pertinentia:

vnde & adiecit: Hoc est consilium, quod cogitai super omnem terram, & hæc est manus eius extenta super vniuersas gentes. Item, dum sub persona Babyloniarū arguit vniuersum mundum, dicens: Disperdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cetera, quæ sequuntur, ad internacionem mundi pertinentia: rursus ad eandem quasi de genere ad speciem reuertitur, dicens: quæ eidem ciuitati specialiter congerūt. Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar, à Medis est obtēta Babylonia. Sic & onus Aegypti ex persona eiusdem, totum vult intelligere mundū, dicendo: Et concurrere faciam Aegyptios aduersus Aegyptios, regnū aduersus regnū: <sup>i</sup> cum

cum Ægyptus non multa regna, sed vnum A  
habuisse scribatur regnum.

<sup>4</sup> Quinta regula est, de temporibus, per quam aut pars maior temporis per partem minorem : aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur.<sup>1</sup> Sicut est de triduo Dominicæ sepulturæ: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. Item pars à toto, ut est illud:<sup>2</sup> Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dum tantum centum usque ad diluvium inueniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel<sup>3</sup> sicut illud; quod quadringéatos annos prædixerat Deus, filios Israël in Ægypto seruituros, & sic inde egreduros: qui tamē quadringéatos annos nō seruierunt, quia dominante Ioseph, Ægypto dominati sunt: vbi iterum à parte totū subiungitur, quia non statim post quadringentos annos egressi sunt, ut fuerat repromissum; sed, quadringentis triginta peractis, ab Ægypto recesserunt. Ad<sup>4</sup> hanc temporum regulam pertinent & illa, quæ dum adhuc futura sunt, quasi iam gesta narrantur, ut est illud: Foderū manus meas, & pedes meos, dñi uerauerunt omnia ossa mea; & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus, quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur. Sed quando aliquid faciendum esse pronuntiatur, secundūm nos dicitur: quando vero quæ futuras sunt, iam facta dicuntur, secundūm Dei æternitatem accipienda sunt; quia quæ nobis p. adhuc futuras sunt, apud Dei prædestinationem iam facta sunt, apud quem omnia facta sunt, quæ futura sunt.

<sup>5</sup> Sexta regula est, de recapitulatione. Recapitulatio enim est, dum scriptura reddit ad illud, cuius narratio iam transferat: sicut cum filiorum Noë scriptura commorasset, dixit, illes fuissent in linguis, & gentibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur: Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox una omnibus erat. Quomodo ergo secundūm suas gentes, & suas linguas erant, si una lingua erat omnibus? nisi quia ad illud, quod iam transferat, recapitulando est reuersa narratio?<sup>6</sup> Recapitulatio enim est, dum rerum præteriorum causæ futuris miscetur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, denuò recapitulat formatum dicens: Formauit Deus hominem

ad imaginem suam. Nec non & vbi explicitis omnibus operibus, dum Deum dicit se ptimo die requieuisse, recapitulando subiungit: Istæ generationes cœli, & terræ, quando creatae sunt, in die quo creauit Deus cœlum, & terram, & omne virgultum agit, antequam oriretur super terram. Non dum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans universam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur; cum intrâ sex dies etiam hæc patrata videantur.

Septima regula est, de Diabolo, & eius corpore; quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo magis conueniunt corpori: sæpe verò eius videntur dicta membrorum, & non nisi capiti congruunt. (Sicut<sup>7</sup> in Isaia, vbi dum cōtra Babyloniam, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi sententiam deriuat dicens: Quo modo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris?) Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, ut est illud in Evangelio de zizanijs tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum Diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Item ex nomine capitis significatur corpus, sicut in Evangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed unus ex vobis Diabolus est; Iudam utique indicans, quia Diaboli corpus fuit. Apo stata quippe Angelus omniū caput est ini quorum, & huius capitatis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis unus est, ut sæpe, quod corpori eius dicitur, ad cum potius referatur: rursus quod illi, ad membra iterum ipsius deriuuntur.

<sup>7</sup> Has septem regulas veluti claves aperiendi sensus dimine scriptura reconditos excogitauit Ticonius. Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana cap. 30. Ticonius, inquit quidam, qui contra Donatistas innicissime scripsit, cum fuerit Donatista, & lib. 2. contra epistol. Parmeniani. c. 28. vocat eum magistrum, ensque interpretandi diuinam scripturam leges & formulas transfecit, ut Cypriani expositionibus pratulerit: ut constat li. 2. retta stat. & lib. 3. de doctrina Christiana c. 30. vbi de harū regulārū militate sic inquit: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti claves & lumina, fabricare: sunt enim quædam regulæ misteriæ, quæ vniuersaliter legis recessus obtinent, & veritatis thesauros ali quibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regula rum,

rum, sine inuidia, ut communicamus, accepta fuen-  
tit, classis queque patet, & obscura dilucida-  
buntur, ut quique prophetiarum immensam syl-  
lam perambulans, his regulis quodammodo quasi  
locis tramitis deductus ab errore defendatur.  
Et scilicet: caute sanè legendus est, non solùm pro-  
pter quædam, in quibus, ut homo errauit, sed  
maxime propter illa, quæ sicut Donatista hære-  
ticas loquitur. Meminit & Castorius barum reguli  
in p̄f. comment. in psal. Scriptit idem Ticonius ex-  
positionis in Apocalyp. Iohannis, ut auctor est Gennadius &  
Beda in Apoc. extat nunc liber regulari editus in Bibliotheca  
Sandorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom. 6.  
Item Theodosio & filijs eius imperantibus anno Domini  
cccxc.

b Quæ de uno ad unum loquitur, in excus. est. Quæ  
lessonem nō probbo. Nam sensus ita est, ut sola ratione discri-  
natur, cum in una persona duo distinguiuntur, ratione & co-  
gnitione officia. Vnde sola ratione complectentis quādū à ca-  
pue ad corpus transiūtum sit.

c Est hoc exemplum Isa. c. 6 i. apud Ticonium & Augusti-  
num: quamvis 70. vñntur versione sicut sponso impos-  
uit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me or-  
natū: ὡς υπερπίω περιέναι μοι ωργαν, καὶ ὡς ρύμην  
κατέστη μέκον. Isidorus vulgatam semper amplectitur  
versionem.

d Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem  
Augustinus corredit, affirmans quod non debuit ita appellari,  
sed potius de Domini corpore vero atq. mixto, aut, vero  
atq. simulato, vel de permixta Ecclesia.

e August. lib. 3. de doctrina Christiana ita sentit, quod po-  
tius si magna questio, quam regula. Ticonius appellat hanc  
regulam tertiam, de promissis & lege, Aug. de spiritu & lit-  
terâ, vel de gratia & mandato.

f Tota hec regula corruptè legitur in excus. eā restituimus ex  
c. Corin. f. antiquo, eius meminit Greg. lib. 3. Moral. & ho-  
mil. 2. in Euag. super illud: Tulerunt Dominum meū,  
& nescio ubi posuerunt eum.

g Psal. 44. Adorabunt eū filiæ Tyri in munib⁹: vultum tuum deprecabūtur omnes diuites plebis.  
Sic Aug. super psalmos legit Adorabunt eū filiæ Tyri,  
ita ut sententia periodus non claudatur in adorabunt eū,  
vñ multis codicibus inter punctū inueniā. Idem, filiæ Tyri  
filiæ ḡtium à parte refertur ad totū. Tyrus vicina  
huic loco, ubi propheta erat, significabat gentes  
crederatas Christo. Theod. super psal. sic legit. Quoniam  
ipsest Dñs Deus tuus & adorabis eū: & filiæ Tyri  
in munib⁹. et adserit interpretū diuersas sententias, &  
per filiæ Tyri totam impietatem significari affimat. Mos est  
inquit, sacræ scripturæ à parte totum demonstrare.  
Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem prædictit: Nam Libanus, inquit, cum excelsis  
cadet. Sic etiam D. Basilius à quo Theodoreetus scholia in  
psalmis ferè colligit.

h Cap. 14. vbi Hieron. Hoc loco quidā arbitrantur  
generals esse contra omnem orbem prophetiam.  
Quibus nequaquam cōtradicimus, dū sciamus hic  
omnem terram Assyriorum propriè significari.

i Locus est apud eundem Isa. c. 13.

k Dubius modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut  
per Synodochen, aut per legitimos numeros. Vocat legitimos  
numeratos eos, quos eminentius scriptura commendat, ut est se-  
menarius, denarius, duodenarius, vide ipsam Ticon. & Aug.

A 1 August. li. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinit. c. 6. & Tico-  
nius in regulis, hunc locum latè verjant.

m Et erunt dies vita hominis cxx. dum tantum  
centum usque ad diluvium invenientur ex quo  
hēc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud quadrin-  
gentis. &c. Est verò locus ille Genes. 6. dixitq. Deus: non  
permanebit spiritus meus in homine in eternum, quia caro  
est, erantq. dies illius centum viginti annorum. Quem lo-  
cum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinatum inst. turon. cap.  
14. ita exponit: ut dicat Deum iratum breviori spatio vitam  
homínū circumscriptisse, & abrogata viuendi longitudine,  
quam ante diluvium habuerant, intra centum & viginti an-  
norum spatiū coērcuisse. Idque ex Iosepho accipit Firmia-  
nus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hiero-  
nymus lib. quæst. Hebraic. Hoc est, inquit, dabo cen-  
tum viginti annos ad penitentiam. Non igitur  
humana vita, ut multi errant, in centum viginti  
annos contracta est, sed generationi illi centum  
viginti anni ad penitentiam dati sunt. Quia verò  
penitentiam agere contempserunt, noluit Deus  
tempus expectare decretum, sed viginti annorum  
spatiis amputatis, induxit diluvium anno centesimo  
agenda penitentiae destinato. Quam etiam ex-  
positionem Chrysostomus est amplexus, homil. 22. in Ge-  
nes. verū eam improbat Gennadius veluti absurdam, &  
& Deo penitus alienam, cum semper Deus ad vindictam  
tardo ingrediatur passu. Vide catenam Gracorum patrum  
in pentateuchum. Quid verò Deus, ut censet Hieronymus,  
viginti annos amputavit ex decreto tempore liquet. Nam  
Genes. 5. dicitur, quingētorum annorum erat Noë cū  
genuit Sem, Cham, & Iaphet. c. 6. dicitur erunt dies  
vitæ illius centum viginti annorum. deinde c. 7. Sex-  
centorum annorum erat Noë, cum aquæ diluvij  
inundauerunt super terram.

n Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reuer-  
terentur in terram promissionis, quod erat in impletum  
est. Nam primus Iacob cum filiis ingressus est Ægyptum,  
Moses verò quartus à Iacob populum eduxit. De compa-  
tatione horum annorum lege sibolum nefstrum in Chro-  
nicon Isidori.

o In excusis legitur: est & alia de temporibus fi-  
gura, per quam quædam, quæ futura sunt, quasi  
iam gesta, &c. Verum m. f. lessonem probbo. Omniaque su-  
pra cap. 13. de lege numer. 7. posita sunt, ibique adnotatum;  
sententiam esse ab Augustino de sump̄am lib. de verb. Apo-  
stoli.

p Gotthus & alijs duo Cod. antiqui sic habent: In quibus  
qua adhuc facienda erant, iam facta narrantur: Sed quando  
aliiquid faciendum pronuntiatur, secundum nos dicitur, &c.  
Reliqua verba, quæ in editis & alijs in f. reperiuntur, in his  
duobus non extant.

q Aug. de hac regula sic scribit: Sextā regulā Ticonius  
recapitulationē vocat ia obscuritate scripturarum  
satis vigilanter inuenit. Sic enim dicuntur quæda,  
quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum co-  
tinuatione narrantur, cum ad priora, quæ præter-  
missa fuerāt, latenter narratio reuocetur, quod nisi  
ex hac regula intelligatur, erratur.

r Codex Guadal. sic habet, sicut in Isaia, vbi  
dum contra Babylonem, hoc est, contra Dia-  
boli corpus multa dixisset sermo propheticus,  
rursus ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi  
sententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidisti

Lucifer qui mane oriebaris: Sicut cum filios filiorum Noë scriptura com memorasset, &c. hæc habentur lsa. 14. Verum ad hanc regulam non pertinent, sed ad septuaginta de Diabolo & eius corpore, ut patet ex Augustino.

<sup>a</sup> Hec omnia in nullo extant c. m. seorum, quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duo erant membra nei antiquissimi litteris Gotthicis scripti, vnius Ecclesie Toletana era 953. exaratus, aliis ex insigni collegio Ouenensis apud Salmanticam eo antiquior, ut ex litteris mitam veruastatem pra se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione reieci.

<sup>b</sup> Quæ in parenthesis includuntur in Gotthico tantum Cod. Ecclesie Toletana in margine addita inueni, locus est lsaia. 6. 14. & apud D. August. in exempla septima regula & apud Ticonium.

<sup>c</sup> Angelus apostata est Lucifer de quo lsa. 14. Quomodo cecidisti de caelo Lucifer. Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanás, Apoc. 12.

Arum regna sufficit capescēda. Omnis enim latitudo scripturarū in eādem oratione Dominicā, & Symboli breuitate concluditur. Vnde &c Propheta Isaías dicit: Abbreviationem audiui à Domino Deo exercitu, super vniuersam terram: Attende, & audite eloquim meum. Sed hæc abbreviatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem Légé, & Prophetas in duobus preceptis dilectionis Dei, & proximi penderet: aut propter ipsam orationem Dominicā, vel Symboli breuitatem, in quibus (vt prædictum est) omnem scripturarum coarctari(cernimus) latitudinem.

<sup>a</sup> Symbolum, & Dominicā orationem continere fidem, spem, charitatem, docet, Aug. in Enchir. c. 6. & 7. Symbolum autem illud ab ipsis editum magna cum cura & Spiritu sancti in spiritu, apertum est ex Ruffino in expositione symboli, & Aug. in sermone secundo Dominicā Palmerum: ubi quam singuli Apostoli pars contulerint docet in hunc modum: Quod Græcē symbolum dicitur, Latinē collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in unum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur breuitate, cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in unum Deum Patrem omnipotentem. Iohannes dixit: Creatorem cœli & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad caelos: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Iacobus Alphæi: Credo & in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: Carnis resurrectionem. Matthias compleuit: Vitam æternam, Amen. Ambrosius etiam sermone 38. de ieiunijs & quadrages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione conflatam: Ireneus lib. 1. cap. 2. tesseram fidei vnam, & Leo in epistola ad Puniceriam Augustam. Ambrosius lib. 3. de Virginitate rocat signaculum cordis, & esse antelucanis horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: vt in Concil. Laod. capit. 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere, & capit. 47. Similiter in Concilio Agathensi can. 9. in Concilio Magnitino sub Carolo Magno cap. 45. De Symbolo Apostolorum legge Hieronymum in epistola ad Pamphilium, & August. lib. ad Catech. & Clementem Romanum in epist. ad Iacobum fratrem Domini

<sup>b</sup> A patribus quotidianæ oratio dicitur, ut Cyriano in eius expositione, & Augustino lib. 21. Civit. cap. 27. Et Concilio Toletano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia de letimina & quotidiana peccata.

<sup>c</sup> Locus est apud Isaiah. cap. 10. ubi Hieronymus sic inquit:

### De Differentia testamentorum.

C A P. X X .

**Q**uidam ideo non recipiunt vetus testamentum, pro eo quod aliud in tempore prisco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes, quod Deus quid cuique congruerit tempori magna quadam distributione concesserit: sicut in Lege imperat nuptias, in Euāngelio virginitatem commendat: in Lege oculum pro oculo auferre; in Euāngelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista vero perfecto; utique tamen pro tempore sua quæq. conuenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credens Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuiq. (vt diximus) temporis commodum fuit, magna cum distributione concessit.

Sub veteri testamento minoris culpæ erat peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed umbra veritatis aderat. Nam in testamento D. nouo præceptis altioribus manifesta facta quædam, quæ in illo populo umbrae veritatis deseruerant, deserenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriarum permitta sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo gravi animaduersione damnantur, si admittantur.

### De Symbolo, & Oratione.

C A P. X X I .

**F**idei <sup>a</sup> Symbolum, & <sup>b</sup> Dominicā oratio protota lege parvulis Ecclesiæ ad cælo-

<sup>a</sup>: Pro canctis laciniis legi cæmonijs dedit A præceptum breuissimum dilectionis & fidei. Cyprianus in explicatione orationis Dominice locū interpretatur de spiritu fulti, & August. lib. de perfectione iustitiae hominis n. 11. Et contra Faustum lib. 15. c. 4. dptychium Ecclesiæ. <sup>b</sup> illat deo dilectionis præcepta.

### De baptismō, & communione.

#### CAP. XXII.

Solam Ecclesiam Catholicam habere baptisatum ad salutem Zacharias Prophetæ testatur; In die (inquit) illa erit fons patens domini Dauid, & habitantibus in Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & mensuræ. Domus quippe Dauid, & Ierusalem, Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum. <sup>a</sup> Hæretici autem id solum imaginaria ostentatione faciunt: ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur.

Pro solo originali reatu luunt <sup>b</sup> in inferno nuper nati infantuli pœnas, si renouati per lauacrum non fuerint. <sup>c</sup> Proinde cum causa nuper natus damnatur infans, non regeneratur: quia originis noxietate perimitur.

Cur paruuli peccato originali carentes C per baptismum, & nec dum propriū habentes delictum, à bestijs, pœnisque cæteris laniantur? Hæc igitur causa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quod si à pœna præsenti homines liberaréntur per baptismum, ipsum pararent baptismi præmium, non illud æternum. Ergo, soluto reatu peccati, manet tamen quædam temporalis pœna; ut illa vita feruentius requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena.

Nullus negat fidelium etiam post baptismum, quo peccata delentur, quotidie quādiu in isto seculo sumus, ad Deum nos debere conuerti. Quod quamvis sine intermissione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

<sup>a</sup> Qui in maternis vteris sunt, ideo cum matre baptizari nō possunt; quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum nō potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præcessit.

Qui intra Ecclesiā non ex dignitate Ecclie viuunt, sed fidem, quam verbo tenet,

operibus destruunt, & de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, ut subaudias, in regno prædestinatorum.

<sup>b</sup> Qui scelerat vivunt in Ecclesia, & comunicare non desinunt, putantes se tali cœmunione mundari: discant, nihil ad emundationem proficere sibi, dicente Propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit sclerata multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? & Apostolus: Probet, inquit, se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

<sup>c</sup> Isidorus non damnat baptismum hereticorum, ut Cyprianus cum Episcopis Africa, de quo Hieronymus in dialogo contra Luciferianos sic inquit: Cyprianus lacus contritos fugere, nec bibere de aqua aliena voluit: idcirco hæreticorum baptismum reprobans ad Stephanum tunc Romanæ urbis Episcopum, qui à beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam Synodus direxit: sed conatus eius frustra fuit. Verum hic Isidorus loquitur de baptismō adultis collato ab hereticis cum invocatione sanctissima Trinitatis, qui licet sit sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tamen illis ad salutem remissionemque peccatorum prodest, quo usque ab Ecclesia suscipiatur. Non enim illis ad remissionem peccatorum, inquit, sed ad supplicij testimonium datur. <sup>d</sup> Nam sententiam probat Augustinus, lib. 3. contra Donatistas. ca. 14. & lib. de baptismō. capit. 12. & habetur de consecrat. D. 4. c. Tūc valere incipit ad salutē baptismus, cum fictio à veraci confessione recessit. Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61. li. 9. Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consulta Bulgarorum. cap. 3. Quid vero de baptismō ab hereticis collato senserit Isidorus liquet lib. 2. de officijs. cap. 24. dum inquit: Hæretici autem, si tamen in Patris & Filij & Spiritus Sancti attestacione doceantur baptismus suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo christmate, & manus impositio ne purgandi. Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. Habet enim hæreticus baptismum Christi; sed quia extra fidei unitatem est, nihil prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptismus, quod haberat fortis ad perniciem, incipit illi iam prodest ad salutem. Quod enim accipitur approbo, sed quia fortis accipitur improbo; dum autem venerit, non metatur, sed agnoscatur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus: recorrigo desertorem, non muto charactem. Hac Isidorus. Nouissime sacra Tridentina Synodus sess. 7. c. 4. Verum esse baptismum, inquit, quod datur in canone forma Ecclesiæ ab hereticis.

<sup>d</sup> Infernus multiplex est, ut adnotavit doctissime, sicut omnia, D. Thomas Aquinas, Infernus, inquit, quadruplex: scilicet dammarum, puerorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria, tenebrae gratiæ, tenebrae gloriæ, & pœna sensus: A quo æternæ supplicio utinam liberemur. In

secundo sola duo prima, tenebrae gratiae, & gloriae. In tertio tantum secundum & tertium, tenebrae gloriae, & pœna sensus. In quarto tantum secundum, tenebrae gloriae, vocaturq. hic sinus Abraham. De quo Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. Dixit Gregor. lib. 7. epistola de epif. 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum parvorum, qui sine baptismo discidunt.

c. Ita Codex Gotth. & alijs m. f. Locus manifestus ad probandum originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura procreatos filios iræ.

d. Habetur hac sententia in collectaneis Gratiani de Cons. D. 4. & apud Iacob. p. 1. c. 185. & apud Magistrum libr. 4. sent. dist. 6.

e. Psal. 39. Ita interpretatur & Augustinus. Verum Basilius & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholijs psalmorum.

f. Sic habent omnes cc. m. ff & editus antiquus, quam letionem posui & deleui in regno reproborum: ex Gregorio, & Augustini expositione, vnde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numeris: Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur.

g. Habetur tota sententia de consecr. D. 2. c. Qui seculatè viuunt fragmentum verius eius de conf. D. 4. c. Qui in maternis vteris, in fine capit. 1.

A de certamine iustus gaudet, & propter passionis violentiæ refugit subire, quod doleret.

Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrij de vsu bellandi, in quo exercitatus quiq. in prælio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

Item accipe exemplum martyrij de reparatione humani corporis ad salutem, dum quiq. & de spere reparationis gaudet, & de incisionib<sup>9</sup> ceu amarissimis poculis moreret.

b. Siderus martyris nomen hoc capite non tantum illi tribuit, qui extremam mortem gloriose pro Christo passi sunt, sed illis etiæ, qui à confessione nemesis Christi nulla tormentorum atrocitate abduci potuerint. Idem facit ubiq. Cyprianus martyrum eximus laudator. Tertullianus autem hos designatos martyres appellat, illos verò absolute martyres.

b. VV. CC. ad vnu omnes legunt: vir sanctus vltro se in agone pro certamine debet offerre iustitia. Tollunt enim negationē, non. Verūta sensus non cōvenit ēs, que sequuntur, sed tñ si agonis fructū vidēs vberimū, nō debet declinare laboris periculū. Quod propter existimo negationē, vt in editis est, retinendā. Thomas 2. 2. quæst.

124. Martyrium, inquit, oblatum debet tolerari patienter, sed non debet queri: quia non debet dari occasio agendi iniuste, hac ille. Vnde Cyprianus fugit martyrium, vt constat ex primo lib. epistol. Et Athanasius, ut patet ex homilia super Matthæum c. 10. & ex apologia de fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus aut epist.

C 83. Dominus cōfiteri nos magis voluit, quām profiteri. Verū quid de virginibus illis dicemus, quæ ob castitatis & pudicitiae amorem, ne turpiter violarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo consenserunt? Quæsetiam sancta Ecclesia inter diuas martyres connumerat, vt constat ex D. Ambroſio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem, de Pelagia & filiarum morte, & Eusebii Cesariense libr. 8. Ecclesiisto.. de virginibus Antiochie; & Sophronia, quæ se occidit, ne vim à Maxentio pateretur: Hieronymus super lōnā exponēs illud c. 1. Tollite me & mittite me in mare sic inquit: Non est nostrum, mortem atripere, sed illatam ab alijs libenter accipere, vnde in persequitionibus nō licet propria perire manu, absque eo, vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla subn. ittere. Augustinus verò lib. 1. de Cini. Dei multis capitibus probat nulla prorsus causa fuisse sibi mortem infert. Quod si dixeris id licere, ne virginitatis integratas emittitur: respondet corporis sanctitatem, animi sanctitatem manū, non amitti. Verū eodem libr. velut de sententia sue, rigor nonnihil remittens, questionem hanc sic cōcludit. Sed quædam, inquit, sanctæ fœminæ tempore persequitionis, vt insectatores suæ pudicitiae devitaret, in rapturatum atq. necaturum se flumen proiecerent, eoquemodo defunctæ sunt: earumque martyria Ecclesia catholica, veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temere audeo iudicere.

Vtrū enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, vt earum memoriā sic honoret divisa persuasit auctoritas, nescio; Et fieri potest, vtrū sit. Quid si hoc fecerūt nō humanitus decepti, sed diuinis

### De Martyrio. CAP. XXIII.

**D**EI seruus aduersitate villa non frangitur, sed pro veritatis defensione vltro se certamini offert, nec vñquam pro veritate diffidit.

Sæpè ex discipulis ad martyrium eliguntur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: & qui sunt ordine postremi, sunt nō nunquam in certamine primi.

b. Vir sanctus vltro se pro agone certamini debet offerre iustitiae: sed tamen agoni fructum videns vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quod si maior est labor, quām animarum lucrum, declinans est labor, quem minimum comitantur augmentum. Vtrumq. enim fecit Apostolus, qui & periculis se vltro dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit; & sapienter se periculo abstulit, in quo potiore labore, quām lucrum esse perspexit. Vltro se Paulus apud Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autem ideo periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

Disce quomodo ad martyrium se offerat quisq. vltro, vel quomodo iuxta sententiam Dei cingatur ab altero, & quò nō vult ipse, ducatur, nisi quod & propter gloriā futurā

unus inesse, nec errantes sed obedientes? sicut de Samson aliud nobis fas non est credere. Cum autem Deus iubet, sequere iubere sine ullis ambigibus inimicis, quis obedientiam in crimen vocet? quis obsequium pietatis accuset? Hac Augustinus: ex cassis vestris, illud aduersus hereticos nostris temporis cibitis existimat, Ecclesiam sanctorum suos divina persuasione actum testare. Hic etiam in questionem factum Razie (de quo Murchisonum 2. cap. 14) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat lib. 2. contra secundam epist. Gaudentia c. 23. & epist. 61. ad Dalcitium, ubi eum laudari ait, non quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, ciuitatisq. ac patricius amator. Nam aliqui turpe est, & animi impatientis, si huius manus inferre, ut docet Arist. 3. Ethicorum c. 10. vnde laetus Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestum ac licitum esse assertit, virum forte, ubi res postulauerit, se violenter manu perire.

c Id liquet ex Actorum c. 19. Paulo enim volente egredi ad populum, non permisérunt discipuli eius.

### De Sanctorum miraculis.

#### CAP. XXIV.

**E**T si <sup>a</sup> Apostolis virtus data est signorum, propter fidem gentium nutriendam; Ecclesia tamen data est virtus operum, propter eandem fidem ornandam. Et tamen in ipsis Apostolis <sup>b</sup> plus erat mirabilis virtus operum, quam virtus signorum. Ita & nunc in Ecclesia <sup>c</sup> plus est bene vivere, quam signa facere.

<sup>d</sup> Quod nunc Ecclesia non ea miracula faciat, quae sub Apostolis faciebat, ea causa est: quia tunc oportebat mundum miraculis credere, nunc vero iam credentem oportet bonis operibus coruscare. Nam ideo tunc signa siebant exterius, ut interius fides roboraretur.

<sup>e</sup> Iam in fide miracula quicumque requirit, vanam gloriam, ut laudetur, querit. Scriptum est enim: linguae in signum sunt, non infidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est infidelibus necessarium, qui iam crediderunt, sed infidelibus, ut conuertantur. Nam Paulus pronon credentiū infidelitate patre Publio de infirmitate febriū virtutibus cutat: infirmatorem vero Timotheum fidelem, non oratione, sed medicinaliter temperat, ut noueris miracula pro incredulis, non profidibus fieri.

<sup>f</sup> Antequam Antichristus appareat, virtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt: quatenus eam quasi abiectionem persequatur audacius. Ob hanc utilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula, & virtutes; ut per hoc & sanctorum clareat pa-

A tientia; & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequentiū audacia ferocior efficiatur.

<sup>a</sup> Ex Gregor. Homil. 29.

<sup>b</sup> Id censitat ex Luce 10. Ecce dedit vobis potestam calcanidi serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiectiūt: Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in celis: Quod docte etiam probat venerabilis & sanctus Beda super Iohann. c. 1.

<sup>c</sup> Id eleganter probat Cyprianus in oratione de unitate Ecclesie ex illo Matth. 7. Multi enim dicent in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia elecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis; nunquam vos cognoui: recedite a me, qui operamini iniquitatem. Sic enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in editione vulgata est: Multi dicent in illa die &c. Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite a me. Idem probat D. Ambrosius in comment. epist. 1. ad Corinth. c. 52. exponens illud: & adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

<sup>d</sup> Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, causas etiam reddit August. lib. 1. Rerum. cap. 13. & lib. de vera religione cap. 2. 5. & Ambros. super primam epistolam ad Corinth. cap. 12. in fine. D. Gregorius lib. 27. Moralium, docet etiam Ecclesiam olim adminiculis miraculorum indigisse, nunc vero non item. Paulus, inquit, egregius prædictor Miletum veniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Publij dysenteria, febribusq. vexatum, orando saluavit; & tamen agrotanti Timotheo præcepit dicens: modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

<sup>e</sup> Ex Gregor. lib. 27. Moral. c. 14.

<sup>f</sup> Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2.

### De Antichristo, & eius signis.

#### CAP. XXV.

**O**Mnis, qui secundum Christianæ professionis normam aut non viuit, aut aliter docet, <sup>a</sup> Antichristus est.

Plerique autem Antichristi tempora non visuri sunt, & tamen in membris Antichristi inueniendi sunt.

Antequam <sup>b</sup> veniat Antichristus, multa eius membra præcesserunt, & prauæ actionis merito caput proprium præuenierunt, secundum <sup>c</sup> Apostoli sententiam, qui iam iniquitatis mysterium operati illū affirmat, etiam antequam reueletur.

Magnitudo signorum faciet sub Antichristo, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errore mitti

<sup>a</sup>Ergo ibunt in errore titubationis ad modicum præ multitudine prodigiorum, non tamen deiciendi sunt ab stabilitate sua. terrorum impulsu, atque signorum. Vnde & ideò ponitur, si fieri potest: quia electi perire non possunt, sed citò resipiscentes cordis errorem religione coercebunt: scientes prædictum à Domino esse, ut dum hoc fecerint aduersarij, non conturbentur sancti.

<sup>b</sup>Tā mira facturus est prodigia, & signa, dum venerit Antichristus, vt etiam electis quidam cordis signatur scrupulus; quod tamen citò exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

Grauius sub Antichristi temporibus contra Ecclesiam defauiet Synagoga, quam in ipso aduentu Salvatoris Christianos est persecuta.

Dum in martyres Diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiā ligatus, crudelior erit tamen sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si tanta ligatus: quanta solitus faciet?

Quanto propinquius finem mundi Diabolus videt, tanto crudelius persecutions exercet: vt quia se continuo damnandum cōspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

<sup>c</sup>Quanto breve tempus videt sibi restare Diabolus, vt damnetur: tanto in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente: vt glorificantur electi, sordidentur iniqui, & vt Diabolo durior crescat damnationis sententia.

<sup>a</sup>Antichristus Latinè dicitur contrarius Christo, vt auctor est Augustinus in primâ Canonica lobb. tract. 3. & in libello de Antichristo, si modo eius est, & Greg. li. 29. Moral. cap. 6. Rebellis Christo vocatur à Tertul. lib. de prescript. aduersus heret. A Iohanne epist. 1. c. 2. mendax dicitur. Quis est inquit, mendax, nisi qui negat, quoniam Iesus non est Christus, hic est Antichristus. Apoc. 13. Bestia nominatur: Homo peccati, & filius perditionis, à Paulo 1. ad Thessal. c. 2. Hec aliaq. multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis litteris tribuuntur.

<sup>b</sup>Membra Antichristi sunt heretici, & improbi Christiani.

A ni; qui ore Christum confitentur, factis autem negant ex August. tract. 3. super primam epist. Iohann. Quisquis facis, inquit, negat Christum, Antichristus est. Quotquot enim habet Ecclesia peritos, fraudatores adulatores, ebrios, sceneratores, aliosq. id genus sceleratos homines, Antichristos, hec est, aduersarios Christi esse, idem recte agerit. Quod ipsum etiam de hereticis censet, ex illo eiusdem loci. Antichristus est, qui negat Patrem, & Filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.

<sup>c</sup>Locus Pauli est 2. ad Thess. c. 2. Nam mysterium iam operatur iniquitatis. In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait: sicut omnia bona sanctorum ante Christum, fuerant figura Christi, sic in omni persequitione Ecclesie, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. Graci hunc Pauli locum de Neroni dictum accipiunt, in qua sententia etiam D. Ambros. est in hunc locum.

<sup>d</sup>Num vera futura sint miracula ac prodigia Antichristi vide Aug. lib. 20. de Cœnit. Dei. c. 19.

<sup>e</sup>Quam atrox Antichristi bellum futurum sit, patet ex illo Isa. 1. 4. Hic homo qui concitat terram, commouet Rēges, qui ponit orbem terre totum desertū. Sic enim legit Cyprianus, interpretaturq. de Antichristis li. 3. testimoniorum ad Quirinum. Vulgata editio ita habet: Nunquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & urbes eius destruxit?

<sup>f</sup>Ita in m. ff. & in editione veteri de tempore aduentus Antichristi. Vide piam ac prudentem sententiam Aug. lib. 18. de Cœnit. Dei. c. 93. & Greg. 34. Moral. c. 10.

## C De Resurrectione. CAP. XXVI.

<sup>a</sup>Nchoatio pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate conualuerint.

<sup>b</sup>Resurrectio mortuorum, vt Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate, scilicet iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex vtrâque parte & plena est, & robusta.

<sup>c</sup>Quamuis nunc filiorum Dei nomine D homines fideles vocentur, tamē ex eo quod hanc seruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur: vt ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum vide re conatur.

In hac vita electorum numero ad dexteram pertinetum, & reproborum, qui ad fini-

sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei comple-  
ti (dicitur) in fine autem seculi sicut ziza-  
nia à frumento disiungi.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 22. & 23.

<sup>b</sup> Aug. lib. 22. de Ciuit. c. 14. & 15.

<sup>c</sup> Fideles vocantur filii Dei per adoptionem epist. 1. Iohā. c. 3.  
Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Pa-  
ter, ut filii Dei nominemur & simus. Et statim: Nūc  
filii Dei sumus (per gratiam videlicet) & nondum ap-  
paruit, quid erimus. Scimus quoniam quum appa-  
ruerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum,  
sicuti est.

### De Iudicio. CAP. XXVII.

Iudicij diem nouit Christus, <sup>a</sup> sed in Euā-  
gelio dicere, & scire discipulos noluit. Nā  
dum dicit idem Dominus per Prophetam:  
Dies vltionis in corde meo, indicat se non  
nescire, sed nolle indicare.

<sup>b</sup> De domo Domini, sicut scriptum est, incipit iudicium, quādo electi, id est, domus Dei, hic per flagella iudicantur. Impij vero illic ad damnationem iudicandi sunt. Vnde & sequitur: Si autem primū à nobis, quis finis eorum, qui non crediderunt?

Ad <sup>c</sup> districti examen iudicis, nec iustitia iusti secura est, nisi pietate diuina: <sup>d</sup> vt & ipsa iustitia, qua quisque iustus est, Deo iusti-  
ficante, iustificetur. Alioquin apud Deum, & ipsa peccatum est. Inde est, quod ait Iob: Innocente, & impium ipse consumit. Con-  
sumitur quippe à Deo innox, quando ipsa innocentia liquidius requisita, & diuinę in-  
nocentia comparata nihil efficitur, nisi &  
ibi per diuinæ misericordiæ pietatem homoiustificetur. Cōsumitur item à Deo im-  
pius, quando examinis diuini subtilitate re-  
quiritur, eiusque detecta impietas iudicata  
damnatur.

Consumitur innox, & impius simul si-  
ne carnis, non pœna damnationis.

Doctus pariter, & indoctus moriuntur, D  
sed morte carnis, non pœna damnationis. Omnia autem pergunt ad vnum locum, dū  
morte corporali in terram & iustus, & im-  
pius reuertuntur. Retributio autem dissimilis, sicuti per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi  
quod illuc pergit, vbi vita est? Ergo omnes in terram pariter redeūt. Nam vbi vita est,  
non pariter pergunt.

Gemina punitur sententia impius, dum  
aut hic pro suis meritis, mentis cæcitate

A percuditur, ne veritatem videat: aut dum  
in fine damnabitur, vt debitas pœnas exol-  
uat.

Geminum est diuinum iudicium: vnum,  
quo & hīc iudicantur homines, & in futu-  
ro: alterū, quo propterea hīc iudicātur, ne ē  
illic iudicentur. Ideoq. quibusdam <sup>f</sup> ad pur-  
gationem temporalis proficit pœna, quibusdā  
verò hīc inchoat damnatio, & illic perfecta  
speratur perditio.

<sup>g</sup> In iudicio reprobri humanitatem Chri-  
sti, in qua iudicatus est, videbunt, vt do-  
leant, <sup>h</sup> diuinitatem vero eius non vide-  
bunt, ne gaudent. Quibus enim diuinitas  
ostenditur, vtique ad gaudium demon-  
stratur.

Pro <sup>i</sup> diuersitate conscientiarum, &  
mitis apparebit in iudicio Christus electis;  
& terribilis reprobis. Nam qualem quisque  
cōscientiam tulerit, tale & iudicium habe-  
bit: vt manente in sua trāquillitate Christo,  
illis solis terribilis appareat, quos consci-  
entia in malis accusat.

<sup>k</sup> Duæ sunt differentiæ, vel ordines ho-  
minum, in iudicio, id est, electorum, & re-  
proborum; qui tamen diuiduntur in quat-  
tuor. Perfectorum ordo unus est, qui cū Do-  
mino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtriq.  
<sup>C</sup> tamen cum Christo regnabunt. Similiter  
ordo reproborum partitur in duobus: dū hi,  
qui intra Ecclesiā sunt mali, iudicandisunt,  
& damnādi: qui vero extra Ecclesiam inue-  
niendi sunt, non sunt iudicandi, sed tan-  
tum damnandi.

Primus igitur ordo eorum, qui iudican-  
tur, & pereunt, opponitur illi ordini bo-  
norum, de quo sunt, qui iudicantur, & re-  
gnant. Secundus ordo eorum, qui non iu-  
dicantur, & pereunt, opponitur illi ordini  
iustorum, in quo sunt hi, qui non iudican-  
tur, & regnant. Tertius ordo eorum, qui  
iudicantur, & regnant, illi ordini est con-  
trarius, de quo sunt qui iudicantur, & pe-  
reunt. Quartus ordo eoru, qui non iudican-  
tur, & regnant, opponitur illi contrario  
ordini, in quo illi sunt, qui non iudican-  
tur, & pereunt.

<sup>a</sup> Sed in Euāngelio dicere se scire discipulis no-  
luit. m. ff. legunt nonnulli, Ceterum Gotthus Toletanus om-  
nium fidelissimus cum edito consentit. Locus vero est Mare.  
cap. 13. bis verbis: De die autem illo vel hora nemo  
scit: neque Angeli in cælo, neque filius, nisi solus  
Pater. Et Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo  
scit, neque filius hominis. Quorum locorum interpre-  
tatio

tationem vnde apud Aug. 83. quæst. q. 6. & Hieron. in Matth. Ambros. lib. 5. de fide. c. 8. Theophyl. super Marcum. c. 13. Gregor. lib. 3. super 1. Reg. c. 3. Qui omnes patres ideo dicunt filium in die nescire; quia eum iudicare noluit hominibus. Alij Doctores neotestamentici, dicitur Christum, quatenus homo eret. diem iudicij non cognovisse naturali notitia. Nam solum Deus noluit ex sua naturali notitia tempora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde apud Matth. c. 24. additur, ne quis filius hominis. Nam, quatenus verbum, noluit sicut pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilius in epistola ad Amphiliocum, dum Matthei & Marci haec loca interpretatur. Ceteris vero omnibus occultum esse, multis sacramentis litterarum testimonijs confirmatur. Matth. 24. Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filii hominis. Luc. 16. Sicut in diebus Lot. &c. & 1. ad Thess. c. 5. cum dixerint homines, pax & securitas, veniet repentinus interitus. Et ibidem. Dies Domini sicut fut in nocte, & Luc. 12. Quando non putatis filius hominis veniet. Et alibi: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Apocalyp. 3. Veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.

b. 1. Petri c. 4. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de domo Dei, ubi iudicium Grace regna pro afflictionibus accipiendo.

c. Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 11. & 12.

d. Pulchre differentiam iustitia, qua Deus & homo iusti dicuntur, expressit aduersus vasana hereticorum huius temporis dogmata, de qua sic etiam in Conc. Trid. sess. 6. c. 7. scriptum est. Demum unica formalis causa est iustitiae Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua videlicet a Deo donati, renouamus spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, & sumus, iustitia in nobis recipientes.

e. Ita est in omnibus m. f. quæ lectio videtur cum illo pauli quadrare 1. ad Corin. 11. si nos metipos iudicaremus, non utique iudicaremur: Et cum illo sapient. Ante iustitiam, præpara iudicium.

f. Iohann. 15. Omnem palmitem in me non ferem fructum, tolle eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. Greg. Palms fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ad uberioram gratiam.

g. Gothus in qua iudicatus est, videbunt; non male: sententia hec est apud Augustinum super Iohann. tract. 23. & de Trinit. lib. 1. c. 3. & 16. & 17. Est etiam in magistro sententia lib. 4. dist. 48.

h. Exilio Isa. 26. Tollatur impius, ne videat gloriæ Dei.

i. Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6. desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendantium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Quem locum ita etiam Ambros. interpretatur.

k. Ex Gregor. lib. 26. Moral. c. 24. & Magist. in 4. dist. 97.

l. Secundum illud Iohann. 3. Qui non credit iam iudicatus est, & illud Pauli ad Rom. 2. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.

### De Gehenna. CAP. XXVIII.

D

Vplex damnatorum pena est, in <sup>a</sup> gehenna, quorum & metem vrit tristitia, & corpus flamma iuxta vicissitudinem: vt

A qui mente tractauerunt, quod perficerent corpore, simul & animo puniantur, & corpore. <sup>Agauis</sup>

b. Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, ad aliquid non habete: hoc est, habere lumen ad damnationem, vt videant impij vnde doleant, & non habere ad consolationem: ne videant, vnde gaudeant.

c. Aptæ fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburendam ligamina vinculum: ita ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum penarum, vt videant, vnde doleant, & non lucebit ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

d. Inter huius vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebre propter lucis auersionem: quoru& vnū in hac vita, id est, miseria est, aliud non est: in inferno autem vtrumq. est.

C a. Theophylactus super Matth. c. 10. expōens illud. Timete autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennā. Gehennam, inquit, quā dixit, significat perpetuam penam; Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Hic est ille vermis, de quo ait Iohannes. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: Cui conuenit illud Tity (vt est in fabulis.)

D b. Rostroq. immanis vultur obuncus, Immortale iecur tundens, fœcundaq. penis. Viscera, rimaturq. epulis, habitatq. sub alto Pectore, nec fibris requies datur villa renatis.

b. Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.

c. Gregor. ibidem.

d. Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 38.

### De Paenit. impiorum.

### CAP. XXIX.

Sicut <sup>a</sup> fasciculi lignorum ad combustiōnem, de similibus colligantur, ita in iudicio die similis culpæ rei suis similibus iungentur: vt ex æquo pena constringat quæsi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

b. Sicut unusquisq. sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur & unusquisq. impius, pro quantitate facinorum condemnabitur; <sup>c</sup> nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit paenarum.

De charorum quoq; suorum supplicijs ad-  
dicur etiam pœna defunctis: sicut apud in-  
feros, diuinitus ferme prædicat Euangelicus, si-  
c ut pro augendo Iudeo suppicio, dicit etiam  
a Psalmo: Commotione moueantur filii  
eius, & mendicent.

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi  
sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt iu-  
stos gloriae beatitudinem meruisse.

Cunctis videntibus est præcipitandus  
Diabolus, quando sub aspectu omnium bo-  
norum Angelorum, & hominum cum eis,  
qui de parte eius erunt, in ignem æternum  
mittendus est.

Dum sublati fuerit Diabolus, vt dam-  
netur, multi electi, qui in corpore sunt in-  
ueniendi, Domino ad iudicium veniente,  
metu concutiendi sunt, videntes tali sen-  
tentia impium esse punitum: quo terrore  
purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpo-  
re adhuc peccati remanserit, metu ipso,  
quo Diabolus damnari conspiciunt, pur-  
gabuntur. Hinc est, quod ait Iob: Cum su-  
biatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti  
purgabuntur.

Multos posse perire ex eis in die iudicij,  
quoniam electi esse videntur, & sancti: f di-  
cente Propheta: Vocabit Dominus iudicium  
ad ignem, & deuorabit abyssum multam,  
& comedet partem domus. Pars quippe domus  
deuorabitur, quia illos etiam infer-  
nus absorbebit, qui nunc se esse in præce-  
ptis cælestibus gloriantur; de quibus Do-  
minus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Do-  
mine, Domine, nonne in nomine tuo pro-  
phetavimus; & in tuo nomine dæmonia  
eicimus, & virtutes multas fecimus? Tunc  
confitebor illis, quia nūquam noui vos. Di-  
scidite à me omnes, qui operamini iniqui-  
tatem, nescio, qui es sis.

<sup>a</sup> Ex Gregorio lib. 9. Moral. 6. 39.

<sup>b</sup> Ex Gregorio ibidem.

<sup>c</sup> Ita in Gotth. & alijs m. ss. in uno vero per antiquo sic le-  
gitur, nec deerit in supplicij die futurus damnatio-  
nis ordo.

A <sup>d</sup> Psalm. 1. 3. legiturq; in editione vulgat: mutantes trāf-  
ferantur filij & mendicēt. Hebreus sermo habet: ober-  
rent liberi eius. Nutantes autem est, instabiles vagentur,  
errantes mendicent, flant rabi, & errantes.

<sup>e</sup> Apoc. cap. 20. ponitur erdo iudicij & apud Paulum 1. ad  
Corinth. 6. 15:

<sup>f</sup> Iocus est Amos 4. 7. Ecce vocabit iudicium ad ignem  
Dominus Deus, & deuorabit abyssum multam,  
& comedet simul partem. Vox autē domus, que apud  
Isidorū est, in nullo libri exemplari legitur, neq; in versio-  
ne LXX. cuius haec sunt verba καὶ ἐνάπερ τῷ δικαιῳ εἰς πυρὶ<sup>καὶ κατέπαυε τῷ μεγίστῳ, rbi Hieronymus: Comedit par-</sup>  
tē, inquit, hoc est sanctos illius peruenit, qui in pe-  
culio Domini, & in eius parte reputantur. Theodore-  
tus in eundem locum: partem, inquit, appellat Israël. Sic  
enim etiam Moses, inquit, & facta est pars Domi-  
ni populus eius Iacob.

B De Gloria Sanctorum.

### CAP. XXX.

N On faciet in futurum cor miserum iu-  
storum compassionēe damnatorum cō-  
dolendi affectio, vbit tantum erit Sæctorum  
de Dei contemplatione gaudium, vt tristi-  
tia nullus tribuatur introitus.

Sicut comparatus color candidus nigro  
colori fit pulchrior; ita & Sanctorū requies  
comparata damnationi malorum glori-  
fier erit.

<sup>b</sup> Sic iustitia iniustitiae, sic virtus vitio  
crescit. Ergo sanctorum crescat gloria, dum  
debita damnantur impij pœna.

Post resurrectionem sanctis in carne pro-  
missa est cælorum ascensio; dicente ad Pa-  
trem Christo: Volo, vt vbi sum ego, & ip-  
si sint mecum. Si enim membra capitis su-  
mus, & unus in se, & in nobis est Christus,  
vtique vbi ipse ascendit, & nos ascensi  
sumus.

<sup>a</sup> Ex Gregorio homilia 40. est apud Magistrum. in 4.  
distin. 50.

D <sup>b</sup> Inexcuso erat sicut: verum Gotthus legit sic iustitia  
iniustitiae, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum  
ex crescit gloria, vt sit superioris sententia redditio, simili-  
ter est in omnibus fere rr. sc.

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOPI.

### SENTENTIARVM

L I B E R S E C V N D V S.

*De Sapientia. CAP. I.*



MNIS, qui secundum  
Deū sapientia est, beatus est.  
Beata vita, cognitio diui-  
nitatis est. Cognitio diui-  
nitatis, virtus boni operis  
est. Virtus boni operis,  
fructus aeternitatis est.

Qui secundum seculum sapiens est, secundum  
Deum stultus est.<sup>a</sup> Vnde & Propheta;  
stultus, inquit, factus est omnis homo a sci-  
entia sua.

<sup>b</sup> Primum est scientiae studium, quare rere  
Deum; deinde honestatem vitæ cum inno-  
centiæ opere.

Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi  
qui se ab omni abstrahere actionum cura  
contendit. Vnde & scriptum est: <sup>c</sup> sapientia  
scribæ in tēpere otij, & qui minoratur actu,  
ipse percipiet eam.

Non ad parvæ intelligentiæ arcem per-  
uenit, qui scit secreta Dei se penetrare non  
posse. Tunc autem Deum recte cognoscim-  
us, quando cum perfectè scire nos dene-  
gamus.

Interdum quædam nescire cōuenit. Nullus  
autem in culpa maior est, quæm ille qui  
Deum nescit.

Inuestigationem veri multorum est que-  
rere, sed paucorum est inuenire. Ea autem,  
quæ supra hominis intelligentiam sunt, scruta-  
tanda non sunt. Quidquid supra hominis  
intellectum est, quare rendum non est. Con-  
silio autem diuino reseruandum est, ut hoc  
credatur esse iustitia, quod diuinæ placue-  
rit voluntati. Non enim poterit esse iniu-  
stum, quod iusto complacet iudici.

Omnis sapientia ex scientia, & opinatio-  
ne consistit. Melior est autem ex scientia ve-  
niens, quam ex opinione sententia. Nam  
illa vera est, ista dubia.

<sup>d</sup> Ad maioris culpæ cumulum pertinet

A scire quemquam quod sequi debeat, & se-  
qui nolle, quod sciat. <sup>e</sup> Vnde & Dominus;  
seruus, inquit, sciens voluntatem Domini  
sui & non faciens, dignè plagis vapulabit  
multis. Et Iacobus: scienti bonum & nō fa-  
cienti, peccatum est.

Simplicitatem cum ignavia vocari stulti-  
tiam, simplicitatem vero cum prudentia,  
vocari sapientiam.

Vtile est multa scire & recte viuere: Quod  
si vtrumque non valemus: melius est ut be-  
ne viuendi studium, quam multa sciendi  
sequamur.

Non pertinere ad beatitudinem conse-  
quendam scientiam rerum: nec esse beatu-  
m, multa scire, sed esse magnum beatu-  
viuere.

Nihil professe omnem scire prudētiā  
cum ignorantia Dei: & nihil obesse scienti-  
bus Deum ignorantiam mundi. Perfectè  
autem scit, qui potius Deum, & ista non pro-  
fe, sed pro Deo scit.

Nihil obesse cuiquam, si per simplicita-  
tem aliquam de elementis indignè sentiat;  
dummodo de Deo vera pronuntiet. Nam  
quamuis de incorporeis corporeisq. natu-  
ris nequeat quisq. disputare, beatum tamen  
illum facit vita recta cum fide.

<sup>a</sup> Ieremias 10. Stultus factus est omnis homo a  
scientia, in editione vulgata non est, sua, neque apud Se-  
ptuagin. επειγόν τως ἀριστού την πάντας. verū apud  
Hebreos est a scientia sua, & ita verit D. Hieron. Ier. c. 10.  
quamvis cap. 51, a scientia tantum.

<sup>b</sup> Ex D. Greg. ser. ad verbum hac sententia & sequens lib.  
18. Moral. c. 25.

<sup>c</sup> Locus est Eccl. 38. vbi in editione vulgata sic est, sa-  
pientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui mino-  
ratur actu sapientiam percipiet. Dicitio scribæ non est  
verbum imperandi, sed genitiuus, vt constat ex Gresib. 672  
ρηματέος εν εὐαγγελίῳ οχεῖς. Et Complut. editio ita ha-  
bet: sapientia scribæ in opportunitate otij, scilicet cōf-  
fit, aut comparatur. Sunt qui sapientiæ legant, & tunc scri-  
bæ, est nominatiuus, ita ut sit sensus, scribe, hoc est legis docto-  
res sapientiam percipient in tempore quo vacui & liberis sicut  
ab operibus seruilibus, & illiberalibus, tetos se reiatis se-

<sup>c</sup>ationes tradentes. Sed hæc interpretatio licet à dicitis  
gratianis Graecæ editioni nō conuenit. Isidorus locum defum-  
ptus ex D. Gregor. libr. 18. Moral. cap. 25. Nullus quippe  
cepit, eam plenè recipiet, nisi qui ab omni se ab-  
stinet, fratre actionum carnalium fluctuatione cōtēdit:  
vnde & alijs dicitur: sapientia scribæ in tempore  
otij, & qui minoratur actu ipse percipiet eam.  
<sup>c</sup> sensim de scriptura sumit & non verba. Locus est Luca  
12 Ille autem seruus, &c.

## De Fide. CAP. II.

<sup>a</sup> Non posse ad veram beatitudinem  
peruenire, nisi per fidem: beatum autem  
esse, qui & rectè credendo benè viuit, &  
benè viuendo, fidem rectam custodit.

Deus, si creditur, meritò inuocatur, &  
queritur: ac per hoc tunc perfectè lauda  
tur, quando inuocatur & creditur.

Non tātū id credendum est quod sensu  
carnis dignoscimus, sed magis etiam quod  
intellectu mentis cōspicimus, id est, Deum.  
Sine fide nemo potest placere Deo: omne  
enim quod non est ex fide, peccatum est.

Fides nequaquam vi extorquetur, sed ra-  
tione atque exemplis suadetur. A quibus  
autem exigitur violēter, perseverare in eis  
non potest: exēplo, vt quidam ait, nouellæ  
arboris, cuius si quis cacumen violēter im-  
presserit, denuò dū laxatur, in id quod fue-  
rat, confessim reuertitur.

Sicut homo libero arbitrio conditus, sua  
sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis  
conuersione credendo, recurrit ad Deum:  
vt & libertas agnoscatur arbitrij per pro-  
priam voluntatem, & beneficium gratiæ  
per acceptam fidei veritatem.

In corde respicit Deus fidem, vbi se non  
possunt homines excusare: qui ore simulat  
veritatis professionem, & corde retentant  
cororis impietatem.

Sicut nihil proficit fides, quæ oreretur  
& corde non creditur: ita nihil profu-  
tura fides, quæ corde tenetur, si ore nō pro-  
feratur. De tali enim fide propheta ita quos  
dam obiurgat dicens: Periit fides, ablata est  
de ore eorum. Fides enim quæ corde credi-  
tur, <sup>a</sup> confessione oris ad salutem profer-  
tur.

Vacuum esse sine operibus fidem: & fru-  
stra sibi de sola fide blanditur, qui bonis  
operibus non ornatur.

<sup>b</sup> Qui crucem portat, debet & mundo  
mori. Nam ferre crucem & mori, mortifi-

A care se ipsum est: ferre & non mori, simula-  
tio hypocritarum est.

<sup>c</sup> Qui per fidem, cognitionem Dei ha-  
bent, & operibus obscurantur, exemplum  
Balaam sequuntur; qui cadens opere, aper-  
tos oculos habuit per contemplationis fi-  
dem.

Carnales fidem non pro virtute animi,  
sed pro commodo querere temporali. Vnde  
& Dominus dicit: <sup>d</sup> Quæritis me, non quia  
vidistis signa, sed quia manducaſtis de pa-  
nibus.

Christianus malus, dum secundū Euani-  
gelij doctrinā non viuit, etiam ipsam fidem,  
quam verbo colit; oborta tentatione, facile  
perdit.

Multi fide tantū Christiani sunt, ope-  
re vero à Christiana doctrina dissentiant.  
Multi quoque fidem Christi ex corde non  
amant, sed humano terrore cādem per hy-  
pocrasim tenere se simulant. Et qui esse nō  
possunt aperte mali, per terrorem fīctē boni  
hosscuntur.

Amatores mundi pugnant aliquando  
pro fide, & alijs quidem proficiunt: ipsi vero  
amore terreno implicati, cælestia non re-  
quirunt, sed verbo tantū fidem defen-  
dunt.

Quidam profide etiam hæreticos inſ-  
quuntur, sed per arrogantium eos, qui intra  
Ecclesiam sunt, contemnunt. Aduersarios  
quidem fidei confutant pro infidelitate, sed  
fideles premunt fasce superbiæ.

<sup>a</sup> In omnibus editis erat, confessionis oris, male: sed  
in omnibus m. ff. confessione oris: quam lectionem probo,  
sic est apud Paul. ad Rom. 10. Corde creditur ad iusti-  
tiam, ore autem confessio fit.

<sup>b</sup> Greg. lib. 8. Moral. c. 26.

<sup>c</sup> Greg. lib. 25. Moral. c. 10. ad verbum.

<sup>d</sup> Iohann. 6. est etiā apud Greg. lib. 23. Moral. c. 17.

<sup>e</sup> Greg. lib. 21. c. 16. & lib. 27. c. 6. Moral.

## De Charitate. CAP. III.

<sup>f</sup> Q Vamuis nonnulli fide, atque operibus  
Sanctis videantur esse participes:  
tamen, quia priuantur charitate fraternali  
dilectionis, nullum habent incrementum  
virtutis. Nam sicut ait Apostolus: <sup>b</sup> Si tradi-  
dero corpus meum, vt ardeam, charitatem  
non habuero, nihil mihi prodest.

Sine amore charitatis, q̄amuis quisque  
rectè credat, ad beatitudinē peruenire non  
potest: quia tanta est charitatis virtus, vt  
etiam

etiam prophetia, & martyrium, sine illa A nihil esse credantur.

<sup>c</sup> Nullum præmium charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Vnde & vinculum perfectio-  
nis charitas, ab Apostolo dicitur; eo quod vniuersæ virtutes eius vinculo religentur.

<sup>d</sup> Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: valida est, ut mors, dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem à mundano & carnali amore.

Qui Dei præcepta contemnit, Deū non B diligit. Neque enim Regē diligimus, si odio leges eius habemus.

Tenenda est cum sanctis viris vñitas cha-  
ritatis: & quantò se quisque subtrahit mū-  
do, tanto opus est, vt se associet bonorum  
consortio.

Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionē Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

Bonorum discretionis est, nō odire per-  
sonas, sed culpas: & rectè dicta pro falsis non  
spernere, sed probare.

<sup>e</sup> Qui imperfecti sunt in Dei amore, sæpe  
vitia superare disponunt; sed pondere vitio-  
rum grauati, rursus ad ea vitia, quæ optant  
relinquere, reuoluuntur.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. 18. Moral. c. 14. adfertq. id testimonium  
Pauli ad Corinth. 13.

<sup>b</sup> Sic omnes co. m. ff. & Cyprianus de unitate Eccles. & Cas-  
tianus collat. 1. de Monach. defin. c. 6. Locus est apud Paul.  
1. ad Corinth. c. 13. Gracē iuxta καυδήσασι.

<sup>c</sup> Ex Greg. lib. 28. Moral. c. 9.

<sup>d</sup> Ex Greg. lib. 10. Mor. c. 12. adfertq. illud Caiet. 8. vallida.

<sup>e</sup> Greg. lib. 11. Moral. c. 5.

### De Spe. C A P. IIII.

**Q**ui male agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requiriunt: quam rectè quærerent, si ab actione praua cessarent.

<sup>f</sup> Metuendum valde est, ut neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseueranter peccemus: neque quia iustè peccata distingit, veniā despiciamus: sed utroq. pe-

riculo euitato, & à malo declinemus, & de-  
pietate Dei veniā speremus. Omnis quippe  
iustus spe & formidine nitet: quia nunc illū  
ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinē  
terror gehennæ addicit.

<sup>g</sup> Greg. lib. 20. Moral. c. 7. & ex lib. 33. c. 11.

### De Gratia. C A P. V.

**I**nterdum peccati bus nobis sua Deus do-  
na non retrahit, vt ad spem diuinæ propi-  
tiationis mens humana consurgat. Nam nō  
potest conuersum spernere, quem peccan-  
tem suis beneficijs prouocat ad se redire.

<sup>h</sup> Confessionem hominis non esse hu-  
manæ virtutis. Nam si confessionem boni  
operis non in nobis Deus operatur, cur per  
prophetā dicitur: Confessio & magnificen-  
tia opus eius: Ab illo enim nobis omnia bo-  
na, gratia præueniente, donantur. Nā nihil  
boni operis dedimus, per quod confessionē  
fidei accipere mereamur.

Profectus hominis, donum Dei est. Nec  
à se potest quisquam, sed à Domino corrigi.  
Non enim quicquam boni habet propriū  
homo, cuius via non est eius, testante Pro-  
pheta: Scio Domine, quia non est hominis  
via eius; nec viri est, vt ambulet & dirigat  
C gressus suos.

Sciant liberi arbitrij defensores, nihil  
posse in bonum sua præualere virtute, nisi  
diuinæ gratiæ sustententur iuuamine. Vn-  
de & per Prophetam Dominus dicit: <sup>i</sup> Per-  
ditio ex te tua Israël, tantum in me auxiliū  
tuum. Quasi diceret: vt pereas tu merito,  
vt salueris meo auxilio.

<sup>j</sup> Hominis meritum, superna gratia non,  
vt veniat, inuenit, sed postquam venerit, fa-  
cit: atq. ad indignam mentem veniēs, facit  
in ea meritum, quod remuneret, qui solūm  
inuenerat, quod puniret. Quid enim ex te

D ille latro meruit, qui de fauibus Diaboli  
crucem ascendit, de cruce paradisum adiit?  
Reus quidem ille, & fraterno sanguine ve-  
nit cruentus, sed diuina gratia in cruce est  
mutatus; Sciendum, quod & nostra sit insti-  
tuta in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo  
quod eam mereamur. Haec enim & dantis  
Dei, & accipientis est hominis: Sicut & pa-  
nem nostrum dicimus, quem tamen à Deo  
accipere postulamus.

<sup>k</sup> Spiritualis gratia non omnibus distri-  
buitur, sed tantum modò electis donatur.  
Non enim omnium est fides, quā quidē & si  
pluri-

plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non A consequuntur.

<sup>a</sup> In divisione donorum diversi percipiunt diuersa Dei munera: non tamen conceduntur vni omnia, ut sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. <sup>f</sup> Nam quod in Ezechiele animalium alae altera ad alteram percutiuntur, virtutes designantur sanctorum mutuo sese affectu prouocatum, atque alterno exemplo inuicem sese crudientum.

Munera gratiarum alij ista; alij vero donantur illa. Nec datur ita habere vni, vt non egeat alterius.

Posse fieri non est dubium, vt hi, quos B quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina praeuenti gratia, quosdam compendio sanctitatis praeueniant: & dum sint conuersione postremi, subito efficiuntur virtutis culmine primi.

Dum quisq. aliquod donum accipit, non appetat amplius, quam quod meruit: ne dum alterius membra officium arripere tentat, id quod meruit, perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contenus officio subripit alienum.

Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem vntuntur. Bonis male vntuntur, quia ea, quae a Deo illis donata sunt, in malos usus assumunt, sicut ingenium, sicut & cetera Dei dona.

Multis Dei donis gaudemus, quae nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quod sapientes sumus, quod potentes existimus, non alterius, sed potius proprio munere sumus. Utamur ergo optimè diuinis beneficiis, quatenus & Deum non pœnitentia dedisse, & nobis accepisse sit vtile.

Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit. <sup>g</sup> Sicut & obdurare dicitur Deus hominem, non eius faciendo duritiam, sed non auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Non aliter & obcæcare dicitur quosdam Deus, non ut in eis eandem ipse cæcitatem faciat: sed quod pro eorum inutilibus meritis cæcitatem eorum ab eis ipse non auferat.

Plerisq. Dei dona dantur, perseuerantia vero doni non datur. Et inde est, quod quidam principia habent conuersionis bonas, fine vero malo clauduntur. Electi vero accipiunt & conuersionis donum, & perseuerantia

tiam doni. Ea ergo causa est, quod quidam & bene incepunt, & bene finiunt.

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. 18. Moral. c. 23.

<sup>b</sup> Osee 13. vulgata editio sic habet, Perditio tua Israël: tantummodo in me auxilium tuum. in Septuaginta est, corruptioni tua Israël quis auxiliabitur? quem sensum D. Hieron. in Oseeam interpretatur.

<sup>c</sup> Ex D. Gregor. li. Moral. 18. c. 23. ferè ad verbum, illud autem de latrone adnotandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.

<sup>d</sup> Loquitur de Gratia perseuerantia, nam de iustificante, Concil. Trid. sess. 6. c. 17.

<sup>e</sup> Greg. lib. 24. Moral. c. 6. & homil. 10. in Ezech.

<sup>f</sup> Ezech. 1. Ita interpretatur Greg. homil. 3. in Ezech. <sup>g</sup> Exod. 4. ad Mosen dicitur de Pharaone: Ego obdubabo cor eius. Greg. Moral. 11. cap. 5. Obdurare (inquit) quippe per iustitiam dicitur Deus, quod cor reprobum per gratiam non emollit, & homil. 11. in Ezech. exponens illud, Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccatis Dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obdurance non liberat.

### De Prædestinatione. CAP. VI.

C Emina <sup>a</sup> est prædestination, siue electorum ad requiem, siue reproborum ad mortem. Vtraq. diuino agitur iudicio, ut semper electos superna & interiora sequi faciat: semperq. reprobos, ut infimis & exterioribus delecentur, deserendo, permittat.

Sicut ignorat homo terminum lucis & tenebrarum, vel utriusq. rei quis finis sit: ita pleniū nescit, quis ante suum finem, luce iustitiae præueniatur, vel quis peccatorum tenebris usq. in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, cōuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patet, homini vero latent.

Quamvis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quem sint finem prædestinatis, sed omnia reseruari futuro examini.

Mira dispositio est supernæ distributionis, per quam hic iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur: malus ad bonum aliquando conuertitur, bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & non permittitur interire. <sup>b</sup> Datur ei, qui vult, esse bonus: alius nec vult, nec datur ei, ut sit bonus. Iste nascitur in errore & moritur: ille in bono, quo coepit, usque in finem perdurat. Tamdiu iste stat, quo usq. cadat: ille diu male vivido, in fine saluatur, resuscitatusque conuertitur.

Vult prodeesse in bono iustus, nec præualet: vult nocere malus & valet. Iste vult Deo vacare, & seculo impeditur: ille negotiis implicari cupit, nec perficit.

Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impiis, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valer homo diuinam perscrutari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. 33. Moral. cap. 20. a. 3. <sup>b</sup> Tota sententia desumitur ex D. Greg. lib. 29. Mor. c. 18.

### De Conuersis. CAP. VII.

**N**ON <sup>b</sup> inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus, sicut scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, hic saluus erit:

Tunc enim placet Deo nostra conuersio: quando bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: Vnde his qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummaverunt.

Indulgentia peccatorum sciendū, ubi, quādo, vel qualibus datur. Ubi quippe nisi intra Ecclesiam Catholicā? Quando, nisi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, qui per humilitatem ad parvorum transfeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum celorum.

Nemo perpendere potest, quanti sit pondus in iustitia, vel quātū fulgoris radio iustitiae clareat, nisi qui prius toto mentis nisu conuertatur ad Deum, quatenus ipso lumine, quo illustratur, & suam fœditatem agnoscat, & lumen, quod cæco corde non intuebatur, intelligat.

Tunc autem inattingibilem intelligi posse diuinam iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus tentauerit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

Judicium quod in hominis potestate consistit, conuersio est gratia, per quam nos metipos iudicamus, quando flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidius inhæremus.

Tripartitus describitur esse unius cuiusque conuersi prefectus: id est, primus, corrigen- di à malo: secundus, faciédi bonum: tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos deprimate, mali est emendatio. Quod verò

A adiecit: Frange esurienti panem tuum; operis boni est actio. In eo vero quod subiungit: Tunc erumpet matutinum lumen tuum, operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum. Nec poterit quisquam ad contemplationem Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

Multis modis terret Deus homines, ut vel serō conuertantur, atque exinde magis erubescant, quod tamdiu expectati sunt, ut redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nunc reuelationibus quosdam conuicti: ut qui voluntate conuerti despiciunt, commodi terroribus corriganter.

B Plerique ex sola mentis deuotione conuertuntur ad Deum: nonnulli vero coacti plagiis conuertuntur, qui ex deuotione non conuertebantur, <sup>c</sup> iuxta capitulū Psalmi dicentis: In fræno & camo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

C Plerique autem dum deuotione non conuertuntur, plagiis stimulis feriuntur: qui tamē nec sub verbere sentiuntur, ut aliquatenus corrigantur, sicut Ægyptus, qui & pœnas luit, & emere dari nequivit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerunt: attristasti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

<sup>d</sup> Nonnulli viri seculares elatione mentis tumentes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum: & qui antea celitudine mundi tumentur, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

<sup>e</sup> Quidam sunt, qui iam secretè conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud estimationem humana quales fuerunt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc humano iudicio stare cernuntur; iam tamen in Dei oculis ceciderunt.

Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: atque item multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salomone dicente: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cū adhuc viuerent in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergo se putet electū, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

<sup>f</sup> Conuersi in universum vocatur orantes, qui in monastice vita Deo militat, ut est apud Pachomium in regula apud C. Cassili. 4. de institutis remuniantiis c. 1 Renuaciantes vocatur conuersi: nūc in monasticis ordinibus laici appellantur conuicti.

<sup>a</sup> Ex veteribus impressis. Non inchoantibus præmiū promittitur sed perseverantibus datur. m. f. omnes.

<sup>b</sup> Eccl. 2. Greg. lib. 6. expedit in pri. regulam. c. 1; inter-

peccatorum, sustinentiam, inquit, perdit qui bona,

quæ inchoant, non consumant.

<sup>c</sup> Id probat Greg. lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. 11.

<sup>d</sup> Lecas est Psal. 31. rbi ita legitur: In camo & freno

marilliæ eorum constringe. Sic Septuag legunt & Euseb.

<sup>e</sup> & Theod. per camum & frenum disciplinæ intelligentes.

Camus Grecis est genus vinculi, unius. Sunt qui vertat: lu-

pazzo & freno: verū in P. salt. Ista est, in freno & camo.

<sup>f</sup> Greg. lib. 2. Moral. c. 9 & lib. 18. c. 12.

<sup>g</sup> Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 7 & 10.

<sup>h</sup> Ita Gotth. Telet. quasi iustorū animæ. Salm. Gotth.

### De primordijs conuersorum.

#### C A P. VIII.

**T**rimodū genus est cōuersionis ad Deū, inchoationis cū dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cū requie. Sed tamen plerunque alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

Omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lacrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, & tūc<sup>b</sup> munda mentis acie, id quod querimus contempleri: ut dum antea flendo, peccati à nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis liberè superna inspiciantur.

<sup>a</sup> Ante necesse est timore cōuerteri ad Deū, C ut metu futuraruū pœnarū carnales illecebre deuinçātur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ trāsire. Perfecta enim charitas foras mittit timorē: qui autē timet, pœnā habet, & nō est perfectus. Vnde & Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicet iam non peccati pœna seruos comprimit, sed amor iustitiae liberos reddit.

Necesse est omni conuerso, ut post timorem cōsurgere ad charitatem Dei debeat, quasi filius, nec semper sub timore iaceat, quasi seruus. Tunc enim amore nostræ conuersionis ostendimus, si denuò ut patrē diligimus, quem prius seruili mente verè ut Dominum formidabamus.

<sup>d</sup> Primordia conuersorum blandis refo- uenda sunt modis, ne si ab asperitate incipiant, exteriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius, quam corrigere nouit.

Conuersus quisque antea ab opere cot- tigendus est, postea vero à cogitatione; ut prius refrænet prauum actum, deinde ap-

A petitum delictum: ut quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

Omnis noua conuersio, adhuc pristinæ vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominū oculos debet, donec cōuersatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cōcepit, caueat de acceptis extrolli virtutibus: ne grauius per vanā gloriam corruat, quam prius per lapsum vitiorum iacebat.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7.

<sup>b</sup> Ita Salm. Gotth. Mundata. Telet.

<sup>c</sup> Gregor lib. Moral. 9. c. 12.

<sup>d</sup> Greg. lib. 24. Moral c. 7.

### De conflictu conuersorum.

#### C A P. IX.

**Q** Visque conuersus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutū subire contendat: si fortè adhuc aliqua aduersa de carnis molestijs tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum nouit aduersitates reprimere vitiorum successione virtutum.

<sup>a</sup> Tunc magis grauari se quisq. impulsu vi- torum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit: sicut populus Israël gratiori one- re ab Ægyptijs premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur.

Vitia enim ante conuersionē quasi pacem in homine habent, quando autem expelluntur, acriori virtute consurgunt. Fūt autem inimica conuerso, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atq. item in fuit blanda conuerso, quæ peccatori aduersa extiterunt.

<sup>b</sup> Multos habet conflictus Dei seruus ex recordatione operum præteriorum: mul- tiq. post conuersione in etiam no[n]tētes motum libidinis sustinent, quod tamen ad dā- nationem non tolerant, sed ad probatio- nem: scilicet ut semper habeant pro excu- tienda inertia hostem cui resistat, dummo- dū non consentiant. Vnde & nouerint ser- ui Dei, se etiam à peccatis iam esse munda- tos: sed tamē cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsati.

<sup>c</sup> Ante conuersionē præcedit turba pec- catorum post conuersionem sequitur tutba tentationum. Illa se obiciunt, ne ad Deum conuertamur: ista se ingerunt, ne liberis cordis oculis Deum cernamus: utriusque

tumultus insolentiam nobis gignit, intentionemq. nostram s̄epe fraude multimoda intercludit.

Vtile est Dei seruo, post conuersione tentari, quatenus à corpore negligentiz, sollicitantibus vitijs, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

<sup>a</sup> Gregor. lib. Moral. 2.4.c.7.

<sup>b</sup> Tota h̄s sententia desumpta est ex Gregor. Homil. 2. in Ewang. Luc. 18. de caco illuminato, exponente illud mysticè: Et qui præbant increpabant eum ut taceret.

### De remissa conuersione.

C A P. X.

MUltos remissa conuersio in pristinos errores reducit, ac viuendi tempore resolut: horum ergo exempla quisque conuersus evita, ne dum timorem Dei à corpore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

Tepidus in conuersione otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspicit: quòd si à corpore mentis euigilauerit, ea, quæ leuia existimabat, confessim quasi horrenda atq. atrocias pertimescit.

<sup>a</sup> Fraus & desidia in omni bono opere formidāda est. Fraudem facimus Deo, quotiens de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quoties per torporem, lāguidè ea, quæ Dei sunt, operamur.

Omnis ars seculi huius strenuos amatores habet, & ad exequendum próptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuinitatis plerōq. habet sectatores lāguidos, tepidos, pigritiz inertia congelatos: sed hoc proinde, quòd labor eorum non pro præsenti, sed profutura remuneratione differunt. Ideoq. dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Vnde & magna illorum gloria præparatur, qui bona conuersonis vitæ principia augmento solidiore consumant: atq. eò ad promerendā retributionem clariores præparantur, quòd firmius duri itineris labores & inchoant, & consumant.

Quidam primo conuersonis calore ad virtutes sese accingunt, accedēte verò progressu, dum immoderatè terrenis rebus incubunt: puluere <sup>b</sup> infimi appetitus obscurantur; vnde & Dominus de bonis seminibus

A dicit: quod autem cecidit in spinis, his sunt qui audiūt verbum Dei, & solicitudine sculi, vel fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouehi. Nam si implicetur, confessim, quasi plantata atbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur patiter & arescant.

<sup>c</sup> Valet interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim, dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter auelli, vbi quisque illecebris deseruivit: nam locus vbi prauè quisque vixit, hoc in aspectu mentis opponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gesit.

<sup>a</sup> De desidia & fraude fusè differit Greg. li. Mor. 9. c. 17. ex quo loco tota hac sententia deducitur.

<sup>b</sup> Ita Goth. Tolet. infirmi Salmant.

<sup>c</sup> Est apud Gratianum dist. 8. i. in editis & in Decreto Gregoriano, est pro animæ salute. In Gothicis omnibus m. s. est pro animi salute.

### De exemplis Sanctorum.

C A P. XI.

A D conuersione seu correctione mortaliū, multū prosunt exempla bonorum.

<sup>c</sup> Mores enim inchoant, non queunt perficere ad bene viuendum, nisi perfectorum informentur exemplis patrum.

Reprobi autē non attendūt documenta bonorū, quæ imitetur ad melius: sed propounderunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum morū peruersitatem vtantur in peius.

<sup>b</sup> Ob hanc utilitatē scribūtur sanctorū rūnæ, & reparations, vt spem faciant salutis humanæ: ne quisquam post lapsum, pœnitēdo desperet veniam, dum conspicit sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinæ.

D Sciant flagitio dediti, ad quam utilitatem eorum exempla proponantur sanctorū: scilicet, vt aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione durius de inobedientia puniantur.

<sup>c</sup> Propterea virtutes sanctorum ad exēplum nostrum Deus proposuit, vt quanto de imitatione eorum conferri possint nobis iustitiaz præmia, tanto de perseverantia mali sint grauiora tormenta.

Si enim ad boni incitamentū diuina, quibus admonemur præcepta, deficiunt, pro lege nobis sanctorum exēpla sufficerent. Ac contrà, dum & nos Deus præceptis suis

## SENENTIARVM. LIB. II.

admoneat, & virtæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est iam de reatu excusat: quia & lex Dei aures nostras quotidie pulsat, & factorum documenta bonorum, cordis nostri intima provocant.

Et si prauorū s̄epe securi sumus exempla, cur nō imitemur sanctorū digna & Deo placita facta: & si aptifuiimus imitari iniquos in malū, cur pigri sum⁹ incitari iustos in bonū.

Orandus est Deus, vt virtutes, quas sanctis preparauit ad coronam, nobis ad profectum sint posite, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè si ea potius auersati, quām imitati fuerimus, ad damnationem nostrā erunt, d qui ea legendi implere negleximus.

Multi vitam sanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis sumunt: tanquam si imago quælibet intendatur, & de eius similitudine species picta formetur: sicq. fit ad imaginem similis ille, qui ad similitudinem viuit imaginis.

Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi in speculo, perspicit, vt adjiciat, quod defesse virtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat: sed dum alterum intendit, id quod minus est lumen adjicit.

Perfectorum est iam virorum nō quemlibet sanctorum imitando, sed ipsam veritatem intuendo, ad cuius imaginē facti sunt, iustitiam operari. Hoc indicat quod scribitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia ipsam intelligendo imitatur diuinitatem, ad cuius fadus est similitudinem. Iste ergo tantus est, vt non egeat homine demonstratore iustitiae, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

Exempla sanctorum quibus ædificatur homo, varias (faciunt) cōflectari virtutes: humilitatis ex Christo, deuotionis ex Petro, charitatis ex Iohanne, obediētiae ex Abraham, patientiae ex Isaac, tolerantiae ex Jacob, castimoniæ ex Joseph, mansuetudinis de Moysè, cōstātiæ de Iosue, benignitatis de Samuele, misericordiæ de David, abstinentiae de Daniele: sic & cætera facta priorum, quolabore, quo moderamine, quāue intentione vel compunctione gerantur, vir sanctus imitando considerat.

A <sup>a</sup> Gotthus c. & multi alij ex m. ss. sic habent. Nam cætera perfectorum exempla mores inchoantium non queunt perficere ad bene vivendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, &c. vnu c. legit: Nam certa, illud vero nisi perfectoru informetur exemplis patrum, in nullo c. m. s. est. Verū retinui lectionem excusi c. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus, in quo lib. 25. Moral. cap. 7 sic est. Nam quasi quædam formeta igni dare est, in exercitatione charitatis, velexempla patrum, vel pracepta Dominica ministrare.

<sup>b</sup> Greg. homil. 25. in Euangel. in fine.

<sup>c</sup> Greg. lib. 9. Moral. c. 35.

<sup>d</sup> Alludit ad illud Greg. lib. 24. Moral. c. 6. Viua lectio est, vita bonorum.

<sup>e</sup> Gregor. lib. 27. Moral. c. 5.

### De Compunctione Cordis.

#### CAP. XII.

B Compunctione cordis, est humilitas mētis cum lacrymis, exoriens de recordatione peccati, & timore iudicij.

Illa est cōuersis perfectior cōpunctionis affectio, quæ oēs à se carnaliū desideriorū affectus repellit: & intentionem suam toto mētis studio in Dei contemplatione defigit.

<sup>b</sup> Geminam esse compunctionē, qua propter Deum anima cuiusq. electi afficitur: id est, vel dum operū suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ virtutē suspirat.

<sup>c</sup> Quattuor esse qualitates affectionū, quibus mēs iusti tædio salubri cōpungitur: hoc est, memoria præteriorū facinorū, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in huius virtute longinquitate, desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocvus valeat peruenire.

Quisque peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tūc Dei sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recolit, interius erubescit, suoq. iudicio pœnitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmus: <sup>d</sup> Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

Gressus Dei sunt in cor hominis interior vis, qua bona desideria surgunt, vt calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendū est tunc esse Deū per gratiam cordi humano præsentē: vnde se tūc magis homo acuere ad compunctionem debet, quando sentit & Deum interius operatē.

Quomodo mēs hominis iusti ex vera cōpunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur degustata lucis magnitudine, illū nosse posse, qui iā aliquid exinde degustauit.

Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores sunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores assignant, ut ex dicta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

<sup>a</sup> Greg. lib. 23. Moral. c. 13. & Homil. 22. in Ezech.

<sup>b</sup> Greg. homil. 22. in Ezech. & alibi.

<sup>c</sup> Greg. lib. Moral. 23. c. 13.

<sup>d</sup> Ex duabus psalmis psal. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere. & psal. 17. Commota est & contremuit terra, & psalm. 76. Illuxerunt coruscationes tuae orbis terrae. Commota est, & contremuit terra. In Psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est: Illuxerunt fulgura tua orbis terre, vident & commota est terra.

<sup>e</sup> Gregor. lib. Moral. 22. c. 10. & lib. 24. cap. 6.

A Quamvis quisq. sit peccator & impius, si ad pœnitentiam conuertatur, consecuti posse veniam creditur.

Nullus de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

In hac vita tantum pœnitentia patet libertas; post mortem vero nullâ correctionis esse licentiam (constat.) Vnde & Dominus dicit: s Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est: veniet autem nox, quando nemo potest operari. Hinc & Propheta: Date, inquit, Domino Deo vestro gloriam, antequam tenebrescat: id est, antequam mors æterna præueniat. In hac vita dum estis, Deum per pœnitentiam glorificate.

Adhuc in hoc seculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur, sed ratione nostrorum operum ponimus.

Per id deteriorantur plerumque iniqui, per quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi non vtuntur ad pœnitentiam, sed ad peccandi usurpant audaciam. A malo autem in deterius vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem prauis operis vertit.

Festinare debet ad Deum pœnitendo unusquisq. dum potest, nisi dum potest, non fuerit, cum tarde voluerit, omnino non possit. Proinde Propheta ait. Querite Dominum, dum inueniri potest, inuocate eum, dum prope est. Et ubi inueniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & prope est omnibus inuocatisbus se? Nam tunc iam longè erit quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modo enim non videtur, & prope est: tunc videbitur, & prope non erit, quia videri poterit, & non poterit inueniri.

Si quando quisq. peccare potest, pœnitet, vitamq. suam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

Qui autem præiuè viuendo, pœnitentiam in mortis agit pericolo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœnitent, sanusq. perpetrata facinora defeat.

Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus bene per Prophetam dicuntur: Curant cōtritionem filiæ populi mei cum

### De confessione peccatorum & pœnitentia. C A P. XIII.

**E**X eo unusquisq. iustus esse incipit, ex quo stui accusator extiterit. Multi autem econtra, semetipso peccatores fatentur, & tamen semetipso à peccato non subtrahunt.

Magna iam iustitiae pars est, scipsum nosse hominem, quod prauus est: ut ex eo diuinæ virtuti subdatur humilius, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

Bene se iudicat iustus in hac vita, ne iudicetur à Deo dñatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiam sua praua facta condemnat.

<sup>e</sup> Amaritudo pœnitentiae facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ cōtempsit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quam culpam agnoscere, nec deflere.

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: siue quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciā perpetrauit. Quod enim oportuit, non gessit, & gessit quod agere non oportuit.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit: condannando scilicet ac deflendo quæ gessit, tanto in deplorando profusius, quanto extitit in peccando procliviùs.

<sup>f</sup> Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis cluerit, tanto amplius lutum fecit.

cum ignominia, dicentes pax pax, & non est pax. Cum ignominia igitur curat i<sup>nt</sup>encionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatem. Vnde & sequitur: Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: id est, confusi sunt non pœnitendo, sed pœnas luendo.

Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atq. aliter qui de malo opere erubescens corripitur. Ille enim, quia reprehensus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse memoratur.

Quamvis per pœnitentiam propitatio peccatorū sit, sine metu tamen homo esse non debet: quia pœnitentiæ satisfactio, diuinio tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratione Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vñquam oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit: negligentia autē sœpè incautum ad vitia transacta reducit:

Dum per pœnitentiam expulsa fuerint ab homine vitia, si forte post hæc, intercedente securitate, quælibet culpa subrepserit, confessim delectationes pristinæ vitiorum mentem audius irrepunt, pulsantesq. hominem in consuetis operibus grauius pertrahunt: ita ut sint nouissima illius peiora prioribus.

<sup>a</sup> Gregor. 22. Mor. cap. 10. & libr. 24. Moral. cap. 6. circa finem.

<sup>b</sup> Gotthus & alijs m. ss. habent seipsum nosse homo, obiter obseruandum est, ad intelligentiam diuinae Scripturae & huius loci, quod vox homo in diuinis litteris multis sumitur modis; aliquando pro natura, aliquando pro culpa aliquando pro fragilitate. Pro natura humana, Genes. 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; Pro culpa, psal. 81. Vos autem sicut homines moriemini, hoc est sicut inobedientes peccatores, & 1. ad Corinh. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis; Pro fragilitate, Ierem. 17. Maledictus homo, quissem suam ponit in homine; ac si aperie dicit in infinitate, & fragili fundamento innititur. Et Isaï. 31. Egyptus homo & non Deus. Homo etiam vocatur, quibunus sapit, vt adnotauit Gregorius libr. 24. Moral. c. 6. & adducit illud. 1. ad Corinthis. cap. 3. Nonne homines estis; vocatur & qui carnis illecebris & concupiscentie ardore vincitur, Ezech. 24. Vos autem greci pascuæ meæ homines estis, et Isaï. 2. Incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuuntur. Iohel. 1. Compateruerunt iumenta in stercore suo. Et illud Ierem. Vnde quisq. ad vxorem proximi sui hinniebat. & Ezech. 23. Vt carnes asinorum carnes eoru, & fluxus equorum fluxus eorum, vi Dauidicum illud exprimat-

<sup>A</sup> tur psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.

<sup>c</sup> In omnibus excusis erat quod parvus est verum consentientibus omnibus c. m. ss. posui quod prauus est.

<sup>d</sup> Ex illo Pauli. Quod si nolmetipos dijudicamus, non vtiq. iudicaremur, dum iudicaremur auctem à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur

<sup>e</sup> Ex Greg. lib. 8. Moral. c. 11.

<sup>f</sup> Est apud Magist. sent. libr. 4. d. 14. & Smaragd. cap. 4. in Reg. S. Benedicti. Et in Decreto Gregoriano dist. 3. cap. 9. sic habetur. Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat: nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum: quia quanto magis lauerit, tanto magis luctum facit. Huius canonis lectio nem à viris doctis, magno studio, & accurata diligentia perspectam, in summo loco habeo: Tamen ponam aliorum codicium lectiones, vt doctus lector intelligat, me quoq. in emanatione huius libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cc. verende antiquitatis, alter ex bibliotheca sancta & augusta Ecclesia Toletana, scriptus a dcccc LIII. alter ex insigni Collegio Ovetensi qdud Salmanticanus antiquior, vterq. litteris Longobardis in pergamino scriptus, qui sic habent. Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat (Alius, admittat) nā qui plágit peccatum & iterum committit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius latum facit.

<sup>g</sup> Pauli d' aliter est in editione vulgata Iohan. 9.

<sup>h</sup> Locus est Ierem. 12. quem Hieronymus de captivitate Babylonica, aut de extremo iudicio interpretatur.

<sup>i</sup> Locus est Ierem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.

### De desperatione peccantium.

#### CAP. XIII.

**N**on per locorum spatia, sed per affectū bonū vel malū itur, recediturue à Deo. Neq. enim gressu pedum, sed gressu morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

Perpetrare flagitium aliquod, mors antīmæ est: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare, ad mortem pertinet: desperare vero in infernum descēdere. Vnde & scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

Sæpè Diabolus eos, quos conuerti ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum perculsus ad desperationem deducit: vt, subtracta spe venia, trahat in diffidemtiam, quos non potuit retinere perseueranter in culpa. Sed pœnitens præuidere debet

callidas contra se hostis infidias: sicque Dei iustitiam meruat, ut tamen, quamvis in magnis sceleribus, de misericordia eius confidat.

Amplius lætatur Deus de anima desperata, & aliquādo conuersa: quām de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicut de prodigo filio, qui mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnum fit gaudium patris.

Non aliter coram Deo & Angelis copiosus est gaudium de eo, qui à periculo liberatur, quām de eo, qui nunquam nouit peccati periculum. Quantò enim cōtristat res perdita, tantò magis si fuert iuuenta læticat: Sicut in Euangeliō, pastor ille exultat, qui perditam ouem inuētam humeris suis gaudens reportat.

Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pœnitentiā cōuertatur. Vnumquemq. enim Deus de suo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & Legis testimonio edocetur: quod homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro asini primogenito ouem iussit offerri, hoc est immunditiam vitæ prioris mutandam <sup>a</sup> in innocentiam boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiam.

Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per pœnitentiam, & quæcumque mala gesserant quotidianis flribus purgant, atq. in bonis factis mala gesta commutant; quibus iuste totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

In vita hominis, finis quæredus est: quoniam Deus non respicit quales antea viximus, sed quales circa finem vitæ existimus.

<sup>a</sup> In excusis erat, per innocentiam boni finis, pro quo posui in innocentiam, consentientibus omnibus in ff. & D. Grego. lib. 27. Moral. c. 11. Ex quo loco desumitur haec sententia: alini ergo (inquit) primogenita oue mutare, est immunda vitæ priuicia in innocentia simplicitatem conuertere.

### De his, qui à Deo deseruntur.

#### CAP. XV.

DEO deserente, <sup>a</sup> nullum pœnitere: Deo respiciente, sua mala vnumquemq. videre & plangere, & vnde ceciderit cogitare. Nam nonnulli ita despiciuntur à

A Deo, vt deplorare mala sua non possint etiam si velint.

<sup>b</sup> Confilium immundorum spirituum, hoc est: vt, quia ipsis negatum est, post prævaricationem regredi ad iustitiam, obserare adiutum pœnitentiae hominibus cupiat, ne vel ipsi reuertantur ad Deum; eosque socios cumque fraudibus insistentes: vt aut defranciantur à Deo, aut flagelli immanitate defarentur.

Ingemiscendum est iugiter, & postposita securitate lugendum: ne Dei secreto & iusto iudicio deseratur homo, & perdendus in potestate dæmonum relinquaretur. Nam reuera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

<sup>c</sup> Dominici contemptores præcepti, statim vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebrae, qui intelliguntur dæmones. Vnde & in psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Quidam reproborum in potestate dæmonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo rediguntur. Isaia testante: Ipse misit eis fortis, & manus eius diuisit eis eam in mensura, usque in æternum possidebunt eam.

Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reduci denuo conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

<sup>d</sup> Nonnunquam enim reuertens Deus hominem, quem deseruerat, rursus affigēs visitat: & perlamenta lacrymarū, ac pœnitentiae afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi lænam capies me, reuertisq. mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem pecantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

Malis actibus contra nos amplius castigem iracundiam nequaquam provocare debemus: quin potius, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, severitatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille, qui nos malos tolerat, nō dubium est, quod cōuersis clementer ignoscat. Nam quod feratur

vatur nobis tempus pœnitentiaæ, vt non simul morte obruamur præcipiti, sed detur loca satisfactionis, hoc totum de Dei pro cedit clemétiæ, vt nos non damnet crudeli ter, sed expectet ad pœnitentiam patiēter.

<sup>a</sup> Gregor. lib. 11. Moral. cap. 5.

<sup>b</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 9. c. 25. Contra bonos (inquit) confilium maligni spiritus in eunt.

<sup>c</sup> Greg. lib. 25. Moral. c. 9.

<sup>d</sup> Gregor. lib. 9. Moral. c. 34.

### De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur. CAP. XVI.

**I**risor<sup>a</sup> est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitit: nec videtur Deum pœsse re subditus, sed subfannate superbus.

Canis reuersus ad vomitum, est pœnitēs ad peccatum. Multi enim lacrymas inde sinenter fundunt, & peccare nō desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectum pœnitentiaæ non habere (constat) quia inconstantia mentis, nūc recordatione peccati lacrymas fundunt, nūc verò reuiuiscente vſu, ea quæ fleuerant, iterando committunt.

Qui & præterita vult plangere, & actionibus secularibus incubare, iste mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deflere possit.

**I**saia peccatoribus dicit: Lauamini, mudi estote. Lauatur itaq. & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lauatur itaq. & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lacrymas, ea quæ fleuerat, repetit. Sic deniq. & alibi animam pœnitentem, atq. iterum delinquētem sermo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta es nimis, iteras vias tuas. Quisquis ergo culpas præteritas plorat, hunc necesse est modum teneat: vt sic admissa defleat, ne iterum flenda committat. Vx mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta neglego, & adhuc pœnitenda committo.

<sup>a</sup> Ex Aug. homil. 41. habetur apud Gratianum de pœnit. dist. 3. c. 11. Et apud Mag. in 4. dist. 14. tamen in vitroq. C. per antiquo Gottlico, est, effectum pœnitentiaæ non habere, & flenda iterum non admittere.

<sup>b</sup> Gregor. lib. Pastor. cura par. 3. admonit. 31. Eftq. locus quod Isai. c. 11.

### De Peccato. CAP. XVII.

**D**Yobus<sup>a</sup> modis peccatum cōmittitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris:

dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

**Q**uartuor modis committitur peccatum in corde, quattuor perpetratur & ope re. Corde: suggestione dæmonum, delictatione carnis, confessione mentis, defensio ne elationis. Operæ: nunc latenter, nūc pallam, nunc consuetudine, nunc desperatio ne. Iстis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

**T**ribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diuerso. Ignorātiæ namq. modo peccauit Heua in Paradiso, sicut Apo stolus ait: Vir nō est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit. Ergo Heua peccauit ignorantia, Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensq. peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat, evidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit; vnde & post peccatum amarissimè fleuit.

**G**rauius est infirmitate, quam ignorantia quemquā delinquere: grauiusq. industria, quam infirmitate peccare. Industria namq. peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequiū autem & de industria peccant, qui non solūm non bene viuunt: sed adhuc & bene viuentes si possunt, à veritate diuertunt.

Sunt enim qui ignorantia peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantia excusatione scire nolunt, vt minus culpabiles habeantur: qui tamē seipso non muniunt sed magis decipiunt.

**N**escire simpliciter, ad ignorantiam pertinet: noluisse verōscire, ad contumaciam superbiam. Voluntatem quippe propri domini velle nescire, quid aliud est, quam velle dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur se de ignorantia excusat: quia Deus non solūm eos iudicat, qui à cognitione sua se auertunt: sed etiam illos qui nescierunt: testante codem Domino per Prophetam: disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et Psalmus: Effunde inquit iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

<sup>a</sup> Apud Magist. sentent. lib. 2. distin. 42.

<sup>b</sup> Greg. lib. 4. Moral. c. 25.

<sup>c</sup> Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 11. est apud Magist. sent. 2. A dicitur. 22. 1. ad Timon. 2. immunes esse non possunt ita dicitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: Et iterum: Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus cum & verbam eius non est in nobis. Impossibile namque est, quenlibet sanctorum, non in istis minutis, que per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittitur, incurrire: que licet ab illo peccato, quod ad mortem datur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione non carent.

<sup>d</sup> Gregor. ibidem.   
 De leuioribus peccatis.  
 C A P. XVIII.

M Vlti<sup>a</sup> vitam sine crimen habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamvis in hoc seculo magna iustitia quicunque claritate resplendeat, nunquam tamē ad purum peccatorū sordibus caret: Iohanne A postolo attestante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quædam sunt facta peccatis similia: sed si bono animo fiant, nō sunt peccata: vt puta potestas si, non se vlciscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio vlciscatur in reum.

Item sunt peccata levia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamē à perfectis viris, velut magna crimina, evitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti levia quæq. delicta, quasi grauissima, lugent?

Non solum grauia, sed & levia sunt cauenda peccata. Multa enim levia vnu grande efficiunt: sicut solent de paruis & minutis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in vnum coacta exundantem efficit copiam.

Peccata, quæ incipientibus levia sunt, perfectis viris grauia deputantur.

Tāto enim maius cognoscitur esse peccatum; quanto maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cūmulus, iuxta ordinē meritorum: & sāpe quod minoribus ignoratur, maioribus imputatur.

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. Moral. 21. c. 9. Peccatum hic vocat, quod non est capitale scelus, crimen vero quod peccatum ad mortem dicitur. Sic Cibian. explicat collat. 11. cap. 10. Omnis, inquit, qui natus est ex Deo, peccatum nō facit, quia semen ipsius in eo est; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et iterum: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere atque emundare noluerit, pro illo in aliquo loco predictus Apostolus ne orari quidem debere pronuntiat; Qui scit, inquietus, fratrem suum peccate peccatum non ad mortem, petat & debet ei vitam peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis. Ceterum de illis que pronuntiantur

A non esse ad mortem, à quibus etiam hi, qui fideliter Christi deseruerunt, quantilibet semet ipsos circumscriptione cœficiuntur, immunes esse non possunt ita dicitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: Et iterum: Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus cum & verba eius non est in nobis. Impossibile namque est, quenlibet sanctorum, non in istis minutis, que per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittitur, incurrire: que licet ab illo peccato, quod ad mortem datur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione non carent.

<sup>b</sup> Posui ex paruis & minutis guttis: ut est in Gottb. Cœtet. Similitudo est apud Greg. li. 3. Parv. cura admonit. 34. altos quippe gurgites fluminum patuæ, sed innumeræ replēt gutte pluviariū. In Tele. ex paruis & minimis. Intelligitur dispositiū levia disponens ad mortalia.

<sup>c</sup> Inueni. Omne animi vitiū tantō cōspicuū in se Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

### De gravioribus peccatis.

#### C A P. XIX.

E xperimento<sup>a</sup> minorum peccatorum maiora cōmitti peccata, vt durius feriatur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autē diuino in reatum nequiores labuntur, qui distingue minora sua facta contemnunt.

Multi à crimen in crimen corrunt, qui Dei cognitionem habentes, timorem eius neglegunt: & quem nouerūt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cōcantur diuino iudicio punienda committere, & in pœnam cōmissi facinoris facinus deterius addere.

Sāpe peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cū aliud ex ipso quasi sua suboles erit: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluie.

D Pœna peccati peccatum admittitur, quando pro merito cuiusq. peccati, Deo deserente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens vero peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum causa, vt illa, quæ sequuntur, sint præcedentium pœna.

Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniens de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasi cor nostrum, ne timeremus te, neq. enim, dum quicunq. iusti sunt, à Deo impelluntur, vt mali fiant: sed dum mali iam sunt, indurantur, vt deteriores existant: sicut & Apo-

Apostolus dicit:<sup>a</sup> Quoniam charitatē veritatis Dei nō receperūt, vt salui fierēt, immisit illis Deus spiritū erroris. Facit ergo Deus quodam peccare, sed in quibus talia iam peccata praecesserint, vt iusto iudicio eius mereantur in deterius ire. Talia quippe peccata precedentibus alijs peccatis probabantur in penam, quam peccata merentur.

Quædam de ira Dei veniūt peccata, quæ pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es, & nos peccauimus, in ipsis fuimus semper; tanquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratus es, vt deterius peccaremus.

<sup>b</sup> Quid enim sit irā Dei mereri, quid vero prouocare, prudens lector scire debet. Grauior est namque ira quæ prouocatur, quam ea quæ meretur: Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando scimus bonum facere, nec volumus.

Nunc iram Dei, dum viuimus, vitare possumus. Timeamus ergo, ne veniente illo terrore iudicii, sentiri possit, vitarinon possit. Iam tamen, ut dicitur, non possumus.

<sup>a</sup> Greg. lib. 25. Moral. c. 9. Et est apud Magist. sent. in 2. Distinct. 36.

<sup>b</sup> Locutus apud Paul. 1. ad Thess. 2. eo quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, vt credant.

<sup>c</sup> Greg. lib. 26. Moral. c. 28.

### De manifestis occultisq; peccatis.

CAP. XX.

Maioris<sup>a</sup> est culpæ manifestè, quam occultè peccare. Dupliciter enim reus est qui aperiè delinquit: quia & agit & docet. De talibus Isaias dicit: & peccata sua, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec abscondentur.

Multi enim publicè delinquentes, sine vilo pudore sua flagitia prædicant, nec vlla virtutis sceleris verecundia.

Quædam enim iam iustitiae portio est, iniquitatem suam hominē abscondere, & in semetipso de peccatis proprijs erubescere.

Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare<sup>b</sup> clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cū omni malitia, id est, cū ipsis peccatis.

A Ex eo ipso quo quisq; peccatū, quod agit, abscondit, iudicij iam est indicium: quia non erubescitur, nisi de conscientiæ reatu, Ergo ex hoc ipso, quo quisq; de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 25. & alibi in cura Pastor.

<sup>b</sup> De clamore vide Gregorium in expositione secundi psal. penit. in illud, quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. cura, admonit. 10. ibi, clamorem libertatem peccandi vocat.

### De peccati amore. CAP. XXI.

A Liud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectēdo iustitię bonum: nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui vero poena sola supplicij in se vitia reprimit: quamvis non expletat opus peccati, viuit tamen in eo voluntas peccandi: doletq; sibi illicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amādo iustitiam facit, nō is, qui eam solo metu pœnarum inuitus custodit.

Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantum, & non faciunt: plerique vero faciunt tantum & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam odiunt. Grauius autem peccat, qui non solùm peccatum diligit, sed & facit, quam qui nō facit & diligit: grauiusq; interdum, qui diligit, & nō facit, quam qui facit, & odit. Grauissimum est non solùm facere, sed & diligere peccatum.

<sup>a</sup> Nam sunt quidam, qui cōfestim peracto flagitio confunduntur, & sunt qui non solùm non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur. Sicq; ad cōparationem mali fit deterius, dum de vitijs gratulantes, extolluntur in peius. De talibus ait Solomon: qui letantur cum male ferent, & exultant in rebus pessimis.

<sup>b</sup> Gregor. lib. 6. Moral. c. 11.

### De peccandi necessitate.

CAP. XXII.

I Nterdum mali quod sumus, necessitate, potius, non voluntate existimus. Verēda est autem necessitas mali, in voluntatem boni.<sup>a</sup> Plerique non voluntate, sed sola necessitate

cessitate peccant: pertimescentes tempore inopiam. Et dum presentis seculi necessitate refugiunt, à futuris bonis priuatur.

Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaq. coacti inopia existunt iniqui: sed tantum gratis cipiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant, quam appetunt, sed ipsa tantum peccati malitia delestantur.

\* Loquitur Isidorus de necessitate, que non rejicit voluntarium, cum duplex sit peccatum absolutum & ex conditione. Magist. lib. 2. dist. 36.

### De peccandi consuetudine.

#### CAP. XXIII.

**M**Elius \* est peccatum cauere, quā emendare. Facilius enim resistimus hosti, à quo nōdum victi sumus, quām ei, à quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

Omne peccatum, antequam admittatur, amplius pertimescit. Quācumuis autem graue sit, dum in vsu venerit, leue existimat, & sine vilo metu committitur.

Istis somitibus, quasi quibusdā gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque prava delectationem parit, delectatio confessionem, consensio actionē, actio consuetudinem, consuetudo necessitatē. Sicq. his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ita ut ab ea euelli nequaquam valeat, <sup>b</sup> nisi diuina gratia manū iacentis apprehendat.

Peccatum admittere, <sup>c</sup> cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coagulare, ne is qui cecidit, valeat exire. Sed interdū etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conversionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne in deterius peccando eatur.

Nequissimum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facile, ab hoc cum labore resurgitur: dum malæ consuetudini repugnatur.

Malè agendi consuetudinem, recessum esse, <sup>d</sup> Propheta asserit, in profundum, cuius vsu, quasi quadam lege, homo tenetur astritus, ut etiam quando non vult, peccatum committat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

Apostolus legem peccati dicit in membris nostris, quæ lex consuetudo est, quam peccando concipimus, & non ab ea, cum

A volumus, discedimus: quia iam necessitas vinculo per consuetudinem retinemur.

Multum veri amor agit in homine, sed resultat caro malæ consuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valéter in se reprimit, quod in solenter impugnat.

Frequenter peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerunque Deus nobis salutem operatur, quanto mirabile est, tanto perrarum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne forte dum expectamus à vitijs sanari, & virtus multiplicemus, & salutem nō adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut citè conuersi à lapsu consurgere.

Omnino peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subrepserit, confessim erit corrigendum, quod nequiter sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quæ cito cognoscitur: tardius autem sanatur vulnus quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

Iteratio peccati grauior est, sicut si morbus super morbum veniat: sicut si imber superimbrem occurrat.

\* Mora peccandi immanitatem facit sceleris, vnde & Propheta: vñ inquit, qui trahitis iniquitatē in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrī peccatū. Trahit enim iniquitatem, vt funiculū, qui tardat conuersti ad Deū. Trahere enim iniquitatē, est mortam facere iniquitati. Vnde & Psalmus: Prolongauerunt iniquitates suas; Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

\* Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 25.

<sup>b</sup> Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Mart. 1. accedens (inquit) eleuanit eā apprehēsa manu eius, & continuo dimisit eam febris.

<sup>c</sup> Luc. 14. Cuius vestrum asinus aut bos in puto cadet, & non continuo extrahet illum die sabbathi. vide August. de quaest. Euang. lib. 2. q. 29.

<sup>d</sup> Locus est Isa. 31. Cōuertimini, sicut in profundū recesseratis filij Israēl. Vbi Symmachus. Agite pœnitiam, qui profundo consilio atq. peccato à Domino recessistis. Ex Hieronymo.

\* Ex Gregor. lib. Moral. 33. c. 9. Iſai. 5.

### De peccati recordatione.

#### CAP. XXIV.

**B**onū est homini semper ante oculos propria adhibere delicta secundum Psalmi sententiā: Et peccatū meū ante me est semper. Sicut enim non oportet reminisci peccati

<sup>a</sup> cui afflictū: sic semper necesse est vñūquē-  
ē opere ūnū in flendo commemorare peccatū.  
Apud iustū recordatio peccati facit tæ-  
dium animi. Qui autē luxuriaz, & cupididi-  
tis subditis suat, contumaci superbia etiam  
de cipio peccati opere gloriantur.

<sup>b</sup> Seruo Dei tāta recordatio esse debet pec-  
catū, vt ea quæ gessit, semper lacrymis con-  
fiteatur. Vnde & Psalmus dicit: conuersus  
sum in exumna, dū configitur spina. Pecca-  
tum meum cognitum tibi feci: Dixi, pronū-  
tiabo aduersum me iniustias meas Domini-  
no. Supra enim dixerat: Quoniā tacui, hoc  
est, non sum confessus: in ueterauerunt om-  
nia offia mea, dum clamarem tota die. Quid  
ergo tacuisse se pœnitet, nisi confessionem  
peccatorū? Quid clamasse se dolet, nisi de-  
fensionem malorum? Qui ergo peccatorū  
fuorū defensor extitit, necesse est, vt pœnitē-  
do accuset, quod superbiens prauè admisit.

<sup>c</sup> Ex Gregor. ibidem & August.

### De Cogitatione. CAP. XXV.

<sup>B</sup> Ipertita est cauſa peccādi, id est, operis  
& cogitationis, quorū <sup>a</sup>vñū iniquitas di-  
citur, quod opere geritur: aliud iniustitia,  
quod cogitatione admittitur.

Prius autē actio reſecāda est, poſtea cogi-  
tatio, pri⁹ praua opera, poſtm̄dū desideria.  
Vicissim autē & à cogitatione opera proce-  
dunt, & ab opere cogitatio nascitur, quāuis  
& si ab opere malo quisq. vacet, pro folius ta-  
mē prauę cogitationis malitia nō erit inno-  
cēs. Vnde & Dñs per Iſaiā: Auferte, inquit,  
malū cogitationū vestrarū ab oculis meis.

Non enim ſolū factis, sed & cogitatio-  
nibus delinquimus, ſi eis illicite occuren-  
tibus delectemur.

<sup>b</sup> Sicut viperā filiis in vtero positis lacera-  
ta perimitur: ita nos cogitationes noſtræ in-  
tra nos enutritæ occidunt, & conceptæ inte-  
rimi vipereo veneno consumunt, animāq.  
noſtram crudeli vulnere perimunt.

Nō est arbitrij noſtri cogitationis prauæ  
ſuggestionibus præueniri: iacere autem in  
animo cogitationem, noſtræ attinet volun-  
tati. Illud ergo ad culpā non redigitur, iſtud  
culpæ propriæ imputatur. Nā cogitationes  
illicitas occurtere, dæmonū eſt: cogitatio-  
nibus oblectari peruersis, noſtrum eſt.

Plerumq. fieri ſolet ut immūdæ corpora-  
lū rerū species, quas didicimus, noſtris mē-  
dib⁹ opponātur, & nolētes eas cogitemus:

A quācumq. ab eis aciem mentis auertere ni-  
timur, tantò illæ ſe magis animo ingerunt,  
obſcenisq. in nobis motibus obrepunt. Sed  
ſit hoc pro conditione mortali, quā meruit  
primus homo in pœnam ſui peccati.

Dum vnuſquisque diuina illuminatione  
præuenitur, ſtatiu moleſtij turpiū cogita-  
tionum pulsatur. Sed Dei ſeruus iudicio ti-  
moris Dei earum delectamenta à ſemeti-  
ſorciſcit, & bonisq. contra obiectis cogita-  
tionib. turpes àſe repellit.

Magna obſeruantia circa cordis eſt cu-  
ſtodiā adhibenda: quia aut bonæ aut male  
rei ibi cōſiftit origo, nam ſicut ſcriptum eſt:  
Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideoq.  
ſi prius prauæ cogitationi rerefifimus, in la-  
pſum operis non incurrimus.

Non eſt timendum, ſi bona malaq. in co-  
gitationem veniāt: ſed magis gloriantum,  
ſi mens mala à bonis intellectu rationis di-  
cernat.

Item nihiliuuat, quod inter bonum &  
malum ſenu prudentiori diſcernimus: niſi  
opere aut mala cognita caueamus, aut bo-  
na intellecta faciamus.

<sup>C</sup> <sup>a</sup> Sic Greg. lib. Moral. 10. c. 11. Omne peccatum aut  
ſola cogitatione cōmittitur aut cogitatione ſimul,  
& opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu eſt,  
culpa in opere.

<sup>b</sup> Ieb. 20. Occidet cum lingua viperæ, ybi Gre-  
gor. lib. 15. Moral. capit. 9. Vipera autem cum con-  
ceperint filij earum in ventre ſeniant: Qui ruptis  
lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt;  
vade & viperæ, eo quod vi pariat nominatur. Vipe-  
ra itaq. ſi nascitur, vt violenter exeat, & cum ma-  
tris ſua extinctione producatur. Quod verò falso ſi  
viperarum fœtus viſcera parentis perforare, docet Ariſtote-  
les li. 5. de hift. animal. s. 39. Vipera, inquit, parit catulos  
obuolutos membranis, quæ tertia die rumpūtur,  
& ſingulis diebus ſingulos parit, plus quam virgini-  
ti. Et euenit interdām, quod quinque vtero ſunt, ab-  
roſis membranis, prorumpant. Hac Ariſtoteles, quod  
& adnotauit Albertus Mag. lib. 25. eo in loco. Plin. lib. 10.  
Natur. Hift. c. 62. eadē. Sed addit: Itaq. cæteræ tardita-  
tis impatiētes prærumpunt latera occifa parente.

<sup>c</sup> S. Nicolaus Martyr in ſentētis, cogitationes prauas,  
alijs cogitationibus bonis depellit.

### De Conſciencia. CAP. XXVI.

<sup>H</sup>Vmana cōditio, dum diuerſis vitiosita-  
tibus mentem conturbat, etiā ante pœ-  
nas gehennæ per incognitum anime appre-  
titum iam pœnas conſcientiæ patitur.

<sup>a</sup> Omnia fugere poterit homo preter cor-  
ſuum. Non enim potest à ſe quisq. recede-  
re. Vbi cuṇq. enim abierit, reatus ſui conſci-  
cia illum non derelinquit.

<sup>e</sup> <sup>b</sup> Quam-

<sup>a</sup> Quamvis humana iudicia subterfugiāt omnis, qui male agit: iudicium tamen conscientiæ suæ effugere non potest. Nam et si alijs cælat, quod egit, sibi tamen cælare non potest, qui plenè nouit malū esse, quod gesit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hic suæ conscientiæ reatu punitur, & illic perpetuali poena damnatur.

<sup>b</sup> Hoc enim significat. Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarū. Abyssum enim abyssum inuocate, est de iudicio suæ cōsciētiæ ire ad iudiciū dānationis perpetuæ. In voce cataractarū, id est, in p̄dicatione sanctorū

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 16.

<sup>b</sup> Gregor. ibidem.

<sup>c</sup> Psalm. 41. & ibi August.

### De intentione mentis.

#### CAP. XXVII.

**O**culus <sup>a</sup> hominis intentio operis eius est. <sup>b</sup> Si ergo intentio eius bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin malæ intentionis etiam si bonum in factis opus appareat, bonum tamen iam non est, quoniam ex sua intentione aut probatur bonū, aut reprobatur indignū. Bona est ergo intentio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria est.

**Q**ui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari potuerant.

Vnusquisq. bonum opus, quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerumq. opus bonū quod agimus, perdimus, & minus à culpa vacamus.

<sup>c</sup> Sæpè quæ apud hominum iudiciū bona appetet, apud examē diligenter & acutissimi iudicis reproba deteguntur. Ideoq. omnis sanctus veretur, ne forte bonū, quod agit, pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobum sit.

<sup>a</sup> Alludit ad illud Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpustuum te nebrosum erit. Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6. unde benè in Euangelio veritas dicit: Lucerna corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præueniens cordis intentio? quæ prius quā se in actione exerceat, hoc iā quod appetit, cōtemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi intuentem oculum, sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bouæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si ocu-

A lus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; quia si recte intendimus, per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agiter, et si splendere corā hominibus cernitur, apud ea men tamen interni iudicis obscuratur.

<sup>a</sup> Et ita interpres Chrysostomus, in Matth. & Aug. de serm. Domini, & contra mendacium c. 7. Theologi discrimen statuit inter finē, voluntatē, & intentionē de quo Magistri lib. 2. diff. 3c.

<sup>b</sup> Ambrosius idem, sed paulo aliter lib. 1. offic. c. 30. Affidus tuus operi tuo nomen imponit.

<sup>c</sup> Supra c. 7. sentent. 13.

### De sensibus carnis. CAP. XXVIII.

PER sensus carnis morbus irrepit mentis. Vnde & per Prophetā Dominus dicit:

<sup>a</sup> Omnes cognationes terræ ab Aquilone veniēt, & ponet vnuſquisq. folium suum in introitu portarum Ierusalem. Regna Aquilonis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quando per sensus carnis labē animæ ingerunt: ideoq. in ipsis portis, id est, in ipsis sensibus regnant.

<sup>b</sup> Neque enim aliunde peccamus, nisi vivendo, audiendo, attingendo, gustando, atq. tangendo. Vnde & alias dicitur; Intravit mors per fenestras nostras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & super Ierusalem mittebat fortē. Extraneos quippe immundos esse spiritus, qui tanquā per portas, ita per sensus carnis animā irrepunt, & eam illecebando deuincunt.

<sup>a</sup> In excusis cogitationes, quod abstuli, & reposui cognationes, ex Ier. c. 1. Ecce ego cōuocabo omnes cognationes regnorū Aquilonis. Atq. ita constanter legunt Hieron. & ceteri neoterici interpretantes Septuaginta autem non habent cognationes, sed tantum. Ecce ego cōuocabo omnia regna ab Aquilone. id est, ουκωνάς τὰς ταῖς βασιλέας ἀπὸ βορρᾶ.

<sup>b</sup> Gregor. lib. Moral. 21. c. 2.

### De Sermonе. CAP. XXIX.

**D**VM <sup>a</sup> quædam parua vitiorum verba nō cuitamus, in magnum lingue prolaborimur crimen: & dum facta quædam nō grauia liberè, ac sine metu committimus, ad potiora scelera & horrenda peccandi consuetudine labimur.

<sup>b</sup> Sicut plerunq. multiloquorum stultitia reprehenditur: ita rursus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim satis laxando lingua, in leuitatis vitio defluunt: illi nimis reticendo, ab utilitate torpescunt.

Imperiti, sic uero qui nesciunt, ita tacere non

**n**on possunt. Mente enim inerudit, ore loquaces, verbis perstrepit, sensu nihil dicunt.

**C** Sicut falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitatur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto poena exoluitur.

**V**ani sermones in ore Christiani esse non debent. Nam sicut malos mores bona colloquia corrigit: ita prava bonos mores corruptunt.

**C** Custodia ori ponitur, dum quisque non se iustum, sed, quod magis verum est, peccatorem fatetur.

**M**anum super os ponit, qui bonis operibus linguae excessus operit. Manum super os ponit, qui male locutionis culpas bona actionis velamine tegit.

**L**oquens, quae ad Deum pertinēt, nec faciens, & si inutilis sibi est, audiētibus tamen prodet.

**Q**ui de sapientia se laudari affectant, loquentem Prophetam attendant: Vx qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis meti ipsi prudentes.

**R**ecte ex sententia dicit, qui vera sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia.

**I**lle enim sapit, qui recte, & secundum Deum sapit.

In suam dicunt contumeliam doctores, si dum sint ab eis dicta sapienter, nimium tamen eloquenter. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum, ac fucum mundialis eloquentiae inflatis sermonibus perornatum.

**Q**uidam curiosi delectantur audire quolibet sapientes, nō vt veritatem ab eis querant: sed vt facundiam sermonis eorum agnoscant, more poētarum, qui magis compositionem verborum, quam sententiam veritatis sequuntur.

**Q**uadrimoda est dicēdi ratio, quia praevidendum est, quid, cui, quando, vel qualiter aliquid proferatur.

**I**tem quadrimoda est dicendī ratio, cū aut bene sentiēdo, quid bene profertur; aut nihil sentiēdo, nihil dicitur: aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur: aut optimē sentiendo nō eleganter profertur, quod intelligitur.

**I**tem quadripertita est loquēdi ratio, qua-

A vel bonum bene, vel malum male, seu bonū male, vel malum bene profertur.

**B**onum quippe bene loquitur, qui ea que recta sunt, humiliter annuntiare videtur. Malū male loquitur, qui quodlibet flagitiū persuadere conatur. Bonum male loquitur, qui quodcunq; rectum arroganter prædica resentitur. Malum bene loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, vt ab eo homines auertantur.

**b** Corde bene loquitur, qui charitatem non simulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annuntiat. Factis bene loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.

**C**orde male loquitur, qui interius cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Lingua male loquitur, qui pro eo, quod male agit, flagellatur, & murmurat. Factis male loquitur, qui male viuēdo, exemplis suis alios ad pravè agendum informat.

**S**emel bene loquitur, qui se pœnitendo redarguit. Bis bene loquitur, qui bene viuēdo & alios instruit.

**S**emel male loquitur, qui post vitium citò corrigitur. Bis male loquitur, qui male viuit, & male docet. Item bis male loquitur, qui & male cogitat, & male refert cogitata. Item bis male loquitur, qui & bonum, quod debuit, non egit: & malum, quod non oportebat, admisit.

**M**ali mala respondent pro bonis, & aduersa pro optimis. Boni bona respondēt pro malis: & prospera pro aduersis.

**A**duersus cōuicium linguae fortitudo adhibenda est patientia, vt tētatio verbi, quæ foris impugnat, tolerantia virtute deuicta discedat.

**N**on omnis, qui patitur probra, iustus est: sed qui pro veritate innox patitur, ille tantummodo iustus est.

**I**nter vituperationes lingue & opprobria hominū, isto remedio mēs iusti se corroborat: vt tantò solidius in Deū figatur interius, quātò exterius ab humanis pernīt sensibus.

**Q**ui illatas sibi contumelias trāquillo animo prodit, dolorem cordis aperit, & virus, quod feruet in animo, facile reicit.

**V**ulnera enim mentis aperta citò exhaustant: clausa, nimis exulcerant.

**Q**ui dolorem iniuriæ clauso pectori tegit, quantò amplius silentio linguam premit, tanto acriorem dolorem intrinsecus nutrit. Vnde & verè quidam Poētarū Gentilium dixit: Quoque magis tegitur, tectus magis

**A**estuatus ignis. Cæcus enim languor vhemēs est, ac nimius: quia tacitum viuit sub pectori vulnus.

<sup>a</sup> Ex Gregor. 3. par. cura Pastor. admonit. 15.

<sup>b</sup> Gregor. ibidem.

<sup>c</sup> Gregor. lib. Moral. 32. c. 2.

<sup>d</sup> Ex Gregor. part. 3. cura Pastor. admonit. 15.

<sup>e</sup> Alludit ad illud sapient. 7. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. Quem locum Gregor. interpretatur lib. Moral. 23. c. 10. Vnde bene quidam sapiens dixit; Mibi autem dedit Deus hæc dicere ex sententia; sententia quippe ex sensu vocata est, Et recta, qua intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.

<sup>f</sup> Ita est apud Gregor. lib. 24. Moral. c. 13. Verum Hieronymus omnem loquendi rationem his terminis circumscripsit. capit. 4. ad Ephesios. Quoties vero, inquit, loquiatur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non ut conuenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierunt: quæ sententia habetur 22. q. 5. c. Quoties.

<sup>g</sup> In omnibus excusis erat sentiendi, sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 22. Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli, quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia locutionis obmutescunt.

<sup>h</sup> Alludit ad illud Luca 6. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

<sup>i</sup> Ex Ovid. Metamorph. lib. 4. Que sequuntur verba: Cæcus enim languor, vhemens est ac nimius, putamus versum quoque fuisse ex alio loco pentametrum, ita fortasse conceptum: Cæcus enim languor, viuidus ah nimiu.

### De Mendacio. CAP. XXX.

**M**endaces <sup>a</sup> faciunt, vt nec vera dicentibus credatur. Reddit enim saepe hominem multa falsitas etiam in veritate suspectum.

Sæpe vera præmittit, qui falsa dicturus est, vt cum primùm acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

Multis videntur vera esse, quæ falsa sunt: & ideo non ex Deo, sed ex suo mendacium loquuntur.

Nonnunquam falsitas veriloquio adiungitur, & plerumq. à veritate incipit, qui falsa configit.

Latet saepe venena circumlita melle verborum: & tardi deceptor veritatem simulat, quo usque fallendo decipiatur.

### H I S P A L.

**B** Nonnunquam peius est mendacium meditari, quam loqui, nam interdum quicquid incautus solet ex præcipitatione loqui mendacium: meditari autem non potest, nisi per studium. Grauius ergo ille ex studio mentiri prohibetur, quam is, qui ex præcipitatione sola mentitur.

Summopere caendum est omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacijs genus <sup>c</sup> culpæ leuioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: & Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoque mendacijs genus perfecti viri summopere fugiunt: vt nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum d'præstare vitâ alienæ carni nituntur: quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nam si quaelibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

Multa mentiuntur, multaq. fingunt homines propter hominum laudem: sicque fit, vt & isti mentiendo pereant, & eos, quos laudant, ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

**C** Sicut bene sibi conscient, non metuit alienæ lingue conuicium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere: sed magis vnuquisque testimonium conscientiae suæ querat, cui plus ipse præsens est, quam ille, qui eum laudat.

**D** Opus enim suum vnuquisque probet, vt ait Apostolus. Et tunc in seipso tantum quisque gloriam habebit, id est: occultè in sua conscientia, non palam in aliena lingua.

Perfecti, qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis vrcumque quasi ventorum interdum curuētur impulsi, funditus tamen non deiiciuntur, sed proutinus firmitate radicis ad se redeunt.

Bona mens ad malum, nec præmijs, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditijs miscent, vt aut oblectatione quemadmodum decipient, aut terroribus frangant.

Qui laudatur, in auditorum amore inferitur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt, quæ de illo dicuntur.

<sup>a</sup> Locus Hier. epist. ad Julian. Diec. Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, vt nec vera dicentibus credatur.

<sup>b</sup> 22. quæst. 1. & apud Magist. in 3. dist. 32. & Pol. lib. 6. tit. 12. Euseb. lib. 12. c. 20. Iouon p. 12. c. 7. Panorm. lib. 18.

<sup>a</sup> Augustinus octa genera mendaciorum enumerat lib. de  
*confess.* cap. 14 septimumq. esse ait, quod nulli obest, &  
proiest alicui; veluti si nolens hominem ad mor-  
tem queritur prodere, mentiatur: Et concilio Tole-  
tano 3. c. 2. duo ponuntur genera mendaciorum in quibus  
<sup>b</sup> est magna culpa, sed tamen omnino non sunt sine culpa;  
<sup>c</sup> cui invenimus, aut, ut proximis proferimus, mentimur.  
<sup>d</sup> Ita quidem apud Greg. & in Goth. cc. sed recte for-  
mata vox vitam, ab excusis abest. Ita enim sepe alias loqui-  
tur, non prestatre propraeesse usurpet.

e Verba Gregorij sensum huius sententie explicant lib.  
*Moral.* 18. c. 4. Nam si qualibet culpa sequenti so-  
let pia operatione purgari, quanto magis haec fa-  
cilius abstergitur, quam mater boni operis pie-  
tas comitatur?  
<sup>f</sup> Similitudo haec deducta est ex Paulo ad Galat. 6. Opus  
enim suum (inquit) probet unusquisq. & sic in se-  
metipso gloriam habebit, & non in alio.

### De iuramento. CAP. XXXI.

Si cluīt mentiri non potest, qui non loqui-  
tur, sic periurare non poterit, qui iurare  
non appetit. Cauenda est igitur iuratio, nec  
cautendum, nisi in sola necessitate.

<sup>a</sup> Non est contra Dei præceptum iurare,  
sed dum usum iurandi facimus, periurij cri-  
men incurrimus. Nunquam ergo iuret, qui  
periurare timet.

Multi, dum loquuntur, iurare semper de-  
lectantur, dum oporteat hoc tantum esse  
in ore: Est, est: Nō, non. Amplius enim quam  
est, & non est, <sup>b</sup> à malo est.

Multi, vt fallant, periurant: vt per fidem  
sacramenti, fidem faciant verbi: sicutque fal-  
lendo, dum periurant & mentiuntur, ho-  
minem incautum decipiunt.

Interdum & falsis lacrymis seducti de-  
cipimur, & creditur, dum plorant, quibus  
credendum non erat.

<sup>a</sup> Plerumq. sine iuramento loqui dispo-  
nimus, sed incredulitate eorum, qui non cre-  
dunt, quod dicimus, iurare cōpellimur: taliq.  
D <sup>b</sup> necessitate iurandi consuetudinē facimus.

Sunt multi ad credendū pigri, qui nō mo-  
uentur ad fidem verbi. Grauitate autem de-  
linquent, qui sibi loquentes iurare cogunt.  
<sup>c</sup> Quacumq. arte verborum quisq. iuret,  
Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita  
hoc accipit, sicut ille cui iuratur, intelligit.  
Dupliciter autem, reus fit, qui & Dei nomē  
in vanum assūmit, & proximam dolo capit.

Non est conseruandum sacramentum,  
<sup>d</sup> quo malum incaute promittitur, veluti si  
quispiā adulteræ perpetuò cum ea perma-  
nēdī fidē pollicetur. Tolerabilius est enim

A non implere sacramentum, quām perma-  
nere in stupri flagitio.

Iurare Dei est illa prouidētia, qua statuit  
non conuellere statuta. Pœnitentia autem  
Dei, rerū <sup>e</sup> mutatio est: nō pœnitere autem,  
statuta non reuocare, vt illud: iurauit Do-  
minus, & non pœnitabit eum, id est, quæ  
iurauit, non mutabit.

<sup>a</sup> 22. q. 1. & apud Magist. in 3. D. 39. & Polycarp. Lib. 6.  
tit. 12. Burch. lib. 12. c. 20. Iuon. p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.

<sup>b</sup> Augustinus in commentarijs super epistolam ad Galat. c.  
1. sic hunc Matthai lacum interpretatur. Quamuis, inquit,  
iuramentum amplius sit, quām est est, non non, &  
ideo à malo sit, non tamen à malo tuo: sed infirmi-  
tatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mo-  
uentur ad fidem.

<sup>c</sup> 22. q. 5. Magist. Sent. 3. D. 31.

<sup>d</sup> 22. quast. 4. & concil. Tolosan. 8. c. 2. Magist. in 3. D. 39.

<sup>e</sup> Editi libb. permutatio. m. ff. mutatio: Quorū le-  
ctionem sequor: Nam sic habet Augustinus in Psalm. 109.  
Pœnitentiā mutatio rerum significatur.

### De vitijs. CAP. XXXII.

R Ecedens homo à Deo, statim vitiorum  
traditur potestati: vt dum patitur infe-  
sta vita, reuertendo vnde ceciderat, resi-  
piscat.

C Et si Sancti toto nisu contendunt supe-  
rare vitia, nec extingunt: quid agunt hi, qui  
non solum non cōdiunt vitia, sed toto ea  
amore fēstantur?

<sup>a</sup> Satis delicate se palpant, qui vult sine la-  
bore vita superare, dū peccati legē, quam  
sibi deseruiendo vitijs fecit, sine violentia  
doloris resēcare non possit.

Perfēctè renūtiat vitio, qui occasionem  
euitat in perpetrando peccato. Nam si velis  
tantundem nō peccare, & data occasione  
peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia  
& commissa damnas, & damnata commit-  
tis. Se autem iudice reus est, qui vitia & ac-  
cusat & perpetrat.

<sup>b</sup> Quædam vitia dum non perfēctè vitia-  
tur, suos in se faciunt relabi auctores. Nam si  
vnum vitium distictè vitetur, & alia negligi-  
rantur, inanis labor est. Non enim potest in  
vnius obseruatione virtutis fortiter perdu-  
rate, cuius alia vitia dominantur in corde.

Non nunquā hominē sua vitia perseguū-  
tur: quia nimirū qui prius volendo ea sibi  
fecit socia, postea sentit etiam nolēs stimu-  
losa.

Nōnulli non antea in errorē vitiorum la-  
buntur, nisi prius interioris rationis per-

diderint oculos: sicuti Sáson, non antea ab Allophylis ad erroris ligatus est machiná, nisi postquam ei sunt lumina oculorū extincta.

Quidam vegetáte mentis ratione vitiorum iuperantur incursu, sicq; deinde intentionem bonorum operum perdunt. Sicut Rex Babylonis in oculis Sedechiæ priùs filios ipsius interfecit; & sic postea oculos eius euulsit: ac per hoc post malorum operū consuetudinem, & interemptionem bonorum perit quorundam & ratio.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. 7. Moral. cap. 12.

<sup>b</sup> Gregor. ibidem.

<sup>c</sup> Ex Gregor. lib. 6. Moral. cap. 13.

<sup>d</sup> Ambros. lib. 1. offic. c. 29. aduersarios suos Hebrei Allophylos, id est, alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Palestini, qui Philisthai q. in τ. mutato, auctore D. Hieronymo.

*Quod ex vitijs vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.*

### C A P. XXXIII.

**S**ic<sup>a</sup> gignuntur ex peccato peccata, vt dū non euitantur parua, incidatur in maximis: & dū defenduntur admissa, nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam iter. Vnde fit, vt duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciæ tumorem.

Sic vitio vitium gignitur, sicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti Dauid, qui dū non euitat adulterium, perpetrauit & homicidium.

Item virtus virtute concipitur, sicut per virtutem Euangelicæ prædicationis, virtutem martyrij Apostoli meruerunt.

**b** In cordibus seculariter viuētum inuicē sibi succedūt vitia: vt dum vnū abierit, succedat aliud, iuxta Ioelis Prophetæ testimoniū, qui ait: Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Perid ergo ista sub vitiorum allegoria colligūtur, quia sequitur: Expercimini ebrij, & flete.

Aliquando utiliter peccatur in minimis vitijs, vt maiora utilius caueantur. Lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia, quæ virtutibus, non vitijs excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc ap-

A parent, quando ab alijs vitijs desinunt.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9.

<sup>b</sup> Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 23. & in Ezech. homal. 12.

*De male vitijs virtutibus.*

### C A P. XXXIII.

**I**nferendum & male vitijs virtutes ex se vitia gignunt: quod fit per immoderatum animi appetitum, cui nō sufficit donum, quod meruit, nisi inde aut laudes, aut lucra dannanda quæsierit.

B Interdum virtutes vitia gignunt, dū aliquando pro tempore opportuno minimè relaxantur: Sicque fit, vt quæ congruo loco virtutes sunt, incongruo vitia deputentur: veluti si pro fratribus aduentu canonicum nō soluatur ieunium.

Virtutum igitur discretionem à Paulo Apostolo sume, <sup>a</sup> qui ad tempus egit, quod agendum esse omnino prohibuit.

**b** Item quædam virtutes, dum discretiōni non seruiunt, in vitia transeunt. Nam sepe iustitia dum suum modum excedit, crudelitatis saevitiam gignit: & nimia pietas dissolutionē disciplinæ parturit: & zeli studiū, dum plus est, quām oportet, in iracūdiæ vitium transit: & multa mansuetudo, torporis segnitiem gignit.

Prudentis autem viri discretio sollerter prospicit, ne bonum intemperanter agat, & de virtute in vitium transeat.

Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisque de castitatis & abstinentiæ meritis gloriatur. Nā & qui eleemosynam vanæ gloriæ cauſsa impertit, ex virtute vitium facit. Sed & is, qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro iustitia præmium appetit, & qui aliquod donū Dei, quod meruit, in suam laudem cōuertit, aut in malos usus assumit, proculdubio virtutem in vitium transfert.

D ' Homines de virtutibus vitia nutrīunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformat.

<sup>a</sup> Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelię libertatem venientes circumcidit prohibuit, & lumen Lystram & Iconium transiens, Timotheum, qui gentili p̄tre natus fuerat, circumcidit. Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.

<sup>b</sup> Ex Gregor. lib. 31. Moralium. cap. 7. & 32. cap. 17.

## De simulatis virtutibus.

CAP. XXXV.

**Q**uedam<sup>a</sup> vitia species virtutum præferunt, ideoq. perniciösius siuos se datores decipiūt; quia se sub velamine virtutum regunt. Nam virtia, quæ statim virtutibus contraria apparent, citò, dum palā venerint, emendantur: propter quod se quaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

Carnales autem plerumq. per insensualitatem mentis non agnoscuunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

**B** Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub prætexu iustitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnities māsuetudo esse creditur: & quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Non nunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinaciæ abscōditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ quietis virtutem imitatur. Porrò vitium inquietudinis virtutem se vult vocari sollicitudinis: & præcipitationis facilitas feruor boni studij creditur: & bene agendi tarditas consilij mora esse videtur, dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitias species virtutum imitantur: & inde se nonnulli esse iustos confidunt, vnde maxime reprobantur.

**C** Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidijs latro prodit, se q. iter agentibus iungit, fingēs se sociū, donec decipiāt improuisum, & dū subito eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculose virtutibus vitia, quo usq. omnē boni operis efficaciā in suis visib⁹ rapiant, & anima, quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitijs damnableibus.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 17.

<sup>b</sup> Ex Greg. ibid. & lib. Pastor. cur. pat. 3. admonit. 17.

<sup>c</sup> Gregor. lib. Moral. 9. c. 13.

## De appetitu virtutum.

CAP. XXXVI.

**A**D virtutes difficile consurgimus, ad virtutia sine labore dilabimur. Ista enim prona illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpetimur; vt ad cælum condescendere valeamus.

Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoant, sed à modicis, vt sensim ad altiora pertingant, ita & qui dilabuntur ad virtutia, non statim à magnis criminibus incipiunt, sed à modicis affluescant, & sic in maximis proruunt.

Sicut paullatim homo à minimis vitijs in maximis proruunt: ita à modicis virtutibus gradatim ad ea, quæ sunt excelsa, contédit.

Qui autem inordinate virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est caussa in rerum natura, vt quæcunq. velociter ad profectum tendunt, sine dubio celeriter finiantur: sicut herbæ, quæ tantò festiniūs pereunt, quantò celerius crescunt. At verò contra, arbores alta radice fundatæ, ideo perdurāt diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

Nihil prodest, admixto malo, agere aliquod bonum; sed prius est cohibendum à malo, deinde exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cùm dicit: Qui escite agere peruersè, discite bene facere.

Prius vitia extirpanda sunt in homine, deinde inserendæ virtutes. Nam cohærere & coniugi non potest veritas cum mendacio: pudor cum petulantia, fides cum perfidia, castitas cum luxuria.

Quædam sunt summae virtutes, quædam vero mediæ. Fides, Spes, & Charitas summae virtutes sunt. Nam à quibus habentur, vtiq. veraciter habentur. Aliæ vero virtutes mediæ sunt, quia & ad utilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arroganter quisq. tumuerit: vt pote doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus scilicet & bene operari possumus, & male.

Quisquis ex deteriore iā melior esse cœpit, caueat de acceptis extollī virtutibus, ne grauius per virtutes corruat, quam prius ex lapsu vitiorum iacebat.

Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit: vt dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum

de hoc quod nequaquam habere cognosci  
tur, humilietur.

**Q**uisquis dono cælestis gratiæ inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè moderatis Dei manu aliqua aduersitate reprimitur, ne de acceptis virtutibus attollatur, frangi non debet: quia & hoc ipsum quòd plagis humiliatur, æquanimiter ferre proculdubio virtutis est magna.

\* *De inclemencie virtutum Greg. lib. Moral. 22. cap. 14.*

### Depugna virtutum aduersus vitia.

#### CAP. XXXVII.

**T**Vnc se virti sancti veraciùs à vitiorū col-  
litione detergunt, dum ab eis contra singula virtus singulæ opponuntur. Interdum virtus cum virtutibus ad utilitatē configunt, ut ipso certamine vel més exerceatur, vel ab elatione conuersus animus restringatur.

Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia: contra odium dilectio præparanda: contra iracundiam patientia proponenda est. Porro contra timorem fiducia adhibenda est virtus, contra torporem zeli præcium: tristitia quoq. gaudium, accidia fortitudo, auaritia largitas, superbia humilitas opponenda est. Sicq. singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationū motus virtute diuinæ charitatis extingunt.

Libidinē abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantum mens ab illicito appetitu reuocatur.

Aduersus iram tolerantia dimicat: ira autem semetipam necat: sustinendo autem patientia vietiam portat.

Tristitia mæcerem spes æterni gaudij superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

Aduersus inuidiam præparetur charitas: & aduersus iræ incendia māsuetudinis adbeatur tranquillitas.

Superbiæ autem Diaboli imitantur superbi: aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

\* *Principalium septem vitiorum regina & mater superbia est, eademq. septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita*

A sibimet quadam cognitione iunguntur, ut ex altero alterum oriatur.

Sicut Princeps septem vitiorum superbiam nos eorum potestatibus subdit: ita Christus septiformi gratia plenus à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dōno:

\* Ex Gregor. lib. Moral. 31. cap. 17.

### De Superbia. CAP. XXXVIII.

**O**MNI<sup>a</sup> vitio deteriorem esse superbiam, seu propter quod à summis personis & primis assumitur: seu quòd de opere iustitiae & virtutis exoritur, minusq. culpa eius sentitur. Luxuria vero carnis ideo notabilis omnibus est, quotiam statim per se turpis est. Et tamen, pensante Deo, superbia minor est. Sed qui detinetur superbiam, & non sentit labitur in carnis luxuria: ut per hanc humiliatus, & à confusione surgat, & à superbia.

Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vetita contemptui habeat diuina præcepta. Rechè ergo initium omnis peccati superbiam: quia nisi præcesserit mandatorū C Dei inobedientia, transgressionis nō sequitur culpa.

\* Omnis superbiam tantò in imo iacet, quātò in altum se erigit: tātoq. profundius labitur, quātò excelsius elevarur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

Qui instantur superbiam, vento pascuntur. Vnde & Propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascit ventus, & hoc est superbiaz spiritus.

Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur: quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nam revera sine humilitate virtus quilibet, & sine charitate in vitio deputatur.

Merito superbiaz Diabolus à superna beatitudine corruit. Qui ergo de virtutibus attolluntur, Diabolum imitantur: & exinde grauius corrunt, quia de excelso labuntur.

Superbia sicut origo est omnium criminum, ita ruina cūctarum virtutum. Ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflitu postrrema. Hæc enim aut in exordio mentem per

per peccatum prosternit, aut nouissimè de virtutibus deiicit. Inde & omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes, quam per vitia humanam mentem exterminat.

Ibi cadere superbiam, vbi & nasci: vt nō sit superbis aliud culpa, aliud pœna: sed ipsa culpa sit illis & pœna.

De superbia nasci arrogantiā, nō de arrogantiā nasci superbiā. Nā nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergo in culpa præponit superbiam arrogantiæ, sicut præfertur origine.

Plerumq. ad elationis emendationem B prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadiunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipſis humiliter sapiunt, & de munericibus Dei laudari non appetunt: sed laudant Deum, à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

Vtilius est arroganti in quocumq. vitio labi, & humile post casum Deo fieri: quam per elationem superbire, grauioremque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

<sup>a</sup> De superbia eleganter differit Iohannes Cassianus Eremita. libr. 12. c. 1. his verbis: octauum, quod & extre-  
mum, aduersus spiritum superbiam nobis certame est. Qui morbus licet ultimus sit in confitu vitiis,  
atq. in ordine ponatur extremus, origine tam  
enim & tempore primus est; saeuissima & superio-  
ribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè  
tentans, & propemodum iam positos in consum-  
matione virtutum mortu diriore depascens.

<sup>b</sup> Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 7.

<sup>c</sup> Glossa ordinaria: pascet ventus, id est, inanis fiducia. Quod in excusis ad marginem est: superbis spiritus vero m. ff. nostris cc. non agnoscunt.

### Defornicatione. CAP. XXXIX.

Ex <sup>a</sup> culpa superbiam plerumq. in abomi-  
nādam carnis immunditiam itur. Nam  
alterum pendet ex altero: sed sicut per su-  
perfiam mentis itur in prostitutionem libidi-  
nis: ita per humilitatem mentis salua fit  
castitas carnis. Deus autem nonnunquam  
deiciit occultam mentis superbiam per car-  
nis manifestam ruinam.

<sup>a</sup> Libidinis nasci immunditiam de animi  
occulta constat superbiam, exemplo primi  
hominis, qui mox, vt per superbiam contra  
Deum tumuit, statim carnis libidinem sen-  
sit, & pudenda operuit. Quapropter vnu-  
quisq. suæ deputet culpas, quod cecidit, quo-  
tiens libidine vincitur: quia nisi præcessis-

A set latens superbia<sup>b</sup>, non sequeretur libidi-  
nis manifesta ruina.

<sup>c</sup> Nonnunquam gemino vitio Christia-  
nus à Diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dum  
euitat quis libidinem, cadit in elationem.  
Item dum incaute declinat elationē, cadit  
segniter in libidinem: sicq. ex occulto vitio  
elationis itur in apertum libidinis, & de  
aperto libidinis itur in occultum elationis.  
Sed Dei seruus discretè vtrumq. pensans, sic  
cauet libidinem, vt nō incurrat elationem:  
& sic premit elationē, vt non resoluat ani-  
mum ad libidinem.

Luxuriosis atque superbis dæmones plus  
fautores existunt, dumque in cæteris vitijs  
spiritus maligni descruiant, his tamen ma-  
iori familiaritate iungūtur, eisque amplius  
iuxta desiderium famulantur.

<sup>d</sup> Principaliter his duobus vitijs Diabolus  
humano generi dominatur, id est, superbiam  
mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus  
in Iob loquitur de Diabolo dicens: sub um-  
bra dormit in secreto calami in locis hu-  
mentibus. Per calamus enim inanis super-  
bia, per loca verò humecta carnis demostrat-  
tur luxuria. Per hæc enim duo vicia Diabo-  
lus humanum possidet genus: vel dū men-  
tem in superbiam erigit, vel dum per luxu-  
riam carnem corrumpt.

Multí luxuriæ subditi sunt, & cōtumaci  
superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur:  
& inde magis elati sunt, vnde humiliari de-  
buerant.

<sup>e</sup> Ad comparationem mali fit deterius,  
quando non solum flagitia committuntur,  
sed etiam de ipsis flagitiis vanitate laudis  
perditi extolluntur, sicut scriptum est: lau-  
datur peccator in desiderijs animæ suæ.  
Quid enim peius, quam in flagitijs miseros  
gaudere de quibus iam debent copiosius  
plorare?

Libido tunc magis queritur, dum vide-  
tur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima  
fornicationis oculorum tela sunt, secunda  
verborum. Sed qui non capit oculis, po-  
test verbis resistere. Sufficit natura, vbi ad-  
huc liber affectus est.

Qui delectationem libidinosæ refrenat  
suggestionis, non transit ad consensum libidi-  
nis. Citò enim resistit operi, qui titillanti  
se non accommodat delectationi.

Durius impugnatur, qui vsq. ad consen-  
sionem, & si non vsque ad perpetratio-  
nem

nem tentatur, quām is, qui sola suggestione pro conditione carnis testamentis sollicitatur.

<sup>f</sup> Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ Angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quām reluctantē, dum in se expugnat, perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit glorioſi certaminis.

Seruis Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei eorū sit inconcussa intentio, men tamē in carne, quam exterius gestat, interna prælia tolerat. Deus autem, qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

Ideo nonnunquam electi lapsu carnali corrunt, ut à vitio superbiæ, qua de virtutibus tument, sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, ut cadant: carnis vitio humiliantur, ut surgant.

Antequam perficiatur adulteriū in opere, iam adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primū fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetā dicitur: § Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines refecate, quæ ad lumbos pertinēt. Nam cor super vbera est, non in lumbis.

Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriant, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dumque immoderatè metas pudoris excesserit: crimen criminibus adjicit, paullatimq. ad deteriora procedit.

Non ita suavis est amantiū, immo amen-  
tium, inexperta carnis libido, sicut experta: nec ita delestat fornicatio, dum primū committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam vero si in usum venierit, tanto perditis dulcior fit, ut superare difficile sit. Vide & s̄p̄e ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensuq. nostris contra rectam voluntatem in nobis rebellare sentimus.

Si plus oblectat mente in delectatio fornicationis, quām amor castitatis: adhuc in homine peccatum regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intimæ castitatis, iam

A non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nam non solum de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, procul dubio regnat.

Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. Est autē & spiritualis fornicatio, secundum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

<sup>B</sup> Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisq. diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

Inter cætera septem vitia fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollens membra Christi, facit membra meretricis.

<sup>C</sup> Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur Diabolo, quām per cætera vitia. Cū enim ille varijs testamentis illeatos homines conetur peruertere, magis tamē mœchandi desiderium suggestit, quia vtrunq. sexum in hoc vitio amplius ægrotare intendit.

Dæmones scientes pulchritudinem esse animę castitatem, & per hanc hominē Angelicis meritis, è quibus illi lapsi sunt, coquari, liuore perculti inuidiæ injiciunt per sensus corporis opus desideriumq. libidinis: quatenus à cælestibus deorsum deiectam animam pertrahat, secumq. quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuiniiudicij metus, & æterni tormenta incēdij ante oculos proponuntur: quia nimis omnis poena grauioris supplicij formidine superatur. Sicut enim clausus clauum expellit: ita s̄p̄e recordatio ardoris gehennæ ardorem remouet luxuriæ.

Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentis fieri delectantur: & tunc eligunt seruire castitati, quādo eos libido seruos habere contemnit.

Nequaquam in senectute continentis vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè viixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamē non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

<sup>a</sup> Ex Gregor. lib. Mora. cap. 13.  
<sup>b</sup> Gregor. libidin. cap. 13.  
<sup>c</sup> Gregor. Ioco. citato.  
<sup>d</sup> Ex Gregor. lib. 33. Mora. cap. 3.  
<sup>e</sup> Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25.

<sup>f</sup> Paulus 2.43 Corint. 12. Datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanae, ut me colaphizet. De hoc stimulus Pauli varia sunt Sanctorum sententia. Gregor. lib. 33. Moral. cap. 11. Paulum, inquit, post tot reuelationem sublimia, stimulus, carnis agitabat. Et infra: tentatio illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit.

<sup>g</sup> Lorus Isaiæ cap. 3. 2. sic in editione vulgata est, accingite lumbos vestros, super vbera plangite. Septuaginta. τερπλασθε οὐκεῖς στρφύας ὑμῶν, καὶ οὐ παραγόντες. Id est, accingimini fassis lumbos vestros, & super vbera plangite, quem locum, ut instituto suo accubodaret, decurtauit.

<sup>h</sup> Augustin. lib. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 11.

### De continentia. CAP. XL.

A Deo datur cōtinētia: sed petite, inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur, quā do Deus gemitu interno pulsatur.

Praelatam virginitatem esse nuptijs. \* Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium cōcessum est, virginitas admonita tātum, <sup>b</sup> non iussa. Sed ideo tantūm admonita, quia nimis excelsa.

Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mūdo sollicitudinem seculi amittit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

C <sup>c</sup> Virgines feliciores sunt in vita æterna, Iaia testante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomē melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium, quod qui casti perseverant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Amāda est <sup>d</sup> pulchritudo castitatis, cuius degustata delectatio dulcior inuenitur, quā carnis. Castitas enim fructus suavitatis est, & pulchritudo inuiolata sanctorum. Castitas securitas mentis, sanitas corporis: vnde & aliquos gētilium gymnicos (legimus) perpetuam Veneris abstinentiam exercuisse, ne virtutem libidine frangerent. Luxuriosa namq. vita carnē citò debilitat, fractamque celeriter ducit ad senectutem.

D Omne peccatū per pœnitentiam recipit vulneris sanitatem: virginitas autem, si labitur, nullatenus reparatur. Nam quāvis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit prisinā.

A <sup>e</sup> Virgo carne, non mente, nullū præmium habet in reprobatione. Vnde & insipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit. Amē dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentē corruptam inuenierit, carnis proculdubio incorruptionem dānabit.

Nihil prodest incorruptione carnis, vbi non est integritas mentis. Nihilque valet mundum esse corpore eum, qui pollutus est mente.

B Multi sunt reprobatorum, qui carnalis corruptelæ cōtagium nesciunt: qui sicut infecundis sunt corpore, ita steriles manent mēte, operisq. boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, si alijs prauis operibus non inseruerent.

Quisque continentiam profitetur, & ab alijs terrenis desiderijs nō subtrahitur, quāuis hunc luxuria carnis non polluat, diuersatamen mundanæ conuersationis operatio maculat.

C <sup>f</sup> Virgines de suis meritis gloriætes hypocritis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa cælestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt. Hoc est enim in Euangeliō non habere virgines in vasis oleum, id est, non seruare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

<sup>g</sup> Ruina adulterij excipitur destinâ matrimonij: meliusq. est vxorem ducere, quam per libidinis ardorem perire.

Quōdam coniugale decus, non pro gignendis filijs delectat, sed hoc pro turbulēta carnis, & libidinosa consuetudine appetūt: sicq. bono male vtuntur.

<sup>h</sup> Vitia per se mala sunt, coniugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus: Qui autem cum vxore est, cogitat, quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vniusquisque suam vxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitię quoque prævaricationem malæ existunt. Nocent enim diuitiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

a *Paulus ad Corinth. 6.7.* Igitur qui matrimonio A iungit virginem suam: bene facit, & qui non iungit melius facit. *Ambros. lib. 1. de viduis.*

b *Ibidem Paulus, vnuus quisque proprium donū habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. Matth. 19. de Eunuchis propter regnum celorum cōfritatis dixit: qui potest capere, capiat.*

c *Gregor. lib. p̄stor. cura admonit. 29. part. 3. Locus Isai. c. 35.*

d *Triplex est cōfritas, coniugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib. 1. de viduis. Idem ep̄stola ad Syagnum, cōfritatem in sacerdotibus in primis esse debere affimat, libr. de Patriarch.*

e *Gregor. lib. 6. exp̄st. in 1. Reg.*

f *Gregor. lib. Moral. 23. c. 4. & lib. 9. Ep̄stolarū Ep̄stola ad Thessaliam.*

g *Expreſit August sententia, lib. 2. c. 12. de adulterinis cōiugiis ad Pollentium. Cūm itaque dicebat, volo iuniores nubere, hoc, inquam, monebat propter tuinam incontinentiæ fulciēdam. Et ad Julianum lib. 5. c. vlt. Non dicimus turpia esse coniugia, quādoquidem ne incontinentia in damnabile cadat flagitium, fulcienda est honestate nuptiarum. Et lib. 1. de nup. & concupis. ad Valerium c. 16. Ac sic infirmitas (ait) incontinentiæ, ne cadat in tuinam flagitiorum, excipiatur honestate nuptiarum. Verū obscura verbi destinia, quo vsus est Isidorus significatio (ita enim exstat in m. s. exemplaribus, Gotthicis pr̄sertim, quorum vt vetustatē collo, sic scripturam & fidem lubens sequor) posteriorum temporum ex scriptore vīni nominis: destinia, non satis percipientes in errore induxit, effectū. vt pro destinia alijs cauſam, alijs doctrinā matrimonij, alijs cōceptū, alijs alia perperū substituerint. Est autē destinia, fulcrum quod parieti ruinoso, ne cadat, supponitur: quo vsus est Corippus Poëta Afer de laudibus Iustini Iunioris.—*

*Et Thomas Libycæ nutantis destinia terra.*

*Atnob. lib. 1. Quando (ait) siderum motus aut ratio cōcepta est genethliaca sciri? non post Atlantem (vt quidam ferunt) gestatorem, batulum, tibicinē illum ac destinam cæli? Cæli destinam vocat Atlantem, quād eo, velut firmo presidio, impendens celi ruina (vt singebat antiquitas) sustineretur. quo sensa Brailio Cæsar Augustanus Episcopus in vita D. Isidori scribit, quē (scilicet Isidori) Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vīquequaq. ruficitate veterasceremus, quasi quādam destinam apposuit. Sic enim restituenda littera ex v. c. m. s. cūm ante non reātē legeretur: quasi quandam lucem apposuit destinari. Ab hoc nomine destinia, destinari verbum quod firmare & fulcire significat, fluxit. Vitrinius de portibus & structuris in aqua faciendis, lib. 5. c. 12. Portetur (inquit) puluis à regionibus qua sunt à Cumis cōtinuatae ad promontorium Mineruæ, isq. misceatur, vti in mortario duo ad vnu respondeat. Deinde tunc in eo loco, qui definitus erit, arcæ stipitibus robustis & catenis inclusæ in aquam dimittendæ destinandæq. sunt. Hoc est destinis fulcienda & firmanda. Nam statim subiungit. Sin autem propter fluctus aut impetus aperti pelagi destinatae arcæ non potuerint contineri, tunc ab ipsa terra siue crepidine puluis quād firmissimè struetur. Philander in c. m. s. legi scribit: destinæ arcæ non potuerint continere, quæ*

*eo in loco ad virtutis mentem videatur proprius accedere. s. c. & in altera, qui sequitur. In quibusante locis palæris non nascitur ijs rationibus erit faciendum, vii arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligantur, in eo loco, qui finitus erit, constituantur, & inter destinatas creta meronibus ex viua palustris factis cal magis probatum. Pro destino in alio c. m. s. legiur: multæ, quæ vxores dicebantur destinari. Vlpijan. in l. tutor. f. de ritu nup. Tutor vel curator adultam uxorem destinante non potest, nisi à patre desponsa destinante ta fuerit. Et in l. Qui pupillam ff. ad Legem ludi de adulterijs. Nisi à patre deponsa, destinatae, testamento nominatae, conditionem nuptiarum sequuta fuerit, quod frequenter usurpat in l. vlt. & vlt. ff. de diuertijs. & in l. 7. §. 1. ff. de iure dot. ut dicit obseruauit Iacob. Cuiccius lib. 16. obseruat c. 33.*

### De Cupiditate. C A P. XLI.

**N**on posse quempiā spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

**a** Non potest ad contemplandum Deū mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspicere poterit oculus, quem puluis claudit.

**C** Omni peccato peior est avaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est Icelestius, quām amare pecuniam: hic enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua proiecit intimam suam.

Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quiddam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ suboles peccatorum.

**D** Multi causæ cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidē renuntiauerunt. Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisq. tantū in rebus alienis est desiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereantur: sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, affequuntur; quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in seculo nequierer appetunt: vt hac experientia resipiscant reuerti ad Deum, quod his mēte recele-

recesserunt. Deum ergo sibi propitium nocte aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secundum autem Dei iudicio fieri creditur, ut dominus pereant hi, quorum cupiditatem effodus statim sequitur actionis.

<sup>a</sup> Nunquam satiari nouit cupiditas. Semper enim avarus eget: quantoq. magis acquirit, tanto amplius querit: nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiam amittendi metu afficitur.

Inopes nascimur in hac vita, inopes recessurismus à vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amorem cupimus?

<sup>b</sup> Pleriq. potentes tāta cupiditatis rabie inflammantur, vt de confinijs suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus recte per Prophetam dicitur: Vx qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsq. ad terminum loci. Numquid soli vos habitabit in medio terræ? Tales quippe homines infernū, id est, dia-bolum rapere ad perditionem idem Propheta sequenter annuntiat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vlo termino, & descendit fortis eius & sublimes, glorioſiq. eius ad eum. Nec mitum quod morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammā cupiditatis sue minimè extinxerūt.

Qui desiderio cupiditatis exēstuant, flatu Diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentē Heuz superbia, vt de ligno vetito manducaret. Accendit Caim men-tē inuidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amore libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, vt homicidium avaritiæ annēderet. His ergo inspirationibus Diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

<sup>a</sup> Greg. lib. 1 Reg. 1.

<sup>b</sup> Eccl. 10. Greg. lib. 20. Moral. c. 12.

<sup>c</sup> Greg. lib. Moral. 15. c. 12. Sunt verba Horatij lib. 1. epistolarum epistola 2.

<sup>d</sup> Greg. 3 part. Pastor. cura. admonit. 21. Isai. c. 5.

## De Gula. CAP. XLII.

Prima concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria comprimuntur. Vnde & Daniel Panem, inquit, desiderij non comedit: hoc est eius concupiscentiam non implevit.

<sup>a</sup> Prima est luxuriæ materies saturitas panis. Vnde & Propheta Sodomā de panis saturitate accusat, dicens: Hęc fuit iniquitas Sodomorū, superbia, saturitas panis, & abūdantia. Panem quippe Sodomitæ immoderatè sumentes, in turpitudinem deflu-xere flagitorum, atq. inde meruerunt, comitante superbia, cælestibus aduri incédijs, ex quo modum non tenerunt edacitatis.

<sup>b</sup> Vtile est cauere gulam, ciborumq. concupiscentiam. Quid enim tam noxiū, quām vt animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

<sup>c</sup> B Proxima est ventri libido: sicut loco, ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt proxima. In ordine namq. membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq. vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

<sup>d</sup> Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodo, vt corpus sustentetur, epulis est vtendum. Nam, vt Philosophi discerunt, cibos inuētos esse, vt contineant, animam, non vt corrumpant.

<sup>e</sup> Qui nimium cibis vtuntur: quanto magis ventrē pascunt, tanto amplius sensum mentis obtundunt. <sup>f</sup> Nam Græci dixerunt, ex crasso vêtre subtilem sensum gigri non posse. Nam gulæ saturitas nimia acīe mentis obtudit, ingeniumq. euangelicere facit.

<sup>f</sup> Libidinis ignes ciborum fomentis incre-scunt: corpus autem quod abstinentia frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pue-ros abstinentes, flamma Babylonij incēdij etsi tetigit, non combussit: quia nimium & si desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflammat, vsq. ad cōsensum tamen cōcupiscentiæ, vel operis nō exurit.

<sup>g</sup> Cui abundantia est epularū, ardētis diui-tis intendat suppliciū, cuius tāta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularū D fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitiare noluit, propterea illic inter flamas sitiens stillam aquæ quæsivit, nec meruit.

Considerandum, quām vehementer ar-guatur commissatio & sumptuosa coniuicia. Nam per Prophetam comminatur Dominus, se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Isaiam: Ecce gaudium & lātitia eccidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hęc vobis, donec moriamini.

<sup>f</sup> <sup>h</sup> Sicut

**B**Sicut omnes carnales cupiditates abstinentia refecantur: ita omnes animæ virtutes edacitatis vicio destruuntur. Inde est quod & princeps coquorum muros Ierusalem subuertit: quia & venter, cui seruitur à coquis, virtutes animæ destruit. Neq; enim posse quempia virtutū perfectionē attingere, nisi prius ventris edomuerit ingluviē.

Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi prius ingluviem ventris restrinxerit. Nec quisquam facile poterit à semetipso spiritus immaudos expellere, nisi per abstinentiam gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt, à nobis fortius superantur, quando prius, quæ intra nos sunt vitiæ extinguitur. Nam frustra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

**C**Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatē cauendam. Nam sæpe accuratiū præparata sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edēdi cupiditate sumuntur. Sicq; fit, vt non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

**C**Quattuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, id est: quid, quando, quātum, & quomodo appetatur. Quid, ad rē ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimū tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

**D**Nullus homini tam importunus exactior est, quām venter: qui quotidianam refectionem, quotidiana famis exactione adimpleat. Cum cæteris enim vitijs, & si interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cū isto & morimur.

**m**Plerumq; voluptas vescendi ita sub obtetu necessitatis subrepit, vt dum putatur seruiri necessitati, voluptatis desiderio seruiatur: nec facile discernitur, vtrum quod accipitur gulæ, an indigentia deputetur.

**a** Ex Greg.lib. Moral. 30.c. 13.

**b** Greg. 3. part. Pastor cura admonit. 20.

**c** Leo Papa serm. 3. dejeunio.

**d**Hinc illud Catonis Maioris apud Ciceronem in libello de senectute. Tantum cibi & potionis adhibendum, vt reficiantur vires, non opprimantur. Alioqui, vt rechè confirmat Theognis, τολλω τοι τηλονας λιπες κόρος ὠλετεριδη; Αὐδης δέοι μειψας τλειεν εχει θελον. Quorum versuum hac fere sententia est: longe plures nimis cibi potusq; in gurgitatione, quām fame perisse. Bene itidē Theopompus lib. 5. Philipp. τὸ εδίειν τολλω, καὶ μετα φαγάρτεύς

A μεταφράσας εἴσαι, καὶ τὰς τυχὰς τοις εἰδησθεντας. Multa, inquit, edere & caribus vesci, ratione vim tollit, animosq; efficit tardiores. Meritis neq; ludantur Platonica ille carne apud Athenorum libr. 10. Es apud Cice. libr. 5. Tusculan, propterea quid non tempestanti, quām postero die incunda essent.

**e**Hinc illud quod ex Theopompo iam retali. Porro locus hic esse videtur ex Hieronymo, epistola ad Nepotinum de vita Clericorū. is enim hoc pacto: pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis venter non gignit mentem tenuem. Gratus sensu huiusmodi est. ταχέα γαστὴρ λεπτόν δὲ τικε τόση.

**f** Gregor. libr. Moral. 30.c. 13.

**g** Gregor. homil. 40. in Euang.

**h** Ex Greg. lib. 3. Past. cura, admonit. 20.

**i** Greg. lib. Moral. 30.c. 13.

**k**Totius sententia summa deducta est ex Greg. lib. Moral. 30.c. Verum is quintum genus addit: sciendum, inquit, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitiū tentat. &c. Cassianus lib. quinto c. 23. triplum genera enumerat. Triplex, ait, natura est gastrimargia: vna, quæ canonicam refectionis horam præuenire compellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluvie, & saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia, quæ accuratioribus epulis, & esculentioribus oblectatur. Vide eundem latius ibidem.

**l**Pulchrè Seneca in epistolis: venter precepta nō audit, poscit, appellat. Non est tñ molestus creditor: paruo dimittitur, si modò das illi, quod debes.

### De Ebrietate. CAP. XLIII.

**E**Scam rapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis,flammam libidinis.

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat: Vnde etiam & malum non sentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum est, quod iuxta Prophetam dicitur: Fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim, sicut in Salomone, infatuat sapientem. Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat. Vnde & in Proverbijis: Potentes, inquit, iracundi sunt, vinum non bibant: ne cùm biberint, obliuiscantur sapientiam.

Plerisq; laus est multum bibere vinum, & non inebriari. Audiant hi aduersum se dicentem Prophetam. Vx qui potētes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Vino multo deditos, & luxuriosè viuētes, Isaias sic arguit dicens: Vx qui confurgitis mane ad ebrietatē seständā, & potádū vñq; ad vesperum, vt vino æstuetis. De talibus & alio loco dicit. Vx tibi ciuitas, cuius rex iuuenis est, & cuius principes manū comedunt. Multi

*M*aliciū enim à mane usq. ad solis occubitu ēbrietati, & gulæ voluptatibus seruant, nec intelligunt cur nati sunt: sed cōfuctudine belluina detenti, luxuriae tātum tota die epulisq. inferuiunt.

Clamat Iocel Propheta his, qui ebrietati deferuiunt, dicens: Expergiscimini ebrij & stete, & vlude omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantum: Flete omnes, qui bibitis vinum, ut bibere omnino non liceat: sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem: Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bibere Apostolus, dicēs: Vino modico vttere.

Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiā ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficitur. Vnde & Nazoræis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est, vinum & siceram non bibere. Vraque enim statum mentis euertunt & ebrios faciūt: luxuriam quoq. carnis vtraq. æqualiter gignunt.

Quidam continentes, sicut panem cum pondere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: afferentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam conuenire.

a Sic intelligo illud Agustini lib. confess. 10.c. 31. Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo. Crapula verò nonnunquam subrepit seruo tuo, misereberis, vt longè fiat à me. Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam aperè ex vino esse teſſur. Addit' præterea. Est enim crapula seruor quidā, & defensens inflamatio, quæ plus conflictat, quam temalentia, quod mentem illa quatit & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admetit.

b Oſea 4. Fornicatio & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

c In excusis est, sicut ait Salomon. verum male. Gott. Fornicatio enim sicut in Salomone infatuat sapientem: Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat: vnde in proverbijs, &c. Est enim explicatio verborum Oſea: Fornicatio & ebrietas auferunt cor: Fornicatio nempe, vt in Salomone, ebrietas, vt in Lot. præterea non extat in proverbijs hac sententia.

d Eccles 10. vbi septuaginta hoc modo: γαὶ σοι τόλις, ἵνα βασιλεὺς οὐ νεώτερος, καὶ διὰ χρυσὸς οὐ εὐτελέσσος. Id est, vñ tibi ciuitas, cuius Rex tuus iunior, & Principes tui in hora matutina comedunt. In rulga etiōne ita est, Vñ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Quam veram etiam Gregorius sequitur lib. 16. Moral. c. 15.

### De Abstinentia. CAP. XLIII.

HOC est perfectum & rationabile ieiunium, quando noster homo exterior

A īeiunat, interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo spiritualis effectus, Angelis coniungitur, Deoq. liberius copulatur.

<sup>a</sup> Per ieiunium etiam occulta mysteriorum cælestium reuelantur, diuinique sacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes, & corū annuntiationes ostendit.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentationem dæmoniorū. Citò enim per abstinētiā deuincuntur. Vnde etiam Dñs & Salvator noster eorū incurſus ieiunijs, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus nō eiſcit nisi per orationē & ieiunium. Immundi enim spiritusibi se magis inijciunt, vbi plus viderint escam & potum.

Sancti quamdiu in huius seculi vita habitant desiderio supernioris corpus suum aridum portant. Vnde & Psalmus: Sitiuit, inquit, in te anima mea, quām multipliciter & caro mea. Caro enim tunc Deum sitit, quando per ieiuniū abstinet & arescit. Abstinētia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

C b Sæpe abstinentia simulatè agitur, ieiuniaq. per hypocrisim exercentur. Quidam enim mira inedia corpus suū laniat, exterminantes, sicut ait Euangeliū, facies suas, vt appareat hominibus ieiunates. Ore namq. pallescūt, corpore atterūt, cordis alta suspiria ducūt. Ante mortē quoq. mortiferis se supplicijs tradūt: tantumque miseri laboris exercitium, nō pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

D Quidā incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono male vtūtūr.

c Ieiunium & eleemosyna in abscondito esse amat, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercede mīsuam ab hominibus receperunt.

<sup>d</sup> Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem à cibis abstinet, & prauè agunt, dæmones imitantur: quibus esca non est, & nequicia semper est. Ille

enim bene abstinet à cibis, qui & à malitiæ actibus, & à mundi ieunat ambitionibus.

<sup>c</sup> Qui execrationis studio, non abstinentia voto ab escis carnium se suspendunt, hi potius execrandi sunt: quia Dei creaturam vobis humanis concessam reiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilq. esse iudicatur immundum, Paulo attestate Apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, quia polluta sunt eorum & mens & conscientia.

Spernitur ieunium, quod in vesperum B repletione ciborum reficitur. Neq. enim reputanda est abstinentia, vbi fuerit satiitas ventris subsecuta.

Spernitur ieunium, quod in vesperum delicijs compensatur, dicete Isaia Propheta: Ecce in die ieunij vestri inuenitur voluptas vestra: voluptas enim deliciæ intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ita & deliciæ improbantur à Propheta in ieunio.

Tota enim dic epulas in cogitatione ruminat, qui ad explēdam gulam vespere sibi delicias præparat.

Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediæ, nec malum agat postea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, ut vobis mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. Sollicita igitur

A discretione carnis est moderanda materie, scilicet, ne aut integrè exinguatur, aut immoderata laxetur.

Infirmitate carnis nimia prævalente, ad perfectionem pertingere nemo potest. Nam quamvis sanctitatis amorem quicque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deseruire contatur.

Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoq. ingenium facit marcescere: nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

Ne quid nimis. Nam quicquid cū modo & temperamento fit, salutare est: quicquid autem nimis & ultra modum est, perniciosum fit, studiumque suum in contrarium vertit. In omni ergo opere modum & temperamentum oportet habere. Nam omne, quod excedit, periculosest; sicut aqua, quæ si nimios imbres præbeat, non solum nullum vobis adhibet, sed etiam periculum exhibet.

<sup>a</sup> Gregor. lib. Moral. 30. c. 9.

<sup>b</sup> Gregor. lib. Moral. 2. c. 26.

<sup>c</sup> Greg. lib. 8. Moral. c. 24.

<sup>d</sup> Pius PP. Nihil prodest homini ieunare & orare, & alia religionis bona agere nisi mens ab iniuitate renouetur, de penit. D. 3.

<sup>e</sup> Leo PP. ser. 4. de quadrag.

<sup>f</sup> Ita quidem Goth. & alijs ms. & excusi libri. At Hieronymus, volūtas vestra: & sepruginta, ut idem auctore est, voluntates vestrae.

<sup>g</sup> Celsianus coll. 2. de discret.

DIVI

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. SENTENTIARVM

65

## LIBERATORI IV.

### De flagellis Dei. CAP. I.

**I**VINÆ Sapientie subtilitas, sicut interius, vt testis, scrutatur conscientias, sic exterius, vt iudex, irrogat pœnas; vt verum sit testimonium <sup>b</sup> Prophetæ: Quia ipse est, & testis, & iudex. <sup>c</sup> Miserere Domine misero Isidoro indigna agenti, & digna patienti, assidue peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti. <sup>d</sup> Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hic hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab æterno suppicio liberat. <sup>b</sup> Electus enim Dei doloribus huius vitæ attetur, vt perfectiora vitæ futuræ lucretur. <sup>f</sup> Nequaquam Deus delinquenti parcit, quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio æterno puniéndū relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit, quod male admisit: ac proinde est, quod Deus delinquenti non parcit. Iusto temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia: ideoq. & iustus in pœnis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

<sup>b</sup> Neq. iusto neq. reprobo Deus misericordia & iustitiā abstrahit. Nam & bonos hīc per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hīc remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per æternam iustitiam.

In hac enim vita Deus parcit impijs, & tamen non parcit electis: in illa parcet electis, non tamen parcet inquis.

Periculosa est securitas in hac vita malorum, & bonorum dolor tranquillus. Nā iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus vero dormit post laborem securus.

Nō tātū de corporalibus passionibus, sed etiā de spiritualibus oportet intelligi: vt quāto quisq. aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tāto se in fine remunerari speret.

**A** Enī Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobri in hoc mundo: dumq. multa damnabilia comisissæ videantur, despici tamen à Deo nullo emendationis verbere feriuntur.

**k** Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur, si peccauerit, dicēte Amos Propheta: tantummodo vos cognoui ex omnibus nationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium, quem recipit.

**B** Valde necessarium est, iustum in hac vita & vitijs tētari, & verberari flagello, vt dum vitijs pulsatur, de virtutibus non superbiat. Dum verò aut animi, aut carnis dolore attetur, à mundi amore referuatur. Tētari autem oportet iustum, sed tentatione plague, non temptatione luxuria.

Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, vt dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent: sed cælestem patriam, vbi certa requies expectatur, indefiniter desiderent.

Electos vitæ istius aduersitate probari, vt secundum <sup>l</sup> Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicij flagello castigat.

**C** <sup>a</sup> Ex Gregor. libr. 9. Moral. c. 12. Et in comprobationem testimonij Jeremias. Ego sum testis, & iudex, affert illud Isaia 42. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturient loquar, voces autē vt iudex absunt à Gottib. & alijs.

<sup>b</sup> Ierem. 29. Apud Jeremiam sic habetur. Ego sum iudex, & testis. Et Greg. lib. Moral. c. 12. Codex Cænobij de la Oliua in Regno Navarra, legit: Ego sum testis, & vindicta. Septuaginta, καὶ ἐγὼ μάρτυς φνοῖς· καὶ ποιῶς. Et ego testis dicit Dominus.

<sup>c</sup> In cod. Gottib. Tolet. hec non habentur. Codex Cænobij de la Oliua indigno Isidoro.

<sup>d</sup> Greg. lib. 7. Moral. c. 8. exponens illud Iob: Hæc mihi consolatio est, vt affligens me dolore, non parcat. Ideò inquit, hic quibusdam parcit, vt eos in perpetuum feriat: Ideò me hic feriat non parcendo, vt in perpetuum parcat.

<sup>e</sup> Greg. lib. 26. Moral. c. 17. electorum namq. est, hīc conteri, vt ad præmia debeatæ æternæ hæreditatis eruditæ.

<sup>a</sup> Vide Greg.lib.26.Moral.17.vbi differit cur quedam à

Dominō hic feriantur, & quedam ferantur inulta.

<sup>b</sup> Gregor.libr.8.Moral.c.32.de iustis:gaudent de-

spici,nec dolent se necessitatibus affligi. Idem Au-

gustin.serm.105.de tempore, & Greg.lib.5.Moral.ca.1.

<sup>c</sup> Ex multis locis Gregorij lib.5. Moral.c.1.& 26.s.18.

<sup>d</sup> Greg.26.Moral.c.17.& lib.12.C.15.

<sup>e</sup> Greg.lib.7.epist.epist.32.& lib.18.Moral.c.13.

& lib.18.c.7.& c.12.

<sup>f</sup> *Locus est Petri 1.cap.4. Tempus est,inquit, ut incipiatur iudicium à domo Dei. Hunc locum explicat Isidorus supra lib.1.c.30 senten.2. & Augustin. super psalm. 93. Tempus est,inquit, ut incipiatur iudicium à domo Dei, id est tempus est, ut modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei: si flagellantur filii Dei, quid debent sperare serui nequissimi?* Venerabilis Beda in Psalm.9. explicat Petri locum de occulto & iusto iudicio, quod in presenti ad purgationem exercetur in domo Dei, id est in infidelibus. Gregor.lib.26.Moral.c.17. ut Isidorus lo- cum interpretatur.

### De Geminā percusione Dei.

#### CAP. II.

**G**mina est percusio diuina: *Vna in bo-*  
*nam partem, & qua percutimur carne,*  
*vt emēdemur. Altera,qua vulneramur con-*  
*scientia ex charitate, ut Deum ardentiū*  
*diligamus.*

<sup>b</sup> *Gemino more Deus respicit vel ad*  
*veniam,vel ad vindictam. Adveniā, & sicut*  
*Petrum. Ad vindictam, & sicut dum facta*  
*Sodomorum se descensurum & visurum*  
*testatur.*

<sup>c</sup> *Trimoda ratione Deus quos voluerit,*  
*percutit: id est ad damnationē reprobos;*  
*& ad purgationē, quos errare videt, electos;*  
*ad propagandam meritorum gloriam iu-*  
*stos. Primo namque modo <sup>h</sup> *Egyptus cæsa**  
*est ad damnationem. Secundo modo pau-*  
*per Lazarus ad purgationē. Tertio modo*  
*percussus est Job ad probationem.*

*Flagellatur homo plerumq. à Deo ante*  
*peccatum, ne malus sit, & vt Paulus, qui, Sa-*  
*tanæ Angelo instigante, carnis tolerabat*  
*stimulos. Flagellatur autem & post pecca-*  
*tum, vt corrigitur, sicut ille in Apostolo, qui*  
*traditus est Satanæ in interitum carnis, ut*  
*spiritus saluus esset.*

<sup>i</sup> *Non tamen iuste murmurat', etiam qui*  
*nescit, cur vapulat. Nā Deus ideo plerūq. iu-*  
*stū flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.*

<sup>m</sup> *In hac vita Deus tanto magis studet, ut*  
*parcat, quanto magis expectando flagellat: sed*  
*alios feriendo corrigit, alios vero feriendo*  
*interficit. Feriendo namq. corrigit, de quib.*  
*dicit: Ego, quos amo, arguo & castigo. Fe-*

A riendo perimit, quos incorrigibiliter de-  
linquentes aspicit, quosq. non iam sub di-  
sciplina, ut filios pater, sed disticta damna-  
tione, ut hostes aduersarii, percutit. De  
quibus dicit: Flagello inimici percussi te ca-  
stigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas  
ad me super contritione tua: insanabilis est  
dolor tuus. Vnde unusquisq. festinet, & ti-  
meat, ne simul feriatur vita cius cum cul-  
pa. Flagellum namque tunc diluit culpā,  
cum mutauerit vitam. Nam cuius mores  
non mutat, actiones non expiat.

B Omnis diuina percussio, aut purgatio  
vitæ præsentis est, aut initiū pœnæ sequen-  
tis. Nam quibusdam flagella ab hac vita  
inchoant, & in æterna percussione perdurat.  
P Vnde per Moysen Dominus dicit:  
Ignis exarsit in ira mea, & ardebit usque ad  
inferos deorsum.

C A quibusdā dici solet: non iudicat Deus  
bis id ipsum, qui tamen non attendunt illud,  
quod alibi scriptum est: <sup>i</sup> Iesus populum de  
terra Ægypti liberans, secundo eos, qui nō  
crederunt, perdidit. Quamuis enim vna  
culpā bis non percutitur, vna tamen per-  
cussio intelligitur, quæ hic cepta illic per-  
citur, ut in his, qui omnino non corriguntur,  
præcedentium percussio flagellarum, se-  
quentium sit initium tormentorum. Hinc  
est, quod in Psalmo scribitur: Operiantur  
sicut diploide cœfusione sua. Diplois enim,  
duplex vestimentum est, quo figuraliter in-  
duuntur, qui & temporali pœna, & æterna  
damnantur. Vnde & Ieremias ait: Contri-  
tio super contritionem, id est, gemina dam-  
natio, & hic, & in futuro seculo. Et idē alibi;  
Duplici contritione contere eos, id est, ge-  
mina pœna, præsenti, scilicet, & futura.

Quibusdā secreto Dei iudicio hic male  
est, illic bene: scilicet, ut dum hic castigati  
corriguntur, ab æterna damnatione libe-  
rentur. Quibusdam vero hic bene est, illic  
male: sicut diuini illi accidit, qui hic poten-  
tiæ claritate conspicuus, post mortem ge-  
hennæ incendijs traditur cruciandus. Porro  
quibusdā, & hic male, & illic male est: quia  
corrigi nolentes, & flagellari in hac vita  
incipiunt, & in æterna percussione dam-  
nantur.

In tanto immergi quosdam desperatio-  
nis profundo, ut nec per flagella valcant  
emendari. De quibus rectè per Prophetam  
Dominus dicit: Frustra percusi filios ve-  
stros, disciplinam non receperunt.

<sup>j</sup> Plerumq.

¶ Plerunq. iustus plangit, & nescit vtrum A pro omnibus suis peccatis præsentia patitur flagella, an pro uno tantū, & nescit, quæ sit culpa illa, pro qua meruit eiusmodi pati supplicia, & pro ipso ambiguo maximè in incertore versatur.

Quamvis flagella præsentia iustū à peccatis absoluūt, adhuc tamen sub metu vindictæ turbatur: ne instantes ei plagæ nō sufficiant ad purganda delicta. Proinde ergo, dum præsentia patitur, & futura pertimescit: quodammodo, sicut ait <sup>v</sup> Prophetæ, pro suis peccatis duplicitia recipit.

<sup>a</sup> Sic omnes cc. m. ff.

<sup>b</sup> Ambroſius quomodo respiciat Deus super iustos & peccatores, libro ſuper Beati immaculati, & li. 1. de Apologia David, & lib. 3.

<sup>c</sup> Respxerit enim illum oculis gratie, non corporis, cum ex Matthæo, & Marco conſet Christum tacitū fuīſe in atrio inuictori domus, Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex Au- g. c. 6.

<sup>d</sup> Genes. 18. Dixit Dominus, descendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerunt.

<sup>e</sup> Quinque modis flagella contingunt, teste Beda in Mattheo, & Augustino in ſermonē de gratia, vel iustis, vt per patientiam merita angeantur, vt Iob. vel ad custodiā virtutum, ne superbia tenter: vt Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad corrīgenda peccata, vt Maria Lepra Num. 12. vel ad gloriam Dei, vt de caco nato, Iohān. 9. vel ad iudicium pāna vt Herod. Act. 12. Quia omnia hic complectitus Iſidorus.

<sup>f</sup> Gregor. lib. 7. Moral. cap. 10. exponens illud Ezech. 11. Tollam à vobis cot lapideū, & dabo vobis cor carneum.

<sup>g</sup> Idem lib. 21. c. 4. ubi probat, quod iusti, dum temporaliter flagellantur, probantur, reprobantur, qui in laboribus hominū modò non sunt, eterno anathemate condemnantur, & lib. 16. c. 16. & lib. 11. c. 21.

<sup>h</sup> Hieron. in Nahum. c. 7. exponens illud; Non confundet duplex tribulatio, vel, non vindicabit bis Deus in idipsum, videtur sentire Ägyptios non flagello damnationis, sed purgationis punitos. Sic enim inquit: Quod si vobis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quod in diluvio genus deleuit humanum, super Sodomam & Gomorrahā igne pluit, Ägyptios submerserit flūdibus, Iſraelitarum cadauera prostrauerit in ere mo: scitote, id ē ad præfens reddidisse supplicia, ne in æternū puniret. Quem locum Magister ſentent. li. 4. dicit. 15. intelligendum censet, non promiscuè de omnibus, sed de illistantū, qui inter ipsa flagella pānitentiam gerant.

<sup>i</sup> De Iob, quod de gente Iudea duxerit genus, probat Augustinus lib. 18. de Cœlit. Dei c. 47. & de tentatione Abrahā & Tobie, & Iob in lib. queſt. veteris & noui test. li. 2. q. 99. & eius tentatione Psal. 100. Accepit, inquit, à Deo tentandum, nō opprimendum, purgandum, nō euerendum, aut forte nec purgandum, sed probandum. His laudes commemorat Gregor. lib. 28. Moral. c. 1. & exponens lib. In omnib. his nō peccauit Iob labijs suis, nee multū quid contra Deum loquutus est, & li. 1. c. 19.

<sup>k</sup> 2. ad Corinth. 12. Et ne magnitudo reuelationū extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satan, vt me colaphizet: <sup>rbi</sup> Græcè: καὶ τὸν ὑπερβολὴν τὸν ἀποκαλυψεῖν ἵνα μὴ ὑπεράγομαι, ἐθέλει μοι σύνδει τῷ Καρκίνῳ ἀγριεῖσθαι, ἵνα μὲν κολαφίζω. Quo in leco, σύνδει, est stimulus, per carnem, sive in carne: Qui stimulus quomodo hic intelligendus fit, nō bene inter interpres cōſtat. Alij libidinis affectū & motū accipiunt, vt Iſid. lib. 2. ſent. c. 39. ſent. 11. Stimuli carnis, qui in Paulo, excitatē Satanę angelo, inerat, ex lege peccati erat, qui in mēbris hominū de necessitate libidinis habitat. Idem videtur ſentire Gregor. in hoc loco. Alij, vt refert Hieronymus, commet. in epift. ad Galatas corporis aduersam valet in diuinem, quod capitū dolore ſolitus fit frangi & moleſtari: atq. ita etiam Theophylactus. Thomas Aquinas, quod fuerit iliaco morbo obnoxias. Ambroſius stimulus appellat infectionem malorum hominum, & afflictionem ab inimicis illatam. In qua ſententia est Theodoreetus: probas verò ex ſequentiis, non esse stimulus carnis corporis infirmitatem: propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persequutionibus, & angustijs pro Christo. Athanas. q. 139. Alex. adrum erarium fabrum, & vocat stimulus carnis, vide locum. Ego exſitimus carnis stimulus intelligi contradictiones & molestias à Iudeis illatas (qui erant cognati eius secundū carnem) ne Euangeliū doctrina incrementum fūſciperet; de quorum perſequitione, ſic ait ad Thessal. cap. 2. Vos enim imitatores facti eſtis fratres, Ecclesiastū Dei, quæ ſunt in Iudea, in Christo Iesu: quia eadē paſſi eſtis & vos à cōtribulibus vestrīs, ſicut & ipſi à Iudeis, qui & Dominum occiderint Iesum & Prophetas, & nos perſequuti ſunt, & Deo non placet, & omnibus hominibus aduersantur prohibentes nos gētibus loqui, vt ſaluae fiant, vt impleant peccata ſua ſemper, præuenit enim ira Dei ſuper illos viſque in finem.

<sup>l</sup> Greg. lib. 33. Moral. c. 23.

<sup>m</sup> Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 13.

<sup>n</sup> Gregor. lib. 18. Moral. c. 12. Flagellum, inquit, tunc diluet culpam, cum mutauerit vitam.

<sup>o</sup> Aliq. m. ff. habent, in hac vita inchoant: melius; ab hac vita: ſic eſt apud Gregor. loco ſupra adducto. His flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percutiōne perdurant.

<sup>p</sup> Deut. 32. ſic habet vulgata editio Latina noſtra: Ignis ſuccensus eſt in furore meo, & ardebit viſq. ad inferni nouissima. Iſid. legit, vt Greg. lib. 18. c. 22. viſq. ad inferos deorsum.

<sup>q</sup> Ex Gregor. ad verbum lib. 18. c. 12.

<sup>r</sup> Iud. epift. 1. Quoniam Iesus populum de terra Ägypti ſaluans: ſecundū eos, qui non crediderūt perdidit. Explarat hūc locū Iudea Greg. li. 10. Mor. c. 33.

<sup>s</sup> Psalm. 108. locus ad verbum ex Greg. lib. Mor. 9. c. 33.

<sup>t</sup> Ex Greg. lib. 9. Moral. c. 24.

<sup>u</sup> Est apud Iſai. c. 40. ſuſcepit de manu Domini duplicitia, pro omnibus peccatis suis. Et Ierem. 17. dupli ci contritione contere eos.

### De infirmitate carnis.

#### CAP. III.

<sup>v</sup> Vnt̄ nonnulli huius qualitatis homines, qui neſcient corrigi, niſi alios viderint fla-

gellari: sicq. proficiunt comparatione malorum, dum sibi id accidere timent, in quo deperire alios vident.

**Quosdam** Deus videns, nolle proprio voto corrigi, aduersitatū tāgit stimulis. **Quosdam** etiam præsciens, multū peccare posse, in salutem flagellat eos b. corporis infirmitate, ne peccent; vt eis vtilius sit frangi languoribus ad salutem animæ, quām manere incolumes ad damnationem.

**c** Visitatio Dei nec semper in bonum accipitur, nec semper in malum. In bonum enim accipitur, sicut est illud: Visita nos in salutari tuo. In malum verò, iuxta illud; In tempore visitationis suæ peribunt.

Tribus ex causis infirmitates accidunt corporis, id est, d. ex peccato, extentatione, & ex intemperantia passionē: sed huic tantum nouissimæ huimana potest medicina succurrere: illis verò sola pietas diuinæ misericordiæ.

**c** Qui valentiores sunt & sani, vtile est illis infirmari, & non peccare: f. ne per vigorem salutis illicitis forfidentur cupiditatū, & luxuriæ desiderijs.

Duritia, quæ mentem premit, nec sentitur, vtiliter mutatur in carne, vt sentiatur, atq. intellecta emendetur. Nam citius vulnera carnis sentiuntur, quām animæ; ideoq. per carnis flagella errantes citius corriguntur. Hoc quippe indicant g. in Pauli oculis squamæ infidelitatis, quæ dum mutatæ sunt per increpationem in oculis carnis, constim resoluta est duritia mentis.

Est perniciofa sanitas, quæ ad inobedientiam hominem ducit. Est & salubris infirmitas, quæ per diuinam correptionem mētem à duritia frangit.

Languor animæ, id est, peccatorum infirmitas perniciofa est, de qua etiā Apostolus ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Nam infirmitatem carnis vtilem esse idem Apostolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior sum.

**a** Fere omnes cc. m. ff. esse nonnullos eiusdem qualitatis homines. Codex unus papyraceus per antiquus: esse nonnullos eius qualitatis homines. Locus apud Greg. lib. 18. Moral cap. 13.

**b** Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis: & ideo custodiui te, ne peccares in me; colligit, Abimelech Regem Gerara, ne peccaret in Saram, consilio Dei infirmitate percussum.

**c** Pulchritudo complexus est visitationis in diuinitus litteris significationem, nam & in malam, & in bonam partem

A usurpatur: in bonam, vt illud Luc. 19. Non cognovit tempus visitationis suæ. Et Osea 4. Non visitabo super filias vestras, cum fornicatæ fuerint. Exod. 5. Visitando visitaui vos, & vidi afflictiones vestras. Et alia statio demonstrat Dei curia erga genus humānum, eiusq. prouidentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita. Significat etiam visitare, praefare Deum, quod premisit, vt in illo Genes. 21. Dominus visitauit Sarām. & Luca 1. Visitauit, & fecit redemptionē populo suo. In malum etiam nonnunquam sumitur, pro eo quod est punire, c. stigare, vindicare scelera aduersus diuinam maiestatem commissa. Sic Exod. 31. Ego autem in die ultionis visita. B. bo hoc peccatum. Et Isai. 10. Visitabo super fructū magnitudinis cordis Regis Assur. Et 13. Visitabo super orbem mala. Et Psalm. 88. Visitabo in virga iniqüitates eorū. Vbi voces illa in virga supplicij incrementum denotant. Et Osea 1. Quoniam adhuc modicū visitabo sanguinem Iezrahel. Et Psal. 18. Visitatio. nes Domini recta latificantes corda denotant iustitiam visitationis. Visitatio. nes enim Septuaginta verte. runt δικαιομέτρα.

**d** Ut est illud Pauli 1. ad Corinth. 11. Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

**e** Hoc probat Aug. super Iohannem tract. 7.

**f** Ita in omnibus m. ff.

**g** Actorum 9. Hunc locum fere similiter interpretatur ad mores Greg. lib. 33. Moral. cap. 31. Et Ambros. lib. super Beati immaculati; simul oculus, inquit, corporis, animæque sanatus.

### De tolerantia diuina correptionis.

#### CAP. IIII.

**M**urmurate a in flagellis Dei peccator homo nō debet, quia maximè per hoc, quod corripitur, emendatur. Vnusquisque autem tunc leuius portat, quod patitur, si sua discusserit mala, pro quibus illi infertur retributio iusta.

**b** Discat non murmurare, qui male patitur, etiā si ignorat, cur mala patiatur: & per hoc iuste se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. Qui flagella sustinet, & contra Deum murmurat, iustitiam iudicatis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati, quod sustinet, etiā si pro quo patitur ignoret, per hoc iā iustificatur, pro quo & seipsum accusat, & Dei iustitiam laudat.

Dum ex rebus prosperis vtilia iustus exēpla præstat hominibus, necesse est cum iherum & aduersitatibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur; vt denuo fortitudinis documenta ex eo sumant, qui prosperitatis eius temperantiam agnoverunt.

Qui passionibus animæ infidiente aduersario cruciatur: c. non idcirco se credat alienari

alienari à Christo, quia talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur, laudet Deum potius, non accuset.

<sup>a</sup> Ad magnam utilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionum temptationibus agitur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæ culpæ f, quod talibus dignus sit, depauauerit: hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & diuinam agnoscit iusticiam, & suam intelligit culpā.

<sup>b</sup> Ex Gregorio lib. 6. Moralium cap. 17.

<sup>c</sup> Greg. lib. 32. Moral. c. 5.

<sup>d</sup> Si idcirco se habet codex Tolet. & Cœnobij de la Oli ga in Navarra. Ceteri cum editis consentiunt, quam lectio nem probo.

<sup>e</sup> Gotibus & alius papyraceus Malacitanus correctus habent. Laudet Deum potius non accuset. Ceteri m. ff. consentiunt cum editis: que lectio non displiceret.

<sup>f</sup> Tonus sententia sensus desumptus est ex Gregor. lib. 32. 3.

<sup>g</sup> C. Toler. Latinus habet quod talia pati dignus sit, reputauerit. Cum eo consentiunt duo cc. Malacitanus, & aliæ ceteri cum editis.

### De temptationibus Diaboli.

#### CA P. V.

Multis calamitatibus temptationibus mēs iusti in hac vita pulsatur: <sup>a</sup> vnde & operat ab hoc seculo funditus euelli, quo & eximis careat, & fixam illic securitatem inueniat.

<sup>b</sup> Inter eas poenæ, quas iustus in corpore patitur, atq. eas, quas mente per fraudem Diabolus tolerat, multum interest. <sup>c</sup> Nam gravissima, quas interius luget, quam eas, quas exterius sustinet. Has enim & loco euitat & tempore: illas nec loco potest euitare nec tempore.

Non amplius tentat electos Diabolus, quam Dei voluntas permittit. Tentando autem sanctorum profectibus seruit.

Et si nolens: utilitati tamē sanctorū seruit Diabolus, <sup>c</sup> aquod eos temptationibus suis nō dejicit, sed potius erudit. Nam temptationes, quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Spiritus Sanctus ad exercitium virtutum salubri utilitate conuertit.

Insidiae Diaboli, atque astutiae, quamvis huc atque illuc querentes, quem deuorēt, diffundantur, à potestate tamen diuina nō egrediuntur, ne tantum noceat, quantum malitiose contendunt. <sup>f</sup> Nam quomodo sanctorum virtus tanta tolerare posset, si

A superna disp̄satio pio moderamine nequiam dæmonum non frænaret. Et licet Diabolus temptationem iustis semper inferre cōpiat, tamen si à Deo potestatem non accipit, nullatenus adipisci potest, quod appetit. <sup>g</sup> Vnde & omnis voluntas Diaboli iniusta est, & tamen, permittente Deo, omnipotestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniuste appetit: sed eos, qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, non nisi tentari Dei iuste permittit. Vnde etiam in libris Regis de Diabolo scriptum est: quia spiritus Domini malus irruerat in Saul. Vbi iuste queritur si Domini, cur malus si malus, cur Domini. Sed duobus verbis comprehensa est & Dei potestas iusta, & Diaboli voluntas iniusta. Nam spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem Dominus per acceptam iustissimam potestatem.

<sup>h</sup> Diabolus non est immissor, sed incensor potius vitiorum. Neque enim alibi cōcupiscentiæ somēta succedit, nisi vbi prius praecepit cogitationis delectationes aspicerit, quas si à nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit: statimq. franguntur iacula concupiscentiæ eius, <sup>i</sup> contemptaq. iacet, & sine luce faces illius.

Sollicitè hostis insidias intelligere pariter & cauere Dei seruum oportet; sicq. in innocentia vitæ existere simplicem, <sup>k</sup> vt tamē oporteat cum simplicitate esse prudētem. Qui prudentiam simplicitati non miscet, <sup>l</sup> iuxta Prophetam, columba est seducta, nō habēs cor. Sed ideo columba, quia simplex; ideo autem cor non habēs, quia ignara prudentiæ est.

<sup>m</sup> Sæpe fraus Satanæ sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelū se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atq. contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinæ Deus sanctos suos facit intelligere, quatenus Diabolicū errorē interius cognoscant, ac sollicitè caueant.

<sup>n</sup> Discretio sanctorum tanta esse debet, vt inter bonum & malum prædicti ratione dijudicent, ne eos Diabolus per speciem boni fallat. Hæc est enim percunctatio Iosue dicentis: Noster es an aduersariorum: Propter hoc & Ieremiæ dicitur: si separaueris pretiosum à vili, quasi os meū eris. Tunc enim benè de se iudicant sancti, quando ab eis Deus fallacia dæmonum tentamenta facit intelligi.

<sup>o</sup> Multi decipiuntur à Diabolo, & ignorant

rant se esse deceptos, Osee Prophetæ testimoniio declarante: Comederunt, inquit, alii ni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni nāq. maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt, sed hoc corda negligentium non intelligunt.

Tanquam inermis Diabolus vincitur, quando de aperta iniuitate hominē deprauare conatur: armatus verò tunc incedit, dū per specie sanctitatis & virtutis, q ea, quæ sancta sunt, destruit: quando & quidecipitur, sua detrimenta non sentit, sed tanquam sint virtutes, quæ sunt vitia sectatur & diligit.

<sup>a</sup> In oculis carnalium Diabolus terribilis est, in electorum oculis terror eius vilis est. Ab incredulis, vt leo, timetur: à fortibus in fide, vt vermis, contemnitur, atq. ad momētum ostensus repellitur.

<sup>b</sup> Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè transit. Nam facile in cōsequēti opere repellitur, si prima oblectamēta illius respuantur. <sup>c</sup> Diabolus enim serpens est lubricus, cuius si capiti, id est, primæ suggestioni nō resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

<sup>d</sup> Tentationum Diabolicarum initia fragilia sunt, quæ si non caueātur, sed per vsum in consuetudinem transeat, in nouissimis fortiter conualescunt: ita vt, aut nunquam, aut cum difficultate vincantur.

Dum in tota vita Diabolus hominē præuaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc est, quod in principio cōtra protoplastum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo eius: quia nimirū hominem, quem Diabolus in cursu præteritæ vitæ non decepit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisq. sit iustus, nunquam necesse est, vt sit in hac vita securus: sed semper humiliis caueat, semperq. ne in fine corruat, sollicitus pertimescat.

Diabolus suis fautoribus blanditur, y Dei verò seruis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismū pafsus est à Diabolo tentari.

Diabolus sanctos omnes<sup>e</sup> non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nā quia non in eis intrinsecus regnat, cōtra eos extrinsecus pugnat. Et qui interius amisit dominium, exterius commouet bellum.

<sup>f</sup> Tunc contra eum, quem possidet, Diabolus acriùs sœvit, quando se virtute diuina ab eo expellendum cognoscit. Vnde immū

A dus spiritus tūc discerpit grauius puerum, in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factum & ad Iob verba resipicit, vbi in nouissimis Behemoth caudam suā, quasi cedrus, altrin- git.

<sup>g</sup> Plus contra eos Diabolus diuersis tentationibus insistit, qui possunt & alijs sua vtilitate prodeſſe: vt, dum illi impediuntur, nō proficiant, qui docendi sunt.

<sup>h</sup> Maligni spiritus hoc, quod intra nos mū dare cupimus, sine intermissione tentat iterum sordidare. Sācti autem eorum insidias præsago spiritu præcognoscunt, & quicquid in se metiſis terrenum sentiunt, indeſinenter operibus sanctis exhausti, vt de inti- mis puri inueniantur.

<sup>i</sup> Eodem blandimento decipiuntur nūc per Diabolum homines, quo protoplasti in paradiſo sunt decepti. Multis enim vitorū præstigijs mētes reproborum Satanæ prætentādo deludit. Nunc enim promissis decipit, nunc rebus transitorijs, quasi necessarijs, illicit: nunc etiam ipsa inferni supplicia, quasi leuia & transitoria, suggerit; quatenus miserorum corda in cupiditatē laſciuamque dissoluat, secumque ad tartara ducat.

<sup>k</sup> Argumenta machinationum, malarūque cogitationum semina, quæ in cordibus hominum Diabolus fundit, ita ſæpe vndiq. captam implicant mentem, vt ex qua parte euadere quisq. tentauerit, sine periculo exire nō possit: veluti si iures hoc facere, quod si feceris, pecces: si non feceris, rens periurij sis. In tanto ergo mali discrimine, vt euadēdi aditus pateat, minora potius eligenda sunt, vt maiora vitentur.

Diabolus quando decipere quemquam querit, prius naturam vnius cuiusq. intendit, & inde se applicat, vnde aptum hominē ad peccandum inspexerit.

Ex ea parte Diabolus homines tentat, qua eos per excrescentem humorem facile inclinari ad vitia cōspicit: vt secundum humoris confersionem adhibeat & tentatiōnem. Lege Balaam qui in figura Diabolicō tra populum Dei, ex ea parte præcipit perniciosos prætendere laqueos, ex qua ſentit eos facilius esse lapsuros. Nam & qui aquam alicubi deducit, non eam per aliam partem mittit, niſi vbi impetum eius intedit.

<sup>l</sup> Nullus culpam existimet, quād ex con-

conspersione propria sustinet: sed quantum valet, contra id quod tolerat, pugnet. Nam si conspersio ceditur, tentationi vel vicio nequaquam resistitur.

<sup>g</sup> Ideo Diabolus in sacris eloquijs Be- hemoth, id est, animal dicitur: quia de cælis lapsus ad terras cecidit, <sup>h</sup> Ideo Le- uiathan, id est serpens de aquis: quia in huius seculi mari volubili versatur astutia. <sup>i</sup> Avis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aëre, quasi avis, pro carcere me- ruit: terram, vt animal brutum sit: serpens, vt in huius seculi mari insana iactetur flu- ctuatione. <sup>k</sup> Ex eo enim quod per membra sua Diabolus operatur, sortitur vocabula: ita ut quod singuli agūt incitante illo, ipse no- minetur ex eo. Quem enim non decipit Diabolus: vnde animal est, hoc est, per car- nis luxuriam tentat: Vnde serpens est, hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autē nec sic decipit, insidiatur ei, vnde avis est: hoc est, superbiæ ruina. Vndiq. enim do- los præparat, quo usque inueniat viam, per quam incautum decipiat.

<sup>l</sup> Aliud est intrare mentem cuiusquam Diabolum, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus sanctorum ingreditur, dum malas suggestiones insinuat: sed nō habitat in eis, quia in suo corpore, non eos trāsducit. Qui verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt teniplum eius. Et si subrēpat mentibus electorum Diabolus, non autem in eis requiescit, sicut in cordibus reprobo- rum: nā calore fidei mox excitatur, vt exeat ab electis.

Nonnulli, quos iam auido ore Diabolus deuorauerat, rursus diuini iudicij occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, & saluti restituuntur. Nam sæpe multos, quos anti- quis hostis luxuriæ voragine immersos te- nuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus traxit.

<sup>m</sup> Quomodo bonorum interitū Propheta electam dicit esse Diaboli escam, dū alibi scriptum sit de illo, fœnum sicut bos come- deñisi quod in oculis Dei fœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse vidē- tur. Ac per hæc, qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fœnum existunt.

<sup>n</sup> Eum Diabolus iam deglutisse dicitur, quem iam perfecto scelere deuorasse vi-

A detur. Eum verò quem non deglutinit operis perfectione, sed temptationum ille- cebris mordet, vt deuoret, adhuc quasi in maxilla mandit. Vnde & Pa. lus habet stimulos carnis, quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem, qua deglu- tiatur.

<sup>o</sup> Os Diaboli verba eius sunt. Verba vero eius inspirationes occultæ sunt, quibus cor- da hominum alloquens occultis viri cupi- ditatibus.

Quidam ob incorreptibilem iniquitatē, quia sponte non corriguntur, immūdis spi- ritibus vexandi traduntur: vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant potestatē, terroribusque eorum afficti humiliantur, pœniteant & saluentur: sicut & Apostolus Corinthijs scribēs dicit: Tradere huiusmo- di Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit. Vtile est enim quosdam peccates, vt in anima saluentur, q. Satanæ corporali- ter deputari: quatenus ex præsenti corre- ptione futurum iudicium timeant, & de ce- tero delinquere caueant. Quidam autem potestati dæmonum ad emendationem de- putantur: quidam verò despecti ad solā per- ditionem traduntur.

<sup>C</sup> Nunquam vacat Diabolus aduersus ho- minem iustum. Aut enim tribulationes cor- dis illi exaggerat, aut dolores corporis susci- tat. Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ, qui me colaphizet.

Sæpe mentem iusti varijs vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: vnde interdū vsq. ad desperationis angustiā coar- etatur. Permanēti autē in Dei amore ani- mæ, & ipsa talis angustia ad meritum profi- cit. Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quælibet aduersa iustus patiatur, ex Dei vtique permissu id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat (quod pro corporis passione Job dixit: Si bona sus- cepimus de manu Domini mala, quare non suscipiamus?) Iste non separatur à Deo, sed coniungitur, quamlibet atrocis angustia tor- queatur.

Multa iustus aduersa in anima patitur in- stigatione dæmonū, sed talibus tentamen- tis perire vitæ æternæ non potest: quia pius Dominus ad damnationem culpæ non re- putat, quod de suæ maiestatis permissu, no- lens qui patitur, portat. Nam ibi peccamus, vbi



<sup>a</sup> Leuiathan dixerunt antiqui teste Hieronymo lib. 6. in Isa c. 14. esse patrem Diaboli, quam sententiam ipse refellit significatq. draconem: Vnde illud Ezech. 32. Leonigenum assimilatus est, & draconis, qui est in mari. Aquila pro draconem posuit Leuiathan auctore Hieronymo similiter Psal. 90. dum dicitur, Conculcabis leonem & draconem, legitur Leuiathan. Vocatur hic cetus magnus, de quo, quo à Christo capiendum sit, mystico in Job sermone narratur. Est igitur Leuiathan pisces marinus ingens, Job 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Septuaginta ibi pro Leuiathan posuerunt cetum & draconem: sicut & in illo Job c. 3. qui parati sunt suscitare Leuiathan vertunt illi cetum, alibi draconem interpretantur, vt Psal. 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum. De creatione Leuiathā & Henoch habetur Esdra 4. c. 6.

<sup>i</sup> Daniel 7. & Isa. 31. & illud Euangelij volucres cæli. <sup>k</sup> Exinde enim, quod per membra sua: habent excusi Greg. lib. 33. Moral. c. 22. ex quo est hæc sententia: ex ipso, inquit, suarum actionum nomine vocatur, cum iumentum, draco, vel avis dicitur.

<sup>l</sup> Gregor. lib. Moral. 33. cap. 28.

<sup>m</sup> Similis est interrogatio apud Greg. lib. 32. Moral. c. 10. in fine, & apud Iulianum. Archiep. Tolet. Sanctiss. in Anticimenon lib. ex Job interrog. 132.

<sup>n</sup> Greg. lib. 33. c. 17. Moral.

<sup>o</sup> Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Job Armilla perforabis maxillam eius, lib. Moral. 33. cap. 40. & c. 17.

<sup>p</sup> Ex Greg. dum illud Job explanat c. 41. Et flamma de ore eius egredietur lib. 33. Moral. c. 41.

<sup>q</sup> Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Isid. interpretatur de corporali traditione, vt Hier. & Greg. lib. 33. Moral. c. 11. Et Anslemus, cum alijs sancti patres de separatione à Christi corpore, spirituali traditione in Satana potestate intelligant. Vterq. sensus Ecclesiastica excommunicationis vim atq. auctoritatem probat, eamq. esse penitentiam gravissimam & maxime formidandam, cum ab Ecclesia ejiciat hominem, Diabolique, mancipium efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienum: vnde illud Pelagi PP. ad Anglia Episc. Apostolica auctoritatis exemplo didicimus, errantium, & in errorem nuntiantum, spiritus traditores esse Satanæ, vt blasphemare dedicant, & Urban. PP. C. Notandum 24. q. 3. Casian. lib. 2. c. 16. Pauli locum intelligit de eo qui ab oratione suspenditur. Origines tamen homil. 2. ad cap. 2. Iudicum, quas quia B. Hieronymus Latinas fecit, ei tribuuntur, explicetiam hunc locum de excommunicatione Ecclesiastica, & duplicitate hominem Satana tradi ostendit excommunicatio- nis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Apostoli ser. 63. Omnis, inquit, Christianus, dilectissimi, qui à Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? scilicet quia extra Ecclesiam Diabolus est: sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi Diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione remouetur.

<sup>r</sup> Ita Gotth. Salm. & alijs m. s. sustineamus Gotth. Tolet.

### De testamentis somniorum.

#### C A P. VI.

Plerunque adæmones in noctibus occurrentes humanos sensus per visiones con-

turbant, vt formidolosos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex desperatione peccatorum mentem contuerteri per soporem turbat, horridaque gehennæ supplicia minant. Nonnunquam autem & aperta impugnatione grassantes & humana corpora verberant, quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, iustis ad tolerantiae gloriam.

Plerunq. immundi spiritus eos, quos incubere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vanâ spei prosperitate illudunt. Quosdam vero, quos formidare aliqua aduersa praesentiunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicq. miserorum corda varijs illusionibus intentantes modo vacua prosperitate demulcent, modo vanâ formidine terrent.

<sup>s</sup> Qui aut nullis aut raris conscijs sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur nocturnis: sed placato somno quiescentes, & interdum etiam per soporem quædam arcana & mystica contuentur auident. Qui vero corda sua grauioribus vitijs polluerunt, consciæ pauore illusi species tremendas aspiciunt. Fallax enim imagines miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitijs traxit, dormientes fatigat, vt nunquam securos re quiescere sinat.

<sup>t</sup> Nonnunquam etiam electoru' mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitijs tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

Sæcti autem et si ad momentu' huiusmodi visionibus commoueantur: mox tamen euigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

<sup>g</sup> Diuersæ qualitates sunt somniorum.

D Quædam enim ex saturitate seu inani tione occurunt, quæ etiam per experientiam nota sunt. Quædam vero ex propria cogitatione oriuntur: nam saepe quæ in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

Nonnullæ autem visiones spirituum immù dorum fiunt illusione, Salomone probat: Multos (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones vanæ. Porro quædam iusto fuit modo, id est supernæ revelationis mysterio, si cut legitur in lege de Ioseph filio Iacob: qui somnio fratribus preferendus predicitur.

Vel sicut in Euangeli de Ioseph spōso Marię: qui ut fuderet cum puerō in Ægyptum, somnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidentū visiones, id est cogitatione simul & illusione: atq. item cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu, inquit, rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mystria ostēdit tibi quæ futurasunt: Etenim sæpe ea, in quibus cogitationum nostrarū sensum porrigitur, quodam mētis excessu reuelantur, dum requiescimus.

<sup>a</sup> Quāmuis nonnulla vera sint somnia, facile tamē eis credi non opus est, quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde veniant raro consideratur. Tam facilē igitur somnijs fides adhibēda nō est, ne forte Satanas in Angelū lucis se trāsformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiāt.

Nonnūquam dæmones deceptoria fraude ita quosdam curiosos obseruant, eisq. illudunt, ut quædam somnia non aliter eueniant, quām ostēduntur. Ut enim in multis fallant, interdum & vera pronuntiant. Sed quāmuis ita accidant, contēnenda sunt, ne forte de illusione procedant, recolētes testimoniū scripturæ dicentis:<sup>b</sup> Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.

<sup>m</sup> Somnia similia sunt augurijs, & qui ea intendunt reuera augurari noscuntur. Non esse verā somnia quæ cogitans animus dic noctuq. sibi imaginatur.<sup>c</sup> Mentes enim nō nonnunquam ipsæ sibi somnia fingunt.

Sæpe dum priora mala per tristē memoriam ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictam in nobis ipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admissis, aut de futuri supplicij memoria vigilatibus fiūt, & per visiones somniaq. occurunt, & cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriæ fiunt & traque, siue vigilantibus, siue dormientibus nobis.

Tali enim animi motione, horribili paurore etiam per quietem cōcutimur: & quā grauiæ sunt quæ commisimus, & quām duraque pertimescimus, mētis aspectu etiam in somnio contemplamur.

<sup>o</sup> Non esse peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tūc esse peccatum, si antequam illudamur, cogitationum affectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagines, quas in veritate gessimus,

A sæpe dormientibus in animo apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrant.

Qui nocturna illusionē polluitur, quāmuis & si extra memoriam turpium cogitationū sese persentiat inquinatum: tamen hoc, vt tentaretur, culpæ suæ tribuat, suamque immunditiam statim p fletibus tergat.

<sup>a</sup> Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 4. Dialog. cap. 48. sex modis docet somnia animam tangere, primo ventris plenissime, secundo inanitate, tertio illusionē, quarto illusionē finali & cogitatione, quinto reuelatione, sexto cogitatione finali & reuelatione. Augustinus in lib. de diuinatione per somnum multa de somnijs, que demones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorij modos hic noster Isidorus complexus est.

<sup>b</sup> Ita Goth. Salm. & alijs m. s. minant Teletan.

<sup>c</sup> Alludit fortè ad verbera Hieronymi ob Ciceronis & poetarū lectionem accepta, qui liuentes habuisse scapulas, & plaga sensisse se post somnum ait, ad Eustochium, de custodia virginitate, & in apologia ad Ruffinum.

<sup>d</sup> Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 1. Dialog. cap. 49. Afferit de quodam diuite cui Diabolus per somnum lōga vita spatio promisit: qui cum multas pecunias pro longioris vita stipendijs collegisset, repente defunctus est.

<sup>e</sup> Sententia est Aristotelis 1. lib. Ethic. c. vltimo: virtute præditos per quietem meliora habere theorematā, quam improbos. Vnde etiam Eccles. 34. somnia malē facientium vanitatem vocat sapiens.

<sup>f</sup> Somnia bona immitti à Deo pulchre demonstratur Ecclesiast. 34. Et sicut parturientis cor tuū phantasias patitur: nisi ab Altissimo fuerit immissa visitatio, nedēderis illis cor tuum. Sic Salomon in somnis celitus dūinam accepit sapientiā. 3. Reg. c. 3. Euigilauit Salomon & intellexit, quod esset somnium. Aliqui hoc somnium non fuisse naturale, sed prophetie dicunt, vt est illud Num 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. In somno tamen prophetia vis non ligatur, & exercitiū liberī arbitrij, sed liberum manet. Propheta similiter dormiendo erudiebantur à Deo, & de arcānis & mysticis docebātur, vt Ioseph. Nam dormiente homine intellectus eius potest in Deū ferri; cuius munus est percipere & indicare. Vnde dum dormit de his, quæ anteā considerauit, aliquid percipit, & ratiocinatur, & argumentorum nodos dissoluit. Sic August. de cura pro mortuis agenda c. 12. Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetoricos Ciceronis libros Carthagini interpretaretur in quandam locum offendit obscurum, quo non intellecte, vix potuit dormire sollicitus, qua nocte somniū sibi exponere visus est, quod non intelligebat. Hinc etiam ortum habent venerarum rerum somnia, quæ non contingunt nisi anteā vigilantes, de illis animi vel tentantur vel cogitant, vt tradit August. lib. 12. super Genes. cap. 15. Aliquando vero intellectus mouetur in somno illustratione aliquius superioris & nobilioris substantia, ad cuius eruditiorē & disciplinam intellectus quiescentis est promptior & habilius, propter sensum & cogitationum, & phantasiarum affluentem quietem, cum his tempestibus libera, tota sibi sit. Cantic. Ego dormio, cor meum vigilat. & Job. 38. Per somnium in visione nocturna quando sopor solet occupare homines, & dormiunt in lectulo suo, tunc aperit aures ritorum, & studians eos instruit disciplina. Thomas Aquinas 2 q. 9 s. art. 6. Ad caussas internas animi & corporis, quæ ex Dei reuelatione, & causarum influxu diminant, & ad externas, quæ ex riso &

ta.

humoris copie oriuntur, omnem somniorum rationem retulit.

*Similiter Hippocrat. lib. de somnis.*

*e. Sic aut de se Augustinus lib. t. e. Confess. c. 30. Vigilantes occurrere imagines rerum, illecebrarum carentes virtus, quae tamen in somnis usque ad cōsensionem animam trahibent.*

*b. Sententia hac, & septima, est apud Gregor. lib. 3. Moral. c. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. Sex somniorum causas distinguunt, ut sicut diximus.*

*i. Diurna actiones saepe representantur in somnis, ut tradidit Hippocrates, qui etiam existimat huiusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africani illud somniū apud Ciceron. cui earum rerum species obijiciuntur per quietē, de quibus pridie sermonem habuerat.*

*b. Eccles. 34. ita legitur: Multos enim errate fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Greg. tamen lib. 3. Moral. c. 18. ut Isidorus legie.*

*c. Augst. lib. 22. de Cūitate c. 22. de falsitate somniorum & difficultate ea discernēdi, & quo pacto animam miseram, sensumq. perturbent, differis. Plinius lib. 1. natur. hist. or. ca. 75. querit: Verum ne sunt aliqua prescrita animi quiescentis, quaq. sicut ratione, & alia quae illic vide. Et lib. 7. ca. 50. de Publio Cornelio Rufo, qui dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. Melancholicos magis vera somniare aut Aristoteles lib. de somni. & vigil. Clemens Alex. li. 2. Pedag. c. 9. ait, ea qua sunt vera somnia reputari sobrie anima cogitata.*

*d. Apud Mattheum. c. 23. sic erg: Tunc si quis dixerit Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Idem Marc. 13. & Luc. 17.*

*e. Attem angurandi per somnia non reūgit Hippocrates lib. de somniis apotel. 2. & 3. Aristotel. lib. de somno & vigil somnia reducunt ad causas, signa, & accidentia. Plinius lib. 37. natur. hist. c. 10. de Lapiide eumetrite, ait, quod capiti suppositus via nocturna oraculi modo reddat. Idem facit Ambrozyne interpretationis oblongorum & somniorum primum auctorem lib. 7. cap. 56. dixit de lauro supposita puluis quod somnia vera faciat. Ab Ecclesia somniorum interpretes damnantur Concil. 2. Ancyran. ca. 23. & iu. c. Episcopi 16. q. 5.*

*f. Plinius lib. 28. c. 8. à Democrito traditionem scribit simum chameleontis arinum qualiter somnia, qua velis & quibus velis, imitantur referre.*

*g. Gratian. sed tunc est peccatum in animo. Sensus binus sententia desumitur ex Gregor. in Epistol. ad August. Anglorum, Episcopum & habetur dist. 6. c. Testamentum. Ius part. 9. c. 112.*

*h. De pollutionibus, & earum diuersitate, & causis differitissime Thomas Aquinas in opusculis de puritate conscientia & officio sacerdotis.*

## De Oratione. CAP. VII.

Hoc est remedium eius, qui vitiorū tentamentis exāstuat, ut quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se subdat: quia frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit.

Tam perseveranter intendere oportet animū nostrū, orādo atq. pulsando, quo usq. importunas desideriorū carnalium fugitiones, quæ nostris obrepunt sensibus, for-

A tissima intētione superemus: ac tandem infistere, quo usq. persistendo vincamus. Nam negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent, quod volunt.

Quando quisq. orat, sanctum ad se spiritum aduocat. At ubi venerit, confessim testamenta dæmoniorum, quæ se mētibus humanis immērgunt, præsentiam eius ferre non sustinentes effugiunt.

B <sup>b</sup> Oratio cordis est, non labiorum. Neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacitè cor oret, & vox sileat: quamvis hominib. lateat, Deo latere non potest, qui conscientia præsens est. Melius est autem cum silentio orare corde sine sono vocis, quā solis verbis, sine intuitu mentis.

C <sup>c</sup> Nunquam est sine gemitu orandum: nam peccatorum recordatio, moerorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos tunc nos esse cognoscimus. Ideoque, cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes, quām grauia sint scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timemus.

D <sup>d</sup> Mens qualem se in oratione offert, talē post orationem conseruet. Nam nihil proficit oratio, si denuò committitur, vnde iam iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando ablui postulat, delinquendo non iterat.

Mens nostra cælestis est, & tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Apta est enim ad bonum in sua natura, in aliena vero turbatur.

E Pura est oratio, quam in suo tempore se cali non interueniunt curæ: longè autē est à Deo animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tunc ergo veraciter oramus, quando aliunde non cogitamus. Sed valde pauci sunt, qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdam sint, difficile tamen est, ut semper sint.

F Mens, quæ ante orationē vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem venerit, confessim illi imagines rerum, quas nuper cogitauit, occurruunt, adiutumq. precis obstruunt: ne se mens libera ad cælestē desiderium erigat.

G <sup>i</sup> Purgandus est itaq. primū animus, atq. à temporaliū rerū cogitationibus segregandus,

vt pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impenetranda diuina munera credimus, quando simplicia affectu afflīstimus, cum oramus.

Multis modis interrupitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mūdi ingeunt in cuiuscumq. orantis animo. Tunc autem magis Diabolus cogitationes curarū secularium humanis mentibus ingerit, quādo orantem aspicerit.

<sup>a</sup> Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisq. adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita nō dimitit. Quod geminum malum, dum quisq. à semetipso absenterit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quā impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

Quilæditur, non desistat orare pro se lacerentibus: alioquin iuxta Domini sententiā peccat, qui pro inimicis non orat.

<sup>b</sup> Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

Tantus debet esse orantis erga Deū affectus, vt non desperet precis effectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam nō habemus. <sup>c</sup> Petat ergo vt Apostolus ait, vñus quisq. in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, similis est vndæ maris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccādi affectionem versari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccati recordatione delectatur.

<sup>d</sup> Qui à præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat, accipere nō meretur; nec impetrat ab illo bonum, quod poscit, cuius legi non obedit. Si enim id quod Deus præcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtainemus. Nam sicut scriptū est: qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

<sup>e</sup> Multū apud Deum vtraq. sibi necessario commendantur, vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Vnde etiam Ieremias ait: Leuemus corda nostra cū manibus ad Deum. Cor enim cū manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam quicunq. orat & non operatur, cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur,

A & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, bene iuxta vtrunq. dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamur, dum salutem nostram obtainere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

Postquam bonum opus agimus lacrymæ orationum fundātur, vt meritum actionis humilitas impetrat precis.

Culpabiliter manus ad Deum expandit, qui facta sua orando iactanter prodit, sicut Phariseus in templo iactanter orabat, se seq. magis quam Deum de operibus iustis laudari volebat.

<sup>f</sup> Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum; sed & ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & hæretici, qui licet iejunare & orare videantur, eorum tamē oratio non illis ad purgationis proficit meritu, sed mutatur potius in peccatum.

<sup>g</sup> Ideo interdum oratio electorū in prefuris eorum differtur, vt impiorum perueritas augeatur. Verū dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum fit salute, qui eos affligunt: vt dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conversionem aperiuntur. Vnde & triū puerorum frigidus ignis fuit, vt Nabuchodonosor Deū verum agnosceret. Sicut & Prophetæ in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

Proinde tardius exaudiuntur quorundā orationes, vt dum differuntur, fortius excitatæ maioribus præmijs cumulentur: exemplo pruinatarum & repressione messium, in quibus quanto tardius sata semina exeunt, tanto ad frugem cumulatiū crescent.

Quoties orantes nō citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: vt hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitia, & culpæ nostræ.

Interdum quod perseueranter orantes non citò exaudimur, utilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multis Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiatur ad salutem.

Multi orantes non exaudiuntur, prouidendo illis Deus meliora, quam perunt si cut contingere solet parvulis, qui ne in scho-

Scholis vapulent, Deum exorant: Sed nō da A  
tur illis postulationis effectus, quia impedi-  
tū talis auditio ad profectum. Non aliter  
quibusdam contingit electis. Deprecantur  
enī Deum pro nonnullis vitæ huius com-  
modis vel aduersis. Prouidentia verò diui-  
na temporaliter eorum desiderio minimè  
consultit: quia meliora illis in æternum pro-  
mittit.

<sup>2</sup> Oratio priuatis locis opportunius funditur, maiusq. obtentum impetrat, dum Deo tantum teste deponit.

I Proprium autem hypocritarum est offere in oratione videntibus: quorum frumentus est, non Deo placere, sed gloriam ab hominibus comparare.

Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quasi plurimis eum verbis conetur inflectere. Neq. enim conciliat cū multiplex orantis sermo, sed pura synceraq. orationis intentio.

<sup>2</sup>Bonum est corde semper orare, bonum  
etiam & sono vocis Deū spiritualibus hymnis  
glorificare. Nihil est sola voce canere, sine  
cordis intentione : sed sicut ait Apostolus:  
Cantantes in cordibus vestris, hoc est non  
solum voce, sed & corde psallentes. Vnde &  
alibi: Psallam spiritu, psallam & mente.

\*Sicut orationibus regimur, ita psalmodi studijs delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur, gratiore mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exuscitat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura sint carnalium corda, statim ut psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

Dum Christianum nō vocis modulatio,  
sed tantū verba diuina, quæ ibi dicuntur  
debeant commouere: nescio quo tamen pa-  
sto modulatione canentis maior nascitur  
compunctio cordis. Multi enim reperiun-  
tur, qui cantus suavitate commoti sua cri-  
mina plangunt, atq. ex ea parte magis fle-  
tuntur ad lacrymas, ex qua psallentis infor-  
muerit dulcedo suauissima.

Oratio in præsenti tâtum vita pro reme-  
dio peccatorum effunditur: psalmorum au-  
tem decantatio perpetuam Dei laudē de-  
móstrat in gloriam sempiternam, sicut scri-  
ptum est: Beati qui habitant in domo tua  
Domine in secula seculorum laudabunt te.  
Cuius operis ministerium quicunq. fideliter  
intentaq. mente exequitur quodammodo  
do Angelis sociatur.

<sup>2</sup> *Idem August.lib.de salutaribus documentis cap. 28. epistol. 1. Petri c. 4. Estote itaq. prudentes, vigilate, in orationibus. Est autem subdat in m.s.o. & edit. ret. non conuertat.*

**b** Id Gregor. prebat lib. 22. Moral. c. 18. dum exponit illud  
**Iob:** Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium  
meum Omnipotens audiat. Neque tamen reicit hoc  
loco Iudiciorum vocalem orationem. Nam cum duplex in Eccle-  
sia sit oratio, communis & priuata, communis sit in perso-  
na totius Ecclesie, & ideo est vocalis, & alta voce proleta.  
Prebat id forma orandi à Christo Apostolis prescripta Mat-  
thai 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Eth-  
nici faciunt: putat enim quod in multiloquio suo  
exaudiantur. Et infra: Sic ergo vos orabitis: Pater  
noster: quo in loco orationem haud dubie in voce constituit.  
Et Luc. 11. apparet, quod Dominus voce oraret. Et factum  
est, inquit Euangelista, dum esset in quodā loco oras,  
vt cessauit, dixit unus ex discipulis suis ad eum: Do-  
mine doce nos orare, sicut docuit Iohannes disci-  
pulos suos: & ait illis, cum oratis dicite: Pater no-  
ster. Dum oratis inquit dicite: quod omnino voce fit. Hinc  
Concil. Toletan. tertio. c. 2. precipitur in omnibus Ecclesijs  
symbolum fidei recitandum, priusque orationem Dominicam  
voce clara predicandam, quo fides vera manifesta sit, & te-  
stimonium habeat: & ad Christi corpus & sanguinem prali-  
bandum pectora popularum fide purificata accedant. Et Con-  
cil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam  
esse in publico aut priuato officio decernitur, idque probatur  
auctoritate Cypriani, Hilarij, Augustini. Et Concil. Ge-  
rundens. can. 10. dicitur post matutinas & vespertinas pre-  
ces orationem Dominicam preferendam. Hec omnia & alia  
complura, que à viris doctissimis collecta sunt, ad orationem  
publicam adstruendam spectant, cuius ratio atque natura  
requirit ut sit vocalis. Et inde ortum habuit Ecclesia cantus,  
quem Paulus probat ad Ephes. 5. Loquentes, inquit, vobis  
met ipsis in psalmis, hymnis & canticis spirituali-  
bus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Do-  
mino, & ad Coloff. 3. Idem Actorum etiū 6 media nocte  
Paulus & Silas adorantes laudabant Deū, & audie-  
bant eos, qui in custodia erant. Hanc antiquā in Ec-  
clesia cantus consuetudinem, preter multa testimonia sancto-  
rum Dionysij, Tertulliani, & vsus antiphonarum & responsori-  
orum, & hymnorum eorumq. modulationem Nicephorus  
Apostolus tribuit li. 18. c. 51. Sunt etiam Conciliorū loca insi-  
gnia, vt Tolet. 4. c. 14. & 15. & Turon. 2. sub Pelagio primo  
& Laodic. sub Liborio c. 59. vbis statuitur: que psallere & lege  
re in Ecclesia conueniat, & can. 15. psalmistarū officia pre-  
scribitur. Atque hactenus de communi, seu publica oratione,  
in qua excolenda multum laborarunt Hilarius, Gregorius,  
Ambrosius, & Isidor. Oratio verò priuata & singularis potest  
esse sine voce, de qua loquuntur sancti, quum orationem cor-  
dis laudant, vt Cyprianus in expositione orationis Dominicæ,  
& August. psal. 118. & Greg. lib. Moral. c. 18. Quia uis vox  
cordi adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorum  
animi affectum, vt qui habitat intus in pectore, ipse sit & in vo-  
ce, & totus homo animo & corpore Deo seruat, & vt inquit  
Cyprianus, diuinis oculis placeat, & habitu corporis & mo-  
do vocis, dñi Deo reddit labiorum vitulos, vt ait Oseas. & af-  
fectum amoremque animo conceptum, ex quadā redundantia,  
voce exprimat, vnde Paulus corde credit, & ore confitetur: &  
Dauid psal. 15. lætatu est cor meum & exultauit lin-  
gua mea. Et Iob: Cōceptum sermonem tenere quis  
poterit? Multe sunt commoditates, & vtilitates animi,

*que ex perfecta oratione vocali homini preueniant. Verum si ab ea se iungas cordis affectum & intentionem, solusq; sit volubilis & vagis oratio, atq; verbose, longè prefat ea, que corde tantum fit; quod probat Cyprianus de oratione Dominica, dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et Aug. lib. de verbis Domini serm. 18. Ne strepentes, inquit, sumus vocibus, & muti moribus, & ser. 2. de oratione. Melius est orare corde sine sono vocis, quam solis verbis sine intuitu mentis. Et Hierony. Cuius verba habentur de consecrat. dist. 5. cap. Non mediocriter.*

c. *Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Gregor. lib. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super Beati immaculati. & psal. 37. & Cyprian. egregie epist. ad Clerum & plebem de precando Deum in fine.*

d. *Ex Greg. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eceles. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.*

e. *August. lib. de salutaribus documentis hinc meritò ait c. 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, vt orationem puram offeras Domino Christo, &c.*

f. *Paul. 1. ad Cor. 14. Orabo spiritu, orabo mente. Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13. Vide te, vigilate, & orate. Et Luc. 21. Vigilate itaque omni tempore orates. Et 1. ad Theff. 5. sine intermissione orate. Et 1. ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Hinc etiā Hier. ad Rust. de viuē forma; Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patēs corpus, pariterque animus tendat ad Dominum, &c.*

g. *Probat id Augustinus in enarratione psal. 85. expoenens illud. Quia tu Domine suavis es, ac mitis: & adducit illud 2. Reg. Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.*

h. *Ex Gregor. homil. 8. in Ezechiel. Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerū quas egimus, &c. Et lib. 10. Mor. c. 17. est autē cogitauit in Goth. Salm. non agitauit.*

i. *Id tradit Aug. psal. 33. Nam oratio, vt inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones, serm. 3. de Epiphania.*

k. *Est apud Greg. huius sententia sensus lib. 10. Moral. c. 18. Verum August. ser. 2. de oratione, Tribus, inquit, modis orationes impediuntur, aut cum quis à Deo petit, quod sua saluti resistit, aut cum orat, & ab iniuitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum, dū à se vnuquisque studiosius abstraxerit, securus studio orationis incumbat, &c. Greg. ita: Tūc igitur verē sine macula faciem leuamus, cū nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Graui namque mens nostra orationis sua tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ seruatus dolor accusat. Existimō itaq. Isidorum ex Aug. potius quam ex Greg. hāc sententiam hauisse.*

l. *Sic enim habetur Matth. 5. orate pro persecutib; & calumniatib; vos. Et Luc. 6. pr̄ inimicis itaque orare in orationibus cōmūnib; quisq; ex necessitate tenetur, & esset peccatum inimicos excipere. Thom. 22. q. 83. art. 8. specialius autem pro illis orare est perfectionis opus. Id probat*

A *Augustinus lib. 3. de verbis Domini serm. 16. In p̄ficitate inimicorum, & Ambri. psal. 38. expoenens illud. Proco, vt diligenter me, detrahebant mihi: Ego autē orabam. Sic Greg. in epist. ad Vercellensem Episc. lib. 10. Ep̄stolarum epist. 82. Euangelij plenitudo, inquit, pro cl̄luminantibus & persequenteribus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus. &c.*

m. *Greg. lib. Moral. 10. c. 17. idem ait, sed alijs verbis. Mēti namque, vt gladius figitur, & trucrone illius ipsa viscerū occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ op̄is obtinetur.*

n. *Eft apud Iacobum c. 1. postulet, inquit, in fide nihil habens: qui enim habens similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.*

o. *Ita Gotth. Tolēt. perfectam, Gotth. Salm.*

p. *Oratio peccatoris dāatur in multis sacra scripture l̄c̄is; psal. 16. Auribus percipe orationem meā non in labijs dolosis psal. 65. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiēt Dñs. & psal. 144. prope est Dñs omnibus inuocantibus eū in virtute Eceles. 7. Ante orationem pr̄p̄para animā tuā: noli esse quasi homo, qui tentat Dñū. Et Eceles. 3. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierū exaudiētur. Prou. 1. Tunc inuocabūt me, & nō exaudiāt eos, &c. c. 59. & Ier. Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracūdiā p̄ouocauimus: idcirco inexorabilis es. Ezech. 8. Cum clamauerint ad aures meas voce magna nō exaudiāt eos. Et Osea 7. Vx̄ eis quoniā recesserunt à me: vastabūt, quia pr̄varicati sunt in me; Et subdit, nō clamauerūt ad me in corde suo, sed v̄lubabant in cubilibus suis. Precepta orādi tradūtūr à Christo Dño nostro. Matth. 6. Quū oratis, &c. & 1.; & Lx. 11. & 20. Et Paul. ad Phil. 4. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarū actione petitiones vestræ innotescat apud Dñū. Iacob 4. Petitis & non accipitis, eo quād malē petitis, vt in concupiscentijs vestris insūmatis. Sic Augustinus multis in locis orationem peccatoris infaciundam, & inexactibilē dicit, pr̄sertim libro de vera innocentia cap. 333. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambrosius, quod orantis affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, libro super Beati immaculati, & lib. 1. de Cain & Abel c. 9. Cyprianus de oratione Dominica. Extat etiam grauis epistola Gregorij Magni ad Theodosium Francorū Regem de clericis simoniacis, vbi ait: Maior ergo metuēda est locis illis calamitas, vbi tales intercellores ad locū regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracūdiā prouocant, quā per semetipsos placare debuerant. Idem c. 6. prefat. in lib. expoenens illud. Vi. & anima impiorū abominabiles Deo sunt: & habent c. grauibus. 3. q. 7. Bernard. super Canticas serm. 63. explicans illud: Oratio isti penetrat cælos. Si igitur ita est, quod orationes heminis peccatoris Deus non audit, quo pacio intelligendus erit Augustinus, tractat. 44. in Iohannem ad illud cap. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit. illud, inquit, verū est: Ceci adhuc inūcti, id est, nondū perfectè illuminati. Nā si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Idem Chrysostomus homilia 18. In opere imperfecto expoenens illud: Omnis qui petit accipit, siue iustus, inquit, siue peccator. Sic hac loca discrepantia concilianda sunt & interpretantur:*

peccatores

peccatorem in peccatum lapsum absq; affectu peccati relin-  
quendi clementem Deus non audit: at peccatorem humilem  
ex bono desiderio natura potenter, & Deo se prosteruentem  
Deus excudit, vt inquit Thomas Aquinas 22.q.83. Hoc vero  
non ex iustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex  
parmisericordia. Observanda vero sunt in hac peccatoris  
petitione quatuor leges, prima vt pro se petat; secunda vt ne-  
cessaria ad salutem: tertia, vt pè, id est ad pietatem spectans:  
quarta, vt perseveranter petat. Actunc oratio erit impetra-  
toria, licet non meritaria. Hec de peccatoris oratione adno-  
tanda duxi, quia ad totius capitis intelligentiam maxime  
conducunt.

<sup>9</sup> Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 18. cap. 5. nisi quod  
quid eum operatione pro opere.

Habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione  
Dominica, est autem oratio Pharisaei apud Luc. cap. 18.

Sic scriptum est psal. 108. de impi. Oratio eius fiat  
in peccatum. Vbi hieronymus sic ait: Pénitentia  
Iudei peius peccatum factum est. Quomodo peius  
peccatum est pénitentia Iudei? iuit & suspen-  
dio perit, & qui proditor Domini factus est, hic  
interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc  
dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia  
se suspendit, quam quod Dominum prodidit. Opor-  
tebat orationem ipsius esse in pénitentiam, &  
versa est in peccatum. Vides hæreticum orantem,  
vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieunent,  
licet orient, tamen oratio ipsorum vertitur in pec-  
catum. Hec Hieronymus: qua omnia pauculis verbis additis  
& immutatis, sua fecit Leo Magnus: Eadem Gregor. homil.  
27. in Euangel.

Ex Greg. lib. Moral. 26. c. 15.

Ex August. in expositione psal. 68. concione 2. Habetur  
historia Daniel 3. Quod facit ille ignis frigidus, apparet ex  
scriptura contextu. Angelus autem Domini descendit  
cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & ex-  
cussit flammam ignis de fornace, & fecit medium  
fornacis, quasi ventum roris fiantem: & non teti-  
giteos omnino ignis, neq; contristauit, nec quic-  
quam molestiae intulit. Et infra dicitur, quod calor ignis  
non transiit per eos. Nicolaus Lyrenus versat hanc questio-  
nem hoc loco, an ignis ille fuerit actius, estq; in ea senten-  
tia, vt existimat ignem hunc habuisse quidem ignis formam  
& naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute  
divina cohibitum.

Loquitur de priuata oratione, de qua Christus Dominus  
Apostolos docuit. Matth. 6. Tu autem, cum oraueris,  
intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem  
tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in ab-  
scondito, reddet tibi. Cyprianus de oratione Dominica  
causam reddit, quare Christus orationi silentium & secre-  
tum indixerit. Magisterio, ait, suo Dominus secretò  
orare nos præcipit, in abditis & semotis locis, in cu-  
bilibus ipsis; quod magis conuenit fidei nostræ: vt  
sciamus Deum vbiq; esse præsentem, audire om-  
nes, & videre, & maiestatis suæ plenitudine in ab-  
dita quoq; & occulta penetrare. Hac Cyprian. vide  
etiam Augustin. in psal. 141. & Greg. 8. Moral. c. 29.

Sic scriptum est Matth. 6. Cum oratis, non eritis si-  
cut hypocritæ, qui amant in synagogis & in an-  
gulis platearum stantes orare, vt videantur ab ho-  
minibus.

Oratio abscondita & abdita ad cordis salutem spectat;

A hymnorū & psalmorū cantus ad Chriſti crucifixi glo-  
riam & honorem, vt omnis lingua confiteatur, quod Domi-  
nus Iesu in gloria est Dei Patris. Vnde qui cātum Ecclesi-  
sticum de medio tollant, Chriſti magnificam gloriam ob-  
scuran, dulce curarum leuamen euertunt, ordinis Ecclesi-  
stici hierachiam confundunt, pulchritudinem ornatumq; ad-  
mirabilem Chriſti spense feulant: demū lucem quasi emūdo  
tollere nituntur, qui choros ecclesiasticos ab Ecclesia abesse  
contendunt. Sicut enim luce bac naturali cūctasplendorem,  
pulchritudinem, ordinem, vitamq; suscipiunt, qua in hac  
mundana machina continetur; sic choris ecclesiasticis omnia  
Ecclesia munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in  
debito officio conseruantur. Quapropter Sancti, & antiqui  
petres in statuendis, componendis, ordinandisq; ecclesiasticis  
officij multū diuq; insudarunt. Vid. Aug. psalm. 148. Hier.  
psal. 146.

<sup>a</sup> De psalmorum laude multa Basilius homil. 1. super psal.  
Plura Ambrosius: & Augustinus totius Ecclesiæ (inquit  
in prefat. psalmorum) vox vna psalmus solemnitates  
decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum  
est, emolliit: psalmus etiam ex corde lapideo lacry-  
mas mouet: psalmus Angelorum opus est, exerci-  
tuum cælestium spirituale thymiana. Hæc inter alia  
adnotare libuit, vt intelligas veram sapientiam à patribus  
superiori seculi ad inferiores fuisse derivatam, omniaq;  
eorum sententijs, velut firmissimis radicibus, niti. Basilius ho-  
mil. 1. in psalmos. Vox est, inquit, Ecclesiæ psalmus. Hic  
dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio:  
quum tristitiam alioquin operetur, sed quæ secu-  
dum Deū est, è corde lapideo ciet lacrymas: Psal-  
mus opus est angelorum, cælestis illius reipublicæ  
in communi proposita functio, spirituale thy-  
miana, &c. Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum ver-  
tit Augustin. Ambrosius etiam laudes psalmorum doctissime  
commemorat in prefatione in psalmos, à quibus has senten-  
tias de psalmis Isidorus accepit.

### De Lectione. CAP. VIII.

Rationibus mundamur, <sup>a</sup> lectionibus  
instruimur: vtrumq; bonum, si liceat: si  
non liceat, <sup>b</sup> melius est orare, quam legere.

<sup>c</sup> Qui vult cum Deo semper esse frequen-  
ter debet orare, frequenter & legere. <sup>d</sup> Nam  
cum oramus, cum Deo ipsi loquimur: cum  
verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

Omnis profectus ex lectione & medita-  
tione procedit. Quæ enim nescimus, le-  
ctione discimus: quæ autē didicimus, medita-  
tionibus conseruamus.

Geminum confert donum lectio sancta-  
rum scripturarum: siue quia intellectum mé-  
tis erudit, seu quod à mundi vanitatibus ab-  
stractum hominem ad amorem Dei perdu-  
cit. Excitati enim sæpe illius sermone, sub-  
trahimur à desiderio vitæ mundanæ: atque  
accensi, in amore sapientiæ: tantò vana spes  
mortalitatis huius nobis vilescit, quantò am-  
plius legendo spes æterna claruerit.

<sup>a</sup> Geminum est lectionis studium: primū, quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua utilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intellegendum, quæ legit: sequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

<sup>b</sup> Lector strenuus potius ad implendum quæ legit, quam ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quam ea, quæ noueris, non impleare: Sicut enim legendoscire concupiscimus: sic sciēdo recta, quæ didicimus, implere debemus.

Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam bene B viuendo custodiunt: pœnam verò eis, qui eam male viuendo contemnunt.

Omnis qui à preceptis Dei discedit operæ, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, & corde suo reprehensus confunditur: quia id, quod nō agit, memoratur, & teste conscientia interius accusatur.<sup>b</sup> Vnde & David Propheta deprecatur, dicens: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Grauitè namque vnuſquisq; confunditur, quando mandata Dei vel legendō, vel audiendo respicit, quia viuendo contemnit. Corde enim reprehēditur, dum mandatorum meditatione doceatur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussionē.

<sup>a</sup> Timotheum Paulus erudit. Attēde lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequē (inquit Ambrosius lib. 1. super Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Augustinus etiā serm. 112. de tempore, tom. 10. eruditè de lectione scripturarum differit.

<sup>b</sup> Orationem etiam præponit lectioni hieronymus ad Fūnam.

<sup>c</sup> Ex Augustino ad verbum serm. 112. de tempore. Et eodē loco sententia quarta est.

<sup>d</sup> Ita Gotthus C. Nam cum oramus ipsi, cum Deo loquimur, sic Augustinus.

<sup>e</sup> Id docet Augusti. lib. de doctrina Christiana 4. c. 4. officium doctoris divina scriptura depingens; ubi distinguit inter sapienter dicere & eloquerter: & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquer. ibidem c. 12. Docere inquit est necessitatibus, delectare suavitatis, flectere victoriæ. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus est constituta, quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic fidorus dixit: qua utilitate & dignitate dicatur, utilitas ad delectationem, dignitas ad victoriæ spectat.

<sup>f</sup> Id Augustinus passim docet, presertim psalm. 11. Et libr. de opere Monachorum in fine, cap. 17.

<sup>g</sup> Ad implendum hieronym. comm. in Mich. c. 2. Tunc scripturæ prosunt legenti, si quod legitur, opere

A compleatur. Idq. idem laudet in Marcella vidua in eius epiphio ad Principiam.

<sup>h</sup> Hieronymus ad Principiam in epiphio Marcella vidua. Erubescit enim quamvis præclara doctrina, quam non pia reprehendit conscientia.

<sup>i</sup> Psalm. 118. Tūc non cōfundar, cum perspexo in omnibus mandatis tuis. Sic habet editio nostra Latina. August. in narratione conc. 4. in hunc psalm. Tunc tua, Pigninus ita: Tunc non pudore afficiar, cum respexero ad omnia præcepta tua. Estq. futuri temporis cum perspexo, id est cum intelligam, & comprehendam, præceptiorum tentant rationes, & caussas, corumq; mandata diligenter exequantur. *Explanatio*

### De assiduitate legendi. CAP. IX.

<sup>N</sup>emo potest sensum scripturæ sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, <sup>b</sup> eum eam fueris amplexatus.

<sup>c</sup> Quantò quisq. magis in sacris eloquijs assiduus fuerit, tanto ex eis vberiorem intelligentiam capit: sicut terra, quæ quantò amplius excolitur, tanto vberius fructificat.

<sup>C</sup> Quātò amplius ad quālibet artem homo concendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit, <sup>d</sup> sicut in lege scribitur: Moses ascendit in montem, & Deus descendit.

Verum est de otio spirituali, quod ille tantum secreta diuinorum scrutabitur mandatorum: <sup>e</sup> qui ab actione terrenæ curæ auctoriter animū, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhæserit. <sup>f</sup> Nam sicut cæcus, & videns potest quidem vterq. ambulare, sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat: videns verò offendicula cauet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet Dei perscrutari mysteria, non valet: quia caligine curarum nō videt.

<sup>D</sup> Quod ille tantumdem efficere valet, qui se se de exterioribus seculi curis abstrahit, & totū se in scripturarū meditatione & defigit.

<sup>g</sup> Quidam habent intelligentiæ ingenii, sed negligunt lectionis studium: & quod legendo scire potuerunt, negligendo cōtemnunt. Quidam verò amore sciendi habent, sed tarditate sensus præpediuntur: qui tamen assida lectione sapiunt, quod ingeniōsi per desidiam non nouerunt.

Ingeniū tardius & si non per naturā per assiduitatem tamen lectionis augm̄tatur. Nam quamvis sensus hebetudo sit, frequē tamen

tamen lectio intelligentiam auget.

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studij præmium percipit: ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiae negligit, condemnationis reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

Quidam Dei iudicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideo quod scire cupiunt, difficulter inueniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum præmiū habeant retributionis.  
<sup>a</sup> Proverb. 4. Arripe illa, & exaltabit te, glorificaberis ad ea, cum eam fueris amplexatus, prius diligerat. Dilige eam, & conseruabit te. De assiduitate & perseverantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. lib. 2. de Doctrina Christiana c. 5. Erit diuinatum scripturarū sollertiaſſimus indagator. Quod habetur D. 19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in eremo. De laudibus scripturae & diligentí ipsius lectione, Ambrosius libr. super Beati immaculati in via, assidue legēdū esse docet: Beatus, inquit, qui in lege Dni die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege eruditur in lege, & quæ lex erudierit, Dñs erudit, qui locutus est lege. Et epistola 3. ad Sabinum de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadē in fine: Atma scripturas sanctas, & amabit te sapientia, Dilige eam, & seruabit te: Honora illam & amplēxabitur te. Ex quo loco videtur de scripta esse hac sententia.

<sup>b</sup> In multis CC. M. ff. deest hoc.

<sup>c</sup> August. lib. 2. de Doctrina Christ. c. 9. Solertiū & diligentiū in libris sacris precepta viuendi & regulas credendī & inuestigandas docet.

<sup>d</sup> Exod. 19. & cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. c. 25. & 26.

<sup>e</sup> 1. ad Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, &c. Unius anima is homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autiudicat omnia. Nos autem sensum Christi habemus. Aug. in enarratione psal. 118. exponens illud Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. Gregorius etiam idem quidem ab eo sententiam deductam existimo. lib. Moral. 23. cap. 20. & 21.

<sup>f</sup> Simile exemplum est apud August. serm. 112.

<sup>g</sup> Barth. C. addit: illū plus metuit diabolus, quæ assidue legere viderit. Quā lectionē in nullo alio M. S. inuenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationē huius operis iussi Philippi II. Regis Catholicī & p̄fissimi ex omnibus bibliothecis Hispania nactus sum.

<sup>h</sup> August. lib. de spiritu & anima c. 11. definit ingenium esse vim anima, siue intentionem, quā se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.

### De Doctrina sine gratia. CAP. X.

Doctrina sine adiuuante gratia, quāvis infundatur auribus, ad cor nūquam

A descendit: foris quidem perfrepit, sed interius nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis ultima peruenit, quando Dei gratia mentem interius, ut intelligat, tangit.

Sicut enim quosdam flamma charitatis suę Deus illuminat, ut vitaliter sapiant: ita quosdam frigidos torpētesq. deserit, ut sine sensu persistant.

Plerique acumine intelligendi viuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam vero in utriusque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

<sup>a</sup> D. Hilarius in psalm. 125. in principio docet doctissimè non esse sensu nostro scripturas sanctas accipiendas, ut hereticī faciunt, sed eius dono atq. ope intelligendas, qui dixit Accipite spiritū sanctū, & aperuit scripturarū abfrusa, & recondita sensa. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinum in fine. Vnde Cyprianus de unitate Ecclesia, fere in medio eos corruptores Euangeliū nominat, dum depingit hereticorum mores elegantissime, & ut D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.

<sup>b</sup> Videtur expandere illud psalm. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

### De superbis lectoribus.

#### CAP. XI.

C Pleriq. scientia accepta scripturarum, nō ad Dei gloriam, sed ad suā laudem utuntur: dum ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata mundare debuerant.

<sup>a</sup> Numquam consequuntur legendō perfectam scientiam arrogantes. Nam quamuis sapientes in superficie videātur, medullitus tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiaz nube præpediuntur. <sup>b</sup> Semper enim superbii legunt, querunt, & nunquam inueniunt.

D Diuinaz legis penetralia humilibus, & bene ad Deum intrantibus patent: prauis autē atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogatibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atq. occulta.

Dum sermo Dei fidelibus luxfit, reprobis, autem ac superbis quodammodo tenebrescit: & unde illi illuminantur, <sup>c</sup> inde isti excæcantur.

<sup>a</sup> Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral. 20. c. 11. dum exponit illud Iob: Qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate & miseria.

<sup>b</sup> Sic

- b. Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9. Quo plus appetunt, plus amittunt.  
 c. Luxit Toler. Gottb.  
 d. Augustin. sermon. de tempore 30. de Iudeis ita ait: apud Iudeos solas diuinis litteras remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excercarentur.

### De carnalibus lectoribus & hereticis. Cap. XI.

**N**Equaquam legem intelligit, qui carnaliter verba legis percurrit: sed is, qui eam sensu interioris intelligentiae perspicit. Nam qui litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

Multi enim non intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas recte sentiendo, in haeresim deuoluti sunt, atq. in multis erroribus defluxerunt.

In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: liga testi monium, signa legem in discipulis meis: ne eam, aut Iudeus in telligat, aut hereticus, quia non est Christi discipulus. Unitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur: de qua idem Dominus dicit, in hoc cognoscet omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

f. Scripturas hereticis sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauae intelligentiae ducunt: neq. semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruersae ad errorem proprium pertrahunt.

Doctores errorum prauis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentiae illigant auditores, ut eos quasi in labyrinthum implicent, a quo exire vix valeant.

g. Tanta est hereticorum calliditas, ut falsa veris malaq. bonis permisceant, salutibusque rebus plerumque erroris sui virus interserant, quod facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

h. Plerumque sub nomine catholicorum doctorum heretici sua dicta conscribunt, ut indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, i doctrinamq. veram adulterando corrumpunt: scilicet vel adiiciendo quae impia sunt, vel aufe rendo quae pia sunt.

Cautè meditanda, cautoque sensu probanda sunt, quae leguntur, k vt iuxta Apostolica monita, & teneamus quae recta sunt,

A & refutemus quae contraria veritati existunt: sicq. in bonis instruamur, vt a malis illæsi permaneamus.

a. Diuine legis intellectus exterior verborum carnis à Doctribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Cor. 2. 1. de seductoribus scriptum. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quem non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis lux, & non tenens caput. Inde est apud Augustin. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalissima, iustitia, presertim in expositione epist. ad Galatas c. 3. & in expositione psalm. 10. spiritualiter, inquit, legem intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus, si Iudei sunt, iugum est seruitutis, si Pagani aut heretici, velamen est cætitatis: Similiter Hieronymus ad Algasiam quæst. 10. Frustra inflatur Iudeus, & tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Iudaicarum deliramenta perquisiens, non tenens caput.

b. Ut est illud à Calestinio PP. Galliarum sacerdotibus inhibitum, qui amicti pallijs, & lumbis precincti, in Ecclesiis ministrabant, vt illud Domini præcepit: sine lumbi vestri praecincti, ad verbū implerent epist. 2. ad Episcopos Gallie. Qui credunt, inquit, se sanctæ scripture fidem non per spiritum, sed per litteram complecturos, &c. Et bene non solum de lege diuina, sed etiam de ciuili dictum est.

c. Ut de Hebianis tradit Augustin. lib. de heret. ad. Quod vulnus.

C d. In excusis: signa, male, ita enim Isaías 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis: Hunc lecam interpretatur Eusebius Cesariensis lib. 7. cap. 3. demonstrat. Euang. & Cyprianus lib. 1. aduersus Iudeos cap. 9. de cessatione legis Mosayce. quasi dicit, inquit: Claude legem Moysis, & aperi legem Christi, Apostolis & discipulis traditam.

e. Iohann. 13. In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. & ita est Cod. Seguntino.

f. Legitimum scriptura sensum & verum corrumperet, proprium hereticorum est: vt D. Petrus de Epistolis Pauli dicte Epistol. 2. c. 3. In quibus, inquit, sunt difficultia intelligentia, quae indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Idq. etiam annotavit D. Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. Augustinus item in psal. 48. con. 1. Omnia, inquit, diuinæ eloquias monachus in aureo libello aduersus hereses. Vnde de vero sensu scripture tradendo ac recinendo multa in Confess. D. Clementis inserta sunt. Concil. etiam Constantinop. b. cap. 2. idem probatur. Idem in Concil. Lateran. 1. sub Martino 1. aduersus Paulum Constant. Episc. sic decretum est: Si quis non confiteatur secundum sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita sunt, & prædicta sanctæ & Apostolice Dei Ecclesie ab ipsis sanctis patribus, & probabilibus & vniuersalibus quinq. concilijs, vtque ad unum apicem verbo & mente, sit condemnatus. Et in altero Lettera missa Iulio 2. & Leone 10. cap. 10. sub Leoni: Mandamus que omnibus,

omnibus, qui prædicandi onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, ut Euāelicam veritatem, & sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Ecclesia Dei vel vlos diutornus approbavit, legendoq. hactenus recepit, & in posterum recipiet, prædicens, & explanent: nec quicquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adiiciant: sed illis semper insistant, quæ ab ipsis sacrae scripturae verbis ritè ac sancè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant: Quam regulâ sancti patres Spiritu sancto afflati nouissimo vniuersali concilio Tridentino rursus, ad coercenda pertulantia huius temporis hereticorum ingenia, tradiderunt seſſ. 4. August. lib. 12. Cōfess. cap. 25. docet quomodo is sit sensus scripture, qui sit omnis Doctorum Ecclesie, communisq. sententia sit Dei sententia.

**B** Familiare est hereticis pestilens suum virus, non solum nomine, & auctoritate doctissimorum tegere, verum etiam venenata yesania sua pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulcius faciliusq. ab eis hauiatur. Hinc Pauli nomine Thessalonicensibus epistola mittitur, sicut ipse inuit. 2. ad Theſſ. 2. Neq. per epistolam, tanquā per nos missam. Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filij Noe, Scriptura Cham, Euāgelium Petri, Thome, Matthiae. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, vt tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscillianus etiam & Dičtinius, heretici scripturas sub nomine Prophetarum, Apostolorum; & Patriarcharū publicarunt concil. Brachar. Nicephorus etiam libr. 16. hist. Eccles. cap. 28. asserit Appollinaris heretici libellos Athanasi, Gregorio, & Iulio attributos, sic & Epiphanius Cypri Episcopo Iba epistolam falso imposuerunt, vt est in Concil. Niceno 2. Et Augustino articuli falsò impositi. Prosper ad obiect. Vicent. c. 15. Nostris etiam exulceratissimis temporibus, Oecolampadij volumen aduersus sacramentum Eucharistia, Bertramio presbytero ad Carolum Magnum adscribitur: Caroloſtadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno. Caluini quidam liber Alcuino Caroli M. praeceptoris: vt docte adnotauit. Sixtus in Bibliotheca sua.

**C** Sic Clementis, Dionysij, Origenis Athanasij & aliorum nobilium Doctorum scripta depravata ab hereticis fuere, vt Pamphylius Martyr. Euseb. Casariens. Didymus, Ruffinus, & alijs tradunt. Concilia etiam eidem iniuria fuerunt obnoxia, vt in sexto general. Concil. Constantin. act. 14. constat. Anverò Origenis libri ab hereticis (vt hoc obiter monem) corruptifuerunt, longam picus Mirandulanus disputationem texit. Cōtra eos porrò qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ita in const. Apost. statutur. Siquis falsò inscriptos libros, tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauerit, deponitor.

**D** Sic habet Apostolus 1. ad Theſſ. c. 5. Prophetias non spernere: omnia autem probate.

### De libris gentilium. CAP. XIII.

I Deo a prohibetur Christianus b figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanum fabularum, mentem excitant, ad incentiuia libidinum. Non enim solum thus offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam corum dicta libertius capiendo.

**A** Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonem: quam scripturam sanctam propter eloquiū humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in diuinis? Caduca sequi figmēta, & cælestia fastidire mysteria: caueridi sunt igitur tales libri, & propter amorem sanctorum scripturarum vitandi.

Gentilium dicta exteriū verborum eloquentia nitent: interiū vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exteriū incópta verbis apparēt: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasibus fictilibus.

Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiae & veritatis repositum in verborum vilissimis vasculis.

Ideò libri sancti simplici sermone conscripsiunt, vt non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem producerentur. Nam si Dialectici acuminis versutia, aut rhetorice artis eloquētia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiae humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum calliditate seduci.

Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens, per doctrinam simplicem & humilem Christianam evacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

Fastidiosis atq. loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placent. Gentili enim eloquentiæ comparaata, videtur illis indigna. Quod si animo humili mysteria eius intendant, confessim aduertunt, quam excelsa sunt, quæ in illis despiciunt.

**E** In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpè autem reperitur simplicitas veridicæ, & composita falsitas: quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quanto maiora fuerint litteraturæ studia: tanto animus arrogantiae fastu inflatus maiore intumescit iactantia. g Vnde & bene Psalmus ait: Quia non cognoui literaturam

raturam introibo in potentias Domini.

Simplicioribus litteris non est præponendum fucus Grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ vero nequiores, quia ingerunt hominibus perniciofam mentis elationem.  
b Meliores esse grammaticos, quæm hæreticos. Hæretici enim haustū lethiferi succi hominibus persuadendo propinan: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vñsus assumpcta.

<sup>a</sup> Citatur in collectis Gratiani Dist. 37. c. Ideo prohibetur. In tota illa Distinct. seculariū libroru agitur ex decreto concil. Carthag. 4 c. 16. & Hieronym. & Rabano, & Beda & Clemente.

b Paulinus Epist. 7. Negant Camoenis, nec patent Apollini dicata Christo pectora. De lectione Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrina, est in collectis Gratiani D. 36. c. Qui Ecclesiasticis disciplinis: & si quis vult ex Sozimo in epist. 1. ad Hesychium: & Orig. homil. 6. ad caput S. Leuit. Et Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit quod Grammaticam quibusdam exponeret, quia in uno se ore cum Iouis Laudibus Christi laudes non capiunt. Non omnia tamē poetarum segmenta protinus Christianis interdicuntur, sed ea dumtaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam vt Ambros. docet lib. 3. de fide 5. Trinitatis, in principio tom. 2. etiam in diuinis scripturis poetarum inueniuntur colores, & similitudines, & versiculi poetarum diuinis libris inserti sunt: Nam & gigantes, & vallem Tit. unum propheticæ sermonis series non refugit, & Isaías sirenas, & filias passerum dixit, & Ieremias. Vnde August. lib. 2. de Ciuit. Dei c. 8. improbat quidem studium tragediarum, & comediuarum, & poetarum fabilarum, sed earum dumtaxat, quæ verborum obscenitate composta sunt, puerisq; earum lectionem interdicit. Idq; non solum ipse atq; alij sancti patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de legibus, & alij. Vide August. ipsum lib. 14. de Ciuitat. Dei.

c Sic Paulus 1. ad Corinb. 2. Non in persuasilibus humanæ sapientiæ verdis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

d Ita Gotth. Salm. & alij m.s. humilitatem Christianam, Toletan.

e Ambros. epist 5. ad Sabinum in princ.

f Alludit ad illud Pauli: scientia inflat, charitas adficat.

g Psal. 70. vbi Basilius probat Symmachii versionem, quoniā adnumerare nequeo ingrediar in potentias Dñi: quoniā politius erat illud: Os meū annūtiabit iustitiam tuā. Hac aut̄ promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniam cōnumerare nequeo: tales enim scripturas non est natura mea assequuta: Attamen ingrediar in potentias Dñi, vt humanæ nature imbecillitatem possibile reddam. Idem Theodoretus. Augustinus, quod alij CC. habent negotiationem & de litteratura hæreticorum, & negotiatione exponit. Sunt, inquit, qui de omnibus litteris tam sacris,

A quæm profanis interpretentur. vt est illud Isa. 29. Nesciolitteras quasi dicat non satis intelligo scripturas, litteraturā vocat legem Moysis in cortice & litteras cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbui literam occidentem, intravit in potentias, viuiscante spiritali filii Dei, recolendas, atq; annumerandas, satis mibi erit meditari, & dicere alij Deum omnia posse; & tora ratio facta mihi erit potentia faciens.

b Gramaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censores doctrinae, & sibi quorum & inanem tumorem reprehendit August. lib. de casticij. and. rudibus cap. 9. sedulò mendiciunt scholastici, vt humilitate induiti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint morū virtutia, quæm

B verborum, amplius deuitare. Et habetur D. 38. unde de sensu & intelligentia diuinarum litterarum, non de Grammatica certandum docet lib. 2. Doctrina Christ. c. 13. Eurus utile esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligentiam litteralis scriptura sensus docet lib. 3. c. 2. 9. Et d. 37. fusæ sub nomine Hieronymi in 1. caput epist. ad Titum. Si quis, inquit, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera dijudicet: non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scienzia veritatē: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, Euāgelio credere, Apostolos nō ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vñsus assumpcta. Clemens Alexand. Strom. 1. ex sententia Eupolemi tradit, Moysen primum fuisse sapientem, & Grammaticam primo tradidisse Iudeis, & Phœnices à Iudeis ceppisse. Idem Basilius homilia topi stræss.

C De Collatione. C A P. XIII.

CVM sit utilis ad instruendū lectio, adhibita autem collatione maiore intelligentiam præbet. <sup>a</sup> Melius est enim cōferre, quæm legere.

D Collatio autem docibilitatem facit: Nam propositis interrogationibus cunctatio retū excluditur, & sæpè obiectiōnibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo citò perspicitur.

b Multū profundit in collatione figura. Res enim, quæ minus per se aduertuntur, per comparationem rerum facile capiuntur. Nam sæpè sub specie alia, spiritales causas scripturæ diuinæ insinuant; & nisi per aliquam evidentem ostensionem, vix apparent occulta legis mysteria.

Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit. Hæc enim, relicto sensu veritatis, clites generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphemat. Inde & hæreses & schismata, quibus subvertitur fides, veritas corrumptur, scinditur charitas.

Content-

Contentiosorum studium non pro veritate, sed pro appetitu laudis, certat: tanta que est in his peruersitas, ut veritati cedere nesciant, ipsamq. rectam doctrinā euacuare contendant.

In disputacione fidelium cauenda est pro positionū artificiosa subtilitas, quæ callidis obiectionibus retia tendit: ita enim versutis assertionibus prauorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quæ peruersa persuadent.

Lectio memorix auxilio eget. Quod si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur.

Sæpe prolixa lectio longitudinis causa memoriam legētis obttergit. Quod si breuis sit, submotoque libro, sententia retractetur in animo, tunc sine labore legitur, & ea, quæ lecta sunt, recolēdo à memoria minime excidunt.

Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quam aperta, amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & sub silentio lingua mouetur. Nam clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.

<sup>a</sup> August. lib. 2. soliloquiorum non alia ratione melius renitatem queri posse affirmat, quam interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. quest. disput. I. c. 3. veritatis sola inquisitio perfectum sapientiae munus est.

<sup>b</sup> August. tradit disputandi normam lib. de vilitate credendi ad Honoratum, separatis, inquit, nugis locorum communium: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione configrat.

<sup>c</sup> Sic Paulus 2. ad T. moth. 2. stultas autem, & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generat litas. Et ad Titum ferè idem cap. 3. stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita, sunt enim inutiles & vanæ: rbi quæstiones multas, ineruditas appellat. Ambros. auctore quæ ex contentione sunt, & sine ullo fructu discipline Christianæ.

<sup>d</sup> Ita est in Gotth. Tolet. Nam à Salmant. abest tota sententia, in reliquis omnibus, oblitterat.

### De contemplatione & actione.

#### CAP. XV.

<sup>e</sup> A Ctiua vita innocentia est operum bonorum: contemplativa, speculatio supernorum: illa communis multorum est, ista verò paucorum. <sup>f</sup> Actiuæ vita mundanis rebus bene vtitur, contemplativa verò mundo renuntians, sibi Deo vivere delectatur.

<sup>g</sup> Qui prius in actiuæ vita proficit, ad con-

A temptationē bene concendit. Merito enim in ista sustollitur, qui in illa utilis inuenitur. Quicumq. adhuc temporalem gloriam aut carnalem affectat concupiscentiam, à contemplatione prohibebitur, vt positus in actualis vitæ operatione purgetur. In ista enim prius per exercitium boni operis cuncta exhaustienda sunt vitia, ut in illa iam pura mentis acie ad contemplandū Deum quisq. pertranseat. Et licet cōuersus statim ad contemplationem concendere cupiat, tamen ratione cogitur, vt prius in actiuæ vitæ operatione versetur.

<sup>h</sup> Exemplum enim actiuæ, & contemplatiuæ vitæ de Iacob sume; qui dū ad Rachel, hoc est, ad visum principiū, destinaret, quæ contemplationem significat: Lia illi, hoc est laboriosa vita supponitur, quæ actiuam demonstrat.

<sup>i</sup> Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali aniertitur. Et sicut ab actuali vita concendentés in contemplationis quiete sepeliuntur: ita ab actione seculi recedentes eos vita actiuæ in se, quasi sepeliendos suscipit; ac per hoc vitæ mundanæ actiuæ vita, & vitæ actiuæ contemplatiuæ sepulcrum est.

<sup>j</sup> Viri Sancti, sicut à secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rursus ab actionis manifesto ad secretū contemplationis intimæ reuertuntur, vt in tuis Deum laudent, vbi acceperunt, vnde & foris ad eius gloriam operantur.

<sup>k</sup> Sicut aquilæ moris est semper oculū in radiū solis infigere, nec deflectere, nisi escæ solius obtenu: ita & Sancti à contemplatione ad actualem vitam interdum reflectuntur, considerantes illa summa sic esse utilia, ut tamen ista humilia sint paullulū nostræ indigentia necessaria.

<sup>l</sup> In actiuæ vitæ genere humana intentio perseueranter incedit: in contemplatione autem se se per interualla resumit, quia diuinitudine contemplandi lassatur.

<sup>m</sup> Visio animalium in Ezechiele, quæ ibat, & non reuertebantur, pertinent ad vitæ actiuæ perseuerantiæ: & iterum ea animalia, quæ ibant, & reuertebātur, pertinent ad cōtemplatiuæ vitæ mensurā: in qua dum quisq. intenderit, sua reuertberatus infirmitate reflectitur: atq. iterū renouata intentione, ad ea, vnde descederat, rursus erigitur. Quod fieri in actiuæ vita nō potest, de qua si quisq.

<sup>n</sup> reflectat,

reflectat, vel ad modicum statim vitiorum excipitur & luxu.

<sup>1</sup> Oculus dexter scādalizans, quem euelli Dominus præcepit, vita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem, melius est, si euellat contemplationis oculum, seruans sibi vnum vitæ actiua obtutum, ut sit vtilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam.

Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

Multos Deus ex carnibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium eleuat. Multosque à contemplatione iusto iudicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit.

\* De vita actiua & contemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib. 2. super Ezech. homil. 14. Et lib. 5. exposit. in 1. Regum cap. 15. illud: Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruimus. Ad Philippiens. 3. Vita actiua & contemplatiua mirificè depingitur ab Augustino præsertim super Iohann. tract. vlt. Duas itaq. vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia: quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansiōnis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinata malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo declinet, malum, magnum habet, quo perfruatur, bonū: Et lib. 2. de verbis Domini serm. 26 & 27. Idem ferè Basilius in reguliarum monasticarum proœmio: vbi fusè hanc materia tractat. Clemens etiam Alexandrinus lib. Strom. 6. veritate in cognitione, & actionem partitur. Et de excellentia vita contemplatiua libr. 7. Prosper etiam tres libros de vita contemplatiua composuit, & discrimen virtutisq; vita statuit, potissimum lib. 1. c. 12.

<sup>b</sup> Greg lib. 6. Moral. c. 17.

\* Conuersus is dicitur, qui seculo renuntians sequitur in vita perfecta Christum. Vnde laici, qui seculo renuntiarunt, in religione conuersi appellantur. Est enim in illis conuersio quadam cordis versio. Impositū illis nomen videtur ab illo Ezech. 33. quod Augustinus lib. de vera & falsa penitentia citat: Quacumq. hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuet: Additq; August. dixit, Conuersum, nō tantū verbum, vita viuere. Versum quidē puto, qui dolet de criminе: conuersum, qui dolet de animi eius, quā exposuimus, varietate. Vertitur à peccato, qui iā vult dimittere peccatum. Cōuertitur, qui iam totus, & omnino vertitur, qui iam non tātum pœnas non timet, sed ad bonum Dñi contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel raro est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente sero.

A <sup>d</sup> Greg. lib. 2 sup. Ezech. homil. 14.

<sup>e</sup> Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17.

<sup>f</sup> Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17. Est etiam lib. 6. Ep. 15. ad Cyriacum Ep. scopū. Et habetur 8. q. 1. c. in scripturis.

<sup>g</sup> Greg. lib. 9. Moral. c. 16.

<sup>h</sup> Greg. lib. Moral. 10. c. 10.

<sup>i</sup> Greg. ibidem.

<sup>k</sup> Luxuria Goith. Salm. & alij m.s. fluxu telet. & edid. yet.

### De contemptoribus mundi.

#### CAP. XVI.

<sup>E</sup> A, <sup>a</sup> quæ seculi amatoribus chara sunt, sancti velut aduersa refugiunt: plusque aduersitatibus mundi gaudent, quam prosperitatibus delectantur.

Alienos esse à Deo, quibus hoc seculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: ut dum ista aduersa sentiunt, ad cælestis desiderium ardentiū excitentur.

Magna apud Deum resulget gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, ut quem mundus odit, diligatur à Deo.

Sanctos viros in hoc seculo <sup>b</sup> legimus peregrinos esse & hospites, vnde & reprehendit Petrus, quod tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & dominus in cælo est.

Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: ut ibi se recolligant, vnde defluxerint, & inde se subtrahant, vbi dispersi sunt. <sup>c</sup> Iusti, qui rebus, honoribusque ac vitæ blandimentis renuntiat, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, ut Deo vivant: ideoq. seculi huius blanditias calcant, ut validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione consurgant. Cuncta quippe temporalia, <sup>d</sup> quasi herbae videntes, arescunt, & transiunt: ideoq. pro æternis rebus, quæ nunquam arescant, rectè ista Dei seruus contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

Qui post renuntiationē mundi ad supernam patriam sanctis desiderijs inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pinnis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitu conspicit, & vbi peruenient, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curas huius seculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint trāquilla, quæ perdidit, & quam confusa

confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa labo  
ris sui difficultate cognoscit. Quid enim in  
hac vita laboriosius, quam terrenis deside-  
rijs astuare? Aut quid hic securius, quam  
huius seculi nihil appetere? Qui enim hunc  
mundum diligunt, turbulentis eius curis &  
solicitudinibus conturbantur. Qui autem  
cum odiunt, nec sequuntur: internæ, quietis  
tranquillitate fruentes, futuræ pacis re-  
quiet, quam illic expectant, hic quodam  
modo habere iam inchoant.

- <sup>a</sup> De tribus vocationum generibus ab homine, à Deo, & ex  
necessitate dicit Phanutius Antonij discipulus apud Cas.  
vol. 3. cap. 3. & similiter de tribus ab renuntiationum modis  
eadem collat. c. 6. ac toto penè libro. Ambrosius de fuga seculi  
ie omnes ad mundi contemptum adhortatur.
- <sup>b</sup> Paulus 11. ad Hebraos: Quia peregrini & hospites  
sunt super terram. Et 1. Petri. Obscuro vos tāquam  
aduenas & peregrinos.
- <sup>c</sup> In hac sententia triplicem ab renuntiationem complecti-  
tur Isidorus, de qua Cassianus collat. 3. cap. 6. ut supra  
relati.
- <sup>d</sup> Allatum ad illud Isaiae: Omnis caro fœnum, & om-  
nis gloria eius, quasi flos agri.

A tur, nec cupiditas eum obligat consentien-  
tem, nec cruciat sentientem.

Bonum est corporaliter remotum esse à  
mundo, sed multo est melius voluntate,  
vtrumque vero perfectum: ille ergo perfe-  
ctus est, qui huic seculo, & corpore & corde  
discretus est.

<sup>a</sup> Onager, vt ait Job, contemnit ciuitatem,  
& monachi cōmunem secularium ciuium  
conuersationem. Hi aduersa vitæ nostræ  
appetunt, prospera contemnunt, vt, dum ab  
eis hæc vita despiciunt, futura inueniatur.

<sup>a</sup> Est apud Job c. 39. Contemnit, inquit, multitudi-  
nem ciuitatis, & clamorem exactoris non audit;  
quem locum, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur  
lib. 30. Moral. c. 12. & Cass. coll. 17. c. 6.

### De præceptis altioribus monachorum. CAP. XVIII.

**A** lia sunt præcepta, quæ dantur fidelibus  
communem vitam in seculo agentibus:  
atque alia seculo huic renuntiantibus. Illis  
enim dicitur vt sua omnia benè gerant:  
istis vt sua omnia derelinquant. Illi præce-  
ptis generalibus adstringuntur: isti præcepta  
generalia perfectius viuendo transcēdunt.

<sup>a</sup> Ad perfectum non sufficit, nisi vt abne-  
gatis omnibus suis, etiam se ipsum quisque  
abneget: sed quid est seipsum abnegare, nisi  
voluptatibus proprijs renuntiare? Ut qui  
superbus erat, sit humilis, qui iracundus, esse  
studeat mansuetus. Nam si ita quisq. renun-  
tiet, quæ possidet, omnibus, & suis non re-  
nuntiet moribus, nō est Christi discipulus.  
Qui enim renuntiat rebus suis, sua abnegat:  
qui vero renuntiat moribus prauis, semeti-  
psum scilicet abnegat. Vnde & Dominus:  
Qui vult, inquit, post me venire, abneget  
semetipsum.

<sup>a</sup> Greg. homil. 32. in Euang.

### De humilitate monachi vel opere. CAP. XIX.

**S**Vmma virtus monachi humilitas, summu  
vitium eius superbia est. Tunc autem se  
quisq. monachum iudicet, quando se mini-  
mum existimauerit, etiam cum maiora vir-  
tutum opera gesserit.

Qui mundum deserunt, & tamen virtu-  
tes præceptorum sine cordis humilitate se-  
quuntur: isti quasi de excelsio grauius corruunt

h 2 quia

### De Sanctis, quise à confortio seculi separant. CAP. XVII.

**S**ancti viri funditus seculo renuntiantes,  
ita huic mundo moriuntur, vt soli Deo  
viuire delectentur: quantoque ab huius  
seculi conuersatione se subtrahunt, tanto  
internæ mētis acie præsentiam Dei & An-  
gelicæ societatis frequentiam cōtemplan-  
tūr.

Malorum tam prava sunt opera manife-  
sta, vt hi qui supernam patriam desiderant,  
non solum mores eorum, sed & confortia  
fugiant. Quidam etiam corporaliter sepa-  
rari desiderant ab iniquis, vt eorum non in-  
voluantur delictis. Nonnulli eti non cor-  
porali discessu, spirituali tamen ab eoru intentione recedunt: qui eti communis sunt  
conuersatione, discreti tamen sunt corde  
vel opere. Et licet saepe in medio carnalium  
vitam Deus protegat electoru, tamen satis  
rarum est, vt quis inter seculi voluptates  
positus, à virtijs maneat illibatus, in quibus  
eti non citò implicetur, aliquando tamen  
attrahitur. Neque enim diu tutus esse potest,  
qui periculo proximus fuerit.

Via sine offendiculo, vita monachi, sine  
cupiditatis & timoris impedimento. Dum  
enim quisque à confortio mundi abstrahi-

quia deterius per virtutum elationem deiciuntur, quam per vitia prolabi potuerunt.

Omnis Dei seruus de suis meritis non debet attolli, dum posse videat ex inferioribus sibi prælatiores alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus se alterius non preponere sanctificati. Semper Dei serui conscientia humilis esse debet, & tristis: scilicet, ut per humilitatem non superbiat, & per utilem mœrem cor ad laicium non dissoluat.

Dei seruus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem pertineat quæ facit, incertus est: ne forte discussione cælestis iudicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt, negligenter aut superbe aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque inde sinenter turbatur, reminiscens procul dubio scriptum esse:<sup>a</sup> Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Nam veraciter condemnatur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

<sup>b</sup> Dei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne forte mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacantem citè præoccupat. Conture Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis viuum usque in idolatriam lapsum.

<sup>a</sup> Vulgata editio Ierem. 48. Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulenter. Quomodo etiam legit Casian. coll. 21. de remissione quinquagesima. c. 22.

<sup>b</sup> Augustin. ad frat. in Eterno serm. 17. tom. 10.

### De tempore Monachorum.

CAP. XX.

**Q**VI non rigida intentione monachi professionem sestantur, quanto superni amoris propositum dissolutè appetunt: tanto proclivius ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam professio non perfecta præsentis vita repetit desideria: in quibus etiæ nondum se monachus alliget opere, iam tamè alligat cogitationis amore. Logè quippe à Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Ille enim, quid de supernis appetat, quid de infimis fugiat, nescit. Nam sicut scriptum est:<sup>a</sup> Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

Quantum enim quisq. potuerit superna scire, quæ appetat, tanto de infimis acrius

quibus inhæret, dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apostolus dicit: Miseri estote, lugete & plorate, risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrem.  
<sup>b</sup> Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursus: Vx vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

Qui ad hoc cōuersionem sanctitatis praetendit, ut alijs quandoq. præesse desideret, iste non discipulus Christi, sed prauitatis sector existit: quia non pro Deo, sed prosculpi honore portare studet crucis Christi laborem.

<sup>a</sup> In vulgata edit. est, qui addit scientiam, addit & laborem. Alij tamen legunt, dolorem, ut hic nosset ihesu dorus, rectius. Ita enim Gracè est, καὶ οὐ περιθέτης γράπτι, προσδίδει ἀνηγμα.

<sup>b</sup> In duabus CC. Seguntino, & Toletano est: Hinc etiam Dñs dixit ad eos, qui pro hoc seculo cōuertuntur, ut honorem sacerdotalem adipiscantur: Vx vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

### De Monachis, qui curis seculi occupantur. CAP. XXI.

**H**I qui pro Dei timore seculo renūtiant, & tamen curis rerum familiarium implicantur: quanto se terum studijs occupant, tanto à charitate diuina seipso separant. Qui simul & terrenis parere curis, & diuinis exerceri student: utruiq. complecti simul nō valēt. Nā duas curas pariter inesse pectori humano nō posse: & duobus seruient dominis, utriq. placere, difficile est.

Nisi prius à secretioribus cordis expellatur importuna secularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus iacet, nequam resurget. Nam dum se per innumeras seculic cogitationes spargit, ad considerationem suæ nullatenus colligit.

Arguitur eorum tempor, qui Deo vacare volentes, & mundo renūtiant, & curas proprias aspernantur: sed dum propinquorum utilitates procurant, à Dei amore se separant.

<sup>a</sup> Vir spiritualis ita prodeesse debet suz propinquati, ut dum illis gratiam carnis præstare studet: ipse à spirituali proposito nequaquam declinet. Multi enim monachorum amore parentum non solùm terrenis curis, sed etiam forensibus iurgijs inuoluntur, & pro suorum temporali salute animas suas perdunt.

Interdum ordinata discretio est, dum negatur proximo quod præstatum extraneo:

*et noueris non prohiberi pietatis officium, sed negari carnalitatis affectum. Proximis enim carnaliter praestatur, quod extraneis pie impeditur.*

Sicut nostra nobis non odienda est anima, sed eius carnales affectus odio debemus habere: ita nec parentes odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quæ nos ab itinere recto præpediunt: dum tamē Dominus ita præcipiat nobis parentes odire, sicut & animas nostras.

*b Figuram sanctorū virorum renuntiantium seculo vaccas designasse allophilorū arcā Dei gestantes. Nam sicut illæ pignoram affectibus à recto itinere minimè dīgressæ sunt: ita & vir mundo renuntians, parentelz obtentu non debet à bono præpediri proposito.*

*a Greg. lib. Moral. 7. c. 17.*

*b Gregor. lib. 7. Moral. c. 17.*

### *De his qui à Deo mundi amore præpediuntur. CAP. XXII.*

**M**ULTI cupiunt conuolare ad gratiā Dei, sed timent carere oblectamentis mundi. Prouocat quidem eos amor Christi, sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde obliviscuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

Quæcumq. mens procellis mundi huius inuolueris, lignum conscede crucis; vt à mari, id est, tempestate huius seculi liberris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ saluabit, nisi Christus eruerit.

Qui seculo renūtiare disposuit, trāsgressionis reatu astringitur, si votū mutauerit. Attociter enim in discussione diuini iudicij arguendi sunt, qui, quod professione spōnnerant, implere opere contempserunt.

*a Mirabiliter cōparatur similitudo à volūptatibus mundi conāti redire ad Deū, retinentibus eum cupiditatibus seculi, ei, qui dormitā exurgere conatur, & sopore somni deprimitur. Ille enim ad bonū nouit redire, & voluptatū facibus non sinitur. Iste melius eligit vigilare, sed sopor istorpore teneatur.*

A bono in deterius lapsos supra carbones frigidos fieri nigriores, quia per torporem mētis ab igne charitatis Dei extinti sunt: & per mundi appetitū à luce supernæ illu-

A minationis priuati nigredine peccatorum fuscantur.

Quidam intentionem bonæ operationis metu extingunt inopizæ, nec permittuntur infirma mente desiderata perficere: & cùm indigere in mundo metuant, à gloria superna semetipso abscindunt.

Multis consiliorum argumentis insidiatur eis Diabolus in acquirendo plurima, qui paucis & modicis voverant esse contenti. Opponit igitur in eorum mentes futuram egestatem filiorum, persuadet habere plura, vnde sibi egenisque sufficiat: quatenus his blandimentis intentionem bonæ deuotianis subuertat, atq. in terrenis lucris deceptam mentem reducat.

**B** Multis argumentis insidiatur Diabolus eis, qui renuntiant seculo, vt eius se iterum amori substernant: Grauius autem illos in concupiscentijs seculi ferit, quos post renūtiationem ad mundi amorem reduxerit. Et maximè per cenodoxiam subiicit sibi Diabolus monachum: vt quem per seculi amorem retinere non potuit, ab humilitatis culmine subtrahat, & per superbiæ tu morem sibi subditum faciat:

Dei seruus semper fallentis Diaboli præuidere debet insidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat semetipsum, ac pereat; cunctaque bona amittat, quæ recte agendo obtainuerat.

*a Tota hac sententia antea depravatissima M. ff. openostag, diligentia est restituta.*

*b Ita Salm. Gotth. excedunt, Tolet.*

*c Gracorum cenodoxia Latinis est vana gloria. Cassianus voce ea frequenter ritur. Et libr. 11. de spiritu cenodoxia vanam sine inanem gloriam vocat. Est apud Paulum etiam huius vocis vsus ad Philippien. 2. Nihil per contentionem, neq. per inanem gloriam. Nam Gracè italegitat, undē κατ' ἐπίθετον, οὐ κερδωσται.*

### *De lactantia. CAP. XXIII.*

**T**AM in factis, quam in dictis cauendam esse iactantiam: *a* flendam tamen ruanam, qua sibi quenquam magis, quam Dēo placere, & laudem ab hominibus comparare.

Vanus & erroris est animus plenus, famā appetere, & ad capiendā terrenā laudē studiū dare. *b* Circūspice temetipsum homo, nihilque tibi arroges, quæ in te sunt præter peccatum. Non declinat ad dexteram

qui non sibi, sed Deo tribuit bona, quæ agit: A neq; ad sinistrâ se vertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentia non præsumit. Hoc est, quod Propheta ait: hæc via, ambulate in ea, neq; ad dexterâ, neq; ad sinistram declinantes.

b Verum est, quod natura expedit deleteri in laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in se quisq; laudetur, sicut scriptum est: In domino laudabitur anima mea.

c Sæpè vanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dum in se quis gloriatur, pro eo quod contemnat ab hominibus laudem.

Quibusdam concessum est tantundem B bene agere, & fructum boni operis non habere, quod ipsi sibi auferunt per studium humanæ iactantia.

Semper suam aspiciant fœditatem, qui vanæ gloriæ fauores diligunt, & perdidisse bonum opus doleant, quod pro humana ostentatione fecerunt.

d Amator vanæ gloriæ, vnde possit semper laudari, agere non quiescit: & subinde illi vires vanitatis prauus appetitus auget.

e Boni operis inchoatio, non debet citius palam ad hominum cognitionem venire: ne dum boni inchoatio humanis oculis referatur, à virtute perfectionis inanescat cœptio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus messes florentes citò pereunt, germinaq; eorum inutilia fiunt:

f Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio dæmonum immundorum subiiciuntur, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas Chaldaëis per iactantiam prodidit, & propterea perituras per Prophetam audiuit: ut significaret Dei seruum virtutes suas, dum vanæ gloriæ studio prodiderit, perdere, & statim dæmones suorum operū dominos facere, sicut ille per ostentationē Chaldaeos rerū suarū dominos fecit.

g Optima est illa discretio, vt & nota sint opera nostra ad Dei augendam gloriam, & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum, quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla iam elatione contingitur. Nam qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat, ne forte, quod egerit, perdat.

Interdum viri sancti, dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigeri, aliquando tumore tanguntur elationis suæ cōfici actionis iustitiae: sed ab huius subreptione,

nis malo humilitatis cōpūctione purgātur. Viri Sancti non nunquam quosdam de le audientes instruunt, & tamen in his alteris consideratione custodiunt: ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi in terrenis laudis appetitu demergantur.

Quidā per incautam virtutum iactantiam relabuntur ad vitia: & quidam, dum virtutum impulsum frequenter plangūt, de ipsa infirmitate per humilitatem validius conualescunt.

Plerumque utile est arrogantibus deseriri à Deo, quatenus suæ infirmitatis consciū ad humilitatem redeant, & humiles post consum existant.

Nonnulli falsa opinione arrogantia se esse perfectos existimāt, dum non sint: qui obortis temptationibus innotescunt.

Tantò quisq; fit veritati vicinior, quantò se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est, quæ Deo hominem iungit.<sup>b</sup> Cæterum iactantia, oculos quibus Deus videri poterat, claudit.

Sicut Solis radius dum conspicitur, acies oculorum hebetatur: sic & qui immoderatè altiora scrutatur, ab intentione veri obtundit.

C Sicut aquila ex alto ad escas collabitur: sic homo de alto bonæ cōuersationis per carnalē appetitum ad inferiora demergitur.

<sup>a</sup> Gotthus. C. Toletan. Cauendam esse iactantiam, flenda est tamen ruina sibi quemquā magis, quam Dño placere, & laudem ab hominibus comparare.

<sup>b</sup> Gregor. lib. 16. Moral. c. 15.

<sup>c</sup> August. lib. Confess. 9. c. 38.

<sup>d</sup> Greg. lib. 8 Moral. c. 3.

<sup>e</sup> sic Goth. lib. 5 apud Greg. lib. Moral. c. 8. 35. Idcirco innotescere citius non debet in alijs.

<sup>f</sup> Gregor. ibidem.

<sup>g</sup> Greg. ibid. c. 30.

<sup>b</sup> Ex Gothicis duobus & alijs quibusdam CC. hæc verba adduntur: iactantia oculos, quibus Deus videri poterat, claudit. In nullo tamen excuso sunt, neq; in aliquo m. ff. verum tamen à Gregorio esse evidentur lib. 24. Moral. c. 2. Sic quippe in mente, inquit, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

### De Hypocrisi. Cap. XXIIII.

Hypocrita <sup>a</sup> verba sanctorū habet, vita non habet: & quos per sermonem doctrinæ genuerit, non fouet exemplis, sed deferit: quia quos verbo ædificat, vita & moribus destruit.

<sup>b</sup> Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse querunt, sed tantum videri cupiunt. Hi mala agunt, & bona proficentur. Per

Per ostentationem quippe boni apparent, A per actionem vero mali existunt.  
Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio vero & hypocrisia non committitur, nisi à malè astutis per calliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere.

Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino nō appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiaæ suæ occulta regentes ante oculos hominum, quadā innocentie sanctitate se vestiunt, ut venerentur. Quibus bene diuina voce dicitur: Væ vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparēt hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos foris quidem apparatis hominibus iusti, intus vero pleni estis avaritia & iniuriate.

Dupliciter damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniuritate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostēdunt quod non sunt.

Non semper latent hypocritæ, nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam vita eorum finiatur, quam simulatæ vixerint, deteguntur. Omne enim sincerum permanet: nā quæ simulata sunt, diurna esse non possunt.

Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt: dum possint, & in occultis agere, vnde iustificantur. Hic enim meliores sunt hypocritis, eo quod malisunt in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ vero in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt.

Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat dicente Salomonem, Noli arguere derisorem, ne odiet te.

<sup>a</sup> Totum hoc caput legitur ad verbum in libro de conflictu virtutum, & virtutum.

<sup>b</sup> Hypocrita hoc sonat Latinis, quod simulator Greg. lib. 18. cap. 7. in illud Iob c. 27. Quæ enim est spes hypocritæ. Hypocritæ (inquit) Latina lingua dicitur simulator, iustus esse non appetit, sed videri. August. lib. 1. de serm. Domini in monte c. 3. eleganter, ut omnia: Sunt enim hypocritæ simulator, tanquam pronuntiatores personarum alienarū, sicut in theatricis fabulis. vocatur ab eodem fictus.

<sup>c</sup> Ex hac sententia aperte colligo illud quod sepe mihi perfisi: non solum à D. Greg. sententias esse desumptas, sed etiā

ab alijs patribus maximè verò à D. Auguft. tota hec sententia est. In libello de conflictu virtutum & virtutum sic habetur: Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisia non committuntur nisi à malè astutis, per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere: Sancti non solum gloriam supra modū omnino non appetunt, sed hoc ipsum videri refugiunt, quod esse merentur, &c. Eadem etiam ferè dicuntur à Greg. lib. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Iob c. 36. Simulatores & callidi prouocant irā Dei: Cum simulatores diceret, inquit, ap̄t̄ subiūxit: & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congruè simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia, quæ etiam à sensu tardioribus facilè perpetrantur, &c. Et insi. Hæc itaque simplicibus minimè congruant: quia si congruant, iam simplices non sunt. Et lib. 18. Moral. cap. 4. Refugiunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum, super inducta quadam innocētiæ honestate se vestiunt, vndē recte per Euangelium voce nostri Redēptoris increpantur: cum eis dicitur; Væ vobis hypocritæ; quia similes facti estis sepulcris dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero sunt plena ossibus mortuorum, & omni sparsitiae. Ita & vos foris quidem apparatis hominibus iusti, intus vero pleni estis avaritia & iniuriate. Vnde constat D. Greg. etiam à D. Aug. sententias accepte, Isidorum porrò nostrum ab vitroque.

### De Inuidia. CAP. XXV.

C <sup>a</sup> Iuor<sup>a</sup> alieni boni suum punit auctorem. Nam vnde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

<sup>b</sup> Homines prauè viuentes sicut de bonorum lapsibus gratulantur: ita de eorum recte factis, bonique perseverantia confunduntur.

Inuidus membrū est Diaboli, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum, sicut & superbus membrum est Diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: & ipse est rex super omnes filios superbiæ.

Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium inuidiæ malum, sola miseria caret inuidiæ: quia nemo inuidet misero, cuire vera nō liuor obijcitur, sed sola misericordia adhibetur.

Multi, & bonos imitati nolunt, & de bonoru profectibus inuidiæ liuore tabescunt. Quo fit ut nec illi corriganter à malo suo, sed per inuidientiam deteriorentur, ut bonos à recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

Quando malos boni proficere vident, nō scandalizentur: sed, quem sint finem habituri, maximè cogitent.

Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod beato Iob Satā præstítit. Nam dum emularunt prosperitatibus cōmóuit aduersa, sed dum credidit eum Diabolus posse prosterne, inde eius aucta sunt merita, atq. inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

<sup>c</sup> Ita requirūt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicut quærebant ostium Sodomitæ, quo domum Lot nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi, parietes videbant, ostiū, non inueniebant. Non aliter inuidendo inuidi, velut parietem, virtutes dissimulant, <sup>B</sup> vitia verò perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

<sup>a</sup> Greg.lib.Moral.5.c.32.

<sup>b</sup> Ex Greg.lib.Moral.29.c.3.

<sup>c</sup> Gregor.lib.6.Moral.c.13.

A odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum seruant.

A regno enim Dei se separant, qui semet ipsos à charitate dissociant.

Sicut mater Ecclesia prauè ab hominibus hæreticis premitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscunq. inimicos sustinemus, reuertentes maternam imitatione amplecti statim debemus.

Citò est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

Non enim posse peccata dimitti ei, qui in se peccanti debita nō dimittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori à se indulgeri ostendit, quantum alterutrum unusquisq. in se offensio indulget.

Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potius hæc magna sit culpa, quando tardius relaxantur fraternalia delicta.

Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deū sibi tardius placat. Frustra enim propitiari sibi Deum querit, qui cito placari in proximum negligit.

### De Simulatione. CAP. XXVI.

**F**Raudulentia genus in modum pharætræ subtiliter insidiarum sagittas celat, vt falsam faciat securitatem, decipiaturque callide cum, contra quem molitur occultè.

Catiendus est inimicus, qui manifestus est, sed magis ille, qui videri non potest. Facile enim vincimus, quæ videmus: quæ autem non videmus, difficile à nobis expellimus.

Rarò nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lèdant. Magis enim insidijs nostrorum, quam aliorum periclitamus.

Latet sèpe venena circumlita melle verborum: & tandem deceptor bonitatem simulat, quo usque fallendo decipiatur.

<sup>a</sup> Tota sententia alludit ad illud Psalm. 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. Vbi legit Aug. in obscura Luna rectos corde. Et philosophatur ibi de Luna lumine, an habeat à se, quod dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pila sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole illustretur. Alius locus psalmi est, ad quem hic Isidorus allusisse videri potest. Is est psalm. 63. Quia exacerbarūt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.

**D**VO sunt erga dilectionem proximi cōseruāda: vnum, ne malum quis inferat:

alterum, vt bonum impendat. Primum, vt

caueat lèdere: sequenter vt discat præstare.

Amicitia est animorū societas. Hæc quippe à duobus incipit. Nam minus quam inter duos dilectio esse non poterit.

<sup>a</sup> Antiqui dixerunt de societate duorū, vnam esse animam in duabus corporibus, propter vim scilicet amoris, sicut in actibus Apostolorum legimus: Erat illis cor vnum, & anima vna. Non quia multa corpora, vna habebat animam; sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vnum omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

Amicitia & prosperas res dulciores facit, & aduersas communione temperat, leuiorē reddit: quia dū in tribulatione amici coniungit.

### De Odio. CAP. XXVII.

**N**ON hominem sed vitia odio habenda. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui

consolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

Tunc vero amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui vero pro se amicū diligit, insipienter eum amplectitur. Multū in terra demersus est, qui carnaliter hominem moritum plus diligit, quam oportet. Qui enim intemperāter amicū amat, pro se magis illū, quam pro Deo amat. Quantū ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tantō perniciosus, qui eū pro seipso amplectitur.

Plerunq. diligit in alio homo quod odit in se, ut pote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignauiam, & tamen odimus, quia ignavi esse nolumus. Sic lapides equos & cætera, quæ licet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

<sup>Aug. lib. de amicitia c. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess 6.</sup>

### Deficiens amicitijs. CAP. XXIX.

C Itò per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur vtrum persona, an fœlicitas diligatur.

Sæpe per simulationem amicitia colitur, ut qui non potuit aperte decipere, decipiatur fraudulententer.

Tunc quisq. magis sit pietati iustitięque diuinę cōtrarius, quando despiciat amicum aliqua aduersitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedistollit, & erga perculsionem proximi crudelis existit: veluti adūtum est inter Lazarum vlcerosum diuitemq. superbū. Per aduersa igitur, & prospere comprobatur, si vtiq. verè diligatur Deus & proximus: nam dum aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimq. despicit quem se diligere simulauit.

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur, vbi cunq. enim se vertent tempus, illa firma est.

Rari sunt amici, qui usque ad finem existant chari. Multos à charitate aut aduersitatem temporis, aut contentio quælibet actio disauerit.

Sæpe per honorem quorundam mutant & mores: & quos ante cōglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

### De amicitia ex munere orta.

C A P. XXX.

In ter veros amicos amicitia ex benevolentia oritur, inter factos beneficio adiūgitur.

A Non sunt fideles in amicitia, quos munus non gratia copulat. Nam citò deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspēso dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil querit ex rebus amici, nisi solam benevolentiam, scilicet ut gratis amet amantem.

Plerunq. amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur: ut sit per quem quisque, quod desiderat, consequatur. Ille autem eā veraciter querit, qui nihil legendo eā appetit. Nam illa ex inopia breuis est & fucata: ita pura atque perpetua.

### De malorum concordia.

C A P. XXXI.

A Micitia in rebus tantum bonis habenda est: nam qui ea in malo utuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optādum est, ut boni pacem habeant in inuicem: sic optandum est, ut mali inuicem sint discordes. Vnaminitatem quippe malorum bonorum esse contrariam <sup>a</sup> Paulus Apostolus adprobat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse conspexit. Inde & in lege mare rubrum, hoc est concordia malorum hominum diuiditur, ut electorum via tendēs ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorū, si mare, hoc est, unitas non diuidatur iniquorum.

<sup>a</sup> Act. 23. Exod. 14.

### De correptione fraterna.

C A P. XXXII.

D Non debet vitia aliena corrīpere, qui adhuc vitiorum contagionibus seruit. Improbum est enim arguere quenquā in alio, quod adhuc reprehendit in semetipso.

<sup>a</sup> Qui veraciter fraternalm vult corrīpere ac sanare infirmitatem, tales se præstare fraternalē utilitati studeat, ut eū, quem corrīpere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte & ipse subiiciatur tentationi.

Sicut viri spirituales alieni peccati emētationem expectant, ita proterui delinquētibus

tibus deridendo insultant, & quantum in A iphis est, eos insanabiles putant: nec declinant cor ad compatiendi misericordiam, sed superbientes detestantur, atq. blasphemant.

Nonnunquam accidit, vt inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia maiorem postea charitatem parturiat: vt potè dum corriguntur ea, quæ displicere in amico videntur, & hoc quidem primū non sine quadā emulatione admonitus suscipit, sed correptus postmodum gratias agit. At contra multi pro parua lēsione vim charitatis rescindunt, & ab amore dilectionis se se pe- B renniter retrahunt.

<sup>b</sup> Pleriq. correptionem suam officiū charitatis existimant. Plerique verò hoc ipsum, quod ex charitate corripiuntur, ad iniuriæ contumeliam trahunt. Vnde occurrit, vt ex eo deteriores efficiantur, per quod emendari obediendo potuerunt.

Salubriter accipiunt iusti, quoties de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorū, qui se gessisse accusant, quæ non admirerunt. <sup>c</sup> Qui vero sine arrogatiā bona facta sua pronuntiat, proculdubio nequaquam peccat.

Est quorundam excusatio peruersorum, qui, dū pro suis facinoribus arguuntur, verba iustorum pro censura declinanda abijciunt: seruantes se diuino iudicio, quo puniendi sunt durius, dum temporaliter contēnnunt iudicari se ab hominibus.

Inquis molesta est veritas, & amara disciplina iustitiae: nec delectantur nisi placentiā propriæ imbecillitatis: iniustitiae fœcundi, & steriles veritati: cæci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aspiciendū errorem.

Corda reproborum lubrica sunt ad male consentiendum & fluxa, ad benè consentiendum durissima.

<sup>d</sup> Probat Salomon & iusti emendationē correpti, & stulti obstinationem admoniti, dicens: Doce iustum, & festinabit accipere. De stulto autem ait: Qui erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam.

Nōnullos tātæ esse prauitatis homines, qui dum ipsi à malo corrigi negligūt, correttorū vitam falsa criminatione detrectant: & ad sui sceleris solatium usurpāt, si vel falso compererint, quod ad infamiam bonoru obijciant, sicut est illud ex Salomone: <sup>e</sup> Bona in malum conuertit impius, & in electis

imponit maculam. Vx autem illi, qui & suā renuit vitam corrigere, & bonorum nō definit detrectare.

Plerique mali similes sibi in malum defendunt, & patrocinio suo prauos cōtra correptionem bonorum suscipiunt, ne vade displicēt emendentur: adjicentes in se aliena delicta, vt non tantū de suis malis, sed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

<sup>a</sup> Gregor. lib. Moral. 23. c. 8.

<sup>b</sup> Greg. lib. 10. Moral. c. 3.

<sup>c</sup> Greg. lib. 1. sap. Ezech. Homil. 7.

<sup>d</sup> Gregor. lib. Moral. 10. c. 3.

<sup>e</sup> Valgata editio habet: Bona enim in mala conuertens infidiatur, & in electis imponit maculam. Et verò locus Ecclesiastici 11.

### De Pr̄positis Ecclesie.

#### C A P. XXXIII.

V Ir <sup>a</sup> Ecclesiasticus, & crucifigi mundo per mortificationem proprię carnis debet: & dispensationem Ecclesiastici ordinis, si ex Dei voluntate prouenerit, nolens quidem, sed humili gubernandam suscipiat.

Multis intercipit Satanás fraudibus eos, qui vitæ, & sensus vtilitate præstātes præsse, & prodeſſe alijs nolunt: & dum eis regimēn animarum imponitur: renuunt, cōſul̄tius arbitrantes <sup>b</sup> ociosam vitam agere, quā lucris animarum insistere. Quod tamē decepti agunt per argumentum Diaboli fallētis eos per speciem boni, vt dum illos à Pastorali officio retrahit, nēquaquam proficiant, qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

<sup>c</sup> Sancti viri nequaquam occupationum secularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quamvis illas per meliorem intentionem fugiāt:

D tamen per subditam mentē portant. Quas quidem summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultam dispensationem Dei suscipiunt quod fugiunt, exercent, quod vitare noscuntur. Intrant enim ad cor, & ibi consulent, quid velit occulta voluntas Dei: seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinæ dispensationis.

<sup>a</sup> Gregor. lib. cura Paſter. par. 2. cap. 5. & 6. & lib. 5. Moral. cap. 2.

<sup>b</sup> Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxium p. 31.

*de his qui blandiente desidia regimen Ecclesie respūt. Nec retrorsum otium, inquit, necessitatibus Ecclesie præponantur. Idem habet contra Faustum lib. 32. c. 10. Qui ele-  
ctus dicitur, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi tenetur, ab Ecclesia meritò digneq. contemnitur.*

*¶ Greg. lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyriacum Episcopum.  
Suis qui valeat, omnipotētis Dei oves renuit pasce-  
re, ostendit se pastorem summum minimè amare.  
¶ de Gregor. etiam Pastor. cura part. 1. c. 5. De his qui in re-  
gimen culmine præesse exemplo virtutum possunt, sed que-  
tem propriam sectando refugiant.*

*c. Greg. lib. Moral. 5. c. 3.*

*De indignis prepositis.**CAP. XXXIIII.*

**N**ON sunt promouendi ad regimen Ecclesie, qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est, quid præceptum est David non edificare visible templum, quia sanguinū vir:belli frequētia esset. Qua figura illi spiritualiter admonētur, qui vitiorum adhuc corruptio- nisunt dediti, ne templū ædificant: hoc est Ecclesiam docere præsumant.

No debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectos tramite vita melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantum preficitur, ut subditorum culpas corrigat, & ipse vitijs feruiat.

Qui regimen sacerdotij contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quid si non discrepat, humiliter ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippe culpa geminat, si quisq. cum culpa ad sacerdo- tale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictū, si enim susceptū regimen Ecclesiastici ordinis retentem, criminis conscius timore concutior: si deferā, ne deterior sit culpa suscepit gregem reliquere amplius reformido: vndique mi- ser metuo, & in tanto rei discrimine quid se- quarignoro.

Vniuersusque casus tanto maioris est criminis, quanto priusquam caderet maioriis erat virtutis. Præcedentium namq. ma- gnitudo virtutum crescit ad cumulum se- quentium delictorum.

Plerique sacerdotes suæ magis utilitatis causa, quæ gregis præesse desiderant: nec vt profint, præfules fieri cupiunt: sed magis vt diuines fiāt, & honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro pastorali regi- mine, sed pro solius honoris ambitione, atq. abiectione opere dignitatis, solam nominis ap- petunt dignitatem.

**A** **b** Dum mali sacerdotes Deo ignorante non fiant, tamen ignorātut à Deo, ipso per Prophetam testante: Principes extiterunt, sed non cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est, nam Deus omnia nouit.

*a. 1. Paralip. 17. ita interpretatur Greg. in Explic. 4. Psal. paenit. in illud. Tunc acceptabis sacrificium.*

*b. Greg. par. 1. Pastor. cura c. 1. Osee 8.*

*De indoctis prepositis.**CAP. XXXV.*

**S**icut *a* iniqui, & peccatores ministeriū sa- cerdotale assequi prohibentur: ita indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis vitam bonorum corrū- punt: isti sua ignavia iniquos corrigere ne- sciunt. Quidenim docere potuerunt, quod ipsi non didicerunt: Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præfulum vitae non congruit subie-ctorum. Cæcus enim si cæco ducatum præ- beat, ambo in foueam cadunt.

Sacerdotes indoctos per Isaiam Prophetā ita Dominus improbat: ipsi, inquit, pastores ignorauerunt intelligētiā. Et iterum: specu- latores cæci omnes, id est, imperiti Epi- scopi, nescierunt, inquit, vniuersi, canes mu- ti non valentes latrare, hoc est, plebes com- missas non valentes resistendo malis per verbum doctrinæ defendere.

*\* Greg. par. 1. Pastor. cura c. 1.*

*De doctrina, & exemplis præpositorū.**CAP. XXXVI.*

**T**AM doctrina, quam vita clarere debet Ecclesiasticus docttor. Nam doctrina si- ne vita arrogantem reddit: vita sine doctri- na inutilem facit.

Sacerdotis prædicatio operibus confir- māda est ita ut quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est enim illa doctrina, quam viuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est, quam si bonum quod quisque sermone prædicat, expiere opere negligat. Tūc enim prædicatio vtiliter profertur, quando effi- caciiter adimpletur.

Vnusquisq. doctor & bonæ actionis, & bonæ prædicationis habere debet studium, nam alterum sine altero non facit perfectū: sed præcedat iustus benè agere, ut sequen- ter possit benè docere.

Omnis

<sup>a</sup> Omnis utilis doct̄or plebibus subiectis ita se pr̄fāre debet, atq; infistere doctrinę, vt quant̄ claret verbo, tanto clarescat & merito. Nā quod Apostolus Timotheo precepit cum omni imperio docere: non hortatur ad tumorem superbi, sed ad bonę vitę auctoritatem: videlicet, ne libertatem perderet pr̄dicandi, si bene doceret, & malè viueret. Vnde & Dominus: Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & sic docuerit, minimus erit in regno cælorum. Vi des quod auctoritate magisterij caret, qui quod docet, non facit.

<sup>b</sup> Sicut in numismate metallum, figura, & pondus inquiritur: ita in omni doct̄ore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrū, per pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepauerit non metallum, sed terra erit.

<sup>a</sup> Greg. lib. Moral. 23. c. 7. 2. ad Timoth. 4.

<sup>b</sup> Videtur haec ex Cass. collat. 1. cap. 20. de probabili trapezita.

### De his qui bene docēt, & male viuunt.

C A P. XXXVII.

**I**nfernum doctoris vitio etiam ipsa verax doctrina vilescit: & qui non viuit, sicut docet, ipsam, quam pr̄dicat, veritatem contemptibilem facit.

<sup>a</sup> Arcus peruersus est lingua magistrorum docentium bene, & viuentium male. Et ideo quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt, dum suam prauā vitam propriæ linguis iectu confodiunt.

<sup>b</sup> Qui diuina pr̄dicant, & ex eiusdem pr̄dicationis dignitate viuere minus curant, habētes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruēs opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Qui bene docet, & male viuit, tanquam æs aut cymbalum sonum facit alijs, ipse tamen sibi manet insensualis.

Qui bene docet, & male viuit, quod docet bene, viuētibus proficit: quod verò male viuit, seipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè se agit, vt sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & alijs utile est: indignè autem viuens, alijs quidem utilis est loquē-

A do: se autem interficit prauè viuendo; ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod vero viuit in eo, id est, sacrum ministerium, quod est vite alienum est.

<sup>a</sup> Qui bene docet, & male viuit, videtur vt cereus alijs, dum bona exponit, lucem pr̄stare: se verò in malis suis consumere, atq;

Qui bene docet, & male viuit, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris miscere, veritatem mendacio mutare.

<sup>a</sup> Exponit illud psalm. 77. Conuersi sunt in arcu prauum: Vbi Gregor. lib. Moral. 27. c. 27. Peruersum. Ex quo Isidorus huius sententia sensum & verba accepit.

<sup>b</sup> Gregor. ibid. c. 20.

<sup>c</sup> Sic est in plerisque m. ff.

### De exemplis prauorum sacerdotum:

C A P. XXXVIII.

**S**Æpe per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irrēpit, & mors ad plebes pertransit: scilicet, vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

Pleriq. sacerdotes, & clerici prauè viuentes forma cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunque exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationē sine dubio redituri sunt.

Ex caroalium pr̄positorum exēplo, plerūq. fit vita deterior subditorum, & plebis merito siq;nt tales sacerdotes, qui exēplo deterioriore populum destruant, non ædificant. Ex merito enim plebis nonnūquā Episcopi deprauātur, quatenus proclivius corrūt, qui sequuntur.

Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis usque ad verticem non est in eos sanitas. Caput enim languidum doct̄or est agēs peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauo docente pestifer languor ad plebes subiectas transfertur.

<sup>a</sup> Deteriores sunt qui siue doctrinæ siue exemplis, vitam moresq. bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædiq. diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos, sed tamen, quæ nostra sunt, auferunt: corruptores verò morum propriè nos ipsos decipiunt,

quoniam diuitiæ hominum mores eorum sunt. Multùm ergò distant damna morum à damnis temporalium rerum: dum ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

\* Locus erat in excusis depravatus qui sine doctrina, b  
sine exemplis, quem nos ex fide m ss. emendauimus.

### De prepositis carnalibus.

#### C A P. XXXIX.

**P**ROvidentia<sup>a</sup> plerunq. diuini consilij ordinant prepositi, mūdana & exteriora sectantes: vt dum temporalibus rebus sectos impendunt, spirituales tutiorem vitam contemplationis exerceant: quia dure sunt quietè viuere volentium sarcinæ curarum Episcopaliū. Prouidet sāpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regimini: vt dum hi exteriora sine tædio procurat, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiāt. Dei ergo ordinem accusant, à quo instituūtur, qui Episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositione ob iniurias mundi ferēdas, & turbines quosdam institui Episcopos secularibus curis insistentes: vt hi qui interius superna desiderant, nullo terreno obstante negotio, liberius hoc, quod amant, intendant. <sup>b</sup> Non est itaque iudicandus à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi, sui fuisse meriti peruersi regimen suscepisse pōtificis. Nā pro meritis plebiū disponitur à Deo vita rectorum, exemplo Dauid peccantis ad cōparationem principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

**S**ententia damnantur Cham filij Noë, D qui suorum præpositorum culpas in publico produnt: sicut Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri Sē meritū, & Iapheth, qui reuerēter operiunt, quæ patres suos excessissime cognoscunt: si tamen patrum facta non diligent, sed tantūm operiant, nec imitentur. Nam sunt, qui præpositos suos peruersè iudicant, dum terrenis studijs eos plus viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de spiritualibus cogitauerunt.

<sup>d</sup> Rectores ergò à Dō iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exēplo Domini, qui per se vendentes columbas, & aūmmulariorum mensas pro-

A prio cuerit flagello, & proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos discernit.

<sup>c</sup> Quòd si à fide exorbitauerit rector, tunc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quā distingendus à plebe est.

<sup>a</sup> Hac sententia non facile intelligitur, nisi legas Gregorii lib. Moral. 25. cap. 16. vnde desumpta est & velut in compendium redacta.

<sup>b</sup> Gregor. vbi supra cap. 14.

<sup>c</sup> Gregor. vbi sup. c. 16.

<sup>d</sup> Gregor. vbi supra cap. 14.

<sup>e</sup> Gregor. vbi supra.

### De iracundis doctoribus.

#### C A P. XL.

**I**RACUNDI doctores per rabiē furoris disciplinæ modum ad immanitatem credulitatis conuertunt: & vnde emendare subditos poterant, inde potius vulnerant.

Ideò sine mensura vleiscitur culpas præpositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis nō colligitur in amore vnius deitatis. Mens enim soluta in diuersis, catena charitatis non astringitur, sed male laxata, male ad omnem occasionē mouetur.

### De superbis doctoribus.

#### C A P. XLI.

**B**ONUS<sup>a</sup> doctor & rector est, qui & in humilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit in superbiam.

Elati autem pastores plebes tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

Multi sunt, qui in verbo doctrinæ nō humiles, sed arrogantes existunt: quiq. & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctio- nis, sed vitio elationis annuntiant.

Multi sunt, qui non ex consulto ædificant dis: sed ex tumore superbiendi docent: nec, vt prosint, sapientes sunt, sed, vt sapientes vi deantur, docere student.

Est imitatio praua arrogantium sacerdotum, per quā imitantur sanctos rigore disciplinæ, & lequi negligū charitatis affectio- ne: videri volunt rigidi severitate, & formā humilitatis prēstare nequeunt: vt magis terribiles, quam mites aspiciantur.

<sup>b</sup> Superbi doctores vulnerare potius, quā

i emen-

emendare norunt Salomonē, attestantē: in ore stulti virga superbiæ: quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter nesciunt.

Bene alieni peccati curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Cæterū qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, nō emēdat, sed percutit. Quidquid enim proterius vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigit.

<sup>a</sup> Gregor. 24. c. 19. 21. & 22.

<sup>b</sup> Greg. lib. 24. Moral. c. 9. Proverb. 1. 4.

congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuiq. oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annuntiabit.

Non omnibus ea, quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim, qui capere nō possunt, quibus si indiscretè manifestentur, statim aut detrahunt, aut negligunt.

Prima quippe prudentiæ virtus est, eam quam docere oporteat estimare personam. Rudibus populis seu carnalibus, plana, atq. communia, nō summa atq. ardua predicanda sunt: ne immensitate doctrinæ opprimantur potius, quam erudiantur. Vnde & Paulus Apostolus ait: nō potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cælestibus, nec terrena conuenit prædicare, sed mediocriter, vt initia eorū moresq. desiderant, edocere.

Corvus, dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantundem attenit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequeti cibo reficit: ita & Ecclesiæ doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinem pœnitentiæ cōfessione nigrescere, & nitore seculari deposito, laminationis habitum de peccati recordatione induere: vt pote adhuc exterioribus hoc est carnalibus, non aperit intelligentiæ spiritualis profundiora mysteria, ne dū audita non capiunt, prius incipient contemnere, quam venerari, mandata cælestia.

Aliter est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atq. aliter cum his, qui nobis commissi nō sunt: qui si iusti sunt, venerandi sunt: si vero delinquent, pro sola charitate, vt locus est, comprehendunt: non tamen cum severitate, sicut hi, quii nobis regendi commissi sunt.

Prius docendi sunt seniores plebis, vt per eos infrapositi facilius doceantur. Vnde & Apostolus: Hæc, inquit, commendat hominibus fidelibus, qui idonei sunt & alios docere.

Ingenium boni doctoris est incipientis à laudibus eorum, quos salubriter obiurgatos corrigeret: sicut Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus incheat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni essent. Ille vero indiscretè loquitur, quis sic vtraq. omnibus loquitur, vt omnibus vtraq. conuenire videantur.

<sup>a</sup> Gre-

### De humilitate præpositorum.

#### CAP. XLII.

Qui præficitur ad regimen, taliter erga disciplinam subditorum præstare se debet, vt non solū auctoritate, verum etiam humilitate clarescat. Sed tamē ita erit in eō virtus humilitatis, ne dissoluatur vita subditorum in vitijs: atq. ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis seueritas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei sacerdotibus vera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quod sancti cum multa constantia redarguerunt etiam principū virtutis, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario libere transgressores iustitiae increpabant.

Aliquando etiā subditis nos oportet animo esse humiliores, quoniam facta subdorum iudicantur à nobis, nostra vero Deus iudicat.

Agnoscat Episcopus seruum se esse plebis, non dominum; verum hoc charitas, nō conditio exigit.

<sup>a</sup> Gre. lib. Moral. 26. c. 19. & Past. cœr. par. 2. c. 6.

### De doctrina discretionis.

#### CAP. XLIII.

Non omnibus una eademq. doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum. Nā quosdam increpatio dura, quosdam vero exhortatio corrigit blanda.

Sicut periti medici ad varios corporis morbos diuerso medicamine seruiūt, ita vt iuxta vulnerū varietates medicina diuersa sit: sic & doctor Ecclesiæ, singulis quibusq.

<sup>a</sup> Gregor. lib. Past. cura in prolog.  
<sup>b</sup> Attisoteles lib. 6. de hist. animal. cap. 5. & Gregor. lib. 30.  
<sup>c</sup> Moral. cap. 8. vbi exponit illud Job. cap. 35. Quis preparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, clamant vagantes, ed quod non habeat cibos? Brillad Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum innocentibus eum; Affirmant eos diuinitus nutriti, dum, veluti nothi & degeneres, ob albantes plumas a parentibus negliguntur, Ferunt preterea muscarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. Idem Chrysostomus, Euthimus, alij.  
<sup>d</sup> Greg. ibid. 2. ad Timoth. 2.  
<sup>e</sup> Greg. 3. part. cuius. Past. admonit. 18.

### De silentio doctorum.

CAP. XLIII.

PRO malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audiens a tribuitur sermo doctori.

In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro auditentis fit merito, ut modo proculpa plebis auferatur sermo doctoris: modo vero pro <sup>b</sup> utilib. meritis tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen fit iuxta meritum populorum.

<sup>c</sup> Non omnia tempora congruunt doctrinæ secundum Salomonis sententiam dicētis: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum <sup>d</sup> incorrectibilem iniquitatem nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

Interdum doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentes conticescunt à docendo, quia non est, qui audiat, testante Propheta: Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest & dissimulat, verum est, quod consensum erroris alieni habeat.

Pleriq. sancti doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorem spiritus, quo aguntur, ferre non sustinentes, iterum in interpretationem profiliunt iniquorum.

<sup>e</sup> Sic rectè pleriq. m. ff. Gregor. lib. Moral. 30. c. 18. Vnde hac sententia desumitur: Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

A <sup>b</sup> Ita Getthicilibri pro utilitate audiensiū merito tri  
buatur alij m. s. pro utilitate audiētis yndus Sal. Ecclesiæ.  
<sup>c</sup> Gregor. ibid. Eccles. 3.  
<sup>d</sup> Ita Gotthici, incorrectibilem alij.

### De probenda sacerdotali protectio- ne in plebe. CAP. XLV.

**Q** Vibus <sup>a</sup> docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum ysq. iustitiae peruenire, cum dicit: Super monte excelsum ascende, qui euangelizas Sion, scilicet, vt ita præmineat merito, sicut & gradu. Sequenter, ne forte debat à docēdo timore restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli time re. Vnde & Ieremiæ ita Dominus ait: Accingelumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum: vnde apparet, quia & non timere, dei donum est.

**C** Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pauescit, graui mulctatur culpe sententia. Multi enim sacerdotes metu protestatis veritatem occultant, & à bono opere, vel à iustitiae prædicatione, rei aliquius formidine, aut potestate terrente auertuntur. Sed heu, proh dolor, inde metuunt, quia vel amore rerum seculariū implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

**D** <sup>b</sup> Multi præsules Ecclesiæ timētes ne amicitiam perdant, & molestiam odiorum incurant, peccantes non arguunt, & corrumpere pauperum oppressores verentur: nec pertimescūt de seueritate reddendæ rationis, pro eo quod conticescunt de plebibus sibi commissis.

Quādo à potētibus pauperes opprimuntur, ad eripiēdos eos boni sacerdotes protectio-  
nis auxiliū ferūt: nec verentur cuiusquā ini-  
micitarū molestias, sed oppressores paupe-  
rū palā arguunt, increpant, excōmunicant:  
minusque metuūt eorum nocendi insidias,  
etiamsi nocere valeant: bonus enim pastor  
animam suam ponit pro ouibus.

**E** Sicut perugil pastor contra bestias, oues custodire solet: ita & Dei sacerdos super gre-  
gē Christi sollicitus esse debet, ne inimicus  
vastet, ne persecutor infestet, ne potētioris  
cuiusque cupiditas vitā pauperū inquietet.  
Praui autem pastores non habent curam  
i 2 de

de ouibus, sed sicut legitur in Euangeliō de A mercenarijs, vident iupum veniétem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentiis tacent, & malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

<sup>a</sup> Ex Gregor. epist. ad Iob. in. Constant. lib. indict. 9. Iſa. 40.  
vide Gregor. super Ezech. homil. 11.

<sup>b</sup> Greg. lib. 29. Moral. c. 6. & part. 2. Paſt. cura 6. 4.

### De Disciplina Sacerdotum in his, qui delinquent. CAP. XLVI.

**S**Acerdotes <sup>a</sup> pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes nō erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino per Prophetam: Speculatorem dedi te domui Israēl. Si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non, vt oportebat, redarguit.

Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, & sagaci sollicitudine vnumquemq. probare: iuxta testimonium Domini ad Ieremiam loquentis: probatore inquit, dedi te in populo meo <sup>b</sup> robusto, vt scias probare vias eorum.

Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectorum, vt emendatos lucrifacere possint. Sicut autem peccatorē conuenit argui: ita iustum non exulcerari.

Sacerdotes curam debent habere de his qui pereūt, vt eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

Atrociter arguuntur, qui decipiēdo peccantes, non solum non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente Prophetā: Et erunt, qui beatificant populum istum, seducentes, & qui beatificant, præcipitati.

Atrociter iterum arguuntur, qui peccatum non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquā propriū ingemiscūt. De talibus per Isaīam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immūdis es: isti fūmus erunt in furore meo, ignis ardēs tota die: Inde est, quod & Apostolus omni-

bus omnia factus est, nō imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet vt ira virtutis aliena fieret, quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

Boni pastores populi debent delicta deflere, & totos se planctibus tradere, imitantes Ieremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere deber, sed affectu compatiendi, non actione commissi.

Nonnulli præfules gregis quosdā pro peccato à communione ejiciunt, vt poeniteāt, sed quali sorte viuere debeant, ad melius exhortando non visitant. Quibus congruē sermo diuinus increpans comminatur: Pastores qui pascitis populum meū, vos dispersistis gregem meum, eiēcistis & non visitatis eos: ecce ego visitabō super vos malitiā studiorum vestrorum.

Bonorum studia sacerdotum multa diligentia etiam parua plebis facta perquirunt, vt dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de maioribus malis cautos sibi subiectosq; ac sollicitos faciant.

<sup>c</sup> Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò ne irrepant, medicinæ obiecto quadam præscientia antecedunt: ita & doctores boni, sic ea, quæ male acta sunt, resecant: vt ea quæ admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente præueniant.

Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acriùs necesse est, vt arguatur. Cum dolore enim abscondenda sunt, quæ leniter sanari non possunt.

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est: vt vulnus quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

<sup>d</sup> Manifesta peccata nō sunt occulta correptione purganda. Palā enim sunt argundi, qui palā nocent: vt dum aperta obiuratione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerunt, corrigantur.

Dum vñus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim, vt pro multorum saluatione vñus condemnetur, quā per vñus licentiam multi periclitentur.

Ita erga delinquentem sermo est profrendus, sicut eius, qui corripitur, expoſulat salus.

salus. Quod si opus est aliquam salutem me dicamenti verbo increpationis aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

Doctores nonnunquam durius feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripiunt, non recedunt.

Sæpe Ecclesiæ censura, arrogantibus videntur esse superbia: & quod à bonis piè fit, crudeliter fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recte fit animo.

Notandum est vehementer ab omni pontifice, ut tātō cautiùs erga commissos agat, B quantò durius à Christo se iudicari formidat: nam sicut scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

Qui enim nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequam debemus. Multi aliorū vitia certunt, sua non aspiciunt. Et cum ipsi maximis criminibus obnoxij teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

Hypocrite trahem in oculo suo consistētem non sentiunt, & harentem festucam in lumine fratris intendunt.

Facilius reprehendimus vitia aliena, quā nostra. Nam sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus, & quod in alijs reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

Facilius vitia vniuersiūsq. quām virtutes intendimus: nec quid boni quisq. gesse rit agnoscere, sed quid mali egerit, perscrutamur.

<sup>a</sup> Ezech. 3. & ibi Gregor. homil. 11. & par. 2. cura Past. cap. 6.

<sup>b</sup> Ita Gotth. Salm. & alijs melioris note, cui scripture & hebreica veritas & Septuaginta interpretum editio faver, robustum habet tamen Gotth. Tolet.

<sup>c</sup> Lectionem Gotthicor. reponimus putamus tamē rectam esse. Quod si opus est aliquem salem v.i.asp.

<sup>d</sup> Ex Gregor. lib. 12. epistolarum Petro subd. Sicilia.

A dominos: vt licentia male agendi seruorū, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset qui à malis quempiam prohiberet? Inde & ingenib; principes regesq. electi sunt, vt terre suo populos à malo coēceret, atq. ad recte viendum legibus subderent.

Quantum attinet ad rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mūdi elegit ignobilia, & cōtemptibilia, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: ne glorietur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo. Vnus enim Dominus æqualiter & dominis b fert consultum & seruis.

Melior est subiecta seruitus, quam elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo liberè seruientes sub dominis constituti flagitosis, qui etiā subiecti sunt illis corpore, prelati tamen sunt mente.

<sup>a</sup> Greg. lib. Moral. 21. c. 11. & Aug. lib. 19. de ciuit. Dei. cap. 15.

<sup>b</sup> Ita Gotth. Salmant. & excusi libri: confert consultum alijs m.s.

### De Prelatis. CAP. XLVIII.

C V Ir a iustus aut omni potestate seculari exiuit, aut si aliqua cingitur, non sub illa curuatur, vt superbus tumeat: sed eam sibi subiicit, vt humilior innotescat. b Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiā nec ad hoc usus est, quod decebat, sed dum posset vti, licita abnuit: seseq. vt parvulum in medio eorum, quibus præterat, ostendit.

Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, & hīc & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantoq. sarcinis peccatorum grauitur, quantò à bonis operibus existit alicius.

Quantò quisq. amplius secularis honoris dignitate sublimatur: tantò grauius curarū ponderibus aggrauatur: etiāq. magis mente & cogitatione subiicitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. c Nam, vt quidam patrum ait: Omne quod supereminet plus mæroribus afficitur, quām honoribus gaudet.

Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò facilius vitijs premitur. Si enim vix valet peccata animus deuitare quietus, quantò minus occupatione seculati dēuinatur?

Non statim vtile est omne potestatis insigne, sed tunc verè est vtile, si bene geratur.

### De Subditis. CAP. XLVII.

Propter a peccatum primi hominis humano generi pœna diuinitus illata est seruitus, ita vt quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordiū irroget seruitum. Et licet peccatum humanæ originis per baptismi gratiam cūctis fidelibus dimissum sit: tamen æquus Deus ideo disreuit hominibus viram, alios seruos constituens, alios

Tunc autem benè geritur, quādō subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quæ à Deo donante est, vt malum timore coérceat, non ut temere malum committat. Nihil autem peius, quā per potestatem peccandi libertatem habere: nihilq. infelicius malè agendi facultate.

**B** Qui intra seculū bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui verò prauè regnum exercet, post vestem fulgentem, & luminalapillorū, nudi & miseri ad inferna torquendi descendunt.

Reges à recte agendo vocati sunt, ideoq. recte faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Nam & viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloqujs inuenimus, eo quod recte agant, sensuq. proprios benè regant, & motus resistentes sibi rationabili discretione componant. **C** Rechè enim illi reges vocantur, qui tam se metipso, quām subiectos benè regendo modicare nouerunt.

Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transuertunt crudelitatis: dūq. ad culmē potestatis venerint, in apostasiam confessim labuntur, tantòque se tumore cordis extollunt, vt cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque, quibus præesse contigit, non agnoscant. Quibus congruè per Ecclesiastem dicitur: Duce te constituerunt, noli extolli, sed esto illis, quasi vnu ex ipsis.

Dum mundi reges sublimiores se ceteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscat: nec regni gloriam, qua in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus, quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt huius temporis gloria, illa agant, quę post finem sine fine possideant.

Dum Apostolus dicat: Non est potestas nisi à Deo, quomodo Dominus per Prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me? Quasi diceret, nō me propitio, sed etiam summè irato. Unde & inferius per eūdem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet, bonam malamq. potestatem à Deo ordinari: sed bonam propitio, malam irato.

Reges quando boni sunt, muneris est Dei: quādō verò mali, sceleris est populi. Secundum enim meritum plebium, disponitur

A vita rectorū, testante Iob. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascēte enim Deo tales rempopuli fasci- piunt, qualem pro peccato merentur. Non nunquam pro malitia plebium etiam reges mutantur, & qui ante videbantur esse bo- ni, accepto regno fiunt iniqui.

\* Ex Gregor. lib. Moral. 24. c. 30.

**b** Paulus ad 1. Thess. cap. 2. si inquit: Non querentes ab hominibus gloriam, neq. à vobis, neq. ab alijs, cum possemus oneri esse, vt Christi Apostoli, sed facti sumus in medio vestrum parvuli. Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur lib. Moral. 24. c. 30. Legitur verò in Gotth. Salm. quod decebat. Itemq. in alijs m. s. quod licebat in excusis.

\* Et apud Gregor. lib. 3. 3. Moral. c. 19. & affectur D. 13. cap. Nerui. Et ibi non est supereminet, sed, omne quod hic eminet.

**d** Hinc illud Petri 1. c. 2. & Luca 19. Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatē habens super decem ciuitates: parabola etiam qua sunt de Regibus, de iustis ferè hominibus interpretatur Gregor. lib. Moral. 11. cap. 9. exponens illud Job 12. baltheum Regum dissolut, qui membrorum suorum motus benè regere sciunt, non immerito Reges vo- cantur.

\* Hoc August. in psalm. 75. pīe explicat in illud terribili apud Reges terræ. Esto Rex terræ, inquit, & erit tibi teribilis Deus. Quomodo, inquires, ero Rex terræ: Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo auditate imperandi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas, rege. Audi Apostolum regentem terram. Non sic pugillor, quasi ærem verberans, sed castigo corpus meum, & in servitatem redigo.

## De iustitia Principum.

### CAP. XLIX.

**Q** Vi recte vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis honoris celitudine claret, tanto se metipsum mente humiliet, **a** proponens si bi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliiter sese dei- ciens dixit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

Qui recte vtitur regni potestate, formam iustitiae factis magis, quām verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur proprijs vi- tibus, nec à Domino recedit cor eius: re- gni fastigio humili præsidet animo: non cū delestat iniquitas, nō inflamat cupiditas: sine defraudatione alicuius ex pauperi- uitem facit: & quod iusta potestate à popu-

lis extorquere poterat, s<sup>æ</sup>pe misericordi cle-  
mentia donat.

Dedit Deus principibus præsulatum pro  
regimine populorum, & illis eos præesse  
voluit cum quibus una est eis nascendi mo-  
riendiq. conditio. Prodelle ergo debet po-  
pulis principatus, nō nocere: nec dominādo  
premere, sed condescendendo consulere:  
vt verè sit vtile hoc potestatis insigne, &  
dono Dei pro tutione vtantur membrorum  
Christi. Membra quippe Christi fideles sunt  
populi, quos dum ea potestate, quam acci-  
piunt, optimè regunt, bonam vtiq. vicissi-  
tudinem Deo largitori restituunt.

Bonus rex facilius ad iustitiam à delicto  
regreditur, quām de iustitia ad delictum  
transfertur: vt noueris hic esse casum, illic  
propositum. In proposito eius esse debet,  
numquam egredi à veritate. Quod si casu  
titubare contigerit, mox resurgere.

<sup>1</sup> Reg. 6.6. Greg. lib. Mor. l. 27.6.26.

### De patientia Principum.

CAP. L.

Plerumque princeps iustus etiam malo-  
rum errores dissimilares nouit: non quòd  
iniquitati eorū contentiat, sed quod aptum  
tépus correctionis exspectet, quādo eorum  
viciacel emendare valeat, vel punire.

Multi aduersus principes coiurationis cri-  
mne deteguntur, sed probare volens Deus  
clementiam principum, illos male cogitare  
permittit, istos non deserit. De illorū malo,  
bene istis facit, dum culpas, quas illi faciūt,  
istimira patientia indulget.

Reddere malum pro malo, vicissitudo  
iustitiae est: sed qui clementiam addit iusti-  
tiae, non malum pro malo culpatis reddit,  
sed bonum pro malo offendis impertit.  
Difficile est principem regredi ad melius, si  
vitios fuerit implicatus. Populi enim pec-  
cantes iudicem metuunt, & à malo suo le-  
gibus coercentur. Reges autem, nisi solo  
Dei timore metuq. gehennæ coercentur:  
liberè in præceps proruunt, & per abruptum  
licentia, in omne facinus vitiorum  
labuntur.

Quantò quisq. in superiori constitutus  
est loco, tantò in maiori versatur periculo:  
& quāto splendoris honore excelsior quisq.  
est, tantò si delinquat peccator maior est.

A Potentes enim potenter tormenta patien-  
tur. Cui etenim plus committitur, plus ab  
eo exigitur, etiam cum usura pœnarum.

Reges vitam subditorum facile exemplis  
suis vel ædificant, vel subuertunt: ideoque  
principem non oportet delinquere, ne for-  
mat peccandi faciat peccati eius impun-  
nitalicētia. Nam rex, qui ruit in vitijs, citò  
viam ostendit erroris, sicut legitur de Ie-  
roboam qui peccauit, & peccare fecit Israël.  
Illi namque ascribitur, quidquid exemplo  
eius à subditis perpetratur.

Sicut nonnulli bonorum principum Deo  
placita facta sequuntur: ita facile multi prava  
eorum exempla sectantur. Plerique autem  
apud iniquos principes, necessitate magis,  
quām voto mali existunt, dum imperijs  
eorum obediunt. Nonnulli autem sicut  
prompti sunt sequi reges in malum, sic pi-  
grisunt imitari illos in bonum.

Sæpe vnde mali reges peccat, inde boni  
iustificantur, dum præcedentium cupid-  
itatem, & malitiam corrigunt. Nam re vera  
peccatis eorum communicant, si quod illi  
diripuerunt, isti retentant.

Cuius peccatum quisq. sequitur, necesse  
est, vt eius pœnam sequatur. Neq. enim im-  
par erit suppicio, cuius erroris quisque par-  
est ac vitio.

### Quod Principes legibus teneantur.

CAP. LI.

Vtum <sup>a</sup> est principem legibus obtempe-  
rare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus  
custodienda existimet, quando & ipse illis  
reuerentiam præbet.

Principes legibus teneri suis, <sup>b</sup> neque in-  
se posse damnare iura, quæ in subiectis con-  
stituunt. Iusta est enim vocis eorum au-  
toritas, si quod populis prohibent, sibilice-  
re non patientur.

Sub religionis disciplina, seculi potestates  
subiectæ sunt: & quamvis culmine regni  
sunt prædicti, vinculo tamen fidei tenentur  
astricti: vt & fidem Christi suis legibus præ-  
dicent, & ipsam fidei prædicationem mori-  
bus bonis conseruent.

Principes seculi non unquam intra Ec-  
clesiam potestatis adeptæ culmina tenent:  
vt per eandem potestatem disciplinam Ec-  
clesiasticam muniant. Cæterum intra Ec-  
clesiam potestates necessariæ non essent,

nisi, ut quod non præualet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet per disciplinæ terrorem.

Sæpe per regnum terrenum cælesti regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinæ Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus superborum potestas principalis imponat: <sup>d</sup> & ut venerationem mereatur, virtute potestatis impertiat.

Cognoscat principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui corum potestati suam Ecclesiam credidit.

<sup>a</sup> Apud Grat. D. 9. c. Iustum est.

<sup>b</sup> Ita apud Gratian. D. 9. c. Iustum est, in Decreto Gregoriano recens correcto: Nec in se conuenit posse dñare iura, quæ in subiectis constituantur.

<sup>c</sup> In c. Principes. 23. q. 5. concil. Paris. 1. c. 2. & Aquila. part. 3. c. 1.

<sup>d</sup> Apud Gratianum dicit, cap. Principes, ubi in Decreto correcto legitur: & ut venerationem mereatur. Quam lectionem in scholijs ex concilio Parisiensi sub Ludouico & Lothario lib. 2. c. 2. CC. Gotthi perantiqui habent, ut venerationem mereatur virtute potestatis impertiat.

### De Iudicibus. CAP. LII.

**A**D delictum pertinet principum, qui præuos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt: sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

Bonus iudex sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus debet. Alijs enim præstat censuram iustitiæ, alijs bonitatem. Iudicia sine personarū acceptance suscipit, quæ non infirmat iustitiæ avaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

Boni iudices iustitiam ad solam obtainēdam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno ditentur.

Omnis, qui recte iudicat, staterā in manu gestat, & in utroque penso iustitiam & misericordiam portat: Sed per iustitiæ reddit peccati sententiam, per misericordiam pec-

A cantis temperat poenam: vt iusto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulget.

Qui Dei iudicia oculis suis proponit, semper timens tremensq. in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians, cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnetur.

Neminem stultorū vel improborū operari iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus per cupiditatem corruptit ipsam, quam didicit, veritatem.

Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quæ à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tā cupidus in alienis, quæ iudex iniquus in suis.

Latrones inaccessis faucibus, ac latebris latentes, insidias ponunt, isti pallam rapacitatis avaritia sœuiunt.

Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carna fices ciuium oppressione sua subiectorum vitam extingunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem, qui populos legum moderamine regant.

Plerumq. & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, <sup>a</sup> vt ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atq. describitur: ipsa quidē humana specie, sed capibus caninis accincta, & circūdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, vt ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

Sæpe iudices præui cupiditatis caussa aut differunt, aut peruerunt iudicia: nec finiunt cœpta partium negotia, quoisque marsupia eorum, qui caussantur, exhausti. Quando enim iudicant, non caussam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione caussantium, sic eorū damno solliciti sunt.

Iudices præui <sup>b</sup> iuxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane: hoc est de præsentis vita tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vesperum, futura verò mane accipitur. Et benè ait, quasi lupi: quia luporū more cūcta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Verbosi iudices, & elati, vt sapientes videantur, non discutiunt caussas, sed asserunt: sicque conturbant iudicij ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

Quidam

Quidam dum iudicare incipiunt, irascuntur, ipsamq. iudicij sententiā in insaniā vertunt. De quibus recte per Prophetam dicitur. Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat, in furorem iudicium mutat; & ante profert sententiam, quā agnoscat.

Furor in iudice inuestigationē veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab scrutatione alienatur iustitiae.

Iracundus iudex iudicij examen plenē contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit, facilius ad contuendam veritatē mentis serenitate consurgit, & sine vlla perturbatione ad æquitatis intelligētiā peruenit.

<sup>a</sup> Scylla rapacitatem, cui rapaces iudicium ille quisquias est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.

Candida succinctā latrantibus inguina mōstris Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto

Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis.  
Vide Seruum in eo lōco de duplice Scylla, & Virgiliū ipsum de Cyri ad Messalam, & Fulgentium in mythologicis.

<sup>b</sup> Locus est Sophonia 3. Iudices eius lupi, vespere non relinquebant in mane. Atq. ita legunt M. J.

### De acceptione personarum.

#### CAP. LIII.

NON est persona in iudicio consideranda, sed causa: scriptum est enim: Non accipias personā in iudicio. Er iterum: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enim cōsanguinitatis, vel amicitiae fauore, sive inimicitarum odio iudicium peruentum, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

Iniqui iudices errant in veritate sententia, dum intendunt in qualitatem personæ, & exulcerant sāpe iustos, dum improbè defendunt iniquos: qui autem recte præsidere studet, nec partem palpare nouit, nec cohibere à iustitia didicit.

<sup>a</sup> August. tract. 30. in Iohann. ad illud. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectū iudicium iudicate c. 7. Leuit. 19. Deuter. 1. & 19. Proverb. 24. Ecclesi. 42.

### De muneribus. CAP. LIII.

QVI recte iudicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impetrari debuit, acceptione pecuniae vendit.

A Bonis male vtuntur, qui iuste pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem nō iustitiae defensio, sed amor præmij prouocat. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confessim à iustitiae defensione recedunt.

Acceptio munierum præuaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

<sup>a</sup> Diues muneribus citò corruptit iudicem. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

<sup>b</sup> Citò violatur auro iustitia, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris: amor lucri, quām æquitas iudicij.

<sup>c</sup> Tres sunt munierum acceptiones, quibus contra iustitiam humana vanitas militat, id est, fauor amicitarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autem perueritur animus rei corporeæ munere, quām gratia, laudisq. fauore.

<sup>d</sup> Quattuor modis perueritur humanum iudicium, timore, cupiditate, odio, & amore.

Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicuius corrūpimur. Odio, dum contra quemlibet aduersari molimur. Amore, dum amico, vel propinquis præstare contendimus. His enim quattuor caussis sāpe æquitas violatur, sāpe innocentia læditur.

<sup>a</sup> Grat. 11. q. 3. & Burchar. lib. 16. c. 28.

<sup>b</sup> Ex Gregor. Homil. 4. in Euang.

### De testibus. CAP. LV.

E T si mendacium gratis dicitur, quanto magis si venale quæritur? Neque enim deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum præsentia sit nummorum.

Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primum Deo, quem perirando cōtemnit: secundo iudici, quem mentiendo fallit: postremo innocentii, quem falso testimonio lædit.

Vnum penē crimen habent, & qui falsitatem promit, & qui supprimit veritatē: quia ille obesse vult, & iste prodeſſe non vult. Peior est testis, qui lædit, quām qui præſtare

stare non vult. Nam ille malignus est, iste inutilis.

Testibus falsis coniunctis tardè mēdacijs falsitas reperitur. Quod si separati fuerint, examine iudicatis citò manifestantur. Nā sicut in vītate prauorum grandis est fortitudo, ita in separatione maior infirmitas.

Fraudulentæ citò reprehenditūr mendacium, falsidicorum enim testimonium sibi non conuenit.

Iniquus testis, quamuis sua falsitate, corpori, rebusque impediat, animo tamen nihil dāmni conferet. Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui aduersus innocentem falsum testimonium, vel dicit, vel dicentibus credit. Nam non solum ille reus est, qui falsum de alio profert: sed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

Qui metu potestatis veritatem occulat, eiusdem veritatis iracundiam sibi cælitus prouocat: quia plus pertimescit hominem, quam diuinam trepidat indignationem. Beatus, cuius testimonio innocens ab scelere obiecto purgatur: impius, cuius proditione etiam iniquus perimitur. Neq. enim decet Christianum morti obnoxium prodere, & ad effundendum sanguinem infeliciū vocem testificationis præbere. Sermo enim iusti hominis, tantum ad ministerium debet esse salutis: ira enim indignationis, & tribulationis & immissiones per angelos malos.

### *De caussidicis. C A P. LVI.*

**N**egotiorum forensium sectatores propter proximi dilectionem seculare negotium deserere debent, aut certè manēte proximi charitate, negotium sequantur terrenum. Sed quia perrarum est, ut inter iungentes charitas maneat, post ponenda est rei caussatio, ut perseueret dilectio.

Antiqui forensi eloquentiam <sup>a</sup> caninam facundiam nuncupabant, eò quod caussidici in certaminibus caussarū, omis- sis quæ agunt, veluti canes alterutrum se se lacerant, iurgiaque caussarum ad iniurias suas commutant.

<sup>a</sup> Hieronym. in epist. ad Augustin. Sed incidit (inquit) tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui ita, ut studia nostra cessarent, & iuxta Appium, canina exerceceretur facundia, & aduersus Luciferianos proxime accidit, ut quidam Lu-

A ciferi sectator cum alio Ecclesie alumna odio, loquacitate contendens caninam facundiam exercuerit, & Lactant. lib. 6. c. 18. Sed quia ipse caninam facundiam (sicut Sallustius ab Appio dictum refert) exercuit, voluit quoq. hominem canino more viuere, ut remorderet. Extantia duo Sallustij refertur. Prudentius quoq. in Hamartigenia.

Inde canina foro latrat facundia.

### *De oppressoribus pauperum.*

#### *C A P. LVII.*

**P**Auperum oppressores tunc se sciant graviori dignos sententia, quando prævaruerint his, quibus nocere voluerint. Nam tanto atrocius futuro suppicio condemnandi sunt, quanto hīc fortius contra miserorum vitam inualuerint.

Audiant iudices, & qui præfunt populis, quia pro temporalibus molestijs, quas plebibus ingerunt, æterno incendio crembuntur, testante Domino per Isaiam Prophetam: Iratus, inquit, sum super populum meum, & dedi eos in matu tua, non posuisti eis misericordiam, sed aggrauasti iugum tuum valde. Descende in puluere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet super te malum, & nescies: & irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet super te repente miseria, quam nescis.

Magis mala facientibus, quam malapatientibus dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt: isti patiendo à malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum in alijs multa operatur bona.

Malignantium hominum voluntas nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum, quod concupiscunt, perficiunt: ipse dicitur facere, qui permittit.

**D**Inde est, quod scriptum est per Prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala ex voluntate querunt, idcirco Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam voluntatem: quia de nostro malo ipse multa bona operatur.

Quidam, cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consilium faciunt: quo nō ueris, sic Deo subiecta esse omnia, ut & ipsi, qui eius dispositioni aduersantur, ejus implent voluntatem.

Propterea

Propterea in hac vita boni iudicantur à malis, ut iterum in illa vita mali iudicentur à bonis: sive ut etiam sit h̄c bonis temporalis afflictio, & illic æterna remunetatio.

Idcirco sunt necessarij mali, ut quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quod Assur virgam furoris sui testatur Dominus: sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: ut Deus per illos in eos seziat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima voluntate, illi verò sepe crudeli intentione, sicut per Prophetam de eodem Assur dicitur: ipse autem non sic arbitratur, sed ad conterendum patrum est cor eius.

**B** Atrocem super eos diuinum furorem venturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim prophetam Deus suos ita iudicare promittit aduersarios: Eos, inquit, qui iudicauerūt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnis suis, & quasi à musto, sanguine suo inebriabuntur.

Habet aliquem usum, & malorum iniurias, quod electos Dei suis morsibus laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deparet: iostum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium, ad praesentem modicandam vitam, & futuram desiderandam erudiant.

**C** Interdum enim prodest peruersorum prauitas utilitati iustorum, dum eos malitia sua erudiant: & ad regna cælorum requirienda molestia temporali impellant. Probatur hoc exemplis. Israëlitice plebis, quæ tunc durius agebatur in Aegypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram promissionis vocari: & ex malis, quæ in Aegypto patiebatur, discedere, & ad promissam patriam festinare.

Iniqui, dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis cōfusionē tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ peruersitatis infania confunduntur.

Stulti contra bonos studium semper asfumunt, quibus dum prosperitas elucet, ianctant de suis meritis gloriātur, & honorū atq. iostorū afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillaminitate animi conuertūtur.

Quidam simplicium nefcientes dispensationem Dei, in malorū profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prophetā. Quare

A via impiorum prosperatnr, bene est omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt: Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quod prauorum hominum temporalem, & caducam felicitatem aspiciunt; sed magis nouissima corum intendant, quanta illis post hæc æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subito ad inferna descendunt.

**a** Greg. lib. 2. o. Moral. c. 21.  
**b** Ita nonnulli m.s. moribus pterq. Gotth. & ret. ed.  
**c** Greg. lib. 2. 6. Moral. c. 9.

### De tribulatione iustorum.

#### CAP. LVIII.

**I** Vetus<sup>a</sup> in aduersis probari se cognoscet, non deiici.

**b** Viris sancti plus formidat prospera, quam aduersa: quia Dei seruos prospera deiiciunt, aduersa vero erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia ita portare debet aduersa, ut frangi non queat.

**c** Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quando eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præsenti tribulatione probantur.

**D** Omnes vitæ huius tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeriter transit.

**e** Qui viræ futuræ præmia diligenter ex cogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat: quoniam ex illius dulcedine huius amaritudinem temperat: & ex æternitate illius breuitatē huius despicit transitoriam.

Grauiari diuerso malo temporali, pro utilitate eoru est, quod vitæ istius mala perferrunt, quia cum dolore grauantur, cupiditatis & luxuriarum, vitiorumq. cæterorum mala non appetunt.

Plus prodesse saluti tentationes seculi, quam prosperitates (cōstat) nam ex prosperitate in deterius itur, ex temptationis dolore in melius proficitur.

Vnusquisq. ad temptationem animū præparare debet. Minus enim dum speratur tentatio, grauat: dure autem premit, si non sperata aduenerit.

Sapientis est contra omnia aduersa ante meditari: nec inueniri casus debet, quem non consilia eius præueniant.

**a** Greg.

- a Greg. lib. 31. Moral. l. 23. c. 1. aquo signif.
- b Idem lib. Moral. 5. c. 1. aquo signif.
- c Idem lib. 20. Moral. c. 21.
- d Aqua significatio multiplex est in diuinis litteris, ut constat ex Gregor. libr. Moral. 19. c. 4. unde desumpta est hec sententia, ad illud Job 29. & aquis appendit mēuras. Aqua, inquit, in scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiam sacrā, aliquando scientiam prauam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorum fidei prædicamenta sequentium designare solet. August. c. 62. in prima Canonica Iohannis homil. 6. Nonne aquæ multa significant quibusdam locis Spiritum sanctum, &c. & lib. diversarum questionum ad Oros. q. 5. 1. significatur præter alia nomine aquæ omnis potus: ijsq; questi. in Exod. & lib. loquitionum Exodi.

A quod e abundant diuitijs, & virtutibus va-  
cuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod  
probatur per Apocalypsim Iohannis, qui  
contra huius mundi amatores sic ait: Di-  
cis quod diues sum & locuples, & nullus  
egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabi-  
lis, & pauper, & cæcus, & nudus.

e Gloriæ temporalis sequaces, etiæ niti-  
di sunt foris fulgore potentia, interius tamen  
vacui sunt elatione superbiz: sicuti calami  
exterioris quidem nitent, sed interioris va-  
cuantur.

Ob hoc reprobri exterioris, fvt calami, ni-  
tidi: interioris vacui. Electi vero exteriori, qua-  
si arborū cortices, fœdi, interiori verò solidi.

B Qui pretioso cultu incedunt, audiant  
Prophetam, quæ madmodum detestatur  
eorum corporalia ornamenta: & quos suc-  
cessus habeat cultus compositus, & orna-  
tus: hoc est, pro suaui odore fœtorem: & pro  
zona, funiculum, & cætera.

Legant Prophetam diuites, quoru spes  
opulentia est, & audiant cum dicētem: Vx  
qui opulentis estis. Quantò enim quisq; po-  
tentia minor est, tantò magis liber à peccato  
est. Nam patrimonium grande, tentatio est.

Plus venerantur homines in hoc seculo  
pro temporali potentia, quam pro reueren-  
tia sanctitatis. Suspiciunt enim, quod magis  
sunt diuites, & quod homines sunt, omnino  
despiciunt.

C g. Sunt quidā iusti, qui sine læsione cuius-  
quam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam  
diuites humiles, quos non inflat superbia  
rerum: veluti pleriq; fuerunt Sancti veteris  
testamenti, qui & affluebant diuitijs, & ta-  
men humilitate pollebant. At contra, quos-  
dam superbos diuites rerum copia facit  
elatos, quorum non sunt opes in yitio, sed  
voluntas. h Nam crimen in rebus non est,  
sed in visu agentis.

D Est & elatio pauperum, quos nec diui-  
tiæ eleuant, & voluntas sola in eis su-  
perba est. His etsi opes defunt, propter me-  
ritis tamen tumorem plusquam superbis di-  
uites condemnantur.

Securus vult esse diues, pauper esse non  
vult. Sed quomodo erit diues quietus, quē  
suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper  
faciunt inquietum: Et ideo eligit cupiditas,  
inquietum esse & timidum diuitem: quām  
securum paucō sumptu contentum esse, &  
pauperem.

E Bonis bene vtuntur, qui diuitijs sibi con-  
cessis

### De amatoribus mundi.

#### CAP. LIX.

M Vndi amatores non solū ex eo rei  
sunt, quod infima pro summis appetū:  
verū etiam, & miseri per hoc, quod graui  
ærumna ad ipsa desiderata pertingunt.

a Grauius torquetur impius mundi exag-  
gerando commoda, quam iustus tolerando  
aduersa. Qui enim bona mundi diligit, ve-  
lit nolit timoris & doloris pœnæ succubit.  
Quiq; plusquam oportet res trāsitorias dili-  
gūt, maiore sibi ingerunt dolorē res ablatæ,  
quam amorem parturiebant possessæ. Cum  
graui enim dolore amittuntur, quæ cum  
magno amore habentur. Minus autem ca-  
rendo dolemus, quæ minus possidendo dili-  
gimus.

b Sciant seculi lucra sestantes, quantū sint  
vana vel aduersa, quæ diligunt, quæ etiam  
nec in hoc seculo sine contritione graui  
conquirunt, & pro quibus in futuro suppli-  
cio pœnas dabunt.

c His, qui in voluntate secularium deside-  
riorum persistunt, benè per testimonium  
Prophetæ dicitur: Factus est b Ephraim panis  
subcineritus, qui non reueratur: id est, ita  
obruuntur cæcitatem secularis amoris, ut  
nunquam resipiscant ad Deum amorem  
retorquere intentis.

d Multis mortuus est mundus, ipsi tamen  
vicissim mundo mortui non sunt. Bona  
enim seculi diligunt, & tamen ipsa quæ di-  
ligunt, minimè consequuntur: in utroque  
vacui, quia & futura perdunt, & præsentia  
non acquirunt.

e Egestas est electorum, quod peregrinā-  
tur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diu-  
tiū remorantur. Egestas est reproborum,

cessis in rebus salutaribus perfruuntur. Boni male vtūtūr, qui aut iuste pro temporali lucro indicat, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciūt. Malis male vtuntur, qui noscas cogitationes operibus prauis perficiunt. Bene malis vtuntur, qui luxuriam carnis coniugalihonestate præstringūt. Sed sicut malo bene vti, bonum est: sic bono beneficii melius est. Et sicut bono male vti male est: sic malo male vti pessimum est.

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. Moral. I. c. 4. & 31. c. 10.

<sup>b</sup> Greg. lib. Moral. II. c. 7.

<sup>c</sup> Idem lib. 5. Moral. c. 2.

<sup>d</sup> Ex eod. lib. Moral. 34. c. 2. in illud. Job. Facies eorum precedet egestas. c. 41.

<sup>e</sup> Alij CC. abundant diuitijs: male & præter sententiam Iohann. D. etiam Gregorius, unde hac transcripta sunt lib. 34. Moral. c. 2. ita habet: Vnde & egestas eorum proprie dicitur: quia dum replentur vitijs, virtutum diuitijs vacuantur.

<sup>f</sup> Tercia sententia cum sequenti ex Gregor. ex lib. Moral. 33. c. 4. vbi calamum vel arundinem, nitorem gloria temporis significare demonstrat.

<sup>g</sup> Greg. lib. Moral. 10. c. 28.

<sup>h</sup> Greg. ibidem. Non est census in criminis, sed affectus.

<sup>i</sup> Gregor. ibid.

### De amatoribus misericordia.

#### CAP. LX.

**G**rauiter in Deum delinquunt, qui divitijs à Deo concessis, non in rebus salutibus, sed in vñibus prauis vtuntur. Nesciunt enim impertire pauperibus, oppressis subuenire deficiunt: & inde magis augent delicta, vade redimere debuerunt.

Hoc habet tantum bonum possessio præsentium rerum, si vitam reficiat miserorum: præter hoc tentatio est mundi lucrum: tantoq. maiora supplicia in futurum dabunt, quanto & ipsa maiora sunt: Potentes enim potenter tormenta patientur.

Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. Patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos viuentes deserunt.

Prodiuersitate vñus, alij de rebus mūdanis peteunt, quas cupidiūs rapiunt: alij vero salvantur, dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum per misericordie opus cælestia bona mercantur.

**A** Misericordia à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum fortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui prauè vivendo in se milericors non est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus est?

**B** Nulla scelerata eleemosynis posse redimi, si in peccatis quis permanferit. Tunc fructu eleemosynarum indulgentia conceditur, quando ab scelerum opere desinatur. Verum est quod peccata omnia misericordiæ operibus expurgantur, sed si iam caueat pecare, qui misericordiam impertit. Ceterum nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, ut eam sequantur peccata.

Non est eleemosyna, quæ gloriæ magis cauſa, quam misericordiæ impertit intuitu.

**C** Quali enim intentione ab unoquoq. largitur, taliter & apud Deum recipitur. Qui ergo de bono laudem præsentem appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

Dum enim cauſa iactantiæ pauper�scitur, etiam ipsum misericordiæ opus in peccatum conuertitur.

**C** In tantum eleemosynarum opera peccata extingunt, atque ad regnum seculi futuri proficiunt, ut etiam iudex cælestis in futuro iudicio veniens, in dextera confitentibus dicat: Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, nudus, & operaistis me. Quibus etiam bene promittit dicens: Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum. His autem quos nulla præcedentia eleemosynarū facta sequuntur, æterni iudicis voce sic dicitur: Esuriui, & non dedistis mihi manducare: Sitiui, & non dedistis mihi bibere. Quibus iuste dicitur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & angelis eius.

**D** Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardoris dinitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid retribi subtilius? quid districtius poterat? Guttam aquæ ardens petijt, qui micas panis negavit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescentem vidit, quem iacentem ante ianuas videre despexit.

**E** Nō solum qui esurienti, & sitiæti, & nudo beneficium largitatis impendit, vel si quid

k aliud

aliud indigeti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impertit, aut in quibuslibet necessitatibus consiliū adhibet, eleemosynam proculdubio facit. Nam & doctrinæ bonum eleemosyna est, & misericordia carnali eminentior est.

Quicumq. non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde misereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem præferat, istamen qui simpliciter impertit fructum misericordiæ non amittit.

Quamvis quisq. sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationē inopiz̄ potest obtendere, quando ex præcepto Salvatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamur indigenti præbere. Nam si aliud nō habetēs, id ipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterū si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

**f** Duæ sunt eleemosynæ: vna corporalis, egenti dare quicquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei à quo lœsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergo, quod semper impertias, et si non pecuniā, saltem gratiam.

**g** Non est eleemosina cum murmuratione præbenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem benè tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus: Hilare, inquit, datorem diliget Deus. Metuendum est itaque ne pauper aut cum tædio nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prætermissus mœrens, tristisq. recedat.

**h** De rapinis alienis eleemosynam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris.<sup>i</sup> Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam si quis viicit filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste nunquam distribuit: nec bene alteri præbet, quod ab alio male extorquet.

Magnum scelus est, res pauperum præstare diuitibus: & de sumptibus inopum acquirere fauores potentum: atenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

**k** Nonnunquam largitas diuitū prodiga, non ad utilitatem, sed ad elationem effun-

A ditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ gloriae exaggerandum cothurnum.

Reprehensibilis est superflua effusionalitatis. Nam qui modū seruat, auarus nūllus est, sed omnibus largus est.

Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantū oportet, vt tenendo mensuram in uno, sufficiat plurimis.

<sup>a</sup> Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 9.

<sup>b</sup> August. lib. de mor. Eccles. cap. 27. Nam quis ignorat ex eo appellatam esse misericordiā, quod misericordium cor faciat condolentis alieno malo. Et lib. 9. Dei c. 9. damnat Stoicorum disciplinam, eo quod non animus dolore & tristitia pro afflictio afficiatur: Quod etiam irridet Cicero pro Mutiana.

<sup>c</sup> Greg. lib. 12. Moral. c. 24.

<sup>d</sup> Greg. lib. Past. cura p. 3. c. 22.

<sup>e</sup> Ex August. tom. 3. Enchir. ad Laur. c. 72.

<sup>f</sup> Augustin. homil. 6. tom. 10. Duæ sunt eleemosyna, vna cordis, alia pecunie, eleemosyna cordis est dimittere ei à quo lœsus.

<sup>g</sup> Gregor. Past. cur. part. 3. b. 22.

<sup>h</sup> Gregor. vbi sup.

<sup>i</sup> In vulgata edit. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui viicit filium in conspectu patris. D. Greg. lib. Past. cura part. 3. c. 12. aliter afferit hoc testimonium: Qui immolat, inquit, sacrificium de substantia pauperis, quasi qui, &c. Isidorus itaq. pro substantia pauperum, dixit, de rapina pauperum. Quod vnde hauserit, dubium est, Gracè sane legitur ēn xpiꝝ p̄t̄r̄t̄v̄ w̄t̄r̄t̄v̄, id est, ex diuitijs, sive facultatibus pauperum.

<sup>k</sup> Greg. vbi sup.

<sup>l</sup> Ita pleriq. libri, vñus gratiæ, Tolet. Gotth. gelatiz, quam quidem vocem: nōs alibi legiſe non meminimus: nisi quod lib. 13. Etymologiar. idem glaci, quasi gelatiæ, aut gelatiæ, hoc est gelatū, aqua in diutē voluit. Quid si gelatiz, ex quo vox nostra gala absisa sit? videndum etiam quid sit in Glos. callatia ἀναδεῖ, εἰς χρῆστον τὸν ἔργον τοῦτο.

### De breuitate vita. CAP. LXI.

**T**antum<sup>a</sup> enim in hac vita est licitum operari bonū: illic namq. non iā operatio expectatur, sed retributio meritorum.

**b** Hæc vita impijs longa & grata est, in oculis autem iustorū amara & breuis est. Et licet vita ista breuis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sic temporis spatium, tametsi viventi parum est, amanti proculdubio<sup>c</sup> longum est.

**d** Qui vitæ presentis longitudinem nō de suo spatio, sed de eius fine considerat, quam sit breuis & misera, satis utiliter penit. Vita enim præsens, quia ipsi suis incrementis deficit, breuis est: suo enim augmēto perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in præterito

præterito deficit. Itē ex ipso esse breuis vita præiens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur.<sup>d</sup> Tela enim cōsummatur sūlis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Quod diu in hac vita viuitur, quæritur vrum augmentum, an rectius detrimētum dicatur. Sed quomodo possit recte dici augmentum quod per dimensiones æstatum, ad mortis tendit detrimentum?

<sup>e</sup> Qui vitam longam quærunt, ad eam tēde vitam, pro qua Christianus es, id est, æternā: non ad istā, de qua ad erudiēdum te, descēdit vita æterna, id est, Christus verbū carnī coniunctum. Hęc est enim vita vitalis, nostra ista vita mortalis est.

Mori oportet hominē in carne mundo, nemoriatur in anima Christo. Nā verè tunc vivere quisq. creditur, si secūdum seculum moriens in solo Deo vivere delectetur.

De mora vitæ istius, tædiū patitur iustus, coquòd ad desideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præsentis ærumnam seriū amittat.

<sup>a</sup> Greg.lib.8.Moral.c.12.

<sup>b</sup> Greg.lib.1.in Ezech.homil.10.

<sup>c</sup> Congruū est Gotth. Teletano, Salmantino verò defūit extrema hac folia.

<sup>d</sup> Ad verbum ex Greg.lib.8.c.11.Moral.

<sup>e</sup> Greg.lib.11.Moral.c.27.

### De exitu: CAP. LXII.

Q Vamuis Sancti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiant, citò volentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerūq. diuin haec vita versantur: vt per longa tolerantia experimenta, solidius eorum patientia roboretur.

Multi odio vitam habent, & tamen moriment: quod plerifq. in angustia cōtingere solet: sicq. contrario affectu, & viuenti habent tædiū, & moriendi metum.

Sollicitè debet vñusquisq. vivere, & semper terminum vitæ suæ considerare, vt de contemplatione illius animus se semper ad altas tollat, & huius seculi blanditias caueat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Venturi exitus ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vñusquisq. festinet, ne in iniuitatibus suis rapiatur, simulque finiatur vita cum culpa.

<sup>a</sup> Nā inceptor Diabolus, eos quos viuentes

A accedit ad vitia, subitò morientes per trahere nittur ad tormenta.

Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentia gloria vel rerum abundantia gestiunt, repētē hora, qua nesciunt, improviso exitu rapiuntur, atq. absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendijs deputantur. De quibus bene per Prophetam dicitur: ducūt in bonis dies suos, & in puto ad inferna descendunt.

<sup>b</sup> Iniquis moriēs, qui imitatione sui multos ad culpā traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum, In peccatorum enim morientium sanguine <sup>c</sup> iusti lauant manus: quia dum eorum pena conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cernitur, non solūm qui videbit, refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quāta valuerit exhortatione cōpescit.

<sup>d</sup> In exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incerti vtrū ad præmium, an ad supplicium transeant.

Quidam autem electi in fine suo purgantur à leuibus quibusdam peccatis: quidam verò in ipso suo fine hilarescunt æternorum contemplatione bonorum.

Quamvis enim quis in hac vita fit iustus, tamen dum ex corpore isto egreditur per timescit, ne dign⁹ supplicio sit. Nullus enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei esse securus iudicio, cùm etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

Finem iustorum optimum vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligentur Sanctorum habere cōsortium Angelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

Prauos autem homines apostatae Angeli excipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in pœnis, qui fuerunt suos in vitijs.

Etsi pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi sunt in morre, quos miseris infernus ex hac vita recipit: non quos cælestis aula lætificandos includit.

<sup>a</sup> Greg.lib.Moral.14.c.5.

<sup>b</sup> Ex Greg.18.Moral.c.13.

<sup>c</sup> Greg.lib.18.Mor.c.13.vnde has est sententia ad verbū.

<sup>d</sup> Greg.lib.24.c.17.

DIVI SIDORI  
HISPAL. EPISCOP.  
ad  
MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM  
seu  
QVÆSTIONES IN VETVS TESTAMENTVM.  
P R A E F A T I O.

**H**ISTORIA sacræ legis non sine aliqua prænuntiatione futurorum gesta, atque conscripta est. Nisi pertineret ad præfigurationis mysteriū, tā multiplex rerum vmbra gestarum, nec docens Apostolus diceret lex vmbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Proinde quædam, quæ in ea figuratio dicta, vel facta sunt;<sup>a</sup> & sunt plena mysticis sacramentis, adiuuante superna gratia, in hoc opusculo exequentes intexuimus, veterumque Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diuersis pratis flores lectos ad manum fecimus: & pauca de multis breuiter perstringentes, pleraque etiam adiacentes, vel aliqua ex parte mutantates offerimus non solum studiosis, sed etiam fastidiosis lectoribus,<sup>b</sup> qui nimia longitudinem sermonis abhorrent. Breui enim expositione succincta non faciunt de prolixitate fastidium. Prolixa enim, & occulta tædet oratio: breuis, & aperta delectat. <sup>c</sup> Et quia iā pridē iuxta litterā à nobis sermo totus cōtextus est: necesse est, ut præcedente historiæ fundamento, allegoricus sensus sequatur. Nam figuraliter quædam ex his intelliguntur, vere tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum. <sup>d</sup> Sanè non omnia, quæ in lege & Prophetis scripta sunt, mysteriorum ænigmatibus obteguntur: sed pro his, quæ aliquid significat, etiam quæ nihil significant connectuntur. Sicut enim in citharis, & huiusmodi organis musicis, non quidem omnia, quæ tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ: cætera tamen in toto citharæ corpore ideo facta sunt, ut esset ubi connectentur, & quo tenderentur illa, quæ ad cætilæ suavitatem modulaturus est arti-

A fex: ita in his propheticis narrationibus, quæq. dicuntur, aut aliquid sonant in significationem futurorum: aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, ut sit, vnde illa significantia, tanquam sonantia, connectantur. Has autem rerum gestarum figuras de mysticis thesauris sapientium, ut prædictimus, depromentes, in vnam formam cōpendio breuitatis cōtraximus: in quibus lector non nostra leget, sed veterum relegate. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab auctoribus Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Cassiano, ac nostri temporis insigniter eloquenti Gregorio.

<sup>a</sup> Et sunt plena mysticis sacramentis. Ex his, & s. Ildefonsi verbis, que subijcimus, titulum prorsus iam abolitū huic operi restitutus. Ita enim Ildefonsus in vita Isidori: Colligit etiam de diuersis auctoribus, quod ipse cognominat secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis idem liber dicitur Quæstionum: plura in prefat. ad opera Isidori.

<sup>b</sup> Qui nimiam longitudinem sermonis abhorret. Ita Palent. & cœs Oxonenses: quibus nimia longitudine sermonis abhorret. Valent. quos nimia longitudine sermonis abhorret, Guadalup. quorū nimia lōgitudo sermonis abhorret. Laurentian. & Complut. Idem Isid. in regul. Monach. Philargyriae contagium, vt lethiferam pestem (monachus) abhorreat.

<sup>c</sup> Et quia iam pridē iuxta litterā. Ita Sigebertus de eo: Totum vetus testamentum simpliciter expōnendo percurrit. Hoc nobis deesse magne diuidit, nisi forte id Gloria sunt, que recantur Ordinariae.

<sup>d</sup> Sanè non omnia r̄sq. ad connectantur, Verbi sunt Augustini duebus ex locis aptata, ex 15. de Ciuit. c. 2. & 22. contra Faust. c. 9. 4.

<sup>e</sup> Quæq. dicuntur. Item. s. o. hoc est, quæq. dicuntur, quomodo nō solum Isidorus, sed interdū etiā optimi Latinitatis auctores loquitur. Hoc qui non viderūt, haud veritatem addere, quæ obteguntur, ut, quæq. dicuntur ad necessitatē.

<sup>f</sup> Cassiano. Aliquæ libri Cassiani loco Fulgentium habent, in alijs r̄terq. ponuntur: & vtriusq. Isidorum per studijs suis confit: Sed in toto hoc opere Fulgentij (quod sciens) verbum nullum: Cassiani extant aliquot à nobis indicati loci.

Premissio operis & sq. ad expulsionem  
hominis de Paradiso.

## CAP. I.

**R E A T V R A cæli &**  
terre, quomodo historia-liter ab exordio principij condita sit, legimus : sed qualiter in Ecclesia spiritualiter à Doctoribus accipiatur, intelligamus. **b**  
(In principio fecit Deus cælum & terram.) Principium Christus est: sicut ipse in Euangelio: Iudæis interrogatibus respōdit. **c** Ego principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principie fecit Deus cælum: id est, **d** spirituales, qui cælestia meditantur, & querunt: in ipso fecit & carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. **e** (Terra autem erat inanis & vacua.) Terra scilicet, carnis nostræ inanis erat & vacua, priusquam doctrinæ acciperet formam. (Et tenebre erat super faciem abyssi) quia delictorum cæcitas, & ignoratiæ profunda obscuritas corda nostra tegebat. (Et spiritus Dei ferebatur super aquas:) Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosum & fluidum, quasi super aquas iam superferebatur, in quo subsistentes requiesceremus, cuiusq. viuificaremur flatu, & cuiusq. vnda ablueremur. (Dixit quoque Deus, fiat lux) id est, illuminatio credulitatis appareat. **f** Prima enim die lucē fidei dedit, quia prima est in cōuersione fides. Vnde & istud primū in Dei præceptis mandatū est, Dñs Deus tuus, Deus unus est. Propter quam fidē ipse Dñs etiā visibiliter in mūdo apparet voluit. (Et diuīsūt lucem à tenebris:) nā tunc Deus iuxta præscientiæ suæ gratiā diuīsūt iustos, id est, filios Dei & luces, à peccatoribus, tāquam à tenebris, iustos vocās diē, & illos noctē: nam q. in Ecclesia lucis nomine iusti appellētur, audi Apostolū: fuistis, inquit, aliquādo tenebræ, nūc aut lux in Dño. **g** Deinde secunda die disponit Deus firmamētū, id est, solidamētū sanctarū scripturarū, firmamētū enim in Ecclesia scripturæ diuinæ intelligūtur, sicut scriptū est: cælum plicabitur sicut liber. Discreuitq. super hoc firmamentum aquas, id est, cælestes populos angelorū, qui non opus habent hoc suspicere firmamentū, vt legentes audiant verbum Dei. Vident enim eum semper & diligunt, sed superposuit ipsum firmamentū legis suæ super infirmitatem inferiorum populorū, vt

A ibi suspiciētes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritualia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

**h** Post hæc die tertio collegit in vnū aquas inferiores salvas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatū tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatūt, & in se ipsis, quasi amaritudo, includuntur. Segregauitq. ab eis aridā, populū scilicet fonte fidei sitiētem, fixitq. de hinc superborum limites, & coērcuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam, id est, animā sitiētem Deū conturbent, liceatq. ei germinare bonorū operū fructus, secundū genus suū, diligendo proximū in subsidijs necessitatū carnaliū: habeatq. in se semen secundum similitudinē, vt ex sua infirmitate cōpatiatur ad subueniendum indigentibus. Producat & lignum forte robore & fructiferū, id est, beneficium ad eripendū eum, qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbēdū protectionis umbraculum valido robore iusti iudicij.

**k** Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa: id est, Euangelistæ & Doctores, scripturæ sancte cohærentes disputando, & omnibus inferioribus lumē sapientiæ ministrantes. Protulit etiam & cæterā micantiū siderū turbā: id est, diuersarū virtutū in Ecclesia numerositatem, quæ in huius vitæ obscuritate, tanquam in nocte resulgētes, diuidat in hoc firmamēto scripture sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucē perfectorū, **m** & tenebras parvularū & sint in signis virtutū & miraculorū, sint etiā in tēpora & annos, **n** quia prædicatores propriis tēporibus viuūt: & trāseunt: verbū aut. Dñi manet in eternum. Quare aut primo terra germinauit, deinde facta sunt luminaria? nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contéplādā speciē supernę virtutis?

**D** Inter hæc die quinta facta sunt in aquis reptilia animalium viuarum: homines scilicet, renouati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt & volatilia: id est, sanctæ animæ ad superna volantes.

Post hæc sexta die produxit terra anima viua, quando caro nostra abstinentes ab operibus mortuis, viua virtutū germina parturit, secundum genus scilicet suum: id est, vitā imitando sanctorū, sicut Apostolus ait: imitatores mei estote. Secundum nostrum quippe genus viuimus, quando in opere bono sanctos viros, quasi proximos, imitamur. Deinde

produxit terra bestias: homines in potentia rerum siue ferocitate superbiꝝ. Similiter & pecora: fideles in simplicitate vitæ viuētes. Serpentes quoq. innoxios: sanctos videlicet viros, astutiæ viuacitate bonum à malo discernētes, & in quantū fas est reptando scruantates terrena, per quæ intelligant sempiterna: non illos venenosos, qui se in huius mundi cupiditatibus terrenis collocant.

Post hæc fecit Deus hominē ad imaginē suam: perfectum scilicet virū, qui nō quemlibet sanctorū vitorū imitādo, sed ipsam veritatē contéplabiliter intuēdo, operatur iustitiam: ut ipsam intelligat & sequatur, ad eius imaginē factus est, veritatē. Iste etiam accepit potestatē pisciū maris & volatiliū cæli, pecorumq. ferarū quoq. atq. repentiū: quia spiritualis quisq. effectus, & Deo similis factus, secundū Apostolū, iudicat omnia, ipse aut à nemine iudicatur. Quod verò sequitur: masculū & foemina fecit eos: spirituales in Ecclesia, & obedientes ostendit: quia sicut viro subdita est mulier: sic spirituali & perfecto viro obediens est is, qui minus perfectus est: sicut Apostolus ait: Rogamus vos frātres, vt cognoscatis eos, qui in vobis laborāt, & præsunt vobis in Dño. Dicitur aut eis: crescite & multiplicamini: siue in linguis, siue in spiritualibus intelligētiæ gradibus, vt dominētur per rationis intellectū omniū carnaliū perturbationū: quasi insensibiliū animantiū. Omnis aut herba seminalis & omne lignū fructuosum, quod hominibus datum est in escā: fideles, sunt de oblationibus sanctorum necessitatibus communicantes. Vnde & Apostolus ait: Nā si in spiritualibus participes facti sunt gētiles, debet & in carnalibus ministrare eis. Hæc sunt fructi fera ligna. In istis ergo gradibus, tanquā in quibūdā dieb°, vespera est ipsa perfectio singulariū operū, & mane inchoatio sequentiū.

Post istorū itaq. quasi sex dierum opera bona valde, sperat homo quietē mentis, constitutus in spirituali paradiſo: quo significatur vita beata, vbi fons est sapientiæ, diuīsus in quattuor partes virtutum; vbi edat ligni vitæ graciā: vbi vtileſ disciplinas morum, quasi fructus lignorū carpat. Est namq. paradiſus vita beatorū: quattuor flumina, quattuor virtutes: ligna eius, omnes vtileſ disciplinæ: lignorū fructus: mores piorum: lignum vitæ: ipsa bonorū omniū mater est sapientia: de qua scriptum est Salomone dicente: lignum vitæ est his, qui apprehēdunt

A illam, & qui tenuerit eam, beatus. Lignum scientiæ boni & mali, transgressio est mandati.

<sup>a</sup> Creaturæ cæli & terræ. Veterem interpretēm imitātus est, quod enim Vulgaris. Ista sunt generatiōes cæli & terræ: ille reddēs verba lxx. interpretatum: abr. in lxx. & terræ, dixit.

<sup>b</sup> In principio fecit. Ex lxx. creauit yaleu. & Comp. ex Vulg.

<sup>c</sup> Ego principiū qui & loquor: Quod & loquor August, cuius sunt hac lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 2.

<sup>d</sup> eodemq. modo apud Ambroſium initio operis Hexaem.

<sup>e</sup> Spirituales carnales. Ex August. 13. confess. c. 12.

<sup>f</sup> Terra autem erat inanis & vacua. Ita quidē libri omnes manuſcripti, & excusi, etiam apud Eucherium & Bedam: sed explicatiō, siue allegoria non adhibetur his verbis, sed illis potius, quæ sunt ex lxx. Terra autem erat inuisibilis & incomposita. Augustinus loco proximè citato: quia & apud nos in Christo suo fecit Deus cælum & terram, spirituales, & carnales Ecclesiæ suæ, & terra nostra, antequā acciperet formam doctrinæ, inuisibilis erat, & incomposita, & ignorantia te nebris tegebamur, &c.

<sup>g</sup> Prima die vsq. ad apparete voluit. Augustin. 1. de Genes. contra Manich. c. 25.

<sup>h</sup> Deinde secunda die vsq. ad superiores & inferiores. Carpitum ex eiusd. 13. confess. cap. 15. & ex 1. contra Manich. c. cit.

<sup>i</sup> Post hæc die tertio vsq. ad valido robore iusti iudicij. Ex ead. lib. Confess. c. 17.

<sup>j</sup> Protectionis umbraculum. Ita Augustinus, & sic est apud Bedam.

<sup>k</sup> Deinde quarto die. Ex 13. conf. cap. 12. & 1. de Gen. cont. Manich. c. 25. & Orig. hom. 1. in Gen.

<sup>l</sup> Scripturæ sanctæ cohærētes. Appareamus sicut luminaria in mūdo, cohærentes firmamēto scripturæ tuae. Aug. 13. conf. c. 18. est autem apud Euch. & Bedam demonstrantes, apud Aug. tamen, ministrantes.

<sup>m</sup> Tenebras parvulari. Verba sunt eiusd. Aug. cap. 19 prauorum tamen habent pleriq. m.s.

<sup>n</sup> Quia prædicatores. Idem c. 16. transeunt prædicatores verbū tui ex hac vita in aliam vitam; scriptura verò tua vsq. in finem seculi super populos extenditur.

<sup>o</sup> Pecorumq. ferarū quoq. & repentiū. Ita Bedam impress. ex veteri tralatione, aliū aliter ex Vulg.

<sup>p</sup> Post istorum usque ad, sperat homo quietem, Verba sunt August. 1. de Gen. cont. Manich. c. 25.

<sup>q</sup> Quo significatur vita beata. Eisf. lib. 2. c. 9.

<sup>r</sup> Diuīsus in quattuor partes vest. Eisf. c. 10.

## De operibus sex dierum. C A P . II :

<sup>E</sup>xpleta hactenus sex dierū opera qualiter in Ecclesia spiritualiter intelligantur, explicata sunt: <sup>a</sup> deinde, quid in figurā seculi significant, subiiciendū est. <sup>b</sup> Sex diebus consummauit Deus omnia opera sua, & septimo requieuit. Sex ætatis humanū genus in hoc seculo per successiones temporum Dei opera insigniunt. Quarum prima est

<sup>A</sup> Adam usque ad Noe : secunda à Noe usque ad Abraham : tertia ab Abrahā usque ad Dauid : quarta à Dauid usq. ad transmigrationem in Babyloniam:quinta deinde usque ad humilem aduentū Domini nostri Iesu Christi:sexta quæ nunc agitur, usque quo mūdus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudiciū. Septima vero intelligitur in re quæ sanctorū,quæ scilicet non habet vesperam: quia eā iam nullus terminus claudet. Pergamus ergo breuiter per eas omnes mūdi ætates,replicantes ordinem temporum eorum, & mysticè differentias distinguamus.

Primo enim seculo factus est, tanquam lux, homo in paradiſo. In qua ætate filios Dei in lucis nomine diuisit Deus à filijs hominum,quasi à tenebris:fitq. huius diei vespера diluuium.

Secundum seculum factum est, quasi fir mamentum inter aquam,& aquā:arca vtiq. illa,quę natauit inter pluuiam maria:huius vespéra fuit confusio linguarum.

Tertium seculum factum est, quando se parauit Deus populum suum à gētibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, vt proferret germeñ herbarum atq. lignorum: id est fructus sanctarū scriptura rum. Huius vespéra fuit peccatum & malitia pessimi regis Saul.

Inde quartum seculum cœpit à Dauid, quando constituit Deus luminaria in firma mento cæli:id est , splendorem regni, tanquam Solis excellentiam,& in Lunæ specie obtemperantem tāquam Lunam Synago gā,& stellas principes eius: Cuius ætatis fit vespéra in peccatis regum, quibus gens illa meruit captiueri.

Porro quinto seculo:id est,in transmigratione Babyloniarū, facta sunt quasi animalia in aquis,& volatilia celi:quia tunc Iudei in ter gentes , tanquam in mari viuere cœpe runt:nec habebant stabilem locum,tanquā volantes aues.Huius diei quasi vespéra est multiplicatio peccatorum in populo Iudeo rum,quando sic excæcati sunt,vt etiam Dominum Iesum non possint agnoscere.

Iam sextum seculum fit in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terre ad imaginem Dei formatus est : sic in ista sexta ætate seculi secundus Adam, id est Christus in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viuentem, hic in

A spiritum viuificantem . Et sicut in illa die fit anima viua, sic in isto seculo vitam desiderantes æternam . Et sicut in illa sexta die serpentum & ferarum genera terra produxit : ita & in hac sexta ætate seculi gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generauit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestauit. Et quemadmodum die sexta creatur masculus & fœmina:sic in ista seculi ætate manifestatur Christus & Ecclesia. Et sicut præponitur homo in die il la pecoribus serpentibus,& celi volatilibus: ita & Christus in hac ætate seculi gentibus, populis,& nationibus,vt ab eo regatur, vel carnali concupiscentiæ dediti,sicuti peccora: vel ceterrena curiositate obscurati, quasi serpentes:vel elati superbia, quasi aues. Et sicut in illa die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt herbis seminalibus & li gnis fructiferis,& herbis viridibus;sic & ista seculi ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Iesu Christi,cum ipso populo spiritualiter pascitur sanctarū scripturarū alime tis , & lege diuina ad concipiendam fœcunditatem rationum atq. sermonum,tan quam herbis seminalibus,partim ad vtilitatem morū conuersationis humanæ,tanquā lignis fructiferis:partim ad vigorē fidei, spei, & charitatis in vitam æternam , tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulatio nū arescūt. Sed spiritualis sic ipsis spiritualibus cibis alimentisq. pascitur, vt multa intelligat. Carnalis autem,id est,parvulus in Christo,tanquam pecus Dei, vt multa credat,quę necdum intelligere potest : tamen eosdem cibos omnes habent. Huius autem ætatis quasi vespéra vtinam nos non inueniat. Illa est enim, de qua Dominus dicit, Putas ne veniens filius hominis inueniet fidem super terram?

D Post illam vespérā fiet mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tūc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis ij, quibus dictum est:estote perfecti,sicut pater vester,qui in cælis est. Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die se ptimo,qui vespérā nō habet. Sequitur: Istæ generationes cæli & terræ,quando creatæ sunt,in die qua fecit Deus cælum & terrā, & omne virgultum agri,omnemq. herbam regionis,antequam esset super terram. Superius septem dies numerati sunt:nūc vnuis dies dicitur, quo fecit Deus cælum & ter ram,

ram, & omne virgultum agri, & omnē herbam regionis. Huius diei nomine secundū prophetam omne tempus huius vitæ significatur, in quo cœlum & terra factum, id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult, quod nunc nominato cœlo & terra, adiecit virgultum agri, & herbam regionis, & tacuit cætera, quæ sunt in cœlo & terra, vel etiam in mari? nisi quia per virgulum agri inuisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima? Dicta autē est virgultum, propter vigorē vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde quod addidit (antequam esset super terram) intelligitur antequā anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordida-ta, tanquam super terram nata, vel super terram esse, rectè dicitur. Vnde & adiecit: (nondum enim pluerat Dominus Deus super terram) quasi apertè diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus scripturarum pluviām doctrinæ Dominus ad animam irrigandam concesserat: nondū propter hominem, qui est terra, Dominus noster nubem carnis nostræ assumpserat, per quam imbre sancti Euangelij largissimū infudit. Quod vero subiūxit: (Et homo nō erat qui operaretur terram) quia nullus homo operatus est in virginē, vnde natus est Christus. Ipse est enim lapis de mōte absensus sine manibus: id est, absq. coitu & humano semine de virginali vtero, quasi de monte humanae naturæ, & substantiæ carnis abscessus? (Sed fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.) Terra mater virgo Domini Maria rectissimè accipitur: de qua scriptum est: aperiatur terra, & germinet saluatorem. Quam terram irrigauit Spiritus Sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangeliō significatur.

a Deinde quid in figurā seculi, &c. Reliqua huius capititis contexta sunt ex eiusdem verbis lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 23. ordine tantum immutato.

b Sex dieb. usque ad nō habet vespérām verba sunt Augustini 12. contra Faust. c. 8.

c Terrena curiositate: tenebrosa curiositate Augusti.

d Concipiendam, ex Aug. concupiscēdam Euch. & manuscripti mendose.

e Sed spiritualis usque ad potest. emendatus est hic locus ex Aug. & Bed.

f Huius diei nom. secundum Prophetam hebreos secundum prophetam non sunt apud Aug. à quo sunt reliqua li. 2. de Gen. cont. Manich. c. 3. leguntur tamen in omnib. libris, & apud Euch. & Bed.

A : Nubem carnis nostræ: nubilum carnis nostræ.  
Aug. nebulam apud Bedam.  
b Homo non erat usque ad significabatur, ex eis.  
lib. Augusti. cap. 24.

### De Paradisi conditione vel hominis.

#### C A P. III.

Formauit igitur Deus hominem delimo terræ: id est factus est Christus iuxta quod ait Apostolus, ex semine David secundum carnem, tanquam delimo terre. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vita, utique infusionem Sancti Spiritus, qui operatus est hominē Christum. (Et factus est homo in animam viuētem) scilicet, ut qui perfectus erat Deus, perfectus videretur & homo. (Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio.)<sup>a</sup> Paradi-sus Ecclesia est: sic enim de illa legitur in canticis canticorum: Ortus conclusus fotor mea. A principio autem paradi-sus plantatur, quia Ecclesia Catholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluuius de paradi-so exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis & dono baptismi. De quo bene per Prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluuius gloriosus exiliens in terram sitiētem. Quatuor autem paradi-si flumina, quattuor sunt Euangelia ad prædicationem cunctis gentibus missa.

Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum autem vitæ sanctorum, Christus scilicet, ad quem quisq. si porrexerit manum, viuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positū ad dignoscendum bonum & malum. De quo, qui reliqua

D Dei gratia gustauerit, morte morietur.

Tulit igitur Deus hominem, & posuit eū in paradi-so.) Assumpsit Deuscarnē, & factus est caput Ecclesiæ, ut operaretur & custodi-ret illum: id est, volūtate patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impletet. Dixit quoq. Deus: Non est bonum esse hominem solū. Arguuntur hæretici, qui Christum solū hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adiutoriū simile sui) quia in ipso homine suscepimus Ecclesia Deo copulata est. Appellauit autem Adā nominibus suis cuncta animantia & volatilia cœli & bestias ter-

<sup>a</sup> significans gentes, quæ saluæ fierent in Ecclesia & per Christum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod prius non habuerant, sicut scriptum est: & vocabo seruos meos nomine alio. (Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius.) Vtq. quoniam quamvis fidelis aut iustus sit quisq. Christo & quari non potest. <sup>b</sup> Quis enim, intem Moyses, similis tibi in Dijs Domine: nā & David ait: speciosus forma præ filiis hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus, sicut & in Apocalypsi dicitur: nemo inuentus est dignus, neq. in celo, neque in terra, neque infraterram aperire librum, nisi leo de tribu Iuda. (Immitis ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumq. obdormisset, tulit vñā de costis eius, & adficiavit costam, quam tulerat de Adā, in mulierē.) Dormit Adam, & fit illi mulier delatere. Patitur Christus in eruce, pungitur latus lancea, & profluunt sacramēta sanguinis, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem cantat Propheta, dicens. Ego dormini & quicui & resurrexi, quoniā Dominus suscitauit me. Sequitur. (Et posuit carnē pro ea.) Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. (Dixit quoque Adam. Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea. (Quia siue sancti spirituales, & fortissimi in tentationibus, siue minus perfecti, utriq. vnum corpus Christi sunt, & vna Ecclesia. (Hæc vocatur virago: quoniam de viro sumpta est.) Sic & Christus Ecclesiæ nomine dedit Christianum, quæ de eius latere sumpta est. Hæc ergo omnia facta sunt in figura, <sup>b</sup> quæ erant in Ecclesia proditura. <sup>c</sup>) Quamobrem relinquens homo patrem & matrem, & adhæreditur vxori suæ: & erunt duo in carne vna.) Hoc interpretans Apostolus ait sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Ergo quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit patrem, cum dicit. Ego à patre exiui, & veni in mundum. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se & qualis Deo. Reliquit & matrē: id est, Synagogam Iudeorum, veteri Testamento carnaliter inherenter, cuæ illi erat mater, ex semine David secundum carnem: & adhæsit vxori suæ, id est sanctæ Ecclesiæ, vt pace noui testamenti essent duo in carne vna: quia cum sit Deus

A apud patrem per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, vt illius capitum corpus esse possumus.

<sup>a</sup> Paradisus Ecclesia est, ex eod. lib. c. 14.

<sup>b</sup> Quæ erant in Ecclesia proditura: profutura, apud Bedam.

<sup>c</sup> Quamobrem relinq. vsq. ad corpus esse possemus, ex eod. Augustini lib. c. 24. vel ex 12. contr. Faust. c. 8. rurbiq. enim eadem leguntur, atq. vñumq. locum sibi proposuisse videtur Iſid. Legitur vero tam apud Aug. quam apud Psal. propter hoc non quamobrem.

### Depræceptis Dei & confusione serpentis. C. P. IIII.

<sup>A</sup> Nam <sup>a</sup> dehinc præceptum, quod accepit singulariter Adam, nos accepimus in Christo, quia vniusquisq. Christianus non incongrue gestat personam Christi dicente ipso Domino: Quod fecistis vni ex minimis meis mihi fecistis. Dicitur ergo illi: (Ex <sup>b</sup> bom niligno paradisi comedere. Deligno autem sciætia boni & mali, ne comedas.) Præcipitur enim nobis, vt fruamur omni ligno paradisi, quo significatur spirituales deliciae, de quibus ait Apostolus: fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, lōganimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, continētia, castitas, sicut Apostolus dicit. Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum scientiæ boni & mali; id est, ne velimus superbire de natura arbitrij nostri, quæ media est, vt decepti per scientiam, experiamur & malum. <sup>c</sup> Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat Diabolum: qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. <sup>d</sup> Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & nō per virum? Quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi

<sup>D</sup> præcedente delectatione in carnalis infirmitatis affectu, qui obtemperate debet rationi, tanquam viro dominanti. Hoc enim in vno quoque homine geritur in occulto quodam secretoq. coniugio. Suggestionem quippe, serpentem accipimus: mulierem vero, animalem corporis sensum: rationem autem, virum. Ergo quando occurrit mala suggestione, quasi serpens loquitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illa suggestione, & refrænante ratione, consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiā & mens perpetrandū decernat, jā vir deceptus est, iam mulier cibum deditse viro videretur

detur: illecebrē enim cōsentire, de ligno pro A hibito manducare est. Tunc quippe iure à vita beata, tanquam à paradiſo expellitur homo, peccatūq. ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia etsi non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogem. f Cæterū iuxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam designare. g Nulli enim loquacius, atq. subtilius loquacius atq. iactantius. Aug. h Suam dignoscentiam: eam dignoscentiam, Augustinus. i Contra hunc serp. vsque ad, non Christus, ex cap. 26. k Sic hæreticor. curiosa cupiditas: callidas, v. 25. superba & curiosa cupiditas. Aug. c. 28. l Sic & omnes hæretici vsq. ad, obscurerunt, ex c. 25.

*De peccato primor. hominū siue sup-*  
*plicio. C A P. V.*

V Idit igitur mulier quod bonum effetri. gnum, tulitq. de fructu illius, & comedit.) Mulier comedit antea nō vir: ideo quia facilius carnales persuadentur ad peccatum, nec tam velociter spirituales decipiuntur: (Et dedit viro suo, & comedit:) vtique quia post delectationē carnalis cōcupiscentiæ nostræ, etiam nostra ratio subiicitur ad peccandum. (Cumq. cognouissent se esse nudos cōsuerūt folla fucus.) Folijs <sup>a</sup> siccis cōtregūt, qui seculum asperū amplectūtur, qui prurigine voluptatis carnalis arantur, quique decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorū, tanquā fucus folia colligunt, facientes sibi succinctoria prauitatis cū de Domino vel Ecclesia mētiuntur. Cūque audissent vocē Dei deambulatis in paradiſo ad auram post meridiē.) Deambulat Deus in illis, & non stat, qui stabiles in eius præcepto nō perseverāt. <sup>b</sup> Et bene ad auram post meridiē: quia iā ab eis aufertur lux illa feruentior veritatis appropinquatibus errorū tenebris. (Abscondit, qui auersus à præcepto creatoris, in erroris atque arbitrij sui volupratibus vivit. Vocavitq. Deus Adā, vbi es: Hic ostēdit, quod si qui à fide vel bonis operibus ad mendacia sua desideriaq. labuntur, non despicit illos Deus: sed adhuc ut redeat ad pœnitentiā, vocat: quia nō vult mortē peccatoris, sed ut conuertatur & vivat. Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur. Dicitur autem post hæc serpēti: (Maledictus eris inter omnia animantia. Superpectus tuum & ventrem gradieris) <sup>c</sup> Nomine pectoris significatur superbia mētis: nomine autem vētris significatur desideria carnis

<sup>a</sup> Iam dehinc præceptum, vsque ad, mihi fecistis, eiusl. Aug. sunt verbac. 25. lib. 2. cont. Manich. Que ante hæc leguntur in plerisq. libris. Post hæc vocatur Heua, &c. non sunt huius loci, sed capit. sexti, vbi eadem totidem verbis ponuntur.

<sup>b</sup> Omni ligno paradiſi, vsq. ad experiamur & malum, ex eod. Aug. loco. Quod autem Aug. dixerat, ne vellemus saperbire de natura nostra. Isidorus interpretatus est de natura arbitrii nostri, quod & superius fecerat.

<sup>c</sup> Serpens autem, vsque ad. astutia. ex cap. 24. eiusl. lib. 2. contra Manich.

<sup>d</sup> Sed quid est quod per mulierē, vsque ad tenetur conscientia. Ex Aug. c. 14.

carnis: his enim duabus rebus serpit Diabolus aduersus eos, quos vult decipere: id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbie infana ruina. <sup>e</sup>(Et terram manducabis) id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus vita tua id est, omni tempore quo agis hanc potesta tem ante illam ultimam pœnâ iudicij. (Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius.) <sup>f</sup>Semen Diaboli est peruersa suggestio. Semen autem mulieris fructus est boni operis, quo peruersæ suggestioni resistitur. <sup>g</sup>Ipsa caput illius conteret, si cum mens in ipso initio malæ suggestio- nis excludit. Ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem, quam prima suggestione nō decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem quod dictum est. Inimicitias ponam inter te & mulierem, de virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, cō quod illo tempore ex ea Dominus nascitus, ad inimicum deuincendum, & mortem, cuius ille auctor erat, destruēdam promittebatur. Nā & illud quod subiunctum est: ipsa conteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo eius, hoc de fructu ventris Matris, qui est Christus intelligunt: id est, tu cum supplantabis, ut moriar. Ille autē te visto resurget, & captuum conteret, quod est mors. Sicut & David dixerat ex persona Patris ad Filium: super aspidem & basiliscum ambulabis, & cōculabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem Diabolum. <sup>h</sup>De pœna autem mulieris quid significat quod cōdicitur (In dolore paries filios) nisi quia voluntas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, atq. ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus, quasi filios. Quod vero adiecit: (& cōuersio tua ad virū tuū, & ipse dominabitur tui:) hoc significat, quod illa carnalis voluntas, quæ cum dolore relinquerat, ut faceret cōsuetudinem bonam, iam ipsis erudita doloribus, cautior fit, & ne corruat, obtemperatiōni, & libenter seruit quasi viro iubenti. Post hæc vocatur Hœua vita, & mater viuorum, quæ de virtute latere facta est, & dicit Dominus in Euā gelio, si quis non manducauerit carnē meā, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam, & omnia, quæ illic intelliguntur, enucleatè minutatimq. tractata Christum & Ecclesiam præloquuntur, siue in bo-

A nis Christianis siue in malis. Neq. enim frustra dixit Apostolus: Adam, qui est forma futuri, & illud Relinquit homo patrem & reliqua. <sup>k</sup>Vocaturq. dehinc mater viuorum id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Iam verò per sententiam, quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ & super peccati concupiscentia seducta, & à paradiſo beatitudinis remota, habet maledictio- nes terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos. <sup>l</sup>Sic tamen dimittitur de paradiſo beatitudinis, ut operetur terrā, id est, ut in corpore isto laboret & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitq. aliquando manū porrigit ad arboreū vitæ, & viuere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æternata recuperatur. Accipit etiā tunicam pelliceam diuino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in hi- storia. In allegoria autem de carnalibus sen- sis <sup>m</sup> abstractæ voluptates, <sup>n</sup> quæ carnali- ter viuentem diuina lege consequuntur & conteguntur. <sup>o</sup>Quisli aliquando ad Deū conuer- titur per flammeam frameam, id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemēdo, & per Cherubim, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est Charitas, perueniet ad arborem vitæ Christum, & viuet in æternum. Cherubim namq. plenitudo scientiæ interpretatur. Framea verò versatilis posita ad custodiēdam viam ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Ne- mo enim potest peruenire ad arboreū vitæ nisi per has duas res, toleratiā scilicet molestiarum & scientiæ plenitudinem, id est per charitatem Dei & proximi. Plenitudo enim legis charitas est.

<sup>a</sup> Folijs fici, vsque ad mentiuntur, ex cap. 15. est au- tem folijs fici apud Augustinum: folijs ficus, apud Am- brosim.

<sup>b</sup> Et bene ad auram post meridiem. *Quis non rideat magis congruete allegoriam, si ad vesperam ex lxx. legas cum August. c. 16?*

<sup>c</sup> Luxilla feruentior: lux illa interior Aug.

<sup>d</sup> Nomine pectoris, vsque ad vult decipere, ex cap. 17.

<sup>e</sup> Et terram manducabis, vsque ad, pœnam iudi- cij. ex cap. 18.

<sup>f</sup> Semen Diaboli, vsque ad resistitur, ex eod. c.

<sup>g</sup> Ipsa caput, vsque ad decipere in finem tendit. Aug. Et id eo obseruat ipse plantam mulieris, ut si

qua-

quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat. Et illa obseruat caput eius, ut eū in initio malæ suasionis excludat.

**k** De pœna autem mulieris, vsque ad, viro iubenti. ex c. 19.

**i** Post hæc vocatur Heua, vsque ad, patrem & matrem. ex 12. contra Faust. c. 8. Asque huius loci esse verba hæc, frustraq. capite quarto, in quibus d.m.s. legi, cum hic repetenda essent, & res ipsa indicat, & August. 2. de Gen. cont. Manich. c. 21. ita scribens: Quem autem non moueat, quod post peccatum, & sententiam iudicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia vigorum ipsa sit mater, poite aquam meruit mortem, &c.

**k** Vocatur dehinc mater viuor. vsque ad, significatur: eiusdem sunt verba 2. de Gen. cont. Manich. c. 21.

**l** Sic tamen dimittitur, vsque ad, recuperatur, ex B exp. 22.

**m** Abstractæ voluptates: attracta phantasmata. cap. 27. August.

**n** Quæ carnaliter viueat, ita o.l. quæ carnaliter mentientem, Aug. ibid. quia tunicae pelliceas mentiendi libidinem interpretatus fuerat. itaq. nihil mutamus.

**o** Qui si aliquando, vsque ad, charitas est, totus locus concinnatus ex verbis cap. 23.

### De Cain, & Abel, eorumq. progenie.

#### C A P. VI.

**A**DAM vero cognovit Heuam vxorem suam, quæ concepit & peperit Cain. Rursumq. peperit fratrem eius Abel. **a** Natiuitates duorum filiorum Adam, similitudine habent duorum populorum, qui erant diuersis temporibus ad fidem venturi, pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium & Cain agricola. Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ouibus & earum adipe suscipitur: ita noui Testamenti fides **b** ex innocetia grata Deum laudans veteris Testamenti terrenis operibus **c** anteponitur. (Dixit Deus ad Cain, si recte offeras, recte autem non diuidas peccasti.) Vtiq. quia etsi Iudei ante a recte illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente, iam tempus noui Testamenti à tempore veteris Testamenti non distinxerunt. Quod si obtemperasset Deo Cain, dicenti: Quiesce, sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: ad se conuerterisset peccatum suum, sibi hoc tribuens, & confitens Deo: ac sic adiutus indulgentiae gratia ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante seruus esset peccati, nec fratrem occidisset innocetem: sic & Iudei, in quotu[m] hæc figura gerebantur, si quiescerent à sua perturbatione, & tempus salutis

**A** per gratiam in remissionem peccatorum cognoscentes audirent Christum dicentes: Non veni vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam: tunc ad se conuerterent peccatum suum in confessione, sicut in Psalmo xl. scriptum est, medico dicentes: Ego dixi Domine miserere mei: sanâ animâ meam quia peccavi tibi: d eidemq. peccato quādiu in eorum corpore esset adhuc mortali perspicem gratia liberi dominarentur. Nunc autem ignorantes Dei iustitiam, & suâ volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieverunt, sed offenderunt in lapideum offensionis, & exarserunt iracundia, aduersus Christum: cuius opera videntes accepta Deo esse dolorunt. Itaq. post hæc occiditur Abel minor natu, a fratre Cain maiore natu. Occiditur Christus caput populi minoris natu, à populo Iudeorum maiore natu: ille in campo, iste in Caluariæ loco. Interrogat Deus Cain, non tanquam ignarus eum, à quo discat: sed tāquam index reum quem puniat, & dicit: Vbi sit frater eius? ille respondit nescire se, nec eius se esse custodem. Vsque nūc quid nobis respondent Iudei, cum eos sanctarū scripturarum voce interrogamus de Christo: illi nescire se Christū respondēt. Fallax enim Cain ignoratio, Iudeorū est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere ac custodire voluisserent. (Dixit Deus ad Cain. Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.) Sic arguit in Scripturis sanctis vox divina Iudeos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, cū enim, sacramento accepto, ab omnibus gentibus responderetur, Amen: hæc est vox clara vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. (Dixit Deus ad Cain. Et nunc maledictus eris à terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.) Maledictus est enim populus Iudeorū infidelis à terra, id est ab Ecclesia quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset ab Ecclesia maledictus: id est vt ostenderet eum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: Quicunque enim ex operibus legis sunt sub maledicto legis sunt. & Deinde cum dixisset, Maledicti-

**D**icitur: Et nunc maledictus eris à terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. (Maledictus est enim populus Iudeorū infidelis à terra, id est ab Ecclesia quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset ab Ecclesia maledictus: id est vt ostenderet eum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: Quicunque enim ex operibus legis sunt sub maledicto legis sunt. & Deinde cum dixisset, Maledicti-

ledictus, tu à terra quæ aperuit os suū accipere sanguinē fratris tui de manu tua: Nō dixit, quoniā operaberis eā, sed ait, quoniā operaberis terrā, & non adiūciet virtutē suā dare tibi. Vnde nō est neccesse intelligere eā de terrā operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinē fratris de manu ei⁹. Sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniā operatur terrā, quæ nondum adiūciet virtutē suam dare illi. Id est, ideo populum Iudeorum maledictum agnoscit & ostendit Ecclesia: quoniā occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum fabbathum, terrenum azymum, terrenum Pachā, quia omnis terrena operatio habet occultam virtutē intelligendæ gratiæ Christi, quæ non datur Iudeis in impietate, & infidelitate perdurantib. quia nouo Testamento reuelata est. Cū operatus fueris terram non dabit tibi fructus suos: in ipsa enim terra quam Christus portauit: id est, in eius carne, ipsi operati sunt salutem nostrā crucifēdo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suā, quia non iustificati sunt in virtute resurrectionis eius, qui resurrexit properi iustificationem nostram, quia eti⁹ crucifixus est ex infirmitate carnis, sed vivit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terri illius, quam non ostendit impijs & incredulis. Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit, tāquam Cain operantiteram, vt granum illud seminaretur. Vagus & profugus eris: siue, vt in Septuaginta scriptum est: gemens & tremens eris super terram. Nunc ecce quis non videat? quis non agnoscet? in tota terra quacunq̄ dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus & profugus ab Ierusalem? D quomodo gemat mcerore amissi regni, & tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis: ideoq. respondit Cain dicēs: Maior est iniquitas mea, quām vt veniam merear. Ecce ei⁹ me hodie à facie terre, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra. Igitur omnis qui inuenierit me occidet me.) Verè inde vagus & profugus gemit & tremit, ne etiam regno terreno perditio, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem causam, quām illam quod terra nostra nō dat virtutē suā, ne spiritaliter moriatur. Carnaliter enim sapit, & abscondit se à facie Dei, id est, iratū habere Deū graue nō putat: sed hoc timet, ne inue-

A niatur & occidatur. Carnaliter enim sapit, tanquā operan terrā, cuius virtutē non accipit. Sapere autē secundū carnē mors est: quam non intelligens ille, i⁹ amissio regno geomet, & corporalē mortē tremit. Sed quid ei respōdit Dñs? Nequaquā ita fieri: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplū punietur: siue vt Septuaginta transtulerūt, septē vindictas exsoluet: id est nō sic, quomodo dicis, nō corporali morte interibit genus impiū carnaliū Iudeorū. Quicunq. eos ita perdiderit, septē vindictas exsoluet: id est, aufcret ab eis septē vindictas, quibus alligati sunt propter reatū occisi Christi, vt hoc toto tempore, q. septenario dierum numero voluit, magis quia non interij genus Iudeorū, satis apparet fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, iuxta quod ait scriptura: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur populi mei legis tuæ: disperge illos in virtute tua, & depone eos.

Posuit Dñs in Cain signū, vt nō eū interficeret omnis, qui inuenisset eū.) Hoc vera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ à Romanis subiugatæ sunt in ritum Romanorū sacrorum transierint, eaq. sacrificia obseruāda & celebranda suscepérint: gens autē Iudeorū siue sub paganis regibus, siue sub Christianis, nō amiserit signū legis, & circūcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisq. distinguitur. Sed & omnis imperator vel rex, qui eos in suo regno inuenit, cū ipso signo eos inuenit, & non occidit: id est, nō efficij, vt nō sint Iudei certo quodam & proprio suæ obseruationis signo à cæterarū gentiū communione discreti, nisi quicūq. eorum ad Christum transierit: vt iam non inueniatur Cain, neque exeat à facie Dei neque habitet in terra Naid.

Exiit ergo à facie Dñi, & habitauit in terra Naid: quod dicit interpretatū, cōmotio, siue instabilis & fluctuās, & sedis incertæ. Cōtra quod malū Deus rogatur in psalmo: Ne dereris in motū pedes meos, & manus peccatorū nō moueāt me. Et qui tribulat me exultabūt, si motus fuero, & Dñs à dextris est mihi ne cōmouear. Nūc vero Iudei & omnes, qui diuersis erroribus cōtumaces sunt, resistēdo veritati, exēnt à facie Dei: id est à misericordia dilectionis ei⁹: vel à participatione lucis ei⁹: & habitat profugi in terra cōmotio nis: id est in cōturbatione carnali cōtra iucūditatē Dei: hoc est, cōtra Edem, quod interpretatur epulatio, vbi est plātatus Paradisus.

Cognouit autē Cain vxorē suā, & concepit, & peperit Henoch,<sup>1</sup> & ædificauit Cain ciuitatem. Quid ergo sibi per figuram vult, quod impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine cōstruxit: nisi quod noueris impios in hac vita esse fundatos: sanctos vero hospites esse, & peregrinos. Vnde & Abel tāquā peregrinus in terris, id est, populus Christianus nō cōdidit ciuitatē. Supernā enim est sanctorū ciuitas, quāuis hic patiat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tēpus adueniat. Nam & Petrus propterea reprehēditur, quod tabernacula in mōte fieri cogitauit, quia sancti in hoc mōdo ta B bernaculū nō ædificant. Ædificauit autem eam ex nomine filij sui Henoch.<sup>m</sup> Iste filius in cuius nomine cōdita est Henoch: id est terrestris Ierusalem, quæ interpretatur dedicatio, significat, istam ciuitatem, & initiū & finem habere terrenū, ubi nihil plus, quā quod cernitur, speratur.

Porrō Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiahel, & Mauiahel genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen vni Ada, & nomen secundæ Sella.) Notādum autem quod in progenie Seth,<sup>n</sup> cū genuisse filios, filiasq. dicatur, nulla ibi genita fœmina nominatim exprimitur, sed tantum in progenie Cain fœmina cōmemoratur.<sup>o</sup> Quo significatur, terrenam ciuitatem usque in finem sui carnales habituram generationes, quæ marium ac fœminarum coniunctione proueniunt.

Dixit quoq. Lamech vxorib. suis: atidite verba mea, & auscultate sermonem meum. Quoniā occidi virū in vulnus meū, & adolescentulū in liuore meo, septies vindicabitur de Cain, de Lamech septuagies septies.) Iā alibi secūdū historiā dictū est, eo quod ab Adā vsq. ad Christū septuaginta septē generationes inueniātur, in quibus peccatū Lamech, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione solutū est. Siquidē & in populo Iudæorū propter interfectionē Christi septuaginta septē vindictę sunt statute, iuxta illud Euāgelicum, in quo dictum est Petro Apostolo: non solum septies, sed etiam septuagies septies si pœnituerit, fratri remittendum: id est, Iudæum reuertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

Cognouit quoq. adhuc Adā vxorē suam, & peperit filiū, vocauitq. nomen eius Seth. Sed Seth natus est filius, quē vocauit Enos.)

A Seth quippe interpretatur resurrectio, qui est Christus, & Enos filius eius interpretatur homo, qui cōpedit inuocare nomen Dñi. Quid per hoc intelligitur: nisi quia in cōfessione viuit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quādiu peregrinatur in terris. Itē ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, & eius fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur. Ergo, vt breuius dicā, Abel luctus: Seth resurrectio: Enos homo: quia post luctum resurrectio, de reliture ētione homo inuocans Deū. Item Enos genuit Cainam, Cainam autem genuit Malalehel, Malalehel genuit Jared: Jared genuit Henoch. Hic autē Henoch septim⁹ ab Adā qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat: ad quam transferetur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ētate seculi, per Christi aduētum formatur. Transactis enim sex millib. annis, factō etiā iudicio, & renouatis, cælo & terra, transferētūs sancti in vitā perpetuę immortalitatis. Quod autē per Seth ab Adā vsq. ad Noe denarius numerus insinuatur, cōplementū mādatorum in Ecclesię operibus figuratur, cui numero si adjiciantur tres filii Noe medio reprobato, duodenarius cōsum matur, qui in Patriarcharū Apostolorūq. numero insignis habetur propter septenarij partes, altera per alteram multiplicatis. Nā ter quaterni, vel quater terni ipsum faciūt.

C Quod vero progenies ex Adā per Cain vndenario numero finitur, transgresio mādatorum, siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filij, & una filia, vt vndenarius numerus compleatur: per quod demonstratur peccatum. Nam & ipse numerus fœmina clauditur: à quo sexu initium peccati commissum est: per quod omnes morimur: scilicet vt voluptas carnis, quæ spiritui resisteret, sequeretur. Unde & ipsa filia Lamech Noéma, id est voluptas interpretatur. Nam quod de Mathusalam secundum septuaginta ultra diluvium numerantur anni hoc significat, vt quoniā solus est Christus, cuius vita nullam sensit ētatem, in maioribus quoque illis non sensisse diluvium videretur.

\* Natiuitates duor. filiorum, usque ad, plantatus paradisi, desumpta sunt omnia ex Augustini 12. contraria Faust. cap. 9. & quatuor sequentibus, unde sunt quādam emendata.

<sup>a</sup> Ex innocentia grata: gratia. Aug. ex innocentia gracia, impensis.

<sup>b</sup> Anteponitur. Post hac verba intercunctur quedam iudicis. Val. & Compl. que aliena esse locus Augustini interpretatus. & alij libri m. s. & impensis à quib. absunt, satis dicunt: si quid in eis sane est, paulo post repetitur. Quae tamen hic referribil obfuerit. Ille autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cuius nomine condita est civitas, interpretatur dedicatio, impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem iustus ab Adam septimus & ipse dedicatio item dicitur. Sed translatu ostendit iustos (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo anno. rem ab hac dedicatione terrene ciuitatisabituros, De qua sententia paulo post hoc eodem cap. & in expositionib. Ex. c. 29. importunè repetita, quid sentiamus, mox dicemus.

<sup>c</sup> Eidemque peccato: ei denique Augustinus facilis.

<sup>d</sup> Cum enim sacramento accepto: cum eo accepto Augustinus.

<sup>e</sup> Respondebat Amen. Ita respodebatur in utriusq. spei communione. Ambros. de corpore lib. 4. de sacram. Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi, & tu dicas: Amen. Hoc est verum, quod confitetur lingua, teneat affectus.

<sup>f</sup> Deinde cum dixisset, usque ad, reuelata est. Malè haec absunt à veterib. libb. Val. & Comp. cum sint Aug. & legantur in excusis, & reliquis m. s.

<sup>g</sup> Maior est iniurias mea q. v. v. m. Mirum, non vidisse, quisquis vulgariter editionem sufficit: non coherere quæ sequuntur verba: Hanc dicit maiorem causam: legendum ergo: Maior est causa mea, ex Lxx. & August. Idem paulo post coniunctit utraq. interpretationem, cū dicit: Vereinde vagus, & profugus, gemit & tremit. cū August. tantu verba Lxx. interpretu retulerit: Verè inde gemit & tremit, ne regno etiam terreno, &c.

<sup>h</sup> Amisso regno gemit, & corporalem morte tremit. Oportuit mundacem memorem esse. Quorsum enim gemit, & tremit? si hac verba explicanda nusquam sibi proposuimus tamen prouisum apud Euch.

<sup>i</sup> Siue ut Lxx. transtulerunt. Hoc testē: vidit enim non respondere reliqua verbis Vulg. ed. Vid. Hieronym. epist. 125. ad Damas. q. 1.

<sup>j</sup> Et aedificauit Cain ciuitatem, ex Aug. 15. de ciuit. 6. 17. & seq. & Greg. 6. Moral. c. 4. & lib. 16. c. 5.

<sup>k</sup> Iste filius, usque ad, speratur, Augustini sunt ista.

<sup>l</sup> Cum genuisse filios filiasq. dicatur. Hæc verba derant in omnib. libris, reposita sunt autem ex Aug. c. 17. & Eucherio.

<sup>m</sup> Quo significatur, usque ad, proueniunt, verba sunt August. ibid.

<sup>n</sup> Enos filius eius interpretatur homo, Enos autem scilicet interpretatur homo, vt hoc nomine non posse feminā nuncupati, periti linguae illiusasseuerent, at Aug. lib. 15. de ciuit. c. 17.

<sup>o</sup> Hic autem Enoch sept. usque ad, formatur, verba sunt eiusdem 12. cont. Faust. c. 14.

<sup>p</sup> Transactis enim, usq. ad, perpetuæ immortalitatis. Hæc neque eadem sunt in omnib. libris, & in Val. & Compl. his in hoc capite penintur. Ego vero Isidori hac esse sentiendum puto. Nam neque August. de his etatib. sepius agens eas annor. numero vlo, sextam præsertim, definit: neq.

A Greg. aut etiā Origenes. Nęq. verisimile est his longius progressum, cum lib. 1. sent. c. 31. ita scribit: Iudicij diem non uit Christus, sed in Euangelio dicere, & scire discipulos suos noluit. Itaq. hanc annor. circumscriptionem importunè hoc loco & ad Exod. c. 29. in 3. precepto & lib. 2. aduers. Iudeos c. 15. repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Hiūs rei magnum etiam indicium, quod apud Eucherium, & in Codic. Oliu, nihil horū visitur. Ambros. ad Lyc. c. 9. ita scribit. Sed Matthæus & Marcus post dies sexassumptos hos esse memorarunt. De quo possemus dicere post sex millia annorū. Mille enim anni in conspectu Dei, tanquam dies una. Sed plures, quā sex millia computantur annor. Sed malum sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, vt per tempus opera, per opera mundum intelligamus. Elegansim è verò D. August. 18. de ciuit. c. 53. Omniū (inquit) de hac re calculatū digitos resoluti, & quiescere iubet ille, qui dicit: nō est vestrū nosse tēpora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, & lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 24. Senectus verò, sicut in nobis, nullo statuto annorum tempore definitur, sed post quinq. illas ætates quantū quisq. vixerit, senectuti deputatur: sic & in ista ætate seculi non apparent generationes, vt etiam occultus sit ultimus dies, quem utiliter Dominus latere oportere demonstrauit.

<sup>q</sup> Quod autem per Seth, usq. ad, voluptas interp. eiusd. lib. 15. de ciuit. c. 20.

C

## De Arca Noe & diluvio mundi:

CAP. VII.

D

Noe autē per omnia omnesq. actus eius Christum significat. Noe autē requies interpretatur, & Dominus dicit: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Solus iustus inuenitur Noe in illa gente: cui septem homines donātur propter iustitiam suam. Solus Christus iustus est, atq. perfectus, cui septem Ecclesiæ, propter septemplicem spiritum illuminantem, in unam Ecclesiā condonatur. Noe a per aquā & lignū liberatur: lignum quippe & aqua crucem designat & baptismā. Sicut enim ille cum suis per lignum & aquam saluat: sic familia Christi per baptismum & crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternū victuris. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadem Arca de lignis quadratis fieri iubetur, vndiq. stabilem vitā sanctorū significat, ad omne opus bonum paratam. Quocunquè enim verteris quadratum firmiter stat. Quod bitumine cōglutinantur Arcæ ligna

extrinsecus, & intrinsecus, ut in cōpage vni tatis significetur tolerātia charitatis, ne sc̄dalis Ecclesiā tentātibus, siue ab his qui intus sunt, siue ab eis qui foris sunt, cedat fraterna iunctura, & soluat vñculum pacis: est enim bitumen feruentissimum & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem<sup>b</sup> vi magnæ fortitudinis ad tenendam societatē spiritualē omnia tolerantem. Quod Arca trecētis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleantur: sicut sex etatibus omne huius seculi tempus extenditur: in quibus omnibus Christus nunquā destitit prædicari, <sup>c</sup> in quinq. per prophetiam prænuntiatus, in sexta per Euangeliū diffamatus. Potest quidem & in his trecentis cubitis signum ligni passionis ostendi. Ipsius enim litteræ numerus crucis demonstrat signum: per quod socij Christi passionis effecti per baptismum longitudinem viae æternæ percipimus. Quod verò cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur: sicut dixit Apostolus: cor nostrum dilatum est; vnde nisi charitate spirituali propter quod ipse iterū dicit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctū, qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum Sanctam misit, quo corda credentium dilatauit. Quod autē eius altitudo in triginta cubitos surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudine: Quia Christus altitudo nostra, qui triginta annorum gerens etatem, doctrinā Euāgelicā consecravit, cōtestans legem non se venisse soluere, sed implere. Legis autē cor in decem præceptis agnoscitur. Vnde decies tricēnis Arcæ longitudine perficitur, vnde & ipse Noe ab Adam decimus computatur. Quod sexies lōga ad latitudinem suam, & decies ad altitudinem suam, humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit, <sup>d</sup> Corporis enim longitudine à vertice usq. ad vestigia sexies tātum habet, quā latitudo quæ est ab uno latere ad alterū latus: & decies tantum, quārum altitudo: cuius altitudinis mēsura est in latere à dorso ad ventrē. Velut si iacentem hominem metiari superū, seu pronū, sexies tantū longus est à capite ad pedes, quā latus à dextera in sinistram, vel à sinistra in dexterā; & decies quā altus à terra. Vnde facta est Arca trecentorū cubitorū in lōgitudine & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine. Itē quod

A eadē Arca collecta ad unū cubitum desuper consummatur, sic Ecclesia corpus Christi in unitate collecta sublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nō cōgregat, spargit. Quod autem aditus fit eiā latere: nemo quippe intrat Ecclesiā, nisi per sacramētum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manauit. Quod inferiora Arcæ bicamerata & tricamerata construuntur: sic ex omnibus gentibus vel bipertitam multitudinem cōgregat Ecclesia propter circuncisionem & præputium, vel tripartitā, propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est orbis. Et ideo Arcæ inferiora dicta sunt, quia in hac terrena vita est diuersitas gentium. In summo autem omnes in unū<sup>f</sup> consummantur, & nō est varietas: quia omnia & in omnibus est Christus, tanquam nos in uno cubito de super cælesti unitate consummans. <sup>g</sup> Quod cuncta animalia genera includuntur in Arca: significat, quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus ille discus significat: quod munda & immunda ibi sint animalia: sic<sup>h</sup> in Ecclesia & sacramētis boni & mali versantur. Quod septena sunt munda, & binā immunda: nō quia pauciores sunt mali, quam boni: sed quia boni seruant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctū autem Spiritum diuinā scriptura in septiformi operatione cōmendat, sapientię & intellectus, consilij & fortitudinis scientię & pietatis & timoris Dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dieorum ad aduentum Sancti Spiritus pertinet, in septies septenis, qui fiunt quadraginta nouem, uno addito, consumatur. Propter quod dictum est: studentes seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad schismata faciles, & quodāmodo diuisibiles ostenduntur. Quod ipse Noe cum suis octauis numeratur: quia in Christo spes nostræ resurrectionis apparuit: qui octaua die; id est, post sabbathi septimum, primo à mortuis resurrexit; qui dies à passione tertius: in numero autem dierum, qui per omne tempus volvuntur, & octauus & primus est. <sup>i</sup> Quod post septem dies ex quo ingressus est Noe in Arcam, factum est diluuium: <sup>k</sup> quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizamur. Quod præter Arcam omnis caro, quam terra sustentabat, diluuiō con-

consumpta est, quia præter Ecclesiæ societatem, aqua baptismi quamvis eadem sit non solum non valet ad salutem, sed valet posius ad perniciē. Quod quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia omnis peccatorum in decē præceptis legis admittitur per vniuersum orbē terrarū: qui quatuor partibus cōtinetur. Decē quippe quater ducta quadraginta sunt, siue illē reatus, qui ad dies pertinent ex rerū prospexitate, siue qui ad noctes ex rerum aduersitate contraetus sit, sacramento baptismi cælestis abluitur.<sup>1</sup> Quod Noe quingentorum erat annorū, cū ei locutus est Dñs, vt Arcam sibi faceret, & sexcentos habebat annos cū in ea est ingressus: vnde intelligitur per cētum annos arca fabricata. Quid aliud hic vindicatur centum anni significare, nisi ætates seculi singulas? Vnde ista sexta ætas, quæ cōpletis quingentis usq. ad sexcentos significatur in manifestatione Euangelica Ecclesiā construit. Et ideo qui sibi ad vitā consulit, sit velut quadratum lignū paratus ad omne opus bonū, & intret in fabricā sanctam, quia & secundus mensis anni sexcentesimi, quo intrat Noe in Arcā eandē senariam etatē significat, duo enim menses sexagenario numero concluduntur. A senario autē numero & sexaginta cōmemorātur & sexcēta & sex millia & sexaginta millia, & sexcēta millia, & sexcēties, & quicquid deinceps in maioriis summis per eūdem articulum numeri infinita incrementa consurgit.<sup>m</sup> Et quod vicesimus & septimus dies mensis cōmemoratur, ad eiusdem quadraturæ significatiōnem pertinet, quæ iā in quadratis lignis expressa est; sed hic euidētius, quia nos ad omnē opus bonum paratos, id est, quadratos quodammodo trinitas perficit, in memoria, quæ Deū recolimus, in intelligentia qua cognoscimus: in volūtate qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, sunt viginti & septem, qui est numerus ternarij quadratus. Quod se p̄imo mense Arca sedet, hoc est, requieuit ad illam septimā requiē significatio recurrit, sicut perfecti requiescūt. Ibi quoq. illius quadraturæ numerus iteratur. Nā vicesima & septima die mensis secundi commēdatum est hoc sacramentum. Et rursus vicesima & septima die septimi mensis eadem cōmemoratio confirmata est, cum Arca requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in te. Pottò quia ipsa septima requies cū octaua resurrectione cōiungitur: neq. enim

A corpore redditio finitum requies, quæ posthac vitā excipit sanctos, sed potius totum hominem, nō adhuc in spe, sed iā in re ipsa omni ex parte & spiritu & corporis perfecta, immortalis salute renouatū in æternā vitæ munus assumit. Quia igitur septima requies cum octaua resurrectione cōiungitur: & hoc in sacramēto regenerationis nostræ, id est, in baptismo altū profundū mysteriū est. Quod quindecim cubitis supercrevit aqua excessus altitudinē montiū. Octo itaq. & septem quindecim faciūt. Sed octo significat resurrectionē, septē quietē. Hoc igitur sacramētu resurrectionis & quietis trāscendit omnem sapientiā superborū: ita ut q nullā gēs possit indicare scientiæ suę altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta à septem, & octoginta ab octo denominātur, coniuncto vtroq. numero centum, quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandē cōmendā nobis atq. confirmans altitudinē baptismi in sacrando nouo homine ad tenendā quietis & resurrectionis fidem.<sup>r</sup> Quod post dies quadraginta emissus coruus nō est reuersus aut aquis vtiq. interceptus, aut aliquo super natātē cadavere illectus: significat homines in immūditia cupiditatis tēterrīmos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt in hoc mūndo nimis intētos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcā, id est præter Ecclesiā baptismū occidit, seduci & teneri. Quod columba emissa, nō inuēta requie, reuerſa est, ostēdit per nouum testamētu requiē sanctis in hoc mūndo nō esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitā, quæ in hoc mūndo agitur, significat. Deniq. post septem dies dimissa, propter illā septenatiā operationē spiritualē oīuæ fructuōsum surculū retulit. Quo significaret nōnullos etiam extra Ecclesiā baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tēpore, quasi vespera in ore colubē, tāquā in osculo pacis ad vnitatis societatē posse perduci. Quod post alios septē dies dimissa, nō est reuersa, significat finē seculi, quādo erit sanctorū requies, nō adhuc in sacramēto spei, quo in hoc tēpo res cōsociatur Ecclesia quādiu bibitur quod de Christi latere manavit: sed iā in ipsa perfectione salutis eternæ, cū tradetur regnum Deo & Patri, vt in illa perspicua cōtēplatione incōmutabilis veritatis nullis ministerijs corporalib⁹ egeamus. Cur sexcētesimo primo anno vitæ Noe, id est, peractis sexcentis annis aperitur arcæ rectum? Finita quippe

sexta ætate seculi reuelabitur absconditum sacramentum atque promissum. Cur vice-simo septimo die secundi mensis dicitur <sup>v</sup> siccasse terram: tanquam finita esset baptizandi necessitas in numero dierum quinquagesimo & septimo. Ipse enim est dies secundi mensis vicesimus septimus, qui numerus ex illa coniunctione spiritus & corporis septies octonos habet, uno addito, propter vnitatis vinculum. Cur de arca coniuncti exeunt, qui disiuncti intrauerunt? Sic enim dictum erat, quod intrauerunt in arcam Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorū eius. Cur seorsum viri, seorsum fœminæ commemorata sunt: nisi quod in hoc tempore caro concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnem? Postmodum autem exeunt Noe & vxor eius, filii eius, & vxores filiorum eius. Hoc est commemoratur coniuncti masculi & fœminæ: quia in fine seculi atq. in resurrectione iustorum omnimoda & perfecta pace spiritui corpus adhuc rebit, nulla mortalitatis indigentia, vel concupiscentia resistente. <sup>x</sup> Cur animalia, quāuis munda & immunda in arca fuerint, tamen post egressum de arca non offeruntur Deo in sacrificio nisi munda? Quid deinde velit sibi Deo loquēte ad Noe, & tanquam rursus ab exordio? quia multis modis eam significare oportebat figuram Ecclesiæ, commédante, quod progenies eius benedicitur ad implendam terram. Quod dantur eis in escam cuncta animalia sicut in illo disco Petrus dicitur, Maestra & māduca. Quod electo sanguine iubentur manducare ne vita pristina, quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat tanquam effusionem per confessionem. Quod vero testamentum Deus posuit inter se & homines, atq. omnem animaliam viuam, ne perdat eam diluvio, arcum, qui appareret in nubibus, qui nūquam nisi de sole resplendet. Illi enim non percunt diluvio, qui in Prophetis, & in omnibus diuinis scripturis, tanquam in Dei nubibus, agnoscunt Christi gloriā, & nō querunt suā.

<sup>a</sup> Noe per aquam, usque ad per litteram. *Hec omnia paucis, que notabimus, exceptis, sunt Augustini verba ex lib. 12. contra Faust. à cap. 14. usque ad 24. è quo sunt nonnulla restituta.*

<sup>b</sup> Vi magna fortitud. : vi magna, apud Augustinum.

<sup>c</sup> In quinq. per Proph. ita in plerisque m. s. & apud Eucher. in quinta apud August. & Bedam, & in Val. & Compl.

<sup>d</sup> Corporis enim longitudo, usq. ad, altus à terra.

- A <sup>e</sup> Hec non sunt apud Augustinum. Sunt tamen in v. l. Euchrius.  
<sup>f</sup> Item quod arca collecta ad unum cub. ex c. 16.  
<sup>g</sup> Consummatur: consummatur. Aug.  
<sup>h</sup> Quod cuncta animalium genera, ex c. 15.  
<sup>i</sup> In Ecclesia & sacramentis: In Ecclesia sacramentis. Aug.  
<sup>j</sup> Quod per septem dies, ex c. 17.  
<sup>k</sup> Quia in spe futur. quiet. Ita Aug. Euch. Bed. p. 2.  
<sup>l</sup> al. in specie.  
<sup>m</sup> Quod Noe quingentor. c. 18.  
<sup>n</sup> Et quod vicesimus & sept. ex c. 19.  
<sup>o</sup> Quadratos: & conquadратос. Aug.  
<sup>p</sup> Arca sedis, ita August. resedit, Eucher. yd. sedis Ambros.  
<sup>q</sup> Qua perfecti requiescunt. Ibi quoq. &c. cod. modo legendus & interpungendus hic Augustini locus, qui mendosus circumfertur ex emendatione Louaniensi.  
<sup>r</sup> Ut nulla gens: vt nullatenus, apud Bed. & Palem.  
<sup>s</sup> Quod post dies quadrag. ex c. 20.  
<sup>t</sup> Consociatur Ecclesia, ita August. Bed. & c. latiatur. Val. mendosè.  
<sup>u</sup> Cur sexcentesimo, è c. 21.  
<sup>v</sup> Siccasse terram, ita August. & plerique lib. siccata esse. Val.  
<sup>w</sup> Cur animalia, usque ad. ad implendam terram, hec absunt à Val. & plerisq. sunt tamen apud Aug.  
<sup>x</sup> Habeat tanquam effusionem, ita Aug. habeant lib. o. quod ferri potest, vt ad ipsos non ad vitam referatur. Quid si leges? Sed abeat tanquam effusione per confessionem.

### De Noe & benedictionib. eius maximo minimoque collatis filijs.

#### CAP. VIII.

I Am <sup>a</sup> vero illud, quod post diluvium de vinea, quam plantauit, inebriatus est Noe, & nudatus in domo sua: cui non appareat Christis esse figuram? qui inebriatus est: dum passus est: nudatus est, dum crucifixus est: in domo sua, id est, in gente sua, & in domesticis sanguinis sui, utiq. Iudeis. Tūc enim nudata est infirmitas carnis eius, <sup>b</sup> Iudeis scandala, Gentib. autē stultitia, ipsis autem vocatis Iudeis & Gētibus tāquam Sem, & Iapheth, Dei virtus, & Dei sapientia, quia quod stultum est Dei sapientius est, quām homines, & quod infirmum est Dei, fortius est, quām homines. Proinde in duobus filiis maximo & minimo, duo populi figurantur, scilicet circuncisio, & præputium, vñā vestem fidei a tergo portantes: sacramētum scilicet iam præteritæ Dominicæ Passionis, neq. nuditatem patris intuentur, quia in Christi nesciem non consentiunt, & tamen honorant velamento, tanquā scientes unde sint natū. <sup>c</sup> Quām

Quam nuditatem, id est, passionem Christi, videns Cham derisit: & Iudei Christi mortem videntes subsannauerunt, Sem vero & Iapheth, tanquam duo populi ex circumscriptione & praeputio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum posuerunt super dorsa sua, & intuentes auersi operuerunt nuditatem patris, nec viderunt, quod veredo texerunt. Quodam enim modo passionem Christi tegimus, id est, sacramento honoramus: eiusque mysterij rationem videntes, Iudeorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum: dorsa, memoriam præteriorum; quia passionem Christi tristam celebrat Ecclesia, non adhuc prospectat futuram. <sup>d</sup> Medius autem frater Cham: id est, populus impius B Iudeorum (ideo medius, quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus creditit) vidit nuditatem patris: quia confessit in nomine Domini: Salvatoris. Post hancnuntiauit foras fratribus. Per eum quippe manifestatum est, & quodammodo publicatum, quod erat in Prophetia secretum. Ideoque fit seruus fratum suorum. Quid est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quedam scrinariæ Christianorum, baiulans legem & Prophetas ad testimonium assertionis Ecclesie: ut nos honoremus per sacramentum quod nuntiat illa per litteram? <sup>e</sup> Post haec benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerunt. Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem: quamquam ipsis etiam gentibus sit Dominus Deus Israel. Et unde hoc factum est, nisi ex benedictione Iapheth? in populo enim Gentium, totum orbem terrarum occupauit Ecclesia. Hoc prænuntiatur, cum diceretur: Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Ecce quomodo dilatat Deus Iapheth, & habitat in tabernaculis Sem, ut Paulus dicit. Non estis peregrini & hospites: sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, ædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Benedictus, inquit, Deus Sem: sit Chanaam puer illius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Hic Sem maior natu, ipse est, ex quo Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli Generati sunt. Iapheth autem Gentium est pater: qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatus est populus ex Gentibus, qui cum Prophetis & Apostolis erat habitaturus. Si qui-

A dem & vidimus iuxta Noe patris Propheticam benedictionem, in tabernaculo Sem transisse habitationem Iapheth, hoc est, in domo legis & Prophetarum Ecclesiam potius iustificari, minorem quidem tempore: sed gratiae lege maiorem. <sup>f</sup> Cham porro, qui interpretatur calidus medius filius, tanquam ab utroque discretus, nec in primis Israelite, nec in plenitudine Getium permanens, significat non solum Iudeorum, sed etiam haeticorum genus calidum, non spiritu sapientiae, sed impatientie, quo solent s haeticorum feruere præcordia, & pacem perturbare sanctorum. Sed & omnes qui Christiano vocabulo gloriatur, & perdite viuunt, ipsius figuram gestare videntur. Passionem quippe Christi, quae illius hominis nuditate significata est, & adiunquant benè profiendo, & malè agendo exhortant. De talibus enim scriptum est: à fructibus eorum cognoscetis eos. Ideo & Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo: id est, in opere suo, unde conuenienter & ipse filius eius Chanaam interpretatur, motus eorum. Quod quid aliud est, quam opus eorum? Item, quod Cham peccante, posteritas eius damnatur: significat, quod reprobri hic quidem delinquent, sed in posterum, id est, in futurum, sententiam damnationis excipiunt. Sicut & plebs Iudea, quæ Dominum crucifixit, etiam in filiis poenam damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. <sup>g</sup> Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque uno eorum medio maledicto, deinceps generationes eorum texuntur, ex quibus septuaginta duæ gentes sunt ortæ: id est, quindecim de Iapheth, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

<sup>a</sup> Iam vero illud. Ex c. 23.

<sup>b</sup> Iudeis scandalum, usque ad unde sint nati. Hac ex August. describere malum ad stipulantibus impressis libris quam ex veteribus aliquantum imminuta ponere.

<sup>c</sup> Sem vero & Iapheth usque ad prospectat futurum. Ex 16. de Civit. c. 2.

<sup>d</sup> Medius autem frater usque ad per litteram. Ex 12. cont. Faust. c. 23.

<sup>e</sup> Post haec benedicuntur Prophetar. Ex cap. 24. Quod autem haec à manuscriptis nostris omnibus absint, initium benedictionis repetitum fefellerit putamus librarios.

<sup>f</sup> Chā porro, quam opus eorum? Ex. 16. de civit. c. 2.

<sup>g</sup> Haeticorum feruere præcordia. Ita apud August. primordia, in libris nostris.

<sup>h</sup> Benedictis, usque maledicto. Verba sunt Aug ibid.

Ex quibus septuaginta duæ gentes. Vid. nos. ad c. 2. lib. 9. etym.

*De Nemrod gigante, et confusione linguarum.*

CAP. IX.

PRIMUS post diluvium inter homines Nemrod filius Chus noua imperij cupiditate tyrannidem attipuit, regnauitque in Babylonia: quæ ab eo quod ibi confusæ sunt linguae, Babel appellata est, quod interpretatur confusio. Cuius ædificare turris idem Nemrod extitit auctor: qui pro eo quod ultra naturam suam cœli alta penetrare contendit, non incongruè Diabolo comparatur, qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit: id est, super omnem potestatem Angelorum, Deo se coquare disponens, dum dicit: Ascendā super altitudinē nubiū, & ero similis Altissimo.<sup>a</sup> Quod aut̄ dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi terrigenarum animarū deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris eius superbia huius mundi est, vel impia dogmata hereticorū, qui postquam moti sunt ab Oriente: id est, à vero lumine recesserunt, & venerunt in capu Senaar, qui interpretatur excusio dentium, statim aduersus Deum impietatis suæ ædificantur turrim, ac dogmata superbiae nefario ausu configunt, volentes curiositate non licita ipsis cœli alta penetrate. Sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multas diuisi sunt: ita & heretici ab unitate fidei confusione segregati, inter se diuersitate erroris, quasi per diffonantiam linguae in uicem secernuntur: & quos arimat aduersus Deum elatæ conſpiracionis pernicioſa conſenſio, rursus, intercedente dogmatum discordia, diuidit oborta repente confusio. Quos quidem ipsa Trinitas dānat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit, dum dicit: Venite descendamus, & confundamus linguas eorum, in varietate utique erroris siue schismatum.<sup>c</sup> Eo autem tempore, quando linguarum facta est varietas, in solo domo Heber, quæ antea fuit, lingua remansit. Nunc quoq. in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, unitam esse confessionis & fidei pacem diuisis omnibus reprobis agnoscimus.

<sup>a</sup> Primus post diluvium vñq. ad confusio. Hieronym. trad. in Gen. c. 10.

<sup>b</sup> Quod aut̄ dicitur venator, vñq. ad superbiam. Vñba sunt Aug. 16. de Civit. c. 4.

Eo autem tempore vñq. ad lingua remansit. Eiusd. cap. 11.

*De egressu Abrahe à Chaldais.*

CAP. X.

R ESTAT deinde de actibus Abrahæ, vel de his quæ illi re promiserat Dñs exponendū. Locutus est enim ei Dominus: egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis aut̄ alius exiit in Abraham de terra & de cognatione sua, vt apud exteros locupletaretur, & esset in gentem magnam, nisi Christus, qui relicta terra & cognatione Iudeorum præpollet nunc, vt videmus, in gētibus? Sed & nobis ad exemplum Christi ex eundū de terra nostra est, id est, de facultatibus huius mundi, operibusque terrenis, & de cognatione nostra, id est, de cōuersatione & moribus, vitijsq. prioribus, quæ nobis à nostra nativitate cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate conicta sunt: & de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi, vt ei renuntiantes, possimus in populo Dei dilatari, & in terra promissionis cœlestis, cum tempus aduenierit, introduci. <sup>b</sup> Duæ autem promissiones Abrahæ dantur: una per quam terrā, Chanaam possessurum semen eius promittitur, dum dicit Deus: vade in terram quam demonstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam. Alia vero longè præstantior est, non de carnali, sed de spirituali semine, per quod pater est non unius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei eius vestigia consequuntur, quod promitti cōcipit his verbis: & benedictetur in te vniuersæ cognationes terre.<sup>c</sup> Egressus aut̄ Abrahā de Carra venit ad Siché, acceptoq. secundo oraculo de promissione terræ ipsis, ædificauit altare. Et profectus inde habitavit in cremo, atq. inde famis inopia expulsus, descedit in Ægyptū, ubi vxorē suā dixit esse sororē. Nec mentitus, quia propinquia erat sanguine. <sup>d</sup> Quātū Pharaorē Ægypti volēs accipere, grauissimis territus mōstris, multisq. propter eam malis afflictus ( ubi esse eius divinitus vxorē didicit) cōfestim illæsam cum honore restituit. Hoc itaq. cum de Abimelech dicere ceperimus, exponeamus.

<sup>a</sup> Quis autem alias vñq. ad ingentibus. Aug. 12. cont. Faust. c. 25.

<sup>b</sup> Duæ autem promissiones vñq. ad cognationes terræ. Eiusd. 16. de civit. c. 16.

<sup>c</sup> Egressus Abrah. vñq. ad terræ ipsi. Eiusd. 16. de civ. c. 18.

<sup>d</sup> Ædificauit altare vñq. ad languine. Eiusd. c. 19.

<sup>e</sup> Quātū tamen Pharaorē vñq. ad restituit. Eiusd. 12. cont. Faust. c. 33.

*De victoria Abrahæ, & Melchi-  
sedech. C A P. XI.*

**R**euerso sigitur Abrahā ex Ægypto, vnde  
venerat, tunc Lot fratri filius ab illo  
in terram Sodomorum salua charitate se-  
cessit, vitans discordiam, quia diuites facti  
erant, & pastores eorum in uicem rixaban-  
tur. **b** Permansit autem Abraham in terra  
Chanaam, habicauitque iuxta querum  
Mambre.

**c** Deinde à quinque. regibus, qui Sodomis ir-  
ruerant, captum Lot liberat, habens secum  
in prelio trecentos decem & octo vernu-  
las. Sed quid hæc victoria Abrahæ de quin-  
que regibus indicabat, quos ille fidei pater  
mysterio superauit: nisi quod fides nostra  
sconfirmedata sit in spiritu principali, totidem  
corporis nostri sensus verbo Dei subigat?  
Nam sicut ille de proximo in regibus vi-  
ctor: ita & fides nostra per animam vi|ictrix
  
de exteriore homine triumphat. Quòd  
verò ille non multitudine nec virtute le-  
gionum, sed tantum trecentis decē & octo  
comitantibus aduersarios principes debel-  
lavitiam tunc in sacramento crucis **d** cuius  
figura per Tau litteram Græcam numero  
trecentorū exprimitur, imaginabatur, quòd  
**C** nos Christi passio liberaret à dominatu  
quinque carnalium sensuum, qui nos antea  
varijs vitijs captiuantes exsuperauerant.

Reuertenti igitur à cede hostium Abra-  
hā occurrit ei mox Melchisedech Rex Sa-  
lem sacerdos Dei, inenarrabili parente pro-  
genitus: benedixitque. Abraham, offerens pa-  
dem & vinum in sacrificiū Deo. Hunc Mel-  
chisedech Apostolus Paulus sine patre, &  
sine matre commemorans figuraliter re-  
ferr ad Christum. Ipse est enim solus de pa-  
tre sine matre genitus per diuinitatem, ipse  
de matre sine patre per humanitatem. Ipse  
quoque sacerdos æternus, ad quem dicitur:  
Tuis sacerdos in æternum secundūm or-  
dinem Melchisedech. Vtique propter my-  
sterium sacramenti, quod Christianis ce-  
lebrare præcepit, vt non secundum Aaron  
pecudum victimas, sed oblationem panis  
& vini: id est, corporis & sanguinis eius sa-  
cramentū in sacrificium offeramus. Quòd  
verò Patriarcha magnus decimas omnis  
substâcia sua Melchisedech sacerdoti post  
benedictionem dedit, sciens spiritualiter me-  
lius sacerdotium futurum in populo gen-

**A**tium, quām Leuiticū, quod de ipso in Israel  
erat nasciturum, futurumque. vt sacerdotium  
Ecclesiaz habens **e** præputium benediceret  
in Abraham circunciso sacerdotium syna-  
gogæ. Qui enim benedicit, maior est, quām  
qui benedicuntur. Vnde & sacerdores ex se-  
mine Abrahæ nati fratres suos benedice-  
bant: id est, populum Israel, quibus illi deci-  
mas dabant secundum mandatum, verè vt  
maioribus & eminentioribus suis. **f** Nomen  
autem ipsum Melchisedech, rex pacis, vel  
rex iustitiae interpretatur, quod bene refer-  
tur ad Christum. Ipse est enim rex pacis,  
quia per ipsum reconciliamur Deo. Ipse est  
rex iustitiae, quia ipse veniet, vt discernat  
sanctos ab impijs. Idem quoque unus sacer-  
dos & rex, quia ad redemptionem omnium  
hostiam Deo patri se ipsum obtulit, & vt ve-  
rus rex in presenti seculo populum suum  
regit, & in futuro iudicabit.

**a** Reuerso rixabantur. *Euseb. c. 20.*

**b** Permanens *vñque* ad Mâbre. Et mansit in alio eiusdem  
terræ loco, id est, iuxta querum Mâbre. *Aug. c. 22.*

**c** Deinde à quinque regibus *vñque* ad vernaculos. *Aug. ibid.*

**d** Cuius figura per τ litteram. Id repetit aliquoties  
*Aug. & Greg. Vid. inf. Ind. 7.*

**e** Habentis præputium. *Aliquot m. s. & imp. haud  
male.*

**f** Nomen autem ipsum Melchisedech Rex pacis,  
vel Rex iustitiae. Vox Melchisedech regem tantum in-  
justitia significat. Sed quia idem Rex erat Salem. Salem autem  
pacem significat, non absurde virumque communxit.

*De sacrificio Abrahæ, et promissione  
Dei. C A P. XII.*

**P**Ost hanc victoriā factum est verbum  
Domini ad Abraham in visu, dum esset  
de posteritate sollicitus, & sibi videret non  
nasci filium: & tamen semini suo facta pro-  
missionem teneret, statim fit illi in figura  
duplex promissio seminis eius, id est, in si-  
militudinem arenæ maris, vel in multitu-  
dinem stellarum cæli futura. Eijciens ergo  
Abraham Deus foras ostendit illi stellas  
cæli, dicens: sic faciam semen tuum, id est,  
Christianam gentem, cuius tu pater in fide  
subsistis: sic faciam lumine resurrectionis  
coruscare. Deinde monstrat illi atenam  
maris, & dixit: sic erit in multitudine semé  
tuum: hoc est, erit quidem copiosa gens Ju-  
daeorum, sed sterilis & infœcunda manebit,  
sicut arena. Post hæc cum re promitteret ei  
Deus, quòd esset possessor re promissionis  
terre

I terræ futurus, signū petijt, per quod agnoscet, non quasi dubitās an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hāc similitudinem proposuit: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoq. & colubam. Tollens ergo Abraham vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtraisque partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit. Descenderuntque volucres super cadavera, & abigebat eas Abraham. Cumq. occubuissest sol, pauor irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum: apparuitque clibanus fumans, & ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant. Dictumq. est ei: cognoscendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & seruiet & affligetur, &c. Iste est itaq. modus promissi seminis Abrahæ, & ista est figura. <sup>a</sup> Per vaccam enim significata est plebs posita sub iugo legis. Per capram, eadem plebs peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs regnatura. Animalia ideo trina dicuntur: quia per articulos temporum ab Adam usq. ab Noe, & inde usq. ad Abraham, ac inde usq. ad David, tanquam tertiam ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturē & colubam, spirituales in eo populo figurati sunt, induidui filij promissionis, & hæredes regni futuri: quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantes transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est, quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se in unicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri, & nunc inter se diuiduntur? Porro aues idcirco non diuiduntur, quia spirituales induidui sunt. Schisma non cogitant, nō seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis. Siue à turbis se remouent, vt turtur, siue interillas conuersentur, sicut columba: vtraq. tamen ausi est simplex & innoxia. Volucres autem descendentes super corpora, quæ diuisa erant, spiritus immundi significatur, pastum quemdam suum de carnalium diuisione querentes. Quod autem illis considerans abigebat illas Abraham, <sup>b</sup> significat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustijs liberandos. Quod autem circa solis occasum pauor irruit in Abraham, & horror Magnus & tenebrosus, significabat circa huius seculi finem magna perturbationem Antichristo in sanctis futurā. De qua

A dicit Dominus in Euangelio: erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab inicio. Quod vero adiungitur: cum occubuissest sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant: significat post finem seculi futurum diem iudicij: quo per ignem segregabuntur sanctorū populi & iniquorum. Quod vero dictum est ad Abraham, sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutem redigent, & affligerent eos quadrangentis annis: hoc de populo Israel qui erat in Ægypto seruiturus, apertissimè prophetatum est. Nō quod sub Ægyptijs quadrangentis annis seruierunt: sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est: qui computatur ab illo tempore, quo ista Abrahæ promittuntur.

<sup>a</sup> Per vaccam usq. ad Abrahæ promittuntur. Aug. lib. 16. de ciuit. c. 24.

<sup>b</sup> Significat multos. Ita manuscripti omnes recti. Aug. Quod autem illis consedit Abraham, significat etiam inter illas carnalium diuisiones vetos usq. in finem seculi perseveraturos fideles. Mendoza ergo in excusis nullos.

### De Agar, et circuncisione Abrahæ. CAP. XIII.

Iam tunc propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen eius inter gentes, datur ei circuncisio in signum his verbis. Circūcidetur in vobis omne masculum. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, tam vernaculus, quam emptius. Masculus autem, cuius præputij caro circūcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia paetum meum irritum fecit. Sed & Sarai non vocabitur Sarai, sed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedic illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo erunt. <sup>a</sup> Hic iam declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filio promissoris, quo significatur gratia, non natura: quia de senectate patre & sterili matre. Et quia hoc nō per generationem, quæ est in Ismaele, sed per regenerationem futurum erat: ideo imperata est circuncisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ: non quando Ismael, qui typum gerit Iudeorum. Quid enim aliud circuncisio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post expiationem veteris hominis? Et quid est octauus dies

*des nisi Christus, qui hebdomada compateret, hoc est, post Sabbathum resurrexit. Quod vero non solum filios, sed & seruos & vernaculos & emptitios circuncidi præcepit: ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Parentum mutantur nomina, ut omnia resonent nouitatem. Nam Abrā, quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus. Abraham autem pater multatrum gentium, quo nomine prænuntiabantur, quod multæ gentes fidei eius vestigia sequerentur. Illud autem quid sit quod dicunt est: <sup>b</sup> Masculus qui non circuncidetur octaua die, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit? Cur enim pereat anima paruuli in circuncisi, dū ipsa padum Dei irritum non fecit: sed qui eum circuncidere neglexerunt nisi ut significaret, quod paruuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine padum Dei dissipauerunt, in quo omnes peccaverunt: Nascitur enim omnis non proprie, sed originaliter peccator. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima eius de populo suo: quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccauit.*

<sup>a</sup> Hic iam declaratur, *vñq. ad resonent nouitatem.* C <sup>b</sup> Masculus qui non circuncid. *vñq. ad ipse peccavit.* E cap. 27.

### *De tribus viris, qui venerunt ad ilicem Mambre. CAP. XIII.*

Deinde apparuit Dominus Abrahæ in conuale Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui: cumque leuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes iuxta eum. Quos cum vidisset, adorauit, & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & iussit eam ex tribus satis facere subcinericos panes, quos apposuit illis cum vitulo, quem parauerat: similiter, & lac & butyrum. Ipse vero stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent dixerunt ad eum: vbi est Sara vxor tua? at ille: ecce, inquit, in tabernaculo est, cui dixit, Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filum Sara vxor tua. Quo auditio Sara risit.) Notandum quippe quod Abraham triplicem habeat figuram in semet-

A ipso. Primam Saluatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum: alteram patris, quando immolauit unicum filium: tertiam vero, quæ in hoc loco est, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi cum gudio suscepérunt. Tabernaculum autem illud Abrahæ typum terrenæ Ierusalem habuit, vbi primo tempore Prophetæ & Apostoli habitauerunt: vbi & primùm Dominus adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis est in ligno suspensus. In tribus autem viris, qui venerunt ad illum, Domini Iesu Christi prænuntiabantur aduentus, cum quo duo Angeli comitabantur: quos plerique Moysen & Eliam accipiunt, vnum priscæ legislatorem, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium, qui in fine mundi venturus est, denuntiatur secundum Christi aduentum, atq. eius Euangelium Iudeis predicatorus: vnde & in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses & Elias, cum eo ab Apostolis visi sunt. Quod vero Abraham tres videns vnum adorauit, Dominum scilicet Salvatorem ostendens, cuius etiam aduentus est præstolatus: iuxta quod etiam Dominus in Euangeliō ait: Abraham quæsivit diem meum videre, vidit, & gauius est. Tunc enim futuri aspexit mystrium sacramenti. Vnde & pedes eorum lauit; ut in extremo mundi lauacri viuificationem demonstraret futuram. Pedes enim nouissima significant. Siquidem & conuiuum preparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus, Domini Iesu Christi est corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominicæ corporis, qui in Euangeliō pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum & lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe priscæ legis habuisse figuram, Apostolus nos admonet, dicens. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de vberibus duarum tabularum expressum, hoc est, testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Euangelicæ doctrinæ solidam & robustam escam accipere. Butyrum autem vberimum & pinguissum Euangeliorum est testimonium: quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte & butyrum

butyrum Abraham edēdum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacē legis: nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Euangelij testimonio esse potest. Tria autem sata, vnde Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicauerunt: ex quibus omne genus humanum natum est: qui diuinæ Trinitati credentes ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cuius imago Sara erat, conspurgendi essent, & in uno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata, quæ mulier in Euangeliō cognoscitur fermentasse. Azymia autem panes: eo quod sine fermento malitia, & sine angore nequitia, sine feruore peruersæ doctrinæ oportebat esse credentium unitatem. Subcinericij autem ideo, ut per pœnitentiā præteriorū delictorū Spiritus sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominicæ erat signū, cuius ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filiū, dicēs: circa hoc tempus veniam; non de temporibus significat, sed de qualitate aduentus sui: quando per filium repromissum, fidelis erat populus nascitus. Ista est enim Saræ sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit. Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures filij desertæ magis quam eius, quæ habet virum. <sup>b</sup> Risus autem Saræ, non est dubitatio, sed prophetia. Qui risus duplēm habet significantiam. Siue quod risus esset futurus incredulis Christus, siue quod omnes inimicos in iudicio suo esset risurus. Vnde & ipse, qui natus est de Sara, risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latinum sermonem risus interpretatur. Deinde rursum idē Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Quibus verbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Iudeorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem.

<sup>a</sup> Languore. *Complut.* & apud Eucher.

<sup>b</sup> Risus autem Saræ non est dubitatio. At Ambros. ep. 30. libr. 4. Sara (*inquit*) quia risit, incredulitatis coarguta est. Et Aug. 16. de ciuit. c. 31. Quod risus illæ etiam si gaudij fuit, tamen plenæ fidei non fuit.

### De Sodomis, & Lot, et filiabus eius. CAP. XV.

Ost hanc promissionem vertitur in cincrem Sodoma, liberato Lot cum filiabus

A suis. Sed quid significat, quod à quinq̄ginta iustis, vsq. in decem si inuenientur in Sodomis, dixit Dominus urbem esse saluandam? Numerum quippe quinquagenarium propter pœnitentiæ posuit signum, si forte conuerterentur & saluarentur. Quinquagenarius enim numerus semper ad pœnitentiam refertur. Vnde & Dauid in eodem numero psalmū scripsit pœnitentię. Proinde quando aspicit Deus delinquentiū vitam, nequaquam velle renerti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat, confessim ardorem immoderatæ luxuriae compescit igne gehennæ. Usque ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit: quasi in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi, nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinque ciuitates sunt, quæ imbris igneis conflagratae sunt, illud (nisi fallor) significat, quod omnes qui quinq. sensus corporis sui tractauerunt libidinose, in illo futuro incendio concremandi sunt. Ipse autem Lot frater Abraham iustus, & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euadere, typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nūc inter iniquos atq. impios gemit: quorum factis nō consentit, & à quorū permixtione in seculis sine liberabit, illis dānatis supplicio ignis æterni. Vxor autem eius, eorum scilicet genus figuravit, qui per gratiam Dei vocati retro respicūt: & ad ea, quæ reliquerāt, redire cōtendunt. De quibus Dominus: Nemo, inquit, ponens manum suam super aratū, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retro respicere: vt per id ostenderet, nō esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati ultimū cupiūt euadere iudicium. Quod vero eadem respicies remansit, & in salem conuersa est, exēplum præstat ad conditum fidelium, vnde alij saliantur. Nam & ipsum non tacuit Christus dicens: Memetote vxoris Lot: scilicet, vt nos tanquam sale condiret, vt non tanquam fatui negligemus, sed prudētes caueremus. Hoc enim & illa admonuit, cùm in statuā salis conuersa est. Illud vero notandum est, quod Lot ardente Sodomā fugiens Segor venit, & nequaquam ad mortana cōscendit. Ardente quippe Sodomā fugere est, illi cōcita carnis incēdia, vel mūdi desideria dcinare

clinare. Altitudo vero mortuorum, speculatio est perfectiorum, sed quia multi sunt iusti, qui mundi quidem illecebras fugiunt: sed tamen in actione positi, contemplationis apice subire nequeunt: hoc est, quod exigit quidem Lot de Sodomis, sed tamen ad mortana non peruenit: quia licet iam dabanis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non tenet. Inde idem Lot ad Angelum dicit: Est ciuitas haec iuxta, ad quam possū fugere, parua, & saluabor in ea. Nunquid non modica est? & viuet anima mea in ea iuxta igitur dicitur, & tamē ad salutem tutam esse prohibetur: quia actualis vita, nec a mundi curis ex toto discreta est, nec tamen a gaudio eterno salutis aliena. In ipso autem actu Lot, quam do filiaz cōcubuerunt cum eo, non illud, quod cum a Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Lot future legis videbat gestare personam: quam quidam ex illa procreari & sub lege positi, male intelligendo, quodammodo dolē inebriat, eaque non legitimè videntur, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis ea legitimè vratatur. • Illud vero not. quod Lot, vsq; ad salutis aliena. Verba sunt Greg. Pastoral. 3. p. 7. 28.

### De Abimelech, et Sara. C AP. XV I.

**S**equitur de hinc historia de Abimelech, quando Abraham<sup>b</sup> tacuit Sarā vxorem suam esse, & dixit sorore: nesciis occiso ab alienigenis captiuam possideretur: certus de Deo, quod eam violari non permitteret, sicut nec primū a Pharaone. Vnde & Abimelech somno cōmonitus, non cōmaculauit eam cōcubitu, sed intactā restaurauit marito. Veritatem<sup>c</sup> quis tunc in illo figurabatur viro, scire volo: & cuius sit vxor, quae in hac peregrinatione, atque inter alienigenas pollui, maculari, non sinitur, ut sit viro suo sine macula & ruga? In gloriā quippe Christi recte vivit Ecclesia, ut pulchritudo eius honor sit viro eius, sicut Abraham propter Sarā pulchritudinem inter alienigenas honorabatur. Eaque ipsi, cui dicitur in Canticis canticorum: Opulcha inter mulieres, ipsius pulchritudinis merito reges offerunt munera, sicut Sarā obtulit Rex Abimelech, plus in ea mirans formam decus, quod amare potuit, & violare non potuit. Est enim & sancta Ecclesia Dominus nostro Iesu Christo in occulto vxor. Occulte quippe, atque intus in abscondito secreto spirituali, anima humana inharet verbo Dei, ut sint duo in carne una, quod magni coniugii sacramentum in Christo & in Ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum seculi huius (cuius

A figurā gerebat reges, qui Sarā polluere non sunt permitti) non est expertū, nec inuenit Ecclesia coniugem Christi, nisi cum violare tetauit. Diuino enim testimonio per fidem martyrum cessit, correptaque etiam in posterioribus regibus honorauit munere, quam corruptioni suæ subdere in prioribus non valuit. Nam quod tunc in eodem rege prior ac posterius figuratur est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletur. <sup>f</sup> Cum autem dicitur de patre esse soror Ecclesia, non de matre: non terrena generationis, quae evanescit, sed gratiae celestis, quae in eternum manebit, cognatio comedatur. Secundum quam gratia genus mortale non erimus, accepta potestate, ut filii Dei vocemur & simus: Neque enim gratiam hanc de synagoga matre Christi secundum carnem, sed de Deo patre perceperimus. Hac verò cognatione terrena vocas in aliā vitam, ubi nemo moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum discipulis ait: Ne vobis dicatis patrem in terra, unus est enim pater vester, qui in celis est. <sup>g</sup> Quod autem Ecclesia, cuius vxoris occultatur alienigenis: cuius autem soror, non taceat: haec interim causa facile non occurrit: quia occultum est & difficile ad intelligendum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, siue misceatur, siue quid melius, & aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura: secundum hoc enim sponsus & sponsa, vel vir & vxor, Christus & Ecclesia dicuntur. Qua vero cognatione sint fratres Christus & omnes sancti, gratia divina, non consanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & effabilius dicitur, & <sup>h</sup> capacius auditum. Nam inter sanctos sancti per eandem gratiam fratres sunt, sponsus autem in eorum societate nullus illorum est.

<sup>a</sup> Totum caput est lib. 22. contra Faust.

<sup>b</sup> Tacuit Sarah, vsq; ad marito, è cap. 33.

<sup>c</sup> Quis tunc, vsq; ad adimpletus, è c. 38.

<sup>d</sup> Honor honoris, August.

<sup>e</sup> Correptam. al. Correctam.

<sup>f</sup> Cum autem, vsq; ad qui in celis est, è c. 39.

<sup>g</sup> Quod autem Ecclesia, vsq; ad illorum est, è c. 40.

<sup>h</sup> Capacius. Aug. & Bed. al. Cautius.

### De Isaac, & Agar. C AP. XVII.

**C**entenarius itaque Abraham genuit ex Sara vxore sua filium, quem vocauit Isaac. Hunc cum vidisset mater eius ludentem cum Ismael, dixit ad Abraham: eis te ancillam & filium eius, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac. Nunc igitur querendum est, cur antea Sara voluit maritum de ancilla suspicere filium, aut cur nunc cum matre interbet expelli domo: quod fecit non zelo,

accensa, sed mysterio prophetiae compulsa. Agar quippe, secundum quod ait Apostolus, in seruitute genuit carnalem populum. Sara vero libera populum genuit, qui non est secundum carnem, sed in libertate vocatus est, qua libertate liberavit eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur priori populum in seruitute peccatorum generatum, in domo Sarae, id est, in Ecclesia non manere in eternum, neque esse heretum, vel cōfiteme cultoribus Christi: nec cum filio nobili, id est, fidei populo regnum cœlestis gloriae possessorum. (Cum igitur ejiceret Abraham Agar de domo, accepit panes & utrumque aquam, & dedit Agar: & imposuit super humeros eius infantem, & dimisit eam. Exiens autem Agar errabat in solitudine, & cum morientem siti filium proiecisset sub arbore, apparuit ei Angelus Domini, & demonstrauit fontem aquae, & potauit filium suum.) Quid ergo significat quod exiens Agar, infantem in humeros suos imposuit? nisi quod peccator populus & insipiens, ceruicem matris suæ synagogæ, grauauit, dum dixit: sanguis eius super nos, & super filios nostros? Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum & veterascerent. Vter vero aqua, qui deficit, Iudaica purificatio significabatur defectura; siue doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis prævaricationis sententia damnata: quæ nec refrigerium praestat, nec satiat sitim, sed astutæ tepido vomitum facit. Quod verò in solitudine errat Agar cum filio suo, significat synagogam cum populo suo expulsam de terra sua, sine sacerdotio, & sacrificio in toto orbe errare, & viam, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit populum nullam habentem spiritualē purificationem. Quod verò filium morientem siti sub arbore proiecit, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem, significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros. Quod exclamat puer ploras, & exaudiuit eum Deus, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex Iudeis ad Christum cōuertuntur, ac flentes retro actos errores exaudiuntur, referatisq. oculis cordis vident fontem aquæ viuæ, id est, Christum filium Dei, qui dicit: ego sum fons aquæ viuæ, qui sitit, veniat & bibat. Vnde & Ismahel exauditio interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quem populus iste crediturus est: sicut per Malachiam dicit: Ecce ego mitto vobis E-

A liam, qui cōuertat corda patrum in filios. Verum quod statim vocauit Angelus Domini Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gente magna faciam eum: hoc significabat: siue quod copiosus Iudeorum populus esset regnaturus in seculum: siue quia cœlestis regni gloria consequuntur essent, qui ex eis credidissent in Christum. Quod autem eundem Angelum, qui loquitur ad Agar, prius Angelum scriptura prænuntiat, deinde Deum: <sup>a</sup> Filium Dei eum fuuisse credendum est: qui per legem & Prophetas semper loquitus est. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis Angelus vocatur: Deus autem secundum naturam Patris, quia vere & ipse Deus, sicut & Pater.

<sup>a</sup> Filium Dei. Idem lib. i. aduterius Iudeos c. i. §. 3.

### B Deo, quod obiulit Abraham filium suum. CAP. XVIII.

Vbetur deinde Abrahā immolare unicum filium suum. Ille autem obtoperans Deo soluit votū: strauit asinum, imposuit ligna, seruos longè dimisit, solus cum filio ascendit, triduo ad locum peruenit. Antequam veniret filius ad locum sacrificij, ipse sibi immoladus ligna portauit. Deinde Abrahā gladio armatur, & cum iam penè feriret, admonetur, ut parceret: & non tamen sine sacrificio, sine sanguine fusco recedit. Apparet namque aries in vepre inhærens cornibus, immolatur, peragiturque sacrificium. Peracto sacrificio, dicitur ad Abram: Benedic tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.)<sup>b</sup> Age nunc, videamus, quid sub huius sacramenti lateat mysterium. Iste enim Abrahā, quando unicum filium suum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei Patris. Sed quid est quod eum senex suscepit? non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo iam quodammodo senuerat, quando natus est Christus. Inchoata est enim ab Adam, ubi dictum est, erunt duo in carne una. Sacramentum illud magnum in Christo & in Ecclesia, & compleatum est sexta ætate seculi, quæ senecta significabatur Abrahæ, quia ipsum sacrificium Dei iam longævum erat. Et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine Prophetarum, hoc idem significat: quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarum animarum natus est Christus. Sterilitas autem eius in-

<sup>b</sup> timat

tinat, quod in hoc seculo spe salui facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes sati sumus. Quem partum Ecclesia, in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fœcūditate procreauit. Iam deinde sequētis historię sacramentum, quid imaginariè portabat, inspiciendū est. Quis ergo in Abraham, ut prædictū est, per illā immolationem figurabatur, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac aut Christus? Nam sicut Abraham vnicū filium & dilectū Deo victimā obtulit, ita Deus Pater vnicū filium suum pro nobis omnibus tradidit. <sup>c</sup> Et sicut Isaac ipse sibi ligna portavit, quibus erat imponēdus: ita & Christus gestauit in humeris lignū crucis, in quo erat crucifigēdus. Duo aut̄ serui illi dimissi, & non perduci ad locū sacrificij, Iudeos figurabāt, qui cum seruilitate viuerent, & carnaliter sapient̄, non intelligebant humilitatē Christi, non intelligebat passionē Christi: idē non peruenierunt ad locum sacrificij. Cur autem duo serui? nisi quia populus ipse in duas partes diuidēdus erat? quod factū est Salomone peccante, quādo diuisus est idem populus locoregni, non errore impietatis: quibus etiā se p̄ Prophētā dicitur: Aduersatrix Israel, & pruaricatrix Iuda. A sinu autē ille insensata est stultitia Iudeorū. Ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, & quod ferebat, nesciebat. Iam quod dictum est eis. Expectate hic cum asino, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos, Apostolū audi dicentē. Cæcitas, inquit, ex parte in Israelfa est. Quid est, expectate hic cum asino? ut plenitudo, inquit, gentiū intraret, hoc est, postquam adorauerimus, ubi sacrificiū Dominicæ crucis impletū per ḡtes fuerit prædicatū: hoc est: ut plenitudo gentiū intraret. Quid est, reuertemur ad vos? & sic omnis Israēl saluus fieret. Triduum autem ilud, in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi significat ætates: vñāante legē, alia sub lege, tertia sub gratia. Ante legem, ab Abraham usq. ad Moysen: sub lege, à Moysi usq. ad Iohannem: inde iam ad Dñm. Et quicquid restat, tertius dies gratiæ est. In qua tertia ætate, quasi post triduum, sacramentum sacrificij Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponitur, & Dñs in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud quod figuratū est in Isaac, translatum est ad arietē. Cur hoc? nisi quia Christus ouis: ipse enim filius, ipse agnus. Filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed

A quid est quod in vepribus hærebat aries ille: crux cornua habet: sic enim duo ligna compinguntur in se cum speciem crucis redundunt. Vnde scriptum est de eo: & cornua in manibus eius sunt. Cornibus ergo hærens aries crucifixum Dominum significabat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ ini quis & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. Inter spinas itaque peccatorum Iudeorum suspensus est Dominus, sicut per Ieremiam dicit idem: spinis peccatorum suorum circundedit me populus hic. Alij hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundē Christum senserunt, antequam immolaretur, spinis à Iudeis coronatum. <sup>e</sup> Peractō igitur sacrificio, dicitur ad Abraham: in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum est? nisi quando dicit ille aries: fudent manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea? hoc enim quando factum est, in psalmis sacrificiū, tunc in ipso psalmo dictū est: Commemorabuntur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patriæ gentium: quando Domini est regnū, & ipse dominabitur gentiū. Immolato igitur Abraham ariete, pro Isaac filio suo, C vocauit nomen loci illius Dñs videt, pro eo quod est, Dñs videri se fecit: vtiq. per incarnationem. Deinde moritur Sara centesimo vigesimo anno vitæ suæ, & empto agro ab Ephron, sepelivit eam. Sed quid sibi vult, quod Sara in sepulcro dupli sepelitur, nisi, quia anima quæ seculo moritur, ut Deo vivat, gemina vitæ requie suscipitur: id est, actione boni operis & contemplatione diuinitatis.

<sup>a</sup> Ligna portauit. Quæ post hac leguntur in impressis. Quis alias in Isaac, qui lignum sibi portabat ad victimam? nisi Christum Iesum, qui crucem sibi ad passionem ipse portauit? Et paulò post. Quis alias aries immolandus in vepre cornibus adhærebat? nisi qui crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? sunt quidem verba Augustini 12. contra Faustū, cap. 25. sed recte absunt à manuscriptis melioris note. Neq; enim sunt huic loci: & Isidorus hac de re paulò post eadem propè dicet.

<sup>b</sup> Age nunc videam usq. ad personam Dei Patris. Hec atq; alia carptim è sermone August. 71. de tempore.

<sup>c</sup> Et sicut Isaac usq. ad locum sacrificij. Ex eodem serm.

<sup>d</sup> Cornua in manibns eius sunt. Ita in Cod. vetustissimo Vaticana Bibliotheca σέρπα in χερσὶ ἀντει πάγκαι. Habac. 3.

<sup>e</sup> Peractō igitur sacrificio usq. ad dominabitur gentium. verba sunt Aug. serm. 72. de tempore,

*De Isaac et Rebecca. CAP. XIX.*

**E**RAT autem Abrahā senex dierūq. multorū. Dixitq. seruosuo seniori, qui superomnia eius erat: Pone manū tuā subter femur meū ut adiurē te per Dñm Deū cæli & terræ, ut nō accipias vxorē filio meo de filiabus Chananæorū: sed ad terrā & cognitionē meā proficiscaris. & inde accipias vxorem filio meo Isaac.) Sed quid sibi velit, quod Abrahā seruo suo dixit postulans iure iurando fidē: Pone, inquit, manū tuā sub femore meo, & adiuro te per Deum cæli;) <sup>a</sup> Quid vult Deus cæli ad femur Abrahæ, nisi ut cognoscatur sacramētū: Per femur enim genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturū in carne Deum cæli? Senior autem iste seruus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despondebat: qui tñ propter antiquitatē senior nuncupatur. Abiit itaq. puer in Mesopotamiā in ciuitatem Nachor: stetitque circa fontem, quærens sponsam filio Dñi sui Sic & Lex, quæ post fidē est, venit ad fontē baptismatis, & ibi adorans occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Vidit autem Rebecca puerū, id est, sermonē propheticū, deponit de humero hydriā, vt i. elatā seculi facundiā, & ad humiliē propheticū se inclinat sermonē. Suscipit fidei ornamenta, vel morium; accepit aureos scripturarū sensus & clatrū argenti eloquium. Sicq. secuta puerū Rebecca, venit ad Isaac. Secuta verbū propheticū Ecclesia, venit ad Christū. <sup>b</sup> Quæ tñ cameli dorso deducitur, quia ad Christū ex gētilitate Ecclesia properās, in tortis vitiosiq. vitæ veteris conuersationibus inuenit. Quæ Isaac viso, descēdit: quia Deo agnito, via tua gētilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis viam veræ humilitatis petiuit. Quæ etiā & verecundata pallio velatur: quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur. <sup>c</sup> Quod verò inclinato iam die egressus est in agro Isaac: hoc significabat, quod extremo huius mundi tépore, veluti diei fine, veniēs Christus, quasi in agrum foras exiit: quia cum sit inuisibilis, se tñ visibilem in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesiæ demonstrauit. Inuenit autem eū Ecclesia ad puiteū visionis: id est, in cōtemplatione & intelligētia veritatis, ubi intellectū percipiat altiorē, siue lauacrū aquæ, ubi purificetur: sicq. de hinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi gloria, æternitate & regno.

- A <sup>a</sup> Quid vult vñq. ad Deum cæli. Verba sunt dñg. 16. de ciuit. c. 33.  
<sup>b</sup> Quæ tñ cameli dorso, vñq. ad cōfunditur. Gregorius. verba lib. 1. Moral. c. 7.  
<sup>c</sup> Quod vero inclinato vñq. ad regno. Eusebius. lib. 35. c. 11.

*De Cethura, siue de morte Abrahæ. CAP. XX.*

**Q**uid autem sibi vult, quod Abrahā post obitū Saræ, Cethurā duxit vxoretur: Nunquid ob incontinentiā, dum esset ætate grādūus? Absit. Sed propter filiorū procreatioñē: dum illi semen, quasi iste lē cæli, ex Isaac filio promitteretur? Ergo quid sibi vult ista Cethura? nisi quia sicut Agar & Ismahel significauerūt carniales veteris Testamēti. Sic & Cethura, & filij eius significabant hæreticos, qui se ad Testamētū nouū existimāt pertinere. Sed vtræque cōcubinę dicitur. sola Saræ semper vocatur vxor, sicut scriptū est: Una est enim colubā mea, perfecta mea. De dit autem Abrahā cuncta, quæ possidebat, filio suo Isaac, filijs autē concubinarū largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo. Quid hoc significat? nisi quia datur nōnulla munera filijs concubinarū, id est, carnaliū: sed nō perueniūt ad regnū promissū, nec hæretici, nec Iudei, quia carnalia lucra se cōtancē. <sup>a</sup> Totum caput. è 16 de ciuit. c. 34.

**C**Præter Isaac enim nullus est hæres, vt i. quia nō carnis filij, sed filij promissionis deputantur in semine. Deinde mortuus est Abrahā cētū septuaginta quinq. annorū, sepultusq. est in spelunca duplice, in cuius interiori parte Adā esse positū traditio Hebræorū testatur.

**D**Quod Isaacū Rebecca lufit. c. xxij.

**O**Rta autem deinceps fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstino-rū in Gerara, ex præcepto & benedictione Domini: ibi q. Rebeccā vxoretur suam timoris causa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac coniugē tunc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autē sibi velit in sacramento Christi & Ecclesiæ, quod tantus Patriarcha cū coniuge inserit, coniugiumq. illud inde sit cognitū? Videt profecto quisquis (ne aliquid errādo in Ecclesiam peccet) secretū viri huius in scripturis sanctis diligenter intuetur & inuenit eū maiestatē suā, qua in forma Dei & qualis est Patri, paullisper abscondisse in forma serui, ut eius capax esse humana infirmitas possit, coquē modo se coniugi congruēter aptaret. Quid enim

~~animi absurdū: immō quid nō cōuenienter~~  
 favorū prænuntiationi accōmodatum, si  
 Propheta Dei aliquid carnale lūserit, vt eū  
 caperet affectus vxoris: cum ipsum Verbum  
 Dei caro factum sit, vt habitaret in nobis.  
 Totum caput. ē lib. 22. cont. Faust. c. 46.

De puteis, quos fodit Isaac.

CAP. XXII.

Post hec refert scriptura verbum, q. Isaac,  
 postquam benedixit eū Dñs, & magnificatus est valde, aggressus est opus, & cœpit fodere puteos, quos foderat pueri patris eius Abraham. Sed inuidētes ei Palestini, obstruxerunt eos, impletentes humo.) Quis est iste B  
 Isaac nisi Saluator noster, qui cum descendisset<sup>b</sup> in istū torréte Gerara, primō omniū illos puteos fodere vult, quos foderat pueri patris eius: id est, Moyses puteū legis foderauit. David, Salomon, & Prophetæ, qui libros scriperunt veteris Testamēti, quos tamen terrena & sordida repleuerat intelligentia Iudæorum. c Hos cum vellet purgare Isaac, id est, Dñs noster & Saluator, vt ostenderet, quia quæcumq. Lex & Prophetæ dixerunt, de se dixerūt: rixati sunt cum eo Philistijm, id est, Iudei à regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolūt, sed terram. Et dicit eis: ecce relinquetur domus vestra vobis deserta. Fodit ergo Isaac nouū puteū, immō pueri Isaac fodiantur. Pueri Isaac sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Iohānes, Petrus, Jacobus, Iudas, & Apostolus Paulus. Qui omnes noui Testamenti puteum foderūt, & inuenierūt aquā viuam, quæ sit fons aquæ salientis in vitam æternam. Sed pro his ad huc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec noua condi patiuntur, nec vetera purgant: Euangelicis puteis contradicūt, & Apostolicis aduersantur, & quoniā in omnibus contradicūt, in omnibus litigāt, dicit ad eos: Quoniā indignos vos fecistis gratia Dei, ex hoc iam ad gétes ibimus. Posthac fodit tertium puteū Isaac, appellavitq. nomen loci illius Latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dñs, & fecit crescere super terrā: verè enim dilatatus est Isaac, & impleuit omnē terram scientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Ecclesia collocauit. Prius tantum in Iudea erat notus Deus, & in Israel nominabatur: nunc autem in omnem terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorum. Executes enim pueri Isaac per vniuer-

A sum orbē terre, foderūt puteos, & aquā viuā omnibus ostenderunt, baptizantes omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sed quid est, quod puteos, quos aperuit Abraham, Isaac sic vocauit eos, sicut pater eius nisi quia Moyses apud nos etiā Moyses appellatur, & propheta vniusquisq. suo nomine appellatur, nec mutatur, quasi eorumdem vocabula puteorū: nō enim Christus in eis nomina, sed intelligentiā commutauit. Hæc mysticè. Moraliter aut̄ Isaac apud alie nigenā géte puteos fodisse describitur, quo videlicet exēplo discimus, vt in hac peregrinationis ærūna positi, cogitationū nostrarū profūda penetremus. Et quousq. nobis veræ intelligentiæ aqua respōdeat, nequaquā nostrę inquisitionis manus ab exhaustiōda cordis terra torpescat. Quos tñ puteos allophyli id est, immūdi spiritus insidiates replēt, quia nimirū immundi spiritus cum nos studiosius cor fodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes & ingerunt.

<sup>a</sup> Omnia vñq. ad cōmutauit. Ex hom. 13. Orig. in Gen.

<sup>b</sup> In istum torrétem Gerara. In istam terrā Gerar. imp. in istam vallem Gerara Ruffinus.

<sup>c</sup> Hos cum vellet. Quam cum vellet. Ruffinus, ut ad intelligentiam referatur.

<sup>d</sup> Isaac apud alienig. vñq. ad ingerunt. Verba sunt Greg. 31. Moral. c. 13.

<sup>e</sup> Ab exhaustienda cordis terra, ita Greg. ad exhaustienda cordis interna. Val. Comp. & apud Euch. cordis terrena, imp.

<sup>f</sup> Studiosius cor fodere. Ita apud Greg. al. cōfodere & pro molestas Val. congestas.

<sup>g</sup> Cogitationes ingerunt. Ita Greg. immergunt lib. o. & apud Euch.

De Esau, et Jacob. CAP. XXIII.

Igitur Isaac, dum rogaret Dñm, vt pareret vxori eius, quæ sterelis erat, concessit Dñs quæ postulabat. Illidebaturque gemini in vtero eius inclusi angustia. Quæ dū angere tur, interrogavit Dñm, accepitq. respōsum: Duæ gétes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidētur, populusq. populū superabit, & maior seruet minori,) Quod figuraliier factū, etiā ipsis Iudeis nō credētibus notū est, qualiter populus Ecclesiæ syna gogæ populū superauit, & quomodo plebs Iudeorū tempore maior, seruit minori populo Christianorum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes & duo populi sunt intra nos, vitiorum scilicet, atque virtutum: sed iste minor est, ille maior. Semper enim plures sunt mali, quam boni, & virtus numerosiora virtutibus sunt

sunt. Sed tamen & in nobis gratiā Dei A populus populum superat, & maior seruit minori. Seruit enim caro spiritui, & virtus virtutibus cedunt: procedit autem Esau primus rufus, & totus tanquam pillis hirsutus. Deinde exiit frater eius Jacob; & manus eius implexa erat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rufus & hispidus, nisi quia prior populus Prophetarum, & Christi fuit crux pollutus: ac peccati & nequitiae squallore extitit circundatus. Cuius ideo minor calcaneum tenuit: quia mysticè maiorem populum minor superaturus esset. Nam quod iste Esau primogenita sua propter eam fratris suo eidem iuniori veniū dedit, ac post modū paterna benedictione sibi promissa priuatus est: significat eundem Israelicum populum, qui, ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est: qui propter praesentis seculi lucra non solum primatus sui honorem amisit, verum etiam & regni cælestis premium preparatum adipisci non meruit, Dño quodammodo eisdem exprobrate, cum dicit: auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. <sup>a</sup> Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotiis, quam maiores natu cum benedictione patris induit vias Deo velut Pontifices, offerebant. Hoc dono terreni amoris desiderio caruerunt Iudei cum gloria regni futuri. Iam sequitur deinde ipsa benedictione in Jacob. Quæ tamen quid figuraliter indicaverit, Hippolyti martyris verba, sicut ea excellentissimæ scientiæ ac doctrinæ <sup>b</sup> Hieronymus replicauit, in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, portat imaginem Dei patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris & Diaboli, Jacob Ecclesiæ siue Christi. Senuisse Isaac, consummationē orbis ostendit: oculis caligasse, fidem perisse de mundo & religionis lumen ante eum neglectum esse significat. Quod filius maior vocatur, acceptio legis est Iudeorū. Quod escas eius atq. capturā diligit pater, homines sunt ab errore saluati, quos per doctrinam iustus quisque venatur. Sermo Dei benedictionis est repromissio, & spes regni futuri: in quo cum Christo sancti regnaturis sūt, & verū Sabbathū celebratur. Rebecca plena Spiritu sancto, & sciens quod audisset, antequam pareret, quia maior seruit minori: magis autem forma Spiritus sancti, quæ futura nouerat in Christo, in Jacob ante meditatur. Loquitur ad filium minorē: vade ad gregem, & accipe mihi inde

duos hædos: præfigurans carneum Saluatoris aduentum: in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij. Si quidem in omnibus scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos iubetur afferre, duorum populorum significatur assumptio. Quod tenetos & bones, dociles & innocentes animos significat. Stola Esau, fides & scripturæ sunt Hebreorū, quæ illis primo datae sunt, & postmodum Gentilium induitus est populus. Pelles autem, quæ eius brachijs circūdatae sunt, peccata vtriusque plebis, quæ Christus in extensione manus crucis secum affixit. Quod Isaac querit ab Jacob, cur tam citò venerit, admiratur item credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placés Deo salus est peccatorū. Quod post eum sequitur benedictio, & eius odore perficitur, virtute resurrectionis & regni aperta voce pronuntiat. Taliter enim benedicitur: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Odore nominis Christi, sicut ager mundus impletur, cuius est benedictio de rore cæli: hoc est, de verbore pluvia diuinorum. Et de pinguedine terræ: hoc est, de congregazione populorum. <sup>c</sup> Multitudine frumenti & vini: hoc est, multitudo, quam colligit frumentū & vinū in C sacramento corporis & sanguinis sui. Illi serviantur populi ex omnibus gentibus ad eum converi. Ipsum adorat tribus: id est, populi ex circuncisione credentes. Ipse est Dñs fratribus suorum, quia plebi dominatur Iudeorū. Ipsū adorant filii matris eius, quia & ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit, maledictus est: & qui benedixerit benedictionibus replebitur. Christus, inquam, noster est ex ore populi Patrem ignorantis benedicitur, id est, veraciter dicitur. Sed alius à Iudeis benedici putatur, qui ab eis erratis expectatur. Ecce, benedictionem promissam <sup>d</sup> repetete maiore, expauit Isaac, & aliū se pro alio benedixisse cognoscit: nec tamen indignatur reuelato sibi sacramento, sed confirmat benedictionē in filio, dicens: Benedixi eū, & benedictus est. Hæc est benedictio prima Iacob, quæ data est minori populo Christianorū, sed neq. <sup>e</sup> tñ maiorē filiū constat penitus fuisse despectum, quia cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit. Cuius tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: In pinguedine terræ & in rore cæli desuper erit benedictio tua: & in pinguedine terræ, id est,

**A** id est, in fœcunditate rerum & potentiare regni, quæ in illo populo fuit: & in rore cœli cit benedictio tua, id est, in eloqujs Dei. Ip̄s enim primū credita sunt eloquia Dei, & legis reūtamenta. Viues gladio, id est, quia sanguini populus iste deditus necem in Christo vel prophetis exercuit. Et fratri tuo seruies, minori utique scilicet populo Christiano. Tempusque veniet quando ex ecutias & soluas iugum de ceruicibus tuis, dum per cognitionem fidei ad gratiā Christi conuersus, deposueris onus legis, quando iam non <sup>k</sup> seruus populi minoris, sed per fidem frater vocaberis. Igitur Esau post beneficitionem Patris inuidiæ stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob fraudulenter ex cogitat. Hoc nimis & Iudaicus populus in Christo præmeditatus, non solū Domino patibulo crucis tradidit, verum etiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Jacob autē dolos fugiens fratris, relictā domo, pātria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem. Non aliter Christus relictis parentibus secundum carnem, id est, populo Israel, & patria, id est, Ierosolyma & omnibus regionibus Iudeæ, abiit in gentes accipiens sibi inde Ecclesiā, ut impleretur quod dictum est. Vocabo plebem meam, non plebem meam, & nō dilectam plebem, dilecta. Et erit in loco ubi dictū est: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viui.

\* Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis, ex Hieronymi Hebraicis traditionib. in hunc locum.

† Hieronymus replicavit, epist. 125. q. 3. explicavit, apud Bedam.

‡ Ecce odor, usque ad, saluus erit, verba sunt August. 16. de ciuit. c. 37. nonnullis tamen immutatis.

§ Multitudinem frumenti, πλῆθης @ σύργειον LXX.

abundantiam, dixit Vulg. sed mirum apud Ambrosium, lib. de Jacob, abundantiam, legi cum multitudinem, apud Augustinum legamus. Nam ead. tralatione videntur ambo ysi.

¶ Quā colligit, ita Aug. & imp. quæ colligit m. f. o. mendo, colligitur enim multitudo communione Eucharistie. Omnes enim unum sumus, qui de uno pane, & uno calice participamus.

¶ Filii matris eius, ex Vulg. patris, August. ex Septuaginta.

¶ Ex ore populi Patrem ignorantis, ex impress. & Augustin. ex ore Patris, m. f.

¶ Repetente maiore, ex August. & impress. petente, m. f.

¶ Sed neque maiorem, usque ad, saluus erit, verba sunt Hieronymi, ibid.

¶ Seruus populi minoris, al. seruies populo minori.

**B** A *Descala, quæ in visione vidit Jacob.*

*C A P. XXIII.*

**P** Ergens autem Jacob in Mesopotamiam, venit in locum, ubi nunc Bethlehē vocatur, & posuit sub capite suo lapidē magnū. Et dormiens vidit scalam subnixam, innitentem cœlo, & Angelos Dei ascendentēs & descendētēs. Hoc viso, euigilauit, vnxitq. lapidē, dicēs; Verè hic domus Dei est, & porta cœli. Et his dictis discessit <sup>a</sup> somnus. Somnus iste Jacob, mors siue passio Christi est. Lips ad caput eius, qui nominatim quodāmodo dictus est, etiam vñctus Christum significat: caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab vñctione appellari: dominus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta vero cœli quia ibi in terrā descendit: inde iterū ad cœlum ascendit. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala, Christus est, qui dixit: Ego sum via. Per hanc ascendunt & descendunt Angeli, in quibus significati sunt Euāgelistæ, & prædicatores Christi. Ascēdentes utiq. cum

**C** ad intelligendā eius supereminentissimā diuinitatem excedunt vniuersam creaturam, ut cum inueniāt in principio verbum, Deū apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descēdentes autem, ut eum inueniant factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. In illa enim scala à terra usque in cœlum, à carne usq. ad spiritum, carnales proficiendo, velut ascendēdo spirituales sūt: ad quos lacte nutrīdos, etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo: ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, ut in mēbris suis parvulus nutritur. Et per illum se erigunt, ut eum sublimiter spectet. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter adnuntient. Post hanc visionem inde Jacob iter faciens vidit oves & pastores, & puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuraliter per oves iustorum populi significabantur: sicut illud quod dictum est in Euāgolio: Statuit oves ad dexteram. Pastores vero Prophetæ sunt, qui usque ad aduentum Dñi Spīritu Sancto

**D** D suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, ut in mēbris suis parvulus nutritur. Et per illum se erigunt, ut eum sublimiter spectet. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter adnuntient. Post hanc visionem inde Jacob iter faciens vidit oves & pastores, & puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuraliter per oves iustorum populi significabantur: sicut illud quod dictum est in Euāgolio: Statuit oves ad dexteram. Pastores vero Prophetæ sunt, qui usque ad aduentum Dñi Spīritu Sancto

mundati, Israel populum doctrinę prædica. A tione gubernabant. Lapis puto superpositus figuram Domini præferebat. Puteus grāiam Spiritus Sancti præfigurabat per prædicationem Christi vētūram ad Ecclesiam ex gentibus, quæ obiecta erant, nōdum adueniente & homine factō Christo.

\* Somnus iste Iacob, vsque ad, temperanter annuntiant. Hec ex lib. 12. contra Faust. c. 26. vel serm. 79. de tempore, nam ead. ut rubique.

### De Lia, & Rachel, & duab. famulabus. C A P. XXV.

**I**gitur Iacob pergens Mesopotamiam, accepit vxores duas, filias Laban fratri Rebeccæ. Hoc est, primò Liam, secundo Rachel. Inde sibi accepit Lię ancillam nomine Zelpham, & ancillā Rachel Balam. Ex quibus quattuor genuit duodecim filios, & unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, Zabulon. De Rachel autem Ioseph & Beniamin. De Bala ancilla Rachel, Dan, & Nephthalim. De Zelpha ancilla Lię, Gad & Aser. Hi sunt duodecim filij Israel. Nunc \* autem quid rerum figurauerint quattuor vxores Iacob: quatum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt, rimemur. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in una & in una facilius apparet quod dicitur. Hic autem duæ sunt & duæ. Deinde etiam ibi ancillæ filius exhaeredatur: hīc verò ancillarum filij simul cum filijs liberarum terram promissionis accipiūt. Vnde hīc proculdu-bio aliquid aliud significatur: quanquam enim duæ liberæ vxores Iacob ad nouum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimentur pertinere: non tamē fru-strā duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur. Una temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia nāque interpretatur laborans, Rachel autem, visum principium siue verbum. Actio ergo huius vitæ, in qua viuimus ex fide, laboriosa est in operibus, & incerta quo exitu perueniat ad utilitatem eorum, quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior vxor Iacob: ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemo-ratur. Cogitationes enim mortalium timidiæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Spes ve-

rò æternæ cōtemplationis Dei habens certam intelligentiā veritatis, ipsa est Rachel. Vnde etiam dicitur: Bona facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis piè studiosus, & propter hanc seruit gratiæ Dei. Qua tanquam nix, dealbabuntur. Laban quippe interpretatur dealbatio: cui seruuit Iacob propter Rachel: neque enim se quisque cōuerit<sup>b</sup> sub gratia remissionis peccatorum seruire iustitię, nisi vt quietè viuat in verbo: ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iustitiæ laborem actionum atq. paſſionum? quis eam vitam propter seipsum ex-petuerit, sicut nec Iacob Liam: Sed tamen sibi nocte suppositam in usum generandi amplexus, fœcunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligenter poterat, primò, vt ad Rachel perueni retur, tolerari fecit. Deinde propter filios commendauit. Ita vero unusquisq. uitis Deiser uis sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud: amans in cōuersatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quam plerique se percepturos putant, statim vt se in septem præceptis legis exercuerunt: quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id est, Honora pater tuum, & matrem tuam; Non mœcha-beris, Non occides, Non furaberis, Non fal-sum testimonium dices, Non concupisces uxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui. Quibus obseruatis postea quā homini pro concupita delectatione doctri-næ, per tentationes varias, quasi per huius d seculi noctem, tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel <sup>c</sup> Lię inopinata coniūgitur. Et hāc sustinet, vt ad illam perueniat, si perseueranter amat. Acceptis alijs septem præceptis, ac si dicatur: Serui alios septē annos propter Rachel, vt sit pauper spiritu, mis-tis, lugens, esuriens sitiensque iustitiam, mi-fericors, fūndicors, pacificus. Veller enim homo, si fieri posset, sine villa tolerantia labo-ris, quæ in agendo, patiendoque amplecten-da est, statim ad pulchræ contemplationis delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur signifi-care quod dictum est ad Iacob: Non est moris in hoc loco, vt minor nubat prius quam maior. Quia non absurdè maior ap-pellatur, quæ tempore prior est. Prior est antea

In hominis eruditione labor boni operis quām requies cōtemplationis. Ad vñū ergo tendendum, sed propter hoc multa fērenda sunt. Itaq. duæ sunt vxores Iacob libere: ambæ quippe sunt filiæ remissionis peccatorum: hoc est dealbationis, quod est Labā. Verūtamen vna amatūr, altera tolerat. Sed quæ toleratur prius ipsa, & vberius fecundatur, vt si non propter seipsum, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euangelium, & eos propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra mōdum, in mortibus s̄p̄iūs, propter quos habent fortis pugias, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilis atquæ copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere & non potest: quia generationē eius quis enarrabit? Ideo que contemplandi otia appetit, vt diuinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio, & ideo sterilis: quia in varijs pressulis non subuenit: sed quia & ipsa interdum procreādi charitate inardescit: vult enim docere quod nouit. Videt sororem labore agendi atque patiendi h̄ filijs abundat, & dolet potius currere homines ad eā virtutem, qua eorum necessitatibus consilitur, quām ad illam vnde diuinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo, quod scriptum est: & zelauit Rachel sororē suam: proinde quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editis exprim̄ non potest. Eligit doctrina sapientiæ per quilibet corporeas similitudines, k vtcunque cogitanda insinuare diuina: sicut elegit Rachel ex viro suo, & ancilla suscipere filios, quām sine filijs omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel interpretatur inueterata. De veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita corporeæ cōcitantur imagines, etiam cū aliquid de spirituali & incōmutabili substantia diuinitatis auditur. Suscepit & Lia de ancilla sua filios amore habendū numerosiorem prolem accensa. Inuenimus autem Zelpham eius ancillam interpretari, Os hiāns: quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiat, & cor nō hiat. De qui-

A būs scriptū est: Populus hic labijs me honoret, cor autem eorum longè est à me. Et de quibus Apostolus ait: Qui prædicas non furandum, futaris. Verūtamen vt etiam per hanc conditionem libera illa vxor Iacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ aūtem faciunt, facere nolite. Vnde Apostolus: siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: tanquam & ancilla pariente, de prole numeroſiore letatur. Est vero quidā Liæ fœtus ex beneficio Rachel editus, cū virum suum secum debita nocte cubiturū, acceptis à filio Liæ mandragoricis malis, cū forore cubare permisit. Quid enim de mādragora dicendū est? Proinde rem comperi pulchram & suauē olentem, sapore autem insipido. Et ideo in illo mādragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. Vnde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis, qui foris sunt. Qui licet parum sapient, reddunt tamen plerūq. labori eorum per quos sibi consulitur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularē primi perueniunt eorum, qui sunt in Ecclesia, nisi quicunq. in actionū periculis & labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica inuenit exiens in agrū, hoc est honestè ambulans ad eos, qui foris sunt. Doctrina vero illa sapietia, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulamcumque non adsequeretur, nisi per eos, qui in medijs turbis agendo ac n̄ suadendo populis præsunt; non vt præsint, sed vt profint: quia dum isti actuosi & negotiosi homines, D per quos multitudinis administratur utilitas, & quorū auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam remotiori viræ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis otiosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perueniūt ad Rachel: ad ipsam vero Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fœcunditatis eius, in qua est omnis fructus laboriosæ, atq. inter incerta tentationum perclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio prædicti, studioque flagrantes, quamvis idonei regendi populis esse possint: vivant tamen propter turbulētas occupations, & in doctrinæ otium toto pectorē tanquam

quam in speciosæ Rachel oferuntur ample A  
xum. Sed quia bonum est, ut etiam hæc vita  
latius innotescens popularem gloriam me-  
reatur: iniustum est autem, ut eam cōsequa-  
tur, si amatorem suum administrandis Ec-  
clesiasticis curis aptum & idoneum in otio  
detinet, nec gubernationi communis vtili-  
tatis impertit: propterea Lia sorori suæ dicit:  
Parum est tibi, quod virum meum acce-  
pisti, insuper & mandragoras filij mei vis acci-  
pere? Per vnum virum significans eos om-  
nes, qui cum sint agendi virtute habiles,  
& digni, quibus regimen Ecclesiæ com-  
mittatur ad dispensandum fidei sacramétum: B  
illi accensi studio doctrinæ, atq. indagandæ  
& contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus  
actionum molestijs remouere, atq. in otio  
discendi atq. docendi volunt considere. Ita  
ergo dictum est: Parum est tibi, quod acce-  
pisti virum meum, insuper & mandragoras  
filij mei vis accipere: ac si diceretur: Parum  
est, quod homines ad laborem rerum gerē-  
darum necessarios in otio detinet vita stu-  
diosorum, insuper & popularem gloriam re-  
quirit. Proinde, vt iustè eam comparet, im-  
pertit Rachel virum sorori suæ illa nocte, vt  
scilicet qui virtute laboriosa regimini po-  
pulorum accommodati sunt, etiam si scien-  
tiæ vacare delegerint, fusciant experien-  
tiæ tentationum: curarumq. sarcinam pro-  
vtilitate communi, ne ipsa doctrina sapien-  
tiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur,  
neque adipiscatur ab imperitoribus popu-  
lis existimationem bonam, quod illa poma  
significant: & quod necessarium est ad ex-  
hortationem diligentium. Sed planè, vt hæc  
curam fusciant, vi coguntur, fatis & hoc si-  
gnificatum est, quod cum veniret de agro  
Jacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait:  
Ad me intrabis, conduxi enim te pro man-  
dragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctri-  
næ, quam diligis, vis cōferre bonam opinio-  
nem: noli & defugere officiosum laborem.  
Hæc in Ecclesia geri quisquis adutererit,  
cernit, & experimur in exemplis quod in-  
telligimus in libris. Quis non videat hoc  
geri toto orbe terrarum? venire homines ab  
operibus seculi, & ire in otium cognoscen-  
dæ & contemplandæ veritatis, tanquam in  
amplexum Rachel, & excipi de transuerso  
Ecclesiastica necessitate, atq. ordinari in la-  
boré, tanquam Lia dicente: ad me intrabis?  
Quibus castè mysterium Dei dispesatibus,  
vt in nocte huius seculi & filios generent fi-

dei, laudatur & à populis etiam illa vita, cu-  
iùs amore conuersi, spem seculi reliquerū;  
& ex cuius professione ad ministerium re-  
gendæ plebis assumpti sunt. Id enim agunt  
in omnibus laboribus suis, vt illa professio,  
quo se conuerterant (quia tales rectores  
populis dedit) latius & clarius glorificetur,  
tanquam Jacob non recusante nocte Lia,  
vt Rachel pomis suave olentibus, & clare  
nitentibus potiatur. Quæ aliquando & ipsa,  
præstante misericordia Dei, per seipsam pa-  
rit: vix tandem quidem, quia perratum est,  
vt In principio erat Verbum, & Verbum erat  
apud Deum, & Deus erat Verbum: & quid-  
quid de hac re piè sapienterq. dicitur, sine  
phantasmate carnalis cogitationis, & salu-  
briter vel ex parte capiatur. Alio quoq. sen-  
su Liam & Rachel Victorinus Martyr, & ca-  
teri in similitudine Ecclesiæ, vel Synagogæ  
interpretati sunt. Liam enim maiorem na-  
tu Synagogæ tenuisse existimant typum,  
quia prior, Dei genuit populum. Et quidem  
& oculis legitur grauida, quia lex per Moy-  
sen data, cooperta est atq. signata. Rachel  
autem junior & pulchra, prius sterilis, & post-  
modum fœcunda, similitudo est Ecclesiæ.  
Junior, quia tempore posterior. Pulchra,  
quia corpore & spiritu sancta. Oculi eius  
decori, quia Euangelium prospicere merue-  
runt. Quæ etiā tamdiu sterilis fuit, quo usq.  
Synagoga populum generabat. Cura autem  
Jacob pro Rachel seruivit, & supponitur ei  
Lia maiornisi quia Dominus, vt Ecclesiam  
assumeret, prius sibi Synagogam coniuxit:  
Seruitus itaq. ipsius Jacob septem annorum  
pro duabus vxoribus, huius vitæ præsentis  
tempus significat, quæ per septem dies vol-  
uitur, in qua Dominus formam serui acce-  
pit, factus obediens paternæ voluntati vsq.  
ad mortem. Ille enim pro ouibus seruit, & Do-  
minus noster ait: Non venit filius hominis  
ministrari, sed ministrare. Ille oves pavit, &  
Dominus in Euāgelio dicit: Ego sum pastor  
bonus. Ille mercedis lucro varium sibi pe-  
cus abstulit: Christus diuersarum gen-  
tium varietatem sibimet congregauit. Il-  
le tres virgas amputatis corticibus in al-  
ueis aquarum opposuit, vt earum contem-  
platione multiplicarentur eius oves. Et Do-  
minus noster in aqua baptismatis triū per-  
sonarum nomina Patris, & Filii, & Spiritus  
Sancti, populo fideli proposuit, vt quisque  
hoc pleno corde perspicerit efficiatur ovis  
Dei.

- Nanc autem quid rer. figurauerint, omnia vsque ad interpretationem, sunt Aug. lib. 22. cont. Eauf. cap. 51. sq. ad 58.  
 Neq. enim se quisque conuertit, ita Aug. submittit. Val.  
 Aliud amans in conuersatione, ita lib. o. in confessione, Aug.  
 Seculi noctem: noctes, Aug.  
 Lia inopinata, August. Lia inopinata, apud Eu-  
 cher. & m. f.  
 Misericors, & mundicors, ita August. eleganter, al.  
 mundicordis.  
 Ad vnum ergo tendendum, sed propter hoc  
 multa fer. s. ex Aug. ad vnum ergo tenendum multa  
 f. apud Eucher.  
 Atque patiendi, ex Aug.  
 Ad eam virtutem, ex Aug. al. vitam.  
 Vtunq. cogitandi, ex August. & Euch. absunt ha-  
 bentes. à m. f. o.  
 Suscipere filios: liberos, Aug.  
 Est vero quidā Lia factus, ex Aug. affectus, m. f.  
 Agendo ac suadendo, ac, sudando, Euch.  
 Feruntur amplexum, ita Aug. frauentur ample-  
 xib. p. d. Eucher.  
 Defugere officiosum laborem, ex Aug. & imp. fu-  
 ger officij laborem, m. f. non ita eleganter.  
 Filios gerent fidei, August. & imp. filios gene-  
 reat Dei, m. f.  
 A populis, Aug. ab Apostolis, m. f.  
 Administerium regendæ plebis: ad misericor-  
 diam, Aug. & imp.  
 Quo se conuert. August. al. qua se.

*Defuga Jacob, & Rachel, qua sum-  
 ta est deos patris sui.*

### C A P. XXVI.

Post longam igitur seruitutem, quam Iacob apud sacerorum suum pro vxoribus, velut mercede, sustinuit, præcepit ei Dominus, vt reuerteretur in patriam suam. Tunc ignorante socero, cū vxoribus, & comitatu properauit. Laban autem consecutus est eū iamōrem Galaad cum furore, atque idola, quæ Rachel furata erat, apud eum requisi-  
 uit, nec teperit. Quid igitur sibi hoc ipsum  
 figuraliter velit, inspiciendum est. Dumi La-  
 ban superius aliam gerat personam: nunc  
 tamen Diaboli typum figurat. <sup>a</sup> Labā quippe  
 interpretatur dealbatio. Dealbatio au-  
 tem Diabolus non inconuenienter accipi-  
 tur, qui cū sit ex merito tenebrosus, transfiguratus in Angelum lucis. Huic seruituit Ia-  
 cob, id est, ex parte reproborum Iudaicus  
 populus, ex cuius carne incarnatus Domi-  
 nus venit. Potest etiā per Labā mundus hic  
 exprimi, qui cum furore Iacob persequitur,  
 quia electos quoq. qui Redemptoris nostri

A membrasunt, persecundo opprimere co-  
 natur. Huius filiam, id est, seu mūdi, seu Dia-  
 boli Iacob abstulit, cum sibi Christus Eccle-  
 siam ex gentilitate coniunxit: quam & de  
 domo patris abstrahit: quia ei per prophetā  
 dicit: Obluiscere populum tuum & domū  
 patristui. Quid vero in idolis, nisi avaritia  
 designatur? vnde & per Paulum dicitur: &  
 avaritia, quæ est idolorum seruitus. Laban  
 ergo veniens apud Iacob, idola nō inuenit:  
 quia ostensis mundi thesauris Diabolus in  
 redemptore nostro vestigia concupiscentiæ  
 terrene non reperit. Sed quæ Iacob non  
 habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per  
 Rachel quippe, quæ ouis dicitur, Ecclesia fi-  
 gurat. Sedere autem humilitatem pœnitentiæ  
 appetere, sicut scriptum est: Surgite  
 postquam federitis. Rachel ergo sedendo  
 idola cooperuit: quia sancta Ecclesia Chri-  
 stum sequens, vitia terrena concupiscentiæ  
 per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De  
 hac coopertione vitiorum per Prophetam  
 dicitur. Beati quorum remissæ sunt iniqui-  
 tates, & quorum testa sunt peccata. Nos  
 igitur Rachel illa signauit, qui idola se-  
 dendo premissi, si culpas avaritiæ pœni-  
 tendo damnamus. Quæ vtiq. avaritiæ im-  
 munditia, non illos, qui viriliter currunt, im-  
 pedit, quibus dicitur: Viriliter agite & con-  
 fortetur cor vestrum. Sed his maximè eue-  
 nit, qui, quasi effeminato gressu gradiētes,  
 per blandimenta seculi resoluuntur. Vnde  
 & illic eiusdem Rachelis hæc verba sunt:  
 Iuxta consuetudinem fœminarum nūc ac-  
 cedit mihi: id est, quasi muliebria se habere  
 innotuit. Laban autem postquam persecu-  
 tus esset Iacob, & inuenisset eum, & locuti  
 essent inter se inientes foedus, tulit Iacob  
 lapidem, & crexit illum in titulum, dixitq.  
 fratribus suis: Afferte lapides. Qui congre-  
 gantes fecerunt tumulum, quem vocavit  
 Laban, tumulum testis: & Iacob, aceruum  
 testimonij. Inter fideles enim tam Iudæos,  
 quam gentes, testis est lapis eminens in si-  
 militudinem Christi, & aceruu lapidum,  
 qui est multitudo credentium.

<sup>a</sup> Laban quippe, vsque ad, accedit mihi. Verba sunt  
 Greg. lib. 30. Moral. c. 16.

### *Delucta Jacob cum Angelo.*

### C A P. XXVII.

**H**is transactis, Iacob mittit nuntios ad  
 Esau fratrem suum, mittit & munera.  
 Post

Post hæc, transductis omnibus suis perterritorium, ipse remansit solus. Et ecce vir luctabatur cum illo, præualuitque ei Iacob, nec dimisit eum donec benedictionem extorqueret, sacrumque Israel nomine acciperet. In quo principaliter sacramenti Domini imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi evidentissime gesserat. Cuius tamen ideò præualuit Iacob utique volenti, ut mysterium figuraret passionis Christi, ubi visus est Iacob in Iudæorum typo, hoc est, in corporis sui subole præualuisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cum carne eius luctamē inire & inualefcere in passione eius, sicut scriptum est, cum dicerent, Crucifige, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem Angelo, quem vixit superauerat, impetravit. Cuius nominis impositio, utique, benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, Videns Deum, quod erit in fine præsumum sanctorum. Tetigit porro illi idem

Angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit. Sicque erat unus & idem Iacob & benedictus & claudus. Benedictus, in his, qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam femoris eius nerus vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à præceptis auctoris sui deuiae, in erroris sui semitis claudicant. De quibus propheticè dictum est. Et claudicauerunt à semitis suis. Qui tamen populus post b' subtractis sibi virib' non solum claudicat, sed & torpescit, ne ultra iam generate filios possit. Denique, quod adiecit idem Patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narrat fuisse luctatum: id significat quidem, quod idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

<sup>a</sup> Et ecce vir luctabatur cum illo, vsq. ad, claudicauerunt - à semitis suis, ex 16. de ciuit. cap. 39. Vid. itē Serm. 80. de tempore.

<sup>b</sup> Subtract. sibi. virib'. ex Pal. al. tactis sibi nervis.

### De Dina, & partu Rachel, & incestu Ruben: CAP. XXVII.

Post hæc Sichem filius Hemor Dinam filiam Iacob violauit. Qui post concubitu eius familiæ Israel voluerat sociari. Quem Simeon & Levi fratres, virginitatis sororiz vindices dolo cum omni populo eius interfecerunt. <sup>a</sup> Sed quid sibi velit quod scriptū

A est: Egressa est Dina, ut videret mulieres regionis illius: Quam cum vidisset Sichem, filius Hemor, princeps terræ illius, adamauit, & rapuit, dormiuitque cum illa, vi opprimens virginem, & conglutinata est anima eius cum ea, tristemque blanditijs deliniuit. Dina quippe, ut mulieres videat extraneæ regio[n]is, egreditur, quando unaquæque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium euagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit: quia videlicet inuentam in curis exterioribus Diabolus corrupdit. Et adglutinata est anima eius cum ea: quia unita sibi per iniquitatem respicit: & quia cum inesset à culpa respicit, <sup>b</sup> humiliatur, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitia subtrahat: recte illic adiungitur, tristemque blanditijs deliniuit. Modò enim facta aliorū graviora, modò nihil esse, quod perpetratum est, modò misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad poenitentiam pollicetur. Ut dum per hæc decepta mens dicitur, ab intentione poenitentia suspendatur, quatenus tunc nulla bona percipiat, quam nunc mala nulla contristant: & tunc pleniū obruatur supplicijs, quæ nunc gaudet etiam in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Iacob, ut habitaret in Bethel. Ibi Rachel cum pareret Beniamin, mortua est. Sed quid sibi vult, quod cum eundem Beniamin Rachel pareret, vocauit nomen eius, Filius doloris mei, nisi futurum prophetans ex eius tribu Paulū, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore. Aliter per Beniamin terrestris figurabatur Ierusalæ, quæ est in tribu eiusdem Beniamin, cuius populus graui matrem dolore affecit, effundendo sanguinem prophetarum. Insuper etiam in necem Christi iniipijs acclamando vocibus, sanguis eius supernos, & super filios nostros. Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præcepis effebuit: quod incestus crimen non scriberetur, nisi futura peruersitas Israelitici populi prenuntiaretur. Quanquam & in illo, qui hoc commisit, consideretur esse flagitium: in scripturam prophetia est futurorum. Namque per Ruben primogenitū populus primogenitus Israel ex circuncisione significatur, qui torum concubinæ poluit, id est, legem veteris Testamenti īpc præ-

prævaricādo commaculauit. Quòd autem in concubina lex veteris Testamenti ponatur, Paulus Apostolus docuit, dicens: Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem sunt duo Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in veteris Testimenti ponitur typo. Vna est enim perfecta columba genitrici suæ, quæ virgo casta, regina, sponsa regi Ecclesiæ per Euangeliū iungitur Christo.

Sed quid sibi velit, usque ad, gaudet etiā in delicitis. Veria sunt Gregor. Pastor. part. 3. admonitione 30.  
Humiliatur Greg. ad seducitur. f. addicitur: sic enim abiloquitur, ut ostendimus ad c. 19. exposit. Deuteronomio.

*De Iuda, quando dormiuit cum nuru sua.*

C A P. XXIX.

Iam<sup>3</sup> deinde Iudæ factum consideremus, qui cum sua nuru concubuit, quid significauerit futurum. In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs Iudæa. Cui de tribulanda reges tanquam mariti adhibebantur, merito nomen eius amaritudo interpretatur. Ipsa enim Domino sellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non recte operabantur in plebe: vnum eorum, qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significabantur in duobus filiis Iudæ: quorum unus erat<sup>b</sup> sœvus ante Deū: alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fecundandam Thamar. Nec sunt amplius, quam duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præstare nolentium. Et, si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquam in terra funderentur. Quia in malo prior est qui nocet, quam ille qui non prodelt, ideo maior dicitur malignus: ille autem sequens, qui fundebat in terram. Nomen quoque maioris, qui vocabatur Her, interpretatur peccatorius, qualibus tunicis induit sunt primi homines in pœnam damnationis suæ dimisi ex paradiſo. Sequentis autem nomen, qui vocabatur Onan interpretatur mœror eorū. Quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde professe possit, atque id perdat in terra: Maius porro malum est ablatæ vita, quod significat pellis, quam non adjutæ, quod significat mœror eorum: Deus tamen ambos occidisse dictus est. Vbi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius vero

A filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, significat tempus ex quo Reges plebis Iudæorum cœperunt de tribu Iuda non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ: sed cum Thamar maritum non accipiebat: quia erat eadem tribus Iuda: sed iam in populo nemo inde regnabat. Vnde & nomen eius Sela, interpretatur dispissio eius. Non pertinent sanctæ ad hanc significationem viri sancti & iusti: qui licet illo tempore fuerint, ad novum tamen pertinent Testamentum, cui prophetando scienter utiles fuerunt: qualis David fuit eo sane tempore, quo iam Iudæa cœperat reges ex tribu Iuda non habere. Non est computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ vocationis, tanquam coniugali fœdere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur: quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat, & sic eius filij tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus: qui cū Pilato in passione Dñi cōcordauit. Iti ergo alienigenę usq. adeo non deputabatur in regno illo mystico Iudæorum, ut ipsi Iudæi publicè clamarent frenentes aduersus Christum: Nos non habemus regē nisi Cæsarem. Neq. hoc verum, nisi illa vniuersali dominatione Romanorum. Quippe etiā Cæsar Rex erat nō propriè Iudæorum: sed vt Christū negaret, & vt huic adularentur, ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo iam de tribu Iuda regnum defecerat, veniendū erat Christo vero Salvatori Domino nostro, qui non obesseret multumque prodefset. Sic enim fuerat prophetatum. Non deficiet princeps ex Iuda neq. dux de femoribus eius, donec veniat<sup>f</sup> cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisteriū Iudæorum, & mysticā, vnde Christi vocabantur, vocatione ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis. Tunc venit cui repositum, qui est expectatio gentiū, & vocationis est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis majoris tempore. Passus est autem Herodis minoris tetrarchæ. Huius itaq. venientis ad oves, quæ perierant domus Israel, figurā gessit iste Iudas, cum iret ad redendas oves suas in Thana, quod interpretat̄ deficiēs. Iā enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisteriū atq. vocatione Iudæorum, vt veniret,

cui repositum erat. Venit autem cum suo A pastore Odollamite , cui nomen Hiras. Et interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium maius Iohanne . Sed tamē propter oves infirmas hoc testimonio est vsus in aqua. Nā & ipse Hiras, quod nomē illius pastoris fuit, interpretatur fratri mei visio. Vedit omnino fratrem suum Iohannes. Fratrem secūdum semen Abrahæ, secundum cognationem Matræ matris eius, & Elisabeth matris suæ, cundemq. Dñm & Deum suum. Quia sicut ipse ait: ex plenitudine eius accepit. B Vedit omnino, & ideo in natis mulierū maior illo non surrexit. Quia ex omnibus prænuntiantibus Christū ipse vidit, quod multi iusti & prophetæ cupierunt videre, & nō viderunt. Salutauit ex vtero, agnouit per se. Etius ex columba: & ideo tanquā Odollamites verè testimoniu[m] perhibuit in aqua. Venit autem Dñs ad oves tondendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorū: ex quibus Ecclesiæ laudatę in Canticis cantorū dentes essent, velut grex detonsarum. Iā deinde Thamar habitum mutat, nam & cōmutans interpretatur. Thamar mutat habitū, mutat & nomē, & fit de Synagoga Ecclesia. Sed vt in ea nomen prorsus amaritudinis maneat. Non illius amaritudinis in qua Domino fel ministravit: sed illius, in qua Petrus amarit fleuit: nā & Iuda, Latine confessio est. Confessio ergo amaritudo misceatur, vt vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fœcundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christū pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Ierusalem. Nam & ipse habitus meretricis confessio peccatorū est. Typum quippe Ecclesia gerit Thamar ex gentibus euocatæ, sedens cum hoc habitu ad<sup>b</sup> portam Henam, vel Henaim, quod interpretatur fontes. Currat enim, velut cœrus ad fontes aquarū, peruenire ad semē Abrahæ. Illic à nō agnoscente fœtatur: quia de illa prædictum est: Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto annulum, monile & virgam, quia vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinavit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

Sed hæc, vt dixi, adhuc in occulto, ubi fit & cōceptio sanctæ vberitatis. Mittitur autem promissus hœdus, tāquā meretrici. Hœdus, exprobatio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquā increpantem & dicentē: Generatio viperatum. Sed non eā inuenit peccati exprobatio, quā mutauit confessionis amaritudo. Post verò iā publicatis signis annulli, monilis, & virgæ vicit temere iudicantes Iudeos: quorum iam personā Iudas ipse gestabat. Qui hodieq. dicunt, non hunc populum esse Christi, nec habere nos semē Abrahæ, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis & glorificationis, sine dubio cōfundentur: & nos magis, quām se, iustificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusat enim à Iudeis, quasi adulteratrix legis: sed ostēdit virgam, signum passionis, & monile legis legitime, & annulum, pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit parientem Thamar, & duos in vtero geminos habentem: quorum scilicet primus, qui dicitur Zara, misit manum suā, & obstetrix ligauit coccinū: & deinceps illo manū intrinsecus retrahēte, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manū & nascendo præcessit: figuraliter congruit <sup>k</sup>, quod ostenderit Israhel in legis opera manū suam, & eā prophetarum & ipsius Salvatoris pollutam cruentem contraxerit. Postea vero proruperit populus gentium: scilicet vt futuri essent nouissimi, qui erant primi: & primi futuri essent, qui erant nouissimi:

<sup>a</sup> Iam deinceps, usque ad, fatebuntur. Verba sunt Aug. lib. 22. contra Faust. a cap. 83. usque ad 87.

<sup>b</sup> Sæus ante Deum: nequam. Vulg. mōrōs LXX. malignus vel sennus apud Bedā: malignus & sennus ante Dominum. Aug. Hebreæ. Vl.

<sup>c</sup> Quām non adiutat, ex Aug. & impress. quām non habita, m.s.

<sup>d</sup> Ethuic adularentur, ex Aug. & m.s. & hunc adorarent, apud Bedam.

<sup>e</sup> Veniendum erat Christo vero Salvatori Dño nostro, ex Ang. & impress. Veniendum erat ad Christum verum Salvatorem Dominum nostrum, m.s.

<sup>f</sup> Cui repositum erat, retinuimus verba LXX. quib. ritur Aug. & inferius his repetuntur, quod non adiutat quib. Vulg. ed. verba substituit.

<sup>g</sup> Herodis minoris: Herodis tetrarchæ, Aug. & impress.

<sup>h</sup> Ad portam Henā vel Henaim. Reliquerunt LXX. vocem Hebrewam Henaim, que oculos vel fontes significat. Pro qua Vulg. in biuio reddidit. Vid. Hier. trad. Heb. in cap. 38. Gen.

<sup>i</sup> Post vero iam publicatis: iam publicis, Aug.

<sup>k</sup> Quod ostenderit: ita m.s. Quod extéderit, apud Bedam.

## De historia Ioseph.

## Cap. XXX.

Dicitur hinc historia sequitur Ioseph, qui verum éditus à fratribus, in Ægyptū perductus, arque ibidem sublimatus est. Ioseph verum unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præ ceteris filiis dilexit, Christum Dominum figurauit. Quem Deus Pater secundum canem natum cæteris fratribus ex Abram ab stirpe genitis prætulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eum Jacob, eo quod in senectute genuisset eum. Senescenti enim mundo illucescens Dei filius per Mariæ virginis partum seruus aduenit, tanquam filius secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante per substantiam deitatis semper cum patre. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. <sup>b</sup> Somnium vero illud, per quod fratum manipuli adorauerūt manipulum eius, illud est, quod in Christo completem est: Adorabut cum omnes reges terræ: omnes gentes servient ei. Scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est, quem Sol & Luna, & stellæ adorant: de quo Sole dicitur est. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ. Ipsum enim excellētia sanctorum in Solis nomine, & Ecclesiæ claritas sub imagine Lunæ, & omnium numerositas populorum in figura stellarū adorant. Vnde pater suus increpauit eum, dicens: Nunquid ego & mater tua & fratres tui adorabinus te? <sup>c</sup> Obiurgatio ista patris duritiem populi Israel significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, adorare contemnunt. Iacob dicitur mittit Ioseph filium suum, vt de fratribus sollicitudinem gereret. Et Deus pater misit filium suum vnigenitum, vt genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur utique ab illo patre de quo scriptum est: misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt videret si recte agerentur oves. Et Dominus inquit in Euangeliō: non veni nisi ad oves perditas domus Israel. <sup>e</sup> Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothain. Dothain interpretatur defectio, verè in gradi defectione erant, qui de fraticidio cogitabant: cumque vidissent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitauerunt.

A Et Iudæi vidētes verum Ioseph, Dominum Iesum Christum, vt eum crucifigerent uno omnes consilio statuerunt, dicentes: crucifige eū, fera pessima deuorauit eū, id est, Iudaica plebs interfecit eū: de qua Dominus in Evangelio dicit: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. <sup>f</sup> Nudauerunt Ioseph fratres sui tunica polymita, & talari: & Iudæi Christū per mortem crucis expoliaverunt tunica corporali. <sup>g</sup> Polymitā autem id est, decoratam omniū virtutum diuersitate. Res perserunt autem tunicā hœdi sanguine: quia falsis eū testimentijs accusantes, in inuidiam deduxere populi omniū peccata donantem. <sup>h</sup> Mittitur dehinc in cisternā: id est in lacum: & Christus expoliatus, carne humana descendit in infernum. De cisterna quoque leuatus ille Israhelitis: id est, gentibus venditur: & Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudæ consilium triginta argenteis distrahitur, & hic Christus per consilium Iudæ Iscariotis eodem numero venundatus est. <sup>i</sup> Dehinc Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater, filium lugebat amissum: quasi propheta flebat interitum Iudæorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legimus factum à principe sacerdotum. Sed & velum templi scissum est, vt propheta & nudatum populū suum, & diuisum ostenderet regnum. Igitur Ioseph descendit in Ægyptum: & Christus in mundum. Emit eum Eunuchus, id est, castrus in disciplinis Euangelicis populus Christianus. Erat autem Ioseph pulchra facie: ita & de Christo David ait: Speciosus forma præ filiis hominum diffusa est grā in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, vt adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagogæ, quæ sæper, sicut scriptum est, mœcha ta est post Deos alienos, similiter volebat, & Christum in adulterij sui scelere retinere, vt negaret se esse Deum, & Phariseorum magis & Scribarum, quām legis, præcepta seruaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est adulterinæ Synagogæ, manu ueste corporis apprehensus, carne se exuit, & liber mortis in cælum ascendit. Calumniata est meretrix, vbicum non potuit tenere, dicens, quædicitur templum Domini blasphemaret, & legis

diceretur transgressor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi velut puniendus descendenterat, inde alios liberavit. Denique inuenit Ioseph duos Eunuchos de domo regis in carcere viactos, duorum popolorum credentium vel incredulorum figuram gestantes: qui conclusi sub peccato Adæ, transgressione obnoxij tenebantur. Qui ideo dicuntur Eunuchi, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, ut Ioseph, somnia reuelante, solitus est à peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus redditur ministerio diuinæ legis. Incredulus autem & impius populus Iudæorum, quia in conuersionis ligno non creditit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri Eunicho contigit, qui Iudæorum imaginem indicauit. Præterea narrat Pharaon somnium, interpretatur Ioseph. Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vacuis pinguibus ostendebantur? nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus libertas fidei larga pietate redundat? At contra septem steriles & ieuniū famem veritatis & iustitiae nouissimis temporibus significabant. Congregauit autem Ioseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum hortensis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos, ut cum septem anni inopiae cœperint, id est cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fidei fuerit Salvatoris, tunc sancti pariter & fideles habent copiosam iustitiae frugem, ne fides eorum inopia sermonis attenuata deficiat. Inde Ioseph, qui typum Christi induerat, currum meruit, & præco clamauit ante eum, & constituit illum Pharaon super vniuersam terram Ægypti. Et Dominus noster, postquam est distractus à Iuda, ut Iosephi à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni cælestis: de quo dictum est: Currus Dei decem millibus. Et accepit potestatem à patre prædicandi & iudicandi: sicut Paulus Apostolus ait: & dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu

omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernum. Accepit quoque & annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusq. & cordibus nostris per signum crucis figura æterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysslo splendidiorem, & stola immortalitatis, accepit quoque torquem auream, id est, bonum intellectum. Præco autem eum præcedens, id est Iohannes Baptista, qui iter eius præcedens, præconabat dicens: Parate viam Domino. Habebit & alium præconem Eliam, qui eius futurum prænuntiabit aduentum, siue tubam Angeli: quia ipse dixit: veniet in tuba Angeli. Vocatur quippe Ioseph lingua Ægyptiacæ, Salvator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Ioseph Salvator ostenditur? non tantum vnius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi. Triginta annorum erat Ioseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit. Totidemque annis legitur fuisse Christus, quando sub tyro Pharaonis in conspectu Herodis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus vxore, id est Ecclesiam: ex qua genuit duos filios: id est, duos populos ex Iudeis & gentibus congregatos. Igitur post libertatis annos, in vniuerso orbe fames preualuit. Merito, quia non erat, qui faceret bonitatem. Post hæc Ioseph penuria frumenti saluat Ægyptum: & Christus à fame verbi Dei liberat mundum, aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres vendidissent, defeccerat Ægyptus. Nisi Christum Iudei crucifixissent, perierat mundus. Ioseph interpretatur augmentatio, siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliationem non habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro verò Ioseph augmentum habere meruit vniuersus inmundus. Ille erogauit triticum: noster erogauit Dei verbum. Et in omnem terram exiit sonus eorum. Dixit Iacob filius suis: est frumentum in Ægypto. Dicit Deus Pater. Ex Ægypto vocavi filium meum. Descendunt igitur decem prouectiores fratres: id est Iudei, quasi sub Decalogo legis, & numero constituti: quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscuntur & Hebrei à Christo: ipsi autem non cognoscunt eum. Dederunt illi quidem pecuniam: Sed Ioseph, id est Christus, triticum dedit,

dedit, & argentum reddidit: quia non pecunia emitur Christus, sed gratia.<sup>m</sup> Vedit Ioseph Beniamin fratrem suum parvulum: mysticè quoque vidit Iesu Paulum, quando circumfusit eum lux. Parvulus dicitur, quia nondum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Vnde etiam & adolescens legitur nūsse, quando lapidantium Stephanū vestimenta seruabat. Fleuit Ioseph: & cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauat faciem suam, ut amissum & lumen restituat; Lauat faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus: per quem Dominus Iesu à plurimis videretur. Dehinc scyphus argenteus soli sacculo junioris inseritur. <sup>n</sup> Sed quid sibi vult quod invenitus est in sacco Beniamini scyphus Ioseph? nisi quia in corpore Pauli iam doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subiectus non erat diuinæ gratiæ, intrasaccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias manum posuit, marsupium soluit. Marsupio soluto argentum resplenduit, & decidentibus squammis, velut quibusdam sacra vineulis, soluto sacco, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, & reuelata facie, sermones Euangelij prædicavit. Dati sunt ei triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos à Christo accipit quicunque prædicat Trinitatem, siue Christi crucem. Ideo que Paulus ait: Neque enim iudicauit scient me aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. <sup>o</sup> Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam. Præcellit igitur Paulus: eius exuberat portio meritorum: sed tamen habent & fratres, id est, alii prædicatores gratiam suam. Binas stolas, id est, ut confiteantur Christum & Deum esse, & hominem, iuxta quod in Proverbiis legitur: Omnes domestici eius vestiti sunt duplicitibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur & Patri munera. Filius honorat patrem: Christus populum suum inuitat promissis, inuitat muneribus. Portant hæc munera asini: illi gentiles inutiles & laboriosi ante; nunc autem utiles: portant in typo Christi munera, portaturi in Euangeliō munera largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos, qui nuntiauerunt patri, dicentes: Ioseph

A viuit, & ipse Dominus est in omni terra Ægypti. Expauit autem Iacob, id est, plebs in credula: sed postquam gesta Christi agnouerit, reuiuiscit spiritus eius, & qui mortuus videbatur, fide resurrectio-nis Christi uiuificatur. <sup>p</sup> Vocatur ergo à filiis suis: id est, à Petro, & Paulo, & Io-hanne populus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit illi Iudas, quod interpretatum est, confessio: quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat: & sic Ioseph verus Christus occurrit, qui senescentem iam suscipiat vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ. Et imponit manum suam super oculos eius, & cæxitatem affert. Cuius ideo q̄ distulit sanitatem, ut postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum in Christo, & prærogatiua superioris amitteret. Vnde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Tradidit post hæc Ioseph parentibus & fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria: quia famæ oppresserat terram. Sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Christus secundum carnem est genitus, siue omnibus sanctis, de quibus in Euangeliō dieit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitur dat terram scilicet reprobationis regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo videre bona Domini in terra uiuentium.

<sup>a</sup> Vide Aug. serm. 81. de temp.

<sup>b</sup> Somnium vero, usque ad, adorabimus te, verba sunt Aug. ibid.

<sup>c</sup> Obiurgato, usque ad, contemnunt, verba sunt Ambros. c. 2. de Ioseph.

<sup>d</sup> Iacob mittit, usque ad, visitaret, August. ibid.

<sup>e</sup> Inuenit ergo Ioseph, usque ad, statuerunt, eiusd.

<sup>f</sup> Nudauerunt, usque ad, tunica corporali, eiusd.

<sup>g</sup> Polymitam, usque ad, virtutum diuersitate. Ambros. c. 3.

<sup>h</sup> Mittitur dehinc in cistern. usque ad, venundatus est. August. ibid.

<sup>i</sup> Dehinc Iacob, usque ad, ostenderet regnum. Ambros. c. 3.

<sup>k</sup> Post hæc Ioseph, usq. ad, sonus eorum. Aug. ibid.

<sup>l</sup> Dixit Iacob, usque ad, filium meum, Amb. c. 8.

<sup>m</sup> Vedit Ioseph, usque ad, à plurimis videretur. Ambros. c. 10.

<sup>n</sup> Sed quid sibi vult, usq. ad, prædicauit. Amb. c. 11.

<sup>o</sup> Quinque autem stolas, usque ad, uiuificatur. Ambros. c. 12.

<sup>a</sup> Vocatur ergo, usque ad, saluus fieret, Ambros. 4. 14.  
<sup>b</sup> Distulit sanitatem, ex Ambros. al. distulit cæcitatem, eod. sensu illiphiq; patet. Et ergo iacobi

### De benedictionibus Patriarcharum.

Cap. 4. P. XXXI.

**D**hinc Ioseph festinans accipere benedictionem patris duos filios obtulit Manassem, & Ephraim, in quibus sicut factum est in Esau & Iacob dicente Domino, maior seruiet minori, ita & in istis duobus filiis Ioseph. Nam maior Manasses, qui interpretatur obliuio, typum gessit Iudæorum, qui oblitii sunt Deum suum, qui fecit eos. Minor attitem Christianorum, qui fœcunditatem sonat, quod est proprium populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fœcundatus est in latitudine mundi. Hos quidem cum benedicere vellet Iacob, posuit Ioseph Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dexteram, maiori sinistram figuraliter superposuit. Sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit. Senioremque per crucis mysterium sinistrum factum de dextro, & iuniorem dextrum de sinistro, quia, Iudæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus. Taliique sacramento maiori populo Iudæorum præpositus est minor populus gentium. Unde & idem Patriarcha ait: Hic quidem erit in populū, sed hic exaltabitur.

His completis, vocavit Iacob filios suos, ut benediceret eos mystico ordine, loquēs verò tanquam futuorum præscius. Dixitque eis quæ nouissimi temporibus futura erant, incipiens ita: (Ruben primogenitus meus.)<sup>b</sup> Secundum mysticam intelligentiam Ruben prioris populi videtur ferre personā. Cui etiam Dominus per Prophetam dicit: Israel primogenitus meus. <sup>c</sup>Etenim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atq. regnum. Additur: (Tu virtus mea) vtiq. quia ex ipso populo fundamenrum fidei: ex ipso virtus Dei, qui est Christus, aduenit, (<sup>d</sup>principium doloris mei.)<sup>c</sup> Quomodo autem ipse sit principium dolorū, nisi dū Deo Patri semper irrogat iniuriā, dum cōuertit ad eum dorsum, & non faciem? (iste prior in donis,) quia primis ipsis data sunt eloquia Dei: primis ipsis legisla-

tio, & testamentū sive promissio: (iste major in imperio) vtiq. pro magnitudine vitium: quia copiosius cæteris in hoc seculo populus idem regnauit. (Effusus es autē sicut aqua) peccādo in Christū, quasi aqua, quæ vasculo nō tenetur, voluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit (ultra nō crescas.) Quia populū ipse postquā in vniuerso orbe dilpersus est, valde imminutus atq. abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subiecit. (Quia ascendisti cubile patris tui.) Nō sicut Iudæi intelligunt, hoc proinde dictū esse, eo quod cū Bala cōcubina patris sui cōcubuerit. Prophetia enim futura prenuntiabat: non quæ fuerant gesta, ipso Patriarcha dicente: Annuntiem vobis, quæ vētura sunt nouissimi diebus. Et ideo in præteritum non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicebat enim Domini passionē, & primogenitū plebis audaciā: quia ascendit cubile Dei Patris sui, & maculauit stratū eius, quando corpus Dominicum, in quo plenitudo diuinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculauit.

Post hæc conuertitur ad Simeon & Leui, dicēs: (Simeon & Leui frātres, vasa iniquitatis bellantia.)<sup>e</sup> Per Simeon & Leui scribæ & sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Iudæorum. De tribu vero Leui principes sacerdotum. De quibus scriptū est. Quia cōsilium fecerunt, vt Iesum morti traderent. De quo consilio iste Patriarcha, qui iam mente Deum videbat, dicit: in consiliū eorum non veniat anima mea. Et reliqua.

Horrebat enim iā illo tempore sanctus iste Patriarcha videre cōsilia tantorū scelerum, quæ in nouissimi temporibus facturi erāt Iudei. Sequitur: (Quia in furore suo occiderū virū) id est Christum, iuxta quod Isaías ait: Væ animæ ipsorum: quia cogitatio ipsorum, cōsilium malum, aduersus dientes: Alligemus iustum quia inutilis est nobis, & in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea confoderunt illum, spirituale & fortissimum propugnaculum, quod custodit Israel (Maledictus futor eorū, quia pertinax) vtiq. ad tantum scelus perpetrandum, quād furore accensi & ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes illi: Crucifige, crucifige. Etsi hunc dimittis non es amicus Cæsar: (& indignatio eorum, quia dura) dum Barabam latronem dimittēdum paterent, & principē vītæ crucifendū postularent. (Domi-

[Dividam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel.) Hic duo nominantur, diuisi & dispersi: idcirco quia nonnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidam in infidelitate permanerunt. Diuisi enim dicuntur iij, qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem iij, quorum patria temploq. subuerso, per orbem terræ incredulum genus illorum spargitur.

Iuda te laudabut fratres tui.)<sup>h</sup> Per hunc enim Iudam, verus confessor exprimitur Christus, qui ex eius tribu, secundum carnem est genitus.<sup>i</sup> (Ipsum laudant fratres eius) Apostoli scilicet, & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem filij Deo Patri effecti sunt, & Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. (Manus tua in cœnibus inimicorum tuorum.) B Isdem enim manibus, atque eodem crucis trophyo & suos texit, & inimicos & aduersarias potestates curuauit, iuxta quod Pater promittit ei, dicens: sedead dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (Adorabunt te filii patris tui.) Quoniam multi ex filiis Jacob adorant eum per electionem gratiarum salvi facti. (Catulus leonis Iuda.) Quoniam nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est: Parvulus natus est nobis. (Ad prædam, fili mi, ascendiisti, id est, ascendens in cruce, captiuos populos redemisti. Et quos ille leo contrarius inuaserat, tu moriens eripuisti. Denique redieris ab inferis ascendisti in altum, captiuum duxisti captiuitatem. (Requiescens accubuisti, vt leo.)<sup>m</sup> Manifestissime in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum,<sup>n</sup> siue quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno, quieuit.<sup>o</sup> Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate, hoc ipsum impleuit, iuxta quod & ipse dixerat: Potestate habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit a me, sed ego eam pono. Quod vero addidit, (& vt catulus leonis) inde enim mortuus, unde & natus. P Physici autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valde conuenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulcri iacens,

A somnum mortis impleuit. Bene ergo Christus, vt leo, requieuit, qui non solum mortis acerbitudinem non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Bene idem iterum vt catulus leonis, quia die tertio surrexit. Vnde & sic adiungitur de resurrectione eius: (Quis suscitabit eum?) hoc est, nullus hominu, nisi se ipse, iuxta quod idem de corpore suo dixit: soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. (Non deficiet Princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniant, quæ reposita sunt ei, & ipse erit expectatio gentium.) Hic locus manifestissime ad Iudam refertur: tandem enim fuit ex semine eius apud Iudeos intemera-ta successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur, Probant hoc historiæ Iudeorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Iudeorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quod si putant Iudei non venisse Christum, ergo de tribu Iuda usque hodie Iudeorum permanet regnum. Itaque non defuit Rex de populo Iuda, donec veniret cui repositum est. Sed quia non solum Iudeis profuit, qui mittendus erat, ideo sequitur: (Et ipse erit expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum.) Pullus suus ex gentibus, populus, cui adhuc nūquam fuerat legis onus impositum: hunc copulauit ad vineam Apostolorum, qui ex Iudeis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth, domus est Israel. (Et ad vitam, o fili mi, asinam suam:) ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc vero vitam alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitam corporis sui alligauit vinculo charitatis, & disciplinæ Euangelicæ nexu, vt de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alij namque hanc asinam synagogam interpretatur tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. (Latuit in vino stolam suam,) siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. (Et in sanguine vestrum pallium suum.) Pallium gentes sunt, quas corpori suo coniunxit, sicut scriptum est: Viuo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicut vestimentum. Nos quippe Christus in sanguine vestrum mundauit, quod sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluxit: Sed aqua nos

C lusus fuimus ex gentibus, populus, cui adhuc nūquam fuerat legis onus impositum: hunc copulauit ad vineam Apostolorum, qui ex Iudeis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth, domus est Israel. (Et ad vitam, o fili mi, asinam suam:) ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc vero vitam alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitam corporis sui alligauit vinculo charitatis, & disciplinæ Euangelicæ nexu, vt de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alij namque hanc asinam synagogam interpretatur tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. (Latuit in vino stolam suam,) siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. (Et in sanguine vestrum pallium suum.) Pallium gentes sunt, quas corpori suo coniunxit, sicut scriptum est: Viuo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicut vestimentum. Nos quippe Christus in sanguine vestrum mundauit, quod sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluxit: Sed aqua nos

ablit, sanguis redemit. (Pulchriores ocu-  
li eius vino.) <sup>a</sup>Oculi Christi, Apostoli & Euā-  
gelistæ sunt, qui scientiæ lumen vniuerso  
corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores  
vino probantur, quia doctrina eorum austere-  
ritatem vini veteris exsuperat: id est, priscæ  
legis traditionem. Euangelica enim præ-  
cepsa longè clariora sunt, quam veteris Te-  
stamenti mandata. (Et dentes lacte candi-  
dores:) Dentes, prædicatores sancti sunt,  
qui præcidunt ab erroribus homines, &  
eos, quasi comminuēdo, in Christi corpore  
transferunt. <sup>b</sup>Nomina autem lactis, do-  
ctrina legis significatur, quæ carnalem po-  
pulum, tanquam paruulos poculo lactis ale-  
bat: cuius quidem candidiores lacte effecti  
sunt doctores Ecclesiæ, quia fortē & validū  
cibū verbi mandunt atque distribuunt. De  
quibus dicit Apostolus in Epistola ad He-  
bræos: perfectorū autem est solidus cibus. Et  
bene candidiores lacte dentes eius dicit.  
Omnis enim, qui perfecti sunt, & qui scri-  
pturarū cibos explanātes, subtile & minutū  
intellectū, qui spiritualis cibus dicitur, Ecclesiæ  
corpori subministrat, candidi debent  
esse & puri, atq. ab omni macula liberi.

Zabulon <sup>c</sup>in littore maris habitabit, & in  
statione nauium.) Zabulō, qui interpretatur  
habitaculū fortitudinis, Ecclesiā significat  
fortissimā ad omnē toleratiā passionis. Hæc  
in littore maris habitat, & in statione nauium,  
vt credentibus sit refugium, & periclitanti-  
bus demonstret fidei portum. Hæc con-  
tra omnes turbines seculi immobili, & in-  
concussa firmitate solidata, spectat naufragiū  
Iudæorum, & hæreticorum procellas,  
qui circumferantur omni vento doctrinæ,  
quorū etiā tunditur fluctibus, frāgit tamen  
ipsa fluctus, non frangit, nec ullis hære-  
sum tempestatibus cedit, nec ulli vento  
schismatū cōmotas succubit. Pertendit autē  
vsq. ad Sidonē: hoc est, vsq. ad gētes peruenit.  
<sup>d</sup> Legitur etiā in Euangeliō, inde assumptos  
esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis  
Dñm sēpe docuisse, sicut scriptū est: Terra  
Zabulon, & terra Nephthalim, via maris  
trans Iordanē Galilææ Gentium, populus, qui  
sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

Issachar asinus fortis.) Issachar, quod inter-  
pretatur merces, refertur ad populum gen-  
tium, quem Dominus sanguinis sui pretio  
mercatus est. Hic Issachar asinus fortis ad-  
scribitur, quia prius Gentilis populus, quasi  
brutum animal & luxuriosum erat, nullaq.

A ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Re-  
demptori Domino colla subiiciens, & iugū  
disciplinæ Euangelicæ perferens. <sup>e</sup>Hic ac-  
cubans inter terminos, vidit requiem quod  
est bona, & terrā quod optima: inter ter-  
minos namq. accubare, est præstolato mūdi  
fine requiescere, nihilq. de his, quæ nūc ver-  
santur in medio quārere, sed ultima deli-  
optimā, cū simplex gētilitas idcirco se ad ro-  
bur boni operis erigit, quia ad æternā vitę  
patriā tendit. Vnde etiā & (ponet humerum  
suū ad portādū:) quia dum ad promissam re-  
quiē peruenire desiderat, cuncta mādatorū  
onera libēter portat. Vnde & (factus est tri-  
butis seruiēs,) hoc est, regi & Christo suo fidei  
dona, operumq. bonorū munera offerens.

<sup>f</sup>Dā iudicabit populū suū, sicut alia tribus  
in Israel. Fiat Dā coluber in via, & cerasites  
infemita: &c.) Alij dicūt Antichristū prædicti  
per hæc verba de ista tribu futurum. Alij de  
Iuda, à quo traditus est Christus, hæc scripta  
prænuntiant, & equitem & equum, Domi-  
num cum carne suscep̄ta designari volunt.  
Retrosum autem cadere, vt in terram re-  
uerteretur, vnde assumptus est. Sed quoniā  
die tertia resurrexit, ideo ait: (Salutare tuū  
expectabo Domine) sicut & per Dauid di-  
cit: Non relinques animam meam in infer-  
no, hæc quidē ita exponunt. Alij vero hanc  
prophetiā ad Antichristū transferūt. <sup>g</sup>De  
tribu enim Dan venire Antichristū ferunt,  
pro eo qđ in hoc loco Dan, & coluber asseri-  
tur, & mordens, vnde & nō immerito, dum  
Israeliticus populus terram in castrorum  
partitione suscip̄ret, primus Dā ad Aquilonem  
castramētatus est: illum scilicet signifi-  
cans, qui in corde suo dixerat: Sedebo in  
monte testamenti, in lateribus Aquilonis,  
ascendam super altitudinem nubiū, similis  
ero Altissimo. De quo per Prophetam dic-  
tur: A Dan auditus est fremitus equorum  
eius, qui non solum coluber, sed etiam ce-  
rasites vocatur. Cerata enim Græcē cornua  
dicuntur, serpensque hic cornutus esse per-  
hibetur, per quem dignè aduentus Anti-  
christi asseritur, quia contra vitam fidelium  
cum morsu pestiferæ prædicationis arma-  
bitur, etiā cornibus potestatis. Quis autem  
nesciat semitā angustiorē esse, quam viā: Fit  
ergo Dā coluber in via, quia in presentis vite  
latitudinem eos ambulare prouocat, quibus  
quasi parcēdo blanditur. Sed in via morder,  
quia eos, quibus libertatē tribuit, erroris sui

veneno

veneno cōsumit. Fit iterū ceras̄tes in semita: A quia quos fideles reperit, & se se ad præcepta cœlestis angusta itinera constringentes, nō solū nequitia callidæ persuasionis impedit, sed etiam tetrore potestatis premit. Et in perfecutionis languore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mūdū significat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehēdere nititur, ceras̄tes iste equi vngulā mordere perhibetur. Vngulam quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, ut cadat ascensor eius retro. Ascensor equi est quisquis ex-tollitur in dignitatibus mundi: qui retro cadere dicitur, & non in faciem: sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas vnumquemq. culpas agnoscere, easq. pœnitendo deflere. Retroverò, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decidere, & ad quæ suppli-cia ducatur, ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat: benè Iacob eodem loco repente in electorum voce conuersus est, dicens: (Salutare tuum expectabo Domine,) id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, verum credendo fideliter Christum.

Gad accinctus præliabitur ante eum.) Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo aduentu humilitatis suæ ante aduentum Antichristi præliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi sui circa femur potentissime, quo inimicos diuisit: id est, filiū à patre, filiam à matre, nurum à socrū: iuxta quod legitur in Euangeliō: Non veni pacem, mittete in terram, sed gladium. Quod autem ait ipse, accingetur retrorsum, claritas Domini nostri in secundo regno eius ostenditur: quia cum venerit Antichristus, idem occurret retrorsum, id est, post eius vestigia, Christus celeri aduentu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Vnde & bene id est Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior: id est, secus pedes, quasi latrunculus, rapido atq. improviso aduentu exsiliat, contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est, quod Euangelista proclamat, dicens: quia dies Domini sicut fur, ita in nocte veniet. Christus ergo & ante & retro præliari contra Antichristū scribitur. Ante

rum namq. in occulto aduentu humilitatis dimicat. Post eū, manifestus in gloria maiestatis. Demōstrat apertè Moyses prophetā Patriarchæ huius specialiter pertinere ad Christum. Sic enim ait: (Benedictus, inquit, in latitudine Gad. Quasi leo r̄cquieuit cœpitq. brachium & verticem, & vidit principatum suum.) Agnoscant itaq. quis requieuerit sicut leo, nisi Christus in sepulchro suo? Quis confregerit verticem brachiaq. potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem & superbiam excelsorū? Quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus, & honor, & regnum.

Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.) Aser, cuius nomen significat diuitias, id est Christus est, cuius est altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cum diues esset: cuius panis pinguis factus est: caro scilicet eius, quæ est esca sanctorum. Quam si quis manducauerit, non morietur in æternum. (Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus: id est, qui sensus proprios bene regūt, qui dominantur vitiorum suorum: qui castigant corpora sua, & in seruitutem subiiciunt.

Nephthalim, quod interpretat Dilatatio, C Apostolos & Prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudine totius mūdi effusa est. Ex hac enim tribu fuerint Apostoli, qui sunt Principes Ecclesiarum, & Duces & Principes Zabulon, & Principes Nephthalim, qui sine dubio ad personā referuntur Apostolorum. Ipsi sunt filii excusorum, id est, prophetarū, qui in manu Dei potentis positi sunt, & tanquam sagitta excussa peruererūt usq. ad finem terræ. Vnde & bene hinc Nephthalim cœruus emissus scribitur: quia nimurum Apostoli siue prædicatores Euangeliū, veloci saltu exiliētes, in more cœruorū transcendunt implicamenta seculi huius. Sicq. excelsa ac sublimia mediantes, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris.

Filius accrescens Ioseph ) Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quia redeuntem in cælum post victoriam Christum pater alloquitur dicēs: filius accrescens Ioseph, filius accrescens: vtique in gentibus. Quia cum ob incredulitatem synagogæ populū reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omni-

bus gentibus ampliavit. Quod & David cecinit, dicens: Reminiscentur & conuententur ad Dominum vniuersi fines terræ. (Filius accrescens decorus aspectu.) Omnes enim superat illius pulchritudo: iuxta quod in psalmis & de ipso canitur: speciosus forma præ filijs hominum. (Filiæ discurrerunt super murum:) id est, gentes vel Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum. Hæ super soliditatem fidei, quasi super murum, amore pulchritudinis Christi accensæ discurrent, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, & osculo charitatis illi copulentur & adhærent. Sed obiurgati sunt eum, quando falsis testimonijs calumniates, sanctum Domini opprimere synagogæ populi tentauerunt. Inuidenteruntq. illi, habentes iacula:) neq. enim quisque in Ioseph coniecit sagittam, vel aliquod vulneris telū: sed hoc specialiter euenit in Christo. (Sedet in fortis arcus eius.) Christus enim arcum suum & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cuius virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. (Et dissoluta sunt vincula brachiorum eius,) quibus fratres ad Pilatum eum vincatum duxerunt, vel quibus eum suspensum ligno cruciferū. Rescissa sunt enim per manus Jacob: hoc est, per manum omnipotentis Dei Jacob, ex cuius ore ipse Dominus bonus pastor egreditus est, lapis & firmitas credentium in Israel. (Deus patris tui erit adiutor tuus:) quis adiuvuit Filium, nisi solus Pater? qui dixit: Jacob puer meus, suscipiet eum anima mea. (Et Omnipotens benedic tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum.) Vniuersa enim subiecit ei, cælestia per benedictionem cæli, & terrena per benedictionem abyssi iacentis deorsum, ut omnibus Angelis & hominibus dominetur. (g Benedictionibus vberum,) siue duorum testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus: siue benedictionibus vberū Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadem sancta virgo Domino potum lactis immulxit: Vnde illa mulier in Euangelio ait: Benedictus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. (h Benedictionibus vberum & vuluæ) Etiam hic benedicitur vulua eiusdem matris, illa vtiq. virginalis, quæ nobis Christū Dñm edidit: i de quo partu per Ieremiam dicitur: Priusquam te formarem in utero noui te, & antequam exires de vulua sanctificaui te. (Benedictiones patris tui cō-

A fortatæ sunt benedictionibus fratrum tuorum.) Benedictiones, inquit, patris tui cæstis, quæ datæ sunt tibi à summo cæli, & abyssi confortatæ sunt: id est, prævaluerunt benedictionibus fratrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum Patriarcharum siue Prophetarum, conualuit benedictio Omnipotentis Patris in Filio: ita ut nullus sanctorum ei æquetur, (donec veniret desideriū collum æternorū.) Colles isti, sancti sunt, qui Christi aduentum prophetantes magno cum desiderio incarnationē eius expectauerunt, de quibus & Dominus dicit: Quia multi iusti & Prophetæ cupierūt videre, quæ videtis. Hi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia viram consequuntur æternam, nec intereūt cum mundo, sed esse creduntur æterni. (Fiant in capite Ioseph:) omnes scilicet benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. (Et super verticem Nazarei:) de quo scriptum est: quia Nazareus vocabitur, id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminentiens vniuersorum sanctorum, quos etiam & fratres vocat in psalmis.

**C**(Beniamin lupus rapax, manè comedens prædam, ad vesperam diuidet spolia.) Quibusdictis Apostolus Paulus designatur, de Beniamin stirpe progenitus, qui manè rapuit prædam: id est, in primordiis fideles, quos potuit, deuastauit. Vespere autem spolia diuisit, qua fidelis post modum factus, sacra eloquia audientibus discretione mirifica dispensauit: legimus quendam ex doctoribus ad urbem Ierusalem ea, quæ de Beniamin scripta sunt, referentem. Beniamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hereditatis cū locum accepit, in quo terrena est Ierusalem, quæ nunc propter incredulitatem abiecta est, atque repulsa. Hæc enim in filijs sub persona Beniamin designatur. Nam sicut Beniamin ultimam consequitur benedictionem, ita & idem populus ultimus est saluandus, postea quam plenitudo gentium introierit: Dicitur enim Beniamin lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem Prophetarum atque iustorum. Rapax autem, propter multam auditatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei, & inedia venient rapax, quia & ipse violenter diripuit regnum Dei. (Hic autem manè comedit prædam.) Manè illud creditur

reditur tempus, quo legem accepimus. Tunc enim mundo prima quædam illuminatio scientiæ data est. Comedit autem manæ: quia legem, quam manæ accepit, edit adhuc & meditatur, licet sequens legem iustitiae in legem fidei non peruenit. (Ad vesperam autem diuidet spolia.) Vespa est illud tempus nouissimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet escam: quia tunc intelliget diuidendam esse littoram ab spiritu, & tunc cognoscet, quia litera occidit, spiritus autem viuiscat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit legis spiritualia diuidere, ac separare à corporibus: ideo dicitur, ad vesperam diuidet escam, quod tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autem de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis generavit, & quali honore filios & hæredes constituerit: nisi vt ostenderet, quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, caelestia præmia largiatur: nec est discretio Iudæus, an Græcus, Barbarus, an Scytha, seru<sup>2</sup>, an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus. Propterea enim figuram serui Saluator noster & Dominus induit, & pro libero & seruo seruit: ut omnibus cœdientibus in se æquale donum bonorum cœlestium largiatur. Nec preferitur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit: Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnis nativitatis obfuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam significatur, dicente Domino: Erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.

<sup>a</sup> Vid. Aug. 16. de ciuit. c. 42. Et quidem leguntur ha-benedictionum interpretationes in appendicibus operum Augu-simi. Sed mirum, unde eſent, non olfecisse Louanienses: Hie-tonomo vero illas tribuisse, magis etiam mirum.

<sup>b</sup> Secundum mysticam intellig. vſq. ad primogenitus meus. Ruffini verba sunt, sua mavis Origenis.

<sup>c</sup> Etenim iuxta quod primogenitus debebatur. Vid. sup. not. ad c. 23.

<sup>d</sup> Principium doloris mei. οὐ πάντοις ἀντιστήσεις aquila. & Vulg. αγέντεντος οὐ. Principium filiorum meorum. LXX.

<sup>e</sup> Quomodo autem ipse sit principium dolorum.

A Que sequuntur: nisi, dum Deo Patri: &c. Verba sunt Ruffini siue Origenis, quæ tamen non videtur interpre-tatio τοῦ, principium dolorum. Sed verborum LXX. Du-rus portari, durus & temerarius. σκληρός φρεστα, καὶ οὐδαέν.

<sup>f</sup> Non sicut Iudæi. Ex Ambr. c. 2. de bened. Patriarch.

<sup>g</sup> Per Simeon & Leui. vſq. ad anima mea. Ex Ruff.

<sup>h</sup> Per hunc Iudæus confess. &c. Ex Ambr. c. 4.

<sup>i</sup> Ipsum laudant fratres, vſq. ad cohæredes eius. Ex Aug. 12. cont. Faust. c. 42.

<sup>k</sup> Fratres per gratiam, vſq. ad Dominus per natur. Ambros. ibidem: quædam tamen verba mutata, ut curuauit, pro subiugavit.

<sup>l</sup> Id est, ascendens in crucem Aug. 16. de ciuit. c. 41. Ipsum genus mortis, hoc est, sublimitas crucis, in uno verbo intelligitur, quod ait, ascendisti.

<sup>m</sup> Manifestissimè, vſq. ad tradidit. Aug. ibid.

<sup>n</sup> Siue quando in sepulcro, vſq. ad quietum. Ambros.

<sup>o</sup> Sed quare ut leo, vſq. ad potestatem habeo. Aug. ibid.

<sup>p</sup> Physici autem, vſq. ad resurrexit. Verba sunt Ruffini.

<sup>q</sup> Vnde & sic adiung. vſq. ad suscitabo illud. Ex 16. de ciuit. c. 41.

<sup>r</sup> Probant hoc historiæ, vſq. ad pullum suum. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

<sup>s</sup> Lauabit in vino, vſq. ad vestimentum. Carpim ex Ambros.

<sup>t</sup> Nos quippe Christus, vſq. ad botrus in ligno pep. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

<sup>u</sup> Sed aqua nos abl. vſq. ad sang. redemit. Ambros. ibid.

<sup>v</sup> Oculi Christi Apostoli. Ruffin. ibid.

<sup>w</sup> Nomine autem lactis. Hac interpretatio communis Ruffinocam Ambrosto & Augustino.

<sup>x</sup> Zabulon, vſq. ad perirenit. Ex Amb. c. 5.

<sup>y</sup> Legitur etiam in Euang. vſq. ad lucem magnam. Ex Ruffino.

<sup>z</sup> Hic accubans, vſq. ad libenter portat. Verba Greg.

<sup>1</sup> Moral. c. 7.

<sup>c</sup> Dani, vſq. ad designari volunt. Verba sunt Ruffini.

<sup>d</sup> De tribu Dan, vſq. ad fideliter Christum. Gre-gorij verba 31. Moral. c. 10.

<sup>e</sup> Demosteat aperte Moÿses, &c. Ambrosij haec sunt quibusdam additis c. 8. de bened. Patriarch. locūs vero Moÿsis, Deut. 33.

<sup>f</sup> Aler, vſq. ad viuet in æternum. Ex Ambros.

<sup>g</sup> Benedictionibus vberū siue duor. testam. vſq. ad sanctificauit te. Ex eod. Ambr.

<sup>h</sup> Benedictionibus vberū, & vuluæ: Sunt haec ex Ambrosio. Sed deest hic alterum membrum: ille enim vbera matris tribuens, vuluum, sinum, cor, intimum quoddam pa-terne charitatis, naturæq. secretum, in quo semper Filius sit, & de quo tanquam ex genitali alio procedat, interpretatur.

<sup>i</sup> De quo partu. Ita Ambrosius. De qua patet, lib. o. mendose.

<sup>k</sup> Beniamin lup. rap. vſq. ad ante non fecit. Omnia sunt ex Greg. 18. Moral. c. 11. & Ruffino.

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

ad

QUÆSTIONES IN EXODVM.

PRÆFATI.



VÆDAM Mysteria ex A libro Genesis, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt obiecta figuris, ex libris maiorum breuiter excepta perstrinximus. Nonnulla verò sequentis Legis typicæ, & figurata mysteria singillatim, ex litteris sanctorum virorum sublata subiungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promentes. Nam omnia Legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec iuxta historiæ textum explicari facile possint. Proinde tantum sequenti sumus, quantum contiguo operisufaciendum putauimus, ne libellus excedat modum, ne lector incurrit fastidium.

*De septuaginta animabus.*

CAP. I.



RIMO omnium septuaginta animæ cum Jacob introierunt in Ægyptum. Septuaginta discipuli ad prædicandum verbū Dei totū mittuntur in mundū. Aliter hæ septuaginta animæ, quæ in Ægyptum ingressæ sunt, mysticè in numero remissionis accipiuntur: scilicet ut huic seculo, quod per Ægyptum figurabatur post tanta peccata, & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figuraliter, multis prophetarum vocibus ad probatur.

*De morte Ioseph. CAP. II.*

Mortuo Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Israel, & inualuerunt nimis. Sic & noster verus Ioseph, postquam pro

omnibus gustauit morte, per quā destruxit Diabolus, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, si cut ipse ait, cecidisset granum frumenti in terram, & mortuum fuisset, non vtiq. fructum huc plurimum totius orbis terra Ecclesia attulisset.

\* Mortuo Ioseph, vsq. ad Ecclesia attulisset. Origin. homil. 1. in Exod. Sed sustulisset habent libri nostri omnes, attulisset Russinus.

*De afflictione populi. CAP. III.*

A Fligit Pharao filios Israel luto & latere.

B Israel similitudo est populi nostri. Pharao autem est Zabuli, qui imposuit iugum grauiissimum seruitutis ex luto & latere operari: id est, terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis etiam paleis: hoc est, leibus & irrationabilibus factis, ut his vitiorum actibus populum Dei comprimere, & peccatoria omnium muro incredulitatis posset obcludere, ut nemo esset qui regnum eius aut disperderet, aut vinceret.

\* Obcludere. Al. Obdurare.

*De masculor. nece. CAP. III.*

C Vbet quoque masculos Pharao occidi, & foeminas viuere. Sic Diabolus, ne robur fidei præualat, conatur, ut interfectis virtutibus vitia remaneant, fortissimoque & viriles animi sensus, unde cælestia lapimus & diuina: id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam & fidem in homine occidere: & illud in eo viuere, quod foemineum, quod imbecillum & fragile, & primum ad vitia cernitur: id est, ambitionem, vinolentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furem, & cætera his similia, quæ in foeminarum figura sunt.

De

*De iniunctione Moysi.**CAP. V.*

**D**einde Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, & Dominus, cuius Moyses typum induerat, ad flumen lauacri & ad aquam baptismatis a credentibus inuenitur. Plorabat infans, quia Christus Dominus veteris hominis, quem induerat, peccata defebat: vnde ad resuscitandum Lazarum sicut Iudeorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis descendens ad lauacrum fluminis collegit infantem. Ecclesia ex gentibus lauacri salutaris sanctificatione desideras, Christum exceptis a synagoga matre carnali expulsam, quasi infantem. Quia tunc parvulus videbatur, cum in homine cerneretur. Inuenit illa Moysen inclusum in vasculo thibi, quod ex multis agrestibus virgulis fit. Inuenit Ecclesia Christum reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitate sui contexti ex multorum fratrum membris, omnes unum in Christo corpus effecti sunt, & eum religiosa obseruatione suscipientes tuetur.

**A** In vasculo thibi. *Al. thebe, non male.* Græcè enim *Θεβαι*, atq. etiam *Θεον*. De qua voce August. in locutionibus. Quid sit thibin ideo difficile est nosse: quia neq. Græcus interpres ex Hebreo, neq. Latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed transluit ut inuenit. Eam difficultatem sustulere Hieronymus, Ruffinus, & Græcus Scholasticus, sed sine *Θεον* thibath, hebraica, sive Egyptiaca potius fuerit vox: Græcis postea in vnu fuisse constat ex Athenaeo.

*De occiso Aegyptio. CAP. VI.*

**I**nterea<sup>a</sup> Moyses peregrinatum fratrem ab Aegyptio iniuriā patientem, inultum esse non ferens defendit, & eūdem Aegyptium occidit. Cuius figura facillimè occurrit: iniuriosum in hac peregrinatione Diabolum, a Domino Christo, nobis defensis, occidi. Quod vero in fabulo arenæ obruit interemptum, manifestum est eius iam morticinam presentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Vnde & Ecclesiam Dñs in petra ædificat: & eos, qui audiunt verbum eius & faciunt, comparat prudenti viro, qui ædificat domum suam supra petram, ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat stulto ædificanti super arenam, cuius tētata domus, ruinā efficit magnam.

<sup>a</sup> Interea Moyses. Totum caput è 22. cont. Faust. 190.

*A De igne in rubo. CAP. VII.*

**D**einde, dum pasceret Moyses oves Iethro socii sui, vidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mittens eum ad gentem, quam prescibat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis, & rubis non cremabatur. Rubus spinæ peccatorum Iudaicorum. Flamma in rubo verbum Dei. Quod ergo illis lex data est, flama erat in rubo. Quod data lege non sunt consumpta peccata, rubis nec sub igne concremabatur. Alij in rubo flammati & non vrente Ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, & eam loquente Domino in illa, non perire. Quod vero Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi, quam in Ecclesia, eum credentibus apparere. In qua nullus dignè consistere, vel Deum videre potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia deposuerit vitia: quod significabant illa Moysi calciamenta deposita. Habet quippe & aliam figuram, id quod Moyses discalciari iubetur. Veterum namque consuetudo erat, <sup>b</sup> vt si sponsus sponsam repudiare vellet, discalciaretur, ille, & hoc esset signum repudij. Proinde Moyses discalciari iubetur, ne ad Ecclesiam, quæ in rubo significabatur, quasi sponsus calciatus accederet. Hoc enim Christo seruabatur, qui verus sponsus erat: de quo dicit Iohannes: cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti. Vtique sicut dictum est Iosue & Moysi. Hebrei autem dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, & non in aliо ligno, ne forte sculperent in eodē Iudæi idolū. Semper enim Deus abstulit illas occasioni idolatriæ.

<sup>a</sup> Deinde dum pasceret, usq. ad concremabatur.

*Ex Greg. hom. 7. ia Ezech.*

<sup>b</sup> Ambrosius de Ruth libr. 3. de fide c. 5. Designabatur futurus ex Iudeis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est, populi mortuis em doctrinæ cœlestis semine suscitaret. Cui calciamentum nuptiale Ecclesiaz copulandæ prescripta legis spiritualia deferebant. Non Moyses sponsus: illi enim dicitur: solue calceamentum pedum tuorum, vt Domino suo cedat, &c.

*De virga in serpentem versa.**CAP. VIII.*

**M**ittit de hinc Moyses ad liberadū populu Israel. Qui dicit Dño: Quod signum habeo, vt

vt credant mihi quia tu memisisti: & Dñs A ad illū: Projice, inquit, virgā quam in manu gestas in terram. Et proiecit, & facta est serpens. Et expauit Moyses, & fugit. Et ait illi Dominus: apprehende caudam eius, & apprehendit, & facta est iterum virga. Quid hoc significat? serpens quippe persuasit homini mortem. Ergo mors à serpente. Virga itaque in serpente, Christus in morte. Et tamen expauit & fugit Moyses. <sup>a</sup> Quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Euangelio factum: mortuus est Christus, expauerunt discipuli, & ab illa spe, in qua fuerant, recesserunt. Sed quod dictum est, apprehende caudā eius: Quid est cauda, nisi posteriora: hoc significauit: posteriora mea videbis. Primo enim factus est serpēs: sed, cauda apprehēsa, facta est virga: quia primo occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reuersus est: ubi per vitæ reparationē mōrē consumpta nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis seculi finis: quia sic mortalitas Ecclesiæ perlubrica temporum voluit: alij eunt, alij veniunt per mortem, tanquam per serpentē: mors enim per serpentē seminata est. Sed fine nouissimo velut cauda seculi redimus ad manū Dei, atq. apprehensi reparabimur, & nouissima inimica morte destructa, resurgentēs in dextera Dei virga regni erimus.

**Demanū Moysis leprosa.**

CAP. IX.

**I**tem datur aliud signum Moysi, mitte, inquit, manum in sinum tuum: & misit. Produc, inquit, eam. Et produxit & inuenta est alba: id est, immūda: albor enim in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas Dei: id est, populus ab eo foras missus, immūdus factus est. Sicut scriptum est de ea: vt quid auertis faciem tuam, & dexterā tuam de medio sinu tuo? Sed quid illi ait? Reuoca eam in sinum tuum. Reuocavit: & reuersa est ad colorem suū. Sic & plebs Iudea nunc aliena est à sinu Dei, & foris immunda remansit: sed reuocabit eam, & redibit ad pristinum colorem, dum agnoverit Dominum Saluatorem. Nunc enim cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentiū introeat, & sic omnis Israel saluus fiat.

**D**e aquis conuersis in sanguinem.  
CAP. X.

**D**Einde aquæ missæ in terrā à Moysi vertuntur in sanguinē, id est, populi in sanguinis Christi fidem. Aquæ enim, ait Apocalypsis, quas vidisti, populi sunt & gentes.

**D**e ingressu Moysis ad Pharaonē,  
CAP. XI.

**P**Ost hæc intrant ad Pharaonem Moyses & Aaron, petentes viam trium dierum proficisci in deserto populum Israel, & ibi sacrificare Domino Deo. <sup>a</sup> Quæ est via trium dierum, quæ nobis incedenda est, vt exeantes de AEgypto peruenire possumus ad locum, in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit, ego sum via, veritas & vita. Quæ via triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuit Dominum Iesum in ore suo, & credidit in corde suo, quod Deus suscitauit eum à mortuis. tertia die, saluus erit. Hæc est ergo tridui via, per quam peruenitur ad locum, in quo Domino immoletur & reddatur sacrificium laudis. <sup>b</sup> Abominationes, inquit, AEgyptiorum immolabimus Domino Deo nostro. Oues quippe AEgyptij edere dedignantur: sed quod abominantur AEgypti, hoc Israëlitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam sapientes huius seculi, hoc est, ciues AEgyptij quasi fatuitatem deputant, hanc iusti Deo in sacrificium immolant, & per id Deoplaceare procurant, quod seculo & mundo abiectum & contemptibile esse considerant, secundum Apostolum, qui ait: Nam quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. Ex quo autem cœperit loqui Moyses ad Pharaonem, affligitur magis populus Dei. Ex quo in animam hominis sermo Dei perlatus fuerit, acrius callidus hostis consurgit, & maiora vitia, quibus vincatur, immittit. Prius verò quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant. Sed ubi sermo Dei facere cœperit unius cuiusque discribent, tunc conturbatio magna consurgit.

<sup>a</sup> Quæ est via trium dierum, vñq. ad sacrificium laudis. Orig. Exod. 4. b. m. 3.

<sup>b</sup> Abominationes AEgyptiorum, vñq. ad placere procurant. Greg. 19. Moral. c. 16.

De

*De virgin in draconem versa.**C AP. XII.*

PROiecit deinde Moyses virgam coram Pharaone, & serpēs factus deuorauit serpentes Ægyptiorum, significans quod verbum caro fieret, qui serpentis diri venena euacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum Deirectum, regale, plenum potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus est, natus ex virgine, qui quasi serpēs exaltatus in crucē medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde B ipse Dominus ait: sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moysi in draconem conuersa, magorum absorbuit virgas: & Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens usq. ad mortem, & per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante Propheta: Ero mors tua, & mors ero mors tuus inferne.

*De obduracione Pharaonis.**C AP. XIII.*

Indurauit Dominus cor Pharaonis: scilicet quia Diabolū ita indurauit post peccatum, ut pœnitentia compunctione nunquam emolliatur, sicut in Iob de eo scriptum est: indubitur, quasi lapis.

*De decem plagis. C AP. XIV.*

DE hinc <sup>a</sup> inferuntur plagæ in Ægyptum. Licit illa in Ægyptijs corporaliter gesta sunt, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque seculi forma est. Prima plaga, in qua primo aquæ vertuntur insanguinem. Aquæ Ægyptiæ erratica & lubrica philosophorū sunt dogmata. Quæ merito in sanguinem vertuntur: quia in rebus causis carnaliter sentiunt. Sed ubi crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit, huiusmodi eum correptionibus arguet, ut ex qualitate pœnarum proprios agnoscat errores.

In secunda vero plaga ranæ producuntur, quibus indicari figuraliter arbitrantur carmina poëtarum, quæ inani quadam, & inflata modulatione, velut ranarum sonis

A & cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas, ad nihil enim aliud animal ipsum vtile est, nisi quod sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

Post hæc scyniphes producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aera volitans: sed ita subtile est, & minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiat. Corpus autem, cui infederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quem volantem quis videre non valet, sentiat statim stimulantem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumuenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat, vnde decipiatur. Quod vero in tertio signo magi ceſſauerunt, dicentes: Hic digitus est Dei: magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus dicens: sicut Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, & reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Hi autem, qui per ipsam corruptionem mentis

C inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi aduersum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moysi. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Vnde & illi deficienes in tertio signo, dixerunt: digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus sanctus præstat requiem mitibus & humilibus corde: ita contrarius aduersus immites ac superbos inquietudinē exagitat, quam inquietudinem muscae illæ brevissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic.

Quarto loco muscis Ægyptus percuditur.<sup>b</sup> Musca enim nimis insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergo muscis percuditur: quia eorum corda, qui hoc seculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porro septuaginta interpres cynomyiam, id est, caninam mitiscam posuerunt: per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas & libido arguitur carnis. Potest quidem hic locus significare etiā per muscam

<sup>c</sup> caninam

caninam, forensem hominum eloquétiam, A  
qua veluti canes alterutrum se lacerant.

Iam vero quinto in loco animalium nece  
vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecor-  
dia in hoc arguitur, stultitiaq. mortaliū, qui,  
tanquam irrationalia pecora, cultum &  
vocabulum Dei imposuerunt figuris, non  
solum hominū, sed & pecudum, ligno & la-  
pidibus impressis. Amonem Iouem in arie-  
te venerantes. Et Anubem in cane: Apin  
quoq. colentes in tauro, & cætera quoque,  
qua Ægyptus Deorum suorum portenta  
miratur: & in quibus cultum credebant  
in esse diuinum, in his viderunt miseranda  
supplicia.

Vlceræ post hæc, & vesicæ turgentæ cum  
feruore sexto in verbere producuntur. In  
vleribus arguitur dolosa huius seculi & pu-  
rulenta malitia: in vesicis tumens & inflata  
superbia: in feruoribus ira ac furoris insa-  
nia. Hucusq. enim talia per errorum suorum  
figuras mundo supplicia temperantur.

Post hæc verò verbera veniunt de supernis  
scilicet voces, tonitrua & grādo, & ignis dis-  
currēns. In tonitruis enim increpationes ac  
diuinæ correptiones intelligantur: quia nō  
cum silentio verberat: sed dat voces, &  
doctrinam cælitus mittit, per quam posse cul-  
pam suam castigatus agnoscere mundus.  
Dat & grandinem, per quam tenera adhuc  
vaſtentur naſcētia vitiorum. Dat & ignem,  
sciens esse spinas & tribulos, quos debeat  
ignis ille depasci. De quo dicit Dominus:  
ignem veni mittere in terrā. Per hūc enim  
ignē incentiuia voluptatis & libidinis con-  
sumuntur.

Quod autem locustarum octauo in loco  
fit mentio: putatur à quibusdam per hoc ge-  
nus plagi dissidentis à se & discordatis hu-  
mani generis incōstantia confutari. Alio  
quoque sensu locustæ pro mobilitate leui-  
tatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ &  
salientis animæ in seculi voluptates.

Nona plaga tenebræ factæ sunt, siue ut  
mentis eorum cæcitas arguatur, siue ut in-  
telligant diuinæ dispensationis & prouidē-  
tiæ obscurissimas esse rationes. Posuit enim  
Deus tenebras latibulum suum, quas illi au-  
daſter & temerè perſcrutari cupiētes, & alia  
ex alijs afferentes, in crassas & palpabiles  
ignorantiae tenebras deuoluti sunt.

Ad ultimū delētur primogenita Ægyptiorum,  
siue principatus & potestates, & mūdi  
rectores tenebrarum harum, siue auctores

& inuentores falsarum, qua in hoc mundo  
fuerunt, religionū, quas Christi veritas cum  
suis extinxit & deleuit auctoribus. Porro  
quod sequitur, in dijs eorum faciam iudi-  
cium, illud Hebræi autumant, quod node  
qua egressus est populus, omnia in Ægypto  
templa deſtructa sunt, siue motu terra, siue  
taetu fulminum. Spiritualiter autē dicimus,  
quod egregientibus nobis ex Ægypto erro-  
rum idola corruant, & omnis peruersorum  
dogmatum cultura quatiantur.

B De hinc inferuntur plagiæ. Quæ de decimæ plagiæ di-  
cuntur, prater pauca quedam, sumpta sunt ex hom. 4. Orig. in  
c. 7. Exod. quæ leguntur etiam apud Augustin. serm. 87. de  
tempore.

b Musca enim nimis insolens, vñq. ad feriantur.  
Greg. verba 18. Mor. c. 25.

c Alio quoq. sensu, vñq. ad locustæ. Greg. 33. Mor. d.  
cap. 27.

### De Pascha. CAP. XV.

**I**nter eafit Pascha: in occisione agni occi-  
ditur Christus, de quo in Euangelio dici-  
tur: ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata  
mūdi. Vespere immolatur agnus, in vespera  
mundi passus est Dñs. Prohibentur, qui pa-  
scha faciunt, ossa frangere, non franguntur in  
cruce ossa Dñi, adtestante Euangelista, qui  
ait: Os eius non cōminuetis. Sanguine agni

C illiniuntur Israelitarum postes, ne vaſtator  
Angelus audeat inferre perniciem. Signan-  
tur signo Dominicæ paliōnis in frontibus  
fideles populi ad tutelam salutis, vt hi ſoli ab  
interitu liberentur, qui cruore Dominicæ  
paliōnis corde & fronte signati sunt, qui  
etiam opere loquuntur: signatū est super nos  
lumen vultus tui Dñe. Vnde & appellatur  
ipſa ſolēitas Phæſe, quod noſ transiū po-  
ſumus vocare: eo quod de peioribus ad me-  
liora pergeſtes, tenebroſam Ægyptū de-  
linquimus. Quod aut̄ ait de agni illius eſu,  
omnis alienigena nō comedet ex eo, & in  
vna domo comedetur, nec efferetis de cat-  
ribus eius foras: Hoc de Christi corporis

D ſacramēto, cuius agnus ille figurā obtinuit,  
proprietē tenetur scriptū: cuius corpus & ſan-  
guis in vna domo: id est, in vna Ecclesia ve-  
ſci præcipitur, nec efferri foras, in plebiſbus  
ſcilicet hæreticorū, qua ab eadem Ecclesiæ  
catholicæ vnitate foris vagantur.

### Dethesauris Ægyptior. CAP. XVI.

P Ræcepit de hinc populo Deus per Mo-  
ysem, vt ab Ægyptijs ſibi cōmodata pete-  
rent, qua auferrēt. Sicq. Moyses & populus  
prof.

proficisci, auro & argento spoliauit Ægyptios iussu Domini Dei nihil iniuste iubentis. Quid ergo hæc præfigurauerint? nisi quod in auro & argento ac veste Ægyptiorum significatæ sunt quædā doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium, non inutili studio discuntur? Sed siue hoc significet, siue illud, quod ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquam vasa aurea & argentea cum suis utique corporibus, (quod vestes significant,) adiunguntur populo Dei, vt simul de hoc seculo, tanquam de Ægypto liberentur.

### *De Azymis. CAP. XVII.*

Quod vero ait, fermento sublato sic profectos esse filios Israel de Ægypto: hoc & à nobis modis omnibus, si fieri potest elaborandū est, vt exeentes à seculi huius illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis: quod est in noui hominis conuersatione, relicto pristino homine cum vitijs suis. Et illi quidem scptem diebus azyma comedebant. Nos vero si simpliciter & purè versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ & nequitiæ non habemus, si innouati, nihil ex veteris corruptionis malitia facere delestemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ: quod & ipsum prius à naturali dulcedine recedēs adulterino acrore corruptum est: In hac nobis præcipitur māsione, vt semper egressionis ex Ægypto memores simus, vt celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de prioribus ad meliora, & primogenita nostri vteri, id est, nostrorum operum, cunctarumque virtutum principium Domino consecremus.

### *De columna ignis, & nube.*

#### *CAP. XVIII.*

Am tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diē in colūna nubis, præcedens populum, & dux itineris factus. Nubes ista præcedens, Christus est: idem etiam colūna: quia rectus & firmus, & fulcens infirmitatem nostram. Per noctem

A lucens, per diem non lucens: vt qui non vivent, videant: & qui vident, cæci fiant. Potest & sic non incōgruè accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube: in iudicio vero, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis.

### *De divisione maris. CAP. XIX.*

B S equentibus inde Ægyptijs, percutit Moyses virga aquas, & transierunt filii Israel per mediū mare rubrum. Quid mare rubrum? nisi baptismus est Christi sanguine consecratus: Hostes sequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & Diabolus, qui in spirituali baptismo suffocatur. Premunt quidē Ægyptij, vrgent & instant peccata, sed vsq. ad aquam.

### *De Canticō. CAP. XX.*

C Post transitum rubri maris canit cantum populus Deo, Ægyptijs & Pharaones submersis. Nō aliter & fideles, postquam de lauacro condescendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt, dicentes: cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est: equum & ascensorē proiecit in mare. Quod tamē melius & dignius ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua, sicut Maria: id est, carnem suam crucifixiter cum vitijs & concupiscentijs, & mortificauerit membra sua, quæ sunt super terram. Iam de hinc ducitur post maris transitum populus per desertū. Baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruentes promissa patria: sed quod non vident, sperando, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt, & illic laboriosæ & periculose tentationes, ne reuertantur corde in Ægyptum: nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

### *De aquis amaris. CAP. XXI.*

E Gresso a populo de mari rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam, & peruererunt ad fontem Marah, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat o 3 populus

populus videns aquas, & potare non sustinēs. Mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas, occidētis litteræ, & legis habere figuram. Quibus si immitatur confessio crucis, & passionis Dominicæ sacramentum iungatur, tunc efficitur aqua Maræ suavis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Vnde & scriptum est: constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoque sensu, quod aquæ Maræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usum dulcedinis quandoque esse vertendam.

B Sciendum vero iuxta superiorem sensum, quod primum ductus est Israel ad aquas falsas & amaras, & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus Israel ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

- Egresso populo. Ex hom. 7. Orig. in c. 15. vel sermone Aug. 9. de tempore.

### *De duodecim fontibus.*

CAP. XXII.

CVM ergo per lignum vitæ dulcis fuerit esse etæ, & intelligi lex spiritualiter cœperit, tunc de veteri Testamento transitur ad nouum, & venitur ad duodecim Apostolicos fontes. Vbi arbores erat septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædicauerunt, sed & alijs septuaginta misi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret. Siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant populos in septenario numero decuplato rigantem, ut per septiformem spiritus donū legis decalogus implatur.

- Cum ergo per lignum, vsq. ad agnosceret. Verba sunt Orig. ibid.

### *De cibis alitum, & Manna.*

CAP. XXIII.

MURAT interea populus in deserto propter famem, & conuersus procul in aube respexit gloriæ Dei. Aspexitq. vespere

A coturnicem & manæ diei alterius Manna. Quid enim per volucrum escas, nisi prædicationes diuinitus missæ intelliguntur? Quæ transcurrunt per verba sonantia, quasi per aërem volatilia pennata: quibus per fidem pascuntur hi, qui ad patriam regni cœlestis peruenire contendunt. Potest quidem & volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquam caruc, alebat per verba diuinitus missa, quasi per volatilia. Vnde & vespere datur: quia cuncta, quæ carnaliter illis concessa sunt, finē erant habitura. Manifestato autem lumine fidei datur Manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis viuus de cælo descendit, qui per nubes Evangelicas universo orbi pluitur, non iam murmuranti populo & tentati Synagoge, sed credenti, & in illo spem ponenti datur Ecclesia. Hoc est autem Manna indeficiens: hic est panis cæli & verus cibus Angelorum: quo Dei verbū corruptibles incorruptibiliter pascit, quod ut manducaret homo, caro factū est, & habitavit in nobis. Quo etiam, qui vescuntur, spiritualiter viuunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipiētes mortui sunt. Non incongruè per Manna etiam cœlestia significantur eloquia. Vnde & interpretatio nominis sic sonat: Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores dicentes: Quid est hoc? Hoc autem Manna minutum erat, sicut semē coriandri, & suave. Quid verbo Dei minutius? quid vè subtilius? aut quid dulcius, & suavius eloquijs Dei, quæ sunt super mel & fauum?

b Sed quid est, quod sexta die duplum colligi iubetur, quod etiam sufficiat in Sabbatho? Sexta dies, ista est sexta ætas mundi, in quo nunc sumus. In hac ergo duplū coligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei audit & facit: in hac duplum recondit, qui bene viuit, & alijs misericordiā præbet. Quod & reponebatur pro Sabbatho, nō corruebatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanent. Qui vero infideles erant, & præter caussas Sabbathi seruabat de Manna, ebulliebat ex eo vermes, & computrefcebat: sic & qui propter presentem vitā & amorē sculi thesaurizant; his ille vermis ebullit, qui nunquā moritur. Isti sunt vermes quos generat auaritia, & diuinarum cœca cupiditas,

cupiditas,his qui habent pecunias,& videntes in necessitate fratres suos , claudunt ab eis viscera sua. Sed & is, qui post suscepsum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui eius semper conscientiam fodiat,& arcana pectoris rodat. Quamquam & vermis sit Christus, ipso loquente: Ego autem sum vermis,& non homo. Sicut enim ipse est alijs in ruinam, alijs in resurrectionem: ita, & ipse in Mâna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

<sup>a</sup> Murmurat, vsque ad, super mel & fauum, sententia B ex eod. Orig. verba diuersa.

<sup>b</sup> Sed quid est quod sexta, vsque ad, vermis efficitur, ex eod. loco.

### De petra virga percussa.

#### CAP. XXIIII.

Post <sup>a</sup> Mâna queritur populus sub ardore fatis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, qua percussa aquam euomuit, Christi figuram habuit. Quo aperto, aquæ cunctæ fluxerunt, ad quem velut virga lignum passionis accessit, ut emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra fons manauit. Percussus in cruce Christus sicut tibi lauaci gratiam, & donum Spiritus Sancti effudit. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit: Bibebant autem de spirituali cōsequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod autem scitis populus propter aquam murmurat aduersus Moysen, & propterea iubet ei Deus, ut ostendat eis petram, de qua bibat, quid hoc significat? nisi quia si quis est, qui legens Moysen murmurat aduersus eum, & displicet ei Lex, qua secundum litteram est scripta, ostendit & Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat, & reficiat sitim suam.

<sup>a</sup> Post Manna, vsque ad, sitim suam, ex eod.

### De pugna Amalech.

#### CAP. XXV.

Post hæc Moyses ascendit in montem, Iosue contra Amalech militat, tenet virgam Moyses, brachiaq. sua in modum crucis extendit. Sicque hostis, id est, Diabolus

A vitam celestis patriæ intercludere molitus, signo crucis Dominicæ superatur. Dum leuaret manus Moyses, vincebat Israel: rursus si inclinasset, superabat Amalech. Eleuantibus enim nobis actus nostros ad calum, retores tenebrarum subiiciuntur. At contra remissis orates manibus, hoc est, terrenam conuersationem sectantes, hostis victor insequitur, sedet Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculos & in Samuelis volumine appellatur Lapis adiutorij, & utrunque manum eius Aaron & Hur, quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

<sup>a</sup> Post hæc Moyses, ex eod.

### De cognato Moysis. CAP. XXVI.

Deuicto <sup>a</sup> autem Amalech, superuenit Ietro sacer Moysis, adducit Sephoram, id est, Ecclesiam, utrumq. filium ex utroq. populo procreat. Dat Moysi consilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, & facit quæcumq. dicit. Vbi magna admirationis est, ut Moyses Propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acciperet, & faceret omnia quæcumq. diceret illi: nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim quandoq. futurum, quod per populum ex gentibus congregatum, ea que in lege deerant, eo suggerente completerentur, bonumq. & spirituale intellectum afferret ad legem Dei, & sciebat, quia audiret eundem populum Lex, & faceret omnia quæcumq. diceret, Legisque diminutio, suggerente Euâgelio, cōpleretur.

<sup>b</sup> Deuicto autem Amalech, vsque ad, complentur. Orig. hom. II. in c. 17.

### De ascensione Moysis in montem.

#### CAP. XXVII.

Succedit itaq. post hæc populus quadragesima septima die egressionis ex Aegypto ad montem Sina, ibiq. Moyses ascendit ad Dominum, & Dominus ad eum descendit. Mons quippe altitudo contemplationis nostra est, in qua ascendimus, ut ad ea, que ultra infirmitatem nostram sunt, intuenda subleuemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia sanctis multum proficiensibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

<sup>a</sup> Successit utique, usque ad, sensib. aperit, verba sunt Greg. 5. Moral. c. 27.

A ptrem vero ad amorem fraternalum, quibus societas humana non laeditur.

Primum decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus unus est. Vtque vthæc audiens, vnum Deum patrem colas, & in multos fitos deos fornicationem tuam non effundas. <sup>b</sup> In hoc præcepto prohibetur colia aliqua in figuris hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa, quæ & hoc est, quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. <sup>c</sup> Creatura enim mutabilis est, ac propterea dicitur: omnis creatura vanitati subiecta est. Ergo ne quisquæ Filiū Dei Verbū, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, ideo dicitur: non accipies in vanum nomen Domini Dei tui, id est, ne astimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati subiecta est: sed credas eum esse eum Pater, Deū de Deo, verum Verbum, per quem omnia facta sunt.

<sup>d</sup> Tertio præcepto legis insinuat de observatione Sabbathi, quod ad Spiritum Sanctum pertinet, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus Sanctus dicitur, in quo nobis requies eterna promittitur, propterea & septimum diem sanctificauit Deus. In alijs enim diebus operum, non est nominata sanctificatio, nisi in Sabbatho ubi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum Sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter eternam requiem ad donum Spiritus Sancti pertinentem. Dicitur enim ibi. Memento, ut diem Sabbathi sanctifices: sex diebus operaberis,

C & facies omnia opera tua. Septimus autem dies, Sabbathum est nomini Dei tui, non facies omne opus. <sup>e</sup> In sex dierum opere, sex millium annorum operatio continetur. In septimo vero requies illius beatitudini regni & tēpus ostenditur, quod carnaliter Iudei sapientes & celebrantes peccant. Et hoc, ne nos ad fidem mendacij fallentis aptemus, clamat per Prophetā Deus. Neomenias & Sabbathia vestra odiuit anima mea. Quomodo ergo sanctificata erunt Sabbathia illa, quæ odiuit Deus. Illud ergo Sabbathum est sanctificatum, ubi post bona vita huius opera, requies

### De tonitruis & fulgurib.

#### CAP. XXVIII.

Item deinde quinquagesima die post actū Pascha, data est lex Moysi. Ita & quinquagesima die post passionem Domini, quam Pascha illud prefigurabat, datus est Spiritus Sanctus, missus Paracletus, descendens super Apostolos, &c, qui cum eis erat, in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutos: & diuisis linguis credentium totus Euāgelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic Lex scripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu Sancto: in digito Dei ejusdem dæmonia. Aspicit illuc cunctus populus voces & lampades, montemq. fumantem, tonitrua, & fulgura, clangoremq. buccinæ persistente. In vocibus namq. & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in sonitu buccinæ, fortis prædicatio sanctorum. Quæ omnia in aduentu Spiritus Sancti complete sunt, quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod significat Ecclesiam, in qua & Dominus loquitur Moysi. <sup>a</sup> Quod autem legē daturus Dominus in igne & fumo descendit, hoc significat, quia & fideles claritatis suæ ostensione illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod vero videtur in caligine, hoc significat, quia impij, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ cum descendantem, id est, in humilitate nascentem non cognoverunt. Alias in caligine visus legē dedit, quia veritatem lux legis non sequuturis infidelibus, quasi per caliginem dixit: vt videntes non videant, & audientes non audiant.

<sup>a</sup> Quod autem legem daturus, usque ad, obscurat. Verba Greg. 6. Moral. c. 17.

### De decem verbis. CAP. XXIX.

At igitur inde Dominus Moysi legem innocentia nostræ & cognitionis suæ. Eandemq. in decem verba constituit, & fæcis tabulis digito suo scripsit. Et hec quidem præcepta ita sunt distributa, vt tria pertineant ad dilectionem diuinæ Trinitatis, sc-

requies nobis æterna promittitur. Ideoque quidquid agimus, si propter futuri seculi re-  
quiem facimus: veraciter Sabbathum ob-  
seruamus, non ut iā in ista vita nos requie-  
scere aestimemus, sed ut omnia, quæ bene  
operamur, non habeant intentionem, nisi  
in requiem sempiternam.

Post hæc tria præcepta, quæ ad Deū per-  
tinent, septenarius succedit numerus man-  
datorum ad dilectionem proximi pertinēs,  
& incipit ab honore parentum. Quod tamē  
in ordine quartum est: honora patrem tuū  
& matrem tuam. A parentibus enim suis  
homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum  
dilectione sumit exordium. Inde hoc man-  
datum primum est in septem, sicut & Do-  
minus in Euangelio ait: honora patrem  
tuum & matrem tuam, quod est mādatum  
primum. Sed quomodo primum, quod quar-  
rum nō nisi quia, ut prædictum est, in septena-  
rio numero, qui pertinet ad dilectionē pro-  
ximi, primum est in altera tabula? nam ideo  
duæ tabulæ Legis datæ sunt. Iubetur ergo  
in hoc præcepto filijs honorare parentes,  
neque contumeliosos illis existere: sed offi-  
cio pietatis reuerentiam debitam præstare.  
Nam qui parentibus honorem deferre nō  
nouit, quibus parcere poterit, aut quomo-  
do alios diligere poterit, qui suos odit?

Quintū, non occides. Etenim non solum  
opere perpetrans homicidium facit: sed  
etiam & qui incurrit in eum esuriētem vel  
nudum, qui mori possit, nisi indumentum  
cibumque porrigendo subueniat, & idē ho-  
mici datenebitur.

Sextum, non mœchaberis: id est, ne  
quisquā præter matrimonij fœdus alijs fœ-  
minis misceatur ad explendam libidinem.  
Nam specialiter adulterium facit, qui præ-  
ter suam coniugem ad alteram accedit.

Septimum, non furtum facies, quod est  
vitium rapacitatis.

Octauum, nō falsum testimonium dices,  
quod est crimen mendacij & falsitatis.

Nonum, non concupisces vxorem pro-  
ximi tui. In hoc præcepto vetat intentionē  
adulterinæ cogitationis. Nam aliud est face-  
re aliquid tale præter vxorem: aliud nō ap-  
petere alienam vxorem. Ideo duo præcepta  
sunt, non mœchaberis, & non concupisces  
vxorem proximi tui.

Decimum, non concupisces rem proxi-  
mitui. In quo præcepto damnat ambitio-  
nem seculi, & refrenat concupiscentiam re-

A rum. Itaq. horum primum prohibet super-  
stitionem, secundum errorem, tertium in-  
terficit seculi amorem: quartum impieta-  
tem, quintum crudelitatem, sextum alludit  
fornicationem, septimum rapacitatem, octa-  
uum perimit falsitatem, nonum adulterij  
cogitationem, decimum mundi cupidita-  
tem. <sup>c</sup> Inter hæc igitur omnia decem præ-  
cepta, sol ibi quod de Sabbatho positum  
est, figuratè obseruādum præcipitur. Quam  
figuram nos intelligendam non etiam per  
otium corporale celebrandā suscepimus. Re-  
liqua tamen ibi præcepta, propriæ præcepta  
sunt, quæ sine vlla figurata significacione  
obseruantur. Nihil enim mysticè significat,  
sed sic intelliguntur, vt sonant. Et notādum,  
quia sicut decē plagis percutiuntur Ægyptij,  
sic decem præceptis conscribuntur ta-  
bulæ, quibus regantur populi Dei.

<sup>a</sup> In hoc præcepto, vsque ad, sed cum illo. Hactan-  
tum legebantur in Val. & Comp. que propterea recepimus,  
quia sunt Aug. verba epist. 119. ad Ianuar. c. 11.

<sup>b</sup> Creatura enim, vsque ad, Dei tui, hac in solo Val.  
qua sunt item Aug. verba.

<sup>c</sup> Tertio præcepto Legis, omnia ex epist. Aug. citata  
at Ianuar. c. 11. & seq.

<sup>d</sup> In sex dier. opere sex millium annor. operatio  
continetur. Quid de his verbis sentiremus, diximus ad  
cap. 7. Gen. adulterina planè esse, neque reperiri vsquam hu-  
iusmodi quidquam in codice Oliuenſi, neq. apud Aug. unde  
sunt reliqua.

<sup>e</sup> Inter hæc igitur omnia, vsque ad, vt sonant, hac  
tantum leguntur in Val. & Comp. sunt tamen Aug. verba  
c. 12. epist. 119. ad Ianuar.

### De duab. tabulis. Cap. XXX.

<sup>C</sup> Vr autem in duabus tabulis scripta est  
Lex: nisi aut propter duo Testamenta  
significanda, aut propter illa duo præcepta  
dilectionis Dei, & dilectionis proximi, in  
quibus tota Lex pendet & Prophetæ? Hæc  
enim in tabulis singulis explicata sunt. In  
vna enim tria præcepta ad Dei pertinentia  
charitatem: in altera vero septem pertinē-  
tia ad proximi societatem.

### De lapideis tabulis. Cap. XXXI.

<sup>S</sup> Ed cur lapideæ exdem tabule fuerint? ni-  
si ad significandum cor Iudeorum lapi-  
deum: per lapidis insensibilitatem, demon-  
stravit duram eorum mentis stoliditatem:  
de qua propheta dicit, auferam ab eis cor  
lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde  
Apostolus: non in tabulis lapideis, sed in  
tabu-

tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulæ carnales volunt: vt carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duriciem, significatum est cor non intelligens, & per carnalem sensibilitatem, significatum est cor intelligens.

sum & sequestratum vnitatis Dominū præpitium non habebis: Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, Filii, & Spiritus Sancti substantiam diuidunt. Iā deinde quam plura legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ opportuniora sunt, dicenda sunt.

### *De altari de terra. CAP. XXXII.*

**Q**uod autem additur ibi à Domino. Nō facietis vobis Deos argenteos & aureos: altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra Deo facere, est incarnationē mediatoris sperare, tunc quippe à Deo nostrum munus accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super Dominicæ incarnationis fidem posuerit quicquid boni operatur: in altari ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus.

\* Qued autem additur, usque ad, fide solidamus. Greg. 3. Moral. 6. 15.

### *De non sectis lapidib. faciendo.*

#### *CAP. XXXIII.*

**D**inde adiecit: quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim leuaueris super id cultrum, polluetur. Secti lapides hi sunt, qui vnitatem scindunt, ac diuidunt semetipsos à societate fraterna per odium vel schismata: tales in corpore suo non recipit Christus, cuius corporis figuram altaris illius construētio obumbrabat. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare cōstrui iubetur, hi sunt, qui fidei morumq. vnitate solidantur: de quibus dicit Apostolus: vos estis lapides viui, coædificati in domus spirituales. His nō est iniectum ferrum, quia incorrupti sunt, & iacula maligni ignita non receperunt: quique vnum altare faciunt, quia vnitatem fidei vel concordiam charitatis sequuntur.

### *De non ascendendo ad id per gradus.*

#### *CAP. XXXIV.*

**N**on accedes per gradus ad altare meū, id est, non gradatim vnum alio præfrens ad me peruenies, neque priorem neq. posteriorem tempore discernes, quia diui-

PRæcipitur enim post hæc in legē, vt Hebræus puer, si forte in seruitutē deuenierit, sex annis seruiat, septimo vero anno liber dimitatur. Quod si egredi à seruitute noluerit propter vxorem & filios, perforabitur auricula eius subula, & erit seruus in seculum.

Hoc de præsenti non dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex ætatibus huius seculi seruientes, in septimo die, id est, eterno Sabbatho liberabitur: si tamen voluerimus esse liberi, dum adhuc in seculo seruimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientie, & cum vxore & filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum carne & operibus eius, iugiter peccati serui erimus in æternū.

### *Detalione. CAP. XXXVI.*

Illi vero quid significat, quod in hac legē oculum pro oculo dari iubetur? Oculus enim est quisq. doct̄or, tanquam vitæ demonstrās iter. Idem autem si intentionem auditoris per aliquam pernicioſam doctrinam conetur extingue: si oculum lœdat animæ, & intellectum eius turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præfusatū, & intellectus eius turbulentus ac ferox, quisca-  
dalum fidei generat, projiciatur. Sed eti-  
quis dentem lœsat auditoris, per quem scri-  
pturarum cibos comminuebat, & diuidens  
spiritualiter distinguebat, vt subtile ex his  
ad interiora animæ transmitteret sensum:  
quisquis ergo huiusmodi euellens dentem  
conatur à corpore Christi præcidere, aufer-  
ratur dens illi. De talibus enim dicitur. Dé-  
tes peccatorum cōtriuisti: siquidem & ma-  
nus pro manu, & pes pro pede depositur.  
Manus, est actio operantis: pes est, per quem  
inceditur ad bona opera vel mala. Præsid-  
tur ergo ille, qui scandalum facit, nō solum  
in fide, sed etiam in actibus, qui permanem-  
signi-

significatur, aut offendiculum prebent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, qui combusit. & gehennæ fraternam tradidit animam. Per quæ signacula ostenditur, ut iste percussor omnibus destrucatus membris à corpore excidatur Eclesia, ut cæteri videntes timorem habeat, & non faciant similiter.

### De decimis & primitijs offerendis.

#### CAP. XXXVII.

Vbetur quoque inter hæc Israeliticus populus decimas frugum, cunctarumq. primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugū vel primogenitorū, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonā voluntatem, quæ prior est operæ, quā Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem, dum illa sibi à nobis iubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis porrò Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerus crescit: ideoq. sicut in primitijs principia volūtatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium & perfectionis percipimus effectum. <sup>a</sup> Verum quod dixit primogenita asini in utabis oue: Per asinum quippe hoc loco immundicias, per ouem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia innocentia simplicitatem conuertente: vt postquam omnia illa peccator egit, quæ, immunda, Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quæ Dei sacrificio, vt mūda, imponat. Quod vero sequitur, si non redimes, occidetur: quia nimis mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

<sup>a</sup> Verum quod dixit, vñq. ad, morte perpetua. *Gre. 27. Moral. cap. 11.*

### De vitulo combusto igni.

#### CAP. XXXVIII.

Descendens <sup>a</sup> itaq. Moyses de monte cū tabulis, dum audisset populū, quod fuerat ad idola consecratus, indignos eos iudicans accipere legem, proiecit de manibus suis tabulas, quibus confractis, incendit vitulum, quem plasmaverat. Sed quid sibi ve-

A lit iste vitulus, quem fecerunt sibi filii Israel in solitudine? Vel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combusit, minutatimq. concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est, operatione Spiritus Sancti scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas legeret, iudicauit: si deniq. vt ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incedit eum & contruit, & in aquam sparsit, atq. submersit, vt quid & potum hūc populo dedit? Quem non excitet factū hoc ad querendam, & intelligendam prophetiæ significationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, quia Diaboli corpus significabatur in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est Diabolus. Aureum præterea, quia videntur idolatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: quoniam cognoscentes Deū, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & serpentum. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas Gentilium idolatriæ deditorum. Hæc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit: de quo in Euāgelio ait: ignē veni mittere in tertā: vt quoniam non est, qui se abscondat à calore eius, dum in eū credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discessum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquā mititur, vt eos Israelitæ, id est, Euāgeliū prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in Dominicū corpus trāsferant: quorum vni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gētibus dictum est sic: maesta & māduca. Si maesta & māduca, quare non etiā concide & bibe? ita iste vitulus per ignem zeli, & aciem verbi & aquā baptismi ab eis potius, quos absorbere conabatur, absorptus est.

<sup>a</sup> Descendens, vñq. ad, absorptus est. *Verba Aug. 12. cont. Faustum. c. 93.*

*De interfictis tribus milibus.**CAP. XXXIX.*

**N**unc autem quid etiam Propheticæ significationis habuerit: requirendū est, quod ex eis multos qui sibi absente ipso idolum fabricauerant, sine villa cuiusq. necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est autem, ut intelligatur hominum illorū interemptione significari vitiorum talium infestationē: qualibus ad eandem idolatriam defluxerūt, in talia quippe vitiasse uire nos iubet Apostolus, cum dicit: Mortificare membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriā, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. De porta vero usque ad portam ire, est à vitio usq. ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cū gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus viginti trium millium interfectorum, triplicem formā indicat peccatorum. Omne enim peccatum, aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

\* Nunc autem, usque ad idolorum seruitus, ex 12.  
cont. Faust. c. 92.

*De cōfractiōne tabular. CAP. XL.*

**A**scendit itaq. Moyses denuo in montē. Iterumq. dat ei Deus legem in alijs tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significauerunt eadem tabulæ, quas primū à Domino Moyses accepit, & sine mora cōfregit. Tabulæ illæ imaginē demonstrabāt priscæ legis, non post longum interuallum pro populi peccato cessantis. Aliæ vero ad instar priorum iteratim incisæ, noui Testamenti habuere figuram. Iste non franguntur, vt ostenderentur noui Testamenti eloquia permāsura. Vnde & meritò decē verbis legenda signatur, vt per eundem numerū figura crucis exprimeretur. Huius enim formæ in decem X. littera est. Nam recto vno apice à summo usq. ad imum ducitur. Rursum alio non dispari per transuersa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Nō veni legem soluere, sed implere, vtique per passionē crucis, cuius imago fuit in tabulis.

*De quadraginta dieb. quos ieiunauit Moyses. CAP. XLI.*

**Q**uid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus ieiunauerit? cuius

A actionis quædam figura est in huius numeri consideratione: quadragenario enim numero, & Moyses & Elias & ipse Dominus ieunauerūt. Præcipitur enim nobis ex Lege, & Prophetis, & ex ipso Euangelio, quod testimonium habet à Lege & Prophetis: (vnde etiam in monte inter veranq. personam medium Saluator effulgit,) vt à mundi illecebris auditatam nostram tanquam ieiunio temperatiæ refrænemus, quādiu perfectio Decalogi Legis per quatuor eiusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur: vt decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

*Quod Dñs Deus dixit ad Moysen,  
posteriora mea videbis.*

*CAP. XLII.*

**Q**uod vero petiuit Moyses, vt claritatem Domini videret, dicens: Si inueni gratiam apud te, ostende mihi te ipsum manifeste. Accepit enim in præsenti congruū responsum: quod faciem Domini videre non posset, quam nemo videret & viueret. **C**Quid est ergo faciem meam videre nō poteris? nisi quia quāvis usque ad parilitatem Angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa consurgat: videre tamen eius essentiam plenè non præualet, quā nec ipsa perfectio Angelica in toto vel integrè attingit scire secundum Apostolum: qui ait, pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, vt subaudias & Angelorum. Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitatis suscepit, quæ tertia est in Trinitate persona. Iam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi, Ecclesiæque mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum in Christum postea credituri. Ideo illi dictum est: Cum transiero, posteriora mea videbis. Quidam hunc sensum in Euangelio dicunt fuisse completum, cū ascendiisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Iesu, & ideo ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est: posteriora mea videbis. Vidit ergo posteriora eius, id est, vidit quæ in posterioribus & nouissimis facta sunt. **b** Quod autem ait Dominus ad Moysen. Est locus agud me: stabis super petram, & paullò post: tollā manum meam; & videbis posteriora mea:

etiam enim ex sola Ecclesia Catholica Christus conspicitur: apud se esse locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam scientiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam.

Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitas suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. Hoc est, nō quæ humanitas est, sed quia subsistit in tribus personis. Sunt autem haec (quantum coniungimus) Graeci lucidius scriptoris verba. Nam repetuntur paullulum mutata, ut pote ex diversa interpretatione, lib. i. sententiarum, cap. 3. illuc enim: Sola (inquit) Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. Vtrumque vero in idem mutat. Ob id namque Trinitas humanitati suscepta integrè nota est, quia humanitatis suscepta nomine Verbi ipsum significans simul intelligimus. Ac propterea humanitas à Christo suscepta ab alio integrè noscere non potest, quia homo ille deus est. Valetque ad hoc communicatio (quam vocamus) Senatum. Nam, ut ipsi lib. i. sententiarum, c. 6. ait: Medicator Dei & hominum homo Christus Iesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in utraque natura idem unus est. Vox autem tercia, ordinem hoc loco non magis significat, quam cum binium numerum senari tertiā partem dicimus, aut cum latu Poët. in epithalamio cecinit:

Virginitas nō tota tua est, ex parte parentū est,  
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,  
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate modo loquitur. Nam lib. i. aduers. Iudeos capit. 4. Cuius Trinitatis (inquit) sacramentum, & Aggæus Proprieta ita aperuit ex persona Domini, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit: quia ecce ego cōmouebo celum & terram, & veniet desideratus multis gentibus. Et paullo post. Et nunc Dominus, qui misit me, & Spiritus eius: ecce duas personæ, Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittitur. Bis itaque Eius tertiā personam, hoc est, unam e tribus dixit. Quo sensu licuit dicere: in Trinitate diuina tertia persona Petri, tertia Filius, tertia Spiritus Sanctus. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit aut posterius, nostra tamen aures, quasi ordinem in diuinis ex processionibus requirentes, id refugiunt, itaque has dicendi formas non tam usurpamus, quam subrie interpretamur. Quod vero humanitatem personæ quibuslibet facere videtur, id non attendunt, prouocabulum qui, que, quod, cum inter diuersi generis duo nomina posse, non tantum præcedenti, sed sequenti etiam aptari solent notissimo Sallustij exemplo. Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quomodo Isidorus quoque ipse loqui intendit gaudet, ut lib. 2. sententiarum cap. 15. Initios Dei persequuntur tenebrae, qui intelliguntur demones. Ita est enim in omnib. manuscriptis, mens. sed raro in excusis, qua intelliguntur demones. Quare

A lib. i. sentent. cum possit dicere: Sola Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona (id enim volebat) noluit tamen ad præcedētem Christum prouocabulum respicere, sed ad personam subsequentem. Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitatis suscep̄ta nomine Eilium ipsum (ut diximus), scriptientem conceperit. Neque est, quod de scripture veritate aut hic aut lib. i. sentent. quisquam dubitet. Nam ut hī octo, ita illī sedecim manuscriptis libris, tam longobardicis, quam nostris characteribus scripti, omnes omnia cum editis consentiunt.

### De glorificatione Moysis.

#### C A P. XLIII.

Quod vero descendēte denuo Moysē cū tabulis facies eius glorificata videatur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat, ut ostēderet eā Legem mystico esse velamine coopertam, tectamque infidelibus & occultam. Sermo quippe Legis habet scientiæ gloriam, sed secretam: habet & cornua duorum Testamentorum: quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum. Et manifestè dum Legis & Prophetarum scripturam per nimiam stoliditatem cordis carnaliter accipiūt infideles, illis tota facies Moysi quodam velamine tegitur: ita ut non possint loquentis Legis gloriam sustinere. Sed si conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidens litterā morietur, viuiscans spiritus suscitabitur. Dominus enim spiritus est, & Lex spiritualis est. Vnde & David orabat in psalmo: Reuelā oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

### De ædificatione Arca.

#### C A P. XLIV.

Item nunc arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erant repositæ tabulæ Legis. Per hanc arcām, quā de lignis impetrabilibus Moyses fabricauit, Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mente & corpore incorruptis, habētibus interius etiam duas tabulas Testamenti: id est, obseruantiam Legis, & Evangelij. Intus autē ac foris inauratur arca: sic & Ecclesia, quasi aurū radiare debet, tam interius virtus splendore, quam exterius doctrinæ, & sapientiæ claritate. Corona autem aurea per circuitum, & quattuor circuli aurei, qui per quattuor angulos iubentur adiungi: id

P signi-

significant: quia in eo quod in Ecclesia per quattuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quattuor sancti Euagelij libris accincta prædicatur, quæ tamē intra unius coronæ ambitū, id est, intra eiusdem fidei unitatem concluditur. Vester quoq. de lignis Sethim sunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur: quia fortes perseverantēq. doctores, velut imputribilia ligna, querendi sunt, qui instructionis sacrorum voluminum semper inherentes sanctæ Ecclesiæ unitatē deuinciant, & quasi intromissis circulis arcam portent. Qui auro quoq. iubentur operiri, ut cum sermone alijs insonat, ipsi etiam virtus splendore fulgescant.

a Ecclesia Christi significatur, vel etiā mens nostra ex Origene: ita enim ille homil. 10. in Numeros: Et arca aurea, in qua sunt tabulae Testamenti (vt opinor) non aliud, quam mens nostra esse declaratur, in qua Legē Dei debemus habere descriptā. Hæc autē mens aurea debet esse, hoc est pura, & pretiosa, in qua Legem Dei descriptā semper habeamus, sicut Apostolus dicit, scriptā non atramēto, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ambros. verò carnem Saluatoris esse voluit in c. 9. epist. ad Hebreos. Vid. not. cap. seq.

b Corona aurea per circuitum. Nihil hic de corona aurea Gregorius, è quo sunt reliqua in Pastorali part. 2. cap. 10. Et quidē eadem hæc multo aliter & Septuaginta, & eorū Latinus interpres reddidere. Pro his enim apud Aug. in questionibus in Exodus hec verba leguntur: Cymatia aurea tortilia in circuitu. Sed in hoc opere e varijs autoribus cōtexto non allegoria modo, sed Sacra etiam scriptura trahit, permiscentur, quāvis Gregorius hoc loco Vulgata editione ysum vel vestes soli satis indicent, pro quibus interpres ille gestatoria vel supportatoria reddidit.

c Deuinciant, ex Bed. & impress. denūtient m. f. o. & Greg. mendose opinor.

### De urna aurea, & tabulis, & virga.

#### C A P . XLV .

N IN hac Testamenti arca fuit urna aurea: tabulae quoq. & virga Aaron. Hæc arca, ut prædictum est, Ecclesia est, habens duas tabulas lapideas: id est, duplicitis Testimenti perpetuam firmitatē. Urnam quoq. auream, intelligimus carnem Christi puram atque sinceram, quæ reconditū in se Manna perpetuæ diuinitatis conseruat, & Angelici illius panis perennem cælestemq. gerit dulcedinem: nec non etiam virgam Aaron, id est eiusdem summi veriq. pontificis nostri Iesu Christi salutare vexillū immortalis memoriæ semper viriditate frondens.

a Urnam quoque auream intelligimus carnem Christi, &c. Hæc quidem ex Ambroso sumpta videtur, nisi

A quod ille arcam, noster vero urnam Salvatoris carnem est. seruit: ita enim Ambrosius loco citato. Arcā Testamenti: hæc est caro Salvatoris, in qua erat urna aurea, habens Manna diuinitatis, & virga Aarō, quæ floruit in sacerdotio Christi, & tabulae duorum Testa-

### De propitiatorio & Cherubim.

#### C A P . XLVI .

Am porro per propitiatoriū super arcam Testamenti positum, idem ipse Christus insinuatur, qui inter Deum & hominē medius propitiator interuenit, de quo dicit Apostolus: Quē proposuit De⁹ propitiatio- nē per fidē in sanguine ipsius. Hoc propitiatoriū arcē superponitur, sicut & Christus caput est Ecclesiæ: cuius à dextris & à sinistris duo Cherubim assistunt. Cherubim autē plenitudo sciētiæ interpretatur, plenitudo sciētiæ est charitas, id est dilectio Dei & proximi, qua Dominus ostēditur, nemo enim potest peruenire ad Deū nisi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio est. Alij eadē duo Cherubim, duo intelligunt testamenta, quæ multitudinis suæ scientia propitiatorium Dei, id est, Christi sacramenta obūbrant, testātē Propheta: In medio duorum animalium cognosceris. Hi versis vultibus se respiciunt, dum in spiritualē sensum vertuntur: tunc enim alterutrum sibi melius concordat, & in omnibus rectius consonat. Siquidem ex utroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia vetus & novum Testamentum tam Christi sacramenta, quām Ecclesiæ mysteria sub ænigmatum figuris operiunt.

a Idem ipse Christus insinuatur, Ita Gregorius homil. 6. in Ezech. Quid enim per propitiatorium nisi redemptor humani generis designatur? atq. eodem modo Ambrosius. Aptè autem propitiatorium super arcam positū esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei & hominum à Deo Patre donatū est, vt esset propitiatio pro peccatis nostris, &c. Cur vero super arcā, & tota omnino de re elegantissime Aug. q. 105. In arca ponni iussa sunt, Lex & Manna, & virga Aaron: in Legē præcepta sunt, virga potestatem significat, Mana gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verūtamen quia Lex à quo quis proficiente non ex omni parte compleetur, propitiatoriū est desuper, ad hoc enim opus est, vt propitiatus sit Deus, & ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia iudicium.

b Alij eadem duo Cherubim. Greg. homilia citata. c Testante Propheta in medio duorum animalium cognosceris. Inservit testimonium ex Habacuc Gregory allegorie. Citanuitque illud (quod ei commodum fuit) non ex Vulgata, sed ex Septuaginta editione. Pro his enim verbis

*Bonum. In medio annorum notum facies, verit. Non solum ante Hebreos diuersis punctis nota a vitaq. interpretatur, sed Ecclesia vitaq. etiam in diuinis officijs vtitur.*

### De altari. CAP. XLVII.

*A*ltare autem illud, corpus Christi significabat, siue omnes sanctos, in quib[us] ardet semper diuinus ignis & semper consumit caro.

### De mensa. CAP. XLVIII.

*P*osita vero mensa pacis & fidei Ecclesiæ gestabat typū, in qua pascimur alimentis scripturarum. Ad cuius unitatem ex toto orbe vocibus Apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit mensam suam, miscuit vinum in craterem & reliqua, dicens: venite edite de meis panibus.

### De candelabro & oleo. CAP. XLIX.

*C*andelabrum illud septem ramorū, Spiritus Sancti gestabat imaginem, qui se priiformi gratia illustrat omnem Ecclesiā in uinitate fidei consistentem. Alij idem candelabrum Christū intelligunt, gestantē septem Ecclesiās, in quibus septiformis Spiritus Sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emundatoria, quæ in Isaia foreipes nuncupantur. Et hēc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus petrata purgantur, quæq. inter se Spiritus Sancti uione sociantur. Extra velū autem testimonij, quod obpansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine uero veteris Testamenti velamine Spiritus Sancti iam veritas fulget.

Oleum vero, quod de arboribus oliuarū sumendū Dñs præcipit: eandem gratiā Spiritus Sancti ostendit, habentē in se pacē & misericordiā per Saluatoris aduētū: unde in cordibus nostris lumē veritatis acceditur.

*S*piritus Sancti gestabat imaginem. *Ambr. Can-*  
*delabra vero dona Spiritus Sancti sunt, quæ in Ec-*  
*clesijs lucent intelligētibus, per eum, super quem*  
*requiescit spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus*  
*consilij & fortitudinis, spiritus sciētiæ & pietatis,*  
*& spiritus timoris Dñi. *Hier. ad Zachar. c. 4.* Candelabrum (inquit) solidū aureū (Hebræi) Legem, id est,*  
*interpretantur. Lampadē autem, id est, flam-*  
*mā in vertice candelabri lucentem atq. fulgentē,*  
*Christū, qui caput Legis sit, & omnē mundū illu-*  
*minet. Septē lucernas super candelabrum, septē gra-*  
*tias Spiritus Sancti: Hec quidem de Hebraeorum sensu se*  
*dicere proficitur. Ipse vero de Ecclesiasticorū virorū cōmen-*  
*tarū subdit: Candelabrum aureum de auro purissimo*  
*Ecclesiām intelligunt, quæ in scripturis sanctis*  
*sensum ac mētem, magis quam verba perquirit.*

### A De tabernaculo. CAP. L.

*S*equitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Dño Moyses fabricare iubetur. Tabernaculū hoc per allegoriam Ecclesia est in huius vitæ eterno cōstituta: de qua Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorū. Varijs itaq. speciebus tabernaculū instruitur, partim pretiosis, partim viliorib[us], per quod monstrat, alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia. Fideles autē omnes intra corp[us] Ecclesiæ cōstitutos, infideles vero extra finū collocatos.

### De columnis et earum basib[us].

#### CAP. LI.

*I*psum autē tabernaculū cū in typo Ecclesiæ fieret, colūnas ei⁹ quattuor fundi argenteas Dñs iussit. Colūnæ istæ, quattuor Euangelistæ sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argenteæ autē dicuntur, propter diuini eloquij claritatē. Harum columnarū bases, Prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portat Ecclesiæ, supra fundamentū enim prophetarū Euāgelistæ collocat Ecclesiā, eoru[m]que auctoritate Euāgelicā fidē confirmat. Caput autē columnarū aureum, ille est, de quo dicit Apostolus: quia caput viri Christ⁹.

### De tabulis deauratis. CAP. LII.

*I*nferim & tabulas deauratas erigi præcipit, & fundi earū bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas, nisi Doctores & Apostoli, extensi in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, ut prædictum est, prophetæ signantur: qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent? Quia Apostolorum & Doctorum vita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur. <sup>a</sup> Vnde coniunctæ bases binæ singulis tabulis supponuntur: quia dū prophetæ sancti in verbis suis de mediatoriis incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indebitater ædificat. Et cum in semetipsis nō discrepant, illos inse robustius firmant. Quod autē argenteas ait bases & tabulas deauratas: ostēdit præcepta Apostolorū longè clariora esse, quam prophetarū. Tentoria autem, quæ ansulis asuta & circulis suspensa atq. innexa funibus ad modū cortinarū viginti & octo in longū atque in latum quattuor cubitis distenduntur,

tur, reliqua credentiū plebs intelligitur, quæ hæret & pendet in funibus fidei. Funis autē triplex non rūpit, quæ est Trinitatis fides, ex qua dependet, & per quæ sustinetur omnis Ecclesia. Quod autē viginti & octo cubitorum in longum distenduntur, & in latum quattuor cortinæ vnius mensuræ: inserita Lex Euangeliō designatur. Septenarius namq. numerus Legē significare solet propter multa septenarij numeri sacramenta. Qui consociatus ad Euangelia quattuor, quater septem consequenter vigesimum octauum numerum faciunt.

<sup>a</sup> Vnde coniunctæ bases binæ significant, ex Orig. hom. 9. in c. 28.

### De decem cortinis. C A P. LIII.

Decem autem cortinæ sūt, ut integrum perfectionis numerū teneant, & Legis Decalogum significant: qui tamen quinquagenis aureis circulis sibimet connectūt: quia omnes fideles per donum Spiritus Sancti fidei & charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet Sāctum. Vnde & quinquagesimo die post Pascha descendit de cælo Spiritus Sanctus.

### De undecim velis cilicinis.

#### C A P. LIII.

Qvōd vero vndecim vela cilicina fieri præcipiuntur: in cilicio peccatum ostēditur, propter hædos ad lxxiam positos. Quoniam ergo superiorius in decem cortinis sanctos perfectionem legis tenentes ostenderat, profectò vndenarius ciliciorum numerus, quoniam transgreditur denarium, transgreſſores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia futuros significat. Sed tamen & ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur propter pœnitentię signū, & spem remissionis peccatorum per indulgentiam. Vnde & quinquagesimus Psalmus veniæ & remissionis est. Possunt quidē & hæc tentoria cilicina, (quibus tabernaculū tegitur, & pluias & ventos & turbines tolerat) grossè hominū mētes accipi, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio, quāuis dure sunt, præferuntur. Vnde & bene sequenter pelles arietū ibi subiecit, ut per arietes duces præpositosq. Ecclesiariū ostēderet. Qui, quia defuiri curis temporalibus nō timet, oportet, ut tentationū ventos & pluias de hu-

A ius mūdi cōtrarietatibus portet, ut qui intra Ecclesiā spiritualiter, quæ byſsus & hyacinthus & purpura fulget, securi interius resp̄e deant, dū præpositi & rectores eorū contra procellas & turbines seculi foris laborant.

<sup>a</sup> Quod verò, p[ro]p[ter]e ad remissionis est, vnde Aug. 15. de ciuit. c. 20.

### De oppāso velo in medio tabernaculi.

#### C A P. LV.

Qvōd vero in medio tabernaculi velum extēditur, & exterior pars ab interiorē separatur: illud significat, quod nūc populi Ecclesiæ, quæ promissa sunt, velut obpāsa, quoisq. reuelētur, viderē nō liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nūc videm⁹ per speculū in ænigmate, tūc autē facie ad faciē. Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquā per speculū veritatē videm⁹, positi quasi in sancta, nondū peruenientes ad sancta sanctorum. Sancta enim possunt esse ea, quæ in presenti seculo habere sancta cōuersatio potest. Sancta verò sanctorū, in quæ semel tantūmodi intratur: ad cælū est trāitus, vbi est propitiatoria & Cherubim, vbi & mūdicordibus ap̄parere poterit Deus. In qua tamē conuersatione cōstituti nō sine adiutorio Spiritus Sācti cōsistimus. Habemus enim ex uno Spiritus Sancti fonte septē lucernas, quæ illuminēt populū Ecclesiæ: id est, septemplicē Dñi gratiā missam in vniuersum orbē terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore Spiritus Sancti diversa charismatum claritate illustrat.

Potest quidē hoc obpāsum vélum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita, tēpus illud significare, quod fuit sub Lēge. Quia ea, quæ Lex & Prophetæ cecinerunt, occulta erāt, & interiecto velamine videri nō poterant. Sed postea quām Christus adueniens tempore passionis velū illud à summo usq. deorsum dirupit, omnia illa, quæ antea erant occulta, per Dñi passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo. Nobis autē reuelauit Deus per spiritū suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt altae Dei.

### De diuersis donarijs ad constructionē tabernaculi. C A P. LV.

Offeruntur autem uno studio, & tamen diuersa donaria ad constructionē tabernaculi, iuxta quod scriptum est:

Aurum,

Aurum, argentum, &c, lapides pretiosi: Tum præterea byssum, coccum, hyacinthum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, sed & ligna impurribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi. <sup>a</sup> Sed & quicquid in cultum & ad vestes sanctas nec esset erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures & annulos & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Ecclesiæ typus est. Per hanc itaque munera significantur meritorum dona, quibus ornatur Ecclesia: fides eius auro comparatur, sermo prædicatio- nis argento. Quod verò quæ in ornamen- to sive tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimuntur, & exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimantur, omnia locum inueniunt & ad usum sanctæ edificationis accipiuntur. Colla- tio verò ipsa non sit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per ar- millas, quæ lacertos adstringunt, præpo- sitorum valde laborantium opera demon- strantur. Per inaures, subditorum obe- dientia exprimitur. Per annulos signacu- lum secretorum ostenditur. Vnde & quædam minus intelligentibus occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta cre- dantur. Vnde & iustus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Porro per dextralia, ope- ra bona & dextra commemorantur. Per vas aureum in donaria Domini separatum, diuinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola quæ æterna sunt amando subleuatur. Porro per hyacinthum, spes celestium præmiorum ostenditur. Per pur- puram, crux ac tolerantia passionum amo- reregni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum, immaculata carnis incorru- ptio, & & splendidissimus sanctimoniaz can- dor ostenditur, byssus enim, linum est can- didum. Per pilos autem caprarum, ex qui-

A bus ciliciorum asperitas textitur, dura pœnitentiæ afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forte magiste- rum exercent: alij per in aures & dextra- lia deuotam audiendi obedientiam re- ctamque operationem exhibit: alij per vas aureum præclaram subtilioremq. Dei intelligentiam tenent: alij per hyacin- thum, purpuram & coccum audita cæ- lestia sperare, credere, amare non desin- nunt, etiam quæ adhuc subtiliori intelle- ctu minimè cognoscunt: alij per byssum incorruptionem carnis offerunt: alij per caprarum pilos deplorant asperè, quod li- benter admiserunt. Simul ex tanta diuer- sitate operum vnum conficitur tabernacu- lum, sicut ex diuerso puluere unus compingit- tur globus terræ, infusione Spiritus Sancti rigatus. Iam porrò ligna Sethim impu- tribilia omnes sancti intelliguntur men- te & corpore incorrupti, neque cum seculo pereuntes, sed permanentes æterni. Lapi- des quoque pretiosi, Confessores, Apostoli, Sacerdotes, omnesque iusti. Quos etiam lapides viuos beatus Petrus Apostolus di- cit: vt sitis, inquit, lapides viui, coædifica- ti in templo Dei. Hæc igitur offeruntur omnia in tabernaculo Dei, vt nullus desperet salutem, offert super hæc & aliis aurum, id est, sensum, & aliis argentum, id est elo- quium, aliis vocem æris. Sicque fiunt multa in tabernaculo, mensa scilicet, & can- delabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortario- la, emunctoria, paxilli, tentoria: quibus di- uersitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ec- clesiæ pulchritudo distinguitur. Nam ta- bernaculum Ecclesia est, in qua est mensa, id est, vnitas fidei, vel certè scriptura sacra, qua vniuersi fideles spirituali cibo pascun- tur. Candelabrum quoque cum septem lu- cernis Christus est cum septem Ecclesijs. Emunctoria quoque eius, hoc est gemi- num testamentum. Et columnæ, doctores sancti, fidei firmitate solidati. Necnon & bases, id est, Prophetæ suo fundamine stru- cturam gestantes Ecclesiæ. Ibi etiam & tabulæ, Apostoli prædicationis latitudi- ne dilatati. Siue tentoria, præpositi videli- cet & prædicatores, qui exterius laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones donorum. Sunt & paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ, quibus pendent omnia genera populorum

quasi vasorum, scyphi quoque, doctrinæ eloquia siue sensus. Necnon & thuribula, virtutes scilicet operum bonorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suavitatis ascédit ad Dominum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores pleni vitalibus aquis. Ibililia, virginitatis candor, siue mortariola, laborum passionumque tolerantiæ, quibus mortificantur membra peccantium & hec quidem species dispensationesq. donorum sunt diuisæ per Spiritum Sanctum fidelibus, vt in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construatur, in quibus habitat Deus in medio sanctorum.

<sup>a</sup> Sed & quidquid incultū, vsq. ad irrigatus, Greg. sunt verba 30. Moral. c. 6. Vid. etiam Orig. hom. 13. in c. 25.

### De vnguento, quo perungitur tabernaculum. CAP. LVII.

POrrò vnguentum, quo perungitur tabernaculum, chrisma est, quo vngitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus diuinitas tāquam in tabernaculo habitat. Potest quidē intelligi hoc vnguentum etiā virtutes sanctorum, siue odor iustitiae longè lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiae suæ manifestat per nos in omni loco.

### De incenso composito.

#### CAP. LVIII.

Incensum autem, quod ex quattuor odo-  
ratissimis generibus in maximam subtili-  
tatem comminutis, id est, staðte, onyche, gal-  
banum, & thure componitur: hæc in forma  
orationum fidelium constituta esse beati  
Ioannis Apocalypsis ostendit. Et illi quidem  
viginti quartuor seniores procedunt ante  
agnum, habentes singuli citharas & phialas  
aureas plenas incenso, quæ sunt orationes  
sanctorum. Quamquā & speciem quattuor  
elementorum, horum quattuor odorū na-  
ture signifcare videantur: vt thus, quod per  
lucidum est, aeri comparetur, staðtes vero  
aquis, galbanus, & onix terræ atque igni: vt  
per hæc omnium, quæ in cælo, & infra cælū,  
& in terra, & in aquis sunt, placitum Deo  
incensum sit hæc creaturæ laudis oratio. Sā-  
guis autē ille, quo Moyses populum aspergit  
ac purificat, & tabernaculum testamenti, &  
omnia quæ in eo erant, dicens: sanguis hic,

A sanguis testamenti, mirificè sanguinem. Domini Iesu prædicare monstratur, quo omnium credentium corda purgantur, quo fides Ecclesiæ signatur, quo omnis populus Ecclesie, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur: ad implendum in veritate id, quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

### De veste Pontificis.

#### CAP. LIX.

**B** Íam nunc indumenta Pōtificis, quæ sunt, quæq. potius significant, demonstradū est. Sacerdos autē Aaron illum significat, ad quem dicitur: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis, Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugā. Quattuor colores ex quibus vestis eius contexitur, meritorum est diuersitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est sacerdoti taleni lineam, incarnationem Christi accipiimus, quæ de terra est, & significatur in pēdibus. Linum enim de terra exoritur. Cidam super caput eius & auream laminā, splendorem diuinitatis intelligimus, vt unus atque idem secundum hominem podere, secundum Deum cedari ornatus esse videatur. Fœminalia verò illa quibus induitur, castitatem corporis Christi & integritatē ostendunt. Cingulum vero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel cōcordia figuratur, qui in unitate fidei Christum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite vsq. ad plantas demissa, eadē est Ecclesia Christi, vsq. ad finem temporū permanura. Hæc vestis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aëreo colore resplendet: scilicet ut omnis Ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, & tota ad amorem cælestium surgat.<sup>a</sup> Mala autē Punica in inferioribus posita, eiusdem Ecclesiæ unitatem declarat. Nā sicut in malo Punico uno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: sic in numerosos sancte Ecclesiæ populos unitas fidei cōtegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tinctibula autē inter mala granata cōsonantia intelliguntur Prophetæ & doctores sancti, in medio Ecclesiæ collocati, quorū lingua, doctrinæ sciētia resonant etiamq. acies tin-

<sup>b</sup> tina-

tinabili: id est, partes Legis & Euāgelij.<sup>b</sup> Hec autem tintinabula in extremo vestimento sunt posita: idcirco ut de fine mundi, & de vita futura disputantes nūquam fileant. Super humerale autem pallium, Saluatoris insinuat potestatē & regnum, sicut scriptum est: principatus eius super humeros eius. Duo quoque lapides smaragdini in super humerali ad dextram & laeuanam positi, duo sunt populi: Gentilis dexter: & Iudæus, qui fuit aliquando dexter, sinistus: habentes in se sculpta nomina duodecim Patriarcharum, id est, ad imitanda vitæ exempla sanctorum Apostolorum. Alij eosdem duos lapides, duo testamenta dixerunt siue litteram & spiritum, in quibus tenentur legis vniuersa mysteria: in dextra spiritus, in laeu littera. Rationale verò pectori superpositum quaterno lapidum distinctum ordine, sermonem figurat Euāgeliū, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis & doctrinam Trinitatis exponit. Cui conuenit in gemmis Apostolicus sermo, tam virtute quam numero. Hoc autem rationale duplex est, quia Euāgeliæ doctrinæ scientia aperta est & abscondita, simplex & mystica. Item idem sacerdos Christus non incongrue interpretatur in membris suis, & maximè in Pontifice, qui moratur in sanctis, & offert victimam pro populo carnem immaculati agni sacro ore cōficiēs. Primo enim quod in Aaron pectorale rationale iudicij virtutis ligantibus imprimitur, significat: ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat. In quo etiam rationali duodecim lapides vigilanter adiunguntur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Adscriptos etenim sanctos patres semper in pectorale ferre debet, quorum exempla imitari non cesset. Et quod in vtroq. humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur, ut contra aduersa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur. Et quod superhumerale ex auro & hyacinthro, & purpura, & bis tincto cocco, & torta fieri byssop præcipitur: quanta sacerdos clarescere virtutum diuinitate debeat, demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientiae emicat. Cui hyacinthus, quia aereo colore resplendet, adiungitur: scilicet, ut omne quod tractat ad amorem cœlestium surgat. Huic admiscetur regalis

A purpura, ut suggestiones vittorum, veluti ex potestate regia, comprimat. Coccus quoque bis tinctus ipsi superhumerali adiungitur, ut ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pendet, quasi ex duplicitate tinctura refulget. Cui bis tincto coco torta byssus adiungitur, de terra enim byssus nitenti specie oritur: per quod candes nitor, & munditia corporalis castitatis designatur. Quæ videlicet torta pulchritudini super humeralis innescitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiae cädorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Siquidem & baltheo præcingitur, per quod renum incendiua, & luxuriæ libidinum restringatur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens in tunica tintinabulis ambitur: ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendat. Mala quoque Punica tintinabulis coniunguntur, ut per eius doctrinam vnitas fidei designetur. Quòd autem in primam partem tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introbat, instatia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco, vbi populus Dei cœlestibus vocibus eruditur, nunquam abscedamus, sed quotidie confessionis & laudes spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illud autem quod semel in anno Pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, vbi erat propitiatoriū, significat Dominum nostrum Iesum Pontificem, qui in carne positus per totum annum erat cum populo, annum videlicet illum, de quo dicit ipse: Euāgelize pauperibus misit me, & vocare annum Domini acceptū, & diem propitiationis. Iste ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum: id est, completa dispensatione, penetrauit cœlos, intrans ad Patrem, ut eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

<sup>a</sup> Mala autem Punica, vñq. ad meritorum tenet. Greg. Past. 2. p. 6. 4. & 1. Regist. epist. 2. 4.

<sup>b</sup> Hæc autem tintinabula, vñq. ad nunquam fileant. Orig. hom. 9. in c. 28.

<sup>c</sup> Primo enim quod Aaron, vñq. ad vnitas fidei designetur. Ex Greg. lib. 1. Regist. ep. 2. 4.

# DIVI ISIDORI

## HISPAL. EPISCOPI.

ad

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

QVÆSTIONES IN LEVITIC.

*De figuris hostiarum.*

CAP. I.



E Q VEN S Leuiticus liber hostiarum diuersitates exequitur: quarum typus imaginem passionis Christi præferebat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes illæ hostię cessauerūt, quæ in typo vel umbra eiusdem præcesserant, præfigurātes illud sacrificium quod unus & verus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum: cuius sacrificij promissuas figuras in victimis animalium celebrare ante oportebat, propter emundationem futuram carnis & sanguinis: per quam unam victimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporalis in cœlestem commutabitur qualitatem. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur, ipse in agno propter innocentiam: in ariete propter principatū: in hirco propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum: idem in turture & columba propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominū in duarum substantiarū cōiunctione ostendebatur. Porro in similaginis conspersione, credētum per aquam baptismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicuè demōstrabat.<sup>a</sup> Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiā vincimus: agnum, cum irrationabiles motus & insipiētes corrigimus: hœdū, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis retinemus: turturam, dum carnis seruamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitię, sed in azymis sinceritatis & veritatis ambulamus.

A<sup>b</sup> Nos autem, usq. ad ambulamus. Verba sunt Orig. c. 1. hom. 2.

*De igne sacrificij. CAP. II.*

I<sup>c</sup> Gnis<sup>d</sup> autem in sacrificio figuraliter id significabat, velut absorbens morte in victoria. In eo aut populo hæc ritè celebrata sunt, cuius regnū & sacerdotiū prophetia erat venturi regis & sacerdotis, ad regēdos & sacrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnū cœlorū & Angelorum sacrarium ad<sup>e</sup> vitam eternam. Huius itaque veri sacrificij sicut religiosa<sup>f</sup> prædicamenta Hebræi celebrauerunt, ita sacrilegia<sup>g</sup> imitamenta pagani: quia quæ immolant gentes, ut ait Apostolus, Dæmonijs immolant, & non Deo. Antiqua enim res est prænuntiativa immolatio sanguinis futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris litteris inuenitur.

<sup>a</sup> Totum caput. Ex 22 contr. Faust. c. 17.

<sup>b</sup> Sacrandos. Ita m. s. o congregandos. Bed. & imp. consecrandos. Auguſt.

<sup>c</sup> Ad sacrarium. Ex Aug. & Bed. Al. sacerdū, Mense.

<sup>d</sup> Religiosa prædicamenta. Ex Aug. Al. religiosa sacramenta.

<sup>e</sup> Sacrilegia imitamenta. Ex Aug. & Bed. Al. Imitati sunt Pagani.

*Quod mel in Dei sacrificio non offertur. CAP. III.*

Q<sup>a</sup> Vod<sup>b</sup> autem mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suave huius mundi placere, nihilque quod nō habeat mordacis aliquid veritatis. Vnde & pascha cum amaritudinibus manducatur.

*Quod*

Quod sal in omnibus sacrificijs ad miscetur. CEP. IIII.

**E**cclæsia contraria admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur: scilicet, ut omnia, quæ in Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipient.

**Quod in sacrificium oleum offertur.**  
**CAP. V.**

**Q**uod verò in sacrificio oleum offerebatur: significat, ut quicquid ad cultum Christi & devotionem sanctorum impen-  
dimus, totū hilariter faciamus, nihil, ut ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate. Hilarènī datorem diligit Deus. Oleum enim hilaritatem significat, sicut scriptum est, ut exhibaret faciem in oleo.

**De quattuor generibus principalium oblationum. (CAP. VI.**

**I**n exordio autem Leuitici, quattuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suavitatis Domino offerri iubentur: id est, primum, vitulus de armentis sine macula: secundum, agnus de ouibus: tertium, turtur & columba: quartum, similago conspersa, azyma oleo uncta, cibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus caustarum, in persona populi offerebantur. Primum itaq. sacrificium, id est, vitulus ex armentis Christum demonstrat ex Patriarcharum progenie descendenter. Hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ perdomuit, atque Spiritus Sancti semine virtutum frugem ditauit. Iste vitulus sine macula est: quia sine peccato ad passionem dicitur. Offeretur autem non in tabernaculo, sed ad ostium eius: quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aarō sacerdotis offeretur sanguis eius. Quod de Anna & Caipha intelligitur, qui consilium facientes effuderunt sanguinē Christi. Secunda hostia, de ouibus agnus oblatus, id est Christus propter innocentiam figuratur. Hic est enim agnus, qui apud Isaiam in sacrificium adducitur, & à Iohanne omnibus demonstratur, dicente: ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Bene ergo in sacrificio agnus offertur, ut innocentia &

A passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hæc: quia per eius mortē auctor peccati Diabolus agnoscitur iugulatus. Tertium sacrificium, dicitur turtur & columba. Turturum carnem Christi esse manifestum est, Salomone dicente: specie genitrix tuæ si-  
eut turturis. Columbam Spiritus sancti figura habere declarat Iohannes Baptista dicens: super quem videris spiritum descedētem, sicut columbam, hic est filius meus. Ac per hoc turturum & columbam, id est, carnem Christi spiritui sancto sociatā per mysterium passionis sacrificiū Deo in odorem suavitatis accipimus. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Iesus. Quartum autem anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium de simila. Simila Ecclesiæ catholicæ figuram prænuntiat, quæ ex conuenientibus membris, quasi simila, ex multis credentium granis collecta est, & Legis & Euangeliorum mola in littera & spiritu se-  
parata per aquam baptismatis adunata, Chrismatis oleo peruncta, sancti Spiritus igne solidata, & per humilitatem spiritus Deo hostia placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriformem Christi & Ecclesiæ habitum demonstrantes.

**C De sacrificio eius, qui sacramentum protulit, & obliuione transcendit.**  
**CAP. VII.**

**D**e eo autem, qui iuramentum protulit, ut vel male vel bene quid faceret, atque hoc ipsum obliuione transcendit, dicitur: offerat agnam de gregibus, sive capram, orabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius. Sin autem non poterit offerre peccatum, offerat duos turtures aut duos pullos columbarum: unum pro peccato, & alterum in holocaustum.) Iuramentum utique profferre, est voto nos diuinæ seruitutis alligare, & cum bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum verò abstinentiam cruciatumq. carnis nostræ vovemus, male ad præsens nos nobis facere iuramus. Sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, ut quamlibet Deo deuotus sit, inter ipsa quantumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus, sive capra præcipitur. Quid enim per agnā, nisi actiū vitæ innocentiam? Quid per capram, quæ in summis extremisque sepe pendens ru-

pibus

pibus pascitur, nisi contemplativa vita significatur? Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non impleste, in sacrificiū Dei se studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus: capra vero offerri de gregibus non iubetur: quia actua vita multorum est, contemplativa paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerrentis virtus ad agnam capramque non sufficit: in remedio penitentis adiungitur, vt duo columbarum pulli vel duo turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habent. Quid ergo per duos columbarum pullos vel duos turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus designatur? vt cum ad offerenda bona opera non adsurgimus, nos metipso dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & prava operati sumus. Vnde & unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturam pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero vero holocaustum facimus, cum pro eo quod bona negleximus, nos metipso funditus succendentes igne doloris ardemus.

<sup>a</sup> Totum caput. e Greg. 32. Moral. c. 4.

### De filiis Aaron extinctis.

#### CAP. VIII.

Filiij autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum igne diuino exusti sunt: illos significauerunt, qui Dei traditione contempta, alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducunt. Quos increpat Dominus, & obiurgat in Euangeliō, dicēs: reieciſtis mādatum Dei, vt traditionem vestram statuatis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corporex vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accēdens, audit altaribus Domini appropinquare. Quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem, de quo ait Dominus: Ignem veni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Iesus semper incēdat, vt illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitijs.

### De discretione ciborum.

#### CAP. IX.

Vncautem de discretione ciborū subjiciendum est: vbi Lex de mundis & immundis loquens, quædam animalia ad eſum, quasi mūda, cōcessit: quædā vero interdixit, quasi non mūda. Primum enim sciendū est, quicquid à Deo creatum est, mūdū esse, in ipsa institutionis auctoritate purgatum, & non esse culpandum, ne in creatorem culpa reuocetur. Deinde ad hoc filiis Israël legem datam, vt per illam proficerent, & redirent ad mores, quos cum ante à patribus accepissent, in Aegypto propter consuetudinem barbaræ gentis perruperant. Ergo, vt homines emendarentur, pecora culpata sunt, scilicet, vt homines qui eadem vitiis habebant & quales pecoribus existimantur. Nam in animalibus mores pinguntur humani, & actus & voluntates: ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaq. manda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam vngulā, & ruminat, in pecoribus comedetis. Quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernebat. Denique hi homines mundi sunt, qui ruminant: qui in ore semper portant, quasi cibum, diuina praecpta. Hi & vngulam findunt: quia duo testamēta Legis & Evangeliorum credentes firmo gressu innocentia iustitiaeque incedunt. Itēm, Iudæi ruminant quidem verba Legis, sed vngulā non findūt: hoc est, quod nec duo testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt. Propterea immundi habentur. Hæretici quoque licet vngulam findant in Patrem & Filium credentes, & duo testamenta recipientes, sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immudi sunt. Nam quod adiecit scriptura dicens, ex omnibus, quæ gignuntur in aquis & habent pinnulas & squamas, hæc comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile erit vobis. Nam qui in piscibus squamosi & cum pinnulis, pro mundis habentur: hispidi & hirti, & fortes in fide ac graues mores designantur hominum habentes pinas contemplationis. Quæ autem sine his sunt, dicuntur immunda, in quibus leues & lubrici & infidi, & effeminati mores improbantur. Quid autem sibi vult quod Lex dicit, camelum nō manducabis?

cabis nisi quod de exemplo animalis vitam A damnat informem, & criminibus tortu-  
fam: Cum autem in cibum suem prohibet:  
reprehendit cœnosam vtique & luteam ac  
gaudentem vitiorū sordibus vitam. Et cum  
leporum accusat, deformatos vtq. in fœni-  
nas viros damnat. Quis autem corpus mu-  
stellæ cibum faciat? Sed furtum reprehen-  
dit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam  
varietatem. Quis postremo stellione vesci  
posset, vt hoc lex magnopere prohiberet?  
Sed maculas mentium execratur. Quis ac-  
cipitrem, aut miluum, aut aquilam? Sed odit  
raptores violento scelere viuentes. Quis  
vulturem? Sed execratur prædam de aliena B  
morte quærentes. Sic & cum coruum pro-  
hibet, voluptates vel magnitudinem vitio-  
rum verat. Passerem quoq. dum interdicit,  
intemperantiā coarguit. Quando noctuā,  
odit lucifugas vanitates. Quando charadriū  
& geraulam, nimiæ linguæ intemperan-  
tiam. Quando cygnū prohibet, ceruicis  
altae superbiam denotat. Quando vesperti-  
lionem, quærentes tenebris noctis similes  
errores. Hec ergo & his paria Lex in anima-  
libus execratur, quæ in illis non sunt crimi-  
nosa, quia in hoc nata: sed in homine cul-  
pantur, quia contra naturā non ex institu-  
tionē, sed ex errore quæsita sunt. Sed fuit C  
tempus aliquando antiquum, quo istæ vmbrae  
vel figuræ exercendæ erant à populo  
vel gerendæ: vt abstinendum esset à cibis,  
quos institutio quidem commendauerat,  
sed lex interdixerat. Verū iam finis legis  
Christus aduenit, aperiens clausa legis, &  
obscura referans, atque omnia sacramenta,  
quæ nobis texerat antiquitas figuris, magi-  
ster insignis & doctor cœlestis, & institutor  
referata veritate patefecit. Sub quo dicitur:  
Iam omnia munda mundis, inquinatis au-  
tem & infidelibus, nihil mundum: sed pol-  
luta sunt eorū & mens, & conscientia. D  
Et alio loco: quicquid vobis appositum fuerit  
manducate, ex quibus constat omnia ista  
iam suis benedictionibus reddita, quæ car-  
nali populo fuerat pro moribus interdicta.  
Cauendum est autē, ne quis licentiā istam  
putet in tantum esse permisam, vt & im-  
molata simulacris possit manducare: quan-  
tum enim ad creaturam Dei pertinet, om-  
nia munda sunt: sed cum dæmonibus im-  
molata fuerint, inquinata sicut, vnde & Apo-  
stolus ait: si quis aut vobis dixerit, hoc im-  
molatum est idolis: nolite manducare.

<sup>a</sup> Et alio loco & cætera, vñq. ad finem capituli ab-  
sunt à Beda, & Valentino, & plerisq. alijs.

### De immunditia partuum.

CAP. X.

Sequitur quæstio de immunditia partus &  
contagione lepræ. Ait enim: Mulierem,  
quæ concepit semen & peperit masculum,  
septem diebus esse immundam, octauo pu-  
rificari.

Quæ autem fœminam peperit, bis septē  
diebus in immunditia scribitur permanere.  
In talibus ergo quædam mysteria latentis  
arcani non est dubiu contineri. Septimana  
enim huius præsentis vitæ tēpus videri po-  
test: quia in septimana dierū cōsummatus  
est mundus. In quo donec sumus in carne  
positi, ad liquidum puri esse non possumus,  
nisi octaua venerit dies, quod est futuri se-  
culi tempus. In quo tamen purgandus est  
ille, qui viriliter egit. Statim enim munda  
efficitur mater eius, quæ genuit eum. Pur-  
gatam namque vitijs carnem ex resurre-  
ctione suscipiet. Qui nihil verò in se habuit  
virile aduersus peccatum, sed remissus &  
effæminatus permâserit in actibus suis, iste  
nec in præsentis seculi hebdomada, nec in  
futura purgabitur ab immunditia sua.

### De lepris. CAP. XI.

L Ocutus est Dñs ad Moysen & Aaron:  
dicens: homo in cuius carne & cute or-  
tus fuerit diuersus color, siue pustula, aut  
quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ  
adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad  
vnumquemlibet filiorum eius. Qui cum  
viderit lepram in cute, & pilos in albū mu-  
tatos colorē, plaga lepræ est, & ad arbitrium  
eius separabitur.) Lepra doctrina est falsa.  
Proinde leprosi non absurdè intelliguntur  
hæretici, qui vnitatem veræ fidei non ha-  
bentes, varias doctrinas profitentur erroris,  
veraq. falsis admiscent: sicut & lepra veris  
falsisque locis humana corpora variando  
commaculat.

Huius scilicet lepræ inuenimus legisla-  
torem sex species in homine posuisse: primā  
capitis & barbæ, secundā caluitij & recalua-  
tionis, tertiā carnis & cutis, quartam cutis  
& corporis & cicatricis albæ cum rubore,  
quintā ulceris, & cicatricis, sextam vstitutionis

In capite lepram portat, qui in diuinitatem patris, vel in ipso capite quod Christus est, peccat. Caput enim viri Christus est. Hanc lepram habent Iudæi, Valentini, Martionistæ, Photiniani, Manichei, Ariani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priscillianistæ, Donatistæ, Nestoriani, Eutichiani, qui omnes in caluaria lepram gerunt, quia erroris sui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepram gerunt, qui de Apostolis & sanctis Christi peruersè aliquid sentiunt, atque eos falsum quidlibet prædicasse configunt. Sicut enim barba ornamentum est viri ita sancti Apostoli & doctores ornamentū præstant corpori Christi.

In caluitio lepram habent, qui Ecclesiæ detrahunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem: sicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiam negant: sicut Hierachitæ, qui inter alios errores regnum cælorum paruos habere non credunt: sicut Æriani, qui vetant pro defunctis offerris sacrificium.

In carne & cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora suadere conantur, ut Cerinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluptate existimant: sic Ætiani qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter viuant, non posse computari peccata.

In cicatrice sanati ulceris lepram portat, qui post cognitionem Dei, & medicinam & manifestationem fidei, quam à Christo suscepit, rursum in ipsa cicatrice ascendit aliquod indicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis.

In carne viualepram gestat, qui de anima, quæ vita est, carnis aliiquid falsum existimat, sicut Luciferani, qui dicunt anima de carnis substantia propagata: sicut Arabici, qui anima simul cum corpore mori putant.

In cicatrice vñtionis lepram habent Manichæi, qui inani abstinentiæ cruciatu corpora sua exurunt, & per infidelitatem non munditiem inde, sed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apostolus: discedent, inquit, quidam à fide, attendentes spiritibus, erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriti loquentium mendacium, & cauteriantam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum. Sed adhuc adiecit colores leprarum: id est, pallidam,

A rubentem, albam, liuidam, nigram, florescentem. Itaque dum pallidam lepram dicunt, imbecillem & fragilem fidem animæ denotat, quæ perduto colore integræ sanitatis, erroris infirmitate languescit. Cum autem rubicundam lepram ostendit, homicidij crux mentem infectam denotat, & innuit. Cum vero albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, siue reliquos, qui de falso merito gloriantur, sicut Pelagius & Nouatus. Cum autem macram vel liuidam lepram commemorat, inuidiaz & luoris notas execratur. Cum verò nigram insinuat, sacrificiorum fumo & busto idolatriæ denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & coperientem omnem pelliculam corporis à capite usque ad pedes dicit, auaritiaz crimen ostendit: quia nunc floridum & iucundum putat hominem felicem esse in hoc mundo, & diuitem videri in seculo. Hæc enim pestis auaritiaz omne hominum genus; quasi totum corpus crebro erroris contagio comaculat. Cùm autem lepram, quæ habet ruborem cum pallore permixtum, eum hominem denotat, qui cum sit imbecillus animo & mendax, facile in furorem prorumpit, & levitate morum cito perireat: pallor C enim mentientem lingua significat. Rubor autem iracundiam manifestat. Est itaq. lepra peccati, quæ sacrificiorum oblationibus emundatur: id est, contrito corde & humiliato: Sacrificiū enim Deo spiritus cōtribulatus. Est & idolatriæ, quæ aqua diluitur baptismi. Est & hæreticorum, quæ septem dierum purgatione extra castra habetur: id est, per septiformis spiritus agnationem purificetur. Est quæ visu sacerdotis auferitur per doctrinam. Genus autem lepræ, quod mundari omnino non potest, eorum est, qui in Spiritum Sanctum peccant, nec dicunt pœnitentes posse consequi veniam. De his ait veritas: qui peccauerit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Quod verò iubetur leprosis, ut exeat de castris, & sedecant foris, donec mundetur lepra eorum, intelligitur hæreticos projici debere ab Ecclesia, donec à proprio errore purgentur, & sic revertantur ad Dominum. Eiusmodi vero dissutis tunicis, capite deoperto, & ore obvoluto, sedere iubentur; lepræ mundationem expectantes: dissutis tunicis: id est, omnibus secretis manifestatis. Capite de-

D operto,

operto, ut à cunctis eius denudatio videatur. Ore clauso, ne vterius impia doceat, vel loquatur. Sed adhuc adiecit scripturæ lepra esse in vasibus, in parietibus domus, in vestimento, in trama, in stamine. Lepra in parietibus, domus hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari iubetur. Lepra in vasculis, vnicuique homini proprij corporis delicta. Lepra in stamine vel in vestimento, peccata quæ extra corpus committuntur, vel quæ in ipso corpore perpetrantur. Statim enim anima hominis intelligitur, & trama mollissimi corporis sensus. Quod vero leprosi in Legem ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emū B datione hæreticorum ante sacrificium Ecclesiam Domino offerre debere, & sic reconciliari vnitati Ecclesiæ.

### *De sacerdotem magno & cultu eius.*

#### *CAP. XII.*

Dixit Dominus ad Moysen: Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est oleum unctionis, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, vestitusque est sanctis vestibus: caput suum non discoperiet, vestimenta non scindet, & ad omnem mortuum omnino non ingredietur. Super patrem suo quoque & matrem non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleum sanctæ unctionis Dei sui fusum est super eum. Ego Dominus: virginem ducat vxorem, Viduam & repudiata, & sordidam, atq. meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne contaminet semen suum.

Sacerdos maximus inter fratres suos, hic est, de quo scribitur, cū resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis: ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Super cuius caput fusum est unctionis oleum, iuxta quod Prophetæ David ait: dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo letiti epræ particibus tuis suis. Cui consecratae sunt manus.) Iste consecratus habet manus, dum eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. (Vestimentū autem eius nō scinditur:) id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata Ecclesiā suam, quæ illi inhærendo vestis est propria, cuius in-

A dumenti figura fuit tunica illa Iesu inconsutilis, sed per totum textilis, quæ in passione non scinditur, sed à possidente indiuidua seruatur. Ad mortuum non accedat, ) quia peccatum nō fecit, per peccatum enim mors intelligitur, sicut scriptum est. Anima, quæ peccauit, ipsa morietur. (In patre & matre non contaminabitur.) In matre Christus non est pollutus, cum ante secula nascetur de patre. Similiter in patre non est comaculatus, cum in seculū nasceretur ex matre. Solus enim in seculo mundus ingressus est, procedens ex utero virginali sine contagione virili. Nā nos omnes, dum peccamus contaminamur in patre, de quo creatus sumus, si in hæresim deuoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo in aliquo Ecclesiā lædi simus, vel libertatem matris cælestis indigna peccati seruitute fecerimus. De sanctis non discedat: (quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundū, ut nunquam desereret cælum. Viduam repudiatam aut meretricem nō ducat vxorem sed virginem.) Vidua & repudiata est synagoga: de qua loquitur Dominus per Isaiā dices: quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? meretrix autem hæresis est quæ multorum errori vel libidini pater, tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quæ non habet maculam aut rugam: de qua Apostolus ait: despodi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur quidem & anima sponsa esse, sed illa, quæ fidei simplicitate & actuū puritate incorrupta probatur & virgo. Est & vidua anima, quæ discedet à iugo Legis, Euagelij præcepta nō seruat. Est etiā repudiata, quæ peccando à Christi corpore separatur, etiam si non projiciatur ab Ecclesia. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores: id est, contrarias potestates & dæmones, qui desiderium capiunt pulchritudinis eius. Pulchra namque à Deo creata est anima & satis decora, quæ imaginem habet & similitudinem Dei. De hinc sequitur. (De genere suo ducat vxorem) animam scilicet, quæ ei fide coniungitur. (Nec contaminabit semen suum,) id est, verbum Dei, quod in Ecclesia prædictatur, sicut in Euangilio scriptum est: ne deritis sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo sacerdote prædicta sunt, mysticè ad Christum

Christum pertinuerunt. De hinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis & maximè in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritualia sacramenta. Qui etiam quantis polleant priuilegijs, breuiter percurrēdum est. Dicit enim de eo: Caput suum non discooperiet id est, ut sacramenta Christi, qui caput eius est, velamento mysteriorum honoret. (Vestimenta sua non scindet) ne in hæresim vel schismata transeat. (Super omnem animam quæ mortua est, non ingrediatur) ad omne peccatum, quod ad morte pertinet, non accedat. (Super patre suo & matre non in quietabatur,) scilicet, ne tanta indulget pietate parentibus, ut Dñm suum offendat & creatorē, neq. ita misereatur propinquis, ut erga Deum videatur culpabilis. Quantu[m] enim Episcopi, quanti monachi, dum curam gerunt parētum, suas animas perdiderūt? (De sanctis non egrediatur,) ut semper in opere & cogitatione sancta moretur: Qui enim loquitur, quod otiosum & reprehensione dignū est, de sanctis egreditur, & polluit sanctificationē Dei, quia nō incedit: ut seruus Christi (Viduam, & repudiatā & meretrice non ducat vxorem, sed virginem:) id est, nihil de veteri homine & pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florēt possideat. (De genere suo ducat vxorem,) utique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur ijsdē, ut ministrantes in templo vinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula, & curis huius vitæ pregrauentur corda eorum, nec partem habeant in terra, nisi solum Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. Ab huius quoq. conuicio iubentur vicinus & mercenarius separari, & seruis tantum ciborum dari reliquias. Vicinus hæreticus est, qui proximū se titulo Christiani nomina asserit: mercenarius Iudæum ostendit, qui fructum obseruantia legis carnaliter querit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participet Euāgeliū pabulum, quod est ad refectionem animarū, sed tantummodo cū seruis Christi. Datur de his, quæ superferuntur altarijs, sacerdoti pectus, & brachiū dextrū: in pectore, legis mūdas cogitationes, accipimus doctrinæq. notitiam: in brachio dextro, opera bona ad pugnam contra Diabolum, & armatam manū, ut quod corde conceperit, operū exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur & de vieti-

A mis venter, cuius indicio discat laxitatem extingue, & contemnere gulam.

*De sacerdotibus, qui non offerunt sacrificium. C A P. XIII.*

Inter hæc iubetur ipsis sacerdotibus, ut nulla debilitate insignes sint: ne cæcus, ne claudus, vel paruo aut grādi, vel torto naso, ne fracto pede aut manu: ne gibbosus, nec lippus nec albuginem habens in oculo, nec iugem scabiem, ne impetiginē in corpore, ne ponderosus. Quæ omnia referuntur ad animæ vitium: mores enim in homine, non natura damnatur. Nam cæcus sacerdos est, qui scripturæ scientiā non intelligit, & quo gressum doctrinæ vel operis porrigit, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: speculatorēs eius cæci omnes. Claudus quidem est, qui intelligit quid docere debeat: sed tamen præcepta quæ docet, non implet. Patuo autem naso est, qui ad tenēdā mensuram discretionis idoneus non est. Grandi & torto naso est, furibundus & mitax cum superbiæ arrogantiā, vel immoderata discretione. Fracto autem pede, vel manu est: qui viā Dei, quam docet, per gere non studet. Gibbosus quoq. sacerdos est, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardius ad superna intendit. Lippus verò est, cuius ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter vivendo obscurat. Albuginem quoq. habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ seu iustitiæ cæcatur. Iugem vero scabie habet, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoq. habet in corpore, qui auaritia vastatur in mente. Quæ, nisi in paruo compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Ponderosus vero est, qui & si turpitudinem non exercet opere: sed ab hac cogitatione continua, sine moderamine gravatur in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis desiderijs grauatur, & expers est scientiæ veritatis.

\* *Integrum caput è Greg. Pastoral. 1. part. c. 11.*

*De ablutione Aaron, et filiorum eius. C A P. XIV.*

Præterea quid sit illud, quod iuxta præcepta Dei lauisse Aaron, & filios eius, legitur

gitur Moyses Iam tunc purgationē mundi & rerū omnium sanctitatem Baptismi sacramentum significabant.

Non accipiunt vestes, nisi prius lotis soribus, nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo noui homines renascantur. Quod autē Moyses lauat, Legis indicium est. Præceptis enim Dei lauandi sumus: & cum parati ad induendum Christum, rectè tunicas pelli- ceas deposuerimus, tunc induemur ueste linea nihil in se mortis habente, sed tota cādida: vt de Baptismo consurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota peccatorum pristinorū turpitudo celetur. Vnde & David: Beati, inquit, quorum remissæ sunt ini- quitates, & quorum recta sunt peccata.

### *De oblatione pro sacerdotis delicto.*

#### *Cap. XV.*

**Q**uid autem sibi velit lēx imaginaria, quæ iubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies dīgo sacerdotis populum aspergi. Deinde duos hircos offerre debere, vñū, in quo sors Domini venit, occidendum esse, & sanguine eius, vel de sanguine vituli dīgo sacerdotis populum aspergēdūm; alterum verō, in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponēdæ escent, in locum desertum perducendum, ibi q. ditmittendum. Sed prius est necesse vituli sacrificium pandere, & tunc etiā & hircorum cauſam mysteriaq. eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur, figuram Dñi & Salvatoris nostri Iesu Christi in semetipso portabat, qui non solūm pro peccatis sacerdotalis populi, verū & pro omni genere humano, cunctisq. nationibus Deo Patre permittente est immolatus, sicut Apostolus ait: qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Merito & hoc in loco de eius vituli sanguine septies populus dīgo sacerdotis aspergi iubetur, vt redemptio & purificatio nostra in Christi sanguine collata, per gratiā septēplicis spiritus demonstraretur. Duo autē hirci, duorū populorū figurā aperta ratione demonstrauerunt, propter originalē peccati prævaricationem, hircorū formā gerentes. Quorū est similitudo in Euangelio, hœdi, id est, peccatores ad sinistram futuri. Sed ex his, qui in

A Christum credidissent, & penitentiam de- litorum suorum toto corde egissent, Ba- ptismi gratiā consecuti, hi in similitudinem, vnius hirci, qui in sorte Dñi venit, figurā ac- cipiunt. Cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur, vt consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius effi- ciantur. Sed quid est hircum in sorte Do- mini venire? nisi vt populus credentium, cuius ille figuram habebat, consors & co- hæres Domini haberetur in regno, sicut Apostolus ait: hæredes Dei sumus, cohæ- des autem Christi. Alius vero hircus, qui in sortem Domini non venit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christū credere voluerunt. Hi vtiq. accipiunt ma- ledictionem totius populi, & omnes iniqui- tates humani generis, & projiciuntur in de- sertum locum. Sed quid est omnes iniqui- tates & maledictiones accipere? nisi quia omnia peccata, quæ ab Adam vsq. ad Chri- stum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christū, nec expiari Christi sanguine voluerunt. Et si- onisti & prægrauiati iniquitatibus, & male- dictionibus totius populi, id est, humani ge- neric, in desertum locū projiciuntur, id est, in tenebras exteriores, vbi fletus & stridor dentium, & in stagnum ignis, quod est ge- henna, vbi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.

### *De pecoribus, quæ non offeruntur in sacrificio. Cap. XVI.*

**D**iversitas victimarum, & quæ vel offerri debeant, vel nō offerri, in hoc libro Le- uitico dinumerantur. Sed per compara- tionem pecorum conuersatio hominum demonstratur. Homo, qui obtulerit victimā pacificorū Domini, vel vota soluens, vel sponte offerē tam de bobus, quam de ouibus animal immaculatum offerat, vt acce- ptabile sit. Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem ha- bens, si papulam, si scabiem vel impetiginē, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex his super altare Domini: bouem & ouem auribus & caudis amputatis, vo- luntariè offerre potes: votum autem ex his fieri non potest. Omne animal, quod vel contritis, vel tonsis, vel sectis ablatis- que testiculis est, non offeretis Domino, & hoc in terra vestra omnino non facietis.

De manu alienigenæ non offeretis panes A  
Deo vestro , nec quicquid aliud dare vo-  
luerit: quia corrupta & maculata sunt om-  
nia , non suscipietis ea. Primum reijcitur à  
sacrificio maculosum animal, vel varium, id  
est, homines , in quibus diuersitas est pec-  
catorum, & nunc in libidine & cupiditate,  
nunc in diuersis criminibus demutantur.  
Reijcitur quidem & cæcum animal , id  
est, qui nec Deum videt, nec opera eius fa-  
cit. Fractum quoque, id est, vitijs carnalibus  
vexatum ac collisum. Reijcitur & cicatri-  
cem habens , qui non digna satisfactiōne  
penitentiæ vulnera peccatorum deplorat:  
sed adhuc veteris morbi signum per desi-  
deria voluptatis interius gestat. Reproba-  
tur & lingua amputatum , qui Dominum  
non confitetur, neque diuinam legem me-  
ditatur. Reijcitur & papulam habens , qui  
pruritu libidinis & ardore concupiscentia-  
rum exæstuat. Similiter & scabiosum , qui  
peccatum carnis perficit contagione ope-  
ris. Iam vero impetiginem habens, hæreti-  
corum figurat collectionem , quæ frequen-

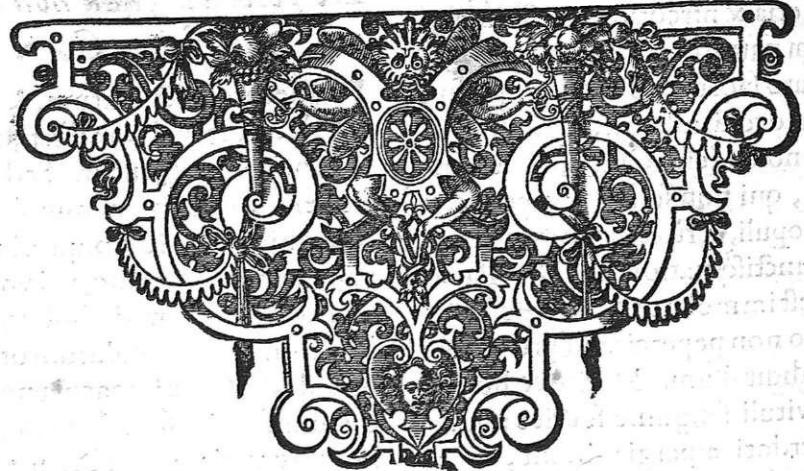
tor se in Ecclesiæ corpus immergit, & vt  
impetigo liuorem facit. Porrò autem ampu-  
tati sunt, qui verbo Deinō obediunt, nō fa-  
ciēdo quæ iussa sunt. Qui vero caudā habet  
amputatā, ille est, qui bonū quod incipit, per  
seueranti fine non perficit. Porrò defectum,  
vel testiculis amputatum, indicat eos, qui  
cum corpore viri sint, turpitudinis vsu effe-  
minantur. His ergo criminibus inuoluti, à  
sacrificio Domini reprobantur, nec effi-  
ciuntur confortes passionis Christi, nec ca-  
lestis sanctificationis participes.

### *De cateris ceremonijs.*

CAP. XVII.

**S**ed neque panes alienigenæ offerantur Domino, id est, doctrina hæreticorum, vel studia superstitionis secularium litterarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & reiçcitur huiusmodi sacrificium ab Ecclesia catholica.

# DIVI



# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOPI.

ad

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

feu

QVÆSTIONES IN NVMEROS.

PURÆFATIO.

**D**E O H I C liber unus ex A populus congregatus exiit in desertum altera die post Pascha in conspectu Ægyptiorum. Rameſſe interpretari quidam commotionem, vel tonitruum putauerūt: quia cum commoti fuerimus ad Euangelicam tubam, & excitati tonitruo gaudi, eximus in mense primo, quando hyems præterit, quando veris exordium est, quando cuncta renouātur. Eximus quinta decima die mēsis primi in crastinum Paschæ pleno mensis lumine, post eſum agni immaculati, calciatos pedes habentes de Euangelio, vel Apostolo, & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos manibus in præparatos.

Ex Hieronymo.

## II.

**S**ecunda māſio<sup>a</sup> est Socoth, in qua coquunt panes azymos, & primūm tendunt tabernacula. Vnde & locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur tabernacula siue tētoria. Cum ergo exierimus de Ægypto: id est, à seculo, primum tabernacula fitigamus, scientes nobis ad ulterioria pergendū, & ad sanctam terram cælestem iter accelerandum.

Ex Hieronymo.

## III.

**T**ertia<sup>a</sup> mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primūm videtur Dominus præcedens populum in columnaignis. Ethan sonat fortitudo, siue perfectio. Præparemus ergo nobis fortitudinem assumentes perfectum robur, ut inter errorum tenebras & confusionem noctis, scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad terram sanctæ promissio- nis peruenire valeamus.

Ex Hieronymo.

**P**rima<sup>a</sup> mansio est Rameſſes vrbis, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua

## IV.

**Q**uartā mansio est Philiāhiroth, quod est contra Beelsephon, Phihahiroth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitemur in Domino, contemnentes & Beelsephon, qui interpretatur dominus Aquilonis, eiusq. superbiam declinemus. Ab hac mansione profecti filii Israel, transferunt per medium mare in deserto, videruntque Pharaonem cum suorum exercitu submersum praēcunte Maria præcinente in týmpanis.

<sup>a</sup> Ex Hieronymo.

## V.

**Q**uintā mansio est Marah, ad quam venerūt filii Israel <sup>b</sup> transito rubro mari post triduum. Marah autem interpretatur amaritudo: post prædicationem enim Euangeli, & Tabernacula transmigratiū, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque victoriam rursus venitur ad amaritudinem: ut voluptas atq. luxuria vitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum, quasi per cruciatum iterum suauitas compensetur.

<sup>a</sup> Ex Hieronymo.

<sup>b</sup> Transito mari rubro. Ex Ambros. mans. septima. Al. transacto.

## VI.

**S**exta mansio est Helim, ubi erant duo-decim fontes aquarum, & septuaginta palmae, in figura duodecim Apostolorum, & septuaginta discipulorum secundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriae carpi-mus. Vnde & bene Helim vertitur in aristes fortes: ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

<sup>a</sup> Ex Hieronymo.

## VII.

**S**eptima mansio est iterum ad mare rubrum, quod est baptissimi typus crux Domini consecratus. Quæritur hic quomodo post transitū rubri maris, & fontes amaros & Helim, rursus ad mare rubrum venerint: nisi forte in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrit, iuxta quem castametatisunt. Aliud est enim trâsire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur post Euangelicam disci-

A plinam & cibos dulcissimos triumphorum apparere nobis interdū mare, & præterita discrimina ponante oculos.

<sup>a</sup> Quæ de baptismo dicuntur. Ex Ambros. reliqua ex Hieronym.

## VIII.

**O**ctaua mansio est in solitudine Sin, qua tenditur usq. ad montem Sinai. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium: quia postea quam venerimus in locum Ecclesiaz, de qua Dominus nobis sit loquutus, grande odium meremur inimici.

## IX.

**N**ona mansio est in Depheca, quæ dicitur pulsatio, iuxta quod Dominus ait: Pulsate & aperietur vobis. Sensuq. est manifestus: quia postquam venerimus ad locum Ecclesiaz, incipimus sacramenta pulsare.

## X.

**D**ecima mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totū. In hac solitudine murmurat populus propter famem, accepitque vespere coturnicem, & mane alterius dici Manna. Et nota in decima mansione Manna tribui, id est, post decalogi perfectionem Angelorum panem manducari.

<sup>a</sup> Post decalog. usque ad panem manducari. Ex Ambros.

## XI.

**V**ndecima mansio est in Raphidin, quæ interpretatur dissolutio fortium, vel recessio manū. In hac sitiensi populo fons de petra Oreb in similitudinem Christi aquam erupit. Ibi Iesus in typo Salvatoris contra Amalech militat, & in signo crucis dæmonum aduersum nos tentamenta surgentia decuincütur.<sup>a</sup> Vbi venit Iethro cognitus ad Moysen, dans consiliū septuaginta seniorum, & in typum Ecclesiaz ex g̃tibus congregatae, Legis imminutio Euangeli suggerente compleetur. Pulchrè autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter dissipatum Amalech, vel propter sanatum Israel.

<sup>a</sup> Vbi venit Iethro. Vid. Orig. hom. II. in cap. 18. Exodi.

## XII.

## XII.

Dodecima mansio est in solitudine Sinai, statim tibi veniat in mente Apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur rubus, quo significatur Ecclesia, in qua nobis Apostoli praedican. In hac mansione Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in montem Sinai, dans Legem populo suo. Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hostiarum, vasorum diuersitas, indumenta Pontificis, Sacerdotum ac Leuitarum ceremonia. Ibi numerus populorum & Leitarum & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansione descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promouenda cæstra ibidem fieri iubentur. Ibiq; præcipitur immundis & ijs qui primo mense Paschæ interesse nō potuerint, ut secundo mense conueniant. Sed quid sibi velit, quod hi, qui longius habitant, vel immundi in anima fuerant, in secundo mense Pascha iussi sunt facere? quo nimirum in typo intelliguntur populi gentium, qui cū omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, salubri vero confessione mundati, ad secundam nativitatē quasi ad secundū mensē, trāsire præcipiuntur.

Iubetur quoque in hac mansione Nazaræ, ut vinum, & siceram & omne quod de vino est, non bibant, nec comedant, nec vua quidem passam, vel acetum, quod est ex vino. Sed in Proverbiis præcipitur, potetes, qui iracundi sunt ut vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiscatur sapientia. Quid ergo Nazariorum nomine, nisi abstinentiū continentiumq; vita designatur? His in vi. no luxuria prohibetur, in sickeram omnis voluptas terrena. Sickeram enim ex diuerso conficitur genere: sicut voluptas ex diuersa vi- torum oritur & colluuie: illi enim vinum nō bibunt & siceram bibunt, qui ad decipientes homines umbras quasdam & imagines se simulant habere virtutum. Vua passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam captent ab hominibus. Acetum autem hi bibunt, qui post virtutem sanctitatem in vetustatem præteriorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitia delectantur. Præcepit itaque Deus, ut qui sanctitatis induerint titulum, cunctis his careant virtutis, nullamque huiusmodi perturbationem ap-

Apetant, quæ statum mentis euertat.

In hac mansione projiciuntur de castris leprosi, fluxi & immundi. Leprosi heretici, fluxi cogitatione, immundi opere, ut tanquam coinquinati & morbidi à castris Ecclesiæ separantur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium.

Ibi ab anno vicesimo annumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno vicesimo: nisi quia ab hac ætate contra vnumquemque vitiorum bella nascuntur: ideoq; ad pugnam, eliguntur, ut habeat contra libidinem conflictum, ne luxurijs superentur.

Ibi etiam ab anno vicesimo & quinto Leuitæ tabernaculo seruire mandantur, & a quinquagenario custodes vasorum fiant. Quid enim per annum quintum ac vicesimum, in quo flos iuuentur oboritur? nisi ipsa contra vnumquemque vitiorum bella signantur: & quid per quinquagenarium, in quo & iubilæi requies cotinetur? nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ designantur? Leuitæ ergo ab anno vicesimo & quinto tabernaculo seruiunt, & quinquagenario vasorum custodes fiunt: ut videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere nō præsumant. Cum vero temptationum bella subegerint, cum apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum fortiantur custodiad. Sed quis hæc prælia sibi perfectè subigat, cum Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati? Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari: in istis exercetur virtus, ne quis extolli debeat: in illis omnimodo extinguitur ne subsistat.

D Præcepit deinceps ibi Lex Leuitis, omnes pilos carnis radere: quia hi, qui obsequijs assumuntur diuinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi appetere: ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ speciem, quasi pilis fruticantibus, deformem reddat.

Post hæc iubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi mouerentur ad prælium. Sic enim scriptum est de his ad Moysem: Facti tibi duas tubas argenteas duæ. Et paullò post, cum concisus clangor in epuerit, mouebuntur castra. Per duas

enim tubas exercitus dicitur, quia per duo  
Testamēta, siue per duo præcepta charita-  
tis, ad f' procinctū fidei populus euocatur.  
Quæ idcirco argenteæ fieri iubētur, ut præ-  
dicatorum verba eloquij nitore refulgeant,  
& auditorum mente in nulla sui obscurita-  
te confundant. Idcirco ductiles, quia necel-  
se est, vt hi, qui venturam vitam prædicant,  
tribulationum præsentium tūsionibus cres-  
cant. Bene autem dicitur cum concisus clā-  
gor increpuerit, mouebuntur castra : quia  
nimirum cum subtilior ac minutior prædi-  
cationis sermo tractatur, auditorum men-  
tes contra temptationum certamina arden-  
tius excitantur : Iam abhinc promouentur  
filii Israhel de monte Sina, & transiunt in se-  
pulcra concupiscentiæ.

*a Ex Ambros. & Hieronymo.*

**b** Et interpretatur rubus: At hier. interpretatur autem Sinai rubi, non vrus, vt supra in solitudine Sin, sed plures, vt ibi principium sit, hic perfectio: ibi solitarius numerus, hic multiplex. Aliud est enim unam, aliud omnes gratias possidere. Sed operapretium erit additum ex margine referre, qui enim legerat: interpretatur rufus digamma deceptus (quod pro u. & b. in his codicib. sape reperitur) is addidit, rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia: ut est in lib. Valent.

Ibi fabricatur, &c. Omnia usque ad finem mansiois sunt Ambrosij.

**d** Oritur passione:oritur colluui, *Ambros.*  
**e** Charitas omnes pilos carnis, usque ad, reddit, verba sunt Greg. 5. Moral. c. 24. ex quo fruticatib. legimus, non fructificantib. ut erat in m. s. o. excrescentibus, *Ambros.*

<sup>f</sup> Ad procinctum fidei : ad proelium fidei, *Amb.*

XIII.

**T**ertiadecima<sup>a</sup> māgio est in sepulcris cōcupiscentiæ, vbi populus fastidiēs cælestē panē, carnes Ægyptias desiderauit. Mulosq. subitum deuorauit incendium. E quibus edocemur, qui conuersationem reliquimus seculi, & Ægyptias ollas ( id est, carnalium desideriorum feraores contempsimus) non debere murmurare contra cælestē panem, nec virulētias Ægyptiorum,  
<sup>b</sup> qui sunt magnarum carnium, sed simplicē Mannæ cibum: id est puram cælestēm q. vitam querere, <sup>c</sup> Alioquin si post perceptum Angelicum Manna, quæ est cælestis vita siue doctrina, rursus carnes Ægyptias, ( quæ sunt carnales huius seculi voluptates) & cōcupiscentias pristinorum morum voluerimus appetere, <sup>d</sup> vorabimus nauseam, & statim Dñi igne torquebimus, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, ut simus sepul-

A cra dealbata, quæ foris apparēt hominibus  
speciosa, intus autē plena sunt ossibus mor-  
tuorum & omnis purcitia.

In hac mansione descendit spiritus super septuaginta viros electos, & tunc Dominus descendit in nube, & retraxit de spiritu, qui erat super Moysen, & imposuit super Septuaginta viros. Descendente enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem Spiritus Sancti gratia super populos ex septuaginta gentium linguis electos, venitq. super omnes donum illud virtutis caelestis, quod quondam fuerat in Moysè atque Prophetis.

B 2 Ex Hieronymi & Ambr. verbis tota conflata est.  
b. Qui sunt magnar. carriū.

Qui sunt magnar. carniu. Ita lib. o. & Ambr. quae  
sunt poetarum carmina. Hier.

*Alioquin si post perceptum Angelicū Manna, &c. Paullo  
aliter Ambros. Alioquin si post præcepta, Angelicā  
escam, Mannaq. cælestis vitæ, sive doctrinæ, rursus  
carnes Ægyptias, &c.*

**d** Verabimus nauseam: nauseam mentis. **vz.** sed  
Hieronymus vocem mentis non habet.

XIII.

**V**artadecima mansio in solitudine Aferoth. In hac Aaron sacerdos locum incidens offensum cum fratre

Cum incidentis offensionis cum forore sua  
C Maria, fratri vterque obtrectant, quod alic-  
nigena accepisset vxorem: Vnde illico Ma-  
ria contagio lepræ effloruit. Quo loco cui-  
dens fuit figura mysterij, quod sacerdotalis  
illa plebs patrum Christo Saluatori aduer-  
sus Ecclesiam cōgregatam ex gentibus de-  
rogaret: ideoq. lepre forde perfunditur: nec  
redit ad Dei tabernaculum, donec statutū  
plenitudinis gētium tempus adimpleatur.  
Tunc enim eadem plebs pristinam poterit  
recipere sanitatem, dum eis septiformis spi-  
ritualis agnitus ad venia fuerit suffragata.

**D** Ex ijsdem. non squaliter contumelie fuisse  
VIZ.

XV.

**Q**uintadecima <sup>a</sup> est in Rethma, quæ trâ-  
fertur sonitus, siue iuniperus. Fertur  
autem hoc lignum ignem multo tempore  
coferuare, ita ut si prunæ ex eius cinere fue-  
rint adopertæ, usque ad annum perueniat.  
Ex quibus discimus post sepultra concu-  
cupiscentię <sup>b</sup> siue atria transire nos ad lignū  
multo tempore calens, ut simus feruentes  
spiritu, & claro sonitu, atque in altum exal-  
tata voce Euangeliū Domini prædicemus.  
Ab hac mansione usq. ad tricesimam secū-

dam hæc continentur historiæ, quæ quia nō sunt per mansiones singulas distributæ, à nobis quoq. in commune dicentur.

Duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. Botrus refertur in ligno, & Christi passio demonstratur. Murmurat populus Iudæorum.<sup>c</sup> Gigantum impetum reformidans. Pugnat cōtra Amalech & Chananæum, nolente Deo, vīctus intelligit, quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron, & filii Core consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutiuntur. Inter mortuos & viuentes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folia, & in æternam memoriam<sup>d</sup> virens sic citas conseruatur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, & cinis eius<sup>e</sup> piacularis aspersio est. Quorum quidem figuræ breueri annotates ex duodecim exploratoribus incipiems.<sup>f</sup> Duodecim exploratores misi ad explorandam terram vberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, Scribarum & Pharisæorum prætulerunt indicium. Sicut enim illi per Moysem missi sunt, ut soli fecunditate m̄ solicita cōsideratione tractarent: ita & isti per Legem & Prophetas iussi sunt, ut per scripturarum inuicitationem Dominicum speculareretur aduentum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, & vberatem fructu spiritualium, & vitam æternam consequi possent. Sed sicut illi desperatione terruerūt populum, ne de Dei promissione confidet: ita & isti Scribæ & Pharisæi suaserūt populo Iudæorum, ne crederent in Christum ad Ægyptum seculi huius redire cupientes, repudiantes Manna fidei, querentes ollas peccatorum nigras, & cepas blasphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptionem arcentes. Ille autē botrus vñæ, quem in ligno penilem me-  
dio, de terra repromotionis duo aduexere rectores, quid significat? botrus iste pendens ē ligno, vtiq. Christus ex ligno crucis promissus gentibus salutaris de terra genitricis Mariæ secundū carnem terrenæ stirpis visceribus effusus. Duo baiuli, qui sub onere botri illius incedebāt, populus est vterque. Cuius prior Iudaicus, cecus, & auersus, ignarus pendentis gratiæ, & preflus onere suspensi, cui subjicitur iudicanti: de quibus

A dicitur: Obscurantur oculi eorū ne videat, & dorsum eorum semper incurua. Qui vero posterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens, & Christum ante oculos habens, semper cum portans videt, & quasi seruus dominum, & discipulus magistrum sequitur, sicut Dñs in Euāgeliō ait: Si quis vult venire post me, tollat cracē suā, & sequatur me. Hic est autē botrus, qui effusus in salutem nostram, vinum sanguis sui crucis contritione profudit, atq. exp̄sum passionis suæ calicem Ecclesiæ propinavit. Hic est botrus, quem malogranatū socia munera gratia secuta est, nostra scilicet Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum, multitudinem populi: per ruborem, sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: diuisa charismata & dona Spiritus Sæcti gratia distributæ: quibus omnibus indignos se increduli iudicantes, terram carnis Christi fluentem lacte & melle accipere non meruerūt, quā per fidem serui eius, id est populi Christiani, consecuti sunt. De cuius doctrina quotidie dicit Ecclesia: Quād dulcia fauibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Cum autem, quam cum botro de terra repromotionis attulerant, imaginem Legis attulisse, Euangelicis edocemur exemplis: sicut & botrum constat figuram Saluatoris ostendere, quemadmodum in canticis cantorum Ecclesia de Christo dicit: Frater meus, ut botrus Cypri: quia nec est Christus sine Lege, nec Lex sine Christo esse poterit.

Post hæc quidam homo die Sabbathi colligens ligna necatur à populo. Quid autem insinuat, quod tam atrociter iuslu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facile ab infidelibus proponitur. Intelligent ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Ille enim pristinus carnalisq. homo, qui diem Sabbathi violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat eius, qui hodie in Christo signat, inuenitur agere carnale opus: id est contrahere ligna, fænū, stipulā ad escā ignis æterni conuenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehēsus, pellitur ab omnibus & statim occiditur, dum indicatur ab spiritualibus. Sic ergo omnia, quæ illis Iudæis per Legem acciderunt, formaliter intelligenda sunt.

g Sequi-

<sup>s</sup> Sequitur iam excidium Core, Dathan, & Abiron, qui sibi contra Moysen & Aarō sacerdotem sacrificandi licentiam vendicantes, penas pro suis conatibus<sup>b</sup> expéderunt. Per eos itaque significantur hi, qui hæreses & schismata facere conantur, & multos sècum trahendo decipiunt, contemnentes sacerdotes Christi: & è à clero eius plebisq. societate segregantes, constituere audēt Ecclesiæ, & aliud altare, prececumque alteram illicitis vocibus faciunt, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes. Hi, quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciā terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatus merguntur: nec tantum hi, qui duces errorum sunt, sed & illi, qui cōsentiendo participes eorundem effecti sunt, in igne æterni iudicij præparata vltione peribunt.

<sup>i</sup> Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahispectans, thuribulum accipiens cucurrit obuiam quassationi, statuq. in medio superstitionis ac peremptorum, lethalem plagam obiectu sui, quasi quidam murus, exclusit. Iste sacerdos Dominus Iesus Christus est, princeps principum sacerdotum: sacerdos iste ruinam mortis in mundo aspiciens, occurrit à summo cælo, venitque obuiam, quasi gigas ad curtendam viam. Stetitque inter viuos & mortuos: quia natus est, & mortuus. Sisque thuribulum passionis suæ accipiens, & in odorem suauitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, & inimicam perculit mortem.

Virga autē Aarō, quæ post siccitatē floruit, caro insinuat̄ Christi, quæ postquā de Iesse radice succisa est, viuacius mortificata reuiuiscit. Itaq. virga post ariditatē virescens, Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgā, ipsum florem intelligimus. vt in virga regnantis potētia, & in flore pulchritudo eius mōstretur. Vnde & in cāticis cāticorū idē dicit: Ego sum flos campi & liliū cōuallium. Alij virgam hāc, quæ sine humore florem protulit, Mariā virginem putāt, quæ sine coitu edidit verbū Dei: de qua scriptū est: Exiit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascēdet, id est, Christus, qui futuræ typū præferens passionis, cādido fideiluminē & passionis sanguine purpurabat flos virginū, corona martyrum, gratia cōtinentiū.

Restat interea vitula rufa in holocaustū cōcremata, cuius cinisexpiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysen & Aarō:

A Præcipe filijs Israel, vt adducant ad te vacam rufam & tatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum: tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra immolabit in cōspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine eius, & asperget contra fore tabernaculi septies, combureretque eam cunctis videntibus, tam pellem & carnes eius, quam sanguinem, & finum flammæ tradetis. Ligatum quoque cedrinum & hyssopum, coccumq. bistinctum, sacerdos mittat inflammam, quæ vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore ingredietur in castra, & commaculatus erit usque ad vesperū. Sed & ille, qui cōbusserit, lauabit vestimenta sua & corpus, & immūdus erit usq. ad vesperū. Colliget autē vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorū Israel in custodiā, & in aquā aspersio[n]is, quia pro peccato vaca combusta est. Cūq. lauerit, qui vaccæ portauerat cineres, vestimenta sua, immūdus erit usq. ad vesperū. Et habebūt hoc filij Israel & adueniēsanctū iure perpetuo. Et qui terigerit mortuū, & propter hoc septē diebus fuerit immūdus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & die septimo emūdabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo, nō poterit emūdari. <sup>k</sup> Vitula rufa caro est Salvatoris nostri, rosea sanguine passionis, & tatis integræ, quia perfecta è state passionē suscepit. Quod autem non est impositum super illam iugū, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, neque victa ab ullo peccato. Quod autem apprehensim eiicerunt filij Israel extra castra adstante Eleazaro sacerdotem, populum Iudeorum significat, & consensum sacerdotum in necem Domini, quæ eiectum extra Ierusalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulā immundi sunt, sic & qui apprehenderūt Dominum & occiderūt, peccatores habētur. Et sicut is, qui colligit cinerem aspersio[n]is, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui passionem Christi prædicauerunt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam eius aspergerunt, populosq. Domino collegerunt. Lignum autē, & hyssopum, crucē putamus & Baptismū. Per hyssopi enim fasciculum, aspergebātur agni sanguine, qui mundari solebant, typice figurantes lauacrum Baptismatis, & ablationem æterni fontis. Coccum autem distinctum figuram sacri sanguinis significat,

re, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum autem: quia per eum & corpore & corde mundantur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum pertinent. Primo per cedrum, fides ligni crucis: secundo per hyssopum, Baptismus: tertio per coccum, sanguinis Domini sacramentum. Sicut autem die tercia illi purgari iubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcumq. credit Christum Dominum dic tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum adueniente Domino, & beatus ac latus parte cœlestis illius regni potietur. Qui autem nō fuerit aspersus, id est, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de cœtu sanctorum & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius vitule video septies tabernaculum iubet aspergi, quia septem sunt Spiritus Sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait: Iam abluti estis in sanguine Christi & passione eius. Quod vero vitulacum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille Paschalis patimodo concrematur, ne ossa eius confringantur, hoc ostendit, quod Dñi Iesu Christi corporis crura in passione non essent confringenda, sicut Euangelista testatur. Moraliter autem vacca rufa, cuius cinis expiatio populi est, non alter imolare & offerre ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, iugumq. delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc post exploratores & botrum, post excidium superborum, & sacerdotale thuribulum, postq. virgam florentem & vitulæ combustæ aspersionem, reuertantur ad mansiones.

<sup>1</sup> Ex Hieronymo.

<sup>2</sup> Sive atria. Ita omnino legendum ex Hieronym. manfane 14. & hoc loco. Illic enim hazeroth in atria vertitur: hic vero, post sepulcra cōcupiscentia, & vestibula. Mendosē ergo lib. pleriq. atria habet. Nempe antrum sepulcro affine visum est.

<sup>3</sup> Gigantum impetum, ita Hier. Val. Compl. Palentin. Quod al. gigantum populum.

<sup>4</sup> Virens siccitas conservatur, ita Num. 17. & apud Hier. consecratur, lib. o. mendose.

<sup>5</sup> Piacularis aspersio. Ita Hier. pecularis. lib. o. mendose.

<sup>6</sup> Duodecim exploratores, ex Ambr. & Aug. ser. 100. de tempore.

<sup>7</sup> Sequitur excidium, ex Ambros.

<sup>8</sup> Expenderunt, al. exceperunt.

A <sup>1</sup> Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans. *Hæc alio atq. alio modo in veteri libro legitur, ead. tamen semper, nos codicem Palent. secutis sumus, quem fideliores reliquis experti sumus.*

<sup>2</sup> Vitula rufa caro est Salvatoris. *Vid August. q. 32. in Num.*

<sup>3</sup> De cœtu sanctorum, al. de regno sanct. al. de regno cœlorū, Vulg. de medio Ecclesiæ lxx. ex misericordiis euangelicis.

## XVI.

**S**extadecima mansio est in Ramoth, quod Latinè dicitur, mali Punici diuisio, quæ significabat Ecclesiam. Quæ quasi multa grana vno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei unitate cōcludit.

<sup>4</sup> Ex Hieronymo cum reliquis omnibus.

## XVII.

**S**eptimadecima mansio est in Lebna, quæ Latinè transfertur in laterem. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingemuit, ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in aliud trāsitū, nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

## XVIII.

**C**octauadecima mansio est in Ressa, quæ in frænos vertitur. Si enim post profectum rursum ad lutulenta opera descendimus, infrēnandis sumus, & cursus vagi atque præcipites scripturarū retinaculis dirigēdi.

## XIX.

**N**onadecima mansio est in Caalatha, quæ interpretatur Ecclesia, scilicet ut vagi currentium gressus frænis ad Ecclesiam retrahantur, ut fores, quas ante reliquerant, rursus festinent intrare.

## XX.

**V**icesima mansio est in móte Sepher, quæ interpretatur pulchritudo, id est, Christus. Et vide, quid prosint fræna. Si à vitijs nos retrahunt, introducūt ad virtutum choros, & in Christo monte pulcherrimo habitare faciunt: de quo scriptum est: Venite, ascendamus ad montem Domini.

## XXI.

**V**icesimaprima mansio est in Harada, quæ vertitur in miraculum. Et vide, quam pulcher

pulcher est ordo virtutum. Post frānos in Ecclesiam intromittimur, post habitationē ad montem Christi ascendimus: in quo positi miramur in eis, quæ nec oculus vidi, nec auris audiuīt, nec in cor hominis ascenderunt.

## XXII.

**V**Icesimasecunda mansio est in Maccloth, quæ in cōetus vertitur, id est in Ecclesia. In hac enim consistit multitudo credentium, iuxta quod scriptum est: Ecce quā bonum & quā iucundū habitare fratres in vnum.

## XXIII.

**V**Icesimatertia mansio est in Tahath, quæ interpretatur pāuor: quia, dum quisque venit ad Ecclesiam, atq. ascendit in montem pulcherimum Christum, & stupore & miraculo Christi magnitudinem confitetur: adiungat deinde timorem, qui custos est beatitudinis, ut altū non sapiat: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

## XXIV.

**V**Icesimaquarta mansio est in Thare: quam nonnulli vertunt in malitiam, siue pasturam.

Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiā animæ refertur, vt sollicitus sit quisq., habeatq. pauporem, ne leo Diabolus in caulas ouīum: id est in Ecclesiās per diuersa vitiorum foramina introire nitatur.

\* Mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt in malitiam, siue pasturam. Verba sunt Hieronymi, sed hæc interpretationem rejecimus. Cum autem allegoria verba, quæ sequuntur: Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, &c. ex eadē sint, manifestū est deesse interpretationē, quā ipse probat, ab actoris scilicet, vel depulsoris. Propterea asterisco locū notauimus, quem explore sibi quiuis facile ex Hier. posuit.

## XXV.

**V**Icesimaquinta mansio est in Methca, quæ vertitur in dulcedinem. Ascendiſti enim in excelsum admiratus es: virtutum choros, timuisti ruinā, abegisti insidiatores, dulcis te fructus protinus laboris inlequitur, ut meritò dicas: Quā dulcia fācibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

## XXVI.

**V**Icesimasexta mansio est in Hesmona, quæ Latine festinationem sonat. Scili-

A cet, vt, postquā dulces fructus laboris sumperimus, non simus quiete contēti & otio: sed rursum ad vteriora properantes, obliuiscamur præteriorum, & in futura nos extēndamus.

## XXVII.

**V**Icesimaseptima mansio est in Moseroth, quod interpretatur vincula, siue disciplina: scilicet, vt festino gradu pergamus ad magistros, eorumq. teramus limina, & præcepta virtutum, ac mysteria scripturarū vincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Isaia legitur: \* Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia Diaboli vincula, quibus disruptis vicit hostes Samson. De quibus Propheta dicit: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

\* Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Ex LXX. voce serui addita. Sed mīoi, cui interpres Latinus editionis LXX. pro xel pōnēdūs vinculis, Hieronymus pro Moseroth manicis reddiderit: vt ille nō Græca sed Hebraica vocis rationem habuisse, Hieronymus contra Septuaginta interpretib. præter morem subsequuisse videatur.

## XXVIII.

**V**Icesimaoctaua mansio est Baneiacam, quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis, seu stridoris. Qui sint isti filii necessitatis, ipse psalmus nos docet: Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum. Quæ est rāta necessitas, quæ nolētibus imponatur? cum diuinis Scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia, vincula scies veritatis: contendens cum aduersarijs ligabis eos, & vincitos duces in captiuitatem, & de hostibus quondam atque captiuis liberos Dei efficies, vt repente dicas cum Sion: Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutriuit? Ego destituta & sola: & isti vbi erant? Porro quod interpretatum est filios stridoris: ad illum sensum refertur, quod timore supplicij, & eius loci vbi est flatus, & stridor dentium, deferentes Diaboli vincula, Christo Domino credētum turbæ colla submittant.

## XXIX.

**V**Icesimanona mansio est in mēte Gad-gad: quod interpretatur nūtius, siue accinctio, \* vel certe cōcīsio. Non enim aliter possu-

possimus magistri discipulorū atq. creden-  
tium eos facere filios necessitatis, nisi præ-  
ceptores eorum, interficerimus. Crudeles  
sumus in occisione eorū, non parcat manus  
nostra armū aut extremum auriculę de ore  
leonis extrahere. At vero de nūtio & accin-  
ctione, hoc breuiter dici potest, quod filii  
necessitatis grandes ad virtutes stimulos  
suggeremus, cum eis nuntiauerimus præ-  
mia futurorum, & accinctos inire bella do-  
cuerimus. Horū triū quicquid magister  
fecerit, in monte consistit.

<sup>a</sup> Vel certè concilio. Hier. vel certè (quod nos ve-  
rū arbitramur) κατακριτή, id est concilio.

### XXX.

**T**riceſimā mansio eſt in Ietebatha, quæ  
interpretatur bonitas, quæ eſt Christus.

### XXXI.

**T**riceſima prima mansio eſt in Hebrona,  
quæ interpretatur trāſitus, id eſt mūdus,  
de quo Apostolus ait: præterit enim figura  
huius mundi. In hunc vénientes sancti Dei  
cupiūt ad meliora tranſire. De quibus Psal-  
mista canit: Et nō dixerunt qui præteribāt:  
benedictio Domini ſuper vos.

### XXXII.

**T**riceſima ſecunda māſio eſt in Aſionga  
ber, quæ trāſfertur in ligna viri. Poffunt  
huc ligna viri ſaltuum & arborum omniū  
genera multitudinem gentium figurare.  
Vſque huc ſolitudo Pharan decem & octo  
continet mansiones, quæ deſcriptæ in cata-  
logo in ſupero itinere non ponuntur.

### XXXIII.

**T**riceſima tertia māſio eſt in dēſerto Sin?

Hæc eſt Cades. Cades <sup>a</sup> autē ſancta in-  
terpretatur per antiphraſim, ſicut lucus, cū  
minime luceat: vel bellū, quod tamē fit hor-  
ridum. In hac māſione moritur Maria & ſe-  
pelitur. Videtur in Maria prophetia mor-  
tua, in Moysē & Aarō Legi & ſacerdotio Iu-  
dæorum finis impositus: Quod nec ipſi ad  
terrā reprobationis trāſcendere valeat,  
nec credentem populum de ſolitudinibus  
huius mundi educere, niſi ſolus Iesuſ, id eſt  
Saluator verus Dei Filius.

In <sup>b</sup> hac mansione propter aquas cōtradi-  
ctionis Moysē offendit Deū, & prohibetur  
trāſire Iordanē. Turbat enim murmure po-  
puli dubitāter petrā virga percussit, quaſi il-

A iud Deus nō poffet facere, vt aqua de petra  
fluere, quod ante iā fecerat. Quid ergo hic  
fides Moysi insinuat, quod ad aquā dē petra  
eijciendā titubauerit: hanc prophetiā recte  
intelligamus fuīſe de Chriſto. Dum enim  
Moysē in scripturis ſanctis, aliā atq. aliā pro-  
re aliqua significāda perſonā gerat: nunc ta-  
men populi Iudæorū ſub Lege poſti per-  
ſonā gerebat, eumq. in prophetiā prænūtia-  
tionē figurabat Nā ſicut Moysē petram vir-  
ga percutiens de Dei virtute dubitauit: ita  
ille populus, qui ſub Lege per Moyſen data  
tenebatur, Chriſtū ligno crucis affigens, eū  
virtutē Dei eſſe non credidit: ſed ſicut per-  
cuſſa petra manauit aqua ſitientibus, ſic pla-  
ga Dñicæ paſſionis effecta eſt vita credenti-  
bus. Habemus enim de hac re præclarissimā  
& fidelissimā vocē Apoſtolicam, cū inde lo-  
queretur, dices: Petra autē erat Chriſt⁹. Hāc  
ergo carnalē de Chriſti diuinitate despera-  
tionē in ipſius Chriſti altitudine Deus mori-  
iubet, cū mortem carnis Moysē in móte im-  
perat fieri. Sicut enim petra Chriſtus, ita &  
mōs Chriſtus. Petra humilis fortitudo, mōs  
eminens magnitudo. Quia ſicut Apoſtolus

C ait, petra erat Chriſtus: ita ipſe Dominus: nō  
poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem po-  
ſita: ſe ſciliſet mótem, fideles autem ſuos in  
ſui nominis gloria fundatos afferens ciuita-  
tem. Prudentia enim carnis viuit, cum tan-  
quam petra percuſſa Chriſti humilitas in cru-  
ce contemnitur. Chriſtus enim crucifixus,  
Iudæis ſcandalum eſt: gentibus autem ſtu-  
titia: & prudentia carnis moritur, cum tan-  
quam montis eminentia Chriſtus excelsus  
agnoscitur. Ipsiſ enim vocatis Iudæis & Gre-  
cis, Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia eſt.

<sup>a</sup> Cades autem ſancta, mendofe lib. 6. Si autē ſan-  
tam. Vid. Hier.

<sup>b</sup> In hac māſione propter aquas, rfsq. ad, ſapiētia  
eſt, omnia ſunt Aug. verb. 16. cont. Faſt. c. 16. & 17.

### XXXIV.

**T**riceſima quarta māſio in móte Hor,  
in extremitatibus Edon. In quem al-  
cendit Aaron iuxta præceptum Domini, &  
mortuus eſt anno quadragesimo egressio-  
nis ex Āgypto: Eo ſciliſet anno, quo no-  
uus populus reprobationis terram intratu-  
rus erat. Et quanquam in monte ſacerdotiū  
Eleazarō filio dereliquerit, Lexque eos  
qui eam impleuerint, perducat ad ſum-  
mum: tamen ipſa ſublimitas non eſt trans-  
fluente Iordanis, ſed in extremitatibus terrenorū

operum

operum finibus, & plaxit eū populus triginata diebus. Aaron plangitur, Iesus non plan-

gitur. In lege descensus ad inferos, in Eu-

gelio ad paradisum transmigratio.

Audit quoq. Chananeus, quod venisset IsraeL & in locum exploratorum, vbi quoniam populum offendisse nouerant, ineunt p̄c̄lum, & captiuū ducunt IsraeL Rursusq. in eodem loco pugnatur ex voto, victor vin-

citur, victi superant, per quod intelligimus,

vt cū nos Dei auxilio destitutos hostes in-

uaserint, duxerintq. captiuos, non desperemus salutem: sed iterum armemur ad p̄c̄lum.

Potest fieri, vt vincamus, vbi victi su-

mus: & in eodem loco triūphemus, in quo B

fuimus ante captiuos.

### XXXV.

**T**RICESIMAQUINTA mansio est in Selmo-

na.

### XXXVI.

**T**RICESIMASEXTA mansio est in Phunō. He-  
duꝝ mansioes in ordine historiæ non  
inueniuntur: in his mortuo Aaron murmu-

rant Israelitici populi cōtra Deum & Moy-

sen, Manna fastidiunt, & à serpentibus vul-

nerantur.

Sed quid illud significat, quod morsus mor-  
tiferi serpentum exaltato & respecto æneo  
serpente sanabantur: nisi quod nunc in ty-  
po Saluatoris, qui ferum antiquumque ser-  
pentem in patibulo triumphauit, Diaboli  
venena superatur: ita vt qui verè expresseq.  
imaginem filij Dei, passionemq. eius cōspe-

xerit, seruetur. Hoc enim significant & ver-

ba ipsius Domini dicentis: sicut exaltauit

Moyses serpente in deserto, sic oportet exal-

tari filium hominis, vt omnis, qui credit in

eum, non pereat, sed habeat vitam æternā.

**Quod** verò æneus est serpēs, ipse Christus  
intimatur, qui ligno suspensus est, & quippe  
metallis cæteris durabilius esse solet. Et  
aptè æneus serpens ligno suspensus est, vt  
Dominus & in serpente mortal is, & in ære  
significaretur æternus: videlicet vt indica-  
retur mortuus per humilitatem, & tamen  
esset, quasi æneus, per diuinitatem. Pulchrè  
autem prima mansio Selmona interpreta-  
tur imagūcula: quia nimirū ibi imago ex-  
pressa est Saluatoris per serpentē æneū, qui  
ibi, vt imago, in ligno pepedit. Pulchrè etiā  
& secunda Phunon, interpretatur Os, quia po-

stea quam passionem filij Dei cognoscimus

A quod corde credimus, ore pronūtiāmus, le-  
gentes illud Apostoli: corde creditur ad in-  
stītūtā, ore autem confessio fit ad salutē.

**Quod** vero æneus, vsq. ad, esse solet, ex Aug. ser.  
101. de tempore.

### XXXVII.

**T**RICESIMA SEPTIMA mansio est in Oboth,  
quæ vertit in Magos siue Phytones: vn-  
ce demōstrat, quia post imaginē Dei, quæ in  
cordis ratione mōstrat, & cōfessionē fidei,  
quæ ore profertur, cōsurgūt serpētes, & artes  
maleficæ ad bella nos prouocāt. Sed nos cu-  
stodia circundantes cor nostrū, obturemus  
aures nostras, ne audiamus voces incantā-  
tium, & sirenarum carmina negligamus.

### XXXVIII.

**T**RICESIMA OCTAVA mansio est in Ieabarim  
in finibus Moab, quæ significat aceruos  
lapidū transeuntiū, id est, sanctos, per istū se-  
culū ad alias māsiones transire festinantes.

### XXXIX.

**T**RICESIMA NONA māsio est in Dibōgad: in  
hac geritur bellū cōtra Schō regē Amor-  
rhæorum, & Og regē Basan.<sup>a</sup> In his regibus  
licet res gesta cognoscatur: tamē per condi-  
tiones virtutesq. nominū spiritualis signifi-  
catio est subiecta. Schō nāq. interpretatur  
tētatio oculorū. Per quē figuratur Diabol⁹,  
qui transfigurat se velut angelū lucis, & per  
hēresim vel schisma verisimilia mentitur, vt  
fallat incautos. Hūc Amorrhæi, id est, ama-  
ricates, habēt regē. Nisi enim quedā simula-  
tio veritatis p̄cedat, nō sunt hēreses ama-  
ricates, nō schismata exacerbantiū in Eccle-  
sia. Iste ergo rex occiditur in uno quoq. ho-  
mine, quādo quisq. dānat simulationē, & di-  
igit veritatē. Og verò Rex interpretatur cō-  
clusio, Basan autē cōfusio, id enim agit Dia-  
bolus semper, vt cōcludat viā ad Dñm, oppo-  
nendo idola sua, ne credatur in Christū. Cō-  
clusio enim p̄cedit vt rex, sequitur cōfu-  
sio vt plebs: quia quos modo concludit, nē  
c̄redat in Christū, quādo apparuerit Christ⁹,  
omnes cōfundentur. Māsio autē ista Dibō-  
gad interpretatur fortiter intellecta tētatio:  
quia nimirū si superetur simulatio, quæ per  
schisma vel hēresim exercebat Ecclesia, &  
conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei  
viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac  
deinde intellecta fortiter superatur.

**a** In his regibus. vsque ad, omnes confunduntur, m̄-  
ba Aug. in psal. 134.

## XL.

**Q**uadragesima mansio est de Dibongad in Helmon Deblathaim, quæ vertitur in contemptum palatarum, siue opprobiorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntium in seculo contemnendas & opprobria diligenda. Quæ si falsò obijciantur, beatitudinem patiunt, saluatore plenissimè docente, qui ait: eum exprobrauerint vobis homines, beati critis.

**Q**uæ vertitur in contemptum palatarum. *Recte nostri libri, menses apud Hieronymum plagarum. Sunt autem palata massa de recentib. ficibus. vid. Ambros. hoc loco, & Hieron. in nominib. de Numeris.*

## XL I.

**Q**uadragesima prima mansio est in montibus Abarim contra faciem Nabo: quæ vertitur in montes transuentium, & est contra faciem montis Nabo, ubi moritur & sepelitur Moyses, terra promissionis ante conspecta. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, & nō intuenitur eius memoria. Porro gratia Euangelij absq. vlo fine tenditur, & in omnem terram exiuit sonus eius & in fines orbis terræ verba ipsius. Simulque considerandum quod habitatio transuentium in montibus sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestraria Moab, & Iordanis fluente descendimus, quæ interpretatur descensio. Nihil enim tam periculosum est, quam gloria cupiditas & iactantia, & animus conscientia virtutum tumescens.

## XL II.

**Q**uadragesima secunda mansio est in cæstib. Moab, super Iordanem iuxta Ierico, ubi fixerunt tentoria à domo solitudinis usque ad Abelsitum in plenite Moab. In quadragesima secunda, quæ extrema mansio est, quædam quæ sunt gesta narramus.

Sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, iussu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid est, quod iste Balaam, dū pervenire ad propositum tenderet, asina, cui præsidebat, dum vidisset Angelū, loquitur? Quæ est enim hæc asina, nisi bruta gentilitas? Quam quandam Balaam, id est seductor idolatriæ quasi brutum animal, &

A nulla ratione renitens, quo voluit, errore substrauit.<sup>b</sup> Sed ista Angelum Dei vident, quæ homo videre non potuit: & vident & detulit, & locuta est, ut agnosceremus posterioribus temporibus sub aduentu magni Angeli Dei, gemitile illa plebe mutata duritie, stoliditatisq. natura, solutis Deo linguis locutari: ita ut quæ erat subiecta perfidiæ, in vocē fidei & confessionis erumperet: licet & caro nostra animalis est. <sup>c</sup> Plerunq. enim caro per molestias tacta flagello, suæ menti Deū indicat, quem mens ipsa carni præsidens, non videbat: ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impedit: donec ei inuisibilis qui sibi obuiat innotescat. Vnde & bene per Petrum dicitur: Correptionem habuit suæ vesaniae subiugale mutum, quod in hominis voce loquens, prophetæ insipientiam prohibuit. Insanus quippe homo à subiugali muto cortipitur, quando elata mens humilitatis bonum quod tenere debeat ab afflita carne memoratur. Sed huius correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit: quia ad maledicendū pergens vocem, non mente mutauit. Consilium quippe dedit regi Balac, ut mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earum, aras, ut venientes filii Israel prius sacrificarent idolis, & sic ingredierentur ad mulieres, ut inde fornicentur filii Israel cū filiabus Madiā. Sed quid est, quod iste Balaam populum Dei posse decipi certatione collegit, dans consilium ut ex illa parte, qua infirmari nouerat filios Israel, perniciosi eis laquei tenderentur, non dubitans eos oblata copia fœminarum, fornicationis ruina protinus collapsuros: quia concupiscibilis animæ eorum partes sciebat esse corruptas. Ita ergo vnumquemq. nostrū nequitiæ spiritualis vestita malignitate in figura Balaam pertentat, illis percipue affectibus animæ insidiosos laqueos præstruentes, quibus nos senserint & rotare: ut verbi gratia, cum viderint rationabiles animæ nostræ partes esse vitiatas, illo nos ordine deciperemoliantur.

<sup>d</sup> Sed Phineas sacerdos zelatus, ut Domini furem placaret Zambri & scortū Madianitidem pugione transfigit: significans per crucem Christi non solum idolatriā, sed etiā omnē carnis affectum, vel concupiscētiā perimi seculi, & tunc placari Deum, dū carnis extinguitur desiderium. Post hæc numeratur rursum populus, numeratur & Leuite,

vt interfectis primo carnalibus, nouus Dei A populus censeatur, qui per baptismum Iordanis transeat, & cælestis hæreditatis reprobationem percipiat.

Porro quod sexcenta millia armatorum de Ægypto numeratus egressa, & ex ipsis non sunt amplius, quā duo, terrā reprobationis ingressi: hæc figura demonstrat, multos per baptismum ad fidem transfire: sed ad patriā cælestem paucissimos peruenire, secundum figuram illam in Euangelio, in qua multi vocati, pauci vero inueniuntur electi. Quod vero duo tantum ingrediuntur, aut propter eos, qui ex utroq. populo regni cælestis promissionem adipiscuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & contemplationis ad æternam beatitudinem prædestinantur.

Interpellant dehinc filii Salphaad quinque & ex iudicio Dei hæreditatem accipiūt inter fratres suos.<sup>c</sup> Nec Legis plebs ab Euangelijs possessione excluditur.

Deinde Iesus in monte succedit Moysi, & dicit, quæ specialiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Euagelium, ibiq. lex facienda præcepta admonet, & gratia complet.

Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies, dehinc quid in Sabbatho propter spem quietis æternæ, quid in Kalendis pro inuocatione vitæ, quid in Pascha quando coepit cum Christo per baptismum, quasi à mortuis transeuntes ad vitæ nativitatem, quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus Sancti & indulgentiam remissionis peccatorum, quid in Neomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis de-

cimo die, quid in Scenophegia, quando figuratur tabernacula quintodecimo die supra dicti mensis.

Dehinc texitur bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaam, in cuius nece error perfidiæ ligno crucis interficitur, fitq. deinde Amalech præda diuiso, & oblatio ex ea animarum tabernaculo Dei.

Pōst hæc filii Rubén, & Gad, & dimidia tribus Manassæ iumenta plurima habentes citra Iordanem possessionem accipiunt, & in reprobationis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes, quia quos mundi implicamenta occupant, habitationem cælestis pattiæ nequaquam desiderant.

Dehinc populus admonetur, vt in terra sancta idola destruant, & nullus de prioribus habitatoribus seruetur, ad significandum, vt dum in terram sanctam reprobationis per fidem ingredimur, simul cum idolatria omnia etiam vitia extinguamus.

<sup>a</sup> Quæ est enim hæc asina, vsq. ad, substravit, verba sunt Greg. lib. 1. Moral. c. 7. quæ hoc loco (adiecta rote poenitentia, mutatoq. renitens in retinē) sensum nullum reddebat.

<sup>b</sup> Sed ista angelū, vsq. ad, erumperet. Ambros. lib. 9. cominēt in Luc. c. 19. Nec despicias asinā quoq. istā, quondam Angelum Dei vidit, quā homō videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta est. Ut agnoscere res posteriorib. tempotib. sub aduētu magni Angeli gentiles illis, ante asinos locuturos.

<sup>c</sup> Plerumq. enim caro, vsq. ad, non mente mutant, verba sunt Gregorij Pastoral. 3. part. admonit. 13.

<sup>d</sup> Sed Phinees, vsq. ad, populus censeatur, ex Hier. quibusdam interiectis.

<sup>e</sup> Nec Legis plebs: ne fœmineus sexus, nomenclatus.

<sup>f</sup> Quia quos mundi implicant, vsq. ad, desideras verba sunt Greg. 27. Moral. c. 7.

DIVI



# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad

## MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM feu QVÆSTIONES IN DEVTERON.

### P R A E F A T I O .

(ur Deuteronomium undecim dieb.

scriptum. C A P. I.

**I**B E R Deuteronomij repetitio est præcedentium quattuor librorum Legis. Nam dum illi in se proprias cōtineant causas, iste tamē replicat omnium. Habet autē & ipse propria in numeris sacramēta, ē quibus paucapro exercitio lectoris studii memorāda. Deuteronomiū autē secunda Legis latio dicatur, quod significat Euangelium. In cuius principio notandum est, quid indicet quod vndeclim diebus idem Deuteronomium à Moysi scribitur, significat verò Iudaicæ plebis lapsum in Euangeliō per transgressionē Decalogi mandatorum.

De quadraginta annis deserti, & ve-  
stib. non attritis. C A P. II.

**Q**Vid autem significauerunt illi quadraginta anni, quibus laboriosè peractis, filij Israel, ad repromotionis terrā trāsierunt? Per hos quadraginta annos totum seculū tēpus significatur, in quo viuit Ecclesia sub laboribus & periculis tētationibus, sperando, quod non vidit, per patientiam, quousque ad promissam æternæ felicitatis D perueniat patriā. Ideo & Dñs quadraginta diebus ieunauit, & quadraginta noctibus, & tentatus est in eremo. Corpus enim eius, quod est Ecclesia, necesse est tētationes laboreſq. patiatur in hoc seculo, quoad usque veniat illud tēpus, vbi post tētationes accipiat consolationes. <sup>a</sup> Porrò quod vestis Israei perfat annos in eremo nulla vetustate corrupta est, & morticina pellis calceamen

A torum tamdiu sine labe durauit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, vbi ea, quæ corruptibilia sunt, sine corruptione vlla permanebunt.

<sup>a</sup> Porrò quod vestis, usq. ad, durauit. Porrò quod vestimenta, aut calceamenta filior. Israel per eos annos in eremo indebita, & absoluta manserunt, nullaq. vetustate consumpta sunt: Val. & Compl. Reliqui & Beda, vt edidimus.

### De non plantando ligno iuxta altare.

C A P. III.

**N**on plantabis omne lignum iuxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdictum quippe ne nemus cōplantetur in tēplo. Nemus frōdētes arbores & infructosè sunt, solū ad delectationem vīsus plātate. Tales sunt & gentiles, qui rationem suam verborum decorē componunt, vt non conuertant à vitijs, sed delectent, atq. istiusmodi seductione persuadeant. Nos autē secundum præceptum iuxta altare Dei nemus nō plantamus, si circa Dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audiētiæ seculari illecebrotum cōponimus: sed sola puritate veritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapiētia plantare vitabat Apostolus, cū dicebat: loquimur non in doctrinis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus & virtute.

### De auferēdo præputio ligni pomiferi.

C A P. IIII.

**Q**Vando <sup>a</sup> ingressi fueritis in terram, & plātaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorumq. germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera virtuti-

bus fœcūda. Præputia lignorum auferimus A cum de ipsa inchoationis infirmitate suspe-cti primordia operum nostrorum nō appro-bamus. Poma autē quæ germinant, immun-da existimamus, nostrisq. cibis nō aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est, ut hoc animum non pascat ope-rantis, nedū accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiū comedatur.

\* Quando ingressi fueritis, vsq. ad, comedatur, omnia sunt Gregorij verba 3. Moral. cap. 29.

### *De nō operādo in bouis primogenito.*

Cap. V.

**N**ON <sup>a</sup> operaberis in primogenito bo-uīs, & non tondebis primogenita ouīū. In primogenito quippe bouis operari, est bonæ conuersationis primordia in exerci-tio publicæ actionis ostendere. Ouiū quoq. primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia bo-na nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibémur, atq. à primoge-nitico ouium detondendis cōpescimur: quia et si quid robustū incipimus exēcere, hoc in aperto citius non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid atq. in-no-cuum inchoat, dignum est, ut secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis, quasi subducto vellere, ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia boum primogeni-ta ouiumq. proficiant, ut <sup>b</sup> si quid forte in-no-cuum incipimus, hoc ad honorem inti-mi iudicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tanto libentius accipi-tur, quanto & ab hominibus occultatū nul-lo laudis appetitu maculatur. Sæpe autē nouæ conuersationis primordia adhuc carna-li vitæ sunt commixta. Et idcirco innotesce-re citius non debent, ne cum laudantur bo-na, quæ placent, deceptus laude sua animus deprehēdere in eis nequeat mala, quæ latet.

\* Non operaberis, vsque ad, latent. totum item caput ex eod. Greg. capite.

<sup>b</sup> Ut si quid forte, ex Beda, ut quidquid forte, Gre gor. & m. f.

### *De non arando in boue, & asino.*

Cap. VI.

**N**ON <sup>a</sup> arabis in boue simul & asino. In bouis nomine populus ex circuncisio-

ne positus sub iugo Legis accipitur: in asino autem, populus gentium pertinens ad Eu-<sup>b</sup> gelium: in boue quippe & asino simul erat, qui sic recipit Euangeliū, ut Iudaicarum superstitionem, quæ in umbra & imagine præcesserant, cærimonias non relinquat. Item nonnunquam in boue bene operan-tium vita, in asino stultorum recordia figu-ratur. Quid est ergo non arabis in boue si-mul & asino: ac si diceret: Fatuum sapienti in prædicatione non socies, ne per eum, qui rem implere non valet, & illi, qui præualet, obſistas. Bouem <sup>b</sup> quippe & asinum, si ne-cesset fit, vniusquisque sine detrimēto ope-ris iungit. Sapientem vero & stultum (non, ut vnuus præcipiat & alter obtemperet, sed ut pariter æquali potestate annuntient ver-bum Dei) non sine scandalo quisque comi-tes facit.

<sup>a</sup> Non arabis, vsq. ad, obſistas. ex eod. lib. 1. Moral. c. 7.

<sup>b</sup> Bouem quippe & asinum vsque ad, comites facit, verba sunt Aug. 6. conzr. Faust. c. 9.

### *De nō alligando ore bouis trituratiss.*

Cap. VII.

**N**ON alligabis os boui trituranti. Dicitum est, quod in bouis nomine, vita vniuscum-iusque operatis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens & dolens, quod nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid est in ratio-ne dati & accepti? nisi quod alio in loco aperte exposuit, dicens: si nos vobis spiri-tualia seminauimus, magnum est, ut carna-lia vestra metamus: hoc significat, non alli-gabis os boui trituranti. Vnde & idem Apo-stolus alio loco dicit: Dignus est operarius mercede sua. Vult ergo scriptura doctoribus præstare carnalia, à quibus spiritualia cō sequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina, necessaria sibi prouidere nō possunt.

### *De non coquendo hœdo in lacte ma-tris.*

Cap. VIII.

**N**ON coques hœdum in lacte matris sur. Hœdus hic sub peccatoris figura intro-ducitur. Proinde peccatis grauiter nō est co-quendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus mediocribus tenuerrimisque Ec-clesiæ disciplinis, sed anterioribus præcep-tis eius sunt excoquenda peccata, cuius magna sunt crimina: ut qui per laetitia-

bian

blandimentum se perdidit; fortiori disci-  
plina se redimat.

*De nō induēda veste ex lana & lino.*

C A P. IX.

**N**on<sup>a</sup> indues vestem ex lana linoq. con-  
textam. Per lanam quippe simplicitas,  
per linum vero subtilitas designatar. Et ni-  
mirum vestis, quæ ex lino lanaq. conficitur,  
linum interius celat, in superficie lanā de-  
monstrat. Vestem ergo ex lana linoq. con-  
textam induit, qui sub locutione innocen-  
tia intus subtilitatem celat malitiæ. Hoc B  
secundum moralem sensum. Cæterūm se-  
cundum allegoriā, <sup>b</sup> lineis vestibus misceti  
lana, vel purpurā, & linostima veste in dui,  
est inordinate viuere, & diuersi generis pro-  
fessiones velle miscere, vt vel sanctimonialis  
habeat ornamēta nuptarum, aut ea, quæ  
se non continens nupſit, speciem virginis  
gerat: omnimodo hoc peccatum est, & si  
quid inconuenienter ex diuerso genere vel  
religione in vita cuiusque contexitur. Ve-  
rū illud tūc figurabatur in vestibus, quod  
nunc declaratur in moribus.

<sup>a</sup> Non indues vestem, vſg ad malitiæ. Greg. verba  
8. Moral. c. 31.

<sup>b</sup> Lineis vestibus, vſg ad moribus. Augustini verba  
6. cont. Faust. c. 9. è quo sunt nonnulla restituta.

*De non accipienda loco pignoris su-  
periore, et inferiore mola.*

C A P. X.

**N**on<sup>a</sup> accipies loco pignoris superiorē,  
aut inferiorē molam: accipere namq.  
aliquando dicimus auferre. Vnde & aues  
ille, quæ rapiendi sunt auidz, accipitres vo-  
cantur. Vnde & Apostolus Paulus dicit: su-  
stinetis enim, si quis deuorat, si quis accipit. D  
Ac si diceret, si quis rapit. Pignus vero de-  
bitoris, est confessio peccatoris. A debitore  
enim pignus accipitur, cum à peccatore  
iam confessio peccati tenetur. Superior au-  
tem & inferior mola est, spes & timor. Spes  
quippe ad alta subuehit, timor autem cor  
inferius premit. Sed mola superior & infe-  
riorita sibi necessario iungūtur, vt vna sine  
altera inutiliter habeatur. In peccatoris pe-  
ctore itaque incessanter debet spes & for-  
midō coniungi, quia poenitentia incaſsum  
misericordiam sperat, si non etiam iustitiam

A pertimescat. Incaſsum iustitiam metuit, si  
non etiam in misericordia confidit. Loco  
igitur pignoris mola superior aut inferior  
tolli prohibet, quia qui prædicat peccatori  
tanta dispensatione componere prædica-  
tionē debet, vt nec derelicta spe timorem  
subtrahat, nec subtracta spe in solo eum ti-  
more derelinquit. Tollit enim superiorē, si  
fleenti peccatori dicat, non habebis ve-  
niā de cōmissis. Tollit inferiorem, si pec-  
cantem deceptione palpet. Ac si dicat: Age  
mala in quantum vis absque metu: nam  
Deus pius est, & ad indulgendum paratus.  
Sed utilem tunc mola vtraque habetur, si  
& spes sit cum emendante formidine, &  
emendans formido fuerit cum spe.

<sup>a</sup> Non accipies, &c. Totum caput è Greg. 33. Moral. c.  
11. nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia.

*De non abominando Ægypto.*

C A P. XI.

**N**on<sup>a</sup> abominaberis Ægyptium, eò  
quod fuisti incola in terra eius, quam-  
uis enim mundo renuntiantes Ægyptiam  
terrā, id est, pristinam seculi conuersatio-  
nē, vel concupiscentiam declineris, ta-  
men, dum præsentis seculi necessitatibus  
subdimur, quasi Ægyptiam nationem ne-  
quaquam extinguimus, licet ab ipsa qua-  
dam discretione separemur, non de super-  
fluis cogitantes, sed secundum Aposto-  
lum victu quotidiano, indumentoq; con-  
tentī. Hoc enim sigulariter mandabatur in  
lege: non abominaberis Ægyptium.

<sup>a</sup> Non abominaberis. è Caſſ. collat. 5. c. 19.

*De non habendis diuersis ponderib.*

C A P. XII.

**N**on<sup>a</sup> habebis in fæculo diuersa pon-  
dera, maius & minus: nec erit in domo  
tua modius maior & minor. Pondus habe-  
bis iustum & verum, & modius æqualis erit  
tibi & verus, vt multo viuas tempore super  
terram. Hoc & idem legislator etiam in  
Leuitico interdit, Salomone quoq; parem  
super hoc sententiam proferente.<sup>b</sup> Pondus  
magnum & pusillum, & mensuræ duplices,  
immunda sunt vtraque ante Dominum, &  
qui facit ea, in adiunctionibus suis com-  
pedietur. Proinde non solum illo corporali,

r 4 sed

sed etiam spirituali modo studendum est nobis, ut nec diuersa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiae nostrae mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsi ea, quæ distinctionis regulam moliant, remissiore indulgentia presumentes, eos, quibus verbum Dei praedicamus, distinctionibus præceptis, & grauioribus, quam ipsi per ferre possumus, obruamus poteribus. Quod cum facimus, quid nisi diuerso potere atque mensura præceptorum Domini mercedem frugemque, vel appendimus, vel metimus? si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispensemus, recte increpamus a Domino, eò quod stateras diuersas aut mensuras duplices habeamus, secundum illam sententiam Salomonis, qua dicitur: Abominatione est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonum in conspectu eius.

<sup>a</sup> Non habebis in sacculo, usq. ad in conspectu eius ē Caff. collat. 21. c. 22.

<sup>b</sup> Pondas magnum, usq. ad compedietur. Ad nostra dispunctione diuersa ab ea, quam secuti sunt correctores edit. LXX.

### De testibus. CAP. XIII.

**N**on <sup>a</sup> stabit aduersus alterum unius testis, sed in ore duorum aut trium testimoniū stabit omne verbum. Licet historialiter haec sit divina seruanda sententia, tamen & cum contra quoslibet impios, vel hereticos agimus, necesse nobis est scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri & attestatio sine his testibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad probationem, & firmatatem verbi intellectus mei, ut adhibeā duos testes, nouum scilicet & vetus Testamentum: adhibeam etiam tres, Euangeliū, Prophetā, & Apóstolum, sicque stabit omne verbum.

<sup>a</sup> Non stabit aduersus alterum unius test. Vid. Aug. 16. contra Faust. c. 13.

### De uxore fratris accipienda.

#### CAP. XIV.

**I**llud <sup>a</sup> vero, quod uxorem fratris ad hoc frater iussus est ducere, ut non sibi, sed illi subolem suscitaret, eiusq. vocaret nomine quod inde eidem nasceretur: quid aliud in figura præmonstrat: nisi quia unusquisque Euangeliū prædicator ita debet in Ecclesia

A laborare, ut defuncto fratri, hoc est, Christo suscitet semen, qui pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat: Denique hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significacione, sed spiritualiter in completa veritate, quos in Christo Iesu se per Euangeliū commemorat genuisse, succensenseis, & increpans corrigit volentes esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est: aut in nomine Pauli baptizati estis: tanquam diceret defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Ecclesia, ministerium Euangelizandi renuerit, ab Ecclesia merito dignaque contemnitur. Hoc est enim, quod in eius facie iubetur expuere, non sanè sine signo huius opprobrij, ut calciamēto pedis vnius exeat, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciati pedes in præparationē Euangeliū pacis. Et de quibus commemorat Propheta: Quām speciosi pedes eorum, qui anuntiant pacem: qui anuntiant bona? Qui autem sic Euangelicam fidē tenet, ut & sibi proficit, & Ecclesiae prodesse non renuat, benè intelligitur utroq. pede calciatus. Qui autem sibi putat, qui credidit, satis esse consultum, curām vero lucrandorum aliorum refugit, quasi vnius pedis calciamētum cum de decore amittit.

<sup>a</sup> Illud vero quod uxore, usq. ad decorē amittit: Verba sunt Augustini 32. cont. Faust. c. 20.

### De formidoloso, et pauido.

#### CAP. XV.

**H**omo <sup>a</sup> formidolosus & corde pauido non egreditur ad bellum. Vadat & reuertatur ad domum suam, ne pauere faciat corda fratribus suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus verbis edocet non posse eos professionem contemplationis, vel spiritualis militiae atripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimescant. Ne rursus infirmitate mentis reuertantur, suoque exemplo alios à perfectione Euangelica reuocent, & infideli terrore infirmitate: iubentur itaque tales ut discedentes à pugna, reuertantur in dominum suam: quia non possunt duplice corde bella Domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Tales quippe oportet, ut ne initium quidem re-

nuntiationis arripiant.<sup>b</sup> Quibus melius est, ut in actua vita consistant, quam trepidi contemplationem exequentes, maiori discrimine semetipos inuoluant. Melius est enim non vouere, quam vouere, & nō redere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui vxorem duxerit, qui plantauerit vienam, velut propaginem filorum: nō enim potest seruire diuinæ militæ seruus vxoris, secundum illud Apostoli: qui cum vxore est, sollicitus est, quo modo placeat vxori, & diuisus est. Nec potest inesse quis studio contemplationis, qui ad huc in delectatione desigitur carnis. Nemo inquit Apostolus militans Deo, implicat se negotijs secu-  
B

<sup>a</sup> Homo formi dolis. *Ex Caff. lib. 7. c. 15.*

### Desptem gentium interemptione.

#### CAP. XVI.

**C**VM <sup>a</sup> introduxit te Dominus Deus tuus in terram, <sup>b</sup> quam possessurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, Gergezæum, & Amorrhæum, & Chanæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebusæum, septem gentes multo maioris numeri quam tu es, & robustiores te, tradideritque eos Dominus tibi, percuties eos viisque ad interencionem. Septem istæ gentes, septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei unusquisque spiritualis miles exsuperans, ex terminare penitus admonetur. Quod vero maioris numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia, quam virtutes. Sed ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes: in expugnatione vero earum sine numeri adscriptione ponuntur: ita enim dicitur: Et deleuerit gentes multas coram te. Numerosior est enim, quam Israel, carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comedationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, <sup>c</sup> ludicra, atque stultiloquia. De philarigria, mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiae, inhumanitas atque rapacitas. De ira, homicidia, clamor, & indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De accidia, ociositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, peruvagatio, instabilitas mentis & corporis, verbositas &

A curiositas. Decenodoxia, contentiones, hærefes, iactantia ac præsumptio nouitatum. De superbia, contemptus, inuidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio, <sup>e</sup> aliaq. complura similia, quæ cum sint multo maioris numeri, quam virtutes, deuictis tamen illis <sup>f</sup> septem principalibus vitijs, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescant, ac perpetua pariter cū his internecione delentur. <sup>g</sup> Quod autem hæ pestes robustiores sint, manifesta nature ipsius impugnatione sentim. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnium passionum, quam studia virtutum; que non nisi summa contritione cordis & corporis adquiruntur. <sup>h</sup> Quod vero istarum perniciosarum gétium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim unumquodq. vitium in corde nostro propriam stationem: sed si cū spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum, quem sibi in corde nostro concupiscentia vel fornicationis spiritus retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor ceperat, patientia vindicabit. Quem tristitia mortem operans occupauerat, salutaris & plena gaudio lætitia possidebit. Quem accidia vastabat,  
C incipiet excolere fortitudo. Quem superbia cōculcabat, humilitas honestabit, & ita singulis vitijs expulsis eorū loca, id est, <sup>k</sup> affectus contrarios possidebunt filij Israel, id est, animæ videntes Deum.

<sup>a</sup> Cum introduxit te Dominus, &c. *Ex Caffian. collat. 5. c. 16. & sequentib. caput collectum caput hoc.*

<sup>b</sup> Quam possessurus ingredieris. *Ita Caff. Vulg. & LXX, εἰς οὐρανούν. Inger dieris, m. s. o.*

<sup>c</sup> Ludicra. *Ita Caff. al. ludibria.*

<sup>d</sup> Homicidia homicidium *Caff.*

<sup>e</sup> Aliaq. complura. *Caff. paullo superius.*

<sup>f</sup> Septem principalib. vitijs, octo *Caff. sed cui Isid. immutauerit, satis appareat.*

<sup>g</sup> Quod autem hæ pestes robust. *Caff. paullo post.*

<sup>h</sup> Quod vero istar. perniciosa. gentium. *Caff. cap. 23.*

<sup>i</sup> Spiritus retinebat, retentabat *Caff.*

<sup>k</sup> Humilitas honestabit, ex *Caff.* Incipiet excolere humilitas, m. s. o. mendoſe. Dixerat enim antè incipiet excolere fortitudo.

<sup>l</sup> Id est, affectus, ex *Caff.* effectus m. s.

### Cur Abraham loquens decegit, non septem dinumerauit Deus. CAP. XVII.

**I**LUD <sup>a</sup> vero, quod cū ad Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legi-

legitur dinumerasse, sed decem, quatuor terra semini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idolatriæ gentium blasphemia Iudeorum errore hereticorum, evidentissime adimpleatur. Quibus ante notitiam Dei, & gratiam baptismi vel impia, <sup>b</sup> gentium, vel blasphemia Iudeorum multitudo subiecta est, donec in intellectuali Ægypto cōmoratur. Si autem abrenuntians quis & egressus ex inde per gratiam Dei ad eremum peruerterit spiritualem, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantum quæ per Moysen dinumerantur, bella suscipiet.

<sup>a</sup> Illud vero quod cum ad Abraham. Ex ead. coll. cap. 22.

<sup>b</sup> Vel impia gentium. Gentilium Cœsareorum.

### Demuliere decora captain bello.

C A P. XVIII.

**S**i, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierē decora specie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis eius & vngulas eius, & indues eam vestimentis lugubribus, & sedebit in domo lugens patrem suum, & matrem suam, & dominum paternam, & post triginta dies erit tibi vxor. Dicat ergo Iudei quomodo apud eos ista seruentur, quid causæ, quid rationis est decaluare mulierē, & vngulas eius abscondi? verbi caussa, ponamus, quod ita inuenierit eam is, qui dicitur inuenisse, ut neque capillos, neque vngulas habeat, quid habuit, quod secundum legem demere videretur? Nos vero quibus militia spiritualis est, & arma non carnalia sed potentia Deo, si decoram mulierem, id est, animam, quæ à Deo pulchra creata est, in gentili conuersatione inuenierimus & sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idolatriæ cultu, induitum lugubribus pénitentiaz induimenti, & deploret matrem & matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, eiusque illecebras. Deinde verbi Dei nouacula, & doctrina omne peccatum infidelitatis eius, quod mortuum est & inane, abradatur: hoc enim sunt capilli capitis, & vngulæ mulieris. Atq. ita demum salutaris lauacri vnda purificata, cōiūgitur sanctis Dei, scilicet, cū iā nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatē mortua dicuntur, habuerit, ut neque sensibus neque actibus immundū aliquid aut mortuum gerat. Quod vero

A post triginta dies inbet eam duci uxorem, fœminæ quippe sanguinis purgationem, post mensem habere solent. Post purgationem ergo peccatorum, anima iam effecta munda & purgata ab immunditia sua sociatur viro Israelitæ, corporis Christi. Ternario namque ac denario numero fides opusque significatur. Per fidem ergo Trinitatis atq. opus legis regia sociatur quæcumque anima viro Israelitæ, corporis scilicet Christi, adhaerens illi sine macula, sinceritate fidei, & actuum puritate. Alij putauerunt hanc mulierem captiuam decoram specie, rationabile aliquam disciplinam significare, quæ sapienter dicta inuenitur apud Gentiles. Hanc ergo à nobis repartam, oportet primum de ea auferre & resecare omnem superstitionis eius immunditiam, & sic eam in studio veritatis assumere. Nihil enim mundum habent disciplinæ Gentilium, quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua, vel superstitio non sit admixta.

*De securi manum fugienti.* <sup>b</sup> C A P. XIX.

**I**llud autem quid significet, quod Dominus per Moysen præcepit, dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in syluam ad ligna cædenda, & lignum fecuris fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum eius percusserit, & occiderit, hic ad unam supradictarum urbium fugiet, & viuet, ne forte proximi eius, cuius effusus est sanguis doloris stimulo persequatur, & apprehendat eum, & percutiat animam eius. Ad syluam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum conuertimur, & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium virtus pia intentione resecamus. Sed securis manus fugit, cum sese increpatio plusquam nec esse est in asperitatem pertrahit: ferrumque de manubrio proficit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit & occidit, qui auditorem suum prelata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correpti namq. mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata correptio, plusquam debuit addicit. Sed is, qui incaute ligna percutit & proximum extinguit, ad tres necessarie est urbes fugiat, ut una earum defensus viuat: quia si ad pénitentiaz jam éta confusus

scimus in unitate sacramenti sub spe, fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur. Quem exticti proximus cum inuenierit, non occidit: quia cum diffractus iudex venerit, qui se nobis pernatueret confortiū iuxxit, ab eo proculdubio culpeatum non expedit, quem sub eius tunctionis venia, spes, fides & charitas abscondit.

<sup>a</sup> Illud autem quid signif. Totum caput ē Greg. 10. Moral. c. 5.

<sup>b</sup> Plurquam debuit addicere. Ita habent, & Gregorius mones libri, & Isidoriani, tum hic, tum lib. 2. sentent. c.

<sup>c</sup> Omnis quippe iustus spe, & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ addicit, & cap. 44. Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediae, malum agat postea, nec benefacere incipiat: & quæ addicitur, ut vnu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. Et lib. 3. c. 5. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate defelictus. Vbi verò violenter addicimur, et si facinus, aut flagitium non est; miseria tamen & pro flagitio, & facinore est. Est autem addicere (auctore Fe-  
fir) damnum; aut (quod ad Isidorum & Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua dicimus appremiar.

<sup>d</sup> Culpa reatum non expedit. Vindictam de culpæ reatu non expedit, Gregorius.

### De pollutione somni nocturni.

#### CAP. XX.

Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollitus somnio sit, egredietur extra castra, & non reuertetur prius quam ad vesperam lauetur aqua. Et post solis occasum regredietur in castra.) Nocturnū quippe somnium, est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tñ corporis opere non expletur. Sed somnio nocturno pollitus egredi extra castra præcipitur: quia videlicet dignum est, ut qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fideliū societibus arbitretur. Culpa suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se b. estimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem se ex continentium cōparatione despicer. Qui ad vesperam aqua lauatur, cùm defectum suum conspiciens, ad pœnitentia lamenta conuertitur, vt fletibus diluat omne, quod animum occulta inquisitione accusat. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia deferuente tētationis ardore, necesse est, ut iterum fiduciam erga socie-

tatem bonorum sumat. Post aquæ quippe lauationem occumbente sole ad castra reuertitur, qui post lamenta pœnitentia frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, vt iam se à cæteris longè esse non extimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

<sup>a</sup> Si fuerit inter vos hom. vñf. ad ardoris gaudet. Omnia sunt Gregorij verba lib. 9. Moral. c. 31.

<sup>b</sup> Ex honor. le æstimatione. Ita Greg. al. existimatione.

<sup>c</sup> Erga societatem bonorum. Ita Greg. al. Erga societatis bonum.

<sup>d</sup> Post aquæ quippe lauationem. Ita Greg. al. post aquam quippe.

### De paxillo egredientis ad requisita.

#### CAP. XXI.

I Vbetur a præterea Israëlitico populo per Moysem, ut cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in baltheo, & fossa humo abscondat, quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauata mens nostra, quædam cogitationum superflua, quasi ventris grauamina, erumpit. Sed portare sub baltheo paxillum debemus, ut videlicet ad reprehēdos nos metipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terram pœnitentia dolere cōfodiat, & hoc, quod à nobis fœtidū erumpit, abscondat.

<sup>a</sup> Iubentur præterea, &c. ex Greg. l. 30. Moral. c. 13.

### De quadraginta flagellis.

#### CAP. XXII.

Q Vòd autem pro mensura peccati quadrageinta flagellis delinquētes argui iussit, iam prædictum est, quòd per quadragenarium numerū figurā significetur huius téporis, in quo Ecclesia per quattuor mūdi partes diffusa, sub decalogo Legis viuit. Quadragenario ergo numero delinquētes cædimur, si in hoc tempore pœnitentia verberibus flagellēmur. Debet ergo quisq. peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Beatus enim homo, qui corrīpitur à Deo. Nulla enim in æternum animaduersio affligerē poterit, quos hic pœnitētiæ disciplina percusserit. Si enim hic pro peccatis cædimur, illic sine peccato inueniemur.

DI VI

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOP.

## MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

### QVÆSTIONES IN IOSVE.

*De morte Moysi, & principatu  
Iesu Nane. C A P. I.*



O S T mortem Moysi, loquitur Dominus ad Iosue, dicens: Moyses seruus meus mortuus est, surge & transi Iordanem tu & omnis populus in terram, quā ego dabo filiis Israel. Defunctus est ergo Moyses, defuncta est Lex, Legalia præcepta iam cessant, & obtinet Iesus, id est, Saluator Christus filius Dei principatum: introducit populū in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Defunctus, vñq. ad defuncta est Lex. Orig. homil. I.

*De duobus exploratoribus, et Raab  
meretrice. C A P. II.*

I STE Iesus filius Nun mittit duos exploratores ad Hierico urbem, qui suscipiuntur à meretrice Raab. Iesus iste dux populi, in semipso Dñm Iesum Christū, & vocabulo ostendit & facto. Hierico autem ciuitas, mundus iste est, ad quem Dominus Iesus Christus ad perscrutandos mores hominū duo testamenta direxit. Nam in eum, ut credentium fidem aut rebellium peruvicaciam pleniū comprobaret, ante aduētum iudicij sui, quasi exploratores duos, Legem & Euangelium destinauit. Raab vero typum tenet Ecclesiaz, quæ de extraneis atq. alienis gentibus congregata est, quæ antea viuens in desiderijs carnis fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus, quod præcedent vos in regno cælorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscepit, & eadem fideliter conseruat, inimicis omnino non tradidit, ipsa potius periclitari optans, dum-

A modò illæsa ac salua seruaret. Hæc casum mundū, sicut illā ciuitatē, firmiter creditit. Hæc pro se ac suorum omnium salute, patetum cum testamentis Domini fecit. Hæc in domo sua coccū, id est, sanguinis signum posuit. Extra hanc si quis inuentus fuerit: ruinam seculi, atq. incendium mundi nulla ratione vitabit.

a Transit deinde populus Iordan. Orig. hom. 4.

*Detransitu Arca, et divisione Iordanis. C A P. III.*

B Ransit deinde populus cum arca Testamenti trans Iordanem. Sed quid sibi vult quod Iordanē eadem area transeunte per sacerdotes & Leuitas deducitur turba, sicq. stāte aqua fluminis in cumulū, Dei populus iter incedit innoxius. Hæc omnia implentur in Ecclesiaz populis mystica operatione. Dum enim quis ad baptismi venerit fontē, & consistente sacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit mysticis sacramētis, tunc sacerdotū ministerijs per baptismum, quasi per Iordanis fluēta ingreditur, & terrā cælestis reprobmissionis adipiscitur. Quod verò pars aquarū fluminis retro resiliuit per

C seuerans in dulcedine, pars vero in amarum maris gurgite defluxit, hæc figura baptizatorū varietatē designat, quia omnes, qui baptizantur, partim quidē ex ipsis acceptam gratiæ cælestis dulcedinem custodiūt, partim vero in peccatorū amaritudinē cōuertūtur. Quod vero sacerdotalis ordo & Leuiticus iter ostendit populo Dei, magisterū sacerdotale monstratur. Ipsi enim & docent populum exire de Ægypto: id est, de erroribus mundi, & transire per eremū vastam, id est, per seculitatem. Quod vero sacerdotalis, & Leuiticus ordo assistit arcae Testamenti, in qua Lex portatur, sine dubio, ut ipsi illuminent populum.

Fran-

Transit deinde populus Iordan. *Orig. hom. 4.*

*Dedibus semis tribubus præcedentibus. CAP. III.*

**D**Vx<sup>a</sup> semis tribus, quæ trans Iordanem à Moyse acceperant terram, relictis mulieribus & infantibus, cù fratribus træfuntes præbebant illis pugnati auxiliū, vñq. quo & ipsi consequerentur hæreditatē. Isti, qui per Moysen accipiunt hæreditatē trans Iordanem, & cum fratribus suis armati & præcincti incedunt, illi hoc loco intelliguntur, qui primū per Moysen,<sup>b</sup> hæreditate Legis potiti sunt, vnde & primogeniti omnes esse memoratur. Ruben quippè primogenitus Jacob est ex Lia, Gad primogenitus eiusdem de Zelpha, Manasses primogenitus est Joseph, de Ægyptia filia sacerdotis Phutipharis. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priuopulo designantur, qui per Legē placuerunt Deo, quiq. nō requiescunt, sed expediti ad auxiliū fratrū suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone huius vitæ, atq. habentibus certamen aduersus contrarias potestates, veniunt in auxiliū nobis illi, qui ante aduentū Christi per Legē iustificati sunt. Videamus enim Isaiā, Ieremiā, accinctos expeditosq. ad auxiliū nostrū, de voluminū suorum iaculis cordis nostri acerrimos hostes vulnerantes. Accingitur & Daniel ad auxilium nostrum, cùm nos de regno Christi, & de Antichristi futura fraude instruit, aque præmoneret. Adebat & Ezechiel, sacramenta nobis cælestia, in quadriformibus rotarum circulis lignans. Dicit & Osee bisenias agminis turmas, & præcedunt nos succincti lumbis in vertate, quam prædicant ad auxilium nostrū. Isti ergo viri fortes pugnant nobiscum, quousq. cælestis reprobationis patriam consequamur.

<sup>a</sup> Dux semis tribus. *Orig. verba pleyag. hom. 3.*

<sup>b</sup> Hæreditate Legis potiti sunt. *Non gratia Euange-*  
*lia. Orig. 7.*

*De duodecim lapidibus, CAP. V.*

**T**raeunt itaque filii Israel Iordanem, suffulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerūt, in loco secundæ circumcisionis ad significandum nobis, vt dum delauacro consurgimus, Apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscum gestare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutū contineamus.

*A De circumcisione secunda CAP. VI.*

**P**Ost Iordanis autem transitū venit Iesus, in Galgala, ibiq. iubetur facere sibi cultos lapideos, & circumcidere secundò filios Israel, Percōtemur de Iudæis, quomodo potest secundò quis circumcidit circumcisione carnali? Semel enim circumcisus, ultra non habet quod secundò possit auferri. A nobis autē, quibus Lex Christi spiritualis est, convenienter ista soluuntur. Dicimus enim circumcisionem primam fuisse per Legem in Ægypto. Sed si à Lege transeat quis per baptismū Iordanis ad Euangelium, fune accipit secundam circumcisionem spiritualem, per perpetram, qui est Christus. Sicq. tali circumcisione purgatus, caret Ægypti opprobrio, id est, illecebra corporaliū vitiorū. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendit, dum in præputio infidelitatis ambulauerit quisq. per huius vitæ desertū oculos ei esse cæcatos. Videamus & cōsequentia. Post Euangelij enim circumcisionem, statim in loco reuelationis Pascha celebratur immolaturq. agnus ille pro mundi salute occisus, ac deficiente manna typicæ Legis, primū comedit populus panem corporis Christi, quē incorrupta re promissionis terra, id est, mater Dñi virgo Maria protulit, cuius granū in terra cadens, fructum plurimū attulit: & vide ordinem. Postquam enim sub Iesu Christo duce positi perlauacri fluenter transimus, ac per fidem spirituali circumcisione signamur, tunc his gradibus peruenientes, celebramus Pascha, id est, immolatū Christū pro mūdi salute credimus, ac deinde credentes statim illo pane Dominicī corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiae virtutū cælestiū Christus, tenens gladiū Euangelij ad resecādam carnis nostra pollutionē. Percunctatio autē Iosue dicētis ad Angelū, noster es, an aduersariorū discretionē sanctorum insinuat, qui inter bonū & malum per discretionem diuidant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat, vnde & Ieremiæ dicitur: si separaueris pretiosum à vili, quasi os meū eris,

<sup>a</sup> Post Iordanem. *Ex Orig. hom. 5.*

*De excidio Jericho, et Raab saluatione. CAP. VII.*

**C**ircundatur post hæc Jericho, expugnatq. aduersus quam gladius non educit, citur,

citur, aries nō dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ solūmodo sacerdotales septē diebus cōtinuis adhibent, sicq. circū acta arca, muri Iericho subruuntur. Iericho aut̄ per interpretationē luna dic̄tur. Luna vero mundi huius specie tenet: quia sicut Luna mēstruis cōpletionib⁹ deficit: ita hie mundus ad cōpletionē temporū currens, quotidianis defectibus cadit: in arca verò Ecclesia figura-tur, in tubis autem t̄reis pr̄dicatores fortes accipiuntur. Hāc ergo vrbem Iericho diebus septem ferentes arcam Israelitæ æneis tubis clangentibus circumeūt, & muri eius per arcā p̄äsentiam, atq. ad ærearum tubarum sonitum cadunt: quia in hoc tempore, quod septem dierū vicissitudine voluitur, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarum circumiens mouetur Ecclesia ad pr̄dicantium voces, quasi ad tubarum sonitum muri Iericho, id est, elati mundi ac superba infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine temporum mors nouissima ini-mica destruatur, & ex impiorum perditio-nē vnicā domus Raab, tanquam vnicā Ecclesia, liberetur, munda à turpidine fornicationis per fenestram confessionis, in san-guine remissionis: ista enim meretrix in Iericho, tanquam in hoc seculo moratur. Quæ, vt saluari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui, coccum mittit, quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad sa-lutem. Qui inuenti sunt in domo illius, salui facti sunt ab interitu vrbis, & quicūq. intra Ecclesiā reperiuntur, ipsi tantum saluantur. Extra hanc autem domum, id est, extra Ecclesiam, nemo saluatur.

<sup>a</sup> Circumdatur post hāc Iericho. Orig. hom. 6.

### De furto Acham. Cap. VIII.

Vratur <sup>a</sup> interea de anathemate vrbis Iericho Acham pallium, & <sup>b</sup> linguā austream, pro quo, irascente Deo perierūt, qui ad manu hostili ex populo. Iericho itaq. vt dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate ergo eius fraudans in taberna-culo suo abscondit, qui seculares mores in secretis Ecclesīa inserit, qui sub cultu Dei manens, sollēnitates seculi vel spectacula di-ligit, qui sortilegos, haruspices & augures in quirit, vel qui cæteros ritus persuadet: qui prius in Iericho, id est, in hoc seculo habe-

A bātūri p̄le ergo, quia post fidei indumentū contuersationis secularis cultū inducit, quasi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Iericho fraudat, qui in Eccle-sia hæreticorū infert dogmata, vel supersti-tiosa seculariū litterarū studia. Hēc est enim fraudati sunt Arius, Marcion, & Basilius. Furati sunt enim isti regulas aureas de Ie-richo, qui philosophorū sectā conatis sunt in Ecclesiā introducere, & maculare omnem Ecclesiā Dñi, ita vt disperderentur multi pereos: ideoq. abiecti sunt, per anathema, & quasi aceruo lapidū, ita multitudine pec-catorum suorū oppressi, atq. extinti sunt. Quorum errore perēpto, Rex Hai, hoc est, Diabolus, qui per illorū impietatē fidelium quosdam euicerat, rursus superatus euincit, atq. à populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

<sup>a</sup> Furatur. Orig. hom. 7.

<sup>b</sup> Et linguā auream. Ita omnino legendum ex LXX. non regulā ex Vulg. neq. aliter procedit allegoria, que tota est Origemis. Mirum hoc non vidisse, quisquis hac olim in-peius reformatum.

### De constructione altaris.

#### Cap. IX.

Superatis <sup>a</sup> ergo hostibus, ædificauit Iesu-s altare Deo excuso ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolauit sacri-ciū, & scripsit in lapidibus Deuteronomiū Legis Moysi. Videamus itaque, qui sunt isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur, qui in Iesum Christum credunt,

D lapides viui dicuntur, de quibus dicit Apo-stolus: Vos estis lapides viui, ædificati in domos spirituales. His non est iniectum fer-rum: quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt, in vni-tate fidei, concordiaque charitatis. In his quoq. Deuteronomium, id est, secundam Euangelij legē Iesus Dominus noster scribit. Audiamus itaq. eum dicentem: dictum est antiquis, non occides, ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, ho-micida est: & iterum, nō mœchaberis: Ego aut̄ dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœcha-

tus

tus est eam in corde suo. Hancigitur Iesus A notat legem in cordibus credentium, hanc scribit in corum mentibus, qui altaris constructione digni sunt.  
Superatis ergo hostib. Orig. sunt verba omnia, non tamen continenter posita hom. 9.

### De benedictionibus, et maledictionibus.

CAP. X.

Post hæc omnis populus & maiores na-  
tu, duces ac iudices præcedebant hinc &  
inde arcā, steteruntq. sicut preceperat Moy-  
ses in Deuteronomio, sex tribus in monte  
Garizim, vt benedicerent populum, & ipsæ B tribus, quæ nobiliores sunt, id est, Simeon,  
Levi, Iuda, Issachar, Joseph, & Benjamin. Alię  
vero sex ignobiliores steterunt è regione in  
monte Hebal, vt malediceret: inter quos &  
Ruben, qui maculauerat torum parentis, &  
Zabulon ultimus filius Lia, & ancillarum  
fili. Et hæc quidem veteris historia referunt  
gesta. Sed inspiciendum est, quid in enarratione  
mysticæ intelligetiæ referat. Qui sunt  
ergo isti, qui incedunt iuxta montem Garizi-  
m: & qui sunt, qui incedunt iuxta mótem  
Hebal: Illi namq. qui in hoc loco iuxta mó-  
tem Garizim incedunt, electi ad benedictio-  
nem eos figuraliter indicant, qui non metu  
pœna, sed cælestis promissionis amore suc-  
cessi, veniunt ad salutem: illi vero dimidij,  
qui iuxta montem Hebal incedunt, in quo  
maledictiones prolatæ sunt, illos indicant,  
qui non amore benedictionū vel promissio-  
nū, sed futurorū suppliciorū timore cōplent,  
quæ in Lege scripta sunt, vt perueniant ad  
salutem. Omnes aut circa arcā incedunt, quia  
de Ecclesiæ finu nō recedunt, sed nobiliores  
esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius,  
eternæ b Benedictionis amore, quod bonū  
est, agunt, quām qui mali metu bonum se-  
stantur. Solus ergo Iesus potest ex omnibus  
populis huiusmodi mentes, animosq. cō-  
discere. Et alio squide statuerūt in móte Ga-  
rizim ad benedicendū: alios verò statuerūt  
in monte Hebal ad maledicendum, non vt  
maledictiones accipiant, sed vt intuentes  
perscriptas maledictiones, & pœnas pecca-  
toribus constitutas incurrire caueant, ac  
semelipos timoris suppicio corrigan.

<sup>a</sup> Ex ead. homil. Orig.

<sup>b</sup> Eternæ benedictionis amore. Ita apud Origenem  
nisi. Beatus in amore. Val. & Comp.

<sup>c</sup> Condiscere. Discernere dixit siue Ruffinus siue  
Hieronymus. Conducere codex Valent.

### De Gabaonitis. CAP. XII.

Interea a Gabaonitæ perditionis metu  
perterriti, cum fraude & calliditate vene-  
runt ad Iesum, pannis calciamentisq. vete-  
ribus induiti, deprecantes ut saluarentur, sta-  
timq. ab Iesu salutem accipiunt. Quorū tñ  
dolū ut cognouit, ligni cæsores vel aquæ  
gestatores eos constituit: in quorum figura  
illi ostenduntur, qui de mundo ad Ecclesiæ  
venientes, habent fidē in Deo, & inclinant  
caput suum sacerdotibus, sanctis quoq. mi-  
nistrant Ecclesiæ, vel ad ministeriū prompti  
sunt: in moribus vero suis, & conuersatione  
pristina detinentur, induentes veterem ho-  
minem cum aetibus suis, inuoluti vetustis  
vitijs, sicut & isti pannis & calciamenti vete-  
ribus obiecti. Et præter hoc quod in Deū  
credunt, & erga seruos Dei vel Ecclesiæ cul-  
tus videntur esse deuoti, nihil habent emē-  
dationis, vel innouationis in moribus. Tales  
igitur tantummodo, quasi quoddam salutis  
signum, intra Ecclesiam temporaliter præ-  
ferunt: inter Israelitas autem, id est, inter  
sanctos Dei regnum æternum, vel libera-  
tem minimè consequuntur.

<sup>a</sup> Ex hom. 10.

### De prælio in Gabaon. CAP. XII.

Quod autem in Gabaon pugnante Iesu  
Naue, stetisse prohibetur Sol & Luna,  
donec Israelis inimici delerentur, dicente  
scriptura: Stetit Sol super Gabaon, & Luna  
super vallem Aialon, & adiecit scriptura, &  
dicit: quia nunquam sic audiuist Deus homi-  
nem. Iesus igitur noster Solem stare fecit,  
non tunc solum, sed multo magis modo in  
aduentu suo, dum nos bellum gerimus ad-  
uersus vitiorum gentes, & colluctamur ad-  
uersus principes, & potestates, & rectores  
harum tenebrarum aduersus spiritualia ne-  
quitia in cælestibus: Sol nobis iustitiæ inde-  
sinenter assisit, nec deserit unquam nos,  
nec festinat occubere, quia ipse dixit: Ecce  
ego vobiscum sum omnibus diebus usque  
ad consummationē seculi. Quinque autem  
reges quinq. sensus corporeos indicant, qui  
Gabaonitas, id est, carnales homines expu-  
gnant. Hi ad speluncam configiunt, cum  
se terrenis in corpore positi aetibus mer-  
gunt. Qui tamen pugnante Iesu, id est,  
prædicatione Euangelica superantur, at in-  
grediente verbo Dei in nobis, id est, in-

tra speluncam corporis nostri, omnes pariter interficiuntur.

<sup>a</sup> Ex hom. 11.

### De extinctis gentibus, & terra divisione. CAP. XIII.

**E**Xtinctis deinde vel eiectis gentibus, Iosue forte diuidit populis terrā re promissio nis. Eiecit ergo & Christus à facie fidelium suorū quodāmodo gentes, Gentiliū errorū malignos spiritus, & forte diuisit terrā in nobis: omnia operans unus atq. idē spiritus, ac diuidens dona propria vnicuiq. prout vult.

### De divisione terra. CAP. XIV.

**R**efertur <sup>a</sup> autem in his diuinis eloquijs prima & secunda hæreditatis facta diu nisio. Prima quidem per Moysem: secunda verò, quæ fortior est, per Iesum. Sed Moyses trans Iordanē duabus tantū & semis tribubus, Ruben scilicet & Gad, & dimidię tribui Manasē possessionem decreuit: cæteri vero omnes per Iesum suscipiūt. Per quod indicatur, quod plures per fidē Iesu Christi promissa cælestia essent percepturi, quæ qui per Legem adepti sunt. Nam illæ duæ semis tribus proculdubio priorē populū adūbrabantur: sed ideo duæ semis dicūtur, quia hi, qui in lege agebant, cōtigerunt agnitionē Trinitatis, sed perfectā eius scientiā nō habuerunt, sicut & Ecclesiasticus liber loquitur, dicens: Qui nō perfecit primo scire sapientiā, & infirmior nō investigauit illā. Hic autem nouē semis tribus, quæ per Iesū re promissio nē terræ sanctæ suscipiūt, vt prædictū est, figurā noui populi tenuerunt, qui à Iesu Dño nostro per fidē & gratiā eternā re promissio nis hæreditatē post lāuacrum, quasi post Iordanis transitū, suscepit: Sed proinde & ipse nouē semis tribus dicūtur, quæ sub Iesu hæreditate potiūtur, & nō integræ decem, qui numerus cōsummatus dicitur & perfectus: quia nēc in ipso aduētu Dñi vel incarnatione eius, cūcta nobis per semetipsum perfec tē annūtiata sunt. Vnde & ipse dixit discipulis multa adhuc habeo, quæ vobis loquar, sed nō potestis illa audire modō. Veniet autē Spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. Perfectio itaq. ac summa cunctorum bonorum in Spiritu sancto consistit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui Spiritus sanctus deest.

<sup>\* Totum caput ex hom. 3. & hom. 17.</sup>

A *Quod Leuita non acceperint hereditatem. CAP. XV.*

**C**VR <sup>a</sup> vero Leuitæ nō acceperūt hæreditatē terræ: vtq. quia Dñs noster Iesus Christus ipse est hæritas eorū, sicut scriptū est, ego hæritas eorū, & possessio nō dabit eis in Israel. Ego enim sum possessio eorū. Clericorum enim hæritas & possessio ob hoc se dici voluit Deus, quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & sors, propter quod & clerus sors interpretatur. Ergo Dñi hæreditatem merito possidet, qui ut abſq. impedimento deseruire Deo valeat, pauper spiritu esse contendit, vt congruè illud Psalmistæ dicere pos sit. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

<sup>a</sup> Ex hom. 21. in c. 26. Num. & hom. 17. in Iesu Nat.

### Quod habitacula Leuitarum per omnibus tribus decernuntur. CAP. XVI.

**Q**VOD <sup>a</sup> vero habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernuntur, significatur: vt hi qui in Ecclesia Dei scientiē operam dātes doctrinæ gratiā administrāt, rursum ab omnibus, quibus dispensant diuina, terrena subsidia, quæ nō habent, recipient: vt impleatur illud, quod Apostolus præcepit, dicens: si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, vt carnalia vestra metamis: Et merito isti in cunctis tribubus divisi dicūtur, quia dispensatione cunctorū vivunt.

<sup>a</sup> Ex ead. hom. 17.

### Quod quadraginta duas urbes accipiunt Leuita. CAP. XVII.

**Q**VOD autē quadraginta duas urbes accipiūt, indubitāter ipsa prædicatio sanctiorū signatur: ipsi enim possidēt doctrinā, quæ legis decalogo constat, & quadrifido Euāgelij numero, quasi quaterdenas urbes D habentes. Quibus etiā duæ adiiciuntur: quia nimirum cunctæ, quæ prædicant, moraliac mystico sensu annuntiant.

### De Chananæo populo non extinto. CAP. XVIII.

**I**llud <sup>a</sup> autē, quod cū Israeliticō populo accepta re promissionis terra partiretur: Ephraim tñ tribui Chananæus Gétilis populus nō occisus, sed factus tributarius dicitur. Sicut scriptū est in libro Iudicū: habitavit Chananæus in medio Ephraim tributari<sup>s</sup>. Quid enim tributarius

tributarius, quid Chanæus, Gétilis vide-  
licet populus, nisi vitium signat: s̄pē enim  
in magnis virtutibus terram re promissio-  
nem gredimur: quia spē intima de æterni-  
tate roboramur. Sed dum post interempta  
vitia sublimia, quædam tamen parua retine-  
mus: quasi Chanæū in terra nostra viuere  
concedimus. Qui tamen tributarius effici-  
tur, quia hoc ipsum vitium, quod subiugare  
non possumus, ad usum nostræ utilitatis hu-  
mileret retrorquemus, vt eo de se mens & in  
summis vilia sentiat, quod suis viribus etiā  
parua, quæ appetit, non expugnat. Vnde  
bene rursum scriptū est: <sup>b</sup> Haec sunt gentes,

A quas Dñs dereliquit, vt erudit in eis Israe-  
lem. Ad hoc namq. quædam minima virtus  
nostra retinentur vt se nostra intentio solli-  
citā in certamine semper exerceat, & eo de  
victoria non superbiat, quo viuere in se ho-  
stes cōspicit, à quibus adhuc vincī formidat.  
Israel ergo reseruatis Gentilibus eruditur,  
quādō in quibusdā minimis vitijs elatio vir-  
tutis nostræ cōprimitur, & in paruis sibi resi-  
stētibus discit, quod ex se maiora nō subigit.

<sup>a</sup> Illud autem, vſq. ad subigit. Omnia sunt Gregorij  
verbalib. 4. Moral. c. 22.

<sup>b</sup> Haec sunt gentes. Tractat etiā hunc locū elegatissime  
Cass. collat. 2. c. 6. & coll. 13. c. 14.

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOOP.

### MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

De seruitute populi, & liberatione. B  
CAP. I.



ISTORIA <sup>a</sup> Iudicum non parua mysteriorum indicat sacramenta. Primum quod post Iosue succedunt Iudices, sicut & post Christū succedūt Apostoli, & Ecclesiarum rectores ad gubernādos & regēdos fideles, quos ipse ad spem æternā re promissionis perducit. Per omnia aut in hoc volumine delicta Iudaici populi & seruitutes, clamor quoq. eorum, & miserationes Dei describuntur. Nam multis annis pro suis offensis, multis regibus seruierunt, & iterum conuersi liberati sunt. Sed quid est, quod sepe peccantes in manu hostili traduntur? nisi quod nostra peccata, quando delinquimus, vires hostibus præbent: & quando nos facimus malum in conspectu Dñi, tūc confortantur aduersarij nostri, id est, dæmones spiritualiū nequitiarū virtutes. Sed iterum quando cōuertimur, suscitat Dñs saluatores & iudices, hoc est, Principes & Doctores, quos ad subsidiū Deus mittit eorum, qui ad

se toto corde clamauerūt, sicut misit Othoniell, qui expugnauit Chuson rasathaim regem Mesopotamiae sicut misit Aod, qui occidit Eglon Regem Moab, sicut misit Iahel, & Debora, qui interfecerūt Sisarā: quarum historia pro suis mysterijs breuiter memoraenda est.

<sup>a</sup> Ex Orig. hom. 3.

### De Debora, et Iabel. CAP. II.

DEBORA <sup>a</sup> enim Prophetis, vxor Lapidoth iudicabat populū in illo tempore, & sedebat sub palma inter Rama & Beth-el in monte Ephraim, ascendebatq. ad eam filij Israel in omne iudiciū. Debora quæ interpretatur apis, siue loquela, in prophetia & forma accipienda est, de qua scribitur: Quād dulcia fauibus meis eloquia tua. Consideremus, vbi locus prophetiæ esse describitur. Sub palma, inquit, sub palmā sedē habet prophetia, quia quos suis institutio- nibus erudit, ad palmā supernæ vocationis adducit: inter mediū aut Rama, & inter medium Beth-el sedere prophetia dicitur: quia Rama interpretatur excella, Beth el autem domus Dei, vtique quia nos in domo Dei positos, nō, quæ in terra sunt, querere docet

ſ 3      sed

sed quæ in cælis sunt. Hæc misit & vocavit ad se Barac, Barac interpretatur coruscatio. Coruscatio est, quæ habet quidē lucē, sed nō permanentē. ad modicū enim tēporis replendet & definit. Hic ergo Barac formam gerit prioris populi, qui primo omnium per prophetiam vocatus, & innatus ad audienda eloquia Dei, resulſit quidem in legis splendore, & breui tempore coruscavit, sed non diu permanit. Cum ergo dixisset Debora ad Barac, id est, prophetia ad priorem populum. Tibi præcepit Dominus, & tu ascēdes in monte Thabor, & accipe decem milia virorum: respondit Barac ex persona prioris populi ad prophetam. Non ascendam nisi & tu ascenderis mecum. Dicit ad eum Debora: ibo tecum, sed non erit primatus tuus in via, qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dñs Sifará, cūdenter ostendens, quia nō est apud illū populū primatus, nec permanet apud eum victoriarē palma, sed apud Iahel mulierem, id est, Ecclesiam: nam Iahel ista alienigena, in cuius manu victoria facta est, figuram tenet Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Iahel enim interpretatur ascensio, quia per Ecclesiam ascenditur ad cælum. Ista palo Sifaram hostem interficit, id est, ligni crucis virtute Diabolum interimit, quod Barac, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit: sola enim ista per lignum, in quo spiritualibus sacramentis credētum salus est, fidei hostem affigit: quem deinde mortuum pellibus obtegit, id est, inclusum in carnaliū cordibus derelinquit. Nō enim latent mortifera ipsius, nisi in corruptibiliitate vitæ viuentibus, & peccata mortalia perpetrantibus, qui, dum prauè viuentes segregantur à corpore Christi, efficiuntur membra Diaboli.

<sup>a</sup> Ex Orig. hom. 5.

### De Gedeon & eius sacrificio. CAP. III.

Traditur<sup>a</sup> deinde populus Israel in manu Madiā, procuius liberatione loquitur Angelus Dñi ad Gedeon: cuius gesta quid mysticè significet, demonstrandū est. Gedeon namq. cum sub queru tritici messem virga cederet, & à paleis frumenta excuteret, Angelū vidit, accipiēs ab eo oraculū, ut à potestate hostiū populū Dei in liberta-

tem deduceret: iste Gedeō figurā gestabat Christi, qui sub umbra sanctæ crucis præstinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, rectitudine iudicij, quasi per virginem electionē sanctorū à vitorū paleis sequebatur. Hic ergo Gedeon, cùm audisset ab Angelo, quod deficientibus populorū millibus in uno viro Dñs plebē suam ab hostibus liberaret, protinus hœdū coxit, cuius carnes secundū præceptū Angeli, simul cū azymis super petram posuit, & ius carniū defuper effudit. Quæ dum Angelus virginem cacumine tetigit, statim depetra ignis erupit, atq. ita sacrificiū quod offerebatur, absūptum est. Quo indicio declaratū videtur, quod petra illa typum habuerit corporis Christi. Paulo attestante: Petra autem erat Christus. Iam tunc igitur in mysterio declaratū est, quia Dñs Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec solūm delicta factarū, sed etiā cupiditates purgaret animorū. Caro enim hœdi ad culpā facti referit, ius ad illecebras cupiditatū, sicut scriptū est, quia cōcupiuit populus cupiditatem pessimam, & dixerunt: quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit Angelus virginem, & tetigit petram, de qua ignis exiuit: ostendit, quod caro Domini spiritu repleta diuino peccata omnia conditionis humanæ exureret. Vnde & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Aduerit igitur vir doctus & præfagus futurorum superna mysteria. Et ideo secundum oracula occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septennem alium vitulum immolauit Deo. Quo facto manifestissimè reuelauit post aduentum Domini, omnia Gentilitatis abolenda esse sacrificia, solūmque sacrificium Deo Dominicæ passionis, <sup>b</sup> pro redēptionis nostræ religione à populis deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritualium plenitudo virtutum, si-  
<sup>C</sup> cut Isaias dicit, inhabitat.

<sup>a</sup> Ex Orig. hom. 8. & Aug. serm. 108. de temp.

<sup>b</sup> Pro redēptionis nostræ religione à populis deferendū. Pro religione populi deferendū. Aug. à quo videntur abesse duas vices redēptione nostra, religione à populis deferendum Bed. & Val. non male.

### De vellere, et area. CAP. III.

Præuidit<sup>a</sup> ergo mysterium victoriarē Gedeō, & tamē licet fortis, & fidus pleniora adhuc

ad huc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebatur; ut una nocte lanæ vellus in area poneretur; & esset super illud tantummodo ros, & super omnem terram siccitas. Etrius similiter poneretur vellus, & super totam terram ros plueret, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, utrum quasi incredulus esse videatur, qui frequenter iam fuerat indicijs informatus? Absit. Non enim ille ambiguus erat, sed nimirum futura mysteria præuidebat. Quæ etiæ prouidus diligentissimè explorabat, ut amplius crederet & mysterium, dum intellexisset oraculum. <sup>b</sup> Quid ergo vellus complutum & area siccata, & postea compluta area siccata vellere significat, nisi quod primo una gens Hebræorum habebat gratiam mysterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifestatione Christi totus habet hoc orbis, <sup>c</sup> illa vacua est. Area enim illa totum orbem terrarum significat. Denique quando totus orbis <sup>d</sup> infructuoso cultu genitilis superstitionis arebat, tunc eratros ille celestis visitationis in vellere. <sup>e</sup> Postea vero quam oves, quæ perierunt domus Israel, quæ sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ viuæ negauerunt, ros fidei exauit in pectoribus Iudeorum, gratiamque suam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit, inde est, quod nunc fidei rore totus orbis humescit, Iudei vero Prophetis & omnib. charismatib. caruerunt. Nec mirum, si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris libertate priuavit, dicens: Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbre: idcirco autem illam gentem velleris nomine significauit, vel quia spolianda esset doctrinæ auctoritate, sicut ovis vellere, vel quia inobauditam eandem pluuiam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, in circuncisis gentibus reuelari.

A De prælio Gedeon cum trecentis.

C A P. V.

Post hanc diligentissimam mysterij explanationem, cum iam contra Madianitas Gedeon dimicare contuleret, & exercitus multitudinem ad bella produceret, diuina illa admonitione præceptum est, ut ad fluum venies, omnes, quos flexis genibus aquas haurire consiperet, à bellorum cofiliis remoueret. Actumque est, ut trecenti viri tantummodo, qui stantes aquas manibus hauserant, remanerent. Cum his Gedeon ad prælium pergit, eosque non armis, sed tubis, lampadibus & lagenis armavit. Nam, sicut illic scriptum est, accensas lampades miserunt intra lagunculas, & tubas in dextera, lagenas autem in sinistra tenuerunt, & ad hostes suos minus venientes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione territi hostes in fugâ versi sunt. <sup>b</sup> Quid hoc est quod tale bellum per Prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis Propheta studuit, quod aduentum redemptoris nostri contra Diabolum illa sub Gedeone duce pugnae victoria designauit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto amplius à propheticando mysterio non recedunt. Quis enim unquam cum lagenis & lampadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectio fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista attestata didicimus, ne parua hæc, quæ acta sunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens. Redemptoris nostri signat aduentum, de quo scriptum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex glorie. Quis est iste rex glorie? Dominus fortis & potens, Dominus potes in prælio. Huc Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetauit. Gedeon namq. interpretatur circuiens in utero. Domminus enim noster per maiestatis potentiam omnia circumpletebitur, & tamen per dispensationis gratiam intra uterum virginis venit. Quid est ergo circuiens in utero, nisi quia omnipotens Deus Christus intra uterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per potentiam maiestatis? Magia vero interpretatur de iudicio. Ut enim

§ 4 hostes

<sup>a</sup> Ex iisd. locis, præter ea, que notata sunt.

<sup>b</sup> Quid ergo vellus, ut quæ ad, vacua est, ex 12. cont. Faust. c. 32.

<sup>c</sup> Illa vacua est, vacuata est, Aug.

<sup>d</sup> Infructuoso cultu: infruct, æstu, Aug.

<sup>e</sup> Id est in Iudea, additæ sunt hec voces ex August. que dixerant in ms.

<sup>f</sup> Imber ille: meatusq. suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit, Aug.

<sup>g</sup> Et omnib. charismatib.: charismate, Valent. At vero Iudei prophetas suos & consiliarios perdiderunt, Aug.

hostes eius repellendi destruendiq. essent, A non de<sup>c</sup> virtio repellentis, sed de iudicio iustè iudicatis fuit. Et idcirco de iudicio votatur, qui alieni à gratia Redemptoris iuste damnationis meritum etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad proelium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo perter ductum ceterarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cū his quippe Dominus nostra aduersarios fidei destruit, cū his ad prædicationis bella descendit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de trinitate, quæ Deus est, perfectè sentire. Notandum verò est, quia iste trecentorum numerus in T. littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transuersam lineam id, quod in cruce eminet, adderetur, non iā crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau T. littera continetur, & per tau litteram sicut diximus species crucis ostenditur, non immitto in his trecentis Gedconem sequentibus illi designati sunt, quibus dictū est: si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Quis sequentes Dominum tanto verius crucem tollūt, quanto acrius fesse edomant, & erga proximos suos charitatis compassionem cruciat. Vnde per Ezechiēl Prophetam dicitur: Signa tau super frontes virorum gementiū & dolentiū. Vel certe in his trecentis, qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superratur. Ducti itaq. sunt ad fluuium, ut aquas biberēt, & qui aquas flexis genibus hauferūt à bellica intentione remoti sunt. Aquis nāque doctrina sapientie stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo, dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, ab illorum certamine prohibiti recesserūt. His sunt, qui doctrinam cum operibus rectis nō hauriunt. Qui vero doctrinę fluentia ita hau- riunt, ut nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad proelium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis: atq. iste fuit, ut diximus, ordo prælii. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lampades: confractis vero lagenis lampades ostensæ sunt: quarū coruscante luce hostes territi, in fugam vertantur. Designatur itaq. in tubis clamor in lampadibus.

dibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux nos ad prædicationis proelium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternunt, eorumque gladios non armis, sed patientia superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad proelium Martyres nostri sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant: confregerunt lagenas, dum soluēda in passione sua corpora hostibus gladijs oponūt. Resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscant. Moxq. hostes in fugam versi sunt: quia dū mortuorū martyrū corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnauerunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades vt hostes in fugā vertarentur. Id est, prædicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur, corpora eorum in morte soluta sunt, vt miraculis coruscarent. Coruscaverunt miraculis vt hostes suos ex diuina luce prosternerent. Et notandum, quod steterūt hostes ante lagenas: fugerunt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctæ fidei prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt. Post solutionem vero corporum appareribus miraculis in fugam versi sunt: quia paucore conterriti à persecutione cesauerūt. Intuendum est etiam id, quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus. Pro sinistra vero, quod pro nihilo dicimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt: quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam: corporum vero utilitatē pro minimo: quisquis enim corporis utilitatem plus facit, quam gratiā prædicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, & posteriori utilitas corporis, certum est, quia in dextris tubæ, & in sinistris lagenæ tenentur.

a Totum caput è Greg. lib. 30. Metal. c. 17.

b Quid hoc est, quæ ante hac leguntur in impressis suis quidem Greg. verba è c. 16. Sed ideo recepta non sunt, quæ & sententiam interrumpunt. Et à manuscriptis libris absunt neq. dubium quin è margine addita sint.

c Non de virtio repell. ita Greg. & apud Bed. nō de iudicio, m-f.

## De Abimelech. CAP. VI.

**M**critur Gedeon, & reliquit septuaginta filios, & unum nomine Abimelech, natum ex concubina: qui conduxit sibi viros vagos, & abierunt post illum, & intravit in domum patris sui, & occidit fratres suos septuaginta viros super lapidem unum, & remansit Ioathan minor, quoniam absconsus erat, &c. Hoc factum, si nihil propheticum indicaret, quid opus erat, ut magnopere prescriberetur, utrum Gedeon septuaginta filios & multas uxores habuisset, sed & concubinam, de qua unum & malum suscepisset? Quod cum turpe factum sit, tunc etiam turpius esset, si haec posteris ad exemplum in diuinis libris scripta viderentur, nisi magna alicuius rei imaginem earum rerum gestarum typos & figurae ostenderent. Gedeon igitur, ut superioris dictum est typum Dominum tenebat, plurimæ uxores eius, multæ sunt nationes, quæ per fidem Christum adheserunt. Septuaginta vero filii eius, septuaginta lingue sunt in hoc modo diffusæ, in quibus sibi per fidem Domini filios generaturus erat. Concupiscentia hoc in loco Synagogam vocat. Quæ in nouissimis temporibus Antichristo est creditur, de qua Iohannes Apostolus in Apocalypsi ait: Qui dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanae. De qua ultimis temporibus nequissimus filius, id est, Antichristus est generatus. Eratque filius, ancille, id est, Synagogæ illius peccatarum: quia qui peccatum, inquit, facit, seruus est peccati. Hic, inquam, congregatis sibi impijs, sicut Abimelech fecit: regnum improbe usurpauit: interfecitque nobilibus filiis, id est, his qui ex diversis nationibus & linguis in Christum credentes a Deo sunt generati, inducti sunt est persecutionem, ut perenni sanctos omnes interficiat. Sed super septuaginta inquit, fuit iunior filius ex nobili matrimonio, qui se absconderat. Hic, inquit, ascendit in verticem montis Garizim, & exclamauit voce magna ad populum Sichimorum cōponens eis parabolam. Hic ergo iunior filius, qui fugit, ut gladiū inimici euaderet, figura est residui populi Israel, prædicante Elia extremis temporibus credituri, & Antichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, in verticem montis Garizim. Sed cur montem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutionem Antichristi quisquam euadere potest, nisi quis prius in montem

A benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac virtutum ascenderit. Hic est enim mons Garizim, qui à Moysè in benedictione deputatur. Itaque cum ascendisset eleuata vox clamauit & dixit: Audite me, viri Siche: Iterant ligna, ut vnguent super se regem, dixeruntque oiuæ, impera nobis. Quæ respondit: numquid possum amittere pinguedinem meam; qua dij vtuntur & homines, & venire, ut inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem sicum: veni, & super nos accipe regnum. Quæ respondit eis: Numquid possum relinqueret dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire ut inter cætera ligna promouear? loqua sunt quoque ligna ad vitem: veni & impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deferere vinum meum; quod laetificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoueri? Cum ergo repudiata fuissent ligna sylue ab oliua, & ficu, & vite, venerunt ad rhamnum, ut cum sibi facerent regem. Sed prius videamus cur oliua, ficus, & vitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe sylue intelligimus homines esse vagos & vanos, eterno incendio preparatos. His ergo merito noluit nec oliua, nec ficus regnare, nec vitis, quia non merebantur. Oliua enim gratiam Spiritus Sancti &unctionem pacis significat. Ficus autem sacræ legis imaginem tenet, sicut in Euægeliio scriptum est: quidam paterfamilias plantauit vineam, & in vinea sua plantauit ficu. Quis pater familias? nisi Deus, qui familiæ suæ id est omnium credentium pater est: Plantauit ergo vineam, id est populum, quia vineam ex Ægypto transtulit. Et utique populum, non vineam ex Ægypto transtulerat. In hac vinea plantauit ficu: hoc est in populo suo posuit Legem. Quæ Lex primitium populum, sicut ficus grossos aridos & inutiles, diecit in terrâ, & postea alios fructus generauit, id est, populum Christianum, quem ad debitam Euangelicæ disciplinæ maturitatem & suauissimam pinguedinem Christi cum gloria & honore perduxit. Sed vitis noluit regnare eis. Vitem autem Salvatoris nostri typum habere manifestum est, sicut ipse in Euangelio ait: Ego sum vitis vera. Igitur quia iam in teprobum sensum, sicut Apostolus dixit, futurus erat populus ille, qui Antichristo est seruiturus, quæ ligna sylue appellat, & necesse est, ut credat mendacio, id est, Antichristo, qui veritati Christo noluit credere: ideo & à regno vitis, id est

est Christi: & ab oliua, id est, Spiritus Sancti gratia: & à fico, id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum. Rhamnus enim genus rubi est, quam vulgo senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum, per quod merito typus Antichristi significatur: qui omni asperitate & feritate humanum genus est vastaturus. Sed exiet, inquit, ignis de rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, & omnes qui in eo confident, cum ipso pariter deuorabit.

<sup>a</sup> Hoc caput sumptum putamus è sermone aliquo D. Aug. qui non extat, id indicat recapitulatio subiecta (quæsilet ille plurimum vti) ab ijs verbis patiter denorabit: quæ tamen B recapitulatio apud Bedam nō legitur. & nos eam valere iussumus, quamvis in plerisque m. s. legeretur, repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentarijs breuitatis prescripsit Isidorus eadem, vno in capite bis referre.

### De Iephte & filia. CAP. VII.

A Diecerunt <sup>a</sup> deinde filii Israel deseruire Baalim & Dijs alienis, tradunturque in manus filiorum Ammon. Tunc Iephte Galaadites fugiens à facie fratrum suorum, constituitur in principem ob pugnam filiorum C Ammon: qui rediens post triumphum, immolauit filiam, quæ sibi post victoriam prima occurrerat: sic enim votum spoponderat, vt quicquid sibi reuertenti primum occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Iephte prænuntiabatur, nisi Dominus Iesus Christus & Saluator noster, qui à facie fratrum suorum, id est, Iudæorum abscedens, in gentibus principatum accepit? Qui omnia humanæ salutis sacramenta, tanquam iuratus compleuit, & quasi filiam, ita carnem propriam pro salute Israelis Domino obculit. Jurasse enim Patri ac vouisse Vnigenitū legimus, D Psalmista dicente: sicut iurauit Dño votum vovit Deo Iacob, scilicet vt sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc ergo secundum historiam gestorum, ita per Christum acta sunt, vt videantur pro religione, quam iurauerat, esse completa. Post mortem Iephete, traditur Israel in manus Allophylorum, nasciturq Samson, qui liberat Israel.

<sup>a</sup> Vid. Aug. 1. de ciuit. c. 21.

### De Samson. CAP. VIII.

Samson autem quondam Domini Nazareus, habet quiddam in typo gestum

A Christi. Primum quòd ab Angelo nativitas eius adnuntiatur: deinde quoniam Nazareus dicitur & ipse liberat Israel de hostibus: postrem quòd templum illorum subuertit, & perierunt multa millia hominum, qui illum illuserant. Nativitas ista Samson, quæ per angelum annuntiatur, similitudinem habet primum prophetarum, qui nativitatē Dominis secundum carnem annuntiauerunt: deinceps Angeli etiam, qui ad Mariam loquitur, dicens: Maria inuenisti gratiam ante conspectum Domini, & accipies in utero & paries filium & vocabitur nomen eius Iesus, hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol ipsorum, eorum scilicet, quibus lucet, nō omnium, sicut est oriens super bonos & malos sol, sed quorundam. Sed quia & Redemptor noster sol appellatur, audi ipsum Dñm Iesum per prophetā eo nomine vocitari: Oritur vobis sol iustitiae, & sanitas in pénis eius. Verè enim hic sol iustitiae est, qui omnium credentium mentes cælesti lumine clarificat. Hic verè Nazareus & sanctus Dei, in cuius similitudine ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cū tenderet ad ministerium nuptiarum, leorigiens occurrit ei. <sup>a</sup> Sed quis primus erat in Samson obuium leonem necans, cum petendæ vxoris causâ ad alienigenas tenderet, nisi Christus, qui Ecclesiam vocaturus ex gentibus vincens Diabolum dicit: Gaudete, quia ego vici mundum. Quid sibi vult <sup>b</sup> ex ore leonis occisi fauus extractus nisi quia, vt conspicimus, reges ipsi regnitereni, qui aduersus Christum ante tremuerunt, nunc iam pereimpta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiam munimenta præbent. Illud etiam quod in se metipso Sason expressit, quòd paucos quidem, dum viueret, interimit: delicto autem templo hostes innumeros, cum moreretur occidit. Quia nimis Dominus ab elatione infidelitatis paucos, cum viueret, plures verò, cum templum sui corporis solueretur, extinxit, atq. elatos ex gentibus, quos viudo sustinuit, simul omnes moriendo prostravit. Iam vero reliqua eius: quòd cī mulier subdola caput rasferit, & Allophylis illudendū tradiderit, quòd captiuatus, quòd cæcatus, quòd ad molam deputatus est: in his nō Christus, sed illi figurantur, qui solo tantummodo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur. Vir

enim in nobis, sensus rationalis intelligitur. Caro autem, quasi in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri, id est, carni nostræ, blâdiente libidine, vel alijs operibus, consenserimus: gratia spiritus, quæ Nazaræi crine significatur, nudati spoliatur, atque decipiatur. Ita enim superbis & peccatoribus violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma, Diabolus illudit. <sup>a</sup> Sed quid est, quod Samson ille ab Allophylis captus, postquam oculos perdidit ad molam deputatus est? Quia nimur maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciém contemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt. Quòd si aliquan doidem homo agendo pœnitentiā redeat, illi velut coma reducitur, id est, gratia refluente reparatur ad virtutem: deinde cupiditatis ac luxuriæ subuersis colunis, viatores hostes deiciunt, & reparato certamine in fine fortissimè de demonibus triūphabit.

<sup>b</sup> Sed quis primū, vsq. ad, munimenta præbent,  
Aug. 12. cont. Faust. c. 32.

<sup>c</sup> Ex ore leonis occisi fauus extractus: in ore leo nis occisi fauus extractus, August.

<sup>d</sup> In semetipso Samson, vsq. ad, prostravit. Gregor. 29. Moral. c. 7.

<sup>e</sup> Sed quid est quod Samson, vsque ad, amittant, Greg. 7. Moral. c. 13.

### De Ruth. CAP. IX.

Videamus nūc & Ruth. Habet enim ista typum Ecclesiæ. Primum quòd alienigena est ex populo gentili, quæ relicta patria, & omnibus quæ illic erant, vadit in terram Israel. Et, cum prohiberet eam socrus sua pergere secum, perseverabat, dicens: Quocunq. perrexeris, pergā: populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus: quæ te moriētem terra suscepere, in ea moriar. Quæ vox sine dubio typum in illa fuisse Ecclesiæ manifestat. Sic enim Ecclesia ex gentibus ad Dominum conuocata, relicta patria sua, quod est idolatria, & omessa uniuersa conuersatione terrena, profitetur Dominum Deum suum esse, in quem sancti crediderūt, & illuc se ituram, ubi caro Christi post passionem ascendit, & ob eius nomen in hoc seculo pati vsque ad mortem, & cum sanctorum populo, Patriarchis scilicet & Prophetis cōsociandam: de quorum societate, quòd sanctis ex stirpe Abrahæ veientibus consociaretur, Moyse in cantico

A ostendit dicens: Lætamini gentes cum plebe eius, id est, qui ex gētibus istis creditur, cūm illis qui primi electi sunt, æterna lētitia exultate. Ingressa autem Ruth cum socrus sua in terram Israel, ob merita obsequiorū suorum prouidentur, ut homini coniugetur ex Abrahæ stirpe venienti. Et primum quidem huic, quem ipsa propinquum magis esse credebat, qui negat se posse illi nubere. Et recedēte illo per testimonium decem maiorum Booz illi coniungitur, & ab ipsis decem senioribus viris benedicuntur. Sed quòd prius ille cognatus confitetur se eidem nubere non posse, hoc loco Iohannis Baptista figuram ostendi cōstimamus: qui, cum ipse à populo Israel Christus putaretur, & interrogaretur quis esset, non negauit, sed confessus est dicens, Christum se nō esse. Et perseverantibus his, qui missi erant, & inquirentibus, quis esset, respondebat: Ego sum vox clamantis in deserto, & nouissimè confitetur ipse de Domino, dicens: Qui habet sponsam, sponsus est. Se autem amicum sponsi manifestat, cum adiecit, amicus autem sponsi est, qui stat, & audit eum & lætatur propter vocem sponsi. Hunc ergo Christum existimabant, quia Christum in die visitationis suæ venisse non intelligebant

C esse Ecclesiæ sponsum, qui propheticis esset vocibus ante promissus. Sed sicut ille propinquus negauit, & postea Ruth iungitur Booz, ita Christus, qui verè sponsus Ecclesiæ est, quæ omnium prophetarum oracula cernerant, dignatus est Ecclesiam assumere, & ex omnibus gentibus per totum orbē terrarum Deo patri inumeros populos offerre. <sup>a</sup> Quòd vero excalciat se cognatus ille, veterum consuetudo erat: vt, si sponsa sponsum repudiare vellet, discalciaretur ille, vt hoc esset signum repudij. Proinde excalciari iubetur, ne ad Ecclesiam, quasi sponsus calciatus accederet, hoc enim Christo seruabatur, qui sponsus erat verus. Decē autem maiorum natu benedictio, hoc ostendit: in nomine Domini Iesu omnes esse gentes saluandas, ac benedicendas. Iota enim apud Græcos decem significat, quæ prima littera nomen Domini Iesu summam prescribit. Quæres, vt diximus, omnes gentes per ipsum saluandas esse ac benedicendas demonstrat. Ne dubitet ergo quisquam hæc, vt dicta sunt, credere: cum videat vniuersa, & ab initio figuris antecedentibus præcucurrisse, & per aduentum Domini manifestè

festè adimpleta sic esse: & quæ supersunt  
hoc modo perficienda in veritate cōsonan-  
tibus omnibus & vocibus & figuris sancta-  
rū scripturarū, quæ adimplebit is qui pollici-  
tus est per filium suum Iesum Christū Do-

A minum regem & Saluatorem nostrum, cū  
quo est illi honor & gloria in secula seculo.  
rum. Amen.

\* Quod vero excalcitæ, vid. sup. Exod. 7.

# DIVIS IDORI HISPAL. EPISCOP.

## MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QUÆSTIONES IN REG. I.

*De nativitate Samuelis.*

C A P. I:



OST Librum Iudicū, se-  
quitur Regum. Et aspice  
tempora, primo Iudicū  
postea Regū, sicut erit pri-  
mo iudicium, postea re-  
gnum: in his autem Regū  
libris multis & varijs mo-  
dis sacramēta Christi & Ecclesię reuelātur.  
Nam ab ipso exordio regum commutatū  
sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli,  
& commutatum regnum in David, repro-  
bato Saule, exclamat prænuntiati nouum  
sacerdotium, nouumque regnum, reproba-  
to veteri, quod vmbra erat futuri, in Domi-  
no Iesu Christo venturi. Nonne ipse Da-  
uid, cum panes propositiones manducauit,  
quos non licet māducere, nisi solis sacer-  
dotibus, in vna persona vtrumq. futurū,  
id est, in vno Iesu Christo regnū & sacer-  
dotium figurauit? Itaq. ipsa Samuelis sacerdo-  
tis suceessio, nouum, vt prædictum est, sem-  
piternumq. sacerdotium præfigurabat, qui  
est Iesus Christus; Heli sacerdote reproba-  
to, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. Ma-  
ter quoq. ipsa Samuelis, quæ prius fuit ste-  
rilis, & posteriori fœcunditate lætata est, cu-  
ius etiam nomen, id est, Anna, gratia eius  
interpretatur, ipsam religionem Christianam,  
ipsam postremò Dei gratiam signifi-  
cat, qua nobis Christus oritur: ipsam quoq.  
Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fœcunda  
in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in-

B cantico suo prophetare videtur, nisi muta-  
tionem veteris Testamenti vel sacerdotij  
in nouum Testamentum vel sacerdotium,  
qui est Christus: nisi forte quis dicat, nihil  
Annam prophetasse, sed Deum tatummo-  
do propter filiū impetratū exultante pre-  
dicatione laudas. Quid ergo sibi vult, quod  
ait, arcū potentium fecit infirmū, & infir-  
mi accincti sunt virtute, pleni panibus mi-  
norati sunt, & esurientes transierunt ter-  
ram, quia sterilis peperit septem, & fœtosa  
in filijs infirmata est. Nunquid ipsa septem  
pepererat, quamuis sterilis fuerit? vnicum  
habebat, quando ista dicebat. Sed nec po-  
stea septem peperit, siue sex, quibus septi-  
mus esset ipse Samuel, sed tres mares &  
duas fœminas. Deinde in illo populo, cum  
adhuc nemo regnaret, quod in extremo

C posuit; dat virtutem regibus nostris, &  
exaltauit cornū Christi sui, vnde dicebat,  
si non prophetas! Dicat ergo Ecclesia  
Christi, ciuitas regis magni, gratia plena,  
prole fœcunda Dei, quod tanto ante de se  
prophetatum per os huius pia matris agno-  
scit. Confirmatum est cor meum in Domi-  
no, & exaltatum est cornu meum in Deo  
salutari meo. Interea Samuel erat ministras  
in templo Dei, accinctus Ephod. Potro filij  
Heli diuina sacrificia temerantes, peccabat  
coram Domino, & deridebant per eos mul-  
ti sacrificiū Dei. Vnde & Heli sacerdos pro  
eorum iniquitate damnatus est, quod eos  
peccantes minus severa animaduersione  
plectebat. Miserum me, & quidem coer-  
cuit, & quidem corripuit; sed lenitate, &

man-

mansuetudine patris, non auctoritate & se-  
veritate pontificis. Quia sententia discant  
sacerdotes quomodo ipsi propter peccata  
filiorum, id est, propter scelera populi, pu-  
niantur. Et quamuis sancti sint, culpa tamē  
subditorū eisdē, si non coērceant, reputatur.

<sup>a</sup> Leguntur haec expositiones aliquāto etiam plenioras apud  
Eucherium, è quo & Beda sunt aliqua corressa, ita tamen ut  
multo plura apud vtrumq. possint è nostris emendari.

<sup>b</sup> Nam ab ipso exordio, usque ad, figurauit, verba  
sunt Aug. 12. cont. Faust. c. 33.

<sup>c</sup> Mater quoq. usque ad, in Deo salutari meo, ex  
eod. lib. 17. de ciuit. c. 4.

<sup>d</sup> Efectosa in filijs: multa in filijs, apud Aug. & Eu-

cher. & LXX. πολλὴν ἐν τέλεοις.

<sup>e</sup> Dicat ergo, & paulò post, dicat ex Aug. dicit lib. 9.

<sup>f</sup> Miserum me, ita pleriq. m. s. miserū se, Val. miseri-

mōs. Beda.

### De Propheta ad Heli destinato.

#### C A P. II.

VEnit autem Propheta Dei quidam ad  
Heli sacerdotem, & dixit ei: hæc dicit  
Dominus, nūquid nō aperte reuelatus sum  
domui patris tui, cū eslet in Ægypto in do-  
mo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tri-  
bubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascen-  
deret ad altare meum, & adoleret mihi in-  
censum, & portaret Ephod corā me, & dedi-  
domui patris tui omnia de sacrificijs filiorū  
Israel? Quare calce abiecessi viētimā meā,  
& munera mea, quæ præcepi vt offerrentur  
in templo: & magis honorasti filios tuos, quā  
me, vt comederetis primitias omnis sacri-  
ficij Israel populi mei? Propterea ait Domi-  
nus Deus Israel: loquens loquutus sum, vt  
domus tua & domus patris tui ministraret  
in conspectu meo usque in sempiternum.  
Nunc autem dicit Dominus, absit hoc à  
me, sed quicunque glorificauerit me, glori-  
ficabo eum: qui autem contemnunt me,  
erunt ignobiles. Ecce dies veniunt & præ-  
cidam brachium tuum, & brachiū domus  
patris tui, vt non sit senex in domo tua, &  
videbis Christum æmulum tuum in tēplo  
in vniuersis prosperis Israel. Quæ prophetia  
de mutatione sacerdotij non est in Samue-  
le completa, sed adumbrata.<sup>a</sup> Nam post Sa-  
muelum Prophetam postea sacerdotes fue-  
runt de genere Aaron, sicut Sadoch &  
Abiathar regnante David, & alij deinceps,  
antequam tempus veniret ex quo ista de-  
sacrificio mutādo per Christum effici opor-  
tebat. Nam cum diceret, loquens loquu-  
lus sum, vt domus tua, & domus patris tui

A ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Ab-  
sit hoc à me, sed quicunque glorificauerit  
me, glorificabo eum: qui autem contem-  
nunt me, erūt ignobiles. Ecce isti sunt dies,  
qui p̄t̄nuntiati sunt, iam enim venerunt:  
nullus enim sacerdos est secundum ordi-  
nem Aaron. Nam & illud, quod ibi sequitur:  
fuscitabo mihi sacerdotem fidelem: de Chri-  
sto noui Testamēti vero sacerdote dicitur.  
Quod vero adiungitur: & erit qui reman-  
serit in domo tua, veniet vt oretur pro eo: nō  
propriè dicitur de domo huius Heli, sed il-  
lius Aaron, de quo usque ad aduentum Iesu  
Christi homines remāserunt. De quo gene-  
re etiam hucusq. nō desunt, qui veniant &  
conuertantur. De quibus alias Propheta di-  
xit: reliquæ saluæ fient. Vnde & Apostolus,  
sic ergo, inquit, & in hoc tēpore reliquæ se-  
cundū electionē gratiæ saluæ sunt: de tali-  
bō enim residuis bene intelligitur esse, quod  
dictū est, qui remāserit in domo tua veniet,  
vt oretur pro eo. Profectō qui crediderit in  
Christo, sicut temporibus Apostolorum ex  
ipsa gente plurimi venerunt & crediderūt.  
Neque nūc desunt, qui, licet rarissimi, ta-  
men credant, vt impleatur in his, quod hic  
homo Dei loquutus est. Quod vero conti-  
nuo sequutus adiungit: & offerat nūmum

argenteum, & tortam panis. Quid per num-  
mum argenteum, nisi oris confessio designa-  
tur, quæ fit credentibus ad salutem? Argen-  
tum enim pro eloquio ponis solet, Psalmista  
testante, ubi canitur: Eloquia Domini, elo-  
quia casta, argentū igne examinatū, proba-  
tum terræ, purgatum septuplum. Sed quod  
dicit iste, qui venit: dimitte me obsecro ad  
vnam partem sacerdotale, vt comedā bu-  
cellā panis: sacerdotale partem corpus Chri-  
sti, id est, Ecclesiam dicit. Cuius plebis ille  
sacerdos est, mediator Dei & hominum,  
homo Christus Iesus. Cui plebi dicit Apo-  
stolus Petrus: plebs sancta regale sacerdo-  
tium: in hac parte sacerdotale postulat co-  
medere bucellam panis. Quibus verbis  
ipsum sacrificium Christianorū eleganter  
expressum est, de quo dicit sacerdos ipse:  
Panis quæ ego dabo caro mea est pro mūdi  
vita: ipsum quippe sacrificiū nō secundū or-  
dinē Aarō, sed secundū ordinē Melchisedech.

<sup>a</sup> Nā post Samuelē, &c. usq. ad finē capitū omnia sunt  
ex Aug. loco proximē citato. Legitur autem apud Euch. inte-  
gracūti explanatio citato Aug. adhibitaq. excusatione, cur  
LXX. interpretum tralatione usus fuerit.

## De arcâ captiuitate. CAP. III.

**I**gitur posteaquā hēc in figura mutationis veteris Testamēti à Propheta illo pronuntiata sunt ad Heli, offendēte Dñm Israēl, instruxerunt aciē Philisthæi cōtra eos. Tollūt Israēlitæ arcā<sup>a</sup> ad tuitionem suam. Capta est ab hostibus arcā, nec solū ipsi vīcti sunt, & in fugam versi, imo etiam magna strages facta est occisorum. Non nihil tamen futurorum significat res gesta hēc. Prophepeticē enim arca illa ab alienigenis capta indicabat testamentum Dei trāsitus ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti, captam fuisse arcam Domini, cecidit de sella & mortuus est. Trāseunte arca Domini ad gentes, perijt atq. interijt sacerdotiam Iudæorum: duoq. filij Heli corrue- runt, quorum vnius vxor viduata, & mox in partu mortua est propter eandem perturba- tionem. Quo euidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Iudæorū carnalem interijsle synagogam illi carnali- ter adhærētem, prostratoq. Heli de sella pō- tificis Iudæorum, sedem habere vacuam, & gloriam sacerdotij regniq. extinctam. Sed quid est, quod dum posuissent Philistini arcā Dñmi in templo Dagonis Dei sui, intrauerunt templum, & inuenerunt Deum suum prostratum, atq. confractū caput eius, duasq. manus abscisæ? Statim enim vt te- stamentum Domini peruenit in gentibus, confestim idola, quæ deceptū possidebant orbem, destructa sunt, omnisq. error simula- torum perijt, præsentiam Dei forte non su- stinens. Nam in manibus Dagon præcisus, opus idolatriæ amputatum, & in capite eius superbia Diaboli abscisa significabatur, a quo initium peccati fuit. Quod vero in li- mine, vt certum scilicet præfinitumq. suæ idolatriæ finem agnosceret. Limes enim fi- niem itineris significat, etiā & illud ad ma- gnam pertinet ædificationem & significa- tionem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quod dorsum illius solū inuene- rūt, fractis eius omnibus membris: dorsum quippe fugam significat: quicunq. enim fu- giunt per sequentibus dorsum dant. Vnde & scriptum est de hostibus, quoniam pones eos dorsum. Vbi sunt enim idola? perierūt: & si aliqua remanentia ab aliquibus absco- duntur, fugerunt. Quod autē percusi sunt in posteriora hi, qui arcam captiuauerunt:

b hēc pœna signū videt: quia si quis suscep-

A runt testamentum Dei, & posteriora vi- lexerint, ex ipsis iustissimè cruciabūtur, quæ sicut Apostol<sup>b</sup> ait, existimare debet sicut li- cora. Qui enim sic assumunt testamentū di- uinū, vt in posteriora respicientes veteris vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcā Testamenti captiuā iuxta ido- la sua posuerunt, & illa quidem vetera etiā nolentibus cadunt, quia omnis caro fœnū, & claritas hominis, vt flos fœni: aruit fœnū, flos cecidit: arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet Testamentum, regnum cœlorum, vbi est æternum Dei ver- bum. Vaccæ autem illæ Allophylorum arcā Dei gestantes, fugam sanctorum renuntiā- tum seculo designauerunt, qui nullum de- lieti iugum traxerunt. Nam sicut ille pigno- rum affectibus à recto itinere minime di- gressæ sunt, ita sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu non debent à bono pro- posito præpediri. Sicut enim nostranobis nō odiēda est anima, sed eius carnales affectus odio debem⁹ habere: ita nec proximi odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quibus à recto itinere nos impe- diunt, sicut & Moyses ait, qui dicunt patri suo & matri, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi te- stamentum Dei & præcepta eius seruau- runt. Iudicia tua Iacob, & legem tuam ò Israel. Ille enim scire Deum familiariter ap- petit, qui pro amore pietatis eius nescire des- derat quodcumq. carnaliter sciuit.

<sup>a</sup> Ad tuitionē suā, ad, stationē suā, apud Euch. & Bed.

<sup>b</sup> Hēc pœna signum videtur, al. hac pœna signi- ficatum videtur.

<sup>c</sup> Et claritas humanis vt flos fœni, ex veteri Interp..

## De sacrificio Samuelis, &amp; lapide ad- iutorij. CAP. IIII.

**S**amuel autem post mortem Helie regebat Israel. Congregato autē omni populo, ex- clamauit ad Dñm pro Israel, & exaudiuit eū. Et cū offerret holocaustum, accedētibus alienigenis ad pugnam contra populū Dei, intonuit super eos Dominus, & cōfusi sunt, & offenderunt coram Israel, atque superari sunt. Tunc assumpit Samuel lapidem vnu, & posuit enī inter Maspeth & Siceleg: & interpr̄tes Septuaginta transtulerunt, vt interpr̄tes Septuaginta transtulerunt, inter Maspeth nouam & veterem, & ro- cauit nomen eius, Lapis-adiutorij, & dixit: vsq. ad hūc auxiliatus est nobis Deus.) Ma- speth interpretatur intērio. Lapis ille adi- torij

terij medietas est Saluatoris, per quē transducū cū à Malphath veterē ad nouā id est, intentione, quæ expectabatur in carna-  
li regno, quo erat beatitudo falsa carnalis, intentionem, qnæ per nouum testamē-  
tum expectatur in regno cælorum, vbi est beatitudo verissima spiritualis, qua quoniā nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus. Ille Samuel inuocato nomine Dñi, exauditus est, & in tempore messis pluuiam im-  
petravit. Pluua enim in sanctis scripturis verba sunt Euāgelij siue Legis, sicut & Moy-  
ses dicit, expectetur, sicut pluua eloquium meum, & descendat, sicut ros, verba mea. Hanc igitur pluuiam dedit mūdo Christus in tempore messis, id est, quādo gentes col-  
ligi oportebat, vt sicut frumentū horreis, B sc̄intra Ecclesiæ sinū gētes congregarētur.

*Devotione Saul. C A P. V.*

Vdicauit autem Samuel Israel omnibus diebus vitæ suæ, fueruntque usque ad eū iudices & principes super Israel. Porro filij Samuel declinauerūt post auaritiam, & accepiebāt munera, & tam iniqui iudices ex-  
titerunt, vt populus nequaquam ferens re- C gem sibi in similitudinem cæterarum gen-  
tium postularent.

Quibus dedit Saul regem, vngiturq. iu-  
bente Domino, prior à Propheta in regnū, qui & ipse quidē in id, quod vñctus est, ima-  
ginem Christi portauit. Vnde & beatus Da-  
uid & ipse Christus nūcupatus ait ad eum, qui se finixerat Saul occidisse. Quomodo nō timuisti manum tuam iniijcere in Chri-  
stum Domini? Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminebat omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus: in id autem, quod reprobatus postea & reieetus est succedente in regno David, populi, vt prædictum est, Israel perso-  
nam gestauit. Qui pōpulus regnū adeptus, fuerat amissurus Christo Domino nostro per nouum Testamenrum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.

*De ieunio indicto à Saule.**C A P. VI.*

Ille autem Saul, dum pergeret dimicatu-  
mus aduersus Philisthæū, indixit toto exer-  
ciuiciuū, quo usq. reuerteretur à prælio. Sed Ionatham filius eius videns super facie īgit̄ mel, extendit summitatē virgæ, & in-  
duxit in fauum mellis, & gustauit, & illumi-

A nati sunt oculi ei⁹, nō utiq. ad vidēdū illumina-  
ti, qui ante a videbat, sed ad discernendū  
quia veritas tegerat. Tūc enim casus ille, si-  
cut & Adā fecit illū adtētū reddiditq. cōfusum. Quo factō ad monemur omnes illece-  
bras voluptatū in seculo debere contēnere,  
qui Deo nitimur militare. Non enim potest  
cōtra Allophylos spirituales, id est, aduersus  
principes tenebratū, viribus animi cōcurre  
re, qui adhuc huius mundi negligit dulcedi-  
nē declinare: mel enim distillat labia mere-  
tricis, quod est delectatio voluptatis carna-  
lis, de quo putatur iuxta mysticos intellec-  
tū hūc gustasse Ionatham, & sorte deprehen-  
sum, vix precibus populi liberatum.

*De Agag rege seruato.**C A P. VII.*

Nūt iterū Saul præliū aduersus Amalech, interfecitq. cunctis hostibus pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia iux-  
ta præceptū Dñi, irasciturq. ei Dñs. Veniēs autē Samuel sumpsit gladiū, & in frusta cōci-  
dit Agag. Quādo legūt quidā in scripturis,  
quod sancti nulli hostiū parcūt, efficiūturq.  
crudeles & humanū sanguinem sitiētes, di-  
cunt, quia & iusti ita percusserunt hostes, vt  
nō relinqueretur ab his, qui saluus fieret: &  
nō intelligunt in his verbis adūbrari myste-  
ria, & hoc magis nobis indicari, vt pugnan-  
tes aduersus virtia, nullū penitus ex his relin-  
quere debeamus, sed omnia interimere. Nā  
si pepercetim⁹, reputabitur nobis in culpā,  
sicut reputatum est Saul, qui viuum serua-  
uit regem Agag. Quomodo enim quisque  
iustus manebit, si adhuc aliquid peccati in  
semetipso seruauerit, sicut Saul: At vero san-  
cti in figura Samuels ita s̄euunt super ho-  
stes suos, id est, super virtia peccatorū, vt non  
pmitat relinqui aliquod peccatū impunitū.

*De abreptione Saulis ab spiritu ne-  
quam. C A P. VIII.*

Gitur recedente à Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à Domino, irrueratque in eo spiri-  
tus Domini malignus. Si Domini, cur ma-  
lus si malus, cur Domini? Sed duobus ver-  
bis comprehensa est hæc sententia, & in Deo potestas iusta, & in Diabolo potestas iniusta. Nam idē spiritus malus per nequissimam volūtatem, & idem spiritus Domini per acceptam iustissimā potestatem: inde ergo spiritus Dñi appellatus est Diabolus

propter ministerium: quia omnibus etiam spiritibus malis bene vtitur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel emendationem, vel ad probationem. Et quouis malignitas à Dño non sit, potestas tamē nisi à Deo non est, sicut & alibi dictum est. Etiam sopor Domini, qui occupauerat milites eiusdem Saul cum David hastam & scyphum abstulisset à capite dormientis: non quia sopor tunc in Domino erat, vt ipse dormiret: sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutritus Dei erat infusus, ne David serui eius in eo loco præsentia sentiretur. Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati iudex omnipotissimus iudicabat. Quoniam spiritus ille voluntate quia malus erat, nō erat Dei: creatura vero qua cōditus erat & potestas, quam nō sua, sed Domini omniū & quiete accepérat, Dei erat.

### Deunctione David.

#### C. IX.

Taque Sāule propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei, vñxit in Rēgē David. Sed videamus eundem David, quomodo propheticè Christum significauerit: David enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui vicit mundum? Et quid desiderabilius illo, de quo dicitur: veniet desideratus cunctis gentibus? Vnguitur iste David in regem, futurum denuntians per vunctionem illam Christum, Christus enim à charismate appellatur, David ab officio pastorali pecorum, ad hominū regnum transfertur. Nunc autem David ipse Iesus ab oīibus Iudaicæ plebis ablatus, in regnū gentium translatus est: in Iudaica enim plebe non est modo Christus. Ablatus est inde: nunc gentium greges pascit. Erat autem David in canticis musicis eruditus. Diuersorum enim sonorum rationabilis moderatusq. concentus cōcordi varietate cōpactā ordinate Ecclesiæ insinuat vnitatem. Quæ varijs modis quotidie resonat, & suauitate mystica modulat: Iste adhuc puerin cithara suauiter, immo-fortiter canēs, malignum spiritum, qui operabatur in Sāule, compescuit, non quod cithara illius tanta virtus erat, sed quid figura crucis Christi, quæ de ligno & extensione neruorum mysticè gereretur, ipsaq. pas-

sio, quæ cātabatur, iam tunc spiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque & vñsum bolum, leonem Antichristum: alterum h̄ posterum manifestissimè sequentem.

### De certamine David cum Goliah.

#### CAP. X.

Ste David in prælio gigantem superavit, cum aduersus populum Dei alienigenæ dimicarent. Prouocauit vñus vñum Goliath David, prouocauit superbia humilitatem, prouocauit Diabolus Christum. Acceptit arma bellica. Sanctus David, vt aduersus Goliam procederet, hæc arma per aratem & partam staturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali. His armatus processit, & vicit. Hoc quidem ille David. Sed si mysteria perscrutimur. In David Christus intelligitur. Qui tempus reuelationis noui Testamenti insinuandæ & commendandæ gratia prauidens, arma depositus, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta Legis, quæ non sunt imposita gentibus: depositus, quæ non obseruamus: sed tamē ad aliquam significationem præmissa & posita intelligimus. Deniq. hæc arma depositus, tanquam onera sacramentorum veteris Legis, & ipsam Legē accepit. Quinq. enim lapides quinq. libros Moysi significant. Tulit ergo quinq. illos lapides de flumine, id est, de seculo. Laborat enim mortale seculum & præterfluit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapides, erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, transibant super fluvios. Sed quid fecit David, vt Lex ipsa utilis esset? Accipit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest: Plenitudo enim Legis caritas. Quia ergo gratia facit impletū Legē, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitū, vbi mater non queritur accipere, sed satagit dare: Hoc mater gratis dat, & contristatur, si desit, qui accipiat. Quomodo ergo ostendit David legem sine gratia operari nō posse, nisi cū illos lapides quinq. quibus significabatur Lex in libros quique, quos coniungere voluit gratia, potest vase pastorali, quolac mulgere cōiuerterat. His armatus, processit aduersus Goliam ferbum,

perbum scia factam de se præsumentem. Tunc vnum lapidem & deiecit Diabolum, & rotoste percusso, & cecidit ex eo loco corposis, ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, vnum misit. Quinq. libri lecti sunt, sed uictus vicit: plenitudo enim legis charitas, ut ait Apóstolus. Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare unitatem spiritus in viaculo pacis. Deinde illo percusso atq. decicato, gladium eius abstulit, & deinde caput illi abscedit. Et hoc facit noster Dauid. Denicit Diabolum de suis, quando credunt maligni eius, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra Diabolum, & sic Golix de gladio suo caput inciduntur.

### *De connubio Michol filia Saul.*

*C A P. XI.*

Intraea victoria Dauid animum Saul regis offendit, indignantis, quod sibi in milite, & Dauid in decem millia conclamantum publicè gratulationis ora insonarent, hinc inuidia Saulis, & semen odiorum aduersus Dauid. Quem dissimilator callidus, ut sine infideliis suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filia suæ nuptijs alligari, si censem sibi Allophylorum præputia victor officeret. Pro quibus centum, ducenta dedit, & unde creditus est regio perire voto, inde auditus est gloriose trophæo. Ita & Iudei, dum contra voluntatem Dei Christum interficer nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extingue. Quod vero Dauid alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filia Saul nuptijs habet: significabat, quod Christus non prius Synagogam cōnubio suo sponderet, nisi ante gloriosus in gentibus fieret. Prius enim in nationibus resecavit carnis pollutionē, & postea copulatus est Synagogæ. Postquā enim, sicut scriptum est, introierit plenitudinem gentium, tūc omnis Israël saluus fiet. Duobus autem, id est, ducēta præputia attulit, siue pro Iudæis & gentibus adquisitis, siue quia maior est numerus adquisitionis populi gentium, quam credentium Iudeorum.

### *De Dauid repellente cithara spiritum.*

*C A P. XII.*

A viri deinde odiū Saul aduersus Dauid in tantum, vt rex ad medelam sui spiri-

tus, Dauid de more psallentem iaculo conaretur configere. Sed quid est, quod dum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara eius vesaniam mitigabat: Per Saulem enim Iudeorum elatio, per Dauid autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente eius vesania temperatur: quia cum sensus Iudeorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem mentes eorum, quasi dulcedine citharæ, locutionis Evangelicæ tranquillitate reuocentur.

### *De insidijs Saul contra Dauid.*

*C A P. XIII.*

Ittit Saul custodes ad domum Dauid, ut custodirent eum, & interficeretur. Abscessit autem Dauid nocte, & fugit, atque saluatus est. Cumque venissent nuntii Saul, inuenerunt statuam in lecto Dauid positam, & pellem pilosam caprarū ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc significet: quod miserit Saul ad custodiendā domū Dauid ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Crucifixus enim Christus & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepulta tanquam domus, ad quam custodianam misit regnū Iudeorū, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfactus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neq. enim crederetur in Christum, si mendacium præualeret custodium, qui corrupti sunt, ut dicere, quia dormiētibus nobis venerūt discipuli eius, & abstulerunt eum, hoc est itaque velle Christum interficere, nomē resurrectionis eius extinguere, ut mendacium Euangeliū præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul, ut interficeret Dauid, sic nec hoc potuit regnum Iudeorum efficere, ut memoriam Christi deleret. Isti autem, qui de Saul virtute, id est, de regno Iudeorū in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tāquam in statuam & hœdus eis visus erat agnus: quia in quo peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

Igitur Dauid regi manus iustum euitas,

*e 3* perse-

eiusq; persecutio[n]e declinans, fugit, venitq; ad Samuelem. Et misit Saul nuntios, qui apprehéderent Dauid. Samuel autem erat inter prophetas, & cœtus prophetarū, qui illo tempore prophetabant. Nuntij autem, qui missi sunt, accepto eiusdem spiritu, prophetarunt, missisque alijs hoc contigit, & tertius nihilominus. Postea verò cum & ipse Saul venisset, factus est super eum spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.

### *De insidiatorib. prophetantib.*

#### *C A P. XIII.*

**Q**uæritur autem, quomodo & illi, cum missi essent ad tenēdum hominem, & ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerūt, & Saul ipse, qui miserat, veniens & ipse sanguinem innocentē quærēs effundere, accipere meruit spiritū illum & prophetare. Quantū enim ad litteram attinet, non est mirum hominem reprobum ad momentum transitorię prophetasse, dum etiā multi similes prophetiæ donum legātur habuisse, sicut Balaā ille reprobus, quem non facet scriptura iudicio diuino esse damnatum, sed prophetiam habebat. Nec illa verba parum attestantur huic sententię, quę in Euangeliō scripta sunt, multos dicturos in illa die: Domine, Domine, in tuo nomine manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: quibus tamen dicturus est: Nō noui vos, discedite a me operarij iniquitatis. Mysticè autem exemplum huius Saul nuntiorumque eius in hac sententia figurat, nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus Sancti Spiritus habent, sicut testamenta Legis & Euangeliū, sicut baptismi sacramentum. Qui cum ad Ecclesiam Catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut quasi non habeant, tradendum: sed tamen eos non ideo debere salutē cōfidere: quia non improbamus, quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos cognoscere vnitatem & societatem vinculi charitatis, sine qua omnino (quicquid habere potuerunt, quamuis sanctum sit atq; venerandum,) ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti præmio vitæ æternæ, quāto illis donis non bene vñi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperūt. Item exemplum atq; imago huius Saul nuntiorūq; eius in hoc loco Iudæorū non

A incongruè gestat personam, qui dum adserari cupiunt Chtisto, habent in ore sacramēta Legis & Prophetarū ad testimoniū Chisti, & cū Ecclesia, quasi cū Prophetis, de scriptris disputat, sicut illi cū Prophetis vaticinabantur.

### *De David & Abimelech.*

#### *C A P. XV.*

**S**Urrexit atq; Dauid iterum, & fugit in illa die à facie Saul venitq; ad sacerdotē Abimelech, à quo & gladium Goliæ sustulit, & panes propositionis accepit. Quæ res & sacerdoti mortem attulit, & animaduersionē religiosæ intulit ciuitati. Hæc itaq; gestorū fides est. Sed quantum ad sacramentū prophetiæ pertinet, in Christo Dño nostro impletum est, qui positus in carne, dū infestationem declinaret Iudaicam, ad Apostolos transit, cū quibus & desideratum sibi cibū sumpsit: desiderio enim desiderauit manducare Pascha. Ex quibus Golię, id est, Diaboli arma sustulit. Fortis enim spolia ipse diripuit. His ergo à quibus receptus est Christus, tribulationes induxit Diabolus & mortem. Omnes enim, vt ait Apostolus, qui in Christo volunt piè viuere, persecutionem patiūtur. Et Dñs ait. Si me persecuti sunt, & vos persequētur. In Doech autem Idumæo Iude proditoris persona consistit: per quam ista operatus est Diabolus, vt eius proditione facta in Christo, postea persecutionē Ecclesia pateretur, & occideretur quā plurimi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutiones grauissimas perferret.

### *De David, & Rege Achis.*

#### *C A P. XVI.*

**I**ntraea Dauid, cū fugeret Saul, latere voluit apud regem quandam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria eius fuisset commemorata, ne per luorem rex ad quem conflu gerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, & quasi furore correptus mutauit os suum, defluebantq; saliuæ in barbam eius, collabebaturque in manibus eorum, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit Achis Rex. Quid huc mihi aduxistis istum? nūquid deerant nobis furiosi? & sic cum dimisit. Achis interpretatur, quomodo est per quod significatur ignorātia & verbū mīrātis & non agnoscētis. Quod in gente Iudeorū impletū est, qui dū viderūt Christū, non agnouerunt, corā quibus murauit os Juno,

suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta Legis carnalia, erat sacrificium secundum ordinem Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchizedech. <sup>a</sup> Mutauit ergo os suum in sacrificio, mutauit in præceptis, dans aliud testamentum euacuata carnali operatione atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerant. <sup>b</sup> Et procidebat ad ostium portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est enim, procidere usque ad ostium fidei nostræ, ostium enim portæ, initium fidei: inde incipit Ecclesia & peruenit usq. ad speciem, ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfungi, cum eum facie ad faciem videre cœperit. Quod vero in illo quasi furore saliuæ decurrebant super barbam eius, Apostolus hæc aperit dicens: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quaerunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis vero vocatis Iudæis & Græcis, Christū Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultū est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, non tantum saliuæ attendantur, sed attende, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in saliuis infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ, & quod forinsecus infirmabatur, tanquam in saliuā apparebat: intus autem diuina virtus tanquam barba tegebatur.

<sup>a</sup> Mutauit os suū in sacerdotio. In sacrificio Pal.  
<sup>b</sup> Et procidebat. Quod interiecit sunt ante hec verba in Voi. & Compl. que cum à reliquis omnib. & ab Eucherio, & Beda ab essent neq. cohærerent cum precedentibus, & sequentibus, recipienda non fuerunt.

<sup>c</sup> Non tantum saliuæ attendantur. Ex Euch. al. Nō tanquam saliuæ offendant: non tanquam saliuam attendas. Compl.

### De chlamyde Saulis præcisa à David. C A P. XVII.

DE hinc in eremo Engaddi cum per se quendum David Saul appeteret, ingressus est David in speluncam, & ibi latebat. Sed Rex improuisus exceptus insidijs, quod itinocuo moliebatur, inciderat. Scriptū est eum: qui fodit foueam proximo suo, ipse incidit in eam. David autem bona pro malis retribuens, inimicum nō occidit, sed pro testimonio facti oram chlamydis regiæ absulit, cum facilius esset exceptum insidijs

Aduersarium perdere magis, quam fallere. Quid ergo est, quod iste fugiens à facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit, nisi ut occultaretur & non inueniretur? Quid est cōtegi spelūca, nisi cōtegi terra: qui enim fugit in spelūcam, terra regitur, ne videatur. Portabat autem terrā Iesus, carnē, quam accepérat de terra, & in ea se occultabat, ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cognouissent: nunquā Dñm gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non inuenierunt? Quia spelunca r̄texerat, id est, carnis infirmitatem oculis obijciebat, & maiestatem diuinitatis corporis tegmine, tanquam speluncæ abdito occultabat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem: nec mori potuit, nisi in homine, quia nec teneri potuit, nisi in homine. Opposuit ergo male quarentibus terram, seruauit benè quarentibus vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam à facie Saul: quia passus est usq. adeo se occultans Iudæis, ut moreretur. Sed quare usq. ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in speluncam? Etenim spelunca inferior terræ pars potest accipi. Et certè (quod manifestū est & notum est omnibus,) corpus eius in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit noster David à facie Saul. Tamdiu enim persecuti sunt illum Iudæi, quo ad usq. poneretur in spelūca. Sed quid est, quod persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur? nisi quod Iudæi in Christum conceptam mentis malitiam, quasi odorem fœtidum emiserunt? Et cogitata apud se noxia, factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt: Sed tamen David Saulem occidere noluit, & cum eum in abdito occultatū antro haberet in potestate, reservare potius, quam occidere maluit: ita & Christus, dum esset in spelunca carnis persecutorem populum in potestate habuit, & nō occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetā: ne occideris eos. Tantum denique David summitatem chlamydis eius silenter abscidit, ut ostenderet prophetia, Christum Iudæos non occidisse: sed eis tantum regni gloriam abstulisse: sicq. eos persecutione sua vacuos sede, vel imperio reliquisse. Chlamydis enim absclatio, regni est amputatio, hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobedientiā peccasset, ostendit. Nam cum veniam precare-

tur, regaretq. Samuelem, vt reuerteretur A cum illo ad placandum Deum & noluisset, atq. conuertens faciem suam abijsset, tenuit Saul pinnulam vestimenti eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: disruptus Dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo & diuidetur Israel in duo. Populi ergo Israel personam figuratè gerebat rex iste, qui populus amisfurus erat regnum, dum persequitur Christum.

### *De hasta ablata Sauli à David.*

CAP. XVIII.

**Q**uod & sequenter iterum demonstratum est, quando idem Dauid fugiens à facie Sauli regressus est in castra regis, & cū dormiente inuenisset, non percusit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam sustulit, dormientibusq. cunctis egressus de castris, transiuit in cacumine montis. Quid est hoc? persequabantur namque Iudei Christum, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis, obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non euigilant in nouam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyphū aquæ, id est, gratiam legis, tulit & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro maximo habebat, & vnde protegebant temporaliter, & quam aduersus Deum per incredulitatem gerebant. Et deinde viator Dauid noster, de castris eorum regressus, transcendent in altitudinem montis cælorum.

### *Depugna Dauid cum Amalechitis.*

CAP. XIX

**I**ntraea fugiēs Dauid, dum pergeret cum Achis rege Philistinorum, in prælium aduersus Israel, insurgentes Amalechitæ irruebant in Siceleg, & succéderentes eam, captiuarunt omnia, quæ erant Dauid & puerorū eius. Reuersus ergo Dauid ad persequendos Amalechitas, inuenit Ægyptium puerum lassitudinem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant. Hunc autem Dauid inuentum cibo refecit ducemq. sui itineris fecit. Sicque Amalechitas persequitur, epulantesq. reperit, & funditus extin-

git. Quid est enim, quod Ægyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quod dñe operatus, sæpe ab eodem seculo infirmus despectusque relinquitur, vt cū eo nequaquam currere valeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc Dauid inuenit: quia Redemptor noster veraciter manu fortis non nunquā, quos despectos à mudi gloria reperit, suo amore conuerit, cibo pacit, quia verbi scientia reficit. Ducem itineris fecit: quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitam sequi non valuit, dux Dauid efficitur: quia is, quem in dignū mundus deseruit, non solum conuersus in suam mentem Deū recipit, sed prædicando hunc etiam usq. ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiantem inuenit & extinguit: quia Christus ipsis prædicatiis mundi lætitiam destruit, quos mundus comites habere despexit.

### *De Sauli Pythonissam consulente.*

CAP. XX.

**P**ost mortem autem Samuels, congregati sunt Philistini contra Israel. Consuluitq. Saul Dominum, & non respondit ei. Quæ siuit autē Saul Pythonissam, quæ fuscitaret illi Samuelem. Statimq. fuscitatus ait ad eum: Quare inquietasti me, vt fuscitarer? Et quærerit secundum historiam, utrum Pythonissa ipsum Prophetam de inferno euocauerit, an aliquam imaginariam illusionē fallacia dæmonum factam. De qua quæstione beatæ memoriae Augustinus Episcopus Simpliciano Mediolanensi Episcopo ita scripsit: Inquiris, inquam, utrum potuerit b malignus spiritus excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum c repa-

**D**gulis vel receptaculis euocare, & vt videtur & loqueretur cum Saul. Nonne maius mirandum sit, quod Satanus ipsum Dominum assumpit, & constituit super pinnam templi (d) Quolibet enim modo fecerit, factum est) ita & modus quo Samuelei factum est, vt excitaretur, similiter latet, nisi forte quis dixerit, faciliorem Diabolo fuisse licetiam ad Dominum viuum, vnde voluit, assumendum, & ubi voluit, constituendum, quam ad Samuelis spiritum defuncti à suis sedibus excitandum. Quod si illud in Euægolio nos ideo non cōturbat, quia Dominus

nus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, si cut ab ipsis Iudeis, quamquam peruersis atq. immundis & facta Diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atq. interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permisum fuisse, vt non inuitus & dominante magica potentia, sed volens atq. obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pythonissam illam & Saûlem latebat, spiritus Prophetæ sancti se ostenderet asperibus regis diuina eum sententia percussus. Quâquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus, vt non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquid phantasma & imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam; quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat: quia solent imagines earū rerum nominibus appellari, quarū imagines sunt: sicut omnia, quæ pinguntur atq. singuntur earum rerum, quarum imagines sunt nominibus appellantur: sic hominis pictura cum pingitur, proprium quodq. nomen incunctor adhibetur, & dicitur: ille Cicero, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: cum aliud nihil sint, quam pictæ imagines. Vnde & Cherubim, cum sint cœlestes virtutes, sicut tamen ex metallo quod imperavit Deus super arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia: non aliud, quam Cherubim, illa quoq. figura vocabantur. Item dum quisq. videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, sed vidi Augustinum, cum eo tēpore, quo aliquod tale aliquis vidit, ignoraret hoc Augustinus. Usq. adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharaon spicasse dixit vidisse in somnis & boues, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellantur: non mirū est quod scriptura dicit, Samuelem visum, etiam si forte Samuelis imago apparuit ficto machinamēto eius, & qui transfigurat se velut Angelum lucis, & ministros suos ornat velut ministros iustitiae. Iam vero si illud, inquit, mouet quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud mirum videri, quomodo Dæmones agnouerunt Christum, quem Iudei non agnoscebāt. Cum enim vult Deus triam per infimos, supremosq. spiritus ali-

A quem vera cognoscere, temporalia dūtaxat ad istam mortalitatem pertinencia, facile est, & non incongruum, vt omnipotens & iustus ad eorum pœnam, quibus ista prædicantur, (vt malum quod eis imminet, antequam veniat prænoscendo patientur,) occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quod audiunt ab Angelis, prænuntiant hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atq. moderator vel iuber, vel sinit. Vnde etiam spiritus in actibus Apostolorum adtestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscentisti tamen fallacias, & verum quod nosse potuerunt, non docendi magis, quam decipiendi fine pronuntiant. Et forte, hoc est, quod cum illa imago Samuelis, Saûlem prædiceret moritum, dixit etiam secum futurum, quod vtiq. falsum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in Euangeliō legimus: cùm inter superbium illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta patretur, & illum, qui ad eius ianuam ulcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. Aut si propterea Samuel ei dixit: Mecum eris, vt non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod vterq. homo fuerit, & vterque mori potuerit, iamq. mortuus viuo mortem prænuntiabat. Secundum vtrumq. igitur intellectum habere exitū hanc lectionem, qui non sit contra fidem, perspicit opinor prudentia tua: nisi forte profundiori inquisitione inueniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam, humanam, cum ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocari, & viuorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, vt non solum videri valeat, sed & agnosci: et si potest: vtrum etiam iusti anima nō quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus in mysterijs summæ legis obtemperans, vt si fieri nō posse claruerit, non vterque sensus in huius scripturæ tractatione admittatur: sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis Diabolico ritu facta intelligatur. Sed (quoniā siue illud fieri possit, siue nō poscit, tñ fallacia Satanae atq. imaginū simulandarū callida operatio, decipiēdis sensibus humanis multi formis inuigilat,) pedetentim quidem (ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus,) sed tamen

potius existimemus tale aliquid factum a ligno spiritu Pythonissæ illius ministerio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atq. explicare non datur. <sup>k</sup> Hæc sunt quæ tunc de Pythonissa, & Samuele scripsit beatissimus Augustinus.

<sup>a</sup> Augustinus Simpliciano. Lib. 2. q. 3. & ad Dulcitum q. 6.

<sup>b</sup> Malignus spiritus. Immundus spiritus. Augustinus & Euch. quamvis maligni ibidem postea vocentur.

<sup>c</sup> Repagulis vel. ha voces non sunt apud Augustin. aut Euch.

<sup>d</sup> Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum est: ita & modus quo Samuelei factum est, ut excitaretur, similiter latet. Ita omnino legendus hic locus B etiam apud Augustinum mancus, ut rō factum est, quod semel tantum, sed non eodem in loco apud vtrumq. possum erat, apud vtrumq. repetatur, atq. alter alteri subsidio sit.

<sup>e</sup> Non conturbat. Non perturbat. Apud Augustin. & Eucher.

<sup>f</sup> Illa quoq. figura. Ita apud Aug. in q. ad Dulcitum. Illæ quoq. effigies, apud eund. in libr. ad Simplician.

<sup>g</sup> Transfigurat se in Angelum. Ita Aug. ad Simplic.

transfigurat se velut Angelum, ad Dulcit.

<sup>h</sup> Etiam per infimos, infernosq. spiritus aliquem ver. cogn. verubiq. Augustinus, per infimos, superemosq. spiritus, apud Euch.

<sup>i</sup> Occultioribus mysterijs. Ita Aug. ad Dulcit. Imperijs ad Simp. & apud Euch.

<sup>k</sup> Hæc sunt, quæ tunc de Pythonissa. Sed vide, quæ addidit postea ad Dulcitudinem scribens in fine questionis.

### Demorte Saulis, & Ionatha.

#### CAP. XXI.

Igitur exerto prælio, percusserunt Philistæ Israel plaga magna, corrueruntq. in prælio Saul & Ionathas. Quos deniq. pius Propheta figuraliter deflet. Qui cum potentes essent, & semper hostibus præualerent, sauciati illico ac vulnerati in medio prælio corruerunt. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in medio pugnæ: Hoc etiā modo pium Christianorū genus deflet eos, qui nō repugnantes dæmonibus labuntur in seculo, quod est lubricum: Gelboe enim montes, interpretantur lubrici montes.

<sup>a</sup> Quicunq. potentes. Inter hac leguntur in Val. plurima Gregorij verba è lib. 4. Moral. cap. 4. de montib. maledictione, que rectè absunt ab alijs libris & à Beda. Nam plane non coherent.

### DIVI



# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

QVÆSTIONES IN REG. II.

*Ne David templum edificet.*

CAP. I.

  
**D**icit mortem itaq. Saul, vngitur David, & regnat, transfertque arcam testamenti in ciuitatem suam: qui cum vellet templum Domini ædificare, admonetur per prophetam à Domino, ita: Non tu ædificabis mihi domū, quia vir sanguinū es. Quid est igitur igitur, quod erga exteriora bella laboranti David interdicunt, ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in eius inhabitacione construimus, Paulo attestante, qui ait: Tēplum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur: quia b qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, ut instruere spiritualliter Ecclesiam non præsumat, quia nequam pure maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat, & superieß sordes tergere nō valet manus, quæ lumen tenet.

<sup>a</sup> Totum caput è Greg. 7. Moral. c. 16.

<sup>b</sup> Qui adhuc actibus carnalibus incubat. Ita lib. o. incubabit apud Gregorium.

*De peccato David in Bethsabee.*

CAP. II.

Nunc & peccatum David, quid in prophe-tia signauerit, quāta possumus breuitate perstringamus. Nomina quippe interpre-tata-satis ostendunt, quid etiā hoc factū præfigurauerit. David, ut diximus, interpretatur manufortis, siue desiderabilis. Bethsabee in-terpretatur puteus satietatis, siue puteus se-psumus. Quālibet aut̄ harū nominis eius in-terpretationem in id, quod dicere intendi-

A mus, assumamus, satis congruit. Nam in can-tico cantorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ viua. Et huic puteo septenarij numeri nomen in Spiritus sancti significatione coniungitur, propter ratio-nem Pentecostes, quo die de cælo missus Spiritus sanctus venit. Ad quadragesima nouem autem, quod est septies septem vnum additur, quo unitas commendatur. In hac ratione viuit Apostolica illa sententia, suffe-rentes in uicem in dilectione, studentes ser-uare unitatē spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spirituali, hoc est, septenario facta est B Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quæ qui habuerit, non sitiet in æternū Vrias vero, qui fuerit maritus eius, quid aliud, quam Diabolum, nominis eius interpre-tatione significat? Huius erant pessimo con-iugio deligati omnes, quos gratia Dei libe-rat, ut Ecclesia sine macula & ruga Saluatori proprio copuletur. Vrias namq. inter-pretatur lux mea Dei, Hethæus autē absclusus, siue quod in veritate nō stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbię merito absclusus est: siue quod cadēdo, veris viribus perditis, transfiguratus in Angelum lucis, audiens adhuc dicere, lux mea Dei est.

C Ergo iste quidem David grauiter scelerate-que peccauit: quod scelus eius etiam per Prophetam Deus arguit increpando, & ipse abluit pœnitendo. Verumtamen ille deside-rabilis omnibus gentibus, quasi in solario deambulans: quia in sole posuit tabernacu-lum suum, adamavit Ecclesiam super tectū se lauantem, id est, mundatē se à sordibus seculi, & domum luteam spirituali contem-platione transcendentem, atq. calcantem. Et inchoata cum illa primæ conuentio-nis notitia, postea ab eo penitus separatū Dia-bolum occidit, eamq. sibi perpetuò connubio copulauit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam nō extinguamus. Amemus ipsum

ipsam Dauid quantum amādus est, qui nos à Diabolo per misericordiā liberavit. Amemus istū Dauid, qui tam graue in se vulnus iniquitatis pœnitentia, & humilitatis confessione sanauit. Sed fortasse quis dicat, si Dauid imaginem Christi gerebat, quomodo multas vxores & concubinas habuisse scribitur, cum has res Christus & horrescat & damnet: Hoc enim profigura fiebat: multæ enim uxores Dauid multarum gentium & nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi confortio iungentur. Concubinæ vero eius, significant hæreticorum Ecclesiæ, quæ sub Christi nominis titulo manere se glorianter. Sed quia propter carnalia lucra lestantur Christum, non coniuges, sed concubinæ vocantur. Deniq. nunc Reges, si plures habeant uxores & concubinas, crimen est, quia iam transierunt figura, pro quibus uxorum, vel concubinarum venia concedebatur: & nunc, quia figura transierunt, venia nulla datur.

\* Totum caput ex Aug. lib. 22. contra Faust. c. 37.

### De Absalom. C A P. III.

**I**llud vero quid significet, quod parricida filius Absalom patrem inseguens, prius pater eius declinans, fugit ante faciem eius securus de victoria: qui aspiciebat imperium perire, quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitu parricidae. Scribitur etiam fugiente Dauid à facie bellantis aduersus se filii. Et quoniam scriptum est de populo Ierusalem: filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Filius ergo eius impius significatur tropice, id est, populus Iudaicus, qui eum tradidit. Absalom autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in historia, quemadmodum pax patris posse intelligi, qui patrem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspiciunt Absalom esse Ierusalem, quæ etiam & ipsa pax interpretatur, à cuius facie Christus fugit, quodam eam patiente deferens in gentibus per fidem successit. Alij Absalom Iudam traditorem intelligunt, quem tanta & tam admiranda patientia Christus pertulit, tanquam bonum, cum eus cogitationes non ignoraret, cum adhibuit coniuicio, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit. Quod denique & in

A ipsa traditione oculum accepit, bene intelligitur pacem Christum exhibuisse tridori suo, quamvis ille tam scelerat & cogitationis interno bello vastaretur. Et ideo Absalom patris pax dicitur: b quia pater habuit pacem quam ille non habuit.

a Corporis & sanguinis sui figuram. *Hoc est corpus & sanguis sui sacramentum. Pax autem regis est.* Greci alius patris.

B b Quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. *Verba sunt Augustini in psalm. 2. Gregorius vero in Prolog. v. 11 Psalm. patrimonial. Absalom autem patris pax interpretatur, non quod ei pax illa cum patre fuerit: sed quia quanta pacis, & patientiae existit, eius perueritate pater ostendit.* Hieronymus vero & Eusebius non patris pacem, sed patrem pacis interpretatur. Idem Etymolog. 7. c. 6, patris pacem per antiphonam dicitur.

**Quod Dauid sitiens noluit bibere aqua cisterna Bethlehem.**

C A P. IIII.

**I**Tem ipse Dauid in prælio Philistinorum, cum sitiens cōuerfaretur in bello, & aqua quereretur, quis mihi, inquit, potum dabit de lacu, qui est in Bethlehem? & ad portas erat interiacum, & Dauid interfusus hostis, & media hostilium cinxerat septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam de lacu, qui erat in Bethlehem, & obrulerunt Regi bibendam. Sed rex noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: non cōtingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierrunt, in animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius velis spectare & introspicere mysterium: sitiens Dauid, non aquam, quæ est in Bethlehem, sed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Christum in spiritu præuidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, sed lauacrum ex latere Christi fluens, hoc est, non aquarum sitiens elementum, sed sanguinem Christi. Vnde non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium: non naturæ fluentum, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem æternum, non cui periculis quereretur alienis, sed pericula aliena deleret.

• 12

*In animis illorū bibam p̄t̄ tuās d̄rēs n̄p̄as, A  
vobis sum etiam alia huius loci verba, & anima-  
p̄t̄culum bibam? Dixit Vulg. interpr.*

## De Psalmo xvij. CAP. V.

**Q**uartit autem cur solus septimus decimus Psalmus in libris Regum reperiatur conscriptus. Nec immērīcō Psalmus iste in regnorum libris solus inuenitur: quia regnum, illud significatur vbi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figurat in Dauid, nisi ille qui vendit secūdū carnē ex semine Dauid, qui vtiq. in corpore suo quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Vnde illi per securiori, quem voce prostravit, & in suū corpus traičiēs, quodammodo manducauit, insonuit de calo: Saule, Saule, quid me persequeris? Quando autem eruetur hoc corpus de ma-

A nu omnium inimicorum eius, nisi cum illa nouissima inimica destruetur mors, ut perueniat ad regnum Dei.

<sup>a</sup> Quæs̄ voce mactauit, Itam. s. o. voce prostrauit. Em̄herius non perinde eleganter: sequitur enim: & in suū corpus traičiens quodammodo manducauit.

## De catalogo virorum fortium.

## CAP. VI.

**D**E hinc texitur catalogus virorū fortium in figura sanctorum: qui licet virtutum sublimitate proficiant, <sup>a</sup> tamen usq. ad excellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Inde est, quod ibi scriptum est, usque ad tres nō peruenit: quis enim equabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

<sup>a</sup> Tamen usq. ad excellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Diuersa est apud Eucherium allegoria.

# DIVI ISIDORI

## HISPA L. EPISCO P.

### MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM.

seu

## QVÆSTIONES IN REG. III.

## De Salomone. CAP. I.

**S**VCCE DI T deinde Salomō, <sup>a</sup> in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est in eo, quod templum ædificauit, & pacem habuit, secūdum nomen suum. Salomon quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc illud vocabulum illi verissimè congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit vtraq. vnum, & medium parietem macriæ soluēs inimicitias in carne sua, legemq. mandatorum decreti euacuās, ut duos conderet in se in vnum

nouum hominē, faciēs pacem his, qui longè, & pacem his, qui propè. Ipse in Euangelio dicit: pacem meam relinquo vobis. His & multis alijs testimonij Dominus Christus pacificus esse monstratur.

<sup>a</sup> In quo quidem usq. ad pacificus. Verba sunt Aug. 17. de cœitate Dei c. 8.

## De templi adificatione.

## CAP. II.

**N**AM id quod ædificauit templū excellētissimū Dño: & ibi Christū significat, qui ædificauit domū Deo in cælestibus. Nō de lignis & lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est, fidelibus, quib⁹ dicit Apostolus: templū enim Dei sanctū est, quod estis vos. <sup>b</sup> Quod verò eadem domus lapidibus de dolatis

dolatis atq. perfectis ædificata est , & mal- A  
leus & securis,& omne ferramentū non est  
auditum in templo Dei,cum ædificaretur.  
Quid enim domus illa , vt prædictum est,  
nisi sanctam Ecclesiam , quam in cælestibus  
Dominus inhabitat,figurabat:Ad cuius ædi-  
ficationem electorum animæ,quasi quidam  
expoliti lapides,deferuntur. Quæ cum ædi-  
ficiatur in cælis, nullus illic disciplinæ mal-  
leus resonat:quia dolati atque perfecti illuc  
lapides ducimur,vt locis iuxta meritum cō-  
gruis disponamur. Hic enim foris tūdimur,  
vt illuc sine reprehensione veniamus. Al-  
titudo autem templi huius Dominici ad fidem B  
refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem.His enim tribus virtutibus,  
quasi lineamentis,sanctæ Ecclesiæ cælestis  
instruētura consurgit. Porro quod parietes  
templi interius ligno teguntur, hoc ob my-  
sterium Dominicæ crucis imaginatum est,  
sub cuius tutela proteguntur omnes sancti,  
qui indisruptæ pacis perseverantia,tāquam  
lapides viui in structura Ecclesiæ,vnitate fi-  
dei solidantur. Et bene interius vestitur li-  
gno templum:quia corde creditur ad iusti-  
tiæ,quod vero tempore dedicationis glo-  
ria Domini impleuit domum , gloria Do-  
mini intelligitur Christus:cuius fide reple-  
tus est vniuersus mūdus. De qua gloria cum  
pro adorato vitulo Dominum precaretur  
Moyses,vt parceret populo peccatori:respō  
dit Dominus, propitius ero illis : verumta-  
men viuo ego,& viuit nomen meum: quia  
implebitur gloria mea omnis terra : & se-  
ptuagesimus primus Psalmus canit: imple-  
bitur gloria eius omnis terra. Vnde & An-  
geli clamabant pastoribus : Gloria in excel-  
līs Deo , & in terra pax hominibus bona  
voluntatis. Quod autem nebula impleuit  
domum Dei , & non poterant sacerdotes  
ministrare propter nebulam.Hæc sententia  
superbos Iudæorum pontifices ac docto-  
res insinuat , qui dum nativitatis Christi fa-  
cramenta inuestigare despiciunt , debitum  
fidei suæ ministerium per erroris nebulam  
perdidérunt. Ita enim eorum mentes infi-  
delitatis caligo repleuit,vt exigentibus pro  
prijs meritis non agnoscant cultum credu-  
litatis.Quod verò Salomon idem in eodem  
templo duodecim boues ærcos fecit, quos  
in æreolabro constituit , qui facie quidem  
per diueras partes attendunt , sed in uno  
loco per posteriora colliguntur.Quid enim  
aliud in duodecim bubus , quæm duodecim

Apostolos credimus designari , qui facie  
quidem per diuersa respiciunt, sed ita in la-  
bro sunt positi , vt posterioribus adunen-  
tur ? Qui in hac præsentि vita ad prædica-  
tionis officium in diuersis mundi partibus  
sunt diuisi : in illa vero vita , quæ huic vitæ  
posterior est , quia post hanc videbitur , in  
æterna gloriæ unitate conueniunt . Perdi-  
uersum ergo mundum prædicando respi-  
ciunt , sed in unum perueniendo consi-  
stunt. Ideo autem ætri: quia clamor præ-  
dicationis eorum in toto mundo insonuit,  
sicut scriptum est : In omnem terram exi-  
uit sonus eorum. Labrum autem orbem  
terræ intelligimus , cuius ambitum lustra-  
uerunt Apostoli , docentes gentes , ut bapti-  
zarentur in nomine Patris , & Filij , & Spir-  
itus sancti.

Nam quod edificauit, vestigia ad estis vos. August.  
ibidem.

Quod vero eadem dominus, usq; ad veniamus.  
Verba sunt Greg. 34. Morale. 20. c. 1. l. 1. n. 1. c. 1.

## *Desapientia Salomonis.*

### C A P. III.

**L**ocutus est autem Salomon tria millia parabolæ, & fuerunt carmina eius quinque millia: quid enim per tria millia parabolæ, nisi plenitudo fidei in Lege & in Euā-gelijs à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub mysterio Trinitatis differitur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem eius quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quos qui in diuersis virtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque millia carmina Domino canit: disputauit autem Salomon à cedro usque ad hyssopum. Cedrinomine celsitudo gloriæ in electis accipitur, sicut & Propheta testatur, dicens: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur. Hyssopus autem herba humilis est saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro usque ad hyssopum disputauit: quia ab altera excellentia cælestis gloriæ usque ad carnis humilitatem descendendo peruenit, si quidem & cedri nomine, prauorum superba elatio designatur, sicut per Dauid dicitur: Vox Domini confringentis cedros. A cedro itaque Christus usque ad hyssopum disputauit: quia

qui aplice prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dura in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinavit, quam etiam ad hysopum humilitatem, id est, usq; ad crucis soliditatem ac contemptibilem fidem deduxit.

*De iudicio Salomonis.**CAP. III.*

**L**egitur<sup>a</sup> quoque idem sapientissimus primus habuisse iudicium inter duas mulieres de pietate certantes: quarum in via dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat. In illo ergo iudicio Salomonis Christi figura fuit, vbi mulier illa improba, plebs scilicet synagogæ vel hereticorum, veræ matris, hoc est, Ecclesiæ filium appetebat, quem non ut reseruaret, sed reuera, ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriæ matris gemitu teste verus repertus est parvus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerumque hi qui à matre seducti, & capti sunt errore hereticorum, non unquam merentur pro semet ipsi gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Vnde satis, cōuenienterq; apparet, C hanc mulierem hereticorum, vel synagogæ figurasse impietatem, qui & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quoisque perdant, illiciendo persuadent..

\* Vid Aug. serm. 200 de temp.

*De regina Austr. CAP. V.*

**R**egina autem in Austra, quæ ab interuallis ultimis excitata veniens, Salomonis audiare sapientiam concipiuit: iam tunc per illam ventura de gentibus Regina desiderans Christum figurabatur: quæ iuxta prophetam est circummacta varietate in vestitudo aurato, & populi sui & paternæ dominus oblitæ currebat cum barbara gente, nō animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non solum præmio cœlesti resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Iudeis adulteris iudicandis ipsius ore iudicis digna censetur: quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cœlestis affec-

A Etiam in imagine mystica Ecclesiam præminentis impleuerat.

*De ceteris operibus Salomonis.**CAP. VI.*

**I**Am<sup>a</sup> porrò de ceteris operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta scriptura atque condemnat; & nihil de penitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino cōmemorat? Nec profus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet, hæc eius flenda submersio. Nisi forte quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus. Posset hoc fortasse non absurdè intelligi, si illæ propter Salomonem desererent Deos suos, & colerent Deum eius. Cùm verò ipse propter illas offendit Deum suum, & coluit Deos eorum, non est, quid inde boni coniectari possit.

Nec tamen nihil arbitror significare, sed malum, sicut de vxore filiabusque Lot diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis mira excellentia, & mira submersio. Quod igitur in illo diuersis temporibus existit prius bonum & posterius malum, hoc in Ecclesia in isto seculo adhuc simul & uno tempore ostenditur. Nam bono illius bonos Ecclesiæ: malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto: tanquam in unitate illius areæ, sic in uno illo homine, bonos in granis, malos in paleis aut certe in unitate unius segetis: bonos in tritico, malos in zizanijs.

\* Iam porrò. Totū caput ex Aug. 22. cont. Faust. c. 88.

*De divisione decem tribuum.**CAP. VII.*

**I**llud<sup>a</sup> verò, quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separatæ sunt, & duæ relictæ: satis indicat, quæ de tota illa gente Apostolus ait: reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

\* Ex Aug. 12. cont. Faust. c. 33.

*De Elia et virtutibus eius.**CAP. VIII.*

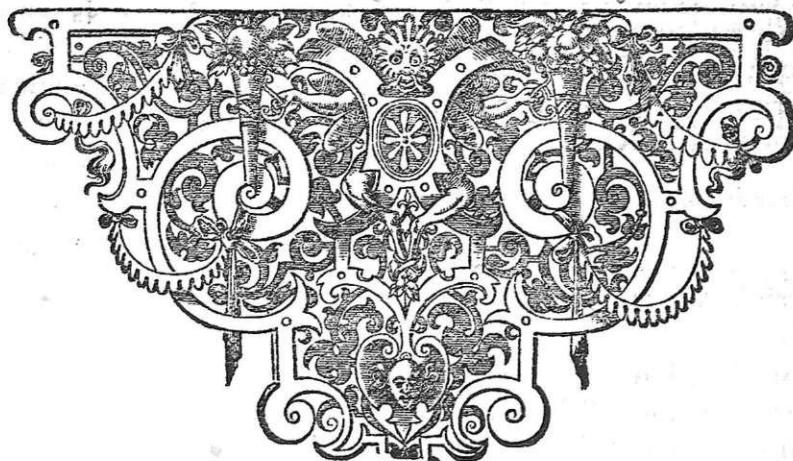
**Q**uid autem significauerunt magni illi insignes prophetæ, qui etiam mirabilia

tabilia multa fecerunt, Elias & Eliseus discipulus eius: <sup>a</sup> Pascitur enim Elias tempore famis à coruis mane afferentibus panem, & ad vesperū carnes, ut intelligas illic Christum. Cui quodāmodo salutē nostram esurienti confitentur peccatores fidem primitias spiritus nunc habentes: in fine autem velut ad vesperam seculi carnis resurrectionem. Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam: quæ volebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleum, fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vidua autem ista, ut opinor, Ecclesia significatur, quam Christus non frumenti, sed verbi pane pascebatur. De qua dicit David: Viduam eius benedicens be-

A nedicam. Illam scilicet viduam, quam Apostolus ait: mortuo viro, quibus vult nuptijs liberam esse: quia desinente Lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transiit faciens Ecclesia, Christo, quasi vidua Legis, nupsit. Huius nunc in vasis oleum gratiæ, & benedictionis farina non deficit, in omnibus foris gentibus fame manente. Quarum cibi vitæ esuriem, & fidei Trinitatis inediā congruè præfigurauit illa quodam triennio fames. Quod vero per Eliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futuræ pluviæ signum in vestigio hominis ostensum est: significabat, quod nascente Christo in vestigio hominis ad terras imber de cælo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

B Iam ipsa in Babylonia transmig. Totum prope caput ex. 12. contr. Faust. à cap. 34. usq. ad 36.

DIVI



# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOPI.

## MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

### QVÆSTIONES IN REG. III.

*De duobus Quinquagenarijs combu-  
stis. Cap. I.*

**M**ittit Rex impius duos Quinquagenarios cum subditis suis militibus, ut exhibeant Eliam, qui diuino igne consumpti sunt: Tertius autem missus saluatur. Quinquagenarius namq. numerus, pœnitentia confessio est, quo declaratur remissio peccatorum: Iudæi ergo nolentes Christum Deum esse perfectum, <sup>B</sup> & nec principem pœnitentia dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti? Hi futuro diuini ignis incendio extinguntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem Trinitatis pœnitentia sacramenta cognouit, indulgentiam meruit.

Quæritur autem cur Elias vir sanctus super Quinquagenarios maledictionis sententiam sic intulit, ut perirent, dum scriptum sit: benedicite, & nolite maledicere. Sanctus ergo Elias nequaquam illos se instigante maledixit, sed quod in diuina prædestinatione cognoverat, prophetando, prædictit, in Dei enim dispositione erat ita petire, & C Quinquagenarios ad Eliæ vocem, & Simonem ad Petri sententiam. Vnde non vltionis votos sancti maledicunt, sed loquuntur, quod in Dei voluntate esse nouerunt.

<sup>a</sup> Nec principem pœnitentia. Ita libr. 8. & Beda. Nec principem indulgentia largitor, apud Eucharium, que scriptura videtur alterius interpretatio.

A vas rude fictile, & adiecit in eos salem, & demersit illud in flumine, & statim sanatae sunt. Quo facto prænuntiabat Propheta, quod verbum caro fieret, & habitaret in nobis: inde in similitudinem verbi salem, id est, sapientiam dedit: in vas fictile in corpus scilicet humanum, immittens in aqua demersit, quod quidem significabat, quia omnes populi, qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fœcunditatē, & benedictionem accepturi essent.

### De paruulis maledictis.

#### CAP. III.

**I**psa quoque Eliseus figuram Christi gesit. Denique vocabulum ipsum salus Dei interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius eius, qui & Saluator utique vocatur: paruuli vero illi illudentes saluti Dei, id est, Eliseo, Iudæorum habuere personam: quia crucem Domini Saluatoris subfannabant. Quod dicunt, ascende calue, ascende calue; quia in Caluariæ loco Christus ascensurus erat in crucem. Quod vero conuersus maledixit eos Eliseus, & venerunt duo vrsi de sylua; & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem suam, & resurrectionem ex mortuis, postea quam ascendit in cælos, sicut Eliseus ascédit Bethel, id est, domum Dei, conuersus maledixit Iudæis. Et quadragesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos vrsos de sylvis getium, Vespasianum scilicet, & Titum, eosque crudeliter stragis deiecerunt.

<sup>a</sup> Vid. August. 12. cont. Faust. cap. 35. & serm. 204. de temp.

Postulatur Eliseus à populo, ut aquas Iericho steriles & malignas sanaret. Accepit

*De mortuo resuscitato.**CAP. III.*

**M**ittit<sup>a</sup> Eliseus per seruum baculum suum per mortuum, & non reuiiscit: venit ipse, coniungit, & coaptat se mortuo, & reuiiscit. Misit sermo Dei Legem per seruum suum, & non profuit in peccatis mortuo generi humano. Venit igitur descendens de cælorum sublimitate, quasi de montis altitudine, humiliauit se ipsum, conformauit se nobis, mortuique membris sua membra composuit, nostræque mortalitati de suo corpore medicinam aptauit. Denique super mortuum septies oscitat, & septiformem spiritum humano dat generi, per quod viuificatum à morte peccatum resurgat.

a Ex eod. Aug. lib. cont. Faust. & serm. 206.

*De ferro exiliente e flumine.**CAP. V.*

**C**VM<sup>a</sup> securibus ligna cæderetur, de ligno ferrum exiliens in profundum fluminis mensum est, atque in lignum desuper ab Eliseo proiectum, reversum est. Ita cum impios Iudeos per corpus operata præsentia Christi, tanquam infructuosas arbores cæderet: quia de illo Iohannes dixerat: Ecce securis ad radicem arborum posita est, eis interueniente passione corpus ipsum deseruit, atque ad inferni profunda descendit, quo in sepultura deposito, tanquam ad manubrium spiritu redeunte surrexit.

a Ex eod. Aug. capite, & sermone 210.

*De additione xv. annorum Ezechia.**CAP. VI.*

**D**Ecumbentem<sup>a</sup> in lectulo Ezechiā, gravius ægritudine laborantem, ex persona Domini Isaias propheta adorsus est, & prædicans illi, quod moreretur: illo autem exorante Dominum in ipso præstituto termino mortis, confessim Dominus vox eius audiuit, & quindecim annos vitæ deprecatis extendit. Qui numerus quindecim annorum, quid sacramenti contineat, mysteriisque cognoscimus. Nam, ut Apostolus ait, secundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet. Ideoq. iste rex, quia decalogū Legis

A cum quinq. libris Moysi integra conseruatione compleuerat, ideo quindecim annos secundum Legis numerum, quam custodierat, ad vitam auctos accepit: per quod figuraliter sciremus, quia quicunq. per numeri mysteriū totius Legis plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmium consequntur, ac per Legis cōsummationem ad vitæ æternæ plenitudinem transeunt.

Cuius quidem regis pro signo cōferendæ salutis, decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueuerat, Sol retrosum ad ortum, unde descenderat, regressus scribitur. Qui numerus, quid mysterij habeat, videamus.

Nam gradus isti, temporum ordines sunt, per quos umbra figurarum Christi descendebat, & per quos iterum Sol iustitiæ Christi post resurrectionem ascendit.

Primus itaq. gradus descensionis de Deo in Angelo fuit: quia magni consilij Angelus erat. Denique & Jacob sic loquitur: Et dixit, inquit, Angelus Dei. Ego sum Deus, cui vnxisti titulum, & voulisti votum, ut & Angelum & Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis de Angelo in Patriarchis fuit: quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius, in Legis datione: quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Iesu Naue, ut populum in terram reprobationis induceret. Quintus in ludicribus: quia eundem populum per eos ipse regebat. Sextus in Regibus Iudeorum: quia in eis ipse regnabat. Septimus in Prophetis: quia per eos est nuntiatus. Octauus in Pontificibus: quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus, in homine. Decimus in Passione. Per hos enim decem gradus, quos ipse per umbram Legis præscæ Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam Sol iustitiæ Christus, per eosdem gradus sursum ascendit in cælum, & omnē illum umbram Legis veritatis radijs illustravit, obscurare uelans, clausa referans, & omnia tecta denudens.

a Decumbentem, &c. Ita omnino legendum ex Casiano, cuius sunt verba collat. 17.c.25. quemodo etiam lib. 1. c. 2. de Ochozia idem dixit: Decumbenti Regi exposita vestis qualitate compertus est.

*De diuitijs Chaldeis ostensis.**CAP. VII.*

**Q**uod Ezechias diuitias suas Chaldeis iactantia ostentationis prædicat, & propterea

propterea perituras per Prophetam audiuit: significat Dei seruum, qui dum virtutes vanæ gloriae studio & prodiderit, mox easperdere, & dæmones operum suorum Dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos esse sub dominio Chaldaeorum fecit.

*De transmigratione Israël in Babyloniam.* C A P. VIII.

I AM<sup>a</sup> ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam spiritus Dei per Ieremiam Prophetam iubet, ut pergant & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & edificaret domos, & nouellarent vineas, & plantarent hortos: quis nō agnoscat, quid præfigurauerit? qui attéderit, veros Israelitas, in quibus dolus non est, per Apostolicam dispensationem cum Euangelio sacramento

A ad regnum gentium transmigrasse? Vnde nobis Apostolus tanquam Ieremias replicans, dicit: Volo ergo primo omniū fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarū actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, ut quietā & tranquillam vitā agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonū & acceptū est coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnationem veritatis venire. Ex hoc quippe etiā illis creditibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianorum congregacionum, & nouellatæ vineæ populi fidelium, & plantati horti. Vbi etiam inter omnia olea granū illud sinapis regnat, sub cuius umbra longè lateq. porrectis etiam altipe tax superbia gentium, tanquam in cæli volatilibus configiendo requiescit.

<sup>a</sup> Iam ipsa in Babyloniam transmigrat. Totum caput ex 12. cont. Faust. c. 36.

# I N E S D R A M.

*De LXX. annis captiuitatis.*

C A P. I.

 A M<sup>a</sup> quod post LXX. annos secundum Ieremiæ prophetiā redditur ex captiuitate, & templum renouattur, quis fidelis Christi non intelligat post euoluta tépora, quæ septenarij dierum numeri repetitione trácurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesiæ Dei ad illam cælestem Ierusalem, ex huius seculi peregrinatione redeundum? Per quem, nisi per Iesum Christum verè sacerdotem magnum: cuius figurā gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius temporis, à quo templum edificatum est post captiuitatem. Quē Propheta Zacharias vidit in sordido habitu, deuictōq. Diabolo, qui ad eius accusationem stabant, ablatam ei sordidam vestem, & datū indumentū honoris & gloriae: sicut corpus Iesu Christi, quod est Ecclesia, aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloriam sempiterne salutis affumitur. Quod etiam in psalmo dedicationis domus apertissimè canitur: Conuertisti lactum meū in gaudium mihi,

B conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

<sup>a</sup> Nam quod etiam, usque ad, compungar, verba sunt Aug. 12. cont. Faust. c. 36.

*De vasis Domini in Babyloniam deportatis.* C A P. II.

Q Vòd autem vasa Domini sacrificijs, vel sacramentis mysticis deputata, Rex quondam Babylonius de Ierusalem abstulisse, pariterq. cū captiuis abduxisse, & suis vībus deputasse legitur, miserātē autē Deo post solutam captiuitatē, vasa illa relata sunt non confracta, & diuino rursum cultui mācipata. Rex Babylonius Diabolus est, qui fidelium populum errorum captiuitate vinclatum de Ierusalem, id est, Ecclesiam in Babyloniam, id est, confusionem hæretice prauitatis abduxit. Sed & partem vasorum, id est, sacramentorū simul cum captiuis asportauit. Nam vasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex eis nonnulla secum hæretici. In primo nomen ipsum Christi, quo se Chri-

stianos vtiq. dicunt, asportauerunt Legem, Euangelium, Apostolum, Psalterium, Baptismum, Amen, Alleluia,

### Dereditus populi in Ierusalem.

#### CAP. III.

**C**Vm autem respectu Dei, ignoratiꝫ eonfusione relictꝫ populus ad Ierusalem, id est visionem pacis, quæ est Ecclesia Dei vi-

A ui, duce Dómino, redire festinat, hæc vñs, id est, sacramenta secum deferens, non immutat, sed reportat vtiq. integræ: nec cōfringit, quasi in melius renouanda; sed ea templo restituit, vñibusq. diuinis accommodat. Ita ut ea secū nō perdita, sed etiam apudim pios seruata fuisse, plebs restituta congaudeat. Nec delemus Euangelium, nec obliteramus Apostolum, Amen quoq. & Alleluia nō cōmutamus, Baptisma nō iteramus.

## DE MACHA B.



E Machabæis autē quid B fratribus loquar? qui sub Antiocho rege pro sacrís legibꝫ dira tormenta perpessi sunt. Mater pia cum diuersis supplicijs vrgescetur, non solum nō fleuit, sed & gaudens hortabatur ad gloriam passionis. Sic & mater Ecclesia gaudet, atq. in martyribus suis conlætatur, maioremq. gloriam per martyria filiorum consequitur, dum eos per septiformē spiritum superasse Diabolum gratulatur. • Quis poterit omnia, quæ illis veteribus Legis, & Prophetarum libris figuratè annuntiantur, quantalibet breuitate perstringere?

Nisi quis forte putat ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine persua tempora cucurrerūt, ad mysticas significationes interpretando vertantur. Hoc forte Iudæi possunt dicere, siue Pagani. Eis autem, qui se Christianos esse volūt, premit ceruicem Apostolica auctoritas dicens: Omnia hæc in figura cōtingebant illis, & hæc omnia figuræ nostri fuerunt, in quos finis seculorum omniū venit, suntq. vniuersa mysterijs consummata per Dominum nostrum Iesum Christum, cui laus est, & honor, & gloria, regnum & potestas cum Patre, & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

• Quis poterit omnia, ysq. ad, figuræ nostra fuerunt: ex eod. lib. c. 37.

## D I V I



237

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPSCOP. ALLEGORIAE QVAEDAM SACRAE SCRIPTVRÆ.

## P R A E F A T I O.

DOMINO S A N C T O,  
AC REVERENDISSIMO  
FRATRI OROSIO, ISIDORVS.

  
VÆ D A M notissima  
nomina leguntur Legis,  
Etiāgeliōrumq. quæ sub  
allegoria imaginarie ob-  
teguntur, & interpreta-  
tione aliqua egent, bre-  
uiter deflorata contraxi-  
celeriter, ut plana, atque aperta lectoribus  
redderem. Quæ quia inexplicata sunt, ad-

À notata breuis materiola dicendi coēgit, &  
nec libelli modū permisit efficere, nec ple-  
niissimè figurarum mysteria explicare. Erat  
quidem sensus ita, vt ex dictis, quæ posita  
sunt, & præcedentia, & subsequentia intel-  
ligantur. Hæc itaq. cognitioni tuæ tractan-  
da atq. probanda offerimus, vt quod in ra-  
tione verborum, ac sensuum ineruditè de-  
pendet, emendandum sollicitè cures. Ego  
enim, mihi charissime, in huius operis re-  
prehēsione excusabile meipsum aestimabo:  
quia hæc non meo conseruauī arbitrio, sed  
tuo commisi corrigendā iudicio.

## E X V E T E R I T E S T A M.

D A M figuram Christi gestauit; B  
nam sicut ille sexta die formatus  
ad imaginem Dei: ita sexta mun-  
diætate filius Dei carnis formam  
induit, hoc est, formam serui accepit, vt re-  
formaret hominem ad similitudinem Dei.

Adam figurā gestauit Christi. Hæc allegoria est Apo-  
stoli ad Corinth. c. 15. sic enim ait: factus est primus  
homo Adam in animam viuentem: nouissimus  
Adam in spiritum viuificātem. Et quidem Genes. c. 2.  
legimus factum esse primum hominem in animam viuētem,  
ut est efficaciter operantem, cui membra corporis seruant,  
ratiq. voluntati ac efficacia auscultent, vt exponit B. Chry-  
st. Atq. vt scribit Theodore, non vocavit secundum Adam  
spiritum viuentem, sed viuificātem. Omnibus enim vitam lar-  
gir. Talem autem Deus hominem creauit, quo per rationē  
& intelligentiam omnibus esset animalibus præstantior, que  
enī huiusmodi non habent, vt luculentter scribit B. Aug.  
12 de Genit. c. 23.

Ita sexta mundi ætate. Perfeccio senario numero co-  
pientur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit, vt  
scr. B. Aug. lib. 11. de ciuitat. Dei cap. 30. causa autē cur  
extremo, id est, sexto die conditus fuerit homo, vt scribit ele-  
gaci Greg. Niss. lib. 1 de homine. cap. 2. fuit. Quoniam dicitur  
ut veluti quodam regni domicilium futuro regi Deus  
fuerit, & deinde hominem anima quidem immortali, cor-

pore vero mortali preditum in mundum introduceret, vt mi-  
raculorum mundi, horum spectator, horum dominus esset,  
& Deo quidem frueretur per diuiniorē naturam, bonis ve-  
ro, que in terra sunt, per sensum vteretur similem, & terre-  
num. Eadem fere scribit Damas. lib. 2. cap. 1 i. secundum au-  
tem Adam, id est, Christum Dominum nostrum sexta etate,  
que à B. Iohanne Baptista ad mundi usque occasum, & in-  
teritum pertinet, natum esse ait Eucher. in c. 1. Genes Dein-  
de, vt inquit B. Hier. in Amos c. 5. omnes labores & molestia  
septimo numero cōquiescēt: sicuti requieuit Deus die septimo  
ab omni opere, quod patrarat Gen. 2. Que requies & septimi  
dies sanctificatio & benedictio post opera sua valde bona, vt  
notat Iunilius, designat, quod & nos singuli post opera bona,  
que in nobis Deus operatur ad requiem tendimus vita cale-  
bis, que, quia sempiterna est, merito idem dies septimus vespe-  
ram habuisse non traditur.

Heua designat Ecclesiam factam per my-  
sterium lauacri, quæ de latere in cruce mo-  
riētis Christi profluxit: sicut Heua de costa  
hominis dormientis.

Per mysterium lauacri. Hanc allegoriam docuit etiā  
& illustrēt Apostolus: nam cum Genes 2. scriptum sit:  
Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam,  
cumque obdormisset tulit vnam de costis eius, &  
repleuit carnem pro ea. Et adificauit Dñs Deus  
costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, &c.

Scri

**A** sacramentum hoc magnum esse in Christo & Ecclesia scribit Ephes. c. 5. Nam, ut preclarus est Prosper in lib. de Promissionibus, & predictionibus Dei, hoc est magnum sacramentum, quod promissum speravit Adam, & futurum prouidit: formandam scilicet Ecclesiam ex latere Christi in cruce pendentis. Unde Theophylactus enarrans verba illa B. Iohannis c. 19. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum mortuum, non fringebant eius crura, sed unius militum lancea eius latus aperauit, & continuo exiit sanguis & aqua, sic ait: Non simpliciter haec fiunt: sed quia Ecclesia per haec duo & fit, & consistit. Nam per aquam quidem generantur, per sanguinem autem & corpus pascentur. De quo uberioris scribit B. Aug. 1. 2. cont. Faustum Manichaum.

Abel pastor ouium Christi tenuit typum, B qui est verus & bonus pastor, sicut ipse dicit, ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ouibus meis, venturus rector fidelium populum.

Abel pastor ouium. In hac allegoria plenior est lectio in M. s. q. ram in impress. lib. nam citatur testimonium B. Iohanni. c. 10: quod valde ad rem facit. Fuisse autem pastorem Abel declarat 4. cap. Gen. qui primus mortalium omnium fuit clavis virginitate, martyrio & sacerdotio, quibus ornamenti Dominum expressit auctore B. Aug. in lib. de mirabilib. script. qui venturus rector fidelium populum propterea dicitur, quod tandem futurus pastor sit unus ouius, id est, Iudeorum & gentium ad Rom. 1. 1. & Iohanni. 10.

Cain frater eius, & aetate maior, qui cum uideret Abel occidit in campo: priorem significat C populum, qui interfecit Christum in Calvariae loco.

Cain frater eius aetate maior. Et si Philo episcopus sine causa patet geminos fratres fuisse, est autem impressum pulchra haec allegoria. Occiditur enim Abel pastor ouium a fratre maiore, occidens Christum pastor & caput populi minoris natu a Iudeorum populo natu maiore, Abel in campo, Christus in Calvariae loco, occiditur autem rurique post sacrificium, utique Diabolo fusse inuidie facibus parricidarum animos incendente. Et quidem sanguis Abel Deum ad iustitiam vindictam suo clamore provocauit, itaq. Cain vagus & profundus erat in terra, vel τέλος οὐ τέλος id est, gemens & tremens, ut verterunt LXX. sed longe melius clamat sanguis Christi propter caussas, quas exponit egregie, B. Aug. cont. Faustum Manicheum ubi ornatisime hanc explicat allegoriam: cuius meminit B. Ambrosius in lib. 1. de Cain & Abel.

Enoch filius Cain, in cuius nomine pater condidit ciuitatem, significat impios in hac tantum vita esse fundatos.

Enoch καὶ Enos legendum esse perspicuum est. B. autem Aug. in lib. 15. de ciuitate Dei vel non fuisse Enoch primogenitum Cain, nem & Iudeus fuit quartus filius Jacob, à quo tandem Iudea nominata est, & Iudei; vel longo post intervallo temporis postquam natus est, conditam esse de illius nomine ciuitatem existimat, cum tam scilicet etiam numerosum esset genus humatum, ut ciuitas posset adiisci, que nihil aliud

est, quam horum multitudine aliquo societatis nomine colligata. B. autem Chrysostomus cum Genes. 4. scripto ad nominem filii sui Enos, non dicitur aitq. B. Isidorus dicit factis mortaliibus studium fuit, ut immortalitem suam membris facerent, partim ex filiis, quos generabant, partim ex locis quibus filiorum nomina imponebant. Hac omnia recte pristina gloria exciderunt.

Seth, qui resurreccio interpretatur, demonstrat Christum Iesum, in quo est vera resurrectio, & vita fidelium.

Seth, qui resurreccio interpretatur. Dixit littera, ut notauit etiam B. Hier. in quest. nominis Seth. Etymologiam, tradunt ipsi verbis: vocavitque nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semine aliud pro Abel, quem occidit Cain. Itaq. Seth proprius deus, id est, positio dicitur à verbo Σεθ Σοτίδης, p. s. i. sed quia quadam modo suscitatus est Abel in fratre Seth, nam parentum luctum temperauit, & talis erat futurus (ut ait Eucherius) ut impleret Abel sanctitatem, ideo LXX. sic conuerterunt ἑρεσεος γὰρ πατέρος σπέρμα τὸν αὐτόν, id est, suscitanit enim mihi Deus semine alterum, quo circa B. Chrys. sic ait, Vide verbi diligentiam, non dixit dedit mihi Deus, sed excitat mihi Deus. Vide quomodo obscurè nobis hoc verbo resurrectionis exordia hic ostendit. Nec sequutus B. Isidorus Seth, inquit, qui resurreccio interpretatur. Neque enim tam respexit ad verbi Hebreici Etymologiam, quam ad arcanū eius sensum, sicut fecerunt LXX. quod posset Rupertus lectus est. Deniq. B. Aug. hanc ipsam allegoriam his verbis illustravit in lib. 15 de Ciuit. Dei. Ex duobus, inquit, illis hominibus Abel, qui interpretatur Iustus, & eius fratre Seth, qui interpretatur resurreccio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur.

Enos filius eius, qui spe inuocauit nomen Domini, declarat in spe viuentem Ecclesiam, donec ad beatitudinem promissæ felicitatis perueniat.

Enos filius eius, liberum s. sic habet: Enos filius eius, qui cœpit inuocare nomen Domini. Quod cœperit cum nostra ex Hebreo versione. At libri impressi habent hunc modo Enos filius eius, qui spe inuocauit nomen Domini. Quae lectio congruit cum interpretatione LXX. qui hunc modo sunt interpretati ὅντος οὐ πάτερ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔργα οὐρανοῦ τοῦ Ιησοῦ, id est, lucis sperauit inuocare nomen Domini Dei. Itaq. Graci scriptores, & B. August. qui hac versione volebant, huius loci arcanum sensum similius esto. B. Isidorus prodiderunt. Nam Greg. Nazianz. sic ait. Proclara res est fides, spes, charitas, tria haec. Ecce de fide testimonium attulit Abraham, qui iustus est habitus propter fidem: De spe Enos, qui primus sperauit inuocare nomen Domini. Et apertius B. August. in lib. de ciuit. Dei 15. inquit. Quid sibi hoc vult, sperauit inuocare, nisi quia propheta est exortorum populum, qui secundum electionem gratie inuocaret nomen Domini Dei, sic B. August. qui hunc causam esse putat, ut hanc propriè tribuat, quod per se

min fuit commane. Sunt tamen qui putent eius tempore infra statum fuisse Dei cultum, ritumq; cœpisse Deum cœnatus calendi, ut scribit Lypomanus. Quidam autem celebres Graeci scriptores propter ignorationem lingue Hebraica estimarunt reddi Etymologiam nominis Enos, cum dicitur hic sperauit, &c. Cum Enos, quod notauit B. Hier. homo videtur dicitur, sicut Adam homo dicitur.

Lamech seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post 77. mundi generationes absolvit, iuxta quod eas Lucas Euangelista descripsit.

Lamech seculi huius figuram tenuit. Multa concurredunt in Lamech Caini nepotem (errat enim qui filium Melibala accipiunt) & in eius liberos, qua vitam humana depravarent, ut notat preclare B. Hier. Nam ipse sanguinarius, & homicida primus vnam carnem in duas diuisivit, & eius liberi ea repererunt, qua animos hominū vel ad voluptatem, vel ad crudelitatem inflammarent. Non est autem certum vnumne, atq; enim Cain, an duos occiderit. Illud certum est, dixisse ipsam duabus vroribus suis, de se extendam vindictam septuages septies. Cuius loci arcanū sensum sic Namāsi scriptū B. Hier. Quæritur quæ sint 77. vindictæ, quæ in Lamech exoluendæ sunt. Aiant ab Adam usq; ad Christum generationes 77. lege Lucam Euangelistam, & inuenies, ita esse, ut dicatur. Et paulo post. Lamech peccatum, id est, totius mundi, sanguinis, qui effusus est, Christi soluetur aduentu, qui tulit peccata mundi. Idem postea Nicolaus Pontif. Lothario regi scriptū, & Alcuinus secutus est.

Henoch, qui fuit septimus ab Adam & translatus est: significat septimam requiem futuræ resurrectionis, quando trāferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis.

Henoch, qui fuit septimus ab Adam. De Henoche scriptum est Gen. 5. Ambulauitq; cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. LXX. postremam hanc patē sc̄verterūt, ὅτι μελατέμπει αὐτὸν οὐκ εός, id est, quia transfilii illum Deus. Vnde Apostolus ad Heb. 11. hac ipsa verba citauit. B. Chrysost. & Theodor. putant curiosum esse inquirere, quo Deus transulerit Henoch, & num usque ad tempus presens vivat. Sed virumq; docet Spiritus Sanctus Ecl. 44 bis verbis. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, ut det gentibus pœnitentiam. Nostandum autem est, Henoch quidem filium Cain, de cuius nomine prima ciuitas appellata est, in probos significare, qui (vt videt Strabon) in presenti vita sua spei radicem figunt: Henoch vero hunc, qui fuit septimus ab Adam, qui tanquam sexta, sexta etate feculi per Christi aduentum ad sanctitatē formatur, eos significat, qui septima etate in vitam immortaliter transferentur, ut alibi ait idem Isid. exposuit etiam hanc eandem allegoriam B. Aug. in lib. 15. de ciuit. Dei. c. 19.

Noe, qui interpretatur requies: similitudinem prefert Domini, in cuius Ecclesia requiescunt, quicunque ab huius seculi exciliabantur, sicut in arca.

A Noe, qui interpretatur requies. Hj requies interpretatur, B. Hieron. ab eo igitur, quod omnia opera retro quievunt per diluvium, appellatus est requies. Similiter B. Chrys. sic appellatum puerum inquit, ut ex interpretatione vocabuli omnes discerent generalem interitum imminere, ut vel timore castigati arcerentur, & virtutem amplectentur. Sed, ut recte scribit Caietanus, si Lamech verba Etymologiæ nominis Noe exponentis perpendantur, de agricultura labore videtur esse sermo, atq; enim iste cōsolabitur nos ab ope ribus, & laboribus manuū nostrarū in terra, cui mandavit Dñs. In quibus tamē verbis suberat prophetia de Ecclesia & de Christo. Illud cōstat à Spiritu Sancto per B. Petru epist. 1. c. 3. hanc allegoriam insigne & illustrē esse factū.

Sem vero Prophetarum, & Apostolorum tenuit typum, qui ex eius stirpe nascuntur.

B Sem vero. Genes. 9. ait Noe. Benedictus Deus Sem. Quibus verbis pater Noe Sem pietatem pradixit propter veri Dei cultum apud eius posteros permansurum, ut præclare scribit Theodor. Liquet igitur Noe vaticinatū fuisse, nam Abraham, & Patriarchæ ac deniq; salus, & decus generis humani Christus Iesus ex Sem orti sunt.

Iapheth figurauit populum gentium, qui verlatur in Ecclesijs Israelitarum.

C Iapheth figurauit populum gentium. Genes. 9. dixit Noe: dilatet Deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem. In quibus verbis recondita est egregia hac allegoria. Nam ut scribit B. Hieronymus. De Sē Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credétiū à latitudine, quæ Iapheth dicitur nomē accepit. Quod autem ait: & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetaatur, qui in eruditione & scientia scripturarum eius & Irael versamus. Et ut recte inquit B. Aug. In Ecclesijs Christi habitat gentiū latitudo, & gentes fruuntur ijs, quæ Iudeis parata erant, ut in g.c. Genes. scribit etiam B. Chrysostomus.

D Cham Iudæos significat, qui Christum incarnatum, atq; mortuum derident.

Cham Iudæorum. Huius loci allegoriam, id est altiore sensu luculenter declarat B. Augustinus contra Faustum Manich. lib. 12. & 12. de ciuit. Dei c. 2.

Chanaam filius eius, qui pro patris delicto maledictione damnatur, posteritatem indicat Iudæorum, qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantibus Iudæis: sanguis eius super nos & super filios nostros.

Nemrod gigas Diaboli typum expressit qui superbo appetitu culmen diuinæ celitudinis appetiuit dicens: ascendam super altitudinem nubiū & ero similis Altissimo.

Nemrod gigas. De Nemrod legimus Genes 10. Chus genuit Nemrod. Ipse cœpit esse potens in terra

Terra, & erat robustus venator coram Domino, pro **Gibbor** LXX. verterunt γίγαντες gigas: Noster vero interpres potes veritatis, & paullò post robustus. Venator autem ideo dicitur, quod rapto viueret, & crudelis esset tyrannus. Cuius imperium initium fuit Babylon, que mundum, qui totus in malo positus est, significat, ideoq. Apocalyp. 13. vocatur habitatione demoniorum. De Nemrod autem legendus est B. Chrysost. 11. Gen. & B. Aug. in 16. lib. de ciuitate Dei. 3.

Heber in cuius domo propria loquela remansit, ceteris linguis diuisis, Redemptorem nostrum insinuat, in cuius Ecclesia unitas fidei sine schismate perseverat.

Heber, in cuius familia, in lib. m. s. est unitas fidei regalis, quam in impressis, fides unitatis. Ab Heber autem magis, quam ab Abraham hebreos dictos esse, qui Hebrewam linguam conseruauit, exsistimat B. Aug. in loco supradicto. In quo populo ciuitas Dei in sanctis peregrinata est, & in omnibus sacramento adumbrata. Ideo autem non est lingua sua amissione multatus, quod expers fuerit criminis turram edificantium, quae ab euentu Babel appellata est. Gen. 11.

Melchisedech, qui de fructibus terrae sacrificium Domino obtulit, regnum Christi, qui est verus rex iustitiae, & sacerdotium figurauit, cuius corporis, & sanguinis sacramentum, id est oblatio panis, & vini in toto orbe terrarum offertur.

Malchisedech, qui de fructibus. In lib. imp. est, vel sacerdotium: sed melius in m. s. & sacerdotium. Cum sacerdotium Christi, & regnum significauerit Melchisedech, de quo scriptum est Gen. 14. At vero Melchisedech rex Salem proferens panem, & vinum, (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, scilicet Abram. Et quamvis Hebrewi, & quidam alii putent aliter, multò tamen rectius sentiunt, qui affirmant Melchisedech sacrificium Deo pro Abraham nobili victoria obtulisse. Nam enim hoc est, proferens, vel offerens, verbum est, quod usurpatur saepe in sacrificando. Itaque noster interpres pulchre vertit id quod sequitur. Et ipse sacerdos Dei altissimi. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Nam saepe, & sumitur pro enim, Refert autem B. Hier. in longa, & erudita epist. quem scriptit Euagrius constantem esse Hebraeorum opinionem, Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et addit illum pane, & vino puro simplici. sacrificio Christi dedicasse sacramentum. Nobilitauit autem hanc allegoriam Apost. ad Hebreos cap. 7. & illud psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Abraham Dei patris gestauit typum, qui filium suum dilectum pro munere salute tradidit immolandum.

Abraham Dei patris gestauit typum. Similiter ex posuit hanc allegoriam Origenes in 22. Gen. & B. August. lib. 12. contra Faustum, & serm. 71.

Tres angeli ad eum venientes diuinam historiam insinuant Trinitatem.

Tres Angeli, B. Aug. in serm. de tempore 68. sic ait, in

A eo quod tres videntur Abraham Trinitatis mysterium intellexisse. Quod autem quasi unum adorauit, in tribus personis unum esse Deum cognovit. Idem scribit B. Hilary in 4. & 5. lib. de Trinitate & B. Greg. in hom. 18.

Duas autem uxores, quas habuit Abraham id est, liberam, & ancillam, Apostolus duo esse testamenta designat.

Duas autem uxores. Huius allegoria magnam auctoritatem dedit Apostolus, qui ubi rem gestam exposuit, de duas uxoriis Abram, Spiritu Sancto afflatus adiecit: illa esse per allegoriam dicta, id est, aliud esse gestum, aliud figuratum, ait B. Ambrosius, qui una cum Ruperto perspicue totam allegoriam exponit.

Isaac, & Ismael duos populos ex utroque testamento procedentes significant.

Puer Abraham imaginem priscae legis designat, per quem propheticè Dominus nostro Iesu Christo Ecclesia sponsa preparata est.

Esau hispidus, atque rufus, populus est ludorum, in Christum, & prophetas impia persecutione sanguineus, & indicio pilorum tegmine peccatorum horribilis.

C Esau hispidus. Emendata scriptum est in lib. m. s. Impia persecutione sanguineus, vitijs autem in imp. Impia persecutione sanguinis. Porro Esau, quod totus in more pellis hispidus natus sit. Gen. 25. Seir est appellatus. Nam cur Edom vocatus sit, disertis verbis docet sacra littera, Gen. & eodem. Dixit enim fratri Jacob, da mihi de coctione hac rufa, quia oppidum lassus sum, quia ob caussam vocatum est nomen eius Edom. Sed rufus etiam natus est, ad quod alludit allegoria. Itaque falluntur, qui hunc monum Edom fortitum esse putant. Eucherius autem & Rupertus similiter scribunt Esau Iudeorum populum presignasse, qui Dominam, & Prophetas occiderunt. 1. Thes. 2.

Jacob autem Christum demonstrat, sive populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus est priori populo Iudeorum.

D Jacob autem. Hanc allegoriam tractat etiam B. Aug. in lib. 16. de Ciuitate Dei. c. 37.

Labam Legis, & Diaboli habuit typum, ex cuius corpore assumpsit sibi Christus duas coiuges, plebis scilicet circuncisionis, & gentium.

Lia Synagogæ figuram habuit, quæ infra mis oculis cordis sacramenta Deispeculari non potuit.

Rachel vero clara aspectu Ecclesiam typum tenuit, quæ contemplationis acie Christi mysteria cernit.

Vir, qui cum Jacob luctam iniit, Christi certa-

certamen cum populo Israel figurauit: nā si  
cū Iacob claudicauit in certamine ita Iu-  
dici claudicauerunt fide in Dñi passione.

*Vir, qui cum Iacob. Cūm Angelus in specie hu-  
mane luctaretur cūm Iacob 32. Genes. videretque  
quoddeum superare non posset, tetigit neruum fe-  
moris eius & statim emarcuit. Et benedixit ei in  
eodem loco. Quocirca præclare inquit B. Aug. in lib. 16.  
de Cimit. Dei. c. 39. Erat vñus, atq. idem benedictus  
Iacob, & claudus, benedictus in eis, qui ex eodem  
populo in Christum crediderunt, atq. in infidel-  
ibus claudus, de quibus prædictum est, & claudica-  
uerunt à semitis suis. Causam autem huius luctæ fuisse  
at Theod. Ut timenti frarem Eſu fiduciam iniiceret, qui  
etiam se superari ab illo passus est. Ac si diceret. Me viciſſi, &  
hominem vñces.*

Lot typum habuit sanctorum, qui in fi-  
ne seculi ab impiorum incendio liberabū-  
tur.

Vxor Lot eorum tenuit typum, qui per  
gratiā Dei vocati postmodū retro respiciūt.

*Vxor Lot. Idem significatum esse arcana sensu, cum  
vxor Lot versa est in statuam salis, scribit Orig. in s. c. Iob.  
immo Dominus Luc. 17. hoc testatus est cū ait, memē  
tote vxoris Lot, quo loco Theophyl. præclare (inquit)  
ad exemplum posteritatis, quasi columna inscri-  
pum fuisse malū, quod illa perpetua est. Iosephus  
quidem, qui tam multis seculis fuit posterior, se  
hanc statuam vidisse affirmat. Salis autem propte-  
re fuit, aut quoniam prudētia symbolum sal est,  
& ciborum condimentum, mortalium hoc exem-  
plō cōdirentur affectus, & mores ad prudentiam  
formarentur, quæ elucet in diuinis præceptis cu-  
stodiendis, quæ si seruasset vxor Lot, non pœnæ  
sed profectus sui posteritati exēplum reliquisset.*

Consequenter ipse Lot Legis gestauit  
personā, de qua infidelitatis opere pereunt,  
qui ea carnali intellectu vtuntur.

*Consequenter Lot. In lib. impr. vitijsè scriptum est:  
quietiam, pro: qui ea, quod est in m. f. hanc autem per ob-  
scuram allegoriam sic perspicue tradit B. Aug pro sua excel-  
lentientia. Lot, (ait lib. 22. eont. Faust.) futuræ legis  
videtur gestasse personam, quā quidam ex illo pro  
creati, & sub lege positi, male intelligendo quo-  
dammodo inebriantes, atq. non legitime vtendo,  
infidelitatis opera pāriunt, detoto autem facto eius, &  
filiarum idem scribit eruditissimè in eodem libro.*

Filiæ eius duæ Samariam significat & Ie-  
rusalem, quæ fornicantur in Lege per adul-  
terium illicitæ doctrinæ.

Ruben primogenitus interpretatur vi-  
fionis filius, populum figurauit, qui violauit  
cibile Dei patris, quando carnem, quam si-  
bi Christus desponderat, confixit in patibu-  
lo crucis.

A Ruben primogenitus. Emendatè est in lib. m. f. def-  
ponderat, vitijsè autem in impr. spoponderat. Ideo au-  
tem Ruben, id est, visionis filius à matre Lia est appellatus, vt  
filij nomine admoneceretur, se Dei beneficio, quæ eius angorem  
viderat, illum genuisse, cum à viro despiceretur, unde nominis  
etymologiam interpretans dixit, vident Dominus humili-  
tatem meam. Gen. 29.

Simeon scribas designat Iudeorum, qui  
in furore suo occiderūt Prophetas, & in do-  
lore suo suffoderunt fixuris clauerum Chri-  
stum, firmissimum murum, in quo credētes  
stabiliter robore communiuntur.

*Simeon Scribas designat. Iacob grauiſſimiſ verbiſ  
increpauit filios Simeon, & Leui Gen. 49. quod contra fæde-  
ris religionem in cede Sichimitarum sint crudelissimè bac-  
chati ob stuprum Dinae oblataū à Sichem. In quibus verbiſ Spi-  
ritus Sancti instiūtu pronuntiavit sanctus senex illustrē  
prophetiam contra scribas, & sacerdotes, qui communī senti-  
tentia Dominum occiderunt. Illi enim ex Simeon, hi ex Le-  
ui orti sunt, vt ait Cyril. & Orig. in c. supradictum. Sunt au-  
tē aliquot verba ex ipso raticinio replicata in hac allegoria.*

Leui & auctor, & figura est principum sa-  
cerdotum, qui Christum crucifixerunt.

Iudas significat Christum, qui in cubilis  
pulcri, quasi leo securus, corporis somno vi-  
ctoq. mortis imperio post triduū resurrexit.

Issachar Ecclesiæ tenuit typum, quæ subie-  
cit humerum suū ad crucis onus portandū.

C Issachat Ecclesiæ typum tenuit. Mēdose sequitur in  
lib. impr. qui subiecit, emēdate autē in m. f. quæ subiecit.

Zabulon eandem significat Ecclesiā, quæ  
secus fluctus huius vitæ inhabitans omnes  
tentationes & turbines seculi portat.

Zabulon. Non minus grauiſ error est in hoc loco. Quæ  
secus fluctus huius vitæ inhabitantes. Legendum  
enim est, inhabitans, vt habent m. f. exemplaria. Exponit  
hanc allegoriam præclare B. Ambros. de benedict. Patriar-  
charum c. 5.

D Nephthalim exprimit omnes sanctos pre-  
dicatores, qui instar cerui transiliētes ad su-  
pernase erigunt, cunctisq. credentibus do-  
ctrinæ eloquia conferunt.

Nephthalim. De Nephthali dixit pater Iacob. Genes.  
49. Nephthali ceruus emissus dans eloquia pul-  
chritudinis. vbi Eucherius de Apostolis, & Euangeli præ-  
dicatoribus arcana sensu intelligi hoc ait, qui cū cervus quod  
veloci cursu ad celestia contendat, & de latibulis animo-  
rum virulentos quodammodo extrahant & necent, retiſſi-  
mè comparantur Marc. 16.

Dan Antichristū significat, qui in via vitæ  
huius vngulas equi, id est, extrema seculi

supplantare nimirum mortuus pestiferæ prædi-  
cationis, ut ejiciat eos, qui extolluntur in hu-  
ius mundi delicijs, & diuitijs.

Dan Antichristū significat. In lib. imp. est, in huius mūdi delicijs sed luculentius in m. s. in huius mūdi delicijs, & diuitijs. Pulchritudine, & copiose exposuit hanc ipsam allegoriam B. Greg. 31. Mor. c. 18. Theodoretus etiam questi. 109. in Genes. ait, Spiritum Sanctū hec de Antichristo prenuntiasse, quæ à Patriarcha Iacob de Dan dicta sunt. Idem etiam sentit B. Ambros. in lib. de benedict. Patriarch. cap. 7. ubi Antichristum de tribu Dan futurum scribit.

Gad Christum demonstrat, qui in secūdo aduentu suo contra Antichristū accin-  
ctus virtute iudicis præliaturum se nuntiat.

Gad Christum demonstrat. Tam in lib. imp. quā in m. s. est, præliandum se nuntiat, forte fuit error librariorum, pro præliaturum. Eucher. inquit, Gad ante & retro accinctum ad præliandum Christi Domini personam exprimere, qui ante, & retro contra Antichristum prælibabit gladio verbi Dei, de quo gladio metuens psal. 44 & Matth. 10. Addit etiam B. Ambros. Moysen explicuisse Deut. 33. hanc Prophetiam evidenter esse de Christo.

Aser eundem demonstrat Dominum Iesum Christum: cuius pinguis est panis in ore fidelium.

Aser eundem demonstrat. De Aser dixit pater Iacob: Aser panis pinguis, & præbebit delicias regibus, quod vaticinii similiter de sacro sancta Eucharistia intelligunt B. Ambros. in lib. de benedict. Patriarch. c. 9. & Eu-  
cher. cum Ruperto in 49. c. Gen.

Ioseph, qui venditus est à fratribus & in Ægypto sublimatus. Redemptorem nostrū significat à populo Iudeorum in manus per sequentium traditum, & nunc in gentibus exaltatum.

Beniamin Pauli Apostoli imaginem præ-  
tulit, quia & minimus omnium Apostolorū fuit electione, & de tribu eius descēdit: iste est lupus rapax manc persecutor diripiens, vespere doctor pascens.

Beniamin Pauli Apostoli. In lib. imp. est: qui & minimus Apostolorū: sed pleniū in m. s. quia & nouissimus, & minimus &c. Et quidē minimū Apostolorū se ipse appellat 1. Cor. 15. & nouissimum, De Beniamin autē sic dicit pater Iacob Gen. 49. Beniamin lupus rapax ma- ne comedet prædā, & vespere diuidet spolia. Qua verba, quod ad mysticum sensum pertinet, de Paulo Apostolo manifestissimam prophetiam esse scribit B. Hierony. in questi. Hebr. quod in adolescētia sua persecutus Ecclesiam, in senectute predicator Euangeli fuerit. Copiose autem imprimis, & ornata de hoc ipso dicitur B. Ambr. de benedict. Patriarch. c. 12. fuisse autem Paulum de tribu Beniamin constat ex c. 3. epist. ad Philip.

A Manasses prioris populi figuram gesta-  
uit.

Manasses prioris populi. *Connexa* est hoc allego-  
ria cum sequenti, in qua mendum est in lib. imp. præposi-  
tus est maior, pro maior. Breuerius autem B. Cyprianus  
Manasse, hoc est, gentes Iudeis, qui aduersus fernu-  
torem impie ererunt, atq. nouissimi sunt primi, &  
primi nouissimi. Dicit etiam B. Ambros. ex etymologia  
nominum argumentum hoc modo. de benedict. Patriarch. c.  
Manasses ex obliuione Latina interpretatione si-  
gnificatur, eo quod populus Iudeorum oblitus  
est Deum suum, qui fecit eum. Ephraim autem fe-  
cunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur,  
quod proprium est populi iunioris, qui corpus  
est Christi augens patrem & Deum proprium no-  
derelinquens,

Ephraim autem gentium, qui per bene-  
ditionem Patriarchæ præpositus est maio-  
ri populo Iudeorum.

Thamar Ecclesiæ imaginem gestat, quæ à  
Christo per annulum fidei, & virgam cru-  
cis conceptionem sanctæ meruit vertutatis.

Thamar Ecclesiæ. Sapienter docet B. Aug. in lib. 11.  
cont. Faust. cur de quibusdam malis operibus hominum in  
scripturis sanctis, quedam non mala, sed bona futura signifi-  
centur. Ibidem etiam docet typum Ecclesiæ gesisse Thamar.

C Duo gemini in utero Thamar duos po-  
polos figurauerunt: quorum posterior na-  
tus, qui manū prior ex utero misit, quia  
gentium populi anteā quidem est per pro-  
phetas ostensus: sed postea reuelatus, cuius  
ideo obstetrix ligavit dexterā cocco, quia  
idem populus per sanguinē Christi crucis  
notatus est signo.

Dina filia Iacob Synagogam, vel anima  
significat: quam in exterioribus seculi curis  
repertam Sichem princeps terræ opprimit,  
id est, Diabolus vitio concupiscentiæ carna-  
lis corruptit.

Dina filia Iacob. Eleganter enarrat hanc allegoriam B.  
Greg. lib. de cura past. p. 3. c. 30. de mente, qua sua studiane-  
giligens actiones alienas curat.

Bala concubina Iacob, quam Ruben in-  
cesto criminis polluit, significat legem ve-  
ris Testamenti, quam populus Israel præ-  
dicando commaculauit.

Job in factis, dictisq. suis personam expri-  
mit Redemptoris.

Vxor eius, quæ eum ad maledicendum  
prouocat, carnalium prauitatem designat.

Tres amici Job typū tenuerūt hereticoru-

qui

quisub specie consolandi studium seducē A di gerunt.

Eliud vero doctorem superbū, & arrogātēm demonstrat: qui durius increpatiō nem suam fidelib⁹ intra sanctam Ecclesiā interrogat.

Eliud vero. Pulchrē ponit ante oculos arrogātia Eliud.c.32.Iob, & quām inflatus, atq. ira percitus inuestus suis amicos suos, & in sanctū vitum Iob.

Pharao figurā habuit Diaboli: qui huius seculi captiuitatē populum Dei perdere & terrenis vitiorum operibus prægrauare tentauit.

Pharao figuram. Opera carnis, de quibus Apostolus agit c.4 ad Galat. comparat cum luto, & lateribus, de quibus fit mentio Exod. 1. hanc autem allegoriam copiose persequitur B. Aug. in serm. 84. de temp. & 85. & B. Cyrillus in supradict. c. Exodi.

Filia Pharaonis, quæ Moysen expositum ad ripā fluminis, collegit, Ecclesia gentium est: quæ Christum ad flumen salutaris lauacri reperit.

Mosēs typum Christi gestauit: qui populum Dei à iugo Diabolice seruitutis eripuit, & ipsum Diabolum in eterna pœna damnauit.

Aaron sacerdos, qui crux victimarum populum expiabat, significat Christum: qui sacrificio sanguinis sui peccata diluit mundi.

Maria soror Moysi Synagogæ specie prætulit: quæ leprosa propter detractionem, & murmurationem contra Christum extitit.

Maria soror Moysi. Cur am Aaron socius fuerit peccati, sola Maria lepra affecta sit, causas exponit Theodoret. in quest. Num. q. 23.

Vxor Moysi Æthiopissa figurauit Ecclesiam ex gentibus Christo coniunctam: cuius ob causam zeli Synagoga obtrectas aduersus Christū, illico contagiolepræ perfunditur.

Vxor Moysi Æthiopissa: B. August. in lib. quest. super Num. q. 20. recte sentit solam fuisse Moysi vxorem Seboram Medianitudinem filiam Lethro, ceterū eam vocari Æthiopissam, quod Medianita aliquando appellantur Æthio pas in sacris litteris vt 2. Paralip. 1. 4. cum Iosephat bellum fecit contra illos. Idem scribit Theodoretus in q. 22. in eundem lib. Num. confutata opinione, vel potius fabula Iosephi & Apollinarij. Causa ergo coniuctū fuit, quod alienigenam Moyses duxisset vxore: Aaron autem Israëlitidem. Hanc aulem ipsam allegoriam præclare exponit B. Aug. in serm. 86. de temp. & Theodor. in q. 4. in lib. Exodi.

Amalech designat Diaboli figurā: qui obuius Dei populo per signū crucis euincitur.

Amalech designat. Res gesta narratur Exod. 17. Est autē Amalechites regio in deserto ad meridiem Iudee trās vrbem Petram. vt scribit B. Hier. de loc. Hebraicis. Amalech porro nepos Esau nominis, & generis auctor fuit huic genti. Gen. 36. Tractat autem nobilem banc allegoriam B. Aug. in ser. 93. de tempore, vbi ait Moysē ip̄a eleuatione manuum mysterium crucis ostendisse. Et vt eruditè ait Theodoretus in q. 34 in Exod. quemadmodum cum famulus Domini manus tenderet, cadebat Amalech: ita Domino manus tendente in cruce Diaboli castra iugulata sunt.

Sehon quoq. rex Amorræorum, qui veritatur in Latinum tentatio oculorum, eundem Diabolū significat, qui mēdacio fallēdisse in Angelum lucis trāsfigurat. Ipse est Ogrex Basan, qui interpretatur conclusio, qui intercludere molitur difficultate vitiorū viam fidei nostræ, ne pateat nobis trāsitus ad regnum promissum vitæ æternæ.

Sehon quoq. hic quoque correctiora sunt exemplaria in. s. quæ sic habent: ipse est Og rex Basan. Nā in lib. impr. est, ipse est rex Basan. Vtraq. autem has allegoria ex ety mologia præcipue nominum Sehon, & Og orta est.

Viri septuaginta duo seniores, super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationes linguas in hoc mundo diffusas ostendunt, ex quibus multi credentes gratiam Spiritus Sancti acceperunt.

Septuaginta duo viri seniores. In m. s. lib. sic scriptus est locus hic: Septuaginta duo viri seniores super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationes linguis, cū in lib. impr. vtrobiq. duo desiderentur. Et qui dē fuisse septuaginta duos illos viros, quos diuinus afflavit spiritus numeratis Eldad, & Medad perspicuū est legenti c. 11. lib. Num. Totidē etiā fuisse gentes, quæ ex tribus filiis Noe ortae sunt docet diligenter B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei c. 3. computatis gentibus, quæ numeratur Gen. 10. & sanè hac de causa existimatur Dominus 72. discipulos elegisse Luc. 10. quos significabant 72. palma reperta in Elim. Exod. 15. vt notat Theophylact. in dictum c. Luca.

Dathan, & Abiron, & cæteri, qui se à Moyse, & Aaron segregantes sacrificium usurpare conati sunt, hæreticorum prauitatē designant, & perniciem eorum, qui se à sacerdotibus Christi, & à societate Ecclesiæ diuidūt & sacrificia profana assumunt.

Dathan & Abiron. Principes seditionis contra Moysen & Aaron extiterunt Core & Dathan atq. Abiron, cū Hon, aliisque ducenti quinquaginta viri proceres Synagoge Num. 16. Et quidem quod Core seditionem mouerit minus fortasse mirum, erat enim ex tribu Leuitica: de ceteris vero tribus seditionis principibus eam rationem afferat Theodor. in q. 33. in Num. quod cum orti essent ex Ruben primogenito, illi sacerdotium adhuc competere existimabant. Notandum autem est in Theodoreto perperam ponit Eliab, pro Hon filio eius.

Balaā, qui cadēs apertos oculos habuit tū pū eorū tenuit, qui per fidē cognitionē Dei habēt, sed obscurati malis operib⁹ corruūt.

Balaam, qui cadens. *Hanc egregiam allegoriam noster Iſidorus à B. Gregor, cuius fuit studioſissimus, mutuatus est. Is enim lib. 25 c. 14. in 34 c. Iob. sic ait.* Vnde etiam de Balaam scriptum est; qui cadens apertos habet oculos, cadēs quippe in opere, apertos tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam oculos aperientes in fide, & non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam positi sunt impia conuersatione.

Phinees, qui Zambri, & scortum in adulterio conuersantes pariter interemit, figurā tenuit sanctorum Doctorum: qui Iudæos, & hæreticos spirituali mucrone in amplexu falsæ doctrinæ concurrentes feriunt.

Ille, qui in Sabbatho ligna colligens lapi- B dari iubetur, significat eum, quem Christus inueniet cum peccato in die iudicij.

Duodecim exploratores Sctibarū & Pharisæorum imaginem tenuerunt: qui Israeliticum populum auerterunt, ne considerent diuinę reprobationis gratiam adipisci posse per Christum.

Duo portatores, qui de terra promissionis botrum in ligno humeris gestauerunt, duorum populorū significantiam expreſſerūt, quorū prior Iudaicus gradiens auersus terga dat Christo, posterior Christianus eum, quem vehit, inspicit & sequitur Christum.

Iesu Naue imaginem Saluatoris expres- sit, qui nos in terram reprobationis induxit, & in regnum cælestis gloriæ collocauit.

Iesu Naue. Iosue filium Num, quem LXX. Iesum filiam Naue vocant, virum in signi animi fortitudine Moyses, & vius habuit ministrum, & moriens imperii successorem. Eius primū mentio fit Exo. 17. Cum nobilem pugnam iniuit cū Amalach, in qua etiam victor fuit. Quocirca præclare ait Origenes in illum ipsum locum. Vsq. ad hunc locū beatini nominis Iesu nusquam facta est mentio, hic pri- mū vocabuli huius splendor effulgit. Idem cū un-decim socijs terram promissam explorauit, & Iudeos fractos metu ac debilitatos confirmauit. Num. 13. Quo loco Oſee, id est, Seruator appellatur, id quod notauit in q. 25. in Num. Poſtremo populo Dei post deuictum vnum & triginta reges, in terram promissam introducto, illam diuifit. Et cum nomine tum rebus præclarissime gestis Christi Iesu Saluatoris nostri imaginem expreſſit.

Raab meretrix figuram tenuit Ecclesiæ, quæ per coccum, id est, per passionis Dñice signum, ab interitu mundi saluatur.

Raab. Num Iericho, id est, Luna mundum significat, qui totus in maligno positus est. Iohann. cap. vlt. A cuius exitio Christi sanguine liberamur.

A - Duo exploratores misi ab Iesu in Ierico, quos suscepit Raab, duo intelliguntur testamenta in mundum missa: quæ suscepit Ecclesia ex gentibus congregata.

Acham, qui de Iericho anathemate concipiuit, significat nequam, & peccatorem, qui post fidem seculares mores, vel mundi illecebras appetit.

Gedeon, qui cum trecentis viris perrexit ad præclum typum Christi gestauit: qui in signo crucis de mundo victoriā reportauit. Trecētorum enim numerus in Tau littera cōtinetur, per quā crucis species ostēditur.

Gedeon. De littera T. Greca sermo est. Hanc autem allegoriam egregiè tractat B. Aug. his verbis in q. 37. in lib. Iud. numerus, quia trecenti erant, signum insinuat crucis proper litteram T. Graciam, qua iste numerus significatur, per quos etiam gentes magis in crucifixum creditas prefiguratum est, quod littera Graca est. Vnde Gracorum nomine Apostolus, omnes gētes significat, cum dicit: Iudaoprimū & Greco. Quod in linguis gentium Graca ita excellat, ut per illam omnes decenter significantur.

Sisara typus Diaboli fuit. Iahel autem, quæ tempora eius clauo, & malleo transformat, Ecclesiæ typum expreſſit: quæ per vexillum crucis Diabolus imperium interfecit.

Ipsa quoque Debora eiusdem Ecclesiæ typum portans, deuictō in Sisara Diabolo, canticum cælestis gloriæ proclamat.

Iephite, qui pro victoria obtenta filiam immolauit, Redemptoris ostēdebat figuram, qui ex mundo triumphans carnem propriā in sacrificium obtulit.

Iephite. B. Hieron. ait, in votando illum fuisse stultum, & in reddendo impium. In eadem sententia est B. Thomas. Sed B. Aug. q. 29. in lib. Iud. questionem hanc magnam esse ait, & ad iudicandū difficultiam, de qua ipse copiose in primis & eruditè differit. Ut cuncte sit, certe est de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quedam nō malis, sed bona futura significari, id quod eruditè probat idē B. Aug. in lib. 12. cont. Faſitum.

D - Samson Saluatoris nostri mortem, & victimam figurauit, siue quia de fauibus Diaboli gentes, quasi fauum ab ore reperti leonis abstraxit, siue quia post mortē plures luxratus, plurimosq. moriēs quā viuēs, extinxit.

Dalida, quæ Samson verticem decaluauit, Synagogam significat: quæ Christum in loco Caluariæ crucifixit.

Ruth alienigena, quæ Israelito viro nupsit, Ecclesiam ex gentibus ad Christum vocationem ostendit.

Booz

Booz autem Christum verum Ecclesiae spousum expresit.

Anna, quæ fuit sterilis, & postmodum secunda facta est, Ecclesiam Christi significat: quæ prius in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per vniuersam terram prole numerosâ fecunditatis.

Heli sacerdos reprobatus abiectionem sacerdotij veteris testamenti præfigurauit.

Samuel vero, qui reprobato Heli in ministerio sacerdotali successit, noui sacerdotij successionem abiecto veteri sacerdotio prenuntiauit.

Samuel vero. *Samuelem non fuisse sacerdotem, sed Legitam multi existimant: ortus enim est ex Abiathar filio Co*  
*te 1. Paral. 6. cum sacerdotes neceſſe fuerit originem ducere ex Aarō. Atq. id videtur innuere psal. 98. his verbis: Moy-*  
*ses & Aaron in sacerdotibus eius: de Samuele autem sit, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius*  
*At B. Aug. hoc ipso loco affirmat sacerdotem, & quidem ma-*  
*gnum fuisse Samuelem Et 2. lib rett. c. 43. ait: Samuelis pa-*  
*nium non fuisse quidem sacerdotem, reperitur tamen in filiis*  
*Aaron.*

Duo filii Heli sacerdotes, qui capta à gentibus arca perempti sunt, significant posteritatem sacerdotij prioris fuisse extinctam, & Legis testamentum, ad cultum gentium esse translatum.

Saul regni Iudaici insinuat reprobationem, vel reprobationem, siue eiusdem populi emulationem, qui David, id est, Christum iniusto odio inuidiæ conatus est occidere.

David filij Dei & saluatoris nostri expressit imaginem, siue quod inseſtatione Iudæorum iniustum persecutionem sustinuit, siue quia Christus ex eius stirpe carnem assumpsit.

Vras Hethetus typū habuit Diaboli, cuius coniugio prius erat copulata Ecclesia, quā Christus concipiuit lauantem à foribus seculi semetipsam, & per lauacri vndam purificantem.

Salomon Christi prenuntiat figuram, qui edificauit domum Deo in cælesti Ierusalem, non de lignis & lapidibus, sed de sanctis omnibus.

Regina Austri, quæ venit ad audiendam sapientiam Salomonis, Ecclesia intelligitur, quæ ad verbum Dei ab ultimis finibus terræ congregatur.

Roboam filius Salomonis, & Ierooboam secundus, quibus Israel in duas partes diuisus

A est, significant diuisionē illam in Domini aduentu factam, in qua pars credentium ex Iudeis regnat cum Christo, qui est ex David genere ortus: pars vero secuta Antichristū, cuius ad cultum nefandæ seruitutis errore constricti sunt.

Golias designat Diabolū, cuius elevatio-nis superbiam Christi prostravit humilitas.

Elias Christū demonstrat, quia sicut igneo curru ad superna sublatus est; ita Christus ministerijs Angelorum assumptus est in cælū.

B Vidua, ad quam mittitur Elias pascendus, Ecclesia est: ad quam per fidem venisse legitur Christus, cuius farinæ, & oleo benedicitur, & nō deficit, id est, gratia corporis Christi, & chrisimatis vñctio, quæ toto mundo quotidie impenditur, & nunquam minuitur.

Vidua ad quam mittitur Elias, duas allegorias de Elii & Christo tractat præclarè B. Aug. in serm. 201. de tempore, qui sermo est 2. in Dom. 3. de Trinitate.

C C Elisæus eundem Redemptorē Dñm figurauit, qui de montis altitudine, id est, cælorū descendens sublimitate humiliavit seipsum à forma Dei vsq. ad formā hominis, ac mortuis membris sua mēbra cōposuit, & nostrā mortalitatē sui corporis medicina sanauit.

Pueri, qui insultantes Elisæo, clamabant: ascēde calue, ascēde calue, & inuasi ab vrso perierunt, indicant populum Iudæorū, qui puerili stultitia deriserunt Christum in loco Caluariæ crucifixū, & capti à duobus vrsis, id est, Tito & Vespasiano interierunt.

D Pueri qui per stultitiā. *Rectus est in lib. m. s. qui puerili stultitia, quæ in impr. qui per stultitiā. Id quod docet hac verba B. Aug. quæ ab illo mutuatus est noster Isidorus, ait enim in lib. 12. contra Faust. Elisæo pueros insultantes & clamantes, calue, calue, bestiæ comedūt: puerili stultitia deridentes Christum in loco Caluariæ crucifixum, inuasi à dæmonibus pereunt. Superiorum autem, de eodem Elisæo & Domino allegoriā expōnit B. Ambr. in epist. vlt. lib. 4.*

Puer Elisæi cum baculo ad resuscitandum mulieris filium missus typum priscæ Legis ostēdit: quæ generi humano trāmisfa nihil præstitit, nisi quod in virga solā auctoritatem seueritatis monstrauit.

Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet, super quod Christus septies oscitās spiritū septiformis gratiæ spiritualiter aspirat, per quem à morte peccati reuiuscit.

Septem millia viri, de quibus dictū Eliæ,  
quod non curuauerunt genua ante Baal,  
significant numerum sanctorum, qui spiri-  
tu septiformis gratiæ adimplete, Diabolore-  
nuntiauerunt.

Naaman Syrus significat populum ex gentibus, maculis delictorum pollutum, atque a Christo per sacramentum baptismi purificatum.

Naaman Syrus. Exponit hanc allegoriam B. August. in ser. 108. de tempore, ubi egregie ait: audiuit Naaman puellā, & venit ad Eliseum, audiuit populus gentium prophetiā, & venit ad Christum. Naaman veniens ad Eliseum sanatur à lepra, & populus gentium veniens ad Christum ab omni peccatorum lepra purgatur.

Ozias rex, qui ob meritum scelerum suorum in fronte contagio lepræ perfunditur, regnum indicat Iudæorum, qui dædecus & malum perfidię in fronte gerunt, vbi crucis signum portare debuerant.

Ezechias rex, cui pro bono opere quindecim anni ad vitā adjiciūtur, significat omnes sanctos, quibus ad acquirendam vitam æternam quinq. libri Legis cum decem verbis Decalogi dati sunt, ut per complemētum Legis, & præceptorum regni cælestis plenitudinem consequantur.

Iesias rex, qui celebrauit Pascha, & de templo Domini idola multa depulit, significat Christum, qui pro nobis passionem suscepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis nostri deiiciens, igne virtutis suz exulta comminuit, atq. in huius seculi torrentem proiecit.

Sedechias , cuius oculos in Reblatha rex  
Babylonis euulsit, diuites & peccatores hui⁹  
mūdi significat , in Latinum enim vertitur  
Reblatha, multa hæc : ideoq. iste significat  
eos, qui in huius mundi multa actione , &  
affectione inuoluuntur , atque à Diabolo  
capti intelligentiæ oculos perdunt.

Iaia formam Euangelistarum, & Apostolorum expressit, qui vniuersa sacramenta Christi non quasi futura, sed quasi praesentia prædicauit.

Ieremias autem in verbis & passionibus suis mortem, & passionem figurauit Domini Saluatoris.

Ezechiel imaginem Christi gestauit, qui positus in terrena peregrinatatione, popu-

A lumen salutaribus præceptis infligit.

Daniel, qui vitam cœlibem tenuit, similitudinem habuit continentia sua corū, qui sunt in otio sancto, & terrenis copijs non abutuntur.

Oseas Christi demonstrat figuram: qui ex fornicatione gentium assumpsit in corpore suo Ecclesiam.

Oseas. Hanc allegoriam illustravit, & multis similibus exemplis locupletauit B. Hier. in proem. ad Panimach. in Oseas Prophet.

Ioel, qui interpretatur incipiens, indicat typicè eos, qui fidei ostium & diuinæ sciencie incipiunt cognoscere sacramentum.

Amos pastor & rusticus, Christi est typus,  
qui ab officio pastorali pecorum, id est, ab  
Hebraeorum régimine translatus, nunc alias  
greges pascit in gentibus.

Abdias, qui in Samaria ceterum pavit Prophetas, significat omnes fidei praedicatorum, qui in hoc mundo alimentis sacrarum scripturarum omnes credentes reficiunt.

Ionas Christi mortem figurauit, qui tribus diebus ac noctibus in corde terræ, quasi in ventre ceti, quieuit.

**C** Habacuc luctator fortis, populus est fidelis, qui super excelsa cōstitutus, in cruce Domini contéplatur dicēs, cornua in manibus eius, ibi confirmata est virtus gloriæ eius.

Habacuc. Ait B. Hieron. in proem. in Ioelem, *περιγραφής* id est, amplexans, sive amplexatio, sive lactans. Atque, ut idem ait in proem. in HABACUC, vel ex eo quod amabilis Domini est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen *εἰς* lactam, & ut ita dicam, amplexum, cum Deo congregatur, amplexantis, id est, lactantis soritus est nomen. Nullus enim tam audaci voce, ausus est Deum ad disceptationem vocare iustitia. Ibidem Gracos & Latinos nota, quod apud eos corrupte nomen *εἰςτησι*. Id est habacum legitur, qui etiam hebreos dicitur *ΠΡΕΠΗ* habacuc.

Sophonias, qui interpretatur, *speculator*,  
vel absconditū Domini, significat eos qui  
per contemplationis arcanum, ad perfectū  
perueniunt meritorum.

Sophonias. Nomen Sophonias inquit B. Hieron. in t. 6.  
eiusdem prophetæ, alij speculam, alij arcanum Domini  
transstulerunt.

*Æggæus & Zacharias, figuram gesta ue-  
runt sanctorum, qui nobis in huius peregrin-  
ationis vita futurum tempus liberationis  
declarant.*

*Aggeus & Zacharias. Causam dedit huic allegoria, quod bi duo propheta secundo anno Darij regis Persarū filij Hesaias, cum septuagesimus annus visitatis templi, quem predicerat Ieremias, esset completus, Iudeos ad templi inaugurationem mirificè incitauerunt.*

Malachias, qui Angelus Domini interpretatur, typum Saluatoris nostri tenuit, qui Angelus magni consilij dicitur.

Iesus sacerdos Magnus figuram gerebat Christi, per quem ex peregrinatione seculi huius, ad caelestem Ierusalem nobis patet ingressus.

Zorobabel sacerdos, typus est Domini Saluatoris, qui reduxit de captiuitate populum, & de viuis lapidibus construxit Domini templum.

Judith & Esther typum Ecclesiae gestant, hostes fidei puniunt, ac populum Dei ab interitu eruunt.

Tobias, priscæ legis imaginem tenuit, cuius oculos Iudaicæ hirundines obcæcant, dum eos luminis sacramenta male intellientes obcæcant.

Tobias filius eius, Dñi nostri Iesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam & obcætam figurę caligine Legem claritate sue virtutis illuminat.

Tres pueri prætulerunt figuram sanctorum, qui corpus suum in persecutione pro Christi nomine obtulerunt.

A Susanna figuram Ecclesiae habet, quam testes falsi Iudæi, quasi adulteram Legis, accusant.

Nabuchodonosor rex, typus Diaboli fuit, qui hæretorum plebem erroris captiuitate deuictam, de Ierusalem, id est, de Ecclesia in Babyloniam, id est, in ignorantia & confusionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Ierusalem subuertit, hoc significat, quod omnes, qui ventris desiderio seruiunt, virtutes animæ destruunt.

B Princeps coquorum. *Hec allegoria cum LXX. versione congruit. Id enim quod Hebraicè dictum est de Nabuzardū, Reg. c. vlt. נָבָעַדְתִּי rabtabbahim. Noster interpres verit, princeps exercitus : LXX. vero ἀρχιμάρτιον, id est, princeps coquorum. Causam huius varietatis docte exponit Lippomanus, in caten. 37. Genes. B. quidem Hieronymus in quaest. heb. sic ait: in plerisq. locis archimagiros, id est, coquorum principes; pro magistris exercitus scriptura commemorat, μαρτύρες. quippe Græci interpretatur occidere. B. etiam Augustinus in quaest. in Gen. sic scribit: nolunt quidam præpositum coquorum interpretari, qui græcè ἀρχιμάρτιον dicitur, sed præpositum militiae, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes quē potius inuenitur primatus fuisse militiae.*

C Machabæi septem, qui sub Antiocho acer bisima perpessi tormenta gloriofissimè coroni sunt, significant Ecclesiam septiformem, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, & gloriæ caelestis coronam accepit.

## EX NOVO TESTAMENTO.



Vattuor Euangelistæ Iesum Christum sub quatuor animalium vultibus figuraliter exprimit.

D Matthæus enim eundem Redemptorem nostrum natum, & passum annuntians, in similitudinem hominis comparat.

Marcus à solitudine exorsus, leonis figuram induit, & Christi regnum inuictum, potentiamque proclamat.

Lucas quoque per vituli mysticum vulnus Christum pro nobis prædicat immolatum.

Iohannes autem per figuram aquilæ eundem Dominum post resurrectionem carnis demonstrat euolasse in cælum.

Iohannes autem. ha prima quinq. allegoria sumpta sunt ex 1. c. Ezech. quo loco B. Hierony. eruditè differit de hoc argumento, quod vberius tractat in proœmio in commentarios super Matth. Congruunt autem cum vaticinio Ezechielis ea, que de eisdem animalibus scribit B. Iohann. Apocal. cap. 4.

Petrus personam Ecclesiae gestat, quæ habet potestatem dimittendi peccata, atq. reducendi ab inferis homines ad caelestia regna.

Apostoli quoq. omnes totius Ecclesiae portant typum, quia & ijdem in dimittédis

peccatis similem acceperūt potestatem, habentes quidem & formam Patriarcharum, qui per verbum prædicationis in toto orbe terrarum Deo populos spiritualiter genuerunt.

Septuaginta duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Euangeliū Trinitatis. Viginti quattuor enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eādem Trinitatē in Lxxii. deducitur. Iccirco autem mittuntur bini, propter prædicādum Dei amorem, & proximi, vel mysteriorum gemina testamenta.

Septuaginta duo: Mundum peragi 24. horis perinde est, ac si diceret, motu primi celi (empyreum excipio) 24. horis inferiores omnes celestes orbēs circumagi.

Ioseph typicè Christi gestauit speciem, qui ad custodiam sancte Ecclesiæ deputatus est, quæ non habet maculam, aut rugam.

Maria autem Ecclesiam significat, quæ cum sit despōsata Christo, virgo nos de Spiritu sancto concepit, virgo etiam parit.

Zacharias sacerdos, qui Angelo iubente obmutuit, silentium Legis, & Prophetarum adueniente Christo ostendit.

Iohannes formā habuit Legis, qui Christum annuntiavit, & remissionem peccatorum per lauaci gratiam prædicauit.

Magi figurauerunt gentium populos lucem fidei cognituros, indicantes sacramentorum muneribus Christum: per thus, esse Deum: per myrram, hominē passum, atq. sepultum: per aurum, regem omnium seculorum.

Herodes qui infantibus necem intulit, Diaboli formam expressit, vel gentium, qui cupientes extinguere nomen Christi de mundo, in cæde martyrum sœuierunt.

Muti in Euangelio significant illos, qui fidē Christi non confiduntur.

Cæci illos signant, qui fidem, quam credunt, nequaquam intelligunt.

Surdi illos figurant, qui non exhibēt obedientiam præceptorum.

Claudi illos demonstrant, qui implere præcepta salutaria negligunt.

Homo prudens, qui ædificauit domum

A suam supra petram, significat doctorem sedelem, qui in Christo doctrinæ fuz, & vita sua stabilimentum constituit.

Ille verò, qui ædificauit domum suam super arenam, hæretici designat, qui ædificat doctrinā falsam, ut ruinā faciat magnam.

Ille verò B. Chrysostomus in c. 7. Matth. tractat hanc allegoriam, & tres causas reddit, cur imp̄ boniēs cum arena conseruantur. Quod steriles sint & infecundū, quod in variis opiniones distracti non cohereant inter se, & quod sint inter merabiles, sicut arena, Apoc. 20. B. autem Hieronymus proprie patet hoc hæreticis conuenire.

Leprosus, quem Christus descendens de monte primum curauit, humanum indicat genus delicti cōtagio maculosum. Hoc Redemptor, dum de cælorum altitudine quasi de monte descendit, à vario dæmonū cultu deraxit, atq. in vniratem fidei reparauit.

Leprosus. Hanc allegoriam videtur à B. Isidoro, Beda sumpsiſſe, qui fuit eius imprimis studiosus, & centum annis posterior.

Centurio fidem gentium significat, quæ salutem filij sui infirmi ad mortem petens humiliter dixit: Domine non sum digna, ut in tres sub teclū meū, quæ persecuta sum Ecclesiam tuam.

C Natat autem B. Augustinus, Centurionem, cum iam India Romanorū præsidij teneretur, Gentilem fuisse: quem ait B. Hieronymus, principem extitisse gentium credituratum.

Puer autem Centurionis, & filia Chananae mulieris, quos Christus non veniens ad eos saluat, easdem gentes ostēdunt, quas Dominus non corporali præsentia visitauit, sed per fidem verbi saluauit.

Ipsa quoque mulier Chanana Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram, quæ tanquam canis quærebat micas de mensa dominorum, id est, satiari doctrinis Apostolorum & Prophetarum.

D Socrus Petri febriens significat Synagogam & tu carnalium desideriorum accensam, cuius filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

Scriba repudiatus, qui propter quæsum Dominum sequebatur significat eos, qui Christi fidem non propter Dominum, sed propter lucrum seculi appetunt.

Scriba repudiatus. B. Hieronymus ait, scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem sequi volens Salvatorem, ut lucra ex opere miraculis quæsetet, hoc

~~debet defere, quod & Simon Magus à Petro emere re-~~  
 Dæmoniacus, quem Dominus in regione  
 Gerasenorum à dæmonum legione cura-  
 rit, significat Gentilem populum multorū  
 cultibus dæmoniorum obnoxium.

Pastores porcorum fugientes, qui ea, quæ  
 erat sunt, nuntiant in ciuitatem, significat  
 principes impiorum, qui dum fidem Christi  
 negant, virtutes tamen eius stupentes mi-  
 tantur, & prædicant.

Paralyticus iacens in lectulo, anima est vi-  
 tis dissoluta in corpore suo, quæ dum fuerit B  
 gratia Christi per peccatorū remissionem  
 sanata, confessim pristino robore recepto  
 resurgent, & lectū carnis, in quo debilis ante  
 iacebat, ad domum virtutum reportat, vt se  
 intra conscientiæ suæ secreta constringat,  
 & nequaquam in exterioribus ultra volu-  
 pratibus dissoluta discurrat.

Paralyticus. Correctiores sunt lib. M. S. qui habent: ani-  
 mavitijs dissoluta, quæ impr. in quibus est, anima vitijs  
 dissolata: nū alludit ad etymologiam greca vocis. Paralyti-  
 cus enim dictus est, quod para'lysi laboret, qui morbus sic est  
 quæ appellatus, quod nernos laxet & dissoluat, ἀπὸ τοῦ  
 ταραχεῖ, quod est dissoluere, itaq. Tertullianus propriè &  
 digerit dixit in Apologia de Christo, paralyticos restrin-  
 geat, pro sanare.

Archisynagogi filia, ad quam dum curan-  
 dam pergeret Dominus, tamen priusquam  
 adeam veniret, tetigit eum à tergo mulier,  
 quæ pro fluvio sanguinis laborabat, figuram  
 habuit Ecclesiæ venientis ex gentibus, quæ  
 dum post prædicationem, & post passionem  
 & post Ascensionem Christi credidit, quasi  
 à tergo Dominum tetigit, & ante accipere  
 salutem, quam Synagoga, promeruit.

Archisynagogi filia. Rectè autem scribit B. Chrysost.  
 feminam non esse usum coram ad Dominum accedere, quod  
 legis prescripto immunda est. Nobilitatum autem est di-  
 dicum illud miraculum plane diuino miraculo & lectū di-  
 scimus, quod narrat Euseb. lib. 7. hist. Eccl. c. 14.

Duo cæci iuxta viam sedentes, signifi-  
 cant utroque populos Iudeorum, atq. Gé-  
 nubum per fidem Christo appropinquantes,  
 qui dicit: ego sum via, veritas, & vita.

Dæmonium habens, cæcus, & mutus, qui  
 scribitur à Salvatore curatus, indicat eos,  
 qui ex idolatria gentium ad fidem Domini-  
 cam conuertuntur, quibus tamen expulso à

A corde dæmonum cultu, dum primum lu-  
 cem perceperint fidei, postea ad laudandum  
 Deum eorum lingua resoluitur, vt confi-  
 teantur eum, quem antea negauerunt.

Homo manum habens aridam signifi-  
 cat Synagogam, vel animam misericordia  
 operibus in fructuosa, cui cum dicitur, ex-  
 tende manum tuam, admonet semper por-  
 tigendam eleemosynam pauperibus.

Homo, de quo immundus spiritus exiens  
 rursus eum occupat, significat populum Iu-  
 dæorum, & hominem pœnitentem, cui per  
 subsecutam negligentiam, acrius mentem  
 occupat carnis voluptas, adiunctis secum  
 alijs septem spiritibus vitiorum, id est, ira-  
 cùdia, avaritia, inuidia, atq. ventris ingluic,  
 inani gloria, fornicatione, atq. superbia.

Paterfamilias proferens de thesauro suo  
 noua & vetera, Christus est proferens de im-  
 penetrabili sapientia sua gemina testamēta,  
 scilicet, vetus, in quo felicitas terrena pro-  
 mittitur, & nouum, per quod regnum cælo-  
 rum speratur.

Homo, qui seminavit in agro suo granum  
 sinapis, Christus est, qui seminavit fidem in  
 mundo, in quo volucres cæli, id est, spiritua-  
 les animæ requiescant.

Mulier, quæ fermentum abscondit in sa-  
 tis tribus, significat sapientiam spiritualis  
 doctrinæ feruentem in Trinitatis amore.

Mulier quæ fermentum abscondit. Iſychius lib. 1.  
 in Lenit. c. 2. sic ait: abscondit in farina satattia, Ecclesiam  
 significans, quæ in Trinitatis verbâ fermentat theologię my-  
 ſteria. Hanc allegoriam interpretans B. Hieronymus prami-  
 fit, nunquam parabolæ & dubiam enigmatum intelligen-  
 tiā, ad auctoritatem dogmatū proficere. Sed fortasse alius  
 auctor rectè reprehendit, qui non ad animum pietate in-  
 formādiu, sed ad stabiliendum sancta Trinitatis misterium,  
 hanc adhibuit allegoriam, contra quam docet B. Augustinus  
 in epistola ad Vincen. Dmat. Illud obiter notandum est, satū,  
 cui apud Heb. respondet nomine ΣΑΡΩ Seach (neq. enim Hebrei  
 aut Greci, sed Syrū nōmē est) genus fuisse mensura,  
 quæ continebat tertium partem ὄφη. Et quidem B. Hierony-  
 m. aliquando satum verit. Vt Gen. c. 1. 8. rbi etiam fit mentio  
 trium satorum. Sic enim Abraham ait Sarai: accelerata tria  
 sata simila cōmisce: nonnunquā vero modiū, vt 4. Reg. 7.  
 cras modius similē statere uno, & duo modij hordei  
 uno. Hic enim habent Hebrei seach, id est, satū. Itaq. fortasse  
 quis miretur, cur idem Hiero. enarrans hanc parabolā Matth.  
 13. scripsit. Satum genus est mensura iuxta modum pro-  
 vincia Palestine, unum & dimidiū modium capiens. Quod  
 proculdubio sumpxit ex Iosepho, qui lib. 9. antiqu. c. 4. ait: satū  
 fert

fert modium vnum & semis italicum. Sed ne rito summa decto nota inuratur dicendum erit, non eundem fuisse medium, sed alium atque alium pro regionum varietate. Probabiliter autem suspicatur Lansenius c. 57. praelati operis, quod concordiam euangelicam appellavit, ideo Domini trium satorum farina in hac parabola meminisse, quod mos fortasse fuerit in Iudea, ut tantudem panis in usum familiae semel conficeretur. Id quod congruit cum loco predicto Gen. 17. & aliquot alijs sacra scriptura locis. Si quis autem rationem diligenter inuenerit, inueniet cephi, siue satrui, paulo plus capere, quam capiunt in Hispania ceteruni 10.

Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est, qui in isto mundo venditis omnibus Christum, vitamque eternam acquirit.

**C**Quinque millia viri, qui quinque panibus, & duobus piscibus pasti sunt, Ecclesia sunt populi, qui per quinque corporis sensus, alimento legis spiritualis à Christo reficiuntur, & duplice testamento, quasi gemellis piscibus saturantur.

Quattuor autem millia viri, qui alijs septem panibus aluntur, eadem gentium Ecclesia est, quae in quattuor mundi partibus diffunditur, atque vertitate septiformis gratiae recreatur.

Ille, qui saepè nunc in ignem, nunc in aqua cadebat, nūdum significat. Ignis autem inflammantem cupiditatem, aqua carnis voluptatem demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu precipitatur.

Moyses, & Elias, qui apparuerunt cum Domino in monte, Lex & Prophetia intelliguntur, quarum vocibus passio & resurrectio, & gloria Domini declaratur.

Homo habens centum oves, qui relicitis illis ouem perditam querit, ac repertam humeris reuehit, figuram Christi expressit, qui relicitis millibus Angelorum in celo, ouem, quae perierat in Adam, ut bonus pastor, quae sitam in gentibus reperit, atque crucis suae humeris ad paradisum reportauit.

Mulier, quae perditam reperit drachmam, Ecclesia est, quae animam Diaboli laqueis abstractam, & perditam, dum inuenierit per penitentiam, & Angelorum & hominum facit lætitiam.

Debitor decem milium talentorum significat homines, qui Deo sunt obnoxii per transgressionem decem praceptorum, sed

A sicut nobis poscentibus à Domino peccata vincula relaxantur: ita unusquisque nostrum dimittat exemplo Domini, ne dum minima debita in nos peccantibus non cōcedimus, maiora nostra exoluere cum usuris paenarum cogamur.

Diues, qui camelio comparatur, personam indicat Iudeorum, qui de Legis potentia gloriantur, quanquam propter terrena, quae colunt, non habent regnum celorum: ubi fascilius gentium populus criminibus tortus & sarcinis peccatorum grauatus ingreditur per foramen acus, quasi per angustias passionis, dolorum, ac laborum.

Pater familias, qui operarios ad vineam conduceit, & denarium promittit, Christus est, qui vocat omnes ad cultum fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

Operarij hora prima conducti, hi sunt, qui à rudimentis infantiae cultum fidei consecuti sunt.

Qui autem hora tertia, hi sunt, qui ab adolescentia ad fidem accesserunt.

Qui vero hora sexta cōdusti sunt, hi sunt, C qui in iuuentutis aetate crediderunt.

Qui autem hora nona accesserunt, illi sunt, qui iam à iuuentute infenestatem declinantes gratiam percepserunt.

Qui vero ultima hora iuerunt, illi sunt, qui iam decrepiti, & in extremo vita tempore vocati ad Christum venerunt. Qui tamen prioribus parem mercedem beatitudinis accipiunt: in illis conseruans Christus iustitiam, qui prima hora nativitatis operati sunt: in ipsis impendens misericordiam, qui una vita laborauerunt.

Duo filij missi ad operandum vineam, duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gentium populus per naturam intelligentiam ad operis diuini culturam, qui prius tamen contumax extitit, & se se iturum negavit. Adueniente autem Domino priorem contumaciam sequente emundat obedientia. Secundus autem missus Iudeorum per Legis cognitionem respondit: omnia, quæcunque dixerit Dominus faciemus, sed idcirco damnatur, quia minus faciemus, sed idcirco damnatur, quia

~~non solum~~ in professionem Legis praeuari-  
cūs est, sed & in ipsum Dominum vineæ  
particidales manus exercuit.

Homo, qui vineam plantauit, Deus est,  
qui condidit Ierusalem, in qua ædificauit  
tūnum, & torcular fodit, videlicet tēplum,  
& altare, & sepe circundedit, id est, Angelō-  
rum munitione vallauit.

Colonia autem, quibus vineam locat, po-  
pulus est Israel, qui sub diuino cultu posse-  
dit Ierusalem.

Serui autem, qui tempore frugum missi  
interfecti sunt à colonis: prophetæ intelli-  
guntur, quorum sanguis effusus est à Iudæis,  
dum ab eis quærerent iustitiae fructum &  
Legis.

Filius autem nouissimè missus, quem eie-  
cūm coloni extra vineā occiderunt, Chri-  
stus est, quem crucifixerunt Iudæi eicien-  
tēcum extra portas Ierusalem.

Coloni quoque, quos Dominus vineæ  
perdit, populi Iudæorum intelliguntur, qui  
dīm, vt videntur dispersi atque perempti  
sunt. Illi autē agricolæ, ad quos vinea trans-  
ferti præcipitur, significat Apostolos vel suc-  
cessores Apostolorum.

Rex, qui fecit nuptias filio suo, Deus pater  
intelligitur, qui copulauit ex virgine carnē  
virginem Christo. Serui vero, qui missi sunt  
vocare in uitatos, Apostoli sunt, arque Pro-  
phetæ, qui Iudæos per Legem, & Euange-  
lium vocauerunt: sed illi modò terrenis vo-  
luptatibus, modò carnis, & Legis onere  
pressi, sollēnitatem aduentus Domini con-  
tempserūt, ex quo se indignos existimau-  
runt vita æterna, gētes autem introisse ma-  
nifestantur.

Rex qui fecit. Tractat B. "Gregorius in homil. disertè,  
nō pler, hanc allegoriam, sed securius dici patet, regem pa-  
rem regi filio nuptias fecisse, cum ei per incarnationis my-  
strium sanctam Ecclesiam sociari in viro virginis, sicut in  
ibidem. Et causa est, quia ex duabus personis solet nu-  
ptiarum coniunctio, nefarium est autem in Christo duas cre-  
dere personas.

Rex iratus, qui misit exercitus suos & per-  
didit interfectores illos, & ciuitatem illorū  
incendit, Deus pater est, qui suscitauit Ve-  
spasianum Césarem Romanorum, qui & po-  
pulum gladio vastauit, & ciuitatem Ierusa-  
lem funditus cum suis vniuersis euertit, ita  
nō viterius belligerare non possit.

A Homo autem non habens vestem nu-  
ptialem in accubitu, qui loquente rege ob-  
mutuit, quem iubet seruis ablatum mitti in  
tenebras exteriōres, ille est, qui in fide qui-  
dē cū cæteris requiescit: sed si inuenitus fue-  
rit in die iudicij vestem carnis habere pol-  
lutam, confessim iubetur ab Angelis tolli, &  
mergi in gehennam ignis æterni.

B Duo debitores, ex quibus unus debebat  
fœneratori denarios quingentos, & alter  
quinquaginta, significant utrumque popu-  
lum, Iudæorum scilicet & gentium, ex qui-  
bus ille, qui quinquaginta denarios debuit  
Iudæorum typum habuit, ille vero qui quin-  
gentos, Gentium figuram expressit, qui ab  
initio mundi debitor semper existens, chi-  
rographum peccati per pœnitentiam non  
solut. Adueniente itaq; Christo tandem  
credidit, atq; vberiorem misericordiæ fru-  
ctum accepit, vnde quia plus illi concessum  
est à Christo, amplius diligit Christum, sicut  
scriptum est, cui plus dimittitur, plus diligit.

C Septem vero fratres, qui vni mulieri nu-  
pserunt, & sine filiis mortui sunt, homines  
infideles intelliguntur, qui per septē mundi  
ætates, in hac terra totam vitam suam sine  
fructu iustitiae consumperunt.

Duo in lecto illos figurant, qui remoti à  
turbis in otio quadammodo vitæ vacare vi-  
dentur.

Duæ molentes illi intelliguntur, qui nego-  
tijs temporalium rerum circumferuntur.

Duo in agro illi sunt, qui in ministerio  
Ecclesiæ, tanquam in agro Dominicō ope-  
rantur, ex quibus adueniente nocte, id est,  
seculi aduersitate, quidā permanent in fide  
& assūmuntur ad vitam, quidam discedunt  
& relinquuntur ad pœnam.

D Quinque virgines sapientes, omnes ani-  
mæ sanctæ intelliguntur, quæ quoniam per  
quinque sensus corporis nullam admittunt  
cordis corruptionem, idcirco quinario nu-  
mero computantur.

Quinque autem virgines fatuæ, quæ nō  
habent in vasis oleum, illæ animæ sunt, quæ  
habent quidem integratatem corporum,  
sed non seruant intra conscientiā boni ope-  
ris testimonium, dum in facie gloriantur  
apud homines, & non corde apud Deum.  
Ideoq;

Ideoque quia in vasis pectorū suorum mētis splendorem non gerunt, adueniente Dominō, à regnicius gaudio excluduntur.

Homo peregre proficisciens, qui tradidit bona sua servis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam ad cælos regrediens tradidit Euangelicam gratiam Euangelicis negotiatoribus fœnerandam. Sed primus fētus in quinq. talentis sibi datis quinq. libros Legis accepit, quod doctrina & opere dece præceptorum amplificauit.

Alius duobus talentis duo testamēta promeruit, ea quæ morali, ac mystico sensu piè dispensando duplicita.

Tertius sub figura vnius talenti, gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obfcurauit, ideoq. proiectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum.

Alij in primo seruo, sensus cordis & corporis acceptos, in secundo intelligentiam & opus, in tertio rationem intellexerunt.

Alij in primo seruo. D. Gregorium significat, cuius fuit in primis studiis, is enim ad hanc modum etat et presentem allegoriam.

Iuuenis filius viduæ, quē Dominus mortuum extra portas urbis suscitauit, significat eum, qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit: quiq. nonnunquam audito verbo Dei à morte peccati resurgit, & per pénitentiam Christo viuete incipit: redditurq. viduæ matri suæ, id est, Ecclesiæ.

Homo, qui descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descendit de paradiſo cælesti in mundum, incidit in Angelos tenebrarum.

Homo qui descendebat. Per paradiſum cælestem, ut error viteretur, Ierusalem civitas pacis illa cælestis intelligentia est, è cuius beatitudine lapsus est Adam. miseri factus per peccatum. Descendit autem in Iericho, id est in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna, quam significat Iericho. Adū enim, qui diuino præcepto obtemperans, diuino etiam beneficio fuisset immortalis illo violato, mortis miseriam, & plurimes alias acerbitates meritis perpeſsus est. Sic enim exponit hanc allegoriam B. Aug. in lib. de quest. Euang.

Samaritanus descendens, qui vulnera eius curauit, Christus est custos noster, qui de cælo descendit, & genus humanum à vulneribus peccatorum curauit.

A Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram predicatione Euangelicā recreant.

Martha, quæ exceptit Christū in domum suam & in hac ministrabat, significat Ecclesiam, in hac vita Christum in corde excipientem, & in opere iustitiae laborantem.

Maria soror eius, quæ sedebat secus pedes Christi, & audiebat verbum, demonstrat eadē Ecclesiam in futuro seculo ab omni opere cessantem, & in sola contemplatione sapientiæ Christi requiescentem.

Homo, qui media nocte postulabat ab amico tres panes, similitudinem exprimit cuiusq. in media tribulatione Dominum postulantis, ut det ei scientiam Trinitatis.

Diues, cuius vberes fructus ager attulit, significat hominem luxurijs deditum, & abundantem peccatis, quem immoderatè plus amplius peccare desiderantem arguit Dominus dicens: stulte hac nocte affectunt animam tuam abste, quæ parasti cuius erunt?

C Quinque illi in domo vna, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, ex quibus duo in tres, & tres in duos dividuntur, significant humanum genus fide & religione invicem separatum, partim in dissensione schismatis, quod duo significant, partim in numero Trinitatis, quod tria demonstrant. Diuīsus est enim filius aduersus patrem suum, id est, populus ex gentibus veniens aduersus Diabolum, cum quo antea fuerat sociatus. Diuīsa est & filia aduersus matrem suam, id est, plebs ex Iudeis credens aduersus impiam Synagogam. Diuīsa est & nurus aduersus socrum suam, Ecclesia videlicet ex gentibus aduersus matrem sponsi sui Synagogam, de qua secundum carnem Christus fuerat procreatus. Qui homines separantur sibi invicem, alij terrenam, alij cælestem gloriam appetentes.

Galilæi xviii. super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos interitum plebis Iudeorum insinuat. Decem & octo enim apud Græcos ex iota, & eta, litteris exprimuntur, quibus figuris nomen Iesus scribitur in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cum sua vrbe prostratis sunt.

Homo, qui arborē fici in vincis sua planat

*Christus est, qui Synagogam in Iudeo populo condidit, quam cum Dominus quæsi inutilem, iussisset abscidi, fit illi apostolis Apostolis fossa humilitatis, adhuc fecit stercus, id est, cōfessio peccatorum: sicut in nonissimo credendo cōmutabitur in melius, dabitq. fructus iustitiae copiosos.*

Mulier, quæ decem, & octo annos infirmitatem habens à Domino curata est, Ecclæ typus est, quæ in fine temporum salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatis mundus iste completur, cuius tamē tempus habet tripartitam discretionem, unam ante Legem, alteram in Lege, terram sub gratia. Sexies ergo terni decem, & octo efficiunt, quo numero tempus hoc nostræ salutis insinuatur, quando à Saure vinculis soluti, quibus curvati eramus, donum salutis, & spem supernæ contemplationis accipimus.

Hætopicus, quem Dominus curauit, demonstrat eos, quos fluxus carnalium voluptatum exuberans aggrauat.

Homo habens duos filios, Deus est, habens duos populos, quorum maior figuram tenuit Iudæorū, qui permanxit in Dei cultu: alterius junior, Gentium, qui conditore deferto, seruus factus est idolorum, quem per egestatem in fidei teuertentem, clementer suscepit Deus Pater, & pro conuersione eius sub vituity poiū molat filium vnicum: tribuit etiam annulū fidei, & stola immortalitatis induit eum, quanquam Iudæus fraterlioris torqueatur inuidia, propter salutem tamen eius gaudium concinit Angelorum symphonia.

Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione remoueri præcepit, & fraudem faciens Domino suo relaxauit debitoribus partem, vt haberet, vnde in posternum viueret: hæc comparatio ad exemplum nostrum proposita est; nam si ille à Domino suo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus prouidit, quanto magis Christo placere possumus, si ex proprijs nostris misericordiam indigentibus faciamus, à quibus recipi in æterna tabernacula possimus?

Dives, qui induebatur purpura & byssō, significat Iudæorum superbiam, florentem

A quondam imperij claritate, vel honoris excellentia.

Dives, qui induebatur purpura & byssō, significat. Theophylactus eruditus in primis scriptor non dubitauit affirmare diuinitatem & Lazari, non quidem historiam, sed fidem esse parabolam, que narratur à Domino: cui tamen nomen Lazarus perficie repugnat. Nam egregie ait B. Chrysostomus in hom. in Luc. de parte & duabus filijs: in parabola non sunt dicenda nomina. Parabola enim sunt ille, in quibus exemplum ponunt & tacentur nomina. Preclarè etiam: Origenes cap. 1. in Iob, inquit, necessario nominis Iob mentionem fecit Moyses, qui libri auctor est, ne si bonum solum diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Eadem sententia est de diuinitate & Lazaro, Amb. Cyrtilli Damasci. Atq. Euthymij, qui etiam ait, diuinitus quidem nomen silentio fuisse, præteritum ab Evangelio: tanquam odio digni scriptum est enim psalm. 15. non accipiā nomina eorū per labia meas mendicivi vero nomen memoris proditum, tanquam amore digni. Autem autem quidam ex traditione Hebraeorum, quod per id tempus diuinitas ille fuerit Nineus appellatus, & mendicus iste Lazarus. Hoc Euthymij. Q uod si, vt in plerisq. omnibus, sic etiam in hoc Theophylactus Chrysostomum, virtutem excellenti doctrina & sanctitate esset imitatus, ne ille à communis sententia nunquam desciuisse.

Mendicus ulcerosus, demonstrat Gentilem populum confessionibus peccatorum humiliatum.

Quinque fratres diuinitis illius, qui apud inferos torquebatur, Iudæi intelliguntur, qui sub quinq. libris Legis positi sunt.

Decem leprosi qui mundantur à Domino, hæretici significantur, qui in varietate colorum diuersitatem habent schismatum, quique ideo ad sacerdotes mittuntur, vt, deversa omni varietate errorum, vnitatis percipient sacramentum.

Iudex iniquus, qui Dominum non timebat, assidue tamen deprecantem viduam exaudiuit: similitudo est, qua demonstratur, quantam spem habere debeat, qui Dominum inde sinenter exposcit: cum etiam apud aures iniqui iudicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis. Ipsa autem vidua, significare potest Ecclesiam perseverantia sua petentem vltionem de inimicis suis Diabolo, vel hæreticis.

Pharisæus orans in templo, Iudæorum est populus, qui ex iustificationibus Legis extollit merita sua.

Publicanus verò, Gentilis est populus, qui longè à Deo positus confitetur peccata sua

sua, quorum unus superbiendo recessit humiliatus, alter confitendo Deo appropinquare meruit exaltatus.

Cæcus sedens secus viam populum demonstrat Gentilem, qui per Christi gratiam fidei meruit claritatem.

Zachæus, Gentilis est populus, gratia meitorum pusillus, quitamen à terrenis afflictibus sublevatus, per lignum Dominicæ crucis Christi mysterium contemplatur:

Homo nobilis, qui in longinquam abiit regionem accipere sibi regnum, Redemptor noster est, qui usque ad fines terræ peruenit accipere regnum in populis (Gentium).

Cives, qui noluerunt eum regnare, Iudei intelliguntur, qui Christum regem spreuerunt.

Seruus, qui manum vnam accipiens decem acquisiuit, significat doctores, qui accepta gratia Euangeli, in decem verborum decalogi prædicamentis bene usi sunt, & docendo multos in fide acquisierunt, ideocirco adueniente Domino laudabuntur, quia lucrati sunt.

Qui verò ex una quinque acquisiuit, illos demonstrat, qui mandatum Dei seruantes consequuntur scientiam Legis in quinque libris Moysi scriptam, eamque docendo ad usum salutis necessarium fenerantur.

Qui verò manum ipsam in sudario conservauit, ostendit eum, qui creditum sibi gratiae donum, delicate otioseq. tractauit, unde & recte amittit collatam gratiam, quia per negligentiam prædicare contempserit, ut ei augeretur, quod laborauit.

Vidua, quæ in gazophylacio duo iecit D minuta, animam fidelem demonstrat eius, qui in thesauro cordis sui fructum dilectionis Dei & proximi seruat.

Sponsus, Christus est: cuius nuptiae cum Ecclesia celebrantur, in cuius coniunctione aqua in vinum mutatur, quia credentes per lauaci gratiam transeunt ad passionis coronam.

Architriclinus, Moyses intelligitur, qui miratur meliorem, et sanctiorem populum

A per Iesum in Euangelium congregatum, quæ illum priore ab Ægypto deductum: nitum enim vinum ostendit sublatam esse gratiam Spiritus sancti à Iudeis, & per Apostolos in Gentibus contributam.

Mulier Samaritana mysticè intelligitur Synagoga quinque libris Legis, quasi quinque viris, secundum sensum carnis, subiecta, quam misericorditer Dominus prouocat haurire aquam viuā, lauacris scilicet percipere gratiā, vel secretā Legis intelligētiā.

Mulier adultera, quæ offertur à Iudeis Dominolapidanda, est Ecclesia ex gentibus, quæ prius relicta Deo in idolis fuerat forniciata, hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Christus eam saluat per remissionem delicti, nec sinit eam perire, qui nouit veniam condonare peccantibus.

Simon leprosus, Gentilis est populus, qui est à Redemptore mundatus.

Mulier, quæ vnguento caput Domini vxit, Ecclesia est, quæ fractus sui operis, fideique odorem ad laudem Dei & Christi, gloriam refert.

Angelus ille, ad cuius descensum mouebatur aqua, quinque porticibus cincta, Christus est, in cuius aduentu turbatus est Iudeorum populus quinque libris conclusus, descendente enim Angelo commouebatur aqua, & sanabatur infirmus: descendente de celis Christo, commotus est in passione eius idem populus, & sanatus est mundus.

Cæcus à nativitate, quem Dominus postquam vnxit oculos, ad piscinam Siloe misit lauandum, significat genus humanum à nativitate, id est, à primo homine errorum tenebris vitiatum, cuius oculos Dominus de sputo, & luto linuit, quia verbum caro factum est. Et lauari oculos in piscina iussit, ut baptizatus in Christo acciperet legem fidei, & crederet in eum, qui humilis in mundo apparuit.

Lazarus, quem Dominus quatriduanum fœtentem de monumento suscitauit, significat mundum, quem grauissima peccati consuetudo corruperat, qui tamen quaranta die mortis resuscitatur. Prima enim dies est mortis, tracta ex Adam propago mortis.

mortis: altera dies mortis est transgressio legis naturalis: tertius est dies mortis, prævaricatio datæ legis: quartus dies mortis est contemptus Euangelicæ prædicationis, in quo die Dominus suum opus respiciens, misericorditer resuscitare dignatus est.

Seruus principis sacerdotum, cuius dextra amputatur auricula, Israelicus est populus, propter incredulitatem seruus effetus. Hic dextram aurem amittit: dum ad sinistram per intellectum litteræ transit, cui Dominus in his, qui credunt, auditum restaurat fidei, & obedientem Euangelici facit mandati.

Princeps sacerdotum, qui scidit verstimedium suum in Domini passione, indicat Hebreum populum nudatum sacerdotio, & evacuatum regno scisso.

Barabbas, qui Iudæis dimittitur, significat Antichristum, quem illi errantes meruerunt suscipere pro Christo.

Herodes & Pilatus, qui cum essent discordes, in passione Domini amicitia fœderantur: indicant primū diuisos fuisse utrosq. populos Circūcisionis, & Gentium: qui tamen per passionem Domini in fide concordauerunt.

A Simon Cyrenæus, cui gestandam crucem imposuerunt, Gentium populus intelligitur, qui peregrinus in Lege, obediens efficitur Euangelio, crucis ipse Christi vector, & fidei baiulus factus.

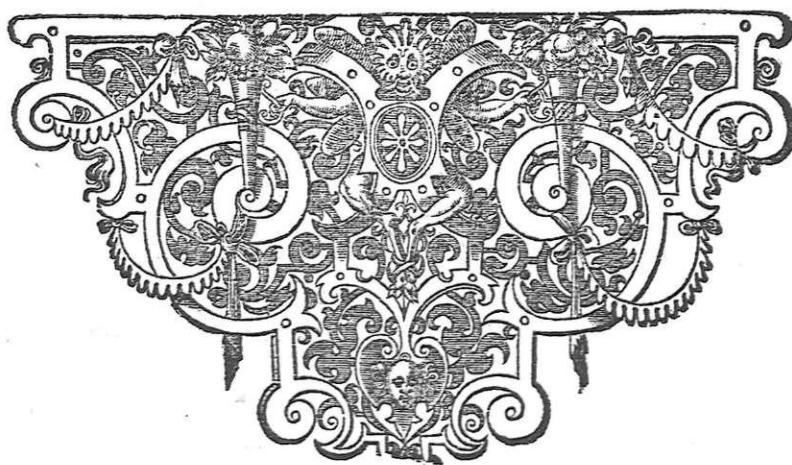
Duo latrones populum exprimunt Iudeorum, & Gétium: quorum unus incredulus blasphemat Christum in cruce pendente, alter fidelis Iudæos increpat blasphemantes.

Quattuor milites, qui quattuor partes sibi de Iesu vestimentis fecerunt, præfiguerunt quattuor partes mundi, quæ diuiserunt sibi eloquia Christi, sicut scriptum est: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Mulieres, quæ Apostolis Domini resurrectionem annuntiant, Lex, & Prophetia intelliguntur, quæ gloriam resurrectionis Christi, antequā reuelaretur, quasi præcursores prædicauerunt.

Septem discipuli, cum quibus Dominus post resurrectionem suam cōuiuasse describitur, septimam indicant post resurrectionis futuræ requiem, per quam omnes sancti per Christum æterna beatitudinis refectio saturabuntur, ad quam saturitatē nos perducat Christus. Amen.

y 2 DIVI



# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

DE FIDE CATHOL. EX VET. ET NOVOTESTAM.

CONTRA IVDÆOS,

AD FLORENTINAM SOROREM SVAM.

SANCTAB SORORI FLORENTINAE A  
ISIDORVS.

**V**ÆDAM, quæ diuersis tem-  
poribus in veteris Testamenti  
libris prænuntiata sunt de nati-  
uitate Domini, & Saluatoris no-  
stri secundum diuinitatem, vel de incorporatione eius, de passione quoq. & morte,  
sive de resurrectione, regno, atque iudicio,  
pro viribus scientiæ ex innumerabilibus  
pauca proferenda putavi, vt Prophetarum  
auctoritas fidei gratiam firmet, & infide-  
lium Iudæorum imperitiam probet. Hæc  
ergo, sancta soror, te perente, ob ædificatio-  
nem studij tui tibi dicaui, vt qua con-  
forte perfruor sanguinis, cohæredem fa-  
ciam & mei laboris.

**a** Inscriptio huius operis desumpta est ex duobus codicibus  
Gothicis, quos ante sexcentos annos descriptos esse constat.  
Nam quinq. alijs codices, quos his libris castigandis nacti sumus: magnopere variabant, Bravio in Isidori vita de his li-  
bris loquens. Contra Iudæos, inquit, postulante Flo-  
rentina germana sua proposito virgine, libros duos  
(supple scripti) in quibus omnia, quæ fides Catholica  
credit, ex legis & Prophetarum testimonijs appro-  
banit. Ildefonsus de virorum illustrium scriptis in Isidoro  
ait: libellos duos (supple scripti) ad Florentinam so-  
torem contra nequitiam Iudæorum.

**b** Vel de incorporatione eius. Codex Tarraconensis  
maior, pro incorporatione legit: corporatione. Nos  
aliorum codicū fidem sequuntur sumus: presertim cum Hilarius  
cano. 6. in Mattheum, incorporationem verbi Dei dixerit.

Post epistolam operi prefixam, sequebatur Elenchus capitū  
in plerisq. codicibus. Nos, quoniam in secundo libro similis  
Elenchus desiderabatur, tanquam superuacuum, hoc etiā  
loco expungendum iudicavimus: cum sc̄is constet, ne ipses  
quidem capitū summas ab Isidoro prefixas, sed posteriori  
tempore affectas fuisse, & in codice Tarraconensi minori, cui  
in primis fidebamus, penitus desiderari. Quo circa in eis qua-  
dem ex nostro sensu in meliorem formam mutata esse lector  
animaduertet.

*Quod Christus à Deo Patre genitus  
est. Cap. I.*



**V**DAE Inefaria incedu-  
litate Christum Dei fi-  
lium abnegantes, impj,  
duricordes, Prophetis  
veteribus increduli, no-  
uis obstrusi, aduentum  
Christi malunt ignorare,  
quām nosse: negare, quām credere. Quem  
enim venturum accipiunt, venisse iam no-  
lunt. Quem resurrectum legunt, resur-  
rexisse non credunt. Sed ideo ista non in-  
telligentes fingunt, quia sacrilegio suo hæc  
impta cognoscunt. Ad quorum refallen-  
dam perfidiam, quædam ex veteri Testa-  
mento aggregauimus testimonia: quibus  
Christum genitum ab omnipotente Patre  
cognoscant, ipso testante: **b** Tecum principi-  
um in die virtutis tuæ, in splendoribus  
sanctorum, ex vtero ante luciferum genui-  
te. Ex vtero itaque, id est, ex illa intima &  
incomprehensibili Patris substantia: sive ex  
illo diuino, atq. immenso paterni pectoris  
arcano, quo pater **c** genitor de corde bo-  
num eructat verbum. Sicut & ipse alias ait:  
**d** Eructauit cor meum verbum bonū. Atque  
alibi ipse Pater sic dixit: **e** Filius meus es tu,  
ego hodie genuire. Quod non est dictum  
**C** David, neque vlli sequentium Regum.  
Nam ibi additur: Pete à me, & dabo tibi  
gentes hereditatem tuam, & possessionem  
tuam terminos terræ. Quod neque Da-  
vid, neq. genti Hebræorū cōcessum est, nisi  
tantummodo **CHRISTO**, cuius nomē est  
per omnes gētes diffusum, cui & Reges obe-  
diūt: & gētes seruiūt: sicut & alibi de eo scri-  
ptū est: **f** Adorabunt eū omnes Reges terræ,  
omnes gentes seruient ei. Item Salomon dū  
Patris nomē, mysteriumq. natuitatis Chri-  
sti secūdum deitatem vellet agnoscere, his  
verbis intonat, in proverbijs dicens. **g** Quis  
ascendit in cælum, atq. descendit: quis coili-  
gauit aquas, quasi in vestimento: quis susci-  
tauit omnes terminos terræ: quod nomen  
eū

et eius, aut quod nomen filij eius si nosti? Hanc filiū Dei in Daniele Rex ille impius, apicies dixit: <sup>b</sup> Ecce ego video viros quattuorlocos, & ambulātes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quadruplicis filio Dei, quem fideliter credimus, nec vilaremus dubitamus Dominum Salvatorem esse. Sed obijcitur, quod in <sup>i</sup> Daniel iste filius Dei, superius etiam Angelus nominatur. Assētio. Nam & Christus filius Dei, Angelus dicitur. Sic enim ait <sup>k</sup> Propheta de ipso: Veniet ad templum sanctū suum dominator, quem vos queritis, & Angelus testamenti, quem vos desideratis. Christus enim in eo, quod à Patre genitus est, filius Dei vocatur: in eo vero quod sēpè à Patre missus ad annuntiandum patribus legitur, Angelus nominatur. De quo etiam ipse Pater ad legum legem ita protestatur dicens: Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat, & custodiat te in via, & introducat in locum, quē <sup>n</sup> paraui: obserua eū, & audi vocē eius, nec contēnendum putes, quia non dimitter, cum <sup>o</sup> peccaueris, & est nō meum in illo. Quis est ergo iste Angelus, cui Deus, & potestatē suam dedit & nomen? Quod si dicit: aliqua alia est potestas Angelica: Hoc nefas est credere. <sup>p</sup> Quis enim in nubibus squabicit Dño, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Qui enim nō æquatur natura, nō potest æquari & nomine. Ipse est enim Filius, qui semper à Patre missus visibiliter præbat hominibus. Ex ipsa ergo missione iste Angelus nūcupatur. Isaias autē aperitus Filiū à Deo genitū cōfirmans, ita annūtiat: Vox Dñi reddentis retributionem inimicis suis, ipsis videlicet, qui non credūr, Iudeus: antequam parturiret, peperit: & antequā veniret partus eius, peperit masculum. Quasi apertè diceret: antequam Christum D virgo parturiret in carne, generauit filiū à Indivinitate Pater, & antequā tēpus virginis parturiendi veniret, genuit eū sine tempore Pater. Vnde inferius ait: <sup>f</sup> Quis audiuit inquam tale: aut quis vidiit huic simile: Reuera, quia nihil tale in hominibus accidit, aut quippiam simile, & post hæc subiungit: Nunquid qui alios parere facio, ipse nō parat Dñs: & qui generationē cæteris tripli, sterilis ero: ait Dñs. Quibus omnibus cogendus est infidelis, ut eligat de duobus aut Christū filiū Dei credeat: aut mendaces putare Prophetas, qui ista ceteruant.

A <sup>a</sup> Duri cordis, vel duri corde.

<sup>b</sup> Psal. 109. vers. 4

<sup>c</sup> Al. Quo genitor.

<sup>d</sup> Psal. 44. vers. 2.

<sup>e</sup> Psal. 2. vers. 7.

<sup>f</sup> Psal. 71. vers. 11.

<sup>g</sup> Proverb. 30. vers. 4.

<sup>h</sup> Daniel. 3. vers. 49.

<sup>i</sup> Eodem cap. vers. 94.

<sup>j</sup> Malachias 3. vers. 1.

<sup>l</sup> Quem vos desideratis. Locus est Malachia 3. ver. 1.

ceterū in vulgata legitur: Quē vos vultis, & septuaginta dixerūt: ex iugēs dēlēte. Commodius autē, & significatus, YHWH verbi Hebrei vis desiderandi voce exprimitur, & patres non volebant modū, sed oppidū quā ardenter Christi redēptoris aduentū cōspiebāt, ab eo verbo nomen YHWH dedicatū, non voluntatē absolute significat, sed beneplacitū, cupiditatē, desideriū. Quod Grati r̄is evidētias voce significare consuerunt. Atq. 1saie. 58. vers. 3. rbi id nomen possum est, & nos legimus. Ecce in die ieunij vestri inuenitur voluntas vestra: Mazzarabes legunt: Ecce in die ieunij vestri inuenitur voluptas.

<sup>m</sup> Exod. 23. vers. 20.

<sup>n</sup> Al. Præparauit.

<sup>o</sup> Al. Peccaueritis.

<sup>p</sup> Psal. 88. vers. 7.

<sup>q</sup> Ipse est enim filius, qui semper à Patre missus, visibiliter apparebat hominibus. Nimirū Isido. in ea sententiā est, qua antiquorū patrū cōmuniſ fuit, ab ipso mundi exordio, quoties se Deus humana effigie videndū præbuit hominibus. Nō Patrē, nō Spiritū sanctū, sed Dei filiū apparuisse. Sic sentiunt Tertull. 2. lib. contra Marcionē, Clemens Alexandrinus lib. 1. Pedag. cap. 7. Irenaeus libr. 4. contra hæreses Valentini c. 17. Euseb. historia Ecclesiastice initio. H. latius 12. de Trinit. Basilius 1. contra Eunomium. Itaq. Dei filius Adamo loquutus est, quod Thargū etiū Ierusalemā cum Genesis 3. ait: מִמְרָא דֵ אֶלְחִים נָאָרַת hoc est, vocavit verbū Dei, Deus Adā. Ipse Cain increpauit, Abrahāmo apparuit, cū Jacob luctatus est. Quod Syrmensis cōgregatio c. 13. his verbis credēdū præcepit: Si quis cōtra Jacob non filiū tanquā hominē luctatū fuisse, sed ingenitū, aut Patrem eius dixerit: anathema sit. Præterea cum Moē ērabo loquutus est, filios Israel eduxit ex Ægypto, cīsq. leges dedit in eremo. Quod ipsum Cassianus lib. 4. de Incarnat. duobus testimonij confirmat: nimirū Iuda c. 1. vers. 5. Scientes semel omnia, quoniā Iesus populū de terra Ægypti saluans, secundū eos qui nō crediderūt perdidit, Angelos verò &c. Et Pauli 1. ad Corinth. 10. vers. 9. Neq. tentans Christū, sicut quidā eorū tentauerūt, & à serpentibus perierunt.

<sup>r</sup> Isai. 48. vers. 6.

<sup>s</sup> Eodem cap. vers. 8.

<sup>t</sup> Al. Vspiam.

<sup>v</sup> Eodem cap. vers. 9.

Quod Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitusest.

## CAP. II.

Quod si queritur, quando, vel quomodo, Pater filium genuerit. Responderur,

cur quæritur tempus, quando sit Dei Filius genitus, <sup>a</sup> dū sit sua natuitate alternus: sicut scriptum est de eo. <sup>b</sup> Egressus eius à principio à diebus æternitatis. Et iterum. <sup>c</sup> Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius. Sed & Pater cundem, ante luciferum, id est, ante omnia tempora genuisse, testatur, <sup>d</sup> quod & ipse Filius Dei, verbum, virtus & sapientia, de sua natuitate confirmat, dicens: <sup>e</sup> Nec dum erant abyssi, & ego iam <sup>f</sup> conceptus erā, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum mótes graui mole confliterant, ante colles ego parturiebar: adhuc terram nō fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ: quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate ante omnia secula Filius à Patre genitus esse declaratur, quando à Patre per illum cuncta creata esse noscuntur. Illud denuo quæritur, quomodo idem sit genus, dum sacræ natuitatis eius arcana, nec Apostolus <sup>g</sup> dicit, nec Propheta comperit nec Angelus sciuit, nec creatura cognouit, Isaia testante qui dicit: <sup>h</sup> Generationem eius quis enarrabit? Idcirco si eius natuitas à Propheta non potuit enarrari, quis profitebitur nosse, quomodo Filius potuit à Patre generari? Hinc est illud in libro Iob: <sup>i</sup> Sapientiæ (Dei Patris) vnde inuenies latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cæli absconsa est, id est, etiam ipsis Angelis incognita. Itē ibi, <sup>k</sup> Radix sapietiarum cui reuelata est: origo scilicet Filii Dei. Ideoque quod etiam super Angelorum intelligentiam, atq. scientiam est, quis hominum potest narrare? scire autem manifestum est solum Patrem, quomodo generit Filiū, & Filium quomodo sit genitus à Patre. Si quidem & gignēdi filij quæritur ratio, eò quid filius non nisi ex duobus nascatur: habeat, inquam, sibi huiusmodi generis ortum cōditio caduca mortalium: Christus enim ex Patre ita emicuit, vt splendor à lumine, vt verbum ab ore, vt sapientia ex corde.

<sup>a</sup> Dum pro cum.

<sup>b</sup> Mich. c. 5. ver. 2.

<sup>c</sup> Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius. Locutus est desumptus, ex Psalm. 71. vers. 17. & priora quidem verba iuxta editionem vulgatam; posteriora autem ex Psalterio Romano desumpta sunt, quo frequenter citatur Isidorus. Erat enim Gotha regum tempore in omnibus Hispanie Ecclesijs eius Psalterij vsus, vt Breviarium Mozarabicum argumento est, non paucis tamz immutatis.

<sup>A</sup> ab ipso, et arbitrio, Isidoro. Nā in eius vita à Brasiliense scripta (duobus certè retusis codicibus) scriptum inueni, quam tam eum Psalterij translationem edidisse, nimirum peftrato. Hoc Isidori Psalterium, quo Mozarabes ritterunt, zo; berio. Hispanicum, Romanum, & Gallici comparatione recensimus. Ex his omnibus Psalterijs toto hoc opere ab Isidore testimonia adducuntur: prout commodius erat, aut promptius memoria suggerebat. Sed & reliquis diuinarum scripturarum libris promiscue Hieronymi versione, & antiqua vulgata Latina editione vtitur, utraq. enim eius etate circumferebatur, ut Gregorius docet initio Moralium: & ipsem Isidorus indicat lib. 6. Etymologiarum, c. 4. sep̄ etiam, vt hoc loco feliciter varijs interpretationibus vnum testimonium centrem.

<sup>d</sup> Al. 11. Sicut.

<sup>e</sup> Prover. 8. ver. 24.

<sup>f</sup> Al. Concepta.

<sup>g</sup> Al. Didicit.

<sup>h</sup> Isaia. 53. ver. 8.

<sup>i</sup> Iob. 28. ver. 20.

<sup>k</sup> Ecclesiastici. 1. vers. 6.

### Quia Christus Deus et Dominus est. CAP. III.

Post declaratum Christi diuinæ natuitatis mysteriū, deinde, quia idem Deus & Dñs est, exemplis sanctarū scripturarū adhibitis demostremus. Si Christus Deus non est, cui dicitur in psalmis: <sup>a</sup> Sedes tua Deus in seculū seculi, virga <sup>b</sup> equitatis, virga regni tui: dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, <sup>c</sup> propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiae, præ consortibus tuis? Quis est igitur iste Deus vñctus à Deo? Respondeant nobis <sup>d</sup> Iudæi. Ecce Deus vñctus à Deo dicitur & vtiq. Christus ipsa vñctione monstratur, cum Deus vñctus insinuatur. Dum enim audis Dñū vñctū, intellige Christū: Christus enim à chrismate, id est, ab vñctione vocatur. Huc Christū sub persona Cyri Regis Persarū, per Isaiam <sup>e</sup> Pater Dñū & Dñm esse restatur, dicens: Hæc dicit Dñs Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexterā: vt subiiciā ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiā ante eū ianuas, & portas non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conterā, & vestes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorū, vt scias, quia ego Dñs, qui voco nomen tuū, Deus Israel. <sup>f</sup> In persona enim Cyri Christus est prophetatus: vbi ei subiugatæ sunt gætes in siccæ & regna. Præterea, quia nullus in regno Israel Cyrus est dictus. Quid si de Cyro Persarū Rege, quis hoc crediderit prophetatum, absurdū & profanū esse cognoscat, vt homo impius, & idolatriæ deditus, Chri-

stus, & Deus, & Dominus nūcupetur. Vnde A & in translatione lxx. non habetur Christo meo Cyro. Sed hæc dicit Dñs, Christo meo Domino. f Quod in persona specialiter Christi Dñi nostri accipitur. Si Christus Deus non est, dicant Iudæi nobis, quem sit affatus Deus in Genesi, cùm diceret g: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā: Sic enim subiungitur. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei, creauit illum. Quærant ergo, quis Deus creauit, aut ad cuius Dei imaginem, condidit hominem, quem creauit? Quod si respondeant, ad Angelorum. b Nū Angelus æqualem cum Deo habet imaginem: dum multum distet imago creaturæ, ab eo, qui creauit: aut nunquid Angelus cū Deo potuit facere hominem? quod ita existimare, magnæ dementiæ est. Cui ergo dicitur: aut iadū cuius imaginem conditus homo creditur? nisi ad eū, cui una imago cū Deo est, & vnicum nomen diuinitatis est? Item si Christus Dominus non est, quis Dominus pluit in Sodomis ignem à Domino? Sic enim ait in Genesi: Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrah sulphur, & ignem à Domino. In qua sententia nemo dubitat secūdam esse personam: Nam quis est ille Dominus à Domino, nisi proculduobi Filius à Patre: qui semper ab eodem Patre missus descendere solitus est, & ascéderet? Quo testimonio, & deitas, & distinctio personarum Patris, & Filij, luce clarius demonstratur. Item si Christus, Dominus non est, de quo dicit David in P̄sal. m Dixit Dominus Dominu meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Qui dum idem Christus secundum carnem sit filius David in spiritu tamē Dominus eius, & Deus est. Si Christus Dominus non est, de quo ait David: in libris Regum: n̄ Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psalmista Israël: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam? Item, si Christus Dominus non est, quis est ille Dominus exercituum qui à Domino exercituum mititur? ipso dicente in Zacharia: o Hæc dicit Dominus Deus exercituum, post gloriam misit me ad gentes, quæ expoliauerunt vos: Qui enim tetigerit vos, tangat pupillā oculi: Quia ecce leuabo manum meam super eos & erunt præda ijs, qui seruiebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exerci-

tuum misit me: p Vide nunc, cuius sit hæc vox, nisi Saluatoris, quia omnipotens Deus à Patre omnipotere missum se esse testatur. Missus est autem ad gentes, post gloriam Deitatis, quā habuit apud Patrem, quando exinanivit semetipsum & formam serui acceptiens r factus est obediens usque ad mortem. Qui etiam in sequentibus loquitur, dicens: f Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Quis est igitur iste Dominus exercituum à Domino exercituum missus? nisi idem Dominus Iesus Christus? Supereft de Spiritu Sā Etō, de cuius Deitate sic ait Iob. t Et quia spiritus Dei est, spiritus Domini fecit me, & spiraculū omnipotentis viuificauit me, ecce & me, sicut & te fecit Deus, de quo enim dixerat: Spiritus Domini fecit me, de eo rur sus adiecit: Ecce & me, sicut & te fecit De: v ut eundem spiritum ostēderet esse Deū.

a Psalm. 44. ver. 7.

b al. directionis.

c Propterea vnxite te Deus Deus tuus oleo letitiæ p̄æ confortibus tuis. Quis est igitur iste Deus vñctus à Deo. Vides argumēti vim positā in geminatione vocis Deus, vt priori loco sit in vocatio; & referatur ad Christum: posteriori in nominatio, & referatur ad Patrem.

d Iſat. 45. ver. 1.

e In persona Cyri Christus est prophetatus. Contendit Ifidorus verba Iſai. c. 45. ver. 1. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, non de Cyro intelligenda esse, sed sub Cyri nomine, de Christo tantum: cum absurdum videatur Cyrum superstitioni Deorum seruientem, Christū Dominum, & Deum nuncupari. Nam verba illa, quæ sequuntur: qui voco nomen tauri Deus Israël, ad ipsum de quo proximè loquutus erat, & quem Christum vocauerat, referēda, ipse equidē Ifidorus indicabat. Deinde: quod in translatione Septuaginta interpretatum non legatur, hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, sed hæc dicit Dñs Christo meo Domino. Quo modo Lætantius lib. 4. diuin. infitut. cap. 12. hoc testimonium citauit. Verum Hieronymus commentarijs ad eum Iſaiā locum, censem eam lectionem, quā Ifidorus ait in Septuaginta fuisse, vitiosam esse, legendumque Grace, vt modò legitur ἐν τῷ νέῳ νέῳ. & ἐν τῷ νέῳ νέῳ περὶ καὶ γὰρ νῦν autem adiectione littera pro νέῳ, id est, Cyro nonnullos legisse νέῳ: id est, Domino. Itaq. tum Hieronymus tum pleriq. alijs expositores, id Iſaiā vaticinum, non nisi de Cyro intelligentem putant. Quineam Iosephus lib. 11. antiqua. cap. 1. Cyrum eo vaticinio adductum affirmat Iudeos in patriam remisisse. Ifidoro faverunt Hebraici expositores antiqui, qui locum hanc de vero Messia intelligentem esse iudicarunt. Ego verò de veroq. locum intelligi posse contendendo: de Cyro iuxta historiam, de Christo allegorēas.

f Quod in persona specialiter Christi Dñi nostri accipitur. Fortassis spiritualiter pro specialiter le-

gendum est. Nam eadem litteratum compendio virumq; ad-  
verbium scribi solet. Sequebantur autem in Tarragonē sima-  
iora hec verba. Legamus Xenophontis octo librōrum  
Cyri maioris historiam, & prophetiam cernemus  
expletam. Quæ enim ciuitas illi non patuit? quis  
non Regum terga subiecit? &c. Quæ quoniam in alijs  
codicibus non erant, & Iosaei proposito contraria sunt, tan-  
quam ex Hieronymi cōmentarijs ad eum locum ab alio quo-  
quam translatā manifeste prætermittenda esse duximus.

<sup>i</sup> Ad cuius imaginem conditus homo creditur.  
Imaginem hoc loco Isidorus personaliter sumit, intelligiturque  
hominem fuisse conditum ad exemplar Dei, & imaginē, qua  
est Filius, sequeetus in eo. Ambros. lib. 6. Hexamerō, c. 7. Euseb.  
11. preparation. Euangel. c. 12. Procopium ad c. 2. Genes.  
Tamen si eam sententiam Aug. quidem 3. de Genes. ad litterā.  
c. 19. impugnandam suscepit. Cyrillus etiam lib. 1. contra Iu-  
lianum, nūgatoriam vocare non dubitauit. Fortassis eo tem-  
pore ea expositione Ariani ad erroris præsidium separandas.  
Trinitatis personas abutebantur: alsoqui nihil periculi est.  
Theologi quidem certè recentiores hominem ad imaginē to-  
tius Trinitatis conditum esse intelligunt, atq; imaginis vocē  
q̄s verbis non imaginem in Deo. sed potius in nobis impressam  
significare contendunt, ut perinde sit: Faciamus hominem  
ad imaginem nostram, ac si diceret, qui sit imago nostri  
ad nostræ essentie exemplar expressa & conformata. Quid re-  
rō ad lectionem spectat proximis verbis, vbi nos posuimus:  
nisi ad eius cui una imago cum Deo est, tres codices  
legebant: cuius una imago cum Deo est. Et Tarragon.  
major: Cuius imago cum Deo est.

<sup>k</sup> Gen. 19. ver. 24.

<sup>l</sup> In qua sententia nemo dubitat secundam esse  
personam. In verbis illis Genes. 19. ver. 24. Pluit Domi-  
nus super Sodomam & Gomorrah ignem, & sul-  
phur à Domino. Vocis Domini geminationem Isidor. ad  
primam, & secundam Trinitatis personas resert. quod ante  
eum fecerant Euseb. lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 1. Ireneus lib. 3.  
c. 6. Basil. 5. contra Eunomium. Marcellinus pontifex ad Sa-  
lomonem Episcopum. Hier. ad Osee. cap. 1,

<sup>m</sup> Psalm. 109. ver. 1.

<sup>n</sup> 2. Reg. 23. ver. 1.

<sup>o</sup> Zachar. 2. ver. 8.

<sup>p</sup> alage.

<sup>q</sup> Ad Philip. 2. ver. 9.

<sup>r</sup> al. effectus.

<sup>s</sup> Zach. 2. ver. 16.

<sup>t</sup> Iob. 33. ver. 4.

<sup>u</sup> Ut eudem spiritum ostenderet esse Deum.  
Post hec verba in hispalensi codice sequebatur illa, sed hinc  
isti Christum non putant esse Deum. Et cetera mul-  
ta: quæ quoniam lacuna incircisa, atq; depravata erant, de-  
terantq; in alijs codicibus, & proximi capitilis initio fermè ad  
verbū repetuntur, tanquam addititia loco mouimus. Qān-  
tum tamen caput in excusis codicibus possum, nos hispalen-  
sem codicem sequuti ad finem 3. capitilis subianximus: cum  
quo commixtus coherere visum est: idq; fine noua capitilis di-  
stinctio. Tamen si in alijs codicibus ea omnia desiderabatur  
penitus, ac properea suspecta esse videri poterant.

### De Trinitatis significantia. CAP. III.

Patet veteris Testamenti apicibus Patrē,  
& Filiū, & Spiritū Sanctū esse Deū.

A Sed hinc isti Filiū, & Spiritū Sanctū, non  
reputat̄ esse Deum, eo quod in monte Si-  
na, vocem Dei intonantis audierunt. <sup>b</sup> Audi  
Iſraēl, Dominus Deus tuus, Deus unus est  
ignorantes in Trinitate vnum esse Deum,  
Patrem, Filiū, & Spiritū Sanctū, nec tres  
Deos, sed in tribus personis, vnum nemē in-  
diuiduæ maiestatis. Quæramus ergo in scri-  
pturis veteris Testamenti eandem Trinita-  
tem. In libro quippe 2. Regū, ita scriptum  
est: Dixit Dauid filius Iſai. Dixit vir, cui con-  
stitutū est de Christo Dei Iacob egregius  
Psalmita Iſrael: Spiritus Domini loquutus  
est per me, & sermo eius per linguam meā.

<sup>B</sup> Quis autem esset, adiecit: Deus Iſraēl mihi  
loquutus est, fortis Iſraēl, dominator homi-  
num iustus. Dicendo enim Christum Dei  
Iacob, & Filiū & Patrem ostendit. Item  
dicendo: Spiritus Domini loquutus est per  
me, Spiritum Sanctum evidenter aperuit.  
Idē quoq; in psalmis: <sup>d</sup> Verbo, inquit, Domi-  
ni, celi firmati sunt, & spiritu oris eius, om-  
nis virtus eorum: in persona enim Domini,  
Patrem accipimus: in Verbo, Filiū eredi-  
mus: in spiritu oris eius, Spiritum Sanctū in-  
telligimus. Quo testimonio, & Trinitatis nu-  
merus, & communio cooperationis ostendit.  
Sic & in consequentibus idem Pro-  
pheta ait: Mittet <sup>e</sup> verbum suum, & liquefa-  
ciet ea, flabit Spiritus eius, & fluent aquæ.  
Ecce tria Pater, qui mittit, & Verbum quod  
mittitur, & spiritus eius qui flat. Nam & cū  
dicitur in Genesi: In <sup>f</sup> principio fecit Deus  
cælum, & terram, & spiritus <sup>g</sup> Dei ferebatur  
super aquas, ibi, in Dei vocabulo, Pater intel-  
ligitur: in principio Filius agnoscitur, qui di-  
cit: In <sup>h</sup> capite libri scriptum est de me. vt fa-  
ciam voluntatem tuam: quia dixit Deus, &  
fecit Deus: in eo vero, qui super ferebatur  
aquis, Spiritus Sanctus significatur. Nam &  
cum ibi dicit Deus: Faciamus hominem ad  
imaginem, & similitudinem nostram, per

<sup>D</sup> pluralitatem personarum patens significa-  
tio Trinitatis est. <sup>i</sup> Vbi tamen, vt vnitatem  
deitatis ostenderet, confessim admonet, di-  
cens: Fecit Deus hominem ad imaginem,  
& similitudinem suam. Et cùm dicit idem  
Deus: <sup>k</sup> Ecce Adam factus est, quasi unus ex  
nobis, ipsa pluralitas personarum: Trinitatis  
demonstrat mysterium, cuius Trinitatis sa-  
cramentum, & Aggæus Propheta ita aper-  
uit, ex persona Domini dicens: <sup>l</sup> Spiritus  
meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui  
loquitur, ecce spiritus eius, post hæc de ter-  
ria

2 persona id est de Filio, ita subiecit: Quia ecce ego commouebo cælum & terram, & tenet desideratus cunctis gentibus. In Isaia quoque sub propria persona, cuiusque distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: <sup>m</sup> Ego primus, & ego nouissimus, manus <sup>n</sup> quoq. mea fundauit terram, & dextra mea mæsa est cælos. <sup>o</sup> Non à principio in abscondito loquutus sum, ex tempore antequam fieret, ibi eram, & consequenter adiecit: Et nunc Dominus Deus meus misit me, & spiritus eius. Ecce duæ persona Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittit. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis sic demonstratur significantia. Ecce, inquit, puer meus, suscipiam eum, dilectus meus, cōplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Pater Filium dilectum puerum vocat, super quæ dedit spiritum suum. De quo Dominus Iesus Christus propria voce testatur: Spiritus Domini super me. Alio quoq. in loco idem Isaías totam Trinitatem in digitorum numero comprehendens, sic prædicat, dicens: <sup>p</sup> Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo quis ponderauit? quis appèdit tribus digitis molem terræ? in tribus quippe digitis Propheta trinam diuinæ omnipotentia æ qualitatem sub quadam mysterij lance libravit, & ex parilitate virtutis cooperacionem potentia, & unitatem substantia, quæ vna eademque in Trinitate est, in tribus digitis declarauit, cuius Trinitatis mysterium aliás se cognouisse testatur, idem Propheta dicendo: <sup>q</sup> Vidi Dominum sedem super solium excelsum, Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciē eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant: quem ut trinum in personis ostenderet, & unum in diuinitate monstraret, sequenter sic: Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus: Dominus exercituum: plena est omnis terra gloria eius: Ecce trinam sanctificationem sub vna confessione cælestis persultat exercitus: Anam gloriam Trinitatis Seraphim tria repetitione proclamat. <sup>r</sup> Nam quid ter sanctus indicat: nisi eiusdem trinæ omnipotentia gloria demonstrata est in deitate triū personarum significatio. Non autem sicut tres personæ, ita & tres Dij credendi sunt, sed in eis personis vna diuinitas prædicant-

A da est. Secundum Moysi sententiam dicentis: Audi Israel Deus, Deus tuus, Deus unus est. Et iterum: Ego sum Deus, & præter me non est aliis.

Sed contra hæc obiicit perniciosa Iudæorum perfidia, dicens: Si Pater Deus est, & Filius Deus est: ergo duo Dij sunt, & non unus Deus. Pro me ergo audiant Isaiam, utrāq. personam, unum Deum, dicentem: Tu es Deus, & in te est Deus, in eo enim quod dicit: Tu es Deus, Patrem ostendit: in eo vero quod subiecit in te est Deus, Filium declaravit. Sed tamen, ut eundem Patrem & Filium, unum Deum ostenderet, subiecit: Non est, absq. te Deus, verè tu es abscessus Deus, Deus Israel. Alias quoq. unum nomen Patris & Filij comprobatur, ipso Patre ad legislatorem Moysen ita testante. Attende illi, & ne inobediens ei fueris, est enim nomen meum in illo.

<sup>a</sup> al. unum esse Deum.

<sup>b</sup> Deuter. 6. ver. 4.

<sup>c</sup> In libro quippe secundo Regum, In Hispanensi & Tarragonensi minori legebatur, in libro quoque primo Regum. Quæ fortassis germana Isidori lectio est. Nam ut Junilius docet lib. de partib. diuina legis c. 12. & Hieron. in prologo galeato, hebrei duos tantum libros Regum computant, nempe Samuelis librum, quo primus & secundus comprehendentur, & librum Regum, qui continet tertium & quartum atq. hanc computandi rationem Isidorus ipse sequutus est, lib. 6. etymolog. c. 1. Verum, quoniam alij codices discrepant, & Isidorus ipse in libro proæriorum, quattuor libros Regum, facit, diuersam lectionem preferandam iudicavimus, tanquam vulgate editioni, & communivisi magis consentaneam.

<sup>d</sup> Psal. 32. ver. 6.

<sup>e</sup> Psal. 147. ver. 18.

<sup>f</sup> Genes. 1. ver. 1. & 2.

<sup>g</sup> al. Domini.

<sup>h</sup> Psal. 39. ver. 9.

<sup>i</sup> al. Ibi.

<sup>k</sup> Genes. 3. ver. 22.

<sup>l</sup> Agges. 2. ver. 6. & 8.

<sup>m</sup> Isai. 43. ver. 12.

<sup>n</sup> Eodem cap. ver. 13.

<sup>o</sup> Eodem cap. ver. 16.

<sup>p</sup> Isai. 42. ver. 1.

<sup>q</sup> Isai. 40. ver. 12.

<sup>r</sup> Isai. 6. ver. 1.

<sup>s</sup> Nam quid ter sanctus indicat nisi eiusdem trinæ omnipotentia gloria demonstrata est, in deitate triū personarum significatio. Hoc loco maxime variabat exemplaria. Hispalense legit: Nisi eiusdem trinæ omnipotentia gloriam, quæ demonstrata est, in deitate triū personarum sanctificationem. Tarragonense minus: Nisi eiusdem trinæ omnipotentia gloria demonstrata est, in Dei tamen triū personarum significationem. In altero excuse legitur: Nisi eiusdem trinæ omnipotentia gloriam quæ demonstrata est, in deitate triū personarum sanctifica-

tionem. Ex Parisiensi, & Tarragonensi maiorilectio, quam possumus desumpta est. Suspicio legendum: Nam quid ter sanctus indicat? nisi eiusdem trinorum omnipotentiae gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significata.

\* Deuter. 6. ver 4.

\* Isa. 45. ver. 21.

### Quia Filius Dei Deus, homo factus est. C A P. V.

**H**Vcusque mysterium cælestis nativitatis in Christo, & significantiam diuinæ Trinitatis ostendimus. Dehinc scripture auctoritate eundem Filium Dei natum in carne monstramus, manifestantes primū, quia idem Filius Dei, propter nostram salutē incarnatus, & homo factus est. Sic enim de eo prædicat Isaías: <sup>a</sup> Parvulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis, & f. <sup>b</sup>ctus est principatus eius super <sup>b</sup> humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Parvulus enim Christus, quia homo: & natus est nobis, nō sibi, quod enim homo factus est, nobis profecit, & ideo nobis natus est. Filius autē datum est nobis: cuius nisi Dei filius? principatus eius, super humerum eius: siue quia cruce proprijs humeris ipse portauit: siue, quia titulum regni super humeros, & caput eius Pilatus scripsit. Erubescant itaq. impij Iudæi, & agnoscant <sup>c</sup> vocari Christum Filium Dei viuū natum, & per assumptionem corporis parvulum factum, de quo David ait: <sup>d</sup> Minuisti eū paullò minus ab Angelis: quia, dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualē Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam serui accipiens. Ad quem dum Pater in Psal. de illa aeterna nativitate diceret: <sup>e</sup> Ex utero ante Luciferum genui te: rursum futuram eius in carne nativatem ostendens, subiecit, dicens: Et quasi de vulva orietur tibi ros adolescens tuæ. Hanc incorporationem Filij Dei, & Spiritus Sanctus in Psal. ita prænuntiavit, dicens: Ad <sup>h</sup> Sion autem dicetur vir, & virnatus est in ea, & ipse fundauit eam! Excelsus. Ecce qui nascitur in Sion, & qui in ipsa ciuitate factus est humilius, ipse est, qui fundauit eam Excelsus: & quia idem est Dominus, sequitur: Dominus numerauit, scribēs: <sup>f</sup> populi, iste natus est ibi. Quis est iste? vir scilicet, & excelsus, & Dominus. Vir quia

A homo factus est. Excelsus, quia cum supra seceli, & Angeli suscipiunt. Dominus, quia cunctæ cæli, tetræq. creaturæ illi deseruunt. Verum quoties inimici Christi omnē hanc prophetiam nativitatis eius audiunt, conclusi, dum non habeant, quod proponant, argumentantur, dicentes: Necdum venisse Christum, de quo hæc omnia ora Prophetarum præsaga cecinerunt. Quæramus ergo tempus nativitatis Christi, utrum iā aduenierit, an venturus adhuc expectetur. In Daniele igitur tempus aduentus eius certissimè ostenditur, & anni numerantur, & manifesta signa eius pronuntiantur, & post aduentum eius, & mortem futura Iudeorū excidia ibi certissimè manifestantur. Sic enim ait ad eum Angelus: <sup>g</sup> Daniel, adverte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & sine accipiat peccatum & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sacerdotum. Quæ scilicet septuaginta hebdomadæ, si à tempore Danielis enuméreretur, procul dubio sanctus sanctorum Dominus Iesus Christus olim venisse cognoscitur. Hebdomada namq. in sacris eloquijs septem annis terminatur; dicente Domino ad Moysen: <sup>m</sup> Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, qui simul faciunt annos quadraginta nouem. Similiter septies septuaginta sunt quadringenti nonaginta. Ideo tot annos fuisse credendum est à Daniele usq. ad Christum. A tempore itaq. Danielis Prophetæ usq. ad præsens tempus plusquam centum quadraginta hebdomadæ enumerantur. Ideoque iam aduenit Christus, quem annuntiabat sermo propheticus. Post septuaginta enim hebdomadas, & natus, & passus ostenditur Christus, & ciuitatem Ierusalem in exterminatione fuisse: & sacrificium,unctionemq. cessasse. Sic enim subiecit idem Prophetæ. Et occideret Christus, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta deflatione. Post passionem igitur Christi venit Titus, & debellauit Iudeos, & destruxit urbem, & templum, & cessauerunt libamina, & sacrificia. Quæ ultra illuc celebrari non poterunt. Ut impleretur, quod fuerat ante à Prophetâ prædictum. Sed, ò duritia cordis Iudei,

dici, quia ipsi Christum interemerunt, inde eum adhuc venisse non credunt. Probavimus Dominum nostrum Iesum Christum secundum carnem iam natum fuisse. Sed adjicet incredulus cur in carne vexit? Audi ergo causam. Deus cum hominem fecisset, summa beatitudine praedictum, & diuinæ imaginis decore ornatum, posuit eum in paradiſo, ut esset Deo subiectus, & ceteris creaturis prælatus. Ille autem rebellis effectus, contempta diuinitate, interdictum violavit præceptum: quem proicendum ob superbiam Deus non occidit, sed exalem paradiſo fecit, expectans ut per pœnitentiam reparari posset ad veniam, & cum ille non reuocaretur ad viam virtutis, dedit Legem per Moysen, ut vel per ipsam reuerteretur ad amorem Dei, & operationem iustitiae. Sed cum ne hæc quidem contumax, & incredulus custodiret, venit tamen filius Dei, & corpus humanum assumpsit, ut dum videretur, crederetur: omnissimque mundus demonum simulacris reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc est causa nativitatis Christi, quem Iudæi, et si patientur natum, scandalizantur tamen crucifixum, & mortuum: non intelligentes, quia sicut propter redemtionem mundi, illum decuit nasci, ita & pati oportuit, cuius passionem & mortem in suo loco scripturarum testimonij approbabimus. Nunc vero sequamur debita ordinem, & cuius demonstrata est post gloriam deitatis humana nativitas, demonstretur & genus & patria, incipientes pri-  
mum de nomine eius loqui.

<sup>a</sup> Isa. 9. ver. 6.

<sup>b</sup> al. humeros.

<sup>c</sup> al. inuocare,

<sup>d</sup> Minuisti eum paullò minus ab Angelis, <sup>e</sup> Terraconensis maior: Minuisti eum paullò minus à Deo. Numerum in Hebreo Psalmus 8. ver. 7. legitur: Minuisti eum paulò minus ab Elchim. Quædactio sepe Deum, quando etiam Angelos significat, unde utriq. interpretatione locus. Septuaginta dixerunt. Minuisti eum paullò minus ab Angelis. Quod Paulus sequutus est ad Hebreos 7. Hieron. autem in sue interpretatione dixit: Minuisti eum paullò minus à Deo.

<sup>f</sup> Ad Philip. 2. ver. 6.

<sup>g</sup> Psal. 109. vers. 6.

<sup>h</sup> Rerum futuram eius in carne nativitatē ostendens, subiecit, dicens: & quasi de vulnua orietur tibi adolescentia tua. Locus est ex psal. 109. vers. 4. Legem minor Isidorum, cum adduxisset illa verba. Ex vetero testore luciferum genuit te, adiunxisse tanquam sequentia, & quasi de vulnua orietur tibi ros adolescentia tua, se potius eiusdem loci diversa interpretatione, ex versione Septuaginta. Eadem memoria Iesu inferius c. 20. Itemque

<sup>a</sup> interpretationem coniunxit, ubi ait: Ante luciferum genuit te, & quasi de vulnua orietur tibi ros adolescentia tua.

<sup>b</sup> Ad Sion autem dicetur, vir, & vir natus est in ea, &c. Locus est ex Psalm. 86. ver. 5. iuxta versionem Hieronymi. Codices Gotthici Romani Psalterij interpretationem secuti, legunt. Mater Sion dicet, homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam excelsus. Et fortassis hec erat Isidori germana lectio.

<sup>i</sup> al. altissimus.

<sup>k</sup> al. populos.

<sup>l</sup> Dani. 9. vers. 23.

<sup>m</sup> Leuit. 25. vers. 8.

<sup>n</sup> al. honoratum.

<sup>o</sup> al. cum anima assumpsit.

## Denomine Iesu. CAP. VI.

Prima enim appellatio nominis Iesu inuenitur in figura Domini nostri Iesu Christi antea <sup>a</sup> predicata. <sup>b</sup> Nam Auseſ quidam qui Naue filius nominabatur, à Moysè <sup>c</sup> Iesu cognominatur. Hic post obitū Moysi dux effectus principatū obtinuit, & terrā <sup>d</sup> promissionis hereditate distribuit. Mutatio nominis quid significabat? nisi quia defuncto Moysè id est, defuncta lege, & legali præcepto cessante, dux nobis Dñs Iesu Christus erat futurus, qui nos per Iordanis fluentia, id est, per gratiam baptismi sanctificatos, & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus effugatis, perduceret ad terram cælestis reprobationis, melle & lacte manantem, id est, vita æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideo enim virille huius sacramenti imaginem suscepit, ut Iesus nominaretur: ad significandum illum verum Iesum, de quo in psalmis scriptum est: <sup>e</sup> Venite exultemus Domino, iubilemus <sup>f</sup> Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. Vbi ostenditur Dominum & Deum esse Iesum, de quo & alibi in psalmis:

<sup>f</sup> Quia placet sibi Dominus in populo suo, & exaltabit mansuetos in Iesu. Hæc enim in Hebreo sic habentur. <sup>g</sup> De quo apertius Habacuc intonat dicens: Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo.

<sup>h</sup> al. prædicta.

<sup>b</sup> Nam Auseſ quidam, qui Naue filius nominabatur. <sup>e</sup> Terraconensis maior, & excusi legunt. Nam Iosephus quidam &c. Nostra lectio in Hispanensi erat, & Terraconensis minor, & Numer. 13. ver. 17. ubi nos legimus: Vocauitq. Osee γενιτη filium Nun Ioseph. Septuaginta dixerunt: πατέρα γενες Μωυσῆς τοῦ Αὐτοῦ οὗτον Ναυην Ιασοῦ. Hanc Septuaginta interpretationē sequutus est Isidorus. Totus vero locus, ac verò magna cap. 6. pars, desumpta

*est ex Tertulliano, libro contra Iudeos, ubi ait: Dum Moy. A si successor destinaretur Aues filius Niae, trasferatur certe de pristino nomine, incipit vocari Iesu, &c. Vnde colligimus etiam paucum inferius legendum: Qua nihil dulciss, potius quam. Quia nihil est dulcior. Tamen si hec lectio in Tarraconenſi minori, & Hispalensi erat.*

*c. Num. 13. ver. 17.*

*d. al. pro nra hæreditatis.*

*e. Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. Vocem Latinam per Hebraicam redditum, id tantum indicare volens, rbi in Latina versione, vox salutare, vel salus inuenitur in Hebreico respondere nomen Iesu. Atq. hoc ipsum sequutus proximo testimonio, quod ex Ps. l. 149. ver. 4. presumptum est. Vbi nos legimus: Exaltauit mansuetos in latum ipse Hieronymi interpretationem sequutus dixit, & exaltauit mansuetos in Iesu. Sequens deniq. testimonium ex Habacuc 3. ver. 18. Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo: quoniam ad rem in primis facit adieci mus, obelo tamen notatum, quoniam in Hispalensi tantum inuenimus.*

*f. Psalm. 149. ver. 4.*

*g. Habac. 3. ver. 18.*

### Christus ex semine Abrahæ secundum carnem fuit. C A P. VII.

*Q*vodd autem ex semine Abrahæ futurus esset Dominus Iesus Christus, Genesis ostendit, dicente Abrahā ad puerū suū: *a. Pone manū tuam sub femore meo, & iura per Deum cæli. Quo verbo Christum Deum cæli de genere suo testabat ut in carne esse venturum. Perfemur enim, genus intelligitur, significabatur enim de semine Abrahæ, futurum in carne Deum cæli: b. de quo semine per Isaiam Isaac facta fuerat ei à Dño re promissio. In c. semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes, id est, in Christo de quo Psalmista ait: d. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gètes magnificabunt eum. De hoc semine, & per eundem e. Isaiam vox Domini loquitur. Educam, inquit, de Jacob semen, & de Iuda possidentes montes meos. De quo alibi idem Propheta. f. Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus, & quasi Gomorrah similes facti essemus.*

*a. Genes. 44. ver. 3.*

*b. De quo semine per Isaac facta fuerat ei à domino re promissio. Quunque codices constanter pro Isaac, legibant: Isaiam. In Gottthicis nihil erat, tantum in Tarraconenſi maiori Isae nomine subobscure in Isaac mutari videbatur, quam nos lectionem, ut rerum sequuti, sumus. Tamen si paulo inferius legebatur: de hoc semine & per eundem Isaiam &c. Nam vocem eundem redundare in dicimus, eamq. obelo iugulauimus, prorsus prætermittere sine exemplari non ausi.*

*c. Genes. 22. ver. 18.*

*d. Psal. 71. vers. 17. e. Isa. 65. ver. 9. f. Isa. 1. ver. 9.*

### De tribu Iuda ortus est Christus.

#### C A P. VIII.

*E*t quia de tribu Iuda secundum carnem Christus expectandus esset, Iacob Patriarcha significat dicens: *a. Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de b. femoribus eius, donec veniat, qui mittēdus est. Et ipse erit expectatio gentium. Certum est enim usq. ad ortum Christi non defuisse principes populi Iudæorum ex genere Iuda, nec duces de femoribus eius: usq. ad Herodem alienigenam Regem, qui per ambitionem regni irrepererat potestatem. Statim enim ut hoc factum est, & defecit dux ex semine Iudæ, aduenit ille, qui mittēdus erat; quem gentes & populi expectabant. Iudæ autem per uicacia impudicæ frontis dicunt, nondum esse id tempus expletum, *c. mentientes nescio quem Regem ex genere Iudæ in extremitate orientis partibus regnum tenere. Nec attendunt mente cæcati simulationis suæ mendacium detegi: quia iam sicut nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, ita nullus Rex, nullus sacerdos remansit Iudæis: neq. enim mendax esse potest Osee Propheta, qui dicit: d. Sede bunt filii Israël sine Rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Quæ omnia quis non videat, nunc in ipsis esse completa?**

*a. Genes. 49. ver. 10.*

*b. Nec dux de femoribus eius. Sic quinq. cedentes Julianus 1. contra Iudeos. Hilarius in psalmum 59. nemp Septuaginta dixerunt ex Ps. 149. v. 18, id est, ex femoribus eius; quam lectionem sequi: f. sumus. Licer Hispalensis, & Tarraconenſi minor, ut est in nostra vulgaritate legebant. Nec dux de femore eius Tertull. & ipse contra Iudeos, de femoribus legit.*

*c. Mentientes nescio quem Regem ex genere Iudæ, in extremis Orientis partibus. Hanc locum fieri totidem verbis translatis Julianus Teletanus Archiepiscopus in suum opus contra Iudeos, ubi libro primo sic sit. An fortè adhuc in impudicæ frontis pertinacia perdurantes illud obijcitis, quod patentes vestris solent extitentes proponere, esse hodie nescio quem regem, ex genere Iudæ: qui in extremis Orientis partibus, videatur regnum tenere? Et alia multa in eandem sententiam. Et quidem Iudeos magno numero in Orienti iacent montes Caspios inclusos continent, non ipsi solam fabulari, nam exter de hac re liber Hebreicæ, qui Baldred sacerdos (nam exter de hac re liber Hebreicæ, qui Baldred sacerdos nuncupatur) sed etiam Propheto fuit persiculum lib. de predictionibus parte ultima, cap. 9. ubi ait: Hic ostendit quod*

<sup>Exodus</sup> Iudeus de tribu Dan, quæ hodie quoque <sup>per</sup> perfide est, veniet Antichristus. <sup>Exodus</sup> Iudeorū opers <sup>et</sup> psalmus tangit primā per. Victo. cont. Iudeos. cap. 2. Iuravit Dominus. Psal. 131. ver. 11, in Gotthicis: Iuravit Dominus David in veritate, & non frustra tam de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, quemodo in Psalterio Hispanico legitur. Et fortassis <sup>etiam</sup> legi Isidorus.

## Quia de stirpe David natus est Christus.

### CAP. IX.

**E**cce ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemur. Ex David autem stirpe secundum carnem futurus esse, per spiritum Sanctum ita prænuntiatus est in psalmis: Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. & iterum: semeliuavi in sancto meo, si David mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis. Item in libro Paralipomenon. Et factum est verbum Domini ad Nathā dicens: Vade, & dic seruo meo David: Hæc dicit Dominus; annuntio tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus, cumque, impleueris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius, ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solum eius vsque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam nō auferam ab eo, sicut absoluvi ab eo, qui ante te fuit, & statuam eum in domo mea, & in regno meo vsque in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum est, quod dictum est? Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis: & stabiliam regnum illius. Numquid de illo Salomone creditur prophetatum? minime. Ille enim patre suo viuente cœpit regnare. Nam bic dicitur, quia cum completi fuerint dies h<sup>a</sup> vita tuæ, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo intelligitur alius esse promissus, qui non ante mortem David, sed post mortem eius prænuntiatus fuerat suscitandus. Qui ædificaret domum Domini non de parietibus

A manufactis, sed de lapidibus viuis, & pretiosis, id est, sanctis, & fidelibus. Nam & illud quod subiecit: Fidelis erit domus eius, & regnum eius usque in sempiternum coram me: attendat & aspiciat quisquam, non de Salomone esse prænuntiatum. Salomon quippe domum plenam fuisse mulieribus alienigenis colentibus idola, & ipse ab eis Rex idolatria seductus atque deieetus, dum bonus fuisse in initio, malos exitus habuit. Ergo quis est iste, cuius dominus est fidelis in perpetuum? & qui post mortem David promittitur suscitandus: Ille utique est, de quo ipse David existuans, clamat dicens: in psalm. 88. Tu vero distulisti Christum tuum. Non est ergo ille Salomon, sed nec iste David dilatus est Christus. Ecce apparuerunt promissiones prædictæ, non in Saïmon, sed in Christo Domino nostro: qui ex David genete ortus est, fuisse completæ. De quo per Ieremiam ipse Dominus dicit: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David gerumen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Juda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.

**C**º Ist⁹ est, qui per Nathan ex semine David prothittitur, qui etiam per Isaiam Prophetam ita prænuntiat: Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Hæc virga de radice Iesse, virgo est Maria de David radice exorta, quæ genuit florem Dominum Saluatorem, de quo etiam sequitur: Et requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae, & intelligentiae, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientie & pietatis, & repletabit eum spiritus timoris Domini. Ideo autem tanta dona spiritus super eum prædicantur, quia in eo non ad mensuram spiritus inhabitat sanctus, sicut in nobis, sed tota inest ei plenitudo diuinitatis & gratiarum.

**D**º Ist⁹ est, qui nō secundū visionem oculorū, & auditum aurorū iudicat: sed est iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorum regnum eius. In cuius Ecclesia habitat lupus cum agno: ille utique, qui solebat ab ea rapere prædam, dum ad eam conuertitur, cū innocentibus commoratur. In cuius ouili pardus cum hædo accubat, permisisti scilicet subdoli cū simplicibus, ibi etiā vitulus ac circuncisione, leo defeculi potestate, ouis

de populari ordine, simul morantur, qui a in fide communis est conditio omnium. Puer autem parvulus minans eos, ille est utique, qui se humiliavit pro nobis, ut parvulus. Bos autem & leo ibi comedunt paleas: quia principes cum subiectis pleibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab ubere super foramina aspidis, dum gentes, quae solebant venena aliquando praedicare, conuersi etiam parvuli Christi fidem delectantur audire. Cauerna autem reguli, corda sunt infidelium, in quibus ille serpens tortuosus requiescebat, quem ablactatus comprehensum exinde captiuū traxit, ut in monte sancto eius, quod est Ecclesia non noceret. Adhuc idem Isaías de Christo, quia ex semine Dauid & nasciturus esset secundum carnem, sic in consequentibus dicit: <sup>a</sup> In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum eius gloriosum. In signum populorum stat radix Iesse, quando Christus & signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipsum gentes deprecabuntur, quod iam hoc totū cernitur fuisse completum. Sepulcrum autem eius in tantum est gloriosum, ut excepto quod redempti per mortem eius gloriā ei exhibemus, etiam locus ipse coruscans miraculis, gloriæ suæ causa ad se omnem contrahat mundum. Hic locus in Hebreo sic habet: Et erit requies eius gloria. Vtique quia moriens caro eius non vidit corruptiō nem secundum psalmi sententiam: <sup>b</sup> Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Iam vero quia ore prophetico de Moab nascenti Christo, perhibetur testimoniū, idem Isaías testatur: <sup>c</sup> Ponam enim super his, qui fugerint de Moab leonem, & reliquias terræ. <sup>d</sup> Emitte agnum Dñe dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. De hac enim gente Moabitarum egressus est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi, qui dominatur in orbem terrarum. <sup>e</sup> Petra autem deserti, Ruth significat, quae destituta morte mariti, de Booz genuit Obed, & de Obed Iesse, & de Iesse Dauid, & de Dauid stirpe Christum. Montem autem filiæ Sion, aut historialiter ipsam urbem Ierosolymam dicit: aut iuxta tropologiam Ecclesiam in specula, id est, in virtutum sublimitate locatam.

- A <sup>a</sup> al. futurum.  
<sup>b</sup> al. prænuntiatum:  
<sup>c</sup> Psal. 131. ver. 11.  
<sup>d</sup> Eam.  
<sup>e</sup> Psal. 33. ver. 36. 37. & 38.  
<sup>f</sup> al. in æternum manebit.  
<sup>g</sup> 1. Paralip. 17. ver. 3. & 2. Reg. 7. ver. 4.  
<sup>h</sup> al. tui.  
<sup>i</sup> Qui ædificaret domum Domini. Totus hic locus obelo notatus, in excusis tantum erat, nobis suspectus njas est, neque satis coherere, reliquimus tamen intactū, nisi quod ubi legebatur qui dum bonus fuisset, ut ratio Grammatica constaret, relativum, qui temere possum expunximus.  
<sup>j</sup> 2. Reg. 7. ver. 16.  
<sup>k</sup> al. fortassis habuit.  
<sup>m</sup> Psal. 88. ver. 39.  
<sup>n</sup> Ier. 23. ver. 5. & 6.  
<sup>o</sup> 1. Paralip. 17. & 2. Reg. 7.  
<sup>p</sup> Isai. 11. ver. 1.  
<sup>q</sup> Iohann. 3. ver. 34.  
<sup>r</sup> Ad Colos. 2. ver. 9.  
<sup>s</sup> Isai. 11. ver. 3.  
<sup>t</sup> al. peccatoribus.  
<sup>v</sup> al. natus est.  
<sup>x</sup> Isai. 11. ver. 10.  
<sup>y</sup> Signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Hoc refertur siue ad sacramentum confirmationis, cum puerorum frontes chrismate signantur, seu ad constitutio nem, qua singuli fideles consueverunt fratres signo crucis manire. De qua Tertull. lib. 2. ad uxorem. Cyprian. lib. 2. contra Iudeos c. 2. 1. dixit, quod in hoc signo salus sit omnibus, qui in frontibus notantur.  
<sup>z</sup> Psal. 15. ver. 10.  
<sup>aa</sup> Isai. 15. ver. 9.  
<sup>bb</sup> Isai. 16. ver. 1.  
<sup>cc</sup> Petra autem deserti Ruth significat. hic locus ex Hieron. desumptus est, ad c. 16. Isaiæ initio, ubi ait: De petra deserti, hoc est, Ruth, quæ mariti morte vidua, de Booz genuit Obed, & de Obed Iesse, & de Iesse Dauid & de Dauid Christum. Isid. dixit de Dauid stirpe Christū. Quam lectionē propter auctoritatem Hier. diversa lectionē præstulimus. Nam tres codices legebam. Et de Dauid stirpe natus est Christus.  
**C** *Quia Christus de virgine sine virili coitu genitus est. CAP. X.*  
**H** ACTENUS de nomine & gête & genere Domini nostri Iesu Christi Testamenti veteris fidem perstrinximus, de hinc generationes eius secundum carnem de virgine ostendamus. Isaías enim Sancto Spiritu plenus futuræ incarnationis Filij Dei sic prænuntiat sacramentum, sic enim dicit: <sup>a</sup> Et adiecit loqui ad Achaz: Dñs, dicens: Petetibi signum à Domino Deo tuo in profundū inferni, siue in excelsum suprà. Et subiecit: Audite itaque domus Dauid, id est, genus Dauid. Nam bene ad domum Dauid loquebatur, id est, ad stirpem regiam

de qua stirpe descendit Maria, & adiecit: A propter hoc dabit Dominus ipse vobis sanguinum. Ecce virgo in utero concipiet, & partur filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus, quia ergo ille, quem in utero virgo concepit, & peperit, nobiscum Deus vocatur, Deus & itaque in utero virginis conceptus, natusque cognoscitur. Erubescant itaque Iudei increduli, & Christi gratiae sua colla submittant. Ecce enim, quem virgo peperit, nobiscum Deus appellatur. Quod loco argumentatur Iudei, quod in Hebreo non virginem, sed iuuenitam ostendat sermo propheticus paritatem. Aduersus quos respondetur, non esse signum, si iuuencula pariat, quod est aetatis. Sed hoc esse signum ad rei nouitatem, si virgo pariat, quod est integritatis, dum enim dicit Dominus: Dabit vobis signum, insinuat quoddam insigne miraculum, virginem videlicet paritam, quod procul dubio signum non esset, nisi nouu existeret. Oportebat enim Christum propter insigne miraculum, secundum carnem nasci de virgine. Sequitur de eo: Butyrum & mel comedet. Butyrum, fructus est Ecclesiæ venientis ex circuncisione, quasi bouis sub iugo, id est, sub Lege positæ, mel vero Ecclesiæ venientis ex gentibus, cuius suauitate, & dulcedine operis & fidei pascitur Christus. Sequitur, & dicit: Et priusquam cognoscat puer vocare patrem aut matrem, quod enim dixit priusquam cognoscat, id est, priusquam cognoscere faciat, diuinitate Deum habere se patrem, & carnis susceptione virginem matrem, iuxta illud, quod in Genesi scribitur, dicente Domino ad Abraham: Nunc cognoui, quod timeas Deum, id est, nunc cognoscere te feci. Absit enim, apud Deum esse ignorantiam, ut tunc cognoscet, quod ante nesciret. Quantæ autem potestatis existat, id est Emmanuel, predictus Propheta, frequenter annuntiat, dicens: Et erit extensio alarum eius, implens latitudinem terræ, o Emmanuel, que quia de virginem natum credimus, patrem in psalmis dicentem audiamus. Nam cum dixisset Propheta de Christo: g Dixit Dominus Dominus meo, sede a dextris meis. Confestim vox patris consequuta est, dicentis ad filium: Ante luciferum genuite, & quasi de vulva orietur tibi ros adolescentia tua. Iuravit Dominus, & non poenitebit eum, tu es facerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, Dominus à

dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges. Et iterum: Vt inhabitet, inquit, gloria in terra nostra, misericordia & veritas occurrerunt sibi, iustitia & pax complexæ sunt se. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quæ est veritas de terra orta, nisi Christus de femina natus, filius Dei de carne procedens? Nam caro terra est, quando enim natus est Christus, iustitia de cælo prospexit. Non enim daretur è cælo iustificatio, nisi Christus in carne nasceretur, & vt ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset, sequenter adiuxit: iustitia ante eum præbit, & ponet in via gressus suos. Item idem David, terra, inquit, dabit fructum suum. Terra, Maria, dedit fructum suum Christum: sed quis est iste fructus? Benedic nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terræ fructum predictus Isaías Propheta alibi manifestius annuntiat, dicens: Rorate cæli desuper, & nubes pluanti iustū, aperiatur terra, & germinet Saluatorem, & iustitia oriatur simul, ego Dominus creavi eum. Cæli ipsi, qui & nubes, id est, Propheta, per quos Christus adueniens propheta-batur: terra, Maria, quæ fide aperta, non corruptione genuit Saluatorem, quia solus Dominus eum creavit, non virilis commixtio seminis. Vnde & Isaías ait: Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Christi, in conceptu conscius fuit: solo enim verbo Dei virgo prægnans apparuit. Quod etiā Daniel Propheta figuraliter prædixerat, dicens: Vidi lapidem de monte abscisum sine manibus præcidetum, & cum venisset in terram repleuit orbem terræ. Lapis iste, Christus est sine manibus abscisus, implens omnem terram, quia in omnibus gentibus regnum eius est. De quo lapide per Isaiam Deus loquitur: Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscisum de monte, id est, de populo Iudeorum, sine manibus, hoc est, sine operatione virili, ex Maria virginem natum, quam sine dubio virginem fuisse credimus ante partum, virginem permanisse post partum, Ezechiele Propheta testante: Conuerti me ad viam portæ sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad Orientem, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transierit per eam, quoniā Dominus Deus ingressus est per

per eam, eritq. clausa. Quo testimonio san-  
ctam Mariam, & virginem concepisse, &  
virginem permanuisse confitetur. Genita-  
lia namque fœminæ, pro eo quod claustra  
partus aperiunt, portæ dicuntur, sicut ait  
Iob: <sup>r</sup> quia non clausit portas ventris, qui  
portauit me. Dominus enim noster Iesus  
Christus mirabiliter, & potentialiter natus,  
<sup>f</sup> tanquam sponsus processit de thalamo  
suo, id est, ex virginis vtero, post cuius  
ortum nullum cum Maria conuenisse, nul-  
lum excius vtero genitum extitisse profi-  
temur.

15*ai.7, ver. 10*

**b** *al·vocab·it*

In Hebreo non virginem sed iuuenculam, &c.  
Non constituit hoc loco de voce Halma, qua visitatur Isaia 7.  
cap. disputare, cum liceat Hieronymum ad eum locum videre,  
etque Galat. lib. 7. de arcana Catholica veritatis, c. 15.  
¶ Sequitur & dicit: priusquam cognoscat puer,  
&c. I sidor us siue memoria hallucinante, siue data opera, &  
7. cap. Isaia repente ad 3. transiit, explicatq. illud verbum:  
P riusquam cognoscat puer, id est, priusquam cognosceret  
faciat: se habere patrem Deum, matrem virginem, subtiliter  
sancte, neq. abhorrens a diuinarum litterarum ysu, Hier.  
ad ea verba, & Aug. de tempore serm. 32. facile se expedit  
explicantes: Antequam puer scias vocare patrem, & matrem,  
id est, antequam homo fiat.

d Genes 22, ver. 12.

Isai. 8. ver. 8.

Psal. 109. ver. 1.

¶ Psal. 84. ver. 10, 11. & 12.

**b** al nostra.

Psal. 66. ver. 7. & 8.

k Isai. 45. ver. 8.

<sup>1</sup> al. commixtione, *Isai. 53. ver. 8*

**m Daniel, 2. vers. 34.**

**S**ine manibus abscisus implens omnem terrā.  
Hispalensis interponit quadam verba, sic enim ait: sine ma-  
nibus complectentium concisus, id est, de virgine  
solo Spiritu Sancto cooperante, sine virilis cōmi-  
stione semenis ortus, implens omnem terram.

• Isai.28.ver.16.

P Ezech. 44. ver. 1.

### **§ al. ingreſſus.**

*S* *Lab. 3. ver. 10.*

f Psal. 18. ver. 6.

*In Beth-lehem natus est Christus.*

C A P. XI

**P**radiximus nativitatem Domini nostri  
ex virginis locu quoq. originis suæ ostendamus. Nam in Beth-lehè natus est, ad quā dicitur : per Michæam Prophetam & tu Beth-lehè domus Ephrata, nūquid parvula es in millibus Iuda? - x te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius à diebus æternitatis. Propter hoc dabit

A eos vsq. ad tempus, in quo parturiēs parcer  
Sicque poitquam locum originis eius præ-  
dixit, deinde regnum eius futurum in cœlo  
orbe subiecit, dicens: Stabit, & videbit, &  
pascet gregem suū in virtute Dñi & in ho-  
nore nominis Dei sui erunt, quoniam nūc  
magnificatur vsq. ad terminos terræ, & erit  
iste pax: De hoc loco nativitatis Christi, &  
Habacuc Propheta sic ait: <sup>b</sup> Deus ab Afri-  
co veniet, Beth-lehē enim regio, vbinatus  
est Christus, de Ierusalem ad meridianam  
respicit plagam. Meritò ergò ab Africa ve-  
nisse scribitur, quia à Beth-lehem venturus  
esse præuidebatur.

**B** a Et tu Beth-lehē domus Ephrata nūquid par  
uula es in millibus Iuda. Sic legebant duo codices Gen-  
tbici, sic etiam Julianus lib. 1. contra Iudeos, præter quāquā  
genere masculino dixit: Nunquid parvulus es? Hier. in  
ipsa versione Septuaginta habet, ne quaquā minima es, vt  
sis in millibus Iuda. Cyprian. 2. cont. Iudeis c. 11. eundē  
Michae locum sic refert: non exigua es, vt constituaris  
in millibus Iuda. Ip̄m̄et Iud. lib. 2. c. 3. Et tu, inquit,  
Beth-lehē mihi domus Ephrata, nō es minima in mil-  
libus Iuda. In quam lectiōne eo sive loco omnes codices co-  
spirabat, cum in hoc, de quo agimus, pleriq. affirmatiue legat:  
Parvula es, siue parvulus es. Tarragon. minor tantum  
habebat: Parvulus nō es. Libet autem suspicari Hebraices  
Michae codices à Iudeis esse vitiosos: Et Septuaginta olim  
atq. veteres locum eum, vt est in Matthæo cum negatione le-  
gisse, tumet si quidam nostra etate ita conantur Matthæi ver-

**C**ba cum Michæo loco conciliare, vt dicant hoc modo Hebrei  
ca interpretāda. Ettu Bēsh-lebē ephrata, parū (supple e<sup>t</sup>  
tibi) ut sis in millibus Iuda. Nimirum vocem, Zahir Hebrei-  
cam, pro qua alijs paruula sen paruulus reddiderunt, bine-  
rito genere sumi malunt: quod si recipiatur facile Matthæus  
cum Michæo conciliabitur. Hebraica preter eos, qui eam  
linguā calent, subyicimus אָפְרַתָּה צְעִיר וְזָאת בְּיַחַד בְּאֶלְעָלָם יְסֻוּבָּם.

b Deus ab Africo veniet. *Lucus est Habacuc 3.iii.*  
2. sis Aug. lib. de Pastor. c. 15. & 16. dixit: Deus ab Afri-  
co veniet, & Dominus de monte umbroso, *Quale-*  
*tio in omnibus l'sitori codicibus erat, praterquam in Hispa-*  
*len'si, qui legit, ut est in editione vulgata.* Deus ab Austro  
veniet. Nos aliorum codicum auctoritatem sequimus.

*Stella indicio Christi nativitas mon-*

D *Stratur.* C *Ap. XII.*

**Q**Via stellę indicio nativitate eius claruit,  
in <sup>a</sup> Numeris <sup>b</sup> diuinus ille Balaam  
sic cecinit, dicens: Orietur stella ex Iacob,  
& consurget homo de Israel. Magi enim ab  
Orientis partibus venientes, primi Christi  
nativitatem stellę indice nuntiauerunt, scilicet,  
ut quem olim princeps artis eorum  
prædixerat: illi inspecto sidere demōstrarēt.

<sup>a</sup> Diuinus ille Balaam. Vox diuinus, ancepit, Iosephus lib. 4. antiqu. c. 6. Balaam in magnotum & diuinorum ratum numero ponere non dicitur, cui tamen frequenter

benignus legatur, per quem Israelitis benedixit, & qui futurum opere patricinatus est. Antiquorum Patrum opinio est. Iohann. q. 2. Chrysostom. homil. 21. in Genesim. Basilius 3c. Aug. serm. 103. His accedit diuinari litterarum scriptura, cum Iesue 13. ver. 22. vocetur ariolus in Hebreico.

### Munera Magi obtulerunt.

#### CAP. XIII.

Via ei munera obtulerunt Magi, & hoc Prophete nobis narrant: sic enim Isaia dicit: In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo diuulso, & dilacerato, a populo terribili, post quod non fuit aliis. Hoc autem dicit Propheta, propter Perseum robustissimam gentem, ad cuius tunc potentiam nullus populus comparabatur, de quibus Magi venientes Christo munera detulerunt. Et iterum ipse. Omnes, inquit de Saba venient, aurum, & thus defentes, & laude Domino annuntiantes. De his muneribus & Daudum prædicauit, dicens: Et dabitur ei de auro Arabiae. Et rursus Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent. Nam & Magos Reges habuit Oriens.

<sup>a</sup> Ioh. 18 ver. 7.

<sup>b</sup> De quibus Magi venientes. Remigius in Matthæu C. variis de Magis fuisse opiniones ait, à quibusdā Chaldeis putari, ab alijs Persas, à nonnullis Balænepotes, quos. Ex plurimis terræ finibus venisse affirmare. Isid. hoc capite Magos persas facit. Nempe ea gentes astrorum cognitioni primi delita erant, vnde Genethliaci Chaldaei vulgo dicebantur, ut ex Gellio constat lib. 14. c. 1. ab Helimaide prima Persis regione Magi helimai vocabantur. Vnde illud Act. 11. 13. ver. 3. Refutebat autem illis Elymas magus, sicutem interpretatur nomen eius. An vero hi Reges Regi dicti fuerint à sapientia, ut Origenes indicat tract. 5. in Lantham, & eo nomine reprehenditur à Theophilo. 2. lib. Persiani, an vero à dñatis artibus, ut Iustinus contra Triumphi, & Basilius de Christi ortu arbitratur, magna questione institutæ breuitatis. Hier. Dan. 2. cum in illa verba: Precepit Rex, ut cōuocarentur arioli, ait: Magos esse si de singulis philosophantur, indicat ea voce non semper lumen artis significari. Quod vero adiecit. Nā & Magos Reges habuit Oriens. Ex verba ex Tertull. desumptum libro contra Iude. & 3. contra Marcionem. Cicer. 1. & dicitur. Nec quisquam, ait, Rex Persicum potest esse, qui non ante Magorum disciplinā, scientiāq. perciperit. Magos autem, qui ad Christū venerunt, fuisse Reges Cyprian. serm de b. p̄f. Christi. Athanas. q. 2. Hier. 71. August. ser. 43. ad fratres in etern. Christianus Barth. ed. 2. Matthæi docent.

<sup>c</sup> Ioh. 6. vers. 6.

<sup>d</sup> personat, vel præcinit.

<sup>e</sup> Ioh. 7. 1. ver. 11.

<sup>f</sup> Deo Patre unctus est. CAP. XIV.

Et quia non oleo isto humano unctus est Christus, sicut ceteri Reges, & Pontifices

A Hebræorum, sed à paterno spiritu unctus est. Isaias ex persona eiusdem Christi sic cœcinit dicens: <sup>a</sup> Spiritus Dñi super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionē, & cœcis visum. Simili modo & Psalmographus, diuino afflatus spiritu ita adeundé Christum loquitur, dicens: <sup>b</sup> Sedes tua Deus in seculum seculi, virga <sup>c</sup> equitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniuriam, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiae, præ confortibus tuis. In qua sententia primò Propheta diuinitatem Christi, ac perpetuitatem demonstrat. Sequenter per equitatis virgam, sceptrum protestatis eius, regnumq. denuntiat. Postremò quod idem Deus, à Deo unctus sit, indicat: non quidem oleo cōmuni, sicut ceteri participes sui, id est, principes, qui <sup>d</sup> imaginario præcesserant, sed oleo lætitiae, quo mysticè demonstratur Spiritus Sanctus, cuius cœlesti infusione & virtute Christus est cōsecrat<sup>e</sup>.

<sup>a</sup> Ioh. 6. 1. ver. 1.

<sup>b</sup> Psal. 44. ver. 7.

<sup>c</sup> al. directionis.

<sup>d</sup> al. imaginariæ.

### Quod pauper et abiectus primo aduentu venit. CAP. XV.

Via pauper & abiectus in primo aduentu suo venerit, <sup>a</sup> Sanctus Isaias sic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi iustus, & saluator, pauper, sedes super asinum indomitum. Item apud eundem ex persona Dei Patris: <sup>b</sup> Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Isteasperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suū, quia quibus non est annuntiatum de eo, videbūt, & qui non audierunt, contéplati sunt. <sup>c</sup> Quis credidit auditui nostro. Et brachiū Domini cui reuelatum est: Et <sup>d</sup> ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sicut. Non est species ei, neq. decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & <sup>e</sup> desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum: virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus, vnde nec reputauimus eū. Verè lágores nostros ipse tulit, & dolores

nostros ipse portauit, & nos putauimus eū, A  
quasi leprosum, & percussum à Deo, & hu-  
miliatum, ipse autem humiliatus est pro-  
pter iniquitates nostras, & attritus est pro-  
pter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ  
super eum, & liuore eius fanatismus. Om-  
nes nos, quasi oues, errauimus. Vnusquisq.  
in viam suā declinavit, & Dominus posuit  
in eo iniquitatem omnium nostrum. Obla-  
tus est, quia ipse voluit, & non aperuit os  
suum, sicut ouis ad occisionem ducetur,  
& quasi agnus coram tondente se obmu-  
scet, & non aperuit os suum. De angustia &  
de iudicio sublatus est, generationem eius  
quis enarrabit? quia abscissus est de ter-  
ra viuentium, propter scelus populi mei  
percusi eum, & dabit impios pro sepulta-  
ra, & diuites pro morte sua, eò quod iniqui-  
tatem nō fecerit, neque dolus fuerit in ore  
eius, & Dominus voluit conterere eum in  
infirmitate, si posuerit pro peccato animam  
suam, videbit semen longævum, & volun-  
tas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo  
quod laborauit anima eius, videbit, & satu-  
rabitur, in scientia sua iustificabit ipse iu-  
stus seruos meos multos, & iniquitates eo-  
rum ipse portabit. Ideò dispertiam ei pluri-  
mos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod  
tradidit in mortem animam suam & cum  
sceleratis reputatus est, & ipse peccata mul-  
torum tulit, & pro transgressoribus orauit.  
In qua lectio non solum quia abiectus ap-  
paruit Christus, sed etiam ibi eius genera-  
tio cælestis exprimitur, infirmitas quoque  
susceptæ carnis eius manifestatur, contu-  
melia quoque passionis eius, crux, mors, se-  
pultura ibi monstratur, & quod innocens  
damnatur, & tacens ibi patitur. Deus enim  
suscipti in carne pauperis formam, se  
humiliare dignatus est, nostriq. cauſa, ut  
salus perditis redderetur etiam vsq. ad mor-  
tem obediens factus est, quod alibi idem  
Isaias præfatus est.<sup>k</sup> Non clamabit, neq. au-  
diat quis in plateis vocem eius, calamum  
quaſſatum non contetet, & linum fumigās  
non extinguet, sed in veritate proferet iu-  
diciū, quoisq. ponam in terra iudicium,  
& in nomine eius gentes sperabunt, & <sup>l</sup>Ie-  
remias, quod veniret Deus in carne, abie-  
ctus & humiliſita prædixit: Domine, fac  
propter nomen tuum, quia multe sunt auer-  
ſiones nostræ.<sup>m</sup> Tibi peccauimus, expecta-  
tio Israel, saluator eius in tempore tribula-  
tionis. Quare quasi colonus futurus es in

terra: & quasi viator declinans ad manen-  
dum: Quare futurus es, quasi vir vagus, &  
fortis, qui non potest saluare: Tu autem in  
nobis es Domine, & nomen tuum inuoca-  
tum est super nos, ne derelinquas nos. Du-  
cens dicit, tibi peccauimus, exprimit lu-  
dorum personam, qui in Deum peccaue-  
runt, quando venientem eum in forma ho-  
minis crucifixi obtulit enim se a pedi-  
bus hominum, tanquam vagum hominem, &  
inquilinum, illi autem putantes hoc rātu-  
esse, quod videbatur, occiderūt hominem,  
quasi qui non posset saluare.

B <sup>a</sup> Sanctus Isaias sic indicat dicens: Dicite filie  
Sion. Illa verba, Dicite filia Sion: sunt quidem in Isai  
c. 62. ver. 11. qua sequuntur: Ecce Rex tuus venit tibi,  
ex Zacha. 9. ver. 9. desumpta sunt. Isidor. autem vtrq. tan-  
quam Isaiā adduxit: Neq. mirum quando Marci. 1. c. ver. 2.  
Isaiā nomine citatur testimonium, cuius prima pars: Ecce  
ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, &c.  
ex Malachia 3. c. ver. 8. desumpta est. Tamen si quod Porphy-  
rius reprehendit, ut refert Hier. ad 3. caput Mathei & qui-  
dam alij aucti sunt comminisci, memoria fuisse lapsos Evan-  
gelistas agnoscere nefas est. Cyprianus 2. contra Iudeos c.  
28. totū hunc locū tanq. in Zacharie citat his verbis. Quod  
ipse sit Rex in æternū regnaturus, apud Zachariā  
(supple habetur) dicite filia Sion, Ecce Rextuus ve-  
nit tibi, iustus, & saluans, misericordia super aſinū  
Dominum. Vnde tria ſupplicabat: primum, Isidorum na-  
Isaiam, sed Zachariam poſuiffe: & à libratīs locum fuſſe ma-  
tatum, deinde legendum iustus & saluans, ubi Hispalen-  
sis, & Tarraconensis minor, vt est in noſtra vulgata: legunt:  
iustus & saluator, demum non aſinū indomitum, le-  
gendum, sed domitum vt dixit Cyprianus, nempe v̄toſi-  
p̄or, qua vox est in Septuaginta interpretibus. Antiqui ſub-  
ingalem dixerunt, niſi forte Isidorus ad verba sequentia re-  
ſpergit, pullum nouum, vel filium aſinarum, vt aſinū inde-  
mitum diceret.

b Isai. 52. ver. 13.

c Isai. 53. ver. 1.

d al. ascendit.

e al. consideranūs.

f al. vulneratus.

g al. ducitur.

h al. eius manifestatur.

i al. carnem pauperis forma.

k Isai. 42. ver. 2.

l Jerem. 14. ver. 7.

m al. tibi enim pec.

n al. saluari.

o al. saluari.

D

*Quia signa et virtutes fecit.*

C A P. XVI.

G Enera quoq. & virtutes curationum, tā  
tō ante præscripta sunt per Iaziam pro-  
phetam, dicentem: Ecce Deus noster, ipse

veniet, & saluabit nos. Tunc perierit oculi  
cæcorum, & aures surdorum<sup>b</sup> audient. Tūc  
saliet claudus, quasi cœrulus, & <sup>c</sup> plana erit  
lingua mutorum. Et iterum: <sup>d</sup> Spiritus Do-  
mini super me, eoquod<sup>e</sup> vñxerit me, ad  
fannuntiadum mansuetis misit me, ut me-  
deretur contribulatis corde, prædicare capti-  
uis & redemptionem, & cæcis visum. Hæc  
omnia sanitatum signa in aduentu Christi  
facta sunt. Statim enim, ut natus est, præce-  
dente stella adorauerunt eum Magi, & ob-  
tulerunt munera. Deinde varia aduentus  
eius repræsentauit miracula. Cæcis enim vt  
Deum cognoscerent, profundæ noctis ca-  
ligo<sup>h</sup> detergitur. Defunctis rediuiuæ lucis B  
gratia redditur, ut animæ viuificantur.  
Surdi, ut auditum fidei susciperent, audire  
ceperunt. Claudi, ut ad Deum currerent,  
incestu alacri vegetantur. Muti, ut Deum  
confiterentur, claris vocibus clamauerunt.  
Leprosi, pro i<sup>i</sup> abolendis contagiosis animæ,  
lunata membra deposituerunt: effectu enim  
maiestatis suæ, multa fecit; quæ prætereunda  
sunt, dum cuncta legantur. Nam excellen-  
tia suæ virtute, pendulis gressibus tumen-  
tes & aquoris fluctus calcauit, & maris magni  
procellas suo imperio mitigauit. Iam vero  
passionis eius<sup>k</sup> obitum, etiam elemæta tre-  
muerant, dum sol fugit, dum tellus concu-  
titur, saxaque se illidentia dissoluuntur. C  
siquidem & ipsa mors eum tenere non po-  
tuit. Nam resurgens die tertia, ad sedem pa-  
ternam reuolauit, ministerijsq. Angelorum,  
reducitur à terris ad cælum. Plura quoq. &  
his similia, eius omnipotentia facta sunt. Sed  
dicit incredulus, quod & Prophetæ mira-  
cula multa fecerunt. Verum est: nullus ta-  
men eorū, ut Christus mortuus resurrexit,  
& in cælum ascendit.

<sup>a</sup> Isai. 35. ver. 4.<sup>b</sup> Al. patetbunt.<sup>c</sup> Al. clara.<sup>d</sup> Isai. 16. ver. 1. & Luc. 4. ver. 18.<sup>e</sup> Al. vñxit.<sup>f</sup> Al. prædicandum.<sup>g</sup> Al. remissionem.<sup>h</sup> Al. detegitur.<sup>i</sup> Al. ablaendas.<sup>k</sup> Al. obitu.

## In corpore videndus erat.

## C A P. XVII.

**Q**Via idem Deus in corpore ab homini-  
bus esset videndus, per Isaiam testa-

A tur, dicēs:<sup>a</sup> Propter hoc sciet populus meus  
nomen meum in die illa, quia ego ipse qui  
loquebar, ecce adsum. Et David:<sup>b</sup> Ambula-  
bunt de virtute in virtutem, & videbitur  
Deus Deorum in Sion. Et iterum: Visi sunt  
<sup>c</sup> ingressus tui Deus, ingressus Dei mei, Re-  
gis, vtiq. quibus venit in mundum, & qui-  
quis iterum ascendit in cælum, tunc enī  
manifestatus est, & reuelatus<sup>d</sup> occurſus ad-  
uentus eius, <sup>e</sup> quem Iudæi si cognouissent,  
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.  
De cuius etiam corporali visione supradi-  
ctus Isaias ita annuntiauit: Ingloriosus, in-  
quit, erit inter viros aspectus eius, & forma  
eius inter filios hominum, quibus non est  
annuntiatum de eo videbunt, & qui non  
audierunt, cōtemplati sunt. Et Ieremias in  
lib. Baruch: Hic est Deus noster, & non æsti-  
mabitur aliis ab eo, qui inuenit omnē viam  
prudentiæ, & ostēdit eam Jacob puer suo,  
& Israel dilecto suo. Post hæc in tertis visus  
est, & cum hominibus conuersatus est. Et  
Habacuc: <sup>h</sup> Domine, inquit, audiui auditū  
tuum, & timui: consideravi opera tua, & ex-  
paui, in medio duorum animalium cogno-  
scēris: dum appropinquauerint anni inno-  
tescēris, dum aduenerit tempus, ostendēris.  
Item ipse:<sup>i</sup> Videbunt te gentes, & dolebunt  
populi, id est, Iudæi: siquidem & prædictus  
Isaias de ipso sic cecinit: <sup>k</sup> Propter Sion non  
tacebo, & propter Ierusalem non quiescam,  
donec egrediatur, ut splendor iustus eius, &  
saluator eius, ut lampas accēdat, & vide-  
bunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges  
inlytum tuum. Et iterum: <sup>l</sup> Vox speculato-  
rum tuorum leuauerunt vocem, simul lau-  
dabunt, quia oculo ad oculum videbunt, &  
infra: <sup>m</sup> Parauit Dominus brachium sanctū  
suum, in conspectu omnium gentium, &  
videbunt omnes fines terræ salutare Dei  
nostrí.

<sup>D</sup> a Isai. 52. ver. 6.<sup>b</sup> Psal. 93. ver. 8.<sup>c</sup> Psal. 67. ver. 25.<sup>d</sup> Al. occultus.<sup>e</sup> 1. ad Corint. 2. ver. 8.<sup>f</sup> Isai. 52. ver. 14.

<sup>g</sup> Et Ieremias in libro Baruch. Cū Baruch fuerit am-  
nūensis Ieremias, passim eius vaticinium, tanquam Ieremias  
citatur. Sic Augustinus oratione contra Iudeos, Paganos, &  
Arianos cap. 13. Illa verba Baruch 3. ver. 38. Post hæc in  
terris visus est. Ieremias nomine adducit, idem facit  
lib. 18. de ciuitate Dei cap. 33. Sic Clemens Alexandrinus  
lib. 1. Pedago c. 10. Basilius 4. contra Euno. Cassiodorus in  
Psal. 8. . sexia Synodus actio. 8. similes ex Baruch locos tan-

quem Ieremia citant, quam vnam causam fuisse puto, cur in catalogo diuinarum scripturarum à Patribus olim, & consiliis nulla de Baruch vaticinio propria mentio extet.

**b** Habacuc. 3. ver. 1.

**i** Ibid. ver. 10.

**k** Isai. 61. ver. 1.

**l** Isai. 52. ver. 8.

**m** Ibidem, ver. 10.

**n** Ibidem, ver. 11.

**o** Ibidem, ver. 12.

**p** Ibidem, ver. 13.

**q** Ibidem, ver. 14.

**r** Ibidem, ver. 15.

**s** Ibidem, ver. 16.

**t** Ibidem, ver. 17.

**u** Ibidem, ver. 18.

**v** Ibidem, ver. 19.

**w** Ibidem, ver. 20.

**x** Ibidem, ver. 21.

**y** Ibidem, ver. 22.

**z** Ibidem, ver. 23.

**aa** Ibidem, ver. 24.

**Iudei non erant eum agniti.**

### CAP. XVIII.

**E**T quia eum non erant agniti Iudei, sic prædixerat Ieremias ex persona Domini: <sup>a</sup> Præuaricatione præuaricata est in me domus Israël, & domus Iuda ait Dominus: negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Hoc etiam nunc usque Iudei de Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Et Isaias: <sup>b</sup> non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & nō erat aspectus, & desiderauimus eum, despetum, & nouissimum virorum, virum dolorum, scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus. Vnde nec reputauimus eum. Quibus verbis incredulitatem Iudeorum significat, quibus visus est Christus non habere speciem, neq. decorem, vnde nec reputatus est esse Deus, quem tamen, quia non essent agniti, neq. recepturi, idē Isaias alias approbat, dicens: <sup>c</sup> Audite cœli, & auribus percipe terra, quia Dominus loquitus est: filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israël autem me non cognovit, populus autem meus me non intellexit. Et iterum: <sup>d</sup> Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, & non scietis: incrassatum est enim cor populi huius. Vnde & Ezechiel: <sup>e</sup> Factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt: sic enim ex cœcati sunt, vt Saluatorem nec agnoscerent, nec suscepserent. <sup>f</sup> Et cuius diem Abraham vedit, & latratus est, & cuius aduentum Prophetæ magnorum desiderio expectauerūt: isti & viderunt, & non cognoverunt, insuper & blasphemauerunt clamantes, <sup>g</sup> Non habemus Regem, nisi Cæsarem, & cætera quæ sequuntur. Cuius populi <sup>h</sup> duritia sic nō mutatur, quomodo nec Æthiopis color, aut

A pardivarietas, Ieremia testante: si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietas suas.

**a** Ierem. 5. ver. 11.

**b** Isai. 52. ver. 2.

**c** Isai. 1. ver. 2.

**d** Isai. 6. ver. 9. & Matth. 13. ver. 14.

**e** Ezech. 12. ver. 2.

**f** Iohann. 8. ver. 56.

**g** Iohann. 19. ver. 15.

**h** Ad. dementia.

**i** Ierem. 13. ver. 23.

**Quia eum nō agnoscentes Iudei, congregati sunt aduersus eum.**

### CAP. XIX.

**S**ED quia eum Iudei non agnoscentes, congregati sunt ad interficiendum eum, & vniuersalem assensum in passione eius præbuerūt, ita legitur: <sup>a</sup> Quare tremuerunt gentes, id est, Romani, & populi meditati sunt inania, hoc est, Iudei. Astiterunt Reges terræ, hoc est, Herodes, & Pilatus, & Principes conuenerunt in unum, scilicet, Principes sacerdotum, & seniores Iudeorum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et iterū ex eiusdem Domini persona:

**b** Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Canum autem nomen in eos est etiam per Prophetam alterum constitutum. In Isaia enim scriptum est: <sup>c</sup> Omnes canes cœci, nescientes latrare. Canum enim mos est, vt ait noster Hilarius: Pastori alludere, gregē nosse, insidiantes feras persecuti. At vero isti cœci canes, pastorem suū non videntes, officium non intelligentes, latratus suos à feras ad gregem, à furibus ad Dominū retorserunt. Vnde & alius Propheta, de his ita dicit: <sup>d</sup> Facti sunt mihi in sagittam reciprocā.

<sup>a</sup> Psal. 2. ver. 1.

<sup>b</sup> Psal. 21. ver. 17.

<sup>c</sup> Omnes canes cœci, nescientes, & Tarracensis minor legebant: Omnes canes muti, vt est in vulgata editione Isaie 56. ver. 10. Nos priorem lectionem sequenti sumus: quod inferius dicat: At vero isti cœci canes, pastorem suum non videntes, &c. Quæ autem ex Hilario verba subiiciuntur, nullibz sunt, quod sciam in eius operibus.

<sup>d</sup> Facti sunt mihi in sagittam reciprocā. His verba non inneniantur in sacris libris, quibus bee caput tempore Ecclesia vitatur. Nimirum Iudiciorum editione Latine ritebatur diuersa, à nostra, vñaq; ex illis, quas intercesserunt foz;

*igit, August. 2. de doctrin. Christ. cap. 11. affirmat. Vnde  
ali diuinorum scripturarum locis communis. & anti-  
patorum parum scriptis reliqui sunt, qui modo non inueniuntur,  
idem certe verbis, quale est illud: Super quem re-  
quiescat spiritus meus, nisi super humilem, & quie-  
tum, & tremente in sermones meos. Atq; illud: Non  
edificabis mihi domum, quia vir sanguinis es. Té-  
tatio est vita hominis super terrā. Maledictus, qui  
opus Dei facit negligenter, & Ambrosius 1. de offi-  
ciis c. 31. & Proverb. c. 21. ver. 1. adducit illa verba: Quia  
talia te oportet præparare, que in nostra vulgata non  
sunt. Alij q. innumera alia, quorum pars maxima, ne in Gra-  
cis quidem septuaginta interpretum codicibus extant. Ve-  
rem, ut ad fidorum redeamus, suspicor ea verba ex Osee c.  
7. ver. 1. b. desumpta, vbi dicitur: reuersi sunt, ut essent  
absq; iugo; facti sunt, quasi arcus dolosus.*

### Venundatus est. CAP. XX.

**Q**via triginta argenteis appretiatus, &  
venundatus est, per Zachariam ita ipse  
prænuntiavit: Si bonum est, inquit, in con-  
spectu vestro; date mercedem meam, & ap-  
penderunt mercedem meam triginta ar-  
genteos. Et dixit Dominus ad me: Projice  
illud ad statuarium, decorum pretiū, <sup>a</sup> quod  
appretiatus sum ab eis. Hæc enim nota om-  
nibus cauſa est. <sup>b</sup> Iudas enim pœnitentia  
motus, pecuniam reportauit, & proiecit in  
templum, & abiit, & laqueo se ſuspendit. Ut  
imperetur, quod dixerat Isaias: <sup>c</sup> Testis fal-  
ſus non erit impunitus, <sup>d</sup> pro eo quod ven-  
didit argento iustum. Quam pecuniā bene  
Dominus mercedē suam dixit: multa enim  
opera apud eos fecerat, reddens vitam mor-  
tuis, lucem cæcis, surdis auditum, gressum  
claudis: pro quibus omnibus Iudæi nefanda  
adūtatione mortem triginta argentorum  
mercedem illi restituerunt.

<sup>a</sup> quod appretiatus sum ab eis. Locus est Zacha-  
riæ 11. ver. 12. vbi in vulgata legitur: quo appretiatus  
sum ab eis, qua commodior lectio videbatur. Verum in  
rebus codice inveni a eis, & ipse Hieronymi textus, qui adiu-  
tus est in suis commentarijs in Prophetas, habet quod ap-  
pretiatus sum.

<sup>b</sup> Matthei 27. ver. 4.  
<sup>c</sup> Proverb. 19. ver. 5.  
<sup>d</sup> Amos 2. ver. 6.  
<sup>e</sup> Al. mercede.

### Quia à discipulo suo traditus est. CAP. XXI.

**N**äm & quia Dominus traditorem suum  
per panem porrectum ostendit Apo-  
lo, etiam in psalmis commemorauit in

A se impletum dicens: <sup>a</sup> Qui edebat panes  
meos, ampliavit aduersum me ſupplantio-  
nē. Et iterum, <sup>b</sup> tu verò homo vñanimis, dux  
meus, & notus meus, qui ſimul mecum dul-  
ces capiebas cibos. De ipſo autē Iuda <sup>c</sup> pro-  
ditore, Ieremias præſcius ita antè prædixit:  
<sup>d</sup> Peccatum Iuda scriptum eſt ſtylo ferreo  
in vngue adamantino, quod ſiue ad Iudam,  
ſiue ad Iudæos non incongruè conuenit,  
qui ſic peccauerunt in Christum, ut non ſit  
peccatum eorum atramento conſcriptum,  
quod deleri forſitā <sup>e</sup> potest, ſed ſtylo ferreo  
in vngue adamātino exaratum, id eſt, quod  
deleri non poſſit præ duritia cordis eorum,  
niſi crediderint.

<sup>a</sup> Psal. 40. ver. 10.

<sup>b</sup> Psal. 54. ve. 14.

<sup>c</sup> Al. traditore.

<sup>d</sup> Ierem. 17. ver. 1.

<sup>e</sup> Al. poſſet.

### A ſemetipſo traditus eſt. CAP. XXII.

**N**äm, quia & ipſe ſpontē pro nobis ſe-  
metipſum tradidit, Isaias dicit: <sup>a</sup> Oblatus  
eſt, quia ipſe voluit: & infra: pro eo quod tra-  
didi in <sup>b</sup> mortem animam ſuam, videbit  
ſemen longæum, & voluntas Domini in  
manu eius dirigetur. Et ipſe per Ieremiam  
Prophetam ſic loquitur: <sup>c</sup> Reliqui domum  
meam, dimiſi hæreditatem meam, tradidi  
dilectam animam meam in <sup>d</sup> manus inimi-  
corum eius, hoc eſt, in manus Iudæorū, qui  
eum interfecerunt.

<sup>a</sup> Iſai. 53. ve. 7. & 12.

<sup>b</sup> Al. morte.

<sup>c</sup> Ierem. 12. ve. 7.

<sup>d</sup> Al. manu.

### Comprehensus eſt. CAP. XXIII.

**Q**via cōprehēdendus erat, Ieremias Pro-  
phet a longè ante ita prædixit: <sup>a</sup> Spi-  
ritus oris nostri Christus Dominus captus  
eſt in peccatis nostris. Quo vaticinio de-  
monstrauit apertè, & Christum Dominum  
eſſe, & traditum pro peccatis nostris ſuisse.  
Item Sapientiæ liber dicit: <sup>b</sup> Dixerunt inter  
ſe impij, comprehendamus iustum, quia in-  
utilis eſt nobis, & contrarius eſt op̄ribus  
noſtris: promittit ſcientiam Dei ſe habere,  
& filium Dei ſe nominat. Et infra: <sup>c</sup> Si eſt  
verus filius Dei, ſuscipiet illum, & liberabit  
eum

eum, de manu contrariorum. Et infra: Ut A  
sciamus reuerentiam illius, & probemus pa-  
tientiam eius: morte turpisima condem-  
nemus eum. id est, affixione crucis.

<sup>a</sup> Threno. 4. ver. 20.

<sup>b</sup> Sapien. 2. ver. 12.

<sup>c</sup> Ibidem, ver. 18.

### Iudicatus est. C A P. XXIII.

Dni m.

**Q** Via iudicandus erat, clamat Dauid sub figura populi peccantis in Deū: <sup>a</sup> Tibi soli peccavi, & malum coram te feci: ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Venies enim Christus in corpore, tanquam reum se constituit, & iudex hominum hominibus iudicandum se præbuit, sicque mitis & patiens, dum iudicatus est, vicit: quia nihil in eo dignum, quod iudicaretur, populus persequitor inuenit. Vnde & Propheta aduentum iudicij eius annuntians, sic comininatur contra eundē populum dicens: <sup>b</sup> Audite, quæ Dominus loquitur: Surge, & contende iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudiciū Domini & fortia fun-  
damenta terræ, quia iudiciū Dñi cū populo suo, & cum Israël dijudicabitur, dicens: Po-  
pule meus quid feci tibi? & quid molestus fui? responde mihi, quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruientium liberavi te, & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam: <sup>c</sup> ubi ostendit beneficia Domini præstata in populum suum, & con-  
tra hæc aduersus eum mala eorum. Et quid iuxta hæc eidē populo venturū sit, deinde subiungit: <sup>d</sup> Audite tribus, quis approbat illud? adhuc ignis in domo impij, thesauri iniurias.

<sup>a</sup> Psal. 50. ver. 6.

<sup>b</sup> Miche. 6. ver. 1.

<sup>c</sup> Al. seruitutis.

<sup>d</sup> Miche. eod. c. ver. 10.

### In passione à discipulis deseritur.

C A P. XXV.

**Q** Via <sup>a</sup> in passione sua à suis discipulis de-  
solandus esset, per Dauid Prophetam idem Dominus loquitur: <sup>b</sup> Omnes ami-  
ci mei obliti sunt me, longè fecisti notos meos à me. Et Zacharias: <sup>c</sup> Percute pasto-  
rem, & dispergentur oves. Tunc discipuli confugerunt.

<sup>a</sup> In passione à discipulis. *Hoc caput 25. in Canticis tantum erat, ideoq. obolo signatum est, & in postscriptis verbis riederetur legendum: Tunc enim discipuli confugerunt.*

<sup>b</sup> Psal. 87. ver. 9.

<sup>c</sup> Zachar. 13. ver. 7. & Matth. 26. ver. 56.

### A falsis testibus accusatus est.

C A P. XXVI.

**Q** Via à falsis testibus accusandus erat, per Osee Prophetam idem Dominus sic dicit: <sup>a</sup> Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt à me, vastabuntur, quia prævaricati sunt in me. Egorede mi eos, & ipsi loquuti sunt cōtra me mendacia: & ego erudiui eos, & cōfortaui brachia eorum, & ipsi in me cegitauerunt malitiam, <sup>b</sup> reuersi sunt, vt essent absque iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus. Et Zacharias: <sup>c</sup> Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus: & dixistis: quid loquuti sumus cōtra te? & in psalmis dicit: <sup>d</sup> Insurrexerūt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Et Isaías de Iuda dicit: <sup>e</sup> Testis falsus non erit impunitus, pro co quod vendidit argento iustum.

<sup>a</sup> Osee, 7. ver. 13.

<sup>b</sup> Al. auersi.

<sup>c</sup> Malach. 3. ver. 13.

<sup>d</sup> Psal. 26. ver. 12.

<sup>e</sup> Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum. Huius testimonij prior pars sumpta est ex Proverb. 19. cap. ver. 5. Posterior ex Amos 2. ver. 6. vtramq. Ifidorus Isaiæ tribuit, nisi omnes codices sunt vitiosi, quod non videtur, cum cap. 25. eadem verba, eodem Isaiæ nomine referantur. Vbi etiam verba illa: Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, &c. que sunt ex Malachie 3. ver. 13. Zacharia nomine per errorem adducuntur. Simili memoria lapsu c. 29. huius libri, tanquam Jeremia citat illa verba: Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas. Quis locutus ex Isaiæ 50 c. ver. 6. desumptus est. Nam ubi in vulgata legitimus: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, quæ verba iam Ifidorus citaverat, se-  
ptuaginta legebant: Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas. A Cypriano sanè 2. contra Iudens c. 12. & Lactan. lib. 4. diuinarum inst. c. 18 Isaiæ nomine ad-  
ducuntur. Iam quod capite 31. huius libri Ifidorus illa re-  
ba: Spinis peccatorum fuorū circundedit me po-  
pulus hic: tanquam Jeremia adducit, eorum vestigiū enī  
potui inuenire, quemadmodum quod à Lactantio citatur  
Jeremia nomine adducitur de Christo lib. 4. c. 8. Beatus, qui  
erat, antequam nasceretur, & c. 12 illud ex Salomonis:  
Infirmatus est vterus virginis, & accepit fortem, &  
grauata est. & facta est in multa miseratione mater  
virgo. Vbi inueniās?

D

ptuaginta legebant: Dorsum meum dedi ad flagella, &  
genas meas ad alapas. A Cypriano sanè 2. contra Iudens  
c. 12. & Lactan. lib. 4. diuinarum inst. c. 18 Isaiæ nomine ad-  
ducuntur. Iam quod capite 31. huius libri Ifidorus illa re-  
ba: Spinis peccatorum fuorū circundedit me po-  
pulus hic: tanquam Jeremia adducit, eorum vestigiū enī  
potui inuenire, quemadmodum quod à Lactantio citatur  
Jeremia nomine adducitur de Christo lib. 4. c. 8. Beatus, qui  
erat, antequam nasceretur, & c. 12 illud ex Salomonis:  
Infirmatus est vterus virginis, & accepit fortem, &  
grauata est. & facta est in multa miseratione mater  
virgo. Vbi inueniās?

Clavis

*Clamauerunt Iudai, ut crucifigeretur.* A<sup>f</sup> *Ierem. 2. ver. 8.*  
*CAP. XXVII.* B<sup>s</sup> *Eodem cap. ver. 14.*

**Q**via clamauerunt Pilato, ut crucifigeretur: hoc iam per Ieremiam Christus de Synagoga prædixerat, dicens: <sup>a</sup> Reliquum domum meā, facta est mihi hæreditas mea; quasi leo in sylua, dedit contra me vocem suam: Blasphemans vtiq. & dicens: <sup>b</sup> Crucifige, crucifige. Et alibi ipse dicit: super quem aperuisti os vestrum? & aduersus quem laxatis linguis vestras? Et Isaias, <sup>c</sup> ruit, inquit, Jerusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum contra Dominum. Item ipse: <sup>d</sup> expetavi, ut facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem.

<sup>a</sup> *Ierem. 12. ver. 8.*

<sup>b</sup> *Luc. 23. ver. 21. & Iohann. 19. ver. 6. Isai. 57. ver. 4.*

<sup>c</sup> *Isai. 3. ver. 8.*

<sup>d</sup> *Isai. 5. ver. 7.*

*Iudai posteritatem suam damnauerunt.* C *AP. XXVIII.*

**N**am, quia peccantes Iudæi etiā in Christo posteritatem suam damnauerunt, dicentes: Sanguis <sup>a</sup> eius super nos, & super filios nostros: olim cum obiurgatione Isaias illis prædixerat, dicens: <sup>b</sup> Semen peñsum, præparate filios vestros occisioni in iniquitate patrum <sup>c</sup> suorum. Venientibus enim in Iudæam gétibus, pro scelere patrum etiam filii trucidati sunt. Sub quorum persona & Ieremias interitum eorum ita deplorat: dicens: Patres <sup>d</sup> nostri peccaverunt, & non sunt, nos autem iniquitates eorum exoluimus. Itē Ieremias. <sup>e</sup> Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes Legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me. Propterea adhuc iudicio contendam vobis, ait Dominus, & cum filiis vestris disceptabo. <sup>f</sup> Item ipse. <sup>g</sup> Quare ergo est factus in prædam: super eum rugient leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem, & ciuitates eius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis.

<sup>a</sup> *Matth. 27. ver. 25.*

<sup>b</sup> *Isai. 1. 4. ver. 20.*

<sup>c</sup> *Al. vestrum.*

<sup>d</sup> *Ibreo. 5. ver. 7.*

<sup>e</sup> *Al. portamus.*

*Flagellatus, & palmiscæsus est.*

*CAP. XXIX.*

**Q**via flagellatus est, & palmarum sustinuit ictus, Job de eo sic dicit: Exprobantes, & conspuentes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Et in psalmis ipse dicit: <sup>b</sup> Ego ad flagella paratus sum. Et iterum: <sup>c</sup> Congregata sunt in me flagella, & ignorauit <sup>d</sup>. Similiter & per Isaiam: <sup>e</sup> Non sum, inquit, contumax, neque contradico: corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: facié meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Et per Ieremiā dicit: Posui scapulas meas ad flagella & maxillas meas ad palmas: Item de ipso idem Ieremias: <sup>f</sup> Dabit, inquit, percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.

<sup>a</sup> *Job 16. ver. 3.*

<sup>b</sup> *Psal. 37. ver. 18.*

<sup>c</sup> *Psal. 34. ver. 15.*

<sup>d</sup> *Al. ignorauerunt:*

<sup>e</sup> *Isai. 50. ver. 6.*

<sup>f</sup> *Ibreo. 3. ver. 30.*

*Arundine Christi caput percussum est.* C *AP. XXX.*

**Q**via arundine caput eius percussum est, & sustinuit patienter, Isaias prædixerat dicens: <sup>a</sup> Arundinē quassatam non conteret. <sup>b</sup> & linū fumigans nō extinguet, calatum quassatum, siue confractum non conteret, cunctis enim placabilis erit, & veniam dabit peccatoribus, dicens: <sup>c</sup> Cōfide filia, dimittuntur tibi peccata. Et linū fumigans, siue, ut cæteri transtulerunt, obscurum, atq. tenebrosum non extinguet. Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia serubuntur. Quæ super Iudæis, & nationibus, in supradictis opusculis differuimus, sed cū veritate omnia iudicabit, nequaquam metuens Scribas, & Phariseos, quos confidenter hypocritas appellabat.

<sup>a</sup> *Isai. 42. ver. 22.*

<sup>b</sup> Et linum fumigans, &c. hec omnia usq. ad finē capitilis erant in uno tantum Tarracensi maiore, que obelo notata sunt, quoniam non satis placebant, nec erat ratiō unde vera lectio restitueretur. Neq. suis intelligebam, que essent supra dicta opuscula, in quibus Iudeus de his rebus differuisse dicit.

<sup>c</sup> *Matth. 9. ver. 22.*

*Spinis coronatus est. CAP. XXXI.*

**E**T quia spinea corona capiti eius imposta est, scribitur hoc in Canticis Cantorum ex persona Patris de contumelijs Filij iniquitatem Ierusalem mirantis, atque dicentis: <sup>a</sup> Exite & videte filiæ Ierusalem Regem in <sup>b</sup> corona, qua coronauit eum mater eius, id est, corona spinea, quam capiti eius imposuit Synagoga. Sed & per Ieremiam idem filius sic dicit. Spinis peccatorum suorum circundedit me populus hic. Et apud Isaïa: <sup>c</sup> Plantavi, inquit, vineam electam, & expectavi, ut faceret uias, fecit autem spinas, utique quia de generans à Patriarcharum fructu: non fructus iustitiae, sed spinas mortis, & crucis attulit suo creatori.

- <sup>a</sup> Cantic. 3. ver. 11. nuptiis regis regnante.
- <sup>b</sup> Al diadema.
- <sup>c</sup> Isaïa 5. ver. 2.

*Veste coccinea induitus est.**CAP. XXXII.*

**N**AM & quod milites illudentes ueste coccinea induerunt eum, prænudauit hoc Isaïas Propheta dicens: <sup>a</sup> Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? quare rubrum est vestimentū tuum, & indumentum tuum, tanquam calcantium in torculari? At ille respōdens: Torcular, inquit, calcaui solus. Calcare enim torcular solum se dixit, quia solus propter mundi peccatum passionē suscepit, solusque delicta omnium sanguine suo lauit.

- <sup>a</sup> Isaïa 62. ver. 1.

*Dum pateretur, tacuit.**CAP. XXXIII.*

**N**AM quia dum pateretur, tacuisse scribitur: hoc Prophetarum voces testantur. Isaïas enim sic de illo ait: <sup>a</sup> Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, <sup>b</sup> sic non aperuit os suum. Hic enim in passione Pilato interroganti nihil loquutus est, sed in humilitate iudiciū eius sublatum est: de quo & ipse alibi: <sup>c</sup> Non clamabit, nec audiet quis in plateis vocem eius. Item idem Christus per eundem Prophetam: <sup>d</sup> Dominus Deus aperuit mihi aures, ego autem non contradico. Corpus

A meum dedi percutientibus. Et ipse alibi: <sup>e</sup> Tacui, filui, nunquid semper tacebo? Primo enim tacuit, ut iudicaretur, quando fecerat agnus coram tondente se, fuit sine voce, nec aperuit os suū, suamq. compescuit potestatur. In nouissimo autem sic de eo scribitur: <sup>f</sup> Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. Tacuit enim, ut iudicaretur, quando venit occultus: nequaquam autem tacebit, quando venerit manifestus, ut uidicet.

- <sup>a</sup> Isaïa 53. ver. 7.

- <sup>b</sup> Al obmutescet, sic non ap. o. f.

- <sup>c</sup> Isaïa 41. ver. 2.

- <sup>d</sup> Isaïa 50. ver. 5.

- <sup>e</sup> Isaïa 42. ver. 14.

- <sup>f</sup> Psal 49. ver. 3.

*Crucem portauit. CAP. XXXIV.*

**Q**VIA crucem suam ipse portauit, Isaïas prædixit. <sup>a</sup> Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super <sup>b</sup> humeros eius. <sup>c</sup> Quis enim regum potestatis insignia <sup>d</sup> in humero portat, & non aut in capite coronam, aut aliqua proprietate uestis ornamenta? Sed solus Rex seculorum

**C**hristus gloriā potestatis suæ, & sublimitatis in humeris extulit, quod etiam Isaac figurauit, <sup>e</sup> qui cum à patre hostia duceretur, ligna ipse sibi portauit: Christi eximiā tunc præfigurans passionem, lignum passionis suę gestantis.

- <sup>a</sup> Isaïa 9. ver. 6.

- <sup>b</sup> Al. humerum.

- <sup>c</sup> Quis enim Regum potestatis insignia &c. Haec Tertullianus contra Iudeos sic ait: Quis omnino Regum insignie potestatis suæ, in humero praefert? & non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate viuis nouis fortis, si l. gendū in Tertullianus, ex Isidoro: aut aliqua proprietate uestis nouis?

- <sup>d</sup> Al. super humeros.

- <sup>e</sup> Genes. 22. ver. 6.

- <sup>f</sup> Ligna ipse sibi portauit. Tarraconefis maior. Ego ipse portauit. Tertullianus tamē contra Iudeos sic ait: Itaq. in primis Isaac, cūm à Patre hostia duceretur, lignumq. ipse sibi portans, &c. Itaq. ea lectio placuit.

*Cruci affixus est. CAP. XXXV.*

**Q**VIA ligno crucis suspensus est, atq. suffixus, Ieremias Propheta ex persona Christi prædixerat, dicens: <sup>a</sup> Ego, quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia super me cogitauerent consilia, dicentes: <sup>b</sup> Mittamus lignum in patrem eius, & eradamus eum de terra viuentium. Hec enim, quæ passurus erat Dominus

zus à Iudæis quasi si iam facta fuissent, Propheta commendat. Nam quid est lignum in pane missum? nisi Christi affixio carnis in ligno. Panem enim corpus eius agnoscimus lignum in pane esse, fides nostra crucem agnoscit in corpore. Quia vita corporis sui, panis est. Scriptum est enim: Et<sup>a</sup> erit vita tua pedens ante oculos tuos, & timebis die nocte, & non credes vita tua, sed & in psalmis iterum, quia extendit manus suas in cruce, sic dicit: Eleuatio manus mearum, sacrificium vespertinum. Siue quod veniente quasi mundi vespera, siue quod declinante iam sole ad vesperam, Dominus in cruce animam posuit, eleuans manus suas in eodem crucis ligno, atque offerens se ipsum Deo pro nobis sacrificium, ut per illud sacrificium derentur peccata nostra. Apud Isaïā quoq. de crucis eius prædicatione, ita scribitur: Et erit principatus eius super humeros eius, id est, vexillum suæ crucis, quod suis prætulit humeris, iuxta vaticinium David Prophetæ, qui dicit: <sup>b</sup> Dominus regnauit à ligno. Habacuc quoque passionem crucis Christi ita prænuntiavit, dicens: <sup>c</sup> Corona in manibus eius sunt. Quod quid est aliud? nisi trophyum crucis. Item ipse de ascensione crucis, in qua exaltatus omnia traxit ad se ipsum, ita dicit: <sup>d</sup> Dominus fortitudo mea, constituit pedes meos in cōsummationem. Super excelsa imponet me, ut vincam in claritate eius.

<sup>a</sup> Ierem. 11. ver. 19.

<sup>b</sup> Mittamus lignum in panem eius. Locus est Ieremie 11. ver. 19. in quo omnium Ecclesiarum consensus est, ut Hieronymi verbis ritat, sub persona Ieremie de Christo hæc dici. Cyprianus libr. 2. contra Iudeos cap. 14. Lactant. lib. 4. cap. 18. Tertullianus contra Iudeos, quod legit: Mittamus panem eius in lignum. Omnes sane ad Christum referunt, in cuius corpus, quod reperimus & rite est, lignum est missum, cum cruce affixus est. Iustinus contra Tryphonem, à Iudeis sibi hanc locum super codicibus expandit affirmat in odium Christi.

<sup>c</sup> Alium lignum.

<sup>d</sup> Deuter. 28. ver. 66.

<sup>e</sup> Psal. 140. ver. 2.

<sup>f</sup> Ali in vespera, vel ante vesperam.

<sup>g</sup> Ier. 9. ver. 6.

<sup>h</sup> Dominus regnauit à ligno. Locus est ex Psalmo 95. n. 9. Nam vbi modo legimus: Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit. Olim legebatur: Dominus regnauit à ligno. Iudei autem hunc locum sicut superiorum abfederunt, ut Iustinus sit contra Tryphonem, quoniam maxime omnium premebat. Exstatq. in Psalterij Romano, & Hispano locis integer hoc modo: dicite in nationibus, quia Dominus regnauit à ligno. Vnde Fortunatus Episcopus in hymno de cruce dixit: Impleta sunt, quæ

A concinit-David fidelis carmine, Dicens in nationibus Regnauit à ligno Deus. Simili <sup>i</sup> ad actis, idem Iustinus ait, Iudeos ex sacris libris abfudisse illa verba: Hoc passcha Salvator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc separabimus in eum, ne deseratur hic locus in æternū tempus, dicit Dominus Deus virtutum: que verba à Lactantio quidem adducuntur lib. 4. cap. 18. In sacris libris ne refugium quidem eorum extat, ac ne ab Iudæo quidem toto hoc opere citantur.

<sup>i</sup> Habac. 3. ver. 4:

<sup>k</sup> Habac. 3. ver. ultimo.

B Clavis manus eius & pedes affixi sunt. Cap. XXXVI.

C Q Via crucifixus est, & manus eius ac pedes, clavis affixi sunt, per David ipse loquitur, dicens: <sup>a</sup> Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, ipsi vero considerauerunt, & conspercerunt me. Quibus utique verbis in cruce corpus significat extentum manibus, pedibusque confixis, & clauerum transuerberatione confosisis. Quod David passus non est, qui sine villa corporis <sup>b</sup> passione legitur in pace quiescere. Sed hoc de Christi prædictum est passione, qui à populo Iudæorum clavis in ligno confixus est, manus enim & pedes non confodiuntur, nisi eius, qui in ligno suspenditur. Item in Canticis Cantorum: <sup>c</sup> Manus meæ destillauerunt myrram, & digitus pleni myrrha probatissima. Quod specialiter dixit propter fixuras clavorum. Et per Malachiam, quia crucifigendus erat: ita præmisit idem de semetipso Dominus dicens: <sup>d</sup> Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me, & didicistis: In quo confiximus te? Et subiecit

D Deus post hæc illis: Me vos configitis gens tota, quod pertinet ad mysterium Dominicæ passionis, in qua Iudei Christum cruciferunt: quando sceleratas manus inicerunt in eum. Quod etiam per Zachariam iterum Deus sic memorat dicens: <sup>e</sup> Et aspicient ad me quem configerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, ut doleti sollet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Iesu, quem configerunt Iudei in cruce, quem dolebunt à se crucifixum in iudicij die, cum viderint eum in Patris, ac sua maiestate regnante.

a Foderunt manus meas, & pedes meos. Psal. 21.  
ver. 18. vbi Christi Redemptoris cruciatus signatim recensentur.  
Verum hunc etiam locum Iudaorum perfidia depravauit. Et pro: Foderunt manus meas, legunt ipsi Hebrei: c Sicut leo manus meas. Sanè Isaac, quemvis Iudeus genero, eo libello, in quo pro Hebreorum codicum fide disputat, hunc lecum esse depravatum confitetur.

b Aliniuria legimus.

c Cant. 5. ver. 5.

d Malach. 3. ver. 8.

e Zach. 12. ver. 10.

f Luc. 9. ver. 26.

### Inter duos latrones crucifixus est.

#### CAP. XXXVII.

**N**AM quod inter duos latrones crucifigendus esset, longe ante per Isaiam prædictum est:<sup>a</sup> Et inter iniquos deputatus est. Et Habacuc Propheta:<sup>b</sup> In medio, inquit, duorum animalium cognoscēris, id est, in medio duorum latronum.

a Isai. 53. ver. 12.

b Habacuc 3. ver. 1.

### Quia diuisa sunt vestimenta eius.

#### CAP. XXXVIII.

**P**Ost crucis sententiam sequitur rerū diuisio, & sors super vestē: quam per David idem Dominus ante prædixerat, dicēs:<sup>a</sup> Dicuerunt sibi vestimenta mea, & super vestē meā miserunt sortē. Quæ prophetia, quemadmodum sit expleta, Euangelica narrat historia. Nam dum vestimenta alia à militibus fuissent diuisa: protunica autē dicunt:<sup>b</sup> Nō scindamus eam, sed mittamus sortem, cuius sit. Erat enim tunica inconsutilis, id est, ex omni parte contexta.

a Psal. 21. ver. 19.

b Iohann. 19. ver. 23.

c Erat enim tunica inconsutilis, id est, ex omni parte contexta. Locus est Iohann. 19. ver. 23. & quidem in Tarracenensi minori tantum, vox illa inconsutilis legebatur, in alijs omnibus deerat. Quo circa obolo signata est. In editione vulgata legitimus: Erat enim tunica inconsutilis, & super contexta per totum, neq; Graca discrepant ἡ τὸν ἀριθμὸν ἀπέφασεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ σταυροῦ. Isidorus, vbi vulgata dixit per totū: omni ex parte posuit. Genus autem vestimenti de quo ibi mentio fit, à Festo Pomp. vocatur tunica recta, vbi aut: Recta appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant omnis canſta, ita vſutpata, quod à stantibus, & in altitudinem texuntur. Hanc Gracię grecos vocant, & vocant. Cuius formam Nonnus explicat in eum Euangelij locum, his duobus versibus.

Ἐστὶ δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπί τοῦ ἀριθμοῦ πεντε

ἀπέφασεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ σταυροῦ.

A Isidorus lib. 19. Etymologiarum cap. 21. Resta, inquit, dicitur vestis, quam sursum versus, stantesq; texunt. Itaq; Isidorus & Festus sursum versus texi rectam tunicam dicunt, Euangelium, & Nonnus à superiori parte inchoari, mirum deorum versus. Et fortassis utroq; modo id genus vestimenti texebatur.

Felle & aceto potatus est.

#### CAP. XXXIX.

**V**nde autē pendent in cruce acetū cū felle mistum dederunt: hoc iam fuerat in psalmis prædictum à Dño: a Dederū, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, quod quidem & alias ad Ierusalem ipse sic proclamat, dicens: b Ego te plantavi vineā electam, quomodo facta es in amaritudinē vitis aliena. Deus enim bonam plantauerat vineam: hoc est, Iudeorum gentem: illa autem vitio suo depravata conditorem amaritudine potauit. Pro quo & Moyses: c vua, inquit, eorum, vua fellis, & botrus amaritudinis ipsiis. Vnde & superius obiurgans eos, dicit: e Sic plebs fatua, & nō sapiens, hæc Domino retribuisti?

a Psal. 68. ver. 22. escam meā.

b Jerem. 2. ver. 21.

c Al. alienæ.

d Deuter. 32. ver. 32.

e Ibidem. ver. 1.

### Quia hyssopocircundederūt spongiam aceto plenam. CAP. XL.

**N**AM quod hyssopo circundederūt spongiam aceto plenam, in psalmis dictum fuerat: a Asperges me hyssopo, & mūdabor. Vnde & in b Lege, per hyssopi fasciculū aspergebant agni sanguine, qui mundari volebant: quo significaretur, per passionem Domini peccata ablui mundi.

a Psal. 50. ver. 9.

b Exod. 12. ver. 22.

### Quia titulus crucis eius corruptus non est. CAP. XLI.

**D**E titulo crucis dixerunt Iudei, scribere Rex Iudeorū, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudeorum. Et respondit Pilatus: Quid scripsi, scripsi, Iā enim in psalmo Lvi. fuerat prophetatum: b Ne corrumpas tituli inscriptionem, in cuius psalmi serie non solum passio vel mors, sed etiam resurrectio, & ascensio Domini prædicatur.

Iohann. 19. ver. 21.

b Ne

<sup>a</sup> Ne corrumpas tituli inscriptionem. Titulus est psal. 56. neq. in Gessoramen, ac ne in editione quidem vultus, sed in uno tantum Psalterio Hispanico, has verba reguntur in finem, ne corrumpas David in tituli inscriptione. <sup>b</sup> Agustinus comment. ad eum psalmum: Ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem. <sup>c</sup> Commen- tarij, que hieronymi nomine circumferuntur: Ipsi David in tituli inscriptione, ne dispersias, hoc est, ne corrumpas ut utili inscriptione: que sunt verba Isidori. <sup>d</sup> Hebraica habet. <sup>e</sup> David Michæl, que dicitur à nōnullis in aureole significata sunt. <sup>f</sup> Septuaginta & antiqui patres, tituli inscriptione significare putarunt, & ad Christi crucem retulerunt. Pagni <sup>g</sup> sua versione intactam reliquit, opinionum varietatem venit.

In cruce pendens Patrem pro inimicis suis deprecatus est. (AP. XLII).

<sup>Q</sup>Via in cruce pendens, Patrem pro ini- micis suis deprecatus est, Isaías dicit: <sup>a</sup> Ipse peccata multorum tulit, & pro trans- gressoribus oravit. Et in psalmis sic: <sup>b</sup> Pro eo, inquit, quod eos diligebam, aduersabantur mihi: ego autem orabam pro eis. Item Ha- bacuc: <sup>c</sup> cum dixisset de eo: <sup>d</sup> In medio duo- rum animalium cognoscēris, subiecit: Cum conturbata fuerit anima mea, in ira miseri- cordie tuæ memor eris. Præfigurauit enim Prophetæ sub hac sententia in semetipso Iudeorum personam, qui Christum commoti in crucifixerunt. Vbi tamen ille <sup>e</sup> memor misericordiæ suæ dixit: <sup>f</sup> Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.

<sup>a</sup> Išai. 53. ver. 12.

<sup>b</sup> Psal. 103. ver. 4.

<sup>c</sup> Al. dum.

<sup>d</sup> Habacuc 3. ver. 1.

<sup>e</sup> Al. memoratus.

<sup>f</sup> Luc. 23. ver. 34.

Pronostris peccatis crucifixus est.

CAP. XXXIII.

<sup>E</sup>T quia non pro suis, sed pro nostris pec- catis crucifixus est, Isaías dicit: <sup>a</sup> Pro ini- quitatibus populi sui ductus est ad mortem, dabo impios pro sepultura eius. Et iterum: Vulneratus est propter iniquitates nostras: & atritus est propter sclera nostra, liuore eius sanati sumus. Et iterum: Omnes nos, quasi oves erravimus, unusquisque in viâ suâ declinauit, & Dñs posuit in eo iniquitates omnium nostrum: iuxta Apostolum, qui dicit: <sup>b</sup> Quia cum peccatum nō cognouisset, ipse Pro nobis peccatum factus est, id est, sacrifici-

A cium pro peccatis nostris. Quare autem pro nobis passus est, hæc est cauilla.

<sup>a</sup> Išai. 53. ver. 5. 6. 8. & 9.

<sup>b</sup> 2. ad Corin. 5. ver. 21.

Id est sacrificium pro peccatis nostris. <sup>c</sup> Hec verba in uno tantum Tarraconensi minori erant. <sup>d</sup> Quid vero sequitur: Quare autem pro nobis passus est: existimo aduersariam pro illatius sumi, quod vitium Hispanis familiare est.

Quia mortuus est. CAP. XLIII.

POST flagella, & crucem, fellisque & aceti- potationem, deinde sequitur mors eius. <sup>a</sup> Quam Lex ipsa nō siluit dicens: <sup>b</sup> Recubās dormiuit, vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eum? Clamat etiā candē morte eius, & XLij. psalmus: <sup>c</sup> Deus noster, Deus salu- uos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. <sup>d</sup> Quid apertius diceretur: Domini enim Iesus, qui interpretatur Salua- tor, ipse est Deus noster, saluos faciens nos, quem quia oportuit nasci, & <sup>e</sup> à vita exire per mortem ideo subiun etum est: Domini mors, & Domini exitus. Item per Isaiam:

<sup>d</sup> Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Pro peccatis populi sui ductus est ad mortem. Iudæi autem C Christum, quem sperant venturum, mori- turum non sperant. Ideoque respondeant, quis est iste, quem Prophetæ annuntiat. Item apud Ieremiam sic dicit: <sup>e</sup> Inebriauit animam lessam, & omnē animam esurientem saturauit, ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus f dulcis mihi. Danieli quoque Angelus de occisione, & morte Christi, sic loquitur, dicens: Scito, & animaduerte, ab exitu sermonis, vt iterum adficietur Ierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ Lxij. erunt, & post hebdomadas Lxij. occi- detur Christus, id est, post quadringétos

nonaginta annos, & non erit eius populus, qui eum negaturus est: unde & ibi sequitur clades Iudeorum, quæ postea completa est: & ciuitatem & sanctuarium dissipabit po- pulus cum duce venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Item in Sapientia sic legitur de morte eius: <sup>b</sup> Contumelij & tormentis interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam ipsius, morte turpisima cedem nemus eum.

<sup>a</sup> Genes. 49. ver. 9.

<sup>a</sup> Deus noster, Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. Ex Psal. 63. ver. 22. voce mortis, ex Tarragonensi minori adiecta, in quo tantum erat. Cuius testimonij priora quidem verba: Deus noster, Deus saluos faciet nos, in uno Psalterio Hispanico inueni, posteriora hoc modo in eodem Psalterio legebantur, & Domini Dei exitus mortis. Et fortassis ita legendum erat in Iudice sed codices omnes discrepabant.

- <sup>c</sup> Al. ad vitam.
- <sup>d</sup> Isai. 53. ver. 7.
- <sup>e</sup> Ierem. 31. ver. 25.
- <sup>f</sup> Al. est mihi.
- <sup>g</sup> Daniel. 9. ver. 23.
- <sup>h</sup> Sap. 2. ver. 19.

*Quia in passione eius tenebra facta sunt. CAP. XLV.*

**Q**uod verò media die in passione eius tenebrae factæ sunt, & sol ipse refugit: hoc etiam diuini libri loquuntur, Amos Propheta testante: <sup>a</sup> Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet vobis sol metidie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et Ieremias: <sup>b</sup> Exterrita est, inquit, quæ parturit, id est, Ierusalem, & afflita est anima eius: occidit ei sol, cum adhuc medius dies esset: confusa est, & maledicta: reliquias eorum in gladium dabo. Quod factum est per Vespasianum.

- <sup>a</sup> Amos 8. ver. 9.
- <sup>b</sup> Ierem. 15. ver. 9.

*Non fregerunt eius crura.*  
*CAP. XLVI.*

**P**orrò, quia non fregerunt eius crura, nisi tantum latrenum: iam prædictum fuerat: <sup>a</sup> Os eius non comminuetis: <sup>b</sup> præceptum enim fuerat eis celebrare pascha in eius similitudine: in <sup>c</sup> qua Dominicæ passionis umbra præcesserat, <sup>d</sup> qui tanquam ouis ad occasionem ductus est. Illa enim figura agni Christi passionem significabat.

- <sup>a</sup> Exod. 12. ver. 46.
- <sup>b</sup> Numer. 9. ver. 12.
- <sup>c</sup> Iohann. 19. ver. 36.
- <sup>d</sup> Isai. 53. ver. 7.

*Lancea percussus est.*  
*CAP. XLVII.*

**E**t quia lancea latus eius percussum est: sic prænuntiatum est ab ipso per Iob: <sup>a</sup> Cō-

A fregit me, & posuit me, quasi in signum: circundedit me lanceis suis: conuulserat lumbos meos, concidit me vulnere super vulnus, id est, vulnere lanceæ super vulnus clauorum. Vnde etiam & per David: <sup>b</sup> super dolorem vulnerum meorum addiderunt sic est ab eo prænuntiatum: & per Ieremiam: <sup>c</sup> Tendit arcum suum, & posuit me, quasi signum ad sagittam, misericordiis meis filias pharetræ suæ. Et iterum, de ipso populo, sic ait idem Dominus per Prophetam: <sup>d</sup> Facti sunt mihi in sagittam reciprocum. Et Zacharias: <sup>e</sup> videbunt in quem confixerunt. Vtique hominem, quem cruciferunt. Quo etiam testimonio promisus est Christus, in ea, qua crucifixus est, carne venturus.

- <sup>a</sup> Iob 16. ver. 13.
- <sup>b</sup> Psal. 68. ver. 27.
- <sup>c</sup> Thren. 3. ver. 11.
- <sup>d</sup> Osee. 7. ver. 16.
- <sup>e</sup> Videbunt in quem confixerunt. Zachar. 12. ver. 10. vbi septuaginta dixerunt: Aspicient ad me pro eo, quod insultauerunt. Iohannes Euang. cap. 19. ver. 37. dixit: Videbunt in quem transfixerunt, portò in consequentibus verbis, vbi nos posuimus. Vtq. hominem, quem cruciferunt, vterq. Tarragonensis legit. Vtq. hominem, quem confixerunt. Hispanensis: Vtq. hominem, quem cruciferunt, & non Deum. Verum illam rationem, Et non Deum, vt addititiam expunximus, quia in alijs exemplaribus deerat, & ne fauere videretur ihs, quæ communicationem idiomatum negabant, in quo numero fuit Theodoreetus, vt constat ex eius dialogis.

*De latere manauit sanguis et aqua.*  
*CAP. XLVIII.*

**N**am quia ex latere eius sanguis & aqua manauit: Zacharias dicit: <sup>a</sup> Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinclitos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et iterum: <sup>b</sup> Cum egredieretur vir ab Oriente, ecce aquæ redundantes à latere dextro, scilicet, Christi: Item de eadem aqua, quæ ex latere eius profluit, Propheta alius sic dicit: <sup>c</sup> Flumina aquæ viuentis egredientur \* de ventre illius, aquæ scilicet baptismatis, quæ credentes viuificant, & quæ sicutib[us] largiuntur quando impletur, quod scriptum est: <sup>d</sup> Lauamini, mundi estote: <sup>e</sup> & laubitis me, & super niuem dealabor.

- <sup>a</sup> Zachar. 9. ver. 11.
- <sup>b</sup> Ezechiel. 47. ver. 2.
- <sup>c</sup> Al. à latere.

<sup>a</sup> Flamina aquæ viuentis egredientur de ventre illius. *Iohann. 7. ver. 38.* sic legimus: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumen de ventre eius, &c. <sup>b</sup> Quod tamen ex loco scriptura diuinæ hoc testimonium desumptum est, non satis constat. Hieronymus prologis in Pentateuchum, & Paraliponem, absq; loci designatione, in Hebreos tantum in sensu air. Quidam putant desumptum ex Proverb. 5. cap. 17. 6. ubi dicitur: deriuuntur fontes tui foras. Verum et loco codices septuaginta ab Hebraicis non discrepant. Chrysost. ad eum. *Iohann.* locum censet nullibi extare in veteri Testamento, sed citari ex libro aliquo, qui non extat.

<sup>c</sup> Ali de latere, vel de vent.

<sup>d</sup> *Isaia. 1. ver. 16.*

<sup>e</sup> *Psal. 50. ver. 9.*

### Sepultus est. CAP. XLIX.

**Q**via sepulturæ traditus est, & humatus, in psalmis dicitur: <sup>a</sup> Collocauerunt me in obscuris, sicut mortuos seculi. Quasi diceret: Sicut homines, utique quia ipse Deus erat. Item *Isaias*: <sup>b</sup> Erit Dñs nominatus in signū æternum, quod non auferetur: <sup>c</sup> Et erit sepulcrum eius gloriosum. Et alibi: <sup>d</sup> Dabo impios pro sepultura eius, & diuites promorte eius.

<sup>a</sup> Collocauerunt me in obscuris. *Psal. 142. ver. 4.*  
in Psalterij omnibus, singulari numero legitur: Collocauit me in obscuris. *Isidorus*, ut patet, cum hos numeros alternari sepe videtur, locum legit numero multitudinis, quo modo instituto magis fauebat.

<sup>b</sup> *Isaia. 53. ver. 13.*

<sup>c</sup> *Isaia. 11. ver. 10.*

<sup>d</sup> *Al* dabit *Isai. 53. ver. 9.* o he 18, 20, 21, 22.

### Lapis ad ostium monumenti positus est. CAP. L.

**Q**via postquā sepultus est, lapis ad ostium monumenti positus est, per Ieremiā idem ait: <sup>a</sup> Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me: Et iterum: Conclusit vias meas lapidibus quadris, circuèdificauit aduersum me, ut non egrediar.

<sup>a</sup> *Al* laborauit in lacu. *Threnos. 3. ver. 53.*

<sup>b</sup> *Al* concluserunt. *Ibid. ver. 7. & 9.*

### Descendit ad inferos.

#### CAP. LI.

**Q**via in infernum descendit: sic idem Dominus in Ecclesiastico dicit: <sup>a</sup> Penetrabo inferiores partes terræ, & in-

A spiciam omnes dormientes, & <sup>b</sup> illuminabò sperantes in Deum. Item in psalmis: Vita mea inferno <sup>c</sup> appropinquauit, æstimatus sum cum descendantibus in lacum, factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Descendit enim sicut homo in infernum, sed solus inter mortuos liber fuit, quia mors illum tenere non potuit.

<sup>a</sup> *Ecclesiasticus. 17. ver. 45.*

<sup>b</sup> *Al*. Illuminati omnes.

<sup>c</sup> *Psal. 87. ver. 4.*

<sup>d</sup> *Al*. appropriauit.

### Descendens de morte, quos voluit, liberavit. CAP. LII.

**Q**via in infernum descendens eos, qui captiui erant à Diabolo eruit, & sic iterum ad <sup>a</sup> cælestia remeauit, idē per Osee ita ante prænuntiauit: <sup>b</sup> Ego, inquit, ego capiam & vadā, tollam: & nō est, qui eruat: vadens reuertar ad locum meū, id est, ad cælestē solium. Et infra: <sup>c</sup> De manu, inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam illos. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne.

<sup>a</sup> *Al*, cælestem sedem.

<sup>b</sup> *Osee 5. ver. 14.*

<sup>c</sup> *Osee 13. ver. 14.*

### Corpus Christi in sepulcro non vidit corruptionem. CAP. LIII.

**Q**uod corpus Christi in sepulcro corruptionem non vidit, sed statim deuicta morte resurgens ab inferis remeauit: & hoc per Prophetam idem in psalmis prædixit: Caro mea requiescit in spe. <sup>a</sup> Quoniā nō derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuū videre corruptionē. De qua resurrectione & in psalmo tertio

D ita cantatur: Ego dormiui & requieui, & resurrexi, quia <sup>b</sup> Dominus suscitauit me. Vbi quid aliud indicat Propheta, quod dormierit, & resurrexit: nisi quod somnus iste mors esset: & euigilatio, resurrectio, quod in quadragesimo psalmo manifestius ostenditur, vbi dicit: <sup>c</sup> Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Et iterum: Nunquid qui dormit, non adjicet ut resurgat? Item in psalmo quarto: <sup>d</sup> In pace dormiā, & requiescā, quoniā tu Dñe singulariter in spe constitu-

istime. Singulariter, quia solus ipse sic requieuit, ut confestim post mortem resurget. Item per Isaiam de eadem resurrectione sua sic clamat. <sup>c</sup> Nunc exurgam dicit Dominus, nunc exaltabor, & nunc subleuabor. Vbi aperte testimonium resurrectionis, & ascensionis eius ostenditur. Vnde & ibi zelum Iudorum subiecit, dicens: Concipietis errorum & parietis. Spiritus vester, ut ignis, vorabit vos.

<sup>a</sup> Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Psal. 14. ver. 10. que verba à Petro, Acto. 2. ver. 31. de Christi resurrectione citantur.

<sup>b</sup> Ego dormiui, & requieui, & resurrexi, quia Dominus suscitauit me. Ex Psal. 3. ver. 6. iuxta Psalmum Hispanticum, quod sapè non à Gallicano tantum, sed etiam à Romano discrepat, ut superius dictum est.

<sup>c</sup> Psal. 40. ver. 1. & ver. 9.

<sup>d</sup> Al. in id ipsum.

<sup>e</sup> Isai. 3. ver. 10. Ad litteras ad Corin.

<sup>f</sup> Al. sublimabor, componeremur, & habueremur.

### Resurrexit ab inferis.

#### CAP. LIII.

**Q** Via ab inferis tertia die resurrexit. <sup>a</sup> Osee Propheta prædixerat, dicens: Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos, viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Omnia hæc in Christo ita completa sunt. Quinta enim feria traditus, Parasceue passus, Dominica circa diluculum resurgens ab inferis remeauit. Vnde & subiunxit Propheta: <sup>b</sup> Quasi diluculo præparatus est egressus eius. Quod autem dixit resurgentem, & viuemus in conspectu eius: hoc Propheta de sua persona, vel sanctorum eloquitur, qui in inferno erant, & cum illo tertia die resurrexerunt.

<sup>a</sup> Osee. 6. ver. 1.

<sup>b</sup> Quasi diluculo præparatus est. Osee. 6. ver. 3. Hieronym. & vulgata, quasi diluculum dixerit. Isidorus autem, ut his verbis comprobaret, Christum matutino tempore in vitam rediisse (que multorum opinio est, tametsi alijs magno numero, & auctoritate de media nocte putauerūt) casum mutauit. Et quidem Hebraica Isidori lectionem ferre possint, dictione, Τέλος, ad uerbū loco sumpta, Nam Græca vox, διάρροη, id non recipit, cum ab aduerbio τελοί distinguantur.

### Apostoli ad predicandum missi.

#### CAP. LV.

**Q** Via post resurrectionem suam Christus pescatoribus apparuit, & prædicare

<sup>A</sup> eos gentibus misit; per <sup>a</sup> Ieremiam ante sic meminit, dicens: Ego mittam pescatores multos, dicit Dominus, & pescabuntur eos. Denique secundum Matthæi Euangeliū legitur: quod Iesus veniens iuxtamare Galilæę, videt Petru, & Andream fratrem eius,mittentes retia in mare, quibus dixit: <sup>b</sup> Venite post me, & faciam vos fieri pescatores hominum. Similiter & duos alios fratres Iacobū Zebedæi, & Iohānē fratre eius, dū <sup>c</sup> disset in nauicula cū patre Zebedæo texentes retia prouocás eos, de pescatoribus pescatores reddidit hominū, scilicet, ut prædicationis reti cūctos credētes de profundo seculi huius extraherēt. Post hos pescatores sequitur: <sup>c</sup> Et mittā venatores, & venabūtur eos de móribus: & de collibus, & de cauerinis petrarū, quod <sup>d</sup> specialiter ad cōuerſionē pertinet Gentium, quas vndique Apostoli ceperunt, qui super assumptionem constituti sunt animarum, quos quia post gloriam resurrectionis suæ Dominus ad prædicandum in gentibus mitteret, & per Isaiam sic præloquutus est, dicens: <sup>e</sup> Venio, inquit, ut congregem cum omnibus Gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum: (vtiq. crucis) & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes in mare, in Africam, & Libyam, tenentes sagittam, id est, velocem prædicationis sermonem, in Italiam quippe & Græciam, & ad insulas longè, & ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, in qua sententia <sup>f</sup> specialiter missi Apostoli prophetantur. Similique & quod per totum mundum prædicauerunt Euangeliū id ipsum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam in psalmis ante prædictum est: <sup>g</sup> Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiuntur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.

<sup>a</sup> Ierem. 16. ver. 16.

<sup>b</sup> Matth. 4. ver. 18.

<sup>c</sup> Ierem. 4. ver. 16.

<sup>d</sup> Al. spiritualiter.

<sup>e</sup> Isai. ultimo ver. 18. al. veni. vel veniam.

<sup>f</sup> Al. spiritualiter.

<sup>g</sup> Psal. 18. ver. 4.

### In celum ascendit. CAP. LVI.

**J** Am verò quia post resurrectionē suam in hominis forma Christus in celum vñque

ad Patrem ascendit, Daniel dicit: <sup>a</sup> Aspiciebam in visu noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad antiquum dierum peruenit, id est, vsq. ad Patriam. Post hæc adiecit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & regnum, & omnis populus, tribus, & lingue ipsi seruient, potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corruptetur. Huius ascensionem in cælis rursus Psalmi sta sic indicat: <sup>b</sup> Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo: exultauit ut gigas ad currēdam viam, à summo cælo egressio eius, & occursus eius vsq. ad summum eius. Veniens enim de cælo, vsq. ad inferos descendit: regressusq. repetitum migrationem suam: ascendens, & sedens ad dexteram Patris, de quo ante solus exiuit. Cuius ascensus in cælum, vel introitus, quibus gaudijs declaretur, Psalmographus indicat: Videntes enim potestates æthereæ carnem Christi ascendentem in nubibus, & portas cæli ingredientem, dixerunt: <sup>c</sup> Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae? Dominus fortis & potens, Dominus potes in prælio. Hunc ascensum eius & alibi commemorans David dicit: <sup>d</sup> Ascendit super Cherubim, & volauit, volavit super pennas ventorum. Et iterum: <sup>e</sup> Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui vtiq. nisi fuisset in terra, non diceretur ascendere. Sed quid est captiuam duxit captiuitatem? nisi quia, deuicta morte, ipsam carnem, quam è terris assumpserat, quasi captiuam in cælum ducebatur. Vnde & post hæc Propheta hortatur omnes gentes, prouocans eas ad laudem Dei, eundemq. ascensum Christi eisdem iterum sic prænuntians ait: <sup>f</sup> Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ad Orientem. Et benè adiecit, ad Orientem, quia <sup>g</sup> idem locus in Orientis partibus est, vbi Christus resurrexit, & vnde in cælum ascédit. Et post hæc subdidit: <sup>h</sup> Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei Regis. Videntibus enim omnibus Apostolis, atq. quingentis viris, sic ascendit in cælum. Huius ascensione, & Salomon in Canticis Cantorum prædicat: <sup>i</sup> Ecce hic venit, saliens supra montes, traxiens supra colles. Et Amos dicit: <sup>j</sup> Edificavit Dominus in cælo ascensum suum, & pollicitationem in terra firmauit, sed & illud

A quod per Isaiam Dominus dicit: <sup>k</sup> Nunc exurgam, nunc exaltabor, nunc sublimabor testimonium resurrectionis, & ascensionis Christi declarat, quasi aperte diceret: Nunc exurgam à mortuis, nunc exaltabor in cælum, nunc sublimabor in regno. Vnde & alibi ipse Isaias: <sup>l</sup> Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Quod vtiq. ad ascensionem cæli, & ad gloriam pertinet regni.

<sup>a</sup> Daniel. 7. ver. 13.

<sup>b</sup> Ibai. 18. ver. 6.

<sup>c</sup> al. sedem.

<sup>d</sup> Psal. 23. ver. 7.

<sup>e</sup> Psal. 17. ver. 11.

<sup>f</sup> Psal. 67. ver. 19.

<sup>g</sup> al. Christi.

<sup>h</sup> al. eius.

<sup>i</sup> Psal. 67. ver. 33.

<sup>k</sup> Idem locus in Orientis partibus est. Non tantum locus, vnde Christus ascedit, in Orientis partibus est; sed etiam facie ad Orientem conuersa in cælum ascendit, vt vestigia pedum indicant, quæ abhuc vsq. die loco impressa cernuntur: De quibus Seuerus Sulpitius lib. 2. histor. & Paulinus epist. 10. scribunt: vnde traditio ad Orientalem cæli partem, conuersa facie orandi, atq. templo adificandi, vi docet Basilus lib. de Spiritu Sancto cap. 27. Contra in cruce pendens, faciem ad occasum conuersam habuit, vt Sedulus lib. 5. Carminum auctor est, vbi ait: <sup>l</sup> In oriente sicut in occidente.

Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.

<sup>1</sup> Ibidem. ver. 25.

<sup>m</sup> Cantic. 2. ver. 8.

<sup>n</sup> Amos. 9. ver. 6.

<sup>o</sup> Ibai. 33. ver. 10.

<sup>p</sup> al. in cælo, vel in cælis.

<sup>q</sup> Ibai. 52. ver. 13.

<sup>r</sup> Puer.

Sedet ad dexteram Patris.

C A P. LVII.

Q Via sedet ad dexteram Patris, in psalmis scriptum est. <sup>a</sup> Dixit Dominus Dominu meo, sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Inquirant ergo Iudæi, cui dictum est à Domino, sede à dextris meis. Nunquid Archangelo? non opinor, neque Angelo, neq. Prophetæ. Nam nullus eorum in ea gloria est, sed ille, quem dignum confessu suo inuisibilis Deus habet: hic sedet ad dexteram Patris. Qui sicut confessu Dei dignus est, ita & natura dignus est, & nomine. De quo dicit & psalmus: <sup>b</sup> Regnabit Dominus super omnes gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. Et iterum: <sup>c</sup> Dominus in cælo



Pelamistæ docetur, vbi dicit: <sup>c</sup> Deus manifester veniet, Deus noster & non silebit: vtq. quia & si in primo humilitatis suæ aduentu tacuit iudicatus, in secundo, dū manifestus venierit, vt iudicet, non tacebit, sed claret, vt reddat singulis, secundum opera eorum. Sequitur: Ignis ante eum ardebit, quia <sup>f</sup> vt ligna, fœnum, stipulam, delinquenum consumpturus est opera, ac sicut aurum, argenteum, lapidesq. preciosos, iustorum probaturus est gesta. Qui dicturi sunt: <sup>g</sup> Transficiimus per ignem, & aquam, & induxisti nos in refrigerium. <sup>h</sup> Aduocabit cælum i desursum, & terram discernere populum suum.

Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, & annuntiabant cæli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Et Isaias, <sup>k</sup> Auditam, inquit, faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorē brachij sui ostendet, in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Allidet in turbine, & in <sup>l</sup> lapide grandinis. Brachiū enim Dei Christus est, qui in flamma, & terrore tempestatis ad iudicandum venturus est.

Decuius iterum iudicio idem Propheta sic dicit: <sup>m</sup> Consurge; sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Nunquid nō tu percussisti superbū, vulnerasti draconem? Hic secundus Christi prædicatur aduentus, vt ea virtute consurgat ad iudicium, ad separationem bonorum, atq. malorum, qua virtute surrexit in generationibus seculorum. Hoc est in <sup>n</sup> principio, quando percussit superbū, id est, Diabolum, separando eum à bonorum confortio Angelorum. De quo Christi iudicio, & Michæas Propheta sic loquitur, dicēs: <sup>o</sup> Audite colles iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi. Tunc enim iuxta Zachariam:

Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi supervnigenitum, & dolebunt super eū, vt doleri solet in morte primogeniti. Dolebūt enim eum à se crucifixum, cum viderint iudicantem, & in patris, ac sua maiestate regnantem. Iob quoque ante legem Euangelicis virtutibus clarus, redimendum sc, & refuscitadum & Deo iudicandi, qui venturus est iudicare viuos, & mortuos, præsentandum, prophetica auctoritate pronuntiat dicens: <sup>q</sup> Credo enim, quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die

A de terra surrecturus sum, & rufum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum <sup>l</sup> Saluatorem meum. Quem Deū, nisi qui videndus est in iudicio: sicut legitimus: Videbunt in quem confixerunt. Quæ quidam dicunt, in eo loco iudicaturum impios, vbi ipse est iudicatus, Iosele Propheta testante: <sup>r</sup> Exurgant, inquit, & ascendant omnes gentes in valle Iosaphat, ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Nam pleriq. ibi assentient futurum iudicium, vbi passus est Dominus. Isaia probante: <sup>t</sup> Consu mationem & <sup>u</sup> abbreviationem Dñs Deus exercituū faciet in medio orbis terræ. Quæ cōsumatio & abbreviatio præcessura, quæ potest esse nisi iudicij futuri? Sed vbi sit medium terræ illud, fidele de passione Domini testimoniū David ostendit, qui dicit: <sup>x</sup> Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ. Nulla enim alia est salus nostra, nisi redemptio Domini nostri Salvatoris, & iudicis, quæ in medio terræ ora ta est.

a Nonne hic est qui humiles subleuauit. Ezech. 21. ver. 26. nisi quod in linguis omnibus genere feminino legitur: Nonne hæc est, quæ humiles subleuauit. Veram Hier. comment. ad eum locum, ea verba nihilominus de extremo iudicio explicat.

b Isai. 42. ver. 13.

c Sicut paries loquar. Isai. 42. ver. 13. Hispanensis legit Partutiens loquar. Tarragon. minor. Pariens loquar. Quæ vera lectio est. Nos autem vitiosam lectionem necessario reliquimus, quoniam inferius, vbi hoc testimonium explicatur, Isidorus ipse ait: iudicans vociferabitur, loqueretur, vt paries, quia repente, quasi paries corruens, suos hostes est oppressurus.

d al. iudicet;

e Psal. 49. ver. 3.

f 1. ad Cor. 3. ver. 12.

g Psal. 65. ver. 12.

h Psal. 49. ver. 4.

i al. sursum & terram, vt discerneret.

k Isai. 30. ver. 30.

l al. lapidibus.

m Isai. 51. ver. 9.

n al. principibus.

o Michæa. 6. ver. 2.

p Zachar. 12. ver. 10.

q Credo enim quod redemptor meus viuit. Lucas est Iob. 19. ver. 25. quo Hieron. ad Pammachium affirmat, nullum apertius in veteri Testamento extare, ad futuram corporum resurrectionem comprobandam.

r Zachar. 12. ver. 10.

s Isai. 3. ver. 12.

t Isai. 10. ver. 23.

u al. eleuationem.

x Psal. 73. ver. 12.

*Epilogus operis. C A P. LXII.*

**E**cce noui testimonij iudicē, & Regem de Prophetis, ecce Christū ex Lege omnium Dominum ostendimus. Tenent ista omnia libri Hebræorum, legunt cuncta Iudæi, sed non intelligunt. Quia omnia signata sunt illis, Propheta testante: <sup>a</sup> Et erunt sermones libri huius, sicut sermones libri signati, quem si quis dederit homini nescienti litteras & dicat: lege: respondeat, nescio litteras: & rursum det alteri scienti litteras, & dicat, lege: ille vero respondeat, non possum, signatus est enim liber. Hæc sunt, Testamenti veteris signacula, quæ filius, & haec resignauit, cordis nostri oculos illuminans, sicut scriptum est: <sup>b</sup> liga testimonium,

A signa legem in discipulis meis. Habemus enim ad intelligendum Christum, ducem Legē, testes Prophetas, ex quibus diuinatem eius, & nomen, gentem quoque, & genitus, patriam, natuitatem, virtutes & curationes, <sup>c</sup> comprehensiones, palmas, flagella, computationes, suspensionē, fellis, & acceptipotationem, mortem, sagittam, sepulcrū, infernum, incorruptionemq. corporis, resurrectionem carnis, ascensionem eius in <sup>d</sup> celum, regnum, atq. iudicium declarauimus.

<sup>a</sup> *Izai. 29. ver. 11.*

<sup>b</sup> *Izai. 8. ver. 16.*

<sup>c</sup> Comprehensiones, palmas, flagella, computations. *Hac deerant in Hispanensi, & nobis videbantur addititia, reliquimus tamen obelo notata admonendi legem caussa.*

<sup>d</sup> *al. celis.*

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. CONTRA IUDAEOS.

## LIBER II.

### P R O O E M I V M.



VIA Breuiarium præcedentis libri quadam ex parte Domini, & Salvatoris nostri natuitatē, passionem, resurrectionem, cæliq. <sup>a</sup> ascensionem explicit, sequens opusculum vtriusq. populi prophetiam, id est, Iudæorum, ac Gentium demonstrabit. In quo opere, sancta soror, poteris ex paucis animaduertere, quanta prophetarum voces in abiectione Iudaicæ plebis, & cæremoniarū cecinerunt, quantaq. in laude populi noui Testamenti intonuerunt.

<sup>a</sup> *al. ascensum.*

#### De Gentium uocatione.

##### C A P. I.



N principio autem opusculi huius de Gentium credulitate loquendum est, ut facilius reliqua contueantur: dum ipsa fides Ecclesiæ antea declaratur. Denique cum pro adorato vitulo Dominum precaretur

B Moyses, ut parceret populo peccatori: respondit Dominus: <sup>b</sup> propitius ero illis: verūtamen, viuo ego, & viuit nomen meū, quia implebitur gloria mea omnis terra. Proinde quia omnes Gentes ad unius Dei veri cultum essent vocandæ, David Propheta testatur dicens: <sup>c</sup> Reminiscentur, & conuentur ad Dominum uniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patribus Gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur Gentium. Et rursum:

<sup>a</sup> *Cantate Domino canticum nouum, quia*

C mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium reuelabit iustitiam suam. Quam pluralitatē gentium, ita declamat adunari ad unius Dei cultum: <sup>c</sup> In conueniendo, inquit, populos in unum, & regna, ut seruant Domino. In unum utique, id est, in unum regem, ut qui diuersorum ritu simulacrorum, regna multa, & populi multi dicibantur, in unum conueniendo fidem, unus Dei populus, unusq. regnum vocetur. Huius populi congregatio ex Gentibus, ipsa est Ecclesia, cui in Piatmis

mis voce prophetica dicitur. <sup>g</sup> Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, quia concipiuit rex speciem tuam. Prouocat enim Propheta plebem Gentium, obliuisci populum suum, id est, infidelium cœtum, & domum patris sui: Babyloniam scilicet, quæ Diaboli, & domus, & coniux est, & Christo fidei coniugio copulari. Ad cuius populos Isaias clamat dicens: <sup>h</sup> Congregamini, & venite, & accedite simul, qui saluati estis ex Gentibus, nescierunt enim qui leuant signum sculpturæ suæ, & rogan Deum non saluatorem. Qui sunt isti saluati ex Gentibus, nisi qui crediderunt ex Gentibus: quod vero dicit: congregamini & audite simul, ostendit in unam debere Gentes fidem, communionemq. conglobari. Item ipse: <sup>i</sup> conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terre, quia ego Deus, & non est aliud. In memet ipso iurauit, egredietur verbum de ore meo, & non reuertetur, quia mihi curuabuntur omnia genua, & iurabit omnis lingua in Domino. Hoc iam contuemur fuisse completum, quando <sup>k</sup> in omnibus terræ finibus Dei dilatatur Ecclesia. Qua prophetia erubescant Iudei quidem, Deum sibi pecuniariter defendantes, dum audiunt. Iurabit omnis lingua in Domino, id est non tantum Hebreorū iam populus, sed & omnis Gentium multitudo. <sup>m</sup> Adhuc idem Isaias, postquam Christi, quam in carne pertulit humilitatem, digessit, denuo laudem Ecclesie Gentium, pro qua talia pertulit ita prædicauit, simulq. quod per uniuersum mundum, sit ipsa una, sic prophetando aperuit dicens: <sup>n</sup> Lauda sterilis quæ nō paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam iam multi filii desertæ magis, quæ eius, quæ habebat virum, dicit Dominus: dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clausos tuos consolida. Ad dexteram enim & laeuan penetrabis, & semen tuum Gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Et iterum: <sup>o</sup> creauit fructum laborum pacem: pacem ei qui longe est, & ei qui prope. Hoc & Apostolus exponit, ubi dicit pro Ecclesia ex circuncisione, & ex præputio veniente: <sup>p</sup> euangelizauit pacem his qui longe, & pacem his qui prope, & iterū, quæsierunt me, qui ante non interrogabant, inuenient, qui non quæsierunt me. Dixi: ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ nō

A inuocabat nomen meum, expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Itē idem ipse: <sup>f</sup> domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus. Ad ultimum autem sic ait: <sup>t</sup> venio, ut congregem cū omnibus gentibus, & linguis: & venient & videbūt gloriam meam, & ponam in eis signū, & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes, in mare, in Africam, in <sup>v</sup> Libyam tenentes sagittam. Hæc Isaias. Jeremias autem Gentium <sup>x</sup> compromissionem sic ostendit: <sup>y</sup> Et congregabuntur omnes Gentes in nomine Domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui, & post paullulum: Iurauit <sup>z</sup> Dominus in veritate, & in iudicio, & benedicent eū gentes, ipsum quælaudabunt. Item idem ipse de vocazione gentium. <sup>a</sup> Domine, inquit, fortitudo mea, ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: vere mendacium possederūt patres nostri. Item idem Jeremias ad populum Israeliticum: <sup>b</sup> Audite vocem tubæ, & dixerunt, non audiemus. Propter hoc audite gentes. Item in Osee: <sup>c</sup> Et miserebor eius, qui fuit sine misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicit: Deus meus es tu: & erit in loco, ubi dictum est ei, non plebs meavos, ibi vocabuntur filii Dei viui. Item in Sophonia: <sup>d</sup> Quia tunc reddam populis labium electum, ut vocent omnes in nomine Domini, & seruiāt ei humero uno. Et post hæc: <sup>e</sup> adorabit eum vir de loco suo, omnes insulæ Gentium. In quo etiam loco vocatio Gentium prophetatur, nec iam locum orationis unum, in quo carinalis populus Deum quodammodo videbatur includere, <sup>f</sup> sed pro uno omnem locum esse orationis ostendit, dum dicit: adorabit eum vir de loco suo. <sup>g</sup> Michæas quoq. congregari omnes gentes prænuntiat, ut fidei disciplinam percipiāt, ita: Et erit, inquit, in nouissimo dierum mons domus Domini, præparatus in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum populi, & <sup>h</sup> properabunt Gentes multæ, & dicent: venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Ierusalem, & iudicabit populos multos, & <sup>k</sup> corripiet gentes fortes, vsq. in lōginquo. Nouissimi dies, hi sunt, in quibus Salvatoris resplenduit fides. Præparatus autem mons super verticem montium, Christus est, quia ipse

ipse est caput Apostolorum & Prophetarū. A Domus verò Domini Ecclesia Christi est, super eandem stabilitatem, ad quam Gentium cōgregatur diuersitas. Lex autem de Siō exiit, & verbum Domini de Ierusalem, siue ut veniret in<sup>1</sup> Gentes, relictis ob incredulitatem Iudeis, siue quia in eadem plebe positus Jesus dixit discipulis suis: <sup>m</sup> Ite, docete omnes Gentes. Item Zacharias de Ecclesia Gentium sic dicit: <sup>n</sup> Lauda, & lætare filia Siō: quia ecce venio, & o habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die illo, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: <sup>o</sup> & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Item ibi: <sup>p</sup> Hæc dicit Dominus exercituum, vsquequo venient populi, ut habitent in ciuitatibus multis: & vadat habitatores unus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & queramus Deum exercituum, vadam etiam & ego; & venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendū Dominum exercituum in Ierusalem. His ergo tot tantisq. testimonij erubescant Iudei Gentium conuersarum simulatores, tandemq. coniuncti cognoscant, atq. audiant in Deuteronomio Dominum proclamantem, feritis Gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam.

<sup>a</sup> al. contineantur.

<sup>b</sup> Num. 14. ver. 21.

<sup>c</sup> Psal. 21. ver. 28.

<sup>d</sup> Psal. 97. ver. 1.

<sup>e</sup> Psal. 101. ver. 23.

<sup>f</sup> al. gregem.

<sup>g</sup> Psal. 44. ver. 11.

<sup>h</sup> Isai. 45. ver. 20.

<sup>i</sup> Isai. 45. ver. 22.

<sup>k</sup> al. omnes fines terræ.

<sup>l</sup> Erubescant Iudei quidem. Hispalensis legit. Erubescant Iudei quædam in Deum, excusi, Erubescat Iudei, quidem Deum sibi. Terraconensis, Erubescant Iudei quidem, Deum sibi peculiariter defensiones. Hanc nos lectionem amplexi sumus.

<sup>m</sup> al. ad hæc.

<sup>n</sup> Isai. 54. ver. 1.

<sup>o</sup> Isai. 57. ver. 19.

<sup>p</sup> Ephes. 2. ver. 17.

<sup>q</sup> Isai. 65. ver. 1.

<sup>r</sup> al. taum.

<sup>s</sup> Isai. 55. ver. 7.

<sup>t</sup> Isai. 66. ver. 18.

<sup>u</sup> In mare in Africam in Libyam. Hispalensis, in mare, in Africam, in Lydiam, que lectio commodior erat, nam ita Hebraica, Greca, & Vulgata editio habent Is. 66. ver. 19. verū quoniam hoc loco ali omnes codices discrepabant: <sup>o</sup> lib. 1. c. 54. vbi idem testimonium afferitur, omnes codices constant Libyam legebant. eam vocem in textu reliquimus.

<sup>x</sup> al. reprobatione.

<sup>y</sup> Ier. 3. ver. 17.

<sup>z</sup> Ierem. 4. ver. 2.

<sup>a</sup> Ier. 1. 6. ver. 19.

<sup>b</sup> Ier. 6. ver. 17.

<sup>c</sup> Osee 2. ver. 23.

<sup>d</sup> Sophon. 3. ver. 9.

<sup>e</sup> Sophon. 2. ver. 11. al. adorabunt eum viri.

<sup>f</sup> Sed per omnem mundum, locum, &c.

<sup>g</sup> Miche. 4. ver. 1. recipient.

<sup>h</sup> Prophetabunt.

<sup>i</sup> al. ambulabimus.

<sup>k</sup> Corripiet gentes fortes vsq. in longinquum.

<sup>l</sup> Lcus est Miche. 4. ver. 3. verum Isidorus inferius c. 19. Iste nomine (certe 2. c. ver. 3.) illa verba adducit. Iudicabit gentes, & arguet populos multos, vsq. in longinquum.

<sup>Q</sup> Quod simili errore facit Julianus Isidorum imitatus, lib. 1.

contra Iudeos, dictio enim, vsq. in longinquum.

<sup>s</sup> Iste verbis adiuncta esse non debet, & in Michea, ut in ea dictio ad-

ditur dici non debuit, vsq. in longinquum, sed, vsque in

longinquum, ut est in omnibus versionibus, & ratio Gra-

matica postulabat.

<sup>1</sup> al. gentibus.

<sup>m</sup> Matth. 28. ver. 19.

<sup>n</sup> Zachar. 2. ver. 16.

<sup>o</sup> al. habitabunt.

<sup>p</sup> al. populus.

<sup>q</sup> al. vt scias.

<sup>r</sup> Zachar. 8. ver. 26.

<sup>s</sup> Deuter. 28. ver. 44.

## Cunctis Gentibus in Christum credere iussum est. CAP. II.

**Q** Via in Christo Filio Dei credere cunctis Gentibus iussum est, Iacob in benedictionibus Patriarcharum dixit: <sup>a</sup> Non deficit princeps ex Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium, & David ex persona eiusdem Christi in Psalmis: <sup>b</sup> Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, pete à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ei iterum: Constitues me in

**D** caput Gentium, populus quem non cognoui, seruuiuit mihi, & obauditu auris obaudivit mihi. Similiter & alibi, de eodē Psalmographus idem sic dicit: <sup>c</sup> Ante solē permanet nomen eius, & ante Lunam sedes eius, & benedicatur in eo omnes tribus terræ, omnes Gentes seruient ei. De cuius dominatione etiam superius sic fuerat prædictus, & dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Quod testimonium nec Salomonis congruit, nec David. Nō enim est enim, quibus terminis regnum conditum extitit Salomonis. Sed hoc in Christo videt

etemus fuisse completum. Cuius ab ortu  
 & usq; ad occasum magnū est nōmē eius  
 Gentibus. Hic & à flumine dominandi  
 exordium, ubi baptizatus est à Iohā  
 & peruenit per fidē in Gentibus vñq; ad  
 amnos terræ. Itē in eisdē Psalmis de eius  
 natiuitate, & potestate in Gētibus,  
 Dñs loquitur: <sup>f</sup> ante luciferum, inquit, ge-  
 nte, tu es sacerdos in æternū secundū or-  
 ñ Melchisedech iudicabit in nationibus  
 plebis ruinas, cōquassabit capita in terra  
 ultorū. Et Isaias: <sup>g</sup> In die illa erit radix Ies̄e,  
 sicut in signū populorū, ipsum Gētes de-  
 picebūtur. Et post alia: <sup>h</sup> leuabit signū in na-  
 tionibus procul, & sibilabit ad eū de finibus  
 terræ. Itē idē Isaias, de Christo Dño nostro in  
 Gentibus regnaturo: <sup>i</sup> Hæc dicit Dñs Deus  
 cœlos & extendēs eos, firmās terram, &  
 germināt ex ea, dñs statū populo, qui est  
 sp̄erā, & spiritū k calcantibus eā, ego Dñs  
 vocavi te in iustitia, & apprehendi manum  
 mām, & seruauit te, & dedi te in fœdus popu-  
 lū lucem Gentīū, vt aperires oculos cæco-  
 nū, & educes de conclusione vincitū, de do-  
 mo carceris sedentes in tenebris. Ego Dñs,  
 hoc est nōmen meū. Hoc <sup>l</sup> iā cōtuemur esse  
 cōpletū per Christū, qui lux factus est in car-  
 signoratiæ Gentīū positarū. De quibus &  
 dibi ipse dixit: <sup>m</sup> Et ducā cæcos in viā, quam  
 nesciūt, & in semitis, quas ignorauerūt, am-  
 bulare eos faciā, ponā tenebras corā eis in lu-  
 cē, timpleretur, quod per eundē Prophetā  
 fuerat dictū: <sup>n</sup> Gentīū populus qui <sup>o</sup> sedebat  
 in tenebris, vidi lucē magnā, habitantibus  
 in regione vmbra mortis lux orta est eis. Itē  
 de Gentīū vocatione ad Christū sic ait: <sup>p</sup> Attē  
 dite ad me populus meus, & tribus mea me  
 audite, quia Lex à me<sup>q</sup> exiet, & iudiciū meū  
 in luce populorum requiescet, prope est in-  
 sus meus, egressus est Saluator meus. Et post  
 huc: <sup>r</sup> Gaudete, & laudate simul deserta Ie-  
 rusalē, quia cōsolatus est Dñs populū suū, re-  
 demit Ierusalē, parauit Dñs brachiū sanctū  
 suū in oculis omniū Gētium, & viderūt om-  
 nes terræ salutare Dei nostri. <sup>s</sup> Ad hæc  
 Per prædictū Isaias: vox diuina Christum in  
 carne iudicē Gentīū ita annūtiat: <sup>t</sup> Ecce, in-  
 quir, seruus meus, suscipiā eū, electus meus,  
 cōplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritū  
 meū super eum, iudiciū Gentibus profe-  
 cit, non clamabit, nec accipiet personā, nec  
 audietur foris vox eius, calamū quaſtatū nō  
 conteret, & linum fumigans nō extinguet.  
 La veritate educet iudicium, nō est tristis,

A necturbulentus, donec ponati in terra iudi-  
 ciū, & legem eius insulæ expectabūt Seruus  
 quippe, sed ex susceptione hominis, Christ⁹,  
 qui quoniā prius ad Iudeos veniens non est  
 receptus, iudiciū in gētibus protulit: quale iu-  
 diciū nisi vt ex fide iustificantur ei⁹ vox  
 nō audietur foris, hoc est in hæresibus, & Iu-  
 dæis extra Dei Ecclesiā positis. Itē de ipso in  
 Isaia: <sup>u</sup> ecce intellige: seruus meus, exaltabi-  
 tur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, sicut  
 obſtupuerunt super te multis: sic in gloriosus  
 erit inter viros aspectus eius, & forma eius  
 inter filios hominū, isteasperget Gētes mul-  
 tas, super ipsum cōtinebunt reges os suum,  
 quia quibus non est narratū de eo, viderunt,  
 & qui nō audierūt, contéplatisunt. Item qui  
 supra de eo: <sup>x</sup> ecce testē populis dedi eum, du-  
 cē ac præceptorem Gētibus, ecce Gentem,  
 quā nesciebas, vocabis, & Gētes, quā nō co-  
 gnouerunt te, ad te current, propter Dñm  
 Deum tuum, & Sanctum Israēl quia glori-  
 ficauit te. Quæ prophetia omnis de voca-  
 tione Gentīū manifesta est, quia in Christo  
 essent creditur. Et Habacuc ita inquit: <sup>y</sup> Do  
 minus loquitur: scribe visum apertè, & expla-  
 na eū super <sup>z</sup> tabulas, vt percurrat, qui lege-  
 rit eum, quia ad huc visus procul apparebit  
 in <sup>a</sup> finem, & non mentietur: si moram fe-  
 cerit expecta illum, quia veniens veniet, &  
 non tardabit. De incredulis autem Iudeis  
 ita sequitur: ecce qui incredulus est, non erit  
 recta anima eius in semetipso: siquidē & per  
 Aggæū, de Christo in Gentibus regnaturo,  
 sic cecinit idem Dominus dicens: <sup>b</sup> Spiritus  
 meus erit in medio vestrum, nolite timere,  
 quia hæc dicit Dominus: adhuc modicum,  
 & ego <sup>c</sup> commouebo cælū & terram, & ma-  
 re, & aridam, & mouebo omnes Gentes, &  
 veniet desideratus cunctis Gētibus. Quod si  
 de Antichristo hæc prophetiæ infidelis intel-  
 ligat, mēdaciū est proculdubio. Illū enim  
 nō Gētes desiderat, sed soli Iudei expectat.

<sup>a</sup> Gen. 49. ver. 10.

<sup>b</sup> Psal. 2. ver. 7.

<sup>c</sup> Obauditu auris obaudiuit mihi, Psal. 17. vers. 44.  
 Hispal. in auditu auris obediuit mihi, vt est in Psalte-  
 rio Gallico. Nos lectionem, que erat in excusis præclimatu-  
 quoniam erat in Psalterio Hispanico, quo frequens Isidorus  
 fecit hoc opere utitur.

<sup>d</sup> Psal. 71. ver. 17 & 18.

<sup>e</sup> et. sanctificabunt eum.

<sup>f</sup> Psal. 109. ver. 3.

<sup>g</sup> Isai. 11. ver. 10.

<sup>h</sup> Et postalia leuabit signū in nationibus procul,  
 & sibilabit, verbisque præcesserant, nimis: in die illa  
 erit radix Ies̄e, &c. leguntur Isai. 11. ver. 12. que conse-  
 buntur

quantur leuabit signum in nationibus, &c. ex cap. 5.  
ver. 26. desumpta sunt. Isidorus memoria letis, & loci similitudine deceptus, quasi priora erant, quasi posteriora, & consequentia citauit. Terraco, pro sibilabit, legit sibilabunt, sed corrupte, ut alij codices declarant, vulgata in hac parte, & editioni Septuaginta consentientes.

- i Isai. 42. ver. 5. & 17. & 26.
- k al. calcanticum.
- l al. enim.
- m al. educam.
- n Isai. 9. ver. 2.
- o al. ambulabat.
- p Isai. 51. ver. 4.
- q Exiuit, vel exiit.
- r Isai. 52. ver. 9.
- s al. adhuc.
- t Isai. 42. ver. 1.
- u Isai. 52. ver. 13.
- v Isai. 55. ver. 4.
- w Habac. 2. ver. 2. & 4.
- x al. tabulis.
- y al. fine.
- z Agge. 2. ver. 6. al. vestri.
- c al. mouebo,

### Iudai et Gentes ad Christū vocātur.

#### C A P. III.

**Q**VIA VTERQUE populus Iudæorum, & Gentium sub Christi regimine vaticinijs prophetarū vocantur, Isaias dicit: <sup>a</sup> Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oves, & prævbertate laetis comedet butyrū. Vacca boum plebs est Iudææ veniens de semine Patriarcharum. Oves duæ, Ecclesia & niés de Gentibus: & idcirco duæ oves, & una vacca, quia auctior est ex Géribus Ecclesiæ numerus, quā ex<sup>b</sup> Iudæis. Homo autē, qui nutrit eas, ipse est Christus: qui per Ieremiā dicit: <sup>c</sup> Conuertimini filij reuertentes, dicit Dñs, quia ego vir vester, & assumā vos, vnu de ciuitate, & duos de cognatione, & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & paſcent vos scientia, & doctrina. Superbis nanque dixerat per Isaiam: nutriet homo vaccam vnam, & duas oves, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos de cognatione, & vnum de ciuitate, quia minore est numerus credentium ex circuncisione, quā ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit, siue Ierusalem: cognationem vero Gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores Christi gratiam prædicantes. Sic & alio loco, idem ipse Ieremias Iudæos seruire Christo proclamat: Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum meū de collo tuo, & vincula eius disrumpam, & non domina-

A buntur eis amplius alieni, sed seruient Domino Deo suo, & Dauid regi suo, quem suiciabit eis. De quo Ieremias: ecce dies veniet dicit Dominus, & suscitabo Dauid gerumen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam f super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Cuius ortum propter vtranque gentem vox patris per Psalmistam ita annuntiat: Commemorabo superbiæ, & Babylonis scientiū me. Ecce Palæstina & Tyrus cū Æthiopia, iste natus est ibi. Ad Sion autem dicetur:

**B** Vir & vir natus est in ea, & ipse fundavit eam Excelsus. Dominus narrabit scribens populos. Iste natus est ibi in Babylone, Palæstina, Tyro, Æthiopia gentes significatur. In Sion vero, Hebræorum populus, quia pro vtrarumque salute Gentium natus est Christus. Item Ezechiel, Christum sub persona Dauid, super vtramq. Gentem, sic prædicat regnaturū: <sup>b</sup> Rex, inquit, vnu erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ Gentes, nec diuidētur amplius in duoregna, nec polluentur vltra in dijs suis & aborinatio-nibus, & in cunctis iniquitatibus suis, & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis, in quibus peccauerunt: & mundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus, & seruus meus Dauid rex super eos, & pastor vnu erit omnibus eorum: quia Christus rex Iudæorum est, Isaias indicat dicens: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluans, pauper, sedens super asinum indomitum. Daniel autem Propheta potestatem Christi, non solum super gentes, sed etiam super Iudæos à Deo patre datam, scribens sic ait: <sup>i</sup> Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad antiquum dierū peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum.

**D** Nam postea quā dixit assumptū eū in ex-lum, & perductum usque ad patrem, adiecit: & data est ei potestas, & honor, & re-gnum, & omnes populi, tribus, & lingue ipsi seruient. Quæ tribus: nisi Hebræorum populus. Quæ lingue: nisi Gentium nationes. <sup>k</sup> Amos quoque Propheta ad Christi regnum Iudæos sic prouocat dicens: Præpara te in occursum Dñi Dei tu Israël, quia ecce ego firmas tonitruū, & creas spiri-tū, & annūtiās in hominibus Christū fū. Sic & Isaias: Dom<sup>g</sup> Iacob, venite & ambolem<sup>ia</sup>

alumine Dñi, de quo Dauid, ait, <sup>a</sup> in lumi-  
netuo videbimus lumen: Inter hæc & Mi-  
chæas Propheta, dum locum originis Chri-  
sti declararet, ita eum super Israel domina-  
torum subiunxit: Et tu, inquit, <sup>b</sup> Beth-lehem  
domus Ephrata, non es minimam in millibus  
Iuda, ex te mihi prodierat Dominator in Il-  
rael. Quo loco, ostendit Christum, domi-  
nū esse Iudæorum, eiusque regimine eun-  
dem populum subiugādum, ubi & potestate  
eius per vniuersum mūndum ita prænuntia-  
vit: Stabit, inquit, & videbitur, & pascet g̃e-  
gem suum in virtute Domini, & in honore  
nominis Dei sui erunt, quoniam nunc ma-  
gnificatur usque ad terminos terræ, & erit  
B pax. Cuius aduentum Iudæis prædicant  
dum Isaiæ sic Dominus loquitur: <sup>c</sup> Super  
montem excelsum ascende tu, qui euange-  
lizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuā,  
quicuāgelizeas Ierusalem: dic ciuitatibus Iu-  
da, noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Do-  
minus Deus in fortitudine veniet, & bra-  
chiū eius dominabitur. Ecce merces eius cū  
eo, & opus illius corā eo, sicut pastor gregem  
suum pascit, in brachio suo cōgregabit agnos.  
Zacharias autē Propheta de Christi regno  
in Iudæis, & Gentibus, ita proclamat: <sup>d</sup> Exul-  
tatis filia Sion, iubila filia Ierusalē, ecce rex  
vus veniet tibi, iustus, & saluator, ipse pau-  
per, & ascendens super asinum, & super pul-  
lum asinæ, & potestas eius à mari usque ad  
mare, & à fiume usque fines terræ. Quæ  
Prophetia <sup>e</sup> quomodo fuisset completa in  
Christo, Euangelia ipsa testantur.

<sup>a</sup> Isai. 7. ver. 21.<sup>b</sup> al. Iudæa.<sup>c</sup> Ieremi. 3. ver. 14.<sup>d</sup> Ierem. 30. ver. 8.<sup>e</sup> Ieremi. 23. ver. 5.<sup>f</sup> In terra.<sup>g</sup> Cōmemorabo superbiam, & Babylonis scientiū  
me, excusū, superbiam Babylonis scientiū me, Tarrac.  
Superbia & Babylonis scientiū me. Nos Hispalensis  
lectiōne sequuti sumus, quoniam erat in Hieronymi versione,  
ut quod pro commemorabo, legitur, cōmemorabor.<sup>h</sup> Ezech. 37. ver. 22.<sup>i</sup> Dan. 7. ver. 13. al. in visu.<sup>j</sup> Amos. 4. ver. 12.<sup>k</sup> Ijai. 2. ver. 5.<sup>l</sup> Psal. 35. ver. 10.<sup>m</sup> Miche. 5. ver. 2.<sup>n</sup> Ijai. 40. ver. 9.<sup>o</sup> Dic ciuitatibus Iudæa, noli timere, extensi & Tat-  
ram, nolite timere, que lectio commodior erat, nisi ordo  
scriptorius. In vulga etenim legitur Ijai. 40. ver. 9. No-  
li timere, dic ciuitatibus Iudæa. Ita, noli timere, ad  
protectionem referri debet, non ad ciuitates.<sup>a</sup> Zech. 9. ver. 9.<sup>b</sup> Quædo fuisset in Christo impleta Euāgelistæ te-  
statur.

### De vocatione Gentium ad fidem an- te Hebraos. CAP. III.

**I**Am & quia prius Gentes credere poterat  
in Christū, & posteā Iudæi, Dauid prophe-  
ta ostendit: videns enim quod ad Iudæam  
redimendam venisset Dominus, sed ante  
Gentilitas crederet, & post modum Iudæa  
sequeretur, dicit: <sup>a</sup> Æthiopia præueniet  
manus eius Deo, id est, priusquā Iudæa cre-  
dat, saluādam se offert omnipotēti Deo pec-  
catis nigra Gentilitas. <sup>b</sup> Sicut & Isaias ait,  
donec plenitudo Gentium introeat, & sic  
omnis Israel salu⁹ fiat, & in Deuteronomio:  
<sup>c</sup> Eritis Gentes ad caput, incredulus autē po-  
pul⁹ ad caudā, quasi in nouissimo cōuersur⁹.

<sup>a</sup> Psal. 67. ver. 32.<sup>b</sup> Sicut & Isaias ait: donec plenitudo, &c. Illæ equi-  
dem verba, donec plenitudo Gentium introeat. Pauli  
sunt ad Roman. 11. ver. 26. que sententia cum Ijai. 59. ver.  
20. ijs verbis contineatur: veniet ex Sion, &c. Isidor. Isaiæ  
verba in Pauli commutauit.<sup>c</sup> Deuter. 28. ver. 44.<sup>d</sup> Quasi in nouissimo conuersurus. Id est, conuerteren-  
dus. Isidorus enim suo more, actiuis rituar pro passiuis, qua de  
causa Hispalensis lectionē repudiavimus qui habebat, quasi  
in nouissimo conuersus, tametsi commodior videbatur.  
Rursus cap. 5. extremo, ubi excusi & Hispalensis legebant: in  
nouissimis cōuersurus: nos ex Tarracon. diximus, in no-  
uissimis conuertendus: & paulò post, ubi idem codices  
legebant, conuersati sunt, ex eodem Tarraconensi cui po-  
tissimum fidebamus, conuersi fuerint, possumus. Quam  
varietatem nolumus lectorēm ignorare.

### Quia in fine mundi in Christum cre- dituri sunt Iudei. CAP. V.

**T**Ransuntibus quidē istis carnalibus Iu-  
dæis, postea in nouissimis temporibus filij  
eorū in Christo credituri sunt, Osee Proph-  
ete testāt̃: <sup>a</sup> Quoniam diebus multis sedebūt fi-  
lij Israel sine rege, sine principe, sine sacrifici-  
o, sine altari, sine sacerdotio, sine manifesta-  
tionibus. Vtq. quēadmodū nūc esse viden-  
tur, deinde sequēter adiūxit: & postea reuer-  
tentur filij Israel, & inquiret Dñm Deūsuū,  
& Dauid regēsuū, & stupescientia Dño, & in  
bonis suis, in nouissimis diebus. Que omnis  
prophetia proculdubio de Christo est, qui  
in Dauid nomine significatur. De cuius se-  
mine secundum carnē est genitus, de quo Ie-  
remias dicit: <sup>b</sup> Ecce dies veniunt dicit Do-  
minus, & suscitabo Dauid germen iustū, &  
regnabit rex & sapiēs erit, & faciet iudiciū  
& iustitiā in terra. In diebus illis saluabitur

Iuda, & Israël habitabit confidenter, & hoc A est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Malachias quoque ante finem mundi Eliam sic dicit esse mitten-dum ad conuersionem Iudæorum.<sup>c</sup> Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, ante quam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Ante aduentum enim iudicij mittet Dominus Eliam, ad conuertendum cor filiorum ad cor Patriarcharum, & Prophetarum, ut credat posteritas eorum in Domino Iesu Christo, quem illi prophetantes expectauerunt. Nā B si haec tenus Iudei recte credunt, quid est in quo <sup>d</sup> per Eliam cōuerti eos in nouissimo Propheta testatur? Nunc enim mente cœcati sunt, nec possunt intelligere Salvatorem, qui audiunt, nisi in fine mundi: dum fuerit consummatio seculi, pronuntiat enim hoc Dominus per Isaiam Prophetam dicens: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excœca cor populi huius, & faures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligent, & cōuertantur, & sanem illos. Et dixit Propheta: vsquequo Domine? & dixit Dominus: donec <sup>e</sup> desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, terra relinetur deserta, & longè faciet Dominus homines: tunc conuertetur, & erit in ostensione, sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos, semen sanctum erit, quod steterit in ea. Ecce apparet eos nunc à lumine fidei, & veritatis esse alienos, audiunt enim Christum, & non intelligunt, vident, & non agnoscunt. Sed i quandiu ita erunt: quo usque subuertantur vrbes, & terra penè redeat in desertum, tunc enim conuersi videbunt, credituri in Christo, atque intelligentes <sup>f</sup> sanabuntur, & cognoscent omnia. Iuxta quod & Ieremias eis dicit: in nouissimo dierum cognoscetis ea. De hac nouissima crudelitate Iudæorum, & Sophonias sic dicit: In tempore illo saluabo claudicantem: & eam, quæ eiecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confusionis eorum, in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore, quo congregabo vos. Dabo enim vos in nomine, & in laudem in omnibus populis terræ, cum cōuertero captiuitatem vestram coram oculis vestris, dicit Dominus.

Claudicantem plebem Iudæam dixit, quæ nunc à semitis fidei claudicat, sicut Psalmus testatur dicens: <sup>a</sup> & claudicauerunt à semitis suis: & hanc se saluaturum in nouissimo Deus pronuntiat, dum dicit, saluabo claudicatē. Et per Ezechielem: Post dies, inquit, multos visitaberis, & in nouissimo annorum venies, & paullo superius quia baptizandi sunt: Tollam, inquit, vos de Gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mūdabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum <sup>b</sup> nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini, & habitatibus in terra, quā dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deū, & saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris. Hic est enim populus in nouissimis cōuertendus, quē Jacob Patriarcha sub figura Beniamin <sup>c</sup> lupū mane comedentem prædam, & vespere spolia diuidenter propheetat. Vtq. quia initio mundi idem populus, quasi in mane Legē accepit, in <sup>d</sup> vespere autem mundi, dū fuerit crediturus, diuidenter nouū Testamentum & vetus. Nā de his quæ ad Israël in <sup>e</sup> futurum promittuntur, ad eandem partem dicitur, quæ creditura est in Christo, quando in nouissimis temporibus conuersi fuerint, quale est illud apud eūdem Osee: <sup>f</sup> Et erit in loco ubi dicitur ei, non populus meus, dicitur ei, filii Dei viventis, & congregabuntur filii Iuda, & filii Israël pariter, & ponent sibimet caput vnum. Hoc in nouissimis erit temporibus, quādo Elia prædicāte cōuertetur Iuda ad Christū, vt sit vnum cū Israël spiritualiter, hoc est, cum populo Gentium, iam Deum ex fide vidētiū, <sup>g</sup> pönenentes sibimet caput vnum, quod est Christus. Ascendentēsq. de terra, & hoc est à canali terrena que spe ad promissa cœlestia.

<sup>a</sup> Osee 3. ver. 4 & 5.

<sup>b</sup> Ier. 23. ver. 5. al. venient.

<sup>c</sup> Malach. 4. ver. 5.

<sup>d</sup> Quod Eliam conuertere eos.

<sup>e</sup> Ies. 6. ver. 9.

<sup>f</sup> Aures eius aggraua, & oculos eius claude. Is Terra con. deest relatio eius in excusis illud eius clarde nō ponitur, quæ forte vera Isid. lectio est: nā in Juliano 1. C. Indos, ex duis verba etiam desiderantur. Nos B. sed et lectione.

*Litteræ pretulimus, quoniam erat in vulgaritate; porrè locu s*

*¶ Iesu. 6. ver. 10.* *ad me.*  
*dissoluantur.* *¶ Psal. 102. ver. 12.* *¶ ad tandi.*  
*¶ al. saluabuntur.* *¶ Psal. 102. ver. 13.* *¶ Item. 30. ver. 24.*  
*¶ Sephas. 3. ver. 19.* *¶ Psal. 17. ver. 46.*  
*¶ Ezechiel. 38. ver. 8.* *¶ Ezechiel. 36. ver. 24.*  
*¶ al. meum.* *¶ nouam.* *¶ Gen. 49. ver. 27.*  
*¶ al. fine.* *¶ al. futuris.* *¶ Osee 1. ver. 10.*  
*¶ al. ponent autem.*

*Plurimi ex Iudeorum populo nō erant  
credituri. C A P. VI.*

Sed quia plurimi ex Iudeorum populo, nō essent credituri in Christum, Moyses legislator eandem eorum incredulitatem ante prænuntiauit. <sup>a</sup> Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Vnde & Isaías: <sup>b</sup> Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? & vidimus eum, & non erat <sup>c</sup> aspectus. Quibus verbis incredulitatem Iudeorum designat, qui Christum videntes non receperunt, quem quia nec credere, nec cognoscere potuerunt, illico excidium habituri. Sic Ieremias prædixit: <sup>d</sup> ascendite muros eius, & dissipate, auferte propagines eius, quia non <sup>e</sup> sunt Domini. Prævaricatione prævaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me &, dixerunt, non est ipse. Hoc nūc usque Iudei pro Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Vnde & Dominus: <sup>f</sup> Ego, inquit, veni in nomine patris mei, & non receperistis me, alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. Itē spud eundem Ieremiam: <sup>g</sup> ecce sermo Domini factus est eis in opprobrium, & nō suscipiunt illud. Adhuc quidem quia, Gentibus obdientibus Christo, Iudei cum non essent recepturi, in Psalmis ostenditur. <sup>h</sup> Nam cum per Prophetam diceret idem Christus: Constitues me in caput Gentium, & populus quem non cognoui, seruinit mihi: continuo subiunxit incredulitatem Iudaicam dicens: filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inmetauerunt, & claudicauerunt à semi-

A tis suis. Qui sunt alieni, nisi Iudei qui rectè alieni nuncupantur, pro eo quod in perfidia permanentes, ab æternæ vitæ præmij abdicatisunt, quæ nobis secundum fidem à Dei filio promittuntur. Hæc quoque in Christo Iudeorum prava incredulitas etiam per Isaiam ita est annotata, dicente Domino illo: <sup>i</sup> Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligent, & connuantur, & sanem illos. Et alio loco: <sup>k</sup> tota die ex-

B pandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem, qui ambulant vias non bonas. Quibus Ieremias, <sup>m</sup> Audi hæc popule stulte, & sine corde, oculi sunt illis, & non vident, aures sunt illis, & non audiunt, aut me non timebitis, dicit Dominus, aut à facie mea nō formidabitis: qui constitui terminum maris arenam, imperium æternum, & non transgredietur illud, & turbabitur, & non poterit, & <sup>n</sup> intumescent fluctus eius, & non transgredietur illud, populo autē huic factum est cor inobediens, & incredulū. Et alibi idem ipse: <sup>o</sup> Quomodo dicitis? sapientes nos sumus, & Lex Domini nobiscum est. Verè mendaciū operatus est stylus mendax scribarum, confusi sunt sapiētes, & perterriti, & capti sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis. De quibus Isaías: <sup>p</sup> qui pecare, inquit, faciebat homines in verbo, & declinaverūt frustra à iusto. Pro quo eos idē Propheta ita increpat dicens: <sup>q</sup> Audite me duro corde, qui lōge estis à iustitia, prope fe ci iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea nō morabitur. Dabo in Siō salutē, & in Ierusalem gloriā meam. Ipse autē Propheta, & incredulitatem Gentium, & incredulitatem Iudeorum in Christo ita annuntiat: <sup>r</sup> Quæsierunt me, qui antea non interrogabant, inuenierunt me, qui non inquisierunt me: dixi, ecce ego, ecce ego, ad Gentem, quæ non inuocabat nomē meū, expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Quæsierunt enim nunc Gentes, quæ ante nō interrogabant, quia ad eos Prophetæ non veniebant, & inuenierunt, quando illis Christum nuntiauerunt. Quid vero Iudea plebs: nisi quod sequitur. Expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Et iterū de ea de re promissione Gentiu: Et erunt cāpēstria

in caulas gregum, & vallis Achor, in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me, & vos, qui reliquistis Deum, numerabo vos gladio, & omnes in cæde corruetis. Cuius ergo populū sūnt istæ re-promissiones: nisi Gentium, qui requisierunt Deum, de quibus superius ait: quæsierunt me, qui ante non interrogabant. Et qui sunt, qui reliquerunt Deum, &<sup>t</sup> corruerunt in cæde: nisi Iudæorum populus de quo iā ait: expandi manus mēas ad populum incredulum. Contra hunc sunt, & quæ sequuntur: ecce serui mei comedent, & vos esurietis, quia, vescēte panem verbi Dei vocato ex Gentibus populo, Iudæa arescit<sup>v</sup> ieiuna.

A bi ex persona Domini idem Propheta dicit:  
<sup>d</sup> Quis dabit mihi in solitudine diuersorū viatorum: & derelinquam populum meum, & recedā ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus prævaricatorum, & extendūt linguā suam, quasi arcum mendacij, & non veritatis. Vox enim ista Christi est, qui in solitudine Gentium, diuersorū, id ēst, Ecclesiam constituit, in qua conuerterentur errantes, derelinquens populum Iudæorum. Quibus per Malachiam dicit: <sup>e</sup> Nō est ultra mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, vsq. ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus, sed postquam pro peccato suo abiecti sunt, Redemptor mundi in populo Gentium transiit. Cuius vniuersitas nunc per totum orbem terrarum exultans dicit: <sup>f</sup> Magnificauit Dominus facete cum illis, magnificauit Dominus facere nobiscū, facti sumus lētantes. Ad populū enim Israel, prius venit Christus, sed quod non erant credituri, Propheta non tacuit dicens: <sup>g</sup> Prius ad Sion dicet, ecce adsum, &<sup>i</sup> Ierusalē Euangelistam dabo, & vidi, & non erat neq. <sup>k</sup> ex iustis quisquam, qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad

B C Gentes transiit, sequitur: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meū super eum, iudicium gentibus profert.

- <sup>a</sup> Deut. 28. ver. 66. <sup>b</sup> Ierem. 14. ver. 8. <sup>c</sup> al. ei ap. <sup>d</sup> Ier. 5. ver. 10. <sup>e</sup> al. est. <sup>f</sup> Iohann. 5. ver. 43. <sup>g</sup> Ier. 6. ver. 10. <sup>h</sup> psal. 17. ver. 44. <sup>i</sup> Isai. 6. ver. 9. <sup>j</sup> Ierem. 8. ver. 8. <sup>l</sup> Ierem. 5. ver. 21. <sup>m</sup> al. resonabunt. <sup>n</sup> Ierem. 1. ver. 12. <sup>o</sup> al. est iustitia mea. <sup>p</sup> Isai. 46. ver. 12. <sup>q</sup> Isai. 65. ver. 1. 10. & 13. <sup>r</sup> al. corrue. <sup>s</sup> al. ieiunio.

### Ob incredulitatem Iudaorum Christus ad Gentes erat transiturus.

#### CAP. VII.

ET quia ob incredulitatem Iudæorum Christus Iudæam desereret, transiretq. ad Gentes, Ieremias Propheta prædixerat, dicens: <sup>a</sup> Tibi peccauimus expectatio Israel, D Saluator eius. Quare sicut colonus futurus es in terra, & <sup>b</sup> quasi viator declinans ad manendum: quare futurus es, quasi vir vagus, & qui nō potest <sup>c</sup> saluari? Quid enim in hac sententia intelligitur? nisi quia videbat Propheta in spiritu, quod veniens Christus relicturus esset Iudæam, & iret per fidem in gentibus, idcirco dicebat: quare sicut colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Hoc est, venisti in terram, citò recessurus à Iudæis. Sicut & ali-

- <sup>a</sup> Ierem. 14. ver. 8. <sup>b</sup> al. sicut. <sup>c</sup> al. saluare. <sup>d</sup> Ierem. 9. ver. 2. <sup>e</sup> Melach. 1. ver. 10. <sup>f</sup> psal. 125. ver. 3. <sup>g</sup> al. esset crediturus. <sup>h</sup> Isai. 41. ver. 27. <sup>i</sup> \* ad. <sup>j</sup> Exiit quisquam. <sup>l</sup> Isai. 42. ver. 1.

### Quia projectis Iudaicis Gentes introierunt.

#### CAP. VIII.

Ecce ostēsum est, Iudæos proficeret, quo in Christo peccauerunt, abiectos, dispersique fuisse. Sed quia projectis illis, Gentes in eorum sedibus, per fidem erant successuæ, non siluerunt & hæc Prophetæ. Itaiz enim sic dicit: <sup>a</sup> Educ foras populum cæcū, & oculos habētem, surdum, & aures eisunt. Omnes

Omnis Gentes, congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus. Quis in vobis annuntiet istud? & quæ primæ sunt, audire<sup>b</sup> nos faciet? ecce foras educitur Israel, habens oculos, & aures, ad terrenas promissiones, & colligitur in unum diuersitas Gentium, vt, rbi illi vocati sunt, isti ingrediantur, & ad istos pertineat hæreditas, quæ illis fuerat repromissa. Adhuc, quia eadem Gentes, in sedibus Iudæorum successuræ erant, idem propheta alio loco approbat, dicens:<sup>c</sup> In die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea, murus, & antemurale: aperite portas, & ingredietur gens iusta, & custodiens veritatem, vetus error abijt. Seruabis pacem, quia in te sperauimus, incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimem humiliabit.  $\Delta$  humiliabit eam, usque ad terram, detrahet eam, usque ad puluerem, & conculcabit eam pes pauperis, & gressus egenorum. Quo vaticinio ostenditur, iustum, humilemque Gentium populū successisse in locum, quem superba plebs Iudæorum perdiderat: Talia & alibi idem Propheta sub gratiarum actione Domino dicit:<sup>d</sup> Domine, Deus meus es tu, & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, & eogitationes antiquas fideles. Amé.<sup>e</sup> Quia posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortē in ruinā, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non adficietur, super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te. Alio quoque in loco ad eosdem Iudæos sub exprobratione ita loquitur, dicens:<sup>g</sup> & dimittetur nomen vestrum in iumentum electis meis: vos autem interficiet Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomine alio, in quo, qui benedictus est super terram, benedicetur à Domino Amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo Amen. In terra<sup>h</sup> qui iurat, id est, in carne à Christo accepta, in qua, quicunq[ue] iurat, verè in Deo iurat.

A titur, omnes codices legant tumulum, preter Hispalensem, qui legit tumulum vitiōse haud dubium.  
§ Isai. 65. ver. 15.  
h Al. itaq.

*Iudei propter peccatum in Christum debellati, atq[ue] dispersi sunt.*

(A.P. IX.)

**Q**VI A propter peccatum, quod in Christo præuaricati sunt Iudæi, debellati atque dispersi sunt, Isaias<sup>a</sup> prænuntiavit dicens: <sup>b</sup> Ipse redemit eos, & portauit eos, & leuauit eos cunctis diebus seculi, ipsi autem ad iracundiam prouocaerunt, & afflixerunt spiritum<sup>c</sup> sancti eius, & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellavit eos. Itē per Osée Prophetā:<sup>d</sup> Væ, inquit, eis, quia recesserunt à me, vastabūtur: quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me maledicia, & recesserunt à me, & ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum. Et ipsi in me cogitauerunt malitiam, reuersi sunt, vt essent absque iugo. Facti sunt, quasi arcus dolosus,<sup>e</sup> abiecit eos Deus meus, quia non audiuerint eum: & erunt vagi in nationibus. Et Isaias posteaquā prædicauerat de Christo dicens: <sup>f</sup> Tanquam ouis ad occisionem ductus est, subiecit statim: Propter scelus populi mei percussi eum: & dabo impios prosepultura eius, & diuities pro morte eius, & reliqua. Et per Ieremiam idem filius pro sua passione Iudæorum sic infert fuisse perditionem, dicit enim: <sup>g</sup> facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit cōtra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid auis discolor hæreditas mea mihi?<sup>h</sup> nunquid auis tintæta per totum? venite congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad deuorandum, congregamini dixit: venerunt enim bestiæ agri, hoc est, feroce principes Gentium, & traditi sunt illis ad deuorandum populi Iudæorum. Propterea quod cōtra Dominum vocem dederūt, vnde & subiungit: propter me, exterminata est exterminio omnis terra. Hęc enim Christi vox est. Multa enim peccata prius fecerant filii Israel, sed nunquam sic traditi sunt tām longæ perditioni, & captiuitati: quando autem cōpleuerunt mensuram patrum suorum, & post Proprietarum necem Christum interfecerunt, tunc peccata peccatis cumulantes traditi sunt in longā extirminationem. Idecirco

C

D

<sup>a</sup> Isai. 43. ver. 8.  
<sup>b</sup> Al. vos.  
<sup>c</sup> Isai. 26. ver. 1.  
<sup>d</sup> Al. & egressus.  
<sup>e</sup> Isai. 25. ver. 1.  
<sup>f</sup> Quia posuisti ciuitatem in tumulum. Sic legamus omnibus codicibus discrepantibus, legentibusq[ue] partim, in cumulum partim in tumultum vulgate sunt legi, non preferendam iudicauimus Isai. 25. ver. 12. præsertim cum inferius cap. 12. vbi idem testimonium ab Isidoro repe-

nunc dicitur : propter me exterminatione  
exterminata est omnis terra. Quod quia  
non intelligunt , proinde se traditos direc-  
ptioni, Isaías Propheta hoc ante prænūtia-  
uit,dicens: <sup>1</sup> Effudit Dns super populu suū  
indignationē furoris sui,& forte bellum: &  
combuscit eum in circuitu , & non cogno-  
uit & succendit eū,& non intellexit. Quo-  
rum interitum mōrens Ieremias Propheta,  
ita deplorat:<sup>2</sup> facti sunt,inquit,filiij mei per-  
diti, quoniam inualuit inimicus. Et iterum:  
<sup>1</sup> Quos educaui , & nutriui , inimicus meus  
consumpsit eos.

Christi; ita prædixit: quando illi, sicut Euangelium loquitur, dederunt fel, atque acetum: Dederūt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea, potauerunt me acetum. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Effundet super eos iram tuā, & in dignatio ira tuæ apprehendat eos: Fiat habitatio eorum deferta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabiteret. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictū: factū est enim in hac ipsa vrbe Ierusalē, nam postquam Christum amaritudine potauerūt, & postquam clamauerunt aduersus Filium Dei, ut occi-



## *De ruina Ierusalem. CAP. X.*

**Q** Via, propter quod negauerunt Christū Iudæi, subuersa est Ierusalem: per Ieremiam sic prædicat idem Dominus dicens: <sup>a</sup> Ascendite muros eius, & dissipate, auferite propagines eius, quia non sunt Domini, præuaricatione enim præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Itē Isaias: <sup>b</sup> Ruit Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorū contra Dominum. Quo testimonio demonstratur, urbem Ierusalem, & prouinciam Iudææ pariter concidisse, causamque ostendit sceleris eorum, quia contra Dominum blasphemauerunt, dicentes: <sup>c</sup> Tolle, tolle, crucifige. Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem. Si quidem & <sup>d</sup> Dauid Propheta propter Christi passionem, futuram urbis ac Iudæorum calamitatem, ex persona eiusdē

A Christi, ita prædictis: quando illi, sicut Euangelium loquitur, dederunt fel, atque acetum: Dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea, potauerunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Effundet super eos iram tuā, & indignatio iræ tuæ apprehendat eos: Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictū: factū est enim in hac ipsa vrbe Ierusalē, nam postquam Christum amaritudine potauerūt, & postquam clamauerunt aduersus Filium Dei, ut occideretur, successit deinde vindicta à Domino: debellata est ciuitas, expugnati Iudei, multaque millia interfacta: nullusq. illuc modo permititur accedere Iudeorum, ubi Christum crucifigendum acclamauerunt. Item in Daniele, Angelus ille, postquam occisionem Christi prædixit, subsequuntam protinus subuersiōnem Ierusalem pronuntiavit, dicens: Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Cuius vastationis Isaias Propheta lamentabile carmen compositus: in quo eadem Ierusalem plangitur, & ruina illius perpetua sermone propheticō decantatur sub similitudine vineæ, in qua plantauerat Deus turrem, & torcular, templum scilicet, & altare. Hæc igitur vinea, quandiu vberrimos attulit fructus, habuit custodem Deum, de quo scribitur: non dormitabit, neq. obdormiet, qui custodit Israel, postquam verospinas attulit creatoris suo, reliquit eam Deus, & statim vastauit eam aper de sylva, & vendemiauerunt eam omnes transientes viam, ita dicente Domino: Et nunc ostendam vobis, quid facturus sum vineæ meæ: auferram maceriam eius, hoc est, tollam Angelorum auxilium, (de quibus in Psalmis scriptū est: P Emittet Angelum Dominus, in circuitu timentiū eum, & eripiet eos.) Et diripiatur ab aduersarijs, destruā muros eius, vt inimicis gentibus patcat, & nubibus mandabo desuper, ne pluant super eam pluuiam, quod non de priore captiuitate prophetatum est: illo enim tempore post captam urbem, & Ieremias prophetauit, & Daniel, & Aggæus, & Zacharias futura dixerunt. Sed hoc de nouissima captiuitate prædictum est, quia post passionē Domini, nec Prophetas, nec Apostolos habuerunt

Iudæi: qui imbræ præberent virtutum, sed è contrario illud eis accidit, quod in Leuitico peccatibus eis promisit Dominus: <sup>a</sup> ponam cælum vobis æreum, & terram ferreā. Et in Deuteronomio: <sup>b</sup> erit cælum super te æreum, & terra subter te ferrea. Et rursum: dabit Dominus pluuiam terræ tuæ, puluerem: & cinis de cælo descendet super te, donec tradat te, & deleat. Sed quare ista acciderunt illis? quia exspectauit Deus, ut faceret iustitiam, & largitorem tantorum munerum susciperent. Illi autem fecerunt spinas, quibus Christum coronauerunt, feceruntque clamorem, <sup>c</sup> quo voci ferati sunt contra Dominum, <sup>d</sup> id est contra Christum, ut crucifigeretur.

<sup>a</sup> Ierem. 5. ver. 10. <sup>b</sup> Isai. 50. ver. 1. <sup>c</sup> Osée 2. ver. 2. <sup>d</sup> Ierem. 12. ver. 7. <sup>e</sup> Isai. 1. ver. 7. <sup>f</sup> Al. deuorabunt. <sup>g</sup> Al. derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea.

B Al. eandem in Daniele. <sup>h</sup> Al. venturus. <sup>i</sup> Al. vaftitati. <sup>j</sup> Isai. 5. ver. 2. <sup>k</sup> Al. quam plantauerat. <sup>l</sup> Psal. 120. ver. 4. <sup>m</sup> Psal. 79. ver. 14. <sup>n</sup> Isai. 5. ver. 5. <sup>o</sup> Psal. 33. ver. 8. <sup>p</sup> Isai. 5. ver. 6. <sup>q</sup> Al. panteant. <sup>r</sup> Al. pluerent. <sup>s</sup> Leuit. 26. ver. 19. <sup>t</sup> Deutero. 28. ver. 23. & 24. <sup>u</sup> Al. quo vociferatum est.

### Despretis Iudaïs, & Synagogæ reprobatione. CAP. XI.

DE qua ciuitate per Isaiā sic Dominus loquitur, dicens: <sup>a</sup> Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Similiter & per Osée: <sup>b</sup> Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipsa non est vxor mea, nec ego vir eius. De cuius populi reprobatione, & per Ieremiam. <sup>c</sup> Sic loquitur Dominus dicens: <sup>d</sup> Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Facta est mihi hereditas mea, quasi leo in sylva, dedit super me vocem suam: propterea odiui eam. Isaias autem Iudæorum captiuitatem æter-

A nam, sic exprimit dicens: <sup>e</sup> Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ igni, regionem vestram in conspectu vestro alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. <sup>f</sup> Quæ captiuitas & licet sub Babylonis tempore, ex parte cœpta sit, plenius tamè sub Romana captiuitate impleta est: quando vniuersam Iudæam Romanus vastauit exercitus, atque urbs Ierusalē euersa, atque succensa est.

<sup>a</sup> Isai. 50. ver. 1. <sup>b</sup> Osée 2. ver. 2. <sup>c</sup> Ierem. 12. ver. 7. <sup>d</sup> Isai. 1. ver. 7. <sup>e</sup> Al. deuorabunt. <sup>f</sup> Al. derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea.

### De perpetua ruina Ierusalem. CAP. XII.

**I**SAIAS ait: <sup>a</sup> desolabitur sicut in vastitate hostili, & derelinquetur filia Sion, sicut umbraculum in vinea. Ita enim euersa est Ierusalem, & destituta manifestatis sacramentis Christianæ veritatis, quemadmodū deseruntur tabernacula vinearum, expletis vindemijs. Nam sicut tabernaculum nō sui caussa, sed vindemiæ fit: ita & vetus populus, non suæ caussæ salutis, sed Christianæ extitit veritatis. Item ipse: <sup>b</sup> super humum, inquit, populi mei spinæ, & vepres ascenderunt: quanto magis super omnes domos gaudij, ciuitatis exultationis: domus enim, inquit, dimissa est, multitudine <sup>c</sup> urbis relicta est, tenebræ, & palpatio factæ sunt super spe luncas usq. in æternum. Item idem Isaias, perpetuam ruinam terrenæ Ierusalem, & vocationem Gentium ita pronuntiat dicens:

<sup>d</sup> Dominus Deus meus es tu, & exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amē. Quia <sup>e</sup> posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua. Spes à turbine, umbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem: sicut æstus in siti, tumultum <sup>f</sup> alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente, propagines fortium marcescere facies

facies. Et faciet Dominus exercitum omnibus populis in monte hoc coniunctum pinguin medullariorum, vindemias defecatæ. Et Ezechiel:<sup>b</sup> porro cum dedero, inquit Dominus, gloriam in terra viuentium. <sup>c</sup>Hoc verbo demonstrans, futuram Ecclesiæ ex Gentibus claritatem, ad terrenam Ierusalem veritatem sententiam oraculi dicens: In nihilum redigam te, & non eris, & quæ sita non inuenieris ultra in sempiternum. De huius quoque verbis ruina perpetua sic etiam dicit Dominus ad Ieremiam: <sup>d</sup>k & conteres lagulum in oculis eorum, qui libunt tecum, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercitum: sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuratum, quod non poterit ultra restaurari. Sophonias autem æternam desertonem ipsius ciuitatis sic prædicat: <sup>e</sup>m Hæc est, inquit, ciuitas gloriofa, habitans in confidentia: quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo facta est in desertum cubile bestiarum? omnis qui transit per eam, sibiabit, & mouebit manum suam. <sup>f</sup>P Væ provocatrix & redempta ciuitas, columba non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam. Ad ultimum quoque Daniel Ierusalem destructionem ita significat usq; ad consummationem mundi perseverare: <sup>g</sup>P Post hebdomadas, inquit, septuaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficit hostia, & sanctuarium, & in templo erit abominationis desolationis, & usque ad consummationem, & finem, perseverabit desolatio.

- a Isai. 1. ver. 7.
- b Isai. 32. ver. 13.
- c Al. orbis.
- d Isai. 25. ver. 1.
- e Al. operauisti.
- f Al. superborum.
- g Al. densitate.
- h Ezechi. 26. ver. 20. & 21.
- i Al. Hæc verba demonstrant.
- k Ierem. 19. ver. 10.
- l Al. bibunt.
- m Sophon. 2. ver. 15.
- n draconum.
- o Al. caput.
- p Sophon. 3. ver. 1. Al. vere.
- q Daniel 9. ver. 26.
- r Al. dissolutionis.
- s Al. dissoluto.

A *De irreparabili desolatione Iudæorū.*  
C A P. XIII.

Q Via Iudæi iuxta spem suam nunquam reparabuntur, Ieremias dicit: <sup>a</sup>civitates Austri clausæ sunt, translata est: omnis Iudæa transmigratione <sup>b</sup>perfecta, id est, irrevocabili captiuitate. Item ipse: <sup>c</sup>quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in vijs suis, & in semitis Israel, ut ambularent per eas in itinere non <sup>d</sup>trito: ut fieret terra eorum in desolationem, & insibilum sempiternum. Omnis, qui præterierit peream, obstupescet, & mouebit caput suum, sicut ventus vrens dispersam eos. Hanc etiam sempiternam carnalis <sup>e</sup>Israel desolationem idem propheta alibi proclamat, dicens: <sup>f</sup>Argentū reprobū vocate eos, quia Dominus proiecctit illos. Et post paululum: <sup>g</sup>h & derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco: <sup>i</sup> & derelinquam vos, & ciuitatem vestram, quam dedi vobis, & patribus vestris. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominia æternam, quæ nunquam obliuione delebitur. Amos quoque propheta de his plenissime prædicat: atque ita auersatum Deum dicit C ab <sup>k</sup> Israel, ne illis unquam misereatur: sed inseparabiliter in æterna desolatione permaneant. Sic enim ait: <sup>l</sup> Audite verbū hoc, quod ego leuo super vos planctum. Domus Israel cecidit, non adjicet, ut resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Ecce ubi sic cecidit plebs illa, ut non resurgat. Si quidem & cæremoniales carnales, eiusdem plebis sic cadendo euacuat veniente veritate, ne aliquando queant resuscitari, cum dicit: proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Quod veraciter, de ipsa <sup>m</sup> terrena accipit Iudæorum spe: sequiturque in eodem propheta: D <sup>n</sup> venit finis super populum meum Israel, non adjiciam ultra, ut pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus. Multi morientur, in omni loco <sup>o</sup> proiectur silentium. In cuius <sup>p</sup> propheticō textu tertio repetit, sic se auersatum fuisse ab Israel Dominum, ne illis, ut prædixi, iuxta spem ipsorum unquam misereatur. In prioribus enim dicit: cecidit, non adjicet, ut resurgat virgo Israel. In secundo dicit: <sup>q</sup>Ecce ego ponam trullam in medio populi Israel, non adjiciam ultra super indu-

cere eum. Tertio quoque dicit: Venit finis super populum meum Israel, non adjiciam ultra, ut pertranscam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius populi regnum, vel obseruantiam, quia ultra irreparabilia erunt. Nam illæ reprobationes<sup>s</sup> reparatio- nis, quas eorum prophetarum sermo com pletitur, illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis in Deum creditura est: nam neque omnes Iudæi redimendi sunt, neq; omnes salvi erunt. Sed sceleratis, & peccatoribus contritis, atque consumptis, hi qui fide ele- fuerint, saluabuntur. Diximus de populo, & de vrbe: dicamus quid prophetæ tenuerunt de nouo Testamento.

- <sup>a</sup> Jerem. 13. ver. 19.
- <sup>b</sup> Al. perpetua.
- <sup>c</sup> Jerem. 18. ver. 15.
- <sup>d</sup> Al. tuto.
- <sup>e</sup> Al. disperdam;
- <sup>f</sup> Al. Ierusalem.
- <sup>g</sup> Jerem. 6. ver. 30.
- <sup>h</sup> Jerem. 9. ver. 2.
- <sup>i</sup> Jerem. 23. ver. 39.
- <sup>j</sup> Al. Ierusalem.
- <sup>k</sup> Amos. 5. ver. 1.
- <sup>l</sup> Al. æterna captiuitate Iudæorum accipitur.
- <sup>m</sup> Amos 8. ver. 2.
- <sup>n</sup> Al. projectentur scelerati.
- <sup>o</sup> Al. prophetiæ contextu.
- <sup>p</sup> Amos 7. ver. 8.
- <sup>q</sup> Al. tribulationem.
- <sup>r</sup> Al. reparatio nes.
- <sup>s</sup> Al. credituri.

Quod, veteri Testamento euacuato, nouum futurum erat.

#### CAP. XIII.

Sed quia, euacuato carnali eodem veteri Testamento, nouum Testamentum da turus esset Deus, clarissimè per Isaiam prophetam, Dominus annuntiat dicens: <sup>a</sup> Ne memineritis, inquit, priorum: & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, <sup>b</sup> & nunc orientur. Vtique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones, quia dedi in deserto viam, flumina in inuio. Talibus enim vaticinijs legem veteris Testamenti commendat obliuisci, & nouifacit mentionem dicendo: ne memineritis priorum: ecce facio noua: & vt demon straret, quæ essent noua, tum adiecit: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Quo

A significaret in gentibus, suam dedisse doctrinam: ubi glorificat eum bestia agri: dum ipsum credentes collaudant, & regna mundi, quem populum sibi acquisitū dicit. Cæ terum contra Israel, quæ sequuntur, adiungit: Non me inuocasti Jacob, nec laborasti in me Israel. De cuius quidem noui Testamenti promissione sequenter idem Dominus per eundem prophetam ita annuntiat: <sup>c</sup> Quæ prima fuerunt, ecce euenerunt: noua quoque ego annuntio, antequam orientur audita vobis faciam, quibus verbis & vetus Testamentum venisse declarat, & nouum annuntiat, quod <sup>d</sup> Christiana ætate completu est. Prima enim sunt vetera nouoru, sed ordine, nō dignitate: unde & pacta, quæ tempore posteriora sunt, euacuatis anterioribus, maiora priorum habentur. Per Ieremiā quoque prophetam, Testamentum nouum se daturum euacuato priore, sic Dominus pollicetur: <sup>e</sup> Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda foedus nouum, non secundū pactum, quod pepigi cū patribus vestris, in die <sup>f</sup> qua apprehendi manum eorum, ut educerē eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. In quo loco & vaticinijs prophetarū Testimenti noui est facta commemoratio, quod quia discrepare potuit à veteri Testamento, inde adiungit: Non secundum <sup>h</sup> Testamentum, quod <sup>i</sup> dedi patribus eorum. Est enim in utroque mirabilis differentia præceptorū. In illo, exceptis sacramētis, quæ vmbre erant futuroru, cætera promissa temporalia sunt, Sabbathū scilicet, & circuncisio, & multiplex sacrificiorum ritus, ciborumque obseruantia, ac dierum cærimoniaz: quæ omnia, carni congruent uestuti. At contra in Testamento nouo <sup>k</sup> cordis bonum promittitur, vita æternæ felicitas pollicetur. <sup>l</sup> Et non quidem foris in lapideis diptychis sed intrinsecus in tabulis cordis. <sup>m</sup> Vnde & ita subiungit: Quia hoc est Testamentum, quod ordinabo domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in cordibus eorum, & in mente eorum scribam eā. Quo significaret eam spiritualiter in cordibus nostris operari debet & secundum interiorem hominem, <sup>n</sup> uestute carnis operationis mutata. Intus enim

D

enim circuncisio, non præcisione carnis, sed cordis purgatione. Intus Sabbathum, non per abstinentiam seruillum operum, sed per abstinentiam peccatorum. Quam legem etiā gentibus clarissimè reuelati per Isaiam sic Dominus potestatur, dicens: <sup>a</sup> Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem Gétium requiescat, per quod ostenditur, commune esse fœdus Testamenti noui, Iudeis & Gentibus. Osee etiam propheta testante: In die illa, ait Dominus P, vocabit me vir meus, nō vocabit me ultra Baalim, & referam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur ultra nominis eorum. Et per cutiam eis fœdus in die illa cum bestijs agri, & cum volucribus cæli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & belum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter, & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miseratione, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego Dominus.

<sup>a</sup> Isai. 43. ver. 18. & 22.

<sup>b</sup> Al. quæ nunc.

<sup>c</sup> Isai. 42. ver. 9. Al. venient.

<sup>d</sup> Al. Christi à nativitate.

<sup>e</sup> Fœdus nouum, non secundum pactum, &c. <sup>f</sup> Ierem. 31. ver. 31. vt Hieronymus verit, & vt est in editione vulgata. Multò autem commodius LXX. disponam, inquit, domui Israel, & domui Iuda Testamentum nouum, non secundum Testamentum, id Hebraica dictio Berith significat. Sic antiqui patres hunc locum retulerunt. Cyprianus 1. contra Iudeos cap. 11. Augustinus libr. 18. de ciuitate Dei cap. 33. Sic Paulus ad Hebreos 8. ver. 8. Quin potius ex propria Testamenti ratione colligit, Christum qui nouum Testamentum nuncupavit, necessario, ut esset validum, fore moritum cap. 9. ver. 16. Testamentū, inquit, in mortuis confirmatum est: alioqui nondum valer, dum viuit, qui testatus est.

<sup>g</sup> Al. quando.

<sup>h</sup> Al. vaticinij vel vocationis.

<sup>i</sup> Al. pactum.

<sup>j</sup> Al. pepigi cum.

<sup>k</sup> Al. corde bonis vita æternæ, &c.

<sup>l</sup> Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis, <sup>m</sup> haec omnia verba deerant in Hispalensi codice, & quia suspecta vidabantur, obolo signata sunt. Etanti autem litteræ propriæ, tabule Ecclesiastica quibus Episcoporum nomina scribebantur, ut constat ex D. Gregorij vita lib. 4. cap. 22. & Theodor. lib. 5. historia cap. 34. & 35. erantq. gemine, ut nomen insum declarat, in altera visorum nomina erant, defunctorum in altera, cuius rei in Missali Mozarabum & Gracorum liturgiæ expressi vestigia extant. Dum enim sacris operantur duo casus referuntur vivorum, & defunctorum Pontificum, id litteræ significant. Isidorus tamen hoc loco vocem traduxit ad legis mædati significanda, quoniam duabus etiam tabulis defcripsa, & à Moysi veteri populo tradita sunt.

<sup>n</sup> Ierem. 31. ver. 33.

<sup>a</sup> Al. retusa carnis operatione.

<sup>b</sup> Isai. 51. ver. 4.

<sup>c</sup> Osee. 2. ver. 16.

## De cessatione Sabbathi.

### CAP. XV.

**M** Erit Sabbathum carnaliter Iudæi <sup>a</sup> cu-stodirent, si quid sit Sabbathū noscent. Nomen quidem Sabbathi usurpat, sed quid ipsum valeat ignorant. Legem carnaliter custodiare delectantur, dum tota spiritualiter intelligatur, dicente Domino per prophetam. <sup>b</sup> Aperiā in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio seculi. Ergo si Lex & prophetæ in parabolis, & in ænigmatibus constat, non est accipiēda Sabbathi obseruatio, nisi spiritualiter. Nam carnalia eius otia à Domino, & à Patribus disoluta sunt. Nam si crimen est, Sabbathi otium non obseruare, cur Deus operatur in Sabbatho? Sic enim scriptum est in Genesi.

<sup>c</sup> Complevitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat: ergo in principio Sabbathum dissolutum est: dum Deus operatur in ipso, exprens cuncta in eo, & benedicens ipsi diei: quiā vniuersa in illo compleuit. Item si crimen est Sabbathi otia nō obseruare, cur d Iesus Naue discipulus ac successor Moyssi præcipiente Domino, septem diebus continuis, inter quos vtrique & Sabbathum erat, exercitum & arma produxit, atq. circumante arca, tubisq. clangentibus Iericho muros subuerit? Quid ē itē de Machabæis eloquar, de quibus scriptum est: & nolebat Iudæi in die Sabbathi vindicare se de alienigenis. <sup>d</sup> Postea consilio accepto pugnauerunt die Sabbathi, & triumphaverunt de hostibus. Quibus testimonij sedemur, non pertinere ad fidem, istum Sabbathi elementarium diem seruare, sed alium spiritualem: nam hoc carnale Sabbathum, non est datum propter purificationem, sed propter tentationem, dicente in Lege Domino: <sup>e</sup> vt tentem eos, vtrum ambulent in <sup>f</sup> Lege mea, an non. Sex diebus colligetur manna, septimo non colligetis. Itaque dum dicit: vt tentem eos: appetet Sabbathum non sive præceptum proprii iustificationis, sed propter tentationem. Hinc est, quod loquitur Deus per Ezechielem prophetam dicens: dedi eis præcepta non bona, vtrq: quia quædam carnali populo. <sup>g</sup> car-naliter?

<sup>D</sup> Sabbathum elementarium diem seruare, sed alium spiritualem: nam hoc carnale Sabbathum, non est datum propter purificationem, sed propter tentationem, dicente in Lege Domino: <sup>h</sup> vt tentem eos, vtrum ambulent in <sup>i</sup> Lege mea, an non. Sex diebus colligetur manna, septimo non colligetis. Itaque dum dicit: vt tentem eos: appetet Sabbathum non sive præceptum proprii iustificationis, sed propter tentationem. Hinc est, quod loquitur Deus per Ezechielem prophetam dicens: dedi eis præcepta non bona, vtrq: quia quædam carnali populo. <sup>g</sup> car-naliter?

nalicet legēda permissa sunt, quæ tñ adueniēte Euāgeliō cessauerūt, sicut & per prophētā dicit.<sup>1</sup> Cessare faciā omne gaudiū eius, & Sabbathā eius, quæ quidē alias idē Dñs odī se sedicit:<sup>2</sup> Neomenias, inquit, & Sabbathā vestra odiuit anima mea. Ideoq; si Sabbathā eterna sunt, cur ea Deus cessare mandauit? si bona sunt, cur odiuit? Sabbathū enim quod Israēlitæ acceperunt in munere, significabat requiē mentis: vt nullo in hac vita terrenorum desideriorū appetitu satigetur. Nam Sabbathū requies interpretatur. Ista autem Iudæorū otiosa festiuitas, cōsumitur in luxurijs, & ebrietatis, & comedationibus, deditis omnibus in libidinē, & in frumentum temporalis vitæ, ventri, & veneri. seruientibus. Sed quāritur: si non est, inquiūt, custodiendū Sabbathum, quare diētū sit in mandatis Dei: P. Memento vt diē Sabbathi sanctifices? & sex dies operaberis, & facies omnia opera tua, septimo autē die, Sabbathū Dñi Dei tui est, non facies in eo omne opus. In opere enim sex dierū, sex milliū annorū opera demonstrantur. Mille enim anni apud Deū vni diei cōparantur, sicut testatur propheta: <sup>3</sup> Quoniā mille anni ante oculos tuos, tāquam dies vna. Horū dierū Sabbathū, septimi millesimi anni tempus, ac requies futuri regni, ac seculi est: vbi iā nulla erit operatio rerū, sed requies sola sanctorū. Nā ista temporalia Sabbathā odit Deus, dū dicit: Neomenias, & Sabbathā vestra odiuit anima mea: Et bene dixit vestra, quia non sunt illa, quæ Deus prēcepit, sed quæ sibi populus carnis elegit: Nā de illis dixit: Sabbathā mea profanasti. Vnde dignoscitur Sabbathū temporale humanū esse. Sabbathū autē diuinū illud eternū esse, de quo per Iaiā dicit: <sup>4</sup> Et erit, inquit, mēsis ex mensis, & dies ex die, & Sabbathū ex Sabbatho, & veniet omnis caro adorare in Ierusalē, <sup>5</sup> dicit Dñs. Secūdo etiā queritur, quare dixerit Jeremias: <sup>6</sup> Custodite animas vestras, & nolite portare pōdera in die Sabbathi, nōc inferatis per portas Ierusalem, & nolite ejēcte onera de domibus vestris in die Sabbathi. Ergo audi eius prophētie mysterium: pōdera portat in Sabbatho, quæ dies iudicij inuenierit cū suo delicto: pōdera portat in Sabbatho, qui ctedēs in Christo, non desinit à peccato. Ipse est enim requies animarū, sicut & idē ait: <sup>7</sup> Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenies requiē animabus vestris. Adhuc tertio queritur: quare homo ille, qui ligna collige-

A bat in die Sabbathi tam atrociter iussu Dei fuerit à populo trucidat<sup>8</sup>. Quod fācile ab infidelibus p̄aeponitur. Intelligāt ergo, quia h̄c omnia in typo acciderūt illis, scripta sūt enim ad correptionē nostrā. Ille enim pristinus, carnalisq; qui diē Sabbathi violare ausus est, dū ligna colligeret (propter quod est & punitus) formā insinuabat eius, qui in die iudicij cū carnali opere fuerit inuetus, id est, cōtraxisse ligna, fœnū, vel stipulas ad escam ignis eterni cōueniētes. H̄c enim colligēs insuā pernicie, dū fuerit in die ultimo iudicatus, pellendus est ab omnibus Angelis, & statim morte nouissima puniēdus. Sic ergo omnia, quæcumq; illis Iudæis per Legem acciderunt, formidabiliter intelligenda sunt:

- a al. non custodierunt.
- b Psal. 77. ver. 2.
- c Genes. 2. ver. 2.
- d Iosue 6. ver. 15.
- e al. itidem.
- f 1. Macha. 2. ver. 41.
- g Exod. 16. ver. 4 & 16.
- h al. vijs meis.
- i al. purificationem.
- k Ezech. 20. ver. 25.
- l Osee 2. ver. 11.
- m Imai. 1. ver. 13.
- n Si bona sunt cur odiuit? Hispanensis, cur ea Deus odiuit? vbi haec sequebantur. Item quæ prima fuerunt ecce venerunt. Iisaia 42. Itē Sabbathū non fuit datum nisi ad probationē Exod. 16. Item Elias ambulauit quadraginta dies inter quos ambulabat die Sabbathi. Et quedam alia eiusdem forma, qua ex margine in contextum proculdubio migrarunt, ideoq; reiecta sunt:
- o al. viuentibus.
- p Exod. 20. ve. 8.
- q Psal. 89. ver. 4.
- r Horū dierū Sabbathū, septimi millesimi anni tempus, ac requies futuri regni ac seculi est. Tarragonensis: Septimi millesimi anni tempus, requies futuri regni seculi est. Fuit opinio Iudæorū libr. Sanhedrin c. Helith, & lib. Hauidasara, c. Libne; mundus sex millia annorum fore duraturū, in septimo requiē fore. His arguētis: quoniam sex diebus conditus est mundus, mille anni apud Deum tanquam dies una sunt. Psal. 89. ver. 4. Aleph, littera qua millenarij numeri nota est, in primo Genes. versu sexies ponitur. Enoch septima ab Adamo proles viuus translatus est. Hanc opinionem Patres antiqui sequuti sunt. Ireneus libr. 5. extremo. Lactantius libr. 7. c. 14. Tertull. Victorinus. Apollinaris. Eam Epiphanius heresi. 77. impugnat. Papias Iohānis Apostoli discipulus in errare induxit: ita se ex Apostolorum ore accepisse confirmans, auctore Eusebio libr. 3. historig. c. 39. Quis enim tante autoritatē resisteret? Hanc sententiam Isidorus tangere, ac vero sequi hoc loco videri possit. Sed longe aliter est. Tantum contendit Iudæorum argumento respondere Sabbathi obseruationem inducētum, quod in decalogē esset praecepta: ad mysticas eam significaciones traducens, ac requiem futuri seculi significare contendens. August. exēplo lib. 22. de ciuit. Dei c. ultimo. Julianus sanè primum librum contra Iudeos ea opinione cenuellenda consumit.
- s c c
- t Ezech

Ezechiel. 12. ver. 3. qui misericordia eius nescit  
 Isai. 66. ver. 23. et misericordia eius non cessabit  
 Ieremi. 17. ver. 21. fructus tunc libet  
 Matth. 11. ver. 29. per misericordiam patrum  
 al. forte proponitur.

*De Circumcisione consummatione.*

Am tibi post populi perpetuam captiu-  
tatem, post vrbis æternam ruinam carna-  
les Iudæorum obseruātias, & celebrationes  
euacuatas enūtiabo. Accipe ergo primū  
caussam circumcisionis. Quia enim ex semi-  
ne Abrahæ secundum carnem futurus erat B  
Christus, in quo cunctarum Gentium fuerat  
benedictio repromissa, & ab Abraham vsq.  
ad Christum multa erant secula post futura,  
prævidens Deus, ne genus Abrahæ reliquis  
Gentibus misceretur, & paullatim propago-  
eius fieret incerta: populum Iudaicum cir-  
cumcisionis signo notauit, vt viuentes inter  
Ægyptios, atq. Assyrios, inter Babylonios,  
sive Chaldaeos, hoc signaculo ab ijs, vel à cæ-  
teris gentibus, nationibusq. distingueretur.  
Deniq. per quadraginta annos in eremo  
nullus est circumcisus, soli quippe sine gen-  
tis alterius cōmixtione viuebat. At vbi Ior-  
danis alieū populus Israëliticus trāsmeauit,  
atq. in terrā repromotionis peruenit: signū  
circumcisionis futuro ex cōmixtione Gentium  
pronidit errori. Quam rationabiliter custo-  
ditā esse credimus, quousq. nasceretur Chri-  
stus, qui ex semine Abrahæ fuerat repro-  
missus, qui nō iam per circumcisōē carnis,  
sed per amputationē vitorū mundaret cor-  
da omniū gentium. <sup>b</sup> Quod nō carnis circumcisio-  
nē, sed cordis. Moyses filijs Israel ita futurā  
prænūtiabat dicens: <sup>c</sup> In nouissimis diebus  
circuncidet Dñs cor tuū, & cor seminis tui.  
Vnde & Ieremias præuidens iā illud proximū  
tépus, Iudæos ad nouū Testamentū, &  
ad circumcisōē cordis, nō corporis ita pro-  
uocat dicens: <sup>d</sup> Hæc dicit Dñs viro Iuda, &  
<sup>e</sup> Ierusalē, nouate vobis nouale, & nolite se-  
rere super spinas: circumcidimini Dñove stro,  
& auferte præputia cordiū vestrorū viri Iu-  
da, & habitatores Ierusalē: ne forte <sup>f</sup> egredia-  
tur, vt ignis, indignatio mea, & succendatur,  
& nō sit, qui extinguat. Quibus verbis admo-  
netur Ierusalē, à vētustate circumcisionis, &  
Legis, quæ spinis cōparatur, & vepribus ad  
gratiā nouū transire Testamēti, & per fidem  
Euāgelij cordis circumcisōē tenere, nō car-

A nis , iuxta quod legimus Petro Apostolo dicente: § Fide purificans corda eorum . Quam similiter fidē , iam non per prisa signacula carnis , & iniuriā corporis ; sed per nouā gratiā lauacri spiritualis adipiscendam , Dns per Isaiam annuntiat , dicens : <sup>b</sup> Ne memineritis priorum , & antiqua ne intueamini . Ecce nouia faciam , quæ nunc orientur , & cognoscetis ea : & , ut ostenderet , quæ essent ipsa noua , subiecit : Faciā in deserto viam , & flumina in loco inaquo so adquare genus meū electū , & plebē mēā , quam acquisiui . Quid ergo hoc indicabat , nisi baptismatis purificationē futurā in qua non iam vetusta circuncisione carnis quisque signatur , sed sola gratia sacræ vnde per fidē abluitur . Verum quia hanc cordis circuncisionē Hebræi non recipiunt , Ieremias prædixit dicens : <sup>i</sup> Omnes gentes habent præputiū , omnis autē domus Israel incircensis est corde . Nā <sup>h</sup> quod & ab Iesu duce , secūdo legitur populus circensis : ut significaret in eterno cessasse circuncisionē , quæ in Ægypto <sup>k</sup> exercebatur , & à Dño Salvatore cordis circuncisione postmodum credentes esse mūdandos . Et bene cultris lapideis secunda circuncisio fit : quia petra Christus est , per quem spirituali circuncisione credentes purgantur , C ab omnibus illecebris vitiorum .

- a al. enuntiaui, vel anuntiaui.
  - b Fortassis. Qatia scriberet. Quia
  - c Deutero. 30. ver. 6.
  - d Ierem. 4. ver. 3. 7 habitatoribus Ieruf.
  - e al. ingrediatur.
  - f al. Israel. impedit
  - g Acto. 15. ver. 9.
  - h Ibai. 43. ver. 18. al. priora. ei n.
  - i Ierem. 9. ver. 26.
  - k al. exigebatur.

*De sacrificijs. CAP. XVII.*

D I Am verò de sacrificij veteris <sup>a</sup> reprobatione, quod victimæ eorū abiectæ sint, & in abominationē transferint, per Isaiā sic Dñs dicit: <sup>b</sup> Quo mihi multitudinē victimarum vestrarū dicit Dñs. Plenus sum holocaustis arietū, & adipe pinguiū, & sanguinē vitulorū, & agnorū, & hircorum nolui: Cum verecritis ante conspectū meū, quis quæsiuit hac de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs & sanctis <sup>i</sup> meis? ne adferatis ultra sacrificium frustra: incensum abominatione est mihi: Neomeniam, & Sabbatham, & festiuitates vestras alias non feram, iniq̄ai sunt cœtus vestri. Calendas vestras, &

lollennitate vestras, induit anima mea: facta sunt mihi molestia laborum sustinens, & cum extenueritis manus vestras, auertam oculos in eos a vobis, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiā Manus enim vestra sanguine plena sunt. Item ipse de iudeorum sacrificijs: Facta sunt morticinia eorum, quasi sterlus in medio platearum. Quae sunt hec morticinia? nisi veteris Legis sacrificia, quæ, quoniam iam remota sunt, velut abiecta stercora reputantur. Vnde & idem propheta alias de ipsis eorum sacrificijs sic dicit: Qui immolat bouē, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillū offerat: qui recordantrur thuris, quasi qui benedicat idolo. Itē Ieremias de repulsis à Domino victimis, & holocaustis Iudeorum: Ut quid mihi thus de Saba offertis, & calatum suave olientem de terra longinquæ holocaustata vestra non sunt accepta, & victimæ vestrae nō plauerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istū ruinās, & ruent in eis patres, & filij simul, vicius, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum sacrificia non propter se carnaliter commendantur, sed propter solā cordis, & fidei obedientiam, quam increduli amiserunt. Vnde adhuc idem propheta sic dicit: Holocaustata vestra addite victimis vestris, comedite carnes, quia nō sum loquutus patribus vestris, & nō præcepī eis in die, qua exiit eos de terra Ægypti, de verbo holocaustum, & victimarum. Sed hoc verbūm præcepī eis dicens: audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omnia, quæ mandauī vobis, & bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis sui mali. In qua sententia subaudiendum est, non præcepī eis de verbo holocaustum, quasi illa per se ipsa diligenterem, sed ut eorum fidei obedientiam approbarē. Item ipse, qui super scribā, inquit, multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatae sunt. Hostias afferent, immolabūt carnes, & comedēt, & Dñs non suscipiet eas. Et post hæc, detestans eorum sacrificia. Non libabunt, inquit, Dño viñū, nec placebūt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentiū: omnes qui comedent eum cōtaminabūt, nō intrabūt in domū Dñi. Et loek. Interiit de domo Dei vestris sacrificijs.

A ciū & libatio. Item Malachias: Nō est mihi voluntas in vobis, ait Dñs, & munus non suscipiā de manu vestra. Ab ortu enim solis usq. ad occasum magnū est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnū nomen meū in Gentibus, ait Dñs. Quo testimonio patet sacrificia Iudeorum immunda esse, & reprobata: & solam oblationem Gentium Domino esse acceptam.

<sup>a</sup> al. abiectione. <sup>b</sup> Isai. 1. ver. 11.

<sup>c</sup> al. leuaueritis. <sup>d</sup> Isai. 5. ver. 25.

<sup>e</sup> Isai. 66. ver. 3.

<sup>f</sup> Ierem. 6. ver. 20.

<sup>g</sup> Ierem. 7. ver. 21.

<sup>h</sup> Item ipse, qui supra. Etiam hoc libro, hallucinante memoria, alijs pro alijs libris citantur, ut hoc loco testimonium Osee 8. ver. 12. Ieremia nomine: inferius cap. 22. extremo illud: quia mei oblitus es ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, ex Isaiā c. 57. ver. 12. eiusdem Ieremie nomine adducitur:

<sup>i</sup> Osee 9. ver. 4.

<sup>k</sup> Ieol. 1. ver. 13.

<sup>l</sup> Malach. 1. ver. 10.

### De escis. CAP. XVIII.

C IN Regum libro sic dicit: Factus est sermo Dñi ad Eliam dicens: Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepī enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. Et surrexit, & abiit in Sarepta Sidoniorum: cumq. venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, & accepit ab ea escam, & māducauit. Tūc Eliasius Dei vasa eius repleuit: & apud ipsam alienigenam hospitatus escis gentilibus vixit, quod fieri non liceret, nisi Lex spiritualiter data fuisset. Dū enim quædam in Lege, quasi non munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio significantur, quia non admittit Deus in sanctis suis, <sup>b</sup> qui ad æternā vitam prædestinātur, quidquid per illa immūda animalia in moribus hominū cōparatur. Omnia enim, quæcumq. à Deo in ipsis primordijs mundi creata sunt, suæ vocis auctoritate non tantū bona, sed etiam valde bona probantur. Ideoque, quæcumq. in genere significantur animalium inmundorum, reūtiū deriuantur in moribus hominum.

<sup>a</sup> 3. Reg. 17. ver. 8.

<sup>b</sup> al. ad æternam vitam prædestinatis.

cc 2 De

*De sacramentis fidei Christiana.*

## CAP. XIX.

**H**Aec tenus ritus Iudaicos, & celebratio-  
nes diuinis testimonij confutauimus:  
dehinc sacramenta nostræ fidei perstringa-  
mus, manifestantes primum, quia nō solum  
propter Iudæos Testamentū Legis datum  
est, sed etiam propter omnes Gentes. Hæc  
enim Propheta David testatur, dicēs: <sup>a</sup> An-  
nūciabitur Dño generatio ventura, & annū-  
ciabunt cæli iusticias eius, populo qui naſce-  
tur, quē fecit Dñs. Et iterū ipse: <sup>b</sup> donec an-  
nuntiē brachiū tuū generationi omni, quæ  
vētura est, potentiam tuam, & iustitiā tuam  
Deus. Et Isaías: <sup>c</sup> De Siō egredietur Lex, &  
verbū Dñi de Ierusalē: & iudicabit Gētes, &  
argueret populos multos vñq. in longinquum.  
David etiā in Psalmis: <sup>d</sup> Tunc dicent inter  
Gentes, magnificauit Dñs facere cum illis,  
magnificauit Dñs facere nobiscum, facti sumus  
lætantes. Quibus testimonij manife-  
statur: prius Iudæis Testamentū Legis esse  
cōcessum, poste à vero Gentibus: quod <sup>e</sup> pro-  
pterea collatum est illis, quia in eo cognos-  
cere poterant Christū, quem Iudæi mente  
cœxcati nequaquam intelligunt.

<sup>a</sup> Psal. 21. ver. 32.<sup>b</sup> Psal. 70. ver. 18.<sup>c</sup> Isai. 2. ver. 3.<sup>d</sup> Psal. 125. ver. 2.<sup>e</sup> Al. postea.

*Scriptura non solum historialiter, sed  
etiam mysticè intelligenda est.*

## CAP. XX.

**Q**uod Legis scriptura nō solum historialiter, sed etiā mysticō sensu, id est, spiritualiter <sup>a</sup> sentiēda est: docet Dñs in psalmis: <sup>b</sup> Attendite populi mei Legē meā, inclinate aurē vestrā in verba otis mei, aperiā in parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Quod etiā propheta in alio Psalmo cōfirmat, dicēs: <sup>c</sup> Inclinabo ad similitudiē aurē meā, aperiā in psalterio ænigmata mea. In similitudine enim & ænigmate sentiuntur omnia Legis, enigma enim est obscura simili-  
tudo, per quā monet homo, vt cor suū acuat & ad interiora intelligenda configuat. Sic quoq. sapientia per Salomonē dicit: <sup>d</sup> Scribe Legē dupliciter, & tripliciter in corde tuo. Dupliciter enim sentitur Lex, vt prius secūdum historiā, deinde secundū sacramento-  
rū intelligentiā sentiatur. Tripliciter autem

A scribitur, dū nō solum historialiter, vel mysticè, sed etiā moraliter, quid in vñq. quodq. gerere debeat, edocetur. Vnde & arca, quæ construebatur à Noe, bicamerata, & tricamérata fieri iubetur quod in tra Ecclesiam omnis Legis materia, & historia locū habeat, & mysticū sensum recipiat, & informationē morū cōtineat. In parabolis enim & ænigmatibus scripta est Lex, & ipsæ parabolæ, & propositiones habēt mysticas expoſitiones. Hinc est quod Iudæis obiecta, & clausa sunt omnia: qui, nisi crediderint, ad eorum intelligentiā peruenire nō possunt.

<sup>a</sup> al. accipienda.<sup>b</sup> Psal. 77. ver. 1.<sup>c</sup> Psal. 84. ver. 5.

Scribe Legem dupliciter, & tripliciter in corde tuo. Proverb. 22. ver. 20. Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus, & sciētia. Septuaginta: describe eam tibi ipsi tripliciter, in consiliū, & cogitationē, quod nisi ex hoc loco, nescio, vnde ea verba defumi potuerunt Nimirum Isidorus diversa editione vñscit: Quod prater ea, quæ dicta sunt, declarat locus Habacuc 3. ver. ultimo ab Isidoro adductus, superiori lib. c. 35. nám vbi alijs omnes legunt: vt vineam in Cantico eius, sine, vicit in Psalmis canētē, Isidor. legit: vt vineā in claritate eius.

<sup>d</sup> al. constituebatur.<sup>e</sup> al. omnia Legis mysteria.

**C** *Quia Testamentum Legis Iudei nō  
intelligunt CAP. XXI.*

**S**ignata enim habēt ista omnia sacramenta scripturarū, & ignorat, quod legūt: legunt quippe omnia, & nō intelligunt, sicut de eis cecinit Dñs ad prophetā: Dic, inquit, populo huic, auditione audietis, & non intelligetis: <sup>b</sup> & cernētes videbitis, & nō <sup>c</sup> scietis: in cras-  
satū est enim corpus populi huius. Et iterū: <sup>d</sup> Au-  
feret Dñs ab Iuda, & ab Ierusalē validum &  
fortē, iudicē, & prophetā, & sapientē de ar-  
chitectis, & prudentē eloquij mystici. <sup>e</sup> Hæc  
quippe cuncta abstulit ab eis Deus, & signa-  
uit illis omnia sacramenta iuxta duritiā cor-  
dis eorū: ne forte intelligat, eodē Isaiae testa-  
te de ipsis: <sup>f</sup> Et erit, inquit, vobis visio, sicut  
verbalibri signati, quē cum dederint scienti  
litteras, dicent: Lege illud, & respōdebit nō  
possum: signatus est enim. Sed quid adiecit  
de <sup>g</sup> Gentibus: In illa, inquit, dicit, audient  
surdi verba libri huius, & de tenebris, &  
cæligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta  
sunt enim Gentibus Legis mysteria. Iu-  
dæis vero clausa sunt, sicut & Daniel dicit:

<sup>b</sup> Clausa sunt, signati que sermones vñq. ad tempus consummationis, quo usq. addicūt  
multi,

multi, & impleatur visio, & cognoscāt omnia h̄c. Nā quod & Moysi facies vel amī te gebatur, dum descendēt de monte cū tabulis, id significabat, quia p̄r̄ cēcitat̄ caligine Iudaicus populus Legē ipsam non posset agnoscere, dū enim legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum.

<sup>a</sup> Iſai. 6. ver. 9.

<sup>b</sup> Al. visionem cernentes.

<sup>c</sup> Al. sentietis.

<sup>d</sup> Iſai. 3. ver. 1.

<sup>e</sup> Al. equidem, vel & quidem.

<sup>f</sup> Iſai. 29. ver. 11. & 18.

<sup>g</sup> Al. scientibus, vel legentibus.

<sup>h</sup> Daniel. 12. ver. 9.

Quod Iudai, nisi credant in Christum, non intelligent scripturas.

CAP. XXII.

Nēq. enim possunt Legem, & Prophetas intelligere, nisi ante <sup>a</sup> in Christū credint loquente Iſaiā: <sup>b</sup> si non credideritis, nō intelligetis, <sup>c</sup> iustus enim ex fide mea viuet, at Dñs, per Prophetā. Vnde & <sup>c</sup> Abraham pater Gētiū factus est, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Iſti autem quamuis Legem, & prophetas teneant, tamen non est indulgendū eis, Ieremias testat̄: <sup>d</sup> Et dixit Dñs ad me. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, nō est anima mea ad populum istum, ejice illos à facie mea, & egrediātur. Per Moysēm quippe Lex, per Samuelem prophetæ intelligūtur. Quos quamvis Iudai habeant, propter erroris tamen impietatem proiecti sunt. Opera enim eorū & iustitia sine fide Christi, nihil eis prodest, testante Domino per Ieremiam. <sup>e</sup> Quia mēi oblitus es, ecce ego annuntiabo iustum tuā, & opera tua non proderūt <sup>h</sup> tibi.

<sup>a</sup> Al. Christo.

<sup>b</sup> Iſai. 7. ver. 9.

<sup>c</sup> Al. mihi.

<sup>d</sup> Habacuc. 2. ver. 4.

<sup>e</sup> Gene. 15. ver. 6.

<sup>f</sup> Ierem. 15. ver. 1.

<sup>g</sup> Iſai. 57. ver. 12.

<sup>h</sup> Al. mihi.

Quod duo Testamenta à Deo sunt tradita. CAP. XXIII.

Sed quoniā duo Testamenta nouū <sup>a</sup> sci-  
licet <sup>b</sup> & vetus ab omnipotente Deo sunt  
tradita, Salomon in Cāticis Cāticorū decla-  
rat: <sup>a</sup> In ianuis nostris omnia poma noua, &  
vetera, <sup>b</sup> frater meus, seruaui tibi. De quibus

A & Dñs in Euangelio dixit: <sup>c</sup> Simile est régnum cælorū patri familias, qui profert de theſauro suo nouā, & veterā. Et alio scripturæ loco ita repromittit Deus: <sup>d</sup> Dabo, inquit, vobis pluuiā temporaneā, & serotinā, vetus scilicet Testamentum, & nouū, & vt rōq. imbre vos irrigabo. Imber enim doctrina accipitur testamentorū, vnde est illud: Expectetur, sicut pluuiā, sermo meus, & effundet super terram imbrem.

<sup>a</sup> Cantic. 7. ver. 13.

<sup>b</sup> Al. dilecte mi.

<sup>c</sup> Matth. 13. ver. 52.

<sup>d</sup> Deutero. 11. ver. 14.

B Quod peccatorū remissio futura erat per baptismum. CAP. XIII.

Q uod per baptismū erat purgatio peccatorū futura, non per circūcisonem, quæ baptismi fuerat forma, scripturarū voces id ipsum apertè declarāt. Iſaias enim futurū baptismi mysteriū sic præcinebat futuris credētibus, dicēs: <sup>a</sup> Haurietis aquas cū gaudio de fontibus Saluatoris. Quibus verbis etiā ipsum Saluatorē ostendit propheta, de cuius fontibus, aquas purificationis prædicat hauriendas, id est, de fontibus Iesu. Hoc enim nomine Hebræorum lingua Saluator exprimitur. Vnde & ipse clamabat: <sup>b</sup> Si quis sit in me, & bibat. Ad quod baptismi sacramentum, id ē Iſaias Iudæos, & Gentes ita prouocat, dicēs: <sup>c</sup> Omnes sitiētes venite ad aquas. Has aquas, & hūc fontē & per Ioelem prænūtiabat Spiritus Sāctus, dicēs: <sup>d</sup> Distillabūt mōtes dulcedinē, & colles fluēt lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Dñi egredietur, & irrigabit orbē terrarū, id est, vniuersitatē omnīū Gentium. De hoc fonte & Zacharias, <sup>g</sup> In die, inquit, illa erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus Ierusalē in ablutionē peccatorum, & menstruatæ. Dic quæso, quis est iste fons patens? nisi in quo omnes renascimur, per quē peccatorū purificātur delicta, & fordes mēstruatæ, hoc est, immūdē animæ salutari lauacro abluūtur. De eius aquis & alibi id ē prophetate statut̄: <sup>h</sup> Eterit, inquit, in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ierusalē, mediū earū ad mare Orientale, & mediū earū ad mare nouissimū. In die illa erit Dñs vñus, & nomē eius vñus, & reuertetur omnis terra vñq. ad desertum. Quæ sunt igitur istæ aquæ viuæ? nisi baptisma, quod hominem k sancti Spiritus infusione viuificat. Sed cur de Ie-

Ierusalem exire annuntiantur, nisi quia Dominus in populo eodem consistens, ait discipulis: *Ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Sed earum pars media vadit ad mare Orientale, id est, ad populum circumcisiois: & media ad mare nouissimum, quod est ad populum gentium, fide postremum, ut omnibus sicutientibus largiatur tam Iudeis, quam Gentibus, qui in Domino credunt. De iis aquis adhuc & per eundem prophetam dicitur, quod egrediantur de domo Domini, & crescant in fluuium, & pergant ad solitudinem, siue ad mare mortuum, & omnia ad quemcumque venerint, viuiscentur, atque sanetur. Sic enim idem propheta dicit: *Conuerti me ad portam domus Domini, & ecce aqua egrediebatur subter limen domus ad Orientem.* Facies enim dominus respiciebat ad Orientem, aquae autem descendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris, & couerti me ad viam portas portae exteriorae, quae respiciebat ad Oriente, & ecce aquae redudates a latere dextro, id est, a Christi latere. Deinde dicit: & traduxit me per aquas, & ait ad me: aquae istae, quae egrediuntur ad Orientales, & descendent ad plana deserti, utique ad Gentes, intrabunt mare, & exhibunt, & sanabuntur aquae: & omnis anima viuens, quae respicit quocumque venerit torrens, viuet: & erunt pisces multis: id est, regenerati: & adiecit: Postquam venerint aquae illae, & sanabuntur, & viuent omnia ad quemcumque venerit torrens. Et stabut super illa pescatores, hoc est, Apostoli auctores, plurimae species erunt piscium eius. Hoc dixit ad significandam varietatem Gentium, ad undam lauacri venientium: unde & adiecit: sicut pisces maris magni, multitudinis nimiae in ripis eius, ex utraque parte omne lignum pomiferum, non deficiet folium ex eo, & non deficiet fructus eius, per singulos menses afferre primitiva: quae aquae de sanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicamina. Michæas quoque propheta eiusdem baptismi sacramenta sub figura transitus maris ita reuelat dicens: *Secundum diem egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam eis mirabilia, videbunt Gentes, & confundentur in fortitudine sua, manus suas ponent super os suum, aures suæ surdæ erunt. Dominum Deum nostrum desiderabunt, & timebunt te.* Quis Deus similis tibi? qui aufer-

A iniquitatem, & transfers peccatum reliquarum Israel: quia misericors est, conuertitur, & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras: & projicit in profundum maris omnia peccata nostra. In qua sententia lector animaduerteret, manifestissime reuelari facrosanctum mysterium baptismi. Secundum, inquit, diem egressionis de Ægypto ostendam eis mirabilia, deinde hostes sequentes, id est, delicta nostra præterita, sicut Ægyptios in mare proiectos, ita in baptismō deleta, atque extincta, ita pronuntiat dicens: quoniam misericors est, conuertetur, & miserebitur nostri. *demerget delicta nostra* & projicit in profundum maris omnia peccata nostra. Quid enim clarius hoc testimonio: quidam apertius: omnis enim perfidem verus Israel exit ab Ægypto, dum renuntiat seculo: ingrediturque mare rubrum, baptismum scilicet Christi cruce signatum. Tunc hostes insequentes intereunt, quia statim delicta moriuntur, ubi animæ regeneratorum resurgent. Legimus quoque Aaron, in præfiguratione baptismi aquis ablutum, cuius filij sacerdotio paterno participes latice etiam sanctificatione purificantur. Iam tunc quidam purgatio illa baptismi formam gerebat, cuius nūc lauacri sacramento abluitur omnis populus Ecclesiae, quod est corpus veri, & magni sacerdotis, in remissionē peccatorum, & lotis sordibus in sanctificationē diuino cultui cōsecrantur. Isaías namque propheta inter cetera ostendit, nequaquam posse delicta Iudeorum dimitti, nisi abluti baptismō fuerint. Dicit enim per eundem prophetam Spiritus Sanctus: *Laborauis sustinens, si multiplicaueritis, orationes, non exaudiā: manus* & *enim vestræ, sanguine plenæ sunt.* Lauamini, mudi estote. Pro omnibus quippe victimis, quas memoraverat idem propheta, pro cunctis neomenijs, & Sabbathis, atque solemnitatibus, solam baptismi purificationem præcepit, pro cunctis quoque inquinamentis peccatorum, solum regenerationis lauacrum, quo tārum peccata abluuntur. Quod quia Iudei respūnt, audiant Dominum per prophetam Ezechielem ibi comminantem: *Et factus est, inquit, fermus Dñi ad me dicens: fili hominis, notas fac Ierusalē abominationes suas, & dices: hæc dicit Dñs: Ierusalem, radix tua, & generation tua, de terra Chanaam: pater tuus Amorrahus, & mater tua Chetæa, & quoniam nata*

nata es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem. Vbi ostenditur, quod in peccatis graui bus sit Ierusalem, & inde peritura esset, quod non sit lota aqua in salutem, quod est plena significatio baptismi. Ad eos autem, qui conuertuntur ad Christum, & baptizantur, sic ibi sermo Dñi sequitur: Et ingressus sum pastum tecum, ait Dominus, & lauite aqua, & emudaui sanguinem tuum ex te, & vnxite oleo: significans per pactū Testamen tum nouū: per aquam, & oleum, baptismū & chrisma. Cuius baptismi purificationem, sic Spiritus Sanctus per eundem Prophetā illis futuram promittit, dicens: Tollā quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terrā vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquinamentis vestris. Et, vt nouū Testamētum suscipiat, sic sequitur: Et dabo vobis cor nouū, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carnēum, & spiritum & meū ponam in medio vestri, & faciam, vt in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.

<sup>a</sup> Isai. 12. ver. 3.

<sup>b</sup> Iohann. 7. ver. 37.

<sup>c</sup> Isai. 55. ver. 1.

<sup>d</sup> Ioh. 3. ver. 18.

<sup>e</sup> al. lac & mel.

<sup>f</sup> al. fluent.

<sup>g</sup> Zachar. 13. ver. 6.

<sup>h</sup> Zachar. 14. ver. 8.

<sup>i</sup> vadit.

<sup>j</sup> al. caelestis.

<sup>k</sup> Matth. 28. ver. 19.

<sup>l</sup> al. largiantur.

<sup>m</sup> Ezech. 47. ver. 1. & 8.

<sup>n</sup> al. respondebat.

<sup>o</sup> al. foris portamus.

<sup>p</sup> al. aqua.

<sup>q</sup> al. illas.

<sup>r</sup> al. eius existent ex vtraque.

<sup>s</sup> Miche. 7. ver. 15. & 19.

<sup>t</sup> al. sanctificabunt.

<sup>u</sup> al. animaduerte.

<sup>v</sup> Exod. 40. ver. 32. & Leuit. 8. ver. 6.

<sup>w</sup> Isai. 1. ver. 14.

<sup>x</sup> al. despiciunt.

<sup>y</sup> Ezech. 16. ver. 1. & 3. atq. 8.

<sup>z</sup> al. Chananæa.

<sup>aa</sup> Sanctificatio.

<sup>bb</sup> Credunt in Christo.

<sup>cc</sup> Ezech. 36. ver. 24.

<sup>dd</sup> al. nouum.

A *Quod chrismate Gentes sanctificari debeant.* Cap. XXV.

B *Via chrismate omnes gentes sanctificaretur,* loquitur Dominus ad Moysem dicens: <sup>a</sup> Sume tibi aromata <sup>b</sup> prima, & oleum de oliuetis, faciesq. vunctionis oleum sanctum, vnguentum compositum, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcā Testamenti, mensamq. cum vasis suis, candelabrum, & utensilia eius, altaria thymatatis, & holocausti, & vniuersa, quæ ad cultum <sup>c</sup> eorum pertinent, sanctificabisq. omnia, & <sup>d</sup> erunt sancta sanctorum, qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron & filios eius vnges: sanctificabisq. eos, vt sacerdotio fungantur mihi, filijs quoque Israel dices: Hoc oleū vunctionis, sanctum erit mihi in generaciones vestras. Figura enim huius prioris tabernaculi ad typum Ecclesiæ dicitur, cuius omnis diuersitas populorum, in testimonio sanctitatis pergitur, quæ per illam <sup>e</sup> vniuersitatem operum figurabatur, vt sacri chrismatis vunctione delibuti omnes sanctificetur, atq. sanctificati in Dei <sup>f</sup> gloriam præparetur.

<sup>a</sup> Exod. 30. ver. 23.

<sup>b</sup> al. prima myrra.

<sup>c</sup> al. tabernaculi.

<sup>d</sup> al. erunt omnia sancta.

<sup>e</sup> al. vniuersitate.

<sup>f</sup> al. gratiam.

C *Quia per signum crucis credentes salvarentur.* Cap. XXVI.

D *Ruciis autem figura, quæ fidelium frōtes ad tutelam salutis presignat,* per Ezechielem Prophetā legitimur <sup>a</sup> demonstrata. <sup>b</sup> Et vocavit, inquit virum, qui induitus erat lineis, & atramētarium scriptoris habebat in lumbis suis, & dicit ad eum. *Traſi per mediā ciuitatem in medio Ierusalē signa Thau in frōtes virorum gementium, & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio eius.*

Et post hanc adiecit: transite per ciuitatem, & percutite; non parcat oculus vester, neque misereamini senem, adolescentulum, & virginem, & puerulū, & mulieres interficite usq. ad internecionem. Omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet, hāc sententiam. *Thau quippe littera speciem*



parvulus veniat ad me, & insipientibus loquitur, venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, dñe inquit insipientiam, & viuetis, & ambulate per vias prudentiarum. Dei ergo sapientia Christus constituit sibi domum sacrosanctam Ecclesiam, in qua maestauit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice sacramenti diuini, & preparauit mensam, hoc est, altare Domini, mittens seruos suos Apostolos, atque doctores ad insipientes, id est, ad omnes Gentes verum Deum ignorantibus, dicentes eis: venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis, id est sancti corporis escam sumite, & bibite vinum quod miscui vobis, id est, poculum sanguinis sacri percipite. Cuius quidem gratia quia Gentes sumunt, & Indæi non meruerunt. Declarat hoc Propheta Isaïas dicens: *Hæc dicit Dominus Deus: ecce serui mei comedent, & vos esuriatis: Ecce serui mei habent, & vos sitietis, ecce serui mei letabuntur, & vos confundemini.* Ecce serui mei letabuntur præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vulturabitis, & dimittetis nomen vestrum in instrumentum eleætis meis, & interficiet te Dominus Deus, & seruos, id est, Christianos, vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amé. Interficitur enim Israel, succedit ex Gentibus populus. Tollitur illis vetus Testamentum, redditur nobis nouum: conceditur nobis salvatoris cibi gratia, & poculum sanguinis Christi, illis fame, & siti arétabus. Mutatur & novo populo nomen aliud, scilicet, Christianum: & omnia, quæ sunt gesta, nouitatè gratia resonant.

## A Recapitulatio operis: Cap. XXVIII.

**O** Infeliciū Iudæorum defienda demencia: ecce Salvatoris aduentum, nec Testamenti veteris auctoritate intelligit, nec eum venisse accipit. Gentium conuetsionem legunt, & de sua reprobatione minimè confunduntur. Sabbathi obseruationē suscipiunt, quam reprobata scripturæ testificatio cognoscunt. Circuncisionem carnis venerantur, qui cordis munditiam perdidérunt. Nos autem sub gratia positi omnia hæc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, iam cognoscimus esse completa. Quidquid enim huiusmodi sacramenti prophetabatur, iam Christus impleuit, qui non venit soluere legem, sed adimplere. Adueniente ergo veritate, umbra cessauit, ideoq. iam carnaliter non circuncidimur, quia in circumcisionis typo, promissi baptismatis sacramento mundamur. Sabbathi otium superuacuum ducimus, quia iam reuelatā spē b quietis æternæ tenemus. Sacrificia veteris Legis non immolamus, quia per eadē sacrificia aut Christi passionē, aut carnaliū vitiorū mortificatiōne insinuatā cognoscimus. Azyma non obseruamus, qui expurgata veteris vita maliitia, in noua fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum non custodimus, quia cuncta illa spiritualiter discernimus in membris hominum, quæ immundorum significabat diuersitas animalium. De agni ēsu pâscha non celebramus, quia pâscha nostrum iam immolatus est Christus, qui per illum agnum figurabatur, qui tāquam ovis ad occisionē ductus est, & quasi agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Neomenias nouæ Lunæ non custodimus, quia iam in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. Scenopegias, id est, solennitates tabernaculorum, non obseruamus: quia tabernaculum Dei sancti eius sunt, in quibus habitat in æternum.

a. *Deo esset holocaustum.*

b. *al. & holocaustum.*

c. *al. sacerdote.*

d. *Psal. 109. ver. 3.*

e. *Iohann. 6. ver. 56.*

f. *Prover. 9. ver. 1.*

g. *Ipsa. 65. ver. 13.*

h. *al. cordis.*

i. *al. suos vocabit nomine alio, id est, Christiano.*

j. *al. mittatur.*

k. *al. datur:*

l. *al. et cetera.*

m. *al. et cetera.*

n. *al. et cetera.*

o. *al. et cetera.*

p. *al. et cetera.*

q. *al. et cetera.*

r. *al. et cetera.*

s. *al. et cetera.*

t. *al. et cetera.*

u. *al. et cetera.*

v. *al. et cetera.*

w. *al. et cetera.*

x. *al. et cetera.*

y. *al. et cetera.*

z. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

aa. *al. et cetera.*

bb. *al. et cetera.*

cc. *al. et cetera.*

dd. *al. et cetera.*

ee. *al. et cetera.*

ff. *al. et cetera.*

gg. *al. et cetera.*

hh. *al. et cetera.*

ii. *al. et cetera.*

jj. *al. et cetera.*

kk. *al. et cetera.*

ll. *al. et cetera.*

mm. *al. et cetera.*

nn. *al. et cetera.*

oo. *al. et cetera.*

pp. *al. et cetera.*

qq. *al. et cetera.*

rr. *al. et cetera.*

ss. *al. et cetera.*

tt. *al. et cetera.*

uu. *al. et cetera.*

vv. *al. et cetera.*

ww. *al. et cetera.*

xx. *al. et cetera.*

yy. *al. et cetera.*

zz. *al. et cetera.*

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOPI.

IN

LIBROS VETERIS AC NOVI TESTAM.

PRO OE MIA



LENITVD noui & A  
veteris Testamenti, quā  
in canone Catholica reci-  
pit Ecclesia, iuxta vetustā  
priorum traditionem, ista  
est.

In principio videlicet, quinque libri Moysi,<sup>b</sup> Genesis, Exodus, Leuiticus,<sup>c</sup> Numeri, Deuteronomium, id est, recapitulatio Legis, & quasi secunda Lex.

Huic succedunt libri Iesu Naue, Iudicū, & libellus, cuius est titulus Ruth, <sup>d</sup> qui nō ad historiam Iudicum, vt Hebræi afferunt: sed magis ad principium Regum pertinere videtur.

Hos sequuntur quattuor libri Regū Quorum quidem Paralipomenon libri duo. <sup>e</sup> è latere annexuntur: <sup>f</sup> quia earundem gestarū rerum continent causas, quæ in libris Regū esse noscuntur.

Quanquam & alia sunt volumina, quæ in consequentibus diuersorum inter se tempore texunt historias: vt Job liber, & Tobiz, & Esther, & Judith, & Esdræ, & Machabæorum libri duo.

Sed hi omnes, præter librum Job, Regū sequuntur historiam, deinceps Iudæorū annales suis quibusq. temporibus <sup>h</sup> persequuntur, continentis tristia, sive lata, quæ post excidium Ierusalem Iudaico populo acciderunt.

Ex quibus quidem Tobiz, Judith, & Machabæorum Hebræi non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter canonicas scripturas enumerat.

Occurrunt dehinc Prophetæ, in quibus est Psalmorū liber unus, & Salomonis libri tres, Proverbiorum scilicet, Ecclesiastes, & Cantica Canticorum. Duo quoq. illi egregij, & sanctæ institutionis libelli, Sapientiam dico, & alium, qui vocatur Ecclesiasticus: k qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi,

tamen propter quandam eloquij similitudinem Salomonis titulo sunt prænotati. Qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis canoniciis libris tenere noscuntur auctoritatem.

Supersunt libri sedecim Prophetarū, <sup>1</sup> ex quibus quatuor sunt qui maiora volumina cōdiderunt, id est, Isaías, Ieremias, Ezechiel, & Daniel.

Reliqui vero duodecim breves sunt, & cōtigui, & ob hoc vno volumine coarctati, quorum nomina hæc sunt: Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Quidam autem Ieremiæ lamenta segregantes, de volumine eius <sup>i</sup> rescuerunt, sicq. quadraginta quinque libros veteris Testamenti suscipiunt.

Hinc occurrit Testamentum nouum: cuius primum Euangeliorum libri sunt quatuor, scilicet, Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Sequuntur deinde epistolæ Pauli Apostoli quattuordecim, id est, ad Romanos, ad Corinthios dux, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses dux, ad Colosenses, ad Timotheum dux, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebreos singulæ.

Epistolæ quoque Iohannis Apostolitres, Petri dux, Iudæ, & Iacobi singulæ.

Actus etiam Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis. Fiunt ergo in ordine utriusq. Testamenti libri septuaginta & duo.

Hæc sunt enim noua & vetera, quæ de thesauro Domini proferuntur, è quibus cū etiæ sacramentorum mysteria reuelantur. Hi sunt p duo Seraphim, qui in confessione sanctæ Trinitatis iugiter decantantes q hymnum erumpunt.

Hæc etiæ duo oliuæ in Zacharia, quæ à dextris & sinistris lampadis adstant, atque pinguedine & splendore Spiritus Sancti, totum

totum orbem doctrinæ claritate illuminat.  
Hæ litteræ sacræ, hæ libri integrinumero &  
auctoritate: aliud cum istis nihil est <sup>f</sup> compa-  
randum. Quidquid extra hos fuerit, inter  
hæc sancta & diuina nullatenus est reci-  
piendum.

Dispositio igitur veteris ac noui Testamēti  
ordine librorum, & numero, nūc cursim bre-  
viterque in eos parua proēmia narrationū  
subiçiamus.

Quam in canone, hoc libro castigando septem exemplaribus vtebamur: tria Hispani adiecta erant, duo carthacea, tertii in membranis. In duobus carthaccis legitur: quam in canone sacro. Verum dictio factio redundare visa est: & hic rymas ubiq. in canone tantum ait, ut in prologo Galeato his verbis: Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith & Tobias & Pastor, non sunt in canone. August. lib. 2. de doctrina Christi. c. 8. Totus autem canon scripturarum in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris contingetur. Erat enim moribus receptum, ut ferre in Concilijs canon ederetur, omnes diuinis scripturas comprehendens: Ab eo canone libri canonici vocabuntur. Quemadmodum è contrario apocryphi libri, id est, absconditi dicti sunt: quantum eorum lectione, cum prohibiti essent, occulte tatum, & in latebris vtebantur, & in diuinis libris, absconditi vox, aliquando in vetiti significacione sumitur, ut in psal. 16. ver. 14. De absconditis tuis adimpletus est venter eorum, id est. Qua lege erant prohibita, comederunt. Sic sane locum intelligit Apollinaris in psalmorum Metaphrasi, his verbis:

Qui non ad historiam Regum, vt Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur. Hieron. in prologo Galeato Hebreorum canonem referens, ait: Deinde subtexut Sophetim, id est, Iudicium librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicium facta eius narratur historia. Nimirum Hebrei Abesan, qui post Iephthen Iudeorum populo praefuit, Booz Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebreorum opinionem Isidorus refellit, sequiturq. August. sententiam 2. de doctrina Christian. c. 8. vbi ait: Totus autem canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, & uno libro Iesu Naue, uno Iudicium, uno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad regnum principia videtur pertinere. Quo loco suspicor August. lectionem esse vitiatam, & castigandam ex hoc loco Isidori. Alioqui comparatio magis inepte ponи videretur. Fauer opinioni August. Iosephus lib. 5. antiquit. c. 11. cū Heli sacerdotis etate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam tantum dicti rationem inferius assert: quod in eo libello genus Regis David referatur.

*Quia earum gestarum rerum continent causas. Causa nomen varie sumitur, inter alia, argumentū significat. Vnde Rhetoribus triplex causarum genus. Hoc loco neutrum, euentum, successumq. significare videatur. Hispa-*

A *norum more, quibus causa nomen, hoc est, cosa, latissime patet lingua vernacula usu, & proprietate, ac rem omnem significat, à qua significazione, & sic vox non nullum differt. Iulia nus certè Imperator, latissima eius vocis significazione usus est: cum Procresum ad historiam scribendam hortatur: seq. si id suscipiat pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum curaturum. Tās dñias ē p̄f iſcēm̄ r̄p̄fēr̄s ēp̄l̄t̄ḡl̄a āw̄r̄ḡl̄a s̄oī. Vtitur inferius eadem voce 1sidoras in eadem significazione, cum dicit: Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam Legis meditatorium dicunt: ea dūtaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero emnūm. Locus ex Hieronymo desumptus est, nisi glossa ordinaria auctor fallit initio Deuteronomij, sicut liber, inquietus, Deuteronomij repetitio est quatuor librorū Legis. illi enim proprias continent in se causas, iste replicat vniuersa. Casian. lib. 3. de Inst. cōno. c. 5. & coll. 21. c. 14. causam pro re, seu conditione posuit.*

**f** Esdræ & Machabæorum libri duo. Mallein legere tur, Esdræ duo, & Machabæorum libri duo, ut Aug. vnde hac desumpta sunt, dixit, 2. de doct. Christ. c. 8. his verbis: Iob & Tobias, & Esther, & Iudith, & Machabæoru libri duo, & Esdræ duo, vox certe duo, ad viru que referatur necesse est, alioquin summa librorum quadraginta quinque veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque mouere debet, quod in etymologijs lib. 6. cap. 2. hac verbale leguntur. Nec quemquam moueat, quod vnu Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius, & quartus nō habentur apud Hebreos, sed inter apocryphos depuntur. Qua verba manifestè corrupta sunt. Nam quamvis hebrei, Esdra, & Nehemia sermones uno libro comprehébant, quod forte Isidorus in etymologijs sequutus est, apocryphi tandem Esdra, non tres libri, sed duo tantum sunt.

**S**ed hi omnes præter librum Iob, Regū sequuntur historiam. August. loco citato, sic ait: Sicut est Iob, & Tobias, & Esther, & Judith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam vsq. ad regnū vel Paralipomenon terminatam. Quod August. de Esdra libris intellexit, adnecti Regum & Paralipomenon libris: Isidorus ad Tobiam, Esther, Judith, Esdræ, & Machabæorum libros extendit: vnde locus subobscurus redditur, quod, ut alij libri omittantur, de Tobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cum constet tempore Salmanasar, & Senaichrib eius filij ante euersam Hierosolymam in Assyria vixisse: Nisi forte Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros creditit: quod post omnes, aut post aliquot Reges res in ipsis libris explicatae contigerint. Porro Iudorum annales, Josephi historiæ, aliosq. Hebreorum de rebus suis libros intelligit, unde Seder-holam, hoc est, Hebreorum Chronicō ante quadrigentos amplius annos conflatum est.

**k** Qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi. Codex D. Laurentij pro dum dicantur, legit: dum sint, iuxta viramq. lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula, dum, pro cum accipitur, quod veteribus etiam visitatum fuit, in illa verba. Fineidos 1.

Cum venit aulaeis iam se Regina superbis  
Aurea composuit sponda, medianq. locauit.  
Seruius ait: Sanè sciendum, cam & dum, malo erro-  
re à Romanis esse confusa. Quod vero Sapientiam, &  
Ecclesiasticum Iesu filio Sirach tribuit: & idem inferius repe-

*tit, ex August. de fuit. p. 2. de dotti. Christia. cap. 8. vbi ait: Nam illi duo libri, vnas, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: Nam Iesus filius Sirach, eos scriptissime constantissime prohibetur, (vnde & ex eiusdem August. verbis lib. 17. de Cinit. Dei. c. 2.0. intelligitur proximis verbis legendum: propter quandam eloquij similitudinem, non autem propter grandem eloquij similitudinem, ut duo chartacei Hispalenses legebant.) Verum non animaduertit Isidorus Aug. 2. retract. c. 4. eam opinionem, quod spectat ad Sapientiam librum, retractasse. Sanes & Hieronymus prefatione in libros Salomonis, de Sapientia libro ait: Non nulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, quod Isidorus ipse se ipso prudentior sequutus est, 6. etymol. c. 2. Philonis, ut ego suspicor, non Alexandrini, sed Biblii, de quo frequenter in Eusebio mentio, libris de preparatione, Euang.*

*1 Ex quibus quatuor sunt, qui maiora volumina condiderunt. Sequitur hoc loco Grecorum, & Latinorum opinionem, qui libros omnes Prophetarum, ab eisdem Prophetis, quorum nomina preferuntur, compositos esse credit, cum 6. etymolog. c. 2. Ezechielis & Danielis libros affirmeret, à qui hisdam viris sapientibus scriptos esse, quae est constans Hebreorum sententia. Rabbi Isaac Harama prefatione in Carticaz & Rabbi Moysi Kimhi lib. de auctoribus sacrorum librorum: viros congregatis magna libri Ezechiel, duodecim Prophetarum, Danielis & Escher scriptissime ait. Quo magis miror ex hoc numero Danieli solum inter Chethubim, id est, Hagiographa ab Hebreis ponit. Hieronymus prologo in Danielem & prefatione comment. Ad eundem Prophetam, Porphyrium ait: occasionem eripiisse calumniandi religionem nostram, quod negaret Danielis Propheticam à Prophetā ipso editam fuisse, sed à quodam, qui in Iudea vixit, tempore Antiochi Epiphanis, affirmat scriptam.*

*m. al. lamentationes. n. al. oblationes. o. al. secernunt. p. al. habentes. q. al. dicitur. r. al. T. s. Math. 13. ver. 52. t. al. imp. r. m. v. 13. 22. u. al. dicitur. v. al. Isai. 6. ver. 3.*

*q. Trishagios hymnum erumpunt. Sic legit Hispalensis in membranis Septimanicensis: Ter hagios hymnū erū punt. Duo carthacei Hispalenses & Tarragonensis hagios, hagios, hagios dicentes hymnum erumpunt. Alludit autem ad illa verba, Isai. 6. ver. 3. vbi de duobus Seraphinis ait: Clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Porro hymnum erumpunt, dixit: pro in hymnā erū punt, qua locutionis forma Virgilii est vsus, cū 3. Eneid. ait.*

*r. Interdumq. atrā prorumpit ad æthera nubes. Hac etiam duæ oliuæ. Hec oliuarum comparatio, in uno tantum Laurentiano codice erat, & in altero Hispalensi ad marginem, neq. virtusq. lectio cōsentiebat. Nos locum expungere omnino ausi non sumus, obelo non aesse contenti argumento suspecta lectionis.*

*s. al. computandum.*

### De Genesi.

*G*enesis iuxta fidem historiæ describit fabricam mundi, & hominis conditionē cataclysmum, & diuisiōnē terræ, confusione quoque linguarum, gestaque om-

A niū Patriarchatum, usque ad ingressiōnē Israēl in Ægyptum.

### De Exodo:

*E*xodus continet Hebræorum seruitutē, ac decem plagas Ægypti, egressum populi, & nubem protegentem transitum eciam rubri maris, mersumque cū curribus Pharaonem, & gloriæ decantationē, ingressum quoque eremi, cibum mannae & quoaliti sunt, percusionem quoque rupis, & fluentia in dulcedinem versa, pugnam Amalec, mandata etiam Decalogi, & arcam Testamēti, dedicationemque tabernaculi, & oblationem.

### De Leuitico.

*I*n Leuitico autem lex sacrificiorū, hostiarumque diuersitas, indumenta Pontificū, & Leuitarum ministeria describuntur: ciborum etiam discretio, & diuersæ peccatorū purgationes, vel hostiæ ordinantur.

*C*a. al. Et diuersitas peccatorum purgationesque.

### De Numeris.

*I*n Numeris vero egressæ de Ægypto tribus enumerantur, profectionesque eorū, perfectorum ætate virorum, qui egressi sunt de Ægypto, computatio tenetur inserta, Propheta Balaā, quadraginta quoquæ duarum per eremum mansionum sacramenta signantur.

*2. al. fortassis earum.*

### De Deuteronomio.

*I*n Deuteronomio autem, quæ est secunda lex, narrantur ea, quæ inter Phatan & Tophel, & Laban, & Naseroth, usque ad Cades-Barne fuerunt a populo dicta à Moyse: mandata videlicet, atque promissa, maledictiones peccatorū, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses. Ibi dat benedictionem filiis Israel: ibi que terra reprobationis conspecta moritur, atque se pelitur. <sup>b</sup> Nonnulli autem Hebreorū quatuor tantum libros computat Legis, id est, Genesis, Exodum, Leuiticum, Numeros. Deuteronomium autem repetitionem eorundem libro-

librorum, & quasi quoddam legis meditatum dicunt. Ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quattuor proprias rerum gestarum continent caussas, iste vero omnium.

<sup>a</sup> Populo dicta. Septimancensis, & Tarraconenensis legem populo data. Et alioqui dare dicere est, ut apud Virgilium. da Tityre nobis. & -- da, non indebita posco.

<sup>b</sup> contra accipere pro audire sumitur. Aeneid. i.

Quā facere id possis, nostrā nūc accipē mente.

<sup>c</sup> Nonnulli autem Hebræorum, quatuor tātum libros computant Legis. Fuisse qui nēgarent Deuteronomium à Mōse conscriptum esse, Nicolaus de Lyra, ad primū Deuteronomij cap. initio docet, his argumentis: quod initio libri dicitur: Hec sunt verba, qua loquutus est Mōses, non script, quod dicat, qua loquutus est trans Iordanem: quem juvum nāquam Mōses transmisit, quod in fine Mōsis describat mors. Quae argumenta refellere opus non est, & eam tamen opinionem ab antiquis Hebreis deriuatam arbitror. Nam recentiores Iudai quinque libros Legi, & omnes à Mōse conscriptos esse constanter affirmant. Nam Deuteron. c. 31. v. 9. dicitur: Scriptit itaque Mōses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filijs Leui, & rursus m. 24. Postquam ergo scriptit Mōses verba legis hinc in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis, &c.

### De Iose.

<sup>a</sup> IN Iesu Naue libro filij Israel duce Iesu Iordanem transeunt, ac secundò circunciduntur, subuersisq. dehinc Chananæorum gentibus, a divisione terræ eorum hæreditatis sortes suscipiunt;

<sup>b</sup> a divisionem terræ eorum hæreditatis sorte.

### De libro Iudicium.

<sup>a</sup> IN libro Iudicum continentur peccata, & seruitutes Israël, exclamationsq. populi, & miserationes Dei & describuntur prospe-  
natiq. aduersa bellorum.

### De libro Ruth.

<sup>b</sup> Liber Ruth eiusdem Moabitidis textit historiam, de cuius stirpe familia Dauid descendit.

Hunc Hebræi libellum, ad Iudicum librum subiungunt, pro eo quod in diebus Iudicum gesta esse <sup>a</sup> commemorat, quæ in eo scripta sunt: at contra Latini, pro eo quod genus Regis Dauid retexat, ortum ex eadem Moabite Ruth, ad corpus libri regnorū veraciū cum pertinere contendunt.

<sup>a</sup> al. commemorantur.

### De libro Regum

<sup>b</sup> R egum liber, quāquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quatuor partibus sit defectus; apud Hebræos tamen in duabus diuisus est voluminibus. Quorum <sup>b</sup> primus Samuel scribit, arcam Domini à Iudeis transisse ad Gentes, <sup>c</sup> Heli quoq. sacerdotiū in Samuel mysticè fuisse translatum, & in Dauid Saulis Regis imperium. Malachim vero Reges Iudeæ, & Israeliticæ Gentis, gestaq. eorum per ordinem digerit temporū, ipsum quoque Israel <sup>d</sup> ob errorem idolatriæ narrat in Assyrios transmigratum: ad extremum edocet, venisse Nabuchodonosor in Ierusalem: captiuumque duxisse Principem, ac populum, & subvertisse urbem, & templum.

<sup>a</sup> al. partes.

<sup>b</sup> al. primum Samuel scripsit.

<sup>c</sup> Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum. Hac est August. sententia lib. 17. de Cœnit. Dei cap. 4. vbi ait. Nam Heli sacerdote reprobat, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis, & Iudicis, & Saule abiecto, Rex Dauid fundatus in regnum, hoc quod dico figurauerunt: nempe veteris Testamenti in novum commutationem, quod Isidorus illo aduerbio mysticè significare voluit. Hieronymus 1. contra Iouiria. ex illis verbis psal. 98. ver. 6. Mōses & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nōmē eius, colligit, Samuelem non sacerdotem, sed Leuitam tantum fuisse. Quæ sententia eruditis magis probatur. Qui enim esset sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaronis? Idem epist. ad Paulinum, quæ in istar est generalis prefatio in sacros libros, sacerdotij mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiatar in Sadoch factam esse, competenter ait, eaque re Legis veteris in nouam transitionem significari affirmat.

<sup>d</sup> al. ab errore.

### De Paralipomenon.

<sup>a</sup> P aralipomeno apud Hebræos sub vnius libri volumine cōtinetur, appellaturq. ab eis Dibre-haiamin, id est, verba dierū, apud nos autē propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc est aut̄ historia ordinem generationū, & temporū continēs. In qua scilicet nō parua sanctorum scripturarū eruditio cōtinetur. Nam quæ in historia veteris Testamenti in locis suis, aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plenē digesta: in isto summātim, ac breuiter explica ta sunt, cuius quidē series ē latere Legis, siue Regnorū adiūcta procedit, perueniens ad illud vñq. tēpus, quo & Regnorū textus finitur. <sup>b</sup> Namq. ab exordio fabricæ mundi incipiens protenditur per ordinem rerum gesta-

dd gesta-

gestarum vsq. ad ruinam Ierusalem in annis  
tribus mille septuaginta duobus per gene-  
rationes septuaginta duas. pediludum. ¶

\* Paralipomenon apud Hebreos sub unius libri volumine continetur. Hec ex Hieronymo sumpta sunt prefatione altera in libros Paralipomenon. Illud de suo auctor addidit in duabus decisus est partibus. casuum permutatione, ut sepe consuevit. Paulo inferius, ubi nos legimus explicata sunt, duo carthacei expleta sunt. Verum nostram lectionem veriorem esse, cum ex plurium codicum fide, cum ex ea Hieronymi prefatione intelligitur, tametsi sententia non discrepat, ut roris modo legatur.

Namq. ab exordio mundi Incipiens, &c. Locum  
obelo confiximus, quamuis trium codicum lectione subnixum,  
qui neq. in annorum numero, neq. in generationum conue-  
niebant. Nos de annorum ratione non magnopere laboramus,  
cum in ea re, ut in qua maxime, scriptores varient. Enseb. ab  
initio mundi usque ad Ierosolyma excidium sub Nabuchodonosor  
annos numerat 4610. Hebrei in Seder-holam 3338. Nos,  
cum in ea re nonnihil opera esset consumptum, annos inuenie-  
bamus 3390. Atq. hac de annorum ratione. Quod vero se  
piuaginta dua generationes, seu progenies ab exordio mundi  
usq. ad excidium Hierosolyma fuisse ait, suspicor lectione esse  
vitiatam, & quinquaginta duas generationes poni debere: ne-  
pe quo in Luca, quoque ab Hebreis ex veteri Testamento ab  
Adamo ad illud tempus numerantur.

## *De libro Job.*

**O**bliber continet eiusdem sancti viri damna, funera vel flagella, & contumeliosa consolatium dicta, lamenta quoque eius, in quibus totius mundi deplorat miseriam: consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, eiusq. duplarem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis passionibus & verbis Christi expressit imaginem: coniux vero eius carnalium typum designat, qui intra Ecclesiam positi vitam spiritualium motibus suis scandalizant. Amici vero eius speciem a præbuerunt haereticorum, figuramque dogmatum peruersorum. Porro Eliu, qui aduersus Iob graui exprobratione innicitur, significat eos, qui intra sanctam Ecclesiam arroganter prædicant, & per tumorem cordis, ac scientie fastum, quidquid proferunt, superbiæ exemplis ostentant.

**Die Pfalteria** heißt auch

**L**iber Psalmorum, quatuor vno conclu-  
datur volumine, non est tamen editus  
vno eodemq. auctore.<sup>3</sup> Decem enim Pro-  
phete sunt, qui eos diuerso tempore scripse-

A runt, id est, Moyses, David, Salomon, Asaph,  
Eman, Ethan, Idithun, & filii Core Asir, Eli-  
na, Abiasaph, siue Esdras. Nonnulli etiam Ag-  
gæi, & Zachariæ esse existimantur.<sup>b</sup> De ijs  
autem, qui sine titulis sunt, traditio veterum  
talis est, vt cuius auctoris præscriptio præ-  
cesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur,  
ipsius esse credantur. Est autem hic liber al-  
legoricis ac typicis sacramentis signatus: spe-  
cialiter autem, quod natus, quod passus,  
quod resurrexit Christus: penè hoc omniū  
Psalmarum resonat organum. Sciendum  
autem, quod apud Hebræos omnes Psalmi  
permisli fuerunt, & inordinati, quo stamen-  
B primus Esdras in vnū volumen coegerit, & in  
ordinem, numerumque dispositus, ac per-  
occulto mysterij sacramento alijs alios præ-  
tulit ordine, dum posteriores videantur in  
tempore. Nam secundum historiæ cursum  
tertius Psalmus quinquagesimo posterior  
est; sed propter mysterium in ordine prior  
est. Sic enim habentur & cæteri, quia Spiri-  
tus Sanctus eos præordinauit, vt voluit.

**C** Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt. Sententia est Hieronymi, non emnes Psalmos à Davide fuisse editos epistola ad Cypri-  
num, & epistola ad Sophronium, & prima contra Rufinum. Cum Hieronymo omnes Hebrai conueniunt. Augustini,  
varius est initio commentar. in psalmos, & 17. de Cui-  
tate Dei, capit. 14. Ceteri ferme Graci, & Latini exposi-  
tores, omnes Psalmos à Davide fuisse editos tenentur. De  
re hac nihil in praesentia statuo. Nomina sanè Prophetarum  
à quibus Isidorus psalmos esse compositos ait, in omnibus  
exemplaribus corruptissimè posita erant. Nos veram ledio-  
nem restituimus, tum ex codicium inter se collatione, tum  
ex prim. Paralip. 6. vers. 22. in filiis Core denarius pro-  
phetarum numerus completetur. Esdras, Aggæus, &  
Zacharias sub dubio ab Isidoro inter auctiores Psalmorum  
numerantur, conjectura tum verborum, tum 6. etymolo-  
giarum capit. 2. vbi cum de re eadem agetur, eccliam no-  
mina prætermittuntur. Rabbi Isaac Hacama in Canticis  
prefatione decem quidem Psalmorum auctores numerat,  
longè tamen aliter quam Isidorus nempe, Adam, Melchi-  
sedech, Abraham, Moses, Heman, & Idithum, & tres  
filios Core, qua ad Iudeorum fabulas alegamus. Però  
principia auctoritate, & eruditione viri, Esdram non tantum  
ut Hierony. epistola ad Sophronium ait, psalmes omnes in  
vnus volumen collegisse affirmant, sed etiam pro certo pe-  
nunt, ab eodem primiū psalmum fuisse compostum, ut esset  
instar prefationis in viuerum opus, pro hoc carere, lectionem ad  
divina legis lectionem.

**b** De ijs autem, qui sine titulis sunt. Sententia est  
eum Hebreorum, tum Hieronymi epistola ad Cyprianum, et  
argumento contendenter, undecim omnino psalmos Moysen  
auctorem habere, à Psalmo etiagesimo nono, ubi eius vocem  
prefertur, cum decem psalmi sequentes sine titulo sint apud  
Hebreos.

*De libris Salomonis.*

**S**alomon tria volumina edidit: primus ex his Proverbiorum liber est: secundus, qui appellatur Ecclesiastes: tertius cuius titulus est, Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris a trium generum disciplinas composuit; quibus ad rerū scientiam peruenitur. In primis namque Ethicam, id est, moralē, post hęc Physicam, quę qualitatē naturę comprehendit, ad ultimum Theoricā, id est, contemplatiuam: in Proverbījs enim moralia docens, per communē quemdam loquēdi usum altiorem intelligentiam edit, conseruationemque mandatorum, & doctrinę cælestis b institutionem succinctis verbis, breuibusque sententijs coaptauit. Sunt autem prouerbia sub verbis alijs res ab aexplicantia, vel significantia quę aliter quam dicuntur, intelliguntur, plus in virtute sententiarum, quam in sono verborum, quę Græci paroemias vocant. In Ecclesiaste vero rerum naturam discutiens, cuncta in mun do caduca, & vana esse reprehendit, rerum que omnium fragilitate perspecta, renuntia remundo admonuit. In Canticis autem Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea, quę sunt cælestia, vel diuina: sub specie sponsi, & sponsæ, Christi Ecclesiastique unitatem declarat atque animam ad amorem cælestium excitās c prouehendam ad consortium Dei prouocat. Illud etiam nō est omittendum, quod à Doctoribus nostris traditur: a apud Hebræos hanc fuisse obseruationem, ne cuiquā librū hunc legere permetterent, nisi viro iā perfectæ scientiæ, & roboratae fidei: ne forte per imbecillitatem infantiæ, & fidei imperitiam, non tam erudiret cognitio lubricas mentes: quā potius ad concupiscentias corporales conuerteret. Omnes enim scripturas à Doctoribus eorum tradi pueris solitum est: etiam eas, quas deuteroseis vocant. Quattuor tantum ista ad ultimum referuari, id est, principium Genesis, de mundi creatione: Ezechielis quoque principia, in quibus de Cherubim scripsit: & finem eius, in quo templi descriptio continetur: & Cantica Canticorum.

<sup>a</sup> Trium generum disciplinas composuit. Sic sentit Hieronymus initio commentariorum in Ecclesiast. & epistola ad Paulum Vrbicam, nisi quod pro the orice, quam penitus Isidorus, Hieronymus priori loco Theologiam, posteriori logicam posuit. Vt rām. lectionem coniunctissime videtur Isidorus ipse <sup>b</sup> etymolog. c. 24. cum ait: In his quippe tribus generi-

A bus philosophiæ etiam eloquia diuinæ consistunt. Nam aut de natura disputatione solent, ut in Genesi, & Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Proverbījs, & in omnibus paſsim libris: aut in logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, ut in Cantic. Cantico. & in Euangelijs.

b al. imitationem.

c al. peruenientum.

**B** d Apud Hebræos hanc fuisse obseruationem. Sic Hieronymus ad Paulinum de Genesi, & principio atque fine Ezechielis, & Origenes homil. 1. in Cantic., totidem ferme verbis, quot Isidorus in hunc modum: Aiunt enim obseruari etiam apud Hebræos, quod nisi quis ad ætatem perfectam, maturamq. peruererit, libellum hunc, ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed & illud ab eis accepimus custodiri, quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas à doctoribus & sapientibus tradi pueris, simul & eas quas deuilegōtes appellant. Ad ultimum quattuor ista referuari, id est, principium Genesist, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis, &c. Porro atas perfectæ 30. annorum erat, ut ait Hieronymus loco citato, & deuilegōtes ut ipse Hieronymus docet epistola ad Algasiam. q. 10. & in Ezech. cap. 36. Iudaica traditiones, & fabula erant, primo institut. Aposto. c. 7. Clemens traditiones seniorū vocat deuilegōtes. Eas Epiphanius hæres. 33. contra Ptolemaistas, apud Hebræos quattuor libris comprehensas esse ait. Non strata estate Thalmud Babylonicum in Misna, & Ghemara distributum est auctore Elia in Thisbi. Misna autem, & deuteroris, quod vis viriusq. nominis declarat, repetitionem significantis, idem sunt, ac propriè significant precepta, vel expositionis Legis, qua post Moysen ab Hebreis inuenta sunt, qua ratione inter Moysis libros. Deuteronomium hoc nomen habet, quod sit velut repetitio præcedētium librorum, & quasi secunda Lex, ut ipsis Isidori verbis vtatur.

*De libro Sapientiæ.*

**L**iber a Sapientiæ, qui vocatur Panaretō, Christi aduentum, qui est sapientia Dei Patris, passionemq. eius aperta manifestatione denuntiat. Hunc edidit Iesus filius Sirach, in quo etiam nonnulla viuendi præcepta compositu.

**D** liber Sapientiæ, qui vocatur Panaretōn. Sic legit Tarraconensis. In alijs codicibus vox Panaretōn corrupta erat, nisi quod in omnibus terminabant. Ex verba ex Hieronymo, prologo in Salomonis opera, errore quodam sumpta ab Isidoro sunt. Fertur, inquit Hieronymus, & Panaretos Iesu filij Sirach liber, & alias pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quod ergo Hieronymus de Ecclesiastico dixit, Isidorus ad Sapientia librum translatis, non eadem prorsus voce. Nam Panaretos, qua voce Hieronymus est vsus, eximiū, ac præcipuum significat, ab æquo Panaretōn autem ærōns agēns quasi virtutum omnium apostheca Rabanus prolog. in Ecclesiast. Isid. etymon sequitur, non gignendi casu, ut ipse, sed nominādi, neq. de Sapientia libro, sed Ecclesiastico, propter excellentiam, inquit, virtutū suarū Panaretōs, id est, omnium virtutum capax appellatur.

*De Ecclesiastico.*

**E**cclasiasticus verò morū penè omniū disciplinā, & sancte religionis cōuersationē

affatim, copioseque conscripsit. Dictus est autem Ecclesiasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est, coram Ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter nimiam sensus similitudinem, & eloquij parilitatem Salomonis titulo prenotatur. Constat autem & hūc librum à Iesu filio Sirach editū fuisse, & inter reliquos sacrarum scripturarum libros pari habitum veneratione.

### De Iсаia.

**I**Saias Propheta, qui interpretatur salus Domini, hic postquam de altari missus calculus labia eius purgauit, dignus efficitur Spiritus Sancti Prophetia. Speculaturq. duo Seraphim in ænigmate duorum testamentorum, cum duodecim alis, id est Apostolis, qui prædicatione sua <sup>a</sup> totum mundum volucriter discurrunt, tegentes faciem, & pedes sedentis in throno Dei, id est, occultantes ea, siue quæ ante seculi fuerunt exordia, siue quæ post transactam huius mundi figuram futuræ sunt. Hic tamen post visionem Iudæ & Ierusalem aduersus cæteras gentes, quæ in circuitu eius sunt, prophetiæ conuertit sermonem, & iuxta qualitatem locorum, & vitæ diuersitatem, quæ essent eis mala ventura denuntiat. Post captiuitatem enim Ierusalem ruinam Babyloniam comminatur. Deinde nècem Philistijm, vastitatem Moab, exterminium Damasci, & Ægypti commotionem, & solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam & interitum Arabie, <sup>b</sup> excidiū vallis Sion, subuersiōnē etiam Tyri, siue quadrupedum. Sed figuraliter in visione Iudæ Synagoga projicitur, & Ecclesia Dominō copulatur. In ruina Babyloniam, confusio totius mundi: superbiaque arguitur, & finis eius monstratur. In vastitate Moab error scientiæ secularis, in silentium, luctumque mutatur. In euersione Ægypti totius mundi idolatriæ destruuntur, templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philistijm luctus eorum monstratur: qui abiiciunt iugum Christi, & eleuant se contra scientiam Dei. Porro per Damascum prædicatio gentium, & ruina ostenditur populi Iudeorum. Per onus maris deserti huius seculi tentatio declaratur: & quæ illi ventura sunt ostenduntur. Per Idumæam oritur sol iustitiæ gentium, & tenebrae veniunt populo Iudeorum. Per Arabiam prædica-

A tur aqua baptismatis præbenda ijs, qui funderunt gentium errores, vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Ierusalem, & hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum gentibus prædicatur, vt seculi errore deposito, ad Christum Dominum conuertantur. Reliqua verò eius vel de Christo, vel de Ecclesia gentiū sunt, siue de consummatione mundi. <sup>c</sup> Prophetauit autem annis fermè LXX, sub Regibus quattuor Iudeæ ordine atque genere sibimet succedentibus, id est, Ozia, Ioathan, Achaz, ad ultimum Ezechia: sub quo pars magna voluminis eius, vsq. ad calcem texitur prophetiæ.

<sup>a</sup> Totum mundum volucris celeritate discurrent. Hispanismus est, pro: Per totum mundum.

<sup>b</sup> Excidiū vallis Sion. Sic constanter legebant omnia exemplaria præter ruum Laurentianum, cui, quod recens esset descriptum, non multum fidei tribuebamus, in quo excidiū vallis visionis, legebatur. Isai. 22. vers. 1. Hieron. & vulgata. Onus vallis visionis legunt. Septuaginta interpretes ἡμέρας τῆς φάγετος σιών, id est, v. erubū vallis Sion, quo loco suspicor Hebraicam lectionem ut in plenisq. alijs locis, ab antiquo esse mutantam. & πρώτην ηλιανήν τι habent codices Hebraici hoc tempore, & Hieron. Septuaginta legisse καὶ πρώτην faciliter se litterarū permutatione, lectio comunitati potuit, sententia non dissimilis est, cum Rabbi Salomo & Rabbi David Kimhi commentarijs ad eum locum contendāt, vatem de valle Sion, atq. Hierosolyma esse loquutum.

<sup>c</sup> Prophetauit autem annis fermè LXX. Quot annis singuli Prophetæ vaticinati sint: haud promptum est explicare. In Eusebij Chronico, nisi locus est vitiatus, ab initio vaticinij Isiae, usque ad eius interitum centum fermè annos elabuntur. Neque minor est difficultas in Jeremias, quem Isidores annis 72. & tribus mensibus prophetasse ait, & suspicor vehementer locum esse corruptum. Nam Hierony. comment. ad 1. eius Prophetæ cap. vno, & quadraginta annis vaticinatum esse ait: præter illud tempus quando duxus est in Ægyptum, ex Eusebij Chronico ab initio Jeremias Prophetia usque ad eversam Ierusalem colliguntur anni 45.

### De Jeremias.

**J**eremias Propheta, qui interpretatur ex celsus Domini, simplex in loquendo, & ad intelligendum facilis; qui in omnibus dictis, & passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit Diaboli, iustitiæque vel fidei ædificavit imperium, iubetur prophetare super omnes Gentes. Ægyptum videlicet, & Palestinos. Moab & Amon, Edom & Damascum, & Cedar, & super regna Assur, necnon super Helen & Babyloniam, inter hæc autem videt virgā vigilante diuinæ correptionis & pœnitentis. Oram

ollam quoque succensam, id est, Iudaicā ple  
bemigne carnalium desideriorum ardentē.  
Aspicit & duos cophinos siforum in præfi-  
guratione duorum populorum. Descendit  
& in domum figuli, & videt <sup>a</sup> diminutionē  
valis prioris, & noui instaurationē ad des-  
ignandū defectū prioris populi, & successionē  
futuri. Sumit etiam calicem supplicij, atque  
vniuersis gentibus porrigit. Accipit & lum-  
bare sub exemplo populi Iudeorum, atque  
putrefactū projicit illud in dispersionem  
transflamina gētium. Ostendit & calicem  
aureum Babylonis, per quem inebriatus est  
mundus lethifero idolatriæ haustu.

Iubetur & projectere in Euphratē volumē  
lapidi alligatum, ad demonstrandum inte-  
ritū Babylonis, vel figurariter totius mundi.  
Increpat etiam delinquentes, & ad conuer-  
sionem prouocat.

Ad vltimum plangit ruinā Ierusalem, tem-  
plique excidium, & dispersionem gentis,  
quaque non tantum prænuntiauit, sed etiā  
presentia vidit. Exorsus est autem duodeci  
mo anno Iosiae Regis Iudeo tempore, quo  
& Olida mulier, Prophetiaque eius per quat-  
tor Reges extensa est, sub Iosia, & Eliacim,  
& Iacim & Sedecia, sub quo eversa est Ie-  
rusalem. Annis LXXII. & tribus mēsibus pro-  
phetauit, excepto illo tempore, quo post  
eversam Ierusalē in Ægypto cū populo fuit.

<sup>a</sup> Diminutione in valis prioris. Diminutionem pro-  
communione dixit, iuxta illud Terentij. Diminuam ego  
sapientiam hodie, nisi abis.

### De Ezechiele.

Ezechiel, qui in Latinum vertitur forti-  
tudo Dei, hic figurans typicè Christum,  
statiuſa fluum ſeculi, & præclaras cōtue-  
tur mysteria.

Cernit similitudinem gloriae Dei, & qua-  
tor animalia in similitudinem Euangeli-  
orum: & totas se in uicem continent in ty-  
po testamētorum. Videt & aurigam, id est,  
Christum, deorsum igne iudicii, fursum ele-  
cti, id est, diuinitatis fulgore rutilantem.  
Comedit quoque librum diuinæ legis, in  
quo scriptum est lamentum pœnitentium,  
& carmen iusterum, & vñ eorum, qui post  
peccatum pœnitentiam nō egerūt. Dehinc  
accipit laterem: in quo obſeffa Ierusalem pi-  
dura describitur, vel in quo sub typo Chri-  
ſti eiusdem Ierusalem, id est, totius Eccle-  
ſie, quæ cest è latere Christi formata myſte-

Aria describūtur. Capit & hic Propheta som-  
nium ſinistri lateris, in <sup>a</sup> typo mortis pecca-  
torum qui ad lœuam poſti æterna ſupplicia  
ſuſtinebunt: ac demūm à ſinistro in dextro  
laterē dormire iubetur propter ſpem eorū,  
qui per mutationem morum reſurrectionis  
gloriam obtinebūt. Aspicit interea, & duas  
virgas ſibimet copulatas, in ſimilitudinē cir-  
cunciſionis, & gentium, ſive aquilā ſub Na-  
buchodonofor, velut Antichrifi <sup>b</sup> figura,  
magnis alis, & volucri celeritate totius mun-  
di imperia occupantem.

Plangit præterea ſub ſpecie Principis Ty-  
ri beatitudinem Diaboli, quā amifit, & rui-  
nam eius magnam cum lamentatione de-  
plorat. Advltime arundinem vel funicu-  
lum geſtans metitur ſub ſpecie sanctorum  
myſticè Ieruſalem.

Inter hæc myſtica ſubijcit quædam mo-  
ralia: falſos & criminatur Prophetas, atq. ſpe-  
culatoribus præcipit, ne reticeant malitiam.  
Quattuor etiam vltionum pœnas peccato-  
ribus prædicat; animaq. redire ad corpora  
ſua prophetat. Oſtēdit quoq. vnumquemq.  
pro ſrationem Domino redditurum: nec  
in progeniem poſſe vltra diffundi labēm pa-  
terni delicti. Obiurgat inter hæc ſub Oolla,  
& Oolliba, omnem turpitudinem Samariæ,  
& Ieruſalem: nativitatēmq. obijcit cōtume-  
liosam. Sæpè etiam ad pœnitentiam captiu-  
uos prouocat populos, & poſt præuaricatio-  
nem admonet populum redire conuersum.  
Hic autem xxxv. ætatis ſuæ anno, & captiu-  
itatis quinto in Chaldæa exulans prophe-  
tauit: ibique vaticinium <sup>c</sup> consummauit.

<sup>a</sup> al. typum.

<sup>b</sup> al. figuram.

<sup>c</sup> al. comminatur.

<sup>d</sup> al. vaticinium ſuum.

### De Daniele.

Daniel, qui interpretatur iudicium Dei,  
quiq. etiam de Christo cunctorū mani-  
festior Prophetarum eſt. Deniq. iſte non ſo-  
lūm véturum prædicauit, vt cæteri, ſed etiā  
& tempus incarnationis, & passionis, per or-  
dinem Regum, & numerum definiuit anno-  
rum: ita vt poſt non videatur futurū præ-  
dicere, ſed quafi transacta narrare. Hic auté  
quattuor regnorū cernit frequētiū viſio-  
nes, eorumque differentias ſub diuersis ima-  
ginibus intronittit. De Antichrifo quoq.  
oſtendit, quòd ipſe ſit cornu puſillum, id eſt,  
paruo,

paruo tempore regnaturus: & decē Regis A  
gibus subiugatis, solus postremis tēporibus  
regnaturus. / De consummatione Ierusalē,  
vel mundi, plura scribit, siue de die iudicij,  
& regno sanctorum. In fine autem volumi-  
nis Prophetarum suarum Susannā historiam, &  
Belis, draconisque fabulas ponit.

Hic autem liber apud Hebræos Hebrai-  
cis quidem litteris, sed Chaldaica lingua  
scriptus est. Prophetauit autē in Babylone,  
quando & Ezechiel.

<sup>a</sup> Et Belis, draconisq. fabulas ponit. Bleriq. codices  
pro fabulis, fabulam legebant. Hieronymus tamen prologo in  
Danielē, unde h̄ec Isidorus est mutuatus, Susanna historiā  
negat, hymnum trium puerorū. Belis & draconis fabulas in  
Hebreo esse. Eodem modo loquitur proœmio commentariorū  
ad eundem Prophetam, neque vocis insolentia moueri quis de-  
bet, vt credat, Hieronymi, & Isidori testimonio Danielis va-  
ticiū ea parte falsi accusari. Nam fabula, que à fando  
dicitur, vt sit Varro. 5. de lingua Latina, est res passim vulga-  
ta, siue vera, siue falsa ait. Itaq. passim ea vox in vitramq. par-  
tem accipitur. Origenes homil. 5. in Genes. Hic iam (inquit)  
refertur famolissima illa fabula Lot. Euseb. 3. hist.  
Ecclesiast. c. 2. 3. Audi fabulam, & non fabulam, sed  
rem gestam de Iohanne Apostolo. Hieron. ad Philip.  
2. longum est, inquit, si vellem Samsonis fabulā ad  
Christi trahere sacramentum.

### De Osee.

O See Propheta, qui intelligitur saluās, in  
duodecim Prophetis primis: profundior  
reliquis in sententijs, & operosior intelle-  
ctu. Iste ad eastribus, quae vocātur Ephraim,  
& Samaria, domum Ioseph, & Israel loqui-  
tur, sed per Ephraim hæreticos arguit, qui  
recedentes ab Ecclesiā vnitate, participes  
facti sunt idolorum.

Per Samatiam autem b eorumdem hæ-  
tericorū demonstrat figuram: qui c præcepto-  
rum Dei custodes esse mentiuntur: & sub D  
prætextu veritatis mendacium colunt. Hic  
historialiter Iudeos d in Christo ultimo tem-  
pore credituros pronuntiauit. Tertium quo  
que resurrectionis Dominicę diem prædictit.  
Prophetauit autem in diebus Ozias Regis  
Iuda, siue Ieroboam Regis Israel, quando &  
Isaias.

<sup>a</sup> al. peritor.

<sup>b</sup> al. eorum.

<sup>c</sup> al. præceptorum Dei Legem custodisse se men-  
tiuntur.

<sup>d</sup> In Christo ultimo tēpore credituros. Archaifinus  
est, pro in Christum: vt Encid. 2. Talis in hoste fuit  
Priamo. Simili libertate dicendi superiorius dixit, transmi-  
gratum pro transmigrasse, iniusti sunt, pro inuidenterunt, &  
ali, quorum iniuste rationem, longam esset.

### De Ioele.

I Oel Propheta, qui interpretatur incipiens.  
Iste ad Iudam tantum, & Ierusalem vatici-  
nium proferens, in principio sui volumini,  
post voluptuosa conuiua ad luctum prouo-  
cat Ierusalem: excidiumque eius pronuntiat.  
Prædicat quoque vocationem gentium, &  
super congregatos credentes superuentu-  
rum Spiritum Sanctum. Prophetauit autem  
sub Ioatham Rege Iuda, quando & Micheas.

### De Amos.

A Mos, qui interpretatur onus, vaticina-  
uit in <sup>a</sup> Samariam & Ierusalem, tria &  
quatuor scelera gentium sub totius mundi  
figura describens. Primum itaq. scelus, quia  
omnes in Adam peccauerunt. Secundum,  
quia insitam naturæ legem immemores ra-  
tionis non intellexerunt. Tertium quoque  
eorum, qui datę Legi non obedierūt. Quar-  
tum inexpiable eorum, qui in Christo non  
crediderunt, pro quibus sceleribus intonat  
Dominus ignem, id est, sententiam eterni iu-  
dicij illaturum. Hic autem aduentū Christi

C sub Dominica voce ita prædicat. Ego <sup>b</sup> fir-  
mans tonitruum, & creans spiritum, & <sup>c</sup> an-  
nuntians in hominibus Christum. Reliqua  
autem, quae de Amasia & Ieroboam, siue Is-  
rael loquitur: tropologicè ad hæreticos sunt  
referenda. Prophetauit autē sub Rege Ozia,  
eo tempore, quo Osee, & Isaias.

<sup>a</sup> al. Samaria.

<sup>b</sup> al. formans.

<sup>c</sup> Annuntians in hominibus Christum. Sic quatuor  
codices correctiores, tres alijs legebant, annuntians in ho-  
minibus Christum suum, vt est in ipso contextu Septua-  
ginta interpretum, & vt legit Aug. 18. de ciuit. Dei, cap. 28.  
Totus locus ex Amos 4. ver. 13. desumptus est, vbi vulga-  
editio habet: Quia ecce formans montes, & creas vē-  
tum, & annuntians homini eloquium suum, nimis  
vt docet Hier. comment. ad eum locum, vbi eius, & nostro tē-  
pore Hebrei legunt זכְרֵב Septuaginta legerunt כָּלִיל  
atque ea fuit varia interpretationis occasio.

### De Abdia.

A Bdias, qui interpretatur seruos Domini,  
inter omnes Prophetas brevior numero  
verborum, sed gratia mysteriorum æqualis.  
Iste contra Idumæam loquens increpat my-  
sticè superbiam Edom: prioris, vide: icet, po-  
puli audaciam, quod Iacob fratrem suum,  
id est, Christum ex <sup>a</sup> Hebreorū stirpe creatū  
occī-

occiderit. In monte autem Sion, quæ est Ierusalem, futuram salutem, & sanctum, qui est Christus annuntiat, atq. in monte Esau, per quem figuratur Ecclesia gentium, futurum intonat Domino regnum. Prophetauit sub<sup>b</sup> Iosia Rege Iuda, quando & Michæas.

<sup>a</sup> d.eorum.

<sup>b</sup> Prophetauit aurem sub Iosia. Locus est implicatus. *Hebrei*, vt Hieronymus ait, initio in eundem Prophetam, sentiunt: bunc esse Abdiam illū, qui Achab tempore, Prophetauit in specubus. Dorotheus in *Synopsi* eundem tertium ducem quinquagenarium ad Eliam inisum ait. Vtrumq. Isidorus ipse sequitur, de vita & morte Sanctor. Hec si vera sunt non Ozia tempore vaticinatus est, sed Iosaphat, vt habet codices Septimanicus, Laurentianus, & Hispanensis in membranis. Hieronymo in *Osee* c. 1. Osee, Isaías, Ieel, Amos, Abdias, Ionus, Michæas ov̄ygori fuerunt. Cum hac opinione convenit lectio, que est in duabus chartaceis Hispanensis, nemp̄ sub Ozia esse vaticinatum: Isidorus ipse, Abdiam Mithæe coetaneum, Michæam Sophonia facit. Sophonias sub Iosia vaticinatus est, quo tempore Ieremias. Itaq. codices Tarragonensis & Parisiensis Prophetam hunc sub Iosia vaticinatum esse aiunt. Hanc nos lectionem sequuti sumus, tametsi do lole ait: paullò superius: Prophetauit autem sub Ioatham Rege Iuda, quando & Michæas. Nisi hoc etiam fortassis loco, Ioatham legendum sit Iosia.

### De Iona.

Jonas, qui interpretatur columba, tāquam sermone quām naufragio suo passionē Christi, mortemque & resurrectionem<sup>a</sup> figurat: C siue quod de naui in mare, tāquam de cruce in terram, proiectus est; siue quod in vētre ceti exceptus, tanquā in sepultura terre tribus diebus, ac noctibus reconditus est, vel quod in figura Niniue<sup>b</sup> pœnitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Iudæorum, qui salutem gentium, non tantum aduenire noluerunt, sed dum venit, iniuriantur. Niniue quoque gentium significat speciem. Jonas vero in hoc loco Iudæorum. Nam quemadmodum Niniuitarum salus ad æmulationem prouocavit Ionam, ita redemptio gentium scandalum extitit Iudæorum. Merito & contra Orientem ciuitatis sedisse legitur sub umbra hederæ, quia eadem plebs separans se à salute Ecclesiæ, dolore tabida contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam mouere nititur: sedens sub umbra Legis, quæ umbra à verme arefacta est: <sup>b</sup> Quia aduentiente Christo vetera transferunt, & ecce facta sunt omnia noua. Prophetauit autem sub Ozia Rege Iuda, quādo & Osee, & Amos, & Isaías prophetauerunt.

<sup>a</sup> indicat.

A <sup>b</sup> ad Corintb. 5. ver. 17.

<sup>c</sup> Prophetauit autem sub Ozia. <sup>d</sup> Regum 14. ver. 15. Ieroboam filij Iosas Regis Israel, qui fuit aequalis Ozia estate Ionam vixisse constat. Ealluntur enim, qui Ionam cum puerum fuisse aiunt, quem Elias ad vitam renocauit, <sup>e</sup> Reg. 4. Tametsi Dorothei, Hieronymi, magnorumq. aliorum virorum auctoritate nitantur.

### De Michæa.

M Ichæas Propheta interpretatur: Quis iste comminatur Samariæ irā Domini ob caussam simulacrorum, interitumq. a populo Israel venturum denuntiat. Locum etiam in quo nasceretur Christus, demonstrat. <sup>b</sup> Prophetauit autem sub Iosia, quando & Sophonias.

<sup>a</sup> al. populi.

<sup>b</sup> Prophetauit autem sub Iosia, quando & Sophonias. Alij codices legunt, sub Ozia. Neutrumpaserit, mallem sub Ezechia: propter locum Iere. 26. ver. 18. Michæas de Morathi fuit Propheta in diebus Ezechiae Regis Iuda. Ipse initio sua prophetie ait. Verbum quod factum est ad Michæam Morathitem, in diebus Loatham Achaz, & Ezechie, Regum Iuda. Fortassis ad Iosia regnum peruenit, quando Sophoniam vaticinatum esse constat, quem Isidorus Michæam aqualem facit, Michæam Ieeli, & Abdia.

### De Nahum.

N Ahum, <sup>a</sup> qui est consolator, simulacra gentium exterminanda pronuntiat, nec non urbem sanguinū Ierusalem, post cuius interitum pedes annuntiantis pacem, id est, Saluatoris aduentum proclamat.

<sup>a</sup> Nahum, qui est consolator. Sic Septimanicus, at Tarragonensis, & Hispanensis in membranis, consolatus; quia lectio haud contemnenda est. porr̄ in Seder-holam Hebrewi afferunt, Iohel, Nahum, & Habacuc vaticinatos esse Manassis tempore, & quoniam improbus erat, subticuisse eius nomen. Hieronymus prologo in duodecim Prophetas: In quibus antem, ait, tempus non prefertur in titulo, sub illis eos Regibus prophetasse, sub quibus, & hi, qui ante eos habent titulos prophetaverunt. Quam opinionem, vnde desumpta Hieronymus, non ieiunio. Isidorus sanè vaticinans Nahum, & Habacuc nulla tempora designauit.

### De Habacuc.

H Abacuc amplexans, siue luctator fortis in principio voluminis sui describit Diabolum cum membris, ac moribus suis; in fine vero <sup>a</sup> prænuntiat aduentum, passionemque Saluatoris.

<sup>a</sup> al. pronuntiat.

*De Sophonia.*

**S**ophonias, speculator mysteriorum Domini, & abscondens, cernit captiuitatem urbis Ierusalem à Romanis futuram: per vocem clamoris à porta piscium, & per collium contritionem, id est, montis Sion, qui est collis Ierusalem, nec non & aliarū gentium euerisionem prædicat, terroremque diuini iudicij intonat. Loquitur etiam contra Moab & Ammon, sed per ipsos, tanquam finitimi populo Dei, & proximi Catholicis sacramentis, hæretici arguuntur. Hic tertius diē resurrectionis Christi prophetat: atque in aduentu Christi totum orbem sub uno iugo Domino seruiturum annuntiat. Prophetauit autem sub Iosia, quando & Iermias.

*De Aggao.*

**A**ggæus, qui interpretatur sollemnis. Hic in vaticinij sui textu templum Domini restaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prædictit, ac sub figura Zorobabel Christi vaticinatur aduentū. Septuagesimo autē anno captiuitatis populi prophetauit: duobus tantum mensibus Zachariam vaticinios suo præcedens.

*De Zacharia.*

**Z**acharias, qui nominatur memoria Domini: postquam iam Domini patribus prophetauit; videt vitrum sedentem super equum rufum, in figura corporis Christi, roseum sanguine passionis: siue myrteta, gentium populum significantia: aspicit, & cornua quattuor, siue fabros in figura gentium, quæ Iudam, & Israel dispergentes, graui pôdere depressoient. Intuetur similiter & Iesum sordibus carnis & mortalitate vestitum, quibus ablatis induitum immortalitate & gloria. Cernit & lapidem, qui est Christus, septem habentem oculos, id est, septiformis spiritus plenitudinem. Inter haec intuetur torrem & titionem extinctum, id est, Diabolum. Candelabrum videt in figura Christi cum lucernis septem, quæ sunt Ecclesiarum: nec non & duas olias ad dexteram, & ad sinistram candelabri positas, duorum testimentorum typum significantes. Assumit quoq. idem duas virgas funiculi, & deco-

A ris in typo Iudæorum & gentium. Aspicit deinde duas mulieres, id est, hæreticorum plebes, siue Iudæorum in alis suis levantes amphoram, id est,<sup>b</sup> diabolicam doctrinam, massamq. plumbi, quod est pondus peccati grauisimum, siue volumen volans, in quo peccata hominum & supplicia describuntur. Videt & quadrigas quattuor uno prædicationis Euangelicæ iugo currentes. Post hoc aspicit equos missos ad prædicationem mundi: Primum rufum, passione martyrij. Secundum nigrum, squallore pœnitentiaz. Tertium albū, candore baptismatis. Quartum varium, expositione & doctrina fidei. B Cernit quoq. & tubas sanctorum gestæ figuram, per quas Dominus mundo canit, atq. angulum, in quo duo ex aduerso populi coniunguntur, siue paxillum, figuraliter Christum, infixio in cordibus populorum, describit & pastorem, Antichristum, opus, & intentionem in sinistro habentem. Equum quoq. in figura plebis hæreticorum, & ascensionem eius, Diabolum. Prædicat etiam fontem in domo veri Dauid patentem in lauacro regenerationis. Alia quæcumq. scribit, aut de aduentu Domini, aut de eius paſſione sunt, aut de seculi fine, siue iudicio. Prophetauit autem secundo anno Datij Regis Medorum iisdem temporibus, quibus & Aggæus: anno septuagesimo desolationis templi, & captiuitatis populi.

a al. in patrib. b al. Diabolum, massamq.

*De Malachia.*

**M**alachias, qui interpretatur Angelus Domini, in principio vaticinij manifestat odium Iudæorum in Esau, & dilectionem iunioris populi in Iacob. In sequentibus autem veteres Iudæorum vias reprobant. Et sacrificium transferri ad gentes annuntiat. In <sup>b</sup> fine verò aduentum Domini, diem quoq. iudicij, iustorumque præmia, & impiorū pœnas. Iohannem etiam prædicat ante primum aduentum Domini missum, & Eliam ante secundum aduentum annuntiat esse mittendum. Inter haec nonnulla moralia & disciplinis congruentia explicat in quibus corripit populum, siue sacerdotes despicientes nomen Domini, & facilius sacramenta pollutis oblationibus, & sacrificijs violantes. Præmonet etiam Episcopos d doctos, & sine macula esse debere. Et citra

citra personarum acceptionem, populos A veritatem instruere: discordes quoque arguit, decimas & primitias e reddendas in prædicatoribus à populis Ecclesiæ præcipit. Obiurgat & eos, qui coniuges f suas despiciunt, & aliarum amore nechtuntur. Similiter & illos, qui miseriam suam dolentes felicitatem laudant eorum, qui huius mundi prosperis perfruuntur. Prophetauit autem nōissimus in Babylone, quando Aggæus, & Zacharias:

- a. al. Dei.
- b. al. finem.
- c. al. denuntiat.
- d. al. bonos, & sine crimine.
- e. reddenda à populis præcipit.

Suas despiciunt, & aliarum amore nechtuntur. Duo hispalenses: post hec verba addunt: Hunc aut̄ Malachiā Hebrei Esdrā intelligūt sacerdotē. Nā & cōplura, quæ in hac prophetia scribūtur, in eius volume cōtinētur. Quæ verba tametsi Hieronymi prefatio in hoc Prophetam, & Augst. 20. de ciuit. c. 25. auctoritate defendi poterant, tanquam male affuta loco mouimus, reieci musq; in hunc locum.

### De Esdra.

Esdras a scribit populum, expleto captiuitatis tēpore imperante Cyro Rege Persarum in Ierusalem fuisse reuersum: ac sub Zorobabel, & Iesu filio Iosedech sacerdote magno, siue Nehemia, muros Ierusalē, templumque & altare renouatum, ius quoque sacerdotum restitutum, & sanctæ religionis cultum, multisq; opibus gentium Principumque Persarum munieribus perornatum.

a. al. scripsit.

### De Machabais.

Machabæorum libri, licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab Ecclesia inter diuinorum voluminum annumerantur historias. Prenotant autē prælia inter Hebræorum duces, gentesque Persarum, pugnam quoq; Sabbathorum, & nobiles Machabæi triumphos, fœdus quoque amicitarum cum Romanorum ducibus, actaq; legationum.

### De quattuor Euangelijs.

Evangeliorum prædicatio, quāuis a quadriga sit, vna est tamen: quia ex uno,

eodemq; ore diuinitatis processit. Hec sunt enim quattuor flumina de uno paradisi fonte manantia, quæ quadruplici vnione decurrent, ac per totum mundum cælestis prædicationis ministrant fluenta, gratiae, ac fideli b viorem infundunt. Hæc est illa in Zacharia quâdriga Domini, in qua per omnē orbem euæctus leni iugo colla sibi cunctarum gentium c subiicit. Hi sunt etiā & quos sub quattuor animalium specie, visio prophetalis d descriptis, id est, hominis, leonis, bouis, & aquilæ. Namq; primus, scilicet, Matthæus, vt homo, ordiné humanæ nativitatis designat. Secundus, scilicet, Marcus, ad instar rugientis leonis statim in principio sui diuinæ potestatis fortitudinem intonat. Tertius, scilicet, Lucas, victimā sacerdotis præmittens, quasi e vituli morte insinuat. Quartus, scilicet, Iohannes, more aquilæ aspectus cælum, terram auditus transuolat, atq; natuitatem, verbi occulta mysterij intelligentia penetrat, sed ex his tria illa animalia, quæ in terra gradiuuntur, actualem vitam sequentes, ea tantummodo persequunti sunt, quæ homo Christus in terris temporaliter gessit. Quartum autem animal contemplationis acie cælestia inspicit, & pauca operum, plurima diuinitatis sacramenta digessit.

f Matthæus itaq; in principio regalem Christi sequens prosapiam, & moralem: tamen deinceps potius disciplinam sequutus, pauca signorum & plura viuendi præcepta coi posuit. Item Marcus abbreviator Matthæi, eā, quæ in itinere ad rationem vitae regendæ docebat Petrus, veloci stylo retexuit: gradiens pariter inter Lucā, atq; Matthæum plura tñ ex Matthæo cōmemorat, non tantum verum, sed & verborum ordinem seruans. Lucas vero, historiæ magis ordinem tenens, copiosius cæteris gestorum Christi virtutes enuntiat. Ad ultimum Iohannes i naturalia explicas transuolauit cælos, & Angelos verbumq; Dei reperit: & in principio fuisse annuntiauit.

Ex his primus & ultimus, ea prædicauerūt, quæ ex ore Christi audierunt, vel quæ ab illo facta, vel gesta audierunt. Reliqui medij duo, ea tantummodo, quæ ab Apostolis cognoverunt: quorum quidem Matthæus Euangeliū in Iudæa primus scripsit, deinde Marcus in Italia, tertius, Lucas in Achaia: ultimus, Iohannes in Asia. Ex quibus solus tantum Matthæus prædicationis suæ historiam Hebraico perstrinxit stilo. g Reliqui vero

verò Græci sermonis eloquio ediderunt.

A al. steterunt.

B al. gratulatur.

- a al. quadrifariam.
- b al. rotem al. vigorem.
- c al. subegit, vel subiugauit.
- d al. describit.
- e al. vitalum.

f Matthæus itaq. *Hec verba, ysq. ad illud.* Et in principio fuisse annuntiauit, In duobus Hispalenibus tantum erant, & suspecte fidei esse visa sunt, quo circa obelo sunt iugulata, quemadmodum totus ille locus de epistolis B. Petri, cui initium est. In prima autem epistola, ysq. ad extremum. Præterea nonnulla alia verba. tcto opere obelo notata sunt, de quibus vt propria mentio fieret, & singulorum ratio redderetur, non indicauimus fore necessarium.

g Reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt. Hac multo commodior opinio est, omnes Euangelistas præter Mattheum Græcè scripsisse, quam que nuper prodijt, Marcum Latinè scripsisse, nullo satis idoneo argumento fundata.

### De Epistolis Pauli.

Paulus Apostolus quattuordecim Epistolis prædicatiouis suæ perstrinxit stylū. Ex quibus aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ septem scripsit Ecclesijs, cōseruans potius, nec excedens numerum sacramenti propter septiformem sancti Spiritus efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, <sup>a</sup> ad Thessalonicenses, ad Hebræos, <sup>b</sup> reliquas verò postmodum singularibus edidit personis, vt rursus ipsum illum septenarium numerum ad sacramentum unitatis conuerteret. Argumenta autem earumdem Epistolarum hæc sunt: Imprimis Romanæ plebis fidem collaudat: Corinthios gemina doctrina castigat: apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis: Ephesios magnificat in fide, quam accepérunt: laudat Colossenses pro eo quod in fide <sup>c</sup> perstiterunt: Philippenses Euangeliū custodisse gratulatur: Thessalonicenses in prima Epistola, fide creuisse & operibus: in secunda, persecutiones tolerasse fortiter <sup>d</sup> gloriatur. Instruit quoq. per Timotheum, & Titum Ecclesiæ. Philemonem de emendato seruo Onesimo rogat. Ad ultimum Hebræos, qui in Christo crediderunt, & postmodū persecutionibus Iudaicis territi à fide recesserunt, confortat, atque ad gratiam Euangeliū reuocat.

<sup>a</sup> Ad Thessalonicenses ad Hebræos. *Hebreos non ponit in numero Ecclesiæ, quoniam ad eos scribit, ut peccato inferiū ait, qui à fide recesserunt.*

<sup>b</sup> Al. reliquas vero quattuor.

B

### De Epistolis B. Petri.

Petrus Apostolus scripsit duas Epistolas, quæ canonice nominantur. Scripsit autem ijs, qui ex circuncisione credentes, in dispersione gentium erant, quæ quidem vindicantur quibusdam esse planiores: dum tam profundis repletæ sint sensibus, vt per eas, qui possunt perscrutari diuinæ scientiæ sensum, quasi per breue quoddam receptaculum, magnas sententias, & magna sibi mysteria reuelari contueantur. In prima autem Epistola, scribit regenerationis potestiam, & Prophetas, qui prænuntiauerunt futuram Ecclesiæ in passionibus toleratiā. Admouer deinde Pontifices in castitate viuere, & vt paruulos, sine dolo manere. Demonstrat etiam sanctos, lapides esse viuos, & populū acquisitionis, & regale sacerdotium. Inter haec popularibus benè viuendi ordinem instituit: hortatur mulieres subditas esse, cultuq. pretioso non incedere, viros quoq. ad modicum vxoribus adhærere: orationem frequentare, & cum omnibus vnanimiter viuere. Præterea scribit arcæ mysteriū, siue baptismi sacramentum, per quod homo à mundi actibus liberatur. Imperatq. fidibus solius diuinæ voluntatis obedire præceptis, nec ultra carnis inseruire desiderijs. Docet etiam clerum, ac populum sibi ministrare vicissim, passionesq. Christi nullum pauescere: & de domo Dei inchoare iudicium: & coronari sanctos, mansuetudinem quoq. & humilitatem alternam, inuicem admonet obseruare, insidiaq. Diaboli omni solicitudine præcauere, adjiciē omne opus bonum incipientis per Deum ad consummationem perduci.

In secunda autem Epistola alloquitur fidèles, in hoc mundo quasi imperfectos: atq. exhortatur omnes de peioribus ad meliora transire. Scribit etiam iustorum memorias refouendas, memoratq. Pseudo prophetas vtriusq. testamenti, qui sunt magistri mendacij. Deinde infert diluuij exemplum ad signandum interitum impiorum: & eorum, qui <sup>a</sup> voluptatibus peccatorū iniesti, scru corruptionis effecti sunt. Scribit etiā abundare nouissimis temporibus deridores, & apud Deum mille annos vnum diem haberi predicat. Inter haec resurrectionem elementorum,

um, nouitatemque cæli, & terræ. Ad extre-  
mam de Epistolis Pauli loquitur, quas cum  
quidam indocti non intelligunt, prauo eas  
seniu evertunt. <sup>7</sup>  
fente voluptatibus peccatorum illecti.

### De Epistola B. Iacobi.

Iacobus frater Domini scripsit vnam Epi-  
stolam ad ædificationem Ecclesiæ perti-  
nentem, cuius sententiæ immensam scien-  
tia claritatè legentibus videtur infundere.

### De Epistolis B. Iohannis.

Johannes Apostolus tres scripsit Episto-  
las: quarum prima, officium charitatis cō-  
mendans, tota in amore Dei, & fraterna di-  
lectione versatur.  
Secunda quoque, quam Electæ Dominæ scripsit, dilectionis hortatur studium: denotat etiam seductores, & ab hereticis admo-  
net declinandum.

Tertiam autem Caio scribit: in qua col-  
audat eum in studio veritatis, & opere mi-  
sericordiæ: deinde denotat proteruiā cuius-  
dam Diotrepis, & Demetrio testimonium  
perhibet veritatis.

Secunda, quoq. quam Electæ Dominæ scripsit.  
Primam Iohannis Epistolam ad Parthos scriptam esse Hig-  
gins in sua Epistola decretali, & August. 2. quest. Euang.  
q. 39. affirmant. Cassiodorus lib. de dñi in lectio cap. 14. ait:  
Epistola Petri ad Gentes Iudæ, Iacobi, & Iohannis  
ad Parthos.

### De Epistola Sancti Iudei Apostoli.

Iudæ Epistola increpat blasphemantes in  
Christo, & quosdam impudicos sub ex-  
 exemplo impiorum, qui per superbiam & luxu-  
riam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro  
quibus admonet Ecclesiam, ut eos arguat, D  
& ad pœnitentiam cohortetur.

### De actibus Apostolorum.

A Postolorum historia nascentis Ecclesiæ  
fidem, opusque describit, cuius qui-  
dem scriptor Lucas Euangelista monstra-

A tur. Continet autem ea, quæ in Iudæa vel  
gentibus per gratiam Spiritus Sancti tam à  
Petro, quam ab alijs Apostolis, & specialiter  
à Paulo operata, vel gesta sunt.

### De Apocalypsi.

Johannes, postquam scribere septem iu-  
betur Ecclesijs, aspicit filium hominis se-  
dentem in throno & viginti quatuor se-  
niiores, & quattuor animalia <sup>a</sup> procedentia  
ante thronum, in dextera quoq. sedentis li-  
brum septem sigillis signatum, in quo bellū,  
egestas, mors, clamor intersectorum, finis  
quoq. mudi notatur, & seculi. Describit dein  
de duodenâ millia seruorū Dei, qui signatur  
in frōtibus, ibi septē Angeli tubis canunt se-  
quēti grādine & igne cū sanguine in terra.  
Tertia quoq. pars terræ ibi comburitur, &  
tertia pars maris sanguis efficitur: astrāque  
ipsa rutilantia, tertiam fulgoris partē amittunt: ibi de fumo putei locustæ producuntur  
Dæmoniorum accipientes potestatem  
lædendi, qui non sunt agni crux signati.  
Præterea comedit Euangelista librū Testa-  
menti oris prædicatione suauissimum, &  
operis difficultate amarum. Metiturq. cæ-  
lestē templum, describitque verba viginti  
quatuor seniorum, & arcām Testamenti,  
ac mulierem amictam sole; pugnāque in  
cælis Michaelis cum dracone, ruināque  
draconis. Conspicit præterea & Antichristi  
figuram habentem capita regniseptem, &  
cornua potestatis, & numerum nominis.  
Narrat inter hæc & canticum Testamenti  
nouum, speculaturque Angelos gestantes  
<sup>b</sup> pateras, cernitq. similiter interitū bestiæ,  
& beatitudinem eorum, qui corporis sui  
vestimenta absq. carnis voluptate muinda  
seruauerunt. Exequitur deinde interitum  
meretricis Babyloniæ, & nuptias agni, ad-  
uentum iudicij, interitumq. Antichristi, &  
sempiternam punitionem Diaboli. Ad vlti-  
mum mémorat resurrectionē mortuorum,  
cæliq. nouitatem & terræ, descriptionemq.  
Ierusalem, flumen etiam baptissimi mūdum;  
lignumque vitæ Dominum Iesum Chri-  
stum.

<sup>a</sup> al. procidentia.

<sup>b</sup> al. phialas, al. citharas.

324

# DIVISIDORI

## HISPAL. EPISCOP.

### DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIB. I.

#### De origine officiorum.

Domino meo & Dei seruo A illa gente regis stirpis dignitas clariuit: ita  
Fulgentio Episcopo,  
Isidorus.

VÆRIS à me originem officiorū, quorum magisterio in Ecclesijs erudimur, ut quibus sint inuenta auctori-  
bus, breuibus cognoscas in-  
dicijs. Itaque, vt voluisti, libellum de origine officiorum misi ordinatum ex scriptis vetu-  
stissimis auctorum, vt locus obtulit, com-  
mentatū, in quo pleraque meo stylō elicui,  
nonnulla vero, ita ut a p[ro]p[ter]is ipsos erant, ad-  
misi. Quo facilius lectio de singulis fidei  
auctoritatem teneret. Si qua tamen ex his  
displicuerint, erroribus meis paratiō venia  
erit, quia non sunt referenda ad culpæ meæ  
titulum, de quibus testificatio adhibetur  
auctorum.

**P R A E F A T I O .**  
EA, quæ in officijs Ecclesiasticis celebra-  
tur, partim sanctorum Scripturarum au-  
toritate, partim Apostolica traditione, vel  
consuetudine vniuersalis Ecclesiæ statuta  
reperiuntur. Quorum quidem primordia  
repentes, à quibus exorta fuerint (vt præ-  
diximus) auctoris referamus.

**De Ecclesia, & vocabulo Christia-  
norum. C A P. I.**

RIMVM à sancto Pe-  
tro Ecclesia in Antiochia  
est fundata, ibi q[ua]d primū  
nomen Christianorū per  
eius est prædicationem  
exortū, sicut actus Apo-  
stolorum testantur. Yo-  
cantur autē Christiani deriuato vocabulo  
ex nomine Christi. Nam sicut ex Iudeo no-  
mine vocabulum traxerūt Iudei, à quo in

Christo Christianæ genti nomen inhæsit.  
Cuius & in gentibus & in Iudeis præro-  
gativa est dignitas potestatis. <sup>b</sup> Ecclesia autem  
vocatur proprie, propter quod o[ste]s ad se vo-  
cet, & in unum cōgreget. Catholica autem  
ideo dicitur, quia per vniuersum mundum  
est constituta: vel quoniam Catholica, hoc  
est, generalis in ea doctrina est, ad instruc-  
tionem hominum de visibilibus atque in-  
uisibilibus, cælestium, ac terrestriū: vel pro-  
pter quod omne hominum genus trahit ad  
se ad pietatis subiectiōnem, tam principū,  
quam etiam qui principiantur, oratorum, &  
idiotorū: vel propter quod generaliter cu-  
rat omnium peccata, quæ per corpus & ani-  
mam perficiuntur.

Cuius & in gentibus & in Iudeis prærogativa  
est dignitas potestatis. Ita veterq. m. s. quod ferri pessu  
ideo. Sic enim apud Ciceronem, prærogativa centuria, &  
prærogativum omen comitorum, & apud Cyprianum lib. 5. ep. 13. prærogativa communicatio legitur.  
Sed verter, ne rex dignitas interpretatio fuerit præro-  
gativa, alienaq. sit: Ambros. lib. de Noe & arc. c. 1. p. Hac  
prærogativa potestatis in ceteris animantib. vide-  
tur hominib. attributa & in superiorib. partib. Et in  
lib. de Incarn. Dñica sacram. c. 19. Vident igitur in ver-  
bis prærogativam quādam potestatis esse: Nisi quis  
prærogativam dignitatis, & potestatis malit, quod est  
aliquanto plenius. Neq. solis sacerdotib. prærogativa  
est dignitatis, ait auctor libri de cardinalib. operib. Christi  
apud Cyprianum.

<sup>b</sup> Ecclesia autem. &c. Omnia usq[ue] ad finem capituli sunt  
verbis Cyrilii Ierosolymitani Cateches. 18. ex veteri inter-  
pretatione.

**De templis. C A P. II.**

T Abernaculū Moyses legislator primum  
Domino condidit. Salomon deinde tē-  
plum & prudentia peritus instituit. Nostro-  
rum post hæc temporū fides in rotō mundo  
Christi <sup>b</sup> altaria consecravit.

Prudētia peritius. Ita veterq. m. s. prudētiam per-  
titulus impress.

<sup>b</sup> Christi altaria. al. artia.

De

## De Choris. CAP. III.

**C**Horos idem Moyses post transitum Rubri maris primus instituit, & utrumq. secundum, distinctis classibus, se ac sorore praeente, canere Domino in choris carmen triumphale perdocuit.<sup>a</sup> Chorum autem ab imagine factus coronæ, & ex eo ita vocatus. Unde & Ecclesiasticus liber scribit: stantem sacerdotem ante aram, & in circuitu eius coronas fratrum. Chorus enim propriè multitudine canentium est, quiq.<sup>b</sup> apud Iudeos non minus à decem constat canentibus, apud nos autem incerto numero à paucioribus plurimisque sine vilo discrimine constat.

<sup>a</sup> Chorus ab imag. fact. Idem lib. 6. etymolog. c. ultim. <sup>b</sup> Plato 2. de legib. & τὸν χαράς chorū duci maluit. Apud Iudeos non minus à decem. Honos est in habitus Decalogo. Nam & psalterio propterea decachordum est, cum apud alios nouem tantum chordis constitisse dicitur Athenaeus. Sola quoq. decem instrumenta agnoscunt recentiores Hebrei ad hymnos, modulationem. Quid autem non minus à decem dixit: eodem modo locutus est lib. 3. etymolog. & sapè alias, neq. id sine exemplo, ut eo loco ostendatur.

## De Canticis. CAP. IIII.

**C**anticum idem tunc Moyses primus inuenit quando percussa Aegypto decem plagi, & Pharaone submerso cum populis perinsueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicens: Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est. Deinde Debora non ignobilis foemina in libro Iudicium hoc ministerio functa reperitur. Postea multos non solum viros, sed etiam foeminas spiritu diuino completas Dei cecinisse mysteria.<sup>a</sup> Canticum autem est vox hominis: psalmus autem qui canitur ad psalterium.

<sup>a</sup> Canticum autem est vox hom. Ruffinus (sive Hilarius) in prologo psalmor. psalmus est cū cestante voce, pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cātantum chorus libertate sua vtens, neq. in consonum organi astrictus obsequium, hymno canorū tantum vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cū organo præcincte, subsequens & a mula organo vox chori cantantis auditur, modum psalterij vocis imitata. Canticum vero psalmi est, cum choro ante cantante, humanae cantationis hymnos organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinctis pari psalterio suavitate modulatur.

## De Psalmis. CAP. V.

Psallere usum esse primum post Moysen. David prophetam in magno mysterio prodidit Ecclesia. Hic enim à pueritia in hoc munus specialiter à Domino electus, &<sup>a</sup> canticum princeps, psalmorumq. thesaurus esse promeruit, cuius psalterium idecirco cum melodia cantilenarum suavium ab Ecclesia fre-

A quentatur, quo facilius animi ad compositionem flectatur. Primitua autem Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuntianti vicinior esset, quam canenti. Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales consuetudo cantandi est instituta: ut, quibus non compunguntur, suavitate modulantis moueantur. Sic namq. & beatissimus Augustinus in libro Confessionum suarum consuetudinem canendi adprobat in Ecclesia, ut per oblationem, inquit, aurum, in firmior animus<sup>b</sup> ad affectū pietatis exurgat. Nam in ipsis sanctis dictis religiosis & ardentiū mouentur animi nostri ad flāmam pietatis, cum cantatur, quā si non cantetur. Omnes enim affectus nostri, pro sonorum diuersitate, vel nouitate, nescio qua occulta familiaritate excitantur magis cum suauit, & artificiosa voce cantatur.

<sup>a</sup> Cantorum princeps. Ex Roman. edit. cunctorum princeps Gotth.

<sup>b</sup> Ad affectum pietatis exurgat. In effectum pietatis assurgat, apud August.

## De Hymnis. CAP. VI.

**H**ymnos<sup>a</sup> primum eundem David prophetam condidisse, ac cecinisse, manifestum est, deinde & alios prophetas. Postea quidem & tres pueri in fornacem positi cōuocata omni creatura creatori omniū hymnum canentes dixerunt. Itaq.<sup>b</sup> & in hymnis, & in psalmis canendis non solum Prophetarum, sed etiam ipsius Domini, & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re utilia ad mouēdum piè animum, & ad inflammandum diuinę dilectionis affectum. Sunt autem diuini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus episcopus Pictaviensis eloquētia cōspicuus hymnorū catmine floruit primus. Post quem Ambrosius episcopus vir magnæ gloriae in Christo, & in Ecclesia clarissimus doctor, copiosus in huiusmodi carmine clariſſe cognoscitur, atq.<sup>c</sup> ijdē hymni ex eius nomine Ambrosiani vocantur. <sup>d</sup> quia eius tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrati cōperūt, cuius celebritatis deuotio dehinc per totius occidentis Ecclesias obseruatur. <sup>e</sup> Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur.

<sup>a</sup> Hymnos primū eund. David. Nam librū psalmorū eund. hymnor. & Soliloquiorū vocari ait Ruffinus.

<sup>b</sup> In hymnis & psal. vsq. ad exempl. Legatur hac Cœcil.

<sup>c</sup> Teles. c. 12. & apud Gratian. de consec. d. t. c. de hymn.

<sup>d</sup> Quia

a Quia eius tempore in Eccles. Mediolan. Augustinus ix confess. 6. & 7. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia hoc genus consolationis, & exhortationis celebrate magno studio fratrum cœcinentium vocibus, & cordib. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, &c.

b Carmina autem quæcumq. in laudem Dei dicuntur. Canuntur mallem. Id enim omnino exigit hymni ratio Ruffino & Augustino auctōribus, sic enim ille. Hymni sunt cantus laudem Dei continentēs. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit laus Dei, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo, ut si sit hymnus, habeat hęc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Eadem Aug. in ps. 72. totidem, aut pluribus etiam verbis. Quae etiam relata sunt in v. etymolog.

### De Antiphonis. CAP. VII.

**A**ntiphonas<sup>a</sup> Græci primi composuerūt duobus choris alternatim concinētibus, quasi duo Seraphim, duoq. Testamentiū nūc sibi conclamantia. Apud Latinos autē primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas<sup>b</sup> cōstituit, Græcorum exemplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbuit.

a Antiphonas Græci. Vid. Paulin. Siebert. & Rodolph. apud Pamellium lib. 1. Liturg.

b Instituit. Al. constituit.

### De Precibus. CAP. VIII.

Precibus Dominum deprecari Christus nobis & cōposuit, & constituit. Cum ergo quererent supplicare Apostoli Deo, & ne sciret quomodo precarentur, dixerūt Christo: Dñe doce nos orare, id est, compone nobis preces. Statim Dñs<sup>a</sup> de libro iuris cœlestis docuit, quomodo orarent, vel quomodo Deum impetrarent. Ex hoc perducta consuetudo Ecclesie Deum precibus exposcere contra ægritudines animæ, & uti precibus ad instar earum, quas constituit Christus, quasq. primi Græci cœperunt componere, quibus Domino supplicant.

a Delibro iuris celestis. Laborauimus, ut verba auctōri suo redderemus. Nam, quin Isidoro antiquiora sint, non dubitamus. Tertulliani, aut Cypriani visa sunt aliquando. Nunc magis adducimur, ut Augustini esse credamus. Is enim ep. 118. ad Ianuarium c. 4. Non enim mihi, inquit, de libro Dei hęc recitaturus est. Nam proximū uidetur, ut Christus Dominus de iuris celestis libro reciteret.

### De Responsorijs. CAP. IX.

Responsoria<sup>a</sup> ab Italī longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quod vno canente, b chorus consonando

respondeat. Antea autem id solus quisque agebat: nunc interdū unus, interdū duo, vel tres communiter canunt, choro in plurimis respondente.

a Responsoria ab Italī. Idem 6. etymolog. nisi quod illuc Responsorios dicit, vt in regul. monach. c. de offic.

b Chorus consonando. Nempe idem respondendo. Sic enim in etymologis quod vno canente chorus id respondet.

c. anno millesimo pcc. 13, manus.

### De Lectionibus. CAP. X.

Lectiones pronuntiare antiquæ institutionis esse Iudeorū traditio docet. Nam & ipsi legitimis, præfinitisq. diebus ex Lege & Prophetis lectione in Synagogis vtuntur, & hoc de veteri patrū institutione seruātes. Est autē lectio non parua audientiū ædificatio. Vnde oportet, ut quando psallitur, psallatur ab omnibus: cū oratur, oretur ab omnibus: cū lectio legitur, facto silētio, æquè auditur à cunctis. Nam & si tunc superueniat quisq. cum lectio celebratur, adoret rātum Dñm & præsignata fronte aurē sollicitè accōmodet. Patet tempus orandi, cum omnes oramus: patet cum volueris orare priuatim: obtentu orationis ne perdideras lectionem. Quia non semper eam quilibet paratā potest habere, cum orandi potestas in prōptu sit, nec putas paruā nasci utilitatē ex lectionis auditu. Siquidem oratio ipsa fit pinguior, dum mens recentilectione saginata, per diuinarum rerū, quas nuper audiuit, imagines currit. Nam & Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Iesu, sorore neglecta, verbum intentiū audiebat, bonam partem sibi elegisse Dñi voce firmatur. Ideo & Diaconus clara voce silentiū admonet: vt, siue dū psallitur, siue dū lectio pronuntiatur, ab omnibus vnitas conseruetur: ut quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiatur.

a Cum lectio legitur facto silētio. Ambros. in pref. psalt. Quantum laboratur in Ecclesia, ut fiat silentium, cum lectiones leguntur?

### De libris Testamentorū. CAP. XI.

Pronuntiantur autē lectiones in Christi Ecclesijs de scripturis sanctis. Cōstat autē eadem sacra Scriptura ex Veteri Lege, & Noua. Vetus Lex illa est, quæ data est primum Iudeis per Moysen, & Prophetas quæ dicitur Vetus Testamentum. <sup>a</sup> Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus, utiq. à prophetis, scriptum est, atq. signatum.

rum. Noua verò lex est Euangeliū, quod dicitur Nouū Testamentū, quod per ipsum filium Dei Christum, & per suos Apostolos dedit. Illa lex vetus velut radix est, hæc noua, velut fructus ex radice, ex lege enim venit ad Euāgeliū. Siquidem Christus, qui hic manifestatus est, ante in lege prædictus est. Immò ipse locutus est in prophetis, sicut scriptum est: qui loquebar ecce adsum, Legem quidem præmittens, velut infantibus pædagogum, Euangeliū verò perfectū vitæ magisterium iam adultis omnibus præstans. Ideo in illa operantibus bona terræ promitterebantur, hic vero sub gratia ex fide viuentibus regnum cælestē tribuitur. Euāgeliū autem dicitur bonum nūtium, & re vera bonum nūtium, ut, qui suscepint, filii Dei vocentur. Hi sunt autē libri Veteris Testamēti, quos ob amorem doctrinæ, & pietatis, legendos, recipiendosq. Ecclesiarum principes tradiderunt.

Primum nāq. Legis, id est, Moysi libri quinque sunt. Genes. Exodus, Leuiticus, Numeri. Deuteronomium. Hos sequuntur historici libri sedecim, Iesu Naue scilicet, & Iudicum libri singuli, sine Ruth, Regū etiā libri quartuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Tobiae quoq. & Ester, & Judith singuli, & duo Machabæorū. Super hos propheticī libri sedecim: sunt Isaias, Ieremias & Ezechiel & Daniel, libri singuli: duodecim quoq. prophetarum libri singuli, & hæc quidem prophetica sunt.<sup>b</sup> Post hęc versuum octo libri habentur, qui diuerso apud Hebræos metro scribuntur, id est, Iob liber, & Psalmorum, & Proverbiorum, & Ecclesiastes, & Cantica Canticorum, liber Sapientie & Ecclesiasticus, Lamētationeſq. Ieremias, sicq. complentur libri Veteris Testamēti quadragintaquinq. Noui autem Testamēti, primum quattuor Euāgelia sunt Matthæi, Marci, Lucae, & Iohannis. Hos quattuordecim Pauli Apostoli epistolæ sequuntur. Quibus etiā subiunctæ sunt septem Catholicae epistolæ, Iacobi, Petri, Iohannis & Iude, Actus quoq. duodecim Apostolorum, quorum omnium signaculum est Apocalypsis Iohannis, quod est reuelatio Iesu Christi, qui omnes libros & tempore cōcludit, & ordine. Hi sunt libri canonici septuaginta duo, & ob hoc Moses elegit presbyteros, qui prophetarent. Ob hoc & Iesus Dominus noster septuaginta duos discipulos prædicare mandauit.<sup>c</sup> Et quoniam septuaginta duæ linguae in hoc mūdo erant diffusæ, congruè

A prouidit Spiritus Sanctus, vt tot libri essent, quot nationes, quibus populi ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

<sup>a</sup> Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus Verecundior notatio, quam si Testamentum à testatoris monumento, aut testes à testamento deduxisset, quod utrumque fecit s. etymolog.

<sup>b</sup> Post hæc versuum octo libri. Quinque tantum priores recenset Cyrill. Catech. 4. & Sapientiam Hebraicæ scriptam reperiſſe se negat Hieronymus. At Iſidorus non sua, sed aliena, nunc suis, nunc aliorum verbis se tradere in his libris præfert. Dicet autem paulò post ex Sapientis cuiusdam testimonio, librum hunc ab Hebreis aliquando receptum, postea reiectum.

<sup>c</sup> Quoniam LXXI i linguae. Clem. Alexand. Stromat. lib. 1. Ab Ephoro, & scriptoribus alijs LXXV. tum gentes, tum linguis prodi, ex Moysi verbis, Erant autem omnes anima ex Iacob LXXV. quæ descenderū in Ægyptum. Sed linguas dialectosue videri LXXII. planè fuisse, ut nostra tradunt scripture. Quod se etiam colligere tradunt Hebrei, è familiar. numero. totidem namque censerit Genes. c. 10.

## De scriptoribus sacrorum librorum.

### CAP. XII.

**V**eteris aut̄ Testamēti, secundū Hebræos trū traditionē hi scriptores habētur: primus Moyses scripsit Pentateuchum, Iesu Naue edidit librum suum. Iudicum autem, & Ruth &<sup>b</sup> Samuelis primam partem conscripsit Samuel: sequentia Samuelis vsq. ad calcem scripsit Dauid.<sup>b</sup> Malachim autem in commune totum edidit Ieremias. Nā antea sparsus erat per singulorum regum historias. Job librū Hebræi Moysen scripsisse putant, alij vnum ex prophetis. <sup>c</sup> Psalterium vero scripserūt decem Prophetæ, id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Etham, Idithum, & Eman, & filij Core, id est, Asir, Elcana, Abiasaph. Sunt qui & Esdras, & Aggæum, & Zachariam scripsisse dicant. Salomon scripsit Proverbia, Ecclesiastem, & Cantica Canticorum. Isaias scripsit librū suum, Ieremias librum suum cum lamentationibus eius. <sup>d</sup> Viri Synagogæ sapientes scripserunt Ezechielen, duodecim Prophetas Danielem, & Paralipomenon & Ester. Esdras scripsit librum suum. Omnes autem hos libros idem Esdras Propheta scriba post incensam legē à Chaldæis: dum Iudæi regresi fuissent in Ierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit. Cunctaque prophetarū volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit: totumq. testamentū in XXII. libros constituit: vt tot libri essent in Lege, quothabētur &

litteræ. Primam post Esdram editionem de Hebræo in Græcū lxx. interpretes ediderūt sub Ptolemeo Ægyptio Rege, successore Alexandri, qui in legēdo studiosus fuit, omniumq. libros gentiū congregauit. Iste enim ab Eleazarō, qui erat princeps sacerdotū, multa dona mittēs ad téplū, petijt, vt se ni de duodecim tribubus Israel transmittentur, qui interpretarētur omnes libros. Et, vt fidem interpretationis aduerteret, singularis eorum, qui fuerant destinati, singulas cellulas dedit, & assignans omnibus omnes scripturas, iussit interpretari. Qui, cùm per septuaginta dies istius rei negotium adimplerent: omnium simul interpretationes, quas per diuersas cellulas segregati nullo ad vñū propinquante fecerunt, cōgregabut in vñum. Atq. ita omnes libri interpretati per Spiritum Sanctū inueniuntur, vt non solum in intellectu, verum etiam in sermonibus consonantes inuenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera, ac diuina. Hos libros meditari omniū gentiū Ecclesiæ primum cōperunt, eosdemq. de Græco in Latinū interpretantes primi Ecclesiātū prouifores tradiderūt. Post hæc secundā editionē Aquila, tertiam & quartam Theodotion, & Symmachus ediderunt, ambo Iudæi profeſtyti. Quintam vero & sextam editionē Origenes reperit, & cū cæteris supradictis editionibus comparauit. Hi sunt itaq. tantūm, qui scripturas sacras de Hebræo in Græcū verterunt. Qui etiam & numerantur. Nam Latinorum interpretum, qui de Græco in nostrum eloquium trastulerunt, (vt meminit sanctus Augustinus) infinitus numerus. Si cui enim (inquit) primis fidei téporibus ad manus venit codex Græcus, atq. aliquātulū sibi vtriusq. linguae peritiā sumpsit: ausus est statim interpretari, atq. inde accidit, tam innumerabiles apud Latinos extitisse interpretes. De Hebræo autē in Latinū eloquiū tātummodo Hieronymus presbyteras scripturas cōuertit. Cuius editio. ne generaliter omnes Ecclesiæ usquequaq. vtuntur, pro eo quod veracior sit in sententijs, & clarior in verbis. Librū sapientiæ Salomon scripsisse probatur testimonij illius, quibus ibi legitur: Tu me (inquit) elegisti regem populo tuo, & dixisti, vt ædificarem templū in nomine sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (vt quidā sapientiū meminit) inter canonicas scripturas recipiebant. Sed postquam cōprehē-

A dentes Christū interfecerunt, memorates in eodē libro tam evidentissima de Christo testimonia, quibus dicitur: Dixerūt inter se impij, cōprehēdamus iustū, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & promittit Dei scientiā se habere, & filium Dei se nominat. Et infra: Si enim vere est filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de manu contrariorum. Ac deinde, vt sciamus reuerētiā illius, & probemus patientiā eius, morte turpisima condēnemus eum: collatione facta, ne nostri eis pro tam aperto sacrilegio derogarent, à propheticis cum voluminibus reciderunt, legendumq. suis prohibuerunt. Librū autem Ecclesiasticū composuit Iesus filius Sirach Hierosolymitanus, nepos Iesu sacerdotis, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinē Salomonis titulo prænotatur. Præterea Judith, & Tobie siue Machabeorū libros, qui auctores scripserunt, minimè constat. In Nouo autē Testamēto quatuor libros Euangeliorum, quatuor Euangeliastæ singulos scripserunt, quorum solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Paulus Apostolus suas scripsit Epistolas, ex quibus nouē seprē Ecclesijs destinauit, reliquas discipulis suis misit, Timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epistolam, plerisq. Latinis eius esse incertum est propter dissonantiam sermonis. Eandemq. alij Barnabam conscripsisse, alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nomine suo epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à quibusdam eius esse nō creditur, propter styli sermonisq. distantiam. Jacobus suam scripsit epistolā. Quæ & ipsa à nōnullis eius esse negatur, sed sub nomine eius ab alio dictata existimatur. Iohannis epistolas tres idē Iohānes edidit, quarū prima tantum à quibusdam eius esse asseritur, reliquæ duæ Iohānis cuiusdā presbyteri existimantur, cuius iuxta Hieronymi sententiā alterū se pulcrum apud Ephesum demōstratur. Judas suā edidit epistolā. Actus Apostolorū Lucas cōposuit, sicut audiuīt, vel vidit. Apocalypsin Iohānes Euāgelistas scripsit eodē tépore, quo ob Euangelij prædicationē in insulā Pathmos traditum relegatus. Hi sunt scriptores sacerdotū librōrum, diuina inspiratione loquētes, atq. ad eruditōnē nostrā præcepta cælestia dispensantes. Auctor autē carūdem scripturarum Spiritus sanctus esse creditur. Ipse enim

enim scripsit, qui per prophetas suos scribenda dictauit. Iam tibi post psalmorum originem atque hymnorum, post sanctorum etiam librorum numerum, postulata sequentia prænotabo.

<sup>a</sup> Et Samuelis primam partem. Idem sensit Dedorus, qui Samuelis 9. verba illa. Nam videtem vocabat populus, qui nunc propheta dicitur, non ipsius Samuelis, sed eius, qui Samuelis scripta collegit, verba fuisse vult. Isidorus sat fuit monuisse, non se de suo, sed de Hebraor. sensu, & traditione loqui.

<sup>b</sup> Malachim totum edidit Ieremias. Nibilo id certius.

<sup>c</sup> Psalterium vero scripserunt decem. <sup>d</sup> scilicet quoniam nomina in psalmorum titulis prescrabantur. Id vero persuadere alicui fortasse possent, nisi Adamo, & Melchisedecho suos etiam psalmos assignarent, illi nonagesimum primum, huic centesimum nonum.

<sup>e</sup> Viri synagogæ sapientes scripserunt Ezech. & Hest. Fabella Iudaor.

<sup>f</sup> Primam post Esdram. Qua de lxx. interpretum editione refert, vsq. ad verbum inuenirentur, leguntur in Cyrilli Catechesi 4. Eademq. Iustinus, Irenaeus, Augustinus, Philo, atq. alijs prodidere. Sed ridet Hieronymus quæ de celulis referuntur. Neq. huic, neq. illis nostror. Theologorum studia defunt. Nec minore contentione de ea quoq. re dissident, omnesne veteris Testamenti, an soli quinq. Moysi libri ab illis sint conuersi.

<sup>g</sup> Ut meminit S. Augustinus. Lib. 2. de doct. Christi c. 11. idem in novo Testamento accidisse ait Hieronymus Ep. 123. ad Damasum, ut pene fuisse exemplaria, quot codices. <sup>h</sup> Ad Hebreos autem epist. Ex Hieronymi catalogo, at nunc dubitandi nullus relictus locus post concilior. sequentium decreta. Quæ de Perri, Iacobi, & Iohannis epistolis dicuntur, ex eodem sunt catalogo. De Apocalypsi, quoniam etiam ante Hieronymi etatem recepta fuerat, neglexisse videtur Isidorus eos, quis illam suo tempore non reciperent, contra quos est Concilij Toletani 1. v. canon. 16.

### De Laudibus. CAP. XIII.

Laudes, <sup>a</sup> hoc est, Alleluia canere, canticum est Hebraorum, cuius expositio duorum verborum interpretatione consistit, hoc est, laus Dei, de cuius mysterio Iohannes in Apocalypsi refert spiritu reuelante vidisse & audisse vocem cælestis exercitus Angelorum, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem validorum tonitruum dicentium Alleluia. Ex quo nullus debet ambigere hoc laudis mystérium, si digna fide & deuotione celebretur, Angelis esse coniunctum. Alleluia autem, sicut & Amen, de Hebræa in Latinam linguam nequaquam transferitur, non quia interpretari minimè queant, sed, sicut aiunt Doctores, seruatur in eis antiquitas propter sanctiorem auctoritatem. <sup>b</sup> In Africanis autem regionibus non omni tempore, sed tā-

A tum Dominicis diebus, & quinquaginta post resurrectionem Domini Alleluia cantatur, pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiae. Verumtamen apud nos secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies ieiuniorū, vel Quadragesimæ omni tempore cantatur Alleluia, scriptum est enim, semper laus eius in ore meo. Quod verò post consummatâ psalmorum, siue lectionum prædicationem, Alleluia in fine cantatur: hoc in spe futura facit Ecclesia: significans post annuntiationē regni cælorum, quæ in hac vita per vtrumque testamentum mundo prædicatur, actionem nostram, non esse futuram nisi in laudem Dei, sicut scriptum est: Beati qui habitat in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hinc est, quod & liber psalmorum in laude concluditur, vt eadem post finem seculi laus æterna monstretur.

<sup>a</sup> Laudes. Quid Laudes appellat, & ipse satis superq. declarat: & cuius ex concilio 1. v. Tolet. magis adhuc constare poterit. Ut mirum sit tam manifesta in luce quantas sibi ipse tenebras offuderit, qui magnō negotio contenderit, vt hec plurium capitum inuerso ordine, post caput de Matutinis collocaret. Cum neq. quid Laudes, neq. quid Matutina preces apud Isidorum sit, posset villa ratione dispicere. Ac de Matutinis suo loco. Laudes hoc loco canticum Alleluia dicitur, quod in alijs regionibus, (vt nunc ubiq. sit) ante Euangelij lectionem, in Hispania post Euangelium decantari ea Synodus præcipit can. x. & xi.

<sup>b</sup> In Africanis autem regionib. Ex Ep. 119. August. ad Lanuarium cap. 15. & 17. Actionem nostram non esse futuram, vsq. ad laudabunt te. Verba sunt Augustini c. 15.

### De offertorij. CAP. XIV.

Offertoria, <sup>a</sup> quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicio est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, sic enim dicit, Porrexit, inquit, sacerdos manum suam in libationem, & libauit de sanguine vuæ, & fudit in fundamento altaris odorem diuinum excelso principi: Tunc exclamauerunt filii Aaron in tribus productilibus, & sonuerunt, & auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Deo. Non aliter & nunc in sono tubæ, id est, in vocis prædicatione cantu accendimur, simulque corde & ore laudes Domino declamantes iubilamus in illo scilicet vero sacrificio, cuius sanguine saluatus est mundus.

**Offertoria** qua in sacrificiis honore canuntur. A  
Genitiles quoq. in libationib. grauiores quesdā sonos adhibuisse,  
qui magnum partem spondas pedib. constarent, vnde nomen  
huic pedi datum, qui & pontificius propterea dictus est, notum  
ex Terentiani versib.

**Qui quod** in tēplis canōrus à sono vocis male  
Aurib. libantib. obstat, & fauet, *oratio deitatis* est.  
Eam vicem vbi cantores organaq. desunt, timinabulor. rota  
antiqua iam ritu præstant. *versio latinitatis missarum*

### De Missa, et orationibus. cap. XV.

**CAP. XV.** *versio latinitatis missarum*

**O**rdo autem Missæ, & orationū, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, prīmū à sancto Petro est institutus, <sup>a</sup> cuius celebrationem vno eodemq. modo vniuersus peragit orbis. Prima earundē oratio admonitionis est erga populum, vt excitentur ad exorandum Dcūm. Secunda inuocationis ad Deum est, vt clemēter suscipiat preces fidelium, oblationesq. eorum. Tertia autē effunditur pro offerentibus, siue pro defunctis fidelibus, vt per idem sacrificium veniā consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis: vt charitate recōciliati omnes inuicem, dignè sacramento corporis & sanguinis Christi consocientur: quia non recipit dissensionē cuiusquā Christi indiuisibile corpus. <sup>b</sup> Quinta deinde infertur illatio in sanctificatione oblationis, in qua etiā & ad Dei laudem terrestriū creaturarum, virtutumq. cælestium vniuersitas prouocatur, & Osanna in excelsis cantatur, quòd, Salvatore de genere David nascente, salus mūdo usq. ad excelsa peruererit. Porrò sexta ex hinc succedit conformatio sacramenti, vt oblatio, quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritū sanctum, Christi corpori ac sanguini conformetur. Harum ultima est oratio, qua Dñs noster discipulos suos orare instituit, dicens: Pater noster qui es in cælis. <sup>c</sup> In qua oratione, vt sancti patres scripsérūt, septem petitiones continentur: sed in tribus primis æterna poscuntur: in sequentibus quattuor temporalia: quæ tñ propter æterna adipiscēda petuntur. Nam cum dicimus: Sanctificetur nomen tuū, Adueniat regnū tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Hic quidem ista tria inchoantur, sed in illa vita sp̄rantur, vbi sanctificatio Dei & voluntas & regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Iam verò panis quotidianus, qui vel animæ, vel carni tribuitur, hic exposcitur:

hic etiam post subsidium cibi, vniā de exemplo fraternali indulgentiæ postulatur: hic ne in peccati tentationem incidamus exposcimus. Hic post omnia, vt à malis liberemur, Dei auxilium imploramus, illic autem nihil istorum est. Hanc itaq. orationē Saluatoris docuit, in qua & spes continetur fideliū, & confessio peccatorum: de qua propheta prædicens, ait. Et erit, omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Hæ sunt autem septem sacrificij orationes commendatæ Euāgelica, Apostolicaq. doctrina, cuius numeri ratio instituta videtur, vel propter septenariā sanctæ Ecclesiæ vniuersitatē, vel propter septiformē gratiæ spiritū, cuius dono ea, quæ inferuntur, sanctificātur.

<sup>a</sup> Cuius celebrationem, traditam à Petro, quem ad consecrationis verba quidam tres crationes, alijs solā Dñcam initio adhibuisse dicunt. Autem deinde alia ab alijs tū preces, tum ceremonia, vt videmus in Patrum liturgijs, Nā & illud Pauli 1. ad Corinθ, 11. Cætera autem cū venero disponā, ad id refert Aug. epist. 118. c. 6. Ifidorus ordinem, qui erat sua in concil. Tolet. 1v. iusbus est per omnem Hispaniam, & Galiciam obseruari, tantum refert. Qui tamen ordo non idem prorsus retinetur in Mozarabo Missali, quod aduerit etiam Jacobus Pamelius.

<sup>b</sup> Quinta deinde infertur illatio p̄fessiones vt à Grecis euāgogæs, ita à nostris illationes dictas, constat ē Casiodor. lib. 12. ep. 16. quomodo illationis voce vsa est etiā Synodus Tolet. vii. can. 4. Ne ergo fiat de cætero, quod constat hactenus inordinatè præsumptum, non amplius, quam duos solidos vnuquisq. episcoporum, præfata p̄rouincia per singulas diœcesis suæ basilicas iuxta synodum Bracarensem annua illatione sibi expertent conferri. Mediaq. videtur inter exactiōnem & oblationē, siue inter pensionē & munus illatio. Ut enim Imperatores pensionis tristiorē appellatiōne, illationis nomine mitigarunt, ita Ecclesiastici viri submisissi se loqui putauerunt, si qua alias dona & munera vocant illationem appellarent. Id quod etiam debitum seruitutis non vno in loco dicitur. Hinc illud in Canone offerimus præclaræ maiestati tua de tuis donis ac datis. Num videretur offerimus, ni subiaceretur de tuis donis ac datis. Sed (vt ego quidem existino) dicebatur illatio, tum panis, & vīnū antequam offerrentur, tum formula ipsa precatiōnē quā inferebātur. Erat ergo illatio, tum id, quod inferebatur, ex quo erat oblatio facienda, tum precatio ipsa, quā inferebatur, vt fieret ex illatione oblatio.

<sup>c</sup> In qua oratione, vt Patres scripsérūt, septem petitiones. Singulis petitionibus Amē, respondet. Quatuor excepta, Panem nost. q. d. n. hodie, cui respondeat, quia tu es Deus.

### De Symbolo Niceno.

**CAP. XVI.**

**S**ymbolum autem, quod tēpore sacrificij à populo prædicatur, trecētorū decē & octo sanctorum

laicorum patrum collatione apud Synodū Nicenam est editum. Cuius veræ fidei regū la tantis doctrinæ fidei mysterijs præcellit; vt de omni parte fidei loquatur, nullaq. pene sit hæresis, cui per singula verba velsen-tias non respondeat. Omnes enim errores impiatum, perfidiæq. blasphemias calcat, & ob hoc in vniuersis Ecclesijs pari con-fessione à populo proclamatūr.

### De benedictionibus.

#### CAP. XVII.

Benedictionem autem dari à sacerdoti-bus populo antiqua per Moysen benedi-ctio pandit, & comprobat: qua benedicere populo sub sacramento trinæ inuocationis iubetur. Ait enim ad Moysen Dominus. Sic benedices populum meum, & ego benedi-cam illos. Benedic te Dominus, & custo-diate: illuminet Dominus faciem suam su-perte, & misereatur tui: attollat Dominus fa-ciem suam super te, & det tibi pacem.

<sup>a</sup> Benedictio. Singulis prope missis benedictiones propria-signantur in Mozarabo Missali. Est autem hec è Dominico, VII. post pentecost.

<sup>b</sup> Illuminet Dominus faciem, &c. Ita Gotth. codex ex-saginata interpretatione: in excusis libris Vulgata edita substituta sunt.

### De sacrificio. CAP. XVIII.

Sacrificium autem, quod à Christianis Deo offertur, primū Christus Dominus no-ster, & magister instituit, quando commen-dauit Apostolis corpus & sanguinem suum, priusquam traderetur: sicut legitur in Eu-ā-gelio: Accepit, inquit, Iesus panem & calicē, & benedicēs dedit eis. Quod quidem sacra-mentum Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis & sanguinis Christi primus obtulit, primusq. mysterium tanti sa-crificij imaginariè idem expressit, præferens similitudinem Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi, Sacerdotis æterni, ad quem dici-tur: Tu es sacerdos in æternum secundū or-dinem Melchisedechi. Hoc ergo sacrificium Christianis celebrate præceptum est, reli-atis ac finitis Iudaicis viñtimis, quæ in serui-tute veteris populi celebrari imperata sunt. Hoc itaq. fit à nobis quod pro nobis Domi-nus ipse fecit, b quod non mane, sed post cœ-nam in vesperum obtulit. Sic enim Chri-

A stum oportebat adimplere circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificij ostenderet vesperā mundi. Proinde autem non communicauerunt ieuniū Apostoli, quia necesse erat, vt Pascha illud typicum antea impleretur, & sic denuo ad verum Paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factū est, quod primum discipuli corpus & sanguinem Domini non acceperunt ieuniū. Ab vniuersa autem Ecclesia nunc à ieuniis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui Sancto per Apostolos, vt in honorem tanti sacramēti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quām ceteri cibi: & ideo per vniuer-sum orbē mos iste seruatur. Panis enim, quē frangimus, corpus Christi est, qui dixit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendī. Vinū autem sanguis eius est, & hoc est, quod scri-ptum est. Ego sum vitis vera, sed panis quia corpus confirmat, ideo corpus Christi nun-cupatur: vinū autem, quia sanguinem ope-ratur in carne, ideo ad sanguinem Christi re-fertur. Hæc autem, dum sunt visibilia, sancti-ficata tamen per Spiritum Sanctum in sacra-mentum diuini corporis transeunt. Proinde autem, vt sanctissimus Cyprianus ait, <sup>c</sup> calix

D Dominicus vino & aqua mixtus offertur, quia videmus in aqua populum intelli-gi, in vino verò ostendit sanguinem Christi. Quā-do autē in calice vino aqua miscetur: Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem creditit, copulatur, & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, sic miscetur in calice Domini, vt commix-tio illa ab inuicem non possit separari, sicut nec Ecclesia potest à Christo diuidi. Sic autē in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quodmodo nec vinum so-lum potest. Nam si vinum tantum quis of-ferat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem vtrumq. miscetur, & adunatione confusa sibi inuicem copula-tur, tunc sacramentum spirituale & cælestē perficitur: Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrumq. sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini po-test esse simila sola, aut aqua sola, nisi vtrumq. adunatum fuerit & copulatum, & panis vnius compage solidatum. Quo & ipso sacra-men-to populus noster ostendit adunatus, vt quemadmodum grana multa in vnum col-lecta, & commolita, & commixta panem vnum faciunt, sic in Christo, qui est panis cæ-nam.

sunt soluta. Vnde oportet his horis psalendi orandiq. frequentiam nos in sanctis habere officijs; finemque nostrum, vel si aduenierit sub tali actu, expectare securos. Est autem quoddam genus haereticorum superfluas existimantium sacras vigilias, & spirituali opere in fructuolas, dicentes iussa temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui haeretici Graeco sermone <sup>d</sup> Nyctages; hoc est, somniculosi vocantur.

\* Pleraq. ex ead. epistola carptim hinc inde sumpta.

<sup>b</sup> Hoc namq. tempore vastator Angel., ex Hieron. Matth. 25.

<sup>c</sup> Audientib. cunctis vincitis, vos cunctis, non est apud Hieron. neq. Act. 16. & fortasse librarior. partim viatis, partim cunctis scribentium vito ritumque tandem inolevit.

<sup>d</sup> Nyctages, aut etiam ny stages, vel ny stazontes. ead. 8 etymol. c. 3.

### De Matutinis. CAP. XXIII.

**D**E <sup>a</sup> Matutinorum antiquitate, & auctoritate testis est idem David Propheta dicens: in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus, & alibi: preuenierunt, inquit, oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloqua tua. Cassianus autem dicit, matutinæ sollemnitatis officium nouo adhuc tempore institutum. Primitus in Beth-lehem monasterio, ubi Dominus noster Iesus Christus pro redemptione humani generis ex virginine nasci dignatus est. Sicq. ex illo per uniuersum mundum eiusdem celebrationis inualuit consuetudo. Diluculo autem proinde oratur, ut resurreccio Christi celebretur, matutina enim luce radianti Dominus & Saluator noster ab inferis resurrexit, quando coepit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem & eodem tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur: cum iusti & omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni resurgence, euigilabunt.

<sup>a</sup> Matutina preces hic dicuntur ee. quas nos Laudes dicimus, vt constat ex Cassian lib. 3. de inst. cœnob. c. 3. 4. & 8. Sequebatur vigilias Missa post galli cantum, inde ee quas nos Laudes, Cassianus matutinam sollemnitem nominat c. 4. & 6. in qua canebatur psal. 148. Laudate Dñm de cœllis. cum sequentib. Nouelle (vt ipse vocat) tunc sollemnitat, quæ à nobis prima dicitur derutati erant psalmi. 50. Misericordia Deus secund. 62. Deus Deus meus ad te de luce vig. & 89. Domine refugium factus. Ita videntur Ecclesiæ Occidentalis Laudes et trans illor. id est, Matutinam antiquam sollemnitem, & nouellæ atque amplius aliquid continere. Nam nouella, hoc est, Prima. psalmi alijs sunt assignati.

### A De Dominico die. CAP. XXIII.

**D**ominicum <sup>a</sup> diem Apostoli idem reliquosa sollemnitate sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quicq. ideo dominicus dies appellatur, ut in eo à terrenis operibus, vel mundi illecebribus abstinentes, tantum diuinis cultibus seruiamus, dætes scilicet huic diei honorem & reverentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illo. Nā sicut ipse dominus noster Iesus Christus & Saluator noster tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos resurrectos in nouissimo seculo speramus. Vnde etiam in dominico die stantes oramus, quod est signum futuræ resurrectionis; hoc agit uniuersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuicta est, expectans in finem seculi, quod in domini Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus à mortuis.

<sup>a</sup> Pleraq. omnia ex epist. Aug. ad Ianuar. 119. c. 10.

### De Sabbatho. CAP. XXV.

**S**abbathum <sup>a</sup> autem datum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, ut figura esset in requiem, unde & Sabbathum requies interpretatur. Dies <sup>b</sup> tamē dominicus non Iudæis, sed Christianis per resurrectionem domini declaratus est, & ex illo habere coepit festivitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octauus. Vnde & in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum significationem dicitur, illi septem, & illi octo. Primò enim solum celebrandum Sabbathum traditum est, quia erat antea requies mortuorum. Resurreccio autem nullus erat, qui resurgens à mortuis non moreretur, mors illi ultra non dominaretur. Iam postquam facta est talis resurreccio in corpore domini, ut præitet in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in finem; dies dominicus, id est, octauus, qui & primus, in festivitate successit. <sup>c</sup> Apparet autem hunc diem etiā in sacrosanctis scripturis esse sollemnem, ipse enim primus est dies seculi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque à mortuis resurrexit Christus, in ipso de cœlis super apostolos sanctus descendit spiritus, manna in eodem die in eremo primus de cœlo datum est. Sic enim dicit dominus: Sex diebus colligetis manna, in die autem sexto

sexto duplum colligetis. Sexta enim dies est Parasceue, quæ ante Sabbathū ponitur. Sabbathum autē dies septimus est, quem sequitur Dominicus, in quo primum manna de cælo venit. Vnde intelligant Iudæi, iā tunc prælatam esse Iudaico Sabbatho Dominicam nostram, iam tunc indicatum est, quod in Sabbatho ipsorum gratia ad eos de cælo nulla descenderit, sed in nostra Dominicā, in qua primum manna Dominus pluit.

<sup>a</sup> Sabbathum autem dat. *vñque ad*, interpretatur: *ex ead. epist. c. 10.*

<sup>b</sup> Dies tamen Dominicus, *vñque ad*, succedit; *ex 1.13.*

<sup>c</sup> Apparet autem, *vñq. ad*, datum est, *ex eiusdem sermone 251.*

<sup>d</sup> Sabbathum autem dies septim, &c. ē *serm. 91.* que sunt eadem *Origenis homil. 7 in Exod. c. 15.*

### De Natali Domini. Cap. XXVI.

**N**atalis Domini dies ea de caussa à patribus votiuæ sollemnitatis institutus est, quia in eo Christus pro redemptione mundi nasci corporaliter voluit, prodiens ex virginis vtero, qui erat in Patris imperio. Cuius suscepit carnis caussa hæc est: Postquam enim inuidia Diaboli parens ille primus seductus inani cecidit, confessim exul & perditus in omni genere suo radicem malitiae, & peccati transduxit, crescebaturque in malum vehementius omne genus mortaliū diffusis vbique sceleribus; & quod est nequius, omnium cultibus idolorum seruiens. Volens ergo Deus terminare peccatum consumulit verbo, Lege, Prophetis, signis, plagiis, & prodigijs. Sed cum nec sic quidem errores suos admonitus agnosceret mundus, misit Deus filium suum, vt carne indueretur, & hominibus appareret, & peccatores sanaret. Qui ideo in hominē venit, quia per seipsum ab hominibus cognosci non potuit. Vt autē videretur, verbum caro factū est, assumendo carnē, non mutatū in carnē. Assumpsit enim humanitatē, nō amisit diuinitatē Ita idē Deus & idē homo, in natura Dei æqualis Patri, in natura hominis factus mortalis in nobis pro nobis, de nobis, manens quod erat, suscipiens quod non erat, vt liberaret quod fecerat. Hæc est ergo Dominicæ nativitatis magna sollemnitas, hæc est diei huius noua, & gloriola festivitas, aduentus Dei factus ad homines. Itaq. dies iste, pro eo quod in eo Christus natus est, Natalis dicitur: quemq. ideo

A obseruare per reuolutum circulum anni festa sollemnitate solemus, vt in memoriam reuocetur quo die Christus natus est.

### De Epiphania. Cap. XXVII.

**E**piphanius diem proinde festa sollemnitate viri Apostolici signauerūt, quia in eo est prodius stella Saluator, quando inuenierunt Magi Christum in præsepi iacentem, adorato offertentes competētia munera Trinitati, aurum, thus, & myrram: Regi, Deo, atq. paxlū. Ideo ergo diem hunc annua celebritate sacrauerūt, vt mūdus agnoscat Dominum, quem eleiēta cælitus prodiderunt. Si quidem eodem die idem Iesus etiam Iordanis lauacro tinguitur, diuisoque cælo Spiritus sancti descendenter testimoniō Dei esse filius declaratur, cuius diei nōmē, ex eo quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur. Epiphania enim Græcè, Latine appariō vel ostensio dicitur. Tribus igitur ex caussis hic dies hoc vocabulū sumpsit: siue quod tūc in Baptismo suo Christus populis fuerit ostensus: siue quod ea die sideris ortu Magis est prodius: siue quod primo signo per aquā in vinum versam multus est manifestatus. Refert autem <sup>a</sup> Cassianus apud Ægyptios nativitatis diem, & Epiphanius sollenitatē non bifariē, vt in occiduis prouincijs, sed sub diei vnius festiuitate celebrari. <sup>b</sup> Epistolæ quoq. Pontificis Alexadrini per vniuersas Ægypti Ecclesias, vel monasteria diriguntur, qui us & initium Quadragesime, & dies Paschæ determinantur.

<sup>a</sup> *Cassian. collat. 10.*

<sup>b</sup> *Epistolæ quoq. Pontif. Alexadrini: peracto eo die, ait Cassian.*

### De Palmar. die. Cap. XXVIII.

**D**ies palmarum ideo celebratur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut Propheta cecinit, Ierusalem tendens, a sellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis Palmarum multitudo plebium obuiam ei clamabat. Osanna benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel. In ramis enim palmarum significabatur victoria, quæ erat Dominus mortem moriendo superatus, & trophæo crucis de Diabolo mortis principe triūphatus. In asello autē, quem sedendo Ierusalem venit, indicauit simplicia

plicia corda gentilitatis, quæ præsidédo atq.  
regédo perducebat ad visionem pacis. Hoc  
autem die symbolum Competentibus tra-  
ditur, propter confinē Dominicæ Paschæ  
solemnitatem: ut quia iam ad Dei gratiam  
percipiendam festinant, fidem, quam confi-  
teantur, agnoscant. Vulgus ideo eum diem  
<sup>a</sup> Capitilauium vocant, quia tunc mōris est  
lauandi capita infantium, qui vnguēdi sunt,  
ne forte obseruatione Quadragesimæ sordi-  
data ad vñctionem accederent.

<sup>a</sup> Asellum sedisse perhibetur, *Et mox*, quem se-  
dendo. *Ita etiam Ambrosius.* Pullus sedetur ab inz.

<sup>b</sup> Capitilauium vocant. *Aug. ep. 118. c. 7.* Si autem  
quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit; nihil mihi  
de hac recogitanti probabilitas occurrit, nisi quod,  
baptizandor. corpora per obseruationem Quadra-  
gesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontē  
tractarentur, nisi aliqua die lauarentur. *Hanc autem*  
*dīem, qua in Hispania Dominicæ, et videtur, Palmarum fuit,*  
*in Africa fuisse Feriam v. in cœna Domini, ex hoc Augustini*  
*loco apparet: subdit enim.* Istum autem diem potius ad  
hoc electum, quo cœna Dñica anniversariè cele-  
bratur, &c. *Qui mos adeo in Africa inualuerat, ut de lo-*  
*titione pedum, qua in eundem diem incurrebat, vel tollenda*  
*profrus, vel certè in aliam diem reiicienda, propterea cogitan-*  
*tim. Sic enim Augustinus ep. 119. ad Januar. c. 18. De lauā-*  
*dis vero pedib. cum Dñs hoc propter formam hu-*  
*militatis, propterquam docendam venerat, com-*  
*mendauerit (sicut ipse consequenter exposuit) quæ*  
*situm est, quo nam tempore potissimum, restanta*  
*etiam facto doceretur, & in illad tempus occurrit,*  
*quo ipsa commendatio religiosius inhæreret. Sed*  
*ne ad ipsum sacramentum Baptismi videretur per-*  
*tinere: multi hoc in consuetudinem recipere no-*  
*luerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre*  
*non dubitauerūt. Aliqui autem, vt hoc sacrazione*  
*tempore commendarent, & à Baptismo sacramēto*  
*distinguarent, vel diem tertium octauarum, quia*  
*ternarius numerus in multis sacramentis maximè*  
*excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent,*  
*elegerunt.*

### De cœna Domini. CAP. XXIX.

**C**OENA Dñi, hoc est, quinta feria vlti-  
mæ Quadragesimæ, quando Dominus  
& Saluator noster, post typicum illud Pascha  
completum, ad verum Pascha transiens my-  
sterium corporis & sanguinis sui primū Apo-  
stolis tradidit, quando post sacramenta cœle-  
stia discipulus fallax & proditor pretium à Iu-  
dex accepit, & Christi sanguinem védidit.  
Eo etiam die Saluator surgens à cœna pedes  
discipulorum lauit <sup>a</sup> propter humilitatis for-  
mam commendādam, ad quam docendam  
venerat, sicut & ipse consequenter exposuit.

A Quod etiam decebat potissimum, vt factō  
doceret, quod obseruare discipulos præmo-  
neret. Hinc est, quod eodē die altaria, tem-  
pliq. parietes, & pavimenta lauantur, vasaq.  
purificantur, quæ sunt Dño consecrata. Quo  
die proinde etiam sanctum Chrisma confi-  
citur, quia ante biduū Paschæ Maria caput  
ac pedes Dñi vnguento perfudisse perhibe-  
tur. Vnde & Dñs discipulis suis dixit. Scitis  
quia post biduum Pascha fieri, & filius homi-  
nis tradetur, vt crucifigatur.

<sup>a</sup> Propter hqmilitatis formam commend. *Aug. ep.*  
*ibid.*

### De Parasceue. CAP. XXX.

**P**Arasceue, id est, sexta sabbathi, ideo in sol-  
lēnitate habetur, quia in eo die Christus  
mysterium crucis expleuit, propter quod ve-  
nerat in hunc mūdum, vt quia ligno percus-  
si fueramus in Adam, rursus per ligni myste-  
rium sanaremur. Huius enim caussa trium-  
phi, humana pusillitas Christo per omnem  
mundum celebritatē annuatā præbet, pro  
eo quod dignatus est sanguine passionis  
sux seculum redimere, & peccatum mundi  
per crucem morte deuicta absoluere. Cuius  
quidem crucis iniuriam non pertulit illa di-  
uinitatis substantia, sed sola suscep̄tæ huma-  
nitatis natura. Passio enim corporis fuit, diu-  
nitas vero exors iniuriæ mansit. Tripertita  
autem ratio Dominicæ passionis ostenditur.  
Prima itaq. caussa est, vt Christus pro teatus  
mundireemptione daretur, & hostis antiquus,  
velut hamo crucis, caperetur, scilicet  
vt, quos obsorbuerat, euomeret, & prædam,  
quam tenebat, amitteret, non potentia vi-  
etus sed iustitia, non dominatione, sed ratio-  
ne. Secunda caussa est, vt secuturis homini-  
bus vite magisterium præberetur. Ascendit  
enim in crucem Christus, vt nobis passionis  
& resurrectionis præberet exemplum, passio-  
nis ad confirmandam patientiam, resurrec-  
tionis ad excitandam spem: vt duas vitas  
nobis ostēderet in carne, vnam laboriosam,  
alteram beatam: laboriosam, quam tolerare  
debemus, beatam, quam sperare debemus.  
Tertia caussa est suscep̄tæ crucis, vt superba  
seculi & inflata sapientia per crucis stultam,  
vt putatur, prædicationē humiliata, corru-  
ret: vt pateret, id, quod stultū Dei est, quan-  
to sit hominibus sapientius, & quod infirmū  
Dei est, quanto sit fortius tota hominum for-  
titudine.

<sup>a</sup> latitudine. <sup>a</sup> Docet Apostolus Paulus illumina  
ros debere habere oculos cordis ad intelligē  
dū, que sit latitudo crucis, & longitudo, &  
altitudo, & profundum. <sup>b</sup> Cuius latitudo  
est transuersum lignum, quo extenduntur  
manus: longitudo à latitudine deorsum usque  
ad terram: altitudo à latitudine sursum usque  
ad caput: profundum vero, quod terræ infixum absconditur: quo si  
signo crucis omnis vita sanctorum describi-  
tur. <sup>c</sup> Dicitur enim homini, tolle crucem tuā  
& sequere me. Tunc enim crucifigitur caro,  
cum mortificantur membra nostra super  
terram, fornicatio, immunditia, luxuria, &  
cetera. Dumq. exterior homo corrumpitur, <sup>B</sup>  
interior renouetur de die in diem, passio  
est crucis. Ethæc quidem dum sunt bona  
opera, tamen adhuc laboriosa, quorum mer-  
ces requies est. Ideoq. dicitur, spe gaudētes,  
& cogitantes scilicet requiem futuram, cū  
hilaritate & laboribus operemur. Hāc hilari-  
tatem significat crucis latitudo in transuer-  
soligno, vbi figūtur manus. Per manus enim  
opus intelligitur, per latitudinem hilaritas  
operatoris: quia tristitia facit angustias. Por-  
tō per latitudinem crucis, cui caput adiun-  
gitur, expectatio supernæ retributionis de  
sublimi iustitia Dei significatur. Et vt ipsa  
opera bona non propter beneficia Dei terre  
næ actemporalia facienda credantur, sed po-  
tius propter illud, quod desuper sperat fides,  
qua per dilectionem operatur. Iam vero per  
longitudinem, qua totum corpus extendi-  
tur, ipsa tolerantia significatur, vt longani-  
mes permaneamus, Vnde longanimes dicun-  
tur, qui tolerat. Per profundum autem, hoc  
est, partem illam ligni, qua in terræ abditu  
dehinc alatet, sed inde confurgit omne quod  
eminet, inscrutabilia indicatur iudicia Dei:  
de quibus occultæ eius voluntate vocatur ho-  
mo ad participationem tantæ gratiæ, aliud  
sic, alius vero sic.

<sup>a</sup> Docet autem Apostolus, vñq. ad , profundum.  
*Vita sum Ruffini in Symbol.*  
Cuius latitudo, vñq. ad, describitur. *Communi- hec*  
*sum Raffino cum Augustino 2. de dict. Chr. c. 42. & in lib.*  
*legat. vñq. & Nov. Testam.*  
<sup>b</sup> Dicitur enim homini, &c. *Omnia sum vñq. ad finem*  
*epis Augustini verba ep. cit. ad Iauan. c. 14.*

### De Sabbatho Pascha.

#### CAP. XXXI.

Sabbathi Paschalis veneratio hinc celebra-  
tur, pro eo quod eodem die Dominus in  
sepulcro quieuit. Vnde & bene in Hebreo

A sermone sabbathū requies interpretatur, si-  
ue quod Deus eodem die requieuit mundo  
perfecto, siue quod in eo Dominus & Redē-  
ptor noster quieuit in sepulcro. Hic autem  
dies inter mortem Christi & resurrectionē  
medius est, significans requiem quandam  
animarum ab omni labore, omniq. molestia  
post mortem, per quam fit transitus per re-  
surrectionem carnis ad illam vitam, quam  
Dominus noster Iesus Christus sua resurrec-  
tionē præmonstrare dignatus est.

### De die sancto Pascha.

#### CAP. XXXII.

I Am vero Paschale sacramētum, quod nūc  
in Saluatoris nostri mysterio manifestissi-  
mè celebratur, in veteri testamento figura-  
liter primum gestum est, quando agno occi-  
so Pascha celebrauit populus Dei in Ægypto.  
Cuius figura in veritate cōpleta est in Chri-  
sto, qui sicut ouis ad immolandum ductus  
est. Cuius sanguine illitis postibus nostris, id  
est, cuius signo crucis signatis frontibus no-  
stris à perditione huius seculi, tanquam à ca-  
ptiuitate Ægyptiacæ liberamur. <sup>a</sup> Cuius qui-  
dem diem paschalis resurrectionis mysti-  
cum non solum pro eo celebрамus, quod in  
eodem à mortuis resurrexit, sed etiam & pro  
alijs sacramētis, quæ per eundē significātur.  
Quia enim sicut dicit Apostolus, mortuus  
est propter delicta nostra, & resurrexit pro-  
pter iustificationem nostram, transitus qui-  
dem de morte ad vitam in illa passione Do-  
mini & resurrectione sacratus est. Nam & vo-  
cabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nō Gr̄  
cum sed Hebr̄cum est, neq. à passione, quo-  
niam πάσχειν Gr̄cē dicitur pati, sed à tran-  
situ H̄br̄eo verbo Pascha appellatum est.  
Quod & maximè Euangelista expressiit, cū  
celebraretur à Domino Pascha cum discipu-  
lis. Cum vidisset, inquit, Iesus, quia venit ho-  
ra, vt transiret de hoc mundo ad Patrem. Trā-  
situs ergo de hac vita mortali in aliam vi-  
tam immortalem, hoc est, de morte ad vitā,  
in passione & resurrectione Dñi cōmen-  
datatur. Hic trāsus à nobis modo agitur per fi-  
deim, quæ nobis datur in remissione pecca-  
torum, quando concepimus cum Christo  
per baptismū, quasi à mortuis trāseuntes de  
peioribus ad meliora, de corporalibus ad spi-  
ritualia, de cōuersatione huius vitæ ad spēm  
futuræ resurrectionis & gloriæ. Propter ipsū  
ergo initium nouæ vitæ, ad quam trāsimus,

& propter nouum hominem, quem iubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, ut simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitam nonitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est, nam & ipse dicitur mēsis nouorū. Quia verò in toto tempore seculi nunc tertium tempus apparet, ideo resurrectio Domini triduana est. Primum enim tempus est ante Legem, secundum sub Lege, tertium sub gratia, vbi iam manifestum est sacramentū, quod erat, ante in propheticō ænigmate occultum. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quādam perfectionem mysticus apparere, in tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies occurrit à quartha decima in vicesimam primam. Sed & nō solū propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, sed etiā propter ipsam conversionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad superiora conuertitur, & hæc nobis de luna similitudo adsumitur, de visibilibus ad inuisibilia, & de corporalibus ab spiritualia sacramenta transire, ut magis magisque huic seculo moriamur, & vita nostra abscondatur cum Christo, omnemque lucem studij nostri, quæ ad inferiora vergebant, ad superiora conuertamus, ad illam scilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Vsq. ad vicesimam verò primā, ideo Pascha obseruatur, propter septenariū numerū, quo vniuersitatis significatio sæpè figuratur, qui etiā ipsi Ecclesiæ tribuitur, propter instar vniuersitatis, ideoq. & Iohannes Apostolus in Apocalypsi septem scripsit Ecclesijs. Ecclesia verò adhuc in ista mortalitatis carne constituta propter ipsam mutabilitatem lunæ nomine in scripturis sæpè vocatur. Quod verò anniversarius dies Paschalis, non ad eundem redit anni diem, sicut dies, quo creditur Dominus natus, hoc sit propter Dominicum diē & lunam. Manifestum est enim, quo die Dñs crucifixus sit, & in sepulcro fuerit, & resurrexit. Adiuncta est enim ipsorum dierum obseruatio per Patres Nicæni Cōcilij, & orbi vniuerso Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere, ut non solū lunam Paschalem, sed & diem Dominicum, in quo resurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde est, quod ad eundem anni diem

A non reuertitur Pascha. Nam Iudei tantummodo mensem nouorum, & lunam obseruant. Diem autem Dominicum addendum Patres nostri censuerunt, vt & nostra festivitas à Iudeorum festiuitate distingueretur.

<sup>a</sup> Cuius quidem Paschalis resurr. Omnia vsque ad finem ex ep. citata Augustini ad Ianuar. descripta sunt.

### De Ascensione Domini. Cap. XXXIII.

**A** Scensionis Dominicæ sollemnitas ideo celebratur, quia eodem die post mundi victoriā, post inferni regresum ascendere Christus memoratur ad cælos, sicut scriptū est: Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ festivitas ideo per reuolutum circulum annorum celebratur, ut humanitas assumptæ carnis ascēdantis Domini collocata ad dexteram Patris in memoriam reuocetur, cuius corpus ita in cælo esse credimus, vt erat, quando ascendit, quod & vox Angelica protestatur, dicens: Sic veniet, quemadmodum vidistis cum euntem in cælum, id est, in eadem carnis specie atque substantia: cuius profectio carnis immortalitatem donauit, naturā non abstulit. Dextera autē Patris, ad quam idem Filius sedere creditur, nō est corporea, quod nefas est de Deo sentire. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis in resurrectione promittitur, id est, vniuersæ Ecclesiæ, quæ est corpus Christi: sicut & sinistra eius rectè intelligitur miseria & pœna perpetua, quæ impijs dabitus.

**D** *De Pentecoste. Cap. XXXIII.*

**I** Nitium <sup>a</sup> sanè & caussa festiuitatis Pentecostes paullò altius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc accepit exordium, quando Dei vox in Sina monte desuperintonantis auditæ est, & Lex data est Moyū. In Nouo autem Testamento Pentecoste cœpit, quando aduentum Sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum, nisi ipse ascendisset in cælum. Denique dum portam cæli Christus intrasset, decem diebus interpositis intremuit subito orantibus Apostolis locus, & descendente Spiritu Sancto super eos, inflammati sunt ita, ut linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur.

*Aduca-*

Aduentus itaque Spiritus Sancti de celo super Apostolos in varietate linguarum diffusus sollemnitatem transmisit in posteros, eaq. de causa Pentecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Concordat autem haec festivitas Euangelij cum festiuitate Legis: illic enim posteaquam agnus immolatus est interpositis quinquaginta diebus data est Lex Moysi, scripta digito Dei: hic postquam occisus est Christus, qui tanquam quis ad immolandu ductus est, celebratur veru Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus Sanctus, qui est digitus Dei super centu viginti discipulos Mosaycæ ætatis numero constitutos, siquidem & haec festiuitas aliud obtinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum, sed diecum quidem septimanæ generant eandem Pentecosten, in qua fit peccati remissio per Spiritum Sanctum, annoru vero septimanæ quinquagesimum annum faciunt, qui apud Hebreos iubilæus appellatur, in quo similiiter terræ fit remissio & seruorum libertas, & possessionum restitutio, quæ pretio fuerant comparata. Septem enim septies multipliati quinquagenarium ex se generant numerum assumpta monade, quam ex futuri seculi figura præsumptam esse maiorum auctoritas tradidit, fit enim ipsa & octaua semper & prima, imò ipsa est semper una, quæ est Dominicus dies. Necesse est enim Sabbathium animarum populi Dei illuc recurrere, atque ibi compleri, vbi datur pars his, qui octo, sicut quidam differens Salomonis dicta sapienter exposuit. Idcirco autem totius Quinquagesimæ dies post Domini resurrectionem soluta abstinentia in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis, vbi iam non labor, sed requies citi lætitiae. Ideoq. in his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia, sicut quidam sapientum ait, inflexio genuum, pœnitentiae & luctus indicium est. Vnde etiā per omnia cædem in illis sollemnitatem, quam die Dominica custodimus, in qua maiores nostri nécieium agendum, nec genua esse flectenda ob reuerentiam resurrectionis Dominicæ tradiderunt.

<sup>1</sup> Pleraq. ex ead. Augustini ad Ianuar. epistola.

### De Festiuitatibus Martyrum:

CAP. XXXV.

Festiuitates Apostolorum, seu in honore Martyrum sollemnitates antiqui Patres

A in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad exercitandam imitationem, vel ut meritis eorum consociemur, atque orationibus adiuuemur, ita tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quanuis in memorias Martyrum constitutas altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporū assistens altari aliquando dixit: offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane: sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronauit apud memorias eorum, quos coronauit, quod ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat ad acuendam charitatem, & in illos quos imitari debemus, & in illum, quo adiuuare possumus. Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad tam pro Euanglica veritate passionem patratum esse sentimus. Sed illos tanto devotius, quanto securius post certamina superata, quanto etiam fidentiori laude prædicamus, iam in vita feliciore victores quam in ista adhuc usq. pugnantes. At vero illo cultu, quæ Græcè latræ dicitur, Latinè uno verbo dici non potest, cum sit quædam propriæ diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum C Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, unde idolatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam sancto Angelo. Et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue ut corrigatur, siue ut condemnetur, siue ut caueatur, dum etiam ipsi sancti vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberinorunt. Apparuit hoc in Paulo, & in Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonij, tanquam dijs, immolare voluerunt. Conscisis enim vestimentis suis confitentes, & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in Angelis, sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem ac dicentem adoratori suo, conseruus tuus sum, & fratum tuorum, Deum adora. Recte itaque scribitur homini ab Angelo prohibitum esse adorare se, sed unum Deum, sub quo ei esset, & ille conseruus. Non ergo sit nobis ille diuinæ religionis cultus in Angelos aut Martyres: quia non sic habentur, ut tales quærant ho ff 2 nores

nores ut Deus : quia nec ipsi volunt se coli pro Deo, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante lætantur. Honorandi sunt ergo Martyres propter imitationem, non adorandi propter religionem: honorandi charitate, non seruitute.

\* Totum caput ex lib. 20. Aug. contra Faust. Manich. c. 21.

### De Encanij. Cap. XXXVI.

**E**stiuitates annuas dedicationis Ecclesiarum ex more veteru celebrari in Euagelio legimus, vbi dicitur: Facta sunt autem encanii Ierosolymis. <sup>B</sup> Encanii quippe festiuitas erat dedicationis templi, Græce enim canō dicitur nouum. Quandocunq; enim aliquid nouum fuerit dedicatum, Encanii vocatur. Illum enim diem, quo templū dedicatum est, Iudei sollempniter celebrabant, & ipse dies apud eos festus agebatur, qui licet vsus in illis exsoleuit, quia & cultu, & templo caruerunt: tamen Christiani seruant morte illum patrum, in quos gloria translata videtur. Omnes autem festiuitates pro varietate regionū, diuersoq; in honore Martyrum tempore, ideo a viris prudentibus instituta sunt: ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt: vt in unū omnes pariter conuenirent: vt ex conspectu mutuo & fides crescat, & lætitia maior oriatur.

\* Encanii quippe fest. Ex Aug. Tract. 48. in Iohann.

### De Ieiunio Quadrages.

Cap. XXXVII.

**I**eiuniorum tempora secundum scripturas sanctas quattuor sunt, in quibus per abstinentiam & lamentum poenitentia domino supplicandum est: & licet omnibus diebus orare & abstinere conueniat, his tam temporibus amplius ieiunijs, & poenitentiae seruire oportet. <sup>a</sup> Primum enim ieiunium Quadragesimæ est, quod veteribus libris cœpit ex ieiunio Moysi, & Eliæ, & ex Euangeliō, quia totidem diebus dominus ieiunauit, demonstrans Euangeliū non dissentire a Lege, & Prophetis. In persona quippe Moysi Lex, in persona Eliæ Prophetæ accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit, ut euideniū emineret,

A quod de illo dicit Apostolus: Testimonium habens a Lege, & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obseruatio Quadragesimæ constitueretur, nisi cofini, atque continua Dominicæ Passionis: Quia in significatur hec vita laboriosa, cui etiam opus est continentia, ut ab ipsis mundi illebris ieiunemus viuentes in solo manna, id est, cœlestibus spiritualibusque præceptis. Numero autem quadragenario vita ista propterea figuratur, quia denarius est perfectio beatitudinis nostræ, creatura autem septenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur unitas Trinitatis per uniuersum mundum temporaliter annuntiata. Et quia mundus <sup>b</sup> a quatuor ventis delimitatur, & a quatuor elementis erigitur, & quatuor annuis temporum vicibus variatur, decem quater ductæ in quadraginta consumantur, quo numero ostenditur omni tempore a delectatione abstinentiam, & ieiunandum esse, & castè continentemque viendum. Licet & aliud sacramenti mysterium exprimatur, quod quadraginta diebus eadem ieiunia celebrantur. <sup>c</sup> Lege enim Mosaica generaliter uniuerso populo est præceptum, decimas & primitias offerre domino Deo. Itaque dum in hac sententia principia voluntatū consummationesq; operum nostrorum referre ad Dei gratiam admonemur, in suppuratione tamen Quadragesimæ summa ista legalium decimarum expletur. Totum enim annitempus <sup>d</sup> triginta sex dierum numero decimat, <sup>e</sup> subtractis enim a Quadragesima diebus dominis, quibus ieiunia resoluuntur: his diebus, quasi pro totius anni decimis ad Ecclesiam coœcurrimus, actuumq; nostrorum ope-

D rationem Deo in hostiā iubilationis offerimus. <sup>f</sup> Cuius quidem Quadragesimæ lege, sicut ait noster Cassianus, quique perfecti sunt, non tenentur, nec exigui huius canonis subiectione contenti sunt. Quem profecto illis, qui per totum anni spatium delicis ac negotiis secularibus implicantur, Ecclesiarum principes statuerunt, ut vel hac legali quodammodo necessitate constituti, his saltem diebus vacare domino cogentur, ac dierum vitæ suæ, quos totoq; quasi quosdam fructus fuerant voraturi, & velat decimas domino dedicarent.

\* Primum enim ieiunium Quadrag. sq. ad 15. uendum. Verba sunt August. ad Lazar. c. 15. A quart-

¶ A quatuor ventis delimitatur. Ita m. s. rterque & apud August. & Hieronymū tom. 9. ep. 21. nam describitur quod in excusis libris est, & apud Raban. lib. 2. de inst. cler. c. 29. proculdubio interpretatio fūs: eius, qui delimitatur leg- rat: ut est in edit. Rom. delimitatur autē, vel purgatur inter- pretor, vel potius deuehitur, & obliquatur, ut delimitatur & eriguntur, artifit̄ elasint. Est enim linū transuersum, & obli- quam. Erit ergo delimitatus quod Virgilius dixit deuenus premicuit.

Mundus ut ad Scythiam Riphæasq. arduus arcet  
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.  
Sancti Maro de celo, Augustinus de terre orbe locutus est. De-  
clinatur probari alicui posset, ita enim in lib. de natura rer.  
ad Sisebuth. Regem c. 9. Nam quemadmodum erigitur  
mundus in Septentrioñalem plagam, ita declina-  
tur in Australē, nisi Augustinus, cuius hac sunt, obstatet.  
• Lege enim Moysæica, vsq. ad dedicarent. è Caf-  
sim collat. 2 1.6.2 5.

Triginta sex dier. Triginta sex semis *Cassianus*.  
Subtractis enim à Quadragesima diebus Dominicis. Si dies Dominicis, & Sabbathi subtrahuntur *Cassianus*. Sed quia in Occidentalib. ciuitatibus, & maxime in urbe Sabbathi reuinabatur, ut idem ait Iob. 3. c. 10. propterea Isidorus Sabbathi non subtractit, nec semis addidit, sed rationem aliam inquit, non enim expiatio haec exigebat.

**f** Cuius quidem Quadragesimæ legib. vsq. ad de-  
dicarent. Ex ead. collat. c. 29.

<sup>3</sup> Velut decimas Domino dedicarent. Ita Cassianus & Gothicus, ut decimas excusi libri.

## **De ieiunio Pentecostes.**

CAP. XXXVIII.

**S**ecundum jejunium est, quod iuxta canones post Pentecosten alia die inchoatur, secundum quod & Moyses ait. Initio mensis hordearij, facietis vobis hebdomadas septem. Hoc à jejunium à plerisque ex auctoritate Euangelij post Domini ascensionem completur, testimonium illud Dominicum historialiter accipiētibus, ubi dicit. Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Veniet autem dies cum aufereatur sponsus ab eis, & tunc jejunabunt. Dicunt enim post resurrectionem Domini, quadragesima illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conuersatus, non oportere jejunare, nec lugere, quia in latitia sumus. Postea vero quam tempus illud expletur, quo Christus aduolans ad cælos præsentia corporali recessit, indicatum jejunium est, ut per cordis humilitatem & abstinentiam carnis, mereamur ē cælis promissum accipere Spiritum Sanctum.

<sup>1</sup> Hocieium à plerisq. ex auctoritate Evangelij post Domini Ascensionem compleetur. Id videlicet Theonas apud Cassianum collat. 2 l. c. 20, ex Apostoli 10. vixit, & traditione.

*A* anno *De ieiunio septimi mensis.*  
*CAP. XXXIX.*

### *De iejunio septimi mensis.*

CAP. XXXIX.

**T**ertium ieitinium est, quod à Iudæis agebatur post Tabernaculorum sollemitatem, quod decimo die Septembris mensis Ecclesia celebrat. Hoc enim primum in lege à Domino institutum est, dicente ad Moysen, Loquere filii Israel, dicens. Decimo die mensis septimi, dies exortationis vocabitur. Sanctus erit vobis, & humiliabitis animas vestras in iejunio. Omnis anima, quæ cuinq[ue] se non humiliauerit in ipso die iejunij, exterminabitur de populo suo, & omnis anima, quæ fecerit opus in ipso die, peribit anima illa de populo suo. Quo quidem iejunio vsos fuisse antiquos, Esdræ liber meminit. Postquam enim redierunt, inquit, filii Israel & Ierusalem, & fecerunt sibi tabernaculorum lætitiam magnam, dehinc conuenierunt in iejunio, & in fassis, & humus super eos, & steterunt confitentes peccata sua, & iniquitates patrum suorum, & consurrexerunt ad standum, & ad legendum, & legerunt in volumine Legis Dñi Dei sui, quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant Dñm Deū suum, hoc etiā mēse septimo secundum computum incipit facere minus de die, & nox esse maior, id est, octauo Ka-

**C** de die, & nox esse maior, id est, octauo Kalend. Octobris, quando æquinoctium est. Ideoq. & ieunium habetur in hoc mense, quia ostenditur in defectione solis & noctis augmento, vita nostra deficere, adueniente morte, quæ mors iudicio Dei & resurrectio- ne reparatur.

<sup>a</sup> Quater in die, & quater in nocte. Absunt bac-<sup>2</sup>  
LXX. interpretum editione emendata. Voces autem in nocte  
etiam à Vulg. & Hebraica veritate.

*De leiunio Kalend. Nouemb.*

**CAP. XL.**

D **Q**uartum ieuniū est Kalendarū Nouem-  
briū, quod diuina auctoritate vel ini-  
tiatū, vel institutū Ieremīæ Prophetæ testi-  
monio declaratur, dicēte adeū Dño. Tolle  
volumen libri, & scribes in eo omnia verba,  
quæ locutus sum tibi aduersus Israēl & Iudā  
& aduersum omnes gentes: si forte reuerta-  
tur vñusquisq. à via sua mala & pessima, & pro-  
pitius ero iniquitatibus eorū. Vocauit ergo  
Ieremias Prophetæ Baruch filiū Nerīæ, &  
scripsit Baruch ex ore Ieremīæ omnes sermo-  
nes Dñi, quos locutus est ad eū in volumine

bri. Et præcepit Ieremias Baruch dicens, Ingridere, & lege de volumine, de quo scripsi ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Dñi in die ieiunij leges, si forte cadat oratio eorū in conspectu Domini, & reuertatur unusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor & indignatio, quam locutus est Dominus aduersum populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia, quæ præceperat Ieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Dei. Factum est in mense nono prædicauerunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Ierusalem. Hac ergo auctoritate diuinæ scripturæ Ecclesia monrem obtinuit, & vniuersali ieiunium obseruatione celebrat.

### *De Ieiunio Kalend. Ianuar.*

CAP. XLI.

**I**eiunium<sup>a</sup> Kalendarum Ianuariarum propter errorem gētilitatis instituit Ecclesia. Janus enim quidam princeps Paganorum fuit, à quo nomen mensis Ianuarij nuncupatur, quem imperiti homines, veluti Deum colentes in religione honoris posteris tracierunt, diemq. ipsum scenis & luxuriæ sacra uerunt. Tunc enim miseri homines, & quod peius est, etiam fideles sumentes species mortuosalis in ferarum habitu transformantur, alij fœmineo gestu demutati, virilem vulnus effœminant. Nonnulli etiam de fanatica adhuc consuetudine quibusdam ipso die obseruationum augurijs profanantur, perstrepunt omnia saltantium pedibus, tripudiantium plausibus, quodq. est turpius nefas, nesis inter se utriusq. sexus choris, inops animi furens vino turba miscetur. Proinde ergo sancti Patres considerantes maximam partē generis humani eodē die huiusmodi sacrilegijs, ac luxurijs inseruire, statuerunt in vniuerso mundo per omnes Ecclesijs publicum ieiunium, per quod agnoscerent homines in tantum se prauè agere, vt pro eorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesijs ieiunare.

<sup>a</sup> Refertur à Possidio Augustini tractatus de Kalendis Ianuarij. Vnde hac fortasse sumpta. Har. Kalendar. in eandem hāc sententiā meminere Cōcil. Turon. 11. c. 13. & 16. & Tolet. 1 V. c. 10. Est etiā canon. 1. Antifodoren. Nō licet Kalēdis Ianuarij Vecolo, aut Ceruolo facere, vel strenas diabolicas obseruare. Vid. Augu. serm. 215. de tēp. & ap pend. tom. 9. 11. ab. 20. Ambro. serm. de Circuncis. Petr. Chrys-

A solog. serm. de Kalend. Ianuar. S. Maxim. homil. de Circuncis. sive de Kalend. Ianuar. Alcuinus libr. de diuin. offic. c. 4. Hæ (inquit) Kalendæ secundum dementiam Gentilium, potius cauenda sunt dicendæ, quām Kalendæ.

### *De Triduani ieiunij consuetudine.*

CAP. XLII.

**T**Riduanis autē diebus ieiunare de exēplo sumptum est Niniuitarū, qui, damnatis pristinis vitijs, totos se tribus diebus ieiunio ac pœnitētiæ cōtulerūt, & opertis faciis Deū ad misericordiam prouocauerunt.

### *De diuersorum dierum, ac temporum ieiunij. CAP. XLIII.*

**P**RETER hæc autem legitima tempora ieiuniorum omnis sexta feria propter passionem Domini à quibusdam ieiunatur, sed & sabbathi dies à plerisq. propter quod in eo Christus iacuit in sepulcro, ieiunio consecratus habetur, scilicet ne Iudeis exultando præstetur, quod Christus sustulit moriendo. Dominico autem die reficiendum semper esse, vt resurrectionem Christi & gaudium nostrum gentibus prædicemus, præsertim cum Apostolica sedes hanc regulam seruet.

<sup>a</sup> Post Pascha autem usq. ad Pentecosten licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandijs relaxauerit, tamē si quis monachorum, vel clericorū, siue etiam deuorum, vel viduarum religiosarum ieiunare cupiunt, non sunt prohibendi, quia & Antonius & Paulus, & cæteri Patres antiqui, etiā his diebus in eremo leguntur abstinentiæ, neq. soluisse ieiunium, nisi tantum die Dominicō. Quis enim parsimoniam non laudet: ieiunium non prædicet: Ieiunium enim res sancta, opus cælestis, ianua regni, forma futuri, quod qui sanctè agit, Deo iungitur, alienatur mundo, spiritualis efficitur. Per hoc enim prosternuntur vicia, humiliatur caro, Zabuli tentamenta vincuntur.

<sup>b</sup> Post Pascha autem usq. ad Pentecosten. Referuntur hec à Gratiano d. 76. c. 10.

### *De vario usu Ecclesiarum.*

CAP. XLIII.

**H**Æc<sup>a</sup> & alia similia multa, sunt que in Ecclesijs Christi geruntur, ex quibus tñ quædam

dam sunt quæ in scripturis canonicis commendantur: quædam vero non sunt quidem scripta, sed tamen tradita custodiuntur. Sed illa quidem, quæ toto orbe terrarum seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel ab auctoritate principialium conciliorum statuta intelliguntur, sicut Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælū, & aduentus Spiritus sancti, quæ, reuoluto die anni, ob memoriam celebratur, sed & si quid aliud, quod seruatur ab universis, quacumque se diffudit Ecclesia. Alia vero, quæ varie per diuersa loca observantur, sicuti est, quod alij ieunant Sabbatho, alij nō, alij quotidie communicant, alij certis diebus, ab alijs nullus dies prætermittitur, quo non offeratur sacrificium, alibi Sabbatho tātū & Dominico, alibi tantum Dominico, & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest. Totum hoc genus rerum, ut quibuscumque placuit sacerdotibus Ecclesiæ vel religionis, cui præerant, instituerunt, nec disciplina in his melior est graui prudentiæ Christiano, nisi ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte deuenerit. Qued enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum, inter quos vivitur, societatem seruandum est, ne per diuersitatē observationū schismata generentur.

A. *Totum caput ex ep. Aug. 118. ad Ianuar. cap. 1. & 2.*

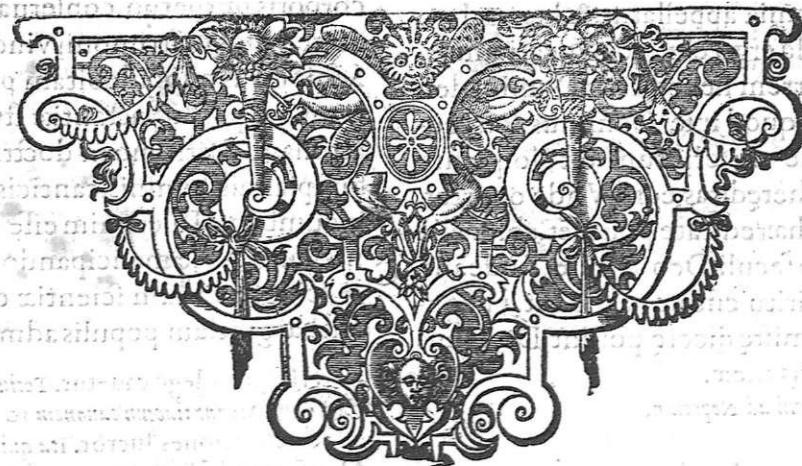
### De carnium usu, vel piscium.

CAP. XLV.

**C**arnes autem, & vinum post diluuium hominibus in usum concessa sunt, nam ab initio permisum non fuerat, nisi tātū illud, ut scriptum est. Lignum fructiferum, & hetbam seminalem dedi vobis in escam. Postea vero pér Noe data sunt in esum cūcta animalia, vinique tunc attributa licentia est. Sed postquam Christus, qui est principium & finis, apparuit, hoc quod in principio suspenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens pér Apostolum suum: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterum: Qui infirmus est olera manducet. Non igitur, quia carnes malæ sunt, ideo prohibentur, sed quia earū epulæ carnis luxuriam gignunt, formes enim ac nutrimentum omnium vitiorum, esca ventri, & venter escis, quia scriptum est: Deus hunc & has destruet. Piscem sane, quia eum post resurrectionem accépit Dominus, possumus manducare. Hoc enim nec Saluator, nec Apostoli vetuerunt:

a. *Vid cap. Ab exordio d. 35. & Hieron. i. contra Iouianum.*

DIVI



# DIVI SIDORI HISPAL. EPISCOP.

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIB. II.

## De origine ministrorum.

P R A E F

AT I O.

**Q**uoniam origines & caussas officiorum, quæ in communi ab Ecclesia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum, qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, ordine prosequamur.

### De Clericis. CAP. I.

**M**ATTHEUS. TAQUE omnes, qui in Ecclesiastici ministerij gradibus ordinati sunt, generaliter Clerici nomi nantur. Cleros autem vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem pri mū per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiariū principes ordinabant, sorte eligebant. Nam clerossors interpretatur, vnde & hereditas, Græcè cleronomia appellatur, & herescleronomos. Proinde ergo clericos vocari aiunt, eo quod in sortem hereditatis Domini denerunt, vel pro eo quod ipse Dominus sors eorum sit, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: Ego hereditas eorū. Vnde oportet, ut qui Deum hereditate possidēt, absq. vlo impedimento seculi Deo seruire studeant, & pauperes spiritu esse contendant, ut con gruē illud Psalmistę dicere possint, Dominus pars hereditatis meæ.

<sup>a</sup> Vid. ep. Hieronymi ad Nepotian.

### De regulis clericorum.

CAP. II.

**H**IS igitur lege Patrum cauetur, ut à vul gari vita seclusi, à mundi voluptatibus fese abstineant: non spectaculis, non pompis

A intersint: coniuia publica fugiant, priuata nō fātūm pudica, sed & sobria colant. Vsuris nequaquam incumbāt, neq. turpium boccupationes lucrorum, fraudisq. cuiusquam studiū appetant, amorem pecuniae, quasi materiam cunctorum criminum fugiant, secularia officia negotiaq. abijciant, honorum gradus per ambitiones non subeant. Pro beneficijs medicinæ Dei munera non accipiant, dolos & coniurationes caueāt: odium, emulationem, obtrexationem atq. inuidiam fugiant. Non vagis oculis, non infrāni lingua, aut petulantī tumidoq. gestu incendant, sed pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu incessuq. ostendant. Obscenitatem etiam verborum, sicut & operum penitus execrentur. Viduarum ac virginum visitationes frequentissimas fugiant, contubernia fœminarum extranearum nullatenus appetant, castimoniam quoq. inuolati corporis perpetuò conseruare studeant, aut certe vnius matrimonii vinculo fœderetur. Senioribus quoq. debitam præbeant obediētiam, neq. vlo iactantiæ studio semetiplos attollant. Postremo in doctrina, in lectionib. psalmis, hymnis, canticis, exercitio iugi incumbant. Tales enim esse debent, qui diuinis cultibus se mancipandos studēt exhibere, scilicet vt dum scientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populis administrent.

<sup>a</sup> His igitur lege cauetur. Totius huius capituli verbis Concilium Moguntiacum canonem 10. sanxit.

<sup>b</sup> Occupationes lucror. Ita quidem Gotth. & Concil. Mag. sed non displicet alterius m. s. scripture, aucupationes lucror.

<sup>c</sup> Per ambitionem non subeant: ad honorū gradus, per ambitionem non subuehant: idem m. s. non ineleganter: modò pro subuehant, subuehantur leges, est enim subuehi è loco humili in excelsum ubi. Virg. Necnon ad templum, summasq. ad Palladis arces Subuehitur magna matrum regina caterua.

<sup>d</sup> Non

Non infræni līngua. Effeni idem m. s.  
Gestu incedant. Gressu impress.

*Degeneribus Clericorum.*  
CAP. III.

**D**uo sunt autem genera Clericorum: unum Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium, alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequuntur, ignoratum. Hos neque inter laicos secularium officiorum studia neque inter Clericos religio retinet atque diuina, sed solutos atque oberrantes sola turpis vita complectitur & vaga. Quique dum nullum metuentes, exsplendentes voluntatis suae licentiam confessantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, Hippocentauris similes, neque equi, neque homines, mixtumque (ut ait Poeta) genus, prolesque biformis. Quorum quidem sordida atque infamia numerositate, satis superque nostra pars occidua pollet.

**Pars circidua pollet: Ita vteria m. c. polluitur impedit.**

*De tonsura. (A.P. IIII.)*

**T**onsuræ Ecclesiasticæ vsus à Nazareis, nisi fallor, exortus est, qui prius crine seruato, denuo post vitæ magnæ continentiam deuotione completam, caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponere iubebantur: scilicet, ut perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo vsus ab Apostolis introductus est: ut hi, qui diuinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innouetur. Hoc quippe & Ezechiel prophætæ iubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces per caput tuū & barbā: videlicet quia & ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deseruiebat. Hoc & Nazaræos illos Priscillam & Aquilam in Actibus Apostolorum primùm fecisse legimus, Paulū quoq. Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in Clericis tonsura signum quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur: scilicet ut hoc signo in religione vitia rescentur, & criminibus carnis mortis, quasi crinibus exuamur, atq. innouatis.

**A** sensibus, ut comis rudibus, eniteſcamus, expōllantes nos iuxta Apostolum, veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitione Dei. Quam renouationē in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, vbi ipsa mēs noscitur habitare.  
**Q**uod verò detonſo ſuperius capite, infettiū circuli corona relinquitur: ſacerdotium regnumq. Ecclesiæ in eis exiſtimo figurari. Tiara enim apud veteres conſtituebatur in capite Sacerdotum. Hęc ex byſſo confecta rotunda erat, quiaſi sph̄era media, & hoc ſignificatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei eſt circuli, quæ regum capita cingit. Vtrumq. itaq. ſignum extimbitur in capite Clericorū, ut impleatur etiam quadam corporis ſimilitudine, quod Scriptum eſt, Petro Apostolo per docente: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Quæritur autem, cur ſicut apud antiquos Nazareos, non ante coma nutritur, & ſic condetur. Sed qui hęc exquirunt, aduertant, quid ſit inter illud Propheticum vel amētum, & hāc Euāgelij rēuelationem, de qua dicit Apostolus: cum transferitis ad Christum, auferetur vela inen. Quod autē ſignificabat velamē interpoſitum inter faciem Moysi, & aspectum populi Iſrāel, hoc ſignificabat illis temporibus C etiā cemā sanctorum ſuccidi. Nam & Apoſtolus comam pro velamē eſſe dicit. Proinde iam non oportet, ut velentur trinibus capita eorum, qui Dño confeſcantur, ſed tātum, ut reuelentur. Quia quod erat occultum in ſacramento propheticę, iam in Euāgelio declaratum eſt.

<sup>a</sup> Quod vero de tono superius capite. Vid. c. Due  
sunt genera i. q. 1. ex Hieronymo:

*De Sacerdotio. CAP. V.*

D **V**Eniamus ergo nunc ad sacratissimos or-  
dines , & singulariter demonstremus,  
quod est <sup>a</sup> Sacerdotij fundamentū, vel quo  
auctore pontificalis ordo adoleuit in seculo?  
**b** Initium quidem Sacerdotij Aaron fuit.  
Quamquam & Melchisedech prior obtule-  
rit sacrificium,& post hunc Abraham,Isaac,  
& Iacob.Sed isti spontanea voluntate, non  
sacerdotali auctoritate ista fecerunt. Cate-  
fum Aaron primus in lege sacerdotale no-  
men accepit,primusque pontificali stola in-  
fulatus victimas obtulit iubente Domino,  
ac loquente ad Moysen:<sup>c</sup> Accipe, inquit,  
Aaron & filios eius, & applicabis ad ostium  
tabernaculi.

tabernaculi testimonij. Cumque laueris patrem cum filiis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo, & ponens tiaram in capite eius & laminam sanctam super tiaram, & oleumunctionis fundes super caput eius, atq. hoc ritu consecrabitur. Filios quoq. illius applicabis, & indues tunicas lineis, cingefq. balteo Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntq. sacerdotes mihi religione perpetua. Quo loco cōtemplati oportet, Aaron summum sacerdotem fuisse, id est, Episcopum, nam filios eius presbyterorū figuram premonstrasse. Fuerunt enim filii Aaron & ipsi sacerdotes, quibus merito adstante debuissent Leuitæ, sicut summo sacerdoti. Sed & hoc fuit inter summum sacerdotem Aaron, & inter filios eiusdem Aaron, qui & ipsi sacerdotes fuerunt, quod Aaron super tunicam accipiebat, poderem, stolam sanctam, coronam auream, mitram, & brachiale aureum, zonam auream, & superhumerales, & cætera, quæ supra memorata sunt. Filii autem Aaron super tunicas lineas cincti tantummodo & tiarati ad stabant sacrificio Dei. Sed forsitan queritur & hoc: cuius figurā faciebat Moyses? Si enim filii Aaron presbyterorum figuram faciebāt, & Aaron summi sacerdotis, id est, Episcopi: Moyses cuius? Indubitanter Christi. Et verè per omnia Christi, quoniam similitudo fuit mediatoris Dei, qui est inter Deum & homines Jesus Christus, qui est verus dux populi, verus princeps sacerdotum, & dominus pontificum, cui est honor & gloria in secula seculorum, amen. Haec enus de primordijs sacerdotalibus in Veteri Testamento. In Nouo autem Testamento post Christum sacerdotalis ordo à Petro cœpit. Ipsi enim primùm datus est p̄tificatus in Ecclesia Christi, sic enim loquitur a deo Dominus. <sup>d</sup> Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram & dificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non vincent eam, & tibi dabo claves regni cælorum. Hic ergo ligandi soluendiq. potestatem primus accepit, primusq. ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit, siquidem & cæteri Apostoli cum Petro pari consortio honoris & potestatis effecti sunt, qui etiam in toto orbe despersi Euangelium prædicaverunt. Quibusq. decedentibus successerunt Episcopi, qui sunt constituti per totum mundum in sedibus Apostolorum, qui non iam ex genere carnis & sanguinis eliguntur, sicut pri-

A mūm secundūm ordinem Aaron, sed vniuersaliter, merito, quod in eum gratia diuina contulerit, sicut etiam ad Heli Dominus pronuntiauit, dicens. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dixi, domus tua, & domus patris tui permanebunt coram me usq. in æternū: & nunc dicit Dominus: nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui me spernit, spernetur. <sup>f</sup> Quattuor autē sunt genera Apostolorum: unum à Deo tantum, vt Moyses, alterum per hominem & Deum, vt Iosue: tertium tantum per hominem, sicut his temporibus multi fauore populi & potestatum in sacerdotium subrogantur: quartum autem genus ex se est, sicut pseudoprophetarum, & pseudoapostolorum. Quid sit autem nomen Apostolorum? Apostoli in Latina lingua missi interpretantur, quia ipsos misit Christus euangelizare ad illuminationem omnium populorum. Episcopatus autem, vt quidam prudentium ait, nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atq. inde ductum vocabulum, quod ille qui super efficit, superintendit, curam scilicet subditorum gerens, scopus quidem intēcio est. Ergo Episcopos Latinè superintendentes possumus dicere: vt intelligat, non se esse Episcopum, qui non prodesse, sed præesse dilexit. Quod vero per manus impositionē à præcessoribus Dei sacerdotibus Episcopi ordinantur, antiqua institutio est: Isaac enim patriarcha sanctus ponens manum suam super caput Iacob, benedixit ei: similiter & Iacob filiis eius. Sed & Moyses supercaput Iesu Nauem manum suam imponens, dedit ei spiritum virtutis, & ducatus in populo Israel. Sic & superimpletor Legis & Prophetarū Dominus noster Jesus Christus per manus impositionem Apostolis suis benedixit, sicut in Euāgelo Lucæ scriptum est: Et sp̄ prodixit eo trans Bethaniam, & eleuavit manus suas, & benedixit eis: factumq. est cum benedixisset illis, discessit ab eis, & ipsi recessi sunt in Ierusalem cum gaudio magno. Ecce in actibus Apostolorum ex præcepto spiritus sancti Paulo & Barnabæ ab Apostolis manus imposta est in episcopatum, & sic missi sunt ad euangelizandum. Quod autem à triagesimo anno sacerdos efficitur, ab ætate scilicet Christi sumptum est, ex qua idem Christus orsus est prædicare. Hæc enim ætas profecta iam non indiget parvulorum, sed perfectionis vi plena est, & robusta, & ad omnē discipline ac magisterij exercitiū præparata.

<sup>g</sup> Quod

Quod vero vni<sup>o</sup> matrimonij virginalis sint, qui eliguntur in ordinem pontificatus: & in veteri Lege mā datum ēst, & pleniū scripsit Apostolus, dicens, Vnius vxoris virū. Sacerdotē enim quārit Ecclesia, aut de monogamia ordinatū, aut de virginitate sanctum, digamo autem auferunt agere sacerdotiū. Porro quod Episcopus non ab uno, sed a cunctis comprovincialibus Episcopis ordinatur, id propter hæreses institutum agnoscitur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ vnius tyrannica auctoritas moliretur. Ideoq. ab omnibus conuenientibus instituitur, aut non minus quam à tribus præsentibus; cæteris tamen cōsentientibus testimonio litteratum. B Huic autem, dum consecratur, datur baculus, ut eius indicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur & annulis propter signum pontificalis honoris, vel signaculū secretorū. Namulta sunt, quæ carnaliū minusq. intelligentiū sensib⁹ occultātes sacerdotes, quæ sub signaculo, condūt, ne indignis quibusque Dei sacramenta aperiantur. Iam verò quod seculares viri nequaquam ad ministrium Ecclesiæ admittuntur, eadem auctoritas Apostolica docet, dices. Manus cito nemini imposueris, & iterū: Nō neophytum, nein superbiam elatus, putet! se nō tā ministeriū humilitatis, quam administrationē secularis potestatis adeptum, & condēnatione superbie, sicut Diabolus, per iactātiā dejiciatur. Quomodo enim valebit secularis homo sacerdotis magisterium adimplere, cuius nec officium tenuit, nec disciplinā agnouit? Aut quid docere poterit, cum ipse non didicit?<sup>m</sup> Nunc verò sāpē cernimus plurimos ordinationem in talibus facere, nec eligunt, qui Ecclesiæ prosint, sed quos vel ipsi amāt, vel quorum sunt obsequijs deliniti, vel pro quibus maiorum quispiam rogaue rit: & vt deteriora dicā, qui, vt ordinaretur, muneribus impetrarunt. Taceo de reliquis, alijs successores filios, vel parentes faciunt, & conantur posteris præsulatus relinquere dignitatem.<sup>n</sup> Cum hoc nec Moyzes amicus Dei facere potuit, sed Iesum de alia tribu elegit, vt sciremus principatum in populo non sanguini deferendum esse, sed virtutē meritis. Interdum autem & iuxta meritum plebiū eliguntur personæ rectorum: vnde nouerint populi, sui fuisse meriti regimē peruersi suscepisse pontificis. P Quod autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato corre-

A p̄tū sit, ad sacerdotiū nō promovetur, Lex ipsa testatur. Moyzes enim in Lege præcepit sacerdotibus, ne aliquod pecus vitiatum ad aram Dei offerant. Quod ipsum postea offertibus & spenientibus sacerdotibus Israēl per Malachiā improporauit Deus dices: Ad vos, o sacerdotes, qui polluistis nomē meū, & dixistis. In quo polluimus te? Offertis super altare meū panē pollutum. Nōne si offeratis cęcum, & languidū, nonne malum est? Unde & in Numeris, vitula rufa, cuius cinis expiatio est populi, tioñ aliter iubetur offerri ad altare Domini, nisi quæ terrena opera nō fecerit, iugumq. delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuetit alligata. Sed quid plura subijciam? Si enim is, qui iā in episcopatu, vel presbyterio positus mortale aliquod peccatum admiserit, retrahit ab officio, quanto magis ante ordinationē peccator inuenitus non ordinetur? Q Quapropter quia Lex peccatores à sacerdotio remouet, consideret se unusquisq. & sciens, quia potentes potenter tormenta patientur, retrahat se ab hoc non tam honore, quam onere, & aliorū locum, qui digni sunt, non ambiat occipare. Qui enim in erudiendis atq. instituendis ad virtutē populis præterit, necesse est, vt in omnibus sanctis sit, & in nullo reprehēsibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus. C Nam cum quia fronte subiectos arguere poterit, cum illi statim possit correptus ingere: ante doce te, quæ recta sunt? Quapropter qui negligit recta facere, desinat recta docere. Prius quippe semetipsum corrigerē debet, qui alios ad bēne viuendum admonere studet, ita vt in omnibus semetipsum formā viuendi præbeat, cunctosq. ad bonum opus doctrina & opere prouocet. I Cui etiam scientias scripturarum necessaria est, quia si Episcopatūm sancta sit vita, sibi soli potest prōdese, sic viuens. Porro si & doctrina & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quoq. instituere, & docere suos, & aduersarios tepercūtere, qui ni refutati fuerint, atq. conuicti, facile queunt simplicium corda peruertere. Huius autem sermo debet esse purus, simplex, apertus, plenus grauitate, & honestate, plenus suavitate & gratia, tractas de mysterio Legis, de doctrina fidei, de virtute continentia, de disciplina iustitiae, vnumquemq. admonens diuersa exhortatione iuxta professionis morumq. qualitatē, scilicet vt prenoscat, quid, cui, quādo, vel quomodo proferat.

Cuius

Cuius præ carceris speciale officium est, scri-  
pturas legere, percurrere canones, exempla  
sanctorum imitari, vigilijs, ieunijs, orationi-  
bus incumbere; cum fratribus pacem habe-  
re, nec quenquam in membris suis despice-  
re, nullum damnare, nisi comprobatum, nul-  
lum excommunicare, nisi discussum. Quiq.  
ita humilitatem pariter & auctoritatem præ-  
stabit, vt neq. per nimiam humilitatem suā  
subditorum virtus conualescere faciat, neq.  
per immoderatam auctoritatem severitatis  
potestatem exerceat: sed tanto cautiùs erga  
commissos agat, quanto duriùs à Christo iu-  
dicati formidat. Tenebit quoq. illam super-  
eminētem donis omnibus charitatem, sine B  
qua omnis virtus nihil est: custos enim sancti  
tatis charitas, locus autem huius custodis hu-  
militas. Habebit etiam inter hæc omnia &  
cautitatis eminentiam, ita vt mens Christi  
corpus conjectura ab omni inquinamento  
carnis sit mūda & libera. Inter hæc oportebit  
eum sollicita dispesatione curam pauperum  
gerere, esurientes pascere, vestire nudos, sus-  
cipere peregrinos, captiuos redimere, viduas  
ac pupilos tueri, peruigilem in cunctis ex-  
hibere curam, prouidentiam, & distributio-  
nem discretam. In t quo etiam hospitalitas  
ita erit præcipua, vt omnes cum benignitate  
& charitate suscipiant. Si enim omnes fideles  
illud Euāgelicū audire desiderant: Hospes  
fui, & suscepisti me: quāto magis Episcopus  
cuius diuersorū cōctorū debet esse recepta-  
culū? Laicus enim vnum aut duos suscipiens  
impleuit hospitalitatis officium, Episcopus,  
nisi omnes receperit, inhumanus est. In ne-  
gotijs autē secularibus dirimendis oportet  
cū caussā merito disceraere, nō gratia, neq.  
enī sic debet Episcopus suscipere potente,  
vt cōtristet cōtra iusticiā pauperem, neq. pro  
paupere auferat iusticiā à potente. Non de-  
fendat improbum, nec sancta indigno com-  
mittēda arbitretur, neq. arguat, aut impu-  
gnet, cuius crīmē nō reprehēdit. Erit, quoq.  
illi etiam iuxta Apostolum mansuetudo, pa-  
tiētia, sobrietas, moderatio, abstinentia, siue  
pudicitia, vt non solum ab opere immundo  
se abstineat, sed etiam à iactu oculi & cogita-  
tionis errore, ita vt dum nullum vitium in se  
regnare permittit, impetrare apud Deum  
veniam pro subditorum facinoribus valeat.  
Qui enim ista se cōtauerit, & Dei minister vti-  
lis erit, & perfectū sacerdotiū representabit.

<sup>a</sup> Sacerdotium nomine hoc loco, vt sēpē aliās, Episcopi soli  
veniant.

<sup>b</sup> Initium quidem sacerdotij, &c. Ex Anacleti ep. 2.  
ad Episcopos Italie.

- A Accipe, inquit, Aaron. Exod. 39.  
<sup>a</sup> Tu es Petrus. Matth. 16.  
<sup>c</sup> Hæc dicit Dominus. 1. Reg. 6.2.  
<sup>f</sup> Quatuor sunt autem genera Apostolor. Ex Hieron. in c. 1. ep. ad Galat.  
<sup>g</sup> Et produxit eos trans Bethaniam. Ex veteri in-  
terpretatione. Nōstra enim: Eduxit autē eos foras trans  
Bethaniam. Luc. vltim.  
<sup>h</sup> Quæd verò vnius matrimon. virg. Vidd. 3. cap.  
siquis. & 28. q.3.  
<sup>i</sup> Porro quod Episcopus non ab uno. c. Archie-  
piscopus, & seqq. d. 66. & Ruffini hister. c. 6. in Nicene Sy-  
nodi canonib.  
<sup>k</sup> Ideoq. ab omnib. conuenientib. Vid. 6.4. distinct.  
<sup>l</sup> Putet se non tam ministerium humil. Ex Hieron.  
in c. 1. ep. ad Tit.  
<sup>m</sup> Nunc verò sēpē cernimus, vsq. ad. dignitatem.  
Ex eod. loco.  
<sup>n</sup> Cum neq. Moyses. Ex eod.  
<sup>o</sup> Interdum autem. Vid. c. audacter. 2. q. 1. ex Origene  
vel hier. potius.  
<sup>p</sup> Quod autem is qui post baptismū aliquo mor-  
tali peccato correptus. Quod eiusmodi sit (ai Gratianus  
d. 25. c. primum) vt ex eo sit perpetua infamia. Ita enim ille  
Hieronymi verba in c. 1. ep. ad Titū. vnde hec sumpt. sunt in  
interpretatur, que referemus, necuī hæc duriora videantur. Pri-  
mū itaq. sine crīmē iubetur esse Ep̄s, quod puto  
alio verbo ad timotheū irreprehensibile nominatiū.  
Nō quod eo tātū tēpore, quo ordinandus est,  
sine vilo sit crīmine: & præteritas maculas noua  
cōuersatione diluerit: sed quod ex eo tēpore, quo  
in Christū renatus est, nulla peccati conscientia re-  
mordeatur. Quomodo enim potest præses Eccle-  
siaz auferre malū de medio eius, qui in delicto si-  
mili corruīt aut qualibetate corrīpere peccātem  
potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadē admi-  
lisse, quā corripit? Legitur autem corruptus in Gorib.  
& in ed. Rom. sed corruptus, magis videtur ex Gratiani  
sensu. Mollissē enim videtur lñdorū Hieronymi verba, cum  
non quolib. crīmne, sed mortali, & corruptū, quasi depre-  
bēsum esse voluit.  
<sup>q</sup> Qua propter quia lex pecc. vsq. ad. occupare.  
Verba sunt Hieronymi ibidem.  
<sup>r</sup> Nā cū qua frōte, vsq. ad. recta sunt. Einſd. sunt.  
<sup>s</sup> Cui etiā scītēa script. vsq. ad. peruertere. eiusd. ibid.  
<sup>t</sup> In quo etiā hospitalitas, vsq. ad. inhumanus. Hier. ibid.  
<sup>v</sup> Erit quoq. illi iuxta Apost. Ibid. & 1. cōtra loquias.
- D **De Chōrepiscopis. CAP. VI.**
- C** Hōrepiscopi, id est, vicarij Episcoporū,  
iuxta quod canones ipsi testantur, insi-  
tutisunt ad exemplum septuaginta seniorū,  
tanquam confessorates propter sollicitudinē  
pauperum. Hi in villis & vicis constitu-  
ti gubernant sibi commissas Ecclesiās, habē-  
tes licentiam constituere lectores, subdiaconi-  
nos, exorzistas, acolythos: presbyteros autē  
aut diaconos ordinare non audeant, præter  
consciētiam Episcopi, in cuius regione præ-  
esse noscuntur: hi autē à solo Episcopo ciui-  
tatis cui adiacent, ordinantur.
- <sup>z</sup> Quæ

<sup>a</sup> Quod de Chōrepis dicit è Concil. Antioch. c. 10. sumpta videntur possunt. Vid Leon. ep. 88. & can. Nicen. 54. Hi propter insolentia (ait Gratianus c. Chōrepis. d. 68.) ab Ecclesia prohibiti sunt.

### De Presbyteris. CAP. VII.

Presbyterorum ordo <sup>a</sup> exordium sumptis (vt dictum est) à filijs Aarō. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamēto, hi sunt, qui nunc appellantur presbyteri, & qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Presbyteri autem interpretantur seniores, quia seniores erat Greči presbyteros vocant.<sup>b</sup> His enim, sicut Episcopis, dispensatio mysteriorū Dei comissa est. Præsunt enim Ecclesiæ Christi, & in confectione diuini corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt, similiter & in doctrina populorū, & in officio prædicādi. Ac sola propter auctoritatē sumo sacerdoti clericorū ordinatio, & cōsecratio eruata est, ne à multis Ecclesiæ disciplina vendicata cōcordiā solueret, scādala generaret.<sup>c</sup>

Nam Paulus Apostolus eosdē presbyteros, vt verè sacerdotes, sub nomine Episcoporū ita asseverat, loquens ad Titum. Huius rei (inquit) gratia reliqui te Crete, vt ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quemadmodū ego tibi disposui. Si quis sine criminе est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopū sine criminē esse. Qua sententia ostendit presbyteros etiam sub Episcoporū nomine taxari. Vnde & ad Timotheū de ordinatione Episcopi & Diaconi scribens, de presbyteris omnino tacuit, quia eos in Episcoporū nomine cōprehendit. Secundus enim primo coniunctus gradus est, sicut & ad Philippenses de Episcopis & Diaconibus scribit, cum vna ciuitas plures Episcopos habere non possit. Et in actibus Apostolorum presbyteros Ecclesiæ Ierosolymæ iturus congregauit, quibus intercatera. Videte (inquit) gregē, in quo vos Spiritus Sanctus Episcopos ordinavit, vnde etiam tales in Ecclesia presbyteros cōstituēdos esse sicut Episcopos, & Apostolus ad Titū loquitur, & canones ipsi testātur.<sup>d</sup> Presbyteros autē merito & sapiētia dici, non ætate, nam & Moysi præcipitur, vt eligat presbyteros. Vnde & in Prouerbij dicitur, Gloria ēnū canities. Quæ est hęc canities: haud duoiū, quin sapiētia, de qua scriptū est, canities hominū prudētia est, cumq. nō gentes & am-

A plius annos ab Adā vsq. ad Abrahā, vixisse homines legimus, nullus aliis appellatus est primus presbyter, id est, senior, nisi Abrahā qui multo paucioribus annis vixisse cōuincitur. Nō ergo propter decrepitā senectutē, sed propter sapientiā presbyteri nominātur. Quod si ita est, mirum est cur insipientes cōstituantur.

<sup>a</sup> Exordium sumpsit à filijs Aaron. Anaclet. ep. 2. & Hieronym. ad Nepotian. ep. 2.

<sup>b</sup> His enim sicut Episcopis, vsq. ad prædicandi. Carptim hac sumpta ex ep. ad Rustic. Narboneñ. Hieronym. tom. 9. ita vt quedam resecaisse consulto videatur, vt cōfirmandi & benedicendi officia. Quod autem cōquare Episcopis presbyteros videtur, nos eū alia ratione nō defendemus, quam quæ tuerit ipse se, nō referēda esse ad culpa sue titulū de quibus testificatio adhibetur auctorū. Sunt autē verba quibus plus equo presbyteris tribuisse videtur, nō Isidori, sed Hieron. Cuius mens atq. animus is fuisse videtur, vt Episcoper. fastum, & insolentiam comprimeret, atq. retunderet, nō vt presbyteros illis pares faceret. Ut ex collatis eius plurib. locis collegere tampridem doctissimi viri, in quib. Franc. Turrianus lib. 8. const. c. 36. Maria. Reatin. in ep. ad Euagr. Cef. Baron. Annal. tom. 1. ann. 58 Nā quid Isido. senserit de Episcop. offic. satis cōstat exc. perfectis. d. 25. & ex c vlt. huius operis de chrismate.

<sup>c</sup> Nā Paulus. Ex Hier. ep. ad Euagr & comm. ad Tit.

<sup>d</sup> Presbyteros autē merito, vsq. ad fin. Verba sunt Hierony. in c. 1. Isi. quorū pleraq. legūtur etiā in Anacleti ep. 2.

### De Diaconibus. CAP. VIII.

Diaconorum ordo à Leui tribu accepit exordium. Præcepit enim Dñs Moysi, vt post ordinationē Aarō sacerdotis & filiorum eius, rursus Leui tribus in diuini cultus ministerijs ordinaretur, & consecrarentur Dño pro omnibus primogenitis, & seruirent pro Israel corā Aarō, & filiis in tabernaculo Dñi, excubātes in templo die ac nocte: ipsiq. gestarent Arcā, & Tabernaculū, & omnia vasa eius, & in circuitu Tabernaculi castra ipsi cōstituerēt, & in promouēdo Tabernaculo ipsi deponerēt, rursus ipsi cōponerent. A xxv. annis, & supra iisdē in Tabernaculo seruire mādatū est, quā regulā sancti Patres, & in Nouo Testamēto cōstituerūt. In Euāgeliō primordia eorū in actibus Apostolorū ita legūtur, cōuocantes itaq. xii. Apostoli multitudinē discipulorū dixerūt, nō placet nos relinquerē verbū Dei, & ministrare mensis. Quid ergo est fratres: cōsiderate ex vobis ipsis viros boni testimonij vii. plenos Spiritu Sancto, & sapientia, quos cōstituāmus in hāc rē. Nos verò erimus orationi, & ministerio sermonis instātes. Et placuit hic sermo corā omni multitudine, & elegerunt Stephanū plenū fide & Spiritu Sancto. Philippū, & Prochorū, & Nicanaū, & Timonē, & Parmenā, & Nicolaū adue-

nam Antiochensem. Quos statuerunt ante Apostolos, & cum orasent, imposuerū illis manus, & verbū Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentiū. Ex hinc iā decreuerunt Apostoli, vel successores Apostolorū, per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu ceteris proximi circa aram Christi, quasi colunæ altaris assisterēt, & non sine aliquo septenarij numeri mysterio. Hi sunt enim, quos in Apocalypsi legimus, septem Angeli tubis canentes. Hi sunt septē candelabra aurea. Hi voces tonitruorum. Ipsī enim clata voce in modū præconis admonent cunctos, siue in orando, siue in fletendis genibus, siue in psallendo, siue in electionibus audiendis, ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dñm, adclamant, ipsi quoq. Euāgelizant, siue ipsis sacerdos nomē habet, officium non habet. Nam sicut in sacerdote cōsecratiō, ita in ministro dispēsatō sacramēti est, illi orare, huic psallere mādatur: ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispēsat. Ipsis etiā sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Dñi tollere calicē, nisi eis traditus fuerit à Diacono. Leuitæ inferūt oblationes in altari, Leuitæ cōponunt mensam Dñi, Leuitæ operiunt arcām Testamēti. Nō enim omnes vident alta mysteriorum, quæ operiūtur à Leuitis, ne videāt, qui uidere nō debent, & sumant, qui seruare non possunt, quiq. propterea altario albī induiti assistūt, ut cælestē vitam habeāt, candidiq. ad hostias, immaculatiq. accedant, mūdi scilicet corpore, & incorrupti pudore. Tales enim decet Dñm habere ministros, qui nullo carnis corrūpantur contagio, sed potius eminētia castitatis splēdeāt. Quales enim Diaconi ordinētur, Apostolus Paulus plenissimē scribit ad Timotheum. Nā cum præmisisset de sacerdotū electione, cōtinuo subiecit. Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est, siue macula, sicut Episcopi: pudici vtiq. id est, à libidine cōtinentes: nō bilingues, scilicet, ne cōturbēt habentes pacē: nō multō vino dediti, quia vbi ebrietas, ibi libido dominatur & furor: non turpe lucrum sectantes, ne de cælesti mysterio lucra terrena sectentur. Est quoq. & turpis lucri appetitio, plus de præsentibus, quam de futuris cogitare. Post hāc subiecit: Hi autem probentur priūm, & sic ministrēt, nullū crimē habētes. Vtiq. sicut Episcopi, sic & istante ordinationem probari debent si digni sunt, & postea sic ministrēt.

\* Pleriq. ex sp. citata ad Rustic. Narbonen.

### A *De Custodibus sacrōrū. Cap. IX.*

Custodes sacrarij Leuitæ sunt. Ipsis enim iussum est custodire tabernaculū, & omnia vasa templi, quiq. ideo in Lege ab anno quinquagenario eligūtur Custodes vasorum: ut post edomitū carnis conflictū iam quieti, mundo corpore pariter & mente Deo seruant, præferentes speciem gravitatis, ne fallantur consilio, ne fidēm deserant, neque quicquam intemperantiū gerant.

### B *De Subdiaconibus. Cap. X.*

Vb diaconi, \* qui apud Græcos hypodiacei vocantur, in Esdra inueniūtur, appellaturque ibi Nathinæi, id est, in humilitate Dño seruientes. Ex eorū ordine fuit ille Nathanael, qui in Euangelio Iohannis divina proditione cōmonitus, Salvatorē Dñm meruit confiteri, quiq. etiā ad primum diuinitatis indicū fidelis enituit, protestante Dño, ac dicente. Ecce verè Israclita, in quo dolus non est. Deniq. isti oblationes in tēplo Dñi suscipiūt à populis, isti obediunt officijs Leuitarū, isti quoq. vasa corporis & sanguinis Christi Diaconibus ad altaria Dñi offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, ut quia sacra mysteria cōrectant, casti, & cōtinētes ab vxoribus sint, & ab omni carnali immunitia liberi, iuxta quod illis Propheta dicēte iubetur, Mundamini, qui fertis vasa Dñi. Hi igitur, cū ordinantur, sicut sacerdotes & Leuitæ, manus impositionē non suscipiunt, sed patenam tantū & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphū aquæ cum aquæmanili, & manutergium accipiunt.

\* Vid. cit. ep. ad Rustic.

### C *De Lectoribus. Cap. XI.*

Lectorū ordo formam, & initium à Prophetis accepit. Sunt igitur Lectors, qui verbū Dei prædicant, quibus dicitur. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe, dum ordinantur, primū de eorum conuersatione Episcopus verbū facit ad populu. Deinde coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorum ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad huiusmodi prouehitur gradum, iste erit doctrina & libris imbutus, sensuumq. ac verborum scientiæ perornatus. ita ut in distinctionibus sententiārum intelligat, vbi finiatur iunctura. <sup>ad huc</sup>

adhuc pendet oratio, vbi sententia extrema claudatur. Sicq. expeditus vim pronuntiationis tenebit, vt ad intellectum omnium mentes sensuq. promoueat discernendo generis pronuntiationum atq. exprimendo sententiarum proprios affectus, modo indicantis voce, modo dolentis, modo in crepantibus, modo exhortantis, siue his similia secundum genera proprias pronuntiationis. In quo maxime illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, quæ nisi proprio modo pronuntientur in contraria recidunt sententiam, sicuti est: *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat?* Quod si quasi confirmatiuè non servato genere pronuntiationis suæ dicatur, magna peruersitas oritur. Sic ergo pronuntiantur, ac si diceret, *Deus ne, qui iustificat?* vt subaudiatur, non. Necesse est ergo in tantis rebus scientiæ ingenium, quo propriè singula, conuenienterq. pronuntientur. Propterea & accentuū vim oportet scire lectorum, vt nouerit in qua syllaba vox protédatur pronuntiantis. Plerunq. enim imperiti lectors in verborum accentibus errant, & solent irridere nos imperitiæ hi, qui videntur habere notitiam, detrahentes & iurantes peccatus nescire, quod dicimus. Porro vox lectoris simplex erit, & clara, & ad omne pronuntiationis genus accòmodata, plena succo virili, agrestem & subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta vel tenera, nihilq. fœmineum sonans, neq. cù motu corporis, sed tātummodo cum grauitatis specie. Auribus enim & cordi consulete debet lector, non oculis, ne potius ex se ipso spectatores magis quā auditores faciat. Vetus opinio est, lectors pronūtiandi causa præcipuam curam vocis habuisse, vt exaudiri in tumultu possent. Vnde & dudum lectors præcones vel proclamatores vocabantur.

### De Psalmistis. Cap. XII.

PSalmistarū, id est, cantorum principes vel auctores David, siue Asaph extiterūt. Iste enim post Moysen Psalms primi cōposuerūt, & cātauerūt. Mortuo autem Asaph filij eius in hunc ordinem subrogati sunt à David, erantq. Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo sacerdotalis, ipsiq. soli cōtinuis diebus in templo canebant candidis indui stolis ad vocem vnius respondēte cho-ro. Ex hoc veteri more Ecclesia sumpsit exēplum nutriendi Psalmistas, quorum cātibus

A ad affectum Dei mentes audientium excitantur. Psalmistam autem & vocē & arte preclarū illustremq. esse oportet, ita vt oblectamento dulcedinis animos incitet auditorum. Vox enim eius nō aspera, vel rauca, vel dissolnās, sed canora erit, suavis, liquida, atq. acutā, habens sonum & melodiam sanctæ religioni congruentem, nō quæ tragica exclamat arate, sed quæ Christianam simplicitatem, & in ipsa modulatione demonstrat, nec quæ musicō gestu vel theatrali arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui pridie quām cantandum erat, cibis abstinebāt, psallentes tamē legumine cōfusa vocis assidue vrebantur. Vnde & cantores apud gētiles fabarij dicti sunt. <sup>a</sup> Veteres, lamina pectori imposta, sub ea cātica exclamātes alēdis vocibus rationē demōstrauere: Solent aut̄ ad hoc officiū etiā absq. scientia Episcopi sola iussione presbyteri eligi quiq. quos in cātādi arte probabiles esse cōstiterit. <sup>a</sup> Veteres lamina pectori imposta. *Hoc de Nerone prodidit Plinius lib. 3, c. 18.* Nero (quoniā ita Dijs placuit) princeps, lamina pectori imposta sub ea cantica exclamās, alēdis vocibus demōstrauit rationē.

### De Exorcistis. Cap. XIII.

IN ordinatione & ministerio Ecclesiæ secundū officia, quæ in téplo Salomonis erāt C disposita, quæq. posterius sunt ab Esdra disperita, inuenimus, eos quos Esdras. <sup>a</sup> Actores memorat tépli, eos nūc esse Exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra Actores tépli, seruorū Salomonis filij, qui actum templi totius sub cura sua haberent, non tñ sacerdotalibus officijs ministrarēt, aut sacris oblationibus deseruissent. Et cum fuissent ex ordine & ministerio tépli, lōgē fuerūt ob officio altaris Dei, quia nec psalmistis, nec ostiarijs, nec sacrorū seruis attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo Leuitis. Quid ergo est? Nullā aliā curā habebant Actores templi, nisi ad sarta tecta reficienda, vt quæcunq. fuissent vexata in ædificio templi aut delapsa, per eosdē Actores de thesauris Dñi cōficerentur, atq. excolerētur. Ergo Actores templi, Exorcistæ sunt in populo Dei, quo modo enim Actot prudēs & bonus scit, quis sit Dñi sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia: sic & Exorcista redigit in suam diligentia totius regni Domini secreta, vt memoria mandet de scriptura-rum sacramentis, vnde exerceat donū, quod illi est à Spiritu Sancto cōcessum, secundum

Apostoli præconium. Exorcistas enim memorat Apostolus, cum dicit: Nūquid omnes habent donationes sanationum? Hi enim, cum ordinantur, sicut ait canon, accipiunt de manu Episcopi libellū, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatē imponendi manus super enérgumenos, siue baptizatos, siue catechumenos.

<sup>a</sup> Quos Esdras actores tēpli: *Quid exorcistis cum actrib. templi?* Hoc opinor: corpora nostra templo sunt Spiritus Sancti. In ea cum immigrat nequam spiritus, iam tum adibus (vt Comici verbis loquar) rituum datur. Atq. eo nonnunquam res redit, vt non videantur ades sarciri posse, quin tota perpetua ruant. Exemplo esse possunt: & is, quem restituere non paruerunt Apostoli, & is, quem mutum, surdum, cœcumq. Dominus ipse sanavit, ac refecit. Id igitur Exorcistar. munus, eas B ritia ades reficiant, sartas rectasq. reddant. Est verò Poeta locus, quem indicaui, supra quam dici possit elegans ad hanc similitudinem illustrandam, atq. dilatandam.

### De Acolythis. C A P. X I I I .

**A** Colythi <sup>a</sup> Græcè, Latinè ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis, quando legendum est Euangelium, aut sacrificiū offerendum, tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum Sole eo tempore ruit, sed ad signum lætitiae demonstrandum, vt sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Euāglio legitur. Erat lux vera, quæ illuminat omnē hominē venientē in hūc mūdum.

*Ead. lib. 7. ety. nol. og. c. 12.*

### De Ostiarijs. C A P. X V .

**O**Stiarij sunt, qui in Veteri Testamento ianitores templi vocabātur, qui præerāt portis Ierusalem: quiq. ordinati per vices suas: omnia interiora templi vel exteriora custodiebant. Hi denique inter sanctum & iniquum discernētes, eos tantum in Ecclesia, qui sunt fideles, recipiunt. Intrare enim templum, nisi per hos, nō possumus, habent enim potestatem tam bonos recipiendi, quā rei ciendi indignos.

### De Monachis. C A P. X VI .

**V**Nde autem ad Monachos studiū defluit paupertatis, vel quis huius conuersationis exitit auctor, cuius isti habitū imitantur? <sup>a</sup> Quantū attinet ad auctoritatem veterū scripturarum, huius propositi princeps Elias,

A & discipulus eius Eliseus fuerū, siue filij prophetarū, qui habitabāt in solitudine, vrbi busq. relictis faciebāt sibi casulas prope fluēta Iordanis. Huius etiā propositi in Euangelio Baptista Iohannes auctor extitit, qui eremū solus incoluit, locutis rātum & agresti melle nutritus. Iam deinde progeniti sunt conuersationis huius nobilissimi principes, Paulus, & Antonius, Hilarion, Macharius, ceteriq. patrés quorum exemplis per vniuersum mundum adoleuit sancta institutio Monachorum. Sex autem sunt genera Monachorum, quorum tria optima, <sup>b</sup> reliqua vero terrima, atq. omnimodis cuitanda. <sup>c</sup> Primū genus est Cœnobitarum, id est, in commune viuentium, instar sanctorum illorum, qui temporibus Apostolorum Ierosolymis, venditis ac distributis omnibus suis indigentibus, habitabant in sancta communione vita, non dicentes aliquid proprium, sed erant illis omnia cōmunia, & anima vna, & cor vnum in Deum. Horum igitur institutione monasteria sumpsere principium.

<sup>d</sup> Secundum genus est Eremitatum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca & vastas solitudines sequi atque habitate perhibentur, ad imitationē scilicet Eliæ & Iohannis Baptistæ, qui eremi secessus penetrauerunt. Hi quippe incredibili mundi cōtemptu sola solitudine delectantur, herbis tantum agrestibus vicitantes, aut pane solo, vel aqua contenti, quæ eis per certa interualla temporū deferuntur, sicq. secretissimi penitus, & ab omni hominum conspectu remoti, diuino tantum colloquio perfruuntur, cui puris mentibus inferuiunt, & propter cuius amorem non solum mundū, sed etiam hominum consortia reliquerunt.

Tertium genus est Anachoretarū, qui iam cœnobiali conuersatione perfecti, includūt semetipsos in cellulis procul ab hominum conspectu remoti, nulli ad se præbētes accessum, sed in sola contéplatione Dei viuentes. D

<sup>e</sup> Quartum genus est, qui sibi Anachoretarū imagine blādiūt: isti, vt ait Cassianus, in primordijs suis ferore quodā brevi cœnobij perfectionē vidētur expetere, sed continuo tepefacti, dum pristinos mores ac virtutē resecare contemnunt, nec iugum humilitatis ac patientiæ diutius sustinere contenti sunt, subdiq. seniorum imperio dēsignātūr, separatas expetunt cellas, ac solitarij sedere desiderant: vt à nemine lacescīt, mansueti vel humiles existimentur, quæ institutio, immo

immo tēpor, hos quos semel infecerit, ad per sectionem nūquā permittit accedere. Hoc enim modo non solum abscindūtur, verūm etiā in deterius eorū vitia cōualescūt, dum à nemine prouocati, vt quoddā lethale & intētinum virus, quod quantō ampliū celatum fuerit, tanto profundiū serpēs insanabilem morbum generat & grotanti. Pro reuerentia eōim singularis cellulæ nullus iam vitia solitari audet arguere, quæ ille ignorari maluit, quām curari.

**B** Quintum gēnū est Circumcellionū, qui sub habitu monachorū vīq. quaq. vagantur, venalē circūferentes hypocrisin, circūentes prouincias, nusquā missi, nusquā fixi, nusquam stantes, nusquā sedentes: alij quæ non viderunt configunt, opiniones suas habentes pro Deo: alij mēbra martyrum (si tamen martyrum) venditant: alij fimbrias & phylacteria sua magnificant, gloriā captantes ab hominibus: alij criniti incedūt, ne vilior habetur tonsa sanctitas, quām comata. Vt videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelē & Eliā, & ceteros. Alij honores, quos nō acceperunt, habere se protestantur: alij parentes, vel consanguineos suos in illa, vel in illa regione se audisse, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigūt aut sumptum lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretiū landitatis. Cū interea vbi cūq. in factis suis malis ac verbis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine Monachorū propositum blasphemātur.

**C** Sextum genus est Monachorū, & ipsum tērrimū atq. neglectū, quod per Ananiā, & Saphiram in exordio Ecclesiæ pullulauit, & Apostoli Petri severitate succisum est, quiq. ab eo, quod semetipso à cœnobiali disciplina sequestrant, suasq. appetunt liberi voluptates, & egyptiorum lingua Sarabaitę, siue Rembohitę nūcupātur. Cōstruunt enim sibi cellulas, eaque falso nomine monasteria nūcupant, liberiq. ab imperio seniorum arbitrio suo viuunt, certatim in operibus labores, non ut indigentibus distribuant, sed & acquirant pecunias, quas recondant. & scitait de ipsis Hieronymus, quasi ars sit sancta, non vita. Quicquid vendiderint, maiōris est pretij re: vera (vt idem dicit) solēt certare ieiunijs, vt rem secretae victoriae faciat: Apud hos affectata sunt (inquit) omnia, fluxę manicę, caligę follicantes, vestis grossior, cebra suspitia, visitatio virginum, detractio-

A clericorum, & si quando dies festus venerit, satiahtur ad vomitum. Inter cœnobiu autē & monasteriū ita distinguit Cassianus: quod monasteriū possit etiā vnius Monachi habitatō nūcupari, cœnobium autem non nisi plurimorū. Quorū quidem cōversationem, vt patruim edocet institutio, breuiter intimabo. Hi quippe (vt prædictum est) cōtemptis primū ac deserris mundi huius illecebribis, in cōmuni vita sanctissima cōgregati, simul agunt, viuētes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, in vigilijs, in ieiunijs, nulla superbia tumidi, nulla inuidia liquidi, sed modesti, verecundi, placati, concordissimā vitam seftantur, cogitationesq. suas alterutrū reuelantes, inuicē discutiūt & corrugunt. Nemo quicquā terrenū forte peculiari possidet, pretiosis vel coloratis vestibus nō induūtur, sed viliissimis atq. sinceris, lauacris nunquā vtuntur ad delectationē corporis, sed rarō, propter necessitatē languoris, inconsulto Abbe nusquam progrediūtur, neque aliquid ab eis sine nūtu paternæ iufisionis assumitur: operantur autem manibus ea, quibus corpus pasci possit, & adeo mens impediti nō poscit. Canunt autem manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam diuino celeumate, consolantur. Opus autem suum tradunt eis, quos Decanos vocant, eo quod sit nōdenis præpositi, vt neminem illorū cura sui corporis tangat, neque in cibo, nec in vestimento, nec si quid aliud opus ēst, vel quotidianę necessitati, vel mutuę, vt adsolet, valetudini. Ipsi autem Decani tradunt ea Præposito, Præpositus autem cum magna sollicitudine omnia disponens prēsto facit, quicquid illorum vita propter imbecillitatem corporis pestulat, rationem tamē etiam ipse reddit ei, quem Patrem vocat. Hi verò Patres intellectu, tolerantia atque discretione insignes, omnibus rebus excelsi, nulla D superbia consulunt his, quos filios appellant, magna sua in iubendo auctoritate, magna illorum in obediendo voluntate. Cōueniūt autem omnes frequenter nocte dieq. dato signo festina cum properatione ad orationem sollempnium horarum celebrantes fixa intentione cordis, vīque ad cōsummatiōnem Psalmorum sine fastidio persistentes. Item conueniunt diebus siugulis interpolatis, dum adhuc ieiuni sunt in collatione ad audiendum Patrem. Audiunt autem eum incredibili studio, summo silentio, afferuntque animorum suorum, prout eo

preuocauerit differentis oratio, vel gemitu, vel fletu significantes. Corpus deinde cum silentio magno reficiunt tantum, quantum saluti necesse est, coercente vnoquoq. per parsimoniam concupiscentiam, & gulam: ne grauetur eorū cor, vel in ea ipsa, quæ præsto sunt, parca & vilissima, Itaq. non solum à carnibus & à vinō abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed etiam ab omnibus, quæ ventris & gutturis prouocat appetitū. Sanè quidquid necessario vieti superest ex operibus manuum, & epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, ut nihil remaneat, quod abūdauerit. Ad cuius sanctæ militiæ propositum veniūt nō solum liberi, sed etiam plerunq. & ex conditione seruili, sed propter hoc à dominis liberati, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quoq. & ex vita rustica, & ex opificum exercitatione & ex plebeio labore, tantoq. fe liciūs, quantò fortius educati. Quòd si nō admittantur, graue delictum est. Multi enim ex eo numero verè magni imitandiq. extiterunt, nā propter ea & infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia, & stulta mundi elegit, vt confunderet sapientes, & ignobilia mundi, & ea, quæ non sunt vt ea, quæ sunt euacuentur, & non glorietur omnis caro corām Deo. Simili quoq. modo extat & cœnobia fœminarum Deo sollicitè casteq. seruientium, quæ in habitaculis suis segregatæ ac remotæ à viris quām longissimè, pia tantum sanitatis charitate iunguntur, & imitatione virtutis. Ad quas iuuenium nullus accessus est, neq. ipsorum quan uis grauissimorum & probatissimorum senum, nisi vsq. ad vestibulum necessaria præbendi, quibus indigēt, gratia. His præsunt singulæ grauissimæ ac probatissimæ, non tantum instituendis componendisq. moribus, sed etiam instruendis mentibus peritæ atq. paratæ. Lanificio etiam corpus exercēt, atq. sustentant, vestesq. ipsas monachis tradunt, ab his inuicem, quod vieti opus est, resumentes. Hos mores, hanc vitam, hanc institutionem tenere videntur cœnobia virginum, ac Monachorum. Monachi autem secundum humilitatem eliguntur. Multos enim ex eis cenodoxiæ morbus commaculat, multos abstinentia inflat, & extollit scientia. Faciunt enim bona, sed propter famam, non propter vitam æternam: scilicet vt aut affectet gloriā laudis, aut perueniat ad fastigium desiderati honoris. Inter hos sæ-

A pius discordia oboritur, inuidiæq. liuor de fraternis profectibus gignitur, amorem temporalium rerum grassatur, sequentes terrenas concupiscentias tantò inhianter, quanto sèpius & ante humanos oculos impudenter. Tales itaq. nequaquam Monachi vocandi sunt, quia Deo sola professione, nō actione iunguntur.

<sup>a</sup> Quantum pertinet ad auctor. vñq. ad Iordan. Ex Hieron. ep. 13. ad Paulin.

<sup>b</sup> Reliqua verò teterima atq. omnimodis euitanda. Cassian. coll. 18. c. 4. Tria sunt in Egypto genera monachor. quor. duo sunt optima, tertium verò tepidum atq. omnimodis euitandum.

<sup>c</sup> Primum genus, vñq. ad. cor vnum. Ex eod. Cäf. c. 5.

<sup>d</sup> Secundum gen. è c. 6. & Hier. ep. 22. ad Eustoch.

<sup>e</sup> Quartum genus, vñq. ad, quam curari. è c. 8. eiusd. collat.

<sup>f</sup> Quintum genus est Circumcellionum. Circumcelliones dictos (ait Angustinus) aduersus Gaudentium, quod vietus sui causa villas rusticanas circuarent.

<sup>g</sup> Sextum gen. Ex ead. collat. c. 7. & 10. Sicutait de ipsis Hieronymus. Ep. 22. ad Eustoch.

### De Pœnitentibus. C AP. XVII.

P OEnitentibus Job exemplum primus exhibuit, quando post funera vel flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio & cinere lamenta pœnitutinis sumpsit, dicēs: idcirco ago pœnitētiā in fauilla & cinere. Post hunc nobis Dauid pœnitētiæ magisterium præbuit, quando graui vulnere lapsus, dū audisset à Prophetā peccatum suum, cōfestim pœnituit, & culpā suam pœnitentia confessione sanavit. Sic Niniuitæ & alij multi peccata sua confessi sunt, & pœnitentiam egerint, displicuerunt sibi quales fuerint, & quales per Deum facti sunt, illi placuerunt. Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores salvatur, per quam admisericordiam Deus prouocatur, quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus, & lacrymarum. Pœnitētiā nomē sumpsit à pœna, qua anima cruciatur, & caro mortificatur.

Hi verò, qui pœnitentiā agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, vt demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris grauatur. Capilli enim pro vitijs accipiuntur, sicut scriptum est: crinibus peccatorum suorum unusquisq. constringitur. Vir quippe si comā nutrit, ignominia est illi, vt ait Apostolus. Ipsam ergo ignominiam suscipiant pœnitentes pro metito peccatorum. Quòd verò in cilicio prosternuntur: per cilium

cium quippe recordatio est peccatorū propter hōdos ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes incilio prosternimur, tamquā dicentes: & peccatum meum contra me est semper. Quod autem cinere aspergūtur, vel ut sint memores, quia cinis & puluis sunt: vel quia puluis, id est, impīi facti sunt: vnde & illi praevaricatores primi homines recedentes à Deo malisq. factis offendentes creatorē, in puluerē vnde primo sumpti sunt, redierūt. Benè ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum, quia in cilicio asperitas est & puncio peccatorū, in cinere autem puluis ostenditur mortuorum. Et idcirco in vtroq. pœnitentiam agimus: vt & punitione cilicij agnoscamus vitia, quæ per culam cōmisi mus: & per fauillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam pecando peruenimus. Pœnitentiæ autem remedium Ecclesiæ catholica in spe indulgentiæ fidenter alligat exēcendum. Et post unum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ subrogat adiumentum. Cuius remedij egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: a horum duntaxat dignitate seruata, ita ut à Sacerdotibus & Leuitis Deo tantum teste fiat, acuteris vero antestante coram Deo sollempniter sacerdote, vt hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus, aut ignoratiæ notatur cōtraxisse neglectus. Ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyriū nulli peccata credimus imputari: ita per pœnitentiæ compunctionem fructuosa vniuersa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim pœnitentium apud Deum pro baptismate reputantur. Vnde quamlibet magna sint delicta, quamvis grauia, non tamen est in illis Dei misericordia desperāda. In actione autem pœnitudinis (vt supra dictum est) non tam cōsideranda est mensura temporis, quam doloris: cor enim contritum & humiliatum Deus non spēnit. Verumtamen quanta in peccando fuit ad malum abruptæ mentis intentio, tanta necesse est in lamentatione deuotio. Duplex est autē pœnitentiæ gemitus: vel dum plangimus, quod male gessimus: vel dum non agimus, quod agere debebamus. Ille autem verè pœnitentiæ agit, qui nec pœnitentiam præteritorum negligit, nec adhuc pœnitenda com-

A mittit. Qui verò lacrymas indefinenter fundit, & tamen peccare non definit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam Dei ad pœnitentiam conuertuntur, perturbari non debent, si rursus post emendationem relictavia cor pulsent, dum non possint bona conuersationi nocere, si talis cogitatio nō erumpat in consensum vel opera. Ferre enim sine perfectione vitiorum cogitationes non est ad damnationem, sed ad probationem: neque est occasio subeundi discriminis, sed potius augendæ virtutis. Nam & si quis circa finem suum per pœnitentiam definat esse malus, non ideo debet desperare; quia in termino est ultimo vitæ: quoniam Deus nō respicit, quales ante fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus. Ex fine enim suo vñūquemque aut iustificat, aut condēnat: sicut scriptum est, ipse iudicat extrema terræ: & alibi, vniuersorum finem ipse considerat. Proinde non dubitamus circa finem iustificari hominem per pœnitentiæ compunctionem. Sed quia raro id fieri solet, metuendum est, nedum ad finem differtur conuersio sperata: ante occupet mors, quam subueniat pœnitentia. Quare & si bona est ad extremum conuersio, tamen multo melior est, quam longè ante finem agitur, vt ab hac vita securius transeat.

C a Horum duntaxat dignitate seruata: Offendit quodam hic locus, qui non aduertere de pœnitentia publica loqui Isidorū. Sunt autem verba Felicis III. ep. 1. c. 1. Vid. Gratian. d. 50. cap. Confirmandum, cum sequentib.

### De Virginibus. CAP. XVIII.

D Nunc autem quam sit sacræ virginitatis integritas, vel à quo tam sancti proposti studium sit exortum, breuiter intimabo. Quantum enim ad Veteris Testamentū attinet, Elias, Ieremias, & Daniel castitatis, & continentiae bono primi studuisse noscitur. quantum verò ad Nouum, virorum virginū caput est Christus, fœminarum virginū caput est Maria. Ipsa earum auctrix, ipsa mater nostri capit, qui est virginis filius, & virginum sponsus. Inde agmina virorū & puellarum sanctorum, inde seftatores, & seftatrices perpetuae continentiae pullularunt, castigates se, nec solū in corpore, sed etiam in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cælestéque, atque Angelicā vitam in terrena mortalitate meditantes, atque in carne corruta-

pribili incorruptionem perpetuam retinētes, quibus cedit omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia coniugalit. <sup>b</sup> Nam cum & ipsa vniuersa Ecclesia virgo sit, despontata vni viro, sicut dicit Apostolus, quāto digniora honore sunt membra eius, quæ hoc custodiunt etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide. <sup>c</sup> Sic tamē laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnētur. Oportet enim nō damnare quod bonum est, sed addere quod melius est. <sup>d</sup> Ante aduentum quippe Christi coniugia placuere Deo, post aduentum virginitas. Prima enim Dei sententia crescere & generare præcepit, secunda continentia suasit. Non enim iam locus est voci illi: crescite & multiplicamini. Quia iam alia vox superuenit dicens. Vxæ prægnantibus & nutriētibus. Et illud: Tépus iam in collecto est. Restat, vt qui vxores habent, tanquam non habentes sint. <sup>e</sup> Et nisi fallor, vnius eiusdemque Dei pronuntiatio est. Tunc quidem Deus in primordio sementem generis emisit, indulxit coniugiorum habenis, donec mundus repleretur: nunc vero sub extremitatibus temporum compressit, quod emiserat, & reuocauit, quod indulserat. Vnde & Salomō præuidens in spiritu ait. Tempus amplexandi, tempus longe fieri ab amplexu. Quia præcepti veteris est, vt terra procreationibus impletetur, noui autem, vt continentia atque virginitate cælū adimpleatur. Quam tamen adeo ardui sublimisque præmij esse constat: vt dicentibus Apostolis quodam loco: Si sic est hominis cauſa cum muliere, non expedit nubere: respōderit Dñs. Qui potest capere capiat. Non ergo præceptum de cōtinentibus sed suasio est: nec iniungitur virginitas: vt sit necessitatis, sed, vt voluntatis possit esse, laudatur, Apostolo protestante: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, sed consilium do, tanquam & ipse scientiam dei habens. Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. At verò qui tentationem carnis non tolerant, necesse est, vt portum coniugij petant, vnde & idem Apostolus. Qui se (inquit) nō cōtinet, nubat, melius est enim nubere, quā f̄ vri. Et iterum, si acceperis vxorem, non peccasti: si nupserit virgo, non peccauit. Et si nō vis maior esse, esto vel minor, quia liberæ voluntatis es. Nuptiæ enim peccatum non sunt, sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt, legem Dei seruare vix possunt. Aliter illos dicit non peccare, si

A nubant, qui nondam voverint Deo castitatem. Cæterū vel qui in corde suo promisi, si aliud facerit, habet damnationem, quia pri-  
mam fidem, sicut ait Apostolus, irritam fecit. Quod enim erat per naturā licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias & Saphira, quibus de pretio possessionis sue retinere nihil licuit, ob quam cauſam & subita morte prostrati sunt. In Euangelio autem virginum diuersa genera memorantur, sed illis specialiter regni possessio deputatur, qui se amore Dei castrauerunt, id est, non quos impossibilitatis necessitas cogit: sed quos voluntas fecit continentes. Sic enim scriptum est, domino disputante: Sūt enim spadones, qui ita nati sunt: sunt & alij, qui ab hominibus facti sunt: & sunt, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Quibus etiam per Isaiam prophetam dicit, se datum in domo sua & in muris suis locum non minatum <sup>h</sup> meliorem multò, quam filiorum ac filiarum  
 Nam illis, qui sic nascuntur, aut quibus ipsum virile membrū debilitatur, vt generare non possint (sicut sunt Eunuchi potentum & regū) sufficit vtiq. quod Christiani sunt, & Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito, vt coniuges si potuissent haberent, ideoq. cæteris cōiugatis in domo Dei fidelibus adæquantur, quia castrati sunt propter seculum, non propter regnum cælorum: neque enim vxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Quantum autem sit in virginibus sanctitatis donum, vt etiam Iohānes eos tantum agni vestigij inhærere præscribat, qui contaminati mulierū conuentibus non fuerint: ipsi enim sunt duodecies duodenā millia sanctorū cytharœdorū illibatae virginitatis in corpore, in uiolatae castitatis in corde, qui sequuntur agnum quocunque ierit, quem nemo sequi vel audet, vel valet, nisi tantum virginitas. Sequuntur itaque agnū & ceteri fideles, qui virginitatē corporis amiserunt, sed non quocunque ierit, sed quovsq. ipsi potuerint. Vnde, ne tāz sanctitatis donū superbia corrūpatur, cauendum est: multos enim extollit virginitas, eleuat continētia, fidenter dico, facilius sequuntur agnum, & si non quocunq. ierit, certè quo usque potuerint coniugati humiles, quam superbiennes virgines. Quomodo enim sequitur, ad quem non vult accedere: Aut quomodo accedit, ad quem nō venit, vt discat, quoniam mitis est & humiliis corde: Pergant ergo viā publi-

sublimitatis virgines pede humilitatis sequuntur Christum, tenendo perseveranter, quod voverunt ardenter: ita ut professae ac seruantes integratam ceteris etiam moribus coagruant, sine quibus proculdubio otiosa & inanis manet virginitas. Boni enim actus si addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus, & celi mores exhibent terris. Illae ergo virgines esse probantur, quae sic continentiae inseruant: ut nullis criminibus nulloq. terrenae sollicitudinis onere praegrauentur. Curam enim mudi coningalis copula gignit, Paulo docete, qui ait, volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quae Dei sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quae sunt mudi, quomodo placeat vxori: unde agnoscitur non posse placere Deo huiusmodi continentiae votum, quod præpeditur seculariū impedimento curarum. Nihil enim expeditos prodest esse ab actione carnis, qui illigatur secularibus curis. Nisi tantum quod sibi maiora acquirunt supplicia, pro eo quod seculum minimè vincunt, qui carnem vincere potuerunt. Quærerit autem, cur fœminæ virgines in benedictione velentur? Quarum haec causa est. <sup>a</sup> In gradibus enim vel officijs Ecclesiasticis fœminæ nullatenus præscribuntur, nam neque permittitur eis loqui in Ecclesia, vel docere: sed neque tangere, vel offerre: neq. viilius virilis munerus, aut sacerdotalis officij sortem sibi vendicare. Ideoq. hoc tantum, ut quia virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit, idcirco velamini venia fit illi, ut in Ecclesia <sup>b</sup> notabilis vel insignis introeat, & <sup>c</sup> honorem sanctificati corporis in libertate capitis ostendat, atque mitram, quasi coronam virginis gloriae, in vertice præferat.

<sup>a</sup> Tam sancti propositi. Verba Cassiani, cuius sunt quæ sequuntur, nisi Hieronymi esse, vel communia viri & quæ manus.

<sup>b</sup> Cum & ipsa vniuersa. Aug. serm. 23. de verb. Domini secundum Matth. Tota Ecclesia quæ constat ex virginib. & pueris & maritatis, & vxoratis, vno nomine virgo est appellata. Vnde hoc probamus: Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed vniuersæ potius Ecclesiæ Dei: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, & Tertull. lib. de monogam. Et coniungent vos in Ecclesia virginem vnius Christi sponsa. Ambrosius quoque in narratione ad virginitatem. Virgo est Ecclesia, quam tradidit Apostolus virginem castam exhibere Christo. Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptiae commendentur. Hoc sepe repetit Hieronymus.

<sup>c</sup> Ante aduentum quippe Christi coniugia plena erant. Ex Tertulliano, unde eadem quoq. h. a. usit Hieronym.

A <sup>a</sup> Et nisi fallor vnius eiusdemq. Dei, r. s. ad. indulserat. Verba sunt Tertull. in exhortatione ad casum item.

<sup>b</sup> Et iterum si acceperitis vxorem, r. s. ad. prostrati sunt. Verba sunt ex commentatoris in ep. ad Corintb. Hieron. adscriptis.

<sup>c</sup> Per Isaiam Prophetam se daturum. Quem locum tractat elegantissime Basilius in lib. de virginitate.

<sup>d</sup> Mellorem multò. Vulg. melius à filiis; & filiabus.

<sup>e</sup> In gradibus enim vel officijs, r. s. ad. ostendat. Tertull. in lib. de virginib. veland. potuit dignius honorari aliqua prærogativa virilis gradus; aut officij? &c. E quo loco sunt verba ferè qua restant huius capititis.

<sup>f</sup> Notabilis vel insignis. More suo disiunctione pro coniunctione ritur. Nam Tertullianus notabilis & insignis dixit.

<sup>g</sup> Honorem sanctificati corporis. Honorem sanctitatis. Tertullianus.

### De Viduis. CAP. XIX.

V Iduarum multa exempla sunt, quarum prima in scripturis legitur Noemi, & vidua, ad quam Elias missus esse scribitur, & vidua Sunamitis, quæ solebat Eliseum recipere, & victimum illi administrare: extat & Iudith illa admirabilis vidua, quæ de Holoferne Assyriorum principe triumphauit, saluūq. pudore hooste deuictō reuexit. In Nouo autem Testamento Anna prima vidua legitur, <sup>a</sup> quæ Dominū cognouit infantem, quæ meruit gratiā diuinitatis eius agnoscere, antequam potuisset verbum eius audire. Cuius quidem gradus virginitati penè coniunctus est: unde & Christum, quem virgo peperit, vidua primā cognouit. <sup>b</sup> Felix ergo virgo, quia intacta: fortior vidua, quia experta: vtrisque tamen est apud Deū merces: maior illa, subsequens ista. Illam autem viduam Apostolus vocat, <sup>c</sup> quæ post vnius coniugij torum intercepsum exinde sexu renūtiat. Dicit enim. Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, vnius viri vxor. Vnde consequens est, ut quæ plurimis fuit nexa maritis, careat vere nomine viduitatis. Quales esse vidue debant: idem Apostolus expressit dicens: si fuerit in operibus bonis testimoniū habens, dvtiq. sicut Tabitha: si filios educavit, subauditur Deo: si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patiētibus subministravit, hoc est, egrotis, vel in carcere positis, si omne opus bonum subsecuta est: breuiter vniuersa cōcludens, ut in omnibus sint exempla viuedi. Et iterum: Anus similiter in habitu sancto: vtique <sup>d</sup> ut ipse carum incensus, motus, vultus, sermo, silentium quandā faciat

sacræ cōtinentiaꝝ præferat dignitatem. Post hæc adiecit: Non criminatrices, non multo vino seruientes, sed paruo vtentes: f Nam solent hæc etates, quæ corporis frixerunt luxuria, vino se dedere pro libidine. Post hæc additur: bene docentes, ut prudentiam doceat. Docere illis quidem permisit, sed fœminas: & hoc non in Ecclesia, sed priuatim: nam hoc genus muliercularum solet esse garrulum. Vnde & curiosas & verbosas quædam viduas idem Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. g Simul autem (inquit) & otioſæ discunt circuire domos, scilicet, dum nullo timore detentæ, nec mariti potestati subiectæ, non solum otioſæ verum etiam curioſæ discurrent, loquentes quæ nō oportet. Prædicat autem idem Apostolus damnationē habere viduas, quæ post propositum continentiaꝝ nubere cupiunt. Cum enim (inquit) luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volūt, habentes damnationem, quia primā fidem irritā fecerunt, id est, quia in eo, quod primò voverant, non steterunt. Nec tamen ait, nubunt, sed nubere volūt: multas enim catum reuocat à nubendo non amor præclaris propositi, sed aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impune non possunt, hæc melius non voverent, & nuberent, quæm vrerentur, id est, quæm occulta flamma concupiscentiaꝝ vastarētur, quæ pœnitent professionis, & piget cōfusio[n]is, quæ nisi correctæ cor dirigant, & Dei timore rursum libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt, si in delicijs agant. Vnde dicit Apostolus: Quæ autē in delicijs agit, viuens mortua est, siue in laboribus atque ieiunijs nulla cordis correctione, sed magis ostentationi, quæm emendationi seruientibus.

a Anna quæ Dominam cognouit infantem. Tertull. in lib. de ieiunio aduersus Psychicos. Anna prophetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agnouit, & multa super eo prædicauit expectantib. redemptionem Israel.

b Felix ergo virgo quia intacta, &c. h[ab]uere ista non Isidorus modò, sed Hieronymus quoq. è Tertulliano, cuius sunt, lib. 1. ad vxorem hæc verba. Quantis est vidua ipsa, cuius assertor Dominus disputabit? Nō tātum virginib. datum opinor, licet in illis integritas solidæ, & tota sanctitas de proximo visuta sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facile est non appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquam. Gloriosior continetia quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laborio-

sior illa quod bonum semper habuit: ista quod bonum sibi innenit, in illa gratia, in ista virtus coratur, &c.

c Quæ post unius coniugij torum intercepti, vsq. ad renuntiat. Ita vterq. m. s. probissimè, quæ sequi non est ausus, qui, cuis hac essent, non olficeret. Sant autem eiusdem Tertulliani initio exhortationis ad castitatem. Tertius gradus supereft monogamia, cum post matrimonium vnum interceptum exinde sexui renuntiatur. Ergo vox virili turpiter addita fuerat, qua etiam legitur in edit. Rom.

d Vtq. sicut Tabitha, vsq. ad, viuendi. Ex commentarijs in epistolam ad Timotheum Hieronymo adscriptis.

e Vtq. vt ipse earum incessi. vsq. ad, dignitatem. Ex Hieronymo ad Tit. 2.

f Nam solent, vsq. ad, ex otio. Verbasunt eiusd. ibid.

g Simul autem, vsq. ad, quæ non oportet. Ex commentarijs in ep. ad Timoth. citat.

### De Coniugatis. Cap. XX.

D E Coniugatis lex naturæ à seculo est. Deus enim fecit Adā & dedit ei adiutorem Heuam cum procreationis subsecuta sententia, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Sed facta eadem mulier prius solatio, quam coniugio fuit, donec à paradiso inobedientia ejiceret, quos intra paradisum obedientia tenuisse. Ac post beatæ sedis excessum mulierem suam pulsus agnosceret libro Geneseos edocente. Et cognovit Adam mulierem suam, & concepit, & peperit filium. Ergo adiectum laborem nuptiæ præcesserunt, & tribulos spinasque passuri præuios adieccere conuentus, secuta in procreationib[us] tædia: vnde & parituræ tale præcessit edictum: In dolore (inquit) & mœrore paries filios, quos vtique sic creatos diuerſi (vt cernimus) casus, h[ab]itusque surriperēt. Vnde & Apostolus prædicans, ait: tribulationem tam carnis habebunt huiusmodi. Non tamen coniugiorum honorabilis torus & immaculatum cubile sine fructu est. Nempe suboles inde Sanctorū, & quod laudatur in virginitate, coniugij est. Ideoque nec peccatum nuptias dicimus: nec tamen eas bono virginalis continetia, vel etiam viduæ coequaremus. Coniugia autem tantum perse bona sunt: propter ea vero, quæ circa illa sunt, mala fiunt. Per id namque mala fiunt, per quod dicit Apostolus. Qui autem cum uxore est, cogitat, quæ sunt mundi: & iterum, Propter fornicationem vnuſquisque suam uxorem habeat. Quod autem non vnuſquisque

&

& multæ, sed unus & una copulantur; ipsa prima diuinitus facta coniunctio in exemplum est. Nam cum Deus hominem figurasset, eique parem necessariam prospexit, unam de costis eius mutuatus, una illi foemina finxit, siveque Adam & mulier. Heu unus inter se nuptijs fundi, formâ hominibus de originis auctoritate, & prima Dei voluntate sanxerunt.<sup>b</sup> Item secundum spirituales nuptias, sicut unus Christus & una Ecclesia, sic unus vir & una uxoris tam secundum generis documentum, quam secundum Christi sacramentum.<sup>c</sup> Numerus autem matrimonij à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in unam carnem effecit. Sed dices, quod & Patriarche simul pluribus uxoribus vni sunt: ergo propter realicebit nobis plures ducere. Sanè licebit, si qui adhuc typi alicuius futuri sacramenti supersunt, quibus plures nuptiæ figurentur.<sup>d</sup> Secundas autem nuptias propter incontinentiam iubet Apostolus, melius est enim denuo uni viro nubere, quam exsplendâ libidinis causa cum plurimis fornicari. Sapientius enim nubendi licentia iam non est religiosus, sed criminis. Nam quod in ipsa coniunctione connubia à sacerdote benedicuntur, hoc etiam à Deo in ipsa prima conditione hominum factum est, sic enim scriptum est: fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum, masculum & foemina creavit eos; & benedixit eos, dicens, Crescite, & multiplicamini. Hac ergo similitudine fit nunc in Ecclesia, qua tunc factum est in paradyso.<sup>e</sup> Quod vero eisdem virginibus legitime nubentibus uniuiræ pronubæ adhibentur, scilicet propter monogamiam: & si auspicij causa fit, tamen boni auspicium est.

<sup>f</sup> Quod vero eadem foeminae, dum matantur, velantur; scilicet ut nouerint se per hæc viris suis esse subiectas & humiles, unde & ipsum velamen vulgo mauorem vocant, id est, Martem, quia signum maritalis dignitatis, ac potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est, licet & proinde velantur, dum nubunt: ut verecudiam muliebritatis agnoscant, quia iam sequitur inde, quod pudeat. & Vnde Rebecca cū ad sponsum duceretur, si mul ut eum ipsa conspexit, salutationem, vel oscula non sustinuit: sed statim sentiens quod esset futura, pallio caput velauit, obnubere enim cooperire dicitur. Hinc etiam & supra dictæ, quod vultus suos velant, unde

A & nubes dictæ, eo quod & thera obtegant. Quod autem nubentes post benedictionem hæ Leuita uno vinculo copulantur: videlicet ne compagem coniugalis unitatis disrumpant. At verò quod eadem vitta cädido purpureoq. colore permiscetur: candor quippe admunditiam vitæ, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur: ut hoc signo, & continentia lex tenenda ab utrisq. ad tempus admoneatur, & post hæc redditum debitum non negetur. Quod enim dicit coniugatis Apostolus: abstinet vos ad tempus, ut vacatis orationi, hoc ille candor vitæ insinuat: quod vero subiungit: & iterum reuertimini in idipsum: hoc purpureus color ille demonestrat. Illud verò i quod imprimis annulus à spōso sponsæ datur, fit hoc nimis vel propter mutuæ fidei signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda iungantur. Unde & quarto digito annulus idem inseritur, quod in eo vena quedam (vifertur) sanguinis ad cor usque perueniat.<sup>k</sup> Antiquitus autem non amplius uno dabatur, ne pluralitas a modum unicum carperet.<sup>l</sup> Penes Israel autem illiciunt erat puellam viro tradere, nisi post manifestatum sanguinem maturitate.<sup>m</sup> Apud veteres in eligēdis maritis quattuor ista specie stabātur: virtus, gen<sup>o</sup>, pulchritudo, oratio: in foeminiis tria, si generosa, si bene morata esset, si pulchra. Nūc autem non genus ac mores, sed magis diuictiæ in uxoribus placent: nec queruntur, quā sit foemina pudica, sed potius quam formosa, quæ & concupiscendi libidinem nutrit, & cūctorum post se suspiria trahat. Pulchra enim (ut nō ait quidā sapiens) cito adamatur, & difficile custoditur, quod plures amant. Illæ enim sunt certæ nuptiæ, quæ in coniugio non libidinē, sed prolem requirunt: neq. enim sic institutæ sunt, ut carnis voluptati seruant, sed tantum ut fructum propaginis querant.<sup>n</sup> Nam & ipsæ dotales tabule indicat, quod causia procreandorum liberorum ducitur vxor. Quando ergo quisq. luxuriosè amplius vivit, quam necessitas procreandorum liberorum cogit, iam peccatum est. Vnde necessitas est, ut quotidianis elemosynis, ac precibus intercedant, qui tori coīugalis pudicitiam frequentius per incōtinentiam maculant. Nuptialia autem bonaria sunt: proles, fides, & sacramētū. In fide attenditur, ne præter vinculum coniugale cum altera vel altero cōcubatur: in prole, ut amanter suscipiantur, pudicè nutritur: in fa-

eramento, ut coniugium non separetur, neque causa prolixi alteri coniungantur. Sacra mentum autem ideo inter coniungatos dictum est, quia sicut non potest Ecclesia diuidi à Christo, ita & vxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque vxoribus coniunctionis insc parabile sacramētum est. Vnde & Apostolus, præcipio (inquit) non ego, sed Dominus, vxorem à viro nō discedere. Prohibet enim dimiti quacunque ex causa, ne alijs coniūgatur secundum consuetudinem Iudeorū, quam Dominus interdixit dicens: Quicunque dimiserit vxorem suā excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur.<sup>a</sup> Solū (vt ait Hieronymus) adulterium est, quod vxoris vincat affectum, immo cū illa vnam carnē in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit, à marito non debet tene ri, ne virum quoque sub maledicto faciat: dicente scriptura: Qui adulteram tenet, stultus & impius est. Vbi cunq; igitur fornicatio, est & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur.<sup>b</sup> Quid ergo si sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si foetida, si temulēta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si iurgatrix, & male dica? tenenda est velis, nolis, & qualiscūque accepta, est habenda. Cum enim esses liber, sponte te seruitutis subiecisti. Cumq; habet quis vxorem (vt ait Lactatius) nequam ser uam, neq; liberam habere poterit, vt matrimonij fidem seruet. Neq; enim, vt iuris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ virū habens ab altero polluitur, & maritus, si alteram habeat, à crimine adulterij alienus habeatur, dum diuina lex duos ita in vnum matrimonij corpus coniunxerit, vt adulteris quisquis cōpagē corporis in diuersa distra xerit.<sup>c</sup> Seruanda igitur fides ab utroq; alteri est. Exemplō cōtinētiæ docēda est vxor à viro, vt se castè gerat. Iniquū est enim vt id exigas quod præstare nō possis: caput est enim mulieris vir, vbi autem melius viuit mulier, quā vir, capite deorsum pendet domus. Ideoq; præcedere debet vir in omnibus bonis factis vxorem suam: quia caput est, vt illa imitetur virū, & sequatur verè, vt corpus caput suum, sicut Ecclesia sequitur Christū. Horatatur Apostolus coniuges, vt propter orationem abstineant, atque ex consensu tempora sanctificationis obseruent, & sine impedimento carnali orationibus vacent. Nam & in Veteri Testamento ante sanctificati sunt

A omnes à mulieribus, & sic descendenti Deo in monte assistere meruerant. Item hora tur idē Apostolus mulieres subditas esse viris suis: nam multe erga simpliciores viros diuitijs & nobilitate perflatæ Dei sententiae non recordātur, per quam subiectæ sunt illis. At quippe Dominus ad mulierem: cōuersio tua ad virum tuū, & ipse tui dominabitur. Obediendum est itaque Sacrae Scripturæ præceptis, & seruendum viro quadam seruitute libera & dilectione plena. Etenim nō est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum: & cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcumque vxor non subiicitur viro, hoc est, capitū suo, eiusdē criminis rea est, cuius & vir si non subiicitur Christo capitū suo. Verbum autem Domini blasphematur, vel contemnitur Dei prima sententia & pro nihilo ducitur: vel Christi infamatur Euangeliū, dum contra legem fidemque naturæ ea, quæ Christiana est & ex Dei lege subiecta, præesse viro desiderat, cū etiam gentiles foeminæ seruant viris suis communi lege naturæ. Seruatur ergo lex naturæ, si mulier Deo simul & marito subiecta est. At contra si illa viro imperare desiderat, & ordo naturæ corrumptur, & domus illa misera & peruersa vocabitur.

<sup>a</sup> Vnam de costis eius mutuatus vir in fœm. fecit Tertull. in lib. de monogam. Vnam foeminam masculo Deus fixxit, vna costa eius decerpta, & vtq; ex pluri. &c. quæ eadem in exhortatione dixerat, totumq; locum hieronymus sibi aduersus Iouinianum extulit.

<sup>b</sup> Item secundum spirituales nupt. Idem in exhortatione: At cum Apostolus in Ecclesiam & Christi interpretatur, erunt duo in carne vna, secundum spirituales nuptias Ecclesie, & Christi, vnu Christus, & vna eius Ecclesia: agnoscere debemus, duplicitam & exagerratedam esse nobis vnius matrimonij, tam secundum generis fundamentū, quam secundum Christi firmamentum.

<sup>c</sup> Numerus autem matrimonij, vñq; ad, figuretur. Verba Tertull. ibid. & Hieronymi 1. contra Iouinian.

<sup>d</sup> Secundas autem nupt. vñq; ad, non est religiosus, sed criminis. Dicuntur hac ex Hieronymi sensu: non qui digamos, aut etiam octogenos (vt ipsius verbis patet) damnet: sed qui calibatur, & viduitatem cōjugis longè antefixa relit. Cuius verba aliquanto etiam liberiora, quam hac sunt, retulit quoq; Gratianus 31.q.1.c. quomodo.

<sup>e</sup> Quodd verò iisdem virginib. legitimè nubentib. vniuira. Tertull. in exhort. Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, vt & virginibus legitimè nubentibus vniuira pronuba adhibeat, et si auspicij initium est, tamen boni auspiciū est. Ita enim Tertulliani ratio explenda est ex hoc loco. Quod non vidisse, qui in eo emendando Laboratum, neq; in interrapsa & pendentī sententia quidquam desiderasse, valde miror.

<sup>f</sup> Quod

¶ Quod verò eadem fœminæ. vsq. ad , perueniat.  
 legitur totus hic propè locus apud Grat. 3 c. q. 5 c. fœminæ.  
 ¶ Vnde & Rebecca. vsq. ad , velauit. Ex Tertul. lib. de vir-  
 ginitate. vland. ead. etiā apud Amb. in fine lib. i. de Abraham.  
 ¶ A Leuita uno vinculo copulantur. Altera hæc apud  
 Gratianum, nos codices nostros sumus secuti.  
 ¶ Quod dimprimis anulus, Quod in primis negotijs  
 anulus. Apud Gratianum.  
 ¶ Antiquitus. Tertull. Apolog. c. 6 . cum aurū nulla  
 norat, præter unico dígito, quem sponsus oppigne-  
 rasset pronubō anulo.  
 ¶ Pœnes Israel autem, vsq. ad , maturitate. verba sunt  
 tenui. in libro de virginib. vland.  
 ¶ Apud veteres. Vid. etymolog. lib. 9. c. 7.  
 ¶ Verit quidā sapiēs. Theophr. apud Hier. 1. cōtr. Iouini.  
 ¶ Nā & ipsæ dot. tab. August. libr. de morib. Manicheor.  
 Nuptiæ aut, vt ipsæ nuptiales tabulæ clamant, libe-  
 torum procreandorum fœminam marem q. coniū-  
 gunt. atq. ead. serm. 3. Dom. 22. post Trinit.  
 ¶ Quando ergo quisq. luxuriosè amplius vivit,  
 vsq. ad , maculat. August. ibidē: Sed dicens peccatum quidē  
 est. sed tñ patruū est. Nec nos dicimus, quia capitale  
 peccatum est, sed tñ si frequentius exerceatur, & ie-  
 lunijs, vel eleemosynis non redimatur, nimis im-  
 mundam animam facit. Vid. Hierony. 1. contra Iouin. &  
 Grat. 2. 3. q. 4 c. origo. & Fulgent. ep. 1.  
 ¶ Solum vt ait Hieronymus. in Matth. c. 19 que ver-  
 ba citantur à Gratiano 3. 2. q. 1. c. Dicit Dominus.  
 ¶ Stultus & impius. Ita Gotih. & Hieronymus. Stul-  
 tus & insipiens. Vulg. edit.  
 ¶ Quid ergo si sterilis. vsq. ad , habēda. Ex eod. Hier. loco.  
 ¶ Verit Lactantius. Lib. 6. c. 23.  
 ¶ Seruāda igitur fides, vsq. ad , sequitur Christū. Ex  
 Aug. c. 3. de decē chord. citat. 3. 2. q. 6 c. Nō mœchaberis.  
 ¶ Hortatur idem Apostolus, &c. vsque ad , finem.  
 Verba sunt Hieronymi ad Titum. 2.

### De Catechumenis , de Exorcismo & sale. CAP. XXI.

Nam nūc rationē sacramētorū siue ordinē  
 ad fidem venientiū prosequamur. Quorū  
 gradus primus est catechumenorū, secundus  
 cōpetentiū, tertius baptizatorū. Catechume-  
 ni sunt, qui primū de Gentilitate veniūt  
 habētes volūtate credēdi in Christū, & quia  
 primū exhortationis præceprū est in Lege  
 Dei: Audi Israel, Dns Deus tuus, Deus vnu D  
 est: inde est, vt is cui per sacerdotē, quasi per  
 Moysen, Deus primū loquitur, catechume-  
 nus, id est, audiēs, nominetur, scilicet, vt vnu  
 agnoscēs Dnm, relinquit errores varios ido-  
 lorū. Puto aut & omnes à Iohāne in pœnitē-  
 tiā baptizatos catechumenorū prætulisse fi-  
 gurā. Exorcizātur aut hi primū, deinde sales  
 accipiūt & vngūt. Exorcismus aut sermo  
 increpationis est cōtra immūdum spiritū in  
 euergumenis, siue catechumenis factus, per  
 spē ab illis Diaboli nequissima virtus, & in-

A ueterata malitia, vel violēta incursio expulsa  
 fugetur. Hoc significat lunaticus ille, quē in-  
 crepauit Iesus, & exiit ab illo dæmoniū. Po-  
 testas aut Diaboli exorcizatur, & insufflatur  
 in eis, vt ei renūtient, atq. eruti à potestate  
 tenebrarū, in regnū sui Dni per sacramentū  
 baptismatis trāsferātur. Quod quia paruuli  
 per se renūtiare nō possunt: per corda, & ora  
 gestatiū adimpletur. Sales aut in ministeriū  
 catechumenis dādos à Patribus ideo est in-  
 stitutū, vt eorū gustus cōdimentū sapientiæ  
 percipiāt, neq. desipiant à sapore Christi: nec  
 sint fatui, & retro respiciant, sicut vxor Lot,  
 ne malū exemplū dantes ipsi remaneant, vt  
 alios cōdiant. Quemadmodū illa, quæ, cum  
 liberaretur à Sodomis, in via posita retro re-  
 spexit: ibiq. remansit facta statua salis. Quo  
 signo cōdirētur hi, qui per fidē mūndo, & acti-  
 bus desiderijsq. eius renūtiant: vt affectionis  
 pristinæ nō recordētur, neq. ad seculi illece-  
 bras reuocētur, quia secundū Saluatoris sentē-  
 tiā, ponēs manū suā super aratrū, & respiciēs  
 retrō, regno cælorum aptus esse non potest.

### De Competentibus. CAP. XXII.

Post catechumenos, secundus cōpetentiū  
 gradus est. Cōpetentes aut sunt, qui iā post  
 doctrinā fidei, post cōtinentiā vitæ ad gratiā  
 Christi percipiendā festināt. Ideoq. appellā-  
 tur cōpetentes, id est, gratiā Christi petentes:  
 nā catechumeni tātū audiūt, nec dū petūt.  
 Sūt enim quasi hospites, & vicini fideliū, de  
 foris audiūt mysteria & gratiā, sed adhuc nō  
 appellātur fideles. Cōpetentes aut iā petūt,  
 iā accipiūt, iā catechizantur, id est, imbuun-  
 tur instructione sacramētorū. Istis enim sa-  
 lutare symbolum traditūr, quasi commoni-  
 torium fidei & sanctæ cōfessionis indicium,  
 quo instructi agnoscant, quales iam ad gra-  
 tiā Christi exhibere se debeant.

### De Symbolo. CAP. XXIII.

Symbolum autem, quod ijdē cōpetentes  
 accipiunt, tali ratione institutum maiores  
 nostri dixerūt: Traduat enim his verbis.  
 Quod post ascensionē Domini, & Saluato-  
 ris nostri ad Patrem, cum per aduentū Sācti  
 Spiritus discipuli eius inflammati, linguis  
 omniū gentiū loquerētur, quo præfigio cō-  
 fecutū est, vt nulla illis gés extera, nulla lin-  
 gua barbara, inaccessa, vel inuia videretur,

præceptū est eis à Dño datū ad prædicandū  
Dei verbū, ad singulas quāsq. nationes adire.  
Discessuri itaq. ab inuicē normā prius sibi fu-  
turæ prædicationis in cōmune cōstituūt, ne  
localiter ab inuicē discedētes, diuersum ali-  
quid, vel dissōnum prædicarēt his, qui ad fi-  
dē Christi inuitabātur. Omnes igitur in vno  
positi & Spiritu Sācte repleti, breue sibi præ  
dicationis indicū conferendo in vnū, quod  
sentiebāt, cōponunt, atq. hāc credētibus dā-  
dam esse regulā statuūt. Symbolum aut̄ hoc  
multis, & iustissimis ex caussis appellare vo-  
luerūt. Symbolū enim Græcē, & indicū dici  
potest, & collatio, hoc est, quod plures in vnū  
cōferunt. Id enim fecerūt Apostoli in his ser-  
monibus in vnū cōferendo vnuſquisq. quod  
sensit. Indicū aut̄ vel signū idcirco dicitur,  
quia illo in tēpore, sicut Paulus Apostolus di-  
cit, & in Actib⁹ Apostolorū refertur, multi  
se simulabāt esse Apostolos Christi, nominā-  
tes quidē Christū, sed nō integris traditionū  
lineis nūtiantes. Idcirco igitur istud indicū  
posuere, per quod agnosceretur is, qui Chri-  
stū verē secundū Apostolicas regulas prædi-  
caret. Denique & in bellis ciuilibus hoc ob-  
seruari ferūt, quoniā & armorū par habitus  
& sonus vocis idē, & mos vnuſ est, atq. eadē  
instituta bellādi: sed vt ne qua dolis surreptio  
fiat, symbola discreta vnuſquisq. dux suis mi-  
litib. tradit, quæ Latinē vel signa, vel indicia  
nūcupātūr. Vt si fortè occurrerit quis, de quo  
dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si  
sit hostis, an socius. Idcirco aut̄ hoc Patres no-  
stri nō scribi mēbranis, sed retineri cordibus  
tradiderūt, vt certū esset neminē hoc ex le-  
ctione, quæ peruenire interdū etiā ad infide-  
les solet, sed ex Apostol. traditione didicisse.  
Discessuri itaq. (vt dictū est) ad prædicādū  
istud vnanimitatis, & fidei suæ Apostoli in-  
dicū posuere. Est aut̄ symbolum, per quod  
agnoscitur Deus, quodq. proinde credentes  
acciūt, vt nouerint qualiter cōtra Diabolū  
fidei certamina præparēt, in quo quidē pau-  
ca sunt verba, sed omnia cōtinentur sacra-  
menta. De totis enim scripturis hāc breuiat-  
tim collecta sunt ab Apostolis, vt quoniā plu-  
res credētū litteras nesciunt, vel, qui sciunt  
per occupationes seculi scripturas legere nō  
possunt, hāc corde retinentes habeant suffi-  
cientē sibi scientiā salutarē. <sup>b</sup> Est enim breue  
fidei verbū, & olim à Propheta prædictū: quoniam  
verbū breuiatū faciet Dñs super terram.  
<sup>a</sup> Tradūt enim his verbis: quod post Ascens. ysq. ad  
indicū posuere. Verba sūt Ruffini in prefat. ad Symbolū.  
<sup>b</sup> Est enim breue verbum fidei, &c. Ex ead. paullō

A saperiūs, ead. Cyprianus in oratione Dominica.

### De regula fidei. C A P. X X I V.

**H**Æc est autē post symbolū Apostolorum  
certissima fides, quā doctores nostri tra-  
diderūt. Vt profiteamur Patrē, & Filiū, & Spi-  
ritū Sanctū vnius essentiæ, eiusdemq. pot-  
estatis, & sempiternitatis, vnuſ Deū inuisibilē:  
ita vt in singulis personatū proprietate ser-  
uata, nec substantialiter Trinitas diuidi, nec  
personaliter debeat omnino cōfundi. Patrē  
quoq. cōficeri ingenitū, Filiū genitū, Spiritū  
Sanctū verò, nec genitū nec ingenitū, sed de  
Patre & Filio procedentē. Filiū à Patre na-  
scendo procedere, Spiritū verò Sanctū pro-  
cedendo non nasci. Ipsum quoq. Filiū perfe-  
ctū ex Virgine sine peccato a hominē suscep-  
pisse: ut quem sol abonitate creauerat, spōte  
lapsum misericorditer repararet: quē vera-  
citer crucifixū, & tertia die resurrexisse, & cū  
eadē ipsa carne glorificata ascēdisse in cælū,  
in qua & ad iudiciū viuorū & mortuorū ex-  
pectatur venturus. Et quod b diuinam hu-  
manamque substantiam in vtroque perfec-  
tus vna Christus persona gestauerit, quia  
nec geminavit vtriusque substantiæ inte-  
gritate personam, nec confudit geminam  
vnitatem personæ substantiam. Altero quippe  
neutrū exclusit, quia vtrūq. vnuſ intemera-  
**C**to iure seruauit. Quod Noui & Veteris Te-  
stamēti salubris cōmendetur auctoritas: illa  
quippe per Prophetiā, ista per historiā vera-  
citer persoluta. Et quod neq. de Deo, neq. que  
de creatura seculi sit cum Paganis, aut cum  
Hēreticis, aliquid sentiendū in his rebus, in  
quibus à veritate dissentient. Sed quod in  
vtrōq. Testamento diuina protestātūr elo-  
quia, hoc tātū modo sentiendū. Quod siue  
hominem, siue vniuersa nulla Deus necessi-  
tate creauerit, neq. vllā omnino esse visibi-  
lē, inuisibilēq. substantiā: nisi aut quæ Deus,  
sit, aut à bono Deo bona creata sit: sed Deus  
**D** summè & incōmutabilitē bonus, creatura  
verò inferiū & mutabilitē bona. Et quod  
animæ incerta sit origo. Et quod Angelorū  
natura, vel animæ nō sit pars diuinæ substā-  
tiæ, sed Dei creatura ex nihilo cōdita, ideo  
quæ incorporea, quia ad imaginē Dei crea-  
ta. De pietate morum, siue qua fides diuini  
cultus otiosa torpescit, & cū qua integritas  
diuinī cultus perficitur: vt vnuſquisq. Deum,  
propter Deū, & proximum in Deo diligens  
visque ad dilectionem quoque inimicorum  
pertendendo proficiat, vt proficiendo per-  
ueniat. Alterum quoq. alterius pollui non  
poterit.

posse peccato, vbi voluntatis pars non tenetur conscientia. Legitimas nuptias non credi damnadas, licet ex eis quoque originali peccato obnoxia creditur naesci posteritas, eisque iure fidelium virginum, vel continentium preferenda doceatur integritas. Neque unum Trinitatis baptismus (quod nefas est) iteretur: neque pro diuersitate traditum ministrorum singulis patetur quibusque conferri, sed a Deo singuli potestate donari. De quo dictum legimus Super quem videris spiritu descendenter & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu Sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Et ne penitentia remedium non egere nos putemus, pro quotidianis humanarum fragilitatis excusibus, siue quibus in hac vita esse non possumus, ita ut penitentia cōpunctione fructuosa vniuersa fateamur de ceteri peccata, sicut scriptum est. Beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum testa sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Nullum quoque suis viribus, sed per diuinam gratiam capit Christi subiungi, atque in disrupta pacis perseverantia in unitate Ecclesie ipsius solidari. Nec humanarum voluntatis arbitrio bono quidquam deputandum existimari: sed secundum propositionem voluntatis Dei, omnem numerum electorum acquiri. Bona quoque temporalia bonis malisque communia a Deo creari, eiusque dispensatione singulis quibusque, vel tribui vel negari. Quoniam bonorum in uno quoque fidelium non habitus, sed unus aut improbadus est, aut probadus. Cetera vero aeterna bona solos possunt bonos in futuro consequi, quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri, hic habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem, hic sustentari in spe, postea pasci in re: hic videre per speculum in enigmate, in futuro autem facie ad faciem cum ad speciem fuerit perducta per fidem. Quod donec perficiatur in nobis, ut summi Dei bonis fruamur aeternis, temporalibus fruendo in Deo, non obseruando & proximis. Eaque quoque nos spem resurrectionis habere, ut eodem ordine eademque forma, qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus in eodem corpore, ita quo sumus, vel viuimus: non naturam aut sexum mutantes, sed tantum fragilitatem & vitia deponentes. Ipsam quoque Satanam cum Angelis suis, atque cultoribus aeterno incendo condemnam: neque secundum quorundam sacram legam dispositionem, ad pristinam, id est,

A Angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum. Hoc est catholicæ traditionis fidei vera integritas, de qua si unum quodlibet respueratur, tota fidei credulitas amittitur.

**a** Hominem suscepisse. Frequens apud Patres locutio: Augusti libro singulari de Genesi litteram, in ipsa fidei explanatione. Cum ipsa ineffabilis, incommutabilisq. Dei sapientia plenum totumq. hominem suscipere dignata est, & in quotidiano hymno. Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum: **b** Diuinam humanam substantiam. Neque minus usurpatam est substancia pro natura. Ut testimonia afferve abutentis otio sit: **c** Et quod anima incerta sit origo. Cunctatione sua sapientis invenitur August. ut ep. 157. ad Optatum. Aliiquid ergo certum de anima origine non dum in scripturis canonicis reperi. Et lib. 1. Retract. c. 1. Nam quod attinet ad eius originem, quae sit ut sit in corpore: utrum de illo uno sit, qui primus creatus est, quando factus est homo in anima viua: an semper ita fiant singulis singulare, nec tunc sciebamus, nec adhuc scio. Eod modo habet Iudiciorum cum Fulgentio, cuius verba refert lib. 1 different. c. 26. ita ut neutrum in parte viera inclinare auctor sit, cum nondum quidquam definitum esset. Sed idem quid senserit satis expressum postea lib. 1. sent. c. 14. his verbis. Animam non esse partem diuinam substantiam vel naturam, neque esse ea priusquam corpori misceatur, sed tunc eam creari, quando corpus creatur, cui admiseri videatur. Eadem Greg. ep. 53. ad Secundinum lib. 7.

**d** Ideoque incorporea quod ad imaginem Dei creata sit. Ead. ratione est versus lib. 1. sent. loco citato. Sed cum haec sit scriptura codicis utrinque manuscripti: corporeum tamen fecerant impressi libri, etiam (quod mirum sit) Romani. Atque eo magis mirum, quod eodem volumine hic ipse locus cum tota regula fideli integer sincerusq. in Rabano est editus.

**e** De pietate mortuorum. Hac non satis integra videntur. **f** Nec humanarum voluntatis arbitrio boni quidquam deputandum. Hac absurdas sententias redderent, si separatis legerentur: sed annexata sunt sequentibus verbis, sed secundum propositionem voluntatis Dei omnem numerum electorum acquiri. Ut sit sensus, ad predestinationem nihil conferre arbitriu nostrum, sed soli diuina voluntati & gratiae vocationem & electionem assignandam. Ita facile metu liberamus eos, quos hic locus male habebat.

### De Baptismo. Cap. XXV.

**D** Baptismus sacramentum si prima repetens a b origine pandam: **a** Baptizauit Moyses in nube & in mari, in typo & in figura, ita enim Paulus pronuntiat. Habuit ergo mare formam aquarum, nubes vero Spiritus Sancti, manna panis vita. Illic enim, sicut Patri exempla docet, Aegyptius demergitur, Dei populus resurgit renouatus Sancto Spiritu, qui etiam per mare rubrum inoffenso transiuit vestigio. Baptizauit & Iohannes, sed non ex toto Iudaice: non enim solum in aqua, nec tamen in Spiritu, sed hoc solum addidit, quod in penitentiâ baptizauit, sicut ait Paulus in Actibus Apostolorum. Iohannes baptismo penitentia baptizauit populum.

hh 2 Cui

Cui tamen ideo datum est in aqua baptizare, ut Christus, qui in aqua & spiritu baptizatur erat, Iohannis baptismate manifestaretur in Israel, quando Spiritus Sancti descensione, & Patris voce Filius Dei palam cunctis ostensus est. Ceepit ergo perfectum baptismum a Iesu ipse enim baptizauit primum in Spiritu Sancto: sicut & Iohannes dicit. Ego quidem baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igni. Haec est perfectio baptismi, Deus est enim, qui baptizat, ut possint & qui baptizantur fieri filii Dei. Tria sunt autem genera baptismi. Primum, quo sordes peccatorum per regenerationis lauacrum abluitur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur, quo baptismum etiam Christus baptizatus est, ut & in hoc, sicut & in ceteris, formam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos suos filios Zebedei. Protestis bibere calicem, quem ego biberimus sum, & baptismum quo ego baptizor baptizari? Itaque aqua & sanguis gemini est figura baptismatis: unum, quo regeramur ex lauacro, aliud, quo consecramur ex sanguine. Est tertium baptismum lacrymarum, quod labotiosus transfigitur, sicut ille, qui persingulas noctes stratum suum lacrymis rigat, qui imitatur conuersationem Manasse & humilitatem Niniuitarum, per quam misericordiam consecutisunt. Qui imitatur publicani illius orationem in templostantis a longe, & percussientis pectus suum, qui que nec ausus fuit oculos ad celum eleuare. <sup>b</sup> Baptismus enim aqua est, quae tempore passionis de latere Christi profluxit. Nullumque aliud elementum est, quod in hoc mundo purget vniuersa, viuifiet cuncta, ideoque cum baptizamur in Christo, per ipsam renascimur, ut purificati viuifemur. Fons autem origo omnium gratiarum est, cuius septem gradus sunt: tres in descensu propter tria, quibus renunciamus: tres alij in ascensu propter tria, quae confitemur: septimus vero, id est, qui & quartus similis filii hominis extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aque, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. In Patre autem & Filio & Spiritu sancto salutaria baptismi dona consistunt. Vnde nequaquam baptismi sanctificatur officio, nisi qui sub Trinitatis tinctur sacramento, sicut & Dominus ait. Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris &

A Filii & Spiritus sancti. Proinde si omissa quilibet Trinitatis persona baptisma detur, manifeste in regenerationis sollemnitate nihil agitur, nisi tota Trinitas inuocetur. Nam & Dominus, dum a Iohanne baptizaretur, eundem baptismum, sub Trinitatis sacramento legitur peregrisse. Dicente enim Deo: Hic est filius meus, Pater in voce, Filius in corpore, Spiritus autem Sanctus fuisse probatur in specie columbae. Duæ sunt autem pactiones credetum. Prima enim pactio est, in qua renuntiatur diabolo & pompis, & vniuersitate conuersationi illius. Secunda pactio est, quae credere in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum profitetur. Semel autem nos oportet in Christo lauari, quia Christus semel pro nobis mortuus est. Si enim unus Deus & fides una est: necessario, & unum baptismum sit, quia & Christi mors una pro nobis est, in cuius imaginem mergimur per mysterium sacri fontis, ut consepeliamur Christo morientes huic mundo, & ab iisdem aquis in forma resurrectionis eius emergimur, non reuersuri ad corruptionem, sicut neque est reuersus ad mortem. Quod & si postea quisque præuentus fuerit in aliquo peccato, non iam lauaci beneficio, sed penitentia expiatum, quae in similitudine fontis peccata mortificat. Perfectis autem actis baptismum, vel ad purgationem originalis noxie, vel ad abolitionem actualis peccati proficere credimus: parvulis autem, ut ab originali peccato absuantur, quod ab Adam per primam nativitatem traxerunt. Qui si priusquam regenerentur transierint, procul dubio a regno Christi alieni sunt, ipso Salvatore testante. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non intrabit in regnum Dei, qui que ijdem & parvuli alio profidente baptizantur, quia adhuc loqui, vel credere nesciunt, sicut etiam ægri, muti, vel surdi, quorum vice alius profitetur, ut pro eis respondeat, dum baptizantur. Quamuis autem per regenerationem percat originale peccatum, pena tamen mortis, quae per prevaricationem mandati introiuit, manet & in eos, quos a reatu originis purgat baptismus Salvatoris. Et hoc proinde, ut homo nouerit pro futuræ beatitudinis spe regenerationem consequi, non ut a pena temporalis mortis possit absoluiri. Illud vero, quod nec priuatis nec clericis baptizare liceat, nisi tantum sacerdotibus, in Evangelio legitimus sanctis Apostolis tantum permisum,

permisum, Iesu post resurrectionem dicent: Sicut misit me pater & ego mitto vos. Et hoc cum dixisset, inspirauit, & ait. Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Et in alio loco. Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.<sup>d</sup> Vnde constat baptismus solis sacerdotibus esse tractandum, cuiusque ministerium nec ipsis Diaconibus explorare est licitum absq. Episcopo vel Presbytero, nisi his procul absentibus, ultima laicorum cogat necessitas: quod etiam & laicis fidelibus plerunque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de seculo euocetur. Hæretici autem, si tamen in Patris & Filii & Spiritus Sancti attestatione docentur baptismus suscepisse, non iterum baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi sunt. Baptismus enim non est hominis, sed Christi: ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet. Quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur.<sup>e</sup> Habet quidem hæreticus baptismum Christi, sed quia extra unitatem fidei est, nihil ei prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptismus, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodeesse ad salutem. Quod enim accipit, approbo: sed quia foris accepit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur: character est enim regis mei, non ero sacrilegus si corrigo desertorem, & non muto characterem.

\* Baptizauit Moyses, usque ad, ad cælum eleuare. Omnia ex oratione Gregorij Nazianzeni ēis τα ἄγια πάτερα.

<sup>b</sup> Baptismus enim aquæ est, usq. ad, habitat corporaliter. Ex epistola ad Rusticum Narbonenensem de septem gradib. Eccles. Hieronym. tom. 9.

<sup>c</sup> Parvuli alio profidente, usq. ad, respondeat. refertur à Gr. De consec. d. 4. c. 74.

<sup>d</sup> Vnde constat baptismus, usq. ad, euocetur. Eadem d. c. 19.

<sup>e</sup> Habet enim hæreticus baptismus. Vid. Augustin. 2. contra Parmenianos. c. 3. & ex eod. c. 6. Quamuis de cons. d. 4.

### De Chrismate. CAP. XXVI.

Chrismatis vnguentum Moyses primùm in Exodo, iubente Domino, & composuit, & confecit, quo primi Aarō & filii eius in testimonium sacerdotij, & sanctitatis per-

A uocatis sunt. Deinde quoque & reges eodem chrismate sacrabantur, unde & Christiani cupabantur, sicut scriptum est: Nolite tangere Christos meos, eratque eo tempore tantum in regibus, & sacerdotibus mystica vocatione, qua Christus figurabatur: unde & ipsum nomen à chrismate dicitur. Sed postquam Dominus noster verus rex, & sacerdos æternus à Deo Patre cœlesti ac mystico vnguento est delibutus, iam non solum pontifices & reges, sed omnis Ecclesia, vocatione chrysomatis, consecratur, pro eo quod membrum est æterni regis, & sacerdotis. Ergo quia genus sacerdotale & regale, sumus ideo post lauacrum vngimur, ut Christi nomine censemur.

### De Manuum impositione, vel Confirmatione. CAP. XXVII.

Sed quoniam post baptismum per Episcopos datur Spiritus Sanctus cum manuum impositione, hoc in Actibus Apostolorum Apostolos fecisse meminimus. Sic enim dicitur. Factū est, dum Apollo esset Corinti, ut Paulus, peragratiss superioribus partibus veniret Ephesum, ibique cum inuenisset quosdam discipulos, dixit ad illos. Si Spiritū Sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt adeū: Sed neq. si Spiritus Sanctus est, audiuius. Dicitq. eis: In quo ergo baptizati estis? At illi dixerunt, in Iohannis baptismate. Ait autē Paulus: Iohannes baptizauit baptismio pœnitentiæ plebem, dicens: in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Iesum Christum. Quod cum audissent, baptizati sunt in domine Dominilem, & cum imposuisset illis manum Paulus, venit Spiritus Sanctus super illos, loquebaturq. linguis & prophetabāt. Itē in alio loco. Cum audissent autē qui erant Ierosolymis Apostoli, quod accepit Samaria verbū Dei, miserunt ad illos Petrum, & Iohannem. Qui cum venissent, orauerunt pro eis, ut acciperent Spiritum Sanctum, nondum enim invulnus eorum descenderat, sed tantum baptizati erant in nomine Domini Iesu Christi. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum Sanctum. Spiritum autem Sanctum accipere possumus, dare non possumus, sed, ut detur, Dominum inuocamus. Hoc autem à quo potissimum fiat, quemadmodum



# DIVISIDORI

367

## HISPAL. EPISCOP.

### SYNONYMOVVM, DE LAMENTATIONE ANIMÆ PECCATRICIS.

#### LIB. I.

#### PROLOGVS PRIOR.

**P**N subseq[ue]nti hoc libro, A qui nuncupatur Synonyma, id est, multa verba in vnam significationem coeuntia, sanctæ recordationis Isidorus Archiep[iscopu]s Hispalensis introducit personā hominis lamētantis in ærumnis præsentis seculi, seq[ue]ntis, deflentis, penè vsq[ue] ad desperationis defluxum. Cui mirabilis cōcursu ratio obuians, leni hūc moderamine consolatur; atque à lapsu desperationis ad spem veniæ reformat, & quemadmodum tergiuersantis mundi lapsum euitet, formamque vitæ spiritualis arripiat, mirabiliter docet. Deinde vsq[ue] ad contemplationis ascensum summopere eum prouehens, vsq[ue] in arcem perfectionis adducit. Is denique in perfectum virum perductus, eidem rationi debitas grates exoluit. In quo quidem opere quisquis intenta mente lector nititur pergere, sine dubio reperiet, quo pacto caueat yitia, quomodo defleat peccata commissa, & qualiter perlamenta pœnitentiæ reparatus, ad fructum sanctæ operationis accedat, ut non cum mundi concupiscentijs pereat, sed æternis præmijs remuneratus vivat cum Christo Domino nostro: qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus in secula seculorum. Amen.

<sup>1</sup> Synonymorum de lamentatione animæ peccatricis. Varias inscriptiones, in decem codicibus, quibus vsi sumus, huic opere præfixas inuenimus. In altero Laurentiano codice, in Septimancensi & in Nauarrico, Soliloquia, inscribitur. In altero Laurentiano, Dialogus interratione & appetitum. Reliqui codices Synonyma habent. Nisi quod quidam ex ys, pro Synonymis, Synoninam legunt generem feminino, sequit[ur] D. Ille fons de virorum Illustrium scriptis. In Isidoro (nisi lectio est virtutata) concilio sanè Tolentano &c. 2. hoc opus Synonyma nūcupatur. Su Brailio in D. Isidori vite. Sic Gratianus, vbi cunq[ue], ex hoc opere fragmenta de sumpsi, ex Synonymis se afferre ait. Addidimus aut ex

omniusq[ue] capitulo apparet in eis, in illo prædicto concilio V. epis. non ostendit om. expmndit. in suppeditat. in primis ratiōne om. minorem, ratiōne longiori certe tam q[uod] si, si etiam tam dñi m[isericordia] non si imāni oīne, amīnijgo sup[er]p[ro]p[ter]a m[isericordia] q[uod] Guadalupeo & Hispalensi codicibus ea verba. De lamentatione animæ peccatricis. Ille fons auctoritate, qui de Isidoro sic ait. Librum lamentationis (supple scripsit) quem ipse Synonymam vocavit. Itaq[ue] ab eo tempore, utramq[ue] appellationem pratulit: Lamentationis quidem loquentium abuso, Synonymorum autem ab ipso Isidoró factam. <sup>2</sup> q[uod] sibi Al. conuenientia. <sup>3</sup> q[uod] sibi non. <sup>4</sup> q[uod] sibi Al. miserabilitas. <sup>5</sup> q[uod] sibi non. <sup>6</sup> q[uod] sibi Al. <sup>7</sup> q[uod] sibi Al. <sup>8</sup> q[uod] sibi Al. <sup>9</sup> q[uod] sibi Al. <sup>10</sup> q[uod] sibi Al. <sup>11</sup> q[uod] sibi Al. <sup>12</sup> q[uod] sibi Al. <sup>13</sup> q[uod] sibi Al. <sup>14</sup> q[uod] sibi Al. <sup>15</sup> q[uod] sibi Al. <sup>16</sup> q[uod] sibi Al. <sup>17</sup> q[uod] sibi Al. <sup>18</sup> q[uod] sibi Al. <sup>19</sup> q[uod] sibi Al. <sup>20</sup> q[uod] sibi Al. <sup>21</sup> q[uod] sibi Al. <sup>22</sup> q[uod] sibi Al. <sup>23</sup> q[uod] sibi Al. <sup>24</sup> q[uod] sibi Al. <sup>25</sup> q[uod] sibi Al. <sup>26</sup> q[uod] sibi Al. <sup>27</sup> q[uod] sibi Al. <sup>28</sup> q[uod] sibi Al. <sup>29</sup> q[uod] sibi Al. <sup>30</sup> q[uod] sibi Al. <sup>31</sup> q[uod] sibi Al. <sup>32</sup> q[uod] sibi Al. <sup>33</sup> q[uod] sibi Al. <sup>34</sup> q[uod] sibi Al. <sup>35</sup> q[uod] sibi Al. <sup>36</sup> q[uod] sibi Al. <sup>37</sup> q[uod] sibi Al. <sup>38</sup> q[uod] sibi Al. <sup>39</sup> q[uod] sibi Al. <sup>40</sup> q[uod] sibi Al. <sup>41</sup> q[uod] sibi Al. <sup>42</sup> q[uod] sibi Al. <sup>43</sup> q[uod] sibi Al. <sup>44</sup> q[uod] sibi Al. <sup>45</sup> q[uod] sibi Al. <sup>46</sup> q[uod] sibi Al. <sup>47</sup> q[uod] sibi Al. <sup>48</sup> q[uod] sibi Al. <sup>49</sup> q[uod] sibi Al. <sup>50</sup> q[uod] sibi Al. <sup>51</sup> q[uod] sibi Al. <sup>52</sup> q[uod] sibi Al. <sup>53</sup> q[uod] sibi Al. <sup>54</sup> q[uod] sibi Al. <sup>55</sup> q[uod] sibi Al. <sup>56</sup> q[uod] sibi Al. <sup>57</sup> q[uod] sibi Al. <sup>58</sup> q[uod] sibi Al. <sup>59</sup> q[uod] sibi Al. <sup>60</sup> q[uod] sibi Al. <sup>61</sup> q[uod] sibi Al. <sup>62</sup> q[uod] sibi Al. <sup>63</sup> q[uod] sibi Al. <sup>64</sup> q[uod] sibi Al. <sup>65</sup> q[uod] sibi Al. <sup>66</sup> q[uod] sibi Al. <sup>67</sup> q[uod] sibi Al. <sup>68</sup> q[uod] sibi Al. <sup>69</sup> q[uod] sibi Al. <sup>70</sup> q[uod] sibi Al. <sup>71</sup> q[uod] sibi Al. <sup>72</sup> q[uod] sibi Al. <sup>73</sup> q[uod] sibi Al. <sup>74</sup> q[uod] sibi Al. <sup>75</sup> q[uod] sibi Al. <sup>76</sup> q[uod] sibi Al. <sup>77</sup> q[uod] sibi Al. <sup>78</sup> q[uod] sibi Al. <sup>79</sup> q[uod] sibi Al. <sup>80</sup> q[uod] sibi Al. <sup>81</sup> q[uod] sibi Al. <sup>82</sup> q[uod] sibi Al. <sup>83</sup> q[uod] sibi Al. <sup>84</sup> q[uod] sibi Al. <sup>85</sup> q[uod] sibi Al. <sup>86</sup> q[uod] sibi Al. <sup>87</sup> q[uod] sibi Al. <sup>88</sup> q[uod] sibi Al. <sup>89</sup> q[uod] sibi Al. <sup>90</sup> q[uod] sibi Al. <sup>91</sup> q[uod] sibi Al. <sup>92</sup> q[uod] sibi Al. <sup>93</sup> q[uod] sibi Al. <sup>94</sup> q[uod] sibi Al. <sup>95</sup> q[uod] sibi Al. <sup>96</sup> q[uod] sibi Al. <sup>97</sup> q[uod] sibi Al. <sup>98</sup> q[uod] sibi Al. <sup>99</sup> q[uod] sibi Al. <sup>100</sup> q[uod] sibi Al. <sup>101</sup> q[uod] sibi Al. <sup>102</sup> q[uod] sibi Al. <sup>103</sup> q[uod] sibi Al. <sup>104</sup> q[uod] sibi Al. <sup>105</sup> q[uod] sibi Al. <sup>106</sup> q[uod] sibi Al. <sup>107</sup> q[uod] sibi Al. <sup>108</sup> q[uod] sibi Al. <sup>109</sup> q[uod] sibi Al. <sup>110</sup> q[uod] sibi Al. <sup>111</sup> q[uod] sibi Al. <sup>112</sup> q[uod] sibi Al. <sup>113</sup> q[uod] sibi Al. <sup>114</sup> q[uod] sibi Al. <sup>115</sup> q[uod] sibi Al. <sup>116</sup> q[uod] sibi Al. <sup>117</sup> q[uod] sibi Al. <sup>118</sup> q[uod] sibi Al. <sup>119</sup> q[uod] sibi Al. <sup>120</sup> q[uod] sibi Al. <sup>121</sup> q[uod] sibi Al. <sup>122</sup> q[uod] sibi Al. <sup>123</sup> q[uod] sibi Al. <sup>124</sup> q[uod] sibi Al. <sup>125</sup> q[uod] sibi Al. <sup>126</sup> q[uod] sibi Al. <sup>127</sup> q[uod] sibi Al. <sup>128</sup> q[uod] sibi Al. <sup>129</sup> q[uod] sibi Al. <sup>130</sup> q[uod] sibi Al. <sup>131</sup> q[uod] sibi Al. <sup>132</sup> q[uod] sibi Al. <sup>133</sup> q[uod] sibi Al. <sup>134</sup> q[uod] sibi Al. <sup>135</sup> q[uod] sibi Al. <sup>136</sup> q[uod] sibi Al. <sup>137</sup> q[uod] sibi Al. <sup>138</sup> q[uod] sibi Al. <sup>139</sup> q[uod] sibi Al. <sup>140</sup> q[uod] sibi Al. <sup>141</sup> q[uod] sibi Al. <sup>142</sup> q[uod] sibi Al. <sup>143</sup> q[uod] sibi Al. <sup>144</sup> q[uod] sibi Al. <sup>145</sup> q[uod] sibi Al. <sup>146</sup> q[uod] sibi Al. <sup>147</sup> q[uod] sibi Al. <sup>148</sup> q[uod] sibi Al. <sup>149</sup> q[uod] sibi Al. <sup>150</sup> q[uod] sibi Al. <sup>151</sup> q[uod] sibi Al. <sup>152</sup> q[uod] sibi Al. <sup>153</sup> q[uod] sibi Al. <sup>154</sup> q[uod] sibi Al. <sup>155</sup> q[uod] sibi Al. <sup>156</sup> q[uod] sibi Al. <sup>157</sup> q[uod] sibi Al. <sup>158</sup> q[uod] sibi Al. <sup>159</sup> q[uod] sibi Al. <sup>160</sup> q[uod] sibi Al. <sup>161</sup> q[uod] sibi Al. <sup>162</sup> q[uod] sibi Al. <sup>163</sup> q[uod] sibi Al. <sup>164</sup> q[uod] sibi Al. <sup>165</sup> q[uod] sibi Al. <sup>166</sup> q[uod] sibi Al. <sup>167</sup> q[uod] sibi Al. <sup>168</sup> q[uod] sibi Al. <sup>169</sup> q[uod] sibi Al. <sup>170</sup> q[uod] sibi Al. <sup>171</sup> q[uod] sibi Al. <sup>172</sup> q[uod] sibi Al. <sup>173</sup> q[uod] sibi Al. <sup>174</sup> q[uod] sibi Al. <sup>175</sup> q[uod] sibi Al. <sup>176</sup> q[uod] sibi Al. <sup>177</sup> q[uod] sibi Al. <sup>178</sup> q[uod] sibi Al. <sup>179</sup> q[uod] sibi Al. <sup>180</sup> q[uod] sibi Al. <sup>181</sup> q[uod] sibi Al. <sup>182</sup> q[uod] sibi Al. <sup>183</sup> q[uod] sibi Al. <sup>184</sup> q[uod] sibi Al. <sup>185</sup> q[uod] sibi Al. <sup>186</sup> q[uod] sibi Al. <sup>187</sup> q[uod] sibi Al. <sup>188</sup> q[uod] sibi Al. <sup>189</sup> q[uod] sibi Al. <sup>190</sup> q[uod] sibi Al. <sup>191</sup> q[uod] sibi Al. <sup>192</sup> q[uod] sibi Al. <sup>193</sup> q[uod] sibi Al. <sup>194</sup> q[uod] sibi Al. <sup>195</sup> q[uod] sibi Al. <sup>196</sup> q[uod] sibi Al. <sup>197</sup> q[uod] sibi Al. <sup>198</sup> q[uod] sibi Al. <sup>199</sup> q[uod] sibi Al. <sup>200</sup> q[uod] sibi Al. <sup>201</sup> q[uod] sibi Al. <sup>202</sup> q[uod] sibi Al. <sup>203</sup> q[uod] sibi Al. <sup>204</sup> q[uod] sibi Al. <sup>205</sup> q[uod] sibi Al. <sup>206</sup> q[uod] sibi Al. <sup>207</sup> q[uod] sibi Al. <sup>208</sup> q[uod] sibi Al. <sup>209</sup> q[uod] sibi Al. <sup>210</sup> q[uod] sibi Al. <sup>211</sup> q[uod] sibi Al. <sup>212</sup> q[uod] sibi Al. <sup>213</sup> q[uod] sibi Al. <sup>214</sup> q[uod] sibi Al. <sup>215</sup> q[uod] sibi Al. <sup>216</sup> q[uod] sibi Al. <sup>217</sup> q[uod] sibi Al. <sup>218</sup> q[uod] sibi Al. <sup>219</sup> q[uod] sibi Al. <sup>220</sup> q[uod] sibi Al. <sup>221</sup> q[uod] sibi Al. <sup>222</sup> q[uod] sibi Al. <sup>223</sup> q[uod] sibi Al. <sup>224</sup> q[uod] sibi Al. <sup>225</sup> q[uod] sibi Al. <sup>226</sup> q[uod] sibi Al. <sup>227</sup> q[uod] sibi Al. <sup>228</sup> q[uod] sibi Al. <sup>229</sup> q[uod] sibi Al. <sup>230</sup> q[uod] sibi Al. <sup>231</sup> q[uod] sibi Al. <sup>232</sup> q[uod] sibi Al. <sup>233</sup> q[uod] sibi Al. <sup>234</sup> q[uod] sibi Al. <sup>235</sup> q[uod] sibi Al. <sup>236</sup> q[uod] sibi Al. <sup>237</sup> q[uod] sibi Al. <sup>238</sup> q[uod] sibi Al. <sup>239</sup> q[uod] sibi Al. <sup>240</sup> q[uod] sibi Al. <sup>241</sup> q[uod] sibi Al. <sup>242</sup> q[uod] sibi Al. <sup>243</sup> q[uod] sibi Al. <sup>244</sup> q[uod] sibi Al. <sup>245</sup> q[uod] sibi Al. <sup>246</sup> q[uod] sibi Al. <sup>247</sup> q[uod] sibi Al. <sup>248</sup> q[uod] sibi Al. <sup>249</sup> q[uod] sibi Al. <sup>250</sup> q[uod] sibi Al. <sup>251</sup> q[uod] sibi Al. <sup>252</sup> q[uod] sibi Al. <sup>253</sup> q[uod] sibi Al. <sup>254</sup> q[uod] sibi Al. <sup>255</sup> q[uod] sibi Al. <sup>256</sup> q[uod] sibi Al. <sup>257</sup> q[uod] sibi Al. <sup>258</sup> q[uod] sibi Al. <sup>259</sup> q[uod] sibi Al. <sup>260</sup> q[uod] sibi Al. <sup>261</sup> q[uod] sibi Al. <sup>262</sup> q[uod] sibi Al. <sup>263</sup> q[uod] sibi Al. <sup>264</sup> q[uod] sibi Al. <sup>265</sup> q[uod] sibi Al. <sup>266</sup> q[uod] sibi Al. <sup>267</sup> q[uod] sibi Al. <sup>268</sup> q[uod] sibi Al. <sup>269</sup> q[uod] sibi Al. <sup>270</sup> q[uod] sibi Al. <sup>271</sup> q[uod] sibi Al. <sup>272</sup> q[uod] sibi Al. <sup>273</sup> q[uod] sibi Al. <sup>274</sup> q[uod] sibi Al. <sup>275</sup> q[uod] sibi Al. <sup>276</sup> q[uod] sibi Al. <sup>277</sup> q[uod] sibi Al. <sup>278</sup> q[uod] sibi Al. <sup>279</sup> q[uod] sibi Al. <sup>280</sup> q[uod] sibi Al. <sup>281</sup> q[uod] sibi Al. <sup>282</sup> q[uod] sibi Al. <sup>283</sup> q[uod] sibi Al. <sup>284</sup> q[uod] sibi Al. <sup>285</sup> q[uod] sibi Al. <sup>286</sup> q[uod] sibi Al. <sup>287</sup> q[uod] sibi Al. <sup>288</sup> q[uod] sibi Al. <sup>289</sup> q[uod] sibi Al. <sup>290</sup> q[uod] sibi Al. <sup>291</sup> q[uod] sibi Al. <sup>292</sup> q[uod] sibi Al. <sup>293</sup> q[uod] sibi Al. <sup>294</sup> q[uod] sibi Al. <sup>295</sup> q[uod] sibi Al. <sup>296</sup> q[uod] sibi Al. <sup>297</sup> q[uod] sibi Al. <sup>298</sup> q[uod] sibi Al. <sup>299</sup> q[uod] sibi Al. <sup>300</sup> q[uod] sibi Al. <sup>301</sup> q[uod] sibi Al. <sup>302</sup> q[uod] sibi Al. <sup>303</sup> q[uod] sibi Al. <sup>304</sup> q[uod] sibi Al. <sup>305</sup> q[uod] sibi Al. <sup>306</sup> q[uod] sibi Al. <sup>307</sup> q[uod] sibi Al. <sup>308</sup> q[uod] sibi Al. <sup>309</sup> q[uod] sibi Al. <sup>310</sup> q[uod] sibi Al. <sup>311</sup> q[uod] sibi Al. <sup>312</sup> q[uod] sibi Al. <sup>313</sup> q[uod] sibi Al. <sup>314</sup> q[uod] sibi Al. <sup>315</sup> q[uod] sibi Al. <sup>316</sup> q[uod] sibi Al. <sup>317</sup> q[uod] sibi Al. <sup>318</sup> q[uod] sibi Al. <sup>319</sup> q[uod] sibi Al. <sup>320</sup> q[uod] sibi Al. <sup>321</sup> q[uod] sibi Al. <sup>322</sup> q[uod] sibi Al. <sup>323</sup> q[uod] sibi Al. <sup>324</sup> q[uod] sibi Al. <sup>325</sup> q[uod] sibi Al. <sup>326</sup> q[uod] sibi Al. <sup>327</sup> q[uod] sibi Al. <sup>328</sup> q[uod] sibi Al. <sup>329</sup> q[uod] sibi Al. <sup>330</sup> q[uod] sibi Al. <sup>331</sup> q[uod] sibi Al. <sup>332</sup> q[uod] sibi Al. <sup>333</sup> q[uod] sibi Al. <sup>334</sup> q[uod] sibi Al. <sup>335</sup> q[uod] sibi Al. <sup>336</sup> q[uod] sibi Al. <sup>337</sup> q[uod] sibi Al. <sup>338</sup> q[uod] sibi Al. <sup>339</sup> q[uod] sibi Al. <sup>340</sup> q[uod] sibi Al. <sup>341</sup> q[uod] sibi Al. <sup>342</sup> q[uod] sibi Al. <sup>343</sup> q[uod] sibi Al. <sup>344</sup> q[uod] sibi Al. <sup>345</sup> q[uod] sibi Al. <sup>346</sup> q[uod] sibi Al. <sup>347</sup> q[uod] sibi Al. <sup>348</sup> q[uod] sibi Al. <sup>349</sup> q[uod] sibi Al. <sup>350</sup> q[uod] sibi Al. <sup>351</sup> q[uod] sibi Al. <sup>352</sup> q[uod] sibi Al. <sup>353</sup> q[uod] sibi Al. <sup>354</sup> q[uod] sibi Al. <sup>355</sup> q[uod] sibi Al. <sup>356</sup> q[uod] sibi Al. <sup>357</sup> q[uod] sibi Al. <sup>358</sup> q[uod] sibi Al. <sup>359</sup> q[uod] sibi Al. <sup>360</sup> q[uod] sibi Al. <sup>361</sup> q[uod] sibi Al. <sup>362</sup> q[uod] sibi Al. <sup>363</sup> q[uod] sibi Al. <sup>364</sup> q[uod] sibi Al. <sup>365</sup> q[uod] sibi Al. <sup>366</sup> q[uod] sibi Al. <sup>367</sup> q[uod] sibi Al. <sup>368</sup> q[uod] sibi Al. <sup>369</sup> q[uod] sibi Al. <sup>370</sup> q[uod] sibi Al. <sup>371</sup> q[uod] sibi Al. <sup>372</sup> q[uod] sibi Al. <sup>373</sup> q[uod] sibi Al. <sup>374</sup> q[uod] sibi Al. <sup>375</sup> q[uod] sibi Al. <sup>376</sup> q[uod] sibi Al. <sup>377</sup> q[uod] sibi Al. <sup>378</sup> q[uod] sibi Al. <sup>379</sup> q[uod] sibi Al. <sup>380</sup> q[uod] sibi Al. <sup>381</sup> q[uod] sibi Al. <sup>382</sup> q[uod] sibi Al. <sup>383</sup> q[uod] sibi Al. <sup>384</sup> q[uod] sibi Al. <sup>385</sup> q[uod] sibi Al. <sup>386</sup> q[uod] sibi Al. <sup>387</sup> q[uod] sibi Al. <sup>388</sup> q[uod] sibi Al. <sup>389</sup> q[uod] sibi Al. <sup>390</sup> q[uod] sibi Al. <sup>391</sup> q[uod] sibi Al. <sup>392</sup> q[uod] sibi Al. <sup>393</sup> q[uod] sibi Al. <sup>394</sup> q[uod] sibi Al. <sup>395</sup> q[uod] sibi Al. <sup>396</sup> q[uod] sibi Al. <sup>397</sup> q[uod] sibi Al. <sup>398</sup> q[uod] sibi Al. <sup>399</sup> q[uod] sibi Al. <sup>400</sup> q[uod] sibi Al. <sup>401</sup> q[uod] sibi Al. <sup>402</sup> q[uod] sibi Al. <sup>403</sup> q[uod] sibi Al. <sup>404</sup> q[uod] sibi Al. <sup>405</sup> q[uod] sibi Al. <sup>406</sup> q[uod] sibi Al. <sup>407</sup> q[uod] sibi Al. <sup>408</sup> q[uod] sibi Al. <sup>409</sup> q[uod] sibi Al. <sup>410</sup> q[uod] sibi Al. <sup>411</sup> q[uod] sibi Al. <sup>412</sup> q[uod] sibi Al. <sup>413</sup> q[uod] sibi Al. <sup>414</sup> q[uod] sibi Al. <sup>415</sup> q[uod] sibi Al. <sup>416</sup> q[uod] sibi Al. <sup>417</sup> q[uod] sibi Al. <sup>418</sup> q[uod] sibi Al. <sup>419</sup> q[uod] sibi Al. <sup>420</sup> q[uod] sibi Al. <sup>421</sup> q[uod] sibi Al. <sup>422</sup> q[uod] sibi Al. <sup>423</sup> q[uod] sibi Al. <sup>424</sup> q[uod] sibi Al. <sup>425</sup> q[uod] sibi Al. <sup>426</sup> q[uod] sibi Al. <sup>427</sup> q[uod] sibi Al. <sup>428</sup> q[uod] sibi Al. <sup>429</sup> q[uod] sibi Al. <sup>430</sup> q[uod] sibi Al. <sup>431</sup> q[uod] sibi Al. <sup>432</sup> q[uod] sibi Al. <sup>433</sup> q[uod] sibi Al. <sup>434</sup> q[uod] sibi Al. <sup>435</sup> q[uod] sibi Al. <sup>436</sup> q[uod] sibi Al. <sup>437</sup> q[uod] sibi Al. <sup>438</sup> q[uod] sibi Al. <sup>439</sup> q[uod] sibi Al. <sup>440</sup> q[uod] sibi Al. <sup>441</sup> q[uod] sibi Al. <sup>442</sup> q[uod] sibi Al. <sup>443</sup> q[uod] sibi Al. <sup>444</sup> q[uod] sibi Al. <sup>445</sup> q[uod] sibi Al. <sup>446</sup> q[uod] sibi Al. <sup>447</sup> q[uod] sibi Al. <sup>448</sup> q[uod] sibi Al. <sup>449</sup> q[uod] sibi Al. <sup>450</sup> q[uod] sibi Al. <sup>451</sup> q[uod] sibi Al. <sup>452</sup> q[uod] sibi Al. <sup>453</sup> q[uod] sibi Al. <sup>454</sup> q[uod] sibi Al. <sup>455</sup> q[uod] sibi Al. <sup>456</sup> q[uod] sibi Al. <sup>457</sup> q[uod] sibi Al. <sup>458</sup> q[uod] sibi Al. <sup>459</sup> q[uod] sibi Al. <sup>460</sup> q[uod] sibi Al. <sup>461</sup> q[uod] sibi Al. <sup>462</sup> q[uod] sibi Al. <sup>463</sup> q[uod] sibi Al. <sup>464</sup> q[uod] sibi Al. <sup>465</sup> q[uod] sibi Al. <sup>466</sup> q[uod] sibi Al. <sup>467</sup> q[uod] sibi Al. <sup>468</sup> q[uod] sibi Al. <sup>469</sup> q[uod] sibi Al. <sup>470</sup> q[uod] sibi Al. <sup>471</sup> q[uod] sibi Al. <sup>472</sup> q[uod] sibi Al. <sup>473</sup> q[uod] sibi Al. <sup>474</sup> q[uod] sibi Al. <sup>475</sup> q[uod] sibi Al. <sup>476</sup> q[uod] sibi Al. <sup>477</sup> q[uod] sibi Al. <sup>478</sup> q[uod] sibi Al. <sup>479</sup> q[uod] sibi Al. <sup>480</sup> q[uod] sibi Al. <sup>481</sup> q[uod] sibi Al. <sup>482</sup> q[uod] sibi Al. <sup>483</sup> q[uod] sibi Al. <sup>484</sup> q[uod] sibi Al. <sup>485</sup> q[uod] sibi Al. <sup>486</sup> q[uod] sibi Al. <sup>487</sup> q[uod] sibi Al. <sup>488</sup> q[uod] sibi Al. <sup>489</sup> q[uod] sibi Al. <sup>490</sup> q[uod] sibi Al. <sup>491</sup> q[uod] sibi Al. <sup>492</sup> q[uod] sibi Al. <sup>493</sup> q[uod] sibi Al. <sup>494</sup> q[uod] sibi Al. <sup>495</sup> q[uod] sibi Al. <sup>496</sup> q[uod] sibi Al. <sup>497</sup> q[uod] sibi Al. <sup>498</sup> q[uod] sibi Al. <sup>499</sup> q[uod] sibi Al. <sup>500</sup> q[uod] sibi Al. <sup>501</sup> q[uod] sibi Al. <sup>502</sup> q[uod] sibi Al. <sup>503</sup> q[uod] sibi Al. <sup>504</sup> q[uod] sibi Al. <sup>505</sup> q[uod] sibi Al. <sup>506</sup> q[uod] sibi Al. <sup>507</sup> q[uod] sibi Al. <sup>508</sup> q[uod] sibi Al. <sup>509</sup> q[uod] sibi Al. <sup>510</sup> q[uod] sibi Al. <sup>511</sup> q[uod] sibi Al. <sup>512</sup> q[uod] sibi Al. <sup>513</sup> q[uod] sibi Al. <sup>514</sup> q[uod] sibi Al. <sup>515</sup> q[uod] sibi Al. <sup>516</sup> q[uod] sibi Al. <sup>517</sup> q[uod] sibi Al. <sup>518</sup> q[uod] sibi Al. <sup>519</sup> q[uod] sibi Al. <sup>520</sup> q[uod] sibi Al. <sup>521</sup> q[uod] sibi Al. <sup>522</sup> q[uod] sibi Al. <sup>523</sup> q[uod] sibi Al. <sup>524</sup> q[uod] sibi Al. <sup>525</sup> q[uod] sibi Al. <sup>526</sup> q[uod] sibi Al. <sup>527</sup> q[uod] sibi Al. <sup>528</sup> q[uod] sibi Al. <sup>529</sup> q[uod] sibi Al. <sup>530</sup> q[uod] sibi Al. <sup>531</sup> q[uod] sibi Al. <sup>532</sup> q[uod] sibi Al. <sup>533</sup> q[uod] sibi Al. <sup>534</sup> q[uod] sibi Al. <sup>535</sup> q[uod] sibi Al. <sup>536</sup> q[uod] sibi Al. <sup>537</sup> q[uod] sibi Al. <sup>538</sup> q[uod] sibi Al. <sup>539</sup> q[uod] sibi Al. <sup>540</sup> q[uod] sibi Al. <sup>541</sup> q[uod] sibi Al. <sup>542</sup> q[uod] sibi Al. <sup>543</sup> q[uod] sibi Al. <sup>544</sup> q[uod] sibi Al. <sup>545</sup> q[uod] sibi Al. <sup>546</sup> q[uod] sibi Al. <sup>547</sup> q[uod] sibi Al. <sup>548</sup> q[uod] sibi Al. <sup>549</sup> q[uod] sibi Al. <sup>550</sup> q[uod] sibi Al. <sup>551</sup> q[uod] sibi Al. <sup>552</sup> q[uod] sibi Al. <sup>553</sup> q[uod] sibi Al. <sup>554</sup> q[uod] sibi Al. <sup>555</sup> q[uod] sibi Al. <sup>556</sup> q[uod] sibi Al. <sup>557</sup> q[uod] sibi Al. <sup>558</sup> q[uod] sibi Al. <sup>559</sup> q[uod] sibi Al. <sup>560</sup> q[uod] sibi Al. <sup>561</sup> q[uod] sibi Al. <sup>562</sup> q[uod] sibi Al. <sup>563</sup> q[uod] sibi Al. <sup>564</sup> q[uod] sibi Al. <sup>565</sup> q[uod] sibi Al. <sup>566</sup> q[uod] sibi Al. <sup>567</sup> q[uod] sibi Al. <sup>568</sup> q[uod] sibi Al. <sup>569</sup> q[uod] sibi Al. <sup>570</sup> q[uod] sibi Al. <sup>571</sup> q[uod] sibi Al. <sup>572</sup> q[uod] sibi Al. <sup>573</sup> q[uod] sibi Al. <sup>574</sup> q[uod] sibi Al. <sup>575</sup> q[uod] sibi Al. <sup>576</sup> q[uod] sibi Al. <sup>577</sup> q[uod] sibi Al. <sup>578</sup> q[uod] sibi Al. <sup>579</sup> q[uod] sibi Al. <sup>580</sup> q[uod] sibi Al. <sup>581</sup> q[uod] sibi Al. <sup>582</sup> q[uod] sibi Al. <sup>583</sup> q[uod] sibi Al. <sup>584</sup> q[uod] sibi Al. <sup>585</sup> q[uod] sibi Al. <sup>586</sup> q[uod] sibi Al. <sup>587</sup> q[uod] sibi Al. <sup>588</sup> q[uod] sibi Al. <sup>589</sup> q[uod] sibi Al. <sup>590</sup> q[uod] sibi Al. <sup>591</sup> q[uod] sibi Al. <sup>592</sup> q[uod] sibi Al. <sup>593</sup> q[uod] sibi Al. <sup>594</sup> q[uod] sibi Al. <sup>595</sup> q[uod] sibi Al. <sup>596</sup> q[uod] sibi Al. <sup>597</sup> q[uod] sibi Al. <sup>598</sup> q[uod] sibi Al. <sup>599</sup> q[uod] sibi Al. <sup>600</sup> q[uod] sibi Al. <sup>601</sup> q[uod] sibi Al. <sup>602</sup> q[uod] sibi Al. <sup>603</sup> q[uod] sibi Al. <sup>604</sup> q[uod] sibi Al. <sup>605</sup> q[uod] sibi Al. <sup>606</sup> q[uod] sibi Al. <sup>607</sup> q[uod] sibi Al. <sup>608</sup> q[uod] sibi Al. <sup>609</sup> q[uod] sibi Al. <sup>610</sup> q[uod] sibi Al. <sup>611</sup> q[uod] sibi Al. <sup>612</sup>

angustijs, nō reperio vīpiam tanti mali per fugium; tanti doloris non inuenio argūmē-  
tum, euadendē calamitatis b indicia non  
comprehendo, minuendī doloris argumen-  
ta noi colligo, effugiendi funeris vestigia  
non inuenio, vbiq. me infelicitas mea per-  
sequitur, domi forisque mea calamitas me  
non deserit. Vbicūm q. fugio, mala mea me  
insequuntur: Vbicūmque me conuertero  
malorum meorum me vmbra comitatur:  
velut vmbram corporis, sic mala mea fuge-  
re non possum. Ego ille homo ignoti nomi-  
nis, homo obscuræ opinionis, homo infimi  
generis, cognitus per me tantū, cognitus tā-  
tūm mihi: nulli vñquā malū feci, nulli calū-  
niatus sum, nulli aduersus extiti, nulli mole-  
stia intuli: nulli inquietus fui: sine villa que-  
rela apud homines vixi, vitā meā omnes lā-  
dere nitūtur: omnes cōtra me frendent, atq.  
insaniunt: conserta manu in me pericula in-  
gerunt, ad exitium me petrahunt, ad peri-  
culum me adducunt, ad discrimen vocant  
meam salutem. Nullus mihi protectionem  
præbet: nullus defensionem adhibet: nullus  
adminiculū tribuit: nullus malis meis su-  
currit: desertus sum ab omnibus hominibus:  
quicunq̄ me aspiciunt, aut fugiunt, aut  
fortasse me persequuntur: intuentur me  
quasi infelicem: & nescio quæ loquuntur  
mihi in dolo verbis pacificis: occultam malitiam  
blandis sermonibus ornant: & aliud ore  
promunt, aliud corde volunt. Operे de-  
struunt, quod ore promittunt: sub pietatis  
habitu animo venenato incedunt. Velant  
malitiam fuso bonitatis: calliditatem sim-  
plicitate oceulant: amicitiam dolo simulat:  
ostendunt vultu, quod in corde non gestat.  
Cui credas? cui fidem habeas? quem proxi-  
mum sentias? vbi iam fides? perijt fides,  
ablate est fides, nusquam tuta fides, d Sile-  
gitimum nihil est, si veritas iudicij nulla est,  
si æquitas abiicitur, si ius non creditur, si iu-  
stitia cunctis negatur, pereunt leges auari-  
tia iudicante. Creuit auaritia, perijt lex cu-  
piditatis amore, iusta nihil valent: præmia &  
dona legibus vires tulerunt. Vbiq. pecunia  
vincit: vbiq. iudicium venale est: nullus le-  
gibus metus: nullus iudicij timor. Impunita  
manet male vivendi licentia, nemo peccā-  
tibus contradicit, nec scelus vlciscitur quis-  
quam. Omne crimen inultum manet, ini-  
qui salvi fiunt, innocentes pereunt, boni in-  
digent, improbi abundant, scelerati poten-  
tes sunt. Justi egent, iniqui honorantur, iusti

A despiciuntur, iniqui latantur, iusti in macer-  
re & luētu sunt. Impius præualet aduersus  
iustum, dominat malibonos, honoratur ini-  
quus pro iusto, iustus dominatur pro impio,  
innocentes pro nocentibus pereunt, nulla  
te impediente.

Nulla cauſa, nulla criminatione, nulla  
malitia crimen mihi obijciunt, crimen mihi  
fimpingunt, criminis nodos contra me ne-  
ctunt. Criminis & suspicionis locum in me  
conuertunt. In crimen me periculumque  
deducunt, obijciūt mihi crimen, cuius non  
habeo conscientiam. Nihil exploratum est,  
nihil patefactum est, nihil inuestigatum est,  
nihil repertum est, non tamen quiescunt  
aduersum me mala configere, non quie-  
scunt falsa testimonia præparare, non desi-  
nunt accusatores obijcere, & iudices non si-  
nunt conscribere. Testium & iudicium falsa,  
& crudeli sententia iudicor. Testium falsa  
sententia ad necem innocens ducor. Ex eodem  
concilio testes, ex eodem iudices, ex  
eodem cœtu accusatores. Improbos iudi-  
ces opponūt: falsos testes obijciunt: in quo-  
rum testimonio confidentia est. Nemo ab  
illis dissentit: nemo discordat: nemo consil-  
lium eorum repudiat. Cui dicam? cui cre-  
dam? cui loquar? quem adeam? à quo con-  
silium petam? in quo animum meū ponam?  
quem potissimum queram? Omnibus odio:  
sus sum, omniū charitate desertus sum, pro-  
ijciunt me omnes à se, abominatione mea  
omnes abominantur, exhorrescant meo  
mn̄es, repudiāt omnes, abdicationē inten-  
dunt: volo ad eos configere, sed minantur:  
cupio eorum deprecari vestigia, sed fugiunt,  
aduersantur, & odiunt: supplicando pro-  
pitios eos habere volo, illi autem magis mo-  
lesti sunt: interdum adiungunt se ficta cha-  
ritate, non ad consolationem, sed ad tenta-  
tionem: loquuntur simulatè, & si tacent, non  
est simplex silentium: querunt, quod accu-  
sent: querunt, quid audiant: querunt, quid  
prodant: explorant, vnde decipient. Ego au-  
tem reclinato capite, humiliato vultu, depo-  
sa facie, sileo, taceo, in incepto persisto si-  
lentio, ori meo custodiā posui, cri meo si-  
gnaculum dedi, vocem à sermone repressi,  
linguam àloquitione restrinxī: etiam de bo-  
no interrogatus, taceo: malui enim retinere  
improbis, quām respondere. Illi autem non  
quiescūt, illi amplius s̄xūt: percussum am-  
plius persequuntur: magis magisq. irquent  
super me, obſtrepunt super me clamoribus:

hæc tantum me perulanter conuicia voce, habitu, strepitu. Super me profiliunt, voce aperta contumelias, & opprobria super me iactant, & ab alio prouocati, in me omnes cōcitantur; ad me omnes arma conuertunt: omnes in me sœuiunt: omnes in exitium meum intendunt, omnes in mortem meam manus suas præparant. In tanto igitur metu, in tanto pauore, in tanta formidine contabui miser: pallui miser: exanguis effectus sum: emarcuit cor meum: pauore æstuo: formidinis metu tabesco: timor & tremor animam meam quassauerunt. Sic exilio trusus sum, sic exilio dæminatus sum, sic exilij pœnæ lugeo, sic exilij dænationem gemo, viticulo seruitutis additus, coconditionis pondere pressus, seruili opere mancipatus, in algore, in niue, in frigore, in tempestatibus tetricis, in omni labore, in omni periculo positus. Post damnationem bonorum, post amissionem omnium rerum, inops, & pauper effectus sum, egeo, mendico infelix: publicè posco <sup>h</sup> eleemosynam, egenti nemo manū portigit: indigeti nullus succurrit: apud nullum miseratione dignus sum: omni misericordia desolatus sum, qui misereatur, non est. Omnes mendicantem sperniunt, esurientem nec micis suis reficiunt: in os fitientis nullus distillat guttam refrigerij: nullus præbet mihi vel modicum vnde rorem, effectus sum enim cunctis abominabilis. Quicumque me intentantur, omnes ut vicerorum contemnunt, ut foetentem expunt, ut leprosum tangere horrent. Iacet caro <sup>k</sup> astricta ferro, iacet pressa catenis, iacet ligata vinculis, iacet vineta compedibus, non desunt tormenta, non desunt cruciamenta: nō <sup>l</sup> desunt mihi supplicia, quotidie crudescit in me sœuitia. Corporis mei carnifices nouis me cruciatis lacerant, inaudito genere pœnarum viscera mea, & membra mea dilaniant, quidquid possunt super me crudele excogitant, non perimor nuda morte: mille pœnis extortus: mille subactus tormentis: mille laceratus supplicijs. Caro mea plagi secca computruit, semiusta latera saniem effundunt, lacerata membra <sup>m</sup> putredine diffluunt, cum fetibus sanguis manat, cum lacrymis ctuor stillat: nec est solus <sup>n</sup> fletus lacrymarum, sed vulnerum. Consumptus sum dolore miser, in dolore, & animus, & corpus deficit: mensiam victa est, anima dolore <sup>o</sup> præclusa est, multa intolerabilia sensi, multa acerba

A sustinui, multa grauija pertuli: tā gracie & crux dele vulnus nunquam excepti, inopinato vulnere oppressus sum, momentaneo interitu percussus sum: improuisa me in tatum malum calamitas vita coniecit. Ignorantem me oppresit subita calamitas, repentina interitus casusque me subruerunt. Cur infelix natus sum? cur in hanc miseram vitam projectus sum? vt quid miser hanc lucem vidi? vt quid misero huius vitae ortus occurrit? Utinam velocius egrederer à seculo, quam sum ingressus, quacumq. iam ratione recederem, sed heu miseris expecta mors tardè venit. C Cupienti mori iam liceat occumbere. Viuendi enim mihi tandem est, moriendi votum, sola mihi mors placet. Omnia quam dulcis es miseris: o mors quam suavis es <sup>p</sup> amarè viuentibus, quam iucunda es o mors tristibus, atq. inconstantibus. Accedat ergo ad vitæ magnum malum mortis grande solatium, sit vita terminus finis tantorum malorum, det finem miseris requies sepulturæ, & si non vita, saltem vel mors misereri incipiat. Mors malorum omnium finem imponit: mors calamitati terminum præbet, omnem calamitatem mors adimit. Certè <sup>q</sup> vel mors subuenit miseris; melius est benè mori, quam malè viuere: melius est non esse, quam infeliciter esse: ad comparationem miseriarum mearum, feliores sunt mortui, quam viuentes: parcite dolori meo, quæso: moriori meo, quælo, ignoscite: angustiæ meæ veniam date: indulgete meis doloribus: in tanto dolore contra me cõmoueri nolite: percussionē enim meam plango: calamitatem meā deploro, familiarem cladem miseris meæ lugeo: plura enim ministrat dolor: non valeo consolari miser, impatiens enim est dolor meus, infinitus est moror meus. Nullatenus linitur vulnus meum, nullus lacrymis modus est; nullus dolorū finis est, iam nulla fiducia est animi, iam ferre non potest animus, iam vixit miseris concidit animus.

<sup>a</sup> al. animæ.

<sup>b</sup> Indicia non comprehendendo. Laurentianus alter leges & iudicia non comprehendendo. Nos lectionem alteram, que alicrum omnium codicum est, sequuntur sumus. Petri argumenti & indicij voces hoc loco modum, formam, retinemq. Isidoro significant.

<sup>c</sup> al. ore promittunt.

<sup>d</sup> Supple, quæritur.

<sup>e</sup> al. abstulerant.

<sup>f</sup> al. imponunt.

<sup>g</sup> Iudices non sinunt conscribere. Quid sit iudices conscribere, ex Asconio Pediano intelligitur in 2. Verinam vbi ait: Cum multi iudices in consilio cum praetore suo iudicaturi essent, qui quæsitor fuisset in causa publica: neceſſe fuerat eos primum, de curia Senatoria conscribi, cum Senatus iudicaret. Deinde in urnam mitti, ut de pluribus necessarius numerus sortitio confici posset. Tertio permitti accusatori, & reo, ut ex illo numero rejiciant, quos putauerint, sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. Relectione celebrata, in eorum locum, qui electi fuerant, subsortiebatur praetor alios, quibus ille iudicium numerus legitimus completeretur. <sup>H</sup>ec ergo verborum sententia Non sinunt, ut iudiciorum recepto more, & instituto in cognitione procedatur. Omnia perturbare agunt. Aut fortasse non sinunt iudices conscribere dixit, id est, inter se conuenire sententijs non permittunt. <sup>ovr</sup> γράφεσθαι enim aliquando in cōsentendi significazione ponitur: ut auct Theophrastum quinto de plantis. <sup>D</sup>io καὶ οἱ ἀγροτοις οὐ γράφουσι ταῦτα γέγραψαν τὰ πρότυ πατέρας, οὐτε λαθούσι τοὺς ξύλα τοι των πατέρων καὶ μανταρών, aut fortassis legendum. Non desunt iudices circumscriptibere. Verum codices omnes in eam, quam posuimus, lectionem consperabant.

<sup>h</sup> al. alimoniam.

<sup>i</sup> vt.

<sup>k</sup> al. afflcta.

<sup>l</sup> Non desunt mihi supplicia. In altero Laurentiano & veteri. Non desunt minus supplicia. In Hispalensi & Guadalupo, Non minus desunt supplicia. In Parisensi Non sunt minus supplicia ex Seguntino, Septimancensi & Legionensi, vera restituta est lectione. Nam et si in illis hec desint verba proxime tamen superius legunt, Nec desunt mihi tormenta.

<sup>m</sup> al. putredinem.

<sup>n</sup> al. flauius.

<sup>o</sup> al. percussa.

<sup>p</sup> al. percussus.

<sup>q</sup> Cupienti mori iam liceat occumbere. In Laurentiano veteri cupiente mori iam licet occumbere. In Guadalupo & Hispalensi, cupienti mori iam libet occumbere. In ceteris omnia hac verba desunt. Nos quia neutra lectioni sententia satis constat: ex vtrisq. veram, ut credimus lectionem consenserimus: voce tanta, licet in liceat, commutata. De quo lectorum admonendū duximus, ut quāta rati simus religione his libris castigandis non ignoraret.

<sup>r</sup> al. misericordia.

<sup>s</sup> al. velox.

### Ratio.

<sup>O</sup> Homo, quid tantum diffidis animo? cur adeo mente debilitatis? cur spem & atq. fiduciam omnem amittis? cur animo tatum diffunderis? quare tata pusillanimitate deiiceris? quare in aduersis adeo frangeris? Omitte tristitiam, desine tristis esse, tristitiam repelle a te, mœstitez noli succumbere, noli te multu dare mœstitez, repelle a corde tuo dolor, ab animo exclude dolor, inhibe doloris impetum: nō perseveres in dolore, vince animi dolorem, supera mentis dolorem.

<sup>t</sup> al. spei fiduciam.

### Homo.

<sup>Q</sup> Valiter quo pacto: quomodo: quemadmodum: qua ratione: qua arte: quo consilio: quo ingenio:

### Ratio.

<sup>O</sup> Mni ope, omni vi, omni ingenio, omni virtute, omni arte, omni ratione, omni cōsilio, omni instantia sume luctamen contra corporales & molestias: esto in cunctis casibus firmus, patiēter tolera omnia, omnia aduersa & quo animo tolera. Noli singularem tuam conditionem attendere, non est tua à te sola pensanda acerbitas: non est sola tua à te consideranda calamitas: respice similes aliorum casus: intende miseras eorum, quibus acerbè aliquid accedit: dum tibi aliena pericula memoras, mitiūs tua portas: aliorum enim exempla dolorem relevant: alienis malis faciliūs cōsolatur homo. Quid incusas acerbissima tua decreta: quid causias tui periculi tātum luges: non sunt noua tua supplicia, habes exempla calamitatis. <sup>b</sup> Quanti tales casus, quanti talia pericula pertulerunt? Patienter ab uno ferendum est, quod multis accidit tolerabile. Pœna huius vitę breuis est: & qui affligit, & qui affligitur, mortalis est. Tribulatio huius temporis finem habet. Transeunt omnia seculi huius, nec permanent: omne quod venit, stare nō potest. Nihil est tan diu, nihil tam longum, quod non breui finiatur: omnia sub cælo finem suum habent: impossibile est, ut homo sis, & non gustes angustias: dolor & tristia omnibus cōmuni sunt: omnia in hoc seculo euentus mili sustinemus. Nemo in perpetuum expertus malis est: nemo est, qui in hoc seculo nō doleat: nullus est, qui in hac vita positus non suspirat: vita ista lacrymis plena est: vita ista à fleribus inchoat: qui nascitur, à fletu incipit vivere: flentes projicimur in hanc miseram vitam: ipse ortus sequentium dolorum est gemitus. Interpone ergo tibi rationem: particeps esto rationis: præualeat tibi ratio: tempera animum ratione: animam ratio cōfirmat: vim tanti mœtoris reprimat ratio: cōfirmato animo nullum periculum & ptemescit. <sup>c</sup> Oportet nos per multas tribulaciones intrare in regnum Dei. <sup>f</sup> Non sunt condignæ passiones huius temporis: ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: <sup>g</sup> quod in præsenti est, momētaneum est, & leues tribulationes in nobis: quod æternum est, su-

pra

era modum est, pondus excellens gloriæ, ut illis est tribulatio, viles sunt huius vitæ pressuræ. Malorum prauitas non te occidit, sed erudit: prætorum aduersitas non te deicit, sed extollit: humana tentatio arguit te, non interficit: quantum enim in hoc seculo frangimur, tantum in perpetuo seculo solidamur: quantum in præsenti affigimur, tantum in futuro gaudebimus. Si hic flagellis attenuatur, purgati in iudicio inueniemur. Sæpe Deus hic vulnerat, quos ad salutem perpetuam præparat. In fornace probatur aurum: ut sorde careas, tribulationis camino-purgaris: ut purior appareas, persecutionis igne conflagaris: ut omnium peccatorum sorde purgeris, ad probationem sunt ista omnia, quæ sustines. Non igitur murmures: nō blasphemæ: non dicas, quare sustineo mala? cur affligor? ut quid mala patior? sed magis dic, peccavi: ut eram dignus recipio. Aequaliter vindictam peccati mei nō sentio, minus perculsum me, quam merebar agnosco, iuxta modum criminis minor est retributio ultionis: secundum meritum peccatorum dispar est causa pœnarum: non sunt tanta supplicia, quanta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum contra se plus irritat: furorem Dei amplius prouocat: iram Dei indignantis plus sibi exaggerat. Qui vero aduersa patienter tolerat: Deum citius placat. Si enim vis purgari, in pœna te accusa: & Dei iustitiam lauda: ad purgationem tuam proficit, si ea, quæ pateris, ad iustitiam Dei retuleris: si pro irrogata <sup>h</sup> iniuria humiliis Deum glorificaueris. Corripit enim te Deus, flagello piæ castigationis, exercet in te disciplinæ: & qui parcendo te ad scire uocabat, feriendo clamat, ut redeas. Cogita, o homo quoslibet mundi cruciatus: intende animo quascumque seculi pœnas, quoscumque tormentorum dolores, quascumque dolorum acerbitates: compara hoc totum gehennæ: & leue est omne quod pateris: si times, illas pœnas time, istæ temporales sunt: illæ æternæ: istæ finem habent, illæ perpetuæ sunt: in istis moriendo tormenta recedunt, in illis moriendo æternus dolor succedit. Si enim cœurus fueris, emendatio est quod pateris, cœurus namque flagella à peccatis absoluunt: cœuerso instantes plagæ proficiunt ad purgationem. Qui enim hic castigatus corrigitur, illic liberatur: qui vero nec sub flagello corrigitur, & temporali pœna, & æterna damnantur, & in hoc prius iudicantur seculo, &

A illic denuo in futuro. His duplex damnatio est: gemina his percussio est: quia & hic habent initium tormentorum, & illic perfectionem pœnarum. Vide, quia manus Dei te tradidit ad pœnam. Scito autem o homo nullum tibi aduersari potuisse, nisi Deus potestatem dedisset: nec habuisset in te potestatem aduersarius, nisi permetteret Deus: uniuersa, quæ tibi accidunt, absque Dei non veniunt voluntate: iniquorum potestas super te ex Dei datâ licentia. Omnes, qui tibi aduersantur, Dei consilio faciunt: manus Dei te ad pœnam tradidit: indignatio Dei te affligere iussit. Ipse iratus iussit te omnia mala experiri, nam & quod infirmaris, quod carnis morbis afficeris, quod corporis debilitibus frägeris, quod languorum stimulis cruciaris, quod passionibus animi quateris, quod mentis angustia torquieris, quod gransante impugnationis spiritu agitaris: & hoc ipsum tibi pro peccato tuo diuina iustitia interrogat, & ipsum pro culpa tibi diuini iudicij infertur sententia. Omnis enim aduersitas terum, delictorum tuorum meritis excitatur, tua contra te dimicant arma, sagittis tuis cōfoderis, telis tuis vulneraris, per quæ enim peccasti, per hæc & torqueris. Sequutus es carnem, flagellaris in carne: in ipsa gemitis, in qua peccasti: in ipsa cruciariis, in qua deliquisti: ipsa tibi est censura supplicij, quæ fuit causa peccati, unde corruisti ad virtus, inde luges tormenta. O homo discute conscientiam tuam, intende metem tuam, examina te, loquatur tibi cor tuum, considera meritum tuum: iuste argueris: iuste flagellaris: iusto iudicio iudicaris: procolla iusta te contetur: iustitia pœna te premit: nihil enim bonum agis, nihil rectum, nihil æquum: nihil iustum, nihil sanctum: nihil in te sanctitatis est: nihil pudoris: nulla memoria dignitatis: nihil Deo dignum. Quotidie peccas, quotidie laberis, quotidie precepis in deterius vadis: elatio tua non recedit: superbia tua non deponitur: tumor & iactantia non cohibentur, rapit te quoque furor, inflamat ira, clamor excitat, commouet indignatio: paratus semper ad iram supra modum irascieris: super mensuram animi furore moueris: zelare bonis solitus, inuidere melioribus solitus, alienis virtutibus semper inuidus, alienis felicitatibus semper æmulus. Quem non lacerasisti: cuius non obruisti vitam: cui non iactasti infamiam: fallax, inconstans, infidus, auarus, tenax, sterilis, inhumanus,

manus, in fructuofus, nō est in te vlla misericordia, cecidisti in concupiscētijs seculi; & defluxisti in cupiditatibus mūdi: flagras in terreno amore: congeris res perituras; nescit satiari: cupiditatis tuā sitis: nouis te quotidie peccatis inuoluis: nouis facinoribus vetera auges: nō diluis scelus, sed dilatas: nec satias vñquam flāmam libidinoſe concupiscētiæ. O te infelicem, nō te pudet per multas aspergilibidines; corruptor libidinoſe, luxurioſe adulter, sic in libidine perduras? sic in flagitio perseueras? sic in luxuria permanes? sic in carnali amore persistis? Heu quādiu? quo usque errabis? quem ad finem te effrānata trahet luxuria? iam tādem peccare quiesce: iam tandem desine à scelere: aliquā do mores malos commuta in melius. Cur in peccati fōrdibus manes? cur in volūtate pecandi persistis? noli diu errare miser, de malo iam mutare in melius: pone peccato ſinem: pone legem nequitie, habeat culpa modum, habeat iniquitas terminum: delictorum tuorum considera magnitudinem: culpas tuas saltem verberatus agnoscito.

a al. temporales.

b al. aliorum.

c al. nihil est diu, nec tam longum.

d al. pertimesces.

e Acto. 14. vers. 21. al. introire.

f ad Rom. 8. ver. 18.

g Quod in p̄fensi est, &c. Alludit ad locum Pauli. 1. ad Corin. 4. ver. 17. Parisiensis legit. Quod in p̄fensi est tribulationis in nobis, momentaneum est, & leue: quod ēternum est in nobis, supra modum est, pondus excellens gloriæ. Que lectio eſi nō incommoda viſa eſt: sequunt eam non ſumus, quoniam omnes veteres codices diſcrepabant.

h al. miseria,

i al. reuocauit.

k al. confilium.

l al. impugnatione spirituum.

m Sap. 11. ver. 17.

n al. non residet.

o al. obrifisti. al. obrafisti, al. horruisti. al. abrofisti.

p al. concupiscentias.

q al. expleri.

### Homo.

**H**eu me, heu infelicem me, heu miserum me, nesciebā, quōd pro mea iniquitate percutior: ignorabā, quōd pro meo merito iudicor: quod istud iudicium de mea fit in iustitia, tu mihi manifestasti, tu mihi indicasti, tu mihi notū fecisti, per te cognoui quod nesciebā, iā pro certo ſcio, iā certū habeo, iā menō latet, manifestū eſt mihi ſatis, ſatis mihi eſt cognitionum, perpensum mihi eſt ſatis,

A iam exploratum eſt mihi, occultum mihi iā non eſt, iam mihi non eſt ambiguum, iam mihi non eſt absconditum.

### Ratio.

**I**Nde eſt homo, inde omnis ista calamitas, inde ista acerbitas, inde eſt ista crux, inde eſt ista pœna, inde ista ærumna, tibi notæ sunt cauſæ, non ex aliquo caſu, non ex quolibet euentu, non ex quolibet fortuitu, iſte lāguor propriæ culpæ eſt, iſta ægritudo propriæ iniquitatis eſt. An aliud tibi videtur? an aliter putas? an aliter existimas? an aliter ſentis? an aliter contueris? an aliud iudicas? an aliud deputas?

### Homo.

**N**ihil ſanè, nihil profus, nihil penitus, nihil omnino, nihil habeo, quod cōtradicam: cedo veritati, negare nō possum, fateor eſſe verum, quis hoc dubitat? quis iſtud ambit? quis iſtud negat?

**a** *Quis iſtud negat. In Meiorada codice, & altero Laurentiano addebatur. Nesciebam quod iusto iudicio (fortaffe iustum iudicium) de mea fit in iustitia, tu mihi manifestasti, per te cognoui, quōd antea nesciebam. Que verba, ut addititia, in hunc locum reiſcendimus.*

### Ratio.

**C**Ita eſt, si ita existimas, si certum habes, si perpensum eſt, si explorarum eſt, aufer à te iam vitium, à vitio & peccato te retrahere: fuge iam vitæ maculam, fuge vitij cultum, crimen remoue à te, à vanitatis te malo coere, fuge turpitudinem vitæ, puritate vitæ tene, veteres maculas ablue.

### Homo.

**B**ene dicis, bene doces, benè instruis, benè admones, benè persuades, benè instituis: & ego optabam à peccati nexu resolui, cui piebam à consuetudine mala retrahi, deiſiderabam à vitio & peccato recedere, quōd rebā vſum nequissimum ſuperare. Sed heu

**a** difficile eſt prauam consuetudinem vincere, prauus vſus vix aboletur, affidua conſuetudo in naturam conuertitur, affiduo vſu in naturam mutatur vitium, animus ſceleribus aſtrictus diuelli ab eis vix potest, tanta ſunt in me vitia, ut vix b̄ euelli poſſint, vix credo peccata mea vlo ſpatio temporis exoleſcere. Vlro me miserum antea vitiaui, ſpontaneo me dudum ſtudio pollui, proprio me priū arbitrio perdiſi, propria voluntate

me maculaui: Bonus eram, sponte mea ad peccatum dilapsus sum, liber eram, sponte mea factus sum debitor mortis. Infelix ego, peccatum sponte mihi primus ipse paraui, ego prius occasionem peccandi amplexus sum, nunc peccati vsu astrictus detineor, mala consuetudo me c sibi grauiter impli- cauit: vsus peccandi necessitatis vinculis me astrinxit: à delicto discedere volo, nee valeo. Quero à lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor boni amore, retrahor male consuetudinis lege. Longa cōsue- tudo in me ius sibi, & legem fecit, longus peccandi vsus me superatum obtinuit. Peccata mea cōsuētudine duruerūt. Volo agere bonum, sed desideria consueta non permit- tunt. Consuetudine peccandi, quando ne scio, sic delinquo: peccati vsu quando non opto incurrō: repugnante carnali consuetu- dine implere bona non valeo: prauo vsui contraire nitor, sed carnis desiderio aggri- uorad iustitiam me amor erigit, sed ad pec- catum consuetudo constringit.

a al. valde.

b al. elui.

c al. sic.

### Ratio.

R elucta contra malam cōsuetudinem, con- tra cōsuetudinem peccandi tota virtute repugna, vince vsum carnalem etiam cum dolore: perniciosa cōsuetudinem vince, quāuis cum difficultate: quamvis cum dolore vsui malo resistē. Propone tibi aduersus præ- sentes carnis ardores futuri supplicij ignem, superet a stum libidinis recordatio æterni incendij, memoria ardoris gehennæ ardorem excludat luxuriae. Fornicationis pœ- nam metus grauioris supplicij vincat, for- tior dolor dolorem minorem exuperet. Pa- tienter leuiora portabis, si grauiora fueris re- cordatus. Verisetur ante oculos tuos imago futuri iudicij: b præuide, quæ postmodum eris passurus. Futuram Dei sententiam co- gita, futura Dei iudicia super te formi- da, terreat te gehennæ metus, terreat te futuri iudicij sententia, reuocet te pœna- rum terror à culpa. Vitæ tuæ terminum quotidie intuere omni hora. Habeto mor- tem præ oculis, ante oculos tuos c tenebra- rum semper verisetur aduentus. De morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ semper considera, recole semper diem mortis in- certū: esto sollicitus, ne subito rapiaris: quo- tidie dies ultimus appropinquat: vitæ nostræ

A quotidie dies auferet, quotidie ad finem ten- dimus, quotidie viâ vitæ transimus, ad mor- tem quotidie properamus, ad vitæ termi- num quotidie tendimus, momentis decur- rentibus ad finē deducimur. Nescimus quid nobis hodie contingat, nescimus quādo ex- tremum vitæ tempus adueniat. Ignoramus si hac nocte animam nostrâ conditio mortis reposcat. Finis noster nobis absconditus est, venturi exitus ignorantia nobis incerta est. Improuisus est mortis occursus, incertus est euentus, & finis d omnium. Dum nescimus, repente mors venit: dum non existimamus, improuiso tollimur: dum ignoramus, repete subtrahimur. Timeamus, ne dies illa, c tan- quam fur nos comprehendat: ne nos turbo diuini iudicij, dum ignoramus ditipiat: ne nos repettinus interitus f auferat: ne igno- rantes subito calamitas comprehendat. Spi- ritus, qui ad peccandum succedit peccatum sèpè subito rapit: qui viuentes inflamat, morientes subito deuorat: qui inflectit ad vitia, pertrahit subito ad tormenta. Quātos ad pœnam mortis improuisa calamitas g stra- uit: quantos improuisus exitus rapuit: quāti subito subrecti deficiunt: quanti, dum mori non existimant, auferuntur: quanti ad mor- tē subito rapiuntur: quanti repente ad æterna supplicia deducuntur. Aspice ergo ex alieno tormento, quod timeas. Respice in alieno exi- tio quod pauescas, vita soucā, in quam vides corā te alium cecidisse, pericula aliena in te pertimesce. Alienos casus tua fac esse peri- cula: morientis vocatio, tua sit emendatio: aliorū perditio, tua sit cautio. Retrahat te à peccato impiorum interitus. Abstrahat te à culpa pereuntium pœna, delinquentiū finis te corrigat, reproborū interitus te adducat ad pœnitentiā. Iniquorū pœna ad tuā salutē proficiat: quod male fecisti, dū potes, emēda: dū potes à vitio & à peccato te reuoca: dum tēpus est, clama: dū datur spatiū, luge: dū est licētia, pœnitere festina: dum potes, plange, dum adhuc anima versatur in corpore: dum adhuc viuis, remedium tibi futerum acqui- re: priusquam te dies mortis præueniat, priusquam te profundum obsorbeat, prius- quam te infernus rapiat, vbi iam nullus est indulgentiæ locus, vbi nulla pœnitentiæ patet libertas, vbi nulla correctionis datur licentia, vbi nullus est ad confessionem re- cursus, ad veniam nullus regressus.

a lignem.

b al. prouide.

c al. pœnarum.

al. hominum. i. ad Thessalo. 5. ver. 2. al. ad Philippi. 4. 8. al. incautus. al. trahit.

*Homo.*

**V**erum dicas, verum loqueris, narras mihi quod opportunum est: informas me quod magis mihi expediatur: nihil est melius: nihil gratius: nihil acceptius: nihil iucundius: nihil me magis delectat: nihil me magis gratificat. Id solum quæro, ecce scio, noui, didici istud. Illud itē quæro: illud scire volo: illud nosse maximè cupio. Si est spes in confessione: si est fiducia: si est remissio: si est venia: si est indulgentia: si est locus per pœnitentiam regredi ad iustitiam.

<sup>a</sup> al. in me.

<sup>b</sup> al. id nosse tantummodo cupio.

*Ratio.*

**E**st plane: est utique: est prorsus: est proculdubio: est profecto. Confessio sanat: confessio iustificat: confessio peccati venia donat, omnis spes in confessione consistit, in confessio ne loc⁹ misericordie est. Certissimè igitur crede, nullo modo hæsites, nullo modo dubites, nullatenus de misericordia Dei desperes. Habeto spem in confessione: habeto fiduciam. Non desperes remedium sanitatis: non desperes salutem, <sup>a</sup> si ad meliora cōuertaris.

Qui enim veniam de peccato desperat, plus se de desperatione, quam de cōmiso sceleret damnat. Desperatio auget peccatum: desperatione peior est omni peccato: Corrige igitur te, & indulgentiæ habeo spem. Depone iustitiam, & spera vitæ: depone iniquitatem, & spera salutem. Nulla tam <sup>b</sup> grauis culpa est, quæ non habeat veniam: quamuis enim peccator sis, quamuis criminosus, quamuis sceleratus, quamuis infinitis criminibus nefandis oppressus, non denegatur tibi pœnitentiæ locus: facile pœnitentiæ diuina clementia subuenit, per pœnitentiam indulgentia datur, per pœnitentiæ delicta omnia absterguntur.

<sup>a</sup> al. sed.

<sup>b</sup> al. grandis.

*Homo.*

**H**eu miserum me, spem perdideram, fiduciam amiseram, diffideram animo, frater fuit animus, <sup>a</sup> in desperatione penè conciderat animus. Iam regressus sum ad spem, iam recepi fiduciam, spem indulgentiæ iam habeo, de pietate Dei spero, de bonitate Dei non dubito, habitabo in spe, erexit me

A ad spem pietas eius, dedit mihi spem vita in pœnitentia. Si Deus igitur respexerit, si in auxilium mihi accesserit: si ad implendum quod cupio adiuuerit, hoc facere decreui, hoc statui defixum, hoc in animo meo est, cuelli hoc ab animo meo non potest.

<sup>a</sup> al. in desperatione.

*Ratio.*

**D**eus tibi optata tribuat: Deus votis tuis faueat: Deus votorum tuorum te compotem faciat: Deus voluntatem tuam in bono perficiat: Deus vota tua cōfirmet: Deus votis tuis suffragetur: Deus tibi, quod optas, concedat: Deus tibi ad vota tua accedere faciat: omnia Deo fauente agas: ergo age dum licet, dum mors moratur. Si igitur cordi est, si in voluntate est, si voti est, si animi est, si desiderij est: ora, pete, obsecra, ne taceas, erumpe in vocem, clama fortiter, plange iniqüitates tuas, mala scelerum tuorum deplora, quæ prauè gessisti, fletibus <sup>a</sup> dilue: quæ illicitè commisisti, lacrymis ablue: <sup>b</sup> ploratu scelera dilui solent: mala, quæ gessisti, flendo cōmemora. Reatus tuidolorem plange, pœnam tuam flendo cognosce, lamenta pœnitentiæ te lauet, mœroris tui vnda te irriget, cōpellat te plangere fluuius lacrymarum.

<sup>a</sup> al. dele.

<sup>b</sup> al. plorata.

*Homo.*

**H**eu mihi infelix anima, in tatis peccatis, in tantis criminibus, in tam multis iniqüitatibus, quid primum plorem? quid primum plangam? quid lugeam prius? quas lacrymas sumam? non sufficit memoria referre tantorum criminum gesta. Peccata quoque mea mihi sensum dololis tulerunt, hebetudine cordis coagulatæ sunt lacrymæ, obriguit animus, nullo <sup>a</sup> mœrore compungitur. Anima mea in stuporem conuerſa est, insensata facta est anima mea. Olacrymæ, ubi vos subduxistis? ubi estis fontes lacrymarum? ubi es mœroris vnda? ubi estis lamenta? Redite obsecro lacrymæ, mouemini fontes lacrymarum, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate: date mihi planctum amarum, inter omnes enim ego grauitus corrui, inter omnes deterius cecidi. Omnium impiorum pœnas scelere meo vici: tartare tormenta vix malis meis sufficiunt. Non est peccatum super peccatum meum,

non

non est iniquitas super iniquitatem meam: nequorem me cunctis peccatoribus penso. Comparatione mea nullus iniquus est: iuste poenas debitae infelicitatis exilio: iuste tantis supplicijs conteror, ex meo peccato mala mihi omnia aduenerunt. Deus iuste me affigit: iusto iudicio repeditur factis meis congrua vicissitudo: minus tamen retribuitur mihi, quam ipse deliqui: peccatorum meorum minor vicissitudo rependitur: plaga mea culpa mea durior inuenitur, leuior est peccato meo pena damnationis mea: grauius est quod admisi, leuius est quod tollero. Grauior est culpa, quam feci: minor vindicta, quam perfero. Penso malum quod gessi, non est tantum quod patior. Leuior est plaga mea pondere peccatorum meorum, aliud est prorsus, aliud quod amplius me affigit, quod me magis contristat, quod me magis perturbat, quod me magis terrificat: cui simile malum nullum est, cui incomparabilis omnis pena est, quod omnibus supplicijs antefertur, quod antecedit cuncta tormenta, quod exuperat omnia mala.

<sup>a</sup> al. metu.

**Ratio.**

**H**eu anima, quid est quod <sup>a</sup> multum metuis? quid est, quod te magis corripit? quid est quod ad morticitatem amplius impellit? quid amplius formidas? quid amplius pauescis? quid amplius metuis?

<sup>a</sup> al. malum.

### Homo.

**M**Etuo diem iudicij, metuo diem tenebrarum, diem nebulosum, diem amarum, diem durum: perpendo quidem malum quod tollero. Sed amplius quod restat formido, lugeo quae in hac vita iam patior: sed, post hanc <sup>a</sup> ne grauiora patiar, pertimesco. Sententia licet iam tolerem in pena, tormenta tamen gehennae formido ex culpa. Iam praesens pena me lanat, sed futura <sup>b</sup> magis conturbat. Grauias sunt, quae sustineo: grauiora, quae in perpetuum pertimesco, de presentibus quidem penas doleo, sed de futuris amplius ingemisco.

<sup>a</sup> al. vitam.

<sup>b</sup> al. pena me.

Succurre mihi, Deus meus, antequam moriar: antequam mors me præueniat: antequam me tartara rapiant: antequam me flamma ciburatur: antequam me tenebrae inuoluant. Subueni prius, quam ad tormenta properem, priusquam gehennæ ignibus deuotor, priusquam sine termino crucier, teus enim

A timore iudicij tui terror, pauore peccati iram tuam formido, immanitate sceleris examen tuum trepidus conscientia metitor. <sup>a</sup> Si enim iustus vix saluabitur, ego impius ubi ero? <sup>b</sup> quid faciam, dum venerit tremendi formido iudicij: cum examen iudicij veniret, quid respodebo? quid ero dictatus, cum ante tribunal Christi fuero presentatus? <sup>c</sup> vix diem illum, quando transgressus sum: vix diem illum, quando malum expertus sum. Vtinam non illuxisset mihi: vtinam non fuisse ortus super me: vtinam super me non apparuisse. O dies detestanda, o dies abominanda, o dies penitus nec dicenda, quae me in hoc seculum protulit, quae mihi claustra partus aperuit, quae ortus mei ostia referavit, dies illa a luce in tenebras permutetur, profunda illam caligo confundat, aeterna illam cæcitas obruat, amittat temporis statum. <sup>d</sup> Omni memoria extinguatur, nullis digna seculis memoretur. Melius mihi fuerat non esse ortum: melius non fuisse genitum: melius non fuisse in hoc seculo procreat, quam aeternos perpeti cruciatus. Flete me cælum & terra, lugete me omnes creaturæ, plorate me omnia elementa, ingemiscite super me vniuersum genus, & quo potestis vita sensu super me lametum effundite: peccavi enim crudeliter, lapsus sum fortiter, cecidi grauiter, corrui miserabiliter, nullum inuenitur peccatum, cuius sordibus non sim coinquiatus. Nullus est morbus viriorum, a quo non contraxerim contagium, nulla sordium sentina extitit, quae in me miserum non confluxerit. Probrosus, sceleratus, flagitijs cunctis obrutus, innumerabiliter frequentauit impudicitiam fœditatis. Ut bene viuerem, ultra promisi: quod pollicitus sum, nunquam seruavi. Semper ad peccatum meum redi: semper delicta mea iteraui, prioribus sceleribus D semper deteriora coniunxi: nunquam in melius mores mutauit: nunquam a malis factis recessi: plurimos etiam maculauit me perdens, plurimos prauis moribus ad iniquitatem conuerti: scelere meo multæ animæ perierunt: exemplis vita mea multis subuersi sunt. Ego multis causa mali extiti, per me multorum propositum maculatum est: per me nomine sanctitatis laceratum est. Orate pro me ad Dominum, omnes viri sancti: obsecrate pro me, plebs omnis sanctorum: implorate pro me omnis chorus iustorum: si forte misereatur mihi Deus, si forte recipiat me, si forte i i 2 delectat

deleat peccatum meum, si forte auferat ini-  
quitatem meam, si misericordiam praestet  
mihi: iratus enim est super me nimis; com-  
pleuit furem suum in me, effudit iram in-  
dignationis suæ super me, propter multitu-  
dinem iniquitatis meæ, quia creuerunt auer-  
siones, quia multiplicatae sunt prævaricatio-  
nes meæ. Væ mihi, quia consumptus sum: væ  
mihi quia defecit anima mea, afflcta mœ-  
rore, contrita luctu, extenuata gemitu.

Quis miserebitur tui, anima? quis consolabi-  
tur te? quis dabit lamentum pro te?<sup>d</sup> magna  
est sicut mare contritio tua, afflictio tua si-  
c ut pelagus sauiens, dolor tuus quasi fluctus  
tumens, quæ tempestas non e irruit super te?<sup>B</sup>  
quæ procellæ nō acciderunt tibi: omnes mo-  
lestiarum riui, omnes turbulentissimæ tem-  
pestatæ super tuum caput intonuerunt,  
plena es angustia, & miserijs plena es flucti-  
bus, plena es tempestatibus anima.

Vbi es custos hominum? vbi es redemptor  
animarum? vbi es pastor? cur spreuisti me?  
cur aueftisti faciem tuam à me? vt quid lon-  
gè factus es à me. Consolator animæ meæ?  
reuertere iam Deus meus, non me obliui-  
scaris in finem, non me in perpetuum defe-  
ras, non me ad perderendum in potestate dæ-  
monum derelinquas. Licet offensa sit gra-  
uis, tu autem clemens, tu pius, tu multæ mi-  
ferationis, nullum relinquis, nullum spensis,  
nullum detestaris, nullū<sup>f</sup> recusas à miseri-  
cordia, sed vltro offeras clementiam. Peccan-  
tes expectas, vt redeant. Quantienim scele-  
rati, quanti luxurijs dediti, quanti concipi-  
scenij seculi & saginati bonitate tua ad in-  
dulgentiam peruererunt? Multis non mœ-  
rentibus gratis peccata donasti, ostende &  
in me clementiam tuam, pateat & mihi ve-  
nia, pateat indulgentia, non abneges vni,  
quod plurimi es largitus. Sclera mea non  
defendo, peccata mea non excuso, displicet  
mihi quod feci, displicet quod peccavi. Of-  
fensam fateor, errorē confiteor, culpā agno-  
sco, vocem confessionis aperio. Suscipe que-  
so clamorem confitentis, attende Domine  
vocem deprecantis. Audi vocem peccatoris  
clamatis. Peccavi, Deus, miserere mei, pecca-  
ui, Deus, propitiare mihi. Parce<sup>b</sup> malis meis,  
ignosce peccatis meis, iadulge sceleribus  
meis, deleat culpas meas gratia tua, <sup>i</sup>Sana  
animam meam, quia peccavi tibi <sup>k</sup> Si enim  
iniquitates recordatus fueris, quis sustine-  
bit: Ad examen tuum nec iustitia iusti secu-  
ra est. Quis enim iustus, quise audet dics.

A re sine peccato: quis præsumat coram te ali-  
quid de iustitia: nullus hominum absq; pec-  
cato, nullus mundus à delicto, ecce inter sa-  
etas nemo immaculatus<sup>l</sup> Ecce, qui serue-  
runt Deo, non fuerunt stabiles, & in ange-  
lis reperta est prauitas. <sup>m</sup> Astra immunda  
sunt coram te: cæli non sunt mundi in con-  
spectu tuo, quanto magis ego abominabi-  
lis, & putredo, & filius hominis, vermis, qui  
hausi quasi gurges peccatum, & bibi quasi  
aquas iniquitatem, <sup>n</sup> qui commotus in pul-  
uere, qui habito in domo lutea, qui terrenū  
habeo fundamētum. <sup>o</sup> Memorare Domine  
quæ sit mea substantia, memento, quia ter-  
rā sum, <sup>p</sup> memento, quia puluis, & cinis sum  
operi matuū tuarum porrige dexterā. Cō-  
sule infirmæ materię succurre carnali fragili-  
tati, infirmæ cōditioni. Pateat regressus salu-  
tis, pateat tibi vulnera mea. Corā te est <sup>x</sup> gradi-  
tudo mea, tu vides quantum fauciatus sum  
& languidus, medicinam, qua saner, tribue:  
medelam qua curer, impende: refice infa-  
ctum vitijs, reforma corruptum peccatis.  
Extingue in me flāmam <sup>r</sup> concupiscentiæ.  
Iacula ignita diaboli me vltra non penetrēt,  
nō exardescant in me vterius. Tu enim scis  
tētationes, quas porto. Tu scis fluctus, quos  
patior. Tu nosti tempestates quas tolero, vbi  
lapsus sim, vbi desfluxus sim, vbi infelix de-  
mersus sim, tu scis. Incurri enim negligens  
in ruinam. Corruī incautus in turpitudinis  
foueam, decidi in cœnum flagitorum, de-  
scendi in profundum malorum miser, erue  
animam meam captiuam ab inferis, erue  
me de immanissimo abyssō. Non me  
concludat profundum, non mihi deneget  
exitum. Ecce dies metuendus iam immi-  
net: iam dies vltimus appropinquat: iam in-  
stat limes vitæ: <sup>s</sup> nihil superest mihi præter  
tumulum, nihil superest præter sepulcrum:  
parce mihi, antequam eam: munda me ab  
iniquitate mea, antequam ab hac vita egre-  
diar. Solue priusquam moriar, peccatorum  
meorum <sup>t</sup> vincula.

<sup>a</sup> 1. petri. 4. ver. 18.<sup>b</sup> Job 31. ver. 14.<sup>c</sup> al. omnis memoria eius.<sup>d</sup> Threno. 2. ver. 13.<sup>e</sup> al. ingruit.<sup>f</sup> al. recludis.<sup>g</sup> al. agitati.<sup>h</sup> al. dele.<sup>i</sup> Psal. 40. ver. 5.<sup>k</sup> Psal. 129. ver. 3. recordaberis.<sup>l</sup> Job 4. ver. 18.<sup>m</sup> Job 15. ver. 15.

Iob 7. ver. 21. inuidel amissi mūtū  
Psal. 88. ve. 48. minā. fl̄. sc̄. seq̄. mūtū  
Gen. 18. ve. 27. tūdū. cōmūtū. c̄. c̄. b̄.  
Iob. 14. ver. 15. alibidinosas.  
Iob 17. ver. 1. mūtū. cōmūtū. c̄. c̄.  
al. maculam. mūtū. c̄. p̄. mūtū. mūtū. n̄. b̄.

**Ratio.**

**C**ommotus ad lacrymas tuas, ad fletus tuos cōpunctus sum, lamentatio tua me resoluit, lamentatio tualacrymas mihi <sup>a</sup> exigit: lamentando ad lacrymas me coégisti: lamentando ad fletum me commouisti: ad lamentum tuum lacrymas fudi, ad plāctum tuum in lacrymas resolutus sum. Deus tibi veniam tribuat: Deus tibi culpas tuas patiendo gnoscat. Peccata tua Deus à te suspendat: peccata tua laxando dimittat, criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat: liberet te ab imminentí p̄ccato. Age itaq. iam, vt oportet: age, vt decet: age, vt dignū est: age, vt rectum est: age, vt equeum est: Propone, vt vltérius nō pecces, ne vltra delinquas, statue. Caue culpas tuas iterare: caue mala repeterere: ad vitiū, <sup>b</sup> ex quo te abscondisti nō reuoces: quod deliquisti non iteres: trāsacta mala non repetas. Post lapsum denuo non delinquas, non te polluas post lamentū, post p̄c̄nitentia luctū non redeas ad peccatum, nō denuo committas deplorata delicta. Ne rursus facias, quod iterum plangas: ne culpam, pro qua veniam postulas, itē-

A rāre p̄fsumas: <sup>c</sup> inanis est p̄c̄nitentia; quam sequens culpa coinqnat: vulnus iteratum tardius sanatur: frequenter peccās, & lugens vix veniam meretur. Nihil prosunt lamiēta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis poscere, & mala denuo iterare. Perseste ergo in confessione, <sup>d</sup> esto in p̄c̄nitentia fortiter confirmatus. Vitā bonam, quam cōpisti, tenere non <sup>e</sup> definis. Propositum vitæ bonæ cōserua iugiter. Beatus eris, si permaneris: beatus, si perseveraueris: tūc erit perseveratum opus tuum, si vsq. in finem duraueris. Salus <sup>f</sup> perseverantibus promittitur, præmiū perseverantibus datur: <sup>g</sup> Beati, qui custodiūt iudicium, & faciunt iustitiā in omni tépore. Non est beatus, qui bonum facit, sed qui incessabiliter facit. <sup>h</sup> Qui enim perseverauerit vsq. ad finem, hic saluus erit.

<sup>a</sup> al. forte exxit.

<sup>b</sup> al. à quo.

<sup>c</sup> Inanis est p̄c̄nitentia, quam sequens culpa coinqnat, &c. Gratianus de p̄c̄nitentia d. 3. c. cui iniūtū est Inanis, hunc locum transtulit in suum decretum, à quam August. in libro Soliloquiorum, nimurum hoc opus Soliloquia à quibusdam vocabatur, vi initio dictum est, & Augustino tribui solitum. Petrus etiam Blesensis Gratiano firme equalis ostendit simili errore hunc ipsum locum Augustini nomine citans tractatu de confessione.

<sup>d</sup> al. ista.

<sup>e</sup> al. deseras.

<sup>f</sup> al. inchoantibus.

<sup>g</sup> Psal. 105. ver. 3.

<sup>h</sup> Matth. 10. ver. 22.

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOP. SYNONYMORVM. LIB. II.

**Homo.**

VÆSO te anima, obsecro te, deprecor te: imploro te, ne quid vltra leuicer agas, ne quid inconsultè geras, ne temere aliquid facias: ne repetatur malum, ne renascatur peccatum, ne redeat iniqitas, ne recurrent malitia, ne denuo exoriatur nequitia, ne resumat iniqititia vires.

**Ratio.**

**S**cito homo remeti p̄sum: scito, quis sis: scito, cur ortus sis: quare natus sis, in quem

vsum genitus sis: quare sis factus, qua conditio sis editus: aut quare sis in hoc seculo procreatus: memeto cōditionis tuæ, naturæ tuæ ordinem serua. Esto, quod factus est: qualē te Deus fecit: qualē te factor condidit: quale te creator instituit. Serua factus in fidem, tene sincerā fidē, custodi intemeratā fidē, maneat int̄ recta fides. Sit in te <sup>a</sup> incorrupta cōfessionis fides, nullate insipiens doctrina decipiatur, nullat religio peruersa corrūpat, nulla prauitas à fidei soliditate auertat. Nihil temere de Christo loquaris: nihil de Deo prauum, nihil impium sentias: nihil peruersē sentiendo in dilectione eius

offendas. Esto in fide iustus, habero fidem rectam, conuersationem sanctam: quam inuocas fide, non abneges opere: ab omnibus quæ lex vetat, abstine: omnia quæ scriptura prohibet, caue. Non delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidem turpiter viuendo non polluas, fidei integritatem prauis moribus non corrumpas: nihil contra præceptum Dei facias: viue in bono, nullo adiuncto malo: bonos mores nulla conuersatio mala coinquinet: opera recta sinistra facta non maculent: non admisceas virtutibus vitium: non adiungas bonis malum, malum mixtum bonis contaminat plurima bona. Vnum malum multa bona perdit. <sup>c</sup> Qui in uno peccauerit, eum omnibus vitijs subiacere scito. Per vnum enim peccatum multæ iustitiae pereunt. Per vnum malum multa bona possunt subuerti. <sup>d</sup> In id quo delectatur corpus, animum non declines. Carnali delectationi consensum non præbeas. Non des animam tuam in potestatem carnis, refræna mētem ab appetitu illius: Cor tuum quotidie discute, cor tuum quotidie examinationa: priuata examinatione occultorum tuorum latebras discute. A cogitatione noxia custodi animam tuam: mentem tuam turpis cogitatio non surripiat: discerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias: munda cōscientiam tuam à peccato. Sit animus tuus ab omni pollutione purgatus. Sit mēs tua pura, nullæ ibi fordes resideant. Sic vitium absterge à te, ut nec animo quippiam apud te remaneat. Scito te de cogitationibus iudicandum. Deus conscientias iudicat. Deus non solum carnem, sed & mentem examinat. Deus iudex & de cogitationibus iudicat animam. Quādo titillat praua cogitatio, non consentias illi. Quando <sup>e</sup> suggerit aliquid illicitum, nō ibi teneas animum: <sup>f</sup> primam peccati suggestionem contemne, non finas eam in corde tuo manere. Quacumque hora venerit, expelle illam: vt apparuerit scorpio, contere eum. Calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium. Culpam ibi emenda, ubi nascitur: in ipso initio cogitationi resiste, & euades cætera. Aduersus initium cogitationis decerta, <sup>h</sup> & vinces: caput cogitationis ex clude, & cætera superantur. Si expuleris cogitationem à corde, non prorūpit in opere. Si cogitationi non consenseris, operi cito resistes: quem delectatio non rapit, consensio sibi non subdit. Non enim potest corpus corrupti, nisi prius animus corruptus fue-

rit. Dum animalabitur, statim caro ad peccandum parata est. Anima enim carnem præcedit in criminis, nihilque potest caro facere, nisi quod voluerit animus: munda ergo à cogitatione animum, & caro nō peccat: si enim volueris, te omnino superare non poterit.

- <sup>a</sup> al. In corruptæ. <sup>b</sup> al. in fide recta. <sup>c</sup> al. in fide recta. <sup>d</sup> al. In id quo delectatur corpus. <sup>e</sup> Omnes codices habent. In id quo delectatur corpus, ego legendum iudicabam, in id quo delectatur corpus, aut in id quo delectatur corpus, & paullo inferius, ubi ait. Mente tuam turpis cogitatio non surripiat, legendum putabam, non subrepat, quo loquendi modo inferius etiam ipse Iudorus ritur. Verum hunc posteriorum locum sine exemplari mutare ausus non sum, priorem autem Cassideri præcepto animatus libro de iuriis lectionibus cap. 15. mutauimus: contentionis ducti d. littera, unde incipit vox, delectatur, librationum viuio fuisse geminatam. <sup>f</sup> al. subiectum. <sup>g</sup> al. te tangit. <sup>h</sup> al. subierit. <sup>i</sup> al. prauam. <sup>k</sup> al. cætera.
- <sup>i</sup> Si enim volueris, te omnino superare non poterit. Varia codicum lectio est. Nonnulli habent. Sienim volueris, vinci omni non poteris. Quidam: Si enim volueris, vinci animo non poteris. Laurentianus retusior, cui multum in alijs fidebamus. Sienim volueris, te omnino non poterit. Nostra lectio, ex Nauarico codice, qui non minori auctoritate, nec veritate erat: desumpta est. Suspicabar tamen veram huius loci lectionem esse. Sienim volueris, vinci omni non poteris.

### De fornicatione.

A Vdi anima, quæ loquor, ausculta quæ dico, attende quæ moneo, nulla iam immoditia polluaris: nulla libidine maculeris, ab omni te carnis corruptela suspende, ab omni carnis corruptione te subtrahe. Luxuria in te ultra non inualefacat. Libido ultra te deuincat. Custodi à fornicatione corpus tuum. Ne vlla vñquā carnali <sup>b</sup> cogitatione inquineras: fornicatione contaminari deterius omni peccato puta: omnibus peccatis fornicatio maior est. Graue peccatum est fornicatio. Fornicatio vniuersa antecedit mala. Fornicatio grauior est morte: melius est mori, quam fornicari: melius est mori, quam libidine maculari: melius est animam effundere, quam eam per incontinentiam perdere. Continentia hominem Deo proximum reddit: continentia hominem Deo proximum facit: ubi manserit continentia ibi, & Deus permanet.

\* De fornicatione. Tituli in hoc 2. libro ab Isidoro positi: A non sunt, sed à librarijs, maioris perspicuitatis causa. Itaq. in his variant exemplaria. In nonnullis etiam, penitus desideratur. Nos etiam nonnullis locis ex nostro iudicio immutamus.  
b al. contagione.

### De castitate.

**C**Astitas hominem cælo iungit, castitas hominem ad cælum trahit. <sup>a</sup> Castitatem cæli regnum promittitur. Castitas hæreditatem cæli <sup>b</sup> suppere facit. Libido verò in infernum mergit hominem: libido ad tartara hominem mittit: ad pœnas tartari hominem libido perducit. Quod si adhuc carnis molestias sentis: si adhuc carnis stimulis tangeris: si adhuc libidinis suggestione pulsaris: si animum tuum adhuc fornicationis titillat memoria: si adhuc caro te impugnat: si te adhuc luxuria tentat: si adhuc libido inuitat: memoriam mortis tibi objice, diem exitus tui tibi <sup>c</sup> propone, finem vitæ tuæ ante oculos adhibe: propone tibi futurum iudicium, propone tibi futura tormenta, propone tibi futura supplicia, propone tibi infernorum perpetuos ignes, propone tibi gehennæ pœnas horribiles.

<sup>a</sup> al. castis.

<sup>b</sup> Suppetere facit. Sic codex Nauarricus legebat, nisi quod addebat: hominem. Alij legunt: suppetere cupit Laurentianus vetustior: hæreditatem cæli suppere, habet, nullo alio verbo addito. In Laurentiano altero recentiori, totum illud. Castitas hæreditatem cæli suppere facit, desiderabatur.

<sup>c</sup> al. præpone.

### De oratione.

**O**Ra lacrymis indesinenter, ora iugiter, precare Deum diebus ac noctibus, sit sine cessatione oratio, sit frequens oratio, sit orationis arma assida, oratio non deficiat, insiste orationi frequenter, incumbe orationi assidue, gemitus semper & plange, surge in nocte ad precem, vigila <sup>a</sup> & ora, pernocta in oratione & prece, incumbe nocturnis vigilis. Ad modicum clausis oculis rursum ora, oratio frequens diaboli iacula submouet. Oratio continua diaboli tela exuperat. Hæc prima virtus aduersus temptationum incursus. Hæc prima tela aduersus hostium tentamenta. Immundos spiritus precum expellit frequentia, immundos spiritus orationis euincit instantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia superantur, omnibus malis præualet oratio.

<sup>a</sup> al. & ora per noctem.

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

tem luxuria cito preoccupat. Grauius libido  
vrit, quem otiosum inuenerit. Cedit autem  
libido rebus, cedit operi, cedit industrie  
& labori, libidinem quippe carnis s̄epe la-  
bor euincit: corpus enim labore fatigatum  
minus delectatur flagitio. Quapropter præ-  
caue otium, non diligas otium, nō ducas in  
otio vitam, fatiga corpus laboribus, exerce  
operis cuiuslibet studium, quare tibi opus  
vtile, quo animi infigatur intentio, cum  
opere vaca lectioni, vaca in lege Dei, vaca  
in meditatione scripturarum: habero in di-  
uinis libris frequentiam, assiduitas legendi  
sit tibi, sit tibi frequens lectio, sit quotidiana  
legis meditatio. Lectio vita demit errorē, B  
lectio à mundi subtrahit vanitate: lectio-  
ne sensus, & intellectus augetur: lectio do-  
cet quid caueas: lectio ostendit quo tēdas.  
Multis proficiis cū legis, si tamen facias quod  
legis. <sup>a</sup> s̄ Iā & sic cetera bona placent, si &  
alia grata sunt, si in volūtare sunt, si in voto  
sunt, si in bonis cunctis animus est intentus,  
si in bonis cunctis animus est paratus.

<sup>a</sup> al. amor.

<sup>b</sup> al. concupiscentia.

<sup>c</sup> al. mortale voluptas.

<sup>d</sup> al. forte subcepit.

<sup>e</sup> al. implicetur.

<sup>f</sup> al. quid teneas.

Iam etiā cetera bona placent. Hec erant in omnibus  
codicibus, praterquam in Septimancensi, & Seguntino, qui-  
bus, rationam non sidebamus, cum multa in iis alijs etiam  
locis desiderentur, obelo notasse contenti fuimus, tanquam  
non satis, neque cum superioribus, neque cum ijs, que sequun-  
tur coherentia.

### De humilitate.

E Sto humilis, esto in humilitate fundatus,  
esto omnium ultimus & nouissimus, hu-  
militate minimum te fac, nulli te præponas,  
nulli te superiorem deputes, estimā omnes  
superiores esse tibi, omnium te minimum  
existima, inferiorem te omnibus deputa. D  
Quamuis sum missis, humilitatem tene: si  
humilitatē tenueris, habebis gloriā: quātum  
enī humilis fueris, tātuim te sequetur, glo-  
rię altitudo. Caue autē iactātiā, caue osten-  
tationis appetitum. Caue glorię inanis stu-  
diū, nō te arroges, nō te iactes, nō te insolēter  
extollas. Alas superbias non extēdas: elatio-  
nis pennas non erigas, nihil de te præsumas,  
nihil tibi boni tribuas, de iustitiae virtute  
nulla elatione superbias, de bonis factis non  
extollaris, de bene opere nō glorieris: descē-

A de; vt ascendas: humiliare, vt exalteris, ne  
exaltatus humilieris: qui enim attollitur, hu-  
miliatur deiicit: qui eleuatur, qui exaltatur,  
prosternitur: qui inflatur, alliditur: de excel-  
so grauior casus est: de alto maior ruina est,  
initium enim peccati superbia. Superbia an-  
gelū depositit, tumor regna dissoluit, elatio  
excelsos deiecit arrogantia sublimes humili-  
auit, humilitas autem casum nescit, humili-  
itas lapsus non nouit, humilitas ruinam  
nunquam incurrit, numquam lapsus passa  
est humilitas. Cognosce, homo, quia Deus  
humilis venit, & <sup>b</sup> quia se in forma servi hu-  
miliavit, factus obediens vsq. ad mortem:  
ambula <sup>c</sup> sicut & ille ambulauit, sequere eius  
exēplum, imitare vestigia eius, existe vilis,  
exilte abiectus, exilte despexit, displice tibi,  
despectus esto apud temet ipsum. Qui enim  
sibi vilis est, ante Deum magnus est: qui sibi  
dispicet, Deo placet: esto igitur parvus in  
oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. Tan-  
to enim eris ante Deum pretiosior, quan-  
to fueris in oculis tuis despectior. Porta quo-  
quē <sup>d</sup> verecundiam in vultu de recordatio-  
ne delicti: porta pudorem in facie de memo-  
ria commissi peccati. Peccati pudore oculi  
lostuos attollere erubescere. Incēde deposita  
facie, moesto ore, abiecto vultu, <sup>e</sup> perculso  
corde, lugubri veste, sacco <sup>f</sup> inuolutus, o-  
pertus cilicio corpus: fatiscentes artus cili-  
cium, & cinis inuoluat, squalentia, & tabe-  
scentia membra saccus operiat. <sup>g</sup> exustum  
corpus luctuosus habitus tegat,

<sup>a</sup> al. de iustitia & virtute.

<sup>b</sup> Ad philip. 2 ver. 8.

<sup>c</sup> in humilitate.

<sup>d</sup> semper.

<sup>e</sup> percusso.

<sup>f</sup> inuoluto.

<sup>g</sup> al. exhaustum.

### De lugendis incessanter

peccatis.

T Erra sit tibi incessanter cubile, stratus  
humus, puluis es, in puluere sede: cinis  
es, in cinere <sup>a</sup> sede semper lugens, semper  
mōrens, semper gemēs, semper suspiria cor-  
dis emittens: sit compunctionis in corde, sine  
gemitus crebri in pectore: frequenter <sup>b</sup> oculi  
lacrymæ profundantur: ad lacrymas esto  
paratus: dilige lacrymas, suaves sint tibi la-  
crymæ, delectet te semper planetus, & lu-  
sus,

āus. Planctum & compunctionem fac tibi A semper: planctum & lacrymas nunquam deseras. Tatum sis promptus ad lamenta, quācum fuisti pronus ad culpam: qualis fuit tibi ad peccandum intentio, talis sit ad pœnitendum deuotio: ita reuertere, sicut in profundum recesseras: secundum morbum im- pertienda est medicina: iuxta vulnis sunt adhibenda medicinæ remedia. Grauiā peccata grandia lamenta desiderant. Nulla te res de peccato securum faciat: nulla tibi securitatis deceptio blandiatur: nulla securitas deceptum à pœnitentiæ intentione suspendat. Incessanter in corde tuo spes & B formido consistant. Pariter sint in te, timor atque fiducia, pariter spes & metus: sic spera misericordiam, ut <sup>c</sup>iustitiam metuas: sic te spes indulgentiæ erigat, ut metus gehennæ semper affligat.

<sup>a</sup> al. viue.

<sup>b</sup> al. oculi lacrymis profundantur;

<sup>c</sup> al. de iustitia.

### De timore.

TImor enim semper emendat: timor expellit peccatum: timor reprimit vitium: timor cautum facit hominem, atque sollicitum: vbi vero timor non est, ibi dissolutio vitæ est: vbi timor non est, ibi perditio mortis est: vbi timor non est, ibi scelerum abudantia est. In infirmitatibus tuis non contristeris: in languoribus gratias age Deo. Valere te animo magis opta, quam corpore: valere magis mente, quam carne: aduersa corporis remedia animæ sunt. Ægritudo carnem vulnerat, mentem curat: languor enim vitia excoquit: languor vires libidinis frangit. Si prosperitas arriserit, non extollatis: si aduersitas acciderit, non dejiciaris: si felicitas eluceat, non sis iactans: si calamitas contigerit, pusillanimis non existas. Habeto téperamentum in prosperis: habeto patientiam in aduersis. Probari te in dolore cognosce, ne frangaris. Probari te in prospexitate cognosce ne exalteris. æqualis esto in omnibus. Mentem nec gaudio, nec mœrore commutes, omnia æquali <sup>a</sup> iure sustine, <sup>b</sup> nulla insolentia commuteris.

<sup>a</sup> al. forte ore aut corde.

<sup>b</sup> ad nullam insolentiam.

### De sollicitudine.

NVllus te casus imparatus inueniat: nullus sit casus, quē non meditatio tua præ-

niat. Præpone tibi nihil esse quod nō accidere, possit præmeditare cōtra omnia fortuita, futuras semper cōmētate miserias. Insecundis meditare, quo pacto aduersa feras: ne ali quid aduersum accidat semper animo cogita. Sapientis est, periculi præuidere iactūtā. Omnia meditata leuiora accident: expēctata mala <sup>a</sup> tolerabiliter feruntur. Cedit aduersus casus consilio: <sup>b</sup> præexpectatae res non admittatur, cum acciderit. Aduenientes impetus meditatio frangit. Præcogitatio futuras molestias attenuat: prætūs malorum lenit aduentum: inopinatum autē mālum fortiter ferit. Acerbā sunt, quæ cogitata non fuerunt: grauiā existunt, in quibus improvisi incurrimus. Improvisā mala grauiet feriunt, repentinum malum cito frangit, quod prouisum non est vehementer affigit. Subita maris tempestas temorem exuscitat. Improvisus hostis, malè perturbat, inopinatus hostis, facile optimis. Omnia repentina, grauiora existunt. Quæ repente accident grauiora occurunt. Et ad bona igitur & ad mala præpara cor tuū: & bona, & mala, prout tibi euenerint, porta: & aduersa, & prospera, vrcumq. occurrerint, tolera: quodcumque euenerit, mente libera sustine.

<sup>a</sup> al. tolerabilius.

<sup>b</sup> al. prospecta al. perspecta.

### De iracundia.

S I præuenerit iracundia, restringe illam: si præoccupauerit, mitiga eā. Tépera furorem, tépera indignationem, cohibe animi motū, refræna iracundiæ impetū. Si nō potes iram <sup>a</sup> vitare, vel tempéra: si non potes furorem cauere, vel cohibe: promptior esto ad suscipiendam, quam ad inferendā molestiam. Discē mala magis tolerare, quam facere: discē mala ferre potius, quam referre: Cae ne sis vltor iniuriarum tuarum:

<sup>a</sup> al. vetare al. vincete.

### De patientia.

E Sto patiens: esto mansuetus: esto mitis: esto modestus. Serua patientiam: serua modestiam: serua mansuetudinem. Stude patientiæ & mansuetudini, despice <sup>a</sup> probra illatæ contumeliaz. Irrisionem despiciendo exupera: dissimulando <sup>b</sup> errores detrahentium calca: contumelias detrahentium patientia supera. Sagittas contumeliaz clypeo patien-

patientiæ frange. Præpara contra asperum A verbum tolerantia clypeum, contra lingue gladium patientiæ scutum præbe. Quamvis quisque irfitet, quamvis incitetur, quamvis exasperetur, quamvis insultetur, quamvis lacessatur, quamvis conuicietur, quamvis criminetur, quamvis ad h[ab]itum prouocetur, quamvis ad iurgium prouocetur, quamvis conuiciū dicatur, quamvis iniuriam faciat, quamvis afficiat cōtumelijs: tu file, tu race, tu dissimula, tu contemne, tu nō loquaris, tu exerce silentium. Iniuriatus non respondeas, conuicium nō retorqueas, contumeliam non repetas. Tene silentij patientiam, tacendo citius vinces.

<sup>a</sup> al. opprobria.  
<sup>b</sup> al. forte irrisiones.  
<sup>c</sup> rependas.  
<sup>d</sup> al. vincis.

### De tolerantia.

Disce à Christo modestiam, disce tolerantiam, Christum attende, & non doles in iurias. <sup>a</sup> Pro nobis namque passus, nobis reliquit exēplum, palmis enim percussus, flagellis cæsus, sputis derisus, clavis confixus, spinis coronatus, cruci damnatus, semper conticuit. Magna est virtus, si non lædas, à quo læsus es, magna est fortitudo, si etiam læsus remittas: magna est gloria, sicut potueristi nocere, parcas. Quando <sup>b</sup> enim conuicaris, propter peccata tua contigit tibi: quando in iuriariis, mala tua id faciunt. Quicquid tibi contigit aduersum, pro tuo peccato existima euenire: consideratione ergo iustitiae dolorem tempera. <sup>c</sup> Leuius portabis, si pro quibus infertur intenderis: cum ergo derogatur tibi, tu ora: cum maledicitur tibi, tu benedic maledicēti, benedictionem oppone, irascentem patientia delinire, blan dimento iracundiā furentis dissolute. Vince nequitiam lenitate, vince bonitate malitiam, inimicos pacis omni modestia placa, mala aliorū tuo bono supera, trāquilla mēte illatas cōtumelias porta: aperi trāquillo cor de dolorem: iniuriæ vulnus, quamvis graue sit, apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum, quanto enim magis id tegis, tanto maximè auges: aperi ergo hoc <sup>d</sup> grauato animo, & non te excruciat.

<sup>a</sup> 1. Petri 2. ver 21.  
<sup>b</sup> al. tibi conuiciatur.  
<sup>c</sup> alienius.  
<sup>d</sup> al. grato.

### De reconciliatione.

S I contristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfaci illi. Si peccaueris in eum, age ponitiam corāillo, si offenderis quēquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad reconciliationem offenditionis tuę, cito veniam postula: non dormias, nisi reuertaris ad pacem: non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. Reuoca eum celerrimo <sup>b</sup> dilectionis affectu: Reuoca eum humilitate ad gratiam: humili te illi affectu prosterne, supplici animo veniam deprecare. Petenti quoque tibi veniam libenter indulge: poscenti indulgentiam placanter dimitte, reuertente statim amplectere. Redeuntem confessim benigna fuscipe charitate. Dimitte, vt dimitatur tibi. Ignosce, vt ignoscatur tibi, peccanti in te non retribuas secundum culpā, sciens quia & in te venturum est iudicium. Non enim habebis indulgentiam, nisi dederas: & si ille non supplicet, si sibi dimitti non postulet, si deprecandi humilitatem non subbeat, si peccatum suum mala conscientia non agnoscit: tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria tua voluntate cōcede. Dolorem in cor-

C de non reserues, dolorem in animo non tentes, aufer à corde fraternalm offenditionē, alienæ nequitie non reserues dolorem. Odiū enim hominem à regno Dei separat, à cælo subtrahit, à paradiſo ejicit, odiū nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec fuso sanguine <sup>d</sup> deletur.

<sup>a</sup> al. repropitia.  
<sup>b</sup> al. deuotionis.  
<sup>c</sup> al. serues.  
<sup>d</sup> al. detergitur.

## D

Q Vid Zeli referam ignem? inuidia cuncta virtutū germina cōcremat, inuidia cuncta bona ardore pestifero deuorat. Hzc primū sibi nocet, primū se mordet, primū suum auctorem rodit. <sup>a</sup> Inuidia est animi tinea, sensum comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor hominis, quasi quædam pestis, <sup>b</sup> depascit, Occurrat igitur contra zelum bonitas, aduersus inuidiam charitas præparetur, de bono alterius non doleas, de alterius profectibus nō tabescas, nullius prosperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullius inuidientiæ facibus agiteris.

<sup>a</sup> Minuidia sicut animi tinea,  
<sup>b</sup> & deposit.

### De Pace.

PACEM AMA, pacem dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in mansuetudine, & charitate amplectere: proba te amplius amare, quam ipse amaris: non sis in pace infidus, non sis leuis in amicitia. Retine semper vinculum constantiae, odientes ad pacem inuita, discordantes ad concordiam reuoca, dissidentia corda pace concilia, habeo placabilitatem metis, habeo animi benignitatem, promptus esto in affectu, affabilis in sermone, gratus animo affare omnes: nullus existat sermo iuriorum, qui concordiam diuidat.

### De vitanda contentione.

FUGA RIXAS, vita lites, caue contentiones, tolle occasionem litis. Litem sperne, viue semper in pace, in nulla causa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio contradictionem exigit, contentio lites parit, contentio rixas gignit, contentio facies odiorum accedit. Pacem cordis contentio extinguit, concordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari: in ruina aduersarij noli extolli: non lateris super inimici interitu, ne superueniant in te similia, ne forte conuertat Deus ab eo in te iram suam. Qui enim gaudet de inimici casu, cito incidet in illum: sit magis erga humiliatum humanus affectus, sit erga deiectum compassionis intuitus, delebet te dolere super eum, qui afflictus est: condole in alienis calamitatibus: satiare fletibus in alienis moeribus, non sis durus, non sis ferreus, non sint tibi dura præcordia. Sic alienam miseriam, tanquam tuam luge: in tribulatione altius, & tu esto tristis. Cum plangentibus plage, cum flentibus fle, cum lugentibus a mentis affectu coniungere.

<sup>a</sup> al. mentis affectum coniunge.  
<sup>b</sup> al. & luge.

### De imitatione bonorum.

IN omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni conuersatione tua, imitare bonos, & emulare sanctos, habeo ante oculos exempla sanctorum, exempla iustorum imitando considera, exempla sanctorum proponetibi, sint tibi patrum exempla discipli-

A nx incitamenta. Intende ad bene operandum virtutes sanctorum: intende ad bene vivendum documenta iustorum: nullum vitæ tuæ scandalizet infamia, nullum opinio cōtristet aduersa: disce bono fragrare præconio, habeo testimonium bonum, cūstodi bonam famam tuam, nullis fœtoribus obsecutur, nullis laceretur b opinionibus. Laceroatio enim opinionis: boni iacturam facit. Caue autem gloriam popularem, vita admirationem vulgi, desine iastare te in adulatum oculis, non sis c circumflatus vento fauoris. Contemne fauores, cōtemne laudem popularis fauoris: esse magis bonus, quam viseri stude: non exquiras, si quis te extollat, aut si quis contemnat: nec fauor te seducat nec vituperatio frangat: qui laudem non appetit, nec contumeliam sentit: si contemnes laudem, facile & vituperationem rejecies. Non ideo te bonum existimes, si bonus prædiceris: in lingua aliena conscientiam tuam interroga: discerne te tuo, non alieno iudicio: neque ex alieno sermone, sed ex tua te mente metire: nemo magis scire poterit quis sis, sicut tu, qui cōscius es tui: quid enim prodest, dum malus es, si bonus prædiceris: aut quid boni laus pertinet d ad te, si aliud es, & aliud esse fingaris? Quapropter vita simulationem, vita fictionem, obscuriori vesti non simules sanctitatem, qualis habervis, talis esto, professionem tuam & habitu, & incessu demonstra, sit in ingressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciviae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil levitatis in incessu tuo appareat: animus enim in corporis habitu appetit, gestus corporis signum est mentis, corporis gestu animus proditur, corporis gestu animi habitus panditur, incessus ergo tuus imaginem levitatis non habeat, incessus tuus alterius oculos non offendat: non præbeas de te alijs spectaculum, non des alijs de te obtrectandi locum: nec te adiungas leuibus personis, nec te admisceas vanis: vita malos, caue iniquos, fuge improbos, & pelle ignaos a te: fuge turbas hominum, maximè eius ætatis, qui ad vitia proni sunt. Bonis te adiunge, bonorum consortium appete, bonorum societatem quare: Sanctis indiuiduè adhære. Si fueris socius conuersationis, eris & virtutis: qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, qui cum stultis, stultus erit: similes enim similibus coniungi solent. Periculosum est,

cum

cum malis vitam ducere: perniciosum est cum his, qui prauæ voluntatis sunt, sociari. In famiam tibi nutrit, si indignis te sociaueris. Melius est habere malorum odium, quam confortiū: sicut multa bona habet habet cōmuniſ vita sanctorū, sic plurima mala affert societas malorū: qui enim tetigerit immun-dum, coinqnabitur ab eo: clade etiam autes tuas, ne audias malum.

- a al flagrare.
- b al approbijs.
- c al forte circumlatus.
- d al ad rem.
- e al sperne ignotos.

### De Lingua.

**R**espue sermones impudicos, fuge inho-nesta verba, nulla aures tuas sermonum impudicitia <sup>a</sup> subrepat, vanus sermo cito polluit mentē, & facile agitur quod libenter auditur. Nihil ex ore tuo, quod impedire pos sit, procedat: nihil, quod non expedite, sonus vocis erumpat: hoc procedat ex labijs, quod aures non polluat audientis. Cauenda est verborum obſcenitas, fugienda est turpitudo sermonis, sermo vanus vanæ conſciētia est index, mores hominis lingua pandit: & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur: <sup>b</sup> ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioso sermone compescit linguā ab otioso verbo reprime linguam. Caeū fabulis ineptissimis, aniles fabulas nō loquaris. Turpia & inania verba non garrias: retice verbum, quod non ædificat audientes: <sup>c</sup> sermo otiosus nō erit absque iudicio. Vnusquisq. rationem redditurus est sermonum suorum: ante vniuersiusque faciem sua verba stabunt, Qui otiosa verba non reprimit, ad noxia cito transit: qui minima spernit, in maximis facile proruit: minor namque culpa maiore generat: paullatim <sup>d</sup> crescūt vitia & dū parua non vitamus, in magnis prolabimur: minima igitur vita, & ad maiora non peruenies: <sup>e</sup> parua sperne, & in deterius non incides. Ea quæ loqueris, grauitate, atq. do-ctrina digna existant: sit sermo tuus irrepre-hēsibilis, sit expectationi audientium utilis: stude dicere, non quod libet, sed quod oportet, Discerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo, & in tacendo peritus esto. Mul-tum ante delibera, quid dicas, ne reuocare non possis. <sup>f</sup> Fuge casus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle insidianti occasionem,

A non pateat inimici iaculis os tuum, non lo-quaris, quod excipiat aduersarius. Amicum semper habeto silentium, pone custodiam ori tuo, labijs tuis signaculum præbe, oppo-ne linguæ tuæ claustra silentij, circumclu-de linguam munitione custodiæ. Intende opportunitatē loquendi, tempus profē-tandi sermones inquire, scito quo tempore loquaris, considera quando dicas, tempore congruo loquere, tempore congruo tace. Tace usque quo interrogeris, non loquaris nisi interrogatus, non dicas priusquam au-dias, interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca. Tolle verbositatem sermonis superflui, loquendi modum non excedas, ne immoderatione linguæ incurras periculum, multiloquia non effugiant culpam, multiloquium non declinat peccatum, fluuius exundans cito colligit lutum, ultra mo-dum flatus maris periculum parit, imbrī nimietas periculum suscitat, linguosus ho-mo imperitus est: sapiens pacis vtitur ver-bis, breuem sermonem scientia facit, loqui multum stultitia est, vox enim insipientis, in multiplicatiōne sermonis. Sit igitur in ver-bo mensura, sit in sermone statera, semper verba tua moderare, modum loquendi non transeas.

- a al surripiat.
- b Matth. 12. ver. 34.
- c Matth. 12. ver. 36.
- d al increscunt.
- e al fortassis non sperne.
- f al quod dicas.
- g Proverb. 10. ver. 19.

### Devitanda detractione.

**A**bscinde etiam à lingua vitium detra-hendi. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non coinqnipes. Non detrahás peccanti, sed condole: quod in alio detrahis, in te potius pertimesce. Detrac-tio graue vitium est, detractio graue peccatum est, detractio graue crimē est, detractio graue damnatio est. Hoc omnes reprehendūt, hoc omnes vituperant, hoc fœdus nihil est, hoc summæ turpitudinis est. Canum mos est <sup>a</sup> latrare, canum linguas exercere, canū-dente pestifero mordere, soli canes <sup>b</sup> obtre-stare nouerunt: quando alio detrahis, te di-scute: quādo alium mordes, tua peccata re-dargue: si vis detrahere, ad tua te peccata retorque: non alterius delicta, sed propria cerne,

cerne: vitia tua attēde, nō alterius. Nunquā detrahēs, si te bene perspexeris: de tua igitur correctione esto sollicitū: de tua salutē, & emēdatione esto attētus, detrahētes nō audias. Susurrātibus auditū nō præbeas. Parireatu detrahētes, & audientes tenentur: vtrisq. simile discrimē impēditur. Qui detrahētē audit, & is, qui detrahit, & qualiter iudicātur: quod ad te nō pertinet, noli querere: quid inter se loquantur homines, cognoscere nūquam desideres. Noli querere, quid quisq. dicat, vel faciat: deuita curiositatē: omittē curas alienā vitā: omittē curā, quā ad causā tuā nō pertinet. Nulla curiositas animū tuū capiat: nulla te concupiscentia detestandā curiositatis subripiat, nec oblitus tuorum morum, alienos perquiras: tanta cura corrigē vitia tua, quanto studio perspicis aliena.

<sup>a</sup> al. lacerare.  
<sup>b</sup> al. oblatrare.

### De mendacio.

**O**MNE <sup>a</sup> quoq. genus mēdaciū sūmopere fuge, nec casu nec studio loquaris falsū: nec, vt p̄stes, mētiri studeas: nec quilibet fallacia vitā alicuius defendas: caue mēdaciū in omnibus: mēdacio enim fides tollit, error inducitur: veritas abolet: nullū iustū mēdaciū, omne mendaciū peccatū est. Omne, quod à veritate discordat, iniquitas est. <sup>b</sup> Leges seculi falsarios dānāt, mēdaces puniunt, fallaces perimunt. Si mēdacia apud homines lege dānantur, si fallacia humano iudicio plectit, si falsitas capitali pœna cōscribitur, quāto magis ante Deū testē verborū, <sup>d</sup> ante quē & de otioso verbo rationē vnuſquisq. p̄stabit, ante quē, & pro otioso sermone pœnas quisq. luet, os enim, quod mentitur, occidit animā: & <sup>f</sup> perdes eos, qui loquūtūr mēdaciū: <sup>g</sup> &, testis falsus nō erit impunitus. Refuge ergo fallaciā, de clina <sup>h</sup> mēdaciū: caue falsum, purē loquere, nunquā mētiaris, esto verax, neminē mētiendo fallas, neminē mētiendo in errorē inducas, nullū circūscribas verbis, nullū fallēdo decipias, nullū argumētis verborum mētiendo seducas. Nō aliud dicas, & aliud facias: nō aliud loquaris, & aliud in animo teneas: præbe affectū sine simulatione: sine fuco exhibe bonitatē. Prohibe etiā tibi iuramētū, tolle iurādi vñ: iufiurādū interdic tibi: periculōsum est enim iurare, assiduitas iurādi periurijs cōsuetudinem facit. Iurādi vñ ad periuriū ducit: sit in ore tuo, est: sit in ore tuo, nō est: veritas iuramēto non in-

A diget: fidelis sermo sacramenti retinet locū, firma etiam sit sacramenti tui fides.

<sup>a</sup> Omne quoq. genus mēdaciū sum opere fuge. Ex hoc līcō Gratia, 22. q. 2. desūp̄it caput illud, cui initū est, omne genus mēdaciū, vnde totū locū castigauimus, nā codices magnopere variabāt: quid pro vi p̄stes legebat, nō p̄stes, alius nec per testes, & pro vitā alij vitā, vēl vitium, quidam vitium tamū habebant.

<sup>b</sup> al. Reges.

<sup>c</sup> al. constringitur.

<sup>d</sup> & operum.

<sup>e</sup> al. reddet.

<sup>f</sup> Psal. 5. ver. 7.

<sup>g</sup> Prōverb. 19. ver. 5. & 9.

<sup>h</sup> al. a mendacio.

<sup>i</sup> al. Sit in ore tuo est, est, non, non. Matth. 5. ver. 37;

illuminis. *De voto reddendo.*

**P**Ac bonū, quod spōdisti. Nō sis in verbis facilis, & in opere difficultis. Coram Deo aliquid facile nō promittas: sine consideratione <sup>a</sup> viriū nihil voueas: quod nō potes facere, nō pollicearis. Multū Deo reus eris, si nō reddideris: quod voueris: displicēt Deo, qui vota suā nō explet̄. Inter infideles cōputātur, qui, quod vouerūt, nō impleuerūt: melius est enim nō promittere, quā fidē promissi non exoluere: melius <sup>b</sup> est enim nō vouere, quā post votum promissa non reddere. <sup>c</sup> In malis promissis rescinde fidē, in turpi voto muta decretum, quod incautē vouisti, non facias: impia est promissio, quā scelere adimpletur.

<sup>a</sup> al. vero in p̄se b̄rg. breviā asur.

<sup>b</sup> Ecclēsiast. 5. ver. 4.

<sup>c</sup> In malis promissis rescinde fidē. Hūc locū eo modo, quo nos correxiimus, legūt Gratian. 22. q. 4. c. In malis, & Magister sent. lib. 3. d. 39. c. 8 nisi quod pro nō facias, vt habebat codices omnes, ipsi legūt: ne facias. Idē locus citatur ex hoc librō Synonymorū in Concil. Tolet. 8. c. 2. & quidē in excūsīs, totidē verbis, quot nos posuimus. In duobus Gotth. quos ante 600. annos, descriptos esse constat, vbi nos legimus in turpi voto muta decretum, legitur in turpe votū quālektionē Meiorada codex, & Lautē: alter sequebātur, & fortassis, ea est germana Isidori lectio, tamē si mutare nos ausi non sumus.

### De Deo, et conscientia.

**A**NTE Deū nihil est occultū, verbū iniquū nec in corde tuo dicas: verbū malū nec filētio abscondi putes. Omne verbū abscōditū nō celabit: pādit enim in manifesto, quod in occulto <sup>b</sup> depōnit: quod intus agis, vel dicis, palā positū puta. Lapidēs enim, quib<sup>c</sup> cōscijs loquimur, nō celabūt: & ipsiparietes, quod audierit, nō tacebūt. Si ho mines tacēt, iumētaloquēt. Ita ergo pccata declina, quasi celare nō possis. Ibi pecca, vbi Deū esse nescis: nihil celatur ante Deū: videt occulta, qui fecit abscondita. <sup>d</sup> Diui-

nis enim iudicijs eris reus, quamvis sis occu-  
lis humanis absconditus. Deus ubiq. præ-  
sens est, Spiritus eius totum implet: maie-  
stas eius omnia penetrat elementa; cun-  
cta suæ potentia attingit præsentia, extra  
eū locus nullus est. Cognitioni eius nihil  
ocultū est, omnia secreta vis virtutis ei⁹ ir-  
rūpit, nulla occulta sibi latere patitur, nullis  
obicibus, ut penetret, impeditur. Ipse cogi-  
tationes nouit, ipse cor in spicit: quod intus  
agit, aut latet, ipse videt: quod intus di-  
sponitur, ipse cōprehēdit: etiā quod homo  
in se ignorat, ille nouit. Nemo potest. etiā  
semelipsum effugere, & si te nō dānat pu-  
blica fama, cōdēnat propria cōsciētia: nulla  
pœna grauior cōsciētia, vis aut nūquā esse  
tristis, beneviue: securamēs tristitia leuiter  
sustinet, bona vita gaudiū sēper habet, cō-  
sciētia aut̄ rei sēper in pœna est. Reus ani-  
mus nūquā securus est, mēs enim mala cō-  
sciētia proprijs agitat̄ stimulis. Si dēnī  
in bono permanseris, tristitia elongabitur  
à te: si in iustitia perseueraueris, tristitia nō  
occurret tibi: nec plaga, nec morte terre-  
bit, si bene & piē vixeris. Cōsiliū autē, &  
opus tuū seniper ad Dñm cōuerte. In omni  
opere tuo Dei auxiliū posce. Omnia di-  
uinæ gratiæ, diuino dono adscribe: nihil  
meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil  
præsumas, in audacia nihil ponas: vis autē  
virtutes tuas augeri, prodere noli: occulta  
virtutes pro elatione: abscōde bona facta  
pro arrogātia: fuge videri quod esse merui-  
sti, quod manifestādo potes amittere, tacē  
do custodi: vitia viro cordis tui reuelā: pra-  
uas cogitationes: illico manifesta: peccatū  
enim proditū cito curatur, crimen autem  
tacendo ampliatur, silentio culpa crescit: si  
patet vitium, fit ex magno pusillū, si latet,  
fit ex minimo magnū: si tegitur magis cre-  
ditur esse malum: malum autem cauere, D  
potius quām emēdare oportet: melius est,  
vt vites vitiū, quām vt emendes: ne forte  
cum incurreris, reuocare non possis.

a al. absconsū.

b al. deprimitur al. deprivitū.

c al. diuini enim iudicij.

d al. forte autem.

e al. proponas.

### De bono et malo vsu.

Vsus enim difficile vincitur. Consuetu-  
dinis vincula vix soluuntur, inolita diu  
tardius corriguntur. Ancipitē diu delibe-  
ra sentētiā, ante factū cogita diu, ante opus  
præmeditare diu: matura cōsiliū, vt perfice-

A re possis: quod vis agere, diu exquire: diu  
proba, & sic age: cum diu cogitaueris, tunc  
fac, quod probaueris: nihil ex præcipiti ma-  
gnū, consilij mora melior est. In rebus autē  
certis bene agendi tarditas remoueatur à  
te, tolle moras, in crastinū nihil differas: in  
bonis dilatio nocet: in his, quod expedit,  
differre impedit: absit in bonis remissa se-  
gnities: absit negligētia torpens. Inertis vi-  
tium pigritiæ prōcul sit, vitia cito captant  
inertes. Per torporē enim vires & ingeniū  
defluūt. Negligētia, & torpor dissoluūt ani-  
mū, desidiā natura corrūpit, desidiā fri-  
gescit ingeniū. Torpor enim exuperat sensum,  
hebetudo sciētiæ lumen extinguit: so-  
lertia aut̄ sensū meliorē reddit, peiorē facit  
negligētia, sēsum desidia obtūdit, segnitie  
iudicia acuit, excellētior fit natura, doctri-  
nā, ardētius fit ingeniū subiūcto studio. Tar-  
diora enim ingenia studijs acuūtūr, torporē  
naturæ industria excitat. Sensus tarditatē  
assiduitas acuit. Exercitatione proficit sensus,  
experientia plus scitur. Sæpè natura,  
moribus immutatur: sæpè natura cōsuetu-  
dine superatur, assiduitas enim mores fa-  
cit. Iugis vsu in naturā vertitur. Omnia  
vsui cedunt, vsui omnia parent, res ita se  
agit, vt vtēris. Quod cum difficultate cō-  
peris: per vsu cum voluptate perficies.

a al. obscuratur.

b al. exasperat.

c al. fuscitatur.

d al. res ipsa se agit, vt vsu ea eris.

e al. voluntate.

### De sapientia & ignorantia.

Nihil sapiētia melius, nihil prudētia dul-  
cius, nihil sciētia suauius: nihil stultitia  
peius, nihil insipiētia deterius, nihil ignorātia turpius: ignorantia mater errorū est:  
ignorātia vitiorum nutrix. Peccatū magis  
per ignorantia præuela: ignorantia enim,  
quid sit dignū culpa nō sentit: ignorantia,  
nec quādo delinquit, agnoscit. Per imperi-  
tiā nāq. multi peccant: insipiēs assiduē peccat,  
indoctus enim facile decipitur. Stultus  
in vitia citō dilabitur. Prudēs aut̄ citō de-  
prehēdit infidias: prudēs celerius errores  
agnoscit: noxia nō vitamus, nisi persapien-  
tiā. Sciētia enim à malis abstinet: sapiēs o-  
mnia prudēter examinat. Inter bonum &  
malū sapiēs intelligēdo dijudicat. Sūmū bo-  
nū est scire, quid caueas: sūma miseria, neici-  
re, quo redas. Dilige ergo sapientiā, & ma-  
nifestabis tibi, accede ad illā, & appropi-  
quabit ad te, assiduus esto illi, & instruere.

**De doctrina.**

## **De doctrina.**

**D**ilecte, quod nescis, ne docto*r* inutilis in-  
ueniaris: antea esto auditor, postea do-  
ctor: per disciplinam nomen magistri acci-  
pe: bonum, quod audieris, dic: bonū, quod  
didiceris, doce: discendi, & docendi non  
contēnas studium. Scietiam, quam aure cō-  
cipes, ore effunde. Sapientiam, cum cæteris  
impertiris, tibi magis hanc auges: doctrina,  
quanto amplius data fuerit, tanto magis  
abundat. Sapientia, dando largior fit, reti-  
nendo minoratur. largiendo redundanter  
est scientia, & dum plus cōfertur, plus abū-  
dat. <sup>a</sup> Verbum tamen præcedant opera:  
quæ ore <sup>b</sup> promis, opere adimple: quæ ver-  
bis dœcs, exemplis ostende: esto non so-  
lum magister, sed & imitator virtutis. Si do-  
ces, & facis, tunc glotiosus haberis. Non  
enim satis est laudare, quod dicis, nisi di-  
ctis facta cōiunxeris. In doctrina ipsa ab hu-  
mana laude te tempera. Sic instrue alios, vt  
te custodias. Sic doce, vt humilitatis gratiā  
non arittas. Cauere, ne dum alios docendo  
erigis, ipse laudis appetitu demergaris. Cū  
autem doces, noli verborum obscuritate  
vtri, ita dic vt intelligaris, nec simplicibus,  
loquendo displiceas, nec prudentes offendas.  
Iuxta sensum audientis erit sermo do-  
ctoris, secundū mores est impertienda do-  
ctrina. Iuxta vulnus adhibenda remedia:  
variae voluntates variam disciplinam de-  
siderant: vnuſquiq. secundum professionē  
suām docendus est. Inspecta est varietas  
personarum: vnuſquēq. quomodo erudias,  
tracta: communia omnibus, secreta perfe-  
tioribus loquere: aperta cūctis, operta pau-  
cis de nuntia: quædam enim plurimis, quæ-  
dam paucis sunt differenda. In omni tem-  
pore paratus esto ad instructionē: nullum  
tempus sit vacuum, quo non ædifices, nulla  
hora prætereat, qua doctrinæ studium nō  
conferas, verba bona aperte & constanter  
prædica nec crubescas loqui, quod nosti  
defendere: quod deesse tibi scientiæ sen-  
tis, quere ab alijs, collatione enim obtecta  
clarescit cōferendo difficultia aperiuntur.

**al. verba tua.**

b. al promittis.

**Al nec simplices loquendo despicias.**

## De curiositate.

**N**Villa autem sit tibi curiositas sciendi latentia. Caeu indagare, quæ sunt à sensi-

A bus humanis remota: Prætermitte, quasi se-  
cretum, quod scripturæ auctoritate non di-  
dicisti. Nihil, vltra quam scriptum est, qua-  
ras: nihil amplius perquiras; quam diuinæ  
litteræ prædican, Scire non cupias, quod  
scire nō licet: curiositas periculosa presump-  
tio est: curiositas, damnoſa peritia est: in  
hæresim prouocat, in fabulas sacrilegas mé-  
te præcipitat, in cauſis obscuris reddit au-  
daces, <sup>a</sup> in rebus ignarioris facit præcipitem.  
In dispositione aut̄, tolle certamē, tolle per-  
tinacē vincēdi defensionē, cede citō veri-  
tati, nōcontradicas iustitiæ, non cōtendas  
euacuare, quod rectum est. Iure, nō fraude  
contende, non te peritiorem alijs iudices,  
nec te ad disputationes contrariaſ præpa-  
res, Nec, vt vincas, contra veritatem cone-  
ris. In omni disputatione, tene rationem;  
disputare stude, non ſuperare: plus diligere  
audire, quam dicere: plus auſcultare, quam  
loqui. In principio audi, loquere nouiſſi-  
mus: finis plus habet honoris: in omni re fi-  
nis intenditur, extrema queruntur. <sup>b</sup> Mel-  
lior est finis, quam principium, melior no-  
uissimus sermo, quam primus: venerare om-  
nes sciētia meliores, ac vita: venerare vnū  
quemque pro ſuo merito sanctitatis. Potio-  
ri gradui competentem reuerentiam tri-  
buc. Luxta dignitatē redde vnciuq̄. ho-  
norem. Superiori æqualem te non exhibeas.  
Senioribus præsta obediētiam, famu-  
lare imperijs eorum, eorum auctoritatē ce-  
de, obsequere voluntati. Defer obsequia  
iusta maioribus, obedi cunctis in bonis pre-  
ceptis. Ita aut̄ obtempera homini, vt vo-  
luntatem Dei non offendas.

<sup>a</sup> In rebus ignariis facit præcipitem. Ignarum dixit pro ignoto, quia forma loquendi, non parum sèpè Isidorus vris slet. Quo circa hanc lectionem, quæ plurimum codicium erat Nauarrici lectioni præterimus legentis. In rebus inanibus facit præcipitem. Tacitus sèpè gnarum, & ignarum pro noto, & ignoto ponit.

*Malis iussionibus non est obtemperandum.*

**M**Alum facere iussus, nō acquiescas: malum facere iussus, nō cōsentias. Noli in malū, potestati cuiquam cōsentire: etiam, si pœna compellat, si supplicia immineant si tormenta occurrant: melius est mortē pati, quām pernicioſa iuſta complere: melius est ab homine iugulari, quām damnari æter- iudicio: non solum factores, sed etiam

consciij peccati tenetur obnoxij, nec enim est immunis a scelere, qui, ut fieret, obedit. Similis est, qui obtemperat in malo, ei, qui agit malum: facientem & obsequenter par poena constringit.

\* Sed etiam consciij peccati tenentur obnoxij. *Hanc* lectionem ex Septimaneensi tantum despissimus, nam alijs legebatur. Sed etiam consciens peccati teneri, vel tenere obnoxios quo modo si legas, oratio deficiens redditus & supplenda vox:puta, aut quid simile.

### *De pralatis, ac subditis.*

**A** Subditis venerari magis, quam timeti; stude: subiecti plus te reuerteatur, quam metuant, plus tibi officio dilectionis, quam conditionis necessitate adhæreant: talē te redde subditis, ut magis ameris, quam timearis. Ex reuerētia enim amor procedit, odiū timor affert: fidē metus tollit, affectus restituit: timor non seruat diuturnam fidē. Vbi timor est, audacia sequitur: vbi metus est, desperatio occurrit. Quapropter tépera dominij austерitatē, summa bonitate subditos rege, nō sis terribilis in subiectis. Sic eis dominare, vt tibi delectentur seruire: & in disciplina, & in modestia, modum serua: nec nimium, nec patrum indulgeas: nec modicū, nec fatis ignoscas. Tene modū in omni opere, <sup>a</sup> in omni re tene téperamētū, nihil intēperantius agas, nec minus nec nimiū aliquid, nec ultra quam oportet, nec infra: etiam in bonis, immoderatū esse, non decet. Omnia mediocria vtilia, omnia in suo modo, perfecta: quæ cum temperantia fiunt, salubria sunt. Bona autem immoderato vſu noxia efficiuntur. Nimetas enim omnis in vicio deputatur: omne autem quod cum moderatione fit, salubriter fit: quæ cū temperantia fiunt, salubria sunt. Tempera cuncta prudenter, ne de bono fiat malum: <sup>b</sup> perspice quoque, quid cui aptum sit temporī, quid, vbi, quando, qualiter, quandiu facere debeas. Caussas rerum & temporū regulas inspice: singulorum operū discretionem agnosce: diligenter distingue omnia, quæ agis: qualiter bonū incipias, qualiter peragias scito: In omni actione tene discretionē, in nulla re indiscret⁹ appareas. Serui vnicuiq. virtuti congruē in tépore suo, cum bene distinxeris opus tuum, optime iustus eris. Quicquid boni cum discretione feceris, virtus est: quicquid sine discretione gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta pro vicio deputatur: virtus sine discretione vitij obtinet locū: multa sunt

cōsuetudine vitiata, multa prauo vſu præsumpta, multa cōtra pudicos mores illicite vſurpata: adime cōsuetudinē, serua legem, & vſus auctoritati cedat, prauum vſum lex & rātio vincat. Quod tibi fieri vis, fac alteri: quod vis, ut faciat alius tibi, hoc & tu facito illi: talis esto alijs, quales esse optas circa te alios. Testimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculū vocē testificationis adhibeas. Sermo tuus nec animæ cuiusquam, nec rebus noceat. Quod non vis pati, non facias: quod nō vis fieri tibi, alteri nūquam facias: non inferas alij mala, ne patiaris similia. In te serua modestiā, in alijs serua iustitiam, tene iuris æquitatē, sequere veritatem iudiciorū. Nullum contra veritatē defendas: dum iudicas, <sup>d</sup> nullius personæ affectu deflectoris à vero. Pauper, an diues sit, cauſsam perspice, nō personā. In omnibus veritatē custodi, nulla ambitione, vel pretio mouearis. Sperne etiā munus, ne per id iustitia corrūpat: munera semper veritatem præuaricāt. Citò enim violatur auro, iustitia citò corruptitur munere: de iusto iudicio temporalia lucra non appetas: pro iustitia nullum seculi præmium quæras. Iustitiā pro sola æternare remuneratione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, futuram gloriā non sperat: qui bona hic recipit, vltierius quod expectet, præmiū nō habet. Dū enim iudicas, pro futura mercede iudica: ne quæras rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in excelsis vis habitare. In iudicio autē sine misericordia nunquam sedeads. Custodi discretionē iustitiæ: <sup>f</sup> noli esse iustus, plusquā iustū est. Omne enim, quod nimiū est, vitiū est. Impia iustitia est, humanae fragilitati nō ignoscere. Nō igitur ames dānare, sed emendare potius, & corrigere. Tene ergo rigorē in discussione iustitiae, in diffinitione sententiæ misericordiæ: iudicij examē sequatur pietas, distinctionis cēsūrā D tēperet indulgētia. Ita clemēs esto in alicnis delictis, sicut in tuis: nec quemquam distriktius, quam te iudices: nec aliter te, aliter alios pēses. Sic alios iudica, vt ipse iudicari cupis. Dū enim indulges alieno peccato, tibi misereris. Quo iure in alium statueris, eo iure teneberis. Qua lege, & pœnz cōditione quēpiam iudicaueris, eadem & ipse iudicādus eris. Lex tua te constringit. Iudicium quod alijs imponis, ipse portabis: in quo enim iudicas, ipse damnandus es, & qua

qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Omnia autem prium inquire, & cum iustitia definies. Nullum condemnes ante **judicium**, nullum iudices suspicione arbitrio, ante proba, & sic iudica: non enim qui accusatur, sed qui conuincitur, reus est. Periculorum est, de suspicione quempiam iudicare. In ambiguis Dei iudicio serua sententiam: quod nosti, tuo, quod nescis, diuino committe iudicio: non potest condemnari humano examine, quem Deus suo iudicio referauit. Incerta non iudicemus, quoq. veniat Dominus, qui latentia producit in lucem, qui illuminabit abscondita tenebrarum, qui manifestabit consilia cordium: quamvis vera sint, credenda non sunt, nisi que certis indicij comprobantur, nisi que manifesto examine conuincuntur, nisi que ordine iudiciario publicantur.

a al. tuo.

b al respice al prospice.

c Vsus auctorati cedat. Gratianus dist. 11 c. 1. būc locum in suum decretum translatis, atq. eius auctoritate permoti, alteram lectionem reieciimus, que plurim codicū erat, in quibus pro illis verbis, vsus auctoritati cedat, legebatur cedat consuetudo auctoritati. Tamen si spicabamus, vtrumq. legendum esse hoc ordine, cedat consuetudo auctoritati, vsus auctoritati cedat. Cum haec sit vis synonymorum, ut eadem sententia pluribus verbis repetatur. Quod verò statim vbi legitur. Ratio vincat Hispanijs, meditatio vincat Guadalupen & Laurentianus alter moderatio vincat ponunt, tanquam vitiosas letiones repudiavimus.

d al. caue ne personæ affectu.

e iudiciorum.

f Ecclesiast. 7. ver. 17.

g al. pœna.

h Mat. 7. ver. 2.

i 1. ad Corin. 4. ver. 20.

### *Quæliter se quisq; habere debeat in honoribus.*

**H**omo.\* In summo honore, summa sit tibi humilitas, quamvis sis in summo honore, humilitatem tene. Si humilitatem tenueris, habebis gloriam, quanto enim humilior fueris, tanto te sequetur altitudo glorie. Quamvis sublimis<sup>a</sup> potestatis in te celitudo sit: humilitate eam reprime non te extollat honor, preme humilitate culmen sublimitatis: tanto sis maiori humilitate conspicuus, quanto<sup>b</sup> magna es dignitate prælatus.

Impositas tibi quoque curas humiliter suscipe. Traditum ministrium mente subdita exple, esto obediens diuinæ dispensationi, voluntati eius contraire non audcas,

A Iura potestatis adeptæ moderanter exerce. Potestatis iura accepta ordinato animo administra. Omnia non turbulentio, sed tranquillo corde dispone. Caue honores, quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honorū, magnitudo scelerum est: in maiori gradu maior sine dubio & pœna. Qui minor est, venia proximus est. Potentes autem potenter tormenta patientur. Iudicium enim durissimum in ijs, qui præsunt fieri. Cui multum datur, multū ab eo queritur: cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Honores secū pericula gerunt, citò pericitatur potestas, citò ruinā patitur. Quātō maior honor, tantò maiora pericula. Alta arbor, à ventis fortius agitatur. & rami eius citius in ruina confringuntur. excelsæ turres grauiori casu procubunt. Altissimi mótes crebris fulminibus feriuntur. In potestate citò cadit inuidia: citò patet infidijs gloriosus. Gloria enim inuidiā parit, inuidia vero pericula. Quāuis quis in seculi gloria fulgeat, quāuis purpura, auroq. resplēdeat, quāuis cultu pretioso redimitus emineat, quāuis sit multitudine præmunitus, quāuis excubantiū armis protectus, quāuis innumeris obsequentiū cuneis constipatus, quāuis agminibus tutus: semper tamen in pœna est, semper in angustia, semper in mœrore, semper in discrimine: in sericis straticubat, sed turbidus; in pluma iacet, sed pallidus: in lectis aureis, sed turbatus.

a al. potestate sis in te celitudem reprime.

b al. maiore.

c Sap. 6. ver. 7. &amp; 6.

d Lyc. 12. ver. 48.

e cadit in infidijs.

### *De breuitate huius vite.*

**B**Reuis est huius mūdi felicitas, modica est huius seculi gloria, caduca est & fragilis temporalis potestia. Dic vbi sunt reges? vbi principes? vbi imperatores? vbi locuples rerū? vbi potentes seculi? vbi diuites mūdi? quasi vmbra transferūt, velut somnium euanuerūt. Quæxūt, & nō sunt: diuitiæ usq. ad periculū ducūt, diuitiæ usq. ad existū pertrahūt, multi propter opes periclitauerūt. Multi propter diuitias in discrime venerūt: multis exitiabilis fuerūt diuitiæ: multis mortem generauerunt opes. Nunquam mentis requiem habet, qui curis terrenis se subdit, sollicitudines enim rerum mentē conturbant, curæ rerum, mentem exagitant. Potentia enim solli-

citudinis, nunquam caret angustijs. Si ergo vis esse quietus, nihil seculi appetas: semper mentis requie habebis, si à te mundi curas abieceris: semper interna quiete frueris, si te à strepitu terrenarum actionum subtraxeris. Si præsentia despexeris, sine dubio æterna inuenies: si seculares res & humanas calcaueris, facile, & leuiter cælestem gratiam accipies, & cum eo regnabis, qui viuis & mortuis dominatur. Diuitiae, nūquam sine peccato acquiruntur: diuitiae nunquam sine peccato administrantur. Nullus res terrenas sine peccato administrat. Valde rarum est, vt qui diuitias possident, ad requie ten-  
 dant: qui curis terrenis se implicant, à Dei timore se separant. Qui in rerum amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. Curæ enim rerum ab intentione Dei auer-  
 tunt. Nemo potest amplecti Dei gloriam simul & seculi: nemo potest amplecti Christum, simul & seculum. Difficile est, cælestibus & terrenis curis pariter inseruire: diffi-  
 cile est, Deum simul & mundum diligere. Veraq. simul æqualiter amari non possunt. Difficile, immò impossibile est, vt præsentibus & futuris quis fruatur bonis, vt & hic ventrem, & illic mentem impleat, vt de delicijs ad delicias transeat, vt in utroque seculo sit primus, vt in terra & in cælo, appa-  
 reat glriosus. Propter Deū ergo renūtia omnis tribus, à seculi curis te propter Deū suspede, sine impedimento seculi Deo seruire stude. Nullus te amor mudi à Dei amore sepa-  
 ret: nulla cura à Dei amore tesubrahatur: nulla te sollicitudo rerū ab intentione Dei sus-  
 pendat. Abiace à te quidquid impedire bonum propositum potest. Toto animo & odi, & damna, quod diligit mundus: esto mor-  
 tuus mundo, & mundus tibi: mundi gloriā tamquam mortuus non aspicias: tanquam mortuus, ab affectu vitæ istius te separa. Si-  
 cut sepultus, non habeas curam de seculo. Tamquam defunctus, ab omni terreno te priua negotio. Contemne viuens, quæ post mortem habere non potes. Quod habes, habeto ad misericordiam: suffragetur virtus tua egeni inopiaz. Si quem positum in necessitate cognoueris, si quæ ad inopiam redactum, si quem direptione alicuius exinanitum, si quem oppressum, si quem humiliatum: nullum contemnas, nullum spernas, nullum despicias, vacuum nullum di-  
 mittas, nullus à te tristis abscedat, nemo à te confusus abeat. Omnibus communica,

A omnibus tribue, omnibus præbe: nō eligas, cui miseraris, ne forte prætereras eum, qui meretur accipere. Incertus es, pro quo magis placeas Deo: nescis, pro quo tibi maior fructus iustitiae præparetur. Quicquid tribuis, cum affectu distribue: quicquid largiris, cum hilaritate largire. Præbe misericordiam sine murmuratione: præbe eleemosynam sine tædio. Maior sit benevolentia, quam quod datur: maior gratia, quam quod impenditur. Tale erit opus tuum, quælis fuerit intentio tua: quod enim affectu bono dispensatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, mercedem perdit: qui cum tristitia manum porrigit, fructum remunerationis amittit: qui cum tristitia largitur, retributionis non percipit fructum. Non est enim misericordia, ubi non est benevolentia. De tuis iustis laboribus ministra pauperibus: non auferas e alteri, vnde alteri tribuas: nec te misericordem ostendas, de alieno spolio. Nihil prodest, si alterum inde reficis, vnde alium inanem facis. Condemnat misericordia ista, non propitiatur. Talis misericordia peccata non purgat, sed amplificat. Bonum quod facis, misericordiæ causâ, non iactantiaz facito: nihil studeas propter laudem: nihil propter temporalem opinionem, nihil propter famam, sed propter vitam æternam: quidquid agis, pro futura age mercede: æternæ remunerationis expectatio te teneat amplius. Nec quod ad huius, sed quod ad vitæ æternæ gloriam proficit. Quæras? Si enim hic laus quæritur, illic remuneratione amittitur. Iusti enim mercedem, non hic, sed in futuro recipiunt. Futura merces, non præfens promittitur iustis. In cælo non in terra, merces promittitur Sanctis: non est hic exspectandum, quod alibi debetur.

<sup>a</sup> al. curæ seculares al. curæ rerum secularium.

<sup>b</sup> al amore.

<sup>c</sup> al. terrenarum.

<sup>d</sup> al. tribue.

<sup>e</sup> al. vni, vt alteri.

<sup>f</sup> Sed quod ad vitæ æternæ gloriā proficit. Quæras? vox (quæras) in nullo codicū erat. Nos ex sententiā adiecimus, deesse aliquid certi, cum ab eo ramen, ut suscep-  
tionis esse lector animaduerteret.

### Ratio concludit.

Ecce acceperisti monita, data est tibi vi-  
 uendi norma, nulla te iam ignorantia à peccato excusat, non es iam vitæ neclius, non

non es imprudēs, aut ignatus: legem, quam debreas sequi, ex posui: qualis debeas esse, descripsi: cognitionem mandatorum habes. Iam scis, quid sit recte viuere: vide ne vltra offendas: vide ne deinceps bonum, quod nō sti, despicias: vide ne, quod legendō respicis, viuendo contemnas. Donum scientiæ acceptum retine: imple opere, quod didicisti <sup>a</sup> prædicatione.

### Homo.

**G**ratias ago, gratias refero, gratiarum actiones rependo, actiones gratiarum persoluo. Ago, atque habeo vberem tibi gratiam: quantas valeo, gratias celebro: quātas pro viribus poslū, gratias ago. Multa sunt à te mihi cōcessa, multa collata, multa speciali miseratione largita. Omnia mihi placent, omnia grata sunt, omnia insederunt animo, omnia blandiuntur mihi, omnia me oblectant. Quam igitur satisfactionem per-

A soluam: quam remunerationem rependam: quid compensare possum donis tuis? nisi vt tuis præceptis vtar, tibi semper obtemperē, tibipaream, tibi iubenti obediam. Tu enim es dux vitæ, tu magistra & virtutis. Tu me, tāquam regula, in directum ducis. Tu es, quæ à recto nunquam discedis. Tu es, quæ à veritate nunquam auerteris. Tu inuentrix bonorum, tu magistra mōrum, indagatrix virtutum, sine qua nihil vita hominis <sup>b</sup> esse potest. Perte cunctis viuendi regula datur. Per te de vitæ prauitatem ad meliorem vitam homines adducuntur. Præceptis tuis formantur animi. Si quid distortum est, tu corrigis: si quid corrīendum est, tu emendas. Nihil mihi te charius, nihil mihi te dulcius, <sup>a</sup> Nihil mihi te suavius, nihil mihi te iucundius, nihil mihi te blandius, nihil mihi te leuius, nihil mihi te sanctius: tu mihi supra vitam meam places.

<sup>a</sup> al. morum atq.  
<sup>b</sup> nosse, al. scire.

## DIVISIDORI HISPAL. EPISCOPI. EPISTOLÆ.

DOMNO MEO DEI  
seruo Leudefredo Episcopo,  
SIDORVS.

**P**ERLECTIS <sup>a</sup> sanctitatis tuæ litteris gauisus sum, C quod optatam salutem tuam, earum relatu cognoui: de ijs autem quæ in consequentibus insinuare eloquij tui sermo studuit, gratias ago Deo, quod sollicitudinē officij pastoralis impendis, & qualiter Ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentiæ vestræ sint cognita, tñ quia affectu <sup>b</sup> fraterno me cōsulis, ex parte qua valco, expediā, & de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem pertineat, eloquar.

Ad Ostiarium namque pertinent claves Ecclesiæ, vt claudat & aperiat tēplum Dei: & omnia, quæ sunt intus extraq. custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles reiiciat.

Ad Acolythū pertinet præparatio lumi- niorum in sacrario, ipse cereū portat, ipse suggesta, pro eucharistia Subdiaconis calicem præparat.

Ad Exorcistam pertinet exorcismos me- moriter retinere: manus super Energumenos, & Catechumenos exorcizandos imponere.

Ad Psalmistam pertinet officiū canendi: dicere benedictiones, psalmos, laudes, sacri- ficij responsoria, & quidquid pertinet ad cā- tandi peritiam.

Ad Lectore pertinet lectiones pronūtiare, & ea, quæ Prophetæ annuntiauerunt, popu- lis prædicare.

<sup>57</sup> Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altarium Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque administrare: vrecoolum quoque & aquamanilem, & manutergium tenere, & Episcopo & Presbyteris, & Leuitis pro lauandis ante altariū manibus aquā præbere.

Ad Diaconum pertinet adsistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in sacramentis Christi, in Baptismo scilicet, in Christmate, in patena & calice: oblationes inferre, & disponere in altario, compонere mensam Domini, atq. vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium & Apostolum. Nam sicut Lectoribus Verus Testamentum, ita Diaconibus Nouum prædicare præceptum est: ad ipsum quoque pertinet officiū precū, recitatio nominū ipse premonet aures ad Dominum habere, ipse horatur clamore, pacem ipse annuntiat.

Ad Presbyterum pertinet sacramentum corporis & sanguinis Domini in altari Domini confidere, orationes dicere, & benedicere populum.

Ad Episcopum pertinet basilicarum cōfervatio, vnfctio altaris, confectio chrismati, ipse prædicta officia & ordines ecclesiasticos constituit, ipse sacras virgines benedicit: & dum presit vnuquisque in singulis, hic tamen est in cunctis. Hi sunt ordines & ministeria cleticorum, quæ tamen auctoritate Pontificali in Archidiaconi cura, & Primicerij ac Thesaurarij sollicitudine diuiduntur.

Archidiaconus enim imperat Subdiaconibus & Leuitis, ad quæ ista ministeria pertinent: ordinatio vestiendi altaris à Leuitis, cura incensi & sacrificij deferendi ad altare, cura Subdiaconorum de subinferendis ad altare in sacrificio necessarijs, sollicitudo quis Leuitarum Apostolum & Euangelium legat, quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus aut follēnitatum. Sollicitudo quoque Parochitanorum & ordinatio & iurgia ad eius pertinent curam: pro reparandis dicēsanis basilicis ipse suggerit sacerdoti: ipse inquirit parochias cum iuſſione Episcopi, & ornamenti vel res basilicarum Parochitanarum, gesta libertatum Ecclesiasticarum Episcopo idem defert. Collecti pecuniā de Cōmunione ipse accipit & Episcopo ipse defert, & clericis partes proprias ipse distribuit. Ab Archidiacono nūtiātur Episcopo excessus Diacono-

A norum: ipse denuntiat sacerdoti in sacratiō ieuniorum dies, atque follēnitatum: ab ipso publicè in Ecclesia prædicantur. Quādō autem Archidiaconus absens est, vicē eius Diaconus sequens adimplet.

Ad Primiceriū pertinet Acolythi & Exorcistæ, Psalmistæ, atque Lectores, signū quoque dandum pro officio clericorum, pro virtute honestate, & officium d' meditandi & peragendi sollicitudo. Lectiones, benedictiones, psalmum, laudes offertorium, & responsoria, quis clericorum dicere debeat: ordo quoq. & modus psallendi in choro pro solemnitate & tempore: ordinatio pro luminarijs deportandis: si quid etiam necessarium pro reparatione basilicarum, quæ sunt in vrbe, ipse denuntiat sacerdoti: epistolæ Episcopi pro diebus ieuniorū Parochianis per Ostiarios iste dirigit: clericos quos delinquere cognoscit, iste distingit: quos vero emendare non valet eorum excessus ad agnitionem Episcopi defert. Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit. Quando autem Primicerius absens est, ea, quæ prædicta sunt, ille exequitur, qui ei aut loco est proximus aut eruditioне in his expediendis intentus.

Ad Thesaurariū pertinet Basilicarij, & Ostiarij ordinatio, incensi cura, chrismati cura conficiendi, baptisterij ordinandi, preparatio luminariorum in sacraario, preparatio sacrificij de his, quæ immolanda sunt: ad eum venient de parochijs pro chrismate: cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo: ipse colligit per Ecclesiās cereos in festiuitatibus. Ad eum pertinet ornamenti, & vestimenta altaris, quidquid in vsu templi est, sub eius ordinatione existit, vela, & ornamenti basilicarū, quæ in vrbe sunt, & nō habēt presbyterū, ipse custodit. De candelis autē & cereolis quotidianis, quidquid superest in basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus Thesaurarius dat quartam Basilicario, tres reliquas partes diuident equaliter sibi cum Primicerio, & Presbytero qui missam celebrat in eandem basilicam.

Ad Oeconomū pertinet reparatio basilicarum atq. cōstrūcio, actiones Ecclesiarum in iudicijs vel in proferendo vel in respondendo, tributi quoque acceptio & ratios eorum, quæ inferuntur. Cura agrorum, & culturæ vinearum, causæ posicisionū, & serui-

seruitalium stipendia clericorum, vidua-  
rum & deuotarū, pauperū: dispensatio ve-  
stimenti, & victus domesticorum clericorū,  
seruitalium quoquē & artificum, quæ  
omnia cum iussu, & arbitrio sui Episcopi ab  
eo implentur.

Hæc sunt, quæ velà maioribus per offi-  
ciorum ordines distributa sunt, vel consue-  
tudine Ecclesiarum in vnumquemq. ser-  
uata. Nec aliquid ex his nostri iudicij de-  
putes, nisi quod aut ratio docuit, aut vetu-  
statis antiquitas sanxit.

Patrem autem monasterij, vnde innotui-  
stis, illum preferri oportet, quem sancta vi-  
ta, & probitas morum commendat, quiq;e,  
dum subiectus extitit, fraus in illo nō fuit.  
Huic iustè gratia cumulatur dicēte Domi-  
no, quia in pauca fuisti fidelis, in multa te  
cōstituam. Qui vero adhuc sub régimine  
positus improbè vixit, & fratribus fraudem  
facere non pertinuit, hic prælatus licenter  
ac liberè maiora & deteriora committet,  
dum se in potestate & libertate aspexerit.  
De talibus enim dicit Apostolus, sed vos in-  
iuriā facitis & hoc fratribus. An nescitis,  
quia iniqui regnum Dei non possidebunt?  
Sed nobis ista sufficiat dicere tibi, quod Deo  
dignum existimas, adimple. Post hæc autē  
precari tuam sanctitatem non desino, vt  
pro me intercessor apud Dominum existas,  
vt, quia meo vitio lapsus sum, per te remis-  
sionem consequar peccatorum.

<sup>a</sup> Citatur à Gratiano Dist. 25.

<sup>b</sup> al. paterno.

<sup>c</sup> al. referr.

<sup>d</sup> Post Archidiaconi officium ante Primicerium in vno  
Complutensi codice, leguntur hac: Archipresbyter verò  
se esse sub Archidiacono, eiusq. præceptis, sicut  
Episcopi sui, sciat obedire: & (quod specialiter ad  
eius ministerium pertinet) super omnes presbyte-  
ros in ordine positos curam agere, & assiduè in  
Ecclesia stare: & quando Episcopi sui absentia cō-  
tigerit, ipse vice eius Missarum sollēnia celebret,  
& collectas dicat, vel cui ipse iniunxerit. Qua in  
reliquis codicibus non sunt: neq; ex Isidoro, sed ex Concilio  
Toletano ab alijs citantur. Vid. notat. ad Gratian. & fra-  
gmenta Concil. Toletan.

<sup>e</sup> al. cantandi.

In Christo charissimo & dilectissimo  
filio, Braulioni Archidiacono,

Isidorus.

DVm amici litteras, charissime fili, susci-  
pis, eas pro amico amplecti nō moreris.  
Ipsa est enim secūda inter absentes conso-  
latio, vt si nō est presens, qui diligit pro eo

A literæ amplexentur. Direximus tibi annū-  
lū propter nostrū animū, & palliū pro ami-  
citiarū nostrarū amictū, vnde antiquitas  
hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me,  
inspirat tibi Dominus, vt mērēar adhuc in  
vita videre te. Et quem mōstificasti ab-  
eundo, aliquando iterum lētifices te præ-  
sentando. Quaternonē regularum per  
Maurentionem Primicerium direximus.  
De cætero autē opto tuam semper co-  
gnoscere salutē, dilectissime mi Domine,  
& charissime fili.

**B** In Christo charissimo & dilectissimo  
fratri, Braulioni Archidiacono,  
Isidorus.

**C** Q Via non valeo te frui oculis carnis,  
perfruar saltem alloquijs, vt ipsa  
amici sit cōsolatio incolorem litteris co-  
gnoscere, quem cupio videre. Vtrumque  
bonum esset, siliceret: sed vel mente de te  
reficiar, si corporali obtutu non valeo. Dū  
pariter essemus, postulaui te, vt mihi dēca-  
dam sextam sancti Augustini trāmitteres:  
posco, vt quoquomodo me cognitum ei fa-  
cias. Misimus vobis Synonymorum libel-  
lum, non pro id, quod alicuius vtilitatis sit,  
sed quia eum volueras. Commendo autē  
hunc puerum, cōmendo & memet ipsum,  
vt ores pro me misero, quia valde langueo  
& infirmitatibus carnis & culpi mentis. In  
vtrōque tuum præsidium posco, quia per  
me nihil mereor: de cætero peto, vt dum vi-  
ta comite portatori ad nos regredi fuerit  
opportunitas, vestris nos iubeatis lētifi-  
care eloquijs.

**D** In Christo charissimo & dilectissimo  
filio, Braulioni Archidiacono,  
Isidorus.

**V** Eniēte ad nos famulo vestro viro <sup>b</sup> re-  
ligioso Nicetio litteras honorificantæ  
vestræ nobis detulit: in quib⁹ agnitione salu-  
tis vestræ nihilominus <sup>c</sup> perpatuit maxime  
per eū portatore, cuius lingua epistola vi-  
uens erat. Vnde pro salute vestra gratiarū  
actionibus Deo nostro repēsis, in quātum  
valuit mediocritas nostra vice <sup>e</sup> inquisitio-  
nis studio poscentes vestrorū meritorū  
suffragijs diuinis vos commendare con-  
spēctibus. Verū quod sequenter in epi-  
stolis

stolis venerabilis fraternitas vestra innotuit: nulla est in hunc modi sententijs decretorū diuersitas intelligenda: quod alibilegitur: in lapsu corporali restaurandū honoris gradum post pœnitentiam: alibi, post huiusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diuersitas hoc modo distinguitur, illos enim ad pristinos officij gradus redire canon præcipit, quos pœnitentie pœcessit satisfactio, vel digna peccatorum cōfessio: at contra iij, qui neque à vicio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum, quod admittunt, etiam vēndicare quadam superstitionis temeritate nitūtur, nec gradum vtiq̄e honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est vtrāque dirimenda sententia, vt neceſſe sit illos restaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerūt diuinæ pietatis. Hi neque immerito cōfiquuntur ademptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentie receperisse noscuntur vita remedium. Id enim, ne forte magis ambiguum sit, diuinæ auctoritatis sententia confirmetur. Ezechiel enim Propheta sub typo præuaricaticis Ierusalē ostendit, post pœnitentie satisfactiōnem pristinum posse restaurari honorem. Confundere (inquit) o Iuda, & porta ignominiam tuam. Et post paullulum: & tu, inquit, & filii tui reuertimini ad antiquitatem vestram. Quod dixit cōfundere, ostendit post confusionem, id est, peccati opus, debere quemque erubescere, & pro admissis sceleribus verecūdam frontē humili prostratā demergere, pro eo quod dignū confusione perpetrauerit opus. Deinde præcipit, vt portet ignominiam, id est, de honorationem nominis sive dignitatis, & reuertatur ad antiquitatem suam. Ergo dum quisque post opera confusione sive confunditur, atq. ignominiam depositio nis sive cum humilitate portauerit, retrouari secundum Prophetam ad priorē statum poterit. Item Iohannes Euangelista Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera simile quiddam scribit. Memor esto, vnde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera tua fac, alioquin veniam tibi, & mouebo candelabrum tuū de loco suo. In Angelo Ecclesiæ præpositum vtiq. id est, sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam, qui dicit labia sacerdotis custodiunt scientiam,

A & lex requiritur ex ore eius, quia Angelus Domini exercituū est. Præpositus ergo lapsus in vitium per Euangeliā mone tur, vt memor sit vnde ceciderit, & agat pœnitentiam, & prima opera faciat, vt nō moueatur candelabrum eius. Nam candelabrum doctrina sacerdotalis, vel honor potestatis, quem gestat, intelligitur iuxta quod scriptum est apud Samuelē in damnationē Heli: oculi eius caligauerat, nec poterant videre lucernam Dei, ante quam extingueretur: lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens, iustitia claritate fulgebat: extinctam Propheta aſterit, dū ob scelera filiorū sacerdotij potestatē, meritorūq. lumē amisit. Candelabru ergo siue lucerna sacerdotis (quæ intelligūtur charismata honoris) tunc penitus iuxta Iohannem extinguitur vel mouetur, quādo post delicti casum neglecta pœnitentia admissa scelera non deflentur. Non enim dicit, pro eo quod cecidisti, commouebo candelabrum tuum: sed, nisi pœnitentiam egeris, mouebo candelabrum tuum. Ergo ad quemq. præpositum peccantem, si præuenerit pœnitentia delicti vtiq. sequitur venia, & reparatio meriti. Et in Proverbiis scriptum est. Qui abſcedit scelera sua, C non dirigetur: qui verò confessus fuerit & dereliquerit ea, misericordiā consequetur. Nam & ipsum, quod canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statu pristinū præcipit, non ex electione proprij arbitrij sancti Patres, sed potius ex sententia diuini iudicij sanxerūt. Nam legitur, quod Maria soror Moysi prophetissa, dum ob trecentionis aduersus Moysēm incurisset delictū, illico stigmata lepræ perfusa est: cumq. Moyses peteret, vt emundaretur, præcepit eam Deus extra castra septem diebus egredi, atq. post emundationem rursus eam in castra admitti. Maria ergo soror Aarōn caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbia dedita soldidissimis corruptionum contagij maculatur, extra castra septē diebus, id est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis projicitur, qui post emundationem vitiorum loci, sive pristinæ dignitatis recipit meritū. Ecce in quantum valui concilij Ancyranī antiquam, & plenam auctoritate sententiam sacrī testimonijs planè explanaui. Ostendēs eum posse restaurari, in proprio honore, qui per pœnitentie satisfactio nem

ne nouit propria delicta deflere , qui vero neque luget, quæ gessit, sed lugenda sine ullo pudore religionis, vel timore diuini iudicij committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari. In fine autem huius epistolæ hoc adjiciendum putaui, vt quotiescumque ingestis concilio*rū* discors sententia inuenitur, illius concilij magis reneatur sententia, cuius antiquior aut potior extat auctoritas. Dat. prid. Kal. Mart. anno tertio regni Domini nostri glorioſissimi VViterici regis.

<sup>a</sup> al. Massoni citatur hec ep. à Gratian. dist. 30. c. Dōmino ſanctō. & 33. q. 2. c. Hoc ipsum fuit autem Massona, ſive Massana, ſive, Masson ſive Massanus, ſive Massenus, Emeritensis Episcopus, qui primus ſubſcribit in Concil.

Tolet. 3.

b al. vincentio.

c al. præpatuit al. apparuit.

d In lapsu corporali. Qua ante hac verba leguntur in quibusdam libris: Idem in canone Ancyritani Concilij c. 19. inserta è margine ſunt, neq. enim apud Raban. neq. in alijs melioris nota codicibus reperuntur.

e Deinde præcipit, &c. Hic locus alio atq. alio modo legitur eodem tamen ſenſu.

f opera tua fac, vox tua non eſt apud Raban. eſt tamen in vet. cod. & apud Ambros.

Dominis meis, et Dei ſeruis, Helladio,

caterisq; qui cum eo ſunt

coadunati, Episcopis;

Isidorus.

Afficimur lacrymis, compungimur ſtimulis peccatorum noſtrorum, cum ruinam fratriſ agnoscimus, quia ſicut de ſalute libertatia, ita de periculo animæ gemitus eſt. Cognouimus enim <sup>a</sup> Hispalensem Cordubensis Ecclesiæ ſacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsum, & de altitudine honoris in profundo flagitiorum flēda ruina demerſum: & quia vobis ſollicitudo pastoralis incumbit uestroq; iudicio delinquentium errores diſcutiendo censura diuina diſpoſuit dicens: Sacerdotes ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabunt inter sanctū & pollutum. Hanc igitur vocem Domini cognoscentes, cum effuſione lacrymarum veſtram ſanctitatem depoſcimus, vt idem lapsus ſancto cœtui uestro præſentatus, agnito à vobis cōfessionis eloquio, ſynodaliter ſententia à gradu ſacerdotij deponatur. Melius eſt illi vt temporaliter iudicetur à vobis, quam æterno damnetur iudicio. Leuior eſt illi præſentis temporis ignominia,

A quām futura gehennæ tormenta. Sciat enim ſe amififfe nomen & officium ſacerdotis, qui meritum perdidit ſanctitatis. Quapropter iudicij uestri decreto pœnitentię perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret: plangat ſacerdotij cultum, quem male viuendo perdidit: lugeat animæ ſuę ſtatum, quem tanto putredinis cœno coinqnauit, fortalle porriget illi manū quādoq. Spiritus Sanctus, vt per dignam ſatisfactionem mereatur peccatorum remiſſionem. Pro me quoq. deprecor, ſanctissimi ſacerdotes, vt pietatem diuinam exorare dignemini, vt immemor malorum meorum, quibus & ipſe cōlapsus ſum, a peccatorum vinculo, quibus huic uſq. ſum colligatus, diſſoluat, & fructum indulgentiæ uestris meritis tribuat.

<sup>a</sup> Forte redundant, vox Hispalensem.

**Dilecto in Christo filio<sup>a</sup> Claudio Ducis,  
Iſidorus.**

Catholicæ strenuitatis tuæ ſuſcipiens ſchedulas, Domini nostri Iesu Christi omnipotentiam conlaudamus, qui de proſperis tuis ſuccesſibus & triumphis Eccleſiaſ sanctæ ſuę mifericorditer in præſenti de inimicis triumphare largitur. Te quide me pijs vrgente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, laetor in Domino, quia ea, quæ ſunt de fide Catholica, ſollicite perquiris. Ad id ergo, quod obieciſti primò, prætermiſſis plurimis rationibus, tibi ratio- nabiliter ac ſimpliciter respondemus. Sic nos ſeimus præſeffe, Eccleſia Christi, qua- tenus Romano Pontifici reuerenter, humili- liter & deuotè, tanquam Dei Vicario, præ- ceteris Eccleſia Prælatis ſpecialiū nos fa- teamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam pro- cacteri venientem, tanquam hæreticū à con- ſortio fideliū omnino decernimus alienum. Hoc verò nō ex electione proprij arbitrij, ſed potius auctoritate Spiritus Sancti habemus firmum, ratumque credimus & tenemus. Si verò (quod abſit) infidelis ſit nō manifeste, in nullo laeditur obedientia no- ſtra, niſi præceperit contra fidem. Prætereā prauis Prælatis obedientium in iuſſionibus bonis Dominus præcipit, vbi dicit: Quod dicunt facite, eorum praua opera præcipit euitanda, cum ſubiungit: Quod autem fa- ciunt, nolite facere. In dubijs etiam præ- ceptis,

cepsis, prauis Prælatis obediendum est; quādiū eos Ecclesia tolerauerit, nisi ex manifesta Prælati infamacione in præcepto iustè possit hæresis suspicio prouenire. De similibus quoque illaqueationibus idem videtur. In præceptis manifeste malis nullatenus est obediendum, etiam bonis Prælatis, quia quandoque Deus occultat majori, quod reuelat minori. Item nobis insinuare curasti quorundam Græcotum obiectionem, quod in Nicæna vel Constantiopolitana Synodo, sub anathemate prohibitum legitur in symbole, & in illo sancti Athanasij de fide Catholica diminuere, vel addere aliquid: atque ideo quidam ex Græcis Latinos protervè nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde, & ore decantet: qui ex Patre Filioq. procedit: cum in prædictis concilijs fuerit positum, ex Patre procedit, & sancta Romana Ecclesia, ex Patre Filioque Spiritum Sanctum procedere approbat, atq. credit. Quæ supradicta prohibitio, si subtiliter & recte perspicitur, omnis ambiguitas removetur: cū enim addere seu diminuere prohibuit, de re cōtraria intellexit, cui sententia illud Apostoli congruit: Si quis vobis aliud euangelizauerit, præter id, quod accipisti a nobis, anathemasit. Et Iohannes Apostolus ait: Si quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei aue dixeritis. Cum dixit aliam doctrinam, hæresim precauendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare. Plura quidem alia prædicauerunt Apostoli Martyres, & Ecclesiæ Orthodoxi Doctores, sed quia non contraria, prohibitio Apostolica huismodi non intelligitur contraire, eo quod sint ad unum veritatis finem tendentia. Cum ergo de similibus idem constet esse iudicium, patet proculdubio prædictarum sententiarum prohibiciones de contrarietate hæresim esse recipiendas. Spiritum vero Sanctum esse Patris & Filii, & à Patre & à Filio mitti, atque procedere ab utroque, sanctæ scripturæ testimonijs clarius demostremus. Apostoli verba sunt hæc. Si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, & cetera. Et alibi. Misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra. Ecce manifeste patet Apostolicis verbis: Spiritum Sanctum esse Dei Patris suscitantis à morte, & Dei Filii suscitati, qui non tres Dij

A sed unus est credendus & adorandus, sicut Moses testatur. Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. A Patre Spiritum Sanctum mitti, Dominus in Euangeliō loquitur, dicens. Paracletus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et quod mittatur à Filio, ipsa veritas dicit: cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittam à Patre. His itaq. plenariè declaratur Sancti Spiritus missionem à Patre esse & à Filio. A Patre nupti Spiritus Sanctus procedere ostenditur, cum dicitur: Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: à Filio vero, cum post resurrectionem suam insufflavit, & discipulis suis dixit: accipite Spiritum Sanctum. Isaías etiam in persona Patris dicit: Spiritus à facie mea egredietur. Dei Patris verbum vel facies Unigenitus eius est, homo enim per faciem à nobis agnoscitur; & Deus Patris per Filiū innotuit mundo, vnde Filius ait: Pater, manifestavi nomē tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et illud: notum feci eis nomē tuum, & notum faciam. Possumus ad hæc latius probanda plura inducere: sed forsitan, cui non sufficiunt ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei spiritus sunt, arbitrans esse stultitiam, quæ dicuntur, & quia profecto hoc ex contemptu ignorantia prouenit, ignorans ignorabitur. Dum autem Sanctæ Trinitatis personas loquendo distinguimus, sumus per curemus, ne individuum ac simplicissimam essentiam unius Dei dividere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare: illud etiam inestimabile Filii nasci, generari, vel exire: atq. illud incomprehensibile Spiritus Sancti à Patre & Filio mitti vel procedere, & cetera, quæ huismodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, ut salvi esse perpetuo mereamur. Ecce breuitate, qua valui, tuis inquisitionibus satisfeci. Sed quod subiecisti, habere te hæreticos cum quibus assidue disputas, & quos ad fidem Catholicam studes reuocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namq. scriptura divina: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Cae igitur, dilectissime fili, ut quia Deus triumphalibus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suasionibus ignominiose ne victus succumbas: te etenim laboreante eos ab errore mortis eruere, ipsi inuigilant

gilant, te in p̄cipitiū erroris demergerē, à quorum cōfabulatione, vel solatio quemlibet Christicolā, tanquā à lethifero veneno, sub obtestatione diuini iudicij p̄cipimus abstinere, nisi fuerit in diuinis p̄ceptis experientia operum probatus, & sacris eruditus scripturis. Testamur igitur corā Deo, monemus, & quicquid possumus hortando p̄cipimus, vt quām citius eos, zelū Dei legis exercens, nisi Catholicā professi fuerint veritatē, à te repellas, atq. dicta eorū & obiectiones nobis scribēdo mittere nō moreris. Deo teste fraternitatem dilectionis tuę in viscerib⁹ Iesu Christi amplectimur charius: & singula, quātum Deus dederit, ad salutē animæ, & tui corporis honestatē determinabimus, sacris ea fulciēdo auctoritatibus, vt falsitas veritati cedat, & Ecclesiæ Christi gloria roboretur, & crescat. Mem̄to cōmunis nostri doctoris Leandri, & eius fidem atq. doctrinā pro viribus imitare, vt in p̄sēti bonis perfici, & in futuro cœlestiū bono rū participationē valeas adipisci. Amē. Ora pro me: donet Dñs, vt animę corporis, fidei, & honoris tibi seruata integritate, merear te videre de cætero, mi Dñe, & charissime fili.

*Ad hunc Claudium scribit Greg. lib. 7. Regist. ep. 124.*

*Dilecto filio in Christo*

*Redempto Archidiacono,*

*Isidorus.*

**M**ultis nonmodo Ecclesiasticis, verum etiam huius perituri regni p̄speditus negotijs, pro vt optamus, tuę charitatis quæstionibus ad præsens satisfacere nō valimus. Verū, quia impellēte charitate omnibus sumus debitores, ex parte, qua valeo, pareo dilectioni tuę, ad inquisita cōpēdiosē respōdere paratus. Innotuisti quippe nobis, in animo tibi versari scrupulū, eo quod Oriē talis Christi Ecclesia ex fermentato pane, Occidētalis ex azymo sacratissimi corporis sacramentū cōfīcere cōsuevit: & quia ipsi Oriētales Latinos, super hoc rephēdere nō verētur, illud etiā animo tuo infedit, quod illi sericos pānos, nos autē lineos, quos corporalia dicimus, ad ornamēta tanti sacrificij exhibemus. Scias itaq. eorū iam dictis cōsuetudinibus minimè nos opponere rephēsionis obstaculū, quādiu eas Romana Ecclesia duxerit tolerādas, maximē cum nō sint de essentia, siue substātia sacramēti. De substātia sacramēti sunt verba Dei à sacerdote

A in sacro prolata ministerio, scilicet, hoc est corpus meū, panisq. frumenti & vinum, cui cōsuevit aqua adhiberi, quia vtrumq. de latere Christi, videlicet, sanguis & aqua profluxit. Cætera vero pertinent ad decorē sacramenti, futurū exēplum, ad nostram & eorum humiliationem, atq. in Dei laude exercitationem, & cum prædictorum facta fuerit consecratio, non, vt quidam putant indocti, sub panis specie sola caro Christi, & in calice tantummodo sumitur sanguis: sed in vtroq. Deus & homo, in corpore glorificato totus & integer Christus, integer Christus in calice, panis viuus, qui de calo descendit, totus est in vtroq. Ipse est panis, qui reficit, non deficit, panis, qui totus à singulis sumitur, & in nulla sui parte minuitur, visibilis Angelis, fide non dubia creditur à nobis miraculose & inuisibiliter totus in sumentibus singulis, & integra sui essentia visibiliter totus semper regnat in cælis: quia vero Oriētales Romanorū siue nostra consuetudines impudenter obtrectādo reprehēsionis abolitione impugnare nitūtur, ad arma diuini oraculi cōcurrētes, nos quātum potuerimus easdē defendere veritate prævia insurgemus. Dñs enim noster Iesus Christus, quando discipulis corporis sui mysteriū agendū tradidit, nō legitur accepisse panem fermentatum, vel azymū, sed accepit panē & dedit discipulis suis dicens. Hoc est corpus meū: hoc facite quotiescumque sumitis in meam cōmemorationē. Legitur tamen p̄cepisse Dñm Moysi, vt Pascha cum azymis panibus & lactucis agrestibus mandaretur, & apud quēcumq. Hebræorū fermentatus panis per septem dies Paschæ inueniri posset, occideretur. Dñs igitur noster Pascha secundū Legē celebrauit, & in cœna suū corpus sub panis, & vini specie discipulis edēdum tradidit, & eis eundē cōfīcendi tradidit potestatem, atq. panē azymū, cum quo Pascha agebatur, obtulit. Similiter sacratissimum corpus eius non legitur panis sericis, vellaneis, sed mundis linteaminibus in sepultura inuolutum fuisse. Ergo, cuius mysterium passionis, & sepulturæ, eum quotidie immolando, geritur in altare, à trāmite recto deuiae non possunt, qui in pane azymo, vino, & aqua, additis, & mundis sanctisque linteaminibus, secundum consuetudinem Ecclesiæ Rōmanæ corporis, & sanguinis Domini, sacrosanctum sacrificium student confīcere. Videtur etiam

Dñs nō nobis fauere in Exodo dicens. Nō im-  
molabis (inquit) super fermēto sanguinē ho-  
stia meæ. Quod etiā de vase agitur ligneo  
fictili, vel metallino, quo agitur immolatio  
sacrificij, quia nullus Euāgelistarū expressē  
ostēdit; cuiusmodi fuerit, ad Legis videtur  
recurrentē potius auctoritatē, quia in mi-  
nisterio tabernaculi aut domus Dei, nulla  
vase sacræ vñctionis oleo delibuta legūtur  
lignea vel fictilia, sed magis ex metallo erāt.  
Dñs etiam quæq. de melioribus sibi offerri  
præcepit, & Tabernaculū testimonij cū ma-  
xima diligētia auri & argenti mira pulchri-  
tudine adornare. De Salomonico templo  
quid? Re vera idē. Quod si ceremonialia illa  
quæ vmbra erant veritatis futuræ, quibus  
pecudū carnes immolabantur, vel sanguis,  
tanto voluit Deus decore perfrui, quanto  
magis sacrū altare, sanctūq. vas, in quo ipsa  
veritas, scilicet vñigenitus Deus, quotidie  
Deo Patri offertur, quāto honore reuerētia  
gloria & decore debēt studio & diligentia  
adornari? Liquidē pater tam inæstimabile  
sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi ne-  
cessitate vrgēte, vel cogēte inopia, offerre  
turpe, ac vile præsumptuosum esse & teme-  
rariū, quod potest iusto examine reprobari.  
Sed forsan obijcis: pannū sericū pretiosiorē  
esse lineo, & idcirco magis diuinis vībus  
aptū. Ad quod nos in vtroq. testamento di-  
cimus, candorem vestiū maximē approbari,  
eo quod in eo mentis sinceritas requiratur,  
quam cōstat intet ceteras virtutes Deo esse  
gratiosiore, ad quam peruenire cupiēti cha-  
ritati vestræ, vt pateat clariū, sacræ scri-  
pturæ testimonijs ostendamus. Dicit enim  
omni tēpore sint vestimenta tua candida, &  
Dñi sacerdotes Ephod lineo excellentiæ  
caussa erāt superinduti, Euangeliū etiā in  
transfiguratione Dñica, quod apparuerint  
vestimenta Dñi tāquam nix, euidenter te-  
statur, & in Apocalypsi, qui in cōspectu agni  
stabant, & qui sequūtur ipsum, quocunque  
ierit, stolis albis perhibētur amicti, & quam-  
plurima alia. Quis inter pannos mundus, vt  
lineus, cui ex ablutione frequenti candor  
augetur, cum in sericis magis ex eadem ob-  
fuscari videatur? Mentis autē munditiā null-  
atenus esse intelligas, vbi infidelitas viget,  
non enim est cōuentio Christi ad Belial. De  
incongruitate verò Grammaticæ loquutio-  
nis, quæ in veteri Testamento reputatur  
vel nouo, respondemus, verba cælestis ora-  
culi nō subiacet Prisciani regūlis, vel Donati,

A & quāuis sit analogia sciēda, vīsus præ omni-  
bus æmulandus est. Dummodo sententia à  
veritate nō discrepet, & à sanctorū Patrum  
vestigijs nullatenus recedēdum. Lucide ha-  
bes, fili charissime, in quam partem tui ani-  
mi intellectum debeas inclinare, atq. tui  
cordis scrupulum super hoc omnino depo-  
nere. Diligenter per omnia inspice, & repe-  
ries sanctę Romanę Ecclesię cōsuetudines à  
diuinis auctoritatib⁹ in nullo aliquaten⁹ de-  
uiare. Pro me ad Dñm orare queso digneris.

*Domino charissimo, et virtutibus  
inlyto Eugenio Episcopo,  
Isidorus.*

V Estræ sanctitatis litteras per nuntium  
fusciens Verecundum, rerū omnium  
conditori grates impendimus. Quod Ec-  
clesiæ sanctæ suæ, mentis & corporis vestri  
valitudinem conseruare dignatur, atq. ad  
inquisita pro modulo parati satisfacere, exo-  
ramus orationū vestrarū suffragijs ab ærū-  
nis opprimentibus à Dño subleuari. Verū  
quod in quibusdam quæstionibus venera-  
bilis vestræ fraternitas, licet vos non igno-  
remus peritos, me compulit respondere:  
maioris sententiæ innodatio, nisi ex dispen-  
sationis articulo, à minori nequaquam va-  
leat enodari, sed potius ab inferiori prolata,  
à superiori iure mediante cassetur, Ortho-  
doxi quidem Patres Spiritus Sancti auctorita-  
tate prævia sanxerunt: aliter autē quolibet  
adstrūcte, sicut est vestræ prudentiæ cogni-  
tum, prauum suborietur, scilicet gloriatio  
securis contra eum, qui fecat in ea. Quod  
vero de parilitate agitur Apostolorū: Petrus  
præeminet ceteris, qui à Dño audire me-  
ruit, tu vocaberis Cephas, tu es Petrus & cę-  
tera, & nō ab alio aliquo, sed ab ipso Dei &  
virginis filio honorē Pontificatus in Christi  
Ecclesia primus suscepit. Cui etiam post re-  
surrectionem filij Dei ab eodem dictum est:  
Pasce agnos meos, agnorū nomine Ecclesi-  
rū prelatos notans. Cuius dignitas potesta-  
tis, et si ad omnes catholicarū Episcopos est  
transfusa, specialius tamē Romano antifiti  
singulari quodam priuilegio, vélut capitū,  
ceteris membris celsior permanet in æter-  
num. Qui igitur debitam ei non exhibit  
reuerenter obedientiam, à capite seiu-  
ctus Acephalorū schismati se reddit obno-  
xiū, quod sicut illud sancti Athanasij de  
fide sanctæ Trinitatis, sancta Ecclesia ap-  
probat, & custodit, quasi sit fidei catholicæ  
articulus.

artulus. Quod nisi quisq. fideliter firmiterq. crediderit, saluus esse nō poterit. Hęc vestrę dulcissimę charitati breuiter prælibauit, considerans illud philosophi, pauca sufficere sapienti.

<sup>a</sup> Hic fuit Eugenius secundus successor Iusti.

*Dominō meo, et Dei seruo,*

*Braulioni Episcopo,*

*Isidorus.*

**O**MNI desiderio desiderauit nunc videre facié tuā, & vtinā aliquando impleret Deus votū meū, antequā moriar. Ad præscens autē deprecor: vt commēdes me Deo orationibus tuis, & vt in hac vita spē meā impleat, & in futura beatitudinis tuę consortium mihi concedat. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine & frater.

*Dominō meo, et verè Dño Christique, electo Isidoro Episcoporum summo.*

*Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.*

**O**PIE Domine, & virorum præstantissime, sera est inquisitio, & tardē data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopix malo, verū etiā luis & hostilitatis, quominus inquirerē, horribili sum præpeditus incursu. Nunc autem & si mille necessitatibus, mille curis attritus post longum miseriæ tempus, veluti ab improbis poris, vt ita dixerim, grauedine suscitatus, istius meę suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, & cordis & corporis humilitate prostratus, imprecās excellētissimam tuę beatitudinis potestatem: vt peculiare famulum, quę pio illo sacrę dignationis intuitu semper habuisti suscepimus, vñq. in finem habere iubeas commēdatus. Nam & ego (Christus nouit) graui dolore discrucior, quod cīenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrū non mereor videre conspectum, sed spero in illum, qui nō obliuiscitur misereri, nec repellit in finē, quia exaudiet precē pauperis, & vestro me miserū repræsentabit aspectui. Suggero sanę & omnimoda supplicatione deposito, vt librum etymologiarum, quem iam fauente Domino, audiuimus cōsummatum, promissionis vestrę memores seruo vestro dirige re iubeatis: quia, vt mihi sū cōscius, magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorū cōctibus, & felix habearis & pri-

**A**mus. Gesta etiam synodi in qua Sintharius examinis vestri igni (et sī nō purificatus, inuenitur tamē decoctus) quęlo vt vestro instinctu à filio vestro Dño Rege, nobis dirigantur citò. Nā & nostra eius sic flagitauit gloriā suggestio, quia multū in cōcilio pro inuestiganda opus est veritate. De cātero creatoris altissimi pietatē efflagito, vt coro nā beatitudinis vestrę pro integritate fidei, & statu Ecclesiæ suę lōgo tépore prēcipiat cōseruare, meq. inter oblātrātia præsentis mūdi varia, & innumerabilia discrimina munitū reddat tuę intercessionis gratia, ac recōditum in gremiū memorię tuę, tutū ab omni tépestate peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. *Et manu sua.* Ego seruus Dñi Braulio Isidoro: in Dño fruar te lucerna ardens, & nō marcescens.

*Dominō meo et Dei seruo,*

*Braulioni Episcopo,*

*Isidorus.*

**Q**VIA te incoluē cognoui, gratias Christo egi: & vtinā cuius cognoui salutē, in hoc corpore aspicere & visionē. Quid autem mihi euenit pro peccatis meis, manifestabo: quia nō fui dignus tua perlegere eloquia, statim vt accepi pittatiū tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittatiū: & cōfestim ambulaui ad Principem, vt postea perlegerem, & rescriberem. Reuersus ē palatio Regis non solūm scriptatua non inueni, sed etiā quidquid aliud in chartis fuit, perijt. Et idcirco, scit Dñs, luxi meritum meum, quia nō perlegi eloquiū tuum, sed rogo vt quæcumq. occasio venerit: rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto perdidī, iterum gratia tua recipiam. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Dñe.

*Dominō meo, et verè Dño Christique, electo Isidoro Episcoporum summo.*

*Braulio seruus inutilis sancto-  
rum Dei.*

**S**OLET repleri lætitia homo interior ac spiritualis, cū inquisitione fungitur amātis. Ob id velle meum est, mi Dñe reuerentissime, nisi culparū maceria mearū obsistat, & benignè te inquisitionē meā amplecti, & querelarū calumniā patienter accipere. Vtrumq. enim ago, & officium inquisitionis persoluo, & tibi contra te caussarum

mearū necessitates dirigo, quod vt benignissime tuo auditui admittas, in ingressu huīis dictationis portuq. prostratus peto à culmine vestri apostolatus: & quāquā vacillet calūnię obiectio, vbi lacrymarū est in tercessio, cū lacrymę nō sint signa calūnię, tñ sint opto & lacrymabiles calūnię, & calū niabiles lacrymæ. Sed vtrumq. pro licetiosa amoris præsumptione, nō aūt pro artogantia temeritate. Sed iam caussam exordiar. Septimum, nī fallor, annum tēpora gyrrant, ex quo me memini libros à te cōditos Originum postulasse, & vario diuersoq. modo præsentem vosine frustratūesse, & absenti nihil inde vosrescripisse, sed subtili dilatio ne modò necdū esse perfectos, modò nec dū scriptos, modò meas literas intercidisse, aliaq. multa opposentes ad hāc vñq; diē peruenimus, & sine petitionis effectu manemus. Ob hoc & ego vertā preces in que relam, vt, quod supplicatione nequiui, vel calumnia lacescendo valeam adipisci. Sæpe namq. solet mendico prodesse vocifera tio. Quocirca cur, quæso te, mi Domine, non tribuas, quod rogaris? Vnum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram: & instanter quæram, quousq. aut accipiam, aut eliciam pīssimo Redemptore iubente: Quærite & inuenietis, & adjicente: pulsate & aperietur vobis. Que siui & quæro, etiam pulso. Vnde & clamito, vt aperias. Nam huius argumenti me consolatur inuentio, quia qui contempstisti postulantem, exaudies forte calūniantem. Hinc & ego scienti tua ingero, nec stylia iactatione noui aliquid suggestere insipiēs perfecto præsumo. Nec tñ erubesco imperitus disertissimo loqui Apostolici memor præcepti, quo præciperis libenter sifferre insipientē. Quamobrē accipe clamores calūnię. Cur rogo talentorū distributionē & cibariorū dispēsationē tibi creditā hucusq. retentas? Iam solue manū, impertire familijs, ne inopia pereāt famis. Nosti, quid creditor veniens reposcat à te. Nō minuetur tibi, quicquid dederis nobis. Memor esto paruis panibus multitudinē satiatā, & superasse reliquias fragmētorū magnitudine panū. An putas donū tibi collatū pro te solummodo esse datū? Et vestrū est, & nostrū: cōmune est, nō priuatū. Et quis dicere vel insanus præsumat, vt priuato tuo gaudreas, qui de cōmuni tātum inculpabiliter gaudere scias? Nam cum Deus tibi æconomiā

sui thesauri & diuitiarū salutis, sapientiæ, & scientiæ tenere cōcesserit, cur larga manu non effundis, quod dando non minues? An cum in membris superni capitū vnusquisq. quod non accepit, sic in altero possideat, vt alteri, quod habet, possidēdū sciat: tu forſitan ideo nobis parcus existis, quia quod mutuò à nobis resumas, non inuenis? Sed si habenti das, tātillæ mercedis fructū reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis Euangelicis satisfacis, vt reddatur tibi in retributione iustorū. Proinde & ego remordeor conscientia, eò quod in me cōmunicabile nihil boni sentiam, quoniam iubemur per charitatem seruire inuicem, & vñusquisq. quam accepit gratiam in alterum illam admistrare, sicut boni dispēsatores multiformis gratiæ Dei: atq; vñicuiq. sicut diuisit Deus mensuram fidei in vna compagem membrorum debeat eam cæteris partibus cōmunicare: quia hēc omnia operatur vnum atq. idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sed ad vnum ac peculiare subsidiū, quod prēmisī, recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocē meam tot interiacentibus terris. Redde, redde, quod debes. Nam seruus, seruus es Christi & Christianorū, vt illic sis maior omnium nostrum, & quia nostri caussa tibi collatā præsentis gratiam, sicut in animis sciētiæ fame cruciatis impertiri nō dedigne, ris. Non sum saltim pes, qui ad iniuncta discurrens possum alio Ecclesiæ membrorum scilicet iudici, obedientiæ discursu parere, nec principati capitis imperanti obsequēdo placere. Quin & si de in honestioribus mēbris me esse sciā: sufficiat, quia quæ te constat à capite percepisse, per me est dignū egerere, nec te, me nō egerere, quāuis minimū Christi tamen sanguine redemptum. Nā nec dicit caput pedibus, nō estis mihi necessarij, quoniam quæ videtur mēbra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ putātur ignobiliora esse, his honorē abūdantiorē circūdamus, & quæ in honestiora sunt nostra, maiorē honestatē habet. Sic itaq. creator noster ac dispēsator cuncta dispēsat, vt cū in altero alteri dona diuina, quæ in se nō percipit, possidēda tribuitur, charitas cumuletur. Deniq. tunc bene multiformis gratia dispēsatur: quādo acceptum donum & eis, qui hoc nō habēt, creditur:

ditur: quando propter eum, cui impeditur, datum putatur. Hoc Apostoli capitulum à nobis in parte præmissum, optimè nouit prudentia charitatis vestræ huic rei congruere totū, & quicquid summatum tetigi, te proculdubio nosse melius, latet nullum. Itaq. hoc solum superest, quod & magnopere peto, ut præstes postulata, & si nō pro me, saltim pro ipsa charitate diuinitus impertita. Pro qua iubemur & nosse & præstare omnia, & sine qua nihil sunt omnia. Sed & si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi, quām dixi: cūcta queso benigne suscipias, cūcta ignoscas, cūcta ores, ut Deus ignoscat. Ergo, & hoc notesco, libros etymologiarum, quos à te Dño meo posco, & si detrūcatos corrosoſq. iam à multis haberi. Inde rogo, vt eos mihi trāscriptos integros, emendatos, & bene coaptatos digneris mittere, ne raptus auditate in peruersum cogar vitia pro virtutibus ab alijs sumere. Ego autem opto quāuis nullius egeas, & vt troneq. dicūtur putere merces, ut dignatio vestræ benignitatis imperet nobis, in id quod possumus & valemus, tantum vt obsequio nostro vtaris, immo charitate, quæ Deus est, perfruaris. Hisigitur expletis erūt mihi quæſtiones de sacris diuinisq. paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tñ & nobis iubes resplēdere, & diuinæ legis obscura referarc. Nec si ista, quæ peto, percepero, de illis filebo, sed viam referas capiēdæ fiducia. Cum in hac prima fronte non me confoderis stimulis verecundia, & ignauia meæ locum dederas veniæ, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non iusserris reprobare: quia ignominiosum valde videtur ac vile: si nec dū satiatus quis charitate ab eo, quæ amabat, inuenitur secedere. Obsequio aūt mee seruitutis dependo iura salutis, & quæſo pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, ut pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuatem animam in malis, tuo intercessu lucreris & ad portū tranquillitatis æternæ deducas, erutam à miserijs & ab scandaliſ. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei. Ideo nec verbositatem caui: & temeritatem fortassis incurri. Sed aūt hoc aut aliud agere debui, tantum vt quod noluisti per humilitatem, saltim tribias per tumultuātem improbitatem. Ecce quantum auda-

A ciꝝ dedit mihi gratia vestræ benevolētia. Et ideo si quid in hoc displicerit, sibi imputet, quæ tātū amat, ut timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoq. gratia fretus speciali Dño, in quo vires sanctæ Ecclesiæ cōsistūt, suggero, ut quia Eusebius noster Metropolitanus deceſit, habeas misericordiæ curam. Ethoc filio tuo nostro Domino suggeras, ut vtile illi loco præficiat, cuius doctrina & sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hūc autem filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo, & tam de his, quæ hic suggestimus, quā etiam de his, quæ supra questi sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereatnur.

<sup>a</sup> Ex Ou. Gotth. clamatentem Rom. cod.

<sup>b</sup> Ex Ou. Gotth. voce stulti in styli tantum mutata.

<sup>c</sup> misde curam. Veteres libri per compendium.

*Domino meo, et Dei seruo,*

*Braulioni Episcopo,*

*Isidorus.*

T Væ sanctitatis epistolæ me in vrbe Tarragona inuenierūt. Nā permotus fuerāt cauſa cōcilij. Sed quāuis iussio Principis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamē quia propinquior erā præsentia ipsius, quā regressioni, maluipotius cursu itineris nō intercludere. Veni ad præsentiam, Principis, inueni, præsentē diaconū tuum, per eum eloquia tua suscipiens, amplexuſum & legi, & de salute tua Deo gratias egis: desiderio omni desiderans quamuis debiliſ atq. fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te, quia ſpes non confunditur per charitatem, quæ diſfusa est in cordibus nostris. Codicem etymologiarum cum alijs codicibus de itinere transmisi, & licet inemendatum præ inualitudine, tamen tibi modò ad emendandum statueram offerre, si ad destinatū cōcilio locum peruenifsem. De constituendo autē Episcopo Tarragonensi nō eam, quam petisti, sensi sententiam Regis: sed tamen, & ipſe adhuc vbi certius cōuertat animū, illi manet incertum. Pcto autem, vt pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, ut impetratu tuo deleātur delicta mea, & remittantur facinora. Item manu ſua. Ora pro nobis beatissime Dominic, & egregie frater.

# DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOPI.

## REGULA MONACHORVM.

### PRÆFATIO.

**P**LURA sunt præcepta vel instituta maiorum, quæ à sanctis Patribus sparsim prolatæ reperiuntur, quæq. etiā nonnulli latius, vel obscurius posteritati composita tradiderunt: ad quorum exemplum nos hæc pauca vobis eligere ausi sumus, vñ sermone plebeio, vel rustico, vt quām facillimè intelligatis, quo ordine professionis vestræ votum retineatis. Præterea quisquis vestrum illam vniuersam veterum disciplinam contédit appetere, pergit in quantum placet; & arduum illum limitem, atque angustum leuitato cursu incedat. Qui verò tanta iussa priorum explere nequierit, in huius limite disciplinæ gressus constituat, nec ultra declinandum disponat: ne dum declinatus appetit inferiora, tam vitam, quām nomen monachi perdat. Qua propter sicut illa præcepta priorum perfectum monachum redundunt ac summum: ita faciunt ista vel ultimum. Illa custodiant perfecti, ista sequantur post peccatum conuersi.

### De Monasterio. CAP. I.

**M**PRIMIS, frátres charissimi, monasterium vestrum miram conclaus diligentia habeat, vt firmitatem custodiæ muniméta claustrorum exhibeát: inimicus enim noster Diabolus, sicut leo rugiens, circuit ore pateti quærens vnumquemq. nostrum, quē deuoret. <sup>1</sup> Monasterij autem munitio tantum ianuam extrinsecus habeat, vnumquæ posticum, per quem eatur ad hortum. Villa sanè longe remota debet esse à monasterio: ne vicinius posita aut labis inferat periculum, aut famam inficiat dignitatis.

A Cellulæ fratibus iuxta Ecclesiam constuantur, vt possint properare quantocvus ad officium. Locus autem agrotantium remotus erit à basílica, vel cellulis fratrum, vt nulla inquietudine, vel clamoribus impedianter. Cellarium monachorum iuxta cœnaculum esse oportet, vt secus positum sine mora mensis ministerium præbeat. Hortulus sanè intra monasterium sit inclusus, quatenus dum intus monachi operantur, nulla occasione exterius euagentur.

<sup>2</sup> Iustinian. consil. nouill. 133. cap. 1. in fine ē, το γραπτά σπίνει τη γραμμέα περού το μεταχήριον, ὡς μηδεμίας οδού διλαγόθει ταλαντων η διατονικών πονηδιών επαι.

### De diligendo Abate. CAP. II.

**A**bbas interea eligendus est in institutione sanctæ vitæ duratus, atque inspectus patientiæ & humilitatis experimentis, qui etiam per exercitium vitam laboriosam tolerans, ac transcendens ætatem adolescendi iuuentute sua senectutem tegerit: cui etiam maiores non dedignentur parere, obdientes ei tam proximate, quam etiā proximis probitate. Iste enim se imitandum in cunctis operum exemplis exhibebit: neque enim aliquid imperasse cuique licebit, quod ipse non fecerit. Singulos autem hortamentis mutuis excitat, adloquens cunctos, exhortans, vel adificans in eis, si quid eorum vitæ prouniuscuiusq. gradu prodesse perspexerit. Circa omnes quoque seruans iustitiam, contra nullum luore odij inardescens, omnes ex corde amplectens, nullum Conuersum despiciens, paratus etiam quorundam infirmitati compati misericordia, Apostolum sequens, qui dicit: facti sumus paruuli in medio vestrum, tāquam si nutrix foueat pullos suos.

<sup>2</sup> Hoc caput penultimum est in codice Gotibico Ostiensi.

De

*De Monachis. Cap. III.*

**M**Onachis autem summopere studenter, sicut in vnum cōstituti esse noscuntur, ita cor habeant vnum: nihil sibi proprium vindicantes, nec quantulum cunque amorem rei priuatæ habentes, sed iuxta exemplum Apostolicum, omnia communia habentes, in præceptis Christi fideliter permanendo proficiant. Patri honorem debitum referentes, erga seniores obediētiam, erga æquales incitamenta virtutum, erga minores boni exempli magisterium conservabunt. Nemo cæteris se iudicans meliorem, sed inferiorem se omnibus deputans tantò humilitate clarescat quātò plus cæteris culmine virtutum coruscat. Abstineat se etiam à furore: & à detractione parcat monachus linguam. Indecenter quoque vel notabiliter non incedat, philargyrizæ cōtagium, vt lethiferam pestem abhorreat, à turpibus verbis vel otiosis linguam auertat; atque inde sinenter cor mundum labiaque exhibeat. Affectus quoque animi turpes ab intentione cogitationis absterget, per compunctionem cordis in stadio se sanctæ meditationis exerceat. Torporem somni atque pigritudinem fugiat, vigilijsq. & orationibus sine intermissione intendat, gulae concupiscentiam deprimat, atq. abstinentiæ virtutibus semetipsum per studium domandarum libidinum affligat, dominus ieunijs carnem, quantum valetudo corporis sinat, liuore quoq. inuidiæ de fraternis profectibus nequaquā tabescat, sed quietus atque pacificus per amorem fraternalę dilectionis de cunctorum gaudeat meritis, iracundiæ perturbatione rei ciens, & patienter omnia sustinens: nulla tristitia, nullo temporali mœstro afficiatur, sed contra omnia aduersa interiori gaudio fretus, ipsam postremo vanæ gloriæ laudem procul à se abijciat, & Deo tantum interius humili corde placere studeat, vt dum his virtutibus radiat, merito nomes suæ professionis retineat.

*De Conuersis. Cap. IIII.*

**Q**ui renuntians seculo ad monasterium venerit, non statim in coetum deligendus est monachorum. Vitam enim uniuicu in hospitalitatis seruitum tribus me-

**A**sibus considerare oportet: quibus peractis ad coetum sanctæ cōgregationis accedet: nequic enim intus suscipi quemquam cōuenit, nisi prius foris positus eius humilitas, siue patientia comprobetur. Qui reliquo seculo ad militiam Christi pia & salubri humilitate cōuertuntur, omnia sua primū, aut indigentibus diuidant, aut monasterio conferant. Tunc enim serui Christi liberum animum diuinæ militiæ offrunt, quādo à se spei secularis vincila cuncta præcidunt. Qui non rigida intentione cōuertuntur, citò aut superbiae morbo, aut vitio luxuriaæ subdūtur. Nequaquā ergo debent à tempore inchoare, qui mūdo renuntiant, ne per ipsum tempore rursus in amorem seculi cadant. Omnis Conuersus non est recipiendus in monasterio, nisi prius ipse scripto se spopōderit permanſurum. Sicut enim ij, qui ad secularē promouentur militiam, in legionem non tranſeunt, nisi ante in tabulis conferantur: ita & ij, qui in spiritualibus castris cælesti militiæ sunt signandi, nisi prius professione verbi, aut scripti teneantur, in numerum societatemq. seruorum Christi transire non possunt. Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in cunctis, gradu vel ordine: nec querendum est, si diues, aut pauper, seruus an liber, iuuenis an senex, rusticus an eruditus: in monachis enim nec ætas nec conditio queritur, quia inter serui & liberi animam nulla est apud Deum differentia. Quia tamen iugo alienæ seruitutis adstrictus est, nisi Dominus vincula eius dissoluerit, nequaquam recipiendus est, scriptū est enim: quis dimisit onagrū, liberū & vincula eius quis soluit? Onager enim liber dimissus monachus est sine dominatu & impedimento seculi deseruiens, & à turbis remotus. Tunc enim libera seruitute Deo quisq. famulatur, quando nullius carnalis conditionis pondere premitur. Vbi enim iam suaue iugum, & leue onus Christi est, durum & graue est portare seruitum seculi. Qui aliquid habentes in seculo conuertuntur, non ex tollantur, si de suis facultatibus quocunque monasterio contulerunt: sed potius timeant, ne hic per superbiam eleuentur, & pereant. Quibus melius esset, si diuitias suas cum humilitate in seculo fruerentur, quam vt iam pauperes effecti, de earum distributione elatione superbiaz extollantur. Hi, qui de pau-

pertate in monasterio conuertuntur, non sunt despiciēdi ab eis, qui seculi diuitias reliquerunt: quia apud Deum vnius ordinis habentur omnes, qui cōuertuntur ad Christum: neque enim differt, utrum ex inopie vel seruili cōditione ad seruitū Dei quisq. venerit, an ex generosa & locuplete vita: multi enim ex plebeio censu documentis virtutum eximijs ententes prælatiores nobilibus facti sunt, eosq; virtutum excellentia præuenerunt: & qui erant conditione infimi, virtutis merito effecti sunt primi sapientes.<sup>a</sup> Nam propterea infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortes: & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, euacuaret: ut nō glorietur omnis caro coram illo. Qui ex paupertate ad monasterium veniunt, non extollantur in superbiam: quia se ibi æquales aspiciunt ijs, qui aliquid in seculo videbantur: neque enim dignum est, ut vbi diuites celsitudine deposita seculari ad humilitatem descendunt, ibi pauperes elatione mentis superbi efficiantur: qui oportet, ut deposita arrogātia humiliter sapiant, suæq; paupertatis & inopie memores semper existant.

<sup>a</sup> Nam propterea eod. testimonio est ysus libr. 2. de off. cap. 15.

### De opere Monachorum.

#### CAP. V.

**M**onachus semper operetur manibus suis ita, ut quibuslibet varijs opificum artibus laboribusq; studium suum impēdat, sequens Apostolum, qui dicit: neque panem gratis manducauimus, sed in labore & fatigacione nocte & die operantes: & iterum, qui non vult laborare, non manducet. Per otium enim libidines, & noxiarum cogitationum nutrimenta concrescunt: per laboris vero exercitium via nihilominus<sup>a</sup> elabuntur. Nequaquam debet monachus designari versari in opere aliquo monasterij vībus necessario. Nam Patriarchæ greges pauerunt, & Gentiles Philosophi sutores, & sartores fuerunt, & Ioseph iustus, cui Virgo Maria desponsata extitit, faber ferrarius fuit. Siquidem & Petrus Princeps Apostolorum piscatoris officium gesit, & omnes Apostoli corporale opus faciebant unde vitam corporis sustentabant. Si igitur tantæ auctoritatis homines laboribus, & operibus etiam rusticani in-

A seruierunt, quanto magis monachi, quos oportet non solum vītae suæ necessaria proprijs manibus exhibere, sed etiam indigenitiam aliorum laboribus suis reficere. Qui viribus corporis & integritate salutis consistunt, si in opere otiosi sunt, dupliciter peccare noscuntur: quia non solum non laborant, sed etiam alios vitiant, & ad imitationē suam inuitant. Propterea enim quisq; cōuertitur, ut Deo seruiens laboris habeat curam: non ut otio deditus inertia pigritiaque pascatur. Qui si volunt lectioni vacare, ut non operentur: ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt, quod ibi legunt: ibi enim scriptum est, operantes suum panē manducent: & iterum, ipsi enim scitis, quomodo oportet imitari nos, quia non inquieti fuimus inter vos, neq; panem gratis ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigacione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus. Qui per infirmitatem corporis operari nō possunt, humaniū clementiusq; tractandi sunt. Qui verò sani sunt, & fallunt, proculdubio dolendi atque ligendi sunt, quia non corpore, sed, quod peius est, mēte ægroti sunt: qui etsi humanis oculis conuinci non possunt, Deum tamen latere non possunt. Tales igitur aut ferendi sunt, si ægritudo latet: aut distringendi, si sanitas pateat. Monachi operantes meditari, aut psallere debent,<sup>b</sup> ut carminis verbiq; Dei delectatione consolentur ipsum laborem. Si enim seculares opifices inter ipsos labores amatoria turpia cantare non desinunt, atq; ita ora sua in cantibus & fabulis implicant, ut ab opere manus non subtrahant, quanto magis servi Christi: qui sic manibus operari debent, ut semper laudem Dei in ore habeant, & linguis eius psalmis & hymnis inferuant. Laborandum est enim corpore animi fixa in Deum intentione: sicque manus in opere implicanda est, ut mens non auertatur à Deo. Proprijs autem temporibus oportet operari monachū, & proprijs orationi, lectionique incubere. Horas cñim debet habere monachus congruas ad singula officia deputatas. Partes autem anni temporis suis quibusq; operibus taliter deputantur. Æstate enim à manè vīque ad horam tertiam laborare oportet: à tertia autem vīsq; ad sextam lectioni vacare: de hinc vīsq; ad nonam requiescere: post nonam autem vīsq; ad tempus vespertinum iterum

D

<sup>a</sup> Estate enim à manè vīque ad

horam tertiam laborare oportet: à tertia

autem vīsq; ad sextam lectioni vacare: de

hinc vīsq; ad nonam requiescere: post no-

nam autem vīsq; ad tempus vespertinum

iterum

iterum operari. Alio autem tempore, id est, autumno & hyeme, siue vere a mane usq. ad tertiam legendum: post celebrationem tertiae usq. ad nonam laborandum est: post refractionem autem nonae aut operari oportet aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. Quaecumque autem operantur monachi manibus suis, praeposito deferant, praepositus autem principi monachorum: nihil operis apud fratrem remaneat, ne sollicitudinis eius cura mentem ab intentione contemplationis auertat. Horti olera vel apparatus ciborum proprijs sibi manibus fratres exerceant: edificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus seruum pertinebunt. Nullus monachus amore priuati operis illigetur, sed omnes in communi laborantes patribus sine obmurmuratione obtinerare debent: ne forte murmurando pereant, sicut perierunt, qui in deserto murmurauerunt. Si enim illis parvulus adhuc in lege, & rudibus nequaquam indulsum est, quanto magis ijs, qui perfectionis legem percepserunt, non parcet, si talia gesserint.

<sup>a</sup> ut carminis lib. 2. de off. c. 15. canunt autem psalmos manibus operantes, & ipsum labore, tamquam divino celeumate consolantur.

<sup>b</sup> elabuntur ex Gotth. al. euelluntur.

### De officio. CAP. VI.

IN psallendis autem officiis ita erit discrecio: dato enim legitimis temporibus signo ad horas canonicas, <sup>a</sup> festina cum properatione, omnes ad chorum occurrant nullaque ante expletum officium licebit egredi preter eum, quem necessitas naturae compulerit. Recitantibus autem monachis, <sup>b</sup> post consummationem singulorum psalmorum prostrati omnes humi pariter adorabunt, celeriterque surgentes psalmos sequentes incipiunt, eodemque modo per singula officia faciant. Quando celebrantur psalmorum spiritualia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas: sed hoc meditetur corde, quod psallitur ore. In tertia, sexta, vel nona: tres psalmi dicendi sunt, responsoriū vnum, lectiones ex veteri nouoque Testamento, <sup>c</sup> duæ, deinde laudes, hymnus atque oratio. In vespertinis autem officiis, <sup>d</sup> primo lucernarium, deinde psalmi duo, responsoriū vnum, & laudes hymnus atque oratio dicenda est. Post vespertino autem congregatis fratribus oportet, vel aliquid meditari, vel

A de aliquibus diuinæ lectionis quæstionibus disputare, conferendo piè & salubriter. Tatumque meditando disputandoque immorari, quoad usq. completorij tempus possit occurere. Ante somnum autem, sicut mos est, peracto completorio, vale dictis inuenient fratribus, cum omni cautela, & silentio requiescendū est, usq. quo ad vigilias consurgatur. In quotidianis vero officijs vigiliarum primum tres psalmi canonici recitandi sunt, <sup>e</sup> deinde tres missæ psalmonrum, quarta canticorum, quinta matutinorum officiorum. In Dominicis vero diebus, vel festiuitatibus Martyrum, solemnitatis causa singulæ super adjicendæ sunt missæ. Verum in vigilijs recitandis aderit usque in matutinis psallendi canendi consuetudo, ut utroque modo seruorum Dei mentes diuersitatis oblectamēto exerceantur, & ad laudē Dei sine fastidio affluētius excitentur. Post vigilias autem usque ad Matutinum requiescendum, aut aliquid perlegendum erit. Post Matutinum autem aut operandum aliquid aut legendum, lectiones autem ex novo aut veteri Testamēto tempore officij quotidianis diebus recitentur. Sabbatho autem die atque Dominico ex novo tantum pronuntiantur. Monachus

C autem corporis sanitatem consistens, si vigilijs, vel quotidianis officijs defuerit, perdat communionem, si sanitas patet.

<sup>a</sup> Festina cum properatione idem lib. 2. de off. c. 15. Cœuenunt autem omnes frequenter nocte ac die festina cum properatione ad orationem.

<sup>b</sup> Post consummationem. Vid. Cass. lib. 2. c. 7.

<sup>c</sup> Duæ deinde laudes, Hoc est Alleluia, ut constat ex lib. 1. de off. c. 15.

<sup>d</sup> Primo lucernarium. Vid. ann. in Cass.

<sup>e</sup> Deinde tres missæ. Vid. ann. in Cass.

### De collatione. CAP. VII.

D <sup>a</sup> audiendum in collatione Patrem tribus in hebdomada vicibus, fratres post celebrationem tertiae, dato signo, ad collectam conueniant: audiant docentem seniorem instruentem cunctos salutaribus praceptis: audiāt Patrem studio summo & silentio, intentionem animorum suorum spiriis & gemitis demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit, vel pro corrigendis vitijs instruendisque moribus, vel pro reliquis caussis ad utilitatem cœnobij pertinentibus. Quod si talia defun̄t, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit

emit-

omittēda collatio, sed in præfinitis diebus, A cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt: ut qui nec dum didicerunt, percipiāt, quod sequuntur: qui verò didicerunt, frequēti memoria admoniti, sollicitè custodian, quod nouerunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit, ut loquatur.

a Ad audiendam in coll. Patrem. Ead. 2. de off. c. 15.

omnisq. patrum et monachorum regulorum

utriusq. De codicibus. CAP. VIII.

**O**MNES codices custos sacrarum habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos, semper post vesperam reddant. Prima autem hora codices singulis dicibus petantur: qui verò tardius postulat, nequaquam accipiat. De his autem quæstionibus, quæ leguntur, nec forte intelliguntur, vnuſquisque fratum aut in collatione, aut post vesperam Abbatem interroget, & recitata in loco lectione, ab eo expositionem suscipiat, ita ut, dum vni exponitur, cæteri audiānt. Gentilium libros vel hæreticorum volumina monachus legere caueat: melius est enim eorum pernicioſa dogmata ignorare, quam per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.

¶ Petantur: expetantur. Gotth.

De mensis. CAP. IX.

**T**empore, quo refectionis debitum soluitur, clauſtra monasterij obſervetur, nec oculus extraneus interesse præsumat, ne quietem fraternā præsentia sua impedit. Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant. Qui autem ad mensam tardius venerit, aut pœnitentiam agat, aut iejunus ad suum opus vel cubile recurrit. Nemo autem ad vescendum ibit, antequam ad vocandum omnes vox signi solita infoñuerit. Refectorium pariter vnum erit: ad singulas mensas deni conucentes residēant: reliqua turba parvulorum adſistēt. Tempore conucentium fratrum, omnes disciplinæ gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: cum silentio operates suum panem manducent. Vnus tamen in medio residens benedictione accepta de scripturis aliquid legat, cæteri vescentes

tacebunt, lectionem attentissimè audientes, vt sicut illis corporalis cibus refectionem carnis præstat, ita mentem eorum spiritualis sermo reficiat. Nullus ad mensas clamor excitetur, soli tantum Preposito sollicitudo maneat in his, quæ sunt vescéribus necessaria. Abbas, citra lāguoris necessitatem, cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud, quam cæteri, nec cultius, quam quæ in communi consistūt, præparati sibi quidpiam expetant: sicque fit, ut, dum præsens est, omnia diligentius admistrentur: & dum communia sunt salubriter & cum charitate sumantur. Äqualia quippe erunt mensura omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiēdi sunt fratres. Quidquid præsens refectio dederit, omnes sine murmuratione percipiāt: nec id desiderent, quod edendi voluntas appetit, sed quod naturæ necessitas querit. Scriptum est enim: carnis curam ne feceritis in desiderijs. Per omnem autē hebdomadam fratres viles olerū cibos, & pallentia vtantur legumina. Diebus vero sanctis inducant cum oleribus leuissimarum carnium alimenta. Non erit usque ad satietatem reficiēdum corpus, ne forte intereat animus: nam ex plenitudine ventris citò excitatur luxuria carnis. Qui autem appetitum edacitatis reprimit, sine dubio lasciuia motus restringit. Tanta cum discretione refendum est corpus, ut nec nimia abstinentia debilitetur, nec superflua edacitate ad lasciuiam moueatur. In utroq. ergo temperantia adhibēda est: scilicet, ut & vitia carnis non præualeant, & vis ad ministerium bonæ operationis sufficiat. Quicunq. ad mēsam residens à carnis vel vino abstinere voluerit, non est prohibendus: abstinentia enim non prohibetur, sed potius conlaudatur: tamē ne ex contemptu creatura Dei humanis concessa vībus execretur. Nulū esui furtiva contaminatio polluat, aut impudens, vel priuatus extra cōmunē mēsam appetitus: excommunicationis enim sententia subiacebit, qui vel occulte vel extra ordinariam mensam aliquid degusterit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum, qui ægrotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequentibus pœnis abstinentiæ subiacebit. Si tamen, aut cuiuspiam defectum patienti ante edēdi tempus consulendū est, Abbe, vel Preposito ordinante, non tamen palam, ne for-

te

te fitire , vel esurire alios cogat. Hebdomadarius solus cibos degustet , nec quis id alius audeat, nec sub occasione degustandi gulæ , vel gutturi satisfaciat. Laici ministri mensis monachorum nullatenus intere- runt, nec enim poterit illis mensæ communis esse locus, quibus diuersus est proposi- tus. Monachi cum à mensa surrixerint, ad orationem omnes concurrant. Quod mensæ redundauerit, omni cura seruatum egenti- bus dispensetur. In refectione monachorū à diebus Pentecostes usq; ad autumni prin- cipium tota ætas interdiana prandia inui- tet, reliquum tempus suspendat prandia: cœna tantum apponatur. In vtrisq; tempo- ribus refectio mensæ tribus erit pulmentis olerum scilicet, & leguminū, &, siquid ter- tium fuerit, id est, pomorum. Ternis quoq; poculis fraternalia reficienda est sitis. In ob- servatione autē Quadragesimali, sicut fieri solet post exemptum ieuniū , pane solo & aqua contenti omnes erūt, à vino quoq; & oleo abstinebunt.

a Nec oculus extran. Ex Gotth. al. nec ullus ex- traneus.

b Sermo reficiat *rex sermo, non est in Gotth.*

c Pallētia legumina 2. de off. c. 12. Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant, pallentia tantum legumina causa vocis sumebant, vnde vulgo cantores fabarij dicti sunt.

d Inducant Ex Gotth. al. interdum.

e Nullum furtiva contaminatio. Cass. lib. 4 c. 16. in- ter monachorū delicta numerat extraordinariam, aut fur- tivam refectionem.

### De ferijs. CAP. X.

**H**Æ sunt feriæ monachorum, in quibus ieunia conquiscent. In primis venerabilis dies Dominicus nomini Christi dicatus. Qui, sicut propter mysterium resurrectionis eius solemnis est, ita & apud omnes seruos eius celebritatem conuiuij voti uo gaudio retinebit. Item à primo die Pasche usq; ad Pentecosten, quinquaginta sci- licet quotidianis diebus, ieunium à sanctis Patribus dissolutum est: propter resurrectio- ne videlicet Christi & aduentum Spiritus sancti: vt hi dies non in figura laboris, quod Quadragesimæ tēpus significat, sed in quiete letitiæ laxatis ieunijs celebrentur. Pla- cuit etiam Patribus à die natalis Domini usq; ad diem circuncisionis sollemne tem- pus efficere, licentiamq; vescendi habere: non aliter & dies Epiphaniorum veteri re-

A gula reficiendi indulgentiam consequuta est: siquidē & dum quisq; fratum conuer- tuntur, aut ex alijs monasterijs fratres visi- tādi gratia occurruunt, pro charitate adim- plenda interrumpuntur ieunia. Prēter hēc alia tempora liberē, libenterq; cultui ieū- niorū inferuiant. Si qui autem monachorū prædictis temporibus ieunare disponunt, nequaquam prohibendi sunt: nam & multi antiquorum Patrum his diebus in eremo abstinuisse, nec aliquando ieunia soluisse leguntur, nisi tantū diebus Dominicis propter resurrectionem Christi.

B • Dum quisq; fratum conuenerit. Gotth.

### De ieunio CAP. XI.

**I**eiuniorum autem hos dies potissimè ve- teres elegerunt. Primum ieunium Qua- dragesimæ quotidianum, in quo maior ab- stinentia obseruētia manebit in monachis, quando non solum à prandijs, sed etiam à vino & oleo abstinent. Secundum ieuniū interdianum post Pentecosten alia die in- choatum usq; ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas propter estiuos solis ar- dores ieunium celebratur. Tertium sequit- tur quotidianū ieunium, ab octauo Kalen- das octobris usq; ad natalē Dominicum, in quo quotidiana ieunia nequaquam soluū- tur. Quartum item quotidianum ieunium post diem circuncisionis exoritur, peragi- turq; usq; ad sollemnia Paschæ. Hi autē, qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate detenti sunt, nō sunt quo- tidianis ieunijs exercendi, ne aut senescēs ætas antequam moriatur deficiat: aut cre- scēs, priusquam proficiat, cadat: & ante in- tereat, quam bonum facere discessat.

### De habitu monachorum.

#### CAP. XII.

**C**Vltus vestium, vel indumentorum in- signes monacho deponēdi. Munitus de- bet esse monachus non delicatus: sicut au- tem non oportet in monacho esse notabi- lis habitus, ita nec satis abiectus: nam præ- tiosa vestis animum ad lasciviam peitrāhit, nimis vilis aut dolorē cordis parit, aut mor- bum vanæ gloriæ contrahit. Vestimenta nō erunt æqualiter distribuenda omnibus, sed

cum

cū discretione, prout cuiusq. xras gradusq. expostulat: ita enim Apostolos fecisse legimus, sicut scriptū est: erāt illis omnia cōmu-  
nia: & distribuebatur vnicuiq., prout opus erat. Vniuersciusq. fratriis supplementum, vel indigentia inspiciatur: vt qui habent, contenti sint: & qui non habent, accipiāt: nam habēti nō dabitur, vt sit, vnde egentibus di-  
stribuatur. Porro linteo non oportet mona-  
chum indui: orārium, <sup>a</sup>birros, planetas non  
est fas vti, neq. indumenta, vel calciamen-  
ta, quæ generaliter cætera monasteria abu-  
tuntur. Ternis autem tunicis, & binis pallijs, & singulis cucullis contenti erunt ser-  
ui Christi, quibus superadijctur melotes B  
pellicea, mapula, manicæ quoq. <sup>b</sup>pedules &  
caligæ. His tantum contenti erunt, nihil  
præterea aliud præsumentes. Pedules au-  
tem vtendi in monasterio, quādī hyemis  
coegerit violentia: siue dum fratres gradiū-  
tur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem.  
Monachi autem in monasterio pallijs sem-  
per operiantur, vt pro honestate testi ince-  
dant, & pro ministerio operis expediti dis-  
currant. Sanè si quis forte pallium non ha-  
bet, humeris mapulam superponat. Nullus  
monachorum vultus curam gerat, per quē  
lasciuiz, & petulantiaz crimen incurrat, nō  
est enim mente castus, cuius aut corporis  
cultus, aut impudicus extat incessus. Nullus  
monachorum comam nutrire debet: nam  
qui hoc imitatur, et si ipsi hoc ad decipien-  
dum homines per sp̄ciem simulationis nō  
faciant, alios tamen scandalizant, ponentes  
offendiculum infirmis, & sanctum proposi-  
tum usque ad blasphemiam perducentes.  
Tondere debet ergo iste, quādo & omnes,  
immo & simul, ac pariter omnes. Nā repre-  
hensibile est, diuersum habere cultum, vbi  
non est diuersus propositus.

<sup>a</sup> Birros, planetas. *Vid. annot. in Cassian.*

<sup>b</sup> Pedules & caligas. *S. Benedictus in Regula cap. 55.*  
indumenta pedum pedules & caligas. *Smaragd.* Pe-  
dules modo dicimus calceos, caligas nos subtala-  
res, vel soccos vocamus.

### De stramentis. CAP. XIII.

**A**batē cum fratribus pariter in congre-  
gatione commorari oportet, vt com-  
munis conuersatio & testimonium bonæ  
vitæ, & reuerētiā p̄breat disciplinæ. Fra-  
tres quoq. omnes, si possibile est, in uno cō-  
clavi cōmorari decet. Quod si difficile fue-  
rit, certe vel decem, quibus vnu est p̄pō

A nēdus decanus, quasi rector & custos. Spe-  
ciosam, vel variam suppellectilē monachū  
habere con licet, cuius stratus erit storia, &  
stragulū pelles lanate duæ, <sup>a</sup> galnapis quoq.  
& facistergium, geminusq. ad caput puluillus.  
Per singulos menses Abbas, siue Præ-  
positus lectorū cūtorū perspiciat, nequid  
indigeant fratres, nec superfluum habeāt.  
Nocte, dum ad dormiēdum vadūt, seu post  
quam quiescit, vnu alteri nemo loqua-  
tur. Duobus in vno lecto iacere nō licet. In  
nocturnis tenebris nemo loquatur fratri,  
cui obuiat. Iuncta autem nocte dormien-  
tium lucerna locū illuminet, vt depulsis te-  
nebris testimonium pateat singularis quie-  
tis. Strat⁹ monachi in nulla turpi cogitatio-  
ne verletur, sed in sola contéplatione Dei:  
accubans & requiem corporis & quietem  
habeat cordis, cogitationeſq. prauas à se re-  
pellat, bonaſq. amplectens, turpes à se rej-  
ciat: nam animi motus imaginibus suis agi-  
tatur, & qualis vigilantis cogitatio fuerit,  
talis & imago per soporē occurit. Qui no-  
cturna illusione polluitur, publicare hoc Pa-  
tri monasterij non moretur, culpeq. suæ me-  
rito hoc tribuat, & occulto p̄cūnitiam  
agat, sciēs quia nisi præcessisset in eo luxus  
animi turpia cogitantis, non sequerentur

C fordidæ, atq. immundæ pollutiones: quem  
enim præuenit cogitatio illicita, tentatio  
illum citò fecdat immunda. Qui nocturno  
delusus phantasmate fuerit, tempore of-  
ficij in sacrarium stabit, nec audebit eadē  
die Ecclesiam introire, antequam sit lotus,  
& aquis. & lacrymis. In Legē quippe qui  
somno nocturno polluebatur, egredi iube-  
batur à castris, nec regredi priusquam ad  
vesperā lauaretur. Etsi illi in carnali popu-  
lo ita faciebāt, quid spiritualis seruus Chri-  
sti facere debet, qui magis cōtaminationē  
suā debet respicere, & lōgē ab altario pos-  
itus mēte, & corpore pertimescere, atq. in fi-

D gura aque, p̄cūnitētię lacrymas adhibere, vt  
nō solū aquis, sed etiā fletibus studeat ab-  
lui, quod forte per culpā occultā immū-  
da cōtaminatio polluit. Qui fornicationis  
tentamentis ex̄stuat, oret inde sinenter,  
atq. abstineat nec erubescat cōfiteri libidi-  
nis æstum, quo vritur: quia vitium detectū  
cito curatur, latens vero quantō amplius  
occultatum fuerit, tanto magis profundius  
serpit, quod reuera qui publicare negligit,  
curari minimē cupit.

<sup>a</sup> Galnapis quoq. *Smaragd. ad c. 55. Regul. S. Bened.*  
*lema*

*Lenas inquit species vestis est, quam nos tonam dicimus, alij vero galnapem vocant, legitur quoq. vox galnapis sine interpretatione 19. etymolog. c. 26.*

*Iuncta autem nocte, &c. Ex gorth. al. Lux autem nocte dormientium locum illuminet.*

### De delinquentibus. C A P. XIII.

*S*i quis in aliquo leui delicto titubans oberrauerit, semel atque iterum admonitus est: qui si post secundam admonitionem nequam fuerit emendatus, congrua animaduersione coercetur. Peccantem autem nullus occultet: criminis enim est consensio post secundam admonitionem celebre quempiam peccantem.

### De sapientia peccante. C A P. XV.

*S*i quis saepius peccatum viderit, prius hoc sibi vel duobus demostret fratribus, quorum testimonio possit concordia. Si negauerit, qui deliquit: peccatum palam commissum palam est arguendum: ut dum manifeste peccans emendatur, iij, qui eum in malo imitari sunt, corrigantur. Sicut autem unius delicto saepè multi pereunt, ita unius emendatione plerunq. multi saluantur.

### De culpa indulgenda, vel culpati correctione. C A P. XVI.

*Q*ui verò in fratrem peccauerit, si statim reminiscens ad veniam poscendam fuerit inclinatus, percipiat ab eo indulgiam, cui ignoscitur intulisse iniuriam. Qui autem non petit, aut non ex animo poscit: in collatione deductus iuxta excessum iniurię cognitio subiaceat disciplina. Qui sibi inuidem conuicia obiciunt, si iterum inuidem sibi celeriter laxando ignoscunt, hi ab alio iudicandi non sunt: quia pariter sibi veniam dare festinaverunt: si tamen excedere in se metipso frequentius non presumant. Qui sponte culpam confitetur, quam gessit, veniam promereri debet, quam expetet. Oretur igitur pro eo, eique confessiū, si leuis culpa est, postulata indulgentia praebetur. Qui pro graui vitio saepè excommunicatus emendari neglexerit, tamdui damnationi subiaceat, quousq; vitia inolita deponat, vt quem semel inlata animaduersio non coer-

cuit, frequens severitas censeat emendandum. Quamvis frequentium grauiorumq; vitiorum voragine sit quisquam immeritus, non tamen est à monasterio projiciendus, sed iuxta qualitatem coercendus: ne forte qui poterat per diuturnam penitudinem emendari, dum projectur, ore Diaboli devoretur.

### De delictis. C A P. XVII.

*D*elicta autem aut grauia sunt, aut levia. Leuioris culpae reus est: qui otiosus esse dilexit, qui ad officium, vel ad collationem vel ad mensam tardius venerit, qui in choro horis riserit, fabulue vacauerit; qui reliquo officio, vel opere extra necessitatis causam foras discesserit; qui torporem auctoritatem amauerit; qui saepius iurauerit; qui multiloquus fuerit; qui ministerium cuiuscumlibet operis iniunctū sibi sine benedictione suscepit, aut perfecto opere benedictionem minimè postulauerit: qui iniunctum opus negligenter, vel tardius expluerit; qui casu aliquid frangerit; qui damnum rei parvae intulerit; qui codicem negligenter usus fuerit: qui alicubi ad momentum secesserit; qui occulte ab aliquo litteras, vel quodlibet munus acceperit: vel epistolam suscipiens sine Abbatis consensu rescriperit: vel quemlibet parentum, seu secularium sine iusu Senioris, aut viderit, aut cum eis locutus fuerit: qui Seniori inobediens fuerit: qui contumaciter Seniori responderit: qui erga Seniorē linguā non represserit, qui lasciuus in lingua fuerit: qui in honeste incesserit: qui iocauerit: qui satis riserit: qui cum excommunicato locutus fuerit, orauebit, aut comederit: qui illusionē nocturnam Patri non patefecerit. Hæc igitur & his familia triduana excommunicatione emendanda sunt. Grauiori autem culpæ obnoxius est, si temulentus quisquam sit, si discors, si turpiloquus, si foeminarum familiaris, si seminaris discordias, si iracundus, si altæ & erectæ ceruicis, si mente tumidus, vel iactanti incessu immoderatus, si detractor, si susurro, vel inuidus, si præsumptor rei peculiaris, si pecuniæ contagio implicitus, si aliquid præter regularem dispensationem superfluū possidens, si fraudator rei acceptæ, aut cōmissæ sibi, aut minus

mm da com-

commisx. Inter hec, si de rebus secum allatis extulerit, vel de ijs per inobedientiam murmurauerit, si falsum dixerit, si contentiones vel rixas amauerit, si manifestum cōuicium fratri intrulerit, si personam innocētē falso crimine maculauerit, si contumaci animo Seniorem despixerit, si francorem aduersus fratrem tenuerit, si peccanti in se & postea supplicanti venia nō concesserit, si cum paruulis iocauerit, riserit, vel eos osculatus fuerit, si cum altero in uno lecto iacuerit, si rei maioris damnum intulerit, si furatus fuerit, si periurauerit, si extra comitūnem mensam primitam vel furtim quippiam sumperferit, si aliquid extra consultum Præpositi, vel Abbatis discedens medio die, vel amplius commoratus fuerit, si, vt otiosus sit, falsam infirmitatem prætenderit. Hæc & his similia iuxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda sunt, & flagellis emendanda: vt qui grauius peccasse noscuntur, acriori severitate coercentur: consideratis tamen personis; qui sint humiles, qui uero superbi.

<sup>a</sup> Cass. libr. 4. cap. 16. Si ad punctum temporis vspiam fecesserit & paulo post: si epistolā cuiusq. suscipere, si rescribere sine Abbatे suo tentauerit.

<sup>b</sup> Cassian. ibid. Si superfluo, si durius, si contumelias responderit.

<sup>c</sup> Cass. Si orauerit cum eo, qui est ab oratione suspensus.

<sup>d</sup> Cass. Philargyriæ contagio affectus, atq. professio rerum superfluarum.

<sup>e</sup> Idem. In sollicitudine levigatio auto ipsi peregrinatio, etiam 32 illuc.

### De excommunicatione. C A P . X V I I I .

Satisfactio delinquentium hæc est, in officio fratribus constitutis, peracto pœnitentiæ tempore, vocatus is, qui excommunicatus est, soluet statim cingulum <sup>a</sup> humiq. extra chorum prostratus iacebit agens pœnitentiam, quo usq. expleatur celebritas: cumq. iussus fuerit ab Abbatे de solo surgere, ingrediensq. in chorum, data oratione pro eo ab Abbatе, & respondentibus cunctis amen, surgat, atq. ab omnibus pro negligencia veniam poscat, adepturus indulgentiam post huius emendatorię satisfactionis censuram. In minori vero ætate constituati non sunt coercendi sententia ex communicationis, sed pro qualitate negligentiæ congruis affligendi sunt plagiis: vt quos ætatis infirmitas à culpa non reuocat, flagelli disciplina compescat. Excommunicati autem ab ijs locis, quibus fuerint constitu-

tiante pœnitentiæ tempus expletum prohibeantur progreedi. Ad excommunicatum nulli licebit ingredi citra imperium Senioris. <sup>b</sup> Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cuilibet licebit. Cum excommunicato nulli penitus vesci liceat, ne ipsi quidem, qui alimenta vietiū præbet. Si excōmunicatio biduana fuerit, excommunicato nihil alimenti præbendum est: certè si plurimorum dierum illata fuerit communio-nis suspensio, sola panis & aquæ in vespertinum erit adhibenda refectio. Excōmunicatis præter hyemis violētiam <sup>c</sup> cubile humus crit, stratum, siue statoria: amictus autem tegmen rasum, aut certè cilicum: calciamē tum, aut spartee, aut quodlibet genus solearū. Excommunicandi potestatem habeant Pater monasterij, siue Præpositus: reliqui autem excessus monachorum in collectam Abbatē vel Præposito deferentur, vt is, qui deliquisse cognoscitur, competenti seueritate coercentur. <sup>d</sup> Huiusq. orationis titulus. <sup>e</sup> Huiusq. extra chorum prostrat. Ex Gottb. Cass. libr. 4. cap. 16. cur etis in synaxi fratribus congregatis, tandem prostratus in terra veniam postulabit, donec orationum consummatur sollemnitas, impetraturus eam, cum iussus fuerit Abbatē iudicio de solo surgere.

<sup>f</sup> Smaragdus c. 26. Hinc Isidorus ait: Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cuquam licebit, cum excommunicato nulli penitus vesci licet, ne ipsi quidem, qui alimentum vietiū præbet.

<sup>g</sup> Cubile humus. Smaragd. Lectus eorum aut nulla humus, aut certè statoria, id est, matta super humum.

### De familiari vita. C A P . X I X .

Monachi in cōmuni viuentes nihil peculiare sibi facere audeant: neq. in suis cellulis quidquam quod ad vietum, vel habitu, vel ad quamlibet rem aliam pertineat, sine regulari dispensatione Abbatis possidere præsumant. In Pentecoste autem, que est dies remissionis, omnes fratres sub diuina professione se alligent, nihil peculiare apud conscientiā suā habere. Si quod à patribus, vel extraneis munus cuilibet monacho fuerit directum, in conuentum fratrum redactum sit, vt cui necesse erit, præbeat. Monachus enim quidquid acquirit, nō sibi, sed monasterio acquirit. Nullus peculiarter separata sibi ad habitadum cellulā expetat, in qua priuatim à cœtu remotus viuat, præter cum, qui fortassis morbo vel ætate defessus,

fessus, & hoc ex consultu Patris monasterij promeruerit. Cæteri vero, quibus nec languor, nec senectus inest, in sancta societate communem vitam & conuersationem retinebunt. Nullus separatam cellulam à cœtu remotus sibi expetet, in qua <sup>a</sup> subsidio reclusionis, aut instanti otio, aut latenti virtio seruiatur, & maximè <sup>b</sup> vanæ gloriae aut mundialis opinionis famæ. Nam plerique proinde reclusi latere volunt, ut patet, ut qui viles erant, aut ignorabantur foris positi, sciantur, atq. honorentur in clusi. Nam reuera omnis: qui propter vitæ quietem à turbis discedit, quanto magis à publico separatur, tanto minus latet. O portet ergo tales in sancta societate commorari, atq. sub testimonio vitam suam transfigere, ut si quid in eis vitiorum est, dum nō celiatur, curetur: si quid vero virtutū, ad imitamentum proficiat aliorum, dum humilitatis eorum exempla alijs contuentes, erudiuntur. Non est præsumendum sine conscientia Abbatis egenis, vel quibus libet conferre de eo, quod regulari dispensatione noscitur monachus possidere: nec cum alio fratre quipiam cōmutare, nisi Abbas vel Præpositus illi iusserit nulli licebit: nec habebit quispiam præter illa, quæ communī monasterij lege cōcessa sunt de rebus monasterij. Abbatii, vel monacho monasterij seruum non licebit facere liberū, qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam sicut seculi leges sanxerunt, non potest alienari possessio, nisi à proprio domino: ita & omne, quod in monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiēdum. Eadem pecunia in tribus partibus diuidenda est: quarū erit una pro infirmis & senibus & pro aliquo coemendo in diebus sanctis <sup>c</sup> cultiūs ad victimum fratrum: alia pro egenis: tertia pro vestimentis fratrum & puerorum, vel quibusq. ad necessitatem monasterij coemēdis. Quas tres partes custos sacrarij percipiat: ac præcipiente Abbe, sub testimonio Præpositi, vel seniorum de singulis partibus pro suis necessarijs causis expendat.

<sup>a</sup> Subsidio reclusionis. Ex Gotth. al. sub studio reclusionis.

<sup>b</sup> Vanæ gloriae incurrat. In Gotth. vna plus vocē.

<sup>c</sup> Cultibus Gotth. supra c. 9. Nec cultus quam quæ in communi consistunt, neutrō tamen modo satis integer videtur locus.

<sup>d</sup> Necesitatis. Ex Gotth. al. necessarijs.

A Quid ad quem pertineat. CAP. XX.

**A**D Præpositū autem pertinet sollicitudo monachorū, actio caussarū, cura polisionū, satio agrorū, plāratio & cultura vinearū, diligentia legum, constructio adficiorū, opus carpentariorū, siue fabrorū. Ad custodem sacrarij pertinet cura vel custodia templi, signum quoq. dandi in vespertinis nocturnis officijs, vel veste suere, ac vasa sacrorum, codices quoq. instrumentaq. cūcta, oleū in ysum sacrarij, cerā ad iuminaria. Iste à vestiario monasterij suscipiet acus: etiam & fila diuersa pro consuendis vestibus fraternalis habebit, & omnibus, ut necesse est, ministrabit. Ad hunc quoq. pertinebit aurum atq. argenteum, cæteraq. fracta cris, ferrīq. metalla, ordinatio quoq. linteriorum, fullonum, calceariorum, atq. sartorum. Ad ianitorem pertinebit cura hospitium, denuntiatio aduenientium, custodia exteriorum claustrorum. Ad eum, qui cellario præponitur, pertinebit sollicitudo eorū, quæ in promptuario sunt: iste præbet hebdomadarijs quidquid necessariū est victui monachorum, hospitium, & infirmorum: isto præsente dispensantur ea quæ mēsis deferenda sunt: is etiam quicquid residuum fuerit, pro pauperum vīsibus conseruabit, huic quoque hebdomadarius expleta hebdomada vasa sibi tradita exhibebit, ad perspiciendum vtique, si negligentius habitā sunt, & ad denū succendentem hebdomadarium coram isto tradētur. Ad hunc quoq. pertinet hortea, greges ouium, & porcorum, lana & linum, de area sollicitudo, cibaria administrandi pistoribus, iumentis, bobus, & aubus, industria quoq. calciamentorum, cura pastorum, seu piscatorum. Ad hebdomadarium pertinet cura ferculorum, administrationē mensarum, signum dandi in diurnis officijs, siue in collatione, vel in collecta post solis occubitum. Ad hortulanum quoque pertinebit munitio custodiaque hortorum, aluearia apum, cura seminum diuersorum, ac denuntiatio quid, & quando oporteat in hortis seri, siue plantari. Ars autem pistoria ad laicos pertinet: ipsi enim triticum purgent, ipsi ex <sup>b</sup> more molant: massam tantumdem monachi conficiant, & panem sibi proprijs manibus ipsi faciāt, Porro pro hospitibus, vel infirmis laici faciant panes. Instrumentorum, & ferramentorum

mm 2 custodia,

custodia ad vnu, quem Pater monachorum A elegerit, pertinebit: qui ea operantibus distribuat, receptaque custodiat. Et licet hec cūcta specialiter singulis maneant distributa, omnia tamen à Patre ordinata ad curam Præpositi pertincent. Ad custodiendam autem in vrbe cellam vnu senior & grauis simus monachorum cum duobus paruulis monachis cōstituendus est, ibi q. si culpa caret, conuenit eum perpetim perdurare. Porro cura nutriendorum paruulorum pertinebit ad virum, quem elegerit Pater, sanctū sapientemq. atq. ætate grauem, informanrem paruulos non solum studijs litterarum, sed etiam documentis magisterioq. virtutum. Cura peregrinorū, vel pauperū eleemosyna pertinebit ad eum, cui dispensationis potestas commissa est. Iste quod habet, tribuat, & communicet, in quantum potest, non ex tristitia aut necessitate: hilarē enim datorem diligit Deus.

a. Area Ex Gotth. al. Ex arca.

b. Ex more Ita Gotth. & Smaragd. al. Ex mole acq.

### De infirmis CAP. XXI.

Cura infirmorum sanę sancte q. conuersationis viro commitenda est, qui pro eis sollicitudinem ferre possit, magna que cū industria præsto faciat, quidquid imbecillitas eorum exposcit. Ipse autem sic ægrotis deseruit, vt de sumptibus eoru vesci non præsumat. Ægrotis delicatoria sunt præbeda alimēta, quo usq. ad incolumentem perueniant. Postquam salutem receperint, ad usum pristinum reuertentur. Infirmi autē, pro eo quod delicatius aguntur, fortiores inde nequaquam scandalizentur: qui enim sani sunt infirmos tolerare debent: qui autem infirmi sunt, sanos & laborantes anteponendos sibi non dubitent. Nullum oportet, vel veram corporis infirmitatem celare, vel falsam prætendere. Sed qui possunt, Deo gratias agant, & operentur: qui vero non possunt, manifestent suos languores, humaniusque tractentur. Sub prætextu infirmitatis nihil peculiare habendum est, ne lateat libido cupiditatis sub languoris specie. Lauacra nulli monacho adeūda studio lauandi corporis, nisi tantummodo propter necessitatem languoris, & nocturnam pollutionem. Nec differendum est propter medelam, si expedit: nec murmurandum est, quia non sit pro appetitu voluptatis, sed pro remedio tantum salutis.

### De hospitibus. CAP. XXII.

A Duenientibus hōspitibus prompta, arq. alacris suscepcio est adhibenda: cientes ob hoc in nouissimū consequi retributionē. Sicut enim Dñs dicit: Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit illum, qui misit me: qui recipit Prophetam, in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui potum dederit vni ex minimis, istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedē suam. Et licet omnibus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri: vberior tamē monachis defenda est honorificentia hospitalitatis. Prebeantur eis habitacula, lauentur eorum pedes, vt præceptum Dominicum impletatur: congruis etiam sumptibus eisdem humanitatis gratia præbeatur: maxe ruris ruris, non eam ruris ruris sit noli.

### De proficatione. CAP. XXIII.

N illus monachus incōsulto Abbatे audeat vspiam progredi, nēc aliquid præsumere sine imperio eius, seu Præpositi. Si quādo Abbas, vel Præpositus alicubi profiscitur, ille ferat fratrum sollicitudinem, qui est Præpositus secundus in ordine. Nullus propinquum, vel extraneum, hospitem, vel monachum, familiarem, seu parentem videre absque imperio Senioris, neq. sine iussu Abbatis quisquam accipere Epistolā, vel dare cuiquam præsumat. Quando fratres foras profiscuntur, vel redeunt, congregatis omnibus in Ecclesia, benedictionem accipient. Eodemq. modo hebdomadarius, vel quilibet rerū dispensatores: sed dum pro necessitate aliqua monasterij diriguntur, duo fratres spirituales, ac probatissimi elegantur. Adolescentuli autem, vel nuper conuersi à tali ministerio remouendi sunt: ne aut infirma ætas carnis desiderio polluatur, aut rudis conuersatio ad seculi desiderium reuertatur. Monachus, dum ad aliquod monasterium mittetur visitandum, quamdiu cum eis fuerit, ad quos destinatus est, ita eum ibi oportet viuere, sicut reliquum cœtū sanctorum videt, propter scandalum scilicet, & perturbationen infirmorum.

De

*De defunctis. CAP. XXIII.*

**T**RANSIUNTIBUS de hac luce fratibus, ante quam sepeliantur, pro dimittendis eorum peccatis, sacrificium Domino offeratur. Corpora fratrum uno sepelienda sunt loco, ut quos viuentes charitatis tenuit unitas, morientes unus locus amplectatur. Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, ut beatæ virtutæ participes facti, purgatores corpora sua in die resurrectionis accipiant. Hæc igitur, o serui Dei, & milites

A Christi contemptores mundi, ita vobis custodienda volumus, ut maiora precepta potius seruetis. Suscipe igitur inter illa, & hæc admonitione nostram, humili corde custodientes quæ dicimus, libenter sumentes quod dispensamus: quatenus & vobis de fructu operis sit gloria, & nobis pro ipsa admonitione postulata proueniat venia. Deus autem omnipotens custodiat vos in omnibus bonis, & quomodo cœpit, sic & confirmet gratiam suam in vobis. Amen.

\* Et maiora præcepta Patrum, per omnia obseruentur Gotth. sed non conuenit cum p[ro]fatione.

# DIVISIDORI HISPAL. EPISCOPI.

## DE CONFLICTV

## VITIORVM, ET VIRTVTVM.

## LIBER.

**P**O STO LICA vox clamat per orbem, atq. in procinctu fidei positis, ne secuitate torpeat, dicit: omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Et ecce, quia Christianitas etiam in suis principibus iam religiosa, iamque fidelis est, desunt piè viuentibus in Christo Iesu vincula, verbera, flagella, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt diuersorum genera tormentorum; quomodo ergo verum erit, quod per Apostolum sonuit, ut omnes piè viuentes persequitionem patientur: an forte nemo pacis tempore vult piè viuere in Christo Iesu, & ideo desunt ista? Quis hoc vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia non specialis querundam, sed generalis omnium persequitio debet intelligi. Et quidē sunt multi intra sinu matris Ecclesiæ constituti, qui piè viuētes in Christo, contumelijs afficiuntur, opprobrijs, iniurijs, derisionibusque laceſſuntur. Ista verè est illa generalis persequitio, quam Apostolus omnes piè viuētes in Christo, pati descripsit. Non facile dixerim: cum sint quidam religiosi, quibus nemo prauorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior & magis noxia est, quam non mortalis intorquet se-

B ueritas, sed vitiorū gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra veram religionem simulatio, contra subiectionem pugnat contemptus, contra Domini timorem inanis gloria, contra fraternam congratulationem inuidia, contra dilectionem odium, contra libertatem iustæ correptionis detractio, contra patientiam ira militat, contra mansuetudinem protervia, contra satisfactionem tumor, contra spirituale gaudium seculi tristitia, contra virtutis exercitium torpor vel ignavia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemptū cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus vel furtū, contra veritatē fallacia atq.

C mendaciū, contra ciborum parsimoniā vētris ingluuies, cōtra moderatum mœorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam spiritualis forniciatio, cōtra amorem patriæ cælestis appetitus seculi præsentis opponens semet immergit: quid aliud quā crudelis piè viuētum per sequitio aduersus cōglobatas virtutū acies defēuit? O quā dirus, o quā amarus est superbiæ cōgressus, quæ Angelos de celo proiecit, homines de Paradiso eliminauit, cui⁹ exercitus

atq. armorum conflictus , vitia sunt , quæ A  
breuiter comprehensa tetigimus. Sed vi-  
deamus, qualiter castra cæli , & inferni di-  
micent: arma Christi , & Diaboli collisa de-  
certent.

Dicit superbia.

**C**erte multis , immo etiā penè omnibus  
meliores verbo, scientia, diuitijs, hono-  
noribus, & cunctis, quæ vel carnalibus, vel  
spiritualibus suppetunt, charismatibus: cū-  
ctos ergo despice , cunctis temetipsum su-  
periorem ostende.

Humilitas vera respondet.

**M**emento, quia puluis es , quia cinis es;  
quia putredo , & vermis es , quia & si  
aliquid es, nisi tantò te humilias, quātò ma-  
gnus es, perdes omnino quod es. Nunquid  
tu altior, quām primus Angelus? nūquid tu  
splendidior in terra , quām Lucifer in cælo?  
Quodsi ille de tāta sublimitate per superbiam  
cedidit, quomodo tu ad cælestē celitudinē  
superbiens de imis concedes, qui illa, quā-  
diu hīc viuis, conditione teneris, de qua per  
quēdam sapientē dicitur, corpus quod cor-  
rumpitur aggrauat animam , & deprimit  
terrena inhabitatio sensum multa cogitan-  
tē? Quām densissimis putamus in terra su-  
perbiæ tenebris lurum nostrum inuolui , si  
potuit in cælo stella , quæ mane oriebatur,  
lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius  
lucem veritatis dicentem: qui sequitur me  
(inquit) non ambulat in tenebris, sed habe-  
bit lumen vitæ. In quo autem ipsa esset se-  
quenda, alibi præmonuit dicens : discite à  
me, quia mitis sum, & humilis corde , & in-  
uenietis requiem animabus vestris. Audi  
tumor superbiam, audi dicentem ad hæc hu-  
militatis magistrum : omnis qui se exaltat  
humiliabitur , & qui se humiliat , exaltabi-  
tur: & illud, super quem requiescat spiritus  
meus, nisi super humilem, & quietū, & tre-  
mentē sermones meos? Audi, quid etiā de  
illa Apostolus dicat , qui te ad seständā hu-  
militatem inuitat. Ait enim: qui cum in for-  
ma Dei esset, non rapinam arbitratus est  
esse se æqualem Deo, sed semetipsum ex  
inaniuit, formam serui accipiens , in simili-  
tudinem hominum factus, & habitu iuuen-  
tus, ut homo: humiliavit semetipsum, factus  
obediens usq. ad mortem , mortem autem  
crucis. Si ergo tanta humilitate se deprimit  
diuina maiestas, quomodo superbire in ali-  
quo debet humana infirmitas?

Inanis gloria dicit.

**A**Ge bonum, quod vales: ostende cunctis  
bonum, quod agis: vt bonus dicaris , vt  
sanctus & venerabilis ab omnibus prædi-  
ceris: vt tanquam Dei electus noscaris : vt  
nemo te contemnat, nemo te despiciat, sed  
vuiuersi debitum tibi honorem persoluat.

Timor Domini responderet.

**S**i quid boni aliquando agis, non pro tran-  
sitorijs, sed pro æternis id honoribus age.  
abscōde quod facis, in quantū potes: quod si  
ex toto nō vales, sit in corde tuo occultādi

**B**voluntas , & non erit de ostentatione vlla  
temeritas, nec criminis erit aliquando ma-  
nifestare, quod semper vis celatum habere.  
Sic denique duas Redemptoris sententias,  
sibi quasi contrarias, videberis adimplesse,  
quibus dicitur, faciente te eleemosynam,  
nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua,  
sed eleemosyna tua sit in abscondito, & Pa-  
ter tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi:  
& videant vestra opera bona, & glorificant  
Patrem vestrum, qui in cælis est. Caeus pro-  
fus, ne illa sententia tibi conueniat, qua de  
hypocritis dicitur: omnia opera sua faciunt,  
vt beatificantur ab hominibus: amen dico  
**C**vobis, receperunt mercedem suam. Attēde  
tibi in cunctis, quæ agis, ne cenodoxiæ elatione  
pulsatus cum his , qui etiam de miraculo-  
rum signis gloriabantur, audias: vide-  
bam Satanā sicut fulgur descendenter de  
cælo: sed time: nam scriptū est: Timor Dñi  
gloria & gloriatio, & letitia, & corona exulta-  
tionis. Timor Domini delebit cor , &  
dabit letitiam & gaudium, & lōgitudinem  
dierum. Timenti Dominum bene erit in  
extremis, & in die defunctionis suæ bene-  
dicetur: & infra: radix sapientiæ timeret Do-  
minum, & rami illius longitudine dierum.

Simulatio suggestio.

**Q**Via nihil boni in abscondito facis, ne à  
cunctis cognitus deresteris, finge te  
foris, quod intus esse non appetis.

Vera religio respondet.

**N**Equaquā omnino id agas, sed magis fa-  
tage bonus fieri, quod non es: nā ostendere  
hominibus , quod non es, quid aliud,  
quām damnatio est: Memor esto itaq. quod  
dicitur. Vx vobis Scribz, & Pharisæi hypo-  
critæ, qui mundatis , quod de foris est cali-  
cis , & paropsidis , intus autem pleni effis  
rapina,

rapina, & immunditia. Pharisæe, ecce mūda prius quod intus est calicis, & paropisidis: vt fiat mundum, quod deforis est. Itemq. illud, quod in Euangelio inculcando repetitur: Vñ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis; quæ foris apparent hominibus speciosa, intus plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos de foris quidem appetitis hominibus iusti, intus autē pleni estis hypocrisi, & iniquitati; nec non & illud, quod de talibus scriptum est; venient ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Elatio obijcit. *N*on q̄d auctiō  
**Q** Valis es tu, vt peioribus obtēperes: de terioribus famulatū exhibeas: te magis, quām illos decuerat imperare, qui tibi non possunt ingenio, vel industria, aut viribus coequari. Obtempera igitur imperio Dei, & non sit tibi vlt̄rius cura de aliquo. *C*ontra cœlum. *N*on q̄d auctiō  
**B**eatā autem submissio respondet.

**S**i Dei obtemprandum est imperio, humāno subdi necesse est magisterio: ipse enim dicit, qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Ita (inquit) oportet, sed si talis qui imperat esset: non est talis, per quem Deus imperet. Sed Apostolus cōtra, nō est potestas, nisi à Deo: quæ aut̄ sunt, à Deo ordinata sunt: itaq. qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: quales enim esse debeāt hi, qui imperant, non est subditis discutendum. Et quidē primis Ecclesiæ pastoribus Dominus dicit, scitis, quia reges ḡtium dominantur eorum, & qui potestatē exercent inter eos, benefici vocantur: vos autem nō sic, sed qui vult in vobis esse maior, erit omniū seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animā suā pro multis: sed tamen quia non omnes tales futuros pr̄uidit, subiectorū omniū personas in discipulis assumens, pr̄emonuit dices: super cathedrā Moyſi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunq. dixerint vobis facite: quæ autem faciunt, facere nolite.

**I**n quo illo, vel illis minor es? cur ego eis vel æqualis, vel superior nō es? quanta vales, quæ ipsi non valent? non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent?

**A** Fraterna congratulatio respondet. *N*on  
**S**i ceteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo, quā in summo temetipsum conseruas, s̄pē enim de alto peior fit ruina: quod si tibi, vt afferis, quidam superiores, vel æquales sunt, quid te lādit? quid tibi nocet? caue prorsus, ne dum alijs locū in uides celitudinis, illū imiteris, de quo scriptum retines: inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarum, imitantur autē illum qui sunt ex parte illius.

**A** Bſit, vt illum ames, quē in omnibus contrarium habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te conuicijs exasperat, qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus, atq. honoribus semper preire festinat: nisi enim tibi inuidet, nequaquam se ita pr̄ferret.

**D**ilectio respondet. *N*on q̄d auctiō  
**V**nquid, quia hæc, quæ narras odio habenda sunt in homine, propterea non est amāda Dei imago in hominē: sicut Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis tormentum admonuit dicens: diligite inimicos vestros, & benefacie his, qui oderūt vos, & orate pro perseguētibus & caluniātibus vos, vt sitis filii patris vestri, qui in cælis est: & sicut per Salomonē, & Apostolos dicitur: si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius: Cui sentetiæ Apostolus ex proprio subiunxit dicens, noli vinci à malo, sed vince in bono malū: quod cōtra de his, qui fratres odisse noscuntur, per Iohannē dicitur: qui odit fratre suum homicida est: & scitis, quia omnis homicida non habet vitam æternam inse manentem: & rursum, qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usque adhuc, & nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius. At (inquis) sufficit mihi, quod amantes me diligo: sed Dominus ē contrario: si enim diligitis eos, qui vos diligūt, quāmercedē habebitis: nonne & publicani hoc faciūt? Quid tu ad hēc obijcere vales? Certe, qui odit fratrem suum, manet in morte: & qui diligit in Deo manet, & Deus in eo: omnem ergo amaritudinem fellis euomē, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedine sume: nihil enim suauius, nihil illa bea-

tius est, Deus (inquit Iohannes) charitas est: & egregius predicator: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Vnde neq; immemoritatem delictorum facinora tegere dicitur: sicut scriptum est, vniuersa delicta operit charitas.

**Q** Vis poterit sustinere? quis silentio te-  
gere? quāta ille, vel ille prava commit-  
tit, nisi forte qui consentit?

Libertas iustæ correptionis responderet.

**N** Ec tacenda sunt mala proximi, nec con-  
sentiēda, sed charitate fraterna in facié  
proximus est redarguendus, non autē occul-  
tē detrahendus. Quod si obijcitur, idcirco  
fratrem coram oculis increpare nolle, ne  
exasperatus non correptione proficiat, sed  
magis ex corruptione scandalū sumat: oc-  
currit scriptura diuina, & versa vice hoc  
magis scandalū esse denuntiat, dicēs: Sedēs  
aduersus fratrem tuum detrahebas, & ad-  
uersus filium matris tuę ponebas scandalū.  
Maius enim scandalum sumit, qui sibi de-  
trahētem intelligit, quām qui corripiēte  
sustinet, & quia nōnūquām errata delinquē-  
tium ad tempus silentio tegenda sunt, vt  
aptiori tempore corrigantur, subiungitur:  
hæc fecisti, & tacui. Ne autem ex hoc dis-  
creto silentio detractores sibi plauderent,  
qui, dū semper occulte derogare malūt, nū-  
quam in apertā increpationem proflitnt:  
adhuc subinfertur; Existimasti iniquē, quod  
ero tibi similis; ac si diceretur: iniquum est  
cogitare, vt inde detractori similis appa-  
ream: vnde ad tempus reticens, nec dero-  
gans, locum aperte correptionis expecto;  
vnde & protinus subditur; Arguā te, & stā-  
tuam cōtra faciem tuam: veluti diceretur,  
non in occulto, vt est tua cōsuetudo, sed in  
aperto, vt est mea sollicitudo, aptum corri-  
piendit tempus expectans, peccatorem ar-  
guam, & eius delicta contra faciem illius  
statuam. At (inquis) nō odi, sed amo, quem  
ita in absconditis dijudicans reprehendo.  
Immo magis hunc odis, & nō diligis: vnde  
detrahis, & non corrigis. Quām sit autem  
detestanda obtrēctatio proximi, plerisque  
in locis scriptura diuina testatur: vnde est  
illud: Detrahētem aduersus proximū suum  
occulte, hūc persequebar, & illud: Qui de-  
trahit fratri, detrahit legi: illudq. Qui detra-  
hit fratri, eradicabitur: nec non & illud Apo-

**A** stoli Pauli: Videte, ne dum inuicem mor-  
detis, ab inuicem consummamini.

**B** illi p̄misit, ut nos esset.

**I**ra dicit. **Q** Væ contra te agūti, æquanimiter fer-  
ri non possunt, immo patiēter tolerare  
peccatum est: quia si non eis cum magna  
exasperatione resistitur, cōtra te deinceps  
sine mensura cumulabuntur.

**P** Patientia respondebat: si inquit, et  
Si passio Redemptoris ad mētem reduci-  
tur, nihil tam durū est, quod nō æquo ani-  
mo toleretur. Christus enim (vt ait Petrus)

passus est pro nobis, nobis reclinquēs exēplū,  
vt sequamur vestigia eius: ipse autē dicit, Si  
patrem familias Belzebub vocauerūt, quā-  
tò magis domesticos eius: si me persequi-  
tisunt, & vos persequētur. Sed quanta sunt  
in cōparatione passionū illius, quæ patimur?  
ille enim opprobria, irrisio[n]es, contumelias,  
alapas, i[ps]uta, flagella, spineam coronā,  
crucemq. sustinuit: & nos miseri ad nostrā  
confusionem vno sermone fatigamur, vno  
verbo deiijcimur. Et quid agimus de eo,  
quod dicitur: Si nō cōpatimur nec cōregna-  
bimus? Quapropter retudendi sunt iræ stimuli,  
& eius metuenda dānatio: vnde scri-

**C** ptum legimus: Qui irascitur fratri suo, reus  
erit iudicio, qui autem dixerit fratri suo ra-  
cha, reus erit cōcilio: qui autem dixerit fa-  
tue, reus erit gehennæ ignis. Ibi tamen re-  
medium inuenitur ex eo, quod subditur:  
Si offers munus tuū ad altare, & ibi recorda-  
tus fueris, quod frater tuus habet aliquid  
uersum te: relinque ibi munus tuū ante al-  
tare, & vade prius reconciliari fratri tuo, &  
tūc veniens offeres munus tuū: Ac si aperte  
diceretur, nec in corde tacitā precem ef-  
undas, nisi prius offensum proximum satis-  
faciendo, ad lenitatis mansuetudinem per-  
ducas: munus enim nostrum est oratio no-

**D** stra, altare verò nostrum est cor. Ille autem,  
qui hoc facere, quoties inter duos sine causa-  
sa ira fuerit excitata, studuerit, promissam  
damnationem nequaquam incurret. Sed  
sunt multi, qui petenti sibi veniā delicta nō  
remitunt, contra quos illa Domini senten-  
tia venit, qua dicitur: Si non dimiseritis ho-  
minibus peccata eorū de cordibus vestris,  
nec pater vester cælestis dimittet vobis  
peccata vestra. Plura sunt (inquis) quæ cō-  
misit, & me sāpius offendit. Ad hēc nō ego,  
sed Dominus respondebat. Nam cū Petrus

ad eum diceret: Quoties peccabit in me  
frater meus, & dimittā ei: vsque septies: &  
ille ad eū inquit: Non dico tibi vsq: septies,  
sed vsque septuagies septies. Quām multi  
autem sunt, qui suas iniurias tarde relaxāt,  
Dei vero citius indulgent: fitque nonnun-  
quam, vt occasione Domini iniurias vindi-  
candi, suas vindicent irati. Quid quoq: de  
illis dicendum est, qui furore cætitatis vsq:  
ad verba prodeunt maledictionis; nisi hoc  
quod Apostolus ait: Neque maledici regnū  
Dei possidebūt: quod Iacobus exaggerādo  
detestās ait: Linguam huius hominum do-  
mare potest, inquietum malum, plena ve-  
neno mortifero, in ipsa benedicimus Deū,  
& Patrem, & in ipsa maledicimus homines,  
qui ad similitudinem Dei facti sunt, ex ipso  
ore procedit benedictio, & maledictio. Nō  
oportet, fratres mei, hæc ita fieri, nunquid  
fons de eodem foramine emanat dulcem  
& amarā aquam? hac de causa alibi, etiam  
dicitur: Mors & vita in manibus lingua.

**P**roteruia dicit: *Procul nō sit  
N*vnquid stultis, nunquid infensatis, ac  
brutis animalibus lenia verba, & non  
magis asperima (vt tales decet) dum de-  
linquent, obicienda sunt?

Mansuetudo respondet.

**N**on tua in his persuasio, sed Apostoli se-  
quenda est præceptio, qui de hac sen-  
tentia dilectum discipulū admonet dicens:  
Seniorē ne increpaueris, sed obsecra, vt pa-  
tri, iuuenes, vt fratres: anus, vt matres, ado-  
lescentulas, vt sorores in omni castitate. Et  
rursum, Seruū (inquit) Dñi non oportet litigare, sed mansuetū esse ad omnes, docibile,  
patientem, cum modestia corripiētem eos,  
qui resistūt veritati. Rursumque: Argue, ob-  
secra, increpa in omni patientia, & do-  
ctrina, quod videlicet malum proteruiæ de-  
terius adhuc subditis, quām prælatis nocet:  
sæpius enim contingit vt léniter, ac cum  
charitatis dulcedine prolatam correptionem  
spernant, & contra humilitatis verba  
despectionis emittant iacula, vnde scriptū  
est: Qui arguit derisorē, ipse sibi facit iniuriā.  
E contra de illo, qui per increpationē  
proficit dicitur: Argue sapientem, & ama-  
bit te.

Tumor dicit.

**T**estem habes Deum in cælis: non tibi  
sit cura, quid de te suspicentur homines  
in terris.

Humilis satisfactio respondet.

**N**on est danda detrahendi occasio, nec  
susurrandi suspicio: sed si sunt, quæ cor-  
rigantur, manifestanda: aut certè si desint,  
humili protestatione negāda: quia & Apo-  
stolus admonet, nullam occasionem dare  
Diabolo malēdicti gratia: quod & in illis de-  
testatus est, qui Christiano nomine censiti  
in idolio ad comedendum recumbebāt: &  
quamquam idolum pro nihilo ducentes,  
immolata, quasi innoxios cibos, sumerent,  
infirmas tamē fratribus cōscientias per hoc  
factū ad nefandos idolorum ritus trahē-  
bant.

Tristitia dicit.

**Q**uid habes, vnde gaudeas, cum tantā  
mala de proximis portas? perpende,  
cum quo mœrore omnes intuendi sunt, qui  
in tanto contra te amaritudinis felle ver-  
fantur?

Spirituale gaudium respondet.

**C**eminam esse tristitiam noui, immo duas  
esse tristitias noui: vnam scilicet, quæ  
salutem, alteram quæ perniciem opera-  
tur; vnam, quæ ad pœnitentiam trahit,  
alteram, quæ ad perditionem perducit. Tu  
quidem vna ex illis esse cognosceris, sed  
omnino quæ mortem operaris: non est  
igitut in his cōtristandum: quia suades, sed  
contra magis gaudendum in his, quia nec  
dum intelligis: quia & dator gaudij pœn-  
nis dixit. Cum per sequuti vos fuerint ho-  
mines, & dixerint omne malum aduersum  
vos, mentientes propter nomen meum,  
gaudete in illa diē, & exultate: ecce enim  
merces vestra copiosa est in cælis. Memeto,  
quia nostræ religionis culmina Apostoli  
ibant gaudentes à cōspectu conciliij, quo-  
niam digni habitū sunt pro nomine Iesu cō-  
tumeliam pati: nullus ergo mœroris locus  
esse debet, vbi tantā lætitia succedit.

Torpor, & ignauia dicunt.

**S**i lectioni continuatio studio semper insi-  
stis, oculorum caliginēm incurris: si inde-  
sinenter lacrymas fundis, ipsos etiā oculos  
amittis: si pro te latis vigilijs Psalmorum cō-  
sum persoluis, insaniam capitū acquiris: si  
quotidiano te conficis labore, ad opus spiri-  
tuale quando consurges?

Exercitium virtutum.

**Q**uid tibi adhuc proferenda tam longa  
temporum promittis spatiæ: nūquid  
scis,

scis, si erastina viues die: Inimo etiam si vel vnā horā in hac vita facias: an forte mente excidit, quod Saluator in Euangelio dicit: vigilate, quia nescitis diem neque horam: quapropter discute torporis inertiam, semperque memento, quia regnum cælorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti atq. feruentes diripiunt.

Dissoluta vagatio dicit.

**S**I Deum esse vbiq: crēdis, cur vnum singulariter locum, quo tanta mala perpetrātur, custodis; & ad alia potius non transis?

Firma stabilitas dicit.

**S**i ita est, vt afferis, quia vbiq. Deum esse fateris, ergo nec iste locus deserēdus est, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, in quis, meliorē inquirō, meliorem inuenio: sed respondeo: nūnquid meliorem aut etiam talem inuenies, qualem Diabolū & hominem perdidisse cognoscis? memor esto itaque, quia primus Angelus de cælo ruit, & primus homo de paradiſo expulsus ad ærūnam huius seculi peruenit: attende quia Lot exercitio malorū probatus inter Sodomitas sanctus fuit, in monte vero secuitate torpens inebriatus cū filiabus peccauit: quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram speciem reddit, dum quosdam etiā in uno loco perseuerātes à spiritualibus retrahens vel terrenis negotijs implicare, vel rebus vilissimis satagit occupare, cōtra dicta Apostoli perpetrans, qui ait: nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cuiusle probauit. Et rursum: sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.

**D**esperatio dicit.

**Q**Ue & quanta cōmisisti: quam grauia crimina? quam innumerā delicta? & tñ in melius nec dum vitam mutasti, nec dum conuersationem vtiliter correxisti: ecce enim (vt cernis) mala semper consuetudine obligatus teneris, conaris exurgere, sed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio imminet? de præsentibus emendatio nulla succurrit? nisi vt admittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri seculi oblestationes.

Spei fiducia responderet.

**S**I de criminibus agitur, & delictis ecce David adulterio reus simul & homicidio

**A** de inferni fauicibus Domini misericordiā describitur liberatus. Ecce Manasles omniū peccatorum nefandissimus, impurissimus, ac sordidissimus, illecebroſissimus quoque, per pœnitentiam tamē de morte ad vitam rediit. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, dominique vestigia lacrymis rigans capillis detergens, deosculans quoque, & lambens, vnguentoque vngens ablui promeruit. Ecce Petrus negotiis suæ vinculis astrictus amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resoluit. Ecce simul seditione, & effusione fraternali sanguinis latro obnoxius vnius horæ momēto, vnaq. confessionis voce de cruce ad Paradisum transiit. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persecuens multos pro nomine Christi perimēs, & vt ita dixerim, martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electiōnis est commutatus. Vbi ergo tot tantaque præcedunt exempla, dent locum desperationis mala colloquia: cū etiam scriptum sit: In quocumque die conuersus peccator ingemuerit, saluus erit. Et rursum: nolo mortem impij, dicit Dominus. De cōuersatione in melius nec dum mutata quid aliud respondeam? nisi vt quod heri quisque non egit, hodie agat, dum adhuc vivere licet, nec differat de die in diem, dum nescit si vel vnam correctionis habeat diem, semperque pro viribus desuper acceptis prauæ confuetudini resistens dicat manū & vesperē: Nunc cœpi, hec est mutatio dexteræ excelsi.

**C**upiditas dicit.

**V**Alde sine culpa es, quod quādam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis: & quod malè alias retinet, ipse melius expendis.

**M**undi contemptus responderet.

**I**sta nec apud homines seculares sine pēriculo, vel offendōne procurantur: quia quanto quisque amplius habere cōperit, tanto amplius habere concupiscit: fitq. vt modum in concupiscendo nō habeat, dum innumeris huius seculi curis deseruire festinat. Ut enim ait scriptura: Avarus pecunijs non implebitur, quæ nimirū, quam sit detestanda Paulus indicat, dicens: & auaritia, quæ est idolorū seruitus: quam sit noxia, idem exponens ait: Qui volunt diuites fieri incident in tentationem, & in laqueum Diaboli,

Diaboli, & desideria multa & nocua, quæ immixtum homines in interitum & perditionem: quæ sit detestanda, quidam sapiens denuntiat; cù dicit: auaro nihil est scelestius: quæ sit noxia: Iacobus aperit, dices: Agite nunc diuites, plorate vultantes in miserijs, quæ adueniunt vobis, diuitie vestrae putrefactæ sunt: vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum, & argentum vestrum æruginat, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malum, quæ noxiū esset, ait enim: Difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Et rursum: Facilius est camelū perforamen acu strahere, quæ diuites in regnum cælorum intare. Si igitur secularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria, quanto magis illis periculosior est, qui iam habitu & conuersatione seculares esse desierunt, qui totū, quod viuunt, Deo deuouerunt: ad quos specialiter Redemptoris transiunt verba, quibus destrui possit morbus avaritiae. Nolite (inquit) sollicitiesse, quid manducetis: aut quid bibatis, aut quo operiamini: hæc omnia gentes inquirunt, quarite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adjicietur vobis. O quæ beata, o quam secura, o quam amplectenda sententia, nullus in hac vita securus est: vt ille, qui nihil præter Christum appetit possidere, cuncta, quæ sunt necessaria, sub hac sponsione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Omnia itaq. non superflua, sed tantum necessaria ipso confirmante ac dicente: habentes victum & vestitum, his contenti sumus. Dicis forte, ideo à sanctis, religiosisque viris plura habenda sunt, vt melius ab ipsis, quæ à popularibus, erogentur Christi pauperibus. Et ego consentio, sed prælati, non autem subditis, quos maximè illud mulieris Lot exemplum deterret, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conuersa spiritum efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauendum denuntiat dices: Nemo mittes manū suā ad aratrū & respiciens retro, aptus est regno cælorum. Hinc Petrus ait: Melius illis esset non cognoscere viam iustitiae, quæ post cognitionem retrorsum conuerteret ab eo, quod est illis traditum, sancto mandato. Cöttinger enim eis illud veri proverbij: canis reuersus ad vomitum, & sus

A ilota in volutabro luti. Qui nimis rūm avaritiae morbus, nunquam melius cōpescitur, nisi cù dies mortis sine obliuione meditatur, & cùm qualis post modicū in sepulcro futur⁹ sit homo cōsideratur. Hoc certè fixū manebat in illius memoria, qui dicebat: homo putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius non recesserant corde, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc rogo, quid tunc diuitie conseruatæ proderunt: audi quid dicit Job: Nudus egredius sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc; & Apostolus: Nihil intulimus in hūc mūdū sed nec auferre quid possumus?

**O**bduratio dicit. **S**iea, quæ possides, egentibus tribuis, vnde subiectos, absque pecunia nutris? Misericordia respondet.

**S**i Apostoli modum in hac parte teneris, utrumque perficere valebis: hinc enim idē ipse ad Corinthios ait: Si voluntas prōpta est, ex hoc, quod habet, accepta est, non secundū id quod non habet; non enim ut alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestra inopia sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum non abundauit, & qui modicū, non minorauit. Hinc quidam iustus problem dilectam admonet dicens: Si multum tibi fuerit, abundantanter tribue, si autem exiguum, & hoc ipsum libenter impertire. Hinc quoque incarnata veritas dicit: verum tamen, quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata præcordia: Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam; Quo cōtra per Prophetā Dominus admonet, dices: Frange esuriensi panē tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despixeris. Memento, quid purpurato diuiti contigerit, qui non ideo dānatus est, quod aliena abstulerit, sed quod egenti pauperi sua non tribuerit, vnde in inferno positus ad petendam minimaperuenit, quia hīc parva negauit. Memento etiam, quid ad sinistram positis iudex cæli dicturus sit; Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius. Et rursum: Esuriui, & nō de distis

distis mihi manducare, & cætera, quæ tibi  
terribiliter enumerantur. *Furtum & fraus quamquā gradus diuer-*  
*sos habeant loquutionis, vnum est tamen,*  
*quod dicunt.* *Furtum dicit. vlli si pederam*  
*Si aliena non tollis, ex proprio diues, vel*  
*sufficiens esse non vales. nec vlli de-*  
*linio ceteris autem sedis quo evindimmo si*  
*huius admodum. Fraus dicit. vni p. p. vni*  
*Si cuncta, quæ tibi prælatus seruanda com-*  
*misit, illibata consignas, & nec modicum*  
*quid feruandum existimas, vnde vel pro-*  
*prijs vtilitatibus consulas, vel amicis & cō-*  
*nilitonibus placeas, non habebis.*

Sed innocentia ad vtraq. responderet.  
**M**elius est esse pauperem, & insufficien-  
tem, nullique ex dato placere, quæm  
aliquem lædere furto vel fraude: qui enim  
aliena quolibet modo iniuste præripit, ipse  
sibi regni cœlestis aditum claudit, vnde &  
prædictor egregius quosdam redarguit di-  
cens. Omnino delictum est in vobis, quod  
iudicia habetis inter vos: quare non magis  
iniuriam accipitis? quare non magis fraudé  
patimini: sed vos iniuriam facitis, & fráuda-  
tis, & hoc fratribus. An nescitis, quia ini-  
qui regnum Dei non possidebunt? atq. in-  
ter cætera subiugit: neq. fures neque rapa-  
ces regnum Dei possidebunt.

Fallacia atque mendacium, & ipsa vnum  
dicunt: fallacia autem fit ingenio, menda-  
cium vero simplici verbo, cum in nō dādo  
aliquem lædere querit.

Fallaciadicit. *Q*uid in petendo moras innecis? non ha-  
beo, quod tibi tribuere possim. Celas  
vtrique in corde quod habet, vel quod sibi  
conseruet, vel quod alijs (si voluntas inest)  
tribuat.

Mendacium dicit.

Omnia quod postulas, nō habeo, licet  
non artificio ingenio, sicut fallacia, sed  
simplicinegationis verbo frustratur pe-  
tentem.

Sed veritas ad vtraq. responderet.  
**N**ec artificio ingenio nec simplici ver-  
bo oportet decipere quemquam, quia  
quolibet modo métiatur quis, os, quod mé-  
titur, occidit animam, & omnibus menda-  
cibus pars illorum erit in stagno ignis ar-  
dentis sulphure.

A *Dicit ventris inglunies.*

**A**d esum Deus omnia munda condidit,  
& qui saturari cibo respuit, quid aliud  
quam muneri concessio contradicit?

Sed ciborum parsimonia responderet.

**V**Num horum, quod dicas, verum est, ne  
enim homo fame moretur, omnia ad  
esum. Deus munda creauit: sed ne co-  
medendi mensuram excederet, abstinen-  
tiam imperauit: nam inter cætera sua mala  
saturitate, maximè panis, Sodoma perire  
Domino attestante, qui ad Ierusalem per  
Prophetam loquitur dices. Hæc est iniqui-  
tas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis.

**B**Quapropter sicut æger ad medicinam, sic  
ad sumendas dapes debet quifq. accedere,  
nequaquam scilicet in illis voluptatem ap-  
petens, sed necessitati succurrens. Hinc in-  
carnata veritas per Euâgeliū ait: Atten-  
dite, ne grauentur corda vestra crapula, &  
ebrietate. Contra de insatiabili Iudæorum  
voracitate Apostolus dicit: Multi ambulat,  
quos sæpè dicebam vobis, nunc autem &  
flens dico, inimicos crucis Christi, quorum  
finis interitus, quorum Deus venter est, &  
gloria in confusione eorum, qui terrena sa-  
piunt. Et iursum: Esca ventri, & vêter escis,  
Deus autem, & hunc & has destruet: ille  
auté plenè hoc vitium superat, qui in sum-  
mendis dapibus, non solum parsimoniam  
tenet, vt scilicet refectione semper esurie  
imperet: verum etiam acutiores simul, &  
lautiores epulas excepta corporis infirmi-  
tate, & hospitum susceptione contemnit.

*Dicit incepta lætitia.*

**V**T quid animi gaudium intus abscon-  
dis? egredere in publicum lætus, dic  
aliquid foris, vnde, vel tu, vel proximi ri-  
deant, fac eos lætos tua lætitia.

*Moderatus mœror respondet.*

**D**Vnde tibi est tanta lætitia? nunquid iam  
Diabolum vicisti? nunquid iam inferni  
penas vicisti? nunquid iam de exilio ad pa-  
trię venisti? nunquid iam de tua electione  
securitatem acceperisti? An forte in obliuio-  
nem venit, quod Dñs dicit? Mundus gau-  
debit, vos auté cōtristabimini, sed tristitia  
vestra vertetur in gaudiū. An forte memo-  
ria excessit, quod idem alibi dicit? Vx vo-  
bis, qui nunc ridetis, quia plorabitis & fle-  
bitis: quodque per Salomonem dicitur: Ri-  
sus dolore miscebitur, & extrema gaudijs  
luctus

luctus occupat: & ecōtra per Euangelium: Beati qui lugent, quoniam ipſi consolabuntur: rursumque per Salomonem: Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia referuantur in futurū incerta. Comprime ergo inanē lātitiam, qui necdum euasisti pœnalem ærumnam. Nonne apud omnes infanus iudicatur is, qui in carceris tenebris reclusus gaudere conatur?

Multiloquium dicit.

**N**ON reus ille tenebitur, qui plurā quidem, sed bona loqui, sed ille quis altem rara, sed mala dicere probatur.

Cui discreta taciturnitas responderet.

**V**ERUM est, quod dicas: sed dum multi bona proferre videntur, sēpē contin-  
git, vt à bonis loquutio inchoata, ad ali-  
quid prauum deriuetur. Hoc ipsum sacra  
scriptura pronuntiāt, quia in multiloquio  
peccatum non deerit. Et si forte inter in-  
numera verba declinantur criminosa: sed  
nunquid declinari poterunt inutilia atque  
otiosa, de quibus vtiq. ratio erit in futuro  
reddenda? Tenendus ergo est modus in lo-  
quendo, & ab ipsis nonnunquam vtilibus  
verbis parcendum, sicut beatus Psalmista

legitur fecisse, dicit enim: humiliatus sum,  
& silui à bonis.

Immunditia dicit.

**N**ON est grande facinus sine concubitu  
maris, & fœminæ, vel proprijs, vel alte-  
rius inquinari manibus.

Carnis integritas responderet.

**N**ON sic ait Apostolus. Quid ergo ait? Ne-  
què immundi(inquit) regnum Dei pos-  
sidebunt.

Luxuria dicit.

**C**VR te in voluptate tua modo non dilata-  
tas, cum, quid te sequatur, ignoras? ac-  
ceptū tempus in desiderijs perdere nō de-  
bes, quia quām citius pertranseat nescis, si  
enim Deus miseri hominem in voluptate  
coitus noluisset, in ipso humani generis ex-  
ordio masculum, & fœminam non fecisset.

Castitas illibata responderet.

**N**OLO ignorare te fingas, quid post hanc  
vitam recipias: si enim piè & castè vi-

A xeris, sine fine gaudebis; si verò impiè & lu-  
xuriosè, æternis incendijs subiacebis. Inde  
autem eō castius vivere debes, quō citius  
tempus acceptum pertranseat, ignorare tē  
dicis. Quod verò in exordio generis huma-  
ni ad hoc masculum, & fœminam Deum  
creasse profiteris, vt mutuis amplexibus se  
miscere deberent: omnino verissimè dicas:  
sed quia nubendi licentia quibusdam tri-  
buitur, hoc est, qui virginitatem, vel casti-  
moniam vidualem nequaquā professi sunt;  
quibusdam autem non tribuitur, id est, qui  
virgines vel continentes esse decreuerūt:  
fornicatio verò, quia nulli impunè cōcedi-  
tur, nō attendis. An cōtēnendū putas quod  
Apostolus lubricis dicit: Fugite fornicatio-  
nē, omne enim peccatum quodcunq. fece-  
rit homo extra corpus est, qui autem forni-  
catur, in corpus suum peccat. Quod si hoc  
parui pendendum existimas: audi quod post  
modum in sempiternum deplores & ge-  
mas: Neq. adulteri (inquit) neque fornicarij,  
neque masculorū concubitores regnum  
Dei possidebunt. O quām parua est concu-  
bitus hora, qua perditur vita æterna, quod  
ergo emolumentum affert corpori? quodve  
tribuit lucrum, quod tacitò animam ducit  
ad tartarum?

Item spiritualis fornicatio dicit.

**N**UNQUID damnandum aliquid agit is, qui  
in corde libidini consentit, & ad opus  
libidinis non pertransit?

Sed munditia cordis responderet.

**O**MNINO delinquit, qui animæ castimo-  
niam non custodit: vnde & auctor  
munditiæ in Euangeliō dicit, qui viderit  
mulierem ad concupiscentum eam, iam  
mœchatus est eam in corde suo: Vnde &  
per beatum Iob, dicitur, pepigifœdus cum  
oculis meis, vt ne cogitarem quidem de  
virgine, quam enim partem haberet Deus  
in me desuper, & hereditatem Omnipo-  
tentis de excelsis: nisi enim auctori nostro  
cogitatio prauī consensus displiceret, ne-  
quaquam per Isaiam diceret: Auferte ma-  
lum cogitationum vestrarū ab oculis meis:  
& in Euāgeliō Pharisæis: Ut quid cogitatis  
mala in cordibus vestris: Sed nec Apostolus  
diceret: cogitationum inter se inuicē accu-  
santium, aut etiam defendantium in die qua  
iudicabit Dominus occulta hominum, se-  
nū cūndūm

cundum Euangelium meum, per Iesum Christum.

**Appetitus seculi præsentis dicit.**

**Q**uid pulchrius? quid honestius? quid venustius? quid ve-  
nustius? quidve potest esse delecta-  
bilius, quam quod in praesenti vita quotidie  
cernimus? o quam mirabilis celi camera in  
aere iucundo, in lumine solis, in augmento  
lunae, atque defectu, in varietate stellarum &  
cursu: quam oblectabilis terra in nemor-  
rum floribus: in fructuum suavitatibus: in  
pratorum riuorumque amoenitatibus: in se-  
getum culmis luxuriantibus: in vinearum  
folijs, & botris plenis palmitibus: in vmbbris  
syluarum, & planis exitibus: in equorum  
& canum cursibus: in ceruorum, & caprea-  
rum saltibus: in accipitrum volatibus, in pa-  
uonum, columbarum, turturumq. & omni  
genarum avium vocibus, pennis, & collis: &  
in domorum pictis muris, & laquearibus: in  
organorum, omniumq. musicorum instru-  
mentorum tinnulis cantibus: in mulierum  
venustis aspectibus, earumque supercilijs,  
& crinibus, oculis, & genis, gutture, & labijs,  
nafo, manibus: atque extrinsecus adhibitis  
auro, & gemmis distinctis monilibus: po-  
strem innumeris celi & terrae, atque ma-  
ris varietatibus, necnon & utilitatibus: &  
si qua sunt alia, quae modò non recolit sen-  
sus.

**Amor patriæ celestis respondet.**

**S**i te ista delectant, quæ sub cælo sunt: cur  
non magis delectant ea quæ super cælo  
sunt? si. carcer ita pulcher est: patria, ci-  
uitas, domus qualis est? Si talia sunt ea, quæ  
colunt peregrini, qualia sunt quæ possidet  
filii: si mortales & miseri in hac vita taliter  
sunt remunerati: immortales & beati qua-  
liter sunt in illa vita ditandi? Quapropter  
recedat amor præsentis seculi, in quo nul-  
lus ita nascitur, ut non moriatur: & succedat  
amor seculi futuri, in quo sic omnes viuifi-

प्राणी द्वारा उत्पन्न अवस्था को बोलते हैं। यह अवस्था जिसका उत्तराधिकारी विषय अपने अधिकारी की विषय से अलग होता है वह अवस्था अपने अधिकारी की विषय से अलग होता है। यह अवस्था जिसका उत्तराधिकारी विषय अपने अधिकारी की विषय से अलग होता है वह अवस्था अपने अधिकारी की विषय से अलग होता है।

Figure 1. Results from the decision analysis model for the proposed  
management plan.

cantur, ut deinceps non moriantur; ubi nulla aduersitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis letitia regnat. Si queris, quid ibi sit, ubi tanta & talis beatitudo persistit? aliter dici non potest: nisi quicquid boni est, ibi est: & quicquid mali est, ibi nusquam est. Quod (inquis) bonum est illud? quid me interrogas? A Propheta & Apostolo definitum est: quod oculus (inquiunt) non vidit, nec auris audit, nec in cor hominis ascendit, quia preparauit Deus diligentibus se. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitijs constipatus David anhelabat, cum diceret: Quid enim mihi est in celo? & a te quid volui super terram? multis regalibus dapibus abundans dicebat: Satiabor, dum manifestabitur gloria tua: sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? rursusque. Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Hinc Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo enim melius.

His ita decursis, quamquam multa prætermiserim, tamen, ut mihi videtur, hostis nostri fortia castra monstrauit: quæ piè viuentes in Christo Iesu non desinunt impugnare. Sed necdum his contentus Diabolus ad alia conuertitur argumenta: dum quibusdam insomnijs sæpius vera pronuntiat: ut eos quandoque ad falsitatem pertrahat: cum dormientes ante horam, vel tempus suscitat, ut eos vigiliarum tempore somno grauissimo deprimat: cum psallentes, atque orantes, sibilis stridētibus, latratibus diuersis, & inconditis vocibus, iactis etiam lapidibus, vel stercoribus perturbat, ut eos quolibet paecto ab spiritualibus operibus retrahens inanes efficiat. Tu autem, homo Dei, vigilanti studio attende, quæ dico, ipso adiuāte, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

DIVI

# DIVI SIDORI

## HISPA L. EPISCOP.

### EXPOSITIO IN CANTICVM CANTICORVM

#### SALOMONIS.

**Osculetur me osculo oris sui.**

 **A N G A T** me dulcedine præsentia suæ, quem sæpius à Prophetis promissum audiui.  
Quia meliora sunt ybera tua vino.

Dulcedo Euangelicæ doctrinæ austernitatem Legali melior est.

Fragrantia vnguentis optimis.

Donis Spiritus Sancti, à chrisma Christus, id est, abunctione sanctus, quod nomine cum gratia Sancti Spiritus in baptismo effunditur in omnes fideles.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

Electorum animæ gratia baptismatis renouatae.

Vox Ecclesiæ.

Trahe me post te.

Vt ascendentem in cælos sequar.

Introduxit me Rex in cellaria sua.

Fide in gaudia cælestis patriæ interna.

Exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum super vinum.

In te, non in nobis: memores per omnia fidei gratiam, super Legis esse doctrinam.

Recti diligunt te.

Nihilus te diligit, nisi rectus: & nullus est rectus, nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa filia Ierusalem.

Vox Ecclesiæ de suis pressuris. Nigra in pressuris persecutionum, sed formosa in decoro virtutum.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pellentes Salomonis.

In tentatione obscurata Dæmonum, formosa in mortificando desideria carnalia.

Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decolorauit me sol.

Nolite mirari, si hominibus despectasim foris obtentationum æstus.

**A** Filii matris meæ pugnauerunt contra me: posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custoditi.

Acerbitas filiorum Synagogæ me fecit vineam Ierosolymis non custodire, sed multarum esse vinearum, id est, Ecclesiarum per orbem custodem.

Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

**B** Indica mihi pastorem meum, quem tota mente diligo, & in quibus pascua, & requie habeat: ne æstu tentationum turbata, per sodalium, id est, hæreticorum cōuenticula cum quærere incipiam.

Vox sponsi.

Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.

Si ignoras te sub huiusmodi tentationum conditione mihi esse sp̄osatam, egredere à meo conspectu, & varios errantium actus sequere.

**C** Et pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.

Id est, perditos nutri auditores, secuta insipientium doctrinas magistrorum.

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.

Sicut priorēm populum de Ægyptio liberavi timore, sicut sponsa mea, si in me confideris, liberabo inanibus minis.

Pulchræ sunt genæ tue, sicut turturis.

Tanta te verecudiæ salutaris virtute decorauit, vt castitatè promissæ mihi fidei nulla doctorum prauorum seductione corrūpas.

Collum tuum, sicut monilia: murenales aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

**A**In collo doctores designantur. In monilibus opera exprimitur: quia ea, quæ verbo docent, operibus ostendunt. In murenulis scriptura sacra ostenditur, quæ auro spiritualium sensuum fulget interius, & argento cœlestis eloquij nitet exterius.

Vox Ecclesiaz.

Dum esset rex in accubitu suo, natus mea dedit odorem suum.

Rege Christo in beatitudine cœlestis secreti quiescente, sanctorum virtus magna nobis gratiam suavitatis administrat.

**B**Fasciculus myrræ dilectus meus mihi, inter vbera mea commoratur.

Mors dilecti mei, quam pro mea salute subiit, semper in mea memoria commorabitur.

Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis En-gaddi.

Qui fuit fasciculus myrræ in amaritudine passionis, ipse est botrus cypri in dulcedine resurrectionis. Myrra tristificat, vimnum lœtificat. In vineis En-gaddi propter charismata diuina, quæ post resurrectionem largitus est in baptismo suis participibus. En-gaddi, fons hœdi, baptismum significat.

Vox Christi.

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.

Pulchra in simplicitate cordis, & munditia operum.

Oculi tui columbarum.

Quia sensus tui spirituali sunt intelligentia prædicti.

Vox Ecclesiaz.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, ecce tu pulcher es.

Tu solus naturaliter pulcher, ego ex te pulchra.

Leætulus noster floridus.

Pax sanctæ Ecclesiaz & virtutibus sanctis florescit, & spirituali prole multiplicatur.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Tigna, & laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia propter munimen, & decorum. Cedrina, & cypressina propter eximias virtutes eorum, & odorem bonæ viræ.

Ego flos campi, & lily conualgium.

Ego decus mundi, & gloria humilium.

Sicut lily inter spinas, sic amica mea inter filias.

Tu requiem queris, & laudas leætuli, recordare, quod candidior tribulationū aculeis efficeris, & maior est fructus prædicationis, quam quietis.

Vox Ecclesiaz.

Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios.

Sicut malus visu, odore, gustu antecellit ligna sylvestria, sic Christus antecellit omnes sanctos, qui filii Dei dicuntur, sed gratia ille solus natura.

Sub umbra illius, quem desideraueram, sedi.

Eodem protegente, quem semper adesse quæsiui, quiesco & secura permaneo.

Et fructus eius dulcis gutturi meo.

Quia gratia suæ cœlestis dulcedine me refecit.

Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.

Cella vinaria Ecclesia debet intelligi, in cuius unitate solummodo Spiritus Sanctus dari solet, & accipi. Cuius gratia hoc loco vini nomine designatur. In qua cella ordinata charitas est, ut quisquam Deum toto corde, plusquam seipsum diligat.

Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.

Consolamini me exemplis, seu incipientium, seu terminantium viam salutis, dum adhuc in huius peregrinationis tædio amore supernæ visionis languesco.

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

In læua Christi temporalia eius bona, in dextera perpetua vita beatitudo designatur. Quia hic per spem mentem roborat, & illuc per remunerationem glorificat.

Vox sponsi.

Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per carreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, nec euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

Conte-

# EXPOSITIO IN CANTICVM CANTIC.

Contestor pacificas fidelium animas, per suas quamque virtutes, quæ per munda & ruminantia animalia signatae sunt, ne pia fratrum studia aliqua importunitate impediunt: sed sic quisque de proximi profectu, sicut de suo gaudeat. *O pro te*

**Vox sponsæ eov omib⁹**

**Vox dilecti mei.**

Subauditur, hæc est, quem audiui adiuvantem filias Ierusalem, ne me in eius amplexu quiescentem suscitarent.

**Ecce iste venit saliens in móribus, transiliens colles.**

Tales enim saltus fecit dilectus meus. De cælo venit in uterum, de utero in præseptum, de præsepio in erucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in cælum. Ille, qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum altitudines,

**Similis est dilectus meus capra, hinnuloque ceruorum.**

In assumptione carnis, & humilitate capræ: in varietate virtutum, & innocentia hinnulo ceruorum Christus comparatur, id est, Patriarcharum.

**En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.**

Indutus pariete nostræ mortalitatis latus, sed prospiciens ad nos per cancellos & fenestras miracula fecit, vt ex miraculis appareret Deus, qui ex passionibus latus.

**En dilectus meus loquitur mihi.**

Ad prædicandum me hortatur, dicens.

**Vox Christi.**

**Surge, propera amica mea, for-**

**mota mea, & veni.**

Surge de stratu quietis, in quo tuimeti solius curam agere queris: propera tu, & veni ad impendendā etiam proximis curam salutis per studium sedulæ prædicationis.

**Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit.**

Iam frigus infidilitatis, & imber iniquitatis recesserunt: quæ totum orbem usque ad tempus Dominicæ incarnationis tegebant.

**Flores apparuerunt in terra no-**

**stra.**

A Id est, initia fidei, & iustitiae floruerunt in mundo crescente Ecclesiæ.

**Tempus putationis aduenit.**

Id est, vt, amputatis inutilibus vanæ religionis garmentis, futuro fidei fructui præparentur corda hominum.

**Vox turturis audita est in terra nostra.**

Id est, Christi Saluatoris nostri dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.

**Ficus protulit grossos suos.**

Veteris Legis præcepta ceciderunt.

**Vineæ florentes dederunt odorem.**

Id est, Euangelicus populus, seu vites florentes sanctæ conuersationis odorem, longè, lateq. dederunt.

**Vox sponsi.**

**Surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceræ.**

O sponsa & amica, cui tanta obtuli bona, surge, & veni: accingere ad certamen, vnde æternam quietem accipies. Columba mea, per infusionem Sancti Spiritus. In foraminibus petræ, id est, vulneribus, quæ pro salute sponsæ sponsus accepit. In cauerna maceræ, id est, custodia virtutum cælestium.

**Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.**

**Vox videlicet laudis, vel prædicationis.**

**Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.**

Illius namque vox Domino dulcis est, cui dulce vel verbum Domini annuntiare, vel ipsi Domino laudes resonare. Et illa fides decora est, quæ ex operibus ornata aduersa pati non metuit.

**Vox aduersus hæreticos.**

**Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.**

Id est, vincite hæreticos, & schismaticos prauos fide, & dolosos verbo, qui dente prauæ doctrinæ rudes fidelium mentes laccerare solent.

**Nam vinca nostra floruit.**

**Id est, latè electorum plebes germinant.**

**Vox Ecclesiæ.**

**Dilectus meus mihi, & ego illi.**

Id est, Solus mihi dilectus, & solus adjutor: mihi est, Et ego illi sola sum dilecta, quia nul-

Ius alius recte diligit Christum, nisi unica Ecclesia, & nulla alia ab eo diligitur.

**Qui pascitur inter lilia.**

Id est, Munditia fidei, & candore virtutum.

**Donec aspiret dies, & inclinentur umbrae.**

Donec venturi seculi lux oriatur eterna, & umbrae, id est, errores presentis vita transibant.

**Reuertere, similis es capreæ, hinc nuloque ceruorum super montes Be-ther.**

Obsecro, dilecte mi, ut saepius dulcedine visitationis tuæ reuertaris ad me, qui carne, quam de Patriarcharum origine sum pessisti, super omnes altitudines cœlestium montium ascendisti, ut laborem peregrinationis meæ speculatione æternæ patriæ releues.

### CAP. III.

**Vox Ecclesiæ de gentibus.**

In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui, & non inueni.

Iam dudum, inquit, multo studio quæsiui Dominum: Sed quia adhuc illecebris carnis meæ subdita fui, & tenebris ignorantiae obsecata nō inueni lumen veritatis, id est, Dominum.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quærat, quem diligit anima mea, quæsiui illū, & non inueni.

Proposui animo meo surgere de lectulo carnalium voluptatum, terras, ac maria circuire, & philosophorum audire magisteria: sed nec sic inueni illum.

Inuenierunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidisti?

Vigiles sunt, qui custodiunt Ecclesiæ Apostoli, & doctores, qui gemitatem veritatis indagine sollicita inuenierunt.

Paullulum, cum pertransisset eos, inueni, quem diligit anima mea.

Dum me illorū magisterio tradidi, mox lumen veritatis, quod quæsiui, inueni.

Tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Teneo illum firma fide, donec in fine seculi per officium prædicationis introducam illum in domum, & in cubile Synagogæ, que me genuit in Domino, & sit unus ouile, & unus pastor.

**Vox Christi.**

**Adiuro vos filiæ Ierusalem, &c.**

Ideo hunc versum repetit sponsus, ne minorem Ecclesiæ de gentibus congregata, quam de Iudeis habere sollicitudinem putaretur, sed ut sit de utriusq; una sponsa, & illa dilectissima.

**Synagoga de Ecclesia dicit.**

**Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?**

Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circuncisionis mysterio emendatus, nulla prophetarum admonitione eruditus subito ab infumis voluptatibus per desertum idolatriæ, & gemitatis ad alta virtutum culmina, & sponsi amplexus ascensisset.

**Sicut virgula fumi ex aromatibus.**

Igne amoris accensa omni nisu virtutum ad cœlestia tendit.

**Myrræ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.**

Ex mortificatione carnalium voluptatum, & puritate orationū, & omnium virtutum odore.

**En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.**

Lectulus Salomonis est conuersatio sanctorum: sexaginta fortes, prædicatores sunt sancti, & fortissimi bellatores, qui mundo corde digni sunt Dominum videre.

**Omnes tenetes gladios, & ad bella doctissimi.**

Tenent enim gladium spiritus, quod est verbum Dei, qui, quod ore docent, opere complent.

**Vniuersusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.**

Nocturni timores sunt in die temptationis occultæ. Ensis prædicatoris, est custodia vigilans, carnis concupiscentias, premens, ne verbum prædicationis immunditia vita maculet.

**Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.**

**Ferculum Salomonis est Sancta Ecclesia,**

quæ credētes ad æternæ beatitudinis epulas leuat, quæ de fortibus animo, quasi de lignis imputribilibus, constructa est.

**Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum.**

Columnæ argenteæ sunt doctores eloquij luce fulgētes. Reclinatorium aureum est, spes perpetuæ quietis fidelibus promissa.

### Ascensum purpureum.

Quid est ascensus purpureus? nisi martyrum sanguis, & passio Redemptoris nostri, quia non ascenditur ad epulas vitæ; nisi per mysterium passionis Christi.

**Media charitate constrauit prōpter filias Ierusalem.**

Omnis enim, qui charitatem habet Dei, & proximi ad hanc requiem, & ad has epulas lætus perueniet. Hæc omnia ornamēta Ecclesiæ præstitit Christus ob nimiam charitatem, quadilexit nos, & tradidit semet ipsum pro nobis.

Vox Ecclesiæ de Christo.

**Egrēdimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem.**

Egrēdimini mente & actu de turbulenti mundi conuersatione, ut regem pacis valeatis videre.

**In diademate, quo coronauit eum mater sua.**

Videte Dominum Christum in humilitate, quam de Virgine matre suscepitam, in maiestatis Paternæ dextera collocauit.

**In die desponsationis illius.**

Id est, in tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi Ecclesiæ spōsam ex Virginali vtero processit.

**In die lætitiae cordis eius.**

Id est, redēptionis humani generis, quæ fuit dies lætitiae Christi.

**C A P. III.**

Vox sponsi.

Quām pulchra es amica mea? quām pulchra es? Pulchram dicit Ecclesiæ, & pulchram repetit: quia hanc & actione, & prædicatione vidit esse laudabilem.

**Oculi tui columbarum.**

Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes, ac venerandi.

Absq. eo, quod intrinsecus latet. Magna est gloria quippe aperti operis; sed longè incomparabilior æternæ retributio- nis, quæ neccum videri potest.

**Capilli tui, sicut greges caprarum.**

Possunt in capillis populi fideles accipi, qui maximum decus sua numerositate præ- bant Ecclesię.

**Quæ ascenderunt de mōte Galaad.**

Galaad acerius testimonij interpreta- tur, qui bene cōuenit adunatæ multitudini sanctorum.

**Dentes tui, sicut greges tonsarum.**

In capillis fragiliores, in dentibus verò perfectiores quique ad regendam Eccle- siam apti designantur.

**Quæ ascenderunt de lauacro.**

Id est, fonte sacri baptismatis, qui & tōsi, & loti sunt, hoc est, nudati renuntiando seculo, & vitę lauacro mundati.

**Omnes gemellis foetibus, & sterilis- tionis est in eis.**

Non est, qui foetus boni operis in eis non agat.

**Sicut vita coccinea labia tua, & elo- quiū tuum dulce.**

Vitta coccinea doctrina veritatis intel- ligitur. Labia sponsæ coco assimilantur, quia Dominicæ sanguinis, quo redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia: vel quia prædicatio sancta ardore charita- tis flammescit.

**Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ.**

In genis verecundia, in malo Punico passio Christi exprimitur. Habet ergo rubor in genis sponsa mali Punici, cum sacra- mentum Dominicæ crucis verbis fatetur, & factis probat.

**Sicut turris David collum tuum.**

Turris Ecclesia est, collum prædictores, quorum fides & constantia in eadem ciuitate firma est, & vndiq. inexpugnabilis.

**Quæ edificata est cum propugna- culis.**

Propugnacula autem eius ciuitatis, scri- pturarum sanctorum munimina sunt, vel Patrum præcedentium.

**Mille clypei pendent ex ea.**

Quia, quot in diuinis libris præcepta sunt, tot sunt pectoris nostri munimina, quibus contra infidias omnes defendimur.

Omnis aſtatura fortium.

Omnis iſtructio eſt vel operationis, vel doctrinæ cæleſtis, per quam nō ſolum euadimus, ſed etiam ſuperamus.

Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli: qui paſcuntur in lilijs, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbrae.

Duo vbera, duo ſunt populi ex circumciſione venientes, & gentilitate: qui per humilitatem quidem paruos ſe intelligunt, & peccatores, ſed charitate currentes omnia obſtacula mundi tranſeunt: qui paſcuntur in lilijs, hoc eſt, cādidiſimis ſanctorum patrum exēpliſ: donec preeſentis mortalitatis vmbrae æterno die aſpiratē trāſeamus.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

In myrrha mortificatio carnis, in thure deuotio orationis exprimitur: quaſi diceret ſponſus: frequentabo eos, & pia propitiuſ illustratione glorificabo, quos in paſſionis, ſive orationis virtute ſublimes eſſe perſpicio.

Veni de Libano, ſponſa mea, veni de Libano.

Libanus candor interpretatur, id eſt, anima bonis aſtibus candidata, quam terriſio hortatur ſponsus, vt veniat. Primò viueſ in carne per bona opera: Secundò absolute carne ad percipiendam vitam beatam: Tertiò recepto corpore ad fruenda poſt reuenerationem gaudia perfecta.

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Leones propter ſuperbiā, pardi propter crudelitatem maligni ſunt ſpirituſ: Montes vero Amana ſuperba infidelium corda, vbi immundi ſpirituſ ſedem habent, designant. Dum ſancti prædicatores tales ad viam ſalutis conuertunt, coronantur de capite, & vertice montium, id eſt, principibus superborum, quia de labore certaminis crescit corona gloriæ.

Vulnerasti cor meum, ſoror mea ſponſa, vulnerasti cor meum.

In vulneratione cordis magnitudo amoris Christi in Ecclesia intelligitur.

In uno oculorum tuoru, & in uno crine collitui.

A In vnitate ſancta doſtorum, id eſt, oculorum, & vnitate ſancta plebis, id eſt, capillorum.

Quam pulchræ ſunt mammæ tuae, ſoror mea ſponſa.

Item in mammarum nomine ſancti doſtores deſignātur propter conſolationem infirmorum, & paruulorum ſuſtentationē, qua lacte ex primitur.

Pulchriora ſunt vbera tua vino.

Suauitas gratiæ pulchrior eſt auſteritate Legis.

B Et odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

Fama ſuauiflora diuina per totum orbē fidei latior eſt, quā veteris Legis & patrū in ea, qua in ſola Iudea coangustabatur.

C Fauus diſtillans labia tua, ſponſa.

Fauus mel in cera eſt. Mel autem in cera ſpiritualis eſt diuinorum ſenſuſ in littera mel ſtillans: quia multiplices ſenſuſ penè ſingula ſententiæ habet: labia, ſpiritus ſunt doſtorum, qui multifarioſ ſenſuſ ſacris litteris in eſſe pandunt.

Mel, & lac ſub lingua tua.

In lacte eruditio paruulorum: in melle perfeclior doſtrina fortiorum ſignatur: ſub lingua, id eſt, in meditatione cordis.

E Et odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.

Veſtimeta Ecclesiæ opera ſunt eius, que odori thuris comparantur, quia cuncta, que ſancta pro Dño agit Ecclesia, orationum pro ea vice redidunt.

Hortus conuolutus, ſoror mea ſponſa, hortus conuolutus: fons signatus.

Hortus conuolutus Ecclesia, eſt, quia multifaria ſpiritualium operū germina gignit: fons eſt, quia doſtrina ſalutari redundant: conuolutus, quia Domini protectione munita perſiſtit: ſignatus, ſermone fidei.

Emissiones tuae paradiſi maloru Punicorum, cum pomorum fructibus.

Per irrigationem ſacri baptiſmatis ſancta Ecclesia Paradisum ex ſe emiſit malorum Punicorum, id eſt, ſanctorum martyrum, cum pomorum fructibus, id eſt, cum ſanctorum virtutum fructu.

Cypri cum nardo, nardus & crocus.

Cyprus arbor aromaticæ eſt, ſignificatq. cæleſtis gratiæ benedictionem. Nardus Do- minicæ

minicæ passionis typum: crocus charitatis feruorem exprimit, coniungitur cyprius nardo, cum diuinâ gratia confortat nos pro Christo pati. Item nardus croco coniungitur, cum charitate Christi mortem libeter suscipimus.

**Fistula, & cinnamonum cum vniuersis lignis Libani.**  
Fistula, quæ & cassia, arbor aromaticæ est, sed modica; & ideo spiritu humiles designat. Item cinnamonum, qui seipso despiciunt signat. Quæ & ipsa est brœvis arbor, sed odo riferat, & dulcis. Sed humilitas magnam habet laudem & dulcedinem apud Dominum.

**Cum vniuersis lignis Libani.**

Sicut fistula & cinnamonum humiles sanctorum cogitationes signant, ligna Libani sublimes eorum actiones demonstrat. Myrrha, & alioe arbores sunt aromaticæ, quæ continentiam carnis exprimunt.

**Cum omnibus primis vnguentis.**

Id est, charismatibus virtutum excellenterioribus, & pulchra est coniunctio harum arborum: Quia dum carnem à lasciuia refrænamus, consequens est, ut maiora spiritus dona percipiamus.

**Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.**

Vtrumq Ecclesia: & fons est hortorum: quia spirituales gignit fructus, & puteus aquarum viuentium, quæ impetu fluunt de Libano, propter occulta mysteria, quæ sanctis propter revelationem Sancti Spiritus solis panduntur: aquarū viuentium, propter eloquia diuina, quæ de inuisibilibus diuinæ gratiæ procedunt thesauris: de Libano, de ipsa Ecclesia dicit, quæ & candida est per munditiam fidei, & alta per virtutē gloriæ.

**Vox sponsi.**

**Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum.**

In Aquilone enim aduersa mundi, in Austro blandimenta designantur, qua gêmea impugnatione probatur Ecclesia. Confarge, permittentis vox, non imperantis.

**Et fluant aromata illius.**

Id est, virtutum constantiam miro odore dispergat.

**CAP. V.**

**Veniat dilectus meus in hortū suū.**  
Veniat Dominus in Ecclesiam suam, vt

A eam ipse conservet immaculatam ubiq: & fidei fruge fecundet.

**Et comedat fructum pomorum fuorum.**

**Et libenter accipiat, gratanterq. inspirat opera seruorum suorum.**  
**Vox Christi.**

**Veni in hortum meum, soror mea sponsa.**

**Veni (inquit) sœpissime in Ecclesiam meam, & venio, ut corrigam, adiuuem, & confirmem.**

**Messui myrrham meam cum aromatibus meis.**

Per myrrham passio, vel mortificatio: per aromata omnes virtutes exprimuntur. Metit myrrā cum aromatibus, quando martyres cum ceteris electis ad maturitatem præmiorum perducuntur.

**Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo.**

In fauo & vino prædicatores: in melle & lacte auditores intelliguntur, & vtroque internus iudex approbat, & remunerat.

**Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.**

Amici, faciendo, quæ præcipio, obsecro, ita factis sanctorum, quasi epulis præcipuis, præcordia vestra replete.

**Ego dormio.**

Donante gratia Dei in pace præsentis vitæ eum colo:

**Et cor meum vigilat.**

Quo tranquilliùs ab incursibus externis quiesco, eo altius intus video, quam bonus est Deus.

**Vox dilecti mei pulsantis.**

Pulsat ostium cordis, cum Dominus nos ad profectum virtutū excitat. Aperi mihi, id est, cor pande mihi, soror mea. Amica mea, quia arcanorum meorum conscientia. Columba mea, quia spiritus mei dono illustrata. Immaculata mea, quia sola aspectu meo digna.

**Quia caput meū plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.**

Caput Christi Deus. Cincinni sunt fidelium collectiones. In rore & guttis noctium frigens charitas in multis ostenditur, quam in Domino, & proximis habere debuerūt. Ideo necessario excitat Dominus fideles quosque

quosque ad prædicationis studium, cui præuocata ad laborem docendi respondet Ecclesia.

Vox Ecclesie.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?

Ac si aperte dicat, deserui negotia secularia tui causa, quomodo repetam illa?

Lauit pedes meos, quomodo inquinabat illos?

Iam secretæ compunctionis fletibus abluit cogitationes terrenas: quomodo mudi sorribus iterum polluar? quia prædicationis officium sine occupatione seculari vix esse potest.

Dilectus meus misit manum suam per foramen.

Manum quippe suam dilectus per foramen misit, cum nos Dominus occulta inuincibiliter compunctione ad opus virtutum accedit; nobisq. in memoriam reuocat, quomodo, & quanta de sinu Patris descendens pro nobis est passus.

Et venter meus intremuit ad tactum eius.

Hæc recolens intimâ conscientiâ sponsa, tota expauescit: & pigritiam quietis accusans ad laborem prædicationis festinat: vnde sequitur.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo.

Id est, verbum Domini prædicarem.

Manus meæ stillauerunt myrrham, & digitæ mei pleni myrrha probatissima.

In manibus enim opera, in digitis discrecio signatur. In myrrha continentia & passiones: quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei, & proximi vel continentia fit, vel passiones fiunt.

Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.

Pessulum dilecto aperit, qui templum sui pectoris diuina visitatione & inhabitatione dignum fecerit.

Ille declinauerat, atq. transierat.

Quia nulli in hac vita plena visio Dei, sicut in futuro, conceditur: ideo transire dicitur dilectus, id est, in futurum se videntum, & perfundendum plenius ostendit.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est.

A Quanto suauius, inquit, vocem, atque viciniam dilecti mei accepi, tam sublimius, quidquid in me frigidum erat, charitate in caluit: & quidquid rigidum erat, liquefactum est.

Quæslui, & non inueni illum.

B Quia donum compunctionis, & dulcedinis intimæ non in arbitrio est volentis, sed in miseratione donantis, ideo non semper habent illum æqualiter: quia non ita se offert Deus in exilio laborantibus; quomodo in patria regnantibus.

Inuenerunt me vigiles, qui circumiunxit ciuitatem, percusserunt me, vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

C Custodes ciuitatis, id est, Ecclesia, sancti sunt doctores, qui sedula prædicatione circumiunxit corda singulorum, & spiculis celestis amoris vulnerant, &c, vt magis ardeat, inflammescunt, & vetustæ conuersationis tutamen eis subtrahunt.

Adiuro vos, filiæ Ierusalæ, si inuenieritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.

C Merito languet sponsa, cum gladio verbi Dei percussa terrenum exuit amictu: & filias Ierusalem, id est, Deo dignas animas adiurat, vt sui amoris magnitudine ad Dominum referant: & pro eius videnda gloria supernum sibi poscant auxilium.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?

D Obsecro te, quia sic adiurasti me, vt amore, quo te languescere dicis, me quoq. per verbum prædicationis facias ardescere: & mihi ostendas, qualis sit dilectus tuus ex ea parte, qua possit diligi, non timeri: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Vox Ecclesiæ de Christo.

E Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.

Candidus, quia sine peccato, rubicundus sanguine passionis Christus: qui solus mediator Dei & hominum.

F Caput eius aurum optimum.

Caput Christi Deus, qui solus bonus, & optimus. Reliquæ ei summae ratione.

Comœ

Comæ eius sicut elatæ palmarum,  
nigræ quasi coriœ.

Comæ, cateruæ sunt sanctorum, quæ Deo  
fidelifamulatu adhærent. Elatæ, vel electæ  
palmæ propter caput Christi, nigræ ob-  
pressuras.

Oculi eius, quasi columbæ super  
riuulos aquarum.

Oculi eius doctores sunt; per quos Ec-  
clesia videt, quæ recta sunt: qui bene co-  
lumbæ propter simplicitatem, & riuulis  
aquarum propter charismata diuina com-  
parantur.

Quæ lacte sunt lotæ, & resident  
iuxta fluenta plenissima.

Lacte lotas dicit, id est, gratia diuina, &  
dulcissima mundatas: & resident iuxta  
flueta plenissima, id est, omnium donorum  
spiritualium abundantia. Potest in riuulis  
veteris Legis eruditio, & per fluenta ple-  
nissima perfectio Euangelicæ doctrinæ si-  
gnari: quia sancti prædicatores de thesauris  
suis proferunt noua & vetera.

Genæ illius, sicut areolæ aromatum  
confitæ à pigmentarijs: Labia eius li-  
lia distillantia myrrham primam.

In genis Salvatoris nostri, & modesta  
pietas simul, & seueritas exprimitur. Areo-  
lis aromatum virtutes & dulcedo, & fama  
designantur. Confitæ à pigmentarijs Pro-  
phetis & Apostolis: his futuræ incarnatio-  
nis eius arcana, illis facta narrantibus. Labia  
eius verba sunt doctrinæ eius. Lilia, quia  
claritatem cælestis regni promittunt. Di-  
stillantia myrrham primam, quia per con-  
temptum voluptatum præsentium ad hanc  
perueniendum esse prædicant.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ  
hyacinthis.

Manus, id est, opera, quia quæ verbis do-  
cuit, factis impletuit. Tornatiles, quia in se  
omnem regulam iustitiæ tenet. Vnde dicit:  
oportet me omnem iustitiam adimplere.  
Sunt & manus aureæ, quia omnia, quæ in  
homine gesit, diuitias gloriæ perfecit. Ple-  
næ hyacinthis: quia ad spem nos cælestium,  
atque amorem excitant: quia hyacinthus  
aurei coloris gemma est.

Venter eius eburneus, distinctus  
sapphiris.

Venter dilecti fragilitatem humanitatis

A eius designat. Eburneus decorem castitatis. Sapphirus sublimitas est cælestium vir-  
tutum. Distinctus sapphiris: quia partim hu-  
mana fragilitas esurie, tentatione, fatigatio-  
ne, morte: partim diuina celitudo miracu-  
lis, resurrectione, & ascensione gloriæ intel-  
ligitur.

Crura illius columnæ marmoreæ,  
quæ fundatae sunt super bases aureas.

Crurum vocabulo itinera incarnatio-  
nis Christi insinuantur, quæ columnis mar-  
moreis propter firmitatem, & rectitudinem  
comparantur. Fundatae super bases aureas:  
quia quicquid de eo, vel per eum gestum  
est, omnia diuinæ prouisionis consilio ante  
tempora secularia disposita sunt.

Species eius vt Libani, electus vt  
cedri.

Vt Libanus celitidine & gratia arbo-  
rum alios mótes, sic Dominus Christus om-  
nes sanctos meritorum celitidine & gra-  
tia virtutum antecellit. Electus vt cedri: Si-  
cut alias arboreis, quæ in Libano nascuntur,  
cedri sacerdoti dignitate sua: ita Christus  
omnes qui in Ecclesia ad vitam nascuntur,  
sua transcendent gloria.

Guttur illius suauissimum.

In gutture interna dulcedo verborum  
illius memoratur, quam qui sapit, non es-  
crit.

Et totus desiderabilis.

Quid amplius quæris? Totus desiderabi-  
lis est: quia totus Deus, & totus homo, in  
quæ desiderant & Angeli prospicere. Deus  
in maiestate Patris: homo in virginitate ma-  
tris. In illo creator, in hac saluator.

Talis est dilectus meus: & ipse est  
amicus meus.

Quanto deuotius quisq. diligit Dominū,  
tanto familiarius habet amicum Dominū.  
Et talem necesse est, vt intelligas eum, si vis  
eum amicum habere.

Quo abijt dilectus tuus, ò pulcherri-  
ma mulierum?

Vox Synagogæ, pro decore enim carmi-  
nis variantur personæ colloquentium. Sed  
tantum Christi Ecclesia, quia sponsæ voca-  
bulo exprimitur, designatur pulcherrima  
mulierum. Pulchræ sunt singulæ Ecclesiæ  
sanctorum: sed pulcherrima vniuersitas to-  
tius sanctæ Ecclesiæ per totum orbem.

Quo

**Quo** declinavit dilectus tuus, & quæ remus eum tecum? A  
loc. cit.

Qui aliquando in terra corporali specie versatus est, dic quo declinavit ille, ut sequamur illum tecum? B  
loc. cit.

### CAP. VI.

Vox Ecclesiaz.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum.

Quasi dixisset, illuc descendit in hortum, id est, ecclesiam suam, ut eam fonte gloriae sue, quasi aream aromatum irrigaret: ut virtutum floribus germinaret. B

Vt pascatur in hortis, & lilia colligat.

Ego dilecto meo locum habitationis pre paro in me, & ipse mihi apud se: qui semper inter sancta desideria mentium castarum pascitur. Hactenus sanctæ Ecclesiaz vox est quærentis ac laudantis: nūc, quid quæsusitus respondeat, subinfertur.

Pulchra es amica mea: suavis & de cora sicut Ierusalem.

Sanctam Ecclesiam suam amicam dicit, quia eius vitæ desiderium visioni iam pacis intimæ assimilatur. C

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Id est, charitate vñita, & cōpacta, vt nullus locus hosti per malum discordiæ aperiatur: quia solummodo in vnitate pacis terribiles sumus hosti.

Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Id est, oculis mentis tuæ noli querere in tuæ peregrinationis itinere perfectè me cognoscere, quia fieri non potest: quia quo intentius agnoscere queris, eo certius incomprehensibilem intelliges: & nō queras in via præmium, quod in patria reseruatur. D

Capilli tui, sicut greges caprarium, &c.

Qui versiculi prius positi sunt, sed repetitio firmitatis est indicium. In capillis populi, in dentibus doctores, in gemellis foetibus præcepta charitatis intelliguntur.

Sicut cortex mali Punici, sic genæ tuæ absq. occultis tuis.

Genæ sanctæ Ecclesiaz spirituales sunt

Patres, qui virtutibus sunt mirabiles, & moribus venerabiles, & in Christi cruce gloriarí non erubescentes. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur in ea: sed multò maiora, quæ non videntur, & in futuro reseruantur.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt, quæ amore sponsi, & cælestis præmij intuitu per prædicationem veritatis, & sacri baptismatis fonte subolem æternæ regi spiritualem generat. Concubinæ sunt, quæ carnali solummodo cōmodo Christi prædicando, vel baptizando docet: & ideo illæ perfectione senarij numeri, per denarium, propter decalogum designantur. Adolescentulæ sunt animæ nuper Christo renatae, quarum summa propter multitudinem ciuium cælestium numerum trascendit.

Vna est columba mea, perfecta mea.

Sancta videlicet, & uniuersalis per totū orbem Ecclesia.

Vna est matri suæ, electa genitrici suæ.

Matri sue, id est, cælesti Ierusalem: quæ est mater omnium nostrum. Vnde ad nos gratia Spiritus Sancti descendit, per quam nascimur Deo.

Viderunt illa filiaz, & beatissimam prædicauerunt.

Quas prius dixit adolescentulas, nunc filias nominat: antiqui omnes Catholicam laudant Ecclesiam.

Vox Synagogæ mirantis Ecclesiaz decorem subinfertur.

Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens?

Progreditur Ecclesia, quasi aurora, quia iam ortus veri luminis mundo post tenebras longè ignorantiaz monstratur.

Pulchra, vt luna.

Quia sole iustitiae illustrata nocte mudi illuminat.

Electa, vt sol.

Quia imaginem sui conditoris in omni iustitia, sanctitate, & veritate portat.

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Terribilis aëris potestatibus in vnitate charitatis, fidei, & spei.

Descendi

Descendi in hortum nucum, vt vi-  
derem poma conuallium.

Hortus etenim nucum, est Ecclesia præ-  
fens, vbi nostras conscientias alterutrum  
minime videmus: sed fracta testa corporis,  
apparebit interne dulcedinis fructus. Poma  
conuallii, fructus est humilitatis. Descendit  
sancta Ecclesia per doctores sanctos ad eos,  
qui proficiunt ad fructus bonos: quiue ad  
huc indigent doctrinæ irrigatione.

Et inspicerem, si florisset vinea: ger-  
minasset mala punica.

Inspiceré, si virtutum studia florissent:  
& si qui ad exemplum Dominicæ passionis  
præparati essent suum fundere sanguinem.

### Vox Synagogæ.

Nesciui, anima mea conturbauit me,  
propter quadrigas Aminadab.

Nesciui dona gratiæ spiritualis in te spō-  
sa: sed anima mea conturbauit me propter  
introductionem Euāgelicæ quadrigæ, qua  
Aminadab (qui interpretator populi mei  
spontaneus) id est, Christus per totum ve-  
hitur mundum. Cui Ecclesia consolando  
mox respondet.

Reuertere, reuertere Sulamitis: re-  
uertere, reuertere, vt intueamur te.

Noli turbata esse: sed reuertere ad agni-  
tionem tui Redemptoris, qui tibi toties in  
Prophetis & Lege promissus est. Reuerte-  
re puritate fidei: reuertere operum, perse-  
tione, ò Sulamitis, id est, captiuua, iā à vin-  
culis infidelitatis reuertere ad tuū Redem-  
ptorem, vt salueris.

### CAP. VII.

Quid videbis in Sulamite, nisi cho-  
ros caltrorum.

Tu doles Synagogam obduratam: propè  
est tempus, quod choros bellantium ad-  
uersus malignos spiritus, & laudantiū Do-  
minum videbis in ea.

Quām pulchri sunt gressus tui in  
calceamentis, filia principis?

Nunc laudes Ecclesiæ ab ipso sponso pro-  
feruntur: & primo operum constantia, &  
mortificatio voluptatum laudatur in ea,  
quia filia principis, id est, Christi ob gra-  
tiam baptismi.

A Iuncturæ femorum tuorum, sicut  
monilia, quæ fabricata sunt manu ar-  
tificis.

Duorum cē cordia populorum spirituali  
prole fœcundorum in iunctura femorum  
designatur, quia sicut monile fabricatur ma-  
nu artificis, sic est ineffabili largitate condi-  
toris nostri firmata. In monili bona opera  
exprimentur.

Vmbilicus tuus, crater tornatilis,  
nusquam indigens poculis.

Vmbilicus, id est, fragilitas infirmitatis  
nostræ, crater: cum conscientia mortalita-  
tis, atque infirmitatis nostræ admoniti, cali-  
cem verbi salutaris prompta mente proxi-  
mis propinare sataginus.

Venter tuus sicut aceruus tritici  
vallatus lilijs, &c.

Aceruus tritici vallatus lilijs est, cum  
abundantia boni operis sola spe perpetuæ  
lucis colligitur. In ventre memoria: in tri-  
tico multiplicatio boni opus: in lilijs ca-  
stitas exprimitur. Item in tritico panis. &  
in cratero potus, quæ pauperibus dantur,  
exprimentur.

Duo hubera tua, sicut duo hinnuli  
gemelli capreæ:

De duobus huberibus superius dictum  
est. Duo hubera, doctores sunt utriusque  
populi. In gemellis duo testamenta sunt.  
Gemelli, propter unam concordiam.

Collum tuum, sicut turris eburnea.

Item in collo doctores designati sunt;  
qui turri eburnæ propter firmitatem. &  
pulchritudinem comparantur. Qui ciuitati  
Dei & robur præstant & decus.

Oculi tui sicut piscinæ in Hesebone,  
quæ sunt in porta filiæ multitudinis,

Item oculi Ecclesiæ doctores propter  
nutrimentum. Et recte piscinæ compara-  
ntur, quia fluenta doctrinæ suis auditoribus  
præbere non cessant. Hesebon cingulum  
motoris interpretatur: quia sancti pro  
vana lætitia carnis, cingulo abstinentiæ  
constringuntur: & bene in porta multitu-  
dinis, ob abundantiam populorum concur-  
rentium per portam fidei in Ecclesiam.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ  
respicit contra Damascum.

Item

Item in naso verbi Dei disp̄satores causa discretionis designātur. Turris, quia eminentissimum locum tenet in ecclesia, quæ respicit contra Damascum: id est, sanguinariū, & impium (quia Damascus sanguinem bibens interpretatur) significat carnales, & crudeles, cōtra quos sancti Doctores, in turri Libani, id est, firmitate Ecclesiae semper vigilant.

**Caput tuum, vt Carmelus, & comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus.**

In capite mens designatur: in comis cogitationes. Et sicut capite membra, ita cogitationes mēte reguntur. In Carmelo, id est, sublimibus, & passione Christi: quæ nomine purpuræ exprimitur, versantur. Canales, præcordia sanctorum, in quibus alligantur tales cogitationes.

**Quām pulchra es, & quām decora charissima, in delicijs.**

Pulchra fide, & opere decora, charissima in delicijs, id est, spiritualibus virtutibus.

**Statura tua assimilata est palmæ.**

Id est, rectitudo operationis bonæ semper ad victoriam tendit.

**Et hubera tua botris.**

Huberibus doctores Ecclesiae propter laetitiam eruditio[n]is comparantur: & botris æquantur propter mysteria dulcissima eternitatis.

**Dixi, Ascendam in palмam, & apprehendam fructus eius: & erunt hubera tua, sicut botri vineæ.**

Aptè enim victoriosissima crux palmae comparatur, in quam Christus ascendens apprehendit fructus eius, id est, dona, quæ largitus est sanctæ Ecclesiae, quæ ex illo tempore botros vineæ germinauit, id est, sanctos doctores: qui maiori scientia, & gratia propter crucem, & resurrectionem Salvatoris abundant.

**Odor oris tui, sicut malorum: guttura tua, sicut vinum optimum.**

In gutture vox præsentis doctrinæ, in odore fama absentis demonstratur. Et ideo vino illa, propter fragrantiam virtutum hæc malis, ob suavitatem absentis famæ, comparatur.

**Dignum dilecto meo ad potandum,**

A labijsque & dentib[us] illius ad ruminandum.

Rapuit enim sponsa verbum ex ore spōsi: quia ille vino optimo eam comparauit, & subiecit: Dignum dilecto meo, id est, tāta sublimitas est Euangelicæ prædicationis, quod ipse dilectus primus per hanc in carne apparens mundo iter cælestē aperuit. Labijsque & dentibus, id est, Apostolis, predicatoribusque maximis dedit ad meditandum.

**Ego dilecto meo.**

Et non alteri, cui totam curam seruitutis, & dilectionis impendo.

**Et ad me conuersio eius.**

Me solam diligit, & adiuuat, ne deficiam in via.

Egrediamur in agrum, cōmoremur in villis: mane surgamus ad vineas: videamus, si floruit vinea: si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punica.

Quia nullatenus Ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere: vel in exercitio bonæ operationis persistendo cōmorari: vel saltem ad propositū bene agendi assurgere: vel animos auditorum suorū, quantum profecerint, discernere sufficit, nisi gratia Dei adiuta, qui dixit: ecce ego vobiscū sum, &c. Item, in agro, Christiani: in vineis, ecclesiæ: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyriū designatur. In his enim singulis sponsa dilecti sui præsentiam quærit.

**Ibi dabo tibi hubera mea.**

Id est, parvulorum meorum pädagogos: quia in his omnib[us] proficiunt doctores facti.

**Mandragoræ dederunt odorem in hortis nostris.**

Mandragora propter multimoda medicaminum genera sanctorū virtutibus cōparatur: portæ Ecclesiæ doctores sunt sancti. In huiusmodi portis mandragoræ dederunt odorem, cum spiritualis quisque ex se virtutum famam longè, latèque spargunt.

**Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.**

Poma noua & vetera præcepta sunt, sive promissa noui Testamenti, & veteris: quia omnia ad eius gratiam refert Ecclesia.

C A P.

## C A P. VIII.

**Quis** mihi det te fratrem meum  
fugentem hubera matris meæ , vt in-  
ueniam te foris.

Vox ista est antiqua iustorum optantium  
aduentum Christi in carne. Sugentē huber-  
a matris meæ , id est , in Synagoga nasci , ac  
nutriri iuxta humanæ cōditionis naturam.  
Et inueniam te foris: Intus erat dilectus , dū  
in principio erat verbum: foris , dum verbū  
caro factum est.

**Ibi deosculer te.**

Id est , facie ad faciem videbo , Et os ad os  
loquar.

**Et iam me nemo despiciat.**

Ante aduentum Christi intra angustias  
Iudææ tantū fuit Ecclesia : post Ascensionē  
in toto mundo dilatata fuit , & venerabilis.

**Apprehendam te.**

Id est , prompta ac fideli deuotione exci-  
piam venientem.

**Et ducam in domū matris meæ , &**  
**in cubiculum genitricis meæ , ibi me**  
**docebis.**

Praet̄a carnis dispensatione , redeuntem  
lætis ducā in domū matris meæ luminibus.  
In domum matris meæ , vbi cælestis Ierusa-  
lem mater nostra . Ibi me docebis potiora  
sperare dona , quām in lege habuisssem.

**Et dabo tibi poculū ex vino condito.**  
Id est , feruentem amorem varijs virtutum  
pigmentis ornatum.

**Et mustū malorū granatorū m̄eorū.**  
Id est , gloriosum sanctorum martyrum triū-  
phum: qui feruentissima caritate perferunt  
flamas , per quas ad te transire non dubitat.

**Læua eius sub capite meo , & dexte-  
ra illius amplexabitur me.**

**Læua** carnis Christi dona designat: & dex-  
tera futura sanctorum cum Christo gaudia  
exprimit.

**Quæ** est ista , quæ ascendit de deser-  
to , delicijs affluens , innixa super dilec-  
tum suum.

Vox Synagogæ mirantis , quomodo de  
deserto gentilitas in amplexus subitò spon-  
si ascendisset. Delicijs affluens . id est , omniū  
bonorum pulchritudine. Innixa super dilec-  
tum , omnia , quæ habet ad gratiam dilecti-

A referens. Suum , quem mihi soli mittēdum  
putabam.

**Sub arbore malo suscitauit te.**

Sub arbore crucis à perpetua morte reuo-  
caui te , vt Apostolos , & cæteros electos ex  
Iudæa.

**Ibi corrupta est mater tua , ibi violata**  
**est genitrix tua.**

Id est , maior plebs , Christum negando , &  
Barabbam eligendo , reprobata est.

**Pone me , vt signaculū , super cor tuū:**  
**vt signaculum super brachium tuum.**

B Vt digito ob memoriam cuiuslibet rei si-  
gnum aliquod ligamus. Per cor cogitatio , &  
per brachiū designatur operatio. Si me ve-  
lis habere spōsum , intus charitas fide nō fi-  
cta sit , & foris operatio deuota.

**Quia** fortis est , vt mors , dilectio , du-  
ra sicut infernus æmulatio.

Fortis est usque ad mortem mea dilectio  
in te , o Synagoga: sed tua æmulatio dura in  
me fuit , sicut infernus. Sed verte æmulatio-  
nen in dilectionē , & eris mihi sponsa spōsa.

**Lampades eius , lampades ignis , atq;**  
flammarum.

C Dilectionis lampades corda sunt fideliū:  
Ignis , propter feruorem cordis : Flammarū ,  
propter operationis efficaciam.

**Aquæ multæ nō poterunt extingue-  
re caritatem , nec flumina obruent illā.**

Aquas multas , & flumina , temptationū di-  
cit incursus , quæ visibiliter , seu inuisibiliter  
animas fidelium impugnare non desinunt ,  
quibus charitas non cedit.

**Si dederit homo omnem substantiā**  
domus suæ pro dilectione , quasi nihil  
despiciet eam.

Sancti verè totius domus laę substantiam  
pro dilectionis magnitudine , quasi nihil de-  
spiciebant.

**Soror nostra parua est , & hubera no**  
habet.

Prima nascentis Ecclesiæ de gentibus tē-  
pora designat: quando adhuc & parua fuit  
numero , & minus idonea prædicare verbū  
Dei , quasi sponsus Synagogæ dixisset de ea.

**Quid faciemus forori nostræ in die ,**  
quando alloquenda est.

Ac si aperte dicat . parua quidem nume-  
ro est Ecclesia gentium , & nec dum verbi

Oo 2 ministe-

ministerium subire sufficit. Quid ergo tibi A  
videtur, ò Synagoga, de forore faciendum  
nostra, quādō alloquēda est, id est, per verbi  
ministerium ducenda in fidem. Synagoga  
tacente, ipse sponsus, quid fieri debeat, re-  
spondet.

Si murus est, ædificemus super eum  
propugnacula argentea.

Ac si diceret, si aliquos habet in se fortis  
fide, ingenio claros, vel philosophia instru-  
ctos, addamus illis propugnacula argentea,  
id est, scientiam diuinarum scripturarum,  
ut eo facilius possint tutari infirmos, atque B  
inductos.

Si ostium est, compingamus illud  
tabulis cedrinis.

Si sunt simplices, tamen docendi studio  
inhiantes, proponamus illis priorum exem-  
pli iustorum: quo certius, & efficacius do-  
cendi opus implere possint. Cedri virtutes  
Sanctorum: & Tabulae latitudinē charitatis  
designant. Ad hæc ipsa responder Ecclesia.  
Ego mur⁹, & hubera mea, quasi turris.

Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem  
reperiens, ego de viuis compacta sum lapi-  
dibus, & glutino charitatis adunata, & super  
fundamentū immobile ædificata. Hubera,  
id est, doctores fortissimi, ceu turris: qui &  
parvulos nutrire sciunt: & omnia maligni  
expellere: & hoc mihi accidit ex eo tem-  
po, quo Christus me reconciliauit, & per eū  
pacem reperi.

Vinea fuit pacifico meo in ea, quæ  
habet populos.

Vinea, id est, Catholica Ecclesia fructu  
abundans fidei fuit pacifico, id est, Christo,  
quia omnia pacificauit in cælis, & in terris, D  
in ea congregatiōne, quæ multos populos.  
possidet ex toto orbe, non in Iudæa solum.  
Traditur ea custodibus Prophetis, vel Apo-  
stolis, vel Angelicis potestatibus, & digni-  
tatis.

Vir autem pro fructu.

Id est, retributione æterna huius vineæ.

Affert mille argenteos.

Id est, pro acquisitione regni cælestis, qui  
est fructus vineæ, cuncta, quæ mundi sunt,  
reliquit. Millenarius numerus pro perfec-  
tione ponitur. Id est, qui omnia reliquit. Argé-  
tei pro omni pecunia accipiuntur.

Vinea mea coram me.

Vox sponsi. Veruntamen, et si te alijs cō-  
mendem custodibus, tamen te semper in  
mea habeo præsentia, videns, & remunerās  
laboris tui deuotionem in omnibus.

Mille tui pacifici.

Mille tui, subauditur, argentei. Quasi di-  
xisset, qui amore meo cuncta sua dimittit.  
In pace erit, quia omnem substantiam suā,  
quæ millenario designatur, pro charitate  
Dei amittit.

Et ducenti (id est argentei) his, qui  
custodiunt fructus eius.

Quisunt Doctores sancti, qui omnia mu-  
di dimittunt, & in verbo prædicationis la-  
borare non cessant: hi dupli remuneratio-  
ne, quæ ducentenario designatur, donan-  
tur apud me.

Quæ habitas in hortis, amici au-  
sculant.

C Quia locutio nostra finienda est, hoc vi-  
timum vale à me auditio. Semper habita in  
hortis virtutum: & scito, quia amici, id est,  
Angelici spiritus, & animæ Sanctorum sem-  
per te considerant, & tuo gaudent aspetu.

Fac me audire vocem tuam.

Id est, vox prædicationis tuz, dum vales,  
semper audiatur à me.

Sponsa respondet.

Fuge dilecte mi.

D Ac si aperte dicat: quoniam in carne ap-  
parens præcepta mihi, ac dona vite cælestis  
conferre dignatus es, nunc his peractis re-  
uertere in finum Patris, ò mi dilecte.

Assimilare capreæ, hinnuloq; cer-  
uorum super montes aromatum.

Et hoc mihi sit solarium, quia continua  
visione te nequeo cernere, saltem crebra  
visitacione me consolari memento.

F I N I S.

## INDEX.

IN DIVI ISIDORI  
O P E R A.

Crucis signum † prioris tomi posteriores numeros indicat :  
 Asteriscus \* posteriorem tomum.  
 Litteræ A. B. ad utramque columnam spectant.

## A

-  Aron etymō. pag. 130.B  
 Aarō vita & mors. 144.C  
 \* Aaron Pontificis indumenta. 174.B  
 \* Aaron & Hur duo populi, vel duo testamenta. 163.B  
 \* Aaron & filii eius ignem altari imponentes quid significent. 178.C  
 \* Aaron Episcopi figura, & filii eius presbyterorum. 182.D  
 \* Aaron & Maria soror fratris obrectantes, synagogæ figura. 188.C  
 \* Aaron cum thuribulo Christi figura. 190.B  
 \* Aaron mortuus legis figura. 193.D  
 Abacti magistratus. 187.D  
 Abactor. 186.B  
 Abactus. 186.D  
 Abamita. 180.A  
 Abaneth. 380.A  
 Abares. 164.B  
 Abarim. 195.B  
 Abauunculus. 180.B  
 Abauus. 177.A  
 Abba. 139.D  
 \* Abbas qualis eligend⁹. 402.B  
 Abdenago. 149.B  
 Abdias. 96.C. 101.D. † 100  
 \* Abdias prædicatorum figura. 246.B  
 † Abdiæ vita & mors. 148.C  
 \* Abdiæ liber quid cōtineat. 318.D  
 Abdo seruus eius interpretatur. 130.A  
 † Abdon. 97  
 † Abducere, deditcere, & perducere. 2.C  
 Abel etymō. 128.C. \* 122.B  
 † Abel vita & mors. 140.C

- \* Abel & Cain quotum figura. 120.B  
 \* Abel Christi typus. 238.B  
 Abesan. 96.A † 97  
 Abia. 96.B † 99  
 Abies. 335.B  
 Abigeus. 186.B  
 † Abijcere & proijcere. 2.C  
 Abimelech. 96.D  
 † Abimelech index. 97  
 † Abimelech iudicis historia. 213.A  
 † Abimelech pontifex. 96.B  
 \* Abimelech rex, & Sara quorum figura. 133.B  
 Abiron excidium. 189. A 190.A  
 Abiuratio. 87.B  
 † Abiuro & adiuro. 3.C  
 Ablactatus. 186.A  
 Ablatiuæ præpositiones. 10.C  
 Ablatiuus casus. 7.B  
 Abmatertera. 180.B  
 † Abnegare & negare. 25.B  
 \* Abnegare seipsum quid. 87.C  
 Abnepos. 178.D 180.A  
 Abneptis. 180.A  
 † Abnuere & annuere. 3.B  
 Aborigenes. 283.A  
 Abortiuus. 186.D  
 Abraham etymon. 32.D  
 Abrahæ vita & mors. 141.A  
 Abrahæ generetio. 96  
 \* Abrahæ actus. 128.A. &c.  
 \* Abrahæ puer cuius typus. 240.B  
 \* Abrahæ quod tres viri apparuerunt, triplicem habet figuram. 131.D  
 \* Abrahæ cur decem gentes non septem dinumeravit Deus 201.D  
 \* Abraham Dei patris typus. 240.D  
 \* Abrahæ duæ vxores, duæ testamenta. 240.A  
 † Abrogans & arrogans. 1.A  
 Abrotanum. 351.A

- Absalom etymon. 131.A  
 \* Absalom historia. 228.B  
 † Abscedere, discedere, decedere, & secedere. 1.B  
 † Absconditum & absconditum. 1.A  
 Absida siue absis. 296.A  
 Absinthium. 345.C  
 Abstemius. 186.A  
 \* Abstinentia. 62.A  
 \* De abstinentia. 63.D  
 † Abstulit, tulit, & substulit. 35.A  
 \* Abundantia epularū. 61.D  
 Abydos. 157.B 275.D  
 Abyssus. 258.D  
 \* Abyssus abyssum inuocat. 50.A  
 Academia & Academicī. pag. 148.B  
 Acanthina vestis. 343.C  
 Acanthis. 246.A 343.C  
 Ακάνθης. 246.A 340.B  
 Acanthus. 343.C  
 Acarnanij. 162.A  
 Acatium. 370.B  
 Accaron. 154.A  
 Accentor. 114.B  
 Accentus, & eorum figuræ. 13.D  
 \* Acceptio personarū. 105.C  
 † Accersire & arcessire. 41.B  
 Accidens. 44.A  
 † Accidere, cōtingere, & evenire. 7.C 40.C  
 † Accipere, sumere, & tene-re. 32.D 39.C  
 Accipiter. 45.A \* 199.C  
 Accola. 186.C  
 † Accola, incola, & aduena. 41.B  
 † Accommodare & commo-dare. 7.A  
 † Accubare, decubare, & recu-bare. 1.B  
 Accubitum. 393.A  
 † Accusare & incusare. 20.A  
 Accusatiuæ præpositiones. 10.C

# INDEX.

Accusatiū casus.	7.B	Acus.	389.D	Adria.	257.D
Acephali hæretici.	146.C 98.B	Acutus accentus.	13.A	Adriaticum mare.	257.A
Acer.	186.A	Acyrologia.	22.C	Adrianus Imperator.	97.C
Acer arbor.	336.D	† Ad & at.	3.C	† 106	
† Acerbus & acerius.	3.C	Ad pro apud.	17.C	Adrumetus ciuitas.	273.A
† Acerbus & immaturus.	3.D	† Ad forum & in forum ire.	4.A	† Adscribere, & conscribere.	
* Acerius lapidum multitudo credentium.	143.D	Adam. 95.C. 128.A	† 93	7.D	42.A
Acetabulum.	323.C. 325.B 399.C	† Adæ vita & mors.	140.A	† Adstipulatio.	44.A
Acetum.	397.A	† Adæ peccatum.	50.B.C	† Adstruere, struere, & con- struere.	
* Acetum qui bibant.	187.D	* Adam & Heua originaliter simul creati.	12.A	Aduena.	175.A
Achab.	60.D	* Adam peccauit industria.	45.B	186.B	
Achab cupiditas.	61.C	* Adam cūcta suo nomine appellavit.	116.D	† Aduena, & conuena.	2.D
Achæus, & Achæi.	165.A	* Adā & Heua & serpēs quid significent.	117.A.B	† Aduena, incola, & accolae.	
Achaia.	270.A	* Adam Christi figura.	237.B	41.B	
Achaicum mare.	257.A	Adamas.	313.D	Aduerbiū. 6.C	9.C
* Acham furtum.	206.D	Adamas hirci cr uore dissoluuntur.	22.A	Aduersain tres species diuiduntur.	
* Acham figura peccatoris.	244.A	Adamiani hæretici.	144.A	* Aduersitates pœnæ peccati.	
Achates lapis & fluuius.	277.A	† Adcline & adclue.	41.D	8.D	
Achates lapis.	315.C	* Addicere, damnare, siue co- gere Isidoro, & Gregor.		Aduersitatum stimulis tangit Deus nolētes voto proprio corrigi.	68.A
Achates gemma.	312.D	† Addo propheta.	149.C	† Aduersum & aduersus.	2.C
Achaz.	96.D. 131.C. † 110	† Adelphius Archiepiscopus Toletanus.	167	41.A	
Achazias.	131.B	† Adficere & afficere.	2.C	† Aduocare, inuocare, & euocare.	2.C
Achias.	96.C. 134.D	† Adimere, auferre, & eripe- re.	4.A	† Aduocatus, & inuocatus.	
Achiæ vita & mors.	149.B	Adire hæreditates.	83.C	42.B	
Acies.	172.A	Aditus.	295.D	Adulter.	186.D
Acies gladij.	355.D	† Aditus & ostium.	2.D	Adulter & adultera.	87.B
† Acies & bellum.	45.C	† Adiuro & abiuro.	3.C	† Adulteriū & fornicatio.	2.A
Acina.	330.B	* Adiutorij lapis.		16.D	
† Acisclus martyr Corduben sis.	160.A	† Adlidere & elidere.	2.D	† Adulterium, stuprū, & ince- stus.	
Acolythi.	139.B	† Admirari & mirari.	23.B	31.D	
Acolythus & quid ad eū per- tineat.	139.B	† Admittere & emittere.	12.C	Ædes.	292.A
Acone.	343.D	† Admonere, monere, & com- monere.	23.B	Ædificatio.	373.A
Aconita.	343.D	Adnepos & adneptis.	180.A	Ædifica publica.	289.A
Acorum.	343.D	† Adnisus, subnixus, & inni- xus.	2.B	Ædifica rustica.	298.A
Ακρα.	276.D	† Adnuntiare, & nuntiare.		Ædifica sacra.	293.C
Acredula.	243.D	Adolescens.	215.C	Ædifica & agri.	283.A
Acridium.	345.D	† Adolescens & adolescētior.		† Ædifica & moenia.	45.D
Acroceraunij montes.	279.D	33.A		Ædificiorum instrumenta.	
* De actione & contemplatione.	85.D	† Adolescentes.	54.A	377.A	
* Actio prius resecanda postea cogitatio.	49.C	Adolescentia.	215.B	Ædificiorum partes.	296.C
Actio regundorum finium.	85.D	† Adolescentior.	216.C	372.D	
Actiua verba.	9.D	† Adolescere, & inolescere.		Ædificiorum venustas.	374.C
Actor.	176.B	2.B	42.C	Ædificium.	292.A
Actores & curatores.	175.C	Adonai Dei nomen.	119.C	Æger.	186.A
Actualia nomina.	7.B	† Adoperire & operire.	43.C	Æger & ægrotus.	4.C
Actualis philosophia.	43.C	Adoptiuus.	178.A	186.C	
Actuaria naues.	368.B	Ador, adorea, & adorem.		Ægeum mare.	257.D
Actus.	301.C	327.B		Ægialea ciuitas.	162.D
Actus duplicatus, minimus, & quadratus.	300.A.B	Adpatrius.	180.B	Ægialei.	164.D
Actus Apostolorum.	102.D	Adportare, & portare.	42.C	† Ægialeus primus Sicyonio- rum Rex.	95
* 323.D				† Ægidius Comes Romanus.	
Acupicta vestis.	381.D			158.C	
				Ægophtalmos.	316.A
				† Ægritudo & ægrotatio.	4.C
				* Ægritudo carnem vulnerat	
				mentem curat.	381.C
				Ægrotus.	186.A
				Ægrotus & æger.	4.C
				40.C	
				Ægyptij.	163.B
				Egypt-	164.C

# I N D E X.

- Egyptij Geometriam inuenient.** 55.D  
**Egyptij Astronomiam inuenierunt.** 61.C  
**Egyptij ex solis cursu diem mensis inuenierunt.** 92.B  
**† Egyptij quando mensium principia inuenierunt.** 66.B  
**Egyptilla.** 313.A  
**Egyptiorum regnum quando cepit.** 96.B 95  
**Egyptiorū reges Ptolemæi.** 170.B  
**\* Egyptorum plagæ decem.** 159.C  
**\* Egyptorū thesauri.** 160.D  
**Egyptus rex Danai frater.** 164.C 266.C  
**Egyptus regio.** 266.C  
**Egyptus Romanis subditur.** 97.A 129.B  
**Egyptus errore Dioscori latrat.** 98.B  
**\* Egyptus pœnas luit & emē dari nequivit.** 38.B  
**\* Egyptus cæsa ad damnationem.** 66.C  
**\* Egyptus figuraliter mundū significat.** 156.C  
**\* Egyptus animalium nece verberatur.** 160.A  
**\* Egyptus non abominādus.** 199.B  
**Elia ciuitas Ierusalem.** 283  
 † 106  
**Alilj locus.** 196.A  
**Elius Pertinax Imperator.** 97.C † 107  
**Emilianus.** 326  
**Emilij locus.** 242.C  
**Emilius Paulus.** 140.B  
**Emulus.** 186.B  
**† Aeneas quando in Italia venuit.** 97  
**Enigma.** 26.A  
**Eolitæ insulæ.** 277.B  
**Eolides insulæ.** 90.C  
**Eolis.** 163.A  
**Eolus.** 277.B  
**Eos Typhonis filius.** 286.B  
**Equeus.** 186.B  
**Equales numeri.** 53.C  
**Equidiale.** 64.C  
**Equimanus.** 186.D  
**Equinoctiaduo.** 93.A. † 70.D  
**Equinoctialis circulus.** 151.B  
**Equinoctium.** 64.C. 93.D  
 quando fit. 251.B  
**Equitas.** 186.B  
**Equuca.** 44.C
- Aequor.** 18.A. 255.B † 89.D  
**Aequora.** 396.D  
 † Aequora & maria. 4.B  
**Aequus.** 18.A 186.B  
 † Aequus & equus. 13.A  
 † Aequus & iustus. 4.C  
**Aer.** 251.C.D.  
**Aer densus nubes est.** 52.A  
**Aera annorum.** 94.A 68.B  
**Aeranis equus.** 224.A  
**Aeria Egyptus.** 266.C  
**Aeratum.** 294. Saturno dicatum. 317.B  
**Aeris equi.** 363.C  
**Aerius hæresiarcha &** Aerianus. 145.A  
**Aerugo.** 119.C  
**Aeris flos.** 304.A 319.C  
**Aeris purgamenta.** 319.C  
**Aeromantia.** 151.A  
**Aeros.** 185.A  
**Aerugo.** 320.B  
**Aerumnosus.** 186.A  
**Æs & eius genera.** 319.B  
 † Æs & es. 3.C  
**Æs nisi oleo perungatur celestius rubiginem trahit.** 319.B  
**Æs in liquida pice seruatur.** 319.C  
**Æs frigore magno melius funditur.** 119.B  
**Aer æruginem creat.** 319.D  
**Æsculapius fulminis istu interit.** 70.B  
**Æsopicæ fabulae.** 30.B. 153.C  
**Æstas.** 258.D † 69.B.D  
**Æstas noua adulta & præcepis.** 93.C  
**Æstas quando fit.** 251.B  
 † Æstas allegoricæ. 70.A  
**Æstatis equi.** 363.C  
 † Æstimare & putare. 45.B  
**Æstiuæ.** 281.B  
**Æstuum.** 334.A  
 † Æstus & fretum. 258.D  
**Ætas.** 95.C  
**Ætates hominis sex.** 215.A  
 53.A  
 \* Ætates sex hominū, sed dierum operibus Dei significatur. 114.D. etc.  
**Ætates mundi.** 95.D. † 92  
 \* 115.A. etc.  
**Æternus Dei nomen.** 120.D  
**Æther.** 251.A  
 † Æther & cælum. 6.A  
**Æthiopes.** 129.C 162.C  
**Æthiopes proximi æstuо circulo.** 71.B
- Æthiopia.** 273.B  
**Æthiopicus lapis.** 315.B  
**Æthiopum populitres, Hesperij Garamantes, & Indi.** 167.C  
**Æthites lapis.** 306.C. 315.D  
**Æthna.** 251.A. 276.D. 280.C  
 156.B  
 † Æthnaad exemplum gehen nae. 90.D  
 † Æthna ignis causa. 90.B  
 † Æthra & æther. 6.A  
 † Ætius Dux Romanorum. 157.C  
**Ætius hæresiarcha & Atiani.** 145.A  
**Æuum.** 317.C  
 † Æuum & sæculum. 4.B  
**Afer.** 167.B  
 † Afer, Africus, & Africanus. 4.A  
**Afri.** 162.C 167.B  
**Afri versipelles.** 166.B  
**Africa.** 167.C. 264.B. 272.B  
 † 3.B  
**Africa Libya cognominata.** 269.C  
**Africanus ventus.** 254.A. † 86.A  
**Affection & pietas.** 27.A  
 \* Affectionum qualitates quatuor. 41.C  
 † Affectionis animi. 61.D  
 † Afficere & adficere. 42.B  
 † Affinis cognatus & propinquus. 7.C  
**Affinitatis gradus.** 177.A  
**Affirmatio.** 46.A  
**Affirmatio & negatio mediū nonhabent.** 51.A  
**Afflari.** 91.C  
**Affuenta.** 394.C  
**Afrani locus.** 239.A. 248.B  
 395.C † 6.D 31.C  
**Afratum.** 395.A  
 \* Agag Rex. 219.B  
**Agar.** 129.B \* 130.C  
 \* Agar exiens de domo Abraham, quid significet. 134.A  
**Agareni.** 162.B † 96  
**Agaricum.** 346.B  
**Αγρυφα.** 369.C  
**Αγωρ.** 175.B  
**Agea.** 369.C  
**Agenor.** 269.C  
**Ager.** 298.D  
**Agerarius, confitus, pascuus, floreus.** 299.A  
**Ager alluuius, arcifinius, compascuus, noualis, squalidus, stadalis, subcessius, & vliniginosus.** 299.A.B.C.D  
**Ager bis diuisus figurā dena-**  
a 2      31

# I N D E X.

- rij numeri efficit. 300.B  
 Agere prædicamentum. 45.  
 C  
 Agere causam & dicere. 4.A  
 46.D  
 Aggæi liber quid contineat.  
 246.D  
 † Aggæi vita & mors. 148.D  
 Aggæus. 101.D 134.B  
 \* Aggæus figura sanctorum.  
 246.D  
 Agger. 197.A 301.D  
 † Agila Rex Gotthorum. 160.  
 A  
 † 166  
 Agilis. 186.B  
 † Agillanes Rex Gotthorum.  
 160.A 166  
 Agitator. 362.B  
 Agmen. 172.C  
 Agna. 302.B  
 \* Agna & caprain sacrificio.  
 177.D  
 Agnati. 179.A  
 † Agnitio & cognitio. 7.A  
 Agnoitæ hæretici. 146.C  
 Agnomen. 6.A  
 † Agnomē, nomē, pronomen  
 & nomen. 25.C  
 † Agnoscere & cognoscere.  
 4.A.8.B 46.C  
 Agnus. 221.C  
 Agnus Christus. 123.A  
 \* Agnus Paschalis. 160.B  
 † Agnus in Græcia loquitur.  
 100.  
 \* Agnus in sacrificio. 177.  
 D  
 Agon. 360.C  
 Agonij loci. 360.D  
 Agonum genera. 360.D  
 Agrabat regio. 266.A  
 Agrantes. 378.C  
 Agredula. 239.D  
 Agrestis. 222.B  
 Agri. 298.D  
 Agri funiculis diuisi. 299.  
 D  
 Agricola. 186.C  
 \* Agricolæ quibus vinea in  
 euangelio locatur. 251.A  
 Agriophagitæ. 218.A  
 † Agripinus comes. 158.C  
 Aypō̄s. 347.A  
 Alaherba. 251.A  
 Alæ. 208.B 242.A  
 \* Alæ animalium in Ezechie-  
 le. 37.A  
 Alæ ventis & fulminibus fin-  
 guntur. 254.C  
 Alæ exercitus. 172.B  
 Alabandina gemma. 314.D  
 Alabanicum marmor. 308.B  
 Alabastrites. 308.A
- Alabastrum. 400.C  
 Alacer siue alacris. 186.A  
 † Alarius Rex Gotthorum.  
 157.A 166  
 Alarici aduersus Romanos  
 prælium. 156.A  
 Alarici dictum. 156.A  
 Alatores. 204.A  
 Alba longa. 286.C quando  
 condita. 197  
 Albani. 164.B  
 Albania. 267.D  
 Albanorū Reges Siluij. 170.  
 B  
 Albatus. 186.B  
 † Albens & albescens. 2.D  
 Albouarij. 236.C  
 \* Albugi in oculo. 182.C  
 Albulæ fluuius. 261.D  
 Albulæ aquæ. 256.B  
 Albus. 189.C  
 † Albus & candidus. 2.D.  
 38.D  
 Albus lapis.  
 Albutium. 346.B  
 Alces. 269.A  
 Alcmæon fabulas inuenit.  
 30.A  
 Alea & eius figuræ. 365.B.D  
 Alea interdicta & eius damna.  
 366.A  
 Aleætria. 314.C  
 Alemani. 166.A 382.D  
 Alexander Magnus. 167.D  
 171.B.261.C 103  
 Alexander Magnus Asiæ obti-  
 nuit, & Ierosolymam ce-  
 pit. 97.C  
 Alexander Magnus bibliothè-  
 cas instruxit. 103.D  
 Alexandro Magno monstrum  
 repétinam interfectionem  
 significauit. 217.C  
 † Alexander Imperator. 97.D  
 107  
 Alexander Paris Helenam ra-  
 puit. 96.A 197  
 Alexandria vrbs. 285.C  
 Alexárdria caninarabie latrat.  
 110.  
 † Alexandria quādo Romanis  
 subiecta. 103  
 Alga. 346.C  
 Alibrum. 387.C  
 Alica & alicastrum. 327.B  
 \* Alieni maligni spiritus sunt.  
 70.A  
 Alienigena. 186.B  
 † Alij & cæteri. 7.B  
 Alimentum, & alimonium.  
 394.B  
 Alites. 241.D 246.B  
 Alius. 186.D
- † Alius & alter. 2.C. 39.A  
 Allelus. 186.D  
 Allegoria. 26.B  
 \* Allegoriæ ex nouo testamé-  
 to. 247.C  
 \* Allegoriæ quædā sacræ scri-  
 pturæ. 237.A  
 Alleluia. 114.D  
 \* Alleluia quando cantatur.  
 \* Alleluia & Amen. 229.D  
 Allium. 350.A  
 Allophili. 162.A  
 † Alloqui, eloqui, & obloqui.  
 2.B 43.D  
 Alluinium. 281.C  
 † Alluinium, & colluinium.  
 3.B  
 Alluuius ager. 299.B  
 † Almus. 31.B  
 Alnus. 336.D  
 Aloa. 341.B  
 Aloe. 343.B  
 Alogij hæretici. 144.D  
 Alogus. 15.A  
 Alopecia. 75.B  
 Alpes montes. 280.C  
 Alpha & Omega Christus.  
 122.D  
 Alpha vnum significat apud  
 Græcos. 55.A  
 Alphæus fluuius. 277.A  
 Altanus ventus. 86.B  
 254.A  
 Altare. 294.B  
 \* Altare de non sectis lapidi-  
 bus. 166.A  
 \* Altare iuxta arcam. 171.A  
 \* Altaris constructio. 206.C  
 Alter. 186.D  
 † Alter & alijs. 2.C 39.A  
 Althea. 345.C  
 † Altus, & excelsus. 2.A  
 45.B  
 Alueus. 400.D  
 Alumen. 256.B 303.D  
 Alumnus. 185.A 187.B  
 † Alius. 186.D  
 Alius. 211.B  
 † Alius venter & vterus. 3.A  
 53.B  
 Amabilis. 186.A  
 Amalaricus Rex Gotthorum.  
 159.D 166  
 \* Amalech. 163.D  
 Amalech diaboli figura.  
 243.D  
 Amalhæa sibylla. 150.  
 A  
 Aman. 101.A  
 Amaracinum vnguentum.  
 78.C  
 Amaracus. 78.C 343.A  
 † Amare, & diligere. 2.C  
 Amarus.

# I N D E X.

- Amarus. 186.D  
 Amasias. 131.B † 100  
 Amasius. 186.A  
 Amathæus. 162.D  
 Amathi. 134.A  
 Amator. 185.A 198.A  
 Amator vanæ gloriae. 90.B  
 \* Amatores mundi. 89. B  
     108.B  
 \* Amatores mundi verbo tan-  
     tum fidem defendant. 35.  
 \* Amatores misericordiae. 109.  
     A.C  
 Amazones. 164. A. 354. D  
     † 197.  
 Amazones sola feminæ pu-  
     gnant. 155.D  
 Ambiguitas orationis. 38.D  
 Ambiguitas legis. 34.B  
 † Ambire & cupere. 7.D  
 Ambitus. 186.C  
 Ambitus. 301.C  
 Ambitus iudicium. 87.B  
 Ambo. 186.D  
 † Ambo & duo. 10.C 45.A  
 Ambrosia. 345.D  
 † Ambrosij verbarestituta ex  
     Isidoro. 83.C  
 † Ambrosius Episcopus quan-  
     do claruit. 109  
 † Ambrosius hymnos compon-  
     suit. 325.D  
 Ambulare. 242.A  
 Ambulare Deus dicitur. 121.  
     A  
 † Amburere, & comburere. 3.D  
 Amen. 114.D  
 \* Amen, & Alleluia nō trans-  
     feruntur. 329.D  
 Amens. 190.A 205.B  
 † Amens, & demens. 38.B  
 † Amentia, & dementia. 9.D  
 Amentum. 322.A 356.B  
 Amethyston. 330.B  
 Amethystyzon. 312.B  
 Amethystus. 311.D  
 Amiantos lapis. 306.B  
 \* Amici quales esse debeat. 93.A  
 Amicus. 185.A  
 † Amicus & socius. 1.A  
 Amictus. 380.A  
 Amiculum. 385.B  
 Aminea vua. 330.D  
 Amineum vinum. 397.C  
 Amita. 179.C. 180.B  
 Amma ausi. 244.B  
 Ammochrisus. 315.D  
 Ammodityes. 233.C  
 Ammon. 96.D. 129.A. 131.C  
     162.B † 100
- Ammoniacus succus. 334.D  
 Ammonitæ. 162.B  
 Ammonitrum. 317.A  
 Amnis. 160.D  
 † Amnis, & fluuius. 15.C.  
     38.A  
 Amœnaloca. 281.A  
 Amolum. 395.A  
 Amomum. 345.C  
 Amonius Alexandriæ episco-  
     pus. 107.B  
 Amor. 142.B  
 † Amor, & cupido. 1.B  
 Amor fœmineus, id est, vehe-  
     mens. 216.C  
 † Amor iustus, pius, crudelis,  
     & obſcenus. 1.B  
 † Amor, dilectio, & charitas.  
     60.B  
 † Amor Dei, & proximi. 60.C  
 \* Amor peccati. 47.A  
 \* Amor mundanæ scientiæ.  
     83.D  
 \* Amor Christi. 89.C  
 \* Amor cœli appetitui respon-  
     det. 422.C  
 Amorge. 337.B  
 Amorrhæi. 162.B \* 194.C  
 Amorrhæus. 162.B  
 Amospropheta. 96.C. 101.D  
     134.B  
 \* Amos vita & mors. 148.A  
 \* Amor Christi typus. 246.  
     B  
 \* Amos liber quid contineat. 318.B  
 Ampelos leuce, & ampelos  
     melæna. 346.D  
 Amphibia. 236.B  
 Amphibolia. 22.A  
 Amphibrachis. 11.D  
 Amphictyon Græciæ Rex.  
     285. D  
 Amphidoxæ. 40.B  
 Amphimacrus. 11.A  
 Amphion. 57.D † 97  
 Amphisbæna. 232.C  
 Amphitapa. 385.D  
 Amphitheatrū. 290.B. 364.B  
 Amphora. 323.C. 324.A  
     398.C  
 Amphytus. 285.B  
 Ampsaga fluuius. 273.B  
 Ampulla. 399.D  
 Amulcus. 286.D  
 Amurca. 337.B  
 Amygdala. 335.A  
 Amyftis. 399.C  
 Ana abnepos Efau. 224.C  
 Anaboladium. 385.C  
 Anachoretæ. 139.D \* 352.C  
 \* Anachoretæ simulati. 352.  
     D
- Ananchitides. 316.A  
 Anacreon. 28.C  
 Anacreonticum metrum. 28.C  
 Anadiplosis. 13.B 39.D  
 Anaglypha. 399.A  
 Analogia. 19.C  
 Analogium. 294.B  
 Anamnesis. 41.B  
 Ananias. 134.C  
     † 100  
 † Ananias, & Saphyra.  
     366.A  
 Anapæstus. 11.D  
 Anaphora. 23.C  
 Anas. 144.C  
 Anasceue. 37.A  
 Anastasius Imperator. 98.B  
     † 100  
 Anastrophe. 25.C  
 Anaxilaus. 303.B  
 Anceps. 186.D  
 Anchora. 369.B  
 Anchora superior & inferior.  
     15.A  
 Anchusa. 345.A  
 Ancile. 175.B 358.B  
 Ancon. 75.B  
 Ancus Martius. 66.B. 197.C  
     286.A  
 Ancyromagus. 367.C  
 † Andeca Tyrannus. 165.D  
 Andreas Apostolus. 136. D.  
     † 152.B  
 † Andreæ Apostoli, & Lucæ  
     offa Cōstantinopolim trāf-  
     lata. 108  
 Androdamas. 306.A 315.A  
 Αὐλόγου. 218.C  
 Andromacha. 270.A  
 Andromeda. 69.B 284.D  
 Aneson. 351.B  
 Anethinum vnguentum. 78.  
     D  
 Anethum. 351.B  
 Angæus. 286.B  
 Angel. 126.B. † 50.A. \* 9.C  
 Angelicū cum pennis quare pin-  
     guntur. 126.B  
 Angeli omnibus locis præ-  
     funt. 127.D  
 Angeli Apostatæ. 128.A  
 Angeli boni malos à Paradi-  
     so prohibent. 265.C  
 † Angeli de nihilo conditi-  
     50.A  
 † Angeli prævaricatores qua-  
     re veniam non habent. 51.  
     C \* 10.A  
 † Angeli spiritus sunt nō ani-  
     mæ. 55.A  
 \* Angeli & animæ immorta-  
     les, sed non immutabiles.  
     1.A

# I N D E X.

- \* Angeli, & hominis distinctio. 9.B
- \* Angeli, & animæ initium habent, non finem. 13.B
- \* De Angelis. 9.10. 11
- Angelici hæretici. 144.A
- † Angelorum, dæmonum, & hominum distinctio. 50.B
- Angelus. 102.C
- Angelus Christus. 123.B
- Angelus Spiritus sanctus. 124.A
- \* Angelus vbiunque in scripturis sacris pro Deo ponitur, solus filius intelligitur. 11.B
- \* Angelus qui loquitur ad Agar. 134.A
- \* Angelus, ad cuius descēsum mouebatur aqua. 254.C
- \* Angelus apostata quare pristinus. 9.D
- Angifrum. 77.A
- Angriuari. 166.C
- Anguilla. 88.C 238.C
- Anguilla vino necata vinitandum efficit. 238.D
- Anguis. 231.B
- † Anguis, serpens, & draco. 3.A
- Angues hebetem visum habent. 234.A
- Angulus. 296.C
- Anilitas. 216.D
- Anima. 204.B
- Anima perphilosophiam, corporis per medicinam curatur. 78.D
- Anima diuersa nomina pro efficientijs cauillarū sortit. 205.B      † 55.B
- † Anima, animus, spiritus, & mens. 44.D
- † Anima de nihilo condita. 50.A      55.B
- † Anima & corpus. 54.B
- † Anima & animus. 54.D
- † Anima initium habet, non finem. 54.C      \* 13.B
- † Anima non pars, sed creatura est Dei. 55.B
- † Anima quare ad imaginem Dei facta. 55.C
- † Anima, & spiritus. 55.C
- † Anima quid, & qualis, & vbi sit, & quam vix, vel formā habeat. 55.A
- † De anima opiniones. 55.A.B.C
- \* De anima, & ceteris sensibus. 13.A.etc.
- \* Anima nequaquam resurget, nisi expulsis curis secularibus. 88.C
- \* Anima non odio habenda, sed eius carnales affectus. 89.A
- \* Anima moritur dum deserete Deo de bono in malum mutatur. 1.B
- † Animæ vtrum ex Adam veniant, an nouæ fiant. 56.A
- \* Animæ, & angelii immortales, sed non immutabiles. 1.A
- \* Animæ electorum in exitu vitæ. 111.B
- \* Animæ parvulorum. 56.C
- Animaduersio. 89.C
- Animalia. 221.A
- Animalia quattuor, per quæ Euangelistæ significantur. 102.B
- † Animalia, quæ tempestates, vel serenitates denuntiant. 87.D
- † Animalia, & animantia. 3.B
- Animalia, quæ non offerebantur in sacrificio. 183.C
- \* Animalibus sensus carnis, nō intelligētia, est, præterquā homini. 14.D
- \* Animalium in aquis viuentium nomina. 239.C
- Animatus. 186.C
- Animosus. 186.C
- Animus. 205.B
- † Animus, & anima. 3.A
- \* Animus sensibus præcellit. 14.A
- \* Animus purgādus, vt cor ad Deum dirigatur. 75.D
- \* Animus cui hæc vita dulcis, longè à Deo. 88.D
- Anna. 130.B
- \* Anna Samuelis mater. 216.C
- \* Anna Ecclesiam significat. 245.A
- Annales. 31.C
- Annibal Alpes aperuit. 280.C
- Annibal Nicomediz veneno obijt. 267.C
- Annona. 394.B
- Annorum tria genera. 94.C
- † Annuere, & abnuere. 3.B
- † Annuntiare, & hūtiare.
- 2.B
- Annulate. 376.C
- Annularis digitus. 8.A
- Annuli, & eorum generæ, & qui eis vtebantur. 390.B
- † Annuli. 67.B
- \* Annulus Pontificalis. 347.B
- \* Annulus qui ab spōso datur sponsæ. 350.B
- Annulus vngulus Samothracius, & Thynnus. 390.D
- Annus. 94.C
- † 67.A
- † Annus Ægyptiorum. 68.C
- † Annus embolismus. 67.D
- † Annus bissextilis. 67.D
- † Annus civilis. 67.C
- † Annus Iubilæus. 67.D
- Annus Iubilæus, quid figurabat. 112.B
- † Annus lunaris. 67.D
- † Annus magnus. 67.C. 68.D
- † Annus naturalis. 67.C
- † Annus solstitialis. 67.D
- † Annus mundus, & homo. 73.A
- † Annus unde incipiat. 67.B
- † Annus figuratiū omnem tempus vita significat. 67.B
- Anquina. 370.C
- Anfer. 244.C
- Anomalia. 19.D
- Anormis. 186.B
- Antæ. 255.C
- Antanaclasis. 39.D
- Antapædosis. 39.D
- Antarcticus circulus. 251.B
- † Ante, & antea. 1.B
- † Ante venit, & prior venit. 40.C
- Antecœnia. 394.B
- Antegradatio stellarum. 406.C
- Antella. 406.C
- Antennæ. 369.D
- Antenatus. 179.D
- † Antepedes, & circumpedes. 7.C
- Anteus. 287.D
- Anthracites. 314.B
- Anthropomorphitæ hæretici. 98.B. 144.B
- Anthropomorphon. 343.C
- Anthropophagi. 167.D
- Antæ. 389.D
- Antibacchius pes. 11.A
- Antica. 402.D
- † Antichristi typus vesperus. 82.C
- \* De Antichristo, & eius signis. 29.D. etc.
- Antichristus. 154.D
- Anti-

# I N D E X.

- \*Antichristus de tribu Dam.  
152.C  
Antidicomaritæ hæretici.  
145.D  
Antidotum. 76.C  
Antigraphus. 15.A  
Antilena. 407.A  
Antilibanus. 163.C 279.D  
Antimetabole. 40.A  
Antiochia. 284.B  
Antiochus. 292.C † 103  
Antiphæresis.  
26.D  
Antipastus. 11.A  
Antiphona. 113.C \* 326.B  
Antiphrasis. 158.A  
Antipodes. 167.D 273.D  
Antiquarij. 107.B  
† Antiquum & vetus. 36.A  
Antisigma. 15.B  
Antistes. 138.B  
Antithesis. 23.A  
Antitheta. 39.B  
Antitheton. 24.C  
Antoninus Caracalla Imper.  
97.C † 107  
Antoninus Pius Imperator.  
97.C † 106  
† Antoninus minor Imperator.  
107  
† Antonij monachi corpus reperatum. 111  
† Antonij monachi mors.  
108  
Antonius monachus. 98.A  
218.C  
Antonomasia. 25.C  
† Antrum & specus. 33.B  
Anus. 216.D 54.C  
\*Anus quales esse deceat.  
357.D  
Aonia. 207.C  
Aonius fons. 207.C  
Aoth. 96.D 130.D  
Apamea vrb. 284.B  
† Apæctias ventus. 86.A  
† Apeliotes ventus. 86.A  
Apelles hærefiarcha. 144.A  
Apellitæ hæretici. 144.A  
Apenninus mons. 180.C  
Aper. 222.B 225.D  
Apes. 248.A  
Apex. 4.C. 358.C 388.B  
Apex longis syllabis apponebatur. 19.A  
Aphæresis. 22.D  
† Aphæresis, syncope, & apocope. 39.C  
Aphorismus. 77.C  
Aphorus. 238.C  
Aphoditus. 92.C 157.A  
Aphronitrum. 303.D  
Aphæs. 157.B 395.A  
Aphrosiadæ. 277.C
- Aphthæ. 76.D  
Apiago. 346.A  
Apicus coquus. 393.A  
Apire. 388.B  
Apis. 165.A  
Apis Ægyptiorum. 157.B  
Apistæ Argiuorum. 157.A  
Apium. 350.D  
Apium syluaticum. 345.D  
Aplanes stellæ. 79.A  
Aplustria. 356.A  
Apocalypsis. 102.A 323.A  
Apocalypse. 22.D 39.C  
Apocrypha volumina. 102.B  
A'wod'por. 346.B  
Apodyterium. 291.B  
Apollinaris hærefiarcha, &  
Apollinarista. 145. † 109  
Apollinis ad Pyrrhum responsum. 22.A  
Apollo. 153.C. 155.D. 270.C  
Apollo medicinæ inuentor.  
70.B 59.C  
Apollo cytharæ, & medicinæ  
inuentor. 96.D † 97  
Apollodorus præceptor Au-  
gusti. 103  
Apollonia. 272.D  
Apologeticum. 105.B  
Apophoreta. 399.B  
Apoplexia. 72.C  
Apopores. 350.B  
Aposiopesis. 41.A  
Apostata. 153.A  
Apostema. 73.C  
Apostoli. 135.C  
Apostoli nihil ex suo arbitrio  
induxerunt. 242.A  
† Apostoli, & doctores nubi-  
bus significantur. 85.C  
† Apostoli ad prædicandum  
fortes acceperunt. 153.B  
\* 282.D  
\* Apostoli mirabiliores operi-  
bus, quam signis. 19.B  
\* Apostoli varijs linguis lo-  
quuti. 284.B  
\* Apostoli non communica-  
uerunt ieiuni. 331.A  
\* Apostoli Ecclesiæ typus.  
331.A  
\* Apostolorum genera quat-  
tuor. 346.A  
\* Apostolici hæretici. 144.B  
Apostrophos. 14.B  
Apotheca. 294.C  
† Apparare, & preparare. 45.D  
† Apparere, & parere. 2.D  
45.B  
Apparitor. 186.C  
Appellatius nomina. 6.B  
\* Appetitus contra amorē pa-
- tria cælestis. 412.A  
Appius Claudius cæcus. 79.B  
Appius Claudius primus solu-  
tā orationē apud Romanos  
exercuit. 27.C  
Aprica loca. 281.B  
† Apricum, & opacum. 3.C  
Aprilis. 92.C † 65.D  
Aprina vestis. 381.B  
† Apringius Episcopus Pacen-  
sis. 126.B  
Apsyctos. 312.D  
† Aptum, & vtile. 1.A  
\* Aptum. 7.B  
Apud. 17.C  
† Apud, & penes. 3.C  
Apuleius. 43.C 51.A  
Apulia. 271.C  
Aqua. 255.B. 258.D. 396.D  
Aquagenitalis. 264.B  
Aqua mera. 397.B  
Aqua sacramenti. 125.B  
Aqua Spiritus sanctus. 125.B  
Aqua, & igni interdicere. 89.  
C 255.B  
† Aqua, & vnda. 4.B. 37.B.  
40.C  
Aqua Albulæ. 255.D  
Aqua amare dulces cōsumūt.  
256.B  
Aqua cæteris elementis impe-  
rant. 255.C  
Aqua in campania. 255.B  
† Aqua qualitas. 72.A  
† Aqua qua super cælos sunt.  
74.D  
\* Aqua Ægyptiæ. 159.D  
\* Aqua amare in infermo. 161.D  
\* Aqua in sanguinem conuer-  
sa. 158.A  
\* Aqua abstinentia ad castimo-  
niam. 63.B  
Aquam natura. 255.C  
Aquam diuersitas. 255.D  
Aquam differentia, quibus  
ferrum candens tingitur.  
320.D  
Aquatij hæretici. 144.C  
Aquarius. 69.B  
† Aquatum, & aquosum. 3.B  
42.A  
Aquila. 103.C 242.B  
Aquila, & cygnus inter astra.  
69.B  
Aquila ex alto ad escas colla-  
bitur. 90.C  
Aquila Ioui dicata. 354.C  
Aquila Christus. 123.A  
Aquila interpres. 97.C  
Aquila Mæcenatis libertus.  
16.C  
Aquila Ponticua. 106.  
Aquilæ. 354.C

# I N D E X.

- Aquilæ mos. 85.C  
 Aquilæ pulli. 242.C  
 Aquilius, & Aquillia lex.  
     82.A  
 Aquilo. 73.A. 86.A. 254.  
     D  
 † Aquilo forma diaboli.  
     86.A  
 \* Aquilonis regna virtus sunt.  
     50.B  
 Aquitania. 271.D  
 † Aquosum & aquatum. 3.B  
     43.A  
 Ara. 294.A. 299.D  
 † Aræ, & altaria. 46.D  
 Arabes. 153.C  
 Arabes aures pertundunt.  
     382.D  
 Arabia. 266.A  
 Arabica gemma. 315.B  
 Arabici hæretici. 145.D  
 Arabicus lapis. 306.C  
 Arabicus sinus. 258.C.D  
 Aracæus. 162.B  
 Arachyrbs. 284.A  
 Arachosia regio. 265.A  
 Aradij, & Aradius. 162.C  
 Aradus insula. 162.C  
 Aram. 162.A  
 Aranea. 230.C. 235.A.  
     386.C  
 Aranea piscis. 237.D  
 Apennis. 300.B  
 Ararath mons. 279.D  
     † 93  
 Araris fluuius. 261.A  
 \* Arare, non arandum in bo-  
     ue & asino, quid? 198.D  
 Aratio. 326.B  
 Aratrum. 405.B  
 † Aratus astrologus. 103  
 Araxes fluuius. 261.B. 267.C  
 Arbe ciuitas. 284.B  
 Arbes fluuius. 265.A  
 † Arbitr., & index. 2.D  
 † Arbitrari, & putare. 45.  
     B  
 † Arbitrium. 57.B  
 Arbor. 331.D. 332.A  
 † Arbor, & arbos. 3.D  
 Arbor iuris. 180.A  
 Arbores vitam habent. 204.B  
 Arbores aquæ producunt.  
     255.C  
 Arbores tantum consurgunt,  
     quantu radices defixa sunt.  
     332.D  
 De arboribus. 331.D  
 De arboribus aromaticis.  
     340.D  
 Arborum nomina. 333.C  
 Arborum creandarum gene-  
     ra. 337.D
- † Arborum & herbarum vita  
     & motus. 50.A  
 Arbustum. 331.D  
 Arca. 290.A. 300.B. 401.A  
     † 1.B  
 † Arca Noe. 93  
 \* Arca Noe quid significet.  
     123.C  
 Arca Noe ubi cōsedit. 266.A  
     279.D  
 Arcatestamenti. 169.B  
 Arca testamenti capitul. 96.B  
     † 97  
     \* 218.A  
 \* Area & vellus. 210.D  
 Arcæ transitus. 204.A  
 Arcadia. 270.B  
 Arcadiæ fons. 255.B  
 Arcades. 165.A  
 Arcades conuersi in Iupos.  
     220.A  
 Arcades quomodo Lycæ im-  
     molabant. 151.B  
 Arcadius. 98.A  
 † Arcadius, & Honoriūs.  
     109  
 Arcanum. 208.B. 401.A  
     † 1.B  
 Arcas. 162.B. 165.A  
 Arcas falius. 364.A  
 Arcere. 186.C  
 Arces. 290.A. 357.D  
     † 1.B  
 Arcessilæ Cyrenaicus. 148.B  
 † Arcessire & accersire. 41.B  
 Archangeli. 126.C  
 \* Archidiaconus & eius offi-  
     cium. 392.C  
 Archiepiscopus. 138.B.D  
 † Archiepiscopi Toletani ve-  
     teres. 167  
 Archilocium carmen ab Ar-  
     chilocho. 28.C  
 \* Archisagogi filia. 249.C  
 Architecti. 372.C  
 \* Architrichinus. 254.D  
 Archon Hippomenes. 360.B  
 Archontiati hæretici. 144.A  
 Arcifinius ager. 299.B  
 Arciuum. 401.A  
 Arcti. 251.A  
 Arcticus circulus. 251.A  
 Arctophylax. 67.C  
     † 81.C  
 Arctos. 67.C. 69.C  
 Arcturus. 67.C. 81.A  
 Arcuatus morbus. 75.B  
 Arcumen. 342.C  
 Arcus. 290.A. 357.D  
     † 1.B  
 Arcus cælestis. 252.D  
     † 84  
     A  
 † Arcus cælestis gloriæ Chri-  
     sti indicat. 84.C  
 Arcus ædificij. 296.A  
 Ardea. 242.D  
 † Arduum & sublime. 2.A
- Area. 229.D  
 Arelas oppidum. 157.C  
 Arelatum oppidum. 286.D  
 Arena. 305.B.A  
     373.D  
 Arenata pila. 366.B  
 Arenosus. 101.C  
 Arethusa fons. 276.D  
 Aretina vase. 398.D  
 Aretium municipium. 398.D  
 Arfa vicus. 266.D  
 Argentum, & eius tria gene-  
     ra. 318.B.C  
 Argentum viuum. 318.C  
 Argeſtes. 254.C  
     † 86.A  
 Argilla. 302.A  
     398.D  
 Argillain lapidem vertitur A.  
     32.B  
 Argitis yua. 330.B  
 Argiorum regnum. 96.C  
 † Argos. 96  
 † Argonautæ. 97  
 † Arguere & coarguere. 2.D  
     42.B  
 Argumenta insita, & affecta.  
     49.C.D  
 Argumenta extrinsecus. 50.A  
 Argumentatio. 34.C. 35.A  
 † Argumentatio & argumen-  
     tum. 1.B  
 Argumentorū loci, & species.  
     49.A  
 Argumentum. 31.A. 105.B  
     359.B  
     † 42.B  
 Argus. 165.A  
 Argutus. 186.A  
 Argyre insula. 265.C. 275.D  
 Argyrites. 315.A  
 Argyros. 318.A  
 † Ariana hærefis. 108  
 Ariani. 145.C  
 Arij hæresiarchæ mots. 108  
 Arida, idest terra. 264.B  
 Aries. 68.B. 221.B  
 Aries Christus. 123.A  
 Aries militaris. 357.C  
 \* Aries immolatus ab Abrá-  
     ham. 135.A  
 Arioli. 151.B  
 Arista. 328.A  
 Aristarchus. 15.A  
     102  
 Aristolochia. 344.D  
 † Aristophanes. 102  
 Aristoteles. 69.A. 97.B. 218.  
     B  
 Aristoteles, quando perih-  
     menias scriptitabat, cala-  
     mum in mente tingebat.  
     45.C  
 Aristotelis categoriæ. 44.C  
 Arithmeticæ. 43.C. 51.A  
     † 61.A  
 Arithmeticæ auctores. 51.A  
 Arithmeticæ, Geometriæ, &  
     musice

# I N D E X.

- musicæ differentia. 55.D  
 Arius hæretarcha. 145.C  
 † Arius Vgnerici pater. 164.  
     D  
 Arma. 355.B  
 Arma & tela. 355.C   † 3.  
     B  
 Arma, armamenta & tela. 3.B  
     45.A  
 Armamentarium. 294.B  
 Armarium. 294.B   355.B  
 Armelausa. 381.B  
 Armenia. 164.C   221.A  
     267.D  
 Armenia superior & inferior.  
     267.A  
 Armenij. 162.A  
 Armenij fidem Christi susci-  
     piunt. 98.B   † 111  
 Armenij pharetrati. 382.D  
 Armenius Comes Iasonis.  
     164.C   267.D  
 Arm. 208.A   294.B  
 Armiger. 186.A  
 Armillæ. 389.C  
 Armoracia. 350.C  
 Arnoglosses. 344.C  
 Aromata. 340.D  
 Aromatites. 310.D  
 Arphaxat. 96.A.129.C.162.  
     A                   † 94  
 Arra. 85.B   182.B  
 Arrabo & arra. 86.D  
 Arrogans. 186.B   \* 57.B  
 † Arrogans, & abrogans. 1.A  
 \* Arrogantes legendo non  
     consequuntur scientiam.  
     81.C  
 † Arrogantia & superbia.  
     31.D  
 \* Arrogantia de superbia.  
     57.A  
 † Arrogantia falsa opinio.  
     90.B  
 † Arrogantium calcat metus.  
     62.D  
 \* Arrogantibus pleriq; vti-  
     le à Deo deferi. 90.A  
 Ars. 1.A  
 Ars & artificium. 6.A  
 Ars & disciplina. 1.B  
 Ars magica in Persia inuenta.  
     265.D  
 \* Ars in artificem retorquet  
     laudem. 3.D  
 \* Ars seculi strenuos amato-  
     res habet, ars diuini timoris  
     languidos. 40.C  
 Ascidæ. 170.B  
 † Asfare. 37.D  
 Asfes. 102.A  
 Asfis. 111.C   58.B  
 Artaba. 324.C
- Artabatæ. 218.B  
 Artabo. 323.C  
 Artaxerxes. 70.B   † 102  
 Artaxerxes qui & Ochus.  
     97.B  
 Artemisia herba. 344.B  
 Artemo. 370.C  
 Arteria. 52.D   207.B  
 Arteria cordis duæ. 210.  
     C  
 Arteriaca. 76.C  
 Arterias. 73.B  
 Artes liberales septem.  
     1.A  
 Arthriticus morbus. 74.B  
 Articulata vox. 10.B  
 Articuli. 8.A   209.B  
 Articuli cæsa & membra.  
     28.A  
 Articulus, & pronomen.  
     8.A  
 Artifex. 367.A  
 \* Artis acquisitione. 80.B  
 Artotyritæ hæretici. 144.C  
 Artus. 203.A.B  
 Arua. 264.B  
 Aruina. 209.A  
 Arundo. 337.B  
 † Arundo, & hirundo.  
     42.D  
 † Aruspex, magus, & incanta-  
     tor. 19.D  
 Aruspices. 151.B  
 Aruspicina à quibus tradita.  
     152.C  
 Afa. 96.C.131.B   † 100  
 Asaph. 134.D  
 † Asaphat. 99  
 Asarum. 342.B  
 Asbestos lapis. 270.C  
 Ascalon vrbs. 284.C  
 Ascalonia. 349.D  
 † Ascanius Æneæ filius Albæ  
     condidit. 96   97  
 Ascaridæ. 36.A  
 Ascendere & descendere.  
     44.B  
 \* Ascensio Domini. 338.A  
 Aschanaz. 162.D  
 Ascia. 378.C  
 Ascilla. 208.B  
 Asciola. 378.C  
 Asclepiades. 78.D  
 Asclepiadeum carmen. 28.C  
 Asclepius. 70.B  
 Aser. 133.B   † 142  
 \* Aser cuius figura. 153.B  
     242.C  
 Asellus. 223.D  
 Asia. 264.B.C  
 Asia minor. 267.B  
 Aslus. 248.B  
 \* Asina Balaam loquens.
- 195.D  
 Afini Arcadij. 223.C  
 Afinus. 221.A   223.B  
 † Afiongaber. 193.C  
 Asparagus. 350.C  
 † Asper & ferox. 38.A  
 Aſſeſtæ. 230.D  
 Asphaliū lacus. 259.B  
 Asphaltites lacus. 255.C. cæſus  
     bitumen. 303.C  
 Asphodelus. 193.D   346.B  
 † Aspicere, videre, & intueri.  
     36.A                   39.D  
 † Aspicere & respicere, &c.  
     2.D  
 Aspis. 232.C  
 Asplenos. 346.C  
 Aspucidamus lacus. 255.C  
 Assecla. 185.C   201.C  
 † Assequi & consequi. 7.A  
     42.D  
 \* Afferere & non discutere  
     cauſas. 104.D  
 Afferes. 318.D  
 † Assidue & quotidie. 46.  
     A  
 \* Assiduitas in ſacris collo-  
     quijſ. 80.B  
 Assiduus. 186.C   187.C  
 Aſſis. 111.A  
 † Aſſuere, & conſuere. 7.A  
 † Aſſuſcere conſuſcere, &  
     inſuſcere. 7.B   42.E  
 Aſſum. 395.B  
 † Aſſumere, tollere, & aufer-  
     re. 32.D  
 Aſſumptio. 35.B  
 Aſſur. 161.D   163.B  
 Aſſur virga. 103.A  
 Aſſurim. 163.C  
 Aſſyria. 163.A.B  
 Aſſyrij. 162.A   163.A  
 Aſſyrij magici. 150.D  
 Aſſyriorum regnum. 96.B  
     169.D                   † 95  
 † Aſſyriorum regnum in Me-  
     dos translatum. 100  
 Aſtabari. 162.D  
 Aſtaſos. 248.D  
 Aſteriſcus. 14.C  
 Aſteriſcus cum obelo. 15.A  
 Aſterites. 312.A  
 Aſtijſmus. 26.C  
 Aſtra. 66.D  
 † Aſtra, ſidera, ſtellaæ & ſi gna.  
     3.D                   45.D  
 Aſtra aduerſus cœli curſum  
     enrunt. 62.B  
 Aſtrios. 314.B  
 Aſtrixis mons. 273.D  
 Astrologi. 151.C  
 Astrologia. 61.B  
 Astrologiæ, & Aſtronomia  
     diſſe-

# I N D E X.

- differentia. 61.A  
 Astronomia. 43.C. 51.A. 61.B  
 Astronomiæ inuentores & institutores. 61.C.D  
 Astroſus. 186.A  
 Astura fluuius. 167.A  
 Astures. 167.A  
 Asturicensis vrbs. 158.D  
 † Asturius Archiepiscopus Totalianus. 133.B 167  
 Astutia. 356.A  
 Astutus. 186.A  
 Asyntheton. 24.C  
 † At & ad. 3.C  
 † Ataces Rex Vuandalorum. 157.A  
 † Athalaricus Gotthorū Rex. 109  
 Atalia. 96.C. 131.B  
 † 100  
 † Atanagildus Gotthorū Rex. 160.C 166  
 † Atanaildus Tyrannus. 111  
 † Atanaricus Gotthorū Rex. 155.D 166  
 † Ataulphus Gotthorum Rex. 157.B 166  
 Atauus. 177.A. 180.A  
 Ātex̄a argumenta. 50.A  
 † Athanaius. 108  
 Athenæ. 153.B. 270.B. 285.  
 C  
 † Athenæ à Cecrope conditæ. 96  
 Athenienses. 165.B  
 Atheniensum Reges Cecropidae. 170.B  
 Athletæ. 360.A  
 Athletæ ficiſ alebantur. 334.C  
 Athos mons. 280.A  
 † Atila Vgnorum Rex. 158.A  
 Atlas Promethei frater. 280.A  
 A 96  
 Atlas astrologiam excogitavit. 61.C 96.C  
 Atomorum diuīſio. 250.A  
 Atomus. 250.B 249.C  
 Atramentum. 376.A  
 Atratus. 186.B  
 Atriplex. 350.B  
 Atrium. 292.B  
 Atrophia. 74.A  
 Atrox. 186.A  
 † Atrox & dirus. 9.C  
 Atrum. 292.B  
 Atta poeta. 105.D  
 Attalus Rex. 386.A  
 † Attendere & intendere. 2.A  
 Attentus. 186.G
- Attica Octavianæ mater. 170.  
 C  
 Attica Acte prius dicta. 270.  
 A  
 Atticæ columnæ. 374.A  
 Attici. 165.B  
 Attis. 165.B 270.A  
 Attollens. 186.C  
 Attonitus. 186.C  
 † Attribuere & tribuere. 35.A  
 † Auaritia. 21.C  
 † Auaritia duplex. 62.D  
 † Auaritia eleemosyna subiungatur. 62.D  
 \* Auaritia omni peccato peior. 60.C  
 Auarus. 186.C.D  
 † Auarus & cupidus. 1.A  
 Auceps. 186.A  
 Auctor. 185.A  
 Auctores veteris testamenti. 100.A  
 Auctores rerum rusticarum. 326.A  
 \* Auctores ex quibus sacræ scripturæ expositiones Isidorus desumpſit. 112.A  
 \* Auctoritas potestatis. 98.B  
 \* Auctoritate magisterij quis caret. 96.A  
 † Audacia & temeritas. 35.D  
 42.C  
 Audax. 186.C  
 † Audax, & temerarius. 3.D  
 D  
 † Audentius Archiepiscopus Tolet. 167  
 † Audire, & exaudire. 2.B  
 Auditus. 205.B 154.A  
 Auellanæ. 335.B  
 † Auellum & bellum. 44.D  
 Auena. 347.A  
 † Auena & habena. 3.D. 42.A  
 Auernus lacus. 258.D. 271.A  
 Aues. 241.B.D  
 Aues bis nascuntur. 246.B  
 Aues quarum pennæ noctu lument. 269.A  
 † Auferre, adimere, & cripare. 4.A  
 † Auferre & tollere. 132.D  
 Augurari. 146.B  
 Augures. 151.C 246.A  
 Auguria. 151.C  
 Auguria credere nefas. 244.C  
 † Auguria, & auspicia. 1.B  
 Augurij species. 146.A
- Augustæum marmor. 383.  
 D  
 Augusta ciuitas. 284.D  
 Augustinus episcopus. 98.A  
 104.B  
 Augustinus episcopus quando claret. 109  
 Augustus Cæsar. 92.D. 172.  
 A  
 Augustus Cæsar notis litterarum vſus. 17.B  
 Augustus Cæsar contra Antonium bellum gesit. 286.C  
 Augustus mensis. 66.A  
 Auia. 180.B  
 Auiaria. 332.B  
 Auidus. 186.C  
 † Auitus Imperator. 158.D  
 † Auitus episcopus. 127.C  
 † Auis & volucris. 3.A  
 \* Auis diabolus dicitur. 71.A  
 † Auiū multanomina à ſono vocis. 242.B  
 Auium, inuium, deuiū, & peruium. 46.B  
 Aula. 292.B  
 Aulæa. 386.A  
 Aura. 254.A. 317.A 86.B  
 Auraria. 317.D  
 Auratij. 317.A  
 Aurasius Archiepiscopus Totalianus. 134.A  
 † 167  
 Auratæ. 236.D  
 † Auratum, & aureum. 30.B  
 Aurelianus Imperator. 98.A  
 † 108  
 Aurelius Antoninus Imperator. 97.D  
 † 107  
 Aures. 207.A 152.B  
 † Aureum & auratum. 3.B  
 Auriculæ olim audiculæ. 333.A  
 \* Auricula ſerui Hebræi perforata, quid ſignificet. 166.B  
 Auricularis digitus. 208.A  
 † Auriensis conuentus. 165.A  
 Auriga. 362.B  
 Auriga astrum. 69.C  
 Aurigæ duobus coloribus. 362.B  
 Auris Deinomen. 121.A  
 Aurora. 92.B  
 Aurum. 317.A  
 Auri tria genera. 318.B  
 Aurichalcum. 319.C  
 Aurifex. 367.A  
 Auripigmentum. 376.C  
 Aurugo. 75.B  
 Aufonium mare. 257.D  
 Auſter.

# I N D E X.

- Aufpex. 186.A  
 Aufpicia. 151.C  
 † Aufpicia, & auguria. 1.B  
 Auster. 153.D. 154.B. † 86.A  
 Australis axis siue polus. 62.A  
     251.A  
 Australis pifcis. 238.A  
 Austrafricanus ventus. 254.A.  
     C      † 86.A  
 † Austrum & ostrum. 3.B  
 Aut. 17.C  
 Autumnus. 93.D      † 69.A  
 † Autumnus allegoricè. 70.A  
 Auunculus. 179.C      180.A  
 Auunculus magnus. 180.A  
 Ausus. 177.D      180.A  
 † Auxilium, præsidium, & sub-  
     sidium. 27.D      40.D  
 Axes sphærae duo, id est poli.  
     62.D  
 Axis cæli. 73.A. 251.B 73.A  
 Axungia. 395.C  
 Azarias. 96.C. 131.B. 134.C  
     † 100      149.D  
 Azymi panes. 161.B
- B.
- B. Et P. 17.D  
 \*Babel interpretatur con-  
     fusio. 128.A  
 Baburrus. 187.B  
 Babylon vrbs. 265.D 283.C  
 Babylonia regio. 265.D  
 † Babylonia muri adificatur.  
     95  
 Bacauda Archiepiscopus To-  
     letanus. 167  
 Baccea. 39.D  
 Bacchius pes. 11.A  
 Bacchus. 166.B  
 Bacillus. 404.C  
 Bacchia regio. 267.A  
 Baetiani. 162.B. 163.D  
     261.B  
 Baetrus flavius. 163.D  
     261.D  
 Baetrum oppidum. 283.C  
 Baculus. 404.C  
 \*Baculus episcopal. 347.B  
 Badius equus. 223.D  
 Bætica prouincia. 271.B  
 Bætis flavius. 262.C 271.B  
 Bajæ. 271.A      281.C  
 Baionola. 403.D  
 Bal. 154.D  
 Bala ancilla Rachel. 129.D  
     \* 121.D  
 \*Balaegis figura. 242.D  
 Balaec. 130.C  
 \*Balaec benedicitur. pag.  
     195.D  
 Balaam Ariolus. pagin. 130.C
- \*96.D  
 \*Balaam diaboli figurae.  
     70.D  
 \*Balaam consilium, quod de-  
     dit Balaac. 195.D  
 \*Balaam asina loquitur.  
     195.D  
 Balanitæ. 315.B  
 Barævæ. 291.A  
 Bælavæ. 336.C  
 Balare. 37.D  
 Balaufra. 333.D  
 Balbus. 187.B  
 Baleares insulæ. 277.C  
 Balearicum mare. 257.A  
 Balenæ. 237.A  
 † Balineum & balneum. 6.A  
 Ballematia. 60.D  
 Ballista. 277.C      357.A  
 Balinea. 291.A  
 † Balneum & balineum. 60.A  
 † Balsamū & opobalsamū. 6.C  
 † Baltea & baltei. 41.B  
 Balteus. 391.A  
 \*Baneiacam. 192.C  
 † Baptisma. 128.C  
 Baptismus. 315.A  
 † Baptismus quare parvulis  
     datur. 50.C  
 \*Baptismus & eius institutio  
     & genera. 363.D  
 \*Baptismus non hominis; sed  
     Christi. 365.B  
 \*Baptismus in remissione pec-  
     catorum futurus annuncia-  
     batur. 305.B  
 \*De baptismo & Communio-  
     ne. 27.A  
 \*Baptizari non possunt, qui  
     non sunt nati. 27.D  
 \*Baptizet hæreticus; an fide-  
     lis nihil interest. 365.B  
 Bar. 136.A  
 \*Barabbas Antichristi typus.  
     255.B  
 Barachia. 134.D  
 Barathrum. 282.D  
 Barba. 207.A      † 51.D  
 † Barba & barbæ. 6.A  
 Barbaria. 269.D  
 Barbarismus. 21.A.B  
     22.C  
 † Barbarismus & solœcismus.  
     6.C      39.C  
 † Barbas Episcopus Arrianus.  
     111  
 Barca. 367.C  
 Baræ. 14.A  
 Barnabas Apostolus. 102.  
     137.A      † 154.B  
 † Barnabe Apostoli corpus re-  
     pettum. 110  
 Barones. 175.B
- Baroptis. 313.A  
 Barraba. 137.A  
 † Barrite. 37.D  
 Barritus. 227.B  
 Barrus. 227.A  
 Bartholomæus Apostolus.  
     136.B      † 153.A  
 Bæfus. 175.B      208.A  
 Basaltes lapis. 307.B  
 \*Bafan. 194.C  
 Bases. 170.C. 296.C  
     374.A  
 † Bafilides hæresiarcha. 106  
     143.B  
 Bafilidiani hæretici. 143.B  
 Bafilisca vua. 330.A  
 Basiliscus. 232.A  
 † Bafilius consul. 126.A  
 † Bafium & suauium. pagina  
     25.D  
 † Baffus & baffos. 6.C  
 Bafterna. 404.A  
 Batus. 324.A  
 Baubare. 37.D  
 Banius. 26.C  
 Baxæ. 392.A.D  
 \*Beatitudinis quomodo remi-  
     niscimur. 4.D  
 Beatus. 187.D. \* 34.B  
     55.A  
 † Beatus & felix. 5.D  
 † Beatus honestus & fortuna-  
     tus. 6.A  
 † Beatus & diues. 38.C  
 \*Beatus est qui secundū Deū  
     sapiens est. 34.A  
 \*Beatum facit vita recta cum  
     fide. 34.C  
 Bebrycia eadem & Bithynia  
     267.C  
 Bdelium. 340.C  
 Beelphegor. 154.D  
 \*Beelzeboph. 186.A  
 Behemoth. 154.A \*Diabolus  
     dicitur. 71.A  
 Beelzebub. 154.A  
 Bel. 154.C  
 Belgis ciuitas. 271.A  
 Belial. 154.A  
 † Belisarius. 164.B      111  
 Belioculus. 312.B  
 Belus pater Nini. 154.C  
 Belus primus Assyriæ regna-  
     uit. 95  
 Bella & ludi. 352.A  
 Bella primus Ninus intulit.  
     352.A  
 Bella interna, externa, seruilia,  
     socialia, & piratica. 352.A  
 Bellerophon. 219. A      † 97  
 Bellorum genera quatuor in-  
     stum, iniustum, ciuile, &  
     plusquam ciuile. 352.B  
     12

# I N D E X.

In bello quattuor geruntur.		Bicinium.	113.C	* Boni cur laudem mereantur.
353.A		Bidentes ones.	221.B	69.A
Bellum.	352.A.B.C	Eigæ.	362.A	* Bonos hic Deus per afflictionem iudicat, & illic remunerat.
Bellum pugna, & prælium.		Biganus.	184.A	65.C
352.C		Eigenfæra.	224.B	
† Bellum & prælium.	6.B.	Biibilis.	320.D	
45.C.		Bilex vestis.	381.D	* Bonus ad malum aliquando reflexitur.
† Bellum & tumultus.	35.B	Bilibris.	323.D	37.D
† Bellum & auellum.	44.D	Bilis.	211.D	Bonorum possessio.
† Bellum Troianum quo tem-		Biliofus.	187.B	* Bonum bene loqui.
pore.	97	† Bini & duo.	10.D	* Bonum male loqui. ibidem.
Benacus.	271.A	Binio.	366.B	* Bonū facere nō prodest nisi correctū fuerit malū.
* Benedictiones, & maledi-		Biothanatus.	187.D	38.A
ciones Hebreorū.	207.A	Bipennis.	378.C	Bonosus heresiarcha.
* Benedictiones sacerdotum.		Biremes.	368.B	Bonosaci heretici.
231.B		Birrus.	380.B	126.C
* Bene agere & fructum bo-		† Bis & vis.	37.C	Boreas.
ni operis non habere.	90.B	* Bis bene loqui.	51.B	254.D
* Bene vivere plus est, quam		* Bis male loqui.	51.B	† Boreus.
signa facere.	29.C	Bisontes feræ.	269.A	73.A
Bene pascere, & bene arare.		Bissexus annus.	111.D	Boreus polus.
326.B		† 68.B		Borio promontorium.
Beneficentia.	187.B	Byssum.	381.B	Boristhenes.
Beneficus.	187.B	386.C	Bosphorus.	
Beneola.	346.B	Bithynia.	267.C	Botanicum.
Benevolentia absurdum sonat		Bitumen lacus Asphaltis.	fol.	Botrax.
per e.	187.B	303.C	Botrus.	
Benignus.	187.A	Blandus.	187.B	* Botrus refertur in ligno.
† Benignitas & bonitas.	5.D	Blattæ.	248.D	189.A
Beniuolus.	187.B	Blatteum.	387.D	Bootes.
Beniamin.	133.C	Blaccum.	387.D	67.C
* Beniamin quid significet.		Blemmæ.	218.A	† Bootes siue Arctophylax.
144.C	154.C	Blesas.	187.B	81.C
* Beniamin Pauli Apostoli,		Blitum.	350.A	Booz.
typus.	149.A	Boa serpens.	233.B	130.B
Berenice vrbs.	272.D	Bos.	222.C	* Booz Christum verum Ecclesiæ sponsum expressit.
Berillus lapis.	309.D	bouem.	221.C	245.A
Bessi.	166.A	requirit.	225.A	Braceæ.
Bessi populus.	169.B	* Boues duodecim ærei in té-		381.C
† Bestia & fera.	15.D	ple Salomonis.	230.D	Brachia.
Bestia.	226.C	* Bouis primogenitum non		208.A
Beta.	350.A	operabitur.	198.B	Brachium Christus.
Bethauen ciuitas.	284.B	Bouis triturantis non alligā-		122.B
Bethlehem ciuitas.	284.B	dum.	198.B	Brachile.
Bethel vrbs.	284.A	Bœotia.	270.B	391.B
* Bethsabee.	237.C	Bœotia locus furialis.	255.A	Bradypus.
† Bibere & ebibere.	41.C	Boetius Arithmeticā translu-		242.D
† Bibere & potare.	6.A	lit.	51.A	Branchos.
† Bibere & vivere.	37.C	Boetius commētum Isagoges		73.B
* Bibere quantum satis est.		quinq̄ libris edidit.	44.B	Brassica.
63.B		Boia.	88.B	† Braulio Episcopus Cæsar-
* Bibere maltum & non inebriari.	62.D	Bōbix.	233.C. 381.A. 386.D	angustanus.
* Bibere vinum in dulcedine.		Bombicina vestis.	381.A	131.
ne.	63.A	Bona.	85.B	* Braulio Isidoro.
Bibiones.	248.B	* Bona nuptialia tria.	359.D	399.B.D
Biniūm.	301.B	* Bona in malū conuertit im-		* Braulio ab Isidoro libros
Biblio theca.	102.C	perio.	93.D	etymologiarum efflagitat.
Biblio hecæ sacre.	103.C	* Boni.	51.C	400.A
Biblos.	294.B	* Boni à malis in hac vita qua-		Breuija matis.
Bibliotheca primū Romæ.	104.B	re iudicantur.	107.A	258.C
† Bidlaro monasteriū.	125.A	* Boni lumen naturaliter, ma-		Breuculum, in quo militū no-
		li contra naturam.	12.A	mina continebantur.
		† Bonitas & benignitas.	5.D	16.D
		† Bonitas Archiepiscopus To-		* Breuitas vitæ.
		letanus.	168	110.C.
				389.C
				Brinda.
				286.B
				Brionia.
				346.D
				Britannia.
				274.C
				Britones.
				166.A
				382.D
				Bœufa.
				93.B
				Brontia.
				316.B
				Bruæteri.
				166.C
				Bruma.
				93.D
				Brandifium ciuitas.
				271.C
				236.B
				Burus.
				187.B. Hispaniam subegit.

# INDEX.

- subegit. 97. D. nosis littera  
 ¶ Tegm scribebat. 127. B  
 Euphalus. 222. D  
 Eubo. 244. A  
 Babulcus, bauqmc 202. B  
 Buccina. 354. B  
 ¶ Buccina, & buccimus. 16. B  
 Buccinum. 354. B  
 Bucco. 187. B  
 Bucolicum carmen. 28. C  
 Buglossos. 344. C  
 Bubbi. 359. C  
 Bullæ. 389. A  
 Bulla. 401. B  
 Burdegalis ciuitas. 286. D  
 Bardo. 224. D  
 Burgarij. 175. A  
 Burgi. 166. D  
 Burgundiones. 166. C. 175. A  
 Buricus. 224. B  
 Buris. 405. C  
 Buphtalmos. 346. A  
 Buprestis. 248. C  
 Bustum. 402. B  
 † Bustum, rogus, & pyra. 28. C  
 † Bustum, & sepulctum. 45. D  
 Buxus. 336. D  
 Buxas, & buxum. 338. A  
 † 24. B  
 Byrsa. 285. B  
 Byssina vestis. 381. B  
 Byzacium vrbs. 273. A  
     285. C  
 Lyzacenaregio. 273. A
- C
- C**, & G. 17. D  
 Caballus. 223. D  
 Cal allus sagmarius. 406. C  
 Ca. ephaton. 22. A. C.  
 Ca. hexia. 74. A  
 Cadauer. 216. C  
 \* Cadere in faciem. 153. B  
 \* Cades. 193. D  
 Cadmia. 319. C  
 † Cadmus. 97  
 Cadmus è Phœnice in Græciam litteras attulit. 2. C  
     96. D  
 Caduca bona. 85. C  
 Caduca passio. 73. C  
 Caduceatores. 155. B  
 Caducus. 189. C  
     333. D  
 Cadus. 224. B  
 † Cæcias ventus. 86. A  
 Cæcilius Metellus Scipio.  
     27. B  
 Cæciliij locus. 188. D. 370. B  
 Cæcus. 189. C  
     211. A  
 † Cæcus, & orbis. 26. D  
 \* Cæcus à natinitate, cuius oculos dñs luto vnxit. 254. C
- \* Cæcus sedens secus viam. 254. A  
 \* Cæcus, & mutus dæmonium habens. 249. D  
 \* Cæciu euangelio. 248. D  
 \* Gæci duo iuxta viam sedentes. 247. D  
 Cæcæ gemmæ. 316. C  
 † Cæcitas, & cæcitudo. 41. C  
 Cæcula. 233. D  
 Cædar. 164. B  
 Cæles. 188. B. Ciuitas. 162. C  
 Cælla. 398. A  
 Cælata vasa. 399. A  
     372. D  
 Cælatum. 250. B  
 Cælebs. 188. B  
 Cælicola. 188. B  
 Cælum. 62. B. 250. B. 371. D  
     299. A  
     † 77. B  
 Cælum Deus claris luminibys distinxit. 62. B  
     250. B  
 Cælum pater Saturni. 154. D  
 Cælū aquæ tēperant. 255. C  
 † Cælum, & æther. 6. A  
 † Cælum spiritualiter ecclesia est. 73. A  
 † Cælum vtrum vnum, an plures. 74. B  
 Cæliaxis. 62. C  
 Cæli celeritas. 62. B  
 Cæli gemina facies. 63. C  
 Cæli circuli. 63. D  
 Cæli ianuæ. 63. B  
 Cæli partes quattuor. 63. D  
 Cæli partes. 251. A  
     † 73. A  
 † Cæli pluraliter sancti intelliguntur. vel angeli. 73. A  
 \* Cæli & terræ creatura quomodo spiritualiter accipiatur. 113. A  
 † Cælos Deus non confusos fecit. 74. C  
 † Cælorum de numero nil præsumat sibi humana temeritas. 74. C  
 Cæmentum. 373. B  
 Cæruleum. 237. ?  
     376. C  
 † Cæruleum, & cærulum. 7. D  
     44. D  
 Cæsar. 78. C  
     216. B  
 C. Iulius Cæsar. 79. B  
     † 103  
 C. Iulius Cæsar Monarcha.  
     171. B  
 Cæsar vnde dictus. 170. D  
 Cæsar leges cœpit redigere in libros. 79. C  
 Cæsar Marco Varroni negotiū dedit bibliothecæ cōstrue-  
     de. 104. B  
 Cæsar, & Pompeius. 352. C  
 Cæsar per i maximum, & similia scribebat. 18. D  
 Cæsar dictum. 155. A
- Cæsaraugusta ciuitas. 287. A  
 Cæsaraugusta capta. 158. D  
 Cælarea vrbs. 284. D. 287. D  
 Cælarea Cappadociæ vrbs.  
     285. A  
 Cælaria ciuitas. 273. D  
 Cæseries. 206. A  
 Cæsones. 170. A  
 † Cæteri, & alij. 7. B  
 † Cæteri, & rel. qui. 40. B  
 \* Cahalarha. 191. C  
 Cain. 128. B  
 Cain ciuitatem Enoch primus ante diluvium condidit.  
     283. B  
     † 93  
 \* Cain inuidia. 61. C  
 \* Cain, & Abeleorumq; progenies, quid spiritualiter significent. 120. B  
 \* Cain genuit Enoch, & adificavit ciuitatem. 122. A  
 \* Cain priorem populū signifcat. 238. C  
 Cainan. 95. D  
     128. D  
 † Cainam interpretatio Dei.  
     93  
 Cainani hæretici. 144. B  
 Caiphas. 137. D  
 Cala. 356. B  
 Calamistrati. 404. D  
 Calamistrum. 189. B. 404. D  
 Calamitas. 18. D  
     397. C  
 Calamita. 239. D  
 Calamites. 346. B  
 Calamus. 59. C. 107. B. 337. B  
 Calamus in Ezechiele. 300. A  
 Calamus aromaticus. 341. C  
 Calanne vrbs. 284. A  
 Calare. 107. C  
     11. B  
 Calathus. 387. C  
     399. D  
 Calcaneus. 210. A  
 Calcaria. 406. D  
 Calcatorium. 295. B  
 † Calces. 53. C  
 Calcei talares. 192. B  
 Calcei subtalares. 392. B  
 Calcei patritij. 392. D  
 Calceis reges ytebantur, & Casares. 392. D  
 Chalcedonensis Synodus. 98. A  
 Calciamenta. 392. C  
 Calcitis. 319. C  
 Calculus. 74. C. 188. A. 304. C  
     322. A  
     365. C  
 Calculi. 365. C  
 Calculorum motus. 366. C  
 Calculator. 188. A  
 Childæi. 162. A  
 Calderium. 319. B  
 Caleb. 130. C  
 † Calendæ. 66. A  
 Calices. 399. C  
 Calicula. 392. D  
     Ca-

# I N D E X.

Caligæ.	392.C	Cancer.	68.C
Caligarius.	392.C	Cancer nullis medicamentis sanabilis.	75.C
Caligo.	253.D	Cancri.	239.A
C. Caligula Imper.	97.B. 105	Candela.	402.D
Callisto.	69.C	Candelabrum.	402.C
Callaïca gemma.	310.B	Candelabra tripeda.	403.D
Callidus.	188.D	*Candelabrum & oleum iuxta ar- cam testamenti.	171.B
† Callidus, & versutus.	6.D	*Candelabrum cum septem lu- cernis.	173.D
† Callidus petitus prudens, & facundus.	27.B	*Candelabrum doctrina sacerdo- talibus, vel honor potestatis intelligitur.	394.A
Callidi equi.	224.A	Candetum.	300.C
Callis.	301.B	Candidati.	383.B
Callis semita, & trames.	33.C	Candidus.	189.C
Callitriches.	228.D	Candidus circulus.	64.A
Kænor lignum.	367.B. 387.D 399.D	Candidus equus.	223.D
Calones.	367.B	† Candidus, & albû. 2.D. 38.D	
Kænæwodes.	392.C	† Canete, & cantare.	7.D
Calor sanguinis efficit pulchri- tudinem.	18.B	Canes.	236.D
Calpe.	279.D	Canes duo habere debent.	228.A
Calulum.	391.B	Canes in Albania.	267.D
Caluaria.	206.A	Canis.	228.D
Calum, id est, lignum.	392.C	† Canis stella.	82.D
Calumnia.	86.C	Canis in tesseris.	366.B
Calumniator.	188.A	Canicula.	68.B
Caluor.	188.A	Caniculates dies.	68.B
Caluus orator.	40.D	Canina facundia.	106.D
Caluus, & caluatus.	8.A	Canini dentes.	207.D
Calx.	210.A	Canistrum.	401.C
Calx colores corrupit.	376.C	Canities.	216.A
Calx viua.	305.A	Canna.	337.B
Calx aqua incenditur, oleo ex- tinguitur.	373.C	Canon.	108.B
Cama.	403.C	Canones euangeliorum.	107.B
Camæ.	381.C	108.B	
Cham filius Noe.	97.D	Canopea.	371.C
Cambyses.	284.C	Canopea insula.	266.D
Cameli.	223.A	Canops.	266.D
Chamæleopardus.	227.D	Canopus.	243.C
Chamæleon.	227.D	Cantandi gradus tres.	114.B
*Camelum non manducare.		Cantabri.	167.A
178.D		† Cantare, & canere.	75
Cameræ.	196.D	Cantharis.	235.B
Caminus.	371.D	Cantharus.	400.B
*Caminus trium puerorum cō- paratur.	32.A	Cantherinum ordeum.	327.C
Camisia.	380.A	Cantherium.	379.A
Campana.	286.D	Canthus.	52.B.C
Campania.	271.C	*Cantica canticorum.	293.D
Campanum.	319.B	*Cantica.	325.B
Campestre.	391.D	Canticorum locus.	389.C
Campetria.	380.B	Canticum.	114.A
Campus.	280.B	Canticum canticorum.	101.A
† Campeius Archiepiscopus		*In canticum canticorum ex- positio.	423.A
Toletanus.	167	Canticum conuiuale.	57.A
Camur.	223.A	Canticum psalmi.	114.A
Carmen.	28.B	*Canticum post transitū ma- ris rubri.	161.B
Canabus.	386.C	Cantor.	139.B
Canalis.	296.D	*Cantorum ordo, & officiū.	
Canalis fœminino genere me- lius quam masculino pro- fertur.	374.B		
	296.D		

# I N D E X.

- Carbunculus. 72.A 314.A  
 Cancer. 88.B 291.C  
 Cancer, & carceres. 362.A  
 Cereres. 88.B  
 Carchedonia. 314.C  
 Carckeia. 369.A  
 Carcinias. 315.D  
 Cardamomum. 342.D  
~~Kegdia~~. 72.A. 210.C 295.C  
 Cardiacæ. 72.A  
 Cardo. 295.C 300.A  
 In cardine res est. 295.C  
 Cardines cali. 63.A. 249.A  
     251.B  
 Carduelis. 246.A  
 Cardaus. 350.C  
 Carenum. 397.C  
 Cartere mente existimabatur,  
     quæ carmina canebant. 28.B  
 Carteria regio. 268.A  
 Caricæ. 334.B  
 Cari es. 332.D  
 Carria. 369.B  
 † Carterius Imperator. 108  
 Carix. 346.D  
 † Carmenis nymphæ. 97  
 Carmenis latinas litteras repe-  
     rit. 3.B 96.A  
 Carmenis dicta Nicostrata.  
     3.B  
 Carmenpare. 28.B  
 Carmina antiquiora apud He-  
     braeos, quam apud Gentiles.  
     28.B  
 Carmi in eura antiquiora quam  
     pro sae. 27.C  
 \* Carnales fidem pro commo-  
     do temporali querunt. 35.A  
 \* Carnes quare prohibentur.  
     343.B  
 \* Carnis infirmitas. 67.D  
 Carnifex. 188.C  
 Caro. 205.C 395.B  
 Caro Christus. 123.C  
 Caro ex quatuor elementis  
     compacta. 205.D  
 † Caro, & corpus. 7.D. 54.D  
     205.D  
 \* Caro quomodo animæ sub-  
     fecta erit. 9.A  
 \* Caro resultat malæ consue-  
     tudinis lege. 48.A  
 Carpalia nauis. 367.A  
 Carpathos insula. 257.D. 276  
     D  
 Carpathium mare. 257.D  
 Carpentanus 189.A. 378.A  
 Carpenterum. 404.D  
 Carpolasmum. 341.A  
 Carpocrates hæretarcha. 143  
     C  
 Carpocratiani hæretici. ibid.  
 Carria ciuitas. 284.A
- Carrica. 404.A  
 Carrus. 362.D 404.C  
 Carrorum vius. 343.A  
 Cartada ciuitas, quæ & car-  
     thago. 285.B  
 Cartago ciuitas 96.C. 285.B  
 Cartago magna. 273.B  
 Cartago Spartaria. 287.A  
 Cartago à Didone conditur.  
     96.B 199  
 Cartaginensis provincia.  
     271.B  
 Cartilagine. 209.C  
 † Carus Imperator. 108  
 Carus Imperat. de Persis triū-  
     phauit. 98.B  
 Charybdis. 258.C 90.C  
 Caryote. 333.A  
 Carysteum marmor. 106.D  
     308.D  
 Casa. 298.A 384.B  
 Caseus. 395.B  
 Casia. 341.C  
 Casim. 279.C  
 Casloim. 162.A  
 Caspius sinus. 258.B  
 † Calsianus. 62.A  
 Cassiopa insula. 270.B  
 Cassis. 358.C 371.C  
 † Cassis, & Galea. 8.B  
 Castanea. 335.B  
 Castellum. 289.A  
 † Castigare, corripere, & ob-  
     iurgare. 7.C  
 \* Castigatus bladæ, & no corre-  
     ctus acrius arguat. 188.C  
 † Castimonia, & castitas. 41.C  
 † Castinus Archiepiscopus  
     Toletanus. 167  
 † Castitas, & continentia. 6.C  
 † Castitas vera. 6.D  
 \* Castitas per humilitatem. 57.D  
 \* Castitas animæ pueritudo.  
     58.C  
 \* Castitas fructus suavitatis est  
     59.D  
 \* Castitas securitas mentis, &  
     sanitas corporis. 59.D  
 \* Castitas contra luxuriam.  
     41.D  
 \* Castitatis votum corde fit.  
     356.A  
 \* Castitatis effectus. 379.A  
 Castor. 68.C  
 Castores. 228.A 386.C  
 Castra. 172.A 289.C  
 Castrum. 289.C  
 Castus. 188.B  
 Casula. 384.B  
 Casus. 7.B  
 Casus maior, quanto maior vir-  
     tus. 95.D  
 Cata. 230.D
- Catachresis. 24.D  
 Catachoras. 63.B  
 Cataphrygij hæretici. 97.C  
     144.D  
 Catapirates. 370.C  
 Cataplasma. 77.A  
 Catapotia. 76.D  
 Catara. 294.A  
 Catarthus. 73.A  
 Catastœ. 37.A  
 Karaœnos. 367.C  
 Catechumenus. 113.B. 140.A  
 \* Catechumeni. 361.C  
 Cateia. 356.B  
 Catellæ. 389.A.C  
 Catenæ. 88.A  
 Catenatus. 405.A  
 Caterua. 172.A  
 \* Catalogus virorum fortium  
     in tertio Regum. 229.B  
 Cathari hæretici. 144.A  
 Cathartica. 76.C  
 Categoria. 44.C  
 Catholicus. 140.A 195.B  
 Catinum. 400.C  
 Catochytes lapis. 277.B  
 † Cato philosophus. 103  
 † Cato de differentijs scripsit.  
     1.A  
 Cato de agricultura scripsit.  
     326.A  
 Catonis lotus. 289.B. 369.A  
     307.A 28.B  
 Cactus. 229.B  
 Catulli versi. 106.C  
 Catuli. 228.A  
 Catuli leonu. 227.A. 151.D  
 Cauatum, & cauum. 7.B  
 Caucasus mons. 164.B. 279.C  
 Caucasum candidum Orienta-  
     li lingua. 279.C  
 \* Caudaiubetur offerri. 44.B  
 Candex. 84.C. 107.A. 329.B  
 Caudicæ. 368.D  
 Caulæ. 297.C  
 Caulis. 349.D  
 Cauma. 371.D  
 Caupilus. 368.G  
 Caupo pessimus. 189.B  
 Caupoies. 400.D  
 Caurus. 254.C  
 Caussa. 358.D  
 † Caussa, & ratio. 8.B 46.A  
 Caussam redintegrari. 86.C  
 Caussa, aut argumeto, aut pro-  
     batione constat. 359.B  
 Caussæ. 82.D  
 Caussæ veteres ex phlegmate,  
     & melancholia procedunt.  
     71.B  
 Caussatum genera tria. 33.A  
 Caussarum quinque modi.  
     34.D

# I N D E X.

Cauſſales coiunctiones.	10.B	* Centurioſis puer.	248.C	Chalazius lapis.	367.B
* Cauiſſatio poſtponenda propter dilectionem.	106.C	Cepa.	349.D	Chalcantum.	304.A
* Cauiſſidici.	106.D	Cephalea.	73.A	Chalcenterus.	104.A
Cauterium.	407.A	Cephalonia.	270.B	Chalcites.	315.A
Cautes.	304.B	Cephas.	136.A	Chalcophonos.	315.A
Cautio.	84.B	Cera literarum materies.	105	Calcoſmaragdus.	309.D
Cautus.	188.D	D		Chalcus.	322.A
† Cauum, & cauatum.	7.D	Ceræ folium.	351.A	Chaldæi.	96.A
Cecropia.	285.D	Ceraſtes.	232.A	Chaldæi primi astrologiam docuerunt.	61.C
Cecropidæ.	170.B	Ceraſum.	334.A	Chalybs.	320.C
Cecrops.	165.B	Ceraſus.	ibid.	Cham.	129.B
Cecrops ſimulacra finxit.	153.A	Kēgata.	222.C	eius filij quatuor.	162.C
† Cecrops Iouem adorare precepit.	96.	Ceratum.	322.B	† Cham.	
Athenas condidit.	ibid.	Ceraunij mōtes.	15.A. 267.A	* Cham peccante posteritas eius damnatur.	127.C
Cercopitheci.	228.C	Ceraunium gemma.	175.B	* Cham Iudæos significat.	239.C
Cedere.	86.B	Ceraunus nota.	15.A	* Cham maledictus quid significet.	127.B
† Cedo, & do.	10.B	Cerberus.	219.C	Chamædracontes.	233.C
Cedria.	335.C	Cerdo hærefiarcha.	144.C	Chamædrys.	344.B
* Cedrilignum.	190.A	Cerdoniani hæretici.	ibid.	Chamæmelos.	344.B
Kεδρόμηλον.	334.B	† Cerealis episcopus Castellanensis.	121.B	Chamæleon.	345.B
Cedrus.	335.B	† Cerebra animantium marinorum in augmento luna pleniora.	78.A	Chamæpitys.	346.C
Cedro dignaloquutus.	335.C	Ceres.	156.C	Chamaui.	166.C
Celebritas.	112.A	Ceres quare prima ferro vertere terram instituit.	326.B	Chamus.	406.B
Celer.	188.D	Cereus.	402.C	Chana.	136.C
† Celeritas, & velocitas.	36.B	Cerimoniæ.	115.B	Chanaam.	129.B. 162.C.
42.C		Cerinthus hærefiarcha.	143.C	266.D	
Cella.	292.D	Cerinthian hæretici.	143.C	* Chanaam posteritatem significat Iudæorum.	239.D
Cellarium.	294.C	Cernere.	83.C	* Chananaæ figura ecclesiæ.	248.C
Celoces.	168.A	Cernui.	392.C	* Chananaæ filia.	248.C
Celoe.	238.D	Cerotum.	78.D	Chananæi.	164.C
Celsi arbor.	334.D	Certamen ferarum.	365.D	* Chananaus populus nō extinctus.	208.D
Celsus.	188.B	Certamina.	360.C	Chananæorum decem gentes.	162.B.C
† Celsus Archiepiscopus Toletanus.	167	Certaminum genera.	360.D	Chaon Heleni frater.	270.
Celte.	372.A	† Certo, & certius.	41.C	A	
Celtiberi.	167.A	Cerui.	222.C	Chaonia.	269.D
Celtici.	167.A	Ceruicalia.	386.C	Chaos.	49.D
Cenchrus.	233.A	Ceruices.	207.D	Character.	406.B
Censere.	174.A	Ceruices, & ceruix.	8.A	Characterismus.	41.B
† Censor, & censualis.	7.C	Ceruinus equus.	224.A	Charientismos.	26.B
Censores.	174.D	Ceruix.	207.D	Charismatum distributio.	77
† Censorius.	7.C	† Ceruix & collum.	8.A	B	
† Censualis, & censor.	7.C	Ceruſſa.	376.B	Charitas.	142.A
* Censura ecclesiæ.	101.A	Cespites.	332.C	Charitas Spiritus sanctus est.	
† Census per quinquennium agebatur 68 B	100	Cessio.	86.B	125.B	
Cenſus primum actus.	96.D	Cete.	237.A	† Charitas, amor, & dilectio.	
Centauri.	219.A	Cethim.	163.A	60.B	
Centauria.	343.D	Cethura.	129.B	Charitas, spes, & fides.	
Centenum.	327.D	* Cethura quid significet.	136	59.D	
Centenarium.	322.C	A		Charitate in donis Dei nihil maius.	125.B
Centones.	29.D	Cetra.	358.B	* De charitate.	35.D. 36.A.
Centrum.	56.D	† Cetum & cœtus.	8.D	&c.	
Centum.	52.B	† Ceurila dux.	158.B	* Charitate qui se dissociat regno Dei se separat.	91.B
Centupeda.	233.D	Chænix.	323.D	Charon.	155.D
Centuria.	172.B. 176.C. 299.D	Chalaſticum vnguentum.	78.		
D	300.C	A			
* Centurio fidem ḡtium significat.	248.B	Chalazias.	314.A		
Centuriones.	171.C	312.A			

# I N D E X.

- Zaporæ. 283.C  
 Charta vbi nascitur. 285.  
     B  
 Chartharum species & vius.  
     106.A.B  
 Chafdim. 163.B  
 Chase. 163.B  
 Chebron ciuitas. 284.B  
 Xerapegivos rgozmos. 64.B.  
     251.B  
 Xeriplatov. 380.C  
 Xeripess. 77.A  
 Chelidonia. 344.A  
 Chelidonia gemma. 312.B  
 Chelidoniacus gladius. 355.B  
 Chelonites. 316.B  
 Chelydros. 232.D  
 Chernites lapis. 306.D  
 Cherydros. 232.D  
 Cherubim. 127.A  
 Cherubim Paradisum seruat.  
     265.B  
 \*Cherubim plenitudo scientia. 119.C  
 \*Cherubim & propitiatoriū.  
     170.A  
 Cheth. 162.B  
 Chethei. 162.B  
 † Childericus Imperator. 111  
 Chiliarcha. 171.C  
 Chiliaſta. 143.C  
 Chimæra. 30.C 219.A  
 Chimæra mons. 268.D  
 † Chindasuinthus Rex Got-  
     thorum. 166  
 † Chintila rex Gotthorum.  
     166  
 Chios insula. 276.C  
 Chirographum. 84.B  
 Chiron centaurus. 343.D  
 Chirō dictus quia chirurgus.  
     77.A  
 Chiron Græcis medicinam in-  
     uenit. 77.A  
 Chiron inter astra. 69.C  
 Chirurgia. 76.A  
 Chlamis. 383.A  
 Choaspis fluius. 261.B  
 Choaspites gemma. 310.D  
 Choenix. 325.B  
 Cholera. 71.A  
 Choncula. 323.C  
 Choragros. 298.D  
 Chordæ. 60.A  
 Chorea. 113.C  
 \*Chorepiscopi. 348.D  
 Choriambus. 11.B  
 † Chori institutio. 97\*325.A  
 Chorus. 113.C  
 Chorus in Græcia inuentus.  
     96.D  
 Chous, vel Cohus. 73.A  
 Chresimon. 15.A
- Chria. 36.D  
 Chrisma. 18.D.115.D.121.C  
 \*Chrismatæ gentes sanctifi-  
     cande. 307.A  
 Chrisma & eius institutio.  
     365.D  
 Christus. 18.D  
 Christus nascitur. 97.A  
 Christus crucifigitur. 97.A  
 Christus propheta dictus.  
     101.D  
 Christus à chrismate. 121.C  
 Christus Deus, & homo.  
     122.B  
 Christus in forma Dei, & ser-  
     ui. 123.B  
 † Christus quomodo nunc æ-  
     qualis patri nunc minor pa-  
     tre dicitur. 48.B  
 † Christus vnigenitus & pri-  
     mogenitus dicitur. 48.C  
 † Christus frater & dominus.  
     48.D  
 † Christus tam vir, quam ho-  
     mo vocatur. 53.A  
 † Christus anima quando po-  
     suit. 55.D  
 † Christus sol. 75.D 76.B  
 † Christus tanquam sol ecli-  
     psim passus, & cum in sepul-  
     tura fuit. 78.D  
 † Christus sanctos gloria illu-  
     minat. 80.A  
 † Christi lucifer figura. 82.  
     B.  
 † Christus natus. 105  
 † Christus crucifixus. 105  
 \*De Christo. 14.D  
 \*Christus Agnus, leo, & ser-  
     pēs quomodo dicatur. 4.C  
 \*Christus pacē in se & angelis  
     & hominibus fecit. 11.C  
 \*Christus ex vtero virginis mi-  
     nor patre dicitur. 14.D  
 \*Christus in forma serui ser-  
     uis, & in forma serui non  
     seruis. 14.D  
 \*Christus nequaquam alter in  
     humanitate, alter in deitate  
     est. 15.A  
 \*Christus non à patre solum,  
     sed à Spiritu sancto missus.  
     16.A  
 \*Christus quomodo dicitur  
     ad dexteram Patris sedere.  
     16.A  
 \*Christus pœnam peccati no-  
     stri suscepit. 15.B  
 \*Christus aliud ex Patre, aliud  
     ex Virgine, non aliud.  
     15.B  
 \*Christus de sua morte no-  
     bis medicinam aptauit.
- 15.D  
 \*Christus primū ad Israel ve-  
     nit, deinde ad Gentes. 15.D  
 \*Christus omnem plenitudi-  
     nem gratiarū habuit. 16.B  
 \*Christus ad cælum ascendēs  
     descensit carne, sed præsens  
     est maiestate. 16.A  
 \*Christus via est, qua ad eum  
     venitur. 20.B  
 \*Christus diem iudicij nouit,  
     sed scire discipulos noluit.  
     31.B  
 \*Christus in iudicio mitis, ele-  
     ctis, terribilis reprobis. 31.B  
 \*Christus à dominatu vitiorū  
     nos eruit. 55.A  
 \*Christus post baptismū pas-  
     sus est à diabolo tentari.  
     70.D  
 \*Christus pacis unitatem do-  
     cuit. 82.C  
 \*Christus lapis de monte ab-  
     scissus sine manibus. 116.C  
 \*Christus quando natus, &  
     quando passus. 145.D  
 \*Christus vt leo requieuit.  
     151.A  
 \*Christus quomodo dicitur  
     tertia in trinitate persona.  
     3.A. & 169.A  
 \*Christus sacerdos maximus.  
     181.C  
 \*Christus petra & mons.  
     193.C  
 \*Christus hæreditas clerico-  
     rum. 208.A  
 \*Christus à Patre genitus pro-  
     batur. 256.B  
 \*Christus angelus dicitur.  
     257.A  
 \*Christus ante secula ineffa-  
     bile à Patre genitus. 257  
     D  
 \*Christus Deus & Dominus  
     est. 258.B  
 \*Christus homo factus, proba-  
     tur ex scripturis. 262.A  
 \*Christus de tribu Iuda ortus  
     probatur. 264.A  
 \*Christus ex semine Abrahæ  
     ortus probatur. 264.B  
 \*Christus de stirpe David na-  
     tus probatur. 265.A  
 \*Christus de Virgine sine vi-  
     ro genitus probatur. 266  
     D  
 \*Christus pauper & abiectus  
     primo aduentu venit. 268  
     C  
 \*Christus à Deo Patre unctus  
     est. 268.D  
 \*Christus in Bethlehem  
     natus.

# I N D E X.

- natus. 268.D  
 \* Christus in corpore vidēdus erat. 270.D  
 \* Christus signa & virtutes fecit. 270.D  
 \* Christus à semetipso traditus. 273.B  
 \* Christus venundatus. 273.B  
 \* Christus comprehensus, & à discipulo suo traditus. 273.D  
 \* Christus à falsis testibus accusatus. 274.A  
 \* Christus iudicatus. 274.A  
 \* Christus in passione à discipulis deseritur. 274.D  
 \* Christus flagellatus, & palmiss cæsus. 275.A  
 \* Christus spinis coronatus est. 276.A  
 \* Christus crucem portauit. 276.B  
 \* Christus veste coccineaindutus. 276.C  
 \* Christus crucifixus. 276.D  
 \* Christus dum pateretur tacuit. 276.D  
 \* Christus felle & aceto potatus. 278.A  
 \* Christus inter duos latrones crucifixus. 278.B  
 \* Christus mortuus. 279.A  
 \* Christus in cruce pro inimicis patrem deprecatus est. 279.B  
 \* Christus pro nostris peccatis crucifixus. 279.D  
 \* Christus lancea percussus. 280.D  
 \* Christus descendēs, quos vult de morte liberauit. 281.B  
 \* Christus sepultus. 281.D  
 \* Christus resurrexit ab inferis. 282.B  
 \* Christus in cælum ascendit. 282.D  
 \* Christus sedet ad dexteram Patris. 283.C  
 \* Christus venturus ad iudicandum. 284.C  
 \* Christus post ascensionem suam Spiritum sanctum super Apostolos misit. 284.D  
 \* Christus ad Gentes erat trāfiturus ob incredulitatem Iudeorum. 294.C  
 \* Christus missæ sacrificiū instituit. 331.C  
 \* Christus quare carnem suscepit. 335.B  
 Christinomina. 121.D
- Christi aduentus sacerdotium Iudeorum obmutuit. 102.A  
 Christo sic cōiuncta est humana natura, vt ex duabus substantijs fieret vna persona. 123.C  
 Christo edito prohibitum est vt nemo nativitatem aliquius de cælo interpretaretur. 152.A  
 Christum crucifixū quomodo fatemur. 123.D  
 Christo varia nomina attribuuntur. 48.D  
 Christi nativitatis & nostræ distinctio. 49.A  
 Christi nomina accidentia & naturalia. 49.A.&c  
 Christi vestimenta diuisa. 278.C  
 Christi duplex nativitas. 14.D  
 Christi aduentum qui expetauerunt. 16.D  
 Christum qui deserit, et si videat veritatem, a longe videt. 20.C  
 Christi nomen per omnes gentes diffusum. 256.C  
 Christi nativitas stellæ indicatio monstratur. 268.D  
 Christum Iudei non erant agniti. 272.A  
 Christi caput arundine percussum. 275.C  
 Christi manus & pedes clavis affixi. 277.B  
 Christi crura non fracta. 280.C  
 Christi corpus in sepulcro non vidi corruptionem. 281.C  
 Christi regnum perpetuum. 284.A  
 Christi passionis tripartita ratio. 336.C  
 Christi baptisma. 364.A  
 Christianus. 149.B  
 Christianus incantationes vietare debet. 152.B  
 Christianus nō gloriatur, qui nomen habet & non facta. 140.B  
 Christianus spectacula odisse debet. 364.B 363.D  
 Christianus signorum observationes ignorare debet. 69.D  
 Christiani Nazarai per opprobrium vocabantur. 140.B  
 Christianorum hæreses. 143.A
- † Christianorum persecutio. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 160.B 155.D  
 † Christianis templis aedificandi facultas datur. 108  
 † Christianis priuilegia redduntur. 109  
 † Christiani quando liberales artes discere, vel docere prohibiti. 109  
 \* Christiani multi fide, sed nō opere. 35.B  
 \* Christianus non vocis modo, sed tantum verbis diuinis debet commoueri. 77.C  
 \* Christianus non legat figura poetarum. 83.D  
 \* Christianum non decet morti obnoxium prodere. 106  
 \* Christianorum vocabulum. 322.C  
 \* Christianus eo modo agat quo agere videt ecclesiam, ad quam forte deuenerit. 343.C  
 Chromaticus. 188.B  
 Chronia. 73.A  
 Chronica. 89.D  
 Chronicimorbi. 73.A  
 † Chronicon Isidori. 92  
 Chryseleactus. 315.C  
 Chrysodeta. 399.A  
 Chryse insula. 265.C 275.D  
 Chrysites lapis. 307.A  
 Chrysobrillius. 310.A  
 Chrysocolla. 315.D 376.A  
 Chrysolampis. 315.C  
 Chrysolitus. 315.C  
 Chrysopis. 315.C  
 Chrysoprasus. 310.A  
 Chrysoprasius. 315.A  
 Chrysoroas fluuius. 261.A  
 Chus. 129.C 161.C  
 Cibus. 394.B  
 \* Cibus qualis esse debeat. 61.B 62.B.C  
 \* Ciborum discretio in lege. 178.A  
 Cibutum. 401.A  
 Cicadæ. 245.B 248.D  
 Cicadæ aureæ Atheniensium gestamen. 388.A  
 Cicatrix. 76.B  
 Cicendela. 248.C 402.C  
 Cicer. 328.D  
 Cicero. 148.B  
 Cicero librum edidit de iure ciuili in artem redigendo. 79.B  
 Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inscripsit. 383.B

# I N D E X.

- 383.B  
 † Ciceron nascitur, & laude ora  
toria celebratur. 103  
 Ciceronis fons. 255.A  
 Ciceronis locus corrigendus.  
91.A  
 Ciceronis locus emendatus.  
359.B  
 Cicetonis versus. 368.A  
 † Ciceronis ex Arato versus.  
82.B  
 Ciconiz. 242.A  
 Ciconia. 406.C  
 Cicuta. 337.B 345.B  
 Cignus. 242.B.C  
 Cilia. 108.C 206.C  
 Cilices. 163.A  
 Cilicia. 268.C 386.B  
 \* Cilicium pœnitentium. 354.D  
 Cilicifex. 400.C  
 Cilio. 399.A  
 Ciliæ. 268.C  
 Cillare. 208.B  
 Cillere. 405.B  
 Cimex. 236.B  
 Cimicia. 345.B  
 Cincinni. 330.A  
 Cinctus. 391.D  
 Cinctus Gabinus. 383.B  
 Cinereus equus. 224.B  
 Cingulum. 391.D 406.C  
 Cinis. 302.A 326.B  
 \* Cinis aspersio[n]is. 190.B  
 Cinna. 106.C  
 Cinnæ versus. 369.A. 370.C  
391.A  
 Cinnabaris. 375.D  
 Cinnamolgus. 243.A  
 Cinnamomum. 341.B  
 Cinnamum. 243.A  
 † Circa, circum & circiter.  
8.B  
 Circe. 151.A. 361.D 220.A  
 Circenses ludi. 361.A  
 Circensis infania. 365.A  
 † Circiter, circum & circa. 7.B  
41.D  
 Circius ventus. 86.A.B.  
254.D  
 Circinus. 378.B  
 Circulus. 56.D 206.A  
 Circularis numerus. 55.B  
 † Circuli quinque. 70.D  
 † Circum, circiter & circa. 7.B  
41.D  
 † Circumcelliones. 145.B  
\* 353.A  
 Circumcidere libros. 106.C  
 \* Circumcisionis consumma-  
tio. 32.A  
 \* Circumcisio secunda. 205  
 \* Circumcisio Abrahæ. 130.C
- Circumflexus accentus. 13.A  
 Circumforanus. 189.D  
 Circumluuum. 281.C  
 † Circumpedes & antepedes.  
7.C  
 † Circumspicere. 2.A  
 Circumtextum. 383.D  
 Circus. 290.A 361.C  
 Circi ornamenta. 361.A  
 Circum diaboli repleuerunt.  
163.D
- Citri. 206.B  
 Kipper. 317.A  
 Cistella. 401.C  
 Cithara. 59.D  
 Citheron. 280.B  
 Citij. 163.A  
 Citium vrbs. 163.A  
 Citocatia. 345.D  
 † Citra & vltra. 36.D  
 Citria. 334.B  
 Citrofa vestis. 381.C  
 Ciues. 173.D  
 \* Ciues qui noluerunt homi-  
nem nobilem regnare.  
254.B  
 Ciuium nomina. 173.D  
 † Ciuite & ciicum. 8.B  
 Ciuitis philosophia. 43.C  
 Ciuitas. 289.A.D  
 † Ciuitas & vrbs. 36.B  
 Ciuitates quæ appellantur.  
289.D  
 Ciuitates quinque conflagra-  
tae. 132.B  
 Ciuitatis futuræ locus fulco  
designabatur. 289.B  
 † Clamor & clangor. 6.C  
 Clamosus. 188.A  
 † Clangor & clamor. 6.C  
 Clarus. 188.B  
 Clarissimi senatores. 174.D  
 Classis. 172.A 367.B  
 Clasica. 354.D  
 \* Claudi in euangelio. 248.D  
 Claudiani versus. 24.C  
 Claudius Imperator. 97.B  
98.A † 105.108  
 † Claudius Imperator statua  
honoratus, quod Gotthos  
remouisset. 155.B  
 † Claudius Gothorum Dux.  
161.B  
 Claustra. 295.B  
 Clauſulæ. 29.C  
 † Claufum & obturatum. 43.C  
356.B  
 Clauſi. 392.D  
 Clauſi. 378.D  
 Clauſi. 405.A  
 Clauſus. 369.B  
 Cleanthes. 64.D  
† 96
- Clemens. 102.D 188.C  
 † Clemens in se, in alieno pec-  
cato rigorem non teneat.  
101.B  
 † Clemens discipulus Apo-  
stolorum. 85.D  
 † Clemens episcopus. 89.B  
 † Clementis Papæ locus. 76.C  
C.84.A 85.C  
 \* Clementia Dei. 45.A  
 \* Clementia principum. 103.C  
 \* Clementiam qui addi iusti-  
tiaz, bonum pro malo im-  
pertit. 103.C  
 † Clementinus gentilis. 122.B  
 Cleopatra. 97.A. 232.D  
† 103  
 Clepare. 358.A  
 Clerici. 138.A \* 344.A  
 Clericorum gradus & nomi-  
na. 138.B  
 \* Clericorum genera. 345.A  
 \* Clericorum regulæ. 344.C  
 \* Cleros. 344.B  
 Clerus. 138.A 367.B  
 Clibanus. 295.B  
 Clientes. 189.A  
 Climata. 300.B  
 Climata cæli quattuor. 63.D  
 Climax. 39.D  
 Clitorius lacus. 255.A  
 Clitumnus lacus. 255.E  
 Cliuſum. 301.C  
 Cliuſus. 295.B  
 Cloacæ. 290.C  
 Cloacas Romæ Tarquinius  
Priscus fecit. ibid.  
 Clodus. 189.C 329.B  
 Clonia. 337.D  
 † Cluere. 8.B  
 Clunabulum. 355.B  
 Clunes. 209.D  
 † Clupeus, & clypeus. 8.B  
46.D  
 Clypeus. 358.A  
 † Clypeus & clupeus. 8.B  
 † Clypeus & scutum. 46.D  
 Clyster. 77.A  
 Clysthenes. 362.D  
 Coætaneus. 188.D  
 † Coarguere & arguere. 2.D  
42.B  
 Cozxare. 37.D  
 Coccimella. 334.C  
 Coccinea vestis. 380.D  
 Cocco Romanorum vexilla  
decorantur. 363.C  
 Coccum. 383.B  
 Cochlear. 29.A 238.C  
 Cochlear. 323.C 399.C  
 † Cochlear & cochlearius.  
b 4 8.D

# INDEX.

- 8.D  
 Coctum. 395.B  
 Cocula. 401.A  
 Cocytus. 182.D  
 Codex. 106.D 329.B  
 Codex Gregorianus & Hergo-  
 nianus. 79.C  
 Codex Theodosianus. 79.A  
 \* Codices monasterij. 406.A  
 Codices tabulæ publicæ. 84  
     C  
 Codicillum. 83.B  
 Kodex. 76.D  
 Codranc. 322.D  
 † Codrus Atheniensis Rex.  
     99  
 Cæmentum. 296.C  
 Cœna. 394.B  
 \* Cœna Domini. 336.D  
 Cœna dominica. 113.B  
 Cœnaculum. 292.C  
 Cœnobium. 139.C. 293.B  
     292.C  
 \* Cœnobium & monasteriū.  
     353.A  
 \* Cœnobia fœminarum. 346  
     C  
 Cœnobitæ. 139.C \* 352.B  
 Cœnōsis. 40.C  
 Cœnum. 302.A  
 † Cœpit & cepit. 8.A  
 Cœtus. 108.C  
 † Cœtus & cetum. 8.D  
 \* Cogitatio. 14.D  
 \* De cogitatione. 49.B  
 \* Cogitationis peccatum.  
     ibid.C  
 † Cogitatio mens & memo-  
     ria. 54.D  
 Cognati. 179.B  
 † Cognatus affinis & propin-  
     quus. 7.C  
 † Cognitio & agnitio. 7.A  
 \* Cognitio creaturæ. 7.C  
 \* Cognitio diuinitatis. 34.A  
 Cognitor. 189.A  
 † Cognitor, & procurator.  
     8.C  
 Cognomen. 6.A  
 † Cognomen, nomē, & agno-  
     men. 25.C  
 † Cognoscere & agnoscere  
     4.A.8.B 46.C  
 Cshors. 172.C  
 Coitus. 157.B  
 Colare. 375.B  
 Colena. 345.C  
 Colica. 74.D  
 Collatio lectionis. 84.C  
 \* Collatio docibilitatem cit.  
     84.C.D  
 Collega. 188.D  
 Collegati ciues. 175.B  
 Collegiatus. 3189.A  
 Colles. 280.B  
 † Colles & montes. 24.A  
 Collisio. 21.A  
 Collum. 207.C † 52.A  
 † Collum & cœruix. 8.A  
 † Colluum, & alluum.  
     3.B  
 Colobium. 381.A  
 Colocasie. 346.A  
 Colocynthis. 343.D  
 Colomelli. 207.D  
 Colomis. 189.A  
 Colon. 14.A 74.D  
 Colon. 175.D  
 \* Colon vineæ in euangeliō.  
     251.B  
 Colonia. 289.A  
 Colonus. 189.A  
 Colophonium carmen. 28.C  
 Colores equorum. 363.C  
 Colores. 375.B  
 Colores calcis commissione  
     corrumpuntur. 376.C  
 Colores vestium. 386.D  
 Colossmiores. 276.C  
 Colostrum. 395.C  
 Coluber. 231.B  
 Colubraria insula. 277.B  
 Colum. 38.D  
 Columbae. 224.A 245.C  
 Columbae felle carent. 125.D  
 Columbaria. 369.C  
 † Columnæ & columis. 7.C  
 Columella. 326.B  
 Columna. 207.B. 290.A. 296  
     C 373.D  
 \* Columna ignis. 161.D  
 Columnæ Herculis. 275.B  
 Columnæ Doricæ, Ionicæ,  
     Tuscanicæ, Corinthiæ, At-  
     ticæ. 296.C  
 \* Columnæ & bases taberna-  
     culi. 171.B  
 Columnarum rotundarū gene-  
     ra quattuor. 373.D  
 † Columna lapidea quæ dilu-  
     gium evasit. 93  
 Colus. 387.C  
 Coluthus hæresiarcha & Co-  
     luthiani. 143.A  
 Colymbades olius. 337.A  
 Colyria. 76.D  
 Colyrium. 77.B  
 Comæ. 106.B  
 † Comatū & comosum. 41.C  
 † Comburere, amburere, &  
     sepelire. 3.D  
 Comesor. 189.B  
 Cometes. 68.B 82.C  
 Comici poetæ. 149.C  
 Comicorum duo genera.  
     ibid D
- † Cominus & aminus. 46.D  
 Comitialis morbus. 73.C  
 Comitiorum dies follemissis.  
     73.C  
 Comma. 14.A 38.D  
 Commagena vrbs. 266.D  
 † Commemorare, & memo-  
     rate. 23.B  
 Commentaria. 105.B  
 † Commentarij, & commenta-  
     taria. 41.D  
 † Commentarium, & commé-  
     tatum, & comicum. 7.B  
 Commercium. 86.C  
 Commissum. 378.A  
 † Commodate, & accommo-  
     date. 7.A  
 † Commodare, & virtutem  
     date. 23.A 43.C  
 Commodatum. 85.A  
 † Commodus Imperator.  
     107  
 Commodus. 97.C  
 † Commonere, monere, & ad-  
     monere. 23.B 42.C  
 Cōmune genus, & epicōnū  
     8.B † 8.D  
 Communes coniunctiones.  
     10.B  
 Communi diuidundo. 85.D  
 Communia verba. 9.D  
 Communicantes. 394.B  
 † De Communione, & Baptis-  
     mo. 27.A  
 Comœdi. 364.B  
 Comœdia vbi inuenta. 277.  
     A  
 Comosum, & comatum. 41  
     C  
 Compago. 209.B  
 Comparatio, & comparatio-  
     nis gradus. 7.C  
 Comparatio criminis. 34.A  
 \* Comparationis vtilitas. 84.  
     D  
 Comparatius. 7.D  
 Compascuus ager. 299.B  
 Compedes. 88.A  
 † Compendium præda, & lu-  
     crum. 29.C  
 Competens. 140.B  
 \* Competentes. 361.B  
 Compilator. 188.B  
 Compita. 189.C 301.C  
 \* Completa. 333.D  
 Complex. 188.D  
 Compluuium. 296.B  
 † Comportare, deportare, &  
     exportare. 10.B 42.C  
 Compositi numeri. 53.B  
 † Compositum, & compitum.  
     7.D  
 Comptus. 189.B  
     a Com-

# I N D E X.

- \* Compunctio cordis. 41.B  
 Computum. 52.A  
 † Conantius Archiepiscopus  
     Toletanus. 167  
 † Conatius Episcopus Palen-  
     tinus. 135  
 Concentor. 139.B  
 Concessio. 33.D  
 Concha. 399.B  
 Conchæ. 238.C  
 Concharum multa geneta.  
     238.C  
 Conchylia. 387.B  
 Conchylum. 238.D 387.  
     B  
 † Concidere, & concidere.  
     8.B  
 Conciliabula. 289.C  
 Conciliari Deo. 117.B  
 Conciliatrix. 189.D  
 Concilium. 108.C 109.B  
 Concilium Chalcedonense.  
     108.A 110  
 Concilium Ephesinū. 108.A  
     † 110  
 Concilium Nicænum. 108.D  
     † 108  
 Concilium Constantinopi-  
     tan. 108.D  
 † Concilium Carthaginense.  
     110  
 Conciliorum canones. 108.B  
 Concionator. 188.C  
 Conclusio. 34.C 35.B.C  
 \* Concordia malorum & bo-  
     norum contraria. 93.B  
 † Cōcordius Archiepiscopus  
     Toletanus. 168  
 Concors. 188.C  
 Concuba. 200.C  
 † Concupiscentia carnis, &  
     spiritus. 56.D.A  
 Concupiscible. 55.C  
 Condicio testis. 359.D  
 Conditions. 84.C  
 Conditum. 397.A  
 † Conditum non consum di-  
     cimus. 1.A  
 Conductio. 85.D  
 \* Conferre melius, quam le-  
     gere. 84.C  
 Confessio. 117.B  
 Confessio erroris. 117.C  
 \* Confessio hominis. 36.B  
 \* De confessione & pœnitentia.  
     42.B  
 † Cōfidentia & fiducia. 14.D  
     46.D  
 Confidens. 188.D  
 Confinalis. 188.D  
 \* Confirmatio, seu manuum  
     impositio. 365.A  
 \* Confirmatio à solis Episco-
- pisfit. 366.A  
 \* Conflictus conuersorum.  
     39.B  
 \* De conflictu vitiorum & vir-  
     tutu[m]. 413.B  
 Confusa vox. 10.B  
 Confusio. 189.C  
 \* Confusio linguarum. 128.A  
 Confusus. 189.C  
 Congeminatio. 39.D  
 Congiarium. 324.A  
 Congius. 324.A 325.D  
 \* Congratulatio fraternaliui  
     dia respondet. 415.A  
 Congregare. 141.A  
 Congrus. 238.A  
 Coniferæ cyparissi. 335.C  
 † Conimbria vrbs. 165.A  
 Coniuges. 183.B  
 Coniugia. 183.D  
 Coniugium. 184.B  
 \* Coniugium qui pro libidi-  
     ne appetunt. 59.C  
 \* Coniugia tantum per se bo-  
     nasunt. 59.D 358.D  
 \* Coniugij institutio. 358.B  
 \* Coniugati. 358.B  
 \* Coniugati qui luxuriosius  
     vivunt. 359.D  
 Coniugatio. 9.C  
 Coniunctio. 9.D  
 Coniunctiuus modus. 9.B  
 Coniuratio. 172.D  
 Connubium. 184.C  
 \* Connubia à fæcordote bene-  
     dicitur. 359.B  
 Conus figura solida. 56.A  
 Conopœum. 571.C  
 Consanguineus. 179.B  
 Consanguinitas. 182  
 † Conscendere, escendere, &  
     ascendere. 44.B  
 \* De conscientia. 49.D  
 \* Conscientia pœna. ibid.  
 \* Conscientia sua iudicium.  
     50.A  
 \* Conscientia bona non me-  
     tuit. 52.C  
 \* Cōscientia interius accusat.  
     80.B  
 \* Conscientia humiliſ. 88.A  
 \* Conscientia stimulus. 385.D  
 † Conscribere, & scribere.  
     7.D 42.A  
 Conscripti milites. 171.C  
 \* Consensio. 57.D  
 † Conseguiri, & assequiri. 7.A  
     42.D  
 Conseguiri, & inseguiri. 40.D  
 Considerare. 403.C 133.B  
 \* Consideratio huius vita[.]  
     4.C  
 Considium. 108.C
- † Consilium, & sententia.  
     47.A  
 \* Consilium immundoru[.] spi-  
     rituum. 44.A  
 † Consistere, & sistere. 32.B  
 Confobrinus. 179.B  
 Consolator. 188.C  
 Consolator Spiritus sanctus.  
     124.B  
 Confors. 188.C.D  
 Conspicere, & aspicere. 2.D  
 † Constantia, & pertinacia.  
     42.D  
 Constantinopolis vrbs. 285.  
     C  
 \* Conspersio corporis natura-  
     lis affectio. 70.D 71.A  
 Constantinus Imperator. 79.  
     C. 98.B. † 108 155.C  
 Constans. 188.D  
 † Constans Imperator. 108  
 Constantius Imperator. 98.B  
     † 108  
 Constantius episcopus. 123.  
     D  
 Constellationes. 151.D  
 Constitutio. 36.D 81.B  
 Constitutio iuridicalis, & ne-  
     gotialis. 33.D  
 Constitutio assumptua. ibid.  
 † Constipulatio. 44.A  
 Construēti. 372.D  
 † Construere, & destruere.  
     7.A 42.B  
 † Consuere, & suere. 1.A  
     7.A  
 † Consuescere, & assuescere.  
     7.B 42.B  
 Consuetudo. 36.D 80.B  
 † Consuetudo, & ritus. 18.C  
 \* Consuetudo peccandi. 48.  
     B.D  
 Consules. 170.B.C 102  
 Consules suffecti. 82.B  
 Consulis dictum in euocatio-  
     ne. 172.D  
 Consultus. 188.D  
 † Consurgere, & surgere. 32.  
     C  
 † Consummatum, & perfe-  
     ctum. 27.C  
 Consumptus. 189.D  
 Contagium. 72.B  
 † De contéplatione, & actio-  
     ne. 85.D  
 Contemptibilis. 188.C  
 \* Contemptibilis mundo.  
     86.B  
 \* Contemptores mundi. 86.A  
 \* Contéptores dominici pré-  
     cepti. 44.B  
 \* Contemptus mundi aduer-  
     sus cupiditatem. 418.D  
 Con-

# I N D E X.

- \* Contentio lites generat, & Deum blasphemat. 84.D
- \* Contentio hæres generat. 84.D
- \* Contentio vitanda. 383.B
- \* Contentiosi. 85.A
- Contentiosus. 188.C
- † Contestor, testor, & obtestor. 35.A
- Contextus orationis. 6.A
- Conticescere. 20.C 92.A
- † Conticescere, & obticescere. 45.D
- Conticinium. 92.A † 65.A
- † Cōtingere, accidere, & euenire. 7.C 40.C
- Continens. 188.C 281.D
- Continens numerus. 55.A
- \* Continens qui à mundanis desiderijs non subtrahitur. 59.B
- \* Continentes senes qui luxuriosè vixerunt. 58.D
- † Continentia, & castitas. 6.B
- \* De continentia. 59.B
- \* Continentia non præcipitatur, sed suadetur. 356.C
- Contradiccio. 46.B
- Contraposita. 39.B
- Contrariorum genera quatuor. 50.A
- \* Contritio super contritionē. 66.C
- Controuersia tripartita est. 34.D
- Contubernium. 184.D
- Contumax. 188.B
- Contumeliaz quomodo feren da. 51.D
- Contumeliosus. 188.C
- Contus. 356.A
- Conualles. 280.B
- † Conualles, & valles. 37.B
- † Conuena, & aduena. 2.D
- Conueniarum vtbs dicta Vacca. 166.C
- Conuentus. 108.C
- \* Conuersio gentium veteri populo latebat. 17.A
- \* Conuersio à timore incipit. 39.C
- \* Conuersio ad Deum ad finem differenda non est. 355.B
- \* Conuersio quando Deo placet. 38.B
- \* Conuersio remissa. 40.B
- \* De conuersis. 38.B 39.A
- \* Conuersus verba otiosa pertimescat. 40.B
- \* Conuersus prius ab opere corrigendus postea à cogitatione. 39.D
- \* Conuersi nuper curis exterioribus non implicentur. 40.A
- \* Conuersi qui ad monasteriū veniunt. 403.D
- \* Conuersus prius in actione se exerceat, quām ad contemplationem ascendat. 85.A
- \* Conuersorum primordia. 39.B
- Conuexa cæli. 63.B 251.C
- \* Conuicium patientia vincitur. 51.C
- \* Conuiua sumptuosa arguitur. 61.D
- Conuiuum. 393.A. eius triplex modus. 394.A
- Conuiuum antiquorum publicè siebat. 292.C
- Conuocare. 141.A
- Conus. 335.C. 356.A. 358.G
- Conuulsus. 189.D
- Coos insula. 276.A
- Cophinus. 401.C
- † Copiæ, & copia. 41.D
- Copulatiæ coniunctiones. 10.A
- Coquinæ appatum Apicius quidam composuit. 343.A
- Coquus muros Ierusalem subuertit. 62.A
- Cor. 52.D. 72.A 210.C
- \* Corvnum, & anima vna. 92.D
- \* Cor cum manibus ad Deum leuare. 76.D
- \* Cor origo bonæ, vel malæ rei. 49.B
- \* Cor suum homofugere non potest. 49.D
- Cora. 324.C
- Corallium. 311.A 316.B
- Coralliticum marmor. 308.B
- † Coram, & palam. 7.B. 38.D
- Coranus lapis. 307.A
- Corbes. 401.C
- \* Corda reproborum. 93.C
- \* Corda miserorum. 73.B
- \* Corde male, vel bene quiloquitur. 51.A.B
- Corde sapimus. 211.D
- \* Core filij. 189.A 190.A
- Coredulus. 343.C
- Coriandrūm. 351.B
- Corinthea ciuitas. 285.D
- Corinthia vase. 319.A
- Corinthiaz columnæ. 373.D
- Corinthium as. 319.D
- Corinthium marmor. 308.C
- Corinthus. 270.B. 285.D † 96
- Kedros. 345.B 551.B
- Corinn. 208.D
- Coriti. 357.C
- Cornelius Celsus. 326.B
- Cornelius Scipio. 353.B
- Cornelij domus. 284.D
- Cornelia leges. 81.D
- Cornix. 244.C
- Cornices. 242.B
- Cornua. 369.D
- Cornua exercitus. 172.B
- † Cornua, & cornæ. 8.A
- Cornum. 334.B
- Corolla. 388.D
- Corona. 388.D.A
- Coronæ linea, & linea. ibid.
- Corona insigne regum. ibidem.
- \* Corona sacerdotis. 345.A
- Coronarium. 319.A
- Coronæ aureæ Regum, & Imperatorum. 388.A
- Coronis, idis. 15.A
- Corporalia nomina. 6.B
- \* Corporalii quare linea habeat Romana Ecclesia, Orientalis vero serica. 397.C
- Corpulentus. 189.B
- † Corpora cælestia, & terrestria. 54.D
- Corpus. 205
- Corpus pro cœdauere. 216.C
- Corpus quædam habet utilitatis causa, quædam venustatis. 212.A
- † Corpus omne umbram facit. 83.C
- † Corpus & caro 7.D 54.D
- † Corpus excedente anima. 54.C
- † Corpus & anima. 54.B
- † Corpus humanum in quatuorelementa diuiditur. 51.A
- \* Corpus mortuū sine anima est. 13.A
- \* Corpus loco & tempore mutabile est. 13.D
- † Corporis humani membra. 51.A
- Corperishumores quattuor. 71.C
- Corporis partes quædam numib[us] consecratæ. 113.D
- \* Correptio fraterna. 93.C
- \* Correptio unius emendatio est

# IX N. D. E. X.

* <i>ct plurimorum.</i>	100.D	<i>exitit.</i>	49.C	<i>Crinitæ stellæ.</i>	68.C
<i>Cottigæ.</i>	392.D	* <i>Creatura bonum, sed non summum.</i>	1.A	<i>Crispus.</i>	189.C
* <i>Corrigi sponte nolentes.</i>	68.A	* <i>Creatura nulla extitit antequam Deus diceret, fiat.</i>	7.D	<i>Critici dies.</i>	77.A
+ <i>Corripere, obiurgare, &amp; castigare.</i>	7.C	* <i>Creatura vniuersaliter valde bona vocatur singulariter tantum bona.</i>	7.A	<i>Cruciarius.</i>	188.C
* <i>Corripere vitia qui non debet.</i>	93.D	* <i>Creatura vniuersæ qui injuriā facit.</i>	8.C	<i>Crudelis.</i>	188.C
* <i>Corruptores morum.</i>	96.D	* <i>Creaturæ quid spiritualiter significant.</i>	113.A	+ <i>Crudelis, &amp; fævus.</i>	31.D
<i>Cors.</i>	297.D	<i>Credentes Spiritu sancto repleti linguis omnium gentium loquebantur.</i>	125.A	<i>Crudelitas.</i>	33.C
<i>Corsa mulier Ligur.</i>	277.A	* <i>Credentes per crucis signum salvi.</i>	307.C	<i>Crudum.</i>	395.B
<i>Corsica insula.</i>	277.A	<i>Credere iam non possumus, quod videmus.</i>	141.C	+ <i>Crudus.</i>	33.C
<i>Cortex.</i>	332.D	* <i>Credere in Christum cunctis gentibus iussum.</i>	288.C	<i>Cruor.</i>	211.A
<i>Cortinæ.</i>	386.A	<i>Creditares.</i>	85.A	+ <i>Cruor, sanies, &amp; sanguis.</i>	39.A
* <i>Cortinæ decem.</i>	172.B	<i>Crementum.</i>	177.C	<i>Crura.</i>	210.D
* <i>Cortinæ tabernaculi.</i>	386.B	<i>Crepæ.</i>	222.B	<i>Crusta.</i>	395.A
<i>Corui marini.</i>	237.C	<i>Crepare.</i>	190.C	<i>Crustæ.</i>	375.A
* <i>Corui cūm pullos albos vindent.</i>	98.B	<i>Creperum.</i>	91.D	<i>Crustumia pyra.</i>	334.A
<i>Coruus.</i>	242.B	<i>Crepidæ.</i>	392.D	<i>Crustumia oliua.</i>	337.A
<i>Coruus.</i>	254.C	<i>Crepidio.</i>	304.B	<i>Crux.</i>	89.A
+ <i>Corus ventus.</i>	86.A	<i>Crepusculum.</i>	91.D. 19.C	+ <i>Crux Christi reperta.</i>	108
<i>Corybantes.</i>	156.A	+ <i>Crepusculum matutinum.</i>	65.A	* <i>Crux tempestatum huiusseculi refugium.</i>	89.C
<i>Corycus oppidum.</i>	268.C	<i>Creta.</i>	83.C	* <i>Crucem portans debet mundo mori.</i>	35.D
<i>Corymbi.</i>	330.A	<i>Creta insula.</i>	302.A	* <i>Crucis titulus corruptus nō est.</i>	278.D
<i>Coryza.</i>	73.A	<i>Creta Hecatopolis.</i>	275.C	* <i>Crucis figura in fronte.</i>	307.C
<i>Cos.</i>	304.C	<i>Creta Cimolia.</i>	302.A	* <i>Crucis latitudo, longitudo, altitudo, &amp; profundum.</i>	337.A
<i>Costæ.</i>	209.D	<i>Creta Samia.</i>	399.A	<i>Cryptbia.</i>	15.B
<i>Costi.</i>	236.A	<i>Creta argentaria, siue candida.</i>	302.A	<i>Crystallus.</i>	313.C
<i>Costum.</i>	342.D	<i>Creta, id est, iudicium.</i>	362.C	<i>Cteiphon vrbs.</i>	283.B
<i>Costræ.</i>	248.B	<i>Cretenses sagittæ inuentores.</i>	357.A	<i>Ctetica nomina.</i>	7.B
<i>Cothurni.</i>	392.A	<i>Creticum mare.</i>	257.B	<i>Cuatus.</i>	323.C
<i>Coticula.</i>	77.B	<i>Croacafis mons.</i>	279.C	<i>Cubiculum.</i>	292.D
<i>Cotopitæ hæretici.</i>	145.B	+ <i>Crocitare.</i>	37.D	<i>Cubile.</i>	403.D
<i>Cotula.</i>	323.C	<i>Crocodilus.</i>	237.D	<i>Cubitalis lufus.</i>	366.C
<i>Coturnices.</i>	245.A	<i>Cromomagma.</i>	342.A	<i>Cubitus.</i>	208.A
* <i>Coturnices in eremo.</i>	162.D	<i>Crocus.</i>	342.D	<i>Cubus.</i>	56.D
<i>Cotyle.</i>	325.B	<i>Cribrum.</i>	401.C	<i>Cuculla.</i>	384.B
<i>Coux ciuitas.</i>	286.B	<i>Crimen.</i>	86.A	<i>Cuculi.</i>	245.B
<i>Coxæ.</i>	210.B	* <i>Crimen non in rebus, sed in usi agentis.</i>	108.C	<i>Cuculus.</i>	242.B
<i>Crabrones.</i>	248.B	* <i>Crimen, &amp; peccatum.</i>	46.A	<i>Cumeres.</i>	350
<i>Cranaus.</i>	165.B	<i>Crimina in lege conscripta.</i>	86.A	<i>Cucurba.</i>	370.A
* <i>Crapula.</i>	62.C	+ <i>Criminator, &amp; criminans.</i>	6.D	<i>Cucurbita.</i>	350.B
<i>Cras.</i>	91.A	<i>Crines.</i>	206.B	<i>Cucurbita agrestis.</i>	343.D
+ <i>Cras, &amp; crastinum.</i>	6.B	<i>Crines virginum ornatus.</i>	383.A	<i>Cucurbita leuis.</i>	77.A
<i>Crasius.</i>	189.B	<i>Crinis Veneris.</i>	33.A	<i>Cucurbitularis.</i>	346.C
<i>Crasius dux captus.</i>	284.A			<i>Cudere.</i>	372.C
<i>Crasius duos in senectute habuit annulos.</i>	390.D			<i>Culcitæ.</i>	385.C
+ <i>Crassum, &amp; grassum.</i>	7.D			<i>Culex.</i>	248.A
+ <i>Crassum, &amp; obesum.</i>	7.D			<i>Culina.</i>	402.B
<i>Cratera siue crater.</i>	399.C			<i>Culleus.</i>	89.B
<i>Crates.</i>	373.B			<i>Culmen.</i>	296.D
* <i>Creatio cæli, &amp; terræ quid significet.</i>	113.A			<i>Culmina.</i>	296.D
<i>Creator.</i>	205.C			+ <i>Culpa primi hominis nos de Paradiso repulit.</i>	50.B
<i>Creator Dei nomen.</i>	120.D			* <i>Culpa cito corrigitur, quæ cito dignoscitur.</i>	48.B
<i>Creator Deus.</i>	250.A			* <i>Culpæ maioris est, scire quod</i>	
* <i>Creator creature pulchritudine agnoscitur.</i>	3.D				
<i>Creatores.</i>	177.C				
+ <i>Creaturæ totius origo simul</i>					

# I N D E X.

quod sequi debet quemque, & sequi nolle. 34.A	Curtus. 362.D	404.C	Cypressus. 335.D
* Culpas non personas odifice. 36.C	Cursus. 362.D	362.D	Cypria. 376.B
* Culpam agnoscere, nec deflere nihil peius. 42.C	Curules sellæ. 403.D	403.D	Cyprianus martyrio coronatus. 98.A
Cultelli. 405.C	† Curulis, & curialis. 7.B	7.B	Cyprianus episcopus. 107
Cultura. 216.B	Curus. 180.C	180.C	Cyprij. 163.A
Cultus. 380.A	Caspis. 356.A	356.A	Cyprium vnguentum. 78.D
* Cultu pretioso quinque datur. 108.B	* Cultodes sacerorum. 350.A	350.A	Cyprus insula. 275.B
Cum præpositio, & aduerbiū quomodo scribenda. 17.D	* Custodia ori ponitur. 5.A	5.A	D
Cumba. 369.B	Cutis. 208.C	208.C	Daci. 165.D
Cuminus. 351.B	Cyanea gemma. 312.B	312.B	Dacia. 269.D
Cunabula. 403.A	Cyathi. 399.C	399.C	Dactyloë. 344.C
† Cunctiōnes, & vniuersitati. 7.B	Cyathi pondus. 323.C	323.C	L. Ærylicum carmen. 28.B
Cuneus. 172.B	Cyathus. 325.A	325.A	Dærylus. 11.D
Cuniculi. 222.A	Cyclades insulæ. 276.A	276.A	Dædam. 162.A
Cupæ, & cupi. 400.C	Cyclaminus. 346.D	346.D	Dædalus mensam, & sellam fecit primus. 393.A
† Cupere, & ambire. 7.D	Kύκλωψ. 383.D	383.D	Dædalus. 372.C
Cupiditas. 158.C	Cyclica. 109.A	109.A	Dædalus quare relegatus. 378.B
* Cupiditas seculi. 89.C	Cyclopes. 218.A	218.A	† Dæmonum angelorum, & hominum distinctio. 50.B
* Cupiditas omnium criticiū mater. 60.C	Cyclops. 196.C	196.C	Dæmones sanguinem amare dicuntur. 151.D
* Cupiditas non satiatar. 61.A	Cycloid. 109.A	109.A	* Dæmones suscipiunt quem Deus deserit. 44.B
* Cupiditas Christum vendidit. 60.D	Cygnus lunæ. 109.B.C. 110.A &c.	109.B.C. 110.A &c.	* Dæmones luxuriosi, & superbis plus fauent. 57.B
* Cupiditas contra mundi contemptum. 418.C	Cydaris. 388.C	388.C	* Dæmones aliquos corporaliter cruciant, ut pœnitentia.
* Cupiditas carnis domanda, prius quam bella spirituallia suscipiantur. 60.B	Cydnus fluvius. 261.B. 268.C	261.B. 268.C	71.B
* De cupiditate. 60.B	Cydonia vrbs. 333.B	333.B	* Dæmones hominū montes per visiones in somnis conturbant. 73.D
Cupido dæmon fornicationis. 157.C	Cygnus nautis bonum augurium. 242.C	242.C	* Dæmones, ut in multis fallat, interdum vera pronuntiat. 74.B
* Cupidi. 61.C	Cylindrus. 56.A	405.A	* Demoniacus, quem dominus à Dæmonum legione curauit. 249.A
† Cupido, & amor. 1.B	Cyma. 349.D	349.D	* Dæmonium habens cæcus, & mutus. 244.D
Cupidus. 188.A	Cymæ arborum. 332.B	332.B	* Dalila synagogam significat. 244.D
† Cupidus, & auarus. 1.A	Cymba. 368.C	368.C	Dalila. 130.A
† Cupio, volo, & opto. 36.A	Cymbala. 60.D	60.D	Dalmatia. 269.D
Cuplæ. 378.C	Cymbra. 399.C	399.C	Dalmaticum mare. 257.D
Cupressus quare funeribus adhibetur. 335.D	Cynædia. 312.B	312.B	Damascena. 334.C
† Cura, & diligentia. 44.D	Cynici Philosophi. 148.C	148.C	Damascus vrbs. 284.B
† Cura, & solicitude. 7.A	Cyniphes. 248.A	248.A	162.A
† Cura duæ. 88.C	Cyniphij. 222.A	222.A	Damnabilis. 190.A
* Curis mundi occupatus. 101.D	Cynocephali. 218.D	228.C	* Damnatio quibusdam hic inchoat. 31.B
Curatio. 76.B	Cynodontes. 218.A	218.A	Damnatus. 190.A
Curator. 189.A	Cynomys. 159.D	248.A	Damnum. 88.A
Curatores. 175.C	Cyrene ciuitas, & regina. 287.A	287.A	† Damnum iactura, & detrimētum. 42.A
† Curetes. 96	Cyrene vrbs. 272.C.D	272.C.D	Damula. 222.D
Curia. 290.D	Cyrenensis Libya. 272.C	272.C	Dan. 133.A. † 142. * quid significet. 152.B
Curialis. 174.D	Cyrne insula. 277.B	277.B	241.D
† Curialis, & curulis. 7.B	Cyrnus Herculis filius. 277.B	277.B	Danze.
P.Curiatius. 79.B	* Cyrilli Hierosolymitani verba ab Isid excerpta. 324.C	324.C	
* Curiosi. 51.C	Cyrillus Alexandrinus episcopus. 109.D	109.D	
* Curiositas fugienda. 387.D	† Cyrrha Parnasi iugum. 280.B	280.B	
* Curricula anni. 93.B	Cyrus. 163.B. eius regia. 283.C	163.B. eius regia. 283.C	

# INDEX E. X.

Danae.	155.A	ab spiritu immundo eripuit	† Defensor, & vltor.	9.B	
Danus, & Danai.	165.A	57.C 78.D	* Defensor peccatorum.	49.B	
Daniel tempora in oratione obseruavit.	116.A	De, præpositio.	190.D	Defessus	190.B
Daniel.	133.D	† Debora. 96.D. 130.D. † 97	Deficere cur dicantur litteræ liquidae.	5.D	
* 63.A	* 100, 147.B	* 209.B	Definitio	47.C	
* Daniel similitudo sanctorum.	246.A	* Debora ecclesiæ typus.	Definitionum diuiso.	47.C	
† Danielis locus.	69.A	244.C	48 A. &c.		
* 10.C. 61.D. 74.A. 317.D	Debilis.	190.B	Definitio legalis.	34.B	
Danubius fluminis.	261.D	* Debilitas corporis nimia animæ etiam vires frangit.	Definitum.	397.C	
Dapes.	394.C	64.A	† Deflecti, & flecti.	14.C	
Dardania.	267.D	* Debitor decem milliū talerorum.	† Defluere, & fluere.	15.C	
Dardani.	164.C	250.D	† Deformis, & turpis.	9.B	
Dardanus.	267.D	Debitores sumus trium personarum.	† Deformis, & informis.	10.A	
Darius.	97.C. 257.C. † 102.	* Debidores duo in euangelio.	Defuncti.	174.C. 350.B	
103	103	253, 14A.P. 10.257.C. 102.	† 42.B		
† Darius nothus.	102	* Decalogi mandata.	Defunctus.	216.G	
* Dathan.	189.A	164.A	† Defungi, & fungi.	42.B	
Datiqus.	7.B	† Decalvatus, & decalvator.	Degener.	190.C	
Dancus.	343.D	8.A	Degulator.	190.A	
David.	96.B. 130.D. eius se-pulcrum.	* Decani monasterij.	Dehiscens.	190.D	
David ultimam partem libri Samuelis scripti.	100.D. A	† Decedere, & cedere.	Deiero.	200.A	
† David.	99.D. 147.D	10.B	Deitas in singularitate est.	126.D	
* David preceptum est, ne ædificaret vīsiblē templū.	103.B	Decem.	Delapidaria via.	301.D	
* David cum Goliath certamē.	220.A	192.B	Delator	190.D	
* David, & Abimelech.	222.A	December.	† Delator, & dilator.	10.B	
* David, & Achish.	222.D	66.A	41.A		
* David cur hastam abstulit Saul.	224.B	† Decens, speciosus, & formosus.	Delecta, & delicta.	10.C	
* David ne templum ædificet iubetur.	227.A	190.A	* Delectationi resistēs.	57.D	
* David peccatū in Bethsabe.	227.C	Decibilis.	Delibatus.	190.A	
* David sitiens nolit bibere de aqua Betheleme in cisterne.	228.B	* Decima, & primitia offerenda.	Deliberatum genus.	33.B	
* David Christi imago.	245.C	190.D	Delibus,	190.B	
* David penitentia magistri prabuit.	354.C	† Deceptor.	Deliciae.	394.D	
* David vñctio.	220.B	192.C	* Delicta Monachorum.	404.A	
* David cum Amalechitis pugna.	224.D	† Decipere, & capere.	† Delictum, & iniustitia.	10.C	
* David humilitatis exemplū.	102.D	10.A.	† Delictum, & peccatum.	41.B	
* David repellens cithara spiritum.	221.D	Declinatio.	† Deligere, & diligere.	43.C	
* David perpetravit homicidium, dum non euitat adulterium.	54.C	† Decline, & declinare.	† Delitqneis quomodo corripiendus.	100.D	
David primus hymnos in Dei laudem composuit.	28.D	176.A	Delirus.	190.A	
David arte modulandi Saulem.		Decurio.	† Delirus, & demens.	9.B	
		174.D	† Delicta, & delecta.	10.C	
		Decurus.	† Delitum, & inlitum.	43.A	
		160.A	Delos insula, & ciuitas.	276.B	
		† Decus, & decor.	Delphines.	237.B	
		10.A.	† Delphines tempestates prævident.	87.A	
		40.B	Delabra.	293.C	
		* Dedicationes ecclesiarum.	† Delubra, & officula.	26.C	
		340.A	† Deluere, & diluere.	10.A	
		175.D	† Dementia, & amentia.	9.D	
		Deditio.	Demens.	190.A	
		175.D	† Demens, & amens.	38.B	
		Deditij serui.	† Demens, & delirus.	9.B	
		Dedolati codicilli.	† De-		
		105.B			
		† Deducere, & diducere.			
		10.C.D			
		† Deducere, abducere, & perducere.			
		2.C			
		42.D			
		† Deducere, & subducee.			
		10.C			

# I N D E X.

- † Demittere , & dimittere. 46.C  
 Democritus. 148. 326.A  
 † 102  
 Democritus magica amplia uit. 150.D  
 † Demonstrate, & monstrare. 38.C  
 Demonstratiuum genus. 33.B  
 Demosthenes. 97.B † 102  
 Demosthenis fabula aduersus Philippum. 30.D  
 Denarius. 312.C  
 \* Denarius numerus. 132.B  
 Denominatua. 44.D  
 Dentale. 405.C  
 Dentes. 207.D † 52.D  
 Dentes in viris plures quam in feminis. 207.A  
 Dentem pro dente. 88.A  
 Dentix. 237.B  
 † Denubere. 43.B  
 † Denuntiare , & nuntiare. 2.B 42.A  
 \* Depheca. 186.B  
 Deponentia verba cur dicta. 9.B  
 † Deportare, comportare , & exportare. 10.B 42.C  
 Depotatus. 88.C  
 † Deportatus , & relegatus. 12.C  
 Depositum. 85.B  
 † Deprecari, & precari, & imprecari. 20.B. 27.D 46.B  
 Depretiatus. 190.C  
 † Derectum , & directum. 10.A.D  
 † Derigere , & dirigere. 10.B  
 † Deripere, & diripere. 46.A  
 Deriuatiua nomina. 6.C  
 † Describere, cōscribere, &c. 7.D 42.A  
 Descripriua definitio. 48.B  
 † Deserere , & relinquere. 39.D  
 Deserta. 280.D  
 \* Deserti à Deo. 44.D  
 Desertores milites. 171.C  
 † Desertum , & Eremus. 12.D  
 † Desertus , & desertus. 41.A  
 \* Desiderium supernæ patriæ. 87.A  
 \* Desiderijs terrenis astuare. 87.A 108.D  
 † Desidia in omni bono ope re formidanda. 40.B  
 Desidere. 100.D  
 Desidiosus. ibidem.  
 Despiens. 190.A  
 \* Desperare nullus debet. 44.B  
 \* Desperare. 43.D  
 \* Desperati. 66.D  
 Desperatio. 142.A  
 \* Desperatio peccantium. 43.C  
 \* Desperatio contra spei fiduciam. 418.C  
 Desperatus. 190.B  
 † Despicere, & aspicere. 2.D  
 39.D  
 Despiciens. 190.D  
 \* Destina. 59.C. quid significet. 60.B  
 † Destruere , & construere. 7.A  
 Desultores. 362.A 363.A  
 Deterior. 197.B  
 † Deterrere , & terrere. 39.B  
 \* Detractio vitanda. 384.C  
 \* Detractio loquitur. 416.A  
 \* Detractio, quam detestanda. 416.D  
 \* Detestare correctorum vitam. 93.D  
 \* Detimentum, & damnum. 10.C 43.A  
 Deuia. 181.A  
 † Deuium, inuium, auium , & perium. 46.B  
 Deus. 119.A. decēm nominibus apud Hebreos vocatur. 119.B  
 Deus Christus. 122.B  
 Deus unus est. 126.A  
 Deus qualingualocutus. 161.C  
 Deus, & natura. 217.A  
 Deum negat qui theatri infaniam probat. 365.A  
 † Deus. 50.B  
 † Deus, & Dominus. 47.B  
 † Deus, & diuus. 10.C  
 † Deus non omnia ex nihilo condidit. 50.A  
 † Deus Angelos, & informe materiam quando cōdedit. 49.D  
 † Deus spiritus est & non anima. 55.D  
 † Deus iustus, & misericors. 57.B  
 † Deus creaturas sex diebus formauit. 92  
 \* Deus summus, & incommutabilis. 1.A  
 \* Deus immortalis. 1.A  
 \* Deus summa bonū. 1.A  
 \* Deus merito cuncta præponitur creature. 1.C  
 \* Deus simplex. 1.D  
 \* Deus localiter in suis sanctis ambulat. 2.A  
 \* Deus immensus, & omnipotens. 2.B  
 \* Deus cum sit unus ubiq; est totus. 2.B  
 \* Deus inuisibilis. 2.D  
 \* Deus non factus quomodo perfectus. 2.D  
 \* Deus vnu nostro zelare, vel dolere dicitur. 3.D  
 \* Deus membrorum nostrorum qualitatem habere describitur. 4.A  
 \* Deus per speculum videri dicuntur. 4.B  
 \* Deus oculus, & auris, ambulare , & stare dicitur. 4.B  
 \* Deus natura incorporeus. 4.B  
 \* Deus vilibus significationibus figuratur. 4.C  
 \* Deus antequam cœlos faceret, quid faciebat. 6.B  
 \* Deus quomodo dicitur luciformans, & tenebras creas. 7.A  
 \* Deus nō sic dixit, fiat cœlū, sicut nos. 7.D  
 \* Deus sicut præsciuit hominem peccatum, ita præsciuit quomodo eum reparet. 12.A  
 \* Deus hominem quomodo creavit. 12.A  
 \* Deus vita animæ. 13.A  
 \* Deus square in homine venit. 15.B  
 \* Deus pater , & filius vnum sunt. 16.D  
 \* Deus non est in conuictibus hereticorum. 18.A  
 \* Deus in futuro facie ad facie præsentabitur. 30.D  
 \* Deus quando perfectè laudatur. 35.B  
 \* Deus non potest conuersum spernere, quem peccantem filii beneficij prouocat ad se redire. 36.A  
 \* Deus quomodo dicatur au ferre donum homini, & obdurare hominem , & obsecrare. 37.D  
 \* Deus multis modis terribilis. 38.A  
 \* Deus nunc prope est, & non videtur. 42.D  
 \* Deus

# I N D E X.

- \*Deus amplius lætatur de anima desperata, & aliquando conuersa, quā de ea, quæ nunquam extitit perditæ. 44.A  
 \*Deus de suo fine vnumquemque iudicat. 44.B  
 \*Deus reuertens hominē quē deseruerat rūrsus affligens visitat. 44.D  
 \*Deus qui nos malo tolerat, dubium non est, qui conuersis ignoscat. 44.D  
 \*Deus ita accipit iuramentū, sicut ille, cui iuratur intelligit. 53.D  
 \*Deus suos non deserit. 58.B  
 \*Deus quos iudicat. 45.D  
 \*Deus propitius est illi, quē quod corporaliter appetit, non permittit adimplere. 61.A  
 \*Deus testis, & iudex. 65.A  
 \*Deus quem diligit corripit. 69.A  
 \*Deus neque iusto, ne quere probo misericordiam, & iustitiam abstrahit. 65.B  
 \*Deus durius circa electos agit in hac vita. 65.B  
 \*Deus parcit impijs in hac vita, & non electis. 65.C  
 \*Deus delinquenti nō parcit. 65.B  
 \*Deus respicit, vel ad veniam, vel ad vindictam. 66.C  
 \*Deus tribus modis percutit quos vult. 66.C  
 \*Deus alios feriendo corrigit, alios interficit. 66.D  
 \*Deus tantò magis parcere studet, quantò magis expectat. 66.D  
 \*Deus quosdam illuminat, quosdam deserit. 81.A  
 \*Deus multos ex carnalibus sua gratia visitat, multos à contemplatione deserit. 86.B  
 \*Deus de nostro malo multa bona operatur. 106.D  
 \*Deus in columna ignis. 185.C  
 \*Deus vnumquemque ex fine aut iustificat, aut condemnat. 355.B  
 Dei filius. 121.B  
 Dei varia ex vsu nostro nominata. 121.A
- Dei nomina. 119.A  
 \*Dei immortalitas. 1.A  
 \*Dei magnitudinem nullus sensus potest attingere, nec angelicus. 2.C  
 \*Dei essentia quodammodo intelligibiliter sciri potest. 3.A  
 \*Dei opus, & iudicia nulli sciuntur. 3.A  
 \*Dei præcepta contemnit, qui Deum non diligit. 36.B  
 \*Dei gressus in cor hominis. 41.D  
 De Deo opiniones philosophorum. 148.B  
 \*In Deo substantialiter ista sunt, incorruptio immortallitas, & incommutabilitas. 1.C  
 \*Deo nulla temporum successio adscribitur. 4.B  
 \*In Deo inest latitudo, longitudo altitudo, & profunditas. 2.B  
 \*Deo deserente, neminem pœnitere. 44.D  
 \*Deo respiciente sua mala quisque videt. 44.D  
 \*Deo qui tribuit bona, quæ agit. 90.A  
 \*Deo nihil occultum. 385.D  
 \*Deum creaturæ quomodo collaudant. 3.B  
 \*Deum qui non habet placatum, nequaquam euadet iratum. 2.C  
 \*Ad Deum quædam species ex vsu nostro referuntur. 3.D  
 \*Deum nescire maxima culpa. 34.C  
 \*Deum quando perfectè cognoscimus. 54.C  
 \*Deum tardius placat, qui sibi tardius eum reconciliat. 92.C  
 \*Deum diligere ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente quid sit. 60.D  
 † Deos tres credere profanum. 43.A  
 Deuteronomium. 100.C  
 190.A  
 \*Deuteronomium quid contineat. 312.D  
 Dextera Christus. 122.B  
 † Dextera, & dextra. 46.B  
 \*Dextera patris, & sinistra. 16.A  
 \*Dextera, & sinistra, neq; ad dexteram, neque ad sinistrā declinandum. 96.A  
 Dextra. 208.C 389.C  
 Dextralis. 378.C  
 † Diaboli forma Aquilo. 86.A  
 Diabolus. 154.A  
 † Diabolus in specie Moysi Iudei in Creta apparuit. 110  
 \*Diabolus, & homo uno superbiæ lapsu ceciderunt. 9.C  
 † Diabolus primatum tenuit inter angelos ex qua fiducia cecidit sine reparatione 9.A  
 \*Diabolus ante omnem creationem angelorum conditus. 9.A  
 \*Diabolus prius creatus ordinis prælatione non temporis quantitate. 9.A  
 \*Diabolus ab initio mendax. 9.C  
 \*Diabolus prius cecidit, quā homo conderetur. 9.C  
 \*Diabolus quare cecidit. 9.D  
 \*Diabolus quare non petat veniam. 9.D  
 \*Diabolus diuina potestate coeretur, ne tantū noceat quantum cupit. 10.B  
 \*Diabolo dictum est, terram mandicabis. 12.B  
 \*Diabolus si scisset Christum pro salute hominum Deū venisse, non eum peremisset. 15.A  
 \*Diabolus nouit Christū pro salute hominum venisse. 15.A  
 \*Diabolus illusus morte Domini. 15.B.C  
 \*Diabolus mediator ad mortem. 19.D  
 \*Diabolus crudelior erit sub Antichristo. 30.C  
 \*Diabolus caput omnium iniuriorum. 24.C  
 \*Diabolus quād propinquius finem mundi videt, tād crudelius persecutions exercet. 30.C  
 \*Diabolus cunctis videntibus est præcipitandus. 33.A  
 \*Diabolus quos non potuit retinere perseveranter in culpa subtracta spe veniae, in diffidentiam trahit. 43.D  
 \*Diabolus superbia corruit. 56.D  
 \*Diabolus quibus vitijs principaliter in homines dominatur. 57.B

# I N D E X.

*Diaboli voluntas iniusta, &		† 63.A
potestas iusta. 69.A	14.A	† Diei initia quomodo com-
*Diabolus non est immixtor, A fed inceptor vitoriū. 69.B	41.C	putentur. 63.A
*Diabolus nō tentat amplius electos, quām Dei voluntas permittit. 69.D	194.D	* Diei vnius nomine omne tempus vita significatur. 116.A
*Diabolus multos decipit, qui ignorant se esse dece- ptos. 69.D	46.D	Die prima mundi Deus Ange- los condidit, secunda cas- los, terras, & maria, quarta luminaria cæli, quinta ani- mantia ex aquis, sexta ani- matia ex terra, & hominē. 95.C
*Diabolus quando inermis, quando armatus. 70.A	38.B	† Diem Chaldæi, Ægyptij, Ro- mani, quando inchoant. 63.A
*Diabolus carnalibus terribi- lis, electis vilis est. 70.B	33.A	Diesis. 53.D
*Diabolus varijs modis deci- pit. 70.B	33.A	Diepiter. 155.D
*Diabolus eodem blandimen- to nunc decipit homines, quo protoplastos in Para- dise. 70.B	51.D	Differentia. 20.D
*Diabolus in fine amplius molitur hominem decipe- re. 70.C	170.D	* Diffidentia impetrandi ora- ta. 76.C
*Diabolus naturā vniuersusq; intendit. 70.D	285.B	† Diffugere, & fugere. 15.B
*Diabolus nunquam vacat ad uersus iustum. 71.D	10.C	Digamma. 5.C
*Diabolus intrare in mentē & habitare. 71.C	277.B	Digiti. 208.D
*Diabolus animal, auis, & fer- pens dicitur. 71.A.B	163.C	† Digiti pedum. 53.D
*Diabolus grauius ferit, quos post renuntiationē ad mūdi amorem reduxerit. 89.B	90.A.C	Digiti pédentes dactyli. 11.D
*Diabolus, quos viuentes ac- cedit ad vitia, subito mori- tes pertrahere nititur ad tor- menta. 111.D	77.A	Digitio Dei scripta lex. 125
Diacodion. 76.D	113.C	C
Diaconi, & Leuitæ ijde. 138.	334.A.D	Digitus. 300.A
D	111.A	Digitus quadratus. 374.C
*Diaconus, & quid ad eū per- tineat. 391.A	Dies Palmarum. 113.A	Digitus rotundus. ibid.
*Diaconorum ordo. 349.B	† Dies masculini, & fœmini- ni generis. 18.A	Digitus Dei Spiritus sanctus. 125.C
Diadema. 389.A	† Dies fasti, & nefasti. 16.B	Dij gentium. 153.B
Diærefis. 23.A	† Dies propriæ busiū. 63.A	Dij primum adorantur. 96.A
Diata. 76.A	eius spatium horarum duo- decim. ibid.	† 94
Dialectica. 42. C. eius, & rhetoricæ differentia. ibid.	† Dies horarum viginti quat- tuor. 63.A	Dijambus. 11.A
A	Dies prophetice. 64.A	Didator. 190.D
*Dialectica. 61.C	† Dies fasti, nefasti, feriati, profecti, festi, atri, &c. 64.A	† Dilator, & delator. 41.A
Dialecticam primi philosophi non ad artis reduxere peri- tiā. 42.C	B.C	Dilectio in bonis tantū rebus solet accipi. 142.B
Dialogus. 104.D	† Dies à planetis sumperunt vocabula. 65.C	Dilectio. 142.A
Dialyton. 24.B	† Dies caniculares. 82.D	* 92.C
Diameron. 76.D	† Dies prosperitatē signifi- cat. 34.A	Dilectio, amor, & charitas. 60.B
Diana. 156.B	* Dies prior factus, angeli sunt. 7.B *	† Dilectio Dei. 60.C
Dianatheton grammon. 56.D	* Dies & lux creaturæ cogni- tio in Deo dicitur. 7.C	* 36.A
Diaphonia. 58.A.	* Dies sex operum Dei. 113.A	* Dilectio inter se. 82.C
Diapsalma. 114.B	&c.	* Dilectio minus quām inter duos esse non potest. 92.D
Diarrhæa. 74.C	† Diei consideratio. 63.A	* Dilectio Dei, & proximi. 93.A.C
Diaspermaten. 76.D	Diei spacia duo. 90.B	* Dilectio contra odium respō- det. 415.B
	63.A	* In dilectione proximi duo obseruandæ. 92.C
	Diei partestres. 90.D	Dilectus. 190.A
		† Dilectum, & delectum. 10.
		A
		† Dilectum, & legio. 46.A
		† Diligentia, & cura. 44.D
		† Diligere, & amare. 2.
		C
		† Dili-

# I N D E X.

- † Diligerē, & deligere. 43.  
 C  
 \* Diligere quod in se odit. 93. A  
 Diluculum. 92. B  
 † Diluere, & deluere. 10.  
 A  
 Diluuium. 263. B  
 Diluuium primum. 263. B  
 Diluuium secundum. 263.  
 C  
 Diluuium tertium. 263. A  
 † Diluuium quo anno Noe fuit. 93  
 \* Diluuium, & arca quid significent. 123. C  
 † Diluuium Deucalionis quādō fuit. 96  
 † Dimidium, & dimidiatum. 9. D  
 46. D  
 Diminuti numeri. 53. D  
 Diminutio positionis genus indicat. 20. A  
 Diminutiuā nomina. 6. C  
 † Dimittere, & demittere. 46. C  
 \* Dimittere debita in oratione Dominica. 92. B  
 Dina. 129. D  
 \* Dina synagogæ, vel animæ figura. 242. C  
 \* Dina à Sichem compressa, quid significet. 144. D  
 Diocletianus Imper. libris diuinis adustis martyria fecit. 98. B  
 † Diocletianus Imperator. 105  
 Diomedes. 243. D  
 Diomedis socij in aues conuerſi. 220. B  
 Dionysia gemma. 313. B  
 Dionysias lapis. 306. B  
 Dionysias insula. 276. A  
 Dionysius. 97. A  
 148. B  
 Dionysius Lintius. 10. D  
 Diocoria vrb. 285. B  
 Dioschoras. 108. A  
 Dioschorus hæresiarcha condemnatus. A. 110  
 Diphthongæ syllabæ. 10. C  
 Diplo. 15. B  
 Diplois. 68. C  
 383. D  
 Dipondium. A. 111. 321. D  
 Diplos. 234. D  
 Diplos. 232. C  
 Diptota nomina. 17. C  
 Directus. 190. A  
 † Directū, & derectū. 10. A. D  
 † Dirigere, & derigere. 10. B  
 † Diripere, & deripere. 146. A  
 † Diruere, & eruere. 44. B  
 450. B
- Dirus. 190. C  
 † Dirus, & atrox. 9. C  
 † Discedere, & abscedere. 1. B  
 10. B  
 Discens. 399. A  
 Discipare iure. 174. A  
 † Discere, & docere. 11. A  
 † Discernere, & secessere. 1. B  
 Discerniculum. 398. B  
 Disciplina. 1. A  
 189. D  
 \* Discipuli septuaginta duo. 248. A  
 \* Discipuli septem cum quibus Dominus post resurrectionem suam conuiuasse describitur. 255. C  
 Discipulus. 1. A  
 189. D  
 \* Discipulus Christi quis. 876  
 \* Discordia inter amicos quando maiorem charitatem parturit. 93. A  
 \* Discretio Sanctorum. 69.  
 D  
 Discretus numerus. 54. D  
 † Discretus, & disertus. 9. B  
 Discrimina boum. 2159. D  
 Discriminalia. 206. B  
 389. D  
 Discriminare. 389. D  
 Discubentes. 399. A  
 Disces. 399. A  
 Discens. 189. D  
 † Discensus, & desertus. 241. A  
 † Discensus, & discretus. 29. B  
 Disiunctiuā coniunctiones. 10. A  
 † Dispar, & impat. 10. C  
 † Dispendum, damnum, & detrimentum. 43. A  
 Dispensator. 189. D  
 \* Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus. 110. A  
 \* Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione remouerit præcepit. 253. D  
 Dispensatiua philosophia. 43.  
 43. D  
 Disponebas. 111. A  
 Dispositio. 372. D  
 Disseptum. 217. 218. A  
 † Dissemolare, & simulare. 32.  
 B. 33. D  
 40. A  
 Diffors. 188. D  
 Distichon ordinem. 327. C  
 Distinctio, & subdivisio. 19. D  
 Ditis pater. 155. C  
 Ditrochæus. 1. A
- Diauersorium. 188. 292. A  
 Diauersum. 17. 241. B  
 Diauertere, & diaortere. 9. D  
 Diuerticula. 193. 381. B  
 Diues. 190. A  
 † Diues & honestus. 38. C  
 † Diues, & locuples. 9. B  
 † Diues potens fortunatus locuples, & honestus. 10. B  
 \* Diues in inferno. 61. D  
 109. D  
 \* Diues cur camelo comparatur. 250. A  
 \* Diues cuius ager vberes fructus attulit. 251. B  
 \* Diues qui induebatur purpura, & bysso. 253. D  
 Diuinalis philosophia. 43.  
 B  
 Diuinationis quattuor genera. 151. A  
 Diuinationis duo genera, ars, & furor. 151. B  
 Diuini. 151. A  
 † Diuinitas, & diuinatio. 45. A  
 Diuinus morbus. 73. C  
 Diuisio definitionum. 47.  
 C  
 Diuisio orbis. 300. D  
 Diuisiones Grammaticæ. 6.  
 B  
 \* Diuisio maris. 161. A  
 \* Diuisio terræ reprofissio- nis. 168. B  
 Diuitia antiquorum bene pa- scere, & bene arare. 326.  
 B  
 \* Diuitia nocent per ea quæ sibi iuncta sunt, non per se. 59. D  
 \* Diuitijs qui male vtuntur. 109. C  
 \* Diuites qui misericordes non sunt. 61. B  
 \* Diuites humiles, & superbi. 108. C  
 \* Diuites quorum spes opule- tia est. 108. B  
 \* Diuites saxe de improviso motiuntur. 111. A  
 Diuertia eadem, & diuerticula. 301. B  
 † Diuertio. 9. D  
 Diuortium. 18. 184. D  
 Diurna, diurna, & diutina. 9. A  
 † Diutinum, & diuturnum. 43. A  
 † Diurna, diurna, & diutina. 9. A  
 † Diuus, & Deus. 10. C

## I N D E X.

- |                                 |                                    |                                 |                              |                               |         |
|---------------------------------|------------------------------------|---------------------------------|------------------------------|-------------------------------|---------|
| * Do, & cedo.                   | 10. B                              | Domus, & hospitium.             | ro. D                        | Drabus fluuius.               | 270. C  |
| * Docens bene & male viues.     | 96. D. A                           | Dona.                           | 114. B. &c.                  | Dracon.                       | 23. DC  |
| * Docere derisorem.             | 93. D                              | † Dona, & munera.               | 39. A                        | Dracontius.                   | 229. A* |
| * Docere qui nescit.            | 95. B                              | * Dona Dei, & persequantia      |                              | Draconis leges.               | 87. B   |
| † Docere, & discere.            | 11. A                              | doni.                           | 37. D                        | Dracones signa militaria.     | 334.    |
| Docilis.                        | 189. D                             | * Dona non conceduntur vni-     |                              | ibid.                         |         |
| Doctor.                         | 189. D                             | omnia.                          | 37. A                        | Dracontea.                    | 344. A  |
| * Doctor ecclesiasticus qualis  |                                    | * Dona Spiritus sancti aliquan- |                              | Dracontites.                  | 344. B* |
| esse debeat.                    | 95. D. 96. A. B                    | do non dignis conferuntur.      |                              | † Dracontius.                 | 227. D  |
| 98. D                           |                                    | 16. D                           | Drome.                       | 367. B                        |         |
| * Doctor ecclesiastus strenuus. | 98. B. <small>et alio loco</small> | Donarium. 114. C                | 294. A                       | Dromeda.                      | 223. B  |
| Doctores errorum.               | 82. C                              | Donatio.                        | 84. B                        | Droselytus.                   | 313. D  |
| * Doctrina sine gratia.         | 81. D                              | Donatio directa.                | 84. C                        | Druentius fluuius.            | 139. C  |
| * Doctrinam veram hæretici      |                                    | Donatio vsufructuaria.          | 84. C                        | Dryades.                      | 138. C  |
| corrumpunt.                     | 82. D                              | Donatus. 10. C. 21. D.          | 24. B                        | Dubius.                       | 190. D  |
| * Doctrina secularis per Chri-  |                                    | Donatus decem tropos tantu-     |                              | * Ducere vxorem melius quam   |         |
| stianam euacuata.               | 83. C                              | tradidit.                       | 24. A                        | vix.                          | 59. C   |
| * Doctrina vera quæ sit.        | 95. D                              | † Donatus Grammaticus quā       |                              | Ductim.                       | 399. C  |
| * Doctrinæ-discretio.           | 98. D                              | do claruit.                     | 168.                         | Duellum.                      | 352. C  |
| * Doctrinæ non omnia tempo-     |                                    | † Donatus Episcopus.            |                              | Dulce.                        | 190. A  |
| ra congruant.                   | 99. C                              | propositi sicuti abscit.        |                              | † Dulce, & suave.             | 44. D   |
| * Doctrinam dare, vel auferre   |                                    | † Donatus monachus Afer.        |                              | Dulcia.                       | 394. D  |
| in potestate diuina cōsifti-    |                                    | Afer hæreticus.                 | 133. C                       | Duorum societas.              | 91. D   |
| 99. B                           |                                    | 145. A                          | † Duplicatum, iūnctum, & ge- |                               |         |
| * Doctrina suadetur.            | 387. A                             | Donatista hæretici.             | ibid.                        | minatum.                      | 41. C   |
| Doctrinalis philosophia.        | 43. B                              | Donum.                          | 124. D                       | Durcon.                       | 367. A  |
| Doctus.                         | 189. D                             | Donum Spiritus sancti.          | 124. D                       | Duritia mentis.               | 68. B   |
| * Doctus, & indoctus.           | 31. D                              | Donum, & munus.                 | 10. C.                       | Durius fluuius.               | 262. B  |
| Dodanim.                        | 63. A                              | 123. D                          | Dusij.                       | 158. B                        |         |
| Dogma.                          | 41. B                              | Duo.                            | 42. A                        | Duo, & ambo.                  | 10. C   |
| Delabra.                        | 378. C                             | * Donum Sancti Spiritus pa-     |                              | Duo, & bina.                  | 10. D   |
| Dolia.                          | 398. C                             | ci ante aduentum Christi        |                              | Duumuirales magistratus.      |         |
| Dolum.                          | 400. C                             | Emerebantur.                    | 116. C                       | 1174. D                       |         |
| Dolon.                          | 379. C                             | * Donum gratiæ quibuscumq;      |                              | Dux.                          | 17. A   |
| Dolones.                        | 357. D                             | datur non æqualiter conce-      |                              | Ecta mons.                    | 343. B  |
| Dolopes.                        | 165. B                             | ditur.                          | 58. A                        | Dysta mons.                   | 343. B  |
| † Dolor.                        | 61. D                              | Dor vrbis.                      | 284. C                       | Dynamidia.                    | 67. C   |
| † Dolor, & dolus.               | 9. C.                              | Dorcatij versus.                | 366. B                       | Dysenteria.                   | 74. C   |
| * Dolor, honorū traquillus.     | 65. C                              | Dori.                           | 165. C                       | εὐθύνασα οἱ ποταμοὶ.          | 33. B   |
| Dolosus.                        | 19. D                              | Dorcadies.                      | 222. B                       | Ectes.                        | 17. C   |
| † Dolosus, & inimicus.          | 10. D                              | Δορκαδίοντες.                   | 210. D                       | Ectes.                        | 17. C   |
| Dolus.                          | 86. B                              | Dorica columnæ.                 | 375. D                       | * E Bibere, & bibete.         | 47. C   |
| Dolus bonus, & malus.           | 87. A                              | * Dormientes qui somnijs fa-    |                              | Ebion hæretarcha.             | 47. C   |
| † Dolus, & dolor.               | 9. C.                              | tigantur qui non.               | 173. A                       | Ebionita.                     | 141. D  |
| † Dolus, insidiae, & fraus.     | 9. C                               | 18. B. C.                       | Ebosus insula.               | 277. C                        |         |
| Dominationes.                   | 127. A                             | * Dormitans qui exurget ex      |                              | * Dē ebrietate.               | 17. C   |
| † Dominatus, & dominium.        | 143. B                             | natur.                          | 89. D                        | † Ebrietatis, & ebriositas.   | 12. A   |
| * Dominicana Palmari.           | 335. D                             | Dorsum.                         | 297. D                       | * Ebrij.                      | 13. A   |
| Dominicus dies.                 | 13. C. 334. A                      | Dorus.                          | 165. C                       | Ebrius, & ebriosus.           | 13. A   |
| Dominici diei religio.          | 159. C                             | Dosaridae.                      | 84. E                        | Ebur.                         | 227. B  |
| † Dominium, & dominatus.        | 43. B                              | Dosinus equus.                  | 224. B                       | Ecclesia.                     | 289. A  |
| Dominus.                        | 189. D                             | Dracæna.                        | 226. D                       | Ecclesia.                     | 141. A  |
| Dominus Christus.               | 122. B                             | Drachma.                        | 325. A                       | Ecclesia catholica.           | 141. A  |
| † Dominus, & Deus.              | 47. B                              | † Draco, & Traco.               | 10. B                        | 18. A                         |         |
| Domitianus Imperator.           | 97. B                              | Draco aurea mala feruans.       | 275. D                       | Ecclesia vna cum sit.         |         |
| † 106                           | A.                                 | † Draco ingens.                 | ibid.                        | Ioannæ septem scributorum.    |         |
| Domus.                          | 10. A. 274. A. 292. A              | † Draco serpens, & anguis.      | 13. A                        | 141. B. 153. 155. 219. 219. C |         |
|                                 |                                    | Draco marinus.                  | 278. D                       | Ecclesia Dei viui.            | 2. B. D |
|                                 |                                    | Draco caudam mordens annu-      |                              | Ecclesia vnde incheavit.      |         |
|                                 |                                    | significat.                     | 94. C                        | ibid. C                       | 333. C  |
|                                 |                                    |                                 |                              | Ecclesia Sion dicente.        | 141. C  |

## INDEX

- |   |                |
|---|----------------|
| Ecclesia antiquitus pascitade<br>cima quarta luna, cū Iudaic<br>celebrabat.                             | 140.B          |
| Ecclesia cælum spiritaliter<br>est.   | 72.A           |
| Ecclesia in luna figuratur.   | 72.D           |
| Ecclesia persecutiones per<br>lunæ defectum intelliguntur.  | 78.C           |
| Ecclesia per martyrum sa<br>guinem refulget.  | 78. D          |
| Ecclesia per arcturum intel<br>ligitur.   | 81.B           |
| Ecclesia ex fide Trinitatis,<br>& quattuor virtutibus con<br>summatur.                                  | 81.B           |
| * Ecclesia Spiritum sanctum<br>pignus accepit.  | 16.A           |
| * De Ecclesia, & hæresibus;   | 17.C           |
| * Ecclesia pulchritudo gemi<br>Ana.   | 17.C           |
| * Ecclesia geminæ tribulatio<br>nes.  | 17.C           |
| * Ecclesia causa pravitatis hæ<br>reticæ propagata.   | 17.D           |
| * Ecclesia male viuentes tole<br>rat, & male credentes repel<br>lit.                                    | 17.D           |
| * Ecclesia persecutiones.   | 17.D           |
| * Ecclesia sapientia, & patien<br>tia.  | 17.D           |
| * Ecclesia hæretorum.   | 18.A           |
| * Ecclesia data est virtus operi<br>propter fidem ornatam.  | 29.B           |
| * Ecclesia ex quibus comple<br>tura.  | 30.D           |
| * Ecclesia hæreticos ad se ve<br>niientes benignè amplecti<br>tur.                                      | 92.A           |
| Ecclesiæ virtus, usus.  | 32.D           |
| Ecclesia orientalis, & occid<br>entalis.  | 397.C          |
| Ecclesia orientalis quæ in<br>affinitate paleæ orientalæ<br>Olivero in azymio sacramen<br>tum conficit. | 397.C          |
| Ecclesiastes.   | 101.A          |
| Ecclesiasticus liber.   | 101.B          |
| A. 3.25.D   | 101.B          |
| Echenies.   | 238.B          |
| Echites, monachis monachis.   | 299.C          |
| Echo.   | 304.B          |
| Eclipsis.   | 21.22.D        |
| Eclipsis solis.   | 66.B           |
| Eclipsis lunæ.  | 66.B           |
| Eclasis.  | 22.D           |
| Echliplis.  | 293.23.A       |
| Edacitas.   | 202.21.A       |
| Edege.  | 284.A          |
| Edeffa vrbis.   | 162.C          |
| Editum.   | 181.B          |
| Editio quinta.  | 197.D          |
| Editio quinta inuenta.  | 107            |
| Edon.   | 129.C          |
| Edulium.  | 221.C          |
| Efferatus.  | 191.D          |
| † Efferre, & eferre.  | 112.D          |
| Efficax.  | 191.A          |
| Efficiens.  | 191.A          |
| Effingere.  | 239.A          |
| † Effodere, & fodere.   | 15.A           |
| Effosus.  | 191.D          |
| Effractor.  | 191.D          |
| Effrenatus.   | 191.D          |
| Egens.  | 191.B          |
| Egenus.   | 191.B          |
| † Egestas, & paupertas.   | 112.B          |
| * Egestas electorum, & repro<br>borum.  | 108.D          |
| * Egestatem diabolus menti<br>bus opponit.  | 289.A          |
| † Egica Rex Gotthorū.   | 166.           |
| Eieie Dei nomen.  | 119.B          |
| El Dei nomen.   | 119.B          |
| Elam.   | 161.D          |
| Elamita.  | 161.D          |
| * Elatio contra submissione.  | 1450.B         |
| Elatus.   | 190.C          |
| Elbídum.  | 387.C          |
| Elbum.  | 387.C          |
| Eleas yicus.  | 266.A          |
| Eleazar.  | 30.C           |
| * Eleazarus sacerdos.   | 190.A          |
| Electarum.  | 76.D           |
| Elector.  | 121.D          |
| Electrum.   | 211.D          |
| Electrum venenum prodit.  | 321.A          |
| * Electi perire non possunt.  | 250.A          |
| * Electi in iudicio concutien<br>ti disent.   | 333.B          |
| * Electi accipiunt, & conue<br>sionis donum, & perseveran<br>tiæ doni.                                  | 321.D          |
| * Electi multi apud homines;<br>apud Deum reprobati.  | 38.D           |
| * Electi quidam in errorem in<br>cidant, & denuo conuertu<br>ntur.                                      | 44.G           |
| * Electi non in quæ corrunt,  | 358.B          |
| * Electi malorum desiderium<br>explere à Deo non permit<br>untur.                                       | 60.D           |
| * Electi vita huius aduersitä<br>tibus probantur.   | 65.B           |
| * Electi exterius.  | 108.A          |
| Elegiacum carmen.   | 128.C          |
| * Eleemosyna, & ieiunium in   | 115.B          |
| Elocondito.   | 2.1106.63      |
| * Eleemosyna.   | 109.B          |
| A. &c.  | 110.B          |
| Elementa 250.C  | 177.B          |
| Elementa omnia omnibus in<br>sunt.  | 250.A          |
| Elementa inter se conueniunt;   | 250.D          |
| Elementa rerum materia.   | 378.B          |
| Elementorum decor.  | 7.B            |
| Elephas.  | 227.A          |
| Elephantæ mōrbus.   | 75.B           |
| Elephantæ.  | 233.C          |
| Eli.  | 130.B          |
| Eliachim.   | 131.B          |
| Elias.  | 96.C           |
| Elias rapitur.  | 96.C           |
| * Elias, & Eliseus.   | 100.           |
| * Elias super quinquagenarios   | 232.A          |
| maledictionis sententiā in<br>rulit.  | 233.A          |
| † Eliudere, & adlidere.   | 21.D           |
| Eligé.  | 141.B          |
| Elion Dei nomen.  | 119.A          |
| † Elipandus Archiepiscopus  | 168.           |
| Toletanus.  | 168.           |
| Elis equitas.   | 94.B           |
| Elisa.  | 162.D          |
| Elisæ Græci.  | 163.A          |
| Elisabeth.  | 137.C          |
| Elisæs.   | 96.C           |
| Eliodus.  | 100.C          |
| Eliodus.  | 146.C          |
| Eliodus ubi situs.  | 284.D          |
| * Eliodus, & Elias.   | 232.A          |
| * Eliodus parvulós maledixit.   | 233.B          |
| * Eliodus, & aquæ sanitæ.   | 233.D          |
| * Eliodus mortuum resuscita<br>uit.   | 234.A          |
| * Eliud doctorem superbum<br>demonstrat.  | 243.A          |
| Elixum.   | 395.B          |
| Elleborum.  | 343.D          |
| Ellepis.  | 165.C          |
| Elæomeli.   | 334.C          |
| Eloe Dei nomen.   | 119.B          |
| Elohn Dei nomen.  | 119.B          |
| Eloquens.   | 190.C          |
| † Eloquens, & loquens.  | 112.D          |
| † Eloqui.   | 3.221.1.1.43.B |
| † Eloquii, Höqui, & obloqui.  | 2.B            |
| Eloquentia.   | 32.C           |
| † Eloquentia, & sapientia.  | 60.C           |
| * Eloquentia sacra.   | 83.A           |
| Elōq̄satio.   | 38.A           |
| † Elpidius.   | 126.D          |
| Eluidiani hæretici.   | 145.D          |
| Eluidianus hæretarcha.  | ibid.          |

# I N D E X.

† Elucere, & illucere.	42.D	Enuntiatio.	46.A	* Episcopi seculares curas in- festantes.
Eman.	134.D	Eous.	92.B	97.C
Emancipatio.	177.D	† Epacta.	64.B	* Episcopus seruus plebis, non dominus.
Emanuel.	122.B	Epactæ.	111.B	98.C
Emathia.	270.A	Epanalepis.	41.D	* Episcoporum institutio, & etymon.
Emathij.	165.C	Epanaphora.	23.C	346.B
Emathion.	165.C	Epanelia.	41.D	* Episcopus, & quid ad eum pertineat:
Embolismus.	111.C	Epanodos.	39.C	392.B
* Emendatio iusti correpti.	93.D	Epaphus.	272.B	* Episcopi quomodo ecclae- siae praesint.
* Emendatio plurimorum cor- reptio vniuersit.	100.D	Epenthesis.	22.C	393.C
† Emere, & redimere.	12.C	Ephæbus.	215.A	Epiſtola
Emerita ciuitas.	287.B	Ephemeris.	31.C	105.B
Emeriti milites.	171.D	Ephesus ciuitas.	285.A	Epiſtola Beati Pauli.
† Eminus, & cominus.	46.D	Ephesus lapis.	207.B	102.C
† Emittere, & admittere.	12.C	Ephod.	380.B	* 322.B
Emor.	164.C	Ephiram.	133.C	* Epiſtola B. Petri.
† Emortuum, & mortuum.	24.A	* Ephraim factus panis subci- meritus qui no reuersatur.	142.	* Epiſtola Beati Johannis.
Emphasis.	39.B	Ephrata ciuitas.	284.B	323.B
Emplastrum.	77.A	Ephrata, id est, fertilitas.	160.D	* Epiſtola Diui Iſidori.
Emptio.	84.B	Epibata.	367.C	391.C
Emptio mariti, & uxoris, ibi.		Epichirema, & eius species.	35.D	* Epiſtola B. Iacobii.
Empya.	73.C	Epicœnum genus, & commu- ne. 8.B	150.A	* Epiſtola B. Iude Apoſtoli.
† En & em.	12.D	Epicurus.	148.D	323.C
Ena.	32.A	Epicurei philosophi.	148.D	Epiſtylia.
† Enasci, & nasci.	25.D	Epidromos.	370.B	374.A
Encaenia.	112.D	Epigramma.	29.C	Epiſyna, cepha.
Enchiridion.	77.D	Epigri.	378.D	25.A
Encratitæ ha retici.	144.D	Epilepsia.	75.B.D	Epitaphium.
Enema.	77.A	Epmelis.	334.C	29.B
Energia.	39.B	Epmelos.	342.C	Epithalamium.
Enhydris.	232.C	Epmone.	341.C	29.A
Enhydros.	229.A	Ephanes.	97.D	Epithema.
Ennius vulgares notas inue- nit.	16.B	Ephania non orbita.	112.B	76.D
Ennius primus hexametros		* Epiphania Domini.	335.A	Epitheta nomina.
Latinos fecit.	28.C	Epiphaniæ due.	112.B	7.B
† Ennius quando elaruit.		Epirotæ.	165.C	Epitheton.
Ennij locus.	203.D	Epiroticum mare.	257.A	325.D
E. 346.C. 362.C. 368.B. 369. C.B. † 14.D. 53.C. 53.A		Epirus.	269.D	Epiſtola.
Enoch. 95.D. 128.D. † 140.D		Epirusciiuitas.	285.C	394.C
† Enoch nonnulla scripsisse ferrur.	93.	Epirifons.	256.A	* Epulas qui ruminant cogi- tatione.
Enoch impios significat.	238.D	Episcopus.	138.C.&c.	64.B
Enoch ciuitas.	283.B	Episcoporum ordo quadriper- titus.	138.B	Eque vento concipere credi- ta.
Enormis.	190.C	Episcopi soli christina confi- ciunt, & paracletum dant.	138.D	178.D
Enos. 95.D. 128.C	† 93.	Episcopis non licet in vnu conuenire, vsque ad Con- stantini Imperatoris tēpus.	† 336.A	† Eques, equeſtris, & seques- tris.
* Enos homo interpretatur.	122.A	108.C.		12.A
* Enos in spe viuentem ecclæ- fiam declarat.	238.C	† Episcopis licentia data, ve- ad Toletanam urbem con- uenirent.	139.B	† Eques Rōmanus quando fie- bat senator.
Ensis, & gladius.	355.D.	* Episcopi impediti.	93.C	174.D
† 12.B				Equestres milites.
Entheca.	294.C			171.A
Entymema, & eius species.	35.D.A			Equites.
† Enubere.	43.B			362.D
				Equites Rōmani in vna tribu trecenti.
				172.C
				Equites Marcomanni.
				223.D
				Equi diuerso colore diuersis dijs dicati.
				363.C
				Equi Fauonij.
				178.D
				Equi feri.
				224.B
				Equi habiles.
				406.C
				Equi marini.
				237.A
				Equorum ætas.
				223.A
				Equorum vinacitas.
				223.D
				Equorum tria genera.
				224.C
				Equorum colores.
				363.C
				Equis. 221.C
				228.A
				† Equus, & equus.
				232.A
				Equis generofus.
				quatuor ha- bere debet.
				223.B
				Equuleus.
				228.D
				Eradius Imperator.
				228.C

# INDEX.

- Eratosthenes. 165.B  
 Erebæs, in rotundis. 282.D  
 Eremita. 139.D \*352.B  
 Eremus. 139.D  
 † Eremus, & desertum. 12.D  
 Ergasterium. 294.D  
 Ergastula. 295.A  
 Ergo. 13.C  
 Ericodes insula. 277.C  
 Ericusa insula. 277.B  
 Erichonius. 164.C. 362.C  
 † 97  
 Erichonius quadrigæ inuen-  
 tor. 96.D  
 Eridanus solis filius, qui &  
 Phaeton. 261.C  
 Eridanus fluuius. 271.A  
 261.C  
 Erigeron. 344.D  
 † Eripere, tollere, auferre, &  
 adimere. 4.A 32.D  
 Errantia sidera. 79.B  
 \* Errorum doctores. 82.C  
 Eruca. 235.C. 236.B 350.D  
 Eruditus. 190.D  
 † Eruere, & diruere. 44.B  
 † Eruigius Rex Gotthorum.  
 166  
 Eruum. 329.B  
 Erythrea Sybilla. 150.A  
 Erymanthus fluuius, & mōs.  
 261.C 270.C  
 Eryspelas. 75.C  
 Esau. 162.B † 96  
 Esau trinomius appellatus.  
 129.B  
 † Esau, & Iacob exemplum.  
 57.B  
 \* Esau, & Iacob quid signifi-  
 cent. 137.C  
 \* Esau hispidus populus est  
 Iudæorum. 240.B  
 Esca. 394.B  
 \* Esca crapulam generat. 62.  
 C  
 \* Esca electa diaboli. 71.D  
 \* Escæ veteris testamenti. 303  
 C  
 † Escendere, ascendere, & con-  
 scandere. 44.B  
 Esculus. 335.C  
 Esdras. 134.B † 149.C  
 Esdras incensam legem reno-  
 uat 97.B 102  
 Esdras bibliothecam repara-  
 uit, & vetus testamentum  
 in viginti duos libros con-  
 stituit. 103.C  
 Esdræ liber. 101.A † 321.B  
 Esdræ secundus, tertius, &  
 quartus liber non habetur  
 apud Hebreos. 101.A
- Essenæ. 143.A  
 Essentia Dei. 126.D  
 † Essentia & substantia Dei. 1  
 48.A  
 \* Est, est, & non non. 52.C  
 † Esther. 150.A  
 \* Esther typus ecclesiæ. 247.  
 B  
 Etesiæ. 254.D  
 Etesias. 68.D  
 Ethan. 134.D \* 185.C  
 Ethica. 60.D 61.D  
 Ethici. 147.C  
 Ethnici. 153.A  
 Ethopœia. 37.B 40.D  
 Etymologia. 20.C  
 † Eu, & heus. 12.B  
 Euander. 283.B  
 Euangelistæ quattuor signifi-  
 cati per quattuor animalia.  
 102.B  
 Euangeliū. 102.C \* 247.C  
 Euangeliorum libri. 101.C  
 Euangeliorum canones decē.  
 107.B  
 † Euangelij, & legis distinc-  
 ctio. 58.B \* 26.B  
 † Euangeliū Matthæi reper-  
 tum. 110  
 † Euangelia Anastasius Impe-  
 rator reprehendit, & emen-  
 dat. 110  
 † Euangelij gratia temperavit  
 legis austoritatem. 58.D  
 \* Euangelia quid contineant.  
 321.D  
 Eucharistia. 115.C  
 \* Eucharistæ sacramentum,  
 quomodo præfiguratum.  
 308.B  
 \* Eucharistia, quando & quo-  
 modo sumenda. 332.A.&c.  
 † Eucherius episcopus Lug-  
 dunensis. 125.D  
 † Euenire, contingere, & acci-  
 dere. 7.C 40.C  
 † Euentus, & euenta. 12.B  
 Euergetes. 97.C.D  
 † Sanctus Eugenius Archiepi-  
 scopus Toletanus. 167.  
 136  
 † Eugenius alter Archiepi-  
 scopus Toletanus. 13.C  
 † Eugenius secundus Archi-  
 episcopus Toletanus. 167  
 † Eugenius tertius Archiepi-  
 scopus Toletanus. 167  
 † Eugipius Abbas Lucullanæ-  
 sis. 125.C  
 † Eulalia Emeritensis martyr.  
 158.B  
 Eumenides. 158.A  
 † Eumenus Tarragonensis epi-
- scopus. 113.B  
 Eunomius hæresiarcha. 145.  
 A. missio, & cunctio. 145.  
 Eunomiani hæretici. Ibid.  
 Eunuchi. 356.B  
 Eunuchus. 191.D  
 † Euocare, aduocare, & inuo-  
 cate. 2.C  
 Euocatio. 172.D  
 † Euocatus, aduocatus, inuo-  
 catus. 42.B  
 Euonymos insula. 277.B  
 † Euphimius Archiepiscopus  
 Toletanus. 167  
 Euphonia. 58.A  
 Euphorbium. 343.A  
 Euphrates. 160.D  
 Euroauster. 254.B 86.A  
 † Euricus Rex Gotthorum.  
 158.C A. 156  
 Euripides. 97.B  
 Europa. 264.B 269.C  
 Europa Agenoris filia. 269  
 C  
 Europa rapta. 155.A  
 Eurus. 86.A 254.A  
 Eusebius Cæsariensis episco-  
 pus. 89.D. 95.D. 107.B  
 109.D † 92  
 Eusebij Cæsariensis episcopi  
 bibliotheca. 104.D  
 † Eusebius episcopus Doroli-  
 tanus. 121.D  
 † Eutropius episcopus Valen-  
 tinus. 129.C  
 Eutyches hæresiarcha. 108.A  
 146.B  
 † Eutyches hæresis condem-  
 natu. 110  
 Eutichiani hæretici. 146.B  
 † Eunomius hæresiarcha. 109  
 Euxinum mare. 257.A  
 † Ex pro valde. 28.C. 190.D  
 Exactor. 191.D  
 Examen. 321.D  
 Exanimis. 191.C  
 † Exanimis, & exanimatus.  
 12.B  
 † Exanimum, & inanimum.  
 38.D  
 † Exaudire, & audire. 2.B  
 Excelsus. 190.D  
 † Excelsum, & altum. 2.A  
 45.B  
 Exceptor. 175.A  
 Excerpta. 104.D  
 Excerpta. 219.D 232.D  
 Excodicare vites. 330.D  
 \* Excommunicatio monacho-  
 rum. 410.C  
 Exconsules. 170.C  
 Excubie. 171.C  
 Excabitores. 171.C  
 \* Ex-

# I N D E X.

* Excusatio de reatu nulla.	41.	Expers.	191.A	246.D
A		† Expers, & expertus.	12.A	* Ezechieli liber quid contineat.
* Excusatio peruersorum.	93.C	† Expertus, & experrectus.	12.D	317.C
† Execratio, & iuratio.	12.D	Expes.	191.A	† Ezechieli locus.
Executor.	191.D	† Expetere, & petere.	28.C	58.C.
Exemplum.	148.B	Expirare, & spirare.	42.D	83.D
Exemplum, & similitudo.	44.D	Expletiꝝ coniunctiones.	10.A	F
* Exempla sanctorū quid pro sint.	40.B.D	* Exploratores duodecim qui mittuntur ad terram sanctam.	189.A	Faba communis, & Egyptia.
	41.D	* Exploratores duo quos misit Iosue.	204.B	328.C
* Exempla prauorum sacerdotum.	96.B	† Exploratores duodecim, phariseorum & scribarum mago.	244.B	Faba fressa.
† Exequi, persequi, & prosequi.	12.D	† Exportare, & deportare.	10.B	328.D
* Exercitium virtutum.	417.D	† Exposcere, & poscere.	28.A	Faba Syriaca.
Exercitus.	172.A	† Exprobare, & obprobrire.	41.A	334.B
† Exercitus, & exercitatus.	12.A	Exsanguis.	191.C	Fabarij cantores dicti.
Exercitus, aut internecione, aut dispersione deletur.	353.C	† Exscribere, & conscribere.	7.D	351.B
Exerere..	190.C	Exsors.	191.A	Faber.
Exertus.	190.D	Exsulare.	191.A	Fabri lignarij.
Exesus.	191.C	Exful.	191.A	Fabrica.
† Exhaurire, & haurire.	18.D	† Extemplo, & illico.	12.D	Fabrica parietum.
Exhaustus.	191.C	Exterminator.	191.B	Fabrorum instrumenta.
Exhebenus.	312.C	Exterminatus.	191.B	C
Exiguus.	191.C	Externus.	191.B	Fabula.
Exilis.	191.C	† Externus, & hesternus.	41.B	30.A
Exilium.	88.C	† Extinctus, & restinctus.	12.A	Fabulæ.
Eximius.	190.D	Extorris.	191.A.B	31.A
Exitiosus.	191.D	Extremitas.	56.D	Fabulæ quare fictæ.
* De exitu vita.	111.C	† Extrudere, & struere.	42.B	30.B
Exoche.	40.A	Exul.	88.C	96.D
Exodus.	100.B	Exul, & pr̄ ofugus.	28.A. 45.B	† Facetus.
* Exodus quid contineat.	312.A	Exulan e xfulscriendum.	18.A.	191.C
† Exolescere, inolescere, & adolescere.	42.C	† Exultatio, & lætitia.	21.B	Facies.
Exomologesis.	117.B	† Exuperius Archiepiscopus Toletanus.	167	206.C
Exorare.	116.C	† Exurgere, & surgere.	32.C	† Facies, & vultus.
† Exorare, & orare.	26.B	Exustus.	191.C	31.D
Exorcismus.	116.B*	Exuuia.	234.C	Facies Dei.
* Exorcista, & quid ad eū pertinet.	361.D	† Exuuia, & spolia.	12.C.	121.B
	391.C	Ezechias rex.	96.D. 131.C	* Facetus.
Exorcistæ.	139.C	* Ezechias Rex diuinitas suas per instantiam prodidit.	90.C	191.D
* Exorcistarum ordo, & officium.	351.C		234.D	Facundia canina.
Exordium.	34.C	* Ezechix vita quindecim anni additi.	134.D	106.D
Exornatus.	190.D	Ezechiel.	101.C. 133.B.D	† Facundus, peritus, prudens,
† Exofus, & odiosus.	12.A		134.C	& callidus.
Exofus.	191.D		† 147.B	27.B
Exotica vestis.	381.C	* Ezechiel Christi typus.		† Facundus episcopus Her-
† Expectare, & spectare.	12.D			mianensis.
	52 A			126.A
† Experimentis, & scientia.	12.C			Fæcinia vua.
† Experiri, & pati.	45.D			330.D
† Experrectus, & expertus.	12.D			† Fæcula.
				397.C

# I N D E X.

- \* Falitas nonnunquam veri  
loquio adiungitur. 52.C  
† Fallum, & fictum. 14.B  
Falk. 405.C  
Fama. 88.B 310.B  
† Fama, & gloria. 14.D  
† Famam malevolentes tol-  
lunt, benevolentes gloriā.  
14.A  
\* Famam appetere. 89.D  
Familia. 177.D  
Familia oritur à patre, termi-  
natur in tritauo. 177.A  
Familia herciscunda. 85.C  
† Famofus, & infamis. 13.B  
40.B  
† Famulari, & obsequi. 15.A  
Famuli. 175.B  
† Famulus, & socius. 33.B  
Fana. 293.C  
Far. 327.A  
Farcimen. 395.A  
Farcire. 395.A  
† Fari, loqui, sermocinari, &  
narrare. 39.C  
Fatina. 395.A  
Farrago. 327.D  
† Fartum, & partum. 15.A  
Fas. 80.A  
Fasces. 105.C  
Fascia. 391.C  
Fasciola. 391.D  
Fasciculos pro vexillis mili-  
tēs habuerunt. 354.A  
Faselus. 328.D  
Fasti. 112.A 105.C  
† Fasti, & dies fasti. 16.A  
† Fasti, & fastus. 16.D  
Fata tria singuntur. 157.D  
† Fateri, & confiteri. 15.B  
† Fatigari, & iactari. 20.B  
Fatigatus. 192.A  
† Fatigatus, fessus, & lassus.  
15.A  
Fatua Fauni vxor. 192.B  
Fatum. 157.D  
† Fatum, & fatuum. 16.C  
† Fatum, & fortuna. 14.A  
Fatuu. 192.B  
† Fatuu, stultus, & stupidus.  
31.C  
Fauces. 207.B. 280.C.  
† 52.D  
Failla. 302.A 371.D  
Fauni. 157.B 218.C  
Fauni sicuti. 218.C  
Faonus. 153.C  
Faonus fistulæ inuentor.  
59.C  
Faonus. 178.C  
Faonius. 253.D. 254.C  
† 86.A  
† Fauor, & fauus. 16.C  
Fautor. 192.B  
Fauus. 395.D  
† Faus, & fauor. 16.C  
Fax. 402.A  
Fax cupidinis. 157.C  
Faxo profacio. 367.A  
Febris. 71.A  
Februasacra. 66.B  
Februarius .92.B. † 66.B  
100  
Februus. 92.B  
† Fecisti, & nunquid fecisti.  
15.B  
Fedus, id est deformis per e.  
18.B  
Fel. 71.C. 211.D † 52.D  
Fel terre. 344.A  
Felle irascimur. 211.D  
Felicitas agrestium. 299.B  
† Felicitas, & fortuna. 46.B  
\* Felicitas prauorum. 107.D.  
A  
Felix. 191.D  
† Felix, & beatus. 15.D  
† Felix Archiepiscopus Tole-  
tanus. 167  
Femen. 210.B  
† Femina. 153.C  
† Femina, & foemina. 16.D  
Femora. 216.B  
Femoralia. 381.C  
Femur. 277.B  
Fenestra. 295.B  
Fera. 226.C  
† Feræ, & bestiæ. 15.D  
Ferarum pugna. 365.D  
Feretrum. 357.B  
† Feria. 65.C  
† Feria quinta in cœna Domi-  
ni. 336.D  
Feria. 90.C  
Feria, aut legitimæ, aut indi-  
cta. 117.A  
\* Feria monachorum, in qui-  
bus ieunia conquiscent.  
407.C  
† Feritas, & ferocitas. 13.C  
Fermentum. 395.A  
\* Fermentū corruptio crea-  
turæ. 161.C  
† Ferocitas, & feritas. 13.C  
Ferox. 192.C  
† Ferox, & asper. 38.A  
Ferox, & ferus. 13.B  
Ferramentum. 355.A  
† Ferrandus Diaconus Cartha-  
ginensis. 121.C  
† Ferre, & gerere. 17.C  
Ferrugo. 387.C  
Ferrum. 320.B.C  
† Ferrum inuentum. 97  
Ferrum vivum. 305.A  
Ferrum nisi cädens tinguitur  
cohærente non potest. 375  
A  
Ferrum sanguine contactum  
celerius rubiginem trahit.  
320.A  
\* Ferrum exiliens è flumine.  
234.B  
Ferri acies. 320.D  
Ferri differentia. 320.D  
Ferri simulacrum in aere pen-  
dens. 320.D  
Ferro excinduntur, quæ medi-  
camentum non senserunt.  
76.B  
† Fertile, & fructuosum. 14.C  
Feruidus. 192.C 372.D  
Ferula. 346.B  
Feruor. 191.D  
† Ferus, & ferox. 13.B  
Fessus. 192.A  
† Fessus, & fatigatus. 15.A  
Festi locus ex Iñidoro resti-  
tuendus. 226.D  
† Festi dies, & sollemnes. 16.  
B  
† Festinare, & properare.  
28.B  
\* Festinare ad Deum. 42.C  
Festiuitas. 112.D  
\* Festiuitates Apostolorum,  
seu Martyrum. 339.D  
\* Festuca in oculo alieno. 157  
101.C  
\* Fiat lux. 9.D  
Fibrae. 211.C  
Fibri. 228.B 386.C  
Fibina vestis. 381.B  
Fibrinum. 386.C  
Fibulæ. 389.D  
Ficarius Faunus. 158.C  
Ficedulæ. 246.A  
Fictilia vasa. 398.B  
Fictor. 192.B  
† Fictum, & falsum. 14.B  
Ficus. 334.B  
Ficus Ægyptia. 332.B  
Ficus rugas senum distendit.  
334.C  
\* Ficus cum botro allata. 189.  
C  
Fideicommissum. 183.D  
\* Fideles mebra Christi sunt.  
103.A  
Fideles. 191.D  
† Fidelis & fidus. 13.B  
Fides. 83.D 141.C  
Fides apud Græcos de Trini-  
tate. 126.A  
Fides à tormentis. 50.B  
Fides à factis, dictisque maio-  
rum. ibidem.  
Fides, vel fidicula cithara. 59  
D  
† Fides

# I N D E X.

- \* Fides, & charitas. 59.D
- † Fides, & religio. 31.A
- † Fides, & opus. 59.A
- † Fide & operibus homo iustificatur. 81.B
- \* De Fide. 35.A
- \* Fides in Dei virtute non in argumentis humanis constituit. 83.B
- \* Fidem legibus reges predicant. 105.D
- \* Fides prima est in conuersione. 113.C
- \* Fidei regula. 362.A
- Fidicula. 88.D
- Fiducia. 85.C
- † Fiducia, & confidentia 14.D
- 46.D
- \* Fiducia contra desperationem. 418.D
- † Fidus & fidelis. 13.B. 41.D
- 46.C
- \* Fieri aliquid posse, & fieri necesse esse. 16.D
- Figuli. 398.B
- Figura. 7.A
- † Figura Christus. 122.B
- Figuraliteraria. 4.C
- Figurasyllabarum. 12.D
- † Figura, & forma. 15.A
- † Figura, & similitudo. 33.C
- Figuræ accidentium. 13.D
- Figuræ grammaticæ. 23.B
- Figuræ verborum & sententiæ. 39.C
- Figuræ geometricæ. 56.C
- Figuræ solidæ. 56.C
- Figuræ planæ. 86.B
- \* Figuræ multum prosum in collatione. 84.D
- \* Figuræ hostiarum. 176.A
- Fila. 387.D
- Filiarum ordo. 180.A
- Filia ex materno semine nascuntur. 212.D
- Filiorum ordo. 180.A
- Filij quatuor modis appellantur, natura, imitatione, adoptione, & doctrina. 177.C
- Filij ex libero & ancilla. 177.D
- Filij quare sint similes patribus aut matribus. 212.D
- † Filij, & liberi. 44.C
- † Filij Dei quando filias hominum concupierunt. 93.
- \* Filij Dei qui vocantur. 18.C
- \* Filij non solum nativitate, sed etiam imitatione vocantur. 18.C
- \* Filij necessitatis. 192.C
- \* Filij duo missi ad operandam vineam. 250.D
- \* Filius eius cuius doctrinam sequitur. 18.C
- Filius ex uno nascitur, spiritus sanctus ex utroque procedit. 124.A
- Filix. 347.A
- Findi solida possunt, solidari, scissa non possunt. 12.D
- Fingere. 239.A. 398.B
- Fines agrorum. 299.D
- \* Finevit vitæ respicit Dæs. 355.B
- Finis Christus. 122.D
- † Finis, & terminus. 38.A
- \* Finis vita incertus. 111.D
- \* Finis in vita hominis querendus. 44.C
- Finium regundorum tactio. 85.D
- Firmamentum. 250.C. † 74.C
- \* 10.B
- \* Firmamentum quid spirituaciter significet. 112.D
- Firmas. 191.D
- † Firmus, & valens. 15.A
- Fiscellæ, & Fiscinae. 401.B
- Fiscus. 401.B
- Fistula, & eius inuentores. 59.C
- Fistula aquarum. 296.D. 374.B
- † Fistula in collo duæ. 52.A
- Flagella. 88.C
- Flagella arborum. 332.B
- Flagella vitium. 329.C
- † Flagella, & verbera. 36.C
- \* De flagellis Dei. 65.A
- \* Flagella temporalia. 65.B
- \* Flagella quadraginta. 203.C
- \* Flagellum quando diluit culpam. 66.A
- † Flagitare, & Flagitiare. 15.B
- Flagitiosus. 192.D
- Flagitium. 86.B
- † Flagitium, & facinus. 14.B
- Flagra. 88.C
- † Flagrare, & Fragrare. 15.D
- Flamines. 138.191.C. 388.C
- Flamma. 371.C
- Flammeus color. 387.A
- Flatus. 255.A
- † Flauiensis vrbs. 165.D
- † Flanum, & Furuum. 43.D
- † Flecti, & Deflecti. 14.C
- † Flemma, & Plemma. 41.D
- Flens. 192.A
- † Flere, & plorare. 14.D
- \* Flere pro defunctis fidibus. 111.D
- † Fletus, ploratus, & planctus. 27.D
- † Florentina. 128.B
- Floriani hæretici. 145.A
- † Florida, & florulenta. 15.D
- Flores. 332.B
- Flores malorum. 333.D
- Flores Austro soluuntur, Zephyro flunt. 332.B. 254.C
- Flos Christus. 123.C
- Flos artis. 304.A. 319.C
- Flos thymi. 343.A
- † Fluctuo, & fluctuor. 44.A
- Fluctus. 258.D
- † Fludius Franconum Princeps. 159.A
- † Fluere, & defluere. 15.C
- Flumen. 160.C
- Flumen viuum. 160.C
- † Flumen, & Fluminus. 15.B. 31.C. 38.A
- Flumina duo in Thessalia. 253.B
- \* Flumina Paradisi quatuor. A. 166.C
- Fluminum genera duo. 166.C
- \* Fluminus de Paradiso exiens. 116.B
- † Fluminus, & flumen. 15.B. 31.C. 38.A
- Fluuius & flumen. 160.C
- \* Fluxi proieciuntur de castris. 187.A
- Fluui locus. 391.A
- Focus. 40.B
- † Focus, & ignis. 20.B
- Fodere. 330.D
- † Fodere, & effodere. 15.A
- Fœciales. 353.B
- Fœcunda. 192.A
- Fœdus. 141.C. 191.D. 353.A
- Fœdus pactum perœ. 18.B
- † Fœdus, & fœdus. 16.C
- † Fœdus, & pax. 15.B
- Fœmellarius. 192.D
- Fœmina. 216.B
- † Fœmina, & femina. 16.D
- † Fœmina, & mulier. 36.C
- Fœmina vira vocabatur. 216.B
- Fœminæ libidinosiores viris. 216.C
- Fœminæ annulis non vtebantur. 390.D
- Fœminæ quid faciunt prozu-ro. 390.D
- Fœminæ in India quæ quinquennes concipiunt. 218.D
- Fœmi-

# LEXICUM

Fœminæ talis fabola procreat;	358.D
quæ conciperint in mente in extremo voluptatis.	324.A
* Fœminæ, dum maritantur, quare velantur.	359.C
Fœminæ amor, id est, nimius	216.C
Fœnator.	191.G
Fœniculum.	351.B
Fœnum.	347.A
* Fœnum, & fœnus.	16.C
* Fœnum in oculis Dei, qui sunt.	71.D
Fœnus.	191.C
Fœta.	192.A
Fœtus.	212.C
Folia singulati numero.	347.A
Folia.	332.B
Folia librorum.	107.C
Folium.	342.B
Folles.	107.C
Follicare.	230.B
Folliculus.	212.D
Fomes.	332.D
Fons.	15.C
Fons Christus.	122.D
Fons Ciceronis.	255.A
Fons in Chio insula.	255.A
Fons Cyzici amorem tollit.	255.A
Fons Siloa.	255.D
Fons in Africa circa templum Ammonis.	255.D
Fons ruber in Æthiopia.	255.B
Fons Epiri.	256.A
Fons Garamantum.	256.A
Fons in medio Paradisi.	265.B
Fons qui riget die, calet noctu.	273.A
Fons in delubris.	293.D
Fons Iob in Idumæa.	255.D
* Fons de petra Oreb.	186.D
163.B	
Fontes duo in Boeotia.	255.A
Fontes duo in Sicilia.	255.B
Fontes calidi in Sardinia.	256.A
* Fontes duodecim in eremo.	162.C
* Foras, & foris.	38.D
Forcipes.	172.D
Foræ, & valuae.	295.B
Forfices.	404.D
* Forfices, & forcipes.	16.D
Fori.	369.C
Foris, & foras.	38.D
Forma.	406.D
* Forma, & figura.	15.A
Formæ.	392.D
Formæ verborum.	9.A
Formatum sive formatum.	297.B
Formicola.	231.B
* Formido, paor, & metus.	13.D
Formidolosus.	372.A
Formidolosus non egredietur ad bellum.	200.D
Formosus.	18.B
191.D	201.B
372.D	404.D
* Formosus, decens, & speciosus.	10.A
Formū.	191.D
192.A	194.A
404.D	200.B
Fornax.	371.C
Fornicarius.	192.A
* De fornicatione.	57.D
58.A	&c.
* Fornicationis tela.	179.C
* Fornicatio triplex.	62.D
* Fornicatio, & adulterium.	12.A
	16.D
* Fornicatio in scriptura, pro omni illicita corruptione usurpatur.	16.A
* Fornicationis femedia.	58.D
* Fornicationis effectus.	378.C
Fornicatrix.	192.A
Fornices.	192.A
Forpiceps.	404.D
* Fors, & fortuna.	147.A
Forsitan.	148.A
Fortior, id est, maior.	64.B
Fortis.	191.D
Fortitudo.	43.B
* Fortitudo, & virtus.	36.B
61.B	
Fortuna.	158.A
* Fortuna, & fatum.	14.A
* Fortuna, & felicitas.	46.B
Fortunata insulæ.	273.C
* Fortunatus episcopus.	124.A
A	
* Fortunatus, beatus, & honestus.	6.A
* Fortunatus, diuines, potens locuples, & honestus.	10.B
Forum.	291.B
Forus.	290.C
295.B	
Forum.	358.D
Folla cæca.	405.A
Follorum.	405.B
Fræna.	14.D
Frænusculi.	74.D
Fragilis.	192.A
Fragmenta.	395.A
Frager.	254.C
* Fragrare, & flagrare.	15.D
16.C	
Framea.	355.A
* Framea, & machæra.	15.B
* Framea versatilis.	119.C
Franci.	166.A
Franciscæ.	355.D
* Francorum exercitus à Gotthis superatus.	159.B
* Frantanes rex Sueorum.	165.D
Frater.	183.A
* Frater, & germanus.	15.D
346.D	
Frates.	179.C
Fratres quatuor modis dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu.	179.D
* Fratres septem, qui vni mulierem nupserunt.	251.B
* Fratres quinque dimitis.	253.C
* Fratri quoties remittendum.	122.D
Eratissa.	184.B
Fratruelis.	179.B
Fraudulentia.	201.D
402.B	
* Fraus, dolus, & infidus.	190.C
* Fraus in omni bono opere formidanda.	40.B
* Fraus Satanae sive sanctis apparitur.	69.Q
* Fraus contra innocentiam.	420.A
Fraxinus.	336.C
Fremens.	192.C
* Fremere, & frendere.	14.D
* Fremor, & fremitus.	143.D
Frendens.	192.C
Frendere.	72.A
406.B	
* Frendere, & fremere.	14.D
Frequentativa verba.	9.A
Fretum.	258.D
Fretum Sicilix, vel Regium.	248.A
Fribolum.	184.A
* Frictum, & frustum.	431.A
A	
* Fir-	

# I N D E X.

- ¶Fridi gernus Gethorū rex. 155.A  
 Friuola. 184.A 185.A  
 Frixum. 395.B †43.A  
 ¶Frondēnum, & frondosum. 14.C  
 Frondes. 332.C  
 Frreas. 31.D 200.D  
 Frontonis locus. 291.C  
 Fructus. 332.C  
 ¶Fructu osus, & fertilis. 14.C  
 Fragalis. 191.C  
 Fruges. 327.D 332.C  
 ¶Fruges, & frumenta. 15.D  
 Fruges a qua gignunt. 255.C  
 Fruges India bis metit. 265.D  
 ¶Frui, & vti. 14.C  
 Frumarus rex Sueorum. 165.D  
 Frumen. 327.A. 332.C.  
 395.D †15.D  
 Frumenta. 327.D  
 Frumenta quōmodo molebatur. 295.B  
 ¶Frumenta, & fruges. 15.D  
 Frumere. 327.D  
 Frustum. 395.D  
 Frutex. 332.A  
 Fucata. 335.D  
 Fucus. 346.C  
 ¶Fugere, & diffugere. 15.B  
 Fugitiuus. 192.A  
 Fulcrā. 386.B  
 Fulgentius episcopus. 98.B  
 †55.D. 110. 164.A  
 \*Fulgentio Isidorus. 324.A  
 Fulgetra. 252.D  
 Fulgor. 252.C  
 Fulgor, & fulgor, & fulmen. 215.C  
 Fulgor. 252.C  
 Fulgor, & tonitruum simul. ibidem.  
 Fulica. 244.C  
 Fulmen. 252.A.C  
 ¶Fulmen, fulgor, & fulgur. 16.B  
 ¶Fulmen, & fulgor. 15.C  
 Fulmina ex quo fiant. 252.B  
 †83.D  
 Fulmina cum tribus radijs. 252.C  
 ¶Fuluum, flauum, & ferreū. 43.D  
 Funalia. 370.A 402.D  
 Funarij. 362.A  
 Fundicines. 174.C  
 Fonda. 277.C. 357.A. 371.B  
 Fondamentū. 373.A  
 Fundamentū Christus. 423.D  
 296.C  
 Fundibulus. 277.C 357.B  
 Fundus. 298.D  
 ¶Funebre, & funerem, & funeralis. 15.C  
 Funeta. 402.D  
 Funes. 370.A 402.D  
 ¶Funestus famulus. 15.C  
 Fungi. 350.B  
 ¶Fungi, & defungi. 42.B  
 Funis. 19.D  
 \*Funis tabernaculi triplex. 172.A  
 Funus. 216.C  
 Fur. 192.C. 229.B  
 ¶Fur, & latro. 22.C  
 ¶Furatum, & furtatum. 16.C  
 Furcifer. 192.D  
 Furcilla. 405.B  
 ¶Furens, furiosus, & iratus. 13.C  
 Furfurio. 245.D  
 Furiae tres. 158.B  
 ¶Furiatus, & furiosus. 13.C  
 ¶Furibundus, & furens. 35.D  
 ¶Furiosus, furens, & iratus. 13.C  
 Furnus. 295.B  
 Furo. 229.B  
 ¶Furor, & infania. 39.D  
 Furtum. 87.B  
 Furtum capitale crimen. 87.B  
 \*Furtum contra innocentia. 420.A  
 Furunculus. 75.C  
 Furuum. 192.C  
 ¶Furuum, & flauum. 43.D  
 ¶Fuscina soror Aucti episcopi. 127.C  
 Fustes. 88.C 404.C  
 Fusus. 387.C  
 Futilis. 192.D  
 \*Futura quasi facta saepe in scripturis sacris narrantur. 20.C  
 ¶Gabaon ciuitas. 162.B  
 Gabaonitæ supplices venerunt ad Iosue. ibidem.  
 \*207.A  
 Gabata. 399.B  
 Gabinus cinctus. 387.B  
 Gabriel. 127.A  
 Gad. 153.A. \*153.C. †142  
 \*Gad Christi figura. 242.A  
 \*Gadgad. 192.D  
 Gades insula. 275.B 256.D  
 Gades oppidū. 187.C. 284.A  
 Gaditanūfretū. 162.C. 256.D  
 Gagates lapis. 174.D. 305.D  
 Gaiannus hærefiarcha. 146.C  
 Gaiannitæ hæretici. ibid.  
 Galactites. 312.A  
 Galatæ. 267.C. 162.C  
 164.D  
 Galatia. 267.C  
 Galaticæ. 395.B  
 Galacticum ordeum. 327.C  
 Galbanum. 343.B 346.B  
 Galea. 358.C  
 ¶Galea, & cassis. 8.B  
 Galenus. 395.D  
 ¶Galenus medicus Romæ cia ruit. 106  
 Galeni libri. 77.D  
 Galeria. 380.A  
 Galerius Imperator. 98.B  
 †108  
 Galerus. 388.B  
 Galilæa superior, & inferior. 266.B  
 \*Galilæi decem & octo, super quos cecidit turris in Siloe. 252.D  
 Gallæ. 336.C 379.A  
 Gallactites lapis. 306.B  
 Galleci. 166.D  
 Gallecia. 271.B  
 Gallècus ventus. 254.D  
 Galli. 164.D 166.B.D  
 Galli candidi. 382.A  
 Galli feroce. 166.B  
 Gallia. 271.D  
 Gallia Belgica, Cisalpina, & Transalpina. 271.A  
 Gallica arbor. 335.B  
 Gallicia. 166.D  
 Galliciniū. 90.C. 92.A. 165.A  
 Gallicūm mare. 257.A.D  
 ¶Gallienus Imperator. 107  
 Gallina. 244.B  
 Gallinæ à vento concipere cre ditæ. 178.D  
 Galnapes. 386.B  
 Gallograci. 164.D 267.C  
 Gallus. 144.B  
 Gallus Imperator. 98.A  
 †107  
 \*Gallus, Gallicus, & Gallicanus. 18.A  
 Ganea. 191.A  
 Ganeo. ibid.  
 Gangaridæ. 163.C  
 Ganges fluuius. 160.C. 163.C  
 265.C  
 ¶Gannire. 37.D  
 Garama vrbs. 167.B  
 Garamas. 167.B  
 Garamantes. 167.B  
 Garamantis regie. 273.A  
 Garamantum fons. 256.A  
 ¶Garrare, & loqui. 17.C  
 Garrulus. 193.A  
 Garuna

# I N D E X.

- Garum. 398.A  
 †Gath. 99  
 †Gaudium, & lætitia. 17.B  
     61.D  
 \* Gaudium maius est Deo, &  
     Angelis de eo qui à pericu-  
     lo liberatur, quā de eo qui  
     nunquam nouit peccati pe-  
     riculum. 44.A  
 \* Gaudium spirituale contra  
     tristitiam. 417.B  
 Gaulalum gens. 273.A  
 Gaulalum gens. 167.A  
 Gauloe insula. 167.A  
 Gauranis equus. 224.A  
 Gaza. 284.C. 401.A  
 Gazophilacium. 401.D  
 Gaza ciuitas. 397.D. 284.  
     B  
     † Gebanus. 164.B  
 Gedeō. 96.D. 130.A. †144.C  
     97  
 \* Gedeonis vellus. 200.D  
 \* Gedeonis sacrificium. 210.  
     D  
 \* Gedeonis prælium cum tre-  
     centis. 211.A  
 \* Gedeon typus Christi .  
     244.A  
 Gehenna. 280.C. 282.A  
     \* 32.A.D  
 Gehennon. 282.B  
 \* Gelatia. 110.C  
 Gelonium stagnum. 255.C  
 Gelu. 253.B  
 † Geminatus iunctus, & dupli-  
     catus. 41.C  
 Gemini. 68.C 178.A  
 Gemmæ. 309.C  
 Gemmarum genera. 309.D  
 Gemmæ rubræ ubi inueniun-  
     tur. 258.C  
 Gemmæ atq; annuli unde co-  
     perunt. 309.D  
 Gemmæ viridiores. 309.B  
 Gemmæ rubræ. 311.A  
 Gemmæ purpureæ. 311.C  
 Gemma solis. 312.B  
 Gemmæ candidæ. 312.C  
 Gemmæ nigrae. 312.D  
 Gemmæ varia. 313.D  
 Gemmæ ignita. 314.A  
 Gemmæ ab animalibus nomi-  
     natae. 315.D  
 Gemmæ aureæ. 315.C  
 Gemmæ cæca. 316.D  
 Gemmæ in superstitionibus  
     Gentilium. 316.A  
 Gemmæ veræ à falsis diffici-  
     le discernuntur. 316.C  
 Genæ. 206.D † 52.B  
 Gener. 179.C  
 Genera nominum. 7.D
- Genera causarum tria. 33.  
     A  
 Genera quæstionum. 37.C  
 Generalia nomina. 6.B  
 † Generare , & parturire. 18.B  
 Generationes mundi. 95.C  
 Generationes vigintiduæ ab  
     Adam usque ad Iacob. 324.  
     C  
 \* Generationes septuaginta  
     septem. 122.C  
 \* Generationes quadraginta-  
     duæ. 185.B  
 † Generosus, & nobilis. 38.  
     B  
 Genesar lacus. 258.C  
 Genesis. 100.B. 204.B  
     234.A  
 \* Genesis quid contineat.  
     312.D  
 Genethliaci. 151.D  
 Genialis lectus. 157.C  
     403.A  
 Genitæ. 143.B  
 Genitalia. 53.B 209.D  
 Genitiuus. 7.B  
 Genitiuus in As primæ. 281.  
     C  
 † Genitor, & pater. 18.A  
 Genitores. 177.C  
 Genim. 157.C  
 † Gennadius. 131.D  
 Gens. 161.C  
 † Gens, & genus. 45.D 17.D  
 Gentis nomina. 7.C  
 Gentes quibus terra diuisa  
     fuit septuagintatres. 161.  
     D  
 Gentes de stirpe Iaphet quā  
     partem terræ possederunt.  
     163.A  
 Gentes habitu, & lingua no-  
     scuntur. 382.D  
 \* De Gentibus. 19.D  
 \* Gentes, & Iudæi ad Christū  
     vocantur. 290.B  
 \* Gétes Iudæis projectis in si-  
     dem introierunt. 294.D  
 \* Gentes Chrysate sanctifi-  
     candæ erant. 307.A  
 Gentium lingua. 160.A  
 Gentium dij. 153.B  
 Gentium conuersio veteri po-  
     pulo latebat. 17.A  
 \* Gentium vocatio ad fidē pro-  
     batur scripturæ sacræ testi-  
     monijs. 286.C  
 \* Gentibus cunctis in Christū  
     credete iauissum. 288.C  
 Gentiana. 344.D  
 Gentiles. 152.D  
 † Gentiles ex septem stellis
- nomina diebus dederunt .  
     65.A  
 † Gentilis populus quare non  
     obtemperavit legi. 58.D  
 \* Gentilium libri. 83.D  
 \* Gentilium dicta. 83.A  
 Gentilitas. 161.C † 17.D  
 Genua. 210.C † 53.C  
 Genua vrbs. 257.B  
 † Genua quare tangunt, qui  
     alicuius lacrymas elicere cu-  
     piunt. 52.B  
 Genus. 44.D. 174.A 204.A  
 † Genus, gens, & gétes. 17.D  
     45.D  
 Genus ex diminutione colli-  
     gitur. 20.A  
 Genus causæ honestum admi-  
     rabile, humile, anceps, seu  
     obscurum. 34.D  
 Geomantia. 151.A  
 Geometria. 43.C. 51.A.  
     † 61.A  
 Geometria, & eius inuento-  
     res, & diuilio. 56.A  
 Geometriæ inuentores. 55.  
     D  
 Geometriæ, Arithmeticæ, &  
     musicæ differentia. 55.D  
 Geon fluuius. 160.B  
 Gepida extinguntur à Lon-  
     gobardis. 111  
 † Gerere, & ferre. 17.C  
 Gergeſæus, & Gergeſæi. 162.B  
 Germana. 179.B  
 † Germana, & soror. 18.A  
 Germani. 179.C  
 Germani cirrati. 382.D  
 Germania superior, & infe-  
     rior. 269.A  
 Germaniæ. 166.B  
 Germanus. 183.A  
 † Germanus, & frater. 15.D  
     46.D  
 Germen. 332.B  
 Germinatio. 332.B  
 Geryon. 219.A  
 † Gerallicus rex Gotthorum.  
     166  
 Getæ. 165.D 383.A  
 Gether. 162.A  
 Getuli. 162.D 167.B  
 Getulia. 273.B  
 Gigantes. 218.D  
 † Gigantes quando nati. 93  
 † Gilimer tyrrannus. 164.A  
 † Gilfulas Gotthorum episco-  
     pus. 109  
 Gilius equus. 227.D  
 Gingiber. 342.C  
 Gingiuæ. 207.A † 52.D  
 Gipedes. 166.A  
 Girillus. 496.C

# I N D E X.

- † Gisalleicus Gotthorum rex. 159.B  
 † Gefericus Vandalarum rex. 163.B  
 Glacies. 253.B  
 Gladiatorius Iudus. 364.C  
 Gladiolus. 346.B  
 Gladius. 89.B  
 Gladius, & ensis. 355.D  
 † Gladius, ensis, & mucro. 12.B  
 Gladius pisces. 237.C  
 Glande antiqui vixerunt. 335.C  
 Glaucus equus. 223.D  
 Glaucus color. 387.C  
 Glaucus pisces. 237.C  
 Globus. 373.A  
 Gleba. 302.B  
 Gleba ex aqua. 303.C  
 Glires. 230.D  
 Gliscere. 230.D  
 † Gloria, & fama. 14.D  
 \* Gloria sanctorum. 33.B  
 \* Gloria quorum magna est. 40.D  
 \* Gloria quos expectat. 58.D  
 \* Gloria vana contempta, s<sup>æ</sup>pe in aliud genus elationis incidit. 90.A  
 \* Gloria inanis contra Domini timorem. 414.A  
 \* Glorie temporalis sequaces. 108.A  
 \* Gloriantes de luxuria, & flatteryjs. 57.C  
 Gloriolus. 192.D  
 Glossa. 20.B  
 Glos. 184.B  
 Glosopetra. 315.C  
 Glutto. 193.A.B  
 Glycyrriza. 344.A  
 Glycifidæ. 344.C  
 Gnarus. 192.D  
 Gnatus. 18.B 177.B  
 † Gnatus, & natus. 40.B  
 Gnosti<sup>c</sup>i heretici. 143.C  
 \* Goliath. 220.A  
 Gomer. 162.C  
 Gomor. 323.D 324.C  
 Gordianus Imperator. 97.D 107  
 Gorgades insulæ. 275.C  
 Gorgias Rhetor. 97.B 102  
 † Gorgon meretrix. 97  
 Gorgones. 219.A  
 Gorgonis caput. 156.D  
 Gothia. 267.B 269.D  
 Gotthi. 162.D. 165.D 107  
 Gotthi catholici efficiuntur. 98.C  
 Gotthi granos, & Cinnabar gerunt. 382.D  
 Gotthi hæretici efficiuntur. 98.C  
 † Gotthi regnum diuiserunt. 109  
 † Gotthi Romā capiunt. 110  
 † Gotthi ad præbendum Pom peio auxiliū contra Cæsarē in Thessaliā venerūt. 154.C  
 † Gotthi quas prouincias vastauerunt. 155.B  
 † Gotthi Arrianam sectam sequuntur. 155.C  
 † Gotthi Thraciam depopulantur. 155.D  
 † Gotthi se Imperio Romano tradunt. 156.C  
 † Gotthi iterum diuisi. 156.C  
 † Gotthi infesto mari periclitati. 157.A  
 † Gotthi leges in scriptis habere cœperunt. 158.D  
 † Gotthi ad fidem reuocantur. 161.A  
 † Gotthi reges in Hispania. 166.  
 † Gotthorum historia. 154.B  
 † Gorthorum clementia. 156.B  
 † Gotthorum laus, & origo. 162.A  
 † Gotthorum reges quando regali habitu incedere cœperunt. 160.C  
 † Gotthus ad nomē Petri Apo stoli perterritus. 156.C  
 Grabatum. 403.D  
 Grachilocus. 39.A 390.C  
 Gracilis. 193.A  
 Graculus. 242.B 244.D  
 Gradatio. 39.D  
 Gradius Mars. 155.D  
 Gradus generis humani. 182.A  
 † Gradus rerum sex. 50.D  
 \* Gradus ecclesiæ. 391.C  
 Græci. 105.D 164.D  
 Græcilenes. 166.B  
 Græcia. 269.C  
 Græcia segetes habere cœpit. 96.C  
 Græciæ prouinciæ septem. 269.D  
 † Græcorum reges incipiunt. 103  
 † Græcus, Græcanicus, & Græcens. 17.D  
 Gramen. 347.A  
 † Gramineū, & graminosum. 14.C  
 Gramma. 322.B  
 Grammatica. 35.D  
 \* Grammatici meliores, quam hæretici. 48.A  
 Grandis. 193.D  
 † Grandis, & magnus. 23.A  
 † Grandis, & maximus. 18.B  
 Grandæus. 193.A  
 Grando. 253.B  
 Grado qui fiat. 252.A. 185.A  
 † Grando perfidiæ duritia est. 85.A  
 Graphium. 106.A  
 Graifari. 7.D  
 † Grates, & gratiæ. 17.B. 40.C  
 Gratia Spiritus sanctus. 125.B  
 † Gratia diuina. 57.B  
 † Gratia præueniens, & subsequens. 57.D  
 † Gratia dona singula singulis tribuuntur. 58.A. 37.A  
 \* Gratia, & lex. 23.A  
 \* Gratia sancti spiritus non in paucis. 16.D  
 \* Gratia Dei iustitiam meremur. 36.D  
 \* Gratia spiritualis tantum electis donatur. 36.D  
 \* De gratia. 36.A  
 Gratianus Imperator. 98.C 109  
 Gratificus. 193.A  
 Gratissimus. 193.A  
 Gratus. 193.A  
 † Gratulari, & l<sup>a</sup>tari. 22.A 43.A  
 † Grauari, & ingrauari. 17.D  
 \* Grauari malo temporali. 107.C  
 † Graue, & ponderosum. 44.A  
 † Graue, & grauidum. 17.C  
 † Grauida, & prægnans. 28.B  
 Grauis. 192.D  
 Grauis accentus. 13.A  
 Grauitas. 215.B  
 Grauitas, & grauitudo. 17.C  
 Greges. 221.A  
 \* Gregorij Nazianz. verba ab Isidoro excerpta. 365.C  
 Gregoriani, & Hermogeniani codex. 79.C  
 Gregorius Papa. 128.A. 132.A  
 † Gregorius episcopus Eliberitanus. 122.D  
 † Gremium, & sinus. 33.D 43.B  
 Grillus. 231.A  
 Grues. 242.B.D  
 † Granite. 37.D  
 Gryphes. 227.C  
 Gry-

## INDEX.

- |  |                   |  |         |       |   |                    |
|--|-------------------|--|---------|-------|---|--------------------|
| Gryphi.                                | gryphos. 3403.D   | Habitus.   | 45.B    | 380.A | Hostile.  | ibidem             |
| Guba.                                  | gubba. 77.A       | Habitus, vel orbatio.                                  | 50.D    |       | Hastula.  | 332.D              |
| Gubellum.                              | gubellum. 388.A   | Hæmathites lapis.                                      | 306.A   |       | Haud.   | 17.C               |
| Gubernator.                            | gubernator. 367.B |  | 311.C   |       | Haurire.  | 362.B              |
| † Gubernator, & mauta.                 | 18.B              | Hæmoptoies.  | 73.B    |       | † Haurire, & exhaustire.  | 18.D               |
| Gubernio.                              | 367.B             | Hæmorrhoides.  | 74.D    | 232.D | Haurit percutit.  | 20.C               |
| Dc gula.                               | 61.D.&c.          | Hæreditas.   | 85.A    |       | Haustra.  | 406.C              |
| † Gulfilas Gotthorum episcopus         |                   | Hæreditas intestata.                                   | 85.C    |       | Hebdomada.  | 65.C               |
| Gotthicas litteras condidit.           | 155.B             | Hæres.   | 83.A    | 177.B | Heber.  | 96.A. 129.C. 162.B |
| Gumen.                                 | 337.C             | Hæresis.   | 142.D   |       |   | 163.B              |
| † Gumeindus Archiepiscopus             |                   | Hæresis velut quædā hydra.                             | 219.D   |       | † Heber filius Sala à quo Hebræi.   | 94                 |
| Toletanus.                             | 168               | † Hæresis, & schisma.                                  | 18.B    |       | * Heber in domo lingua, quæ fuit antea remansit.                              | 128.D              |
| Gummi.                                 | 334.C             | † Hæresis Acephalorum.                                 | 110     |       | * Heber redemptorē nostrū insinuat.   | 240.A              |
| † Gundebadus Burgundionū rex.          | 159.B             | † Hæresis Anthropomorphitæ rum.                        | 108     |       | † Heboricus rex Sueuorum.   | 165.D              |
| † Gundemarus Gotthorū rex.             | 161.              | † Hæresis Ariana.                                      | ibid.   |       | Hebræi.   | 129.C. 142.D       |
| † Gundericus rex Vuandalorum.          | 163.B             | † Hæresis Theodosiana, & Gaiana.                       | 111     |       | 163.C.D   |                    |
| † Guntamundus Vuandalorū rex.          | 164.D             | * Hæresis caussa, & via.                               | 18.B    |       | Hebræi legem, & litteras habere cœperunt.                                     | 96.C               |
| † Guntemirus.                          | 164.B             | * Hæresis præcauenda.                                  | 396.C   |       | Hebræi dies quomodo appellent.  | 90.A               |
| † Guntericus Archiepiscopus Toletanus. | 167               | Hæreses Christianorū.                                  | 143.A   |       | Hebræi psalterio decachordo vñ sunt.  | 60.B               |
| Gurges.                                | 160.A             | Hæreses Iudæorum.                                      | 142.D   |       | * Hebræi vbi carnes Ægyptias desiderauerunt, multosque deuorauit incendium.   | 188.C              |
| Gurgulio.                              | 207.C. 248.B      | Hæreses medicorum tres.                                | 71.B    |       | * Hebræi à serpentibus vulnérantur.   | 194.C              |
| † Gueta.                               | 152.A             | * Hæreses, & schismata ex cōtentione.                  | 80.84.D |       | * Hebræi quot egressi de Ægypto, quotque intrauerunt in terram reprobationis. | 196.A              |
| Gustus.                                | 201.A. 205.C      | * Hæretici qui.  | 18.B    |       | Hebræorum captiuitas.   | 97.A               |
| † 54.A                                 |                   | * Hæretici mentem à Deo vicia à Diabolo creata credūt. | 8.A     |       | † 102   |                    |
| Gueta.                                 | 260.A             | 82.B   |         |       | Hebræorum seruitus.   | 96.C               |
| † Gueta, & stilla.                     | 33.A. 41.A        | 82.D   |         |       | † 96  |                    |
| 46.C                                   |                   | * Hæretici sano sensu scripturas non sapient.          | 82.C    |       | * Hebræotū mansiones in de  |                    |
| Guttatus equus.                        | 223.D             | * Hæreticorum opera, & mores.                          | 18.D    |       | ferto quadraginta duæ.  |                    |
| Gunia.                                 | 379.A             | * Hæreticorum callidas.                                | 82.C    |       | 185.8.c.  |                    |
| Gymnasia insula.                       | 277.C             | * Hæreticorum consortium fu                            |         |       | * Hebræus sex annis seruiat se  |                    |
| Gymnasium.                             | 290.D. 291.A      | giendum.   | 397.A   |       | ptima dimittatur.   | 166.A              |
| 360.A                                  |                   | Hæreticus qui appellari potest.                        | 146.B   |       | * Hebrona.  | 193.B              |
| Gymnicus ludus, & eius genera quinque. | 360.A.C           | * Hæreticus, & paganus.                                | 18.B    |       | Hebrus fluuius.   | 269.C              |
| Gynnos.                                | 291.A             | Halcyon.   | 243.C   |       | Hecatæus Milesius poeta.  | 28.B               |
| Gynæcum.                               | 295.A             | Halec.   | 238.C   |       | Hedera.   | 343.C              |
| Gynosophistæ philosophi.               | 148.A             | Halys amnis.   | 267.B   |       | Hei.  | 10.A               |
| Gypsum.                                | 304.D. 373.C      | Hama.  | 406.D   |       | † Helena Cōstātini mater.   | 108                |
|  |                   | Hamadryades.   | 158.C   |       | Helenus.  | 270.A              |
|  |                   | Hamio.   | 238.A   |       | Heliacerdos.  | 96.A               |
|  |                   | Hammites lapis.  | 307.A   |       | † 97  |                    |
|  |                   | Hamus.   | 185.A   |       | * Heliacerdos reprobatus.   | 245.A              |
|  |                   | * Harada.  | 191.D   |       | * Heli pro filiorum iniquitate damnatur.                                      | 100.B              |
|  |                   | Harmonia.  | 57.D    |       | * Heli filij duo.   | 245.C              |
|  |                   | Harpax.  | 311.A   |       | * Ad Heli prophetā venit,   |                    |
|  |                   | Hasta.   | 356.A   |       | 217.B   |                    |
|  |                   |  |         |       | Helicon.  | 280.B              |

# INDEX.

- Heliopolis vrbs. 285.C  
 Helitropium. 310.C 344.B  
 † Helladius Archiepiscopus  
   Toletanus. 134.D 11. 167  
 Hellas. 270.A  
 Hellenes rex. 270.A  
 Helles. 257.B 11. 197  
 Helleponus. 270.B  
 Helleponiacum mare. 257.  
   B.A.B  
 \*Helman Deblataim. 195.A  
 Heluo lavae. 330.C  
 Hetuum. 330.C  
 Hem. 10.A  
 Hemerobaptistæ. 143.C  
 Hemicadium. 400.C  
 Hemeraneus. 236.A  
 Hemina. 323.D 325.B  
 Hemisphæria. 63.C  
 Hemisphærium. 63.C  
 \*Henoch septimus ab Adam.  
   122.A.B  
 \*Henoch quid significet. 239.C  
 \*Henoch ciuitas. 122.B  
 Hepaticus morbus. 173.D  
 Hephaestias insula. 277.B  
 Hephaestites. 315.C  
 Her Indæ filius. 195.A  
 Heraclius Imperator. 195.A  
   † 112  
 Herbacalicularis. 344.D  
 Herba genicularis. 346.A  
 Herba infana. 344.D  
 Herba lanaria. 345.B  
 Herba lucernalis. 345.C  
 Herba pulicaris. 345.A  
 Herba salutaris. 345.D  
 Herba sanguinaria. 345.D  
 Herbe aromaticæ; siue cōmu-  
   nes. 342.B  
 † Herbidum, & herbosum.  
   18.D  
 Herbitum. 337.A  
 † Herbosum, & herbidum.  
   43.A  
 Herciscunda. 185.C  
 Hercules. 164.A. 167.C  
   232.D 243.D  
 Hercules Thebanus. 270.C  
 Hercules hydram vicit. 219.  
   D  
 Hercules se flammis iniécit.  
   96.A 11. † 97  
 Herculis columnæ. 256.D  
 Hercynia sylva. 243.B  
   269.A A. 725  
 Hercynia aves. 243.B  
 Heritus. 230.D  
 Hermaphroditz. 218.C  
 † Herminigildus martyr Leu-  
   uigildi filius. 111. 160.A  
 † Hermericus Sueorū Prin-
- ceps. 8. 14. 2164.D  
 Hermes. 10. 2164.C 2155.C  
 Hermogenes hærefiarcha, &  
   hermogeniani hæretici.  
   144.A 11. 2155.C  
 Hermogenianus, & Gregoria-  
   nus codex. 79.C  
 Herinus fluius amnis. 261.A.  
   268.B 11. 2155.C  
 Herodes. 2137.D  
 Herodes rex Iudæ. 102.A  
 \* Herodes maior. 145.B  
 \* Herodes diaboli forma.  
   248.C 11. 2155.C  
 \* Herodes, & Pilatus amicitia  
   fœderantur. 255.C  
 Herodotus historicus. 31.  
   A 11. 2155.C  
 Heroes. 28.D 158.D  
 Heroicum carmen. 28.D  
 Heroicum carmen Pythium  
   dictum. 28.B 11. 28.B  
 Heros. 11. 2155.C.B  
 Herpillus. 2100.B 344.D  
 Hesebon. 130.A  
 Hesiodus. 326.A 11. † 100  
 \*Hesmona. 192.D  
 Hesperia. 271.A.B 167.B  
 Hesperia Italia, & Hispania  
   quare. 271.A  
 Hesperidum insule. 275.D  
 Hesperij. 11. 2167.B  
 Hesperuceras promontoriū.  
   275.C 11. 2167.B  
 Hesperus. 11. 68.C.A  
 Hesperus Hispania rex.  
   168.C 11. 2168.C  
 Hester. 11. 2133.A  
 Hester ecclesiæ figuratio. 1.A  
 Hesterhistoria quādo explē-  
   ta. 11. 2133.A. 97.B  
 Hester libro. Esdras creditur  
   scripsisse. 101.A  
 Hesternus. 11. 2133.A  
 † Hesternus, & externus.  
   11. D 11. 2133.A. 41.B  
 Hetruria. 271.B  
 Hetruscis Tages aruspicinam  
   tradidit. 11. 212.C  
 Heu. 11. 211. 10.A  
 Heua. 128.B 216.A  
 \* Heua ignorantia peccauit.  
   146.B  
 \* Heua quid significet. 119.  
   B  
 \* Heua designat ecclesiam.  
   A. 237.C 11. 2163.H  
 \* Heua superbia. 11. 2163.C  
 Heuæ, & Heuæi. 162.B  
 Henila. 11. 2161.D  
 † Heus, & eu. 11. 2161.B  
 Heus, & heu. 11. 2161.B  
 Hexametrum. 28.B
- Hexapta nomina. 7.C  
 Hexafyllabi pedes. 11.C  
 Hexaticum ordeum. 327.C  
 Hexecontalithus. 313.A  
 Hiatus terra. 264.C. 282.C  
 Hiberia. 267.A  
 Hibernia. 275.A  
 Hibra insula. 76.C 277.B  
 Hierobotane. 345.A  
 Hierachites. 315.D  
 Hierachas hærefiarcha. 144.  
   C  
 Hierachita hæretici. ibid.  
 Hieronymus presbyter. 4.A  
   89.D. 94.D. 89.D. 95.D  
   104.B 11. 2192  
 Hieronymus quando claruit.  
   109  
 Hieronymus in Bethlehē præ-  
   dicatur. 98.A  
 Hieronymus scriptores toto  
   Corbe quæsiuit. 104.D  
 Hieronymus trium linguard.  
   peritus in Latinū scrip-  
   tra transtulit. 103.D  
 Hieronymi Hebræorum no-  
   minum interpretatio. 119.  
   A  
 Hieronymi locus. 218.C  
 Hierosolyma. 266.D 283.A  
 Hierosolyma à Tito subverti-  
   tur. 11. 2197.B  
 Hierusalem. 162.B 283.A  
 Hierusalem ecclesia vocatur.  
   1141.C  
 † Higinus. 76.A 11. 2177.C  
 Hilaris. 11. 2195.B  
 † Hilarius episcopus. 108.  
   126.A 11. 2132.C  
 † Hinnire, & rudere. 137.D  
 Hippo vrbs. 273.C  
 † Hippocentauri. 11. 2197.  
 Hippocrates medicus. 170.B  
   276.A 11. 2102  
 Hippolytus episcopus. 1109.  
   D
- Hippone ciuitas. 285.A  
 Hippopagus. 368.B  
 Hippopodes. 218.B  
 Hippopotami. 236.B  
 Hippopotamus. 237.A  
 Hipposelinon. 351.A  
 \* Hiras Odolamites pastor.  
   146.A 11. 2160.H  
 Hircana silua. 11. 2163.C  
 Hircani. 11. 2163.C  
 \* Hirci, qui post sacerdotis  
   emundationem offereban-  
   tur. 11. 2183.D  
 Hiricus. 222.A  
 Hirinos. 224.A  
 Hirqui. 222.K  
 Hirstatus. 2193.D  
 Hirun-

# I N D E X.

- Hirundo. 245.C  
 † Hirundo, & arundo. 42.D  
 Hispalis ciuitas. 287.C  
 \* Hispanensis Cordubensis ecclie sacerdos. 395.C  
 Hispalas. 166.D  
 Hispani. 162.D. 166.C  
 Hispania. 271.A  
 Hispania minio abundat. H  
 375.D  
 † Hispania à Romanis obtenta. 103.  
 Hispania duæ, citerior, & ultior. 271.C  
 † Hispania ab Vandalis, Alanis, & Suevis occupatur. 110.  
 † Hispania monarchia Suintila primus potitus est. 162.A  
 † Hispania prouincia inter Barbaros diuisa. 163.A  
 † Hispania plaga quatuor. 163.D  
 † Hispanus, & Hispaniensis. 44.B  
 Hitleron proteron. 25.C  
 Historia. 30.C. † 164.D  
 Historia, & Annales. 131.A  
 † Historia Gotthorum, & Vandalarum, & Suevorum. 154.B.&c.  
 \* Historia sacræ legis. 112.A  
 Historia. 123.A  
 Historia generalis. 131.C  
 Historia utilitas. 31.B  
 Historiam apud veteres qui conscribebat. 30.C  
 Historiarum primi auctores. 31.A  
 Histriones, sepm. 364.C  
 Histrix. 166.D. sub 10228.D  
 Hodie. 91.A  
 † Hodie, & hoc die. 18.A  
 Hœdus. 221.C  
 Hœdus Christus. 123.A  
 \* Hœdus non coquendus in lacte matris. 198.D  
 Holce. 325.A  
 Holocaustomata. 115.B  
 Holocaustum. 115.B  
 Holographum. 1283.D  
 Holoporphyravestis. 381.B  
 Homericentones. 29.D  
 Homeri patria. 285.B  
 Homerus. 285.A. 296.B.  
 † 298. 123. 166.D  
 Homerus multos versus Sibylæ Delphicæ suo operi inservit. 290.D  
 Homicida. 86.D  
 Homicidium. 86.D. 200.B  
 Homilia. 210.D. 2104.D
- Homo. 20.A. 24.B. 185.A.  
 204.B. † 51. A. \* 11.D  
 Homo symphonij scarens. 61.A  
 Homo duplex. 212. 2104.A  
 Homo Christus. 123. 124.B.  
 † Homo, & pecus. 213.D  
 † Homo, & vir. 36.C. 53.D  
 † Homo trium litteratum. 22.D  
 † Homo ex duabus substantijs. 49.B. 51.A  
 † Homo minor mundus. 70.C.  
 \* 6.D  
 † Homo annus & mundus. 73.C  
 3.A  
 \* Homo ad imaginem Dei factus. 4.D. 114.A  
 \* Homo minuitur, unde cresce re videtur. 6.A  
 \* Homo, & Angelus. 9.B  
 \* Homo & diabolus superbia ceciderunt. 9.C  
 \* Homo reuersus ad pœnitentiam. 9.D  
 \* Homo quare veniam consequitur. 10.A. † 51.C  
 \* Homo propter seipsum factus, & omnia propter hominem. 11.D  
 \* Homo ab Angelo salutatur. 221.D  
 \* Homo cum quadam consiliij deliberatione creatus. 12.A  
 \* Homo quando traditus Diabolo. 12.B  
 \* Homo in se digitus. 122.D  
 \* Homo miretur animi sui abyssum. 14.B  
 \* Homo sua sponte diuertit à Deo, & credendo recurrit ad eum. 135.G  
 \* Homo nihil boni habet proprium. 136.B  
 \* Homo de suo fine iustificatur. 44.B  
 \* Homo ex aliquo conditus. 50.A  
 \* Homo recedens à Deo. 153.B  
 \* Homo flagellatur à Deo ante peccatum. 66.D  
 \* Homo nihil sibi arroget, preter peccatum. 89.D  
 \* Homo per carnalem appetitum demergitur. 90.G  
 \* Homo nullus sine peccato. 111.C  
 \* Homo à Deo formatus quid significet. 116.A  
 \* Homo Sabbato colligens ligna. 138. 189.D
- \* Homo quomodo formetur. 212.C  
 \* Homo, qui ædificauit domum super arenam. 248.A  
 \* Homo manum habens aridam. 213. 2104. 249.A  
 \* Homo, qui granam sinapis seminavit. 249.C  
 \* Homo, qui absconditum thesaurum in agto reperit. 250.A  
 \* Homo, qui nunc in ignem, nunc in aquam cedebat. 250.C  
 \* Homo, qui relicitis centum oibis unam amissam querit. 250.C  
 \* Homo, qui vineam plantauit. 251.A  
 \* Homo non habens vestem nuptialem. 251.A  
 \* Homo peregrè proficiscens, qui tradidit bona seruis suis. 252.A  
 \* Homo, qui ab amico panes postulabat. 252.B  
 \* Homo, qui descendes ab Ierusalem incidit in latrones. 252.C  
 \* Homo, qui sicum in vineam plantauit. 252.D  
 \* Homo habens duos filios. 253.C  
 \* Homo nobilis, qui peregrè profectus est. 254.B  
 \* Homo, & ratio disputantes. 367.&cetera.  
 \* Homo cum anima loquitur. 377.D  
 \* Homo qualiter se habere debet in honoribus. 389.C  
 \* Homo rationi gratias agit. 391.B  
 \* De Homine. 104.D  
 \* Hominem Deus posuit in Paradiso. 116.D  
 \* Hominem sua vitia perfunduntur. 117. 153.D  
 † Homines. 50.A  
 Homines qui præfigio nomine acceperunt. 128.D  
 † Homines partim mortales, partim immortales. 154.C  
 † Homines quare in morte incurvant. 149.B  
 \* Homines qua. in te animalibus excellunt. 13.D  
 \* Homines quando plenè filij Dei vocabuntur. 30.D  
 \* Homines qui nesciūt corrigi nisi alios viderint flagelli. 67.D  
 \* Homines nō in multo quoque exaudiuntur à Deo. 177.B

# IN D E X.

- \**Homines nonnulli intelligunt, & loqui nesciunt.* 81.A  
 \**Homines prauè viuentes.* 91.C  
 \**Homines quare alij serui alij Domini.* 101.D  
*Hominis ætates sex.* 215.A  
 \**Hominis excellentia.* 11.D  
 \**Hominis mutabilitas.* 12.D  
 \**Hominum Angelorum & dæmonum distinctio.* 50.B  
 \**Hominum genera inutilia duo.* 145.C  
*Homœofis.* 26.D  
*Homœoptoton.* 24.A  
*Homogirus.* 326.B  
*Homœoteleuton.* 24.A  
*Homonyma nomina.* 6.D  
*Homonymia.* 22.B  
*Honestas, & honestus.* 193.C  
 \**Honestus, beatus, & fortunatus.* 6.A 10.B  
 †*Honestus, & diues.* 38.C  
*Honor siue honos.* 18.A  
 †*Honor quanto maior, tanto laboriosior.* 101.D  
*Honorabilis.* 193.C  
*Honoratus.* 193.D  
 †*Honoratus Episcopus.* 126.A  
 \**Honores mutant mores.* 93.D  
 \**Honores seculi, qui appetunt.* 101.C  
 \**Honores quomodo habendi.* 389.C  
*Honorius Imperator.* 98.A † 109.  
 †*Honorius & Theodosius minor Imper.* 110.  
 †*Honus, & onus.* 18.C  
*Honoulphus.* 159.D  
 †*Honustus, & oneratus.* 18.C  
*Hora.* 18.A 90.A  
 †*Hora, & ora.* 18.C  
*Hora tertia, sexta, & nona.* 332.D  
*Heræ orandi.* 116.D  
*Horatius poeta quādo natus.* 103.  
*Hordeum & eius genera tria.* 327.B  
*Hormesion.* 315.A  
*Horologium.* 405.A  
*Horoscopi.* 152.A  
*Horrea.* 294.C  
*Hortus.* 265.A 349.C  
 †*Hortus, & ortus.* 26.A  
 †*Hos, & os.* 18.B  
 †*Hospes.* 10.A  
 \**Hospites monachi.* 412.A  
*Hospitium.* 292.A  
 †*Hospitium, & domus.* 10.D  
*Hostes.* 104.B  
*Hostia.* 115.A  
 †*Hostia, & hostium.* 26.A  
 †*Hostia, & sacrificium.* 33.A  
 †*Hostia, & victimæ.* 44.B  
 \**Hostiarum figuræ.* 176.A  
 \**Hostiarum varietas.* 187.B  
 †*Hostis callidus.* 57.A  
 †*Hostium, & hostia.* 26.A  
 †*Humani corporis membra.* 51.A  
*Humanitas.* 193.C  
*Humanus.* 193.C  
*Humare.* 316.D  
*Humatus.* 193.B  
*Humidus.* 246.B 299.C. 330.B  
 †*Humidus, & vuidus.* 37.A. 39.B  
*Humilis.* 193.C  
 \**Humilibus penetralia scripturæ patent.* 81.D  
 \**Humilitas summa virtus monachii.* 87.D  
 \**Humilitas Deo hominē iungit.* 90.B  
 \**Humilitas superflua.* 93.B  
 \**Humilitas præpositorum.* 98.B  
 \**Humilitas suadetur.* 380.C  
 \**Humilitas summus honor.* 3.S9.C  
 \**Humilitas contra superbiā.* 414.B  
*Humores corporis quattuor.* 71.C.D  
*Humus.* 230.B. 264.A. 397.B  
 †*Humus, terra, & tellus.* 35.B  
*Hunni.* 164.B  
*Hyacinthina vestis.* 381.A  
*Hyacinthizon.* 312.A  
*Hyacinthus.* 311.D. 343.A  
*Hyades.* 66.D. 67.D  
*Hyæna.* 316.B  
*Hybernus.* 93.D  
*Hybridæ.* 224.B  
*Hydaspes.* 261.A. 265.A  
*Hydra.* 232.D  
*Hydra hæresum similitudo.* 219.D  
*Hydriæ.* 398.C. 400.B  
*Hydromantia.* 151.A  
*Hydromelum.* 1397.B  
*Hydrophobia.* 72.A  
*Hydrops.* 73.D  
 \**Hydropicus, quem Dominus curavit.* 253.B  
*Hydros.* 232.C  
*Hyemalis circulus.* 255.B  
*Hyems.* 93.D.C. 179.A  
*Hyés quādo fit.* 251.B. 170.A
- †*Hyems allegorice.* 70.A  
 †*Hyems frigida & humida.* 69.B  
*Hyemis equi albi.* 363.C  
*Hylas fluuius.* 261.A  
*Hyle.* 250.C  
*Hymenæo verfus.* 57.D  
*Hymenæus.* 184.C  
*Hymni.* 28.D. 57.D. \*325.B  
 \**Hymni Ambrosiani.* 325.D  
*Hymnus.* 114.C  
*Hyosciamos.* 344.D  
*Hypallage.* 24.C  
*Hypasis fluuius.* 265.C  
*Hyperbaton.* 25.C. 38.D  
*Hyperbole.* 26.A  
*Hyperborei montes.* 279.D  
*Hyperlydius tonus.* 58.A  
*Hypnalis.* 232.D  
*Hypocentaurus.* 30.C. 219.B  
*Hypodiaconi.* 138.D  
 \**De Hypocrisi.* 90.D. 91.A  
*Hypocrita.* 193.D. \*90.D  
 \**Hypocritæ.* 63.C. 77.B. 101.C  
*Hypodorus tonus.* 58.B  
*Hypogæum.* 292.B  
*Hypolimniscus.* 15.C  
*Hypothecea.* 85.C  
*Hypothesis.* 37.D  
*Hypozeuxis.* 23.A  
*Hyrcania.* 267.C  
*Hyrcanus princeps Iudeorū.* 292.C  
*Hyssopus herba.* 230.D. 344.C  
 \**Hyssopus in sacrificio.* 190.D  
**I & V.** 3.D  
 I, inter duas vocales. 18.C  
 Ia Dei nomen. 119.C  
 †*Iaceo & Iacio.* 20.B  
*Iacob.* 96.C. 132.B. † 96. 141.B  
*Iacob testamentū fecit.* 83.B  
*Iacob scala.* 284.B. \*139.A  
*Iacob contra naturam colorū similitudines procurauit.* 224.D  
 †*Iacob & Esau exemplum.* 57.B  
 \**Iacob & Esau quorū figuræ.* 137.C  
 \**Iacob videns pastores, oves, puteum, & lapidem.* 139.D  
 \**Iacob filij & vxores.* 140.B  
 \**Iacob quare supponitur Lia.* 142.C  
 \**Iacob virgæ tres.* 142.D  
 \**Iacob & Rachel fuga, quæde furata*

# I N D E X.

- furata est deos patris sui. 88.A  
 143.C  
 \* Iacob cum Angelo lucta. 143.D  
 \* Iacob benedixit filijs suis. 150.C  
 \* Iacob Christi figura. 240.C  
 Iacobi epistolæ. 102.D 323.  
     A  
 Iacobii locus 34.A. 88.A  
 Iacobus Alphæi. 136. A.  
     † 153.  
 Iacobus Zebedæi. 136. A.  
     † 152.B  
 † Iactantia. 21.D  
 \* De Iactantia. 89.D  
 Iactans. 194.B  
 † Iactari, & fatigari. 20.B  
 † Iactura, damnum, & detrimē-  
     tum. 10.C  
 Iactus. 360.D  
 Iaculum 360.D. 371.B  
 Iaculus. 233.B  
 Iahel. 130.A. \* 209.B. 244.  
     B  
 Iair. 96.A. 130.A. † 97.  
 † Iamdudum, & quamdudum.  
     30.C  
 Iambicum carmen. 28.B  
 Iambus. 11.C  
 \* Iamnes, & Mambres magi.  
     159.B  
 Ianiculum. 286.B  
 Ianitrices. 184.B  
 Iannes. 130.B  
 Iantaculum. 394.A  
 Ianua. 295.A  
 † Ianua, & Ostium. 20.C  
 Ianuæ cæli. 63.B. 249.A  
 Ianuarius 92.B. † 93.  
 Iaphet filij septem. 162.C  
 \* Iaphet, & Sem. 127.C  
 \* Iaphet figura gentium. 239.  
     B  
 Iared. 95.D. † 93.  
 Ias, id est, viride. 310.A  
 Iasius Dardani frater. 164.C  
 Iaspis. 310.A  
 Iason. 163.A  
 Iauan. 162.D  
 † Ibas Edessenus Episcopus.  
     126.A  
 Iberi. 162.D. 166.C  
 Ibericum mare. 257.A.C  
 Iberia. 271.A  
 Iberus fluius. 166.C. 271.B.  
     262.B  
 Ibices. 222.B  
 Ibis. 243.B  
 Icaria insula. 276.A  
 Icarium mare. 257.B  
 Icarus 257.B.  
 Ichthyophagi. 167.C
- Icneumon. 110. A. 229.A  
 Icon. 26.D  
 Icosium oppidum. 287.D  
 Icteris. 75.B  
 Ictus. 88.D  
 Id. 18.C  
 Idæus dactylus. 315.B  
 Idiota. 194.C  
 Idis pastor fistulæ inuentor.  
     59.C  
 Idithum. 134.D  
 \* Idola destruere in terra sancta  
     populus admonetur.  
     196.B  
 Idolatria. 153.B  
 Idolum. 153.C  
 \* Idonei qui cura maniarum  
     refugiunt. 93.C  
 Idoneus. 194.A  
 Iduere. 185.A  
 Idulum. 67.D  
 Idumæi. 162.B. † 96.  
 Idus. 93.A. † 66.B  
 Idylium. 29.B  
 \* Ieabarim. 194.B  
 Iebus. 162.B  
 Iebus, & Salem. 283.A  
 Iebusæi 162.B. 283.A  
 Iechonias. 131.D  
 Iectam. 162.B  
 Iecur. 211.C.D. † 52.D  
 Iehu. 96.C. 131.A. † 100.  
 \* Ieiunantes, & prauè agétes.  
     63.D  
 \* Ieiunantes, benè & male.  
     64.A  
 \* Ieiunia fortia tela. 63.B  
 \* Ieiunia Hypocritarū. 63.C  
 \* Ieiunia cum bonis operibus.  
     63.D  
 \* Ieiunia diuersorum dierum.  
     342.B  
 \* Ieiunij laus. 63.A. 342.C  
 \* Ieiunijs triduani consuetudo.  
     342.A  
 \* Ieiuniorum quattuor tem-  
     pora. 340.D  
 Ieiunium. 116.B. 221.B  
 Ieiunium dierum, & temporū.  
     116.C.D  
 Ieiunium quartæ & sextæ fe-  
     riæ, ex vtero lege preceptū.  
     116.C  
 \* Ieiunium perfectum. 63.D  
 \* Ieiunium, & eleemosyna in  
     abscondito. 63.D  
 \* Ieiunium quod repletione,  
     & delicijs compensatur. 64.  
     B  
 \* Ieiunium à Saul indictum.  
     219.D  
 \* Ieiunium Quadragesimæ.  
     340.D
- \* Ieiunium septimi mensis.  
     341.A  
 \* Ieiunium Pentecostes. 341.  
     C  
 \* Ieiunium Kalend. Nouem-  
     bris. 341.D  
 \* Ieiunium Kalend. Ianuarij.  
     342.B  
 \* Ieiunium suadetur. 379.A  
 \* Ieiunium monachorum.  
     407.B  
 Iephete. 96.A. 130.A. 144.D.  
     † 97.  
 \* Iephete, & filia. 214.B  
 \* Iephete redemptoris figura.  
     244.C  
 Ieremias. 133.D. † 100. 147.  
     B  
 Ieremias Regum libros in vnū  
     volumen coegit. 100.A  
 Ieremias trans Iordanem tulit  
     lumbare suum. 381.B  
 \* Ieremias mortem, & passio-  
     nem Domini figurauit.  
     246.D  
 Ieremiæ liber. 101.B  
 \* Ieremiæ liber quid conti-  
     neat. 316.D  
 \* Ieremiæ locus. 66.C. 76.D.  
     99.B. 100.C.A  
 Iericō vrbs. 284.D  
 \* Iericō excidium. 205.D  
 Ieroboam. 131.D. 284.B  
 \* Ieroboam peccauit, & pecca-  
     re fecit Israël. 103.A  
 Ieropolis. 209.B  
 \* Ierusalem ruina, ante per Pro-  
     tas dicta. 296.C  
 \* Ierusalem perpetua ruina.  
     297.B  
 Iessai. 130.C  
 Iesus. 122.A  
 \* Iesu nomen. 263.B  
 Iesus Christus. 121.D  
 Iesus filius Sirach ecclesiasti-  
     cum librum composuit.  
     101.B  
 Iesus filius Sirach, Sapientiæ  
     librum composuit. 97.C.  
     † 103.  
 Iesus filius Nau. 100.C  
 Iesus filius Num. 204.B  
 \* Iesus cōtra Amalechitas mili-  
     tat. 186.D  
 \* Iesus succedit Moysi. 196.B  
 \* Iesus Nau Imago Saluato-  
     ris. 244.C  
 \* Iesus sacerdos magnus figu-  
     ram gerebat Christi. 247.  
     A  
 \* Ietebati. 193.B  
 \* Iethro ficer Moysi. 163.B  
     186.D

# I N D E X.

Iezabel.	131.A	† Illucere, & ellucere.	42.D	Impensa.	387.D
Ignarus. 88.B. 192.D. 194.C		† Illud, & illuc.	20.B	* Imperans prae <i>re</i> .	102.A
† Ignarus, & immemor.	19.A	* Illusiones in somnis.	73.A.	* Imperans ben <i>e</i> .	102.A
Ignauus.	194.C	B.C		† Imperare, & iubere.	20. B
† Igniculi.	81.B	Illustres senatores.	1174.D	Imperati <i>nus</i> modus.	9.B
Ignis. 56.A. 371.C.	402.B	Illustris.	194.A	Imperato <i>r</i> es C <i>æ</i> sares.	170. B
Ignis sacer.	75.C	Illyricum mare.	257.D	Imperato <i>r</i> es Pontifices dice- bantur.	138.A
Ignis natura.	125.B	Imago Christus.	122.B	* Imperfecti in Dei amore.	36.C
Ignis effectus.	371.A	Imago vocis.	304.B	Imperitus.	194.C
Ignis, & aqua quibus interdici- tur, & quare.	255.B	Imaginationes per somnia.		Imperium Romanum diui- num.	106.
Ignis Spiritus sanctus.	125. D	74.D		Impersonalis modus.	9.C
Ignis fulminis.	252.B	Imbecillis.	194.A	Impetigo.	75.D
Ignis collisione rerum crea- tur.	252.B	† Imber, & latex.	4.B. 37. B	Impius.	194.C
Ignis ad omnia efficienda.	371.A	† Imber nimbus, & pluia.	39.A.	† Impius, & peccator.	19. B
† Ignis, & focus.	20.B	Imbres.	253.A	* Impius quando à Deo con- famitur.	31.C
† Ignis qualitas.	72.A	Imboli.	290.C	* Impius gemina punitur sen- tentia.	31.D
† Ignis in iecore.	52.D	Imbrumari.	93.D	* Impius pro quantitate fa- cinorum condemnabitur.	32.D
† Ignis ab altari sublatus post Septuagesimum annum re- pertus viuus.	102.	* Imitatio bonorum suadetur.	383.D	* Impius in prosperitatibus timet.	65.B
* Ignis gehennæ.	32.A	Immanis.	194.B	* Impius bona in malum con- uertit.	93.D
* Ignis trium puerorum frigi- dus.	76.C	Immarcessibilis.	194.A	* Impius grauius torquetur mundi exaggerando commo- da, quam iustus tolerando aduersa.	108.B
* Ignis in rubo.	157.A	Immaturus.	332.C	* Impiorum dolor de gloria iustorum.	33.A
* Ignis sacrificij.	176.A	† Immaturus, & acerbus.	3. D	† Importunus Iunior consul.	125.D
Ignobiles. 88.B.	194.D	Immemor.	194.C	Importinus.	194.A
† Ignominia, & infamia.	20.A	† Immemor, & ignarus.	19. A	Impossibile.	37.C
Ignominium.	88.B	* Immenitas Dei.	2.D	Impostor.	195.B
* Ignorantia mundi nihil obest scientibus Deum.	34.B	Immensus Dei nomen.	120. C	† Imprecari, & deprecari.	20. B.
* Ignorantia non excusans.	45.D	† Immeritus.	23.A	Improbus.	194.A
* Ignorantia vituperatur.	386.C	Immoderatio.	70.A	Improuisus.	195.A
† Ignorare, & nescire.	39. D	† Immolare, & libare, & ma- ctare.	22.A.	Impudicus.	195.A
Ignotus.	194.D	Immolatio.	114.D	† Impudicus, & impurus.	19. A
† Ignotus pro ignarus.	130.B	Immortalis Dei nomen.	120. B	Imprudicus digitus.	208.D
† Sanctus Ildefonsus Archie- piscopus Toletanus.	167.	* Immunis.	194.B.	† Impurus, & impudicus.	19. A
† Sancti Ildefonsi liber de viris illustribus.	131.	Immunem ciues odere sui.	194.B	Inachus fluuius, & Rex.	261.C
† Ildeericus Vuandalorum rex.	164.A	* Immutabile quid.	1.B	270.B	
Ileos.	72.D	† Imus, & infimus.	44.D	Inæquales numeri.	53.C
Ilex.	335.C	Impar numerus.	52.C	† Inanum, & exanimum.	38.D
† Ilex, & illex.	20.A	† Impar, & dispar.	10.C	Inanis.	194.A
Iliensiaues.	243.A	Impariter par numerus.	53. A	Inaures.	389.D
Ilium ciuitas.	274.B	Impariter impar numerus.	53. A	Inanis gloria quadruplex.	62.B
Ilium Ilus Apollinis filius condidit.	285.A	Impassibilis Dei nomen.	120. A.	Inaures puellæ in vtricq; aure, pueri in una tantum in Gre- cia gerebant.	
† Ilium ab Hercule vastatum.	97.	Impendo, & impendo.	20. A	† Incan-	389.D
* Illatio cur dicatur Oratio in Missa.	330.C				
Illatio.	35.C				
† Illex, & ilex.	20.A				
† Illico, & extemlo.	12.D				

# I N D E X.

- † Incantator, & Magus. 19.D  
 Incantatores. 151.B  
 Incantationes. 152.B  
 Incassum. 371.C  
 Incensum. 78.B  
 Incensum compositum in tabernaculum. 174.C  
 Inceptor. 114.B. 194.B  
 Incesti. 87.B  
 Incesti iudicium. 87.B  
 Incestus. 195.A  
 † Incestus, stuprum, & adulterium. 31.D  
 \* Inchoatio boni operis. 90.B  
 Inchoatiuverba. 9.A  
 Incincta. 195.B  
 Inciti. 366.A  
 Iuclytus. 193.D. † 8.C  
 Incola. 175.A  
 † Incola, accola, & aduena. 41.B  
 † Incola, & inquilinus. 20.B  
 Incolumis. 144.A  
 † Incolumis, & columen. 7.C  
 Incommutabilis. 120.C  
 Incorporalia nomina. 6.B  
 Incorporeus Dei nomen. 120.C  
 \* Incorrigibiles ab ecclesia separantur. 100.C  
 Incorruptibilis Dei nomen. 120.C  
 \* Incorruptio carnis. 59.A  
 Inconstans. 194.B  
 Inconsultus. 188.D. 194.C  
 Inconueniens. 37.B  
 Incredibile. 37.B  
 Incubi. 158.B  
 Incus. 372.C  
 † Incusare, & accusare. 20.A  
 Indagatores. 204.A  
 Indemnis. 194.D  
 Index. 195.A  
 Index digitus. 52.B  
 Indi. 96.A. 163.C  
 Indi linteatis. 382.D  
 India. 265.C  
 India neque plumbum, neque aës habet. 321.B  
 India elephatos creat. 227.C  
 Indicatus modus. 9.B  
 † Indictiones. 68.B  
 Indicum. 376.D  
 Indicus sinus. 258.C  
 Indigena. 175.A. 195.A  
 † Indigena, & indigens. 20.C  
 \* Indigni præpositi ecclesiar. 95.B  
 † Inductes, & indocilis. 19.D  
 Indoles. 193.C  
 Indorum gens. 162.B  
 Inducia. venientia 353.B  
 Inductio. 35.C  
 \* Indulgentia peccatorum. 38.C  
 \* Indulgentia formam Deus nobis imposuit. 92.B  
 Indumentum. 380.A  
 \* Induratio peccatorū. 46.D  
 Indus fluuius. 161.A. 265.C  
 Induuix. 234.C  
 Inebræues. 246.B  
 Ineptus. 194.D  
 Inermis. 194.C  
 Iners. 194.C  
 † Iners, & segnis. 19.B. 40.A  
 Inerticula vua. 330.B  
 Inexpiabilis. 194.B  
 † Infamia, & ignominia. 20.A  
 Infamis. 194.D  
 † Infamis, & famosus. 13.B. 40.B  
 Infamum. 88.B  
 Infans. 215.D  
 † Infans, & puer. 53.D  
 † Infantem in baptismate meregere, vel semel, vel ter reprehensibile non est. 128.C  
 \* Infantes si baptizati nō fuerint. 27.B  
 \* Infantes innoxij opere non cogitatione. 14.C  
 Infantia. 215.B. † 53.A  
 \* Infantibus ætas imbecillis non animus. 14.C  
 Inferiora terra. 282.C  
 † Inferre, & offerre. 26.B  
 Inferum mare. 257.B.A  
 Inferus. 282.B  
 † Inferus, & infernus. 19.A  
 † Inficere, & efficere. 20.D. 26.C. 20.40.C  
 Inficiatio. 87.B  
 Inficator. 195.B  
 † Infidelis, & infidus. 13.B  
 † Infimus, & imus. 44.D  
 Infiniti numeri. 55.C  
 Infinitus modus. 9.B  
 \* De Infirmitate carnis. 67.D  
 † Infirmitas, & valetudo. 36.C  
 Infirmus. 194.A  
 † Infodere. 15.A  
 Informis. 194.B  
 † Informis, & deformis. 10.A  
 Infrænis. 194.A  
 Infrændens. 194.A  
 Infula. 388.B  
 Ingeniosus. 193.C  
 Ingenium argumentis conuincitur. 50.C  
 \* Ingenium intelligentia qui negligit reus. 81.A  
 Ingenui. 175.C  
 Inglorius. 194.A  
 † Ingluuiies, & inluuiies. 42.C  
 \* Ingluuiies ventris restringenda. 62.A  
 \* Ingluuiies ventris contrapar simoniam. 420.A  
 Ingluuiosus. 194.A  
 † Ingrauari, & grauati. 17.D  
 Inguinaria pestis. 72.B  
 † Inhibere, & prohibere. 45.C  
 Inhonesta membra. 209.D  
 Inhonestum. 37.B  
 Inimicus. 194.D  
 † Inimicus, & dolosus. 10.D  
 \* Iniqui quomodo deteriorantur. 42.B  
 \* Iniqui mala, quæ concupiscunt, sepe allequuntur. 60.D  
 \* Iniqui tabescunt. 107.D  
 † Iniquitas, & iniustitia. 49.C  
 † Iniquitas, & peccatum. 49.C  
 \* Iniquitas maxima. 10.A  
 \* Iniquitas habet aliquem vsum. 107.B  
 Iniquus. 194.C  
 \* Iniquus post mortem. 65.C  
 \* Iniquus moriens. 111.A  
 † Initium, & principium. 19.B. 29.D. 40.D. 47.B  
 Iniuria. 86.C  
 \* Iniuriam creaturæ vniuersæ qui facit. 8.C  
 \* Iniuriæ dolorem qui tegit. 51.D  
 Iniurius. 86.C  
 † Iniustitia, & delictum. 10.C  
 \* Iniustitia, & iniquitas. 49.C  
 Inlaudabilis. 194.C  
 † Inlitum, & delitum. 43.A  
 † Inluuiies, & inluuiies. 42.C  
 † Innixus, & adnitus. 2.B  
 † Innocens, & innoxius, & innocuus. 38.B  
 \* Innocentia furto, & fraudi respondet. 420.B  
 Innoctus. 193.D. 193.C  
 † Innocuus, & innoxius. 19.A  
 Innox. 193.D. \* 15.C. 31.C. 51.C  
 \* Innoxius, & innoctus. 19.A  
 Innuba. 183.C  
 Innuli. 222.D  
 Innupta. 83.C  
 Innuptæ in tutela erat. 184.C  
 † Inolescere, & adolescere. 2.B. 42.C  
 Inoperire. 43.C  
 \* Inopes nascimur, & morimur. 61.A  
 Inops.

# I N D E X

- I**nops. 194.D  
 \* Inopiz metus. 189.A  
 † Inquilius. 20.B. 175.D  
 † Inquirere, & querere. 20.  
     D  
 † Inquit, & inquit. 20.B  
 † Insania, & furor. 39.D  
 † Insanus, & insaniens. 19.B  
 Inscius. 194.C  
 † Inscribere, & scribere. 7.D.  
     42.A  
 † Insequi, & consequi. 40.D  
 † Insertum, & insitum. 20.B  
 † Inseruire, & seruire. 32.C  
 Insidere. 195.B  
 Insidia. 195.B  
 † Insidia, dolus, & fraus. 9.C  
 \* Insidia diaboli. 69.D  
 \* Insidiatores Saul prophetan  
     tes. 222.A  
 Insidiosus. 195.B  
 Insincerus. 201.B  
 Insipiens. 201.A  
 Insitio. 332.C  
 † Insitum, & insertum. 20.B  
 Inspectiva Philosophia. 43.A  
 † Inspicere, & aspicere. 2.D.  
     39.D  
 Instar. 373.A  
 Instaurare. 373.A  
 Instauratio. 373.A  
 Institutio, & equitatis duplex.  
     36.D  
 † Instruere, & struere. 42.B  
 Instructus. 85.D  
 Instrumentum. 85.D  
 Instrumenta ædificiorum. 377.  
     A  
 Instrumenta equorum. 406.B  
 Instrumenta fabrorum. 372.C  
 Instrumenta hortorum. 406.  
     B  
 Instrumenta legalia. 83.B  
 Instrumenta rustica. 405.B  
 Instrumenta vestium. 387.B  
 Insubuli. 387.C  
 † Insuescere, consuescere, &  
     assuescere. 7.B. 32.C  
 Insulæ. 274.C  
 † Insurgere, & surgere. 32.C  
 Integri restitutio. 86.C  
 \* Integritas carnis immunitæ  
     respondeat. 421.C  
 Intellectus, & sensus. 31.A.  
     38.D  
 \* Intellectus brutis non est.  
     14.D  
 \* Intellectus, quidquid supra  
     hominis intellectum est,  
     querendum non est. 34.D  
 † Intelligibilia, & sensibilia.  
     54.A  
 Intemeratus. 194.A  
 † Intempera nox. 65.A  
 Intempestum. 192.A  
 Intempestiæ. 192.A  
 † Intendere, & attendere. 2.A  
 \* Intentio mentis. 50.B  
 \* Intentio orationis. 77.B  
 Interpræpositio. 87.A  
 Interceptus. 195.B  
 Intercessor Christus. 123.A  
 Intercilium. 206.D  
 Interdicere aquam, & ignem,  
     vel aqua & igni. 89.C. 255.  
     D.B  
 Interdicium. 86.B  
 Intered. 247.B  
 \* Interemptio septem gen  
     tium. 201.B  
 Interfinium. 207.C  
 Interiectio. 210.D  
 Interlanium. 65.D  
 Intermissio. 326.D  
 Infernecium. 387.A  
 Interrecida. 195.A  
 Interpolaveritis. 381.A  
 Interpres. 193.C  
 Interpretatio. 245.C  
 Interpretes scripturarū. 103.  
     C  
 † Interrogatio, & percuncta  
     tio. 27.B  
 Interscalpium. 209.A  
 Interualla. 297.A  
 Intestabilis. 194.D  
 Intestina. 21.A. 253.A  
 † Intro, & intus. 38.D  
 Introductio ad Philosophiam.  
     44.A  
 Introitus, & exitus anni. 92.B  
 Intubes. 349.D  
 Intubus silvaticus. 344.B  
 Intueri. 39.D  
 † Intueri, videre, & aspicere.  
     36.A  
 † Intus, & intro. 38.D  
 Inuenire. 193.C  
 † Inuenire, & reperi. 20.D  
 Inuentores litterarum. 2.D  
 Inuestigare. 301.C  
 Inuestis. 195.B  
 Inueterator. 194.B  
 Inui. 58.B  
 \* Inuidi. 92.A  
 † Inuidia, & zelus. 38.A  
 † Inuidia duplex. 62.A  
 † Inuidiam superat dilectio.  
     62.C  
 \* De Inuidia. 91.C  
 \* Inuidia suum punit auto  
     rem. 91.C  
 \* Inuidia mala. 382.D  
 \* Inuidia contra fraternali  
     congratulationem dicit.  
     415.D
- Inuidiosus. 194.D  
 † Inuidiosus, & inuidus. 19.D  
     46.C  
 † Inuidus, & inuidiosus. 19.D  
     46.C  
 \* Inuidus quid alienis virtuti  
     bus præstet. 92.A  
 Inuisibilis Dei nomen. 129.D  
 Inuisus. 194.D  
 † Inuum, & auum. 46.B  
 Inula. 351.A  
 † Inuocare, aduocare, & euoca  
     re. 2.C  
 † Inuocatus, aduocatus, & euo  
     catus. 42.B  
 Inuolare. 337.A  
 Inuolacrum. 401.B  
 Inuoluolus. 236.D  
 Ioachaz. 131.D  
 Ioachim 97.A. 131.D  
 Iohannes Apostolus & Euangeli  
     sta. 136.D. 125.C.  
     † 152.D  
 Iohannes Apostolus in Path  
     mos relegatur, & Ephesum  
     redit. 97.B. 106.  
 Iohanes Apostolus requiescit.  
     97.C  
 Iohannes Apostolus scriptis  
     Euangelium in Asia 102.A  
 † Iohannes Apostolus in Path  
     mos Apocalypsim scriptis.  
     106.  
 Iohannes Apostolus Euange  
     lium nouissimum edidit. 106.  
 Iohanes Apostolus per figurā  
     Aquila quid significet.  
     244.C  
 Iohannis in Apocalypsi locus.  
     246.B. 122.D. 141.B. 154.A  
 Iohannis Epistola. 102.D.  
     1323.B  
 Iohannes Baptista. 135.A.  
     † 150.B  
 Iohannes Baptista vbi sitas.  
     284.D  
 \* Iohanes Baptista formam ha  
     bitus legis. 248.C  
 \* Iohannes ab Angelo saluta  
     tur. 11.D  
 † Iohannis Baptiste caput Cœ  
     stantinopolim perductum.  
     109.  
 Iohannes Anachoreta. 98.A.  
     † 109.  
 † Iohanes Archiepiscopus Te  
     letanus. 168.  
 Iohanes Chrysostomus. 98.A.  
     † 123.C  
 † Iohanes Episcopus Cæsarea  
     gustanus. 134.B  
 † Iohannes Episcopus Constat  
     tinopolitanus. 110. 127.C  
     † Iohan-

# INDEX

- \* Iocannes Episcopus Geruniensis. 129.D  
 denis. 129.D  
 Ios. 96.C. 131.B. † 100.  
 Iothan. 96.D. 131.A. C.  
 † 100.  
 Job. 28.B. 130.A. 162.A.  
 † 143.B  
 Job liber quid continet. 100.  
 B. 100. \* 314.B  
 Job librum Moyses scripsisse  
 putatur. 100.B  
 Job percussus ad probatio-  
 nem. 66.C  
 \* Job personam exprimit re-  
 demptoris. 242.D  
 Job vxor, & amici tres. 242.  
 Deoq. sol invicibilis  
 Job locus. 18.B. 81.C. \* 33.B  
 44.D. 71.D. 102.A  
 \* Job locus explicatus. 57.C  
 Iocofus. 100. 193.D  
 Iocundus. 193.D  
 Iosel. 96.C. 101.D. 134.A.  
 † 143.A. \* 146.B  
 \* Ioselis liber quid continet.  
 318.A  
 \* Ioselis locus. 54.D. 65.A  
 † Ioiada. 100.  
 Ion rex. 165.C. 257.A  
 Ionadab sacerdos. 96.C.  
 † 100.  
 Ionas. 101.D. 134.D. 136.A.  
 237.A. † 100. 148.D  
 \* Ionas Christi mortem figu-  
 rauit. 246.B  
 \* Ionz liber quid continet.  
 319.B  
 Ionathas. 131.A. † Gustu mel-  
 lis ieiumum soluit. 62.C.  
 \* Eius mors. 226.A  
 Jones. 162.D. 166. 165.C  
 Ionicæ columnæ. 373.D  
 Ionici pedes. 11.B  
 Ionum mare. 162.D. 257.  
 B  
 Ioppe oppidum. 284.D  
 Ioran. 96.C. 131.B  
 Iordanis fluvies. 261.D  
 Iordanis dimisio. 204.B  
 Iosaphat. 96.C. 131.B. † 100.  
 \* Ioseph spousus Virginis. 74.A.  
 148.B  
 Ioseph. 133.B  
 † Ioseph filius Iacob. 96. 141.  
 \* 73.D  
 \* Ioseph historia. 147.A  
 \* Ioseph mors. 156.D  
 \* Ioseph filius accrescens.  
 153.D  
 \* Ioseph redemptoris figuram  
 gestauit. 242.C  
 Iosias. 97.A. 131.C. † 100.  
 † Iosias figura Christi. 146.C
- \* Iosue. 96.D. 130.C. † 144.B.  
 204.A  
 Iosue liber quid continet.  
 100.C. \* 313.B  
 † Iosue populum rexit. 97.  
 \* Iosue contra Amalech mili-  
 tat. 163.D  
 \* Iosue pugna vbi stetit Sol,  
 & Luna. 207.C  
 \* Iosue sorte diuidit terram re-  
 promissionis. 208.A  
 Iotacismus. 21.D  
 † Iouianus Imperator. 109.  
 Iouianus hærefiarcha. 145.  
 C  
 Iouianianus iterum Christia-  
 nus. 98.C  
 Iouianistæ hæretici. 145.C  
 Louis. 153.C. 154.D  
 loui iuencus immolabatur,  
 non tautus. 222.B  
 Louis stelia. 68.A  
 Ira. 158.C. † 21.C  
 † Ira, & iracundia. 19.D. 39.C  
 Ita inflamat. 192.C  
 \* Ira contra patientiam dicit.  
 416.A  
 † Iracundia in felle. 152.D  
 \* Iracundia restringenda. 47.A  
 \* Iram dum via misericordia  
 possumus. 47.B  
 \* Iram sacra lectio equitatè  
 iustitiae nominauit. 33.D  
 Irascibile. 55.C  
 Iratus. 186.A. 194.C  
 † Iratus, & iracundus. 201.A  
 † Iratus, & furiosus, & furens.  
 13.C  
 Ircfus. A. 194.D  
 † Ire in forum, & ad forum. 4.  
 A  
 \* Ire de porta, usque ad por-  
 tam. 158.B  
 † Ireneus Episcopus. 102.  
 Iris. 132.C. 132.D  
 Iris equi. 363.C  
 Iris gemma. 314.B  
 Iris Illyrica. 342.C  
 Ironia. 26.C. 41.C  
 Ifos. 47.D  
 Irrigate. 160.A  
 \* Irrisor est non pœnitens qui  
 adhuc agit, quod pœnitet.  
 45.B  
 Isaac. 96.C. 132.A. † 141.  
 149.B  
 † Isaac filius Abraham, & Sa-  
 rai. 96.
- \* Isaac filius promissionis. 130.D  
 \* Iiac filius interpretatur. 132.C  
 \* Isaac, & Agar. 133.D  
 \* Isaac immolandus. 135.A  
 \* Isaac, & Rebecca. 136.A  
 \* Isaac Rebeccam finxit toro-  
 rem. 136.D  
 \* Isaac cum Rebecca ludens.  
 136.D  
 \* Isaac puteos fodens. 137.  
 A  
 \* Isaac benedixit Jacob, &  
 Esau. 138.B.D  
 \* Isaac senex. 138.C  
 \* Isaac, & Ismael. 240.B  
 Isaia. 133.B.D. 146.B.  
 † 100.  
 Isaia Euangelista potius quā  
 Propheta. 101.B  
 Isaia Ezechieli languenti ali-  
 quid medicinale mandauit.  
 76.A  
 \* Isaia ad Ezechiam. 234.  
 D  
 \* Isaia Euangelistas, & Apo-  
 stolos exprefsit. 246.D  
 Isaia liber. 101.B  
 Isaia liber quid continet. 316.A  
 Isaia locus. 18.A. 23.C.B.  
 26.A. 44.C. 58.C. 59.C.  
 61.D. 62.D. 67.A. 82.B.  
 95.C. 100.D. 106.B  
 Isauria. 268.C  
 Ischias. 74.B  
 Iscurrā. 195.C  
 Ischepis. 64.A. 251.B  
 Isagoga. 44.A  
 Isagogæ Porphyrij. 44.A  
 Isicia. 395.B  
 † Isicius Archiepiscopus To-  
 letanus. 167.  
 † Isidorus Episcopus Hispal.  
 & eius vita 130.A. 134.D  
 Isidorus historiam ab exordio  
 mundi composuit. 95.A  
 † Isidorus Sisebuto. 63.  
 \* Isidorus fratri Orosio.  
 237.A  
 \* Isidorus sorori Florentinæ.  
 256.A  
 \* Isidori humilitas. 45.D. 95.  
 C  
 Isis Ægyptiorum regina. 60.  
 D. 153.C. 157.A  
 Ismahel 96.B. 129.B. 162.B  
 † Ismahel filius Abraham, &  
 Agar. 96. \* 134.D  
 \* Ismahel typus Iudeorum.  
 130.D  
 Ismahelite. 162.B  
 e Isoces.

# IVN<sup>o</sup> D<sup>r</sup> E<sup>x</sup>.

- Ifoces. 395.B  
 Isopieuros. 56.D  
 Israel. 132.B. 163.C  
 Israel, & Iudaregnum dimidiat. 96.B  
 † Israel dictus Jacob. 96.  
 \* Israel afflictio. 156.A  
 Israelitæ. 163.C. \* 96.  
 Issachar. 132.D. † 142.  
 \* Issachar quid figurauit. 152.  
     D. 241.B.  
 Ister fluuius. 261.D. 165.B.  
     270. D  
 Istri. 165. A  
 Istria. 270.D  
 † Ita, & sic. 45.A  
 † It, & id. 20.A  
 Itali. 172.B. 165.C  
 Italia. 270.D. 171.A  
 Italus. 165.C  
 † Italus, & Italicus. 46.A  
 † Itatius Clarus Episcopus Hispanus. 121.A. 122.D  
 Iter, & itiner. 301.A. † 44.B  
 Iter, vel itus. 301.A  
 Itiner. 301.B  
 Ityre. 336.D  
 Iubat, & iuuat. 20.A  
 Iuba rex. 153.C. 287.D  
 Iubal musicæ repertor. 57.C  
 Iubal cytharae inuentor. 59.C  
     † 93.  
 Iubere, & imperare. 20.B  
 Iubilatio. 21.C. 21.C  
 Iubilæus. 94.C  
 lucundus. 193.D  
 Iudæa. 266.B.D  
 Iudææ quidam riuis sabbatis omnibus siccabantur.  
 Iudæi. 142.D. 163.D  
 Iudei in Hispania Christiani efficiuntur. 98.C. † 112.  
 Iudæi Apis capitis imaginem fecerant. 157.B  
 † Iudæi à Domitianô interfecisti. 106.  
 † Iudæi ad fidem permoti. 161.C  
 \* Iudæi filij Abrahæ. 18.C  
 \* Iudæi pugnant contra Amalech, & Chananaeū. 189.A  
 \* Iudæi murmurant contra Deum, & Moysen, & Mana fastidiant. 194.B  
 \* Iudæi reprehenduntur de in credulitate. 256.A  
 \* Iudæi in fine mundi in Christum credituti. 291.C  
 \* Iudæi non cognoscetis Christum, congregati sunt aduersus eum. 272.B  
 \* Iudæi posteritatem suam dñauerant. 275.B  
 \* Iudæi legunt, sed non intelligunt. 286.A  
 \* Iudæi, & gentes ad Christū vocantur. 290.B  
 \* Iudæi propter peccatum in Christum dispersi. 295.A  
 \* Iudæi spreti. 297.D  
 \* Iudæi testamentum legis nō intelligunt. 304.C  
 \* Iudæi nisi credant in Christum, non intelligent scripturas. 305.B  
 Iudæorum hæreses. 142.D  
 Iudæorum captiuitas soluitur. 97.B  
 \* Iudæorum irreparabilis desolatione. 298.A  
 \* Iudæorum plurimi non erat credituri. 293.B  
 \* Iudæorum deflenda dementia. 309.A  
 Iudæus non potest dici post fidem. 153.A  
 \* Iudæus aut hæreticus non est Christi populus. 82.B  
 Iudaicus lapis. 306.C  
 Iudas 132.C. † 141.  
 Iudas Thaddæus. 136.C  
 † Iudas Apostolus Iacobi frater. 153.D  
 \* Iudas filius Jacob. 151.A  
 \* Iudas quando dormiuit cum nuru sua. 145.B  
 \* Iudas significat Christum. 241.B  
 \* Iudas filij duo. 145.C  
 Iude Apostoli Epistola. 102.D. \* 323.C  
 Iudas Iscariotes. 136.D  
 Index. 359.C  
 † Iudæi, & arbiter. 2.D  
 \* Iudex qualis esse debeat. 104.A  
 \* Iudex iniquus qui Dominū non timebat. 253.D  
 Iudices. 104.C. 174.A  
 \* Iudices quales esse debeant. 104.C.&c.  
 \* De Iudicibus. 104.C.&c.  
 \* Iudices pro temporalibus molestijs, quasi ingerunt plebi, cremabuntur. 106.A  
 \* Iudicia Dei sibi proponens. 104.A  
 \* Iudicia sine personarum acceptione. 104.D  
 Iudiciale genus. 33.B  
 \* De Iudicio. 31.B  
 Iudicium. 359.A  
 † Iudicium, & iustitia. 19.B  
 \* Iudicium duplex. 50.A  
 \* Iudicium geminum est. 31.A  
 \* Iudicium de domo Domini incipit. 31.B  
 \* Iudicium secundum conscientiam vniuersitatis. 31.B  
 \* Iudicium de se quando quisque sumit. 42.C  
 \* Iudicium Dei iustum. 92.B  
 \* Iudicium quattuor modis perueritur. 105.C  
 \* Iudicij diem nouit Christas. 31.B  
 \* In Iudicio duo ordines. 31.B  
 \* In Iudicio omni sex personæ queruntur. 359.C  
 \* Iudicum historia. 209.B  
 Iudicum liber. 100.D  
 \* Iudicum liber quid continet. 313.C  
 Judith. 101.C. 135.A. † 150.A  
 Judith historia scribitur. 97.A. † 102.  
 \* Judith typus ecclesiæ. 247.B  
 Iuga montium. 280.B  
 Iugenum. 300.B  
 † Iugire. 37.D  
 Iugians. 334.D  
 Iugula. 67.D. † 83.D  
 Iulia Romula ciuitas. 287.4.C  
 Iuliades victus. 266.D  
 Iuliæ leges. 81.D  
 Julianus Apostata Imperator. 98.C. † 109.  
 † Sanctus Julianus Archiepiscopus Toletan. 167.  
 † Julianus Archiepiscopus Toletan. 167.  
 † Julianus Episcopus Carthaginensis. 137.B  
 † Julianus Pomerius. 125.A  
 Iulius. 92.D. 170.A  
 † Julius mensis. 66.A  
 Julius Atticus. 326.B  
 Julius Africanus. 95.D. † 92.  
 Julius Cæsar primus Monarchiam tenuit. 97.A  
 Julius Æneæ filius. 170.A  
 Iumenta. 221.C. 317.B  
 Iunctura verborum. 38.B.  
     D  
 † Iunctus, geminatus, & duplikatus. 41.C  
 Iuncus. 346.B  
 Junior. 216.C  
 Juniperus. 335.D. \* 188.D  
 Junius. 92.D. 165.D  
     Iu-

# I N D E X.

- Ianuarius. 23. C. 187.C
- Iuno. 153.C. 156.C
- Iuno aquam, & terram significat. 156.C
- Iupiter. 154.D
- Iupiter ignem, & aërem significat. 156.C
- Iura. 85.B
- † Iuri, & leges. 22.C. 46.C
- \* De iuramento. 83.B
- \* Iuramentum Deus ita accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit. 53.D
- \* Iuramentum qui protulit, & obliuione transcendent. 177.D
- \* Iurandi consuetudo. 53.D
- \* Iurare quomodo liceat. 53.D
- † Iuratio, & execratio. 12.D
- Iure disceptare. 359.C
- \* Iuret nunquam, qui peierare timet. 53.B
- Iurgium. 359.B
- Iuridicæ notæ. 16.A
- Iuridicus. 193.C
- Ius. 80.B. 85.B. 395.B
- Ius civile. 80.D
- Ius gentium. 80.C. 353.C
- Ius liberorum. 83.B
- Ius militare. 80.D
- Ius naturale. 80.D
- Ius publicum. 81.A
- Ius Quiritium. 81.B
- \* Iussiones malæ. 387.D
- \* Iussus malum ne facias. 387.D
- \* Iusti manus lauant in sanguine peccatorum. 111.B
- \* Iusti miseri non erunt compunctione damnatorum. 33.B
- \* Iusti mens. 69.C
- \* Iusti se mortificant, ut Deo viuant. 86.C
- Iustinianus Imperator. 98.B. † 111. 126.C
- † Iustinianus Episcopus Valentinius. 126.B
- Iustinus. 98.B
- † Iustinus maior Imperator. 111.
- † Iustinus minor Imperator. 111.
- † Iustini locus. 90.D
- Iustitia. 43.B. 359.A. † 61.A
- † Iustitia, & iudicium. 119.B
- \* Iustitia iusti. 31.B
- \* Iustitia quantis sit ponderis. 38.C
- \* Iustitia magna pars. 42.B
- \* Iustitia Dei quomodo metuenda. 44.A
- \* Iustitia quando regnat. 93.C
- \* Iustitia amara inquis. 93.C
- \* Iustitia principum. 102.C
- \* Iustitia, & misericordia in iudice. 104.D
- \* Iustorum finis optimus. 111.C
- Iustus. 193.D. \* 51.C
- † Iustus, & æquus. 4.C
- † Iustus Archiepiscopus Tolestanus. 167. 134.C
- † Iustus Episcopus Urgehtanus. 126.C
- \* Iustus spe, & formidine nitet. 36.D
- \* Iustus unde esse incipit. 42.B
- \* Iustus iudicat se in hac vita. 42.C
- \* Iustus, & vitijs tētatur, & flagellis verberatur. 65.A
- \* Iustus in pœnis gaudet. 65.B
- \* Iustus post laborem securus. 65.C
- \* Iustus flagellatur, ne de iustitia superbiens cadat. 66.D
- \* Iustus plerunque plangit nesciens pro quibus peccatis. 67.A
- \* Iustus sub metu est. 67.A
- \* Iustus ad utilitatem tentationibus agitatur. 69.A
- \* Iustus ne sit in hac vita securus. 70.D
- \* Iustus sèpe vsque ad desperationem tentatur. 71.C
- \* Iustus quidquid patitur Dei permisso patitur. 71.D
- \* Iustus testamentis perire nō debet. 71.D
- \* Iustus aut potestate seculari exultatur, aut illa non curatur. 101.C
- \* Iustus in aduersis probatur. 107.B
- \* Iustus de morsa vita tedium patitur. 111.B
- \* Iustus moriens pertimescit. 111.C
- Iuare. 215.C
- † Iuuat, & iubat. 20.A
- Iuernalis. 82.C. 149.D. 356.D
- Iuernalis locus. 228.B.A
- 280.C. 294.B. 389.B. 402.C. 73.B
- Iuencas. 222.B. † 54.B
- Iuences. 215.C. 54.B
- \* Iuuenis filius viduæ. 252.C
- † Iuuenta, & iuuentus. 20.D
- Iuuentus. 215.B
- † Iuuentus, & iuuenta. 40.B
- K**
- Kalendæ. 18.C. 93.A
- Kalendæ Ianuariæ. 342.B
- Karifia. 195.B
- Karitas. 195.B
- Karus. 195.B
- Kartago. 18.C
- L**
- Littera. 18.D
- Labaim. 162.A
- Labani testamentum fecit. 83.B
- \* Laban interpretatur dealbatio. 14.A
- \* Laban legis, & diabolitypus. 240.D. 143.D
- Labdacismus. 21.D
- Labellum. 400.D
- Labens. 196.A
- Labia. 52.C. 207.C
- Labina. 302.B
- † Labium, & labrum. 22.B.C
- Labium. 207.C. 207.C
- \* Labor declinandus. 28.C
- Labrum. 207.C. 400.D
- † Labrum, & labium. 22.C.D. 41.B. 52.C
- Labrusca. 329.B. 346.D
- Labyrinthus. 290.C
- Labyrinthi quattuor. 290.C
- Lac. 208.C. 395.C
- Lac, & sanguis. 395.C
- Lac stipicum. 347.D
- Lacedæmon. 165.D
- Lacedæmon Semeles filius. 286.A
- Lacedæmones. 165.D
- Lacedæmonia. 270.C. 286.A
- † Lacedæmoniorum regnum. 98.
- Lacedæmonium marmor. 308.D
- † Lacerare, laniare, & lancingare. 41.A
- Lacerna. 384.A
- Lacerti. 210.B
- Lacertus. 233.A
- Lacesitor. 196.A
- Lacry-

# I N D E X.

Lacrymæ. 206.C.	† 15.A	Lampacus ciuitas.	154.	† Largitas, & largitio. 22.A
Lacryma oleastri.	337.C	D	43.B	* Largitas prodiga. 110.D
* Lacrymæ pœnitentis sine ef- fectu.	45.B	Lana.	386.B	Largus. 195.C
* Lacrymæ falsæ.	53.C	Lancea.	356.B	Larinum castellum. 336.A
* Lacrymæ orationum.	76. A	† Lancinare, & laniare.	41. A	Larius lacus. 258.A
* Lacrymæ pœnitentium.	355.C	* Languor animæ.	68.C	Laræ. 158.B
La fir.	343.A	Languidus.	196.B	Lasciuus. 196.B
† Lactans, & lactens.	22.B	† Languidus, & languens.	35. D	Lasciuus, & petulans. 21. B
† Lastantius.	51.A	† Laniare, & lacerare.	41. A	Lafer. 343.A
Lactatus.	397.A	Lanificium Minerua inuenit.	379.C	Laserpitium. 347.D
Lactea via.	64.A	Lanista.	196.A	† Lassis fessus, & fatigatus.
Lacteus circulus.	251.C	Lanus fluvius.	166.A	15.A
Lactuca.	349.D	Laodicea vrbs.	284.B	Laterculi. 373.B
Luculata vestis.	380.D	Lapago.	346.B	Laterculum. 109.A
Lacunar. 296.D.	374.D	Lapathum.	350.C	Lateres. 373.B
Lacunaria. 296.D.	402.D	Lapella.	346.B	Lateres, & laterculi. 296.D
Lacunarium.	296.A	Lapides insigniores.	305. B	* Lateres Ægyptij. 191.B
Lacus. 158.A. 295.C. 296.D	374.D.	Lapides, & marmora.	308. C	Laterna. 402.A
Lacus, & stagna.	405.C	Lapides, & metallæ.	302. A	Latex. 160.A
Lacus in Æthiopia.	258.A	Lapides pretiosi.	309.D	† Latex, & imber. 4.B. 37. B
Lacus in Bœotia furialis.	255. A	Lapides structuris apti.	373. B	Latinas litteras Carmétis Ita- lis tradidit. 3.B
Lacus Clitorius.	255.A	* Lapides duodecim.	204.D	Latinè loqui. 38.A
Lacus in Troglodytis.	255. D	Lapidosus.	202.C	Latini. 165.B
Læna.	113.B	† Lapis, & saxum.	33.B	Latini liberti. 176.A
Lætamen.	326.D	Lapis.	304.A	Latinus Rex. 165.B
† Lætari, & gratulari.	22.A.	Lapis albus.	373.B	Latium. 270.D. 286.B
43.A		* Lapis adiutorij.	218.D	Latomia. 88.A
Lætitia.	18.D	Lapis angularis Christus.	123. D	Latona. 156.B. 276.C
† Lætitia in splene.	52.D	Lapis arenatus.	373.C	† Latrare. 37.D
† Lætitia, & exultatio.	21.B	* Lapis ad ostium monumen- ti.	281.C	Latro. 196.A
† Lætitia, & gaudium.	17.B	Lapis Gadetanus.	374.C	† Latro, & fur. 22.C
* Lætitia inepta.	420.C	Lapis molaris.	373.C	* Latrones. 104.B
Lætus. 18.D.	195.C	Lapis offensionis Christus.	123.D	* Latrones duo, qui cum Chri- sto crucifixi sunt. 255.A
† Lætus Episcopus Nepten- sis.	164.C	Lapis piperinus.	374.C	Latronibus crura confacta.
Læua.	208.C	Lapis specularis.	305.A	89.B
Laganum.	394.D	Lapis Tiburtinus.	373. B	Latum pro datum. 18.D
Lagena.	400.B	Lapis viuus.	306.A	Latus 72.B. 209.D
Lageosvua.	330.C	Lapistus.	350.C	Latus tegere sinistrum. 114. D
Lagois.	244.C	Lapithæ.	164.D. 270.D	* Lauatus, mundus, & immuni- dus. 45.C
Lagos.	244.C	Lappa.	345.D. 346.B. 389. B	† Laudabilis, & laudandus. 21. A
Aægæs.	222.A	Lapsana.	350.C	* Laudare seuerè sine arro- gantia. 93.B
Laicus.	140.B	* Lapsi à bono in deterius.	89.D	* Laudari qui affectant de fa- pientia. 51.B
Lambda littera impuritiam si- gnificat.	16.D	Laquearia.	296. D. 374. D	* Laudari veraciter. 52.D
Lamech. 95.D. 129.A. * 122. C		Laquearij.	365.C	* Laudari in Deo non in se.
† Lamech filius Mathusalem.	93.	Laquearium.	296.A	90.A
* Lamech secali figura.	239. A	Lardum.	395.C	Laudea. 333.A
† Lamentari, & plangere.	15. A	Lares.	395.C	* Laudes canere, hoc est, alle- luia. 329.C
Lamie.	158.B	Larex.	336.A	Lauinium ciuitas. 286.C
Lampas.	402.A			Laurea. 192.D
† Lampas solstitium astriuale.				Laurea in signe victoriae. 353. B
70.A				Laurus. 333.A

# INDEX

- \* Laurus, & laurea. 44.D  
 † Laus, & laudatio. 21.D  
 \* Laus pro contemptu crudis. 96.A  
 \* Laus ante correctionem. 98.D  
 Lazarus. 137.D  
 \* Lazarus percussus est ad purgationem. 66.C  
 \* Lazarus quem Dominus suscitauit. 254.D  
 Leæna. 226.D  
 Leander Episcopus Hispalensis. 112.  
 Lebetes. 401.B  
 Lebitonarium. 438.A  
 \* Lebua. 191.B  
 Lefti. 403.C.D  
 Lectigeniales. 403.A  
 Lecticæ. 403.C.D  
 Lectio. 113.D  
 † Lectio, & scriptura. 34.B  
 \* De Lecture. 79.C  
 \* Lectiones pronuntiarē antiquæ institutionis est. 326.  
 A  
 Lectisternia. 294.A  
 Lector. 195.B  
 \* Lector, & quid ad eum pertinet. 391.C  
 \* Lector potius ad impleendum quam ad intelligendum erit promptissimus. 80.A  
 Lectores. 139.A  
 \* Lectores superbi. 81.C  
 \* Lectores carnales, & hæretici. 82.A  
 \* Lectorum ordo, & officium. 350.B  
 † Legare, & ligare. 22.A 43.C  
 † Legatus, & orator. 40.A  
 Legere. 195.B  
 † Legere, & lectitare. 22.B  
 \* Legere, & otare. 79.C  
 \* Legendiasuiditas. 80.B  
 \* Legendo quidam scire potuerunt, quod negligendo contemnunt. 80.D  
 \* Legens piacepta Dei, & non faciens. 80.B  
 Legio. 172.A  
 † Legio, & dilectum. 46.A  
 Legumina. 328.C  
 Lemanus fluuius. 166.A  
 Lembus. 368.C  
 Lens. 328.D  
 Lenticula. 400.D  
 Lena. 382.B  
 Leno. 196.A  
 Lendes. 236.A  
 Lente vites. 336.D  
 Lentigo. 75.C  
 Lentiscus. 336.D  
 Lentus. 336.D  
 Leo. 68.C. 226.C.D  
 Leo Christus. 223.A  
 Leo maior Imperator. 98.B  
 † 10.  
 † Leo Zenonis Imperatoris filius. 116.  
 Leones. 236.C  
 Leones nisi lacefisi irasci nequeunt. 229.C  
 Leonum triplex genus. 226.D  
 Leonum natura. 226.D  
 Leonum animos frons, & cauda indicat. 226.D  
 Leogoras Syracusanus. 15.C  
 Leonide dictum. 394.A  
 Leontophonos. 218.D  
 Leopardus. 227.D  
 † Leouigildus Rex Gotthorum. 160.A.D  
 Lepra. 75.A  
 \* Lepra in lege. 179.C  
 \* Leprosi ejciuntur de castris. 180.D. 187.A  
 \* Leprosi ad sacerdotem mittebantur. 181.B  
 \* Leprosi decem qui mundantur a Domino. 253.C  
 Leprosus. 196.B  
 \* Leprosus quem Christus descendens de monte primum curauit. 248.B  
 Leptis magna ciuitas. 273.A. 285.A  
 Lepus. 222.A. 225.C. 237.B  
 Letna. 232.D  
 Lesbium marmor. 308.C  
 Lethargia. 72.A  
 † Lethum, & mors. 21.C  
 Leuca. 301.C  
 Leucate promontorium. 286.C  
 Leucochrysus. 315.D  
 Leues. 192.D  
 Levi. 132.C. † 142. \* 241.B  
 Leviathan. 154.B. \* 71.A  
 Leuidensis. 381.C  
 Lewis. 184.B  
 Lewis. 195.D  
 Leuitæ. 138.D  
 \* Leuitæ qui tabernaculo serviebant, & qui custodes vasorum erant. 187.B  
 \* Leuitæ non acciperunt hereditatem terræ recompensationis. 208.A  
 \* Leuitæ quadraginta duæ vrbes accipiunt. 208.C  
 \* Leuitarum ceremoniæ vbi præcipiuntur. 187.B  
 \* Leuitis habitacula decernuntur. 208.B  
 Leuiticus. 100.B  
 Leuiticus liber quid cōtineat. 312.B  
 Lex. 36.D. 80.B. 81.D  
 Lex scripta est. 36.D  
 Lex aut permittit, aut vetat, aut puniit. 36.A. 82.B  
 Lex quid habere debet. 36.B  
 Lex quid possit, & quare facta sit. 82.B  
 Lex qualis debet fieri. 82.C  
 Lex, & mos. 36.D  
 \* Lex, & gratia. 23.A  
 \* Lex est via, per quam itur ad Christum. 20.D  
 \* Lex diuina. 21.A  
 \* Lex peccati consuetudo. 48.D  
 \* Lex Dei præmium habet, & pœnam. 80.B  
 \* Lex infidelibus religata. 82.B  
 \* Lex Moysi quando data. 164.A  
 \* De Lege. 20.D  
 \* Leges quis nō intelligit. 82.A  
 Leges. 79.A  
 Leges antiquæ, & nouæ. 79.C  
 Leges consulares, & Tribunitiae. 81.D  
 Leges Rhodizæ. 82.D  
 Leges quare factæ. 36.B  
 † Leges, & iura. 22.C. 46.C  
 \* Leges, & mores. 22.C  
 \* Leges fidei parent. 103.D  
 † Legis, & Evangelij distinctione. 58.B. \* 26.B  
 \* Legis decem verba. 164.D  
 \* Legibus principes tenentur. 103.C  
 Legum auctores. 79.A  
 Lexis. 23.A  
 Lia. 129.C  
 † Lia vitam actiuam ostendit. 59.B  
 \* Lia, & Rachel, & duæ famulæ. 140.B  
 Lia typus Synagogæ. 141.B. 240.D

# INDEX.

Libanum.	340.A	Librōrum septuaginta millia Alexandriæ inuenta Ptolœ- mei tempore.	55.A
Libanus.	163.C	Liburnæ naues.	56.D
Libare.	114.D	Libya.	152.C
Liber.	106.D	Libya Cyrenensis.	121.B
Liber pro Bacchō.	153.C	Libya Agenoris mater.	160.A
Liber pro Bacchō.	155.D	Libyi.	160.A.B
Liber vitem inuenit.	29. A	Libyes.	160.B
Liber corticis pars interior.	332.D	Libysticæ fabulæ.	161.B
Liberalia.	359.D	Libs. ventus.	* Lingua malè loquitur.
Liberalis.	195.C	Libonotus ventus.	161.B
† Liberi, & filij.	44.C	Licinum.	161.C
Liberi filij.	177.D	Lienosis.	162.A
Libertas.	89.A	Lienteria.	162.B
Libertas instæ correptionis.	416.B	† Ligare, & legare.	162.C
Libertas, & liberalitas.	57.D	Ligna.	163.A
† 21.A		* Ligna fructifera sunt sancti.	163.B
Liberti Romani.	176.A	Lignarius.	163.C
Libertini.	176.D	Lignum.	163.D
Libertus.	175.C	Lignum quo perfunsum non	164.A
Liberum arbitrium.	57.B	ardet.	164.B
Libido.	158.C	Lignum vitæ.	164.C
† Libido, & liuido.	21.C	* Lignum vitæ Christus.	164.D
† Libido multiplex.	21.C	Linter.	165.A
* Libido quomodo cauenda.	57.A	† Linus.	165.B
* Libido modum non habet.	58.C	Linus Thebæus.	165.C
* Libido proxima ventri.	61. B	† Linus Thrac.	165.D
* Libidinis motus.	39.D	Linum.	166.A
Libidinosus.	196.A. & B	Liparia.	166.B
Libra.	68.D. 322.B. 325. A	Liquamen.	166.C
Librarij.	107.A	Liquidæ litteræ.	166.D
Librarium instrumēta.	107. B	Lira.	166.E
Libri medicinales.	77.C	Lis.	166.F
Libri ecclesiastici.	99.A	† Lis, & rixa.	166.G
Libri utriusque testamenti.	99.B	Litaniæ.	166.H
Libri Romam primū adue- cti.	104.B	Lites vitandæ.	166.I
Libri Elephantini.	106.D	Lithostrota.	166.J
Libri certis modis conficiebā- tur.	106.C	† Litigator, & litigiosus.	166.K
Libri veteris testamenti vñq; <td>ad Esther viginti duo.</td> <td>Litteræ.</td> <td>166.L</td>	ad Esther viginti duo.	Litteræ.	166.L
C	324.	† Litorius Dux Romanes.	166.M
* Libri Gentilium quomodo		Litteræ.	2.A
legendi.	83.D	De Litteris earumque diui-	
* Libri Sancti quare sim- <td></td> <td>tionibus, &amp; inuictoriis.</td> <td></td>		tionibus, & inuictoriis.	
pliciter conscripti.	83. B	1-3-4.	
* Libri veteris, & noui Te- <td></td> <td>Litteræ communes.</td> <td>1.C</td>		Litteræ communes.	1.C
stamentinumetantur.	310. A	Litteræ mysticæ apud Græcos.	2.D
Librorum vocabula.	106. D	Litteræ Latinæ, & Grece ab	
		Hebræis exortæ.	2.A
		Litteræ Hebræorum, Syrorū,	
		& Chaldaeorū, vnde cœpe-	
		runt.	2.B
		Litteræ liquidæ.	4.B.
		cunctur deficere.	5.D
		Litteræ	

# I N D E X.

Litteræ vocales, semiuocales, & mutæ. 5.A	Longus. 195.C	stantinopolim translata. 108
Litteras in Græciâ Cadmus attulit. 2.C	Loquax. 195.C	†Lucensis conuentus. 165.A
Litteras Latinas Carmétis Ita lis tradidit. 3.B	†Loquax, & eloquens. 11.D	Lucerna. 402.C
Litteras non geminabant ve teres. 19.A	Laquelares præpositiones. 10.C	Lucerna semper ardens. 306.
Litteris tria accidunt, nō mē figura, potestas. 4.B	*Loquendiratio quadruplex. 51.D	A
Litterarum nomina ex sono vocis. 4.B	*Loquens quæ ad Deum per tinent, nec faciens. 51.B	Lucida. 296.A
Litterarum elementa viginti duo. 324.D	†Loqui, & fari. 39.C	†Lucidius Diaconus. 132.A
*Litteram legis qui intendūt. 82.B	†Loqui, & garrire. 39.C	†Lucidum, & lucibile. 27.C
* Litteræ communes melio res, quia simpliciores. 84. A	†Loqui, alloqui, eloqui, & obloqui. 43.D	†Lucifer. 82.B
Littorariæ naues. 368.D	*Loqui imperiti nefsciunt. 50.A	Lucifer annis nouem explet cursum. 66.D
Littus. 281.C	*Loqui bene, & male. 51.A	†Lucifer vmbram facit. 79. A
†Lumba Reccaredi filius rex Gotthorum. 161.D	*Loqui indiscretè. 98.D	†Lucifer in tertio circulo. 79.A
†L libido, & libido. 21.C	Lora. 406.C	†Lucifer stella figura Christi. 82.B
Liuius ex annalibus, & histo ria constat. 31.A	Lorandum. 337.A	Luciferiani hæretici. 145.B
Liuij locus. 10.A 370.C	Lorea. 397.B	Lucilius. 21.D
†Liua rex Gotthorū. 160.D 166	Lorica. 358.A	Lucilius centum genera folœ cismorum dixit. 21.D
†Liuigildus rex Gotthorū. 166	Lot. 129.D. 162.B 141	Luciliij versus. 400.B
Lix ciuitas. 287.D	*Lot in terram Sodomorum fecesit. 129.A	Luciliij locus. 296.D. 370.D 372.C. 374.D 385.D
Lixa. 395.B	*Lot, & vxoreius, & filiæ. 132.D	Lucina. 67.A 156.B
Lixus fluuius. 238.B 287.D	*Lot ardentem Sodomam fu giens Segor venit. 132.D	†Lucianus episcopus Cartha ginensis. 129.A
Locatio. 85.D	*Lot typus sanctorum, & le gis. 241.B,C	*Lucra sestantes. 108.C
Loci nomina. 7.C	*Lot filiæ Samariam, & Ieru salem significant. 241.D	Lucretius poeta. 142.C † 103
Loculus. 401.A	Lotium. 211.D	Lucretius reprehenditur. 142.C
Locuples. 195.C	Lotos. 334.B	Lucretij locus. 177.B. 250.C 254.B.A. 301.D. 405.B 406.B. † 84.B.C. 85.B
†Locuples, & diues. 9.B 38.C	Lotus. 196.C	Lucretij locus emendatur. 178.B
†Locuples, diues, fortunatus, potens, & honestus. 10.B	Lubricus. 195.D. 231.B 281.D	Lucrinus lacus. 258.D 271.A
Locus. 45.B 274.A	Lubricus locus. 281.B	†Lucrum præda, & compen dium. 29.C
Locus future ciuitatis. 289. B	Lucæ elephantes. 227.B	Lucubros. 345.C
Locusta. 248.D	Lucanicæ. 395.A	Lucubrum. 402.B
*Locusta Ægyptiorum. 160. C	Lucanus in numero poetarū non ponitur. 150.A	Luctatio. 360.A
Lodices. 386.B	†Lucanus à Nerone interfici tur. 106	†Luctus. 15.A
Logica. 43.C	Lucanilocus. 2.C. 67.A. 69.A 74.B. 89.A. 106.B. 150.D 151.C. 165.D. 166.B.C. 172.C. 197.C. 217.D. 232	Luculentus. 195.B
†Logica. 60.D	B.C. 233.A.B.D. 242.D 244.B. 261.A. 280.D. 295. A. 336.B. 352.C. 356.A 354.C. 370.C. 402.B. † 32	Lucullæum mare. 308.D
†Logicæ partes Dialectica, & Rhetorica. 61.C	A. 78.C. 81.C. 82.D. 84.B 90.D	Lacullus. 104.B 334.A
Logicam Plato in Dialecticā, & Rheticam diuisit. 43. C	Lucas Euangelista. 137.A † 153.D	Lucus. 20.A. 280.D 332.B
Logici. 147.D	Lucas Euangelium in Græcia script. 101.D	Ludi. 359.C
Lohium. 347.A	Lucas scriptor Actuum Ape stolorum. 102.D	Ludi Circenses. 361.A
Longænus. 195.D	*Lucas per vitulū quid signi ficat. 244.D	Ludi filius Sem. 162.A
Longanimis. 195.D	†Lucæ, & Andrea offa Con	†Ludibrium, & ludictum. 46.C
Longobardi. 166.B		Ludices. 385.B
†Longobardi Italiam capiūt. 98.C 111		Ludicra. 359.C
		Ludorum origo. 359.C
		Ludorum execratio. 365.A
		Ludorum genera. 359.D
		Ludus equestris. 36.D
		Lues. 72.B
		†Lugentes. 15.A
		†Lu-

## I N D E X.

- |  |         |                                |                         |   |         |
|--|---------|--------------------------------|-------------------------|---|---------|
| † Lugere, & mœrere.                                      | 15.A    | † Lusidius.                    | 165.A                   | Lynx.   | 217.D   |
| *Lugere oportet.   | 83.A    | Lusitania.                     | 271.B                   | Lypare insula.                                    | 190.A   |
| Lulligo.   | 238.B   | Lusfra.                        | 280.D                   | Lyra.   | 277.B   |
| Lumbare.   | 381.A   | Lusfra, & lusfra.              | 38.D                    | Lyra Orphei inter sydera col- locata.             | 69.C    |
| Lumbi.   | 209.C   | Lustrum.                       | 94.C                    | Lyra, vel cythara in conuiujs                     | 57.A    |
| *Lumbos accingere quid sit.                              | 38.C    | Luteus color.                  | 106.D                   | Lyram Mercurius inuenit.                          | 60.B    |
| Lumbricus.   | 236.A   | Lutum.                         | 20.A.302.B              | Lyrici poetae.                                    | 149.B   |
| Lumen.   | 253.A   | 373.B                          | 253.A                   | Mac. M.   | 210.C   |
| Lumen Christus.  | 122.C   | Lux.                           | 122.C                   | Littera.  | 38.C    |
| Luna.  | 67.A    | Lux Christus.                  | 9.D                     | Macaronesium insula.                              | 275.B   |
| Luna crescents, & decrescens.                            | 66.A    | *Lux Angelii.                  | 9.D                     | Macedo Deucalionis nepos.                         | 270.A   |
| Luna quibus diebus cursum peragit.                       | 66.B    | *Lux infirmis oculis noxia, cu | fit bona.               | Macedon.  | 165.C   |
| Luna à Sole illuminari putatur.                          | 66.C    | *Lux non intelligitur, nisi cu | videtur.                | Macedones.  | 165.C   |
| Luna octo annis fertur exple- re circulum suum.          | 66.D    | Luxamembra.                    | 196.B.395.B             | Macedonia.  | 270.A.D |
| † Luna crescente crescent fru- ctus, minuente minuuntur, | 77.A    | † 21.B                         | 21.B                    | Macedoniani hæretici, & Ma- cedonius hæresiarcha. | 145.C   |
| † Luna septem formas habet.                              | 77.B    | * Luxuria carnis.              | 57.B                    | Macedonius.                                       | 108.D   |
| † Luna mundi speciem tenet.                              | 77.C    | 58.B                           | 58.B                    | Macellum.   | 291.C   |
| † Luna pro ecclesia accipitur.                           | 77.D    | * Luxuria per se turpis.       | 56.B                    | * Maceloth.                                       | 192.A   |
| † Luna quæ signa tempestatis,                            |         | * Luxuria contra castitatem    | 421.D                   | Macer.  | 197.C   |
| aut serenitatis det.                                     | 87.A.B. | dicit.                         | 57                      | Macer poeta.                                      | 233.A   |
| C  |         | * De luxuria.                  | 57                      | Maceria.  | 297.A   |
| † Luna in primo circulo.                                 | 79.D    | * Luxuriæ imagines dormien-    |                         | † Machabæi.                                       | 150.A   |
| Lunæ eclipsis.   | 66.B    | tibus.                         | 74.A                    | * Machabæi septem.                                | 247.C   |
| Lunæ forma.  | 65.C    | * Luxuriosa vita.              | 59.D                    | Machabæorum liber.                                | 101.C   |
| Lunæ lumen.  | 65.B    | Luxuriosus.                    | 196.B                   | 97.C  | † 163   |
| C  |         | † Luxuriosus, & prodigus.      | 21.A                    | * Machabæorum liber quid                          | 321.C   |
| Lunæ vicinitas terræ.                                    | 65.D    | Lexus.                         | 395.B                   | contineat.  |         |
| 66.A   |         | Luza oppidum.                  | 284.A                   | Machæra.  | 155.A   |
| Lunæ cursus.   | 65.D    | Lycæus.                        | 155.A                   | † 15  | B       |
| † 77.C   |         | 397.A                          | Machina.                | 372.C   |         |
| Lunæ magnitudo.  | 64.B    | Lycanon.                       | 230.A                   | Machiones.  | 372.C   |
| † Lunæ plenæ effectus.                                   | 78.A    | Lycania.                       | 248.A                   | Macrinus Imper.                                   | 97.D    |
| A  |         | Lychnites lapis.               | 308.B.314.B             | † 107   |         |
| † Lunæ , & Solis quantitas.                              | 75.B    | Lychnus.                       | 332.C. 318.B            | Macrobij.   | 218.D   |
| Lunaris lapis.   | 306.B   | 402.C                          | 218                     | † Macrobius Diaconus.                             | 119.B   |
| Lunatici.  | 73.C    | Lycia.                         | 268.C                   | Macrologia.                                       | 22.D    |
| Lunaticus.   | 189.C   | 398.A                          | † Macstare, & immolare. | 44.A  |         |
| Lunense marmor.  | 309.A   | Lycinæ oliuæ.                  | 337.A                   | Macstatio.  | 114.D   |
| Lunula.  | 389.D   | Lycisci.                       | 228.A                   | † Macstatus.                                      | 44.B    |
| Lupa.  | 196.C   | Lycæus Arcadum Deus.           | 151.A                   | Macstus.  | 196.A   |
| Lupæ meretrices.   | 363.B   | Lycophthalmos.                 | 316.A                   | Madai.  | 162.D   |
| Lupanar.   | 363.B   | Lycurgus.                      | 79.A                    | Mæander fluvius.                                  |         |
| Lupata.  | 406.B   | † Lycurgus quando claruit.     | 100                     | Mæcenas.  | 16.D    |
| Lupi.  | 236.D   | Lydia.                         | 268.A                   | Magalia.  | 298.B   |
| Lupinus.   | 328.D   | Lydij.                         | 162.A                   | Magar.  | 298.B   |
| Lupus.   | 228.C   | Lydij primum nauim fabrica-    | 367.C                   | Magdalena.  | 137.C   |
| Lupus pifcis.  | 406.D   | uerunt.                        |                         | Magi.   | 151.C   |
| Lupus in fabula.   | 237.B   | Lydus, & Thyrrenus fratres.    | 268.B                   | Magi Pharaonis.                                   | 151.A   |
| Luridus.   | 196.B   | Lygdinum marmor.               | 308.B                   | * 159.B   |         |
| Luscinia.  | 243.D   | Lympha.                        | 397.C                   | * Magi munera obtulerunt.                         |         |
| Luscitiosus.   | 196.C   | † Lympha , & nymphæ.           | 22.A                    | 268.A   |         |
| Luscus.  | 196.C   | Lymphaticus.                   | 196.B                   | * Magi figurauerunt gentium                       |         |

# I N D E X.

- lorum malorum. 150.D  
 Magis, & potius. 24.B  
 Magister. 196.C  
 Magister Christus. 123.C  
 \*Magisterij auctoritate quis  
caret. 96.A  
 Magistratus. 175.A  
 Magistri populi. 170.D  
 \*Magistri docentes bene, &  
malè viuentes. 96.C  
 Magna Græcia. 270.D  
 Magnanimus. 196.B  
 Magnes. 305.B  
 Magnetis cum ferro concor-  
dia. 320.A  
 Magnificus. 196.B  
 Magnitudo numerabilis. 56.  
B  
 Magnitudines stationales. 56.  
B  
 Magnus. 196.B  
 †Magnus, & grandis. 23.A  
 Mago Carthaginensis. 326.A  
 Magog. 162.D 267.B  
 Magorum impudentia. 310.D  
 †Magus, & incantator. 19.D  
 Maia Mercurij mater. 92.C  
 Maiestatis reatus. 87.D  
 Maior. 196.C  
 Maior morbus. 73.C  
 Maiores. 178.A  
 Maiores numeri. 53.C  
 Maiorum sollertia in diuisio-  
ne. 300.D  
 † Maiorianus Imperator.  
164.A  
 Majorica insula. 277.C  
 Maius. 92.C †65.D  
 Mala. 355.A  
 Malacydonia. 333.B  
 †Mala, & malæ. 24.C  
 Malæ. 206.D  
 \*Mala facientes, & mala patiē-  
tes. 106.C  
 \*Mala per peccatum. 8.C  
 \*Mala minora eligenda. 70.C  
 \*Mala temporalia pro vtilita-  
te. 107.D  
 Malachias. 101.D.134.B  
 † 149.A  
 \*Malachias typus Saluatoris.  
247.A  
 \*Maiachiz liber. 320.C  
 Magma. 77.A  
 Malaleel. 95.D †93  
 † Maldras Sueorum rex.  
165.D  
 † Maleficus, & incantator.  
19.D  
 Maleum promontorium. 279.  
C  
 \*Mali. 51.C  
 Malicur legum percipiunt vi-  
tionem. 69.B  
 \*Malidona ad damnationem  
accipiunt. 37.B  
 \*Mali similes sibi defendunt.  
93.A  
 \*Mali apud principes magis-  
neceſſitate, quām voto.  
103.B  
 \*Mali quare necessarij. 107.  
A  
 †Malis meridie nox est. 76.B  
 Malignitas, & malitia. 23.D  
 Malignus. 197.A  
 Mahil. 380.A  
 † Malitia, & malignitas.  
23.D  
 Malitiosus. 197.B  
 Malle, & malo. 18.A  
 Mæλερ. 206.B 345.D  
 Malleolus. 329.B  
 Malleus. 372.C  
 Malo, & malle. 18.A  
 Malogranata. 333.C  
 Malegranatum. 333.C  
 † Malogranata, & malogra-  
nam. 24.B  
 \*Malorum mores qui fugiūt.  
87.D  
 \*Malos hic remunerat Deus,  
& illic punit. 65.C  
 Malua. 349.A  
 Malua agrestis. 345.C  
 Malua fluvius. 273.D  
 Maluela vestis. 381.A  
 Malueufcus. 345.C  
 Malum pomum. 333.B  
 Malum æſtuum. 334.A  
 Malum Armenicum. 333.D  
 Malum Duracinum. 333.D  
 Malum Matianum. 333.B  
 Malum Persicum. 333.D  
 Malum præcox. 334.A  
 Malum Punicum. 333.C  
 Malum terræ. 343.C  
 \*Malem, & eius natura,  
8.D.B  
 Malum. 87.C  
 \*Malum quare Deus permi-  
fit. 8.A  
 \*Malum bene, vel malè lo-  
qui. 51.A  
 Malum sibi auem cacare, pro-  
uerb. 245.D  
 Malus. 197.B 369.D  
 \*Malus aliquando ad bonum  
conuertitur. 37.D  
 Mambre vrbs. 284.C  
 Mambre quercus. 336.C  
 Mambres. 130.B  
 \*Mambres, & Iamnes magi.  
159.B  
 † Mamæ. 52.C  
 † Mamæ, & mammilla. 23.C  
 † Mamæ, & vbera. 42.A  
 Mamilla. 208.B  
 Manahem. 131.B  
 Manasses. 96.D.131.C.133.  
C. † 100. † 143.A  
 \*Manasses, & Ephraim bene-  
dictio. 160.A  
 \*Manasses prioris populi fi-  
gura. 242.A  
 Mancipatio. 86.A 175.C  
 † 33.B  
 Mancus. 197.D  
 \*Mandata Decalogi. 21.B  
164.A  
 Mandatum. 84.A  
 Mandibula. 207.A † 52.D  
 Mandragora. 343.B  
 \*Mandragoræ Rachel. 141.B  
 Mane. 91.D  
 \*Mane post vesperum fiebat.  
7.D  
 Manes. 90.D.158.A. 194.B  
 Manes hæreticus. 144.B  
 Mania. 73.D  
 Manicæ. 88.B  
 Manichæi hæretici. 144.B  
 Manichæorum hærefis. 98.B  
 † 108  
 Manicleata tunica. 380.C  
 Manifestum. 197.D  
 Manipulares. 172.C  
 Manipuli. 354.A  
 Manipulus. 172.C 347.B  
 Manitergium. 386.A  
 A.Macilius. 79.B  
 \*Manna. 162.D  
 Mannus. 224.B  
 \*Mansiones filiorum Israel in  
deserto quadraginta duæ.  
185.A.&c.  
 \*Mansuetudo contra proter-  
viam. 417.C  
 Mansuetus. 196.B  
 † Mansuetus, & modestus.  
23.B  
 Mæſta. 151.D  
 Mantelia. 385.D  
 Manto. 286.B  
 Mantua vrbs. 286.B  
 Mantum. 384.A  
 Manubiz. 353.D  
 Manubrio. 378.D  
 Manum, id est, bonum. 90.D  
194.B  
 Manumissio. 177.D  
 Manumissus. 157.D  
 Manupretium. 208.C  
 Manus, id estratus. 90.D  
 Manus. 108.C † 52.B  
 Manus interior. 214.C  
 Manus Dei Christus. 122.B  
 Manus

# I N D E X.

- Manus oppansa palma dicitur. 248.B  
 11.D  
 Manum impositio. 116.A  
 Manuū super os ponere. 5.B  
 Mappæ. 385.D  
 Mappellæ. ibid.  
 \* Marah. 12.25. 186.B  
 \* Marah fons. 161.D  
 Marathonius campus. 270.B  
 Mægafos. 331.B  
 Marcelianum vnguentum. 78.B  
 † Marcellinus presbyter. 122.B  
 \* Marcellus Consul. 103  
 Marcion. 97.C  
 Marcion hæresiarcha. 144.C  
 † 106  
 Marcionistæ hæretici. 144.C  
 Marcomani. 166.C  
 Marcus. 372.C  
 Marcus. 137.A 372.C  
 Marcus Euangelista. 97.B  
 † 105 154.A  
 Marcus Græcè Euangeliū  
scripsit. 101.D  
 \* Marcus leonis figuram gesta  
uit. 247.D  
 Mare. 256.D  
 Mare filet halcyone excaban-  
te. 243.C  
 Mare quare non crescat. 256.  
A † 89.B  
 † Mare quare factum. 89.D  
 † Mare, & Maria. 24.A  
 Mare mediterraneum, &c. 257.A  
 Mare Ligusticum. 257.B  
 Mare magnum. 257.A.C  
 Mare mediterraneum. 257.A  
 Mare mortuum. 258.B  
 Mare pigrum, & concretum. 275.A  
 Mare Rubrum. 258.C.\* 161.  
B 186.D  
 Mare Salinarum. 258.C  
 Maris altitudo diuersa. 256.A  
 Maris color non est. 256.B  
 † Maris dimisio. 161.A  
 Maris equi. 363.C  
 Mareoticæ vuæ. 330.C  
 Margarita. 312.C  
 Margarita in ostreis. 241.B  
 Margaritum. 60.C  
 Margo. 281.D  
 Maria. 137.C 256.D  
 † Maria, & aquora. 4.B  
 † Maria mater Domini. 151.  
A  
 Maria Ioseph coniux. 183.B  
 \* Mariam Angelus Gabriel sa-  
lutauit. 11.D  
 \* Maria ecclesiam significat.
- 248.B  
 \* Maria soror Aaron. 188.C  
 193.D  
 \* Maria, & Martha sorores.  
 1252.A  
 Mariandyna vrbs. 285.B  
 Maritima. 281.D  
 † Maritimum, & matinum.  
 40.D  
 Maritus. 183.D 184.B  
 Maritus, & vxot emebant se-  
inuicem. 84.B  
 \* Maritus qualis eligendus.  
 359.C  
 Marius Victorinus, & eius li-  
ber de syllogismis. 47.A  
 Marmor. 308.C  
 Marmorata. 303.C  
 Marmor Numidicum. 273.C  
 Marmor Parium. 276.C  
 Marmorum colores, & gene-  
ra. 308.C  
 Maro Virgilius. 148.B  
 Marrubium. 345.B  
 Mars. 92.C. 155.C 216.A  
 Mars, siue Pyrois. 66.D  
 Martis stella. 68.A 79.B  
 Martis equi rosei. 363.C  
 Martis templa duo Romæ.  
 159.D  
 Marfi, & Marsia. 165.C  
 Marsidæ fons. 255.C  
 Marsupium. 401.B  
 Martellus. 372.C 377.C  
 Martha. 137.C  
 \* Martha, & Maria sorores.  
 252.A † 59.B  
 Martialis. 222.D  
 Martialis locus. 243.B. 244.  
A.B. 246.A. 262.C. 303.D  
333.C. 394.B. 399.C. 402.  
405.C  
 Martianus Imperator. 98.A  
 † 110  
 Martianum vnguentum. 78.  
A  
 Martinus Dumensis episco-  
pus. 126.D. 165.B † 109  
 † Martinus Archiepiscopus  
Toletanus. 167  
 † Martinus Bracarensis episco-  
pus. 111  
 Martisia. 395.A  
 Martius mensis. 92.C. † 65.D  
 Martius anni principium.  
 68.B  
 Martius vates. 105.D  
 Martyres. 137.B  
 † Martyres Orionis stellæ si-  
gnificantur. 82.A  
 \* Martyrum festiuitates. 339.  
D  
 Martyrium. 294.A \* 18.C
- \* De Martyrio. 28.C  
 \* Martyrij exempla. 28.A  
 \* Martyrij genera duo. 137.D  
 Mas, & mare. 24.C  
 Mas bothæ. 143.A  
 † Masculus, & vir. 45.B  
 \* Masculus Pharaeo occidit.  
 156.C  
 † Masdra Suciiorum rex.  
 158.A  
 Massa. 318.B  
 Massagætæ. 164.D  
 Massilia vrbs. 167.A. 286.D  
 Massyliensies trilingues. 286.  
D  
 Massylij, vel Massuli. 167.A  
 Masticina vestis. 381.B  
 Masticinum. 387.D  
 Mastix. 340.D 336.D  
 Mastruca. 382.C  
 Mataxa. 388.A  
 Mater. 177.C 179.C  
 Mater familias. 177.D. 184.A  
 Mater familias, & matrona.  
 23.D  
 Mater magnatellus. 156.C  
 Materia. 250.D 378.B  
 Materia informis. 6.C  
 Matières mundi. 6.C  
 Matertera. 180.B 184.A  
 Matertera magna. 180.B  
 Matertera soror. 180.B  
 Matthæus Apostolus. 97.B  
 136.C. † 153.B † 105  
 Matthæus scripsit Euangeliū  
Hebraicè. 101.C  
 \* Matthæus in similitudine ho-  
minis. 247.C  
 Mathematica. 51.A  
 Mathematicæ discipline. ibid.  
 Mathematici in Memphi opti-  
mi. 285.B  
 Mathusalem. 95.D. 128.D  
 † 93  
 Matrimoniale stabula. 157.D  
 Matrimonium. 183.D. 184.B  
 \* De Matrimonio. 358.A.B  
 Matris animula. 344.D  
 Matris meæ frater. 180.A  
 Matris meæ soror. 180.B  
 Matrix. 111.C  
 Matrona. 183.D 177.D  
 † Matrona, & mater familias.  
 23.D  
 Matronæ in adulterio cōpre-  
hensæ amiculo induebatur.  
 385.B  
 Måttias Apostolus. 136.D  
 138.A † 153.D  
 Maturum. 332.C  
 \* Matutini. 334  
 Matutinum. 92.B  
 Matutinum officium. 112.B  
 Mauors.

# I N D E X

- Mauors. 367.B  
Mauors velamē fœminarum. 359.D 385.B  
Mauri. 385.A 167.B  
† Mauri inquadunt Hispaniam. 166.  
Mauritius Imperator. 98.C  
† 111  
Mauritania. 273.C  
Mauritania Cæsariensis. 273.  
**D**  
Mauritania Sitifensis. 273.D  
Mauritania Tingitana. 273.D  
Maurus equus. 224.B  
Maurus. 167.A 224.B  
Mausolæa. 298.B  
Maxilla. 203.A † 52.A  
Maximilla hæretica. 144.D  
† Maximianus Imperator. 108  
Maximus. 18.D 196.D  
† Maximus, & grandis. 18.B  
Maximus Imperator. 97.D  
† 107  
† Maximus Episcopus Cæsar-  
augustinus. 129.A  
Mazaca vrbs. 18. 162.D  
Meage. 210.A  
Meatus. 210.A  
† Mechanica. 61.B  
Meconites. 316.A  
Medea. 162.A  
Medea gemma. 313.A  
Medi. 162.D 167.D  
Medi semper potentissimi. 163.B  
Media vrbs. 163.B. 265.A.C  
283  
Media maior, & minor. 265.C  
Mediator Christus. 122.D  
Medica arbor. 265.C. 329.A.  
**D** 334.A  
Medicamina. 76.D  
Medici. 70.A \*100.C  
\* Mediciperiti. 98.D  
Medicina. 70.A † 61.B  
Medicina triplex. 71.B  
Medicina antiquior. 76.B  
Medicina quare inter libera-  
les disciplinas non conti-  
neatur. 78.B  
Medicina secunda philo-  
sophia. 78.D  
Medicina non spernenda. 76.  
**D**  
Medicina initium. 78.B  
Medicina inuentores. 70.B  
Medicinales libri. 77.C  
Medicinalis digitus. 208.A  
Medicorum instrumenta. 77.  
**D**  
Medicorum tres hereses. 71.  
**B**
- Medicus septem liberales di-  
sciplinas intelligat. 78.C  
Medicus quid scire debeat. 77.C  
Medimna. 324.B  
Mediocres numeri. 53.B  
Mediocris. 196.D  
Mediolanum vrbs. 286.A  
† Meditari, & velitari. 47.B  
\* Meditatio, & lectio. 79.D  
\* Meditanda cautè, quæ legun-  
tur. 82.D  
Meditatiua verba. 9.A  
Mediterraneum mare. 257.  
**A**  
† Medius digitus. 52.B  
Medius. 177.B  
Medulæ. 209.C  
Medus. 163.A 397.C  
Mel. 395.C  
Mel Sardum amarum. 395.D  
\* Mel in Dei sacrificio non  
offerebatur. 176.D  
Melachim. 100.A  
Melancholia. 71.A.B 73.D  
\* Melantius Archiepiscopus  
Toletanus. 167  
Melanurus. 237.C  
Melchisedech rex iustus. 129.  
D. 283.C † 140.C  
† Melchisedech fertur fuisse  
Sem. 94  
\* Melchisedech regnum Chri-  
sti figuravit. 240.B  
\* Melchisedech quid signifi-  
cet. 129.C  
Melchisedechiani hæretici.  
144.B  
Meles fluuius. 230.A. 268.B  
† Meleisius Grammaticus. 23.  
**D**  
Melichrysus. 315.D  
Melichloros gemma. 310.D  
Melicratum. 397.B.C  
Melimelum. 333.C  
Mellinum. 376.C  
Melior. 197.B  
Melites lapis. 307.A  
Mella arbor. 334.B  
Melo fluuius. 160.B 229.B  
Melops. 334.D  
Melos. 58.A  
Melosinsula. 276.B  
Melotes. 384.C  
† Melitas possessio. 124.C  
Membra. 209.A  
† Membra corporis humani.  
51.A  
Membra discretionis causa.  
212.A  
Membrana. 106.D.A  
Memnon. 243.A  
Memnonides aues. 243.A
- Memori. 196.C  
† Memor, & memoriosus. 23.C  
Memorans Deus. 121.B  
† Memorare, & commemora-  
re. 23.B  
† Memorare, & dicere. 10.B  
Memoria. 205.C \*14.D  
† Memoria vbi sita. 51.D  
† Memoria, mens, & cogitatio.  
54.D  
† Memoria, & sensus. 54.D  
\* Memoria communis homi-  
ni, & animalibus. 14.D  
\* Memoria præteriorum fa-  
cinorum. 41.C  
\* Memphis ciuitas. 106.B  
285.B † 96  
Memphitis lapis. 306.D  
Mena vestis. 38.B  
† Menander Comicus. 103  
Menander Magus. 143.B  
Menandriani hæretici. 143.B  
\* Mendaces faciunt, vt nec ve-  
ra dicentibus credatur.  
52.C  
\* Mendacia sepe veris obte-  
guntur. 52.D  
Mendacium. 37.B \*52.A.C  
† Mendacium, & falsitas.  
14.B  
† Mendacium, & mendum.  
23.C  
\* Mendacium meditari. 52.A  
\* Mendacium fugiendum.  
52.A 385.B  
\* Mendacium cito reprehendit.  
106.A  
\* Mendacium contraveritaté.  
420.D  
Mendax. 197.A  
† Mendax, & fallax. 13.B  
† Mendax, & falsarius. 14.B  
Mendicus. 197.A 370.D  
\* Mendicus ulcerosus. 253.B  
† Mendum, & mendacium.  
23.C  
Mens. 205  
† Mens, & animus. 3.A  
† Mens, memoria, & cogita-  
tio. 54.D  
† Mens, & ratio. 54.D  
† Mens, & spiritus. 44.D  
† Mens in capite hominis, tan-  
quam in cælo Deus. 51.C  
† Mens ea quæ fons sunt trâ-  
spicit. 52.A  
\* Mens bona. 52.D  
\* Mens quæ cupiditatibus in-  
hiat. 60.B  
\* Mens apta ad bonum in sua  
natura. 75.C  
\* Mens quando Deum bene  
con-

# L. N. D . E . X .

- contemplatur. 75.C  
 \*Mens quæ ante orationem in illicitis cogitationibus occupatur. 75.D  
 \*Mens soluta in diuersis. 97.C  
 Mensa. 393.A  
 Mensa priuata. 394.A  
 \*Mensa iuxta arcam testamenti. 171.A  
 \*Mensæ monachorū. 406.C  
 Menfis. 65.C 92.A  
 Menses apud Hebræos. 92.A  
 † Mēses duodecim ante diluvium. 66.A  
 †Menses apud Latinos, & Hebræos, & Ægyptios, vnde initia sumunt. 66.B  
 † Mensum nomina vnde. 65.D  
 † Mensum concordia. 67.D  
 Menſtrua. 212.A  
 Menſtrui natura. 212.B  
 Menſtruum mulieris bitumen rumpit. 303.D  
 Mensura. 27.D. 300.D  
 323.B.C  
 Mensura corporis, aut temporis. 323.B  
 Mensuræ agrorum. 300.D  
 Menta. 351.A  
 Menta agrestis. 346.A  
 † Mentiens, & fallens. 24.C  
 \* Mentiri propter hominum laudem. 52.B  
 \* Mentiri non potest, qui non loquitur. 53.B  
 \* Mentiri pro salute hominū. 52.A  
 Mentum. 207.B  
 † Meraca potio. 34.C  
 † Meracum vinum. 3.C  
 Mercatus. 86.C 291.C  
 \* Mercedem boni operis qui percipit. 47.B  
 Mercenarij ciues. 175.B  
 Mercurij stella. 66.D. 68.B 79.A  
 Mercurius. 153.C 155.A  
 Mercurius Trismegistus. 79.A  
 Mercurius fistule inuentor. 59.C  
 Mercurius chordas excogitauit. 60.A  
 Mercurius lyram Orpheo tradidit. 60.C  
 Mercurius lyram reperit. 96.D 197  
 Mercurius præfigium inuenit. 152.C  
 Merenda. 394.B 397.B  
 † Meret, &c merco. 44.C  
 Mereti. 197.D  
 † Mereti, & merere. 23.B  
 46.A  
 † Merere, & promerere. 23.A  
 † Mereri stipendia. 16.A  
 Meretrix. 197.D  
 † Meretrices. 16.A  
 † Mergere, & mersare. 46.D  
 Mergi. 244.D  
 Meridiare. 397.B  
 Meridies. 63.A. 90.D. 249.C  
 397.B  
 Meridies olim medidies. 333.A  
 Meristæ. 143.B  
 Meritoria tabernæ. 197.D  
 Meroe. 63.B  
 Meropes. 243.C  
 Merula. 236.C. 245.C.  
 270.C  
 Merum. 63.B. 90.B. 249.A  
 387.D 397.A  
 Mes. 162.A  
 Mesomelas. 313.A  
 Mesopotamia. 161.A 265.D  
 Mesopontus. 63.B  
 Mesphres rex Ægypti. 361.C  
 Mespilus. 334.D  
 Mefraim. 162.C 163.B  
 Messapia ciuitas. 286.B  
 Messias. 122.A  
 Mesis. 327.B  
 Messorium. 399.B  
 Mestictium. 387.D  
 Meta. 388.A  
 Metæ. 361.C  
 Metacismus. 21.D  
 Metalepsis. 25.A  
 Metalla quomodo formæ cœperant. 318.C  
 Metallum. 88.D 317.D  
 Metangismonitæ hæretici. 145.D  
 Metaphora, ex quibus modis fiat. 24.B.C  
 Metaplasmus. 22.C 23.B  
 Metathesis. 23.A 40.D  
 Metator. 197.C  
 Metatum. 292.A  
 \* Methca. 192.D  
 Metiri pedes horarum. 323.B  
 Metonymia. 25.A  
 Metra. 27.D 28.B  
 Metra pedibus accident. 12.D  
 Metretæ. 324.A  
 Metrica musica. 57.D  
 Metropolitanus. 138.C  
 Metrum. 324.B  
 † Metus. A. 61.D  
 † Metus, & motus. 13.D  
 † Metus, & pauor. 40.C  
 † Metus, pauor, & formido. 13.D  
 Meu. 342.B  
 Michael. 127.B  
 Michæas propheta. 96.C. 101.D, 134.C. 140. 148.A  
 \* Michææ liber quid cōtineat. 319.A  
 \* Michol filia Saul, vxor Dauid. 221.B  
 † Migrare, & nigrare. 25.A  
 † Mihi, & mi. 23.C 39.B  
 Miles. 171.D  
 Miles ordinarius, & extraordinarius. 221.D  
 Milia. 52.B  
 Milimindrum. 344.D  
 Milites togati, & lacernati. 384.A  
 Milites viginti quinque annis tenentur. 372.D  
 Milites nunquam immemores sacramenti magis stationibus parent. 116.C  
 \* Milites quattuor, qui vestimenta Christi diuiserunt. 255.B  
 Militia. 32.B 272.A  
 Militie generatrica. 172.C  
 Militia Romana mos. 171.B  
 Milium. 327.D  
 Mille. 52.B  
 Millenarij. 143.G 171.C  
 Miluarium. 301.C  
 Miluago. 23.S.B  
 Miluus. 242.B 245.B  
 Mimi. 364.D  
 Minator. 197.B 197.B  
 Minax. 197.B  
 Mincius fluius. 258.D  
 Minerua. 153.C. 156.D. † 196  
 Minerua artium inuentrix. 285.D  
 Minerua fabricæ inuentrix. 372.C  
 Minerua lanificij inuentrix. 379.C  
 Minerua dea artium de capite Iouis nata singitur. 379.C  
 Minimus. 177.B 196.C  
 Minister. 196.C  
 Minium. 375.C  
 Minium iuxta mare rubrum. 258.C  
 Minius fluius. 262.B. 271.B  
 Minor. 196.C  
 Minores. 178.A  
 Minores numeri. 100. 3.C  
 Minorica insula. 177.C  
 Minotaurus. 218.B. 219.B  
 † 97. minotauri minoicæ. 144  
 Minutal. 395.A  
 \* De miraculis Sandorum. 29.B  
 \* Mira-

# INDEX.

- \* Miracula in fide qui requiri. 29.C  
 \* Miracula quare nunc in ecclesia non fiunt. 29.C  
 \* Miracula pro incredulis, non pro fidelibus. 29.D  
 \* Miracula sub Antichristo ab ecclesia cessabunt. 29.  
 \* Modus, & Miracula. 29.D  
 \* Mirati, & admirari. 23.B  
 Miro Sueverum rex. 163.C  
 Mirobalanum. 346.B  
 Misael. 134.C. † 100. 149.B  
 Miserabilis. 197.A  
 † Miserandas, & miserabilis. 23.C  
 \* Miseratio Dei. 65.A  
 Miser. 196.D  
 † Miser, & misellus. 23.B  
 † Miseret, & miserari. 39.D  
 † Misereri, & miserefcere. A. 23.B  
 \* Miseria ubi est. 72.A  
 \* Miseria caret inuidia. 91.D  
 \* Miseria huius vita, & future comparatio. 32.B  
 Misericordia. 196.A \* 109.A  
 † Misericordia, & miseratio. 23.A  
 \* Misericordia, & iustitia in iudice. 104.D  
 \* Misericordia contra obdulationem. 419.B  
 \* Misericordiae amatores. 109.C  
 Misericors. 196.A \* 109.A  
 Missa. 336.C  
 Missa. 113.B  
 \* Missa, & orationes. 330.A  
 \* Missa pro defunctis ab Apostolis tradita. 332.D  
 \* Missa ordo à Beato Petro in situatus. 330.B  
 \* Missa sacrificium quid contineat. 331.C  
 \* Missa sacrificium Christus instituit. 331.C  
 Missus Christus. 123.B  
 Mitis. 196.B  
 Mitra. 370.B 389.C  
 Mirridax lapis. 306.C. 313.D  
 Mn. 322.B 325.B  
 Mnemia Timothoe. 29.A  
 Moab. 129.A 154.D. 162.B  
 \* 195.D  
 Moabitæ. 162.B  
 \* Modestia suadetur. 382.B  
 Modestus. 196.B  
 † Modestus, & mansuetus. 23.B  
 Moderatus. 196  
 Modi cassiarum quinque. 154.D  
 Modi verborum. 196.D. 324.D  
 \* 401.A  
 Modius. 323.C. 324.B  
 366.A  
 \* Modius diuerlus non habendus. 199.D  
 \* Modus in rebus habendus. 64.B  
 Mœchia. 397.C  
 Mœnia. 289.C.D  
 † Mœnia, & ædificia. 2545.D  
 Mœniana. 1022. 292.A  
 Mœnius Crassi collega. 292.A  
 Mœnia. 268.A  
 Mœnes. 162.A  
 Mœotis palus. 164.B. 257.C  
 † Mœrere, & lugere. 15.A  
 Mœrere, & mereri. 23.B. 46.A  
 \* Mœtor moderatus ineptæ titæ respondet. 420.D  
 Mœsia. 269.B  
 † Mœstitia, & tristitia. 35.C  
 Mœstus. 197.A  
 Mœuius. 26.C  
 Mola. 401.C  
 \* Mola non accipienda loco pignoris in lege. 199.C  
 Molæ apud antiquos nō erat. 327.A  
 Molares dentes. 207.A  
 Molaris lapis. 373.C  
 \* Molentes duæ. 251.C  
 Molochinia siue molocina yesatis. 381.A  
 Mollis. 197.C  
 Mollities. 364.B  
 Molochites lapis. 310.C  
 Molesta. 269.D  
 Molossus Pyrrhi filius. 270.A  
 Molossus. 11.C  
 Molotius lapis. 307.A  
 Momenta, & horæ. 89.D  
 Momentana. 321.D  
 Momentum. 85.D. 90.A  
 Monachus. 139.C  
 Monachi qui vocandi non sunt. 354.A  
 \* Monachi perfecti. 353.A  
 \* Monachorum præcepta aliora. 87.B  
 \* Monachorum humilitas, vel opus. 87.D  
 \* Monachorum teor. 87.D  
 \* Monachi qui secularibus curis occupantur. 88.B  
 \* Monachorum plura genera. 139.C  
 \* Monachorum institutio. 352.D  
 \* Monachorum genera sextaria
- optima, tria pessima. 352.A  
 \* Monachorum regula. 402.A  
 Monarchæ. 171.B  
 Monarchia. 171.B  
 Monas. 171.B  
 Monasterium. 293.B  
 \* Monasterium quale esse debet. 402.G  
 \* Monasterium, & cænobium. 353.A  
 Monatius. 197.D  
 Monedula. 243.C  
 † Monere, admonere, & comonere. 23.B 42.G  
 Moneta. 318.A 321.D  
 Monile. 389.A.B  
 † Monile, & munile. 24.D  
 Monoceros. 227.D  
 Monodia. 113.C  
 Monogamus. 184.A  
 Monoptota nomina. 7.C  
 Monos. 293.B  
 Monumentum. 30.D 298.A  
 † Monumentum, & sepulcrum. 32.D 45.D  
 Mons Christus. 123.D  
 Monstra. 217.B  
 Monstradiu non viuant. 117.C  
 † Monstrar, & demonstrare. 38.C  
 Monstroſæ facies gentium in Oriente. 218.B  
 † Monstrum, & portentum. 28.C 45.C  
 † Montanus Archiepiscopus Toletanus. 133.D 167  
 † Montanus præfus. 131.D  
 Montanus hæsiarcha, & Montani hæretici. 144.D  
 † 107  
 Montes. 274.B  
 † Montes, & colles. 24.A  
 † Mora, & tarditas. 23.C  
 Moralis philosophia. 43.C  
 Morbi acuti. 71.D  
 Morbi chronicæ. 73.A  
 Morbis superficiales. 75.B  
 Morbus. 71.C  
 Morbus caducus, siue maior, siue diuinus. 73.C. 73.C  
 245.A  
 † Mores, & leges. 22.C  
 Mores hominum diuitiæ. 97.A  
 \* Mori mundo. 111.B  
 Moribundus. 197.D  
 Morio. 197.D  
 Moriturus. 197.D  
 Mors. 155.D  
 † Mors, & lethum. 21.C  
 \* Mors incerta. 111.D  
 \* Mors animæ. 43.D  
 \* Mors

# I N D E X.

- \* Mors à proprio hominē in omnes transiit. 142. A  
† Mortis Christi, & nostræ distinctio. 149. B  
Mortis genera. 216. B  
Mortuus. 216. B  
† Mortuus, & emortuus. 24. A  
Mortuum qui tetigerit. 190. B  
Mortarium. A. 177. B  
Morus. 203. 34. C  
Morus sylvestris. ibid.  
Mos. 36. D. 80. B  
Mos, & lex. 36. D  
Mos nabendi antiquitus. 183. D  
Moschorus fluvius. 267. C  
\* Moseroth. 192. A  
Mosoch. 162. D  
Mōsōch. 157. B  
† Motus. 151. C  
† Motus corporis. 83. A  
Moyses. 105. D. 130. B. 321. C  
143. B  
Moyses Heroicum carmen inuenit. 28. A  
Moyses de initio mundi històriam scripsit. 31. A. 100. A  
Moyses primus diginas leges explicavit. 79. A  
† Moyses modium 22. sextariorum fecit. 324. D  
Moyses quando populum rexerit in eremo. 96. C. 197  
\* Moyses ascendit in montem & Dominus descendit. 80. C. 163. D  
\* Moyses inuentus ad ripā fluminis. 157. A  
\* Moyses discalciari iubetur. 157. B  
\* Moyses Ægyptum occidit. 157. C  
\* Moysis virga in serpentem versa. 157. D  
\* Moyses ingressus ad Pharaonem. 158. A  
\* Moysis manus leprosa. 158. C  
\* Moyses mittit lignum in aquas, & factæ sunt dulces. 161. A  
\* Moyses levans manus, & inclinans. 163. A  
\* Moyses tabulis cōfractis vitiligem incendit. 166. D  
\* Moyses tria millia ius sit interimi. 168. A  
\* Moysi dixit Dominus: posteriora mea videbis. 168. B  
\* Moyses tabulas priores frigit non secundas. 168. C  
\* Moyses quadraginta diebus ieiunauit. 168. D  
\* Moysis cornua, & glorificatio. 169. B  
\* Moyses ad aquā ei ciendam de petra titubauit. 193. A  
\* Moyses offendit Deū, & prohibetū transfire Iordanem. 193. D  
\* Moyses moritur, & sepelitur. 204. A  
\* Moyses typus Christi. 143. B  
\* Moysis uxor Æthiopissa. 243. C  
\* Moyses, & Elias, qui apparuerunt cum Domino, quid significabant. 250. C  
\* Moyses vbi signa fecit. 285. C  
Mozicia. 201. 401. A  
Mucro. 355. A  
Macro, gladius, & ensis. 12. B  
Mugilis. 237. C  
† Mugire. 37. D  
Mula lagmaria. 406. C  
Mulcator. 197. C  
Mulciber. 197. B  
Mulcrum. 400. D  
Mulgarium. 400. D  
† Muliebris, & mulierarius. 43. C  
Mūlier. 215. D  
† Mulier, & foemina. 36. C  
† Mulier, & vir. 54. B  
\* Mulier ad imaginem viri, & ob eius adiutoriam creata. 12. B  
\* Mulier decora capta in bello. 202. B  
\* Mulier, quæ profluuo sanguinis laborabat. 249. C  
\* Mulier, quæ fermentum abscondit in tribus satis. 249. C  
\* Mulier quæ drachmam perditam reperit. 250. D  
\* Mulier decem & octo annos habens, quæ à Domino curatur. 253. A  
\* Mulier adultera. 254. B  
\* Mulier, quæ vnguento Domini caput vnxit. 254. B  
\* Mulier Deo, & marito subiecta sit. 360. B  
Mulieres redundant crinibus. 383. A  
\* Mulieres, quæ Apostolis Domini resurrectionem nuntiant. 255. B  
Mulierarus. 3. 192. D  
† Mulierarius, & muliebris. 43. C  
Mulio. 197. D  
Mullei. 332. B  
Mullus piscis. 237. B. 392. C  
Mullus in vino necatas tediū vini affert. 11. 120. 337. C  
Mullum. 197. C. 245. 323. 327. B  
† Multatio, pena, & suppliciū. 23. D  
\* Multiloquium contra taciturnitatem. 142. 1. A  
Multiples. 23. D. 233. B  
Multiplex numerus. 254. B  
Multiplex, superpartiens, & superparticularis numerus 54. A. B  
† Multitudo, & numerus. 23. C  
Malus. 224. B. C  
Mundus, munda, imundum. 373. C  
Mundus. 57. B. 61. C. 249. A  
† 70 B  
Mundus in Septentrionē erigitur, & in Austrum declinatur. 61. D  
† Mundus de nihilo conditus. 50. A  
† Mundus mysticè hominem significat. 70. B  
† Mundus peccatores aliquando significat. 70. C  
† Mundus, annus, & homo. 73. A  
† Mundus ad instar ecclesiæ fabricatus. 76. A  
\* Mundus unde cresceret videatur, inde minuitur. 76. A  
\* Mundus in æterno consilio semper erat. 6. B  
\* Mundus ex rēbus visibilibus constat. 6. D  
\* Mundus multis mortuis, cui ipsi mortui non sunt. 108. D  
Mundi caput Oriens, ultima pars Septentrionē. 61. A  
Mundi forma. 61. D. 70. C  
Mundi plagi quatuor. 249. B  
† Mundi creatio, & formatio. 49. C. 113. A  
† Mundi species. 49. D  
† Mundi partes. 70. C. 72. A  
\* Mundi ratio: ex uno consideranda est homine. 6. A  
\* Mundi contemptores. 86. A  
\* Mundi amatores. 87. A  
\* Mundi desertores sine humilitate. 87. D  
\* De Mundo. 6. D  
\* Mundo nihil pulchrius aspicimus.

# I N D E X.

- eimus. 249.B  
 \*Munditia cordis. 421.C  
 Munera. 114.B.C  
 \* Munera quæ dantur iudici-  
     bus. 105.D  
 \* Munera diuera ad constru-  
     ctionem tabernaculi. 172.  
     D  
 Munia. 174.D 289.A  
 †Munile, & monile. 24.D  
 Mumentum. 297.D  
 Munifex. 196.B  
 Munificus. 190.A  
 Municeps. 171.A  
 † Municeps, & municipalis.  
     23.C  
 Municipales. 174.D  
 Municipes. 174.C  
 Municipium. 289.A  
 Munitiones. 297.D  
 Munitus. 297.D  
 Menium. 289.D  
 Munus. 196.B  
 † Munus, & donum. 10.C. 23.  
     D. 28.A 39.A  
 Murena, & murenula. 389.B.  
     C 238.D  
 Mures, siue lacerti. 210.B  
 Morex. 238.D  
 Maria. 398.B  
 Murices. 304.B  
 Murrhina. 313.B  
 Murus. 289.D  
 † Marus, & vallum. 37.D  
 Mus. 230.A  
 Mus, id est, stercus. 326.D  
 Mus, id est, terra. 397.B  
 Musæ. 57.B 158.C  
 Musaraneus. 230.C  
 Musca. 248.D.A  
 \*Musæ Ägyptiæ. 169.D  
 Musculi. 210.C. 208.A  
     239.B  
 Musculus. 236.D 357.D  
 Musica. 43.C. 51.A 161.  
     A  
 Musica, & eius inuentores.  
     57.B.C.D  
 Musicæ partes tres. 57.  
     D  
 Musicæ diuisio triformis. 58.  
     A.B.C  
 Musicæ Geometriæ, & Arith-  
     meticæ differentia. 55.  
     D  
 Musicam nescire turpe erat.  
     57.D  
 Musici numeri. 60.D  
 Musio. 229.B  
 Musmo. 224.B  
 Mustella. 230.B. 232.A. 356.  
     A 406.C  
 Mustelle ruta armantur, cum
- dicimant cum serpente. 351.A  
 Mustiones. 248.B  
 Mustum. 397.B  
 \*Mutabile quid non est. 1.B  
 \*Mutabilitas. 12.A  
 \*Mutabilitas animæ. 13.D  
 \*Mutatio corporis. 13.D  
 \*Mutatio loci contuersis va-  
     let. 40.A  
 \*Mutin euangilio. 248.D  
 Mutus. 196.C  
 \*Mutus & cæcus dæmonium  
     habens. 249.D  
 Mutuum. 85.B  
 †Mutuum dare, & commoda-  
     re. 13.A 43.C  
 Mycenæ ciuitas. 286.A  
 Mygdonia Bithynia appellata  
     267.C  
 Myoparo. 368.A  
 \*Mysteria per ieunium reue-  
     lantur. 63.A  
 \*Mysteria occultalegis. 84.  
     D  
 Mysterium. 113.A  
 Myrtæ. 336.C  
 Myrmicites. 315.D  
 Myrmidon. 165.B  
 Myrmidores. 165.B  
 Mygælætes. 210.D  
 Myrobalanum. 78.B  
 Myrrha. 345.B  
 Myrrha Troglodytica. 340.B  
 Myrrites gemma. 310.D  
 Myrthei panni. 106.A  
 Myrtheus equus. 224.A  
 Myrtillus. 257.B  
 Myrtoum mare. 257.B  
 Myrtus. 336.C  
 Myrtus malietum necessita-  
     tibus apta. 336.D
- N
- N**Abathæ regio. 266.C  
 Nabathæi. 162.B  
 Nabò. 195.B  
 Nabuchodonosor. 97.A. 31.B  
     \*76.C  
 † Nabuchodonosor Iudeam  
     tributariam fecit. 100  
 \*Nabuchodonosor typus Dia-  
     boli. 247.A  
 Nachor. 96.B. 163.B 195  
 †Næ & ne. 25.D  
 Næuij versus ex Tarentilla.  
     17.A  
 Næuij poeta. 87.A  
 Næuij locus. 280.C. 381.C  
     222.C  
 Nahum. 101.D. 134.B  
     †148.B
- Naïades. 158.C  
 Naid. 283.B  
 Namah Syrus. 246.A  
 Nani. 217.D  
 Napocaulis. 349.B  
 Napus. 349.B  
 Narbona. 286.D  
 Narcissus. 343.B  
 †Narcissus episcopus. 107  
 Nardus. 342.C  
 Nardus Syriaca, & Indica.  
     342.C  
 Nardus Pisticus. 335.A  
 Nares. 19.A. 52.C 207.B  
 †Narrare, fari, & loqui. 39.C  
 Narratio. 34.C  
 †Narses Romanus. 111  
 †Nasci, & enasci. 25.D. 42.D  
 Nassa. 371.C  
 Nasturtium. 350.B  
 †Natalis Archiepiscopus To-  
     letanus. 167  
 \*Natalis Domini. 335.B  
 Nates. 209.D †53.C  
 †Nathan. 99.133.C 149.A  
 Nathanael. 137.D  
 Nathinæi. 139.A  
 Natio. 161.D  
 †Natiuitatis Christi, & nostre  
     distinctio. 49.A  
 Natrix. 233.A  
 Natura. 204.A  
 Natura testis. 359.D  
 \*Natura vnaquæque res suo  
     pondere nititur. 7.B  
 \*Natura bona damnatur pro-  
     pter voluntatem malam.  
     8.D  
 \*Natura omnis, aut commuta-  
     bilis, aut immutabilis.  
     8.D  
 \*Natura sufficit, ubi adhuc li-  
     ber affectus est. 57.D  
 \*Naturalis laudis amica. 90.A  
 Naturæ auctoritas. 50.B  
 \*Naturam bonam, & malam  
     putant hæretici. 8.A  
 Naturalis philosophia. 143.A  
 Naturales filij. 177.D  
 †Natus, & genitus. 40.B  
 Naualia. 281.B  
 Naucleros. 367.B  
 Naüs. 367.C  
 Naues, ædificia, & vestes.  
     367.A  
 Naues actuariz. 368.B  
 Naues carpæ. 276.D  
 Naues caudianæ. 84.C  
 Naues Liburnæ. 367.A  
 Naues longæ. 367.B  
 Naues rostratæ. 367.B  
 Nauestrabariz, & littorariz.  
     368.D

# I N D E X.

- Nauicularius. 378.B  
 †Nauta, & nauta. 25.D  
 Nahum liber quid contineat. 319.C  
 †Nauta, & gubernator. 18.B  
 Nauta, & nauita. 367.B  
 †25.D  
 Nautis cignus bonū signum. 242.C  
 Naxos insula. 276.A  
 Nazareus. 198.A  
 Nazareus, siue Nazoræus Christus. 123.C  
 \* Nazareis iubetur, vt omne, quod inebriare potest, non bibant. 187.C  
 Nazaræi hæretici. 143.D  
 †Ne, & næ. 25.D  
 Neapolis ciuitas. 286.B  
 Neapolis ciuitas Samaritanorum. 284.A  
 †Nebridius. 126.D  
 Nebula. 253.D  
 Nebulæ ima petunt, cum sere nitas est: summa, cum nubilum. 253.D  
 † Necessitas, & necessitudo. 25.A 43.C  
 \*Necessitas peccandi. 47.D  
 Necis genera. 89.B  
 Necromantia, & Necromatijs. 151.D  
 Nefandum. 198.A  
 † Nefandum, & nefarium, & profanum. 27.C 40.D  
 Nefarius. 198.A  
 †Nefasti dies, & fasti. 16.A  
 Nefrendes. 194.A  
 † Negare, & abnegare. 25.B  
 Negatio. 40.A  
 Negligens. 198.B  
 Negotiatio. 359.A  
 Negotium. 359.A  
 Nehemias. 134.C  
 †Nehemias Ierosolymorū muros restituit. 102  
 Nemo. 197.C  
 †Nemo, & nullus. 25.B 38.D  
 Nemrod gigas. 265.D 194  
 Nemrod primus tyrannus. 129.C  
 Nemrod post diluvium primus Babyloniam condidit. 283.C  
 \* Nemrod quid significet. 128.A 239.D  
 Nemus. 332.A  
 †Nemus, & sylua. 3.D  
 Neomenia. 112.D †58.D  
 Neophytus. 140.A  
 Nepa. 198.A  
 Nepeta. 346.A
- Nephritis. 73.D  
 Nephthalim. 132.D 142  
 \* Nephthalim quid figuret. 153.C 241.D  
 Nepos. 178.C. 180.A. 198.B  
 Nepos filij, aut filiae. 180.B  
 Nepos sororis. 180.B  
 Nepos vtriusque sexus est. 178.C  
 Nepotatio. 198.C  
 †Nepotianus Suevorū Dux. 158.C  
 Neptis. 178.C 180.A  
 Neptis filij, aut filiae. 180.B  
 Neptis fotoris. 180.B  
 Neptunus. 85.A. 155.B. 252.A  
 Nequam. 197.D  
 Nequaquam. 197.D  
 † Nequicquam, & nequaquam. 44.B  
 \*Nequid nimis. 64.B  
 Nereides. 97.B 158.C  
 †Nero Imperator. 105  
 Nero Imperator pugnas gladiatorum inスマragdo spectabat. 309.B  
 Nerua Imperator. 97.B  
 † 106  
 Nerui. 209.A Neruus. 88.B  
 †Nescire, & ignorare. 39.D  
 \*Nescire interdum conuenit. 34.C  
 \* Nescire, & noluisse scire. 45.D  
 \*Nescire minor pœna est, quæ ea, quæ noueris, non adimplere. 80.A  
 Nestorius. 108.A  
 Nestorius hæresiarcha. 98.A 146.B  
 Nestoriani hæretici. 146.B  
 Netum. 387.D  
 Neuter. 197.D  
 Neutralia verba. 9.D  
 †Neutrum, & neutrale. 25.A  
 Nicænum Concilium. 98.B 108.C  
 Nicolai dactyli. 333.A  
 Nicolaitæ hæretici. 143.B  
 Nicolaus diaconus. 143.B  
 Nicomachus Arithmeticam disposuit. 51.A  
 Nicomedia vrbs. 267.C 285.B  
 Nicopolis. 286.C  
 Niger. 198.C  
 Nigidij locus. 87.A. 208.A 394.A  
 †Nigrare, & migrare. 25.A  
 Nihili. 197.C  
 †Nihil, & nihili. 25.B  
 Nilus. 60.B. 160.B 260.D
- Nimbata fœmina. 389.B  
 Nimbus. 253.A 389.A  
 † Nimbus, imber, & pluia. 39.A  
 Ninus primus bella intulit. 352.A 195  
 Nilus mons. 155.A  
 Nifus, & nixus. 40.D  
 Nitrum. 303.D  
 Nix. 253.B  
 Nix quæmodo fiat. 251.D  
 † Nix homines increduli sunt 85.B  
 Niues Ponticæ. 333.B  
 † Nixus, & nifus. 40.D 43.B  
 Nobilis. 197.C  
 † Nobilis, & nobilis. 25.A  
 † Nobilis, & generosus. 38.B  
 † Noctu, & nocte. 39.C  
 Noctua. 244.A  
 Nodus. 172.B  
 Nodum in scirpo quadrare. 346.C  
 Noe. 95.D. 129.A. †93.140.A  
 \*123.C  
 Noe primus vites plantauit. 229.A  
 † Noe filij tres, ex quibus septuaginta duæ gentes ortæ. 93  
 \*Noe inebriatus. 126.C  
 \*Noe duobus filijs benedixit. 127.C  
 \*Noe figura Domini. 239.D  
 \*Noema filia Lamech. 122.D  
 Noemi. 130.B  
 Noetus hæresiarcha, & Noetiani. 145.B  
 Nolo per unum l. nolle per duo ll. 18.A  
 Nomen. 6.A.D 46.A  
 † Nomen, prænomen, cognomen, & agnomen. 25.C  
 Nomen peccibus prius indutum, quam piscibus. 236.C  
 Nomina litterarū ex sono vocis. 4.B  
 Nomina propria. 6.A  
 Nomina appellativa, & eorū species. 6.B  
 Nomina tota Græca. 6.C  
 Nomina tota Latina. 6.C  
 Nomina media. 6.C  
 Nomina notha. 6.C  
 Nomina ad aliquid aliquatenus se habentia. 7.A  
 Nomina secundum naturam imposita. 20.D  
 Nomina Hebraica cur aliter, atq; aliter interpretantur. 128.A  
 Nomina fixa, & mobilea. 225.A  
 Nomi-

# I N D E X.

- Nomina hierbarum pro locis  
mutantur. 342.B  
† Nomina, & numina. 25.A  
Nominaum genera. 7.D  
Nominatiu*s*. 7.B  
Nomisma. 318.A.B 322.C  
Nomisma Græcum. 325.C  
Non*z*. 93.A † 66.B  
† Nonnitus Episcopus Guran-  
denis. 135  
Noo*vrb*s. 285.D  
Noricus ager. 269.B  
Norma. 377.A  
Nesomœlæ. 292.C  
Nofse, & scire. 32.B  
Nota. 14.C  
Not*z*. 16.C  
Not*z* veribus apponuntur  
numero viginti sex. 14.C  
Not*z* sententiarum. 14.C  
Not*z* iudicæ. 16.A  
Not*z* vulgares. 16.B  
Not*z* militares. 16.C  
Not*z* digitorum, & oculorū.  
17.B  
Not*z* litterarum. 17.B  
Not*z* iuriis no*z*itij Imperato-  
res à codicibus legū abolen-  
das fanxerant. 16.8  
Notatio. 20.C  
Notio. 47.D  
Nothus. 178.D  
† Notus, & nothus. 25.A  
Notus, id est, peritus. 52.A  
Notus ventus. 254.B † 86.A  
Nouacula. 404.D  
Nozalia, & noualis ager. 299.  
C  
Nouatianus hæsiarcha, &  
Nouatiani. 144.C  
† Nouatus episcopus. 107  
Nouati hæresis. 98.A  
Nouem. 52.B  
Nouember. 93.A 66.A  
Nouissimus. 17.B  
Nouissimus Christus. 122.D  
† Nouum, & recens. 30.D  
Nouum testamentum. 99.A  
Nox. 90.A. 91.C. † 64.D  
83.C  
Nox pernigil. 110.C  
† Nox intempesta. 65.A  
† Nox aduersitatem, & igno-  
rantiæ cæcitatem significat  
64.A  
† Nox duobus modis in scri-  
pturis accipitur. 64.D  
† Noctis partes septem. 64.D  
† Nova, & noxia. 43.C  
Nubentes. 250.A  
† Nubere, enubere, & denube-  
re. 42.B  
Nubendimos. 183.D
- Nubes. 252.A  
\* Nubes præcedens populum.  
161.D  
† Nubes quomodo fiant.  
84.D  
† Nubes sancti prædicatores  
intelliguntur. 85.A  
† Nubes Apostolos, & docto-  
res significant. 85.C  
† Nubes ex aquis, & terræ va-  
poribus. 85.C  
Nubila qui fiant. 251.D  
Nubila prius deinde ignes.  
252.B  
Nubiles. 197.C  
Nucales. 333.A  
Nuciela. 335.B  
Nuclei. 335.A  
† Nudus, & nudatus. 25.B  
Nugas. 198.B  
Nugigerulus. 198.B  
Nullus. 197.C  
† Nullus, & nemo. 25.B. 38.D  
† Num, & nunc. 25.D  
Numa Pompilius. 79.B  
† Numa Pompilius annum in  
duodecim menses distin-  
xit. 66.B 100  
† Numa Pompilius Pontifices  
& virginis Vestales insti-  
tuit. 100  
† Numerianus Imperator. 105  
Numerarij. 174.C  
Numeras. 7.A 51.B  
† Numerus, & multitudo.  
23.C  
Numerus perse, aut ad ali-  
quid. 53.C.D  
Numerum tollerebus, & pe-  
reant. 52.A  
Nameri necessitas. 324.C  
Numeri in sacris scripturis.  
52.A  
Numeri tres diuisiones. 52.C  
53.C 54.D  
Numeri quid prætent. 52.D  
Numeri infiniti. 55.C  
Numeri musici. 60.D  
Numeri vigesimi secundilau*s*.  
324.C  
Numerorum liber. 100.C  
\* 185.A  
\* Numerorum liber quid con-  
tingat. 312.C  
Numidia. 27.B  
Numidæ. 167.C  
Numidicum marmor. 308.D  
† Numinæ, & nomina. 25.A  
\* Numismi. 96.B  
Numitor. 286.D  
Nummi. 318.A  
† Nummi argentei primū Ro-  
mae caduntur. 103
- Nummus æreus à Saturno in-  
uentus. 317.B  
Nuncupare. 83.B  
Nunctatio. 83.B  
† Nuntiare, renuntiare, denun-  
cie, & annuntiare. 2.B 42.A  
Nuntius, & nuntium. 198.  
A.D  
Nuptæ. 183.C. 252.A. † 85.A  
Nuptæ limen non tangebæt.  
184.D  
Nuptiæ. 183.C  
\* Nuptiæ, & virginitas. 356.A  
\* Nuptiæ peccatum lonsunt.  
356.D  
\* Nuptiæ secundæ. 359.B  
Nuptiarum ritus antiqui. 359.  
B  
† Nutrire, & nutricare. 40.D  
Nutritor. 198.A  
Nux. 334.D  
Nux Ioni sacra. 334.D ibid.  
Nux generale nomen. 335.  
A  
Nux nocet omnibus, qua sub-  
ea feruntur. 335.A  
Nux longa. 335.A  
Nucis vis. 335.A  
Nyctages hæretici. 146.A  
Nyctalmus. 75.D  
Nycticorax. 244.B  
Nympha. 183.B  
† Nympha, & lympha. 22.A  
Nymphæ. 158.C  
Nyfaciuitas 155.A 283.B  
Nyssa Parnasi iugum. 280.B

**O**

Baudiens. 198.A  
\* Obdutio contra misé-  
ricordiam dicit. 419.B  
Obelus. 14.D  
Obelus supernè adpunctus. ibidem.  
Obeliscus. 361.C  
† Obesse, & officere. 26.B  
† Obesum, & crassum. 7.D  
† Obiurgare, corripere, &  
castigare. 7.C  
Oblaqueare vites. 330.D  
Oblatio. 114.B  
\* Oblatio pro sacerdoti de-  
licio. 183.B  
\* Oblationum quattuor gene-  
ra principalia. 177.B  
Oblectator. 198.B  
† Oblitus, & oblitus. 26.B  
\* Oblilio. 14.D  
Obliuiscens Déus. 121.B  
Obloqui, alloqui, & cloqui.  
1.B 43.D  
Obnixas. 198.B  
Ob-

# I N D E X.

- Obnixus, adnixus, innixus, &  
     subnixus.                         2.B  
 Obnoxius.                          198.B  
 Obnubere.                         183.C  
 Obolus.                             322.B  
 Oboli duo, tres, quatuor,  
     quinkue, & sex.                325.C  
 Oboth.                             194.A  
 † Obprobrire, & exprobrire.  
     41.A  
 Obryzum.                          193.17.A  
 Obscenus.                         198.B.D  
 Obscurè natus.                 194.A  
 \* Obscurum conferendo cla-  
     rescit.                         84.D  
 † Obsèqui, & famulari.        15.A  
 † Obseruatio, & obseruantia.  
     26.A  
 Obsidianus lapis.                317.B  
 Obsidius lapis.                 306.C  
 Obsitus.                         198.B  
 \* Obstinatio stulti admoniti.  
     93.D  
 Obstringillare.                 198.C  
 Obstringilli.                     392.B  
 \* Obtergere.                     85.B  
 † Obtestor, testor, & conte-  
     stor.                         35.A  
 † Obticescere, & conticesce-  
     re.                             45.D  
 † Obtingit, contingit, euenit,  
     & accidit.                     7.C  
 Obtrexator.                     198.C  
 Obtensus.                         198.B  
 † Obturatum, & clausum.  
     43.C  
 Occare.                          327.A  
 Occatio.                         ibid.  
 † Occasio, & opportunitas.  
     26.A  
 Occidens. 63.A                 249.C  
 Occidentis gentes verbaden  
     tibus frangunt.                161.B  
 † Occidere, & occidere. 26.D  
 Occipitium.                     206.A  
 Occulere. 89.B                 † 1.A  
 Oceanus.                         256.C  
 Oceanus à proximi regioni-  
     bus diversa vocabula sum-  
     psit.                         256.D  
 † Oceanus cur in se recipro-  
     cis estibus reuertatur. 88.C  
 Ochozias. 96.C.131.A            † 100  
 Ochra.                             376.C  
 Ochus fluvius.                 267.A  
 Ocreæ.                             392.A  
 Octavianus Cæsar, siue Octa-  
     uius Augustus.                97.A  
     † 105  
 Octavianus Cæsar indecoras  
     adulationes repressit. 170  
     B  
 Octo.                             52.A  
 Octo genera pœnarum.         87.  
     D  
 October. 93.A                 † 66.A  
 Oculi. 206.D                     † 51.D  
 Oculi arborum.                 332.C  
 † Oculi prima tela libidinis  
     compeſcendi.                 379  
 \* Oculi duo in facie quid fi-  
     gnificant.                     86.A  
 \* Oculorum lumina.             206.D  
 \* Oculorum sensus cæteris  
     præcellit.                     14.A  
 Oculum pro oculo.             88.A  
 Oculum coruus primū petit in  
     cadavere.                     244.C  
 Oculus Dei nomen.             121.A  
 \* Oculus cætera videt, se non  
     videt.                         114.B  
 \* Oculus non potest alta con-  
     spicere quem puluis clau-  
     dit.                             60.B  
 \* Oculus dexter scandalizans.  
     86.A  
 Ocumum.                         350.B  
 Ode.                             13.D  
 Odibilis.                         198.B  
 Odiosus sum.                     191.D  
 \* Odium.                         92.D  
 \* Odium contra dilectionem.  
     415.B  
 \* Odollamites pastor.  
 Odor. 78.A                     340.D  
 Odores.                         78.A  
 Odoratus. 205.C                 † 54.A  
 † Odorum, odorabile, & odo-  
     riferum.                     26.A  
 † Odouacrus Ostrogotthorū  
     rex.                         159.D  
 Oeaciuitas.                     173.A  
 \* Oeconomus ecclesiæ. 392.D  
 Oenomaus.                         257.B  
 Oenomelum.                     397.B  
 Oenophorus.                     400.A  
 Oestrus.                         248.B  
 Offa, & offella.                395.D  
 Offarij coqui.                 395.D  
 Offatim.                         395.D  
 † Offerre, & inferre.         26.B  
 Offertorium.                     114.B  
 \* Offertoria qua in sacrificio  
     canuntur.                     329.C  
 † Officere, & inficere.        20.D  
     26.C                         40.C  
 † Officere, & obesse.         26.B  
 Officium.                         113.B  
 \* Officium pastorale qui refu-  
     giunt idonei.                 93.C  
 Officia ecclesiastica.         99.A  
 \* De officijs ecclesiasticis.  
     324.A  
 \* Officia tertia, sexta, & no-  
     næ.                             332.D  
 Officiorum genera.             113.A  
 \* Officiorum ecclesiasticorum  
     origo.                         324.A  
 \* Officiorum ecclesiasticorum  
     ordines.                     391.C.&c.  
 \* Og rex Basan, & in cum bel-  
     lum.                         194.B  
 Ogygius.                         276.B  
 Ola.                             208.A  
 Oldas. 135.A                     † 100  
 Olea.                             337.D  
 † Olea, & oliua, & oliuetum.  
     26.D                         40.D  
 Oleaster.                         337.C  
 Oleastril lacryma.             337.C  
 Oleofelinon.                     351.A  
 Olera.                             349.C  
 Olera odorata.                 350.D  
 Olere, & redolere.             26.C  
 Oleum. 78.C                     332.D  
 † Oleum, & oliueta.             40.D  
 Oleum commune.                 337.B  
 Oleum Hispanum.                337.B  
 Oleum viride.                     337.B  
 \* Oleum, & ignis superiora ap-  
     petunt.                         7.B  
 \* Oleum in vasis non habere.  
     59.C  
 \* Oleum, & candelabrum iuxta  
     arcam testamenti.             171.  
     B  
 \* Oleum in sacrificium offer-  
     tur.                         177.B  
 Olfacere scire.                 7.B.194.C  
     † 19.A  
 Olfactoriola.                     389.D  
 Olisatrum.                         310.B  
 Oliua.                             337.C  
 Oliua pacis insigne.             337.D  
 † Oliua, oliuetum, & olea.  
     26.D  
 Oliuam Minerua inuenit.  
     379.C  
 Olla.                             401.A  
 † Olla, & villa.                 37.D  
 \* Olla Ægyptiæ.                 188.D  
 † Ologitis ciuitas.             162.B  
 Oλογιτης.                         245.D  
 Olor avis.  
 Oloferica vestis.                 381.A  
 Olus.                             349.D  
 Olus molle.                     350.B  
 Olympias. 94.B                 † 68.A  
 Olympias à Græcis instituitur  
     96.D                         † 100  
 † Olympium certamen. 68.A  
     97  
 Olympus mōs. 270.A.280.A  
     † 84.C  
 † Olympus Arrianus.             111  
 † Olyippo ciuitas.             165.A  
 Omentum.                         211.A  
 † Omne, & totum.                26.A  
     45.A  
 \* Omnes

# I N D E X.

- † Omnes, cuncti, & vniuersi. 7.  
 B. 40.C  
 Omnia ex atomis oriri philosophi putauerunt. 249.C  
 Omnia ex aqua creatur. 253.B  
 \* Omnia subiiciuntur nobis, finos Deo subiicimur. 9.A  
 \* Omnia sub caelo propter hominem facta. 11.D  
 Omnimorbia. 345.C  
 Omnipotens Dei nomen. 120.A  
 Omnipotentia diuina. 2.C  
 Omousios Christus. 122.C  
 Ομφάλιον. 337.B  
 Ομφαλίτης. 336.C  
 Omri. 131.A  
 Onager. 223.C  
 \* Onager contemnit ciuitatem. 87.A  
 Onan filius Iudei. 145.D  
 † Oneratus, & onustus. 18.C  
 Onocentaurus. 219.B  
 Onocrotalus. 243.B  
 Onomatopœia. 25.A  
 Onus. 18.A  
 † Onus, & honos. 18.C  
 Onyx Indica, & Arabica. 311.B  
 Opaca loca. 281.B  
 † Opacum, & apricum. 3.C  
 Opalus. 313.A  
 † Opera, & opus. 26.A  
 \* Opera nostra. 90.D  
 \* Opera Dei sex dierum. 113.A. 114.D  
 \* Operari bonum tantum in hac vita licet. 110.C  
 Operaria. 294.D  
 \* Operarij diuersis horis conducti. 250.B  
 † Operatio, & opus. 26.A  
 \* Operatio oratione fulcenda. 76.D  
 † Operire, adoperire, & inoperire. 43.C  
 Ophaz. 317.A  
 \* Opis. 143.D. 165.D  
 Ophitæ heretici. 143.D  
 Ophites marmor. 308.D  
 Ophni. 130.C  
 Opifex. 198.C  
 Opilio. 198.C  
 Opinatio. 42.D  
 † Opinari, & putare. 45.B  
 Opis. 156.C. 194.D  
 Opiphora. 370.B  
 Opitulari. 394.C  
 Opium. 343.D  
 Opopbalsamum. 341.A  
 Opopanax. 343.B  
 Opozema. 398.B  
 Oppidatum origo. 283.B. 289.D  
 Oppidum. 289.C  
 Oppidum præcisè, Pallatinum intelligitur, aut Roma quadrata. 176.C  
 † Oppidum, vrbs, & ciuitas. 36.B  
 Opposita, & eorum genera. 50.A  
 \* Oppressores pauperum. 106.A  
 \* Opprobria quomodo fereda. 51.D  
 Ops. 264.B  
 Optare. 171.C  
 † Optare, velle, & cupere. 36.A  
 Optiones milites. 171.C  
 Opulentia. 394.C  
 † Opus, opera, & operatio. 26.A  
 † Opus, & fides. 59.A  
 \* Opus, non consilium mutari apud Deum. 1.C  
 \* Opus suum unusquisque probet. 52.C  
 Opuscularum genera. 104.D  
 Optimus. 187.A  
 Ora. 18.A. 90.A  
 Oræ vestium. 384.C  
 Oracula. 293.A  
 † Oracula, & delubra. 26.C  
 Orare. 116.C. 198.A  
 † Orare, & precari. 39.D  
 Orare, & exorare. 116.C. † 26.B  
 \* Orare quomodo debeamus. 75.B.D. 76.B.C  
 \* Orare corde, & voce. 77.B  
 \* Orare melius est, quam legere. 79.C  
 \* Orantes cum Deo loquimur. 99.C  
 Oratio. 6.A. 46.A. 116.B  
 Orationis partes. 6.C. 34.B  
 Oratio figuris augetur, & ornatur. 39.C  
 Oratio cum ieunio, & eleemosyna. 116.B  
 \* Oratio Dominica. 26.D. 330.D  
 \* Oratio suadetur. 379.C  
 \* Oratio, & ieunium. 63.A.B  
 \* Oratio Iudei, & heretici. 76.B  
 \* De Oratione, & eius effectibus, & quomodo facienda sit. 75.76.77.  
 \* Orationes missæ. 330.B  
 \* Orationis effectus. 79.C  
 Orator. 32.C. 198.A  
 † Orator, & legatus. 40.A  
 Oratorium. 293.A  
 Orbi. 215.B  
 Orbiculus. 264.B  
 Orbis. 174.A. 236.D. 264.B. 292.A  
 Orbis diuisio. 264.B. 300.D  
 Orbis quarta pars. 273.C  
 Orbita. 301.C  
 Orbus. 198.C  
 † Orbus, & cæcus. 26.D  
 Orca. 155.D. 313.D. 400.C  
 Orchades insulæ. 275.A  
 Orchades oiuæ. 337.D  
 Orchestra. 363.C. 364.A  
 Otchus. 344.A  
 Orcibeta. 346.B  
 Orcus. 155.D  
 \* Ordines in iudicio quattuor. 31.C  
 \* Ordines ecclesiastici. 349.A  
 \* Ordo damnationis in futuro supplicio. 32.D  
 Ordini. 388.A  
 † Ore bene loqui.  
 Oreades. 158.C  
 \* Oreb petra. 186.D  
 Orestes. 270.A  
 Organum. 59.A  
 Orgia. 115.B  
 Oriens Christus dicitur. 122.C  
 Oriens. 62.A. 63.A. 249.B  
 Oriétis gentes in gutture verba collidunt. 161.A  
 Origenes. 97.D. 103.104.B. † 107.  
 Origeniani heretici. 145.A  
 Orion. 66.D. 67.D. † 81.D  
 Ornamenta. 388.D  
 Ornamenta capitis fæminarum. 389.A  
 Orontes fluvius. 161.C  
 Orphanus. 215.B  
 Orpheus. 60.C  
 Orpheus à Mercurio lyram accepit. 60.C. † 97.  
 Orthodoxus. 140.A. 198.A  
 Orthogoniustriagulus. 56.D  
 Orthographia. 17.C  
 † Ortus, & hortus. 26.A  
 Ortus deterioris parentis partem sumit. 177.D  
 Ortygia insula Delos. 276.C  
 Oryganum. 345.C  
 Os. 18.A. 207.C. † 52.C  
 † Os, & hos. 18.B  
 Os Dei. 122.A. \* 4.A  
 \* Os Diaboli. 71.A  
 Oscedo. 75.D  
 Oscilla. 208.B. 405.B  
 Oscines. 246.A  
 † Osculum, & pax. 25.D  
 Oseas propheta. 101.D. 134.A. † 100. 147.D  
 Oseas

# I N D E X.

	P.	
Oseas Christi figura. 246.A		157.C. Fistula inuenter, 59.C
Osez liber. 318.C		Panace. 343.B
Osez locus. 36.C. 70.A		Panchrus. 313.D
Osianna. 114.A		Pandura. 59.D
Ostiris. 316.B		Panegyricum. 105.B
† Osius Episcopus Cordubensis. 120.B		Pannonia. 207.C. 269.B
Oso. 198.A		Pannutia vestis. 381.A
Offa. 209.B		Panotij. 218.B
Offa calciamē agenus. 392.B		Panicum. 327.D
Ossidius Geta. 29.D		Panis. 19.D. 394.C
Ossifragus. 245.B		Panis azymus. 394.C. *185.B 397.C
Ostenta. 217.B		Panis Christus. 123.C
† Ostentum, & portentum. 28.D		Panis cibarius. 394.C
† Ostentum prodigium, & mōstrum. 45.C		Panis clibanitius. 394.D
Ostia. 281.D		*Panis desiderij. 61.D
Ostia vrbs. 286.A		Panis fermentatus. 394.C
Ostiarij. 139.D		Panis focatius. 394.D
* Ostiariorum ordo, & officium. 391.C		Panis rubidus. 394.D
Ostium. 295.A. 387.D		Panis filagineus. 394.C
Ostium Christus. 123.C		Panis subcineritius. 394.D
† Ostium, & aditus. 2.D		*Panem quomodo continent es edunt. 63.B
† Ostium, & ianua. 20.C		*Panes alienigenæ non offere bantur in sacrificio. 184.B
Ostracites. 306.D. 315.C		Panitæ. 158.B
Ostracus. 296.B. 374.B		Panther. 227.B
Ostrea. 239.B. 236.D		Pantheræ matris vterum la niant. 227.C
Ostrum. 387.B		Panula. 388.A
† Ostrum, & Austrum. 3.B		Panulæ. 388.A
Ωστέος definitio. 48.B		Papates. 386.C
Othoniel. 96.D. 130.D. † 97.		Papauer. 343.C
* Otiūm spirituale. 80.C		Paphiæ oliuæ. 330.X. 337.D
* Otiūm vitandum. 379.C		Paphos ciuitas. 275.B. 286.B
Oua. 246.B		Paphlagones. 161.D
Oua Castori, & Polluci dicata. 361.A.		Papiliones. 248.D. 297.D
Oua strachio non fouet. 242.D		Papillæ. 208.B
Ouorum vis, & genera. 246.C		† Papillæ, & vbera. 23.D. 52.C
Ouidij locus. 24.C. 40.A.B. 51.D. 204.A. 216.C. 219.B. 220.B. 233.B. 234.C. 244.A. 261.B. 327.D. 336.C. C. 358.B. † 44.B		† Papini locus. 83.D
Oues Iacob. 224.D		Papius consul. 81.D
Ouis. 221.B		Papula. 76.A
Ouis Christus. 123.A		Papyrus. 346.B
* Ouis pro afini primogenito iussa offerri. 44.B		Papytus bibula. 106.B
* Ouium primogenita non tōdenda. 198.B		Par numerus. 52.C
Oxeia. 71.D		Parabola. 27.A. 105.A
Oxi. 357.D		Parabolæ Sa'omonis. 100.D
Oxymeli. 397.B		Paraclesis. 16.B. 124.B
Oxybaphon. 325.B		Paracletus Spiritus sanctus. 123.A. 124.B. *16.B
Oza ciuitas. 284.D		Paracletus Christus. 123.A
Ozias rex. 96.D. 131.B. *246.B		Paradiastole. 39.D
		Paradigma. 27.A
		Paradisus. 265.A. *116.B
		† Paradisus duplex terrenus, & cælestis. 50.A
		Paradoxon. 40.C
		Paragoge. 22.D
		Paragraphas. 15.A
		Paralipomenon. 100.B
		* Paralipomenon liber. 312.C
		Para.

# I N D E X

- Paralysis. 74.A  
 \* Paralyticus iacens in lecto.  
 Paranympha. 183.B  
 Paraphis. 399.B  
 Patare. 368.A  
 Patasanga. 301.B  
 \* Parasceue. 336.B  
 Parastatae. 369.A  
 Parathesis. 41.A  
 Parcæ tres. 158.A  
 Pardus 227.C  
 Pareantus Iasonis nepos. 276.B  
 Parentes 177.C. \* 89.A  
 Parenthesis. 25.D  
 † Parete, & apparere. 2.D. 45.B  
 Partas serpens. 233.B  
 Paries. 296.C  
 Parietes crustati. 375.A  
 Parietum fabricæ. 372.B  
 Parietum instrumenta. 377.A  
 Parietinae. 296.C  
 Pariter par numerus. 52.D  
 Patiter impar numerus. 52.D  
 Parium marmor. 308.B  
 Parma. 358.B  
 Parnassus mons. 270.D. 280.B  
 Parœmia. 26.B  
 Paromeon. 23.D  
 Paronomasia. 23.D  
 Paropanisus. 267.A  
 Paros insula, & oppidum. 276.C  
 Parotides. 75.C  
 Parracida. 200.B  
 Parrhesia. 40.D  
 † Parricida, & paricida. 29.A  
 Parricidarum supplicium. 89.C  
 Parricidium 87.A. 200.B  
 \* Parfimonia contra ventris ingluiem. 420.A  
 † Partem, & partim. 29.D  
 Partes. 353.D  
 Partes orationis. 6.C  
 Partes Rhetorice. 32.C. 34.B  
 Parthenij populi. 165.D. 286.C  
 Parthenopea ciuitas. 286.B  
 Parthia. 265.D.A  
 Parthi 163.D. 265.A  
 Participialia nomina. 7.C  
 Participium. 6.C. 9.D  
 † Partum, & farctum. 15.A  
 † Parturire, & generate. 18.B  
 \* Partuum immuditia in lege. 179.A  
 † Paruuli, & si non habent pecatum, inest tamen illis originaliter. 50.C  
 Pascha. 110.B. 112.A. \* 337.C  
 Pascha cur à Christianis celebratur. 110.B C  
 Pascha cur tertia hebdomadæ die celebretur. 110.D  
 Pascha quando antiquitus celebrabatur. 110.B  
 \* Pascha in occisione agni. 160.B  
 \* Pascha iussi sunt secundo mē se facere, qui longius hababant, & immundi. 187.B  
 \* Pascha sanctus dies. 337.B  
 Paschalis festiuitatis varia observantia. 111.B  
 Paschalis cyclus. 109.D  
 † Paschalius Episcopus Sicienensis. 124.C  
 Pasiphæ. 18.B  
 Passeres. 245.C  
 † Passio, & propassio. 27.A  
 Passio Christi tres habet rationes. 336.C  
 Passiones acutæ. 70.B  
 Passiva verba. 9.D  
 Passum. 397.C  
 Passus. 300.A  
 Pastinaca. 349.A  
 Pastinum. 405.A  
 \* Pastor bonus, & praus. 99.D  
 Pastor Christus. 123.C  
 \* Pastores elati. 97.C  
 \* Pastores boni. 100.A  
 \* Pastores porcorum fugientes. 249.A  
 Patella. 401.B  
 † Patens, & patulum. 27.C  
 Patera. 399.B  
 Pater. 177.B. 180.A  
 † Pater, & genitor. 18.A  
 Pater magnus. 180.B  
 Paterfamilias. 177.C  
 \* Paterfamilias proferens thesauro suo noua, & vetera. 240.B  
 \* Paterfamilias, qui operarios ad vineam conducit. 250.B  
 \* Pater monasterij. 353.C. 393.B  
 Patres senatores. 174.D  
 Patres conscripti. 174.D  
 † Patris, & Filij, & Spiritus sancti distinctio. 48.C  
 Patris pater. 180.A  
 Patris frater. 180.A  
 Patris fror. 180.B  
 Patris auus. 180.A  
 Patris proauus. 180.A  
 Patris atanus. 180.B  
 Patris abauus. 180.A  
 Paternitas. 179.A  
 Paternus hæsiarcha, & Paternianus. 145.D  
 Pati. 355.B  
 † Pati, & experiri. 45.D  
 Pati prædicamentum. 45.C  
 Patibulum. 89.A  
 Patiens. 198.D  
 \* Patiens mala. 68.C. 69.A  
 \* Patientia. 51.C  
 † Patientia, & tolerantia. 27.B  
 \* Patientia iusti. 68.D  
 \* Patientia suadetur. 381.D  
 \* Patientia contra iram. 416.A  
 Patina. 399.B  
 Patratio. 177.B  
 Patria. 274.A  
 Patriæ nomina. 7.C  
 Patriarcha. 132.D. 138.B. & C  
 Patriarchæ. 132.D  
 \* Patrimonium grande. 108.B  
 \* Patrimonium retentum, & erogatum. 109.D  
 Patritij. 171.B  
 Patritij calcei. 392.D  
 Patritius hæreticus, & Patri-tiani. 145.D  
 † Patrium, & paternum. 28.B. 40.B  
 Patronus. 199.B  
 Patronymica nomina. 7.B  
 Patruelis. 179.B  
 Patrunus Archiepiscopus Toletanus. 167  
 Patruus. 179.C. 180.B  
 Patruui pater. 180.B  
 Patruui annus. 180.B  
 Patruui proanus. 180.B  
 † Patulum, & patens. 27.C. 41.A  
 Pau. 236.C  
 Pauidus. 200.C  
 † Pauidus, & pauens. 35.D  
 Paumentum. 200.C. 296.B. 337.A  
 Pauire. 198.D. 200.C. 296.B. 337.A. 374.B  
 Pauitensis. 381.C  
 † Paulatus Archiepiscopus Toletanus. 167  
 Paulinus Episcopus Nolanus. 123.C  
 Paulus Apostolus ubi natus. 285.A  
 Paulus Apostolus. 136.C. \* 71.A. 7151.B  
 Paulus, & Petrus necantur. 97.B  
 Paulus vinum modicum professe dicit. 76.A  
 † Paulus gladio cæditur. 205  
 † Paulus ad tertium celum raptus..

# I N D E X.

- \*  
captus. 74.B
- \*Paulus, & periculis se ultra dedit, & sapienter se periculo abstulit. 28.D
- \*Paulus patrem Publij, & Timotheum lauat. 29.D
- \*Paulus contra se diuidit, quos in necem eius conspirare conspergit. 93.C
- \*Paulus, Timotheo præcipit cum omni imperio docere. 96.A
- \*Paulus ad Corinthios loquens à laudibus inchoat. 98.D
- \*Paulus omnibus omnia factus. 100.D
- Pauli exemplum. 101.C
- Pauli epistolæ. 102.C. \* 322.B
- \*Pauli in oculis squamæ. 68.C
- \*Pauli typus, Beniamin. 149.A
- Pauli responsa. 81.C
- Pauli Apostoli locus. 76.A. 83.B. 139.D. 142.A. 123.D. 161.D. A. 179.D. 184.A. 208.C. 245.A. 372.C. 398.C. † 12.A. 57.D. 58.A. 70.B. \* 3.A. B. 9.D. 10.B. 18.A. 29.D. 35.D. 39.C. 47.D. 47.A. 59.D. C. 61.A. 64.A. 71.B. C. 77.B. 83.A. 93.B. D. 110.C
- Paulus Samosathenus hæreticus. 144.A. † 108.
- Pauliani hæretici. 144.A
- Pauo. 242.B. 244.A
- Pauor. 296.B. 374.B
- † Pauor, timor, formido, & metus. 13.D. 40.C
- \*Pauper superbus. 108.D
- \*Pauperes à potentibus excluduntur. 16.B
- \*Pauperes grauius lacerantur à prauis iudicibus quam à crueltissimis hostibus. 104.B
- † Pauperes, & paupertas. 28.D. 41.A
- † Paupertas, & egestas. 12.B
- Pausia oliua. 337.A
- Pausanias. 285.C
- Pax. 353.A
- † Pax, & fœdus. 15.B
- † Pax, & osculum. 25.D
- \*Pax suadetur. 383.A
- † Paxillus. 52.A
- \*Paxillus egredientis ad requista. 203.B
- \*Peccare ad mortem pertinet. 43.D
- \*Non peccare amore Dei, & timore supplicij. 47.A
- \*Peccare manifestè. 47.C
- \*Peccare frequenter. 48.A
- \*Peccare nequissum, peccati consuetudo peius. 48.D
- \*Peccare ignoranter, & scienter. 45.C
- \*Peccare quid. 72.A
- \*Peccandi necessitas. 47.D
- \*Peccandi consuetudo, & moxa. 48.B
- \*Peccandi causa duplex. 49.B
- \*Peccans omnis superbus. 56.B
- Peccator. 200.C
- † Peccator, & immundus. 27.C
- † Peccator, & impius. 19.B
- \*Peccator, & impius pœnitentia veniam consequetur. 42.A
- \*Peccator duplēm fletum habere debet. 42.D
- \*Peccator non debet murmurare in flagellis Dei. 68.C
- \*Peccator tanto maior, quanto honore exceliuit. 103.D
- \*Peccatoribus quid utile est. 71.B
- Peccatum. 87.C
- † Peccatum, & delictum. 41.B
- † Peccatum, & iniurias. 19.C
- \*De Peccato. 45.D. &c.
- \*Peccatum infirmitatis ignorantiae, & industrie. 45.A.C
- \*Peccatum quatuor modis committitur in corde, & totidem opere. 45.A
- \*Peccatum, aut vicupiditatis, aut timoris. 45.D
- \*Peccatum tanto maius, quanto maior qui peccat. 46.C
- \*Peccatum unum, alterius causa. 46.C.D
- \*Peccatum, peccati pœna. 46.D
- \*Peccatum abscondere. 47.A.D
- \*Peccatum facere, & diligere. 47.C
- \*Peccatum perpetrare, & predicare. 47.D
- \*Peccatum voluntate fit. 48.A
- \*Peccatum cauere melius, quam emendare. 48.B
- \*Peccatum, antequam admittatur, grauius perimescitur. 48.B
- \*Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudo peccandi, os putei coangustate est. 48.C
- \*Peccatum quibus rebus coalescit. 48.C
- \*Peccatum, quando regnat. 58.D
- \*Peccatum per pœnitentiam sanatur. 59.D
- \*Peccatum quid sit, & quid non. 74.D
- \*Peccatum non est sine arrogancia facta sua pronuntiate. 93.B
- \*Peccatum originale per baptismum dimittitur. 101.D
- \*Peccatum pœnam similem habet. 103.B
- \*Peccatum primorum hominum. 118.B
- \*Peccatum, aut facto, aut verbo, aut cogitatione. 168.B
- \*Peccati recordatio quanta debet esse seruo Dei. 49.A
- \*Peccati amor. 47.A
- \*Peccati iteratio. 48.B
- \*Peccati recordatio. 48.D
- \*De Peccato in peccatum corrutur. 46.C
- \*Peccati merito prospera in aduersum mutantur. 9.A
- \*Peccata sub veteri testamento minoris culpæ erant. 26.D
- \*Peccata ante conversionem. 39.D
- \*Peccata leuiora. 46.A
- \*Peccata grauiora. 46.B
- \*Peccata quædam videntur, quæ si bono animo fiant, nō sunt. 46.B
- \*Peccata non solum grauias, sed etiam leuias cauenda. 46.C
- \*Peccata multa leuias vnu grande efficiunt. 46.C
- \*Peccata quæ incipientibus leuias sunt, perfectis grauias deputantur. 46.C
- \*Peccata quædam pro aliorū merito. 47.B
- \*Peccata manifesta, & occultata. 47.C
- \*Peccata ante oculos semper habere. 48.D
- \*Peccata ex sensibus carnis. 50.B
- \*Peccata ex peccato gignuntur. 54.B
- \*Peccata maiora aliquando efficiunt, ne minora perpetrentur. 54.D
- \*Peccata non possunt dimitti ei, qui non dimittit. 92.B
- \*Peccata

- \* Peccata manifesta non sunt occulta correptione purgantur. 100.D  
 \* Peccata evitare. 101.A  
 \* Peccata misericordia operibus purgantur. 109.A  
 \* Peccata incessanter lugentur. 109.D  
 Peccata aquæ abluiuntur. 109.C  
 Peccatum. 104.D. 107.C  
 Pectoralis tunica. 108.C  
 † Pectus hominis. 108.B.  
 Pectus. 108.B. 109.C  
 Pecora. 109.C. 108.A  
 † Pecora, & pecudes. 108.C  
 Pecudes. 109.C. 108.C  
 † Pecudes, & pecora. 109.C  
 Pecuarius. 109.B.  
 Peculator. 109.D.  
 Peculatus iudicium. 107.B.  
 Peculum 85.B. 107.B  
 Pécunia. 109.D. 107.B  
 Pécunia antiquitus appendebatur. 109.A. 108.A  
 Pécunia ærea prius in usu fuit, post argétea, deinde aurea. 107.C  
 Pécuniosus. 109.C. 107.B.  
 † Pécuniosus, & diues. 108.C  
 Pecus. 109.B. 107.B. 106.B  
 † Pecus, & homol. 108.D  
 Pedes carminum, & unde dicti. 111.A.  
 Pedicæ. 108.A  
 Pediculi non minodæ. 106.A  
 Pediculosi. 108.B. 106.A  
 Pedites. 108.B. 106.B  
 Pedor. 108.B. 105.A  
 † Pedum digitum. 103.D  
 Peiero. 100.A.  
 Peiōr. 107.B.  
 † Pelagius Archiepiscopus Tolutanus. 107.B  
 Pelagius hæresiarcha, & Pelagi. 106.A. 105.B  
 Pelagus. 107.C.  
 Pelagus. 105.B.  
 Pelias. 106.A.  
 Pellax. 109.B. 107.B. 100.A  
 † Pellax, & fallax. 104.A  
 Pellex. 100.C.  
 Pellicanus. 109.B. 104.C  
 Pellis. 108.D.  
 Peloponensis urbs. 106.A  
 Peloponesus. 104.D. 100.C  
 † 105.  
 Pelotides. 107.B. 109.B  
 Pelorum promontorium. 109.D  
 Pelorum. 109.B. 107.D  
 Pelta. 108.B. 105.B  
 Peluis. 100.D.  
 Penates. 108.D.

Pendere. 108.B. 104.B  
 † Pendo, & pendo. 109.A  
 Penetralia. 109.B. 108.B  
 Penitus, & penè. 109.A  
 † Penes, & apud. 109.C  
 † Penetrale, & penetrabile. 107.D  
 Penetrata. 109.B. 108.C  
 Penitus fluuius. 109.B. 104.D  
 Penna. 107.B.C. 104.B. 108.B  
 Pennæ. 107.C.  
 † Pennæ, & pinnæ. 109.C  
 Pennæ symbolum. 107.B  
 Pennicilli. 109.B.  
 Penniculi. 109.B. 104.B  
 Pennum. 107.C. 109.C  
 Pensum. 101.C. 100.B. 108.D  
 Pentametrum. 108.B  
 Pentaphilon. 104.C  
 Pétapolis regio. 106.B. 102.D  
 Pentapolis, quinque ciuitates igne consumptæ. 106.B  
 Pentaptonomina. 107.C  
 Pentayllabi pedes. 101.C  
 Pentateuchum. 105.B. 100.B  
 Pentecoste. 102.A. \* 103.B.C  
 Pentecostes dies. 104.D  
 Pentobon. 109.B. 104.C  
 Penus. 109.B. 103.A  
 Peonia. 109.B. 104.C  
 Peplum. 104.D. 105.A  
 Pepo. 109.B. 105.B  
 Pera. 109.B. 104.C  
 Percellere. 105.C  
 † Percunctatio, & interrogatio. 107.B  
 \* Percusso diuina. 106.B  
 † Percusus, & percussus. 109.A. 103.D  
 Perdices serræ inuentor. 107.A.  
 Perdix. 109.B. 104.B  
 † Perducere, abducere, & deducere. 102.C. 103.D  
 Peregrini. 104.C. 105.A  
 Peregrinus. 104.C. 109.B  
 Perendie. 109.B. 101.B  
 Perennis. 109.B.  
 \* Perfecti. 105.B. 104.C  
 \* Perfectio. 102.D. 106.B.A  
 Perfectus. 109.A. \* 107.A  
 Perfectus Dei nomen. 100.C  
 Perfectus numeros. 103.A  
 Perfectus non recipit compensationem. 109.A. 100.A  
 † Perfectus, & conlummatus. 107.C  
 \* Perfectus sua, & seipsum abneget. 107.C  
 \* Perfectorum ordines duo. 101.B  
 \* Perfectorum est iustitia operari. 104.C. 101.C  
 Perfidus. 106.A.  
 Pergameni. 106.C  
 \* Periculoproximus. 107.D  
 \* Periculum maius quanto quisque in superiori loco est. 103.D  
 Perihermenia. 105.C  
 Periodus. 104.B. 108.D  
 Peripatetici philosophi. 108.C  
 Peripneumonia. 72.C. 73.B  
 Periphysis. 105.A  
 Periscelides. 109.B. 104.D  
 Perissologia. 102.C. 109.A  
 † Peritus, prudens, callidus, & facundus. 107.B  
 \* Periturare. 105.C.B  
 \* Periturum. 105.B. 103.B  
 Periurus. 100.A  
 Perizoma. 105.B. 104.B  
 Pernicitas. 109.D  
 Perniti. 105.B. 104.B  
 Pernix. 109.B. 104.B  
 Pernoxy. 105.B. 104.B  
 Perones. 105.B. 104.B  
 Perpendiculum. 107.B  
 \* Perpetua quæ sunt. 103.B  
 Perpetuus. 109.B  
 † Perpetuus, & sempiternus. 101.A  
 Persæ. 103.B. 107.D. 108.D  
 Persæ gemmati. 105.B. 104.D  
 Persæ ante Cyrusignobiles. 106.B  
 Persæ ignem colebant. 104.B  
 Persatum reges Arsacide. 107.B  
 † Persarum regnum quandiu stetit. 107.B. 103.B  
 Persecutor. 100.B  
 \* Persecutores Christianorū. 107.B  
 Persecutæ. 107.B. 100.B  
 Persepolis urbs. 108.B  
 † Persequi, prosequi, & executi. 102.D  
 Perseuerans. 109.A  
 † Perseuerantia, & pertinacia. 107.B. 106.B. 105.B  
 Perseus. 69.B. 106.B. 104.B  
 Persia. 105.B. 104.B. 103.B  
 † Persicus, & Persicum. 104.B  
 Persicus finus. 105.B.C  
 Persis. 105.B. 104.B. 103.B  
 Persius poeta. 106.B  
 Persij locus. 102.D. 106.C. 105.A.  
 108.B. 106.A. 104.D. 106.A. 103.B. 105.C. 109.C.  
 104.B. 105.B  
 † Personarum in Trinitate distinctio. 108.C  
 \* Personarū acceptio. 105.C  
 Perspicax. 109.B. 108.B  
 Perri-

## INDEX.

- |  |                   |
|--|-------------------|
| Pertica.   | 300.A             |
| Pertinacia. 199.A.   | 21.D              |
| † Pertinacia, & constantia. 22.                                      | D                 |
| Perpetuum mobile.  | ibid.             |
| † Pertinacia, & perseverantia.                                       | 27.D              |
| Pertinax.  | 199.A             |
| Peruasio.  | 87.B              |
| Peruicax.  | ibid.             |
| † Peruum inuium, uiuum, &  | denum.            |
| Pes. 210.D.  | 300.A             |
| Pes duabus syllabis constat.   | 10.D              |
| Pes velutico, & subtegito. 70.C                                      | D                 |
| Pessaria.  | 77.A              |
| Pestilentia.   | 72.B              |
| † Pestilentia tres modi.   | 27.               |
| A A  | ibid.             |
| † Pestilentia, & eius cauſa.   | 88.B              |
| † Pestilentia, & pestis.   | 27.A              |
| Pestilentia austergigant, aquila repellit.                           | 254.B             |
| † Pestis, & pestilentia.   | 27.A              |
| Petalum.   | 380.C             |
| Petephres sacerdos.  | 285.C             |
| † Petere, & expertere.   | 22.C              |
| Petili equi. 28.29. 224.A  |                   |
| Petoritum.   | 404.A             |
| Petra. 200.D.  | 304.A             |
| Petra Christus. 123.D.   | 136.A             |
| Petra focaris.   | 306.B             |
| Petra scandali.  | 123.D             |
| * Petra virga in eremo percussa. 163.B.                              | 193.B             |
| Petronius.   | 86.B              |
| Petroselinon.  | 351.A             |
| Petrus Apostolus.  | 135.D             |
| † 151.C  |                   |
| Petrus, & Paulus necantur.   | 97.B              |
| † Petrus contra Simonem magum.                                       | 105               |
| † Petrus crucifigitur.   | 105               |
| * Petrus fleuit tunc, quando Christus in eum respexit.               | 41.C              |
| * Petrus peccauit infirmitate.                                       | 45.B              |
| * Petrus reprehenditur, quod tabernaculum in monte figere cogitauit. | 86.C              |
| * Petrus personam ecclesie gestat.                                   | 247.D             |
| * Petrus Princeps Apostolorum.                                       | 398.C             |
| Petri Apostoli epistolæ.   | 102.D.            |
|  | * 322.A           |
| † Petrus Archiepiscopus Toletanus.                                   | 167               |
| † Petrus secundus Archiepiscopus Toletanus.                          | ibid.             |
| Petrus Episcopus Herdenensis.  | 102.10.122.A      |
| † Petrus Episcopus Ircuicensis.                                      | ibid. 129.C       |
| † Petulans, & lascivus.  | 21.               |
| B  |                   |
| Petulans.  | 199.A             |
| Petulcus.  | 200.D             |
| Peucetia ciuitas.  | 286.B             |
| Peucetius.   | 286.B             |
| Peulis.  | 41.A              |
| ¶, & p, id est phrontis.   | 115.A             |
| Phaceas.   | 131.B             |
| Phaeton.   | 68.D              |
| † Phaetonis incendium.   | 97                |
| Phaetonis sorores.   | 311.D             |
| Phaetonis stella.  | 68.D. † 76.       |
| B  | ibid.             |
| Phalæ.   | 356.D             |
| Phalanx.   | 172.A             |
| Phalarica.   | 356.B             |
| Phalanthus.  | 286.C             |
| Phaleg. 96.A.  | 129.D. † 94       |
| Phaleræ.   | 406.B             |
| † Phantasia, & phantasma.  | 14.               |
| B  | ibid.             |
| Pharao.  | 130.A             |
| * Pharao filios Israel affligit.                                     | 156.B             |
| * Pharao submersus cum exercitu.                                     | 186.B             |
| * Pharao diaboli figura.   | 243.A             |
| * Pharaonis obduratio.   | 159.C             |
| * Pharaonis filia que Moysem ad ripam fluminis recepit.              | 243.B             |
| Phares.  | 29.D              |
| Phares, & Zara.  | 146.B             |
| Pharetra.  | 357.B             |
| Pharisæi.  | 129.D. 145.A      |
| * Pharisæus iactanter orans.   | 76.B. 253.D       |
| Pharmacia.   | 76.A              |
| Pharus.  | 402.B             |
| Phasellus.   | 367.C             |
| Phasianus.   | 244.B             |
| Phasis insula.   | 244.B             |
| Phasis fluvius.  | 261.D. 267.C      |
| Phengites.   | 306.D             |
| Pherecydes.  | 31.A. 28.A. † 102 |
| * Pherecydes apud Gracos primus soluta oratione scripsit.            | 27.C              |
| Pheretrum.   | 403.A             |
| * Phiahirotho.   | 186.A             |
| ¶, & p, ibid.  | 391.B             |
| Phidon Argivus.  | 321.C.            |
|  | † 100.            |
| Philadelphia vrbs.   | 284.A             |
| Philadelphus.  | 97.C              |
| † Philastrius Episcopus Brixiensis.                                  | 119.C             |
| f. Philemen.   | 97                |
| Philippus.   | 136.B             |
| † Philippus Apostolus.   | 152.C             |
| Philippus primus Imperator Christianus.                              | 97.D. † 107       |
| † Philippus tetrarcha.   | 171.B             |
| Philippi ædicularæ.  | 284.D             |
| Philistai.   | 164.B             |
| * Philistæ capiunt arcum.  | 218.17            |
| Philistijm vrbs.   | 162.A. 284.9      |
| C,   |                   |
| Philomelus.  | 276.B             |
| Philometor.  | 97.D              |
| Philon.  | 101.B             |
| Philopator.  | 97.C              |
| Philosophia.   | 242.C             |
| Philosophia triplex.   | 43.A              |
|  | † 60.D            |
| Philosophia, & medicina totum hominem sibi vnaquaque vendicat.       | 78.D              |
| Philosophi gentium.  | 147.B             |
| Philosophi septem celos esse introduxerunt.                          | 62.C              |
| Philosophi sophistæ appellati.                                       | 147.C             |
| Philosophi, aut Physici, aut Ethici, aut Logici.                     | 147.C             |
| Philosophi vsque ad astra disciplinas perduxerunt.                   | 69.B              |
| Philosphorum sectæ.  | 147.D             |
| Philosphorum opiniones de Deo.                                       | 148.B             |
| Philosphorum nomen à Pythagora.                                      | 137.B             |
| * Philosphorum error.  | 19.D.             |
|  | 20.A.B            |
| Phinees.   | 130.C. † 144.C.   |
|  | * 195.D           |
| * Phinees figura sanctiorum Doctorum.                                | 244.A             |
| † Physica, & eius partes.  | 60.D              |
| Physici.   | 147.C             |
| Phison fluvius.  | 160.C             |
| Phlaſca.   | 400.B             |
| Phlebotomum.   | 77.A              |
| Phlegma.   | 71.A.B            |
| Phlegmone.   | 71.B              |
| Phlogites.   | 346.B             |
| Phœæ.  | 237.B             |
| Phocas Imperator.  | 98.C              |
|  | † 112.            |
| Phocenes.  | 286.C             |
| Phœbus.  | 156.A             |
| Phœnices.  | 162.C.            |
| Phœnices Græcas litteras inuenierunt, nonq; musi.                    | 21.C              |
| Phœnicum.  | 375.C             |
| Phœnicia.  | 164.A             |
| Phœnicodes insula.   | 277.C             |
| Phœnicum mos.  | 285.A             |
| Phœnicusa insula.  | 277.B             |
|  | Phœnix.           |

# I N D E X.

- Phœnix avis. 242.D  
 Phœnix arbor. 333.D  
 Phœnix Cadmi frater. 164.A  
     266.C  
 Phœnon. 204.205. 68.D  
 Phoroneus rex. 290.C. † 96  
 Phoroneus primus leges Grae  
     cis dedit. 79.A. 96.C  
 Phos. 59.C  
 Phosphorus. 290.D  
 Photiniani-hæretici. 144.D.  
     † 109.  
 Phrasis. 23.B  
 Phrenesis. 71.D. 72.A  
 Phryges. 162.D  
 Phryges auguria inuenientur. 152.C  
 Phrygia. 267.D  
 Phrygia vestis. 381.D  
 Phrygiones. 381.D  
 Phrygius lapis. 306.C  
 Phryxus, & Helles. 257.B.  
     † 97.  
 Phthisis. 73.C  
 Phu. 342.B  
 Phut, & Phutei. 162.A.C  
 Phutensisregio. 162.C  
 Phiala. 399.B  
 Piaculum. 87.D  
 Picæ aues. 244.D  
 Picea. 335.A  
 Pictauum vrbis. 286.D  
 Picti homines. 383.A  
 Pictura. 375.C  
 Pictura quomodo exigitata. 375.A.  
     † 96.  
 Picus. 244.A. 326.D.  
     † 97.  
 Picus Martius. 244.A  
 Pieria. 270.D  
 † Pietas, & affectio. 27.A  
 Pietas ciconiæ. 242.B  
 Piger. 199.A  
 † Piger, tarius, iners, & segnis. 40.A  
 Pigmenta. 77.A  
 † Pignera, & pignora. 23.B  
     B  
 † Pignero, & pigneror. 44.B  
 Pignus. 85.B.C  
 † Pigritia, & torpor. 27.D  
 Pila. 77.A. 354.D. 356.D  
     D  
 Pilæ. 251.B  
 Pilatum species. 366.B  
 Pilatus. 137.A  
 \* Pilatus, & Herodes amici  
     fiant. 255.C  
 Pilentum. 404.A  
 Pileus. 380.A. 388.B. 389.C  
     C  
 Pili. 212.213. 206.A  
 Pilosi Incubi. 158.B
- Pilum. 77.B  
 Pilumnus. 77.B  
 Pinna. 207.B. 310.A. 378.C  
 † Pinnæ, & pennæ. 29.C  
 Pinnula. 207.B.C  
 Pinnum. 207.B. 335.A  
 Pinus. 335.A  
 Piper. 341.A  
 Pirata. 199.D. 352.A  
 Pitula. G. 207.B  
 Pifa. 329.B  
 Piscator, & piscarius. 29.C  
 Pisces. 236.B  
 Pisces signum. 69.B  
 \* Piscium vñlus. 343.A.C  
 Pisines. 200.D  
 Pisistratus. 103.D  
 Piso. 337.D  
 Πισσασφαλησ. 303.D  
 Pistacia. 335.A  
 Pistores. 77.B. 295.B  
 Pistrinum. 295.A  
 Pistum. 327.D  
 Pitys. 335.A  
 Pix. 335.A. 337.D  
 Placentæ. 394.D  
 † Placidia Theodosii filia. 156.  
     D. 157.B  
 Placitum. 83.D  
 Placium. 386.D  
 Plage. 88.C. 371.B  
 Plage Ægyptiorum. 159.C  
 † Plaga, vulnus, & vlcus. 45.C  
 Plagiator. 199.D  
 † Planctus, ploratus, & fletus. 27.D  
 Planetæ. 68.D. 384.B  
 Planetæ, & stellæ. 67.B  
 † Planetæ septem, & eorum  
     conuersiones. 74.A  
 † Planetarum positio. 79.D  
 † Plangere, & lamentari. 14.D  
 \* Plangere præterita. 243.C  
 Planta. 210.A  
 Plantæ, & plantaria. 332.C  
     † 29.B  
 Plantago. 344.C  
 Planus. 366.B  
 Plastræ, & plastice. 375.C  
 Platanus. 336.B  
 Platea. 290.B  
 † Platea vicus, & via. 37.B  
 Plato. 69.A. 97.B. 147.D.  
     † 102.  
 Plato physicam distribuit. 43.B  
 Platonici Philosophi. 147.D  
 Platonis Academia. 148.B  
 Planstrum. 404.D  
 † Plastrum cæli. 62.C. 81.A
- Plautilocus. 30.B. 87.A. 172.  
     C. 203.C. 292.A. 369.B.  
     371.B. 382.B. 383.D. 401.  
     A. † 7.A. 10.A  
 Plebs. 174.B  
 † Plebs, & populus. 28.C. 29.D  
 Plebiscitum. 81.D  
 Plectrum. 207.C  
 Pleiades. 66.D. 68.A. † 81.C  
 † Plemma, & flemma. 41.D  
 † Plenitas, & plenitudo. 46.B  
 Plenitudo legis, dilectio. 142.  
     A  
 Pleonasmos. 22.C  
 Pleurefis. 71.D. 72.B  
 Πλέυρα. 211.B  
 Plinij locus. 227.C. 228.A.  
     234.A. 238.B  
 Plinij locus emendatus. 297.C  
 † Plorare, & flere. 14.D. 39.A  
 † Ploratus, planctus, & fletus. 27.D  
 † Plotius Gallus rhetor. 109.  
 Pluma. 242.B  
 Plumbum. 320.D  
 † Plures, & pluris. 28.C  
 Pluteus. 357.D. 403.D  
 Pluto Februus appellatus. 92.B  
 Pluton. 155.D  
 Plutus. 276.B  
 Pluua. 68.A. 251.D. 253.A  
 † Pluua, nimbus, & imber. 39.A  
 † Pluuiæ quomodo fiant. 85.B  
 † Pluuiæ eloquia Apostolorum. 85.D  
 Πλύμα. 72.C  
 Poculum. 399.B  
 Podagra. 71.D. 74.B  
 Poderis. 380.A  
 Pædagogus. 199.B  
 Pæderos. 312.D  
 Poema. 29.B  
 Poena. 18.B. 87.C  
 † Poena, multatio, & suppli-  
     cium. 23.D  
 \* Poena peccati aduersitates. 8.D  
 \* Poena peccati à primo homi-  
     ne. 12.C  
 \* Poena temporalis. 31.A  
 \* Poena damnatorum duplex. 32.D  
 \* Poena defunctorum de sup-  
     plicijs charorū suorū. 33.A  
 \* Poena similis peccato. 103.B  
     B  
     \* Poena

# I N D E X.

- \* Pœn, & quas iustus tolerat. 69.C  
 Pœnz in legibus constituta. 87.C  
 Pœni. 167.B. 301.D  
 Pœninae Alpes. 280.C  
 \* Pœnitens. 43.D  
 \* Pœnitens ad peccatum reuersus. 45.B  
 \* Pœnitentes. 354.B. 355.  
**A**  
 \* Pœnitente Deum quid sit. 53.A  
 Pœnitentia, & pœnitentia perfecta. 117.A. \* 354. C. 355.  
 \* De Pœnitentia, & confessio ne. 42.B  
 \* Pœnitentia effectus. 44.D  
 Poësis. 29.B  
 Poëtæ. 149.D  
 Poëtæ officium. 150.A  
 † Poëtæ necessitate metrica confuderunt sermonis proprietatem. 1.A  
 \* Poëtarum figura Christiani ne legant. 83.D  
 Poleum Martis. 343.B  
 Poli cœlestes. 62.D. 251. C.  
 † 73.A  
 † Poli celeritas. 74.B  
 Polios. 345.C  
 Pollex. 208.D. † 52.B  
 † Polliceri, & promittere. 28.A. 38.D  
 Pollio. 104.B  
 Pollis. 395.A  
 \* Pollatio. 58.B  
 \* Pollutio nocturna. 74.A.  
 203.C  
 Pollux. 68.C  
 Polus Boreus, & Australis. 63.A. † 74.B  
 Polygonus. 345.D  
 Polymita vestis. 381.D  
 Polypodium. 345.C  
 Polypus. 238.A. 345.C  
 Polyfynthon. 24.B  
 Poma. 332.C  
 Poma in Pentapoli nascentia. 266.C  
 Poma neutrius generis. 338.A  
 † Pomarium, pomerium, & portum. 29.B. 40.B. 43.D  
 Pompa. 353.D  
 Pompeia ciuitas. 286.C  
 Gn. Pompeius. 166.C. 352.A  
 Pompeius leges redigere in libros voluit. 79.C  
 Pompeius iudeam capit. 97.A  
 † Pompeius capta Ierosolyma Iudeos tributarios fecit. 103  
 † Pompeius vincere non nout. 155.A. eius exercitus. ibidem.  
 † Pompeij porticus, Pompeia, & Pompeiana. 29.D  
 Pomponius poeta. 29.A  
 Pondera, & eorum inuentores. 321.C  
 \* Pondera in lege non diuersa. 199.D  
 Ponderis signa. 325.B  
 † Ponderosum, & graue. 44.A  
 Pondus. 321.C  
 † Pone, & post. 27.D  
 Pons. 369.C  
 Pontica. 375.B  
 Ponticagemma. 313.A. 316.B  
 Ponticus sinus. 257.C  
 Pontifex. 138.D. \* 181.B  
 Pontifex maximus. 138.A  
 † Pontifex, & vates. 28.A  
 \* Pontifex tanto cautius agat, quanto darius à Christo iudicari formidat. 101.B  
 \* Pötifex thuribulo armatus. 189.B  
 \* Pontificis vestis. 174.A  
 \* Pontifici Romano obedientiam. 395.D. 398.D  
 Pontius. 137.A  
 Pontonium. 368.B  
 Pontus flauius. 306.B  
 Popina. 291.B  
 † Poplites, & suffragines. 43.D  
 Popœus consul. 81.D  
 Populatus. 20.C  
 Populus. 19.A. 174.B  
 † Populus, & plebs. 28.C. 29.D  
 † Populus, & populi. 18.A  
 \* Populus Israel murmurat. 186.C. 189.A  
 \* Populi Israel afflictio. 156.A  
 \* Populi qui ad prælium eliguntur. 187.A  
 Populus arbor alia alba, alia nigra. 336.A  
 Porca. 300.B  
 Portimarini. 237.C  
 Porcus. 212.A  
 Porti. 208.D  
 Porphyrij Isagoge. 44.A  
 Porphyris insula. 276.A  
 Porphyrites marmor. 308.A  
 Potrum. 350.A  
 Porta. 290.B. 289.C  
 † Portæ, valuz, fores, ostium, & ianua. 20.C  
 Portenta. 217.A.B. 368.C  
 Portentum. 217.A.C  
 † Portentum, & monstrum. 28.C  
 † Portentum, & ostentum. 28.D  
 † Portentum, & portentofum. 28.C  
 Porticulus. 369.B  
 Porticus. 295.A  
 \* Portitores duo qui botrum ex terra reprobationis portauerunt. 244.B  
 † Portuale locus. 158.A  
 Portulaca. 346.A  
 Portus. 281.C  
 † Portus, & statio. 33.A  
 Porus lapis. 306.D  
 † Poscere, & exposcere. 28.A  
 † Poscere, & postulare. 43.D  
 Positius gradus. 7.D  
 Positura. 14.D. 15.B  
 Possessio bonorum. 85.C. \* 109.C  
 Possessiones. 298.D  
 Possessiva nomina. 7.B  
 Possidere iure. 85.B  
 † Possidius Episcopus. 124.C  
 † Post, & pone. 27.D  
 Postella. 406.C  
 † Posterior, & postremus. 29.D. 41.D  
 Posteriora. 210.A  
 Posteritas. 178.C  
 Postes. 295.C  
 Posthumus. 178.A  
 Postica. 402.D  
 Postillena. 407.A  
 Postliminium. 199.C  
 Postremus dicas, primus taceas. 105.D  
 † Postremus, & posterior. 29.D. 41.D  
 \* Postremi in ordine sepe sunt primi in certamine. 28.C  
 † Postulare, & poscere. 43.D  
 Posthumus. 79.B  
 † Potare, & bibere. 16.A  
 Potens. 199.C  
 † Potens, diues, fortunatus, locuples, & honestus. 10.B  
 \* Potens, qui veritatem loquitur pauescit. 99.C  
 \* Potentes, qui misericordes non sunt. 61.B  
 † Potentia, & potentatus. 27.A  
 \* Potentia, quanto minor, tanto homo magis liber à peccato est. 108.B  
 † Potero, & potuero. 44.B  
 Poteſtas 199.C. \* 46.B  
 \* Poteſtas bona, & mala. 102.A.D  
 \* Poteſtas non nisi à Deo. 102.D  
 \* Pote-

# IVN D E X.

- \* Potestas quomodo vtilis. 101.D  
 Potestates. 127.D  
 Potestates superiores, inferiores disponunt. 127.A  
 \* Potestates seculi. 59.D. 103.B  
 Potio. 396.D  
 † Potius, & magis. 24.B  
 Potus. 396.D  
 Præcentor. 139.B  
 Præcepta. 105.D  
 \* Præcepta Dei decem. 21.B. 164.A  
 † Præcepta Legis Euangeli inferiora. 58.C  
 \* Præceptum Dei ad Adam, quid significet. 117.B  
 \* Præcepta, altiora Monachorum. 87.B  
 Præcinctus. 199.C  
 Præciliores dentes. 207.D  
 Præcordia. 210.D  
 Præcox malum. 334.A  
 Præda. 353.D  
 † Præda, lucrum, & compendium. 29.C  
 Prædator. 199.D  
 † Prædestinati quidam ad prænam. 57.A  
 \* De Prædestinatione. 37.B  
 \* Prædestinatio gemina. ibid.  
 Prædicamenta. 44.C.D  
 Prædicamenta Aristotelis intentè legenda sunt. 45.B  
 \* Prædicatio qualis esse debet. 95.D. 98.A  
 † Prædicatores, in nubibus figurantur. 85.A  
 \* Prædicatores, qui bene dicunt, & male operantur. 96.C  
 \* Prædicatores non studio correctionis, sed vitio elationis. 97.D  
 Prædium. 299.A  
 Prædo. 199.D  
 Præfatio. 105.C  
 Præfatio Mathematicarum. 51.A  
 Præfatio Perihermeniarum. 45.C  
 Præfecti. 171.B  
 \* Præfectus esse qui non debet. 95.B  
 \* Præfectus ecclesiasticus alterse cum suis subditis, alterter cum eis, qui non sunt, debet gerere. 98.C  
 † Prægnans, & grauida. 28.B  
 \* Prælati. 101.C  
 \* Prælati, ac subditi quomodo se gerere debent. 389.A  
 \* Prælati prauis obediendum in preceptis bonis. 395.D  
 Prælium. 352.C. 353.A  
 † Prælium, & bellum. 126.B  
 † Prælium, & pugna. 45.C  
 \* Prælium in Gabaon vbi stetit Sol, & Luna. 207.C  
 \* Præmia vita futura, qui spestat. 107.C  
 Prænomen. 6.A  
 † Prænomen, nomen, cognome, agnomen. 25.C  
 Præopimus. 199.C  
 † Præparare, & apparare. 43.D  
 Præpetes aues. 246.B  
 Præpositio. 10.C. 18.A  
 \* Præpositi ecclesiæ quales esse debeant. 93.B  
 \* Præpositi indotti, & indigni. 95.A  
 \* Præpositorum doctrina, & exempla. 295.C  
 \* Præpositorum carnalium exempla. 296.C  
 \* Præpositi carnales. 97.A  
 \* Præpositorum culpas qui in publico produnt. 97.D  
 \* Præpositi prani plerique à Deo ordinantur. 97.A  
 Præpositus iracundus. 97.B  
 \* Præpositus qui bene alieni peccati curanda vitia suscipit. 198.A  
 \* Præpositus auctoritate, & humilitate clarescat. 198.B  
 \* Præpositorum humilitas. 98.C.B  
 \* Præpositi monasterij. 353.C  
 \* Præputium ligni, pomiseri auferendum. 197.D  
 Præscriptio. 199.C. 200.B  
 Præscriptus. 199.C  
 Præsemina. 381.C  
 Præsens. 199.C  
 Præsentia. 205.A  
 Præsidies. 171.C. 174.A  
 † Præsidium, auxilium, & subfidium. 27.D. 40.D  
 \* Præstare pro prodeesse usurpat Isidorus. 53.A. 92.D. 105.C.D  
 Præster. 232.A  
 Præstigium. 152.C  
 \* Præstes qui peccantes non arguunt. 199.C  
 \* Præsummigrantia. 95.B  
 Præterea. 18.A  
 Prætexta. 384.B  
 Prætextati pueri. 384.B  
 Prætores. 171.C. 174.B  
 Prætorium. 290.D  
 Præuaricatio. 200.C  
 † Præuaricationis Angelicæ, & humanae distinctio. 151.B  
 Præuaricator. 200.A  
 Præuarum. 200.A  
 Prægma. 82.D  
 Pragmaticus. 200. 82.D  
 Prandere. 394.A  
 Prandum. 394.A  
 Prandia apud antiquos non erant. 394.C  
 Praefina. 376.A  
 † Praefini, & Veneti ciuile bellum faciunt. 112.  
 Praefinus color. 363.C  
 Praedium. 345.B  
 Praefius lapis, amor sibi. 309.D  
 Prata, utrū ligari. 299.A  
 Pratum. 299.D  
 \* Prauitas peruerforum inter dum prodest vtilitati iustorum. 107.C  
 \* Prauorum non felicitas, sed nouissima intendenda. 107.A  
 † Praumatus Archiepiscopus Toletanus. 167.  
 † Precari, & orare. 39.D  
 † Precari, & deprecari, & imprecari. 27.D. 46.B  
 Precarium. 85.B  
 Precatio. 34.A  
 \* Preces in Diuino officio. 326.C  
 Prelum. 405.B  
 Premere. 204.A  
 Presbyter. 138.C. \* 392.B  
 \* Presbyter qui peccatum mortale admiserit. 347.B  
 Presbyteri, & Episcopi ijdem olim. 138.C  
 \* Presbyterorum ordo, & officium unde cœpit. 349.A  
 † Presbyter heresiarcha. 107.  
 Pressores. 204.A  
 Pretiosi lapides. 309.D  
 Pretiosum rarum. 309.A  
 Pretium, certi, ziliaci. 86.C  
 Priamus rex. 96.A. † 97.  
 Priapus. 154.D  
 Pridie. 91.B  
 † Primasius Episcopus Africenus. 114.D  
 † Primarius, primus, & prior. 28.B  
 \* Primicerius. 392.A  
 Primitiz. 327.A  
 \* Primitias, & decimas offere Dominio, populus inbetur. 166.A

# I N D E X.

- \* Primogenita *Ægyptiorum*  
deleta. 160.D
- Primogenitus. 177.B
- Primus. 199.C
- Primus Christus. 122.D
- † Primus, prior, & primarius.  
28.B. 41.D
- Princeps. 171.A
- \* Princeps rectus. 102.D
- \* Princeps iustus. 103.C
- \* Princeps coquorum, qui mu  
ros Ierusalem subuertit.  
247.A
- \* Princeps sacerdotum, qui sci  
dit vestimentum. 255.B
- \* Princeps malus difficile ad  
melius reuertitur. 103.  
D
- Principalia nomina. 16.C
- Principales magistratus. 174.  
D
- Principalis spiritus. 124.  
D
- Principatus. 127.D. \* 103.  
A
- \* Principes ex merito plebis  
mali. 97.C
- \* Principes, & Reges quare  
sunt. 101.A
- \* Principium. 16.A
- Principium Christus. 122.  
D
- † Principium, & initium. 19.B  
29.D. 40.D. 47.A
- \* Principium iustitia. 102.  
C
- \* Principium patientia. 103.  
B
- \* Principium clementia. 103.  
C
- \* Principium prava exempla.  
103.A
- Prior. 199.C
- † Prior, primus, & primarius.  
28.B. 41.D
- † Prior venit, & ante venit.  
40.C
- Prisca hæretica. 144.D
- Priscillianushæresiarcha. 98.C  
145.B. † 109
- Priscillianistæ hæretici. 145.  
B
- Priuati ciues. 175.B
- Priuatio, & eius species. 50.D
- Priuignus. 179.D. 183.C
- Priuilegium. 82.A
- Proamita. 180.A
- Proavia. 180.B
- Proavia soror. 180.B
- Proauinculus. 180.B
- Proauus. 177.A. 180.A
- Proba vxor Adelphij. 29.D.  
123.A
- Probatio. 359.B
- Problemata. 105.A
- Probus. 98.B
- † Probus Imperator. 108
- Procate. 183.B
- Procatalepis. 12, msi. 40.B
- Procax. 199.A
- Proceleumaticus pes. 211.A
- Procella. 254.D
- † Procella, & tempestas. 29.  
B
- Proceres. 174.B
- Procinctus. 199.C
- † Procliuss, & decliuss. 28.  
D
- † Proclytus. 96
- Proconsules. 170.C
- Procurator. 176.B
- † Procurator, & cognitor.  
8.C
- Procuratores. 175.C
- Procuruus. 200.C
- Procus. 183.B. 199.B
- Prodigia. 217.B
- Prodigium. 28.D
- † Prodigiū ostentum, & mō  
strum. 45.C
- Prodigus. 199.B
- † Prodigious, & luxuriosus. 21.  
A
- \* Prodigus filius. 44.A
- Proditor. 200.A
- Productus. 200.D
- Profanus. 200.A
- † Profanum, nefandum, & ne  
farium. 27.C
- \* Profectus hominis donum  
Dei est. 36.B
- \* Profectus conuersi tripertiti  
tus. 38.D
- \* Profectus omnis ex lectio  
ne, & meditatione. 79.D
- \* Professio non perfecta. 88.  
D
- Profugus. 199.B
- † Profugus, & exul. 28.A
- † Profugus, exul, relegatus, &  
transfuga. 45.B
- Profundum. 282.D
- Progenies. 178.D
- Progenitores. 178.D
- Prognostica. 77.C
- Prohæres. 177.B
- † Prohibere, & inhibere. 45.  
C
- Proiectus. 199.B
- † Projcere, & abjcere. 2.C
- Prolepis. 23.B
- Promatertera. 180.B
- † Promerere, & merere. 23.  
A
- † Promeritus. 23.A
- † Prometheus. 96
- Prometheus primus simulacra  
finxit. 153.A
- Prometheus lapidem annulo  
primus inclusit. 309.D.  
390.B
- Prominere. 279.B
- \* Promissa adimplenda. 385.B
- † Promittere, & polliceri. 28.  
A. 38.D
- Promptuarium. 294.C
- Promontoria. 279.B
- Promurale. 290.A
- Promuscis. 227.B
- Pronepos. 178.C. 180.A
- Pronepos sororis. 180.B
- Proneptis. 180.A
- Proneptis sororis. 180.B
- Pronomen. 6.C. 8.C
- Pronominum species, & cæt.  
8.A
- Pronuba. 183.B. 184.D
- Proœmium. 105.C
- \* Proœmia in libros noui, &  
veteris testamenti. & cæt.  
310. A
- Propagare. 330.D
- Propaginare vites. 330.D
- Propagines. 330.D
- † Propassio, & passio. 27.A
- Propatrius. 180.B
- † Properare, & festinare. 28.  
B
- Properti locus. 354.B
- Propes. 370.B
- Propheta Christus. 123.B
- Prophetæ Videntes appellati.  
133.A
- Prophetæ minores. 101.D
- Prophetæ septem genera.  
135.A
- Prophetiam habere non solū  
bonus, sed etiam malus po  
test. 135.A
- \* Prophetia. 26.D
- Propina. 291.B
- Propinare. 291.B
- † Propinquus, cognatus, & af  
finis. 7.G
- \* Propinquus vir spiritualis.  
88.D
- Propitiatio. 293.A
- Propitiatorium. 293.A. \* 170.  
A
- Propontis. 251.B. 257.B
- Propositio. 35.B
- Propositiones. 105.A
- Propria nomina. 6.A
- Proprietas. 38.D
- Proprium. 44.A
- † Proprius, & propius. 28.B.  
44.C
- Propugnacula. 290.A
- Prora. 369.
- Proro-

# IN D E X

- Protostratus. 358.D  
 Protostris. 290.C  
 Prosa. 27.B.C  
 Proscissio. 327.A  
 Proscriptio. 88.D  
 Proscriptus. 88.D. 199.C  
 Proselytus. 140.B  
 † Prosequi, persequi, & exequi. 12.D  
 Proserpina. mulier. 156.C  
 Profidus. 13.D  
 Prosepopaia. 37.A. 41.D  
 † Prosper Aquitanicus. 39.D  
 † Prospicere, & aspicere. 39.D  
 Prostibulum. 363.B  
 Prostituta meretrix. 200.C  
 Profum. 27.B  
 † Protenus, & protinus. 46.B  
 † Proterius Episcopus Alexandrinus. 124.B  
 \* Proteria contra mansuetudinem. 417.B  
 Prothesis. 22.C  
 \* Protinus, & protenus. 46.C  
 Protoplastus. 375.C  
 Prouerbia Salomonis 100.D  
 † Proverbiorum locus. 35.D. \* 62.D. 80.B  
 Provinciae unde nomen accepterunt. 273.D  
 Proximus. 179.B  
 \* Proximis carnaliter praestatur quod extraneis pię. 89.A  
 Prudens. 20.A. 198.D  
 † Prudens, & sapiens. 31.C  
 † Prudens, peritus, callidus, & facundus. 27.B  
 Prudentes calidisunt sanguinis. 216.C  
 Prudentia. 43.B. † 61.D  
 † Prudentia, & sapientia. 27.A. 60.B  
 \* Prudentia nihil prodest cum ignorantia Dei. 34.B  
 Prudentij locus. 151.B.C. 391.A. † 82.D  
 Pruina. 253.C  
 Pruna. 371.D  
 Prunum. 334.C  
 Prurigo. 75.D  
 Prymneum. 370.B  
 \* Psallendi utilitas. 77.D  
 Psalmista. 139.A. \* 391.C  
 \* Psalmistarum ordo, & officium. 351.D  
 Psalmus. 114.A  
 Psalmus cantici. 114.A  
 \* Psalmus decimus septimus, cur solus in libris Regum repetiatur. 229.A  
 \* Psalmi. 325.D  
 Psalmi metro compositi. 100.D  
 Psalmorum auctores. 100.C  
 Psalmorum liber. 100.C  
 \* Psalmorum cantatio perpetuam Dei laudem demonstrat. 77.D  
 Psalmorum loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. \* 33.A. 41.D. 48.C.D. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 83.D. 111.B  
 Psalterium. 60.A  
 Psalterij, & Citharae differentia. 60.B  
 \* Psalterium quis composuit. 314.D  
 Psittacus aulis. 243.B  
 Psyllios. 345.A  
 Ptolemais ciuitas. 272.D. 285.A  
 Ptolemaei. 170.B. 334.A  
 Ptolemaeus. 97.C.D  
 † Ptolemaeus Alexander. 105.  
 † Ptolemaeus Cleopatrae filius. 103.  
 † Ptolemaeus Dionysius. 103.  
 † Ptolemaeus Epiphanes. 103.  
 † Ptolemaeus Euergetes. 103.  
 † Ptolemaeus Euergetes alius. 103.  
 † Ptolemaeus Lagi filius. 103.  
 † Ptolemaeus Philadelphus. 103.  
 Ptolemaeus Philadelphus litteras etiam diuinias in suam bibliothecam contulit. 103.A  
 † Ptolemaeus Philometor. 103.  
 † Ptolemaeus Philopator. 103.  
 † Ptolemaeus Soter. 103.  
 Pyres. 73.A  
 Ptylus. 71.D  
 Ptylanæ. 398.B  
 Puberes. 215.B. † 54.A  
 † Pubertas, & pueritia. 29.A  
 Pubes. 215.B  
 Publicanus. 175.B. 200.B  
 \* Publicanus orans in templo cauis figura. 253.D  
 \* Publicare qui debeat bonū, quod facit. 190.D  
 Publij locus. 382.B  
 Pudenda. 209.D  
 † Pudens, & verecundus. 7.B  
 † Pudor, & pudicitia. 27.A  
 Puella. 215.A. † 53.D  
 † Puella, & puerpera. 28.D  
 Puer. 200.D. 215.D  
 † Puer, & infans. 53.D  
 † Puer, & masculus, & femina. 54.A  
 Pueritia. 215.B. † 57.B  
 † Pueritia, & pubertas. 29.A  
 Puerpera. 215.C. † 28.D. 54.A  
 Pugillator. 199.D  
 Pugio. 355.B  
 Pugna. 352.C. 353.A  
 † Pugna, & prælium. 6.B. 45.C  
 Pugnus. 208.D. † 52.B  
 Pulcher. 199.A  
 Pulchritudo hominis. 199.A  
 \* Pulchrum. 7.B  
 Pulegium. 345.B  
 Palices. 236.A  
 Pulla vestis. 242.A  
 Pullus. 242.A  
 Pullus Louis. 217.A  
 Pulmentarium. 395.D  
 Pulmentum. 394.D. 395.D  
 Pulmo. 211.B  
 † Pulmones. 52.D  
 Pulpa. 209.A. 363.D  
 Puls. 396.B  
 Pulsus, & eius motus duplex. 210.D  
 † Puluereum, & puluerulentum. 29.C  
 Puluillus. 386.C  
 Puluinar. 386.C. 403.D  
 Puluini. 369.C  
 Pulus. 302.A.B  
 Pulus Puteolanus. 302.B  
 Pumex. 106.C. 304.D  
 Punicare libros. 106.C  
 Punctus. 56.C  
 Punicani lecti. 403.D  
 Pupilla. 206.A  
 Pupillas morituri triduo ante non habent. ibid.  
 Pupilli. 206.A. 215.A  
 † Pupilli, & pupillæ. 53.D  
 Pupis. 369.B  
 Purgatio. 34.A  
 Purgationes molestæ in canicularibus diebus. 68.B  
 Purpura. 387.C  
 Purpura insigne regum. 121.C

# INDEX X.

- \* **P**rimogenitum. 28.  
 Purpura in Assyria induenta. 265. B  
 Purpura Tyria. 252. 284. D  
 Purpureæ vestes. 211. B  
 Purpurifum. 376. D  
 Pusillanimitis. 195. D. 196. B.  
     200. D  
 Pustula. 75. D  
 Putare. 330. D  
 † Putare, & estimare, opinari, arbitrari, & suspicari. 45. B  
 Puteolanus puluis. 302. B  
 Pygmæi. 217. D  
 Pyra. 402. B  
 † Pyra, & rogus. 28. C. 45. A  
 Pyra vehementer onerosa. 334. A  
 † Pyra, & pyrum. 29. C  
 Pyramis. 56. A. 298. C  
 Pyramides Ægyptiæ. 298. C  
 Pyrenæus mons. 280. C  
 Pyretron. 345. C  
 Pyrites. 306. A. 313. B  
 Pyrois. 68. A. 313. B  
 Pyrois, siue Mars stella quindecim annis cursum explet. 66. D  
 Pyromantia. 151. A  
 Pyropus. 119. A  
 Pyrrhichius pes. 11. B  
 Pyrrhidæ. 165. C  
 Pyrthus. 165. C. 227. B  
 Pyrum. 334. A  
 † Pyrum, & pyra. 29. C  
 Pyrus. 334. D  
 Pythagoras. 148. B. 234. C.  
     276. C. † 102  
 Pythagoras, Y. inuenit. 2. C  
 Pythagoras disciplinam numeri inuenit. 51. A  
 Pythagoras musicæ inuentor. 57. C  
 Pythagoras primus Philosopherus appellatus. 147. C  
 Pythia sacra. 156. A  
 Pythium carmen. 28. B  
 Pythius Apollo. 156. A  
 Pytho serpens. 28. B. 151. C.  
     156. A  
 Pythonissa quam Saul consuluit. 224. B  
 Pyxides. 400. D
- Q**. Littera 4. D. 18. B  
 Quæctum. 395. C  
 Quadi. 166. C  
 Quadragesimæ obseruatio. 116. D  
 \* Quadragesimæ ieunium. 340. D
- \* Quadraginta anni in deserto. 197. C  
 Quadraginta dies quos Moyles, Elias, & Dominus ieiunauerunt. 52. D. \* 168. D  
 \* Quadraginta flagella. 202. C  
 Quadrans. 111. A. 322. D.  
     323. C  
 Quadrifinium. 300. B  
 Quadrigæ. 362. A. D  
 Quadrilatera figura. 56. D  
 Quadrupedia animalia. 221. B  
 Quadrupli pœna. 87. B  
 Quæ, & que. 18. B. † 30. C  
 † Quærere, & inquirere. 20. D  
 † Quæritur, & queritur. 30. C  
 Quæstio. 105. B  
 Quæstionum genera. 37. C  
 Quæstor. 200. D  
 Quæstores, vel quæfitores. 174. A. 359. A  
 Quæstuofus. 201. A  
 † Quæstus & questus. 30. C  
 Quæstuum. 387. D  
 Qualitas. 45. A  
 Qualitatis nomina. 7. A  
 Qualitatua definitio. 48. A  
 Qualus. 405. C  
 \* Quamuis, et si. 74. A  
 † Quam dudum, & iam dudum. 30. C  
 Quantitas. 45. A  
 Quantitas abstracta. 51. A  
 Quantitatis nomina. 7. A  
 Quantus. 18. C  
 † Quatenus, & quatinus. 30. B  
 Quattro. 366. B  
 Quattiuæ. 301. C  
 Quattuor. 52. A  
 † Quattuor diligenda. 60. C  
 \* Quattuor millia septem panibus aluntur. 52. A  
 † Quæ, & vè. 37. A  
 Que, & quæ. 18. B. † 30. C  
 Quercus, siue quernus. 336. C  
 Querulus. 201. A  
 † Quia, & quoniam. 30. B  
 \* Quibusdam hic malè est, & illuc bene, quibusdā contra. 66. D  
 Quid, & quid. 18. B  
 Quietus. 201. A  
 Quinaria. 374. C  
 Quinaris. 323. D  
 Quinio. 366. B  
 Quinquagenarij. 171. C  
 \* Quinquagenarij ad Eliam misi. 233. A
- \* Quinquagenarius numerus ad paenitentiam refertur. 252. C  
 312. A  
 Quinque. 32. A  
 \* Quinque illi in una domo. 252. C  
 \* Quinque millia qui quinq; panibus, & duebus piscibus pasti sunt. 250. B  
 Quinque folium. 344. C  
 Quinta editio Ierosolymis inuenta. 97. D  
 Quintana. 290. C  
 Quintilianilocus. 329. A  
 Quintilis. 92. D. † 66. A  
 † Quintus Archiepiscopus Toletanus. 167  
 † Quiricus Archiepiscopus Toletanus. 167  
 Quirinus. 153. C. 165. B  
 Quiris, id est, hasta. 165. B  
 Quirites. 165. B  
 \* Quisque pro quicunq; usurpat Isid. 112. C. 59. B  
 Quisquiliae. 332. D  
 Quod, & quot. 18. B. † 30. C  
 † Quoniam, & quia. 30. B  
 Quot, & quod. 18. B. † 30. C  
 Quotidiæ. 18. C. 91. A  
 † Quotidiæ, & assidue. 46. A
- R**
- R. Littera. 18. C  
 Raab. 130. C. \* 204. B  
 \* Raab saluatio. 205. D  
 \* Raab figura ecclesiæ. 244. D  
 Racemus. 330. B  
 Rachel. 129. C  
 † Rachel, & Lia actiuam, & contemplatiuam vitam significant. 59. B. \* 85. B  
 \* Rachel, & Lia, & duæ ancillæ earum. 140. B  
 \* Rachel similitudo ecclesiæ. 142. B. 240. D  
 \* Rachel, & Jacob fuga. 143. C  
 Rachel peperit Beniamin, & mortua est. 144. C  
 † Racimirus rex Gotthorum. 162. C  
 † Radagaisus rex Gotthorum, & eius exercitus fame consumptus. 156. C. D  
 Radij. 387. C  
 Radiolæoliæ. 337. D  
 Radix. 332. D. 345. C  
 \* Radix criminum succidenda. 60. C  
 Ragades. 74. D  
 Ragau. 96. A  
 † Ragi-

# I. AN. ED. GE. V. X.

- † Ragite. 37.D  
 Rallavestis. 381.A  
 \*Rameses. 185.A  
 \*Ramoth. 191.A  
 Ramus. 332.A  
 Ranæ. 236.C 239.D  
 \*Ranæ Ägyptia. 159.D  
 Rancidum. 395.C  
 Rapa. 349.B  
 Rapax. 228.C  
 Raphael. 127.B  
 Raphaim. 284.A  
 Raphanus. 349.C  
 \*Raphidim. 186.D  
 Rapidus. 201.B  
 Raptæ. 201.C  
 Raptor. 201.B  
 Raptus. 86.D  
 Rarum. 309.A  
 Rastra. 405.D  
 Rataricæ naues. 367.A  
 Rates. 367.A  
 Ratio. 205.C  
 †Ratio, & cauſa. 8.B 46.A  
 †Ratio, & mens. 54.D  
 †Ratio, & ratiocinatio. 31.B  
 \* Ratio de verbis otiosis redenda. 111.C  
 \* Ratio, & homo disputantes. 367.&c. vsque ad finem libri.  
 \* Ratio viuendi normam præscribit homini. 373.D  
 \* Ratio hominem hortatur, vt se ipsum cognoscat. 377.D  
 Ratiocinatio. 34.B  
 Ratiocinatio, & eius membra duo. 35.C.A  
 †Rationabile, & rationale. 31.A 54.C  
 Rationale. 380.B 155.C  
 †Rationale, & rationabile. 31.A 54.C  
 Rationales coniunctiones. 10.B  
 Rationator. 201.A  
 Ratum. 84.A  
 Raucedo. 73.B  
 Reatinæ paludes. 255.C  
 Reatus. 201.C  
 Reatus maiestatis. 87.D  
 Rebecca. 129.C  
 \*Rebecca, & Isaac quid signifificant. 138.A  
 \*Recapitulatio. 24.C  
 †Reccaredus rex Gotthorum. 160.D. 161.D 166  
 †Reccaredus religiosissimus princeps. 111  
 † Reccesuinthus rex Gotthorum. 166  
 † Recchiarius rex Sueorum. 165.B 158.D  
 † Recchilarex Sueorum. 165.B  
 † Reccopolis ciuitas. 160.C  
 † Recens, & nouum. 30.D  
 Receptui canere. 354.D  
 Receptus. 354.D  
 † Rechimundus rex Sueorum. 165.D  
 Recidua arborum. 332.B  
 Recidiuum. 332.B  
 † Recipere, & suscipere. 42.D  
 Reclinatoria. 386.B  
 Reconciliari Deo. 117.B  
 Reconciliatio. 117.B \*382.A  
 Recordatio futurarum pœnaru-  
rum. 41.C  
 Recordatio peccati. 48.D  
 49.A  
 Recta linea. 56.C  
 Recta vestis. 381.C  
 \*Rector qualis esse debeat. 97.C  
 \*Rector bonus. ibid.  
 \* Rector qui à fide exorbitauerit. 97.A  
 \*Rector inordinatus. 97.C  
 \*Rectores ecclesiæ. 93.B  
 \*Rectores à Deo non à subdi-  
tis iudicandi sunt. 97.  
 D  
 \*Rectorum vitia pro meritis  
plebium. 97.C  
 †Recubare, accubare, & de-  
cubare. 1.B  
 † Reddere malum pro malo. 103.C  
 †Redimere, & emere. 12.C  
 Redimiculum. 389.C. 391.B  
 \*Reditus populi in Ierusalæ. 236.A  
 † Rediuinum, & redibidum. 40.B  
 † Redolere, & olere. 26.C  
 †Regalis domus, & regia. 31.B  
 Reges. 20.D. 169.D. 170.A  
 Reges Albanorum. 286.C  
 Regesapum. 248.B  
 † Reges Vuisegothorum in  
Hispania. 166  
 \*Reges, & principes quare  
electi. 101.A  
 †Regia, & regalis domus. 31.B  
 Regiæ virtutes. 170.B  
 Regillum. 384.D  
 \*Regina Austri. 231.C  
 245.D  
 Regini. 162.D  
 Regio. 274.B  
 Regiones. ibid.  
 Regis nomen quomodo tene-  
tur, & quomodo amittitur. 170.A \*102.B  
 †Regium, & regale. 31.B  
 Regium fretum. 258.A  
 Regius morbus. 75.C  
 Regma. 162.D  
 Régna. 169.D  
 Regnum. 169.D  
 Regnum vniuersæ nationes  
suz quæque temporibus ha-  
buere. 169.C  
 Regnum bellis quæritur, vi-  
ctorijs propagatur. 353.  
 C  
 \* Regnum cæleste sâpe per  
terrenum proficit. 104.A  
 Regula. 108.B 377.B  
 \*Regula fidei. 362.A  
 \*Regulamonachorum. 402.  
 A  
 \* De regulis septem loquu-  
tionum sanctarum Scriptu-  
rarum. 23.B  
 Regulus. 232.A.B  
 \*Regum libri quid cõtineant.  
 313.A  
 Regumlibri. 100.A \* 216.  
 B  
 Regum locus. 358.B \*69.  
 A  
 †Rehu filius Phaleg. 94  
 Relatio. 45.A  
 Relatio criminis. 34.A  
 Relatiua. 50.C  
 Relatiua nomina. 7.A 8.A  
 Relatiua simul incipiunt. 45.  
 A  
 Relegatus. 88.C  
 †Relegatus, & deportatus. 12.C  
 †Relegatus, & exul. 45.B  
 Religio. 141.B  
 †Religio, & fides. 31.A  
 \*Religio vera simulationi re-  
spondet. 414.D  
 Religiosus. 201.A  
 †Religiosus locus, & facer lo-  
cus. 22.D  
 †Religiosus, facer, & sanctus.  
 31.B  
 Religio. 141.B  
 †Relinquere, & deserere. 39.D  
 †Reliqui, & cõtepi. 40.B  
 Remedia. 76.D  
 Remex. 367.B  
 †Remismundus rex Sueorum. 158.C 165.A  
 Remissio. 117.D  
 \*Remissio peccatorum futu-  
ra per baptismum. 305.B  
 Remora. 238.B  
 Remotio criminis. 33.D  
 Re-

# I.N.D E X.

- Remulcum. 370.C  
 \* Remuneratio maior, quanto maiora flagella. 65.C  
 Remus nascitur. 100  
 Renale. 381.B  
 Renes. 209.B  
 \* Renouatio templi. 235.B  
 \* Renuntians seculo si votum mutauerit. 89.C  
 † Renuntiare, & nuntiare. 2.B 42.A  
 Renuntiare perfectè vitio. 53.C  
 Repastinare. 405.A  
 Repatriare. 219.D  
 Repens. 201.B  
 † Repentia, & reptilia. 31.C  
 Repentinus. 201.B  
 † Repetire, & inuenire. 20.D  
 Repetundæ. 87.B  
 Repository. 294.A  
 \* Reprobi multi apud homines apud Deum electi. 38.D  
 \* Reprobi non attendunt documenta bonorum, sed exēpla malorum. 40.C  
 \* Reprobi quidam in potestate dēmonū rediguntur. 44.B  
 \* Reprobi multi, qui carnalis corruptelæ contagium neſciunt. 59.A  
 \* Reprobi ſepe extra flagelli correptionem ſunt. 65.A  
 \* Reprobi exterius nitidi. 108.A  
 \* Reproborum ordines duo. 31.C  
 \* Reproborum corda. 93.C  
 Repti. 382.C  
 Reptilia. 231.C 236.B  
 † Reptilia, & repentia. 31.C  
 Repudium. 184.D  
 \* Repudij mos. 157.C 215.C  
 Rerum rusticarum auctores. 326.A  
 † Retum gradus sex. 50.D  
 Res. 85.B  
 Res creditæ. 85.A  
 Restuticæ. 325.A  
 Res redintegrantur. 86.C  
 † Res in cardine eſt. 295.C  
 \* Res dilecta maiorem dolore ingeunt ablatae. 108.B  
 Reses. 190.A  
 Resina. 336.D 337.C  
 Resipicens. 201.B  
 \* Resistentes Dei voluntati. 106.D  
 \* Resistit operi, qui titillanti
- fe non accommodat delectationi. 57.D  
 † Respiceret, & aspicere. 2.D  
 Responsa prudentum. 81.C  
 \* Responsoria. 326.D  
 Responsorij. 13.D  
 \* Refa. 191.C  
 Restes. 370.A  
 † Restinctus, & extinctus. 12.A  
 † Restipulatio, & stipulatio. 43.D  
 \* Resurgere à lapsu. 48.D  
 Resurrec̄tio Domini triduana 111.A  
 \* Resurrec̄tio mortuorum quætate futura. 30.C  
 † Resurrectionis Christi, & nostra distinc̄tio. 49.C  
 \* De resurrectione. 30.C  
 Reta. 404.D  
 Retes. 371.B  
 \* Rethma. 188.D  
 Retiarius. 361.A  
 † Reticescere, & conticescere. 43.D  
 Retinacula. 406.C  
 Retinaculæ. 337.C  
 Retiolum. 389.D  
 Retractator. 201.B  
 \* Retributio sapientis, & stulti. 31.D  
 Retrogradæ ſtellæ. 67.B  
 Rhēu. 344.C  
 Rheubarbarum. 344.C  
 \* Reuerētia sanctitatis. 108.C  
 † Reuereor, & vereor. 44.C  
 Reuponticum. 344.C  
 Reus. 201.C 359.C  
 Reus maiestatis. 201.C  
 \* Reus qui plebitur, & qui corripitur. 43.A  
 Rex. 20.D 170.A  
 Rex, & regius. 38.B  
 \* Rex Babylonis. 54.A  
 \* Rex rectus. 102.D  
 \* Rex iratus qui mihi exercitus fuos. 251.D  
 \* Rex qui fecit nuptias filio suo. 251.C  
 Rhamnus. 337.B  
 Rheda. 404.D  
 Rhegium vrbs. 273.C  
 Rhenones. 382.B  
 Rhenus fluvius. 262.B  
 Rhetia Gallia. 271.A  
 Rheticus ager. 269.B  
 Rhetor. 32.B  
 Rhetorica. 32.A 161.C  
 Rhetorica palme ſimilis. 42.A  
 Rhetorica Romæ quando cœpit. 97.D  
 Rhetoricæ, & Dialecticæ dif-
- ferentia. 42.A  
 Rhetorica inuentore Cs. 32.  
 Rhetorica perfecta cognitio oratorem facit. 32.A  
 Rhetoricam admirari in prompto eſt, comprehendere imposſibile. 31.A  
 Rheuma. 732.C  
 Rhinoceros. 227.D. quomo- do capiatur. ibid.  
 Rhodanus fluvius. 262.A  
 Rhodia leges. 382.D  
 Rhodij. 163.A  
 Rhodites. 312.B  
 Rhododendron. 337.A  
 Rhodomeli. 397.B  
 Rhodos insula. 282.D 276.C  
 Rhodos vrbs. 63.B 267.B 286.A  
 Rhodus oppidum. 262.A  
 Rhythmica musica. 58.D  
 Rhythmus. 28.A  
 † Ricchimirus patritius. 164.A  
 Ricinium. 385.B  
 Ricinus. 236.B  
 Ricula. 389.C  
 Riphæi montes. 380.A  
 Riphath. 162.D  
 Ritè. 84.A  
 † Ritus & conſuetudo. 8.C  
 Riui. 160.A  
 † Riuus & torrens. 15.C 31.C  
 C. 38.A  
 † Rixa, & lis. 22.A  
 \* Rixæ fugiendæ. 383.B  
 Rixosus. 201.C  
 Roboan. 96.B. 131.B.  
 † 99  
 Robur. 336.D  
 † Robur, robor, & rubor. 31.C  
 Robur omne lignum vocatur. 347.A  
 Robustus. 201.B  
 Rogationes, ſive Litanie. 117.D  
 Roma. 286.D  
 Roma quando condita. 96.D  
 † 100  
 Roma à quibus condita. 283.A  
 Roma Occidentis caput. 285.C  
 † Roma à Gotthis deuicta. 156.A  
 Romanuſa quaque gens vi- tia verborum & morum transmisit. 21.B  
 † Romæ muri redintegrati. 159.D

# I N D E X.

- A. 159. D. 160. A. 160.  
 Romani. 105. D. 165. A  
 Romani graues. 166. B  
 Romani fōli mares pugnauit.  
 155. D  
 Romani Græciam obtinuerunt.  
 97. D  
 Romanicēduntur à Persis.  
 98. C  
 Romani stellas dijs suis sacrauerunt.  
 68. A  
 Romani in pacetoga vtebari  
 tur, paludamentis in bello.  
 383. A  
 †Romani victos Græcos libe-  
 rose esse iusserunt. 103  
 Romanorum regnum. 169. D  
 T. Romilius. 79. B  
 Romphæa flamma. 265. B  
 315. A  
 Romulus. 165. B. 171. D  
 286. D  
 Romulus quando Romam cō-  
 didit. 283. B. † 100  
 Romulus nascitur. 96. D  
 † 100  
 Ros. 253. C  
 Rosmarinus. 346. A  
 Rōsa. 343. B  
 Rosaceum vnguentum. 78.  
 D  
 Rostra. 358. D  
 Rostra Romæ. 290. D  
 Rostrum. 227. B. † 22. B  
 Rota. 404. D. 406. B  
 Rotabulum. 401. C  
 Rotundus. 404. D  
 Ruben. 132. B. † 141  
 \*Ruben incestus. 144. D  
 \*Ruben quid significet. 150.  
 D  
 Rubetæ ranæ. 239. D  
 Rubia. 345. A  
 Rubigo. 320. B  
 Rubigo ferramenta quomo-  
 do non vitiet. 320. C  
 †Rubor, robur, & robor.  
 31. C  
 Rubrica. 375. B  
 Rubrum. 387. B  
 Rubrum mare. 258. C  
 Rubus. 334. C  
 \*Rubus ardens, & non vrens.  
 157. A  
 Rudentes. 370. A  
 Rudera. 304. D. 374. B  
 †Rudere, & hinnire. 37. D  
 †Rudericus rex Gothorum.  
 166  
 Rudi. 304. D. 374. B  
 †Rugire. 37. D  
 Rumen. 207. C. † 52. A  
 Ruminare. 207. C
- †Ruminare, & ruminari. 44. C  
 52. A  
 Ruminatio. 223. B  
 Runcatio. 327. A  
 Runcones. 405. D  
 Rupes. 200. C  
 Rura. 299. A  
 Rus. 299. B. 327. A  
 Ruficada vrbis. 273. C  
 Russata vestis. 380. D  
 Russati. 380. D  
 Rusticarum rerum auctores.  
 326. A  
 †Rusticatio, & rusticitas.  
 31. B  
 Rusticus. 201. C. 299. B  
 † Rusticus, & rusticanus.  
 31. B  
 Ruta. 351. A  
 Ruth. 130. B. 200. D  
 \*Ruth hitoria. 215. C  
 \*Ruth ecclesiæ figura. 244. D  
 \*Ruth liber quid contineat.  
 313. D  
 Rutilij Rufilocus. 403. D
- S**
- ¶ Aba. 162. D. A. 266. A  
 Sabæi. 162. D. A. 163. C  
 Sabanum. 386. A  
 Sabaoth Dei nomen. 129. C  
 Sabatha. 162. D  
 Sabbathaca. 162. D  
 Sabatheni. 162. D  
 Sabbati cessatio. 113. C  
 \*Sabbati dies. 113. B. \*334. C  
 \*Sabbato ligna colligens.  
 244. B  
 \*Sabbato ligna colligēs qui  
 dam necatur à populo. 189.  
 D  
 Sabbatum. 90. B. 113. B  
 \*Sabbatum Paschæ. 337. D  
 Sabeiliani heretici. 145. B  
 Sabeilius hæresiarcha. 97. D  
 145. B. † 107  
 Sabini. 165. C  
 Sabinus lapis. 307. B  
 Sabrata ciuitas. 273. A  
 Sabulum. 302. A  
 Sebus fluuius. 270. C  
 Saccatum. 397. B  
 Saccus. 401. B  
 Sacer.  
 †Sacer, religiosus, & sanctus.  
 31. B  
 †Sacer locus, & religiosus lo-  
 cus. 22. D  
 Sacerdos. 128. B. 170. B  
 Sacerdos Christus. 128. C  
 Sacerdos summus. 138. A
- \*Sacerdos qui contendit effe-  
 95. C  
 \*Sacerdos cum culpa reatum  
 culpa geminat. 95. C  
 \*Sacerdos qui dignè se agit.  
 96. D  
 \*Sacerdos super gregē Chri-  
 sti sollicitus esse debet. 99.  
 D  
 \*Sacerdos peccata plebis, tan-  
 quam propria debet flere.  
 100. A  
 \*Sacerdos magnus, eiusq; cul-  
 tus. 181. B  
 \*Sacerdos à trigesimo anno.  
 346. D  
 \*Sacerdos, aut monogamus,  
 aut de virginitate fiat.  
 347. A  
 \*Sacerdos qualis esse debeat.  
 347. B  
 \*Sacerdos qui non fiat. 347.  
 D  
 \*Sacerdos qui corruit. 395.  
 C  
 \*Sacerdotale ministerium qui  
 assequi prohibentur. 95. B  
 \*Sacerdotalis ordo post Chri-  
 stum à Petro cœpit. 346.  
 C  
 \*Sacerdotalis protectio. 99. A  
 \*Sacerdotalis vestis in lege.  
 379. D  
 Sacerdotes vngebantur. 121.  
 C  
 Sacerdotes gentilium flam-  
 ines dicebantur. 138. B  
 \*Sacerdotes indocti. 95. C  
 \*Sacerdotes prauè viuentes.  
 96. C  
 \*Sacerdotes praui pro meri-  
 to plebis. 96. C  
 \*Sacerdotes arrogantes. 97. D  
 \*Sacerdotes, nec superbi, nec  
 remissi sint. 96. B  
 \*Sacerdotes qui metu verita-  
 tem occultant. 99. C  
 \*Sacerdotes boni oppresores  
 pauperum palam arguunt.  
 99. D  
 \*Sacerdotes pro populorum  
 iniuitate damnantur. 100.  
 B  
 \*Sacerdotes studiosi. 100. B  
 \*Sacerdotes exquirere debet  
 peccata subiectorum. 100.  
 B. C  
 \*Sacerdotes curam habere de-  
 bent de ijs, qui pereunt.  
 100. C  
 \*Sacerdotes, qui peccantē nō  
 recipiunt. 100. D  
 \*Sacerdotes, qui peccantes  
 deci-

# I N D E X.

- decipiunt. 100.D  
 \*Sacerdotes veteris testamenti nulla debilitate insignes esse debebant. 182.A  
 \*Sacerdotes qui non offerunt sacrificium. 182.A  
 \*Sacerdotes quare comam nutrit. 345.B  
 \*Sacerdotes viuis matrimonij virginalis. 347.A  
 \*Sacerdotes qui eligendi. 347.C  
 \*Sacerdotis prædicatio operibus confirmanda. 95.D  
 \*Sacerdotis delictum qua oblatione purgabatur in lege. 183.B  
 \*Sacerdotis sermo. 347.D  
 \*Sacerdotis speciale officium. 348.A  
 \*Sacerdotium, & eius initium. 345.D  
 \*Sacerdotum exempla. 96.B  
 \*Sacerdotum disciplina. 100.B  
 \*Sacerdotum ceremonia. 187.B  
 Sacra res. 117.B  
 Sacralocam. 293.C  
 Sacramenta. 115.D  
 \*Sacramenta fidei Christianæ. 304.A  
 Sacramentum. 84.D. 115.D  
 \*Sacramentum Eucharistiæ quomodo præfiguratum. 308.B  
 \*Sacramentum inter coniugatos. 360.A  
 Sacramentum militare. 172.D  
 Sacrarium. 294.A  
 \*Sacrificiorum veterum reprobatio.  
 Sacrificium. 114.C. 115.C  
 †Sacrificium, & hostia. 33.A  
 \*Sacrificium eius qui sacramentum protulit, & obliuione transcendit. 177.C  
 \*Sacrificium quod à Christians Deo offertur. 331.C  
 Sacrilegium. 86.D  
 Sacrilegus. 87.B. 202.B  
 †Sacrū, religiosum, & sanctū. 31.B  
 Sadai Dei nomen. 120.A  
 Sadducæi. 143.A  
 Secula. 95.B  
 Sæpes. 297.B  
 Sæpia. 238.B  
 †Sæuit, & seuit. 33.D  
 †Sæus, & crudelis. 31.D  
 45.C  
 Sagda gemma. 310.D  
 Sagitta vitis pars. 329.C. 357.A  
 Sagittanota. 14.D  
 Sagitta cupidinis. 157.C  
 Sagittarius. 69.A  
 Sigma. 406.C  
 Sagmen. 345.A  
 Sagum. 384.A  
 Saguntum ciuitas. 287.B  
 Saio. 202.B  
 Sal & eius natura. 303.Ā.B.C  
 \*Sal in exorcismo. 361.D  
 \*Sal in omnibus sacrificijs. 177.A  
 \*Salita durus in Arabia, vt ex eius mafsis muros faciant. 303.B  
 Sal Agri gentinus. 303.B  
 Sal Amoniacus. 303.B  
 Sal Memphiticus. 303.B  
 Sal Tragaseus. 303.B  
 Sala filius Arphaxad. 96.A  
 †94  
 Sala ciuitas. 287.D  
 Salamandra. 233.A  
 Salamina vrbs. 166.D  
 Sale, & sole nihil utilius. 303.C  
 Sale. 162.B  
 Salem vrbs. 283.C  
 Salinum. 199.C. 400.C  
 Salifatores. 152.B  
 Salix. 336.B  
 †Sallanes legatus. 158.C  
 †Sallustius. 103  
 Sallustius ex historia tantum constat. 31.A  
 Sallustius auctor certissimus. 160.D  
 Sallustij locus. 171.B. 211.B  
 264.B. 279.C. 283.A. 353.  
 C. 358. C. 382.C. 383.D.  
 †3.A. 11.D. 27.B. 32.B.  
 90.C  
 Salomon. 96.B. 100.D. 283.A  
 †145.B  
 Salomon primus epiphalamia edidit. 29.A  
 Salomon trinomius. 130.D  
 †Salomon quando templum ædificauit. 99  
 \*Salomon per amorem idola adorauit. 61.C  
 \*Salomon per otium fornicationibus inuolutus. 88.C  
 \*Salomon Christi figura. 245.D  
 \*Salomonem vehementer arguit scripture. 231.A  
 \*Salomonis templi edificatio. 229.C  
 \*Salomonis sapientia, parabolæ, & carmina. 230.B  
 \*Salomonis iudiciū inter duas mulieres. 231.A  
 \*Salomonis opera. 231.A  
 \*Salomonis libri. 315.A  
 Salomonis locus. 17.D. 39.C  
 385.B. 183.A. 90.B. 38.D  
 47.C. 60.B. 73.D. 93.D  
 98.A  
 110.D  
 \*Salphaad filia. 196.B  
 Sallugo. 398.B  
 Salsum. 395.B  
 Saltatores. 364.A  
 Saltus 280.C. 332.B. 360.C  
 Saluator. 121.D  
 †Salubritas, & salus. 32.C  
 Salcia. 351.A  
 Salus à sale. 202.C. 303.C  
 †Salus, & salubritas. 32.C  
 \*Salus eorum, qui aliquid terminum sapiunt, desperanda non est. 91.C  
 Salutaris digitus. 208.D  
 Samaræus. 162.C  
 Samaria. 166.A. 284.C  
 †Samariæ reges habere coepit. 99  
 Samaræz. 96.A. 143.C  
 \*Samaritana mulier. 254.A  
 Samatitani. 163.D  
 \*Samaritanus descendens, qui vulnera curauit. 252.D  
 Sambuca. 59.D  
 Samia vasæ. 398.D  
 Samius lapis. 306.D  
 Samos insula. 276.C  
 †Samos vrbs. 276.C. 299  
 Samothracius annulus. 391.A  
 Samplicus. 343.A  
 Samlon. 96.A. 130.A. †97.  
 145.A  
 \*Samson historia. 214.D  
 \*Samson quid figurauit. 244.D  
 Samuel. 96.B. 130.C. †98  
 145.C  
 Samuel primam partem sui libri scripsit. 100.A  
 \*Samuel novi sacerdotij successionem, abiecto veteri, prænuntiauit. 245.A  
 Samuelis liber. 100.D  
 \*Samuelis nativitas. 216.B  
 \*Samuelis sacrificium. 218.C  
 Samuelis locus. 309.A  
 Samus ciuitas. 286.B  
 Sancire. 293.A  
 Sancta. 293.C. \*172  
 Sancta sanctorum. 101.B  
 293.D  
 \*172  
 †Sancti stellæ intelliguntur. 80.A  
 81.D  
 \*Sancti statim, vt è corpore exeunt, ad cælum ascendunt. 15.D  
 33.C  
 \*San-

# I N D E X.

*Sancti multi nunc videntur, qui in die iudicij reprobabuntur.	33.C	tum glorificabitur.	
*Sancti quasi exemplar intue di.	41.B	Sandaracha. 376.B	*Sapientiam veteres philoso phiam vocauerunt. 60.C
*Sancti corpus aridum portat.	63.B	Sandasirus. 314.B	*Sapientiam Dei qui plenè recipit. 34.B
*Sancti quando bene de se iudicant.	69.D	Sandyx. 376.B	* Sapientis est contra omnia aduersa meditari. 107.D
*Sancti temptationibus proficiunt.	69.D	Sanguis. 71.A.B.C.76.A 211.A	†Sapor rex Persarum. 108
*Sancti dæmonū insidias præcognoscunt.	70.B	Sanguis aerem imitatur. 71. D	Sar. 221.B. 238.C
*Sancti à contemplatione ad actionem aliquando reflestantur.	85.C	Sanguis animæ possessio. 211. B	Sara. 129.A.162.B †96
*Sæcti plus gaudet aduersitatibus, quæm prosperitatibus.	86.A	Sanguis pulchritudinem mouet.	*Sara panes subcineritos ex tribus satis fecit. 132.A
*Sancti peregrini in hoc seculo.	86.B	* Sanguis, & aqua de latere Christi. 280.C	*Sara Abrahæ soror dicta quid significet. 133.C
*Sancti cur mundum contemnunt.	86.C	Sanguis integer in iuuenibus.	*Sarain sepulcro duplice sepe litur. 135.C
*Sancti qui se à confortio seculi separant.	87.C	Sanguis humanus à ferro se vlciscitur, dum rubiginem citius trahit.	*Saræ risus. 132.C
*Sancti alta se consideratione custodiunt.	90.A	Sanguis, & lac. 395.C	*Saræ sterilitas. 134.D
*Sancti ab elatione, humilitate purgantur.	90.D	Sanguis vypupæ. 245.B	*Sarabaitæ monachi. 353.C
*Sancti videri refugiūt, quod esse meruerunt.	91.A	† Sanguis cruor, & sanies.	Sarabara. 382.B
*Sancti curas seculares nō appetunt, sed sibi impositas ferunt.	93.C	33.C 39.A	Saraceni. 162.B.164.A. †96
*Sancti quando principum vi tia redarguerunt, humilitatem & auctoritatem seruuerunt.	98.C	Sanguisuga. 235.A	Sarcasmos. 26.C
*Sancti Dei dispositione diu in hac vita versantur.	111.C	Sanies. 76.A	Sarcia. 74.B
*Sanctitatem qui prætendit, vt alijs præsit.	88.A	† Sanies, cruor, & sanguis.	*Sarcinator, & sartor. 34.A
*Sanctorum fortes.	152.A	39.A	Sarcitestor. 378.B
*Sanctorum in hac vita pacis inchoatio est, nō perfectio.	30.C	Sanitas. 71.C	Sarcophagus. 157.B.298.B 306.D
*Sanctorum gloria.	33.B	*Sanitas pernicioſa. 68.C	Sarculi. 405.A
*Sanctorum requies compara ta damnationi malorū glo riosior.	33.B	Sanitati quæ conducant. 396. A	Sarda. 238.C 276.C
*Sanctorum exempla.	40.B	Sanus. 202.D	† Sardanapalus. 100
*Sanctorum ruine, & reparations.	40.C	Sapa. 397.C	Sardinæ. 238.C
*Sanctorum discretio.	69.D	Saphicum carmen. 28.C	Sardinia herba. 277.D
† Sanctorum splendor in com paratione gloriæ Christi quodammodo obscuratur.	80.A	Saphirus. 311.D	Sardinia insula. 277.C
Sanctum. 293.D	†22.D	Sapho quando claruit. 97.A †100	Sardinia fontes. 256.A 277.D
† Sanctum, religiosum, & sacrum.	31.B	Saphon. 370.B	Sardius lapis. 311.B
Sanctus.	201.A	*Sapere quis dicatur. 51.C	Sardonyx. 311.C
*Sanctus pro quantitate virtu		† Sapiens. 185.A 201.A	Sardus Herculis filius. 277. C
		† Sapiens, & prudens. 31.C	Sarmatæ. 162.D 166.A
		*Sapiens secundum seculum, & stultus secundum Deum.	Sarmentum. 329.B
		34.A	Sarna. 75.D
		*Sapientes qui videri volūt.	Sarra ciuitas. 238.G
		97.D	Sartago. 401.B
		Sapientia. 379.C *34.A.D	Sartor, & sarcinator. 34.A
		Sapientia Christus. 122.C	Sat. 18.C
		† Sapientia, & eloquentia.	Satanas. 154.A
		60.C	* Satanas, dum nititur eleos decipere, detegitur, atque contemnitur. 69.C
		† Sapientia, & prudentia.	*Satanas multis præstigijs vi torium, mentes reproborum tenendo deludit. 70.B
		27.A 60.B	Satelles. 202.C
		† Sapientia, & scientia. 60.B	Satietas. 394.D
		*Sapientia laudatur. 386.C	† Satietas, & saturitas. 31.D
		*Sapientia imperfecta. 20.A	44.A
		*Sapientia Angeli dicuntur.	Satio. 327.B
		9.D	Satisfatio. 203.A
		*Sapientia horret spumeum verborum ambitum.	Satisfactio. 117.B
		51.C	*Satisfactio penitentiæ diu no pensatur iudicio. 43.B
		*Sapientia liber.	*Satisfactio humili tumor responder. 417.A
		315.C	Sator.
		Sapientia liber apud Hebreos non est.	411.B
		*Sapientia libri locus.	417.A
		9.A	Sator.

# L N D E X.

Satot.	202.C	Scarabeorum tergo nihil vi-	Scorpio pisces.	237.D
Satum.	324.D	ridius.	Scorpitis.	315.D
Satureja.	344.A	Scarus.	Scorpius.	69.A
Saturitas.	394.D	Sceleratus.	Scorta.	202.C
†Saturitas, & satietas.	31.D	† Sceleratus, scelestus, & sce-	Scortea.	400.C
44 A		lerofus.	Scoti.	166.A
* Saturitas panis prima luxu-		40.A	Scotia.	382.D
riæ materies.	61.A	Scelerofus.	Scotoma.	275.A
Saturni stella.	66.D. 68.A.	202.C.D	Scriba.	107.B
† 69.D	79.B	† Scelerofus, sceleratus, & sce-	Scriba publicus.	175.A
Saturnia.	286.B	lestus.	* Scriba repudiatus.	248.D
Saturnia Italia.	270.D	32.B	† Scribere.	42.B
Saturnij.	165.B	† Scelus, & facinus.	Scrinia.	401.B
Saturno liberos gentiles im-		39.A	Scriptores sacrorum librorū.	
molabant.	154.D	Scena.	100.A	* 327.B
Saturnus.	154.C	202.B	† Scriptura, & lectio.	34.B
Saturnus cælo patri genitalia		Scenicus.	* Scriptura sacra infirmis hu-	
abscidit.	157.B	Scenopegia.	miliis videtur in verbis, cū	
Satyra.	394.D	112.C	excellentioribus altius in-	
Satyra lex.	82.B	363.C	cedit.	20.A
Satyra lanx.	150.A	Scheda.	* Scriptura sacra pro vniuersi-	
Satyrum scribere.	82.C	23.B	busque lectoris intelligentia	
Satyri.	218.C	Schemata.	variatur.	20.B
Satyrasis.	74.C	142.B	* Scriptura sacra fastidiosis, &	
Satyrici poetae.	149.D	† Schisma, & hæresis.	loquacibus minus propter	
Satyron.	344.A	306.B	sermonem simplicē placet.	
Saul.	130.C	Schœsis onomatōn.	83.C	
* Saul ieunium indixit.	219.	Scholia.	* Scriptura sacra nō solū histo-	
D		104.D	rialiter, sed etiam mysticē	
* Saul à spiritu malo arreptus.	219.D	† Sciens, & sciolus.	intelligenda.	304.C
* Saul contra David insidiæ.	221.B	Scientia.	* Scriptura sacra quare grāmati-	
* Saul Pythonissam consaluit.	224.B	142.D	cæ loquitionis incōgrua-	
* Saul quid significet.	245.C	† Scientia, & experientia.	fit.	398.D
* Saulis vñctio.	219.B	12.C	* Scriptura sacra non idcirco	
* Saulis chlamis præcisa a		† Scientia, & sapientia.	vanas approbat fabulas,	
David.	223.D	60.B	quod nominibus gentilium	
* Saulis mors.	226.A	* Scientiam, quam negligunt,	vitatur.	81.D
Saulus.	136.C	quidam accipiūt, vt durius	† Scripturæ quædam accipiunt	
Saura.	233.B	de rebus creditis puniātur.	historialiter, quædā spi-	
Saxifraga.	344.D	81.A	ritualiter, quædam mistè.	
Saxones.	166.D	* Scientiam perfectam arrogā-	61.D	
† Saxum, & lapis.	33.B	tes non cōsequuntur.	* Scripturas hæretici sano sen-	
Scabellum.	403.B	81.C	su non sapiunt.	82.C
Scabies.	75.A	* Scientiam qui apponit, appo-	† Scripturarum quinta editio	107
Scabra.	280.D	nit & dolorem.	inuenta.	
Scævus.	202.B	378.D	* Scripturarum altitudo, quasi	
Scalæ.	377.C	† Sciolus, & sciens.	montes pascuæ.	20.D
* Scala quam videt Iacob.	399.D	218.C	* In Scripturis sanctis viri per-	
139.A		Scipio.	fecti habent sublimia intel-	
Scalpellus.	378.D	353.B	ligentiæ.	20.A
Scalprus.	378.D	Scipio Africam vicit.	* In Scripturis sanctis quædā	
Scammonea.	345.C	97.D	aperta reperiuntur.	20.B
Scamna.	403.B	† 103	* In Scripturis sanctis sæpe fu-	
Scandala.	327.C	Scire.	tura quasi facta narrantur.	
Scansilia.	403.C	1.A	20.C	
Scapha.	367.C	† Scire, & nosse.	* In Scripturis sanctis septē re-	
Scaptos.	357.A	32.B	gula obseruandæ.	23.B
Scapula.	209.A	34.A	Scipulus.	322.B
Scarabæi.	248.C	Scirpus.	Scrupea laxa.	304.C
		Scita plebiūm.	Scrupulosus.	202.B
		† Sclavi.	Scrupulus.	304.C
		Scoria.	Scrupus.	202.B. 304.C. 322.B
		Scolaces.	Scudicia.	405.A
		Scolopendrios.		
		Scrophina.		
		Scopulus.		
		Scorpio.		
		346.C		
		81.D		
		112		
		320.B		
		402.D		
		346.C		
		379.A		
		304.A		
		83.D. 235.A		
		357.A		

# I N D E X.

Sculponeæ.	392.D	† Sedes, thronus, & solium.	174.C
Scurra. 195.C	202.G	33.A	Seneca. 16.C
Scatella.	399.A.B	Seditio. 86.C	† Seneca à Nerone interfici-
Scutica.	88.C	† Seditio, & bellum.	tur. 106
Scutulatus equus.	224.A	Seditiosus.	Senecio herba. 345.A
Scutum.	358.A	† Sedulius presbyter.	† Senecta, senectus, & seniū.
† Scutum, & clypeus.	46.D	Sedulus.	33.D
Scylla. 37.C. 219.C. 258.B		Seges. 299.B	Senectus. 215.C 216.A
† 90.C. * 104.C		Segmentata vestis.	Senectus, & senium. 33.D
Scylla herba.	346.C	389.B	53.B.C
* Scyniphes Ægyptiorum.	159.A	Segmentum.	Senes. 54.C 216.C
Scyphi.	399.C	Segnis.	* Senes qui in iuuentute lu-
Scyphus.	400.C	† Segnis, & iners. 19.B	xuriōse vixerunt, & in sene-
Scytale.	232.B	Seir.	ctute continentes esse vo-
Σώτεα.	202.C	Σειραῖς.	lunt. 58.D
Scytha.	164.C	Seiugæ.	Senex. 216.D
Scythæ. 162.D	164.D	* Sela Iudæ filius.	† Senex, & senior. 33.D
Scythæ viri, & fœminæ pu-		Selenites lapis. 306.B	Senio. 366.B
gnant.	155.D	Seleucia vrbs. 268.C. 284.A	Senior. 216.C
Scytharum regnum quando		285.A	Seniores, & senes. 217.A
cœpit. 96.B	† 94	Seleucus.	* Seniores docēdi prius. 98.D
Scythia.	267.B	Seleucus Nicanor.	Senium. 215.C
Scythia inferior.	269.D	Σέλιον.	† Seniū, & senet. 33.D. 53.B
Se sine significat.	201.D	Sella. 131.A. 403.C	Sennacherib rex Assyriorū.
Sebastia vrbs. 266.A	284.D	Seilæ curules.	284.C † 100
Sebum.	395.C	Sem filius Noe. 196.A. 129.A	† Sensibilita, & intelligibilia.
Secare.	378.A	283.C. † 93	54.A
Sedulij locus.	398.D	Sem filii quinque.	Sensus. 205.A.C
† Secederæ, discedere, abscede-		* Sem, & Iaphet quid signifi-	Sensus corporis quinque.
re, & decedere.	10.B	cent.	205.A † 54.A.B
† Secernere, & discernere.	10.A	* Sem Prophetarum, & Apo-	† Sensus unde prouenit. 51.C
Secessus.	292.D	stolorum tenuit typum.	† Sensus, & intellectus. 31.A
* Secreta diuinorum manda-		239.B	38.D
torum quis scrutabitur.	80.C	Semeia.	† Sensus in pueris, in iuueni-
Secta. 18.C	142.B	† Semel, & simul.	bus, & senibus. 54.C
Sectio.	378.A	* Semel male, vel bene loqui.	† Sensus, & memoria. 54.D
* Seculares nequaquam ad mi-		51.B	* Sensus carnis. 13.D 50.A
nisterium ecclesiæ admit-		Semen. 212.A	* Sensus alij alij virtute præ-
tendi.	347.B	327.A	cellunt. 14.A
† Seculum, & ævum.	4.B	Semen viri.	* Sensus multa intelligimus,
Secunda fortuna.	202.D	Semicinctum.	qua lingua explore nō pos-
Secundus.	202.D	Semiobolus.	sumus. 14.B
Secures signa consularia. 355.	D	Semiramis. 283.C	* Per sensus carnis morbus in-
Securis.	378.B	† 95	cipit mentis. 50.A
* Securis manum fugiens.	202.C	Semispodium.	Sensus scripturæ à quo potest
* Securitas malorum pericu-		322.D	cognosci. 80.B
losa.	65.C	Semita.	Sententia. 36.D. 40.B. 205.C
* Securitatem habere de pec-		301.A	* 51.B
catis nunquam.	43.B	† Semita, callis, & trames.	† Sententia, & consilium.
Securus.	19.B	33.C	47.A
Secutor.	365.B	Semiuncia. 322.D	* Sententia una quare bis re-
Sed, antiqui sedum dicebant.	18.C	325.A	petitur in scripturis sacris.
Sedechias.	97.A. 131.D	* Semipiterna quæ sunt. 13.	20.D
† 100		B	* Ex sententia dicere. 51.B
* Sedechias quid significet.	246.C	† Semipiternum, & perpetuum.	Sententiarum notæ. 14.C
Sedes.	403.C	31.A	Sententiarum species. 40.B

h Sepher.

# INDEX DEI X.

*Sephēr.	191.D	*Sermo Dei fidelibus lux, reprobis tenebrae.	81.D	32.C
*Sephōra.	163.B	*Sermo Dei occultum habet fulgorem sapientiae.	83.B	*Seruire duobus dominis nemo potest.
Seps.232.A	233.C	*Sermo simplex in scripturis sacris.	83.A	88.C
Septa oppidū.159.C	287.C	*Sermo episcopi, & presbyteri qualis.	347.D	†Seruitanum monasterium.
Septem.	52.A	†Sermocinari, & fari.	39.C	129.C
Septem spatio.	362.C	*Sermones vani.	51.A	Seruitus.
*Septem gentiū interemptio.	201.B	*Sermones impudici fugendi.	384.B	88.D
*Septem millia, qui non curauerunt genua ante Baal.	246.A	Serpēdo.	75.D	†Seruitus propter peccatum.
*Septem fratres, qui vnā vxorem duxerunt.	251.B	Serpens.	231.C	101.D
September.93.A	†66.A	Serpens viuacitate sensus excellit.	234.A	*Seruitus subiecta melior, quam elata libertas.
Septenarius numerus vniuersitatem sape significat.	111.A	Serpens hominem nudū non audet contingere.	234.D	101.B
Septentrio.63.A.86.A.249.C.253 D	254.D	Serpens de medulla hominis creatur.	234.C	†Seruitus Hebræorum.
†Septentrio, siue Arcturus.	67.C	Serpens Christus.	123.A	96
Septentriones.67.C	251.A	†Serpens, & draco.	3.A	†Seruitus, & seruitum.
Septimana.	92.D	*Serpens diabolus.	12.C	33.B
Septiformis Spiritus sanctus.	124.C	*Serpens hæreticorum versutiam designat.	118.A	28.D
*Septuaginta animæ introierunt in Aegyptum cum Iacob.	156.B	*Serpens æneus exaltatus.	194.C	*Seruus Dei insidias diaboli intelligere, & cauere debet
Septuaginta interpretes.	97.C.103.C	Serpentem mulier peperit.	217.D	69.C 89.C
*Septuaginta viri electi super quos descendit spiritus.	188.A	Serpentes natura frigidæ.	232.C	*Seruus Dei de suis meritis nō debet attolli.
Sepulcrum.	298.A	Serpentes folijs mori superbia cœs intereunt.	334.D	88.A
†Sepulcrum tumulus monumentum, & bustum.	32.D	Serpentum natura.	234.B	*Seruus Dei, dum bonum aliquod opus agit, incertus est, vtrum ei ad boni remunerationem pertineat.
45.D	Serpentum tot venena, quot genera.	231.C	88.B	
Sepultus.	202.B.216.D	Serpentum.	389.A	*Seruus qui innam vnam accipiens decem acquisiuit, & qui quinque, & qui vnam ipsam conseruavit.
†32.D	Serpillum.52.A	344.D	254.B	
Sequester.	202.A	Serra.	378.A	*Seruus cui Petrus amputauit auriculam.
†Sequestris eques, & equestris.	12.A	Serræ inuentio.	ibid.	255.A
Seraphim.	127.B	Serra pisces.	237.D	*Seruus monachus esse nō potest, nisi libertate donetur.
Seraphim duo in Isaia.	128.B	Serrula.	405.D	403.C
†Serapis.96	157.A	Serach.96.B	†94	Sesamum.
Serenitatis signa.	87.C	Seruij Honorati locus ex Isidoro restitutus.	31.C	327.D
†Serenum, & tranquillum.	33.B	Serui.	175.B	Sessilis.
Serenum qui fiat.	252.A	Serui non militabant.	171.B	202.A
Serere.	327.B	Serui in Canēsi pugna militauerunt.	ibid.	Seuerus Imperator.
Seres.163.C	382.D	Serui caput vindicta percutiebatur.	176.C	97.C
Seres oppidum.	267.A	*Serui Dei multa certamina carnis habent.	58.A	†107
Serica vestis.	381.A	*Serui interfecti à colonis.	251.B	†Seuerus episcopus Malacitanus.
Sericum.375.C	386.D	*Serui qui talenta Domino reddiderunt.	252.A	129.C
Series.30.D	357.B	*Seruis Dei cuncta huius mudi contraria.	86.B	Seuerus hærefiarcha, & Seueriani.
Seriola.	400.C	†Seruire, & inferuire.		144.C
Sermo.	105.A			Sex.
†Sermo, & verbum.	36.D			52.A
*Sermo qualis esse debeat.	50.D			Sextarius.322.D
*Sermo Dei quando ad cordis intimæ peruenit.	81.A			325.B
				Sextilis mensis.66.A
				92.D
				P.Sextius.
				79.B
				Sextula.
				322.C.D
				Sfungia.239.A
				372.D
				Sfun.

# INDEX X.

Sfungia candida.	239.B	cant.	285.A	Simones.	237.B
Sibilare.	37.D	Sidores.	162.B	Simoniani heretici.	143.
Sibilus.	239.232.B	Siene.	63.B	A	
Sibylle decem, Persica, Cybifa, Delphica, Cimmeria, Eritrea, Samia, Cumana, Hespontia, Phrygia, Tiburtina.	150.C	Sigillum promontorium.	279.C	Simonides poeta Threnos scripsit.	29.B
Sibylla Eritrea, siue Herophila Græcis vaticinata est perituram esse Troiam, & Homerum mendacia scripturum.	150.D	† Sigericus rex Gotthorum.	157.C	Simonidium carmen.	28.C
† Sibylla Eritrea quando clauruit.	99	157.C	166	Simplagium.	371.B
Sibylla Samia quando claruit	96.D	Sigilla.	390.B	Simplex Dei nomen.	120.B
Sibyllæ multa de Deo, & Christo scripserunt.	150.B	Signa.	390.B	Simplex vestis.	381.D
Sibyllæ Cumana nouilibros attulit Tarquinio Prisco.	150.A	† Signa, sidera, astra, & stellæ.	31.D	Simplices numeri.	53.B
† Sic & ita.	45.A	Signa exterius siebant, ut interius fides roboraretur.	29.C	* Simplicitas summa apud Deum.	1.A
Sica.	201.B	Signa bellorum.	354.C	* Simplicitas cum prudentia.	69.C
Sicani.	165.C	Signa cælestia.	67.B	† Simul, & semel.	32.C
Sicanus.	165.C	† Signa cæli & terræ, que bellum crudele præcesserunt.	157.D	† Simul, & similitum.	40.A
Sicanus rex.	276.C	Signa ponderis.	325.B	Simulactra, & eorum usus.	153.D
Sicarius.	202.B	† Signa tempestatis, & serenitatis.	87.C	Simulare, & dissimulare.	32.B
Siccitas propria terræ.	264.B	Signare testamentum.	83.D	33.D	40.A
Siccus.	202.B	Signatores.	83.A	* Simulatio.	92.B
Sicel.	322.A	Signorū superstitiones observationes fidei contraria.	89.D	* Simulatio contra veram religionem.	414.D
Sicera.	397.D	Silentium.	253.D	Simulator.	202.A
Sichem vrbs.	184.A	Silentium doctorum.	99.B	* Sin.	186.A
Sichima vrbs.	284.A	† Silere, & loqui.	40.D	Sinæus, & Sinæi.	161.C
Sicile.	400.B	Silex.	304.A	Sinai interpretatur rubus.	187.A
Sicilia.	276.C	Silex fluviatilis.	375.A	Sincerus.	201.B
Sicilia Italæ antea coniuncta.	277.A	Silex pallidus.	373.A	Sincinium.	113.C
Siciliæ fretum.	258.A	Silex viridis.	378.D	† Sinderetus Archiepiscopus Toletanus.	167
Siciliæ fontes duo diuersa nat.	255.B	Silices albi.	373.D	Sindon.	385.C
Sicilienses.	165.C	Siligo.	327.B	† Singericus dux.	158.B
Sicilicum.	19.A	Siliqua.	322.A	Sinistra.	208.C
Siclus.	322.A	Siloa fons.	255.D	Sinopis.	375.B
Sicula.	400.B.C	† Symmachus.	107	† Sintitio Archiepiscopus Toletanus.	167
Siculi.	165.C	Simeon.	132.C	Sinus.	258.B
Siculum mare.	257.B	Simeon quid significet.	150.C	† Sinus, & gremium.	33.D
Siculus Itali frater.	276.C	241.A	43.B		
Sicyonij.	164.D	Simia.	228.B	Sinus maris.	258.B
† Sicyoniorum regnum quando coepit.	95	Simila.	395.A	Sinus Caspius, Indicus, Persicus, & Arabicus.	258.B
Siden stagnum Indiæ.	255.C	Simila in sacrificio.	177.B	Sion.	141.C. 283.A. *186.A
Sidera.	66.C	Simile.	77.A	Zios.	150.C
† Sidera vtrum anima habeat.	82.D	Similes sibi mali defendunt.	93.A	Siparum.	370.C
† Sidera errantia.	79.B	† Similis, & simulans.	34.A	Siphinus lapis.	307.B
† Sidera, astra, stellæ, & signa.	31.D	† Similisillius, vel illi.	20.D	Siphon.	400.D
Sideritis.	315.B	41.D	Sipla.	385.C	
Sidon vrbs.	161.B	† Similitudo, & exemplum.	44.D	Sirenes.	219.B
Sidon Phœnices pescem vo-	284.D	† Similitudo, & figura.	33.C	Siræ limus.	303.D
		Simon Bariona.	136.A	† Siricius Pontifex Romanus.	
		Simon Chananaxus idem & Ze lotes.	136.C	123.B	
		† Simon Cleophas.	106	Sirimpio.	76.A
		Simon Cyrenæus.	255.A	Sirius.	82.D
		* Simon leprosus.	254.B	Sisara typus diaboli.	244.B
		Simon Magus.	143.A	† Silebutus rex Gotthorum Christianissimus.	112.161.B
		† 105		166.	
		† Simon Petrus.	151.C	† Sisenandus rex Gotthorum.	166
		Simæ Zelotes.	136.C. † 155.A	Sisibertus Archiepiscop⁹ To-	
				hæta	

# I N D E X.

letanus.	167	† Sol iustitiae Christus.	75.D	6.C	39.C
Sistere, & consistere.	32.	76.B		Solon.	79.A
B		† Sol utrum per se ipsum moueatur.	76.A	Soloni leges.	79.B
Sistro Amazones ad prælium vocabantur.	60.A	† Sol ubi incandescit acrius vritmundum, & perturbatur aer, & pestilens annus inducitur.	76.A	Solorius mons.	280.D
354.D		† Sol in quarto circulo est.	79.A	Solstitia duo.	93.D
Sistrum.	60.D	† Sol, quæ signa tempestatis, aut serenitatis habet.	87.A.	Solstition.	720.D
Sitarcæ.	401.B	B.C		Solum.	210.A
Sitifi oppidum.	273.D	* Sol retrocedit decem gradus.	234.B	† Solus, solitarius, unus, & unius.	280.C
Situla.	232.D	* Solstetit in Gabaon.	207	Solyma vrbs.	283.A
Situs.	45.B	C		* Somnia similia augurijs.	74.C
Smaragdi mero, & oleo profund.	309.C	* Somniantes.	73.A.B.C	* Somnijs fides habenda non est.	74.B
Smaragdorum genera.	309	* Solstetit in Gabaon.	207	* Somniorum caussæ, & qualitates.	73.D
C		Solaria.	292.A	* Somniorum tentamenta.	73.D
Smaragdus.	309.B	Solatium.	188.D	Sonipes.	223.D
Smyris lapis.	307.A	† Sole oriente omnia sidera obscurantur.	80.A	Sonus.	58.B
Smyrna vrbs.	261.A.	Solea.	236.D	† Sonus, & sonitus.	33.A
Smyrna Homerij patria.	285.	Soleæ.	392.C	† Sonus, & vox.	37.A
B		Soleæ materiales.	392.C	* Sonus prior, quam suauitas cantilenæ.	6.C
Socci.	392.C	Soli cur Deus diuersos cursus constituit.	65.C	Sophocles.	97.B
Soccelli.	ibid.	Solidum.	322.C	† 102	
Socer.	179.C	Solidum dimidium.	325.A	Sophonias.	101.D.
Societas duorum, anima una.	92.D	Solidus.	322.C	134.C	
Societas triplex.	289.B	Solidus numerus.	55.B	† 100	148.C
Socius.	201.C	Solidus aureus.	322.C	* Sophonias quid significet.	246.D
† Socius, & amicus.	1.A	Solifuga.	230.C	Sophonia liber.	320.A
* Socoth.	185.B	Solis ciuitas.	285.C	Sophonia locus.	198.B
† Socrates.	102	Solis cursus.	65.A	Sorex.	230.B
Socrates Ethicam instituit.	43.B	Solis eclipsis.	66.B	Soror.	179.B
Socrates cicutam babit.	345.	Solis effectus.	65.C	† Soror, & germana.	183.B
B		Solisequirofei, vel crocei.	363.C	Sōpos.	157.B
Socrus.	179.C	Solis gemma.	312.B	Sors.	188.D
* Socrus Petri febriens.	248.	Solisignis aqua nutritur.	64.	Sortilegi.	152.A
D		C		Sospes.	202.D
Sodalis.	20.C	Solis magnitudo.	64.A	Sotadæum carmen.	28.C
* Sodoma versa in cinerem.	132.D	Solis natura.	64.C	Soter.	97.D
* Sodomita.	61.A	Solis quantitas.	75.B	Spadix equus.	223.D
Sol.	67.D	* Solis radius dum, cōspicitur, oculos hebetat.	90.B	Spadones.	329.C
Sol per se ipsum mouetur.	65.A	Solisequia.	344.B	* 356.B	
Sol spatijis inæqualibus annos conficit.	65.B	Solum.	403.C	Sparta ciuitas.	286.A
Sol Orients diem facit, Occidens noctem.	65.C	† Solium, sedes, & thronus.	33.A	Spartani.	165.D
Sol annis decem & noue explet circumulum suum.	66.D	† Sollemnes dies, & festi.	16.B	Spartus.	346.D
Sol tempora diuidit.	67.A	† Sollemnia præstare.	16.B	Spartus Phoronei filii.	285.A
† 76.D		Sollemnitas.	112.A	Sparus.	238.A
Sol quando æquinoctium facit.	251.B	Sollers.	201.B	Spasmus.	72.C
Sol lingua Persica El dicitur, quem ipsi colunt.	265.	* Sollicitudo.	381.D	Spatha.	355.A.B
D		† Sollicitudo, & cura.	7.A	Spatia septem quadrigæ cur-	
Sol à poetis elector dicitur.	321.D	Sollicitus.	201.C	runt.	362.C
Sol quando æstatem facit.	251.B	Sollum, id est, firmum.	112.A	Spatomele.	77.A
Sol Christus vocatur.	122.	Solpunga.	233.D	* De Spe.	36.D
C		Solæ vrbs Pópeiopolis.	21.C	* Spe venie non est peccandum.	36.D
		Solecismus.	22.C	Specialia nomina.	6.B
		† Solecismus, & Barbarismus.		Species.	44.D
				Species nominum propriorum quattuor.	6.A
				† Species corporalium rerum.	49.D
				Speciosus.	201.C
				† Spe-	

# I N D E X.

- \* Speciosus, decens, & formosus. 10.A  
 Spectabiles Senatores. 134.  
 Spectacula. 359.C  
 Spectaculorum execratio. 365.  
 Spectare, & exspectare. 322.  
 Spectare. 39.D  
 Specula. 323.C  
 Specularis lapis. 307.B  
 Speculum. 389.D  
 Specus. 282.C  
 Specus, & antrum. 333.B  
 Spelæa. 482.C  
 Spelunca. 304.B  
 Sperare, & spectare. 322.A  
 Spes. 142.A  
 Spes, fides, & charitas. 59.D  
 Sphæra. 55.B, 366.B, 395.B  
 Sphæra. 373.B  
 Sphæra calæ. 62.C  
 Sphæra cursus. 262.B  
 Sphæra motus. 360.B  
 Sphinges. 228.C  
 Spica. 328.A  
 Spicula. 357.A  
 Spina. 209.B  
 Spina sacra. 209.B  
 Spingæ. 403.D  
 Spira. 370.A  
 Spiricum. 282.C  
 Spiramenta. 208.D  
 Spitare, & expirare. 42.D  
 Spiritum emittere. 205.A  
 Spiritus. 124.B  
 Spiritus, & anima. 55.C  
 Spiritus, & mens. 44.D  
 Spiritus sanctus hora tertia infusus. 116.A  
 Spiritus sancti nomina, & attributa. 124.B  
 Spiritus sanctus. 124.B  
 Spiritus sanctus procedens. 124.D  
 Spiritus sanctus non prædicatur ingenitus. 124.D  
 Spiritu sancto impletici credentes linguis omnium loquebantur. 125.A  
 Spiritus sanctus in specie columbae. 125.D  
 \* Spiritus sanctus quare in Genesi nominetur. 7.A  
 \* Spiritus sanctus quare aquis superferti dicitur. 7.A  
 \* Spiritus sanctus per olei, & lignis figuram. 7.B  
 \* Spiritus sanctus pignus ecclesie accepit. 16.A  
 \* In Spiritu sancto omnis gratia donorum. 16.B  
 Statio. 116.C  
 Statio, & portus. 32.A  
 Status. 68.D  
 Statijs locus. 281.B  
 Statuē togatæ. 383.A  
 Statura, & status. 34.B  
 Status, & statura. 34.B  
 Status cauſarum duo, rationalis, & legalis. 33.B  
 Status cauſarum sit ex intetione, & depulſione. 33.B  
 Status definitius, conjecturalis, qualitatius. 33.C  
 Status legis contraria. 34.B  
 Status quibusdam decem & octo. 34.B  
 Status secundum Rhetoricos Tullij vnde uiginti. 34.B  
 Stella. 14.C  
 Stellæ. 66.C  
 Stellæ omnes suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. 66.B  
 Stellæ, & planetæ. 67.B  
 † Stellæ, astra, sidera, & signa. 31.D  
 † Stellæ sancti viri intelliguntur. 80.A  
 † Stellæ vnde habeant lumen. 86.D  
 † Stellæ utrum animates nec ne. 82.A  
 \* Stellæ indicio Christi nativitatis monstratur. 268.D  
 Stellarum cursus. 66.B  
 Stellarum interualla. 66.C  
 † Stellarum lapsus. 81.A  
 Stellarum lumen à Sole. 66.D  
 Stellarum nomina. 67.D  
 Stellarum numerus circularis. 66.D  
 Stellarum præcedentia, & antegradatio. 67.C  
 Stellarum remotio, vel retrogradatio. 67.C  
 Stellarum situs. 66.A  
 Stellarum status. 67.D  
 Stellio. 233.B  
 Stemmatæ. 181.A  
 Stephanus primus martyr. 137.C  
 Sterce. 326.D  
 Stercus, stercoreo, sterctes. 326.D  
 Sterefij. 218.A  
 Sterilis vnde fiat. 212.C  
 Sterion. 293.B  
 Steriges. 182.D  
 Stibadium. 393.A  
 Stilben. 68.A  
† Sti-

## I N D E X.

- |  |                |
|--|----------------|
| †Stilicon dux Rōmanorum.   |                |
| 156.D  |                |
| Solla.   | 160.A          |
| †Stilla, & gutta.  | 33.A.41.A      |
| 46.C   |                |
| Stillicidium.  | 160.A          |
| Stimuli.   | 402.A.406.D    |
| Stimuli libidinis.   | 406.D          |
| 458.A  |                |
| Stincus.   | 344.A          |
| Stipendum.   | 172.D.318.A    |
| Stippa.  | 337.A          |
| Stippatores.   | 386.B          |
| Stips.   | 202.D          |
| Stipula.   | 328.B.337.A    |
| Stipulari.   | 202.D          |
| † Stipulatio, & restipulatio.                                      |                |
| 43.D   |                |
| Stipulatio.  | 184.D          |
| Stipulator.  | 202.D          |
| Stipulatores.  | 84.D           |
| Stipulum firmū.  | 84.D.202.D     |
| Stiria.  | 160.A          |
| Stirps.  | 177.B          |
| Stœchas.   | 346.D          |
| Stœchades insulæ.  | 277.C          |
| Stoici philosophi.   | 148.A          |
| 178.C  |                |
| Stoici cometas ultra triginta<br>esse dicent.                      | 68.C           |
| Stola.   | 195.B.385.A    |
| Stomachus.   | 211.D          |
| Storya.  | 493.C          |
| Storax.  | 340.C          |
| Stragulum.   | 385.B          |
| Stranguria.  | 74.C           |
| Strata.  | 301.D          |
| Stratus.   | 385.B.403.C    |
| † Strenuus, & externus.  | 34.A           |
| Strictura.   | 320.D.373.A    |
| Striges.   | 220.B          |
| Strigiles.   | 406.D          |
| Strix.   | 244.B          |
| Strongile insula.  | 277.B          |
| Strophium.   | 391.A          |
| Structio.  | 372.D          |
| Struppi.   | 370.C          |
| Struthio.  | 242.D          |
| Struthius.   | 345.B          |
| Strychnos.   | 345.D          |
| Studioſus.   | 201.A.202.B    |
| Stulti frigidi sanguinis sunt.                                     | 216.C          |
| * Stulti contra bonos studium<br>assumunt.                         | 107.D          |
| Stultus.   | 201.D          |
| † Stultus, fatuus, & stupidus.                                     | 31.C           |
| Stupidus.  | 201.D          |
| † Stupidus, fatuus, & stultus.                                     | 31.C           |
| Stuppa, siue stippa.   | 386.B          |
| Stuprum.   | 86.D           |
| † Stupram, incestus, & adulterium.                                 | 31.D           |
| Stymphalides aves.   | 243.C          |
| Styx.  | 282.D          |
| Styx aqua in Achaia.   | 255.C          |
| Sufasor.   | 292.202.B      |
| Suaue, & dulce.  | 44.D           |
| † Suauium, & basium.   | 25.D           |
| Subcescius ager.   | 299.D          |
| Subdiaconus.   | 138.D.139.A    |
| 1350.B   |                |
| * Subdiaconus, & quod ad eū<br>pertineat.                          | 392.A          |
| † Subdistinctio, & distinctio.                                     | 19.D           |
| * Subditi.   | 101.D          |
| * Subditi, & prælati quomodo<br>se gerere debeant.                 | 389.A          |
| † Subducere, & deducere.   | 10.C           |
| Suberies.  | 335.C          |
| Subfibulum.  | 391.B          |
| Subhirci.  | 208.B          |
| † Subjicere, & supponere.  | 32.C           |
| Subianctiuz coniunctiones.   | 110.A          |
| Subligaculum.  | 391.B          |
| Sublinguum.  | 207.C.52.B     |
| Sublimis.  | 201.B          |
| † Sublimis, & arduus.  | 2.A            |
| * Submissio vera elatione re-<br>spondet.                          | 415.B          |
| Submultiplex numerus.  | 54.B           |
| Submultiplex superparticula<br>ris numerus.                        | ibid.          |
| Submultiplex superpartiens<br>numerus.                             | 54.C           |
| † Subnixus, adnixus, obnixus,<br>& innixus.                        | 2.B            |
| Suboles.   | 177.B          |
| Subrinus.  | 179.B          |
| Subsecuia.   | 299.D          |
| Subsellia.   | 403.C          |
| † Subsidium, præsidium, & au-<br>xiliū.                            | 27.D.40.D      |
| Subsolanus ventus.   | 86.A           |
| 253.D  |                |
| Substantia.  | 44.D           |
| Substantia apud Græcos per-<br>sona intelligitur, non natu-<br>ra. | 126.A          |
| Substantia Dei.  | 126.A          |
| † Substantia, & essentia Dei.                                      | 48.A           |
| Substantia secundæ.  | 45.A           |
| Substantialis definitio.   | 47.C           |
| † Substulit, tulit, & abstulit.                                    | 35.A           |
| † Subter, & subtus.  | 32.D           |
| 43.B   |                |
| Subtilis.  | 202.A          |
| * Subtilitas artificioſa cauenda<br>in disputacione fidelium.      |                |
| 185. Aeternitas et cetera qz                                       |                |
| Subulcus.  | 204.B          |
| Suburbana.   | 289.C          |
| Succendor.   | 114.B          |
| 139.B  |                |
| Succenturiati.   | 172.B          |
| Succidia.  | 393.C          |
| Succina gemma.   | 397.C          |
| Succinotorium.   | 380.B.391.B    |
| Succinus.  | 311.D          |
| Suceula.   | 335.A          |
| Succus.  | 398.B          |
| † Sucronensis ventas.  | 86.B           |
| † Suere, & consuere.   | 7.A            |
| Suetonij Tranquillij fra-<br>mentum elegans.                       | 149.D          |
| Suevi.   | 163.D.160.B.C. |
| 249.D  |                |
| † Suevia Leouigildo obtentis.                                      |                |
| 111.   |                |
| † Suevorum historia.   | 164.D          |
| † Suevorum regnum finitum.   |                |
| 158.A  |                |
| † Suevorum regnum in Got-<br>tho translatum.                       | 165.D          |
| Suevus mons.   | 166.C          |
| Suffecti consules.   | 82.B           |
| 202.D  |                |
| Suffectus.   | 262.D          |
| Suffragines.   | 210.C          |
| † Suffragines, & poplites.   |                |
| 43.D   |                |
| Suillus.   | 229.A          |
| † Suintilarex Gothorum.  |                |
| 162.A  |                |
| Suintilanus rex Gotthorum.   |                |
| 195.A  |                |
| Sulcus.  | 317.A          |
| Sulphur.   | 256.B.302.B    |
| Sulphuris genera quattuor.   |                |
| 303.A  |                |
| Ser. Sulpitius.  | 79.B           |
| Sulzica.   | 399.C          |
| † Sum, & suum.   | 33.D           |
| † Sumere tenere, & accipere.                                       |                |
| 32.D   |                |
| Summè bonus Dei nomen.   |                |
| 120.C  |                |
| Summus fæcēdōs.  | 138.A          |
| * Sunamitis filius mortuus.  |                |
| 245.D  |                |
| † Surieredus Archiepiscopus<br>Toletanus.                          |                |
| 168  |                |
| † Super & supra.   | 22.C           |
| Superbi.   | 81.C           |
| † Superbia, & arrogātia.   |                |
| 131.D  |                |
| † Superbia triplex.  | 62.C           |
| † Superbia dux, & radix vicio-<br>rum.                             |                |
| 62.B   |                |
| * De Superbia.   | 66.A           |
| * Superbia summum vitiū mo-<br>nachī                               |                |

# INDEX

- A nachi. 87.D  
 \* Superbia contra humilitatem dicit. 414.A  
 \* Superbia emendatio. 57.B  
 \* Superbiā deprimit exemplum humilitatis Christi. 562.D  
 \* Superbis dignæ legis penæ etiā clauduntur. 81.D  
 † Superbiens, & superbus. 35.D  
 Superbus. 201.D  
 † Superbus, & superbiens. 35.A.D  
 \* Superbus membrum est diaabolus. 291.C  
 Supercilia. 52.B. 206.D  
 Superficialis numerus. 55.B  
 Superficiei fines lineæ sunt. 56.C  
 Superficies. 56.C  
 Superflui numeri. 53.C  
 Superlatius gradus. 7.D  
 Superparticularis numerus. 54.B  
 Superpartiens numerus. 54.  
 \* Superstites. 359.C.B  
 Superstitio. 142.B  
 † Supersticio, & religio. 31.A  
 Supersticiosus. 201.C  
 Superum mare. 257.A  
 Suppedaireum. 403.B  
 Supplicare. 87.D  
 Supplicatio. 17.D  
 Supplicia. 117.B  
 Supplicium. 87.D  
 † Supplicium pœna, & multatio. 23.D  
 † Supponere, & subiçere. 32.C  
 † Supprimi, & supremi. 32.D  
 Supra, & super. 32.C. 40.B  
 Suprema pars diei. 91.A  
 † Supremi, & supprimi. 32.D  
 Supremus. 201.D  
 Suppus. 366.B  
 † Sura, & syra. 34.A  
 Suram dare. 366.C  
 Surculi. 332.A  
 \* Surdiin Euangeli. 248.D  
 Surdus. 202.A  
 † Surgere, & exurgere. 32.C  
 Sus. 222.A  
 Susa flavius. 283.C  
 Susa oppidum. 265.C  
 \* Susanna figura ecclesie. 247.A  
 † Suscipere, & recipere. 42.D  
 † Suscipere, & suspicere. 33.C  
 Susis oppidum. 283.C  
 † Suspici, & putare. 45.B  
 † Suspicere, & aspicere. 2.D  
 39.D  
 † Suspicere, & suscipere. 33.C  
 Suspirium. 73.B  
 Sulphur. 202.A  
 Sutor. 202.B. 222.B. 392.G  
 Suus, & sus. 34.A  
 Συχρός οἶκος. 174.B  
 Sycionia. 270.C  
 Sycionium regnum. 96.B  
 \* Sycioniorum regnum finitur. 98.  
 Sycomorus. 334.D  
 Syenites marmor. 308.C  
 Sylla, & Marius. 352.C  
 Syllaba. 10.B.D  
 Syllaba, aut breuis, aut longa, aut communis. 10.C  
 Syllepsis. 23.A  
 Syllogismi. 35.A  
 Syllogismi dialectici. 46.C  
 Syllogismorum apud Rhetores principalia genera duo. 35.B  
 Syllogismorum hypothetico-rum modi. 47.D  
 Syllogismus quid, & ex quibus partibus constat. 35.B  
 Sylua. 20.A. 332.A  
 † Sylua, & nemus. 3.D  
 Sylvam poetæ materiam nominauerunt. 250.D  
 Syluanus. 157.C  
 Sylvicola. 186.C  
 \* Symbolo, & oratione dominica omnis scripturarum coarctatur latitudo. 26.A  
 Symbolon. 20.C  
 Symbolum. 116.C. \* 162.A  
 \* Symbolum fidei. 26.D  
 \* Symbolum quod competentes accipiunt. 361.D  
 \* Symbolum Nicænum. 330.D  
 Symmachus interpres. 97.C. 103.C  
 Symphonia. 58.D. 60.A  
 Symphyton. 345.C  
 Sympalma. 114.B  
 Synagoga. 141.A  
 \* Synagoga grauius defauiet in AntiChristi tempore. 30.B  
 \* Synagogæ reprobatio. 297.D  
 Synalephe. 23.A  
 Synançhe. 72.B  
 Synapis. 349.C  
 Syncope. 22.D. 39.C  
 Synchesis. 25.D  
 Synchorefis. 41.A  
 Syncedoche. 25.D  
 Synocifis. 316.A  
 Synodus. 108.C  
 Synodus Chalcedonensis. 108.A  
 Synodus Constantinopolitana. 108.D  
 Synodus Ephesina. 108.A  
 Synodus Nicæna. 108.C  
 \* Synonymorum liber. 367  
 Synonyma nomina. 6.D  
 Synonymia. 39.C  
 † Syra, & sura. 34.A  
 Syracuse urbs. 276.D  
 Syria. 162.A. 163.C  
 Syria. 266.B  
 Syria Romanis subiecta. 97.D  
 † 103  
 Syria olim. 337.A  
 Syria limus. 303.D  
 Syricum. 375.C  
 Syrius lapis. 306.C  
 Syrites lapis. 375.A  
 Syrtes 167.B. 258.C  
 Syrus, & Chaldaeus vicinus  
 Hebraeo est in sermone. 161.B  
 † Syrus ventus. 86.B  
 Systile. 22.D  
 Syzigiæ. 11.B  
 T. Pro Z. 18.D  
 T. nota in capite versiculi superitem designabat. 16.C  
 T. trecentorum imago. 212.B  
 Tabellarij. 83.C. 105.B  
 Tabanus. 248.B  
 Tabellio. 275.A  
 Taberna. 291.B  
 Tabernacula. 297.D  
 \* Tabernaculum quod Moses fabricare iubet. 171.A  
 \* Tabernaculum ex diversis donarijs constructum. 172.D  
 \* Tabernaculum ex varijs constructum, quid in eo unaquamque res significet. 173.A.&c.  
 Tabernaria. 291.B  
 Tabes. 76.A  
 \* Tabitha vidua. 317.D  
 Tabula. 378.D  
 Tabula testamenti. 82.C  
 \* Tabula sacre digito Dei scripta. 164.D  
 \* Tabula duæ decalogi. 165.C  
 Tabu-

# I N D E X.

- \*Tabulae decalogi cur lapideæ. 165.D  
 \*Tabulae in arca Testamenti. 170.D  
 \*Tabulae deauratae quas Moy-ses erigi præcepit. 171.C  
 \*Tabularum contractio. 168.C  
 Tabulata. 192.B  
 † Tacere, & silere. 40.D  
 \* Taciturnitas discreta multo loquaciter respondet. 421.B  
 Taciturnus. 203.C  
 Tacitus 98.A  
 † Tacitus Imperator. 108.  
 Tactus. 205.C. † 54.A  
 Tænia. 389.C  
 Tages, aruspicinae inuentor. 152.C  
 Tagus fluuius. 262.B. 271.B  
 \* Tahath. 192.B  
 Talares calcei. 392.B  
 Talaris tunica. 380.C  
 Talentum. 322.B. 325.B  
 Talentum triplex. 322.C  
 Talio. 88.A  
 \* Talio in lege. 166.C  
 Talpa. 230.C  
 Talus. 210.D  
 Tamarix. 336.C  
 Tanais fluuius. 261.B  
 † Tanaus rex Scythatum. 95  
 Tanis ciuitas. 284.C. 285.C  
 Tantalus ausi. 242.D  
 Tantus. 118.C  
 Tantundem, pro tantum sèpè, ut 80.C. \* 80.D. 90.B. 98.B  
 Tanus rex. 261.B  
 Taos. 315.D  
 Tapeta. 385.C  
 Tapinosis. 22.D  
 Taprobana insula. 265.C. 275.A  
 Tapfus insula. 277.A  
 Taras. 286.C  
 Taratrum. 378.D  
 Tardia ausi. 242.D  
 † Tarditas, & mora. 23.C  
 † Tardus, piger, iners, & segnis. 40.A  
 \* Tardus ingenio pro intentione præmium percipit. 81.A  
 Tarentum ciuitas. 286.C  
 Tarmus. 236.B  
 Tarquinius rex. 88.A. 170.D  
 Tarquinius Priscus. 290.A  
 Tarracona ciuitas. 287.A  
 Tarragonensis prouincia. 271.B  
 Tarsus ciuitas. 285.A  
 Tarsus yrbius mater. 268.C  
 Tartarus. 282.A  
 Tatiani heretici. 144.D  
 Tatianus hæresiarcha. 144.D.  
 † 107.  
 Tauri ad fieum arborem colligati repente mansuecunt. 334.C  
 Tauri Indici. 222.C  
 Tauriscarabæi. 248.C  
 Taurus. 68.C. 222.C  
 Taurus mons. 279.C  
 Tautologia. 222.D  
 Taxea. 395.C  
 Taxus arbor. 336.D  
 Tegmen. 380.D  
 Tegulae. 296.D. 373.B. 378.A  
 Tela. 355.C. 387.B  
 \* Tela consummatur filis. 111.A  
 † Telaarma, & armaméta. 3.B. 45.A  
 Telaria. 387.B  
 Telinum vnguentum. 78.C  
 Tellus. 156.C. 264.A  
 † Tellus, terra, & humus. 35.B  
 Telo insula. 78.C  
 Telon. 406.C  
 Telonium. 291.C  
 Telum. 356.A  
 Telum lateris. 72.D  
 † Temerarius, & audax. 3.D  
 † Temeritas, & audacia. 35.D. 42.C  
 Temetum. 186.A. 203.A  
 Temperantia. 43.B. † 61.B  
 Temperantia, & temperatio. 35.C  
 † Temperantia, temperatio, & temperies. 42.C  
 † Temperatio. 35.C. 42.C  
 † Temperies. 42.C  
 Tempestas. 254.B. † 87.C  
 † Tempestas, & procella. 29.B  
 Tempestates vere, & automno maximè fiunt. 254.B  
 † Tempestatis signa. 87.C  
 Templa. 293.B. 324.D  
 † Templa quando primū ædificata. 94  
 Templa Gentium per totum orbem subuertuntur. 109  
 Templum Salomonis ædificatur. 96.B. \* 229.C  
 Templum Hierosolymis incenditur. 97.A  
 † Templum Delphicum quādo ædificatum. 97.  
 Templum cœli. 293.B  
 Tempora. 79.A. 89.D. 206.B. † 68.D. \* 6.A  
 Tempora anni quatuor. 93.  
 Tempora in ternos menses dilicata. 93.C  
 \* Tempora omnia in Deo præ-fentia. 24.B  
 \* Temporalia. 13.B. 386.C  
 † Tempore, & temporis. 35.C  
 \* De Temporibus. 205.C. A  
 Temporis auctoritas. 250.B  
 Temporum discretio. 95.C  
 Tempus. 45.B  
 Tempus primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. 111.A  
 Tempus dictio[n]is. 290.C  
 † Tempus iuxta Hebraeos in-integer annus. 12. illi 69.A  
 \* Tempus præsens, præteritū, & futurum nostrum est ha-berere, non Dei. 14.C  
 \* Tempus ad quas creaturas pertineat. 24.D  
 \* Tempus à substitutione crea-turæ incepit, non creatura à tempore. 16.B  
 \* Tempus præsentium, & fu-turum vtrum sint, sicut præ-sens, & vbi sint. 26.B. C  
 \* Tempus tacendi, & loquendi. 299.C  
 Temulentus. 203.A  
 Tenax. 203.C  
 Tenebra. 91.D. 233.D  
 \* Tenebra substantiam non habent. 16.D  
 \* Tenebrae Ægyptiorum. 160.C  
 D  
 \* Tenebra factæ in passione Christi. 280.B  
 Tenedos insula. 276.D  
 † Tenere, sumere, & accipe-re. 39.C  
 Tenes quidam. 276.D  
 \* Tentamenta somniorum. 73.D  
 \* Tentari post conuersiōnem. 40.A  
 \* Tentari oportet iustum ten-tatione plagæ, non luxuriæ. 65.B  
 \* Tentatio, dum speratur, mi-nus gravat. 127.D  
 \* Tentationes diaboli. 69.B  
 \* Tentationes initio fragiles. 70.C  
 \* Tentationes post conuersio-nem. 39.D  
 \* Tentationes diaboli interdi Spiritus sanctus ad utilita-tem conuertit. 69.D  
 \* Tentationes plus profunt, quam prosperitates. 107.D  
 Tenta-

# I N D E X.

- Tentoria. 297.D  
 \* Tentoria Tabernaculi. 171.  
 D  
 Tephria marmor. 309.A  
 \* Tepor eorum qui Deo vacante volant, & propinquoru[m] utilitates curant. 88.D  
 Terebra. 378.D  
 Terebinthus. 336.D  
 Teredo. 236.B  
 Teredones. 235.D  
 Terentianus Maurus. 238.B  
 † Terentius comicus quando claruit. 103  
 Terentij locus. 23.A. 25.B.  
 26.B. 30.B. 35.C. 36.D.  
 40.B. 49.A.D. 198.B. 201.  
 B.C. 207.B. 216.C.D.  
 † 32.C. 33.D  
 Teres. 295.A  
 Terga. 209.A  
 † Terga, & tergora. 35.B. 39.B  
 Terguerlator. 203.D  
 † Tergora, & terga. 35.B. 39.B  
 Terminus. 20.C. 300.A  
 † Terminus, & finis. 38.A  
 Termites. 235.D  
 Terra, & eius partes. 264.A  
 Terra in medio mundi sita. 251.B  
 Terra celi temperie distincta. 251.D  
 Terra quibusdam tantum partibus habitatur. ibidem.  
 Terra quibus gentibus diuisa. 161.D  
 Terra varijs appellatur vocabulis pro diuersitate locorum, dum vna sit. 257.C  
 Terra ventis mouetur. 264.B  
 Terra humida aquarum affinitate. 264.B  
 Terra Samia. 302.B  
 Terra promissionis, quam iudæi putauerunt. 266.A  
 † Terra, Tellus, & Humus. 35.B. 45.D  
 Terra, & terræ. 274.A. † 24.A  
 Terræ. 264.A  
 Terræ equi prasinæ. 363.C  
 Terræ hiatus. 246.C  
 Terræ inferiora. 282.C  
 † Terræ motus qui fiant. 90.C.D  
 † Terræ motus quid mysticè significant. 90.D  
 † Terra positio. 89.D  
 † Terra qualitas. 89.D  
 \* Terra, & celi creatura quid spiritualiter significant. 113.A
- \* Terram reprobationis duo ingressi tantum sunt. 196.  
 A  
 † Terrenum, terrestre, & terrosum. 35.C  
 † Terrere, & detergere. 39.B  
 Terribilis. 203.D  
 Territorium. 274.B  
 Terror. 194.D  
 \* Tertulliani locus restitutus ex Isid. 360.D  
 Tertullianus. 145.D † 107  
 Tertullianistæ. 145.D  
 Tesqua. 298.B  
 Tessarecædecatitæ hæretici. 146.A  
 Tessellæ. 296.B  
 Tesselli. 375.B  
 Tesseræ. 296.B. 365.D. 405.B  
 Tesserarum iactus. 366.C  
 Tesserarum vocabula. 366.B  
 Testa. 398.D  
 \* Testamenta duo à Deo tradita. 100.A. \* 26.B  
 Testamenti noui, & veteris differentia. 100.A. \* 26.B  
 Testamenti veteris auctores. 100.A  
 \* Testamentorum libri. 326.  
 A.D. 326.  
 Testamentum. 83.B  
 Testamentum inofficiosum. 83.A  
 Testamentum in Scripturis sanctis. 83.B  
 Testamentum irritum. 83.D  
 Testamentum iuris ciuilis. 83.C  
 Testamentum iuris prætorij. 83.C  
 Testamentum ruptum. 83.A  
 Testamentum signare. 83.D  
 Testamentum suppressum. 83.A  
 Testamentum nouum, & vetus. 99.A  
 \* Testamentum nouum, euangelico veteri, futurum erat. 299.D  
 Testes. 82.D. 203.B. 359.C  
 \* 105.D  
 Testesalligati. 82.D  
 \* Testibus separatis mendacij falsitas reperitur. 106.A  
 Testiculi. 210.A  
 Testimonij diuisio. 50.A  
 Testimonium. 50.A  
 \* Testimonium falsum. 106.A  
 Testis. 137.C  
 Testis consideratur conditio ne, natura, & vita. 359.D
- \* Testis falsidicus tribus personis est obnoxius. 105.D  
 \* Testis, qui falsitatem promitt, & qui supermit veritatem, unum crimen habet. 105.D  
 \* Testis iniquus. 106.A  
 \* Testis malignus, & inutilis. 106.A  
 \* Testis, qui metu occultat veritatem. 106.B  
 Testium duo genera. 359.A  
 Testium in ore duorum, vel trium stat omne verbum. 100.C  
 † Testor, contestor, & obtestor. 35.A  
 Testudinum quattuor genera. 239.C  
 Testudo. 60.B. 239.C. 357.B  
 358.C  
 Testudo templi. 296.A  
 Tetanus. 72.D  
 Teter. 203.D  
 Teter dies. 198.C  
 Teterimus. 203.D  
 Tetragmaton Dei nomen. 119.C  
 Tetraidos incensum. 78.B  
 Tetrapota nomina. 7.C  
 Tetraichæ. 171.B  
 Tetricus. 203.C  
 Teucer. 166.D  
 Teuchiravibes. 272.D  
 Teutoni. 356.C  
 Texere. 388.A  
 Textrinum. 281.B  
 Θ, ad defuncti nomen apponebatur. 16.C  
 Thalamus. 292.C  
 Thalassio. 292.C  
 Thales Milesius. 97.A. 148.B  
 † 100.  
 Thales Milesius physicā perscrutatus est. 43.B  
 Thamar. 129.D  
 \* Thamar nurus Indæ quid significavit. 145.B. 146.D  
 242.B  
 \* Thamar mutat habitum, & nomen. 146.B  
 \* Thamar filij gemini in vtreto quid figurauerunt. 242.C  
 Thanatos insula. 274.D  
 Thara. 96.B. 129.D  
 † Thare. 93. \* 192.C  
 Tharsis. 163.A. 285.A  
 Tharsuscivitas. 163.A  
 Thasium marmor. 208.C  
 Theatrum. 202.B. 290.B. 366.A  
 Thebae. 270.C.D. 285.A  
 Thebae

# I N D E X.

- Thebæ Ägyptia. 285.D  
 Thebæ Bæotia. 286.A  
 Thebaicidactili. 333.A  
 Thebaicum marmor. 308.C  
 Thebaicus lapis. 307.B  
 Thebais regio. 285.D  
 Theca. 357.C  
 Theilim. 100.C  
 Thermiscirij campi. 267.B  
 † Theodosius Gotthorum rex. 110  
 Theodosiani hæretici. 146.C  
 Theodosianus codex. 79.A  
 Theodosius hæresiarcha. 146.C  
 Theodosius Imperator. 98.A  
 † 109.  
 Theodosius minor Augustus. 79.C. † 110.  
 † Theodosius Episcopus Mopsuestenus. 119.D  
 Theodotion interpres. 97.C. 103.C  
 † Theodotion Ephesius. 107.  
 Theologi philosophi. 148.A  
 Theologi poetae. 150.A  
 Theophilus Episcopus. 102.A. 109.D. † 110  
 † Theophrastus. 103  
 Theriaca. 76.C  
 Θερινὸς ἡρόων. 64.A  
 Theritrum. 385.B  
 Thermæ. 291.A  
 \* Thesaurarius, & quid ad eū pertineat. 392.C  
 \* Thesauri Ägyptiorū. 160.D  
 Thesaurus. 317.C  
 Thesis. 11.C. 37.A.D. 58.B  
 Thessali. 164.D  
 Thessalia. 270.C  
 Thessaliz flumina duo. 255.B  
 Thessalonica ciuitas. 170.D. 286.B  
 † Theudemirus Sueorum rex. 65.B  
 † Theuderedus Gotthorum rex. 166  
 † Theudericus Gotthorum rex. 157.B. 158.B. D. 166  
 † Theudericus Iunior Gotthorum rex. 159.D. 166  
 † Theudericus Italiae rex. 159.A  
 † Theudis Gotthorum rex. 159.A. 166  
 † Theudisclus Gotthorū rex. 159.D. 166  
 Thiras Iaphet filius. 162.D. 165.A. 269.B  
 Thius. 179.B. 183.B  
 Thogorma. 162.D  
 Thola. 96.A. † 97
- Tholah. 130.A  
 Tholas. 378.C  
 Thomas Apostolus. 136.B. † 152.D  
 Thorax. 208.A  
 Thracia. 269.B  
 Thraces. 161.D. 165.D  
 Thraces Romanis subiectiuntur. 93.D. † 103  
 Thracius lapis. 306.B  
 † Thracias ventus. 86.A  
 Threnos. 29.B. 114.D  
 Throni. 127.C.A  
 † Thronus, sedes, & solium. 33.A  
 Thubal. 162.D  
 † Thurismundus Gotthorum rex. 157.D  
 Thus. 340.D  
 Thus masculum. 340.A  
 Thus, resina, & gummi. 340.A  
 Thusci. 105.D. 165.C  
 Thuscia. 271.B  
 Thyites lapis. 307.A  
 Thyle insula. 274.D  
 Thymallus. 237.D  
 Thymele. 364.B  
 Thymelici. 364.B  
 Thymiana. 78.A  
 Thymus. 78.A. 237.D. 342.D  
 Thynna olim Bithynia. 391.A  
 Thynni. 237.C  
 Thynnus annulus. 391.A  
 Thyrsus. 349.D  
 Tiara. 380.A. 388.A  
 \* Tiara in capite sacerdotis. 345.A  
 Tiaras reges gerunt rectas, satrapæ incuruas. 388.A  
 Tiberiadis oppidum. 158.C. 284.D  
 Tiberiadis lacus. 258.C  
 Tiberiam marmor. 308.D  
 Tiberius Imperator. 97.A. 98.C. † 105  
 † Tiberius secundus Imperator. 111  
 Tiberius Imperator vitri attificem iussit interfici. 317.C  
 Tibiz. 59.C. 210.D. † 53.C  
 Tibiz inuenta in Phrygia. 59.C  
 Tibicen. 59.C  
 Tigillum. 373.B  
 Tigna. 378.C  
 Tignarius. 378.B  
 Tigris. 227.B  
 Tigris fluvius. 160.C. 227.B. 267.A
- Tigris, & Euphrates uno fonte manare creduntur. 160.D  
 Tilchius. 385.B  
 Tilia. 336.B  
 Tilos insula. 275.B  
 † Timens, & timidus. 35.D  
 † Timentes Deum. 76.B  
 Timidus. 203.A  
 † Timidus, & timens. 35.D  
 Timor. 203.A. † 52.D  
 † Timor bonus, & malus. 14.A  
 † Timor pauor, metus, & formido. 13.D. 40.C  
 † Timor, & timiditas. 14.A  
 \* Timor Domini inani gloria respondet. 414.A  
 \* Timoris sanctie effectus. 381.B  
 † Timotheus Pauli discipulus. 154.A  
 † Timotheus hæreticus. 114.A  
 Tinctura. 387.B  
 Tinea. 235.D. 236.B  
 Tingis ciuitas. 273.D. 287.D  
 Tingitania. 271.B  
 Tintinnabulum. 260.A  
 Tiraso. 320.D  
 Tiro Ciceronis libertus. 16.B  
 Tirones. 171.A  
 Titan. 155.D. 345.D  
 Titani. 155.D  
 Titanes. 168.A  
 Tithymallum. 345.D  
 Titi aues. 245.C  
 Titio. 332.D  
 \* Titulus crucis Christi corruptus non est. 278.D  
 Titus Genutius. 79.B  
 Titus Imperator. 97.B  
 † Titus Imp. Hierosolymam capit. 106. eius prælatum dictum. ibidem.  
 Titus Pauli discipulus. 154.B  
 Tityonis magnitudo. 217.D  
 Tityrus. 224.B  
 Tmesis. 25.D  
 Tobias. 101.C. † 149.D  
 \* Tobias prisca legis imaginé tenuit. 247.B  
 Tobiz Raphael visum restituit. 127.B  
 \* Tobiz filius Christi imago. 247.C  
 Toga. 383.A.B  
 Toga candida siue cretata. 383.B  
 Toga meretricum. 385.A  
 Toga palmata. 383.B. 354.A  
 Toga

# I N D E X.

- Toga picta. 383.B  
 Toga pura. 384.G  
 Toga purpurea. 354.A  
 † Toga, & tuga. 341.B  
 Toga mensura. 383.B  
 Togis depositis ire ad sagam. 384.A  
 \* Tolerantia diuinæ correptionis. 68.C  
 \* Tolerantia suadetur. 382.B  
 † Tolerantia, & patientia. 27.B.C  
 \* Tolerare mala. 68.C  
 † Tollere, & auferre. 32.D  
 Tolles. 207.B  
 † Toletani Archiepiscopi veteres. 167  
 Tolofates. 166.C  
 Tonus. 210.D  
 Tomentum. 385.C. 386.B  
 Tomi. 104.D  
 Tonitrua quomodo fiant. 251.D. † 83.A  
 \* Tonitrua, & fulgura in erro. 164.A  
 Tonitruum, & fulgur simul. 252.C  
 † Tonitruum superna est incipatio. 83.B  
 Tonse. 369.D  
 Tonfila. 369.B  
 Tonfores. 369.D  
 \* Tonsura clericorum. 345.D  
 \* Tonsuræ ecclesiastice vius. 345.C  
 Tonus. 58.A. 252.C. 380.C  
 Topazion, & eius genera duo. 310.B  
 Tophus. 373.B  
 Topicæ. 49.A.C  
 Topicæ oratoribus, dialecticis, poetis, & iurisperitis argumenta præstant. 50.B  
 Topicorum diuisio triplex. 49.C  
 Toralia. 386.A  
 Torannius Rufinus presbyter. 120.D  
 Torcular. 295.B  
 Tori. 208.A. 210.C  
 Tortmenta. 50.B. 88.D  
 Tormentum. 370.B  
 Torminosi. 72.D  
 Torpedo. 238.A  
 † Torpor, & pigritia. 27.D  
 \* Torpor, & ignavia contra exercitium virtutum dicunt. 417.D  
 Torques. 389.A  
 Torrens. 165.D  
 † Torrens, & fluuius. 15.B. 31.C. 38.A  
 Torris. 332.D  
 Torus. 393.A  
 Toruus. 203.C  
 † Totila Ostrogotthorū rex. 111.  
 † Totum, & omne. 26.A. 45.A  
 Toxicæ. 343.A  
 Trabaricæ naues. 368.D  
 Trabea. 383.C  
 Trabes. 378.C  
 \* Trabes in oculo proprio. 101.C  
 † Thracidas ventus. 86.B  
 † Traco, & draco. 10.B  
 Traconitis ciuitas. 162.A  
 Tractatus. 105.A  
 Traducere, vel transducere vi- tes. 330.D  
 Tragœdi. 364.A  
 Tragelaphi. 222.D  
 Tragici poetae. 149.B  
 Tragum. 371.C  
 Traianus Imperator. 97.C. † 106.  
 Traiectus. 368.C  
 Trama. 388.A  
 Trames. 19.D. 301.B  
 † Trames, semita, & callis. 33.C  
 Tramoserica vestis. 381.B  
 Tranquilli locus. 355.C  
 † Tranquillum, & serenum. 33.B  
 † Transcribere, conscribere, & scribere. 7.D. 42.A  
 Transcripti milites. 171.C  
 Transenna. 368.C  
 Transformatio. 220.A  
 † Transfuga. 45.B  
 Translatio causæ. 33.C  
 \* Transmigratio Babyloniae. 235.A  
 Transtra. 369.C  
 Trapetum. 405.B  
 † Trasemundus Vandalorum rex. 111. 164.D  
 † Tremens, & tremulus. 35.D  
 Tremissis. 325.C  
 † Tremulus, & tremens. 35.D  
 Threni, & lamēta in funeribus ad tibias cane bantur. 57.D  
 \* Tres Angeli ad Abraham venientes. 131.C. 240.D  
 \* Tres pueri in camino ignis. 247.C  
 Tria. 52.A  
 Tria ad Deum colendum, fides, spes, charitas. 141.C  
 \* Tria millia imperfecta quid significant. 168.A  
 Tribachys, siue Choreus pes. 11.C  
 † Tribuere, & attribuere. 35.A  
 Tribula. 405.B  
 \* Tribulatio iustorum. 107.B  
 \* Tribulationes huius vitæ aquis prætereuntibus com- perantur. 107.C  
 Tribunal. 294.B  
 Tribuni. 171.C. 174.B. 176.D. 317.D  
 Tribunitæ leges. 81.D  
 Tribus. 174.C  
 † Tribus duæ semis, quæ trans Iordanem à Moyse acceperant terram. 205.A  
 Tributa. 317.D  
 Trichorus. 313.B  
 Triclinium. 292.D  
 Triens. 367.A  
 Trifinium. 300.B  
 Trifolium. 345.B  
 Trigæ. 362.A  
 Trigamus. 184.A  
 Triginta. 52.B  
 Trigonaria pila. 366.B  
 Trilicis vestis. 381.D  
 Trimæstre ordeum. 327.C  
 Trimæstre triticum. 327.B  
 Trimetrum. 28.B  
 Trinacria. 276.D  
 Trinepos. 178.D. 180.B  
 Trineptis. 180.B  
 Trinitas. 126.A  
 Trinitas in relatiis personarum nominibus est. 126.C  
 † Trinitas, & unitas. 47.C  
 \* Trinitas integrè sibi soli nota est. 3.A. 168.C  
 † In Trinitate tria nomina, sed una substantia. 47.C  
 † Trinitatem in personis non distingue impium est. 48.A  
 Trinitatis alia nomina pro- pria, aliæ appellativa. 126.B  
 † Trinitatis persona. 47.C  
 † Trinitatis probatio. 47.C  
 † Trinitatis interna mysteria. 48.D  
 \* Trinitatis probatio. 260.D. & cetera.  
 \* Trinitatis significantia. 260.D  
 \* Trinitatis personæ quomo- do distinguedæ. 396.C  
 Trio. 366.B  
 Trion. 222.C  
 Triones. 67.C  
 Tripedes. 399.C. 401.B  
 Tripodes. 403.D  
 Tripolitana prouincia. 272.D  
 Triptolemus. 326.B. † 97.  
 Triptotanomina. 7.C  
 Triquetra. 276.D  
 Trire-

# L N D E X

Tremes.	368.B	† Tum, & tunc.	35.D. 39.	Tyberinus rex.	261.D
Triscelos.	399.C	B		Tyberis fluvius, siue Tiberis.	
Trismegistus.	155.C	† Tumidus, & turgidus.	35.	261.D.	271.D
Triftis.	203.C	A		Tyle insula.	265.C
*Tristitia contra gaudium spi- rituale dicit.	417.B	*Tumor contra humilem fa- tisfactionem.	417.D	Typanum.	60.C
† Tristitia, & incititia.	35.C	Tumultatio.	172.D	Type.	346.D
† Tristitia tria genera.	62.	Tumultus.	352.A	Typhus.	346.D
A		† Tumultus, & bellum.	35.B	Typi.	73.D
† Tristitiam subiugant frater- na alloquia.	62.D	† Tumulus, & sepulcrum.	32.	Typusherba.	346.D
Tritauus.	177.A.	D.	45.D	Tyranni.	170.D
Tritheitæ hæretici.	146.	† Tunc, & tum.	35.D. 39.	Tyrannus.	20.D
C		B		† Tyria vrbs.	97.
Triticum.	327.A	Tundere.	372.C	Tyro.	170.D
Triton.	157.A	Tungrij.	166.C	Tyrreni tubam inuenerunt.	
Tritonia Minerua.	157.A	Tanica.	380.B	59.B	
Triuia Diana.	156.B	Tunica manicleata.	380.C	Tyrrhenia.	268.B. 271.C
Triuæ.	301.C	Tunica pectoralis.	380.C	Tyrrhenum mare.	257.B.A
Triumphantis insignia.	353.	Tunica talaris.	380.C	Tyrrhenus, & Lydus fratres.	
B. C		Tunica.	234.B	268.B	
Triumphus.	353.A.C.D	Tunicæ pelliceæ primum fe- runt.	380.C	Tyrus vrbs.	266.C. 284.D
Trochæus pes.	11.C.	† Tao, & tueor.	46.B	Tyrus ciuitas olim Sarræ.	238.C
Trochaicum carmen.	28.B	† Turba.	23.C	Tyrus Carthago dicta.	285.B
Trochleæ.	369.A	Turbidus.	203.D	V.	
Troglodytæ.	167.C	† Turbidus, & turbulentus.	35.C	V, & I.	
Troia	268.A	Turbiscus.	337.A	V, digamma.	24.B
Troia capta.	96.A.	Turbo.	254.B	V, viuum significat.	17.A
Troiani.	164.C.	† Turbulentus, & turbidus.	35.	Vacca.	222.D
Trophæum.	353.D	A		Vacca vrbs.	166.C
Tropi.	24.A	† Turribus Archiepiscopus		* Vaccæ allophilorum arcam	
Tropius Regius.	251.A	Toletanus.	167.	Dei gestantes.	89.A
Tropicus.	251.A	† Turismundus rex Gottho-		Vaccæ.	166.C
Tros.	164.C.	rum.	166.	Vada.	258.C
Tructæ.	236.D	Turma.	172.C.B	Væ.	18.D
Truculentus.	203.C	Turpilij locus.	370.B	† Væ, & ve.	37.A
Trudes.	356.A	Turpis.	203.A	* Vagatio dissoluta.	418.A
Trulla.	377.C	† Turpis, & deformis.	9.B	Vagina.	357.C
Truncus.	208.A.	Turres.	290.A	† Vagire, & mugire.	37.D
Trutina.	332.D	Turris Babel ædificatur.	96.A.	Vagus.	203.D
Trutinator.	203.C	† 94.		Vah.	10.A
Tuba.	59.B.	* Turris Babylonæ quid signi- ficit.	128.B	Velens.	98.C
† Tuba, & tufa.	41.B	Turtur.	245.B	† Valens, & firmus.	15.A
* Tubæ argenteæ duæ.	187.B	* Turtur, & columba in sacri- ficio.	177.A	† Valens Imperator.	155.A.
† Tubalcain ferri inuentor,		Tuscanicæ columnæ.	373.	156.A	
93.		D		† Valens, & Valentianus fra- tres Impp.	100.
Tabantes.	166.C	Tusculanus lapis.	307.B	Valentiniani hæretici.	143.D
Tubera.	350.C	Tusfillæ.	207.B	Valentinianus Imperator.	98.
Tubex.	367.B	Tussis.	73.C	A.	109.
Tubraci.	381.C	Tutor.	203.B	Valentinus hæretarcha.	143.
Tubruci.	381.C	Tutorem, & pedagogum olim cbrui, prouerbialiter.	203.	D.	† 106.
Tuci.	245.B	B		Valentinus Imperator.	97.
Tudis.	272.C	† Tuum, & tum.	35.C	C	
† Tueor, & tuor.	46.B	† Tuus, & tas.	35.C	Valerianus Imperator.	98.A.
† Tufa, & tuba.	41.B			† 107.	
† Tuga, & toga.	41.B			+ Valetudo, & infirmitas.	6.C
Tugurium.	298.A			Valgij versus.	370.C
† Tulga rex Gotthorum.				Valles.	280.B
166.				Valles humidæ nebulas exha-	
† Tulit abstulit, & substulit.	35.A			lant.	253.D
† Tullus Hostilius prior cen- sum egit.	100.			† Valles, & conualles.	37.B
				Valli.	

# I N D E X.

- Valli. 297.D  
 Vallum. 297.D  
 † Vallum, & murus. 297.D  
 Valuæ, & fores. 295.B. † 20.  
 C  
 \* Vanæ gloriæ fauores qui diligunt. 90.B  
 Vandali in Africa extinguntur. 98.B  
 Vanus. 203.D  
 Vatij. 236.D  
 Varius. 203.C  
 Varius equus. 224.A  
 M. Ter. Varro. 104.B.  
 † 103  
 Varro agriculturæ expoliuit. 326.A  
 Varronis locus. 1.C. 18.D.  
 27.B. 42.A. 77.B. 149.B.  
 151.A. 209.B. 281.A  
 † 71.A  
 Varronis versus. 337.B  
 Vas. 398.B  
 \* Vas Petro ostensum. 115.A  
 Vasa aquaria. 400.A  
 Vasa Aretina. 398.D  
 Vasa cælata. 399.A  
 Vasa coquinaria. 401.A  
 Vasa escaria. 398.B  
 Vasa fictilia. 398.B.C  
 Vasa luminariorum. 402.B  
 Vasa olearia. 400.C  
 Vasa potoria. 399.B  
 Vasa repositoria. 401.D  
 Vasa Samia. 276.C. 398.D  
 Vasa vinaria. 400.A  
 Vasa apud veteres, neque aurea, neque argentea, sed fictilia. 398.C  
 † Vasa templi diui Petri Gotthi diripere noluerunt. 156.C  
 \* Vasa Domini in Babyloniam deportata. 235.A  
 In vasis tria queruntur. 399.C  
 Vascones. 166.C  
 Vasculum. 398.B  
 † Vastitas, & vastitudo. 36.B  
 Vates. 138.A. 149.A  
 † Vates, & pontifex. 28.A  
 Vaticinia. 149.B  
 Vbera. 208.C  
 † Vbera, & mammæ. 42.A  
 † Vbera, & papillæ. 23.D  
 Ve. 18.D  
 † Ve, & quæ. 37.A  
 Vecors. 203.D  
 † Vecors, & vesanus. 36.B  
 Vectes. 83.C. 404.C  
 Vectigalia. 318.A  
 Vector. 204.A  
 Vehiculum. 404.C  
 Veientana gemma. 313.A  
 Vela. 370.B. 386.A  
 \* Vela cilicina vndecim. 172.C  
 Velensis tunica. 381.C  
 † Velerari, & meditari. 47.B  
 Velites. 171.D. 365.C  
 Vellus. 386.B  
 \* Vellus, & area. 210.D  
 † Velocitas, & celeritas. 36.B  
 42.C  
 Velorum genera. 370.B  
 \* Velam oppansum in medio tabernaculi. 172.A  
 Venæ. 210.D  
 Venabula. 356.B  
 Venator. 204.A  
 Venatorum officia quattuor. 204.A  
 Venditio. 84.B  
 † Vendo, & veneo. 36.A  
 Veneficus. 204.A  
 \* Venena circumlita melle latent. 92.C  
 Venenum. 233.D. 397.A  
 \* Veneratio maior fit pro potentia, quam pro reuerentia sanctitatis. 108.C  
 Venereæ aues. 245.C  
 Veneris crinis. 313.A  
 Veneris stella. 68.A  
 Veneris stella umbram facit. 79.A  
 † Veneti, & Přasini ciuile bellum faciunt. 112  
 Venetia. 286.B  
 Venetum. 376.C  
 Venetus color. 362.B  
 \* Veniam pigrè præstantes. 92.C  
 \* Veniam postulati cito ignoscendum. 92.B  
 Venter. 211.B. † 53.B  
 † Venter hominis. 51.B  
 \* Venter importunitissimus exactor. 62.C  
 † Venter aluus, & vterus. 3.A  
 Venti quomodo fiant. 251.D  
 † 85.B  
 Venti aerem congregant, numerique faciunt. 252.A  
 Venti duodecim mundi globum flatibus circumagunt. 254.A  
 Venti pennas habere finguntur. 126.B  
 Venti cardinales. 254.D  
 † Venti aliquando Angeli intelliguntur. 85.D  
 † Venti aliquando incétores spiritus significant. 85.D  
 Venti vis. 253.D  
 Vento nihil velocius. 254.C  
 Ventorum quatuor principales spiritus. 253.D  
 Ventorum Septentrionalium, & Australium natura. 254.D  
 † Ventorum nomina. 86.A  
 Ventus. 253.D  
 Vepres. 337.C  
 Venus. 153.C. 157.A  
 Venus ex fluctibus creata. 219.B  
 Venus in Cythera orta. 276.A  
 † Venus in tertio cali circulo. 79.A  
 Venustas ædificiorum. 374.D  
 Venustus. 203.C  
 Ver. 93.C. † 69.B  
 Vernoum. 92.C  
 Vernoum, adulatum, & præceps. 93.C  
 † Ver humidum, & calidum. 69.B  
 † Ver allegoricæ. 70.A  
 † Veranianus. 163.C  
 Veratrum. 343.D  
 Verax. 203.B  
 Verba Grammaticorum, & Rhetorum in quo differat. 8.D  
 Verba actiua, passiua, neutra lia, & deponentia. 9.D  
 \* Verba in honesta fugienda. 384.B  
 \* Verba otiosa vitanda. 40.B  
 51.A  
 \* Verba diaboli. 71.A  
 Verbalia nomina. 7.C  
 Verbaicum. 346.B  
 Verbena. 345.A  
 Verbera. 88.B  
 † Verbera, & flagella. 36.C  
 \* Verbera Ægyptiorum. 160.B  
 Verbis similia nomina. 7.C  
 Verborum genera. 8.D. 9.D  
 Verborum species. 9.A  
 Verbum. 8.C. 46.A. 105.A  
 † Verbum, & sermo. 36.D  
 Verbum Christus. 122.A.  
 † 49.B  
 Verecundus. 203.C  
 † Verecundus, & pudens. 27.B  
 i. † Ves.

# INDE X.

- † Verecundus Episcopus Afri  
 canus. 120.B  
 Veredus equus. 224.B  
 Verennes. 405.C  
 † Vereor, & reuereor. 44.C  
 Veretrum. 210.A  
 Vergiliae. 68.A. † 81.C  
 Veridicus. 203.B  
 Veris equi p̄asini. 363.C  
 † Veris initium. 69.D  
 Veritas. 203.B  
 \* Veritas in lectione amanda,  
     non verba. 83.D  
 \* Veritas iniq̄is molesta. 93.  
     C  
 \* Veritas fallacia, & menda-  
     cio respondet. 420.D  
 \* Veritatem metu tacere. 99.  
     B. 106.B  
 \* Veritati tantō quisque vici-  
     nior, quantō longius ab ea  
     esse putat. 90.B  
 Vermes carnium. 123.A  
 Vermiculus. 387.B  
 Vermis. 235.D. 236.B.C  
 Vermis Christus dicitur. 123.  
     A  
 Verrere. 371.C  
 Verres. 222.A  
 Verriculum. 371.C  
 Verrij, Flaccilocus. 281.A  
 Vertucae. 75.A  
 Verrucaria. 344.C  
 Versipellis. 203.C  
 Versus. 28.A. 107.D  
 † Versus de ventis. 87.B  
 Versutia. 203.C  
 Versutus. 188.A. 203.C  
 † Versutus, & callidus. 6.D  
 Vertex. 205.D. 249.C  
 Vertibula. 209.C  
 Vertigo. 73.B  
 Veruactum. 327.A  
 Veruex. 221.B  
 Verus. 203.B  
 Vesanus. 203.D  
 † Vesanus, & vecors. 36.B  
 Vesica. 211.D  
 Vesica vsum volucres non ha-  
     bent. 211.D  
 Vespa. 248.B.C  
 Vespasianus Imperator. 97.B  
     † 106  
 Vesper. 91.D  
 \* Vespera cogitio creaturæ  
     in se ipsa nominatur. 7.C  
 \* Vesperæ. 333.B  
 † Vespere scere, & vespere scer-  
     re. 37.D  
 Vesperna. 394.C  
 Vespertilio. 243.C  
 Vespertinum officium. 113.B  
 † Vesperum. 65.A  
 † Vesper. 82.C  
 † Vesper Antichristi typus.  
     82.C  
 Vesta. 156.C  
 Veste quārumdam gentium  
     propria. 381.A  
 \* Veste non attrita filiis Is-  
     rael in deserto. 197.C  
 Vestibulam. 295.A.D  
 Vestigatores. 204.A  
 Vestigia. 301.C  
 \* Vestigia Dei. 4.B  
 † Vestigia hominis. 51.B  
 Vestimentum. 380.A  
 † Vestimentum, & vestis. 39.  
     A  
 Vestis quo contacta non adul-  
     titur. 246.C  
 Vestis Sacerdotalis in lege.  
     379.D. \* 174.A  
 \* Vestis ex lana, & lino non in-  
     duenda in lege. 199.A  
 † Vestis, & vestimentum. 39.  
     A  
 Vestitus. 380.A  
 Vestitum genera. 380. 381  
 Vestitum Sacerdotialium octo  
     genera in lege. 379.D  
 Veterani. 171.A  
 Veteres in propatulo, & com-  
     muniter velcebantur, ne  
     singularitas luxuriā gigne-  
     ret. 394.C  
 † Veteres sedentes epulaban-  
     tur. 33.B  
 Vetula. 216.D  
 Veturius. 79.B  
 † Vetus, & antiquum. 36.A  
 † Vetus, & vetustum. 39.B  
 Vetus testamentum. 99.A  
 Vexare. 203.D  
 Vexatus. 203.D  
 Vexillum. 354.D  
 † Vgnericus Vandalarum  
     rex. 164.B  
 Vgni. 164.B  
 † Vgni Gotthos expulerunt.  
     155.D  
 † Vgni proprio excidio deua-  
     stati. 158.B  
 Via. 301.C.D  
 Via Christus est. 123.C.  
     \* 158.B  
 Via lactea. 251.C  
 Via militaris. 301.A  
 † Via, vicus, & platea. 37.B  
 Via. 290.B  
 Viarum mensuræ. 301.B  
 Vicia. 199.D. 329.A  
 † Vicinia, & vicinitas. 44.A  
 Victima. 115.A  
 † Victima, & hostia. 44.  
     B  
 † Victima, & sacrificium. 33.  
     A  
 \* Victor, & victi. 194.A  
 Victor Tunnensis Episcopus.  
     95.A. † 92. 127.A  
 Victoria. 353.C  
 † Victorinus Episcopus. 120.  
     C  
 Victorinus orator. 35.C. 44.  
     B. 47.A  
 Victorius. 109.D  
 Vicus. 394.B  
 † Victus, & vincitus. 37.C  
 Victus. 289.A.B. 190.B  
 † Vicus, & via. 37.B  
 † Videre, aspicere, & intueri.  
     36.A  
 Vidua. 184.A. 185.A  
 † Vidua vera. 357.C  
 \* Vidua quæ in gazophylac-  
     cio duo iecit minuta. 254.D  
 \* Viduae, & earum exempla.  
     357.B  
 Viere. 149.B. † 3.D  
 Vigiliae. 171.C  
 \* Vigilarum antiquitas, & de-  
     uotio. 333  
 Viginti. 52.B  
 Vilis. 203.C  
 Villa. 298.D  
 Villicus. 175.C. 176.B  
 Vimen. 336.C  
 † Vincentius Archiepiscopus  
     Toletan. 167.  
 † Vincentius Cæsaraugustan.  
     Episcopus, apostata. 129.  
     C. 160.C  
 \* Vinctus, & victus. 37.C  
 Vincula. 88.A  
 † Vindex, & vltor. 44.A  
 † Vindicare, & vlcisci. 36.D  
 Vindilicus fluvius. 166.B  
 Vinitarium. 238.D  
 Vinnela vox. 58.C  
 Vinnum. 58.C  
 Vino feminæ non vtebantur  
     apud Romanos, nisi sacro-  
     rum causia. 397.A  
 \* Vino dediti, & luxuriosè vi-  
     uentes. 62.D  
 Vinolentus. 202. 203.D  
 Vinum. 396.D  
 Vinum venenum veteres vo-  
     cabant. 397.A  
 Vinum v̄ venenum adoleſce-  
     tulæ fugiant. 397.A  
 Vinum Amineum. 397.C  
 Vinum colatum. 397.D  
 Vinum crucium. 397.  
     A  
 Vinum Falernum. 397.  
     C  
 Vinum gazetum. 297.D  
 Vinum

# I N D E X.

- Vinum honorarium. 397.D  
 Vinum infertum. 397.D  
 Vinum limpidum. 397.C  
 Vinum mali Cydonij. 333.  
 C 333.B  
 Vinum roseum. 397.C  
 Vinum spurcum. 397.D  
 Vinum succinatum. 397.C  
 Vinum turbidum. 397.C  
 Viola. 343.B  
 Viola purpurea; alba, & meli-  
 na. 343.B  
 Vipera. 232.B. 234.B  
 † Vipereum, & viperinum.  
 37.A  
 Vipsanius Philargius. 16.B  
 Vir. 183.D. 203.B. 215.D.  
 † 53. A  
 Vir caput mulieris. 385.B.  
 A \* 359.D  
 † Vir, & homo. 36.C. 53.D  
 † Vir, & masculus. 45.B  
 † Vir, & mulier. 54.B  
 † Vir, & virus. 37.C  
 \* Vir ad imaginem Dei fa-  
 etus: mulier ad imaginem  
 viri. 12.B  
 \* Vir propter se creatus, mu-  
 lier propter virum. 12.B  
 Vir sanctus. 28.C  
 Vir ecclesiasticus. 93.B  
 \* Vir qui cum Iacob luctatas  
 est. 240.D  
 \* Vir, si comam nutriat, igno-  
 minia est. 354.D  
 Virago. 54.A. 216.A  
 † Virens, & viride. 37.C  
 Vires sene&tute, & morbo mi-  
 nuuntur. 216.A  
 † Vires, & virtus. 44.D  
 Virga. 216.A. 332.A  
 \* Virga Aaron. 170.D  
 \* Virga Aaron florem profert.  
 189.B. 190.C  
 \* Virga Moysis in draconem  
 versa. 159.A  
 Virgæ. 88.C  
 Virgilius. 24.A  
 † Virgilius nascitur. 103.  
 Virgilij dictum. 188.B  
 Virgilij locus. 13.A  
 Virgilinius locus illustratus.  
 165.A. 167.B. 171.A.B.  
 184.B. 189.D. 199.C.  
 289.B. 295.B. 328.D. 334.  
 B. 335.B. 143.B. 346.C.  
 353.P.D. 359.B. 381.D.  
 394.A. † 22.C. 32.A.  
 23.D. 71.A.B. 81.B. 82.  
 D. 84.A. 87.B. 88.C  
 Virgilij varia lectio. 88.C.  
 195.B  
 Virgines quare Vestæ dica-
- ta. misericordiam 56.B  
 † Virgines, vel viragines. 54.  
 A  
 \* Virgines de suis meritis glo-  
 riantes. 59.B  
 \* Virgines feliciores in vita  
 æterna. 59.C  
 \* Virgines angelis æquales. 59.  
 C 59.B  
 \* Virgines sacræ. 355.C  
 \* Virgines quinque sapien-  
 tes, & quinque fatuæ. 251.  
 D  
 \* Virgines quare in benedi-  
 ctione velentur. 357.B  
 † Virginitas, & castitas. 6.  
 C  
 \* Virginitas nuptijs prefertur.  
 59.B. 356.A  
 \* Virginitas admonita, non  
 iusta. 59.B. 356.D  
 \* Virginitas geminum bonū.  
 59.C  
 \* Virginitas vera. 356.  
 A  
 \* De Virginitate. 59.B  
 \* Virginitatis sanctum pro-  
 positum à quo exortum.  
 355.C  
 \* Virginitatis laus. 356.A.  
 & cætera.  
 \* Virginum virorum caput  
 Christus.  
 Virginum fœminarum caput  
 Maria. 355.D  
 Virginum ornatus crines. 383.  
 A  
 Virga. 68.D. 216.A  
 † Virgo mulier, & fœmina.  
 36.C  
 † Virgo, & virago. 36.D  
 \* Virgo carne non mente. 59.  
 A  
 † Virgo quædam vasa de sacra-  
 rio Petri Apostoli Gotthis  
 dare renuit. 156.C  
 Virgultum. 332.A  
 Viri virtus maxima, mulieris  
 minor. 215.D  
 Viri apud antiquos discumbe-  
 bant, mulieres sedebant.  
 403.C. † 33.B  
 Viritonis capillis. 383.A  
 \* Viri duo in agro. 251.C  
 \* Viri duo in lecto. 251.C  
 \* Viri sancti. 85.C  
 † Viride, & virens. 37.C  
 Viridis. 203.C  
 Viriolæ. 389.C  
 † Viriosus. 45.C  
 † De Viris illustribus. 118.  
 Viro infame vltra vnum annu-  
 lum gestare. 390.C
- Virtus. 360.A  
 Virtus Christus. 122.B  
 † Virtus, & vis. 45.A  
 † Virtus, & fortitudo. 36.B  
 \* Virtus boni operis. 34.A  
 \* Virtus libidine frangitur.  
 59.D  
 \* Virtus sine humilitate, & cha-  
 ritate. 56.D  
 \* Virtus libidine frangitur. 59.  
 D  
 Virtutes. 127.C  
 Virtutes animæ quattuor. 43.  
 B  
 † Virtutes, & vires. 44.D  
 † Virtutes malè vsæ. 61.D.  
 \* 54.A  
 \* Virtutes sanctorum. 41.B.  
 90.C  
 \* Virtutes ex virtutibus oriū-  
 tur. 54.B  
 \* Virtutes à modico incipiūt.  
 55.A.B  
 \* Virtutes simulatae. 55.  
 A  
 \* Virtutes summæ, & mediae.  
 55.D  
 \* Virtutes contra vitia. 56.  
 B  
 \* Virtuti contraria inuidia. 91.  
 D  
 \* Virtutum appetitus. 55.  
 A  
 \* Virtutum discretio. 54.  
 B  
 \* Virtutum pugna aduersus  
 vitia. 56.A  
 \* Virtutum, & vitiorum con-  
 flictus. 413.B  
 Virus. 210.A  
 † Virtus, & vir. 37.C  
 Vis. 86.B  
 Vis priuata. 86.B  
 Vis publica. 86.B  
 † Vis, & bis. 37.C  
 † Vis, & vires. 45.C  
 † Vis, & virtus. 45.A  
 Viscarago. 345.B  
 Viscera. 210.B. † 52.D  
 Viscum. 345.B. 395.A  
 Viscus. 209.A. 210.A. 345.  
 C  
 † Visere. 39.D  
 \* Visio animalium in Ezechie-  
 le. 85.D  
 \* Visiones spirituum immun-  
 dorum in somnis. 73.A.B.  
 C.D  
 Visionum genera. 135.B  
 \* Visitatio Dei. 68.A  
 Visula vua. 330.B  
 Visus. 205.B. † 54.A  
 † Visus, & visi. 37.C  
 i 2 † Visus

# I N D E X.

- † *Vitus longinquitate locorum* 79.B  
*languescit.*  
*Vita.* 204.A  
*Vita Christus est.* 122.A  
*Vita testis.* 359.D  
 † *Vita activa, & contemplativa.* 59.A.B. \* 85.B.D  
*Vita beata.* 34.A  
 \* *Vita recta cum fide.* 34.C  
 \* *Vita ista vesperum futuramane est.* 104.D  
 \* *Vita sine doctrina, inutilem doctorem facit.* 95.D  
 \* *Vita breuis.* 110.C.D  
 \* *Vita impensa grata, iustis amara.* 110.D  
 \* *Vita expletur diebus singulis.* 111.A  
 \* *Vita vitalis Christus est.* 111.A  
 \* *Vita mortalis nostra est.* ibidem.  
 \* *Vitam sine crimine multi habere possunt, sine peccato non possunt.* 46.A  
 † *Vitam actiuam exercere debent qui ad contemplationem peruenire contendunt.* 59.C  
 \* *Vitam longam querens.* 111.A  
 \* *Vitam odio habere, & moritimer.* 111.C  
*Vitabundus.* 197.D  
*Vites.* 329.A  
*Vites mutatione loci, & qualitatem, & nomen amittunt.* 330.D  
*Vitia apud Grammaticos.* 22.A  
*Vitia in verbis fugienda.* 39.A  
*Vitia litterarum verborum, & sententiarum cauenda.* 38.B  
 † *Vitia principalia octo.* 62.B  
 \* *Vitia quando expelluntur acris consurgunt.* 39.C  
 \* *Vitia superare sancti totu nisu contendunt.* 53.C  
 \* *Vitia accusans, & perpetrans.* 53.D  
 \* *Vitia adum non perfecte videntur.* 53.D  
 \* *Vitia corripere qui non debet.* 93.D  
 \* *Vitia ex vitijs oriuntur.* 54.B  
 \* *Vitia sibi succedunt.* 54.D  
 \* *Vitia quædam virtutum species præferunt.* 55.A  
 \* *Vitia à modicis criminibus incipiunt.* 55.B  
 \* *Vitia prius extirpanda deinde virtutes inferendæ.* 55.C  
 \* *Vitia cum virtutibus ad utilitatem interdū configunt.* 56.B  
 \* *Vitia odio habenda non homo.* 92.D  
 \* *Vitia aliorum multi cernunt, sed non sua.* 101.B.C  
*Vitibus quæ conueniunt.* 330.D  
*Viticella.* 346.A  
*De Vitijs.* 53.B  
*Vitijs quis dominabitur.* 62.A  
 \* *Vitio perfecte renuntiare.* 53.C  
 \* *Vitio nequaquam resistitur, si consperioni ceditur.* 71.A  
*Vitiorum, & virtutum conflictus.* 413.B  
 \* *Vitiosi ad regimen ecclesiæ non promouendi.* 95.B  
*Vitis.* 329.A  
*Vitis Christus.* 123.C  
 † *Vitis quando inuenta.* 97.  
*Vitis alba.* 346.D  
*Vitiscionia.* 330.C  
*Vitis nigra.* 346.D  
*Vitis syriaca.* 330.C  
 \* *Vitium naturale non est, quia nocet naturæ.* 8.D  
 \* *Vitium occultum, & publicum.* 57.A  
*Vitricus.* 179.D  
*Vitrum.* 316.C  
*Vitrum flexibile.* 317.B  
*Vitrum fractum ouo calce admixto glutinatur.* 246.C  
*Vitta.* 388.B. 389.C. 391.C  
*Vitta, & tænia.* 389.C  
*Vittis nisi castæ matrone vti non poterant.* 404.A  
*Vitula.* 216.A. 222.D  
 \* *Vitula rufa in sacrificio.* 190.D. 191.B  
*Vitulus.* 222.D. 236.C  
*Vitulus Christus.* 123.A  
*Vitulus ex muliere generatus.* 218.B  
 \* *Vitulus in sacrificio.* 166.D. 177.D  
 \* *Vitulus qui pro sacerdotis emundatione offerebatur.* 183.C  
*Viuens.* 203.C  
 † *Viuens, & viuus.* 37.A.42.B  
*Viuere.* 111.B  
 † *Viuere, & bibere.* 37.C  
 \* *Viuere recte.* 34.A  
 \* *Viuere sollicitè oportet.* 111.D  
*Viuus.* 203.C  
 † *Viuus, & viuens.* 37.A. 42.D  
*Vl.* 162.A  
 \* *Vlceta Ægyptiorum.* 160.B  
 † *Vlcisci, & vindicare.* 36.D  
*Vlcus.* 75.D  
 † *Vlcus, vulnus, & plaga.* 36.C. 45.A  
*Vliginosus ager.* 299.C  
*Vligo.* 299.C. 302.A  
 † *Vlyfles.* 97.  
*Vlyfis socij transformati.* 220.A  
 † *Vlla, & olla.* 37.D  
*Vlmus.* 336.D  
*Vlna.* 208.B  
 † *Vlpianus quando claruit.* 107.  
*Vlpicum.* 350.A  
 † *Vltor, & defensor.* 9.B  
 † *Vltor, & vindex.* 44.A  
 † *Vltra, & citra.* 36.D  
*Vlua.* 346.D  
*Vlula.* 242.B. 243.D  
*Vmbilicus.* 209.C. 252.D  
*Vmbo.* 209.C. 358.A  
*Vmbra.* 253.A. 283.C  
 † *Vmbra terrarum noctem efficit.* 83.D  
*Vmbra.* 236.D  
*Vmbri.* 165.C  
*Vmbria.* 271.B  
*Vna Sabbati.* 90.A  
*Vncia.* 300.A. 322.A. 325.A. 374.C  
*Vncinoli.* 330.A  
*Vnctio Spiritus sanctus.* 125.C  
*Vnda.* 258.D  
 † *Vnda, & aqua.* 4.B. 37.B. 40.C  
*Vnguenta.* 78.A  
*Vnguenta simplicia, & composita.* 78.D  
*Vnguenta crinium, & corporum à Syria allata.* 265.B  
*Vnguentum.* 78.C  
*Vnguentum visibile.* 121.D  
 \* *Vnguen-*

# I N D E X.

*Vigilientum quo perungitur tabernaculum.	174.B	Vox acuta.	58.C	malis male, & malis bene.
Vngues.	239.B	Vox alta, clara, & suavis.	58.C	109.A
Vngulae.	88.D	Vox articulata.	10.B	Vtice ciuitas.
Vngulus annus.	390.D	Vox aspera.	58.C	285.A
Vnicornis.	227.D	Vox cæca.	58.C	Vtile.
Vnigenitus.	177.B	Vox dura.	58.C	203.B
Vnigenitus Christus.	122.C	Vox perfecta.	58.C	† Vtile, & aptum.
Vnio.	366.B	Vox vinnola.	58.C	1.A
Vniones.	312.D	† Vox, & sonus.	37.A	Vtres.
Vnitas.	126.A	Vpupa.	245.B	400.D
† Vnitas, & trinitas.	47.C	Vr ignis.	194.B	Vua.
† Vniuersi, omnes, & cuncti.	40.C	303 A	246.B	237.A
Vniuersitas.	141.B	Vranoscopus.	238.B	Vua aminea Lanata.
Vniuoca.	44.C	Vrbani ciues.	175.B	330.D
Vnum quid.	51.B	Vrbicus fluuius.	158.D	Vua argetis.
Vnus.	52.A	Vrbs.	292.A	330.B
Vnus Dei nomen.	120.D	Vrbs Roma, cætera oppida,		Vua baflifca.
† Vnus, & solus.	36.B	175.B		330.A
† Vnus, & vnicus.	36.A	Vrbs quare aratro circunda-		Vua biturica.
Vocalis vna abusiæ dicitur syllaba.	10.C	batur.	289.C	330.A
*Vocatio gentium ad fidem.	286.C	Vrbs aratro conditum, aratro		Vua fœcinia.
	291.A	euertitur.	289.C	330.D
Vocatiuus casus.	7.B	Vrbs, & ciuitas.	289.A	Vua inerticula.
Voces perspicuæ.	58.B	† 36.B		330.B
Voces pingues.	58.C	† Vrbus.	36.B	*Vua passa vescentes.
Voces suaues.	58.B	Vrceolus.	400.C	187.D
Voces subtile.	58.B	Vrceus.	400.C	Vua rubelliana.
Vocis eleuatio.	11.C	Vri.	223.A	330.B
Vola.	241.A	*Vriæs Hetheus.	227.B	Vua vifula.
Volate.	241.D	245.D		Vuæ.
Volemis oliua.	337.A	Vriel.	127.C	330.B
Volemum.	337.A	Vrina.	211.D	Vuæ Amineæ.
† Volo, opto, & cupio.	36.A	Vrina lyncis in pretiosum la-		330.D
Volucres.	241.D	pidem vertitur.	28.A	Vuæ Apianæ.
† Volucris, & avis.	3.A	Vrit, calor, & frigus.	253.C	330.A
Volumen.	107.A	Vrina.	323.C	Vuæ Balanitæ.
Voluntas.	83.B.	324.B	330.C	
*Voluntas Dei.	6.B	*Vrina aurea in arca testamen-		Vuæ Cerauniæ.
*Voluntas maligna.	106.C	ti.	170.D	330.C
† Voluntas, & voluptas.	36.C	Vrla.	67.C	Vuæ Cydonitiæ.
47.A		† Vrsatius episcopus.	123.A	330.C
*Voluptas.	187.D	Vrsi.	360.B	Vuæ dactyli.
Voluptas in iecore.	52.D	Vrsus.	228.B	330.C
211.C		Vrtica.	344.B	Vuæ duracinæ.
Voluptas, & voluntas.	36.C	Vrus animal.	269.A	330.C
47.A		Vsci.	165.D	Vuæ Heluolæ.
*Voluptas vescendi.	62.D	Vsia.	236.B	330.C
*Voluptas labori cedit.	88.B	Vsucapio.	86.A	Vuæ Libycæ.
† Volusianus Imperator.	107	Visura.	85.A	330.C
Volutabrum.	302.B	Vsus.	86.A	Vuæ Mareoticæ.
Volumen.	206.B	Vsusfructus.	86.A	330.C
Vomer.	405.B	*Vsus rerum diuersus.	109.	Vuæ Numisianæ.
Vopiscus.	178.A	D		330.D
*Votum reddendum.	385.	*Vsus bonus, & malus.	386.	Vuæ præcoquæ.
B		D		330.C
*Votum castitatis.	356.A	Vter.	211.C	Vuæ Rhodiæ.
*Votum facit illicitum, quod		† Vter, & vtrum.	36.B	330.C
erat per naturam licitum.		Vterini.	179.C	Vuæ stephanitæ.
356.A		† Vterique, & vtrique.	44.C	330.C
Vox.	10.A	Vterus.	179.C	Vuæ suburbanæ.
		† Vterus, aluus, & venter.	211.B	330.C
		3.A		Vuæ tripedanæ.
		53.B		330.C
		† Vti, & frui.	14.C	Vuæ venuculæ.
		*Vti bonis bene, bonis male		330.C
		i 3		Vuæ vinciariæ.
				330.C
				† Vualia rex Gotthorum.
			157.D	166
				† Vuamba rex Gotthorum.
			166	
				Vuandali.
			166.B	163.D
				† Vuandali in Africam ex Hispania transeunt.
				110
				† Vuandalorum historia.
			163.	B
				† Vuandalorum regnum finitur.
			164.C	164.C
				Vuangiones.
			166.C	166.C
				† Vuitericus Gotthorum rex.
			161.A	
				Vuidus.
			246.C	330.B
			† Vuidus, & humidus.	37.A
			39.B	
				† Vuistremirus Archiepiscopus Toletanus.
				168
				† Vuitericus rex Gotthorum.
			166	
				† Vuitiza rex Gotthorum.
			166	
				Vulcaniz insulæ.
			277.B	
				Vulcanus.
			155.C	155.B
				Vulcanus ignis est.
			371.A	
				Vulca-

# I N D E X.

Vulcanus fabricæ inuentor.			est Legis.	248.B
153.C			*Zachariæ liber quid conti-	
Vulgares notæ.	16.B		neat.	320.C
Vulgatis interpretatio scriptu-			*Zachariæ locus.	27.A
rarum quinta editio nuncu-			Zambri. 130.C	131.A
patur.	103.C		Zame fons in Africa.	255.
*Vulnera carnis citius sentiū-			A	
tur, quam animæ.	68.C		*Zara, & Phares.	146.B
†Vulnus, vlcus, & plaga.	36.C		Zara	130.A
45.A			Zebedæus.	137.D
*Vulnus inueteratum tardius			Zelpha.	129.D. 133.B
sanatur.	48.B		*141.D	
Vulpes.	228.B		†Zelus, & inuidia.	38.A
†Vulpes ex equa creata.	28.		Zema.	398.B
C			Zeno Stoicus.	148.A
†Vultuosi.	51.D		*103.	
Vultur.	242.C		Zeno Imperator.	298.B
Vulturnus ventus.	254.A.B		*110	
†86.A			†Zepherinus episcopus.	107
Vultus.	206.C		Zephyrus.	254.C
†Vultus, & facies.	36.C. 51.D		†86.A	
Vulua.	211.D		Zephyrorum equi albi.	363.
Vxor.	183.D		C	
Vxor tres ob cauſas ducitur.			Zethus.	57.D
184.A			Zeugis regio.	273.B
Vxor quattuor debet habere.			Zeugma.	23.D
184.B			Zizania.	347.A
Vxor quare sub viri potestate			Zmilaces.	315.B
est. 184.C	*360.A		Zodiacus circulus.	64.D
* Vxor fratris accipienda in			151.B	
Lege.	200.D		† Zoes primus Ægyptiorum	
* Vxor à viro non discedat.			rex. 95.	
360.A			Zona.	391.A
* Vxor propter adulterium			Zonæ cæli quinque.	63.D
tantum dimittitur.	360.B		251.A	†70.D
X			Zoroastes Bactrianorum rex.	
X, Littera pro S, & C.	4.D		163.D	†95
Xenocrates.	97.C. 116.B		† Zacharias, & Elisabeth.	
			150.B	
			* Zacharias figura sanctorum.	
			246.D	
			* Zacharias sacerdos silentium	

*F I N I S.*

# ERRATA CORRECTA

## In priore parte.

Pag. Col.

- 8. 1. C. significationis.
- 35. 1. C. Ratiocinatio.
- 35. 2. B. argumentata.
- 27. 2. C. Cenofis. Al. Cenonefis. Hanc.
- 51. 1. Musica est.
- 57. 1. B. proprius.
- 60. 2. A. Symphonia.
- 62. 2. A. in. c. 37.
- 24. 1. A. lens.
- 84. 2. A. potest. (Dele sequentia usque ad vocem Nouella)
- 86. 1. D. practica.
- 87. 2. B. Internacioni.
- 69. 1. D. de natura rerum.
- 91. 1. A. venient.
- 98. 1. B. annis.
- 103. 1. a. de ciuit. c. 20. & 2. de doct. Chr. c. 8.
- 113. 1. A. Philo.
- 150. 1. A. de Diis.
- 175. 1. A. habirato.
- D. aduersus.
- 183. 1. A. patre.

Pag. Col.

- 192. 2. C. Al. unit.
- 193. 1. C. dus arque.
- 194. 2. C. sinc.
- 201. 1. B. sapere.
- 212. 1. A. mei trualis.
- 213. 2. C. Ex Fext.
- 220. 1. D. Porro Onocentauri.
- 220. 2. B. vencicio.
- 221. 1. A. barbararum.
- 225. 2. C. Ital. c. 21.
- 236. 1. D. li minores equos, nos.
- 234. 2. A. Ex Hieron.
- 240. 2. D. esse.
- 241. 1. B. lib. 3.
- C. e Plin. Delectantur cetera.
- 246. 2. A. manus.
- 247. 2. B. ramen.
- 255. 1. D. eb.
- 265. 2. C. quam luteo.
- 267. 2. C. LX. amnibus.
- 257. 2. D. insuete sex vastis. dele ad- iunctis aliis.
- 253. 1. A. Ex Sol. c. 17.

Pag. Col.

- 268. 2. C. Solin. c. 53.
- 274. 1. D. Sarpanaque.
- 283. 2. D. eclog. 7.
- 287. 1. B. Saguntum.
- 288. 1. C. de Egypt. 35.
- 306. 2. B. quiddam.
- 317. 1. B. vires.
- 321. 1. D. continent.
- 327. 1. C. priore.
- 330. 1. D. sine rubore.
- 331. 1. A. Rubellianis.
- 334. 2. B. in aqua.
- 346. 2. D. vlua.
- 350. 1. B. Nafturium.
- 353. 1. D. Et hoc est.
- 369. 1. B. Porticulus.
- 375. 1. A. lib. 17. c. 2.
- 376. 2. B. Nam & fi.
- 378. 1. A. Perdix.
- 379. 1. C. Rabanum.
- 380. 2. C. incendit.
- 397. 2. D. cervisia.
- 402. 1. C. à cera nomen.

## In Differentijs.

Pag. Col.

- 4. 2. D. proprius.
- 12. 2. D. iniua.
- 13. 1. D. Non. dicit.
- 35. 1. A. Nonio videtur.
- 36. 1. A. tergus pecoris.

- 51. 1. D. & 10.
- 56. 1. C. origine.
- 74. 1. C. voluisse.
- 84. 2. A. ideò.
- 88. 2. C. quosdam meatus, ventorum.
- 90. 1. A. molem.
- 122. 1. B. dentur. Primus.
- 129. 2. C. Ercautice.
- 137. 2. C. reueatione.
- D. ostendere.
- 158. 2. D. alia nigra.
- 161. 2. A. Æra. DCXLIX.
- B. Æra. DCXLIX.

## In parte altera.

Pag. Col.

- 4. 1. D. inuenieris.
- 15. 2. B. sua carnis.
- 17. 1. B. qui legant.
- 24. 1. C. reddit ad illud.
- 28. 1. A. alias m.f.
- 41. 1. A. imitari.
- 56. 1. D. adhibetur.
- 60. 2. 4. proprius.
- C. quidam.
- 69. 2. B. Domini.
- 99. 2. A. incorrigibilem.
- 118. 2. B. coniuncta.

- 130. 1. D. ab Antichristo.
- 168. 1. B. numerus trium.
- 204. 2. A. Transit deinde, &c. (Hæc no- ta est sequentis capitil: cuius loco hic substituenda) a Raab verò typ. ten- eccl.) Orig. sapè & Ambros. lib. de Sa- lom. & August plurib. locis.
- 225. 2. A. spiritus Thyonis in.
- 235. 1. A. studio manifestauerit, &
- 271. 2. B. feremiz (bis.)
- 330. 2. D. qua inferebantur.
- 362. 2. D. pertendendo.
- 374. 2. C. doloris.
- 374. 2. D. grauius.
- 376. 2. B. infectum.
- 377. 1. D. recurrat.
- 380. 1. A. habero.
- 380. 2. A. miliatur: qui exaltatur, dei- citur: qui elevatur, prosternitur.
- 386. 1. C. verò.
- 387. 2. D. eterno.
- 390. 2. A. miserearis.
- 404. 2. A. pigritiāque.
- C. definunt.
- 415. 1. A. cæce,
- D. cur ergo.
- 416. 1. B. ex correptione.
- 427. 2. B. vitta.

198. 2. C. 7. quasi ἀπατῆσεν. 9. ἀγάπη τοι, id est. 219. 2. C. 8. ὁδυστ. λ. 281. 1. B. 6. Φρίκης.  
360. 2. B. 4. τῆς.

Juan Vazquez del Marmol.

M A D R I T I,

Apud Ioannem Flandrum.

ANNO CIC. 10. XCIX.